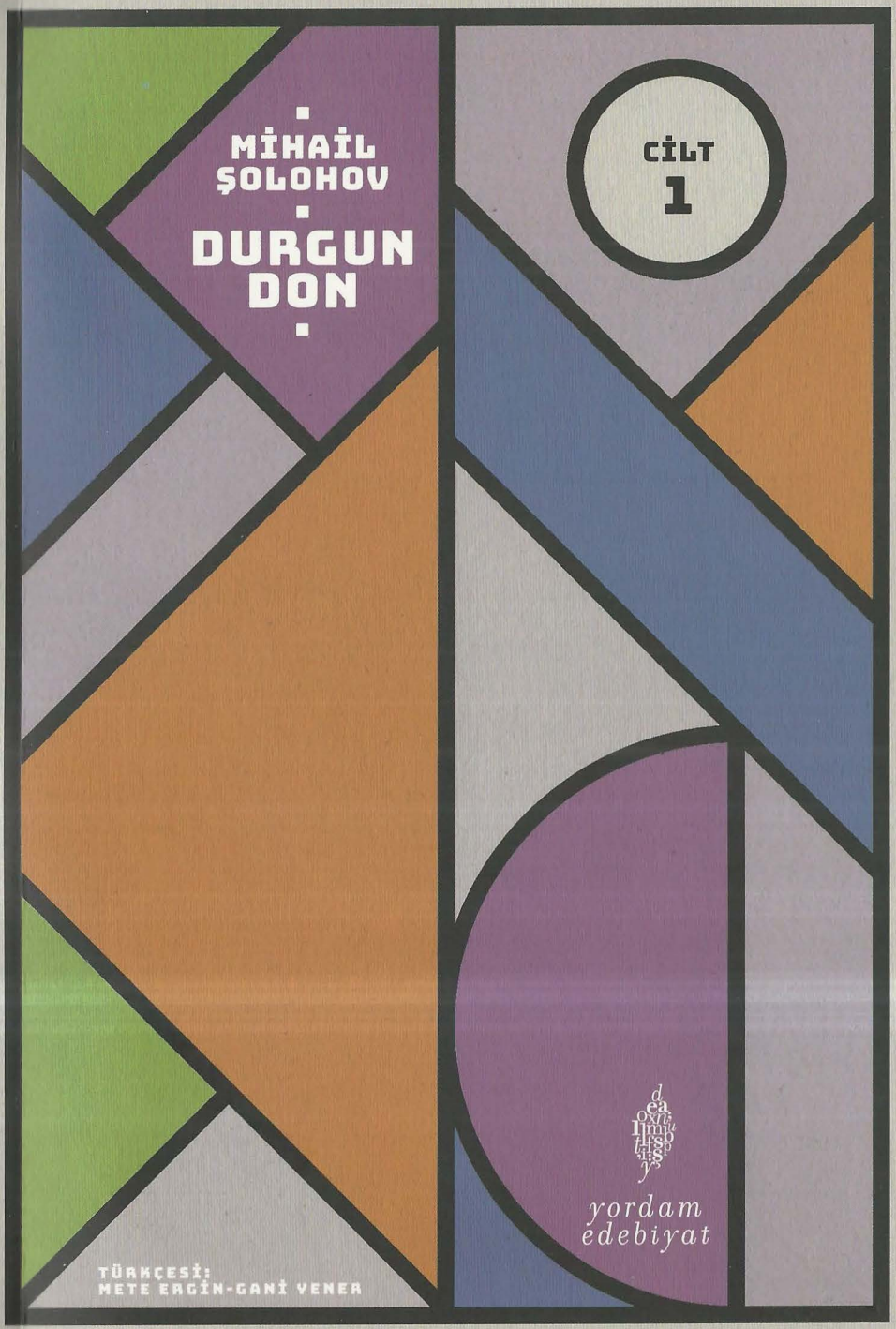
CİLT 1

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener (1929 -)

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN – GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:
HASAN ÂLİ EDİZ

BİRİNCİ KİTAP

yordam
edebiyat

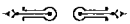
Yordam Edebiyat: 31 • **Durgun Don I** • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-246-7
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

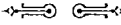
DURGUN DON

ROMAN

Dickens ve Şolohov

Hasan Âli Ediz

Durgun Don'un birinci cildi çıkar çıkmaz, Şolohov, yurdu içinde olduğu kadar yurdu dışında da çabucak geniş halk yığınlarının sevdiği ve benimsediği büyük bir yazar oldu. *Durgun Don* kısa bir zamanda başlıca dünya dillerine çevrildi. Eser, Sovyet basınında olduğu kadar dünya basınında da geniş yankılar uyandırdı, çeşitli yönlerden incelendi ve eleştirildi. Şolohov üzerine birçok övgü yazıldı. Bu arada, Şolohov'un Londra'yı ziyareti sırasında kendisinden "Sovyet Dickens'i" diye söz eden İngiliz gazeteleri de oldu. Bu benzetme genç Sovyet romancısının eseriyle ünlü İngiliz romancısının eserleri arasında yapılmış karşılaştırmalı bir çözümlemenin sonucu değildi tabii. Çünkü bu iki yazar arasında ortak hiçbir şey yoktu. O zamanlar, Rus edebiyatını pek incelememiş oldukları anlaşılan bu Londralı gazetecileri böyle bir benzetmeye götüren şey, olsa olsa, Şolohov'un da Dickens gibi çok genç yaşta böylesine geniş bir ün salması olabilirdi. Çünkü Dickens kendisini meşhur eden *Mr. Pickwick'in Serüvenleri* ile *Oliver Twist* gibi eserlerini yayımladığı zaman ancak 25-26 yaşlarında bir delikanlıydı. Şolohov da *Durgun Don* romanının birinci cildini yayımladığı zaman ancak 23 yaşındaydı.

Ama övme amacıyla da olsa, salt yaş bakımından da olsa, Londralı gazetecilerin bu benzetişi, hiç de mutlu bir benzetiş değildi. Çünkü Rus edebiyatı genç yeteneklere alışkındı. Şair Puşkin en önemli eserlerinden biri olan *Yevgeni Onegin*'i yazdığı zaman 24 yaşındaydı. Şair Lermontov şöhretini yapıp düelloda öldürüldüğü zaman 27; büyük Rus eleştirmeni ve düşünürü Dobrolyubov da öldüğü zaman ancak 25 yaşındaydı.

Şu halde, Şolohov'un özelliği, onu büyük Rus ve Batı yazarları düzeyine çıkaran şey, pek yüzeyde kalan bir benzetmeyle 'genç yaşta büyük bir roman yazmak' niteliği olamazdı. Onun böyle kısa süre içinde milyonların sevgilisi haline gelebilmesi ve büyük edebiyat otoritelerinin takdirini kazanabilmesi için, çok daha başka, çok daha üstün bir edebiyat kişiliği olması gerekiyordu.

Nitekim daha 1925 yılında, Şolohov'un *Don Hikâyeleri* ve *Mavi Bozkır* adlı ilk hikâye kitapları çıkar çıkmaz, devrin edebiyat otoritelerinden Serafimoviç şu yargıda bulunmuştur:

> Şolohov'un hikâyeleri, bir bozkır çiçeği canlılığıyla yalın, ama renkli ve parlak, karşımızda kanat kanat açılıyor. Onda Kazak dili renkli, örnek bir dildir. Sözler kısadır; ama bu kısalık, yaşantı, çaba ve gerçekle doludur. Bunlara, en keskinleştiği anlarda bile bir ölçü duygusu egemendir. Bu sözlerin insanın iliklerine kadar işlemesi de bundandır. Kısacası her şey, Şolohov'un büyük bir yazar olma yönünde geliştiğini gösteriyor. Yalnız yazarın okuması, her yazısı üzerinde durması, çalışması ve acele etmemesi gerek...

Serafimoviç'in Şolohov'la ilgili bu yargısı üzerinden uzun yıllar geçti. O günden bu yana Şolohov, dört ciltlik *Durgun Don,* iki ciltlik de *Uyandırılmış Toprak* gibi büyük romanlarını yazdı. Serafimoviç'in tanımlaması fazlasıyla gerçekleşti. Şolohov bu süre içinde, değil yalnız Sovyetler Birliği'nin, bütün dünyanın ünlü yazarlarından biri oldu. Eserleri başta İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca olmak üzere 60'ı aşkın dile çevrildi. Yazar bu arada *Durgun Don*'un dördüncü cildinin çıkışıyla 1941'de Stalin, *Uyandırılmış Toprak*'ın ikinci cildinin çıkışıyla da 1960'da Lenin Edebiyat Ödülü'nü aldı. 1965'te de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmakla dünya edebiyatında sağladığı başarının bir rastlantı olmadığını kanıtlamış oldu.

Çocukluğu ve yetiştiği ortam

Şolohov 1905 yılında, Don bölgesinde, Vyeşenskaya adlı Kazak ilçesinin Krujilino köyünde doğdu. Babası orta Rusya'nın Riyazan bölgesinden Don kıyılarına gelip yerleşmiş bir "yaban"dı. Ömrü boyunca ona burada hep "yaban" gözüyle baktılar.

Şolohov'un annesi oralı bir Kazak kızıydı. Okuması yazması yoktu, ama akıllı ve zeki bir kadındı. Şolohov yedi yaşına basıp Voronej'deki bir okula verilince, annesi başkasının aracılığına başvurmadan oğluyla mektuplaşabilmesi için okuma yazma öğrendi.

Şolohov özgür bozkır havasıyla büyüdü. Yüzü, yakıcı bozkır güneşiyle, sert bozkır rüzgârıyla tunçlaştı.

Şolohov daha çocukluğunda köy ve bozkır hayatının bütün ağırlığını yudum yudum tattı; toprak sürmeyi, ekin ekip biçmeyi, ekin kaldırmayı, harmanı öğrendi. Sık sık hem ruhunu hem vücudunu serinlettiği Don Irmağında balığa çıktı. Fırsat buldukça da tozlu köy sokaklarında kendi yaşındaki Kazak çocuklarıyla oynamaktan, onlarla dövüşmekten geri kalmadı. Uzun kış gecelerinde, eski Kazakların serüvenlerini dile getiren, onların yiğitliğini anlatan masalları bol bol dinledi. Bütün bunlar Şolohov'un karakterini pekiştirmekte önemli bir rol oynar. Böylece Şolohov neşeli, şakacı, duygulu bir Kazak delikanlısı olup çıktı.

Şolohov biraz büyüyünce yaz tatillerinde, kız ve erkek arkadaşlarıyla gece gezmelerine çıktı. Ay ışığında pırıl pırıl yanan Don Irmağında, bozkırlarda kahkahalar attı, şarkılar söyledi, sevdalandı.

Zaten Kazaklar canlı, neşeli, şakacı insanlardır. Üçü beşi bir araya gelince hemen şarkıya, dansa başlar. Islıkları kahkahalar, kahkahaları çığlıklar kovalar. Bozkır şarkıları hem neşeli hem içlidir. Yüreklerde hem sevinç hem sızı uyandırır. Bu yüzden bu şarkılarda her zaman bir aşırılık sezilir; bir dinleyen bir daha unutamaz.

İşte Şolohov, kimi oynak kimi içli bu şarkılarda yer alan zengin ve renkli Kazak dilini çok iyi benimsedi. Sonraları onun romanlarında yer alacak olan o bir kır çiçeği kadar renkli üslubun köklerini burada aramak gerekir.

• • •

Şolohov lisedeyken Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. 1917 Kerenski Devrimi de onu lisede buldu. 1917 Kasım [Ekim] Devrimi, sonraları onun doğup büyüdüğü bölgeyi de içine alan iç savaşlar, o lisedeyken başladı.

Bu koşullar altında artık okulun ve okumanın lafı olamazdı. Güçlü devrim rüzgârı Şolohov'un köyünü de ikiye bölmüştü. Her Kazak gencinin karşısına dikilen ve hemen çözümlenmek isteyen günün problemi Şolohov'un da karşısına dikilmişti: Kimden yana olmalı? Hangi yöne katılmalı? 16 yaşındaki Şolohov yönünü seçmekte gecikmedi: Devrimcilerden yana, Çarlık düzenine karşı savaşa katıldı. O zamanlar büyük önemi olan iaşe örgütünde görev aldı. O sıralarda, özellikle Don bölgesinde yağmacılık alıp yürümüş, eşkıyalık artmıştı. Eşkıyaların başlıca hedefi erzak depoları ve iaşe kollarıydı. Bu yüzden Şolohov'un görevli olduğu iaşe örgütüne de sık sık saldıranlar oldu. Şolohov elde silah bu çetelerle savaşmak zorunda kaldı. Böylece Şolohov, belki farkında bile olmadan kendisini devrimcilerin arasında, iç savaşın ortasında buldu. Bu durum onun kesin olarak alınyazısını çizdi.

İlk eserleri

İç savaş sona erip ülkede Sovyet düzeni yerleşince Şolohov bir süre hamallık, taşçılık, ilkokul öğretmenliği ve gazetecilik yaptı. Şolohov işte bu sırada, 1923 yılında o bölgede çıkmakta olan gazete ve dergilere hikâyeler yazmaya başladı. Bu arada hiç durmadan kendini yetiştirmeye çalıştı. Gazetede yazdığı bu hikâyeler ilgi uyandırdığı için Şolohov onları 1925 yılında *Don Hikâyeleri* ve *Mavi Bozkır* adlarını taşıyan kitaplar halinde yayımladı. Bu ikisi Şolohov'un kitap halinde basılmış ilk eserleridir.

Şolohov, biraz acemice ve şematik olarak yazılan bu hikâyelerinde bile dilinin güzelliği ve renkliliğiyle, doğa tasvirlerinin zenginliğiyle, yer yer Kazak yaşantısını anlatmadaki başarısıyla hemen dikkati çekti. Bu hikâyeler edebiyat çevrelerinde geniş yankılar uyandırdı. Bütün kusurlarına rağmen bu hikâyelerin yaptığı en büyük hizmet, büyük sanatçının bundan sonra yazdığı *Durgun Don* ve *Uyandırılmış Toprak* gibi ünlü eserlerine bir köprü oluşturmasındadır.

Durgun Don

Şolohov'un ilk büyük eseri, geniş bir tarih süresini kapsayan dört ciltlik *Durgun Don* romanıdır. Don Kazaklarının çeşitli dönemlerdeki yaşantı tablosunu veren *Durgun Don* romanı, 1926 yılından 1940 yılı-

na kadar olan on dört yıllık bir süre içinde yazılmış ve yayımlanmıştır. Ne var ki, bu büyük eserin ilk üç cildi 1928-1933 yılları arasında, birer ya da ikişer yıl arayla yayımlandığı halde, üçüncü ciltten sonra gelen ve 1940 yılında çıkan dördüncü cilt, yedi yıllık bir aradan sonra yayımlanabilmiştir. Bu gecikme Şolohov'un eserleri üzerinde büyük titizlikle çalışmasından, materyalleri toplamada, bunları değerlendirmede büyük bir dikkat göstermesinden ileri gelmekle beraber, ilk üç cildin yayımlanması üzerine yapılan eleştirilerin gerektirdiği bazı düzeltmelerle de ilgili olduğu sonradan yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Yalnız şunu da belirtmeliyiz ki, *Durgun Don*'un birinci cildi daha bitmeden değişikliğe uğramış, yazar ilk yazdıklarını beğenmeyerek eserinin planında değişiklikler yapmıştır.

Durgun Don nasıl yazıldı?

Don bölgesindeki iç savaşın bütün evrelerini günü gününe yaşayan Şolohov, bu izlenimlerini 1923 yılında yazıp 1925 yılında kitap halinde yayımladığı *Don Hikâyeleri* ve *Mavi Bozkır* eserlerinde kopuk parçalar halinde anlatmıştı. Şolohov zamanla, yakından gördüğü ve içinde yaşadığı bu hareketli dönemi bir roman halinde canlandırmayı düşündü. *Durgun Don* adını verdiği bu romanında Kazakların devrim sırasındaki rollerini belirtmek istedi. Nitekim romanını yazmaya da başladı. Ama yazar bu ilk tasarısından çabucak vazgeçti. Bunun nedenlerini Şolohov'un kendi ağzından dinleyelim:

> Romanıma, 1925 yılında başladım. Önceleri eserimi, böylesine geniş tutacağımı kendim bile tahmin etmemiştim. Maksadım, Kazakların devrim sırasındaki rollerini belirtmekti. Romanıma, Kazakların Petrograd şehrine taarruz eden General Kornilov'un ordusuna katılışı olayıyla başladım (Kornilov'a katılan Kazak ordusu, Don Üçüncü Süvari Kolordusuydu). 80-100 sayfa kadar yazdıktan sonra, yazdıklarımı okudum. Yanlış bir yol tuttuğumu hemen hissettim. Okurların kafasına daha ilk ağızda şu sorular çöreklenmekte gecikmeyecekti: Kazaklar, devrimin bastırılmasına neden katılmıştı? Bu Kazaklar da ne menem şeydi? Don Ordusu Bölgesi nereden ortaya çıkmıştı? İşte bunun için ilk yazdıklarımı bir kenara attım. İlk tasarımdan vazgeçtim. Daha geniş bir roman tasarlamaya başladım. Tasarı kafamda olgunlaşınca materyal toplamaya koyuldum. Ka-

zakların yaşantısını yakından bilmemin bu işte bana büyük yardımı dokundu. Böylece bugün ortaya çıkan *Durgun Don*'u, yaklaşık olarak 1926 sonlarında yazmaya başladım.

Gerçekten de Şolohov romanının planını değiştirmeseydi, ilk tasarladığı romanındaki olayları ikinci cilde bırakarak, Kazakların devrimden ve savaştan önceki yaşantısını kapsayan bir romanla işe başlamasaydı, tasarladığı roman kopuk bir film gibi eksik kalacak, belki de bugünkü değerini kazanamayacaktı.

Değişikliğin nedenleri

Şolohov'u eserinin planında böyle bir değişiklik yapmaya götüren birtakım tarihsel zorunluklar vardır. Çünkü Don Kazaklarının tarihi devrimci geleneklerle doluydu. Rusya'da toprak köleliği düzenini temelinden sarsan ve 1606-1607, 1667-1671, 1707-1708, 1773-1775 yılları arasında geçen dört büyük köylü isyanının liderlerinin hepsi de birer Don Kazak'ı idi. Bugünün Don Kazakları, masallarda adları geçen, şarkıları hâlâ halk arasında söylenen bu liderlerin, Bolotnikov'ların, Stenka Razin'lerin, Bulavin'lerin, Pugaçev'lerin torunlarıdır. Bu tarihsel isyanların liderleri ve vurucu gücü Don Kazakları olduğu halde, nasıl olmuştu da aynı Don Kazakları 1917 Devrimi'nin umacıları haline gelmişti?

Çarlık hükümetleri, uzun bir tarih süresince, çeşitli bölgesel ayrıcalıklarla, "bağımsızlık" hülyalarıyla, bu bölgede toprak köleliği düzenini uygulamamakla hem savaşçı ve yiğit Don Kazaklarını kendinden yana çekmesini hem de onlarla öteki Rus halkı arasında derin bir uçurum yaratmasını başarmıştı. Böylece, meydana getirdikleri özel Kazak süvari birliklerini bir yandan dış savaşlarda istilacı emellerini gerçekleştirmek için, öte yandan memlekette Çarlık despotluğuna karşı baş gösteren öğrenci, işçi ve halk direnişlerini bastırmak için kullandılar. Bunun doğal bir sonucu olarak 1917 Devrimi herkesten çok "ellerindeki ayrıcalıkları kaybetmemek için savaşan" Kazaklardan direniş gördü.

İşte Şolohov eserinin planında yaptığı değişiklikle, Kazakların Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasındaki durumlarını an-

latma ve böylelikle onların devrim sırasındaki tutumlarını açıklama olanağını bulmuş oldu.

Böylece Şolohov'un ilk tasarladığından çok daha başka, ama çok daha geniş ve çok daha güzel bir eser doğmuş oldu.

Eserin konusu

Durgun Don'un 1928 yılında yayımlanan birinci cildinde başlıca Don Kazaklarının yüzyıllar boyunca kurulmuş geleneklere bağlı, Çarlık dönemindeki yaşantıları ele alınmaktadır. Bu ciltte özellikle Don Kazaklarının gelenekleri, görenekleri, günlük yaşantıları üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, ele alınan tipler her yönden incelenmiş, renkli ve canlı tablolar halinde okurların karşısına çıkarılmıştır. Kazakların yaşantısını çok iyi bilen yazar, eserinin bu cildinde Kazak evlerinin içini anlatmakla başlayarak, ot biçmeye, balık avlamaya, Kazak düğünlerine varıncaya kadar bu yaşantının bütün ayrıntısını büyük bir dikkatle anlatmaktadır.

Durgun Don'un 1929 yılında yayımlanan ikinci cildinde, Don Kazaklarının Birinci Dünya Savaşı'nda ve 1917 Kerenski Devrimi'ndeki durumları ele alınarak General Kornilov olayı, Kerenski'nin devrilişi, 7 Kasım 1917 Devrimi anlatılmıştır.

Durgun Don'un 1933 yılında yayımlanan üçüncü ve 1940 yılında yayımlanan dördüncü ciltlerinde ise Don Kazaklarının ayaklanması, General Krasnov'un Don bölgesinde bağımsız bir cumhuriyet kurması, General Denikin ordusunun Don bölgesini istilası, nihayet uzun ve çetin savaşlardan sonra Sovyet düzeninin kesin olarak yerleşmesi olayları anlatılır.

Eserin sanat özellikleri

Durgun Don'un en büyük sanat özelliği epik bir trajedi niteliği taşımasıdır. Bu konuyla ilgili olarak tanınmış Sovyet edebiyat eleştirmenlerinden B. Yermilov şunları söylemektedir:

> *Durgun Don*'un son cildinin yayımlanması üzerine, eserin 'trajik' karakterinden söz edilmektedir. Gerçekten de *Durgun Don* bir trajedi olarak gelişmektedir. Ancak romanın sekizinci bölümünde eser

bir edebî düzeyden bir başka edebî düzeye geçmekte, eserin trajik anlamıyla çelişen unsurlar ortaya çıkmaktadır.

Durgun Don tamamıyla değişik bir eserdir. Sovyet edebiyatının bu ilk trajedisi bir epope (önemli tarihsel olayların hikâyesi) olarak karşımıza çıkıyor. Bizim klasik edebiyatımızda buna benzer bir olaya rastlanamaz. Klasik edebiyatımızda ancak roman biçiminde trajediler görülür. *Anna Karenina*, kısmen de *Karamazov Kardeşler* bu çeşit eserlere birer örnek olarak gösterilebilir. Ama trajik konulu ve trajik olarak biten bu epope bizim edebiyatımızda yoktur. Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı trajik değildir.

Eleştirmen sözüne devam ederek şöyle diyor:

Romandaki bütün trajik olaylar Durgun Don Babamız'da toplanmaktadır. Zaten romanın adında ince bir alay vardır. Daha romanın adında 'Durgun Don' üzerine olan geleneksel/patriyarkal şiirsel tasvirler yalanlanmaktadır. 'Durgun' Don! Aksinya'nın, Natalya'nın, Stepan Astakov'un, Gregor Melehov'un aşkları, 'durgun' Don'un zalim, hayvanca (özellikle, öz kızına tecavüz eden babanın davranışı olarak karşımıza çıkar) 'patriyarkalliğine karşı bir isyan değil midir? Okur, Aksinya ile Gregor'u, onların aşkını, onların geleneklere karşı olan bu başkaldırılarından ötürü sevdi. Tıpkı okurun, başkaldırısından ötürü Anna Karenina'yı sevmesi gibi...

'Sakin Don Babamız' birçok güçlü ve yetenekli insanın ölümlerinin tek sorumlusudur. Eşsiz bir tip olarak, güç bakımından, hiç de Aksinya'dan geri kalmayan Natalya'yı da mahveden yine odur.

...Gerek okurlar gerekse eleştirmenler haklı olarak, eserin sekizinci bölümündeki Melehov'u, romanın öteki bölümlerindeki Melehov'a göre başka bir insan, özel bir insan halinde kabul ediyor. Bu yeni, bu özel, bu başka Melehov'un artık trajik bir öğe olmaya hakkı yoktur. Çünkü ancak yüksek yaratılıştaki bir insan trajedinin kurbanı ya da kişisi olabilir.

Durgun Don'da Şolohov yaratıcılığının göze çarpan bir başka özelliği de, Rus klasik edebiyatı ile Rus halk edebiyatı arasındaki kaynaşmadır.

Gerçekten de bugünkü Rus yazarlarından hiçbiri Şolohov kadar Rus klasik edebiyatı geleneğiyle Rus halk edebiyatı geleneğinin, böy-

lesine ustaca karışımının bir örneğini vermemiştir. *Durgun Don*'da halk türkülerinin, halk şarkılarının yanı sıra alabildiğine masallara, atasözlerine rastlanmaktadır.

Şolohov sadece halk türkülerinden, masallardan, atasözlerinden, kısacası halk sanatının materyallerinden ve motiflerinden yararlanmakla kalmamış, halk edebiyatının yöntemlerinden de geniş ölçüde yararlanmıştır. Şolohov'un kullanmayı çok sevdiği, roman kişilerinin ruh haliyle doğayı karşılaştırma yöntemi, hiç kuşku yok ki folklorden ileri gelmektedir.

Gerçekten de doğa tasvirlerinden yana çok zengin olan *Durgun Don*'da bu tasvirlerin çoğu, biraz sonra geçecek olan olayların fonu ya da malzemesi olarak kullanılmıştır. Romanın bazı yerlerinde ise tabiat tasvirleri ve kişilerin ruh hali âdeta birbiriyle kaynaşmış olarak verilmiştir. Şolohov'daki doğa tasvirleri sık sık, kişilerin yaşantısındaki korkunç olayları sanki önceden haber verir.

Birinci cildin IV. bölümündeki şu fırtına tasviri, delice aşk afetine tutulan Gregor ile Aksinya'nın yaşantılarındaki 'fırtınalı olay'ın bir habercisidir:

> Akşama doğru bir fırtına çıktı. Köyün üzerini siyah bulutlar kapladı. Rüzgârın çılgına çevirdiği Don'un köpüklü dalgaları kıyıyı dövmeye başladı. Yağmursuz gökte şimşek çakıyor, ara sıra gök gürültüleri yeri sarsıyordu. Bulutların hemen altında bir çaylak dolanarak kanat çırpıyor, onu cırtlak sesleriyle kuzgunlar izliyordu...

Yine birinci cildin XVI. bölümündeki şu doğa tasviri, Aksinya'nın sıkıntılarına âdeta eşlik etmektedir:

> Muslinden bir buğunun içinde kalan güneş, köyün üzerinden geçiyordu. Minik, bembeyaz, kıvrım kıvrım bulut kümelerinin ötesinde uçsuz bucaksız, serin, gök mavisi bir çayır göz alabildiğine uzayıp gidiyordu. Alev alev yanan sac çatıların, terk edilmiş tozlu yolların, kavrulmuş sarı otlarıyla tarlaların üzerinde öldürücü, nemli bir sıkıntı yükseliyordu.

Şolohov'un *Durgun Don*'da göze çarpan sanat özelliklerinden biri de yazarın, roman kişilerinin ruh hallerini anlatmadaki ustalığıdır. Bu konuyla ilgili olarak Sovyet edebiyatı eleştirmenlerinden M. Çarniy şunları yazmaktadır:

Tolstoy 'Günlük'ünde, 'Sanatın başlıca amacı, insan ruhu üzerinde gerçeği söylemek, insan ruhuyla ilgili basit insanların söyleyemeyeceği sırları söylemektedir,' diyor.

İşte Şolohov, romanının başlıca kişileri olan Gregor Melehov'un, Aksinya'nın, Natalya'nın ruhuyla, iç yaşantılarıyla ilgili sırları rastgele insanların söyleyemeyeceği bir ustalıkla anlatmasını bilen ve bu anlatımıyla okurları büyüleyen o büyük sanatçılardan biridir.

Aralık 1965

Romanda Adı Geçen Önemli Kişiler

ASTAKOV, STEPAN: Bir Kazak.

ASTAKOVA, AKSİNYA: Stepan'ın karısı.

BUNÇUK, İLYA: Bir Kazak devrimcisi.

FOMİN, YAKOV YEFİMOVİÇ: Başlangıçta Kızıl, sonradan Beyaz haydut çetelerine önderlik eden bir Kazak komutanı.

KALMUKOV: Beyaz Muhafız Birlikleri subayı.

KAPARİN: Yüzbaşı, Kızıl subay. Daha sonra Fomin'in kurmay başkanı.

KORŞUNOV, GRİŞAKA: İhtiyar bir Kazak.

KORŞUNOV, MİRON GREGORYEVİÇ: Grişaka'nın oğlu, Natalya Melehova'nın babası.

KORŞUNOVA, MARYA LUKİNİÇNA: Miron'un karısı.

KORŞUNOV, DİMİTRİ MİRONOVİÇ, (Mitka): Miron ve Marya Korşunov'un oğlu.

KORŞUNOVA, AGRİPPİNA MİRONOVNA: Miron ve Marya'nın kızı.

KOŞEVOY, MİHAİL, (Mişa): Bir Kızıl Kazak.

KRİVOŞLİKOV: Bir Kazak devrimcisi.

KUDİNOV: Don Kazakları Asi kuvvetleri komutanı.

LİSTNİTSKİ, NİKOLAY ALEKSEYEVİÇ: Bir derebeyi.

LİSTNİTSKİ, YEVGENİ NİKOLAYEVİÇ: Nikolay Listnitski'nin oğlu, bir Beyaz subay.

MELEHOV, PANTELEY PROKOFYEVİÇ: Yaşlı bir Kazak.

MELEHOVA, İLYİNİÇNA: Panteley'in karısı.

MELEHOV, PİYOTR PANTELEYEVİÇ: Panteley'in büyük oğlu, bir Kazak subayı.

MELEHOV, GREGOR PANTELEYEVİÇ, (Grişa): Panteley'in küçük oğlu, Kazak subayı; Kazak Asi kuvvetleri tümen komutanı.

MELEHOVA, YEVDOKYA PANTELEYEVNA, (Dunya): Panteley'in kızı.

MELEHOVA, DARYA: Piyotr Melehov'un karısı.

MELEHOVA, NATALYA: Gregor Melehov'un karısı.

ŞAMİL, MARTİN ALEKSEY ve PROHOR: Kazak kardeşler.

STOKMAN, OSİP DAVİDOVİÇ: Komünist örgütçü.

TİMOFEY, (Uşak): Mokov'un değirmeninde kantarcı.

ZİKOV, PROHOR: Bir Kazak, Gregor Melehov'un emir eri.

BİRİNCİ KİTAP

Şanlı toprağımızda saban izi yok bizim,
Toprağımızda at toynaklarının açtığı izler var.
Ve bizim şanlı toprağımızda Kazak kelleleri ekili,
Bizim durgun Don'umuz, genç dullarla süslüdür,
Babamız durgun Don'da öksüzler çiçek açar;
Durgun Don'un dalgaları, anaların, babaların gözyaşlarıyla doludur.

• • •

Oy, babamız durgun Don!
Oy, neden böyle bulanık akarsın, durgun Don?
Ah, ben durgun Don, nasıl olur da bulanık akmam!
Ben, durgun Don'un dibinde soğuk pınarlar kaynar,
Ben, durgun Don'un içinde beyaz balıklar oynayıp sıçrar.

Eski Kazak Şarkıları

BİRİNCİ BÖLÜM

I

MELEHOV Çiftliği, Tatarski köyünün en ucundaydı. Ağılın kapısı kuzeye, Don'a bakıyordu. Irmağın kıyısına yirmi metrelik dik bir bayırla iniliyordu; yosun bürümüş setin hemen dibinden inci gibi parlayan midye kabuklarıyla dolu kıyı başlıyor, dalgaların yaladığı kurşuni çakıllarla birdenbire bıçakla kesilircesine son buluyor ve Don seriliveriyordu gözler önüne; çelik mavisi rengiyle, rüzgârın altında kaynayan, çırpıntılı yüzüyle Don... Doğuya doğru, söğüt dallarından yapılma çitlerle çevrili harman yerlerinden ötede Hetman yolu, daha ötede boz fundalıklar, kirli kahverengi, dayanıklı, at toynaklarıyla çiğnenmiş sinirotu tarlaları, yolun tam çatalına dikilmiş bir haç, sonra da bozkır; kayan dumanlı bir peçeye bürünmüş bozkır... Güneyde kıraç tepeler yükseliyor, batıya düşen köy yolu, meydanı geçtikten sonra otlağa doğru uzanıyordu.

Kazak Prokofey Melehov, sondan bir önceki Türk-Rus savaşından köye dönmüştü. Oradan bir de karı alıp getirmişti; tepesinden tırnağına kadar kendisini çarşaf altında gizleyen bir kadındı bu. Yüzünü hep örter, deli deli bakan kederli gözlerini nadiren gösterirdi. Saten şalı hâlâ garip, hoş kokuların izlerini taşırdı ve bu şalın gökkuşağı renkleri, Kazak kadınlarını kıskandırırdı. Esir Türk kadını, Prokofey'in akrabalarından hep uzak dururdu; çok geçmeden de ihtiyar Melehov, oğluna topraktan düşen payını verip onu ayırdı. İhtiyar bütün hayatı boyunca da bir daha oğlunun evine adımını atmadı, uğradığı şerefsizliği hiç unutmadı.

Prokofey derhal taşındı; dülgerler ona bir ev yaptı, ağılın çitini kendisi kurdu ve sonbahar başlarında, yabancılar arasında ezilen karıcığını yeni evine götürdü. Eşyalarını taşıyan arabanın arkasından

karısıyla beraber yürüyerek geçti Prokofey köyün içinden. Yediden yetmişe herkes sokaklara döküldü. Erkekler belli etmeden bıyık altından güldü, kadınlar birbirlerine onları göstererek yüksek sesle laf attı, su yüzü görmemiş bir sürü Kazak çocuğu da Prokofey'i arkadan maytaba aldı. Ama sırtında önünü iliklemeden giydiği paltosu, iri, kara avcunun içinde narin bileğinden sımsıkı tuttuğu karısıyla Prokofey, bir tarlada sabanın açtığı izin ardı sıra gidiyormuş gibi ve beyaza yakın açık sarı buklelerle süslü başını meydan okurcasına dimdik tutarak yürüdü, geçti. Sadece, elmacık kemiklerinin altındaki yanak kasları şişip seğirdi, çatık kaşlarının arasında ter taneleri belirdi.

O günden sonra Prokofey köyde pek görünmedi, hatta Kazak toplantılarına bile gitmez oldu. Don boyundaki evinde kendi kabuğuna çekilip herkesten uzak yaşadı. Köyde onun hakkında garip hikâyeler anlatıldı. Yol üzerindeki otlakta buzağıları otlatan birkaç oğlan, bir akşam, gün batarken Prokofey'in karısını kucağına alarak ta Tatar kümbetine götürdüğünü söyledi. Anlattıklarına göre Prokofey karısını yere oturtmuş, kendisi de, sırtını kümbetin bulunduğu tepenin en üstündeki gözenekli kayaya dayayan karısının yanına çökmüş ve ikisi birlikte gözlerini hiç başka yana çevirmeden bozkırı seyretmiş. Gurup bitene kadar böylece oturmuşlar, sonra Prokofey karısını koyun postundan gocuğuna sarıp kucağına almış ve evine götürmüş. Bütün köy halkı böylesine garip bir davranışı neyle açıklayacağını bilememekten doğan bir şaşkınlığa düşmüştü; her kafadan bir ses çıkıyor, herkes başka bir tahmin yürütüyordu. Köy kadınları dedikodudan birbirlerinin başındaki bitleri ayıklayacak vakit bulamıyordu. Prokofey'in karısı hakkında da dedikodular boldu; bazıları onun büyüleyici bir güzelliğe sahip olduğunu ileri sürüyor, bir kısmı da bunun aksini iddia ediyordu. Nihayet, kadınların en cüretkârı, asker karısı Mavra, birazcık maya istemek bahanesiyle Prokofey'in evine gidince mesele halledildi. Prokofey maya almak üzere kilere inince Mavra da Prokofey'in Türkiye'den getirdiği ganimetin korkunç bir şey olduğunu keşfedecek fırsatı buldu.

Birkaç dakika sonra Mavra alı al moru mor, yazması kaymış bir halde, kenar sokaklardan birinde toplanmış bir kadın kalabalığının merakını gideriyordu.

"Canımın içleri, Prokofey de o kadında ne bulmuş sanki? Alelade bir kadın bile olsa hadi neyse, ama öyle bir yaratık ki! Bizim kızlar ondan bin kat güzel! Bir çekmeye kalksan, eşekarısı gibi yandan ikiye bölünecek. Ya o kara kara koca gözleri. İblis gibi bakıyor. Tövbeler olsun, ama eli de kulağında."

"Eli kulağında mı?" diye hayretle sordu kadınlar.

"Dünkü çocuk değilim ya! Ben de üç tane büyüttüm."

"Ya suratı ne biçim bir şey?"

"Suratı mı? Sarı. Gözlerinde hiç can yok, herhalde yabancı bir memlekette istediği hayatı bulamadı. Hem, dahası var kızlar, karı Prokofey'in... pantolonunu giyiyor!"

Kadınların ağzından aynı anda, aynı nida çıktı:

"Aa!"

"Kendi gözlerimle gördüm; pantolon giyiyor, ama pantolonun kenarlarında şeritler yok. Herhalde Prokofey'in gündelik pantolonu olacak. Uzun bir fistan giyiyor, altından da pantolonun paçaları gözüküyor; paçaları da çoraplarının içine sokmuş. Gördüğüm zaman kanım dondu."

Köyde Prokofey'in karısının cadı olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Astakov'un gelini (Astakov'lar Prokofey'e en yakın oturan komşuydu) Paskalya'nın ikinci günü şafaktan önce, Prokofey'in karısını yalınayak, başıkabak, Astakov'un ineğini sağarken gördüğüne yemin etti. O günden sonra da ineğin memesi gittikçe küçülerek bir çocuk yumruğu kadar kalmış ve inek çok geçmeden ölmüştü.

O yıl sığırlara kıran girdi. Don'un sığ yerlerinde her Allahın günü yeni ölmüş inek ve boğa leşleri görülmeye başladı kumluk kıyı boyunca. Demeye kalmadı, atlar da hastalığa tutuldu. Köy merasında otlayan sürüler eriye eriye bitti. Köy sokaklarında, ara yollarda korkunç bir dedikodudur dolaşmaya başladı.

Kazaklar bir toplantı yaptı ve doğru Prokofey'e gittiler. Prokofey evinin önündeki merdivenin başına çıkıp eğilerek selamladı gelenleri.

"Hayırdır inşallah değerli büyükler?"

Taş gibi sessiz kalabalık merdivene biraz sokuldu. İlk ağzını açıp bağıran sarhoş bir ihtiyar oldu:

"Senin şu cadıyı sürükle de getir buraya! Onu yargılayaca..."

Prokofey eve girmek için atıldı, ama onu eşikte yakaladılar. Luşniya takma adıyla çağırdıkları irikıyım bir Kazak, Prokofey'in kafasını bir yandan duvara çarparken bir yandan da, "Maraza çıkarma!" dedi ona. "Sana dokunacak değiliz, ama karını ayağımızın altına alacağız. Sığır kıtlığı yüzünden bütün köy halkı gebereceğine onun gebermesi daha iyi. Ama sakın sen bir maraza çıkarayım deme, yoksa duvarı başına yıkarım!"

Merdivenlerden uğultu halinde, "Sürükleyin kancığı avluya!" sesi yükseldi. Prokofey'in aynı alaydan askerlik arkadaşı bir eliyle Türk kadının saçlarını dolarken, öteki eliyle de bağırmak isteyen kadının ağzını kapadı ve onu sürükleye sürükleye ayvana çıkarıp kalabalığın ayakları dibine fırlattı. Ulumayı andıran sesleri bastıran incecik bir çığlık duyuldu. Prokofey beş altı Kazak'ı savurarak ellerinden kurtuldu, hışım gibi eve dalarak duvarda asılı duran süvari kılıcını kaptı. Kazaklar birbirlerini çiğneyerek evden dışarı uğradı. Prokofey ışıl ışıl yanan kılıcı başının üstünde savurarak koşar adım merdivenden indi. Kalabalık geriledi ve avluda herkes bir yana kaçıştı.

Ayağına ağır olan Luşniya'ya harman yerinde yetişti Prokofey; geriden, Luşniya'nın sol omzu üzerinden çaprazlama indirdiği bir kılıç darbesiyle Kazak'ı beline kadar biçti. O arada da çitin kazıklarını söken Kazak sürüsü harman yerini geçip bozkıra yayıldı.

Kazaklar yarım saat sonra cesaretlerini toplayıp Prokofey'in çiftliğine tekrar sokuldu. İçlerinden ikisi ayaklarının ucuna basarak koridorun başına kadar geldi. Prokofey'in karısı mutfakta, bir kan gölünün ortasında, başı geriye kaymış yatıyordu; dudakları acıyla kasılıyordu, dişleriyle sıktığı dilinin bir kısmı dışarı sarkmıştı. Cam gibi gözleriyle donuk donuk bakan Prokofey başını iki yana sallayarak, bir koyun postunun içine top gibi bir şeyi –vaktinden önce doğan bebeği– sarıp sarmalıyordu.

Prokofey'in karısı o akşam öldü. Çocuğa acıyan Prokofey'in ihtiyar anası yavrunun bakımını üzerine aldı. Çocuğu keten tohumu

lapasına buladılar, sarıp sarmaladılar, kısrak sütüyle beslediler ve bir ay sonra esmer, Türk'e benzeyen yavrunun artık yaşayacağından iyice emin olunca da onu alıp kiliseye götürerek vaftiz ettirdiler. Dedesinin adını, Panteley adını verdiler ona. Prokofey on iki yıl kürek cezası çektikten sonra döndü. Yer yer kırlaşmış kızıla çalan kırpık sakalı ve giydiği Rus elbisesiyle hiç de bir Kazak'a benzemiyordu Prokofey. Oğlunu alıp çiftliğine döndü.

Panteley büyüdükçe esmerleşti ve ele avuca sığmaz bir hale geldi. Yüzü de, vücut yapısı da annesine benziyordu. Prokofey onu bir Kazak komşusunun kızıyla everdi.

Ondan sonra da Türk kanı artık Kazak kanıyla karışmaya başladı. "Türkler" diye anılan, kanca burunlu, vahşi bir güzelliğe sahip Melehov'lar ailesi köye böyle yerleşti işte.

Babası ölünce çiftliği Panteley eline aldı; evin çatısını yeniledi, tarlasına kamu toprağından dört dönüm daha kattı, yeni sundurmalar, bir de sac damlı ambar yaptı. Tenekeciye birkaç tane horoz biçiminde rüzgâr göstergesi sipariş etti ve demir artıklarından yapılan horozlar ambarın damına yerleştirilince, bunlar çiftliğe, o dünyayı umursamayan tavırlarıyla gösterişli, aynı zamanda gönençli bir hava kattı.

Geçen yılların ağırlığı altında Panteley Prokofey dırdırcı, huysuz bir adam olup çıktı; enine vermesine ve biraz kamburlaşmasına rağmen yine de sağlam yapılı bir ihtiyardı. Kupkuru, aynı zamanda topaldı (çarın süvarilerinin yaptığı bir gösteride atıyla engel atlarken düşüp bacağını kırmıştı) ve sol kulağına yarım ay bir küpe takıyordu; iyice ihtiyarlayana kadar da sakalını kuzguni siyaha boyamaktan geri kalmadı. Kızdığı zaman tamamıyla kendini kaybederdi; kanlı canlı, şen şakrak karısının vaktinden önce çöküşünün nedeni de herhalde bu olmalıydı. Bir zamanlar güzel olan bu kadının yüzü şimdi kırışıklardan örümcek ağına dönmüştü.

Panteley'in evli olan büyük oğlu Piyotr anasına çekmişti; küt ve ucu yukarı kalkık bir burnu, mısır püskülü rengi gür saçları, açık kahverengi gözleri vardı. Ama küçüğü, Gregor, babasına benziyordu; Piyotr'dan yarım baş uzun, altı yaş kadar da ufaktı. Tıpkı babasınınkine benzeyen, aşağı dönük burnu bir atmacanınkini andırıyor, hafif çekik göz çukurlarının içinde alev alev yanan gözlerinin akı

da maviye çalıyordu. Çıkıntılı elmacık kemiklerinin üzerinde gergin duran cildi esmerdi. Gregor da babası gibi hafif kamburumsuydu, hatta gülümseyişinde bile o aynı, yabanıl nitelik vardı.

Uzun boylu, iri gözlü –babasının gözdesi– Dunya ve Piyotr'un karısı Darya ile Darya'nın küçük çocuğu, Melehov ailesini tamamlıyordu.

II

SABAHIN erken saatlerinde, külrengi gökte hâlâ tek tük yıldızlar parıldıyor, bir bulut kümesinin altından beriye doğru rüzgâr esiyordu. Don'un üzerinde, yükseklerde sürüklenen ince bir sis kıraç bir tepenin yamacına yaslanıp, başsız kurşuni bir yılan gibi sel yataklarına sokuluyordu. Irmağın sol kıyısı, kumsal, ağaçlıklı sığ sular, kamışlık bataklıklar ve nemli ağaçlar şafağın soğuk, hülyalı ışıklarıyla tutuşuyordu. Ufuk çizgisinin altından güneşin aydınlığı göğe vuruyordu, ama güneş daha yükselmemişti.

Melehov'ların evinde ilk uyanan Panteley Prokofyeviç oldu. İşlemeli gömleğinin yakasını ilikleyip merdiven başına çıktı. Otlarla kaplı avlu ıslak bir gümüşi tabaka gibi yayılıyordu. Panteley, sığırları dışarı saldı. Fistanını sırtına geçirmiş olan Darya, inekleri sağmak için koşarak onun yanından geçti. Çıplak beyaz baldırlarında çiyler, pırıl pırıl damlalar halinde toplanıyor, kız, arkasında, avlunun çimenleri üzerinde tüten ayak izleri bırakıyordu. Panteley Prokofyeviç bir an orada durup Darya'nın ayaklarıyla ezdiği çimenlerin yeniden doğruluşunu seyretti, sonra da mutfağa döndü.

Ardına kadar açık pencerenin pervazında, ön bahçedeki kiraz ağacının çiçeklerinden düşen ölü taç yaprakları vardı. Gregor bir kolunu yana açmış, yüzükoyun uyuyordu.

"Gregor, balığa geliyor musun?"

Gregor bacaklarını karyolasından sarkıtıp yere basarken, fısıltı halinde, "Ne?" dedi.

"Gidelim de güneş yükselene kadar balık tutalım."

Gregor burnundan soluya soluya, gündelik pantolonunu askıdan çekip alarak giydi, yün çoraplarını geçirdi, topukları basılmış pabuçlarının arkasını düzelttikten sonra ağır ağır ayaklarını içine soktu.

Babasının ardı sıra ayvana çıkarken, "Peki ama annem yemi kaynattı mı?" diye sordu kısık sesiyle.

"Kaynattı. Sen kayığa git. Ben de hemen gelirim." İhtiyar adam keskin kokulu, kaynatılmış çavdarı bir tasın içine boşalttı, dibe çökmüş taneleri dikkatle sıyırıp avucuna aldı ve seke seke kumsalın yolunu tuttu. Oğlunu, kamburunu çıkarmış, kayığın içinde otururken buldu.

"Nereye gideceğiz?"

"Kara Kıyı'ya. Geçen gün gidip oturduğumuz kütüğün orayı deneyeceğiz."

Kayık, kıçı dibe değe değe kıyıdan ayrıldı ve sığdan kurtuldu. Akıntı kayığı sallayıp alabora etmeye çalışarak sürükledi. Gregor küreği dümen yerine kullanıyor, ama kürek çekmiyordu.

"Neden kürek çekmiyorsun?"

"Hele bir orta akıntıya varalım da..."

Hızlı ana akıntıyı aşan kayık sol kıyıya doğru sürüklendi. Gerilerden öten köy horozları duyuluyordu. Kayık, ırmaktan epeyce yüksek ve girintili çıkıntılı kara bir set oluşturan kıyıya bordasını sürte sürte suların durgun olduğu havuz gibi kısma doğru kaydı. Kıyıdan on beş metre kadar açıkta, su altında kalmış bir karaağacın eğri büğrü dalları görünüyordu su yüzünde. Bunun çevresinde kaynaşan su, köpüklü bir burgaç meydana getiriyordu.

"Ben yemi yayarken sen ipi hazır et," diye fısıldadı Panteley. Elini, ağzından buhar tüten tasın içine daldırdı. Suya atılan çavdar tohumlarının çıkardığı hışırtıyı andıran ses duyuldu. Gregor şişmiş taneleri oltaya geçirdi ve gülümsedi:

"Gelin bakalım balıklar! Büyüğünüz küçüğünüz, hepiniz gelin."

Halka halka suya indi misina ve gerildi, sonra yine gevşedi. Gregor ayağını olta kamışının dibine dayadı ve elbisesinin üzerinden elleriyle yoklaya yoklaya ihtiyatla tütün kesesini aradı.

"Bugün şansımız iyi gitmeyecek baba. Ay batıyor," diye fikir yürüttü.

"Kibritin var mı?"

"Hı hı."

"Şu sigaramı yak."

Sigarasını içmeye koyuldu ihtiyar ve karaağacın ötesinden kopan güneşe baktı.

"Sazanın ne vakit vuracağı hiç belli olmaz," dedi. "Bazen bakarsın, ay batarken vurur."

Gregor içini çekerek, "Görünüşe göre yeme küçük balıklar geliyor," dedi.

Sular karıştı, kayığın bordasına tokat gibi çarptı ve al bakırdan dökülmüş gibi pırıl pırıl yanan bir buçuk metrelik bir sazan, iri kuyruğuyla suyu yararak homurtuyla zıpladı. Kayığın üzerine iri taneli serpintiler döküldü.

Panteley ıslanan sakalını kolunun yeniyle silerken, "Aman dur!" dedi.

Suya batmış ağacın yakınında, yapraksız dalların arasında arka arkaya iki tane sazan zıpladı; daha ufak bir üçüncüsü havada kıvrılıp inadına kıyıdan tarafa vurdu.

Gregor sabırsızlığından sigarasının ıslanan ucunu çiğniyordu. Güneş buğulu buğulu yarıya kadar yükselmişti. Panteley yemin geri kalanını da serpti ve suratını asıp dudaklarını büzerek olta kamışının hareketsiz ucuna, heyecanını belli etmeden baktı.

Gregor tükürdüğü izmaritin havada hızla uçuşunu öfkeyle seyretti. İçinden, kendisini o kadar erken kaldırdığı için babasına sövüyordu. Aç karnına içtiği sigara yanmış kıl kokusuna benzer pis bir koku bırakmıştı ağzında. Tam eğilip avucuna su almaya hazırlandığı sırada değneğin ucu sarsıldı ve bükülmeye başladı.

İhtiyar bir solukta, "Oltaya al onu," dedi.

Gregor atılıp değneği kavradı, ama yay gibi kıvrılan değneğin ucu suya gömüldü.

Panteley kayığı kıyıdan açarken, "Bırakma onu!" diye homurdandı.

Gregor değneği kaldırmaya çalıştı, ama balık çok kuvvetliydi, nitekim kalın misina çat diye kopuverdi. Gregor sendeledi, suya yuvarlanmasına ramak kaldı.

Babası başka bir oltaya taze yem dizmeye çalıştı, ama yapamadı. Gregor heyecanından gülerken değneğe yeni bir misina bağladı ve attı suya. Kurşun daha dibi bulur bulmaz değneğin ucu eğiliverdi.

Gregor, "Yine o," diye homurdandı. "Yine aynı şeytan!" Akıntıya doğru çekmeye başlayan balığı güçlükle zaptediyordu.

Misina geride yeşilimsi bir kabarıklık bırakarak suyu hışırtıyla yarıyordu. Panteley küt parmaklarının arasında tuttuğu kepçenin sapıyla oynuyordu.

"Dikkat et misinayı koparmasın."

"Merak etme."

Kocaman, kırmızılı sarılı bir sazan kuyruk darbeleriyle suları köpürte köpürte yüzeye çıktı, sonra tekrar dibe daldı.

"Nerdeyse kolumu çıkaracak! Nah çıkarırsın!"

"Sıkı tut onu Grişa!"

"Tutuyorum."

"Bırakma sakın, kayığın altına girmesin!"

Gregor nefes alarak, yorulmuş sazanı kayığa doğru çekmeye başladı. İhtiyar kepçeyi uzattı, ama balık son bir gayretle tekrar suya daldı.

"Başını yukarı al balığın! Biraz hava yutarsa işi tamamdır!" diye emir verdi Panteley.

Gregor yorulan balığı tekrar kayığa doğru çekti. Suyun üstüne çıkan balık, burnu kayığın kaba saba borda tirizine doğru yönelmiş vaziyette, turuncu yan yüzgeçlerini oynatarak, ağzı açık gelmeye başladı.

Panteley kepçeye aldığı balığı kaldırırken, kısılmış sesiyle, "Hapı yuttu!" dedi.

Yarım saat kadar daha kaldılar. Balık artık oynamaz oldu.

Nihayet, "Oltayı topla," dedi ihtiyar. "Bugünlük avımızı yakaladık!"

Gregor kıyıya dayanıp kayığı açtı. Kürek çekerken, babasının yüzünde onun bir şey söylemek istediğini okudu, ama Panteley, tepenin eteklerine yayılmış köy evlerine bakmaya devam etti.

Panteley kafasından geçenleri iyice toparlamadan, "Bana bak Gregor..." diye söze başladı; bir yandan da ayağının dibindeki torbanın dürülü ağzını çekiştiriyordu. "Dikkat ettim, seninle Aksinya Astakova..."

Gregor birdenbire kıpkırmızı kesilerek başını çevirdi. Gömleğinin yakası kaslı, yanık renkli boynuna gömülüyor ve zorlanan etin üzerinde beyaz bir şerit meydana getiriyordu.

İhtiyar bu sefer sert, öfkeli bir sesle, "Ayağını denk al delikanlı!" diye devam etti. "Yoksa seninle başka türlü konuşurum. Stepan komşumuz bizim, karısına sulanmanı istemiyorum. Bu türlü işlerin sonu fena olur, onun için seni peşin peşin uyarıyorum bak, eğer bir görürsem seni böyle, derini yüzerim!"

Panteley yumruklarını sıkıp gözlerini kısarak oğlunun sararan yüzüne baktı.

Gregor dosdoğru babasının morumsu, kemerli burnuna bakarak, "Hepsi yalan bunların!" diye mırıldandı.

"Kes sesini."

"Milletin işi gücü..." dedi.

"Kapat çeneni be, orospu dölü!"

Gregor küreklere asıldı. Kayık ileri fırladı. Kıç tarafında hafifçe kabaran suyun üstünde beliren minik kabarcıklar oynaşarak uzaklaşıyordu.

Kıyıya epeyce yaklaşana kadar hiç konuşmadılar; nihayet babası:

"Dediklerime dikkat et, yoksa bundan sonra geceleri evden dışarı çıkmana son veririm," diye hatırlattı Gregor'a. "Avludan dışarı bir adım bile atamazsın!"

Gregor cevap vermedi. Kayığı karaya çekerken, "Balığı kadınlara vereyim mi?" diye sordu.

İhtiyar az daha yumuşak bir sesle, "Götür sat," dedi. "Parası da sende kalsın, tütün alırsın."

Gregor dudaklarını ısırarak babasının ardınca gitti. Delici bakışlarını babasının ensesine dikmiş, 'Dene bakalım baba! Ayaklarımı bukağılasan da yine çıkacağım bu gece,' diye geçiriyordu içinden.

Gregor eve girince balığın üstündeki kumları dikkatle yıkadı ve solungaçlarına bir sürgün geçirdi.

Çiftliğin kapısına varınca koşarak eski arkadaşı Mitka Korşunov'un yanına gitti. Mitka gümüş tokalı kemerinin ucuyla oynayarak ortalıkta dolaşmaktaydı. Yuvarlak sarı gözleri dar göz yuvalarının içinde arsız arsız parlıyordu. Mitka'nın gözbebekleri bir kedininki gibi uzun, bakışları hızlı, kaçamaktı.

"Balıkla nereye böyle?"

"Bugün yakaladık. Satmaya götürüyorum."

"Mokov'a mı?"

"Hıı hı."

Mitka bir bakışta balığın ağırlığını tahmin etti.

"Yedi buçuk kilo mu?"

"Yedi kilo yedi yüz elli gram. Terazide tarttık."

"Ben de seninle geleyim. Pazarlığı ben yaparım."

"Gel hadi."

"Ya bana ne vereceksin?"

"O da dert mi yani! Bunun için seninle kavga edecek değiliz ya!"

Kilise dağılmış, köylüler sokağı doldurmaya başlamıştı. Şamil kardeşler, üçü de yan yana, geniş adımlarla aşağıya doğru geliyordu. En büyükleri olan tek kollu Aleksey ortalarındaydı. Asker ceketinin sert yakası kaslı boynunu dimdik tutuyordu; kıvırcık sivri keçi sakalı komik bir şekilde yana dönüktü ve sol gözü sinirli sinirli seğiriyordu. Yıllar önce atış alanında tüfeği parçalanmış, fırlayan bir demir parçası yanağına gömülmüştü. Şimdi sol gözü vakitli vakitsiz seğirirdi; yanağından yukarı doğru uzayan morumsu bir yara izi, kıtık gibi saçlarının arasında kayboluyordu. Sol kolu dirseğinden kopmuştu, ama Aleksey tek elle sigara sarmada eskiden beri ustaydı. Tütün kesesini göğsüne bastırır, dişleriyle yeteri kadar kâğıdı yırtar, büküp tekne gibi çukurlaştırır, tütünü koyar ve daha siz ne olduğunu anlamadan o sigarayı sarıp sizden ateş isterdi.

Tek kollu olmasına rağmen köyün en iyi dövüşen adamıydı. Yumruğu öyle pek de büyük sayılmazdı –şöyle sukabağı kadar bir şey– ama bir keresinde çift sürerken öküzüne kızıp, yanında kamçısı da olmadığı için hayvana bir yumruk çakmış, saban izlerinin üzerine serilen öküzün kulaklarından kan boşanmış. Bir daha da iflah olmamış öküz. Öbür iki kardeşi, Martin'le Prohor da hık demiş ağabeylerinin burnundan düşmüştü. Onlar da onun gibi tıknaz, geniş omuzluydu, yalnız onların ikişer kolları vardı.

Gregor, Şamil kardeşleri selamladı, fakat Mitka başını sertçe yana çevirip yoluna devam etti. Büyük Perhizden önceki yumruk kavgasında Aleksey Şamil, Mitka'nın gencecik dişlerine hiç acımamıştı. Ağzına sıkı bir kroşe atmış, Mitka da sapasağlam iki dişini kurşuni renkli buzların üzerine tükürmüş, dişler nalçalı topukların altında ezilip gitmişti.

Onlara yaklaşan Aleksey'in gözü beş kere seğirdi.

"Yükünü satıyor musun?"

"Almak mı istiyorsun?"

"Kaç para?"

"Birkaç danayla cabadan da bir karı."

Aleksey gözlerini devirerek güdük kolunu salladı:

"Çok akıllısın be! Hah hah! Cabadan da bir karı! Yumurcaklarını da ister misin?"

"Damızlık diye kendine sakla, yoksa Şamil'lerin soyu tükenir sonra!"

Gregor sırıttı.

Meydandaki köylüler kilise parmaklıklarının etrafına çevrelenmişti. Kilisenin bekçisi bir kazı başının üstüne kaldırmış bağırıyordu:

"Elli kapiğe gidiyor. Var mı artıran?"

Kaz boynunu uzatıp boncuk gibi kıstığı gözleriyle küçümseyerek çevresine baktı.

İnsanlardan meydana gelmiş bir halkanın ortasında, göğsü madalyalar, haçlarla donanmış, saçı sakalı ağarmış ihtiyar bir adam kollarını sallayıp duruyordu.

Mitka başıyla halkayı işaret ederek, "İhtiyar Grişaka yine Türk Savaşına ait hikâyelerden birini anlatıyor," dedi. "Hadi gidip dinleyelim."

"Biz onu dinlerken sazan da kokar, şişer."

"Şişerse daha ağır çeker."

İtfaiye arabasının durduğu sundurmanın arkasındaki meydanda Mokov'un evinin yeşil çatısı yükseliyordu. Tuvaletin önünden geçerken, Gregor tükürüp burnunu kıvırdı. Bir fıçının arkasından, kemerini dişlerinin arasına almış, pantolonunun önünü ilikleyen yaşlı bir adam çıktı.

Mitka alayla, "İyi sıkıladın mı bari?" diye sordu.

İhtiyar son düğmesini de ilikleyip kemerini ağzından aldı.

"Sana ne?"

"Burnun ya da sakalın gömülecekti ki içine, senin kocakarı bir haftada temizleyemesin."

İhtiyar tehditkâr bir tavırla, "Ben seni gömeceğim onun içine," dedi.

Mitka'nın kedi gözleri parlak güneş ışığına göre kısıldı.

"Vah canım!"

"Defol orospu dölü. Ne diye rahatsız ediyorsun beni? Şu kayışımın tadına bakmak mı istiyor canın?"

Gregor kıs kıs gülerek merdivene yaklaştı. Merdivenin parmaklıkları yabani asmayla donanmıştı. Basamaklara benek benek gölgeler düşmüştü.

"Bak, bazıları nasıl yaşıyor Mitka!"

"Kapı tokmakları bile altın yaldızlı!"

Verandaya çıkan kapıyı açarken burnunu çekti Mitka:

"Ya ihtiyar buraya gelirse..."

Kapının öbür tarafından birisi, "Kim var orada?" diye seslendi.

Gregor çekingen bir tavırla içini çekti. Sazanın kuyruğu boyalı döşeme tahtalarına sürünüyordu.

"Kimi istiyorsunuz?"

Bir kız, elinde bir tabak çilekle sallanan iskemlede oturuyordu. Gregor gözlerini, kızın bir çilek tutan dolgun, kırmızı, yürek biçimi dudaklarına dikti. Kız başını yana eğmiş delikanlıları tepeden tırnağa süzüyordu.

Gregor'un imdadına Mitka yetişti. Öksürdü:

"Balık satın almak ister misiniz?"

"Balık mı? Gidip sorayım."

Sandalyesini doğrultup kalktı, süslü terlikleriyle uzaklaştı. Güneşin yarı saydamlaştırdığı beyaz entarisinin içinden kızın dolgun bacaklarının çizgilerini ve jüponunun kabarık dantellerini gördü Mitka. Kızın çıplak baldırlarının beyazlığına hayret etti; sadece minik yuvarlak topuklarında deri biraz sarımtıraktı.

"Şuraya bak Grişa, ne elbise be! Cam gibi! İçinden her şey görünüyor," dedi, Gregor'u dürterek.

Kız koridora açılan kapıdan geri geldi ve usulca iskemlesine oturdu.

"Mutfağa gidin!"

Gregor ayaklarının ucuna basarak girdi eve. O girince, Mitka durduğu yerden gözlerini kırpıştırarak, kızın saçlarını altından iki yarım daire şeklinde bölen saçların ayırım çizgisine bakmaya başladı. Kız da hareketli gözleriyle çapkın çapkın onu süzüyordu.

"Köyden misin sen?"

"Evet."

"Kimin oğlusun?"

"Korşunov'un."

"Peki adın ne?"

"Mitriy!"

Kız dikkatle pembe tırnaklarını gözden geçirdi, sonra hızlı bir hareketle bacaklarının etrafını entarisinin kenarıyla örtüp sıkıştırdı.

"Balığı hanginiz yakaladı?"

"Arkadaşım Gregor."

"Sen de balığa çıkar mısın?"

"Canım isterse."

"Oltayla mı?"

"Evet."

Kız biraz durduktan sonra, "Ben de balığa çıkmak isterdim bir gün," dedi.

"Eğer istersen ben götürürüm seni."

"Sahi mi? Nasıl ayarlayalım bunu?"

"Sabah çok erken kalkman gerekir."

"Kalkmasına kalkarım ya, senin uyandırman gerek beni."

"Ben uyandırırım, ama ya baban?"

"Babama ne olmuş?"

Mitka güldü:

"Beni hırsız sanıp peşime köpekleri salar."

"Saçma! Köşedeki odada yalnız yatarım ben. Penceresi işte şu." Eliyle gösterdi. "Eğer gelirsen pencereyi vur, ben kalkarım."

Mutfaktan, bir Gregor'un çekingen sesi, bir aşçının kalın, yaltaklanan sesi duyuluyordu. Mitka susmuştu; kemerinin kirli, gümüş tokasıyla oynuyordu.

Kız gülümsemesini gizleyerek, "Evli misin?" diye sordu.

"Neden sordun?"

"Hiç, merak ettim de."

"Hayır, bekârım."

Mitka birden kıpkırmızı kesildi. Çapkın çapkın gülümseyen kız, elindeki değnekle, yerlere saçılan çileklerle oynarken sordu:

"Peki kızlar senden hoşlanıyor mu Mitka?"

"Bazıları hoşlanıyor, bazıları hoşlanmıyor."

"Ya... Peki, senin gözlerin neden öyle kedi gözü gibi?"

"Kedi gözü mü?" Mitka bu sefer iyice afallamıştı.

"Evet ya, tıpkı kedi gözü gibi."

"Annemden almışım herhalde. Benim kabahatim değil."

"Peki, seni neden evermiyorlar Mitka?"

Mitka bir anlık şaşkınlıktan kendini kurtardı, kızın sözlerinin altında gizli olan alayı sezince sarı gözlerinde bir pırıltı tutuştu.

"Horoz kabaracak ki, tavuk bulabilsin."

Kız kaşlarını hayretle kaldırdı, yüzü kızardı ve yerinden kalktı. Sokaktan basamakları çıkan ayak sesleri duyuldu. Kızın belirip kayboluveren gülümsemesi Mitka'yı ısırgan otu gibi daladı. Evin efendisi, Sergey Platonoviç Mokov, koca potinlerini ağır ağır sürükleyerek, azametle taşıdığı tombul vücuduyla Mitka'nın yanından geçti. Geçerken de başını bile çevirmeden, "Beni mi aradın?" diye sordu.

"Balık getirmişler baba."

Gregor içeriden elinde sazan olmadan çıktı.

III

GREGOR akşam gezintisinden döndüğünde ilk horoz çoktan ötmüştü. Verandadan ekşi maya kokusuyla, çalı papatyalarının baharlı kokusu geliyordu.

Parmaklarının ucuna basarak girdi odaya, soyundu, yabanlık pantolonunu itinayla astı, haç çıkarıp yattı. Pencere çıtalarının gölgesiyle çaprazlama kesilmiş altın renkli bir havuz meydana getiriyordu ay ışığı yerde. Köşede, işlemeli havluların altında duran ikonların gümüşü donuk donuk parlıyor, yatağın üstündeki rafta uçuşan sineklerin vızıltısı geliyordu.

Gregor tam uykuya dalacağı sırada, ağabeyinin çocuğunun ağlaması duyuldu mutfaktan. Beşik yağsız araba tekeri gibi gıcırdamaya başladı. Ağabeyinin karısı Darya'nın uykulu bir sesle, "Uyusana yumurcak!" diye mırıldandığını duydu. "Bana bir lahza rahat verdiğin yok!" Sonra kadın alçak sesle bebeğe ninni söylemeye başladı:

Ah, nerede kaldın?
Hep atları gözledim. Peki, ne gördün?
Bir atla bir eyer gördüm.
Altınla süslü baştan başa...

Gregor kulaklarında bu yatıştırıcı sesle kendinden geçerken hatırladı: 'Yarın Piyotr kampa gidiyor. Darya bebekle yalnız kalacak. Piyotr olmadan biçeceğiz otları.'

Başını sıcacık yastığına gömdü, ama ninni hep kulaklarındaydı:

Peki, atın nerede?
Bahçe kapısının dışında.
Bahçe kapısı nerede?
Seller aldı götürdü.

Hırslı bir kişneme Gregor'un uykusunu iyice dağıttı. Atın sesinden bunun Piyotr'un ordu hayvanı olduğunu anladı. Uykulu uykulu, iyi işlemeyen parmaklarıyla gömleğinin düğmelerini ağır ağır ilikledi, nerdeyse yeniden uyutacaktı onu Darya'nın ninnisi:

Kazlar nerede?
Kamışlığa gitti.
Kamışlık nerede?
Kızlar biçti.
Kızlar nerede?
Kocaya kaçtı.
Kazaklar nerede?
Savaşa gitti.

Gregor gözlerini ovuştura ovuştura ahıra gidip Piyotr'un hayvanını yedeğine aldı, sokağa çıkardı. Havada asılı bir örümcek ağı yüzüne takılınca birdenbire ayıldı Gregor.

Don'un bir yakasından bir yakasına, mehtabın hiçbir zaman çiğnenmemiş, ışıktan yolu uzanıyor, Don üzerinde bir buğu tabakası asılmış gibi duruyor, daha yukarıda yıldızlar parlak tahıl taneleri gibi görünüyordu. At, ayaklarını yere ihtiyatla basıyordu. Suya inilen set engebeliydi. Irmağın öte kıyısından ördeklerin vakvakları geliyordu. Kıyıdaki sığ, çamurlu sularda, rastgele balık yavrularının peşine düşen iri bir kedibalığı şapırtıyla zıpladı.

Gregor uzun bir süre kıyıda durdu. Yerden çürük ve küf kokusu yükseliyordu buram buram. Atın dudaklarından yere minik bir salya damlası düştü. Gregor yüreğinde bir hafiflik, tatlı bir boşluk hissetti, kendini iyi, bütün kaygılardan sıyrılmış buldu. Yürüyerek geri dönerken doğuya baktı; mavimtırak karanlık çözülmeye başlamıştı bile.

Ahırın yanında anasıyla karşılaştı.

"Sen misin Grişa?"

"Ya kim olacak?"

"At suyuna mı çıktın?"

"Evet," dedi Gregor kısaca.

Gregor'un anası önlüğüne doldurduğu bir kucak tezekle, çıplak kuru ayaklarını şap şap basarak badi badi uzaklaştı.

"Gidip Astakov'ları uyandırsan. Stepan, Piyotr'la gideceğini söylediydi."

Sabahın ayazı Gregor'un içinde sanki çelik bir yayı titreştirdi. Bütün vücudu karıncalanır gibi oldu. Astakov'ların evinin, ayak seslerini yankılayan üç basamak merdivenini koşarak çıktı. Kapının sürgüsü açıktı. Stepan mutfağa serilmiş bir kilimin üstünde uyuyordu, karısı da başını onun kolunun üstüne koymuştu.

Kurşunileşen şafak aydınlığında Aksinya'nın eteğinin dizlerinin üzerine kadar sıyrıldığını ve kadının edepsizce açılmış bacaklarının da huş ağacı kabuğu kadar beyaz olduğunu gördü Gregor. Bir an durup seyretti; ağzı kurumaya, kafasının içinde zonklamalar duymaya başladı.

Gözlerini kaçamak bakışlarla dolaştırdı. Acayip, kısık bir sesle seslendi:

"Hey! Kimse yok mu? Kalkın!"

Aksinya uyanırken içini çekti.

"Oh, nedir o?" diye telaşla eteğini düzeltti, bacaklarını örttü. Yastığın üzerinde bir damla salya kalmıştı; kadınların uykusu derin olur şafakta.

"Benim. Sizi uyandırmam için annem gönderdi."

"Şimdi kalkarız. Pireler yüzünden yerde yatıyoruz. Stepan, kalk, duyuyor musun?" Kadının sesinden Gregor onun sıkıldığını anladı ve alelacele çıktı.

Köyden otuz Kazak, mayıs eğitim kampına gidiyordu. Daha saat yedi olmadan üzerleri brandayla örtülü arabalar, ev dokuması gömleklerini giyip teçhizatını yüklenmiş atlı, yaya Kazaklar meydana akmaya başladı.

Piyotr merdivenin başında durmuş kopan dizgin kolunu alelacele tutturmaya çalışıyordu.

Panteley küfürler yağdırarak Piyotr'un atının çevresinde fır dönüyor, ikide bir sesleniyordu:

"Dunya, peksimetleri torbaya koymadın mı daha? Pastırmayı tuzladın mı?"

Dunya alı al moru mor bir kırlangıç gibi sağa sola koşuşurken, bir yandan da gülerek cevap verdi babasının sesine:

"Siz kendi işlerinizle uğraşın baba, ağabeyimin dengini öyle bir sıkı yapacağım ki, Çerkask'a* kadar hiçbir şey yerinden kımıldamayacak."

Piyotr başıyla atı işaret ederek, "Daha yemini bitirmedi mi?" diye sordu.

Babası eyerin altındaki bellemeyi iri elinin ayasıyla yoklarken, "Daha bitirmedi," diye cevap verdi. Bellemeye giren minicik bir çöp bile atın sırtında yara açabilirdi.

"Yemini bitirince onu suya çek baba."

"Grişa onu Don'a götürür."

Gregor, alnında kartopu bulunan cılız Don hayvanını yedeğine alıp bahçe kapısından çıkardı, sol elini cıdağısının üzerine hafifçe dayayıp sırtına atladı ve tırısa kaldırarak uzaklaştı. Irmak kıyısına inen bayırın başında dizginleri çekip atı durdurmak istedi, ama hayvan tökezledi, adımlarını hızlandırdı ve bayırdan aşağı uçarcasına indi. Hayvanın sırtına yatarcasına geriye yaslanan Gregor, kovalarla tepeden inen bir kadın gördü. Yoldan keskin bir dönüşle ayrılıp, ardında toz bulutu bırakarak atı hızla suya sürdü.

Aksinya salına salına bayırdan aşağı indi. Daha bir hayli uzaktayken bağırdı Gregor'a:

"Seni deli şeytan seni! Az daha çiğneyecektin beni. Dur sen, nasıl at sürdüğünü babana söyleyeyim de gör."

* Novoçerkask.

"Kızma komşu. Kocanı kampa uğurladıktan sonra belki çiftlik işlerinde sana yardımım dokunur."

"Senin ne yardımın dokunacakmış bana?"

"Ot biçme zamanı gelince beni ararsın ama," diye güldü Gregor.

Aksinya ustalıkla ırmaktan bir kova su doldurup, rüzgârdan uçmasın diye eteğini dizlerinin arasına sıkıştırdı.

"Senin Stepan hazırlandı mı?" diye sordu Gregor.

"Neyine gerek senin?"

"Amma da ateş püskürüyor ha! Soramaz mıyım?"

"Hazırlandı, ne olacak?"

"Demek kocasız kalacaksın?"

"Evet."

At ön ayakları suyun içinde olduğu halde, dudaklarını sudan kaldırıp karşı kıyıya bakmaya başladı. Aksinya öteki kovayı da doldurdu, sırığı omuzlarının üzerine yerleştirdi ve salıntılı adımlarla bayıra vurdu. Gregor atın başını çevirip onu izledi. Rüzgâr kadının eteğini yapraklandırıyor, ensesindeki ince, kıvırcık tüyleri oynatıyordu. Yavan, işlemeli başlığı kalın saç topuzunun üstünde tutuşuyor, yandan toplayıp beline sıkıştırdığı gülkurusu gömleği sağlam omuzlarından dümdüz sırtına doğru buruşuksuz iniyordu. Tırmanırken öne eğilen Aksinya'nın omuzları arasındaki çukurluk gömleğinin altından belli oluyordu. Gregor, kadının koltuk altlarında terden meydana gelen kahverengimsi halkaları gördü. Onun bütün hareketlerini dikkatle izliyordu. Kadınla konuşmayı tazelemek istiyordu.

"Kocanı özleyeceksindir, değil mi?"

Aksinya durmaksızın, başını çevirip gülümsedi:

"Tabii özleyeceğim. Sen de evlen," deyip bir soluk aldı ve kesik kesik devam etti, "O zaman sevgilini özler misin özlemez misin, görürsün."

Gregor atını onunla aynı hizaya getirip kadının gözlerinin içine baktı.

"Ama öteki kadınlar, kocaları gidince seviniyor. Bizim Darya, Piyotr gidince şişmanlayacaktır."

Aksinya'nın burun delikleri titriyor, kadın hızlı hızlı soluyordu:

"Koca dediğin sülük değildir, ama yine de insanın kanını kurutur." Kadın eliyle saçlarını geriye doğru iterek düzeltti. "Yakında senin evlendiğini de görecek miyiz?"

"Bilmem, babama bağlı. Askerliğimi yaptıktan sonra, belki."

"Daha gençsin sen, evlenme."

"Neden evlenmeyeyim?"

"Kavrulursun."

Aksinya göz ucuyla Gregor'a bakıp dudaklarını birbirinden ayırmadan, neşesiz bir tavırla gülümsedi. Gregor ilk defa onun dudaklarının dolgun ve ateşli olduğuna dikkat etti. Atının yelesini parmaklarıyla tarayarak cevap verdi:

"Evlenmek istemiyorum zaten. Beni evlenmeden de sevecek biri çıkar elbet."

"Öyleyse gözüne kestirdiğin biri var mı?"

"Gözüme kestirmeye ne hacet? Senin kocan gidiyor ya..."

"Bana asılmaya kalkma!"

"Ne yaparsın?"

"Stepan'a söylerim."

"Gösteririm ben senin Stepan'ına..."

"Pek horozlanıyorsun, sakın ötmeye kalkma e mi?"

"Beni korkutmaya çalışma Aksinya!"

"Seni korkutmaya çalıştığım yok. Sen git kızlara asıl, onlar da sana mendil işler, ama bana göz dikme."

"Bundan sonra gözlerimi senden ayırmayacağım."

"Ayırma öyleyse."

Aksinya onunla barıştığını anlatan bir tavırla gülümsedi ve atı geçmek için patikadan ayrıldı. Gregor atı yan çevirip yolu kapadı.

"Bırak geçeyim Grişa."

"Bırakmam."

"Delilik etme. Kocamı uğurlamalıyım."

Gregor gülümseyerek atını sağa sola oynattı ve Aksinya'yı sete doğru sıkıştırdı.

"Bırak geçeyim, iblis! Ötede birileri var. Eğer bizi görürlerse kim bilir ne düşünürler!" diye mırıldandı.

Çevresine korkuyla göz gezdirdi, sonra arkasına hiç bakmadan geçip gitti.

Piyotr merdivende ailesiyle vedalaşıyordu; yanından sallanan süvari kılıcını eliyle tutarak koşar adım basamaklardan indi ve dizginleri yakaladı. Yol kokusunu alan hayvan sinirli sinirli gemini geveliyordu. Piyotr bir ayağını üzengiye basıp babasına döndü:

"Atlarla fazla uğraşıp kendini yorma baba. Sonbaharda satarız onları. Biliyorsun, askere gitmesi için ata ihtiyacı olacak Gregor'un. Bozkır otunu satamam ben; bu yıl çayırdan nasıl ot alacağımızı aşağı yukarı biliyorsun."

İhtiyar haç çıkararak, "Eh, Tanrı yolunu açık etsin," dedi. "Bahtın açık olsun."

Piyotr eyerin üzerine sıçradı, gömleğinin arka taraftan çıkan kıvrımlarını kemerinin içine sıkıştırdı. At, bahçe kapısına doğru ilerledi. Kılıç, atın adımlarına uygun bir hareketle sallanıyor, kabzası güneşin altında donuk donuk parlıyordu.

Darya çocuğunu koluna almış, kocasının arkasından gidiyordu. Piyotr'un annesi, İlyiniçna, avlunun orta yerinde durmuş, gözyaşlarını kol yenine, burnunu da önlüğüne siliyordu.

Dunya bağırarak bahçe kapısına doğru koştu:

"Ağabey! Börek! Böreği unuttun! Patates böreğini!"

"Ne böğürüyorsun be, deli!" diye sinirli sinirli hırladı Gregor.

Dunya bahçe kapısının dikmesine dayanarak, "Böreğini unuttu," diye inledi ve al al olmuş yanaklarından süzülen gözyaşları bluzunun üstüne aktı.

Darya elini gözlerine siper ederek, ilerideki toz bulutu içinde kocasının beyaz gömleğinin ardından bakıyordu. İhtiyar Panteley bahçe kapısının çürük dikmesini sarsarak Gregor'a baktı:

"Kapıyı onar, bir de yeni dikme koy." Bir an düşünceli durdu, sonra yeni bir haber verir gibi, "Piyotr gitti," dedi.

Gregor söğüt dallarından yapılmış çitin üzerinden Stepan'ın hazırlandığını görüyordu. Yeşil bir yünlü entari giymiş olan Aksinya, kocasının atını yedeğinde getiriyordu. Stepan gülümseyerek bir şeyler söyledi ona. Acele etmeksizin, kendinden emin, karısını öptü; kolu uzunca bir süre karısının omuzları üzerinde kaldı öyle-

ce. Kadının bembeyaz bluzu üzerinde, Stepan'ın güneşten ve işten esmerleşmiş eli kömür gibi kalıyordu. Sırtı Gregor'a dönüktü; usturayla tıraş edilmiş ensesi, enli, biraz da düşük omuzları ve kumral bıyıklarının kıvrılan uçları (karısının üzerine eğildiği vakit) çitin öte yanından görülüyordu.

Aksinya bir şeye gülerek başını salladı. Stepan iri vücudunun ağırlığını eyerin üzerine yerleştirirken, kocaman yağız aygır hafifçe kaykıldı. Stepan eyerin üzerinde mıhlanmış gibi oturup atını süratli yürüyüşle sürerek kapıdan çıktı; Aksinya da aç bir köpek gibi kocasının gözünün içine bakarak, üzengiyi yakalamış, atın yanı sıra koştu.

Gregor gözünü kırpmadan onlar yolu dönene kadar seyretti.

IV

AKŞAMA doğru bir fırtına çıktı. Köyün üzerini kara bulutlar kapladı. Rüzgârın çılgına çevirdiği Don'un köpüklü dalgaları kıyıyı dövmeye başladı. Yağmursuz gökte şimşek çakıyor, ara sıra gök gürültüleri yeri sarsıyordu. Bulutların hemen altında bir çaylak dolanarak kanat çırpıyor, onu, cırtlak sesleriyle kuzgunlar izliyordu. Bulut kümesi soğuk nefesini bırakarak batıdan gelip Don'un üzerinden aşağı doğru geçti. Otlakların ötesinde gök tehditkâr bir şekilde kararda; bozkır bir bekleyiş sessizliği içinde göz alabildiğine uzanıyordu. Köyde kapanan panjurların gürültüleri duyuluyor, akşam duasından dönen ihtiyarlar haç çıkararak acele acele evlerinin yolunu tutuyordu. Meydanın üstünde boz bir toz sütunu anafor yaparak yükseliyor ve sıcağa doymuş toprağa yağmurun ilk damlaları serpiliyordu.

Dunya saç örgüleri sarsıla sarsıla avluyu koşarak geçti, kümesin kapısını çarparak kapadı ve yarışa girmiş bir at gibi iri iri açılan burun deliklerinden soluyarak avlunun ortasında durdu. Sokakta çocuklar zıplıyor, oynuyordu. Sekiz yaşındaki Mişka başına babasının kocaman kalpağını geçirip, gülünç bir şekilde gözlerinin üzerine kadar çekmiş, bir yandan kendi etrafında fırıldak gibi dönüyor, bir yandan da cırtlak sesiyle bağırıyordu:

Yağmur, yağmur, yağ da din.
Yola çıkacağız biz bugün,
Adağımız var Tanrı'ya adayacak,
Eğileceğiz önünde Mesih'in.

Dunya, Mişka'nın çıplak ayaklarıyla toprağın üzerinde oynayışına kıskanarak baktı. Onun da canı yağmur altında yalınayak başıkabak dans etmek istiyordu; eğer başı yağmurdan ıslanırsa, saçları daha gür, hem de kıvırcık çıkardı; o da Mişka'nın arkadaşı gibi, yol kenarındaki tozlar içinde, ısırganların arasına düşme tehlikesini de göze alarak ellerinin üstünde amuda kalkmak istedi. Ama annesi pencereden bakıyor ve kadının dudakları öfkeyle kımıldıyordu. Dunya içini çekerek eve doğru koştu. Yağmur şimdi hızlanmıştı. Bir gök gürültüsü tam evin üzerinde patladı ve yuvarlana yuvarlana Don'un üzerine doğru uzaklaştı.

Panteley'le Gregor ter içinde, yan odadan çıkardıkları katlanmış bir ağı Verandaya taşıyordu.

Gregor, "Çabuk, ağ ipliğiyle iğ getir!" diye seslendi Dunya'ya. Darya çöküp ağı onarmaya koyuldu. Kaynanası bir yandan beşiği sallarken, bir yandan da homurdanıp duruyordu:

"Yine kafana ne koydun be adam! Gidip yatalım. Gazyağı gittikçe pahalanıyor. Şimdi ne tutmak istiyorsun? Hangi cehenneme yolunuz var? Yok yere boğulup gideceksiniz. Tanrının laneti çöktü üstümüze zaten. Şu şimşeklere bak! Yarabbi, İsa Mesih, Ya Hazreti Meryem..."

Bir an ortalığı göz kamaştırıcı bir mavi aydınlık kapladı, mutfakta panjurları döven yağmurun pıtırtısı duyuluyordu. Arkadan bir gök gürültüsü koptu. Dunya sızlanarak yüzünü ağın içine gömdü. Darya kapı ve pencerelerden tarafa haç çıkardı. Yaşlı kadın bacaklarına sürtünen kediye dehşet içinde baktı:

"Dunya, kovala şunu be, Ya Hazreti Meryem, günahlarımı bağışla... Dunya, at şu kediyi avluya! Pist, kötü ruh! Senin canı..."

Elinden ağı bırakan Gregor sesini çıkarmadan sarsıla sarsıla gülmeye başladı.

"Ne mızmızlanıyorsun be? Yeter artık!" diye bağırdı Panteley. "Ağı onarmaya bak kadın. Geçen gün sana onarmanı söylemiştim."

Karısı cesaretini toplayıp, "Şimdi balık yoktur," dedi.

"Sen bilmezsin, kapat çeneni! Çığa balığı şimdi kıyıya vurur, fırtınadan korkar onlar. Su bulanmıştır bile. Dunya, çık bakalım, ırmağın sesini duyabiliyor musun?"

Dunya, istemeye istemeye kapının yanına gitti.

İhtiyar İlyiniçna kolay kolay susturulur cinsten değildi.

"Kim girecek sizinle suya? Sırılsıklam olacaksınız. Darya giremez, göğsünü üşütür," diye diretti.

"Gregor'la ben, öteki ağ için de... Aksinya'yla kadınlardan birini daha çağırırız."

Dunya nefes nefese, koşarak içeri girdi. Kirpiklerinde yağmur damlaları titreşiyordu. Kızın üstünden ekşi ekşi kara toprak kokusu tütüyordu.

"Akıntı müthiş," dedi soluyarak.

"Sen de gelecek misin?"

"Başka gidecek var mı ki?"

"Kadınların birkaçını da alacağız."

"Pekâlâ."

"Paltonu giy de koş Aksinya'ya," dedi babası Dunya'ya. "Eğer gelecekse, söyle ona Malaşka Frolova'yı da getirsin."

"İşte o üşümez," dedi Gregor sırıtarak. "Domuz gibi, etli butlu."

Annesi oğluna, "Yanına biraz kuru ot alsana Grişacığım," diye öğüt verdi. "Mintanının arasından göğsüne doğru tıkıştırıverirsin, yoksa için üşür."

"Evet, git biraz ot getir Gregor, kocakarı haklı."

Dunya kadınlarla birlikte çarçabuk döndü. Mavi bir eteklik ve belini kemer yerine iple sıktığı kaba bir ceket giymiş olan Aksinya, olduğundan daha kısa, daha zayıf görünüyordu. Darya'yla gülüşerek, Aksinya yazmasını çıkarıp saçlarını daha sıkı bir topuz yaptı ve ensesine yerleştirirken soğuk bakışlarını Gregor'a çevirdi. Tombul Malaşka çoraplarını bağlarken Aksinya boğuk sesiyle sordu:

"Çuvalları yanına aldın mı? Bugün mutlaka balık çekeceğiz."

Hep birlikte avluya çıktılar. Suyu iyice emmiş toprağa hâlâ bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, çamurlu su birikintilerini köpürtüyor ve minik derecikler halinde Don'a akıyordu.

Don'a inerlerken Gregor öne düştü.

Birdenbire, hiç sebepsiz, içinden bir neşe taştığını hissetti.

"Hendeğe dikkat et baba."

"Amma da karardı ortalık be!"

"Bana tutun Aksinya," diye Malaşka kısık sesiyle güldü.

"İskele tarafı değil mi burası Gregor?"

"Evet."

Panteley rüzgârın uğultusunu bastıran sesiyle, "Buradan başlayın," diye seslendi.

Malaşka kısık sesiyle, "Sesini duyamıyorum amca," diye bağırdı.

"Suya girin, ben derin tarafı tarayacağım... Derin tarafı diyorum. Malaşka sağır mısın be, iblis, nereyi tarıyorsun? Ben derinlere bakacağım. Gregor, Grişa, Aksinya da kıyı tarafını tarasın!"

Don kükrüyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmuru rüzgâr sicim sicim dağıtıyordu. Gregor dibi ayaklarıyla yoklaya yoklaya beline kadar suya girdi. Islak ve yapışkan bir soğuk göğsüne doğru tırmanıp kalbini sıkıştırdı. Dalgalar yüzüne ve iyice kıstığı gözlerine şamar gibi iniyordu. Ağın torbası şişti ve derinlere doğru sürüklendi. Gregor'un yün çoraplar içindeki ayakları kumda kaydı. Ağ elinden kurtulmuş, gidiyordu. Derine, daha derine. Sonra birden durdu. Ayakları yerden kesildi. Akıntı onu aldı, ırmağın ortasına doğru sürükledi. Gregor sağ eliyle kıyıya doğru var gücüyle çabalayarak yüzdü. Karanlık, burgaçlı derinlikler onu hiç bu kadar korkutmamıştı şimdiye kadar. Nihayet ayakları çamurlu dibe değince, sevindi. Bir balık dizine çarptı.

Karanlıklar içinden babasının sesi duyuldu, "Daha derinleri tara!"

Ağ tekrar atıldı ve derine doğru çekilmeye başladı. Ve akıntı tekrar onun ayaklarını yerden kesti; Gregor ağzına dolan suyu tükürerek yüzmeye başladı.

"Aksinya, bir şeyin yok ya?"

"Şimdilik yok."

"Yağmur hiç dinmeyecek mi?"

"Bu yağmur bereketli, başaklar dolgun olacak."

"Yavaş konuş. Babam duyarsa bana köpürür."

"Babandan korkuyorsun demek!"

Bir an sessizlik içinde ağı çektiler.

"Grişa, sanırım kıyıya yakın bir ağaç var suyun içinde! Ağı onun çevresine dolamalıyız."

Müthiş bir şamar Gregor'u Aksinya'dan uzağa fırlattı.

Kıyıya yakın bir yerden, "Ah! Ah!" diye feryat eden Aksinya'nın sesi duyuldu. Gregor dehşet içinde sesin geldiği tarafa yüzmeye başladı.

"Aksinya!"

Rüzgârın uğultusuyla, suların kükreyişi...

Korkudan daha beter üşümeye başlayan Gregor tekrar, "Aksinya!" diye bağırdı.

Uzaklardan babasının sesini duydu:

"Hey, Gregor."

Deli gibi çabaladı. Ayaklarına bir şeyin dolandığını hissedip elini daldırdı; kavradığı şey ağdı.

Aksinya'nın korku dolu bir sesle, "Grişa, neredesin?" diye seslendiğini duydu.

Gregor elleri ve dizlerinin üzerinde emekleyerek kıyıya çıkarken, "Neden seslenmeme cevap vermedin?" diye gürledi.

Dizlerinin üzerine çökerek dolaşan ağı çözdüler. Bulutların arasından ayın bir parçası göründü. Ta ötelerden, otlağın oradan zayıf gök gürültüleri geliyordu. Toprak ıslak ıslak parlıyordu. Yağmurun temizlediği havada bulanıklık kalmamıştı.

Gregor bir yandan ağı çözerken, bir yandan da Aksinya'ya baktı. Yüzü kireç gibi bembeyaz olmuştu, ama kırmızı, hafifçe yukarı kıvrık dudakları gülümsüyordu.

"Kıyının setine çalındığın zaman az daha aklımı kaçıracaktım. Ödüm patladı. Boğulduğunu sandım."

Elleri birbirine değdi. Aksinya elini Gregor'un gömleğinin içine sokmaya çalıştı.

Şikâyetçi bir sesle, "Senin kolun ne sıcak," dedi Aksinya, "halbuki ben donuyorum!"

"Bak namussuza nereden kaçmış," diye ağın ortasındaki iki metrelik bir deliği gösteriyordu Gregor.

Kıyıdan koşarak birisi geliyordu. Gregor gelenin Dunya olduğunu tahmin etti. Seslendi kız kardeşine:

"Ağ için sicim getirdin mi?"

"Evet. Burada ne oturuyorsunuz? Babam hemen gelmeniz için beni yolladı. Bir çuval dolusu çığa yakaladık." Kızın sesinde saklamaya gerek görmediği bir zafer edası vardı.

Aksinya dişleri çarpa çarpa ağdaki deliği onardı. Sonra ısınmak için buluşma yerine yarışarak gittiler.

Panteley sudan şişmiş bereli parmaklarıyla sigara sarıyordu; keyfinden oynayacak haldeydi. Böbürlenerek, "İlk seferinde sekiz balık, ama ikincisinde..." dedi, sustu ve ayağıyla çuvalı işaret etti. Aksinya çuvalın içine bir göz attı. Çuvaldan, çırpınan balıkların çıkardığı şıpırtılar duyuluyordu.

"Neredeydiniz?"

"Bir kedibalığı ağımızı parçaladı."

"Ağı onardınız mı?"

"Eh işte, elden geldiği kadar."

"Pekâlâ, şimdi bir kere daha diz boyu suya girip tarayacağız, sonra doğru eve. Haydi, girsene suya Grişa, ne bekliyorsun?"

Gregor uyuşmuş bacaklarıyla sendeleyerek yürüdü. Aksinya öyle titriyordu ki, Gregor ağın sarsıldığını hissetti.

"Bırak şu titremeyi!"

"Keşke bırakabilsem, ama titremekten soluk alamıyorum."

"Dinle! Balığın canı cehenneme, hadi çıkalım sudan!"

O sırada kocaman bir sazan ağın üzerinden hopladı. Gregor ağı hemen daha dar bir çember halinde toparladı. Aksinya tuttuğu ucu kıyıya doğru çekti yedeğinde. Sular kıyıya çarpıp geri çekiliyordu. Ağın içindeki balık boylu boyunca uzanmış, titreyip duruyordu.

"Çayırdan mı dönüyoruz?"

"Ormandan daha kısadır."

"Hey, geliyor musunuz?"

"Siz gidin, biz size yetişiriz. Ağı temizliyoruz."

Aksinya kaşlarını çatarak eteğini topladı, balık çuvalını sırtına vurdu ve âdeta koşar adım yola koyuldu. Gregor ağı almıştı. Daha iki yüz metre kadar gitmemişlerdi ki Aksinya inlemeye başladı:

"Daha fazla gidemeyeceğim. Bacaklarım tutuldu."

"Bana bak, şurada geçen yıldan kalma bir tınaz var. Orada biraz ısınsana."

"İyi. Başka türlü eve varamam zaten."

Gregor ot yığınının tepesini altüst etti ve içine bir çukur açtı. Uzun zamandır yatan otlar sıcak ve ekşi ekşi kokuyordu.

"İçine gir. Burası fırın gibi."

Aksinya üstteki otları aşağı atıp gırtlağına kadar otun içine girdi. Gregor soğuktan titreyerek onun yanına uzandı. Aksinya'nın saçlarından iç gıcıklayıcı, yumuşak bir koku yükseliyordu. Başını geriye atmış, yarı açık ağzından nefes alıp veriyordu.

"Saçların banotu gibi kokuyor. Bu çiçeği bilir misin?" diye fısıldadı Gregor ona doğru eğilerek. Kadın sesini çıkarmadı. Buğulu bakışları uzaklara çevrilmiş, batmakta olan hilale dikilmişti.

Gregor elini cebinden çıkarıp Aksinya'nın başını aniden kendisine doğru çekti. Kadın onu şiddetle itip kendini kurtardı ve otların içinden çıktı.

"Bırak beni!"

"Yavaş ol!"

"Bırak, yoksa bağırırım!"

"Dur, Aksinya!"

"Panteley amca!"

Panteley'in çok yakınlardan, akdiken çalılıklarının ardından sesi duyuldu:

"Kayıp mı oldunuz?"

Gregor dişlerini kenetleyerek ot yığınının üstünden yere atladı.

İhtiyar yaklaşırken, "Ne bağırıyorsunuz, kayıp mı oldunuz?" diye sordu.

Elbiselerinden buğu tüten Aksinya ot yığınının yanında yazmasını düzeltiyordu.

"Kaybolmadık, ama neredeyse donuyordum."

"Bak, kadın, işte bir ot yığını, gir içine ısın," dedi ihtiyar. Aksinya çuvalı almak için eğilirken gülümsedi.

V

TRAKOV'DAKİ eğitim kampı altmış verstlik* bir mesafe-deydi. Piyotr Melehov'la Stepan Astakov aynı arabada yolculuk ediyordu. Aynı arabada onların köyünden üç kişi daha vardı: Kalmuklarınkine benzeyen çiçekbozuğu yüzlü, Bodovskov adlı genç bir Kazak, Ataman** Hassa Alayında ikinci sınıf bir ihtiyat askeri olan Hristonya Tokin ve topçu İvan Tomilin. Yemek için verilen ilk moladan sonra, Hristonya'yla Astakov'un atları arabaya koşuldu, öbür atlar yedeğe alındı. İriyarı ve atamanın alayındaki bütün neferler gibi azıcık kafadan kontak olan Hristonya dizginleri eline aldı. Bir tekerlek gibi kavisli koca sırtıyla içerinin ışığını tamamıyla kapatarak ön tarafta oturmuş, kalın, gümbür gümbür öten bas sesiyle atları dehliyordu. Stepan, Piyotr ve Tomilin arabanın üstünü kapatan gergin brandanın altına uzanmış sigara tüttürüyordu. Bodovskov arabanın ardı sıra yürüyordu. Onun çarpık Kalmuk bacaklarına tozlu yollar vız geliyordu.

Hristonya'nın arabası kolbaşıydı. Arkadan yedi-sekiz araba daha geliyordu; bu arabaların arkalarına da eyerli eyersiz atlar bağlanmıştı. Yol, kahkahalar, bağırmalar, şarkılar, atların burunlarından çıkardığı şiddetli soluk sesleri ve boş üzengilerin şakırtılarından doğan bir gürültüye boğulmuştu.

Piyotr başını bir peksimet çuvalına dayamıştı. Kumral bıyıklarını burarak sessiz yatıyordu.

"Stepan!"

"Ha?"

"Hadi bize bir şarkı söyle."

"Hava çok sıcak. Boğazım kurudu, kemik gibi oldu!"

"Buralarda içki bulamazsın. Onun için boş yere içki bekleme!"

---

* Verst: 1.07 kilometrelik Rus uzunluk ölçüsü.

** Çarlık Rusyasında atamanlar çeşitli kademelerde önderlik etmek üzere Kazaklar tarafından seçilirdi. Don Ordusunun başına ordu atamanı denirdi, Kazak sancaklarının sancak merkezi olan stanitsa'ların başına da stanitsa atamanı. Bir Kazak müfrezesi savaşa gittiği zaman kendi atamanını seçerdi; ona da, "Savaş Atamanı" denirdi. Ataman kelimesi geniş anlamıyla "reis" demektir. Don Kazakları bağımsızlıklarını kaybettikten sonra bütün Kazak kuvvetlerinin ataman unvanı, Çarın babadan oğula kalan bir unvan haline geldi ve bundan dolayı da bütün Kazak birlikleri atama yoluyla gelen atamanların komutası altına girdi. *–çev.*

"Hadi, söyle bakalım. Sesin de bir şeye benzemez ya, neyse. Ama bak, şu senin Grişa'nın sesi sestir hani. Ses değil, gümüşten iplik."

Stepan başını geriye attı, öksürdü ve alçak, akorlu bir sesle başladı:

Ah, nefis, pırıl pırıl bir güneş,
Sabah erkenden doğdu gökte.

Tomilin yanağını bir kadın gibi avucunun içine alıp, iniltili, ince sesiyle nakaratı tekrarlamaya başladı. Piyotr onun kendini zorlamaktan şakaklarında mavi mavi beliren damarlarını gülerek seyretti.

Seke seke çaya giden,
Küçük kadın, gencecikti.

Başı Hristonya'dan tarafa sırtüstü uzanmış olan Stepan, dirseğinin üzerinde döndü:

"Hadi Hristonya, sen de katıl!"

Ve delikanlı, onun niyetini anlayıp,
Doru kısrağına vurdu eyeri.

Stepan gülümseyen bakışlarını Piyotr'a çevirdi, o da çiğnemekte olduğu bıyığının ucunu ağzından çıkarıp şarkıya katıldı. Hristonya gür sakallı çenesini sonuna kadar açarak branda örtüyü titreten bir sesle kükredi:

Küçük kadını yakalamak için,
Doru kısrağına vurdu eyeri.

Hristonya çıplak ayağını altına aldı ve Stepan'ın tekrar başlamasını bekledi. Stepan, gölgede kalan yüzü ter içinde, gözlerini kapatarak ve sesini kâh bir fısıltı kadar alçaltıp kâh madeni bir tınlama halinde yükselterek ağır ağır şarkısına devam etti.

Küçük kadın, küçük kadın, ne olur,
Bırak kısrağımı çaya indireyim.

Ve tekrar ötekilerin sesi Hristonya'nın dik dik çıkan sesi içinde boğuldu. Şarkıya öteki arabalardan da katıldılar. Arabaların demir çemberli tekerlekleri tangur tungur ediyor, atlar tozdan tıksırıyor ve şarkı derinden derine, güçlü bir sesle yayılıyordu. Beyaz kanatlı bir yağmurkuşu bozkırın üzerinden uçarak geçti. Kuş zümrüt rengi gözünü, aşağıdaki beyaz örtülü arabalar kafilesine, yoldan toz bu-

lutları kaldıran atlara, yolun kenarından yürüyen beyaz gömlekleri tozlanmış adamlara çevirerek, bağıra bağıra bir çukura doğru uçtu. Ve çukurun içine konup siyah göğsünü, oralarda dolaşan hayvanlar tarafından basılmış nemli otlara dayayan yağmurkuşu, o sırada yolun üstünde gelişen bir sahneyi kaçırdı. Arabalar yine eskisi gibi ilerliyor, terli atlar yine tozlu yolda isteksiz isteksiz ağır adımlarla yürüyordu, ama şimdi gömlekleri tozdan bozlaşmış Kazaklar arabalarından inip kolbaşına doğru koşuyor ve kolbaşının arabasının çevresini sarıp kahkahadan kırılıyordu.

Stepan arabanın içinde ayağa kalkmış, bir eliyle brandayı yakalamış, öteki eliyle iki misli hızlı bir tempo tutarak birinin bırakıp birinin aldığı türden bir şarkı söylüyordu:

Ah, sakın yanımda oturma,
Halk bana âşık oldun zanneder,
Âşık oldun zanneder,
Ve bana gelirken sen,
Âşık oldun zanneder.
Ve bana gelirken sen,
Ama ben ötekilere hiç benzemem.

Terbiye görmemiş düzinelerle erkek sesi koro halinde öyle bir kükredi ki, yol kenarında birikmiş tozlar düzleşti:

Ama ben ötekilere hiç benzemem...
Ben ötekilere hiç benzemem.
Ben haydut doğdum,
Hayduttur soyum...
Ötekilere benzemem,
Ve bir prens oğluna vurulmuşum...

Fedot Bodovskov bir ıslık çaldı, atlar koşumlara asıldı; Piyotr arabadan dışarı sarkıp gülerek kalpağını salladı. Stepan yüzünde güneş gibi bir gülümsemeyle arsız arsız omuzlarını oynattı; yol boyunca toz bulutları kalktı. Hristonya uzun gömleğinin kemerini çözüp, yüzü ter içinde arabadan aşağı atladı ve pervane gibi dönüp kaşlarını çatarak, homurdanarak, kocaman çıplak ayaklarının izlerini ipek kadar yumuşak, kurşuni tozlar üzerinde bıraka bıraka bir kazaska oynadı.

VI

GECEYİ geçirmek için doruğu kumluk bir tepenin eteğinde durdular. Batıda bulutlar toplanıyordu. Bulutların kara kanatlarından yağmur damlıyordu. Ufak bir su birikintisinde atlara su verildi. Hendeğin üstünde kederli söğütler, rüzgârın önünde başlarını eğiyordu. Bozulmuş su mercimekleriyle örtülü suyun üstünde, minicik dalgaların boyuna göre küçülen şimşek, çarpık çurpuk yansıdı. Rüzgâr sanki toprağın esmer avuçlarına sadaka dağıtır gibi yağmur tanelerini esirgeyerek serpiştiriyordu.

Kösteğe vurulan atlar başlarına üç nöbetçi konularak otlamaya bırakıldı. Ötekiler ateş yakıp arabaların oklarına çömlekleri astı.

Hristonya akdarı pişiriyordu. Çömleği karıştırırken çevreye çöken Kazaklara bir hikâye anlatıyordu:

"Nah işte bunun kadar yüksekti dağ. Rahmetli babama dedim ki, 'Ataman bizi bırakmaz, izin almadan kazalım mı bu dağı?'"

Atların yanından dönen Stepan, "Ne saçmalıyor bu?" diye sordu. Ateşin yanı başına çömelip avucuna ufak bir kor parçası aldı ve sigarasını yakana kadar kor parçasını bir avucundan ötekine aktardı durdu bir süre.

"Huzur içinde yatsın, babamla beraber nasıl define aradığımızı anlatıyordum. Merkulov Dağındaydı. Ha, sonra babam dedi ki, 'Gel Hristonya şu Merkulov Dağını kazalım.' O da definenin orada gömülü olduğunu babasından duymuş. Babam Tanrıya adak adadı, 'Sen bana hazineyi buldur, ben de sana güzel bir kilise dikeyim.' Böylece anlaşıp yola çıktık. Devlet arazisi olduğu için bize yalnız ataman engel olabilirdi. Akşamüstü geç vakit vardık. Gecenin bastırmasını bekleyip küreklerle tırmandık dağa. Ta doruktan aşağı doğru kazmaya başladık. İki metre derinliğinde bir çukur kazdık; toprak kaya gibi sertti. Terden sırılsıklam olmuştum. Babam ha bire dua mırıldanıyordu, ama inanın arkadaşlar benim karnım öyle bir ağrıyor ki... Yazın ne yeriz bilirsiniz; ekşi sütle kvas.* Babam 'Pöff,' dedi. 'Hristonya, sen putperestin birisin. Ben burada dua ediyorum, sen midendeki yemeği tutamıyorsun. Bu kokuya dayanamıyorum. Defol hadi,

* Kvas: Rus köylüleri tarafından arpa üzerine kaynar su döküp fermantasyona bırakılarak yapılan bir çeşit şıra. *-çev.*

in dağdan aşağı, yoksa kürekle kafanı ikiye bölerim senin. Çıkardığın kokudan hazine toprağın ta dibine kaçacak...' Bunun üzerine ben de karnımın ağrısından ölecek halde toprağın üzerine uzandım, babam da –çok güçlü bir adamdı– tek başına kazmaya devam etti. Ta bir kaya parçasına rastlayana kadar kazdı. Sonra beni çağırdı. Taşın altına bir küskü sokup kaldırdım. İnanın arkadaşlar, mehtaplı bir geceydi o gece ve taşın altında bir parıltı ki deme gitsin..."

Piyotr bıyıklarını burarken gülümseyip, "İşte burası yalan, Hristonya," diye sözünü kesti onun.

"Kim yalan söylüyor? Git, cehennemin dibine git e mi!" Hristonya şalvarını yukarı çekip dinleyicilerine göz gezdirdi. "Yok, yalan söylemiyorum. Gerçeğin ta kendisi! Orada pırıl pırıl parlıyordu. Bir de baktım odun kömürü değil miymiş. Kırk kilo kadar bir şey. Babam dedi ki, 'Gir içeri de yukarı çıkar kömürleri.' Ben de bu süprüntüyü kazıp çıkardım. Gün ağarana kadar kazmaya devam ettim. Sabahleyin de çıkagelmez mi!"

"Kim?" diye sordu Tomilin.

"Hıh, ataman tabii, kim olacak! Meğer atıyla oradan geçiyormuş. 'Kimden izin aldınız?' diye başladı ahret sualleri. Bizi yakaladığı gibi stanitsaya* postaladı. Evvelki yıl Kamenskaya'da mahkemeye çıktık, ama başına gelecekleri kestiren babam, daha önce bir yolunu bulup öldü. Yaşayanlar arasında olmadığını bildiren bir mektup göndermiş."

Hristonya kaynayan akdarı çömleğini indirdi, kaşıkları getirmek için arabaya gitti.

Geri döndüğünde Stepan sordu:

"Peki baban ne yaptı? Kilise dikmeye söz vermişti, dikti mi bari?"

"Sen aptalsın be Stepan. Mangal kömürü için ne diksin?"

"Madem bir kere söz vermiş, sözünü tutmalıydı."

"Mangal kömürü için bir şey dememişti, hazineye gelince..." Kopan kaba kahkahalardan ateşin alevleri titreşti. Hristonya başını çömleğin üzerinden kaldırdı ve neden güldüklerini anlamaksızın kendi gümbürtülü kahkahasıyla ötekilerin hepsinin sesini bastırdı.

---

* Stanitsa: Bucaktan büyük, ilçeden küçük bir Rus yönetim birimi. *-çev.*

VII

STEPAN Astakov'la everildiğinde on yedi yaşındaydı Aksinya. Don'un öbür yakasındaki kumsallardan, Dubrovka köyünden gelmişti.

Evlenmeden bir yıl kadar önce, köyden yedi sekiz verst ötede, bozkırda çift sürüyordu Aksinya. Geceleyin, ellilik bir adam olan babası onun ellerini bağlayıp ırzına geçti.

"Eğer ağzından bir kelime kaçırırsan öldürürüm seni, ama sesini çıkarmazsan sana bir tane pelüş ceket, sonra tozluklu galoş alırım. Yoksa öldürürüm, unutma..." diye gözdağı verdi.

Aksinya paramparça fistanıyla gecenin karanlığında köye kaçtı. Kendini annesinin ayaklarına atıp hıçkıra hıçkıra bütün hikâyeyi anlattı. Annesiyle ağabeyi atları arabaya koşup Aksinya'yı da arabaya bindirdi ve doğru babasının yanına sürdü. Sekiz verstlik mesafede atları koştura koştura çatlatacaktı neredeyse ağabeyi. İhtiyarı sahra kampının yakınlarında buldular. Adam paltosunun üzerine uzanmış, yanında boş bir votka şişesi, sarhoş uykusuna dalmıştı. Ağabeyi, Aksinya'nın gözlerinin önünde, at koşumlarının bağlandığı ağacı kancalarından çıkarıp arabadan ayırdı ve bir tekmede babasını ayağa kaldırdı. Kısa kısa bir iki soru sorduktan sonra uçları demirli ağacı adamın iki kaşı arasına patlattı. Aksinya'nın anasıyla ağabeyi adamı bir buçuk saat hiç durmadan dövdü. Yaşlanmakta olan ve kocasına daima bağlılıkla karılık etmiş anası, çılgınlar gibi, baygın kocasının saçlarını yoldu, ağabeyi ise tekmeledi. Aksinya arabanın altına girip başını gizlemiş, sesini çıkarmadan yattığı yerde tir tir titriyordu. Babasını şafak sökmeden önce eve götürdüler. Adam yattığı yerde acınacak şekilde inliyor, gözlerini odada dolaştırarak saklanan Aksinya'yı arıyordu. Yırtılmış kulağından yastığa kan ve irin akıyordu. Akşama doğru öldü. Komşulara onun arabadan düştüğünü söylediler.

Bir yıl geçmeden renkli bir şekilde süslenmiş bir yaylı arabasına binmiş görücüler Aksinya'yı istemeye geldi. Ensesi usturayla tıraş edilmiş, uzun boylu, biçimli vücutlu Stepan müstakbel eşine evlenme teklif etti ve düğünün sonbaharda yapılması kararlaştırıldı.

Aksinya, Astakov'ların ailesine, evin genç hanımı olarak katıldığı gün hava çok soğuktu, buz tutmuş yollar ışıl ışıl parlıyordu.

Eğlentilerin ertesi günü, bir kadın hastalığı yüzünden iki büklüm kalmış, uzun boylu bir kadın olan kaynanası Aksinya'yı sabah kaldırıp doğru mutfağa götürdü ve laf olsun diye şunun bunun yerini değiştirirken bir yandan da şöyle dedi:

"Bak sevgili kızım, seni sevişesin ya da yatakta yatasın diye almadık. Hadi git inekleri sağ, sonra da yemek hazırla. Ben hem yaşlı hem de hastayım. Ev işlerini sen üstleneceksin, sana düşer bu."

Aynı gün Stepan genç karısını samanlığa çekip, isteye dileye, kıyasıya dövdü. Karnına, memelerine, sırtına vurdu, ama vururken de başkalarının görebileceği bir iz bırakmamaya baktı. Ondan sonra da karısını ihmal etti; kocaları başka yerde olan uçarı kadınlarla vakit geçirdi ve her gece Aksinya'yı ya samanlığa ya da yatak odasına kilitleyerek dışarı gitti.

On sekiz ay, ta çocukları olana kadar, onuruna sürülen lekeyi unutamadı, bağışlayamadı Stepan. Ondan sonra biraz yatıştı, ama okşamalarını karısından esirgiyor, gecelerini nadiren evinde geçiriyordu yine de.

Koca sığır sürüsüyle birlikte büyük çiftliğin bütün ağır işleri Aksinya'nın sırtına yüklenmişti. Stepan isteksiz çalışıyor, ya ahbaplarıyla sigara içmeye, ya kâğıt oynamaya ya da son haberleri öğrenmeye gidiyor ve bütün işleri Aksinya görmek zorunda kalıyordu. Kaynanasının pek yararı dokunmuyordu. Etrafta şöyle biraz boy gösterdikten sonra hemen yatağa düşer, dudakları gerilmiş, gözlerini ıstırapla tavana dikmiş bir vaziyette bir bohça gibi uzanır yatardı. Böyle zamanlarda kadının iri, çirkin benlerle dolu yüzü terden sırılsıklam kesilir ve yanaklarından aşağı gözyaşları süzülürdü. İşini bir yana bırakan Aksinya da bir köşeye saklanıp korku ve acımayla kaynanasının yüzünü seyrederdi.

Çocukları doğmadan hemen önce yaşlı kadın öldü. Sabahleyin Aksinya'nın doğum sancıları başlamış, öğleye doğru da daha çocuk dünyaya gelmeden büyükanne ahırın kapısında düşüp ölmüştü. Sarhoş Stepan yatak odasına girip de anasının ayakları altına kıvrılmış ölüsünü görmesin diye, ebe avluya koşarak onu uyardı. Çocuk doğduktan sonra Aksinya kendisini tamamıyla kocasına verdi, ama içinde ona karşı kadınca bir acıma ve güçlü bir alışkanlıktan başka

hiçbir duygu kalmamıştı. Bir yıl içinde çocuk da öldü. Eski hayat geri geldi. Gregor Melehov, Aksinya'nın yolunu kestiği zaman da, işte, kadın dehşet içinde, bu zayıf, esmer delikanlının kendisini çektiğini fark etti. Delikanlı ona ısrarlı bir şekilde ve aşk bekleyerek asılıyordu ve Aksinya'yı da en çok korkutan Gregor'un bu ısrarıydı. Onun Stepan'dan korkmadığını anlıyor, kocasının onu durduramayacağını hissediyor ve bilinçli olarak istemediği, içinden gelen duyguya bütün gücüyle karşı koymaya çalıştığı halde, pazar günleri, hatta hafta ortasında her zamankinden daha dikkatle süslendiğini fark ediyordu. Vicdanını rahatlatmak için kendisine mazeretler bularak Gregor'un yolu üstüne daha sık çıkma çareleri arıyordu. Gregor'un siyah gözleriyle kendinden geçercesine ve okşar gibi onu seyretmesi, kadına bir mutluluk veriyordu. Bir sabah kalkıp inek sağmaya gittiğinde gülümsedi ve neden olduğunu bilmeksizin, 'Bugün mutlu bir gün. Ama niye?.. Ah, Gregor... Grişa,' diye içinden geçirdi. İçini dolduran bu yeni duygu onu korkuttu ve tıpkı mart ayında Don'un çözülmeye yüz tutan buzları üzerinde yürüyormuşçasına, Aksinya düşünceleri içinde yolunu yoklaya yoklaya buldu.

Stepan'ı kampa uğurladıktan sonra, Gregor'u elden geldiği kadar az görmeye karar verdi. Balıktan sonra ise kararı daha da kesinleşti.

VIII

PASKALYA'DAN aşağı yukarı iki gün önce köy otlağının dağıtımı yapıldı. Panteley pay dağıtımında hazır bulundu. Akşam yemek vaktinde eve döndü; çizmelerini ayaklarıyla topuktan iterek çıkarıp attı homurdanarak ve yorgun ayaklarını gürültülü bir şekilde uzatırken haberi verdi:

"Kızıl Kıyı boyundaki bölüm bize kaldı. O kadar iyi değildir oranın otu. Yukarı yanı ormana kadar gidiyor; yer yer çalı, fundalık kaplı, bazı yerlerde de ayrıkotu çıkıyor."

"Ne zaman biçeceğiz?" diye sordu Gregor.

"Bayramdan sonra."

Kocakarı kaşlarını çatarak, "Darya'yı da götürecek misin?" diye sordu. Panteley Prokofyeviç elinin tersiyle onu kenara itti:

"Rahat bırak beni! Eğer lazım olursa alırız. Yemeği hazırla sen. Orada durmuş bön bön ne bakıyorsun?"

Yaşlı kadın fırının kapağını takırtıyla açtı, içinden sıcak lahana çorbasını çıkardı. Panteley uzun süre sofrada kaldı; günün olaylarından, toplantıda bütün Kazakları dolandıran numaracı atamandan söz etti.

Darya, "Numaralarına daha geçen yıl başlamıştı," dedi. "Arsalar paylaştırılırken Malaşka'yı nasıl da dolandırmaya çalışıyordu."

Panteley, "Öteden beri böyle orostopolun biridir o," diye mırıldandı.

Dunya çekingen bir tavırla, "Peki tırmığa, istife kim gidecek baba?" diye sordu.

"Sen necisin?"

"Ben tek başıma bütün işi göremem ki!"

"Aksinya Astakova'yı çağırırız. Stepan da bizden onun otlarını biçmemizi istemişti."

Ertesi sabah Mitka Korşunov, ayakları sekili aygırının üstünde Melehov'ların avlusuna girdi. İnceden bir yağmur çiseliyordu. Köyün üstünü kalın bir sis kaplamıştı. Mitka eyerin üzerinden eğilip çitin kapısını açtı ve atını içeri sürdü. Kocakarı onu merdivende karşıladı.

"Ne istiyorsun haylaz çocuk?" diye hoşnutsuzluğunu sesinden belli ederek sordu, zira kavgacı Mitka'yı hiç sevmezdi.

"Nene gerek senin İlyiniçna?" dedi şaşıran Mitka. Atını parmaklığa bağlarken, "Grişa'yı arıyorum. Nerede?" diye ekledi.

"Sundurmanın altında uyuyor. Peki sana inme mi indi? Ayaklarını kullanmayı unuttun mu ki ata biniyorsun?"

"Her şeye de burnunu sokarsın be kocakarı," diye öfkeyle cevap verdi Mitka. Elinde tuttuğu güzel bir kamçıyı, parlak deri çizmelerinin baldırlarına vura vura Gregor'a bakmaya gitti ve onu bir arabanın içinde uyur buldu. Mitka sol gözünü kısarak kamçısını indirdi Gregor'a.

"Kalk ulan, mujik!"

Mitka'nın o anda aklına gelen aşağılayıcı kelime, "mujik"ti. Gregor sanki altında yay varmışçasına fırladı, kalktı.

"Ne istiyorsun?"

"Yatakta çok kaldın."

"Zevzeklenmeyi bırak da kızdırma beni şimdi."

"Hadi kalk, seninle konuşmam lazım."

"Ne?"

Mitka arabanın kenarına oturdu ve eline aldığı bir çomakla çizmelerinin kenarındaki kurumuş çamurları kazırken konuştu:

"Hakarete uğradım Grişa."

"Yani?"

"İşte, ana..." Mitka ağır bir küfür savurdu. "Bir teğmen, tabii canı gösteriş yapmak istiyor." Mitka'nın bacakları titriyordu; ağzını açmadan, kelimeleri dudaklarının arasından tükürür gibi çıkarıyordu öfkesinden. Gregor ayağa kalktı.

"Ne teğmeni?"

Mitka onu kolundan yakalayıp daha alçak bir sesle konuştu:

"Hemen atını eyerle de doğru otlağa gel. Gösteririm ona ben! Ona dedim ki, 'Gel bakalım asaletlim, gel de görelim.' O da, 'Bütün dostlarını, arkadaşları da topla öyle gel. Topunuzu geçerim, benim kısrağın anası, St. Petersburg'da subaylar arası konkurhipiklerde* ödül kazanmıştır,' dedi. Onun kısrağı da kısrağının anası da vız gelir bana! Canları cehenneme! Aygırımı geçirtmem onlara!"

Gregor çarçabuk giyindi. Mitka öfkesinden boğulacak bir halde Gregor'un iki ayağını bir pabuca sokturuyordu.

"Tüccar Mokov'u ziyarete gelmiş. Dur bakayım, adı neydi? Listnitski galiba. İri yarı, ciddi yüzlü bir adam, gözlük de takıyor. Eh, taksın bakalım! Gözlüğünün ona yararı yok; yakalatmam aygırımı ona!"

Gregor bir kahkaha attı ve ihtiyar kısrağı eyerledi babasına görünmemeye çalışarak, harman yerinin çit kapısından geçip bozkıra çıktı. Dağın eteğindeki otlağa vardılar. Yaprakları dökülmüş bir kavağın dibinde atlılar onları beklemekteydi. Subay Listnitski kalın bacaklı, güzel bir kısrağa; yedi köy delikanlısı da eyersiz atlara binmişti.

Subay kelebek gözlüğünü yerleştirerek Mitka'ya döndü ve aygırın güçlü göğüs kaslarına hayranlıkla bakarken, "Nereden çıkacağız?" diye sordu.

---

* Konkurhipik: Sadece spor amacıyla yapılan at yarışı.

"Kavak ağacından Çar Göletine."

Listnitski miyop gözlerini kısarak, "Çar Göleti nerede?" diye sordu.

"İşte asaletlim, ormanın kıyısında."

Atları hizaya getirdiler. Subay kamçısını yukarı kaldırdı.

"Üç dediğim zaman. Tamam mı? Bir... iki... üç!"

İlk fırlayan Listnitski oldu; eyerin ön kaşına iyice girmiş, derin oturmuş, bir eliyle kasketini tutuyordu. Bir an hepsini geride bıraktı. Yüzü hırstan ve heyecandan sapsarı kesilmiş olan Mitka, üzengilere basarak ayağa kalkmıştı. Gregor'a öyle geldi ki, Mitka kamçısını aygırının sağrısına indirmekte çok ağır davranıyordu.

Çar Göleti üç verst kadar uzaktaydı. Mitka'nın ok gibi uzamış olan aygırı, yolun yarısında Listnitski'nin kısrağına yetişti. Daha yarışın başında çok gerilerde kalan Gregor, birbiriyle mücadele eden yarışçılar zincirini gözleriyle izleyerek atını tırısa kaldırmış sürüyordu.

Çar Göletine çok yakın, bahar sellerinin düzlediği ufak bir kumlu tepecik vardı. Tepeciğin deve hörgücünü andıran sırtını kumda yetişen bitkiler kaplamıştı. Gregor, subayla Mitka'nın, artlarında ötekiler olduğu halde tepeyi dörtnala tırmanıp sırtın arkasında kaybolduğunu gördü. Gölete vardığında atlılar yere inmiş, bir grup halinde Listnitski'nin çevresini sarmıştı bile. Mitka'nın keyfine diyecek yoktu; her hareketiyle zaferini belli ediyordu. Tahminlerinin tersine, subay hiç de öyle üzülmüşe benzemiyordu. Sırtını bir ağaca dayamıştı; sigarasını içerken köpük içindeki hayvanı göstererek:

"Bununla yüz elli verstlik yoldan daha yeni geldim," dedi. "İlçeden daha dün döndüm. Eğer hayvanım dinlenmiş olsaydı, bana asla yetişemezdiniz Korşunov."

Mitka azametle, "Belki," dedi.

Yarışı en arkada bitirenlerden, çilli suratlı bir delikanlı gıptayla, "Onun aygırı gibisi yoktur bölgede," dedi.

Mitka, "İyi attır," diyerek heyecandan titreyen eliyle aygırının boynunu tapışladı. Gregor'a bakıp aptal aptal sırıttı.

Gregor'la Mitka ötekileri bırakıp köyün kenarından dolaşarak eve döndü. Teğmen onlardan soğuk bir tarzda ayrılmış, iki parmağını kasketinin güneşliğine götürerek selamlamış ve dönüp gitmişti.

Gregor eve yaklaştıkları bir sırada Aksinya'nın kendilerine doğru geldiğini gördü. Yürürken elindeki ince bir sürgünün kabuğunu soyuyordu. Gregor'u görünce başını önüne eğdi.

Mitka, "Ne kızarıyorsun, açıkta bir şey mi gördün?" diye bağırıp göz kırptı. Dosdoğru önüne bakan Gregor, tam Aksinya'nın yanından geçerken eşkin yürüyen kısrağını aniden kamçıladı. Art ayakları üzerinde yaylanan hayvan Aksinya'nın üzerine çamur sıçrattı.

"Ah, çılgın iblis!"

Gregor heyecanlanan hayvanı olduğu yerde çark ettirip kadının üzerine sürerken, "Merhaba yok mu?" diye sordu.

"Değmez sana merhaba demeye!"

"Üstüne çamur sıçrattım diye mi? O kadar kibirli olma."

Aksinya atın burnunun dibinde ellerini kollarını sallayarak, "Bırak geçeyim!" diye bağırdı. "Atına çiğnetecek misin beni?"

"At değil o, kısrak."

"Bana ne! Bırak geçeyim."

"Neden kızıyorsun Aksinya? Geçen gün otlakta olanlardan ötürü değil herhalde?"

Gregor gözlerini Aksinya'nın gözlerinin içine dikmişti. Kadın bir şeyler söylemek istedi, ama kara gözlerinin kenarında minicik bir damla yaş belirdi, dudakları acınacak şekilde titremeye başladı. Güçlükle yutkunarak fısıldadı:

"Çekil başımdan Gregor... Kızmadım... Ben..." ve gitti.

Hayretler içinde kalan Gregor, Mitka'ya bahçe kapısında yetişti:

"Akşama çıkıyor musun?" diye sordu Mitka.

"Hayır."

"Neden, ne var? Yoksa Aksinya geceyi onunla geçirmen için seni davet mi etti?"

Gregor avucuyla alnını ovaladı ve hiç cevap vermedi.

IX

PASKALYA'DAN köy evlerinde kalan iz, yerlere saçılmış kuru kekik yaprakları, ayaklar atında ezilen kuru yaprakların tozları ve kapılara, merdivenlere takılan, yeşil rengi solmuş dişbudak, meşe dallarıydı.

Paskalya'dan hemen sonra otları biçme ve kurutma işi başladı. Sabahın erken saatlerinde bütün otlak, kadınların bayramlık eteklikleri, pırıl pırıl, işlemeli önlükleri ve renkli yazmalarıyla çiçek açmış gibi donandı. Bütün köy halkı ot biçmeye gitti. Tırpancılarla tırmıkçılar bayram günü gibi süslenmişti. Ta eskiden beri bu böyle gelmiş böyle gidiyordu. Don'dan, uzaktaki akçaağaç korularına kadar yağmalanan otlak kıvıl kıvıl kaynıyordu.

Melehov'lar işe koyulmakta geç kaldı. Köyün hemen hemen yarısı otlağa döküldükten sonra harekete geçti onlar.

Terlemiş tırmıkçılarla tırpancılar, "Çok geç kalkıyorsun yataktan Panteley Prokofyeviç," diye selamladı onu.

İhtiyar gülerek, "Benim kabahatim değil... kadınlar yüzünden yine!" diye cevap verdi ve ham deriden kamçısıyla öküzleri hayladı.

Hasır şapka giymiş uzun boylu bir Kazak, yolun kenarında tırpanını bilerken, başını iki yana sallayarak, "Günaydın komşu," dedi. "Biraz gecikmedin mi?"

"Otlar kurumuş mudur dersin?"

"Eğer kımıldamazsan biraz sonra kuruyacak."

Arabanın arka tarafında Aksinya oturuyordu, yüzünü güneşten korumak için tamamıyla örtmüştü. Göz yeri olarak bıraktığı daracık aralıktan, tam karşısında oturan Gregor'a hiç kımıldamaksızın yiyecek gibi bakıyordu. Onun gibi yüzünü sarıp sarmalamış ve yabanlık entarisini giymiş olan Darya, bacakları arabanın kenarındaki oturak tahtaları arasından birbirine çarparak sallanırken, kucağında uyuklayan çocuğuna uzun mavi damarlı memesini emziriyordu. Arabanın tam ortasına oturmuş olan Dunya, mutluluktan parlayan gözlerini otlakta ve yol boyunca yürüyen insanlarda gezdirerek, hiç sesini çıkarmadan düşünüyordu. Burnunun üstündeki bir iki kırışıkla, güneşten yanmış o şen yüzü sanki, "Kendimi neşeli ve mutlu hissediyorum, çünkü mavi, bulutsuz gökyüzüyle bugün mutlu bir gün; çünkü benim ruhumu da aynı bulutsuz, mavi sükûnet dolduruyor. Mutluyum, istediğim her şeye sahibim," diyor gibiydi.

Panteley pamuklu gömleğinin kolunu yumruğunun üstüne çekerek, kasketinin güneşliği altından akan terlerini sildi. Kamburumsu sırtını saran gömleği yer yer terden ıslanıp koyulaşmıştı. Güneş te-

pedeki kurşuni, incecik bir bulutu delerek, buğulu, kırılmış ışınlarını otlağın, köyün ve Don üzerindeki uzak, gümüşi tepelerin üstüne bir yelpaze gibi indiriyordu.

Boğucu bir hava vardı. Minik bulutlar uyuşuk uyuşuk sürükleniyor, yol boyunca salına salına ilerleyen Panteley'in öküzlerini bile geçemiyordu. İhtiyara gelince, o, kırbacını kaldırmış, hayvanların kemikli sırtına vurayım mı vurmayayım mı kararsızlığıyla sallıyordu. Anlaşılan bunu öküzler de fark etmiş olacak ki, adımlarını hızlandırmaksızın, kuyruklarını sallaya sallaya, yarık tırnaklı ayaklarını ağır ağır atıyorlardı. Tozlu altın ve kavuniçi renkli bir atsineği çevrelerinde dolanıp duruyordu. Harman yerlerinin bitişiğine düşen bölümlerde biçilmiş olan çayır soluk yeşil lekeler halinde görünüyordu; henüz biçilmeyen yerlerdeyse, içinde siyah tonu bulunan ipek gibi yemyeşil otlar rüzgârda dalgalanıyordu.

Panteley kırbacıyla işaret ederek, "İşte bizim şerit," dedi. Gregor yorgun öküzlerin koşumlarını çözdü. İhtiyar adam küpesi parıldaya parıldaya, şeridin ucuna koyduğu işarete bakmaya gitti.

Biraz sonra elini sallayarak, "Tırpanları getirin," diye seslendi. Gregor çayırı eze eze, arkasında dalgalı bir iz bırakarak onun yanına gitti. Panteley ta uzaklardan görünen kilisenin kulesine doğru dönüp haç çıkardı. Kanca burnu cilalanmış gibi parlıyor, esmer yanaklarının kırışıkları içine ter doluyordu. Kuzguni sakalının arasından iki sıralı, pırıl pırıl bembeyaz, sık dişlerini göstererek gülümsedi ve kırışıklarla dolu boynunu sağa doğru eğerek tırpanı salladı çayıra. İki metrelik bir yarım daire içinde biçilen çayır ayaklarının dibine düştü.

Gregor gözleri yarı kapalı, tırpanıyla çayırı yere yayarak babasını adım adım izliyordu. Kadınların önlükleri dağılıp parçalanmış bir gökkuşağı gibi gözlerinin önüne seriliydi, ama o yalnız bir tanesini, işlemeli kenarlı beyaz bir önlüğü arıyordu. Aksinya'ya baktı ve babasına adım uydurarak tekrar biçmeye devam etti.

Aksinya kafasından bir türlü çıkmıyordu Gregor'un. Gözlerini yarı kapayarak, hayalinde onu öptü ve dilinin ucuna nereden geldiğini bilmediği ateşli, güzel sözler söyledi ona. Sonra bu düşünceleri bırakıp tekrar düzgün bir şekilde, bir... iki... üç diye adım adım ilerlemeye devam etti; belleği, parçalar halinde beliren geçmişe kaydı.

Islak tınazın içinde oturmaları... çayırın üzerinde pırıldayan mehtap... çalılardan süzülerek, arada sırada çamurlu su birikintisine düşen bir iki damla... bir... iki... üç... Tanrım! Ne güzeldi!..

Arkasında bir gülüşme duydu. Geriye dönüp baktı. Darya arabanın altına uzanmış, Aksinya da eğilmiş ona bir şeyler anlatıyordu. Darya kollarını salladı, sonra ikisi birden tekrar gülüştü. Dunya arabanın oku üstüne oturmuş, cırtlak sesiyle şarkı söylüyordu.

Gregor, 'Şu çalılığa gideyim de tırpanımı sonra bilerim,' diye düşündü. O anda tırpanın yumuşacık, dayanıksız bir şeyi biçtiğini hissetti. Yere eğildi. Minicik bir yabani ördek yavrusu bağırarak otların arasına kaçtı. Yuvanın bulunduğu çukurun yanı başında, tırpanın ikiye biçtiği bir başka yavru yatıyordu. Öbür yavrular otların arasına dağılmıştı. Ölü yavruyu avucuna aldı. Yumurtadan daha birkaç gün önce çıktığı belliydi; tüylerinde hâlâ canlı bir sıcaklık duyuluyordu.

Düz, yarı aralık gagasının ucunda pembemsi bir baloncuk vardı kandan; mini mini boncuk gözleri kısılmış, yaramaz çocuklar gibi bakıyordu. Küçücük bacakları hâlâ sıcaktı ve titriyordu. Gregor ani ve şiddetli bir acıma duygusuyla elinde yatan hareketsiz, minicik yumağa baktı.

"Ne buldun Grişa?"

Biçilen çayırın meydana getirdiği yoldan hoplayıp zıplayarak Dunya geldi; saç örgüleri göğüslerini dövüyordu. Gregor kaşlarını çatarak yavru ördeği fırlattı ve tırpanını öfkeyle salladı.

Yemeği aceleyle yediler. Yedikleri de domuz pastırması ve Kazakların hiç eksik etmediği, evden torba içinde getirilen çökelekten başka bir şey değildi.

Yemekten sonra kadınlar biçilen otları tırmıklamaya başladı. Kesilen otlar, ağır, bayıltıcı bir koku çıkararak solup kuruyordu.

Yemekte Panteley, "Eve gitmenin hiçbir anlamı yok," dedi. "Öküzleri otlamaları için ormana salarız, yarın da çiy kalkar kalkmaz biçme işini bitiririz."

O günkü işlerini bitirdiklerinde alacakaranlık olmuştu. Aksinya tırmıkla son biçilen sırayı da toparladı, sonra akdarı lapası pişirmek için arabanın yanına gitti. Bütün gün kindar bakışlarını Gregor'dan ayırmadan onunla eğlenmişti; sanki affedilmez bir kabahatin öcü-

nü almıştı ondan. Kederli, hatta yüzü biraz solmuş vaziyette Gregor öküzleri Don'a, suya indirdi. Babası bütün gün boyunca onu ve Aksinya'yı gözlemişti. Gregor'a yan gözle bakarak, "Yemeğini ye de öküzleri bekle," dedi. "Çayıra dalmasınlar, dikkat et! Benim gocuğumu al."

Darya çocuğunu arabanın altına yatırıp, çalı çırpı toplamak için Dunya'yla birlikte ormana gitti.

Küçülmekte olan ay, otlağın üzerinde karanlık göğe, ulaşılmaz yükseklikleresekliklere tırmanmıştı. Alevlerin çevresinde dönen pervaneler, bir tipiyi andırıyordu. Akşam yemeği, ateşin başında kaba saba bir örtünün üzerine yayıldı. Akdarı lapası çömleğin içinde kaynıyordu. Darya gömleğiyle bir kaşığı silerken Gregor'a seslendi:

"Hadi gel de yemeğini ye."

Omuzlarına attığı babasının gocuğuyla Gregor karanlıktan çıktı ve ateşe yaklaştı.

Darya, "Keyfin neden kaçık öyle?" diye sordu gülümseyerek.

Gregor, "Sırtım ağrıyor. Herhalde yağmur yağacak," diye karşılık verdi.

Dunya gülerek, "Öküzleri beklemek istemiyor," dedi ve ağabeyinin yanına oturarak laf açmaya çalıştı. Ama nedense bir türlü emeline ulaşamadı. Panteley yemeğini yedi, iyi pişmemiş darıları dişlerinin arasında ezdi. Aksinya gözlerini hiç kaldırmadan yiyordu; Darya'nın şakalarına laf ola gülümsüyordu. Yanaklarında sıkıntılı bir kırmızılık yanıyordu.

Yemekten ilk olarak Gregor kalktı ve öküzlerin yanına gitti.

Babası arkasından, "Dikkat et, öküzler başkasının otlağına girmesin," diye bağırdı; o sırada boğazına bir darı tanesi takıldı, uzun uzun, tıkanırcasına öksürdü. Gülmemek için çaba harcayan Dunya'nın yanakları şişiyordu.

Ateş yavaş yavaş körlendi. Gregor sinsice kampa yaklaştı ve on adım kadar ötede durdu. Babası arabanın içinde horul horul uyuyordu. Sönmemiş korlar, küllerin arasından altın rengi tavus kuşu gözleri gibi bakıyordu.

Boz bir gölge; örtülere sarınmış birisi arabanın yanından ayrıldı ve ağır ağır Gregor'a doğru yaklaştı. İki üç adım kadar ötede durdu

Aksinya. Gregor'un kalbi gümbür gümbür çarpmaya başladı; gocuğunun kenarını arkaya iterek eğile eğile Aksinya'ya yaklaştı ve kadının kendini bırakmış, ateş gibi yanan vücudunu kendi vücuduna bastırdı. Aksinya'nın dizleri kesildi; dişleri birbirine çarparak titriyordu. Gregor, tıpkı öldürdüğü koyunu sırtının üstünden aşırarak yere çalan bir kurt gibi, onu birdenbire savururcasına çekip kucağına aldı ve önü açık gocuğunun ayağına takılan etekleri yüzünden tökezleye tökezleye, soluk soluğa oradan uzaklaştı.

"Ah, Grişa, Grişa! Baban..."

"Yavaş!"

Ekşi ekşi kokan pöstekinin içinde soluk almak için nefes nefese kalan ve duyduğu pişmanlıktan boğazı tıkanan Aksinya kendisini geri çekerek kurtuldu Gregor'dan. Bağırmaya yakın bir sesle, inleye inleye ağlamaya başladı:

"Bırak artık, ne oluyorsun? Kendi isteğimle geliyorum ya işte!"

X

BİR kadının geç kalmış aşkı ne gök mavisi ne de gelincik kırmızısıdır, yol kenarlarındaki banotu gibi azgındır.

Çayırların biçilmesi bittikten sonra Aksinya bambaşka bir kadın olup çıktı; sanki birisi onun yüzüne bir işaret vurmuş, damgalamış gibiydi. Öbür kadınlar Aksinya ile karşılaştığı zaman hasetle onu çekiştiriyor, arkasından başlarını sallıyordu. Kızlar onu kıskanıyor, ama o, mutlu ve utanmaz başını hep gururla yüksekte tutuyordu.

Çok geçmeden onun Gregor Melehov'la olan macerasını bilmeyen kalmadı. Başlangıçta bu maceradan fısıltı halinde –yarı inanmayarak– söz ediliyordu, ama köyün çobanı onları şafaktan önce, yel değirmeninin yanında, mehtapta, çavdar tarlasında yeni yetişen sapların üzerinde sarmaş dolaş gördükten sonra, kıyıda çatlayan bir dalga gibi yayılıverdi dedikodu.

Söylentiler Panteley'in de kulağına vardı. Bir pazar günü Mokov'un dükkânına uğrayacağı tuttu. O kadar büyük bir kalabalık vardı ki, sıkışıklıktan kapıdan içeri girilecek gibi değildi. Panteley girdi, hem de herkes gülümseyerek ona yol açtı da girdi. Perdelik

kumaşların satıldığı tezgâha doğru yöneldi. Platonoviç Mokov usta, Panteley'le bizzat ilgilendi.

"Bu kadar uzun zamandır nerelerdeydin Prokofyeviç?" diye sordu.

"Çok işim vardı. Çiftliğin dertleri işte."

"Ne demek! Adamın seninki gibi oğulları olacak da dertten bahsedecek, ha?"

"Ne oğulları? Piyotr'u kampa uğurladım, şimdi yalnız ben ve Grişa kaldık; bütün iş bize düşüyor."

Mokov dik, kızıl saçlarını parmaklarıyla ikiye ayırırken, yan gözle Kazak kalabalığına anlamlı anlamlı baktı.

"A, sahi, ihtiyar, neden bize hiç bahsetmedin?"

"Neden bahsetmedim?"

"Ne demek neden? Oğlunu evlendirmeyi düşünüyorsun da kimseye bir şey çıtlatmıyorsun!"

"Hangi oğlumu?"

"Canım, oğlun Gregor evli değil ya!"

"Benim daha onu evlendirmeye niyetim yok."

"Ama kendine bir gelin alacağını duydum senin... Stepan Astakov'un Aksinya'sını."

"Ne? Daha kocası hayattayken mi?.. Vallahi Platonoviç, şaka ediyorsun herhalde! Değil mi?"

"Ne şakası? Ben de başkalarından duydum işte."

Panteley tezgâhın üzerine yayılan kumaşı eliyle sıvazladı, sonra birden kesin bir dönüşle seke seke kapıya yöneldi. Dosdoğru evin yolunu tuttu. Başını bir boğa gibi öne eğmiş, yumruklarını sıkmış, topal ayağı üzerinde her zamankinden fazla hoplayarak gidiyordu. Astakov'ların evinin önünden geçerken söğüt dallarından yapılma çitin üzerinden baktı, üstüne genç ve alımlı bir hava gelmiş olan Aksinya, kalçalarını kıvıra kıvıra, elinde boş kovayla eve giriyordu.

"Hey, dur!" diye seslenen Panteley, topallaya topallaya bahçe kapısından içeri girdi. Aksinya durup onu bekledi. Birlikte eve girdiler. Tertemiz süpürülmüş toprak zeminde yer yer kırmızı kum lekecikleri vardı; köşedeki sıranın üzerinde fırından yeni çıkmış çörekler duruyordu. Misafir odasından, elbiselerden yayılan küf kokusuyla, tatlı tatlı elma kokusu geliyordu. Koca kafalı bir ev kedisi, mırılda-

narak Panteley'in bacaklarının dibinde dolaşıyordu. Kedi, sırtını kamburlaştırıp Panteley'in çizmelerine sürtündü. Panteley şiddetli bir tekmeyle kediyi ta sedirin yanına fırlattı.

"Nedir bu kulağıma gelenler ha?" diye bağırdı Aksinya'nın ta gözlerinin içine bakarak. "Daha kocanın ayak izi kaybolmadan hemen başka erkeklerle kırıştırmaya başladın! Grişa'nın kanını dökeceğim bu yüzden, senin de kocana yazacağım! O da duysun! Seni gidi orospu seni; yetmedi mi yediğin dayaklar! Bundan sonra benim toprağıma ayağını atayım deme sakın! Sen daha delikanlılarla kırıştır bakalım! Stepan gelsin de bak ben..."

Aksinya gözlerini kısmış dinliyordu. Birdenbire, hiç utanmaksızın etekliğinin kenarını kaldırdığı gibi Panteley'in kafasına geçirdi ve kadın çamaşırı kokan eteğin altında kalan adamı göğüsleyerek yakası açılmadık küfürler savurmaya başladı:

"Ya sen nesin, kaynatam mısın? Ha? Sen kim oluyorsun bana ders verecek? Sen git kendi koca götlü karına ders ver! Git de kendi çöplüğünde öt sen! Seni gidi topal şeytan seni! Defol buradan, korkutamazsın beni!"

"Sen hele dur, sapık karı!"

"Duracak bir şey yok! Defol git geldiğin yere! Eğer senin Grişa'nı canım çekerse etiyle kemiğiyle yerim, hesabını da ben veririm! Bunu kafana iyice yerleştir! Grişa'yı seviyorsam ne çıkar? Beni döveceksin, öyle mi? Kocama yazacaksın ha? Canın istiyorsa atamana yaz, ama Grişa benimdir! Benim! Benimdir o! Benimdir ve benim kalacak!"

Korkusundan gözünü açamayan Panteley'i göğüsleriyle (göğüsleri ince bluzunun altında ökseye yakalanmış toy kuşu gibi çırpınıyordu) iyice sıkıştırıp, alev alev yanan kara gözleriyle ihtiyarı âdeta yiyerek, gitgide ağırlaşan yakası açılmadık sözlerle perişan etti. İhtiyar, göz kapakları seğirerek kapıya doğru geriledi, köşeye bıraktığı değneği yakaladı ve elini sallayarak, kapıyı kıçıyla dayanıp açtı. Aksinya onu iterek kapıdan dışarı attı; nefes nefese, deli gibi haykırıyordu:

"Aşkımı yaşayacağım, şimdiye kadar işlemediğim halde acısını çektiğim bütün günahları işleyeceğim! O zaman canın isterse öldür beni! O benim Grişam! Benim!"

Panteley anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak aksaya aksaya evinin yolunu tuttu.

Gregor'u odada buldu. Tek kelime söylemeden değneği oğlunun sırtına indirdi. Gregor iki büklüm olup babasının koluna yapıştı.

"Bu da neden baba?"

"Gidişatın için, orospu dölü!"

"Ne gidişatı?"

"Komşunu kandırma! Babanı utandırma! Kadınların peşinden koşma, gidi genç boğa seni!"

Panteley değneğe yapışan Gregor'u odanın içinde fırdolayı sürükleyerek, değneği oğlunun elinden almak için mücadele ediyor, bir yandan da homur homur homurdanıyordu.

Gregor kısılmış sesiyle, "Kendimi dövdürmeyeceğim sana," diye bağırdı ve değneği çektiği gibi aldı babasının elinden. Değnek havaya kalktı, Gregor'un dizi üzerinde çat diye kırıldı.

Panteley onun boynuna bir yumruk aşketti.

"Seni herkesin gözü önünde kırbaçlayacağım. Seni gidi iblisin lanetlenmiş dölü seni! Seni köyün salağıyla evereceğim! İğdiş ettireceğim seni!" diye kükredi babası.

Gürültüye Gregor'un yaşlı anası koşarak geldi, girdi odadan içeri.

"Panteley, Panteley! Sakin ol biraz. Dur!"

Ama ihtiyar adam gerçekten de zıvanadan çıkmıştı. Karısını savurduğu gibi masanın üzerine doğru fırlattı, masa, üstündeki dikiş makinesiyle birlikte devrildi ve Panteley zafer kazanmış bir tavırla avluya fırladı. İtişip kakışma sırasında gömleği yırtılan Gregor, babası kapıyı tekrar tekmeleyerek açtığında daha vakit bulup gömleği sırtından çıkaramamıştı; Panteley bir kere daha fırtına bulutu gibi belirdi eşikte.

"Baş göz edeceğim bu orospu çocuğunu!"

Gözlerini Gregor'un kaslı sırtına dikmiş, ayağını at gibi yere vuruyordu.

"Yarın hemen gidip görücü işini halledeceğim. Oğlum yüzünden milletin suratıma baka baka gülmesi aklıma geliyor da!.."

"Önce şu gömleği geçireyim de sırtıma, ondan sonra baş göz edersin beni."

"Seni köyün salağıyla evereceğim!"

Kapı çat diye kapandı, ihtiyar adam topallaya topallaya basamakları indi.

XI

SETRAKOV köyünün ilerisinde, üstleri brandalı arabalar bozkırda sıra sıra dizilmişti. Birdenbire dümdüz sokakları, ortada bir nöbetçinin beklediği ufacık bir meydanı, bembeyaz çatılarıyla, ufacık, temiz bir kasaba ortaya çıkıvermişti.

Adamlar eğitim kamplarının o her zamanki tekdüze hayatını yaşıyordu. Sabahları, çayırdaki atların başındaki Kazak müfrezesi atları kampın içine sürerdi. Arkadan temizlik, atları kapatma, toplan borusu ve içtima. Kamp komutanı Kurmay Yarbay Popov çın çın öten gür sesiyle bağırır; genç Kazakları eğiten çavuşlar aldıkları emirleri yüksek sesle tekrarlardı. Bir tepeye taarruz talimi yapılır, "düşman" kurnazca bir manevrayla çember içine alınırdı. Hedeflere atış talimi yapılır, genç Kazaklar kılıç taliminde birbirlerine üstün gelmek için hırsla yarışır, kıdemliler ise talimden kaçabildikleri kadar kaçardı.

Sıcağın ve votkanın etkisiyle sesleri kısılmaya başlarken, uzun diziler halinde duran kapalı arabaların üzerinden, insanın yüreğini kabartan, misk kokulu bir rüzgâr esmeye başlar, uzaktan uzağa susliklerin* ıslıkları duyulur ve bozkır havasızlıktan, beyaz badanalı kulübelerin dumanından kurtulmak için geri geri çekilip uzaklaşırdı.

Kampın bozulmasından bir hafta kadar önce, Andrey Tomilin'in karısı onu ziyarete geldi. Kocasına evde yapılmış bir miktar gevrek, cins cins papatyalar ve köyden bir kucak dolusu haber getirmişti.

Kadın ertesi sabah erkenden ayrıldı kamptan, Kazakların aileleriyle köydeki akrabalarına gönderdiği selamları ve talimatı da götürdü. Yalnız Stepan Astakov kadınla hiçbir haber göndermedi. Bir önceki akşam hastalanmış, iyileşmek için votka içmiş ve Tomilin'in karısı da dahil, gözü dünyada hiçbir şey görmez olmuştu. Geçit tö-

* Suslik: Kuzeydoğu Avrupa'da bulunan adi sincap boyunda, ama daha kısa kuyruklu bir çeşit benekli yer sincabı. *-çev.*

renine katılmadı; kendi isteği üzerine, doktorun asistanı Stepan'ın göğsüne yarım düzine sülük yapıştırarak kan aldı. Stepan sırtında fanilası, arkasını arabasının tekerleğine dayayarak oturmuş (bu arada da kasketinin beyaz keten kılıfı arabanın tekerinden gres yağına bulanmıştı), fıçı gibi göğsünü emerek pis kanla şişen sülükleri asık suratla seyrediyordu.

Alay sıhhiyecisi durmuş sigara içiyor, sigarasının dumanı dişlerinin geniş aralıklarından dışarı sızıyordu.

"Daha iyice misin?"

"İyi emiyorlar. Kalbimi biraz rahatlattı."

"Sülük harika bir şeydir!"

Tomilin geldi. Stepan'a göz kırptı.

"Stepan, seninle biraz konuşmak istiyorum."

Stepan homurdanarak kalktı. Tomilin'i kenara çekti.

"Karım buraya beni ziyarete gelmiş. Bu sabah ayrıldı."

"Eee?"

"Köyde karın hakkında bir sürü laflar dolaşıyormuş."

"Neye?"

"Hem de hiç hoşa gidecek laflar değil."

"Yani?"

"Açıktan açığa, Gregor Melehov'la kırıştırıyormuş."

Stepan'ın yüzü kireç gibi oldu; göğsünden sülükleri koparırcasına çekip aldı, yere atıp ayaklarının altında çiğnedi. Sonuncusunu da ezdikten sonra fanilasını ilikledi, birden korkmuş gibi tekrar çözdü düğmeleri. Rengi uçmuş dudakları durmadan kımıldıyordu. Dudaklar titredi, hafif bir gülümsemeyle kıvrılır gibi oldu, sonra gerildi ve tekrar büzülerek mor bir kırışık halini aldı. Stepan'ın katı bir şey çiğnediğini sandı Tomilin. Yavaş yavaş yüzünün rengi geri geldi; dişlerinin arasında sıkıştırdığı dudakları donmuş gibi kıpırdamıyordu. Kasketini çıkardı, beyaz kumaşın üstündeki gresi kolunun yeniyle sildi ve yüksek sesle, "Verdiğin habere teşekkür ederim," dedi.

"Sadece seni uyarmak istedim... Bundan ötürü bana kızma sakın."

Tomilin ona acıdığını belli etmek istercesine ellerini pantolonunun kenarlarına çarptı ve atının başına gitti. Kamptan sesler, bağ-

rışmalar duyuldu; Kazaklar kılıç taliminden dönmüştü. Stepan bir süre gözlerini kasketindeki siyah lekeye dikerek öylece kaldı.

Yarısı ezilmiş, can çekişen bir sülük çizmesine tırmanıyordu.

XII

On gün sonra Kazaklar kamptan dönecekti. Aksinya gecikmiş acı aşkını çılgınca yaşıyordu. Gregor babasının tehditlerine kulak asmadan geceleri sıvışıp Aksinya'ya gidiyor, şafak sökerken eve dönüyordu.

İki hafta içinde, gücünün üstünde zorlanan bir at gibi kuvvetini tüketmişti Gregor. Uykusuzluktan, çıkık elmacık kemiklerinin altında esmer avurtları çökmüş, mavimtırak bir renk almış, çukura kaçmış gözleri yorgun bakar olmuştu. Aksinya yüzünü hiç örtmüyordu artık, gözlerinin altındaki çukurlar bir cenazeninki gibi kararmıştı; etli, doymak bilmez dudakları, huzursuz bir meydan okumayla gülümsüyordu.

Çılgınca sürdürdükleri ilişki görülmemiş bir şeydi, apaçıktı. Her ikisi de kendinden geçmişçesine aynı utanmaz alevle yanıp tutuşuyordu. Vicdanlarında bir huzursuzluk duymadan, aşklarını el âlemin bakışlarından gizlemeye çalışmadan, herkesin gözü önünde kuruyor, sararıp soluyorlardı. Artık öyle olmuştu ki, insanlar sokakta onlarla karşılaşmaktan utanç duymaya başlamıştı. Önceleri Gregor'u Aksinya yüzünden alaya alan arkadaşları artık ağızlarını açmıyor, onun yanındayken içlerinde bir tedirginlik duyuyordu. Kadınlar Aksinya'yı için için kıskanıyor, ama dışarıdan onu lanetliyor ve bu işin nasıl sonuçlanacağını merak ederek, Stepan'ın dönüşünü dört gözle bekliyordu.

Eğer Gregor, kocası başka yerde olan kadınla macerasını dünyanın gözünden gizlemeye çalıştığına ilişkin bazı işaretler gösterseydi ve eğer kocası başka yerde olan Aksinya, fütursuzca davranacağı yerde, Gregor'la olan ilişkisini nispeten saklamaya çalışsaydı, kimse bunda olağanüstü bir şey görmeyecekti. Köy biraz dedikodu yapacak, sonra unutacaktı. Ama onlar açık açık birlikte yaşıyordu; geçici bir ilişkiye hiç benzemeyen, ondan çok daha büyük bir bağla bağlıy-

dılar birbirlerine ve işte bundan ötürü de köylüler bunun ahlaksızca bir şey olduğuna karar verip, sinsi bir merakla nefeslerini tutarak bekledi. Nasıl olsa Stepan dönecek ve düğümü kesecekti.

Astakov'ların yatak odasında, yatağın üstünde, siyahlı beyazlı boş pamuk makaraları asılı bir ip geriliydi. Makaralar oraya süs için asılmıştı. Sinekler bu makaraların üzerinde geceliyor ve makaralardan tavana örümcek ağları uzanıyordu. Gregor başını Aksinya'nın çıplak, serin koluna koymuş, sırtüstü yattığı yerden makara dizisine bakıyordu. Aksinya, öteki elinin iş görmekten sertleşmiş parmakları arasına aldığı saç bukleleriyle oynuyordu Gregor'un. Parmakları sıcak süt kokuyordu. Gregor başını döndürüp burnunu Aksinya'nın koltuk altına soktu; burnuna kadın terinin tatlımsı, keskin kokusu doldu.

Dört köşesinde sivri birer çam kozalağı olan boyalı tahta karyoladan başka, odada, kapıya yakın bir yerde duran demir çemberli koca bir sandık vardı; sandığın içinde Aksinya'nın çeyizi, bütün kıymetli eşyası duruyordu. Köşede bir masa, duvarda General Skobelev'i, kendisini selamlamak için eğilmiş sıra sıra, sancaklara doğru at sürerken gösteren yağlıboya taklidi bir resim, iki sandalye ve onların üstünde yaldızlı kâğıttan hâleleriyle ikonlar bulunuyordu. Yan duvarda sinek tersleriyle pislenmiş fotoğraflar asılıydı. Fotoğraflardan birinde, kıvırcık perçemleri alınlarına düşmüş, şişkin göğüslerinden saat köstekleri sarkan, kılıçlarını sıyırmış bir Kazak grubu görünüyordu –faal hizmette Stepan ve arkadaşları. Bir çengele Stepan'ın üniforması asılmıştı; kaldırılmamıştı üniforma. Pencereden sokulan ay ışığı üniformanın omuzundaki iki beyaz çavuş sırmasına belli belirsiz dokunuyordu.

Aksinya içini çekerek Gregor'un iki kaşının arasına yakın kısmından burnunu öptü.

"Grişa, sevgilim."

"Ne var?"

"Topu topu dokuz gün kaldı."

"Az sayılmaz."

"Ben ne yapacağım Grişa?"

"Ne bileyim ben?"

Aksinya içini çekecekken kendini tuttu ve tekrar Gregor'un keçeleşmiş saçlarını ayırıp düzeltmeye koyuldu.

Yarı sorar yarı bildirir gibi, "Stepan beni öldürecek," dedi.

Gregor cevap vermedi. Uyumak istiyordu. Kendini zorlayarak ağırlaşan gözkapaklarını açtı ve tepesinde Aksinya'nın pırıldayan mavimtırak siyah gözlerini gördü.

"Kocam gelince beni bırakacaksın değil mi? Korkacaksın, ha?"

"Ben ne diye korkacakmışım? Karısı sensin, senin korkman gerek."

"Sen yanımdayken korkmuyorum, ama gündüzün aklıma gelince içimi korku sarıyor."

Gregor esnedi ve "Stepan'ın gelmesi o kadar önemli değil," dedi. "Babam beni baş göz etmekten bahsediyor."

Gregor gülümsedi, bir şey daha söyleyecekti ama birdenbire, başının altında Aksinya'nın elinin gevşediğini, yastığa gömüldüğünü, bir an sonra tekrar canlandığını hissetti.

Aksinya boğuk bir sesle, "Kimi düşünüyor baban?" diye sordu.

"Sadece sözünü ediyor. Annem onun Korşunov'ların Natalya'sından bahsettiğini söyledi."

"Natalya... sevimli bir kızdır o. Çok sevimli... İyi ya, evlen işte onunla. Geçen gün onu kilisede gördüm. Süslenmiş püslenmiş..." Aksinya hızlı hızlı konuşuyordu, ama sesi o kadar kısık, o kadar cansızdı ki, Gregor onun ne dediğini duyamıyordu.

"Bana göre beş kapik etmez onun sevimliliği. Seninle evlenmek istiyorum ben."

Aksinya birdenbire kolunu Gregor'un başının altından hızla çekti, donuk gözlerini pencereye çevirdi. Avluya soğuk, sarı bir sis çökmüştü. Sundurmanın kasvetli gölgesi yere vuruyordu. Çekirgeler cırlıyordu. Aşağıdan, Don'un kıyısından balaban kuşlarının kalın, boğuk sesleri ta yukarıya geliyor, yatak odasının penceresinden içeri giriyordu.

"Grişa!"

"Aklına bir şey mi geldi?"

Aksinya, Gregor'un kaba, sert ellerini yakaladı, göğsüne bastırdı, soğuk, hemen hemen cansız yanaklarına sürdü ve ağladı:

"Neden beni kendine bağladın, lanet olsun sana! Ne yapacağım ben? Grişa! Ben mahvoldum... Stepan dönüyor, ne diyeceğim ona?.. Kim yardım edecek bana?"

Gregor susuyordu. Aksinya kederli gözleriyle onun yakışıklı kartal burnuna, gölgeler düşmüş gözlerine, sessiz dudaklarına bakıyordu. Aniden bir duygu seli kendisini tutan barajı yıktı. Kadın onun yüzünü, boynunu, kollarını, göğsündeki kalın, siyah, kıvırcık kılları deli gibi öpmeye başladı ve Gregor onun vücudunun titrediğini hissetti; kadın nefes nefese fısıldadı:

"Grişa... canım benim... sevgilim... kaçalım buradan. Sevgilim benim! Her şeyi bırakıp gideriz. Sen yanımda olduktan sonra kocamı da bırakırım, her şeyimi de... Uzaklara gideriz, madenlere. Seni sever, sana bakarım. Paramonov madenlerinde bekçilik yapan bir amcam var; o bize yardım eder... Grişa! Ah, bir şey söyle!"

Gregor yattığı yerde düşünüyordu. Derken beklenmedik bir şekilde alev alev yanan gözlerini açtı; bu gözlerde yabancı bir ifade vardı. Gülüyordu, alaylı alaylı parlıyordu gözleri:

"Sen bir aptalsın Aksinya, aptal! Ha bire konuşuyorsun ama dinlemeye değer tek laf ettiğin yok. Çiftliği nasıl bırakabilirim? Önümüzdeki yıl askere gideceğim... Buralardan bir yere ayrılamam. Burada bozkır var, nefes alacak bir yer var; ya orada? Geçen yaz babamla istasyona gitmiştim. Makinelerin gürültüsü, yanan kömürden ağırlaşan boğucu hava. İnsanlar orada nasıl yaşıyor bilmiyorum; belki de alışmışlardır!" Gregor tükürdü ve tekrar, "Köyden asla ayrılmam," dedi.

Dışarıda gecenin karanlığı daha fazla bastırdı, ayın önünden bir bulut geçti. Buz gibi sarı sis kalktı avludan ve gölgeler çekildi; şimdi pencerenin dışında, çitin ötesinde simsiyah, heyula gibi yükselen şeyin geçen yıldan kalma ince odun demeti mi, yoksa kurumuş çalılar mı olduğunu kestirmek mümkün değildi.

Odanın içi de karardı. Stepan'ın üniformasındaki şeritler parlamaz oldu ve bu kurşuni, kımıltısız karanlıkta Gregor ne Aksinya'nın omuzlarının hafif titremelerle sarsıldığını ne de avuçları içine aldığı başının yastığın üzerinde sarsıldığını gördü.

XIII

TOMİLİN'İN karısının ziyaretinden sonra Stepan'ın yüzü belirli bir şekilde çöktü. Kaşları aşağı düştü, alnında derin, sert bir çizgi belirdi. Arkadaşlarıyla fazla konuşmamaya, olur olmaz şeyler yüzünden kavga çıkarmaya başladı; başçavuşla bozuştu, Piyotr Melehov'un ise suratına bakmaz oldu. Vaktiyle onları birbirine bağlayan arkadaşlık bağları koptu. Birbirlerine düşman olarak döndüler evlerine.

İlişkilerindeki belli belirsiz düşmanlığı iyice açığa vuracak bir olayın geçmesi kaçınılmaz bir şeydi. Önceki gibi, köye dönüşte de aynı grupta bulunuyorlardı. Arabaya Piyotr'la Stepan'ın atları koşuluydu. Kendi atına binen Hristonya arabanın ardı sıra geliyordu. Hummaya yakalanan Tomilin paltosuna sarınmış, arabanın içinde yatıyordu. Fedot Bodovskov fazla tembel olduğundan dizginleri Piyotr eline almıştı. Stepan kamçısıyla yol kenarındaki devedikenlerinin mor başlarını uçurarak arabanın yanı sıra yürüyordu. Yağmur yağıyordu. Yağlı kara toprak arabanın tekerleklerine katran gibi yapışıyordu. Külrengi bulutlarla gök tam bir sonbahar mavisine bürünmüştü. Gece oldu. Uzaktan yakından hiçbir köy ışığı görünmüyordu. Piyotr kırbacıyla hayvanları ha bire dehliyordu. Stepan karanlığın içinden birdenbire bağırdı:

"Ulan baksana sen! Kendi atına kıyamıyorsun da ha bire benim atı kırbaçlıyorsun."

"Gözlerini aç da bak! Hangi at çekmiyorsa onu kırbaçlıyorum."

"Dikkat et de atın yerine arabaya seni koşmayayım!"

Piyotr dizginleri fırlattı elinden:

"Senin derdin ne?"

"Otur oturduğun yerde be!"

"Kapat çeneni!"

Hristonya atını Stepan'ın yanına sürerek, "Neden bozuluyorsun ona?" diye sordu.

Stepan cevap vermedi. Yarım saat kadar sessiz sedasız ilerlediler. Tekerleklerin altında ezilen çamurun çıkardığı vıcık vıcık ses duyuluyordu. Yağmur taneleri brandanın üzerine kasvetli pıtırtılarla düşüyordu. Piyotr dizginleri gevşetti, sigarasını içerken bir yandan

da, bir dahaki dalaşmada Stepan'a söyleyeceği bütün hakaret dolu lafları aklından geçirdi.

"Çekil kenara! Brandanın altına geçeceğim." Stepan, Piyotr'u iterek arabanın basamağına atladı.

Araba aniden yana yattı ve durdu. Atlar ayakları çamurda kayarak hamle ediyordu.

Atların nallarından kıvılcımlar çıkıyor, arabanın oku gıcır gıcır ötüyordu.

Piyotr, "Duuur!" diye bağırdı, yere atladı.

Stepan merakla, "Ne oldu?" diye sordu.

"Işık verin," dedi Piyotr.

Ön tarafta atlardan biri debeleniyor, gürültüyle soluyordu. Biri bir kibrit çaktı. Minicik, kavuniçi bir ışık parladı, sonra yine karanlık oldu. Piyotr elleri titreyerek, karanlıkta görmeden, yoklaya yoklaya yuvarlanan atın sırtını elledi, sonra hayvanın gemine asıldı.

Hayvan derin bir soluk vererek yana devrildi, arabanın oku ortasından çat diye kırıldı. Stepan bir tutam kibriti birden çaktı. Kendi atı yere düşmüş, ön ayaklarından biri dizine kadar bir köstebek çukuruna girmişti; hayvan başını yukarı kaldırmaya çalışıyordu.

Hristonya koşumları çözdü.

"Hey, kavgacı, Piyotr'un atını çöz," diye bağırdı.

"Duuur! Yavaş, oğlum! Yavaş!"

Nihayet Stepan'ın atını güçlükle ayağa kaldırdılar. Piyotr atın geminden tutarken, Hristonya çamurun içinde dört ayaküstü sürünerek gidip hayvanın cansız sarkan bacağını elledi.

Boru gibi sesiyle, "Kırılmışa benziyor," dedi.

"Bak bakalım, yürüyebiliyor mu?"

Piyotr atın gemine asıldı. Hayvan hoplayarak bir iki adım attı ve inledi; sol ön ayağını yere basamıyordu. Tomilin kaputunu sırtına almış, "Kırılmış, Allah kahretsin! Bir at kaybettik!" diye söylenerek döneniyordu.

Epeydir ağzını açmadan duran Stepan sanki böyle bir lafın çıkmasını bekliyormuş gibi, Hristonya'yı bir kenara iterek Piyotr'un üstüne atıldı. Kafasını nişanladı ama tutturamayıp yumruğunu omuzuna indirdi. Birbirlerine girip yere yuvarlandılar. Yırtılan bir

gömlek sesi duyuldu. Stepan, Piyotr'u altına almış, bir dizini göğsüne bastırmış yumruklayıp duruyordu. Hristonya küfürler savurarak onu sürükleye sürükleye ayırdı.

Piyotr ağzından kan tükürerek, "Buna ne oluyor yahu?" diye bağırdı.

"Arabayı nereye sürdüğüne baksana, yılan!"

Piyotr, Hristonya'nın elinden kurtulmaya çalıştı.

Hristonya, Piyotr'u tek eliyle arabaya yaslamış, bırakmaksızın, "Haydi be!" diye bağırdı. "Dövüşmek istiyorsan benimle dövüş bakalım!"

Arabaya Piyotr'un atıyla birlikte, Bodovskov'un ufak, ama sağlam yapılı hayvanını koştular. Hristonya, binmesi için Stepan'a kendi hayvanını verdi, kendisi de arabaya, Piyotr'un yanına tırmandı. Bir köye vardıklarında vakit gece yarısı olmuştu. Önlerine çıkan ilk evin kapısında durdular; Hristonya geceyi geçirmek için barınacak yer istedi.

Kaputunun eteklerinde hırlayan köpeğe aldırış etmeden, vıcık vıcık çamurun içinde yürüyüp pencereye sokuldu; panjuru açtı ve boynuz gibi tırnağıyla camı tıkırdattı.

"Efendi!"

Yağmurun fısıltısı ve köpek ulumaları, o kadar.

"Efendi! İyi insanlar, hey! İsa aşkına, bu gecelik bizi içeri alın. Ha? Eğitim kampından geliyoruz. Kaç kişi mi? Beş kişiyiz. Hay Allah senden razı olsun."

Bahçe kapısına doğru dönerek, "Girin içeriye," diye bağırdı.

Bodovskov atların önüne geçip gemlerinden tuturak çeke çeke içeri soktu. Avlunun ortasına fırlatılmış bir domuz teknesine takılıp tökezledi, ağız dolusu bir küfür savurdu. Atları bir sundurmanın altına çektiler. Tomilin dişleri birbirine çarpa çarpa eve girdi. Piyotr'la Hristonya arabada kaldı.

Şafakla yola çıkmaya hazırdılar yine. Stepan evden dışarı çıktı, arkasından da ihtiyar kambur bir kadın seke seke geliyordu.

Atları koşmakta olan Hristonya sevecenlikle seslendi, "Hey, nine, amma da hörgüç vermişler sana be! Kilisede rahat rahat eğildiğine bahse girerim. Yere kadar eğilmen için fazla mesafe kalmıyordur nasıl olsa!"

"Ben yere kolay kolay eğiliyorsam, senden de iyi korkuluk olur delikanlım. Hepimize göre bir şey bulunur," dedi ihtiyar kadın acı bir tebessümle; kadının küçücük, ama sapasağlam dişleri Hristonya'yı hayretler içinde bıraktı.

"Vay vay, kazma gibi de dişlerin varmış! Birkaç tanesini bana versene! Bak ben genç olduğum halde yemek yiyecek dişim kalmadı."

"Sana verirsem ben ne yaparım evladım?"

"Biz de sana atların dişlerini veririz be nine. Nasıl olsa günün birinde öleceksin, öbür dünyada da senin dişlerine bakacak değiller ya. Melekler at cambazı değildir biliyorsun."

Tomilin arabaya binerken, "Devam et Hristonya," diye sırıttı.

İhtiyar kadın Stepan'ın arkasından sundurmaya gitti.

"Hangisi?" diye sordu.

Stepan içini çekerek, "Yağız," dedi.

Kadın değneğini yere bıraktı, kendisinden hiç umulmayan, erkekçe, güçlü bir hareketle atın sakatlanan bacağını kaldırdı. Çengel gibi, ince parmaklarıyla atın dizkapağını dikkatle muayene etti. Kulaklarını kasan at acıdan art ayakları üzerinde geri bastı.

"Yok. Kırık yok Kazak. Buraya bırak, ben iyi ederim onu."

Stepan elini sallayıp arabaya doğru gitti.

İhtiyar kadın gözlerini kısıp onun ardından bakarak, "Bırakıyor musun, bırakmıyor musun?" diye sordu.

Stepan, "Kalsın," diye cevap verdi.

Hristonya gümbür gümbür öten sesiyle kahkahayı basarak, "O iyileştirir atını, merak etme," dedi. "Geldiğinde atının dört bacağından tekini bulamayacaksın. Baytar kendi kamburunu düzeltsin önce."

XIV

"AH, onu nasıl özledim bilemezsin nineciğim! Göz göre göre kuruyup gidiyorum. Dizlerimin bağı çözülüveriyor onu görünce. O ne zaman evimin önünden geçse, kalbim tutuşuyor. Yere yatıp onun ayak izlerini öpeceğim geliyor! Yardım et bana! Onu baş göz edecekler... Ah, ne olur yardım et bana... Kaça mal olursa olsun veririm sana... Sana sırtımdaki son gömleğe varana kadar her şeyimi veririm, yeter ki yardım et bana!"

Işıl ışıl yanan gözlerini önündeki kat kat dantel işlemeye çevirmiş dinleyen kocakarı Drojdika, acıklı hikâyeye başını sallayıp Aksinya'ya çevirdi gözlerini.

"Hangi delikanlı bu?"

"Panteley Melehov'unki."

"Yani şu Türk, değil mi?"

"Evet."

Kocakarı dişsiz ağzını geviş getirir gibi oynatarak acele acele cevap verdi:

"Yarın sabah çok erken gel bana; tanyeri ağarır ağarmaz Don'a, suyun başına ineriz. Çektiğin hasreti yıkarız, gider. Yanında bir tutam da tuz getir."

Aksinya sarı şalına sarındı ve omuzları düşmüş vaziyette bahçe kapısından çıktı. Gölgesi gece karanlığı içinde kayboldu; sadece, çarıklarının kuru toprakta çıkardığı hışırtı duyuluyordu. Biraz sonra ayak sesleri hepten kayboldu. Köyün ucundan bir yerden, şarkılar, her kafadan çıkan birtakım sesler duyuluyordu.

Bütün gece hiç uyumayan Aksinya şafak sökerken Drojdika'nın penceresi dibinde bitti.

"Nine!"

"Kim o?"

"Benim, Aksinya! Hadi kalk!"

Irmağa arka yollardan indiler. İskelenin yanında terk edilmiş bir çift araba oku, suyu içe içe şişmiş yatıyordu. Suyun kenarında, kum, çıplak ayaklarını buz gibi yaktı iki kadının. Nemli, soğuk bir sis sürükleniyordu Don'un üzerinde.

Drojdika, Aksinya'nın elini kendi kemikli elinin içine alıp onu suyun kenarına çekti.

"Tuzu ver bana. Güneşe dönüp haç çıkar."

Aksinya doğuda beliren turuncu renklere doğru dönüp gözlerini kısarak baktı ve haç çıkardı.

"Avucuna biraz su al, iç."

Aksinya içti, içerken de bluzunun kollarını ıslattı. Kocakarı simsiyah bir örümcek gibi bacaklarını açıp çömeldi ve mırıldanmaya başladı.

"Derinlerin buzlu akıntıları... Üzülen et... Yüreği kemiren hayvan... Hummalı bir özlem... Kutsal haçın yanında, kutsal ve bakire Meryem... Tanrının kulu, Gregor..." gibi birtakım sözler çalındı Aksinya'nın kulağına.

Drojdika ayaklarının dibine, nemli kumların üzerine biraz tuz serpti, azıcık da suya attı, geri kalanını da Aksinya'nın göğsüne koydu.

"Çabuk omuzlarının üzerinden biraz su serp!"

Aksinya onun dediğini yaptı. Küskün ve öfkeli, Drojdika'nın kuru yanaklarına bakıyordu.

"Hepsi bu kadarcık mı?"

"Evet, bu kadar. Hadi git, uyu şimdi."

Aksinya nefes nefese evine koştu. Avluda inekler böğürüyordu. Darya uykulu gözlerle kendi ineklerini köyün sürüsüne katmaya götürüyordu. Aksinya'nın koşarak geçtiğini görünce gülümsedi.

"İyi uyudun mu komşu?"

"Çok şükür!"

"Nereden böyle bu kadar erken?"

"Köyde birisine uğradım da."

Kilisenin çanları halkı sabah duasına çağırıyordu. Çanın bakırdan dili çın çın öten ses dalgaları yayıyordu. Ara sokaktan köy çobanının sığırların sırtında şaklattığı kamçısı duyuluyordu. Aksinya ineklerini alelacele çıkardı ve sütü süzmek için sundurmanın altına taşıdı. Ellerini önlüğüne sildi, sonra dalgın dalgın sütü süzgeçten geçirmeye başladı.

Sokakta tekerlek gürültüleri, at sesleri duyuldu. Aksinya kovayı yere bırakıp bakmak için ön pencereye gitti. Stepan kılıcının kabzasını tutmuş, söğüt çitin kapısından giriyordu. Öbür Kazaklar dörtnala köy meydanına doğru gidiyordu. Aksinya önlüğünü parmaklarının arasında buruşturarak sıraya oturdu. Ayak sesleri verandada... Ayak sesleri koridorda... Ayak sesleri kapının dibinde...

Stepan eşikte duruyordu; kurumuş, yabancılaşmıştı.

"Ey?"

Aksinya, o gürbüz, toplu vücudu sallanarak, ayakları üstünde sendeleye sendeleye onu karşılamaya gitti.

Alçak sesle, "Döv beni," dedi ve Stepan'a yanını çevirdi.

"Ey, Aksinya?"

"Saklayacak değilim. Günah işledim. Döv beni Stepan!"

Başını omuzlarının arasına çekip karnını korumak için iki kat olmuş vaziyette Stepan'a doğru döndü. Korkudan çarpılmış suratında, siyahlaşmış göz çukurlarından dışarı uğramış gözleri kırpışmadan bakıyordu. Stepan onun yanından sıyrılarak yürüdü geçti. Yıkanmamış gömleğine, yol kenarındaki bitkilerin kokusuyla erkek teri sinmişti. Kasketini çıkarmadan yatağa uzandı. Bir an öylece yattı, sonra omuzlarını toplayarak kılıç kayışını çıkarıp attı. Sarışın, kıvırcık bıyıkları ölü gibi sarkıyordu. Aksinya başını çevirmeksizin göz ucuyla baktı ona. Arada sırada ürpertiler geçiriyordu. Stepan ayaklarını karyolanın ayakucuna dayadı. Çizmelerinin çamuru ağır ağır aşağı sızıyordu. Gözlerini tavana dikmiş, kılıcının deri püskülüyle oynuyordu Stepan.

"Kahvaltı hazır mı?"

"Hayır."

"Bana yiyecek bir şeyler getir."

Bıyıklarını ıslatarak birkaç yudum süt içti. Ekmeği ağır ağır çiğnedi. Aksinya sobanın yanında duruyordu. İçini kavuran korkuyla, gözlerini dikmiş kocasının yemek yerken inip kalkan kıkırdaklı kulaklarına bakıyordu.

Stepan masadan kalktı, haç çıkardı.

"Yaklaş canımın içi, anlat bakalım," dedi Stepan sert bir sesle.

Aksinya önüne bakarak sofrayı topladı. Susuyordu.

"Kocanı nasıl beklediğini, onun onurunu nasıl koruduğunu anlat bana. Ha?"

Kafasına yediği müthiş bir yumruk, Aksinya'nın ayaklarını yerden kesip kapıya doğru fırlattı onu. Sırtı şiddetle kapının sövesine çarpan Aksinya, boğuk bir sesle inledi.

Kadınlar bedence zayıf ve dayanıksızdır, ne var ki Stepan kafaya iyi nişanladığı zaman, bir yumrukta, irikıyım, güçlü kuvvetli hassa erlerinin bile ayaklarını yerden kesebilirdi. Aksinya'yı ayıltan, korku ya da yaşama içgüdüsü olabilirdi. Kadın bir süre yattığı yerde dinlendi, sonra dört ayak üstünde emekledi.

Odanın ortasında sigarasını yakmakta olan Stepan onun ayağa kalktığını görmedi. Tütün kesesini masanın üzerine fırlattı, ama bu

arada Aksinya kapıyı ardından çarpmıştı bile. Stepan karısının peşine düştü.

Aksinya yüzü gözü kan içinde, kendi avlularını Melehov'ların avlusundan ayıran çite doğru koşuyordu. Stepan ona tam çitin kenarında yetişti. Kara pençesi bir atmaca gibi kadının tepesine indi. Parmaklarını Aksinya'nın saçlarına doladı, koparırcasına çekerek, kadının her gün çitin kenarına boşalttığı kömür cürufunun üzerine fırlattı onu.

Eğer bir koca, ellerini arkasına almış, çizmeleriyle karısının üzerinde tepiniyorsa, bundan ne çıkar? Tek kollu Aleksey Şamil bahçe kapısının önünden geçerken içeriye bir göz attı, gözkapağı seğirdi ve minik, çalı gibi sakalını gülümseyerek eliyle ortasından ayırdı; ne de olsa, Stepan'ın nikâhlı karısını cezalandırışında anlaşılmayacak bir taraf yoktu. Şamil'in içinden, Stepan karısını döve döve öldürecek mi öldürmeyecek mi diye seyretmek geliyordu, ama vicdanı elvermedi. Bir kadın değildi o ne de olsa.

Uzaktan bakınca Stepan'ı kazaska oynuyor sanırdınız. Nitekim Gregor da öyle sandı, penceresinden Stepan'ın hoplayıp zıpladığını görünce. Ama tekrar bakınca, hışımla evden dışarı fırladı. Koca yumruklarını göğsüne bastırıp, parmaklarının ucunda yıldırım gibi vardı çitin yanına. Onun arkasından da Piyotr seğirtti.

Yüksek çitin üzerinden kuş gibi uçtu Gregor. Bütün hızıyla Stepan'a arkadan saldırdı. Stepan sendeledi ve geri dönüp bir boğa gibi Gregor'un üzerine geldi.

Melehov kardeşler canlarını dişlerine takarak dövüşüyordu. Leş gagalayan akbabalar misali gagalıyorlardı Stepan'ı. Gregor birkaç kez Stepan'ın kaya gibi yumruklarının altına düştü. Stepan gibi pişkin bir dövüşçünün dengi değildi Gregor, ama hem yapılı hem de çevik olan Piyotr, Stepan'ın yumruklarının altında, rüzgâra tutulmuş kamış gibi eğilmesine rağmen yine de ayakları üzerinde durabiliyordu.

Stepan tek gözü ateş saçarak (zira öteki gözü fazla olgunlaşmış kara erik rengini almaya başlamıştı yavaş yavaş) merdivene doğru çekildi.

O sırada Piyotr'dan ödünç koşum almak için oraya gelen Hristonya onları ayırdı.

Kollarını sallayarak, "Durun!" diye bağırdı. "Ayrılın, yoksa atamana haber veririm."

Piyotr avucunun içine dikkatle, kanlı kanlı yarım bir diş tükürdü ve boğuk bir sesle, "Gel Gregor," dedi. "Başka sefere haklarız onu."

Stepan merdivenden, "Dikkat edin de ben sizi haklamayayım," diye tehdit savurdu.

"Pekâlâ, pekâlâ!"

"Âlâsını görürsünüz, bağırsaklarınızı dökeceğim."

"Şakadan mı dökeceksin, ciddi mi?"

Stepan hızla merdiveni indi. Gregor fırlayıp onu karşılamaya çıktı, ama Hristonya onu bahçe kapısına doğru iterek, "Hele bir kalkışın," dedi, "ikinize de öyle bir sopa çekerim ki."

O günden sonra Melehov'larla Stepan Astakov arasındaki nefret dallana budaklana bir kördüğüm oldu çıktı. İki yıl sonra Doğu Prusya'da, Stolipin kasabası yakınlarında bu düğümü keserek çözmek Gregor Melehov'un kaderinde yazılıydı.

XV

"PİYOTR'A söyle kısrağın yanına kendi atını koşsun." Gregor avluya çıktı. Piyotr, samanlığın yanındaki bel vermiş sundurmanın altından iterek yaylı arabayı çıkarıyordu.

"Babam diyor ki, kısrakla beraber kendi atını koşacakmışsın."

"Söylemesine gerek yok, ben işimi biliyorum. Sen ona söyle de kendi işine baksın," diye cevap verdi Piyotr, arabanın okunu takarken. Bir boğa gibi terlemesine rağmen, ayin sırasındaki bir kilise mütevellisi kadar ağırbaşlı bir görünüm içinde oturan Panteley, çorbasını bitirmekle meşguldü. Yukarı kıvrık uzun kirpiklerinin serin gölgesinde çocuksu bir pırıltı gizlenen Dunya, tetikte, Gregor'u gözlüyordu. Limon sarısı yabanlık şalı içinde şişman ve iri gözüken İlyiniçna, dudaklarının uçlarında bir analık endişesi kıvrılarak kocasına döndü:

"Bırak tıkınmayı artık Prokofyeviç. Gören de seni kıtlıktan çıkmış sanacak."

"Rahat yemek bile yedirmiyor. Ne dırdırcı karısın be!"

Piyotr'un kumral, uzun bıyıkları göründü kapıda.

"Arabanız hazır, buyrun bakalım!"

Dunya kahkahayı koyuverdi ve yüzünü koluyla sakladı. Darya mutfaktan çıktı, güzel kirpiklerini kırpıştırarak müstakbel damadı tepeden tırnağa süzdü.

İlyiniçna'nın kurnaz ve gözü açık kuzini, dul Vasilisya Teyze de görücü olarak onlarla beraber gidiyordu. Yaylıya ilk yerleşen de o oldu; başını sağa sola çeviriyor, buruşuk dudaklarının arasından kararmış, eğri büğrü dişlerini göstererek gülüyordu.

Panteley, "Sakın dişlerini gösterme Vasilisya," diye uyardı onu. "Her şeyi berbat edersin sonra. Senin şu dişlerini gece takmışlar sanki, bir tanesi bile düzgün değil."

"Aman yeğenim sen de, damat olacak ben değilim ya..."

"Sen olmayacaksın, ama yine de gülme sakın. Ne dişler be... Rengi bile insanın midesini bulandırmaya yeter."

Vasilisya alındı, ama o sırada Piyotr bahçe kapısını açmıştı. Gregor güzel kokulu meşin dizginleri toparlayıp sürücü yerine zıpladı. Panteley'le İlyiniçna arabanın arkasına yeni evliler gibi kurulmuştu.

Piyotr atların yularını bırakarak, "Bas kırbacı!" diye bağırdı.

Gregor dudaklarını ısırarak atları kırbaçladı. Atlar koşumlara asılıp aniden hareket ettirdi arabayı.

Darya, "Dikkat! Tekerlekleri taktıracaksın!" diye çığlığı bastı, ama yaylı keskin bir virajla yol kenarındaki tümseklerin üzerinden hoplayarak, takır tukur sokağa çıktı.

Gregor yandan eğilerek, kırbaçla Piyotr'un geride kalan atını dürttü. Babası sanki rüzgârın alıp götürmesinden korkuyormuş gibi sakalını eline almıştı.

Gregor'un omuzuna doğru eğilerek, "Kamçıla kısrağı!" diye bağırdı kısık sesiyle. İlyiniçna rüzgârdan yaşaran gözlerini bluzunun koluyla silip kirpiklerini kırpıştıra kırpıştıra, Gregor'un sırtında rüzgârdan balon gibi şişen mavi saten gömleğine baktı. Yol üstündeki Kazaklar kenara çekilip arkalarından bir süre seyretti onları. Avlulardan çıkan köpekler koşarak atların dibinde havlamaya başladı. Havlamaları, demirleri yeni geçirilmiş tekerleklerin gürültüsü arasında kayboluyordu.

Gregor kırbaca da atlara da acımıyordu; on dakikada köyü geride bıraktılar. Biraz sonra, Korşunov'ların tahtadan çitle çevrili kocaman evleri gözüktü. Gregor dizginlere asıldı; arabanın demir seslerinden şarkısı tam yarıda kesildi ve araba, yağlıboyalı, oymalı bahçe kapısının hizasında zınk diye duruverdi.

Gregor atların başında kaldı; Panteley aksayarak basamaklara doğru ilerledi. İlyiniçna'yla Vasilisya da etekleri hışırdayarak onun peşinden gitti. İhtiyar adam, yolculuk boyunca topladığı cesaretini kaybetmekten korkarak acele ediyordu. Yüksek eşiğe takılıp tökezledi, topal bacağını çarptı ve öfkeden kaşlarını çatarak seke seke, tertemiz süpürülmüş merdiveni çıktı.

Panteley'le İlyiniçna mutfağa hemen hemen aynı anda girdi. Karısı kendisinden şöyle bir on beş santim uzun olduğu için Panteley onun yanında durmaktan hoşlanmazdı; işte o yüzden bir adım ileri gidip kasketini eline aldı ve kararmış ikonun önünde haç çıkardı.

"Afiyettesin inşallah!"

Evin efendisi olan yaşlı, tıknaz, çilli yüzlü adam oturduğu sıradan kalkarak, "Çok şükür," dedi.

Panteley, "Sana misafir getirdim Miron Gregoryeviç," diye devam etti.

"Misafirlerin her zaman başımızın üstünde yeri vardır. Marya, misafirlere yer göster de otursunlar."

Gregoryeviç'in yaşlıca, basık göğüslü karısı, üç tane tabureyi, olmayan tozlarını aldıktan sonra misafirlere doğru sürdü. Panteley taburelerden birinin ucuna ilişti ve mendiliyle terleyen alnını bastırarak kuruladı.

Lafı hiç evirip çevirmeden, "İş için geldik," diye başladı. Bu sırada İlyiniçna'yla Vasilisya da eteklerini toplayarak oturdu.

"Tabii. Ne işi bu bakalım?" diye sordu Miron Gregoryeviç gülümseyerek.

Gregor içeri girdi, çevresine baktı. Korşunov'ları selamladı. Miron'un çilli yüzüne bir kırmızılık yayıldı. Ziyaretin amacını ancak şimdi anlayabilmişti.

"Atları avluya alsınlar. Önlerine de biraz ot atsınlar," diye emir verdi karısına.

Panteley kıvırcık sakalını büküp sinirli sinirli kulağındaki küpeyle oynayarak, "Konuşacağımız ufak bir mesele var," diye devam etti. "Sizin evlenmemiş bir kızınız var, bizim de bir oğlumuz. Bir anlaşmaya varamaz mıyız acaba? Bunu öğrenmek istiyoruz. Kızını verir misin vermez misin, ha? Akraba olurduk sizinle, değil mi?"

Miron dazlak kafasını kaşıyarak, "Kim bilir?" dedi. "Doğrusu kızımızı bu güz evlendirmeyi düşünmüyorduk. Yapılacak bir sürü iş var burada, eh kız da yaşlı sayılmaz. Daha on sekizinci baharını yeni bitirdi. Öyle değil mi Marya?"

"Öyle."

"Tam evlenme çağı," diye taşı gediğine koydu Vasilisya. "Genç menç derken, evlenme çağı çabucak geçiverir kızların."

Verandadan aşırıp hırkasının içine sakladığı çalı süpürgesinin batması yüzünden taburenin üzerinde kıpır kıpır kıpırdanıyordu. Geleneğe göre, kızın süpürgesini çalan görücüler asla boş çevrilmezmiş.

"Bahar başında kızımıza evlenme teklifleri almıştık," diye cevap verdi Korşunov'un karısı. "Evde kalacak değil ya! Tanrıya çok şükür, hiçbir şikâyetimiz yok... Her işi görür, tarlada da evde de..."

"Eğer doğru dürüst bir adam gelseydi geri çevirmezdiniz ama," diye kadınların lafına karıştı Panteley.

Miron başını kaşıyarak, "Mesele geri çevirmek değil," dedi. "Kızı kime olursa olsun vermeye niyetimiz yok."

Panteley reddedileceğini sanarak gücendi.

"Ne yapalım, senin bileceğin iş tabii. İnsan seçeceğini kendisi seçer, kimi beğenirse onu ister. Eğer kendisine bir tüccar oğlu filan bulacaksan o başka, özür dileriz."

Görüşme kopma noktasına gelmişti. Panteley sinirlenmeye başladı, yüzü kıpkırmızı kesildi. Öte yandan, kızın anası, üzerine çaylak gölgesi düşmüş kuluçka tavuk gibi gıdaklıyordu. Vasilisya tam zamanında imdada yetişti. Yanığa tuz eker gibi, ardı arkasına bir sürü yatıştırıcı, yumuşak laf edip gergin havayı yatıştırdı:

"Hadi hadi canım! Madem böyle bir mesele çıktı ortaya, bunu efendice ve çocuğun mutluluğunu düşünerek halletmek lazım. Natalya –doğrusu kandille arasanız onun gibisini bulamazsınız! Elin-

den iş kurtulmaz onun! Ne zeki bir kızdır o! Ne ev kadınıdır! Güzelliğine gelince, varın siz kendi gözlerinizle görün canlarımın içi..." diyerek Panteley'den ve İlyiniçna'dan yana dönüp tombul kollarını açtı. "Oğlumuz da böyle bir kıza layık kocadır hani. Ona baktığım vakit, kalbim burkulur; rahmetli kocama o kadar benziyor ki, onun ailesi de hep çalışkan insanlardı. Buralarda kime isterseniz sorun Prokofyeviç'i. Bu dünyada herkes onu dürüst ve iyi bir insan olarak bilir... Hiç çocuklarımızın kötülüğünü ister miyiz biz?"

Vasilisya'nın cırtlak sesi Panteley'in kulağına şurup gibi geliyordu. Bir yandan dinliyor, bir yandan kendi kendine, hayran hayran düşünüyordu, 'Ah, tatlı dilli şeytan, nasıl da konuşur! Hadi onunla başa çıkın bakalım! Bazı kadınlar bir Kazak'ı bile şaşkına çevirir de susturur laflarıyla... Hey gidi eksik etek!' Panteley kendinden geçmiş, şimdi de kızı ve kızın yedi göbek sülalesini övmekte olan Vasilisya'yı dinliyordu.

"Tabii, çocuklarımızın kötülüğünü istemeyiz."

Miron çekingen bir tavırla ve gülümseyerek, "Mesele şu ki, onu evlendirmek için vakit henüz erken," dedi.

"Hiç de erken değil! Vallahi, hiç de erken değil," diye tekrar lafa karıştı Panteley.

Evin hanımı yarı yalandan yarı sahi hıçkırarak, "Er geç ayrılacağız zaten ondan," dedi.

"Çağır kızını da görelim Miron Gregoryeviç."

"Natalya!"

Esmer parmaklarıyla önlüğünün kenarını çekiştiren bir kız utangaç bir tavırla kapıda belirdi.

Annesi gözyaşları arasından gülümseyerek, "Gel içeri! Gel!" diye ona cesaret verdi.

Gregor kıza baktı.

Siyah tülden yazmanın altında arsız arsız bakan bir çift açık mavi göz. Yumuşacık yanakta pembe bir çukur. Gregor gözlerini kızın ellerine çevirdi. İri iri ve işten kabalaşmış elleri vardı kızın. Kuvvetli vücudunu saran kısa yeşil ceketinin altından ufak, sert, bakire göğüsleri saf ve masum çıkıntılar yapıyor, minik, sivri meme uçları birer düğme gibi görünüyordu.

Gregor'un gözleri bir anda kızı tepesinden, uzun, güzel bacaklarına kadar kavradı. Satın almadan önce at cambazının bir kısrağı inceden inceye gözden geçirdiği gibi o da kızı tekrar bir süzdü ve 'İşe yarar,' diye düşündü; sonra gözlerini kızın gözlerine çevirdi. Kızın samimi, azıcık sıkılgan bakışları sanki, 'İşte olduğum gibi buradayım. Hakkımda nasıl istiyorsan öyle karar ver,' diyor gibiydi. Gregor, gözleriyle, 'Mükemmel!' diye cevap verdi ve gülümsedi.

Natalya dışarı çıkıp kapıyı kaparken, merakını ve gülümsemesini hiç gizlemeye çalışmadan Gregor'a baktı.

Korşunov karısıyla bakıştıktan sonra, "Dinle Panteley Prokofyeviç," diye başladı. "Bu işi bir kere de siz kendi aranızda konuşun, biz de kendi aramızda konuşalım. Ondan sonra söz kesip kesmeyeceğimize karar verelim."

Panteley merdivenden inerken bir laf daha sıkıştırmaktan geri kalmadı:

"Gelecek pazar yine uğrayacağız."

Korşunov duymazdan gelerek, mahsustan hiç cevap vermedi.

XVI

AKSİNYA'NIN yaptıklarını Tomilin'den öğrendikten sonradır ki, Stepan, bir yandan yüreğindeki acı ve nefret bilenirken, bir yandan da karısıyla çok tatsız bir hayat sürmüş olmasına rağmen onu nefretle karışık korkunç bir aşkla sevdiğini anlamıştı. Geceleri arabanın içinde, ellerini başının altına alıp üstüne kaputunu çekerek yatar ve eve dönüşünde karısının kendisini nasıl karşılayacağını düşünürdü. Sanki göğsünde, kalbinin yerinde bir akrep vardı. İntikamını nasıl alacağını binlerce ayrıntısıyla düşünürken, dişlerinin arasına iri iri kum taneleri girmiş gibi olurdu. Ama Piyotr'la yaptığı kavga öfkesini dağıtmıştı. Eve geldiğinde hırsını almış olduğu için Aksinya yakayı kolay sıyırmıştı.

Eve gelişinden itibaren, Astakov'un evinde görünmeyen bir hayalet dolaşır oldu. Aksinya ayaklarının ucuna basarak dolaşıyor, fısıltı halinde konuşuyor, ama gözlerinde Gregor'un tutuşturduğu alevden arta kalan ve korkunun küllendirdiği ufak bir kıvılcım parlıyordu.

Stepan baktığı zaman, bunu görmekten çok, hissediyordu. Kendi kendini yiyordu âdeta. Geceleri sinekler tavandaki kirişin üzerine uykuya çekildikleri vakit, Aksinya, dudakları titreyerek yatağı yaparken, Stepan nasırlı avucuyla onun ağzını kapatır ve döverdi. Kadının Gregor'la olan ilişkisi hakkında hayâsızca ayrıntıları sorardı. Bir kenara fırlatılmış Aksinya, koyun postu kokan sert yatağın üzerinde soluk soluğa kalırdı. Onun hamur gibi yumuşak vücuduna işkence etmekten yorulan Stepan, elini Aksinya'nın yüzünde dolaştırıp gözyaşı arardı. Ama daima Aksinya'nın yüzü kuru olur, sadece Stepan'ın parmakları altında çenesi oynardı kadının.

"Anlatacak mısın?"

"Hayır!"

"Öldürürüm seni!"

"Öldür beni, öldür beni, İsa aşkına öldür beni! Yaşadığım hayat değil zaten..."

Stepan dişlerini gıcırdatarak Aksinya'nın ter içinde kalmış memesinin ince derisini çimdikler, Aksinya sarsılarak inlerdi.

Stepan alaylı alaylı sorardı:

"Acıyor mu?"

"Evet, acıyor."

"Benim canım acımadı mı sanıyorsun?"

Stepan ancak geç saatlerde uykuya dalardı. Uykusunda yumruklarını sıkardı. Dirseklerinin üzerinde doğrulan Aksinya, kocasının uyurken değişen yakışıklı yüzünü seyreder, sonra başını yastığa bırakarak kendi kendine mırıldanırdı.

Aksinya'nın artık Gregor'u pek gördüğü yoktu. Bir keresinde onunla Don'un kıyısında karşılaştı. Gregor öküzleri suya götürmüş, elindeki ince dalı sallayarak, ayaklarına baka baka bayırı çıkıyordu. Aksinya da aşağıya, Don'a iniyordu. Gregor'u görünce, kovaları taşıyan sırığın ellerinin altında buz kesildiğini sandı, kaynayan kanı şakaklarını dövmeye başladı.

Ondan sonra da ne vakit bu karşılaşmayı hatırlasa, bunun gerçek olduğuna inanmakta güçlük çektiğini gördü. Gregor onu epeyce geçtikten sonra fark etti. Kovaların ısrarlı gıcırtısına başını kaldırdı, kaşları titredi ve aptal aptal sırıttı.

Aksinya onun başının üzerinden Don'un büyük dalgalarına ve ta ötelerdeki kumluğa bakıyordu. Yanan yüzünden gözyaşları süzülüyordu.

"Aksinya!"

Aksinya birkaç adım yürüdü, başını sanki bir darbeden korumak istercesine eğerek durdu. Gregor geride kalan öküzlerden birini hırsla kamçılarken başını çevirmeden sordu:

"Stepan ne vakit gidiyor çavdar biçmeye?"

"Şimdi hazırlanıyor."

"Onu geçir, sonra bizim ayçiçeği tarlasına git, ben de geliyorum."

Kovaları gıcırdaya gıcırdaya, Aksinya, Don'a indi. Kıyıda yılan gibi uzanan köpük, dalgaların yeşil eteklerinde sarı alevden bir dantel gibi duruyordu. Irmağın üzerinde beyaz martılar uçuşuyor, ötüşüyordu. Suyun yüzünde minicik balıklar zıplayıp, gümüşten bir yağmur gibi serpiliyordu. İleride, kumluk burnun ötesinde yaşlı kavakların kurşuni tepeleri kibir ve azametle yükseliyordu. Aksinya su alırken kovasını düşürdü. Eteklerini yukarı toplayıp dizlerine kadar suya girdi. Su baldırlarını gıdıkladı ve Aksinya, Stepan'ın dönüşünden beri ilk kez, belli belirsiz, hafifçecik güldü.

Geriye dönüp Gregor'a baktı. Gregor hâlâ elindeki değneği sallayarak bayırı ağır ağır tırmanmaktaydı. Aksinya yaşlardan buğulanan gözleriyle, onun yere kendinden emin basan güçlü bacaklarını okşadı. Gregor'un beyaz yün çoraplarının içine tıktığı geniş şalvarı koyu kırmızı çizgilerle süslüydü. Sırtında, tam kürek kemiğinin üzerinde, gömleğinden yeni yırtılıp kalkmış bir parça rüzgârda yapraklanıyor, üçgen biçimi yırtığın altından esmer teni görünüyordu. Aksinya bir vakitler kendisinin olan vücudun bu küçük parçasını öptü ve solgun, gülümseyen dudaklarının üzerine gözyaşları indi.

Kovaları sırığın kancalarına takmak için kumun üstüne koydu, gözleri Gregor'un ayakkabılarının bıraktığı izlere takıldı. Kaçamak bakışlarla çevresine göz gezdirdi. Uzaktaki bir iskelenin dibinde yüzen birkaç çocuktan başka kimse yoktu görünürde. Yere çömeldi, avucunu ayak izinin üstüne bastırdı; sonra doğruldu, kovaları taşıyan sırığı omuzlarının arasına yerleştirdi ve kendi kendine gülümseyerek acele acele evinin yolunu tuttu.

Muslinden bir buğunun içinde kalan güneş köyün üzerinden geçiyordu. Minik, bembeyaz, kıvırcık bulut kümelerinin ötesinde, uçsuz bucaksız, serin, gök mavisi bir çayır gözün alabildiğine uzayıp gidiyordu. Alev alev yanan sac çatıların, terk edilmiş tozlu yolların, kavrulmuş sarı otlarıyla tarlaların üzerinde öldürücü, nemli bir sıkıntı yükseliyordu.

Aksinya merdivene vardığında, başına geniş kenarlı bir şapka giymiş olan Stepan, atları biçerbağlara koşmaktaydı.

"İbriğe biraz su koy," dedi.

Aksinya ibriğin içine bir kova su boşalttı; demir ibriğin sıcaktan iyice kızmış ağzı parmaklarını yaktı.

Kocasının terden ıslanmış sırtına bakarak, "Biraz buz almalısın, yoksa su çok geçmeden yine ısınacak," dedi.

"Git Melehov'lardan biraz al. Hayır. Gitme," diye bağırdı Stepan, hatırlayarak.

Aksinya çitin kapısını kapamaya gitti. Stepan gözlerini kısarak kırbacı yakaladı.

"Nereye gidiyorsun?"

"Kapıyı kapamaya."

"Geri dön orospu... Gitme dedim sana."

Aksinya acele acele merdivene doğru gidip kova taşıma sırığını parmaklığa asmak istedi, ama elleri tir tir titriyordu. Sırık, takır tukur merdivenden aşağı yuvarlandı.

Stepan çadır bezinden paltosunu ön taraftaki oturak yerine serdi ve dizginleri eline aldı.

"Aç kapıyı."

Aksinya kapıyı açarken cesaretini toplayıp sordu.

"Ne zaman döneceksin?"

"Akşama doğru. Anikuşka'nın tarlasını da biçmeye söz verdim. Yemeği ona götür. Demircideki işini bitirince gelecek tarlaya."

Biçerbağların boz renkli tozlara gömülen tekerlekleri gıcırdadı. Aksinya eve girdi ve bir an başını eline dayayarak durdu, sonra saçlarını alelacele bir yazmayla örterek koşar adım ırmak kıyısına indi.

Birden, 'Ya gelirse? O zaman ne olacak?' düşüncesi beyninin içinde tutuştu. Ayaklarının dibinde derin bir çukur açılmış gibi olduğu

yerde çakıldı kaldı, geri dönüp baktı ve ırmak kıyısı boyunca otlağa doğru âdeta koşarak atıldı.

Çitler. Bostanlar. Güneşi seyreden ayçiçeklerinden sarı bir deniz. Patates tarlalarının soluk yeşili, işte, Şamil'lerin kadınları patates tarlalarını çapalıyordu; pembe gömlekli, iki büklüm olmuş sırtlar, havaya kalkıp boz toprağa hızla inen çapalar. Melehov'ların bostanına ulaşan Aksinya çevresine göz gezdirdi, sonra daldan yapılmış kancayı kaldırıp bostanın kapısını açtı. Yeşil ayçiçeği saplarının sık bir orman gibi durduğu yere giden patikaya vurdu. Eğilip ayçiçeklerin arasına daldı, yüzü hep altın sarısı polen tozlarına bulandı. Sonra eteklerini toplayıp otlar bürümüş yere oturdu.

Kulak kabarttı; kulaklarında sessizlik çınladı. Yukarıdan bir yerden bir arı vızıltısı geliyordu. Belki yarım saat şüpheden içi içini yiyerek öylece durdu. Gelecek miydi? Tam gitmeye hazırlanır, yazmasını düzeltirken, bostanın kapısı gürültülü bir şekilde gıcırdadı.

"Aksinya!"

"Bu tarafa."

"Demek geldin." Gregor yaprakları hışırdatarak yaklaştı, onun yanına oturdu.

"Yanağındaki nedir öyle?"

Aksinya yüzündeki mat altın tozlarını kolunun yeniyle sildi.

"Ayçiçeklerinden olacak."

"Şurada, gözünün altında da var."

Aksinya onu da sildi.

Gözleri karşılaştı. Ve Gregor'un sessiz bakışındaki soruya karşılık Aksinya ağlamaya başladı:

"Dayanamıyorum... mahvoldum Grişa."

"Ne yapıyor?"

Aksinya bluzunun yakasını koparırcasına çekip yırtarak açtı. Pembe, bir genç kızınkiler gibi şişkin memeler mosmor çürüklerle doluydu.

"Bilmiyor musun? Her gün dövüyor beni. Kanımı emiyor benim... Sen de çok iyisin doğrusu... Beni bir köpek gibi kirlettin, sonra bırakıp gittin... Siz hepiniz..." Titreyen parmaklarıyla bluzunu iliklerken ve Gregor'un gücenmesinden korkarak, onun yana dönük yüzüne baktı.

Gregor ağzına aldığı bir otun yaprağını çiğnerken, ağır ağır, "Demek kabahati bana buluyorsun, öyle mi?" dedi.

Aksinya hüngür hüngür ağlayarak, "Kabahat sende değil mi?" dedi.

"Kancık kuyruk sallamazsa, erkek köpek peşinden gitmez."

Aksinya yüzünü ellerinin içine sakladı. Hakaret, hesaplanarak vurulmuş müthiş bir darbe gibi canevine oturmuştu.

Gregor kaşlarını çatarak göz ucuyla baktı ona. Aksinya'nın işaret ve orta parmağı arasından bir damla gözyaşı süzülüyordu. Kırık, tozlu bir güneş, saydam damlanın üzerinde parıldadı ve damlanın Aksinya'nın eli üzerinde bıraktığı nemli izi kuruttu.

Gregor gözyaşlarına dayanamazdı. Sinirli sinirli, sabırsız bir hareketle, pantolonunun üzerindeki bir kırmızı karıncayı insafsızca ezerek süpürdü eliyle ve tekrar baktı Aksinya'ya yan gözle. Aksinya kıpırdamadan duruyordu; ama şimdi elinin üzerinden gözyaşları üç sıra halinde süzülüyordu.

"Neyin var? Seni incittim mi? Aksinya! Dur, canım! Dur, sana bir şey söylemek istiyorum."

Aksinya ellerini yüzünden zorla ayırdı:

"Senden akıl istemeye geldim buraya. Neden yaptın bunu bana? Zaten derdim yetiyor. Sen ise..."

Gregor'un yüzü kıpkırmızı kesildi; pişman olmuştu:

"Aksinya... Öyle söylemek istemedim, sen bana aldırma."

"Buraya sana bela olmaya gelmedim. Korkma."

Aksinya o anda gerçekten de Gregor'a bela olmaya gelmediğine inanıyordu, ama Don'un kıyısı boyunca koşarken belli belirsiz aklından şöyle geçirmişti: 'Onunla yeniden konuşurum! Evlenmekten caydırırım. O olmazsa ben kiminle yaşayabilirim başka?' Sonra Stepan'ı hatırlayarak, bu belalı düşünceyi uzaklaştırmak için kafasını sarsmıştı.

"Demek aşkımız sona erdi, öyle mi?" diye sordu Gregor, sonra yüzükoyun dönerek dirseklerini yere dayadı ve deminden beri çiğnemekte olduğu boruçiçeğinin pembe taçyaprağını ağzından tükürdü.

Aksinya telaşlanarak, "Ne demek, bitti?" dedi. "Ne demek istiyorsun?" diye ısrar etti, Gregor'un gözlerine bakmaya çalışarak. Gregor, mavimtırak bir beyazlıkta pırıldayan gözlerini öteye çevirdi.

Kuru, yorgun toprak toz ve güneş kokuyordu. Rüzgâr iri yeşil yaprakları hışırdatıyordu. Uçarcasına geçen bir bulut bir an için güneşi kararttı ve bozkırın üzerine, köyün üzerine, Aksinya'nın kederli başı üzerine, boruçiçeğinin pembe kâsesi üzerine duman rengi bir gölge düşürdü.

Gregor ani bir iç çekişle sırtüstü döndü, kürek kemiklerini sıcak toprağa yapıştırdı.

Ağır ağır, "Dinle Aksinya!" diye başladı. "Bu işin boku çıktı zaten... Düşünüyordum da..."

Bostandan bir arabanın gıcırtılı sesiyle bir kadının konuşması duyuldu. "Hadi bakalım kalk, dazlak kafalı!"

Aksinya'ya ses o kadar yakın geldi ki, kendini yere atıp dümdüz uzandı. Gregor başını kaldırarak fısıldadı:

"Çıkar yazmanı başından. Görünüyor... Bizi görebilirler."

Aksinya yazmasını çıkardı. Ayçiçekleri arasında alev alev gezinen rüzgâr onun ensesindeki altın demetleriyle oynadı. Arabanın gürültüsü yavaş yavaş kayboldu.

Gregor, "İşte, şunu düşünüyordum," diye tekrar başladı. Sonra daha hızlı devam etti:

"Olan olmuş bir kere. Ne diye ille birini suçlamalı? Ölüm yok ya bunun ucunda!"

Aksinya sonu ne çıkacak diye merakla dinliyordu, beklerken de elindeki çiçeğin sapını kırdı. Gregor'un yüzüne baktı ve gözlerinin içinde kuru bir parıltı yakaladı.

"Düşünüyorum da, bitirelim şu..."

Aksinya sallandı. Cümlenin sonunu beklerken, parmakları boruçiçeğinin katı sapına gömülmüştü. Dehşet ve sabırsızlık ateşi yüzünü hırsla yaladı, ağzının içi kurudu. Gregor'un cümlesini "Bitirelim şu Stepan'ın işini," diye tamamlayacağını umdu, oysa Gregor sabırsızlıkla dudaklarını (dudakları şiddetle titriyordu) yaladı ve "... bitirelim şu macerayı, ha?" dedi.

Aksinya ayağa kalktı, ayçiçeklerinin sarı başlarını elleriyle iki yana açа açа bostanın kapısına doğru yürüdü.

Gregor boğulurcasına, "Aksinya!" diye seslendi.

Cevap olarak, bostan kapısının gıcırtılı sesi geldi.

XVII

GAVDAR biçilir biçilmez ve saplar daha ambarlara alınmadan buğday olgunlaştı. Killi tarlalarla yamaçlarda başakların kavuzları sararıp bükülerek boru biçimini aldı, görevlerini tamamlayan saplar kurudu.

Herkes ürünün iyi olduğundan dem vurarak böbürleniyordu. Başaklar dolu, taneler ağır ve iriydi.

Panteley, meseleyi İlyiniçna'yla konuştuktan sonra, eğer Korşunov'lar söz kesmeye razı olurlarsa, düğünün 6 Ağustostan önce yapılamayacağına karar verdi. Daha cevap almak için Korşunov'lara uğramamıştı; önce hasadın kaldırılmasını, sonra da tatil gününü beklemişti.

Melehov'lar hasada bir cuma günü başladı. Panteley demetleri taşımak için arabanın yan tahtalarını çıkarıp yer hazırladı. Ekinleri biçmeye Piyotr'la Gregor gitti. Piyotr arabayı sürüyor, Gregor da yanı sıra yürüyordu. Gregor sinirliydi, durmadan çenesi atıyordu. Piyotr bunun, kardeşinin kavgaya hazır olduğuna en iyi kanıt olduğunu biliyordu, ama yine de bıyık altından gülerek Gregor'la alaya girişti:

"Vallahi doğru söylüyorum, kadın kendisi söyledi bana!"

Gregor bıyığının birkaç telini çiğneyerek, "Söylemişse ne olmuş?" diye homurdandı.

"'Tam kasabadan eve dönerken,' dedi, 'Melehov'ların ayçiçeği bahçesinden sesler duydum.'"

"Piyotr, kes artık!"

"Evet, sesler. 'Bir de çitten baktım...'"

Gregor'un gözkapakları seğiriyordu:

"Kesecek misin, kesmeyecek misin?"

"Amma da garip çocuksun! Bırak da bitireyim!"

"Bak sana söylüyorum Piyotr, biraz sonra kavga edeceğiz seninle," diye tehdit etti Gregor ve geride kaldı.

Piyotr kaşlarını kaldırarak, Gregor'un yüzünü görmek için oturduğu yerde geri döndü.

"'...çitten bir de baktım ki, ne göreyim, iki âşık sarmaş dolaş yatıyor!' dedi. 'Hangi iki âşık?' diye sordum. 'Canım Aksinya ile kardeşin,' dedi. Ben de dedim ki..."

Gregor biçerbağların arkasında duran yabayı yakaladığı gibi ağabeyinin üstüne atıldı. Piyotr dizginleri bırakıp yere atladı ve atların önüne kaçıp onları siper aldı.

"Tüh, iblis!" dedi. "Delirdi! Tüh! Şuna bak..."

Gregor bir kurt gibi dişlerini göstererek yabayı ağabeyine fırlattı. Piyotr hızla yere çöktü ve yaba üzerinden uçarak geçti, sivri uçları toprağa dört beş santim zınk diye saplandı, sapı titreyerek sallandı durdu.

Piyotr bir lanet savurarak ürken atların dizginlerine yapıştı ve ağız dolusu küfretti. "Öldürecektin az daha beni, domuz!"

"Evet, niyetim de öldürmekti zaten!"

"Delisin sen, aklını kaçırmışsın. Tam babanın oğlusun işte!"

Gregor yabayı topraktan çekip aldı ve biçerbağların ardı sıra yürümeye başladı. Piyotr onu parmağıyla işaret ederek yanına çağırdı.

"Buraya gel! Ver şu yabayı bana."

Dizginleri sol eline geçirdi, yabayı çatalından yakalayıp sapıyla Gregor'un sırtına vurdu.

Gözlerini yana kaçan Gregor'dan ayırmaksızın, "Daha hızlı kaçman gerekirdi," dedi. Bir iki dakika sonra, sigaralarını tüttürmüş, birbirlerinin gözünün içine bakarak kahkahadan kırılıyorlardı.

Başka bir yoldan evine dönmekte olan Hristonya'nın karısı, Gregor'un ağabeyine saldırdığını görmüştü. Arabasının üstünde ayağa kalktı, ama neler olduğunu iyice göremedi, zira Melehov'ların biçerbağlarıyla atları, Melehov kardeşlerle kendisi arasına giriyordu. Daha köye varır varmaz komşusuna bağırdı:

"Klimovna! Koş, Türk Prokofyeviç'e söyle, oğulları Tatar höyüğünün yakınında kavgaya tutuştular, yabalarla birbirlerine girdiler. Gregor yabayı Piyotr'un yanına sapladı, sonra Piyotr ona... Kan fışkırdı. Müthişti, müthiş!"

Piyotr yorgun atlara bağırmaktan sesi kısıldığı için, bağırmak yerine ıslık çalıyordu. Gregor ise tozlu ayağını makinenin kirişine dayamış, yabayla sıkışmış sapları temizliyordu. Sineklerin ısırmasına sinirlenen atlar kuyruklarını savura savura isteksiz isteksiz çekiyordu arabayı. Hasat bütün bozkırda devam ediyordu. Öbek öbek tahıl sapları biriken bozkır üzerinde makinelerin bıçaklarının gü-

rültüsü duyuluyordu. Tümseklerin üzerinde dağ sıçanları sürücülere karşı yüzlerini buruşturup ıslık çalıyordu.

Piyotr makinenin gürültüsünden sesini duyurmak için bağırarak, "İki sıra daha gidelim, ondan sonra durur, birer sigara yakarız," dedi. Gregor olur anlamında başını salladı. Kavrulmuş dudaklarını açamıyordu. Sapları daha iyi çıkarabilmek için, manivelayı kolaylaştırmak amacıyla yabayı çatallarına daha yakın yerden tuttu. Hızlı hızlı soluyordu. Sırılsıklam olmuş göğsünden yere ter damlıyordu. Şapkasının altından akan ter yüzüne süzülerek gözlerini sabun gibi yakıyordu. Atları durdurup su içtiler, birer de sigara tellendirdiler.

Piyotr elini gözlerinin üzerine tutup gölge yaparak, "Yoldan doğru dörtnala bir atlı geliyor," dedi.

Gregor da baktı ve kaşlarını hayretle kaldırdı.

"Babama benziyor."

"Delisin! Hangi ata binecek babam? İki at da burada."

"O, o! Vallahi babam!"

Atlı yaklaştı, az sonra iyice belirdi. Piyotr hayretle ayağını yere vurarak, "Evet, babam be!" dedi.

Gregor her ikisinin de kafasından geçen endişeyi dile getirerek, "Evde bir şey oldu," dedi.

Panteley daha yüz metre kadar öteden, atının dizginlerini çekerek bağırdı, "Geberteceğim sizi, orospu çocukları!" Bir yandan da kırbacını başının üstünde sallayıp duruyordu.

"Ne oluyor yahu!.." diye afallayan Piyotr bıyığının yarısını ağzına aldı.

Gregor sırıtarak, "Çabuk makinenin öbür tarafına geç! Elindeki kırbaçla öldürür vallahi bizi. Tam biz işin sonuna gelmişken kırbaçlaya kırbaçlaya bağırsaklarımızı dökecek," dedi ve biçerbağları babasıyla kendi arasına aldı.

Köpük içinde kalan at, biçilmiş saplar üzerinden eşkinle onlara doğru geldi. Bacakları atın iki yanına sarkan (zira eyer vurmadan binmişti ata) Panteley, kırbacını sallayarak, "Ne yapıyorsunuz burada şeytanın dölleri?" diye bağırdı.

Piyotr kollarını açıp çevresini göstererek, "Ekin biçiyoruz," dedi, gözünü de kırbaçtan ayırmıyordu.

"Yabayı kim kime sapladı? Ne diye dövüşüyordunuz?"

Gregor babasına arkasını dönerek, mırıltı halinde, bulutları saymaya başladı.

Piyotr babasını yukardan aşağı süzerek, "Ne yabası?" dedi. "Dövüşen kim?"

"Ne bileyim işte, koşarak geldi bana, tavuk suratlı karı, 'Çocukların birbirine yaba saplıyor,' dedi. Siz ne dersiniz buna?" Panteley heyecanla başını sallayarak dizginleri bırakıp yere atladı. "Elime bir at geçirip dörtnala buraya geldim. Eeey?"

"Kim söyledi bütün bunları sana?"

"Kadının biri."

"Yalan söylemiş baba. Herhalde arabasının içinde uyuyakalmış, rüya görmüş olmalı."

Panteley salyaları ağzından sakallarına akarak, ıslık gibi bir sesle, "Kadınlar!" diye bağırdı. "Klimov'un karısı olacak orospu! Hey Allahım! Kırbaçlayacağım o kancığı!" Öfkesinden zıp zıp zıplıyordu.

Kahkahalarını içinden koyveren Gregor, omuzları sarsıla sarsıla yere bakıyordu. Gözlerini babasından ayırmayan Piyotr ise ter içindeki alnını siliyordu.

Panteley hırsını alana kadar zıpladı durdu. Demeye kalmadı yatıştı, geçti biçerbağların başına, bir iki sıra ekin biçti, sonra atına atlayıp köye döndü; giderken de kırbacını yerde unuttu. Piyotr kırbacı yerden aldı, beğenen bakışlarla kardeşine göstererek, "Büyük tehlike atlattık delikanlı," dedi. "Mübarek kırbaç değil, adamı sakat eder billahi kardeşim. Kellesini de uçurur adamın."

XVIII

KORŞUNOV'LAR Tatarski köyünün en zengin ailesi olarak ün salmıştı. On dört çift öküzleri, ayrıca yılkıları, Provalsk harasından gelme kısrakları, on beş tane inekleri, sayısız davarları ve yüzlerce koyunluk sürüleri vardı. Altı odalı, sac çatılı evleri tüccar Mokov'un evi kadar esaslıydı. Müştemilatın damları da gıcır gıcır kiremitlerle örtülmüştü. Bostan ve otlağı rahat rahat on iki-on üç dönüm vardı. İnsan başka ne isterdi!

İşte o yüzden Panteley, söz kesimi için Korşunov'lara ilk ziyaretini biraz çekingen ve istemeye istemeye yapmıştı. Korşunov'lar kızlarına Gregor'dan çok daha zengin bir koca bulabilirdi. Panteley bunu biliyor ve reddedilmekten korkuyordu. Gidip Korşunov'a yalvarmak istemiyordu. Ne var ki İlyiniçna, pasın demiri yediği gibi, onun kafasının etini yemiş ve sonunda ihtiyarın inadını yenmişti. Böylece Panteley, İlyiniçna'ya da Gregor'a da bütün dünyaya da candan yürekten söverek Korşunov'u ziyarete gitmişti. Şimdi de işte, cevap almak için gitmek zamanı gelmişti. Ziyaret için pazarı bekliyorlardı.

Bu arada, Korşunov'ların boyalı sac çatısının altında da ateşli kavgalar olmuştu. Melehov'lar ayrıldıktan sonra, Natalya annesine son sözünü söylemişti.

"Ben Gregor'u sevdim. Asla başkasıyla evlenmem."

Babası, "Bula bula da bunu bulmuş kendine damat olarak, aptal!" diye cevap vermişti. "Beğenilecek nesi var, bir Çingene kadar esmer. Benim minik kirazım, sana çok daha iyi bir koca bulurum ben..."

Kız kıpkırmızı kesilip, "Ben başkasını istemem baba," diye ağlamaya başlamıştı. "Gregor olmazsa manastıra kapat beni, daha iyi."

"O bir kadın avcısı kızım, asker karılarının peşinde koşuyor. Bütün köy biliyor bunu," diye son kozunu oynamıştı babası.

"Olsun, zararı yok!"

"Eh, madem senin için 'zararı yok', bana göre de hava hoş öyleyse."

Evin en büyük kızı Natalya, babasının gözbebeği olduğu için, adam evlilik konusunda onu zorlayamadı. Daha önce kızı bir sürü isteyen çıkmış, ta uzak köylerden, zengin, dini bütün Kazaklardan gelenler olmuştu. Ama Natalya bu taliplerden hiçbirine ısınamamış, adamların bütün çabası boşa gitmişti.

Miron aslında Gregor'daki Kazak canlılığından, çiftçiliğinden ve çalışkanlığından hoşlanıyordu. Daha Gregor köy yarışlarında birincilik ödülünü kazandığı zaman Miron onu gözüne kestirmişti, ama yine de kızını zengin olmayan, üstelik kötü ün yapmış birine vermek ona onur kırıcı geliyordu.

Geceleyin karısı, onun çilli, kıllı elini okşayarak, "Çalışkan bir delikanlı, üstelik yakışıklı da," dedi. "Natalya da iyice gönlünü kaptırmış..."

Miron karısının soğuk, buruşuk memelerine sırtını çevirerek öfkeyle bağırdı:

"Çekil oradan be, sırnaşık sen de! İstersen bir budalaya ver kızını, bana ne? Tanrı senin aklını başından almış!" Burnunu kıvırarak, "Yakışıklıymış! Hasadı onun suratından mı alacaksın?"

"Her şey hasatla bitmiyor ki..."

"Görünüşünün ne önemi var? Keşke birazcık itibarı olsaydı. İtiraf edeyim ki, kızımı bu aileye vermek bana biraz düşüş gibi geliyor."

"Çalışkan insanlar, üstelik rahat rahat da geçinip gidiyorlar," diye fısıldadı karısı ve kocasının geniş sırtına sokularak onun elini okşadı yatıştırır bir şekilde.

"Hey Allahın belası! Çekil be, gitsene başımdan? Yer bırak biraz bana da! Buzağılamış inek miyim ben be, ne okşayıp duruyorsun? Natalya'yı da kime istersen ona ver. İstersen saçları kısa kırpılmış bir kıza."

Karısı onun kulağına, "Kızına biraz şefkat duyman lazım ama," diye fısıldadı. Fakat Miron tekmeleyip onu duvara sıkıştırdı ve sanki uyuyormuş gibi horlamaya başladı.

Melehov'ların cevap için gelişi Korşunov'ları gafil avladı. Sabah duası biter bitmez gelmişlerdi. İlyiniçna ayağını yaylının basamağına attığında az daha arabayı deviriyordu. Oysa Panteley genç bir horoz gibi atladı arabadan aşağı.

Pencereden bakan Miron, "İşte geldiler!" diye homurdandı. "Hangi şeytan getirdi onları bugün buraya be?"

"Eyvahlar olsun, mutfaktan daha yeni çıktım. Gündelik etekliğimi değiştirmeye bile vakit bulamadım."

"Bu halinle de olur. Evlenecek olan sen değilsin, seni kim istiyor uyuz beygir!"

"Sen doğuştan canavarsın zaten, yaşlandıkça da iyice aklını bozdun."

"Dilini tut kadın!"

"Hiç değilse sırtına temiz bir gömlek geçir, bu gömleğinin içinden kemiklerin görünüyor. Hiç utanmıyor musun kart iblis?" diye ateş püskürdü karısı Miron'u baştan ayağa süzerek; bu arada misafirler de avluyu geçiyordu.

"Merak etme, onlar beni üstümdekilerle de tanır. Çuval giysem yine de eyvallah derler."

Panteley kapının eşiğine takılıp tökezlerken, "Afiyettesiniz inşallah!" diye kart horoz gibi öttü. Kendi sesinin yüksekliğinden kendisi utandı ve ikonun önünde iki kere haç çıkararak durumu düzeltmeye çalıştı.

"Günaydın," diye cevap verdi Miron, bir yandan da gelenlere sırıtarak bakıyordu.

"Tanrıya şükürler olsun, havalar iyi gidiyor."

"Çok şükür, böyle de devam edeceğe benzer."

"Halkın da biraz yüzü gülecek bu sayede."

"Öyle ya."

"Eveeeet."

"E-hem."

"İşte geldik Miron Gregoryeviç. Aranızda ne karara vardınız öğrenmek istiyoruz; söz kesecek miyiz kesmeyecek miyiz?"

Ev sahibesi onları, yerleri süpüren uzun, pilili eteğiyle, "Buyurun, içeri girin. Oturun, lütfen," diye eğilip selamlayarak buyur etti.

İlyiniçna poplin entarisi hışırdayarak oturdu. Miron Gregoryeviç dirseklerini masanın üzerine serilmiş yeni muşambaya dayadı; susuyordu. Muşambadan rutubetli, tatsız, lastik kokusuyla karışık daha başka bir koku geliyordu. Muşambanın kenarları son çar ve çariçenin resimleriyle süslenmişti; ortasında ise, başlarında beyaz şapkaları, İmparatorluğun sayın prensesleri ve sinek tersi içinde Çar II. Nikola bulunuyordu.

Miron sessizliği bozdu:

"Eh, kızımızı vermeye karar verdik. Eğer çeyiz üzerinde anlaşırsak, akraba oluyoruz demektir."

Tam bu sırada İlyiniçna, kolları tüylü parlak ceketinin esrarlı derinliklerinden, ta sırtının oralardan çıkarır gibi, koskocaman beyaz bir somun çekti çıkardı ve masanın üzerine koydu. Bilinmeyen bir nedenle Panteley'in içinden haç çıkarmak geldi, ama haç çıkarmak için gerekli durumu alarak yukarı kalkan pençe gibi kıvrık parmakları birdenbire şekil değiştirdi. Kalın baş parmağı sahibinin iradesi dışında, beklenmedik bir şekilde, işaret parmağıyla orta parmak

arasına girdi ve parmaklar bu ayıp biçimde, gizlice, açık paltosunun kenarından geriye kayarak kırmızı mantarlı bir şişe çıkardı.

Panteley gözlerini kırpıştırarak Miron'un çilli yüzüne heyecanla baktı ve bir toynağı andıran geniş avucuyla votka şişesine okşar gibi bir şaplak attı.

"Şimdi, dostlarım, Tanrıya duamızı edelim de, ondan sonra hem içer hem de çocuklarımızın evlenme işini konuşuruz" önerisinde bulundu.

Bir saat sonra iki adam o kadar burun buruna sokulmuş haldeydi ki, Melehov'un sakalının katran karası kıvırcık telleri, Korşunov'un kızıl sakalının düz tellerine karışıyordu. Drahoma miktarı üzerinde tartışan Panteley'in nefesi hıyar turşusu kokuyordu.

Boğuk bir fısıltıyla, "Benim sevgili dünürüm," diye başladı. "Benim çok sevgili dünürüm," diye sesini iyice yükselterek tekrarladı. İri dişlerini bir kurt gibi göstererek, "Dünürüm," diye gürledi. "İsteklerin karşılayamayacağım kadar ağır. Düşün sevgili dünürüm, düşün beni nasıl soyup soğana çevirmeye çalıştığını bir kere. Getr-lerle* galoşlar**, bir; bir tane kürk palto, iki; yünlü elbise, üç; bir tane ipek yazma, etti dört. Vallahi yağmacılık bu!"

Panteley kollarını öyle bir açtı ki yana, uzun gömleğinin dikiş yerleri söküldü. Miron turşu ve votka kokuları içinde yüzen kafasını eğip muşambaya dikti gözlerini. Tepedeki, çiçekli çerçeve içindeki yazıyı okudu: "Rus Kraliyet Ailesi..." Gözlerini daha aşağıya indirdi. "Efendimiz Majeste İmparator Nikola..." Yazının geri yanını bir patates kabuğu örtmüştü. Resme daldı. İmparatorun yüzü boş votka şişesinin altında belli olmuyordu. Miron gözlerini saygıyla kırpıştırarak, beyaz kemerli zengin üniformayı seçmeye çalıştı, ama o da kaygan hıyar çekirdekleriyle örtülmüştü. Başında geniş kenarlı şapkası, suratsız kızlarıyla çevrili İmparatoriçe Miron'a tatlı tatlı bakıyordu. Miron o kadar alındı ki gözleri dolu dolu oldu. 'Sepetten kafasını çıkarmış kaz gibi çok kibirlisin bakıyorum! Ama dur bekle,

* Getr: Bacağın alt bölümünü ve ayakkabının üstünü örten kumaş veya köseleden yapılmış bir tür tozluk.

** Galoş: Tabanı tahtadan yapılmış deri ayakkabı.

sen de kızlarını evermeye kalk, bak o vakit de ben öyle bakacağım sana, sen telaşlanırken,' diye düşündü.

Panteley, Miron'un kulağının dibinde kocaman bir eşekarısı gibi vızıldayıp duruyordu. Korşunov buğulanmış gözlerini kaldırıp dinledi.

"Kızına karşılık, artık kızımıza diyelim, bunca hediyeyi –getrleri, galoşları, kürk paltoları– sağlamak için bizim ineklerden birini pazara götürüp satmamız gerekecek."

Miron yumruğunu masaya indirerek, "Yani çok mu görüyorsun?" diye bağırdı.

"Çok görüp görmemek meselesi değil..."

"Çok mu görüyorsun?"

"Dur hele, dünürüm!"

"Eğer çok görüyorsan... lanet olsun sana!" Miron terlemiş elini masanın üzerinde bir savurdu, bütün bardakları yere yuvarladı.

"Ama sonra bunların parasını çıkarmak için çalışacak olan senin kendi kızın."

"Çalışsın! Fakat gerekli hediyeyi mutlaka vereceksin, yoksa bozulur bu iş!"

Panteley başını iki yana sallayarak, "Gitti bizim ineklerden biri!" dedi.

"Hediye mutlaka verilmeli. Kızımın zaten sürüyle elbisesi var; eğer kızımdan hoşlandıysan, bana saygı göstermelisin. Biz Kazakların töresi böyledir. Eskiden beri böyle gelmiş bu, biz de geleneğimize bağlıyız."

"Ben saygımı gösteririm!"

"Göster saygını!"

"Gösteririm!"

"Bırak biraz da gençler çalışsın. Biz çalıştık yeteri kadar, herkesten farkımız yok işte. Bırak onlar da çalışsın bizim gibi!"

İki adamın sakalları rengârenk birbirine karıştı. Öpüştüler; Panteley suyu çekilip büzüşmüş bir hıyar yiyor, bir yandan da çatışan karışık duyguların etkisi altında ağlıyordu.

Kadınlar yan yana oturmuş, birbirlerini bağırlarına basmış, aynı zamanda tiz sesleriyle birbirlerinin kulaklarını sağır ediyordu. Vot-

kadan İlyiniçna'nın yüzü al al olmuş, Marya'nınki de don yemiş kış armudu gibi yemyeşil kesilmişti.

Marya, "Onun gibi bir kızı daha dünyada arasan bulamazsın. Görevini bilecek, söz dinleyecek, dediğinden bir adım dışarı da çıkmayacaktır," dedi.

İlyiniçna onun sözünü keserek, "Canımın içi," dedi. Sol dirseğini sağ elinin içine almış, sol elini de yanağına dayamıştı. "Ben de zaten kim bilir kaç kere söylemişimdir o orospu çocuğuna. Geçen pazar akşamı, tütün kesesini doldurup dışarı çıkmaya hazırlanıyordu, dedim ki, ona, 'Ne vakit silkeleyeceksin o karıyı, kâfirin piçi? Bu ihtiyar yaşımda daha ne kadar katlanacağım bu utanca? Şu Stepan senin oyununa bir son verecek ya günün birinde!'"

Kapıdaki yarıktan Mitka içerisini gözetliyor, onun altında da Natalya'nın iki küçük kız kardeşi fısıldaşıyordu. Öteki odada oturan Natalya ise bluzunun sımsıkı kol yeniyle gözyaşlarını kuruluyordu. Bilinmeyenin ağırlığı altında kalmış, önünde açılan yeni hayattan korkuyordu. Ön odada üçüncü votka şişesi bitirilmiş, ağustosun ilk günü gelinle damadı bir araya getirme kararı alınmıştı.

XIX

KORŞUNOV'LARIN evi, düğün hazırlıkları telaşıyla bir arı kovanı gibi uğulduyordu. Gelin için alelacele iç çamaşırları dikildi. Natalya her akşam oturuyor, gelenek üzere, damada tiftik eldiven ve boyun atkısı örüyordu. Anası geç vakitlere kadar dikiş makinesinin başında, eve getirdikleri terzi kadına yardım ediyordu. Mitka, babasıyla ve rençberlerle birlikte tarladan dönünce elini yüzünü yıkamak ya da tarlada giydiği ağır çizmeleri çıkarmak için bile vakit kaybetmeksizin doğru Natalya'nın yanına giderdi. Kız kardeşiyle alay etmekten büyük bir zevk alıyordu.

Başıyla boyun atkısını işaret ederek, "Örgü mü örüyorsun?" diye sorardı kısaca.

"Evet, ne olmuş?"

"Ör bakalım, budala. Sana teşekkür edeceği yerde çeneni kıracak."

"Neden?"

"Ah, ben Grişa'yı tanırım, arkadaşımdır benim. O böyledir işte, adamı ısırır da neden ısırdığını söylemez."

"Yalan söyleme. Sanki ben onu tanımıyor muyum!"

"Ama ben senden daha iyi tanıyorum. Birlikte gittik okula." Mitka derin bir göğüs geçirir, bereli ellerine bakar ve uzun sırtını kamburlaştırırdı.

"Onunla evlenirsen mahvolursun Natalya. Evlenme, evde kalmış kız ol, daha iyi. Hem onda ne buluyorsun Allah aşkına? O kadar çirkin ki, at bile ürker ondan. Üstelik aptal da. Biraz yakından bak da gör. İğrenç herifin biri."

Natalya öfkelenir, gözyaşlarını yutar ve kederli yüzünü boyun atkısının üstüne eğerdi.

Mitka insafsızca devam ederdi:

"İşin en fenası da o başkasını seviyor. Ne üzülüyorsun be Natalya? Aptalsın sen be! Fırlat bir kenara şu herifi! Hemen atımı kapatayım, atladığım gibi gidip söyleyeyim onlara..."

Budaklı değneğini vura vura ve kendir sarısı sakalını okşayarak odaya giren Grişaka Dede kurtarırdı Natalya'yı Mitka'dan. Değneğiyle Mitka'yı dürten Grişaka Dede, "Ne işin var senin burada haylaz?" diye sorardı.

Mitka özür dilercesine, "Şöyle bir yoklayayım dedim dede," diye cevap verirdi.

"Ne yoklamasıymış o? Hadi bakalım defol buradan. Koşar adım, marş!" İhtiyar bastonunu kaldırır, kuru, sarsak bacaklarıyla Mitka'nın üstüne yürürdü.

Grişaka Dede bu toprakları altmış dokuz yıldır çiğniyordu. 1877 Türk Savaşına katılmış, General Gurko'nun emirerliğini yapmış, ama sonra General'in gözünden düşüp tekrar alayına geri verilmişti. Plevne'de ve Rossitz'de ateş hattında gösterdiği yararlıklardan ötürü iki tane St. George haçı ve St. George madalyası almıştı. Kafasının duruluğu, lekesiz dürüstlüğü ve konukseverliğiyle köyde herkesin saygısını kazanan ihtiyar, ömrünün geri kalan üç beş yılını hatıralarıyla baş başa geçirerek, oğlunun yanında oturuyordu.

Yazları alacakaranlık çökene kadar evi çevreleyen toprak sekiye oturur, başı eğik, yere değneğiyle bir şeyler çizerken, kafasından müphem hayaller geçer, unutkanlığın gölgeleri arasında ufak ufak hatıra pırıltıları canlanırdı. Kasketinin kırık güneşliği, kapalı gözlerinin siyah gözkapakları üzerine koyu bir gölge düşürürdü. Bastonunun sapında kıvrılan parmaklarına, elinin şiş damarlarından kara kan tembel tembel yürürdü.

Her geçen yıl kanı ısısını biraz daha kaybediyordu sanki. En sevdiği torunu Natalya'ya yakınırdı:

"Bu çoraplar yün sözde, ama ayacıklarımı hiç ısıtmıyor. Sen bana tığla örsen bir çift çorap, iyi olur yavrum."

Natalya gülerek, "Ama şimdi yaz dede!" der ve sekinin üzerine, dedesinin yanına oturup onun kırışıklarla dolu kocaman sarı kulağına bakardı.

"Ne çıkar yavrum? Yaz, ama benim kanım ta derinlerdeki toprak kadar soğuk."

Natalya onun elleri üzerindeki örümcek ağını andıran damarlara bakarken, belleğinde çocukluğuna ait bir anı şimşek gibi canlandı. Avlularında bir kuyu açıyorlardı –daha küçücük bir kızdı– kovanın içinden kil alıyor, kendine ağır bebekler, burma boynuzlu inekler yapıyordu. On iki metre derinlikten çıkarılan cansız, buz gibi toprağın elinde bıraktığı duyguyu bütün canlılığıyla hatırlamıştı. Şimdi de işte, gözlerini dikmiş, dedesinin ellerindeki, yaşlılıktan esmerleşmiş, kil rengi çillere bakıyordu. Ona öyle geldi ki, dedesinin damarlarında parlak, al kan yerine killi toprak akıyordu.

"Ölmekten korkuyor musun dede?" diye sorardı Natalya.

İhtiyar, buruşuk boynunu asker ceketinin sert yakasından kurtarmak ister gibi çevirir, yeşile çalan kır bıyıklarını sarsardı.

"Aziz bir misafiri bekler gibi bekliyorum ölümü. Eee, artık zamanı, ben yaşayacağım kadar yaşadım, ömrüm boyunca çarlarıma hizmet ettim, yeterince votka içtim," diye cevap verirdi beyaz dişleriyle gülümseyerek ve buruşuk gözkapakları titrerdi.

Natalya dedesinin elini okşar; sırtında yamalı gri üniforması, başı hâlâ öne eğik, kamburunu çıkarmış, sekinin üzerinde otururak

değneğiyle yerleri eşeleyen ve sert, kalkık yakasının kırmızı klapaları* dipdiri, neşeyle göz kırpan ihtiyarın yanından ayrılırdı.

Grişaka Dede, Natalya'nın yaklaşmakta olan evlenme haberini görünüşte sükûnetle karşıladı, ama içinden hem üzüldü hem de öfkelendi. Sofrada Natalya yemeğin en güzel taraflarını hep ona verirdi; çamaşırlarını Natalya yıkar, çoraplarını o örer, o yamar, şalvarını ve mintanlarını o tamir ederdi. Bu yüzden, ihtiyar, haberi alınca birkaç gün Natalya'ya kaşlarını çatıp surat astı.

"Melehov'lar iyi Kazaklardır. Rahmetli Prokofey'le aynı alayda askerlik yapmıştık. O da iyi bir Kazak'tı. Ya torunları nasıl, ha?" diye sordu Miron'a.

"O kadar fena değil," diye kaçamak bir cevap verdi Miron.

"Şu Gregor saygı bilmez bir herif. Geçen gün kiliseden dönüyordum, bir merhaba bile demeden geçti yanımdan. Artık yaşlıları sayan kalmadı..."

Lukiniçna müstakbel damadından yana çıkarak, "İyi bir delikanlıdır o," dedi.

"İyi mi dedin? Eh, Natalya beğendikten sonra..."

Konuşmalara hemen hemen hiç karışmamıştı; mutfaktan gelip bir iki dakika masaya oturmuş, bir kadeh votka içmiş ve sarhoş olmaya başladığını fark edince tekrar çıkıp gitmişti. Sevinçten yerinde duramayan Natalya'yı iki gün sessiz sessiz gözledi, sonra davranışı yumuşar gibi oldu.

"Natalya!" diye çağırdı onu. "Eee, ne haber benim küçük torunum, demek mutlusun ha?"

"Ben de iyice bilmiyorum dedeciğim," diye açıldı ona Natalya.

"Hadi hadi! Mesih yardımcın olsun. Allah vere de..." Ondan sonra da acı acı azarladı Natalya'yı:

"Ben ölünceye kadar bekleyemez miydin, seni gidi yumurcak... Sensiz hayatımın bütün tadı kaçacak."

Onları dinleyen Mitka lafa karıştı:

"Sen daha yüz yıl yaşayacağa benzersin dede. Bu kadar zaman bekleyecek mi o yani? Hoşsun doğrusu!"

---

* Klapa: Yakanın göğse doğru inen inen devrik bölümü.

İhtiyar öfkesinden âdeta mosmor kesildi. Bastonunu, ayaklarını yere vurdu:

"Defol köpoğlusu, defol diyorum! Gidi şeytanın tohumu! Sana kim dinle dedi?"

Mitka katıla katıla avluya kaçtı.

İhtiyar Grişaka, Mitka'nın arkasından küfürler savurarak uzun zaman öfkesini alamadı; kısa yün çorapları içindeki bacakları, dizleri titriyordu.

Natalya'nın iki küçük kız kardeşi –on iki yaşındaki Marişa ile sekiz yaşındaki afacan Grippa– düğünü sabırsızlıkla bekliyordu.

Korşunov'un yanında çalışan rençberler de hayatlarından çok memnundu. Efendilerinin kendilerine cömert davranacağını ve birkaç günlük izin koparacaklarını umuyorlardı.

Bunlardan, turna gibi uzun boylu olanı –Het Baba diye dışarlıklı adı olan Ukraynalı– aşağı yukarı her altı ayda bir adamakıllı kafayı çekerdi. Aldığı bütün parayı içkiye yatırdığı gibi, elbiselerini de satardı. Epeydir içinde içki arzusu depreşmekteyse de kendisini zorluyor ve içkiye başlamak için düğün gününün gelmesini bekliyordu.

Mikhay adında ince uzun, esmer bir Kazak olan öteki rençper de Korşunov'ların yanına kısa zaman önce girmişti. Yangında varını yoğunu kaybetmiş, rençper olmuştu. Het Baba'yla arkadaşlığı ilerletince yavaş yavaş o da içkiye alışmıştı. Atlara çok düşkündü. Sarhoş olunca, köşeli yüzü gözyaşlarıyla sırsıklam ağlayarak gelir, Miron Gregoryeviç'in başının etini yerdi:

"Efendi! Aziz efendi! Kızını everince ne olur bırak atları ben süreyim. Onlara araba nasıl sürülür göstereyim! Onu ateşin içinden geçiririm de atların tek kılını bile yakmam. Bir zamanlar benim de atlarım vardı. Ah..."

Asık suratlı, insandan kaçan Het Baba, her nedense Mikhay'ı parmağına dolamış, onun memleketi olan köyün adını alaya alıyor, hep bu aynı şakayı durmadan tekrarlayarak adama eziyet ediyordu. Elleriyle kuru, uzun baldırlarına vura vura, kendi aşağılık şakasına kendisi gülüyordu. Mikhay, Het Baba'nın sinekkaydı tıraş olmuş suratına ve inip çıkan âdem elmasına iğrenerek bakar, ona lanet ederdi.

Düğün Perhizden sonra gelen ilk gün yapılacaktı. Üç hafta kalmıştı. Meryem'in Urûcu* Yortusunun olduğu gün Gregor müstakbel gelini ziyarete geldi. Mutfaktaki yuvarlak masanın başına oturup, gelinin kız arkadaşlarıyla birlikte ayçiçeği ve ceviz yedi, sonra tekrar atına atlayıp döndü. Natalya onu kapıdan geçirdi. Gregor'un gıcır gıcır yeni bir eyer vurulmuş atının bağlı durduğu sundurmanın altında Natalya elini göğsüne soktu, kızararak ve aşkını anlatan bakışlarını Gregor'a çevirerek, göğsünde ısınmış yumuşak, ufak bir çıkını alıp onun avcunu koydu. Gregor hediyeyi alırken, kurt dişine benzeyen bembeyaz dişleriyle Natalya'nın gözlerini kamaştırdı:

"Nedir bu?" diye sordu.

"Görürsün... Bir tütün kesesi işledim sana."

Gregor onu öpmek için kararsız bir tavırla kendine doğru çekti, ama Natalya ellerini Gregor'un göğsüne dayayıp şiddetle iterek yana kaçtı ve gözlerini korkuyla evin penceresine çevirdi.

"Görecekler bizi!"

"Görsünler!"

"Utanıyorum!"

"İlk kez olacağı için utanıyorsun," diye açıkladı Gregor.

Gregor ata binerken Natalya dizginleri tuttu. Gregor kaşlarını çatarak ayağıyla üzengiyi yakaladı, eyere iyice yerleşip sürdü çıktı avludan. Ona kapıyı açan Natalya, Gregor'u ardından seyretti. Gregor eyerin üzerinde Kalmuk usulü sola doğru kaykılmış, gösterişli bir şekilde kamçısını sallıyordu.

Natalya, 'On bir gün kaldı,' diye düşündü, bir iç geçirdi ve gülümsedi.

XX

YEŞİL, sivri kılçıklı buğday, toprağı yararak çıkar; bir iki hafta içinde öyle boy atar ki, arasından karga uçsa görünmez. Ekin, toprağın özünü emer ve başak tutar, sonra çiçekleriyle başaklar altın tozlarına bulanır; taneler tatlı, güzel kokulu bir sütle dolup şişer. Çiftçi bozkıra çıkar, durup seyreder ve keyiflenir. Derken bir sığır

* Urûc: Gökyüzüne kabul ediliş. *-çev.*

sürüsü tarlaya dalar; yüklü ekinleri çiğner. Sığırların yattığı yerlerde ezilmiş ekinler tarlada yuvarlak boşluklar meydana getirmiştir; çiftçi bunu görünce içi burkulur, dehşete kapılır.

Aksinya da öyle olmuştu işte. Gregor onun olgunlaşıp altın çiçekler açan duygularını o ağır, ham deriden yapılmış çarıklarıyla çiğnemişti. Onun duygularını kirletmişti, yakıp kül etmiş ve geçip gitmişti.

Melehov'ların ayçiçeği bahçesinden dönerken, Aksinya'nın ruhu yabani otlarla çalıların bürüdüğü terk edilmiş bir avlu gibi bomboş, ıssız kalmıştı. Yazmasının kenarını çiğneyerek yürürken, bir hıçkırık boğazını tıkıyordu. Eve girmiş, kafasına bir kamçı gibi çarpan korkunç boşluk ve acıyla, gözyaşlarına boğulmuş bir halde yere yığılmıştı. Ama sonra geçmişti bu. İçini parçalayan acıyı bastırmış, yüreğinin derinliklerinde boğmuştu.

Sığırların çiğnediği ekinler tekrar doğrulur. Çiy ve güneşin etkisiyle ezilen saplar tekrar kalkar; önceleri, çok ağır bir yükün altında iki büklüm olmuş bir insan gibi, sonra dimdik başlarını kaldırırlar; değişen hiçbir şey yoktur ortada.

Aksinya geceleri kocasını şehvetle okşarken başka birisini düşünür, yüreğinde nefret ve büyük bir aşk birbirine karışırdı. Kadın yeni bir ihanet, yeni bir rezalet tasarlıyordu; Gregor'u, henüz aşkın ne sefasını sürmüş ne de cefasını çekmiş olan mutlu Natalya'nın elinden almayı kafasına koymuştu. Geceleri yattığı yerde, yaşsız gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, karanlıkta tasarladığı planları geçirirdi kafasından. Stepan'ın uzun, dalgalı perçemleri dağınık, biçimli başı bütün ağırlığıyla onun sağ kolunun üstünde yatardı. Stepan kararmış, işten kabalaşmış parmaklarıyla karısının göğüslerini dalgın dalgın okşarken yarı aralık dudaklarının arasından soluk alırdı. Aksinya yattığı yerde düşünür, planlar kurar, ama sadece bir tek şey üzerinde kesinlikle karar kılabilirdi. Gregor'u her kim olursa olsun, başkasına bırakmayacak, onu aşk seline boğacak ve evvelce de olduğu gibi ona sahip çıkacaktı. Ama yine de kalbinin derinliklerinde, bir arı sokmasından arta kalan acıya benzer şiddetli bir sızı vardı.

Gündüzleri Aksinya ev işleriyle oyalanıp düşünceleri kafasından uzak tutuyordu. Ara sıra Gregor'la karşılaşıyor, rengi uçuyor,

Gregor'u o kadar özleyen güzel vücudunu gururla taşıyarak, onun gözlerinin kara ıssızlığı içine hiç utanç duymaksızın, meydan okurcasına bakıyordu.

Gregor her karşılaşmadan sonra Aksinya'ya müthiş bir özlem duyardı. Sebepsiz yere öfkelenir, hırsını Dunya'dan ve annesinden çıkarır, ama daha çok da kılıcını alıp arka avluya geçer, yere diktiği kalın değneklere kan ter içinde kalana kadar kılıç çalardı. Bunu gören Panteley küfürler savururdu:

"Pis şeytan, birkaç çit kurmaya yetecek kadar sırık biçti. Canın ille dal biçmek istiyorsa ormana git. Bekle oğlum, bekle! Hele bir askere alsınlar da seni, o zaman istediğin kadar fırsat bulursun buna. Çok geçmeden bundan da bıkarsın!"

XXI

RENGÂRENK süslenmiş çift atlı dört yaylı araba gidecekti gelini almaya. Bayramlık elbiselerini giymiş köylüler kalabalık bir halde Melehov'ların avlusunda toplanmış, arabaların çevresini sarmıştı.

Sağdıç Piyotr idi. Siyah bir redingotla mavi şeritleri olan bir pantolon giymiş, sol koluna da iki tane yazma bağlamıştı, bıyık altından pis pis gülümsüyordu.

Kardeşine, "Utanma Gregor!" dedi. "Başını genç horozlar gibi dik tut, suratını asma!"

Çilek rengi etekliği içinde bir söğüt dalı kadar narin ve esnek Darya, kalem çektiği kaşlarının kavislerini yukarı kaldırarak Piyotr'u dürttü:

"Babama söyle, yola çıkma zamanı geldi. Bizi bekliyorlar."

Piyotr babasıyla fısır fısır bir şeyler konuştuktan sonra, "Yerlerinize geçin," diye emretti. "Benim arabaya güveyle beraber beş kişi binecek."

Yaylılara tırmandılar. İlyiniçna yüzü kıpkırmızı ve mağrur, bahçe kapılarını açtı. Dört yaylı birbiri arkasından yola çıktı.

Piyotr, Gregor'un yanı başında oturuyordu. Tam onların karşısında oturan Darya, dantelli mendilini sallıyordu. Tekerleklerin

üzerinde arabanın hoplayıp zıplaması yüzünden, bir şarkıya başlamış olan sesler sustu. Kazakların kasketlerinin kırmızı şeritleri, mavili siyahlı üniformalarla redingotlar, kollara bağlanmış beyaz mendiller, kadınların dağınık gökkuşağı renklerini taşıyan yazmalar, rengârenk eteklikler ve her yaylının ardı sıra uzanan, pudra gibi incecik tozda açılan izler renkli bir manzara meydana getiriyordu.

Gregor'un ikinci kuzeni Anikay sürüyordu güvey arabasını. Atların kuyrukları üzerine, nerdeyse yerinden düşecek kadar eğilerek bir kamçı şaklattı ve ıslık öttürdü; atlar ter içinde, gerili koşumlara daha sıkı asıldı.

Piyotr, "Yapıştır şunlara," diye kükredi.

Atmaca suratlı Anikay, Gregor'a bir göz kırptı, tüysüz kadınsı suratı bir gülümsemeyle buruşarak ıslık öttürüp atları dehledi.

Gregor'un dayısı, ikinci yaylı arabayı süren İlya Ojogin, onların arabasını geçmeye çalışırken, "Yol verin!" diye haykırdı. Gregor dayısının arkasında oturan Dunya'nın güneşten yanmış yüzünü tanıdı.

"Yo, geçemezsin!" diye ayağa fırlayan Anikay keskin bir ıslık öttürdü. Atları kırbaçlayarak dörtnala kaldırdı, çılgın gibi sürmeye başladı. Darya, Anikay'ın sahtiyan çizmelerine sarılarak, "Düşeceksin!" diye haykırdı. Yanlarına gelen İlya Dayı, "Yavaş olun!" diye bağırdı, ama sesi tekerleklerin gürültüsü içinde kaybolup gitti.

Tıka basa kadın erkek dolu olan diğer iki yaylı yan yana arkadan geliyordu. Sırtlarına kırmızılı, mavili, pembeli kumaş parçaları bağlanmış, yelelerine ve kâküllerine kâğıttan çiçekler, kurdeleler tutturulmuş, hamutlarına çıngıraklar takılmış atlar, sırtlarındaki terden meşinleşmiş kumaşlar rüzgârda uça uça ve etrafa köpük saçarak engebeli yolda yıldırım gibi gidiyordu.

Korşunov'ların kapısında bir sürü köy çocuğu, gelin alayını haber vermek için gözcü çıkmıştı. Yoldan yükselen toz bulutunu görüp bağrışarak avluya koşuştular.

"Geliyorlar! İşte göründüler!" diyerek, o sırada dışarı çıkmış olan Het Baba'nın çevresini sardılar.

"Ne kalabalık ediyorsunuz be! Defolun, küçük şeytanlar! Amma da gürültü yapıyorsunuz! Kendi ağzımdan çıkanı duyamıyorum."

Çocuklar Het Baba'nın çevresinde hoplayıp zıplıyor, bağrışarak Ukraynalıyı alaya alıyordu. Ayaklarının dibindeki derin bir kuyudan içeri bakıyormuş gibi başını eğen Het Baba, delicesine zıplayan çocukları umursamayan, hoş gören bir gülümsemeyle karnını kaşıyordu.

Yaylılar takır tukur kapıya geldi. Piyotr, Gregor'u alıp merdivene doğru yürüdü. Ötekiler arkalarından geldi.

Verandadan mutfağa açılan kapı sımsıkı örtülmüştü. Piyotr kapıyı vurdu.

Makamla, "Rab, İsa Mesih bizlere merhamet etsin!" dedi.

Kapının öbür tarafından, "Amin!" denildiği duyuldu. Piyotr aynı kelimeleri tekrarladı ve kapıyı üç sefer vurdu; her seferinde de aynı cevabı aldı.

"Girebilir miyiz?"

"Elbette, buyurun!"

Kapı ardına kadar açıldı. Kızın annesiyle babasının temsilcisi, güzelce bir dul olan, Natalya'nın vaftiz anası, ahududu rengi dudaklarında ince bir gülümsemeyle Piyotr'u karşıladı. Eline bir bardak buğulu buğulu, yeni çekilmiş kvas tutuşturarak, "Bunu kendi sağlığına iç sağdıç!" dedi. Piyotr eliyle şöyle bir bıyıklarını düzeltti ve kvası dibine kadar içtikten sonra, kahkahalarını zaptetmeye çalışanların ortasında, güç anlaşılır bir mırıltı halinde, "Ey," dedi, "beni faka bastırdın! Bekle sen hele benim böğürtlenim, bekle de ben sana bir ziyafet çekeyim. Bunu ödeteceğim sana!"

Sağdıçla Natalya'nın vaftiz anası çene yarıştırıp, birbirleriyle bir hikmet yumurtlama yarışına giriştikleri sırada, güvey tarafına, evlenme anlaşması gereğince, her birine sadece bir kadeh olmak üzere üç kadeh votka getirildi.

Gelinliği giyip duvağını takmış olan Natalya, iki kız kardeşinin muhafazası altında masada oturuyordu. Marişka ileri uzattığı elinde bir oklava tutuyor, gözleri meydan okurcasına parıldayan Grippa elindeki kepçeyi sallıyordu. Terlemeye başlayan ve votkanın etkisiyle hafifçe başı dönen Piyotr onları eğilerek selamladı ve kendi kadehinin içine koyduğu bir elli kapikliği onlara uzattı. Ama Marişka oklavasıyla masaya vurdu.

"Yetmez! Satmayız gelini!"

Piyotr kadehin içine yine birkaç gümüş ufaklık attı.

Natalya'nın küçük kardeşleri, yerin dibine geçen kızı dirsekleriyle dürterek, "Ablamızı vermeyiz sana!" dediler Piyotr'a.

"Yahu bu da nedir? Bir kere verdik, bir daha verdik."

Miron, "Yol verin kızlar!" diye emretti ve kendine yol açа açа masaya doğru geldi. Erimiş tereyağıyla yağladığı kırmızı saçları ter ve gübre kokuyordu. Bu işaret üzerine masanın çevresinde oturan gelinin akrabalarıyla arkadaşları ayağa kalkıp yeni gelenlere yer açtı.

Piyotr bir mendilin ucunu Gregor'un eline tutuşturdu ve bir sıranın üzerine sıçrayarak, ikonların altında oturan geline doğru götürdü onu. Natalya mendilin öbür ucunu titreyen terli avucuna aldı.

Masanın çevresinde ağız şapırtıları gırla gidiyordu. Misafirler haşlanmış piliçleri elleriyle parçalıyor, sonra da ellerini saçlarına siliyordu. Anikay bir göğüs kemiğini dişleriyle sıyırırken, sarı bir yağ parçası sakalsız çenesine, oradan da yakasına düştü.

Kendi haline üzülen Gregor, mendilin içinde birbirine bağlı duran kaşıklardan önce kendisininkine, sonra Natalya'nınkine, daha sonra da bir çanağın içinde buram buram tüten şehriyeye baktı. Karnı müthiş acıkmıştı; midesi açlıktan buruluyordu.

Darya atıştırıyordu. Onun yanı başına oturan ve koca dişleriyle bir koyun pirzolasını kemiren İlya Dayı'nın, Darya'nın kulağına uygunsuz sözler fısıldadığı belli oluyordu. Zira yüzü kıpkırmızı kesilen Darya, gözlerini kısmış, kaşlarını kaldırmış kıkır kıkır gülüyordu.

Misafirler uzun uzadıya ve tıka basa yediler. Ekşi, yapışkan erkek teri, kadınların daha çeşnili kokularına karışıyordu. Uzun zaman sandıklarda kapalı kalan etekler, redingotlar, şallar ortalığı naftalin kokusuna boğuyor ve yaşlı bir kadının çok kullanılmış bal çanağı gibi ağır bir koku yayılıyordu.

Gregor yan gözle Natalya'ya baktı. Ve ilk kez, kızın üst dudağının şişkin olduğunu, bir kasketin siperliği gibi, alt dudağının üstüne doğru sarktığını fark etti. Ayrıca, Natalya'nın sağ yanağında, tam elmacık kemiğinin altında, içinden altın sarısı iki kıl çıkan kahverengi bir ben olduğuna da dikkat etti; her nedense sinirine dokundu bu onun. Kıvırcık, yumuşak tüyleriyle Aksinya'nın narin boynunu hatırladı ve sanki birisi, terli sırtına iğne gibi batan bir avuç kuru ot

doldurmuş gibi geldi. Tüyleri diken diken oldu ve içinde zaptettiği kötü bir duyguyla, öbürlerinin yemeklerini gürültüyle yiyişlerini, çiğneyişlerini ve ağızlarını şapırdatışlarını seyretti.

Sofradan kalkarlarken, nefesi meyve suyu ve buğday ekmeği kokan biri, kem gözden korusun diye Gregor'un çizmesinin koncundan aşağı bir avuç çavdar boşalttı. Eve dönüşte bütün yol boyunca çavdar taneleri ayağını acıttı Gregor'un; gömleğinin sıkı yakası nefesini kesti ve düğün töreninin sıkıcı etkisi altında soğuk, dehşetli bir öfkeye kapılan Gregor kendi kendine küfredip durdu.

XXII

ATLAR Korşunov'larda biraz dinlenmiş olmalarına rağmen, Melehov'ların avlusuna vardıklarında yorgunluktan bitmiş, koşumları köpük içinde kalmıştı. Ama yine de merhametsiz sürücüler onları kıyasıya sürmüştü.

Düğün alayını ihtiyar Melehov'lar karşıladı. Panteley, kırçıllı sakalı pırıl pırıl parlayarak ikonu elinde tutuyor, dudakları taş gibi sımsıkı kapalı karısı da onun yanında duruyordu.

Gregor'la Natalya, şerbetçiotları ve buğday tanelerinden bir sağanak altında, dualarını almak için onlara yaklaştı. Panteley onları kutsarken yanaklarından gözyaşları süzüldü ve bu zaafını gören olur diye telaşlanarak kaşlarını çattı.

Gelinle güvey eve girdi. Votkadan, yolculuktan ve güneşten yüzü kızarmış olan Darya merdivene fırlayıp Dunya'yı dürttü:

"Piyotr nerede?"

"Görmedim!"

"Papaza gidecekti, şimdi de ortalıktan kayboldu, Allah kahretsin!"

Kaldırabileceğinden fazla votka içmiş olan Piyotr'u bir arabanın içinde horul horul uyurken buldu. Atmaca gibi üzerine atılarak, "Fazla kaçırdın gâvur!" diye bağırdı. "Kalk, koş papaza!"

Piyotr saman ve tavuk tersleri arasında yerinden doğrulmaya çalışırken, "Çekil be! Tanımıyorum seni. Sen kim oluyorsun da emir veriyorsun bana?" diye itiraz etti.

Darya gözlerinde yaşlarla, iki parmağını onun ağzına soktu ve ağzından sarkan dilini yakalayarak kusmasına yardım etti. Sonra başından aşağı bir ibrik soğuk su boca edip velenseyle* kuruladı ve doğru papaza götürdü.

Bir saat sonra Gregor elinde bir mumla kilisede Natalya'nın yanında duruyordu. Gözleri çevresindeki fısıldaşan insan kalabalığının üzerinde dolaşırken, bir türlü kafasından çıkmayan şu dört kelimeyi tekrarlıyordu kendi kendine: 'Sen de hapı yuttun!' Arkasında, suratı şişmiş Piyotr'un öksürdüğünü duydu. Kalabalığın içinde bir yerde, Dunya'nın pırıl pırıl parlayan gözlerini gördü; başka tanıdık yüzler de gördüğünü sandı. Koronun ahenksiz seslerini, diyakozun aynı perdeden verdiği cevapları duydu. Felce uğramış, eli kolu bağlanmış gibiydi. Peder Vissarion'un yıpranmış çizmelerinin topukları dibinden ayrılmadan, onun peşinden kilise rahlesinin etrafını döndü; Piyotr onun redingotunun kenarından hafifçe çekince durdu. Gözlerini mum alevlerinin kırışan küçük dillerine dikip, bastıran rehavetle mücadeleye girişti.

Peder Vissarion, Gregor'a ılık bir gülümsemeyle, "Yüzükleri değişin!" dedi.

Söyleneni yaptılar. Piyotr'un bakışını yakalayan Gregor, gözleriyle, "Yakında biter mi?" diye sordu. Piyotr'un dudak uçları hafif bir gülümsemeyle büküldü: "Şimdi bitecek!" Sonra Gregor, karısının nemli, şapşal dudaklarını üç kere öptü, kiliseye en iyi cins mumların pis kokusu yayıldı ve kalabalık kapıya doğru itişerek ilerledi.

Gregor, Natalya'nın kocaman, kaba elinden tutarak kapının önüne çıktı. Birisi Gregor'un başına şapkasını geçirdi. Doğudan esen sıcak bir meltem burnuna pelin kokuları getirdi. Don'un ötelerinde bir şimşek çaktı; yağmur yaklaşıyordu. İnsan uğultuları arasında, kilisenin parmaklıklarının öbür tarafından, dinlenmekte olan atların minik çıngıraklarının çıkardığı hafif, davetkâr sesler kulağına geldi.

* Velense: Pamuk ipliğinden dokunmuş büyük yaygı.

XXIII

GELİNLE güvey kiliseye gittiğinde Korşunov'lar, Melehov'ların evine varamamıştı daha. Panteley birkaç kere, geliyorlar mı diye bakmak için bahçe kapısına çıktı, ama iki yanında çalı gibi dikenler büyümüş boz renkli yol ıpıssızdı. Panteley gözlerini Don'a çevirdi. Orman altın sarısı bir renk alıyordu. Don kenarındaki sazlıklarda boy atan kamışlar yorgun yorgun yana yatmıştı. Don'u, tepelerin kıraç yamaçlarını, ırmağın ötesinde leylak rengi bir duman içine gizlenen ormanı ve bozkırı sonbahar başlarının akşam karanlığıyla karışan kederli mavisi sarmıştı. Yol kavşağında, yolun kenarına dikili haçın keskin çizgileri göğe izdüşüm veriyordu.

Panteley'in kulaklarına zar zor duyulabilen tekerlek sesleriyle köpek havlamaları çalındı. Meydandan çıkan iki yaylı araba yola saptı. Öndeki arabada, yanında karısı olduğu halde Miron vardı; onların karşısında, yeni bir üniforma giymiş, göğsüne St. George haçlarıyla madalyalarını takmış olan Grişaka Dede oturuyordu. Arabayı Mitka sürüyordu; sandığa oturmuş, köpük içindeki atlara kırbacını sallamak zahmetine bile katlanmıyordu. Öteki arabada, dizginlere asılarak geriye doğru yatan Mikhay dörtnala giden atları tırısa indirmeye çalışıyordu. Köşeli, kaşsız yüzü kıpkırmızı olmuş, kasketinin kırık siperliğinin altından yüzüne ter süzülüyordu.

Panteley bahçe kapısını ardına kadar açtı, yaylılar avluya girdi. Verandadan inen İlyiniçna eteklerinin uçları tozlara sürünerek onlara doğru seğirtti:

"Hoş geldiniz aziz dostlar! Evimize girmek onurunu bağışlayın bize," diye, şişman belini bükerek eğilip selamladı onları.

Panteley başını yana büküp kollarını açarak buyur etti misafirleri:

"Sizi fakirhanemize davet ederiz; içeri buyrun!"

Atların koşumlarını çözmeleri için emir verip, gelininin babasının yanına gitti. Miron şalvarının üstündeki tozları eliyle silkeledi. Yolda epeyce sarsılmış olan ihtiyar Grişaka geride kaldı.

İlyiniçna, "İçeri gelin, içeri gelin dostlarım!" diye ısrar etti.

"Teşekkür ederiz, şimdi geliyoruz."

"Biz de sizi bekliyorduk, Allah aşkına girin. Bir süpürge getireyim de üniformanızı süpürün. Bu mevsimde çok toz oluyor, nefes almak bile güç."

"Evet, gerçekten de çok kuru... Toz da ondan oluyor zaten... Zahmet etme canım, ben şimdi..." Kafası ağır çalışan ev sahibesini başıyla selamlayan ihtiyar Grişaka, samanlığa doğru gerileyerek, boyalı bir harman makinesinin ardına dar attı kendini.

Karısını merdivende durduran Panteley, "Rahat bıraksana ihtiyarı be aptal!" diye hırladı. "O bir şey yapmak istiyor, sen de tutmuş ha bire... Kafa yok mu sende be kadın!"

İlyiniçna kızarak, "Ben nerden bileyim?" diye karşılık verdi.

"Tahmin etmeliydin. Neyse, misafirleri sofraya al."

Gelinin ailesi, şimdiden yarı tütsülenmiş kafayla sofrada oturan kalabalık misafirlerin olduğu odaya alındı. Onların gelişinden hemen sonra da yeni evli çift kiliseden döndü. Onlar içeri girerken, Panteley de gözlerinde yaşlarla, yarım galonluk bir şişeden kadehleri doldurdu.

"Ee, Miron Gregoryeviç, hadi bakalım, çocuklarımızın sağlığına! Onların da hayatları bizimkiler gibi hayırlı olsun. Allah mutlu etsin, sağlık ve esenlik versin."

Grişaka Dede'ye koca bir bardak votka doldurdular ve ne yapıp edip, yarısını sakalları arasında kaybolmuş ağzına, yarısını da üniformasının dik yakasından aşağı dökmeyi becerdiler. Kadehler tokuşturuldu. Hep beraber içtiler, içtiler. Her kafadan çıkan sesler pazar yeri gürültüsünü andırıyordu. Masanın ta öbür ucunda oturan, Korşunov'ların uzak akrabası Nikifor Koloveidin kadehini kaldırıp geleneksel kelimeyle ortalığı çınlattı:

"Acı!"*

Masanın çevresinde oturan misafirler, "Acı! Acı!" diye onun arkasından yaygarayı bastı.

Kalabalık mutfaktan, "Yaa, acı!" diye cevap geldi.

Gregor gözleri ateş saçarak karısının şapşal dudaklarını öptü ve birisini arar gibi gözlerini odada dolaştırdı. Al basmış suratlar... Kı-

* Düğünlerde, şölenlerde yeni evlilerin, nişanlıların, karı kocanın öpüşmesini sağlamak için oradakilerden biri, "Acı!" diye bağırır. Ötekiler de bunu tekrarlar. Rusların bu geleneksel sözü: "İçki acıdır, bunu tatlandırmak gerek!" anlamına gelir. *-çev.*

sık, sarhoş gözlerde bulanık bakışlar ve gülüşler... Salyalarını işlemeli sofra örtüsünün üzerine akıtarak, lokmaları oburcasına çiğneyen ağızlar... Ulumayı andıran sesler...

Koloveidin seyrek dişli ağzını bir karış açtı.

"Acı!" diyerek kadehini kaldırırken mavi Hassa üniformasının kolundaki kıdem sırmaları pırıldadı.

Herkes bir ağızdan, "Acı!" diye bir kere daha tekrarladı.

Gregor gözlerini nefretle Koloveidin'in ağzına dikti ve adamın "Acı!" diye bağırırken dişlerinin arasından görünen morumsu diline dikkat etti.

Piyotr votkayla ıslanmış bıyıklarını burarak, "Öpüşün civcivler," diye cızırdadı.

Sarhoş Darya, yüzü al al, mutfakta bir şarkıya başladı:

İşte dere, işte köprü,
Bu köprüden de geçilir...

Başkalarının da katıldığı şarkı misafir odasına atladı. Sesler birbirine karıştı, ama Hristonya'nın camları sarsan sesi bir gök gürültüsü gibi hepsini bastırdı:

Bize getiren yok mu?
Bir kadeh de biz çeksek...

Yatak odasından cırlak bir kadın sesi geliyordu:

Kısıldı aah, kısıldı sescağızım...

Bunun yardımına yaşlı, titrek, fıçıdan çıkar gibi bir ses koştu:

Kısıldı aah, büsbütün kısıldı sescağızım,
Oy, başkalarının bahçesinde geze geze,
Acı çilekler yiye yiye...

Şarkılar bitti, yemek faslı yeniden başladı.

"Mutlu günlere, iyi insanların şerefine!"

"Şu pirzolayı al!"

"Çek pençeni, kocam bakıyor!"

"Acııı! Acııı!"

"İstemem, pirzolan senin olsun. Şu çiğa balığı daha hoşuma gider belki. Evet, daha iyi... sulu."

"Kuzen Proşka, bir tane daha gelsin."

"Ah, işte bu insanı yakıyor vallahi..."

Mutfakta yerler sarsılıyor, gacur gacur ötüyor, topuklar takırdıyordu. Yere bir bardak düştü, ama bütün bu gürültü, vaveylanın içinde kaybolup gitti. Gregor, sofrada oturanların başlarının üzerinden mutfağa bir göz attı. Kadınlar şimdi çığlıklar ve ıslıklar eşliğinde dans ediyordu. Koca kıçlarını (içlerinde bir tane bile zayıf yoktu, hemen hemen hepsi de beşer altışar eteklik üst üste giymişti) çalkalıyor, dantel mendillerini sallıyor, bir yandan da dirsekleriyle birbirlerini dürtüyorlardı.

Armonikanın gıcırtılı sesi bütün gürültüleri bastırırcasına yükseliyordu; demeye kalmadı, bir kazaskanın ezgileri ortalığı çınlattı. Bir vaveyladır koptu:

"Halka! Halka olun!"

Piyotr, kan ter içindeki kadınları iterek, "Sıkışın biraz!" dedi.

Gregor ayağa kalkarak Natalya'ya göz kıptı:

"Piyotr kazaska oynayacak! Seyret bak!"

"Kiminle?"

"Görmüyor musun, annenle."

Marya Lukiniçna mendilini sol eline alıp ellerini böğründe kavuşturdu. Piyotr kısa, hızlı adımlarla ona doğru gitti, nefis bir sıçrayışla havaya yükseldi ve geri geri yerine döndü. Lukiniçna sanki çirkef üzerinden atlayacakmış gibi eteklerini toplayıp, ayak parmaklarının ucunda ritmi kovalayarak ve ayaklarını bir erkek gibi ileri fırlatarak takdir nidaları arasında dans etti.

Armonikacı pes notalarla yaylıma geçince Piyotr hızlandı, "Hoppa!" diyerek çömeldi ve avuçlarını çizmelerinin konçlarına yapıştırdı, bıyığının ucunu dişlerinin arasına alarak ayaklarını müthiş bir hızla ileri atmaya başladı. Terden sırsıklam olmuş kâkülü çılgınca sallanıyor, ama ayak hareketlerine yetişemiyordu.

Kapıya birikmiş olan kalabalık Gregor'un görüşünü kapatıyordu. Sadece sarhoş misafirlerin bağrışlarını ve yanan çıralı tahta gibi ses çıkaran nalçalı topukların çatırtısını duyabiliyordu.

Onun arkasından, Miron, İlyiniçna'yla dansa kalktı; Miron tam usulüne uygun ve çok ciddi bir tavırla ortaya geldi. Panteley onları

seyretmek için bir taburenin üstüne çıkmış, topal bacağını tap tap vururken bir yandan da dilini şaklatıyordu. Bacakları yerine onun da diliyle küpesi dans ediyordu.

Kazaskayı çok iyi bilen bu işin ustaları da oynadı, bacağını bile doğru dürüst kıvıramayanlar da. Ama hepsi de bağırmaktan geri kalmıyordu:

"Hayda!"

"Daha küçük adımlarla! Ah seni..."

"Bacakları hafif ama kıçı ağır geliyor."

"Öf, hadi be sen de!"

"Bizim taraf kazanıyor."

"Yok canım!"

"Yoruldun değil mi? Bir dans etme de bak, kafanda kırarım şişeyi."

Grişaka Dede adamakıllı sarhoş olmuştu. Kolunu komşusunun kemikli sırtına atmış, herifin kulağına sivrisinek gibi vızıldıyordu:

"İlk askere alınışın hangi yıldı senin?"

Yaşlı bir meşe gibi kamburlaşmış olan öteki ihtiyar cevap verdi:

"1839'da evladım."

Grişaka kulağını yaklaştırarak, "Ne zaman?" dedi.

"1839 dedim."

"Adın ne? Hangi alayda yaptın askerliğini?"

"Maksim Bogatiryov. Baklanov'un alayında onbaşıydım."

"Melehov'ların akrabası mısın?"

"Ne?"

"Akrabası mı oluyorsun diye sordum."

"Hıı hıı! Güveyin anne tarafından dedesi oluyorum."

"Baklanov'un alayında demiştin, değil mi?"

Dişsiz ağzıyla bir ekmek parçasını boş yere kemirmeye çalışan ihtiyar, donuk gözlerini Grişaka'ya çevirip başını salladı.

"O halde Kafkas seferinde bulunmuşsundur sen?"

"Ben Baklanov'un emrindeydim, nur içinde yatsın. Kafkasya'yı zaptetmekte büyük hizmeti oldu. Alayımızda seçme Kazaklar vardı. Hassa askerleri kadar uzun boyluydular; gerçi onlar kadar dik durmazlardı ya neyse! Bugünkü nesle benzemeyen, iri yarı, geniş omuz-

lu, kollu pençeli adamlardı. Bizim zamanımızın erkekleri böyleydi işte evlat! Sayın General Hazretleri de o kadar dürüst bir adamdı ki, toprağı bol olsun, bir kilim çaldım diye beni kırbaçlamıştı..."

"Ben de Türk Savaşında vardım. Ha? Evet, o savaşta bulundum."

İhtiyar Grişaka, madalyaları şıngırdayan çökmüş göğsünü şişirdi.

"Şafakta bir köyü aldıydık, öğleyin borucu tehlike borusunu çaldı."

"Rossitz civarında savaşıyorduk. Bizim alay On İkinci Don Kazakları Alayı, Yeniçerilerle tutuşmuştu."

"Borucu tehlike borusu çaldı..."

Grişaka kızmaya ve elini öfkeli öfkeli sallamaya başlayarak, "Evet," diye devam etti. "Türk Yeniçerileri de kendi çarlarına hizmet ediyordu; sonra onlar başlarına beyaz çuvallar geçirmişti, ha? Başlarına beyaz çuvallar geçirmişlerdi diyorum."

"... Borucu tehlike borusu çalınca arkadaşıma dedim ki, 'Geri çekilmek zorunda kalacağız Timofey, ama önce duvardan şu kilimi alalım.'"

"Ateş altında gösterdiğim kahramanlıktan ötürü iki tane St. George Haçı kazandım. Bir Türk binbaşıyı esir aldım." Grişaka Dede bir yandan ağlamaya, bir yandan da kurumuş yumruğunu yanındaki ihtiyarın omurgasına güm güm indirmeye başladı. Öteki ise ağzına bir parça vişne pelteli piliç atarken, ıslanmış sofra örtüsüne cansız cansız bakarak mırıldandı:

"Sen dinle bak, şeytan beni nelere sürükledi evlat!" İhtiyar gözlerini dikmiş hiç ayırmadan beyaz sofra örtüsünün kıvrımlarına bakıyordu; sanki gördüğü şey sofra örtüsü değil de, Kafkas dağlarının karlı bayırlarıydı. "Daha önce hayatımda bana ait olmayan hiçbir şeye elimi sürmemiştim, ama işte o kilimi görünce, bundan atıma iyi belleme olur diye geçti aklımdan."

Grişaka komşusunun gözlerinin içine bakmaya çalışarak, "Oraları ben de gördüm," dedi. "Denizin öte yanındaki topraklara da gitmiştim." Ama öbür ihtiyarın gözleri, çalı gibi kaşları ve sakalıyla çevrili göz çukurlarının içine kaçmıştı. Bunun üzerine Grişaka da başka çare kalmayınca hileye başvurdu. Hikâyesinin can alıcı noktasını anlatmak için arkadaşının dikkatini çekmek istiyordu, bu yüzden başlangıca hiç gerek görmeden hikâyeye orta yerinden giriverdi:

"Yüzbaşı emri verdi. 'Bölüüük, dörtnaaal! İleriii!'"

Ama Baklanov Alayının eski Kazak'ı, boru sesini duyan bir cenk atı gibi başını geriye alıp yumruğunu masaya indirerek, "Baklanov'un askerleri, mızraklar ilerii... Kılıç çeek..." diye fısıldadı. Sesi birdenbire güçlendi, donuk gözlerinde bir pırıltı, bir alev belirdi. "Baklanov'un çocukları!" diye gürledi, dişsiz ağzını bir karış açarak, "İleriii... Hücum!"

Grişaka'ya genç, pırıl pırıl bakışlarla bakarken, sakalından aşağı gözyaşları süzüldü.

Grişaka da heyecanlanmıştı:

"Yüzbaşı bize bu emri verip kılıcını salladı. Hücum dörtnalla ileri atıldık, Yeniçeriler de ateş açarak böyle toplandı," diyerek titrek parmaklarıyla örtünün üzerine bir kare çizdi. "İki kere hücum ettik üzerlerine. Her seferinde bizi geri püskürttüler. Biz ne zaman hücuma kalksak, yan taraflarındaki korunun içinden süvariler çıkıyordu. Bunun üzerine bölük komutanımız emir verdi, bu sefer süvarilerinin üzerine vardık. Ezip sürdük onları. Dünyada Kazak süvarilerinin önünde durabilecek süvari var mı ki? Ormana kaçtılar. Doru bir ata binmiş komutanlarını tam önümde gördüm. Yakışıklı bir subaydı. Siyah bıyıkları vardı. Beni gördü, tabancasını çıkardı. Güm! Ama tutturamadı. Atımı mahmuzlayıp yetiştim ona. Kılıcımla biçecekken, vazgeçtim. Nihayet o da bir insandı. Sağ kolumla belinden kavrayıp onu eyerinin üstünden aldım. Kolumu ısırdı, ama yine de bırakmadım onu..."

Grişaka muzaffer bir tavırla arkadaşına baktı, ama ihtiyarın başı göğsüne düşmüş, tatlı tatlı horluyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

I

SERGEY Platonoviç Mokov yedi göbek sülalesini sayabiliyordu. Birinci Petro'nun hükümdarlığı sırasında tüccar malı yüklü bir mavna Don üzerinden Azak'a gidiyormuş; mavna bisküvi ve barut yüklüymüş. Çigonaki adlı küçük Asi kasabasının, yukarı Don kıyılarında yuvalanan Kazakları geceleyin mavnaya saldırıp, uyuyan muhafızları kılıçtan geçirerek bisküvilerle barutu yağmalamış, mavnayı da batırmışlar.

Çar emir verip Voronej'den onların üzerine asker çıkarmış, askerler de Çigonaki'yi yakıp, suçlu Kazakları acımadan kılıçtan geçirmiş, içlerinden kırk tanesini de yasaya uymayan öteki köylere ibret olsun diye salların üzerinde asıp Don'dan aşağı koyvermişler.

On yıl kadar sonra, Çigonaki kasabasında yanan kulübelerin yerine başka yerden gelen Kazaklarla, katliamdan kurtulanlar yeniden yerleşmeye başlamış. İlçe merkezi surlarıyla murlarıyla yeniden yükselmiş. Aynı sıralarda da Voronej'den Çigonaki'ye çarın bir casusu gelmiş; Mokov adında bir Rus köylüsüymüş bu. Bıçak, kılıç kabzaları, tütün, çakmaktaşı ve Kazakların gündelik yaşamlarında ihtiyaçları olan daha başka ıvır zıvır üzerine ticaret yapıyormuş bu Mokov. Oraya çalınmış mal getirip satar ve sözde malının eksiğini tamamlamak için, ama aslında yetkililere, bölgenin şimdilik sükûnet içinde olduğunu, Kazakların yeni bir başkaldırıya hazırlanmadığını haber vermek için, yılda iki kere Voronej'e gidermiş.

Tüccar Mokov'lar ailesi, Nikita Mokov adındaki bu Rus köylüsünden gelmeydi. Bunlar Kazak topraklarına derin kök salmıştı; çoğalmışlar, Voronej valisi tarafından atalarına verilen yarı çürümüş tanıtma belgesini saygıyla saklayarak, yol kenarlarındaki de-

vedikenleri gibi yayılmışlardı bölgeye. Eğer tanıtma belgesi, Sergey Mokov'un dedesinin zamanında çıkan büyük bir yangında, ikonun arkasında duran tahta kutusuyla birlikte yanmasaymış, bugüne kadar saklanacakmış. Bu Mokov daha önce kumarda varını yoğunu kaybetmiş, ama yangın onun her şeyini silip süpürdüğü sırada yeniden toparlanmak üzereymiş. Sergey, felçli babasını gömdükten sonra yeni baştan çalışmaya koyulmak zorunda kalmış ve işe yapağı, kuştüyü ticaretiyle başlamış. Bölgenin Kazaklarını son kapiklerine kadar sızdırıp dolandırarak, ilk beş yıl sıkıntılı bir hayat sürmüş, ama sonra birdenbire işportacı Seryoşka'lıktan, Sergey Platonoviç'liğe yükselivermiş; ufak bir manifatura mağazası açmış ve yarı deli bir papazın kızını alarak, onun getirdiği yüklü drahomayla işi doğrudan kumaş ticaretine dökmüştü. Sergey Platonoviç kumaş ticaretine tam zamanında başlamıştı. O sıralarda Don'un verimsiz ve kumlu sol yakasındaki bütün Kazaklar, ordu yetkililerinin talimatına uyarak köylerini bırakıp sağ yakaya göç etmekteydi. Yeni kurulan Kraznokutskaya adlı ilçenin çevresinde mantar biter gibi yapılar yükselmeye başlamıştı; Çir, Çornaya ve Frolovka ırmaklarının kıyılarıyla vadilerde, bozkırdaki dere boylarında, eskiden kalma malikâne topraklarının kenarlarında Ukraynalı göçmenlerin köyleriyle yan yana yeni köyler kurulmuştu. Bunlar alışveriş yapmak için elli altmış verst uzağa gidecekleri yerde, yepyeni rafları tıklım tıklım çekici mallarla dolu olan Mokov'un dükkânını burunlarının dibinde bulmuştu. Sergey işini kocaman bir akordiyon gibi genişletmiş ve basit köy yaşantısı için gerekli her türlü eşya; deri, tuz, gazyağı, tuhafiye üzerine iş yapmaya başlamıştı. Hatta tarım araçları bile getirtiyordu. Aksaisk'teki fabrikadan getirilen biçerbağlarlar, tohum ekme makineleri, pulluklar, yeşil panjurlarıyla yaz güneşinden korunan dükkânın dışına düzgün bir şekilde dizilirdi. Parayla imanın kimde olduğu belli değildir, ama Sergey'in ticaretten muazzam bir kâr sağladığı anlaşılıyordu, zira üç yıl içinde kocaman bir zahire ambarı açmış, ilk karısının ölümünün ertesi yılı da buharla işleyen bir değirmen kurmaya girişmişti.

Tatarski'yi ve komşu köyleri, yağlı, seyrek siyah kıllarla örtülü haris yumruğunun içinde sımsıkı tutuyordu. Sergey Mokov'a borç-

lu olmayan bir tek ev yoktu; falancaya bir biçerbağların veresiye verildiğinin, (kızını evlendireceği sırada Paramonova'daki toptancı buğday fiyatını düşürdüğü için, "Hesabıma geçiriver Mokov," diyen) bir başkasının kızı için veresiye gelinlik eşya verildiğinin ve buna benzer daha bir sürü şeyin kayıtlarını taşıyan turuncu kenarlı yeşil bir liste hiç eksik olmazdı. Değirmende dokuz kişi çalışıyordu; dükkânda ise yedi. Ayrıca dört de ırgat vardı. Toplam olarak yirmi boğaz günlük ekmekleri için tüccarın keyfine bakıyordu. İlk karısından iki çocuğu vardı: Liza ile ondan iki yaş küçük olan oğlu, ağır kanlı, sıracalı Vladimir. Sivri burunlu, kara kuru bir yaratık olan ikinci karısı Anna'nın hiç çocuğu olmamıştı. Kadın bütün doyurulmamış analık duygularını ve birikmiş huysuzluklarını (zira otuz dört yaşına kadar evlenmemişti) çocuklara boşaltıyordu. Kadının huysuzluğu çocuklar üzerinde kötü bir etki yaratıyor, babaları ise onlarla, ahır uşağı ya da aşçısıyla ilgilendiğinden daha fazla ilgilenmiyordu. İşi onun bütün vaktini alıyordu. Çocuklar başıboş büyüyordu. Mokov'un duygusuz karısı, çocuk kalbinin sırlarına nüfuz etmek için çaba göstermiyor, koskoca evin işleri de onun vaktinin büyük kısmını alıyor, bu yüzden de apayrı yaradılıştaki iki kardeş sanki aynı ana babanın çocukları değilmiş gibi birbirine yabancı yetişiyordu. Yüzünden, büyük adam ciddiliği ve kurnazca bir ifade eksik olmayan Vladimir, asık suratlı, ağır bir çocuktu. Hizmetçilerle aşçının (bu aşçı bozuk ahlaklı, gerektiğinden fazla görmüş geçirmiş bir kadındı) yanından ayrılmayan Liza, hayatın çirkin taraflarını o küçük yaşında tanımıştı. Kadınlar onda kötü meraklar uyandırmıştı ve daha utangaçlığını kaybetmemiş olan bu körpecik kız, başıboş hayatı içinde, ormanlardaki sütlüceotu gibi yabani büyümüştü.

Yıllar ağır ağır birbirini kovaladı. Yaşlılar iyice yaşlandı, gençler serpildi.

Bir akşam Sergey Platonoviç çay masasının öbür ucundan kızına baktı ve şaşırdı. Okuldan daha yeni ayrılmış olan Liza büyümüş, narin, yetişkin bir kız olmuştu. Sergey Platonoviç ona bakarken elinde tuttuğu amber renkli çayla dolu fincan titredi. Ne kadar da annesine benziyordu kızı! Yarabbi, annesinin kopyasıydı!

"Liza, başını yana çevir şöyle!"

Kızının, annesini bu kadar andırdığını daha önce hiç fark etmemişti.

Göğüs kafesi daracık, hastalıklı, kara sarı bir rengi olan ve şimdi beşinci sınıfa giden Vladimir Mokov değirmenin avlusunda dolaşıyordu. Kız kardeşiyle birlikte, yaz tatilini geçirmek için okullarından yeni dönmüşlerdi. Vladimir her zamanki gibi değirmene bakmaya gitmiş, üstleri başları un içindeki kalabalığın arasına karışmış, dişli çarkların, rulmanların monoton tıkırtılarını, kasnakları döndüren kayışların uğultusunu dinlemişti. Kazak müşterilerin saygılı mırıltılarla, "Efendinin varisi..." diye ondan söz etmeleri Vladimir'in gururunu okşardı...

Vladimir arabaların ve gübre yığınlarının arasından dikkatle geçerek avlu kapısına vardı. O sırada, makine dairesine bakmadığını hatırladı ve geri döndü.

Makine dairesinin kapısının hemen yanı başındaki kırmızı petrol tankının bitişiğinde, değirmende çalışan işçilerden "Uşak" takma adıyla anılan bir kantarcı ile Timofey ve yardımcısı David, pantolon paçalarını dizlerine kadar kıvırmış, kocaman bir daire içinde ayaklarıyla kil yoğuruyordu.

Kantarcı, Vladimir'i alaylı bir şekilde, "Oo! Beyefendi!" diye karşıladı.

"Merhaba. Ne yapıyorsunuz?"

Gübre kokan yapışkan kitlenin içinden ayağını çıkaran David, tatsız bir gülümsemeyle, "Kil yoğuruyoruz," dedi. "Baban rublecik-lerine kıyamadığı için kadın tutmuyor bu işe. Babanın işi gücü para sızdırmak zaten, başka ne olacak!" diye de ilave etti ayaklarıyla şap şap sesler çıkarırken.

Vladimir kıpkırmızı oldu. Suratından gülümseme eksilmeyen bu David'e, onun ses tonuna, hatta beyaz dişlerine karşı içinde zaptedemediği bir nefret duydu.

"'Para sızdırmak' ne demek, yani?"

David gülümseyerek, "Çok adi bir adam, para getireceğini bilse kendi pisliğini yer," diye açıkladı.

Diğerleri de onu doğruladıklarını belli ederek güldü. Vladimir hakaretin acısını olanca şiddetiyle duydu içinde. David'e soğuk bakışlarını dikti.

"Demek... memnun değilsin?"

"Şu pisliğin içine gir de sen çiğne bakalım, o zaman anlarsın. Hangi aptal memnun olur ki? Bu işi biraz da baban yapmalıydı, hem ona faydası da dokunurdu. Göbeğini eritirdi biraz," diye cevap verdi David. Daire biçimindeki kili çiğneyerek dönüyor ve neşeli neşeli gülümsüyordu şimdi. Vladimir ileride alacağı intikamın tadını daha şimdiden damağında tadarak kafasında uygun bir cevap hazırladı.

Ağır ağır, "Güzel!" dedi. "İşinden memnun olmadığını söylerim babama."

Adamın yüzüne yan gözle baktı ve yarattığı izlenimden kendisi de ürktü. David'in dudakları kendini acındırmak için zoraki bir gülümsemeyle kıvrılmıştı; ötekilerin de yüzleri bulutlanmıştı. Üçü de bir süre ses çıkarmadan çiğnemeye devam etti kili. Sonra David gözlerini killi ayaklarından zorla ayırarak yaltaklanırcasına, acı bir ses tonuyla, "Ben sadece şaka yapıyordum Volodya," dedi.

"Dediğini babama söyleyeceğim."

Hem babasının hem kendisinin uğradığı hakaret yüzünden, aynı zamanda da David'in yürek sızlatıcı gülümsemesinin sebep olduğu yaşlarla gözleri dolan Vladimir yanlarından ayrıldı.

David korku içinde kil çukurunun içinden çıktı, pantolon paçalarını çamurlu ayaklarının üzerine indirirken, "Volodya!" diye seslendi onun arkasından. "Vladimir Sergeyeviç!"

Vladimir durdu. David nefes nefese koşarak onun yanına geldi.

"Söyleme babana! Beni bağışla, aptallığıma ver. Doğru söylüyorum, yemin ederim ki seninle sadece şakalaşmak istedim."

Vladimir suratını buruşturarak, "Pekâlâ söylemem," dedi ve kapıya doğru yürüdü. Acıma duygusu üstün gelmişti. İçinde bir rahatlık hissederek beyaz çit boyunca yürüdü. Avlunun yanı başındaki demirhaneden bir çekicin neşeli tıkırtısı duyuluyordu; bir demir üzerinde tek sesli, boğuk tıkırtı, bir örs üzerinde sert ve ikili tınlama.

Kulağına Uşak'ın kalın sesi çalındı, "Ne demeye söyledin o lafı? Çirkefe taş atmazsan üstüne sıçramaz!"

Vladimir içinden ateş püskürerek, 'Domuz!' diye düşündü. 'Demek bir de karşılık veriyor... Babama söyleyeyim mi söylemeyeyim mi?' Geri dönüp baktı ve David'in o her zamanki tebessümünü takınmış olduğunu gördü. "Söyleyeceğim!" diye karar verdi.

Dükkânın dışında direğe bağlı bir atla araba duruyordu. Çocuklar, itfaiye binasının damındaki boz serçe bulutunu ürkütüp havalandırıyordu. Verandadan, öğrenci Boyarişkin'in tatlı bariton sesiyle, bir başka boğuk, çatlak ses geliyordu.

Vladimir evin merdivenine çıktı. Sahanlıkla ayvanın üzerindeki gür yabani asma yaprakları, mavi boyalı oymalı saçaklardan yeşil köpükten salkımlar halinde sarkıyordu.

Boyarişkin usturayla tıraş edilmiş, çürük dolu kafasını sarsarak, bu yaşta sakal koyuvermiş gençten bir adam olan öğretmen Balanda'yla konuşuyordu. "Onu okuduğum zaman kendim de ağır bir iş gören bir Kazak oğlu olmama ve tabii, bütün üstün hak sahibi sınıflardan nefret etmeme rağmen, tasavvur ediniz, toplumun bu can çekişen kısmına içimde derin bir acıma hissi uyandı. Nerdeyse ben de kendimi bir soylu, bir büyük toprak sahibi gibi görmeye başlıyordum; onların ideal kadınına kendimden geçmişçesine bakıyordum. Hatta Allah kahretsin, onların çıkarlarına bile önem verir oldum! Evet dostum, bir dahi işte insanı bu hale bile sokabilir. Hatta insana inancını bile değiştirtir."

Balanda alaylı alaylı gülümseyerek ipek kuşağının püskülüyle oynuyor ve onun gömleğinin kırmızı işlemeli kenarlarına bakıyordu. Liza koltuğa yayılmıştı. Konuşmanın onu hiç de ilgilendirmediği belliydi. Hep kaybettiği bir şeyi arar gibi bakan gözlerini maksatsız, Boyarişkin'in ustura çizikleriyle morarmış kafasına dikmişti.

Vladimir onları başıyla selamlayarak babasının özel odasına gidip kapıyı vurdu. Babası meşin bir kanepeye oturmuş, *Russkoye Bogatstvo*'nun haziran sayısının sayfalarını karıştırıyordu. Ayaklarının dibinde sarı kemikten bir kâğıt keseceği duruyordu.

"Ne istiyorsun?"

Vladimir hafifçe kamburunu çıkarıp gömleğinin buruşuklarını düzeltti.

Kararsız bir tavırla, "Değirmenden dönerken," diye söze başladı.

Ama sonra David'in pırıl pırıl gülümsemesini hatırladı ve babasının Hint ipeğinden yeleğinin içindeki şişman göbeğine bakarak kararlı bir şekilde devam etti:

"Değirmenci David'in bazı şeyler söylediğini duydum; dedi ki..."

Sergey Platonoviç oğlunun hikâyesini dikkatle dinledi ve "Kovarım onu ben," dedi. "Sen gidebilirsin." Sonra ıhlayarak eğilip yerden kâğıt keseceğini aldı.

Köyün aydın kişileri akşamları Sergey Mokov'un evinde toplanırdı. Bunların arasında, Moskova Teknik Okulu'nda okuyan Boyarişkin; kibir ve veremin yiyip bitirdiği çelimsiz öğretmen Balanda; onunla birlikte yaşayan, entarisinin altından jüponu her zaman çirkin çirkin sarkan ve hiç yaşlanmıyor gibi görünen biçimli vücutlu kız, öğretmen Marta; üstü başı kırmızı mum ve ucuz esans kokan, oldukça tatsız, acayip bir adam olan posta müdürü vardı. Arada sırada da genç teğmen Yevgeni Listnitski, atla babasının malikânesinden gelirdi. Hep birlikte çay içerek verandada oturur, amaçsız bir konuşmaya dalar, konuşma bir aralık kesildiği zaman da misafirlerden biri kalkar, ev sahibinin pahalı, kakmalı gramofonunu çalardı.

Pek nadir olarak, büyük bayramlarda, Sergey Platonoviç gösteriş yapmayı severdi; misafirlerini davet eder ve onları Bataisk'den o gün için sipariş ettiği taze havyar, pahalı şaraplar ve en güzel mezelerle ağırlardı. Bunların dışında çok idareli yaşardı. Yalnızca kitap satın alma konusunda kendisini böyle bir sıkıntıya sokmazdı. Okumayı sever ve boruçiçeği gibi tuttuğunu bırakmayan kafasıyla meselelerin esasını kurcalamaktan zevk alırdı.

Sivri sakallı, sarı saçlı, gözkapaklarının ardında gözleri saklı gibi duran ortağı Yemelyan Konstantinoviç Atyopin, Mokov'u pek ender ziyarete gelirdi. Vaktiyle rahibelik yapan bir kadınla evli olan ve on beş yıllık evlilik hayatında bu kadından sekiz çocuğu bulunan Atyopin, zamanının büyük kısmını evinde geçirirdi. Mesleğe alay kâtipliğinden gelmiş olan Atyopin'in kokuşmuş, yaltakçı ve dalkavuk ruhu ailesine de geçmişti. Çocukları onun yanındayken ayaklarının ucuna basarak yürür, fısıltıyla konuşurdu. Her sabah yıkandıktan sonra, yemek odasındaki kara, kocaman ve mahfazası dikine bir tabut gibi duran duvar saatinin altına dizilirlerdi. Annele-

ri arkalarına geçer ve yatak odasından kuru öksürük duyulur duyulmaz hep birlikte ama birbirini tutmayan seslerle "Babamız"a ve daha başka dualara başlarlardı.

Yemelyan Konstantinoviç tam dualar bittiği sırada giyinik olarak yatak odasından çıkar ve minik, yeşil gözlerini kısarak elini öpmek için önünde tek sıra olan çocuklarına tombul ellerini bir piskopos gibi uzatırdı. Yemelyan Konstantinoviç ondan sonra karısını yanağından öper ve peltek peltek sorardı:

"Polya, çay hazır mı?"

"Hazır, Yemelyan Konstantinoviç."

"Çayım demli olsun."

Dükkânın hesaplarını o tutardı. O süslü kâtip el yazısıyla, muhasebe defterinin büyük harflerle yazılmış "Borç" ve "Alacak" başlıklı sayfalarını doldururdu. Yumru burnunun üzerine altın çerçeveli kelebek gözlüğünü kondurup, hiç gerekmediği halde *Borsa Haberleri*'ni okurdu. Orada çalışanlara çok nazik davranırdı.

"İvan Petroviç, lütfen müşteriye Taurida patiskasını çıkarınız."

Karısı onu Yemelyan Konstantinoviç, çocukları babacığım, dükkândaki yardımcıları da beybaba diye çağırırdı.

Köyün iki papazı, Peder Vissarion ile sofu Peder Pankrati'nin Sergey Platonoviç'le arası iyi değildi. Onunla öteden beri süregelen bir alıp veremedikleri vardı. İki papaz birbiriyle de iyi geçinemezdi. Huysuz, entrikacı Peder Pankrati komşularını üzmek için bütün zekâsını kullanır; frengili gibi hım-hım çıkmasa hoş sayılabilecek bir sesi olan dul Peder Vissarion da Ukraynalı bir kâhya kadınla yaşar, sınırsız gururu ve entrikacı karakteri yüzünden hiç sevmediği Peder Pankrati'den uzak dururdu.

Öğretmen Balanda'dan gayrısının kendi evleri vardı. Mokov'ların, cephesi oluklu tahtalarla kaplı ve mavi boyalı büyük evleri meydandaydı; evin tam karşısında, meydanın ortasında da camlı kapısı ve solmuş tabelasıyla dükkânı bulunuyordu. Dükkâna bitişik upuzun, alçak bir sundurma ile mahzen geliyor, yüz adım kadar ötede kilisenin tuğla duvarı ve ham yeşil zeytine benzeyen ufak kubbesiyle kilisenin kendisi yükseliyordu. Kilisenin ilerisinde okulun beyaz badanalı, resmî, sert çehreli duvarları ile biri Peder Pankrati'ye

ait, mavi bir çitle çevrili, mavi boyalı, öteki de Peder Vissarion'a ait, (Pankrati'ninkine benzemesin diye) oymalı tahta çitle çevrili, geniş balkonlu, kahverengi olmak üzere iki tane şirin ev görünüyordu. Ondan sonra Atyopin'in kibrit kutusu gibi dar, iki katlı evi, Kazakların saz ya da sac damlı evleri ve nihayet tepesindeki paslanmış tenekeden horozlarıyla değirmenin meyilli sırtı geliyordu.

Köy sakinleri demir parmaklıklı ve payandalı çifte panjurlarının arkasında, dünyayla ilintilerini kesmiş olarak yaşardı. Akşamları her aile, eğer bir misafirliğe gitmemişse, kapılarının payandalarını vurur, köpeklerinin zincirlerini çözüp hayvanları avluya salar ve sessizliği sadece gece bekçisinin çıngırağının tahtadan dili bozardı.

II

AĞUSTOS sonlarına doğru bir gün Mitka Korşunov nasıl olduysa, ırmak kıyısında Liza Mokova'yla karşılaştı. Küreklere asılıp karşı kıyıdan biraz önce bu tarafa geçmiş, kayığını bağlıyordu. Rengârenk boyalı hafif bir kayığın suyun üzerinde uçarcasına geçtiğini gördü. Kürekleri öğrenci Boyarişkin çekiyordu. Usturayla kazınmış kafası terden pırıl pırıl parlıyordu; alnının damarları fırlamıştı.

Mitka önce kayığın içindeki Liza'yı tanıyamadı, zira kızın hasır şapkası yüzünü gölgeliyordu. Güneşten esmerleşmiş elleri, bir demet sarı nilüfer çiçeğini göğsüne bastırmıştı.

Başını sallayarak, "Korşunov!" diye seslendi Mitka'ya. "Beni aldattın."

"Aldattım mı?"

"Unuttun mu, hani beni balığa götürecektin?"

Boyarişkin kürekleri bırakıp sırtını doğrulttu. Kayığın burnu hışırtıyla kıyıya bindirdi.

Liza kayıktan atlarken, "Hatırlıyor musun?" diye sordu gülerek.

Mitka kendisine yaklaşan kıza özür diler gibi ve bir solukta, "Vaktim olmadı," dedi, "yapacak çok işim vardı."

"Yo, imkânı yok olmaz," diye lafa karıştı Boyarişkin. "Canım çıktı Yelizaveta. Benden hizmet bu kadar sana! Şu kahrolası su üzerinde çektiğim kürek! Ellerim su topladı. Gözünü sevdiğim kara."

Boyarişkin uzun, çıplak ayaklarından birini çakıllı kıyıya basıp, öğrenci kasketinin buruşuk kumaşıyla alnını kuruladı. Liza ona cevap vermeksizin Mitka'ya doğru yürüdü. Mitka onun uzattığı elini beceriksizce sıktı.

Liza başını arkaya atıp gözlerini kısarak, "Pekâlâ, öyleyse balığa ne vakit çıkıyoruz?" diye sordu.

"Eğer istersen, yarın. Harmanı kaldırdık, artık daha bol vaktim var."

"Ama bu sefer de kandırmayacaksın beni?"

"Hayır, kandırmam!"

"Erken gelir misin?"

"Şafak vakti."

"Bekleyeceğim seni."

"Geleceğim, söz veriyorum, geleceğim."

"Pencereyi unutmadın değil mi?"

"Bulurum."

"Zannediyorum yakında gideceğim, onun için önce balığa çıkmak istiyorum bir kere."

Mitka sesini çıkarmadan, kayığı bağladığı zincirin paslı kilit anahtarıyla oynuyor ve gözlerini Liza'nın dudaklarına dikmiş bakıyordu.

Boyarişkin avucundaki bir deniz kabuğunu incelerken, "Haydi, bitiyor mu?" diye sordu.

"Şimdi, şimdi."

Liza bir an sustu, sonra hafifçe gülümseyerek sordu:

"Ailenizde bir düğün oldu değil mi?"

"Evet, kız kardeşimin düğünü."

"Kiminle evlendi?" Sonra cevabı beklemeksizin, esrarlı, alaycı bir gülümsemeyle, "Mutlaka gel, olmaz mı?" dedi. Bu gülümseme Mitka'yı bir kere daha, Mokov'ların evinin verandasında nasıl olduysa öyle, bir ısırganotu gibi daladı.

Mitka, kayığa doğru giden Liza'nın ardından baktı. Boyarişkin kayığı acemice itip küreklere asıldı. Onun tepesinin üzerinden bakan Liza, hâlâ elindeki anahtarla oynayarak, güle güle der gibi başını sallayan Mitka'ya gülümsedi.

Kayık iyice açıldıktan sonra Boyarişkin'in, "Kim bu herif?" diye sorduğunu duydu Mitka.

"Bir tanıdık işte."

"Bir gönül macerası değil ya?"

Mitka ıskarmozların gıcırtısından kızın cevabını duyamadı. Boyarişkin'in bir kahkaha koyvererek geriye doğru yattığını gördü, ama Liza'nın yüzünü göremedi. Kızın şapkasındaki leylak rengi kurdele meltemle kıpırdayarak, Liza'nın çıplak, yuvarlak omzunu Mitka'nın buğulu bakışlarıyla alay edercesine okşuyordu.

Nadiren olta balığına çıkan Mitka, bu işe hiç o akşamki kadar zevk ve hevesle hazırlanmamıştı. Sazlıktan birkaç kamış kesti, bostanda yaktığı ateşte akdarı kaynattı, sonra da gelip olta iğnelerini elden geçirerek, çürümüş misinaları yeniledi.

Onun hazırlıklarını seyreden Mikhay ricada bulundu:

"Beni de al yanına Mitka. Tek başına yapamazsın."

"Yaparım."

Mikhay içini çekti:

"Seninle beraber çıkmayalı uzun zaman oldu. On kiloluk bir balığın misinaya asıldığını parmaklarımın ucunda duymak isterdim şöyle."

Mitka çömlekten yükselen sıcak buhar sütununun ardında kaşlarını çattı, cevap vermedi. Orada işini bitirdikten sonra arka odaya gitti. Grişaka Dede pencerenin kenarına oturmuş, yuvarlak, bakır çerçeveli gözlüğünü takmış İncil okuyordu.

Mitka sırtını kapı çerçevesinde dayayarak, "Dede!" dedi.

İhtiyar gözlüğünün üzerinden baktı ona.

"Ha?"

"İlk horozla beni uyandır."

"O kadar erken nereye gideceksin?"

"Balığa."

İhtiyar da balığı çok severdi ama Mitka'nın isteğine itiraz edermiş gibi görünmeye çalıştı:

"Baban yarın kendirlerin dövüleceğini söyledi. Aylak aylak vakit geçirmenin sırası değil."

Mitka kapının yanından ayrılıp bu sefer de bir taktik kullandı:

"Eh, öyle olsun. Sana bir ziyafet çekeyim demiştim, ama madem kendirler dövülecekmiş, gitmem ben de."

İhtiyar telaşlanarak gözlüğünü çıkarıp bağırdı:

"Hey, dur, nereye gidiyorsun hemen! Babanla konuşurum ben, sen de çıkarsın balığa. Yarın çarşamba, bir parça balık iyi olurdu. Pekâlâ, kaldırırım seni. Hadi, defol oradan sıpa, ne sırıtıp duruyorsun?"

Gece yarısı ihtiyar adam, bir eliyle keten pantolonunu göbeğinin üzerinde tutarak, öbür elinde değneği, titrek beyaz bir gölge halinde süzülürcesine avluyu geçti, samanlığa girdi ve uyumakta olan Mitka'yı değneğiyle dürttü. Samanlıkta yeni kaldırılmış tahıl ve fare pisliği kokusu, hiç oturulmayan yerlere has örümcek ağlarıyla dolu küflü havaya karışıyordu.

Mitka zahire sandığının yanındaki kilimin üzerinde uyuyordu. Grişaka onu değneğiyle dürttüğü halde uzun süre uyandıramadı. Önce, "Mitka! Mitka! Hey Mitka!" diye fısıldayarak hafif hafif dürttü. Ama Mitka içini çekip bacaklarını topladı. Grişaka bu sefer acımayı bırakıp değneğini Mitka'nın midesine kakmaya başladı. Mitka uyku sersemliği içinde bir korku nidası çıkararak değneğin ucunu kavradı ve kalktı.

"Amma da uyuyorsun!" diye homurdandı ihtiyar.

"Yavaş dede. Gürültü etme," diye mırıldandı Mitka uykulu uykulu elini çizmelerine atarken.

Delikanlı avluya çıktı. Köyün horozları ikinci defa ötüyordu. Peder Vissarion'un evinin önünden geçerken, kümeste bir horozun kanatlarını çırptığını duydu; tavuklar telaşlı telaşlı gıdaklarken, horoz da tam başdiyakoza layık bir sesle uzun uzun öttü.

Dükkânın basamakları üstünde bir gece bekçisi burnunu gocuğunun kürk yakasının sıcaklığına sokmuş, uyuyakalmıştı.

Mitka, Mokov'ların parmaklıklarına vardı, olta takımını yere koydu ve köpekleri huylandırmamak için ayaklarının ucuna basa basa samanlığa çıktı. Kapının soğuk demir kolunu denedi. Kapı sımsıkı kapalıydı. Verandanın parmaklığına tırmanıp pencereye yetişti. Pencere yarıya kadar açıktı. Bu loş aralıktan, uyuyan bir kız vücudunun ılık, tatlı rayihasına karışan bir esansın esrarlı kokusu buram buram tütüyordu.

"Yelizaveta Sergeyevna!"

Mitka sesinin biraz fazla çıktığını sandı. Bekledi. Ses yok. 'Ya başka pencereye geldimse! Ya içeride Mokov yatıyorsa! Hapı yuttuğumun resmidir işte o zaman. Tüfeğine davranıverir!'

"Yelizaveta Sergeyevna, balığa geliyor musun?"

Eğer yanlış pencereye geldiyse, bir balık yakalanacaktı, ama ne balık!

Sinirli sinirli, "Geliyor musun?" dedi ve başını pencerenin aralığına doğru uzattı

Karanlıktan heyecanlı, hafif bir ses duyuldu:

"Kim var orada?"

"Benim, ben, Korşunov. Balığa geliyor musun?"

"Oh, bir dakika."

İçeride bir kıpırdanma oldu. Liza'nın sıcak, uykulu sesi nane kokuyordu sanki. Mitka beyaz bir şey ve odada telaşlı hareketler gördü.

Burnunda yatak odasının kokularıyla, kafasından belli belirsiz, 'Balığa çıkıp nezle olacağıma onunla burada yatmayı tercih ederdim,' düşüncesi geçti.

Biraz sonra Liza'nın yazmasıyla çevrelenmiş güleç yüzü pencerede belirdi.

"Buradan geliyorum. Yardım et bana."

Mitka onu aşağı indirirken, kız onun gözlerinin içine yakından baktı.

"Çok gecikmedim değil mi?"

"Zararı yok, zamanında orada oluruz."

Birlikte Don'a indiler. Liza pembe eliyle uykudan şişmiş gözlerini ovuşturuyordu.

"Öyle de tatlı uyuyordum ki. Bıraksan uyurdum. Çok da erken daha."

"Tam vaktinde olacağız."

Meydandan Don'a inen ilk ara sokağı izliyorlardı. Gece ırmak yükselmişti; bir önceki akşam karaya çekili bırakılan kayık biraz açıkta, suyun üstünde sallanıyordu şimdi.

Liza gözleriyle kayığa kadar olan mesafeyi ölçerek, "Ayakkabılarımı çıkarmam gerekecek," dedi içini çekip.

Mitka, "Ben seni taşıyayım," önerisinde bulundu.

"Yok, pabuçlarımı çıkarayım, daha iyi."

"Benim seni taşımam daha kolay olur."

Liza sesinde sıkıntılı bir ifadeyle, "Pabuçlarımı çıkarmak benim de hoşuma gitmiyor," dedi.

Mitka onun bacaklarını sol koluyla dizlerinin yukarısından kavradı, kızı kolaylıkla kaldırarak şapır şupur suya girdi. Liza onun sağlam, esmer bir sütunu andıran boynuna isteksiz bir şekilde asılıp, kumru gibi yumuşak bir sesle güldü.

Eğer Mitka, köylü kadınların çamaşırlarını yıkamakta kullandığı taşlardan birine takılıp tökezlemeseydi, o ufacık öpücük kazası da olmayacaktı. Liza bir korku nidası çıkararak yüzünü Mitka'nın sert, çatlak dudaklarına yapıştırdı; Mitka kayığa bir iki adım mesafede durdu. Su, çizmelerinin konçlarından içeri giriyor, ayaklarını donduruyordu.

Kayığın ipini çözüp iterek açtı kıyıdan ve içine atladı. Ayakta kürek çekiyordu. Kıç altında sular fokurduyordu. Kayık usulcacık akıntıyı göğüsledi ve karşı kıyıya yöneldi. Kayığın içinde olta sopaları hoplayıp takırdıyordu.

Liza geriye bir göz atarak, "Beni nereye götürüyorsun?" diye sordu.

"Öbür kıyıya."

Kayığın omurgası kumlu kıyıya bindirdi. Mitka hiç izin istemeksizin kızı kollarının arasında kaldırıp, ilerideki akdiken kümelerinin arasına götürdü. Liza onun yüzünü ısırdı, tırmaladı, hafiften bir iki çığlık attı ve gücünün kesildiğini anlayınca hırslı hırslı ağladı, ama gözlerinden yaş akmadı.

Saat dokuza gelirken döndüler. Göğü kızıla çalan sarı bir sis kaplamıştı. Irmağın üzerinde esen güçlü bir meltem dalgaları yelelendiriyordu. Kayık dalgaların üzerinde hoplayıp zıplıyor, soğuk köpük zerreleri Liza'nın solgun yüzüne sıçrıyor, kirpiklerine, saç tellerine takılıyordu. Boş boş bakan yorgun gözlerini kaparken parmaklarının arasında, kayığın içine düşmüş bir çiçeği büktü. Mitka ona bakmadan kürek çekiyordu. Ayaklarının dibinde ufak bir sazanla patlak gözlü bir tatlı su levreği yatıyordu; ağızları ölüm bükülüşüyle kıvrılmıştı. Mitka'nın yüzünde suçluluk, doymuşluk ve heyecan karışımı bir ifade vardı.

Kayığı akıntıya doğru çevirirken, Liza'ya, "Seni Semyonov'un iskelesine bırakacağım," dedi. "Orası size daha yakındır."

"Peki," diye fısıldadı Liza.

Issız kıyı boyunca uzanan, sıcak rüzgârlarla kavrulmuş çalı çırpıdan yapılma tozlu çitler, havayı yanık çalı kokusuyla dolduruyordu. Çekirdekleri yerlere saçılmış ayçiçekleri, serçelerin gagaladığı olgun, ağır başlarını yere eğmişti. Otlak, çayır biçildikten sonra biten genç çimenlerle zümrüt rengini almıştı. Uzaklarda taylar dolaşıyor, sıcak güney rüzgârı tayların boynuna bağlı çıngırakların yankılanan kahkahalarını önüne katmış sürüklüyordu.

Liza kayıktan çıkarken, Mitka balıklardan birini alıp uzattı.

"Al, avını al."

Liza'nın kirpikleri korkuyla kırpıştı, ama balığı aldı.

"Eh, ben gidiyorum."

Liza, balığı, Mitka'nın solungaçlarına geçirdiği söğüt dalından tutarak dönüp perişan bir halde uzaklaştı. O eski, kendinden emin, neşeli halini akdiken çalıları arasında bırakmıştı.

"Liza!"

Huzursuzluk ve hayretle kaşlarını çatan Liza döndü.

"Gel bir dakika buraya."

Kız yanına yaklaştığı zaman, kendi içindeki huzursuzluktan ileri gelen öfkeli bir sesle, "Biraz dikkatsiz davranmışız," dedi Mitka. "Elbisenin arkası... leke olmuş. Çok ufak, ama..."

Liza'nın yüzüne ve boynuna sıcak, kırmızı bir dalga yayıldı. Bir anlık sessizlikten sonra, Mitka, "Arka yollardan git," diye öğüt verdi.

Mitka'nın yüzüne pişmanlık ve ani nefret okunan gözleriyle bakarak, "Nasıl olsa yine de meydandan geçeceğim," diye cevap verdi Liza. "Siyah etekliğimi giymek aklımdan da geçmişti."

Mitka olağan bir tavırla, "Dur da bir yaprakla yeşilliyeyim orasını biraz," dedi ve Liza'nın gözlerinin dolu dolu olduğunu görerek şaşırdı.

Bir yaz melteminin mırıltısı gibi, haber köyde hızla yayılmaya başlamıştı bile:

"Mitka Korşunov bütün geceyi Sergey Platonoviç'in kızıyla dışarıda geçirmiş."

Sabahın erken saatlerinde sığırlarını köy sürüsüne katmaya götüren kadınlar, kuyu çıkrıklarının dar gölgesinde, uçuşan tozlar arasında dikilen, kovalarından sular sızan kadınlar, ırmak boyunda yassı taşlar üzerinde çamaşır tokaçlayan kadınlar hep bundan söz ediyordu.

"Biliyorsun, Liza'nın annesi ölmüş."

"Babasının da kızına ayıracak bir dakikası yok, üvey anası ise oralı bile değil."

"Bekçi, gece yarısı pencereyi vuran bir adam gördüğünü söylüyor. Önce içeri girmek isteyen biri sanmış. Kim olduğunu anlamak için koşmuş, bir de bakmış, Mitka."

"Zamane kızları, bilmem ki bunlar işi daha nereye vardıracak?"

"Mitka benim oğlana kızı alacağını söylemiş."

"O önce burnunun sümüğünü silsin, daha iyi eder."

"Kızı zorlamış diyorlar."

"Hiç inanma, sakın..."

Dedikodular ön sokaklarda, arka yollarda, koyu katranla tertemiz bir kapının kirletildiği gibi, kızın temiz adını kirleterek dolaştı durdu.

Sonunda bu dedikodular Mokov'un kırlaşmakta olan tepesine de inip onu yere serdi. İki gün ne dükkâna adım attı ne de değirmene. Alt katta oturan hizmetkârları yalnızca yemek vakti yanına çıkıyordu.

Üçüncü gün, Sergey Platonoviç, kır aygırını drojkisine* koşmaları için emir verdi ve binip ilçeye gitti. Yolda karşılaştığı Kazaklara uzaktan başını hafifçe eğerek selam veriyordu. Drojkiyi, avludan yıldırım gibi fırlayan bir çift oynak yağız atın çektiği pırıl pırıl cilalı bir araba izledi. Arabacı Yemelyan kır sakalına yapışmış gibi duran ve ağzından hiç düşmeyen piposunu çekerek, mavi ipekten dizginleri salladı, yağız atlar hoplaya zıplaya yola düzüldü. Yemelyan'ın kambur sırtının gerisinde sapsarı yüzüyle Liza'nın oturduğu görülüyordu. Dizlerinin üzerinde hafif bir valiz duruyor ve kız kederli kederli gülümsüyordu. Avlu kapısından çıkarken, Vladimir'le üvey annesine el salladı.

O sırada seke seke dükkândan çıkan Panteley Prokofyeviç durup avlu uşağı Nikita'ya sordu:

---

* Rusların kullandığı dört tekerlekli bir araba. *-çev.*

"Efendinin kızı nereye gidiyor?"

Ve o basit insan zaafına teslim olan Nikita cevap verdi:

"Moskova'ya, okumaya."

Ertesi gün uzun bir süre ırmak boyunca, kuyu başlarında ve sığırlar otlamaya götürülürken konuşmalara konu olan bir olay geçti. Akşam karanlığı çökmezden biraz önce (köyün sığır sürüsü bozkırdan daha yeni dönmüştü) Mitka, Sergey Platonoviç'i görmeye gitti. Kimseye görünmemek için akşama kadar beklemişti, zira sadece dostça bir konuşma yapmaya değil, Mokov'dan kızı Liza'yı istemeye gelmişti.

Mitka, Liza'yla en çok dört kere buluşmuştu, daha fazla değil. Son buluşmalarında konuşma şöyle bir mecraya dökülmüştü:

"Liza, benimle evlenir misin?"

"Saçmalıyorsun!"

"Sana gözüm gibi bakarım, seni severim. Bizim adamlarımız var, onlar çalışır, sen pencerenin kenarında oturup kitaplarını okursun."

"Budalanın birisin sen!"

Mitka alınmış, başkaca bir şey söylememişti. O akşam erkenden eve gitmiş, sabahleyin de babasını hayretler içinde bırakarak şöyle demişti:

"Baba, benim evlenme hazırlığımı yapın."

"Hadi oradan, budala!"

"Doğru söylüyorum, baba, şaka etmiyorum."

"Çok acelen var galiba, ha? Kimin başını belaya soktun, deli Marta'nın mı?"

"Sergey Platonoviç'e görücüleri gönderin."

Miron Gregoryeviç, koşumları onarmakta olduğu saraç aletlerini bırakıp makaraları koyvermişti:

"Bugün şakacılığın üstünde senin evlat."

Ama Mitka dayatınca babası köpürmüştü:

"Budalasın sen be! Sergey Platonoviç yüz bin rubleden fazla sermayesi olan bir adam. O bir tüccar, sen kim oluyorsun ki? Çek arabanı hadi, yoksa bu kayışla kırbaçlarım seni."

"Bizim de on dört çift öküzümüz var. Bir de topraklarımıza bak. Üstelik o bir mujik, biz ise Kazak'ız."

Miron sert bir sesle, "Çek arabanı," demişti; uzun tartışmaları sevmezdi.

Mitka ancak dedesinde kendisine yakınlık gösteren bir dinleyici buldu. İhtiyar, Miron'u, oğlunun isteğini yerine getirmesi için kandırmaya çalıştı.

"Miron," dedi ihtiyar Grişaka. "Neden razı olmuyorsun? Madem oğlan kafasına koymuş bunu bir kere..."

"Senin de koca bir bebekten farkın yok be baba, vallahi yok! Mitka yeteri kadar saçmaladı zaten, bir de sen..."

Grişaka değneğini yere vurarak, "Dilini tut!" diye kükredi. "Biz onlara layık değil miyiz yani? Bir Kazak'ın oğlu kızını alacak diye şeref duyması lazım. Razı olacaktır, hem de seve seve. Bütün bu civarda tanınmış bir aileyiz. Rençber değil, efendiyiz biz. Git, kızını iste ondan Miron. Seni durduran ne? Drahoma olarak da değirmenini versin."

Miron homurdana homurdana avluya çıkmış, bunun üzerine Mitka da akşama kadar bekleyip Mokov'a kendisi gitmeye karar vermişti. Babasının inadının yere iyice kök salan bir karaağaca benzediğini bilirdi; eğilir, ama kırılmazdı. Denemeye bile değmezdi.

Mitka, Mokov'ların ön kapısına kadar ıslık çala çala geldi, sonra aniden bir utangaçlık çöktü üzerine. Bir an duraksadı, sonunda avluyu geçip yan kapıya geldi. Merdivende sert kolalı önlük takmış hizmetçiye sordu:

"Efendi evde mi?"

"Çayını içiyor. Bekleyin!"

Mitka oturup bekledi, bir sigara yaktı, içti ve izmariti yere atıp ayağıyla ezerek söndürdü. Mokov yeleğinin üstündeki kırıntıları eliyle süpürerek dışarı çıktı. Mitka'yı görünce kaşları çatıldı, ama, "İçeri gelin," dedi.

Mitka, Mokov'un tütün ve kitap kokan serin odasına girdi ve o kadar biriktirdiği cesaretinin ancak tüccarın kapısının eşiğine kadar yettiğini anladı. Tüccar, masasına doğru gidip topuklarının üzerinde döndü: "Ee?" Arkasındaki masaya dayadığı elinin siyah parmakları masanın üzerini tırmalıyordu.

Mitka, Mokov'un delici bakışları karşısında, "Gelişimin sebebi..." dedi ve bir ürperti geçirdi. "Liza'yı belki bana verirsiniz diye dü-

şünüyorum da, onu öğrenmek istedim." Umutsuzluk, hiddet, korku hep bir araya gelince, Mitka'nın yüzünden kurak mevsimdeki çiy gibi minik ter taneleri fışkırdı.

Mokov'un sol kaşı seğirdi, üst dudağı gerilerek diş etlerini ortaya çıkardı. Boynunu uzatıp bütün vücuduyla öne doğru eğildi:

"Ne? Neeee? Haydut seni! Defol! Seni atamanın önüne çıkaracağım! Köpoğlu köpek seni!"

Bu bağrıştan cesaret alan Mitka, Mokov'un yanaklarına mor kan yürüdüğünü gördü.

"Bunu bir hakaret olarak kabul etmeyin," dedi. "Ben yaptığım şeyi tamire geldim."

Mokov kanlı gözlerini devire devire, som demirden bir kültablasını kaptığı gibi Mitka'nın ayaklarına fırlattı. Tabla yerde zıplayıp Mitka'nın dizine çarptı. Ama Mitka acıya metanetle dayandı, kapıyı hızla çekip açtı ve öfkeden, acıdan dişlerini göstererek haykırdı:

"Öyle olsun Sergey Platonoviç, öyle olsun! Ama benim niyetim ciddiydi... Şimdi kızını kim ister? Onun namusunu koruyayım demiştim. Ama şimdi... Koklanmış kemiğe köpek bile dokunmaz."

Mokov buruşuk bir mendili dudaklarına bastırarak Mitka'nın ardından seğirtti. Ön kapıya giden yolu kesti, Mitka da avluya çıktı koşarak. Tam o sırada efendisinin, arabacı Yemelyan'a bir göz işareti yapması yetti. Daha Mitka çit kapısının koca mandalını açmaya uğraşırken, serbest bırakılmış dört iri çoban köpeği samanlığın köşesinden yıldırım gibi fırladı. Yabancıyı görür görmez, tertemiz süpürülmüş avluyu şimşek gibi geçip doğruca üzerine atıldılar.

Sergey Platonoviç 1910 yılında, Nijni Novgorod panayırından bir çift siyah, kıvırcık tüylü enik getirmişti. Bir yıl içinde bu siyah, kıvırcık tüylü, kocaman ağızlı enikler yaşını doldurmuş dana kadar oldu. Önceleri Mokov'ların avlusundan geçen kadınların eteklerinden çekiştiriyorlardı; demeye kalmadı, kadınları yere yıkıp bacaklarını ısırmayı öğrendiler ve ancak bu köpekler Peder Pankrati'nin danasıyla, Atyopin'in bir çift domuzunu parçaladıktan sonradır ki, Sergey Platonoviç onların zincire vurulmasını emretti. Şimdi köpekler yalnız geceleri ve her yıl bir kez baharda çiftleşmeleri için çözülüyordu.

Mitka daha geriye dönemeden, en öndeki köpek onun sırtına atlayıp dişlerini ceketine geçirmişti bile. Bacaklarının dibinde birbirine karışan kara kara vücutlar, Mitka'nın üstünü başını paralıyor, ötesini berisini ısırıyordu. Mitka onları tekme yumruk uzaklaştırıp dengesini bulmaya çalıştı. Yemelyan'ın piposundan kıvılcımlar savura savura mutfağa girip kaybolduğunu ve kapının güm diye kapandığını gördü.

Sergey Platonoviç merdiven başında sırtını su oluğuna dayayarak, kıllı, bembeyaz kesilen yumruklarını sıkmış seyrediyordu. Mitka sallanıp sendeleyerek çitin kapısını sökercesine açtı ve nefes yerine ağızlarından alev fışkırarak hırlayan köpek sürüsünü kan revan içindeki bacaklarının üstünde sürüye sürüye canını dışarıya dar attı. Köpeklerden birini gırtlağından yakalayıp boğdu, geri kalanlarını da yoldan geçen Kazaklar güç bela kovaladı.

III

NATALYA, Melehov ailesine uyuvermişti. Babası zengin olmasına ve işçi çalıştırmasına rağmen, çocuklarını işe alıştırarak büyütmüştü. Çalışkan Natalya kocasının anasıyla babasının kalplerini kazanıverdi. Giyime kuşama düşkün büyük gelini Darya'yı, belli etmemekle birlikte, hiç sevmeyen İlyiniçna daha ilk günden Natalya'yı tuttu.

Şişman ayakları üzerinde mutfakta dolanırken, şefkatle, "Yat uyu, yat uyu küçüğüm! Niye bu kadar erken kalktın?" derdi Natalya'ya. "Hadi git yat yatağına, sen olmadan da bir şeyler yaparız biz."

Mutfak işlerine yardım etmek için şafakla kalkan Natalya yatak odasına gidip istirahatini tamamlardı.

Ev işleri konusunda son derece titizlik gösteren Panteley bile, karısına şöyle demişti:

"Dinle hanım, Natalya'yı kaldırma. Zaten çok çalışıyor kız. Bugün Grişa'yla çift sürmeye gidecek. Ama şu Darya'yı kırbaçla. Tembel karının biri, kötü de. Suratını boyuyor, kaşlarına kalem çekiyor, orospu!"

İlyiniçna ağır iş altında sırtının ağrıdığı günleri hatırlayıp, içini çekerek, "İlk yıl biraz yavaştan alsın bakalım," demişti.

Gregor yeni evlilik haline yavaş yavaş alışmaya başlamıştı; ama iki üç hafta sonra korkuyla, aynı zamanda canı sıkılarak Aksinya'dan tamamıyla kopamadığını fark etti. Yüreğinde bir yara kalmış, sızısı kolay kolay geçmiyordu. Evlilik heyecanı içinde elinin bir hareketiyle boş verircesine bir kenara ittiği duygu, derinlere kök salmıştı. Gregor unutabileceğini sanmış, ama duygu unutulmaya karşı koymuş ve yara kanamaya devam etmişti. Hatta düğünden önce, birlikte ekin biçerlerken Piyotr ona sormuştu:

"Grişa, peki Aksinya ne olacak?"

"Nasıl ne olacak?"

"Onu bir kenara atmak seni üzmeyecek mi?"

Gregor gülerek, "Başka birisini bulur," demişti.

Piyotr bıyığının ucunu çiğneyerek, "Eh, sen daha iyi bilirsin," diye cevap vermişti. "Yalnız evliliğini berbat etme de."

Gregor neşeli bir tavırla, "Aşk ihtiyarlar, vücut da soğur," demişti.

Ama iş onun dediği gibi çıkmadı. Karısını vazife yapar gibi okşayıp onu kendi gençlik ateşiyle tutuşturmaya çalışırken, soğuk ve sıkıntılı bir boyun eğişle karşılaştı sadece. Natalya bedensel zevklerden tiksiniyordu; anasının ağır, soğuk kanından bir şeyler kalıt almıştı. Aksinya'nın ateşli şehvetini hatırlayan Gregor içini çekmişti:

"Baban seni buz üstünde peydahlamış herhalde Natalya. O kadar soğuksun ki!"

Aksinya'yla karşılaştığı zaman, kadın gülümser ve gözbebekleri belli belirsiz bulutlanarak, ırmağın dibindeki çamur gibi yapışan sözler söylerdi:

"Merhaba Grişa! Genç karıcığınla sevişiyor musun, nasıl?"

"Tabii," diye kaçamak cevap veren Gregor, alelacele kendini onun okşayan bakışlarından kurtarmaya bakardı.

Stepan'ın, karısından hırsını aldığı anlaşılıyordu. Meyhaneye daha seyrek uğrar olmuştu; bir seferinde de harman yerinde buğday savururken, bu bela başlarına geldiğinden beri ilk kez, "Hadi bir türkü söyleyelim Aksinya!" demişti.

Sırtlarını savrulmuş, yığın halindeki tozlu buğdaylara dayayarak oturmuşlardı yere. Stepan bir asker türküsüne başlamış, Aksinya da gırtlaktan çıkan kalın sesiyle ona katılmıştı. Tıpkı evliliklerinin ilk

yıllarında olduğu gibi birlikte söylemişlerdi; o vakitler batan güneşin kızıl etekleri altında arabalarının içinde sallana sallana tarladan eve dönerken, yükün üzerinde oturan Stepan, bozkırı aşan yol kadar uzun, yaslı ve yanık bir eski türkü tutturur, başını kocasının kabarık göğsüne dayayan Aksinya da ona katılırdı. Atlar gıcırtılar içinde ilerleyen arabaya asılır, arabanın dingili hoplayıp zıplardı. Uzaklarda köyün ihtiyarları onların türkülerini dinlerdi.

"Şu Stepan'ın karısının sesi ne güzel."

"Evet, güzel söylüyor."

"Ya Stepan'ın sesi, çan sesi kadar duru."

Ve onlar kulübelerinin çevresindeki toprak sekinin üzerine oturup, gurubun tozlu mor renklerini seyrederken, yoldan geçen ihtiyarlar, bu türkü üzerine, türkünün nereden geldiği ve bu türküyü kimlerin sevdiği konusu üzerinde fikir yürütürdü.

Gregor, Astakov'ların türküsünü duymuş (zira iki harman yeri bitişikti) ve buğdayını savururken, Aksinya'yı eskiden olduğu gibi kendinden emin, aynı zamanda da mutlu görmüştü. Ya da ona öyle gelmişti.

Stepan, Melehov'larla barışmamıştı. İri omuzlarını sallaya sallaya harman yerinde çalışıyor, arada sırada Aksinya'ya eliyle bir işaret yapıyordu. Aksinya da siyah gözleri parlayarak, bir gülümsemeyle ona karşılık veriyordu. Yeşil etekliği Gregor'un gözleri önünde uçuşuyordu. Bir kuvvet Gregor'un başını hep çeviriyor, Stepan'ın avlusundan yana tutuyordu. Üzerinden döven geçmemiş sapları dövülmesi için yayan Panteley'e yardım eden Natalya'ya dikkat bile etmiyordu. Her bakışında, Aksinya'nın özlem dolu, kıskanç bakışlarıyla karşılaşıyordu. Gregor'un gözleri, döveni sürerken, kardeşine bakıp hafif bir gülümsemeyle burnunu kırıştıran Piyotr'u da görmüyordu.

Taş merdanelerin ağırlığı altında yer sarsılıyor ve Gregor, kulaklarında boğuk bir gürültü olduğu halde dumanlı kafasını yokluyor, ama bilincinin erimi dışına kaçan düşünce tellerini bir türlü yakalayamıyordu.

Uzaktan, yakından, harman yerlerinden harman sesleri geliyordu. Döven sürücülerinin haykırışları, kırbaçların çıkardığı ıslık, harman makinelerinin gürültüsü. Bol hasat alan köy, yola serilmiş

kör bir yılan gibi Don boyunca yayılarak eylül sıcağında ısınıyordu. Çalı çırpıyla çevrili her avluda, her biri ağzına kadar tahılla dolu her Kazak evinin çatısı altında, birbirine benzemeyen acı tatlı bir hayat geçiyordu. İhtiyar Grişaka üşütmüş, dişleri ağrıyordu; utancının ağırlığı altında ezilen Mokov, tek başına çekildiği odasında, sakalını eline almış dişlerini gıcırdatarak ağlıyordu; Stepan yüreğinde Gregor'a nefret besliyor ve uykusunda o demir gibi parmaklarıyla yama işi yorganını parçalıyordu. Natalya sundurmanın altına koşup kendisini tezeklerin üstüne atarak, bir yumak halinde, herkesten gizlediği mutsuzluğuna sarsıla sarsıla ağlıyordu; panayırda bir dana satıp parasını içkiye veren Hristonya vicdan azabının pençesinde kıvranıyordu; Gregor bastıramadığı bir özlem ve içinde tazelenen acıyla durmadan iç geçiriyor, Aksinya kocasını okşarken, ona duyduğu ve artık ölmekte olan nefretini gözyaşları içinde boğuyordu. Değirmenden kovulan David, kaç zamandır gecelerini Uşak'la birlikte, arabaların durduğu sundurmanın altında geçirmekteydi. Uşak, öfke dolu gözleri alev alev yanarak şöyle derdi ona:

"Sabret sen! Yakında onların da gırtlağı kesilir. Bir devrim yetmedi onlara. Bekle hele, bir 1905 daha gelsin, o zaman kozlarımızı paylaşırız onlarla. O zaman hesaplaşırız!" Bereli parmağını tehditkâr bir şekilde sallar ve omzunun bir hareketiyle, sırtına attığı ceketini yerleştirirdi.

Ve böylece köyde günler geceleri, haftalar haftaları kovaladı; aylar ağır ağır geldi geçti; rüzgâr, yaklaşan kötü havaları haber verircesine tepelerde uğuldadı ve sonbahar mevsiminin duru, açık mavi "göğü" altında Don, her şeye kayıtsız, denize akmaya devam etti.

IV

EKİM sonunda, bir pazar günü Fedot Bodovskov iş için ilçe merkezine gitti arabasıyla. Yanında götürdüğü dört çift besili ördeği pazarda sattı; karısına biraz basma aldı, tam eve dönmeye hazırlanırken (bir ayağını tekerleğe dayamış, eğri ağacın kayışını düzeltiyordu) dışarlıklı olduğu belli biri yaklaştı yanına.

Güneşten esmerleşmiş elini şapkasının kenarına götürüp Fedot'u selamlayarak, "Merhaba," dedi.

Fedot, "Merhaba," diye cevap verip Kalmuk gözlerini kısarak sorar gibi durdu.

"Nerelisin sen?"

"Köylerin birindenim."

"Peki, acaba hangi köy bu?"

"Tatarski."

Yabancı, cebinden gümüş bir sigara tabakası çıkarıp Fedot'a sigara ikram etti.

"Köyünüz büyük mü sizin?"

"Hayır, teşekkür ederim, şimdi söndürdüm. Bizim köy mü? Oldukça büyüktür. Üç yüz haneye yakın."

"Kilise de var mı köyde?"

"Tabii var."

"Demirci?"

"Var ya."

"Değirmenin tamirhanesi var mı?"

Fedot dizginleri atın gemine astı ve yabancının siyah şapkasıyla, siyah sakalının çevrelediği geniş, beyaz yüzündeki derin kırışıklara güvensiz bir tavırla baktı.

"Neden soruyorsun?"

"Sizin köye yerleşmeye geliyorum. Bölge atamanının yanından biraz önce ayrıldım. Geriye boş mu dönüyorsun?"

"He."

"Beni de götürür müsün? Yalnız değilim. Yanımda karım, birkaç tane de küçük sandık var."

"Seni de alırım."

Fiyat üzerinde anlaştıktan sonra yabancının kaldığı çörekçi Froska'nın evine gittiler; adamın ince, sarışın karısını aldılar, sandıkları arka tarafa koyup köye doğru yola çıktılar. Fedot dilini şaklatıp örgülü dizginleri hayvanların sırtında çırparken, zaman zaman köşeli başını geri çevirip bakıyordu; meraktan içi içini yiyordu. Yolcular arkada konuşmadan oturuyordu. Fedot önce bir sigara istedi, sonra sordu:

"Neredensin?"

"Rostov'dan."

"Oralı mısın?"

"Ne dedin?"

"Orada mı doğdun?"

"Şey, evet." Fedot tunçlaşmış yanaklarını buruşturup gözlerini kısarak, uzaklardan görünen ot yığınlarına baktı. Yol tırmanmaya başladı. Fedot'un alışkın gözleri, yoldan yarım verst uzakta, bayırın boz çalılarla kaplı tepesinde toy kuşlarının zar zor seçilen kafalarının hareket ettiğini gördü.

Baş parmağıyla kuşları işaret edip, "Yazık, tüfeğim yanımda değil, yoksa şu toy kuşlarının peşine düşerdim," diyerek içini çekti.

Yolcusu gözlerini miyop gibi kırpıştırarak, "Ben bir şey görmüyorum," dedi.

Fedot toy kuşlarının bir çukurun içine uçtuklarını gördü, sonra yolcularını daha rahat incelemek için bedeninin üst kısmını geriye döndürdü. Adam orta boylu, zayıftı; birbirine yakın gözlerinin içinde kurnaz bir pırıltı vardı. Konuşurken sık sık gülümsüyordu. Örme bir şala bürünmüş olan karısı kestiriyordu; Fedot onun yüzünü göremedi.

"Neden bizim köye yerleşiyorsunuz?"

"Ben tamirciyim. Bir tamirhane açmayı düşünüyorum. Elimden marangozluk da gelir."

Fedot adamın kocaman ellerine kuşkuyla baktı, onun bakışlarını yakalayan adam ekledi:

"Ayrıca Singer Dikiş Makineleri Şirketi'nin de yetkili satıcısıyım."

Fedot, "Adın ne senin?" diye sordu.

"Stokman."

"Demek Rus değilsin?"

"Yo, Rus'um. Ama dedem Letonyalıymış."

Kısa bir zaman sonra Fedot, Osip Davidoviç Stokman'ın vaktiyle bir fabrikada, daha sonra Kuban'da bir yerde, ondan sonra da Güneydoğu Demiryolları atölyelerinde çalışmış olduğunu öğrendi. Soru üzerine soru yağdıran Fedot, yabancının yaşamıyla ilgili daha başka bir sürü olgu üzerine de bilgi edindi.

Aradan biraz zaman geçince konuşmaları hızını kaybetti. Fedot terli atlarını yol kenarından geçen bir derede suvardı*, uzun yolcu-

* Suvarmak: Hayvana su vermek, su içirmek.

luk ve araba sarsıntısının verdiği uyuşuklukla kestirmeye başladı. Köye daha beş verstlik yol vardı. Dizginleri arabaya bağladı ve rahat rahat sırtüstü uzandı. Ama uyuma fırsatını bulamadı.

Arabanın hareketiyle hoplayıp sallanan Stokman, "Sizin köyde geçim nasıldır?" diye sordu.

"O kadar fena değil, geçinip gidiyoruz."

"Genel olarak Kazaklar nasıl, hayatlarından memnun mu onlar?"

"Bazıları memnun, bazıları değil. Herkesi memnun edemezsin ki!"

Adam, "Doğru," diye onu onayladı ve ustalıklı bir biçimde derinleştirdiği sorgulamayı sürdürdü:

"Sen oldukça iyi geçiniyormuşsun, öyle diyordun, değil mi?"

"Oldukça iyi."

"Yıllık askerî eğitim de baş belasıdır herhalde, değil mi, ha?"

"Askerî eğitim mi? Biz alışkınız; askerde oldun mu derdin yoktur."

Ama bütün teçhizatı sağlamak siz Kazaklara yük oluyordur."

Fedot ani bir öfkeyle, "Evet, köpoğlular!" dedi ve yan gözle kadına baktı. Gözlerini çevirdi kadın.

"Bizim yetkililer çok kötü... Askere alındığım zaman bir öküzümü elden çıkarıp at aldım, herifler geri çevirdi atı."

Stokman yapmacık bir hayretle, "Geri mi çevirdiler?" dedi.

"Hemen. Bacakları yaramazmış, dediler. Onlarla kavga ettim. Her çareye başvurdum. 'Ödül almış bir aygır bacakları var bu hayvanda,' dedim, 'onun âdeti böyle, bir garip basıyor, başkaca bir derdi yok,' dedim. Ama ne gezer, geçirmediler hayvanı. Bu da insanı mahvetmeye yeter işte!"

Konuşma kızıştı. Fedot arabadan aşağı atlayıp köy yaşamını uzun uzun anlatmaya koyuldu. Köy merasının dağıtımında haksızlık yaptığı için köy atamanına küfretti. Polonya'da her şeyin yolunda oluşunu övdü; alayının görev yeri Polonya'daymış. Stokman kısık gözleriyle arada bir Fedot'a keskin nazarlar atfediyor, üzerine halka geçirilmiş kemik bir ağızlığa taktığı yavaş içimli sigarasını tüttürüyor ve sık sık gülümsüyordu; ama dik beyaz alnının ortasındaki derin kırışık, sanki içeriden gizli düşüncelerle dürtülüyormuş gibi ağır ağır bir daralıp bir genişliyordu.

Köye akşama doğru vardılar, Fedot'un salık vermesi üzerine Stokman dul Lukeşka'ya gidip ondan iki oda kiraladı.

Fedot kapılarının önünden arabasıyla geçerken, komşuları, "Yanında getirdiklerin kim?" diye sordu ona.

"Bir satıcı."

"Ne biçim bir bakıcı?"

"Aptalsınız siz be, aptalsınız ya! Satıcı dedim ben. Makine satıyor. Güzellere bedava veriyormuş, ama senin gibilerine, Marya Teyze, parayla satıyor."

"Sen kendine bak iblis! Senin o Kalmuk suratından atlar bile ürker!"

Fedot, "Kalmuklarla Tatarlar bozkırda birinci gelir, onun için onlarla alaya kalkma," diye saldırıyı savuşturdu.

Tamirci Stokman, şaşı gözlü, uzun dilli Lukeşka'nın evinde kaldı. Daha sabah olmadan köydeki bütün kadınlar dedikoduya başlamıştı bile.

"Havadisi duydun mu komşu?"

"Ne havadisi?"

"Kalmuk Fedot bir yabancı getirmiş köye."

"Sahi mi?"

"Üstüme iyilik sağlık! Şapka giyiyor adam, adı da Ştopel mi, Ştokal mı ne..."

"Polisten olmasın?"

"Hayır, tahsildar."

"Hepsi yalan bunların şekerim. Adam muhasebeciymiş diyorlar, tıpkı Peder Pankrati'nin oğlu gibi."

"Paşka, güvercinim, hadi koş Lukeşka teyzene usulca sor bakalım, 'Sizin evde oturanlar kim teyze?' de."

"Hadi, çabuk, koşsana çocuğum!"

Ertesi gün Stokman, köy atamanına geldiğini bildirdi.

Atamanlığının üçüncü yılında olan Feodor Manitskov yeni gelenin pasaportunu eline alıp evirdi çevirdi, sonra kâtibine uzattı; o da evirip çevirdi pasaportu. Atamanla kâtip bakıştı ve bir zamanlar başçavuşluk yapmış olan ataman elini yetkili bir tavırla sallayarak, "Kalabilirsin," dedi.

Yeni gelen onları eğilerek selamlayıp odadan çıktı. Bir hafta boyunca köstebek gibi burnunu evden dışarı çıkarmadı. Evin dışındaki

yıkık mutfakta tamirhanesini kurmak için çalışırken baltasının sesi duyuluyordu. Kadınların merakları yavaş yavaş kayboldu; yalnız çocuklar çitin aralıklarından gözetliyor, yabancıyı çekinmeden seyrediyordu.

V

MERYEM'İN Şefaati Gününden üç gün önce, Gregor'la karısı çift sürmek için bozkırdaki tarlalarına gitti. Panteley iyi değildi; avluda değneğine abanarak duruyor, hırıltılı hırıltılı soluyordu onları geçirirken.

"Kızıl Dere'nin yanındaki köy toprağı var ya, işte onun öbür tarafından iki uzun parçayı sürün Grişa."

"Olur. Ya Söğütlü Kıyı boyundaki ne olacak?" diye kısık bir sesle sordu Gregor; balık tutarken üşütmüş, şimdi boynuna bir bez bağlamıştı.

"Orası bayramdan sonraya kalsın. Zaten sürecek çok yer var elinde, o kadar aç gözlü olma. Altmış dönüm kadar bir yer tutar orası."

"Piyotr yardıma gelecek mi?"

"O Darya'yla değirmene gidiyor. Kalabalık bastırmadan biz buğdayımızı öğütelim diyoruz."

İlyiniçna, Natalya'nın cebine fırından yeni çıkmış birkaç çörek koyarken, "Dunya'yı da yanına al istersen, ha?" dedi. "Sığırları sürer."

"İki kişi yeter."

"Peki. İsa yardımcınız olsun."

Dunya taşıdığı ıslak çamaşırların ağırlığıyla iki büklüm yanlarından geçip, çamaşırları durulamak için Don'a doğru gitti. Geçerken de seslendi:

"Natalya, Kızıl Dere kuzukulağı doludur. Biraz toplayıp getirsene."

Panteley değneğini Dunya'ya sallayarak, "Hadi oradan, defol bakayım, geveze sen de!" dedi.

Üç çift öküz, kulağı yukarı çevrilmiş pulluğu çekerek ve sert toprakta derin izler açarak avludan çıktı. Gregor yolun kenarından öksüre öksüre giderken, durmadan boynundaki yazmayı düzeltiyordu. Sırtına asılı azık torbasıyla Natalya da onun yanı başında yürüyordu.

Bozkırı billur bir durgunluk sarmıştı. Köyün ortak malı olan arazinin ötesinde, hörgüçlü tepenin öbür tarafında toprak pulluklarla taranıyor, sürücüler ıslık çalıyordu; ama burada, anayol üzerinde bodur pelinotlarının kirli mavisi, yol kenarında koyunların kemirdiği yoncalar ve yukarıda parlak örümcek ağlarının çapraz kestiği cam gibi göğün serin mavisi vardı yalnızca.

Piyotr'la Darya, Gregor'la Natalya'nın yola çıktığını görünce, onlar da değirmene gitmek için hazırlandı. Piyotr ambardan buğdayları çıkardı, Darya çuvallara doldurup arabaya taşıdı. Panteley kayışlarını dikkatle bağladığı atları arabaya koştu.

"Daha çok işiniz var mı?"

Piyotr ambardan, "Geliyoruz," diye seslendi.

• • •

Değirmene vardıklarında avluyu arabalarla dolu buldular. Kantarların başı yoğun bir kalabalıkla çevrilmişti. Piyotr dizginleri Darya'ya uzatıp arabadan aşağı atladı.

Kantarcı Uşak'a, "Benim sıram yakın mı?" diye sordu.

"Gelir senin de sıran."

"Şimdi hangisi var sırada?"

"Otuz sekiz numara."

Piyotr dönüp çuvalları almaya gitti. Tam ayrılırken arkasından bir küfür duydu. Kısık, öfkeli bir ses hırlıyordu:

"Sen hem horul horul uyu, sıranı kaybet hem de sonra eski sıranı almaya kalk. Defol şurdan kokol,* yoksa bir tane patlatırım."

Piyotr, Naili Yakov'un sesini tanıdı. Durup dinledi. Tartı dairesindeki bağrışma arttı. Arkasından şiddetli bir tokat sesi duyuldu ve yaşlıca, sakallı bir Ukraynalı, başında buruşmuş kasketiyle sendeleyerek kapıdan dışarı fırladı.

Yanağını tutarak, "Ne vuruyorsun be?" diye bağırdı.

"Senin boynunu koparacağım!"

"Ama buraya bak..."

"Mikifor, imdat!"

* Kokol: Ukraynalılardan söz ederken kullanılan aşağılayıcı bir deyim.

Vaktiyle topçuluk yapmış, tıknaz, kavgacı tabiatlı bir adam olan ve Naili takma adını da yediği bir çifteden sonra suratında kalan nal izlerinden ötürü alan Yakov, kollarını sıvayarak tartı dairesinden fırladı. Pembe gömlekli, uzun boylu bir Ukraynalı arkadan ona esaslı bir yumruk patlattı, ama Yakov yere düşmedi.

"Kardeşler, Kazakları dövüyorlar," diye bağırdı.

Değirmende çok sayıda bulunan Ukraynalılarla Kazaklar, arabalarla dolu avlunun dört bir yanından koşarak yetişti. Ana giriş kapısının yakınlarında bir kavga başladı. Kapı, itişip kakışan vücutların basıncına dayanamayıp açıldı. Piyotr çuvalını yere attı, homurdanarak kavgacılara doğru koşmaya başladı. Arabanın üzerinde ayağa kalkmış seyreden Darya, onun sağını solunu yumruklayıp devire devire kavganın ta orta yerine girdiğini gördü. Piyotr'un itile kakıla değirmenin duvarına doğru sürüldüğünü, yere indirilip ayaklar altında çiğnendiğini görünce bir inilti koyuverdi Darya.

Mitka Korşunov makine dairesinin köşesinden elinde bir demir çubukla fırlayıp geldi. Yakov'a arkadan vuran Ukraynalı, kalabalığı yara yara kendini dışarı attı; pembe gömleğinin yırtılan kolu kırık bir kuş kanadı gibi sallanıyordu arkasında. İki büklüm, elleri yere değerek en yakın arabaya koştu, bir kibrit çöpü çeker gibi arabanın okunu çekip aldı. At kişnemeleri avluyu çın çın çınlatıyordu. Bir çatırtı koptu. Yumruklar. İnlemeler. Hiç eksilmeyen bağrışlar. Şamil kardeşler evlerinden koşarak oraya doğru geliyordu. Tek kollu Aleksey'in ayakları yere bırakılmış bir dizgine dolaştı, kapının önüne boylu boyunca uzandı. Fırlayıp ayağa kalktı, gömleğinin kolsuz sol yenini karnının üzerine bastırarak, dizi dizi araba oklarının üzerinden atlaya atlaya gitti. Kardeşi Martin, eğilmiş, çorabının içinden çıkan pantolon paçasını tıkıştırıyordu. Değirmendeki bağrışlar yükseldikçe yükseldi. Birisi, havada uçuşan bir örümcek ağı gibi yükselip, değirmenin çatısı üzerinde asılı kalan keskin bir çığlık kopardı. Martin doğruldu ve ağabeylerinin ardından fırladı.

Darya arabanın üstünde, heyecandan nefes nefese, ellerini ovuşturarak seyrediyordu. Çevresinde kadınlar ağlayıp sızlanıyor, yaygara kopartıyor, atlar sinirli sinirli kulaklarını dikiyor, öküzler böğürerek arabalara doğru sokuluyordu. Kemerinin altında göbeği yumurta gibi

inip inip kalkarak, yüzü sapsarı kesilmiş, dudakları büzülmüş bir halde, Mokov kimseye çaktırmadan sıvışmaya çalışıyordu. Gömleği yırtılan Ukraynalı, araba okuyla Mitka Korşunov'u yere serdi, bir saniye sonra da kendisi, Aleksey'in demir yumruğuyla tepe üstü yeri boyladı. Kavga sahneleri Darya'nın gözleri önünden renkli bir kumaş şeridi gibi geçiyordu. Mitka'yı tekrar dizlerinin üzerinde görünce hiç şaşırmadı. Mitka elindeki demir çubukla Mokov'un ayaklarını budadı. Mokov kollarını ileri uzatıp, elleri ve dizlerinin üzerinde bir çağanoz gibi, kantarların bulunduğu sundurmaya doğru süründü, ama orada da tekmelenip ayaklar altında çiğnendi. Darya histerik bir şekilde gülüyor, siyah boyalı kaşlarının yay biçimi kahkahalarıyla kırık bir şekil alıyordu. Ama Piyotr'u görünce birdenbire kesti gülmeyi; haykırışlar içinde bir oraya bir buraya gidip gelen çılgın kalabalığın içinden bir yolunu bulup sallanarak çıkmıştı, şimdi de bir arabanın altına uzanmış kan tükürüyordu. Darya keskin bir çığlık koparark ona doğru koştu. Köyden ellerine odun geçiren Kazaklar oraya koşuyordu; içlerinden biri de bir küskü sallıyordu elinde. Arbede inanılmaz bir şekilde büyümekteydi. Öyle sıradan meyhane kavgalarına ya da Perhiz Günü köyler arasında çıkan yumruk dövüşlerine benzer yanı yoktu. Tartı dairesinin kapısında, kafası yarılmış genç bir Ukraynalı kan gölünün ortasında yatıyordu; kanlı saçları yüzüne dökülmüştü. Genç yaşında hayatı bırakıp gitmeye hazırlandığı anlaşılıyordu.

Ukraynalılar yavaş yavaş, malların boşaltıldığı sundurmaya doğru sürülüyordu. Yaşlıca bir Ukraynalının aklına bir fikir gelmeseydi bu işin sonu kötüye varacaktı. Ok gibi sundurmaya dalan ihtiyar, ocaktan alev alev yanan bir sırık çekip aldı ve darı çuvallarının istif edildiği sundurmaya doğru koştu. Binlerce okkadan fazla un vardı. Omuzlarının üzerinden kol kol dumanlar iniyor, gün ışığında soluk görünen kıvılcımlar dört bir yana sıçrıyordu.

Çatır çatır yanan odunu kuru saplarla örtülü çatıya doğru kaldırarak, "Ateşe veririm burasını!" diye bağırdı.

Kazaklar bir tereddüt geçirdi ve durdu. Doğudan esen kuru ve güçlü yel, dumanları sundurmanın üzerinden Ukraynalılar grubuna doğru sürüklüyordu. Kuru saplarla örtülü çatılardan birine bir kıvılcım düşse bütün köy yanardı. Kazaklar arasında hafif bir mırıl-

danma oldu, bazıları değirmene doğru gerilemeye başladı, o sırada yanan odunu başının üzerinde sallamakta olan Ukraynalı bağırdı:

"Yakarım ha! Yakarım ha! Avludan dışarı çıkın!"

Kavgayı çıkaran Naili Yakov, suratında taze çürüklerle avluyu ilk terk eden adam oldu. Öbür Kazaklar da telaş içinde onun ardı sıra dışarı akın etti. Çuvallarını aceleyle arabalarına atan Ukraynalılar, atları koştu, arabaların üzerinde ayakta, dizginlerin uçlarını başlarının üzerinde çevirip, atlarını deli gibi kırbaçlayarak avludan dışarı çıktı ve dörtnala uzaklaştılar köyden.

Tek kollu Aleksey avlunun ortasında durmuş, düğüm yapılmış boş kol yeni tahta gibi sert karnının üzerinde sallanıyor, gözü ve yanağı her zamanki gibi seğiriyordu.

"At başına Kazaklar!"

"Peşlerine düşelim!"

"Fazla uzaklaşamazlar."

İçlerinde en fazla hırpalanan Mitka Korşunov avludan fırlayacakmış gibi davrandı hemen. Değirmenin çevresindeki Kazak kalabalığı yeniden galeyana geldi. Ama tam bu sırada, siyah şapkalı, tanımadıkları biri makine dairesinden çıkıp hızlı adımlarla onlara yaklaştı. Kısık gözleri arasından delici bakışlarını kalabalığın üzerine dikmişti; elini kaldırarak bağırdı:

"Durun!"

Yakov ona yiyecek gibi bakarak, "Sen kim oluyorsun?" diye sordu.

"Nerden fırladın sen?"

"... tiret şunu!"

"Durun, köylüler."

"Ulan kuyruğu kesik, sen kim oluyorsun da köylüler diyorsun bize?"

"Mujik sen de!"

"Pis ahmak!"

"Yapıştır şuna bir tane Yakov!"

"Doğru söylüyor; şişir gözünü şunun!"

Adam çekingen bir tavırla gülümsüyordu, ama en ufak bir korku belirtisi göstermiyordu. Şapkasını çıkarıp gayet rahat bir hareketle alnını sildi; gülümseyişinde tamamıyla barışçı bir ifade vardı.

Tartı dairesinin kapısındaki kan gölünü şapkasıyla işaret ederek, "Mesele nedir?" diye sordu.

Gözü ve yanağı seğirmekte olan tek kollu Aleksey barışçı bir tavırla, "Kokolları dövüyorduk," diye cevap verdi.

"Ama neden?"

Yakov ileri çıkıp koluyla burnunun üzerindeki kanları silerek, "Sırasız girmek istediler," diye açıklamada bulundu.

"Onlara öyle bir ders verdik ki, bir daha bizi unutmazlar."

"Yazık oldu, düşmedik peşlerine... Nasıl olsa bozkırda yakacak bir şey bulamazlardı."

"Boşuna korktuk, zaten yakamazdı o herif burasını."

"Bal gibi yakardı işte, gözü dönmüştü herifin."

Afonka Ozerov sırıtarak, "Kokollar da adamakıllı hırslı heriflermiş ha!" dedi.

Yabancı şapkasını Ozerov'dan tarafa uzatarak, "Ya sen nesin?" diye sordu.

Ozerov seyrek dişlerinin arasından hakaret yollu bir tükürük atıp, aynı zamanda havada uçan tükürüğünün ardından bakarak ayaklarını yana açtı.

"Ben Kazak'ım... Ya sen... sen nesin? Çingene mi?"

"Sen de ben de Rus'uz."

Afonka saldırgan bir tavırla, "Yalan söylüyorsun," dedi.

"Kazaklar da Ruslardan gelmedir, bunu biliyor muydun?"

"Ben de sana diyorum ki, Kazaklar, Kazakların çocuklarıdır."

Yabancı, "Çok eskiden," diye açıkladı, "Serfler toprak ağalarının elinden kaçmış, gelip Don boyunca yerleşmişler. Sonradan da Kazak diye anılmışlar."

Aleksey ağır yumruğunu sıktı, gözü daha hızlı seğirerek öfkesini bastırıp, "Hadi işine be adam!" dedi.

"Domuz oğlu domuz, nerdeyse mujik yapacak bizi! Kim bu be!"

Bir başkası, "Hani şu şaşı Lukeşka'nın evinde oturan yabancı," diye cevap verdi.

Ama bu arada da Ukraynalıların peşine düşmek için geç kalınmış oldu. Kazaklar kavgayı konuşa konuşa dağıldı.

O gece bozkırda, köyden sekiz verst kadar uzakta, kalın, çalı gibi koyun postuna sarınan Gregor, dalgın dalgın şöyle dedi Natalya'ya:

"Tuhaf bir insansın sen! Aya benziyorsun; bir erkeği ne üşütürsün ne de ısıtırsın. Seni sevmiyorum Natalya, sakın bana kızma. Bunu şimdiye kadar söylemek istemedim, ama ne yapayım, işte ortada; bu şekilde sürdüremeyiz bunu. Senin namına üzülüyorum; son zamanlarda biraz birbirimize yaklaşacak gibi olduk, ama kalbimde hiçbir duygu yok. Bomboş kalbim. Bu gece bozkır nasıl boşsa öylesine boş."

Natalya gözlerini kaldırıp ulaşılmaz, yıldızlarla dolu çayırlara, başının üzerinden pelerine sarınmış hayaletler gibi geçen bulutlara baktı, susuyordu. Yukarıdaki lacivert ıssızlığın içinde bir yerden, geç kalmış turnaların gümüş çan seslerini andıran ötüşleriyle birbirlerini çağırdıkları duyuluyordu.

Kuru otlardan etrafa ağır, ölü bir koku yayılıyordu. Bir tepe üzerinde, çiftçilerden birinin yaktığı kamp ateşinin kızıllığı vuruyordu göğe.

Gregor şafaktan önce kalktı. Gocuğunun üzerini altı santimlik bir kar tabakası kaplamıştı. Bozkır, yeni düşen karın pırıl pırıl, el değmemiş mavisi altında kalmıştı; tam Gregor'un yattığı yerin yanından, karda yolunu kaybeden bir tavşanın derin ayak izleri geçiyordu.

VI

YILLARDAN beri, Millerovo yolunda bir Kazak ne zaman Ukraynalılarla (Ukraynalıların köyleri aşağı Yablonovski'den başlar, yetmiş beş verstlik bir mesafe içinde, ta Millerovo'ya kadar devam ederdi) karşılaşsa onlara yol vermek zorunda kalırdı, yoksa Kazak'ı tepelerlerdi. Onun için, Kazaklar, tren istasyonuna hep gruplar halinde gider ve bozkırda Ukraynalılarla karşılaşmaktan korkmazdı kalabalık olunca. Hatta onlara sataşırlardı.

"Hey, kokol! Yol ver bize! Hem Kazakların toprağında yaşayın hem de onlara yol vermeyin, ha, domuzlar sizi!"

Tahıllarını, Don üzerindeki Paramonova'ya taşımak zorunda olan Ukraynalıların da durumları pek öyle kıskanılacak gibi değildi. Hiç sebepsiz, sırf "kokol" oldukları için kavgalar çıkardı; insan "kokol" olmaya görsündü, mutlaka canına okunurdu.

Yüzyıllar önce işgüzar bir el, Kazak topraklarına sınıfsal nefretin tohumlarını ekmiş, bu tohumları gözü gibi yetiştirmiş ve tohumlar bol meyve vermişti. Kazaklarla Ukrayna ve Rusya'dan yeni gelenler arasında çıkan bu gibi arbedelerde sel gibi kan dökülüyordu.

Değirmendeki çatışmadan iki hafta kadar sonra, bölgeden bir polis memuruyla müfettiş geldi köye. İlk sorguya çekilen Stokman oldu. Soylu bir Kazak ailesinden gelme genç memur, bir yandan çantasını karıştırırken bir yandan da sordu ona:

"Buraya gelmeden önce nerede oturuyordun?"

"Rostov'da."

"1907'de hangi sebepten girdin hapse?"

Stokman'ın gözleri, memurun çantasına ve adamın öne eğik, kepekli saçları yandan ayrılmış başına kaydı.

"Kargaşalık çıkarmak suçundan."

"Hım! O sırada nerede çalışıyordun?"

"Demiryolları atölyelerinde."

"Ne iş yapıyordun?"

"Makinistlik."

"Yahudi değilsin, değil mi sen? Yoksa dönme misin?"

"Hayır. Sanıyorum ki..."

"Ne sandığın beni ilgilendirmez. Sürgüne gönderildin mi?"

"Evet, gönderildim."

Müfettiş başını kaldırdı, sivilceli dudaklarını ısırdı.

"Sana buralardan uzaklaşmanı tavsiye ederim," dedi ve sonra kendi kendine, "Bunun bir çaresine de bakacağım zaten," diye mırıldandı.

"Neden bay müfettiş?"

Cevap, başka bir soru şeklinde oldu:

"Kavga günü değirmende Kazaklara nelerden bahsettin?"

"Şey..."

"Pekâlâ, gidebilirsin."

Stokman, Mokov'un evinin verandasına çıktı (köye gelen hükümet adamları daima tüccarın evini karargâh olarak kullanırdı) ve geri dönüp boyalı kapıya bakarak, omuzlarını silkti.

VII

KIŞ yavaş yavaş gelip çattı. Meryem'in Şefaati Gününden sonra karlar eridi, sürüler tekrar çayıra çıkarıldı. Bir hafta kadar güneyden esen rüzgâr toprağı ısıttı, bozkırda bodur, yeşil otlar baş verdi. Toprağın çözülmesi Aziz Mikail Gününe kadar devam etti, derken bir don, arkasından bol kar yaptı hava. Çitlerin tepesine kadar yükseldi kar; Don boyundaki sebze bostanlarında karın üstü kesişen tavşan izleriyle doldu. Sokaklarda kimsecikler kalmadı.

Köyün üzerine tezek dumanları çöktü, yol kenarlarına dökülen küllerin arasında ekin kargaları eşelenmeye başladı. Kızakların bıraktığı kaymak gibi iz, köyün içinden soluk mavi bir kurdele gibi dolanarak geçiyordu.

Fundalıkların dağıtımı ve kesimi için kurul toplanacaktı. Gocuklarına, kaputlarına bürünmüş Kazaklar köy muhtarlık binasının önünde toplandı, nihayet soğuğa dayanamayıp içeri daldılar. Masanın arkasında, atamanla kâtibinin yanında, köyün aksakalları toplanmıştı; rengârenk sakallarıyla daha genç Kazaklar ve hiç sakalı olmayanlar, boyunlarını sıcak yakalarının içine çekmiş, gruplar halinde birbirleriyle fısıldaşıyordu. Boğuk bir mırıltı soğuk odada yükselirken, atamanın omzu üzerinden yan gözle baktığı kâtip sayfa sayfa kâğıt doldurdu sık yazısıyla.

"Bu yılki otlar..."

"Evet, meradan alınan otlar güzel, ama bozkır otu bodurdur."

"Eskiden ta Noel'e kadar bozkırda otlatılabilirdi hayvanlar."

"Kalmuklara göre hava hoş tabii."

Gırtlaktan atılan bir kahkaha.

"Atamanın ensesi de kurt ensesine dönüyor hani. Öyle kalınlaştı ki, başını çeviremiyor."

"Domuz gibi besliyor canını, iblis!"

"Merhaba, dede, kışı korkutup kaçırmaya mı çalışıyorsun yoksa? Nedir o sırtındaki gocuk öyle?"

"Eee, yakında Çingene'ye paltosunu sattıracak bu havalar."

"Geceyi bozkırda geçirip de üstüne örtecek balık ağından başka bir şeyi bulunmayan Çingene'nin hikâyesini duydun mu? Soğuk iliklerine işlemeye başlayınca uyanmış, parmağını ağdaki delikler-

den birine sokmuş, sonra anasına dönmüş, 'Meğer burası cereyan yapıyormuş, ben de hava soğudu sandım,' demiş."

"Korkarım yakında her yer buz tutar, kayganlaşır."

"Öküzleri nallatmak gerek."

"Şeytan Deresinde söğüt kesiyordum. Oradaki söğütler çok iyi."

"Önünü ilikle Zakar. Eğer bir tarafın donarsa, karın seni kapı dışarı eder."

"Köyün öküzlerinden birinin bakımını üzerine aldığını duydum, nedir bu iş kuzum Avdeyiç?"

"Ben vazgeçtim. O işe şu Paraşa bacı bakacak. Ben bir dulum, diyor, ne kadar çok olursa, o kadar iyi. Ben de dedim ki, iyi işte, ailene bir kişi daha katılmış olur..."

"Hah, hah, hah!"

"Eveeet, aksakallar! Odun kesme işi nasıl olacak? Hey, susun bakalım!"

"Evet, dedim, ailene bir kişi daha katılınca bir de vaftiz babasına ihtiyacın olacak."

"Biraz daha yavaş, lütfen!"

Toplantı başladı. Ataman bir yandan asasıyla oynayıp, bir yandan serçe parmağıyla sakalındaki buz zerreciklerini kazıyarak yüksek sesle bazı adlar okudu. Arada bir kapı açılıp pat diye kapanıyor ve odanın içindekiler, ağızlarından buharlar çıkararak biraz daha sıkışıyordu ortaya doğru.

İvan Tomilin atamanın sesini bastırmaya çalışarak, "Kesim işini perşembeye alamazsınız!" diye bağırdı ve morarmış kulaklarını ovalayarak mavi topçu kasketli başını yanına eğdi.

"Nedenmiş?"

Öteden birisi, "Kulaklarını düşüreceksin ovalaya ovalaya be topçu!" diye seslendi.

"Ona bir çift kulaklık dikelim bari."

"Perşembe günü köyün yarısı ot getirmeye gidiyor. Amma da iş ayarlarmışsınız ha..."

"Pazara bırakabilirsiniz bu işi!"

"Aksakallar!"

"Yine ne var?"

"Bahtı açık olsun!"

Kalabalıktan alaylı bir uğultu yükseldi.

İhtiyar Matvey Kaşulin, ayakları sallanan masaya abanıp, dişbudak değneğini Tomilin'e doğru uzatarak cırtlak sesiyle öfkeli öfkeli bağırdı:

"Otlar beklesin! Burada topluluğun sözü geçer. Sen her zaman çoğunluğa karşı çıkarsın zaten. Sen genç bir budalasın oğlum! İşte o kadar!"

Tek kollu Aleksey, biçimi değişmiş yanağı seğirerek, "Senin de övünecek bir kafan yok ya..." diye lafa karıştı. Altı yıldan beri ufacık bir toprak parçası yüzünden ihtiyar Kaşulin'le hırlaşıp dururdu. Her ne kadar Kaşulin'in elindeki toprak, içinde bir kedinin kıvrılmasına yetecek kadar bile değilse de, Aleksey her bahar ihtiyarı bir temiz döverdi.

"Kapat çeneni, pelte suratlı!"

"Yazık ki uzaktasın benden, yoksa o burnunu kana bulardım senin," diye tehdit savurdu Aleksey.

"Seni tek kollu, titrek suratlı, seni..."

"Ey, yetsin artık bu çekişme..."

"Gücünü denemek istiyorsan dışarı çık."

"Vazgeç Aleksey, baksana ihtiyarcığın nasıl gözü dönmüş, nerdeyse kendini kaybedecek."

"Eğer kendilerine gelmezlerse kodese tıkarım onları."

Atamanın ağır yumruğunu güm diye indirdiği masa iniltili bir ses çıkardı.

"Eğer susmazsanız şimdi bekçiyi çağıracağım!" Düzen geri geldikten sonra ekledi, "Odun kesme işi perşembe günü şafakla başlayacak."

"Siz ne dersiniz aksakallar?"

"Hayırlısı olsun!"

"Hayır Allahtan!"

"Artık ihtiyarların sözüne kulak asılmaz oldu!"

"Bal gibi de kulak asacaklar. Her istediklerini yapabilirler mi sanıyorlar? Şu benim Aleksandr yok mu, ona hissesini verdiğim zaman topraktan, kavga çıkarmak istedi, bana el kaldırdı, ya! Ama haddini bildirdim tabii. 'Şimdi atamana giderim, seni dövdürürüm,' dedim, bu aklını başına getirdi onun."

"Bir şey daha var, aksakallar. Bölge atamanından bir emir aldım." Köy atamanı sesini yükseltip boynunu sağa sola çevirdi; üniformasının dik yakası çenesini acıtıyordu. "Gelecek cumartesi günü, askere alınacak genç Kazaklar yemin etmek için bölge atamanının bürosuna gidecek. Öğleden sonra orada olmaları gerekiyor."

Panteley Prokofyeviç, kapıya en yakın pencerenin yanında dikiliyordu; topal bacağını leylek gibi yukarı kaldırmıştı. Yanında, pencere pervazına oturan Miron Gregoryeviç bıyık altından gülüyordu. Kısa kirpikleri buz tutmuş, iri, kahverengi çilleri soğuktan boz bir renk almıştı. Genç Kazaklar sıkışık bir halde duruyor, birbirlerine göz kırparak gülüşüyorlardı. Bunların tam ortasında, mavi tepeli hassa kasketini dazlak kafasında geriye yıkmış, al bir kış elması gibi kırmızılığı hiçbir zaman kaybolmayan ve hiç yaşlanmayan yüzüyle, Avdeyiç Sinilin duruyordu.

Avdeyiç, Ataman Hassa Alayında askerlik yapmış ve "Palavracı" takma adıyla dönmüştü. Köyde, Ataman Alayına ilk atananlardan biriydi. Zaten öteden beri azıcık kafadan sakat bir adamdı, ama askere gidince üzerine hepten tuhaf bir hal gelmişti. Daha köye döndüğü ilk günden itibaren, sarayda yaptığı askerliğe, St. Petersburg'da başından geçen olağanüstü serüvenlere ilişkin tuhaf tuhaf hikâyeler anlatmaya başlamıştı. Onu hayretler içinde dinleyenler başlangıçta inanmış, ağızları bir karış, anlattığı bütün masalları yutmuştu, ama sonradan Avdeyiç'in köylerinin yetiştirdiği en büyük palavracı olduğunu keşfedince açıktan açığa ona güler olmuşlardı. Ama Avdeyiç'in ne utandığı vardı (gerçi yüzü her zaman için kırmızı olduğundan, utancından kızarıp kızarmadığını anlamak da olanaksızdı) ne de palavracılığı bırakacağı. Yaşlandıkça, yalanı çıkarıldığı zaman kızmaya, yumruklarına başvurmaya kalkar bir hal aldı; ama eğer dinleyenler sadece gülmekle yetinip bir şey söylemezse, Avdeyiç hikâyesini koyultur, daha da ballandıra ballandıra anlatmaya başlardı.

Çiftçiliğine gelince, eli iş tutan çalışkan bir Kazak'tı; her konuda aklı başında, hatta biraz kurnaz hareket eder, ama laf dönüp dolaşıp Avdeyiç'in Hassa Alayındaki askerliğine gelince, bütün millet kasıklarını tuta tuta gülmeye başlardı.

Avdeyiç odanın ortasında durmuş, topuklarının üzerinde sallanıyordu. Çevresini alan Kazaklara göz gezdirerek, o gök gürültüsünü andıran bas sesiyle konuştu:

"Askerlikten söz edildi de, bugünkü Kazaklar hiç de o eski Kazaklara benzemiyor. Hepsi de çelimsiz, hepsi de boy bos fukarası. Bir hapşırsan, ikiye bölünecekler. Oysa..." Küçümsemeyle gülümsedi. "Ben bir vakitler birkaç tane Kazak iskeleti görmüştüm! Aaa! O zamanki Kazaklar da Kazakmış hani!"

Yassı suratlı Anikuşka yanındakini dürterek, "İskeletleri nereden çıkardın Avdeyiç?" diye sordu.

Panteley burnunu kırıştırıp küpesini çekiştirerek, "Bak, kutsal gün yaklaştı, onun için sakın yine yalanlara kalkma Avdeyiç," dedi. Avdeyiç'in palavracılığından hiç hoşlanmazdı.

Avdeyiç kesin bir dille, "Yalan söylemek âdetim değildir kardeş," dedi ve sara nöbetine tutulmuş gibi sarsılmakta olan Anikuşka'ya hayretle baktı. "O iskeletleri, kayınbiraderime ev yaptığım sırada gördüm," dedi. "Temel kazarken bir mezara rastgeldik. Demek, burada, Don üzerinde, kilisenin bitişiğinde bir mezarlık varmış eskiden."

Gitmeye hazırlanan Panteley sabırsızlanarak, "Ee, iskeletlere ne olmuş?" diye sordu.

Avdeyiç her biri bir tırmık kadar olan iki kolunu yana açarak, "Nah, bu kadar uzundu kolları," dedi. "Bir kafaları vardı, vallahi kazan kadar!"

Miron pencerenin pervazından kalkarken, "Sen gençlere, St. Petersburg'da hırsızı nasıl yakaladığını anlat, daha iyi," dedi.

Avdeyiç birden büründüğü alçakgönüllülükle, "Vallahi anlatılacak bir şey yok aslında," diye cevap verdi.

"Anlat, anlat Avdeyiç!"

"Canım mesele şu," diye lafa başlayan Avdeyiç, gırtlağını temizledi ve pantolonunun cebinden tütün kesesini çıkardı. Kesenin içinden yere düşen iki bakır ufaklığı tekrar keseye koydu, avucuna bir tutam tütün döktü ve ışıltılı gözlerini dinleyicilerinin üzerinde dolaştırdı:

"Hapishaneden bir haydut kaçmış. Aramadıkları yer kalmamış, ama bulabilmişler mi sanıyorsunuz? Ne gezer! Bütün memurlar sopadan geçirilmiş.

İşte, bir gece hassa subayı beni yanına çağırttı, 'Doğru saraya git,' dedi. 'İmparator Hazretleri seni görmek istiyor.' Ben de gittim. Esas vaziyeti aldım, ama İmparator omzuma vurdu ve dedi ki, 'Dinle! İvan Avdeyiç, ülkemizin en azılı haydudu kirişi kırmış. Git onu bul; ayaklarını bırakıp başının üzerinde dikilmek zorunda bile kalsan bul onu! Onu bulmadan da sakın gözüme gözükme!' Ben de, 'Baş üstüne İmparator Hazretleri!' dedim. Ya çocuklar, işte böyle bir belaya çattık... Bunun üzerine tuttum çarın ahırlarından en güzel üç atı aldım, yola çıktım."

Avdeyiç sigarasını yaktı, başlarını eğip kendisini dinleyenleri şöyle bir süzdü ve iyice şevke gelmiş bir halde, yüzünü örten sigara dumanlarını boru gibi sesiyle dağıttı:

"Gece gündüz at sürdüm, nihayet üçüncü gün hayduda Moskova civarında rastladım. Kuşu yakaladığım gibi arabama attım, doğru St. Petersburg'a getirdim. Şehre gece yarısı, üst baş çamur içinde vardım; doğru İmparator Hazretlerinin huzuruna çıktım. Orada ne kadar kont, prens varsa, beni durdurmaya çalıştı, ama ben aldırmadan rap rap içeri girdim. Hım... şey, kapıyı vurdum. 'Girebilir miyim İmparator Hazretleri?' dedim.

'Kimdir o?'

'Benim,' dedim, 'İvan Avdeyiç Sinilin.' Odada bir gürültü oldu, İmparator Hazretlerinin bağırdığını duydum, 'Mariya Fiyodorovna, Mariya Fiyodorovna! Çabuk kalk, çabuk! Semaveri kaynat, İvan Avdeyiç gelmiş!'"

Kalabalığın arkasında duran Kazaklar arasında bir kahkahadır koptu. Kayıp sığırlar hakkında bir ilanı okuyan kâtip, cümlesinin yarısında kaldı, ataman da kaz gibi boynunu uzatıp kahkahadan kırılan kalabalığa ateş püskürerek baktı.

Avdeyiç'in yüzü bulutlandı, gözleri ikircikli bir biçimde, önündeki suratlar üzerinde dolaştı.

"Bekle biraz!"

"Hah, hah, hah!"

"Ay, bu adam öldürecek bizi!"

"'Semaveri kaynat! Avdeyiç gelmiş!' Hah, hah, hah!"

Toplantı dağılmaya başladı. İdare binasının buz tutan basamaklarından sürekli, tekdüze bir gıcırtıdır yükseldi. Dışarıda, basılmış karların üstünde Stepan Astakov ile uzun boylu, uzun bacaklı bir Kazak, yel değirmeninin sahibi, ısınmak için güreşiyordu.

Kazaklar onların çevresini alıp, fikir vermeye başladı:

"Vur yere kâfiri!"

"İflahını kes onun Stepan!"

"Hey, orasından tutma! Kurnazlık edecek aklı sıra!" diye bağırdı ihtiyar Kaşulin; serçe gibi oradan oraya sıçrıyordu. Ve o heyecan arasında ihtiyar Kaşulin, morarmış burnunun ucundan şapşal şapşal sarkan, buz tutmuş koca bir sümük damlasının bile farkında değildi.

VIII

PANTELEY toplantıdan döner dönmez, karısıyla kendisine ait olan odaya gitti. İlyiniçna birkaç gündür keyifsizdi; yorgunluğu ve ıstırabı yüzünden okunuyordu. Sırtına bir yastık koymuş, kuştüyü yatağında uzun oturuyordu. Panteley'in ayak seslerini duyunca başını çevirdi; Panteley'in nefesinden nemlenmiş sakallarıyla keçeleşmiş bıyıklarına, artık bir alışkanlık haline getirdiği gözlerinin o sert ifadesiyle baktı ve burun kanatları titredi. Ama ihtiyarcık sadece buz ve ekşi ekşi koyun postu kokuyordu. 'Bugün ayık,' diye düşündü ve memnun bir tavırla örgü şişlerini kenara bıraktı.

"Ee, ağaç kesme işi ne oldu?"

"Perşembe günü başlamaya karar verdiler."

Panteley bıyıklarını sıvazladı. Yatağın yanı başındaki bir sandığın üstüne otururken, "Perşembe sabahı," diye ekledi. "Ee, biraz daha iyice misin?"

"Hep aynı. Bütün eklemlerim sızlıyor."

"Sana suya girme demiştim, aptal! Hem de sonbaharda! Ne oluyor biliyorsun!" Panteley değneğiyle yerde geniş daireler çizerken, üstünden buhar çıkıyordu. "O kendiri ıslatacak kadın mı yoktu? Allah hepsinin belasını versin... Belasını versin!"

"Kendir ziyan olsun istemedim. Kadınlardan kimse yoktu ki, Grişa kendi karısını almış çift sürmeye gitmişti. Piyotr'la Darya da kim bilir nerelerdeydi."

İhtiyar avuçlarına hohladı ve yatağa doğru eğildi.

"Peki, Natalya nasıl?"

Cevap verirken İlyiniçna'nın sesinde endişeli bir ifade vardı:

"Ne yapacağımı bilemiyorum. Geçen gün yine ağlıyordu. Avluya çıkmıştım, baktım birisi samanlığın kapısını açık bırakmış. Kapamaya gittiğimde onu darı sandığının yanında dikilir gördüm. Ne var diye sordum, sadece başının ağrıdığını söyledi. Bir türlü doğrusunu alamadım ağzından."

"Belki de hastadır, ha?"

"Sanmam. Ya göze geldi ya da Grişa..."

"Yoksa yine o karıyla mı kırıştırmaya başladı?"

"Yok canım, Allah saklasın! Ne biçim lakırdı o!" diye telaşlanıverdi İlyiniçna. "Sen Stepan'ı ne zannediyorsun, aptal mı? Yok yok, hiçbir şey duymadım."

Panteley karısıyla biraz daha kaldı, sonra çıktı. Gregor odasında olta iğnelerini eğeleyip sivriltiyordu. Natalya da onun sivrilttiği iğneleri domuz yağıyla yağlayıp, her birini ayrı bir bez parçasına sarıyordu. Panteley seke seke yanlarından geçerken, soran gözlerle baktı Natalya'ya. Solgun yanacıkları hazan yaprağı gibi al al olmuştu kızın. Son ay içinde dikkat çekecek kadar zayıflamış, bakışlarına yeni, zavallı bir ifade gelmişti. İhtiyar, kapıda durdu. Başını çevirip, Natalya'nın kerevetin üzerine eğdiği başına bakarken, 'Gregor kızı öldürüyor,' düşüncesi geçti kafasından. Gregor pencerenin yanına oturmuştu. Eğenin her hareketinde, siyah, karmakarışık kâkülleri sarsılıyordu.

İhtiyar ani bir hiddete kapılarak, "Bırak şunu be, şeytan götüresi!" diye bağırdı. Gregor korkuyla başını kaldırdı.

"Sivriltecek iki uç kaldı baba."

"Bırak dedim sana! Ağaç kesmeye hazırlan. Daha kızaklara el bile sürülmemiş, sen orada oturmuş iğne sivriltiyorsun," diye alçak sesle ekledi ve kapıda bir an durakladı; bir şeyler daha söylemek istediği belliydi. Ama dışarı çıktı. Gregor, hırsının geri kalanını da Piyotr'dan çıkardığını duyuyordu babasının.

Gregor kaputunu sırtına geçirirken avluda bağıran babasının sesi kulağına çalındı:

"Hâlâ sığırlara su vermedin mi tembel? Çitin dibindeki balyayla kim oynamış? O balyaya ilişilmeyecek demedim mi? İyi otların hepsini bitireceksiniz! Allah belanızı versin, sonra baharda ne vereceksiniz öküzlere?"

Perşembe günü şafaktan iki saat kadar önce, İlyiniçna, Darya'yı uyandırdı:

"Kalk! Ocağı tutuşturma vakti geldi!"

Darya sırtında gömleği ile sobaya koştu, birkaç kibrit bulup ateşi tutuşturdu.

Sigarasını yakan Piyotr, öksürerek, karısını dürtüp, "Kımılda biraz!" dedi.

Hâlâ yarı uykulu olan Darya, "Ama gidip şu Natalya'yı kaldırmazlar! İki parça mı olacağım ben?" diye asık bir suratla söylendi.

Piyotr ona, "Git kendin kaldır," dedi, ama onun demesine zaten hacet kalmamıştı, zira Natalya çoktan kalkmıştı. Sırtına hırkasını geçirip tezek getirmeye gitti.

Eltisi, Natalya'ya, "Biraz çıra getir," diye emretti.

Mutfakta güçlükle dolaşan İlyiniçna, kısık sesiyle, "Dunya'ya söyle de su getirsin, Darya, duydun mu?" diye seslendi.

Mutfak taze hamur mayası, koşum takımları ve sıcak insan vücudu kokuyordu. Darya ayaklarında keçe çizmeleri, mutfakta oradan oraya dolaşıyor, çanak çömleği yerleştiriyordu; pembe gömleğinin altında ufak memeleri yürürken hoplayıp titriyordu. Evlilik vücudunu zerrece bozmamıştı. İnce, uzun, bir söğüt dalı kadar esnek Darya hâlâ kız gibi duruyordu.

Omuzlarını kıvıra kıvıra yürür; kocası bağıracak olursa güler; huysuz dudaklarının ince kenarları altından dişleri bir sıra inci gibi görünürdü.

"Daha geceden biraz tezek getirmen gerekirdi. Sobada kururlardı," diye homurdandı İlyiniçna.

"Unuttum anne. Ne yapayım, elimde değil," diye cevap verdi Darya.

Daha yemek hazır olmadan şafak söktü. Panteley acele acele gelip kahvaltısının başına oturdu, sulu lahana çorbasını üflemeye başladı. Gregor, suratı bir karış asık, çene kasları inip kalkarak ağır ağır yi-

yordu. Piyotr, babasına çaktırmadan, diş ağrısı çeken, yüzü şişmiş Dunya'ya takılıyordu.

Sokaktan kızak sesleri geliyordu. Şafağın alacakaranlığında öküzlerin çektiği kızaklar ırmak boyuna gidiyordu. Gregor'la Piyotr kendi kızaklarına öküzleri koşmak için dışarı çıktı. Gregor çıkarken karısının hediyesi olan yumuşak bir atkıyı boynuna bağladı ve kupkuru, buzlu havayı ciğerlerine çekerken yutkundu. Cırtlak sesiyle bağıran bir kuzgun uçtu tepelerinden. Buzlu hareketsizlik içinde ağır ağır çırpan kanatlarının hışırtısı ta uzaktan duyuluyordu. Piyotr kuşun ardından bakarken, "Güneye uçuyor," dedi, "sıcak yerlere."

Ufak, buzlu bir bulutun ardından, şen bir kız gülücüğü gibi incecik bir ay parçası donuk donuk pırıldıyordu. Bacalardan dümdüz çıkan dumanlar, ulaşılmaz yüksekliklere, bir bıçak ağzını andıran hilalin sivri ucuna doğru uzuyordu.

Melehov'ların evinin karşısına düşen yerde ırmak daha iyice donmamıştı. Irmağın kıyısında ise buzlar adamakıllı sertleşmiş, kar birikintilerinin altından yeşil yeşil görünüyordu. Ama Kara Kıyı'ya çarpan akıntıların döndüğü orta yerde, çürük beyazlığın içinde, buzlar arasında bir boşluk tehditkâr bir şekilde kara kara esniyordu. Orada kışlayan yaban ördekleri suyun üzerinde benek benek duruyordu.

Panteley oğullarından önce çıkıp yaşlı öküzlerle gitti. Irmağa inen bayırda Piyotr'la Gregor, Anikuşka'ya yetişti. Dizginleri bodur ve hastalıklı bir kadın olan karısı kullanıyor, Anikuşka ise sırtına geniş, yeşil bir atkı almış, kızağın yanında yürüyordu; kızağın bir kenarından yepyeni bir balta sapı çıkmıştı dışarıya.

"Merhaba komşu, inşallah karını da beraber götürmüyorsundur?" diye seslendi ona Piyotr.

Isınmak için durmadan zıplayan Anikuşka, iki kardeşin yanına gitti.

"Götürüyorum elbette, beni ısıtsın diye."

"O seni ısıtmaz, çok zayıf."

"Doğru, ne yapayım, yulafla besliyorum yine de şişmanlamıyor!"

Gregor kızaktan yere atlayarak, "Aynı yerde mi keseceğiz?" diye sordu.

"Evet, eğer bana bir sigara verirseniz."

"Sen hep böyle beleşçisindir zaten Anikuşka."

"Hayatta en tatlı şeyler, dilencilikle ve çalarak elde edilen şeylerdir," diye kıkır kıkır güldü Anikuşka; gülerken de tüysüz, kadınsı yüzü buruştu.

Üçü birden arabada gidiyordu. Orman buzdan bir dantel ve el değmemiş bir beyazlıkla donanmıştı. Ön tarafta oturan Anikuşka, başının üstündeki dallara bir kırbaç salladı. İğne kadar sivri kar kristalleri yağmur gibi karısının üzerine döküldü.

Kadın üstünden karları silkelerken, "Oyun oynama, şeytan!" diye bağırdı.

Piyotr öküzünü hızlandırmak için kırbacının ucunu hayvanın karnının altına sokmaya çalışırken, "Karını baş aşağı kara göm," diye bağırdı.

Yolun bir dönemecinde, boyunduruk vurulmuş iki öküzünü köye doğru süren Stepan Astakov'la karşılaştılar. Stepan yürürken, keçe çizmelerinin deri tabanı karın üstünde gıcır gıcır ediyordu. Kıvırcık kâkülleri, kürklü başlığının altından beyaz bir üzüm salkımı gibi sarkıyordu.

Anikuşka onun yanından geçerken, "Hey, yolunu mu kaybettin Stepan?" diye bağırdı.

"Yolunu kaybedenin Allah belasını versin! Yuvarlandık, kızağın ayağı bir köke takılıp koptu. Onun için geri dönmek zorunda kaldım." Stepan iğrenç bir küfür savurdu ve Piyotr'un yanından geçerken şimşek şimşek çakan açık renk gözlerini kıstı.

Anikuşka geriye dönüp, "Kızağını orada mı bıraktın?" diye sordu.

Bu lafı duymazlığa gelen Stepan, yoldan ayrılan öküzlerinin sırtında kamçısını şaklatırken, yanından geçen Gregor'a uzun uzun ve yiyecekmiş gibi baktı.

Grup, biraz ileride, yolun ortasına bırakılmış bir kızağa rastladı. Aksinya kızağın yanında dikiliyordu. Sol eliyle sırtındaki koyun postundan gocuğun eteğini tutarak onlardan tarafa bakıyordu.

"Çekil yolumdan, yoksa çiğnerim seni. Oho, tam bana göre karısın!" diye bağırdı Anikuşka. Aksinya gülümseyerek bir adım kenara çekildi ve devrilmiş kızağın kenarına oturdu.

"Kendi karın var ya yanında."

"Evet, domuz kuyruğuna girmiş diken gibi iğneleyip duruyor beni, yoksa seni de alırdım yanıma."

"Çok teşekkür ederim."

Piyotr, Aksinya'ya yaklaşınca geri dönüp Gregor'a kaçamak bir göz attı. Gregor her hareketinden heyecan ve umut taşarak belli belirsiz gülümsüyordu.

Piyotr yün eldiven içindeki elini kasketine götürüp selam vererek, "Sağlığın daim ola, komşu," dedi Aksinya'ya.

"Sağ ol."

"Ne oldu, kızak mı kırıldı?" diye sordu Piyotr.

Aksinya, Piyotr'a bakmaksızın, ayağa kalkıp Gregor'a doğru dönerek, "Evet," diye cevap verdi hafif bir sesle. Gregor yaklaşınca, "Gregor Panteleyeviç, seninle konuşmak istiyorum," dedi.

Gregor, Piyotr'a kendi öküzlerine de bakmasını söyleyerek Aksinya'ya döndü. Piyotr anlamlı anlamlı gülümseyerek öküzleri sürdü, yoluna devam etti.

Her ikisi de birbirini süzerek konuşmadan durdu. Aksinya ihtiyatla çevresine bakındıktan sonra, yaşlı siyah gözlerini tekrar Gregor'a çevirdi. Utanç ve sevinç yanaklarını al al etmiş, dudaklarını kurutmuştu. Hızlı hızlı soluyordu.

Yoldaki bir dönemeçte, Piyotr'la Anikuşka, kahverengi meşe gövdelerinin ardında kayboldu.

Gregor, Aksinya'nın gözlerinin içine baktı ve orada her şeyi göze almış inatçı bir kıvılcım gördü.

Aksinya kesin bir dille, "Grişa," dedi, "ne istersen yap ama ben sensiz yapamıyorum." Sonra dudaklarını sıkıp cevap bekledi.

Gregor cevap vermedi. Orman bir sessizliğin içine hapsedilmiş gibiydi. Gregor'un kulaklarında donuk bir boşluğun yankıları çınladı. Kızak ayaklarının pırıl pırıl parlattığı yolun yüzü, kurşuni bir paçavra gibi gök, taş gibi sessiz, ölüm uyuşukluğu içindeki orman...

Yakınlarında aniden öten bir kuzgunun sesi Gregor'u bir anlık uyuşukluğundan kurtarır gibi oldu. Başını kaldırıp sessiz sessiz kanat çırparak uzaklaşan kuşun ardından baktı. Kendi sesini duymak onu şaşırttı:

"Hava ısınacak. Kuzgun sıcak yerlere uçuyor."

Âdeta kendi kendini sarsıp uyandırır gibi boğuk bir sesle güldü:

"İşte..." Sarhoş bakışlarını gizli gizli Aksinya'ya çevirdi ve birdenbire onu tutup kendine doğru çekti.

IX

Kış süresince Lukeşka'nın evinde, Stokman'ın odasında ufak bir köylü grubu her akşam toplandı. Bu grupta Hristonya, değirmenden Uşak (yağlı bir ceketi omuzlarına atmış), yüzünden gülümsemesi hiç düşmeyen (ve üç aydır boş gezen) David, makinist İvan Alekseyeviç Kotliyarov, ara sıra, kundura tamircisi Filka ve her zaman, daha askerliğini yapmamış genç bir Kazak olan Mişa Koşevoy bulunurdu.

Başlangıçta bu grup kâğıt oynayarak vakit geçiriyordu. Sonradan Stokman ihtiyatla, Nekrasov'un bir şiir kitabını çıkardı ortaya. Kitabı yüksek sesle okumaya başladılar ve beğendiler. Nekrasov'dan sonra Nikitin'i okumaya devam ettiler. Noel yaklaştığı sıralarda bir akşam da Stokman, yapraklarının kenarları kıvrılmış, ciltsiz ufak bir kitabın okunmasını önerdi. Kilisenin okuluna gitmiş olan ve yüksek sesle okuyabilen Koşevoy, kitabın yağlı sayfalarına küçümseyerek baktı.

"Sen bu kitapla yemek pişirirsin be yahu, o kadar yağlı," dedi iğrenerek.

Hristonya kahkahadan kırıldı; David pırıl pırıl gülümsedi. Ama Stokman onların gülmelerinin geçmesini bekledi, sonra, "Oku şu kitabı, Mişa," dedi. "İlgi çekici bir kitaptır. Kazaklar üzerinedir başından sonuna kadar."

Başını masanın üzerine eğen Koşevoy acele acele okudu:

"*Don Kazaklarının Kısa Tarihi*," sonra ne diyeceklerini bekleyerek çevresindekilere baktı. Kotliyarov, "Oku!" dedi.

Üç gece kitabın üzerine kapandılar, geçmişteki Kazakların özgür yaşamlarını okudular, Pugaçev'i, Stenka Razin'i, Kondrati Bulavin'i öğrendiler. Nihayet son devirlere gelip dayandılar. Eserin bilinmeyen yazarı, Kazakların sürdürdüğü sefil yaşantıya ateş püskürüyor; idarecilere, sisteme, Çarlık Hükümetine ve kendilerini hükümdarlarına uşak gibi kiralayan Kazaklara çatıyordu. Dinleyiciler heyecan-

la kendi aralarında tartışmaya başladı. Başı tavanın kirişine değen Hristonya boru gibi sesiyle konuşuyordu. Stokman kapının yanında oturmuş, gözlerinin içi gülerek piposunu tüttürüyordu.

"Doğru söylüyor! Baştan aşağı, hepsi doğru!" diye gürledi Hristonya.

Koşevoy kollarını şaşkın şaşkın yana açıp, yakışıklı yüzünü buruşturarak, "Kazakların böyle utanç verici bir duruma getirilmesinde biz Kazakların bir kabahati yok ki," dedi.

Tıknaz yapılı, omuzları da kalçaları da geniş, hemen hemen dört köşe bir adamdı Koşevoy. Dökme demir bedeninden tuğla kırmızısı sağlam bir boyun yükseliyor, bu boynun üzerinde biçimli başı, o kadınsı yumuşaklıktaki yanakları, ufacık ağzı ve altın sarısı kıvırcık saçlarının altındaki siyah gözleriyle yabancı kalıyordu.

İnce uzun bir Kazak olan makinist Kotliyarov, sapına kadar Kazak geleneklerine bağlı bir adamdı; nitekim Kazakları hararetle savunurken, yuvarlak, patlak gözleri alev püskürüyordu:

"Sen mujiğin birisin Hristonya, senin damarlarında bir kova su, onun içinde de bir damla Kazak kanı var. Senin anan Voronej'li bir mujikle çiftleşmiş."

"Aptalsın, aptalsın sen be kardeş!" diye gürledi Hristonya. "Ben hakkı savunuyorum."

Kotliyarov kurnaz kurnaz, "Ben, Hassa Alayında askerlik yapmadım," dedi. "Onların hepsi de aptaldır."

"Ordunun geri kalan kısmında da iflah olmayacak bazıları var ama."

"Kapat çeneni, mujik!"

"Mujikler de senin gibi insan değil mi?"

"Onlar mujik işte, içine çalı çırpı doldurulmuş hasırdan yapılmış onlar."

Hristonya, güneyli şivesi daha kuvvetli ortaya çıkacak şekilde, "Ben Petersburg'da askerliğimi yaparken çok şeyler gördüm kardeş," dedi. "Bir seferinde, çarın sarayında nöbetçiydik, hem içerisini hem dışarısını bekliyorduk. At üstünde duvarları boydan boya dolaşırdık; iki atlı bu yana, iki atlı da öbür yana. Karşılaştığımız vakit şöyle sorardık: 'Her yer sakin mi, hiçbir yerde nizamsızlık yok mu?'

Ondan sonra da dolaşmamıza devam ederdik. Durup konuşmamıza izin verilmezdi. Bizi de görünüşümüze bakarak seçmişlerdi. Kapıda nöbet bekleme sıramız geldiği zaman ise yüzce de vücutça da tıpatıp benzeyen çiftlere ayırırlardı bizi. Hatta bir seferinde aptal berber benim sakalımı boyamaya bile kalktı. Bizim bölükten, saçları kestane doru bir Kazakla nöbet tutacaktım. O saç rengini nereden bulmuş, eğer biliyorsam kahrolayım, ateşte filan kavrulmuş olmalı. Bütün alayı aradılar, onun gibi bir tanesini daha bulamadılar. Onun üzerine birlik komutanı sakalımı boyasın diye beni berbere yolladı. Sonradan aynaya baktığım vakit az kalsın kalbim duracaktı. Sanki tutuşmuş yanıyordum. Vallahi yalan söylemiyorum. Parmaklarımı yakar diye dokundurmaya korkuyordum!"

"Bak, yine tıraşa başladı, koca geveze. Biz neyden konuşuyorduk yahu?" diye onun lafını kesti Kotliyarov.

"Halktan."

"Hah, işte bize halktan bahset sen. Bize ne senin sakalından!"

"Ha, dediğim gibi, bir seferinde dışarıda nöbet sıram gelmişti. Arkadaşımla beraber at üstünde dolaşıyorduk, birden köşeden bir sürü öğrenci çıktı koşarak. Sinek gibi kalabalıktılar! Bizi görür görmez hep bir ağızdan, 'Yuuh!' diye bağırdılar. Sonra yine, 'Yuuh!' Ve daha biz ne olduğumuzu anlamadan çevremizi sardılar. 'Ne dolaşıyorsunuz öyle Kazaklar?' diye sordular. Ben de, 'Nöbet tutuyoruz, hem sen şu dizginleri bırak bakalım delikanlı,' dedim ve elimle kılıcıma pat pat vurdum. İçlerinden biri, 'Yanlış anlama Kazak,' dedi, 'ben de Kamenskaya yöresindenim, burada üniversitede ya da oniversitede, ne dersen de işte, okuyorum,' dedi. Biz de atlarımızı sürüp geçtik, o sırada koca burunlu bir herif cebinden on ruble çıkardı ve, 'Ölmüş babamın şerefine içersin bununla,' dedi. Sonra cebinden bir resim çıkardı, 'Bak, benim babam bu,' dedi, 'sende kalsın, hatıra diye saklarsın.' Eh, biz de reddetmedik, aldık. Dolaşmaya devam ettik yine. Tam o sırada sarayın arka kapılarının oradan, yanında bir süvari birliğiyle bir teğmen dörtnala bize doğru geldi. 'Ne var, ne oldu?' diye bağırdı. Ben de öğrencilerin üstümüze geldiğini, bizimle konuşmaya başladığını, talimat gereğince onlara kılıç çalacak olduğumuzu, ama bize ilişmedikleri için atımızı sürüp geçtiğimizi

anlattım. Nöbet bittikten sonra onbaşıya, on ruble para kazandığımızı, ihtiyarın şerefine içki içmek istediğimizi söyleyerek ona resmi gösterdik. Akşama onbaşı biraz votka getirdi, böylece bir iki gün hoşça vakit geçirdik. Ama sonradan, bize yutturdukları numarayı öğrendik. Meğerse o genç öğrenci, o piç, bize Almanya'nın en büyük baş belasının resmini vermiş. Resmi yatağımın başucuna asmıştım; kır sakalları, temiz bir yüzü vardı adamın. Ama teğmen resmi görüp sordu, 'Nereden buldun o resmi köpoğlu?' Ben de anlattım. Bunun üzerine bana küfretmeye, suratımı yumruklamaya başladı. 'Kimdir bu biliyor musun? Onların atamanı, Karl...' Hay canına tükürdüğüm, unuttum bak adını. Neydi bakayım?.."

Stokman yüzünde beliren geniş bir gülümsemeyle, "Karl Marx mı?" diye hatırlattı.

Hristonya sevinçle, "Tamam," dedi, "Karl Marx. Benim başımı adamakıllı belaya soktu. Bazen Çareviç Aleksey'le öğretmenleri muhafızların odasına gelirdi. Ya resmi görselerdi, ne olurdu o vakit?"

Kotliyarov kıkır kıkır gülerek, "Bir de sen mujikleri övüyorsun," dedi, "bak ne oyun oynamışlar sana!"

"Ama o on rubleyle içtik ya. Sakallı Karl'ın şerefine içtik, ama olsun, içtik ya!"

Stokman ağızlığıyla oynayarak, "Şerefine içilmeye layıktır o," dedi ve gülümsedi.

Koşevoy, "Neden? Ne hayır yapmış?" diye sordu.

"Başka zaman anlatırım, şimdi geç oldu." Stokman ağızlığını iki parmağının arasında tutup, elini öbür elinin üzerine vurarak izmariti çıkardı.

Uzun süre ince eleyip sık dokuduktan, iyice tarttıktan sonra on Kazak, Stokman'ın tamirhanesinde düzenli olarak buluşmaya başladı. Stokman grubun ruhuydu ve dosdoğru, sadece kendisinin iyice anlayabildiği bir amaca ulaşmaya çalışıyordu. Anlayışı kıt, kavrayışı zayıf, basit kafaların içine bir ağaç kurdu gibi işliyor, bu kafaların içine, var olan sisteme karşı öfke ve nefret tohumları ekiyordu. Başlangıçta hançer gibi soğuk bir güvensizlikle karşılaştı, ama o yılacak takımından değildi. Nasıl olsa bu da zamanla giderilirdi.

X

SOL yakanın kumluk yamacı üzerinde, yukarı Don'un en eski ilçesi olan Vyeşenskaya uzanır. Eskiden Çigonaki diye anılan bu ilçe, I. Petro zamanında yağmaya uğradıktan sonra başka bir yere taşınmış ve Vyeşenskaya adını almıştı. Burası vaktiyle, Voronej'den Azak'a kadarki büyük su yolu üzerinde önemli bir halkaymış.

Vyeşenskaya'nın karşısına rastlayan kısımda Don, bir Tatar yayı gibi bükülür, keskin bir dönüşle sağa kıvrılır ve Bazki köyü önünde tekrar görkemle doğrularak, yeşile çalan mavi sularını batı yakasının kıraç tepelerinin eteklerinden, sağ yakadaki sıkışık köylerden, sol yakadaki tek tük ilçelerden geçirip, denize, mavi Azak Denizine döker.

Ust-Koperskaya'da Koper kolunu, Ust-Medveditskaya'da Medveditsa kolunu alıp derinleşerek, bir sürü kalabalık ve gürültülü ilçelerin, köylerin arasından gürül gürül akar.

Vyeşenskaya ilçesi sarı kum birikintileri arasındadır. Çıplak, bitki diye bir şey bulunmayan, soğuk bir yerdir burası. Meydan yerinde eskilikten kurşuni bir renk almış köhne bir kilise vardır ve meydandan ırmağa paralel altı tane yol çıkar. Don'un Bazki'ye doğru kıvrıldığı yerde, yağışsız mevsimde Don kadar geniş bir gölden ayrılan bir kol, bir kavak koruluğunun içine girer. Vyeşenskaya'nın öte ucu bir eğimle göle iner. Buradaki, her yanını altın sarısı dikenler bürümüş daha ufak bir meydanlıkta, gölün öbür yakasındaki kavakların yeşil rengine uygun, yeşil kubbeleri, yeşil çatısıyla bir kilise daha vardır.

Köyün ilerisinde, kuzeye doğru, safran rengi kumlarla örtülü kıraç topraklar, bodur bir çam koruluğu ve kırmızı killi topraktan suları kırmızı akan derecikler uzanır. Bu ıssız topraklarda tek tük vahalar halinde köyler, meralar ve funda gibi söğütler göze çarpar.

Aralık ayında, bir pazar günü bölgenin çeşitli köylerinden gelen genç Kazaklardan beş yüz kişilik bir kalabalık, kilisenin dışında, meydanda toplandı. Ayin bitti; yaşlı, heybetli bir Kazak olan ve kıdem sırmaları bulunan başçavuş bir emir verdi, genç Kazaklar itiş kakış ikişerli uzun sıralar halinde dizildi. Çavuşlar onları hizaya sokmak için koşuşup duruyordu.

Çavuş, boru gibi sesiyle, "Sıralar!" diye bağırdı ve eliyle anlaşılmayan bir hareket yaparak sert bir sesle, "Dörder olun!" dedi.

Resmî giyinmiş, sırtında yepyeni bir subay kaputu bulunan ataman, mahmuzlarını şakırdata şakırdata, arkasında askerî polisler olduğu halde kilisenin avlusuna girdi.

Mitka Korşunov'la yan yana duran Gregor Melehov, Mitka'nın fısıldadığını duydu:

"Çizmelerim fena halde vuruyor."

"Sabret, seni ataman yapacaklar."

"Biraz sonra içeri gireceğiz."

Sanki bunu doğrularcasına, başçavuş bir iki adım geri çekildi, topukları üzerinde keskin bir dönüş yaptı ve bağırdı:

"Sağa dön. İleri, marş!"

Kol, ardına kadar açık kapıdan içeri doldu ve kilisenin kubbesi ayak sesleriyle çın çın öttü.

Gregor, papazın okuduğu bağlılık yeminini dinlemiyordu bile. Ayaklarını sıkan yeni çizmelerinin verdiği acıyla yüzünü buruşturan Mitka Korşunov onun yanında duruyordu. Gregor'un yukarı kalkık kolu uyuşmaya başlıyor, kafasının içinden zonklaya zonklaya bir sürü düşünce geçiyordu. Çarmıha gerili İsa heykelinin önüne gelip, bir sürü dudaktan artakalan nemle ıslanmış gümüşü öperken, Aksinya'yı ve karısını düşündü. Çatal çatal, ani bir şimşek gibi, gözlerinin önünde bir orman hayali belirdi; kahverengi gövdeli ağaçların dalları bembeyaz tüyler ve Aksinya'nın yazmasının altından görünen siyah gözlerinin ıslak pırıltılarıyla yüklüydü...

Tören sona erdikten sonra tekrar meydana çıkarılıp yeniden sıra oldular. Burnunu sümkürüp parmaklarını gizli gizli kaputunun kenarına silen çavuş onlara seslendi:

"Sizler artık çocuk değilsiniz, birer Kazak'sınız. Yemininizi ettiniz, bundan böyle neyin ne olduğunu anlamanız gerekir. Büyüyüp birer Kazak oldunuz, onun için şerefinizi korumanız, ananıza, babanıza ve geri kalan büyüklerinize itaat etmeniz lazım. Bir zamanlar çocuktunuz, eğlendiğiniz kadar eğlendiniz, istediğiniz kadar oynadınız –sokakta çelik çomak oynardınız herhalde– ama artık aklınızda sadece yapacağınız askerlik olmalı. Bir yıla kadar sizleri askere çağıracaklar..." Buraya gelince çavuş tekrar sümkürdü. Parmakları-

nın üzerindeki sümüğü silkeleyip attı ve tavşan tüyü eldivenlerini çekip lafını bitirdi:

"Babalarınız, analarınız da teçhizatınızı sağlamayı düşünmelidir. Sizlere orduya gidecek birer at almaları ve... genel olarak... Eh, artık evlerinize dönün. Tanrı yardımcınız olsun evlatlarım."

Gregor'la Mitka, kendi köylerinden başka delikanlılara katıldı ve evlerine dönmek üzere hep birlikte yola çıktılar.

Don boyunca yürüyerek döndüler. Bazki köyünün üzerine kulübelerin sobalarından çıkan duman bir sis gibi çökmüştü; uzaktan uzağa çan sesleri geliyordu. Mitka bir çitten söktüğü budaklı sopaya dayanarak en arkadan topallaya topallaya yürüyordu.

Delikanlılardan biri, "Çıkar çizmeni," diye akıl öğretti.

Mitka ikircikli bir tavırla, "Buz ayağımı dondurur," diye cevap verdi.

"Çorabını çıkarma sen de."

Mitka karların üzerine oturup çizmesini çıkardı. Ağırlığını çizmesiz ayağının üzerine vererek yoluna devam etti. Sık örgülü çorap, gevrek karların üzerinde belirgin bir iz bırakıyordu. Sarsak kafalı, bodur Aleksey Beşnyak, "Hangi yoldan gideceğiz?" diye sordu.

Gregor hepsinin yerine cevap vererek, "Don boyunca," dedi.

Şakalaşa şakalaşa yollarına devam ettiler. Birbirlerini itip yere yuvarladılar. Her biri bir kere alta gitti, ötekiler de tepesine yığıldı alttakinin. Bazki ile Gromkovski arasında, Don'u karşıdan karşıya geçmekte olan bir kurdu ilkin Mitka gördü.

"Bakın çocuklar, bir kurt!"

Genç Kazaklar bağrışıp çağrışmaya, ıslık öttürmeye başladı. Kurt sıçradı, sonra karşı kıyıya yakın bir noktada onlara yan dönüp durdu.

"Yakalayın şunu!"

"Hadi!"

"Mitka, seni çorapla yürür gördü de sana bakıyor."

"Amma kalın ensesi var!"

"Bakın, gidiyor!"

Boz renkli hayvan, bir an sanki granitten yontulmuş gibi kıpırdamadan durdu, sonra sıçraya sıçraya koşup kıyıdaki söğütlerin arasında kayboldu.

Köye vardıklarında alacakaranlık çökmüştü. Gregor buzlu yoldan ayrılıp evine giden patikaya saptı. Avluda kullanılmayan bir kızak duruyordu; çitin yanındaki çalı çırpı yığınının tepesinde serçeler cıvıldaşıyordu. Burnuna ev kokusu, kurum kokusu, ahırların nemli kokusu çalındı.

Gregor basamakları çıkıp pencereden içeriye bir göz attı. Tavanda asılı lamba odanın içine sarı bir aydınlık veriyordu. Gregor, kapının yanında duran çalı süpürgesiyle çizmelerinin karını süpürdü ve üzerinden buğular tüterek mutfağa girdi.

"Döndüm işte."

"Çabuk döndün. Allah bilir donmuşsundur," diye telaşlı ve aceleci bir tavırla cevap verdi Piyotr.

Panteley dirseklerini dizlerine dayamış, başını elleri arasına almış oturuyordu. Darya, iniltili sesler çıkaran çıkrığın başında yün eğiriyordu. Masanın yanında, arkası dönük vaziyette duran Natalya, o girdiği halde dönmedi. Gözlerini alelacele mutfakta dolaştıran Gregor, sonunda bakışlarını Piyotr'a dikti. Ağabeyinin yüzündeki telaşlı ifade Gregor'a bir şeyler geçtiğini anlattı.

"Yeminini ettin mi?"

"Hıı hıı."

Gregor sokak elbisesini ağır ağır, oyalanarak çıkarırken, bu soğuk ve sessiz karşılamaya neden olabilecek bütün olasılıkları kafasından geçiriyordu. Misafir odasından çıkan İlyiniçna'nın yüzünden de bütün heyecanı okunuyordu.

Gregor sıraya, babasının yanına otururken, 'Sebep, Natalya olacak,' diye geçirdi aklından.

Annesi, Darya'ya gözleriyle Gregor'u işaret ederek, "Ona biraz yemek getir," dedi. Darya yün eğirirken söylediği şarkısını yarıda kesti ve o genç kız vücuduyla kırıta kırıta ocağa gitti. Mutfaktaki ölü sessizliğini arada bir hızlı hızlı soluyan keçinin ve yeni doğmuş yavrusunun sesi bozuyordu.

Gregor çorbasını yudumlarken Natalya'ya baktı. Ama yüzünü göremedi; yan oturuyordu Natalya, başını da örgüsüne eğmişti. Genel sessizlikten sinirlenip ilk konuşan Panteley oldu. Yapmacık bir öksürükle, "Natalya annesiyle babasının yanına dönmekten söz ediyor," dedi.

Gregor ekmek kırıntılarını eze eze top yapıyordu, hiç cevap vermedi.

"Nedir sebebi?" diye sordu babası; patlamanın ilk işareti olarak alt dudağı titriyordu Panteley'in.

Gregor sofradan kalkıp haç çıkarırken, "Bilmiyorum," diye cevap verdi.

Babası sesini yükselterek, "Ama ben biliyorum!" dedi.

İlyiniçna, "Bağırma, bağırma!" diye araya girdi.

Piyotr pencerenin yanından odanın ortasına doğru gelirken, "Evet, bağırmana sebep yok," dedi. "Ona kalmış bir iş. İsterse burada oturur, istemezse oturmaz; eğer istemiyorsa, eh... Tanrı yardımcısı olsun!"

"Ben onu ayıplamıyorum. Kocasını bırakıp gitmesi Tanrı katında tabii ki günahtır, haysiyet kırıcıdır, ama ona kabahat bulmuyorum. Kabahat onun değil, bu köpoğlusunun," dedi Panteley, o sırada sobanın yanında ısınan Gregor'u işaret ederek.

Gregor, "Kime ne kötülük ettim?" diye sordu.

"Bilmiyor musun? Bilmiyor musun, iblis?"

"Hayır bilmiyorum."

Panteley sırayı devirip ayağa fırlatarak doğruca Gregor'un yanına vardı. Natalya'nın elinden ördüğü çorap düştü, şişleri takır takur yere yuvarlandı. Sesi duyar duymaz, sobanın yanı başından bir kedi fırladı, başını yana eğip pençesini kıvırarak, yün yumağını oynaya oynaya sandığa doğru yuvarlamaya başladı.

İhtiyar ağır ağır ve tane tane, "Sana şunu diyorum ben," diye başladı. "Eğer Natalya ile yaşamayacaksan, bu evden çıkarsın, ayakların seni nereye götürürse oraya gidersin. Sana söylemek istediğim bu işte." Sakin bir sesle, "Ayakların nereye götürürse oraya git," diye tekrarladı, sonra dönüp sırayı yerden kaldırdı.

Dunya yatağın üstüne oturmuş, korkudan fal taşı gibi açılan gözlerini bir ona bir ötekine çeviriyordu.

Sesi çatlak ve boğuk çıkan Gregor, "Baba, bunu öfkeyle söylemiyorum," dedi. "Ben kendi isteğimle evlenmedim, beni everen sensin. Natalya'ya gelince, ona engel olduğum yok. Eğer istiyorsa gider babasının evine."

"Sen kendin çek arabanı."

"Çekeceğim!"

"Cehennemin dibine kadar yolun var!"

"Gidiyorum. Gidiyorum, acele etme."

Gregor, karyolanın üzerinde duran gocuğunun kolunu yakaladı; burun kanatları inip inip kalkıyor, bütün vücudu, tıpkı babasınınki gibi kaynayan bir öfkeyle zangır zangır titriyordu. Her ikisinin de damarlarında aynı Türk ve Kazak kanı kaynıyordu ve baba oğulun o anki benzerlikleri inanılmayacak derecedeydi.

İlyiniçna, Gregor'u kolundan yakalayıp, "Nereye gidiyorsun?" diye inledi. Ama Gregor onu kuvvetle itip kürk başlığını kaptı.

İhtiyar Panteley kapıyı ardına kadar açarak, "Bırak gitsin!" diye gürledi. "Bırak gitsin günahkâr domuz! Gitsin, Allahın cezası! Hadi, hadi git! Defol!"

Gregor koşarak merdivene atıldı, son duyduğu ses, Natalya'nın kendini hiç tutmadan hıçkıra hıçkıra ağlaması oldu.

Buzlu gece köyü pençesine almıştı. Simsiyah gökten iğne uçlu kar taneleri dökülüyordu; Don üzerinde sıkışan buzların sesi kulaklarında top gibi patlıyordu. Gregor nefes nefese avlu kapısından koşarak çıktı. Köyün öbür başından birbirine karışan köpek havlamaları geliyor, buzlu pus arasından sarı sarı ışıklar parlıyordu.

Yoldan aşağı doğru amaçsız bir şekilde yürüdü Gregor. Astakov'ların simsiyah pencereleri elmas gibi parlıyordu.

Bahçe kapısından Natalya'nın, "Grişa!" diye seslendiğini duydu.

"Cehennemin dibine!" diye dişlerini gıcırdatıp adımlarını hızlandırdı Gregor.

"Grişa, geri dön."

Gregor sarhoş gibi sendeleyerek önüne çıkan ilk yola saptı ve son defa olarak arkasından bağıran Natalya'yı duydu:

"Grişa, sevgilim..."

Meydanı çabucak geçip yolların kesiştiği çatalağzında, geceyi nerede geçireceğini düşünerek durdu. Mişa Koşevoy'da karar kıldı. Mişa tepenin yamacında, üstü sazla örtülü küçük kulübesinde annesi, kız kardeşi ve iki küçük erkek kardeşiyle otururdu. Gregor, Mişa'ların avlusuna girip ufak pencereyi vurdu.

"Kim o?"

"Mişa evde mi?"

"Evet, kim istiyor?"

"Benim, Gregor Melehov."

Biraz sonra, uykusundan uyandırılan Mişa kapıyı açtı.

"Sen misin Grişa?"

"Benim."

"Gecenin bu vaktinde ne istiyorsun?"

"Gireyim de içeride konuşuruz."

Holde Mişa'nın dirseğinden yakalayan Gregor, aklına söyleyecek doğru dürüst bir kelime gelmediği için kendi kendine küfrederek fısıldadı:

"Geceyi senin yanında geçirmek istiyorum. Bizimkilerden ayrıldım. Bana bir yer verebilir misin? Neresi olsa olur."

"Bir yer buluruz. Mesele nedir?"

"Sonra anlatırım... Buranın kapısı nerede? Göremiyorum."

Gregor'a peykenin üzerinde bir yatak yaptılar. Gregor, kızıyla aynı yatakta yatan Mişa'nın annesinin fısıltılarını duymamak için başını gocuğuna sokmuş, yattığı yerde düşünüyordu. 'Acaba şimdi evde neler oluyor,' diye merak ediyordu. Natalya babasının evine gidecek miydi? Eee, hayatında yeni bir sayfa açılıyordu. Nereye gidecekti? Cevabı da çarçabuk geliverdi aklına. Yarın Aksinya'yı çağırtacak ve onu alıp Kuban'a, uzaklara, çok... çok uzaklara gidecekti...

Gregor'un kapalı gözlerinin önünden dalga dalga bozkırlar, bilinmeyen, soğuk köyler ve ilçeler akıp geçiyordu. Sıra sıra tepelerin ardında, uzun boz renkli yolun ötelerinde, masmavi göğüyle ve Aksinya'nın aşkıyla bir periler diyarını andıran, onun geç kalmış aşkının isyankâr gücüyle daha da çekici görünen, hoş karşılanacağı bir ülke duruyordu.

Yaklaşmakta olan bilinmeyen Gregor'un uykusunu kaçırmıştı. İyiden iyiye dalmadan önce, içine bu büyük sıkıntıyı veren şeyin ne olduğunu hatırlamak için kafasını zorladı. Bu uyuşukluk halinde, düşünceleri, akıntıyla giden bir kayık gibi kayarcasına akıp geçiyor, sonra birdenbire, yine sanki kayık bir kumluğa bindirmiş gibi takılıp kalıyordu. Bütün çabalarını boşa çıkaran bu engeli aşmak için çabaladı durdu. Yolunun üstüne çıkan bu engel neydi?

Sabah kalktı ve derhal, bu engelin askerliği olduğunu hatırladı. Aksinya'yı alıp nasıl gidebilirdi? Bahara eğitim kampına gidecek, güzün de kura neferi olarak orduya katılacaktı.

Biraz kahvaltı etti ve Mişa'yı hole çekti.

"Mişa, benim için Astakov'lara gidersin değil mi?" dedi. "Aksinya'ya bu akşam hava karardıktan sonra yel değirmeninin oraya gelmesini söyle."

Mişa ikircikle, "Ya Stepan ne olacak?" diye sordu.

"Bir iş için filan geldiğini söyle."

"Peki, giderim."

"Aksinya'ya söyle, mutlaka gelsin."

"Olur, olur."

Akşam olunca Gregor yel değirmenine gidip yere oturdu, bir sigara yaktı; sigarayı kolunun yeni içinde saklıyordu. Değirmenin ötesinde rüzgâr kurumuş mısır sapları arasında hışırtıyla esiyordu. Yel değirmeninin zincire vurulmuş, hareketsiz kanatlarından birinde yırtılan bir branda parçası yapraklanıyordu. Sanki bir türlü uçamayıp, değirmenin çevresinde kanat çırparak dolanan bir kuş sesini andırıyordu. Aksinya görünmedi. Güneş batıda solgun, yaldızlı bir leylak rengi içinde batmış, doğudan serin bir rüzgâr çıkmıştı; karanlık, söğütler arasında dolaşan ay ışığını yavaş yavaş bastırıyordu. Mavi çizgilerle yol yol parçalanmış kızıl gök, değirmenin tepesinde zifiri karanlıktı; köyün üzerinde hareketli günün son sesleri dalgalanıyordu.

Gregor arka arkaya üç tane sigara içti, son izmariti çiğnenmiş karın üzerine attı ve sinirli bir heyecanla çevresine baktı. Değirmenden köye giden, yarı erimiş araba tekerleği izleri karın üzerinde koyu koyu duruyordu. Görünürde kimsecikler yoktu. Gregor kalktı, gerindi ve Mişa'ların penceresinde çağırır gibi göz kırpan ışığa doğru yürüdü. Dişlerinin arasından ıslık öttürerek tam avluya yaklaştığı sırada Aksinya'yla burun buruna geldi. Kadının koştuğu anlaşılıyordu. Soluk soluğaydı ve tertemiz nefesinde hafiften, kış rüzgârının, belki biraz da bozkır otlarının kokusu duyuluyordu.

"Bekledim durdum, gelmeyeceksin sandım."

"Stepan'ı savamadım bir türlü."

"Donduracaktın beni, alçak!"

"Ben ateş gibiyim, seni ısıtırım." Yün astarlı mantosunun önünü açıp, meşeleri saran şerbetçiotları gibi Gregor'u sarmaladı.

"Niye çağırttın beni?"

"Çek kollarını üzerimden, biri geçer bakarsın."

"Ailenle kavga etmedin ya inşallah?"

"Bıraktım onları. Geceyi Mişa'nın yanında geçirdim. Başıboş it gibi, yerim yurdum yok artık."

Aksinya kollarını gevşeterek, "Şimdi ne yapacaksın?" diye sordu. Ürpererek mantosuna sıkı sıkı sarındı.

"Gel şuraya, çitin yanına gidelim Grişa. Böyle yolun ortasında duramayız."

Yoldan ayrıldılar, Gregor çitin üzerinde birikmiş karları eliyle süpürerek, soğuktan taş kesilmiş dallara yaslandı:

"Natalya evine döndü mü, biliyor musun?"

"Bilmem... Gidecektir sanırım. Nasıl kalır burada?"

Gregor, Aksinya'nın donmuş elini kendi gocuğunun kolu içine soktu ve onun narin bileğini sıkarak, "Peki, biz ne olacağız?" diye sordu.

"Bilmem, sevgilim. Sen ne istersen."

"Stepan'ı bırakır mısın?"

"Gözümü kırpmadan. İstersen, hemen bu akşam."

"Bir yerde bir iş bulur, geçinir gideriz."

"Senin yanında olayım da, isterlerse beni arabaya koşsunlar Grişa. Seninle beraber olduktan sonra her şeye razıyım."

Sokulmuş birbirlerini ısıtıyorlardı. Gregor'un yerinden kıpırdamaya niyeti yoktu; gözkapakları inik, başını rüzgâra çevirmiş, burun kanatları açılıp kapanıyordu. Aksinya burnunu onun koltuğunun altına sokmuş, Gregor'un o alışık olduğu, başını döndüren ter kokusunu içine çekiyor ve o rezilcesine şehvetli dudaklarında, Gregor'un gözlerinden gizlediği, gerçekleşmiş bir mutluluğun sevinçli gülümseyişi titreşiyordu.

Gregor'un parmaklarının kavradığı yerde Aksinya'nın bileği terlemişti; Gregor elinin yerini değiştirerek, "Yarın gidip Mokov'u göreceğim," dedi. Aksinya cevap vermedi, başını da kaldırmadı. Yüzündeki gülümseme durulan bir rüzgâr gibi kayboldu ve irile-

şen gözlerindeki gizli korku ve endişe, yüzüne ürkmüş bir hayvanın ifadesini verdi. Gebe olduğunu hatırlayarak, 'Ona söyleyeyim mi acaba?' diye aklından geçirdi. 'Söylemeliyim,' diye karar verdi, ama hemen arkasından korkuyla ürpererek, bu müthiş düşünceyi kafasından kovdu. O kadınlık içgüdüsüyle şimdi bunu söylemenin sırası olmadığını sezdi; Gregor'u belki de ebediyen kaybedebileceğini akıl etti ve yüreğinin altında kıpırdayan çocuğun Gregor'a mı, yoksa Stepan'a mı ait olduğunu bir türlü kestiremediği için vicdanını kandırdı, söylemedi.

Gregor onu gocuğunun içine alarak, "Niye titriyorsun? Üşüdün mü?" diye sordu.

"Biraz üşüdüm... Gitmeliyim Grişa. Sonra Stepan gelir, beni evde bulamaz."

"Nereye gitti Stepan?"

"Anikay'lara, kâğıt oynamaya."

Ayrıldılar. Aksinya'nın dudaklarının baştan çıkarıcı kokusu Gregor'un dudaklarının üstünde kaldı; kış rüzgârının kokusu ya da belki, bahar sağanaklarından sonra bozkır otlarından yayılan, eskiden kalma, hafif bir koku...

Aksinya ara yola saptı, öne doğru eğilerek koşar adım uzaklaştı. Bir kuyunun yanında, sonbahar çamurlarının, sığırların ayakları altında çiğnene çiğnene vıcık vıcık bir hal aldığı yerde, buz tutmuş bir keseğin üzerinde ayağı kayarak tökezledi; karnında yırtılırcasına bir sancı hissederek çite tutundu. Sancı geçti, ama yan tarafında, canlı, hareket eden bir şey öfkeli bir şekilde durup durup tepindi.

XI

ERTESİ sabah Gregor, Mokov'u görmeye gitti. Mokov dükkândan yeni dönmüş, meşe rengi pahalı duvar kâğıtlarıyla kaplı yemek odasında Atyopin'le oturuyor, tavşan kanı rengindeki demli çayını yudumluyordu. Gregor kasketini holde bırakıp içeri girdi.

"Sizinle biraz konuşmak istiyorum Sergey Platanoviç."

"Ah, Panteley Melehov'un oğlusunuz değil mi? Ne istiyorsunuz?"

"Bana bir iş verip veremeyeceğinizi öğrenmeye geldim."

Gregor konuşurken kapı gıcırdadı ve omzunda teğmen apoleti olan haki pelerinli genç bir subay girdi içeri. Gregor onun, geçen yaz Mitka'nın yarışta geçtiği genç Listnitski olduğunu hatırladı. Mokov subaya bir sandalye uzatıp Gregor'a döndü tekrar.

"Babanızın maddi durumu çok mu kötüleşti de oğlunu iş aramaya gönderiyor?" diye sordu.

"Artık onunla oturmuyorum."

"Ayrıldınız mı babanızdan?"

"Evet."

"Vallahi, sizi memnuniyetle alırdım. Sizin ailenizin çalışkan insanlar olduğunu bilirim, ama korkarım ki size göre bir işim yok."

Listnitski sandalyesini masaya yaklaştırarak, "Mesele nedir?" diye sordu.

"Bu delikanlı iş arıyormuş."

"Atlara bakabilir misin? Araba sürebilir misin?" diye sordu subay çayını karıştırırken.

"Yapabilirim. Kendi altı atımıza ben bakardım."

"Ben de bir arabacı arıyorum. Şartların nedir?"

"Fazla bir şey istemiyorum."

"O halde yarın bizim konağa gel, babamı gör. Evi biliyorsun değil mi? Yagodnoye'de, buradan on iki verst çeker."

"Evet, biliyorum."

"O halde yarın sabah gel de meseleyi halledelim."

Gregor kapıya gitti. Kolu çevirirken durakladı ve "Sizinle özel olarak biraz konuşmak isterdim Asaletlim," dedi.

Listnitski, Gregor'un peşinden loş hole çıktı. Balkona açılan kapının renkli camlarından içeriye pembe bir ışık süzülüyordu.

"Evet, nedir?"

Yarı karanlıkta kızaran yüzü koyu bir renk alan Gregor, "Yalnız başıma değilim..." dedi. "Yanımda bir de kadın var... acaba ona da bir iş verebilir misiniz?"

Listnitski kaşlarını kaldırıp gülümseyerek, "Karın mı?" diye sordu.

"Başkasının."

"Oo, anladım. Pekâlâ, onu da uşakların aşçısı yaparız. Peki, ama kocası nerede?"

"Burada, köyde?"

"Demek başkasının karısını çaldın, ha?"

"Kendisi gelmek istedi."

"Romantik bir macera! Pekâlâ, yarın gel. Şimdi gidebilirsin."

Gregor ertesi sabah saat sekizde Yagodnoye'ye vardı. Sıvaları dökülen tuğla bir duvarla çevriliydi konak. Koskoca avluda düzensiz bir şekilde kurulmuş eklenti yapılar vardı: rengârenk kiremitlerle, çatısına 1910 yazılmış kiremit damlı bir kanat, uşak evi, hamam, ahırlar, kümes, sığırların durduğu sundurma, upuzun bir samanlık ve arabalık.

Konak koskocaman eski bir yapıydı; her yanını yabani asmalar sarmıştı. Yapının arkasında gri bir duvar gibi çıplak kavaklar ve kahverengi tepelerinden boş kara karga yuvaları sarkan söğüt ağaçları yükseliyordu.

Avluya giren Gregor'u bir Kırım borzoyları* sürüsü karşıladı. Gregor'u ilk koklayıp, başı önde arkasından giden, gözleri nezleli, topal bir kancık oldu. Uşak evinde bir aşçı, çilli yüzlü bir hizmetçi kızla atışıyordu. Kapının önündeki basamağa, tütün dumanlarından bir bulut içinde, peltek yaşlı bir köylü oturmuştu. Hizmetçi, Gregor'u içeriye aldı. Hol pis pis, bir sindi mi kolay kolay çıkmayan köpek postu kokuyordu. Bir masanın üzerinde, bir çifte kınıyla kenarları yeşil ipek püsküllü bir av çantası duruyordu.

Hizmetçi yandaki kapının aralığından, "Küçük bey sizi görecek," diye seslendi Gregor'a.

Gregor çamurlu çizmelerine korka korka baktı ve içeri girdi. Listnitski, pencerenin önündeki karyolada yatıyordu. Kuştüyü yorganının üzerinde, içinde tütün ve tütünle ilgili edevatın bulunduğu bir kutu duruyordu. Subay, kendine bir sigara sardı, beyaz gömleğinin yakasını ilikledi ve "Tam zamanında geldin," dedi. "Bekle, babam bir dakikaya kadar gelecek."

Gregor kapının yanında dikiliyordu. Biraz sonra holde ayak sesleri duyuldu ve kapının aralığından bas bir ses, pes perdeden, "Uyuyor musun Yevgeni?" diye sordu.

"Girin."

---

* Borzoy: Rus kurt köpeği. *–çev.*

İçeriye, ayaklarında siyah keçeden Kafkas çizmeleri olan bir ihtiyar adam girdi. Gregor ona göz ucuyla baktı. Adamın ince, kanca gibi kıvrık burnuyla, burnunun altında tütünden sapsarı kesilmiş beyaz bıyıklarının kıvrımları hemen dikkatini çekti. İhtiyar Listnitski uzun boylu, geniş omuzlu, ama kuru bir adamdı. Yakası, esmer kırışıklarla dolu boynunun çevresinde ilmik gibi duran, devetüyü rengi uzun, bol bir ceket giymişti. Donuk gözleri birbirine yakındı.

"Baba, işte size sözünü ettiğim arabacı bu. Delikanlı temiz bir aileden geliyor."

İhtiyar direk direk çıkan sesiyle, "Kimin oğlu bu?" diye sordu.

"Melehov'un."

"Hangi Melehov'un?"

"Panteley Melehov'un."

"Prokofey'i tanırdım, Panteley'i de hatırlıyorum. Topal, değil mi?"

Gregor dimdik esas vaziyeti alarak, "Evet Ekselans," diye cevap verdi. Babasının Rus-Türk Savaşı kahramanı emekli General Listnitski hakkında anlattıklarını hatırladı.

İhtiyar, "Neden iş arıyorsun?" diye sordu.

"Babamla oturmuyorum Ekselans."

"Eğer kendini kiralarsan ne biçim bir Kazak olursun sonra sen? Ayrıldığın zaman baban sana para vermedi mi?"

"Hayır, Ekselans."

"Hım, o zaman iş değişir. Karına da mı iş istiyorsun?"

Genç Listnitski'nin karyolasından bir gıcırtı yükseldi. Gregor o tarafa bakınca, subayın kendisine göz kırparak, evet de, gibilerden başıyla işaret ettiğini gördü.

"Evet, Ekselans."

"Bırak şu ekselansları. Sevmem bunları ben. Aylığınız sekiz ruble olacak. İkinize birden bu kadar. Karın uşaklarla mevsimlik işçilere aşçılık yapacak. İşine geliyor mu?"

"Evet."

"Yarın taşınırsınız buraya. Eski arabacının yerinde kalacaksınız."

Listnitski, incecik ayaklarını halının üzerine indirirken, "Dünkü av nasıl gitti?" diye sordu babasına.

"Gremyaçi'deki dereden bir tilki kaldırdık, ormana kadar sürdük, ama ihtiyar bir tilkiymiş, köpekleri atlattı."

"Kazbek hâlâ topallıyor mu?"

"Ayağını incitmiş olacak. Acele et Yevgeni, kahvaltın soğuyor."

İhtiyar, Gregor'a dönüp kemikli parmaklarını şaklattı:

"Koşar adım marş! Saat sekizde burada ol."

Gregor evden çıktı. Samanlığın öte yanında, kardan temizlenmiş toprak parçasının üzerinde borzoylar yatmış, güneşleniyordu. Nezleli gözlü kart kancık topallaya topallaya Gregor'un yanına gelip, arkasından kokladı onu ve başı hâlâ önde bir süre ardından gittikten sonra bırakıp döndü.

XII

AKSİNYA yemeğini erkenden pişirdi, işini bitirdi. Ocağı temizledi, bulaşıkları yıkadı ve avluya bakan pencereden dışarıya bir göz attı. Stepan kendi avlularını Melehov'larınkinden ayıran çitin dibindeki odun yığınlarının yanında duruyordu. Dudaklarının kenarından yarıya kadar içilmiş bir sigara sarkıyordu. Sundurmanın sol yanı çökmekte olduğundan, Stepan, bunu onarmak için destek yapmaya yarayacak odun seçiyordu.

O sabah Aksinya yanakları al al, gözlerinde gencecik bir pırıltıyla kalkmıştı. Stepan değişikliği fark etmiş, kahvaltısını yaparken de sormaktan kendini alamamıştı:

"Ne oldu sana?"

Aksinya kıpkırmızı kesilerek soruyu tekrarlamıştı:

"Ne oldu?"

"Yüzün sanki yağlanmış gibi pırıl pırıl parlıyor da..."

"Ateşin sıcağından." Sonra başını çevirip gizliden gizliye pencereden dışarı bakmıştı; Mişa Koşevoy'un kız kardeşinin gelip gelmediğini anlamak istiyordu.

Ama kız ancak akşama doğru geldi. Beklemekten içi içini yemiş olan Aksinya birden fırladı:

"Beni mi istiyorsun Maşutka?"

"Bir dakika dışarı gel."

Stepan badanalı ocağın üstüne asılmış bir ayna parçasının önünde durmuş, sığır boynuzundan yapılma kısa bir tarakla kâküllerini ve kumral bıyıklarını tarıyordu. Aksinya sabırsızlıkla ona baktı.

"Yoksa dışarı mı çıkacaksın, ha?"

Stepan hemen cevap vermedi. Tarağını pantolonunun cebine koydu, ocağın rafında duran bir deste oyun kâğıdıyla tütün kesesini aldı. Sonra, "Biraz Anikuşka'lara gidiyorum," dedi.

"Zaten ne zaman evde otursun sen? Her gece kâğıt oynamakla geçiyor ömrün. Her Allahın gecesi."

"Pekâlâ, pekâlâ, çok duyduk bu lafları."

"Yirmibir mi oynayacaksın yine?"

"Öf, bırak be Aksinya. Bak, biri seni görmeye gelmiş."

Aksinya yan yan giderek hole çıktı. Kırmızı, çilli suratlı Maşutka onu gülümseyerek karşıladı.

"Grişa döndü."

"Hava kararır kararmaz bizim eve gelecekmişsin, öyle söyledi."

Aksinya kızın elini yakalayarak onu kapının dışına çekti.

"Yavaş, yavaş sesle söyle şekerim! Başka bir şey söylemedi mi?"

"Eşyanı da toplayıp getirmeni söyledi."

Aksinya ateş gibi yanmaya, zangır zangır sarsılmaya başladı; dizlerinin titremesine bir türlü engel olamıyordu. Döndü, mutfağın kapısına doğru baktı.

"Yarabbim, nasıl yapacağım?.. Bu kadar çabuk mu? Pekâlâ... dur, de ki ona, mümkün olduğu kadar çabuk geleceğim. Peki, ama beni nerede karşılayacak?"

"Bizim eve geleceksin."

"A, olmaz!"

"Peki, ben söylerim, çıkar seni dışarıda bekler."

Aksinya içeri girdiği sırada Stepan gocuğunu giyiyordu. Sigarasından iki nefes çekerken, "Ne istiyormuş?" diye sordu.

"Kim?"

"Koşevoy'un kızı."

"O mu, kendisine bir etek biçmemi istiyor."

Stepan sigarasını ağzından çıkarmadan külünü üfleyerek kapıya doğru yürüdü.

Aksinya hemencecik buz tutmuş pencereye koştu, sedirin önünde dizlerinin üstüne çöktü. Karda, bahçe kapısına doğru açılmış iz üzerinde, Stepan'ın ayak sesleri uzaklaşıyordu. Rüzgâr Stepan'ın si-

garasından bir kıvılcım alıp, geriye, pencereye doğru uçurdu. Camda, buzların erimiş olduğu yuvarlak kısımdan bakan Aksinya, onun kürk başlığıyla esmer yanağını görür gibi oldu.

Sonra telaşla sandığından hırkalarını, etekliklerini, yazmalarını –bütün çeyizini– çıkarıp, büyük bir şalın içine doldurdu. Nefes nefese, gözleri uğramış bir halde mutfaktan son defa geçti, ışığı söndürüp merdivenlerde soluğu aldı. Melehov'ların evinden birisi sığırlara bakmaya çıktı. Ayak sesleri dininceye kadar bekledi, sonra kapının zincirini vurdu ve Don kıyısına doğru koşarak gitti. Yazmasının altından çıkan perçemleri yanaklarını gıdıklıyordu. Yan sokaklardan geçip, Koşevoy'un evine doğru elinde bohçasıyla koşarken gücü kesildi, ayakları birbirine dolaşmaya başladı. Gregor onu avlu kapısında bekliyordu. Bohçayı Aksinya'nın elinden aldı ve hiç sesini çıkarmadan bozkıra doğru öne düştü.

Harman yerini geçtikten sonra Aksinya adımlarını yavaşlatıp, Gregor'u kolundan yakaladı. "Dur bir dakika," dedi.

"Niye? Bu gece ay geç batacak, acele etmeliyiz."

Aksinya sancıdan iki büklüm, "Dur, Grişa!" dedi ve olduğu yerde kaldı.

Gregor geriye dönüp, "Ne var, ne oluyor?" diye sordu.

"İçimde... bir şey. Herhalde ağır kaldırmışım." Kurumuş dudaklarını diliyle ıslattı, acıdan gözlerini kıstı, gözlerinin önünde yıldızlar uçuşmaya başlarken, parmaklarını karnında geçirdi. Bir an öyle iki büklüm, perişan bir halde kaldı, sonra saçlarını yazmasının altına tıkarak tekrar yola koyuldu.

"Şimdi iyiyim, hadi gel."

Gregor karanlıkta gülümseyerek, "Daha seni nereye götürdüğümü bile sormadın," dedi. "Belki de seni atmak için en yakın uçuruma götürüyorumdur."

"Artık benim için hepsi bir. Nasıl olsa geri dönemem." Sesi kederli bir gülüşle titredi.

O gece Stepan her zamanki gibi gece yarısı eve döndü. Önce ahıra gitti, yerlere dökülen otları tekrar yemliğe attı, atın yularını çıkardı, sonra eve girdi. Kapıdaki zinciri çözerken, 'Herhalde gece ziyaretine gitmiş,' diye düşündü. Mutfağa girdi, kapıyı çarçabuk kapadı ve bir

cibrit çaktı. O akşam oyunda kazandığı için sakin, keyfi yerindeydi. Lambayı yaktı, hayretler içinde mutfaktaki dağınıklığa baktı, ama nedenini tahmin edemedi. Biraz şaşkın, yatak odasına gitti; kapağı açık sandık kara kara esniyordu. Yerde, Aksinya'nın aceleden unuttuğu eski bir hırka duruyordu. Stepan gocuğunu yırtarcasına çıkarıp şık getirmek üzere mutfağa koştu. Yatak odasının dört bir yanına göz gezdirdi ve sonunda anladı. Lambayı bıraktı, ne yaptığının pek farkında olmaksızın duvardan kılıcını aldı, parmaklarındaki damarlar kabaracak kadar sıktı kılıcın kabzasını. Aksinya'nın mavili sarılı hırkasını kılıcının ucuyla kaldırdı, havaya fırlattı ve hırka düşerken bir kılıç darbesiyle, hırkayı havada ikiye biçti.

Canı yanmış bir kurt gibiydi; hırsından mosmor bir halde hırka parçalarını tavana attı, tekrar attı, tekrar attı; keskin çelik bunları havada keserken ıslıklar çalıyordu.

Sonra kılıcın kabzasındaki düğümlü püskülü koparıp kılıcını bir kenara fırlattı; mutfağa gitti, masanın başına çöktü. Kafasını önüne eğdi, tir tir titreyen demir gibi parmaklarıyla masanın temizlenmemiş üstünü okşadı, okşadı...

XIII

BELA geldi mi, hiçbir vakit tek başına gelmez. Gregor'un evden ayrıldığı gecenin sabahı, Het Baba'nın dikkatsizliği yüzünden, Miron Korşunov'un cins boğası, en güzel kısrağını gırtlağından boynuzladı. Het Baba, beti benzi atmış, titreyerek, koşa koşa eve geldi:

"Felaket, efendi! Boğa, Allah cezasını versin, namussuz boğa..."

Miron telaşla, "Ee, ne olmuş boğaya?" diye sordu.

"Kısrağın canına okudu. Süstü* onu..."

Miron yarı giyinik vaziyette avluya koştu. Kuyunun başında Mitka, beş yaşındaki al boğayı odunla dövüyordu. Boğa başını yere eğmiş, gerdanı yerlere değerek ayaklarıyla karları eşeliyor, kuyruğunun çevresinde gümüşi tozlar kaldırıyordu. Dayağın karşısında yılacağı yerde dik dik böğürüyor, art ayaklarıyla saldırmaya hazırlanır gibi tepiniyordu. Mitka, kendisini kemerinden yakalayıp sürükle-

* Süsmek: Boynuz vurmak.

meye çalışan Mikhay'a aldırmaksızın hayvanın burnuna, yanlarına yapıştırıp duruyordu.

"Geri çekil Mitka... Tanrı aşkına. Süsecek seni! Efendi, neden bir şey söylemiyorsun şuna?"

Miron kuyunun yanına koştu. Çitin yanında duran kısrağın zavallı başı aşağı sarkmıştı. Kalkıp kalkıp inen yağız böğürleri terden sırılsıklamdı ve göğsünden aşağı kan akıyordu. Açık kestane doru sırtı ile böğürleri ürperiyor, hayvan titrek iniltiler koyveriyordu. Miron koşup atın göğsüne baktı. Gırtlağının hemen altında açılmış, bir insan eli sığacak kadar büyük ve kızıla boyanmış yaradan, hayvanın soluk borusu görünüyordu. Miron atın kâkülünden yakalayıp başını kaldırdı. Hayvancağız pırıl pırıl parlayan menekşe rengi gözlerini sahibine çevirmiş, sanki sessizce, 'Şimdi ne olacak?' der gibi bakıyordu. Ve Miron ona cevap verircesine, "Koş söyle birisine, meşe kabuğu soyup getirsin. Çabuk!" diye bağırdı.

Het Baba, kirli boynundaki âdem elması titreye titreye, ağacın birinden kabuk soymaya koştu. Mitka, avluda dönüp duran boğadan gözünü ayırmaksızın babasının yanına geldi.

Babası, "Kısrağı kâkülünden tut," diye emretti. "Birisi koşup biraz sicim getirsin. Çabuk! Yoksa kulağının tozuna yapıştırayım mı?"

Acı duymasın diye sicimi kısrağın kadife gibi yumuşak ve tüylü üst dudağına sıkıca sardılar.

İhtiyar Grişaka seke seke yanlarına geldi. Boyalı bir çanağın içinde, meşe palamudu renginde, kaynatılmış bir bitki suyu getirildi.

"Soğutun bunu," diye cırtlak sesiyle konuştu Grişaka. "Çok sıcak değil mi? Miron, dediğimi duydun mu?"

"İçeri gir baba. Üşüteceksin burada."

"Sana soğutun diyorum bunu. Kısrağı öldürmek mi istiyorsun?"

Yara yıkanıp temizlendi. Miron soğuktan donan parmaklarıyla bir çuvaldıza ham deriden yapılma sırım geçirip yarayı güzelce dikti. Eve girmek için daha arkasını dönmeden karısı mutfaktan yel yepelek geldi; telaşı pörsük, iri yanaklarından okunuyordu. Kocasını yan tarafa çağırdı:

"Natalya geldi, Miron!.. Ah, Tanrım!"

Miron rengi uçarak, "Yine ne oldu?" diye sordu.

"Gregor. Evi terk etmiş!" Lukiniçna, uçmaya hazırlanan bir karga gibi kollarını iki yana açmış, ellerini eteklerine çarpa çarpa inleyip duruyordu:

"Bütün köye rezil olduk! Tanrım, ne felaket! Ah!.."

Miron, Natalya'yı başında bir sal, sırtında kısa kışlık paltosuyla mutfağın ortasında dikilir buldu. Yanakları kıpkırmızı kesilmiş, gözlerinde iki damla yaş belirmişti kızın.

Babası mutfağa girerken, "Ne arıyorsun burada?" diye gürledi. "Kocan dayak mı attı? Geçinemiyor musunuz?"

Natalya kuru gözyaşlarını yutarak, "Bırakıp gitti!" diye inledi, sallandı ve babasının önünde dizlerinin üzerine düştü. "Babacığım, hayatım mahvoldu... Geri al beni... Gregor o kadınla gitti. Bıraktı beni. Babacığım, yerlerde çiğnendim ben!" diye hıçkıra hıçkıra ve babasının kızıl sakalına doğru yalvarırcasına bakarak, kesik kesik cümlelerle anlattı.

"Dur, dur bakalım hele..."

"Orada yaşamamın anlamı kalmadı artık! Geri al beni!" Dizlerinin üzerinde sürüne sürüne sandığın yanına gidip başını annesinin kollarına bıraktı. Yazması kaymış, düz, siyah saçları pespembe kulaklarının üstüne düşmüştü. Böyle zamanlarda gözyaşları mayıs sağanakları gibi olur. Natalya'nın annesi kızının başını çökük karnına bastırdı, onu avutmak için analık gayretiyle saçma sapan bir şeyler mırıldandı; öte yandan, çılgına dönen Miron dışarıya koştu.

"İki kızak koşun!" diye bağırdı.

Basamakta, bir tavuğun üstüne tünemiş harıl harıl iş çıkarmakta olan horoz onun bağırmasından korkup aşağı atladı ve öfkeli öfkeli ciyaklayarak, samanlığa doğru telaşla kaçtı.

"İki kızak koşun!" Miron merdivenin korkuluğunu tekmeleye tekmeleye artık işe yaramaz bir hale getirdi. Miron ancak, ahırdan çarçabuk bir çift at çıkarıp, hayvanların koşumlarını takan Het Baba'yı gördükten sonra eve girdi.

Natalya'nın eşyalarını almak için Melehov'lara Mitka ile Het Baba gitti. Het Baba dalgınlığından az daha bir yavru domuzu eziyordu. 'Belki de efendi şimdi kısrağı unutur,' diye aklından geçirip

sevindi ve dizginleri boşalttı. 'Ama ihtiyar şeytandır o, hiç unutmaz,' diye de kendi kendisiyle alay ederken, kırbacının ucunu atın karnının altındaki en nazik yerine sokmak için uzattı.

XIV

YEVGENİ Listnitski, Ataman Hassa Alayında teğmendi. Subaylar arası engelli at yarışları sırasında düşüp sol kolunu kırdıktan sonra, hastaneden çıkınca hava değişimi almış ve altı hafta için babasının yanına gitmişti.

İhtiyar General, Yagodnoye'de tek başına yaşıyordu. Karısını 1880'de Varşova yakınlarında arabayla giderlerken kaybetmişti. Kazak generaline açılan ateş generali tutmamış, ama arabayı delik deşik ederek karısıyla arabacıyı öldürmüştü. Listnitski iki yaşındaki oğlu Yevgeni'yle yalnız kalmıştı. Bu olaydan kısa bir zaman sonra general emekliye ayrılmış, dedesine 1812 Savaşı'nda gösterdiği yararlıktan ötürü bağışlanan, Saratov vilayetindeki kırk bin dönümlük topraklarını bırakarak Yagodnoye'ye taşınmış, orada kaskatı ilkelere bağlı, çok sade bir hayat sürmüştü.

Oğlu Yevgeni'yi, yaşı gelir gelmez askerî okula vermiş, kendisi de çiftlikle uğraşmaya başlamıştı. İmparatorun harasından saf kan damızlıklar almış, onları İngiltere'den ve Provalski haralarından gelme mükemmel kısraklara çiftleştirip yeni bir cins yetiştirmişti. Kendi harasında sığır yetiştirmiş, toprak satın almış, (emekçiler kiralayarak) tahıl ekmiş, güzleri ve kışları borzoylarıyla avlanarak geçirmiş, ara sıra da yemek salonuna kapanarak haftalarca içmişti. Midesinden rahatsızlanmış ve doktoru ona herhangi katı bir şey yemesini yasaklamıştı; yiyeceklerinden bütün besini çiğneyip emerek alır, posasını da, şahsi uşağı Venyamin'in tuttuğu bir gümüş tepsiye tükürürdü.

Venyamin kafasının üzerinde bir küme halinde duran gür, kara saçlarıyla, esmer, yarım akıllı bir köylüydü. Altı yıldan beri Listnitski'nin hizmetindeydi. İhtiyarın yanı başında ilk kez beklemek zorunda kaldığı vakit, ihtiyarın çiğnediği yiyecekleri tükürmesi midesini bulandırmıştı. Ama sonradan alışmıştı.

Malikânenin öbür sakinleri, aşçı Lukerya, çok yaşlı ahır uşağı Saşka ve çoban Tikon'du. Koca götüyle kabarmamış sarı bir hamur

yığınına benzeyen tombul suratlı, çiçekbozuğu Lukerya, ilk günden itibaren Aksinya'yı ocağın başına yaklaştırmadı.

"Efendi yazın dışarıdan işçi aldığı vakit, yemeği sen pişirirsin. Şimdi ben ilgilenirim bu işlerle."

Aksinya'ya haftada üç kere evin döşemelerini yıkamak, sayısız kümes hayvanını beslemek ve kümesi temiz tutmak işi verildi. İsteyerek çalışıyor, herkesi, hatta aşçıyı bile hoşnut etmeye uğraşıyordu. Gregor zamanının çoğunu kütüklerden yapılmış kocaman ahırda, Saşka ile geçiriyordu. İhtiyar adamın saçları kır bir yumak halindeydi, ama yine de herkes onu, senli benli, "Saşka" adıyla çağırırdı. Olasıdır ki, yirmi yıldan fazladır hizmet ettiği ihtiyar Listnitski bile unutmuştu onun soyadını. Saşka gençliğinde arabacılık yapmış, ama ihtiyarlayıp da elleri tutmaz, gözleri görmez olunca ahıra verilmişti. Tıknaz bir adamdı; yeşile çalan kır saçları (elinin üstündeki kıllar bile kırdı), gençliğinde yediği bir sopayla yassılmış bir burnu vardı. Çocuksu bir gülümseme yüzünden hiç eksik olmaz, dünyaya o hilesiz gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bakardı. Yüzünün bir havariyi andıran ifadesini, kırık burnuyla sarkık alt dudağı bozuyordu.

Askerliğini yaptığı sırada bir gün sarhoş olmuş, votka yerine bir yudum kezzap almıştı yanlışlıkla. Yakıcı sıvı alt dudağını yiyip çenesine kadar sarkıtmış, parlak, pembe bir yara izi bırakmıştı. Saşka votkaya çok düşkündü ve kafayı bulduğu zaman sanki evin efendisi kendisiymiş gibi avluda bir aşağı bir yukarı gezinirdi. İhtiyar Listnitski'nin yatak odasının penceresinin altına gider, ayaklarını yere vurarak, bas bas bağırırdı:

"Mikolay Lekseyeviç! Mikolay Lekseyeviç!"

Eğer ihtiyar Listnitski yatak odasındaysa hemen pencereye çıkardı.

"Sarhoşsun sen, işe yaramaz herif!" diye kükrerdi.

Saşka pantolonunu çekiştirir, ona göz kırpar ve gülümserdi. Gülümsemesi, buruşuk sol gözünün altından, ağzının sağ kenarında başlayan pembe yara izine kadar çapraz bir şekilde boydan boya yayılırdı; çarpık bir gülümsemeydi bu, ama yine de tatlıydı.

İnce, kirli parmağını tehditkâr bir şekilde sallayarak, "Mikolay Lekseyeviç, Ekselans, ben seni bilirim!" derdi.

Efendisi hoşgörüyle gülümser, nikotinden sararmış beş parmağıyla birden pos bıyıklarını burarken, "Hadi git yat!" derdi.

Ahır uşağı gidip çitin parmaklıklarına dayanır ve gülerdi:

"Beni içeriye alamazsın!" derdi. "Mikolay Lekseyeviç, sen de bana benziyorsun. Senle ben birbirimizi biliriz; balık suyu nasıl bilirse, öyle biliriz birbirimizi. Senle ben zenginiz. Ah!" Buraya gelince ne kadar zengin olduğunu anlatmak için kollarını yana açardı:

"Bizi herkes tanır bütün Don bölgesinde. Biz..." Saşka'nın sesi birden kederli, sevgi dolu bir ifadeye bürünürdü, "Seninle benim, Ekselans, her şeyimiz yerinde, yalnız bir burunlarımız berbat işte."

Efendisi kahkahadan mosmor kesilip bıyıklarını burarken, "Nedenmiş o?" diye sorardı.

Saşka gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıp dudaklarını yalayarak, havlar gibi, "Votkadan!" diye bağırırdı. "İçme, Mikolay Lekseyeviç, içme, yoksa ikimiz de iflas edeceğiz. Sen de ben de. Varımızı yoğumuzu içkiye vereceğiz!"

İhtiyar Listnitski pencereden bir yirmi kapiklik atarak, "Git, bunu da içkiye ver!" der, Saşka parayı havada yakalayıp kasketinin içine saklayarak cırtlak sesiyle bağırırdı:

"Eh, Allahaısmarladık General."

Efendisi, arkasından ne çıkacağını bildiği için, gülümseyerek, "Atlara su verdin mi?" diye sorardı.

"Ah, seni pis iblis seni! Gidi domuzun evladı!" Saşka öfkesinden morarır, sesi çatal çatal çıkardı. "Saşka atları suvarmayı unutacak ha! Gebersem bile yine de sürüne sürüne gider atlara bir kova suyu veririm. O da kalkmış..."

İhtiyar adam yersiz sorulan soruya fena halde öfkelenir, yumruklarını sallayıp küfrederek çeker giderdi. Onun yaptığı her şey affedilirdi, hatta içkisi ve efendisiyle senli benli oluşu bile. Bir ahır uşağı olarak onun gibisi bulunamazdı. Yaz kış ahırda, boş bir bölmede yatardı. O hem ahır uşağı hem de at doktoruydu; baharda birtakım otlar toplar, bozkırdan, vadiden kökler çıkarırdı ilaç kaynatmak için. Ahırın duvarlarında hevenk hevenk kurutulmuş otlar asılıydı, soluğan hastalığını iyi etmeye civanperçemi otu, engerek sokmasına karşı merhem olarak yılan gözü, ayaklar için kara yaprak, yaralara sürmek

için söğütlerin köklerinde biten minicik beyaz bir ot ve atların çeşitli hastalık ve dertlerine karşı daha bir sürü pek az bilinen deva.

Saşka'nın yattığı bölmede, yaz kış insanın genzini gıcıklayan anlaşılması güç bir koku, havada sallanan ince bir örümcek ağı gibi hiç eksik olmazdı. Tahta kadar sert basılmış otların üstüne atılan bir velense ile at teri kokan kendi gocuğu, kalın tahtadan yatağının üstünde döşek ve yatak takımı vazifesi görürdü. Bir kaputla gocuk, ihtiyarın dünyadaki bütün varı yoğuydu.

İriyarı, kalın kafalı bir Kazak olan Tikon, Lukerya'yla yaşar ve kadını gereksiz yere Saşka'dan kıskanırdı. Her ay bir kere, ihtiyarı yağlı gömleğinin düğmesinden tutarak konağın arkasına çekerdi.

"Moruk, benim kadınıma sakın göz koyayım deme!"

Saşka anlamlı anlamlı göz kırpar, "Söz veremem, ama..." derdi.

"Uzak dur ondan!" diye yalvarırdı Tikon.

"O çopur suratı hoşuma gidiyor delikanlı. Sen bana çopur suratlı bir orospu ver, votka bile istemem. Suratları ne kadar çopur olursa, erkek milletine o kadar düşkün olur bu çapkınlar."

"Yaşına bak da kendinden utan... Üstelik de doktor olacaksın; atlara bakar, onların her derdinden anlarsın bir de."

"Ben her türlü doktorluktan anlarım," diye dayatırdı Saşka.

"Uzak dur ondan dede. Doğru değil."

"Günün birinde şu Lukerya'yı elime geçireceğim delikanlı. Sahip olacağım ona evladım. Sen Lukerya'ya şimdiden veda et, onu senden alıp kaçıracağım. Üzümlü kek gibi mübarek kadın, yalnız üzümleri çıkarılmış işte. Tam bana göre!"

Tikon içini çekip cebinden birkaç bozukluk çıkarırken, "Sakın görmeyeyim, yoksa öldürürüm seni," derdi. Ve bu her ay böyle devam eder giderdi.

Yagodnoye'de yaşam bir uyuşukluk, bir rehavet içinde ufalanıp gidiyordu. Malikâne bütün işlek yollardan uzak bir vadideydi, sonbahar gelir gelmez de civar köylerle ulaşım kesilirdi. Kışın inlerinden çıkan kurt sürüleri gelir, ulumalarıyla atları ürkütürdü. Tikon, efendisinin çiftesini alarak onları korkutup kaçırmaya gider, Lukerya da koca kıçını kaba bir battaniyeye sarıp, yağlı çopur suratının içinde kaybolan gözleriyle oturur, merakla silah seslerini bek-

lerdi. Böyle zamanlarda Lukerya'nın hayal evi, çirkin, dazlak kafalı Tikon'u gözünü budaktan esirgemeyen yakışıklı bir delikanlı haline sokar ve servis kapısı açılıp da Tikon bir buhar bulutuyla içeri girince, Lukerya hemen ona yatakta yer açar, kumrular gibi mırıldanarak erkeğini sıcacık kollarının arasına alırdı.

Yazları Yagodnoye'de işçilerin sesleri gece geç vakitlere kadar bir uğultu halinde yükselirdi. Beyefendi, yüz on dönüm kadar toprağa birkaç çeşit tahıl ekmişti; bunların hasadını kaldırmak için de işçi tutardı. Ara sıra Yevgeni gelir, meyve bahçesinde, otlakta dolaşır, canı sıkılırdı. Sabahları gider, ufak gölde balık tutarak vakit geçirirdi. Orta boylu, basık göğüslü olan Yevgeni'nin başının sağ tarafında Kazak usulü bir kâkülü vardı; bedenine oturan bir subay gömleği giyerdi.

Gregor hizmete başladığının ilk günlerinde sık sık genç efendisinin yanında bulunuyordu. Bir gün Venyamin, uşakların dairesine gelip kıvırcık başını eğerek, "Küçük bey seni istiyor Gregor," dedi.

Gregor, birçok sefer olduğu gibi Yevgeni'nin odasına gidip kapının yanında ayakta durdu. Efendisi ona bir sandalye gösterdi. Gregor sandalyenin ucuna ilişti.

"Nasıl, atlarımızı beğendin mi?"

"Güzel atlar. Kır çok güzel."

"Ona bol bol idman yaptır, ama dörtnala kaldırma."

"Saşka Dede de aynı şeyi söyledi."

"Çetin nasıl?"

"Doru mu? Çok güzel bir at. Yalnız nalı gevşemiş biraz, onu yeniden nallamak gerekecek."

Küçük bey duman rengi gözlerini kısarak, "Mayısta eğitim kampına gideceksin değil mi?" diye sordu.

"Evet."

"Ben atamanla konuşurum. Gitmene gerek kalmaz."

"Teşekkür ederim efendim."

Bir anlık bir sessizlik oldu. Yevgeni üniformasının düğmelerini çözüp, bir kadın göğsünü andıran bembeyaz göğsünü kaşıdı.

"Kocasının Aksinya'yı senden almasından korkmuyor musun?"

"Hayır, geri almaz onu artık."

"Nereden biliyorsun?"

"Geçen gün mıh almaya indiğimde köyde birisine rastladım. Stepan'ın içkiye vurduğunu söyledi. Artık Aksinya'yı istemediğini, daha ateşli birisini bulacağını söylemiş."

Listnitski, Gregor'un başının üzerinden ötelere doğru bakarken, gülümseyerek, "Aksinya hoş bir kadın," dedi; gülümseyişinde çapkınca bir hal vardı.

Gregor, "Fena değildir," diye onu onayladı ve yüzü bulutlandı.

Yevgeni'nin hava değişimi bitmek üzereydi. Artık boynunda askı taşımıyor, kolunu rahatça bükebiliyordu.

Son birkaç gün vaktinin büyük kısmını Gregor'un odasında geçirdi Yevgeni. Aksinya, kalın bir kir tabakası kaplamış duvarları boyamış, pencere pervazlarını fırçalamış, yer tahtalarındaki lekeleri tuğla kırığıyla kazımıştı. Boş, ama sevimli odada kadın elinin sıcaklığı ve insanı saran bir hava vardı. Subay, modaya uygun kısa kaputunu omuzlarına atar, ziyaretleri için Gregor'un atlarla ilgilendiği saatleri seçerdi. Önce mutfağa uğrar, bir iki dakika Lukerya'yla şakalaşır, sonra öteki odaya geçerdi. Bir taburenin üzerine oturur, sırtını kamburlaştırıp gülümseyerek, hayâsız bakışlarını Aksinya'ya dikerdi. Aksinya onun orada bulunuşundan sıkılır, elindeki yün şişleri titremeye başlardı.

Yevgeni sigarasını tüttüre tüttüre odayı masmavi bir dumanla doldurur, "Ee, Aksinya, işler nasıl gidiyor bakalım?" diye sorardı.

"Çok iyi gidiyor, teşekkür ederim."

Aksinya gözlerini kaldırır, teğmenin, isteğini belli eden saydam bakışlarıyla karşılaşınca kıpkırmızı kesilirdi. Yevgeni'nin o çırılçıplak bakışları tatsız, tatsız olduğu kadar da sinir bozucuydu. Aksinya bir an önce odadan kaçmak için bahaneler arayarak Yevgeni'nin sorularına kaçamaklı cevaplar verirdi.

"Gidip ördeklere yem vermem gerek."

"Acelesi yok. Beklesin ördekler." Yevgeni gülümser, dar külot pantolonunun içinde bacakları titrer ve Aksinya'yı, geçmişine ilişkin sorularla bunaltmaya devam ederdi. Sorularını sorarken, babasınınkine benzeyen sesini biraz daha kalınlaştırarak, billur kadar duru gözlerini dikip şehvetli şehvetli, yalvarır gibi konuşurdu.

Gregor geldiği zaman, Yevgeni'nin gözlerindeki ateş söner, Gregor'a bir sigara ikram eder, çarçabuk kalkar giderdi.

Gregor, Aksinya'nın yüzüne bakmaksızın sorardı:

"Ne istiyormuş?"

Subayın bakışlarını hatırlayan Aksinya, zoraki bir gülümsemeyle, "Nereden bileyim?" derdi. "Geldi, böyle oturdu Grişa," (Yevgeni'nin sırtını nasıl kamburlaştırarak oturduğunu gösterirdi) "oturdu, oturdu, içime fenalıklar geldi."

"Sen mi davet ettin onu?" derken Gregor'un gözleri öfkeyle kısılırdı.

"Ne diye davet edecekmişim?"

"Ayağını denk al, yoksa bir gün onu merdivenden aşağı tekmeyle atarım."

Aksinya, Gregor'a gülümseyerek bakar ve onun bu sözü gösteriş olsun diye mi, yoksa ciddi mi söylediğine karar veremezdi.

XV

PERHİZİN dördüncü haftasında kış şiddetini kaybetti. Don, yavaş yavaş çözülmeye, ince buzlar kenarlara doğru çekilmeye başladı; yukarıdan aşağıya erimeye başlayan buzlar gri bir renk alıp sünger gibi kabardı. Akşam vakti, çok eskiden beri kabul edilmiş bir söylentiye göre havanın dona çekeceğine işaret eden, hafif bir mırıltı geldi tepelerden, ama aslında donlar çözülmeye başlamıştı bile. Sabahleyin ısırıcı bir don havası vardı, ama öğleye doğru yer yer buzlar kalkmış, toprak ortaya çıkmış, insanın burun deliklerine mart kokusu ve çürümüş ot kokusu gelmeye başlamıştı.

Miron Korşunov tarla sürme mevsimine hazırlanmakta ağırdan alıyor, uzamaya başlayan günleri sundurmada, tırmıkların dişlerini sivriltip araba tekerleklerini onararak geçiriyordu. İhtiyar Grişaka genellikle Perhizin dördüncü haftasında oruç tutardı. Soğuktan mosmor bir halde kiliseden eve döner, gelini Lukiniçna'ya yakınırdı:

"Şu papaz sinirimi bozuyor. Beş para etmez. Yumurta yüklemiş arabacı kadar ağır yürütüyor ayini."

"Paskalya'dan önceki hafta tutsan orucu daha iyi edersin, o zaman havalar da daha sıcak olur."

Grişaka, "Natalya'yı çağır," derdi, "söyleyeyim de bana daha sıcak tutacak bir çift çorap örsün."

Natalya hâlâ Gregor'un bir gün ona döneceğine inanıyordu; onu özlüyor, bekliyor ve kulağına fısıldanan uyarıcı, makul laflara aldırmıyordu. Gecelerini, uzandığı yatağında, haksız yere ve beklenmedik bir şekilde uğradığı hakaretin altında yıkılmış bir halde, ezik bir özlem içinde geçiriyordu. Üzüntüsüne yeni üzüntüler eklenmişti; ardından başka üzüntülerin de gelmesini buz gibi dehşet içinde, ormanda çırpınan yaralı bir kuş gibi, kızlık odasında yürek çarpıntıları içinde gezinerek bekliyordu. Eve döndüğü ilk günden beri kardeşi Mitka ona garip garip bakmaya başlamıştı; sonunda bir gün Natalya'yı sundurmada yakalayıp, açık açık sordu:

"Hâlâ Grişa'ya tutkun musun?"

"Sana ne?"

"Seni biraz neşelendirmek istiyorum."

Natalya onun gözlerinin içine baktı ve bu gözlerde gördüğü ifade ona dehşet verdi. Mitka'nın yeşil kedi gözleri pırıldıyor, incecik yarıkları sundurmanın loş aydınlığında yağlı yağlı parlıyordu. Natalya kapıyı hızla vurarak dedesinin odasına kaçtı, orada durup güm güm atan kalbini dinledi. Ertesi gün Mitka, avluda karşısına çıktı Natalya'nın. Mitka taze otları alt üst etmekte olduğu için, düz saçlarına ve kürk başlığına takılmış ot sapları sarkıyordu başından. Natalya da köpekleri domuzların teknesi başından kovuyordu.

"Kendini üzme Natalya..."

Natalya kendini korumak için ellerini kaldırarak, "Babama söylerim," diye bağırdı.

"Aptalın birisin sen!"

"Uzak dur, hayvan!"

"Ne bağırıyorsun?"

"Çekil Mitka! Yoksa hemen gidip babama söylerim. Hangi cesaretle bana öyle bakıyorsun? Sende hiç utanma yok mu? Yer yarılıp da nasıl içine girmiyorsun, hayret!"

"Girmiyorum işte, girmiyorum!" Mitka ayağını yere vurarak sözüne kuvvet verirken, bir yandan da Natalya'ya doğru sokuldu.

"Yaklaşma bana Mitka!"

"Şimdi yaklaşmayacağım, ama geceleyin geleceğim. Yemin ederim ki geleceğim!"

Natalya tir tir titreyerek avludan ayrıldı. O gece yatağını sandığın üzerine yaptı ve yanına küçük kız kardeşini de aldı. Bütün gece kıpır kıpır döndü durdu; gözleriyle karanlığı yarmaya çalışarak kulaklarını dikti, en ufak bir ses duyar duymaz çığlıklarıyla bütün evi ayağa kaldırmaya hazır bekledi. Ama sessizliği, yan odada uyuyan Grişaka'nın horultusuyla, kız kardeşinin ara sıra çıkardığı hırıltıdan başka bir şey bozmadı.

Yaşam yumağı yalnız kadınların bildiği bu sürekli ve avutulmaz kederle dolu günler içinde çözülmeye devam etti.

Evlenme girişimi dolayısıyla yakın zaman önce uğradığı hakaretin etkisinden kurtulamayan Mitka, kötü, huysuz bir insan olmuştu. Her akşam evden çıkıyor, ta şafak vakti dönüyordu. Kocaları askerde ya da uzaktayken gönül eğlendirmek isteyen kadınlarla düşüp kalkıyor, kâğıt oynamaya Stepan Astakov'un evine gidiyordu. Babası onun davranışlarını gözünden kaçırmıyor, ama şimdilik hiçbir şey söylemiyordu.

Natalya Paskalya Yortusundan birkaç gün önce Mokov'un dükkânında Panteley'le karşılaştı. Panteley seslendi ona:

"Dur bir dakika!"

Natalya durdu. Ona uzaktan uzağa Gregor'u hatırlatan kayınbabasının yüzünü görünce yüreği bir özlemle burkuldu.

İhtiyar sanki kendisi bir suç işlemiş gibi ona alelacele bakıp gözlerini indirerek, "Neden ara sıra uğrayıp biz ihtiyarların hatırını sormuyorsun?" dedi. "Karım özledi seni... Eh, nasılsın bakalım?"

Natalya sıkılganlığını attı:

"Teşekkür ederim..." dedi ve bir an duraksadıktan sonra ("Baba!" demek gelmişti içinden), "Panteley Prokofyeviç," diye ekledi. "Evde işler başımdan aşkın."

İhtiyar başını acı acı sallayarak, "Oğlumuz Grişa... Ah!" dedi. "Bizi yüzüstü bıraktı, haydut. Birlikte ne de güzel yaşıyorduk."

Natalya, boğazına bir gıcık düğümlenerek, cırtlak bir sesle, "Ne yapalım babacığım," dedi, "demek kısmet değilmiş."

Natalya'nın gözlerinin dolduğunu gören Panteley sıkıntılı bir şekilde kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı. Dudaklarını büken Natalya gözyaşlarını tutmak için kendini zorluyordu.

"Allahaısmarladık yavrum," dedi Panteley. "Onun için üzme kendini, üzme o köpoğlusu için! Senin serçe parmağının tırnağına bile layık değil o. Belki geri döner. Onu görmek isterdim. Onu bir elime geçirmek isterdim."

Natalya başını göğsüne eğerek ayrıldı. Panteley koşmaya hazırlanıyormuş gibi sık sık ayak değiştirerek olduğu yerde duruyordu. Natalya köşeyi dönerken, başını çevirip geriye baktı; ihtiyar adam değneğine dayanmış topallaya topallaya meydanın öbür yanına doğru yürüyordu.

XVI

BAHAR yaklaşırken Stokman'ın tamirhanesindeki toplantılar da seyrekleşti. Köylüler tarlada çalışma hazırlıklarını yaptığı için yalnızca değirmenden makinist İvan Alekseyeviç ile Uşak geliyor, David'i de yanlarında getiriyordu. Paskalya'dan önceki perşembe akşamı erkenden tamirhanede toplandılar. Stokman sedire oturmuş elli kapiklik bir paradan yaptığı gümüş yüzüğü eğeliyordu. Pencereden giren güneş ışınları yerde kare şeklinde, tozlu, sarı ile pembe karışımı bir aydınlık yapıyordu. Makinist eline bir kerpeten alarak evirip çevirmeye başladı.

"Geçen gün bir piston hakkında fikrini almak için efendiye çıkmıştım," dedi. "Pistonu Millerovo'ya göndermek gerekecek, burada tamir edemiyoruz. Bu kadar bir çatlak var pistonda." İvan Alekseyeviç pistondaki çatlağın boyunu serçe parmağıyla gösterdi.

Stokman eğelediği paradan etrafa gümüş tozlar saçarak, "Millerovo'da bir fabrika var değil mi?" diye sordu.

"Bir dökümhane var. Geçen yıl birkaç gün orada kalmam gerekmişti."

"Çok işçisi var mı?"

"Dört yüz kadar sanırım."

Stokman düşünceli bir tavırla sordu:

"Ne biçim adamlar?"

"İşleri iş onların. Hiç de senin proleterlerinden değiller. Bir yığın gübre."

Kısa kalın parmaklarını dizlerinin altına almış, Stokman'ın yanında oturmakta olan Uşak, "Nedenmiş o?" diye sordu. Değirmen işçisi David, çizmeleriyle ezdiği kuru talaşların hışırtısını duymaktan aldığı keyifle gülümseyerek bir aşağı bir yukarı geziniyordu odada. Sanki diz boyu kuru yapraklarla örtülü bir dere boyunda geziniyormuş da, kırmızı yapraklar ayaklarının altında yumuşak yumuşak rahatça eğilirken, ayaklarının dibinden ıslak otlar diri diri dikiliyormuş gibi geliyordu ona.

"Hepsinin hali vakti yerinde de ondan. Her birinin ufak da olsa kendi evi, bir karısı var; her türlü rahatı yerinde. Hiç değilse, onların yarısı çıkarları için Protestan olmuştur, vaizleri de mal sahibinin kendisi; aralarından su sızmaz bunların, üstlerindeki pisliği de çapa ile kazıyamazsın."

David bilmediği kelimenin üzerine basa basa, "İvan Alekseyeviç, nedir bu Protestanlar?" diye sordu.

"Protestanlar mı? Onlar da kendi usullerince Tanrıya tapar. Katolikler gibi bir çeşit mezhep."

Uşak, "Her aptalın kendine göre bir deliliği vardır," diye ekledi.

İvan Alekseyeviç, "Dediğim gibi, Sergey Platonoviç'i görmeye gittim," diye hikâyesine devam etti: "Atyopin de oradaydı, o yüzden bana dışarıda beklememi söyledi. Oturup beklerken kapıdan konuşmalarına kulak misafiri oldum. Mokov, yakında Almanlarla savaş çıkacağını söyledi; bir kitapta okumuş. Ama Atyopin, Rusya'yla Almanya arasında savaş olamayacağını söyledi."

İvan Alekseyeviç, Atyopin'in peltek telaffuzunu o kadar güzel taklit etti ki, David kesik bir kahkaha attı, ama Uşak'ın yüzündeki alaycı ifadeyi görünce hemen sustu.

"Almanya'yla savaş olmaz, çünkü Almanya karnını doyurmak için bizim tahılımıza muhtaç," diye İvan Alekseyeviç duyduğu konuşmayı nakletmeye devam etti: "Arkasından bir üçüncü ses duydum; sonradan onun ihtiyar Listnitski'nin oğlu, şu subay olduğunu anladım. O, 'Almanya ile Fransa arasında üzüm bağları yüzünden bir savaş çıkacak, ama ucu bize dokunmaz,' dedi." İvan, Stokman'a dönerek, "Ne dersin Osip Davidoviç?" diye sordu.

Stokman açık avucunun içindeki yüzüğe dikkatle bakarak, "Benim pek müneccimliğim yoktur," diye cevap verdi.

Uşak, "Savaş başlarsa biz de mutlaka katılırız," diye fikir beyan etti. "İstesen de istemesen de saçımızdan tutup sürüklerler bizi savaşa."

Stokman kerpeteni nazik bir şekilde makinistin elinden alırken, "Mesele şu çocuklar," dedi. Durumu iyice anlatmak niyetiyle, ciddi bir şekilde konuşuyordu. Uşak, sedire iyice yerleşti, David'in dudakları gerilerek sağlam dişlerini meydana çıkardı. Stokman o canlı, özlü üslubuyla, kapitalist devletler arasındaki pazar ve sömürge mücadelesini anlattı. Sözlerini bitirdiği zaman İvan Alekseyeviç öfkeyle sordu:

"Peki ama biz ne oluyoruz?"

Stokman gülümseyerek, "Başkaları kafayı çekecek, ama sizin başlarınız ağrıyacak," dedi.

Uşak alaycı bir tavırla, "Çocuk olmasana," dedi. "Atasözünü bilirsin, 'Efendiler kavga eder, uşakların kâkülleri titrer.'"

İvan Alekseyeviç bir türlü baş eğmeyen, büyük bir düşünceyi alaşağı etmeye çalışıyormuşçasına kaşlarını çatarak, "Hıh," dedi.

David, "Bu Listnitski de neden bu kadar sık uğruyor Mokov'a? Kızı için mi, ha?" diye sordu.

Uşak, garazkâr bir ifadeyle, "Korşunov yumurcağı oradan ağzının payını aldı zaten," diye lafa karıştı.

"İvan Alekseyeviç, duydun mu? Neden burnunu o kadar sokuyor şu subay oraya?" diye tekrarladı David.

İvan Alekseyeviç dizlerinin arkasına bir kırbaç yemiş gibi birden irkildi.

"Ha? Ne diyorsun?"

"Ooo, uyuyor seninki. Listnitski'den bahsediyoruz."

"İstasyona gidiyormuş subay. Evet, bakın size daha başka havadis de vereyim. Evden ayrıldığımda kimi görsem beğenirsiniz? Gregor Melehov'u! Elinde kırbaç, dışarıda duruyordu. 'Ne yapıyorsun burada Gregor?' dedim. 'Teğmen Listnitski'yi Millerovo İstasyonuna götürüyorum,' dedi."

"Listnitski'nin arabacılığını yapıyor," diye açıkladı David.

"Zengin sofrasındaki kırıntılarla geçiniyor işte!"

"Zincire vurulmuş köpeğe benziyorsun Uşak, herkese hırlıyorsun."

Konuşma, hızını kaybetti. İvan Alekseyeviç gitmek üzere kalktı.

Uşak son bir kez daha takılarak, "Acelen ne, ayine mi katılacaksın?" dedi.

"Ben her Allahın günü birkaç kere katılırım ayine."

Stokman konuklarını kapıya kadar geçirdi, sonra tamirhanesinin kapısını kilitleyip evine geçti.

Paskalya Yortusunun başladığı pazardan önceki gece, göğü kara kara bulutlar kapladı ve yağmur başladı. Köyün üstüne çiğ bir karanlık bütün ağırlığıyla çöktü. Hava kararmaya yüz tuttuğu sırada Don da yuvarlana yuvarlana uzaklaşan uzun iniltiler çıkararak çatırdamaya başladı ve sıkışan buzlar yüzünden ilk buz tepeciği suyun üzerinde yükseldi. Buz, dört verstlik bir mesafe içinde bir anda parçalandı ve akıntı aşağı sürüklendi. Kilisenin köylüleri ayine çağıran çanı bir fon müziği gibi makamla çalarken, buz yığınları birbirine ve kıyılara çarparak parçalanıyordu. Don'un sola döndüğü ilk kıvrımda sular bent gibi birikti. Üst üste yığılan buz parçalarının çıkardığı çatırtılar ta köye kadar ulaşıyordu. Daha şimdiden yer yer çamurlu su birikintileriyle dolan kilise alanından, içeride ayin yapanların yavaş sesle ettiği dualar duyuluyor; kafesli pencerelerde, bayram sevinciyle titreşen ışıklar pırıldarken avlunun karanlıklarında delikanlılar kızları sıkıştırıp öpüyor, birbirlerinin kulağına açık saçık hikâyeler fısıldıyordu.

Kilise bekçisinin evi, bölgenin dört bir yanındaki köylerden gelen Kazaklarla dolmuştu. Yorgunluktan ve havasızlıktan bitkin haldeki insanlar sıraların üzerinde, hatta yerlerde kıvrılmış uyuyordu.

Çürük basamaklara oturmuş adamlar sigaralarını tüttürürken, havadan, kış ürününden söz ediyorlardı.

"Siz tarlaya ne zaman çıkacaksınız?"

"Herhalde Paskalya'dan sonra."

"Sizin işiniz kolay, oraların toprakları kumludur."

"Bir kısmı öyle, dere boyunun beri yanında bir tuz havuzu var."

"Şimdi toprak iyice emecek suyu."

"Biz geçen yıl sürdüğümüzde kıkırdak gibiydi toprak, bütün yol boyunca sert ve yapışkandı."

Basamaktan tiz bir ses, "Dunya, neredesin?" diye seslendi.

Kilise kapısının oradan kısık bir erkek sesi duyuluyordu:

"Öpüşecek başka yer mi bulamadınız!.. Defolun be pis yumurcaklar! Amma kafa be!"

Karanlıktan, kararsız, genç bir ses cevap verdi:

"Sen git de kendi avlundaki kancığı öp! Kendine bir eş bulamıyor musun?"

"Kancık mı? Ben sana öğre..."

Koşuşan vıcık vıcık ayak sesleri, etek hışırtıları...

Damdan cam sesini andıran şıpırtılarla su damlıyordu. Tekrar o kara ve çamurlu toprak gibi yapışkan ses pes perdeden duyuldu:

"Prohor'un pulluklarından birini almak istedim, on iki ruble verdim, vermedi. Onda ucuza mal verecek göz yok zaten..."

Don'dan kesintisiz bir çatırtı, bir hışırtı ve ıslık sesi geldi; sanki süslenmiş püslenmiş vardakosta* bir orospu geniş eteklerini hışırdata hışırdata geçiyordu.

Gece yarısı Mitka Korşunov, bindiği çıplak atı yapışkan karanlığın içinde, nal şakırtılarıyla ortalığı inlete inlete sürerek kiliseye geldi. Gem kolunu atın yelesinin üzerine bağladı, hayvanın tüten sağrısına bir şaplak attı. At toynaklarının çıkardığı vıcık vıcık sesi bir süre dinledi, sonra kemerini düzelterek avluya girdi. Kapının ağzında kasketini çıkarıp dindar bir tavırla başını eğdi ve kadınları yara yara mihraba doğru ilerledi. Kazaklar sol tarafta simsiyah bir yığın halinde toplanmıştı; sağ tarafta alacalı bulacalı kadınlar kalabalığı vardı. Mitka babasını ön sırada buldu ve onu dirseğinden tutup kulağına fısıldadı:

"Baba, bir dakika dışarı gelsene."

Kalın bir perde gibi inen birbirine karışmış kokular içinden geçip kilisenin dışına çıkmaya çalışırken, Mitka'nın burun kanatları titredi. Yanan mumların çıkardığı duman, kadınların terli vücutlarından yayılan koku, yalnız Noel'de ve yortularda giyilen elbiselerin mezarlığı andıran pis kokuları, yaş deri, naftalin ve oruçlu karınların çıkardığı osuruk kokuları midesini bulandırmıştı.

Sundurmada, Mitka ağzını babasının kulağına yaklaştırdı:

"Natalya ölüyor!"

---

* Vardakosta: İri yarı ve gösterişli (kadın).

XVII

GREGOR, Yevgeni'yle istasyona yaptığı yolculuktan Paskalya'dan önceki pazar günü döndü. Çözülmeye başlayan donlar yüzünden yer yer karların kalkmış olduğunu gördü; yol bir iki gün içinde bozuluvermişti.

İstasyondan yirmi beş verst kadar uzaktaki bir Ukrayna köyünde, bir ırmağı geçerken az kalsın atlarını kaybediyordu. Köye sabah erken varmıştı. Bir gece önce ırmağın buzları çözülüp parçalanmış, akıntıyla sürüklenmeye, kabaran ırmak da köpük köpük çamurlu sularıyla sokakları tehdit etmeye başlamıştı. Atlara yem vermek için yol üstünde indiği han, ırmağın öte tarafında kalıyordu. Gregor, suların gece yükselebileceğini düşünerek ırmağı geçmeye karar verdi.

Gidişte, buzların üzerinden geçtiği noktaya vardı ve ırmağın yatağını aştığını gördü. Suların ortasında kırık bir çit parçasıyla yarım bir araba tekerleği anafora kapılmış dönüyordu. Kıyıda, üzerinde kar kalmamış kumlarda taze kızak izleri görülüyordu. Benek benek köpük içinde kalan terli atları durdurdu, izlere daha yakından bakmak için yere atladı. Kıyıda izler biraz sola kıvrılıyor ve suyun içinde kayboluyordu. Gözleriyle karşı kıyıya kadar olan mesafeyi ölçtü; en çok elli adımdı. Koşumları kontrol etmek için atların yanına gitti. O sırada en berideki kulübeden çıkan yaşlı bir Ukraynalı onun yanına geldi.

Gregor elinde tuttuğu dizginlerle kaynayan kahverengi seli işaret ederek, "Geçmeye elverişli bir yer var mı?" diye sordu.

"Bu sabah geçenler oldu."

"Derin mi?"

"Hayır, ama kızağına su girebilir."

Gregor dizginleri toparladı, kırbacını elinde hazır tutup sert bir komutla atları dehledi. Atlar homurdanıp hırslı hırslı soluyarak, istemeye istemeye ilerledi. Gregor ayakta, kamçısını şaklattı.

Sol yandaki doru, başını ileri alıp kayışlara asıldı. Gregor, hayvanın ayaklarına baktı; su, kızağın ön tarafında kaynaşıyordu. Su önceleri atların dizkapaklarına kadar yükseliverdi. Gregor onları geri çevirmeye çabaladı, ama atlar dizginlere itaat etmeyip canlarını kurtarma gayretiyle yüzmeye başladı. Kızağın kıçı akıntıyla döndü, hayvanların başları akıntıya karşı kaldı. Su dalga dalga hayvanların

sırtından aşıyor, kızak da sarsıla sarsıla onları kuvvetle akıntı aşağı çekiyordu.

Ukraynalı kıyı boyunca bir yandan koşuyor, bir yandan da kürklü başlığını sallayarak, "Hey! Hey! Sağa!" diye bağırıyordu.

Gregor çılgın gibi bağırarak atları durmadan gayrete getiriyordu. Sürüklenen kızağın arkasında köpüklü anaforlar oluşuyordu. Kızağın ayakları, gece sürüklenip giden köprüden kalma bir kazığa çarpınca, kızak hayret edilecek kadar rahat bir şekilde tersyüz oluverdi. Gregor nefesini tutarak baş aşağı suya daldı, ama dizginleri elinden bırakmadı. Sallanan kızak onu öteye itti ve su Gregor'u inatla aşağı doğru çekmeye başladı. Dizginleri bırakıp kızağın ayaklarından birini yakalamayı başardı, kızağın kenarına tutuna tutuna, falakaya kadar çekti aldı kendisini. Tam falakanın demirli ucunu yakalayacağı sırada, akıntıya karşı mücadele etmekte olan doru at bir ileri hamle sırasında art ayağıyla Gregor'un dizine çarptı. Soluğu kesilen Gregor kızağı bırakıp koşum kayışlarına el attı. Attan öteye doğru sürüklendiğini, ellerinin gücünü kaybettiğini hissetti. Soğuk iliklerine kadar işlemişti; atın başına ulaşmayı başardı, ölüm korkusuyla dehşete düşen hayvan, deli deli bakan kan çanağına dönmüş gözlerini Gregor'un irileşen gözbebeklerine dikti.

Kayganlaşmış deri dizginleri tekrar tekrar eline geçirmeye çalıştı, ama her seferinde dizginler parmaklarının arasından kaydı. Bacakları birdenbire yere değdi. Sürüklene sürüklene kendini kıyıya aldı, ayakları üzerinde sendeleyerek doğrulmaya çalışırken atlarından biri onu göğüsleyip yere yıktı.

Atlar Gregor'un üzerinden geçti, kızağı deli gibi sudan çekip çıkardı ve birkaç adım ötede üzerlerinde duman tüte tüte, yorgunluktan tir tir titreyerek durdular. Hiçbir acı duymayan Gregor ayağa fırladı; soğuk her yanını dayanılmayacak kadar sıcak bir kuştüyü gibi sarmıştı. Atlardan daha çok titreyen Gregor, bacaklarının sütten yeni kesilmiş bir bebek kadar güçsüz olduğunu hissetti. Yavaş yavaş aklını başına topladı, kızağı döndürüp ayaklarının üstüne oturttu ve hayvanları ısıtmak için dörtnala kaldırarak sürdü. Köyün yoluna, sanki düşmana saldırır gibi uçarak girdi ve ilk gördüğü bahçe kapısından içeri hızını kesmeden daldı.

Ev sahibi konuksever bir Ukraynalı çıktı; oğlunu atlara bakmaya gönderip kendisi de Gregor'un soyunmasına yardım etti. İtiraz kabul etmez bir sesle karısına ocağı yakmasını emretti. Gregor elbiseleri kururken, ev sahibinin pantolonunu giyerek ocağın üzerine uzandı. Etsiz bir lahana çorbası içtikten sonra da yatıp uyudu.

Şafak sökmeden çok önce tekrar yola çıktı. Önünde daha yüz otuz beş verstlik yol vardı ve her dakikası kıymetliydi. Yakında bozkır bahar selleriyle geçilmez bir hal alacaktı; eriyen karlar her küçük dereyi ya da dere yatağını kükreyen bir sel haline getirmişti.

Karın eridiği kara topraklı yol atları tüketiyordu. Gregor sabah ayazının dondurduğu yolun üstünde kızağı sürerek, yolundan dört verst kadar sapa düşen bir köye vardı. Atlar ter içinde tütüyor, arkada kızak ayaklarının toprakta bıraktığı izler pırıl pırıl parlıyordu. Gregor kızağı orada bırakıp, atlardan birinin çıplak sırtına atladı, ötekini de yedeğine alarak tekrar yola çıktı. Yortudan önceki pazar günü sabahı Yagodnoye'ye vardı.

İhtiyar Listnitski onun yolculuk hikâyesini dikkatle dinledi ve atları görmek için dışarı çıktı. Saşka, çökmüş böğürlerine öfkeli gözlerle baktığı hayvanları avluda bir aşağı bir yukarı götürüp getiriyordu.

Efendi, "Hayvanlar ne durumda?" diye sordu. "Güçlerini tüketmemişlerdir inşallah?"

"Hayır. Dorunun göğsünde, göğüs kayışının sürtündüğü yerde bir yara var, ama bir şey değil," diye cevap verdi Saşka atları durdurmadan.

Listnitski, Gregor'a eliyle işaret ederek, "Git biraz dinlen," dedi. Gregor odasına çekildi, ama sadece bir gece dinlenebildi. Ertesi sabah, sırtına yeni bir saten gömlek giymiş olan Venyamin, yüzü pırıl pırıl parlayarak Gregor'un odasına gelip seslendi:

"Gregor, efendi seni istiyor. Hemen."

General, ayağında pantiflerle* salonda bir aşağı bir yukarı gezinip duruyordu. Ancak Gregor iki kere öksürdükten sonra başını çevirip baktı.

"Ne istiyorsun?"

---

* Pantif: Mest, potin.

"Beni çağırtmışsınız."

"Ha, evet! Git aygırla benim atı kapat. Lukerya'ya söyle köpeklere yemek vermesin. Ava çıkacaklar."

Gregor odadan ayrılmak üzere döndü. Efendisi bağırarak durdurdu onu, "Duydun mu? Sen de benimle geliyorsun."

Aksinya, Gregor'un kaputunun cebine bir çörek koyarken sinirli sinirli söylendi:

"İnsanın karnını doyurmasına bile izin vermez. Allah belasını versin onun. Hiç değilse boyun atkını tak Grişa."

Gregor eyerlerini vurduğu atları çitin yanına götürdü ve köpeklere bir ıslık çaldı. Listnitski dışarı çıktı; mavi süetten bir ceket giymiş, beline de işlemeli deriden bir kemer takmıştı. Omuzunda mantar kılıf içinde nikelajlı bir matara asılıydı; koluna geçirdiği kamçı, ardından bir yılan gibi sallanıyordu.

Efendisinin ata binmesi için dizginlerden tutan Gregor, ihtiyar Listnitski'nin kemikli vücudunu ne kadar rahatlıkla kaldırıp eyere oturduğunu görerek hayret etti. Listnitski eldivenli elinde dizginleri keyifli bir şekilde toparlarken, "Arkamdan ayrılma," diye sert bir emir verdi.

Gregor aygırını sürdü. Art ayakları nallanmamış olduğu için hayvan buz kırıklarına bastıkça kayıyor, art ayakları üzerine çöküyordu. İhtiyar general, hafifçe öne eğik ama sağlam oturuyordu eyerde.

Gregor ona yaklaşıp, "Ne tarafa gidiyoruz?" diye sordu.

İhtiyar, kalın sesiyle, "Olşanski Deresine," diye cevap verdi.

Atlar oldukça hızlı yol alıyordu. Aygır gem koluna asıldı, kısa boynunu yay gibi büküp yan yan bakarak binicisinin dizini ısırmaya çalıştı. Yükseltinin tepesine vardıkları zaman Listnitski atını tırısa kaldırdı. Köpek sürüsü Gregor'un peşinden geliyordu; ihtiyar kara kancık, burnu aygırın kuyruğuna sürünecek kadar yakından izliyordu. Aygır, art ayakları üzerinde çökerek, çiftesini köpeğe yapıştırmak için geri kalmaya çalıştı, ama kancık hemen durup aradaki mesafeyi korudu ve başını kaldırarak, çevresine göz gezdiren Gregor'a, ihtiyar bir kadın gibi şikâyetçi bakışlarla baktı.

Hedefleri olan Olşanski Deresine yarım saatte vardılar. Listnitski atını dere boyunca uzanan fundalıklar arasında sürüyordu. Gregor

ise, sellerin yıkadığı dere boyuna inmiş, akıntının açtığı sürü sürü çukurlardan sakına sakına ilerliyordu. Arada bir başını kaldırıp bakıyor ve rüzgârda çırpınan, yaprakları dökülmüş akçaağaç korusunun çelik mavisi arasından Listnitski'nin keskin çizgili vücudunu görüyordu. Üzengileri üzerinde kalkıp ileri doğru çıkan ihtiyarın mavi kemerli ceketinin sırtı kırışıyordu. Köpekler arkada bir küme halinde, dalgalı araziyi koşarak aşıyordu. Gregor sarp dere yatağını geçerken eyerinin üstünde sandalye oturuşuna geçti.

'Bir sigara içsem,' diye düşündü, 'dizginleri bırakır, tütün kesemi çıkarırım.' Gregor eldivenlerini sıyırıp elini cebine soktu, sigara kâğıdını aradı.

Sırtın öbür tarafından tabanca patlaması gibi bir ses duyuldu:

"Koş peşinden!"

Gregor başını kaldırıp bakınca, kamçısını kaldıran Listnitski'nin bayırı dörtnala tırmandığını gördü...

"Koş peşinden!"

Dere yatağının sazlıkları, çalılıkları arasından, tüyleri dökülmekte olan bir bozkurt, karnı yere değercesine hızla kaçmaktaydı. Bir hendeğin üzerinden atladı, durdu, birden dönüp arkasına baktı ve köpekleri gördü. Köpekler at nalı biçiminde yayılıp kurdun peşine düşmüştü; önünü kesip derenin öbür tarafındaki ormana kaçmasını önlemek istiyorlardı.

Kurt zemberek gibi fırlayarak ufak bir tepeciği aştı ve doğru ormanın yolunu tuttu. Gücünü kısa adımlarla idare eden ihtiyar kancık, kurdun yolunu kesmeye çalışıyordu; bir başka köpek, sürünün içinde en iyi ve en yırtıcılarından biri de arkadan yaklaşıyordu kurda. Kurt bir an duraksadı ve o sırada dere yatağından araziye çıkan Gregor kurdu gözden kaybetti. Tepeciğin üzerine çıkıp da çevreyi iyice görebildiği sırada, kurt bozkırda epey uzaklaşmış, yakındaki başka bir dereye doğru gidiyordu. Gregor, köpeklerin fundalar arasından kurdun peşinde koştuğunu, hafif sağa doğru kırmış olan Listnitski'nin de atını ha bire kamçıladığını gördü. Kurt dere yatağına ulaştığında köpekler de ona yetişmek üzereydi, hele içlerinden biri, beyaz tüylü Atmaca adlı bir köpek, kurdun butlarına asılmış beyaz bir çaput gibi duruyordu uzaktan.

"Koş peşinden!" Bu ses Gregor'a kadar ulaştı.

Gregor ilerisinde neler olduğunu boş yere görmeye çalışarak atını dörtnala kaldırdı. Islık çalan rüzgâr nedeniyle gözlerinden sel gibi yaş boşanıyor, kulakları sağırlaşıyordu. Birden içinde, av heyecanının bir alev gibi tutuştuğunu hissetti. Atının boynuna doğru yatıp doludizgin uçmaya başladı. Dere yatağına vardığında kurt da köpekler de görünürde yoktu. Bir iki dakika sonra Listnitski onu geçerken dizginleri sert bir şekilde çekerek bağırdı:

"Hangi tarafa gittiler?"

"Dere yatağına sanıyorum."

"Sen onları soldan çevir. Düş peşlerine!"

İhtiyar, topuklarını atın böğürlerine gömdü ve sağa doğru sürüp gitti. Gregor çukurca bir kısma indi, bir yandan kamçı sallayıp bir yandan bağırarak atını bir buçuk verst kadar dörtnala sürdü. Atın toynaklarının yerden kaldırdığı ıslak, yapışkan toprak havalanıp yüzüne çarpıyordu. Uzun dere yatağı sağa kıvrılıyor ve üç kola ayrılıyordu. Gregor birinci çatalı aştı, o zaman bozkırda kurdu kovalayan köpekler zincirini gördü. Hayvan sık meşelerle ve akçaağaçlarıyla kaplı dere yatağının içinden sürülüp çıkarılmış, şimdi çalılar ve devedikenleriyle örtülü koyağa doğru gidiyordu.

Gregor üzengilerin üzerinde kalktı, rüzgârdan yanan gözlerindeki yaşları kolunun yeniyle silerek baktı arkalarından. Bir an gözü sol tarafa kayınca, kendi köyünün yakınlarındaki bozkırda bulunduğunu anladı. Hemen yakında, güzün Natalya'yla birlikte sürdükleri eğri büğrü dörtgen tarla uzanıyordu. Aygırı bile bile sürüm tarlalardan geçirdi ve hayvanın kesekler üzerinde kayarak tökezlendiği o birkaç dakika içinde, biraz önce uyanan av zevkinin ateşi söndü, küllendi. Bu sefer, ter içinde kalan atını daha usul sürerek, Listnitski'nin bakıp bakmadığını anlamak için çevresine göz gezdirdi ve atını yavaşlattı.

Biraz ötede çiftçilerin kamp yerleri görülüyordu; az daha ileride üç çift öküz, taze, kadife gibi toprağın üzerinde bir sabanı çekiyordu.

'Bizim köyden bunlar, ya, tabii. Bu tarla kimindi? Anikuşka'nınki miydi yoksa?' Gregor sabanın arkasında yürüyen adamı tanımaya çalışarak gözlerini kıstı.

İki Kazak'ın sabanları bırakıp yakındaki dere yatağına doğru kaçan kurdun önünü kesmek için koştuğunu gördü.

İyice eskimiş, kırmızı şeritli kasketinin kayışını çenesinin altından geçirmiş olanı, elinde demir bir çubuk sallıyordu. Kurt birdenbire, derin bir saban izinin içine siniverdi. En öndeki köpek uçar gibi gelip ön ayakları iki büklüm, kurdun üzerine çöktü. Onun peşinden gelen ihtiyar kancık, saban izlerinin kenarındaki kesekler üzerinde kıç üstü kızaklayarak durmak istedi, ama zamanında duramayarak kurda bindirdi. Kovalanan hayvan başını şiddetle silkeledi, kancık yuvarlana yuvarlana öteye fırladı. Artık hep birden kurdun üzerine saldıran köpekler, sürülü tarlada bir bohça gibi birkaç adım sürüklendi. Gregor efendisinden yarım dakika önce yere indi. Av bıçağını çekerek dizlerinin üzerine çöktü.

Elinde demir çubuğu sallayan Kazak, Gregor'un çok iyi tanıdığı bir sesle, "Oraya! Tam gırtlağına," diye bağırdı ve soluk soluğa yetişip kurdun karnına yapışan köpeklerden birini sürükleye sürükleye uzaklaştırdıktan sonra Gregor'un yanına çöktü, kurdun ön ayaklarını bir avucunun içine kıstırdı. Gregor, hayvanın pösteki gibi tüylerini aralayıp gırtlağını yakaladı ve bıçağı sürdü.

Eyerden yere hoplayan ihtiyar Listnitski, "Köpekleri! Köpekleri! Kovalayın onları," diye bağırdı.

Gregor köpekleri güçlükle uzaklaştırdıktan sonra başını kaldırıp efendisine baktı. Biraz ötede Stepan Astakov duruyordu. Yüzü garip bir şekilde seğiriyor, elinde tuttuğu demir çubuğu evirip çeviriyordu.

Listnitski, Stepan'a dönerek, "Sen neredensin adamım?" diye sordu.

Stepan bir anlık bir duraksamadan sonra, "Tatarski'denim," diye cevap verdi ve Gregor'dan tarafa bir adım attı.

"Adın ne?" diye sordu Listnitski.

"Astakov."

"Evine ne zaman döneceksin delikanlım?"

"Bu gece."

Listnitski ayağıyla kurdu işaret etti. Can çekişen hayvanın çeneleri hafif hafif atıyordu. Kahverengiye çalan bir tüy parçası yapışmış art ayaklarından biri havaya dikilip katılmıştı.

"Leşi bize getir," dedi Listnitski. "Kaça mal olursa, öderim sana." Morarmış suratındaki terleri boyun atkısıyla kuruladı, arkasını döndü ve omzuna asılı matarayı kaydırıp aldı.

Gregor aygırının başına gitti. Ayağını üzengiye basarken, dönüp geriye baktı. Stepan elinde olmaksızın tir tir titreyerek koca yumruklarını göğsüne bastırmış ona doğru geliyordu.

XVIII

PASKALYA Yortusundan önceki cuma gecesi kadınlar, çene çalmak için Korşunov'ların komşusu Pelageya Maydannikova'da toplandı. Kocası Gavrila, Paskalya dolayısıyla Lodz'dan izin almaya çalıştığını yazmıştı. Pelageya, Paskalya'dan önceki pazartesi günü duvarları badana etmiş, kulübeye çeki düzen vermiş, perşembeden itibaren de bahçe kapısına çıkıp çitin yanı başında, yalınayak, başıkabak, yüzünde gebeliğin bütün belirtileriyle, kocasının yolunu gözlemeye başlamıştı. Elini siper ettiği gözlerini yola diker, kocası geliyor mu diye bakardı. Gavrila, alayından evvelki yıl dönmüş, yanında da karısına hediye olarak Polonya basması getirmişti. Karısının yanında dört gün kalmış, beşinci gün içip içip sarhoş olmuş, Lehçe, Almanca küfürler savurmuş ve gözyaşlarını silerek Polonya hakkında ta 1831'den kalma bir eski Kazak şarkısı tutturmuştu. Arkadaşlarıyla kardeşleri de akşam yemeğinden önce votka çekerek onunla beraber oturup şarkı söylemişti.

Polonya çok zengin bir ülkedir dediler,
Oysa biz gördük, öylesine yoksul ki
Ve bu, sözü geçen Polonya'da bir han vardır,
Bir Polonya hanı, sahibi de Polonya'nın kralı.
İşte sözü geçen bu handa üç delikanlı,
Biri Prusyalı biri Polonez, biri Don Kazak'ı,
kafaları çekmişler.

Prusyalı votka içmiş, parasını ödemiş.
Polonez votka içmiş, o da birazcık vermiş.
Kazak, o da içmiş ve han eskisi kadar fakirleşmiş.
Ondan sonra kalkmış, mahmuzlarını şakırdata
şakırdata dolaşmış.

Hancı kız bakmış, Kazak'ın gözleri onda.
"Ah, benim hanımım gel, gel benimle yaşa,
Ne eker ne biçerler, ama çok da şık giyinirler.
Gel benimle yaşa, durgun Don boylarında,
Don'da insanların hayatı benzemez sizinkine,
Yün örmez, yün eğirmezler, ne eker ne biçerler,
Ne eker ne biçerler, ama çok da şık giyinirler."

Yemekten sonra ailesine veda edip sürmüş gitmiş Gavrila. O günden sonra da Pelageya eteğinin ucunu gözler olmuş.

Natalya Korşunova'ya nasıl çocuk sahibi olduğunu anlattı Pelageya:

"Gavrila gelmeden birkaç gün önce bir rüya gördüm," dedi. "Otlakta yürüyordum, geçen bayram sattığımız inek var ya, onu önümde gördüm. Memelerinin ucundan süt damlayarak yürüyordu. Yarabbim, nasıl oldu da bu kadar kötü sağdım bu hayvanı, diye düşündüm. Ertesi gün ihtiyar Drojdika biraz maya almaya uğramıştı bana, ben de rüyamı ona anlattım. O da bana, biraz mum kırıp topak haline getirdikten sonra inek pisliği içine gömmemi söyledi, zira kem göz benim penceremden bakıyormuş. Hemen dediğini yapmak için koştum, ama mumu bulamadım. Bir tane mum vardı bende, herhalde çocuklar zehirli örümcek yakalamak için almış olacaktı. Derken Gavrila geldi, başımıza belayı aldık böylece. Halbuki ondan önce üç yıl çocuk kapmadan idare etmiştim, bir de şimdi halime bak!" Şişkin karnını dürttü.

Pelageya kocasını beklerken üzülüyor, sinirleniyordu. Kendi başına sıkıldığı için, cuma akşamını kendisiyle birlikte geçirsinler diye arkadaşlarını davet etmişti. Natalya örgüsünü bitirmediği bir yün çorapla geldi, zira bahara çıkınca Grişaka Dede soğuğu daha çok hissetmeye başlamıştı. Natalya'da doğal olmayan bir neşe vardı; ötekilerin şakalarına gereğinden fazla gülüyor, böylelikle kocasına duyduğu özlemi onlardan gizlemeye çalışıyordu. Pelageya ocağın üzerine oturmuş, çıplak, mor damarlı bacaklarını sallandırmış, huysuz taze Frosya'ya takılıyordu:

"Nasıl oldu da dövdün kocanı Frosya?"

"Bilmiyor musun nasıl olduğunu? Sırtına, kafasına, neresi elime gelirse."

"Onu demek istemedim. Nasıl oldu bu iş demek istedim."

"Bayağı oldu işte," diye isteksiz cevap verdi Frosya.

Uzun boylu, sıska bir kadın, "Kocanı başka bir kadınla yakalasan dilini tutar mıydın?" diye sordu mahsustan.

"Hadi, anlat Frosya."

"Anlatacak bir şey yok..."

"Aman, hadi canım, aramızda yabancı yok."

Frosya bir ayçiçeği kabuğunu avucuna tükürüp gülümsedi:

"Öteden beri kocamın dışarı çıkıp gezmelere gitmesi dikkatimi çekiyordu. Derken birisi de bana onun, Don'un öbür yakasından bir şırfıntıyla değirmende kırıştırdığını söyledi. Ben de gidip onları değirmenin yanında buldum."

Sıska kadın onun lafını kesip Natalya'ya dönerek, "Senin kocandan haber var mı Natalya?" diye sordu.

Natalya fısıltı halinde, "Yagodnoye'de," diye cevap verdi.

"Onunla yaşamayı düşünüyor musun yoksa düşünmüyor musun?"

Ev sahibesi lafa karışarak, "O düşünür belki, ama kocası düşünmez," dedi. Natalya kanının sıcak sıcak yüzüne çıktığını hissetti. Örmekte olduğu çoraba eğdi başını ve kaşlarının altından göz ucuyla baktı kadınlara. Utançtan yüzünün kızardığını kadınlardan saklayamayacağını anlayınca, kucağındaki yün yumağını yere yuvarladı mahsustan, ama bunu o kadar beceriksizce yaptı ki, numarayı anlamayan kalmadı. Sonra Natalya eğildi ve soğuk döşemeleri elleriyle yoklamaya başladı.

Kadınlardan biri ona acıdığını belli eden bir ifadeyle, "Boş ver onu be kadın! Madem boynun var senin, o boyna her zaman için bir boyunduruk bulursun," diye nasihat etti.

Natalya'nın yapmacık canlılığı rüzgârda uçan bir kıvılcım gibi sönüverdi. Kadınların konuşmaları, son rezaletlere, onun bunun sırları üzerine gevezeliklere, dedikodulara döküldü. Natalya sessiz sedasız örgüsüne devam etti. Kendisini zorlayarak herkes dağılana kadar o da oturdu, sonra kafasında yarı biçim almış bir kararla eve döndü. Durumunun (zira Natalya hâlâ Gregor'un bütün bütün gittiğine inanmadığı gibi, onu affedip tekrar kabul etmeye de hazırdı) utancı onu yeni bir adım atmaya sürükledi. Gregor dönmemek üzere mi gitmiş-

ti, yoksa fikrini değiştirecek miydi anlamak için ona gizlice mektup göndermeye karar verdi. Eve vardığında Grişaka'yı küçük odasında, yağlı, deri kaplı bir İncil okurken buldu. Babası mutfakta balık ağı tamir ediyor, bir yandan da Mikhay'ın anlattığı, yakınlarda işlenen cinayetin hikâyesini dinliyordu. Annesi çocukları yatırmıştı ve ocağın üzerindeki raf gibi çıkıntının üstünde uyuyakalmıştı; kirli tabanları yere doğru sarkıyordu. Natalya hırkasını çıkardı ve ne yapacağını bilmeden evin içinde dolaşmaya başladı. Ön odanın bir köşesinde kendir tohumları vardı, oradan fare sesleriyle tıkırtılar geliyordu.

Natalya dedesinin odasında bir an durup ikonların altındaki dinsel kitaplar yığınına dalgın dalgın baktı.

"Dedeciğim, biraz kâğıdın var mı?"

Grişaka çatılan kaşlarından ötürü alnı kırışarak, "Ne biçim kâğıt?" diye sordu.

"Yazmak için bir kâğıt."

İhtiyar bir dua kitabını karıştırdı, içinden ağır günlük kokusu sinmiş, buruşuk bir tabaka kâğıt çıkardı.

"Ya kalem?"

"Babandan iste. Hadi git kızım, rahatsız etme beni."

Natalya babasından güdük bir kurşunkalem aldı, masanın başına oturdu ve o kadar zamandır kendisine azap veren, yüreğini kemiren, uyuşuk bir acı duymasına yol açan düşünceler yeniden kafasını kurcalamaya başladı.

Şöyle yazdı:

Gregor Panteleyeviç;

Nasıl yaşayacağım, söyle bana; hayatım tamamıyla bitti mi, bitmedi mi bileyim. Sana hiçbir kötülük etmedim ve beni serbest bırakmanı, bütün bütün benden uzaklaştığını söylemeni bekledim, ama sen başını alıp gittiğinden beri bir mezar kadar sessizsin.

O anın öfkesi içinde uzaklaştığını sanmıştım, onun için de geri dönmeni bekledim, ama ikinizin arasına girmek istemem. İki kişi mutsuz olacağına bir kişi olsun, daha iyi... Bir seferlik olsun acı da cevap yaz. Böylelikle ben de ne düşüneceğimi bileyim, şimdi ise ne yapacağımı şaşırmış durumdayım.

Bana kızma Grişa, Tanrı aşkına.

Natalya

Ertesi sabah Natalya, Het Baba'ya votka vaat ederek mektubu Yagodnoye'ye onun götürmesini sağladı. Yaklaşmakta olan içki nöbeti dolayısıyla canı sıkkın olan Het Baba, hemen avluya bir at çekip efendisine haber bile vermeden Yagodnoye'nin yolunu tuttu.

Atın üzerinde pek acemi duruyordu; Kazakların arasında herhangi bir yabancı da öyledir ya! Atını tırısa kaldırmış giderken yırtık pırtık dirsekleri sarsılıyordu. Sokakta oynayan Kazak çocukları onu alaylı çığlıklarla yolcu etti:

"Pis Ukraynalı!"

"Dikkat et de düşme sakın!"

"Çite tırmanmış köpeğe benziyor!"

Het Baba akşam üzeri döndü. Beraberinde mavi bir kesekâğıdı parçası da getirmişti; kâğıdı cebinden çıkarırken Natalya'ya göz kırptı.

"Yol çok berbattı. Öyle sarsıldım ki, karaciğerim kopacaktı az daha."

Natalya notu okudu, yüzü kül gibi oldu. Kâğıda karalanmış dört kelime, etleri parçalayan keskin dişler gibi kalbine işledi.

Yalnız yaşa!
Gregor Melehov

Natalya ayakta durabileceğine güvenemiyormuşçasına acele eve girip yatağına yattı. Annesi, Paskalya Yortusunun başlayacağı pazar sabahına paskalya çöreğini hazır etmek için, akşama kadar kızsın diye ocağı yakıyordu.

"Natalya, gel bana yardım et," diye kızına seslendi.

"Başım ağrıyor anne, biraz uzanacağım."

Annesi başını kapı arasından uzattı:

"Biraz turşu suyu iç, hemen iyi gelir."

Natalya soğuk dudaklarını kupkuru diliyle yaladı ve hiç cevap vermedi.

Başını sıcak, yünlü bir şalla örtüp, dertop olmuş vücudu hafif ürpertilerle sarsılarak akşama kadar yattı. Natalya kalkıp mutfağı geçtiğinde, Miron'la Grişaka kiliseye gitmek için evden çıkmak üzereydi. Natalya'nın düzgün taranmış saçlarının altında, şakaklarında boncuk boncuk terler parlıyordu; gözleri sağlıksız, yağlı bir perde inmiş gibi donuktu.

Miron düğmelerini iliklerken kızına baktı:

"Tam da hastalanacak zamanı buldun kızım. Hadi bizimle ayine gel."

"Siz gidin, ben arkanızdan gelirim."

"Biz eve dönerken herhalde, değil mi?"

"Hayır, giyinir giyinmez gelirim."

Erkekler çıktı. Natalya'yla Lukiniçna mutfakta kaldı. Natalya isteksiz isteksiz bir sandığın yanına gidiyor, bir yatağının başına dönüyor, kafasında aynı azap verici düşüncelerle dudakları bir şeyler fısıldayarak, görmeyen gözlerle sandıktaki karmakarışık elbise yığınına bakıyordu. Lukiniçna onun hangi elbiseyi giyeceğine karar veremediğini düşündü, analık şefkatiyle tavsiyede bulundu:

"Benim mavi etekliğimi giy yavrucuğum. Senin üstüne tam uyar. Çıkarayım mı sana onu?"

Natalya'ya Paskalya için yeni elbise dikilmemişti; evlenmeden önce kızının nasıl kendi koyu mavi dar etekliğini giymekten hoşlandığını hatırlayarak, aynı zamanda da Natalya'nın ne giyeceğim diye kaygılandığını sanarak, mavi etekliğini alsın diye zorladı onu.

"Hayır, bununla gideceğim!"

Natalya özenle yeşil etekliğini çıkardı, ama birdenbire, Gregor kendisini damat adayı olarak ziyaret ettiği ve samanlığın yanında onu ilk uçucu öpücükle utandırdığı zaman da bu etekliği giydiğini hatırladı.

Annesi ellerini yanlarına vurarak, "Natalya, neyin var senin?" dedi.

Natalya içinden gelen bağırma isteğini bastırdı, kendine hâkim olarak hışırtılı tok bir sesle güldü:

"Bugün bana ne oldu bilmiyorum."

"Ah Natalya, ben dikkat ettim..."

"Ee, neye dikkat ettin bakalım anneciğim?" diye beklenmedik bir asabiyetle bağıran Natalya, yeşil etekliği elinde buruşturdu.

"Bu böyle gitmeyecek; sana bir koca lazım."

"Bir tanesi yetti de arttı bile!"

Natalya odasına gitti, giyindi. Genç bir kız gibi inceydi; solgun yanaklarına mavimsi, kederli bir kırmızılık yayılmıştı. Annesi, "Hadi sen git, ben daha hazırlanmadım," dedi.

Natalya kol yeninin içine bir mendil sokup çıktı. Irmakta yüzen kırık buzların gürültüsüyle, çözülmekte olan buzların insanı sarmalayan nemli kokusunu rüzgâr ona kadar getiriyordu. Natalya sol eliyle eteğini kaldırıp, inci mavisi gibi parıldayan kirli su birikintilerinin üzerinden atlaya atlaya kiliseye vardı. Yolda giderken, bayramı ve her şeyi belli belirsiz parça parça kafasından geçirerek, daha önceki nispeten sakin zihin durumunu yeniden kazanmaya çalıştı. Ama düşünceleri inatla, göğsünde sakladığı, birkaç kelime karalanmış mavi kâğıt parçasına, Gregor'a, şimdi kendisine rahat rahat gülmekte ve belki de acımakta olan mutlu kadına gitti hep.

Kilisenin avlusuna girerken birkaç delikanlı yolunu kesti. Natalya onların etrafından dolaşıp geçti ve arkasından fısıldaştıklarını duydu:

"Kim bu? Gördün mü?"

"Natalya Korşunova."

"Fıtığı varmış diyorlar. Kocası ondan bırakmış onu."

'Yalan. Kayınbabasıyla, topal Panteley'le oynaşıyormuş.'

"Ya, demek öyle! Gregor o yüzden mi kaçtı evinden?"

"Tabii ya! Kız hâlâ devam ediyor..."

Arkasından kulaklarına gelen hayâsızca, pis fısıltılarla, eğri büğrü taşlar üzerinde tökezleye tökezleye kilisenin sundurmasına ulaştı. Natalya dönüp ilerideki avlu kapısına doğru yönelirken, sundurmadaki kızlar kıkır kıkır gülüştü. Natalya sarhoş gibi sendeleyerek eve koştu. Avlu kapısında bir an durup soluk aldı, ayakları etekliğine dolaşıp sendeleyerek eve girdi ve kan çıkarıncaya kadar dudaklarını ısırdı. Açık mor renkli karanlığın içinden, sundurmanın kapı ağzı kara kara esniyordu. Müthiş bir kararla son gücünü de topladı, kapıya doğru koşup hızla eşiği aştı. Sundurma kuru ve serindi; meşin koşum ve küflü ot kokuyordu. Hiçbir şey düşünmeksizin ve hiçbir şey hissetmeksizin, hakarete uğramış perişan ruhunu pençeleyen kasvetli bir özlemle, el yordamıyla ilerleyerek köşeye doğru gitti. Oradan bir orak alıp sapından tuttu (hareketlerinde kararlılıktan doğan bir güven ve kesinlik vardı) ve başını geriye atıp, kararlılıktan doğan ani bir sevinç ateşiyle, orağın ucunu gırtlağına dayayıp çekti. Yakıcı, şiddetli acıyla, vurulmuş gibi yere düştü ve amacına iyice ulaşama-

dığını fark ederek, emekleye emekleye sürüklendi, sonra dizlerinin üzerinde doğruldu. Göğsüne akan kandan dehşete düşmüş bir halde, titreyen parmaklarıyla hırkasının düğmelerini acele acele, koparırcasına açtı, bir eliyle dipdiri, gergin memesini yana çekip, öbür eliyle orağın ucunu göğsüne dayadı. Dizleri üzerinde duvara yaklaştı, orağın kör ucunu duvara dayayıp, kollarını başının arkasına alarak göğsünü orağa doğru kuvvetle yasladı, yasladı... Yırtılan etin kesilen lahana sesine benzer iğrenç gıcırtısını iyiden iyiye duydu, müthiş bir acı göğsünden gırtlağına doğru yükseldi; Natalya'nın çın çın ötmeye başlayan kulaklarının içine iğneler batar gibi oldu.

Mutfak kapısı gıcırdadı. Lukiniçna yoklaya yoklaya basamakları indi. Çan kulesinden, Kilise çanlarının düzenli sesi geliyordu. Dikilmiş, dev gibi buz parçaları, ardı arkası kesilmeyen gıcırtılı sesleriyle Don'dan aşağı durmadan akıp gidiyordu. Çözülen ırmak, yatağından taşarak, buzdan bukağılarını neşe içinde Azak Denizine sürüklüyordu.

XIX

STEPAN, Gregor'un yanına vardı, üzengiyi tutup atın terli böğrüne sıkıca dayandı.

"Ee, nasılsın bakalım Gregor?"

"Çok şükür!"

"Ee, ne diyorsun, ha?"

"Neye ne diyorum?"

"Başka birinin karısını kaçırdın... Bari keyfini çıkarıyor musun?"

"Bırak üzengiyi."

"Korkma! Vuracak değilim sana."

Kıpkırmızı kesilen Gregor sesini yükseltti:

"Korktuğum yok! Yalnız, vurmaya da kalkışayım deme!"

"Bugün dövüşmem seninle. Canım istemiyor... Yalnız bu sözümü iyi belle Gregor, er geç seni öldüreceğim."

"Kör adamın dediği gibi, 'görürüz'."

"Sen benim sözlerime iyice kulak ver. Bana kötülük ettin, iğdiş domuzun hayatına çevirdin hayatımı. Şuraya bak..." deyip, pis avuçlarını açarak uzattı ellerini.

"Tarla sürüyorum, ama Tanrı bilir neye sürüyorum. Bana lazım mı? Biraz dişimi sıkar, idare eder, atlatırdım kışı bu şekilde. Beni yıkan yalnızlık işte. Bana büyük kötülük ettin Gregor."

"Boş yere sızlanma bana. Tok açın halinden anlamaz."

Stepan gözlerini Gregor'un yüzüne dikerek, "Doğru," diye onayladı. Sonra birden, göz kenarlarını kırış kırış eden çocuksu bir gülümseme yayıldı yüzüne:

"Yalnız bir tek şeye üzülüyorum delikanlı, çok üzülüyorum... Hani evvelki yıl günah çıkarma gününden önceki köy dövüşünü hatırladın mı?"

"Hayır, hatırlamadım."

"Hani çırpıcıyı öldürdükleri gün. Şu bekârlarla evli erkekler arasındaki kavgayı, hatırlamıyor musun? Nasıl senin peşinden koştuğumu hatırlamadın mı? O zaman gencecik, çelimsiz bir şeydin; benim yanımda yeşil bir dal sayılırdın. O vakit kıyamamıştım sana ama sen kaçarken bir tane yapıştırsaydım, ikiye bölerdim seni. Çok hızlı kaçıyordun, zemberek gibiydin; ama kaburgalarına bir yumruk çaksaydım o vakit, sen bugün hayatta olmazdın."

"Bunun için hiç üzme canını sen, nasıl olsa bir gün yine kapışırız."

Stepan bir şey hatırlamaya çalışıyormuş gibi alnını ovuşturdu. Atını dizginlerinden yedeğine alan ihtiyar Listnitski, Gregor'a seslendi. Stepan sol elinde tuttuğu üzengiyi hâlâ bırakmadan atla birlikte yürüdü. Gregor onun hiçbir hareketini gözden kaçırmıyordu. Adamın kumral pos bıyıklarına, çenesinde çalı gibi uzamış tıraşına, askerî kasketinin çatlamış rugan kayışına baktı. Akan terin yer yer beyaz izler bıraktığı pis suratında, kederli ve Gregor'un alışık olmadığı garip bir ifade vardı. Gregor bakarken, ona öyle geldi ki, sanki bir tepeden, yağmurlu bir peçeye bürünmüş uzaklardaki bozkırı seyrediyordu. Stepan'ın kirli yüz çizgilerinde kurşuni bir yorgunluk ve boşluk okunuyordu. Stepan hoşça kal demeksizin adımlarını yavaşlatıp geride kaldı. Gregor atını âdeta ile yürütmeye devam etti.

"Dur bir dakika. Nasıl... Nasıl, Aksinya?"

Gregor kırbacının ucuyla vurup çizmesine yapışan bir toprak parçasını düşürürken, "İyidir, iyi," diye cevap verdi.

Aygırı durdurdu, dönüp geriye baktı. Stepan yana açtığı bacaklarıyla toprağa çakılı gibi duruyor ve ağzına aldığı bir ot sapını çiğniyordu. Gregor bu adama, içinde bir anlık, tarifsiz bir acıma duydu, ama kıskançlığı baskın çıktı. Başını çevirerek bağırdı:

"Üzme kendini, seni özlemiyor!"

"Öyle mi?"

Gregor dizginlerin ucuyla atın kulaklarının arasına vurup, cevap vermeksizin dörtnala uzaklaştı.

XX

AKSİNYA gebe olduğunu Gregor'a ancak gebeliğinin altıncı ayında, artık saklanmasına olanak kalmadığı zaman itiraf etti. Karnında taşıdığı çocuğun kendisinden olduğuna Gregor ya inanmazsa diye, korkusundan bu kadar uzun zaman gizlemişti. Gebeliğin kuşkulu bekleyişle geçen ilk aylarında Aksinya ara sıra hastalanmış, ama Gregor buna ya dikkat etmemiş ya da nedeni üzerinde tahmin yürütmemişti.

Bir akşam telaşla, hem de Gregor'un yüzü nasıl bir ifade alacak diye heyecanla bakarak anlattı ona. Ama Gregor pencereye doğru dönüp sinirli sinirli öksürdü.

"Neden daha önce söylemedin bana?"

"Korktum Grişa. Beni yüzüstü bırakırsın diye düşündüm..."

Gregor parmaklarıyla karyolanın arkasında trampet çalarak sordu:

"Yakın mı doğum?"

"Ağustos başlarında sanıyorum."

"Stepan'dan mı?"

"Hayır, senden!"

"Sen öyle de!"

"Kendin hesaplasana. Ağaçların kesildiği günden bu yana..."

"Aksinya, yalan söyleme! Stepan'ın bile olsa senin elinden ne gelirdi ki? Ben senden dürüst bir cevap istiyorum."

Aksinya öfkeli gözyaşları dökerek sedire çöktü ve kurulu gibi söylenmeye başladı:

"Onunla bunca yıl yaşadım da hiçbir şey olmadı! Kendin düşünsene bir kere! Ben sakat bir kadın değilim... Mutlaka senden kaptım çocuğu... Sen de..."

Gregor bu mesele üzerine başka bir şey konuşmadı. Aksinya'ya davranışında bir başkalık yer aldı; kadından ihtiyatlı bir şekilde kaçınmaya, hafif alaycılıkla karışık bir acıma duygusu beslemeye başladı. Aksinya da kendi kabuğuna çekildi, hiçbir yardım, hiçbir lütuf istemedi. Yazın, Aksinya'nın güzelliği kaybolur gibi oldu, ama gebelik onun biçimli vücudunu hemen hemen hiç bozmadı; genellikle topluca olan vücudu durumunu koruyordu; yüzü de incelmesine rağmen, için için yanan gözleri yepyeni bir güzellik almıştı. O yıl malikâneye önceki yıllara oranla daha az sayıda işçi alındığı için, Aksinya aşçılık görevini rahatlıkla başarıyordu.

İhtiyar Saşka da yaşlılığının verdiği kaprisli bir düşkünlükle Aksinya'ya bağlanmıştı. Bunun nedeni belki de Aksinya'nın ona kızı gibi bakmasından ileri geliyordu. Kadın, Saşka'nın çamaşırlarını yıkar, gömleklerini tamir eder, sofrada önüne yumuşak yemekler koyardı. İhtiyar Saşka atlarına baktıktan sonra mutfağa gelir, su getirir, domuzlar için patates ezer, ne kadar ufak tefek iş varsa hepsini yapar ve Aksinya'nın çevresinde dört dönerken, dişetlerini göstererek şöyle derdi:

"Sen bana iyi davranıyorsun, ben de bunun karşılığını vereceğim sana Aksinya. Eğer bir kadın bakmasaydı bana, ölür giderdim. Bitler yiyip bitiriyordu beni. Eğer bir şey isteyecek olursan, beni çağır yeter."

Yevgeni arabacısının bahar eğitim kampına katılmamasını sağladığı için, Gregor yonca biçme işinde çalışıyor, ihtiyar Listnitski'yi arada sırada arabayla bölge merkezine götürüyor ve zamanının çoğunu onunla birlikte toy avında geçiriyordu. Üzüntüsüz, rahat hayat onu bozmaya başladı. Tembelleşti, topladı; artık yaşından büyük gösteriyordu. Kafasındaki biricik tasa, yaklaşmakta olan askerliğiydi. Ne atı vardı ne teçhizatı, üstelik babasından da bir şey bekleyemezdi. Kendisi ve Aksinya için aldığı aylığı biriktiriyordu; babasından dilenmeye gerek kalmadan kendi parasıyla bir at alabileceğini umarak tütününü bile kısmıştı. İhtiyar Listnitski de ona yardım edeceği vaadinde bulunmuştu. Nitekim babasının kendisine yardım etmeyeceği

konusundaki önyargısı doğru çıktı. Temmuz ayının sonunda Piyotr kardeşini ziyarete geldi ve konuşma arasında babasının ona hâlâ eskisi kadar kızgın olduğunu ve at alması için ona yardım etmeyeceğini bildirdiğini söyledi.

"Gitsin, yerel komutanlıktan at istesin," demişti babası.

Gregor, "kendi" kelimesinin üzerine basarak, "Merak etmesin, ben kendi atımla gideceğim askere," dedi.

Piyotr bıyığını dişleyerek, "Nasıl alacaksın atı?" diye sordu. "Göbek mi atacaksın kazanmak için?"

"Göbek de atarım, dilenirim de, daha olmazsa çalarım."

"Yaşşa, delikanlı!"

Gregor daha ciddi bir tavırla, "Kendi kazandığım parayla alacağım atı," dedi.

Piyotr merdiven basamağına oturmuş, Gregor'a işi, yediği içtiği, aylığı hakkında sorular soruyor, bir yandan başını sallayıp beğendiğini anlatırken bir yandan da bıyıklarını kemiriyordu. Sorularını bitirip ayrılmak üzere dönerken, kardeşine şöyle dedi:

"Artık eve dönsen daha iyi edersin. Yaptığın gösteriş yeter, daha fazla ısrar etmenin anlamı yok. Bu şekilde daha çok mu para kazanacağını sanıyorsun?"

"Hayır, sanmıyorum."

"Onunla birlikte kalmak niyetinde misin?"

"Kiminle?"

"İşte, buradakiyle."

"Evet. Niye sordun?"

"Hiç, merak ettim de."

Gregor ağabeyini uğurlarken dayanamayıp sordu:

"Ev ne âlemde?"

Merdiven parmaklığına bağladığı atının dizginlerini çözerken güldü Piyotr.

"Tavşanın ne kadar çok deliği varsa, senin de o kadar evin var! Her şey yolunda evde. Annem seni özledi. Otları biçip eve aldık, üç araba yükü tuttu."

Gregor, ağabeyinin bindiği yaşlı kısrağa kaygılı gözlerle bakarak sordu:

"Bu yıl kulun yok mu?"

"Hayır kardeşim, boş bu yıl. Ama Hristonya'dan aldığımız doru kulunladı. Aygır verdi, hem de güzel bir aygır. Uzun bacakları, sağlam bukağılıkları, güçlü bir göğsü var. İyi bir at olacak."

Gregor içini çekti:

"Köyü özledim. Burada hiç akarsu göremezsin. Korkunç bir çukur burası!"

Piyotr kısrağın kemikli sırtına otururken, "Gel, görmeye gel bizi," dedi.

"Bir gün gelirim."

"Eh, hoşça kal."

"Yolun açık olsun."

Piyotr avludan çıkmışken bir şey hatırlayarak dönüp, hâlâ merdivende duran Gregor'a seslendi:

"Natalya... Unutmuştum... Müthiş bir şey..."

Avlunun üzerinde akbaba gibi dönen rüzgâr, cümlesinin sonunu Gregor'un kulaklarından ötelere sürükledi. Piyotr'la atı ince bir toz bulutunun içinde kaldı, Gregor omuzlarını silkip ahıra doğru yürüdü.

O yaz havalar kuraktı. Azıcık yağmur düşmüş, ekinler erkenden yetişmişti. Çavdar kaldırılır kaldırılmaz, arpalar olgunlaşıp sararıvermişti. Dört ırgatla birlikte hasadı kaldırmaya Gregor gitti.

O gün işini erken bitiren Aksinya, Gregor'dan kendisini de götürmesini istemişti. Gregor her ne kadar onu caydırmaya çalıştıysa da, Aksinya çarçabuk başına bir örtü atmış ve adamların bindiği arabanın arkasından koşup yetişmişti.

Aksinya'nın özlem ve sevinçli bir sabırsızlık, Gregor'un da belli belirsiz bir korkuyla beklediği olay, hasat sırasında başlarına geldi. Belirtileri hisseden Aksinya, tırmığı bir yana atıp bağlanmış bir başak demetinin dibine uzandı. Sancıları hemen başladı. Aksinya dümdüz yattığı yerde, simsiyah olan dilini ısırıyordu. Orak makinesinin üstündeki işçiler Aksinya'nın yanından geçerken ona bağırdı. İçlerinden, burnunda cerahatli bir yara ve ağaçtan oyulmuşa benzeyen sarı yüzünde bir sürü kırışık olan gençten biri Aksinya'ya seslendi:

"Hey, oradaki! Kalk, yoksa eriyip gideceksin!"

Gregor adamlardan birini kendi yerine makinenin başına bıraktı ve Aksinya'nın yanına gitti.

"Ne oldu?"

Elinde olmaksızın dudakları acıyla kıvrılan Aksinya boğuk bir sesle, "Sancılarım başladı..." dedi.

"Sana gelme demiştim, kahpenin dölü. Ne yapacağız şimdi?"

"Kızma bana Grişa!.. Ah!.. Ah!.. Grişa atı koş arabaya. Eve dönmem lazım... Nasıl olur burada... Kazakların arasında..." diye inledi Aksinya; sancı, kadını demir kıskacının içine almıştı.

Gregor atın başına koştu. At, biraz ötedeki bir çukurlukta otluyordu. Gregor arabayla birlikte Aksinya'nın yanına döndüğünde, o ıkına sıkına elleriyle dizlerinin üzerinde emekler gibi doğrulmuş, başını tozlu bir arpa yığınına doğru uzatmış, sancı çekerken çiğnediği iğne gibi başak kulaklarını tükürüyordu. İri iri açılan gözlerinin boş bakışlarını Gregor'a çevirdi; yürek parçalayıcı korkunç çığlıklarını işçiler duymasın diye, buruşturup ağzına tıktığı gömleğine dişlerini geçirmişti.

Gregor onu kucaklayıp arabaya yatırdı ve atı son hızla malikâneye sürdü.

"Ah! Hızlı gitme... Ah, öldüm! Sar...sıyorsun beni..." Başı ha bire arabanın döşemesine çarpan Aksinya çığlık çığlığa bağırıyordu.

Gregor dönüp arkasına bile bakmıyor, bir yandan dizginlerin ucunu başının üzerinde savuruyor, bir yandan da basıyordu kırbacı.

Aksinya avuçlarını yanaklarına bastırmış, fal taşı gibi açılan gözlerini devire devire, az kullanılan arızalı yol üzerinde sıçrayıp sarsılan arabanın içinde oradan oraya savrulup duruyordu. Gregor atı hiç yavaşlatmadan dörtnala sürüyordu; cilalanmış billur gibi göğe asılı duran, göz kamaştırıcı beyaz bulutu örten hamut, gözlerinin önünde bir iniyor, bir çıkıyordu. Bir aralık Aksinya'nın kulakları sağır eden çığlıkları kesildi. Tekerlek gürültüleri arasında, arabanın döşeme tahtalarına çarpan kafası güm güm ötüyordu. Gregor önce Aksinya'nın sessizliğine aldırış etmedi, ama biraz sonra başını çevirip baktı. Aksinya, suratı feci bir şekilde çarpılmış, arabanın yan tahtasına dayanan yanağı yamulmuş, çenesi kıyıya atılmış bir balık gibi açılıp açılıp kapanarak uzanmış yatıyordu. Alnından akan ter derine batmış göz çukurlarına doluyordu. Gregor geriye dönüp

onun başını kaldırdı, altına buruşuk kasketini koydu. Aksinya ona göz ucuyla bakarak, inanmış bir sesle, "Öleceğim Grişa," dedi. "Yapacak hiçbir şey yok!"

Gregor'un ta sırtından ayaklarının ucuna kadar buz gibi bir ürperti dolaştı. Aksinya'ya cesaret verecek, onu rahat ettirecek sözler aradı, ama bulamadı. Dudakları haşin bir ifadeyle kıvrıldı ve kükredi:

"Saçmalama be aptal!"

Sonra başını iki yana salladı ve geriye doğru yaslanarak Aksinya'nın ayağını sıktı:

"Aksinya, benim küçük güvercinim..."

Sancı bir an dindi, Aksinya'yı bıraktı, ama tekrar ve iki misli şiddetle geldi. Karnının yırtıldığını sanan Aksinya vücudunu bir yay gibi bükerek, gittikçe yükselen, dehşet verici bir çığlıkla Gregor'un kulaklarının zarını patlattı. Gregor çılgın gibi atı kamçıladı.

Demeye kalmadı, araba tekerleklerinin takırtısı arasında, Gregor Aksinya'nın incecik, cılız sesini duydu:

"Grişa!"

Gregor dizginleri çekip atı durdurdu ve başını geriye çevirdi; kolları yana açılmış, bir kan gölünün içinde yatıyordu Aksinya. Bacaklarının arasında canlı bir şey kıpırdıyor, viyaklıyordu. Gregor deli gibi arabadan aşağı atladı, düşe kalka geriye gitti. Gözlerini Aksinya'nın hızlı hızlı soluyan ateş gibi ağzına dikti ve kadının söylediklerini duymaktan çok tahmin etti:

"Göbek bağını ısırıp kopar... pamuklu bezle bağla... gömleğinden yırt bezi..."

Gregor pamuklu gömleğinin kolundan titrek parmaklarıyla şeritler yırttı, gözlerini acı verecek kadar yumarak göbek bağını dişleriyle kesti ve kanayan ucunu bez şeritle dikkatle bağladı.

XXI

TAGODNOYE malikânesi geniş, susuz vadinin yamacına bir ur gibi yapışmıştı. Rüzgâr değişik şekilde, kuzeyden ya da güneyden esti; güneş göğün mavimtırak beyazlığı içinde kayarcasına sürüklendi; yazın hemen ardından güz, yaprak dökümü hışırtılarıyla

geldi; kış karıyla, buzuyla bastırdı, ama Yagodnoye kör uyuşukluğu içine gömülü kaldı. İşte, ikiz kardeşler kadar birbirine benzeyen günler böylece ardı ardına gelip geçti ve malikânenin bütün dünyadan kopmuş durumunda hiçbir değişiklik olmadı.

Gözlerinin etrafında gözlük gibi kırmızı halkalar bulunan kara kara dedikoducu ördekler o paytak yürüyüşleriyle yine dolaştı avluda; Afrika hindileri boncuk yağmuru gibi dağıldı etrafa; cicili bicili tüyleriyle tavus kuşları ahırın damından kısık kısık, kediler gibi miyavladı. İhtiyar general her türlü kuşa meraklıydı, hatta bir tane sakat turna bile besliyordu. Kasım ayında güneye doğru uçan yaban turnalarının uzaktan uzağa çağrışlarını duyan kuş, özlemin bakır sesli haykırışıyla insanın yüreğini sızlatırdı. Ama uçamazdı, zira kanadının biri, işe yaramaz bir halde yanında sarkardı. General pencerede durup, kuşun boynunu uzatarak zıplaya zıplaya kanat titretişini seyrederken, kül rengi bıyıklarının saçakları altından kocaman ağzını açarak güler ve kalın sesli kahkahaları beyaz duvarlı boş salonda yankılanırdı.

Venyamin, saçları kabarık başını her zamanki gibi yüksek tutuyor ve bütün günlerini holde tek başına, kendi kendine kâğıt oynayarak geçiriyordu. Tikon, çopur suratlı metresini Saşka'dan her zamanki kadar kıskandığı gibi, onu gündelik işçilerden, Gregor'dan, efendiden, hatta Lukerya'nın dul kalbinden taşan bütün şefkatini verdiği turnadan bile kıskanıyordu. İhtiyar Saşka da sık sık kafayı çekip, ihtiyar Listnitski'nin penceresi altına giderek yirmi kapik dileniyordu.

Gregor'un orada kaldığı bütün süre içinde, Yagodnoye'deki sıkıcı, tekdüze yaşantının küflü uyuşukluğunu sadece iki olay bozdu: Aksinya'nın çocuğunun doğusuyla, cins bir erkek kazın kayboluşu. Yagodnoye sakinleri kıza, Aksinya'nın bebeğine çarçabuk alışıverdi, kazın tüylerinden birkaç tanesini de çayırda bulunca, hayvanı bir tilkinin kaçırmış olduğu sonucuna vararak, tekrar sakin yaşantılarına döndüler.

Efendi sabahları kalkınca Venyamin'i çağırırdı:

"Dün gece hiç rüya gördün mü?"

"A, tabii, çok güzel bir rüya gördüm."

Listnitski kendisine bir sigara sararken sert bir sesle emrederdi:

"Anlat bakalım."

Venyamin de anlatırdı rüyasını. Eğer rüya ilgi çekici olmaz ya da korkunç çıkarsa, Listnitski küplere binerdi:

"Eşşek herif! Budalaca rüyaları budalalar görür zaten!"

Venyamin de neşeli, eğlendirici rüyalar icat etmeye başladı. Ama bu iş kolay olmadı onun için. Neşeli rüyalarını icat etmeye günlerce öncesinden koyulur, oturur oyun kâğıtlarını –sahibinin yanakları kadar yağlı oyun kâğıtlarını– karıştıra karıştıra düşünür, düşünür, gözlerini hiç kıpırdatmadan bir yere diker, kafasını zorlaya zorlaya nihayet istediği gibi rüyaları bir araya getirebildiği bir noktaya ulaşırdı. Sabahleyin kalktığı vakit belleğini zorlar, hayalinden geçirdiklerini hatırlamaya çalışır, ama geride karanlıktan, simsiyah karanlıktan başka bir şey yoktur. Hiçbir rüya görmemiştir, uykusunda bir tek yüzle bile karşılaşmamıştır.

Venyamin'in safça icatlarının haznesi çarçabuk tükeniverdiğinden, onun aynı şeyi tekrarladığını fark eden efendinin tepesinin tası atardı.

"Atla ilgili bu rüyayı bana geçen perşembe anlattın sen, Allahın belası!"

"Tekrar gördüm o rüyayı Nikolay Alekseyeviç! Yemin ederim ki tekrar gördüm!" diye Venyamin sakin sakin yalan söylerdi.

Aralık ayında Gregor, Vyeşenskaya'daki kaymakamlığa çağrıldı. Orada kendisine at alması için yüz ruble, kura erleri arasına katılmak üzere Noel'den iki gün sonra Mankova köyünde bulunması için de talimat verdiler.

Gregor, Yagodnoye'ye oldukça heyecanlı döndü. Noel yaklaşıyordu, onun ise henüz hiçbir şeyi hazır değildi. Hükümetten aldığı yüz rubleye kendi biriktirdiği parayı da katarak, yüz kırk rubleye bir at satın aldı. Yanında Saşka'yı da götürdü, birlikte, ele güne çıkarılabilecek, altı yaşında bir doru at aldılar; hayvanın bir tanecik kusuru vardı, ama o da belli değildi. İhtiyar Saşka sakalını parmaklarıyla tarayarak, "Sen bundan ucuzunu alamazsın, hükümet adamları da bunun ayıbını göremez! O kadar gözü açık değildir onlar!" dedi.

Gregor, Yagodnoye'ye atının sırtında döndü ve yol boyunca hayvanın her tür yürüyüşünü denedi.

Noel'e bir hafta kala, Panteley aniden Yagodnoye'ye çıkageldi. Kızağı avluya sokmadı, avlu kapısının dışında bırakıp atını kapıya bağladı ve paltosunun yakasının üzerinden simsiyah bir kütük gibi sarkan sakalındaki buz zerreciklerini ovalaya ovalaya, topallayarak uşaklar dairesine doğru yürüdü. O sırada tesadüfen pencereden bakmakta olan Gregor, babasının geldiğini gördü.

"Ben, şey... Babam!"

Her nedense Aksinya doğru beşiğe koşup yavrusunu sardı, sarmaladı. Panteley bir miktar soğuk havayla birlikte topallaya topallaya girdi içeri. Kürk başlığını sıyırdı, ikona doğru dönüp haç çıkardı ve ağır ağır odaya göz gezdirdi.

"Günaydın!

"Günaydın baba!" diye cevap veren Gregor, oturduğu sedirden kalkarak odanın ortasına doğru ilerledi.

Panteley soğuktan donmuş elini Gregor'a uzattı ve gocuğunun önünü kapayarak sedirin ucuna ilişti. Beşiğin yanında put gibi dikilen Aksinya üzerinde gözleri hiç durmadı.

"Askerliğe hazırlanıyor musun?"

"Tabii."

Panteley sorgu dolu bakışlarını Gregor'a dikip, uzun boylu konuşmadan durdu.

"Üstündekileri çıkar baba, donmuşsundur herhalde."

"Önemi yok."

"Semaveri hazırlayalım."

"Teşekkür ederim."

İhtiyar adam gocuğunun üzerindeki eskiden kalma bir çamur lekesini tırnağıyla kazıyarak ekledi:

"Teçhizatını getirdim senin; iki kaput, bir eyer, bir iki tane de pantolon. Hepsi kızağın içinde."

Gregor dışarı çıktı, kızaktan, içinde teçhizatının bulunduğu iki çuvalı aldı. Geri döndüğü vakit babası sedirden kalktı.

"Ne zaman gidiyorsun?" diye sordu oğluna.

"Noel'in ertesi günü. Daha gitmiyorsun, değil mi baba?"

"Erken dönmek istiyorum."

Panteley, Gregor'a veda etti ve hâlâ Aksinya'nın gözleriyle karşılaşmaktan kaçınarak kapıya doğru gitti. Kapının mandalını kaldı-

rırken, gözlerini beşikten tarafa çevirerek, "Annen selamlarını yolladı," dedi. Bir an sustuktan sonra, ağır ağır ekledi:

"Mankova'ya ben de seninle gideceğim. Geldiğimde hazır ol."

Panteley ellerini sıcak yün eldivenlerinin içine sokup dışarı çıktı. Aksinya utancının verdiği ıstırapla sapsarı olmuştu, ağzını açmıyordu. Gregor odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, Aksinya'nın önünden geçerken göz ucuyla ona bakıyor ve her gidiş gelişinde gıcırtılı bir tahtaya basıyordu.

Noel günü Gregor, efendisini kızakla Vyeşenskaya'ya götürdü. Listnitski sabah duasına katıldı, oranın büyük toprak sahiplerinden olan yeğeninde kahvaltı etti, sonra da Gregor'a dönüş yolculuğu için kızağı hazırlamasını emretti. Gregor bol domuz etli lahana çorbasını daha bitirmemişti, ama derhal kalkıp ahıra gitti ve baklakırı rahvan atı hafif kızağa koştu.

Rüzgâr, ince, ısırıcı kar tanelerini sürüklüyor, avluda gümüşi bir ayaz ıslık çalıyor, çitin ötesindeki ağaçlardan yumuşak, ak saçlı kırağılar sarkıyordu. Rüzgâr bir kırağıyı sarsıp yere düşürdü, dağılan kırağı güneş ışınlarını bir gökkuşağının renk cümbüşü içinde yansıttı. Çatıda, tüten bacanın yanında üşümüş alakargalar gaklıyordu. Kar üzerinde gıcırtılı ayak seslerinden ürken kargalar havalandı, evin etrafında kumru renkli kar taneleri gibi dönüp batıya, menekşe rengi sabah göğüne karşı ana çizgileri belirgin bir biçimde izdüşüm veren kiliseye doğru uçtular.

Gregor evin merdivenlerine çıkan hizmetçiye, "Efendiye haber ver, kızak hazır," diye bağırdı.

Listnitski dışarı çıktı, kızağa bindi, bıyıklarını kürkünün samur yakası içine çekti. Gregor efendisinin bacaklarını sarıp sarmaladı, kadife astarlı kurt postunu düzeltti.

Listnitski ata bakarak, "Kızıştır şunu," dedi.

Gregor oturduğu yerde geriye doğru yaslandı, titreyen dizginleri elinde sımsıkı tutarak kızak izlerine baktı ve kış başlarında kızağı acemice kullandığı için efendisinden kulak tozuna yediği, hiç de hafif olmayan yumruğu kaygıyla hatırladı. Don'a doğru inerlerken Gregor dizginleri bıraktı, rüzgârın yaktığı yanaklarını eldiveniyle ovaladı.

Yagodnoye'ye iki saatte vardılar. Listnitski yol boyunca konuşmamış, yalnızca sigarasını sararken durması için Gregor'un sırtına

ara sıra parmağıyla vurmuştu. Listnitski ancak eve yaklaştıkları sırada, tepeyi inerlerken konuştu:

"Yarın sabah erkenden mi?"

Gregor yan döndü, donmuş dudaklarını güçlükle ayırdı. Soğuktan kaskatı kesilen dili şişmiş ve dişlerinin gerisine yapışmış gibi geldi ona.

Güçlükle, "Evet," diye cevap verebildi.

"Bütün paranı aldın mı?"

"Evet."

"Karın için merak etme, bizim yanımızda güven içindedir. İyi bir asker olmaya bak; senin deden çok iyi bir Kazak'tı. Hem gözünü aç –rüzgârdan saklamak için yüzünü kürkünün yakası içine sokan Listnitski'nin sesi boğuldu– dedene ve babana layık olacak şekilde ayarla davranışlarını. Baban, İmparatorluk geçit töreninde usta binicilik gösterilerinde birincilik ödülünü almıştı değil mi?"

"Evet."

İhtiyar adam Gregor'a nasihat edercesine sert bir ses tonuyla, "Ona göre işte!" diye bağladı cümlesini ve yüzünü bir kere daha kürkünün içine gömdü.

Avluda Gregor atı Saşka'ya teslim etti ve uşaklar dairesine gitmek için arkasını döndü.

"Baban geldi," diye seslendi Saşka onun arkasından.

Gregor, Panteley'i masaya oturmuş kızılcık peltesi yerken buldu. Babasının kızarmış yüzüne bakarak, 'Akşamdan kalma!' diye geçirdi aklından.

"Demek döndün asker?"

Gregor ellerini birbirine vurarak, "Döndüm," diye cevap verdi. Aksinya'ya dönerek de ekledi:

"Başlığımı çözüver, parmaklarım kütük kesildi."

Babası çiğnemesine ara vermeksizin, "Rüzgârı karşıdan almış olacaksın," diye homurdandı.

Bu sefer babası daha yumuşak bir hava içindeydi, kendi evindeymiş gibi emir verdi Aksinya'ya:

"Esirgeme ekmeği, biraz daha kes," dedi.

Yemeğini bitirdikten sonra kalktı, sigara içmek için avluya çıkmak üzere kapıya doğru yürüdü. Beşiğin yanından geçerken, sanki kazara olmuş gibi, beşiği bir iki kere salladı ve sordu:

"Kazak mı?"

Gregor'un yerine Aksinya, "Kız," diye cevap verdi ve ihtiyarın yüzünde beliren hoşnutsuzluğu fark ederek telaşla ekledi:

"Grişa'nın kopyası!"

Panteley, zıbınları içinden çıkan ufacık, esmer kafayı işgüzar bir tavırla inceleyerek, sesinde belli bir gururla, "Ee, bizim kanımızdan..." dedi. "Eh, hem, hadi bakalım!"

Gregor, "Nasıl geldin baba?" diye sordu.

"Kısrağı, bir de Piyotr'un atını koştum."

"Bir tanesini kullansaydın yeterdi, buradan Mankovo'ya da yanına benim hayvanı koşardık."

"Aygırı zorlamayalım, iyi hayvandır, biliyorsun."

Her ikisini de aynı düşünce rahatsız ediyordu, ama yine de havadan sudan konuştular. Aksinya konuşmalara hiç katılmadan karyolanın kenarında oturuyordu. Dolgun göğüsleri bluzunun altında kabarık kabarık, gergin duruyordu. Doğurduğundan bu yana dikkati çekecek kadar toplamış, üzerine yeni, kendinden emin, mutlu bir hava gelmişti.

Epeyce geç yattılar. Aksinya, Gregor'un yanına sokulurken gömleği gözyaşları ve göğüslerinden taşan sütle sırılsıklam oldu.

"Hasretinden kuruyup gideceğim. Sensiz ne yapacağım ben?"

"Bir şey olmazsın," diye mırıldandı Gregor.

"Uzun geceler... Çocuk uyanır... Bir düşün Grişa! Dört yıl!"

"Dediklerine göre eskiden yirmi beş yılmış askerlik!"

"Eskiden bana ne?"

"Hadi hadi, yeter artık!"

"Askerliğe lanet ediyorum."

"İzin alır, gelirim."

"İzin alırmış!" diye inleyen Aksinya, hıçkırarak burnunu gömleğine sildi.

"O zamana kadar Don'dan çook sular akar."

"Eee, bu kadar da zırlamak olmaz! Güz yağmuruna benziyorsun, nefes aldırdığın yok."

"Benim yerimde sen olsaydın."

Gregor şafak sökmeden az önce uykuya daldı. Aksinya kalktı, çocuğuna meme verdi, sonra tekrar yattı. Dirseklerine dayanıp gözlerini kırpmadan Gregor'un yüzünü seyretti ve ona uzun uzun veda etti. Gregor'u birlikte Kuban'a kaçmak için kandırmaya çalıştığı geceyi hatırladı; o zaman da tıpkı şimdiki gibiydi durum, yalnız o gece fazladan, pencerenin dışında, mehtabın avluyu yıkayan aydınlığı vardı. Aynıydı, Gregor da hem aynıydı hem değildi. Her ikisi de artlarında geçen günlerin çiğnediği uzun bir yol bırakmıştı.

Gregor yattığı yerde döndü, "Olşanski köyünde..." diye bir şeyler mırıldandı, sonra sustu. Aksinya uyumaya çalıştı, ama tıpkı rüzgârın bir tınazı dağıttığı gibi, düşünceleri de bütün uykusunu dağıttı. Ta şafak sökene kadar, Gregor'un yarım kalan cümlesi üzerinde düşünüp anlamını çıkarmaya çalışarak uyanık kaldı. Gün ışığı, buz tutmuş camlar üzerinde köpük köpük parlamaya başlar başlamaz Panteley uyandı.

"Gregor, hadi kalk, gün ağarıyor."

Aksinya yatağın üzerinde diz çökerek, etekliğini giydi ve içini çekerek kibriti aramaya koyuldu.

Onlar kahvaltılarını yapıp eşyalarını toplayana kadar şafak iyice söktü. Çitin siyah kazıkları gözle görülür hale geldi; ahırın çatısı göğün buğulu menekşe rengine karşı kara kara heyula gibi yükseldi. Gregor, Aksinya'nın kederli ve ateşli öpücüklerinden kendini zorla kurtarıp, Saşka'yla öbür uşaklara Allahaısmarladık demeye giderken, Panteley de atlarını kızağa koşmak için dışarı çıktı.

Aksinya çocuğunu iyice sarıp sarmalayıp, son defa güle güle demek için yavrusunu da yanına aldı, dışarı çıktı. Gregor kızının nemli, minik alnına dudaklarını hafifçe dokundurdu ve atının başına gitti.

Panteley atlarını son bir defa daha gözden geçirirken, "Kızağa gel," diye seslendi oğluna.

"Hayır, ben kendi atıma bineceğim."

Gregor özellikle ağırdan alarak kolanı sıktı, ata bindi ve dizginleri elinde toparladı. Aksinya eliyle üzengiye dokunarak durmadan konuşuyordu:

"Grişa dur... Bir şey söyleyeceğim..." Alnını kırıştırarak, şaşkın şaşkın ne söyleyeceğini hatırlamaya çalışırken, bir yandan da tir tir titriyordu.

"Eh, hoşça kal... Çocuğa iyi bak... Gitmem lazım, bak, babam uzaklaştı bile."

"Dur, canım benim!" Aksinya sol eliyle buz gibi üzengi demirini yakaladı, sağ koluyla bebeği göğsüne bastırdı; iri iri açılmış, kırpmadan bakan gözlerinden sel gibi inen yaşları elleri dolu olduğu için silemedi.

Evin merdiveninde Venyamin göründü.

"Gregor, efendi seni istiyor!"

Gregor bir küfür savurdu, kamçısını salladı ve çıktı avludan. Aksinya, kürelenmiş kar yığınlarının üzerinde tökezleye tökezleye onun ardından koştu.

Gregor tepenin başında babasına yetişti. Bütün gücünü harcayarak dönüp geriye baktı. Aksinya çocuğunu göğsüne bastırmış, al şalı rüzgârda yapraklanarak hâlâ avlu kapısının yanında duruyordu.

Gregor atını babasının kızağıyla yan yana sürdü. Birkaç dakika sonra ihtiyar, sırtını kızağı çeken atlara çevirip sordu:

"Demek karınla yaşamaya niyetin yok?"

"Yine mi o eski hikâye? Bu meseleyi halletmiştik..."

"Yaşamayacaksın demek!"

"Hayır, yaşamayacağım!"

"Onun kendisine kıymaya kalktığını duymadın herhalde!"

"Duydum. Köyden birine rastlamıştım."

"Ya Tanrı katında?"

"Canım, baba, dökülen süt için ağlamakta fayda yok ki..."

"Bırak ukalalığı şimdi," diye parladı Panteley, "ben senin iyiliğin için konuşuyorum."

"Geride çocuğum var benim. Konuşmakta fayda ne? Ötekini bana yamayamazsın artık..."

"Başka bir adamın çocuğunu büyütmediğinden emin misin?"

Gregor bembeyaz oldu; babası bir yaraya dokunmuştu. Çocuk doğduğundan beri Gregor kafasının içinde azap verici bir kuşku beslemekte, ama bunu Aksinya'dan da gizlemekteydi. Geceleri, Ak-

sinya uyurken beşiğin yanına gidip gözlerini çocuğa dikerek onun esmer, kırmızı yüzünde kendi yüz çizgilerini aradığı, sonra yine aynı kuşku içinde yatağına döndüğü çok olmuştu. Stepan da yağız, en aşağı kendisi kadar esmer bir adamdı, onun için çocuğun damarlarında kimin kanının dolaştığını nereden bilebilirdi Gregor? Bazen çocuğun kendisine benzediğini düşünür, bazen de o kadar Stepan'a benzetirdi ki, bu ona ıstırap verirdi. Çocuğa hiçbir sevgi beslemiyordu; hatta Aksinya'yı doğum sancıları içinde tarladan getirdiği sırada yaşadığı anları hatırladıkça bir düşmanlık bile duyuyordu. Bir keresinde, Aksinya'nın işi olduğu için çocuğun ıslanan altını değiştirmek Gregor'a düşmüştü. Bu işi yaparken, şiddetli, yüreğini yakan bir heyecan duymuştu. Gizli gizli beşiğin üzerine eğilmiş, bebeğin pespembe, minicik ayak parmaklarını dişlerinin arasına almıştı.

Şimdi babası insafsızca bu yarayı deşmişti işte. Avucunu eyerin ön kaşına dayayan Gregor dalgın dalgın cevap verdi:

"Kimin olursa olsun, bırakacak değilim çocuğu."

Panteley önüne dönmeden kamçısını salladı atlara:

"Natalya'nın güzelliği bozuldu. Felçliler gibi başı hep bir yana eğik duruyor. Besbelli kirişlerden birini kesmiş." Panteley sustu.

Kızağın karı yaran ayakları gıcır gıcır ötüyordu; Gregor'un atının toynakları birbirine çarptıkça çat çut sesler çıkarıyordu.

Gregor atının yelesine takılan dikeni dikkatle almaya uğraşırken, "Peki şimdi nasıl?" diye sordu.

"Eh, atlattı sayılır. Yedi ay yattı. Hamsin Yortusundan önceki pazar günü az daha gidiyordu. Peder Pankrati, duasını etmeye geldiydi. Sonra sonra toparlanmaya başladı Natalya. Kendisini orakla öldürmeye kalkmış, ama eli titremiş de kalbini tutturamamış. Yoksa sonu olurdu..."

Gregor üzengilerin üzerinde kalkıp kamçısını sallayarak, "Tepeden aşağı hızla inelim," dedi. At, toynaklarıyla kızağın üzerine karlar fırlatarak ileri atıldı ve tırısa kalktı.

Gregor'un ardından arayı açmaksızın gelen Panteley bağırdı:

"Natalya'yı bizim eve alıyoruz, kadın kendi ailesinin yanında oturmak istemiyor. Geçen gün gördüm, bize gelmesini söyledim ona."

Gregor cevap vermedi. Tek kelime konuşmadan, öylece, en yakın köye kadar gittiler, babası da artık o konu üzerinde durmadı bir daha.

O gün yetmiş verst yol aldılar. Mankovo'ya ertesi akşam hava kararırken vardılar.

Panteley önüne ilk çıkan adama sordu:

"Vyeşenskaya'lı Kazaklar acaba ne yandalar?"

"Anayoldan doğru gidin."

Girdikleri evde babalarıyla birlikte kalan beş kura eri vardı.

Panteley atları sundurmanın altına çekerken sordu:

"Hangi köydensiniz?"

Karanlıktan kalın bir ses cevap verdi:

"Çir'den."

"Köyünüzü sordum ben."

"Kargin'den olan da var, Napolov'dan da, Lihovidova'dan da. Ya siz neredensiniz?"

Gregor eyeri alıp atının terli sırtını eliyle yoklarken, "Ananın örekesinden!" dedi gülerek.

Ertesi sabah Vyeşenskaya ilçesi atamanı Dudarev, Vyeşenskaya kura erlerini sağlık kuruluna çıkardı. Gregor kendi köyünden, aynı kura efradına dahil delikanlılar gördü.

Daha sabahtan, çok süslü bir eyeri ve koşumları olan yüksek, doru bir ata binen Mitka Korşunov, sol eliyle yana yıkık kasketini tutarak, misafirhanenin kapısında dikilen Gregor'un önünden merhaba bile demeden geçmişti.

Kura efradı kaymakamlığın soğuk odasında sırayla soyundu. Yazıcılarla polis komiser muavini ortalıkta vızır vızır dolaşıyordu. Eyalet atamanının kısa, rugan çizmeli yaveri acele acele geçip gitti. Yaverin siyah taşlı yüzüğüyle, hafif şişmiş ve kanlanmış güzel kara gözleri, teninin beyazlığını, sırmalarının pırıltısını daha da belirginleştiriyordu.

İçeri odadan doktorun emirleri ve parça parça konuşmalar duyuluyordu:

"Altmış dokuz."

Kapıya yakın bir yerden, içkiden kısılmış bir ses çatlak çatlak seslendi:

"Pavel İvanoviç, bana bir sabit kalem versenize."

"Göğüs ölçüsü..."

"Evet, ırsi olduğu belli..."

"Frengi diye yaz."

"Çek elini be! Karı mısın sen!"

"Güzel bir vücut yapısı var."

"... Bütün köye bulaştırır. Özel önlemler alınmalı. Ben durumu Ekselansa da rapor ettim zaten."

"Pavel İvanoviç, şu herifin vücut yapısına bakınız."

"Vay, vay, vay!"

Gregor, başka köyden kızıl saçlı, uzun boylu bir delikanlının yanında soyundu. Bir yazıcı dışarı çıktı, gömleğinin arkası kırışacak kadar omuzlarını gererek, Gregor'la öteki delikanlıyı muayene odasına çağırdı.

Çorabını çıkarmakla meşgul olan kızıl saçlı, kızararak, "Hadi, çabuk!" dedi.

Soğuktan sırtındaki tüyler diken diken olan Gregor içeri girdi. Esmer vücudu meşe gibiydi. Kıllı bacaklarına bakınca sıkıldı. Köşede, geniş omuzlu bir delikanlı çırılçıplak baskülün üstüne çıkmıştı. Sağlık memuru olması gereken birisi, baskül kolundaki ağırlıkları ileri geri oynattı, bağırarak bir sayı bildirdi ve delikanlıya aşağı inmesini söyledi.

Sağlık muayenesinin sıkıcı işlemleri Gregor'un sinirine dokundu. Beyaz gömlekli, kır saçlı bir doktor stetoskobuyla Gregor'un sırtını, göğsünü dinledi. Daha gençten bir doktor da onun gözkapaklarını ters çevirdi, dilini muayene etti. Arkasında, bağa çerçeveli gözlükleri olan bir üçüncüsü telaşlı telaşlı ellerini ovuşturuyordu.

"Basküle!" diye emir verdi bir subay.

Gregor baskülün soğuk demirine bastı.

"Seksen üç kilo."

"Nee! O kadar boylu da değil üstelik," diyen kır saçlı doktor Gregor'u kolundan tutup çevirdi.

Daha genç olanı öksürerek, "Hayret edilecek şey!" dedi.

Masada oturan bir subay şaşarak, "Ne kadar?" diye sordu.

Kır saçlı doktor, "Seksen üç kilo," diye cevap verdi.

Askerlik şubesi başkanı, dana yalamış gibi pırıl pırıl, dümdüz taranmış siyah saçlı başını, masada yanında oturan adama doğru eğerek, "Onu, Hassa Alayına versek mi?" diye sordu.

"Herifte haydut suratı var... Çok yabani..."

Albay rütbeli bir subay, parmaklarını masanın üzerinde trampet çalar gibi sabırsız sabırsız oynatarak, "Hey, arkanı dön! Nedir o sırtındaki?" diye bağırdı. Kır saçlı doktor bir şeyler geveledi, Gregor vücudunun titremesine engel olmaya çalışarak sırtını dönüp cevap verdi:

"Baharda üşütmüştüm, kan çıbanı."

Muayene sonunda, masada oturan subaylar Gregor'un sıradan bir alaya verilmesi gerektiğine karar verdi.

"On İkinci Alay, Melehov. Duydun mu?" dediler. Gregor kapıya doğru giderken, arkasından iğrenerek fısıldaştıklarını duydu:

"İmkânı yok. Düşün bir kere, İmparator böyle bir suratı görse ne olur? Yalnız gözleri yeter..."

"Herif melez. Muhakkak doğuludur."

"Vücudu da pis. Ya o çıbanlar..."

Gregor'un köyünden olup da sıralarını bekleyen öbür delikanlılar hemen onun çevresini aldı:

"Nasıl geçti Grişa?"

"Hangi alay?"

"Hassa Alayı mı, ha?"

"Ne kadar geldin tartıda?"

Tek ayağının üzerinde sıçrayarak pantolonunu giymeye uğraşan Gregor, hırlar gibi, "Çekilin başımdan be!" dedi. "Hangi alay? On İkinci Alay işte!"

Yazıcı başını kapıdan uzatıp sağa sola çevirerek, "Korşunov, Dimitri; Kargin, İvan," diye seslendi.

Kaputunun düğmelerini yürürken ilikleyen Gregor, merdivenleri koşarak indi.

Ilık rüzgâr, erimeye başlayan kar kokuyordu; yol, yer yer kardan temizlenmiş, tütüyordu. Tavuklar sokakta karşıdan karşıya kanat çırpa çırpa, gıdaklayarak kaçıyor, çamurlu su birikintisinde kazlar şapırtılarla dolaşıyordu; suyun içindeki turuncu ayakları kırağı çalmış güz yapraklarına benziyordu.

Atların muayenesi ertesi gün yapıldı. Kilise duvarının önüne, uzun bir sıra halinde hepsini dizdiler meydan yerinde. Subaylar telaşlı telaşlı dolaşıyordu; bir veteriner cerrahla sağlık memuru at sırasını bir baştan bir başa geçti. Vyeşenskaya atamanı Dudarev kantarın başından, meydanın ortasındaki, muayene sonuçlarının kaydedildiği masaya koşarak gitti. Bir yüzbaşıyla harıl harıl konuşmaya dalmış bir inzibat subayı geçti.

Sıraya göre yüz sekizinci olan Gregor atını kantara götürdü. Cerrahla sağlık memuru hayvanın her tarafını ölçtü, sonra da tarttı. Hayvan daha kantardan aşağı indirilmeden, cerrah becerikli bir şekilde atın üst dudağını kavramıştı bile; dizlerine baktı, elleriyle atın göğüs kaslarını yokladı ve güçlü parmaklarını atın vücudunda bir örümcek gibi dolaştırarak, bacaklarına geldi. Dizkapaklarını yokladı, kirişlerine tık tık vurdu, parmaklarıyla inciklerini sıktı. Muayenesini bitirince, rüzgârda uçuşan beyaz gömleğinden karbonik asit kokusu saça saça yürüdü geçti.

Gregor'un atını çürüğe çıkardılar. Saşka'nın tahminleri tutmamış, deneyimli veteriner, ihtiyarın sözünü ettiği gizli kusuru bulacak kadar gözü açık çıkmıştı. Gregor hemen babasına ne yapmak gerektiğini danıştı, telaşlı telaşlı konuştular ve daha yarım saat geçmeden, Gregor, Piyotr'un atını kantara çıkardı. Veteriner, atı hemen hemen muayene bile etmeden kabul etti.

Gregor atını biraz öteye çekti, nispeten kuru bir yer bulup haşayı* toprağa serdi, teçhizatını da üstüne koydu. Atı tutan babası, kendi gibi oğlunu uğurlamaya gelen başka bir ihtiyarla konuşuyordu. Yanlarından, arkasında bir grup subay olduğu halde, astragan kalpaklı, kır saçlı, uzun boylu bir general geçti.

Panteley, Gregor'u arkasından dürterek, "İşte eyalet atamanı bu," diye fısıldadı.

"General galiba?"

"Tümgeneral Malceyev. Çok sert hergelenin biridir ha!"

Çeşitli alaylar ve bataryalardan bir subay kalabalığı atamanın hemen ardından gidiyordu. Omuzları ve kalçaları geniş bir topçu

* Haşa: Eyerin altına konulan kalın kumaş, keçe.

binbaşısı, yüksek sesle, Ataman Alayından bir Hassa subayıyla konuşuyordu:

"... Vay canına! O kadar hayret verici bir çelişki ki! Bir Estonya köyü, halkının çoğunluğu sarışın, halbuki bu kız tam bir çelişki! Hem tek de değildi bu kız! Artık onun hakkında ne tahminler yürütmedik, ne tahminler, ama sonradan öğrendik ki, meğerse yirmi yıl önce..." Subaylar, Gregor'un yere yaydığı haşanın üzerine teçhizatını dizmekte olduğu noktadan geçerken, rüzgâr ağızlarından çıkan son kelimeleri bir kahkaha tufanı arasında kulağına kadar getirdi...

"Anlaşılan senin şu Hassa Alayından bir grup o köyde konaklamış."

Bir yazıcı, mürekkep lekeli, titreyen parmaklarıyla ceketinin düğmelerini ilikleyerek koşar adım geçti yanından, komiser muavini de onun arkasından bağırdı:

"Üç kopya olacak dedim sana. Canına okurum!"

Gregor subaylarla memurların kendisine yabancı gelen yüzlerine uzun uzun baktı. Bir yaver yorgun bakışlarını Gregor'a dikti, sonra Gregor'un dikkatli bakışıyla karşılaşınca gözlerini başka tarafa çevirdi. Bir şeyden ötürü telaşlı görünen yaşlı bir yüzbaşı âdeta koşarak yanından geçti Gregor'un; adam sarı dişleriyle üst dudağını ısırıyordu. Gregor, yüzbaşının kızıla çalan kaşının kenarında bir damarın gözkapağını oynatarak attığını gördü.

Gregor, yeşil renkli ön ve art kaşlarına heybeleri bağlanmış kakmalı eyerini, iki askerî kaputuyla iki pantolonunu, askerî gömleğini, iki çift çizmesini, çamaşırlarını, yedi yüz elli gram peksimetini, bir kutu konserve sığır etini, dövülmüş yulafı ve yönetmeliğe uygun miktarda başka yiyeceklerini yeni haşasının üzerine yaymıştı. Ağızları açık duran heybelerde yağlı bir bez parçasına sarılı dört tane at nalı, nal mıhları, birkaç iğne ve bir miktar iplikle birlikte, bir askerî dikiş kutusu ve havlu bulunuyordu.

Giyecekleriyle teçhizatına son bir kere daha göz gezdirdi ve yere çömelip takım kayışlarının çamurlanan uçlarını kolunun yeniyle temizledi. Meydanın öbür ucundan, askerî heyet, yere yaydıkları haşalarının arkasına çekilen Kazak sıralarının önünden ağır ağır geçerek ilerliyordu. Subaylarla ataman, teçhizat muayenesini titizlikle yapıyor, heybelerin içini iyice görmek için açık renk kaputlarının uçları-

nı toplayarak çömeliyor, dikiş kutusunun içindekileri baş aşağı edip boşaltıyor, peksimet torbalarını elleriyle tartıyorlardı.

Gregor'un yanında duran genç bir Kazak, askerlik şubesi başkanını işaret ederek, "Şu uzun boyluya bakın çocuklar," dedi, "kokarca yuvasına dalmış it gibi karıştırıyor."

"Vay iblis vay! Heybenin içini dışına çıkardı be!"

"Bir uygunsuzluk var orada herhalde, yoksa yapmazdı."

"Nal mıhlarını mı sayıyor nedir?"

"İte bak!"

Heyet yaklaştıkça konuşmalar da yavaş yavaş kesildi. Birkaç kişi sonra sıra Gregor'a geliyordu. Eyalet atamanı sol elinde bir eldiven tutuyor, sağ kolunu da dirseğini kırmadan sallıyordu. Gregor toparlandı. Babası arkasından öksürdü. Rüzgâr, meydanın üzerinden at sidiği ve erimiş kar kokusu getiriyordu. Güneş akşamdan kalma bir ayyaş gibi somurtkan bakıyordu.

Subaylar Gregor'un yanındaki adamın önünde durdu, sonra birer birer onun yanına geldiler.

"Soyadın, adın?"

"Melehov, Gregor."

İnzibat subayı kaputu kemerinden tutup kaldırdı, astarını yokladı, acele acele kopçalarını saydı; süvari asteğmeni apoleti taşıyan bir başka subay, pantolonun iyi cins kumaşını parmakları arasında yokladı. Bir üçüncüsü eğilip heybelerin içini karıştırdı; o kadar çok eğilmişti ki, rüzgâr arkadan kaputunun eteklerini kaldırıp başına geçirdi. İnzibat subayı, nal mıhları bulunan paçavrayı, sanki elini yakmasından korkuyormuş gibi, baş ve işaret parmakları arasında ihtiyatla tutarak mırıl mırıl mıhları saydı.

Bezin ucundan öfkeyle çekiştirerek, "Neden yirmi üç tane mıh var burada? Ne demek bu?" dedi.

"Hiç de değil, Asaletlim. Yirmi dört tanedir."

"Ne, kör müyüm ben?"

Gregor aceleyle bezin katlanmış köşesini açtı ve yirmi dördüncü mıhı çıkardı. Bunu yaparken, kaba, esmer parmakları subayın kar gibi beyaz eline hafifçe değdi. Subay elini sanki vurmuşlar gibi hız-

la çekti, kaputunun kenarına sildi, tiksintiyle yüzünü buruşturarak eldivenini giydi.

Gregor bunu fark etti ve acı bir gülümsemeyle doğruldu. Göz göze geldiler; subayın tıraş yaralarıyla dolu yüzü pancar kesildi ve sesini yükseltti:

"Ne biçim bakış, o ne biçim bakış Kazak? Takım kayışların neden muntazam değil? Kantarmalar neden doğru değil? Ne demektir bu? Sen Kazak mısın yoksa mujik mi? Nerede senin baban?"

Panteley atın dizgininden çekip bacağını sürüyerek bir adım öne çıktı.

O sabah kumarda kaybettiği için sinirleri bozuk olan subay, "Kazak yönetmeliğini bilmiyor musun sen?" diye bütün öfkesini ondan aldı.

Eyalet atamanı yanlarına yaklaştı, o vakit subay yatışır gibi oldu. Ataman çizmesinin ucunu eyer yastığının altına doğru soktu, bir hıçkırdı ve yandakine geçti. Gregor'un verildiği alayın ulaştırma subayı, Gregor'un nesi var nesi yoksa hepsini, ta dikiş kutusunun içindekilere varana kadar, yumuşak bir tavırla ortaya döktü ve sigarasını yakarken kibritini rüzgârdan korumak için geri geri giderek oradan en son o ayrıldı.

Bir gün sonra kırmızı yük vagonları at, Kazak ve at yemi yüküyle Çertkov İstasyonundan Voronej'e hareket etti. Vagonlardan birinde Gregor ayakta duruyordu. Vagonun açık kapısı önünden Gregor'un tanımadığı kır manzaraları kayarak geçiyordu; uzaklarda mavimtırak, genç bir orman atlıkarınca gibi hızla dönüyordu. Gregor'un arkasında atlar hatır hatır ot yiyor ve altlarında döşemenin oynadığını hissettikçe toynak değiştiriyordu. Vagon pelinotu, at teri ve baharda eriyen kar kokuyordu. Uzakta mavimtırak, düşünceli ve hafiften pırıldayan Çobanyıldızı gibi erişilmez bir orman şeridi ufukta seriliyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

1914 Martının ılık, neşeli bir bahar gününde Natalya kayınbabasının evine döndü. Panteley, bozuk çiti, ince tüylü kiremit rengi söğüt dallarıyla onarıyordu. Çatılardan sarkan gümüşi saçak buzlarından sular damlıyor, daha evvelden sızan suların saçakların altındaki izleri katran lekeleri gibi duruyordu. Pembe yüzlü ılık bir güneş, karları erimeye başlayan tepeleri okşuyor, toprak kabarıyordu; Don'un ötesindeki tepenin ardında yükselen çıplak, kıraç sırtlarda yeşeren taze çayırlar yeşil damarlı mermer gibi duruyordu.

Oldukça incelmiş ve değişmiş olan Natalya, kayınbabasına arkadan yaklaştı, yara izi bulunan hafif çarpık boynunu azıcık eğerek, "Günaydın baba," dedi.

"Natalyuşka! Hoş geldin kızım, hoş geldin!"

Panteley sevincinden şaşkına dönmüş bir haldeydi. Söğüt dalları elinden düştü. "Neden bize hiç uğramadın? İçeri gel, anamız çok sevinecek seni görünce."

"Baba, gelişimin..." Natalya elini kararsızlıkla uzatırken başını yana çevirdi. "Eğer beni kovmazsanız, hep sizin yanınızda kalmak istiyorum," diye ekledi.

"Neden kalmayacakmışsın kızım? Sen bizim yabancımız mısın? Bak, Gregor mektubunda senden söz ediyor. Senden haber vermemizi istemiş."

Mutfağa girdiler. Panteley topal bacağı üzerinde sevinçle sekiyordu. İlyiniçna, Natalya'yı kucaklarken ağlamaya başladı.

"Sana bir çocuk lazım," diye fısıldadı. "O zaman yine sana döner. Sana biraz çörek getireyim, ister misin?"

Dunya yüzü al al olmuş, gülümseyerek koşa koşa geldi. Natalya'nın dizlerine sarıldı. "Seni utanmaz! Hepimizi unuttun!" diye sitem etti Natalya'ya.

Babası sert bir sesle, "Haydi oradan, deli bozuk!" diye çıkıştı Dunya'ya.

Natalya, Dunya'nın ellerinden tutup kollarını yana açarken, onun gözlerinin içine bakarak, "Ne kadar da büyümüşsün!" diye mırıldandı.

Birbirlerinin sözünü keserek hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Yanağını avucuna dayamış olan İlyiniçna, son gördüğünden bu yana çok değişmiş bulduğu Natalya'ya üzülerek bakıyordu.

Dunya, Natalya'nın ellerine yapışarak, "Hep bizde kalmak üzere mi geldin?" diye sordu.

"Bilmiyorum, bakalım..."

"Ne demek, benim gelinim başka yerde mi kalacaktı yani? Bizimle oturacaksın," diye kararını bildiren İlyiniçna, koca bir tabak dolusu çöreği masanın ortasına doğru sürdü.

Natalya kayınbabasının evine uzun boylu düşünüp taşındıktan sonra gelmişti. Önce babası onu bırakmak istememişti. Natalya gitmekten söz edince küplere binmiş, onu kararından caydırmak için bağırıp çağırmıştı. Ne var ki Natalya'ya da kendi anasıyla babasının yüzüne bakmak güç geliyordu; kendini öldürmeye kalkıştıktan sonra onların arasında hemen hemen bir yabancı gibi kaldığını hissediyordu. Öte yandan Panteley de Gregor'u askere gönderdikten sonra, kendi evlerine gelsin diye Natalya'nın başının etini yemişti, zira kızı geri alıp Gregor'la barıştırmayı kafasına koymuştu.

O mart gününden sonra Natalya, Melehov'larda oturdu. Piyotr ona arkadaşça, ağabeyce davranıyordu; yalnız ara sıra yan yan bakıyordu, ama Dunya'nın bağlılığı ve ihtiyarların ana baba gibi davranmaları bu yan bakmaların acısını hafifletmeye bol bol yetiyordu.

Daha Natalya'nın eve gelişinin ertesi günü, Panteley, Dunya'yı çağırıp Gregor'a bir mektup yazdırdı:

Oğlumuz Gregor Panteleyeviç'e selam ederiz!

Ben ve annen Vasilisa İlyiniçna yürekten sevgilerimizi yollar, sana hayır dua ederiz. Ağabeyin Piyotr Panteleyeviç'le karısı Darya Matveyevna sana selam eder, sağlık ve afiyette olmanı diler ve de karde-

şin Dunya ile bütün ev selam eder. Şubat ayının beşinde gönderdiğin mektubu aldık, çok teşekkür ederiz. Atının tırnak sürttüğünü yazıyorsun, biraz domuz yağı sürüver, nasıl yapacağını bilirsin; yerler kaygan değilse, don yoksa, sakın art ayaklarını nallama hayvanın. Karın Natalya Mironovna bizimle oturuyor, sağlığı ve rahatı yerindedir. Annen sana biraz vişne kurusu, bir çift yün çorap ve ayrıca yağlı domuz pastırmasıyla başka şeyler yolluyor. Hepimiz sağlık ve afiyetteyiz, yalnız Darya'nın bebeği öldü. Geçen gün Piyotr'la sundurmanın çatısını onardık, Piyotr atına iyi bakmanı tembih ediyor. İnekler buzağıladı, ihtiyar kısrak da kulunlayacağa benzer, bölge harasından bir aygıra çektirmiştik. Askerlik haberlerine, subaylarının senden hoşnut kaldığına hep sevindik. Vazifeni tam yap. Çara hizmet, boşa hizmet değildir. Natalya bundan böyle bizimle oturacak, sen yine bir düşün bunu. Kötü bir haber daha: Perhizden birkaç gün önce üç koyunumuzu kurt parçaladı. Hadi şimdi sağlıcakla kal ve Tanrıya emanet ol. Karını aklından çıkarma, bu benden emirdir sana. O iyi bir kadın ve senin nikâhlındır. Doğru yolu bırakma, babanı dinle.
Baban,

Başçavuş Panteley Melehov

Gregor'un alayı, Rusya-Avusturya sınırından beş verst kadar uzakta, Radzivillovo denilen küçük bir yerde görevlendirilmişti. Gregor eve çok seyrek mektup yazıyordu. Natalya'nın babasının evinde oturmaya başladığını bildiren mektuba, kelimeleri dikkatle seçerek cevap yazdı ve babasından, Natalya'ya selamlarını iletmesini istedi. Mektuplarının hepsinde ne suya ne sabuna dokunan kapalı bir ifade vardı. Panteley bunları Dunya ile Piyotr'a defalarca okutur, kelimelerin altındaki anlamı çıkarmak için düşünür dururdu. Paskalya'dan az önce Gregor'a bir mektup yazıp, askerden dönüşünde karısıyla mı, yoksa Aksinya'yla mı oturacağını kesin olarak sordu.

Gregor cevabını geciktirdi. Ondan ancak Hamsin Yortusundan sonraki pazar günü kısa bir cevap alabildiler. Dunya kelimelerin sonunu yutarak, mektubu çarçabuk okudu; Panteley bir sürü selam, kelam arasında asıl söylenmek istenen şeyi güçlükle anlayabildi. Gregor mektubun sonunda Natalya meselesine dokunuyordu:

Bana Natalya'yla yaşayıp yaşamayacağımı soruyorsunuz, ama ben de diyorum ki, babacığım, bir defa kopan bir şey yerine yapıştırılamaz. Ben artık Natalya'yla nasıl barışabilirim! Siz de biliyorsunuz ki çocuğum var benim. Hiçbir söz veremem, bunun sözünü bile etmek zor geliyor bana. Geçen gün herifin biri sınırda kaçakçılık yaparken yakalandı, biz de gördük adamı. Yakında Avusturyalılarla savaş çıkacağını söyledi; Avusturyalıların çarı, savaşı nereden başlatacağına ve hangi toprağı kendisine ayıracağına bakmak için sınıra gelmiş. Savaş çıkarsa belki ben hayatta bile olmam, onun için önceden hiçbir şeyi karara bağlayamayız.

Natalya, kayınbabasıyla anasının evinde çalışıyor, kocasının bir gün kendisine döneceği umudunu yüreğinden eksik etmiyordu. Gregor'a bir mektup bile yazmadı, ama aile içinde Gregor'dan gelecek mektupları onun kadar acı çekerek, onun kadar dört gözle bekleyen de yoktu.

Köyde yaşam bozulmayan akışı içinde geçiyor, askerliğini bitiren Kazaklar tezkere alıp dönüyor, hafta içinde sıkıcı işler, zamanı azar azar yutuyor, pazar sabahları bütün köyün aileleri sürü sepet kiliseye taşınıyordu: Asker gömleklerini, bayramlık pantolonlarını giyen Kazaklar, kol yenleri kabarık büzgülü, nakışlı bluzları ve yerleri süpüren uzun, rengârenk eteklikleriyle kadınlar.

Meydanlıkta okları havaya dikili boş arabalar durur, atlar hafiften kişner, çeşit çeşit insanlar gider gelirdi; itfaiye arabasının bulunduğu sundurmanın yanında, Bulgar göçmenler, uzun sıralar halinde yığdıkları sebzelerini satardı; onların arkasında bir alay çocuk koşuşur, azametli tavırlarıyla pazar yerini süzen semersiz develeri seyrederlerdi. Her taraf, kırmızı şeritli kasketlerini giymiş Kazaklar, pırıl pırıl yazmalarını takmış kadınlarla dolardı. Yeşil, cam gibi uykulu gözleriyle develer, bitmek tükenmek bilmez yorgunluklarını, kuyu başlarında geviş getirerek çıkarırdı.

Akşam vakti sokaklar ayak patırtıları, şarkılar ve armonikaların eşliğinde yapılan danslarla inlerdi ve son sesler ancak gece geç saatlerde kesilirdi.

Akşam misafirliğine hiç gitmeyen Natalya, oturur, Dunya'nın çocukça hikâyelerini dinlerdi. Dunya fark edilmeden büyüyor, bi-

çimli, kendine göre de güzel bir kız oluyordu. Erken yetişen bir elma gibi olgunlaşıvermişti Dunya. O yıl, yaşça büyük kız arkadaşları Dunya'dan daha önce ergenlik çağına ulaştıklarını unutarak, onu da kendi aralarına aldı. Dunya da babası gibi güçlü kuvvetliydi. On beş yaşında, halen çocuksu görünüşünü kaybetmemiş, kemikli bir vücudu vardı. Saf çocukluk ve serpilmekte olan gençlik arası, acınacak bir şeydi; mini mini göğüsleri yavaş yavaş irileşiyor, bluzunun altından dikkati çekecek kadar kabarıyordu günden güne. Uzun, hafif çekik göz çukurlarının içindeki siyah gözleri hâlâ utangaç, ama hâlâ yaramaz yaramaz pırıldıyordu. Akşamları dışarıdan geldiğinde Natalya'ya masum sırlarını açardı; ama yalnız Natalya'ya.

"Natalya, sana bir şey söylemek istiyorum..."

"İyi ya, söylesene!"

"Hani zahire ambarının oradaki kocaman kütük var ya, işte dün Mişa Koşevoy akşama kadar benimle beraber oturdu orada."

"Neden kızardın öyle?"

"Yo, kızarmadım!"

"İstersen aynaya bak; alev alev yanıyor yüzün."

"Sen utandırıyorsun beni tabii, ondan."

"Peki öyleyse, hadi anlat, ben ağzımı açmayacağım."

Dunya, esmer avuçlarıyla kızaran yanaklarını ovalar, parmaklarını şakaklarına bastırır, gencecik sesiyle sebepsiz yere çın çın öten bir kahkaha atardı.

"Bana, minicik bir kır çiçeğine benzediğimi söyledi."

Natalya geçmişte ayaklar altında çiğnenen mutluluğunu unutup, başkasının sevincine ortak olarak, "Evet, devam et!" diye cesaret verirdi ona.

"Ben de dedim ki, 'Yalan söyleme, Mişa!' O da doğru söylediğine yemin etti."

Dunya başını sallayarak odayı çın çın çınlatan kahkahasını koyverirdi. Siyah, kalın saç örgüleri omuzlarından sırtına doğru birer kertenkele gibi sarkardı.

"Başka ne dedi?"

"Yadigâr olarak mendilimi istedi benden."

"Verdin mi?"

"Yo. Verir miyim! 'Git konuştuğun kadından iste,' dedim. Onu Yerofeyev'in geliniyle görmüşler; kötü bir kadın, hep erkeklerle karıştırıyor."

"Mişa'dan uzak dursan iyi edersin."

"Uzak duracağım," diyen Dunya, dudaklarının ucuna gelen gülümsemeyi saklamaya çalışarak hikâyesine devam ederdi:

"Sonra öbür iki kızla beraber üçümüz eve dönerken peşimize ayyaş Mikay Dede takıldı. 'Öpün beni de her birinize iki kapik vereyim,' diye bağırdı. Niyura da elindeki dalla suratına bir vurdu, ondan sonra hepimiz kaçtık."

O yaz havalar kurak gidiyordu. Köyün yakınlarındaki bölümde Don çekilmişti; vaktiyle akıntının hızlı olduğu yerde, karşıya yürüyerek geçilebilecek bir sığlık belirmişti; öküzler sırtları ıslanmadan geçiyordu buradan. Geceleri sıra sıra tepelerden köyün üzerine nemli, boğucu bir sıcaklık iner, rüzgâr havayı kavrulmuş ot kokusuyla doldururdu. Bozkırdaki kurumuş otlar yanıyordu; Don'un dik yamaçlı kıyılarına genzi yakan bir duman inmişti. Geceleri ırmağın üzerinde bulutlar koyulaşır, uzaktan uzağa uğursuz gök gürültüleri duyulurdu; şimşekler göğü kırık kırık morumsu parçalara böler, ama kavrulmuş toprağın susuzluğunu giderecek bir damla yağmur düşmezdi.

Kilisenin çan kulesinde her gece bir baykuş ötüp dururdu. Haykırışları yüreklere dehşet salarak köyün üzerinde yankılar yapar ve baykuş çan kulesinden uçup mezarlığa giderek, kahverengi otlar bürümüş mezar tümseklerinin tepesinde uğursuz uğursuz inlerdi.

Baykuşun mezarlıktan gelen çığlıklarını dinleyen ihtiyarlar kehanette bulunurdu:

"Yine bir felaket dolaşıyor üstümüzde!"

"Savaş çıkacak. Türk Savaşından önce de bir baykuş aynen bu şekilde ötmüştü."

"Belki de yine kolera salgını olacaktır."

"Baykuş kiliseden mezarlığa doğru uçtu mu, bu kötüye alamettir."

Mezarlığın yanı başında oturan Martin Şamil, üst üste iki gece mezarlığın çiti dibinde pusuya yatıp uğursuz baykuşu bekledi, ama göze görünmeyen esrarengiz kuş hiç ses çıkarmadan onun tepe-

sinden uçup, mezarlığın öbür başındaki bir haçın üstüne tünedi ve uğursuz çığlıklarıyla, uyuyan köyü yine dehşete saldı. Martin galiz bir küfür savurup göbeğini sarkıtmış simsiyah buluta doğru silahını ateşledi ve eve döndü. Vardığında, ürkek, zayıf, nahif, aynı zamanda da tavşan kadar doğurgan karısı ona çıkıştı:

"Sen budalanın birisin, akıllanacağın da yok!" dedi. "Kuştan sana ne, seni ilgilendirir mi? Ya Tanrı seni cezalandırırsa? Bak şurada bir ay kaldı doğurmama, ya senin yüzünden doğum yapamazsam?"

"Kapat çeneni kadın!" diye Martin tersledi onu. "Sana bir şey olmaz, korkma! Bu kuşun işi ne burada, hepimizin tüylerini diken diken ediyor! Üstümüze lanet yağdırıyor, iblis! Savaş çıkarsa beni hemen askere alırlar, bir de şu doğurduğun eniklere bak!" Eliyle çocukların uyuduğu köşeyi işaret etti.

Pazar yerinde ihtiyarlarla konuşan Panteley ciddi bir tavırla haberi verdi:

"Bizim Gregor, Avusturya çarının sınıra gelip, bütün birliklerinin bir yere toplanarak Moskova'yla Petersburg üzerine yürümeleri için emir verdiğini yazıyor."

Geçmişteki savaşları hatırlayan ihtiyarlar birbirlerinin korkusunu paylaştı.

İçlerinden biri itiraz etti:

"Savaş mavaş çıkacağı yok. Şu hasada baksanıza!"

"Hasadın savaşla ilgisi yok. Bana kalırsa bütün belayı çıkaran şu öğrenciler."

"Hem çıksa da en son öğrenen biz oluruz çıktığını. Peki ama kiminle olacak savaş?"

"Türklerle, deniz yüzünden. Denizin nasıl bölüneceği konusunda bir türlü anlaşmaya yanaşmıyorlar."

"O kadar zor mu yani? Bizim otlağı ayırdığımız gibi ikiye ayırsınlar denizi."

Konuşma şakaya döküldü, ihtiyarlar işlerine gitti.

Erken biten çayır yoncaları biçilmeyi bekliyordu. Don'un ötesindeki soluk renkli yoncalar bozkır yoncası gibi değildi; zayıf, kokusuzdu. Toprak aynı topraktı, ama otların çektiği su başka başkaydı. Bozkırdaki kara toprak o kadar sert ve sıkıydı ki, sığırların toynak-

larının izi bile kalmazdı üstünde. Bu toprakta biten otlar da güçlü, güzel kokulu olurdu. Ne var ki Don kıyısı boyunca uzanan toprak nemli ve çürüktü; orada biten bodur, seyrek otlara sığırlar bile öyle her zaman başlarını çevirip bakmazdı. Tam yonca biçme ve kurutma işleri başlayacağı sırada, köyü baştanbaşa sarsan bir olay yer oldu. İlçe emniyet amiri, yanında bir sorgu yargıcı ve köyde şimdiye kadar kimsenin görmediği bir üniforma giymiş, kara kara dişleri olan bir subayla birlikte geldi. Atamanı çağırttılar, tanık topladılar, sonra da doğruca şaşı Lukerya'nın evine gittiler. Yolun güneş alan yanından yürüyorlar, ataman da onların önünde horoz gibi seğirtiyordu. Sorgu yargıcı tozlu çizmeleriyle güneş vuran yerlere basarak atamanı sorguya çekiyordu:

"Stokman evde mi?"

"Evet efendim."

"Geçimini nasıl sağlar bu adam?"

"Zanaatkârdır, tezgâhının başında..."

"Hiç şüpheli bir halini gördün mü?"

"Hiç görmedim."

Emniyet amiri şapkasını eline almış, kalın üniformasının içinde nefes nefeseydi; burnunun dibinde, kaşlarının arasındaki bir sivilceyi sıktı. Ufak tefek subay kızarmış gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, bir saman çöpüyle kararmış dişlerini karıştırıyordu.

Sorgu yargıcı atamanı kolundan çekip yavaşlatarak sordu:

"Hiç misafir geldiği olur mu bu Stokman'a?"

"Olur. Ara sıra kâğıt oynarlar."

"Kimdir gelenler?"

"En çok, değirmenden işçiler gelir."

"Yani kim?"

"Makinist, kantarcı, değirmenci David; bazen de bizim Kazaklardan birkaç kişi."

Sorgu yargıcı durdu, geride kalan subayı bekledi. Gömleğinin düğmelerinden biriyle oynayarak ona bir şeyler söyledi, sonra işaret ederek atamanı yanına çağırdı.

Ataman nefes nefese seğirterek geldi. Boynundaki şişkin damarları atıyordu.

"İki tane görevli al yanına, bahsettiğin adamları tutukla. Köy odasına getir onları, biz de bir iki dakikaya kadar geliyoruz. Anladın mı?"

Ataman hazır ola geçerken öyle bir dikildi ki, üniformasının dik yakası içinde boyun damarları oklava gibi kabardı, ağzından homurtu halinde bir iki kelime çıktı ve aldığı talimatı yerine getirmek üzere döndü gitti.

Stokman, yeleğinin düğmeleri açık, sırtını kapıya vererek oturmuş, kıl testereyle kontrplaktan model kesiyordu.

"Lütfen ayağa kalkınız; tutuklusunuz."

"Sebep?"

"İki odanız mı var?"

"Evet."

"Arayacağız odaları."

Subay paspasa takılan mahmuzunu kurtardı, yürüyüp masanın yanına geldi ve kaşlarını çatarak, elinin altına gelen ilk kitabı aldı.

"Şu sandığın anahtarlarını istiyorum."

"Bu ziyaretinizin sebebini öğrenebilir miyim?"

"Sonra sizinle bol bol konuşmak için vaktimiz olacak."

Stokman'ın karısı öteki odanın kapı aralığından başını uzatıp baktı, sonra içeri çekildi. Sorgu yargıcıyla kâtibi, kadının ardından odaya girdi.

Subay elinde tuttuğu sarı kaplı bir kitabı göstererek sordu Stokman'a:

"Nedir bu?"

Stokman omuzlarını silkerek, "Bir kitap," diye cevap verdi.

"Nüktelerini daha uygun bir zamana sakla. Doğru dürüst cevap ver bana."

Stokman yüzünde beliren pis bir gülümsemeye engel olmak için kendisini zorlayarak sırtını ocağa dayadı. İlçe emniyet amiri, subayın omzunun üzerinden kitaba bir göz atarak Stokman'a döndü:

"Bu kitabı okuyor musun?"

Stokman tok bir sesle, "Konusu ilgilendirdi beni," diye cevap verirken, ufak bir tarakla siyah sakalını tam ortadan ikiye ayırdı.

"Anlaşılıyor!"

Subay, kitabın sayfalarına şöyle bir göz gezdirdi ve masanın üzerine fırlattı. Bir ikincisine baktı, onu bırakıp üçüncüsünün kapağını okuduktan sonra tekrar Stokman'a döndü:

"Bu tip kitaplardan başka var mı? Nerede saklıyorsun?"

Stokman nişan alır gibi bir gözünü kısarak cevap verdi:

"Olanların hepsini gördünüz."

Subay elindeki kitabı ona doğru sallayarak, "Yalan söylüyorsun!" diye karşılık verdi.

"Benim isteğim..."

"Odaları arayın!"

Emniyet amiri kılıcının kabzasını tutarak sandığa doğru yürüdü. Olanlardan iyice ürktüğü anlaşılan çopur suratlı Kazak muhafız, sandığın içindeki elbise ve çamaşırları karıştırıp duruyordu.

Stokman bir gözünü kısıp öbür gözüyle subayın iki kaşı arasına nişan alarak, "Sizden terbiyeli bir davranış istiyorum," diyebildi sonunda.

"Kes sesini efendi."

Adamlar altüst edilebilecek ne varsa altüst etti. Tamirhanede de arama yapıldı. İşini pek hevesle gören sorgu yargıcı, yumruğunun kemikli tarafıyla vurarak duvarları bile yokladı.

Arama bittikten sonra Stokman'ı köy odasına götürdüler. Stokman, bir elini eski ceketinin yaka kıvrımının altına sokmuş, öbür elini âdeta parmaklarındaki çamuru silkeliyormuş gibi sallayarak, Kazak muhafızın önünde, yolun ortasından yürüyordu. Ötekiler duvar dibinden, güneş alan yerden gidiyordu; sorgu yargıcı çimlerden yeşillenmiş çizmeleriyle yine güneşin parça parça vurduğu noktalara basıyordu. Bu sefer şapkası elinde değildi; onu başına giymiş, safi kıkırdaktan ibaret kulaklarına kadar geçirmişti.

Tutuklular içinde en son Stokman sorguya çekildi. Elleri hâlâ yağ içinde olan İvan Alekseyeviç, durmadan gülümseyen David, ceketini omuzlarına atmış Uşak ve Mişa Koşevoy'un sorguları bitmiş, topluca sofaya çıkarılmış, başlarına da Kazak muhafızlar dikilmişti.

Dosyasını karıştırmakta olan sorgu yargıcı Stokman'a döndü:

"Değirmendeki arbedeyle ilgili olarak seni sorguya çektiğim vakit, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne kayıtlı olduğunu neden gizlemiştin?"

Stokman hiç sesini çıkarmadan, gözlerini sorgu yargıcının başının üstünden ötelere dikmiş bakıyordu.

Tutuklunun susmasına sinirlenen sorgu yargıcı, "Şu kadarı kesinlikle bellidir. Yaptığın işin tam karşılığını alacaksın," diye bağırdı.

Stokman sıkıntılı bir tavırla, "Lütfen sorgulamanıza başlayın," dedi ve orada duran bir tabureye bakarak, oturmak için izin istedi. Sorgu yargıcı hiç sesini çıkarmadı, ama izin almaksızın gayet sakin gidip oturan Stokman'a yiyecek gibi baktı.

"Buraya ne zaman geldin?"

"Geçen yıl."

"Örgütten aldığın talimat üzerine mi?"

"Hiçbir talimat almış değilim."

"Partine ne zamandan beri kayıtlısın?"

"Neden bahsediyorsunuz siz?"

"Rus Sosyal Demotrat İşçi Partisi'ne ne zamandan beri kayıtlı olduğunu soruyorum."

"Ben zannediyorum ki..."

"Senin ne zannettiğin bana vız gelir. Soruya cevap ver. İnkâr etmekte fayda yok, hatta bu senin için daha da tehlikeli."

Sorgu yargıcı dosyadan bir belge çıkardı, masanın üzerine koydu, işaret parmağını dimdik kâğıdın üstüne bastırdı.

"Senin, adı geçen partinin üyesi olduğunu doğrulayan bir rapor var burada; Rostov'dan alındı bu rapor."

Stokman gözlerini çabucak raporun üzerinde gezdirdi, bir an öyle durdu, sonra dizini ovuşturarak kesin bir sesle cevap verdi:

"1907'den beri."

"Anlaşıldı! Seni buraya partinin yolladığını inkâr ediyorsun demek!"

"Evet."

"O halde neden geldin buraya?"

"Burada çilingir yokmuş diye duydum."

"Peki, ama özellikle bu bölgeyi seçişin neden?"

"Aynı sebepten."

"Burada kalışın sırasında ya da başka bir vakit örgütünle hiç temasın oldu mu?"

"Hayır."

"Buraya geldiğini biliyorlar mı?"

"Sanırım."

Sorgu yargıcı sedef saplı çakısıyla kurşunkaleminin ucunu sivriltti, dudaklarını büzerek sordu:

"Partinin üyelerinden herhangi biriyle mektuplaşıyor musun?"

"Hayır."

"Ya arama sırasında ele geçen mektup nedir?"

"O mektup, herhangi bir devrimci örgütle hiçbir ilgisi bulunmayan bir arkadaşımdan."

"Rostov'dan hiç talimat aldın mı?"

"Hayır."

"Değirmende çalışan işçiler senin evinde ne diye toplanıyor?"

Stokman sanki bu kadar da budalaca soru olur mu gibilerden omuzlarını silkti.

"Kış geceleri gelirlerdi, birlikte vakit geçirirdik. Kâğıt oynardık..."

"Yasaklanmış kitapları da okurdunuz, değil mi?" diye hatırlattı yargıç.

"Hayır. Gelenlerin hiçbirinin okuması yoktu."

"Hiç değilse, değirmenin makinistiyle ötekiler bu gerçeği inkâr etmiyor."

"Doğru değil."

"Bana kalırsa senin bu işlere aklın..."

Stokman bunu duyunca gülümsedi, lafını unutan yargıç sözünü şöyle tamamladı:

"Sende hiç akıl yok. Kendi aleyhine olmasına rağmen inkârda direnip duruyorsun. Kazakları hükümete karşı kışkırtmak üzere moral bozucu faaliyetlerde bulunman için seni partinin buraya gönderdiği gün gibi açık. Bu numaralara ne gerek var anlamıyorum! Bu senin suçunu hafifletmez..."

"Bunlar hep sizin tahminleriniz. Bir sigara içebilir miyim? Teşekkür ederim. Üstelik hiçbir temele dayanmayan tahminler."

Yargıç elini ufak bir kitabın üzerine koyup, adını kapatarak, "Bu kitabı evine gelen işçilere okudun mu?" diye sordu. Elinin üzerinden "Plehanov", adı görülüyordu.

Stokman, "Şiir okuduk biz," diye cevap verdi ve kemik ağızlığı parmaklarının arasında sıkıca tutarak, bir nefes çekip üfledi.

Ertesi sabah posta tarantası*, arkada, sakalı yakasına gömülmüş kestirmekte olan Stokman'la birlikte köyden ayrıldı. Stokman'ın iki yanında kılıçlı iki Kazak muhafız sıkışık bir vaziyette oturuyordu. Bunlardan kıvırcık saçlı, çopur suratlısı, ıskarmoza benzeyen kirli parmaklarıyla Stokman'ı dirseğinden sıkı sıkı yakalamış, öteki eliyle de kılıcının yer yer ezik kınını tutarak arada yan gözle ürkek ürkek bakıyordu Stokman'a. Köy yolunda sert sarsıntılarla ilerliyordu araba. Melehov'ların avlusunun önünde, şala sarınmış ufak tefek bir kadın, sırtını çite dayamış arabayı bekliyordu.

Tarantas hızla geçerken, kadın ellerini göğsüne bastırıp arkasından koştu.

"Osip! Osip Davidoviç! Ah, ne yapacağım..."

Stokman ona el sallamak istedi, ama çopur suratlı Kazak hemen yerinden fırlayıp onun koluna yapışarak boğuk, yabani bir sesle bağırdı:

"Otur aşağı, yoksa biçerim seni!"

Kazak basit hayatında ilk kez, çara karşı gelmeye cüret eden bir insan görüyordu.

II

MANKOVO'DAN Radzivillova adlı ufak kasabaya kadarki uzun yol Gregor'un arkasında, gri, ele geçmez bir sis içinde kalmıştı. Gregor ara sıra yolu gözünde canlandırmaya çalışıyor, ama ancak, o da hayal meyal, istasyon binalarını, sarsılan döşemelerin altından duyduğu tren tekerlerinin takırtısını, at ve ot kokularını, altlarından kayarcasına geçip giden sonsuz demiryolunu, lokomotiften çıkan dumanı, bir de Voronej'de mi yoksa Kiev'de mi, nerede olduğunu kestiremediği, istasyonda gördüğü bir jandarmanın sakallı suratını hatırlayabiliyordu.

Trenden indirildikleri yerde bir sürü subay, tertemiz tıraşlı, gri kaputlu bir sürü adam vardı; bunlar onun anlayamadığı bir dil ko-

* Tarantas: Dört tekerlekli, yaysız bir Rus arabası. *-çev.*

nuşuyordu. Atların trenden indirilmesi uzun bir zaman aldı, nihayet bu iş de bittikten sonra, ulaştırma subayının yardımcısı dört yüzden fazla Kazak'ı hayvan hastanesine götürdü. Uzun uzun işlemlerden sonra atların muayenesi tamamlandı. Kazaklar takımlara ayrıldı. Astsubaylar vızır vızır dolaşıyordu ortalıkta. Birinci Takım doru donlu atlardan, İkinci Takım kestane doru atlardan, Üçüncü Takım yanık kestane dorulardan kuruldu. Gregor doru ve al donlu atlardan kurulan Dördüncü Takıma verildi. Beşinci Takım tamamıyla kula* atlardan, Altıncı Takım da tamamıyla yağız atlardan kurulmuştu. Takımlar başçavuşların emrine verildi, başçavuşlar da takımlarını alıp civardaki köylerde ve büyük çiftliklerde konaklayan çeşitli süvari bölüklerine götürdü.

Güleryüzlü, patlak gözlü ve kolunda kıdem sırmaları olan başçavuş atıyla Gregor'un önünden geçerken sordu:

"Hangi ilçedensin sen?"

"Vyeşenskaya'dan."

"Kuyruksuz köpeksin yani, öyle mi?"**

Öbür ilçelerden gelen Kazaklar sinsi sinsi güldü. Gregor da hakareti gık demeden yuttu.

Gregor'un takımı şoseyi tuttu. Daha önce doğru dürüst şose görmemiş olan Don atları, önce kulaklarını kıstılar, hırslı hırslı soluyarak, buz tutmuş bir ırmağı geçer gibi sakınan adımlarla ilerlediler, ama çok geçmeden alıştılar, yeni nallanmış toynakları çatur çutur ötmeye başladı. Kazakların yabancısı olduğu Polonya toprakları eğri büğrü uzanan korularla kesilmişti. Hava sıcak ve kapalıydı; kalın bir buluttan perdenin ardına çekilmiş güneş bile yabancı, bilmedik bir güneş gibi geliyordu onlara.

İstasyondan dört verst kadar uzaktaki Radzivillova malikânesine yarım saatte vardılar.

Genç bir Kazak, bahçede yaprakları dökülmüş ağaçları işaret ederek, "Bu köyün adı nedir?" diye başçavuşa sordu.

"Ne köyü? Sen burada unut artık o Kazak köylerini delikanlı, Don bölgesi değil burası."

---

* Kula: Gövdesi sarı veya kirli sarı renkte, yele, kuyruk ve bacağın alt kısmındaki kılların koyu renkte olduğu at donu.

** Her ilçenin bir takma adı vardı. Vyeşenskaya da "Köpekler" diye anılıyordu.

"Nedir öyleyse amca?"

"Ben mi senin amcan oluyorum? Senden de iyi yeğen olur ya! Burası delikanlı, Prenses Urusova'nın malikânesidir. Bizim Dördüncü Bölük burada konaklıyor."

Gregor karamsar bir tavırla atının boynunu okşarken, güzel bir yapı olan iki katlı konağa, tahtadan yapılmış çite, çiftlik binalarının kendisine yabancı gelen biçimlerine baktı. Yalnız meyve bahçesinin yanından geçerken, çıplak ağaçlar ona tıpkı uzak Don ülkesindeki ağaçların diliyle fısıldadı.

Şimdi Kazaklar yaşamın en can sıkıcı, en bunaltıcı yanını görüyordu. Hiçbir iş yapmayan delikanlılar az sonra sıla hasretine tutuldu; zamanlarının büyük bölümünü çene çalarak geçiriyorlardı. Gregor'un takımı, evin kiremit damlı büyücek bir kanadına yerleştirilmişti; pencerelerin altına serili ot minderlerde yatıyorlardı. Çatlak camlara yapıştırılan kâğıt şeritler, geceleri esen meltemde, uzaktan uzağa çobanların boruları gibi ses çıkarır, horultular arasında bu sesi dinleyen Gregor, kalkıp ahıra giderek atını eyerlediği gibi sürmek, ta evine varana kadar sürmek için karşı konulmaz bir isteğin içinden taştığını hissederdi.

Kalk borusu beşte çalardı; günün ilk görevi atları temizleyip tımar etmekti. Atların yemlendiği yarım saatlik kısa bir zaman içinde yarım yamalak konuşma fırsatı bulurlardı.

"Yahu bu cehennem hayatı be çocuklar!"

"Ben dayanamam buna."

"Ya başçavuş! Ne domuz şey! Atların toynaklarını yıkatıyor bize!"

"Şimdi evde çörek pişiriyorlardır... Büyük Perhizin arife günü bugün."

"Bir kız olsa da azıcık oynaşsaydım, ah!"

"Dün gece bir rüya gördüm çocuklar; babamla çayırda ot biçiyormuşuz; köylüler papatya misali yayılmış harman yerine."

Buzağı gibi yumuşak bakan gözleriyle sakin tabiatlı bir genç olan Prohor Zikov rüyasını anlatmaya devam etti:

"Biçtik, biçtik... İçime bir neşe doldu, bir neşe!.."

"Bahse girerim, şimdi karım, 'Acaba Nikolay'ım şu anda ne yapıyor?' diyordur."

"Hahaha! Olsa olsa kayınbabasıyla kırıştırıyordur!"

"Ama bu seninki de şimdi..."

"Kocası uzakta oldu mu başka erkeği denemeyecek kadın yoktur dünyada."

"Ne üzülüyorsun be! Kadın dediğin bir güğüm süt değil ya! Döndüğümüzde bize de nasıl olsa bir şeyler kalır."

Aklı fikri belden aşağıda olan, saygı nedir bilmeyen, bölüğün en şen adamı, ar damarı çatlamış Yegor Zarkov manalı manalı gülümseyip göz kırparak konuşmaya karıştı:

"Bak şuna emin ol, baban karını rahat bırakmayacaktır. Yaman ittir senin baban." Pırıl pırıl bakışlarını dinleyicilerinin üzerinde dolaştırarak, "Bakın size bir hikâye anlatayım," diye konuşmasını sürdürdü:

"Moruğun biri gelininin peşinde koşar, ona hiç rahat vermezmiş, ama bir türlü oğlundan fırsat bulamazmış. Moruk da ne yapsın! Geceleyin avluya çıkıp kapıyı açmış. Sığırlar hep kaçmış. Oğluna varmış, demiş ki, 'Ne yaptın ulan, seni bilmem ne! Neden kapamadın avlu kapısını?.. Bak sığırlar kaçtı işte! Hadi, git peşlerinden de çevir şunları.' Anlıyorsun ya, oğlu gidince, o da fırsattan istifade gelinini kıstıracak. Ama oğlu tembelin biriymiş. 'Hadi sen git de çevir hayvanları,' demiş karısına. Karısı çıkmış, oğul yattığı yerde kulak kabartmış. Babası ocağın üzerinden usulca kaymış aşağı, dizleriyle ellerinin üstünde sokulmuş yatağa doğru. Ama oğlu akıllıymış. Raftan bir oklava almış eline, beklemiş. Babası yatağa iyice sokulup da elini atar atmaz, kafası budur diye yapıştırmış oklavayı oğlan. 'Çekil ulan,' diye bağırmış, 'yeme battaniyemi namussuz.' Meğerse, evde buzağı besliyorlarmış, buzağının da âdeti, onu bunu ağzına alıp çiğnemek. İşte oğlan da buzağıya vuruyorum numarasına getirmiş. Moruk gerisin geri dönüp dizleriyle ellerinin üstünde güç bela ocağın yanına varmış, kafasındaki kaz yumurtası kadar şişi korka korka yoklamış eliyle. Sonunda, dayanamamış, 'İvan be,' demiş, 'kime vurdun demin öyle?' İvan da, 'Canım şu buzağıya işte,' diye cevap vermiş. Moruk nerdeyse gözlerinden yaşlar boşanacak halde, 'Ulan,' demiş, 'sığırları hep böyle tepelersen nasıl ağa olursun sen?'"

"Yaman kıtır atıyorsun be Zarkov!"

"Prangaya vurmalı seni, çopur şeytan."

"Bu da nesi, pazar yeri mi burası? Dağılın bakalım!" diye bağırdı yanlarına gelen başçavuş. Kazaklar güle şakalaşa atlarının başına gitti.

Çay molasından sonra talim vardı. Astsubaylar bağırıp duruyordu:

"Karnını çek içeri pis herif!"

"Sağa dön, ileri marş!"

"Kıta, dur!"

"İleri marş!"

"Sol baştaki, hey, ne biçim duruyorsun öyle? Lanet..."

Talimde subaylar sigaralarını tüttürerek yanda durur, işe pek seyrek karışırdı. Gregor, pırıl pırıl giyimli kuşamlı subaylara, güzel dikilmiş gri kaputlarına, vücutlarına tıpatıp uyan üniformalarına baktıkça onlarla kendisi arasında aşılmaz bir duvarın varlığını hissederdi. Onların tamamıyla farklı, rahat, düzenli yaşayışları, çamur derdi, bit derdi ya da başçavuşun yumruğunu yeme korkusu olmadan, Kazakların yaşayışından bambaşka, bir sükûn içinde akıp gidiyordu.

Radzivillova'ya gelişlerinin üçüncü günü meydana gelen bir olay Gregor'un üzerinde, aslında bütün genç Kazakların üzerinde çok kötü bir izlenim bıraktı. Binicilik eğitimi görüyorlardı. Sık sık hayale dalıp, aklı uzaklardaki Kazak köyüne giden, dana bakışlı sakin delikanlı Prohor Zikov'un bindiği at da hırslı, huysuz bir hayvandı; her nasılsa tam yanından geçen başçavuşun atını tepti. O kadar kuvvetli oturmayan çifte, hayvanın sol bacağının derisini sıyırmıştı azıcık. Ama başçavuş atını doğru Prohor'un üzerine sürüp kamçısıyla delikanlının suratına vurarak bağırdı:

"Gözünü neden açıp da gittiğin yere bakmıyorsun köpoğlusu? Gösteririm ben sana... Seni üç gün üst üste nöbete vereyim de gör!"

Bölük komutanı olayı görmüş, ama arkasını dönmüştü. Kılıcının kabzasından sallanan püskülle oynayarak sıkıntıdan esniyordu. Prohor dudakları titreyerek şişen yanağındaki kanı sildi.

Gregor atını araya sokarken, subaylardan yana baktı, ama onlar hiçbir şey olmamış gibi çene çalmaya devam ediyorlardı. Beş gün sonra Gregor kuyunun içine bir kova düşürdü. Başçavuş atmaca gibi üzerine varıp yumruğunu kaldırdı. Gregor kuyunun ağzından, aşa-

ğıya, pırıldayan suya bakarak, sert bir sesle, "Sakın dokunayım deme bana," dedi.

"Ne? Çabuk in aşağı da çıkar kovayı ulan piç kurusu! Çabuk, yoksa suratını darmadağın ederim senin!"

Gregor başını kaldırmaksızın, tane tane, "Çıkaracağım, ama sen bana dokunmaya kalkma sakın," dedi.

Eğer kuyunun başında birkaç Kazak olsaydı, başçavuş mutlaka döverdi Gregor'u, ama Kazaklar ağılda, atlarının başında oldukları için konuşmayı duyamıyorlardı. Başçavuş gerideki Kazaklardan yana başını çevirdikten sonra, patlak gözleriyle öfkesinden deli gibi bakarak Gregor'a yaklaştı:

"Sen kendini ne zannediyorsun? Üstünle böyle konuşmaya nasıl cesaret edebiliyorsun?"

"Bela arama Semyon Yegorov."

"Beni tehdit mi ediyorsun? Senin..."

Gregor başını kuyunun ağzından kaldırarak, "Buraya bak," dedi. "Eğer bana vuracak olursan bil ki seni öldürürüm! Anladın mı?"

Başçavuşun sazan balığına benzeyen ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kaldı, ama hiç cevap veremedi. Cezalandırma fırsatını kaçırmıştı. Gregor'un kül kesilen yüzü hayra alamet görünmüyordu. Başçavuş iyice afallamıştı. Kuyunun başından uzaklaştı, giderken bir de kaydı çamurda, iyice uzaklaştıktan sonra dönüp yumruğunu salladı.

"Seni bölük komutanına rapor edeceğim," diye bağırdı. "Rapor edeceğim seni!"

Her nedense Gregor hakkında bir şey söylemedi komutana. Ama aradan on beş gün geçtikten sonra ikide bir kabahat bulmaya, sırası gelmeden Gregor'u nöbete koymaya başladı.

Korkunç, monoton hayat genç Kazakların maneviyatını berbat ediyordu. Gün batana kadar piyade ve süvari talimi görür, akşam olunca da atlarını tımar edip yemlerini verirlerdi. Saat onda, yoklama ve nöbet dağıtımından sonra dua için toplanırlar ve başçavuş patlak gözlerini, önünde sıralanan Kazakların üzerinde dolaştırarak, makamla Rabbin Duası'nı okurdu.

Sabah aynı işler yeniden başlardı; günler bezelye taneleri gibi birbirinin aynıydı.

Koskoca malikânede topu topu iki kadın vardı; vekilharcın karısıyla, yine vekilharcın genç ve güzel hizmetçisi Franya. Franya sık sık evle ablak suratlı bölük aşçısının emrindeki mutfak arasında koşarak gider gelirdi. Kızın koşarken dalgalanan etekliğinin hiçbir hareketini kaçırmayan Kazaklar, talim yerinden onu seyrederken göz kırparlar, özellikle yüksek sesle iç çekerlerdi. Kazaklarla subayların gözlerini kendisinden ayırmadığını hisseden kız, üç yüz çift gözün şehvetli bakışları altında koşa koşa gidip gelirken, sırayla her takıma ve özellikle subaylara gülümser, kalçalarını da kışkırtıcı biçimde oynatıp kırıtırdı. Her ne kadar hepsi onun ilgisini çekmeye çalışsa da, söylenildiğine göre bu ilgiyi ancak bölük komutanı kazanabilmişti.

Bahar başlarında bir gün Gregor tavla nöbeti tutuyordu. Gregor hep tavlanın ucunda duruyordu; burada bulunan subay atları, yakınlarına bağlanmış bir kısrak yüzünden huysuzlanıyordu. Gregor biraz önce bölük komutanının atına kamçısını tattırmış, şimdi de kendi atıyla uğraşıyordu. Berelenmiş art ayağını yerden kaldıran hayvan, bir yandan sahibini göz ucuyla süzerken, bir yandan da otunu yemeye devam ediyordu. Hayvanın yularının boyunu ayarlayan Gregor'un kulağına tam o sırada, tavlanın karanlık olan öte ucundan bir debelenme sesi ve boğuk bir çığlık geldi. Bu tuhaf sesten irkilen Gregor bölmelerin önünden hızla geçerek o yana seğirtti. Birinin tavla kapısını çarparak kapatmasıyla Gregor ansızın zifiri karanlıkta kaldı ve kısık bir ses duydu:

"Acele edin çocuklar!"

Gregor adımlarını açıp bağırdı:

"Kim var orada?"

Bir an sonra, el yordamıyla kapıya doğru gitmeye çalışan çavuşlardan birine tosladı. Çavuş elini Gregor'un omuzuna koyarak, "Sen misin Gregor?" diye fısıldadı.

"Dur! Ne oluyor burada?"

Çavuş suçluluk sezilen sesiyle kıs kıs gülerek Gregor'un kolundan yakaladı: "Biz... Hey, nereye gidiyorsun?" Gregor kolunu çekip kurtararak koştu gitti, kapıyı ardına kadar açtı. Bomboş avluda kuyruğu düşmüş bir tavuk, aşçının ertesi gün vekilharca pişireceği çorba için

kendisini düşündüğünden habersiz, yumurtlamak için gübreleri eşeleyip duruyordu.

Işık bir an için Gregor'un gözlerini kamaştırdı; elini gözlerine siper edip, seslerin gittikçe yükseldiği, tavlanın karanlık köşesinden yana döndü. Seslere doğru koşunca, pantolonunun düğmelerini iliklemekte olan Zarkov'la burun buruna geldi.

"Ne bu... Ne yapıyorsun ulan sen burada?"

Zarkov pis nefesini Gregor'un yüzüne doğru üfleyerek, "Acele et," diye fısıldadı. "Aman ne tatlı... Franya'yı oraya çektiler... Yatırdılar aşağı!" Zarkov'un pis sırıtması birdenbire kesiliverdi; Gregor'dan yediği yumrukla, tavlanın kütükten duvarına doğru balıklama uçtu. Gregor seslerin geldiği yana koşarken, karanlığa alışan gözlerinde korku vardı. Köşede Birinci Takımdan kalabalık bir Kazak grubu gördü. Ses çıkarmadan kendisine yol açа açа aralarından geçti ve Franya'yı hareketsiz yerde buldu; başı bir velenseye sarılmış, elbisesi yırtılarak ta memelerinin üstüne çekilmiş, karanlıkta bembeyaz duran bacakları korkunç bir görünüşle ve rezilce yana açılmıştı. Kızın üzerinden yeni kalkan bir Kazak, arkasından gelene yer vermek için aptal aptal sırıtarak geri çekiliyordu. Gregor etrafı parçalarcasına kendisine yol açarak geriye döndü, kapıya doğru koştu, bağıra bağıra başçavuşu çağırdı. Ama öbür Kazaklar hemen arkasından koştu, kapının yanında yakaladı onu. Elleriyle ağzını kapatıp sürüye sürüye geri çektiler. Gregor, adamlardan birinin gömleğini boydan boya yırttı, bir başkasının karnına tekmeyi yapıştırdı, ama ötekiler onu yere bastırdı. Franya'ya yaptıkları gibi onun da başına bir velense sardılar, ellerini arkadan bağlayıp boş bir yemliğin içine attılar. Bu arada, sesleri tanınmasın diye Kazaklar fısıltıyla konuşmuştu. Ekşi ekşi kokan velensenin içinde boğulma raddesine gelen Gregor bağırmayı denedi, yemlikleri ayıran bölmeyi tekmeledi. Kulağına köşeden fısıltılar, Kazaklar girip çıktıkça açılıp kapanan kapının gıcırtısı geliyordu. Onu yirmi dakika kadar sonra serbest bıraktılar. Kapıda başçavuşla, başka bir takımdan iki Kazak duruyordu.

Başçavuş göz kırpıp omzu üzerinden geriye bakarken, "Ağzını açayım deme!" diye tembih etti.

Başka bir takımdan Dubok adında bir Kazak da sırıtarak ekledi:

"Lakırdı kaçırırsan ağzından, kulaklarını koparırız!"

İki Kazak içeri girip Franya'yı bohça gibi kaldırdı (kızın bacakları eteğinin altında yana açılmış durumda kaskatı kesilmişti), yemliğin üzerine çıkarak, duvarda, düşen kütüklerden birinin yerindeki boşluktan ittiler dışarıya. Duvarın öte yanı meyve bahçesine bakıyordu. Atlara ait her bölmenin tepesinde ufak, kirli bir pencere vardı. Kazaklardan bir kısmı, Franya ne yapacak diye bakmak için bölmelerin duvarlarına tırmandı, ötekiler de acele acele tavladan çıkıp gitti. Hayvanca bir meraka kapılan Gregor da çatı kirişlerinden birine tutunup kendini pencereye doğru çekti, pencereden aşağı baktı. Düzinelerle göz, kirli pencerelerden, duvarın dibinde yatan kızın üzerine dikilmişti. Franya sırtüstü yatıyor, bacakları bir makas gibi açılıp kapanıyordu; parmaklarıyla duvarın dibindeki karları kazıyordu. Gregor onun yüzünü göremiyor, ama pencerelere tırmanmış Kazakların usul usul çıkan soluklarını, ayaklarının altında ezilen kuru otların yumuşak, tatlı çıtırtısını duyuyordu.

Franya orada uzun bir süre yattı, sonunda güç bela elleriyle dizleri üstünde doğrulabildi. Gregor, kızın kollarının kendisini güçlükle taşıdığını, zangır zangır titrediğini açıkça gördü. Sallanarak ayağa kalktı Franya; saç baş darmadağınık, değişmiş, düşmanca bakışlarını ağır ağır ve uzun uzun pencerelerin üzerinde dolaştırdı.

Bir eliyle tavlanın duvarına, öbür eliyle hanımellerinin ince dallarına tutuna tutuna sendeleyerek yürüdü.

Gregor bölmenin üzerinden yere atladı, boğazını ovaladı; boğulacak gibi olmuştu. Kapıda, sonradan kimin olduğunu hatırlayamadığı bir ses son derece kesin bir tonla fısıldadı:

"Bir kelime kaçır ağzından... İsa hakkı için, gebertiriz seni!"

İçtimada Gregor'un kaputunda bir düğmenin eksik olduğunu gören bölük komutanı sordu:

"Kiminle güreştin? Sen ne diyorsun bu haline, ha?"

Gregor kopan düğmenin yerinde kalan ufak, yuvarlak deliğe baktı; hatırladığı olayla perişan bir halde, yıllardan beri ilk kez içinden ağlamak geldi.

III

BOZKIRIN üstüne temmuz sıcağının çiğ ışıkları içinde yüzen, nemli, boğucu bir hava çökmüştü. Olgunlaşmış buğday başakları henüz biçilmemiş, altın tozuna bulanmış bir buğu denizinde yüzüyordu. Biçerbağlarların bıçakları el değmeyecek kadar kızmıştı. Mavimtırak sarı bir alevle tutuşan gökyüzü, bakınca gözleri acıtıyordu. Buğday tarlalarının bittiği yerde safran sarısı yonca tarlaları başlıyordu.

Bütün köy halkı, çavdar biçmek için bozkıra göçmüştü. Atlar sıcaktan ve keskin kokulu tozdan boğulacak gibi soluyor, biçerbağlarları çekerken huysuzlanıyordu. Arada sırada ırmaktan doğru esen hava, bozkırın üzerinden ince bir toz bulutu kaldırıyor, güneş, renkli bir pus içine sarınıyordu.

Sabahtan beri biçerbağların tablasından yabayla buğday aktaran Piyotr yarım kova su içmişti. O ılık, tatsız sıvıyı içtikten bir dakika sonra yine kuruyuveriyordu gırtlağı. Gömleği sırılsıklam olmuş, yüzünden şırıl şırıl ter akıyor, kulakları çınlayıp duruyordu. Yüzünü gözünü yazmasıyla iyice sarıp sarmalamış olan Darya, gömleğinin düğmelerini çözmüş, başakları toplayıp demet yapıyordu. Gölge vuran göğüslerinin arasından koyu renkli, iri iri ter damlaları süzülüyordu. Atları yedeğinde Natalya çekiyordu. Yanakları güneşten yanmış, pancar gibi olmuştu; kızgın güneşin altında gözleri yaşarıyordu. Islak gömleği sırtına yapışan Panteley, biçilen ekinler arasında bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Sakalı, eriyip göğsüne doğru akan kara gres yağı gibi görünüyordu.

Oradan arabayla geçen Hristonya bağırdı:

"Nasıl, terliyor musun?"

Panteley topallayarak bir adım attı, gömleğinin ucuyla terli karnını silerek, "Sırılsıklam oldum!" diye cevap verdi.

Darya, "Piyotr!" diye seslendi. "Duralım artık."

"Şu sırayı da bitirelim..."

"Hava serinleyene kadar bekleyelim. Bittim artık."

Natalya atları durdurdu; sanki makineyi çeken oymuş gibi, göğsü inip inip kalkıyordu. Darya, kabarmış esmer ayaklarıyla biçilmiş

ekinlerin toprakta kalan kısa diplerine basmamaya dikkat ederek onlara doğru geldi.

"Piyotr, gölet buradan çok uzak değil, ha?"

"Değil! Üç verst kadar bir şey!"

"Ah, bir dalıp çıkmak için neler vermezdim şimdi!"

"Siz oraya gidip gelene kadar..." diye içini çekti Natalya.

"Ne diye yürüyecekmişiz be! Atları çözer bineriz."

Piyotr bir buğday demetini bağlayan babasına doğru kuşkulu kuşkulu baktı ve omuzlarını silkti:

"Pekâlâ, çöz bakalım atları."

Darya hayvanların koşumlarını çözüp çevik bir hareketle kısrağın sırtına atladı. Natalya çatlamış dudaklarıyla gülümseyerek kendi atını biçerbağların yanına götürdü, makinenin üstüne çıkarak ata binmeye çalıştı. Piyotr onun yanına gidip binmesine yardım etti. Birlikte yola çıktılar. Ata Kazak usulü binen Darya en önde tırısa kaldırmış sürüyordu hayvanını. Yazması geriye kaymış, eteği çıplak dizlerinin üzerine sıyrılarak gerilmişti.

Piyotr onun ardından bağırmaktan kendini alamadı:

"Dikkat et de kıçın yara olmasın!"

Darya fütursuzca seslendi geriye:

"Sen merak etme!"

Tarlalara giden yolu geçerlerken Piyotr sol yanına bakınca, köyden doğru, şosede bir toz bulutunun ta uzakta hızla yer değiştirmekte olduğunu gördü.

Gözlerini kısarak, "Bir atlı geliyor," dedi Natalya'ya.

Natalya hayretle, "Hem de ne hızlı geliyor! Şu toza baksana!" diye cevap verdi.

Piyotr karısına seslendi:

"Kim bu gelen yahu, Darya! Çek dizginleri de bakalım kimmiş şu atlı!"

Toz bulutu bir çukurlukta kayboldu, sonra öbür taraftan yine çıktı. Şimdi atlı, toz bulutunun içinden az çok seçilebiliyordu. Piyotr kirli elini hasır şapkasının kenarına götürmüş, gözüne siper ederek dikkatle bakıyordu.

"Bu hıza uzun süre hiçbir at dayanamaz. Çatlatacak hayvanı!" Kaşlarını çatıp elini indirdi; yüzünde kaygılı bir ifade belirip kayboldu.

Artık atlı iyice görülebiliyordu. Atını doludizgin süren binici, sol eliyle kasketini tutuyor, sağ yanında toza bulanmış kırmızı bir bayrak dalgalanıyordu. Patika üzerinden onlara o kadar yakın geçti ki, Piyotr adamın atının soluklarını duydu. Adam yanlarından geçerken bağırdı:

"Silah başına!"

Atından fırlayan sabun köpüğüne benzer sarı bir köpük parçası, geride bir nal izinin içine düştü. Piyotr gözlerini ayırmadan atlının arkasından baktı. Gittikçe uzaklaşan adamın ardından hayretle bakarken, hayvanın soluk sesi ve sırılsıklam, çelik gibi parıldayan sağrısı Piyotr'un belleğine çakıldı kaldı.

Üzerlerine çöken felaketin niteliğini kafasında hâlâ iyice toparlayamayan Piyotr, toz bulutu içinde uçuşan köpüklere aptal aptal baktı, sonra çevresindeki inişli çıkışlı bozkırda dolaştırdı gözlerini. Dört bir yandan Kazaklar, biçilmiş ekin şeritleri üzerinden köye doğru koşuyordu; bozkırın öbür ucunda, ta karşı bayırlarda, atlıları belli eden ufak toz bulutları kalkıyordu. Yol boyunca köye doğru upuzun bir toz bulutu ilerliyordu. Çağdışı olmayan Kazaklar işlerini bırakıp atlarını çözmüş, dörtnala köyün yolunu tutmuşlardı. Piyotr, Hristonya'nın Hassa Alayından kalma cenk atını arabadan çözüp sırtına atladığını, omzunun üzerinden geriye bir göz attıktan sonra hücum dörtnalıyla sürdüğünü gördü.

Korku dolu gözlerini Piyotr'a çeviren Natalya yarı inler gibi, "Nedir olanlar?" diye sordu. Natalya'nın tuzağa düşmüş tavşanı andıran bakışıyla irkilerek kendine geldi Piyotr. Atını dörtnala sürüp biçerbağların yanına vardı, daha durmadan yere atladı, çalışırken çıkardığı pantolonunu ayağına çekti, babasına el sallayıp, buram buram tüten bozkırı çiçek açmış gibi benekleyen toz bulutlarına katılmak üzere ileri fırladı.

IV

KÖY meydanına vardığında, boz bir renge bulanmış sıkışık bir kalabalığın toplanmış olduğunu gördü. Birçoğu askerî üniformalarını giymiş, teçhizatını kuşanmıştı bile. Ataman Alayına bağlı Kazakların mavi askerî kasketleri ötekilerden bir baş yüksek duruyordu; tıpkı avluda dolaşan ufacık tefecik kümes hayvanlarının arasına karışan iribaş kazlar gibi.

Köyün meyhanesi kapalıydı. Askerlik şubesi başkanının asık suratından kaygılı bir ifade okunuyordu. Bayramlıklarını giyen kadınlar yol boyunca bir çit gibi sıra olmuştu. Herkesin ağzında aynı kelime vardı: "Seferberlik". Mest olmuş, heyecanlı yüzler. İnsanların heyecanı atlara da geçmişti; hayvanlar hırslı hırslı soluyor, ileri geri oynuyor, tepişiyordu. Bütün meydan boş şişelerle, ucuz şekerlemelerin kâğıtlarıyla dolmuştu. Havada koyu bir toz bulutu yüzüyordu.

Piyotr eyerli atını dizgininden çekerek ilerledi. Kilisenin parmaklığına yakın, Ataman Alayından irikıyım esmer bir Kazak durmuş, mavi şalvarının düğmelerini ilikliyordu; ağzını bir karış açmış, bembeyaz dişlerini göstererek gülümserken, ufak tefek, ya karısı ya da sevgilisi olacak tıknazca bir kadın ona veriştiriyordu:

"Sen o orospuyla gezersin ha, bak ben sana gösteririm!"

Sarhoştu kadın; darmadağınık saçlarının arasında ayçiçeği kabukları vardı, çiçekli yazması açılmış, sarkıyordu. Hassa neferi kemerini sıktı, geniş geniş sırıttı ve kızının üstüne oturdu yere; o halinde bile bol şalvarının dizlerinin altına rastlayan kısmından yaşını doldurmuş bir dana rahat rahat geçerdi.

"Uzak dur Maska."

"Seni koca utanmaz hain! Karı budalası seni!"

"Ne olmuş yani!"

"Gösteririm ben sana!"

Onun yanında kızıl sakallı bir başçavuş, bir topçuyla tartışıyordu.

"Bundan bir şey çıkmaz, korkma sen!" diye güvence veriyordu ötekine. "Bir iki gün seferber olur, sonra yine evlerimize döneriz."

"Ama ya savaş çıkarsa?"

"Pöh, amma da yaptın be dostum! Hangi ülke bize karşı durabilir?"

Biraz ötedeki bir grupta yaşlıca, yakışıklı bir Kazak ateşli bir tartışmaya dalmıştı:

"Bundan bize ne? Gitsinler, kendileri dövüşsünler canları istiyorsa! Biz daha hasadımızı bitirmedik."

"Yazık vallahi! Böyle bir günde, bir yıllık hasadını kaldırabilir insan, halbuki biz burada böyle dikilmişiz."

"Ekinlerin arasına sığırlar da girer şimdi!"

"Arpayı biçmeye de daha yeni başlamıştık!"

"Avusturya çarı öldürülmüş diyorlar."

"Hayır, veliahtı öldürmüşler."

"Ama atamanın dediğine bakılırsa, bizi ne olur ne olmaz diye çağırmışlar."

"Paçamızı kaptırdık ya bir kere, siz ona bakın arkadaşlar."

Yaşlıca bir Kazak üzüntüyle, "On iki ay sonra çağdışı oluyordum," dedi.

"Seni ne yapacaklar be dede?"

"Merak etme, askerler kırılmaya başlasın, o zaman ihtiyarları da almaya başlarlar."

"Meyhane de kapandı!"

"Ne dersiniz, Marfutka'ya gidelim mi? Ondan bir fıçı dolusu alabiliriz!"

Teftiş başladı. Üç tane Kazak, kan lekeleri içinde, zil zurna sarhoş bir dördüncüsünü köy odasına götürüyordu. Sarhoş Kazak kendisini geriye attı, gömleğinin göğsünü yırtarak açtı, gözlerini devire devire bağırdı:

"Gösteririm ben o mujiklere! Kanlarını içeceğim onların! Don Kazak'ının ne demek olduğunu anlarlar!"

Herifin çevresini alan kalabalık, onun dediklerini onaylarcasına güldü.

"Doğru söylüyorsun, tepele kerataları!"

"Ne diye yakalamışlar bunu?"

"Mujiklerin üstüne yürümüş!"

"Eh, onlar hak etmiştir."

"Onlara biraz daha ders verelim!"

"1905'te onları tepeledikleri vakit ben de vardım. Görülecek şeydi!"

"Savaş çıkacak. Bizi yine bunların üzerine sürecekler."

"Yetsin artık yahu! Bu iş için ya adam kiralasınlar ya da bıraksınlar polis yapsın bu işleri. Yakışmıyor bize."

Mokov'un dükkânı dolup dolup taşıyordu. En ortada İvan Tomilin, kafayı çekmiş, dükkân sahipleriyle kavga ediyordu. Mokov, onu yatıştırmaya çalışıyordu. Ortağı Atyopin kapı ağzına çıkmıştı. "Nedir yahu bu?" diye çıkıştı Mokov. "Tecavüz sayılır bu vallahi! Oğlum, koş atamana haber ver!"

Tomilin terli ellerini pantolonuna silerek, kaşlarını çatmış duran tüccarın göğsüne yaslandı, hakaret dolu bir sesle:

"Faizlerinle bizi sıkıp sıkıp limona çevirdin, ulan domuz, bir de şimdi kalkmış kafa tutuyorsun. Suratını dağıtacağım senin! Biz Kazakların alın terini çalıyorsun, şişko salyangoz!"

Köy atamanı, çevresini saran Kazakları yatıştırmak için harıl harıl laf yetiştirmeye uğraşıyordu:

"Savaş mı? Yok canım, savaş mavaş yok. Askerlik Dairesi Reisi Hazretlerinin dediklerine göre seferberlik bir tatbikattan ibaret. Telaşlanmaya gerek yok."

"İyi, iyi! Eve döner dönmez tarlalarımıza koşarız!"

"Hükümet ne düşünüyor bu iş için? Daha yüz dönümden fazla ekinimi kaldıramadım tarladan."

"Tomoşka! Git, bizimkilere haber ver, yarın eve döneceğiz."

"Galiba bir bildiri asmışlar. Hadi gidip bakalım."

Gece geç vakitlere kadar meydan gürültücü, heyecanlı kalabalıklarla dolup taştı.

• • •

Dört gün kadar sonra askerî trenlerin kırmızı vagonları Kazak alaylarını, Kazak bataryalarını Rusya-Avusturya sınırına taşıyordu.

"Savaş!.."

Bölmelerden, atların burunlarından çıkan gürültülü soluklar duyuluyor, keskin fışkı kokusu geliyordu.

Vagonlarda hep aynı konuşmalar ve aşağı yukarı hep şu çeşit şarkılar duyuluyordu:

Don, uyanmış kaynıyor,
Uslu, sakin Don,
Hükümdarın emrine uymuş,
Gidiyor, marş, ileri.

İstasyonlarda Kazaklara sorgu dolu ve şefkatle bakıyorlardı. Millet, Kazakların yanları şeritli pantolonlarını, tarlalardan yeni ayrılmış yanık yüzlerini seyrediyordu.

"Savaş!.."

Gazeteler haberi çığlık çığlığa veriyordu. İstasyonlarda kadınlar Kazaklara mendil sallıyor, gülümsüyor, şeker ve sigara atıyordu. Yalnız bir keresinde, tren daha Voronej'e varmadan önce, yarı sarhoş ihtiyar bir demiryolu işçisi, Piyotr Melehov'un yirmi dokuz Kazakla birlikte sıkıştığı vagondan içeri başını uzatıp sordu:

"Gidiyor musunuz?"

"Evet. Hadi atla, sen de bizimle gel dede," diye cevap verdi Kazaklardan biri.

"Vah evladım... Mezbahalık öküzler!" diye karşılık veren ihtiyar, sitemli sitemli başını salladı.

V

1914 Haziranının dördüncü haftasında tümen kurmay başkanlığının emriyle, Gregor Melehov'un alayı manevralara katılmak üzere Rovno kasabasına nakledildi. Süvari birliklerinden başka iki de piyade tümeni konmuştu civara. Dördüncü Bölük Vladislavka köyüne yerleşti. On beş gün sonra, sürekli manevralardan yorgun düşen Gregor'la Dördüncü Bölükten başka Kazaklar çadırlarında yatarken, üsteğmen Polkovnikov alay karargâhından atını dörtnala sürerek döndü.

Prohor Zikov düşünceli bir tavırla, "Galiba yine nakil var," dedi ve uzandığı yerde içtima borusunun sesini beklemeye başladı.

Takım çavuşu, pantolonunu diktiği iğneyi kasketinin astarına geçirirken cevap verdi:

"Öyle görünüyor; bir dakika nefes aldırdıkları yok bize."

"Başçavuşun söylediğine bakılırsa, tugay komutanı bizi teftişe gelecekmiş."

Bir iki dakika ya geçmiş ya geçmemişti ki, borazancı silah başı borusu çaldı. Kazaklar ayağa fırladı.

Prohor dört dönüp aranarak, "Tütün kesem nerde?" diye söyleniyordu.

"At başına!"

Gregor koşarken, "Senin tütün kesesinin canı cehenneme," diye bağırdı.

Başçavuş koşa koşa eğitim alanına geldi, kılıcının kabzasını tutarak doğru atların bağlandığı yere seğirtti. Yönetmelikte gösterilen zaman içinde eyerlenmişti atlar. Gregor acele acele çadır kazıklarını sökerken, çavuş fırsatını bulup kulağına fısıldadı:

"Bu sefer sahiden savaş var evlat!"

"Şaka ediyorsun!"

"Vallahi etmiyorum! Başçavuş söyledi."

Bölük komutanı en başta olmak üzere bütün bölük yola dizildi. Komutanın komutu, sıradan sıraya, geriye doğru tekrarlana tekrarlana gitti:

"Takım kolu düzeninde!"

Atlar köyden çıkıp tırısa kalkarak şoseye girerken toynakları çatır çatır öttü yerde. Yakınlardaki bir köyden ayrılan Birinci ve Beşinci Bölüklerin de istasyona doğru ilerlediği görülüyordu.

Bir gün sonra alay, Avusturya sınırından otuz beş verst kadar gerideki bir istasyonda trenden indirildi. İstasyondaki birkaç huş ağacının arkasından şafak söküyordu. Sabah, güzel olacağa benziyordu. Lokomotif rayların üzerinde tıslayarak hareket etti, tekerleklerin tıkırtısı birbirini kovaladı. Ruslar sabah çiyinin cilası altında parlıyordu. Dördüncü Bölüğün Kazakları atlarını dizginlerinden tutup, yedeklerine alarak vagonlardan çıkardı ve demiryolunu kesen şose üzerinde atlarına binip, yürüyüş kolu düzeninde hareket etti. Sabahın yırtılmaya başlayan menekşe rengi karanlığında, sesleri tekinsiz yankılar yapıyordu. Yüzler, atların vücut çizgileri, kasvetli karanlığın içinden belli belirsiz biçimlenerek çıkıyordu.

"Hangi bölük bu?"

"Sen kimsin? Nereden geliyorsun?"

"Gösteririm sana kim olduğumu! Bir subayla böyle konuşmaya nasıl cesaret ediyorsun?"

"Affedersiniz, Asaletlim, tanıyamadım sizi."

"Hadi, hadi devam et yoluna!"

"Ne sallanıyorsunuz be! Haydi, kıpırdayın biraz."

"Sizin Üçüncü Süvari Bölüğü nerde Başçavuş?"

"Bölük, geriden yanaş!"

Sıralarda fısıldaşmalar:

"Geriden yanaşmış! Allah kahretsin, iki gecedir uyumamışız zaten."

"Bir nefes versene Siyomka, dünden beri sigara içmedim."

"Atının başını tutsana..."

"Göğüs kayışını dişleyip kopardı namussuz."

"Benimki de önden bir nal düşürdü."

Biraz ileride, trenden daha önce indirilen Birinci Bölük yollarını tıkadı bir süre. İleride atların silüeti griye çalan mavi göğe karşı çini mürekkebiyle çizilmiş gibi açık seçik duruyordu. Mızrakları başsız ayçiçeği saplarına benziyordu. Arada sırada bir üzengi şakırtısı ya da bir eyer gıcırtısı duyuluyordu.

Prohor Zikov, Gregor'un yanında at sürüyordu. Gregor'un yüzüne bakarak fısıldadı:

"Melehov, korkmuyorsun değil mi?"

"Korkacak ne var?"

"Bugün savaşa katılırız belki de."

"Olsun, ne çıkar?"

Prohor, çiyden ıslanmış dizginleriyle sinirli sinirli oynayarak, "Ama ben korkuyorum," diye itiraf etti. "Dün gece gözümü kırpmadım!"

Bölük tekrar yola koyuldu; atlar ölçülü adımlarla ilerliyor, mızraklar ritmik hareketlerle dalgalanarak kayarcasına geçiyordu. Gregor dizginleri koyverip kestirmeye başladı. Kestirirken de, atının yaylanarak attığı adımlar yüzünden eyerinin üstünde sallanmıyormuş da, sıcacık ve karanlık bir yolda, büyük bir neşeyle ve bir kuş hafifliğiyle kendisi yürüyormuş gibi geldi ona. Prohor yanında durmadan konuşuyor konuşuyor, ama sesi eyer gıcırtılarına, atların toynak seslerine karışıyor ve hiçbir şey düşünmeksizin kestiren Gregor'u rahatsız etmiyordu.

Bölük bir yan yola saptı. Sessizlik kulaklarında çınlıyordu. Yol kenarında, başakları çiyle buğulanmış olgun yulaflar yükseliyordu. Atlar alçakta kalan başaklara uzanmak için başlarını eğiyor, binicilerinin elinden dizginleri çekiyordu. Ilık, tatlı bir gün ışığı Gregor'un uykusuzluktan şişmiş gözkapaklarının arasından süzüldü. Başını kaldırdı ve Prohor'un bir araba tekerleği gıcırtısını andıran tekdüze sesini duydu.

Yulaf tarlalarının ta ötelerinden gelen ve gök gürültüsüne benzeyen bir gürültüyle aniden ayıldı.

Zikov haykırışa yakın bir sesle, "Top ateşi!" dedi ve dana bakışlı gözlerinde korku bulutları belirdi. Gregor başını iyice dikti. Önünde takım çavuşunun gri kaputu, atın sağrısıyla birlikte inip kalkıyordu; yolun her iki yanında biçilmemiş ekin tarlaları uzanıyordu; bir tarlakuşu telgraf direği boyu kadar yükselip yükselip iniyordu. Bütün bölük heyecanlanmıştı; top sesi bölüğün içinden bir elektrik akımı gibi geçmişti. Kamçı yemişçesine hareketlenen üsteğmen Polkovnikov, bölüğü İngiliz süratlisine kaldırdı. Bir yol kavşağının ilerisinde, terk edilmiş bir hanın bulunduğu yerde, mültecilerin arabalarıyla karşılaştılar. Pırıl pırıl üniformaları içinde bir ağır süvari bölüğü geçip gitti yanlarından. Cins bir kulaya binmiş olan yüzbaşıları, Kazaklara alaylı alaylı bakıp atını mahmuzladı. Gregor'un bölüğü biraz sonra, çamurlu, batak bir çukurluğa saplanmış bir obüs bataryasıyla karşılaştı. İriyarı, çopur yüzlü bir topçu neferi, muhtemelen hanın çitinden söktüğü bir kucak kaplama tahtasıyla yanlarından geçti.

Biraz ileride bir piyade alayına yetiştiler. Kaputlarını katlayıp sırt çantalarının çevresine bağlamış olan erler, cebri yürüyüşle gidiyordu. Güneş, askerlerin yemek kaplarının üzerinde parıldıyor, süngüleri ışıl ışıl yanıyordu. En sondaki bölükten ufak tefek, cin gibi bir onbaşı yerden bir kesek alıp Gregor'a fırlattı:

"Hey, tut! Avusturyalıların kafasına atarsın!"

"Oynama, çekirge!" diye cevap veren Gregor, uçarak gelen keseği kamçısıyla havada biçti.

"Bizden selam söyleyin onlara Kazaklar!"

"Siz kendi ağzınızla söylersiniz."

Yürüyüş kolunun ön tarafından birisi açık saçık bir türkü tutturdu; kadın gibi koca kıçlı bir piyade eri süvari kolunun yanında, kısa, kalın butlarına eliyle vura vura yürüyordu. Subaylar güldü. Yaklaşmakta olan tehlikeyi ta içlerinde hissetmeleri onları askerlere daha çok yaklaştırmış, daha hoşgörülü yapmıştı.

Bundan sonra süvari kolu hep kırkayaklar gibi ilerleyen piyade birliklerine, bataryalara, nakliye arabalarına, sıhhiye arabalarına rastlamaya başladı artık. Yaklaşmakta olan savaşın ölüm kokan nefesi duyuluyordu havada.

Biraz sonra alay komutanı Albay Kaledin yanında komutan vekili olduğu halde, bir köye girmek üzere olan Dördüncü Bölüğe arkadan yetişti. Bölüğün yanından geçerlerken, Gregor, komutan vekilinin Kaledin'e, "Bu köy haritada işaretlenmemiş Vasily Maksimoviç! Kötü bir durumla karşı karşıya kalabiliriz," dediğini duydu.

Gregor albayın cevabını duyamadı.

Yaver dörtnala yanından geçti gitti. Atı sol art ayağı üzerinde yapıyordu hamlelerini. Gregor mekanik bir şekilde, atın cins bir hayvan olduğunu gösteren noktalarına baktı.

Alay yürüyüş hızını durmadan değiştirmekteydi, atlar terlemeye başlamıştı. Uzakta, hafif bir eğimin alt tarafındaki bir köyün ufak kulübeleri belirdi. Köyün öbür yanında, ağaçların gri tepeleri mavi gök kubbeyi delen bir koru vardı. Ağaçlıkların ötesinden top sesleriyle karışık, arka arkaya patlayan tüfek sesleri geliyordu. Atların kulakları dikildi. Ta uzaklarda, dağılan şarapnellerin dumanları yüzüyordu havada; piyade tüfeği ateşi bir hızlanıp bir yavaşlayarak, ağır ağır, bölüğün sağına doğru kayıyordu.

Gregor safi kulak kesilmiş, gergin sinirleri bir duyum demeti halinde her çıkan sesi dinliyordu. Prohor Zikov eyerinde durmadan kımıldıyor, ha bire söyleniyordu:

"Gregor şu tüfek sesleri tıpkı çocukların merdiven parmaklıklarına çomak sürtmesini andırıyor, değil mi?"

"Kes sesini be, saksağan sen de."

Bölük köye girdi. Askerler avlulara dolmaya başladı. Korkudan ve şaşkınlıktan perişan yüzleriyle köylüler, kaçmak için eşyalarını topluyordu. Gregor geçerken, askerlerin bir sundurmanın çatısını ateşe

verdiğini gördü, ama evin sahibi olan kır saçlı Beyaz Rus üzerine çöken ani felaketin ağırlığı altında ezilmiş, onlara dikkat bile etmeksizin geçip gitmişti. Gregor adamın ailesinin bir arabaya kırmızı kılıflı yastıklar, eski püskü mobilyalar yüklediklerini gördü; adam da, ihtimal ki yıllardan beri avluda durmakta olan ve hiçbir değeri bulunmayan kırık bir tekerlek çemberini kucaklamış, dikkatle taşıyordu. Gregor, arabalara çiçek saksılarını, ikonları doldurup da gerekli ve değerli eşyalarını evde bırakan kadınların aptallığına hayret etti. Sokakta, bir şilteden dökülen kuştüyleri minicik bir kar fırtınası yaratıyordu. Havada genzi yakan bir kurum ve küflü mahzen kokusu vardı.

Köyün ucunda kendilerine doğru koşan bir Yahudi'ye rastladılar. İnce dudaklı ağzı bir çığlıkla kocaman açılmıştı!

"Kazak efendi! Kazak efendi! Aman Tanrım!"

Yahudi'nin önünde kısa boylu, yuvarlak kafalı bir Kazak, ona hiç aldırış etmeden kamçısını sallayarak atını tırısa kaldırmış sürüyordu.

İkinci Bölükten bir üsteğmen, "Dur!" diye bağırdı Kazak'a.

Kazak eyerin ön kaşı üzerine yatarak atını dörtnala kaldırıp ara sokağa saptı.

"Dur, haydut. Hangi alaydansın?"

Kazak'ın yuvarlak kafası atın boynuna doğru daha çok sokuldu. Doludizgin yüksek bir çite doğru sürdü hayvanı, at adımlarını ayarladı ve güzel bir atlayışla çiti aştı.

Başçavuş, "Burada Dokuzuncu Alay konaklıyor komutanım. Kazak da Dokuzuncu Alayın malı," dedi.

Üsteğmen kaşlarını çatarak, "Canı cehenneme," dedi ve üzengisine asılan Yahudi'ye dönerek, "Neyini aldı?" diye sordu.

"Subay efendi, saatimi, saatimi..." Yahudi gözlerini kırpıştırarak, yaklaşmakta olan subaylara çevirdi kızıl sakallı yüzünü.

Üsteğmen ayağıyla Yahudi'yi itip üzengiyi kurtardı ve atını sürdü.

Bıyık altından gülümseyerek, "Nasıl olsa Almanlar alacaktı geldikleri zaman," dedi.

Yahudi şaşkın şaşkın yolun ortasında kalakaldı. Yanağı seğiriyordu.

Bölük komutanı kamçısını havaya kaldırarak, "Yol ver bakalım Mişon usta," diye bağırdı.

Nal şakırtıları, eyer gıcırtıları içinde Dördüncü Bölük geçti. Kazaklar şaşkın Yahudi'ye takılıyor, aralarında konuşuyordu:

"Bizim gibiler de çalmadan edemez."

"Eline ne geçerse kaldırır Kazak."

"Onlar da mallarına sahip çıksın."

"Atik oğlandı ama!"

"Çiti de nasıl aştı, tazı gibi."

Başçavuş Kargin bölüğün gerisinde kaldı ve Kazakların kopardığı bir kahkaha tufanı arasında, mızrağını indirip doğrultarak bağırdı:

"Koş bakalım Mişon efendi, yoksa şimdi..."

Ödü patlayan Yahudi kaçmaya başladı. Ardından yetişen başçavuş, kamçısıyla bir tane yapıştırdı Yahudi'ye. Gregor Yahudi'nin sendelediğini, avuçlarıyla yüzünü kapatarak başçavuşa doğru döndüğünü gördü. Adamın parmaklarının arasından kan sızıyordu.

Yahudi hıçkırarak, "Niye vurdun?" diye sordu.

Başçavuş atını sürüp geçerken, düğme gibi gözleri yağlı yağlı pırıldayarak bağırdı:

"Seni ziynetsiz bırakmadım işte, sersem!"

İstihkâm grubu köyün ötesine, bataklık sazı ve sarı nilüferlerle kaplı geniş bir hendeğin üzerine ayaklı köprü kuruyordu. Hemen oracıkta duran bir arabanın motoru zangır zangır titreyerek çalışıyor, şoför motorun etrafında dört dönüyordu. Otomobilin arka tarafında keçi sakallı, kır saçlı, sarkık yanaklı bir general yarı uzanmış vaziyette oturuyordu. Yarbay Kaledin'le istihkâm tabur komutanı arabanın yanında hazır ol vaziyetinde duruyordu. General harita çantasının kayışını yakalamış, istihkâm subayına çıkışıyordu:

"Bu işi dün bitirmek için emir almıştınız. Susunuz! Malzemeyi daha önce tedarik etmeniz gerekirdi. Susunuz!" diye gürledi tekrar, ama subay değil ağzını açmak, dudaklarını bile kıpırdatmamıştı.

"Ben nasıl geçeceğim şimdi karşıya? Cevap verin yüzbaşı, nasıl geçeceğim?"

Aynı arabada oturan genç, siyah bıyıklı general de purosunu tüttürerek gülümsüyordu. İstihkâm yüzbaşısı eğilerek, eliyle köprünün bir yanını gösterdi.

Bölük köprüye gelince, atlar hendeğin içine doğru sürüldü. Hayvanlar dizlerine kadar kahverengimsi siyah çamura gömüldü, üzerlerine köprüden bembeyaz tüy gibi talaşlar döküldü.

Bölük Avusturya sınırını öğleyin aştı. Sınır karakolunun siyah-beyaz boyalı kırık engeli üzerinden atlayarak geçti atlar. Sağda bir top sesi gürledi. Uzakta, güneşin dik gelen ışınları altında bir çiftliğin kırmızı kiremitli damı görünüyordu. Her yanı kaplayan kalın toz bulutu ağızda acımtırak bir tat bırakıyordu. Alay komutanı ileri keşif kollarının çıkarılması için emirler verdi. Dördüncü Bölükten Teğmen Semyonov'un komutasında Üçüncü Takım çıkarıldı keşif kolu olarak. Bölüklere ayrılan alay arkada, gri bir toz bulutunun ardında kaldı. Yirmi kadar Kazak'tan oluşan bir müfreze, arızalı yoldan ilerleyerek çiftliğin yanından geçti.

Teğmen keşif kolunun başında üç verst kadar ilerledi ve paftasını incelemek için durdu. Kazaklar bir araya toplanıp sigaralarını yaktı. Gregor kolan kayışını sıkmak için yere indi, ama başçavuş yaygarayı bastı:

"Ne yapıyorsun be, deli? Çabuk, at bin!"

Teğmen bir sigara yakıp dürbününün merceklerini dikkatle sildi. Öğle sıcağında, bir vadi uzanıyordu gözlerinin önünde. Sağ tarafta, göğe baş veren ormanın içine demiryolu sivri bir kargı gibi dalıyordu. Bir buçuk verst kadar ötede bir köy, köyün ilerisinde de bir çayın oluk gibi derin ve killi kıyı setleriyle, suyun serin, cam gibi yüzeyi görünüyordu. Teğmen dürbünüyle dikkatle bakarak, ölüm sessizliği içindeki köy sokaklarını inceledi; ama sokaklar bir mezarlık kadar ıssızdı. Sadece mavi bir kurdele gibi uzanan su, meydan okurcasına göz kırpıyordu.

Subay köyü gözleriyle işaret ederek, "Buranın Korolyovka olması gerek!" dedi.

Başçavuş atını teğmenin atına yaklaştırdı, cevap vermedi ama yüzünün ifadesiyle açıktan açığa, 'Sen benden daha iyi bilirsin! Beni sadece daha ufak meseleler ilgilendirir,' diyordu sanki.

Subay dürbünü kaldırıp dişi ağrıyormuş gibi yüzünü buruşturarak, kararsız bir tavırla, "Oraya gideceğiz," dedi.

"Tam içlerine düşürebiliriz komutanım!"

"Dikkat ederiz."

Prohor Zikov, Gregor'un yanından bir santim ayrılmıyordu. Atlarını dikkatle sürerek ıssız köy sokaklarına indiler. Her pencere onlara bir tuzağı hatırlatıyor, her açık ambar kapısı içlerinde bir yalnızlık hissi uyandırarak sırtlarından aşağı soğuk ürpertiler yayıyordu. Bütün gözler mıknatıslanmış gibi çitlere, hendeklere çevriliyordu. Av hayvanları gibi, mavi kış gecelerinde insanların oturduğu yerlere sokulan kurtlar gibi ilerliyorlardı, ama sokak bomboştu. İnsana ne yapacağını şaşırtan bir sessizlik vardı. Açık bir pencereden bir saatin masum tik takları duyuldu; saat başını vuran çan, tabanca sesi gibi çınladı; Gregor, subayın irkilerek hızla elini tabancasına götürdüğünü gördü.

Köyde bir tek canlı kalmamıştı. Keşif kolu çayı geçti. Atların karınlarına kadar çıkıyordu su; atlar suya istekli istekli girdi ve içmeye çalıştı, ama binicileri dizginleri çekip ileri sürdü onları. Gregor da bulanık suya susuzluktan yanarak baktı. Su hemen ayaklarının altındaydı, ama Gregor'un suya erişmesine olanak yoktu; karşı konulmaz bir güçle çekiyordu su Gregor'u. Eğer mümkün olsaydı, Gregor öylece, elbiseleriyle eyerinin üstünden kendini suya atacak, terle ıslanmış göğsü ve sırtı soğuktan ürperinceye kadar suyun içinde yatacaktı.

Köyün ötesindeki sırta çıkınca uzaklarda bir kasaba gördüler. Kare şeklinde blok evler, tuğla yapılar, bahçeler, kiliselerin çan kuleleri... Subay, atını bayırın ta tepesine sürüp dürbününü gözlerine dayadı.

Sol elinin parmakları sinirli sinirli oynarken, "İşte, oradalar!" diye bağırdı.

Başçavuş da, arkasından tek kol düzeninde gelen öteki Kazaklarla birlikte, güneşin vurduğu sırta çıkıp baktı. Kasabanın çevresinde gidip gelen minicik şekiller gördüler. Yan sokakların girişine arabalardan barikatlar kurulmuştu; sağa sola dörtnala atlılar gidip geliyordu. Elini güneşe siper ederek gözlerini kısmış bakan Gregor, kendisine yabancı, gri üniformaları bile seçebildi. Kasabanın önünde yeni kazılmış hendekler kahverengi çizgiler halinde uzayıp gidiyor, hendeklerin yanı başında insanlar kıvıl kıvıl kaynaşıyordu.

Prohor hayretle, "Amma da kalabalık be!" dedi.

Hepsi de aynı duygunun pençesindeki öteki Kazaklar ses etmedi. Gregor hızlanan yürek atışlarını dinledi ve şu anda, bu yabancıları görünce duyduğu hissin, manevralar sırasında düşmanla karşılaştığı zaman duyduğu hisse hiç de benzemediğini fark etti.

Başçavuş, Kazakları hızla gerisin geri sırttan aşağı indirdi. Teğmen sahra defterine kurşunkalemiyle birkaç not aldı, sonra işaret ederek Gregor'u yanına çağırdı:

"Melehov!"

"Buyur!"

Gregor yere indi, uzun süre at binmekten uyuşmuş bacaklarıyla subayın yanına gitti. Subay ona katlanmış bir kâğıt verdi.

"En iyi at senin atın. Bunu alay komutanına götür. Dörtnala!"

Gregor kâğıdı göğüs cebine koydu, atının yanına dönerken kasketinin kayışını çenesinin altından geçirdi. Subay, Gregor at binene kadar bekledi, sonra kol saatine baktı.

Gregor raporla birlikte alaya vardığında, alay Korolyovka köyüne iyice yaklaşmıştı. Raporu okuyan alay komutanı yaverine bir emir verdi, yaver de dörtnala Birinci Bölüğe doğru sürdü atını.

Dördüncü Bölük, Korolyovka'dan akarak geçti ve öte yandaki araziye çıkar çıkmaz, tıpkı talim meydanında olduğu gibi çabucak avcı hattına yayıldı. Teğmen Semyonov erleriyle birlikte döndü geldi. Atlar, atsineklerini kovmak için başlarını sallıyor, sürekli bir gem, kantarma şakırtısı duyuluyordu. Köyden geçen Birinci Bölüğün öğle sessizliğini bozan gürültüsü yükseliyordu.

Üsteğmen Polkovnikov oynak atını ön safa doğru sürdü. Dizginleri sıkıca bir eline alıp, öteki elini kılıcının kabzasına indirdi. Gregor nefesini tutarak komutu bekledi. Birinci Bölük hücum düzeni alırken, sol kanatta at toynaklarının çıkardığı patırtı yükseldi.

Subay kılıcını kınından çekti; kılıç mavimtırak bir ışık gibi parladı.

"Bölüüük!"

Subay kılıcını önce sağa sonra sola salladı, nihayet önünden, atının başının üstünden ve hayvanın tam iki kulağı arasından ileri uzattı. Gregor ikinci komutun ne olabileceğini düşünmeye çalıştı. "Mızraklar hazır ol! Kılıç çek! Hücum, dörtnala... İleriii!" Komutları art arda sıralayan subay, dizginleri koyuverdi.

Bin toynağın çıkardığı gümbürtüden yer gök inledi. Ön saflarda bulunan Gregor'un atı, bir sel gibi geriden kopan atların önünde sürüklenip dörtnala kalkarak doludizgin ileri atıldığında, Gregor daha mızrağını hazır duruma getirememişti bile. Komutan, Gregor'un önünde yol alırken, boz topraktan fon üzerinde alçalıp yükseliyordu. Sürülü toprağın simsiyah bir kamayı andıran saban izi, karşı konulmaz bir hızla Gregor'a doğru kayıyor, kayıyordu. Birinci Bölükten dalga dalga yayılan tüyler ürpertici bir savaş narası yükseldi, Dördüncü Bölük aynı narayı tekrarladı. Toprak, atların gerilen karınları altından âdeta sürünerek geçiyordu. Gregor kulaklarındaki rüzgârın uğultusu arasında, uzaktan uzağa tüfek sesleri duydu. İlk mermi göğün mavi boşluğunu yara yara, başlarının üzerinden ıslık çalarak geçti. Gregor, mızrağının sıcak namlusunu böğrüne sıkıca bastırmıştı; öyle bastırmıştı ki, böğrü acımaya, eli terlemeye başladı. Islık çalarak geçen mermilerden korunmak için başını atının terli boynuna doğru eğiyor, hayvanın keskin ter kokusu burun deliklerine doluyordu. Bir dürbünün buğulu merceklerinden bakar gibi, siperlerin kahverengi kenarlarını, gri elbiseli askerlerin kasabaya doğru kaçtıklarını gördü. Bir makineli tüfek yelpaze gibi tarıyor, ıslık çalan mermilerini hiç durmadan Kazaklara yağdırıyordu; önlerinde, atların toynakları dibinde, mermiler toprağı hallaç pamuğu gibi atıyordu.

Hücumdan önce Gregor'un damarlarındaki kanı hızla dolaştıran şey, şimdi sanki taş kesilmişti içinde; kulaklarındaki çınlamadan ve sol ayağının parmaklarındaki sızıdan başka hiçbir şey hissetmiyordu. Korkudan bütün canlılığını kaybeden düşünceleri, kafasının içinde donmuş ağır bir yığın gibi kaskatı kesilmişti.

Atından ilk düşen sancaktar Liyahovski oldu. Prohor onun tam üzerine geliyordu. Gregor başını çevirip geriye baktı ve gördüklerinin bir bölümü, ayrı bir parça halinde, cam üzerine elmasla kazılırcasına belleğine kazındı. Prohor'un atı, yuvarlanan sancaktarın üzerinden sıçrarken ağzını açıp tökezledi. Mancınıkla fırlatılmış gibi atının üzerinden uçan Prohor tepe üstü yere düştü ve geriden gelen atlının nalları altında ezildi. Gregor hiçbir çığlık duymadı, ama Prohor'un yüzünden, o çarpılmış ağzından, yerlerinden uğra-

mış o dana bakışlı gözlerinin halinden, onun insan sesine benzemeyen çığlıklar atmakta olduğunu anladı. Başkaları da düştü; Kazaklar da, atlar da... Gregor rüzgârdan yaşaran gözlerine inen saydam perde arasından, ileride siperlerinden uğramış kaçan, toprağa gri bir örtü gibi yayılmış Avusturyalılara bakıyordu.

Köyden düzenli bir biçimde kopan bölük şimdi parça parça dağılmıştı. Öndekiler, aralarında Gregor da olduğu halde neredeyse siperlere varmıştı; ötekiler epeyce geride kalmıştı.

Uzun boylu, kır kaşlı, kasketini gözlerinin üzerine kadar çekmiş bir Avusturyalı çok yakından ve tam hedefe nişan alarak ateş etti. Kurşunun sıcaklığı Gregor'un yanağını yaktı. Gregor mızrağını adamın gövdesine sokarken, aynı zamanda bütün gücüyle dizginlere asıldı. Darbe o kadar hızlı olmuştu ki, mızrağın namlusu ta yarıya kadar Avusturyalının vücuduna girmişti. Gregor çabuk davranamadı, mızrağını çekip kurtaramadı. Mızrağın ucundaki çırpınmanın sarsıntısını elinde hissetti ve geriye doğru yıkılmış, sadece sakalsız çenesinin ucu seçilen Avusturyalının, mızrağı göğsünün üzerinde yakalayıp tırmaladığını gördü. Gregor mızrağı bıraktı, kılıcının kabzasına el attı, uyuşmuş parmaklarıyla kavradı.

Avusturyalılar kasabanın sokaklarına doğru kaçıyordu. Kazak atları, gri üniformaları sırtlarına yapışmış Avusturyalıların peşine düştü.

Gregor mızrağını bıraktıktan sonra ilk olarak, nedense atını geriye doğru çevirdi ve dudakları hırlar gibi aralanmış olan başçavuşun yanı başından dörtnala geçip gittiğini gördü. Gregor kılıcının namlusuyla atının sağrısına yanlamasına vurdu; hayvan boynunu bir yay gibi büktü, sonra yıldırım hızıyla ileri atılarak Gregor'u sokağın içine doğru götürdü.

Avusturyalının biri silahını atmış, buruşuk kasketini eline almış, bir bahçe parmaklığının dibinden sendeleye sendeleye koşuyordu. Gregor askerin ensesini ve gömleğinin terden sırılsıklam olmuş yakasını gördü. Atıyla ona yetişti, savaşın çılgınlığı içinde kılıcını başının üzerinde döndürdü. Avusturyalı yolun sol tarafında, parmaklığın hemen dibinden koşuyordu, bu durumda Gregor'un onu tepeden aşağı biçmesi zordu. Ama Gregor, eyerin üzerinde sola doğ-

ru yatıp, kılıcını meyilli tutarak adamın şakağına vurdu. Avusturyalı gık demeden elini yarasına götürdü, fırıldak gibi dönerek, sırtını parmaklığa dayadı. Gregor onu geçti, ileriden atının başını çevirdi ve hızını azaltarak Avusturyalının üzerine geldi. Askerin dehşetten çarpılmış köşeli yüzü dökme demir gibi simsiyah kesilmişti. Kolları yana sarkmış, kül kesilen dudakları titriyordu. Kılıç şakağını sıyırdığı için, kesilen deri yanağının üzerine kırmızı bir bez parçası gibi sarkmıştı. Üniformasına şırıl şırıl kanlar akıyordu. Gregor'un gözleri Avusturyalının dehşet içinde bakan gözleriyle karşılaştı. Asker ağır ağır dizlerinin üzerine çöküyordu; gırtlağından boğuk bir hırıltı çıktı. Gregor gözlerini yumarak kılıcını yukarıdan aşağı salladı. Darbe, adamın kafatasını ikiye böldü. Asker kollarını yana açarak yuvarlandı, parçalanmış kafatası tok bir ses çıkararak kaldırımın kenarına çarptı. Kafatasının çıkardığı sesten ürken Gregor'un atı bir homurtu koyvererek yolun ortasına doğru geri geri gitti.

Sokaklarda tek tük silah sesleri duyuluyordu. Köpük içinde kalmış, binicisi ölmüş bir at Gregor'un yanından dörtnala geçti. Ölen Kazak'ın bir ayağı üzengiye takılmıştı ve at, Kazak'ın yara bere içindeki, ötesi berisi ezilmiş cesedini taşlar üzerinde sürükleyerek koşuyordu. Gregor sadece Kazak'ın kenarları sırmalı pantolonunu ve yırtılarak başının üzerinde dertop olmuş gömleğini görebildi.

Kafasında kurşun gibi bir ağırlık hissetti. Atının üzerinden kayarak yere indi, başını hızlı hızlı sarstı. Üçüncü Bölüğün Kazakları dörtnala geçip gitti. Yaralı birini bir kaputun içinde taşıyarak yanından geçirdiler. Önlerine Avusturyalı tutsakları katmış bir grup hızla geçti. Avusturyalılar, bir araya toplanmış gri renkli bir sürüyü andırıyor, nalçalı çizmeleri kaldırımlar üzerinde neşesiz şakırtılar çıkarıyordu.

Bu tutsak kümesi Gregor'un gözüne kil rengi bir pelte yığını gibi göründü. Atının dizginlerini bıraktı, öldürdüğü Avusturyalı askerin yanına gitti. Adam, dövme demirden süslemeli parmaklığın dibinde, düştüğü yerde yatıyordu; kirli avucu sadaka dilenir gibi açılmıştı. Gregor onun yüzüne baktı. Genç, bıyıkları olmasına rağmen çocuksu bir yüzdü bu; can acısıyla çarpılmış ağzı bu yüze ıstıraplı (bu ıstırap fiziksel açıdan mı, yoksa mutsuz geçen bir hayattan mıydı?) bir ifade veriyordu.

Yolun tam ortasından geçen tanımadığı bir Kazak subayı, "Hey, bana bak!" diye seslendi.

Gregor başını kaldırıp baktı ve sendeleye sendeleye atına doğru yürüdü. Adımları ağır ve sarsaktı; sanki dayanılmaz bir yük vardı sırtında. Tiksinti ve şaşkınlık ruhunu ezmişti Gregor'un. Üzengiyi eliyle tuttu, ama ağırlaşan bacağını uzun süre kaldırıp basamadı üzengiye.

VI

TATARSKİ'DEN, komşu köylerden yedek olarak silah altına alınan ilk Kazak kafilesi evlerinden ayrıldıktan sonraki ilk geceyi ufak bir köyde geçirdi. Tatarski'nin alt ucundan toplananlarla üst ucundan toplananlar ayrı ayrı gruplar halinde bir araya getirilmişti. Böylece Piyotr Melehov, Anikuşka, Hristonya, Stepan Astakov, İvan Tomilin ve daha başkaları hep aynı konağa verildi. Kazaklar, konak olarak ayrılan evin mutfağına, ön odasına battaniyelerini serip uyumak üzere uzanmış, gecenin son sigarasını tellendiriyorlardı. Uzun boylu, eli ayağı tutmaz, Türk Savaşına katılmış bir ihtiyar olan evin efendisi onlarla laflıyordu:

"Demek savaşa gidiyorsunuz askerler?"

"Evet dede, savaşa gidiyoruz."

"Türk Savaşına benzemeyecek bu galiba, hiç sanmıyorum benzeyeceğini. Şimdiki silahlar başka!"

"Hepsi bir. Hepsi de aynı bokun soyu. O zamanki silahlar nasıl adam öldürdüyse, bu seferkiler de öldürecek," diye, kime karşı olduğu bilinmeyen bir öfkeyle homurdandı Tomilin.

"Budalaca konuşuyorsun delikanlı. Bu seferki savaş başka türlü olacak."

Hristonya tembel tembel esneyip, tırnağıyla ağızlığından izmariti çıkarırken, "Tabii başka olacak," diye doğruladı onu.

Piyotr Melehov, "Biraz dövüşeceğiz işte," diye esnedi ve esnerken açık ağzının önünde haç çıkarıp kaputunu başına çekti.

"Evlatlarım, sizden bir tek şey istiyorum. Ve ciddi olarak istiyorum bunu," dedi ihtiyar. "Sözüme iyi kulak verin, unutmayın! Eğer

bu ölümlü savaştan sağ salim çıkmak istiyorsanız, insanlık yasasını çiğnemeyeceksiniz."

Stepan Astakov güvensiz bir ifadeyle gülümseyerek, "Hangi yasaymış o?" diye sordu. Savaş çıktığını duyduğu günden beri yüzü gülmeye başlamıştı. Savaş onu çağırıyor, herkesi saran genel heyecan ve acı ona kendi acısını unutturuyordu.

"İşte şu yasa: Başkasının malına el atmayın, bu bir. Tanrı korkusuna sahip insanlar olarak, hiçbir kadına kötülük etmeyin, bu da iki. Ayrıca bazı duaları da bilmeniz gerek."

Kazaklar yerlerinde doğrulup hep bir ağızdan konuşmaya başladı:

"Başkasının malına el atmak şöyle dursun, biz kendi malımızdan olmayalım da!"

"Kadınlara niye dokunmayacakmışız? Zorlamazsın, ama ya kendi isterse?"

"Kadınsız kalmak da zor iş be!"

"Ne demezsin!"

"Ey, şu dualar neymiş bakalım?"

İhtiyar sert bakışlarını onlara dikerek cevap verdi:

"Bir kadına bile elinizi sürmeyeceksiniz. Asla! Eğer kendinize hâkim olamazsanız, ya başınız gider ya da yaralanırsınız. Sonradan pişman olursunuz, ama artık çok geç. Şimdi duaları söyleyeceğim size. Ben Türk Savaşına katıldığımda, ölümü heybe gibi dizlerimin dibinde taşıdım da yine sağ salim çıktım savaştan bu dualar sayesinde."

"Haydi, kalkın da yazın bakalım!" diye emir verdi. "Yarın horoz ötmeden yola çıkacaksınız değil mi?"

İhtiyar kâğıdı masanın üzerine yaydı, orada bıraktı. Yerinden ilk kalkan Anikuşka oldu; kırpışan ışığın gölgeleri, tıraşlı, kadınsı yüzünde oynaşıyordu. Stepan'dan başka herkes oturdu yazdı duaları. Anikuşka duaları yazdığı kâğıdı kıvırıp göğsündeki haçın ipine bağlarken Stepan takıldı ona:

"Bitlere iyi bir yuva hazırladın, haç yeteri kadar sıcak değil miydi?"

İhtiyar sert bir tavırla onun sözünü keserek, "Eğer senin inancın yoksa hiç değilse dilini tut delikanlı!" dedi. "Ne başkalarının işine karış ne de başkalarının inançlarıyla alay et. Günahtır."

Stepan sırıttı, ama sesini de kesti. Kazakların kopya ettiği dualar üç taneydi; isteyen istediğini seçebilirdi.

SİLAHLARA KARŞI DUA

Tanrı bizlerden razı olsun. Dağların üstünde ata benzer beyaz bir kaya var. Sular nasıl kayanın içine işlemezse, kurşun, ok, Tanrının bu kuluna, bana, arkadaşlarıma ve atıma işlemesin. Çekiç örsten nasıl geri dönerse, kurşun da benden öyle geri seksin. Değirmen taşları nasıl dönerse oklar da öylece bana değmeden dönsün. Güneş ve ay nasıl parlaksa, Tanrının kulu olan ben de onlar parladıkça güçlü olayım. Bu dağların ardında bir kale vardır, bu kalenin kapısını kilitleyip anahtarını denize atacağım. Onu ne büyücülerin, ne cadıların, ne rahiplerin ne de rahibelerin görebileceği, Altor denilen beyaz taşın altına koyacağım. Denizin suları nasıl dökülmezse, sarı kum taneleri nasıl sayılamazsa, Tanrının kulu olan bana da öylece bir zarar gelmesin. Baba, oğul ve Kutsal Ruh adına. Amin.

SAVAŞ DUASI

Engin bir deniz vardır ve bu denizin içinden beyaz bir kaya, Altor yükselir. Bu kayanın üzerinde taştan, kocaman bir adam durur. Tanrının kulu olan beni ve arkadaşlarımı doğudan batıya, yerden göğe taşla ört. Keskin kılıçtan, paladan koru beni; keskin çelikten, mızrak ucundan, su verilmiş verilmemiş çelik hançerden, bıçaktan, baltadan koru beni; beni top ateşinden, yağlı kurşundan, öldürücü silahlardan, kartalların, kuğuların, kazların, turnaların ya da kuzgunların teleklerinden, tüy takılmış bütün oklardan koru. Beni, Türklerle, Kırımlılarla, Avusturyalılarla, Tatarlarla, Letonyalılarla, Almanlarla ve Kalmuklarla yapılan bütün savaşlarda koru. Kutsal atalarımız, gökyüzünün güçleri, Tanrının kulu olan beni koru. Amin.

HÜCUM DUASI

Yücelerin yücesi, Tanrının ve Rabbimiz İsa Mesih'in Kutsal Anası. Yanında arkadaşlarıyla muharebeye katılan bu kulunu koru Yarabbi. Onları bulutla kuşat, gökten yağdıracağın taştan dolularla koru. Selanikli Aziz Dimitri, Tanrının kulu olan beni ve arkadaşlarımı dört bir yandan koru; kötü adamların elini kolunu bağla ki ateş edemesinler, mızrak saplayamasınlar, savaş baltasının ağzıyla da ter-

siyle de vuramasın, baltayla kesemesinler; kılıçlarıyla ne kesebilsin ne de saplayabilsinler; hançer sokamasınlar, parçalayamasınlar; ne ihtiyarı ne genci, ne siyahı ne beyazı, ne kâfiri ne büyücüsü ne de sihirbazı. Hepsi benim önümde şimdi; bu yetimin, bu âcizin, Tanrının bu kulunun önünde. Denizde, okyanusta ve Bünyan Adasında demir bir direk vardır; direğin üzerinde, demirden bir aşaya dayanmış, demirden bir adam durur ve demirden, çelikten, kurşundan, çinkodan ve türlü madenden yıldırımların bekçisidir o, "Git, demir, seni doğuran toprağın koynuna gir. Tanrının bu kuluna ve arkadaşlarına ve atına dokunma. Oklar, ormana gidin; telekler, hangi kuştan alındınızsa ona dönün; tutkal, denizdeki balığa dökül." Bu kulunu altın bir kalkanla çelikten, demirden, kurşundan, top ateşinden, mızraktan ve bıçaktan koru. Vücudum zırhtan kavi olsun. Amin.

Kazaklar duaları, analarının kendilerine verdiği küçük ikonlar ve içinde memleketlerinin toprağı bulunan minik çıkınlarla birlikte bağlayarak, gömleklerinin altına gizlediler. Ama ölüm, duaları taşıyanlara da taşımayanlara da aynı şekilde geldi. Galiçya'da, Doğu Prusya'da, Karpatlar'da ve Romanya'daki savaş meydanlarında; Kazak atlarının nallarından iz kalan ve üzerinde kızıl savaş alevlerinin yükseldiği bütün topraklarda cesetleri çürüyüp gitti.

VII

VYEŞENSKAYA da dâhil olmak üzere, Don'un yukarı kısımlarındaki bucaklardan gelen Kazaklar genellikle On Birinci ve On İkinci Kazak alaylarıyla, Ataman Hassa Alayına verilirdi. Ama her nedense 1914 kuralarının bir kısmı, başlıca Ust-Medveditskaya bölgesi Kazaklarından meydana gelen Üçüncü Don Kazakları Alayına verildi. Bu kuraya ayrılanlar arasında Mitka Korşunov da vardı.

Üçüncü Don Kazakları Alayı, Üçüncü Süvari Tümeninin bazı birlikleriyle birlikte Vilno'da konaklamıştı. Haziran ayında bir gün, çeşitli bölükler şehirden ayrılıp çayıra çıktı.

Hava kapalı ama sıcaktı. Gökyüzünde kayan bulutlar üst üste yığılıp güneşi kapatıyordu. Alay, yürüyüş kolunda ilerliyordu. Bando, yürüyüş kolunun başında ortalığı velveleye veriyor, başlarında hafif

yazlık kasketleri, kıta üniformalarını giymiş subaylar en arkadan toplu halde ve sigara dumanlarından bir bulut içinde geliyordu.

Yolun her iki tarafında çayır biçen köylüler, rengârenk elbiseleriyle köylü kadınlar durup, yoldan geçen Kazak kıtalarını seyrediyordu. Atlar sıcaktan terliyor, apış aralarında sarımtırak bir köpük beliriyor ve güneydoğudan esen hafif meltem serinleteceği yerde, buram buram tüten sıcağın etkisini daha da artırıyordu.

Yolun yarısında ufak bir köye yaklaştıkları sırada, bir yaşında ufacık bir tay çitin ardından çıkıp tırısa kalkarak geldi, sürü sürü atları görünce incecik sesiyle kişnedi, sonra zıplaya zıplaya gidip Birinci Taburun başına geçti. Çalı gibi kuyruğunu yana savurdu, o güzel toynaklarından dökülen tozlar, ezilmiş otların üzerine saçıldı. Zıplaya zıplaya Birinci Bölüğün önüne düşen tay, burnunu aptal aptal başçavuşun atının apışına soktu geriden. Aygır irkilerek bir sıçradı, ama körpecik yavruya acıdı, çifte atmadı.

Başçavuş kamçısını sallayarak, "Defol, hişt, budala!" diye bağırdı. Tayın o kadar sevimli, o kadar sokulgan hali vardı ki, öbür Kazaklar gülmekten kendilerini alamadı. O sırada beklenmedik bir şey oldu. Tay arsız arsız sıraların arasına giriverince kol dağıldı, yanaşık düzenini kaybetti. Atlar huysuzlanıp binicilerine itaat etmemeye başladı. Koca koca hayvanların arasına sıkışan tay, yanındaki atı ısırmaya kalkıştı.

Bölük komutanı dörtnala geldi:

"Ne oluyor orada?" diye kükredi.

Kazaklar keyifli keyifli gülerek kamçılarıyla tayı uzaklaştırmaya çalışırlarken, hırslı hırslı soluyan atlar da bu kuş beyinliye yan yan bakıyordu. Arkadan gelenler de sıkıştırınca, yürüyüş düzeni diye bir şey kalmadı. Tabur komutanının ta gerilerden dörtnala öfke içinde geldiği görülüyordu.

Bölük komutanı atını çark ettirerek karışıklığın ta ortasına sürüp, "Nedir bu hal?" diye bağırdı.

"Bir tay..."

"Aramıza karıştı."

"Kurtulamıyoruz bir türlü bu şeytandan!"

"Basın kamçıyı, okşamayı bırakın!"

Şapşal şapşal sırıtan Kazaklar huysuzlanan hayvanlarına hâkim olmaya çalıştı.

"Başçavuş! Bölük komutanı, neler oluyor burada? Birliklerinizi düzene sokunuz! Hiç böyle şey de görmedim!"

Bölük komutanı atını kargaşalığın içinden çıkardı, o sırada atın art ayakları yol kenarındaki bir hendeğin içine kaydı. Komutan atı mahmuzladı, hayvan sıçrayıp hendeğin pazılar ve papatyalarla kaplı kenarına çıktı. Ötede subaylar grubu durmuştu. Yarbay başını geriye atmış, matarasını ağzına dayamış, elinin birini de babacan bir tavırla eyerin kaşına yaslamıştı.

Başçavuş bölüğü darmadağın edip küfürler savurarak tayı yoldan sürdü çıkardı. Bölük yeniden yürüyüş düzenine girdi ve yüz elli çift göz, üzengilerinin üzerinde kalkmış, tayı kovalayan başçavuşu seyretti. Ama tay olduğu yerde kazıklıyor, başçavuşun dev gibi aygırına şaşırtmaca veriyor, sonra tekrar zıplaya zıplaya uzaklaşıyor, böylece başçavuş bir türlü kamçısını vuramıyordu taya; sadece arada bir kuyruğuna değdirebiliyordu. Kamçı tayın kuyruğuna değince, kuyruk hemen tayın art bacaklarının arasına giriyor, ama bir an sonra tekrar dikilerek rüzgârda kahramanca dalgalanıyordu.

Subaylar da dâhil bütün bölük kahkahadan kırılıyordu. Hatta yüzbaşının kasvetli suratında bile, dudaklarının çarpık bükülüşüyle, gülümsemeyi andıran bir ifade belirdi.

Mitka Korşunov, Don üzerindeki bucaklardan gelen Mihail İvankov ve Kozma Kruşkov'la birlikte, en öndeki bölüğün üçüncü sırasında gidiyordu. Geniş omuzlu, ablak suratlı İvankov konuşmuyordu; yuvarlak omuzlu, hafifçe çopur ve "deve" takma adıyla tanınan Kruşkov ikide bir Mitka'nın bir kusurunu buluyordu. Kruşkov "eski" yani yaş haddine uğramasına az kalmış bir Kazak'tı ve alayın yazılı olmayan kurallarına göre, bütün öteki "eski" Kazaklar gibi o da gençlere çıkışmak, emir vermek ve hatta ufacık kabahatlerden ötürü "kamçıyı basmak" hakkına sahipti. Geleneksel kurala göre ceza olarak 1913 kura efradına on üç, 1914 efradına on dört kamçı vurulurdu. Sistem, genç Kazakların sadece rütbeye değil, aynı zamanda yaşa da saygı göstermelerini sağlıyor gerekçesiyle, subaylar ve çavuşlar tarafından da destekleniyordu.

Yakın zamanlarda onbaşılığa yükseltilen Kruşkov, kamburunu çıkararak kuş gibi tünemişti eyerinin üstünde. Gözlerini kısıp şişman karınlı gri bir buluta doğru baktı ve bölük komutanı Yüzbaşı Popov'un konuşmasını taklit ederek, kelimeleri yaya yaya sordu Mitka'ya:

"Ey... sööle bakalım Korşunov, bizim bööölük komutanına ne deeerler?"

Dik başlılığı ve itaatsizliği yüzünden kamçının tadını sık sık tatmış olan Mitka saygılı bir tavırla cevap verdi:

"Yüzbaşı Popov, onbaşım!"

"Ne?"

"Yüzbaşı Popov, onbaşım!"

"Ben onu sormuyorum sana. Biz Kazaklar kendi aramızda ne diyoruz, sen onu söyle bana!"

İvankov, Mitka'ya bir göz kırparak onu uyardı ve geniş geniş sırıttı. Mitka geriye doğru göz ucuyla bakınca, yüzbaşının tam arkalarından gelmekte olduğunu gördü.

"Hadisene, cevap ver!"

"Yüzbaşı Popov derler, onbaşım!"

"Sana on dört kamçı. Cevap ver bana, çaylak!"

"Bilmiyorum onbaşım!"

Kruşkov sakin bir sesle, "Hele kampa varalım da," dedi, "bak senin sırtının derisini nasıl yüzüyorum. Cevap ver soruma!"

"Bilmiyorum!"

"Ona taktığımız adı bilmiyor musun ulan sıçan suratlı?"

Mitka, yüzbaşının arkadan sinsi sinsi yaklaşan atının sesini duydu, hiç sesini çıkarmadı.

Kruşkov, "Hadisene!" diye gürledi.

Arka sıralarda kıs kıs gülmeler duyuldu. Kazakların neye güldüğünü anlamayan ve üzerine alınan Kruşkov hırladı:

"Ayağını denk al Korşunov! Kampa vardığımızda sana yağlısından elli kırbaç var!"

Mitka oralı olmaksızın omuzlarını silkti.

"Kara kaz."

"Anladın mı şimdi neymiş?"

Arkadan, "Kruşkov!" diye bir ses duyuldu.

"Eski" Kazak onbaşı Kruşkov irkilip eyerinin üzerinde esas vaziyeti aldı.

Kruşkov'la at başı gelen yüzbaşı, "Nedir oynadığın oyun, haydut?" diye gürledi. "Bu genç Kazak'a neler öğretiyorsun?"

Kruşkov gözlerini kırpıştırdı. Yanaklarına koyu bir kan hücum etti. Arka sıralardan kahkahalar duyuldu.

"Geçen yıl ben kimin dersini verdiydim? Kimin kafasında kırdıydım bu tırnağımı?" Yüzbaşı uzun tırnaklı serçe parmağını Kruşkov'un burnunun dibine soktu. "Sakın duymayayım bir daha! Anladın mı asker?"

"Baş üstüne komutanım."

Kruşkov omuz kayışını düzeltti ve başını çevirip uzaklaşan yüzbaşının ardından baktı. Mızrağını yerleştirip asık bir suratla başını salladı:

"Nereden çıktı bu koca kaz?"

Gülmekten ter basan İvankov cevap verdi:

"Bizim arkamızdan geliyordu. Hepsini duydu. Senin neden bahsettiğini tahmin etmiştir."

"Bana bir göz kırpaydın ya meşe odunu!"

"Neden kırpacakmışım?"

"Kırpmazsın ha? Yağlısından on dört kırbaç!"

Hedefine varan alay, bölüklere ayrılarak, çevredeki malikânelere dağıldı. Gündüzleri Kazaklar, ev sahipleri için yonca ve tirfil biçiyor, geceleri kendilerine ayrılan çayırlarda atlarını otlatmaya çekip ayaklarını köstekliyor, kamp ateşinin başında kâğıt oynayarak ya da hikâyeler anlatarak vakit geçiriyordu. Altıncı Bölük Polonyalı bir toprak ağasının büyük malikânesinde konaklamıştı. Subaylar evde kalıyor, kâğıt oynuyor, vekilharcın kızına sulanıyorlardı. Kazaklar çadırlarını evden birkaç verst ötede kurmuştu. Vekilharç her sabah bir drojkiye binip Kazakların kampına giderdi. Şişmanca, efendiden bir adamdı; drojkisinden iner, parlak siperli beyaz kasketini sallayarak bütün Kazakları selamlardı.

Kazaklar ona, "Efendi, gel de bizimle biraz ot biç, göbeğini eritmeye yardım eder," diye seslenirdi. Vekilharç hiç istifini bozmadan

gülümser, mendiliyle dazlak kafasındaki teri siler ve başçavuşla birlikte, bundan sonra biçilecek kısmı göstermeye giderdi.

Öğleye doğru karavanaları gelirdi. Kazaklar ellerini yüzlerini yıkar, yemeklerini almaya giderdi.

Yemeklerini sessiz sedasız yerler, ama yemekten sonraki istirahat anında konuşmadan geçirdikleri zamanın acısını çıkarırlardı.

"Buradaki otlar çelimsiz. Bozkır otunu tutmaz bunlar."

"Ama ayrıkotu da fazla değil."

"Şimdi köyde biçmeyi bitirmişlerdir."

"Biz de yakında bitiririz. Dün yeni ay çıkmıştı, yağmur gelecek."

"Polonyalı moruk adi dilencinin biri. Çektiklerimize karşılık hiç değilse bir şişe içki verebilirdi."

"Ha ha! O kendisine bir şişe içki almak için kilisedeki bağış kutusunu soyar be!"

"Ne dersiniz bu işe arkadaşlar? İnsanın ne kadar çok parası olursa o kadar gözü doymaz oluyor, ha?"

"Sen onu çara sor."

"Efendinin kızını gören var mı?"

"Ne varmış kızda?"

"Orospu öyle bir tombul ki!"

"Vay..."

"Artık doğru mu eğri mi bilmem, ama dediklerine göre kral ailesinden isteyenler olmuş kızı."

"Öyle güzel bir parça da senin benim gibi adama düşecek değil ya, doğru mu?"

"Çocuklar, bir söylenti duydum, yakında büyük bir teftiş verecekmişiz."

"Ne demiştim ben size, kedinin yapacak işi olmadı mı..."

"Şu sigarandan bir nefes versene, ha?"

"Ulan hırsız kerata, kilise kapısındaki dilenci kadar uzun kolun var."

"Bakın bakın çocuklar, ihtiyar Fedot da amma duman çekiyor ha."

"Bir nefeste bitirdi, yalnız külünü bıraktı be sigaranın."

"Gözlerini aç da bak, daha çok ateş var sigarada; ateşli bir karı kadar."

Yüzükoyun yatar, sigaralarını tüttürürlerdi. Çıplak sırtlarını güneş yakar, kızartırdı. Tarlanın bir köşesinde üç beş "eski" Kazak, yeni bir kura neferini sorguya çekerdi.

"Neredensin sen?"

"Yelenskaya'dan."

"Tuz ocaklarından, ha?"

"Evet onbaşım."

"Sizin orada tuz arabalarını ne çeker?"

Biraz ötede Kruşkov bir velensenin üzerine uzanmış, parmaklarıyla tembel tembel seyrek bıyıklarını burup dururdu.

"Atlar."

"Başka?"

"Öküzler onbaşım."

"Peki, Kırım'dan balıkları neyle getirirler? Hani sırtlarında hörgüç olan bir çeşit öküzler vardır, diken yer. Ne derler onlara?"

"Deve."

"Hahaha!"

Kruşkov yattığı yerden ağır ağır kalkar, deve hörgücü gibi omuzlarını daha da kamburlaştırıp, âdem elması fırlak, kirli sarı boynunu uzatarak suçlu neferin üzerine doğru gelirdi.

Belinden palaskasını çıkarır, emrederdi:

"Domal ulan şuraya!"

Sıcak haziran akşamı karanlığında, Kazaklar kamp ateşinin çevresinde şarkı söylerdi:

Kazak'ın biri uzak bir ülkeye gitti,
Atını düz ovada sürerek.
Bıraktı köyünü, bütün bütün bıraktı...

Gümüş sesli bir tenorun sesi yanık yanık yükselir, bas sesler derin, kadife gibi yumuşak bir üzüntüyü anlatırdı:

Bir daha geri dönmeyecek o atlı.

Bu sefer tenorun yanık sesi tiz perdeden yükselirdi:

Atlının gencecik Kazak gelini de bilmeden,
Her sabah ve her akşam kuzey yolunu gözler;
Umutla bekler Kazak sevgilisini
Belki döner diye, gittiği o uzak ülkeden.

Birçok ses şarkıya katılır ve şarkı, ev birası gibi yoğun, baş döndürücü bir hal alırdı:

Ama tepenin ardında, karlar geçiyor dizi,
Ve o buz deryasında savrulur, savrulur tipi;
Karlar altında Kazak'ın kemikleri;
Ve orada çam boynu bükük, köknar kederli.

Sesler, basit Kazak hayatının hikâyesini dile getirir; tenor da buzları yumuşak nisan toprağı üzerinde süzülen tarlakuşu gibi titrek sesiyle onlara yardım ederdi:

Kazak yıkıldığı yerde ölürken bir niyazda bulundu;
İstedi ki, yattığı yerde bir höyük yığılsın mezarının üstüne,
Kartopu çiçekleri dikilsin memleketinden
Ve sonsuzluğa dek bir bahar dalgalansın.

Bir başka kamp ateşinin başında daha küçük bir grup toplanmıştır ve o gruptan daha başka bir ruh taşıyan, apayrı bir ezgi yükselirdi:

Azak Denizinden, fırtınalar içinde
Yelken açmış gemiler çıkıyor Don Irmağına,
Genç bir ataman var gemilerden birinde,
Ataman dönüyor anayurduna, dönüyor memleketine.

Yine bir başka grupta bölüğün masalcıbaşısı ateşin dumanından öksüre öksüre ardı arkası kesilmeyen masallar anlatırdı. Kazaklar hiç eksilmeyen bir dikkatle dinlerdi. Yalnız ara sıra, masalın kahramanı, cinlerin kendisine kurduğu tuzaktan zekice kurtulunca, Kazaklardan birinin eli ateşin ışığında pırıldayarak kalkar, çizmesinin yanına şap diye iner ya da bir başkasının dumandan kısılmış sesiyle çıkardığı takdir nidası duyulurdu. Sonra masalcı, sözü hiç kesilmeden yine devam ederdi masalına.

Alayın çayıra çıkışından bir hafta kadar sonra bölük komutanı nalbantla başçavuşu çağırttı.

"Atlar ne durumda?"

"Fena değil komutanım, oldukça iyi durumdalar."

Yüzbaşı kendisine "Kara kaz" takma adının verilmesine neden olan kara bıyıklarını burarak, rende gibi sesiyle, "Alay komutanı bütün üzengi demirleriyle gem ve kantarmaların kalaylanmasını

emretti. İmparator alayı teftiş edecek. Eyerleri, bütün teçhizatı, her şeyi pırıl pırıl edin. Kazaklar da göz önüne çıkabilecek şekilde çeki düzen versin kendilerine. Ne zaman hazır olursunuz?"

Başçavuş nalbanta baktı; nalbant da başçavuşa, sonra ikisi birden yüzbaşıya baktı. Başçavuş, "Pazara kadar yetiştirsek iyi mi komutanım?" dedi ve sigaradan sararmış bıyığının ucuna parmağıyla saygılı bir tavırla dokundu.

Yüzbaşı gözdağı veren bir tavırla, "Pazara isterim ha!" diyerek ayrıldı.

Hemen o gün teftiş hazırlıklarına girişildi. Kendisi de iyi bir nalbant olan alay nalbantının oğlu İvankov, üzengi demirleriyle kantarmaların kalaylanmasına yardım etti. Kazaklar atlarını tımar etti, gem ve kantarma kollarını temizledi, gemleri, kantarmaları ve eyerlerle başlıkların madeni kısımlarını güzelce ovdu. Hafta sonunda bütün alay darphaneden yeni çıkmış yirmi kapiklik çil mangır gibi parlıyordu. Atların toynaklarından, Kazakların yüzlerine kadar her şey pırıl pırıl olmuştu. Cumartesi günü alay komutanı alayı teftiş edip, şevkle hazırlanışlarından ve mükemmel durumlarından ötürü subaylarla Kazaklara teşekkür etmişti.

Haziran günlerinin gök mavisi yumağı hızla çözülüyordu. Kazak atlarının durumu çok iyiydi; ne var ki Kazaklar huzursuzdu, kuşku kurdu içlerini kemirip duruyordu. İmparatorun teftişinden bir daha hiç ses çıkmamıştı. Bütün bir hafta hazırlıklar ve sonu gelmez konuşmalarla geçip gitti. Arkasından, apaçık gökte çakan şimşek gibi, alayın Vilno'ya dönmesi emri geldi.

Akşama doğru şehre vardılar. Bölüklere hemen bir ikinci emir çıkarıldı. Kazakların sandıkları toplanıp ambara konulacak ve olası yeni bir sevkiyat için hazırlıklara girişilecekti.

Kazaklar gerçeğin ne olduğunu öğrenmek için takım komutanlarına soruyordu:

"Komutanım, nedir acaba bu olanlar?"

Komutanlar omuz silkip geçiyordu; onlar da bilmiyordu ki neyin neden yapıldığını.

"Bilmem."

"Majestelerinin huzurunda manevra mı yapılacak acaba?"

"Daha kimsenin bir şey bildiği yok."

Ama ağustosun birinci günü, alay komutanının emir eri bir pundunu bulup arkadaşının kulağına fısıldadı:

"Savaş çıktı evladım!"

"Yalan!"

"Yemin ederim! Ama sakın kimseye bir şey çıtlatma ha!"

Ertesi sabah alay, barakaların dışında bölük düzeninde dizilmiş, komutanı bekliyordu.

Altıncı Bölüğün önünde, cins bir atın üzerinde Yüzbaşı Popov duruyordu. Lekesiz, pırıl pırıl eldivenli sol eliyle dizgini tutmuştu. Atı, boynunu yay gibi bükerek burnunu göğsünün fırlak kaslarına sürdü.

Alay komutanı kışla binalarının köşesinden çıktı, atını sürerek alayın önüne geldi ve yan çevirdi atını. Yaver serçe parmağını kibar bir hareketle açarak, burnunu silmek için mendilini çıkardı, ama silmeye vakit bulamadı. Albayın sesi, gergin sinirlerle tıs çıkarmadan bekleyenlere doğru gürledi:

"Kazaklar!"

'Hah, işte şimdi öğreniyoruz!' düşüncesi geçti hepsinin kafasından. Sinir gerginliği çelik bir kapan gibi herkesi kıskacı içine almıştı. Mitka Korşunov'un atı yerinde hiç durmadan kıpırdandığı için ikide bir topuğuyla atına kolan gerisinden dokunuyordu. Yanında İvankov, tavşan dudaklı ağzı bir karış açık, siyah, eğri büğrü dişleri meydanda, hareketsiz dinliyordu. Onun arkasında Kruşkov, kaşlarını çatmış, kamburunu çıkarmıştı. Daha ileride Lapin, yağlı kulaklarını bir at gibi oynatıyordu. Onun gerisinde ise Şegolkov'un tertemiz tıraşlı boynunda fırlak âdem elması görünüyordu.

"Almanya bize savaş ilan etti..."

Olgun başaklı bir yulaf tarlasında meltem nasıl bir hışırtıyla eserse, sıralar arasında öylesine bir fısıltı dolaştı. Bir at kişnemesi bu fısıltıyı yırttı. İri iri açılmış gözler, bir karış ağızlar hep birden, atın kişnemeye cesaret ettiği Birinci Bölükten tarafa döndü.

Albay, ulusal gururu okşayacak kelimeler seçmeye çalışarak daha bir sürü laf etti. Ne var ki Kazakların gözleri önünde canlanan tablo, ayaklarının dibine devrilen hışır hışır ipek düşman sancakları de-

ğil, karmakarışık olan kendi hayatları, karıları, çocukları, sevgilileri, toplanmamış ürünleri ve başı dertli bıraktıkları yetim köyleriyle ilgiliydi.

Bütün konuşma içinde anlayabildikleri tek şey, "İki saat sonra trene biniyoruz..." cümlesi oldu.

Az ileride bir küme halinde duran subay karıları, mendillerini yüzlerine kapatmış ağlıyordu. Teğmen Hoprov, Polonyalı sarışın, hamile karısını neredeyse kucaklayarak götürmek zorunda kaldı.

Alay istasyona marş söyleyerek gitti. Kazakların sesi bandoyu bastırdı ve nihayet sustu bando. Subayların karıları drojkilere binmiş, kaldırımlara rengârenk bir kalabalık köpük köpük toplanmıştı; atların toynakları toz bulutları kaldırıyordu. Kendi derdine de, başkalarının derdine de boş veren, apoletlerini hoplata hoplata omuzlarını sallayarak yürüyen şarkıcı başı, açık saçık bir Kazak şarkısına başladı. Yeni nallanmış atların toynak seslerine uyarak, kelimeleri özellikle yutarak şarkıya katılan bölük, istasyondaki kırmızı vagonların başına gelene kadar şarkıyı uzattı. Yüzü gülmekten ve utancından mosmor olan emir subayı dörtnala şarkıcıların yanına vardı. Kazaklardan biri, kendilerini geçirmek için toplanan kadınlara doğru çapkın çapkın göz kırptı. Tunçlaşmış yanaklarından aşağı, ağzının esmer kenarlarına doğru süzülen sanki ter değil, acı bira mayasıydı.

Demiryolunda tren istim tutarken çıkardığı seslerle Kazakları uyarıyor gibiydi.

Katarlar... Katarlar... Sayısız katarlar. Aklı başından gitmiş, için için kaynayan Rusya, ülkenin atardamarlarından, demiryolu üzerinden batı sınırına gri kaputlu kanını pompalıyordu.

VIII

DEMİRYOLU hattı üzerindeki ufak bir kasabada alay bölüklere ayrıldı. Alay komutanlığından gelen emirle Altıncı Bölük, Üçüncü Piyade Kolordusunun emrine verildi ve Pelikaliye'ye doğru yola çıktı.

Sınırı daha hâlâ öncü birlikler bekliyordu. Yeni gelen piyade ve süvari birlikleri ileri hatlara sürülüyordu. Temmuzun 27'sinde bölük

komutanı, başçavuşla birlikte Birinci Takımdan Astakov adında bir Kazak'ı yanına çağırttı. Astakov takımına akşamüstü geç vakit döndü; tam o sırada Mitka Korşunov da at suyundan geliyordu.

"Sen misin Astakov?" diye seslendi Mitka.

"Evet, benim. Kruşkov'la ötekiler nerede?"

"Ötede, kulübedeler."

İriyarı, esmer bir Kazak olan Astakov, göremiyormuş gibi gözlerini kısarak kulübeye girdi. Şegolkov masaya oturmuş, kopmuş bir dizgin kayışını gaz lambasının ışığında onarıyordu. Kruşkov elleri arkasında ocağın yanında duruyor ve sirozdan yatağa düşmüş karnı şiş ev sahibi Polonyalıyı işaret ederek İvankov'a göz kırpıyordu.

Biraz önce aralarında şakalaşmışlar, İvankov'un kahkahayla gülmekten yorulan yanakları hâlâ seğiriyordu.

"Çocuklar, yarın sabah şafakla, keşif kolu olarak yola çıkıyoruz; Lyubov'da bir ileri karakol meydana getireceğiz."

O sırada içeri girip elindeki kovayı kapının yanına bırakan Mitka, "Kimler gidiyor?" diye sordu.

"Şegolkov, Kruşkov, Rvaçev, Popov ve İvankov."

"Ya ben?"

"Sen kalıyorsun Mitka."

"Öyleyse hepinizin canı cehenneme!"

Kruşkov sobanın yanından ayrılıp, bütün kemiklerini çatırdatarak gerindi ve ev sahibine sordu:

"Ne kadar çeker orası?"

"Dört verst."

"Oldukça yakınmış," diyen Astakov bir sıranın üzerine oturup çizmesini çıkardı. "Şu ayak sargımı* nereye asayım da kurutayım?"

Şafakla yola çıktılar. Köyün sonunda çıplak ayaklı bir kız kuyudan su çekiyordu. Kruşkov dizginlere asıldı.

"Bize su versene kızcağızım!"

Genç kız el örgüsü etekliğini kaldırıp toplayarak, sulara basa basa yanlarına geldi. Gür kirpiklerinin altında ela gözleri gülümseyerek bakıyordu; kovayı yukarı kaldırıp uzattı. Kruşkov ağır kovayı

* Ayak sargısı: Süvariler tarafından, çizmelerin ayakları vurmasına karşı ayağa sarılan uzun bez şeritlere denir. *-çev.*

kaldırıp başına dikti; eli titriyordu ağırlıktan. Su, göğsünden aşağı aktı, pantolonunun kırmızı şeritlerini ıslattı.

"Allah razı olsun güzel gözlüm!"

"Rabbim seni korusun."

Kız kovayı alıp yürüdü, başını çevirip gülümseyerek baktı.

"Ne sırıtıp duruyorsun? Hadi gel, seni atla gezdireyim!"

Kruşkov kıza yer açar gibi, eyerinde geriye doğru çekildi.

"Haydi, yürü," diye bağırdı Astakov ve atını sürdü.

Rvaçev sırıtarak baktı Kruşkov'a.

"Gözünü alamıyorsun kızdan ha?"

Kruşkov bir kahkaha atarak, "Güvercinlerinki gibi pembe pembe kâfirin bacakları," dedi; Kazaklar komut verilmişçesine hep birden başlarını çevirip kıza baktı.

Kız kuyuya eğilmiş, dar etekliğinin altından yuvarlak kalçaları belli oluyor, yana açtığı bacaklarının pembe baldırları görünüyordu.

"Ah şununla gerdeğe girebilseydim," diye iç geçirdi Popov.

Astakov, "Ben seni kırbacımla gerdeğe soksam ne dersin?" diye cevap verdi.

"Faydası olmaz..."

"Demek o kadar çok canın çekiyor, ha?"

"Onu yakalayıp bir boğa gibi burmaktan başka çare yok."

Kazaklar eşkinle ve aralarında gülüşe konuşa yollarına devam etti. Bir süre hızlarını değiştirmeden gittiler, sonra bir bayırı tırmandılar. Tepeden bakınca aşağıdaki vadide, ırmak boyunca uzanan büyük Lyubov köyü görünüyordu. Güneş arkalarında yükseliyordu. Yakındaki bir telgraf direğinin üstüne bir tarlakuşu konmuştu.

Kısım komuta kursunu daha yeni bitirdiği için, altı kişilik keşif kolu Astakov'un emrine verilmişti. Astakov gözetleme yeri olarak, sınıra yakınlığı bakımından, köyün en ucundaki çiftliği seçti. Yüzü tıraşlı, çarpık bacaklı, başına fötr şapka giymiş Polonyalı çiftlik sahibi, Kazaklara atlarını çekecekleri sundurmayı gösterdi. Sundurmanın arkasında yeşil bir yonca tarlası vardı. Bayırlardan sonra bir orman başlıyor, açık sarı ekin tarlalarının arasından bir yol geçiyor, daha ileride çayırlar uzanıyordu. Sundurmanın arkasındaki hendeğe sırayla girip dürbünle gözetlediler. Gözetleme sırasını bekleyen-

ler, uzun süre depolanmış tahıl, saman kırıntıları, fare ve tatlımsı çürük toprak kokan serin sundurmada yan geliyordu.

İvankov bir pulluğun yanında, karanlık bir köşede kendisine rahat bir yer bulup, akşama kadar uyudu. Güneş batarken Kruşkov gelip İvankov'un ensesine bir çimdik atarak:

"Karavana üzerine güzel uyunuyor değil mi domuz? Kalk hadi, git Almanları gözle!" dedi kibarca.

"Oynama be Kozma!"

"Kalk ulan!"

"Dur be, kalkıyorum işte!"

Uykudan yüzü şişmiş, kızarmış bir halde doğruldu, kalktı, geniş omuzlarına uygun kalınlıktaki boynu üzerinde başını kıtır kıtır bir sağa bir sola çevirdi, aksırdı (nemli toprakta yattığı için soğuk almıştı), belindeki kütüklüğü, palaskasını düzeltti ve tüfeğini kayışından sürükleyerek sundurmadan dışarı çıktı. Öğleden beri nöbet tutan Şegolkov'dan nöbeti devraldı ve dürbünü gözlerine ayarlayarak, kuzeybatı yönünde, ormana doğru bakmaya başladı.

Üzerlerine kar düşmüş gibi bembeyaz ekinlerin rüzgârda dalgalandığını, köknar ağaçlarıyla örtülü yemyeşil sırtı kızıl güneş ışıklarının yıkadığını gördü. Köyün ilerisinde açık mavi bir kıvrımla dönerek uzayan çayda çocuklar çığlıklar atarak oynuyordu. Oldukça kalın bir kadın sesinin, "Stasya, Stasya! Buraya gel!" diye bağırdığını duydu.

Şegolkov bir sigara yaktı, sundurmaya gitmek üzere ayrılırken, "Gurubun renklerine bak!" dedi. "Rüzgâr çıkacak."

"Sanırım," diye onu doğruladı İvankov. O gece atlara eyer vurulmadı. Köyde bütün ışıklar söndü, bütün sesler kesildi.

Ertesi sabah Kruşkov sundurmadan İvankov'u çağırdı.

"Hadi çarşıya gidelim."

"Ne yapacağız çarşıda?"

"Hem yiyecek bir şeyler alırız hem de bir iki kadeh atarız."

İvankov kuşkuyla bakarak, "İçebilir miyiz?" dedi.

"Tabii içebiliriz. Bizim ev sahibine sordum. Nah şuradaki ev işte. Kiremit damlı olanı, görüyor musun?" diye tırnağı simsiyah olmuş

parmağıyla işaret etti Kruşkov. "Oranın sahibi Mişon'da bira vardır. Hadi gidelim."

Yola çıktılar. Astakov arkalarından seslendi:

"Nereye gidiyorsunuz?"

Rütbesi Astakov'dan büyük olan Kruşkov aldırış etmeksizin, "Şimdi döneriz," demekle yetindi.

"Geri dönün, hey!"

"Havlama be!"

Gözkapakları kırışık, uzun favorileri olan yaşlı bir Yahudi onları yerlere kadar eğilerek buyur etti.

"Biran var mı?"

"Hiç kalmadı bay Kazak."

"Parasıyla canım!"

"Hazreti Meryem aşkına, sanki ben sizden... Bay Kazak, bu dürüst Yahudi'nin sözüne inanın, biram kalmadı!"

"Yalan söylüyorsun Mişon efendi."

"Bay Kazak, ben size doğru söy..."

Kruşkov pantolonunun cebinden eski püskü bir keseyi çıkartırken sert bir sesle Yahudi'nin sözünü kesti:

"Bira bul bize, haydi, yoksa kafam kızacak."

Yahudi mangırı avucuna alıp alt dudağını sarkıtarak koridora çıktı.

Bir dakika sonra bir şişe votkayla geldi; ıslak şişenin üzerine arpa çöpleri yapışmıştı.

"Bir de bize içkin olmadığını söylüyordun! Seni gidi koca!.."

"Ben biram yok dedim."

"Bize yiyecek bir şeyler getir."

Kruşkov şişenin dibine vurup mantarı fırlattı ve kendisine bir kadeh votka doldurdu.

Oradan yarı sarhoş ayrıldılar. Kruşkov yumruğunu evlerin boş, karanlık pencerelerine sallayarak seke seke yürüyordu.

Sundurmada Astakov esniyordu. Duvarın arkasında atlar ıslak otları yiyordu.

O günü aylak geçirdiler. Akşam üzeri Popov'a bir rapor verip bölüğe yolladılar.

Akşam. Gece. Yeni ayın sarı kenarı köyün üzerinde yükseldi. Arada bir, ağaçlardan yere düşen olgun elmaların çıkardığı boğuk sesler duyuluyordu bahçeden.

Gece yarısına doğru, nöbette olan İvankov, köy yolundan at sesleri geldiğini duydu. Hendeğin içinden emekleyerek çıkıp baktı, ama ay bulutların içine girmişti, onun için zifiri karanlıkta hiçbir şey göremedi. Gitti, kapının dibinde uyuyan Kruşkov'u uyandırdı.

"Kozma! Atlılar geliyor! Kalk!"

"Nereden geliyor?"

"Köye giriyorlar."

Birlikte dışarı çıktılar. Köy yolunda, yüz metre kadar ileriden gelen nal sesleri açık seçik duyuluyordu.

"Gel bahçeye geçelim, oradan daha iyi duyarız."

Kulübeyi koşarak geçip, ön bahçeye girdiler, çitin dibine uzandılar. Üzengi şakırtıları ve eyer gıcırtıları gittikçe yaklaşıyordu. Şimdi dörderli sıralar halinde ilerleyen atlıların silüetlerini hayal meyal seçebiliyorlardı.

"Kim var orada?"

En öndeki sıradan bir ses, Rusça, "Ya sen kimsin?" diye karşılık verdi.

Kruşkov tüfeğinin mekanizmasını açıp kapayarak, "Kimdir o? Ateş ederim!" dedi.

Atlılardan biri dizginleri çekip çite doğru çevirdi atını.

"Biz ileri keşif kolundanız," dedi. "Sen gözcü müsün?"

"Evet."

"Hangi alaydan?"

"Üçüncü Kazak..."

Karanlıktan biri, "Kiminle konuşuyorsun Trişin?" diye seslendi. Çitin önündeki er cevap verdi:

"Burada bir Kazak gözcü müfrezesi var komutanım." Çitin yanına bir başka atlı geldi.

"Merhaba, Kazaklar!"

İvankov ihtiyatı elden bırakmadan, "Merhaba," diye cevap verdi.

"Burada uzun zamandan beri mi bulunuyorsunuz?"

"Dünden beri."

İkinci atlı bir kibrit çakıp sigara yaktı. Bir anlık ölü aydınlıkta, bir sınır devriye subayının üniformasını gördü Kruşkov. Subay, "Bizim alayı geri alıyorlar," dedi. "En ileri noktada bulunan müfreze sizsiniz, bunu aklınızdan çıkarmayın. Düşman yarın ilerleyebilir." Geri döndü, erlerine yürüyüş emrini verdi.

"Ne tarafa gidiyorsunuz komutanım?" diye sordu Kruşkov, parmağını tetikten ayırmaksızın.

"Buradan iki verst ötedeki bölüğümüze katılacağız. Haydi çocuklar, gidelim. Bahtınız açık olsun Kazaklar!"

"Sizin de."

O sırada rüzgâr hiç acımadan, ayın önündeki buluttan perdeyi yırttı, köyün üzerine, bahçelerin üzerine, kulübenin sivri çatısı üzerine ve tepeyi tırmanmakta olan devriye müfrezesi üzerine ölüm sarısı bir ışık döküldü.

Ertesi sabah bölüğe raporu Rvaçev götürdü. Geceleyin atları eyerli tutmuşlardı. Kazakların içine düşmanla karşı karşıya kalmanın korkusu düşmüştü. Sınır devriye kollarının kendilerinden ileride olduğunu sandıkları sürece böyle bir yalnızlık, birliklerinden kopmuş olma hissi duymamışlardı, ama sınırın açık olduğunu öğrenmeleri, üzerlerinde bir şok etkisi yapmıştı.

Astakov Polonyalı çiftlik sahibiyle konuşmuş, adam az bir para karşılığında atları için yonca biçmelerine razı olmuştu. Polonyalının yonca tarlası sundurmadan pek uzak değildi. Astakov yonca biçmeye İvankov'la Şegolkov'u yolladı. Şegolkov yoncaları biçiyor, İvankov da yaş, ağır otları bir araya toplayıp demet yaparak bağlıyordu.

Onlar bu işle uğraşırken, dürbünüyle sınıra giden yolu gözlemekte olan Astakov'un gözüne, güneydoğuya düşen tarlaların içinde koşan bir çocuk çarptı. Çocuk kahverengi bir tavşan gibi tepeden aşağı koşarak indi; daha epey uzaktan bağırarak kolunu salladı. Koşa koşa doğruca Astakov'un yanına geldi, gözleri dönmüş bir halde, soluk soluğa bağırdı:

"Kazaklar! Kazaklar! Almanlar! Almanlar geliyor!"

Elini uzatarak işaret etti. Astakov dürbününü gözlerine götürerek baktı ve uzaktan birtakım atlıların küme halinde gelmekte olduğunu gördü. Dürbünü gözünden ayırmaksızın bağırdı:

"Kruşkov!"

Sundurmadan çıkan Kruşkov çevresine bakındı.

"Koş, çocukları çağır. Bir Alman keşif kolu geliyor!"

Kruşkov'un yıldırım gibi fırladığını duydu; şimdi çayırlığın kurşuniye çalan çizgisinin ötesinde grup halinde ilerleyen atlıları daha iyi görebiliyordu. Hatta atların doru donlarını ve binicilerinin koyu mavi üniformalarını bile seçebiliyordu. Yirmiden fazlaydılar ve beklenilenin tersine, kuzeybatı yerine güneybatıdan topluca geliyorlardı. Atlılar yolu geçti, köyü içine alan vadinin yaslandığı sırtı tırmanmaya başladı.

İvankov nefes nefese, dilini dudaklarının arasına sıkıştırmış, bir yem çuvalının içine bir kucak dolusu ot tıkıyordu. Çarpık bacaklı Polonyalı yanında durmuş piposunu tüttürüyordu. Ellerini kemerine takmış, şapkasının kenarı altından, ot biçen Şegolkov'a bakıyordu.

Şegolkov oyuncağa benzer ufak tırpanı hırsla sallayarak, "Buna da tırpan mı diyorsun sen?" diye homurdandı. "Bununla ot biçebiliyor musun?"

Polonyalı bir parmağını kemerinden çıkararak, "Biçiyorum," diye cevap verdi.

"Senin bu tırpanın olsa olsa kadınların orasını tıraş etmeye yarar ancak!"

Polonyalı, "Hoh, hoh," diye gülerek doğruladı.

İvankov kıkır kıkır güldü, bir şey söyleyecek oldu, ama başını çevirince Kruşkov'un kılıcını eliyle bastırarak, sürülü tarladan koşa koşa geldiğini gördü.

Kruşkov yanlarına gelince, "Bırakın!" diye bağırdı.

Şegolkov tırpanın ucunu toprağa saplayarak, "Ne var?" diye sordu.

"Almanlar!"

İvankov ot çuvalını yere attı. Polonyalı sanki başının üzerinden vızır vızır kurşunlar geçiyormuş gibi iki büklüm eğilerek eve doğru kaçmaya başladı.

Daha sundurmaya varıp ancak atlarına atlamışlardı ki, Pelikaliye yönünden köye girmekte olan bir Rus piyade bölüğünü gördüler. Kazaklar dörtnala gidip onları karşıladı. Astakov bölük komutanına, tepeden doğru köy istikametine bir Alman müfrezesinin yaklaş-

makta olduğunu bildirdi. Yüzbaşı çizmelerinin tozlanmış burunlarına kaşlarını çatarak baktı ve sordu:

"Kaç kişiler?"

"Yirmiden fazla."

"Siz önlerini kesin, biz de buradan üzerlerine ateş açalım."

Bölüğüne döndü, sıraya girmelerini emretti ve başlarına geçerek marş marşla uzaklaştırdı askerlerini.

Kazaklar tepenin üzerine vardıklarında, Almanlar onlarla Pelikaliye kasabası arasına girmişti. Başlarında, demirkırı bir ata binmiş subayları olduğu halde İngiliz süratlisiyle ilerliyorlardı.

Astakov, "Peşlerinden!" diye emir verdi. "Onları bizim ikinci keşif kolunun bulunduğu yana sürelim."

Köyde onlara katılan ileri keşif koluna bağlı bir süvari geride kaldı.

Astakov eyerinin üzerinde dönerek, "Ne oluyor? Bizi bırakıyor musunuz kardeş?" diye bağırdı.

Keşif neferi umursamadan kolunu salladı ve atını âdeta ile ağır ağır köye doğru sürdü. Kazaklar atlarını İngiliz süratlisine kaldırdı. Alman ağır süvarilerinin mavi üniformaları şimdi iyice görülebiliyordu. Peşlerinden gelen Kazakları gören Almanlar, ikinci Rus keşif kolunun Lyubov köyünden üç verst kadar ileride konakladığı yere doğru adi dörtnalla gitmeye başladılar. İki grup arasındaki uzaklık gözle görülür biçimde kısaldı.

Astakov atından yere atlayarak, "Ateş açalım üzerlerine!" diye bağırdı.

Kazaklar dizginleri kollarına dolayarak ayakta ateş etti. Tüfek sesinden ürken İvankov'un atı geri sıçradı ve İvankov'u boylu boyunca yere yıktı. İvankov düşerken, Almanlardan birinin önce yana doğru kaykıldığını, sonra kollarını açarak eyerinden yuvarlandığını gördü. Ötekiler hiç durmaksızın bir yelpaze gibi açılıp, atlarını tam dörtnalla sürmeye devam etti. Mızraklarının ucundaki flamalar rüzgârda dalgalanıyordu. Atına ilk atlayan Astakov oldu. Kazaklar kamçıyı bastı atlarına. Almanlar sola döndü, onların ardından giden Kazaklar, yuvarlanan Alman'ın yakınından geçti, ileride uzanan dalgalı arazide yer yer derin olmayan yarlar bulunuyordu. Almanlar

her yarın karşı yamacına çıktıklarında, Kazaklar yere inip ateş açıyordu. Biraz ileride bir Alman daha düştü.

Astakov tütünden sararmış parmaklarıyla silahının mermi yatağına bir bağ mermiyi basarken, "Bizim Kazaklar şu çiftlikten nerdeyse çıkar," diye mırıldandı. "İkinci keşif kolunun konak yeri orası." Almanlar atlarını dörtnaldan tekrar süratliye indirmişti. Kazaklar dörtnala çiftliğin önünden geçerken başlarını çevirip baktı, ama çiftlikte kimsecikler yoktu. Güneş, kiremit örtülü damları oburcasına yalıyordu. Sonradan, yarım verst boyunca telgraf tellerinin kesildiğini anlayan ileri karakol müfrezesinin bir gece önce geri çekildiğini öğrendiler.

Astakov eyerinin üzerinden Almanlara bir kurşun daha yolladı. Alman süvarilerinden azıcık geride kalan bir tanesi başını silkeleyip atını mahmuzladı.

Astakov gerisinde kalan öbür Kazaklara doğru dönerek, "Onları birinci keşif kolunun bulunduğu tarafa sürelim," diye bağırdı. O bağırırken, İvankov, onun burnundan soyulmuş bir deri parçasının sarktığını gördü.

Tüfeğini sırtına yerleştirirken, "Neden dönüp kendilerini savunmuyorlar?" diye sinirli sinirli sordu.

Şegolkov soluğan at gibi nefes nefese, "Hele bekle bakalım," dedi.

Almanlar bir yardan inip gözden kayboldu. Yarın öte yanında sürülü topraklar uzanıyordu. Beri yanda ise tek tük bodur çalılar vardı. Astakov dizgini çekip atını durdurdu, kasketini geri yıkıp elinin tersiyle alnında boncuklanan teri sildi. Diğerlerine bakıp yere bir tükürük attı.

"İvankov, sen in şu yardan aşağı da bak bakalım, hangi cehenneme gittiler."

Yüzü kıpkırmızı, sırtı terden sırılsıklam olan İvankov, susuzluktan yanarak çatlamış dudaklarını yaladı ve atını sürdü.

Kruşkov kamçısıyla atsineklerini kovarken, "Ah bir nefes sigara çekebilsem!" diye mırıldandı.

İvankov yardan aşağı ağır ağır iniyor, üzengilerinin üzerinde kalkmış, yarın dibini görmeye çalışıyordu. Birdenbire mızrakların pırıldayan uçlarını gördü; o anda da Almanlar ortaya çıktı. Geri dö-

nüp atlarını dörtnala kaldırmış, yukarı doğru sürüyorlardı; hücuma geçmişlerdi. Subayları en önde, kılıcını ileri uzatmış, âdeta bir tablo gibiydi; İvankov atının başını geri çevirinceye kadar geçen bir iki saniye içinde, subayın tertemiz tıraşlı, çatık kaşlı yüzü ve eyerinde son derece güzel oturuşu İvankov'un belleğine çakıldı. Alman atlarının gök gürültüsünü andıran nal sesleri, İvankov'un yüreğini tokmakladı. Ölümün soğuk elinin sırtını tırmaladığını neredeyse fiziksel acısıyla birlikte duydu. Hiç sesini çıkarmadan atının başını çevirdiği gibi arkadaşlarına doğru sürdü.

Astakov tütün kesesini cebine sokacak vakit bulamadı. Almanları İvankov'un ardında görür görmez onları karşılamak üzere ileri ilk atılan Kruşkov oldu. Alman ağır süvarilerinin sağ kanadı, İvankov'un önünü kesmek üzere yayılıyor ve inanılmaz bir hızla aradaki mesafeyi kapıyordu. İvankov yuvalarından uğramış gözlerini kırpıştıra kırpıştıra deli gibi kamçılıyordu atını; sırtından aşağı soğuk ürpertiler iniyordu. Eyerinin üzerine doğru yatan Astakov en başa geçti. Atının art ayakları bulut gibi toz kaldırıyordu.

'Şimdi yetişecekler bana,' düşüncesi, İvankov'un kafasını bir kıskaca almış gibiydi; Kazak'ın aklına geri dönüp kendisini savunmak gelmiyordu. İri vücudunu eyerin üzerinde bir top gibi yuvarlamış, başı atının yelesine değiyordu.

İrikıyım, kırmızı yüzlü bir Alman ona yetişti ve mızrağıyla arkadan dürttü. Mızrağın ucu İvankov'un palaskasını delip, bir santim kadar vücuduna girdi.

İvankov kılıcını sıyırarak, deli gibi, "Kardeşlerim, geri dönün," diye haykırdı. Yanından indirilen bir darbeyi kılıcıyla savuşturup, solundan yaklaşan bir Alman'ı biçti. Bir an sonra da çevresi kuşatıldı. Kadana gibi koca bir Alman atı yandan yükleniverince, İvankov'un atının yere yuvarlanmasına ramak kaldı ve İvankov fena halde bulanan gözlerinin önünde bir düşman yüzünün belirdiğini fark etti.

Gruba ilk yetişen Astakov oldu. Almanlar onun üzerine yüklenip geri sürdü. Astakov bir kurt gibi dişlerini göstererek kılıcını sallıyor, eyerinin üzerinde yılanbalığı gibi kıvrılıp bükülüyordu; ölüm saçan gözleri dönmüş, yüzünün biçimi değişmişti. İvankov boynundan hafif bir kılıç yarası aldı. Bir Alman süvarisi tepesinde belirdi, kılı-

cın korkunç parıltısı İvankov'un gözünü aldı. Kılıcıyla darbeyi karşıladı; çelik çeliğe çarptı. Geriden omuz kayışına dayanan bir mızrak inatla itiyordu; nihayet omuz kayışını kopardı. Atının başının ilerisinde, yaşlıca bir Alman'ın kırışık, kırmızı, ter içindeki yüzü belirdi. Alman kılıcını İvankov'un göğsüne daldırmaya çalıştı, ama ucunu ulaştıramadı İvankov'a kadar. Alman kılıcını atıp eyere bağlı kılıfından koparırcasına filintasını çekip aldı; hızlı hızlı kırpışan gözlerini İvankov'un yüzüne dikmişti. Ama ateş etmeye vakit bulamadı; yandan saldıran Kruşkov mızrağıyla Alman'ı alaşağı etti. Adam mızrağın ucunu göğsünden söküp çıkarırken, dehşet ve şaşkınlık dolu bir çığlık koparak atından aşağı yuvarlandı geriye doğru.

Sekiz Alman süvarisi Kruşkov'un çevresini sarmış, onu canlı ele geçirmeye çalışıyordu. Ama Kruşkov atını geri geri yürüterek, ta kılıcı elinden düşene kadar vuruştu. Bir Alman'ın elinden mızrağını kapıp talim meydanındaymış gibi kullanmaya başladı. Mızrağın önünde geri basan Almanlar, kılıçlarıyla karşılayarak mızraktan kendilerini korumaya çalıştı. Killi, sürülmüş bir ufak toprak parçasının üzerinde kümelenen Almanlar, rüzgâr önünde sallanırcasına sarsıla sarsıla vuruşuyordu.

Dehşetten gözleri dönen Kazaklarla Almanlar önlerine ne çıkarsa kılıcı çalıyor, neye rastlarlarsa dürtüyorlardı; sırt mı, kol mu, at mı, silah mı, bakmıyorlardı. Ölüm korkusuyla deliye dönen atlar, birbirini tekmeliyor, tepiniyor, sağa sola atılıyordu. Almanlardan biraz açılıp, kılıç üstünlüğünü kazanan İvankov, paçasını bırakmayan uzun yüzlü, sarı saçlı bir Alman'ın kafasına kılıç çalmak için birkaç hamle yaptı, ama kılıcı adamın miğferine çarpıp kaydı.

Astakov çemberi yarıp dörtnala fırladı; üstü başı kan içindeydi. Alman subayı onun peşine düştü. Astakov yıldırım gibi omzundan filintasını aldı ve çok yakın mesafeden tam hedefe ateş ederek öldürdü subayı. Bu, vuruşmanın dönüm noktası oldu. Komutanlarını kaybeden Almanlar, hemen hemen hepsi de, yara bere içinde dağıldı, geri çekildi. Kazaklar peşlerine düşmedi onların. Arkalarından ateş de etmediler. Almanlar yaralı bir arkadaşlarını alıp sınıra doğru uzaklaşırken, Kazaklar da dörtnala, Pelikaliye'deki bölüklerinin yolunu tuttu.

Yarım verst kadar ilerlemişlerdi ki, İvankov eyerinin üzerinde sallandı.

"Ben... düşüyorum..." diyerek atını durdurdu, ama Astakov gelip dizginlerinden çekerek bağırdı:

"Yürü haydi!"

Kruşkov yüzünün terini parmaklarıyla sıyırıp elini göğsüne götürdü. Gömleğinin üzerinde kırmızı kırmızı ıslak lekeler belirmişti. İkinci keşif kolunun konaklamış olduğu çiftliği geçtikten sonra grup, hangi yolu tutmak gerektiği konusunda anlaşamadı.

Astakov ilerideki bir kayın ormanının yeşil, bataklık tabanını işaret ederek, "Sağa!" dedi.

Kruşkov, "Hayır, sola!" diye dayattı.

Ayrıldılar. Astakov'la İvankov alay karargâhına, Kruşkov'la Şegolkov'dan sonra vardı. Kendi bölüklerinden Kazakların onları beklediğini gördüler. İvankov dizginleri bıraktı, eyerden yere atladı, bir sallandı ve düştü. Kılıcının kabzasını kasılmış parmaklarının arasından güçlükle kurtardılar.

Bir saat sonra hemen hemen bütün bölük, Alman subayının düştüğü yere varmıştı. Kazaklar subayın çizmelerini çıkardı, elbiselerini, silahlarını aldı ve çevresinde toplanarak ölü adamın kaşları çatık, sarışın, genç yüzünü seyretti. İçlerinden biri Alman subayının gümüş kapaklı cep saatini alıp hemen oracıkta takım çavuşuna sattı. Subayın cüzdanının içinde birkaç banknot, bir mektup, bir tutam sarı saç ve bir kızın fotoğrafını buldular; kızın mağrur dudakları gülümsüyordu.

IX

SONRADAN bu olay bir savaş destanı haline sokuldu. Bölük komutanının en sevdiği süvarilerinden olan Kruşkov, St. Georges nişanı kazandı. Arkadaşları gölgede kaldı. Kahramanı tümen karargâhına yolladılar; savaşın sonuna kadar orada yan geldi yattı. Moskova'dan ve Petersburg'dan onu görmeye gelen nüfuzlu hanımlarla subaylar sayesinde üç tane nişan daha aldı. "Ah"lar, "oh"lar çekerek, kadınlar Don Kazak'ının çevresini alıp, onu pahalı sigaralara,

çikolatalara boğdu. Önceleri Kruşkov içinden onlara lanetler yağdırdı, bildiği bütün küfürleri saydı döktü, ama sonra sonra, subay elbisesi giymiş kurmay dalkavuklarının hayırlı etkileri sayesinde, bunu kazançlı bir iş haline getirdi. Vicdanında en ufak bir huzursuzluk duymaksızın, "destanını" gerçeğinden daha renkli çizgilerle süsleyerek anlatıyor, gözünü kırpmadan yalanlar atıyordu; hanımefendiler ise onu kendilerinden geçerek dinliyor ve Kazak kahramanın hafif çopur, haydut suratını hayranlıkla seyrediyordu. Her iki taraf da hayatından memnun ve mutluydu.

Çar karargâhı ziyaret etti, kendisine Kruşkov gösterildi. Uykulu gözleriyle çar, bir ata bakar gibi süzdü Kruşkov'u; kurşun gibi ağır gözkapaklarını kırpıştıra kırpıştıra baktı ve Kazak'ın omzunu tapışladı.

"Yaman Kazak!" dedi ve maiyet erkânına dönerek bir bardak Seltzer madensuyu istedi.

Kruşkov'un kâkülü gazetelerde ve dergilerde sık sık yer aldı. "Kruşkov" marka sigaralar satışa çıkarıldı. Nijni-Novgorod tüccarları ona altın kakmalı bir kılıç hediye etti.

Astakov'un öldürdüğü Alman subayının sırtından çıkarılan üniforma bir kontrplak levhaya gerildi. General von Rennenkampf bunu kendi arabasına aldı; generalin yaveriyle İvankov da levhayı iki yanından tutarak cepheye sevk edilmek üzere son teftişten geçen birliklerin önünde dolaştırdı. General de bu arada, askerî dilde, alışılmış ateşli nutukları attı durdu.

Aslında olanlar neydi? Henüz hemcinslerini öldürmekte ustalık kazanamamış insanlar, ölüm meydanlarına itilmiş ve bu insancıklar, çevrelerini saran ölüm korkusu içinde hücuma kalkmış, gözleri dönmüş bir halde ve ne yaptıklarının farkında bile olmaksızın birbirlerini vurmuş, birbirlerini kesmiş biçmiş, atlarıyla birlikte sakatlanmış ve içlerinden birinin vurulup ölmesi üzerine de dönüp kaçmıştı. Maneviyatları kırılmış olarak, ruhen çökmüş olarak kaçmışlardı.

İşte, kahramanlık destanı denilen şey!

X

CEPHE henüz koskoca, insan yutan bir yılan halini almamıştı; ama yakında alacaktı. Cephe boyunca ufak tefek süvari çatışmaları, yer yer muharebeler devam ediyordu. Savaş ilanının hemen ardından gelen günlerde Alman Komutanlığı kuvvetli süvari müfrezeleri şeklinde yoklama birlikleri çıkardı; bunlar Rus birliklerine dehşet salıp, Rus süvari keşif kollarının arasından içerilere kayarak Rus birliklerinin durumlarını ve miktarlarını öğrendi. Rus Sekizinci Ordusunu, General Kaledin emrindeki On İkinci Süvari Tümeni perdeliyordu. Onun sol kanadında On Birinci Süvari Tümeni, Avusturya sınırını geçerek ilerlemiş, ama Leşnuv ve Brodi'yi aldıktan sonra, Macar süvarilerinin desteğiyle takviye gören Avusturya kuvvetleri tarafından durdurulmuştu. Macar süvarileri, Rus birliklerinin içine yıldırım gibi dalarak onları da Brodi'ye kadar sürdü tekrar.

Gregor Melehov'un içini ilk savaştan bu yana korkunç bir ıstırap kemiriyordu. Gözle görülür şekilde zayıflamıştı; ister yürüyüş ister dinlenme zamanında olsun, ister uyur ister uyanıkken olsun, sık sık, parmaklıkların dibinde öldürdüğü Avusturyalının hayalini görür gibi oluyor, uykularında o ilk savaşı tekrar tekrar yaşıyor, hatta mızrağı tutan sağ elinde o korkunç çırpınışı bile hissediyordu. Uyanıp kâbusu eliyle kovmaya çalışıyor, sımsıkı yumduğu gözlerini eliyle kapatıyordu.

Süvariler olgunlaşmış ekin tarlalarını atların nallarıyla mahvetti; sanki Galiçya'nın üzerinden öldürücü bir dolu sağanağı geçmişti. Askerlerin ağır çizmeleri yolları çiğniyor, şoseyi altüst ediyor, ağustos çamurunu balçığa çeviriyordu. Yerin kasvetli yüzü şarapnel çukurlarından çopurlaşmıştı; toprağa, insan kanına susamış demir ve çelik parçaları gömülüydü. Geceleri ufukta kızıl ışıklar tutuşuyor, ağaçlar, köyler, kasabalar yaz günü çakan şimşeklerin ışıklarına benzer ışıklarla aydınlanıyordu. Ağustosta –meyvelerin olduğu, ekinlerin hasada hazır duruma geldiği sıralarda– asık suratlı gök hep kurşuniydi, arada bir açan güneş de boğucu ve nemli sıcaklığı artırıyordu.

Ağustos sona ermek üzereydi. Meyve bahçelerinde yapraklar sararmış, saplarından kederli mor bir renk fışkırmıştı. Uzaktan sanki ağaçlar yaralanmış da yaralarından kan akıyormuş gibi görünüyordu.

Gregor arkadaşlarında görülen değişikliği yakından izliyordu. Prohor Zikov yanağında at nalı izleri olduğu halde hastaneden dönmüştü; dudaklarının uçlarında ıstırap ve dehşet dolu bir şaşkınlık kıvrılıp kalmıştı. Dana bakışlı gözlerini eskisinden daha çok kırpıştırıyordu. Küfretmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Yegor Zarkov, eskisinden de küfürbaz olmuş, dünya yüzünde onun lanetinden, küfürlerinden kurtulan tek şey kalmamıştı. Gregor'un kendi köyünden olan Yemelyan Groşev adındaki ciddi, yetenekli Kazak, odun kömürü gibi için için yanıyordu; yüzü kararmıştı, gülüşlerinde zoraki, neşesiz bir hal vardı. Bu gibi değişiklikleri bütün yüzlerde görmek mümkündü; her biri, içinde, savaşın ektiği keder tohumlarını yetiştiriyor, besliyordu.

Alay, üç günlük bir dinlenme için cephe gerisine çekildi, yerini Don'dan gelen takviye kuvvetleri aldı. Gregor'un bölüğünün Kazakları tam civardaki bir gölde yüzmeye hazırlandıkları sırada, istasyondan üç verst kadar ilerideki köye, büyükçe bir Kazak birliği girdi. Gregor ve arkadaşları gölün kenarına vardıkları sırada, Kazak birlikleri tepeden aşağı inmeye başladı. Prohor Zikov tam gömleğini çıkarmaya hazırlandığı sırada başını kaldırınca gelenleri görerek bağırdı:

"Kazaklar geliyor, Don Kazakları!"

Gregor, Dördüncü Bölüğün konakladığı malikâneye doğru ilerleyen birliklerin ardından baktı.

"Yedeklere benziyor."

"Bakın çocuklar, bu Stepan Astakov değil mi? Nah işte, önden üçüncü sıradaki," diye bağırdı Groşev ve şen bir kahkaha attı.

"Bak, Anikuşka da orada!"

"Grişa! Melehov! Bak ağabeyin. Görüyor musun onu?"

Gregor gözlerini kısıp baktı, ağabeyinin bindiği atı tanımaya çalıştı. 'Yeni bir at almış olacak!' diye düşündü, gözlerini ağabeyinin yüzüne çevirdi. Yüzü tunç gibi olmuştu, bıyıklarını hafif kırkmış, alnı yaz güneşinin altında pırıl pırıl parlıyordu; son gördüğünden bu yana adamakıllı değişmişti yüzü ağabeyinin.

Gregor kasketini eline alıp sallaya sallaya onu karşılamaya çıktı. Yarı çıplak Kazaklar ısırganlardan ve dulavratotlarından sakınarak Gregor'un ardından sökün etti.

Otoriter dudaklarının çizgilerinde, ağaçtan yontulmuş gibi sert bir ifade bulunan yaşlıca, tıknaz yapılı bir yüzbaşının ardında müfreze meyve bahçesinin yanından kıvrılıp malikânenin avlusuna girdi. Gregor bir yandan ağabeyine gülümserken, bir yandan da bakışlarını tıknaz yapılı yüzbaşı ile yüzbaşının doğulu soydan geldiği belli olan yuvarlak burunlu atı üzerinde dolaştırarak, 'Yavuz bir at!' diye içinden geçirdi.

"Merhaba ağabey!" diye bağırdı.

"Merhaba! Artık beraber olacağız. Durum nasıl?"

"İyidir."

"Demek hâlâ yaşıyorsun?"

"Şimdilik öyle."

"Evden selam getirdim."

"Nasıl, iyi mi herkes?"

"İyi."

Piyotr elini al atının sağrısına dayayıp bütün vücuduyla döndü, gülümseyerek süzdü Gregor'u. Sonra yoluna devam etti ve arkadan gelen Kazak sıralarının önünde, tanıdık tanımadık yüzler arasında kayboldu.

"Merhaba Melehov! Köyden selamlar getirdim."

Gregor, Mihail Koşevoy'u altın sarısı buklelerinden tanıyarak sırıttı:

"Demek bize katılıyorsun, ha?"

"Öyle oluyor. Tıpkı yem peşinde koşan tavuklar gibi."

"Dikkat et de yem niyetine seni kapmasınlar."

"Görürüz bakalım!"

Yegor Zarkov sırtında sadece gömleği olduğu halde gölden seke seke geldi; tek ayağının üzerinde zıplarken, öteki ayağını da şalvarının paçasına geçirmeye çalışıyordu.

Sıralardan bir bağrışma yükseldi:

"Hey, Yegor Zarkov burada!"

"Merhaba, aygır! Nasıl, kösteği vurdular ayağına değil mi?"

"Anam nasıl?"

"Daha sağdır. Sana sevgilerini gönderdi. Ama hediye getiremedik. Kendi yükümüz bize yetiyor zaten."

Yegor cevabı olağanüstü bir ciddiyetle dinledi, sonra uğradığı hayal kırıklığını belli etmemeye çalışarak çıplak kıçıyla otların üzerine oturup, tir tir titreyen bacağını pantolonuna sokmaya çalıştı.

Mavi boyalı çitin arkasında yarı çıplak Kazaklar duruyordu; öbür taraftan, Don'dan gelen yedek Kazak bölüğü kestane doru bir şerit halinde yoldan avluya akıyordu.

"Sen misin Aleksandr?"

"Benim ya!"

"Andreyan! Seni gidi koca kulaklı iblis seni! Tanımadın mı beni?"

"Karın sevgilerini yolladı. Demek askerlik hayatı böyle oluyor, ha?"

"Tanrı seni korusun."

"Boris Belov nerede?"

"Hangi bölükteydi ki o?"

"Dördüncü Bölükte galiba."

"Nereden peki?"

"Vyeşenskaya ilçesinden, Zaton'dan."

Parça parça süren konuşmaya bir üçüncü ses katıldı:

"Ne yapacaksın onu?"

"Bir mektup getirdim ona."

"Birkaç gün önce, Raibrodi'de öldü."

"Öyle mi?"

"İnan ki doğru söylüyorum. Kendi gözlerimle gördüm. Tam göğsüne bir kurşun yedi, sol memesinin altına."

"Çornaya Reçka'dan kimse var mı burada?"

"Hayır. Yoluna devam et."

Bölük avluda toplandı. Öbür Kazaklar tekrar yıkanmak için göle döndü, biraz sonra da arkalarından yeni gelenler yetişti. Gregor ağabeyinin yanına, yere çöktü. Gölün kıyısındaki setin nemli, killi toprağından hoş olmayan, çürük bir koku geliyordu; kıyılarda su açık yeşil ve duruydu. Gregor gömleğinin kıvrımlarıyla dikiş yerlerindeki bitleri ayıklayıp öldürürken bir yandan da ağabeyine anlatıyordu:

"Piyotr, bittim artık ben. Ölmek için bir tek darbe bekleyen bir insana döndüm. Sanki değirmen taşları arasına sıkışmışım da taşlar beni eze eze suyumu çıkarıp posamı atmış dışarıya." Çatal çatal

çıkan sesinde şikâyetçi bir ifade vardı; alnına boydan boya yayılan derin ve esmer kırışık (Piyotr bunu ilk defa fark ediyordu ve bu onda bir kaygı uyandırmıştı) Gregor'un yüzüne, insanı heyecana düşürecek kadar değişik, yabancı bir ifade veriyordu.

Piyotr gömleğini çekip çıkardı, tam boynundan keskin bir çizgiyle ayrılarak, çizgiden yukarısı kapkara, aşağısı ise bembeyaz kalmış çıplak vücudu meydana çıktı. Piyotr sordu:

"Neden, ne oldu sana?"

Gregor acele acele, "Mesele şu," dedi; sesi daha kuvvetli çıktı, ama bir acılık vardı bu seste. "Bizleri, insanoğlunu birbirimize karşı çıkardılar; kurt sürülerinden beter. Ne yana baksan nefret. Bazen kendi kendime, acaba bir insanı ısırsam kudurur mu, diye sorduğum oluyor."

"Hiç... adam öldürmek zorunda kaldın mı?"

Gregor nerdeyse bağırarak, "Evet," diye cevap verdi. Gömleğini burarak sıktı, ayaklarının dibine fırlattı. Oturduğu yerde, boğazına düğümlenip kendisini boğmaya çalışan bir kelimeyi itmeye çalışıyormuş gibi parmaklarını gırtlağına bastırdı, gözlerini öteye çevirdi.

Piyotr, kardeşinin gözlerine bakmamaya çalışarak, "Söyle bana," diye emretti.

"Vicdanım beni öldürüyor. Mızrağımı bir adama sapladım... Vuruşmanın en kızgın anıydı... Başka türlü yapamazdım. Ama ötekini neden öldürdüm?"

"Yani?"

"Yanisi yok işte! Bir adamı ikiye biçtim, o yüzden de, o domuzun yüzünden de rahatım huzurum kaçtı. Namussuz hep rüyalarıma giriyor. Benim suçum var mı ki?"

"Henüz alışmamışsın; yakında alışırsın, bir şeyin kalmaz."

Gregor birdenbire sordu:

"Bizim bölükte mi kalıyorsunuz?"

"Hayır, 27. Alaya verildik."

"Ben de bize yardıma geldiniz sandım."

"Bizim bölük bir piyade tümenine yamanacak galiba. Onun peşine gidiyoruz. Ama bizimle birlikte takviye de geldi size; gencecik aslan gibi oğlanlar."

"Eh, hadi gel de suya dalalım."

Gregor çarçabuk pantolonunu çıkardı, setin kıyısına gitti; düşük omuzlarına rağmen, güneşten tunçlaşmış güzel bir vücut yapısı vardı. Piyotr onu son gördüğünden bu yana daha büyümüş buldu. Gregor kollarını kaldırarak suya daldı; yemyeşil bir dalga vücudunun altında açılıp kırışıklar yaparak yayıldı. Gölün ortasında oynaşan Kazaklara doğru kulaç atmaya başladı; elleriyle suyu okşar gibi çekiyor, omuzları tembel tembel hareket ediyordu.

Piyotr boynundan haçıyla, haçın ipine dikilmiş muskayı ağır ağır çıkardı, bohça gibi dürdüğü elbiselerinin altına sıkıştırdı, sakına sakına suya girdi; göğsünü, omuzlarını ıslattı ilk önce, sonra bir homurtuyla kendini suya koyverdi ve Gregor'un peşinden yüzmeye başladı. Çalılıklarla kaplı ve kumluk olan karşı kıyıya çıktılar. Suyun serinliği Gregor'u yatıştırmıştı, şimdi konuşurken biraz önceki heyecanı yoktu, kendisine daha hâkimdi.

"Öyle semirdim ki, artık bırakıyorum bitler beni yesin!" dedi. "Ah şimdi evde olabilseydim! Kanatlarım olsa uçarak giderdim köye. Evin penceresinden şöyle bir kerecik bakabilsem yeterdi! Nasıllar, iyiler mi?"

"Natalya bizimle oturuyor."

"Annemle babam nasıllar?"

"İyiler. Ama Natalya hâlâ seni bekliyor. Hâlâ ona döneceğine inanıyor."

Gregor homurdandı, hiç cevap vermeden bir tükürük attı öteye. Piyotr kardeşinin gözlerinin içine bakmaya çalıştı.

"Mektuplarına bir kelime de onun için koysan. Kadın dünyada yalnızca senin için yaşıyor."

"Ne yani, kopmuş uçları hâlâ birleştirmek mi istiyor?"

"Umut içinde yaşıyor... İşte. Çok iyi bir kadın. Dürüst de. Hiç kimsenin sulanmasına izin vermiyor!"

"Kendisine bir koca bulması gerek."

"Bu lafları senin ağzından duymak bana tuhaf geliyor."

"Tuhaf tarafı yok. Aslında böyle olması gerek."

"Neyse, bu iş seni ilgilendirir. Ben karışmam."

"Dunya nasıl?"

"Görme birader, bir kadın oldu çıktı! Bu yıl öyle büyüdü ki, görsen tanıyamazsın."

Gregor şaşırarak, aynı zamanda biraz neşelenerek, "Bak hele!" dedi.

"Vallahi! Yakında da evlenir artık, ama biz düğününde bıyıklarımızı bile ıslatamayacağız votkayla. Bakarsın geberip gideriz o zamana kadar, Allah belasını versin!"

"Ölümden kolayı yok zaten!"

Kendilerini güneşin sıcaklığına vererek yan yana kumların üzerine uzandılar.

Mişa Koşevoy yüzerek önlerinden geçti. "Grişa, suya gelsene."

"Hayır, dinleniyorum."

Gregor bir bokböceğini kuma gömerken sordu:

"Aksinya'dan bir haber var mı?"

"Savaş patlamadan az önce köyde gördüm onu."

"Köyde ne işi varmış?"

"Kocasından eşyalarını almaya gelmiş."

Gregor bokböceğinin üzerine kumları yığdı.

"Konuştun mu onunla?"

"Havadan sudan konuştuk biraz. Oldukça iyi ve neşesi yerindeydi. Malikânede rahatı yerinde anlaşılan."

"Stepan'dan ne haber?"

"Karısının ufak tefeklerini verdi; çok da iyi davrandı. Ama sen gözünü aç Gregor! Kafayı çektiği bir gün, ilk fırsatta sana bir kurşun sallayacağını söylemiş; öyle geldi kulağıma. Affedemiyor seni."

"Biliyorum."

Piyotr konuyu değiştirerek, "Kendime yeni bir at aldım," dedi.

"Öküzleri mi sattınız?"

"Yüz seksen rubleye sattık. At da yüz elli rubleye mal oldu. Fena da değil hani."

"Ekin nasıl?"

"İyi. Daha ekini kaldırmadan bizi askere aldılar."

Konuşma ev işleriyle ilgili konulara döndü ve gerginlik kayboldu. Gregor, Piyotr'un evden verdiği haberleri yutarcasına dinledi. Bir an için yeniden köyüne dönmüş, o eski, afacan köy delikanlısı olmuştu.

Piyotr ıslak karnındaki kumları süpürerek, "Hadi gel, bir kere daha dalıp çıkalım da giyinelim," dedi. Kollarıyla sırtının tüyleri ürpermişti.

Kalabalık bir Kazak grubuyla avluya döndüler. Meyve bahçesinin çiti dibinde Stepan Astakov onları yakaladı. Kasketinin siperi altından çıkan siyah saçlarını geriye doğru tarıyordu. Gregor'un yanına gelerek, "Merhaba arkadaş!" dedi.

Gregor durdu, yüzünde bir sıkılganlık ve suçluluk ifadesi olduğu halde, "Merhaba!" diye cevap verdi.

"Beni unutmadın ya inşallah?"

"Az kaldı unutuyordum."

Stepan alaylı alaylı gülümseyerek, "Ama ben seni unutmadım!" dedi ve kolunu, önlerinde yürüyen bir onbaşının omuzuna attı.

Güneş battıktan sonra, Gregor'un alayının cepheye dönmesini bildiren bir telefon emri geldi tümen karargâhından. Bölükler on beş dakikada hazır oldu ve düşman süvarisinin hatlarda açtığı bir gediği kapamak üzere şarkı söyleyerek yola çıktı.

Birbirlerine veda ederken, Piyotr kardeşinin eline katlanmış bir kâğıt sıkıştırdı.

"Nedir bu?" diye sordu Gregor.

"Senin için bir dua yazdım buraya. Al..."

"İşe yarar mı?"

"Alay etme Gregor!"

"Alay ettiğim yok."

"Eh, hadi Tanrıya emanet ol kardeşim. Cephede herkesten ileri fırlama sakın. Ölüm, atakları çok sever. Dikkat et kendine," diye bağırdı Piyotr.

"Ben kendime dikkat edecek olduktan sonra duanın ne kıymeti kaldı?"

Piyotr elini salladı.

Bir süre bölükler hiçbir önlem almadan ilerledi. Sonra çavuşlar, herkesin son derece sessiz hareket etmesi ve sigaraların söndürülmesi için emir verdi. Uzaktaki bir ormanın üzerinde, leylak rengi dumandan kuyruklarıyla aydınlatma fişekleri yükseliyordu.

XI

MAROKEN kaplı ufak bir not defteri. Köşeleri kıvrılmış, yıpranmış, sahibinin cebinde uzun zaman kaldığı belli. Sayfaları oldukça süslü, yatık bir el yazısıyla dolu.

... Birkaç zamandır yazmak ihtiyacını duyuyorum. Mektepliler gibi bir çeşit hatıra defteri tutmak niyetindeyim. Önce o kızdan bahsedeyim: Şubat ayında (gününü hatırlamıyorum) kızın komşusu olan Boyarişkin adında bir öğrenci tanıştırdı bizi. Bir sinemanın önünde rastladım onlara. Boyarişkin kızı tanıtırken, "Liza, Vyeşenskaya ilçesinden geliyor. Ona nazik davran Timofey, çok iyi kızdır," dedi. Abuk sabuk bir şeyler mırıldandığımı ve Liza'nın yumuşacık elini elimin içine aldığımı hatırlıyorum. İşte Yelizaveta Mokova ile tanışmam böyle oldu. Kız olmadığını derhal anladım. Onun gibi kadınların gözlerinde öyle bir ifade vardır ki, bu size çok şeyler anlatır. İtiraf edeyim ki, üzerimdeki izlenimi pek de iyi olmadı. Bu kötü izlenim herhalde o sıcak ve nemli elinden ileri geliyordu. Elleri onunki kadar terleyen birine hiç rastlamadım; ya gözleri, aslında çok güzel, ama ela bir pırıltıyla tutuşan bu gözler aynı zamanda hoş olmayan bir etki uyandırmıştı üzerimde.

Vasya, dostum, bakıyorum da üslubumu şişirmişim; hatta biraz hayale de yer vermişim, zira bu "hatıra defteri" sana, Semipalatinsk'e ulaştığı vakit olanlar hakkında açık bir fikre sahip olmanı istiyorum (Yelizaveta Mokova ile aramızdaki macera son bulduğu zaman hatıra defterini sana göndermek niyetindeyim; seni eğlendirir). Her şeyi tarih sırasına göre anlatacağım sana. İşte, dediğim gibi sinemanın önünde karşılaştık ve üçümüz birlikte girip duygusal, saçma sapan bir film seyrettik. Boyarişkin fazla konuşmadı (dişi ağrıyormuş, kendi deyimiyle de "azı ağrısı"), bense bir konuşma açabilmekte oldukça güçlük çektim. Kızla komşu çıktık, yani ilçelerimiz birbirine komşuydu, ama bozkırın güzelliğinden filan söz edip birkaç anımızı canlandırdıktan sonra konuşacak şeyimiz hemen tükeniverdi. Ben bile bile sustum, ama kız da konuşmamaktan ötürü en ufak bir sıkıntı göstermedi. Bana söylediklerinden, tıbbiyenin ikinci sınıfında olduğunu, bir tüccar aileden geldiğini, demli çay ve Asmalov enfiyesini sevdiğini öğrendim. Tabii, ela gözlü bir kızı iyice tanıyabilmek bakımından pek derme çatma bir bilgiydi

bu. Ayrılırken (onu tramvay durağına kadar geçirmiştik), kendisine arada sırada uğramamı söyledi bana. Adresini not ettim. Nisanın 28'inde bir uğramak niyetindeyim.

29 Nisan

Bugün uğradım ona; bana çayla helva ikram etti. Aslına bakılırsa bu kızda bir çekicilik var. Güzel laf ediyor, oldukça da zeki, ama Artsibaşev'in* etkisinde fazla kaldığı anlaşılıyor; onun serbest yaşam kuramını tamamıyla benimsemiş, daha öteden seziliyor bu. Eve geç vakit döndüm. Kendime birkaç sigara sarıp Liza'yla hiç ilgisi olmayan şeyler düşündüm; bunlar arasında para baş yeri tutuyordu. Elbisem felaket halde, ama elimde "sermaye" yok. Kısacası durum berbat.

1 Mayıs

Bugün oldukça önemli bir olay geçti. Sokolniki Parkında masumca zaman öldürürken bir olaya karıştık. Polislerle yirmi kişilik bir Kazak müfrezesi, 1 Mayıs toplantısı yapan işçileri dağıtmaya çalışıyordu. Sarhoşun biri sopayla Kazaklardan birinin atına vurdu. Kazak da kamçısını kullandı. (Nedendir bilmem, bazıları kamçıya değnek der. Halbuki kamçının kendi adı daha şanlı, şerefli, neden kullanmazlar kamçı adını sanki?) Yanlarına gidip olaya karışmak istedim, ama emin ol ki son derece soylu duygularla harekete geçmiştim. Kazak'a soytarı dedim; buna benzer bir iki laf daha ettim. Bana da kamçı sallamak istedi, ama ona sert bir dille, benim de Kamenskaya'dan bir Kazak olduğumu ve istediğim anda kendisini tepeleyebileceğimi söyledim. Kazak yumuşak başlı bir adammış; gençten biri. Askere alınalı da öyle fazla olmadığı için henüz kaşarlanmamış. O da kendisinin Ust-Koperskaya'dan olduğunu, yumruklarını çok iyi kullandığını söyledi. Dostça ayrıldık. Eğer bana vurmaya kalkışsaydı, mutlaka kavga çıkar, başım belaya girerdi. Benim olaya karışmamın nedeni, yanımda Liza'nın olmasıydı. O yanımdayken içimden çocukça bir istek taştı; bir kahramanlık gösterisinde bulunmak istedim. Birdenbire horoz kesiliverdim. Kasketimin altından gözle görülmeyen, kan kırmızı bir ibiğin çıktığını hissettim âdeta... Ne hallere düştük!

* Artsibaşev, V. Petroviç: 1878'de doğmuş 1927'de ölmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki akımın ünlü Rus yazarı. *-çev.*

3 Mayıs

Benim içinde bulunduğum ruh halimde olanların yapacağı tek şey işi içkiye vurmaktır. Her şey bir yana, meteliğim de yok. Pantolonum, hem de en fena yerinden (açıkça söylemek lazım gelirse apış arasından) söküldü, ayrıldı; tıpkı Don kıyısında yetişen fazla olgun bir kavun gibi. Benim yaptığım dikişin tutacağını hiç sanmıyorum. Kavuna dikiş tutturmaya çalışmak gibi bir şey bu. Volodka Stejnev uğramış. Yarın derse gireceğim.

7 Mayıs

Babamdan para geldi. Mektubunda biraz ağır laflar etmiş, ama zerre kadar utandığım yok. Babam bir de oğlunun manevi değerlerini bu şekilde yitirdiğini bilse ne olur... Kendime bir elbise aldım. Yeni kravatım arabacıların bile dikkatini çekiyor. Şehrin en iyi berberinde esaslı bir tıraştan sonra, bir bakkal çırağı gibi pırıl pırıl oldum. Bulvarın köşesinde bir polis memuru bana bakarak gülümsedi. Koca haydut! Her neyse geçmişe mazi derler... Tamamıyla bir rastlantı eseri olarak Liza'yı bir tramvayın penceresinde gördüm. Eldivenli elini sallayıp gülümsedi. Artık beni sorma!

8 Mayıs

*"İnsan her yaşta âşık olabilir..."** Tatyana'nın kocasının, ağzını bir tüfek namlusunun ağzı gibi bana doğru açtığını hâlâ görür gibiyim. Galerideki yerimden herifin tam ağzının ortasına tükürmek için müthiş bir istek duydum. O cümle, hele sonundaki "olabilir" kelimesi aklıma geldikçe, esnemekten çenelerim ayrılacak hale geliyor. Bir sinir illetine mi tutuldum nedir!

Yalnız gerçek şu ki, bendeniz bu yaşımda âşık olmuş durumdayım. Ama yine de bunu yazmak bile saçlarımı diken diken etmeye yetiyor. Liza'ya uğradım. Upuzun ve tumturaklı bir girişle başladım. Anlamamış göründü ve konuyu değiştirmeye çalıştı. Yoksa biraz daha beklemem mi gerekirdi? Allah kahretsin, bu yeni elbise her şeyi altüst etti. Aynada kendime baktığım zaman karşı durulmaz bir çekiciliğim olduğunu görüyorum. Bana kalırsa tam sırasıdır! Benim en iyi tarafım, her şeyi hesaplamamdır; bu yüzden hiç vakit kaybetmem hayatta. Eğer şimdi yapmazsam teklifimi, iki ay sonra iş

* Çaykovski'nin *Yevgeni Onyegin* operasından; Tatyana'nın kocasının aryası. *–çev.*

işten geçmiş olur; pantolonum yine eskir, bizim teklif de suya düşer. Bunları yazarken kendime duyduğum hayranlıktan başım dönüyor. Zamanımızın en mükemmel insanlarının en mükemmel niteliklerini, en mükemmel bir şekilde kendimde birleştirmişim. Ben âdeta yumuşak ama ateşli bir ihtirasla, "sağduyu" karışımının simgesiyim. Bir sürü başka beğenilecek niteliklerin yanı sıra, erdemlerden meydana gelmiş bir Rus salatasıyım bendeniz.

O girişten sonra fazla zorlamadım Liza'yı. Konuşmamızı Liza'nın ev sahibesi yarıda kesti; kızı dışarı çağırıp borç para istedi ondan. Liza parası olmasına rağmen reddetti. Parası olduğunu adım gibi biliyorum. Onun kadına "hayır" derkenki halini gözlerimin önüne getirdim; sesine verdiği dürüstçe ifadeyi, ela gözlerindeki içtenliği düşündüm. Ondan sonra da aşktan söz edemedim artık.

13 Mayıs

Sırılsıklam da âşığım. Âşık olduğuma hiç kuşku yok. Her şey âşık olduğumu anlatıyor bana. Yarın teklifimi yapacağım. Bana ne derece değer verdiğini henüz iyice anlamış değilim.

14 Mayıs

Hiç beklenmedik bir şey oldu. Yağmur yağıyordu; sıcak, nefis bir sağanak. Mohovaya Caddesinde yürüyorduk, rüzgâr yağmuru kaldırımlar üzerinde sürüklüyordu. Ben konuşuyordum, o dinliyordu; başını önüne eğmiş, düşünüyor gibiydi. Bir yağmur damlası şapkasının kenarından yanağına süzüldü; güzeldi o haliyle. Konuşmamızı buraya olduğu gibi alıyorum:

"Yelizaveta Sergeyevna, neler hissettiğimi anlattım, gerisi size kalmış bir şey."

"Duygularınızın içtenliğinden kuşkuluyum."

Budalaca bir tavırla omuzlarımı silktim ve soğuk bir sesle, yemin etmeye ya da buna benzer herhangi bir ant içmeye hazır olduğumu söyledim.

"Bakın," dedi, "tıpkı Turgenyev'in roman kahramanlarından biri gibi konuşuyorsunuz. Bunu daha basit bir şekilde ifade edemez misiniz?"

"Bundan daha basiti olamaz. Sizi seviyorum."

"Peki, ne olacak şimdi?"

"Orası size kalmış."

"Benim de sizi sevdiğimi mi söylememi istiyorsunuz?"

"Sizin bir şeyler söylemenizi istiyorum."

"Vallahi Timofey İvanoviç... Nasıl söyleyeyim bilmem ki? Sizden biraz hoşlanıyorum... Çok uzun boylusunuz."

"Daha da uzayacağım," diye söz verdim ona.

"Ama birbirimizi o kadar az tanıyoruz ki, biz..."

"On yıla kalmaz birbirimizi çok daha iyi tanırız."

Pembe eliyle ıslak yanaklarını sildi ve "Pekâlâ öyleyse," dedi, "birlikte yaşayalım. Ama önce bana izin verin de başka biriyle olan ilişkimi keseyim."

"Kimdir bu?" diye sordum.

"Tanımazsınız. Bir doktor, zührevi hastalıklar uzmanı!"

"Ne zaman serbest kalacaksınız?"

"Cumaya, sanırım."

"Birlikte mi oturacağız? Yani aynı dairede mi demek istiyorum?"

"Evet, böylesi daha doğru olur bana kalırsa. Siz benim daireme taşınırsınız."

"Neden?"

"Odam çok rahattır. Oldukça temiz, sonra ev sahibem de iyi bir kadın."

İtiraz etmedim. Tverskaya'nın köşesinde ayrıldık. Oradan geçmekte olan bir hanımefendinin hayret dolu bakışları önünde öpüştük. Bakalım gelecek dağarcığında ne saklıyor?

22 Mayıs

Balayı hayatı yaşıyoruz. Bugün Liza bana çamaşırlarımı değişmemi söyleyince "ağzımın tadı" kaçtı. Hiç kuşkusuz iç çamaşırlarım iğrenç bir durumda. Ama ya para, para... Hep benim paramdan harcıyoruz, fazla bir param da kalmadı. İş aramak zorunda kalacağım.

24 Mayıs

Bugün kendime yeni bir iç çamaşırı almaya karar verdim, ama Liza

beni hesapta olmayan bir masrafa soktu. Birdenbire iyi bir lokantada yemek yemek ve bir çift ipek çorap almak istediğini bildirdi. Yemeği yedik lokantada, çorabı da aldık, ama benim halim felaket. Bizim iç çamaşırları kaldı!

27 Mayıs

Sülük gibi emiyor, kanımı kurutuyor benim. Dış görünüşümle bir ayçiçeği sapına döndüm. Kadın değil, için için yanan bir ateş!

2 Haziran

Bugün saat dokuzda kalktık. Allah kahretsin şu ayak parmaklarımı oynatma alışkanlığımı; nelere yol açtı. Liza yorganı çekip uzun uzun ayaklarımı inceledi. Sonra da gözlemlerini şöylece özetledi:

"Ayakların at toynaklarına benziyor. Daha da beter! Ya ayak parmaklarının üstündeki kıllar... Iıh!" Müthiş bir tiksinti duymuş gibi omuzlarını kastı, başını yorganın altına çekip duvardan tarafa döndü.

Afallamıştım. Ayaklarımı hemen göz önünden çekip yorganın altına aldım, omuzuna dokundum.

"Liza!"

"Dokunma bana!"

"Liza olmaz böyle ama! Ayaklarımın biçimini değiştiremem ki, sipariş üzerine yapılmadı mübarekler, sen de biliyorsun. Kılın fazla büyümüş olmasına gelince, herhangi bir yerinde de büyüyebilir insanın. Tıp öğrencisisin, doğa yasalarını bilmen gerek."

Bana doğru döndü. Ela gözlerinde hayra alamet olmayan bir pırıltı vardı.

"Allah aşkına, git de dezenfekte edici bir pudra al, leş gibi kokuyor ayakların."

Buna karşılık ben de ona ellerinin fena halde terlediğini söyledim. Sesini çıkarmadı –biraz edebiyat yaparak söyleyeyim– ruhuma karanlık bir bulut çöktü...

4 Haziran

Bugün Moskova Irmağında kayıkla gezdik. Don kıyılarını hatırladım. Liza'nın davranışları kendisine hiç yakışmıyor. Yaptığım masraflarla ilgili acı sözler ediyor, hatta bazen kabalığa kadar vardırıyor

işi. Benim de aynı şekilde karşılık vermem ayrılmamıza neden olacak, bense bunu istemiyorum. Her şeye rağmen gitgide daha çok bağlanıyorum ona. Kelimenin tam anlamıyla şımarık. Ama üzerindeki etkimin, karakterinde köklü bir değişiklik yaratabilecek kadar güçlü olmadığından korkuyorum. Sevimli, şımarık bir küçük kız. Küçük kız, ama benim sadece kulaktan duyduğum şeyleri o çok iyi biliyor. Dönüşte beni bir eczaneye soktu, pis pis gülümseyerek talk pudrası vesaire satın aldı. "Ayaklarının kokusunu giderir bu," dedi bana.

Kibar bir tavırla eğilerek teşekkür ettim.

Saçma, ama işte böyle.

7 Haziran

Kültür diye bir şey yok bu kızda, ama başka şeyleri çok iyi biliyor. Her gece yatmadan önce ayaklarımı sıcak suyla yıkıyorum, kolonyayla ovuyorum, sonra da talk pudrası ve daha başka birtakım iğrenç ıvır zıvır döküyorum üstlerine.

16 Haziran

Her gün biraz daha çekilmez hale geliyor. Dün bir histeri krizine tutuldu. Böyle bir kadınla yaşamak çok zor.

18 Haziran

Ortak hiçbir yanımız yok onunla! Hatta konuştuğumuz dil bile ayrı. Bu sabah fırına gitmek için cebimden para alırken bu küçük defteri buldu. Deftere bakıp, "Nedir bu yanında taşıdığın şey?" diye sordu.

Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Ya açıp baktıysa? O kadar doğal bir sesle cevap verdim ki, buna kendim de hayret ettim, "Hiç canım, hesap tutmak için not defteri işte."

Defteri kayıtsız bir tavırla tekrar cebime koydu. Daha dikkatli olmalıyım. Bu gibi gerçekler ancak onları hiç bilmeyen birisi okuduğu zaman değerlidir.

Bu defter dostum Vasya'yı çok eğlendirecek.

21 Haziran

Liza'ya şaşıyorum. Daha yirmi bir yaşında. Bu kadar ahlaksızlığı öğrenmek için nerden vakit bulmuş? Ne biçim bir ailesi varmış bu kızın, kim yardım etmiş bu gelişmesinde ona? Bunlar beni son dere-

ce ilgilendiren sorular. Şeytani bir güzelliğe sahip. Vücudunun güzelliğinden gurur duyuyor. Bir çeşit kendi kendine tapınma var bu kızda; onun için dünyada kendinden başka hiçbir şey mevcut değil. Kaç kere onunla oturup ciddi olarak konuşmaya çalıştım... Bir Katoliği Tanrının olmadığına inandırmak, Liza'yı yeniden eğitmekten daha kolaydır.

Birlikte yaşadığımız hayat çekilmez, saçma bir hal aldı. Bununla birlikte, ilişkimi kesmekte kararsızım. İtiraf etmeliyim ki, her şeye rağmen hoşlanıyorum ondan. Benim bir parçam oldu o.

24 Haziran

Her şey bir anda ortaya çıkıverdi. Bugün onunla çok içten bir konuşma yaptık; kendisini vücutça doyuramadığımı söyledi bana. Ayrılmamız henüz resmî nitelik almış değil, ama birkaç güne kadar olacak galiba.

26 Haziran

Onun istediği bir aygır! Hem de esaslı bir aygır!

28 Haziran

Onu bırakmak bana çok güç geliyor. Bataklık gibi çekiyor beni. Bugün birlikte Vorobyobi Tepesine bir araba gezintisi yaptık. Otelin penceresinin yanında oturdu, güneş saçlarının buklelerine vurdu. Saçları saf altın rengi. İşte biraz da şiir!

4 Temmuz

Ben işimi bıraktım. Liza da beni bıraktı. Bugün Strejnev'le bira içtim. Dün votka çekmiştik. Tam birer aydın kişi gibi, gayet pratik bir şekilde ayrıldık Liza'yla. Hiçbir dırıltı zırıltı çıkmadan. Bugün onu Dimitrov Caddesinde, jokey çizmeleri giymiş bir delikanlıyla gördüm. Selamıma çekine çekine karşılık verdi. Artık bu notlara bir son vermenin zamanı geldi; sermaye tükendi.

30 Temmuz

Hiç hesapta yokken kalemi yine elime almak zorunda kaldım. Savaş. Hayvani heveslerin taşması. Kime baksan, köpek leşi gibi yurtseverlik kokusu yayıyor. Başkaları ateş püskürüyor, ama benim keyfim yerinde. Bir tek üzüntü içimi yiyor yalnız... "kaybolan cennet"ime duyduğum özlem. Dün gece rüyamda Liza'yı gördüm

bir aralık. İçimde derin bir özlem bıraktı. Düşüncelerimi dağıtacak bir şey çıktığı için sevinmem gerekiyor.

1 Ağustos

Bıktım bu gürültü patırtılardan. Eski hasretim tepti yine. Bebek emziğe nasıl sarılırsa, ben de bu hasrete sarılmışım öylece.

3 Ağustos

Bir kurtuluş yolu buldum! Savaşa katılacağım. Aptallık mı? Hem de büyük bir aptallık. Ayıp mı?

Peki ama başka ne yapabilirim ki? Ah, hiç değilse bir değişiklik olacak! Oysa iki yıl önce böyle bir doymuşluk duygusu yoktu bende. Acaba yaşlanıyor muyum?

7 Ağustos

Trende yazıyorum. Biraz önce Voronej'den hareket ettik. Yarın evde olacağım. Kararımı verdim. "Tanrı, Çar ve Vatan" uğruna dövüşeceğim.

12 Ağustos

Ne uğurlama töreni, ne uğurlama töreni! Ataman bir iki kadeh atıp esaslı bir nutuk çekti. Sonradan eğilip kulağına kendisinin bir aptal olduğunu fısıldadım. Afalladı ve öyle bir kızdı ki, yanakları yemyeşil kesildi. "Sen de kendine aydın diyorsun, ha! Sen bizim 1905'te kırbaçladıklarımız kadar bile olamazsın be!" dedi. Ben de, maalesef, "onlar"dan olmadığımı söyledim kendisine. Babam, burnundan sümüğü aka aka ağlayarak beni öpmek istedi. Zavallı babacığım! O benim yerimde olacaktı ki. Şaka olsun diye, "Haydi benimle gel," dedim, telaşlandı, "Ya çiftlik ne olacak?" dedi. Yarın istasyona hareket ediyorum.

13 Ağustos

Şurada burada ekinleri kaldırılmamış tarlalar. Tepeciklerin üzerinde besili tarla fareleri. Hani şu kartpostallarda gördüğümüz, tıpkı Kozma Kruşkov'un mızrağına dizdiği Almanlara benziyorlar. Evvel zaman içinde, matematik ve başka müspet bilimler öğrencisiyken, bir gün böyle aşırı bir milliyetçi olacağım aklımın köşesinden geçmezdi. Alaya katıldığım zaman Kazaklarla bir konuşacağım.

22 Ağustos

Yol üzerindeki istasyonlardan birinde ilk tutsak grubunu gördüm. Sporcu yapılı yakışıklı bir Avusturyalı subay, muhafaza altında istasyon binasına götürülüyordu. Peronda dolaşan iki hanımefendi subaya gülümsedi.

Adam durmadan geçerken, hafif bir baş eğmesiyle onları selamlayıp, bir öpücük yollamaktan geri kalmadı yine de.

Tutsakken bile tertemiz tıraşlıydı; üstü başı düzgün, çizmeleri pırıl pırıldı. Genç, yakışıklı bir adam; sevimli bir yüzü vardı; gözleri dostça bakıyordu. Savaş anında karşılaşsa insan, vurmak için kolu kalkmazdı bu adama.

24 Ağustos

Mülteciler, mülteciler, mülteciler... Bütün hatlardaki trenler ağzına kadar mülteciler ve askerî birliklerle dolu.

İlk sıhhiye treni biraz önce geçti. Durduğu sırada genç bir asker indi. Yüzü sargılıydı. Konuşmaya başladık. Şarapnelle yaralanmış, belki bir daha cepheye dönmeyecek; buna çok seviniyor. Bir gözünü kaybetmiş. Ama sevincinden gülüyordu.

27 Ağustos

Alayımdayım. Alay komutanı yaşlı ve çok iyi bir insan. Aşağı Don'dan bir Kazak o da. İnsanın burnuna burada kan kokusu geliyor. Öbür gün cepheye sürüleceğimize ilişkin söylentiler dolaşıyor. Benim takımım, Konstantinovskaya ilçesinden gelen Kazaklardan kurulu Üçüncü Bölüğün Üçüncü Takımı. Hepsi de yavan adamlar. Yalnız içlerinden biri şakacı bir çocuk, şarkı da söylüyor.

28 Ağustos

Gidiyoruz cepheye. Bugün ana baba günü cephe. Uzaktan uzağa gök gürültüsünü andıran sesler duyuluyor. Bir aralık yağmur mu geliyor diye havayı kokladım. Oysa gök masmavi.

Dün atımın bacağı sakatlandı; seyyar mutfağın tekerleğine çarpıp derisini kopardı bacağının. Her şey yeni, her şey yabancı. Yazmaya nereden başlayacağımı, ne yazacağımı bilemiyorum.

30 Ağustos

Dün yazacak zaman bulamadım. Şimdi at üstünde yazıyorum. Sarsıntıdan kalemim garip garip şekiller çiziyor. Üç kişi, ot almak için bir yem katarına refakat ediyoruz.

Şimdi çocuklar ot balyalarını bağlıyor, ben de yüzükoyun yatmışım, dün olanları ancak şimdi deftere geçirebiliyorum. Dün, Çavuş Tolokonnikov (bana hep "öğrenci" diye takılır. "Hey öğrenci, görmüyor musun atının nallarından biri düşmek üzere!") içimizden altı kişiyi keşfe yolladı. Baştan aşağı yanmış köylerden geçtik. Hava müthiş sıcaktı. Atlar da biz de terliyorduk. Kazaklara yaz mevsiminde de şayak pantolon giydirmemeleri gerek. Köyün dışında bir hendeğin içinde ilk kez bir ceset gördüm. Alman'dı. Sırtüstü yatıyordu, bacakları hendeğin içine sarkıyordu. Bir kolu kıvrılıp altında kalmıştı, öbür elinde boş bir mermi bağı tutuyordu. Ama görünürlerde tüfek müfek yoktu. Feci bir manzara. Hatırladıkça hâlâ sırtımdan aşağı soğuk bir ürpertinin indiğini hissediyorum... Sanki bacaklarını çukura sarkıtmış otururken, dinlenmek için sırtüstü uzanmış gibi bir hali vardı. Üniformasıyla miğferi griydi. Miğferin meşin astarı görünüyordu. Böyle bir manzarayla ilk kez karşılaştığım için öyle allak bullak olmuştum ki, şimdi adamın yüzünü hatırlayamıyorum. Aklımda kalan sadece, sarı alnının üzerinde gezinen iri karıncalarla yarı aralık cam gibi gözleri. Kazaklar onun yanından geçerken haç çıkardı. Üniformasının sağ tarafındaki ufak lekeye baktım. Kurşun sağ tarafından girmiş öte yandan çıkmış. Geçerken dikkat ettim, kurşunun çıktığı yerde hem biriken kan çok daha fazlaydı hem de delik çok daha büyüktü; kumaş parça parça olmuştu kurşunun çıktığı yerde.

Sırtım ürpererek geçtim oradan. Demek bu iş böyle oluyormuş!

Takma adı "Alaycı" olan üstçavuş, açık saçık bir hikâye anlatarak maneviyatımızı düzeltmeye çalıştı, ama kendi dudakları titriyordu.

Köyden yarım verst kadar ötede, sadece dumandan kararmış duvarları kalan yanmış bir fabrikaya rastladık. Yangın yerinin içinden geçtiği ve küllerin altında kaldığı için yoldan gitmeye korktuk, etrafından dolaşmaya karar verdik. Daha yoldan ayrılır ayrılmaz, fabrikadan biri üzerimize ateş açtı. Gerçi söylemeye utanıyorum ama, o ilk silah sesiyle az daha eyerin üzerinden yuvarlanıyordum. Eyer kaşını yakalayıp içgüdüsel bir hareketle eğildim, dizginleri

sıkıca kavradım. Dörtnala geri dönüp, ölü Alman'ın yattığı hendeğin yanından geçerek, köye doğru at sürdük; köyü epeyce gerilerde bıraktıktan sonra aklımız başımıza geldi ancak. Tekrar geri döndük, atlarımızdan indik. İki kişiyi atların yanında bırakıp dört kişi hendeğe doğru ilerledik. Yerde sürüne sürüne hendeğe doğru yaklaştık. Biraz öteden, kısa sarı çizmeleri hendeğin içine sallanan ölü Alman'ı görüyordum. Yanından geçerken, sanki adam uyuyormuş da onu uyandırmaktan korkuyormuşum gibi nefesimi tuttum. Alman'ın yattığı yerdeki otlar yemyeşil ve ıslaktı.

Hendeğin içine uzandık, birkaç dakika sonra yanmış fabrikanın yıkıntıları arasından dokuz Alman hafif süvarisi çıktı. Üniformalarından anladım hafif süvari olduklarını. İçlerinden, subay olduğu anlaşılan biri kısık bir sesle bağırdı; Alman müfrezesi atlarını bizim üstümüze doğru sürmeye başladı. Otları yüklemeye yardım etmem için çağırıyor çocuklar. Gitmem gerek.

30 Ağustos

İlk kez bir insana nasıl ateş ettiğimi anlatıyordum; hikâyemi tamamlamak istiyorum. Alman süvarileri üzerimize doğru geliyordu; kertenkele yeşili üniformaları, çan biçimi, pırıl pırıl miğferleri, mızraklarının ucunda dalgalanan flamaları hâlâ gözlerimin önündedir.

Koyu kestane doru atlara binmişlerdi. Her nedense gözüm hendeğin kenarındaki minicik, yeşil bir bokböceğine gitti. Böcek gözlerimin önünde büyüdü, dev gibi oldu. Otların yapraklarını bir dev gibi yana doğru açа açа üzerime geldi, yere dayadığım dirseğime tırmandı; oradan gömleğimin koluna, gömleğimin kolundan da acele acele tüfeğimin üzerine çıktı, tüfeğin üzerinden kayışa indi. Böceğin hareketini seyrediyordum hâlâ; tam o sırada Alaycı'nın sesi gürledi:

"Ne duruyorsun, ateş etsene!"

Dirseğimi yere sıkıca bastım, sol gözümü yumdum, yüreğimin şiştiğini, o böcek kadar olduğunu hissettim. Gri yeşil üniformalardan oluşan fon üzerinde silahımın arpacığı titriyordu. Tetiği çektim, kurşunun vınlayarak uçtuğunu duydum. Benim arkamdan Alaycı ateş etti. Herhalde alçak nişan almış olacağım ki, kurşun bir tümseğin üzerinden sekti, yerden ufak bir toz bulutu kaldırdı. İlk kez

bir insana ateş ediyordum. Nişan almaksızın, boş kovanı çıkardım. Tetiği çektim, hiçbir karşılık gelmeyince Almanlara baktım. Aynı düzen içersinde gerisin geri at sürüyorlardı; subayları en arkadaydı. Yine dokuz kişiydiler; yüzbaşının atının koyu kestane doru sağrısıyla, adamın miğferinin tepesindeki madeni plakayı görebiliyordum yattığım yerden.

2 Eylül

Savaş ve Barış'ta, Tolstoy, karşı karşıya gelen ordular arasındaki bir çizgiden söz eder; yaşayanlarla ölüleri birbirinden ayıran bilinmeyenin çizgisidir bu. Nikolay Rostov'un bölüğü hücuma kalkar ve Rostov'un kafasında bu çizgi belirir. Bu pasajı bugün çok daha iyi hatırlıyorum, zira bugün şafak vakti bir Alman hussar* birliğine hücum ettik. Sabahın erken saatlerinden beri Alman birlikleri, mükemmel bir topçu desteğiyle bizim piyademizi darmadağın etmekteydi. Bizimkilerden birçoğunun –sanırım 241 ve 273. piyade alaylarından– panik halinde kaçtığını gördüm. Hiçbir topçu desteği olmaksızın hücuma kaldırılan bu erlerin maneviyatı tam anlamıyla sıfıra inmişti. Düşman topçusu bizimkilerin üçte birini kırmış, geri kalanların peşine de Alman hafif süvarileri düşmüştü. Bir ormanın içindeki açıklıkta yedekte bekletilen bizim alay muharebeye işte o sırada sokuldu. Olaylar, hatırladığım kadarıyla şöyle gelişti:

Sabaha karşı saat iki ile üç arasında Tisviçi köyünden ayrıldık. Şafak neredeyse sökecekti, ama ortalık daha zifiri karanlıktı. Havada ağır bir yulaf ve çam yaprağı kokusu vardı. Alay, bölüklere ayrılmış olarak ilerliyordu. Yolu bırakıp tarlalara saptık. Atların toynakları altında ezilen yulaf başaklarının üzerinden çiy taneleri saçılıyordu etrafa.

Kaputumuzun içinde bile üşüyorduk. Uzun süre tarlaların içinden yol aldık. Bir saat kadar sonra subayın biri gelip alay komutanına bir emri bildirdi. Bizim ihtiyar, hoşnutsuzluğunu belli eden bir ses tonuyla emri aktardı, alay bir dik açı meydana getirecek şekilde dönerek ormana girdi. Bizim bölüğün takımları dar patika üzerinde sıkışık bir vaziyette kümelendi. Çatışmalar sol yanımızda bir yerde oluyordu. Top seslerinin çokluğundan, harekâta fazla sayıda Al-

* Hussar: Eski Macar süvarileri için kullanılan bir terimdir, genel anlamıyla süslü elbiseler giymiş hafif süvari demektir. *–çev.*

man bataryasının katıldığı anlaşılıyordu. Top gürlemeleriyle hava titreşiyordu; kokulu çam ormanı sanki tepemizde ateş almış gibi geliyordu bana. Güneş doğana kadar olduğumuz yerde durup top seslerini dinledik. Bir "Hurra" sesi koptu, zayıf, yarım yamalak bir hurra; sonra sessizlik ve sessizliği bozan makineli tüfek takırtıları. O sırada başım fırıldak gibi dönüyordu; düşünebildiğim biricik şey o anda ilerleyen piyade birliklerimizdi. Erlerin yüzleri, bütün tablo, son derece ıstırap verecek kadar duruydu gözlerimin önünde.

Hayalimle, onları kirli gri üniformaları içinde, başlarında tepesi düz asker kasketleri, ayaklarında kısa çizmeleri ile güz toprağını çiğnerken görüyor, yaşayan ter içindeki insan bedenlerini cesetler haline getiren Alman makineli tüfeklerinin kesik kesik takırdayışını duyabiliyordum. İki alay biçildi ve silahlarını bırakıp kaçtı. Arkalarından bir Alman hafif süvari alayı hücuma geçti. Bizim alay ileri çıktı, yedi yüz metre kadar beride, Almanların kanadını vurmak üzere mevki aldı. Bir emir verildi. Ben sadece bir komutu duyabildim. "İleriii!" Bir an duralar gibi olduk, sonra ileri doğru uçmaya başladık. Atımın kulakları öyle bir kasılmıştı ki, elle tutup dikmeye çalışsam kıpırdatamazdım, Çevreme bir göz gezdirdim, arkamda alay komutanıyla iki subay vardı. İşte buydu, yaşayanlarla ölüleri birbirinden ayıran çizgi buydu işte. İşte o büyük an, işte o büyük çılgınlık anı!

Alman süvarilerinde bir dalgalanma oldu, geri döndüler. Bizim bölük komutanı Çernetsov gözlerimin önünde bir Alman süvarisini ikiye biçti. Altıncı Bölükten bir Kazak'ın, bir Alman süvarisine arkadan yetişip atının sağrısına deli gibi kılıç çaldığını gördüm. Kalkıp inen kılıcının ucundan şerit şerit deri parçaları sarkıyordu. İnanılır şey değildi! Buna bir ad bulmak olanaksız! Dönüşte Çernetsov'un yüzüne baktım; sanki biraz önce bir adam öldüren o değilmiş ve at üstünde değil de bir oyun masasında oturuyormuş gibi dikkatli, şen bir yüzü vardı adamın. Bölük komutanı Çernetsov çabuk yükselecek. Çok yetenekli bir adam!

4 Eylül

Dinleniyoruz. İkinci Kolordunun Dördüncü Tümeni cepheye alındı. Kabilino adında ufak bir kasabada konakladık. Bu sabah On Birinci Süvari Tümeninin birlikleriyle, Ural Kazakları acele acele

kasabadan geçip gitti. Batıda vuruşmalar devam ediyor. Sürekli bir gürültü, bir uğultu. Öğle karavanasından sonra sahra hastanesine uğradım. Biraz önce bir katar dolusu yaralı geldi. Sedyeciler büyük bir arabadan yaralıları indiriyordu; gülüşüyordu sıhhiye erleri. Yanlarına gittim. Uzun boylu, kızıl saçlı bir er, sıhhiye erinin yardımıyla arabadan indi. Bana hitap ederek, "Buna ne dersin Kazak!" dedi, "Sırtıma bir yük dolusu bezelye ekti herifler. Sırtım baştan aşağı şarapnel parçalarıyla dolu." Sıhhiye eri obüsün tam arkasında mı patladığını sordu. "Arkamda mı patlamış, lafa bak, ben gittim kıçın kıçın obüsün üstüne." Kulübelerden birinden bir hemşire çıktı. Hemşire bakınca dizlerimin bağı çözüldü, arabaya dayanmak zorunda kaldım. Olağanüstü denilecek kadar Liza'ya benziyordu. Aynı gözler, aynı oval yüz, aynı burun, aynı saçlar. Sesi bile benziyordu. Yoksa ben hayal mi görmeye başladım artık? Galiba hangi kadını görsem, ona benzeteceğim.

5 Eylül

Atlar tavlalarda bir gün iyice beslendi, tekrar cephenin yolunu tuttuk. Bedenen bir canlı cenazeden farkım yok. Borazan at başına çalıyor, işte seve seve bir kurşun yapıştırabileceğim bir adam varsa, o da bu borazan neferi!

• • •

Bölük komutanı, Gregor Melehov'u bir mesajla alay karargâhına göndermişti. Son çarpışmanın olduğu bölgeden geçerken, Gregor'un gözüne yol kenarında yatan bir Kazak cesedi ilişti. Kazak'ın sarı bukleli başı, at toynaklarının açtığı çukurlarla dolu yolun kenarına gelmişti. Gregor atından indi, burnunu tutarak (ceset çürümeye başlamıştı), Kazak'ın üstünü aradı. Pantolon cebinde ufak bir not defteri, güdük bir sabit kalem ve bir kese buldu. Kazak'ın belinden kütüklüğünü çıkardı ve cesedin artık dağılmak üzere olan sarı, ıslak suratına baktı. Şakaklarıyla burun kemiği kararmaya yüz tutmuştu; alnında çaprazlamasına açılmış derin, öldürücü yarık ise toz toprakla dolmuştu.

Kazak'ın cebinde bulduğu keten mendille yüzünü örttü Gregor, atına atlayıp karargâhın yolunu tuttu. Arada bir durup çevresine ba-

kındı yol boyunca. Not defterini karargâh yazıcılarına teslim etti. Bütün yazıcılar toplanıp not defterindeki yazıları okudu; adamın kısa süren yaşamı ve dünyevi zevkleri onlar için bir alay konusu oldu.

XII

On Birinci Süvari Tümeni ağustos ayı içinde arka arkaya birçok kenti ele geçirdikten sonra, ay sonunda da Kamenka-Strumilovo kenti dolaylarında muharebe düzeni alarak yayılmıştı. Arkalarından ordu geliyordu; önemli stratejik noktalara piyade birlikleri yığılıyor, karargâh birlikleriyle ağırlıklar, kafileler halinde demiryolu kavşak noktalarında toplanıyordu. Cephe Baltık'tan itibaren ölüm saçan bir kamçı gibi uzanıyordu. Komuta merkezlerinde büyük bir hücum planı hazırlandı; generaller haritaların üzerine eğildi, atlı postalar muharebe emirleriyle sağa sola koşuştu ve on binlerce nefer ölüme gönderildi.

Keşif birlikleri, büyük bir düşman süvari kuvvetinin kente yaklaşmakta olduğu haberini verdi. Yol boyunca yer alan ormanlarda Kazaklarla düşman öncü birlikleri arasında ufak çatışmalar oldu.

Gregor, ağabeyini gördükten sonra kendisine ıstırap veren düşünceleri kafasından atmaya ve o eski gönül rahatlığına yeniden kavuşmaya çalışmıştı; ama boşuna. Yedek Kazak Kuvvetlerinden gelen son takviye içinden Aleksey Uryupin adında biri de Gregor'un takımına düşmüştü. Uryupin uzun boylu, yuvarlak omuzlu, alt çenesi saldırgan bir ifadeyle çıkık, düşük Kalmuk bıyıklı bir adamdı. Şen, korkusuz gözleri daima gülerdi. Köşeli kafasında hemen hemen hiç saç yoktu; yalnız kulaklarının üstüyle başının yan taraflarında birkaç kıl vardı, o kadar. Daha geldiği gün lakabı takıverdiler adama: "Püsküllü."

Brodi dolaylarındaki çarpışmadan sonra alayı bir gün için istirahate çektiler. Gregor'la Uryupin aynı kulübeye düşmüştü. Çok geçmeden konuşmaya başladılar.

"Biliyor musun Melehov, sende bir hal var, tüy mü döküyorsun, nedir?"

Gregor kaşlarını çatarak, "Ne demek oluyor bu tüy mü döküyorsun?" diye sordu.

Uryupin, "Solgunsun, hasta gibi bir halin var," diye açıkladı.

Atlarının yemlerini vermiş, sırtlarını yosun bağlamış kırık dökük çite dayamış, ayakta sigaralarını tüttürüyorlardı. Yoldan dörderli yürüyüş kolunda hafif süvariler geçiyordu; çitler boyunca yerler cesetle doluydu, zira Avusturyalılar çekilirken çarpışmalar olmuştu; yanmış, kül olmuş bir sinagogtan yanık odun kokusu yükseliyordu. Akşamın ilk saatlerinde o zengin renkler arasında kasaba baştan aşağı, büyük bir harabeyi, korkunç bir boşluğu anlatan koskoca bir tabloyu andırıyordu.

Gregor ötekine bakmaksızın yere bir tükürük attı, "Bir şeyim yok benim, iyiyim," diye cevap verdi.

"Yalan söylüyorsun! Kör değilim ben, görüyorum!"

"Ee, ne görüyorsun bakalım öyleyse?"

"Korkuyorsun sen! Seni korkutan ölüm mü?"

Gözlerini kısmış, tırnaklarının ucuna bakmakta olan Gregor, küçümseyen bir tavırla, "Saçmalama!" dedi.

Uryupin onu kışkırtmaya çalışarak, "Söyle bakayım, hiç adam öldürdün mü?" diye devam etti.

"Evet. Ne olacak?"

"Bunu unutamıyor musun?"

Gregor acı acı gülümseyerek, "Unutmak mı?" dedi.

Uryupin kılıcını kınından sıyırdı, "Senin kelleni uçurayım, ister misin?" diye sordu.

"Sonra ne olacak?"

"Hiç gözümü kırpmadan öldürebilirim seni. Bende merhamet diye bir şey yoktur." Uryupin gülümsüyordu, ama sesinin tonundan, burun kanatlarının hırslı titreyişinden, Gregor onun dediğini yapabileceğini anladı.

Gregor onun yüzüne dikkatle bakarak, "Garip bir adamsın, vahşisin," dedi.

"Pöh, senin yüreğin de pek yufka. Sen bu vuruşu bilir misin? Bak seyret!" Uryupin çalılıkların içinde yaşlı bir huş ağacını seçti, gözüyle mesafeyi ölçerek ağaca doğru yürüdü. Olağanüstü kalınlıkta bilekleri vardı; uzun kaslı kolları hareketsiz sarkıyordu iki yanında.

"Seyret!"

Kılıcı ağır ağır kaldırdı, korkunç bir kuvvetle, aniden ve yanlamasına indirdi. Yerden bir metre kadar yüksekten biçilen ağaç devrildi, dalları kulübenin pencereleriyle duvarlarını sıyıra sıyıra düştü.

"Gördün mü? Öğren bu vuruşu işte. Baklanov adında bir ataman vardı, hiç duydun mu adını? Kılıcının kan oluğuna cıva doldurmuştu o. Yerinden zor kalkardı kılıcı, ama Baklanov o kılıcıyla bir atı ikiye biçebiliyordu. Nah şöyle!"

Bu yeni vuruş tekniğini öğrenmesi çok güç oldu Gregor'un. Uryupin ona ders verirken, "Kuvvetin yerinde, ama kılıcını kullanmasını bilmiyorsun," diyor, kılıcını yanlamasına müthiş bir güçle savuruyordu.

"Gözünün yaşına bakmadan biçeceksin adamı! İnsan dediğin hamur gibi yumuşaktır." Gözleri bir gülümsemeyle pırıldıyordu. "Nedenini, niçinini hiç düşünme. Savaşta düşman öldürmek kutsal bir görevdir. Her öldürdüğün düşman için, Tanrı senin günahlarından birini affeder; tıpkı yılan öldürüyormuşsun gibi. Gerekmedikçe hayvanları öldürme, ama insana hiç acıma! O bir kâfirdir, murdardır; yeryüzünü zehirler, zehirli bir mantardan farksızdır o!"

Gregor itiraz ettiği vakit de Uryupin kaşlarını çatarak inatla susuyordu.

Çok şaşırtıcı bir şey dikkatini çekti Gregor'un; bütün atlar Uryupin'den korkuyordu. Uryupin yanlarına yaklaştığı zaman, atlar, sanki bir insan değil de hayvan yaklaşıyormuş gibi kulaklarını kasar, birbirlerine sokulurdu. Bir keresinde bölük, ormanlık ve bataklık bir arazide yaya hücuma kalkmak zorunda kalmıştı. Atlar hep bir arada çukurluk bir yere çekildi. Atların başında bırakılacak Kazaklar arasına Uryupin de seçilmişti, ne var ki Uryupin açıkça karşı çıktı.

Takım çavuşu, "Ne demeye atları almıyorsun yedeğine Uryupin?" diye bağırdı ona.

Uryupin her zamanki gibi gözlerinin içi gülerek, "Korkuyorlar benden, vallahi korkuyorlar!" diye cevap verdi. Atlara bakma sırası ona gelince hep kaytarırdı. Kendi atına karşı çok iyi davranırdı, ama Gregor dikkat etti, Uryupin ne vakit atına yaklaşsa, hayvanın sırtı ürperir, sinirli sinirli kıpırdanırdı olduğu yerde.

Bir gün Gregor, "Söylesene, atlar neden korkuyor senden?" diye sordu.

Uryupin omuz silkerek, "Bilmiyorum," diye cevap verdi. "Halbuki çok iyi davranıyorum onlara."

"Atlar sarhoş adamı tanır ve ondan korkar, ama senin hiç sarhoş olduğunu görmedim."

"Katı bir yüreğim var benim, herhalde bunu onlar da seziyor."

"Seninkisi bir kurt yüreği. Yahut yüreğinin yerinde bir taş var."

Uryupin hevesle, "Olabilir!" diye kabul etti.

Takım keşif görevine çıkarıldı. Bir gece önce Avusturya ordusundan kaçan bir Çek, Rus komuta heyetine, düşman kuvvetlerinin tertip değiştirdikleri ve bir karşı taarruza hazırlandıkları haberini vermiş, bu yüzden düşman alaylarının geçmesi gereken yol boyunca sürekli gözetleme postaları bulundurmak gerekmişti.

Takım subayı, çavuşla birlikte bir koruluğun kenarında dört Kazak bıraktı ve hemen ilerideki sırtın ardındaki bir kasabaya doğru at sürdü ötekilerle beraber. Çavuşla kalanlar, Gregor, Uryupin, Mişa Koşevoy ve bir başka Kazak'tı.

Çavuş yere inmelerini emretti. Mişa Koşevoy'a da atları alıp, gerideki sık ağaçların ve çalılıkların ardına götürmesini, başlarında durmasını söyledi.

Kazaklar yere uzanmış sigaralarını tüttürürken çavuş da dürbünüyle araziyi gözden geçiriyordu. Yarım saat kadar tembel tembel yatıp çene çaldılar. Sağdan aralıksız top sesleri duyuluyordu. Kazaklardan birkaç adım ötedeki çavdar tarlasında, biçilmemiş ama başakları boşalmış ekinler rüzgârda dalgalanıyordu. Gregor sürüne sürüne tarlanın kenarına vardı, birkaç tane dolu başak buldu, kavuzunu çıkarıp tanelerini ağzına attı, çiğnedi.

Uzakta, bir tarladan bir grup atlı çıktı; durup açık araziyi incelediler, sonra Kazaklara doğru gelmeye başladılar.

Çavuş alçak sesle, "Avusturyalılar olacak," dedi. "Bekleyelim biraz daha yaklaşsınlar, sonra bir yaylım ateşi açarız. Tüfeklerinizi hazırlayın çocuklar," diye hevesli hevesli ekledi.

Atlılar tempolarını bozmadan yaklaşmakta devam ediyordu. Altı Macar hussarıydı; kaytanlı, kordonlu üniformaları içinde son derece

şıktılar. En baştaki Macar iri yağız bir ata binmişti; filintasını elinde tutuyor, tatlı tatlı gülüyordu.

Çavuş, "Ateş!" diye komut verdi. Yaylımın gürültüsü ağaçlar arasında yankılandı.

Çam ağaçlarının gerisinden Koşevoy'un heyecanlı sesi duyuldu: "Ne var, ne oluyor?" Sonra kısmak istemesine rağmen yüksek çıkan sesiyle atlara bağırdı: "Hişşşt, köpoğluları. Sakin durun bakayım, tepişmeyin!" Macar süvarileri tek sıra halinde ekinlerin içine daldı. İçlerinden biri, en baştaki süvari havaya bir el ateş etti. En geride kalan süvari atının boynuna sarılmış, sol eliyle kasketini tutmaya çalışıyordu.

İlk ayağa fırlayan Uryupin oldu. Tüfeği elinde ekinlerin içine daldı; sendeleye tökezleye koşarak gitti. Yüz metre kadar ileride, yere yuvarlanmış, debelenen bir atla, hemen atın yanı başında durmuş dizini ovalayan bir Macar süvarisi buldu; adam düştüğü zaman dizini incitmişti. Macar süvarisi Uryupin'e seslenerek bir şeyler söyledi ve teslim olduğunu anlatmak maksadıyla ellerini yukarı kaldırdı, başını çevirip geri çekilen arkadaşlarının ardı sıra uzun uzun baktı.

Bütün bunlar yıldırım hızıyla olup bitmiş, Gregor daha ne olup bittiğini tam anlayamadan, Uryupin tutsakla birlikte geri dönmüştü.

Uryupin, Macar'ın kılıcını koparırcasına çekerek, "Bırak bakalım şunu!" diye bağırdı.

Tutsak kılıcını teslim etmeye son derece hevesli, hemen elini palaskasına götürdü ve korku dolu gözleriyle bakarken gülümsemeye çalıştı. Elleri titrediği için palaskasının tokasını bir türlü çözemedi. Gregor ihtiyatla yaklaşıp Macar'a yardım etti. Üst dudağının kenarında beni olan bu şişman yanaklı gencecik süvari delikanlı da hafif bir gülümseme ve baş eğmesiyle Gregor'a teşekkür etti. Silahını almalarına memnun olmuşa benziyordu. Elini cebine atıp meşinden bir tütün kesesi çıkardı, Kazaklara tütün ikram etti.

Çavuş sigara kâğıdını çıkarırken, "Amma da itibar ediyor bize!" diye gülümsedi.

"Biraz da yabancı tütünü içelim bakalım," diye kıkır kıkır güldü Silantiyev.

Kazaklar, Macar süvarisinin ikram ettiği tütünden sigara sarıp tüttürdü. Sert, siyah tütün çabucak başlarını döndürdü.

Sigarasından arka arkaya nefes çeken çavuş, "Tüfeği nerede bunun?" diye sordu.

Uryupin sarı, örme silah kayışının ucunu arkasından çekerek, "Burada işte," dedi.

"Onu bölüğe göndersek iyi olur. Bilgi almak için konuşturmak isteyeceklerdir herhalde bu herifi."

Gözünü Kazakların üzerinde dolaştıran çavuş, "Onu kim götürecek çocuklar?" diye sordu.

Uryupin hemen, "Ben götürürüm," diye atıldı.

"Pekâlâ, haydi bakalım, yallah!"

Tutsak, başına geleceği anlamış olacak ki, acı acı gülümsedi, ceplerini boşaltarak Kazaklara yumuşamış, ufak çikolata parçaları ikram etti.

"Rus ben... Rus... Avusturyalı değil!.." diye bir şeyler geveledi, aptal aptal birtakım hareketler yaparak çikolatayı Kazaklara uzattı.

"Silah var mı üzerinde?" diye sordu çavuş ona. "Takırdayıp durma be, anlamıyoruz ne dediğini. Tabancan var mı? Bang bang?" Çavuş hayali bir tabanca tetiği çeker gibi işaretle anlattı. Tutsak başını şiddetle salladı.

Üzerinin aranmasına seve seve razı oldu Macar süvarisi. Adamın etli yanakları titriyor, yaralanan dizkapağından kan akıyordu. Bir yandan hiç durmadan konuşuyor, bir yandan da mendilini yarasının üzerine bastırıyordu. Kaskętini atının yanında bıraktığı için, onu ve bir de battaniyesiyle içinde ailesinin fotoğrafı bulunan not defterini almak üzere izin istedi. Çavuş onun ne dediğini anlamak için kafasını zorladı, ama en sonunda baktı ki, hiçbir şey anlayamıyor, elini salladı:

"Haydi, götür şunu!"

Uryupin atını çekip atladı sırtına. Sırtına çapraz asılmış filintasını düzeltip tutsağa işaret etti. Uryupin'in gülümsemesinden cesaret alan tutsak da ona gülümsedi ve atın yanı başında yola düştü. Bir dostluk gösterisinde bulunmak isteyerek, Uryupin'in dizini okşamaya kalkıştı, ama Kazak sert bir hareketle onun elini itip dizginlere asıldı.

"Yürü. Numara istemez!"

Tutsak suçlu bir tavırla atın yanından uzaklaştı ve kaygıyla sık sık başını çevirip öteki Kazaklara bakarak yoluna devam etti. Sarı saç-

larından bir tutam alnının üzerine dökülmüştü, Gregor'un belleğinde böyle kaldı tutsak: Pelerini omuzunda, saçlarının sarı perçemleri sarsıla sarsıla kendinden emin, rahat adımlarla uzaklaşıyordu.

Çavuş, parmaklarının ucu yanana kadar içtiği sigarasının izmaritini üzüle üzüle atarken, "Gregor, git de herifin atının eyerini çöz!" diye emretti. Gregor yerde yatan hayvanın yanına vardı, eyeri çözüp aldı, sonra bilinmeyen bir nedenle yerden Macar'ın kasketini kaldırdı, astarını kokladı. Burnuna ucuz cinsten bir sabun ve ter kokusu geldi. Atın eyer ve koşumlarını koruya getirirken kasketi de sol elinde dikkatle tutuyordu. Yere çömelen Kazaklar eyer çantalarının altını üstüne getirdi, biçimi değişik eyeri inceden inceye gözden geçirdi.

"Herifin tütünü güzeldi be, keşke biraz daha isteseydik," diye içini çeken çavuş, tütünün lezzetini hatırlayarak tükürüğünü yuttu.

Daha birkaç dakika geçmiş geçmemişti ki, çamların arasından bir atın başı göründü ve Uryupin çıkageldi.

Çavuş korkuyla yerinden fırlayarak, "Ne yaptın Avusturyalıyı? Yoksa kaçırdın mı?" diye bağırdı. Uryupin kamçısını sallayarak yanlarına geldi, yere indi, gerindi.

Çavuş Uryupin'in üzerine yürüyerek, "Ne yaptın Avusturyalıyı?" diye tekrar sordu.

"Kaçmak istedi," diye hırladı Uryupin.

"Sen de bıraktın mı?"

"Bir açıklığa gelmiştik, kaçmaya kalkıştı... Ben de biçtim onu."

"Yalan söylüyorsun!" diye bağırdı Gregor. "Sebepsiz yere öldürdün onu."

"Ne bağırıp duruyorsun be? Sana ne!" diyerek, Uryupin buz gibi bakışlarını Gregor'un yüzüne dikti.

Gregor bir eli yere dayalı olarak ağır ağır doğrulurken, "Bana mı ne?" dedi.

Öteki sert bir sesle, "Sen burnunu sana ait olmayan işlere sokma! Anladın mı?" dedi. Gregor tüfeğini kaptığı gibi omuzuna dayadı. Tetiğe dayanan parmağı titriyor, yüzü öfkeyle seğiriyordu.

Tehditkâr bir ifadeyle, "Durun be!" diye haykıran çavuş, Gregor'a doğru atıldı. Tüfek patlamadan önce yetişerek vurdu ve çeldi namluyu. Kurşun bir dalı koparıp ıslık çalarak sekti.

Koşevoy kısık bir sesle, "Ne oluyor be?" diye sordu. Oturduğu yerde Silantiyev, ağzı bir karış açık bakakalmıştı.

Çavuş, Gregor'u göğsünden iterek tüfeği elinden çekip aldı. Uryupin bacaklarını yana açmış, sol eli palaskasında, durumunu hiç değiştirmemiş, kıpırdamadan duruyordu.

"Bir daha ateş et!"

Gregor onun üzerine doğru atılırken bağırdı:

"Öldüreceğim seni!"

"Dur be, ne oluyorsun? Divanıharbe verilip kurşuna dizilmek mi istiyorsun?" diye bağırdı çavuş. "İndir kollarını aşağıya!"

Gregor'u geri geri iterek kollarını yana açtı, iki adamın arasına girdi.

Uryupin gülümseyerek, "Yalan söylüyorsun!" dedi Gregor'a. "Öldüremezsin sen beni!"

Bölüklerine dönerlerken, akşamın alacakaranlığında, patikanın kenarında yatan Macar süvarisinin cesedini ilk gören Gregor oldu. Atını sürüp ötekilerin önüne geçti, ürken atını durdurup gözlerini cesede dikti. Adam kollarını yana açmış, kadife gibi yosunların üzerinde yüzükoyun yatıyordu, ters dönmüş açık avuçları, hazan yaprakları gibi sarıydı. Arkadan yediği müthiş bir kılıç darbesi, vücudunu omuzundan beline kadar ikiye biçmişti.

Kazaklar cesedin yanından konuşmadan geçti, bölüğe varana kadar ağızlarını açmadan karargâha sessiz sedasız girdiler. Batıdan esen bir meltem, siyah bir bulutu tüy gibi önüne katmış sürüklüyordu. Yakındaki bir bataklıktan, bataklık otlarının çürük, rutubetli, paslı kokusu geliyordu. Bir balaban kuşunun kalın sesi duyuldu. Kasvetli sessizliği arada bir üzengilere çarpan kılıç sesleri, atların gem ve kantarmalarından çıkan şakırtı ya da at toynakları altında ezilen kuru kozalakların çıtırtısı bozuyordu. Ormanın içindeki açıklıktan vuran gurubun kızıllığı, çam ağaçlarının gövdelerini tutuşturuyordu. Hiç durmadan sigara içen Uryupin'in sigarasının ateşi, her nefes çekişinde tırnakları simsiyah olmuş kalın ve güçlü parmaklarının ucunu aydınlatıyordu.

Ormanın üzerinden geçen bulut, akşamın yere düşen gölgelerinin soluk, anlatılmaz kederlerle dolu renklerini koyultuyordu.

XIII

ERTESİ sabah kasaba üzerine taarruz başladı. Süvarilerle yedek süvari birliklerini kanatlarına alan piyadeler şafakla ormandan çıkıp ilerleyecekti. Gelgelelim, birilerinin aptallığı yüzünden iki piyade alayı zamanında yerlerini alamadı; sol kanada kayma emri alan 211. Piyade Alayı, başka bir alayın kuşatma hareketine katılırken, kendi topçu ateşinin altına düştü. Keşmekeş içinde bütün planlar altüst oldu ve taarruzun felaketle değilse bile, başarısızlıkla son bulması tehlikesi doğdu. Piyadeler bu şekilde durmadan kırılır ve topçu birlikleri kim bilir kimin emirleriyle mevzilendikleri bataklıktan toplarını çıkarmaya uğraşırken, On Birinci Süvari Tümeninin ilerlemesi için emir geldi. On Birinci Süvari Tümeninin yedekte beklediği ağaçlık ve bataklık arazi geniş bir cephe hücumuna olanak vermiyor, bazı durumlarda Kazaklar takımlara bölünerek ilerlemek zorunda kalıyordu. On İkinci Alayın Dördüncü ve Beşinci Bölükleri ormanda yedekte bekliyordu. Çok geçmeden genel taarruzun vaveylası, vuruşmanın gürültüsü yedektekilerin kulaklarına geldi.

Titrek, uzun bir "Hurra!" sesi yükseldi. Arada bir Kazakların konuşmaları duyuluyordu:

"Bizimkiler bunlar."

"Hücuma geçtiler."

"Şu makineliler de amma takırdıyor ha!"

"Bizimkileri biçiyordur şimdi."

"Artık hurra çekmiyorlar, değil mi?"

"Hayır, daha çekmezler."

"Bir iki dakika sonra biz de katılacağız."

İki bölük bir arada ormanın içindeki bir açıklıkta bekliyordu. Önlerindeki büyük çam ağaçları görüş alanlarını kapıyor, muharebenin gidişini izlemelerine olanak vermiyordu.

Bir piyade bölüğü önlerinden marş marşla geçerek gitti. Ateş gibi bir astsubay geride kalıp kısık sesiyle bağırdı:

"Sıralar, hizaya baak!"

Bölük koşar adım geçip ilerideki bir akçaağaç korusunun içinde kayboldu.

Şimdi epey uzaklardan, ağaçların arasından belli belirsiz hurra sesleri duyuluyordu; sesler birden kesildi. Derin bir sessizlik çöktü.

"Siperlere vardılar işte."

"Ya, şimdi boğazlaşıyorlardır, göğüs göğüse gelmişlerdir."

Kazaklar safi kulak kesildi, ama başka bir şey duyamadılar; Avusturyalıların topçu ateşi taarruza kalkan kuvvetlerin sağ kanadını dövüyor; top seslerine makineli tüfek takırtıları karışıyordu.

Gregor kendi takımına bir göz gezdirdi. Kazaklar sinirli sinirli kıpırdanıyor, atlar, atsineklerinden rahatsız olmuş gibi huysuzlanıyordu. Uryupin kasketini eyerinin ön kaşına asmış, dazlak kafasından terleri siliyordu. Gregor'un yanı başında Mişa Koşevoy memleketinden getirdiği tütünden sardığı sigarasından arka arkaya nefes çekiyordu. Çevredeki her şey, bütün bir gece uykusuz kalmış gözlere göründüğü gibi son derece açık seçik, abartılı bir gerçeklik almıştı.

Bölükler üç saat yedekte tutuldu.

Top sesleri bir kesiliyor, bir başlıyor, eskisinden daha tiz perdelere çıkıyordu. Tepelerinde bir uçak dolaşmaya başladı. Epeyce yüksekte birkaç daire çizdikten sonra, yükselerek doğu yönünde uzaklaştı. Uçaksavar bataryaları ateş açınca göğün mavisi, patlayan şarapnellerin sütbeyaz dumanlarıyla benek benek oldu.

Kimsede zırnık tütün kalmadı; Kazaklar bekleyiş heyecanı içinde sabırsızlanıyordu. Öğleye doğru bir emir subayı dörtnala gelerek emirleri bildirdi. Dördüncü Bölük komutanı hemen askerlerini bir kenara çekti. Gregor'a sanki bölük ilerlemiyor da geri çekiliyormuş gibi geldi. Kendi bölüğü yirmi dakika kadar ormanın içinde ilerledi, savaş sesleri gittikçe yaklaştı, yaklaştı. Gerilerinde, pek de uzakta olmayan bir batarya yaylım ateşi açmıştı; şarapneller uğultuyla havayı yırtarak geçiyordu. Ormanın içinden geçen patika dar olduğu için bölük düzeni bozuldu, ormandan bu şekilde çıktılar. Yarım verst ileride Macar hafif süvarileri bir Rus bataryasının mürettebatını kılıçtan geçiriyordu.

Komutan, "Bölük düzeni aaal!" diye bağırdı. Kazaklar daha bu komutu yerine getirmeden ikinci komut geldi:

"Bölük, kılıç çeeeeek; hücum, ileriiiii!"

Kılıç namlularının mavimtırak şimşekleri parıldadı. Önce atlarını İngiliz süratlisine kaldıran Kazaklar, sonra hücum dörtnalına geçti.

Bataryanın en sağında, altı Macar süvarisi bir sahra topunun topçeker atlarıyla uğraşıyordu. İçlerinden biri hayvanları gemlerinden yakalamış çekiştiriyor, bir başkası da kılıcının yassı tarafıyla hayvanların sağrısına vuruyordu; ötekiler topun tekerlerine asılıyorlardı. Küt kuyruk, kestane doru bir kısrağa binmiş bir subay emirler yağdırıyordu. Macar süvarileri Kazakları görünce atlarına atladı.

"Yaklaştım, yaklaştım," diye, Gregor dörtnala giden atının ritmik hamlelerine tempo tutuyordu. Tam dörtnalla uçarken, bir aralık ayağı üzengi demirinden kurtuldu, eyerin üzerinde oturuşunu kaybedip içgüdüsel bir korkuya kapılarak atının boynuna doğru yattı ve çizmesinin burnuyla körlemeden, şıngır şıngır sallanan üzengiyi aradı. Üzengiye basıp da başını kaldırdığı zaman, sahra topunun altı atını burnunun dibinde gördü. Kendisine en yakın bulunan kolbaşı, kan pıhtılarıyla beyin parçaları bulanmış gömleğinin içinde, hayvanının boynuna sarılmış yatıyordu yerde. Gregor'un atı ön ayağını topçunun cesedine bastı, iğrenç bir çatırtı duyuldu. Devrilmiş bir mermi sandığının yanı başında iki ceset daha vardı. Bir dördüncüsü top arabasının üzerine yüzükoyun serilmişti boylu boyunca. Silantiyev, Gregor'un hemen önünde at sürüyordu. Macar subayı çok yakın bir mesafeden, dönerek ateş etti; Kazak kollarını açıp havayı döverek yuvarlandı. Gregor kılıcını rahat kullanabilmek için dizginleri çekip subayı sağına almaya çalıştı; ama onun manevrasını fark eden subay koltuğunun altından ateş etti. Bütün mermilerini yakan subay revolverini fırlattı, kılıcını çekti. Tam bir eskrimci ustalığıyla, Gregor'un üç yaman kılıç darbesini çeldi. Gregor dişlerini sıktı, üzengilerin üzerinde yükselerek dördüncü defa saldırdı. O sırada hemen hemen üzengi temasında gidiyorlardı; Gregor, Macarın tıraşlı, kül kesilmiş yanağını, yakasına dikili alay numarasını gördü. Bir yalancı hamleyle subayı aldatıp dikkatini dağıttı ve darbesinin yönünü değiştirerek kılıcını adamın kürek kemikleri arasına daldırdı, ikinci darbeyi adamın ense köküne indirdi. Kılıcı ve dizgini elinden düşen subay geriye doğru büküldü ve hayvanının üzerinden yuvarlandı aşağı.

Müthiş bir ferahlık duyan Gregor, kılıcını adamın kafasına doğru salladı, çeliğin, tam kulağın üstünden kemiği kestiğini gördü.

Arkadan yediği şiddetli bir darbeyle kendinden geçti Gregor. Ağzında ateş gibi, tuzlu tuzlu kanın tadını duydu ve yuvarlanmak üzere olduğunu hissetti; yandan doğru, biçilmiş ekin saplarıyla örtülü toprak fırıldak gibi döne döne kendisine doğru geliyordu. Vücudunun yere hızla çarpmasıyla bir an için kendine gelir gibi oldu. Gözlerini açınca, içlerine kan doldu. Kulağının dibinden nal sesleri geçti, bir atın soluğunu duydu. Gözlerini son bir kez daha araladı; bir atın hızlı hızlı açılıp kapanan pembe burun delikleriyle, üzengiye basan bir ayak gördü. 'Sonum geldi!' diye rahatlatıcı bir düşünce beyninin içinde yılan gibi süründü. Bir gürleme, sonra simsiyah boşluk.

XIV

AĞUSTOS ortasında Yevgeni Listnitski, Ataman Hassa Alayından muvazzaf Kazak alaylarının birine naklini istemeye karar verdi. Resmî dilekçesini gönderdi, üç hafta sonra da isteği yerine getirildi. St. Petersburg'dan ayrılmadan önce babasına bir mektup yazdı:

Babacığım, Ataman Alayından muvazzaf birliklere naklimi istedim. Bugün atanma emrim çıktı. İkinci Kolordu Komutanına geldiğimi bildirmek üzere şimdi cepheye hareket ediyorum. Kararım belki şaşırtacak seni, ama sebepleri sana açıklayayım: Çevremden müthiş sıkıldım. Geçit törenleri, kabul törenleri, nöbetler –bütün bu saray havası bunalttı beni. Gına geldi artık. Hareketli bir görev almak istiyorum–; sen istersen kahramanca görev de buna. Öyle sanıyorum ki, damarlarımdaki Listnitski kanı, 1812 Savaşı'ndan beri Rus silahlı kuvvetlerinin şanına şan katanların kanı zorluyor beni buna. Cepheye hareket ediyorum, dualarını lütfen esirgeme benden.

Geçen hafta çarı gördüm; genel karargâha gitmeye hazırlanıyordu. Tapıyorum ona. Sarayda nöbetteydim. Geçerken bana gülümsedi, yanındaki Rodziyanko'ya İngilizce olarak, "Şanlı muhafızlarım benim. Onlarla Wilhelm'i tepeleyebilirim," dedi. Tapıyorum ona, tapıyorum. Yirmi sekiz yaşımı geçmiş olmama rağmen, bunu itiraf etmekten utanmıyorum. İmparatorun şanlı adını lekeleyen saray dedikoduları

beni fena halde sinirlendiriyor. Bir tekine bile inanmıyorum, inanmama olanak yok. Geçen gün, benim yanımda Majeste İmparatoriçe Hazretleri hakkında saygısız laflar eden Yüzbaşı Gromov'u vurmama ramak kaldı. Ne iğrenç bir şeydi. Kendisine, böyle pis laflar edebilmek için insanın damarlarında toprak kölelerinin kanı dolaşması gerektiğini söyledim. Olay birçok başka subayın gözleri önünde geçti. Aklım başımdan gitmişti; tabancamı çektim, tam bu alçağın vücudunda bir kurşunumu ziyan etmek üzereyken arkadaşlar silahımı elimden aldı. Bu lağımda hayat her geçen gün biraz daha dayanılmaz hale geliyor. Hassa Alayında -özellikle subaylar arasında- gerçek yurtseverlik diye bir şey yok, hatta -bunu söylemek bile korkunç geliyor bana- hanedana da zerrece sevgi beslemiyorlar. Bunlar soylu kişiler değil, ayaktakımı. İşte, aslında alaydan ayrılışımın gerçek sebebi budur. Saygı duymadığım kişilerle çalışamam ben.

Hepsi bu kadar babacığım. Cümlelerimin karışıklığını bağışla, acelem var, eşyalarımı toparlayıp hemen ayrılacağım. Sağlıcakla kal babacığım. Cepheden sana uzun uzun yazarım.

Oğlun Yevgeni.

Varşova treni Petrograd'dan* akşam saat 8'de kalktı. Listnitski bir drojkiye atlayıp gitmişti istasyona. Geride, Petrograd, kumru mavisi ışıklar içinde pırıldıyordu.

İstasyon gürültülü, askerî birlikler yüzünden kalabalıktı. Hamal, Listnitski'nin bavulunu içeri aldı ve birkaç kapik bahşiş kazanınca da genç beyefendiye iyi yolculuklar diledi. Listnitski kılıcını, kaputunu çıkardı, oturacağı yere çiçek desenli ipek bir Kafkas battaniyesi serdi. Pencerenin yanında, ince, zahit yüzlü bir papaz oturuyordu, evinden getirdiği kumanyasını önündeki ufak masanın üzerine yaymıştı. Kendir liflerini andıran sakalının üzerindeki kırıntıları silkeleyerek tam karşısında oturan, okul üniforması giymiş ince esmer bir kıza azıcık peynirli börek ikram etti.

"Bir parça tadın kızım."

"Hayır, teşekkür ederim."

"Çekinmeyin canım, sizin gibi zayıf bir kızın çok yemesi gerek."

"Hayır, teşekkür ederim."

* St. Petersburg, 1914'te Petrograd adını almıştır.

"O halde siz buyurun, tadın şu peynirli börekten. Birazcık olsun almaz mısınız beyefendi?"

Listnitski gözlerini ona çevirdi.

"Bana mı söylüyorsunuz?"

"Evet, tabii."

Papazın koyu renk gözleri deler gibi bakıyordu, ama seyrek, düşük bıyıklarının altındaki incecik dudakları gülümsüyordu.

"Hayır, teşekkür ederim. Canım şimdi bir şey yemek istemiyor."

"Yazık ediyorsunuz. Bir şeyler yemek günah değildir. Cepheye mi?"

"Evet."

"Tanrı yardımcınız olsun."

Yevgeni hafifçe kestirirken, papazın tatlı sesini çok uzaktan geliyormuş gibi duydu; sanki konuşan papaz değildi de hain Yüzbaşı Gromov'du:

"Ailem kıt kanaat ancak geçinebiliyor gelirimle, onun için ordu papazlığını aldım, gidiyorum. Rus halkı imansız dövüşemez. Biliyorsunuz, yıldan yıla da imana kavuşanlar çoğalıyor. Tabii yollarını şaşıranlar da var; ama onlar aydınlar arasından çıkıyor, köylülerse Tanrılarına sıkı sıkı bağlıdır."

Papazın kalın sesi artık Yevgeni'nin bilincine ulaşmaz oldu. İki gece üst üste sabahlayan Yevgeni'yi tatlı bir uyku bastırdı. Tren Petrograd'dan kırk verst kadar uzaklaştıktan sonra uyandı. Tekerlekler ritmik takırtılarla dönüyor, vagon sarsılıyor, bitişik kompartımanda birisi şarkı söylüyordu. Lambadan yanlamasına mor gölgeler vuruyordu.

Yevgeni'nin atandığı alay ağır kayıplar vermiş, binekleri ve teçhizatı tamamlanmak üzere cephe gerisine alınmıştı. Alay karargâhı, Berejnyagi adında büyük bir köyde kurulmuştu. Yevgeni, adı bile belli olmayan çok küçük bir istasyonda indi. Aynı istasyonda trenden bir sahra hastanesi de indirilmişti. Yevgeni yetkili doktora, hastanenin ne tarafa gideceğini sordu ve güneybatı cephesinden, kendi alayının konakladığı bölgeye gitmekte olduklarını öğrendi. Doktor üstlerine atıp tuttu, tümen kurmay subaylarına küfretti, kelebek gözlüğünün ardında ışıl ışıl yanan gözleriyle, rastlantının karşısına

çıkardığı bu yeni tanışın gözlerinin içine bakarak, sakalını çekiştire çekiştire, Yevgeni'nin kulaklarını, içinde birikmiş hırsıyla doldurdu.

Listnitski onun lafını yarıda keserek sordu:

"Beni de götürebilir misiniz Berejnyagi'ye?"

"Olur, atla arabaya teğmen," dedi ve samimi bir tavırla Yevgeni'nin kaputunun düğmesiyle oynayarak, homurdana homurdana yakınmasını sürdürdü:

"Bir düşün bak teğmen. Sığır vagonları içinde sen kalk buraya kadar iki yüz verst yol gel, sonra otur burada havyar kes, sanki yapılacak hiçbir iş yokmuş gibi. Hem de böyle bir zamanda; hastanemin geldiği yerde iki günden beri kanlı savaşlar sürüp giderken. Orada bizim yardımımıza muhtaç yüzlerce yaralı var!"

Doktor, "kanlı savaşlar" kelimelerini âdeta zevk duyarak ve bir ağız dolusu tükürük saçarak tekrarladı.

Teğmen nezaket kuralları içinde, "Bu saçmalığı nasıl açıklıyorsunuz?" diye sordu.

"Nasıl mı?" Doktor gözlüğünün ardında kalan kaşlarını alaycı bir tavırla kaldırdı ve gürledi:

"Düzensizlik, karışıklık, komuta heyetinin salaklığı, işte sebep bunlar. Haydutlar yüksek yüksek mevkilere kurulmuş, işleri karıştırmaktan başka şey yaptıkları yok. Hepsi de yeteneksiz, hepsi de sağduyu denilen şeyden yoksun. Vereşayev'in Rus-Japon Savaşıyla ilgili hatıralarını hatırlıyor musunuz? İşte yine aynı durum, yalnız bu seferki daha beter."

Listnitski onu selamlayarak ayrıldı, arabaların yanına gitti. Öfkeli doktor, kırmızı sarkık yanakları titreye titreye arkasından bağırıyordu Listnitski'nin:

"Savaşı kaybedeceğiz teğmen. Japonların karşısında bir savaş kaybettik, ama yine de akıllanmadık. Biz yalnız övünmesini biliriz, o kadar."

Dökülen yağların meydana getirdiği gökkuşağı renklerini taşıyan bir tabakayla kaplı su birikintilerinin üzerinden atlaya atlaya hat boyunca yürüdü; umutsuz bir ifadeyle başını sallıyordu.

Sahra hastanesi Berejnyagi'ye yaklaştığı sırada hava kararmak üzereydi. Rüzgâr sarı ekin saplarını dalgalandırıyordu. Batıda bu-

lutlar yığılıyordu. Bulutların üst kısımları koyu menekşe rengi, altları gölgeli, dumanlı, tatlı bir leylak rengiydi. Ortadaki şekilsiz yığın, ırmak kıyısında biriken buz parçaları gibi üst üste, yana doğru çekiliyordu. Aradaki boşluktan kavuniçi rengi ışıktan bir sel iniyor, bu ışıktan sel, gökten fışkıran bir yelpaze gibi açılarak aşağıda bir renk cümbüşü örüyordu.

Yolun kenarındaki hendekte bir at leşi yatıyordu. Kıvrılarak yukarı kalkmış bacaklarından birinin toynağındaki nal ışıl ışıl parlıyordu. Arabalar sallana sarsıla geçerken, Listnitski leşe uzun uzun baktı. Listnitski'nin yanındaki sıhhiye eri, leşin karnına bir tükürük atıp açıklamada bulundu:

"Fazla yem yemiş... Fazla yem yemekten çatlamış." Sonra kendisini toparladı; bir tükürük daha atacaktı, ama terbiyesizlik olmasın diye tükürüğünü yutup ağzını kol yeniyle sildi.

"Leş orada duruyor, kimse de kalkıp gömmeye yanaşmıyor. Ruslar böyledir işte. Ama Almanlar başka türlü."

Yevgeni sebepsiz yere kızarak, "Sen nereden biliyorsun?" diye sordu. O anda, erin soluk yüzündeki küçümseme ifadesi Listnitski'nin içini nefretle doldurdu. Eylül ayında ekinleri biçilmiş bir tarla gibi kurşuni, korkunç bir suratı vardı adamın; Yevgeni'nin cepheye giderken rastladığı binlerce köylü askerden hiç de farkı yoktu. Hepsinin de renkleri soluktu, hepsinin de gözlerinde Yevgeni'ye eski bakır mangırları hatırlatan donuk bir ifade vardı.

Sıhhiye eri acele etmeksizin, "Savaştan önce üç yıl Almanya'da kaldım," diye cevap verdi. Sesinde de yüzünde görülen o aynı üstünlük ve küçümseme ifadesi seziliyordu. "Königsberg'de bir puro fabrikasında çalıştım," diye devam etti er ağır ağır; ucunu düğüm yaptığı dizginleriyle atını dehledi.

Listnitski sert bir sesle, "Sen dilini tut bakalım!" diye emir verdi, sonra döndü geride kalan leşe baktı; hayvanın alnındaki kâkülleri gözlerini örtmüş, açık ağzından görünen sapsarı dişlerinin üzerine düşmüştü.

Leşin bir bacağı yukarı kalkmış ve kıvrılmıştı; toynağı azıcık kırılmış, ama toynak çukurunun kenarındaki düz, morumsu parlaklık iyice belli oluyordu. Kalem gibi bacaklarından, ince bilekli biçimli bukağılıklarından genç ve cins bir hayvan olduğunu anlamıştı teğmen.

Engebeli yolda ilerlediler. Batıda renkler soldu, bir rüzgâr çıktı, bulutları dağıttı. Arkalarında, leşin yukarı kalkık bacağı, yol kenarına dikili kırık bir haç gibi duruyordu. Yevgeni geriye doğru bakarken birdenbire leşin üzerine bir ışık demeti düştü ve yukarı dikili bacak, kula tüylerine vuran kavuniçi ışıkla aniden efsanevi, yapraksız bir ağaç dalı gibi göründü.

Sahra hastanesi Berejnyagi'ye girerken, yanlarından bir yaralı kafilesi geçti. En baştaki arabanın sürücüsü olan yaşlıca bir Beyaz Rus, ipten yapılma dizginleri eline almış, atın yanı başında yürüyordu. Arabanın içinde başı sargılı bir Kazak yatıyordu. Gözleri kapalı, bir dirseğine dayanmış olan Kazak, çiğnediği ekmeği siyah bir bulamaç halinde tükürüyordu ara sıra. Onun yanında bir asker yüzükoyun yatıyordu; kaba etlerinin üzerine gelen kısımda pantolonu delik deşik olmuş, yırtıklar kan pıhtılarıyla katılaşmıştı. Başını kaldırmaksızın ağız dolusu küfürler savuruyordu. Listnitski adamın sesindeki alçalıp yükselişleri dehşet içinde dinledi, zira ses, tıpkı kendinden geçmiş bir halde dualar mırıldanan bir zahidin sesini andırıyordu. İkinci arabada beş altı asker yan yana yatıyordu. İçlerinden, kendini ateşin verdiği tuhaf bir neşeye kaptırmış, gözleri de doğal olmayan bir ışıkla parlayan bir tanesi, hikâye anlatıyordu ötekilere:

"... Galiba onların imparatorundan bir elçi gelip barış teklifinde bulunmuş. Namuslu biri söyledi bunu bana. İnşallah palavra değildir."

Yuvarlacık kafasında, vaktiyle geçirdiği bir sıracanın izlerini taşıyan bir diğeri, başını kuşkuyla sallayarak lafa karıştı:

"Palavradır mutlaka."

Sırtı atlara dönük oturan bir üçüncüsü, yumuşak bir Volga şivesiyle, "Ama belki de gerçekten gelmiştir elçi," diye cevap verdi.

Beşinci arabada üç Kazak rahat rahat oturuyordu. Listnitski yanlarından geçerken, sert çizgili, toz toprak içindeki yüzlerinde bir subaya en ufak saygı belirtisi bulunmaksızın, ağızlarını açmadan, dik dik baktılar ona.

"Merhaba Kazaklar!" diye selamladı onları teğmen.

Sürücü yerine yakın oturan kır bıyıklı, yakışıklı biri, kayıtsız bir tavırla, "Merhaba, komutanım," diye cevap verdi.

Listnitski Kazak'ın mavi apoletindeki numarayı seçmeye çalışarak, "Hangi alaydansınız?" diye sordu.

"On İkinci."

"Alayınız nerede şimdi?"

"Nerden bilelim!"

"Pekâlâ, nerede yaralandınız?"

"Köyün yakınlarında... Buradan çok uzak değil."

Kazaklar kendi aralarında bir şeyler fısıldaştı. Sonra, kaba sargılar içine alınmış kolunu sağlam eliyle tutan biri arabadan aşağı atladı:

"Bir dakika komutanım." İltihaplanmaya başlamış olan, kurşun yarası almış elini dikkatle tutarak yalınayak teğmenin ardı sıra koştu.

"Acaba Vyeşenskaya'dan mısınız? Listnitski olmayasınız?"

"Evet, Listnitski'yim."

"Biz de öyle düşünmüştük. Acaba biraz tütününüz var mı komutanım? Allah rızası için bir parça tütün verin bize, tütünsüzlükten ölüyoruz."

Listnitski'nin arabasının boyalı yan tahtasını tutmuş yürüyordu. Listnitski sigara tabakasını çıkardı.

Kazak yalvaran gözlerle, "Acaba bir düzine verebilir misiniz?" diyerek gülümsedi. "Üç kişiyiz biliyorsunuz."

Listnitski tabakanın içindeki bütün sigaraları adamın esmer, iri avucuna boşaltırken sordu:

"Alayında çok yaralı var mı senin?"

"Birkaç düzine."

"Kayıp ağır mı?"

"İçimizden pek çoğu öldü. Bana ateş verebilir misiniz komutanım? Sağ olun." Kazak sigarasını yaktı ve Listnitski'nin uzaklaşan arabasının arkasından bağırdı:

"Sizin malikâneye yakın Tatarski köyünden üç Kazak öldü. Çok Kazak öldürdüler."

Sağlam elini salladı ve kendi arabasına yetişmek üzere geri döndü. Kuşaksız gömleği rüzgârda kabarıyordu.

Listnitski'nin yeni alayının komutanı alay karargâhını papazın evinde kurmuştu. Listnitski, kendisine hastane arabasında yer ver-

mek inceliğini gösteren doktora köyün meydanında veda etti ve alay karargâhını aramak üzere ayrıldı. Yürürken bir yandan da üniformasının üzerindeki tozları silkeliyordu. Bir nöbetçi kıtasıyla, nöbetçileri değiştirmeye giden kırmızı sakallı bir çavuş, Listnitski'nin yanından uygun adımla geçti. Cakalı bir selam çaktı ve Listnitski'nin sorusu üzerine evi gösterdi. Orası da cephe gerisindeki bütün karargâhlar gibi sakindi; işler gevşek tutuluyordu. Bir masanın üzerine birkaç yazıcı eğilmişti, sahra telefonuyla konuşan yaşlıca bir yüzbaşı kahkahayla gülüyordu. Pencerelerin kenarlarında sinekler uçuşuyor, uzaktan uzağa telefon zilleri sivrisinek vızıltısı gibi duyuluyordu. Bir emir eri Yevgeni'yi alay komutanının özel odasına götürdü. Odanın eşiğinde karşılarına uzun boylu, çenesinde yara izi olan bir albay çıktı; adam Listnitski'yi soğuk bir tavırla selamlayıp eliyle içeriye davet etti. Albay kapıyı kapadıktan sonra tarifsiz bir sıkıntıyla ellerini başına götürüp, saçlarını düzeltti ve yumuşak, tekdüze bir sesle konuştu:

"Dün tugay karargâhından yola çıktığınızı bildirdiler. Oturun."

Yevgeni'ye daha önceki görevlerini sordu, başkentten en son haberleri, teğmenin yolculuğunun nasıl geçtiğini öğrendi, ama kısacık konuşmaları boyunca bir kez bile gözlerini kaldırıp Listnitski'nin yüzüne bakmadı.

Yevgeni adamın haline acıyarak, 'Cephede çok kötü günler geçirmiş olmalı, bitkin görünüyor,' diye aklından geçirdi. Albay sanki onu özellikle hayal kırıklığına uğratmak istiyormuş gibi, kılıcının kabzasıyla burnunu kaşıyarak konuştu:

"Eh, teğmenim, subay yoldaşlarınızla tanışsanız iyi olur. Beni mazur görün, üç gece üst üste yatak yüzü görmedim. Bu mezarlıkta kâğıt oynamak ve içki içmekten başka yapacak şey bulamıyor insan."

Listnitski albayı selamladı ve nefretini bir gülümseyişle gizleyerek kapıya döndü. Komutanıyla bu ilk karşılaşması üzerine hiç de komutandan yana olmayan şeyler düşündü. Albayın yorgun görünüşüyle çenesindeki yara izine ilk görüşte saygı duyduğu için kendi enayiliğine güldü.

XV

YEVGENİ'NİN tümenine, Stir Irmağını aşmak ve düşmanı ardından çevirme görevi verildi. Listnitski birkaç gün içinde alay subaylarıyla kaynaştı, ruhunu kemirmekte olan rahatlık ve miskinlik duygusunu çarçabuk alıp götüren savaş havasına giriverdi.

Irmağı aşmak için girişilen harekât başarıyla sonuçlandırıldı. Tümen, güçlü bir düşman yığınağının sol kanadını çökerterek, ana kuvvetlerin ardına ulaştı. Avusturyalılar, Macar süvarilerinin de desteğiyle bir karşı taarruzu denedi, ama Kazak bataryaları onları şarapnellerle püskürttü ve makineli tüfeklerle biçilen Macar bölükleri darmadağınık bir halde geri çekilmeye başladı; Kazaklar da onların peşine düştü.

Listnitski alayıyla birlikte karşı taarruza katıldı. Onun komuta ettiği takımdan bir Kazak öldü, dördü yaralandı. İçlerinden genç, kanca burunlu biri vurulup düşen atının altında kalarak ezildi. Teğmen görünüşte gayet soğukkanlı, Kazak'ın boğuk iniltilerini duymamaya çalışarak geçip gitti. Atın altında kalan er omuzundan yaralanmıştı, geçip giden Kazaklara hiç durmadan yalvarıyordu:

"Kardeşler, beni bırakmayın. Şu atın altından kurtarın beni, kardeşler..."

Kısık, ıstıraplı sesi hafif çıkmasına rağmen duyuluyordu, ama sel gibi akıp geçen Kazakların yüreklerinde merhametin damlası yoktu ya da eğer varsa, bu merhamet, onları hiç durmadan ileri süren, yere inmelerine engel olan iradenin altında eziliyordu. Takım, atlar biraz nefes alsın diye, beş dakika kadar hafif süratli ile gitti. Yarım verst ileride, Macar bölükleri doludizgin çekiliyordu, aralarında yer yer düşman piyadelerinin mavi üniformaları görülüyordu. Avusturyalıların yük arabası kafilesi, karşı tepenin yamacını tırmanmaya çalışıyordu; tepelerinde patlayan bir şarapnelin dumanı onlara, "güle güle" diyerek veda ediyordu sanki. Soldan bir batarya, bu kafilenin üzerine ateş açmış, top sesleri ta ormanda yankılanıyordu.

Taburun en önünde giden yarbay "adi dörtnal" komutu verdi, üç bölük birden hafif süratliden İngiliz süratlisine geçti. Atlar binicilerinin altında sarsılıyor, çevrelerine sarı sarı köpükler saçıyordu.

Alay geceyi geçirmek için ufak bir köyde konakladı. On iki subay ufacık bir kulübeye doluştu. Açlık ve yorgunluktan bitkin bir halde uyumak için yerlere serildiler. Sahra mutfağı ancak gece yarısına doğru gelebildi oraya. Teğmen Çubov bir tas dolusu çorba getirdi. Çorbanın nefis kokusu subayları uyandırdı, bir iki dakika içinde, yüzleri uykudan hâlâ şiş şiş, çorbanın başına çöküp, savaşta kaybettikleri iki günün acısını çıkarırcasına iştahla atıştırmaya başladılar; soluk almadan yediler. Geç vakit yenen bu yemek uykularını kaçırdığı için, pelerinlerini altlarına alıp samanların üstüne uzandılar, sigaralarını tellendirerek çene çalmaya başladılar.

Ufak tefek, tıknaz bir adam olan ve adı gibi yüzü de Moğol ırkından geldiğini gösteren üsteğmen Kalmıkov, konuşurken laflarını keskin el hareketleriyle de destekliyordu:

"Bu savaş bana göre değil! Ben dünyaya dört yüz yıl geç gelmişim. Zaten bu savaşın sonunu görecek kadar yaşayacak da değilim."

"Aman, falcılığı bırak şimdi sen de!"

"Falcılık filan değil. Bu benim alınyazım. Ben atalarıma çekmişim, burada hiçbir yararım dokunmuyor benim. Bugün ateş altında kaldığımız vakit dehşetten titredim; düşmanı görememek beni deli ediyor. Bu acayip hissin korkudan hiçbir farkı yok. Sana beş on verst öteden ateş ediyorlar, sen de bozkırda peşine avcı düşmüş toy kuşu gibi kaç kaçabilirsen!"

"Kupalka'da bir Avusturya malı Howitzer* gördüm. Bilmem siz gördünüz mü beyler?" diye sordu Yüzbaşı Atamançukov; bir yandan da İngiliz usulü kırkılmış kırmızı bıyıklarında kalan konserve et liflerini yaladı.

"Nefis bir parça, bir sanat eseri! O nişan tertibatı, bütün mekanizma, harika bir şeydi," diye, o sırada ikinci tas çorbasını bitirmekte olan Sancaktar Çubov heyecanla cevap verdi.

"Ben de gördüm, ama benim bu konuda söyleyecek bir şeyim yok. Topçuluk konusunda kara cahilin biriyim. Benim için herhangi bir toptan hiçbir farkı yoktu onun da, sadece namlusu biraz büyüktü o kadar."

---

* Howitzer: Obüs topu. *-çev.*

Kalmıkov, Listnitski'ye dönerek, "Eski zamanlarda, o ilkel tarzda dövüşenlere imreniyorum," diye devam etti. "Erkekçe bir çarpışmada, göğüs göğüse vuruştuğun hasmına kılıç çalıp, ikiye biçmek, işte benim anladığım savaş budur. Ama şimdi savaşlar, savaştan başka her şeye benziyor."

"İleride süvari sınıfının hiçbir rolü kalmayacak. Hatta bu sınıf lağvolacak tamamıyla."

"Ortadan kalkacak yani."

"O kadarını bilemem artık."

"Hiç kuşkun olmasın."

"Ama insanların yerine makine koyamazsın ki. Çok ileri gittin canım."

"Ben insandan söz etmiyorum, atları kastediyorum. Motosikletler ya da otomobiller alacak atların yerini."

"Doğrusu motorlu bir bölük düşünemiyorum!"

Kalmıkov heyecanla atıldı:

"Hepsi saçma bu konuşmaların! Saçma bir fanteziden ibaret! Ordularda daha uzun bir süre at kullanılacaktır. İki-üç yüzyıl sonra savaşların nasıl olacağını bilemeyiz, ama bugün için süvari..."

"Bütün cephe boyunca siperler kazılmış olsa süvari ne işe yarayacak? Söyler misin bana?"

"Süvariler siperleri aşar, düşmanın gerilerine sarkar. İşte budur süvarinin işi."

"Saçma!"

"Öf, susun da uyuyalım biraz."

Tartışma kesildi, konuşmaların yerini horultular aldı. Listnitski sırtüstü yatmış, pelerinini üzerine serdiği samanların keskin kokusunu teneffüs ediyordu. Kalmıkov onun yanı başında yatıyordu.

Yevgeni'ye fısıltı halinde, "Gönüllü Bunçuk'la bir konuşmalıydın," dedi. "Senin takımında. Çok ilgi çekici bir adam!"

Listnitski sırtını Kalmıkov'a dönerken, "Ne bakımdan?" diye sordu.

"Ruslaşmış bir Kazak bu adam. Moskova'da bulunmuş. Sıradan bir işçi, ama makinelere çok meraklı. Birinci sınıf da makineli tüfek nişancısı."

"Hadi artık uyuyalım," dedi Listnitski.

Aklından başka şeyler geçiren Kalmıkov, "Evet, uyusak iyi olacak," dedi. Suçlu suçlu kaşlarını çattı. "Ayaklarım koktuğu için affını dilerim teğmenim," dedi. "On beş gündür çorap değiştiremedim de; terden neredeyse çürümeye başladı çoraplarım... Çok pis gerçekten de. Birinden ayak sargısı bulmalıyım hiç değilse."

Listnitski uykuya dalmak üzereydi, uyuşuk bir sesle, "Rica ederim," diye mırıldandı.

Listnitski, Kalmıkov'un sözünü ettiği Bunçuk'u tamamıyla unutmuştu, ama hemen ertesi gün bir rastlantı onu gönüllüyle karşılaştırdı.

Alay komutanı, Listnitski'ye keşif görevine çıkmasını ve mümkün olursa, sol kanatta ilerlemesine devam eden piyade alayıyla bağlantı kurmasını emretti. Avluda, yarı karanlıkta, uyuyan Kazakların üzerlerinden atlaya atlaya, arada bir tökezleyerek dolaşan Listnitski, takım çavuşunu bulup uyandırdı:

"Benimle birlikte keşfe çıkacak beş kişi istiyorum. Atımı kapatın, çabuk!"

Listnitski adamlarının toplanmasını beklerken, kulübenin kapısında tıknaz yapılı bir Kazak belirdi.

"Komutanım," dedi. "Sıram gelmediği için çavuş sizinle gitmeme izin vermiyor. Siz izin verin de geleyim."

Listnitski karanlıkta adamın yüzünü seçmeye çalışarak, "Terfi peşinde misin, yoksa bir kabahat filan mı işledin?" diye sordu.

"Hiçbir kabahatim yok."

"Pekâlâ, gelebilirsin," diye razı oldu Listnitski. Kazak dönüp giderken arkasından bağırdı: "Hey! Çavuşa söyle..."

"Adım Bunçuk'tur," diye onun sözünü kesti Kazak.

"Gönüllü müsün?"

"Evet."

Listnitski karmakarışık kafasını toparladı, hitap şeklini değiştirdi:

"Pekâlâ, Bunçuk, lütfen çavuşa söyle... Eh, neyse, ben söylerim."

Listnitski adamlarının önüne düşüp nöbetçilerin ve gözcülerin yanından geçerek köyden çıkarken sabah karanlığı da yavaş yavaş dağılmaya başlıyordu. Bir süre ilerlediler, Listnitski seslendi:

"Gönüllü Bunçuk!"

"Buyur!"

"Lütfen atını yanıma yaklaştır."

Bunçuk sıradan bir hayvan olan bineğini Listnitski'nin cins atına yaklaştırdı, yan yana geldiler.

Listnitski adamın profilini süzerek, "Hangi köydensin sen?" diye sordu.

"Novoçerkaskaya'danım."

"Savaşa gönüllü olarak katılmanın nedenini öğrenebilir miyim?"

Bunçuk belli belirsiz bir gülümsemeyle, "Pek tabii!" diye cevap verdi. Yeşil gözlerini hiç kırpmadan dimdik bakıyordu.

"Savaş sanatı beni ilgilendiriyor. Bu konuda usta olmak istiyorum."

"Bu amaçla kurulmuş okullar var."

"Evet, var."

"Peki, sen neden bu yolu seçtin?"

"Önce işin uygulanma şeklini incelemek istiyorum. Kuramını sonra da öğrenebilirim."

"Savaş çıkmadan önce ne iş yapardın?"

"İşçiydim."

"Nerede çalışıyordun?"

"Petersburg'da, Rostov'da, sonra Tula'daki silah fabrikalarında. Makineli tüfek müfrezelerinden birine naklimi istemeyi düşünüyorum."

"Makineli tüfeklerden anlar mısın?"

"Bertier, Madsen, Maxim, Hotckiss, Vickerst, Lewis ve daha başka bir sürü marka makineli tüfeği kullanabilirim."

"Vay vay vay! Alay komutanıyla konuşurum senin için!"

"Lütfedersiniz."

Listnitski, Bunçuk'un tıknaz yapısına şöyle bir baktı. Adamın vücudu ona Don kıyısında yetişen karaağaçları hatırlattı. Bu adamda dikkati çekecek hiçbir taraf yoktu. Yalnız sımsıkı kenetlenen çene kemikleriyle, meydan okurcasına, insanın gözünün içine dikilen bakışları, onu diğer bütün sıradan Kazak yığınından ayırıyordu. Pek seyrek, o da, dudaklarının uçları hafifçe kıvrılarak gülümsüyordu; ama gülümsediği zaman bile bakışları yumuşamıyor, gözlerinde

kendisini herkesten uzak tutarcasına belli belirsiz bir ışıltı eksik olmuyordu. Soğuk, hareketlerine hâkim bir adamdı; tıpkı yabancılara gülmeyen Don kıyılarının boz, gevşek topraklarında yetişen demir gibi sert karaağaç misali bir adam.

Bir süre hiç konuşmadan ilerlediler. Bunçuk iri avuçlarını eyerin ön kaşındaki çıkıntıya dayamıştı. Listnitski bir sigara aldı ve sigarasını Bunçuk'un kibritinden yakarken, adamın elinden at terinin o tatlımsı sakız kokusu geldi burnuna. Bunçuk'un elinin üstü kahverengi tüylerle kaplıydı; Listnitski'nin içinden bu eli okşamak geldi.

Keskin tütün dumanını ciğerlerine çekerken konuştu:

"Ormana vardığımız zaman, sen yanına bir başka Kazak daha alıp, sola ayrılan patikayı tutarsın. Görebiliyor musun patikayı?"

"Evet."

"Yarım verst ilerledikten sonra bizim piyadelere rastlamazsan eğer, geri dön."

"Baş üstüne."

Atlarını süratliye kaldırdılar.

Yolun ormana daldığı yerde bir küme gelin gibi huş ağacı vardı. Onların ardında gözleri yoran sarı renkleriyle güdük çamlar, Avusturyalıların yük arabalarının tekerlekleri altında çiğnenmiş çalılar, karışık orman bitkileri uzanıyordu. Sağdan, uzaktan uzağa gelen top sesleriyle yer titriyordu; ama huş ağaçları tarifsiz bir sessizlik içindeydi. Toprak kalın çiy tabakasını emiyordu; otlar, hızla ölmekte olan renklerin çığlığını taşıyan hazan yapraklarıyla örtülüydü. Listnitski huş ağaçlarının yanında atını durdurdu, dürbününü çıkarıp ormanın ilerisindeki yükseltiye göz gezdirdi. Bir arı gelip kılıcının bal rengi kabzasına kondu.

Bunçuk hafif, müşfik bir sesle, "Budala!" dedi.

Listnitski ona dönerek, "Nedir o budala?" diye sordu.

Bunçuk gözleriyle arıyı işaret etti, Listnitski gülümsedi:

"Balı acı olacak değil mi?"

Listnitski'ye cevabı Bunçuk vermedi, onun yerine uzaktaki bir çam kümesinin ardından, kulakları sağır eden bir ağaçkakan takırtısı sessizliği yırttı ve bir mermi demeti huş ağaçlarının dallarını kopardı, bir dal Listnitski'nin atının ensesine düştü.

Derhal yüz geri edip, atlarını kamçılaya mahmuzlaya, köye doğru dörtnala sürdüler. Avusturyalıların makineli tüfeği, cephanesinin geri kalanını da onların üzerine boşalttı.

Bu ilk karşılaşmadan sonra Listnitski gönüllü Bunçuk'la birçok kez konuştu. Bütün konuşmalarında da, adamın gözlerinde parıldayan çelikten ifade Listnitski'yi son derece etkiledi, ama yine de bu kadar sıradan görünüşlü bir yüzü peçeleyen ele geçmez gizin ardında neyin bulunduğunu bir türlü keşfedemedi. Bunçuk her zaman gergin dudaklarına yapışık gibi duran bir gülümsemeyle konuşuyor ve Listnitski üzerinde, sanki dolambaçlı bir yoldan giderek, belirli bir kuralı uyguluyormuş izlenimini bırakıyordu. Sonunda Bunçuk bir makineli müfrezesine verildi. Birkaç gün sonra, alay cephe gerisinde dinlenirken, Listnitski yanmış bir sundurmanın duvarı boyunca yürüyen Bunçuk'a arkadan yetişti.

"Hey, gönüllü Bunçuk!"

Kazak başını çevirip selamladı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu Listnitski.

"Komutanımın yanına."

"O halde yollarımız aynı."

Köyün tahrip edilmiş yolunda bir süre yan yana konuşmadan ilerlediler.

Sağlam kalan birkaç binanın çevresinde insanlar gidip geliyor, yanlarından atlılar geçiyordu. Yolun tam ortasında bir sahra mutfağının dumanı yükseliyor, mutfağın yanı başından sıralarını bekleyen upuzun bir Kazak dizisi uzanıyordu. İnceden inceye soğuk bir yağmur serpiştiriyordu.

Listnitski, yarım adım kadar gerisinden gelen Bunçuk'a göz ucuyla bakarak, "Ee, savaş sanatını öğreniyor musun bakalım?" diye sordu.

"Öğreniyorum."

Teğmen her nedense Bunçuk'un ellerine bakarak, "Savaştan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sordu.

"Bazı insanlar ektiklerini biçer... Ama bakalım," diye cevap verdi Bunçuk.

"Bu sözünü nasıl yorumlamam gerekiyor şimdi?"

"Rüzgâr eken fırtına biçer, diye bir atasözü vardır bilir misiniz? İşte böyle yorumlamak gerekir."

"Peki, ama bilmeceyi bir kenara bırakırsak, altındaki anlam nedir?"

"Bu şekliyle de apaçık. Özür dilerim, ben buradan sola sapıyorum."

Bunçuk elini kasketine götürüp bir selam çaktıktan sonra öbür yola saptı. Listnitski omuzlarını silkti, durup bir süre onun ardından baktı.

Bölük komutanının tertemiz süpürülmüş kazamatından* içeri girerken, biraz sinirli, 'Herkesten başka türlü görünmeye mi çalışıyor, yoksa aklını bir şeyle mi bozmuş bu adam?' diye düşündü.

XVI

İKİNCİ ve üçüncü yedekler birlikte silah altına alındı. Don boyundaki köyler, hasat mevsiminin en civcivli zamanında sanki herkes ekin biçmeye ya da harmana gitmişçesine ıssızlaşmıştı.

Ama o yıl, asıl sınır boylarında acı bir hasat kaldırıldı; ölüm, erkeklerin yakasını bırakmadı ve yüzlerce, binlerce Kazak karısı saç baş perişan dövündü durdu:

"Oy, sevgilim benim, seni kimler ayırdı benden?"

Sevgililerinin başlarıysa yana yıkıldı, sel gibi Kazak kanı aktı ve Avusturya'da, Polonya'da, Prusya'da top sesleri matem marşını çalarken, bir daha uyanmayacak cam gibi gözler, kapandıkları yerde çürüdü gitti... Doğu rüzgârları karılarının, analarının ağlamaklı seslerini onların kulaklarına ulaştıramadı.

Kazakların en seçmeleri köylerinden ayrılmış, savaş alanlarının bitleri, bin türlü dehşeti arasında yok olup gitmişti.

Güzel bir eylül günü, Tatarski köyünün üzerinde pamuk gibi beyaz, incecik bürümcükler uçuşuyordu. Kanı çekilmiş güneş, yaslı yaslı gülümsüyor ve haşin, el değmemiş maviliği içinde gökyüzü nefret uyandıracak kadar duru, mağrurdu. Don'un ötesinde orman sarılık olmuştu, kavakların benzi solmuştu; arada bir meşelerden re-

* Kazamat: Obüs ve bombalardan korunmak için yerin altına kazılan siper.

sim gibi yaprak düşüyordu. Katı yürekli saksağanın keskin gözlerini hoşnut edecek yalnızca köknar kalmıştı yeşil.

O gün Panteley Prokofyeviç cepheden bir mektup aldı. Mektubu postaneden Dunya getirdi. Posta müdürü mektubu Dunya'ya verirken, dazlak, yaşlı kafasını iki yana sallayarak eğilip selam verdi ve özür dilercesine kollarını iki yana açtı:

"Mektubu açtığım için Tanrı aşkına beni affedin. Babanıza mektubu benim açtığımı söyleyin. Savaşın nasıl gittiğini o kadar merak ediyordum ki... Affedin beni ve lütfen dediklerimi Panteley Prokofyeviç'e söyleyin."

Burnunun ucundaki mürekkep lekesinden habersiz, şaşkın bir halde ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak postanenin kapısına kadar Dunya'yı geçirdi müdür. Dunya eve kötü bir haber alacakları kaygısıyla döndü ve mektubu koynundan çıkarıncaya kadar epeyce oyalandı.

Panteley sakalını çekiştirerek, "Çabuk ol!" diye bağırdı.

Dunya mektubu çıkarıp verirken nefesi kesilerek anlattı:

"Posta müdürü bana mektubu okuduğunu, kendisine kızmamanı söyledi."

"Şeytan alsın onu! Gregor'dan mı mektup?" diye sordu ihtiyar, heyecanla. "Gregor'dan mı Piyotr'dan mı?"

"Hayır baba... Tanımadığım bir el yazısı."

Sedirin üzerine kendini bırakan İlyiniçna, "Okusana!" diye bağırdı. Bu günlerde bacakları müthiş ağrıyordu. Natalya avludan koşup geldi, başı yana eğik, dirseklerini göğsüne bastırıp ocağın yanında dikildi. Dudaklarında güneş ışığı gibi bir gülümseme titriyordu. Hâlâ Gregor'dan bir haber ya da hiç değilse mektuplarında kendisi için bir iki kelime bekliyordu ona olan köpek gibi bağlılığına, sadakatine karşılık.

İlyiniçna, "Darya nerede?" diye fısıldadı.

"Kapat çeneni!" diye kükredi Panteley. Sonra Dunya'ya dönerek ilave etti:

"Oku hadi!"

Dunya, "Size bildirmek," diye başladı, sonra oturduğu sedirin kenarından yere kayarak çığlık çığlığa hıçkırmaya başladı.

"Babacığım! Anneciğim!.. Ah! Anneciğim... Grişamız!.. Ah, ah!.. Grişa... ölmüş."

Yarı solmuş sardunya yapraklarının arasına sıkışan bir eşekarısı cama çarpıp deli gibi vızıldamaya başladı. Avluda karnı tok bir tavuk gıdaklıyordu; açık kapıdan çocukların çıngıraklı, şen kahkahaları geliyordu.

Dudakları hâlâ o gülümsemeyle kıvrılmış duran Natalya'nın yüzünde bir ürperti dolaştı. Ayağa kalkan Panteley, başını inme inmiş gibi sarsak sarsak çevirerek, yüzüne çılgın bir şaşkınlık gelmiş olan Dunya'ya dikti gözlerini.

Mektupta şöyle deniyordu:

Size bildirmek zorundayım ki, On İkinci Don Kazakları Alayından oğlunuz Gregor Panteleyeviç Melehov 16 Eylül günü, Kamenka-Strumilovo kasabası yakınlarında savaşırken ölmüştür. Oğlunuzun ölümü bir kahramana yakışır şekilde olmuştur; bu gerçeğin, yeri doldurulamaz kaybınıza bir teselli olmasını dilerim. Kişisel eşyası, ağabeyi Piyotr Melehov'a teslim edilecek, atı alaya kalacaktır.

Sahra Ordusu Dördüncü Bölük Komutanı Üsteğmen Polkovnikov.

18 Eylül 1914

Mektubun gelişinden sonra Panteley birdenbire çöktü. Her geçen gün biraz daha yaşlandı. Belleği zayıflamaya, kafası duruluğunu kaybetmeye başladı. Sırtı kambur, yüzü demir rengi, öyle dolaşır oldu ortalıkta; gözlerindeki hummalı pırıltı, kafasının içinde taşıdığı ağırlığını açığa vuruyordu.

Mektubu ikonun altına kaldırmıştı. Günde birkaç kez merdiven başına çıkar, işaret ederek Dunya'yı çağırırdı. Dunya gelince ona mektubu alıp okumasını emreder, karısının yaslara bürünerek kapandığı oturma odasından yana korka korka bakıp, "Alçak sesle oku, kendi kendine okuyormuş gibi," der, kurnaz kurnaz göz kırpardı. Dunya gözyaşlarını tutarak ilk cümleyi okur, o zaman, yere çömelmiş olan Panteley at toynağına benzeyen iri, esmer elini kaldırırdı:

"Peki, yeter. Gerisini biliyorum. Götür mektubu aldığın yere koy. Yavaş ol, sonra annen..." Ve yanmış bir ağaç kabuğu gibi, bütün yüzünü buruşturarak, hadi git, gibilerden göz kırpardı.

Panteley'in saçları ağarmaya başladı; kısa zamanda başına yer yer kır yamalar vuruldu ve sakalına ak düştü. Panteley'e bir oburluk geldi, kendini yemeye verdi.

• • •

Yas töreninden dokuz gün sonra Melehov'lar, Peder Vissarion'la kendi akrabalarını yas yemeğine çağırdı. Panteley kıtlıktan çıkmışçasına yemeğe saldırdı, şehriyeleri sakalına dökerek aceleyle yedi bitirdi yemeğini. Birkaç gündür onun halini kaygıyla izlemekte olan İlyiniçna gözyaşlarına boğuldu:

"Ne oldu sana, babacığım?"

İhtiyar ürküp mahmur gözlerini tabaktan ayırarak, "Ne?" dedi. İlyiniçna elini salladı, başını öte yana çevirip mendilini gözlerine bastırdı.

Darya, gözleri pırıl pırıl, öfkeyle, "Baba, sanki üç gün üst üste oruç tutmuşsun gibi yiyorsun," dedi.

"Yiyor muyum?.. Peki, yemem," dedi Panteley sıkılarak. Masada oturanlara göz gezdirdi, dudaklarını sımsıkı kapadı, kaşlarını çatarak hiç konuşmadan oturdu; sorulara bile cevap vermedi.

Yemekten sonra Peder Vissarion ona biraz kuvvet vermeye çalıştı:

"Metin olmalısın Prokofyeviç! Bu kadar üzülmenin ne yararı var? Gregor kutsal bir dava uğruna öldü; Tanrıyı gücendirirsin eğer böyle yaparsan, ihtiyar. Senin oğlun çarı ve vatanı uğruna ölerek, dikenli taçı hak etti. Halbuki sen... Günahtır bu yaptığın, Tanrı seni affetmez sonra!"

"Dediğin gibi Peder! 'Tam bir kahraman gibi öldü'. Komutanı böyle yazmış mektubunda."

Papazın elini öpen Panteley, kapının kenarına dayandı ve mektubu aldığından beri ilk kez, vücudu sarsıla sarsıla, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

O günden sonra biraz toparlandı ve yediği darbenin etkisinden kendisini az çok kurtardı.

Her yarası olan yarasını kendi usulünce iyileştirdi. Natalya, Dunya'nın çığlık çığlığa Gregor'un ölüm haberini verdiğini duyunca

avluya fırlamıştı. 'Kendimi öldüreceğim. Artık benim için her şey bitti,' düşüncesi ateş gibi oymuştu kafasını. Darya'nın kolları arasında çırpınmış, sonra üzerine çöken tatlı bir rehavetle kendinden geçmiş, bayılmıştı. Bu şekilde hiç değilse, bilincinin yeniden yerine gelip ona olanları hatırlatacağı an biraz daha gecikmiş oluyordu. Bir hafta kendini bilmeden dolaştı, sonra gerçekler dünyasına değişmiş, sessizleşmiş olarak döndü; kopkoyu bir çaresizlik içini kemiriyordu.

XVII

GREGOR'UN ölüm haberini aldıklarından on iki gün sonra Melehov'lara aynı postadan iki mektup çıktı; her iki mektup da Piyotr'dan geliyordu. Dunya mektupları postanede okudu ve rüzgârın önündeki saman çöpü gibi uçarak eve koştu; durdu, sallanarak çite dayandı. Dunya bütün köyü ayağa kaldırarak, evi inanılmaz bir heyecan dalgasına boğdu.

Daha epey uzaktan, "Grişa sağ! Sevgilimiz yaşıyor!" diye hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. "Piyotr yazıyor, Grişa yaralanmış ama ölmemiş. Yaşıyor, yaşıyor!"

20 Eylül tarihli mektubunda Piyotr şöyle yazıyordu:

Sevgili anneciğime ve babacığıma selamlar ederim. Size Grişa'nın ruhunu teslim etmesine ramak kaldığını, ama Tanrıya şükürler olsun, şimdi sağ ve sıhhatte olduğunu, her ikimizin Tanrıdan sizlerin sağlığınıza duacı olduğumuzu söylemek isterim. Kamenka-Strumilovo kasabası yakınlarında alayı savaşa katılmıştı. Kendi takımından bazı Kazaklar hücum sırasında Gregor'un atından yuvarlandığını görmüş; ondan ötesini de gören olmamış, kendilerine sorduğumda bana hiçbir şey söylemediler. Sonradan Mişa Koşevoy'dan öğrendim ki, Gregor gece bastırana kadar düştüğü yerde yatmış, gece olunca kendine gelip, sürüklene sürüklene oradan uzaklaşmış. Yolunu yıldızlara bakarak bulmuş. Ayaklarıyla karnından şarapnel yarası alan bir subayımıza rastlamış. Subayı kaldırıp altı verst beraberinde sürüklemiş. Bu yüzden Gregor'a, St. George nişanı verdiler ve onbaşılığa yükselttiler. Hale bakın! Yarası önemli değil. Kafasının sadece biraz derisi kesilmiş, atından düşüp bayılmış. Mişa bana onun cepheye döndüğünü söyledi. Yazımın kusuruna bakmayın at sırtında yazıyorum.

Piyotr ikinci mektubunda, kendi bahçelerinden biraz vişne kurusu göndermelerini, onu unutmamalarını, daha sık mektup yazmalarını istiyordu. Aynı mektupta, Gregor'un atına iyi bakmadığı haberini aldığı için ona veriştiriyordu. At aslında kendisinin olduğu için Piyotr müthiş kızmıştı. Babasından Gregor'a yazmasını istiyor ve Gregor'a kendisinin de bir haber yolladığını bildiriyordu. Bu haberde, eğer Gregor atına iyi bakmazsa onun burnunu kıracağını anlatmış; hem de onun St. George nişanına filan aldırmadan. Mektup bitmez tükenmez selamlarla son buluyordu; çarpık çurpuk, yağmur damlalarından lekeler taşıyan satırlar arasında buruk bir duyguyu, acı bir ifadeyi sezmek hiç de zor değildi. Piyotr'un da cephede tatlı günler geçirmediği besbelliydi.

İhtiyar Panteley'in hali görülecek şeydi. Sevincinden şaşkına dönmüştü. Mektupların ikisini de kaptığı gibi köyün yolunu tuttu, yolda okuma yazması olan kim çıktıysa önüne, durdurup zorla okuttu mektupları. Onun köyde böyle böbürlene böbürlene dolaşmasının nedeni gurur değil, duyduğu büyük sevinçti.

"Ya! Ne dersiniz benim Grişa'ma?" Mektubu kekeleyerek okuyan, Gregor'un savaştaki yararlığını anlatan satırlara geldiği zaman, Panteley elini kaldırır, gururla, "Bizim köyde St. George nişanını ilk alan o," derdi. Mektupları kıskanç bir hareketle kapar, kasketinin astarı arasına sokar ve başka birini aramaya giderdi.

Dükkânının penceresinden onu gören Sergey Mokov bile kasketini çıkararak kapının önüne geldi:

"Bir dakika içeriye buyurun Prokofyeviç!"

İçeride, ihtiyarın elini kendi yumuk yumuk, beyaz avucunun içine aldı:

"Sizi tebrik ederim; candan tebrik ederim. Böyle bir oğlunuz olduğu için iftihar etmelisiniz. Demin gazetede onun kahramanlıklarını okuyordum."

Panteley'in gırtlağı kurudu, tükürüğünü zorla yutarak sordu:

"Gazeteye geçti mi?"

"Evet, biraz önce okudum."

Mokov raflardan birinden en iyi cins bir paket Türk tütünü aldı, bir kesekâğıdının içine pahalı şeker ve çikolatalar koyup tart-

maya bile gerek görmeden Panteley'in eline tutuşturdu ve, "Gregor Panteleyeviç'e bir şeyler gönderdiğiniz zaman," dedi, "benim selamlarımla birlikte bunları da yollayın."

İhtiyar, dükkânın merdivenlerinden inerken, kendi kendine, 'Tanrım!' diye mırıldandı. "Grişa için ne şeref! Bütün köy ondan söz ediyor. Bu günleri de görecekmişim..." Hızla burnunu sümkürdü, yanaklarından süzülen gözyaşlarını kolunun yeniyle silerken düşündü: 'İhtiyarlıyorum. Gözyaşları hemen geliveriyor. Ah Panteley, hayat seni ne kılığa soktu! Vaktiyle demir gibiydin, sırtında yüz kiloyu tüy gibi taşırdın, ama şimdi... Şu Grişa'nın meselesi seni azıcık çökertti!'

Şekerlerin bulunduğu kesekâğıdını göğsüne bastırmış, yolda topallaya topallaya giderken, tıpkı sazlar üzerinde dolanan bir yağmurkuşu gibi, düşünceleri yine Grişa'nın çevresinde dönmeye başladı, kafasından Piyotr'un mektubundaki sözler geçti. Karşıdan Gregor'un kayınbabası Korşunov geliyordu, Panteley'i görünce seslendi:

"Hey, Panteley, dur bir dakika!"

Savaş çıktığından beri birbirlerini görmemişlerdi. Gregor evi terk ettikten sonra aralarındaki ilişki soğumuş, birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Natalya, Gregor'un bu kadar üzerine düşüyor ve babasının onurunu kırıyor diye Miron kızına güceniyordu.

Natalya'yı kastederek, "Yuvasını terk eden kahpe," diye bağırırdı karısına. "Kayınbabasının evine gideceği yerde, kendi evinde otursaydı ya! Sanki onlar daha iyi mi bakıyor ona? Babası onun yüzünden bunca aşağılanmaya katlanıyor, onun yüzünden başını dik tutamıyor köyün içinde."

Miron doğruca Panteley'in yanına yaklaşıp meşe rengi elini uzattı:

"Nasılsın?"

"Tanrıya şükürler olsun..."

"Alışverişe mi çıktın?"

Panteley hayır anlamında başını salladı, "Bunlar kahramanımıza verilen hediyeler. Sergey Platonoviç gazetelerde onun kahramanlıklarını okumuş, ona biraz şekerleme ve tütün yollamak istedi. Biliyor musun, gözleri dolu dolu oldu Sergey Platonoviç'in," diye böbürlendi Panteley. Bu sırada da ötekinin üzerinde nasıl bir etki uyandırdığını anlamak için gözlerini Miron'un yüzüne dikti.

Miron'un kumral kirpikleri gölgelendi ve adamın yüzüne, sanki Panteley'e tenezzülen gülümsüyormuş gibi bir ifade verdi bu.

Çatlak bir sesle, "Anladım!" dedi ve yolun karşı tarafına geçmek üzere Panteley'in yanından ayrıldı. Panteley bir yandan kesekâğıdının ağzını açıp, bir yandan öfkesinden tir tir titreyerek onun arkasından seğirtti.

"Al, şu çikolatalardan al, bal gibi tatlı," dedi tükürür gibi. "Tat bir kere, oğlumun adına ben ikram ediyorum sana. Senin hayatın da acı, hiç değilse ağzını şunlarla tatlandır, bakarsın senin oğlun da bir gün böyle bir şeref kazanır, ama kazanmayabilir de!"

"Sen benim hayatıma burnunu sokma... Bana neyin gerekli olduğunu ben bilirim."

Panteley bir yandan Miron'un önüne geçmeye çalışırken, bir yandan da kesekâğıdını karıştırarak, aşırı bir nezaketle yerlere kadar eğilip, "Bir tanecik olsun tatmak lütfunda bulunmaz mısınız?" dedi.

Miron onun elini iterek, "Biz tatlı şeyleri yemeye alışık değiliz," dedi. "Yabancıların hediyelerine de karnımız tok bizim. Gidip de şundan bundan oğluna sadaka dilenmen çok şerefli bir iş sanki! Bir şeylere ihtiyacın olduysa, bize gelebilirdin. Kızımız Natalya, senin ekmeğini yiyor. Düşkün zamanında biz de sana yardım edebilirdik."

"İftira etme bana, kimse gidip senin ailenden sadaka dilenmedi. Sen fazla mağrursun, çok mağrursun. Belki de sen o kadar varlıklı olduğun için kızın bize gelmiştir."

Miron otoriter bir ses tonuyla, "Dur!" dedi. "Kavga etmemizin anlamı yok. Seni kavga etmek için durdurmadım ben. Bir mesele var, seninle onu görüşmek istiyorum."

"Görüşülecek hiçbir meselemiz yok bizim."

"Hayır, var. Gel benimle."

Panteley'in kolundan yakalayıp onu bir ara sokağa çekti. Yürüdüler, köyden bozkıra çıktılar.

Panteley daha yumuşak bir sesle, "Ee, neymiş mesele?" diye sordu. Yan gözle Korşunov'un kırışıklarla dolu yüzüne baktı. Miron uzun paltosunun eteklerini altına kıvırarak bir hendeğin kenarına oturdu, eski tütün kesesini çıkardı.

"Dövüş horozu gibi üzerime neden çullandığını biliyorsam eğer Arap olayım Prokofyeviç. Durum hiç de iyi değil, biliyorsun değil mi? Benim öğrenmek istediğim bir şey var!" Sesi değişti, kısıldı, acı bir ifade aldı:

"oğlun daha ne kadar maskara edecek Natalya'yı? Sen bana bunu söyle!"

"Bunu sen onun kendisine sor, bana değil."

"Ona soracak bir şeyim yok benim; ailenin reisi sensin, onun için de seninle konuşuyorum."

Panteley hâlâ elinde tuttuğu çikolatayı sıktı, yapışkan madde parmaklarının arasından balçık gibi pırtladı. Panteley avucunu kahverengi toprağa sildi. Türk tütününün bulunduğu paketi açıp bir tutam alarak sessiz sessiz kendisine bir sigara sarmaya başladı. Aynı tütünden Miron'a da ikram etti. Korşunov hiç duraksamadan aldı. Mokov'un cömertçe hediye ettiği tütünden bir sigara sardı. Tepelerinden köpük gibi bembeyaz, görkemli bir bulut, ardında, rüzgârdan eğilen ince bir kuyruk bırakarak geçiyordu.

Gün bitiyordu. Uyuşuk, tatlı, tarifsiz bir eylül sükûneti sarmıştı her yanı. Gök, göz kamaştıran yaz parlaklığını yitirmiş, dumanlı, kumru rengi bir görünüş almıştı. Kim bilir nereden sürüklenip gelmiş elma yaprakları, hendeğin içini dipdiri mor renklerle örtmüştü. Yol, karşı tepenin dalgalı yamacının üzerinde kayboluyor, zümrüt yeşili, bir rüya saydamlığındaki ufuk çizgisinin ötesinde kalan bilinmeyen diyarlara doğru boş yere çağırıp duruyordu insanı. Günlük işlerinin kulübelerine kapadığı insanlar çalışmaktan bitkin düşüyor, bütün güçlerini harman yerlerinde tüketiyor, ama yol, o ıssız, bağrında hep hasret taşıyan yol, ufkun ardındaki sonsuzluğa doğru akıyordu. Ve ıssız yolun üzerinde bir rüzgâr, toz kaldırarak başını almış gidiyordu.

Miron sigaradan bir nefes çekip dumanını üfleyerek, "Hafif bir tütün," dedi, "ot gibi."

Panteley onun fikrine yarı yarıya katılarak, "Hafif ama içimi güzel," dedi.

Korşunov sigarasını bastırıp söndürürken, "Bana bir cevap ver Panteley," dedi daha yumuşak bir tonla.

"Gregor mektuplarında hiç bundan söz etmiyor. Şimdi de yaralı."

"Evet, duydum..."

"Sonu ne çıkar bilemem. Belki de savaşta ölür, o zaman ne olacak?"

Miron dalgın, perişan bir halde, "Peki ama bu böyle nasıl sürüp gider?" diye gözlerini kırpıştırarak sordu. "Natalya'nın durumuna bak bir kere, ne kız, ne kadın ne de doğru dürüst bir dul, onur kırıcı bir şey bu. Eğer işlerin böyle bir renk alacağını bilseydim, görücüleri evimin eşiğinden içeriye sokmazdım. Ah Panteley... Panteley... Her ikimiz de kendi evladımız için üzülüyoruz. İnsanın kendi kanı, kendi canı demek."

Panteley öfkesini bastırarak, "Benim elimden ne gelir ki?" diye cevap verdi. "Söyle bana! Oğlumun evini terk etmesi çok mu hoşuma gitti sanıyorsun? Bundan benim bir kazancım mı var? Sen de!"

"Mektup yaz ona," diye zorladı Miron. Ellerinin altından hendeğe yuvarlanan minik toprak parçaları o konuştukça, sanki ona tempo tutuyordu.

"Son defa söyle ona."

'"Ötekinden bir çocuğu var..."

Miron mosmor kesilerek bağırdı:

"Bundan da olur çocuğu! Bir insana böyle bir davranış reva mıdır? Ha? Zaten canına kıymaya kalkıştı, sakatladı kendini... Onu mezara mı sürüklemek istiyorsun? Ah, Gregor'un yüreği... Gregor'un yüreği..." Miron bir eliyle Panteley'in paltosunun eteğinden çekiştirip, öteki eliyle kendi göğsünü tırmalayarak hırlar gibi konuştu:

"Ondaki yürek, canavar yüreği mi?"

Panteley hırıltılı hırıltılı soluyarak başını öteye çevirdi.

"Kadın kendisini Gregor'a adamış. Onsuz yaşam tanımıyor. Senin yanında köle mi bu kadın?"

"O bizim kendi kızımızdan daha azizdir bize! Ağzından çıkanı kulağın duysun!" diye bağıran Panteley hendeğin kenarından kalktı.

Birbirlerine başkaca tek kelime söylemeden, allahaısmarladık bile demeden ayrılıp, ayrı ayrı yönlere yürüdüler.

XVIII

YAŞAM ana yatağından çıktı mı, birçok kollara ayrılır. Aldatıcı, dolambaçlı gidişi içinde bir daha hangi yatağa yerleşeceğini önceden kestirmek güçtür. Bugün kumlu bir yatak üzerinde, dibi görünecek kadar sığ, minicik bir dere halinde akar, yarın kabarır, yatağını doldurur.

Natalya birdenbire Yagodnoye'ye gidip Aksinya'yla konuşmaya, Gregor'u geri vermesi için ona yalvarmaya karar verdi. Her nedense sanki her şey Aksinya'ya bağlıymış gibi geliyordu Natalya'ya. Aksinya'dan rica eder etmez sanki Gregor ve Gregor'la birlikte mutluluğu geri gelecekti. Bunun mümkün olup olmadığını ya da Aksinya'nın, onun bu acayip isteğini nasıl karşılayacağını hiç düşünmedi. Bilinçaltı dürtülerin etkisiyle kararını elden geldiği kadar çabuk uygulama çarelerini aradı.

O ayın sonunda Gregor'dan bir mektup geldi. Annesiyle babasına bazı haberleri verdikten sonra Natalya'ya da selamlarını gönderiyordu. Gregor'u buna iten sebep her ne olursa olsun, onun bu davranışı, Natalya'ya aradığı ve beklediği cesareti vermeye yetti, kadın hemen ertesi pazar Yagodnoye'ye gitmeye hazırlandı.

Kırık ayna parçasında yüzünü dikkatle gözden geçirmekte olan Natalya'yı süzen Dunya, "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Annemle babamı göreceğim," diye yalan atan Natalya, utandırılmak gibi büyük bir tehlikeyi, müthiş bir manevi imtihanı göze almakta olduğunu ilk kez o anda kavrayarak kızardı.

Darya, "Bir akşamcık da benimle beraber çıksan," dedi. "Hadi bu akşam benimle gel, ne olur?"

"Gelebileceğimi sanmıyorum."

"Manastır rahibesi sen de! Ancak kocalarımız uzaktayken sıra bize geliyor halbuki," diye bir göz kırptı Darya ve yeni, açık mavi etekliğinin işlemeli kenarlarını okşadı. Piyotr gideli beri Darya adamakıllı değişmişti. Bakışlarında, yürüyüşünde bir huzursuzluk seziliyordu. Pazar günleri eskisinden daha çok süsleniyordu. Akşamları geç vakit eve döner, gözleri çakmak çakmak, sinirli bir tavırla Natalya'ya yakınırdı:

"Korkunç bir şey bu, korkunç! Ne kadar işe yarar Kazak varsa, hepsini aldılar, yalnız çocuklarla ihtiyarları bıraktılar köyde!"

"Bundan sana ne?"

"Akşam vakti şöyle şakalaşacak tek kul kalmadı, baksana. Ah, bir kerecik tek başıma gidebilseydim değirmene. Burada kayınbabamızın yanındayken eğlenemiyor insan." Sonra alaycı bir içtenlikle sorardı Natalya'ya:

"Sen nasıl dayanabiliyorsun buna şekerim; bu kadar uzun zaman erkeksiz kalmaya?"

Natalya pancar gibi kızarırdı:

"Ayıp sana! Hiç vicdan denilen şey yok mu sende?"

"Sen hiç istek duymuyor musun?"

"Sen duyuyorsun anlaşılan!"

"Tabii duyuyorum!" Darya kızarır, bir kahkaha atar, yay gibi kaşları titrerdi.

"Neden saklayayım? Hemen şu anda elime geçse, bir ihtiyarı bile baştan çıkarabilirim! Düşünsene tam iki ay oldu Piyotr gideli."

"Sonra pişman olacaksın ama Darya."

"Hadi oradan, namuslu kocakarı. Biz yere bakanların ne mal olduğunu biliriz! Hiç kabul etmezsiniz ama..."

"Kabul edeceğim bir şey yok benim."

Darya ona göz ucuyla, eğlenerek bakar, minicik dişleriyle dudaklarını ısırırdı.

"Geçen gün Timofey Manitsev, hani şu atamanın oğlu, yanıma oturdu. Önce çekindiğini fark ettim. Sonra usulca elini kolumun altına kaydırdı; titriyordu eli. Hiç sesimi çıkarmadan bekledim. Ama kafam kızmaya başlamıştı. Bari yetişkin bir delikanlı olsa, bacaksızın biri halbuki. Daha on altısında ya var ya yok. Ben ağzımı açmadan oturdum, o da elledi, sonra kulağıma, 'Hadi gel bizim sundurmaya gidelim,' dedi. İşte o zaman açtım ağzımı yumdum gözümü!"

Darya şuh bir kahkaha atar, kaşları titrer, gözlerinin içi gülerdi.

"Ona öyle bir veriştirdim ki! Fırladım ayağa, 'Vay seni falancanın filancası! Seni kılkuyruk, seni sıska boyunlu enik! Beni böyle kandırabileceğini mi sanıyorsun sen? Yatağını en son ne zaman ıslattın, ha?' Öyle güzel konuştum ki onunla."

Darya'nın Natalya'ya davranışları son zamanlarda değişmiş, ilişkileri sade, dostça bir gelişme göstermişti. Darya'nın kendinden küçük olan kadına duyduğu nefret gitmiş ve birbirinden her bakımdan ayrı yaradılıştaki bu iki insan zırıltısız dırıltısız geçinir hale gelmişlerdi.

Natalya giyindi kuşandı ve evden çıktı. Darya peşinden gidip onu merdiven başında yakaladı.

"Bu gece bana kapıyı açarsın değil mi?" diye sordu Natalya'ya.

"Bu geceyi annemle babamın yanında geçirmek niyetindeyim."

Darya düşünceli bir tavırla burnunu tarağının ucuyla kaşıdı ve başını sarstı.

"Eh, öyle olsun. Dunya'ya açtırmak istemedim, ama anlaşılan ona söylemek zorunda kalacağım."

Natalya, İlyiniçna'ya, annesiyle babasını ziyarete gideceğini söyledi ve sokağa çıktı. Meydan yerinde kurulan pazardan ayrılan arabalar tangır tungur geçiyor, insanlar kiliseden çıkıyordu. Natalya bir yan sokağa saptı, tepeyi acele acele çıktı. Tepenin üstüne varınca durdu, başını çevirip geriye baktı. Köy bir ışık seli içinde yıkanıyor, beyaz badanalı evler akkor gibi parlıyor, değirmenin dik çatısını örten sacları, ergimiş külçe gibi ışıldatıyordu güneş.

XIX

SAVAŞ, Yagodnoye'nin erkeklerini de almıştı. Venyamin ile Tikon askere gitmiş, malikâne eskisinden de uyuşuk, can sıkıcı, issız bir havaya bürünmüştü. General'e, Venyamin'in yerini alan Aksinya hizmet ediyordu. Öte yandan bütün mutfak işleriyle, kümes hayvanlarının bakımı Lukerya'nın üzerine kalmıştı. İhtiyar Saşka atlara bakıyor, meyve bahçesiyle uğraşıyordu. Malikânede bir tanecik yeni sima vardı, o da arabacı olarak tutulan Nikitiç adlı yaşlıca Kazak.

Bu yıl ihtiyar Listnitski daha az ekin ekmiş, ordu birlikleri için atlarından yirmisini vermiş, malikânenin ihtiyaçları için sadece üç dört tane at bırakmıştı. Vaktini toy vurmak, borzoylarını alıp ava çıkmakla geçiriyordu.

Aksinya, Gregor'dan uzun aralıklarla birkaç tane kısacık mektup almıştı. Gregor mektuplarında şimdilik iyi olduğunu, kendini askerliğin çarkına kaptırdığını bildiriyor, daha güçlendiğini söylüyor, ama manevi zayıflığından hiç söz etmiyordu; askerliği güç ve sıkıcı bulduğuna ilişkin tek kelime yoktu mektuplarında. Ama yine de bu mektuplarda, sanki zorla, kendisini buna mecbur hissettiği için yazmış gibi soğuk bir eda vardı ve mektuplardan yalnız birinde şöyle diyordu:

"Bütün ömrüm cephede geçiyor; dövüşmekten, ölümü sırtımda taşımaktan gına geldi." Her mektubunda kızını soruyor, Aksinya'nın, mektuplarında kendisine kızından söz etmesini istiyordu.

Görünüşe göre Aksinya bu ayrılığa metanetle dayanıyordu. Gregor'a olan bütün aşkını şimdi kızına veriyordu; bu sevgi, çocuğunun Gregor'dan olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra özellikle artmıştı. Yaşam, kızın Gregor'dan olduğunu reddedilmez biçimde kanıtlıyordu. Koyu kumral saçları uzadıkça buklelenmiş, kapkara olmuştu; gözlerinin rengi değişmiş, koyu bir pırıltı kazanmış, hafiften çekikleşmişti. Her geçen gün biraz daha babasına benziyordu; gülümseyişi bile Gregor'un gülümseyişiydi. Çocuğun Gregor'dan olduğuna en ufak kuşkusu kalmamıştı; kızına duyduğu sevgi iyiden iyiye derinleşmişti. Artık eskisi gibi kızının yüzünde, nefret ettiği Stepan'ın yüz çizgileriyle bir benzerlik bulunduğu düşüncesine kapılıp da beşiğin yanından irkilerek ayrıldığı hiç olmuyordu Aksinya'nın.

Ne var ki günler geçiyor ve her geçen günün sonunda karmakarışık, yakıcı bir duygu Aksinya'nın göğsüne çörekleniyordu. Sevgilisinin hayatı için duyduğu kaygı, sivri bir iğne gibi beyninin içini oyuyor, bu korku Aksinya'yı gece gündüz bırakmıyordu. İş saatleri içinde bastırılan bu duygu, geceleri bütün barajları yıkıyor ve Aksinya hıçkırıklarıyla çocuğu uyandırmamak için elini ısırarak, kıvrana kıvrana, sessiz gözyaşları döküyor, kafasının içindeki acıyı, bedeninde duyduğu acıyla dindirmeye çalışıyordu. Yüzünü gözünü bebeğe sürerek ağlar, "Bu Grişa'nın çocuğu, onun da şimdi yüreğinden geçirmesi gerekir; onun için nasıl yandığımı bilmesi gerekir," diye çocuksu bir saflık içinde gözyaşlarının bir kısmıyla bebeğin zıbınlarını ıslatırdı.

Böyle gecelerin sabahında, kıyasıya sopa yemiş gibi kalkardı yataktan. Bütün vücudu kırılır, minik gümüş çekiçler aralıksız bir şekilde damarlarını tokmaklar, dudaklarının kenarlarında kederli bir ifade kıvrılırdı. İşte bu acılı geceler Aksinya'yı çökertti.

Bir pazar günü efendisine kahvaltısını vermiş, merdiven başında dikiliyorken, avlu kapısına bir kadının yaklaştığını gördü. Kadının beyaz yazması altındaki gözleri Aksinya'ya tanıdık geldi. Kadın kapıyı açıp avluya girdi. Natalya'yı tanıyınca sapsarı kesildi Aksinya. Ağır ağır gidip onu karşıladı. Natalya'nın pabuçları kalın bir toz tabakasının altında görünmez olmuştu. Ağır işten kabalaşmış ellerini cansız bir şekilde iki yanına sarkıtarak duran Natalya, derin derin soluyarak yaralı boynunu dikmeye çalıştı, ama başaramadı ve âdeta yan yan bakarak, kurumuş dilini dudaklarında gezdirdi, "Seni görmeye geldim, Aksinya," dedi.

Aksinya göz ucuyla acele acele evin pencerelerine baktı ve sesini çıkarmadan öne düşüp Natalya'yı kendi odasına götürdü. Natalya onun ardı sıra yürüdü. Aksinya'nın eteklerinin hışırtısı Natalya'nın uğulduyan kulaklarına bir gürültü gibi geldi. Bir sürü başka düşüncelerin yanı sıra, "Kulaklarıma bir şey oldu, herhalde sıcaktandır," düşüncesi de beynini tırmaladı.

Aksinya kapıyı kapadı, ellerini önlüğünün altına sokarak odanın ortasında dikildi ve duruma hâkim oldu.

"Niye geldin buraya?" diye âdeta fısıldar gibi, usulca sordu.

Natalya gözlerini ağır ağır odada dolaştırırken, "Çok susadım," dedi.

Aksinya oralı olmadı. Natalya sesini güçlükle yükselterek konuşmaya başladı:

"Kocamı benden aldın... Gregor'umu geri ver bana. Hayatımı mahvettin! Görüyorsun nasıl..."

"Kocanı istiyorsun ha?"

Aksinya'nın dişleri kenetlendi ve kelimeler ağzından, taş üzerine damlayan iri yağmur taneleri gibi ağır ağır döküldü:

"Demek kocanı istiyorsun? Kimden istiyorsun kocanı? Ne diye geldin? Bunu düşünmekte çok geç kaldın! Çok geç!"

Aksinya iğneleyici bir gülüşle ve salına salına yaklaştı, Natalya'nın burnunun dibine sokuldu. Ateş püsküren gözlerini düşmanının yü-

züne dikerek aşağılarcasına dudaklarını büktü. Gregor'un meşru, ama terk edilmiş karısı, utanç ve çaresizlik altında ezilmiş, perişan duruyordu işte Aksinya'nın önünde. Aksinya'yla Gregor'un arasına giren, onları birbirinden ayıran, Aksinya'nın yüreğine yakıcı ayrılık ateşinin oturmasına neden olan kadın. O ötede kahredici özlemle kıvranırken bu, Natalya denilen bu kadın, hiç kuşkusuz Aksinya'yla alay ederek, o terk edilmiş, bir kenara itilmiş kapatmaya nispet verircesine okşayıp durmuştu Gregor'u.

Aksinya soluyarak, "Demek benden Gregor'u geri istemeye geldin, ha?" dedi. "Seni yılan seni! Gregor'u benden asıl sen aldın önce! Benimle yaşadığını biliyordun. Neden evlendin onunla? Ben sadece erkeğimi geri aldım, o kadar. Benimdir o. Ondan bir de çocuğum var, ama senin..."

Natalya'nın gözlerinin içine kudurmuş bir nefretle bakıyor, ellerini kollarını deli gibi sallıyor, kelimeler ağzından azgın bir sel gibi dökülüyordu.

"Grişa benimdir, kimseye vermem onu! Benimdir o, benim! Duyuyor musun?.. Benim! Çekil gözümün önünden, utanmaz kaltak, karısı değilsin sen onun. Bir yavruyu babasından ayırmak istiyorsun değil mi? Peki neden daha önce gelmedin, ha? Neden daha önce gelmedin?"

Natalya yan yan gidip peykeye çöktü, başını öne eğerek elleriyle yüzünü örttü.

"Öyle bağırıp durma. Sen kocasını terk etmiş bir kadınsın."

"Benim Grişa'dan başka kocam yok. Bu dünyada hiçbir yerde, hiçbir erkek yok benim için Grişa'dan başka." Aksinya içinde kabaran, bir türlü boşalmayan öfkeyle Natalya'nın yazmasının altından çıkan kapkara saçlarına dikti gözlerini.

"Grişa sana muhtaç mı?" diye sordu. "Şu çarpık boynuna bak hele! Seni ister mi sanıyorsun? Sen daha sağlamken bıraktı gitti seni, kalkıp da bu halinle mi isteyecek? Bırakmam ben Grişa'yı! Bütün diyeceğim bu kadar. Haydi, defol şimdi!"

Aksinya geçmişte çektiği bütün acıların hıncını alırcasına, bir kartal kesilmişti yuvasını savunurken. Hafifçe çarpık boynuna rağmen Natalya'nın eskisi kadar güzel olduğunu görüyordu. Natalya'nın

yanakları, dudakları tazeliğini korumuş, geçen zaman yıpratamamıştı; oysa Aksinya'nın gözlerinin çevresi, yine bu Natalya yüzünden kırışıklarla dolmuştu.

Natalya üzüntüden başı dönerek, gözlerini kaldırdı, "Onu senden istemekle geri alabileceğimi umduğumu mu sanıyorsun?" diye sordu.

Aksinya hızlı hızlı soluyarak, "Öyleyse neden geldin?" diye hırladı.

"Ona duyduğum özlem beni buraya sürükledi."

Aksinya'nın kızı gürültüden uyandı, yatağında kıpırdanmaya, ağlamaya başladı. Annesi çocuğu kucağına alıp yüzü pencereye dönük olarak oturdu. Elleri ayakları tir tir titreyen Natalya bebeğe baktı. Boğazı düğümlenir gibi oldu. Bu minicik yüzden, sorgu dolu bakışlarla Gregor'un gözleri bakıyordu.

Natalya yaşlı gözlerle sallana sallana merdiven başına çıktı. Aksinya onu geçirmedi. Bir iki dakika sonra odaya Saşka girdi.

Natalya'nın kim olduğunu yarı yarıya tahmin ettiği anlaşılan ihtiyar, "Kimdi bu kadın?" diye sordu.

"Bizim köyden birisi."

Natalya dönüşte üç verst kadar yürüdü, sonra bir diken kümesinin dibine çöktü. Çektiği özlemin ağırlığı altında ezilmiş bir halde, hiçbir şey düşünmeksizin olduğu yere uzandı. Bir bebeğin gözlerinden kendisine bakan Gregor'un sıkıntılı, kara gözleri, Natalya'nın gözünün önünden gitmiyordu.

XX

ÇATIŞMA gününün gecesi, Gregor'un belleğinde gözleri kör eden bir sancı kadar canlı kaldı ve bir daha çıkmadı. Şafaktan az önce kendine geldi Gregor; sivri uçlu, biçilmiş ekin sapları arasında dolaştırdı ellerini, beynine çöken şiddetli acıyla inledi. Güçlükle elini kaldırdı, alnına götürdü ve kan pıhtılarından kaskatı olmuş saçlarını elledi. Parmakları yaraya dokununca, akkor halinde, kızgın bir demir değmiş gibi oldu. Dişlerini gıcırdatarak sırtüstü döndü. Tam tepesinde, bir ağacın uçları kırağı tutmuş yaprakları, cam

parçacıkları gibi sallanarak kederli sesler çıkarıyordu. Ağacın kara dalları, gökyüzünün lacivert fonu üzerine keskin çizgilerle izdüşüm veriyor, aralarından yıldızlar pırıldıyordu. Gözlerini kırpmadan bakan Gregor'a yıldızlar, dallarından sarkan mavimsi sarı acayip meyveler gibi geldi.

Başına gelenleri anlayan ve kaçınılmaz bir dehşetin bilincine varan Gregor, dişlerini gıcırdata gıcırdata, dört ayak üzerinde sürünerek uzaklaştı. Acıdan gücü kesildi, yüzükoyun uzandı boylu boyunca. Sanki sonsuzluğa sürükleniyordu Gregor. Başını zorla geriye çevirip baktı; ağaç elli adım kadar ötede simsiyah duruyordu. Tekrar sürünmeye başladı ve bir ara, bir cesedin üzerinden geçerken, dirsekleriyle ölünün çöküк, kaskatı kesilmiş karnına bastı. Kan kaybından dermanı kesilen Gregor, bebek gibi ağlamaya başladı ve bayılmamak için çiy düşmüş otları ağzına alarak çiğnedi. Ters dönmüş bir top mermisi sandığının yanında güçlükle ayağa kalkabildi, uzun bir süre olduğu yerde sallanarak durdu, sonra yürümeye çalıştı. Gücü yerine gelmeye başlamıştı; adımlarını daha sağlam basıyordu şimdi. Büyükayı burcundan kerteriz alarak doğu yönünde ilerlemeye başladı.

Ormanın kenarına vardığında, kendisini uyaran bir sesle olduğu yerde kalakaldı:

"Dur, yoksa ateş ederim!"

Bir toplu tabanca horozunun kalkarken çıkardığı tıkırtıyı duydu, sesin geldiği yana baktı. Adamın biri, bir çam ağacına yaslanmış duruyordu.

"Sen kimsin?" diye sordu; kendi sesi ona başkasının sesiymiş gibi geldi.

"Rus musun? Tanrım! Yaklaş buraya!" diye inleyen adam, çam ağacının dibine kayarak çöktü. Gregor onun yanına gitti.

"Eğil aşağıya!"

"Eğilemem."

"Neden?"

"Eğilirsem düşerim, bir daha da doğrulamam. Başımdan yaralıyım."

"Hangi alaydansın sen?"

"On İkinci Don Kazakları Alayındanım."

"Yardım et bana Kazak!"

Omuzundaki apoletlerden adamın subay olduğunu anlayan Gregor, "Düşerim sonra, komutanım," diye cevap verdi.

"Hiç olmazsa elini uzat bana."

Gregor subayın ayağa kalkmasına yardım etti, birlikte yürüdüler. Ama her adımda, subay biraz daha fazla asılıyordu Gregor'un koluna. Bir kuru dere yatağından çıkarlarken subay, Gregor'u kolundan çekti:

"Bırak beni burada Kazak. Midemden aldım... yarayı... delindi."

Kelebek gözlüğünün ardında donuk donuk bakıyordu subayın gözleri; nefesi ağzından kesik kesik çıkıyordu. Adam bayıldı, ama Gregor düşe kalka sürükledi onu. Subayı iki sefer bıraktı, yürüdü; ama her seferinde yine döndü, kaldırdı adamı ve uykuda gezer gibi, tökezleye sendeleye yoluna devam etti.

Saat on birde rastladıkları bir keşif kolu onları alıp bir sağlık merkezine götürdü.

Gregor hemen ertesi gün sağlık merkezinden sıvıştı. Yola çıkınca da başından sargıları koparıp attı ve rahatlayarak, kana bulanmış sargıları elinde sallaya sallaya yürüdü.

Alay karargâhına varıp komutanının önüne çıktığında, bölük komutanı hayretler içinde kalarak, "Nerden çıktın sen?" diye sordu ona.

"Görevimin başına döndüm komutanım."

Gregor bölük komutanının yanından ayrılınca, takım çavuşunu gördü.

"Atım... doru atım, nerede?" diye sordu çavuşa.

"Atının keyfi yerindedir delikanlı. Avusturyalıların işini bitirir bitirmez yakaladık atını. Peki ama sen nasılsın? Cennete uçasın diye dua ediyorduk senin için."

Gregor acı bir gülümsemeyle, "Acele etmişsiniz," diye cevap verdi.

Alay komutanlığından gelen günlük emrin bir bölümünde şöyle deniyordu:

> "Dokuzuncu Ağır Süvari Alayı Komutanı Yarbay Gustav Grozberg'in hayatını kurtardığı için, On İkinci Don Kazakları Alayından Kazak Gregor Melehov onbaşılığa yükseltilmiş ve 4. sınıf St. George nişanı alması için öneride bulunulmuştur."

İki gün için Kamenka Strumilovo'da geriye alınmış olan Gregor'un bölüğü yeniden cepheye ilerlemek üzere hazırlıklarını tamamlıyordu. Gregor kendi takım arkadaşlarının kaldığı evi buldu, sonra atına bakmaya gitti. Eyer çantasından havlularıyla bazı iç çamaşırları kaybolmuştu.

Mişa Koşevoy suçlu suçlu itiraf etti:

"Gözlerimin önünde çaldırdım Gregor. Burada kalabalık bir piyade birliği konaklamıştı, onlar çaldı."

"Çalsınlar, Allah belalarını versin! Ben yaramı saracak bir bez arıyorum."

"Benim havlumu kullan."

Gregor'la Mişa'nın bulunduğu sundurmaya Uryupin girdi. Sanki Gregor'la aralarında hiç kavga geçmemiş gibi kollarını uzattı.

"Merhaba Melehov! Demek hâlâ yaşıyorsun!"

"Eh işte, yaşıyoruz sayılır."

"Başın kan içinde. Silsene kanlarını!"

"Vakit bulursam sileceğim."

"Bir bakalım da görelim, kafanı ne hale soktuklarını."

Gregor'un kafasını zorla geriye döndürdü ve homurdandı:

"Niye kestirttin saçlarını heriflere be? Ne kılığa girmişsin! Doktorlardan sana yarar gelmez. Ben tımar edeyim seni."

Gregor razı olacak mı diye hiç beklemeden, kütüklüğünden bir fişek çıkardı, fişeğin çekirdeğini koparıp kara barutu avucuna döktü.

"Mişa, bana biraz örümcek ağı bul."

Koşevoy, çatı kirişinden sarkan bir örümcek ağını kılıcının ucuyla indirip Uryupin'e verdi. Uryupin yerden bir parça toprak kazdı, toprağı örümcek ağı ve barutla karıştırıp dişlerinin arasında iyice ezdi, macun haline getirdiği bu yapışkan maddeyi kanayan yaranın üzerine sıvadı ve gülümsedi:

"Üç güne kalmaz eskisinden sağlam olursun," dedi. "Bak gördün mü ben seni iyi ediyorum; bir de sen beni öldürmeye kalkmıştın."

"Beni iyi etmeye çalıştığın için sana teşekkür ederim, ama eğer seni öldürseydim vicdanımı bir günahtan daha temizlemiş olacaktım."

"Sen ne dürüst insansın be delikanlı!"

"Belki. Kafamın hali nasıl?"

"Bir santim derinliğinde bir kesik var. Onları unutmamana yardım eder."

"Zor unuturum onları."

"İstesen de unutamazsın zaten; Avusturyalılar kılıçlarını iyi bileyemiyor, o yüzden ömrünün sonuna kadar taşıyacaksın bu yara izini."

Koşevoy gülümseyerek, "Şansın varmış Gregor," dedi. "Herif yatık sallamış kılıcı, yoksa el topraklarında gömülüp gidecektin."

"Kasketimi ne yapacağım şimdi ben?"

Yırtılmış, kan içindeki kasketini şaşkın şaşkın elinde evirip çeviriyordu Gregor.

"At gitsin, köpekler yer."

Evin kapısından, "Karavana geldi çocuklar. Hadi gelin alın karavanalarınızı!" diye bir ses duyuldu.

Kazaklar sundurmadan çıktı. Gregor'un atı, sahibinin ardından gözlerinin akını devire devire kişnedi.

Koşevoy başıyla atı işaret ederek, "Senin arkandan çok hasret çekti," dedi. "Şaşırttı beni, hiç yem yemedi, hep inledi durdu."

Gregor boğuk bir sesle, "Yerde sürünürken hep onu çağırdım," dedi. "Beni bırakmayacağından emindim; yabancıların onu kolay kolay ele geçiremeyeceğini biliyordum."

"Haklısın. Ancak kementle tutabildik onu."

"İyi attır o. Ağabeyimin atıdır; Piyotr'un." Gregor gözlerine dolan yaşları saklamak için sırtını çevirdi.

Eve girdiler. Yegor Zarkov ön odada şilte döşeli bir somyaya uzanmış uyuyordu. Tarif edilemez bir karışıklık, ev sahiplerinin orasını nasıl bir acele içinde terk ettiklerine sessiz sessiz tanıklık ediyordu. Kırık çanak çömlek parçaları, yırtık pırtık bezler, çocuk oyuncakları, eski pabuçlar, yerlere saçılmış unlar döşemenin üzerinde karmakarışık yayılmıştı.

Yemelyan Groşev ile Prohor Zikov odanın ortasında ufak bir yeri süpürüp çökmüş, karavanalarını yiyordu. Gregor'u görünce, Prohor'un dana bakışlı gözleri yuvalarından uğradı.

"Grişa! Nereden çıktın?"

"Öbür dünyadan!"

"Koş git, karavana al. Aptal aptal bakma öyle!" diye bağırdı Uryupin.

"Şimdi gelirim. Mutfak hemen köşede."

Prohor ağzındaki lokmayı çiğneye çiğneye kapıya koştu. Gregor yorgun argın, onun kalktığı yere oturdu. Suçlu suçlu gülümseyerek, "En son ne zaman yemek yediğimi hatırlamıyorum," dedi.

Üçüncü Kolordu Birlikleri kasabadan geçiyordu. Daracık sokaklar piyadelerle yük katarları ve süvarilerle dolmuş, yol kavşakları tıkanmıştı; gidip gelenlerin gürültüsü kapalı kapıların ardından bile duyuluyordu. Prohor bir tas çorba ve bir sahan sığır etiyle çarçabuk döndü.

"Karavanayı nereye boşaltayım?"

Groşev ne işe yaradığını bilmeden, oracıkta atılmış duran bir lazımlığı aldı, "Al sana bir tas," dedi, "bak, kulpu da var."

Prohor suratını buruşturarak, "Senin tasın pis kokuyor be," dedi.

"Boş ver. Boşalt sen, sonra paylaşırız."

Zikov elindekini tasın içine boca etti, kopkoyu un çorbası lök gibi düştü tasa ve üzerinden sarı yağlar kenara doğru süzüldü. Hep beraber hem yediler, hem konuştular.

Prohor pantolonunun şeridi üzerindeki bir yağ lekesini tükürükle temizlemeye uğraşırken, "Bitişik evde, koşulu dağ topçusu taburunun bir bataryası konaklıyor," dedi. "Atlarını besiye çekiyorlar burada. Erbaşları gazetede okumuş, Almanları müttefikleri yalnız bırakıyormuş."

Uryupin ağzı dolu dolu, "Sen bu sabah burada olacaktın Melehov," diye homurdandı. "Tümen komutanı kendisi gelip teşekkürlerini bildirdi. Bizi teftiş ettikten sonra da Macar süvarilerini tepeleyip bataryaları kurtardığımız için teşekkür etti. 'Kazaklar, çar ve vatan sizi unutmayacaktır,'" dedi.

Uryupin konuşurken dışarıdan bir silah sesi duyuldu, arkasından bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Kazaklar kaşıklarını bıraktıkları gibi dışarı fırladı. Tepelerinde bir uçak gözdağı verircesine daireler çiziyordu.

Uryupin haykırdı:

"Çitin dibine yatın. Biraz sonra bomba atacak. Bitişik evde bir batarya konaklıyor." Sonra ekledi bağırarak:

"Birisi koşup Yegor'u kaldırsın uykudan. Şilteyi rahat buldu, geberip gidecek üzerinde!"

"Tüfekleri getirin."

Uryupin dikkatle nişan alarak basamakların üzerinden ateş etti uçağa.

Askerler, her nedense başlarını öne eğerek koşuyordu sokaklarda. Bitişik avludan kişnemeler ve sert bir komut duyuldu. Gregor çitin üzerinden baktı; topçular bir topun tekerlerine asılmış acele ederek sundurmaya sokmaya çalışıyordu. Gözlerini kısıp parlak mavi göğe çeviren Gregor, kükreyerek kayan kuşa baktı. O sırada uçaktan, güneş ışığında pırıl pırıl parlayan bir şey düştü.

Müthiş bir gümbürtü evle birlikte, merdivenlere toplanmış Kazakları yerlerinden hoplattı; bitişik avluda can çekişen bir atın kişnemesi yükseldi. Keskin kokulu bir barut dumanı çitten beri yana sürüklendi.

Merdivenlerden aşağı koşarak inen Uryupin, "Yere yatın," diye bağırdı. Gregor onun ardı sıra fırladı, ikisi birlikte çitin kazıkları dibine boylu boyunca attılar kendilerini. Dönen uçağın kanatlarından biri ışıldadı. Sokaktan düzensiz silah sesleri geliyordu. Gregor tam silahının namlusuna yeni bir mermi sürmeye hazırlandığı sırada, ikinci bir gümbürtü onu kaldırıp çitten altı adım öteye fırlattı. Kocaman bir kesek hızla kafasına çarptı, gözlerinin içi toz toprak doldu.

Uryupin onu tutup ayağa kaldırdı. Sol gözü fena halde acıyan Gregor önünü göremez oldu. Sağ gözünü güçlükle açınca, evin yarısının yıkılmış olduğunu gördü; şekilsiz bir tepe halinde yığılmış tuğlaların üzerinde pembe bir toz bulutu yükseliyordu.

Gregor durmuş eve bakarken, basamakların altından Yegor Zarkov sürüne sürüne dışarı çıktı. Adamın yüzü somut bir çığlıktı âdeta; yuvalarından uğramış gözlerinden kanlı yaşlar sel gibi iniyordu. Başı omuzlarının arasına gömülmüş bir vaziyette, simsiyah dudaklarını açmadan çığlıklar atarak, dirseklerinin üzerinde dışarıya doğru çekti kendini.

Arkasından sadece bir deri parçasıyla, yanmış pantolonunun bir şeridinin tuttuğu, kalçasından kopmuş tek bacağı sürükleniyordu; öteki bacağından hiçbir eser kalmamıştı. Dudaklarından ince, bebek sesini andıran bir çığlıkla, dirseklerinin üzerinde sürüne sürüne ileri geldi. Sonra çığlığı kesildi, yana devrildi. Yegor yüzünü, tuğla parçaları ve gübreyle örtülü katı, zalim kara toprağa dayadı. Hiç kimse onun yanına varmaya davranmadı.

Eliyle hâlâ sol gözünü tutmakta olan Gregor, "Kaldırsanıza onu!" diye haykırdı.

Piyadeler avluya koşarak girdi; avlu kapısının önünde muhabere-cileri taşıyan iki tekerlekli bir araba durdu.

Yanlarından dörtnala geçen bir subay, "Yolunuza devam edin!" diye bağırdı onlara. "Ağzınızı açıp durmayın orada öyle!"

İki kadınla, uzun siyah bir palto giymiş ihtiyar bir adam yanlarına yaklaştı. Zarkov'un çevresinde çabucak ufak bir kalabalık toplandı. Kalabalığı yara yara yaklaşan Gregor, onun hâlâ nefes aldığını, bir şeyler mırıldandığını ve zangır zangır titremekte olduğunu gördü. Ölüm sarılığı gelen alnında iri iri ter taneleri belirmişti Zarkov'un.

"Kaldırın onu! Siz insan mısınız yoksa iblis mi?"

Uzun boylu bir piyade neferi, "Ne havlıyorsun be?" diye hırladı.

"Kaldırın, kaldırın deyip duruyorsun! Kaldırıp da nereye götüreceğiz? Ölüyor, görmüyor musun?"

"İki bacağı da gitmiş!"

"Şu kana bak!"

"Sedyeciler nerede yahu?"

"Onların ne yararı olur ki?"

"Kendisini kaybetmemiş daha."

Uryupin arkadan Gregor'un omuzuna dokundu. "Sakın kıpırdatmayın onu," diye fısıldadı. "Gel bu yana da buradan bak."

Gregor'u kolundan tutup çekti, kalabalığı iterek yana açtı. Gregor bir kere bakabildi, sonra başını omuzlarının arasına çekip sırtını kamburlaştırarak geri döndü. Zarkov'un karnının altında pembe, mavimsi bağırsakları yere dökülmüş tütüyordu. Karmakarışık yığın, toprağın üzerinde kıvıl kıvıl oynuyor, Kasılıp açılıyordu. Bağırsakların yanında, ölüm halindeki adamın eli toprağı tırmalıyordu.

Kalabalıktan birisi, "Yüzünü örtün bari," dedi.

Zarkov birdenbire ellerinin üzerinde vücudunun üst tarafını kaldırdı, başını geriye, kürek kemiklerine değecek kadar geriye attı ve boğuk, insan sesine benzemeyen bir sesle bağırdı:

"Kardeşler, öldürün beni... Kardeşler!.. Neden durup bakıyorsunuz?.. Ah!.. Ah!.. Kardeşler, öldürün beni!"

XXI

VAGON hafif hafif sallanıyor, trenin tekerlekleri uyuşuk bir ninni söylüyordu. Gemici fenerinden sapsarı bir ışık dökülüyordu. Boylu boyunca uzanmak, çizmeleri çıkarıp ayakları özgürlüğüne kavuşturmak, hiçbir sorumluluk duymaksızın, can tehlikesi olmadığını ve ölümün çok uzaklarda kaldığını bilerek yatmak ne güzel şeydi. Özellikle, tekerleklerin tekdüze gevezeliklerini dinlemek çok tatlıydı, zira tekerleklerin her dönüşünde, lokomotifin ileri doğru her atılışında cephe geride, daha geride kalıyordu. Ve Gregor yattığı yerde işte bu sesleri dinliyordu; çıplak ayaklarının parmaklarını oynatarak uzandığı serin, tertemiz çarşafın üzerinde bütün vücuduyla haz duyuyordu. Büründüğü pis deriyi atmış, lekesiz, tertemiz bir halde yepyeni bir yaşama başlıyordu sanki.

Dingin ve sessiz sevincini bozan biricik şey sol gözündeki sancıydı. Bu sancı ara sıra kesiliyor, sonra yeniden başlayıp sargılar altındaki gözünü yakarak, Gregor'u elinde olmaksızın ağlatıyordu. Sahra hastanesinde genç bir Yahudi doktor gözünü muayene etmiş ve "Cephe gerisine gitmen gerek. Gözünün durumu berbat," demişti.

"Gözümü kaybedecek miyim doktor?"

Gregor'un sesindeki apaçık korku ifadesini fark eden doktor, "Ne diye böyle şeyler getiriyorsun aklına?" demişti. "Yalnız gözünün esaslı bir bakım görmesi gerekiyor; belki bir ameliyat da gerekecektir. Seni Petrograd'a veya Moskova'ya yollarız. Korkma, gözün iyileşecek." Gregor'un omzunu tapışlamış, sonra onu nazik bir şekilde dışarıya, koridora çıkarmış, geri dönüp ameliyata girmek için kollarını sıvamaya başlamıştı.

Gregor uzun bir süre orada burada sürüklendikten sonra nihayet kendini bir hastane treninde buldu. Yattığı yerde günlerce mübarek barışın tadını çıkardı. Hurdası çıkmış lokomotif upuzun katarı çekebilmek için bütün gücünü harcadı. Sonunda Moskova'ya yaklaştılar ve gece yarısı şehre girdiler. Ağır yaralılar sedyeyle indirildi; yürüyebilecek durumda olanlar peronda toplandı. Hastalarla birlikte gelen doktor, Gregor'un adını okudu, onu bir hemşireye teslim etti ve gidecekleri yeri söyledi.

"Bagajınız yanınızda mı?"

"Kazak'ın ne bagajı olacak ki? Bir kaput, bir de sırt çantası işte, hepsi o kadar."

"Beni izleyin."

Hemşire eteklerini hışırdata hışırdata öne düştü, istasyondan çıktılar. Gregor onun ardı sıra kararsız adımlarla yürüyordu. Bir araba tuttular. Koca şehrin uğultusu, tramvayların çan sesleri, elektrik lambalarının mavimtırak ışıkları Gregor'un üzerinde ezici bir etki yarattı. Arabanın koltuğunda geriye yaslandı, kalabalık caddeleri merakla seyre koyuldu; yanında bir kadın vücudunun heyecan verici sıcaklığını duymak onu bir tuhaf etti. Moskova'ya güz gelmişti. Bulvarlar boyunca ağaçların yaprakları ışıkların altında sarı sarı parlıyor, gecenin nefesinde kış soğuğu duyuluyor, kaldırımlar parlıyor, yukarıda, cam gibi duru ve soğuk sonbahar göğünde yıldızlar iri iri ışıldıyordu. Şehrin merkezinden bir yan sokağa saptılar. Atın toynakları parke taşların üzerinde tok sesler çıkarıyordu; uzun, mavi paltosunun içinde, yüksek sürücü yerinde oturan arabacı eğilip dizginlerin ucuyla atlara vurdu. Uzaktan uzağa tren düdükleri duyuluyordu. Gregor, yüreğini buran sıla hasretiyle, 'Belki de şu anda bir tren Don'a hareket ediyordur,' diye düşündü. Hemşire, "Uykunuz mu geldi?" diye sordu.

"Hayır."

"Birazdan varırız."

Bir demir parmaklığın gerisindeki ufak bir gölcüğün suları yağlı yağlı pırıldıyordu; Gregor'un gözüne parmaklıklı bir iskele ve iskeleye bağlı bir tekne ilişti. Havada rutubet kokusu vardı.

Gregor, 'Burada suları bile demir parmaklıklar arkasına hapsetmişler, bizim Don'a hiç benzemiyor,' diye aklından geçirdi. Arabanın lastikli tekerlekleri altında yapraklar hışır hışır etti.

Üç katlı bir binanın önünde durdular. Gregor arabadan aşağı atladı.

Hemşire ona doğru eğilerek, "Elinizi verin bana," dedi. Gregor onun ufacık, yumuşak elini tutup inmesine yardım etti.

Hemşire kapının zilini çalarken, "Asker teri kokuyorsunuz," dedi gülümseyerek.

"Bizim gibi siz de orada bir süre kalsaydınız herhalde başka türlü kokardınız hemşire hanım," diye cevap verdi Gregor, öfkesini belli etmemeye çalışarak.

Kapıyı bir kapıcı açtı. Yaldızlı parmaklıkları olan bir merdivenden birinci kata çıktılar. Gregor yuvarlak bir masanın başına oturdu, o sırada hemşire, beyaz önlüklü bir kadınla fısıl fısıl bir şeyler konuştu.

Upuzun, dar koridorun iki yanına sıralanmış kapılardan, çeşitli renklerde gözlükler takmış suratlar uzandı dışarıya.

Birkaç dakika sonra, yine beyaz elbise giymiş bir hastane hademesi Gregor'u alıp hamama götürdü.

"Soyun!"

"Neden?"

"Yıkanacaksın."

Gregor bir yandan soyunur, bir yandan da pencereleri buzlu camlarla kaplı hamama hayretle göz gezdirirken, hademe banyoyu suyla doldurdu, ısısını ölçtü ve Gregor'a içine girmesini söyledi.

Gregor esmer bacağını banyoya sokmak için kaldırırken, "Bu tekne bana küçük," diye homurdandı.

Hademe onun iyice yıkanıp temizlenmesine yardım etti, sonra bir havlu, iç çamaşırı, bir çift terlik ve kemeri de olan gri bir sabahlık verdi.

Gregor şaşırarak, "Ya elbiselerim ne olacak?" diye sordu.

"Burada bunları giyeceksin. Taburcu olduğun vakit elbiselerini verecekler sana."

Bir boy aynasının önünden geçerken Gregor kendini tanıyamadı. Uzun boyu, yağız yüzü, yanaklarında pençe pençe kırmızılıklar,

uzamış tıraşı ve sargıların altında kalan siyah saçlarıyla bu sabahlık içinde, eski Gregor Melehov'u çok uzaktan andırıyordu. Yorgun bir gülümsemeyle, 'Gençleşmişim,' diye düşündü.

Hademe, "Altıncı koğuş, sağdan üçüncü kapı," dedi ona.

Gregor bembeyaz duvarlı koca koğuşa girerken, temiz kılıklı, siyah gözlük takan bir papaz yatağında yarım doğruldu.

Gregor'a bir iskemle gösterip tatlı bir dille, "Ah, yeni bir komşu mu geldi?" dedi. "Sizinle tanıştığıma çok sevindim, birbirimize arkadaşlık ederiz. Ben Zaraisk'denim."

Birkaç dakika sonra şişman, ablak suratlı bir hemşire kapıyı açtı.

Göğüsten gelen alçak bir sesle, "Melehov, gözüne bir bakmak istiyoruz," dedi ve Gregor'un çıkması için kenara çekildi.

XXII

ORDU komutanlığı, düşman hatlarını yarıp gerilerinden baskınlar yaparak, düşmanın ulaşım yollarını kesmek ve kuvvetlerini dağıtmak amacıyla, güneydoğu cephesinde büyük bir süvari taarruzuna girişmeye karar verdi. Komutanlık bir taarruz planına bel bağlayarak bölgeye büyük süvari kuvvetleri yığdı; Yevgeni Listnitski'nin alayı da bunların arasındaydı. Taarruz 28 Ağustosta başlayacakken, sağanak halinde yağan yağmur yüzünden ertesi güne bırakıldı.

Sabahın erken saatlerinde taarruza hazırlanmak üzere tümen araziye yayıldı.

Sekiz verst kadar ileride, piyadeler düşman ateşini kendi üzerlerine çekmek için sağ kanattan bir şaşırtma taarruzuna girişti. Yine düşmanı yanıltacak yönlerde, bir süvari tümeninin bazı birlikleri de harekete geçirildi.

Listnitski'nin alayının önünde düşmandan eser görülmüyordu. Bir verst kadar ileride terk edilmiş düşman siperlerini, onların ardından da sabahın mavimtırak sisi içinde dalgalanan çavdar tarlalarını görüyordu Yevgeni. Düşman herhalde taarruz hazırlıklarını öğrenmiş ve hücuma geçecek birlikleri biçmek için sadece makineli tüfek yuvalarını bırakarak, altı verst kadar geriye çekilmiş olmalıydı.

Kalın yağmur bulutlarının ardından güneş yükseliyordu. Bütün vadi açık sarı bir sisle örtülmüştü. Taarruza başlama emri geldi, alaylar ilerlemeye başladı. Binlerce atın toynaklarından çıkan gürültü sanki yeraltından geliyormuş hissi veriyordu. Listnitski atının dörtnala kalkmasına engel olmak için dizginleri kasıyordu. Bir verst kadar ilerlenildi ve taarruz kuvvetlerinin ön hatları ekin tarlalarına iyice yaklaştı. İnsanın belini aşan ve aralarında ayrıkotlarıyla daha başka yabani otlar bitmiş ekinler süvarilerin ilerleyişini son derece güçleştiriyordu. Önlerinde çavdar başakları hâlâ dalgalanıyor, arkalarında ise atların toynakları altında ezilip dümdüz edilmiş tarlalar uzanıyordu. Böylece dört verst kadar gittikten sonra atlar terlemeye, tökezlemeye başladı, ama düşman hâlâ görünürlerde yoktu. Listnitski bölük komutanına baktı; adamın yüzünde müthiş bir umutsuzluk ifadesi vardı.

Altı verstlik bu son derece zorlu yürüyüş atların bütün gücünü tüketti; bazıları yere çöktü, en güçlü olanlar bile tökezlemeye başladı ve hayvanlar yola devam edebilmek için son güçlerini harcadı. İşte bu sırada Avusturyalıların makineli tüfekleri kurşun yağdırmaya başladı. Piyade tüfekleri yaylım ateşi açıyordu. Kahredici yaylım ön safları biçti, ilk bozulup yüz geri eden birlik bir mızraklı süvari alayı oldu; bir Kazak alayı ise dağıldı. Yağmur gibi yağan makineli tüfek mermileri altında paniğe kapılmış kaçıyorlardı doludizgin. Yüksek Komuta Heyetinin canice ihmalciliği yüzünden bu olağanüstü genişlikteki taarruz tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Bazı alaylar askerlerinin ve atlarının yarısını kaybetti. Yalnız Listnitski'nin alayından dört yüz Kazak ile on altı subay öldü ya da yaralandı.

Listnitski'nin atı vurulup düştü, kendisi de başıyla bacağından yaralandı. Bir başçavuş atından atlayıp onu kaldırdığı gibi eyerinin ön hanesine yerleştirdi ve dörtnala geriye kaçırdı.

Tümen kurmay başkanı, Kurmay Albay Golovaçev hücum sırasında bir sürü fotoğraf çekmişti. Yenilgiden sonra bu fotoğrafları bazı subaylara göstermeye kalktı. Yaralı bir teğmen, albayın suratına bir yumruk indirdi, sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bunun üzerine Kazaklar Albay Golovaçev'in üzerine atılıp adamı paraladı ve bir süre cesediyle oynadıktan sonra kaldırıp yol kenarın-

daki bir hendeğin çamurları içine fırlattı. Parlak bir onursuzluğun zirvesine ulaşan bu taarruz da işte böyle sona erdi.

Yevgeni, Varşova'daki bir hastaneden babasına, hava değişimi aldığını, Yagodnoye'ye geleceğini bildirdi. İhtiyar odasına kapandı ve ancak ertesi gün dışarı çıktı. Arabacısı Nikitiç'e drojkiye rahvan atı koşmasını emretti, kahvaltısını yaptı ve Vyeşenskaya'ya gitmek üzere yola çıktı. Vyeşenskaya'dan oğluna tel havalesiyle dört yüz ruble, ayrıca bir de kısa mektup yolladı.

Sevgili oğlum, ilk savaş yaranı almana sevindim. Soyluların yeri savaş alanıdır, saray değil. Vicdanı rahatsız olmadan yaltaklık edebilecek biri değilsin sen. Sen bunu yapamayacak kadar namuslu ve akıllı bir çocuksun. Ailemizde hiç kimse böyle bir şey yapmamıştır. Senin deden de işte bu yüzden gözden düştü ve Yagodnoye'de, imparatordan hiçbir lütuf beklemeksizin öldü. Kendine iyi bak, bir an önce iyileş Yevgeni. Unutma, bu dünyada senden başka kimsem yok benim. Halan sana sevgilerini gönderiyor. Sağlığı yerindedir. Bana gelince, kendime dair yazacak bir şeyim yok. Benim hayatımın gidişini bilirsin. Cephede nasıl oluyor da işler bu durumu alabiliyor? Bizde sağduyu sahibi bir kişi bile yok mu? Gazetelerdeki haberlere inanmıyorum, geçmişteki tecrübelerimle biliyorum ki, gazetelerin yazdıkları baştan aşağı yalandır. Yevgeni, nasıl oluyor da savaşı kaybediyoruz? Seni sabırsızlıkla bekliyorum.

Gerçekten de ihtiyar Listnitski'nin kendi yaşamı üzerine yazacak hiçbir şeyi yoktu. Hiçbir değişiklik göstermeksizin, eskisi gibi sürüklenip gidiyordu yaşamı; yalnızca işçi ücretleri artmış, içki kıtlığı baş göstermişti. Efendi şimdi eskisinden daha fazla içiyor, eskisinden çok titizleniyor, her şeye bir kusur buluyordu. Bir gün Aksinya'yı yanına çağırtıp çıkıştı ona:

"İşlerine iyi bakmıyorsun. Dün sabah kahvaltı neden soğuk geldi? Bardak niye temiz değildi? Bir daha görürsem işine son veririm. Tembelliğe tahammülüm yoktur benim. Anlaşıldı mı?"

Aksinya dudaklarını sıkıp hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Nikolay Alekseyeviç! Kızım hasta. Ne olur bana biraz zaman bırakın da ona bakayım. Yanından ayrılamıyorum."

"Nesi var çocuğun?"

"Boğulacak gibi oluyor."

"Ne? Kızıl mı yoksa? Daha önce neden haber vermedin sersem? Koş, Nikitiç'e söyle, arabaya atlayıp Vyeşenskaya'ya gitsin, doktor getirsin. Koş!"

Aksinya koşa koşa gitti, ihtiyar arkasından o boru gibi sesiyle ha bire veriştirdi:

"Sersem karı, sersem, budala!"

Nikitiç ertesi sabah doktoru getirdi. Doktor, ateşler içinde baygın yatan çocuğu muayene etti ve Aksinya'nın bütün yalvarmalarına rağmen ona bir şey söylemeden doğruca efendinin yanına çıktı. İhtiyar onu salonda kabul etti.

Doktorun selamını hafif ve umursamaz bir baş eğmesiyle alarak, "Ee, çocuğun nesi var?" diye sordu.

"Kızıl olmuş Ekselans!"

"İyileşir mi? Umut var mı?"

"Çok az. Ölüm halinde yavrucak. Çok küçük daha."

"Sersem!" İhtiyar adam köpürdü. "Tıp tahsilini ne diye yaptın öyleyse? İyileştir onu!" Kapıyı doktorun yüzüne kapattığı gibi salonda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Aksinya kapıyı vurup içeri girdi:

"Doktor Vyeşenskaya'ya dönmek için arabayı rica ediyor."

İhtiyar topuklarının üzerinde döndü, "Ona meşe kafalının biri olduğunu söyle! Söyle ona, çocuk iyileşene kadar buradan bir adım ayrılamaz. Bir oda ver ona, istediği kadar da yemek yesin, patlasın. Ama bir yere gidemez," diye bas bas bağırdı kemikli yumruğunu sallayarak. Yürüdü, pencerenin yanına gitti, parmaklarıyla pencere pervazında bir süre trampet çaldı, sonra oğlunun duvarda asılı bebeklik resmine doğru dönüp iki adım geri çekildi, dadısının kucağındaki çocuğu tanıyamamış gibi dik dik baktı.

Aksinya çocuğu hastalanır hastalanmaz, Tanrının kendisini Natalya'yla eğlendiği için cezalandırdığına hükmetti. Çocuğun yaşamının tehlikede oluşundan ötürü yüreğini ezen korkuyla perişan, şaşkın şaşkın ortalıkta dolaşmaya başladı, iş göremez oldu. 'Tanrı onu bana bağışlar,' düşüncesi beynini kurt gibi kemiriyor, çocuğun öleceğine inanmıyor ve bütün gücüyle ölmeyeceğine kendini inan-

dırmaya çalışıyor, merhamet gösterip çocuğunun yaşamını bağışlasın diye deliler gibi dua ediyordu Tanrıya.

Ne var ki humma yavaş yavaş bu küçük hayatı söndürüyordu. Kızcağız sırtüstü yattığı yerde zor nefes alıyor, şişmiş boğazından soluğu kesik kesik ve pek hafif çıkıyordu. Günde dört kez gelip çocuğa bakan doktor, bir akşam, geç vakitlere kadar uşaklar dairesinin merdiveninde bir yandan soğuk soğuk kırpışan güz yıldızlarını seyredip bir yandan sigarasını tüttürerek bekledi.

Aksinya bütün geceyi dizlerinin üzerinde, çocuğun yatağının yanı başında geçirdi.

Ateşten kavrulan minicik dudaklar, "Anne..." diye fısıldadı.

"Benim mini mini yavrum, benim minicik kızım," diye inledi Aksinya, "çiçeğim benim, gitme sakın, Tanya. Bak bana yavrum, aç o minik gözlerini, iyileş artık. Kara gözlüm benim! Neden, ah, Tanrım?.."

Çocuk şiş gözkapaklarını arada bir açıyor, kan çanağına dönen gözleriyle annesini araştırıyordu. Anne bu bakışlara sarılıyordu bütün umuduyla. Özlemli, kendini bırakmış bakışlardı bunlar...

Yavrucak annesinin kollarında öldü. O minicik ağız son bir kez daha açıldı, vücut çırpınmalarla sarsıldı. Minik baş annenin kollarına düştü ve küçük Melehov'un kederli, şaşkın gözleri açık kaldı.

İhtiyar Saşka, gölün kıyısındaki yaşlı kavak ağacının dibine bir mezar kazdı, tabutu mezarın içine bıraktı ve kendisinde şimdiye kadar hiç görülmemiş bir acelecilikle mezarı örttü, sonra uzun zaman, Aksinya'nın killi tümseğin başından kalkmasını bekledi. Daha fazla sabredemeyince de burnunu şiddetle sümkürüp döndü tavlaya gitti. Yemliklerin birinden bir şişe kolonya ile bir binlik dolusu mavi ispirto çıkarıp ayrı şişede her iki sıvıyı karıştırdı ve hazırladığı bu karışımı ışığa tutup mırıldandı:

"Hatırasına! Cennet-i âlânın kapıları yavruya açılsın! Melek öldü."

İçkiyi dikti, kafasını sarsa sarsa çürük bir domatesi dişledi, sonra yumuşak bakışlarını şişeye çevirip mırıldandı:

"Beni sakın unutma yavrucuğum, ben seni hiç unutmayacağım!" Ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Üç hafta sonra Yevgeni Listnitski, eve gelmek üzere yola çıktığını bildiren bir tel çekti. Yevgeni'yi karşılamaya istasyona bir troyka* yollandı, malikânede herkesi bir bekleyiş telaşıdır aldı. Hindiler, kazlar boğazlandı; Saşka da bir koyun kesti. Büyük bir balo vermeye hazırlanır gibi her taraf donatıldı. Küçük beyefendi gece vakti vardı Yagodnoye'ye. Dondurucu bir yağmur yağıyor, su birikintilerine lambalardan sarı ışıklar dökülüyordu. Atlar, hamutlarına bağlı çıngırakları çıngırdatarak merdivenin önünde durdu. Sırtından sıcacık pelerinini çıkarıp Saşka'ya atan Yevgeni, hafifçe topallayarak büyük bir heyecanla çıktı merdiveni. Babası telaş içinde, iskemleleri devire devire onu karşılamaya koştu.

Aksinya sofrayı yemek odasına kurdu ve onları yemeğe çağırmaya gitti. Anahtar deliğinden bakınca, ihtiyarın oğlunu kucaklayıp omuzlarından öptüğünü gördü; generalin ensesindeki pörsük deriler titriyordu. Aksinya bir iki dakika bekledi, sonra tekrar baktı. Bu sefer Yevgeni yere serili büyük bir haritanın başına, dizlerinin üzerine çökmüştü. İhtiyar Listnitski ağızlığından bulut bulut sigara dumanı üflüyor ve yumruğunu bir koltuğun kenarına vurarak öfkeli öfkeli bağırıyordu:

"Alekseyev mi? Olamaz? İnanmam buna!"

Yevgeni parmağını haritanın üzerinde dolaştırarak, inandırıcı bir tavırla ve sakin sakin anlatıyordu babasına.

İhtiyar, hiç titremeyen, kalın sesiyle cevap verdi:

"Şu halde başkomutan yanılmış. Tam anlamıyla basiretsizlik! Bak Yevgeni, Rus-Japon Savaşından buna benzer bir örnek vereyim sana. Bak şimdi! Bak!"

Aksinya kapıyı vurdu. İhtiyar adam gözlerine gençlik pırıltısı gelmiş bir halde, heyecanlı ve neşeli çıktı odadan. Oğluyla birlikte 1879 ürünü bir şişe şarap içti. Aksinya yanı başlarında beklerken, onların neşe dolu yüzlerini süzdü ve kendi yalnızlığını her zamankinden daha acı, daha keskin duydu. Ağlayıp boşaltamadığı bir hasret içini yaktı, kavurdu. Kızının ölümünden sonra o kadar ağlamak istemiş, ama bir türlü yaş gelmemişti gözlerinden. Boğazı düğümlenmiş, ama bir türlü ağlayamamış, bu yüzden de acısı, iki kat ağır

* Troyka: Üç at koşulan Rus kızağı veya arabası. *-çev.*

bir taş gibi oturmuştu yüreğine. Geceleri yavrusunun yanı başında uyuduğunu hayal etmiş, onun, "Anne, anne," diye fısıldadığını duyar gibi olmuş, buz gibi soğuk dudaklarıyla, "Yavrum benim, sevgilim," diye cevap vermişti kaç kereler. Hatta günün ezici aydınlığında bile birçok sefer çocuğunu dizinin dibinde sandığı ve kıvırcık saçlarını okşamak için elini uzattığı olmuştu.

Yevgeni, gelişinin üçüncü günü akşam geç vakitlere kadar tavlada ihtiyar Saşka'yla oturup, onun, eski günlerde Don Kazaklarının özgür yaşantıları üzerine anlattığı safiyane hikâyeleri dinledi. Saat dokuzda onun yanından ayrıldı; avluyu soğuk bir rüzgâr yalıyor, çamur ayaklar altında vıcık vıcık ediyordu. Bulutların arasından sarı sakallı bir mehtap sıyrılmıştı. Ay ışığında Yevgeni saatine baktı ve adımlarını uşakların dairesine doğru çevirdi. Merdivenin önünde durup bir sigara yaktı, bir an olduğu yerde düşündü, sonra omuz silkip kararlı adımlarla basamakları çıktı. Mandalı ihtiyatla kaldırıp kapıyı açtı, Aksinya'nın odasına süzüldü ve bir kibrit çaktı.

Aksinya battaniyeye sarınarak, "Kim var orada?" diye seslendi.

"Benim, başkası değil."

"Bir dakika, şimdi giyinirim."

"Hiç zahmet etme, zaten bir iki dakika kalacağım."

Yevgeni sırtından paltosunu attı, yatağın kenarına oturdu.

"Demek kızın öldü..."

"Evet, öldü..." diye cevap verdi Aksinya.

"Çok değişmişsin. Çocuğun kaybı senin için ne demektir, bunu pekâlâ tahmin edebiliyorum. Ama bana kalırsa, boşu boşuna kendine azap veriyorsun; bu şekilde kızını geri getiremezsin; üstelik henüz gençsin, başka çocukların da olur. Kendini topla artık da durumu olduğu gibi kabul et. Her şeyini kaybetmiş değilsin nihayet. Daha önünde upuzun bir yaşam var."

Elini Aksinya'nın elinin üzerine bastırdı, itiraz kabul etmez bir tarzda, ama şefkatle okşadı. Sesini etkileyici bir tonda kullanarak alçaltı, âdeta bir fısıltıyla konuştu ve Aksinya'nın hıçkırıklarını yutarak ağladığını fark edince de onun yaşlı yanaklarıyla gözlerini öptü.

Kadın kalbi merhamete ve şefkate açıktır; hemen yumuşar. Kederinin verdiği perişanlıkla ne yaptığının farkında olmayan Aksin-

ya, uzun zamandır baskı altında tuttuğu o güçlü tutkusuyla kendini Yevgeni'ye teslim etti. Ne var ki yakıcı, kavurucu, çıldırtıcı zevk dalgası geçtikten sonra kendine geldi ve keskin bir çığlık attı; bütün utanç duygularını kaybedip aklı başından giderek, yarı çıplak bir halde, iç gömleğiyle merdiven başına fırladı. Yevgeni kapıyı açık bırakıp telaşla onun ardından koşarken, bir yandan da paltosunu sırtına geçirdi. Terasın merdivenini çıkarken kendi kendine, doymuşluktan gelen bir keyifle gülümsedi.

Yatağına girdikten sonra, yumuşak, tombul göğsünü okşayarak düşünüyordu Yevgeni: 'Dürüst bir insan gözüyle, yaptığım iş utanç verici, ahlaksızca bir şey. Gregor'u... komşumu aldattım; ama nihayet hayatını cephede tehlikeye atmış bir adamım ben. Eğer kurşun biraz daha sağdan geçseydi kafamı parçalayacaktı ve şu anda cesedimin üzerine leş böcekleri üşüşmüş olacaktı. Böyle zamanlarda insanların her dakikalarını dolu dolu, tutkuyla yaşamaları gerek. Ne yapsam hakkımdır benim.' Bir an için kendi düşüncelerinden dehşete kapıldı, ama imgelemi tekrar o müthiş hücum anını gözlerinin önünde canlandırdı, ölü atının üzerinden nasıl kalktığını, nasıl tekrar yere yuvarlandığını, kurşunlarla nasıl biçildiğini hatırladı. Uykuya dalarken kendi kendine, 'Daha bunun yarını da var,' dedi, 'hele şimdi istirahatimize bakalım da...'

Ertesi sabah bir ara Aksinya'yla yemek odasında yalnız kalan Yevgeni, yüzünde suçlu bir gülümsemeyle kadının yanına gitti. Aksinya geri geri çekilip duvara dayandı ve ellerini ileriye doğru uzattı, ateş püsküren bakışlarını Yevgeni'ye dikerek fısıldadı:

'Yaklaşma bana, iblis!'

Yaşam, yazılı olmayan yasalarını ister istemez insanoğluna kabul ettirir. Üç gün sonra Yevgeni, geceleyin yine Aksinya'ya gitti ve bu sefer Aksinya reddetmedi onu.

XXIII

GÖZ kliniğinin yanında bir de ufak bahçesi vardı. Moskova'nın dış mahallelerinde böyle bitki yönünden yoksul, soğuk birçok bahçe vardır; şehrin yoğun, iç sıkıcı taş görüntüsünden yorulan göz-

leri asla dinlendirmez bu bahçeler ve bunlara bakan gözler ormanın vahşi özgürlüğünü daha acı, daha keskin bir özlemle hatırlar. Kliniğin bahçesine sonbahar bütün ağırlığıyla çökmüştü. Tarhların arasındaki daracık yollar portakal rengi, tunç rengi yapraklarla örtülmüştü; sabahın erken saatlerinde düşen kırağı yaprakları buruşturmuş, yer yer göze çarpan çimlerin yeşilini ıslak bir örtü altına almıştı. Hava güzel olduğu günler, hastalar bu tarhlar arasında dolaşır, dindar Moskova'nın kilise çanlarını dinlerdi. Hava kötü olunca da (ki o yıl havalar çok kötü gidiyordu) ya koğuş koğuş dolaşır ya da yataklarında canları sıkılarak uzanırlar ve sıkıntılarıyla başkalarının da canını sıkarlardı.

Hastanede sivil hastalar daha çoktu, yaralı askerlerin hepsi de bir koğuşa doldurulmuştu. Beş kişiydi yaralı erler: Jan Vareikis adında uzun boylu, kırmızı yüzlü, mavi gözlü Letonyalı; Vladimir eyaletinden genç, yakışıklı bir ağır süvari olan İvan Vrublevski; Kosig adında Sibiryalı bir nişancı; ufak tefek, sarışın, vesveseli, Burdin adında bir er ve Gregor. Eylülün sonunda aralarına bir kişi daha katıldı.

Akşam çaylarını içerlerken, kapının zili uzun uzun çalındı. Gregor koridora çıkıp baktı. Hole üç kişi girmişti; bir hemşireyle, uzun Kafkas paltosu giymiş bir adam, başka bir adamı koltuk altlarından tutmuştu. Yaralının göğsü simsiyah kan lekelerine bulanmış pis ceketi istasyondan daha yeni geldiğini gösteriyordu. Adamı hemen o akşam ameliyat ettiler. Yaralıyı ameliyat odasına aldıklarından birkaç dakika sonra, koğuştaki hastaların kulağına boğuk bir şarkı sesi gelmeye başladı. Doktor yaralının şarapnelle parçalanmış bir gözünden geriye kalanları çıkarıp göz çukurunu temizlemeye uğraşırken, kloroformun etkisi altındaki adam da bir yandan şarkı söylüyor, bir yandan da akla hayale gelmedik küfürler savuruyordu. Ameliyattan sonra hastayı koğuşa getirdiler. Kloroformun etkisi geçtikten sonra adam, öteki hastalara adının Garanja, kendisinin Ukraynalı, Çernigov eyaletinden olduğunu, makineli tüfek nişancısıyken Alman cephesinde yaralandığını anlattı. Yatağı Gregor'unkine bitişik olan Garanja, Gregor'a özel bir yakınlık gösterdi, onunla hemen ahbap oluverdi. Akşam vizitesinden sonra seslerini alçaltarak uzun uzun konuştular.

Konuşmayı da Garanja başlattı:

"Ee, Kazak, nasılsın bakalım?"

"Berbat."

"Gözün hapı yutacak mı?"

"İğne yapıyorlar, bakalım."

"Kaç iğne yedin?"

"Şimdiye kadar on sekiz tane."

"Acıtıyor mu iğneler?"

"Yo, hoşuma gidiyor."

"Söyle onlara da çıkarsınlar gözünü."

"Neden o? Herkesin tek gözlü kalması şart değil ya!"

"Haklısın."

Gregor'un huysuz, dilinden zehir akan komşusunda her şeye karşı bir hoşnutsuzluk vardı. Hükümete, savaşa, kendi kaderine, hastanenin yemeklerine, aşçıya, doktorlara, dilinin ucuna ne gelirse hepsine sövüyordu.

"Seninle ben, niye savaşa gideriz biz ha, bunu bilmek istiyorum ben?"

"Herkes niye gidiyorsa ondan."

"Pöh! Aptalsın sen! Burjuvaların hesabına biz dövüşüyoruz, farkında değil misin? Burjuvalar ne peki? Ha, onlar da işte, armut piş ağzıma düş diyen takımı."

Birtakım güç kelimeleri Gregor'a açıkladı; kullandığı küfürler de konuşmasının tuzu biberiydi. Gregor arada bir onun sözünü kesip, "O kadar hızlı konuşma," diyordu, "senin şu Ukrayna ağzını anlayamıyorum. Daha ağır konuş azıcık."

"O kadar da hızlı konuşmuyorum delikanlı. Sen çar için dövüşüyorum diyorsun, ama çar dediğin kimdir senin? Yağmacının biridir, çariçe de orospu işte; her ikisi de bizim sırtımıza yük bunların. Anlamıyor musun? Fabrika sahibi votkasını çekerken, askerler bitlerini ayıklar. Kârı fabrika sahibi alır, işçi yalınayak kalır. İşte bizim sistemimiz budur. Hizmet et onlara daha sen Kazak, hizmet et! Bir haç daha kazanırsın nişan diye, hem de iyi bir haç; mezarının başına dikilecek hâlis meşeden bir haç!"

Garanja Ukrayna diliyle konuşurdu, ama nadiren, o da fazla heyecanlandığı zamanlar pürüzsüz bir Rusçaya çevirirdi konuşmasını ve bol bol da küfür katardı arasına.

Her geçen gün Gregor'a, onun bugüne kadar farkında bile olmadığı gerçekleri gösterdi, otokratik hükümete ana avrat söverek, savaşların gerçek nedenlerini açıkladı. Gregor arada sırada itiraz edecek oldu mu da, onu basit ama son derece basit sorularla susturup, sözlerini kabule zorladı.

İşin en kötüsü de, Gregor, Garanja'nın haklı olduğunu, kendisinde de ona karşı koyacak güç bulunmadığını düşünmeye başladı. Çara, memlekete ve bir Kazak olarak kendi askerliğine ilişkin eski görüşlerini, zeki ve sivri dilli Ukraynalının yavaş yavaş, ama temelinden yıkmakta olduğunu dehşetle fark etti. Ukraynalının hastaneye gelişinden bu yana geçen bir ay içinde, Gregor'un yaşamının temelini oluşturan bütün sistem, üzerinde dumanlar tüten bir yıkıntı haline geldi. Savaşın korkunç saçmalığı Gregor'un dünyasını zaten bir kanser gibi yemiş çürütmüştü; yıkılmak için son bir darbe bekliyordu. Bu darbeyi de Garanja vurdu ve Gregor'un saf, dürüst kafası uyanıverdi. Gregor bir çıkış yolu bulmaya, bu belaya bir çare aramaya çalıştı ve çözümü Garanja'nın cevaplarında bularak ferahladı.

Bir gece geç vakit Gregor yatağından doğruldu ve Garanja'yı uyandırdı. Kalktı, Ukraynalının yatağının kenarına oturdu. Eylül mehtabının sarı ışıkları pencereden içeri doluyordu. Garanja'nın kırış kırış yanakları simsiyah görünüyor, kapkara göz çukurları nemli nemli pırıldıyordu. Ukraynalı esnedi, ayaklarını battaniyenin altında topladı.

"Neden uyumuyorsun?"

"Uyuyamıyorum," diye cevap verdi Gregor. "Bana şunu söyle sen. Savaş bir kısım insanlara yarıyor, bir kısmına yaramıyor, değil mi?"

"Eee, ne olacak?" diye esnedi Garanja.

Gregor, gözleri öfkeden ateş saçarak, "Dur, bitmedi daha!" diye fısıldadı. "Bizim, zenginlerin çıkarları için savaşa sürüklendiğimizi söylüyorsun. Peki ya halk? Onlar anlamıyor mu bunu? Onlara bunu anlatacak, 'Kardeşler, siz işte bunun için ölüyorsunuz,' diyecek bir kimse yok mu?"

"Nasıl söyleyebilirler? Sen bana bunu söylesene! Sen söyledin farzedelim. Bak şurada oturmuşuz, sazlıklar arasındaki kazlar gibi fısıldaşıyoruz, biraz yüksek sesle konuş da gör kurşunları nasıl yiyorsun. Halk koyu bir bilgisizlik içinde. Onları savaş uyandıracak. Fırtına gök gürültüsünden sonra gelir."

"Peki ama bunun çaresi ne? Bunu söyle bana yılan! Allak bullak ettin yüreğimi."

"Yüreğin ne diyor sana bakalım?"

"Ne dediğini anlayamıyorum," diye itiraf etti Gregor.

"Beni yardan aşağı itmek isteyen, kendisi yuvarlanacak yardan aşağı. Silahlarımızı onlara çevirmekten korkmamamız gerek. Halkı cehenneme itenleri vurmalıyız asıl."

Garanja yatağında doğruldu, dişlerini gıcırdatarak ellerini ileriye doğru uzattı:

"Büyük bir dalga gelip onların hepsini süpürecek."

"Demek sence her şey altüst olacak, öyle mi?"

"Evet! Hükümetin eski bir paçavra gibi kenara fırlatılması gerek. Soyluların postlarını yüzmek gerek, zira onlar bunca zamandır milleti öldürüp duruyor."

"Peki, yeni hükümet geldiği vakit savaş ne olacak? Yine de dövüşmeye devam edeceğiz, biz etmezsek çocuklarımız edecek. Savaşın kökünü nasıl kazıyacaksın; yüzyıllardan beri alışmışken insanlar savaşmaya?"

"Doğru, savaş ezelden beri devam ediyor ve bizler kötü hükümetleri ortadan kaldırmadıkça da devam edecek. Ama her hükümet, halkın hükümeti olunca savaş da ortadan kalkacak. İşte yapılması gereken şey de budur. Tanrı onların hepsini kahretsin; yapılacaktır da bu! Almanların da, Fransızların da, bütün ulusların da hükümetleri halk ve köylü hükümeti olunca savaşmak için bir neden kalır mı ortada? Sınırlar yok, nefret yok! Bütün dünyanın üzerinde bir tek mutlu yaşam. Ah!.." diye iç çekti Garanja ve bıyıklarının uçlarını burarken, pırıl pırıl parlayan, hayallerle dolu tek gözü gülümsedi.

"Grişa, o günü görebilmek için o güne kadar kanımı damla damla akıtmaya razıyım."

Şafak sökene kadar konuştular. Gölgeler yavaş yavaş açılıp grileşirken, Gregor huzursuz bir uykuya daldı.

Sabah konuşmalar ve çığlık çığlığa bağıran bir ses uyandırdı onları. İvan Vrublevski yatağına yüzükoyun kapanmış hıçkırıyor, hemşire, Jan Vareikis ve Kosig de çevresini almış ona bakıyordu.

Burdin başını battaniyesinin altından çıkararak, "Ne diye uluyor bu be?" diye homurdandı.

Kosig, merhametten çok garaz dolu bir sesle, "Gözünü kırdı," diye cevap verdi. "Tam bardağın içinden çıkarırken yere düşürdü."

Cam gözler satan Ruslaşmış bir Alman tüccar, yurtseverlik duyguları kabararak orduya bu gözlerden bedava dağıtmıştı. Bir gün önce de Vrublevski'ye, kendi gözü kadar mavi ve güzel bir cam göz takmışlardı. Göz o kadar mükemmel bir sanat eseriydi ki, yakından bakıldığı zaman bile yalancı gözü sahicisinden ayırmaya olanak yoktu. Göz takılınca Vrublevski mutlu bir çocuk gibi gülüp oynamaya başlamıştı sevincinden.

O yayvan Volga aksanıyla, "Memlekete döneceğim, hangi kız hoşuma giderse seçeceğim," demişti. "Onunla evleneceğim, ondan sonra da gözümün camdan olduğunu söyleyeceğim."

"Yapar da kâfir!" diye kıs kıs gülmüştü Burdin.

İşte şimdi, bu kazadan sonra delikanlı köyüne bir gözü olmadan dönecekti.

"Sana bir yenisini verirler, sızlanıp durma," diye avuttu onu Gregor.

Vrublevski gözyaşlarından sırılsıklam olan suratını yastıktan kaldırdı, bir göz çukuru bomboş ortaya çıktı.

"Yok, yok, vermezler. Üç yüz ruble o bir tek gözün değeri. Vermezler bir daha."

Kosig hayranlıkla, "Ama ne gözdü o be!" dedi. "Her şeyi yerli yerindeydi."

Kahvaltından sonra Vrublevski hemşireyle birlikte Alman'ın dükkânına gitti, adam ona yeni bir göz verdi.

Vrublevski sevinçten uçarak, "Vallahi Almanlar Ruslardan daha iyi insanlarmış be!" diye bağırdı. "Rus tüccarı olsa adama bir kapik vermez, oysa bu gık demeden çıkarıp bir göz daha verdi."

Eylül geçti. Can sıkıntısıyla yüklü günler ardı arkası gelmeksizin ağır ağır sürüklendi. Sabahları saat dokuzda hastalara çay, bir yanından bakılsa öte yanı görülecek kadar ince iki dilim Fransız ekmeği ve serçeparmak tırnağı kadar da tereyağı veriliyordu. Öğle yemeklerinden ise hep aç kalkıyorlardı. Akşamüstü yine çay veriliyor, hastalar da değişiklik olsun diye çayla beraber yudum yudum soğuk su içiyordu. Asker koğuşundaki hastalar değişti. Önce Sibiryalı gitti, onun arkasından Letonyalı. Ekim sonunda da Gregor taburcu oldu.

Hastanenin cerrahı Gregor'u muayene etti ve gözlerinin sapasağlam olduğunu bildirdi. Ne var ki Gregor'u başka hastaneye naklettiler, zira başındaki yara birdenbire açılmış, iltihaplanmaya başlamıştı. Gregor, Garanja'ya veda ederken, "Bir daha görüşecek miyiz?" dedi.

"Dağ dağa kavuşmaz, ama..."

"Eh, kokol, gözlerimi açtığın için teşekkür ederim sana, şimdi her şeyi görüyorum artık; gerçi kafam kalındır, geç öğrenirim ama..."

"Alayına döndüğünde sana söylediklerimi Kazaklara da anlat."

"Anlatacağım."

"Eğer bir gün Çernigov eyaletine, Gorohovka'ya yolun düşerse, demirci Andrey Garanja'yı sor, seni görürsem sevinirim. Yolun açık olsun delikanlı."

Kucaklaştılar. Dudaklarının kenarından kum rengi yanaklarına kadar tatlı çizgiler yayılan o haliyle, tek gözlü Ukraynalının portresi, Gregor'un belleğinden uzun zaman silinmedi.

Gregor yeni gittiği hastanede on gün kaldı. Kafasında iyice derleyip toparlayamadığı bazı kararlar gelişti. Garanja'nın öğrettikleriyle kafasının içine ektiği tohum yeşermekteydi. Koğuş arkadaşlarıyla pek fazla konuşmuyor, bütün davranışlarında belirli bir şaşkınlık, bir tedirginlik göze çarpıyordu.

Başhekim daha ilk muayenesinde, onun Rus'a benzemeyen yüzüne şöyle bir bakıp, "Hareketli bir tip," diye hükmünü verdi.

İlk birkaç gün ateşi çıktığı için yatağında yattı Gregor; durmadan kulakları çınladı. Derken bir olay geçti.

Çar ailesinden yüksek bir kişi hastaneyi ziyarete geldi. Bu ziyaret haberini sabah saat onda alan hastane personeli, yangın çıkmış tahıl

ambarındaki fareler gibi koşuşmaya başladı. Yaralıların pansumanlarını tazelediler, ziyaret saatinden evvel yatak çarşaflarını değiştirdiler, hatta genç doktorlardan biri, hastalara, yüksek kişiyle konuşurken nasıl davranmaları gerektiğini, nasıl cevap vereceklerini bile öğretmeye kalkıştı. Bu telaş hastalara da bulaşmıştı; bir kısmı daha ziyaret saatinden çok önce fısır fısır konuşmaya başladı. Öğleyin, ön kapının önünde bir otomobil kornası duyuldu ve yüksek kişi, peşinde alışılagelmiş sayıda memur ve subay olduğu halde hastaneye girdi.

Yaralılar içinde neşesi ve şakacılığıyla tanınmış biri, sonradan, seçkin ziyaretçilerin hastaneye girişleri sırasında, hastane kapısında asılı Kızıl Haç bayrağının zerrece rüzgâr olmadığı halde birdenbire gönderinde dalgalanmaya başladığına, karşı sokaktaki bir berberin tabelası üzerine resmedilmiş kıvırcık saçlı züppenin de resmen eğilip selam verdiğine yeminler ederek hasta arkadaşlarını inandırmaya çalıştı.

Seçkin kişi koğuşları teker teker dolaşarak, mevkisine ve şanına uygun saçmalıkla, alışılagelmiş sorular sordu. Hastalar gözleri fal taşı gibi açılarak genç hekimin talimatına uygun cevaplar verdi. "Evet, Asaletmeab", "Katiyen, Asaletmeab"... Başhekim yaba saplanmış bir ot yılanı gibi kıvrıla büküle, hastaların verdiği cevapları seçkin kişiye yorumladı; adamın hali uzaktan bile yürekler acısıydı. Çar ailesinden olan kişi, askerlere küçük küçük ikonlar dağıttı. Parlak üniformalar içindeki kalabalık, pahalı kokuların ağır dalgasıyla birlikte yavaş yavaş Gregor'a doğru yaklaştı. Avurdu avurduna çökmüş, tıraşı uzamış, ateş saçan gözleri kan çanağına dönmüş bir halde karyolasının yanında ayakta dikiliyordu Gregor. Heyecanı, çıkıntılı elmacık kemiklerinin üzerindeki esmer derisinin hafif hafif titremesinden belli oluyordu.

'İşte bunlar!' diye düşünüyordu. 'Bizi köylerimizden koparıp ölüme atarak keyiflerini sürdürenler bunlar işte. Ah! Domuzlar! Lanet olsun sizlere! İşte bizim kanımızı içerek beslenen bitler. Bunlar için mi başkalarının ekinlerini atlarımızla çiğnedik? Bunlar için mi yabancıları öldürdük biz? Ben bunlar uğruna mı dört ayaküstü süründüm savaş alanında, bunlar için mi haykırdım can acısından, korkudan? Bizi ailelerimizden koparıp kışlalarda aç açına süründü-

ren bunlar için mi?' Alev alev düşünceler beyninin içini yakıyordu. Dudakları hırslı hırslı kıpırdadı. 'Yağdan parlayan şu tombul suratlarına bak! Elimde olsa sizleri gönderirdim cepheye, Allahın belaları. Bindirirdim sizi ata, verirdim silahı omzunuza, doldururdum koynunuza bitleri ve de bayat ekmeğe, kurtlu ete yatırırdım sizi!'

Gregor'un gözleri maiyet subaylarının perdahlı suratlarını deldi, seçkin kişinin torba gibi sarkık yanaklarına saplandı.

Başhekim Gregor'u gösterirken, ezilip büzülerek, "St. George nişanı almış bir Don Kazak'ı," dedi; adamın sesinin tonunu duyan, nişanı kendisi kazanmış zannederdi.

Soylu kişi elinde ikonu hazır ederek, "Hangi bölgeden?" diye sordu.

"Vyeşenskaya'dan, Asaletmeab."

"Nasıl kazandınız nişanı?"

Soylu kişinin duru, boş bakışlı gözlerinden can sıkıntısı ve doymuşluk akıyordu. Yüzüne daha önemli bir ifade vermek ister gibi, sol kaşını yapmacıklı bir tavırla yukarı kaldırmıştı. Gregor bir an içini buz gibi, garip bir duygunun kemirdiğini hissetti. Tıpkı buna benzer bir duyguyu hücuma kalktıkları zaman da duymuştu. Dudakları kıvrıldı, karşı konulmaz bir güçle kıpırdadı.

"Affedersiniz... Fena halde... Asaletmeab... Küçük şeyim geldi." Gregor beli kırılmış gibi büküldü, yatağın altını işaret etti.

Soylu kişinin sol kaşı biraz daha kalktı. Gregor'a doğru yan uzanmış ikonu tutan eli havada dondu kaldı. Pörsük dudaklı ağzı bir karış açılan seçkin kişi, yanı başında duran kır saçlı bir generale dönerek İngilizce bir şey sordu. Maiyet erkânının yüzleri belli belirsiz bir sıkıntı ifadesiyle bulutlandı. Uzun boylu, apoletli bir subay, beyaz eldivenli elini gözüne götürdü; bir başka subay başını önüne eğdi; bir üçüncüsü şapşal şapşal yanındakinin yüzüne baktı. Kır saçlı general saygılı bir tavırla gülümseyerek, Asaletmeab'a İngilizce cevap verdi. Asaletmeab da memnun bir tavırla ikonu Gregor'a uzattı, hatta ona şereflerin en yükseğini vererek omuzuna bile dokundu.

Misafirler ayrıldıktan sonra Gregor kendisini yatağına bıraktı, yüzünü yastığına gömdü ve omuzları sarsıla sarsıla bir süre öylece kaldı. Ağlıyor mu, gülüyor mu belli değildi. Belli olan biricik şey,

gözlerinde zerrece yaş olmadan yerinden doğrulduğuydu. Onu derhal başhekimin odasına çağırdılar.

Doktor, sincap rengi sakalını parmaklarının arasında ezerek, "Seni adi soytarı!" diye lafa başladı.

Gregor doktorun üzerine yürüyerek, "Ben soytarı değilim, yılan!" diye karşılık verdi. "Sana cephede hiç rastlamadım ben." Sonra kendisini toparlayarak, sakin bir sesle, "Evime gönder beni," dedi.

Yazı masasının arkasına sığınan doktor, daha yumuşak bir sesle, "Göndeririz!" dedi. "Cehennemin dibine kadar yolun var!"

Gregor gözleri alev alev yanarak ve dudakları bir gülümsemeyle titreyerek çıktı odadan. Çar ailesinden o yüksek kişinin huzurunda gösterdiği affolunmaz, canavarca davranışından ötürü üç günlük yemek istihkakı kesildi. Ama koğuştaki arkadaşlarıyla, fıtığından dertli, iyi yürekli aşçıbaşı aç bırakmadılar onu.

XXIV

EVİNE dönmekte olan Gregor, istasyonda trenden indikten sonra kendi ilçesinin ilk köyüne kasımın dördüncü günü akşamı vardı. Yagodnoye o köyden birkaç verst uzaktaydı. Gregor köy yolundan inerken, ırmak kenarındaki söğütlerin altında çocuklar bir Kazak şarkısı söylüyordu:

Parlak kılıçlarla geçiyor Kazaklar, atlarının sırtında...

Çok iyi bildiği bu şarkıya kulak verirken yüreği burkuldu, gözleri dolu dolu oldu. Bacalardan gelen dumanı iştahla içine çekerek köyden geçti, şarkı da onun ardı sıra geldi.

Yorgun adımlarla yürürken, garip bir kıvrım yapan kendi yaşamına acı acı gülümseyerek, 'Bu şarkıyı bir zamanlar ben de söylerdim, ama şimdi ne bende ses kaldı ne de şarkının tadı,' diye düşündü. 'İşte şimdi başka bir adamın karısının yanına gidiyorum; kendime ait ne odum, ne ocağım ne de bir yuvam var; tıpkı bir kurt gibi.'

Köyden çıkıp tepeyi tırmandı, bayırın başında durup geriye baktı. Köyün en son evinin penceresinde, tavandan sarkan gaz lambasının sarı ışığı parlıyordu; bu ışığın altında, çıkrığının başına oturmuş yaşlı bir kadın gördü.

Yolun kenarındaki nemli, kırağı düşmüş otların arasından yürüdü. Geceyi ufak bir köyde geçirdi ve şafak söker sökmez tekrar yola düştü. Yagodnoye'ye akşamüzeri vardı. Çitin üzerinden atlayarak girdi avluya; tavlanın önünden geçerken Saşka'nın öksürüğünü duydu, durdu.

"Saşka Dede, uyuyor musun?" diye seslendi.

"Dur bakayım, kim o? Tanıdım bu sesi. Kimsin sen?"

Saşka eski paltosunu omuzlarının üstüne atıp dışarıya çıktı:

"Hay Allah!.. Grişa! Hangi cehennemden çıktın be?"

Kucaklaştılar. Saşka, Gregor'un gözlerinin içine bakarak, "Gel içeri de birer sigara yakalım," dedi.

"Yok yok, şimdi olmaz. Yarın gelirim, ben..."

"Gel diyorum sana."

Gregor istemeye istemeye onun peşinden gitti, ihtiyar adam bir öksürük nöbetinden kurtulmaya çalışırken o da tahta bir sıraya çöktü.

"Ee dedecik, demek hâlâ sağsın. Hâlâ çiğniyorsun bu toprağı, ha?"

"Demir gibiyim. Eski toprağım ben."

"Ee, Aksinya nasıl bakalım?"

"Aksinya mı? Şükürler olsun, iyidir."

İhtiyar yine bir öksürük nöbetine tutuldu. Gregor onun, sıkıldığını belli etmemek için plandan öksürdüğünü sezdi.

"Tanya'yı nereye gömdüler?"

"Meyve bahçesine, bir kavağın dibine."

"Ee anlat bakalım havadisleri."

"Şu öksürük beni mahvediyor Grişa."

"Sonra?"

"Hepimiz iyiyiz. Efendi küp gibi içiyor, budala."

"Aksinya nasıl?"

"Şimdi hizmetçi oldu, eve bakıyor. Bir sigara içseydin. Benim tütünden dene bir, en iyi cinstir."

"Canım sigara içmek istemiyor. Konuşacaksan konuş, yoksa gidiyorum! Bana öyle geliyor ki..." Gregor oturduğu yerde yarım döndü, tahta sıra gıcırdadı. "Bana öyle geliyor ki, sen benden bir şeyler saklıyorsun. Hadi çıkar şu dilinin altındaki baklayı!"

"Pekâlâ, çıkaracağım baklayı ağzımdan! Zaten çıkarmazsam olmaz Grişa; söylememek ayıp."

Gregor kayıtsız bir tavırla elini ihtiyarın omuzuna koyarak, "Hadi, söyle öyleyse," dedi. Sırtını kamburlaştırıp bekledi.

Saşka birdenbire, sert, tiz bir sesle, "Sen koynunda bir yılan besliyormuşsun meğer," diye bağırdı. "Engerek besliyormuşsun. Yevgeni'yle kırıştırıyor Aksinya."

İhtiyarın çenesinden aşağı salyaları aktı. Salyasını eliyle silip elini pantolonunda temizledi.

"Doğru mu söylüyorsun?"

"Kendi gözlerimle gördüm. Her gece ona gidiyor herif. Hatta şimdi bile onun yanındadır belki."

Gregor parmaklarını çıtlatarak, "Demek öyle!.." dedi. Uzun bir süre kamburunu çıkarmış vaziyette oturdu orada. Yüz kasları seğiriyordu. Kulakları uğuldamaya başladı.

"Kadınlar kedi gibidir," dedi Saşka. "Kim okşarsa ona yanaşır. Hiç güvenmeyeceksin kadınlara, asla güvenmeyeceksin."

Bir sigara sarıp Gregor'un eline tutuşturdu:

"Hadi iç!"

Gregor sigaradan birkaç nefes çekti, sonra parmaklarının arasında ezerek söndürdü. Bir kelime etmeden çıkıp gitti. Uşaklar dairesinin penceresinin yanında durdu, hızlı hızlı soluyarak birkaç sefer elini kaldırdı kapıya vurmak için. Ama her seferinde, iğne batmış gibi geri çekti elini. Sonunda vurdu kapıyı; önce parmağının ucuyla tık tıkladı, sonra sabrı tükenerek duvarın dibinde yukarı doğru uzandı, pencereyi deli gibi yumruklamaya başladı. Pencere pervazı zangır zangır öttü, gecenin mavimtırak ışığı pencere camında titreşti.

Aksinya'nın korkmuş yüzü bir an pencerede belirdi, sonra kapıyı açtı Aksinya ve hafif bir çığlık attı. Gregor gözlerini Aksinya'nın gözlerine dikerek kucakladı onu.

"Öyle bir vurdun ki ödümü patlattın. Seni beklemiyordum. Sevgilim..."

"Dondum soğuktan."

Aksinya vücudunun tir tir titrediğini hissetti, halbuki elleri sıcacıktı. Odada gereksiz yere sağa sola gitti geldi; tombul, beyaz omuz-

larının üstünde yumuşak bir şalla oradan oraya koştu ve sonunda lambayı yaktı, sonra da ocağı tutuşturdu.

"Beklemiyordum seni. Son mektubunu alalı o kadar çok oldu ki. Bir daha hiç dönmeyeceksin sandım. Benim son mektubumu aldın mı? Sana bir paket gönderecektim, ama önce senden bir mektup daha gelsin diye bekleyeyim dedim..."

Dudaklarında donmuş bir gülümseme, göz ucuyla bakıyordu Gregor'a ara sıra.

Gregor kaputunu çıkarmadan sedirin üzerinde oturuyordu. Tıraşı uzamış yanakları yanıyor, kaputunun başlığı, yere eğik gözlerini gölgeliyordu. Başlığını çıkarmak için davrandı, sonra birden vazgeçip elleriyle üstünü yoklayarak tütün kesesini aradı, buldu, sonra sigara kâğıdı için ceplerini karıştırdı. Sınırsız bir özlemle gözlerini Aksinya'nın yüzüne çevirdi.

Kendi yokluğu sırasında daha da gelişmiş, şeytani bir güzelliğe sahip olmuş diye aklından geçirdi. Güzel başını şimdi daha başka, kendinden emin bir tavırla tutuyordu; değişmeyen sadece gözleriyle saçlarının iri yumuşak bukleleriydi. Ama Aksinya'nın bu kahredici, bu yakıcı güzelliği artık kendisine ait değildi. Efendinin oğlunun kapatmasıyken nasıl Gregor'a ait olabilirdi!

"Hiç de bir hizmetçi hali yok sende, daha çok bir kâhya kadına benziyorsun."

Aksinya kaygıyla baktı Gregor'a ve zoraki gülümsedi. Gregor çıkınını ardı sıra sürükleyerek kapıya doğru yürüdü.

"Nereye gidiyorsun?"

"Bir sigara içeceğim."

"Bak sana yumurta pişirdim."

"Çok kalmam."

Merdiven başında Gregor durdu, çıkınını açtı, en dipten tertemiz bir gömleğin içine dikkatle sarılmış, desenleri elle boyanmış bir yazma çıkardı. Bu yazmayı Zitomir'deki bir Yahudi tüccardan iki rubleye satın almış ve gözünün bebeği gibi saklamıştı. Aksinya yazmayı açtığı zaman kim bilir ne kadar çok sevinecektir diye o anın zevkini daha öncesinden yaşayarak ara sıra yazmayı çıkarır,

üzerindeki gökkuşağı renklerini keyifli keyifli seyrederdi. Ne değersiz bir hediye! Hiç koskoca bir derebeyinin oğlunun vereceği hediyelerle yarış edebilir miydi o? Boğazında düğümlenen kuru bir hıçkırığı yutarak yazmayı yırttı, parça parça etti, merdiven basamağının altına tıktı. Çıkınını koridordaki bir sıranın üstüne attı ve odaya girdi.

"Otur da çizmelerini çekeyim Grişa."

Aksinya uzun zamandan beri ağır iş yüzü görmeyen bembeyaz elleriyle Gregor'un koca askerî çizmelerini çekiştirdi. Diz üstü çöküp uzun süre sessiz sessiz ağladı. Gregor, o iyicene içini boşaltana kadar bekledi, sonra sordu:

"Neyin var senin? Geldiğime sevinmedin mi?"

Yatağa girince çarçabuk uyudu Gregor. Aksinya sırtında yalnız iç gömleği olduğu halde merdiven başına çıktı. Kollarını ıslak sütuna dolayarak yakıcı ayazın altında durdu, kuzey rüzgârının söylediği ağıdı dinledi; şafak sökene kadar kımıldamadı yerinden.

Sabah olunca Gregor kaputunu omzuna atıp eve girdi. Efendi sırtına kürklü bir ceket, başına da sarı astragan bir kalpak giymiş, merdiven başında duruyordu.

"Bak hele. St. George nişanı alan şövalyemiz gelmiş! Vallahi tam bir erkek olmuşsun sen de dostum!" İhtiyar, Gregor'u selamlayıp elini uzattı.

"Çok kalacak mısın?"

"İki hafta ekselans."

"Kızını gömdük. Yazık oldu... Çok yazık..."

Gregor sesini çıkarmadı. Yevgeni eldivenlerini takarak merdiven başına çıktı.

"Vay, Gregor gelmiş. Nereden çıktın böyle?"

Gregor'un gözleri bulutlandı, ama yine de gülümsedi.

"Moskova'dan, izinli geldim."

"Gözünden yaralanmıştın değil mi? Duydum. Ne esaslı bir delikanlı olmuş, değil mi babacığım?"

Gregor'a başıyla selam verip tavlaya dönerek arabacıya seslendi:

"Atımı, Nikitiç!"

Nikitiç vakur bir edayla hayvanı arabaya koştu ve rahvan atı merdivenin önüne çekti; bir yandan da Gregor'a pek dostça sayılmayan bir gözle baktı. Hafif drojkinin tekerlekleri altında, incecik buz tutmuş toprak çıtır çıtır etti.

Gregor sevgi dolu bir gülümsemeyle Yevgeni'ye dönerek, "Asaletlim," dedi, "eski günlerin hatırı için ben süreyim arabanızı."

Yevgeni keyifle gülümseyerek, 'Zavallı budala, anlamamış,' diye geçirdi içinden, kelebek gözlüğünün ardında gözleri parladı.

"Pekâlâ, atla bakalım."

İhtiyar Listnitski babacan bir gülümsemeyle, "Ne," dedi, "daha yeni geldiğin halde karını bırakıyor musun?"

Gregor güldü. "Karı dediğiniz ayı değildir. Ormana kaçmaz."

Sürücü yerine çıktı oturdu, kırbacı oturduğu yerin altına sürdü ve dizginleri aldı eline.

"Ah, sizi öyle bir götüreceğim ki Yevgeni Nikolayeviç!"

"Eğer iyi sürersen, benden sana bir bahşiş var."

"Size zaten bir sürü şey için teşekkür borçluyum ben... Bizi beslediğiniz için... Aksinya için... Ona bir parça..."

Gregor birden sustu; teğmenin yüzü tatsız bir kuşkuyla bulutlandı. 'Yok canım bilmiyor! Bilmiyor! Nereden bilecek?' diye düşündü Listnitski. Geriye yaslandı, bir sigara yaktı.

İhtiyar Listnitski arkalarından seslendi:

"Geç kalmayın sakın."

İğne gibi sivri kar tanecikleri tekerleklerin altında uçuşuyordu.

Gregor dizginleri salladı ve hayvanı son hızla sürdü. On beş dakika içinde tepeyi aştılar, ev görünmez oldu. Önlerine çıkan ilk kuytu yerde, Gregor drojkiyi durdurup yere atladı, arabacı yerinin altından kırbacı çekti aldı.

Teğmen kaşlarını çatarak, "Ne oluyor?" diye sordu.

"Şimdi anlarsın!"

Gregor kırbacı sallayıp bir havalandırdı, sonra müthiş bir hızla teğmenin suratına indirdi. Kırbacı çevirdi, ucundan tuttu ve sapıyla suratına, kollarına aralıksız yapıştırdı subayın; soluk almasına meydan vermedi. Listnitski'nin kırılan gözlük camından bir parça, kaşını kesti, ince bir kan şeridi gözlerine doldu. Önce elleriyle yüzünü

korumaya çalıştı, ama darbeler sıklaştıkça sıklaştı. Kandan, dehşetten suratı çarpılmış bir halde ileri doğru atılıp kendini korumak istedi, ama Gregor bir adım geri çekilip, bileğine indirdiği bir darbeyle teğmenin kolunu hareketsiz bıraktı.

"Bu Aksinya için! Bu benim için! Bu Aksinya için! Bu da Aksinya için! Benim için bu!"

Kamçı ıslık çalarak iniyor, ama darbeler yumuşak bir ses çıkarıyordu. Sonunda Gregor, Yevgeni'yi katılaşmış tekerlek izlerinin üzerine çökertti vura vura, yere yuvarladı ve çizmelerinin nalçalı topuklarıyla kıyasıya tekmeledi, tekmeledi. Daha fazla vuracak takati kalmayınca drojkiye atladığı gibi, atı dörtnala kaldırarak geri döndü. Arabayı avlu kapısının dışında bıraktı, kırbacı eline aldı, önü açık kaputunun etekleri ayaklarına dolaşa dolaşa fırtına gibi uşaklar dairesine daldı.

Kapı çatırdayarak açılınca Aksinya dönüp baktı.

"Seni yılan seni! Seni orospu!" Kırbaç bir ıslık çaldı ve Aksinya'nın suratına dolandı.

Gregor soluk soluğa avluya fırladı ve Saşka'nın sorularına aldırış etmeden malikâneden çıktı gitti. Bir verst kadar ötede Aksinya ardından yetişti ona. Hiç konuşmadan, şiddetle soluyarak Gregor'un yanı sıra yürümeye başladı; arada bir kolundan çekiyordu Gregor'u. Kararmış bir haçın yanından yolun birkaç yöne ayrıldığı noktada, Aksinya uzaklardan gelir gibi, yabancı bir sesle konuştu:

"Grişa, affet beni!"

Gregor dişlerini gösterdi, omuzlarını kamburlaştırarak kaputunun yakasını kaldırdı. Aksinya haçın yanı başında kalakaldı. Gregor ne başını çevirip baktı ne de Aksinya'nın elini ona doğru uzattığını gördü.

Tatarski'nin ilerisindeki tepenin üstüne vardığında, hayretle, kırbacı hâlâ elinde taşımakta olduğunu fark etti; kırbacı bir yana fırlattı, hızla köye doğru inmeye başladı tepeden. Onu görüp de şaşıran insan yüzleri camlara dayanmıştı; karşılaştığı kadınlar Gregor'u eğilerek selamladı.

Baba evinin avlu kapısında, fidan boylu, kara gözlü bir güzel koşarak ona doğru geldi, kollarını açıp boynuna sarıldı ve yüzünü

Gregor'un göğsüne dayadı. Gregor elleriyle kızın yanaklarından tutup yüzünü zorla kaldırdı ve Dunya'yı tanıdı.

Panteley Prokofyeviç seke seke merdivenden indi. Gregor evin içinden, ağlamaya başlayan anasının sesini duydu. Sol eliyle babasını kucakladı; sağ elini Dunya öpüyordu.

Basamakların inleyen o eski gıcırtısı ve sonra Gregor merdivenin üst başında. Yaşlanmış anası bir genç kız çevikliğiyle koşup oğlunun kollarına atıldı. Gregor'un kaputunun yakalarını gözyaşlarıyla ıslatırken ona sıkı sıkı sarılıp bir ana diliyle, kelimelere sığdırılamayacak birtakım kesik kesik cümleler mırıldandı. O arada, düşmemek için kapıya tutunarak eşikte duran Natalya, Gregor'un bir kılıç gibi çarpan acele, şaşkın bakışıyla karşılaşınca oracığa yığılıverdi.

O gece yatakta Panteley karısının kaburgalarına bir dirsek atıp fısıldadı:

"Ses çıkarmadan git bak bakalım, beraber mi yatıyorlar, ayrı mı?"

"Yataklarını karyolanın üzerine serdim."

"Olsun be, git bak hadi, bak!"

İlyiniçna yatağından kalktı; gidip misafir odasına açılan kapıdaki bir yarıktan içeriye baktı.

"Beraber yatıyorlar."

"Tanrıya şükürler olsun! Tanrıya şükürler olsun!" diye ağlamaklı bir sesle mırıldandı ihtiyar ve bir dirseğinin üzerinde yarım doğrularak haç çıkardı.

BİRİNCİ KİTABIN SONU

Durgun Don, edebî dehası Tolstoy'la kıyaslanan Nobel ödüllü yazar Mihail Şolohov'un başyapıtıdır.

Ekim Devrimi'nde ve sonrasında yeni kurulan Sovyetler Birliği'nde iç savaş koşullarında yaşanan tarihsel olayları hikâye eden bu epik roman, büyük Rus roman geleneğinin 20. yüzyıldaki doruklarından biridir.

Büyük yıkım ve yoksunlukların ortasında insanlığa umut saçan yeni ve eşitlikçi bir sistemin kuruluşunu, sadece tarih, siyaset ve teori kitaplarından değil, Şolohov gibi usta bir yazarın canlandırdığı karakterlerle ve edebî anlatımın eşsiz keyfiyle öğrenmek isteyenler için de müthiş bir kaynaktır.

Bu büyük eser Türkçeye, üç çevirmenimizin ortak ve yoğun emeğinin bir ürünü olarak kazandırıldı. Mete Ergin ve Gani Yener'in birlikte yaptığı çeviriyi Hasan Âli Ediz Rusça aslıyla karşılaştırdı. Okurlar, Rus halk edebiyatı ile Rus klasik edebiyatını kaynaştıran Şolohov'un parlak edebî biçemini bu titiz çeviriden zevkle takip edecekler...

• • •

"Demek savaşa gidiyorsunuz askerler?"
"Evet dede, savaşa gidiyoruz."
"Türk Savaşına benzemeyecek bu galiba, hiç sanmıyorum benzeyeceğini. Şimdiki silahlar başka!"
"Hepsi bir. Hepsi de aynı bokun soyu. O zamanki silahlar nasıl adam öldürdüyse, bu seferkiler de öldürecek."

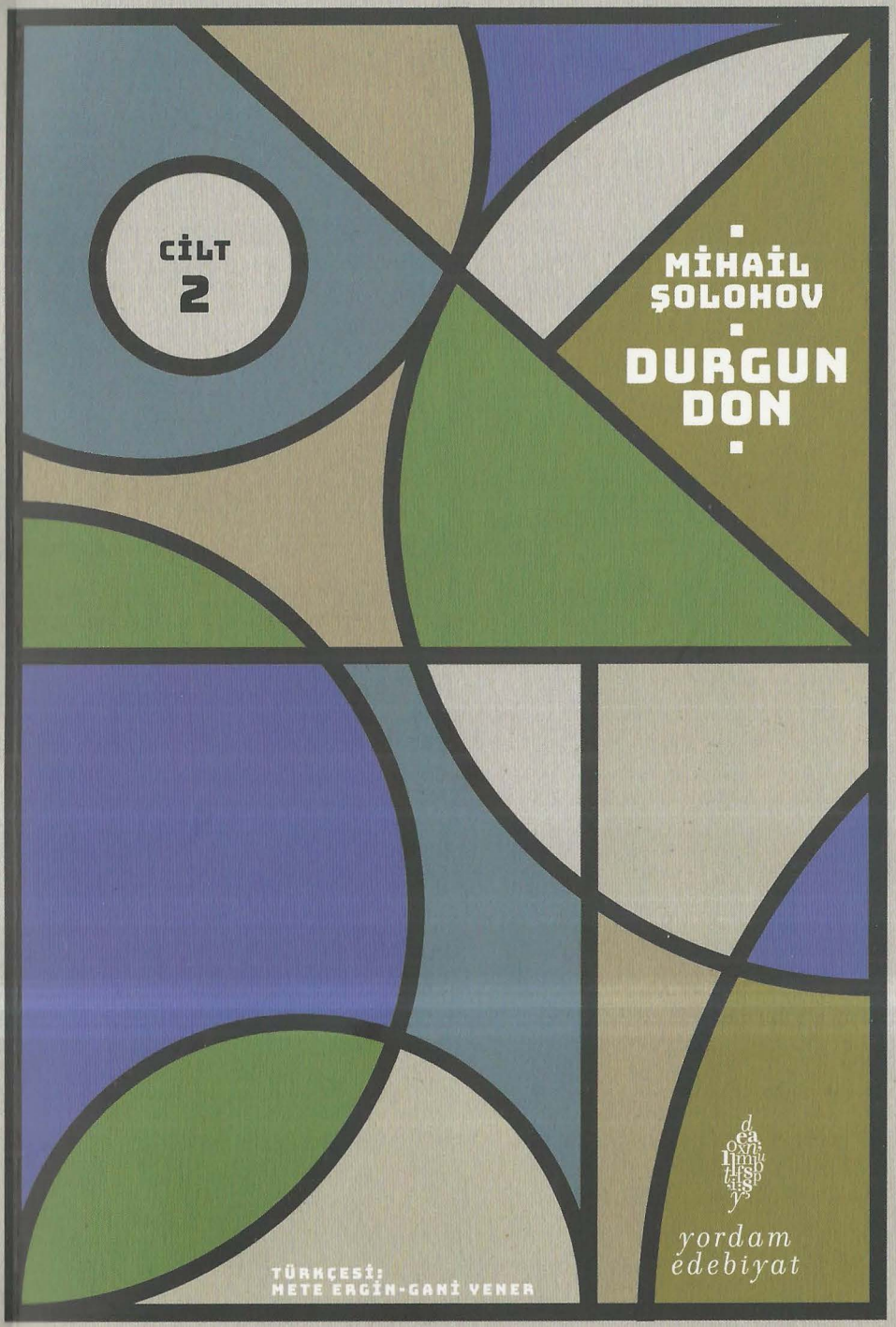
yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

22 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-246-7

CİLT 2

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener (1929 -)

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN — GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:
HASAN ÂLİ EDİZ

İKİNCİ KİTAP

yordam
edebiyat

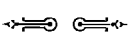
Yordam Edebiyat: 32 • **Durgun Don** II • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-247-4
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

DURGUN DON

ROMAN

İKİNCİ KİTAP

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

BİN dokuz yüz on altı. Ekim. Gece. Yağmur ve rüzgâr. Ormanlık bir arazi. Akçaağaçlarla kaplı bataklıkların kenarında siperler. İleride dikenli tel engelleri. Siperlerin içinde dondurucu, vıcık vıcık bir çamur. Bir gözetleme noktasının ıslak sac kaplamaları donuk donuk parlıyor. Yer yer, siperlerin içindeki kazamatlardan tek tük ışıklar vuruyor.

Subayların kazamatlarından birinin ağzında, tıknaz yapılı bir subay bir an durdu, parmakları kaputunun kopçaları üzerinde dolaştı. Kaputunun önünü acele acele çözdü, yakasındaki suları silkeledi, eşiğin önündeki çamurla karışmış talaş yığınına çizmelerini sildi, sonra kapıyı itti ve eğilerek kazamata girdi.

Bir gaz lambasından dökülen sarı ışık şeridi subayın yüzünde yağlı yağlı parladı. Ceketinin önü açık bir subay, oturduğu tahta ranzadan kalktı, eliyle karmakarışık kır saçlarını sıvazladı ve esnedi.

"Yağmur mu?"

Ziyaretçi, "Evet," dedi ve kaputunu çıkarıp sırılsıklam olmuş kasketiyle birlikte, kapının yanındaki bir çiviye astı.

"Sizin burası sıcak. Nefesinizle iyi ısıtmışsınız."

"Sobayı daha yeni yaktık... İşin kötüsü topraktan su çıkıyor. Yağmur barındırmayacak bizi burada, Allah kahretsin! Sen ne dersin Bunçuk?"

Bunçuk ellerini ovuşturarak eğildi, sobanın yanı başına çömeldi.

"Yere birkaç tane tahta döşeyin. Bizim kazamat mükemmel, kupkuru. Yerde yalınayak bile dolaşılır. Listnitski nerede?"

"Uyuyor. Nöbet yerlerini dolaştı, gelir gelmez de yattı."

"Uyandırsak olur mu?"

"Uyandır uyandır. Satranç oynarız."

Bunçuk kalın kaşlarının üzerindeki yağmur suyunu işaret parmağıyla sıyırdı, parmağına düşünceli düşünceli baktı ve yavaşça seslendi:

"Yevgeni Nikolayeviç!"

Kır saçlı subay, "Derin uykuda," dedi.

"Yevgeni Nikolayeviç!"

Listnitski dirseğinin üzerinde doğrularak, "Ha?" dedi.

"Bir parti satranç oynar mısın?"

Yevgeni bacaklarını ranzadan yere indirdi, yumuşak, beyaz avuçlarıyla bastıra bastıra göğsünü ovaladı.

Birinci parti oyun sona ermek üzereyken, Beşinci Bölük subaylarından ikisi, Yüzbaşı Kalmıkov'la Teğmen Çubov içeri girdiler.

Kalmıkov eşikten içeri adımını atarken, "Haber var!" diye bağırdı. "Bir olasılıkla, alay geri çekilecek."

Kır saçlı subay, Üsteğmen Merkulov kuşkucu bir tavırla gülümseyerek, "Nereden duydun?" dedi.

"Bana inanmıyor musun Piyotr amca?"

"Doğrusunu istersen, hayır."

"Biraz önce batarya komutanı telefonda söyledi bize. O nereden mi öğrenmiş? Tümen karargâhından daha dün döndü."

Çubov kendinden geçercesine, "Ah, bir yıkanabilsem ne güzel olurdu," dedi ve huş ağacının ince dallarıyla kirini kabartıyormuş gibi taklit yaparak omuzlarına şaplaklar attı.

Merkulov gülümseyerek, "Buraya da bir tekne koydurabilirdik," dedi, "nasıl olsa suyumuz bol."

Kalmıkov keresteyle kaplı duvarlara, balçık zemine bakarak, "Yahu burada rutubet içindesiniz beyler," diye mırıldandı. "Çok rutubetli burası."

"Bataklık yanı başımızda."

"Bataklıkta olduğunuz için aslında oturun da Tanrıya şükredin," diye lafa karıştı Bunçuk. "Burada Hazreti İsa'nın koltuğu altındaymışsınız kadar güven içindesiniz! Başka hatlarda taarruz var, halbuki burada haftada bir kere ateş açıyoruz."

"Bu delikte çürümektense hücuma geçmek daha iyidir."

"Kazakları hücumda kırdırmak için saklamıyorlar. Neden bilmezmiş gibi saf saf konuşuyorsun Merkulov?"

"Peki sence neden saklıyorlar bizi?"

"Zamanı geldiğinde, hükümet varlığını Kazaklar sayesinde koruyacak; hep o eski oyun yani."

Kalmıkov elinin bir hareketiyle, "Bu dediklerin küfür sayılır," diye cevap verdi.

"Küfür mü? Neden?"

"Küfür de ondan."

"Saçmalama Kalmıkov. Gerçeği inkâr edemezsin ki!"

"Hangi gerçeği..."

"Herkes biliyor bunun gerçek olduğunu. Neden sen de kabul etmiyorsun?"

Çubov, "Dikkat, beyler!" diye bağırdı ye yapmacık bir tavırla Bunçuk'u işaret ederek yerlere kadar eğilip selamladı.

"Teğmen Bunçuk şimdi bizlere Sosyal Demokratların rüya kitabını yorumlamaya başlayacak!"

Bunçuk, Çubov'un kaçamak bakışını sert bakışıyla karşılayarak alaycı bir tavırla gülümsedi ve "Soytarı rolüne mi çıktın yoksa?" dedi. "Senin bileceğin iş. Her adamın bir mesleği vardır tabii. Ben size, geçen yılın ortalarından bu yana savaş görmediğimizi söylüyorum. Savaş, siper savaşına dönüşür dönüşmez Kazaklar korunmalı yerlere dağıtıldı, zamanı gelinceye kadar da oralarda savaşa katılmadan tutuluyorlar."

Listnitski piyonlarını toplarken, "Sonra ne olacak?" diye sordu.

"Sonra, cephede huzursuzluk baş gösterince -ki bu kaçınılmaz bir şeydir; askerler savaşmaktan bıkınca, kaçma olayları artınca- ayaklanmaları bastırmak için Kazaklar kullanılacak. Hükümet Kazakları elinde bir taş gibi saklıyor. Zamanı gelince devrimin kafasını bu taşla ezmeye kalkacak."

"Hayal gücünün dizginlerini biraz fazla koyvermiş sayılmaz mısın sevgili dostum? Varsayımların çok zayıf," diye itiraz etti Listnitski. "Önce şunu söyleyelim ki, olayların gidişini önceden kestirmeye olanak yoktur. Huzursuzluğun baş göstereceğini nereden biliyorsun? Sonra tutalım, Almanlar ve onlarla birlik olan kuvvetler çöktü,

savaş bizim parlak zaferimizle sonuçlandı, o vakit Kazaklara ne gibi bir rol vereceksin?"

Bunçuk acı acı gülümsedi:

"Savaş şimdilik sona ereceğe, hele parlak şekilde sonuçlanacağa hiç benzemiyor."

"Gerçi ağır ilerliyor ama..."

"Daha da ağırlaşacak," diye onu temin etti Bunçuk.

"İzinden ne zaman döndün?" diye sordu Kalmıkov.

"İki gün önce."

Bunçuk dudaklarını büzerek uzattı, ufak bir top halinde sigara dumanı üfledi ve sigarasının izmaritini attı.

"Nerede geçirdin iznini?"

"Petrograd'da."

"Ee, başkentten ne haber? Ah, Petrograd'da bir hafta geçirmek için neler vermezdim!"

Bunçuk kelimelerini dikkatle tartarak, "Pek de için açılmazdı hani," dedi. "Yiyecek kıt. İşçi mahallelerinde açlık, hoşnutsuzluk ve için için kaynayan bir huzursuzluk var."

"Bu savaştan sevinçli çıkamayacağız. Ne dersiniz beyler?" diye sorgu dolu bakışlarını çevresindekilerin üzerinde dolaştırdı Merkulov.

"Rus-Japon Savaşı, 1905 Devrimini doğurmuştu. Bu savaş da yeni bir devrimle, hatta yalnız devrimle değil, bir iç savaşla son bulacak."

Listnitski onun sözünü kesmek istiyormuş gibi belirsiz bir hareket yaptı, sonra kalktı, kaşları çatık vaziyette kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken öfkesini tuttuğunu belli eden bir ses tonuyla konuştu:

"Biz subaylar arasında bu bey kadar garip tipler bulunması beni hayrete düşürüyor." Eliyle Bunçuk'u işaret etti. "Hayrete düşüyorum, çünkü bugüne kadar kendisinin, vatanı ve savaş karşısındaki tutumunu pek anlayabilmiş değilim. Geçen gün son derece üstü kapalı konuşmasına rağmen, bize, savaşı kaybetmemizi istediğini anlatmaya çalıştığı da apaçıktı. Seni doğru anlamış mıyım Bunçuk?"

"Yenilmemizden yanayım."

"Peki ama neden? Benim göre, siyasal inanışların ne olursa olsun kendi memleketinin yenilgisini istemen, devlete hıyanettir. Her dürüst insanın gözünde bir onursuzluktur bu."

Merkulov söze karışarak, "Duma'daki* Sosyal Demokrat üyelerin kamuoyunu hükümete karşı nasıl kışkırttığını ve bu şekilde memleketin yenilgisinde nasıl rol oynadığını hatırlıyor musun?" dedi.

Listnitski, "Sen de onların görüşlerini paylaşıyor musun Bunçuk?" diye sordu.

"Eğer yenilmemizden yanayım diyorsam, yenilmemizden yanayımdır; bu apaçık bir şey! Ayrıca, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir üyesi olduğum halde, Duma'daki kendi parti üyelerimin görüşlerini paylaşmamam çok saçma olur. Gördüğünüz bunca eğitime rağmen siyaset konusunda bu kadar cahil kalışınıza şaşıyorum Yevgeni Nikolayeviç."

"Her şeyden önce ben, hükümdara bağlı bir subayım. 'Sosyalist yoldaşlar'ı görmek bile beni isyan ettirmeye yeter."

'Her şeyden önce sen kaz kafalının biri, sonra da tuzu kuru ve zalim bir askersin,' diye düşündü Bunçuk ve gülümsememek için tuttu kendini.

Merkulov özür dilercesine, "İnsan askerlikte olağanüstü bir durum içine girer," dedi. "Hepimiz kendimizi politikanın üzerinde tutuyor, deyim yerindeyse suya sabuna dokunmuyoruz."

Yüzbaşı Kalmıkov oturduğu yerde hiç durmadan düşük bıyıklarını sıvazlıyordu; yabansı Moğol gözleri kor gibi parlıyordu. Çubov yattığı yerden Merkulov'un çizip duvara astığı karakalem bir resme dikmişti gözlerini. Bu, Magdalene gibi yüzü olan, çapkın ve baygın bakışlarla kendi çıplak memelerini seyreden yarı çıplak bir kadın resmiydi. Sol elinin iki parmağıyla meme uçlarından birini tutmuş, yana çekmiş, aynı elinin serçe parmağı kibarca yukarıya kalkmıştı. Yarı kapalı göz kapaklarının altına, için için yanan ılık gözlerinin yumuşattığı bir gölge düşmüştü. Hafiften yukarı kalkık bir omuzu sıyrılmış kombinezonunu tutuyor, köprücük kemiklerinin altındaki çukurlara yumuşak bir ışığın rengi vuruyordu. Kadının pozunda o kadar doğal bir incelik, gerçeğe öylesine bir yakınlık vardı ve yu-

* Duma: 1906-1917 yılları arasında Rus Parlamentosu. *-çev.*

muşak renk tonları o derece güzeldi ki, konuşmaların gidişiyle asla ilgilenmeksizin kendisini usta elinden çıkma eskize kaptıran Çubov, büyük bir zevk duyarak gülümsedi.

Gözlerini resimden zorla ayırırken, "Enfes!" dedi. Bu laf ağzından çok zamansız çıkmıştı, zira Bunçuk daha sözünü yeni tamamlıyordu:

"Çarlık devrilecektir, buna emin olabilirsiniz."

Bir sigara sarmakta olan Listnitski şaşkın şaşkın gülümseyerek bir Bunçuk'a bir Çubov'a baktı.

"Bunçuk!" dedi Kalmıkov. "Bir saniye izin ver Listnitski! Bunçuk, dinle! Bu savaşın bir iç savaşa dönüşeceğini kabul edelim. Peki sonra ne olacak? Hükümdarı devireceksin. Onun yerine nasıl bir hükümet öneriyorsun?"

"İşçi sınıfının hükümetini."

"Yani parlamento mu demek istiyorsun?"

"Daha da fazlasını," diye gülümsedi Bunçuk.

"Evet, neymiş fazlası?"

"Bir işçi diktatörlüğü."

"Şimdi anlaşıldı iş! Ya aydınlar, köylüler? Onların rolü ne olacak?"

"Köylüler bizim peşimizden gelir, aydınların bir kısmı da öyle. Geri kalanlar... onlara yapacağımız bu işte." Elinde tuttuğu bir kâğıt parçasını çevik bir hareketle büktü, dişlerinin arasından, "Böyle yapacağız işte!" deyip fırlattı bir kenara.

Listnitski alaylı alaylı, "Pek yükseklerde uçuyorsun..." dedi.

"Ama yükseğe konacağız," diye karşılık verdi Bunçuk.

"Siz yine her olasılığa karşı altınıza saman serin, belki de konamazsınız."

"Peki neden gönüllü olarak savaşa katıldın? Hatta ne yapıp edip subaylığa kadar yükselmenin sebebi neydi? Bütün bunları görüşlerinle nasıl uzlaştırabiliyorsun? İnanılır şey değil! Bu adam hem savaşa karşı, –ne derler ona– sınıfsal yoldaşlarının öldürülmesine karşı, hem de subay!" Kalmıkov samimi bir neşeyle ellerini çizmelerinin yanlarına vura vura gülüyordu.

"Makineli tüfeklerinle kaç tane Alman işçisini geberttin?" diye sordu.

Bunçuk cebinden bir tomar gazete çıkardı ve sırtı Listnitski'ye dönük vaziyette bunları karıştırdı. Sonra gitti, eskilikten sararmış bir gazeteyi masanın üzerine yayıp, iri elleriyle kırışıklarını düzeltti.

"Kaç tane Alman işçisi mi öldürdüm? Orası... belli değil. Savaşa gönüllü katıldım, zira nasıl olsa katılmam gerekecekti. Öyle sanıyorum ki, burada siperlerde edindiğim bilgilerin ileride yararı dokunacak... İleride. Dinleyin şunu." Ve Bunçuk, Lenin'in sözlerini okudu:

> Modern orduyu alalım; örgütlenmenin en güzel örneklerinden biridir o. Örgütlenme sadece esnekliğe sahip oluşu ve aynı zamanda milyonlarca insana bir tek irade verişiyle bile mükemmeldir. Bugün bu milyonlar ülkenin çeşitli bölgelerinde evlerinde oturuyor; yarın bir seferberlik ilan edilir, hepsi önceden belirtilen merkezlerde toplanır. Bugün yayılmış durumda, hatta bazen aylarca siperlerde yatarlar; yarın başka bir düzen içinde taarruza kaldırılırlar. Bugün kurşun ve şarapnellerden korunmada, yarın göğüs göğüse savaşmada mucizeler gösterirler. Bugün ileri müfrezeleri toprağın altına mayın yerleştirir, yarın göklerdeki uçaklardan aldıkları bilgiye göre kilometrelerce ilerlerler. Bir tek amacın peşinde oldukları ve bir tek irade ile harekete getirildikleri zaman, milyonlar, ilişkilerinin ve etkinliklerinin biçimlerini, etkinliklerinin yer ve yöntemlerini, aletlerini ve silahlarını, değişen koşullara ve uğraşın gereklerine göre değiştirir; işte budur örgütlenme.
>
> Aynı şey, işçi sınıfının burjuvalara karşı verdiği savaşım için de geçerlidir. Bugün için görünürde bir devrim ortamı yoktur...

Çubov, Bunçuk'un okumasını keserek, "Peki ama şu 'ortam' ne demek oluyor?" diye sordu.

Bunçuk yeni uykudan uyandırılmış gibi gözlerini ona dikti, fırlak alnını baş parmağının kemiğiyle ovalayarak soruyu anlamaya çalıştı.

"Sana 'ortam'la ne demek istediğini sordum."

"Anladım, anladım, ama benim için biraz güç bunu açıklamak." Bunçuk'un yüzüne basit, çocuksu bir gülümseme yayıldı. Böyle bir gülümsemeyi onun iri, asık suratında görmek tuhaf oluyordu. Sanki güz yağmurlarının yıkadığı bir tarladan gümüşi bir tavşan fırlayıp, zıplaya zıplaya kaçmıştı.

"Ortam, bir durumdur; yani, birtakım koşulların bir araya gelmiş olması durumudur. Doğru mu söylediğim?"

Listnitski belli belirsiz başını sallayarak, "Devam et okumana," dedi.

> Bugün için bir devrim ortamı söz konusu değildir, yığınları galeyana getirecek ya da onların canlılığını artıracak koşullar yoktur ortada; bugün ellerinize bir oy pusulası tutuşturuldu, alın onu. Ve bu oy pusulasını, hapse girme korkusu yüzünden sandalyelerine sıkı sıkı bağlı kişilere mecliste rahat işler sağlamak için değil, fakat düşmanlarımıza karşı bir silah olarak kullanmak için örgütlenmeyi öğrenin. Yarın bu oy pusulası elinizden alınır, onun yerine bir tüfek, mühendisliğin en yeni tekniğine uygun olarak yapılmış hızlı ateşli bir silah tutuşturulur; bu ölüm ve yıkım silahını alın, savaştan korkan, duygulu sümüklülere metelik vermeyin; işçi sınıfının umutlarının gerçekleşebilmesi için ateş ve demirle yok edilmesi gereken daha pek çok şey kalmıştır yeryüzünde ve eğer yığınlar arasında öfke, umutsuzluk artacak, bir devrim ortamı belirecek olursa, yeni örgütlenmeler yaratmaya, bu yararlı ölüm ve yıkım silahlarını kendi hükümetinize, kendi burjuvazinize karşı kullanmaya hazırlanın...

Kapının vurulması ve içeriye Beşinci Bölük başçavuşunun girmesiyle, Bunçuk okumayı kesti. Başçavuş, Kalmıkov'a döndü:

"Komutanım, alay karargâhından bir emir subayı geldi."

Kalmıkov'la Çubov, kaputlarını omuzlarına atıp çıktı. Merkulov oturdu, resim yapmaya başladı. Listnitski derin düşüncelere dalmış bir halde, bıyıklarıyla oynayarak, kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya devam etti. Biraz sonra Bunçuk da ayrıldı oradan. Kaldırdığı yakasının uçlarını sol eliyle tutup sağ eliyle de uçuşan kaputunun eteklerini aşağı doğru bastırarak, siperlerin çamurlu, kaygan zemininde ilerledi. Dar siperlerin içinde rüzgâr şiddetle esiyor, köşelere çarpıp ıslık çalarak burgaçlar yapıyordu. Bunçuk'un yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı. Kendi kazamatına vardığında yağmurdan yine sırılsıklam olmuştu ve üstü başı çürük akçaağaç yaprağı kokuyordu. Makineli tüfek müfrezesinin komutanı uyuyordu; kâğıt oynayarak geçirilen uykusuz üç gecenin izleri esmer yüzünde hâlâ görülüyordu. Bunçuk ta erlik zamanından beri yanından

ayırmadığı asker çantasını açtı, içinden çıkardığı birtakım gazeteleri kapının yanına yığıp tutuşturdu. Ceplerine iki kutu konserve etle beş altı avuç dolusu tabanca mermisi doldurdu ve tekrar dışarı çıktı. Rüzgâr, bir an açık kalan kapıdan girdi, yanan kâğıtların kurşuni küllerini savurdu ve tüten lambayı söndürdü.

Bunçuk ayrıldıktan sonra Listnitski hiç konuşmadan bir süre daha dolaştı, sonra masaya gitti. Merkulov hâlâ resim yapıyor ve kaleminin altındaki beyaz kare kâğıttan, yüzünde o acı gülümsemesiyle yavaş yavaş Bunçuk bakmaya başlıyordu.

Merkulov, Listnitski'ye dönerek, "Güçlü yüz çizgileri var!" dedi.

"Ee sen ne dersin bu işe?" diye sordu Listnitski.

Sorunun altındaki anlamı tahmin eden Merkulov, "Ne diyeceğimi bilemiyorum!" diye cevap verdi. "Tuhaf bir adam. Şimdi rengini tamamıyla belli etti, ama önceden bir türlü çözümleyemiyordum bu adamı. Biliyorsun Kazaklar çok seviyor onu, en çok da makineli tüfek eratı arasında seviliyor. Buna dikkat ettin mi hiç?"

Listnitski kesin olmayan bir tonla, "Ha, evet" diye cevap verdi.

"Makineli tüfekçiler son erlerine kadar Bolşevik. Hiç kuşku yok ki, bu adamları kazanmayı başarmış Bunçuk. Bugün kozlarını böyle ortaya açıverince çok şaştım. Niye yaptı bunu? İçimizden hiç kimsenin onun görüşlerini paylaşmayacağını biliyor. Ama yine de kendisini bu şekilde açığa vuruyor. Öyle çarçabuk öfkelenip kendini kaybeden cinsten de değil. Tehlikeli bir adam."

Merkulov kafası hâlâ Bunçuk'un garip davranışıyla meşgul bir halde, yaptığı resmi bir kenara itti ve soyunmaya başladı. Islak çoraplarını sobanın üstüne astı, saatini kurdu, bir sigara yakıp uzandı. Biraz sonra uykuya daldı. Listnitski, Merkulov'un kalktığı tabureye oturdu ve Bunçuk'un resminin arka yüzüne, işlek el yazısıyla şunları yazdı:

> Ekselans;
>
> Size daha önce bazı tahminlerimden söz etmiştim; şimdi bu tahminlerim tamamıyla doğrulanmış bulunuyor. Bugün alayımız subayları (bendenizden başka, Beşinci Bölükten Yüzbaşı Kalmıkov ve Teğmen Çubov ile Üçüncü Bölükten Üsteğmen Merkulov da vardı) arasındaki bir konuşma sırasında Teğmen Bunçuk, itiraf edeyim ki,

anlayamadığım bazı nedenlerle, siyasi inançlarını ve hiç kuşkusuz partisinden aldığı talimat gereğince, yürütmekte olduğu görevlerini açıkladı. Yanında yasaya aykırı nitelikte birtakım gazeteler vardı. Mesela, Cenevre'de basılan Komünist adlı yasaklanmış gazeteden bize bir pasaj okudu. Teğmen Bunçuk'un alayımızda yeraltı etkinliklerinde bulunduğuna (alayımıza gönüllü olarak katılışını da bu sebebe bağlayabiliriz) ve ilk hedef olarak makineli tüfek eratını seçtiğine hiç kuşku yoktur. Makineli tüfek eratının maneviyatı bozulmuş vaziyettedir. Teğmen Bunçuk'un tehlikeli nüfuzu alayın maneviyatı üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Özel şubeye de bilgi verdiğim üzere, erat arasında emirlere itaatsizlik olayları görülmüştür.

Birkaç gün önce izinden (Petrograd'dan) dönen Teğmen Bunçuk, beraberinde bir yığın da yıkıcı yayın getirmiştir. Bundan sonra etkinliğini daha da genişletmeye çalışacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğim esaslara dayanarak bendeniz şu sonuçlara varıyorum: 1- Teğmen Bunçuk'un suçu sabit olmuştur (konuşmada bulunan subaylar benim sözlerimi yemin ederek doğrulayacaklardır). 2- Teğmen Bunçuk'un devrimci etkinliğine bir son vermek için kendisini derhal tutuklayarak divanıharbe vermek gereklidir. 3- Makineli tüfek müfrezesi derhal dağıtılmalı, en tehlikeliler başka yerlere nakledilmeli, geri kalanlar ise ya geri hizmete alınmalı ya da öteki alaylara verilmelidir.

Samimi arzumun vatanıma ve çarıma hizmet olduğunu saygılarımla bilgilerinize arz ederim. Bu mektubun bir suretini de Kolordu Kurmay Başkanlığına göndermiş bulunuyorum.

Yüzbaşı Yevgeni Listnitski

7 No'lu Kesim.

20 Ekim 1916.

Ertesi sabah erkenden Listnitski raporunu emir eriyle alay karargâhına gönderdi ve kahvaltıdan sonra siperlere çıktı. Siperlerin alçak, kaygan duvarlarının ilerisinde, bataklığın üzerinde, dikenli tellere takılmış gibi parça parça bir sis asılmıştı. Siperin zemini iki üç santim kalınlığında vıcık vıcık bir çamurla kaplıydı. Mazgallardan minik, kahverengi derecikler dışarı akıyordu. Kaputları baştan

aşağı çamura bulanmış Kazaklar, siper duvarından indirdikleri sac levha üzerinde ateş yakmış, kaplarının içinde çay pişiriyordu; topuklarının üzerine çömelmiş, tüfeklerini siperin duvarına dayamışlardı.

Listnitski önüne çıkan ilk Kazak grubuna, "Sac üstünde ateş yakılmayacak diye kaç kere söylenecek size?" diye bağırdı. "Laf anlamaz mısınız siz domuzlar?"

Kazaklardan ikisi istemeye istemeye yerinden doğruldu; kaputlarının uçlarını altlarına almış, çömelen ötekiler, istiflerini bozmadan sigaralarını içmeye devam etti. Kulağında gümüş bir küpe sallanan esmer, sakallı bir Kazak, kabın altına bir avuç dolusu çırpı atarken cevap verdi:

"Sacı kullanmayı biz de istemeyiz, ama başka türlü nasıl ateş yakalım komutanım! Şu çamura bakın!"

"Kaldırın o sacı derhal!"

Ablak, çopur yüzlü bir Kazak, başını kaldırıp subaya bakmaksızın, kaşlarını çatarak, "Ne yani, burada aç mı oturacağız?" diye sordu.

"Size kaldırın o sacı diyorum!" Listnitski çizmesinin ucuyla bir tekme atarak kabın altındaki çalı çırpıyı öteye fırlattı.

Sakallı Kazak şaşkın ve kızgın bir gülümsemeyle kabın içindeki suyu yere dökerken mırıldandı:

"İçtiniz işte çayınızı çocuklar..."

Kazaklar uzaklaşan subayın ardından gözlerini dikip, ses çıkarmadan yiyecek gibi baktı. Sakallı Kazak'ın gözlerinde minik alevler tutuşuyordu.

"Kibirli piç!"

Başka bir Kazak derin bir iç geçirdi, tüfeğini omuzuna astı.

Merkulov Birinci Takımın mevzilendiği kesimde Listnitski'ye yetişti. Yeni deri ceketi gıcırdaya gıcırdaya, soluk soluğa geldi; nefesi ekşi ekşi, kendi memleketinde yetişen cins tütün kokuyordu. Seslenerek Yevgeni'yi bir kenara çekti ve acele acele, "Haberi duydun mu?" dedi. "Bunçuk dün gece kaçmış."

"Bunçuk mu? Nee?"

"Kaçmış... Anlamadın mı? Onunla aynı kazamatta kalan makineli tüfek müfreze komutanı, Bunçuk'un bizim yanımızdan ayrıl-

dıktan sonra dönmediğini söyledi bana. Demek ki bizim yanımızdan ayrılır ayrılmaz kirişi kırmış. Ne dersin sen buna?"

Listnitski kaşlarını çatmış, kelebek gözlüğünün camlarını parlatıyordu.

Merkulov onun yüzüne sorar gibi bakarak, "Tedirgin olmuş bir halin var," dedi.

"Ben mi? Aklını mı kaçırdın sen? Ne diye tedirgin olacakmışım? Hiç beklenmedik bir haber olduğu için biraz afalladım o kadar."

II

ERTESİ sabah başçavuş kaygılı bir suratla Listnitski'nin kazamatına geldi, uzun süre ıkınıp sıkındıktan sonra haberi verdi Listnitski'ye:

"Bu sabah, komutanım, Kazaklar bu kâğıtları bulmuş siperlerde. Biraz biçimsiz şeyler de... Size bildirmeyi uygun gördüm..."

Yattığı ranzanın üzerinde doğrulan Listnitski, "Ne kâğıtları?" diye sordu.

Çavuş ona birkaç tane buruşuk, daktiloyla yazılmış bildiri uzattı. Listnitski okudu:

DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Asker yoldaşlar;

Bu musibet savaş iki yıldan beri sürüyor. Sizler iki yıldır başkalarının çıkarlarını savunmak için siperlerde çürümektesiniz. Bütün ulusların işçi ve köylülerinin kanları iki yıldan beri akıtılmakta. Yüz binlerce asker öldü, yaralandı, geride yüz binlerce dul ve yetim kaldı: İşte bunlardır bu katliamın sonucu. Ne için dövüşüyorsunuz? Kimin çıkarlarını savunuyorsunuz? Çarlık Hükümeti yeni topraklar ele geçirmek ve bu toprakların insanlarına da tıpkı Polonya ve başka ulusların insanlarına yaptığı gibi zulmetmek için milyonlarca askeri ateş hattına sürmüştür. Dünya sanayicileri işletme ve fabrikalarının ürünlerini satabilmek için ellerinde tutmak zorunda oldukları pazarları ve kârlarını paylaşmak istemiyor; onun yerine bu pazarları silahlı kuvvetler zoruyla bölüşüyor; siz cahiller de onların bu çıkar savaşında ölüme gidiyor, sizler gibi alın teriyle yaşayan insanları öldürüyorsunuz.

Yetsin artık bu dökülen kardeş kanı! Uyanın emekçiler! Düşmanınız, sizler gibi kandırılmış olan Avusturya ve Alman askerleri değil, kendi çarınız, kendi sanayicileriniz, kendi toprak ağalarınızdır. Silahlarınızı onlara çevirin. Avusturya ve Alman askerleriyle kardeş olun. Sizleri hayvanmışsınız gibi ayıran dikenli tel engellerinden birbirinize ellerinizi uzatın. Sizler birbirinizin işçi kardeşlerisiniz, emeğin kanlı nasırları hâlâ avuçlarınızdadır; sizin aranızda bölüşülecek hiçbir şey yoktur. Kahrolsun istibdat! Kahrolsun emperyalistlerin savaşı! Dünya emekçilerinin birleşmesi onuruna, hurra!

Listnitski içinde kabaran bir öfkeyle okudu bildiriyi. Anlamsız bir nefrete kapılarak ve önsezilerinin pençesi altında kıvranarak, 'İşte, şimdi başladı!' diye düşündü. Keşfini derhal telefonla alay komutanına bildirdi.

"Bu konuyla ilgili emirleriniz nedir Ekselans?" diye sordu.

"Başçavuşu, takım subaylarını al ve derhal sıkı bir arama yap. Subaylar da dâhil olmak üzere herkesi ara. Alayı nöbetten ne zaman çekmeyi düşündüklerini soracağım bugün tümen karargâhına. Onları acele etmeye zorlayacağım. Arama sırasında bir şey bulacak olursan hemen bana haber ver."

"Bu işin makineli tüfekçilerin başı altından çıktığını sanıyorum."

"Öyle mi? Kazakların üstlerini araması için müfreze komutanına derhal emir vereceğim."

Takım subaylarını kazamatta toplayan Listnitski, onlara alay komutanının emrini bildirdi.

Merkulov tepesi atarak, "Ne korkunç bir şey bu!" dedi. "Birbirimizin üstünü mü arayacağız?"

Genç bir teğmen, "İlk sıra senin Listnitski," dedi.

"Hayır, zar atacağız."

"Alfabetik sıraya göre olsun."

Listnitski, "Şaka bir yana beyler," diye lafa karıştı. "İhtiyar gerçekten de fazla ileri gitti; alayımızın subayları, Sezar'ın karısı kadar temizdir, içimizde bir Teğmen Bunçuk vardı, o da kaçtı. Ama yine de Kazakların üzerlerini aramamız gerekir. Biri gitsin, başçavuşu çağırsın."

Üç St. George nişanı almış yaşlıca bir adam olan başçavuş içeri girdi. Öksürdü ve ayrı ayrı subayların yüzlerine baktı.

"Bölükte kuşkulandığın kişiler kimler? Sence bu bildirileri kim bırakmış olabilir?" diye sordu Listnitski.

Başçavuş kesin bir dille, "Bizim bölükte hiç böyle kimse yok komutanım," diye cevap verdi.

"Ama bildiriler bizim kesimde bulundu. Başka bölükten bizim kesime giren oldu mu hiç?"

"Hayır komutanım."

Merkulov elinin bir hareketiyle başçavuşu uzaklaştırarak, "Pekâlâ, git, teker teker hepsinin üzerini ara," dedi ve kapıya doğru döndü.

Arama başladı. Kazakların yüzlerinde türlü türlü ifadeler dolaşıyordu. Kimi öfkeyle karışık hayretle kaşlarını çatıyor, kimi subayların yüzüne korkuyla bakıyor, kimi de acınacak eşyalarını didik didik eden subaylara gülüyordu.

Cin gibi bir çavuş, "Ne arıyorsunuz?" diye sordu. "Bir şey mi çalındı? Belki bir yerlerde gözümüze ilişmiştir."

Aramadan hemen hemen hiçbir sonuç çıkmadı. Yalnız Kazaklardan birinin kaput cebinde, buruşuk, bir nüsha bildiri bulundu.

"Okudun mu bunu?" diye sordu Merkulov.

Kazak yere eğik gözlerini kaldırmaksızın, "Sigara sarmak için aldım onu," diyerek gülümsedi.

Mosmor kesilerek, "Ne sırıtıyorsun be?" diye bağıran Listnitski, Kazak'a doğru yürüdü. Kısa, sarı kirpikleri gözlüğünün ardında sinirli sinirli kırpışıyordu.

Kazak'ın yüzü ciddileşmiş, gülümsemesi, rüzgârın önüne katılıp sürüklenmiş gibi silinmişti.

"Affedersiniz komutanım," diye yüksek, incinmiş, âdeta kızgın bir sesle konuştu Kazak. "Benim okumam yoktur. Sigara kâğıdım kalmadığı için aldım bunu. Baktım, orada duruyordu, aldım ben de."

Listnitski tükürdü ve arkasında subaylar olduğu halde dönüp yürüdü.

Ertesi gün alay çekildi ve cephe hattının on verst kadar gerisinde konakladı. Makineli tüfek müfrezesinden iki er tutuklanarak divanıharbe verildi, bir kısmı yedek alaylara nakledildi, bir kısmı da İkinci Kazak Tümeninin başka başka alaylarına dağıtıldı. Birkaç

günlük bir dinlenmeden sonra alay nispeten bir çekidüzene girdi. Kazaklar yıkandı, temizlendi, hatta tıraş bile oldu. Tıraş olmak için siperlerdeki yönteme başvurmak zorunda da kalmadılar; siperlerdeki tıraş olma yöntemi şöyleydi: yüzdeki kıllar alazlanır, alevler yanakları yakmaya başlar başlamaz ıslak bir havlu bastırılarak yanmış kıllar temizlenirdi. Takım berberlerinden birinin, müşterisine, "Domuz gibi alazlayayım mı seni, yoksa nasıl istersin?" diye sorduğu günden beri bu yönteme, "domuz alazlaması" denilmekteydi.

Alay dinlendi, dış görünüşleri bakımından Kazakların neşesi yerine geldi, iyi bir duruma girdiler. Ama Listnitski'yle subaylar bunun, kasım ayında açan hava gibi geçici, yapay bir hal olduğunu biliyorlardı. Cepheye dönüş söylentileri dolaşmaya başlar başlamaz, ifadeler değişti, hoşnutsuzluk, gerginlik, tatsız davranışlar aldı yürüdü. Sonu gelmeyen bezginlik ve sinir gerginliği kendini hissettirmeye, maneviyat kırıklığına, gevşekliğe yol açmaya başladı. Böyle bir ruh durumunun etkisi altındaki bir insanın, belirli bir amaç için ne kadar korkunç savaşabileceğini çok iyi biliyordu Listnitski.

1915'te üst üste beş sefer hücuma kaldırılan bir bölük görmüştü; bölük müthiş kayıplar verdiği halde tekrar tekrar hücum emri alıyordu. Sonunda, bölükten geriye kalanlar emir filan dinlemeksizin savaş alanını bırakıp geri çekilmeye başladı. Listnitski'nin bölüğüne bunları durdurma emri verildi. Geri çekilen askerler kendilerini durdurmak için bir hat üzerinde yayılan Kazaklara ateş açtı. Altmış kişi ya kalmış ya kalmamışlardı; Listnitski, ölümün nereden geldiğine aldırış etmeksizin ölümün üzerine yürüyen ve Kazakların kılıçları altına düşen bu altmış kişinin kendilerini savunurken gösterdiği delice cesarete dikkat etmişti.

Şimdi bu olayı korkunç bir ibret olarak hatırlayan Listnitski, Kazakların yüzlerine yeniden kaygıyla göz gezdirdi ve 'Acaba bunlar da bir gün, gözleri ölümden başka hiçbir şeyi görmeksizin geri döner, çekilir mi?' diye düşündü. Kazakların bezgin, ters bakışlarını görerek, bunların da aynı şeyi yapabileceğini kabul etmek zorunda kaldı.

Savaşın daha ilk günlerinden başlayarak Kazaklarda köklü değişiklikler olmuştu. Şarkıları bile savaş sırasında ortaya çıkmış yeni, kasvetli, neşesiz şarkılardı. Listnitski bölüğünün konakladığı fab-

rikanın geniş sundurması önünden geçerken sık sık, özlemle, anlatılmaz kederlerle dolu bir şarkı duyardı; durup dinler ve şarkının o basit kederli havası ona dokunurdu. Yüreğinin gittikçe hızlanan vuruşları, içinde bir teli gerer, şarkı söyleyen sesin alçak tonu bu teli titreştirir ve titreşimler ruhuna acılar salardı. Listnitski biraz ötede dikilir, güz akşamının kasvetli karanlığına dalar ve gözlerinin yaşlarla ıslandığını hissederdi.

Alayın dinlenmeye çekildiği bütün süre içinde, Listnitski sadece bir sefer eski bir Kazak şarkısının yiğitçe sözlerini duyabildi. Her akşam çıktığı kontrol dolaşmalarının birinden dönüyordu; sundurmanın önünden geçerken, kulağına gürültülü kahkahalar, yarı sarhoş sesler çalındı. Komşu kasabalardan birine kumanya almaya gitmiş olan iaşe çavuşunun, yasak içki getirip Kazaklara ikramda bulunduğunu tahmin etti. Kazaklar da şimdi bir şeye gülüyor, ağız kavgası ediyorlardı aralarında. Listnitski daha epeyce uzaktan, Kazakların keskin ıslıklarını ve şarkının güçlü melodisini duydu. Uzun, titreşimli bir ıslık döne döne havaya yükseldi ve en aşağı otuz hançereden çıkan bir kükreyiş içinde boğuldu. Birisi kulak zarlarını paralayan kısa, keskin ıslıklar çalıyordu; anlaşılan genç Kazaklardan biri, çamurlu zemine döşenmiş tahtaların üzerinde dans ediyordu. Dans edenin topuklarının tahtalar üzerinde çıkardığı takırtılar, şarkı söyleyenlerin sesleri içinde boğuluyordu.

Listnitski elinde olmaksızın gülümsedi ve adımlarını ezginin ritmine uydurmaya çalıştı. 'Piyadelerin Kazaklar kadar sıla hasreti çektiğini sanmıyorum,' diye düşündü, ama mantığı, piyadelerin onlardan farklı olabileceğine isyan etti. Bununla birlikte, siperlerde oturmaya zorlanan Kazakların büyük bir acı duyarak buna tepki gösterdiğine de kuşku yoktu, zira görevlerinin niteliği bakımından devamlı hareket halinde olmaya alışıktılar. İki yıldan beri siperlerin içinde savaşmak ya da ilerlemek için girişilen semeresiz hücumlarla yerlerinde saymak zorunda bırakılmışlardı. Ordu her zamankinden zayıf bir durumdaydı şimdi. Bu orduya güçlü bir el, yeri göğü inletecek bir başarı, askerleri gevşeklikten silkeleyip kurtaracak ileri doğru büyük bir adım gerekliydi. Hiç kuşkusuz tarihte, savaşların çok uzadığı, en güvenilir, en disiplinli birliklerin maneviyatlarının bile

sarsıldığının görüldüğü dönemler olmuştu. Böyle bir şey Suvorov'un bile başına gelmişti... Ama Kazaklar dayanırdı; çökseler bile en son çöken onlar olurdu. Onlar savaşçı geleneğe sahip kendi başlarına ufak bir ulustu, fabrikaların ayaktakımından ya da mujik süprüntülerinden değil.

Sanki özellikle Listnitski'nin gözünü açmak istermişçesine zorlanan bir ses, başka bir şarkıya başladı. Şarkıya başka sesler de katıldı ve Listnitski, Kazakların şarkıya dökülen özlemlerini bir kez daha duydu.

Genç subay Tanrıya dua eder.
Genç Kazak sılaya dönmek ister.
"Oy, subayım, genç subayım,
Bırak sılama varayım,
Bırak sılama varayım,
Anamın babamın yanına,
Anamın babamın yanına,
Genç karımın yanına."

Bunçuk kaçışının dördüncü günü, cephe hattı üzerindeki büyük bir ticaret kentine vardı. Pencerelerde ışıklar pırıldamaya başlamıştı. Ayaz, ufak, kirli su birikintilerini buzdan, ince bir paltoyla örtmüştü; uzaklardan arada sırada geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Işıklı ana caddelerden kaçınarak arka sokaklardan ilerleyen Bunçuk, her an tetikte, kulaklarını dikmiş dinliyordu. Kente girerken bir devriye kolunun kucağına düşmesine ramak kaldığı için, şimdi parmaklıklar boyunca kıyı kıyı, bir kurt gibi sakınarak ilerliyor, sağ elini –bütün bir günü bir çöp yığınının içinde yatarak geçirdiğinden leş gibi olan– kaputunun cebinde tutuyordu.

Kentte bir kolordu üslenmişti; şurada burada çeşitli birlikler konakladığı ve her an bir devriyeyle karşılaşma tehlikesi olduğunu bildiği için, Bunçuk, kaputunun cebinde taşıdığı toplu tabancasının tırtıllı kabzasını hiç bırakmıyordu elinden.

Kentin öbür yanında tenha bir yan sokağa girdi Bunçuk ve adi yapıları teker teker gözden geçirip, bahçe kapılarından içeriye göz atarak bir aşağı bir yukarı dolaştı sokakta. Yirmi dakika kadar sonra, köşedeki küçük köhne bir eve yaklaştı, panjurdaki bir yarıktan içeriyi

gözetledi, kendi kendine gülümseyerek kararlı adımlarla dış kapıdan içeri girdi. Kapıyı vurdu; şala sarınmış yaşlıca bir kadın açtı kapıyı.

"Boris İvanoviç burada mı oturuyor?"

"Evet. Buyurun içeriye."

Bunçuk kadının yanından sıyrılarak geçip koridora girdi. Arkasında kapı mandalının soğuk şakırtısı duyuldu. Ufak bir gaz lambasıyla aydınlatılmış basık tavanlı bir odada, askerî üniforma giymiş yaşlıca bir adam masa başında oturuyordu. Ayağa kalktı, soluk ışıkta gözlerini kısarak baktı ve sevincini belli etmemeye çalışarak kollarını Bunçuk'a uzattı.

"Nereden geliyorsun böyle?"

"Cepheden."

"Eee?"

Bunçuk bir an duraksadı, gülümsedi ve parmağının ucuyla ötekinin palaskasına dokunarak, yumuşak bir sesle, "Bir odan var mı?" diye sordu.

"Tabii, var. Gel bu tarafa."

Adam, Bunçuk'u daha ufak bir odaya aldı, karanlıkta ona bir sandalye verdi ve yan odaya açılan kapıyı kapadıktan sonra, pencerenin perdesini çekip sordu:

"İşin bitti mi?"

"Evet."

"Orada durum nasıl?"

"Herkes hazır."

"Güvenilir adamlar mı?"

"Çok."

"Önce şu üstündekileri çıkarsan iyi edersin, sonra konuşuruz seninle. Kaputunu alayım. Sana bir şey getireyim de girip yıkan içinde."

Bunçuk yeşilimsi bakır leğenin içinde yıkanırken, askerî üniformalı adam onun kısa kesilmiş saçlarını okşayıp, sakin, yorgun bir sesle konuştu:

"Şimdilik onlar bizden çok daha güçlü. Gelişmemiz, etki alanımızı genişletmemiz ve savaşın gerçek nedenlerini açıklayarak, hiç durmadan çalışmamız gerekir. Gelişiyoruz da emin olabilirsin. Onların her kaybı bizim için bir kazanç oluyor; hiç şaşmaz bu. Olgun-

luk çağındaki bir adam hiç kuşkusuz bir çocuktan güçlüdür, ama yaşlanıp kasları pörsüyünce, delikanlı çarçabuk soluğunu kesebilir onun. İşte şimdi bizim karşımızda sadece yaşlılıktan pörsümüş kaslar değil, felcin gittikçe yayıldığı bütün bir organizma var."

Yıkanmasını bitiren Bunçuk yüzünü kaba bir havluyla kurularken, "Ayrılmadan önce o subaylara görüşlerimi anlattım," dedi. "Çok tuhaf oldu... Makineli tüfekçileri tartaklayacaklardır mutlaka, hatta çocuklardan birkaçını divanıharbe bile verirler; ama ellerinde hiç kanıt yok, ne diyebilirler ki? İnşallah çocukları ayrı ayrı birliklere dağıtırlar; bu da bizim ekmeğimize yağ sürer. Bizim yerimize onlar eksin tohumu. Esaslı birkaç oğlan var orada. Demir gibi çocuklar!"

"Stepan'dan bir not aldım. Askerlikten anlayan birini istiyor. Sen gideceksin, ama kimlik belgesi işi ne olacak? Sen halledebilecek misin?"

Bunçuk havluyu çiviye asmak için ayak parmaklarının ucunda yükselirken, "İş nedir?" diye sordu.

"Çocuklara öğretmenlik yapacaksın." Ev sahibi gülümsedi. "Hiç büyümeyecek misin sen?"

"Büyümeme gerek yok," diye karşılık verdi Bunçuk. "Hele benim durumumdaki bir insan için hiç yok. Bir bezelye tanesi kadar küçük kalmalıyım ki dikkat çekmeyeyim."

Doğuda gök kurşuni bir renk alana kadar konuştular. Bir gün sonra, yeni elbiseler ve makyajla görünüşü tamamıyla değişen Bunçuk, yanında 441. Orşanski Alayından, göğsünden aldığı yara yüzünden çürüğe çıkarılmış er Nikolay Uhvatov adını taşıyan birtakım belgeler olduğu halde kentten çıkıp istasyona doğru yürüdü.

III

VLADİMİR-Volinski'den Volinya'daki Kovel'e kadar olan bölgeyi Özel Ordu tutuyordu. "Özel Ordu" aslında, 13. Ordu idi, ama yüksek rütbeli generaller bile kör inançlardan doğan önyargılara sahip olduğu için, buna "Özel Ordu" deniliyordu. 1916 Eylül ayının sonlarına doğru bu bölgede ilerlemek için planlar yapıldı ve birliklerin ilerleyeceği alanlar topçu hazırlık ateşiyle dövüldü.

Bölgeye olağanüstü denecek kadar ağır topçu kuvvetleri yığıldı. Almanların iki siper hattıyla tuttukları bölgeyi, çeşitli çaplarda binlerce top mermisi dokuz gün süreyle hallaç pamuğu gibi attı. Daha bombardımanın birinci günü, topçu ateşi yoğunlaşır yoğunlaşmaz, Almanlar geride gözcülerden başka kimse bırakmadan birinci hattın gerisine çekildi. Bir iki gün sonra ikinci hattı da bırakıp üçüncü bir hatta çekildiler.

Onuncu gün Türkistan Piyade Kolordusu ilerlemeye başladı. Kolordu, Fransızların dalgalar halinde hücum etme yöntemini uyguluyordu. Rus siperlerinden on altı dalga kalktı. Burgaca tutulmuş gibi döne döne seyrelerek ve yer yer yarılmış, iğrenç dikenli tel yığınlarının çevresinde kaynaşarak, gri insan dalgası yuvarlana yuvarlana ilerledi. Almanların tarafından da kavrulmuş akçaağaç gövdelerinin, kum tepeciklerinin ardından, ateş kusarak takırdayan silahların sürekli kükreyişi geldi. Arada sırada bir top bataryasının bu uğultuyu parçalayan gümbürtüsü duyuluyor, sonra her şey Alman makineli tüfeklerinin kısık takırtılarının eşlik ettiği som bir ses dalgası içinde boğuluyordu.

İki kilometre genişliğindeki bir alan içinde, kumlu toprak dövüle dövüle, patlamaların simsiyah burgaçları içinde kaldı, hücum dalgaları kırıldı, köpük köpük parçalandı, top mermilerinin açtığı kraterlerden dışarı döküldü ve ileri doğru sürüklendi.

Patlayan şarapnellerden fışkıran kapkara dumanlar sıklaştıkça sıklaştı, şarapnellerin kulakları yırtan vızıltıları yükseldikçe yükseldi ve makineli tüfek ateşi, toprağı gittikçe artan bir şiddetle kırbaçladı. Hücuma kalkan birlikler daha dikenli tellere varmadan biçildiler. On altı dalgadan ancak son üçü engellere ulaşabildi ve halkalar halinde uzanan, eğri büğrü olmuş tellere, kavrulmuş kazıklara ulaşır ulaşmaz da bunlara çarparak kırıldı ve oluk oluk ya da sızıntılar halinde geri döndü.

O gün, Svinuhi köyü yakınlarındaki kumlu, kara toprakların üzerine dokuz binden fazla can saçıldı.

İki saat sonra hücum tazelendi. Türkistan Piyade Kolordusunun İkinci ve Üçüncü Tümenleri ilerledi. Sol kanatta, 53. Piyade Tümeniyle, 307. Sibirya Piyade Tugayının birlikleri, irtibat hendekleri

boyunca arka arkaya sıralar halinde dizildi; sağ kanatta ise Üçüncü Humbaracı Tümeninin taburları ilerledi.

Özel Ordunun 30. Kolordu Komutanı, Korgeneral Gavrilov, bölgeye iki tümen daha sürmek üzere Genelkurmaydan emir aldı. Gece, 80. Tümenin 320. Çembarski, 319. Bugulma ve 318. Çernoyarsk alayları mevzilerinden geri çekildi, onların yerine Letonyalı piyadelerle, yerel gönüllülerden oluşturulan taze birlikler sürüldü. Her ne kadar harekât gece yapıldıysa da, bir önceki akşam, alaylardan biri şaşırtma harekâtı niteliğinde, ters yönde sevk edilmiş ve cephe hattı boyunca on iki verst yürütüldükten sonra geri dön emri almıştı. Alaylar da aynı yönde ama değişik yollardan ilerledi.

Başka tarafa aktarılmadan önce, 318. Çernoyarsk Alayı, Stokhod Irmağı yakınlarındaki ufak bir kasabada konaklamıştı. İlk yürüyüşün ertesi sabahı alay bir ormandan geçirilerek terk edilmiş siperlere yerleştirildi ve alaya burada dört gün süreyle, tabur halinde değil de yarımşar bölükler halinde ilerlemeyi esas tutan Fransız taarruz yöntemleri talim ettirildi. Humbaracı birliklerine, dikenli tel engellerinin en çabuk şekilde nasıl kesileceği öğretildi, buna ek olarak da el bombası atma talimleri yaptırıldı. Bundan sonra birlikler tekrar yürüyüşe geçti. Üç gün yürüdüler; ormanlardan, ormanlar içindeki açıklıklardan, ağaçlık vahşi araziler boyunca ilerleyen ve top arabalarının tekerleklerinin açtığı izlerle bozulmuş daracık yollardan geçtiler. Hafif, parça parça ve rüzgârın önünde sürüklenen bir sis, çam ağaçlarının tepelerine takılıyor, ormanın içindeki açıklıklardan akıyor ve mavi-yeşil tüten sazlıkların üzerindeki bir atmaca gibi süzülüyordu. Hiç durmadan çiseleyen buz gibi yağmurun altında erat sırılsıklam olmuştu; herkesin suratı bir karıştı. Taarruz bölgesinden çok uzak olmayan bir köye varıp burada bir gün dinlendiler ve ucunda ölüm bekleyen yolculuğa hazırlandılar.

Aynı sıralarda 80. Tümen karargâhına refakat eden özel bir Kazak bölüğü de savaş sahnesine doğru ilerliyordu. İkinci Takımı tamamıyla yedeklerden oluşan bölükte, Tatarski köyünün üçüncü yedek Kazakları da vardı. Tek kollu Aleksey Şamil'in iki kardeşi, eski değirmen makinisti İvan Alekseyeviç, Afonka Ozerov, eski ataman Manitskov ile bölüğün canı ciğeri, ruhu olan Gavrila Lihovidov ve

daha başkaları da bunlar arasındaydı. Lihovidov, yetmiş yaşındaki anasıyla ve pek de güzel olmamakla birlikte boyun eğmez yaradılışta bir kadın olan karısından sık sık yediği dayaklara gık demeden katlanmasıyla ün salmış, yabani görünüşlü bir Kazak'tı.

3 Ekim sabahı erkenden, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu yürüyüşe geçmeye hazırlandığı sırada özel bölük de bir köye girdi. Askerler terk edilmiş, yarı yıkık kulübelerden koşarak çıkıyor, sokakta sıraya giriyordu.

En öndeki manganın yanında esmer derili bir onbaşı duruyordu. Harita çantasından bir çikolata çıkarmış, kâğıdını açıyordu. Pembe dudaklarının kenarına çikolata bulaşmıştı. Asker sırasının başından geriye doğru yürümeye başladı; üzerindeki çamurlar katılaşıp kerpiçleşmiş kaputu bacaklarının arasında bir koyun kuyruğu gibi sallanıyordu. Kazaklar yolun sol yanını aldı. Makinist İvan Alekseyeviç, İkinci Takımın dış sırasındaydı. Su birikintilerine basmamak için gözlerini yerden ayırmadan yürüyordu. Piyadelerin safları içinden birisi ona seslendi, İvan Alekseyeviç başını kaldırıp piyade erlerine göz gezdirdi.

"İvan Alekseyeviç! Dostum..."

Ufak tefek bir asker mangasından ayrıldı, omzuna asılı tüfeğini sırtına doğru itti ve acemi adımlarla ona doğru koştu. Ama tüfeğin kayışı kaydı, dipçik karavana tasına çarptı.

"Tanımadın mı beni? Hemen unuttun mu yahu?"

Ağzı ve çenesi, kül rengi kaba bir sakalla örtülü ufak tefek askerin, Uşak olduğunu güçlükle çıkarabildi İvan Alekseyeviç.

"Nereden çıktın be?"

"Bu alaydayım, 318. Çernoyarsk Alayında. Eski arkadaşlardan biriyle burada karşılaşacağımı hiç ummuyordum."

Uşak'ın kirli, ufak elini hâlâ kendi kemikli elinin içinde tutmakta olan İvan Alekseyeviç, sevinç ve heyecandan gülümsüyordu. Onun iri adımlarına ayak uydurmaya çalışan Uşak, bir yandan koşar adım yürürken, bir yandan da İvan'ın gözlerinin içine bakıyordu; birbirine yakın, acı bir ifade almış kendi gözleri ise buğulanmış, bakışlarına olağanüstü bir yumuşaklık gelmişti.

"Hücuma geçeceğiz..."

"Biz de öyle."

"Ee, nasılsın bakalım İvan Alekseyeviç, nasıl gidiyor işler?"

"Anlatacak bir şey yok."

"Burada da aynı durum, 1914'ten beri siperlerden çıkmadım. Benim ne evim ne de ailem vardır öteden beri, ama birileri için çarpışmam gerekiyor işte."

"Stokman'ı hatırlıyor musun? Çok iyi adamdı şu bizim Osip Davidoviç! Bütün bunların ne demek olduğunu anlatırdı bize o. Eğer erkek adam diye bir şey varsa, o da Osip Davidoviç'ti işte..."

Uşak minicik yumruğunu sallayıp sakallı yüzü bir gülümsemeyle buruşarak, "Hatırlamaz olur muyum!" dedi. "Öz babamdan iyi hatırlıyorum onu. Babamın bana hiç yararı olmadı ki zaten! Onun durumundan hiç haberim yok, senin var mı?"

İvan Alekseyeviç içini çekerek, "Sibirya'da," dedi.

Uzun boylu arkadaşının yanında ine çıka giden Uşak, tilki gibi kulağını dikerek, "Ne?" diye sordu.

"Hapiste. Kim bilir belki de ölmüştür şimdiye kadar."

Uşak bir iki dakika hiç konuşmadan yürüdü. Arada sırada, bir kendi taburunun toplanma yerine, bir İvan'ın kemikli çenesine ve alt dudağının hemen dibindeki yuvarlak, derin çukura bakıyordu başını kaldırıp.

Elini İvan'ın avucundan çekip, "Güle güle," dedi. "Bir daha görüşebileceğimizi sanmıyorum."

Kazak sol eliyle kasketini çıkardı, eğildi ve kolunu Uşak'ın sıskası çıkmış omuzuna sardı. Birbirlerine ebediyen veda ediyorlarmışçasına öpüştüler. Uşak durdu, geride kaldı. Kafası birdenbire omuzlarının arasına gömüldü, kaputunun dışında sadece kulaklarının koyu pembe uçları kaldı. Dertop olmuş bir vaziyette, ayakları üzerinde tökezleyerek geriye döndü.

İvan Alekseyeviç safından ayrıldı, sesi titreyerek bağırdı:

"Hey, kardeş! Kardeş! Demir gibiydin sen, değil mi? Hatırlıyor musun? Güçlü bir adamdın sen... ha?"

Uşak gözyaşlarından leke leke olmuş yüzünü çevirdi, önü açık kaputuyla, yırtık gömleğinden görünen kemikli göğsünü yumrukladı:

"Öyleydim! Çetindim! Ama şimdi ezdiler beni... İhtiyar atı ölüme sürdüler!"

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama Kazak bölüğü bir yan sokağa saptı ve İvan onu gözden kaybetti.

Onun arkasından yürüyen Prohor Şamil, "Uşak'tı bu değil mi?" diye sordu.

İvan Alekseyeviç kederli bir sesle, "Yaman adamdı," diye cevap verdi ve tüfeğinin kayışını sert bir şekilde çekerken dudakları titredi.

Köyden çıktıktan sonra yaralılarla karşılaşmaya başladılar; önce birer ikişer, sonra üçer beşer kişilik ve en sonunda kalabalık gruplar halinde yaralılara rastladılar. Birçok araba ağzına kadar ağır yaralılarla doldurulmuş, yavaş yavaş ilerliyordu. Arabaları çeken beygirler bir deri bir kemik kalmıştı. Zayıf sırtlarında hiç durmadan yedikleri kırbaçların izleri belli oluyor, yer yer açılmış yaralarının içinden kemikleri görünüyordu. Köpük içinde kalmış burun delikleri çamurlu yere sürtünecek kadar başlarını eğmişler, soluk soluğa, ıkınarak, zorla çekiyorlardı arabaları. Ara sıra içlerinden biri duruyor, başını meyus bir halde aşağı sarkıtıyor, gücünün tükendiğini belli edercesine böğürleri inip inip kalkıyordu. Şaklayan bir kırbaç duran kısrağı harekete geçiriyor ve hayvan sağa sola yalpalayarak tekrar koşumlara asılıyordu. Bütün arabaların çevresinde, arabalara tutunmuş sürüklenircesine ilerleyen yaralılar vardı.

Bölük komutanı, ötekilerden daha sevimli görünen bir askere, "Hangi alaydansın?" diye sordu.

"Türkistan Kolordusu, Üçüncü Tümen."

"Bugün mü yaralandın?"

Asker cevap vermeksizin döndü gitti.

Kazak bölüğü yoldan ayrılıp ormana girdi. 318. Çernoyarsk Alayının piyade taburları köyden ayrılmış, onların ardı sıra cebri yürüyüşle geliyordu. Uzakta, puslu gökte, bir Alman balonu kirli sarı iri bir damla gibi asılı duruyordu.

"Bakın arkadaşlar, işte size bir harika!"

"Salama benziyor."

"Bizim birliklerin hareketini oradan gözetliyor işte, piç oğlu piç!"

"O kadar yükseğe boş yere mi çıkacaktı sanıyorsun?"

"Öf be, amma da yüksek ha!"

"Top mermisi bile ulaşmaz oraya."

Ormanda ilk piyade taburu Kazaklara yetişti. Yağmur suları sızan çamların altında, akşama kadar birbirlerine karışmış vaziyette ilerlediler. Yağmur yakalarının içinden girip kıvrıla kıvrıla sırtlarından aşağı iniyordu; ateş yakmak yasaktı, ama zaten bu yağmurda isteseler de yakamazlardı. Karanlık basarken, vardıkları bir irtibat hendeğine yerleştirildiler. Pek derin olmayan, bir adam boyunu geçmeyen hendekler su doluydu; etraf çamur, ıslak çam kozalağı ve kadife gibi yumuşak yağmur kokuyordu.

Bir araya toplanarak kaputlarının eteklerini kaldırıp çömelen Kazaklar, sigaralarını tüttürürken, yarım kalmış kasvetli konuşmalarını sürdürüyordu. Köyden ayrılmadan önce verilen tütün istihkaklarını paylaşan İkinci Takım, takım çavuşunun çevresinde kümelenmişti. Çavuş, atılmış bir dikenli tel tamburunun üzerine oturmuş, barış zamanında tugayında askerlik yaptığı, geçen pazar günü vurulup ölen General Kopilovski'den söz ediyordu. Ama sözünü bitirmeye fırsat bulamadı; takım komutanının verdiği emir üzerine Kazaklar ayağa fırladı ve parmak uçlarını yakma pahasına, ihtirasla, sigaralarından son nefeslerini çekti. Siperden çıkarılan Kazaklar kararmaya başlayan çam ormanında tekrar yürüyüşe geçirildi. El kol hareketleriyle birbirlerine cesaret vermeye çalışarak ilerlediler. İçlerinden biri ıslık çalmaya başladı.

Ormanın içindeki ufak bir açıklıkta dizi dizi cesetlere rastladılar. Omuz omuza serilmiş cesetler çeşitli vaziyetlerde, çoğunlukla da korkunç ve çirkin pozlarda yatıyordu. Palaskasından gaz maskesi sarkan silahlı bir er onların başında nöbet bekliyordu. Yaş toprak, yüzlerce çizme ve araba tekerleğinin altında hamur gibi yoğrulmuştu. Kazaklar cesetlerin yakınından geçti ve onlardan çıkan ağır, yoğun çürüme kokusunu duydu. Bölük komutanı bölüğü durdurdu, takım subaylarını alarak nöbet bekleyen askerin yanına gidip bir iki dakika konuştu onunla. Bu arada sıralarını bozan Kazaklar cesetlerin yanına kadar gitti, ölümün esrarı önünde bütün canlıların duyduğu o yürek çarpıntısı veren gizli korku ve merakla, kasketlerini ellerine alıp, yerlere serilmiş insanlara baktılar. Bunların hepsi de

subay cesetleriydi; Kazaklar kırk yedi ceset saydı. Çoğunluğu yirmi-yirmi beş yaşlarında olan gençlerdi. Yalnız en sağda, yüzbaşı rütbesi taşıyan biri yaşlıcaydı. Kocaman açılmış ağzı, son çığlıklarının sessiz yankılarını derinliklerinde saklıyor gibiydi; ağzının üzerinden kara, kalın bıyıkları sarkıyordu; ölüm sarılığı gelmiş yüzünde kalın kaşları çatılmıştı. Cesetlerin bir kısmının sırtında çamur lekeleri içinde kalmış deri ceketler, bir kısmında da kaputlar vardı. İki tanesinin başı açıktı. Kazaklar ölüm halinde bile yakışıklılığını kaybetmemiş bir teğmeni uzun uzun seyretti. Sırtüstü yatan cesedin sol kolu göğsünü bastırmış, sağ kolu ebedi bir kavrayışla tuttuğu tabancasını elinden bırakmadan yana açılmıştı. Birinin tabancayı onun elinden almaya çalıştığı anlaşılıyordu –geniş sarı bileği çizik çizikti–, ama çelik sanki adamın avucuna kaynamıştı, tabancayı bu avuçtan ayırmak olanaksızdı. Kasketi, dalgalı sarı saçlarının üzerinde geriye doğru yıkılmıştı. Yanağı toprağa gelecek şekilde dönmüştü yüzü; sanki yanağıyla toprağı okşuyordu. Morumsu dudakları şaşkınlık ve can acısıyla kıvrılmıştı. Onun sağ yanındaki komşusu yüzükoyun yatıyordu. Kayışı kopan kaputu sırtında dertop olmuş, topukları yana dönük sarı kısa çizmeler ve haki pantolon içindeki kasları kasılmış güçlü bacakları meydanda kalmıştı. Başında kasketi yoktu; bir şarapnelin keserek beyniyle birlikte uçurduğu başının üst tarafı da yoktu. Islak saç parçalarının çevrelediği boş kafatasının içinde, pembe renkli yağmur suyu pırıldıyordu. Onun yanında kısa boylu, tıknaz bir subay yatıyordu; deri ceketinin önü açılmış, gömleği yırtılmıştı. Alt çenesi çarpık bir vaziyette çıplak göğsüne dayanmıştı; saçlarının alt yanında, derisi kavrularak kıvrım kıvrım büzüşmüş alnında şerit halinde dar bir beyaz kısım parlıyordu. Alınla alt çene arasında, kemik parçalarıyla koyu kırmızı lapa haline gelmiş bir et yığınından başka bir şey kalmamıştı. Onların ilerisinde, başka bir cesedin rastgele toplanmış kolları, bacakları ve bir kaputun parçaları duruyordu. Kafanın olması gereken yere ezilmiş bir bacak konmuştu. Onun arkasında oval yüzü çocuksu, dolgun dudaklı, gencecik bir delikanlı yatıyordu. Göğsünü makineli tüfek mermileri taramış, kaputunda dört tane delik açılmış, bu deliklerden kavrulmuş pamuk parçaları çıkmıştı dışarıya.

İvan Alekseyeviç takır takır birbirine çarpan dişlerinin arasından, "Kimi... Kimi çağırıyordu ölüm anında? Annesini mi?" diye mırıldandı ve birden dönerek kör gibi sendeledi.

Kazaklar haç çıkarıp geriye bakmadan acele acele yerlerine döndü. Ormandaki daracık açıklıklardan, gördükleri şeyin bellek-lerindeki izinden kurtulmak istercesine acele acele ilerlerken, uzun zaman sessiz kaldılar. Bir süre sonra, ağ gibi örülmüş boş birtakım kazamatların yakınında durdu bölük. Subaylar, Çernoyarsk Alayından atla yetişen bir haberciyle birlikte kazamatlardan birine girdi.

Afonka Ozerov, İvan'ın kolunu sıkarak fısıldadı:

"Şu delikanlı... hani son gördüğümüz... hayatında daha bir kız bile öpmemiştir bana kalırsa... Bir de öldürmüşler onu. Ne dersin sen buna?"

"Nereden yemişler bu ateşi acaba?" diye bir başka Kazak lafa karıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra, bir başkası, "Hücum ediyorlarmış. Onları bekleyen asker söyledi," dedi.

Askerler rahat duruşta bekliyordu. Ormanın üzerine karanlık iyice çöktü. Rüzgârın sürükleyerek parçaladığı bulutların arasından, uzak yıldızların leylak rengi uçları göründü.

Bu arada komutan, subayları kazamatın içinde topladı, haberciyi yolladı ve postayı açarak güdük bir mumun ışığında emri okudu.

> 3 Ekim günü şafak vakti, 256. Alayın Üçüncü Taburuna karşı zehirli gaz kullanan Almanlar, siperlerimizin ilk hattını ele geçirdi. Size, ikinci siper hattına hareket etmenizi ve 318. Çernoyarsk Alayının Birinci Taburuyla temas sağladıktan sonra, hat boyunca mevzilenerek hücuma hazırlanmanızı ve bir karşı hücumla düşmanı hemen bu gece birinci hattan atmanızı emrediyorum. Sağ kanadınızda İkinci Taburun iki piyade bölüğüyle, Üçüncü Humbaracı Tümeninin Fenagorisk Alayının bir taburu bulunacaktır.

Subaylar orada bir durum muhakemesi yaptı ve sigaralarını içti. Sonra bölük tekrar yürüyüşe geçti.

Kazaklar kazamatların yanında dinlenirken, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu geçip gitti. Stokhod Irmağı üzerindeki bir köprü-

ye vardılar. Köprü, Humbaracı Tümenine bağlı kuvvetli bir makineli tüfek müfrezesiyle korunuyordu. Başçavuş durumu tabur komutanına anlattı ve tabur köprüyü geçtikten sonra bölüklere ayrıldı; iki bölük sağa, bir bölük sola ilerledi, dördüncü bölük de yedekte kaldı. Bölükler yayılarak ilerliyordu. Sık orman şarapnellerin açtığı çukurlarla doluydu. Askerler bastıkları yeri ayaklarıyla yoklaya yoklaya, sakınarak yürüyordu; arada bir içlerinden biri yuvarlanıyor, kısık sesle küfür savuruyordu. Uşak en sağdaki bölükte ve uzun sıranın sonunda altıncıydı.

Uşak'ın yanından iki subay kısık sesle konuşarak yürüyüp geçti. Bölük komutanının yumuşak, dolgun, bariton sesi dert yanıyordu:

"Eski yaram yine açıldı. O ağaç kütüğünün Allah belasını versin. Karanlıkta çarpıp tökezledim, yaram olduğu gibi açıldı, yürüyemiyorum şimdi. Korkarım geri dönmek zorunda kalacağım." Bariton ses bir an durdu, sonra uzaktan, gittikçe hafifleyerek tekrar duyuldu:

"Birinci Yarım Bölüğün komutasını sen al. İkinciyi de Bogdanov alır, bana gelince... vallahi gidemeyeceğim. Geri dönmek zorundayım..."

Asteğmen Belikov'un kısık, tenor sesi sert bir tonla cevap verdi:

"Ne zaman savaş başlayacak olsa, eski yaranızın da böyle her seferinde açılması hayret edilecek şey doğrusu!"

Bölük komutanı sesini yükseltti:

"Bu şekilde konuşmaya nasıl cüret ediyorsunuz asteğmen?"

"Hadi canım bırak şimdi! Canın isterse bal gibi gidersin."

Kendi ayak sesleriyle başkalarının ayak seslerini de dinleyen Uşak, arkasında bir çalının çıtırdadığını duydu ve bölük komutanının geri hatların yolunu tuttuğunu anladı. Bir dakika sonra, başçavuşla birlikte bölüğün sol kanadına doğru giden Belikov'un mırıldandığını duydu:

"Kokusunu alıyor haydutlar! Dövüş başladı mı hemen ya hastalanırlar ya da eski yaraları açılır. Ve sen de, daha iyice pişmemiş teğmenim, komutayı eline almak zorunda kalıyorsun... Reziller! Ne isterdim ama... şu askerlere..."

Sesler birdenbire kesildi; şimdi yalnız çamurda vıcık vıcık kendi ayak sesini ve kulaklarında keskin bir çınlama duyuyordu Uşak.

Aniden sol tarafından birisi fısıldadı:

"Hey! Komşu!"

"Ne var?"

"Durumun iyi mi?"

"İyi!" dedi Uşak ve daha lafını bitirir bitirmez tökezledi, geri geri kayıp su dolu bir bomba çukuruna düştü.

Sol yanındakinin, "Allah kahretsin, karanlık!" dediğini duydu.

Bir iki dakika birbirlerini göremeden ilerlediler; derken, tıslayarak çıkan o aynı sesi tam kulağının dibinde duydu Uşak:

"Beraber yürüyelim. O zaman daha iyi olur..."

İçi suyla dolan çizmelerini kaygan toprağa dikkatle basarak konuşmadan yürüdüler. Boynuzlu, benek benek bir mehtap bulutların ardından aniden sıyrılıverdi; göğün bulutsuz bir yerine gelince, yeryüzüne donuk bir ışık seli döküldü. Ay ışığında ıslak çam pürleri fosfor sürülmüşçesine parladı, kozalaklar sanki daha keskin koktu ve ıslak toprağın soluğunda daha şiddetli bir soğuk yükselir gibi oldu.

Uşak aniden duran ve kafasını darbe yemiş gibi hızla sarsan yanındakine baktı.

"Bak!" diye fısıldadı adam.

Onlardan üç adım ileride, bir çam ağacının dibinde, bacaklarını yana açmış biri duruyordu.

"Bir asker!" Kelimeleri mırıldanan Uşak'tı ya da ona öyle geldi.

Arkadaşı aniden tüfeğini kaldırıp omuzuna dayayarak, "Kim var orada?" diye bağırdı. "Ateş ederim."

Çam ağacının altındaki gölge hiç sesini çıkarmıyordu. Başı bir ayçiçeği gibi yana eğikti.

Uşak ürpererek, "Uyuyakalmış!" dedi ve kendini zorlayarak güldü, ileri doğru bir adım attı. Ayakta dikilen adama doğru ilerlediler. Uşak boynunu uzatıp gözlerini açtı. Arkadaşı kımıldamadan duran adamı tüfeğinin dipçiğiyle dürttü.

"Hey, afyoncu! Uyuyor musun arkadaş?" dedi alay ederek. "Hey, afyoncu!" Birden sesi kesildi, geri geri giderek, "Bu bir ceset!" diye haykırdı.

Uşak dişleri birbirine vurarak geri sıçradı, aynı anda da ayakta dikilen adam olduğu yere bir ağaç gibi devrildi. Cesedi sırtüstü

çevirdiler ve ancak o zaman, çam ağacının, 256. Alaydan gazla zehirlenmiş bu askere, ciğerlerinde taşıdığı ölümden boş yere kaçmaya çalışırken son sığınak olduğunu anladılar. Uzun boylu, geniş omuzlu bir adamdı; düştüğü zaman yüzü çamura bulanmış, başı geriye kaykılmıştı. Gazın yediği gözleri pörsümüştü; şişmiş etli dili dişlerinin arasından kara bir odun parçası gibi sarkıyordu.

Uşak'ın arkadaşı onu kolundan yakalayarak, "Hadi gel, Allah aşkına! Bırak, yatsın orada!" diye fısıldadı.

Birkaç adım ötede bir cesede daha rastladılar, sonra bir başkasına, bir başkasına daha. Bazı yerlerde zehirlenmiş askerler üst üste yığılmıştı; bir kısmı çömelik durumda ölmüş, bir kısmı otlayan hayvanlar gibi dört ayak üzerine düşmüştü. Hele ikinci siper hattına giden irtibat hendeğinin girişinde bir tanesi can çekişirken yumruğunu kemirir gibi dişlerinin arasına sıkıştırmış, kıvrılarak bir top halini almıştı.

Uşak'la arkadaşı saflarına yetişmek için koştu, ama karanlıkta her nasılsa yanından geçtikleri kendi saflarının önüne düştüler. Bir süre dolaştıktan sonra, zikzaklar yaparak karanlığın içinde kaybolan siperlerden birinin simsiyah çukuru içine atladılar.

Uşak'ın arkadaşı kararsız bir ses tonuyla, "Kazamatların içini arayalım. Belki yiyecek bir şeyler buluruz," dedi.

"Pekâlâ."

"Sen sağa git, ben de sola gideyim. Diğerleri gelene kadar araştırırız."

Uşak bir kibrit çaktı ve önüne çıkan ilk kazamatın eşiğinden içeri adımını attı. Ama sanki mancınıkla fırlatılmış gibi gerisin geri sıçradı; içeride birbirinin üzerine düşmüş iki ceset yatıyordu. Araştırdığı üç kazamattan hiçbir sonuç alamadı, tam dördüncüsünün kapısını açarken az daha olduğu yere yığılıverecekti; Almanca konuşan, yabancı, madeni bir ses duymuştu:

"Wer ist das?"*

Bütün vücudunu bir ateş kaplayan Uşak, hiç ses çıkarmadan geri sıçradı.

---

* "Kim o?"

Omuzuna aldığı kaputunu bir omuz hareketiyle şöylece düzelterek kazamattan dışarı çıkan Alman, "Das bist du, Otto?"* diye sordu. "Weshab bist du so spat gekommen?"**

Uşak silahını doğrultarak kısık bir sesle, "Eller yukarı! Kaldır ellerini! Teslim ol!" diye bağırdı.

Şaşkınlıktan dili tutulan Alman, ellerini ağır ağır kaldırdı, yan döndü ve gözlerini kendisine çevrilmiş süngünün pırıl pırıl parlayan ucuna dikti. Omuzlarının üzerinden kayan kaputu yere düştü, koltukaltları buruşmuş haki gömleği meydana çıktı. Ağır işten yara bere içinde kalmış elleri başının üzerinde titriyor, parmakları sanki görünmez tuşlara dokunur gibi kıpırdıyordu. Sipersiz kepi hafif yana devrik; ayaklarında kısa çizmeler, gömleğinde madeni düğmeler olan uzun boylu, iri yapılı Alman'ı hiç yerinden kımıldamadan seyrediyordu Uşak. Birdenbire durumunu değiştirdi, kaputunun içinden çıkarmak için sanki onu sarsmışlar gibi sallandı ve ne öksürüğe ne de aksırığa benzeyen, genizden gelen değişik bir ses çıkararak Alman'a doğru bir adım attı.

Derinden gelen boğuk bir sesle, "Kaç!" dedi. "Kaç, Alman! Sana hiçbir kinim yok benim! Ateş etmeyeceğim!"

Tüfeğini kazamatın duvarına dayadı, ayaklarının ucunda yükselerek elini Alman'ın sağ eline kadar uzattı. Onun güven verici hareketlerinden rahatlayan Alman elini aşağı indirdi ve alışık olmadığı Rus sesinin alçalış yükselişlerine dikkatle kulak verdi.

Uşak acele etmeksizin, kendi nasırlı, işten yıpranmış elini uzattı ve Alman'ın soğuk, gevşek parmaklarını sıktı. Sonra avucunu kaldırıp gösterdi. Ay ışığı avucunun içindeki kahverengi nasırları aydınlattı.

Sıtmaya tutulmuş gibi titreyerek, "Ben bir işçiyim," dedi Uşak. "Ne diye öldürecekmişim seni? Kaç hadi!"

Alman'ı omzundan sağ eliyle hafifçe iterek ormanın kapkaranlık silüetini işaret etti:

"Kaçsana aptal! Şimdi bizimkiler gelecek buraya..."

---

* "Sen misin Otto?"

** "Niye böyle geç kaldın?"

Biraz ötede duran Alman gözlerini dikmiş, Uşak'ın kendisine doğru uzanan eline bakıyor ve bütün dikkatini vererek kulaklarına yabancı gelen kelimelerin içinde yatan anlamları çıkarmaya çalışıyordu. Bir iki saniye öylece kaldı, gözleri Uşak'ınkilerle karşılaştı, sonra birdenbire dudaklarında sevinçli bir gülümseme titredi. Bir adım geri çekilip kollarını uzattı. Uşak'ın ellerini kendi ellerinin arasına aldı ve Rus'un gözlerinin içine bakarak, onun ellerini heyecanla sallamaya başladı.

"Du entlasst mich? O, jetzt hab ich verstanden! Du bist ein russischer Arbeiter? Sozial-Demokrat, Wie ich? So! O! O! Das ist Wie im Traum... Mein Bruder, wie kann ich vergessen? Ich finde keine worte... Nur du bist ein wunderbarer wagender Junge... ich..."*

Uşak, galeyan halindeki yabancı kelimeler arasında kulağının alışık olduğu "Sosyal Demokrat"ı anladı sadece.

"Evet. Sosyal Demokratım. Doğru tahmin ettin. Haydi şimdi, kaç!.. Güle güle kardeşim. Bana elini ver."

Uzun boylu, iri yapılı Bavyeralıyla ufak tefek Rus askeri içgüdüleriyle anlaşarak, durmuş birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı. Ormandan yaklaşmakta olan Rus saflarının sesi duyuldu. Alman fısıldadı:

"In den zukünftigen Kalssenkampfen werder wir in denselben Ausgangen sein, nicht wahr, Genosse?"**

Sonra kurşuni renkli bir hayvan gibi siperin üstüne sıçradı.

Bir iki dakika sonra da, başlarında subayları bulunan bir Çek keşif kolu ile birlikte, Rus askerleri siperlere ulaştı. Bir kazamattan emekleyerek çıkmakta olan Uşak'ın arkadaşına az daha ateş açıyorlardı.

Uşak'ın arkadaşı göğsüne kocaman kara bir tayın ekmeği bastırarak, "Rus'um ben, görmüyor musunuz?" diye deli gibi haykırdı, bir tüfeğin namlusunu kendisine çevrilmiş görünce.

Uşak'ı tanıyan gedikli çavuş siperin içine atladı ve tüfeğinin dipçiğini sırtına fena halde indirdi.

---

* "Beni serbest mi bırakıyorsun? Ah şimdi anladım... Sen bir Rus işçisisin değil mi? Benim gibi bir Sosyal Demokratsın, ha? Ah, bir rüya gibi bu. Kardeşim, bunu ben nasıl unutabilirim? Kelime bulamıyorum... Ama sen çok iyi, yiğit bir delikanlısın... ben..."

** "Yaklaşan sınıf mücadelesinde aynı siperlerde olacağız, değil mi yoldaş?"

"Pestilini çıkaracağım senin. Burnunu kıracağım! Nerelerdeydin?"

Uşak uyuşuk uyuşuk kımıldadı; tüfeğin dipçiği bile istenilen etkiyi yaratamamıştı. Sendeleyip ileri doğru yürüdü ve kendisinden hiç beklenilmeyen son derece yumuşak bir ses tonuyla cevap vererek, gedikli çavuşu hayretler içinde bıraktı:

"Sizin ilerinize düşmüşüz. O kadar sert olma."

"Sen de bok gibi yayılma! Bir geride kalırsın, bir ileri geçersin. Emirleri bilmiyor musun? Çaylak değilsin ya, çaylak mısın yoksa?" Bir an sustuktan sonra sordu:

"Tütünün var mı?"

"Var, ama ıslak."

"Ver bakalım biraz."

Gedikli çavuş sigarasını yaktı, manganın gerisine gitti. Şafaktan az önce, Çek keşif kolu bir Alman gözcü birliğine çattı. Almanlar yaylım ateşi açarak sessizliği parçaladı. Eşit aralıklarla iki yaylım daha açtılar. Siperlerin üzerinden kırmızı bir aydınlık parladı ve mor kıvılcımlar henüz sönmeden, Alman topçu ateşi başladı. Patlayan şarapnellerin gürültüsü, Rus kuvvetlerinin çok gerilerinden, Stokhod Irmağının yakınlarından geliyordu.

İlk top ateşi duyulur duyulmaz, Çeklerin yüz adım kadar gerisinde ilerleyen bölük yüzükoyun yere uzandı. İşaret mermisinin kırmızı ışığı yeri aydınlattı. Bunun ışığında, Uşak, çalılar ve ağaçlar arasında karınca gibi ve artık çamurdan iğrenmek şöyle dursun, vücutlarını çamura yapıştırarak sürünen, saklanacak bir yer arayan askerleri gördü. Askerler önlerine çıkan her tekerlek izinin içine girmeye çalışıyor, her ufacık tümseğin ardında kayboluyor, her ufacık deliğe başlarını sokuyordu. Bununla birlikte, ormandan doğru kekeleyen makineli tüfek ateşi bir mayıs sağanağı gibi yağmaya başlayınca çözüldüler. Başlarını omuzlarının arasına çekip, toprağa kırkayaklar gibi yapışarak ve çamur üzerinde, artlarında iz bırakarak, kollarını, bacaklarını hiç bükmeden yılanlar gibi gerisin geri sürünmeye başladılar. Bir kısmı ayağa kalkarak koştu. Kozalakları kamçılayan, çam ağaçlarını parçalayan domdom kurşunları, yılanlar gibi tıslayarak ormanın içinde sekti, toprağın bağrını yırttı.

Çernoyarsk Alayının Birinci Yarım Bölüğü ikinci siper hattına tekrar vardığında, on yedi asker kaybetmiş bulunuyordu. Biraz ötede de Özel Bölüğün Kazakları toplanıyordu. Çernoyarsk Yarım Bölüğünün sağ kanadında, sakına sakına ilerlemiş olan Özel Bölük, ileri mevzileri zapt edip Almanlara bir baskın yapabilirdi. Ama ileri Alman mevzileri Çeklerin üzerine ateş açınca bütün mevzilerdeki Almanlar dikkat kesildi. Rastgele ateş açan düşman, iki Kazak'ı öldürmüş, birini de yaralamıştı.

Kazaklar ölüleriyle yaralılarını geri taşıdı ve sıraya girerken konuşmaya başladılar:

"Onları gömmemiz gerekirdi."

"Başkası yapar o işi."

"Biz asıl yaşayanlara bakalım, ölüler için tasalanmaya gerek yok."

Yarım saat sonra alay karargâhından yeni bir emir geldi. Topçu hazırlık ateşinden sonra, Çernoyarsk Alayı ile Özel Kazak Bölüğü tekrar düşmana hücum edecek ve onları ilk siper hattından sürüp atacaktı.

Zayıf topçu ateşi öğleye kadar sürdü. Nöbetçiler diktikten sonra, Kazaklarla piyadeler kazamatlarda dinlendi. Öğleyin tekrar ilerlemeye başladılar. Birliklerin, sol yana düşen esas bölümü tarafından gelen top sesleri hücum tazelendiğini haber verdi. Ruslar bütün cephe boyunca ilerliyordu.

Yayılmış bir hat üzerinde ilerleyen Kazaklar, soldan Çernoyarsk Alayı ile birleşiyordu. Siperlerin kenarları görünür görünmez Almanlardan bir ateş kasırgası geldi. Bölük hiç nara filan atmadan koşarak ilerledi, yüzükoyun yere uzandı, silahlarını boşalttı ve tekrar ileri atıldı. Siperlere elli metre kala yere yattılar ve yerde kaldılar. Artık başlarını hiç kaldırmadan ateş ediyorlardı. Almanlar bütün siperlerin önüne ağ örgüsü gibi dikenli teller yerleştirmişti. Afonka Ozerov'un fırlattığı iki el bombası dikenli tellerin üzerinden zıpladı. Afonka bir üçüncüsünü atmak için doğrulduğu sırada sol omzunun altından giren bir kurşun leğen kemiğinden çıktı. Onun yanı başında yere uzanmış olan İvan Alekseyeviç, Afonka'nın hafifçe debelendiğini, sonra hareketsiz kaldığını gördü. Tek kollu Aleksey'in kardeşlerinden Prohor Şamil de vuruldu; üçüncü ölen, eski ataman

Manitskov oldu ve bir dakika sonra Şamil'in çarpık bacaklı komşusu Yevlanti Kalinin bir kurşun yedi.

Yarım saat içinde İkinci Takım sekiz kişi kaybetti. Bölüğe komuta eden yüzbaşı öldü, iki takım subayı devrildi ve başsız kalan Kazaklar sürüne sürüne geri çekildi. Ateş hattından kurtulduktan sonra bir araya toplanan Kazaklar yarı yarıya kırılmış olduklarını gördü. Çernoyarsk Alayının erleri de geri çekildi. Birinci Taburun kaybı daha da ağırdı, ama buna rağmen alay karargâhından yeni bir emir geldi:

"Derhal hücumu tazeleyin; düşman birinci siper hattından ne pahasına olursa olsun atılmalıdır. Bütün harekâtın başarısı, ilk mevzilerimizi tekrar ele geçirmemize bağlıdır."

Bölük seyrelmiş bir sıra halinde tekrar yayıldı ve yeniden ilerledi. Almanların öldürücü ateşi altında siperlere yüz adım kala yere yattılar. Takımlar tekrar erimeye başladı ve korkudan çılgına dönen askerler, ölüm dehşeti içinde aptallaşmış vaziyette toprağa sımsıkı yapışarak başlarını bile kaldırmaya cesaret edemedi.

Akşama doğru Çernoyarsk Alayının İkinci Yarım Bölüğü parçalanarak yüz geri kaçmaya başladı. "Bölündük!" bağrışları Kazaklara kadar ulaştı. Onlar da ayağa fırlayıp silahlarını atarak çalılar arasından düşe kalka kaçmaya başladı. Güvenli bir yere varınca İvan Alekseyeviç, şarapnelle parçalanmış bir çam ağacının dibine çöküp soluk almaya çalıştı ve o sırada Gavrila Lihovidov'un kendisine doğru geldiğini gördü. Gavrila gözlerini yere dikmiş sarhoş gibi sendeleyerek yürüyordu; bir eliyle boşluğu tutmaya çalışıyor, öbür eliyle sanki yüzündeki bir örümcek ağını sıyırıp atmak istiyormuş gibi hareketler yapıyordu. Yanında ne tüfeği ne de kılıcı vardı; düz, koyu kahverengi saçları terden sırsıklam olmuş, alnına yapışmıştı. Sendeleye sendeleye İvan'ın önüne kadar gelip durdu ve donuk gözlerini yere dikti. Hafifçe bükülen bacakları titriyordu; İvan'a öyle geldi ki, sanki Gavrila sıçrayıp havaya uçmak üzereydi.

İvan bir şey söyleyecek oldu, ama Lihovidov bütün yüz kasları seğirerek ağzını açtı.

"Dur!" diye bağırdı ve yere çömelerek parmaklarını açıp çevresine korkuyla bakındı. "Dinle! Sana bir şarkı söyleyeceğim. Tanrının kuşu uçup bir baykuşun yanına konmuş, ona şöyle demiş:

Söyle bana, söyle bana hanım baykuş
Kimdir en büyük, en ihtiyar kuş?
Kartal, çardır,
Atmaca, binbaşı,
Çaylak, yüzbaşı,
Ağaçkakanlar, Ural askerleri,
Kumrular, muhafız askerleri,
Sığırcıklar, Kalmuklar,
Kargalar, Çingeneler,
Saksağanlar, hassa erleri,
Beyaz ördekler de piyade neferleri."

"Bana bak, bak ne diyeceğim!" İvan Alekseyeviç sapsarı olmuştu. "Lihovidov neyin var senin! Hasta mısın?"

"Sesini çıkarma!" Lihovidov'un suratı mosmor kesildi ve mavimsi dudaklarını tekrar delice bir gülümsemeyle kıvırarak, tekinsiz şarkısına yeniden başladı. İvan Alekseyeviç ayağa fırladı.

"Haydi gel, bölüğe dönelim, yoksa Almanlar yakalayacak bizi! Duyuyor musun?"

Kolunu çekip kurtaran Lihovidov, ağzından ılık salyalar akarak şarkısına devam etti. Sonra birden sesini değiştirerek boğuk boğuk başka bir şarkı tutturdu. Bu bir şarkı değil, sırıtan ağızdan kopan ve gittikçe yükselen bir kurt ulumasıydı sanki. Uzun, sivri dişlerinin ucunda salyası parıldıyordu. İvan birkaç saat öncesine kadar arkadaşlık ettiği bu adamın deli gözlerine, kafasına yapışmış keçe gibi saçlarına, balmumu sarısı kulaklarına dehşetle bakıyordu. Lihovidov bir çeşit hüzün taşan acı bir sesle, eski bir Kazak şarkısı tutturdu:

Şanlı borazanlar çalınıyor,
Tuna Nehrini aşıyor Kazaklar,
Türk sultanının askerlerini kaçırmak,
Ve Hıristiyanları onun yumruğundan kurtarmak için.

Biraz öteden Martin Şamil'in topallaya topallaya geçtiğini gören İvan, "Martin! Martin, buraya gel!" diye bağırdı.

Martin tüfeğine dayanarak yaklaştı.

İvan gözleriyle deliyi işaret ederek, "Yardım et de bunu geri götürelim," dedi. "Görüyor musun olanları? Bu kadarına dayanamadı. Kanı başına vurdu."

Martin yaralı bacağını fanilasının koluyla sardı. Lihovidov'a bakmadan onu kolundan tuttu; öbür kolunu da İvan yakaladı, birlikte yola koyuldular. Lihovidov'un çığlıkları gittikçe zayıfladı. Şamil canının acısından yüzünü buruşturarak susmasını rica etti Lihovidov'dan.

"O kadar gürültü yapma, ne olur!" diye yalvardı. "İsa aşkına, sus artık. İstediğin kadar eğlendin. Kes artık!"

Deli, şarkısını sürdürüyor ve debelenerek Kazakların elinden kurtulmaya çalışıyordu. Arada sırada ellerini şakaklarına bastırıyor, alt çenesi titreyerek dişlerini gıcırdatıyor ve delilik nöbetinin yakıcı ateşiyle başını bir yana bırakıveriyordu.

IV

STOKHOD Irmağının kırk verst aşağısında kanlı çarpışmalar oluyordu. Topların kükreyişi tam iki hafta hiç kesilmeden devam etmişti. Geceleri, uzaklardaki menekşe rengi gök, savaşın alevlerini ve patlamaları uzaktan seyredenlerin içine anlatılamaz bir kolaylıkla korku bulaştıran projektörlerin donuk ışıktan kuşaklarıyla yol yol kesiliyordu.

Bu sırada On İkinci Kazak Alayı, insanın içine ürküntü veren bataklık bir kesimdeki mevzileri tutuyordu. Gündüzleri karşıdaki siperlere sinmiş Avusturyalıların üzerine ara sıra ateş açıyor, geceleri de bataklığın sağladığı güvenlik içinde uyuyor ve kâğıt oynuyorlardı. Irmağın aşağı taraflarında, hâlâ kan gövdeyi götüren yerlerdeki patlamalardan çıkan portakal rengi alevleri sadece nöbetçiler seyrediyordu.

Böyle, ısırıcı bir ayazın kol gezdiği ve uzaklardaki projektör ışıklarının göğe her zamankinden daha parlak vurduğu bir gece, Gregor Melehov kazamattan çıktı ve bir irtibat hendeğinin içinden geçerek, siperlerin ardında, alçak bir tepedeki, kafatası üstünde diken diken olmuş saçlar gibi duran ormana girdi. Kendini geniş, mis gibi ko-

kan toprağın üzerine attı. Kazamatın içinde hava ağır, pis kokuluydu ve koyu tütün dumanları, çevresinde sekiz Kazak'ın kâğıt oynadığı masanın üzerine yayılı partal battaniye gibi asılıydı havada. Oysa tepenin yamacında, görünmeden geçen kuşların kanatlarından yelpazeleniyormuşçasına hafif bir rüzgâr esiyordu. Kırağı çalmış otlardan kederli bir koku yükseliyordu. Şarapnellerin yolduğu ormanın üzerinde karanlık yükseliyordu; Ülker burcunun buğulu ateşi gökte yanıyor, Samanyolu'nun bir yanında, tersine dönmüş, oku havaya dikilmiş bir yük arabası gibi Büyükayı yatıyor; kuzeyde Kutup Yıldızı'nın yavaş yavaş solmakta olan ışığı parlıyordu.

Gregor başını kaldırıp yıldıza baktı ve donuk ama garip bir biçimde gözlerini alan yıldızın ışığı kirpiklerinin altında soğuk soğuk gözyaşı damlalarının belirmesine yol açtı.

Belleğine dolan anılar akını, bütün geçmiş yılları canlı bir biçimde gözlerinin önüne getirdi. Yagodnoye'de, Aksinya'ya gittiği geceyi hatırladı. Onu, gözlerinin önünde müphem bir şekilde beliren o sevgili yüzün yabancılaşmış çizgilerini içi burkularak hatırladı. Bu yüzü son gördüğü haliyle; yanağında kırbacın mor izi, can acısından çarpılmış şekliyle hatırlamaya çalıştıkça, yüreği hızlı, daha hızlı atmaya başladı. Ama belleği ona ısrarla başka bir yüzü, hafifçe yana eğilmiş, zaferle gülümseyen bir yüzü hatırlatıyordu. Şimdi Aksinya o yaramaz, o sevimli yüzünü tekrar çevirmiş, o ahlaksızca arzulu, o kan kırmızısı dudaklarıyla okşarcasına bir şeyler fısıldayarak, ateşli kara gözleriyle bakıyordu; sonra başını ağır ağır Gregor'dan öteye döndürdü ve Gregor onun kahverengi ensesindeki o yumuşacık iki bukleyi gördü. Onları öpmekten ne büyük zevk duyardı vaktiyle!

Gregor ürperdi. Bir an, Aksinya'nın saçlarının o güzel, o baş döndürücü kokusunu duyabileceğini sandı ve burun kanatları kabardı. Ama hayır! Bu, dökülen yaprakların insanı rahatsız eden kokusuydu. Aksinya'nın yüzünün oval çizgileri soldu, süzülerek kayboldu. Gregor gözlerini açtı, avucunu toprağın sert derisine dayadı ve gözlerini, kırık çam ağaçlarının ötesinde hareket etmeden uçan mavi bir kelebek gibi havada asılı Kutup Yıldızı'na dikerek hiç kıpırdamadan baktı.

Başka anılar Aksinya'nın yüz çizgilerini bulandırdı. Aksinya'dan ayrıldıktan sonra Tatarski'de ailesinin yanında geçirdiği haftaları hatırladı; geceleri hatırladı, Natalya'nın kızıllığındaki soğukluğunun acısını çıkarırcasına ateşli, tutkulu kucaklayışlarını; ailesinin gündüzleri kendisine taparcasına davranışlarını, üzerine nasıl titrediklerini ve köylülerin, St. George nişanı almış ilk şövalyelerine nasıl saygı gösterdiğini hatırladı. Gregor her yerde, hatta kendi evinde bile hissettirmeden kendisini süzen, saygı dolu şaşkın bakışlarla karşılaşmıştı. Ona sanki, gördükleri o eski, şen, kaygısız Gregor değilmiş gibi bakıyorlardı. İhtiyarlar onunla akranlarıyla konuşur gibi konuşuyor, gördükleri yerde şapkalarını çıkarıyordu; kızlar, kadınlar onun hafiften kamburumsu, filinta gibi endamına ve göğsündeki nişana hayran hayran bakıyordu. Babasıyla birlikte kiliseye veya köyün meydanına gittiği vakit, ihtiyar adamın duyduğu gururu nasıl açıktan açığa gösterdiği dikkatinden kaçmamıştı Gregor'un. Ve gururun, gösterilen saygının, hayranlığın o incelikli, o karmaşık zehiri, Gregor'un zihninden Garanja'nın yerleştirdiği gerçeği silmişti. Gregor Tatarski'ye başka bir adam olarak gelmiş, Tatarski'den cepheye başka bir adam olarak dönmüştü. Ana sütüyle birlikte emdiği ve bütün hayatında gözü gibi esirgediği Kazak gelenekleri, daha büyük insanlık gerçeğinin üzerine çıkmıştı.

Ayrılırlarken ihtiyar Panteley yarı sarhoş bir halde kırçıllı siyah sakalını okşayarak, "Senin yaman bir Kazak olacağını biliyordum Gregor," demişti. "On iki aylıkken seni avluya çıkarıp o güzel eski Kazak geleneğince, bir atın eyersiz sırtına oturtmuştum. Hatırlıyor musun, ha? Ya sen, sen küçük şeytan, o minicik ellerinle hemen atın yelesine yapışıvermiştin! İşte o zaman senin yaman olacağını anladım. Oldun da nitekim."

Gregor cepheye yaman bir Kazak olarak döndü. Savaşın anlamsızlığına aklının bir türlü yatmamasına rağmen, o yine de Kazak şerefini sadakatle savundu.

1915. Mayıs. Almanların 13. Demir Alayı, pırıl pırıl, yemyeşil bir çayır üzerinden Olhovçik köyü yakınlarına kadar ilerlemişti. Makineli tüfekler çekirgeler gibi zırlamakta, dere kenarına mevzilenmiş bir Rus ağır makineli tüfeği güçlü takırtılarla kekelemekteydi. Al-

man hücumunun esas ağırlığını On İkinci Kazak Alayı taşıyordu. Gregor Kazak safları arasında ileri doğru koşarken dönüp geriye baktı ve güneşin ergimiş yuvarlağını öğle göğünde, bir başka güneşi de sazlıklarla kaplı derede gördü. Derenin ötesinde, kavakların ilerisinde Kazakların atları, önlerinde de miğferlerinin üstündeki bakır kartalları sarı sarı parlayan Alman safları vardı. Bir rüzgâr, silahların pelinotu dumanına benzeyen mavimtırak dumanlarını dalgalandırdı.

Gregor hiç acele etmeksizin, dikkatle nişan alarak ve atışlar arasında bağırarak menzili bildiren takım komutanına kulak vererek ateş ediyordu. Kolunun üstüne konan bir uçuçböceğini özenle kaldırdı. Ve o sırada hücum başladı. Gregor tüfeğinin dipçiğiyle uzun boylu bir Alman teğmenini yere serdi, üç tutsak aldı ve bunların başlarının üzerinden ateş ederek tutsakları dereye doğru koşmaya zorladı.

1915 Temmuzunda da Avusturyalıların ele geçirdiği bir bataryayı bir Kazak takımıyla geri aldı. Aynı muharebe sırasında Gregor düşmanın gerilerine sarkmış, hafif makineli bir tüfekle ateş açarak, ilerlemekte olan Avusturyalıları bozguna uğratmıştı. Daha sonra şişman bir düşman subayını esir almış, subayı tıpkı bir koyun gibi eyerinin ön hanesine yatırmış ve atıyla kaçırırken, bütün yol boyunca, subayın şişman, terli vücudunun tir tir titrediğini hissetmişti.

Gregor tepenin yamacında uzanmış yatarken özellikle bir olayı, can düşmanı Stepan Astakov'la karşılaşmasını canlı bir biçimde hatırladı. On İkinci Alay cepheden geri çekilmiş ve Doğu Prusya'ya sarkmıştı. Kazak atları Almanların düzgün tarlalarını çiğnemiş, Kazaklar, Alman meskenlerine ateş açmıştı. İlerledikleri yol boyunca gerilerinde kızıl dumanlar yükselmiş, isten kararmış duvarlar, kiremitli çatılar yerle bir olmuştu. Stolipin kasabası yakınlarında, Gregor'un alayı, 27. Don Kazakları Alayının yanında hücuma geçti. Gregor bir an için ağabeyini, yüzü tıraşlı Stepan'ı ve kendi köyünden başka Kazakları görür gibi oldu. İki alay da yenilgiye uğradı ve düşman tarafından çember içine alındı. On iki bölük birbiri ardınca Almanların çemberini yarmak için hücuma geçtiği sırada, Gregor, Stepan'ın vurulan atının üzerinden sıçradığını ve bir fırıldak gibi

döndüğünü gördü. Gregor aniden verdiği sevinçli bir kararın ateşiyle atının dizginlerini çekti ve son bölük de Stepan'ı neredeyse çiğneyecek gibi dörtnala geçip gittikten sonra hayvanını onun üzerine sürüp bağırdı:

"Benim üzengimi yakala!"

Stepan üzengi kayışını yakaladı ve yarım verst kadar Gregor'un atının yanısıra koştu. Ağzı açılmış, soluk soluğa, "Ne olur çok hızlı sürme, çok hızlı sürme, İsa aşkına," diye yalvardı Gregor'a.

Alman çemberinde açılan gedikten başarıyla geçtiler. Bölüklerinin çekildiği ormana iki yüz metre ya kalmış ya kalmamışken, bacağına bir kurşun yiyen Stepan boylu boyunca yere serildi. Rüzgâr Gregor'un kasketini başından uçurdu, saçlarını dağıttı, gözlerinin üzerine düşürdü. Saçlarını gözlerinin önünden çeken Gregor çevresine bakındı ve Stepan'ın topallaya topallaya bir çalılığa doğru ilerlediğini, Kazak kasketini başından hızla kaldırıp attığını ve yere oturarak kırmızı şeritli Kazak pantolonunu acele acele çözmeye koyulduğunu gördü. Gregor, Stepan'ın ölmeye niyeti olmadığını, Almanların Kazaklara hiç aman vermediğini de bildiği için Kazak pantolonunu ayağından çıkarıp atmaya uğraştığını anladı. Yüreğinin sesine uyarak atının başını çevirdi, dörtnala çalılığa doğru sürdü ve daha at durmadan yere atladı.

"Atla benim atıma!"

Stepan'ın binmesine yardım ettiği, sonra da üzengiye asılarak onun yanısıra koştuğu sürece Stepan'ın kendisini kaçamak bakışlarla nasıl süzdüğünü asla unutamayacaktı Gregor. Tepelerinden ıslık çalarak yağmur gibi kurşun yağıyor, arkalarından, olgun akasya tohumlarının yarılırken çıkardığı sese benzeyen patlamalar duyuluyordu.

Ormana vardıklarında Stepan eyerden aşağı kayarak indi, yüzü acıdan buruşmuş, bembeyaz olmuş bir halde topallaya topallaya uzaklaştı. Sağ bacağından, çizmesinin koncundan kan sızıyor, her adımda yırtık tabanından kiraz kırmızısı bir şerit akıyordu. Dalları yanlara doğru uzamış bir meşenin gövdesine dayanan Stepan, Gregor'u işaretle yanına çağırdı:

Ona doğru gelen Gregor'a, "Çizmem kan doldu," dedi.

Kenarda duran Gregor sesini çıkarmadan bakıyordu.

"Grişa! Bugün hücuma kalktığımız zaman... Duyuyor musun, Gregor?" dedi Stepan, onun gözlerinin içine bakmaya çalışarak, "Hücuma kalktığımız zaman, arkandan üç kez ateş ettim sana... Ama seni öldürmek nasibim değilmiş."

Göz göze geldiler. Stepan'ın gözbebekleri çökük göz çukurları içinde dayanılmaz bir pırıltıyla yanıyordu. Hemen hemen dudaklarını hiç kıpırdatmadan konuştu:

"Benim hayatımı kurtardın... Teşekkürler... Ama Aksinya yüzünden seni affedemiyorum... Kendimi zorlasam da yapamıyorum... Beni zorlama buna Gregor..."

"Seni zorladığım filan yok," diye cevap verdi Gregor. Eskisi gibi birbirlerine düşman ayrıldılar.

Mayısta Brusilov Ordusunun başka birlikleriyle beraber alay da Lutsk'ta cepheyi yarmış, vuruşa vuruşa düşmanın gerilerine sarkmıştı. Lvov yakınlarında Gregor bölüğünün komutasını eline almıştı ve bir Avusturya ağır sahra bataryasını, bütün mürettebatıyla birlikte esir ederek ele geçirmişti. Bundan aşağı yukarı bir ay kadar sonra, bir gece Bug Irmağını yüzerek aşmış ve bir "dil"i* ele geçirmişti. Baskın yaparak bir nöbetçiyi alaşağı etmiş, tıknaz yapılı Almanla yarı çıplak Gregor karanlıkta uzun süre boğuşmuşlar, sonunda Gregor adamı kıskıvrak bağlamıştı.

Gregor olayı hatırlayarak gülümsedi.

Son zamanlardaki ve daha önceki çarpışmalarda buna benzer bir sürü olay geçmişti.

Gregor gözünü budaktan esirgemediğini kanıtlayabileceği hiçbir fırsatı kaçırmaksızın, Kazak onurunu durup dinlenmeden korumuş, delice serüvenlerde yaşamını tehlikeye atmış, kılık değiştirerek düşmanın gerilerine sarkmış, ileri karakolları basmış ye savasın ilk günlerinde kendisine azap veren o acıma duygusunun artık hiç kalmadığını hissetmişti. Yüreği sertleşmiş, suyu çekilmiş bir tuzlu bataklık gibi katılaşmıştı; tuzlu bataklık nasıl suyu emmezse, Gregor'un yüreği de öylece, acıma denilen şeyi içine almaz olmuştu. Buz gibi bir yürekle, kendi canını da başkalarının canını da hiçe sa-

* Dil: Bilgi almak maksadıyla ele geçirilen tutsak.

yarak, şan ve şerefe boğulmuştu Gregor. Dört St. George nişanı, dört de başka madalya kazanmıştı. Ara sıra yapılan geçit törenlerinde, sayısız savaşların barut dumanıyla tavlanmış olarak alay sancağının yanında dururdu. Ama artık eskisi gibi gülmediğini de biliyordu Gregor; gözlerinin çukura kaçtığını, elmacık kemiklerinin daha da fırladığını biliyordu ve bir çocuğu öptüğü zaman onun duru, masum gözlerinin içine bakamadığının farkındaydı. Nişanlarıyla madalyalarını ne pahasına kazandığını biliyordu o.

Kaputunun eteklerini altında toplamış, bir dirseğine dayanmış vaziyette tepenin yamacında uzanmış yatıyordu. Belleği onun isteğine boyun eğerek geçmişi canlandırıyordu ve bu anılar kalabalığı arasında, gençliğine ait uzak bir olay, ince, mavi bir iplik gibi kıvrılıyordu. Bir an için belleğinin gözlerini kederle ve sevgiyle bunun üzerine çevirdi, sonra tekrar yaşadığı zamana döndü. Avusturya siperlerinde birisi ustaca mandolin çalıyordu. Rüzgârda dalgalanan tatlı ezgiler ırmağı acele acele aşarak, bunca insan kanıyla yıkanan toprağın üzerinde uçarcasına sekerek ona doğru geliyordu. Yıldızlar yukarıda tutuşuyor, ama gecenin karanlığı gittikçe koyulaşıyordu; sazlığın üzerine bir gece yarısı sisi inmişti. Gregor arka arkaya iki sigara içti, parmaklarını kaba bir sevgiyle tüfeğinin kayışında gezdirdi, sonra konuksever toprağın üzerinden kalkıp siperlere döndü.

Kazamatlarda Kazaklar hâlâ kâğıt oynuyordu. Gregor ot şiltesinin üzerine çöktü, belleğinin geçmiş zaman içinde kaybolan patikalarında bir kez daha dolaşmaya çalıştı, ama davranmaya vakit bulamadan uyku bastırdı. Rüyasında kavrulmuş sonsuz bozkırı, ölmez otlarının gülkurusu renklerini, taraz taraz mor kekikler arasındaki nallanmamış at toynaklarının izlerini gördü. Bozkır ıpıssızdı, dehşet verici bir sessizlik içindeydi. Sert, kum rengi toprağın üzerinde yürüyordu Gregor, ama kendi ayak seslerini duyamıyordu; bu onu korkuttu... Bir an uyandı, başını kaldırdı ve tanımadığı bir bitkinin kokusunu almış gibi dudaklarını dişledi. Sonra tekrar uykuya daldı ve bir daha rüya görmedi.

Ertesi sabah içini vantuz gibi çeken anlatılmaz bir özlemle kalktı.

"Niye öyle asık suratlısın bugün? Dün gece evini mi gördün rüyanda?" diye sordu ona Uryupin.

"İyi bildin. Bozkırı gördüm rüyamda... Ruhen öyle bitkinim ki... Evime dönmek isterdim. Çara hizmet etmekten bıktım artık..."

Uryupin gülümsemek tenezzülünde bulundu. Baştan beri Gregor'la hep aynı kazamatta kalan Uryupin, ona, güçlü bir hayvanın bir başka güçlü hayvana duyduğuna benzer bir saygı duyuyordu. 1914'teki kavgalarından bu yana aralarında bir daha hiç çatışma olmamış ve Uryupin'in, Gregor'un değişen karakteri, psikolojisi üzerindeki etkisi gözle görülür bir hal almıştı. Savaş, Uryupin'in görünüşünü de çok değiştirmişti. Yavaş yavaş, ama hiç fikrinden dönmeksizin, savaşa karşı bir tutum almaya başlamış, hain generallerden, saraydaki Almanlardan söz eder olmuştu. Bir seferinde de, "Çariçe bile Alman kanından olduktan sonra, bundan hayır bekleme sen! Eline bir fırsat geçse bizi düşmana satabilir..." diye mırıldanmıştı. Gregor ona Garanja'nın öğretilerini anlatmaya çalışmış, ama Uryupin hiçbirine yanaşmamıştı.

Dazlak kafasına bir şaplak atarak, "Şarkı güzel, ama ses biraz bozuk," demişti alaycı bir gülümsemeyle. "Mişa Koşevoy da hep aynı teraneyi okuyup duruyor, duvar üstüne çıkmış horoz gibi durmadan ötüyor mübarek. Bu devrimlerden zarardan başka bir şey gelmez. Sen bunu unutma; biz Kazaklara lazım olan kendi hükümetimizdir, başka hükümet değil! Bize güçlü bir çar gerek. Nikolay Nikolayeviç* gibi biri. Bizim mujiklerle ortak hiçbir yanımız yok, kazla domuz yoldaş olamaz. Mujikler kendilerine toprak verilsin ister, işçiler de gündelikleri artırılsın. Peki bize ne verecekler? Toprak bizde bol. Başka neye ihtiyacımız var ki! Babası güçlüydü, ama bu, 1905'te olduğu gibi yine devrim kapısını çalana kadar bekleyecek, ondan sonra da hep birlikte cehennemin dibine yuvarlanıp gidecekler. Bundan bizim hiçbir kazancımız olmayacak; çarı bir kez başlarından attılar mı, hemen bizim üzerimize yürüyecekler. Önce bizden o eski hınçlarını çıkarmaya bakacak, sonra da topraklarımızı elimizden alıp mujiklere vermeye başlayacaklar. Gözümüzü dört açmalıyız."

"Hep tek yanlı düşünüyorsun," diye kaşlarını çatmıştı Gregor.

---

* Nikolay Nikolyeviç (1856-1929): Grandük; I. Dünya Savaşı'nda Rus orduları başkomutanı. İç savaşta yurtdışına kaçmış ve oradan Wrangel'i, çarlık idaresini tutanlar çoğunluğunu destekleyerek, Rus tahtında hak iddia edenlerden biri olmuştu.

"Saçmalama be adam. Sen daha gençsin, hanyayı konyayı bilmiyorsun. Ama biraz daha bekle, o zaman kimin haklı olduğunu görürsün!"

Tartışma genellikle böyle sona erer, Gregor susar, Uryupin de konuşmayı başka konuya çekmeye çalışırdı.

O gün Gregor tatsız bir olaya karıştı. Öğleyin sahra mutfağı her zamanki gibi tepenin öbür yanında durdu. Kazaklar irtibat hendeğinde itiş kakış mutfağa doğru koşuştu. Üçüncü Takımın karavanasını almaya Mişa Koşevoy gitti ve uzun bir sırığın iki ucuna taktığı tüten karavana kaplarıyla döndü. Daha kazamatın eşiğinden içeri adımını atmadan bağırdı:

"Bu kadarı da olmaz artık arkadaşlar! Biz köpek miyiz, neyiz yani?"

"Ne var?" diye sordu Uryupin.

Koşevoy öfkeyle, "Kokmuş et yediriyorlar bize," diye cevap verdi. Altın saçlı başını geriye atıp karavanaları yatağın üzerine koydu ve yan gözle Uryupin'e bakarak gülümsedi.

"İsterseniz bir de kendiniz koklayın da bakın ne kokuyor çorba!"

Uryupin kendi karavanasının üzerine eğildi, burun kanatları açıldı. Yüzünü buruşturarak hızla geri çekildi. Koşevoy da yüzünü buruşturdu ve elinde olmaksızın Uryupin'i taklit ederek, onun da burun kanatları titredi.

"Bu et kokmuş," diye kesip attı Uryupin.

Karavanayı tiksinerek öteye itti ve Gregor'a baktı. Gregor yatağından kalktı, atmaca burnunu çorbanın üzerine eğdi, sonra hızla geri çekildi ve ayağını ağır ağır uzatarak en yakındaki karavanayı yere yuvarladı.

Uryupin kararsızlık içinde, "Neden öyle yaptın?" diye sordu.

"Nedenini görmüyor musun? Baksana! Kör müsün? Nedir bu?" Gregor döşemelere yayılan çamur gibi ıslaklığı işaret etti.

"Kurt be! Kurtlar! Vay anacığım! Ben de görmedim bunları! Aman ne yemek, ne yemek! Bu lahana çorbası değil, şehriye çorbası be. Sakatat yerine de kurt kullanmışlar!"

Yağlarla leke leke olmuş yerde, tuğla kırmızısı et parçalarının yanında kaynatılınca bembeyaz olmuş kurtlar mecalsiz yatıyordu.

Koşevoy her nedense fısıltıyla, "Bir, iki, üç, dört..." diye sayıyordu.

Bir anlık sessizlik oldu. Gregor dişlerinin arasından bir tükürük attı. Bunun üzerine Koşevoy kılıcını çekti ve "Çorbayı tutuklayalım, dosdoğru bölük komutanının önüne çıkaralım," dedi.

"Çok güzel fikir!" diye onaylayan Uryupin, tüfeğinin ucundan süngüsünü çıkardı. "Biz çorbayı götürürüz, Gregor sen de arkamızdan gelir tekmil haberini verirsin."

Uryupin'le Koşevoy bir çorba karavanasının kulpuna süngüyü geçirip iki ucundan tuttular ve kılıçlarını çektiler. Gregor da arkalarından yürüdü. Siper boyunca giderlerken Kazaklar haki renkli bir dalga halinde sorgu dolu bakışlarla onların peşine düştü.

"Ne var, ne oluyor?"

"Alarm mı verildi?"

"Barış marış olmasın, ha?"

"Hıh, barışmış! Sen önce karnını doyuracak bir şey bul da!.."

"Çorbalarını tutuklamışlar. İçinde kurt var."

Koşevoy'la Uryupin subaylara ait kazamatın dışında durdu. Gregor da durdu ve kasketini sol eline alıp "acı çukuru"na girdi.

Arkadan iteleyen bir Kazak'a, "Geri bas!" diye hırladı Uryupin.

Bir dakika sonra bölük komutanı pardösüsünün düğmelerini ilikleyerek dışarıya çıktı ve kaygıyla karışık bir şaşkınlıkla dönüp Gregor'a baktı.

Subay gözlerini orada toplanan Kazakların yüzlerinde dolaştırarak, "Mesele nedir çocuklar?" diye sordu.

Gregor bir adım ileri çıkıp subayın önünde çakıldı ve cevap verdi:

"Bir tutuklu getirdik."

"Ne tutuklusu?"

"İşte şu..." Uryupin'in ayaklarının dibinde duran çorba karavanasını gösterdi. "Tutuklu budur. Koklayın da Kazaklarınıza ne yedirdiklerini görün!"

Gregor'un kaşları kalktı, kavislendi, sonra tekrar düzeldi. Bölük komutanı Gregor'un yüzündeki ifadeye dikkatle baktı, sonra yüzünü buruşturarak karavananın üzerine eğildi.

Mişa Koşevoy sert bir sesle, "Bize ölmüş at eti yedirmeye başladılar," dedi.

Kazaklar arasından başka sesler yükseldi:

"Levazım subayını değiştirin! Kendisine böbrek çorbasıyla ziyafet çekiyor. Bizim çorbamız ise kurt dolu."

"Kes! Çok konuştunuz! Levazım subayını bugün değiştireceğim. Onun neler yaptığını inceleyecek bir de komisyon kuracağım. Eğer et iyi çıkmazsa..."

Arkalardan, "Divanıharbe ver onu!" diye bir ses duyuldu ve yeniden yükselen bağrışlar arasında subayın sesi kayboldu.

Levazım subayı alay yürüyüş halindeyken değiştirildi. Kazaklar çorbayı tutuklayıp bölük komutanının önüne çıkardıktan birkaç saat sonra, cepheden çekilip cebri yürüyüşle Romanya üzerine gitme emri alındı. Gece, Kazakların bıraktığı mevzilere Sibiryalı Nişancılar Alayı yerleşti. Ertesi gün On İkinci Alay at binmiş, yola koyulmuştu.

Üst üste yenilgilere uğrayan Rumenlerin desteğine güçlü birlikler gönderiliyordu. Alayın konaklaması düşünülen köye akşamdan yollanan konakçı subayları, alayın geceyi geçirebilmesi için bir tek boş yer bulunmadığı haberiyle dönünce, Kazaklar daha ilk günden bu gerçeği anladı. Köy, aynı şekilde Romanya cephesine sevk edilen piyadeler ve topçu birlikleriyle doluydu; bu yüzden alay, konaklayacak yer bulabilmek için sekiz verst daha ileri gitmek zorunda kaldı.

Yürüyüş on yedi gün sürdü. Yem kıtlığı yüzünden atların gücü kesilmişti. Hemen cephe gerisindeki yıkıntı haline gelmiş bölgede yiyecek bulma olanağı yoktu; halk ya içerilere kaçmış ya da ormanlarda saklanmıştı. Şaşkın ağızlar gibi açık kalan kapılardan, kulübelerin kasvetli içleri, çıplak duvarları görülüyordu. Kazaklar ara sıra, asık suratlı, korkmuş bir köylüye rastlıyor, ama köylü askerleri görür görmez saklanmak için sıvışıveriyordu. Aralıksız yürüyüşten imanları gevreyen, soğuktan donan, gerek kendilerinin, gerek atlarının bütün bu çektiklerinden sinirli hale gelen Kazaklar, kulübelerin saman örtülü çatılarını parçaladı. Yağmadan kurtulmuş köylerde bulabildikleri azıcık yiyeceği hiç duraksamadan çaldılar ve subaylarının hiçbir tehdidi onları alıkoyamadı.

Romanya sınırı yakınlarındaki zengince köylerden birinde Uryupin, bir ambardan azıcık arpa çalabildi. Ambarın sahibi onu su-

çüstü yakaladı, ama Uryupin, yumuşak yaradılışlı yaşlıca bir adam olan Besarabya'lıyı bir yumrukta yere yıkıp arpayı atına götürdü. Takım subayı Uryupin'i bulduğunda, o hayvanının yem torbasını dolduruyor, bir yandan da titreyen parmaklarıyla atının kemikleri fırlamış, çökmüş böğürlerini okşuyordu.

"Uryupin! Ver o arpayı buraya, domuz! Kurşuna dizilmek mi istiyorsun?"

Uryupin subaya yiyecek gibi yan yan baktı ve kasketini yere çaldı. Alayda geçen yaşamı içinde ilk kez yürek paralayıcı bir sesle haykırdı:

"Divanıharbe ver beni! Kurşuna dizdir! Hemen, buracıkta vur beni, ama teslim etmem arpayı... Benim atım açlıktan ölecek, ha? Vermem arpayı, tek tanesini bile vermem!"

Subay hiç cevap vermeden, durduğu yerde başını iki yana sallayarak atın iyice çökmüş böğürlerine dikti gözlerini. Sonunda sesinde bir şaşkınlık ifadesiyle söylendi:

"Daha teri kurumadan ne diye yem veriyorsun hayvana?"

"Yok, kurumuştur şimdiye kadar," diye fısıltı halinde cevap verdi Uryupin ve yere düşen arpa tanelerini toplayarak tekrar yem torbasına koydu.

• • •

Alay, yeni mevzilerine kasım başlarında vardı. Transilvanya dağlarında rüzgâr uğulduyor, vadilere dondurucu bir sis iniyor, ilk donun yaktığı ormanlarda çam pürçeklerinin kokusu kuvvetle duyuluyor ve yeni düşen gevrek karın üzerinde sık sık hayvan izlerine rastlanıyordu. Savaşın dehşete düşürdüğü kurtlar, geyikler, yaban keçileri, o kaygısız yaşamlarını bırakıp ülkenin derinliklerine doğru çekiliyordu.

Kasımın 7'sinde alay, "320" rakımlı tepeyi kuşatmaya kalkıştı. Bir önceki akşam siperleri Avusturyalılar tutuyordu, ama hücum sabahı onların yerini Batı Cephesinden taze kuvvet olarak gelen Saksonlar almıştı. Kazaklar taşlık, hafif karla örtülü sırtları yaya olarak tırmanmaya başladı; ayaklarının altından aşağı doğru yuvarlanan taşlar incecik bir kar tozu kaldırıyordu. Gregor bir yandan ilerlerken,

bir yandan da utangaç bir tavırla gülümseyerek, "Bugün nedense korkaklığım üstümde... sanki ilk kez muharebeye katılıyormuşum gibi," dedi, Uryupin'e.

"Amma yaptın ha?" diye şaştı Uryupin.

Gregor kayışından tuttuğu temizlenmiş tüfeğini elinde taşıyor ve bıyıklarındaki buz parçalarını emiyordu.

Kazaklar düzensiz bir avcı hattında ilerliyordu. Tek tüfek patlamadı. Düşman siperlerinde uğursuz bir sessizlik vardı.

Siperlerin gerisinde, rüzgâr ve güneşten yüzü ciğer gibi kızarmış, burnunun derisi soyulmuş bir Sakson teğmeni bütün vücuduyla kendisini geri atarak ve gülümseyerek, büyük bir canlılıkla askerlerine bağırıyordu:

"Kameraden! Wir haben die Blaumantel oft genug gedroschen! Da Wollen Wir's auch diesen einpfeffern, was en heisst mit uns'n Hühnchen zu rupfen! Ausharren! Schiesst noch nicht."*

Kazaklar adımlarını sıklaştırdı. Taşlık, gevşek toprak ayaklarının altında kayıyordu. Havadan ve yağmurdan rengi atmış başlığının uçlarını sıkıştırırken Gregor sinirli sinirli gülümsedi. Atmaca burnu, siyah sakalları büyümüş yanakları kirli maviydi; buz tutan kaşlarının altında gözleri birer kor parçası gibi parlıyordu. Her zamanki telaşsızlığı onu bırakmış gitmişti.

Hiç beklenmedik bir anda geri gelen o lanet olası korku duygusundan kendisini kurtarmaya çalıştı. Gözlerini kısıp telaşlı bakışlarını siperlerin karla örtülü tümseklerine dikerek, "Hiç sesleri çıkmıyor," dedi Uryupin'e, "daha yaklaşmamızı bekliyorlar. Korkuyorum; bunu söylemekten de utanıyorum. Şimdi geri dönüp kaçmaya başlasak ne olur?"

"Ne sızlanıp duruyorsun sen bugün be?" diye sinirlenerek sordu Uryupin. "Kumara benzer bu. Kendine güvenini yitirdin mi, hapı yuttun demektir. Yüzün sararmış Grişa. Sen ya hastasın ya da... vurulacaksın bugün. Bak! Şunu gördün mü?"

Kısa kaputlu, sivri miğferli bir Alman siperlerin üzerinde birdenbire ayağa kalktı, dimdik doğruldu, sonra yine kayboldu.

---

* "Arkadaşlar! Biz birçok sefer bu mavi üniformalıları tepelemişizdir. Gelin onlara da bizim kim olduğumuzu gösterelim! Kendinizi tutunuz. Şimdilik ateş etmeyiniz."

Gregor'un solunda yakışıklı, sarışın bir Kazak yürürken ha bire eldivenini çıkarıp giyiyordu. Bir yandan adımlarını tutuk tutuk atarken, bir yandan da numaradan öksürerek durmadan aynı hareketleri tekrarlıyordu. Gregor, 'Gece yalnız kalmış da öksürerek kendisine cesaret veren bir adam gibi,' diye aklından geçirdi. Biraz ilerisinde Çavuş Maksayev'in çilli yanağını görüyordu, daha ötede, süngüsünü taktığı tüfeğini sımsıkı yakalamış, atışa hazır tutan Yemelyan Groşev ilerliyordu. Gregor birkaç gün önce Yemelyan'ın bir Rumen'den bir çuval mısır çaldığını ve ambarın kilidini kanırtmak için o süngüyü kullandığını hatırladı. Mişa Koşevoy, Maksayev'le hemen hemen aynı hizadaydı. Durmadan sigara içiyor, sık sık sümkürüp parmaklarını kaputuna siliyordu.

"Şimdi bir kadeh içki olsaydı," dedi Maksayev.

"Çizmelerim vuruyor Yemelyan," diye sızlandı Koşevoy.

Groşev şiddetle sözünü kesti onun:

"Bırak şimdi çizmelerini. Neredeyse Almanlar makineli tüfekleriyle kurşun yağdırmaya başlayacak üzerimize."

Düşmanın açtığı ilk salvo ateşinde, Gregor inleyerek yere yuvarlandı. Çantasından ilk yardım sargısını çıkarmaya çalıştı, ama kol yeninin içinde dirseğinden sıcak sıcak akan kan onu halsiz bıraktı. Yüzükoyun uzandı, başını bir kayanın arkasına saklayarak kurumuş diliyle yumuşacık karları yaladı, susuzluktan yanar gibi, toz halindeki karları titreyen dudaklarının arasına aldı. Olağanüstü bir korkuyla titreyerek, tüfeklerin kuru, keskin seslerini ve bu sesleri bastıran top gürültülerini dinledi. Başını kaldırınca kendi bölüğünden Kazakların tepeden aşağı kayarak, yuvarlanarak ve tepeye doğru körlemeden ateş ederek kaçmakta olduğunu gördü. Anlatılamaz, akıl almaz bir korku Gregor'u ayağa kaldırdı ve onu da bayır aşağı, alayın hücuma kalktığı çam ormanının girintili çıkıntılı kenarına doğru kaçmaya zorladı. Dik bayırdan aşağı yaralı bir takım subayını çekerek, sürüklercesine götüren Groşev'e yetişti; sarhoş gibi sendeleyen subay, Groşev'in omuzuna dayanmış, kara kara kan pıhtıları tükürüyordu. Bölük bir sel gibi daldı ormana. Ardında kalan kurşuni bayırların üzerinde, minik minik gri bohçalar gibi ölüler yatıyordu; yaralılar kimsenin yardımı olmadan, sürüne

sürüne iniyor, şiddetli makineli tüfek ateşi amansız bir kamçı gibi peşlerini bırakmıyordu.

Gregor, Mişa Koşevoy'un koluna dayanarak girdi ormana. Kurşunlar eğimli araziye çarptıkça sekiyordu. Almanların sol kanadındaki bir makineli tüfek, bir ırmağın üzerindeki ince buz tabakası üstünde seke seke giden, güçlü bir el tarafından fırlatılmış taşların çıkardığı seslere benzer bir sesle, dolu gibi kurşun yağdırıyordu.

Uryupin zevkten âdeta kendinden geçercesine, "Adamakıllı terletiyorlar bizi!" diye bağırdı. Kızıl bir çamın gövdesine yaslanmış, siperlerden çıkarak aşağı akmaya başlayan Almanların üzerine acele etmeksizin ateş ediyordu.

"Bu aptallara öğretmek gerek. Öğretmek gerek!" diye bağırdı Koşevoy, kolunu hızla çekip kurtararak Gregor'dan. "Domuz sürüsü bu halk, domuz! Bütün kanlarını akıttıkları zaman anlayacaklar niye öldüklerini!"

"Abuk sabuk ne söyleniyorsun be?" diye kaşlarını çattı Uryupin.

"Eğer sende kafa olsa anlardın. Ama budalalar ne anlar? Onlara hiçbir..."

"Sen ettiğin yemini hatırlıyor musun? Yemin ettin mi etmedin mi?" diye sordu Uryupin.

Koşevoy ona cevap vereceğine dizlerinin üzerine çöktü, titreyen elleriyle yerden biraz kar kazıdı. Tutkuyla yuttu karları; ürperdi, öksürdü.

V

TARAZ taraz kurşuni bulutun saban izleri gibi yardığı göğün öte ucundan, güz güneşi yuvarlana yuvarlana Tatarski'nin üzerine geldi. Yükseklerde hafif bir meltem bulutları ağır ağır batıya sürüyor; ama rüzgâr köyün üzerinde, Don vadisinin koyu yeşil düzlüğü üzerinde, yaprakları dökülmüş ormanın üzerinde, söğütlerin, kavakların dallarını diplerinden eğerek, Don'un sularını kabartarak ve sokaklarda kızıl yaprak kümelerini kovalayarak kuvvetle esiyordu. Hristonya'nın harman yerinde rüzgâr kötü yığılmış bir tınazı dağıttı, tepesini kopardı, incecik destek sırığını uçurup götürdü.

Sonra birden, altın rengi bir saman kümesini yabayla kapmışçasına kaldırdığı gibi avlunun üzerinden aşırdı, döndüre döndüre sokağa çıkardı, ıssız yolun üzerine cömertçe saçtı ve sonunda bu dağınık demeti Stepan Astakov'un evinin damına fırlattı. Hristonya'nın karısı şalını almadan avluya fırladı, bir iki dakika durdu, var mı bana yan bakan dercesine harman yerinde dolaşan rüzgârı seyretti, sonra içeri girdi.

Üç yıl süren savaş köyde gözle görülür izler bırakmıştı. Hiç erkeği kalmamış evlerde, sundurmaların kapıları şaşkın ağızlar gibi açık duruyordu, avlular perişan bir haldeydi ve gitgide artan bir çöküntü her yerde izlerini bırakıyordu. Hristonya'nın karısına yardım edecek dokuz yaşındaki oğlundan başka kimse kalmamıştı. Anikuşka'nın karısının elinden hiçbir çiftlik işi gelmiyordu, yapayalnız kaldığı için de görünüşüne iki kat önem veriyor, allanıp pullanıyor ve yeteri kadar yetişkin Kazak kalmadığı için evine on dört on beş yaşlarında oğlanları alıyordu. Vaktiyle birisinin bol miktarda katran çaldığı avlu kapısı bu gerçeğe tanıklık eden gammaz izleri hâlâ taşıyordu. Stepan Astakov'un evi tamamıyla bırakılmış, kullanılmaz bir haldeydi; sahibi evin pencerelerini tahtalar çakarak örtmüş, bel veren damı dulavrat otları sarmış, kapı kilidi paslanmıştı. Sürüden ayrılmış sığırlar, sıcaktan, yağmurdan sığınacak bir yer aradıkları zaman açık bahçe kapısından, her yanını çimenler, hayırsız otlar bürümüş avluya giriyordu. İvan Tomilin'in evinin duvarını yıkılmaktan sadece ucu çatallı ağaçtan bir destek kurtarıyordu. Kader, yiğit topçudan, yerle bir ettiği Alman ve Rus evlerinin öcünü alıyordu sanki.

Köyün bütün sokaklarında, ara yollarında durum aynıydı. Aşağı uçta eski görünüşünü koruyan sadece Panteley Melehov'un eviyle avlusuydu; orada her şey sapasağlam ve düzen içinde görünüyordu, ama tam anlamıyla değil yine de. Tahıl ambarının çatısındaki demirden horozlar zamanın aşındırmasıyla düşmüş, ambar yana doğru kaykılmıştı; deneyimli bir göz daha birçok bakımsızlığın izlerini bulup çıkarabilirdi. İhtiyar her işe yetişemiyordu artık. Gittikçe daha az tahıl ekmeye başladı; azalmayan tek şey, Melehov ailesinin kendisiydi. Piyotr'la Gregor'un yokluğundan doğan açığı kapar gibi, 1915 güzünde ikiz doğurdu Natalya. Akıllılık edip birini oğlan do-

ğurduğu için, hem Panteley'i hem de İlyiniçna'yı sevindirdi. Natalya güç bir doğum yapmıştı; bacaklarındaki müthiş ağrılar yüzünden, sabahtan akşama kadar kendini ayakta güç tuttuğu, ayaklarını ancak sürüyerek yürüyebildiği günler oldu. Ama Natalya acılarına metanetle katlanır, esmer, ince ve mutlu yüzünde çektiği acının izi asla görünmezdi. Ancak ağrıları çok arttığı vakit şakaklarında beliren ter tanelerinden İlyiniçna onun acısını tahmin eder, gidip yatmasını söylerdi.

Güzel bir eylül günü, doğumun yaklaştığını hisseden Natalya sokağa çıkmaya hazırlandı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu İlyiniçna.

"Çayıra. İnekleri şöyle bir yoklayacağım."

Natalya inleye inleye ve elleriyle karnının altından tutarak aceleyle köyden çıktı, sık devedikeni kümelerinin arasına girip yere uzandı. Natalya kanaviçe önlüğüne sardığı ikizlerle arka yollardan eve döndüğünde akşam karanlığı çöküyordu.

"Vah, vah, vah! Vah benim biçarem! Nedir bu halin? Hem neredeydin sen?" diye bağırdı İlyiniçna konuşabilecek hale gelince.

Natalya yüzü sararak, "Utandım, onun için çıktım... İstemedim... babamın önünde. Temizlendim anne, onları da yıkadım. Al..." diye cevap verdi.

Dunya doğru ebeye koştu, Darya da o ara bir eleğin içine harıl harıl bez döşüyordu. Sevinç gözyaşları döken İlyiniçna bir yandan da gülerken bağırdı ona:

"Bırak o eleği yere Darya. Bunlar kedi yavrusu mu ki eleğin içine koymak istiyorsun? Tanrım, hem de iki tane! Aman Tanrım, biri de oğlan! Natalya, canım... Hazırlayın Natalya'nın yatağını!"

Panteley gelininin ikiz doğurduğunu duyunca kollarını hayretle yana açtı, sonra sakalını çekiştire çekiştire sevinç gözyaşları döktü. Yaklaşan ebeye ortada hiç sebep yokken bağırdı:

"Hayır işte, şom ağızlı kocakarı seni!" Yumruğunu ihtiyar kadının burnunun dibinde sallayarak! "Yalancının birisin sen! Melehov'ların soyu öyle kolay kolay tükenmeyecek! Gelinim bir Kazak ve bir kız doğurdu. Gelin dediğin böyle olur işte! Yarabbim! Gelinimin bu iyiliğini nasıl öderim ben?"

O yıl bereketli bir yıl oldu; inek ikiz buzağıladı, koyunlar ikiz kuzuladı, keçiler de öyle... Bu hale şaşan Panteley kendi kendine düşündü:

'Uğurlu bir yıl oldu, bereketli de üstelik! Hep ikiz doğuruyor! Amma ürün alıyoruz be, vay, vay, vay!'

Natalya on iki ay emzirdi çocuklarını. Eylülde memeden kesti onları, ama kendisini ancak güzün sonlarına doğru iyice toparlayabildi. Çok zayıflayan yüzünde dişleri bembeyaz kalıyor, zayıflığı dolayısıyla olduğundan çok daha iri görünen gözlerinde sıcak bir ışıltı parlıyordu. Bütün yaşamını çocuklarına adadı. Kendini ihmal etmeye başladı; bütün boş vakitlerini çocuklarına, onları yıkamaya, kundaklamaya, zıbınlarını onarmaya ayırıyordu. Sık sık yatağa oturur, bir bacağını sarkıtır, çocuklarını beşikten kaldırır ve omuzlarının bir hareketiyle dolgun, iri, kavun sarısı rengindeki memelerini çıkarıp çocukların ikisini birden emzirirdi.

İlyiniçna torunlarının tombul bacaklarına şaplaklar atarak, "Yeter artık, çok emdiler. Çok sık emziriyorsun onları," derdi.

Panteley kıskanç, kaba bir sesle, "Emzir onları! Esirgeme sütünü! Kaymak yapacak değiliz senin sütünden!" diye lafa karışırdı.

Bu yıllar boyunca yaşam tıpkı Don'un sel suları gibi ağır ağır çekilmeye başladı. Sıkıcı, yorucu günler sürekli bir hay huy içinde, sürekli bir çalışma içinde, ıvır zıvır işlerle, ufak tefek sevinçlerle, savaştakiler için duyulan ve hiç eksilmeyen büyük bir kaygı içinde kayıp gitti. Piyotr'la Gregor'dan posta mühürleriyle dolu yağlanmış zarflar içinde pek seyrek mektup gelirdi. Gregor'dan gelen son mektup başkasının eline geçmiş, mektubun yarısı mavi mürekkeple dikkatle karalanıp okunmaz hale getirilmiş, kirli beyaz kâğıdın yanındaki boş yere yine mürekkeple anlaşılmaz bir işaret konmuştu. Piyotr, Gregor'dan daha sık yazıyor ve Darya'ya yolladığı mektuplarda tehditler savuruyor, kötü gidişatına bir son vermesini tembih ediyordu. Karısının uygunsuz yaşayışına ilişkin dedikoduların kulağına ulaştığı anlaşılıyordu. Gregor mektuplarıyla birlikte eve bir miktar para, tayın bedeliyle, kazandığı nişanların ödeneklerini de gönderdi ve izin alıp eve geleceğine söz verdi, ama gelmedi. İki kardeşin yolları iyice ayrılmıştı. Savaş Gregor'u bezdirmiş, yüzünün kırmızılığını almış, yerine sarı bir renk bırakmıştı. Savaşın bitmesini bekleyecek hali kal-

mamıştı. Oysa Piyotr hızla ve rahatlıkla yükseliyordu; çok çalışıp bölük komutanının iyice gözüne girdi, iki tane nişan kazandı, 1916 güzünde başçavuşluğa yükseltildi; artık mektuplarında subay okuluna gitme çareleri aradığından söz ediyordu. Yazın eve bir Alman subayının miğferiyle pelerinini, bir de kendi fotoğrafını yolladı. Fotoğraf kâğıdından gözlerini dikmiş bakan, kendini beğenmiş yüz, yaşlanmış görünüyordu. Kumral bıyıklarının uçları yukarı kıvrılmış, ufak burnunun altında sert dudakları o ünlü sırıtışla aralanmıştı. Yaşam Piyotr'a gülümsüyor ve savaş, önüne olağanüstü olanaklar çıkardığı için hoşuna gidiyordu onun. Eğer savaş olmasaydı onun gibi basit bir Kazak nasıl subaylığa yükselmeyi ve daha başka, daha tatlı bir yaşama kavuşmayı umabilirdi? Sadece bir nokta Piyotr'un ağzının tadını kaçırıyordu; köyde, karısı üzerine dolaşan pis dedikodular. Stepan Astakov 1916 güzünde izne çıktı, alaya dönüşünde de köyde Piyotr'un karısıyla geçirdiği tatlı vakitleri böbürlene böbürlene bütün bölüğe anlattı. Piyotr bu hikâyelere bir türlü inanamadı; yüzü bulutlandı, ama gülümseyerek, "Stepan yalancının biridir!" dedi. "Grişa'nın yaptıklarından ötürü beni üzmeye çalışıyor."

Ama bir gün Stepan kazamattan çıkarken ya kazara ya da özellikle, dantel işlemeli bir mendil düşürdü yere. Hemen Stepan'ın arkasında olan Piyotr mendili aldı ve karısının el işini derhal tanıdı. Aralarındaki eski düşmanlık yeniden alevlendi. Piyotr fırsat kollamaya başladı; ölüm artık Stepan'a dikmişti gözlerini. Piyotr'un elinden gelse Stepan'ın kafasını kırar, leşini Dvina Irmağı kıyısına sererdi. Ne var ki çok geçmeden Stepan bir gün Alman ileri karakolunu ele geçirmek üzere gönderildi ve geri dönmedi. Onunla birlikte giden Kazaklar, dikenli telleri keserken Almanlardan birinin kendilerini duyduğunu ve el bombası fırlattığını söylediler. Kazaklar, Alman'ın yanına ulaşabilmiş, Stepan da adamı yumruklarıyla yere yıkmış, ama bir nöbetçi ateş açmış ve Stepan düşmüş. Kazaklar o nöbetçiyi süngüleyip Stepan'ın yumruklarıyla sersemlettiği Alman'ı sürüklemiş, Stepan'ı da almaya çalışmış. Ama çok ağır olduğu için bırakmak zorunda kalmışlar. Stepan yalvarmış, "Kardeşler, beni ölüme terk etmeyin! Yoldaşlar! Neden bırakıyorsunuz beni?" Ama bir makineli tüfek tel örgülerin ötesinden üzerlerine kurşun yağ-

dırınca, Kazaklar sürüne sürüne kaçmış. Stepan, "Kardeşler!" diye bağırmış arkalarından, ama ne çare! İnsan başkalarının canından önce kendi canını kurtarmak zorunda. Piyotr, Stepan'ın başına gelenleri öğrenince, sanki çok acıyan bir beresine merhem çalınmış gibi ferahlamıştı, ama yine de izin alıp köye gidince Darya'nın kanını akıtmaya kararlıydı. Piyotr, Stepan'a benzemezdi! Dayanamazdı o böyle şeye! Darya'yı öldürmeyi düşündü, ama hemen kararından cayıverdi. 'Orospuyu gebertip de bütün yaşamımı mahvedeyim onun yüzünden ha? Zindanda çürüyeyim, çalışıp çabalayıp elde ettiklerimin hepsini kaybedeyim, hepsi gitsin elimden, öyle mi?' Onu sadece dövmeye karar verdi; ama öyle bir dövecekti ki, Darya bir daha aklının köşesinden geçiremeyecekti kuyruk sallamayı! Dvina Irmağının dik, killi kıyı setinden çok uzak olmayan siperin içinde otururken hep bu düşünceler geçti kafasından. 'Gözünü patlatacağım yılanın, o zaman kimse dönüp bakmaz bir daha suratına!'

Güz, ağaçları, otları buruşturdu; sabah kırağıları çaldı karartti onları, toprak soğudu ve güz geceleri karardı, uzadı. Kazaklar siperlerinin içinde kışla hizmetlerini gördü. Almanlara ateş ettiler, kışlık elbiselerinin verilmesi konusunda başçavuşlarla atıştılar, kursaklarına doğru dürüst yemek girmedi; ama yine de hiçbiri, bu yabana, bu düşman topraklardan çok uzaklarda, Don boyunda kalan kendi memleketini düşünmekten geri kalmadı.

O sonbahar Darya aç, kocasız geçen bütün yaşamının acısını çıkardı. Bir sabah Panteley Prokofyeviç, alışılageldiği üzere herkesten önce kalkıp avluya çıktı. Gördüğü manzara karşısında başını dövdü kederinden. Bahçe kapısının kanatları menteşelerinden çıkarılıp yolun ortasına atılmıştı. Hakaretti bu, rezaletti! İhtiyar hemen kapıları yerine taktı, kahvaltıdan sonra da Darya'yı dışarıya, yazlık mutfağa çekti. Orada ne konuştuklarını kimse öğrenemedi, ama bir iki dakika sonra Dunya, Darya'nın yazması kaymış, saç baş darmadağın, ağlaya ağlaya mutfaktan çıktığını gördü. Dunya'nın yanından geçerken omuzlarını silkti Darya; gözyaşlarına bulanmış kızgın yüzünde kavisli kara kaşları titredi.

Şişkin dudaklarının arasından, "Görürsün sen ihtiyar iblis! Bunu ödetirim sana!" diye tısladı.

Dunya, onun bluzunun arkasının yırtılmış olduğunu, kadının çıplak omuzlarında taze bir kamçı izinin mor kabarıklığını gördü. Panteley elinde birtakım yeni meşin dizgini halka halka toplayarak, öfkesinden ifrit kesilmiş bir halde yazlık mutfaktan seke seke çıkarken, Darya merdivenden yukarı koşup hızla girdi evden içeriye. Dunya babasının kendi kendine konuştuğunu duydu:

'Daha sıkı yapıştırmalıydım, kahpenin dölü! Gidi orospu seni!'

Evin düzeni geri geldi. Birkaç gün Darya sudan durgun, ottan alçakgönüllü bir halde sakıngan hareket etti, geceleri herkesten önce yatağa girdi; Natalya'nın acıyan bakışları karşısında omuzlarını silkip kaşlarını kaldırarak, 'Pekâlâ, görüşürüz bakalım!' der gibi soğuk soğuk gülümser oldu. Dördüncü gün, sadece Darya ile ihtiyar Panteley'in arasında kalan bir olay geçti. Bu olaydan sonra Darya muzaffer bir tavırla gülerek dolaştı ortalarda, ama ihtiyar adam bütün bir hafta süt dökmüş kedi gibi perişan ve sıkıntılı halini atamadı üzerinden. Olanlardan karısına hiç söz etmedi, hatta günah çıkarma sırasında bu olayı ve kendi günahkârca düşüncelerini peder Vissarion'dan bile sakladı.

Olay şuydu. Panteley artık Darya'nın iyice düzeldiğine inanmıştı. Karısı İlyiniçna'ya, "Hiç acıma Darya'ya," diyordu. "Daha çok çalıştır onu. Çalışırken aklı kötülüğe gitmez, ama kısrak fazla semirdi mi, aklı fikri de geceleri dışarıda fingirdemeye kayar."

Kendisi de Darya'yı zorlayıp harman yerini temizletti, arka avluya yakacak odunları istif ettirdi; birlikte samanlığı temizlediler. O akşamüstü, biçerbağları ambardan çıkarıp samanlığa almaya karar veren Panteley, kendisine yardım etmesi için gelinini çağırdı.

Darya yazmasını düzeltip hırkasının yakası altına giren samanları silkeleyerek dışarı çıktı, harman yerinden geçip ambara girdi. Sırtına gündelik pamuklu iş ceketiyle ayağına yırtık pırtık bir pantolon geçirmiş olan Panteley önden yürüdü. Avluda kimseler yoktu. Dunya, o güz kırkılan yünleri eğiren annesine yardım ediyor, Natalya da sabaha yiyecekleri ekmeğin hamurunu yoğuruyordu. Köyün ilerisinde batmakta olan güneş için için yanıyor, kilisenin çanı akşam duası için çalıyordu. Yarı saydam göğün en tepesinde, ağaççileği rengi minik bir bulut duruyor, Don'un ilerisindeki kavakların beyaz

dalları üzerine tüneyen kargalar, yanıp kararmış yün parçaları gibi görünüyordu. Ortalığın ıpıssız olduğu o akşam saatinin dinginliği içinde, bütün sesler keskin ve belirgin geliyordu kulağa. Ağıldan taze gübreyle kurutulmuş otların ağır kokusu geliyordu. Panteley'le Darya, kırmızı rengi solmuş biçerbağları samanlığa çekip bir köşeye yerleştirdiler. Panteley yere saçılmış samanları tırmıkla toparlayıp dışarı çıkmaya hazırlandı.

Darya fısıltılı bir sesle, "Baba!" diye seslendi.

Panteley orak makinesinin yanına dönüp sordu:

"Ne var?"

Darya yüzü Panteley'e dönük, bluzunun düğmeleri çözülmüş bir halde durmuş, kollarını başının arkasına kaldırmış, saçlarını düzeltiyordu. Batan güneşin duvardaki yarıktan sızan kıpkırmızı ışığı Darya'nın ensesine düştü.

"Buraya gel baba, bir şey var burada... Gel bak," dedi ve yana doğru eğilerek ihtiyarın omzu üzerinden, açık kapıya doğru sinsi sinsi baktı. İhtiyar, Darya'ya yaklaştı. Birdenbire kollarını uzatıp ihtiyarın ensesine dolayan Darya parmaklarını kenetledi, Panteley'i de sürükleyerek geri çekilmeye başladı. Bir yandan da fısıldıyordu:

"Buraya baba... Buraya... Daha yumuşak burası..." Panteley telaşlanarak, "Ne oluyor be sana?" diye sordu. Başını sağa sola bükerek kendisini Darya'nın kollarından kurtarmaya çalıştı, ama Darya onun başını kendi yüzüne doğru daha kuvvetli çekti; ihtiyarın sakalına doğru sıcak sıcak soluyarak gülüyor, fısıldıyordu.

Gelininin gergin karnını kendi karnı üzerinde hisseden ihtiyar, "Bırak beni kaltak!" diye çırpındı. İhtiyara daha sıkı yapışan Darya kendini sırtüstü attı, Panteley'i de üzerine çekti.

"İblis! Delirdi karı! Bırak beni be!"

"İstemiyor musun?" diye soludu Darya. Kollarını çözdü, ihtiyarı göğsünden itti. "Belki de elinden bir şey gelmiyordur, ha? O halde bana da ceza çektirmeye kalkışma! Duydun mu?"

Ayağa fırlayan Darya, alelacele eteğini düzeltti, başından samanları temizledi ve hırsından kuduran ihtiyarın suratına haykırdı:

"Geçen gün neden dövdün beni? Kocakarı mıyım ben? Sen de gençliğinde böyle değil miydin? Kocam! Kocamı bir yıldır görme-

dını! Ne yapayım yani... gidip de bir köpekle mi yatayım? Nah sana, tek bacaklı! Al sana!" Eliyle müstehcen bir işaret yaptı, kaşları oynaya oynaya kapıya doğru gitti. Kapıda durup üstünü başını bir kez daha dikkatle gözden geçirdi, hırkasıyla yazmasının üzerindeki tozları süpürdü ve başını Panteley'e çevirmeksizin, "Erkeksiz yapamam ben," dedi. "Benim erkeğe ihtiyacım var, eğer sen istemezsen... ben de gider bulurum kendime bir tane. Sen de ağzını açayım deme sakın!"

Kırıta kırıta harman yerine açılan kapıya doğru yürüdü ve arkasına hiç bakmadan gözden kayboldu. Panteley biçerbağların yanı başında sakalını dişleyip gözlerini samanlıkta suçlu suçlu, sinirli sinirli dolaştırdı. Başına gelenlerden afallamış, şaşkına dönmüş bir halde, 'Yoksa karı haklı mı? Acaba günaha girse miydim onunla?' dedi içinden.

VI

KASIMDA şiddetli bir don yaptı. Kar erken yağdı. Köyün üst başına rastlayan kıvrımında Don'un üzeri buz tuttu. Kumru mavisi buz üzerinden karşıya geçmeyi göze alanlar oldu ara sıra. Aşağılarda ırmağın yalnızca kıyıları ince bir buz tutmuştu; ırmak ortalarda hızlı, çırpıntılı akıyor, kır başlı yeşil dalgalar kabarıyordu. Kara Kıyı'nın altındaki derin ve durgun kısımda, kedibalığı bir kış uyuşukluğu içinde çoktan yirmi beş metre derinliğe çekilmişti. Çamurlu sazan da o civarlarda yatıyordu. Yalnız turna, akıntı yukarı çabalayıp ringa yavrularının peşinden atılıyordu. Çığa, kumluğa yatmıştı, balıkçılar da ığrıp çekip, çığaları toplamak için ırmağın iyice buz tutmasını bekliyordu.

Kasımda Melehov'lar Gregor'dan bir mektup aldı. Romanya'dan yazıyor, yaralandığını söylüyordu: Bir kurşun sol kolunun kemiğini parçalamış ve yarası iyileşene kadar memleketine gönderilecekmiş. Bu üzüntünün hemen ardından bir ikincisi çöktü Melehov'ların evine. On sekiz ay kadar önce Panteley'in başı darda kalmış, Sergey Mokov'dan yüz ruble borç almış, bunun karşılığında da garanti olarak bir temlik senedi vermişti ona. Yazın ihtiyarı Mokov'un dükkânına çağırmışlar, parayı ödemeye niyeti olup olmadığını sor-

muşlardı. Panteley bakışlarını yarı boş raflarda, pırıl pırıl tezgâhların üzerinde dolaştırmış, ne diyeceğini bilememişti.

Sonunda, "Biraz bekleyin; toparlanmam için bana biraz zaman tanıyın, öderim," demişti.

Ne var ki, ihtiyar "toparlanamamış"tı. Ürün iyi olmadığı gibi, sığırlar da para etmiyordu. Haziranda yağan kar misali icra memuru hiç beklenmedik bir şekilde çıkageldi köy odasına, Panteley'i çağırttı ve bir sürü ağız kalabalığından sonra isteğini bildirdi:

"Ver bakalım yüz ruble."

Komiserin masasında upuzun bir yazı duruyordu; Panteley'in elinden de, komiserin okuduğu yazıyı dinlemekten başka bir şey gelemezdi:

MAHKEME KARARI

Donetz İlçesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi olan ben, İmparator Hazretleri adına, 1916 yılı Ekim ayının 27. günü Çavuş Panteley Melehov'un bir temlik senedi karşılığı tüccar Sergey Mokov'dan aldığı 100 ruble borçla ilgili olarak, Sergey Mokov'un, Çavuş Panteley Melehov hakkında vaki iddiasını dinledim. Medeni Kanunun 81, 100, 129, 133 ve 145. maddeleri mucibince aşağıdaki kararı verdim:

Çavuş Panteley Melehov, 21 Haziran 1915 tarihli temlik senedi karşılığı aldığı 100 rubleyi, üç ruble tutan mahkeme masrafıyla birlikte ödeyecektir. Karar davalının gıyabında alınmıştır, kesinleşmiş değildir.

Medeni Kanunun 3. maddesinin 156. fıkrası mucibince bağlayıcı olan bu emir derhal uygulanacaktır.

Donetz Bölgesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi, İmparator Hazretleri adına aşağıdaki emri verir:

Yukarıda alınan karar bütün ilgili kişiler ve kurumlarca kanuna harfiyen uyularak infaz edilecektir. Mahkeme kararını infaza görevli memurlar, görevlerini ifa ederlerken mahalli polis ve askerî makamlardan gerekli kanuni desteği mutlaka alacaklardır.

Emri dinleyen Panteley, parayı hemen o gün getireceğine söz vererek evine dönmek için izin istedi. Ama evine gideceğine doğruca Korşunov'ların evinin yolunu tuttu. Köyün meydanından geçerken tek kollu Aleksey Şamil'e rastladı.

"Hâlâ topallıyor musun?" diye selamladı onu Şamil.

"Her zamanki gibi."

"Yolun uzağa mı?"

"Korşunov'lara gidiyorum, iş için."

"Ya? Sevinçli bulacaksındır onları. Duyduğuma göre oğulları Mitka cepheden dönmüş."

"Öyle mi?"

Şamil gözüyle yanağı seğirerek, "Öyle dediler," diye cevap verdi. Tütün kesesini çıkarırken ekledi:

"Hadi bir sigara sar koca delikanlı. Kâğıdı benden, tütünü senden."

Panteley bir sigara yaktı ve Korşunov'lara gitsin mi gitmesin mi diye düşündü. Sonunda gitmeye karar verdi, topallaya topallaya yola koyuldu.

Şamil arkasından seslendi:

"Mitka da bir nişan kazanmış. Oğullarına yetişmeye çalışıyor. Köydeki nişan bolluğu da çalılıkta serçe bolluğundan geri kalmıyor hani!"

Panteley ağır ağır köyün ucuna kadar yürüdü. Korşunov'ların evinin penceresinden bir göz attı içeri ve çitin kapısından girdi. Onu Miron karşıladı. İhtiyarın çilli suratı sevinçten parlıyordu.

Korşunov, Panteley'in koluna girerek, "Başımıza konan talih kuşunu duydun mu?" diye sordu.

"Biraz önce Aleksey Şamil söyledi. Ama ben iş için geldim..."

"Bırak işi şimdi! Gel içeriye de delikanlıyı gör. Bir iki kadeh içkiyle sevincimizi kutluyorduk. Karım ne zamandan beri bir şişe içki saklıyordu böyle bir vesile için."

Panteley burun kanatlarını açıp kapayarak, "Söylemene hacet yok," diye gülümsedi. "Kokusunu aldım bile."

Miron kapıyı ardına kadar açıp Panteley geçsin diye kenara çekildi. Panteley eşikten içeri adımını atar atmaz, gözü, masanın öbür tarafında oturan Mitka'ya takıldı.

Mitka'nın omuzlarına sarılan Grişaka Dede yaşlı gözlerle, "İşte bizim asker delikanlı!" dedi.

Panteley, Mitka'nın uzun elini tuttu, bir adım geri çekildi ve hayretle seyretti onu.

Mitka kısık bir sesle, "Ne var, ne bakıyorsun öyle?" diye sordu gülümseyerek.

"Bakmaktan kendimi alamıyorum, o kadar şaşırdım ki! Grişa'yla ikinizi bir arada yolcu ettiydim, daha çocuktunuz. Bir de şimdi bak! Tam bir Kazak, hem de Ataman Alayına layık bir Kazak."

Lukiniçna bir yandan bir kadehe votka koymaya çalışırken, bir yandan da yaşlarla dolu gözlerini Mitka'ya çevirmiş onu seyrediyordu. Ne yaptığının farkında olmadığı için kadehi taşırdı, döktü içkiyi.

"Hey sersem! Ne yapıyorsun be, ziyan ettin güzelim içkiyi!" diye azarladı fena halde Miron onu.

"Senin sevincin şerefine, senin de eve dönüşünün şerefine Mitka!" Panteley gözlerinin mavimtırak aklarını devire devire, kirpiklerini hafifçe kırpıştırarak bir solukta yuvarladı koca votka kadehini. Avucuyla dudaklarını ve bıyıklarını ağır ağır sildi, gözlerini kadehin dibine dikti, başını arkaya attı, kadehin dibinde öksüz kalan bir damla votkayı da bir karış açtığı ağzına silkeledi ve ancak ondan sonra bir soluk alıp, gözlerini azizler gibi kırpıştıra kırpıştıra hıyar turşusundan bir parça ısırdı. Lukiniçna ona bir kadeh votka daha doldurdu, ihtiyar adam çabucak sarhoş oluverdi, gülünç bir hal aldı. Mitka gülümseyerek seyrediyordu onu. Kedi gözleri bir kısılıyor, incecik yeşil çizgilerden ibaret kalıyor, bir açılıp koyulaşıyordu. Delikanlı, evinden uzakta geçirdiği yıllar boyunca gerçekten de tanınmayacak kadar değişmişti. Bu iriyarı, kara bıyıklı Kazak'ta, üç yıl önce askere giden o ince endamlı körpecik delikanlıdan hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Dikkati çekecek kadar gelişmiş, omuzları genişlemiş, kasları dolmuştu; seksen kilodan aşağı olmadığı kesindi. Yüz çizgileri sertleşmiş, sesi kalınlaşmıştı; yaşından büyük gösteriyordu. Yalnız gözleri, yine öyle kıpır kıpır, yine öyle insanı tedirgin eden gözleri hiç değişmemişti.

Bir gülüp bir ağlayarak buruşuk eliyle oğlunun kısa, sert saçlarını, beyaz dar alnını okşayan anasının bütün sevgisi de işte bu gözlereydi.

Panteley sarhoş sarhoş gülümseyerek, "Demek nişanı kazandın!" dedi.

Mitka kaşlarını çatarak, "Kazaklar arasında nişan kazanmayan kaldı mı ki?" diye cevap verdi. "Kruşkov karargâhtan dışarı adımını atmadığı halde üç tane nişan kazandı."

İhtiyar Grişaka acele lafa karışarak, "Gururlu kerata," dedi, "tıpkı benim gibi. Kimseye boyun eğmez."

Panteley sert bir sesle, "Adama bunun için nişan vermezler," diye cevabı yapıştırdı, ama Miron onu başka bir odaya çekti, bir sandığın üzerine oturtup sordu:

"Natalya'yla torunlarım nasıl? Hepsi de sağ ve sağlıklı ya? Tanrıya şükürler olsun! Buraya iş için geldiğini söylemiştin değil mi? Nedir? Hadi çabuk söyle, yoksa biraz sonra tekrar içmeye başlayacağız, o zaman da iyice sarhoş olur söyleyemezsin."

Panteley sarhoşluğun verdiği aşırı bir alçalışla, "Para ver bana! Tanrı aşkına! Yardım et bana, yoksa bu... bu para meselesi beni mahvedecek," diye yalvardı. Miron onun sözünü kesti:

"Kaç para."

"Yüz."

"Yüz ne?"

"Yüz ruble."

"Öyle söylesene, işte."

Korşunov sandığı karıştırdı, yağlı bir yazma çıkardı, çözdü ve içinden on tane onar rublelik banknot saydı.

"Teşekkür ederim Miron Gregoryeviç. Bizi perişan olmaktan kurtardın."

"Yok, teşekkür etme bana. Kendi canımız, kendi kanımız söz konusu olduktan sonra..."

Mitka köyünde beş gün kaldı. Gecelerini Anikuşka'nın karısıyla geçirdi. Çok da uysal, basit bir kadın olan bu dulun çaresizliğine acıyordu. Gündüzlerini akrabalarıyla arkadaşları arasında geçiriyordu. Sırtına sadece ince, haki bir asker gömleği geçirip kasketini geriye yıkar, soğuğa dayanıklılığıyla böbürlenerek sokaklarda salına salına dolaşırdı. Bir akşam Melehov'lara uğradı; hamam gibi ısıtılmış mutfağa kendisiyle birlikte ayaz kokusunu, o keskin, unutulmaz as-

ker kokusunu da getirdi. Oturdu, savaştan, köyde olup bitenlerden konuştu, sonra gözlerini kısıp Darya'ya baktı ve gitmek üzere kalktı. Kapı Mitka'nın ardından gürültüyle kapanınca, Darya mum alevi gibi kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı; dudaklarını sıkıp yazmasını takmaya hazırlandığı sırada İlyiniçna sordu:

"Nereye gidiyorsun Darya?"

"Dışarı çıkmak istiyorum."

"Ben de seninle geleceğim."

Panteley oturduğu yerde soruyu ve cevabı hiç durmamış gibi, başını bile kaldırmadı. Darya, Panteley'in yanından geçip kapıya doğru yürüdü; kurt gibi parlayan gözlerinin üzerinde gözkapakları kısılmıştı. Kaynanası da ağır aksak ardından yürüdü Darya'nın. Avlu kapısının orada Mitka öksürüyor, ayaklarını yere sürüyordu. Kapı mandalının sesini duyunca, merdivene doğru yürümek için döndü.

"Sen misin Mitka? Bizim avluda yolunu mu kaybettin?" diye sordu İlyiniçna kurnaz kurnaz. "Kapıyı iyi çek giderken yoksa rüzgârda çarpar bütün gece."

Mitka canı sıkkın bir halde, "Yok kaybolmadım," diye cevap verdi. "Kaparım kapıyı!" Sonra yolun karşı tarafına, Anikuşka'ların avlusuna doğru yürüdü.

Mitka kaygısız bir yaşam sürüyor, kuşlar gibi yarını düşünmeden yaşıyordu; bugün için yaşamından hoşnuttu ya, yarına da Allah kerim. Askerlikle pek başı hoş değildi. Gözünü daldan budaktan esirgemeyecek kadar cesur olmasına rağmen, askerlikte sivrilmek uğruna yaşantısını değiştirmeye yanaşmadı. Kıtadaki sicili hiç de iyi değildi. İki kez askerî mahkemeye verilmişti; birinde, Rus uyruğuna geçmiş Polonyalı bir kadının ırzına geçmekten, birinde de hırsızlıktan. Üç yıllık savaş süresi içinde pek çok ceza yemişti, hatta bir seferinde askerî mahkeme az daha kurşuna dizilme cezası verecekti ona. Ama bir yolunu bulup paçasını kurtarmayı bildi. Alayın en berbat tiplerinden biri olmasına rağmen, Kazaklar, neşeli ve güleryüzlü yaradılışından ötürü onu severdi; yiğitliği de subayların hoşuna gidiyordu. Mitka hiçbir şeyi umursamadan kendi bildiği yolda, bir kurt gibi hafif adımlarla ilerliyordu. Gerçekten de kurda çok benzeyen tarafları vardı Mitka'nın; yürüyüşü, fırlak yeşil gözlerinin aşağıdan

bakışı, hatta başını döndürüşü bile kurdu andırıyordu. Mitka şarapnelle yaralanan boynunu hiç çeviremezdi, başını çevirmesi gerektiği zaman gövdesini olduğu gibi döndürürdü. İri kemiklerinin üzerinde kaslarının örgüsü sımsıkıydı. Hareketleri hafif ve sakıngandı; gevşeklikten eser olmayan bir sağlık ve güçlülük kokusu taşardı ondan; tıpkı vadide sabahın altüst ettiği bereketli kara toprağın kokusu nasılsa, öyle bir koku. Yaşam, bir saban izi gibi dümdüz, basit uzanıyordu Mitka'nın önünde ve o, bu yaşam yolunun mutlak hâkimi gibi yürüyordu. Düşünceleri de yine böyle, ilkel denecek kadar basit ve dosdoğruydu. Eğer karnın açsa, arkadaşlarından bile çalabilirsin, hem çalmalısın da; ve Mitka acıktı mı çalardı. Eğer çizmelerin eskidiyse, Alman tutsaklardan birinin ayağındaki çizmeyi çekip almaktan daha kolay bir şey yoktu dünyada. Eğer bir suç işlediysen, mutlaka bunu bağışlatmanın bir yolunu bulmalıydın ve Mitka koşup yarı boğulmuş Alman nöbetçileri getirerek, en tehlikeli işlere gönüllü girerek suçlarını bağışlatmanın yollarını bulurdu. 1915'te parça parça doğranmasına ramak kalmış ve tutsak düşmüştü; ama aynı gece, tırnaklarının parçalanması pahasına, sundurmanın damını delip kaçmış, giderken de hatıra olarak bir arabanın koşumlarını götürmüştü yanında. Daha böyle nice nice şeyler götürdü yanında Mitka bu şekilde.

Altıncı gün, Miron oğlunu arabayla Millerovo İstasyonuna götürdü, takırdaya takırdaya uzaklaşan yeşil vagonların ardından uzun uzun baktı, sonra şiş gözlerini kaldırmadan, kamçısının ucuyla peronun zeminini kazımaya koyuldu. Lukiniçna oğlunun ardından ağladı; ihtiyar Grişaka öksürdü, avucunun içine sümkürdü, sonra elini paltosuna sildi. Anikuşka'nın karısı da, Mitka'nın iri gövdesinin ateşli sokuluşlarını hatırlarken ve ondan kaptığı belsoğukluğunun acısını çekerken gözyaşları döktü.

Rüzgâr bir atın yelesini nasıl dolaştırırsa, zaman da günleri öylece birbirine doladı. Noel'den az önce beklenmedik bir şekilde donlar çözüldü, ardı arkası kesilmeden günlerce yağmur yağdı, tepelerin kurumuş sel yataklarından sular çağlayarak aktı, ırmağa uzanan çıplak burunların üzerinde, geçen yıldan kalan otlar ve yosunlu kalker katmanları yeşile döndü, Don'un kıyıları köpük köpük oldu, buzlar

süngerimsi bir hal, güvercin mavisi bir renk aldı. Çıplak kara topraktan anlatılmaz tatlılıkta bir koku yükseldi. Şosedeki tekerlek izlerine dolan sularda kabarcıklar yüzdü. Köyün ilerisindeki balçıklı yarlar, yeni yeni toprak kaymalarıyla çatlayıp açıldı. Güney rüzgârı ağır, çürümüş ot kokusu getirdi ve öğle üzerleri, tıpkı bahar mevsimindeki gibi, ufka yumuşak, kumru mavisi gölgeler çöker oldu. Köyde çitlerin yanına atılan kül yığınlarının çevresinde, yüzeyleri kırış kırış, kirli su birikintileri meydana geldi. Harman yerlerindeki tınazların çevresindeki toprak yumuşadı, ıslak samanların yoğun, tatlımsı kokusuyla gelen geçenlerin burunları gıdıklandı. Saz kaplı damların buzlar sarkan saçaklarından gündüzleri zift gibi sular aktı; çitlerin üzerine konan saksağanlar bir an bile susmadı. Miron Korşunov'un avlusunda kışlayan boğa, vakitsiz baharın verdiği gevşeklik içinde böğürdü, çiti boynuzladı, parlak göğsünü eskimiş, kurt yemiş sabanın üzerinde kaşıdı ve çarçabuk dağılan, sulu karları ezdi, çiğnedi.

Noel'in ikinci günü Don'un buzları tamamıyla çözüldü. Kopan buz parçaları akıntının ortasında müthiş çatırtılar, gıcırtılarla aşağı doğru sürüklendi gitti. Kocaman kocaman, uyuşuk balıklar gibi buz parçaları kıyılara vurdu. Don'un ötesinde, insanın kanını kaynatan güney rüzgârının önüne kattığı kavaklar, çırpıntılı, ama hareketsiz uçuşları içinde ileri doğru uzandı.

Ama gece yaklaşırken, rüzgâr tepenin üzerinde kükremeye başladı; köy meydanının üzerinde kızgunlar telaşlı telaşlı kanat çırptı, acı acı öttü. Hristonya'nın domuzu uzun burnunda bir demet otla Melehov'ların avlusunun önünden koşarak geçti ve Panteley ilkbaharın tekrar gerilediğini, ertesi sabaha havanın yine dona çekeceğini anladı. Geceleyin rüzgâr doğuya döndü; yumuşayan havayla buzları yer yer açılan su birikintileri üzerine ince bir buz tabakası billur yamalar vurdu. Sabah ise rüzgâr Moskova'dan doğru esiyordu ve buzlar yeniden katılaşmıştı. Kış tekrar hüküm sürmeye başladı. Yalnız Don'un ortasında beyaz, büyük buz tabakaları aşağı doğru kaymaya, sırttaki çıplak toprak buzlu buzlu tütmeye devam etti.

Noel'den az sonra köy vaizi, Aksakallar toplantısında Panteley'e, Gregor'u Kamenskaya'da gördüğünü, Gregor'un yakında onların ziyaretine geleceğini bildirmesini istediğini söyledi.

VII

SERGEY Mokov ufak, esmer, kıllı elleriyle yaşamın bütün nabız atışlarını duyardı. Bazen yaşam ona bir oyun gibi gelir, bazen de suda boğulan bir adamın boynuna bağlı taş misali olanca ağırlığıyla yüklenirdi sırtına. Çok görmüş geçirmişti. Sergey Platonoviç'in başından az dert gelip geçmemişti. Epeyce eskiden, daha tahıl ambarını işlettiği sıralarda, Kazakların tahıllarını yok pahasına kapatmış, ama ateşe verdikleri için işe yaramaz hale gelen tam altmış dört ton tahılı arabalarla köyün dışına taşıyıp nehre dökmüştü. 1905'te de, karanlık bir güz gecesi, köyden birinin çiftesini üzerine boşalttığını hatırlıyordu. Sürüp giden bu kayıplar ve kazançlar arasında Mokov altmış bin ruble biriktirmiş, parasını Volga-Kama Bankasına yatırmış, ama ondan sonra da büyük sarsıntılarla dolu günlerin yaklaşmakta olduğunu sezmişti. Bu karanlık günleri bekleyen Mokov aldanmadı.

1917 yılı Ocak ayında, veremden yavaş yavaş ölmekte olan öğretmen Balanda ona gelip dert yanmıştı:

"Devrim burnumuzun dibinde, oysa ben burada çıtkırıldımlara yaraşır saçma sapan bir hastalıktan ölüyorum. Yazık, Sergey Platonoviç; senin şu para torbalarının yırtılarak açılacağı, sıcacık yuvandan dehşet içinde kaçacağın günleri göremeden ölmek çok yazık!"

"Niçin yazık olsun?"

"Yazık değil mi ama? Sen de bilirsin, her şeyin yerle bir edildiğini görmek ne güzel şeydir."

Sergey Platonoviç öfkesini gizleyerek, "Korkarım ki dostum," dedi, "bu işler olmadan ölüp gideceksin sen!"

Don köyleri ocak ayında hâlâ, Rasputin ve çar ailesi için başkentte çıkarılan dedikodularla çalkalanıyordu. Ama martta, çarlığın devrildiği haberiyle Sergey Platonoviç beyninden vurulmuşa döndü. Köylüler heyecanlarını ve meraklarını belli etmeden karşıladı haberi. O gün, gençli ihtiyarlı bir Kazak kalabalığı, Mokov'un kapalı dükkânının kapısı önünde toplandı. Kızıl saçlı, şaşı gözlü bir Kazak olan yeni köy atamanı, habere son derece üzüldüğü için, dükkânın dışında sürüp giden heyecanlı tartışmalara hemen hemen hiç ka-

rışmadı; yalnız arada bir Kazaklara yan yan bakarak, sinirli sinirli söyleniyordu:

"Durum berbat! Ne yapacağız şimdi?"

Dükkânının dışında toplanan kalabalığı gören Mokov, dışarıya çıkıp ihtiyarlarla konuşmaya karar verdi. Samur kürkünü giydi, adının gümüşten baş harflerini taşıyan gösterişsiz bastonuna dayanarak evinin ön merdiveninden indi.

Matvey Kaşulin, çiy damlasına benzeyen burnunun çevresinde küçük kırışıklıklar yapan kaygılı bir gülümsemeyle sordu:

"Ee Mokov, okumuş adamsın sen, neler olacağını anlat bize."

Mokov'un başıyla verdiği selamı, ihtiyarlar kasketlerini saygıyla çıkararak aldı ve Mokov aralarına girsin diye kenara çekildi.

Mokov önce havayı şöyle bir yoklamak için, "Çarsız yaşayacağız," diye söze başladı.

İhtiyarlar hep bir ağızdan konuşmaya başladı:

"Ama çarsız nasıl olur?"

"Atalarımız, dedelerimiz hep çarın idaresi altında yaşadı. Şimdi çara ihtiyaç kalmadı mı?"

"Baş gitti mi ayaklar yaşamaz!"

"Ne biçim bir hükümet olacak bu?"

"Hadi söyle Sergey Platonoviç! Konuş, bizden çekinme."

İçlerinden biri gülümseyerek, "Belki kendisi de bilmiyordur," dedi.

Sergey Platonoviç aptal aptal eski lastik galoşlarına baktı, kelimeler ağzından güçlükle döküldü:

"Devlet Meclisi, Duma idareyi ele alacak. Cumhuriyet kurulacak."

"Demek başımıza bu da geldi, Allah kahretsin!"

Avdeyiç, "Merhum Majeste İkinci Aleksandr zamanında nasıl askerlik yaptığımızı hatırlıyorum da..." diye lafa başladı, ama çatık kaşlı ihtiyar Kazak Bogatiryov sert bir sesle onun sözünü kesti:

"Bunu daha önce de anlatmıştın bize! Konudan ayrılma."

"Kazakların sonu geldi galiba."

"Grevler böyle devam ederse, yakında Almanlar St. Petersburg'a dayanır."

"Eğer bu eşitlik dedikleri şeyi getirirlerse, bizi mujiklerle bir tutacaklar."

"Yakında topraklarımıza da el koyarlar, ha?"

Sergey Platonoviç zoraki bir gülümsemeyle çevresindeki ihtiyarların kaygılı yüzlerine baktı, hastalıklı bir hüzün kapladı içini. Kırlaşmaya başlayan sakalını alışkanlıkla ikiye ayırdı, kime olduğu bilinmeyen bir öfkeyle konuştu:

"Rusya'yı nerelere kadar getirdiklerini görüyorsunuz işte! Sizi mujiklerle eşit kılacaklar, ayrıcalıklarınızı elinizden alacaklar, ondan sonra da eski defterleri karıştıracaklar. Kötü günler göreceğiz... Mesele hükümetin kimin eline geçeceğinde, yoksa felaketin içine yuvarlandığımızın resmidir."

"Yaşarsak, görürüz!" diyerek Bogatiryov başını salladı, gür kaşlarının altından güvensiz güvensiz baktı Mokov'a. "Sen kendi işlerin bakımından üzülüyorsun Sergey Platonoviç, ama bakarsın bizim durumumuz daha iyi olur."

Mokov zehir saçan bir sesle, "Nasıl daha iyi olacaksınız bakalım?" diye sordu.

"Belki yeni hükümet savaşa bir son verir. Olamaz mı, ha?"

Mokov, hadi canım gibilerden elini sallayıp, kafasında para, değirmen ve gittikçe azalan işleriyle ilgili karmakarışık düşünceler olduğu halde ayaklarını sürüyerek evinin yolunu tuttu; o sırada aklına Yelizaveta'nın Moskova'da olduğu, Vladimir'in de yakında Novoçerkask'tan döneceği geldi. Çocukları için duyduğu kaygının ucu körleşmiş iğnesi, düşüncelerinin huzursuz kargaşalığında bir değişiklik yapmadı. Merdiven başına vardığında, çevresindeki yaşamın birdenbire kararıverdiğini, acı veren düşüncelerin ruhunu kemirdiğini hissetti. Başını çevirip yaşlı Kazaklara doğru baktı, merdiven parmaklığının üzerinden bir tükürük attı, verandadan odasına geçti.

Anna İvanovna kocasını yemek odasında karşıladı. O renksiz, duygusuz bakışlarını Mokov'un yüzüne çevirerek sordu:

"Çaydan önce bir şey yemek ister misin?"

"Yok istemem! Nasıl yerim!" İğrenir gibi bir hareketle karısını kenara çekti. Ağzında bir pas tadı, içinde bir duygusuzluk, bir boşluk hissetti.

"Liza'dan mektup var."

Sergey Platonoviç, kalın kâğıttan yapılmış mektup zarfından çıkan kokuyla burnunu kırıştırarak, ömründe ilk kez kızı için, 'Korkarım benim kız hafif meşrebin, boş kafalının biri,' diye düşündü. Mektubu acele acele okudu, "ruh durumu" kelimeleri üzerinde bir süre durdu, bunun altında gizli bir anlam aradı. Liza mektubunun sonunda para istiyordu. Sergey Platonoviç, mektubun son satırlarını okurken kafasının içinde yine o zonklayan boşluğu duydu. Birdenbire ağlamak geldi içinden. Olanca çoraklığıyla yaşamı geldi gözlerinin önüne.

'Kızım bana yabancı,' diye düşündü, 'ben de ona. O, benim kızım olduğunu yalnız benden para isteyeceği zaman hatırlıyor. Pis sürtük, peşinde âşıkları... Oysa bebekken ne sarı saçları vardı. Tamamıyla benimdi o zaman... Tanrım! Her şey nasıl da değişiyor! Bu yaşa geldim hâlâ akıllanamadım. Yaşamımın daha iyi olabileceğine inandım, oysa aslında yol kenarındaki bir türbe kadar yalnızım. Paramı kirli yollardan kazandım, ama temiz yoldan da para kazanılmaz ki... Başkalarından para sızdırdım, ne var ki şimdi de devrim yaklaşıyor, yarın öbür gün kendi uşaklarım beni evimden atacak. Hepsinin Allah belasını versin! Ya çocuklarım? Vladimir aptalın biri... Bütün bunların anlamı ne yani? Hiçbir şeyin önemi yok, belki...'

Müphem bir çağrışımla değirmeninde geçen bir olayı hatırladı. Kazak müşterilerden biri tartıda hile yapıldığından yakınarak parasını ödemek istememişti. Gürültüyü duyan Sergey Platonoviç ne olduğunu anlamak için makine dairesinden dışarı çıkmıştı. Durumu öğrenince, kantarcıya unu alıkoymasını söylemiş, ufak tefek zayıf bir Kazak olan müşteri un çuvalının bir kulağına, işçilerden Zavar adında tıknaz yapılı, davul gibi göğüslü biri de öteki kulağına yapışmıştı. Kazak kendisini itince Zavar da kolunu kaldırıp iri yumruğunu adamın şakağına patlatmıştı. Kazak yere yuvarlanmış, sonra sol şakağında bir çürükle, sersemlemiş bir halde ayağa kalkmıştı.

"Al unumu! Al da benim unumla tıkın," deyip omuzları sarsıla sarsıla uzaklaşmıştı.

Sergey Platonoviç'in bu olayı ve olayın sonuçlarını hatırlaması için görünürde hiçbir neden yoktu. Ufak tefek Kazak'ın karısı ona

gelmiş, orada bulunan başka müşterileri kendine acındırmak için yapmacık bir ağlama tutturmuştu.

"Bu nasıl iştir dostlar? Böyle hareket etmeye ne hakkı var onun? Unumuzu geri verin bize!"

"Haydi, çekil şuradan teyze, hiç ses etmeden çekil, yoksa saçlarını yolarım senin," diye onunla eğlenmişti Zavar.

Kantarcının, Kazak kadar ufak tefek, nahif yapılı olmasına rağmen Zavar'ın üstüne atılması ve Zavar'dan bir araba sopa yemesi tatsız, acınacak bir manzaraydı; ondan sonra da işini bırakıp gitmişti.

Bütün bunlar, mektubu katlarken görmeyen gözlerini ileriye diken Mokov'un kafasından büyük bir hızla kayarcasına geçmişti.

Günün sonunda sefil, kasvetli bir acı çöktü içine.

O gece iyi uyuyamadı, karmakarışık düşüncelerin ve bilinçaltı isteklerin pençesinde kıvrandı durdu. Ertesi sabah, Yevgeni Listnitski'nin cepheden döndüğünü duyunca, gerçek durumu öğrenip kafasındaki kaygı verici önsezilerden kurtulmak için Yagodnoye'ye gitmeye karar verdi. Böylece Yemelyan hafif kızağı koştu ve efendisini Yagodnoye'ye götürdü.

Güneş köyün üzerinde sapsarı bir zerdali gibi olgunlaşıyor, onun altında ve üstünde bulutlar inceliyor, dumandan teller haline geliyordu. Buz gibi soğuk hava zengin bir meyve kokusuyla doluydu. Yoldaki buzlar atın toynakları altında çatırdıyor, hayvanın burun deliklerinden çıkan buhar rüzgârla geri gelerek yelesinin üzerinde hemen donuveriyordu. Hızlı gidişten ve soğuktan sinirleri gevşeyen Mokov'un içi geçti oturduğu yerde. Köyün meydanındaysa, kara koyun postları içinde bir Kazak kalabalığıyla, yakaları ve kenarları samur kürklü mantolarının içinde küme küme toplanmış kadınlar göze çarpıyordu.

Öğretmen Balanda, yakasındaki iliğe bir kırmızı kurdele iliştirmiş, mendilini yeşile çalan dudaklarına bastırmış, ortalarında duruyordu. Konuşurken gözleri alev alev yanıyordu:

"...İşte, kahrolası istibdat yıkıldı... Artık çocuklarınız kamçılarıyla işçileri sindirmeye gönderilmeyecek. O vampire, çara ettiğiniz uşaklığın sonu gelmiştir. Yeni, özgür Rusya'yı Kurucu Meclis idare edecek. Bu meclis bambaşka bir yaşam, şanlı şerefli bir yaşam kuracak."

Metresi arkadan paltosunun eteğini çekiştiriyor ve yalvarırcasına fısıldıyordu:

"Mitya, yeter artık! Yine fenalaşacaksın! Yine kan tükürmeye başlayacaksın, Mitya!"

Kazaklar gülümsemelerini gizleyip sıkıntıdan öksürerek dinliyordu Balanda'yı. Ama sözlerini bitirmesine meydan vermediler. Kalabalığın içinden tatlı, bas bir ses lafını kesti onun:

"Evet, güzel bir yaşama kavuşacağız, öyle görünüyor, ama sen bu yaşamı görecek kadar yaşayamayacaksın, zavallı dostum! Hadi evine git sen, hava soğuk!"

Balanda söyleyeceklerini çarçabuk bitirdi, üzgün bir tavırla uzaklaştı.

Mokov, Yagodnoye'ye öğle üzeri vardı. Yemelyan atı dizginlerinden tutup yedeğine alarak, tavlanın yanı başındaki, söğütten yapılmış yemliğe götürdü. Efendisi kızaktan atlayıp gocuğunun altındaki gömleğinde mendilini ararken, o da atın koşumlarını çözerek hayvanın sırtına bir çul attı. Merdivenin dibinde karşısına kocaman, pas rengi tüylü bir borzoy tazısı çıktı Mokov'un. Bu köpek, Mokov'un yolunun üzerinde bacaklarını uzatıp gerinerek esnerken, merdivenin çevresinde yatmakta olan öteki köpekler de Mokov'un ardında tembel tembel doğruldu.

Köpek kalabalığından ürken Sergey Platonoviç merdiveni geri geri çıktı.

Kupkuru, aydınlık sofa, keskin keskin köpek ve sirke kokuyordu. Bir sandığın üzerindeki, duvara çakılı geyik boynuzunun çatallarına subayların giydiği cinsten bir Kafkas kalpağı, gümüş püsküllü bir başlık ile bir Çerkez pelerini asılıydı. Sergey Mokov bunları seyrederken, bir an için sanki omuzları düşük, kılıksız, uzun boylu biri kendisine tepeden bakıyormuş gibi bir his duydu. Yan odadan tombul, kara gözlü bir kadın çıktı. Mokov'u dikkatle süzdü ve esmer, güzel yüzündeki ciddi ifadeyi değiştirmeksizin sordu:

"Nikolay Alekseyeviç'i mi istiyorsunuz? Haber vereyim."

Sergey Platonoviç bu tombul, güzel kadının Aksinya olduğunu anlamakta güçlük çekti. Ama Aksinya onu hemen tanıdı ve kiraz

renkli dudaklarını sıkıp, pürüzsüz, çıplak kollarının hafif bir hareketiyle vücudunu gereğinden fazla kasarak dimdik durdu. Kapıyı vurmadan salona girdi ve kapıyı ardından kapadı. Bir iki dakika kadar sonra, arkasında ihtiyar Listnitski olduğu halde tekrar çıktı. Listnitski yüzünde ciddi bir gülümsemeyle Mokov'u karşılamak tenezzülünde bulundu:

"Oo, tüccar Mokov! Seni hangi rüzgâr attı buralara? Gel, içeri gel." Kenara çekildi ve eliyle misafirini salona buyur etti.

Sergey Platonoviç, toplum içinde kendisinden üstün durumda olanlara göstermeyi çok eskiden beri âdet edindiği saygıyla başını eğip selam verdi ve içeri girdi. Yevgeni Listnitski kelebek gözlüğünün ardında gözlerini kısarak onu karşılamak üzere ilerledi.

"Aman ne hoş, benim sevgili dostum Sergey Platonoviç! Nasılsınız? Yaşlanmıyorsunuz ya inşallah?"

"A, tabii, hiç yaşlanmıyorum Yevgeni Nikolayeviç! Daha hâlâ sizden çok yaşayabileceğimi umuyorum. Ya siz nasılsınız? Sıhhat ve afiyettesiniz ya?"

Yevgeni dişlerindeki altın kronları gösteren bir gülümsemeyle, Mokov'u kolundan tutup bir sandalyeye götürdü. Ufak bir masanın başına oturup son karşılaşmalarından bu yana yer alan değişikliklerin izlerini birbirlerinin yüzlerinde arayarak hoşbeş ettiler. İhtiyar Listnitski, Aksinya'ya çayı getirmesini söyledi, sonra geldi ve Mokov'un yanında durarak elini masanın üzerine dayayıp sordu:

"Köyde işler nasıl gidiyor? Duydunuz mu... hayırlı haberleri?"

Mokov başını kaldırıp ihtiyar generalin çenesinin altındaki perdahlı, katlanmış gerdana baktı ve içini çekti:

"Duymamak elde değil ki!"

"Ne yaman bir tecelliymiş bu!" İhtiyar general çubuğundan derin bir nefes çekti; bir saniye kadar âdem elması titredi. "Daha savaşın başında böyle olacağını anlamıştım ben. Eee, hanedanlığın kaderi böyle. İnsana Merejkovski'yi hatırlatıyor... Sen hatırlıyor musun Yevgeni? Hani onun Birinci Petro'yla Aleksey hakkındaki hikâyesini. Kendisine bir sürü işkence yapıldıktan sonra çaresiz Aleksey babasına der ki, 'Benim kanım senin sülalenin laneti olacak...'"

Mokov heyecanla, "Olup bitenler hakkında doğru dürüst bir ha-

ber alamadık," dedi. Sandalyesinde kıpırdandı, sigara yaktı ve devam etti:

"Haftalardır gazete yüzü görmedik. Yevgeni Nikolayeviç'in izinli geldiğini duyunca, neler olduğunu ve neler olabileceğini esaslı bir şekilde öğrenmek için buraya gelmeye karar verdim."

Yevgeni'nin sinekkaydı tıraşlı yüzündeki gülümseme kayboldu, cevap verdi:

"Olaylar korkutucu... Askerlerin maneviyatı tam manasıyla kırılmış vaziyette. Dövüşmeye devam etmek istemiyorlar, bıkmışlar artık. Doğrusunu isterseniz, kelimenin gerçek anlamıyla asker diye bir şey görmedik bu yıl. Dizgine vurulmaz vahşi bir haydut sürüsü haline gelmişler. Babamın böyle bir şeyi aklı almıyor. Ordumuzun maneviyatının ne derece bozulduğunu havsalası almıyor. Bile bile mevzilerini bırakıyor, subaylarını öldürüyor, sivilleri soyup boğazlıyorlar... Askerî emirlerin yerine getirilmemesi ise olağan işlerden sayılıyor artık."

İhtiyar Listnitski bir sigara dumanı bulutunu üflerken, "Balık baştan kokar," dedi.

Gözkapaklarından biri sinirli sinirli seğiren Yevgeni, "Bence hiç de öyle değil," dedi. "Bence hiç de öyle değil. Ordu alttan çürüyor, Bolşevikler tarafından bozuluyor. Hatta Kazaklara bile, özellikle piyadelerle yakın teması olan tümenlerin maneviyatına güvenilemez. Müthiş bir bıkkınlık, evlerine dönme isteği... Ve Bolşevikler..."

Kendisini daha fazla tutamayan Mokov, "Ne istiyor bunlar?" diye patladı.

"Oo..." diye güldü Yevgeni, "İstedikleri... Bunlar kolera mikrobundan da beterdir. Yani, insanları kendilerine kolaylıkla bağlamaları ve askerlerin ta içine kadar nüfuz edebilmeleri bakımından, daha beterdir diyorum. Demek istiyorum ki, fikirleriyle nüfuz ediyorlar tabii... bunlardan kurtulmak için hiçbir garanti yoktur. Hiç kuşkusuz, Bolşevikler arasında birkaç tane çok zeki adam var. Bunlardan bazılarıyla temasım oldu. Bir kısmı tam anlamıyla körü körüne inanmış kimseler," birden garez dolu bir hiddetle, "ama çoğunluğu azgın, ahlaksız hayvanlar. Bunların Bolşevik öğretisinin esasıyla ilgilendikleri falan yok; bütün istedikleri yağma olanakları bulmak,

cepheden kaçmak. İlk emelleri, ellerine kuvvet geçirip kendi deyimleriyle, bu 'emperyalistler' savaşını ayrı bir barış kurma yoluyla bile olsa sona erdirmek, toprakları köylülere, fabrikaları da işçilere vermek. Tabii, saçma oluşu bir yana, ham hayalden ibaret, ama işte böylesine ilkel yöntemlerle kendilerine çekiyorlar askerleri."

Listnitski için için kaynayan öfkesini tutup, fildişi ağızlığını parmaklarının arasında evire çevire konuşuyordu. Mokov sandalyesinden ileri fırlayacakmış gibi bütün vücuduyla öne eğilerek dinliyordu. İhtiyar Listnitski siyah, eski püskü keçe çizmelerini sürüyerek, yeşile çalan bıyıklarını dişleye dişleye bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Yevgeni, Kazakların intikam almalarından korktuğu için, daha devrim başlamadan nasıl alaydan sıvışmak zorunda kaldığını anlatarak sözünü sürdürüp, Petrograd'da tanıklık ettiği bazı olayların hikâyesini aktardı. Bir dakika kadar hiç konuşmadılar. Sonra ihtiyar Listnitski gözlerini Mokov'un burnuna dikip, damdan düşercesine sordu:

"E, güzün baktığın kır atı satın alacak mısın bakalım?"

Mokov perişan bir ifadeyle yüzünü buruşturup, "Böyle bir zamanda nasıl bu gibi şeylerden söz edebiliyorsunuz Nikolay Alekseyeviç?" dedi ve umutsuz bir hareketle elini salladı.

Bu arada Mokov'un sürücüsü Yemelyan, uşaklar dairesinde çay içerek ısınıyor, pancar gibi kızarmış yanaklarını mendiliyle silerken köyden havadis veriyordu. Yumuşak bir şala sarınan Aksinya, göğsünü karyolanın oymalı arka tahtasına dayamış, ayakta duruyordu.

"Bizim ev şimdiye kadar çökmüştür herhalde, değil mi?" diye sordu.

"Yo, niye çöksün?" diye ağır ağır cevap verdi Yemelyan.

"Komşularımız, Melehov'lar nasıllar?"

"İyidirler."

"Piyotr izine gelmedi mi?"

"Geldiği hiç kulağıma çalınmadı."

"Ya Gregor?"

"Gregor Noel'den sonra geldi. Karısı ona geçen yıl ikiz doğurdu. Yaralanmış Gregor."

"Yaralanmış mı?"

"Evet, kolundan. Dövüşten çıkmış köpek gibi vücudu yara izleriyle dolu. Artık aldığı nişanlar mı daha çoktu, kılıç yaraları mı, bilmiyorum."

"Nasıl görünüyordu... Grişa demek istiyorum?" diye sordu Aksinya. Boğazına düğümlenen hıçkırığı yuttu ve sesinin titrediği belli olmasın diye öksürdü.

"Her zamanki gibi işte; atmaca burunlu, esmer. Türkoğlu Türk, başka türlü olacak değil ya!"

"Onu demek istemedim... Daha yaşlanmış mı yani?"

"Nereden bileyim? Belki biraz yaşlanmıştır. Karısı ikiz doğurduğuna göre fazla yaşlanmış olamaz."

Aksinya ürpererek, "Evin içi soğuk," dedi ve dışarı çıktı.

Sekizinci çayını dolduran Yemelyan onun ardından baktı.

"Eğer yavşağın zehiri varsa, o da işte bu karıdır!" diye homurdandı. "Daha dün köyde ayağında çarıkla dolaşıyordu, şimdi hanımefendi kesilmiş. 'Evin içi soğuk'muş. Pöh, kenar mahallenin dilberi sen de; anası kancık doğurmuş işte ne olacak! Hiç gelemem onun gibi karılara. Ben olsam gösterirdim onlara, böyle leş kargalarına!.. 'Evin içi soğuk'muş! Yılan! Pöh!"

Öyle alınmıştı ki, sekizinci bardak çayını bitiremedi, kalktı, haç çıkardı, dışarı çıktı, çevresine kibirli kibirli baktı ve tertemiz yerleri çizmeleriyle özellikle kirletti. Dönüşte bütün yol boyunca onun da en aşağı efendisi kadar asıktı suratı. Hıncını attan aldı, kırbacıyla hayvanın gerisini edepsizce dürte dürte küfretti durdu ata. Alışkanlığına aykırı olarak, efendisiyle tek kelime konuşmadı. Sergey Platonoviç de korkusuyla baş başa, sessizliğini bozmadı.

VIII

GÜNEYBATI cephesinde yedekte tutulan piyade tümenlerinden birinin tugayı ile ona bağlı 27. Don Kazakları Alayı, çıkan kargaşalıkları bastırmak için Petrograd'a gönderilmek üzere, Şubat Devriminin başlamasından önce cepheden geri çekildi. Tugay, cephe gerisine alındı, kışlık yeni takımlarla donatıldı, bir gün iyice beslendikten sonra trene bindirilip yola çıkarıldı. Ne var ki, olaylar

alaylardan hızlı ilerliyordu. Daha hareketlerinin birinci günü imparatorun, Genelkurmay Başkanlığı karargâhında, tahttan feragat ettiğini bildiren bir buyruğu imzalamış olduğuna ilişkin dedikodular dolaşmaya başladı.

Tugay yarı yoldan geri çevrildi. Razgon İstasyonunda 27. Kazak Alayına 'trenden in' emri verildi. Bu asker sevkiyatı bütün hatları tıkamıştı. Kaputlarında kırmızı şeritler olan askerler, omuzlarında Rus tipi ama İngiliz yapısı gıcır gıcır tüfeklerle peronda koşuşup duruyordu. Bunların birçoğu heyecanlıydı, bölük bölük sıra olan Kazaklara kaygıyla bakıyordu.

Yağmurlu gün sona ermek üzereydi. İstasyon binalarının damlarından sular kabarcıklar halinde dökülüyordu. Şimendifer yollarındaki yağlı su birikintileri, göğün kurşuni, yumuşak koyun postuna benzeyen görüntüsünü yansıtıyordu. Manevra yapan lokomotiflerin kesik kesik, boğuk gürültüleri duyuluyordu. Ardiyenin ilerisinde alayı, kuzguni bir yağız ata binmiş olan tugay komutanı karşıladı. Atın topuklarına kadar ıslanmış bacaklarından buhar çıkıyordu. Süvari kolunun ardından hiç korkmadan yerlere konan kargalar, portakal rengi fışkıları eşeleyip gagalıyordu.

Tugay komutanı, yanında alay komutanı olduğu halde Kazaklara doğru geldi, atını durdurdu, bölükleri sert bakışlarıyla süzerek, kelimeleri bulmakta güçlük çektiği için kekeleye kekeleye, duraklaya duraklaya bir konuşma yaptı:

"Kazaklar! İmparator İkinci Nikola'nın saltanatı halkın isteğiyle... ııh, devrildi. Hükümet, Duma Geçici Komisyonunun ellerine teslim edildi. Ordunun ve ordu içinde sizlerin, bu... ııh... haberi sükûnetle karşılamanız gerekiyor... Kazakların görevleri, vatanlarının topraklarını dış saldırılardan... ııh... yani dış düşmandan korumaktır... Biz kendimizi ortaya çıkan karışıklıklardan uzak tutarak, yeni hükümetin ne yoldan kurulacağı meselesini sivillere bırakacağız. Biz karışmamalıyız! Ordu için savaş ve siyaset... ııh... bağdaşmayan şeylerdir. Temellerin... ııh... sarsıldığı zamanlarda, bizler... ııh..." buraya gelince, nutuk çekmeye alışık olmayan yaşlı tuğgeneral, alayın sabırla beklediği benzetmeyi bulmakta güçlük çekti, "çelik kadar sağlam olmalıyız. Subaylarınıza itaat etmek sizin Kazaklık

görevinizdir, askerlik görevinizdir. Biz düşmanla eskisi gibi kahramanca çarpışacağız, geride" (elleriyle geriye doğru belli belirsiz bir hareket yaptı) "memleketin kaderine Duma karar versin. Savaşı sona erdirdiğimiz vakit, memleketimizin iç işlerindeki rolümüzü alacağız, ama şimdilik... bu işlere karışmamalıyız, orduya ihanet edemeyiz... Orduya siyaset karışmamalıdır."

Kazaklar istasyonda birkaç gün kalıp Geçici Hükümete bağlılık yeminleri etti, toplantılara katıldı, sık sık hemşerileriyle görüştü, ama istasyonda kaynaşan erlerden hep ayrı durdular. Toplantılarda dinledikleri nutukları aralarında tartıştılar, kendilerine kuşkulu görünen her kelime üzerinde uzun uzun durdular, sonunda hepsi de, şu ya da bu biçimde, eğer özgürlük geldiyse bunun savaşın sonu demek olduğu kararına vardılar. Subaylar, bu inanca karşı mücadele edip Rusya'nın sonuna kadar savaşmak zorunda olduğunu anlatmakta büyük güçlük çekti.

Ordu yüksek komuta kademelerini saran şaşkınlığın, alt kademelerde de ciddi etkileri görüldü. Tümen karargâhı, Petrograd yolunun yarı yerinde bekletilen tugayın varlığını tamamıyla unutmuş gibiydi. Askerler dağıtılan sekiz günlük kumanyalarını yiyip bitirdi, ondan sonra da çevre köylerine üşüştü. Yoktan var edilen içkiler satışa çıktı, sarhoş askerlere, sarhoş subaylara rastlamak olağan hale geldi.

Düzenli görev sisteminden sökülüp alınan Kazaklar, vagonlara doluşup Don'a sevk edilmelerini bekledi. Zira ikinci yedeklerin terhis edileceği yolunda ısrarlı söylentiler dolaşıyordu. Atlarının bakımını savsaklamaya, günlerini pazar yerlerinde, siperlerden getirdikleri Alman battaniyelerini, süngülerini, kaputlarını ve tütünlerini değiş tokuş ederek geçirmeye başladılar.

Alayın cepheye dönmesi için emir gelince, açıktan açığa hoşnutsuzluk gösterdiler. İkinci Bölük, 'cepheye gitmem' diye resmen dayattı. Kazaklar lokomotifin sevkiyat vagonlarına bağlanmasına izin vermedi. Ama alay komutanı silahlarını ellerinden almakla gözlerini korkutunca kargaşalık dindi. Katar cepheye doğru ağır ağır yol alırken durum her vagonda heyecanla tartışılıyordu:

"Nedir şimdi bu yani kardeşler? Özgürlük mü? Özgürlüğünü elde ediyorsun, ama iş savaşa geldi mi, yine de kanını akıtmak zorundasın!"

"Eski düzenin aynısı işte, hiçbir farkı yok."

"Öyleyse çarı neden attık başımızdan?"

"Çar zamanında neyse, bugün de aynen o!"

"Eski hamam eski tas, yalnız tellaklar değişik."

"İşte o kadar."

"Daha ne kadar sürecek bu be!"

"Üç yıldır silah koynumuzda yatıyoruz!"

Bir demiryolu kavşağında, Kazaklar anlaşmış gibi vagonlardan boşaldı ve komutanlarının vaatlerine, tehditlerine kulak asmadan aralarında bir toplantı yaptı. Gri Kazak kaputlarının arasına karışan komutanla ihtiyar istasyon şefi, vagonlarına girip hattı açmaları için boş yere yalvarıp durdu Kazaklara. Kazaklar, bir çavuşla ufak bir Kazak neferinin konuşmalarını can kulağıyla dinliyordu. Kazak neferi öfkesini nasıl boşaltacağını bilemiyordu:

"Kazaklar! Bu iş böyle yürümez! Her şeyi bok ettiler yine! Bizi enayi yerine koymak istiyorlar! Mademki devrim yaptılar, herkese özgürlüğünü verdiler, savaşı da durdursunlar öyleyse; çünkü halk da biz Kazaklar da savaş istemiyoruz! Haklı mıyım?"

"Haklısın!"

"Bıktık artık savaştan!"

"Kıçımızda pantolon durmuyor! Savaşı nasıl sürdürelim?"

"Kahrolsun savaş! Evlerimize dönelim."

"Lokomotifi ayırın! Haydi çocuklar!"

"Kazaklar! Durun bir dakika! Kazaklar! Kardeşler! Ulan namussuzlar! Durun be! Kardeşlerim!" diye, binlerce kişinin gürültüsünü bastırmaya çalışarak bağırdı ufak tefek Kazak. "Durun! Lokomotife dokunmayın! Biz sadece bu aldatmacaya bir son vermek için dışarı döküldük. Asaletli alay komutanımız göstersin bize emri de anlayalım bakalım, bizi gerçekten cepheye istiyorlar mı, yoksa yine o eski oyunlardan biri mi oynanıyor."

Kendini kaybetme raddesine gelen alay komutanı, tümen karargâhından gelen ve alayın cepheye sevk edilmesini bildiren telg-

rafı dudakları titreye titreye okuduktan sonra, Kazaklar tekrar trene binmeye razı oldu.

Tatarski'den altı kişi aynı vagondaydı. Bunlar, Piyotr Melehov, Nikolay Koşevoy (Mişa'nın amcası), Anikuşka, Fedot Bodovskov, Merkulov (siyah kıvırcık sakalı ve kor gibi parlayan ela gözleri olan, Çingene suratlı bir Kazak'tı bu) ve savaştan önce bütün Don bölgesinde gözüpek bir at hırsızı olarak ün salan, ahlaksız, neşeli Kazak, Maksim Griyaznov idi.

Vagonun her iki yanından rüzgâr giriyor, sırtlarına velenseler örtülmüş atlar, çarçabuk yapılmış yemliklerin başında duruyor, vagonun orta yerine yığılan toprak üzerinde yanan ıslak odun tütüyor ve genzi yakan duman, kapının çatlaklarına doğru emiliyordu. Ateşin çevresinde, eyerlerin üzerinde oturan Kazaklar ayak sargılarını kurutuyordu. Bodovskov, kemikli Kalmuk suratında keyifli bir gülümsemeyle çıplak ayağını ateşe doğru uzatmıştı. Griyaznov çizmesinin ayrılan tabanını balmumlu sicimle üstünkörü dikiyordu. Dumandan kısılan sesiyle ortaya konuştu:

"Çocukken, kışları ocağın üstüne çıkardım, ninem de (o zaman yüz yaşını aşkındı) parmaklarıyla başımda bit arar, benimle konuşurdu: 'Benim küçük Maksim'im,' derdi, 'canım benim! Eskiden insanlar şimdiki gibi yaşamıyordu; dirlik düzenlik içinde yaşıyor, gam kasavet çekmiyorlardı. Ama sen, benim minik yavrum, yaşayıp göreceksin; bir gün gelecek yeryüzü hep tellerle örtülecek, havalarda demirden gagalı kuşlar uçacak, kargalar karpuzları nasıl gagalarsa onlar da insanları öyle gagalayacak. İnsanlar açlıktan, vebadan kırılacak, kardeş ağabeyine, oğul atasına başkaldıracak.'" Griyaznov bir an sustu, sonra devam etti:

"Ninemin dediklerinin hepsi de bir bir çıkıyor şimdi. Telgrafı icat ettiler, alın size teller. Demir gagalı kuşlar da uçaklar. Açlığa gelince, o da olacak. Benim kendi evimin halkı, topraklarının ancak yarısını ekebildi şu son birkaç yıldır; her yanda aynı durum. Ürün bir iyi olmasın, görün bakın kıtlığı."

"Peki ama şu kardeş ağabeye başkaldıracak lafı... olmayacak şey biraz, öyle değil mi?" diye sordu Piyotr Melehov.

"Sen biraz bekle hele, insanlar o hale de gelecek!"

"Başlarında kimse olmazsa birbiriyle kapışır insanlar," diye lafa karıştı Bodovskov.

"Belki de şu namussuzları tepelemek zorunda kalacağız."

Koşevoy gülerek, "Hele sen Almanların hakkından gel de," dedi.

"Ne olacak yani, daha çoook vuruşacağız, dur bakalım..."

Anikuşka tüysüz yüzünü yapmacık bir dehşet ifadesiyle buruşturarak, "Şu bizim bacağı kıllı çariçenin aşkına, daha ne kadar sürecek bu savaş yahu?" dedi.

Koşevoy onu taklit ederek, "Senin suratında kıl bitene kadar, hadımağası," diye cevap verdi.

Bir kahkaha tufanı koptu. Anikuşka afalladı. Ama tam bu sırada Griyaznov umulmadık bir şekilde bağırdı:

"Hayır, yetti artık! Gırtlağımıza geldi dayandı! Biz burada bit içinde, sefalet içinde perişan oluyoruz, ötede ailelerimiz sıkıntı içinde yaşıyor; kesseniz kanları akmayacak."

Piyotr alaycı bir tavırla, "Ne böğürüp duruyorsun be?" diye sordu, bıyıklarını dişleyerek.

Griyaznov'un yerine Merkulov cevap verdi:

"Sebebini sen de biliyorsun!" Ve bıyık altından güldü. "Kazakların neye ihtiyacı olduğunu, neyi özlediğini biliyorsun... Malum işte, bazen çoban sığırları otlağa çıkarır, güneş otların üzerindeki çiyi kurutana kadar her şey yolunda gider, ama güneş tepeye çıktı mı atsinekleri başlar vızıldayıp sokmaya. Burada da böyle işte." Döndü, yüzünü Piyotr'a çevirdi. "İşte o vakit, sayın başçavuş, sığırlar da böğürüp tepişmeye başlar. Sen de bilirsin ya. Öyle kibirlenmene gerek yok! Sen de davar güttün... nasıl olduğunu bilirsin. Dananın biri kaldırır kuyruğunu, sırtına alır, başlar koşmaya! Bütün sürü de ardından! Çoban koşar, durdurmaya çalışır, ama sığırlar sel gibi akar; biz, Almanların üzerine nasıl aktıksa, öyle. Sıkıysa o vakit durdurmaya çalış onları!"

"Yani, lafı nereye getirmek istiyorsun?"

Merkulov hemen cevap vermedi. Sakalının bir buklesini parmağına dolayıp hızla çekti, sonra ciddi bir ifadeyle, hiç gülmeden konuştu:

"İki yıldan fazladır dövüşüyoruz... tamam mı! Bizi siperlere sürdüklerinden bu yana üç yıla yakın zaman geçti. Ne için, neden? Kimsenin haberi yok. İşte onun için ben diyorum ki, er geç Griyaznov ya da Melehov cepheden kaçacaktır, onların ardından alay, alayın ardından da ordu... Gırtlağımıza kadar geldi artık."

"Demek lafı buraya getirmek istiyormuşsun!"

"Evet, buraya! Kör değilim ben, her şeyin bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu görüyorum. Birisi çıkıp da 'püf' dese, eskimiş bir palto nasıl dökülürse adamın sırtından, her şey öylecene dağılıverecek."

"Yavaş gel," dedi Bodovskov. "Piyotr'un başçavuş olduğunu unutma."

"Ben arkadaşlarımdan hiçbirinin başını derde sokmadım daha," diye gürledi Piyotr.

"Pekâlâ, pekâlâ, kızma. Şaka ettim sadece."

Bodovskov canı sıkkın görünüyordu. Çıplak ayaklarının kalın parmaklarını solucan gibi oynattı, sonra kalktı atların yanına vardı.

Köşede, sıkıştırılmış saman balyalarının yanında başka köyden birkaç Kazak alçak sesle konuşuyordu. O sırada bir şarkıya başladılar. Çir'li bir Kazak olan Alimov oynak bir dans havası tutturdu, ama birisi sırtına bir şaplak atarak, boğuk bir sesle homurdandı:

"Kes şunu be!"

Koşevoy onları ateşin başına çağırdı. İstasyonlardan birinin çitinden kırdıkları tahta parçalarıyla ateşi beslediler. Ateşin sıcaklığıyla şarkı daha da canlandı:

İçinde savaş hırsı, bekliyor savaş atı,
Sahibinin evlendiği kilisenin kapısında,
Çoktur çok, hep birden dökecekleri gözyaşı,
Anasıyla, torunuyla, geliniyle yakında.
Ama Kazak gelince beri,
Savaş kıyafeti içinde,
Karısı yakalar üzengiyi,
Mızrağı da yeğeni.

Öbür vagonda bir armonikanın gıcırtılı sesi, bir kazaskaya başladı. Asker çizmeleri vagonun döşemelerini acımadan dövüyor, çatlak bir ses feryat edercesine güfteyi okuyordu:

Nice yaşamaktır bu, dertlerle dolu,
Sıkıdır sıkı, çarın boyunduruğu.
Acıtır Kazakların güzel boynunu,
Aman vermez billahi, keser soluğu.
Pugaçev* sesleniyor, Don ülkesine,
"Ey, yoksul ahali, gelin benimle,
Ey, Kazaklar, Kazak atamanları..."

Tiz perdeden bir başka ses ötekini bastırdı:

Bağlıyız çara, hizmet ederiz,
Karılarımız evde, hasret çekeriz,
Bir orospu bulsak, daha derdimiz kalmaz,
Çar için de bir tane...

Kazaklar şarkıyı kesti, öteki vagonda gittikçe artan gürültüye kulak vererek, beğendiklerini anlatırcasına birbirlerine göz kırpıp sırıttılar. Piyotr Melehov daha fazla kendini tutamayıp kahkahayı bastı:

"Hay kerhaneciler!"

Merkulov'un sarı bir ateşle için için yanan kahverengi gözlerine bir pırıltı geldi; ayağa fırladı, tempoya uyarak çizmesinin burnunu çabuk çabuk yere vurmaya başladı, sonra birdenbire ayağını hızla yere basıp havaya sıçradı; hareketli bir dansın tüy gibi hafif figürleriyle, bir yandan çömelerek kendi çevresinde fırıldak gibi dönerken, bir yandan da bacaklarını hızla ileri atıp geri çekiyordu. Harcadıkları enerjiden kan ter içinde kalıncaya kadar herkes sırayla dans etti. Öteki vagonda armonika çoktan susmuş, şimdi kısık sesle savrulan galiz küfürler duyuluyordu. Ama Kazaklar, atlarını ürküterek danslarına devam etti ve Anikuşka hayret verici bir sıçrama yaparken, kaza eseri düşüp ateşin üzerine kıç üstü oturuncaya kadar da bu böylece sürdü. Kahkahalar arasında Anikuşka'yı tutup kaldırdılar, arkası fena halde yanmış olan yeni şalvarıyla pamuklu ceketinin kuyruğunu mum ışığında incelediler.

Onun haline acıyan Merkulov, "Çıkar üstündekileri!" dedi.

"Deli misin be Çingene? Sonra ne giyeceğim?"

---

* Yemelyan Pugaçev: Kendisinin III. Petro'nun oğlu olduğunu ileri süren ve Kazakların devlete karşı hoşnutsuzluğundan yararlanarak isyan hareketine (1773-1775) önderlik eden bir Kazak serserisi.

Merkulov heybelerini karıştırıp uzun bir kadın iç çamaşırı çıkardı. Ateşi yeniden tazelediler. Merkulov iç çamaşırını incecik askılarından tutup kahkahadan boğulurcasına uzattı:

"Al işte! İstasyonlardan birindeki çamaşır ipinden yürüttüm. Ayak sargısı yapmaya yarar diye düşünmüştüm. Ama yırtmaktan vazgeçtim. Al, senin olsun!"

Küfürler savuran Anikuşka'ya zorla giydirdiler bunu. Kaba saba gülüşlerle öyle şehvetli, öyle acayip sesler çıkardılar ki, öteki vagonların kapılarından başlar uzandı, karanlıktan kıskanç sesler bağırdı:

"Ne yapıyorsunuz ulan aygırlar?"

"Ne böğürüp duruyorsunuz?"

Öteki durakta armonikacıyı da kendi vagonlarına çağırdılar; başka vagonlardan da Kazaklar gelip doluştu, yemlikleri kırıp atları duvarlara sıkıştırdı. Anikuşka, iriyarı bir kadına ait olması gereken (zira ona büyük geliyordu) beyaz kombinezonun içinde, dapdaracık bir halkanın ortasında, yorgunluktan yere yığılıncaya kadar dans etti, döndü.

Ne var ki kana boyanmış Beyaz Rusya'nın üzerinde yıldızlar kederli gözyaşları döküyordu. Dumanlı karanlık, gecenin esneyen ağzına doğru hızla yaklaşıyordu. Dökülen yaprakların acı kokusuyla, ıslak ve çürük kül kokusuyla, mart karlarının kokusuyla yüklü rüzgâr toprağı yalayarak esiyordu.

IX

YİRMİ dört saat içinde alay yine cephenin yakınlarına vardı. Sevkiyat treni bir demiryolu kavşağında durdu. Başçavuşlar 'trenden in' emrini getirdi. Vagonlara dayanan kalaslar üzerinden çarçabuk hattın üzerine indirildi atlar. Vagonlarda unuttukları eşyalarını almak için telaşlı telaşlı gidip gelenler vardı. Darmadağın saman balyaları öylece ıslak toprağın üzerine fırlatılmıştı.

Alay komutanının emir erlerinden biri oradan geçen Piyotr Melehov'a seslendi:

"Alay komutanı istasyonda, seni görmek istiyor."

Kaputunun kayışını düzelten Piyotr ağır ağır perona doğru yürüdü. Giderken, "Anikuşka, atıma göz kulak oluver," dedi.

Anikuşka, asık suratında o her zamanki sıkıntı ifadesiyle karışık bir kaygıyla Piyotr'un ardından sesini çıkarmaksızın baktı. Piyotr çamurlu çizmelerine baka baka ve komutanın kendisini niçin çağırmış olabileceğini düşünerek giderken peronun sonunda, sıcak su deposunun yanında toplanmış ufak bir grup dikkatini çekti. Yanlarına varıp konuşmalarına kulak kabarttı. Köşeye sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi sırtını depoya dayamış uzun boylu, kırmızı yüzlü bir Kazak'ın çevresini sarmıştı üç beş asker. Piyotr Kazak'ın sakallı yüzüne, omuzundaki mavi çavuş sırmalarının üzerindeki 52 rakamına baktı; bu adamı daha önce bir yerde gördüğüne emindi.

Çilli, zeki yüzlü bir gönüllü piyade eri, "Nasıl yapabildin bu işi? Bir de çavuş sırması taşıyorsun!" diye kötü niyetli bir tavırla onu sorguya çekiyordu.

Piyotr, önünde duran erlerden birinin omuzuna dokunarak merakla sordu:

"Nedir, ne olmuş?"

Er başını çevirip isteksiz isteksiz cevap verdi:

"Bir kaçak yakaladık... senin Kazaklardan."

Piyotr, mahpusun geniş, kızıl kaşlı, kızıl bıyıklı suratını daha önce nerede gördüğünü hatırlamaya çalıştı. Adam, gönüllünün can sıkıcı sorularına hiç cevap vermeksizin, top mermisi kovanından yapılmış bir tastan sıcak su yudumluyor, ıslanmış bir peksimeti yiyordu. Lokmasını çiğneyip yutarken, birbirinden geniş aralıklı duran iri gözleri kısılıyor, çevresine bakarken de kaşları titriyordu. Yaşlıca, tıknaz yapılı ve silahına süngüsü takılı bir asker, Kazak'ın yanında nöbetçi duruyordu. Kazak suyunu içip bitirdi, teklifsizce kendisini süzen askere göz gezdirdi. Mavi, çocuksu, masum gözleri birdenbire sertleşti. Lokmasını aceleyle yutup dudaklarını yaladı ve boğuk, kalın, sert bir sesle bağırdı:

"Hayvan mıyım ben be? İki lokmayı rahat yedirmez misiniz domuzlar? Allah belanızı versin, ömrünüzde adam görmediniz mi?"

Erler kahkahayı bastı, ama adamın ağzından daha ilk kelimeler çıkarken, Piyotr, her zaman olduğu gibi aniden, onun adını, savaştan

önce yıllık Yelenskaya panayırında babasıyla birlikte ondan nasıl üç yaşında bir öküz satın aldıklarını hatırlayıverdi.

Kalabalığı yarıp kendine yol açarak, "Fomin! Yakov!" diye bağırdı.

Adam şaşkın, ikircikli bir hareketle tası bıraktı, Piyotr'a gülümseyen gözleriyle utana sıkıla bakarak lokmasını çiğnerken cevap verdi:

"Seni pek tanıyamadım kardeş!"

"Rubyejin'den değil misin sen?"

"Evet. Sen de Yelenskaya'dansın değil mi?"

"Hayır, Vyeşenskaya'danım. Ama seni tanıyorum yine de. Beş yıl önce panayırda babama bir öküz satmıştın."

Fomin yüzünde yine aynı çocuksu gülümsemeyle hatırlamaya çalıştı. Üzüntüsünü belli ederek, "Hayır, unutmuşum. Hatırlayamadım seni!" dedi.

"52. Alayda mıydın?"

"Evet."

"Kaçtın mı? Nasıl yapabildin bunu kardeşim?"

Fomin kalpağını başından aldı, kalpağın içinden eski püskü bir tütün kesesi çıkardı. Eğildi, kalpağını yavaşça koltuğunun altına sıkıştırdı, bir kâğıdın köşesinden ufak bir parça yırttı ve ancak ondan sonra nemli nemli pırıldayan gözlerini Piyotr'a dikti.

Boğuk bir sesle, "Daha fazla dayanamadım kardeş," dedi.

Adamın bakışlarından yüreği burkulan Piyotr öksürdü, sarı bıyıklarını dişledi.

Nöbetçi içini çekerek, "E, hadi bakalım, konuşmanı bitir, yoksa senin yüzünden başım belaya girecek," dedi tüfeğini alırken. "Hadi, yürü bakalım ahbap."

Fomin tasını aceleyle çantasına tıktı, Piyotr'un yüzüne bakmadan Allahaısmarladık dedi ve ayı gibi salıntılı yürüyüşüyle nöbetçinin yanında istasyon amirliğine doğru yollandı.

Piyotr, alay komutanını, iki bölük komutanıyla birlikte, vaktiyle birinci mevki yolculara restoran vazifesi gören bir vagonda masanın üzerine eğilmiş buldu.

Gözleri yorgun ve sinirli sinirli bakan komutan kaşlarını çatarak, "Beklettin bizi Melehov," dedi.

Piyotr komutanının talimatını dinledi. Bölüğü, tümen karargâhının emrine verilecekti; Kazaklardan gözünü ayırmaması, davranışlarında dikkati çekecek bir değişiklik olursa bölük komutanına bildirmesi gerekiyordu. Piyotr gözünü bile kırpmadan, albayın yüzüne bakarak dikkatle dinledi, ama Fomin'in nemli nemli pırıldayan gözleriyle o sakin, "daha fazla dayanamadım kardeş," demesi belleğinde silinmez bir biçimde yer etmişti.

Sıcacık, buhar tüten vagon-restorandan ayrılıp bölüğüne döndü. Vagonuna yaklaşırken, birkaç Kazak'ın bölük nalbantının çevresinde toplandığını gördü. Fomin'i ve konuşmalarını hemen unutarak, nalbanta atını nallamasını söylemek için adımlarını hızlandırdı. Günlük yaşayışın ufak tefek dertleri, kaygıları yine ön plana çıkıvermişti. Ama sadece bir an için. Vagonlardan birinin ardından, Beyaz Rusya kadınlarından farklı giyimli, uzun tüylü beyaz bir yün şala bürünmüş bir kadın çıktı. Kadının garip denecek kadar tanıdık endamı Piyotr'un dikkatini çekti. Kadın birdenbire yüzünü dönüp onun bulunduğu yana doğru yürümeye başladı acele acele; omuzlarını ve ince, genç vücudunu hafiften sallıyordu. O ışıkta, yüz çizgilerini görebilecek kadar yakında olmamasına rağmen, o kırıtarak yürüyüşünden karısını tanıdı Piyotr. Tatlı bir serinlik yüreğini iğneledi. Sevinci, hiç beklemediği bir anda duyduğu için daha da büyük oldu. Başkaları o kadar sevindiğini anlamasın diye adımlarını özellikle yavaşlatarak karısına doğru yürüdü. Darya'yı kucakladı, âdeti olduğu üzere üç kere öptü ve bir şey sormaya hazırlandı. Ama heyecanı, derinden gelen heyecanı taşıverdi, dudakları titredi, sesi kısıldı, sonunda boğulur gibi konuştu:

"Seni beklemiyordum."

Darya ellerini çırparak, "Canım benim! Ne kadar değişmişsin!" dedi. "Başka bir insan olmuşsun! Seni görmeye geldim. Evden bırakmak istemediler. Ama ben gidip sevgilimi görmeyi kafama koydum," diye kelimeleri birbiri ardınca sıraladı, kocasının göğsüne yaslanıp nemli gözleriyle onu süzerken.

Vagonların yanındaki Kazaklar onlara bakarak homurtularla birbirlerine göz kırptı.

"Piyotr'un keyfi yerinde!"

"Benim kart kancık beni ziyarete gelmez ama!"

"Senin gibi düzineyle vardır orada, gelip de ne yapsın?"

"Belki bize acır da karısını bir gecelik ödünç verir kendi takımına."

"Hadi gelin çocuklar, onlara baktıkça içim fena oluyor."

O anda Piyotr karısını hiç acımadan cezalandırmaya karar verdiğini unutmuştu; herkesin önünde, iri, tütün lekeli parmaklarıyla Darya'nın kaşlarını sevinçle okşuyordu. Darya da önceki gece, bir vagonda, alayına katılmak için Harkov'dan gelen, ağır süvari alayına bağlı bir veteriner cerrahla yattığını unutmuştu. Cerrahın son derece yumuşak, siyah bıyıkları vardı, ama bu iş iki gece geride kalmıştı ve şimdi Darya yapmacıksız gözyaşlarıyla kocasını kucaklıyor, duru, dürüst gözlerle bakıyordu ona.

X

İZİNDEN dönüşünde Yevgeni Listnitski daha Şubat Devriminden önce rezilce bırakıp kaçtığı alayına gitmedi, doğruca tümen kurmay başkanına çıktı. Soylu bir Don Kazak'ı ailesinden, genç bir general olan kurmay başkanı, Listnitski'nin 14. Don Kazakları Alayına atanması işini seve seve yaptı.

Listnitski'yi kendi odasına alıp, "Eski çevrenizde çalışmak sizin için güç olacak, biliyorum Yüzbaşı," dedi. "Kazaklar size düşmanlık besliyor, adınız aralarında kötüye çıkmıştır, bu bakımdan 14. Alaya katılmanız akıllıca bir hareket olacaktır. Oradaki subaylar eşi bulunmaz denecek kadar iyi insandır; Kazaklar da daha uysal, güvenilir adamlar. Çoğu güney ilçelerinden gelmedir. Orada daha rahat edeceksiniz. General Listnitski'nin oğlu değil miydiniz siz?" Kurmay başkanı sustu ve Listnitski'nin doğrulayıcı cevabı üzerine devam etti:

"Kendi hesabıma, sizin gibi subayları değerli bulduğumuzu söyleyebilirim. Bu zamanda subaylar arasında bile çoğunluk ikiyüzlü. İnsanlar için inanç değiştirmekten, hatta iki inanca birden hizmet etmekten daha kolay bir şey yok," diye acı bir konuşmayla sözünü bağladı kurmay başkanı.

Listnitski başka yere atanmasına sevinmişti. Aynı gün, 14. Alayın ordugâh kurduğu Dvinsk'e gidip alay komutanına çıktı. Subaylardan çoğunun hükümdarlık yanlısı, Kazakların da büyük bölümünün sofu ve devrimci düşüncelerden uzak kişiler olduğunu görerek sevindi. Kazaklar çevrelerindeki olayları anlamadan, anlamak da istemeden, Geçici Hükümete bağlılık yeminini pek gönülsüz etmişti. Alay ve bölük kurullarına ise uysal, korkak ve dalkavuk Kazaklar seçilmişti. Listnitski yeni çevresinde rahat bir soluk aldı.

Subaylar arasında, eski Hassa Alayında hizmet etmiş kibirli iki kişiye rastladı; geri kalanlar iyice kaynaşmış, birbirlerine bağlı kişilerdi ve açıktan açığa çarlığı geri getirmekten söz ediyorlardı.

İki aydan beri Dvinsk'te konaklamakta olan alay bu süre içinde kaynaşmış, iyi talim görmüş ve dinlenmişti. Alayın bölükleri daha önce piyade tümenleri emrinde Riga'dan Dvinsk'e kadar oradan oraya dolaşmış, ama nisanda tedbirli bir el bölükleri bir araya toplamıştı ve şimdi alay her türlü hizmete hazırdı. Kazaklar subayların sıkı denetimi altında günlerini talimle geçiriyor, atlarına çok iyi bakıyor, bütün dış etkenlerden uzak, sakin, tembel bir yaşam sürüyordu. Aralarında, alaylarının ne gibi bir işte kullanılacağı konusunda belli belirsiz birkaç söylenti dolaşmış, ama subaylar, yetkili ellerin önderliği altında, yakın bir gelecekte tarihin gidişini değiştirmek niyetinde olduklarını açıkça söylemişlerdi onlara.

Cephe bir heyula gibi ta yanı başlarındaydı. Biraz daha batıda orduların solukları kesiliyordu ölüm korkusuyla; askerî malzeme ve erzak kıtlığı vardı. Sayısız asker bir kuruntudan ibaret olan "barış" sözüne inanıyordu. Geçici Hükümet başkanı Kerenski'ye karşı ordunun tutumu karışıktı; onun isterik çağrılarından hız alarak girişilen Haziran taarruzunda ağır kayıplar verilmişti. Ordular arasında, tıpkı bir pınardaki su gibi kabarıp kaynayan bir öfke gittikçe taşıyordu... Ama Dvinsk'te Kazaklar kendi hallerinde, sakin bir yaşam sürüyordu; cephede çektikleri sefaletin anıları da belleklerinde küllenmişti. Subaylar sık sık onların toplantılarına katılıyor, iyi besleniyor ve ateşli ateşli Rusya'nın geleceğini tartışıyordu.

Temmuz başlarına kadar bu böyle sürdü. Temmuzun üçünde, bir saniye bile kaybetmeden ilerleme emri geldi. Alay Petrograd'a doğru

yürüyüşe geçti. Ayın yedisinde Kazak atlarının nalları başkentin taş döşeli sokaklarında çın çın ötüyordu.

Alay, Neva Caddesindeki evlerde konakladı, Listnitski'nin bölüğü de boş bir ticarethaneye yerleşti. Karşı-devrim, Kazakları sabırsızlık ve sevinçle beklemekteydi; onlara ayrılan konak yerlerine şehir yönetiminin gösterdiği özen de bunun canlı tanığıydı. Yeni badana edilmiş duvarlar pırıl pırıldı, yerler tertemiz parlıyor, gıcır gıcır ranzalardan taze çam kokusu geliyordu; aydınlık, derli toplu zemin kat âdeta konforluydu. Listnitski kelebek gözlüğünün ardında kaşlarını çatarak konak yerini inceden inceye gözden geçirdi ve bundan daha iyisinin olamayacağına aklı yattı. Denetleme sonucundan hoşnut kalarak, yanında, Kazakları karşılamakla görevli, tertemiz giyimli, ufak tefek şehir meclisi temsilcisi olduğu halde, avluya açılan kapıya doğru döndü.

Fakat orada tatsız bir olay geçti. Listnitski elini uzatıp kapının tokmağını kavradığı sırada, duvarın üzerinde, sivri uçlu bir aletle kazınmış bir köpek başı ile bir çalı süpürgesi* resmi gördü. Binayı onaran işçilerden birinin buraya kimlerin geldiğini bildiği anlaşılıyordu.

Listnitski, "Ne biçim şey bu?" diye sordu kaşları titreyerek.

Şehir meclisi temsilcisi keskin, fare gibi gözleriyle resme bakıp yutkundu. Yüzüne öyle bir kan hücum etti ki, kolalı yakası bile pembeleşti âdeta.

"Affınızı dilerim Yüzbaşım, pis bir el..."

"Umarım ki bu simge sizin haberiniz olmadan çizilmiştir."

"Aman, yoksa siz başka türlü mü sanıyorsunuz? Başka nasıl yapılmış olabilir? Bolşeviklerin oyunlarından biri, alçağın biri yapmıştır. Derhal duvarı yeniden badana etmelerini emredeceğim. Aksi şeytan! Böyle bir saçmalıkla karşılaşmanıza çok üzüldüm, inanın bana, insanların bu kadar kötü ruhlu olmalarından ben utandım..."

Listnitski şehir meclisi temsilcisinin bu derece ezilip büzülmesine, şaşkına dönmesine samimi olarak üzülmeye başladı. Merhamet-

---

* *Opriçniki,* Korkunç İvan'ın gaddarlıklarıyla ün salmış silahlı kuvvetleriydi. Eyerlerine, çarın düşmanlarını dişleyip süpüreceklerinin simgesi olarak, bir köpek kafası ile bir süpürge takarlardı.

siz, soğuk bakışlarını yumuşatarak, sakin bir sesle, "Ressam boşuna yorulmuş," dedi. "Kazaklar Rus tarihini iyi bilmez. Ancak bundan da, böylesine davranışlara göz yumacağımız anlamı çıkarılmaması gerekir..."

Temsilci parlak tırnağıyla duvardaki resmi kazıyarak çıkarmaya çalıştı ve resme yetişmek için ayaklarının ucuna kalkarken, pahalı İngiliz kumaşından paltosunu kirece buladı. Listnitski gülümseyerek gözlük camlarını parlatıyordu, ama bir yandan da içini acı bir duygu kemiriyordu.

Yanında hiç durmadan konuşan şehir meclisi temsilcisini dalgın dalgın dinleyerek, avludan tavlaya doğru giderken, 'Demek bizi böyle karşılıyorlar; bu da madalyonun öteki yüzü. Ama gerçekten de bütün Rusya bize Opriçniki gözüyle mi bakıyor?" düşünceleri geçti kafasından.

Geniş, derin bir kuyuyu andıran avluya güneş ışınları yandan vuruyordu. İnsanlar pencerelerden sarkarak aşağıdaki Kazak kalabalığını seyrediyordu. Kazaklar atlarını tavlalara çektikten sonra duvarların gölgesine çömeldi.

"Koğuşlarınıza neden girmiyorsunuz çocuklar?" diye sordu Listnitski.

"Daha çok erken Yüzbaşım."

"Yakında buradan da bıkarız."

"Atları tavlaya çekelim de gideriz."

Listnitski tavla olarak ayrılan ardiyeyi denetledikten sonra, o eski düşmanca tavrını takınmaya çalışarak, şehir temsilcisine döndü:

"Bu işlere kim bakıyorsa, onunla anlaşın da bunun bir çaresine bakın. Tavlaya ikinci bir kapı açtırmak gerekiyor. Yüz yirmi ata üç kapı yetmez. Bir alarm verilse, yalnız atları dışarı çıkarmak yarım saat alır. Bu durumun daha önceden dikkate alınmamış olması garip. Meseleyi alay komutanına rapor etmek zorunda kalacağım."

Bir yerine derhal iki kapı açtırılacağına söz alan Listnitski, girdiği zahmetlerden ötürü temsilciye ters bir tavırla kısaca teşekkür etti, emir erlerini seçti ve yukarı katta, geçici olarak takım subaylarına ayrılan daireye doğru yöneldi.

Arka merdivenden çıkarken askerî gömleğinin düğmelerini çözdü, kasketinin siperi altında biriken teri sildi, dairenin nemli serinliğini tatlı tatlı hissetti. Subaylar dairesinde üsteğmen Atarşçikov'dan başka kimse yoktu.

Listnitski portatif karyolanın üzerine çöküp bacaklarını tozlu çizmeleriyle ileri uzatarak, "Ötekiler nerede?" diye sordu.

"Petrograd'ı görmeye çıktılar."

"Sen niye gitmedin?"

"Aman, değmez dedim. Daha yeni geldik hem, bir nefes alalım. Birkaç gün önce burada olanları okuyordum şimdi. İlgi çekici!"

Listnitski terden ıslanmış gömleğinin tatlı serinlediğini hissederek konuşmadan yatıyordu. Yol yorgunluğu onu bitirmişti, kalkıp yıkanmaya üşeniyordu, ama sonunda tembelliğini yenip kalktı, seyisini çağırdı. Çamaşırlarını değişti, keyfinden homurdana homurdana bir güzel yıkandı, güneşten yanmış tombulca boynunu yumuşak bir havluyla kuruladı.

"Yıkansana Vanya," dedi Atarşçikov'a, "çok iyi geliyor... E, ne yazıyor gazetelerde bakalım?"

"Evet, ben de yıkansam... İyi geliyor değil mi? Gazetelerde mi? Bolşeviklerin gösterilerini, hükümetin aldığı önlemleri anlatıyor... Okusana!"

Yıkanmak Listnitski'yi diriltmişti. Tam gazeteyi eline alacakken alay komutanının kendisini görmek istediğini bildirdiler. İstemeye istemeye yatağından kalktı, sırtına buruşuk, ama temiz bir gömlek giydi, kılıcını taktı ve Neva Caddesine gitmek üzere çıktı.

Caddenin karşı tarafına geçti, dönüp bölüğünün konakladığı binaya baktı. Dış görünüşüyle ötekilerden farkı olmayan ve aynı cinsten öteki binalarla bir sırada, cephesi isten kararmış kesme taşlarla kaplı beş katlı bir yapıydı. Bir sigara yakarak kaldırım boyunca yürüdü. Yoğun bir kalabalık, erkeklerin hasır şapkaları, melon şapkaları, kasketleri ve kadınların sade ama zarif şapkaları ile köpük köpük taşıyordu caddede. Bu sel içinde, ara sıra, demokratik yeşil rengiyle bir asker kepi leke gibi görünüyor ve çeşitli renklerin akışıyla boğularak kayboluyordu.

Denizden taptaze, canlandırıcı bir rüzgâr esiyor, ama blok apartmanlara çarpıp zayıf burgaçlarla dağılıyordu. Menekşe tonu karışık çelik mavisi gökte bulutlar güneye doğru akıyordu; süt beyazı bulut yığınları sivri sivri, diş diş olmuştu. Şehrin üzerine, yağmur müjdeleyen buğulu bir sıcaklık çökmüştü. Havaya sıcak asfalt, egzoz dumanı, deniz, karışık parfüm kokularıyla, her büyük şehrin özelliği olan daha binlerce koku karışmıştı.

Listnitski sigarasını tüttürerek ağır ağır caddeden aşağı doğru yürürken, gelip geçenlerin kendisine göz ucuyla saygılı saygılı baktığını gördü. Önce buruşuk gömleği ve lekelenmiş kasketinden ötürü sıkılır gibi oldu, sonra cepheden yeni gelen bir askerin, hele trenden daha yeni inmişse, görünüşünden dolayı hiç de utanmaması gerektiğine karar verdi.

Dükkânların tentelerinden kaldırıma zeytin sarısı uyuşuk, parça parça gölgeler vuruyordu. Rüzgâr tenteleri oynatıyor, dalgalandırıyor, gölgeler yolcuların ayaklarının altından kaçıyordu. Akşamüzeri olmasına rağmen Neva kalabalıktı. Savaş süresince şehir yaşamına yabancılaşan Listnitski, kahkaha, korna, gazetecilerin bağrışlarına karışan binlerce sesli gürültüyü, sevinçli bir zevkle içine sindiriyordu. İyi giyimli ve besili bu insan kalabalığı içinde kendisini rahat hissetmesine rağmen, yine düşünmekten kendini alamadı Listnitski, 'Nasıl da memnun, doymuş, mutlu insanlarsınız hepiniz! Tüccarlar, simsarlar, memurlar, toprak sahipleri, soylular!.. Ya üç gün önce, ayaktakımıyla askerler yine bu caddeden erimiş maden seli gibi akarken neler hissediyordunuz? Doğru, sizin adınıza ben hem memnun oluyorum hem de olmuyorum. Sizin gönencinize nasıl sevineyim bilemiyorum...'

Kaynağını bulmak için, karmakarışık duygularını çözümlemeye çalıştı ve savaş ortamı içindeki yaşantının onu bu düşüncelere, bu duygulara yönelttiğine, yaşamlarından hoşnut bu besili kadın ve erkek kalabalığından çekip uzaklaştırdığına karar vermekte güçlük çekmedi.

Gözleri tombul, pembe yanaklı bir delikanlının gözleriyle karşılaşınca, 'Örneğin şunu alalım,' diye düşündü. 'Neden cephede değil bu şimdi? Herhalde ya bir fabrikatörün ya da varlıklı bir tüccarın

oğludur; askerlikten paçayı kurtarmıştır namussuz! Elinden geldiğince vatan hizmetini evinde yapıyor değil mi? Toprağını sömüren, karılarını rahat ettiren bunların vatan ne umurunda...'

'Peki ama sen kimden yanasın?' diye sordu kendisine ve gülümseyerek karar verdi:

'Hiç kuşkusuz, bunlardan yanayım. Onlarda benden bir parça var ve ben onların bir parçasıyım. Sınıfımın iyi ya da kötü her şeyi bir dereceye kadar benim içimde de var. Belki benim derim şu şişman domuzunkinden biraz daha incedir ve belki kafam ondan biraz daha iyi çalışıyordur; işte savunma hizmetlerinde çalışmak yerine cepheye gitmeyi seçtim ve namuslu oluşum da bu yüzden. Bu kış Mogilev'de tahttan indirilen imparatoru, ellerini çaresizlik içinde öylece kucağında kavuşturmuş, dudaklarındaki o kederli ifadeyle karargâhtan ayrılırken gördüğüm vakit, kendimi karların üzerine atıp, belki de o yüzden çocuklar gibi ağladım... Devrimi kabul etmeyişim namusumdan ileri geliyor. Kabul edemem! Yüreğim de kafam da isyan ediyor buna. Eski düzen için canımı verirdim; gösterişe mösterişe kalkmadan basit bir er gibi verirdim canımı... Ama aynı şeyi yapacak çok insan var mı?'

Şubatta bir öğleden sonrayı bütün canlılığıyla acı acı hatırlayarak yüzü soldu: Mogilev'de vali konağını, ıslak demir parmaklıkları, karla örtülü toprağı, buğulu bir peçenin ardında alçalan güneşin saçtığı pembe ışıkları hatırladı... Dinyeper'in öbür yanında gökyüzü masmavi, gökyüzü kıpkızıl, gökyüzü turuncuydu... Ufukta her çizgi öylesine uçucuydu ki, bakmak insana ıstırap veriyordu. Bahçe kapısının yanı başında subaylardan ve sivillerden oluşan ufak bir kalabalık toplanmıştı. Şoför mahalli açık bir otomobil belirdi. Otomobilin penceresinden, arkalarına yaslanmış, Baron Frederiks'le çar görünüyordu. Çarın yüzü kül kesilmişti, mora çalan bir renk almıştı. Hassa Kazaklarının giydiği cinsten siyah astragan kalpağı soluk alnının üzerine doğru eğilmişti.

Listnitski, ardından şaşkın şaşkın bakan kalabalığın yanından âdeta koşarak geçmişti. Selamına karşılık veren çarın elinin kalpağının kenarından indiğini görmüş, motorun homurtusunu ve son imparatorlarını uğurlayan kalabalığın utanç verici sessizliğini duymuştu...

Listnitski alay karargâhının konakladığı evin merdivenini çıktı. Yanakları hâlâ seğiriyordu; gözleri kırmızı, şiş şişti. İkinci kat sahanlığında art arda iki sigara içti, sonra gözlüğünün camlarını silip basamakları ikişer ikişer atlayarak karargâhın bulunduğu üçüncü kata çıktı.

Alay komutanı Listnistki'nin önüne bir Petrograd haritası yayarak, onun bölüğünün koruyacağı hükümet dairelerinin bulunduğu bölgeyi gösterdi. Binaları teker teker belirterek, nöbetçi karakolların nasıl ve ne zaman yerleştirileceği hakkında ayrıntısıyla talimat verdi ona. Sözlerini şöyle bağladı:

"Kışlık sarayda, Kerenski..."

Ölü gibi sararan Listnitski, sert bir sesle, "Kerenski'nin lafını etmeyin bana!" diye homurdandı.

"Yevgeni Nikolayeviç kendinizi toparlamalısınız."

"Albayım, lütfen..."

"Ama azizim..."

"Rica ediyorum!"

"Sizin sinirleriniz..."

Yevgeni hızlı hızlı soluyarak, "Putilov Fabrikasına doğru derhal devriye çıkaracak mıyım?" diye sordu.

Albay dudaklarını ısırdı, gülümsedi, omuz silkerek cevap verdi:

"Derhal! Başlarına da bir takım komutanı koyun."

Listnitski döndü, eski anıların ve albayla aralarında geçen konuşmanın etkisi altında perişan bir halde çıktı. Tam ana kapının karşısında, Dördüncü Don Kazakları Alayından bir devriye kolu gördü. Subayın atının gem kayışından solmuş çiçekler ölü ölü sarkıyor ve adamın sarışın bıyıklı yüzünde hafif bir gülümseme görülüyordu.

Kaldırımdan inerek şapkasını çıkaran ve haliyle çok şey anlatan yaşlıca bir bey, "Yaşasın vatanımızın kurtarıcıları!" diye bağırdı.

Subay nezaketle selam verdi, devriye kolu yoluna devam etti. Listnitski, Kazakları coşkunlukla selamlayan sivilin heyecanlı suratına, salyaları akan dudaklarına, özenerek bağlanmış renkli kravatına baktı ve kaşlarını çatarak, omuzları düşmüş bir halde bölüğünün konakladığı binanın kapısından içeri süzüldü.

XI

GENERAL Kornilov'un Güneybatı Cephesi Başkomutanlığına atanışını, 14. Kazak Alayı subayları çok beğendi. Ondan, demir karakterli ve hiç kuşkusuz memleketi Geçici Hükümetin içine ittiği karışık durumdan çıkaracak yeteneğe sahip bir insan olarak beğeni ve saygıyla söz ediyorlardı. Bu atanmayı özellikle Listnitski sevinçle karşıladı. Bölüğün genç subayları ve güvenilir Kazaklar yoluyla alt kademenin tepkisini öğrenmeye çalıştı, ama aldığı bilgi onu hiç de hoşnut etmedi, zira Kazaklar ya hiç seslerini çıkarmamış ya da umursamayarak cevap vermişti:

"Bizim için fark etmez."

"Ne biçim bir insan olduğunu kim biliyor ki!"

"Eğer barış getirmek için çalışırsa, o zaman tabii..."

"Onun terfisinden bizim elimize bir şey geçecek değil ya!"

Birkaç gün sonra subaylar arasında, Kornilov'un, cephede ölüm cezasını yeniden uygulamaya başlamak ve ordunun kaderiyle, savaşın başarılı bir şekilde yürütülmesi işinin gerektirdiği daha başka acil önlemler almak üzere hükümeti zorladığı söylentileri dolaşır oldu. Kerenski'nin Kornilov'dan korktuğu ve onun yerine daha uysal bir generali geçireceği söyleniyordu. Bu yüzden, hükümetin 19 Temmuz tarihli resmî tebliğiyle Kornilov'un başkomutanlığa atanması büyük bir şaşkınlık uyandırdı. Bundan kısa bir zaman sonra, Subaylar Birliği Büyük Komitesinde sayısız ahbapları olan Üsteğmen Atarşçikov, güvenilir kaynaklara dayanarak, Kornilov'un, Geçici Hükümete verdiği raporda şu önlemlerin alınması konusunda ısrar ettiği haberini verdi: Bütün ülkede, cephe gerisindeki askerî birlikleri ve sivil halkı da yargılama ve ölüm cezasına çarptırma yetkisine sahip askerî mahkemelerin kurulması; yüksek rütbeli subaylara disiplin cezaları uygulama yetkilerinin geri verilmesi; erat kurullarının etkinliklerinin sınırlandırılması ve bunlara benzer şeyler. Aynı günün akşamı Listnitski, alayın subaylarıyla konuşurken sorunu açıkça koydu ortaya:

"Beyler" dedi heyecanını dizginleyerek, "biz bir aile gibi yaşıyoruz, birbirimizi iyi tanıyoruz, bununla birlikte birçok konu hâlâ çözülmemiş vaziyettedir aramızda. Başkomutanlıkla hükümet arasın-

da şiddetli bir çatışmaya doğru apaçık gidildiği şu günlerde, kimden yana olduğumuz konusunu çözümlememiz gerekiyor. Birbirimizden hiçbir şeyi saklamadan, arkadaşça konuşalım."

Listnitski'nin çağrısına ilk cevap veren Üsteğmen Atarşçikov oldu:

"General Kornilov için kendi kanımı da başkalarının kanını da akıtmaya hazırım. O sapına kadar namuslu olduğundan başka, Rusya'yı ayağa kaldırabilecek yeteneğe sahip biricik adamdır da. Orduda daha şimdiden yaptıklarına bakın. Onun sayesinde komutanların elini kolunu bağlayan bağ bir parçacık çözüldü, oysa daha önce habire heyet toplantıları, düşmanla kucaklaşmalar, askerden kaçmalar gırla gidiyordu. Bunun tartışılacak yanı kalmış mı ki? Her namuslu insan Kornilov'u destekler!"

Ateşli bir şekilde konuştu ve sözlerini bitirdikten sonra, çevresindeki subaylara göz gezdirerek, meydan okurcasına bir tavırla bir sigara çıkarıp tabakasına vurdu. Atarşçikov'un bacakları çok ince, omuzları ile göğsü de bu bacaklarla oransız derecede genişti; sağ alt gözkapağında büyük kahverengi bir ben vardı. Bu ben üst gözkapağının iyice kapanmasına engel oluyor ve ilk bakışta insanın üzerinde, sanki subayın gözleri sürekli bir küçümseme, bir alaycılık ifadesi taşıyormuş izlenimi uyandırıyordu.

"Eğer Bolşevikler, Kerenski ve Kornilov arasında bir seçim yapacaksak, gayet tabii Kornilov'un yanındayız."

"Kornilov'un ne istediğini tam bilmiyoruz; düzenin geri gelmesini mi istiyor, yoksa başka bir şeyin mi..."

"Böyle cevap olmaz! Yok, eğer bu bir cevapsa, o zaman da saçma bir cevap olur! Neden korkuyorsun, hükümdarlığın geri getirilmesinden mi?"

"Böyle bir korkum yok, tam tersine."

"E, neyi tartışıyorsun öyleyse?"

"Beyler!" Konuşan, kısa zaman önce gösterdiği yararlıklardan ötürü başçavuşluktan asteğmenliğe yükselen Dolgov'du. Hiç titremeyen olgun bir ses tonuyla konuştu:

"Bin dereden su getirmenin anlamı ne? Bir çocuğun anasının eteğine sarılması gibi bizim de General Kornilov'a sarılmamız ge-

rektiğini açıkça söyleyelim. Ondan ayrılırsak mahvoluruz. Bizi gübre gibi tırmığın ucuyla kaldırır atar Rusya. Durum apaçıktır; o nereye, biz de oraya."

Atarşçikov sevinçle Dolgov'un sırtına bir şaplak atıp, heyecanlı heyecanlı pantolonunun kırışıklarını düzelterek gülümsemekte olan Listnitski'ye çevirdi bakışlarını ve "Tastamam böyle!" dedi.

Sonra sesini yükselterek konuştu:

"Şimdi beyler! Kornilov'dan yana mıyız, değil miyiz?"

"Tabii, ondan yanayız."

"Dolgov bir vuruşta kördüğümü kesip attı."

"Bütün subaylar ondan yana!"

"Kahraman Kazak, Lavr Corciyeviç'imizin şerefine, hurra!"

Subaylar gülüşüp, bardaklarını tokuşturarak çaylarını içti. Daha önceki gerginlik dağıldı, konuşmalar son birkaç günün olaylarına döküldü.

Dolgov ikircikli bir tavırla, "Biz hepimiz başkomutandan yanayız, ama Kazaklar biraz tasalı görünüyor," dedi.

"Ne bakımdan 'tasalı?'" diye sordu Listnitski.

"Vallahi ne bakımdansa, tasalılar işte. Domuzlar karılarının yanına dönmek istiyor. Fazla sıkıya gelemiyorlar."

Bir başka subay yumruğunu masaya güm diye indirerek, "Kazakları peşimizden sürüklemek bize düşer," dedi. "Onun için subay yaptılar bizi."

"Kimin tarafını tutmaları gerektiğini Kazaklara sabırla anlatmak gerek."

Listnitski kaşığını bardağına vurdu birkaç kere, dikkati üzerine topladıktan sonra sözlerini tarta tarta konuştu:

"Beyler, şimdilik işimizin Kazaklara gerçek durumu anlatmaktan ibaret olduğunu hatırlamanızı rica ederim. Kazakları, kurulların etkisinden kurtarmamız gerekiyor. Bu da, Şubat ayaklanmasından bu yana kendi içimizde meydana getirdiğimiz kadar büyük bir karakter değişikliğini –eğer daha çoğunu değilse– Kazaklarda sağlamak demektir. Daha önceleri, örneğin 1916'da benim için bir Kazak'ı kırbaçlamak ve bir sonraki çarpışma anında sırtımdan bir kurşun yemeyi göze almak işten bile değildi. Ne var ki Şubat Devriminden bu

yana başka türlü hareket etmek zorunda kaldık, zira eğer bir serseme vuracak olsam, geri kalanlar daha uygun bir fırsatın çıkmasını bile beklemeden beni oracıkta öldürüverirlerdi. Bugün ise durum yeniden değişti. Şimdi Kazaklarla," Listnitski kelimenin üzerine bastı, "kucaklaşmalıyız. Her şey buna bağlıdır," dedi kesin bir tavırla. "Şu sıralarda Birinci ve Dördüncü alaylarda olanları biliyorsunuzdur!"

"Rezalet!"

"Tam anlamıyla. Subaylar, Kazaklarla aralarına eskisi gibi engeller koyarak onların kendilerinden kopmalarına neden olmuş. Bu yüzden de Kazaklar hemen hemen son neferine kadar Bolşeviklerin etkisi altına girmiş ve yüzde doksanı Bolşevik olmuş. Korkunç olaylar bekliyor bizi; kaçınılmaz bir şey bu. 3 ve 5 Temmuz*, vurdumduymazlara sadece bir uyarıydı... Ya Kornilov'la birlikte çarpışırız ya da Bolşevikler bir başka ayaklanma çıkarır. Şimdi nefes alıyorlar, kuvvetlerini yığıyorlar, bizse bu arada gevşiyoruz. İşlerin böyle sürüp gitmesine nasıl göz yumabiliriz? Gelecek ayaklanmada elimizin altında güvenilir Kazaklar bulunmalı."

"Haklısın Listnitski."

"Çok doğru!"

"Rusya'nın bir ayağı çukurda..."

"Bunu anlamıyor muyuz sanıyorsun? Bal gibi anlıyoruz, ama bazen elimizden hiçbir şey gelmiyor. 1 No'lu Emirle** *Okopnaya Pravda**** tohumlarını ekiyorlar."

Atarşçikov, "Biz de ayaklarımızın altına alıp ezeceğimize veya ateşe vereceğimize, bu tohumların filizlenmesini hayran hayran seyrediyoruz!" diye bağırdı.

"Hayır, hayran hayran seyretmiyoruz, elimizde güç yok, o kadar!"

"Yanılıyorsun asteğmenim! İhmalciyiz biz!"

"Hiç de değil!"

---

* Petrograd'da Geçici Hükümete karşı işçiler, askerler ve denizcilerin kitle halinde silahlı gösterileri.

** 1. No'lu Emir: Petrograd Sovyet Yürütme Meclisinin (1 Mart 1917) tarihli 1 No'lu Emriyle, ordu içinde, seçimle iş başına gelen ve görevleri, çar yanlısı subayların etkinliklerini kontrol etmek olan örgütler kurulması öngörülmüştü.

*** *Okopnaya Pravda* (Siperlerin Gerçeği): 1917'de yayımlanan günlük bir Bolşevik gazetesi.

"Kanıtla!"

"Yavaş beyler!"

"*Pravda* tahrip edildi. Ne var ki Kerenski iş işten geçtikten sonra uyananlardan..."

"Nedir bu yahu, pazar yeri mi burası? Böyle hiçbir sorunu çözemeyiz!"

Yavaş yavaş karmakarışık bağrışmalar dindi. Listnitski'yi büyük bir ilgiyle dinlemekte olan bölük komutanlarından biri susmalarını rica etti:

"Yüzbaşı Listnitski'ye sözünü bitirme fırsatını verelim diyorum."

"Haydi."

Listnitski yumruklarıyla fırlak dizkapaklarını ovalayarak devam etti:

"Diyorum ki, yaklaşmakta olan mücadele, yani iç savaş, ki bunun kaçınılmaz olduğunu ben de ancak şimdi şimdi anlıyorum, güvenilir Kazaklar gerekecek bize. Onları Bolşeviklere yaklaştıran kurullardan kurtarmak için mücadele etmemiz gerekiyor. Yaşamsal bir zorunluluktur bu! Buna bir mim koyun; yeni bir karışıklık çıktığı vakit Birinci ve Dördüncü alayların Kazakları kendi subaylarını vuracak..."

"Doğrudur; öyle merasime filan da bakmayacaklar."

"... İşte biz de onların deneyiminden, bu çok acı deneyimden yararlanmalıyız. Birinci ve Dördüncü alaylardaki Kazakların, ki bunlar Kazak sayılmaz zaten o zaman, yarısını ve belki de topunu ipe çekmek gerekecek. Tarlalar ayrıkotlarından temizlenmelidir! Kendi Kazaklarımızı, sonradan acısını çekecekleri bir yanlışlığa düşmekten kurtarmalıyız!"

Listnitski'den sonra alayda dokuz yıldan beri hizmet etmekte olan, savaşta dört kez yaralanmış yaşlıca bir bölük komutanı, savaştan önce Kazak alaylarında askerlik yapmanın güçlüklerini anlattı. Kazak subayları hep geri planda tutulmuş, onlara her türlü iltifat çok görülmüştü; terfiler son derece yavaş ilerlediği gibi, muvazzaf subayların çoğunun bekleyebilecekleri en yüksek rütbe albaylıktan öteye geçemiyordu; ve onun fikrince, çarın alaşağı edilişi sırasında Kazak önderlerinin uyuşukluğu bundan ileri gelmişti. Ama buna rağmen, ne pahasına olursa olsun Kornilov'u desteklemek, Kazak Kıtaları

Birliği Konseyi ve Subaylar Birliği Büyük Meclisi yoluyla Kornilov'la daha sıkı ilişkiler kurmak gerekiyordu. "Kornilov diktatör olsun!" diye bitirdi sözünü. "Bu Kazaklar için kurtuluş olacaktır. Belki de onun idaresi, çarın idaresinden daha hayırlı olur bizim için."

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Gece gösterişsiz beyaz çuhadan bir bulut gibi inmişti şehrin üzerine. Pencereden, ta ileride, sarı bir ışık seli arasında, Amirallik Dairesinin iğne gibi sivri kulesi görülüyordu.

Subaylar şafak sökene kadar oturup konuştu. Haftada üç gün Kazaklarla siyasal konular üzerine konuşmaya, boş zamanları doldurmak ve Kazakları siyasetin bölücü etkilerinden çekip almak için takım subaylarının onları her gün beden eğitimi ve okumayla oyalamalarına karar verildi. Ayrılmadan önce, "Don uyanık, kımıldıyor, sakin, Hıristiyan Don," şarkısını söylediler ve bardak tıngırtıları arasında şakalarla karışık, "şerefe" sözleriyle onuncu semaveri de bitirdiler. Toplantı sona ermeden az önce, Atarşçikov, Dolgov'la bir şeyler fısıldaştıktan sonra seslendi:

"Şimdi de tatlı yerine size gerçek Kazak geleneğinden bir şey sunacağız. Lütfen, susun! Şu pencereyi de açsak iyi olacak, çok havasız kaldı burası."

İki ses; Dolgov'un kaba, olgun bas sesiyle, Atarşçikov'un son derece güzel tenor sesi, başlangıçta biraz kararsız ama sonradan iyice uyum sağlayarak insanı mest eden bir şarkıda birleşti:

...Fakat mağrurdur bizim Don, sevgili babamız, sakin Don;
Ne bir kâfire boyun eğdi, ne de nasıl yaşayacağım diye
Moskova'ya danıştı
Ve yüzyıllar boyunca Türkleri kılıcının ucuyla selamladı;
Ve her yıl Don ülkesi bozkırı, toprak anamız bizim
Bakire Meryem uğruna, kendi imanı için,
Evet, mırıltılı dalgalarıyla onca özgür Don için,
düşmanlarıyla savaştı...

Atarşçikov ellerini dizlerinin üstünde çapraz kavuşturmuş, yüzü son derece ciddi, kusursuz söyledi şarkıyı. Şarkının sonuna doğru Listnitski, Atarşçikov'un yanağından bir damla yaşın süzüldüğünü gördü.

Bölüklerin subayları ayrıldıktan sonra Atarşçikov, Listnitski'nin karyolasına oturdu ve geniş göğsünün üzerindeki rengi solmuş mavi askılarla oynayarak fısıldadı:

"Biliyor musun Yevgeni... Don'u öylesine seviyorum ki, bütün eski, en eski Kazak gelenekleriyle... Kazak erkeklerini, Kazak kadınlarını seviyorum. Hepsini seviyorum! Bozkırın pelin kokularını duyduğum vakit içimden ağlamak gelir... Sonra ayçiçeklerinin açtığı, yağmurlarla yıkanıp asma kokularının dağıldığı zamanı da seviyorum, öylesine seviyorum ki, bana acı veriyor bu... Anlıyor musun beni... Şimdi de düşünüyorum işte, bu Kazakları sakın yanlış yola sürüklüyor olmayalım, ne dersin? Onları götürmek istediğimiz yol bu mu?"

Listnitski ihtiyatla, "Lafı nereye getirmek istiyorsun?" diye sordu.

Atarşçikov'un güneşte yanmış ensesi beyaz yakasının içinde genç, diri, masum görünüyordu. Mavimsi gözkapağı, kahverengi beninin üzerine dayalıydı ve yarı kapalı gözü karanlıkta nemli nemli pırıldıyordu.

"Kazaklar için en iyi yol bu mu diye düşünüyorum."

"Ya hangi yol olacak, eğer bu değilse?"

"Bilmem... Peki neden bizden yüz çeviriyorlar? Devrim bizi iyiler ve kötüler diye ikiye ayırdı sanki ve sanki, çıkarlarımız da ayrıldı."

Listnitski kelimeleri dikkatle seçerek konuşmaya başladı:

"Görmüyor musun? Olayları anlamakta onlardan ayrılıyoruz, bir farkımız var bizim. Biz onlardan daha yüksek kültüre sahibiz ve durumu eleştirerek değerlendirebiliriz, halbuki onlar için her şey daha ilkel, daha basit. Bolşevikler hiç durmadan bunların kafasına savaşın sona erdirilmesi, daha doğrusu bir iç savaş haline getirilmesi fikrini aşılayıp duruyor. Kazakları bize karşı kışkırtıyorlar. Kazaklar da bıkkın oldukları, az çok hayvana benzedikleri ve vatana karşı görev ve sorumlulukları yönünden bizimki kadar güçlü bir ahlak bilincine sahip olmadıkları için, bu öğretilere elverişli bir toprak olarak ortaya çıkıyorlar. Zaten Kazaklar için vatan ne ifade eder aslında? Olsa olsa, soyut bir kavramdır bu onlar için. Onlar, 'Don bölgesi cepheden çok uzakta,' diye akıl yürütürler, 'onun için Almanlar o kadar uzağa ge-

lemez.' İşte bütün sorun burada. Savaşı, sivil savaş haline sokmanın ne gibi sonuçlar doğuracağını onlara anlatmamız gerek."

Yevgeni konuşurken bile, sözlerinin hedefini bulmadığını ve Atarşçikov'un bir istiridye gibi, tekrar kabuğunun içine çekilmekte olduğunu hissetti. Nitekim öyle de oldu. Sözlerini bitirdiği zaman, öteki, Listnitski'nin duyamadığı bir şeyler mırıldandı, sonra uzun süre hiç konuşmadan oturdu ve Listnitski ne kadar çalıştıysa bir türlü onun kafasından geçen gizli düşünceler zincirini keşfedemedi. 'Keşke bıraksaydım da fikrini sonuna kadar söyleseydi...' diye düşündü üzülerek.

Atarşçikov ona iyi geceler dileyip başka tek kelime etmeden kendi yatağına gitti. Bir an için, samimi görüş alışverişinde bulunmak istemiş, her insanın kendisini başkalarından gizlediği o karanlık, bilinmeyen perdesinin ucunu kaldırmış, sonra tekrar indirmişti.

Listnitski arkadaşını tedirgin eden şeyin ne olduğunu anlamaktaki yetersizliğinden ötürü kendine kızarak, yattığı yerde rahatsız bir halde sigarasını tüttürdü bir süre. Kurşuni kadife karanlığa gözlerini dikmiş bakarken, birdenbire Aksinya'yı, Aksinya'yla dolup taşan izin günlerini hatırladı. Kafasında beliren başka düşüncelerle ve zaman zaman yolu üzerine çıkan kadınla ilgili parça parça, rastgele anıların gözlerinin önüne gelişiyle sakinleşerek uykuya daldı.

XII

LISTNİTSKİ'NİN bölüğünde, alayın askerî devrim kuruluna ilk seçilenlerden İvan Lagutin adında bir Kazak vardı. Alay Petrograd'a varana kadar Lagutin hiç kimsenin dikkatini çekmemişti, ama temmuz sonunda, takım subayı Yevgeni'ye bu adamın Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin askerî bölümünün toplantılarına katıldığını, takımdaki öbür Kazaklarla sık sık konuşurken görüldüğünü ve onlar üzerinde kötü bir etki yarattığını bildirdi. Bu takım içinde iki kez nöbet tutmayı ve devriye görevine çıkmayı reddedenler olmuştu, takım subayı da bu olayları Lagutin'in etkisine bağlıyordu. Listnitski bu adamı daha yakından tanımaya ve düşüncelerini öğrenmeye karar verdi. Kazak'ı doğrudan sorgu-

ya çekmek hem yararsız, hem de basiretsizlik olacaktı, bu yüzden Listnitski beklemeyi daha doğru buldu. Çok geçmeden de önüne bir fırsat çıktı. Birkaç gün sonra Lagutin'in takımına, Putilov fabrikası dolaylarındaki sokaklarda gece devriyesi görevi verildi ve Listnitski takım subayına bu seferlik devriye koluna kendisinin komuta edeceğini bildirdi. Seyisine atını hazırlaması için emir verdi, emir erinin yardımıyla giyinip avluya çıktı.

Takım at binmiş olarak bekliyordu. Listnitski takımın önünde yerini alıp onları dışarı çıkardı, puslu karanlıkta bir sürü sokaktan geçtiler. Listnitski özellikle biraz geride kaldı ve seslenip Lagutin'i yanına çağırdı. Kazak, atının başını çevirip sürdü geldi, soran gözlerle yüzbaşıya baktı.

"Ee, kuruldan son haberler neler bakalım?" diye sordu Listnitski.

"Şimdilik bir haber yok."

"Neredensin sen Lagutin?"

"Bukanovski'den."

"Ya köyün?"

"Mityakin."

Atları şimdi bir hizada gidiyordu. Sokaktaki lambaların ışığında Kazak'ın sakallı yüzüne iyice baktı Listnitski. Kasketinin altından düz bir perçem çıkmıştı. Etli yanaklarında sakalı gürdü ve zeki, daha çok kurnaz gözleri kavisli kalın kaşlarının altında içerlekti.

'Görünüşte sıradan biri, ama yüreğinden neler geçiyor? Eski rejimle ilgili her şeyden olduğu gibi, benden de nefret ediyordur ihtimal ki...' diye düşündü Listnitski ve birden, nedense Lagutin'in geçmişini öğrenmek istedi.

"Evli misin?"

"Evet. Karım, iki de çocuğum var."

"Çiftliğin?"

Lagutin hem alaycı hem de üzgün bir ses tonuyla, "Çiftlik mi?" diye cevap verdi. "Elden ağıza yaşarız biz, bütün yaşamımız da upuzun bir didinmeden ibarettir." Bir an sustu, sonra sert bir sesle ekledi:

"Toprağımız kumludur."

Listnitski bir vakitler arabayla geçmişti Bukanovski'den. Güneyden dümdüz, işe yaramaz bataklık bir arazi ve Koper Irmağının pek sık yön değiştiren kıvrımlarıyla çevrili bu ıssız, tek başına kalmış bölge gözlerinin önünde canlandı. Yirmi verst kadar uzaklıkta bir sırttan, mavimsi buğular içinde gördüğü meyve ağaçlarını ve bu ağaçlar arasında yükselen kilisenin beyaz kulesini hatırladı.

"Evet, topraklarımız çok kumludur," diye içini çekti Lagutin.

"Herhalde memleketine dönmek isterdin."

"Tabii komutanım. Bir an önce dönmek isterim tabii. Az çekmedik şu savaştan."

"Korkarım ki daha bir süre dönemeyeceksiniz aslanım."

"Bence döneceğiz."

"Ama daha savaş bitmedi ki!"

Kazak inatla, "Yakında bitecek," diye cevap verdi. "Çok yakında evlerimize döneceğiz."

"Daha önce kendi aramızda savaşacağız. Sen ne dersin?"

Lagutin gözlerini eyerinin önünden ayırmaksızın, biraz sustuktan sonra cevap verdi:

"Peki kiminle savaşacağız sizce?"

"Savaşacak adam çok... Örneğin Bolşevikler."

Sanki at toynaklarının sert, ritmik takırtılarından üzerine uyuşukluk gelmiş gibi Lagutin yine sustu. Sonra ağır ağır cevap verdi:

"Onlarla hiçbir kavgamız yok bizim."

"Ya toprak?"

"Herkese yetecek kadar toprak var."

"Bolşeviklerin istediklerinin ne olduğunu biliyor musun sen?"

"Az çok bir şeyler duydum..."

"Madem öyle, Bolşevikler topraklarımızı elimizden alıp Kazakları köle yapmak için bize saldırırlarsa ne yapacağız? Rusya'yı korumak için Almanlarla savaştın, öyle değil mi?"

"Almanlar başka."

"Ya Bolşevikler?"

"Vallahi, komutanım," diye sesini yükseltti Lagutin. Bir karara vardığı anlaşılıyordu. Gözlerini kaldırıp Listnitski'nin bakışını yakalamaya çalıştı, "Bolşevikler benim toprağımın zerresini almaz

elimden. Benim hisseme düşen küçücük bir toprak, o da onların işine yaramaz... Ama... yalnız kızmayacaksınız değil mi?.. Babanızı alalım, on bin dönüm toprağı var."

"On bin değil, dört bin..."

"Olsun, dört bin olsun. Buna da pek ufak denmez, öyle değil mi? Peki bunun adalet neresinde? Rusya'da daha babanız gibi bir sürü insan var. Şimdi siz kendiniz karar verin komutanım, her gırtlak yemek ister mi, istemez mi. Siz yemek istediğiniz gibi her insan da yemek ister. Siz nasıl doymak isterseniz, her çeşit insan da öylece doymak ister. Hani, kısrağına yem vermezse hayvanını açlığa alıştıracağını sanan Çingene'nin hikâyesini biliyorsunuzdur. İşte, herif dokuz gün açlığa alıştırmaya çalışmış hayvanı, onuncu gün bir de bakmış ki at nalları dikmiş... Çarlık idaresi zamanında baştan aşağı her iş tersineydi, yoksul halk da çok eziliyordu. Babanıza dört bin dönüm pay ayırdılar çörekten, ama o da bizim gibi basit insanlardan daha fazlasını, iki kişinin yiyeceğini yiyemeyiz ki. Halka yazık, Bolşevikler doğru yolda gidiyor, halbuki siz dövüşmekten söz ediyorsunuz..."

Listnitski gizlemeye çalıştığı bir öfkeyle dinledi onu. Sonuna yaklaştıkça, adamın sözlerinin karşısına doğru dürüst bir kanıtla çıkacak güçten yoksun olduğunu anladı. Kazak'ın basit, son derece basit muhakemesiyle köşeye sıkıştırıldığını fark etti. İçinde, ta derinlerde, gizli bir inanç da ona kendisinin yanıldığını söylediği için sinirlendi, kızdı.

"Peki sen nesin bakalım, Bolşevik misin?"

"Adın önemi yok..." diye alay eder gibi ağır ağır konuştu Lagutin. "Mesele adda değil, haklı olup olmadığında. Halkın istediği şey gerçektir, ne var ki öteden beri gerçeği gömüp üzerine tepe gibi toprak yığarlar. Dediklerine göre, gerçek denilen şey çoktan ölmüş."

"Demek Bolşevikler sizi bunlarla dolduruyor. Onlarla birlikte geçirdiğin zamanları boşa harcamamışsın."

"Ah yüzbaşım, aslında bizim gibi sabırlılara ders veren yaşamın kendisidir, Bolşevikler sadece kava ateş tutuyor, o kadar."

"Bırak bu hikâyeleri şimdi," diye emretti Listnitski; artık iyiden iyiye tepesi atmıştı. "Cevap ver bana! Şimdi babamın topraklarından, aynı zamanda da genel olarak, toprak sahiplerinin ellerindeki

topraklardan söz ediyordun, halbuki bunlar özel mülktür. Eğer senin iki gömleğin var da, benim bir tane bile gömleğim yoksa, senin lafına göre benim, senin gömleklerinden birini almam gerekir, öyle değil mi?"

Yevgeni Kazak'ın yüzünü göremiyordu, ama sesinden, adamın gülümsediğini tahmin etti.

"Fazla gömleğimi ben kendiliğimden verirdim size. Cephede, fazla gömleğim bir yana, sırtımdaki tek gömleğimi çıkarıp verdim de kaputumu çıplak sırtıma giydim. Yalnız ben şimdiye kadar toprağını veren birini hiç duymadım."

"Senin derdin ne peki, bütün istediğin toprak mı? Yeteri kadar toprağın yok mu senin?" Listnitski sesini yükseltti.

Lagutin hızla soluyarak, boğulurcasına ve âdeta bağırarak cevap verdi:

"Yalnız kendimi mi düşünüyorum sanıyorsunuz? Polonya'da bulunduk... oradaki halk nasıl yaşıyor? Siz de gördünüz, yoksa görmediniz mi? Ya bizim Don havzasındaki mujikler nasıl yaşar? Ben gördüm nasıl yaşadıklarını! İnsanın kanını tutuşturmaya yeter de artar bile! Onlar için üzülmüyor muyum sanıyorsunuz? Polonya'da da insanların nasıl bir avuç toprağı işleyerek geçinmeye çalıştıklarını gördüğüm vakit yüreğim kan ağlamıştı."

Yevgeni tam sert bir cevap vereceği sırada, ilerideki Putilov Fabrikasının heyula gibi yükselen gri yapılarının bulunduğu yandan ani bir bağırma duyuldu:

"Yakalayın!"

At toynakları takırdadı, bir silah atıldı. Listnitski kamçısını kullanarak atını dörtnala kaldırdı. Lagutin'le atlarını yan yana sürdüler, takımın bir köşe başında durarak toplanmış olduğunu gördüler. Kazaklardan birçoğu yere inmiş, kılıçları şakırdıyor, ortalarında da bir adam kurtulmak için çırpınıp duruyordu.

Listnitski atını kalabalığa doğru sürerek, "Ne oluyor?" diye kükredi.

"Taş atıyordu bu piç..."

"Birimize taşı yapıştırdı, sonra da kaçtı..."

"Bas sopayı şuna Arjanov!"

Takım çavuşu Arjanov eyerinden aşağı sarkmış, Rus gömleği giymiş bir adamı yakasından yakalamıştı, yere inmiş başka üç Kazak da adamın ellerini arkasına bağlıyordu.

Öfkesinden kendisini kaybedecek haldeki Listnitski adama bağırdı:

"Kimsin sen?"

Yakalanan adam başını kaldırdı; yüzü bembeyaz kesilmişti, dudakları sımsıkı kapalıydı.

"Kimsin sen?" diye tekrarladı sorusunu Listnitski. "Taş atarsın ha, serseri. Konuşmuyorsun öyle mi? Arjanov..."

Arjanov eyerinden atladı aşağı, adamın yakasını bıraktı ve suratına bir yumruk aşk etti.

Listnitski atının başını çevirirken, "Ver dersini şunun!" diye emretti.

Yere inen Kazaklardan üçü dördü adamı yere yıkıp kamçılarını salladı. Lagutin yere atladığı gibi Listnitski'ye doğru koştu.

"Yüzbaşım... Ne yapıyorsunuz?.. Yüzbaşım!" Titreyen parmaklarıyla Listnitski'nin dizini yakalayarak bağırdı:

"Yapamazsınız bunu! O da bir insandır... Ne yapıyorsunuz?"

Yevgeni atını hızlandırdı, hiç cevap vermedi. Tekrar Kazakların yanına koşan Lagutin, Arjanov'u belinden yakaladı, geri çekmeye çalıştı. Ama çavuş karşı koydu ve homurdandı:

"Asılma böyle bana! Asılma be! Hem bize taş atacak, hem de cezasını çekmeyecek, öyle mi? Bırak beni! Bırak diyorum, bak senin iyiliğin, için!"

Kazaklardan biri eğildi, omuzundan tüfeğini çıkarıp dipçiğini adamın yumuşak vücuduna indirdi. Kısık, ilkel denecek kadar vahşi bir çığlık yükseldi sokakta. Bir iki saniyelik bir sessizlik oldu, sonra çığlık tekrar yükseldi, ama bu seferki ıstıraptan boğulurcasına titrek ve güçlü çıkmıştı. Her darbeden sonra adam inleyerek kesik kesik homurdanıyordu:

"Domuzlar! Karşı-devrimciler!.. Vurun bakalım! Aah!"

Darbeler boğuk sesler çıkararak insafsızca iniyordu.

Lagutin, Listnitski'ye koştu tekrar, bir eliyle yüzbaşının dizine bastırıp öteki eliyle eyerini tırmalayarak, boğulur gibi konuştu:

"Bırak onu, gitsin!"

"Geri çekil!"

"Yüzbaşı... Listnitski! Duyuyor musun?.. Bunun hesabını vereceksin!" Lagutin geriye döndü, dövülen adamın çevresindeki Kazaklardan ayrı duran Kazak grubuna doğru koştu, "Kardeşler!" diye bağırdı. "Ben devrim kurulu üyelerindenim... Size bu adamı ölümden kurtarmanızı emrediyorum... Bunun hesabını vermek zorunda kalacaksınız! Eski günler geçti artık!"

Akıldışı, gözleri karartan bir nefret Listnitski'yi önüne kattı. Yüzbaşı kamçısını atının iki kulağı arasına yapıştırdığı gibi, hayvanı Lagutin'in üzerine sürdü. Siyah, pırıl pırıl yağlanmış tabancasını Kazak'ın suratına doğrultarak haykırdı:

"Sus, hain! Bolşevik! Vururum seni!"

Büyük bir irade gücü harcayarak kendisine hâkim oldu, parmağını tetikten ayırdı, atını çark ettirip sürdü gitti.

Arjanov'la Lapin, yakaladıkları adamı atlarının arasına almış, sürüklüyordu. Adamın kan içindeki gömleği sırtına yapışmıştı. Koltuk altlarından tutan iki Kazak'ın arasında bitkin bir halde sallanıyor, ayakları kaldırım taşlarının üzerinde sürükleniyordu. Suratı yediği dayaktan hamur gibi şişmişti, başı omuzlarının arasından gevşek bir halde sarkıyordu. Üçüncü Kazak biraz uzaktan geliyordu. Sokağın köşesinde bir drojki sürücüsü gördü, üzengilerinin üzerinde kalkıp tırısla ona doğru sürdü atını. Kamçısıyla çizmesine anlamlı anlamlı vurarak arabacıya sert bir emir verdi, arabacı da uşakçasına bir telaşla drojkiyi iki Kazak'a doğru sürerek sokağın orta yerinde durdu.

Ertesi sabah Listnitski, büyük, onarılmaz bir hata işlemiş gibi bir hisle uyandı. Bir gece önceki sahneyi hatırlayınca kaşlarını çatıp dudaklarını ısırdı, Lagutin'le arasında geçenleri düşündü. Giyinirken, Lagutin'i şimdilik kendi haline bırakmanın, bu suretle de alay kuruluyla ilişkileri kötüleştirmekten kaçınmanın doğru olacağına karar verdi. Takımdaki öteki Kazaklar olayı unutana kadar bekleyip, Lagutin'i ondan sonra sessiz sedasız ortadan kaldırmak daha akıllıca olacaktı.

Acı bir alayla, 'Demek Kazaklarla kardeşlik kurmak böyle olacakmış,' diye düşündü ve olayın tatsız etkisini günlerce üzerinden silkip atamadı.

Ağustos başlarında güzel, güneşli bir gün, Listnitski ile Atarşçikov şehre indi. Subaylar toplantısındaki konuşmalarından sonra, aralarında beliren ikircikli durumu karara bağlayacak hiçbir şey olmamıştı. Atarşçikov düşüncelerini hep kendisine saklamış ve Listnitski ne zaman onu açmaya çalışsa, Atarşçikov hemencecik, birçok insanın gerçek yüzlerini başkalarından saklamak için alışkanlıkla üzerlerine çektikleri kalın perdeyi indirivermişti.

Listnitski'nin değişmeyen fikrince, insanlar arkadaşlarıyla olan ilişkileri sırasında, dış görünüşlerinin altında bazen hiç ortaya çıkarmadıkları bir başka yüz saklardı. Dış yüzdeki bu peçe ortadan kaldırılırsa, her insanın gerçek, çırılçıplak yüzünün dosdoğru ortaya çıkacağına inanıyordu. Çeşitli insanların kendilerini korumak için kurduğu bu kaba, ciddi, korkusuz, küstah, uysal, neşeli görünüş duvarlarının ardında neler bulunduğunu anlamak öteden beri Listnitski'de hastalıklı bir saplantı halindeydi. Şimdi Atarşçikov'u düşünürken de, onun, ulusun çeşitli kesimlerini bölen düşmanlıklar arasından bir yol bulup çıkma çabası içinde, Kazakların emelleriyle Bolşeviklerin emellerini bağdaştırmaya çalıştığı sonucuna varıyordu. İşte bu tahminde bulunduktan sonra da Listnitski, Atarşçikov'la daha sıkı bir arkadaşlık kurma çabalarına son verdi.

Havadan sudan söz ederek, Neva Caddesinden aşağı doğru yürüyorlardı.

Listnitski gözleriyle bir lokantayı işaret ederek, "Hadi gidip bir şeyler yiyelim," diye önerdi.

"Pekâlâ," diye kabul etti öteki.

Lokantaya girip çaresizlik içinde çevrelerine bakındılar. Bütün masalar doluydu. Tam Atarşçikov lokantadan çıkmak için döndüğü sırada, masalardan birinde iki hanımla birlikte oturan ve subayları dikkatle süzmekte olan iyi giyimli, şişmanca bir bey masasından kalkarak onlara doğru yürüdü.

"Affınızı dilerim. Bizim masamızı almaz mısınız? Şimdi kalkıyoruz." Bozuk dişlerini göstererek gülümsedi ve geçmelerini işaret

etti. "Subaylara bir hizmette bulunabildiğim için seviniyorum. Ulusumuz sizlerle iftihar ediyor."

Masada oturan hanımlar kalktı. Uzun boylu, esmer olan saçlarını düzeltirken, daha genç olan diğeri şemsiyesiyle oynuyordu.

Subaylar gösterdiği incelikten ötürü beye teşekkür edip pencere kenarına doğru yürüdü. İnik perdeden sızan kırık güneş ışığı masa örtüsüne sarı iğneler gibi vuruyordu. Yemek kokuları, masalardaki çiçeklerden yayılan güzel kokuları bastırıyordu. Listnitski soğuk pancar çorbası ısmarladı ve vazodan aldığı sarı latin çiçeğiyle oynayarak düşünceye daldı. Atarşçikov terleyen alnını mendiliyle sildi. Yorgun, baygın gözlerini hiç durmadan kırpıştırarak, komşu masanın bacaklarında oynaşan güneş ışığını seyrediyordu. Yüksek sesle konuşa konuşa lokantaya iki subay girdiği sırada, yemeklerini daha bitirmemişlerdi. Öndeki subay boş bir masa aramak için gözlerini dolaştırırken, başını Listnitski'den yana çevirdi ve gözleri sevinçle parlayıverdi:

"Vay, Listnitski bu!" diye bağırarak, hiç duraksamadan güvenli adımlarla ona doğru yürüdü; siyah bıyıklarının altında bembeyaz dişleri parlıyordu.

Listnitski yüzbaşı Kalmıkov ve arkadaşı Çubov'u hemen tanıdı. Candan el sıkıştılar. Yevgeni onları Atarşçikov'la tanıştırdıktan sonra sordu:

"Hangi rüzgâr attı sizi buraya?"

Kalmıkov bıyıklarını burarak cevap verdi:

"Gönderdiler bizi. Sonra anlatırım. Sen şimdi kendinden söz et bize. 14. Alayı nasıl buldun bakalım?"

Lokantadan birlikte çıktılar. Kalmıkov'la Listnitski diğerlerinden geride kaldı, ilk yan sokağa sapıp şehrin daha sakin bir semtine doğru yürümeye başladılar; âdeta fısıltı halinde konuşuyorlardı.

Kalmıkov, Yevgeni'ye, "Bizim Üçüncü Kolordu, Romanya Cephesinde yedekte tutuluyor," dedi. "On gün kadar önce alay komutanından, bölüğümü başka bir subaya devredip Çubov'la birlikte tümen karargâhı emrine girmek üzere emir aldım. Harika! Biz de doğruca tümen karargâhına gittik. Orada bize gizlice, General Krimov'u görmemizi söylediler. Biz de kolordu karargâhına gittik. Krimov beni

gördü ve hangi subayların kendisine gönderildiğini bildiği için de açık seçik konuştu: 'Hükümet, memleketi bile bile felakete sürükleyen insanların elinde bulunuyor. Hükümetin başındaki grubun değiştirilmesi gerekiyor, belki de Geçici Hükümetin yerini askerî bir diktatorya alacaktır.' Muhtemel aday olarak da Kornilov'un adından söz etti ve Petrograd'a gidip, Subaylar Birliği Merkez Kurulu emrine girmem önerisinde bulundu. İşte şimdi şehirde yüzlerce güvenilir subay toplanmış durumda. Rolümüzün ne olacağını artık tahmin edersin. Subaylar Birliği Merkez Kurulu, Kazak Kıtaları Birliği Merkez Kurulu ve Kazak Kıtaları Birliği Konseyi ile yakın temas halinde çalışıyor, ayrıca demiryolu kavşaklarıyla tümenlerde de vurucu taburlar kuruluyor."

"Bunun sonunda ne çıkacak? Ne dersin?"

"Sorun da burada zaten! Yalnız sen, burada bulunduğun halde, durumdan haberdar değil misin yani? Hiç kuşku yok ki, bir hükümet darbesi olacak, Kornilov iktidarı ele geçirecek. Bütün ordu onu tutuyor. Bizce iki denkleşmiş güç karşı karşıya bulunuyor: Bolşeviklerle Kornilov. Kerenski iki değirmentaşı arasındadır. İkisinden biri onu ezecektir. Varsın çariçenin yatak odasında yatsın o. Onunki bir saatlik beyliktir. Biz subaylar, doğal olarak, satranç tahtası üzerindeki piyonlara benziyoruz; oyuncunun bizi nereye süreceğini bilmiyoruz. Örneğin ben, karargâhta olup bitenlerden hiçbir şey anlamıyorum. Yalnız şurasını iyice biliyorum ki, generaller arasında Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krimov, Denikin, Kaledin gizli bir anlaşma var..."

"Ya ordu?.. Bütün ordu Kornilov'un ardından gidecek mi?" diye sordu Listnitski adımlarını hızlandırarak.

"Askerler tabii ki gitmez. Ama biz sürüklemeliyiz onları."

"Soldan gelen baskı altında Kerenski'nin başkomutanı değiştirmeye çalıştığını biliyorsun herhalde, değil mi?"

"Cesaret edemez buna. Yarın dize gelecektir. Subaylar Birliği Merkez Kurulu bu konudaki görüşünü kesin bir şekilde ifade etti."

Listnitski gülümseyerek, "Dün Kazak Kıtaları Birliği Konseyinden gelen delegeleri kabul etti Kerenski," dedi. "Delegeler ona, Kazakların, Kornilov'un işten uzaklaştırılmasının sözünün bile edil-

mesini düşünmediklerini söyledi. Onlara ne cevap verdi Kerenski biliyor musun! 'Hepsi dedikodudan ibaret bunların,' dedi... 'Geçici Hükümetin böyle bir işe kalkışmaya hiç niyeti yoktur.' Bir yandan kamuoyuna güvence verirken, bir yandan orospu gibi Sovyet temsilcilerine gülümsüyor."

Kalmıkov cebinden subayların kullandığı cinsten not defteri çıkardı ve yüksek sesle bir telgraf metnini okudu:

"'Halk Temsilcileri Konferansı, size, Rus orduları başkomutanına hoş geldiniz der. Konferans, sizin yetkilerinizin gerek ordu içinde gerek Rusya'da kırılması konusunda girişilecek her türlü hareketi suç saydığını bildirir ve subayların, St. George Şövalyelerinin ve Kazakların isteklerine katılır. Ülkemizin geçirmekte olduğu bu zorlu günlerde bütün aklı başında Rus halkı umut ve güvenle gözlerini size dikmiş bulunuyor. Yeniden güçlü bir ordu kurup Rusya'yı kurtarmak için giriştiğiniz bu büyük işte Tanrı yardımcınız olsun! Rodziyanko.' Apaçık, değil mi? Kornilov'a işten el çektirilmesi söz konusu olamaz... Dün şehre girişini gördün mü?"

"Çarskoye Selo'dan daha dün gece döndüm."

Kalmıkov düzgün dişleriyle sağlıklı, pembe dişetlerini göstererek gülümsedi. Çekik gözleri kırpıştı ve gözlerinin kenarı örümcek ağı gibi ince kırışıklarla doldu.

"Klasik bir tarzda girdi şehre! Muhafızlığını bir bölük Tekin yapıyordu. Hep birlikte Kerenski'nin bulunduğu Kışlık Saraya gittiler. Yeteri kadar açık bir uyarı! O yüksek, kaba saba papaklarıyla Tekinlerin suratlarını görmeliydin! Görülmeye değerdi hani!"

İki subay yürüye yürüye tekrar şehrin merkezine döndü ve orada ayrıldılar.

El sıkışırlarken Kalmıkov, "Birbirimizi kaybetmeyelim Yevgeni," dedi. "Çetin günler geliyor! Ayağını yere sıkı bas, yoksa gürültüye gidersin."

Listnitski uzaklaşırken Kalmıkov ardından seslendi:

"Ha, sana söylemeyi unuttum. Merkulov'u hatırlıyorsun değil mi? Hani şu ressam olan arkadaş?"

"Ee?.."

"Mayısta öldü."

"Yok canım!"

"Kazada gitti. Böylesine pisi pisine ölüm de görmemişsindir. Keşif erlerinden birinin elinde bir el bombası patladı, adamın kollarını dirseğinden uçurdu. Onun yanında duran Merkulov'dan geriye yalnız birkaç tane iç organla bir de eğri büğrü dürbün kaldı; başka şey bulamadık. Oysa üç yıl boyunca ölüm yanına yaklaşamamıştı..."

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama rüzgâr yerden boz bir toz kaldırdı ve Listnitski'nin kulaklarına sadece birkaç kopuk hece ulaşabildi. Yevgeni elini salladı, arada bir arkasına bakarak yürüdü gitti.

XIII

AĞUSTOSUN 6'sında, başkomutanın kurmay başkanı General Lukomski, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığından, garnizon komutanı General Romanovski eliyle bir emir aldı. Bu emre göre, Üçüncü Süvari Kolordusu ile buna bağlı Yerli Tümen, Nevel-Velikiye Luki bölgesine yığılacaktı.

"Bu birlikleri ille o bölgeye göndermek de nereden çıktı? Bunlar Romanya cephesinde yedekte tutuluyordu," diye şaşkın şaşkın sordu Lukomski.

"Bilmiyorum generalim. Başkomutandan aldığım emri olduğu gibi ilettim size."

"Ne zaman aldınız emri?"

"Dün. Dün gece saat on birde başkomutan beni odasına çağırttı ve bu emri size bu sabah bildirmemi emretti."

Pencerenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşmakta olan Romanovski, Lukomski'nin odasındaki duvarın yarısını kaplayan stratejik Orta Avrupa haritasının önünde durdu ve haritayı abartılı bir dikkatle gözden geçirerek, omzunun üzerinden konuştu geriye doğru:

"Niye sormuyorsunuz kendisine? Odasındadır şimdi."

Lukomski kâğıdı aldı, koltuğunu geriye itti ve bütün şişman, yaşlı askerlere özgü bir abartıyla kapıya doğru yürüdü. Romanovski'yi geçirirken, kopmuş bir düşünce zincirini bağlar gibi, "Evet. Çok doğru," dedi.

Lukomski'nin tanımadığı uzun boylu, özellikle kolları ve bacakları uzun bir albay Kornilov'un odasından çıkmıştı. Albay, Lukomski'nin geçmesi için saygıyla geri çekildi, sonra koridorda aşağı doğru yürüdü; anlaşıldığına göre yediği bir şarapnel yüzünden hem fena halde topallıyor, hem de omzu acayip bir biçimde oynuyordu.

Kornilov masanın başında hafifçe öne doğru eğilmiş, ellerini ileri doğru uzatarak masaya dayamış, önündeki yaşlıca bir subayla konuşuyordu:

"... tabii belliydi. Anladınız mı söylediklerimi? Lütfen, Pskov'a vardığınızda beni haberdar ediniz. Çıkabilirsiniz."

Kornilov, kapı subayın ardından kapanıncaya kadar bekledi, sonra bir genç gibi çevik bir hareketle yerine oturdu ve Lukomski için bir sandalye çekerek sordu:

"Üçüncü Süvari Kolordusunun yer değiştirmesiyle ilgili talimatı mı size iletti mi Romanovski?"

"Evet. Ben de bu konuda görüşmeye geldim sizinle. Neden bu bölgeyi seçtiniz?"

Lukomski, Kornilov'un esmer yüzüne dikkatle bakıyordu. Hiçbir şey okunmayan, sakin bir yüzdü bu; Lukomski'nin çok iyi tanıdığı yüz çizgileri, burundan düşük bıyıkların hafifçe örttüğü sert ağzına doğru bütün yanak boyunca kıvrım kıvrım iniyordu. Yüzdeki ciddi ifadeyi sadece, bir çocuğunki gibi alına düşen bir saç lülesi azıcık yumuşatıyordu.

Kornilov çenesini ufak, kara kuru avucunun içine dayadı, pırıl pırıl yanan Moğol gözlerini kırpıştırdı ve eliyle Lukomski'nin dizine dokunarak cevap verdi:

"Süvarileri özellikle Kuzey Cephesi gerisine yığmak istemiyorum; onları gerek Kuzey, gerek Batı Cephesine kolaylıkla aktarılabilecekleri bir bölgede bulundurmak niyetindeyim. Fikrimce, seçtiğim bölge, bu amaca olduğu kadar herhangi başka bir gereksinmeye de cevap verir. Siz başka türlü mü düşünüyorsunuz? Nedir?"

Lukomski hafifçe omuz silkti:

"Batı Cephesi için kaygılanmanıza gerek yok. Süvarileri Pskov bölgesine yığmak daha iyi olurdu."

Kornilov öne doğru eğilerek, "Pskov mu?" diye tekrarladı ve ince, solgun alt dudağını içeri çekip, kaşlarını çatarak başını sarstı:

"Hayır, Pskov bölgesi olmaz."

Lukomski ellerini yorgun, babacan bir tavırla koltuğun kollarına dayadı ve kelimeleri dikkatle seçerek cevap verdi:

"Lavr Corciyeviç, gerekli emirleri derhal vereceğim, yalnız bana öyle geliyor ki, söylemediğiniz bazı şeyler var... Seçtiğiniz bölge, süvarilerin Petrograd'a ya da Moskova'ya gönderilmeleri için çok elverişli, ne var ki, kuvvetlerinizi böyle elden çıkarırsanız, Kuzey Cephesine hiçbir yardımları dokunamaz; her şey bir yana, oraya ulaşmaları güç olacağı için yardımları dokunmaz. Eğer yanılmıyorsam, anladığım kadarıyla bir şeyler gizlediğinize göre, beni ya cepheye göndermenizi ya da aklınızdan geçenleri olduğu gibi bana da anlatmanızı rica ediyorum. Hiçbir kurmay başkanı, üstünün tam güvenine sahip olmadıkça mevkisini koruyamaz."

Kornilov başını eğerek dikkatle dinledi, ama bu arada da Lukomski'nin sakin yüzünün heyecandan hafifçe kızardığı keskin gözünden kaçmadı. Cevap vermeden önce birkaç saniye düşündü:

"Haklısınız. Sizinle henüz tartışmadığım bazı düşüncelerim var... Talimatım gereğince, süvarilerin yer değiştirmesi konusundaki emirleri lütfen çıkarın ve komutanları General Krimov'u hemen karargâha çağırın. Sizinle bu konuyu Petrograd'dan dönüşümde bütün ayrıntısıyla tartışacağız. İnanın bana. Aleksandr Sergeyeviç, sizden hiçbir şey saklamak niyetinde değilim." Kornilov, "siz" kelimesinin üzerine özellikle bastı ve kapının vurulmasıyla da hemen başını çevirdi.

"Girin."

Tıknaz yapılı, sarı saçlı bir general olan Genelkurmay Başkanlığı Yardımcı Komiseri Fonvizin odaya girdi. Lukomski kalktı ve dışarı çıkarken, Fonvizin'in sorusuna Kornilov'un sert bir şekilde verdiği cevabı duydu:

"General Miller meselesini düşünecek zamanım yok şimdi. Ne?.. Evet, hareket ediyorum..."

Lukomski odasına dönünce uzun bir süre pencerenin önünde durdu. Kırlaşmaya yüz tutmuş sakalının kenarıyla oynayarak, dü-

şünceli bir tavırla, rüzgârın, kestane ağaçlarının kederli başlarını okşayışını ve güneşin yıkadığı başları eğik çimenleri dalgalandırışını seyretti.

Bir saat sonra Üçüncü Süvari Kolordusu, Başkomutanlık Kurmay Başkanlığından harekete hazırlık emri aldı. Aynı gün, vaktiyle Kornilov'un isteği üzerine On Birinci Ordu Komutanlığına atanmayı reddeden General Krimov'a da acele Başkomutanlık karargâhına çağrıldığını bildiren bir telgraf çekildi.

Ağustosun 9'unda Kornilov yanına bir Tekin Bölüğünü muhafız alarak, özel trenle Petrograd'a hareket etti.

Ertesi gün karargâhta başkomutanın tutuklandığına ya da işten el çektirildiğine ilişkin söylentiler dolaştı, ama Kornilov ayın 11'inde Mogilev'e döndü.

Gelir gelmez Lukomski'yi çağırttı. Telgrafları ve tebliğleri okuduktan sonra, zeytin rengi incecik bileğini zarif bir şekilde çevreleyen bembeyaz manşetlerini düzeltip yakasını elledi; aceleci hareketleri onun alışılmamış bir telaş içinde olduğunu ortaya koyuyordu.

Sakin bir sesle, "Yarım kalan konuşmamıza şimdi devam edebiliriz," dedi. "Beni, Üçüncü Kolorduyu Petrograd'a doğru sevk etmeye yönelten ve sizinle henüz tartışmadığımız düşüncelere dönmek istiyorum. Biliyorsunuz ki Ağustosun 3'ünde, Petrograd'daki kabine toplantısında bulunduğum sırada Kerenski ile Savinkov benden, savunmayla ilgili yaşamsal konulara dokunmamamı istemişlerdi; dediklerine göre bakanlar arasında güvenilmez kişiler varmış. Ben, başkomutan olarak, hükümete rapor verirken harekât planlarından söz edemiyorum, zira söylediklerimin bir iki gün içinde Alman Yüksek Komuta Heyeti tarafından öğrenilmeyeceğine dair hiçbir garanti yok! Hükümet böyle mi olur? Şimdi, bundan sonra ben, böyle bir hükümetin vatanı kurtaracağına inanabilir miyim?"

Kornilov hızlı adımlarla kapıya gitti, anahtarı çevirip kilitledi ve masanın önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak sözüne devam etti:

"Ülkemizin böylesine solucanlar tarafından yönetiliyor oluşu acı ve hazin bir gerçektir! Eğer buna bir hükümet diyebilirsek, bu 'hükümet'in davranışlarına yön veren nitelikler, irade zayıflığı,

karakter yoksunluğu, bilgisizlik, kararsızlık, hatta ihanettir. Çernov ve onun gibi kişilerin yardımıyla, Bolşevikler Kerenski'yi süpürüp atar... İşte, Aleksandr Sergeyeviç, Rusya'nın durumu budur. Her ikimizin de paylaşmakta olduğumuz ilkelerden hareket ederek, Rusya'yı yeni ayaklanmalardan kurtarmak istiyorum. Üçüncü Süvari Kolordusunu yerinden oynatmaktaki başlıca amacım, Kolorduyu ağustos sonunda Petrograd'a sokarak, orada Bolşevikler ve işçi takımıyla kesin olarak hesaplaşmaktır. Harekâtın yönetimini General Krimov'un komutasına bırakıyorum. Onun, Askerler ve İşçiler Sovyeti'nin bütün delegelerini gerekirse teker teker ipe çekeceğine inanıyorum. Geçici Hükümete gelince... onları da düşüneceğiz. Kendim için hiçbir şey istemiyorum... Biz Rusya'yı kurtarmalıyız ne pahasına olursa olsun!"

Kornilov, Lukomski'nin önünde durdu ve damdan düşercesine sordu:

"Vatanın ve ordunun geleceğini ancak bu önlemlerin kurtaracağı konusundaki inancıma katılıyor musunuz? Sonuna kadar beni destekleyecek misiniz?"

Lukomski yerinden kalktı, Kornilov'un kara kuru, sıcak elini derin bir heyecanla ve kuvvetle sıktı.

"Düşüncenizi tamamıyla paylaşıyorum! Sonuna kadar sizinle beraberim. Konuyu tekrar gözden geçirmeliyiz; her şeyi iyice tartıp darbeyi indirmeliyiz. Bu işte bana güveniniz Lavr Corciyeviç."

"Genel planı tasarladım. Ayrıntıları Albay Lebedev ile Yüzbaşı Rojenko işleyecek. Sizin işiniz zaten başınızdan aşkın Aleksandr Sergeyeviç. İnanın bana, ileride her şeyi tartışmak ve gerekli değişiklikleri yapmak için bol bol vaktimiz olacak."

Bundan sonraki birkaç gün Genelkurmay karargâhı müthiş bir faaliyete sahne oldu. Çeşitli cephe hatlarındaki birliklerden her gün, güneşten yüzleri tunçlaşmış, tozlu haki üniformaları içinde subaylar Mogilev'deki vali konağına gelip, hizmete hazır olduklarını bildiriyordu; Subaylar Birliği ile Kazak Kıtaları Birliğinin göz kamaştırıcı üniformalı temsilcileri de, Don Kazakları Ordusu Atamanlığına verilen Kaledin'in atlı habercileri de geldi.

Çeşitli siviller sökün etti: Kornilov'a yardım ederek, 1917 yılı Şubatında çöken eski Rusya'yı bütün içtenlikleriyle yeniden kurmak isteyen insanlardı bunlar; ama bunların arasında, dökülecek kanın kokusunu çok uzaktan alıp, memleketin damarlarını hangi güçlü elin açacağını tahmin ederek, pay alma umuduyla Mogilev'de toplanan akbabalar da bulunuyordu. Dobrinski, Zavoyko ve Aladin gibi adamların başkomutanla yakın temasta bulunduğu ağızdan ağıza dolaşıyordu. Genelkurmay karargâhında ve Don Kazakları Ordusu karargâhında dolaşan fısıltılara göre, Kornilov her önüne gelene güvendiği için maceracı kişilerin etkisi altında kalmıştı. Öte yandan geniş subay çevrelerine hâkim olan görüş, Kornilov'un, Rusya'nın eski düzenine kavuşturulması yolunda açılmış bir bayrak olduğu merkezindeydi. Bu bayrağa her yandan, eski düzeni ateşli bir biçimde destekleyenler katıldı.

Kornilov Ağustosun 13'ünde bir devlet konferansına katılmak üzere Moskova'ya hareket etti.

Sıcak, hafif bulutlu bir gündü. Gök sanki açık mavi alüminyumdan dökülmüştü. Ta yükseklerde, saçakları menekşe rengi yapağı gibi bir fırtına bulutu asılıydı. Tarlaların üzerine, raylarda takırdayarak ilerleyen trenin üzerine, daha şimdiden sonbaharın parlak renkleriyle süslenen ormanlara, suluboya renkleriyle çizilmiş ta uzaklardaki kayın korusunun üzerine, yaklaşmakta olan güzün yas elbisesini giymiş bütün toprağın üzerine, gökkuşağından yansıyan renklerle ışıldayan hafif bir sağanak yandan yandan iniyordu.

Tren, ardında kara dumandan bir yol bırakarak verstleri koparıp koparıp geriye atıyordu. St. George nişanı taşıyan haki gömlekli ufak tefek bir general açık pencerenin önünde oturuyordu. Kömür gibi kara Moğol gözlerini yarı kapatarak başını pencereden dışarı çıkardı, serin yağmur damlaları, rengi hiçbir vakit açılmayan tunç yüzünü, düşük bıyıklarını bol bol ıslattı; bir çocuğunki gibi alnına düşen saçlarını rüzgâr geriye doğru taradı.

XIV

KORNİLOV'UN Moskova'ya varışından bir gün önce, Yüzbaşı Listnitski kendisine Petrograd'daki Kazak Kıtaları Birliği tarafından emanet edilen önemli belgelerle kente geldi. Paketi Moskova'da ordugâh kuran Kazak alayı kurmayına teslim ettiği sırada Kornilov'un ertesi gün beklenildiğini öğrendi.

Ertesi gün öğleyin Listnitski başkomutanı karşılamak için istasyondaydı. Bekleme odalarıyla büfeleri, çoğunluğunu askerlerin oluşturduğu yoğun bir kalabalık doldurmuştu. Askerî akademiden gelen bir tören birliği peronda yerini almış, Moskova Kadınlar Ölüm Taburu da dışarıda sıra olmuştu. Kornilov'un treni saat üçe doğru geldi.

Kalabalığa bir sessizlik çöktü. Bando, ayak patırtılarını bastırırcasına yeri göğü inletti. Kalabalık bir dalgalandı, sonra Listnitski'yi de sürükleyerek deli gibi perona doğru atıldı. Listnitski sağı solu dirsekleyerek kendisine yol açmaya çalışırken, Tekinlerin, başkomutanın vagonu önünde iki sıra halinde saf düzenine girdiğini gördü. Vagonun parlak cilalı, perona bakan yanı, Tekinlerin uzun, canlı kırmızı kaftanlarını yansıtıyordu. Listnitski, Kornilov'un arkasında birçok subay olduğu halde trenden indiğini, tören birliğini denetlediğini, St. George Şövalyeleri Birliği, Kara ve Deniz Subayları Birliği ve Kazak Kıtaları Birliği Konseyi temsilcilerini kabul ettiğini gördü.

Listnitski, Başkomutana takdim edilenler arasında Don Atamanı Kaledin'le General Zayonçkovski'yi tanıdı; Kornilov'un çevresindeki subaylar ötekileri takdim etti:

"Kisliyakov, Ulaştırma Bakan Yardımcısı."

"Rudnev, Moskova Belediye Reisi."

"Prens Trubetskoy, genel karargâh Diplomatik İlişkiler Servisi Başkanı."

"Özel Meclis Üyesi, Musin Puşkin."

"Fransız askerî ataşesi, Albay Caillot."

"Prens Golitsin."

"Prens Mansirev..." diye saygılı, dalkavuk sesler fısıldadılar.

Kornilov yaklaştığı sırada, peronun sonunda duran şık hanımların attığı çiçeklerden bir bombardımana tutuldu. Pembe bir çiçek

Kornilov'un apoletine takıldı kaldı. Başkomutan sıkılgan, kararsız bir hareketle çiçeği omuzundan attı. Sakallı, yaşlıca bir subay, Kazak alayları adına bir hoş geldin nutku gevelemeye başladı, ama Listnitski subayın söylediklerini duymadı, çünkü kalabalık onu duvara doğru itip sıkıştırmış, kılıcının kabzasının kırılmasına ramak kalmıştı. Konuşmalar bittikten sonra Kornilov, el ele tutuşan subayların açtığı yoldan yürüdü. Ne var ki kalabalık subayları da önüne katıp sürükledi. Düzinelerle el Kornilov'a doğru uzandı. Şişman, saçı başı darmadağınık bir kadın Kornilov'un yanı başında belirdi; dudaklarını başkomutanın kol yenine değdirmeye çalışıyordu. İstasyonun giriş kapısına yaklaşıldığında, Kornilov omuz hizasına kadar havaya kaldırılıp, o şekilde dışarıya, alkışlayanlara doğru taşındı. Listnitski ağırbaşlı, yaşlıca bir beye kuvvetlice bir omuz atıp kendisine yol açarak Kornilov'un bacaklarından birini yakaladı ve omzuna yerleştirdi. Kalabalığın uğultusu ve bandonun gürültüsünden sağırlaşmış bir halde, sırtındaki ağırlığın farkında bile olmaksızın, heyecandan ve bacağı omzunda tutmak için harcadığı çabadan soluyarak ağır ağır ilerledi. O sıkışıklıkta kemerinin altına toplanan gömleğini, istasyonun ana kapısına vardıklarında aceleyle düzeltti. Merdivenden inerek meydana doğru ilerlediler. Önde kalabalık, askerlerin yeşil safları ve at bindirilmiş bir Kazak bölüğü vardı. Listnitski elini kasketinin siperliğine götürdü, yaşlarla dolu gözlerini kırpıştırarak elinde olmaksızın titreyen dudaklarına hâkim olmaya çalıştı. Sonradan, fotoğraf makinelerinin deklanşör seslerini, kalabalığın taşkınlığını, harp okulu öğrencilerinin geçit törenini ve çekik, kömür gözlü, Moğol yüzlü ufak tefek General Kornilov'un selam duruşunu karmakarışık anılar halinde hatırladı.

Ertesi gün Listnitski Petrograd'a döndü. Kompartımanında üst ranzaya tırmandı, kaputunun üzerine uzandı ve sigarasını içerken Kornilov'u düşündü:

'Canını tehlikeye atarak düşmanın elinden kaçtı;* vatanının ona ne kadar muhtaç olduğunu biliyormuş gibi. Ne yüzdür o! Kayadan yontulmuş gibi hiçbir gösterişi yok, sade... Karakteri de tıpkı yüzü

* Kornilov I. Dünya Savaşı sırasında, 1915 Martında Przemysl'de Avusturyalılar tarafından tutsak edilmiş, 1916 yılında kaçarak kurtulmuştur. *-çev.*

gibi. O mutlaka her şeyi duru bir biçimde görüyor, her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplıyordur. Zamanı geldiğinde bize önderlik edecek. Ne garip, daha onun kim olduğunu bile bilmiyorum. Bir monarşist mi? Meşrutiyet yanlısı mı?.. Keşke hepimiz onun kadar kendimize güvenebilseydik.'

Hemen hemen aynı sıralarda, Moskova Devlet Konferansı oturumları devam ederken verilen bir arada, biri Moğol yüzlü, kısa boylu, öteki de şişman, köşeli kafasının üzerinde gür saçları kısa kesilmiş iki general, Bolşoy Tiyatrosunun koridorlarından birinde gezinerek alçak sesle konuşuyordu:

"Bildirinin bu maddesi ordudaki komitelerin kaldırılmasını sağlayacak mı?"

"Evet."

"Birleşik bir cephe ve tam bir dayanışma şarttır. Belirttiğim önlemler uygulanmadıkça kurtuluş yoktur. Ordu tam anlamıyla dövüşmekten aciz. Böyle bir ordu zaferi sağlayamaz, hatta esaslı bir taarruza bile dayanamaz. Bolşevik propagandaları yüzünden tümenler dağılmış durumda. Ya burada, geride?.. İşçilerin, kendilerine gem vuracak her türlü önlemin uygulanmasına nasıl tepki gösterdiğini görüyorsunuz. Grevler, gösteriler! Konferansa katılan üyeler yürüyerek gidip gelmek zorunda... Rezalet! Cephe gerisinde askerî düzenin kurulması, cezaları uygulayabilecek sert bir rejimin kurulması, Bolşeviklerin amansızca köklerinin kazınması, ilk yapmamız gereken işler işte bunlardır. Gelecekte sizin desteğinize güvenebilir miyim General Kaledin?"

"Tamamıyla sizinle beraberim."

"Bundan emindim zaten. Teşekkür ederim. Kararlı ve kesin hareket etmek gerektiği zamanlarda, hükümetin nasıl yarım yamalak önlemler ve kuru gürültü içinde tıkılıp kaldığını görüyorsunuz. Temmuz ayaklanmalarında olduğu gibi halkın iradesini tehdit etmeye kalkışacak olanları ateşle ve kılıçla ezeceklerinden söz ediyorlar. Biz askerler önce işi yapmaya, ondan sonra konuşmaya alışmışızdır. Bunlar ise tam tersine. Eee... Bu yarım yamalak önlemlerinin meyvelerini tadacakları gün yaklaşıyor. Ancak ben bu onur kırıcı oyunda rol almak niyetinde değilim. Ben açık dövüşmekten yanayım ve böyle kalacağım. İkiyüzlü değilim ben."

Kornilov durdu. Kaledin'in üniformasının düğmelerinden birini kıvırarak, heyecanından kekeledi:

"Ağızlardaki tıkacı çıkardılar, şimdi de kendi devrimci demokrasilerinden korkarak benden hem güvenilir birlikleri başkent yakınlarına kaydırmamı istiyorlar, hem de kendileri doğru dürüst önlemler almaktan çekiniyorlar. Bir adım ileri, bir adım geri... Ancak kuvvetlerimizi bir noktada toplayıp, güçlü bir manevi baskıyla hükümetin olurunu kazanabiliriz. Eğer kazanamazsak... görüşürüz o zaman. Cepheyi açmakta bir an bile duraksamam. Almanlar getirsin onların akıllarını başlarına!"

"Bu konuyu meslektaşlarımla görüştüm. Kazakların tam desteğine sahipsiniz. Geriye sadece bundan sonraki hazırlıklar üzerinde anlaşmaya varmamız kalıyor."

"Oturumdan sonra sizi ve diğerlerini odamda bekleyeceğim. Don'da durum ne merkezde?"

Kaledin'in dört köşe çenesi göğsüne düştü; somurtkan bir yüzle gözlerini yere dikti. Cevap verirken pala bıyıklarının altında dudakları titredi:

"Kazaklara eski güvenim kalmadı. Şu anki durum üzerine bir yargıda bulunmak güç. Ödün vermek gerekiyor; Kazaklar, yabanların* desteğini sağlayabilmek için onlara bir şeyler bırakmak zorundadır. Bu yönde sağlam adımlar atıyoruz, ancak, başaracaklarını da garanti edemem. Kazaklarla yabanlar arasında çıkar çatışmasının bir patlamaya sebep olacağından korkarım. Toprak... şimdilik akılları fikirleri bu noktada toplanıyor."

"Kendinizi güven altına almak için güvenilir Kazak tümenlerini el altında bulundurmalısınız. Karargâha döndüğümde, birkaç alayı cepheden çekip geriye, Don'a göndermenin bir yolunu bulurum."

"Eğer yapabilirseniz, size minnettar olurum."

"Eh, şu halde, bu akşam, gelecekteki işbirliğimiz konusunu görüşürüz sizinle. Planımızın başarıyla gerçekleştirileceğine kuvvetle inanıyorum. Ne var ki talih bir fahişe gibi dönektir General. Eğer

---

* Yabanlar: Kazakların yaşadığı topraklarda yaşayıp da, Kazak soyundan olmayanlara verilen ad.

her şeye rağmen bana sırt çevirecek olursa bu fahişe, Don'da sizin yanınıza sığınabilir miyim?"

"Sadece sığınmak değil, savunmanız bakımından da güvenebilirsiniz bana. Kazaklar konukseverlikleriyle ün kazanmıştır."

Konuşmanın başından beri Kaledin ilk kez gülümsedi.

Bir saat sonra, Don Kazakları Atamanı Kaledin tıs çıkarmayan dinleyicilere On İkinci Kazak Alayının tarihsel bildirisini açıkladı. Ve o andan itibaren Don, Kuban, Terek, Urallar ve Ussuri üzerindeki Kazak topraklarına bir baştan bir başa, köy köy, simsiyah bir örümcek ağı gibi büyük bir komplonun iplikleri atılmaya başlandı.

XV

HAZİRAN taarruzu sırasında top ateşiyle yerle bir edilen ufak kasabanın kalıntılarının bir verst kadar ilerisine düşen siperler, zikzaklar yaparak bir ormanın yanından geçiyordu. Ormanın kıyısındaki bir kesimi Kazak süvarilerinden özel bir bölük tutuyordu.

Kazakların gerisinde, akçaağaçlar ve genç kayınların koyu yeşillerinin ötesinde turbalıkların pas rengi bataklık çamuru uzanıyor, yabani gül çalılıklarının koyu kırmızı çiçekleri canlı canlı parlıyordu. Sağda, ormanın bir burun gibi fırlak çıkıntısının ötesinde şarapnellerle delik deşik olmuş, insana savaşta çiğnenecek daha nice nice yolları hatırlatan bir şose uzanıyordu. Ormanın kıyısında kurşun izleri taşıyan fundalar vardı; kavrulmuş ağaç kütükleri terk edilmiş bir vaziyette sağa sola devrilmişti. Buradan, siperlerin sarıya çalan kahverengi killi toprağı görülebiliyor, siper hendekleri yüz kırışıkları gibi açık araziye dalıp, uzakta gözden kayboluyordu. Siperlerin ardında, işlenmiş turbalıktaki kalıntılarıyla bataklık, hatta bozulmuş yol bile, burada bir zamanlar canlılık olduğuna, çalışmalar yapıldığına canlı birer tanıktı; oysa ormanın kıyısındaki toprak gözler önüne acı, neşesiz bir manzara seriyordu.

Bir ağustos günü, Mokov'un değirmeninde çalışan eski işçi İvan Alekseyeviç, bölük ağırlıklarının konakladığı yakındaki bir kasabaya gitti, ancak akşama doğru dönebildi. Kazamatına girerken Zahar Korolyov'la karşılaştı. Zahar kollarını çaresizlik içinde sallayarak,

kılıcı kum torbalarının kenarlarına takıla takıla koşar adım geliyordu. İvan Alekseyeviç o geçsin diye yana çekildi, ama Zahar onu gömleğinin düğmesinden yakaladı, sarılığa uğramış gözlerini devire devire fısıldadı:

"Duydun mu? Sağımıza düşen piyadeler gidiyor. Cepheyi mi açacaklar dersin?"

Zahar'ın griye çalan kara sakalı karmakarışıktı, gözlerinde de aç bir özlem okunuyordu.

"Cepheyi açacaklar ne demek yani?"

"Bırakıp gidiyorlar, neden gittiklerini bilmiyorum."

"Belki yerlerine başkaları gelecektir. Hadi takım subayına gidelim de anlayalım."

Zahar geri döndü, ıslak, kaygan toprakta kayarak, tökezleyerek takım subayının kazamatına gittiler.

Ama bir saat içinde süvari bölüğünün yerini piyadeler aldı ve bölük kasabaya girmek üzere yola koyuldu. Ertesi sabah atlarına kavuşmuş, cebri yürüyüşle cephe gerisine gidiyorlardı.

İnce bir yağmur çiseliyordu; kayın ağaçları kederli kederli boyunlarını bükmüştü. Yol bir ormana saptı, dökülmüş yaprakların ıslak, çürük gibi keskin kokusunu alan atlar aksırarak adımlarını hızlandırdı. Yağmurun yapraklarını döktüğü tilki üzümü salkımları pembe boncuklar gibi sarkıyor, ak yoncaların köpük köpük çiçekleri bu dünyaya ait olmayan bir beyaz renk içinde pırıldıyordu. Rüzgâr, ağaçlardan atlıların üzerine iri iri damlalar serpiştiriyordu. Süvarilerin kasketleriyle kaputları ıslak lekelerden, yer yer kurşun delikleri açılmış gibi koyulaşmıştı. Bölük sıralarının üzerinde tütün dumanları döne döne yükselerek geriye akıyordu.

"Bizi ellerine geçirmişler oradan oraya sürüp duruyorlar."

"Siperlerden bıkmadın mı daha?"

"Peki ama nereye gönderiyorlar bizi?"

"Yeni bir mevziye herhalde."

"Pek öyle görünmüyor."

"Hadi be ahbap, bir sigara tüttürelim de unutalım dertlerimizi."

"Ben dertlerimi heybemde taşıyorum."

"Yüzbaşım türkü söyleyebilir miyiz?"

"Olur dedi mi?.. Hadi, söyle bakalım Arhip!"

Rutubet yemiş sesler cılız cılız ormanın üzerinde yükseldi ve zayıflayıp söndü. İvan Alekseyeviç'le aynı sırada at süren Zahar Korolyov üzengilerinin üzerinde kalkarak bağırdı:

"Hey, çatlak sesliler! Böyle mi türkü söylenir be? Siz gidin de kilise kapısında dilenin bu sesle!"

"Kendin söyle öyleyse."

"Boynu çok kısa, ses sığdıramaz o boyna."

"Korkuyorsun değil mi?"

Korolyov gözlerini yumdu, sonra dizginleri elinde cesaretle sallayarak coşturucu bir türkü tutturdu.

Bölük sanki Zahar'ın ilk dizesiyle uyanmış gibi şevke gelerek katıldı ve türkü bir kükreyiş halinde yükselerek ıslak ormanın üzerinden taştı.

"Kurt mezarlığı" adını verdikleri siperlerden kurtulmalarının sevinci içinde, bütün yürüyüş boyunca türkü söylediler. Aynı akşam, Pskov'a doğru hareket eden bir trene bindirildiler. Bölüğün, Üçüncü Süvari Kolordusunun başka birlikleriyle, kargaşalıkları bastırmak için Petrograd'a aktarılmakta olduğunu epeyce geç öğrendiler. O zaman vagonlarda konuşmalar kesildi, uyuşuk bir sessizlik çöktü.

Sonunda içlerinden biri, "Yağmurdan kaçarken..." diye herkesin kafasından geçen düşünceye tercüman oldu.

Marttan beri bölük komitesi asil başkanı olan İvan Alekseyeviç, ilk durakta bölük komutanına gitti.

"Kazaklar kaygılı Yüzbaşım."

Yüzbaşı, İvan'ın çenesindeki derin çukura gözlerini dikip gülümseyerek cevap verdi:

"Ben de kaygılıyım dostum."

"Nereye götürüyorlar bizi?"

"Petrograd'a."

"Ayaklanmaları bastırmaya mı?"

"Herhalde karışıklık çıkaranlara yardım etmeye gittiğinizi aklınızdan geçirmemişsinizdir, değil mi?"

"Ne onu, ne de ötekini istiyoruz biz."

"Kimsenin bize düşüncemizi sorduğu yok."

"Ama Kazaklar..."

Subay öfkeyle, "Kazaklara ne olmuş?" diye sordu. "Kazakların aklından geçeni ben de biliyorum. Bu iş benim hoşuma gidiyor mu sanıyorsun? Al da bunu bölüğe oku. Öteki istasyonda da ben konuşacağım Kazaklarla."

Komutan katlanmış bir telgraf verdi İvan'a ve hoşlanmadığını belli edercesine yüzünü buruşturarak konserve kutusundan sığır etini yemeye koyuldu.

İvan Alekseyeviç telgrafı elinde kızgın demir tutar gibi taşıyarak vagonuna döndü:

"Öteki vagonlardaki Kazakları da çağırın."

Tren hareket etmişti, ama Kazaklar yine de İvan'ın vagonuna atladı ve otuz kişi kadar oldular vagonun içinde.

"Komutan size okumam için bir telgraf verdi bana," dedi onlara.

"Oku bakalım, ne diyor!"

"Barıştan mı söz ediyor?"

"Susun!"

İvan, bir ölüm sessizliği içinde, Başkomutan Kornilov'un bildirisini okudu. Sonra terli eller telgrafı yakaladı ve elden ele dolaştırdı.

> Ben, Başkomutan Kornilov; bütün milletin huzurunda, bir asker olarak görevimin, özgür Rusya'nın bir yurttaşı olarak vatanıma bağlılığımın ve büyük yurt sevgimin beni, yurdumun içinde bulunduğu şu ciddi anlarda Geçici Hükümetin emirlerini yerine getirmeyi reddetmeye, yani ordu ve donanmanın başkomutanlığını bırakmamaya zorladığını ilan ediyorum. Bu kararımda, bütün cephe komutanlarının desteğini gören ben, bütün Rus halkına, yerimden çekilmektense ölmeyi yeğ tuttuğumu ilan ederim. Rus milletinin öz evladı her zaman görevinin başında ölür ve canını vatanına feda eder.
>
> Her iki başkent yolunun da bizi yenen düşmanın utkulu ilerleyişine açık olduğu, vatanımızın can derdine düştüğü şu gerçekten de müthiş dakikalarda, ülkenin bağımsızlığı gibi en önemli sorunu unutan Geçici Hükümet, halkı kuruntudan ibaret bir karşı-devrim umacısıyla korkutmakta ve hükümet etmekteki yetersizliği ile, kendi zayıflığı ile, kendi kararsızlığı ile böyle bir devrime yine kendisi yardım etmektedir.

Benim gibi milletinin öz evladı olan ve bütün yaşamını milletine hizmete adayan bir insan için, milletinin yüce özgürlüğünü savunmayı reddetmek olanaksızdır. Rüşvet yoluyla, ihanet yoluyla Rus milletinin sadece özgürlüğüne değil, aynı zamanda varlığına da ket vuran bir düşman kendi içimizdedir. Rus milleti, uyan ve yurdumuzun yuvarlanmakta olduğu dipsiz kuyuya bir bak!

Her türlü karışıklıktan kaçınmak, her ne suretle olursa olsun Rus kanının dökülmesini önlemek amacıyla, karşılıklı kızgınlıkları ve bana karşı bütün onur kırıcı davranışları bir kenara bırakarak Geçici Hükümete sesleniyor ve diyorum ki: "Karargâhıma geliniz; orada, özgürlüğünüz ve güvenliğiniz benim şeref sözümün güvencesi altında olacaktır. Orada sizinle birlikte, özgürlüğü güvenlik altına alacak ve Rus milletini büyük ve özgür bir halkın layık olduğu geleceğe yöneltecek ulusal bir savunma planı hazırlayalım ve böyle bir savunmayı örgütleyelim."

General Kornilov

Öteki istasyonda tren bir süre durdu. Kazaklar vagonlarının dışında toplanarak, Kornilov'un telgrafıyla bölük komutanının okuduğu ve Kornilov'u bir hain, bir karşı-devrimci ilan eden Kerenski'nin telgrafı üzerine konuşmaya daldı. Kazaklar durumu şaşkınlık içinde tartışıyordu, hatta subayların bile aklı karışmıştı.

"Kafam allak bullak oldu," diye yakındı Martin Şamil. "Hangisinin haksız olduğunu Allah bilir."

"Bunlar hep birbirlerinin gırtlağına el atmışlar, ama zararını çekecek olan biziz yine."

"Hepsi de başa geçmek istiyor bunların."

"Arada biz Kazaklar güme gidiyoruz."

"Arapsaçına döndü işler."

Bir grup Kazak İvan Alekseyeviç'in yanına gelip, "Hadi komutana gidelim de ne yapmamız gerektiğini ondan öğrenelim," dediler.

Topluca bölük komutanına gittikleri zaman, subayları komutanın vagonunda toplantı halinde buldular. İvan Alekseyeviç içeri girdi.

"Yüzbaşım, Kazaklar ne yapacaklarını soruyor."

"Bir dakika, şimdi geliyorum."

Bütün bölük en son vagonun başında bekleşiyordu. Komutan ka-

labalığın arasına daldı, yol açа açа ta orta yere ilerledi ve elini kaldırdı:

"Bizler Kerenski'nin değil, başkomutanımızın ve ilk amirimizin emrindeyiz. Burası tamam, değil mi? Bu bakımdan üstlerimizin emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirerek Petrograd'a gitmemiz gerekir. Başka çare kalmazsa, Dno İstasyonuna vardığımızda Birinci Don Tümeni komutanını bulur, durumu ondan öğrenebiliriz. Sizlerden heyecana kapılmamanızı istiyorum. Ne yapalım ki, böyle günlerde yaşıyoruz."

Komutan Kazakları yatıştırmaya çalışıp, sorularına kaçamak cevaplar vererek, askerlik görevinden, yurtseverlikten, devrimden söz etmeyi sürdürdü. Amacına da ulaştı. O Kazaklarla konuşurken trene bir lokomotif bağlandı (iki subayın tabanca tehdidiyle istasyon şefini zorlayarak bir an önce hareket etmelerini sağladığını Kazakların ruhu bile duymadı) ve askerler vagonlarına dağıldı.

Sevkiyat treninin Dno İstasyonuna ulaşması bir gün sürdü. Gece, Ussuri ve Dağıstan alaylarını taşıyan başka bir trene yol vermek için durdular. Kazakların treni bir ölü hatta kaydırıldı. Karanlıkta tek tük parlayan ışıklarıyla Dağıstan vagonları takırtılarla geçerken, gırtlaktan çıkan sesler, zurnaların iniltileri ve alışık olmadıkları ezgiler Kazakların kulaklarına kadar geldi.

Gece yarısı tren tekrar hareket etti. Ufak lokomotif su pompasının yanında, bacasından kıvılcımlar saçarak uzun bir süre kaldı. Makinist lokomotifin kapalı yerinden dışarıya sarkmış, bir şey bekler gibi sigarasını tüttürüyordu. Lokomotife en yakın vagondaki Kazaklardan biri kapıdan başını uzatıp bağırdı:

"Hey, İvan, hadi yola düzül bakalım, yoksa vururuz ha!"

Makinist sigarasını ağzından tükürdü, karanlığın içinde bir kavis çizerek düşüşünü seyretti, sonra gırtlağını temizleyerek cevap verdi:

"Herkesi de vuramazsınız ya," ve pencereden çekildi.

Birkaç dakika sonra lokomotif ani bir sarsılmayla hareket etti, tamponlar birbirine çarptı, dengelerini bulmaya çalışan atların toynaklarından bir takırtı koptu. Tren su pompasının, bir iki aydınlık pencerenin ve kapkara kayın ağaçlarının yanından kayarak geçti.

Kazaklar atlarına yem verdi, bir kısmı uyudu, bir kısmı da açık vagon kapılarının yanı başına çöküp sigaralarını tüttürerek gözlerini göğe dikti.

İvan Alekseyeviç yere uzanmıştı, akıp giden yıldızları kapıdaki yarıktan seyrediyordu. Son gün hep durum üzerinde kafa yormuş ve elindeki bütün gücü kullanarak, bölüğün Petrograd'a doğru daha fazla ilerlemesini önlemek için kesin karar vermişti. Yattığı yerde, Kazakları da kendinden yana çekebilmenin en iyi yolunu düşünüyordu.

Daha Kornilov'un bildirisinden önce, Kazakların yolunun başkomutanın tuttuğu yol olmadığını anlamış, ama içgüdüleri Kerenski'yi savunmanın da kendilerine düşmediğini söylemişti ona. Sorunu kafasında evirip çevirmiş, sonunda, bölüğün Petrograd'a ulaşmasına engel olmaya karar vermişti. Eğer bir çatışma olacaksa Kornilov'la olmalıydı bu; öte yandan bu çatışmanın Kerenski'ye de, Kerenski Hükümetine de yaramaması, Kerenski'den sonra ortaya çıkacak olan hükümete yaraması gerekirdi. İstediği gerçek hükümetin Kerenski gittikten sonra geleceğine inancı tamdı. Yazın bölük komutanıyla aralarında çıkan bir anlaşmazlıkla ilgili olarak danışmak üzere bölüğü tarafından gönderildiği Petrograd Parti Yürütme Kurulunun askerî bölümünde bulunmuştu. Orada Kurulun çalışmalarını görmüş, birçok Bolşevik yoldaşla konuşmuş ve şöyle düşünmüştü:

'Hele bu omurgayı bizim işçiler bir etlendirsin, işte hükümet o zaman kurulur! İvan, ölsen bile bırakma bu davayı; çocuk anasının memesine nasıl sarılırsa sen de öylece sarıl buna!'

Atının velensesi üzerinde yatarken, ateş gibi yanan bir sevgiyle, bu yeni ve çetin yolu bulmasında ilk kez kendisine önderlik eden adamı uzun uzun düşündü. Ertesi gün Kazaklara neler diyeceğini kafasında evirip çevirirken, Stokman'ın Kazaklar üzerine söylediklerini hatırladı ve aynı şeyleri inanarak kendisine tekrarlardı:

'Kazaklar son derece tutucudur. Onlardan birini Bolşevik görüşlerin doğruluğuna inandırmaya çalışırken, sakınarak ve düşünerek hareket etmeyi, kendini duruma göre ayarlamayı unutma sakın. Sen ve Koşevoy nasıl başlangıçta bana dudak büktünüzse, onlar da aynı şekilde dudak bükecektir önceleri, ama sakın bu yıldırmasın seni. İnatla devam et sonunda başarı bizimdir.'

İvan, Kazakları Kornilov'la birlikte yürümemeye inandırmak için çalışırken bazı itirazlarla karşılaşacağını tahmin etti. Ne var ki sabah kendi vagonundaki arkadaşlarıyla konuşmaya başlayıp da onlara, Petrograd'a giderek kendi kardeşleriyle vuruşmamalarını, onun yerine cepheye geri dönme talebinde bulunmalarını önerdiği vakit, Kazaklar istekle yanaştı bu fikre ve yola devam etmemek için direnmeye hazırdı hepsi de. Görüşleriyle İvan'a en yakın olan Zahar Korolyov ile Turilin adında bir Kazak, bütün gün vagon vagon dolaşarak öteki Kazaklarla konuştu. Akşama doğru tren bir küçük istasyondan ağır ağır geçerken, Üçüncü Takımdan bir onbaşı İvan'ın vagonuna atlayıverdi.

Bağırarak, "Bölük ilk istasyonda trenden iniyor," dedi İvan'a. "Sen ne biçim kurul başkanısın be! Daha Kazakların istediği şeyin ne olduğunu bile bilmiyorsun! Daha ileri bir adım bile atmayız! Subaylar boynumuza ilmeği geçiriyor, sen ise ne kokuyorsun ne de bulaşıyorsun tavşan boku gibi. Bunun için mi seçtik seni?"

İvan gülümseyerek, "Bunu çok daha önce söyleyecektiniz bana," dedi.

İlk istasyonda vagondan atlayan İvan, yanında Turilin olduğu halde istasyon şefine gitti.

"Trenimizi daha ileriye gönderme. Burada iniyoruz."

Adam hayretler içinde, "Ne?" diye sordu. "Ben emir aldım sizi göndermek..."

"Kes be!" diye sert bir tavırla susturdu onu Turilin.

İstasyon kurulunu bulup, iri yapılı, kızıl saçlı bir telgrafçı olan başkana durumu açıkladılar. Birkaç dakika sonra makinist seve seve treni bir ölü hatta çekti.

Kazaklar çarçabuk vagondan kalasları uzatıp atlarını indirmeye başladı. İvan lokomotifin yanında bacaklarını iki yana açarak durmuş, gözlerinin içi gülerek yüzündeki teri siliyordu. Bölük komutanı koşarak ona doğru geldi:

"Ne yapıyorsun sen be? Biliyor musun ki..."

"Biliyorum," diye lafını kesti komutanın İvan. "Ortalığı telaşa vermeye kalkışma sakın Yüzbaşı." Yüzü sapsarı kesilmiş bir halde,

açık seçik bir sesle, "Senin bağırdığın yeter artık delikanlı. Şimdi emri biz veriyoruz."

Subay mosmor kesilerek, "Başkomutan Kornilov..." diye kekeledi. Ama İvan, şimendifer yolunun kumlarına sıkıca bastığı çizmelerinin burnuna bakarak, aynı zamanda elini rahat bir tavırla sallayarak subaya öğüt verdi:

"Al başkomutanını haç diye boynuna tak; bizden ona fayda yok."

Subay topuklarının üzerinde dönerek vagonuna doğru koştu. Bir saat sonra, bölük, başlarında bir tek subay olmadan, ama tam bir düzen içinde tırısla, güneybatı yönünde istasyondan ayrıldı. Makineli tüfek erlerinin bulunduğu Birinci Takımın başında, komutayı ele alan İvan Alekseyeviç gidiyordu; tıknaz yapılı Turilin'i de kendine yardımcı olarak seçmişti.

Bölük komutanından aldıkları haritadan yollarını güçlükle çıkararak bir köye vardılar ve geceyi orada geçirdiler. Herkesin katıldığı bir toplantı yapılarak, cepheye dönmeye ve kendilerini durdurmaya çalışan olursa vuruşmaya karar verildi. Atlara kösteklerini vurup nöbetçiler koyan Kazaklar uzanarak şafağın sökmesini bekledi. Hiç ateş yakılmadı. Çoğunluğun kaygılı bir ruh hali içinde olduğu belliydi; yattıkları yerde her zaman konuşup şakalaşan Kazaklar şimdi sus pus olmuş, düşüncelerini birbirlerinden saklıyordu.

İvan kaputunun altında büzülmüş, yattığı yerde, 'Ya dönüp de boyun eğmenin daha doğru olacağına karar verirlerse?' diye endişeli endişeli düşünüyordu. Sanki onun aklından geçeni duymuş gibi Turilin çıkageldi.

"Uyuyor musun İvan?"

"Daha uyumadım."

Turilin, İvan'ın yanına çömeldi, bir sigara yakıp fısıldadı:

"Kazaklar huzursuz... Suç işlediler, şimdi korkuyorlar. Başımıza kötü bir iş açtık. Ne dersin?"

"Bakalım," diye sükûnetle cevap verdi İvan. "Sen korkmuyorsun değil mi?"

Turilin kafasını kaşıdı ve çarpık çarpık sırıttı:

"Doğrusunu istersen, korkuyorum. Önceleri korkmuyordum, ama şimdi biraz korkuyorum."

"Bir işi sonuna kadar götürenlerden değilmişsin sen de, öyle değil mi?"

"Onların elinde büyük bir kuvvet var İvan!"

İkisi de sustu. Köyde ışıklar söndü. Bataklıktaki söğütlerden bir ördeğin vak vakları duyuldu.

Turilin düşünceli düşünceli, "Eşini çağırıyor," diye mırıldandı, sonra tekrar sessizliğe gömüldü.

Gecenin yumuşak sükûneti sarmıştı çayırları. Çiy bütün ağırlığıyla otların üzerine çökmüştü. Bir meltem, bataklık otlarıyla çürümüş sazların, çamurlu toprağın ve çiyden ıslanmış otların birbirine karışan kokularını getirdi. Arada sırada bir at kösteğinin şıngırtısı, ya da yere yatan bir hayvanın çıkardığı homurtu duyuluyordu. Sonra yine uykulu sessizlik. Bir yaban ördeğinin uzaktan uzağa, zar zor duyulan ötüşü ve dişisinin daha yakınlardan verdiği cevap. Karanlıkta görünmeyen kanatların telaşlı hışırtısı. Gece. Sessizlik. Puslu bir çayırın rutubeti. Batıda, ayakucunda, dalga dalga kabaran koyu menekşe rengi bir bulut. Başucunda ise Pskov'un kadim toprakları üzerinde geniş, ateşten bir iz gibi, uyanık, hatırlatıcı Samanyolu.

Şafak sökerken bölük tekrar yola çıktı. Davarlarını otlağa süren kadınlarla çocukların tembel bakışlarıyla izlenerek köyden geçtiler. Şafağın tuğla kırmızısına boyadığı bir sırtı tırmandılar. Bir aralık arkasına bakan Turilin, ayağıyla İvan'ın üzengisini dürttü:

"Geriye bak! Dörtnala gelen atlılar var peşimizde."

İvan dönüp köye doğru baktı ve uçarcasına ilerleyen pembe bir toz bulutu içinde üç atlının dörtnala gelmekte olduğunu gördü.

"Bölüüük, duuur!" komutu verdi.

Kazaklar her zamanki gibi çarçabuk, kurşuni renkli bir kare meydana getirecek biçimde düzen aldı. Atlılar yarım verst kadar ötede atlarını tırısa indirdi. İçlerinden biri, bir Kazak subayı, beyaz bir mendil çıkartıp başının üzerinde salladı. Kazaklar gözlerini dikip hiç ayırmaksızın yaklaşan atlılara bakıyordu. Haki bir askerî gömlek

giymiş olan Kazak subayı öne geçti. Çerkes üniformalı öbür iki atlı onun biraz gerisinde kaldı.

Onları karşılamak için öne çıkan İvan Alekseyeviç sordu:

"Bizden ne istiyorsunuz?"

Subay selam vererek, "Görüşme yapmak için geldik," dedi.

"Bölüğün komutasını kim aldı?"

"Ben aldım."

"Birinci Don Kazak Tümeninden tam yetkili bir delege olarak geliyorum, bu subaylar da Yerli Tümenin temsilcileridir," diye, dizginleri çekip terli atının boynunu okşayan subay açıklamada bulundu:

"Eğer durum üzerinde bir tartışmaya girmeye razıysanız, bölüğe yere in emri verin. Tümen komutanı Tuğgeneral Grekov'un sözlü emirlerini iletmek zorundayım."

Kazaklar yere indi, subaylar da indi. Kalabalığın içine dalıp ortaya kadar ilerledi subaylar. Bölük onlara yol açtı ve ufak bir halka oluşturdu. Önce Kazak subayı konuştu:

"Kazaklar! Sizleri, yaptığınız işi bir daha düşünmeye ve davranışınızın ciddi sonuçlarından kaçınmaya razı etmek için geldik. Dün tümen karargâhı, birinin suç niteliğindeki kandırması sonucu keyfinize göre vagonlarınızı terk ettiğinizi öğrendi; derhal istasyona dönmenizi bildiren emri iletmemiz için de bugün bizi yolladılar. Yerli Tümen ve öbür süvari kuvvetlerinin askerleri dün Petrograd'ı işgal etti; bu haberi bugün aldığımız bir telgraftan öğrendik. Öncülerimiz şehre girmiş, hükümet binalarını, bankaları, telgraf ve telefon merkezleriyle bütün önemli noktaları işgal etmiştir. Geçici Hükümet kaçmış ve devrilmiştir. Düşünün Kazaklar! Eğer tümen komutanının emirlerine boyun eğmezseniz, üzerinize silahlı kuvvetler gönderilecektir. Askerî yükümlülüklerinizi yerine getirmeyi reddetmiş sayılacaksınız, davranışınız vatan hainliği olarak kabul edilecektir. Ancak kayıtsız şartsız boyun eğerseniz, kan dökülmesinin önüne geçebilirsiniz."

Subaylar at sürüp gelirken, İvan Alekseyeviç onlarla tartışmaya girişmekten kaçınmanın mümkün olmadığını anlamıştı, zira böyle bir şey, onun istediğinin tam tersi sonuçlar doğururdu. Bölük yere indiği sırada Turilin'e göz etmiş, sessiz sedasız subaylara doğ-

ru yaklaşmıştı. Kazaklar, yüzlerinde umutsuz, sıkıntılı bir ifadeyle durmuş, dikkatle dinliyordu yüzbaşının sözlerini; bir kısmı aralarında fısıldaşmaya başladı. Kara sakalı ergimiş bir demir seli gibi göğsünün üzerine inen Zahar Korolyov, çarpık çarpık gülümsüyordu; Borşçev gözlerini yana çevirmiş kırbacıyla oynuyordu; trenden inmeleri gerektiğini ilk söyleyen onbaşı Pseniçnikov, ağzı bir karış açık, gözlerini dikmiş subaya bakıyordu; Martin Şamil kirli yumruğuyla yanaklarını ovuyor, hızlı hızlı göz kırpıyor, onun ardından başka bir Kazak'ın sarımtırak yüzü görünüyordu; makineli tüfek eri Krasnikov, arkası ne çıkacak gibilerden yüzünü buruşturmuştu; Turilin derin derin soluyordu; çilli Obnizov kasketini geriye yıkmış, boyunduruğa girmiş bir öküz gibi habire boynunu oynatıyordu; bütün İkinci Takım dua eder gibi başlarını kaldırmadan duruyordu; tek kelime konuşulmuyor, sıkışık kalabalıktan sadece sıcak, zahmetle alınan solukların sesi yükseliyordu. Kafalarını karıştıran düşünceler yüzünden hepsinin suratı allak bullaktı.

İvan, Kazakların neredeyse boyun eğmek üzere olduğunu anladı. Birkaç dakika daha geçerse bu düzgün konuşan subay onları kendinden yana çekecekti. Ne pahasına olursa olsun, subayın yarattığı izlenim giderilmeliydi. İvan elini kaldırdı, büyüyen, akları acayip bir hal alan gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı:

"Kardeşler! Durun bir dakika!" diye bağırdı ve subaya dönerek sordu:

"Telgrafı getirdiniz mi?"

Yüzbaşı hayretle, "Ne telgrafı?" dedi.

"Petrograd'ın alındığını bildiren telgraf."

"Telgraf... Yok canım. Telgrafı ne yapacaksın?"

"Aha! Getirmemiş işte!" Bütün bölük rahat bir soluk aldı. Kazakların birçoğu başlarını kaldırıp gözlerini umutla İvan'a dikti. İvan kısık sesini yükseltti. Kazakların dikkatini üzerinde topladı, alaylı ve kendinden emin bir şekilde bağırdı:

"Getirmediğini söylüyorsun demek? Biz de senin sözüne güveneceğiz öyle mi? Bizi ökseye düşüremezsin."

Bölük hep bir ağızdan, "Hile bu!" diye kükredi.

Subay inandırıcı bir tavırla elini göğsüne koyarak, "Telgraf bana gönderilmedi ki Kazaklar!" dedi.

Ama Kazaklar onu dinlemedi. Bölüğün duygudaşlığını ve güvenini tekrar kazandığını hisseden İvan, elmasın camı kesişi gibi cızırdadı:

"Telgrafı getirmiş olsanız bile yollarımız sizinkiyle bir değil. Kendi halkımızla dövüşmek istemiyoruz! Halkın üstüne yürümeyeceğiz. Hayır! Artık enayi yerine koydurmayacağız kendimizi. Bir generaller hükümeti kurulmasına yardım etmeyeceğiz. İşte o kadar!"

Kazaklar bağırarak onayladı:

"Verdi derslerini işte!"

"Haklısın İvan!"

"Sepetleyin şunları!"

İvan temsilcileri süzdü. Kazak subayı dudaklarını sıkmış sabırla bekliyordu; ötekiler onun arkasında omuz omuza duruyordu. Aralarından yakışıklı bir genç İnguş* kollarını kavuşturmuş duruyor, çekik badem gözleri pırıldıyordu; yaşlıca, kır saçlı bir Osetyalı** olan öteki ise, elini hafifçe kılıcının kabzasına dayamış, Kazakları alaycı bir tavırla süzüyordu. İvan tartışmayı kesmeye hazırlanıyordu, ama İnguş'un kulağına bir şeyler fısıldayan Kazak subayı ondan önce davranarak gür bir sesle haykırdı:

"Don Kazakları! Yerli Tümen temsilcisinin konuşmasına izin verir misiniz?"

İnguş izin almayı beklemeden, topuksuz çizmeleri içinde yumuşak adımlarla öne çıktı; gümüş kakmalı kemeriyle sinirli sinirli oynuyordu:

"Kazak Kardeşler! Bu patırtıya sebep ne? General Kornilov'u istemiyor musunuz? Canınız savaş mı istiyor? Pekâlâ, savaşırız sizinle. Korkumuz yok! Hiç korkumuz yok! Sizi bugün ezeriz. Arkamızda iki alay var bizim! Ona göre!" Konuşmasına görünüşte sükûnetle başlamıştı, ama devam ettikçe, kırık dökük Rusçasına kendi dilinden de cümlecikler katarak kelimeleri daha ateşli sıraladı:

---

* İnguş: Çeçenlere yakın bir Kafkas halkı.

** Osetyalı: Rusya'da yaşayan bir halk.

"Sizi bozan, işte şu Kazak'tır! Bir Bolşeviktir o, siz de onun ardı sıra gidiyorsunuz! Ona göre! Ben anlamıyor muyum sanki? Tutuklayın onu! Alın silahını elinden!"

Cesaretle İvan Alekseyeviç'i işaret etti, ellerini kollarını hiddetle sallayarak gözlerini çevresindeki Kazakların üzerinde dolaştırdı; hücum eden kanla yüzü morarmıştı. Arkadaşı buz gibi sakin duruyor, Kazak subayı kılıcının püskülüyle oynuyordu. Kafaları karışan, heyecanlanan Kazakları yine bir sessizlik aldı. İvan gözlerini dikerek İnguş subayının bir hayvanınki kadar beyaz dişlerine, sol şakağından sızan kurşuni tere baktı ve bir tek kelimeyle konuşmalara son vererek Kazakları peşine takıp götürebileceği anı kaçırmış olduğunu üzülerek düşündü. Turilin durumu kurtardı. Kollarını çılgın gibi sallayarak çemberin ortasına atıldı, gömleğini yırtıp açarak kükredi:

"Adi yılanlar sizi! İblisler!.. Domuzlar!.. Herifler orospu gibi yaltaklanıyor size, siz de durmuş kulaklarınızı dikiyorsunuz! Subaylar sizi istedikleri gibi kullanacak. Ne yapıyorsunuz siz! Ne yapıyorsunuz? Bu herifleri burada ikiye biçmek gerekirken, siz durmuş onları dinliyorsunuz! Uçurun kafalarını, akıtın kanlarını! Siz burada çene çalarken ötekiler bizi kuşatıyor. Makineli tüfeklerle biçiverecekler hepimizi! Makineli tüfekler takırdamaya başladı mı, toplantıyı zor yaparsınız siz! Askerleri gelene kadar sizi oyalamaya çalışıyor bunlar. Hah, bir de kendinize Kazak diyorsunuz siz ha? Hepiniz karısınız be!"

"At başına!" diye gürledi İvan Alekseyeviç.

Sesi kalabalığın üzerinde bir şarapnel gibi patladı. Kazaklar hayvanlarına doğru atıldı. Bir dakika içinde bölük tekrar takım düzeninde sıralanmıştı.

Yüzbaşı, "Dinleyin! Kazaklar!" diye haykırdı.

İvan Alekseyeviç karabinasını omuzundan sıyırdı, parmağını kesin bir tavırla tetiğe koyarak bağırdı:

"Konuşma bitti! Bundan sonra sizinle konuşmak zorunda kalırsak, bu dilden konuşuruz!"

Tüfeğini anlamlı anlamlı salladı.

Takım takım yoldan aşağı sürdüler atlarını. Geriye dönüp baktıklarında, atlarına binen temsilcilerin kendi aralarında konuştuk-

larını gördüler. İnguş, arada sırada elini kaldırarak öfkeli bir şekilde tartışıyor, manşetinin ipek astarı kar gibi bembeyaz parlıyordu, İvan son defa dönüp baktığında gözü bu pırıl pırıl yanan ipek şeride takıldı ve birdenbire gözlerinin önünde, rüzgârların kamçıladığı Don'un bağrı, köpük köpük yeşil dalgaları ve dalgaların tepesinde yanlamasına kayan bir martının beyaz kanadı canlandı.

XVI

KRİMOV'DAN aldığı telgraflardan, hükümeti silahlı kuvvetlerle devirme girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını 29 Ağustostan önce öğrenmişti Kornilov.

Öğleden sonra saat ikide karargâha Krimov'un mektuplarını taşıyan bir subay geldi. Kornilov subayla uzun süre görüştükten sonra General Romanovski'yi çağırttı. Elindeki kâğıdı sinirli bir hareketle buruşturan Kornilov, "Tam bir çöküş!" dedi. "Kozumuz para etmedi. Krimov kuvvetlerini Petrograd'a zamanında yetiştiremeyecek, böylelikle de fırsatı kaçırmış olacağız. Başarılması o kadar kolay görünen şey binlerce güçlükle dolu... Başarısızlık kesin. Sevkiyat trenlerinin hareketine bir bak!"

Krimov'un süvari kolordusuyla Yerli Tümenin Petrograd'a doğru ilerleyişlerini gösteren bir haritayı uzattı; yorgun yüzünde bir ürperti dolaştı.

"Bu Allahın belası demiryolu işçileri her adımda ayağımıza çelme takıyor. Başardığımız takdirde her on tanesinden birini olduğu yerde astıracağımı unutuyorlar. Krimov'un raporunu okuyun."

Romanovski şişirdiği suratını kocaman eliyle okşayarak raporu okurken, Kornilov acele acele yazıyordu:

> Novoçerkask. Don Kazakları Atamanı
>
> Aleksey Maksimoviç Kaledin'e
>
> Geçici Hükümete çektiğiniz telgrafın taşıdığı önemi bana bildirdiler. Şanlı Kazakların sabrı, haydutlar ve hainlere karşı girişilen semeresiz mücadeleden tükenmiştir; vatanımızın kaçınılmaz bir biçimde mahva sürüklendiğini görüyorlar. Kendi kanları ve terleriyle

gelişen ve genişleyen vatanın varlığını ve özgürlüğünü elde silah savunmaya hazırdırlar, ilişkilerimiz bir süre için sınırlı kalacaktır. Vatanseverliğiniz ve Kazak onurunuzun gerektirdiği biçimde, benimle aynı yolda hareket etmenizi rica ediyorum.

29.8.17.

General Kornilov

Yazısını bitirdi ve Romanovski'den telgrafı derhal çektirmesini istedi.

"Yürüyüş düzeninde yola devam etmesini emreden bir ikinci tel çekmemi ister misiniz Prens Bagration'a?"

"Evet, çekiniz."

Romanovski bir an sustu, sonra düşünceli bir tavırla, "Kanımca, şimdiden karamsarlığa kapılmamız için bir neden yok," dedi. "Birtakım olaylar çıkacağını sanmakla yanılıyorsunuz..."

Kornilov o sırada elini kaldırmış, başının üzerinde kanat çırpan bir kelebeği yakalamaya çalışıyordu. Parmakları açılıp açılıp kapanıyordu ve yüzü umutla gerilmişti âdeta. Çevresinde dolaşan hava akımından rahatsız olan kelebek açık pencereye doğru uçtu. Ama Kornilov onu yakalamayı becerdi ve rahat bir soluk alarak tekrar koltuğuna çöktü.

Romanovski söylediği sözlerin cevabını bekliyordu, oysa Kornilov düşünceli, kasvetli bir gülümsemeyle karşılık verdi:

"Dün gece bir rüya gördüm. Piyade tümenlerinden birinde tugay komutanıymışım. Karpatlar'da bir taarruzu yönetiyormuşum. Kurmay heyetimiz yol üzerinde bir çiftlikte durdu, çok iyi giyimli bir Ukraynalı bizi karşılamaya çıktı. Bana süt ikram etti ve fötr şapkasını çıkararak, kusursuz bir Almancayla, 'İçin Generalim! Bu süt her derde devadır,' dedi. Rüya bu ya, sütü içtim ve Ukraynalının sırtımı teklifsizce okşamasına hiç şaşmadım. Sonra dağları aştık, ama burası artık Karpatlar'a değil de Afganistan'da bir yere, bir keçiyoluna benziyordu... Evet, tamam bir keçiyoluydu. Kahverengi çakıllar, kaya parçaları ayaklarımızın altından koparak yuvarlandı; ta aşağıda, uçurumun dibinde ise, gümüşi güneş ışıklarıyla yıkanan görkemli bir güney manzarası görünüyordu..."

Açık pencereden esen bir meltem, yazı masasının üzerindeki kâğıtları oynattı. Kornilov'un dalgın, buğulu bakışları Dinyeper'in ötesinde bir yere, bozkır bayırlarının, bakır yeşili çayırların üzerine takılmıştı.

Romanovski de onun baktığı yere doğru baktı, sonra hafif bir iç çekişle gözlerini Dinyeper'in cam gibi durgun, mikaya benzer yüzeyine ve yaklaşan güz mevsiminin o nefis yumuşaklığını taşıyan buğulu tarlalara çevirdi.

XVII

KORNİLOV'UN Petrograd üzerine yolladığı ordunun çeşitli bölükleri, batıdan ve güneyden gelerek çok büyük bir alana yayılan sekiz demiryolu hattı üzerine dağılmıştı. Bütün ana istasyonlar, hatta ara duraklar ve yan hatlar bile ağır ağır ilerleyen sevkiyat trenleriyle tıkanmıştı. Alaylar moral yönünden üst komutanlığın kontrolünden çıkmış, dağılan bölükler birbiriyle bağlantıyı kaybetmişti. Yol boyunca talimat değişiklikleri ve emirlerin birbirini tutmaması da karışıklığı daha beter artırmış, bu durum ise birliklerin zaten gergin olan sinirlerini büsbütün germişti.

Kornilov'un kuvvetleri, demiryolu işçilerinin inatçı muhalefetiyle karşılasa karşılasa, üst üste gelen güçlükleri yenerek Petrograd'a doğru ağır ağır ilerliyordu.

Küçücük, kırmızı vagonların içine açlıktan nefesleri kokan, çeşitli Kazak bölgelerinden gelme Kazaklarla, Yerli Tümenin Kafkasyalı aşiret reisleri, açlıktan nefesi kokan atlarıyla yan yana doluşmuştu. Katarlar istasyonlarda saatlerce durup yol verilmesini bekliyor, vagonlardan boşalan askerler bekleme odalarına doluşuyor ya da şimendifer yolu üzerinde toplanarak, daha önce geçen katarlardan arta kalmış ne bulurlarsa yiyor, yerli ahaliyi soyuyor, yiyecek depolarını yağmalıyordu.

Kazak pantolonlarının sarı kırmızı şeritleri, ağır süvarilerin gösterişli biçilmiş gömlekleri, dağlıların ince belli uzun kaputları... Gösterişsiz manzaralarıyla o kuzey toprakları şimdiye kadar böylesine bir renk cümbüşü görmemişti.

Birinci Don Kazak Tümenini oluşturan öteki alaylarla birlikte, Yevgeni Listnitski'nin eski alayı da Petrograd'a, Revel Narva hattı üzerinden çıkarılmıştı. Alayın iki bölüğü Narva'ya 28 Ağustos günü akşam üzeri beşte vardı. Komutan, Narva'nın ilerisinde demiryolu seti yıkıldığından, o gece daha ileri gidemeyeceklerini öğrendi. Hattın bozulduğu noktaya bir onarım postası sevk edilmişti; yıkılan yerlere sac plakalar döşeyeceklerdi. Eğer bunlar hattı zamanında onarabilirse, tren ertesi sabah erkenden yola çıkarılacaktı. Komutan bunu kabul etmek zorunda kaldı. Küfrede küfrede vagonuna tırmandı, öteki subaylara haberi verdi ve çayını içmek için oturdu.

Kapalı bir geceydi. Finlandiya Körfezi'nden sert, hırçın bir rüzgâr esiyordu. Demiryolu seti üzerinde, vagonlarda Kazaklar konuşmak için toplanmıştı. Kataın sonunda, karanlıkta, kim bilir kime yakınan genç bir Kazak sesi bir türkü tutturdu.

Elveda, şehir yollarına, kasabanın toprağına, taşına,
Elveda, memleketim, güzel köyüm, gözbebeğim,
Elveda, küçüğüm, güzelim, sevdiceğim,
Sevdiceğim, gök mavisi çiçek takar başına,
Bir zamanlar akşamdan gün ağarıncaya kadar
Sevdiğimin kolunda okşanarak yatardım,
Şimdi elde silah dikilir, nöbet tutarım,
Akşamdan gün ağarıncaya kadar.

Ardiyenin kurşuni kitlesinin ardından bir adam çıktı. Durdu, türküyü dinledi, yama yama sarı ışıklarla parlayan demiryolunun bir aşağı ucuna bir yukarı ucuna baktı ve emin, iri adımlarla vagonlara doğru yürüdü. Adımları traverslerin üzerinde boğuk boğuk yankılar yapıyordu, ama hatların arasındaki kum döşeli dar yoldan gitmeye başlayınca adım sesleri boğuldu. En son vagonun ucundan dolanırken, vagonun kapısında dikilen Kazak, türküsünü keserek ona bağırdı:

"Kimdir o?"

Adam durmaksızın, isteksiz isteksiz, "Sen kimi bekliyordun?" diye karşılık verdi.

"Gece vakti ne dolaşıyorsun? Senin gibi serserilere esaslı kamçı çekeriz biz!"

Adam katarın ortasına gelinceye kadar yürüdü, başını vagonlardan birinin kapısından içeri uzatıp sordu:

"Hangi bölüktensiniz siz?"

"Mahpuslar bölüğünden!" diye birisi güldü karanlıkta.

"Yok, ben ciddi soruyorum."

"İkinci Bölükteniz."

"Peki, Dördüncü Takım nerede?"

"Önden altıncı vagon."

Altıncı vagonun kapısında, ikisi çömelmiş biri ayakta duran üç Kazak sigara içiyordu. Kendilerine doğru gelen adama seslerini çıkarmadan bakıyorlardı.

"Merhaba Kazaklar!"

İçlerinden biri, yeni gelenin yüzüne dikkatle bakarak, "Merhaba," diye cevap verdi.

"Nikita Dugin sağ mı? Burada mı kendisi?"

Çömelmiş olanlardan biri, "Buradayım işte," diye cevap vererek ayağa kalktı, sigarasını topuğuyla ezdi. "Ama ben seni tanımıyorum. Kimsin sen?" Sırtında kaput, başında lekeli bir asker kasketi olan yabancıyı iyice görebilmek için sakallı suratını ileriye doğru uzattı. Birden hayretle bağırdı:

"İlya Bunçuk! Hangi cehennemden çıktın be koca oğlan?"

Bunçuk'un kıllı elini avucunun içine alıp ona doğru eğilerek, daha sakin bir sesle konuştu:

"Bu arkadaşlar bizdendir, korkma. Nasıl geldin buraya? Hay Allah layığını versin, anlat bana!"

Bunçuk öteki Kazaklarla el sıkıştı; kalın, zorlanan, boğuk bir demir sesini andıran sesiyle konuştu:

"Petrograd'dan geldim, seni her yerde aradım. Yapılacak iş var. Konuşmamız gerek. Seni sağ salim gördüğüme çok sevindim kardeşim."

Gülümsedi, geniş alınlı yüzünün dört köşe karanlığı içinde dişleri pırıldadı, saklamaya çalıştığı sevinçle gözleri ışıldadı.

Sakallı Kazak'ın sesi, "Konuşmak istiyorsun ha?" diye hayretle yükseldi. "Subay olduğun halde, bizim bölüğe tepeden bakmıyorsun demek? Sağ ol İlya, aslanım. Tanrı senden razı olsun, biz adam yeri-

ne konulmak nedir bilmeyiz de..." Sesinde temiz yüreklikle eğlendiğini belli eden bir ifade vardı.

Bunçuk da aynı içten tavırla cevap verdi:

"Bırak şakayı şimdi! Sakalın göbeğine kadar gelmiş, hâlâ maskaralık ediyorsun!"

"Ben sakalımı şipşak keserim, yeter ki sen bize Petrograd'da olanları anlat. Ayaklanma başladı mı?"

"İçeri girelim," dedi Bunçuk.

Vagona tırmandılar. Dugin ayağıyla birisini dürterek fısıldadı:

"Kalk bakalım aslanım! Hayırlı bir misafir geldi. Çabuk ol! Kıpırda biraz."

Kazaklar kımıldanıp doğruldu. Tütün ve at teri kokan bir çift kocaman el karanlıkta Bunçuk'un yüzünü dikkatle yokladı ve ellerin sahibi sordu:

"Bunçuk mu?"

"Tamam. Ya sen, Çikamasov musun?"

"Evet. Seni gördüğüme çok sevindim dostum. Bir koşu gidip Üçüncü Takımdakileri getireyim mi buraya?"

"İyi fikir."

Üçüncü Takım hemen hemen son erine kadar geldi, yalnız iki kişi atların başında kalmıştı. Kazaklar doğruca Bunçuk'a gidip nasırlı ellerini uzattı, gemici fenerinin ışığında eğilip yüzünü inceledi. Hepsinin merhabasında da aynı sıcak, yoldaşça karşılama vardı.

Vagonun havası ağırlaştı. Duvar tahtaları üzerinde ışık lekeleri oynaşıyor, çarpık gölgeler sallanıp yayılıyor, gemici feneri sigara dumanları arasında yağlı, donuk bir ışık saçıyordu.

Bunçuk'u yüzü fenere dönük oturttup çevresine yığılmışlardı; ona en yakın olanlar çömelmişti, ötekiler de sıkışık bir halde çember oluşturmuş, ayakta dikiliyordu. Dugin öksürdü:

"Geçen gün mektubunu aldık İlya, ama yine de ne yapalım diye danışmak için seni görmek istedik. Bizi Petersburg'a gönderiyorlar."

Kapının yanında dikilen bir Kazak, "Konu şu İlya," dedi. Kazak'ın kulağının kırışık memesinden bir küpe sallanıyordu; Listnitski'nin bir vakitler, sac üstünde su kaynatmasına engel olup da kızdırdığı adamdı bu. "Buraya çeşit çeşit bozguncular gelip Petrograd'a gitme-

yelim diye bizi kandırmaya çalışıyor, birbirimizle dövüşmememiz gerektiğini ve daha buna benzer şeyler söylüyorlar. Sözlerine kulak veriyoruz, ama o kadar da güvenmiyoruz onlara. Bizden değiller ki! Kim bilir diyoruz, belki de bizi çıkmaz bir yola sürüklerler. Eğer Petrograd'a gitmeyi reddedersek, Kornilov tutar Yerli Tümenlerini üzerimize yollar, o zaman yine kan dökülür. Ama sen de bizim gibi Kazak'sın, o yüzden sana daha çok güvenimiz var, üstelik bize mektup yazdığın, gazete yolladığın için de sana teşekkür borçluyuz... Yoksa sigara kâğıdımız iyice azalmaya başlamıştı hani..."

Başka biri, "Ne saçmalayıp duruyorsun eşek kafalı?" diye lafını kesti onun. "Sen okuma bilmiyorsun diye öyle sanıyorsun. Ama herkes sen mi? Sanki gazeteyi yalnız sigara kâğıdı yapmaya kullanıyoruz! Başından kıçına kadar okuyoruz gazeteleri İlya."

"Namussuz yalancı!"

"Sigara kâğıdı azalmışmış, lafa bak!"

"Yok, ben öyle demek istemedim çocuklar," diye küpeli Kazak kendisini mazur göstermeye çalıştı. "Tabii önce okuyoruz..."

"Sen okudun mu?"

"Okuma öğrenmek için elime hiç fırsat geçmedi ki benim. Yani, hep birlikte okuyoruz, demek istiyorum, sonra da sigara sarmak için kulla..."

Bunçuk Kazakları süzerken hafifçe gülümsedi. Oturarak konuşmak ona zor geldi; ayağa kalktı, sırtını gemici fenerine dönüp ağır ağır, zorlanarak konuştu: "Petrograd'da yapacağınız hiçbir şey yok. Ayaklanma filan yok orada. Sizi neden gönderdiklerini biliyor musunuz? Geçici Hükümeti alaşağı etmek için. Peki, kim önderlik ediyor size? Çarlık generali Kornilov, Kerenski'yi neden devirmek istiyor? Onun yerine oturmak için. Dinleyin Kazaklar! Boynunuzdan ağaç boyunduruğu çıkarıp onun yerine çelikten bir boyunduruk geçirmek istiyorlar! Kötünün iyisini seçmek zorundasınız. Öyle değil mi? Düşünsenize; Çarlık zamanında yumruğu suratınıza indirip sizi savaşta kullandılar. Kerenski idaresinde, sizin hâlâ savaşmanızı istiyorlar, ama bu sefer yumruklarını kullanmıyorlar. Oysa Kerenski'den sonra, iktidar Bolşeviklerin eline geçince durum bambaşka olacak. Bolşevikler savaş istemiyor. Eğer onlar hükümetin ba-

şında olsaydı, hemen barış yapılırdı. Ben Kerenski'den yana değilim, şeytan alsın onu, hepsi de aynı bokun soyu!" Gülümsedi, eliyle alnındaki teri sildi ve devam etti:

"Ama sizleri kardeş kanı dökmemeye davet ediyorum. Eğer Kornilov iktidara geçerse, Rusya diz boyu işçi kanına batacak, o zaman da Kornilov'u yerinden söküp atarak iktidarı emekçilere devretmek daha da güç olacak."

Bunçuk kadar tıknaz, kısa boylu bir Kazak, arka sıralardan çıkarak, "Dur biraz İlya," dedi. Toprağını seller götürdüğü için açıkta kalmış yaşlı meşe köklerine benzeyen uzun ellerini ovalayarak öksürdü. Taze yapraklar kadar yeşil, sıcak ve nemli, gülümseyen gözlerini Bunçuk'a dikerek sordu:

"Biraz önce boyunduruklardan söz ettin. Peki Bolşevikler gelirse nasıl bir boyunduruk vuracaklar bize?"

"Ne, kendi kendinize boyunduruk mu vuracaksınız?"

"Ne demek yani, 'kendi kendinize boyunduruk vurmak?'"

"Bolşevikler başa geçerse hükümeti kim kuracak? Sen, yahut Dugin, yahut da şuradaki koca oğlan. Seçimle kurulacak hükümet; bir Sovyetler hükümeti olacak. Anladın mı?"

"Peki ama en başta kim olacak?"

"Canım, kim seçilirse o olacak. Eğer seni seçerlerse, sen geçersin en başa."

"Doğru mu söylüyorsun? Şaka etmiyorsun ya İlya?"

Kazaklar gülüşüp hep birden konuşmaya başladı. Kapıya dikilen nöbetçi bile bir an yerini bırakarak onlara katıldı.

"Peki toprağı ne yapacak bunlar?"

"Bizim toprağımızı alacaklar mı?"

"Savaşı durduracaklar mı? Belki de hepsi lafta kalır bunların, onlar da bizi savaşa sürmek ister."

"Doğruyu söyle bize. Hiçbir şeyden haberimiz yok burada."

"İnsan yabancılara inanamıyor ki. Ortalıkta bir sürü hikâye dolaşıyor..."

"Dün bir denizci geldi buraya. Kerenski için sızlanıp durdu, biz de saçlarından yakaladığımız gibi attık dışarıya. 'Karşı-devrimciler!' diye bağırdı bize. Sersem!"

"Bu uzun lafların ne olduğundan haberimiz bile yok."

Bunçuk, Kazakları gözleriyle yoklayarak bir o yana bir bu yana döndü ve onlar susuncaya kadar bekledi. Giriştiği işte kazanacağı başarıyla ilgili duyduğu ilk kuşkular kaybolmuştu; Kazakların içinde bulunduğu ruh halini anlayınca, ne olursa olsun kataın Narva'da kalacağına inandı. Bir gün önce, Kazak müfrezeleri arasında kışkırtmalarda bulunmak için Petrograd Parti Bölge Komitesine kendisini önerdiği zaman, başarılı olacağına çok güveniyordu, ama Narva'ya gelince içine kuşku düşmüştü. Kazaklarla onların dilinden konuşmak gerektiğini biliyor, bunu başaramamaktan korkuyordu; zira cepheden ayrıldığından beri yalnızca işçilerle bir arada bulunmuş ve onların alışkanlıklarıyla konuşma tarzlarını benimsemişti. Onlarla konuştuğu vakit, söylemek istediğini bir kelimeyle anlatabildiği duygusunu taşırdı hep; oysa burada, Kazak arkadaşlarının yanında bambaşka, yarı unuttuğu bir dil, kara toprağın dili, kertenkele kıvraklığı, büyük bir inandırma gücü gerekiyordu. Sadece ateşi yellemek yetmezdi; burada, yüzyılların verdiği boyun eğme alışkanlığının yıkmak, cehalet duvarlarını çökertmek, Kazaklara kendilerinin haklı oldukları inancını aşılamak ve onları ileriye doğru götürmek için ateşi tutuşturmak gerekiyordu.

Kazaklarla konuşmaya ilk başlandığı sırada, kendi sesinde kararsızlıktan ileri gelen bir beceriksizlik, bir sahtelik sezinlemişti; sanki kendi yavan kelimelerini yine kendisi dinliyor gibiydi. Kanıtlarının zayıflığına kendisi de şaşmış, kelime bulmak, inandıracak, sarsacak, büyük, okkalı kelimeler bulmak için işkence edercesine kafasını zorlamıştı. Ama kafasının içinde güçsüz, anlaşılması zor düşünceler birbirine dolanırken, dudaklarından sadece sabun köpüğü gibi içi boş kelimeler dökülmüştü. Durduğu yerde bütün vücudunu ter basıp derin derin solurken düşünüyordu:

'Bu büyük işi bana emanet ettiler, oysa işi berbat ediyorum. İki kelimeyi bir araya getiremiyorum... Ne oluyor bana? Başka biri olsa benden bin kez daha iyi konuşurdu. Allah kahretsin, ne budalayım ben!'

Boyundurukları soran Kazak, onu bu sersemce beceriksizlikten sarsarak kurtarmış oldu; ona verdiği cevabın arkasından gelen

konuşmada kendisini toparlayabildi. İçinde olağanüstü bir gücün aktığını, duru, sivri, keskin kelimelerin sürü sürü dudağının ucuna geldiğini hissetti. Heveslendi ve heyecanını yapmacık bir dinginliğin altında gizleyip sorulara tartarak, keskin cevaplar verdi; hiç binilmemiş bir ata hâkim olan binici gibi konuşmayı istediği biçimde yönetti.

"Kurucu Meclis niye kötü oluyormuş? Anlat bize," diye yaylım ateş halinde sorular devam etti. "Senin şu Lenin'ini Almanlar yolladı buraya değil mi?"

"Hayır."

"Öyleyse nereden buldunuz onu?"

"Bunçuk, buraya sen kendi isteğinle mi geldin, yoksa onlar mı yolladı?"

"Kazakların topraklarını kime verecekler?"

"Çarlık zamanındaki yaşantımızın neresi kötüydü?"

"Menşevikler de halktan yana değil mi?"

"Bizim kendi Ordu Konseyimiz, halk hükümetimiz var. Sovyetler bizim nemize gerek?"

Bunçuk soruları arka arkaya, teker teker cevapladı. Ufak toplantı gece yarısından sonra dağıldı, ertesi sabah her iki bölüğün de çağrılarak genel bir toplantı yapılmasına karar verildi. Bunçuk geceyi vagonun içinde geçirdi; Çikamasov ona kendi battaniyesini paylaşmayı önerdi. Kazak haç çıkarıp uzanırken Bunçuk'u uyardı:

"Yattığın yere önem vermediğin anlaşılıyor gerçi İlya... Ama kusurumuza bakma, bitler bizi yiyor. Eğer bitlerden rahatsız olursan bize kızma sakın. Bitlerden o kadar gına geldi ki artık bıraktık, yesinler bizi de kocaman ördek yumurtası kadar olsunlar..." Bir an sustu, sonra alçak sesle sordu:

"Bunçuk, Lenin hangi milletten gelme? Yani, nerede doğmuş, nerede büyümüş demek istiyorum."

"Lenin mi? Rus."

"Yok be?"

"Doğru söylüyorum; Rus'tur."

Çikamasov sesinde bir üstünlük edasıyla, "Yok kardeşim, işte bunda yanılıyorsun! Onu iyi tanımadığın anlaşılıyor," dedi. "Nere-

den o biliyor musun? Bizim kandan o da. Don Kazaklarından, hem de Salski bölgesinde Velikoknyajeskaya ilçesinde doğmuş... Anladın mı? Söylediklerine göre topçuymuş orduda. Yüzü de uyuyor zaten; aşağı Don Kazaklarına benziyor o fırlak elmacık kemikleri, sonra gözleri de aynen onlarınki gibi."

"Nereden duydun sen bunu?"

"Kazaklar kendi aralarında konuşuyordu. Oradan duydum."

"Hayır Çikamasov. Lenin Rus'tur ve Simbirsk vilayetinde doğmuştur."

"İnanmıyorum sana. Nedeni de çok basit. Al işte Pugaçev'i; o Kazak değil miydi? Ya Stenka Razin? Ya Yermak Timofeyeviç? Tabii ya! Yoksul halkı çara karşı ayaklandırıp da Kazak olmayan tek kişi yoktur. Bir de Simbirsk vilayetinden olduğunu söylüyorsun onun. Böyle lafları senden duyduğuma utandım yani İlya..."

Bunçuk gülümseyerek sordu:

"Demek onun için Kazak diyorlar?"

"Evet, Kazak tabii, ama şimdilik Kazak olduğunu söylemiyor o. Ben yüzünü görsem hemen anlarım."

Çikamasov bir sigara yaktı ve kurutulmamış tütünün keskin kokusunu soluğuyla birlikte Bunçuk'un yüzüne doğru üfledi. Düşünceli düşünceli öksürdü:

"Tabii, şaşılacak şey, hatta bunun üzerine biz çok ağız dalaşı yaptık, neredeyse kanlı bıçaklı oluyorduk. Bak şimdi, eğer Lenin bizdense, o da bir Kazak ve topçu eri ise, bu kadar bilgiyi nereden edinmiş, değil mi? Ha, dediklerine göre savaşın başında Almanlara esir düşmüş, bütün bildiklerini orada öğrenmiş, ama işçileri ayaklandırmaya, onların bilgili adamlarını da kendine çekmeye başlayınca korkmuşlar. 'Haydi, defol buradan koca kafalı,' demiş Almanlar ona. 'Defol, kendi milletine git. İsa hakkı için, başımıza öyle belalar açıyorsun ki, sonunu alamayacağız.' Böylece onu Rusya'ya göndermişler, çünkü Lenin'in kendi işçilerini de ayaklandırmasından korkmuşlar. Ya, çok yaman adam şu Lenin, kardeş!" Çikamasov son kelimeleri övünürcesine söyledi ve karanlıkta mutlu mutlu güldü. "Sen onu hiç görmedin değil mi? Görmedin mi? Yazık! Kocaman bir kafası varmış diyorlar." Öksürdü, burun deliklerinden kıvrıla kıvrıla

kurşuni bir duman koyverdi. "Analar onun gibi birkaç tane daha doğurmalı. O daha kaç tane çar devirir! Yok, İlya, benimle tartışmaya girişme. Lenin Kazak'tır. Sen neden kuşkulanıyorsun sanki? Simbirsk vilayetinden hiç böyle adamlar çıkmamıştır."

Bunçuk, yüzünde bir gülümseme, hiç sesini çıkarmadı. Uzun süre uyuyamadı; bitler üzerinde kaynaşıyor, gömleğinin altında korkunç bir kaşıntı yayılarak vücudunu dalıyordu. Çikamasov yanında iç çekerek kaşındı, huysuz bir atın kişnemesi de uykusunu iyice dağıttı. Yattığı yerde döndü durdu Bunçuk ve hâlâ gözüne uyku girmediğini kızarak fark etti, ertesi sabahki toplantıyı düşünmeye başladı. Subayların direnişinin nasıl olacağını hayalinde canlandırmaya çalıştı ve acı acı gülümsedi: 'Eğer Kazakların hep birlikte itiraz ettiğini görürlerse kaçarlar belki, ama hiç belli de olmaz hani! En iyisi garnizon komitesiyle konuşmak yine, ne olur ne olmaz.' Elinde olmaksızın 1915'te bir saldırı sırasında geçen bir olayı hatırladı, beyni sanki yeniden alışık olduğu düşünme biçimine dönmekten sevinç duyuyormuşçasına ısrarla, parça parça anıları canlandırıyordu: Ölü Rus ve Alman erlerinin yüzleri, iğrenç duruşları; kopuk kopuk konuşmalar, renksiz, zamanla solmuş parça parça dekorlar, ifade edilmemiş düşünceler; top seslerinin uzaktan uzağa yankıları; makineli tüfeklerin kekeleyen tanıdık sesiyle makineli tüfek şeritlerinin takırtısı; boru gibi kalın bir sesin söylediği, insana âdeta acı verecek kadar güzel bir ezgi; bir zamanlar sevdiği bir kadının hayal meyal beliren ağzı; sonra yine savaştan parça parça görüntüler; ölüler; toplu mezarların alçak tümsekleri...

Bunçuk yerinde doğrulup oturdu ve konuştu; ya da sadece kafasından geçirdi belki:

'Ölünceye kadar bu anıları taşıyacağım, hem yalnız ben değil, sağ çıkan herkes taşıyacak. Bütün yaşamımız kötürüm edildi, lanetlendi! Kahrolsunlar!.. Kahrolsunlar!.. Ölüm bile onların günahlarını temizleyemez...'

Sonra savaşta ölen arkadaşlarından birinin, bir metal işçisinin on iki yaşındaki kızı Luşa'yı hatırladı. Bir akşamüstü bulvarda yürüyordu Bunçuk. Cılız, hastalıklı bir yavrucak olan kız bir bankonun üzerinde oturmuş, zayıf bacaklarını arsız arsız ileri uzatmış

sigara içiyordu. Yüzü solgundu, gözleri yorgun ve köşeleri acıyla kıvrılmış boyalı dudakları vaktinden önce gelişmişti. Profesyonelce bir gülümsemeyle, "Beni tanımadın mı amca?" diye sorarak ayağa kalkmıştı. Sonra, ezilircesine kamburunu çıkarıp, başını Bunçuk'un dirseğine dayayarak, perişan, acı acı, bir küçük çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Bunçuk dişlerini gıcırdattı, içini dolduran zehirli nefretle boğulurcasına bir inilti koyverdi. Göğsünü ovuşturdu, oturduğu yerde, nefretinin lavlarla karışık sıcak bir cüruf gibi göğsünün içini haşladığını, soluk almasına engel olduğunu, yüreğinin altına şiddetli bir sancı verdiğini hissediyordu.

Sabah yaklaşıncaya kadar uyuyamadı. Şafak söktüğünde, sapsarı, her zamankinden daha asık bir yüzle demiryolcuların kuruluna giderek onları, Kazak sevkiyat trenini Narva'dan çıkarmamaya ikna etti, sonra da yardımlarını garanti altına almak için garnizon kurulunu aradı.

Trene saat sekizde döndü; görevini başarıya ulaştırması olasılığı, ardiyenin paslı damının ardından dökülen gün ışığı, bir kadın sesinin tatlı, oynak tonu, içini belli belirsiz bir sevinçle doldurdu. Gece geç vakit kısa süren, ama bereketli bir sağanak boşanmıştı. Demiryolunun kumlu toprağı ıslanmış, minik dereciklerle yol yol olmuştu; yağmur damlalarının açtığı ufak çukurlar çiçekbozuğu gibi hâlâ duruyor ve toprak rutubet kokuyordu.

Katarın diğer yanına kıvrılırken, kaputunu giymiş, çizmeleri çamurlu bir subay ona doğru geldi. Bunçuk, Yüzbaşı Kalmıkov'u tanıdı ve adımlarını ağırlaştırdı. Ona doğru gelen Kamıkov durdu, çeltik gözlerinde soğuk bir ışık tutuştu:

"Teğmen Bunçuk ha? Daha yakalanmadın mı sen? Özür dilerim, sana elimi uzatmayacağım..."

Dudaklarını sımsıkı kapatıp ellerini ceplerine soktu.

Bunçuk alaylı bir tavırla, "Çok acele konuştun," dedi, "benim de sana elimi uzatmaya niyetim yoktu ki!"

"Ne yapıyorsun burada? Saklanıyor musun? Yoksa... Petrograd'dan mı geldin? Dostumuz Kerenski'den gelmiyorsun ya?"

"Ne o, sorguya mı çekiliyoruz?"

"Vaktiyle silah arkadaşlığı yaptığımız bir kaçağın akıbetiyle ilgili haklı bir merak, o kadar."

Bunçuk omuzlarını silkti:

"Kerenski'den gelmediğime emin olabilirsin," diyerek gülümsedi.

"Ama tehlikeyle karşı karşıya kalınca yine de birleşiverdiniz; çok dokunaklı doğrusu. Hem sen kimsin, nesin yahu? Apoletlerin yok, sırtında bir asker kaputu." Kalmıkov, hafif kamburumsu duran Bunçuk'u küçümseyerek ve acırcasına süzdü. "Gezgin bir siyaset satıcısı değil mi? Doğru tahmin ettim mi?" Cevap beklemeden topuklarının üzerinde dönüp uzaklaştı.

Bunçuk, Dugin'i vagonun içinde kendisini beklerken buldu.

"Nerelerde kaldın? Toplantı başladı bile."

"Ne demek başladı?"

"Başladı demek. Bizim bölük komutanı Kalmıkov bu sabah Petrograd'dan döndü ve hemen Kazakları toplantıya çağırdı. Biraz önce onlarla konuşmaya gitti."

Bunçuk, Kalmıkov'un Petrograd'a ne zaman gönderildiğini anlamak için bir iki dakika durdu. Dugin ona, Kalmıkov'un bir ay kadar önce gittiğini söyledi.

Dugin'le birlikte toplantıya katılmaya giderken, belli belirsiz kafasının içinden, 'Devrim düşmanlarından biri, Kornilov tarafından sözde topçuluk kursuna katılması için gönderilmiş Petrograd'a, Kornilov'un sadık adımlarından olmalı,' düşünceleri geçti.

Ardiyenin arkasında Kazak gömlekleriyle Kazak kaputlarından yoğun bir kurşuni halka meydana gelmişti. Orta yerde, çevresini subaylar sarmış olan Kalmıkov bir varilin üzerine çıkmış, dikkati çeken tiz bir sesle bağırıyordu:

"... utkulu bir sonuca ulaştırılacaktır. Bize güveniyorlar, biz de onların güvenini haklı çıkaracağız. Şimdi, General Kornilov'un bir telgrafını okuyacağım."

Gereksiz bir aceleyle, gömleğinin cebinden buruşuk bir kâğıt parçası çıkardı. Ulaştırma amirine bir şeyler fısıldadı.

Bunçuk'la Dugin Kazakların arasına karıştı.

"'Aziz Kazaklar, dostlarım!'" Kalmıkov dokunaklı bir biçimde ve oldukça hevesli okuyordu:

"'Rus Devletinin sınırları sizin atalarınızın kemikleri üzerinde yayılıp genişlemedi mi? Rusya'yı büyük yapan, sizin yüce bahadırlığınız, gösterdiğiniz yiğitlikler, fedakârlıklar ve kahramanlıklar değil midir? Sizler, durgun Don'un özgür evlatları, Kuban'ın, köpüklü Terek'in yakışıklı cengâverleri, Uralların, Orenburg, Astrakan, Semireçenski ve Sibirya bozkırlarıyla dağlarının, uzak Transbaykal'ın, Amur'un, Ussuri'nin göklerde uçan kartalları, sizler sancaklarınızın şan ve şerefini her zaman yüceltmişsinizdir; Rus toprakları babalarınızın, atalarınızın kahramanlık destanlarıyla doludur. Yurdunuza gerçekten yardımınızın dokunacağı saat geldi çattı. Geçici Hükümeti kararsızlıkla, hükümet edecek nitelikte olmamak ve hükümet etme yeteneğinden yoksun bulunmakla, Almanların ülkemizin iç işlerine karışmalarına göz yummakla suçluyorum; Kazan'da bir milyona yakın top mermisi ve 12.000 makineli tüfeğin yok olmasıyla sonuçlanan patlama da bunu gösteriyor. Ayrıca, hükümetin bazı üyelerini vatana hıyanetle suçluyorum. Bunu kanıtlayabilirim. Ağustosun 3'ünde Kış Sarayı'nda katıldığım bir kabine toplantısında Başbakan Kerenski ile Savinkov bana, düşündüklerimi anlatmamamı, zira hükümet üyeleri arasında hainlerin bulunduğunu söyledi. Böyle bir hükümetin vatanımızı mahva sürüklediği, böyle bir hükümete güvenilemeyeceği ve böyle bir hükümetten mutsuz Rusya'nın bir kurtuluş bekleyemeyeceği apaçıktır. İşte bu nedenle, Geçici Hükümet düşmanlarımızı memnun etmek için benim başkomutanlıktan çekilmemi istediği zaman ben, namus ve vicdanına sadık bir Kazak olarak, bu isteği reddetmeye kendimi zorunlu saydım ve savaş meydanında ölmeyi, şerefsizliğe, vatana hıyanete yeğ tuttum. Kazaklar, Rus topraklarının şövalyeleri! Gerekli gördüğüm zaman vatan savunmasında benimle birlikte başkaldırmaya söz vermiştiniz. İşte o saat geldi çattı. Vatan ölümün eşiğindedir! Geçici Hükümetin emirlerine boyun eğmeyeceğim; özgür Rusya'nın kurtuluşu için hükümete ve onun ülkemizi satan sorumsuz akıl hocalarına karşı çıkıyorum. Kazaklar, halkımızın şerefini, şanını ve eşsiz yiğitliğini yüceltiniz, böyle yapmakla hem ülkemizi hem de devrimle kazanılmış özgürlüğü kurtarmış olacaksınız. Bana itaat edin ve emirlerimi yerine getirin! Ardımdan yürüyün!

28 Ağustos 1917.

Başkomutan General Kornilov.'"

Kalmıkov susarak kâğıdı katladı, sonra haykırdı:

"Bolşeviklerle Kerenski'nin ajanları, birliklerimizin demiryollarında ilerleyişini baltalıyor. Demiryoluyla gitmemiz mümkün olmadığı takdirde, at binerek Petrograd'a gitmek için başkomutandan emir aldık. Bugün hareket ediyoruz. Trenden inmeye hazırlanın."

Bunçuk, kalabalığı dirsekleriyle ite kaka yararak, çemberin ortasına fırladı ve subaylar grubuna yaklaşmadan gür sesiyle haykırdı:

"Kazak yoldaşlar! Beni size Petrograd işçileriyle askerleri gönderdi. Subaylarınız, devrimi yenilgiye uğratmak için sizi kardeşlerinizle savaşmaya sürüklüyor. Eğer halka saldırmak istiyorsanız, eğer monarşiyi geri getirmek istiyorsanız, devam edin! Ama Petrograd işçileriyle askerleri sizlerin kardeş kanı dökmeyeceğinize inanıyor. Sizlere sıcak, kardeşçe selamlarını yolluyor ve sizi düşman olarak değil, müttefik olarak görmek istiyorlar..."

Devam etmesine imkân verilmedi. İnanılmaz bir velvele koptu ve Kalmıkov'u bu bağrışmalar fırtınası âdeta varilin üzerinden koparıp alaşağı etti. Kalmıkov, Bunçuk'a doğru yürüdü, ama birkaç adım ötede durdu ve Kazaklara döndü:

"Kazaklar! Teğmen Bunçuk geçen yıl cepheden kaçtı; bunu biliyorsunuz. Bu korkağı, bu haini dinleyecek miyiz?"

Altıncı Bölük Komutanı, Albay Sukin'in böğürmeyi andıran pes sesi, Kalmıkov'un sesini boğdu:

"Tutuklayın alçağı! O cephe gerisinde saklanırken bizler kanımızı akıttık! Yakalayın!"

"Ağır ol biraz hele!"

"Bırakın konuşsun!"

"Kaçakları istemiyoruz!"

"Devam et Bunçuk!"

"Kahrolsunlar!"

"Göster şunlara, Bunçuk, ver derslerini!" diye her kafadan bir ses koro halinde yükseldi Kazaklar arasında.

Alay Devrim Kurulu üyelerinden uzun boylu, sakallı bir Kazak sıçrayıp varilin üzerine çıktı. Ateşli sözlerle Kazakları, devrime iha-

net eden General Kornilov'un emirlerine itaat etmemeye çağırdı ve halkla savaşa girişmenin doğuracağı felaketli sonuçlardan söz etti. Konuşmasının sonunda Bunçuk'a döndü:

"Sen de yoldaş," diye bağırdı, "sakın bizim de subaylar gibi seni hor gördüğümüzü sanma. Seni gördüğümüze sevindik, ayrıca, halkın temsilcisi olduğun, subaylık zamanında Kazakların yüzüne tükürmediğin, tam tersine onlara kardeşçe davrandığın için sana saygımız vardır. Senden hiçbir zaman ağır bir söz duymadık; ama biz cahil insanların iyi davranıştan anlamadığımızı sanma. Sığırlar bile tatlı dilden anlar, kaldı ki bizler insanız. Seni bağrımıza basıyoruz ve Petrograd işçilerine el kaldırmayacağımızı onlara bildirmeni istiyoruz."

Kazak'ı onaylayan sesler davul gümbürtüsü gibi gürledi. Yükseldi, yükseldi, en şiddetli noktaya ulaştı, ağır ağır azaldı ve söndü.

Kalmıkov tekrar varilin üzerine çıktı; biçimli vücuduyla Kazaklara doğru eğilirken sallanıyordu. Ölü gibi sapsarı bir yüzle, soluk soluğa, Don'un şanından, şerefinden, Kazakların tarihsel görevlerinden ve subayıyla, eriyle döktükleri bunca kandan söz etti.

Kalmıkov'un ardından, mısır püskülü gibi sapsarı saçlı bir Kazak çıktı. Bunçuk'a kötü niyetle saldırmaya başlayınca, kalabalık onu bağrışmalarla susturup varilden alaşağı etti. Bir ara Çikamasov fırladı varilin üstüne, kütük yarar gibi iki kolunu birden yukarıdan aşağı doğru sallayarak bağırdı:

"Gitmeyeceğiz! İnmeyeceğiz trenden! Kalmıkov, Kazakların Kornilov'a yardım etmeye söz verdiğini söylüyor; yardım edip etmeyeceğimizi bize soran oldu mu? Kornilov'a söz filan vermiş değiliz! Sözü verenler, Kazaklar Birliği subaylarıdır. General Grekov kuyruk sallamıştı, onun için yardıma da kendisi gitsin."

Konuşmacılar birbiri arkasından varilin üzerine çıkıyordu. Bunçuk kocaman kafasını öne eğmiş duruyordu; yanakları kızarıp koyu bir renk almıştı, yüzünde ve boynunda bir damar kuvvetle atıyordu. Hava elektriklenmişti. Biraz daha böyle giderse, aceleci bir davranış kan dökülmesine yol açabilirdi. Ama garnizon askerleri kalabalık bir halde sökün edince subaylar toplantıyı terk etti.

Yarım saat sonra Dugin koşarak Bunçuk'a geldi:

"İlya, ne yapacağız şimdi? Kalmıkov'un niyeti kötü. Makineli tüfekleri indiriyorlar, ayrıca bir yere de atlı haberci gönderdiler."

"Haydi. Yirmi kadar Kazak topla. Çabuk!"

Vagonların yanında Kalmıkov'la üç subay makineli tüfekleri atlara yüklüyordu. Bunçuk onlara doğru ilerledi, dönüp arkasındaki Kazaklara baktı, elini cebine sokarak yepyeni, pırıl pırıl bir subay tabancası çıkardı:

"Kalmıkov, tutuklusun! Eller yukarı..."

Kalmıkov sıçrayarak attan uzaklaştı ve eğilerek tabancasını kılıfından çıkarmak istedi. Ama başının üzerinden vınlayarak bir kurşun geçti ve Bunçuk, ezici, uğursuz bir sesle tekrarladı:

"Eller yukarı!"

Tabancasının horozu ağır ağır yarım kalktı. Kalmıkov gözlerini kısarak horoza baktı ve yavaşça ellerini yukarı kaldırdı, parmakları kasıldı. Subaylar istemeye istemeye silahlarını teslim etti.

Kazaklar atların yükünü indirip makineli tüfekleri vagona taşıdı.

Genç bir makineli tüfek asteğmeni, saygılı bir tavırla, "Kılıçlarımızı teslim etmemiz şart mı?" diye sordu.

"Evet."

Bunçuk, "Bunların başına nöbetçi dik," dedi Dugin'e. "Çikamasov, sen öteki subayları tutuklayıp buraya getir. Dugin'le ben Kalmıkov'u garnizon devrim kuruluna götüreceğiz. Yüzbaşı Kalmıkov, lütfen ileri çıkın!"

Vagon'a tırmanırken, uzaklaşan Bunçuk'un, Dugin'in ve Kalmıkov'un ardından bakan subaylardan biri, "Açıkgözlü davrandı... Açıkgözlü!" diye beğendiğini belli eden bir tonla mırıldandı.

"Beyler! Ayıp bize beyler! Çocuk gibi davrandık! Kimsenin aklına alçağı vurmak gelmedi! Tabancasını Kalmıkov'a doğrulttuğu vakit yapıştıracaktık kurşunu, her şey bitecekti."

Albay Sukin gözlerini dikerek öfkeyle baktı öteki subaylara ve tabakasının içinden parmaklarıyla yoklayarak bir sigara çıkarmaya çalıştı.

Bir teğmen, özür dilercesine, "Bir takım asker vardı. Birimizi bile sağ bırakmazlardı," dedi. Subaylar sessiz sedasız sigaralarını içiyor,

arada bir bakışıyordu. Bunçuk'un harekete geçişteki hızı karşısında subaylar bir eziklik duyuyordu.

Kalmıkov bir süre hiç konuşmadan, siyah bıyığının ucunu kemirerek yürüdü. Fırlak elmacık kemikli sol yanağı tokat yemişçesine yanıyordu. Gelip geçenler hayretle durup bakıyor, fısıldaşıyordu. Kasabanın üstünde akşam göğü bulutlanmıştı. Sona ermekte olan ağustosun giderayak döktüğü kayın yaprakları yol boyunca al al külçeler gibi duruyordu. Kilisenin yeşil, ufak kubbesinin çevresinde kargalar daireler çiziyordu, istasyonun ve kararmaya başlayan tarlaların ötesinde gece çoktan inmiş, soğuk nefesini üflüyordu; ama güney yönünde kirli beyaz parça parça bulutların rüzgârın önünde sürüklendiği hâlâ görülebiliyordu. Gece, görünmeyen sınırları aşarak gölgelerin üzerinde ilerliyordu.

İstasyonun yanına geldikleri sırada Kalmıkov dönüp Bunçuk'un yüzüne tükürdü.

"Alçak..."

Bunçuk tükürükten sakındı ve kaşlarını kaldırdı. Parmakları tabancasının kabzasında kasıldı. Ama kendisini tuttu ve sert bir sesle subaya yola devam etmesini emretti.

Kalmıkov galiz küfürler savurarak, ağız dolusu söverek yoluna devam etti. İkide bir durup Bunçuk'a dönüyor, "Sen bir hainsin! Bunun hesabını vereceksin!" diye bağırıyordu.

Bunçuk tekrar tekrar, "Yola devam edin! Lütfen..." diye uyarıyordu.

Ama Kalmıkov yine yumruklarını sıkıp, huysuz bir at gibi direnerek yana kaçıyordu. Su kulesine yaklaşmışlardı. Kalmıkov dişlerini gıcırdatarak haykırdı:

"Sizinki parti marti değil; toplumun süprüntülerinden meydana gelmiş bir çetesiniz siz. Önderiniz kim? Alman Genelkurmayı! Bolşevikler... Ha-ha! Soysuz köpekler! Sizin partiniz orospu gibi parayla satın alınabilir. Alçaklar! Alçaklar, hepinizin canı cehenneme!.. Vatanınıza ihanet ettiniz! Topunuzu bir ağaca asardım... Ama günü gelecek elbet! Sizin Lenin'iniz Rusya'yı otuz Alman markına satmadı mı? Rüşveti cebine indirdi, sonra da saklandı..."

Bunçuk kelimeleri bir solukta çıkararak, bilinçli bir şekilde, "Geç duvarın önüne!" diye bağırdı.

Dugin telaşlandı. "İlya! Bunçuk! Dur biraz! Ne yapacaksın? Dur!"

Bunçuk yüzü öfkeden çarpılmış ve mosmor olmuş bir halde Kalmıkov'un üzerine atılarak yumruğunu şakağına patlattı. Subayın başından düşen kasketini ayaklarının altında çiğnedi ve tutukluyu su kulesinin kara tuğla duvarına doğru sürükledi.

"Kalk ayağa!"

"Ne yapacaksın?.. Yapa... yapamazsın... beni dövemezsin!" diye haykıran Kalmıkov, Bunçuk'a direniyordu.

Sırtı duvara çarpınca birden aklı başına gelerek doğruldu:

"Demek beni öldüreceksin!"

Acele acele kaputunun düğmelerini çözerek öne doğru bir adım attı.

"Vur, domuz oğlu domuz! Vur!.. Vur da Rus subaylarının nasıl öldüğünü gör!.. Ölümle karşılaştığım zaman ben..."

Kurşun Kalmıkov'un ağzından girdi. Silah sesi su kulesinin çevresinde çın çın yankılandı. Kalmıkov sol elini başına götürdü, parmakları kenetlendi; sendeledi ve çöktü. Sırtı geriye doğru büküldü, kanlı dişlerini göğsüne tükürdü, diliyle dudaklarını yaladı. Daha sırtı nemli toprağa değmeden Bunçuk tekrar ateş etti. Kalmıkov can havliyle çırpındı, yan döndü, sonra uykulu bir kuş gibi başını göğsüne doğru çekerek bir inilti koyverdi.

Bunçuk dönüp yürüdü. Dugin onun arkasından koştu.

"İlya!.. Ne diye vurdun onu?"

Bunçuk onu omuzlarından yakaladı, sert bakışlarını Kazak'ın gözlerinin içine dikerek, garip bir sükûnetle ve yumuşak bir sesle cevap verdi:

"Ya biz, ya onlar! Bunun ortası yok. Kana kan. Anlıyor musun! Kalmıkov gibi adamların temizlenmesi, yılan gibi ezilmesi gerekiyor. Onlara acıyan sulu gözlüleri de vurmak gerek. Anlıyor musun! Ne diye sızlanıp duruyorsun? Topla kendini! Metin ol! Eğer Kalmıkov'un elinden gelseydi, ağzından sigarasını bile çıkarmadan vururdu bizi, bir de sen... Sulu gözlü sen de!"

Ama Dugin'in başı durmadan sarsılıyor, dişleri birbirine vuruyordu; pas lekeli çizmelerinin içindeki kocaman ayakları nereye gideceğini bilemiyor gibiydi.

Issız yolda hiç konuşmadan yürüyorlardı. Bunçuk ara sıra dönüp bakıyordu. Doğuya doğru ilerleyen yaslı, kara bulutlar köpük köpük alçalmıştı gökte. Ağustos göğünün bulutları arasındaki ufak bir boşluktan, küçülmeye başlamış, yağmurla yıkanmış ay, yeşil, çarpık bir ölü gözü gibi aşağıya bakıyordu. Bir köşede, bir askerle omuzlarına beyaz şal örtmüş bir kadın birbirine sımsıkı sokulmuş duruyordu. Asker, kadını kucakladı, kendine doğru çekti, bir şeyler fısıldadı kulağına. Ama kadın elleriyle itti askeri göğsünden ve başını geriye atarak boğuk bir sesle mırıldandı:

"İnanmıyorum sana! İnanmıyorum sana!" Ve dudaklarından yumuşak, genç bir kahkaha döküldü.

XVIII

KERENSKİ tarafından Petrograd'a çağrılan Krimov, Ağustos sun 3'ünde kendini vurdu. Krimov'un ordusundan delegeler ve birlik komutanları bağlılıklarını arz etmek üzere Kışlık Saray'a damlamaya başladı. Daha çok kısa bir zaman önce Geçici Hükümete savaş açmak için yürüyenler, şimdi alçakça eğilip Kerenski'ye yaltaklanarak, ona tamamıyla bağlı oldukları konusunda güvence veriyordu. Maneviyatı çökmüş olan Krimov'un ordusu can çekişme halinde son çırpınışlarını yapıyordu. Sadece ve sadece süredurum yasasının etkisiyle bazı birlikler hâlâ Petrograd'a doğru ilerlemekteydi, ama hareket bütün anlamını kaybetmişti, zira Kornilov başkaldırısı sona ermekte, birdenbire patlak veren bu gerici hareketin ışıkları havai fişek gibi sönmekte ve cumhuriyetin geçici yöneticisi gerçi bugünlerde süngüsü biraz düşmüş olmakla birlikte ortalıkta Napolyon gibi çalımla dolaşarak, hükümet toplantılarında Rusya'nın "tam bir siyasal istikrara kavuştuğundan" söz etmekteydi.

General Krimov'un intiharından bir gün önce, Başkomutanlığa General Alekseyev atandı. Kendi durumunun da ne kadar kuşkulu olduğunu çok iyi bilen ve kılı kırk yararcasına dürüst bir kişiliğe sahip olan Alekseyev, kendisine önerilen bu makamı ilkin kesinlikle geri çevirdi ama, sonradan, sadece Kornilov'un ve onun bu hükümete başkaldırma hareketine katılanların akıbetlerini hafifletmek

isteğiyle kabul etti. Alekseyev Genelkurmay karargâhında bulunan Kornilov'la direkt telefon bağlantısı kurarak, eski başkomutanın, kendisinin başkomutanlığa atanması ve yakında gelecek olması ile ilgili tutumunu iyice öğrenmeye çalıştı. Görüşmeler, aralıklı olarak, gece geç vakitlere kadar sürdü.

Aynı gün Kornilov kendi kurmayları ve işbirlikçileriyle bir toplantı yaptı. Çoğunluk, mücadeleye devam etmekten yana konuştu.

Bütün konuşmalar boyunca hiç ağzını açmamış olan Lukomski'ye döndü Kornilov:

"Bize fikirlerinizi söyler misiniz Aleksandr Sergeyeviç?"

Lukomski temkinli kalmakla birlikte kesin cümlelerle, iktidar mücadelesini sürdürmekten yana olmadığını belirtti.

Kornilov sert bir tavırla, "Kayıtsız şartsız teslim mi yani?" diye onun lafını kesti. Lukomski omuz silkti:

"Şartlar ne yapmak gerektiğini gösteriyor kendiliğinden."

Tartışmalar yarım saat kadar daha uzadı. İrade harcayarak kendisini tutmaya çalıştığı belli olan Kornilov susuyordu. Toplantıyı dağıttı, bir saat sonra da Lukomski'yi yanına çağırttı.

"Haklısınız Aleksandr Sergeyeviç." Parmaklarını çıtlattı ve ateşi küllenmiş bakışlarını yana çevirerek yorgun bir sesle konuştu:

"Daha fazla direnmek ham aptallık, hem de cinayet olur."

Oturduğu yerde parmaklarıyla trampet çalıyor ve sanki kafasının içinde fareler gibi cirit atan düşüncelerini dinliyordu. Sonra sordu:

"Alekseyev ne zaman gelecek?"

"Yarın."

Eylülün l'inde Alekseyev Genelkurmay karargâhına geldi. Aynı akşam, Geçici Hükümetin emriyle Kornilov'u, Lukomski'yi ve Romanovski'yi tutukladı.

Generaller gözaltında tutulacakları Metropol Oteline götürülmeden önce, Alekseyev, Kornilov'la yirmi dakika süren özel bir görüşme yaptı. Odadan son derece sarsılmış, kendisine hâkim olamayacak bir halde ayrıldı. Romanovski, Kornilov'u görmek isteyince, Kornilov'un karısı yolunu kesti:

"Özür dilerim, ama kimseyi içeriye sokmamamı söyledi bana."

Romanovski kadının kederli yüzünü aceleyle süzdü, altları morarmış gözlerini hızlı hızlı kırpıştırarak döndü ve uzaklaştı.

Güneybatı cephesi başkomutanı General Denikin, ertesi gün General Markov, General Vannovski ve General Erdeli'yle birlikte Berdiçev'de tutuklandı. Böylece Kornilov'un başkaldırısı tarihsel yazgıya boyun eğerek onursuz bir biçimde sona erdi. Ne var ki, sona ererken de yeni bir başkaldırıyı doğurdu, zira gerçekten de, gelecek iç savaş ve devrime karşı saldırının genişletilmesi planlarının başlangıçları "Kornilov zamanında" doğmuştu.

XIX

YÜZBAŞI Listnitski, ekim sonunda bir sabah erkenden, bölüğünü yaya olarak Kışlık Saray Meydanına götürmek için alay komutanından emir almıştı. Başçavuşa gerekli emirleri verip çabucak giyindi. Öteki subaylar da esneyip bela okuyarak kalkmışlardı. Avluya çıktılar. Bölük, takım düzeninde sıraya girmişti. Listnitski onları hızlı bir yürüyüşle caddeye çıkardı. Neva Caddesi ıssızdı. Uzaktan tek tük silah sesleri duyuluyordu. Kışlık Saray Meydanının etrafında bir zırhlı araba dolaşıyor, Kadetler* devriye geziyordu. Sokaklarda bir çöl sessizliği hüküm sürüyordu. Sarayın bahçe kapısı önünde Kazakları bir Kadet müfrezesiyle, Dördüncü Bölüğün Kazak subayları karşıladı. İçlerinden biri, bir bölük komutanı, Listnitski'yi kenara çekti.

"Bütün bölüğü aldınız mı yanınıza?"

"Evet. Ne olacak?"

"İkinci, Beşinci ve Altıncı Bölükler ilerlemeyi reddetti, ama makineli tüfek müfrezesi bizimle beraber. Sizin Kazaklar ne âlemde?"

Listnitski sert bir hareketle elini salladı.

"Fena! Peki ya Birinci ve Dördüncü Bölüklerin durumu nedir?"

"Onlar burada değil. Gelemezler. Bugün Bolşeviklerin bir saldırısı bekleniyor, biliyorsunuz değil mi? Neler olacağını Allah bilir." Üzüntüyle iç geçirdi ve ekledi:

"Don'a dönüp bütün bu işlerden uzaklaşmayı ne kadar isterdim..."

---

* Kadet: Subay adayı, subay okulu öğrencisi. *-çev.*

Listnitski bölüğünü sarayın avlusuna soktu. Askerler silah çattı ve sarayın geniş avlusunda dolaşmaya başladı. Subaylarsa bir köşede toplanmış, sigaralarını içerek konuşuyordu.

Bir süre sonra bir Kadet alayı ile Kadınlar Taburu çıkageldi. Kadetler sarayın girişinde makineli tüfeklerin başına geçerek mevzi aldı. Kadınlar avluya doldu. Kazaklar kadınların çevresini sararak kaba saba şakalar yapmaya başladı. Bir çavuş, kadınlardan birinin sırtına bir şaplak indirerek, "Sizin işiniz çocuk yapmak, teyze, elinizin hamuruyla erkek işine karışmak değil," dedi.

Hiç de dost görünmeyen "teyze", "Çocuğu sen kendin doğur!" diye kalın sesiyle tersledi çavuşu.

Cinsi latife düşkün Yukovnov adında bir eski din yanlısı, "Hey küçük kızlar, siz de mi girdiniz bu işe be!" diye kadın askerleri kızdırıyordu.

"Bu kancıkları esaslı bir ıslatmak lazım."

"Güzel askerler."

"Ne diye evlerinde oturmaz bunlar? Daha başka bir şey istiyor canları."

"Önden bakınca askere benziyorlar, ama arkadan bakınca papaz mıdır nedir belli değil. İnsanın tüküresi geliyor."

"Hey, siz hücum taburu, kımıldatın biraz götünüzü, yoksa ben gelir kımıldatırım!"

Kazaklar kaba kaba gülüştü. Ama öğleye doğru o neşeli halleri buhar olup kayboldu. Mangalara ayrılan kadınlar, avlu kapısına büyük çam kalaslarla barikat kurdu. Kadınlara, üzerine tam oturan kaputuna St. George nişanı takan erkek yapılı, iriyarı bir kadın komuta ediyordu. Zırhlı araba meydanda daha sık dolaşmaya başladı, Kadetler de içeriye kutu kutu cephane ve makineli tüfek şeridi taşıdı.

"Eh çocuklar, şimdi çattık işte."

"Dövüş çıkacağa benziyor."

"Bizi buraya ne diye getirdiler sanıyorsun? Karıları ellemeye mi?"

Lagutin'in çevresini kendi bölgesinden bir grup asker sarmış, bir şey tartışıyorlardı. Subaylar ortadan kaybolmuştu; avluda Kazaklarla kadınlardan başka kimse kalmamıştı. Kapının önünde, kalkanları ıslak ıslak parlayan bir sürü terk edilmiş makineli tüfek duruyordu.

Akşama doğru yağmur çiselemeye başladı. Kazaklar aç bırakıldıkları için homurdanıyordu.

"Listnitski nerede?"

"Sarayda. Kadetler de bizim gibilerini oraya sokmak istemiyor."

"Birisini gönderelim de sahra mutfağını getirtelim bari."

İki kişi gönderildi.

"Silahlarınızı burada bırakın, yoksa alırlar elinizden," diye öğüt verdi Lagutin.

Kazaklar bir iki saat daha bekledi, ama ne sahra mutfağı ne de haberciler göründü. Sonradan anlaşıldı ki, sahra mutfağını başka alayın erleri geri çevirmiş. Tam alacakaranlık çökerken, kapıların önünde toplanan Kadınlar Taburu, uzun bir sıra halinde yere yatıp meydanın karşı tarafına doğru ateş etmeye başladı. Kazaklar ateş açmadan sigaralarını tüttürmeye devam etti; gitgide sabırları tükendi. Sonunda Lagutin, bölüğü duvarın dibinde topladı ve sarayın pencerelerine korka korka bakarak kalabalığa hitap etti:

"Durum şudur Kazaklar! Burada kalmamızın hiçbir anlamı yok. Buradan çıkmalıyız, yoksa pisi pisine başımız derde girecek. Sarayı topa tutmaya başlayacaklar, o zaman nereye gideceğiz? Subaylar ortadan yok oldu... Biz de burada durup ölelim mi yani? Gidelim evlerimize, ne diye bu duvarın dibinde duruyoruz sanki? Geçici Hükümete gelince... Bize ne yararları var ki? Ne dersiniz Kazaklar?"

"Eğer avludan dışarı çıkarsak Bolşevikler makineli tüfekleriyle üzerimize ateş etmeye başlar."

"Kanımızı içerler bizim."

"Neden içsinler?"

"Kendin düşün nedenini."

"Hayır, sonuna kadar burada kalalım."

"Ağıla kapatılmış kasabı bekleyen koyunlara benziyoruz be!"

"Siz nasıl isterseniz öyle yapın, bizim takım gidiyor."

"Biz de gidiyoruz!"

"Bolşeviklere adam gönderin, onlar bize dokunmasın, biz de onlara dokunmayalım."

Birinci ve Dördüncü Bölüklerin Kazakları da gelip toplantıya katıldı. Biraz daha tartıştıktan sonra, her bölükten bir kişi olmak üzere

üç Kazak avlu kapısından çıktı. Bir süre sonra yanlarında üç denizciyle döndüler. Denizciler barikatın kalasları üzerinden atlayıp avluya geçerek yürüdüler. Kazakların yanına geldiler; içlerinden biri, yakışıklı, genç, siyah bıyıklı, ceketinin düğmeleri çözük, kasketini geriye yıkmış bir denizci, kalabalığı yara yara orta yere geldi:

"Kazak yoldaşlar! Biz, Devrimci Baltık Donanması temsilcileri, size Kışlık Sarayı terk etmenizi önermeye geldik. Düşman bir burjuva hükümetini ne diye destekleyecekmişsiniz? Bırakın kendi burjuva çocukları, Kadetler savunsun onları! Geçici Hükümeti savunmak için bir tek asker çıkmıyor ortaya üstelik. Birinci ve Dördüncü alayların askerleri, kardeşleriniz de bize katıldı. Bizimle gitmek isteyenler sola ayrılsın."

Birinci Bölükten bir çavuş ileri çıkarak, "Bir dakika dur, kardeş!" dedi. "Seve seve gideriz, ama ya Bolşevikler üzerimize ateş açarlarsa?"

"Yoldaşlar! Petrograd Askerî Devrim Kurulu adına, sağ salim çıkacağınıza söz veriyoruz. Size kimse dokunmayacak."

Tıknaz yapılı, çiçekbozuğu suratlı bir başka denizci de geldi, siyah bıyıklı arkadaşının yanında durdu. Boğa boynu gibi kalın boynunu ağır ağır döndürerek Kazakları süzdü, sonra düğmeleri ilikli gömleğinin altından taşan göğsüne bir yumruk indirdi.

"Biz de sizinle birlikte geliyoruz! Korkmanıza gerek yok çocuklar. Ne biz düşmanız size, ne de Petrograd proletaryası. Sizin düşmanınız bunlar..." Elinin baş parmağıyla sarayı işaret etti ve gülümseyerek bembeyaz, korkunç, sık dişlerini gösterdi.

Kazaklar bir türlü karar veremiyordu. Kadınlar Taburundan birkaç kadın yaklaşıp onlara kulak verdi ve bir dakika sonra tekrar kapıya döndü.

Sakallı bir Kazak onların ardından, "Hey, kadınlar, bizimle geliyor musunuz?" diye bağırdı.

Lagutin kararlı bir tavırla, "Alın tüfeklerinizi, düşün yola!" dedi.

Kazaklar silahlarını hevesle kaparak sıra oldu.

Makineli tüfekçilerden biri, "Makinelileri de alalım mı?" diye sordu siyah bıyıklı denizciye.

"Tabii. Kadetlere bırakmayın onları."

Tam Kazaklar avluyu terk edeceği sırada subayları çıkageldi. Sıkışık bir grup halinde durmuş denizcilere bakıyorlardı. Makineli tüfek müfrezesi, makinelilerle beraber en önde gidiyordu. Tekerlekler ıslak taşların üzerinde takırdıyor, iç gıcıklayıcı sesler çıkarıyordu. Ceketli denizci, Birinci Bölüğün en öndeki takımının yanında gidiyordu. Uzun boylu, sarışın kaşlı bir Kazak, denizcinin kolundan çekip suçlu bir sesle sordu:

"Kardeş, halka karşı çıkacağımızı aklınıza getirmediniz değil mi? Bizi buraya kandırarak getirdiler, ama bilseydik gelmezdik." Başını şiddetle salladı. "İnan ki gelmezdik! Vallahi!"

Dördüncü Bölük en arkadan geliyordu. Kazaklar, Kadınlar Taburunun tek parça, bir duvar gibi sıralandığı kapının yanında durdular.

İriyarı bir Kazak barikatın üzerine çıkıp, kirli parmağını anlamlı ve inandırıcı bir tavırla sallayarak kadınlara seslendi:

"Dinleyin beni! Biz gidiyoruz, ama siz aptal kadınlar kalıyorsunuz. Öyle olsun, ama numaraya kalkışmak yok! Eğer arkamızdan ateş etmeye başlarsanız, döner sizi kıyma yaparız. Anlaşıldı mı? Hadi bakalım, şimdilik hoşça kalın."

Barikatın üzerinden yere atladı ve arada bir dönüp arkasına baka baka takımına yetişmek için koştu. Kazaklar meydanın ortasına henüz varmıştı ki, içlerinden biri arkaya bakarak heyecanla bağırdı:

"Bakın çocuklar! Peşimizden bir subay koşuyor!" Askerlerden birçoğu başlarını çevirip baktı. Uzun boylu bir subay, bir eliyle kasketini tutmuş, öteki eliyle işaret ederek koşuyordu onlara doğru.

"Üçüncü Bölük komutanı Atarşçikov bu."

"Kim?"

"Hani gözünde ben olan."

"Demek bizimle gelmek istiyor o da."

"Yiğit adamdır!"

Atarşçikov yüzünde bir gülümseme pırıldayarak hızla koşuyordu taburun ardından. Kazaklar gülerek ellerini salladı.

"Koş yüzbaşım! Daha hızlı koş!"

Sarayın avlu kapısından, kuru, tek bir silah sesi duyuldu. Atarşçikov ellerini hızla kaldırdı, sendeledi ve sırtüstü yuvarlandı. Aya-

ğa kalkmak için debelendi. Sanki emir almış gibi bölükler dönüp yüzlerini saraya çevirdi. Makineli tüfekçiler makinelileri sarayın kapısına döndürdü. Makineli tüfek şeritleri şakırdadı. Ama çam kalasların arkasında tek kul görünmüyordu. Bir dakika önce oraya toplanmış olan subaylarla kadınlar, silah sesiyle birlikte kayıplara karışmıştı sanki. Bölükler yeniden düzene girip hızlı adımlarla uzaklaştı. Son takımdan Atarşçikov'un yanına giden iki Kazak döndü; dönenlerden biri bütün bölüğün duyacağı şekilde yüksek sesle bağırdı:

"Sol omzunun altından vurmuşlar. Hapı yutmuş!"

Kazakların adımları sert ve güçlü basıyordu yere. Siyah bıyıklı denizci emir verdi:

"Sol taraftan... Koşar adım marş!"

Çark ettiler, sarayı sessizliğe gömülmüş bir yığın halinde arkalarında bırakarak marş marşla uzaklaştılar.

XX

SONBAHAR ara sıra yağışlı ve ılık geçiyordu. Soluk güneş ufak Bikov kasabasının üzerinde nadiren parlıyordu. Ekimde kuşlar güneye doğru göçlerine başladı. Geceleri bile turnaların acı, yürekleri burkan feryatları serin kara toprağın üzerinde çın çın ötüyordu. Göçmen kuş sürüleri yaklaşan dondan, yükseklerde esen sert kuzey rüzgârlarından kaçmakta acele ediyordu.

Kornilov serüveniyle ilgili olarak tutuklanan generaller altı haftadan beri yargılanmayı beklemekteydi. Bu süre içinde hapishanedeki yaşantıları bir düzene girmiş, normal olmasa bile kendine göre bir program kazanmıştı. Kahvaltıdan sonra generaller gezinmeye çıkıyor, döndüklerinde mektuplarına bakıyor, akraba ve tanıdık ziyaretçileri kabul ediyor, yemeklerini yiyor, bir saatlerini mutlak bir sükûnet içinde geçirdikten sonra, yalnız başlarına çalışmak için odalarına çekiliyorlardı. Akşamları genellikle Kornilov'un odasında toplanıp gece yarısından sonraki saatlere kadar çene çalıyor, görüşüyorlardı.

Hapishane olarak kendilerine ayrılan kız lisesinde oldukça yerindeydi rahatları.

Binayı dışarıdan St. George Taburu, içeriden de Tekinler koruyordu. Ancak bu koruma düzeni, tutukluların özgürlüğünü bir dereceye kadar sınırlandırmakla birlikte, önemli bir avantaj taşıyordu; düzen öyle kurulmuştu ki, tutuklular istese her an kolaylıkla kaçabilirdi. Kapalı tutuldukları bütün süre içinde dış dünyayla bağlantılarına serbestçe devam etmiş, burjuva çevrelerine baskı yapmış, komplolarının izlerini kapattırmış, subayların ruh durumlarını yoklayacak adamlar çıkarmış ve daha kötü bir durumla karşılaşmaları halinde kaçmak için hazırlıklarını yapmışlardı.

Muhafız askeri olarak mutlaka kendisine sadık Tekinleri tutma kaygısında olan Kornilov, Kaledin'le bağlantı kurdu, o da Kornilov'un isteği üzerine, Tekinlerin Türkistan'da açlıktan kırılan ailelerine derhal kamyon kamyon tahıl gönderdi. İktidara geçme girişiminde rol alan subayların ailelerine yardım sağlamak amacıyla, Moskova ve Petrograd'daki güçlü bankerlere son derece sert bir mektup yolladı Kornilov. Kendilerini güç durumda bırakacak açıklamalar yapılmasından korkan bankerler hemen, on binlerce rublelik bağışlarda bulundu. Kornilov, kasım ayına kadar Kaledin'le mektuplaşmayı sürdürdü. Ekim ortalarında Kaledin'e yolladığı uzun bir mektupta, Don'daki durumu ve oradaki Kazaklardan nasıl bir karşılama umabileceğini sordu. Kaledin'in cevabı cesaret vericiydi.

Ne var ki Ekim Devrimi, tutuklu generallerin ayaklarının altındaki toprağı sarstı. Ertesi gün dört bir yana haberciler çıkarıldı. Bir hafta sonra ise, Kaledin'in, kendi kendini başkomutan ilan eden General Duhonin'e gönderdiği, Kornilov ve çevresindekilerin kefaletle salıverilmelerini ısrarla istediği mektupta, tutukluların başlarına gelebileceklerden duyduğu korku yankılanıyordu. Buna benzer bir istek de Kazaklar Birliği ile Kara ve Deniz Subayları Birliği Merkez Kurulundan gelmişti. Duhonin kararsızlık içindeydi.

Kasımın 1'inde Kornilov ona bir mektup gönderdi. Duhonin'in mektubun kenarına yazdığı notlardan, yüksek komutanlığın nasıl büyük bir perişanlığa düştüğü açıkça görülüyordu. Ordu üzerindeki bütün etki ve kontrolünü kaybeden yüksek komutanlık, son günlerini tam anlamıyla yere serilmiş bir halde geçiriyordu.

Ekselans Nikolay Nikolayeviç;

Kader sizi öyle bir mevkiye getirmiş ki, burada, olayların gidişini değiştirmek bir görev olarak size düşüyor; zira büyük ölçüde, yüksek komutanların kararsızlık ve hoşgörülerinden doğan bu olaylar ülkeyi mahva sürüklemek üzeredir. Sizin için, bir insanın ya büyük bir tehlikeyi göze almasını ya da istifa etmesini gerektirecek an yaklaşmaktadır; aksi takdirde ülkenin mahvı sorumluluğu ile sonunda ordunun dağılması onursuzluğu sizin omuzlarınıza yüklenecektir.

Elimin altındaki eksik ve parça parça bilgiye göre durum ciddi olmakla beraber, henüz tamamıyla umutsuz değildir. Ancak, eğer siz karargâhın Bolşeviklerin eline geçmesine izin verir ya da kendi rızanızla onların hâkimiyetini kabul ederseniz, o zaman umutsuz hale düşecektir.

Propaganda ile maneviyatları yarı yarıya kırılmış olan St. George Taburu ile emrinizdeki zayıf düşmüş Tekin Alayı asla yeterli bir güç sayılamaz.

Gelecekteki olayların gelişme yönünü önceden görerek, genel karargâhın güvenliğini garantilemek yanında, bizi yutmak eğilimi gösteren anarşiye karşı yeni bir mücadelenin örgütlendirilmesi yolunda elverişli bir ortamın yaratılması şeklinde önlemler de almanızın şart olduğunu sanıyorum.

Bu önlemleri ben şöyle düşünüyorum:

1. Bir Çekoslovak Alayı ile Polonya Hafif Süvari Alayı derhal Mogilev'e aktarılmalıdır.

Kenar notu: Genel karargâh bu alaylara sonuna kadar güvenilebilir gözüyle bakmıyor. Bolşeviklerle ateşkesi ilk kabul edenlerdendir bu alaylar.

2. Orsa, Smolensk, Zlobin ve Gomel, cephedeki Kazak bataryalarının topçu desteğiyle, Polonya Kolordusu birlikleri tarafından işgal edilmelidir.

Kenar notu: Orsa ve Smolensk'in alınması için, İkinci Kuban Tümeni ile Astrakan Kazaklarından bir tabur zaten getirilmiş bulunuyor. Birinci Polonya Tümeninin alayını Bikov'dan çekmek, tutukluların güvenliğini tehlikeye düşürebileceğinden doğru görülmüyor. Birinci

Tümenin birlikleri son derece zayıflamış olduğundan gerçek bir güç sayılmaz. Polonya Kolordusu ise Rusya'nın iç işlerine karışmamakta kesin bir tutum almış bulunuyor.

3. Çekoslovak Kolordusu ve Kornilov Alayının bütün birlikleriyle, bir iki en güvenilir Kazak tümeni, Petrograd ve Moskova'ya aktarılma bahanesiyle, Orşa-Mogilev-Zlobin hattı üzerine yığılmalıdır.

Kenar notu: Kazaklar Bolşeviklerle dövüşmemeye kesin olarak kararlı.

4. Bütün İngiliz ve Belçika zırhlı araçları aynı bölgeye yığılmalı ve sadece subayların eline verilmelidir.

5. Mogilev'de ve civarındaki bir başka noktada, subaylarla bu bölgede toplanmaları şart olan gönüllülere dağıtılmak üzere tüfek, cephane, makineli tüfek, otomatik silah ve el bombası stokları iyi bir koruma altında hazır bulundurulmalıdır.

Kenar notu: Bu aşırılıklara yol açabilir.

6. Don, Terek ve Kuban Orduları atamanları, aynı zamanda Polonya ve Çek Komiteleriyle güvenilir bir haberleşme kurulmalı, kesin anlaşmaya varılmalıdır. Kazaklar ülkede düzenin kurulmasını kuvvetle desteklemişti; Polonyalılarla Çeklere gelince, Rusya'da düzenin kurulması kendi varlıklarını önemle etkileyen bir konudur.

Her geçen gün haberler daha ürkütücü bir hal almaya başladı. Bikov'da bile hoşnutsuzluk baş göstermişti. Tutuklu generallerin salıverilmesini isteyen Kornilov yandaşları otomobilleriyle, Mogilev ve Bikov arasında mekik dokuyordu. Kazak Birliği üstü kapalı gözdağı verme yoluna bile başvurdu.

Olayların baskısı altında ezilen Duhonin hâlâ kararsızlığını sürdürüyordu. Kasımın 18'inde, tutukluların Don'a gönderilmesi için bir emir çıkardı, sonra hemen emri geri aldı.

Ertesi sabah çamurlara bulanmış bir otomobil Bikov lisesinin ana kapısına yanaştı. Şoför dalkavukluğa varan bir saygıyla otomobilin kapısını ardına kadar açtı, yaşlıca, sağlam yapılı bir subay indi içinden. Muhafız subayına gösterdiği belge, Kurmay Albay Kusonski adını taşıyordu.

"Genel karargâhtan geliyorum. General Kornilov'a özel bir mesaj getirdim. Komutanı nerede bulabilirim?"

Komutan, Tekin Alayı Komutanı Yarbay Ergart, ziyaretçiyi doğruca Kornilov'a götürdü. Kusonski kendini tanıttı ve sesine yapmacık bir önem edası vererek haberi bildirdi:

"Dört saate kadar, Mogilev karşı koymaksızın Bolşeviklere teslim olacak. General Duhonin, bütün tutukluların derhal Bikov'dan ayrılmalarını size söylememi emretti."

Kornilov, Kusonski'yi Mogilev'deki durum hakkında sorguya çektikten sonra, Yarbay Ergart'ı çağırdı. Sol elinin parmaklarını bütün ağırlığını vererek masanın kenarına dayadı:

"Generalleri derhal salıverin. Tekinler bu gece yarısı yola çıkmaya hazır olmalıdır. Ben alayla birlikte gideceğim."

Alayın demirhanesinde bütün gün körükler homurdandı, gıcırdadı durdu; kömürler akkor haline geldi, çekiç sesleri çın çın öttü, atlar örslerin sesinden ürküp kişnedi. Tekinler atlarının dört ayağını da nallıyor, koşumlarını onarıyor, silahlarını temizliyor, hazırlanıyordu.

Gün boyunca generaller hapishaneden teker teker ayrıldı. Ama gece yarısı, kurtların sevdiği saatlerde, ufak taşra kasabasının bütün ışıklarını söndürüp uykuya daldığı saatte, atlılar üçerli sıralar halinde lisenin avlusundan çıkmaya başladı. Kara silüetleri çelik rengi göğe karşı kalıptan çıkma kabartmalar gibi duruyordu. Koyun postundan uzun başlıklarını gözlerinin üzerine kadar indirmiş, yağlı, kara suratlarını kukuletalarının içine çekmiş, eyerlerinin üzerinde kambur duran atlılar, tüylerini kabartmış kocaman kara kuşlar gibi geçiyordu. Süvari kolunun orta yerinde, alay komutanının yanında Kornilov, omuzları düşmüş bir halde, yüksek, dayanıklı bir atın üzerinde oturuyordu. Kasabanın sokaklarında gürültüyle esen soğuk rüzgâra karşı arada sırada yüzünü buruşturuyor ve gözlerinin daracık çizgilerini kısarak, başını kaldırıp yıldızlı, cam gibi göğe bakıyordu.

Yere hafif basan yeni nallanmış toynakların yumuşak tıpırtıları kasabanın sokaklarından geçerek varoşlarda kayboldu.

XXI

On İkinci Kazak Alayı iki günden beri geri çekiliyordu. Ağır ağır, bütün yol boyunca savaşa savaşa çekiliyordu, ama yine de bir çekilmeydi bu. Rus ve Rumen ordularının ağırlıkları engebeli toprak yol üzerinde inişli çıkışlı uzayıp gidiyordu. Alman ve Avusturya karma tümenleri geri çekilen orduları derinlemesine bir yan hareketiyle çember içine almış, halkayı kapatmaya çalışıyordu.

Bir akşam, On İkinci Alayla yanı başındaki Rumen tugayının çember içine düşmek üzere olduğu haberi geldi. Gece, koşulu topçu tümeninin bir bataryasıyla desteklenen On İkinci Alay, Golş Vadisinin alt yanında artçı mevzisine girme emri aldı. Nöbetçilerini diken alay, ilerleyen düşmanı karşılamaya hazırlandı.

Aynı gece Mişa Koşevoy ile Tatarski köyünden, azıcık mankafa bir adam olan Aleksey Beşniyak'ı gizli bir ileri karakol görevine yolladılar. İki adam, kullanılmayan bir kuyunun yakınında bir sel yatağının içine gizlendi ve rutubetsiz, ayaz havayı ciğerlerine çekti. Arada bir bulutlu gökten, uçuşlarını telaşlı feryatlarıyla belli eden bir yaban ördeği sürüsü geçiyordu. Sigara içmemeleri için verilen emre kızan Mişa, arkadaşının kulağına fısıldadı:

"Ne acayip şey bu hayat Aleksey! İnsanlar kör gibi el yordamıyla dolaşıyor sanki; bir birleşiyor, bir ayrılıyor, bazen birbirlerini çiğniyorlar... İşte şimdi sen de burada ölümün burnunun dibine gelince, kendi kendine bütün bunların ne demek olduğunu düşünürsün. Bana kalırsa dünyada, bir başka insanın ruhu kadar müthiş şey yoktur; ne istersen yap bir ruhun derinliklerine inemezsin... İşte senin yanında yatıyorum burada, kafandan neler geçtiğini bilemiyorum, hiçbir vakit de bilemedim; görünüşünün ardında ne biçim bir yaşam var bilmiyorum, sen de benim hakkımda bir şey bilmiyorsun... Belki de ben seni öldürmek istiyorum, oysa sen benim kafamdan geçenlerden haberin bile olmadan bana peksimet veriyorsun... İnsanlar kendi kendilerini de iyi tanımıyor. Yazın hastanedeydim. Yanımdaki yatakta Moskovalı bir asker vardı. Hiç durmadan, Kazakların nasıl yaşadığına dair bir sürü soru soruyordu. Kazakların kamçıdan başka bir şey bilmediğini sanıyorlar; Kazakların yabani olduklarını, içlerinde can yerine adi cam taşıdığını sanıyorlar. Oysa bizler de on-

lar gibi insanız, bizler de onlar kadar severiz kadını, kızı; bizler de üzülünce gözyaşı dökeriz, ama başkasının sevincini paylaşmayız. Ne dersin Aleksey? Yaşamaya doyamadım ben; dünyada bu kadar güzel kadın olduğu aklıma geldikçe yüreğim sızlıyor... Kadınlara öylesine sevgi var ki içimde, severken canlarını yakabilirim... Hepsiyle yatardım; kısası, uzunu, zayıfı, şişmanı. Ama insanın yaşamına öyle berbat bir biçim vermişler ki! Seni kandırıp bir kadına razı ediyorlar, ondan sonra ömrünün sonuna kadar ayrılamıyorsun ondan. O kadından bıkmayacağımızı mı sanıyorlar? Şimdi bir de bütün bunlara tüy dikercesine savaş çıkardılar..."

Beşniyak hiçbir kötü niyeti olmaksızın, "Sana yeteri kadar sopa çekmemişler, öküz," diye takıldı.

Koşevoy sırtüstü uzandı; cansız, soğuk toprağı elleriyle okşayarak hülyalı bir gülümsemeyle gözlerini göğün boşluğuna dikti.

Nöbetlerinin sona ermesine bir saat kala, Almanların baskınına uğradılar. Beşniyak bir el ateş edebildi, sonra düştü, acıdan dişlerini gıcırdatarak iki büklüm oldu. Bir Alman süngüsü bağırsaklarını deşti, mesanesini parçaladı ve omurgasına dayanarak titredi. Koşevoy bir dipçikle yere yuvarlanmıştı. İriyarı bir muvazzaf asker onu yarım verst kadar sırtında taşıdı. Mişa ayılırken kendi kanıyla boğulacağını sandı, ama soluk alarak gücünü toplayınca, Almanın sırtından aşağı atlaması güç olmadı. Arkasından yaylım ateşi açtılar, ama karanlıktan ve fundalıklardan yararlanarak kaçtı.

Çekilme durdurulduktan ve Rus-Rumen kuvvetleri kıskaçtan kurtulduktan sonra On İkinci Alay cephe gerisine alındı. Onlara, kaçakları geçirmemek için, ileri karakollar çıkararak yolları tutmaları emri verildi. Gerekirse kaçaklara ateş edilecek ve yakalananlar koruma altında tümen karargâhına gönderilecekti.

Mişa Koşevoy, karakol görevine ilk çıkarılanlar arasındaydı. Koşevoy ile başka üç Kazak kaldıkları köyden ayrıldı ve sabah bir mısır tarlasının ucunda, yola yakın bir yerde mevzi aldı. Yol bir ormanın kenarından geçiyor, her yanı ekili, dalgalı bir vadide gözden kayboluyordu. Sırayla nöbet tutuyorlardı. Öğleden sonra, yoldan kendilerine doğru gelen on kişilik bir asker grubu gördüler. Askerler ormanın kenarına

vardıkları zaman durup sigara yaktı ve herhalde hangi yoldan gideceklerini tartıştıktan sonra, yollarına devam ederek sola kıvrıldılar.

Mişa Koşevoy mısır saplarının arasından kalkarken, "Ateş açalım mı?" diye sordu ötekilere.

"Başlarının üzerinden ateş et."

"Hey, durun bakalım!"

Kazaklardan yüz adım kadar ileride bulunan askerler sesi duydu, bir an durakladı, sonra tekrar ağır ağır yollarına devam etti.

Kazaklardan biri, "Durun!" diye bağırarak havaya ateş etti.

Kazaklar tüfeklerini sağ ellerine alıp yere doğru eğik tutarak, ağır ağır giden askerlere yetişmek için koştu.

Kazak devriye koluna komuta eden çavuş, "Ne diye durmadınız be? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Belgelerinizi gösterin bakalım!" diye bağırdı.

Askerler durdu. Üçü ağır ağır silahlarını omuzlarından çıkardı. İçlerinden biri eğilip ayakkabısının tabanını üst kısmına tutturan teli yeniden bağladı. Hepsi de inanılmaz bir pislik içindeydi, üstleri başları lime limeydi. Geceyi ormanda, çalılar arasında geçirdikleri belliydi, çünkü kaputlarının üstü kahverengi dikenlerle kaplıydı. İkisi piyade kasketi giymişti, ötekilerin başında düğmesi açılmış kulaklıkları sarkan kürk başlıklar vardı. Onların önderi olduğu anlaşılan uzun boylu, avurdu avurduna geçmiş, beli bükük bir asker hiddetle bağırdı:

"Ne istiyorsunuz be? Size bir kötülüğümüz mü dokundu? Ne diye kovalıyorsunuz bizi?"

Çavuş, sesini şöyle bir sertleştirerek, "Belgeleriniz!" dedi.

Mavi gözlü, harmandan yeni çıkmış bir tuğla kadar kırmızı suratlı bir asker, cebinden bir el bombası çıkardı. El bombasını çavuşun suratına doğru sallayarak arkadaşlarına baktı ve acele acele, Yaroslav lehçesiyle konuştu:

"Al işte, benim belgem bu delikanlı! Nah! Bu ferman yılın her gününde geçer. Ona göre gözünü aç. Bir savurdum mu bunu, arkandan parçanı bulamazlar. Anladın mı? Anladın mı ne dediğimi? İyice anlaşıldı mı?"

Çavuş kaşlarını çatıp onu yumruğuyla göğsünden iterek, "Oynama be!" dedi. "Oynama, bizi korkutmaya da çalışma, zaten korkmuşuz yeteri kadar! Kaçaksınız siz, bizimle birlikte karargâha geleceksiniz. Sizin gibilerini görmek istiyorlar karargâhta."

Askerler bakıştı ve silahlarını ellerine aldı. İçlerinden, maden işçisine benzeyen kara saçlı, zayıf biri dehşetle bakan gözlerini Kazakların üzerinde gezdirdi ve fısıldadı:

"Vallahi billahi tattırırız süngülerin tadını size ha! Basın hadi! Bana ilk yaklaşana yapıştırırım kurşunu!"

Mavi gözlü asker el bombasını başının üzerinde sallıyordu. En önde duran uzun boylu, beli bükük olanı, paslı süngüsünün ucunu çavuşun kaputuna sürttü; madenci sövüp sayarak dipçiğini Koşevoy'a salladı. Koşevoy'un parmağı tüfeğinin tetiği üzerinde titredi. Kazaklardan biri, ufak tefek bir askeri, kaputunun yakasından yapışarak ve arkadan vurmasın diye de ürkek ürkek geriye dönüp bakarak bir kol boyu geriden sürükledi.

Mısır saplarının kuru yaprakları hışırdıyordu. İnişli çıkışlı vadinin ötesinde mavi, dalga dalga, sıra sıra tepeler yükseliyordu. Köyün yakınındaki otlaklarda kızıla çalan kahverengi inekler dolaşıyordu. Rüzgâr ormanın ötesinde bir toz bulutunu döndüre döndüre havalandırdı. Kasvetli ekim günü uyuşuk bir sükûnetle doluydu; güneş ışınlarının serpildiği kırların üzerine mübarek bir durgunluk ve sessizlik çökmüştü. Ama hemen yolun kenarında insanlar anlamsız bir öfke içinde tepişiyor, yağmurun yumuşattığı bereketli toprağa birbirlerinin kanını dökmeye hazırlanıyordu.

Hırsları azıcık dindi; Kazaklarla askerler daha sakin konuşmaya başladı.

Koşevoy öfkeyle, "Cepheden daha üç gün önce çektiler bizi," dedi. "Cephe gerisine kaçmadık biz! Oysa siz kaçıyorsunuz, yuh olsun size! Yoldaşlarınızı bırakıyorsunuz! Kim tutacak cepheyi? Arkadaşımı yanı başımda süngülediler, bir de kalkmış bizim savaşın tadını tatmadığımızı söylüyorsunuz bize!"

Başka bir Kazak, "Ne diye nefes tüketiyorsun be?" diye onun sözünü kesti. "Hadi, yürüyün karargâha, tartışma istemez."

Maden işçisine benzeyen asker, "Çekilin yolumuzdan Kazaklar! Yoksa vururuz alimallah!" diye gözdağı verdi.

Çavuş çaresizlik içinde kollarını iki yana açtı:

"Çekilemeyiz kardeş! İsterseniz vurun bizi, ama yine de geçemezsiniz; bölüğümüz nah şu köyde konaklıyor..."

Uzun boylu, beli bükük asker bir korkutuyor, bir alttan alıyor, bir yalvarıyordu. Sonunda eğildi, pis çıkınının içinden bir şişe aldı, Koşevoy'a göz kırpıp fısıldadı:

"Kazaklar, para veririz size; sonra, bakın... Alman votkası... aramızda daha başka şeyler de toplarız. İsa aşkına, bırakın da geçelim. Evimizde çoluk çocuğumuz var, bunun ne demek olduğunu siz de bilirsiniz... Canımız burnumuza geldi, dayanamıyoruz artık... Daha ne kadar sürecek bu? Tanrı adına! Bizi bırakacaksınız değil mi?" Çizmesinin koncundan kesesini aceleyle çekti aldı, silkeledi, içinden birer rublelik iki tane Kerenski banknotu çıkardı, banknotları ısrarla Koşevoy'un avucuna tıktı. "Al şunları! Al! Yarabbi!.. Siz merak etmeyin, biz geçeriz bir yolunu bulup. Paranın kıymeti yok. Olmasa da olur bizim için. Al hadi! Daha da buluruz..."

Utancından yerin dibine geçen Koşevoy, elini arkasında saklayarak geri çekildi, başını salladı. Yüzüne kan hücum etti, gözleri dolu dolu oldu. 'Beni böyle deliye çeviren, Beşniyak'ın öldürülüşü!' diye düşündü. "Ben savaşa karşıyken, şimdi kalkmış bu adamları tutuklamaya çalışıyorum. Ne hakkım var? Ne işim var benim burada? Ne alçak domuzum ben!"

Çavuşun yanına gitti, onu bir kenara çekti ve gözlerini kaçırarak sordu:

"Neden bırakmıyoruz sanki? Ne dersin, ha? Bırak gitsinler Allah aşkına!"

Çavuş utanılacak bir şey yapıyormuş gibi gözlerini oradan oraya gezdirerek cevap verdi:

"Gitsinler... Elimizden başka ne gelir? Nasıl olsa yakında aynı şeyi biz de yapacağız... Saklamaya ne gerek var?"

Askerlere dönerek hiddetle bağırdı:

"Namussuz herifler! Biz size adam gibi davrandık, saygı göster-

dik, siz bize para vermeye kalkışıyorsunuz! Bizim paramız yok mu sanıyorsunuz?" Mosmor kesilerek haykırdı:

"Çekin keselerinizi gözümün önünden, yoksa götürürüz sizi karargâha."

Kazaklar kenara çekildi. Askerler yürüdü. Geriye, köyün bomboş sokaklarına bakan Koşevoy, kaçakların ardından bağırdı:

"Hey, yavrular! Ne diye güpegündüz yola çıkıyorsunuz? Şurada bir koru var; girin, günü orda geçirin, geceleyin gidersiniz. Yoksa bir başka devriyeye rastlarsınız, enselerler sizi!"

Askerler kararsızlık içinde çevrelerine baktı; sonra kurtlar gibi, kirli gri bir çizgi halinde kavaklığa doğru saptılar.

• • •

Kasım başlarında Petrograd'daki ayaklanmanın dedikoduları Kazak birliklerine ulaşmaya başladı. Genellikle herkesten daha iyi haber alan karargâh emir erleri, Geçici Hükümetin Amerika'ya kaçtığını doğruladı; söylediklerine göre, denizciler Kerenski'yi ellerine geçirmiş, adamı baştan aşağı bir güzel tıraş edip orospu gibi katrana bulamış, sonra da iki gün Petrograd sokaklarında sürüklemişler.

Daha sonra Geçici Hükümetin devrildiği, iktidarın Bolşeviklerin eline geçtiğine ilişkin resmî haberler gelince Kazaklar ne olur ne olmaz düşüncesiyle seslerini kesti. Çoğu, savaşın son bulacağı umuduyla bu habere sevinmişti. Ama Üçüncü Kazak Kolordusunun Kerenski ve General Krasnov'la birlikte Petrograd üzerine yürüdüğü, Kaledin'in de Kazak alaylarıyla güneyden ilerlemekte olduğu söylentileri gelince, korkuya kapıldılar.

Cephe darmadağın oldu. Ekimde askerler dağınık, örgütsüz gruplar halinde kaçmıştı; ama kasımın sonuna doğru taburlar ve alaylar bir bütün halinde mevzilerinden çekiliyor, bazen sadece hafif teçhizatlarını alarak, ama çoğunlukla alayın demirbaş eşyasını da yanlarında götürerek kaçıyor, depoları yağmalıyor, subaylarını vuruyor, yolda önlerine ne gelirse yağma ediyor ve içeriye, memleketlerine doğru, bendinden taşmış sel gibi akıyordu.

Bu yeni koşullar altında On İkinci Alaya verilen kaçakları durdurma görevinin hiçbir anlamı kalmadı. Kendi kesimlerini terk eden

piyadeler yüzünden açılan gedikleri kapatmak için boş yere tekrar cepheye sürüldüler ve ekimde yine geri çekildiler, en yakın tren istasyonuna yürütüldükten sonra, bütün alay mallarını, makineli tüfeklerini, cephane stoklarını ve atlarını vagonlara yükleyip mücadelenin alevleri içinde kalan Rusya'nın bağrına doğru yola çıkarıldılar.

On İkinci Alayın sevkiyat katarları Ukrayna'dan geçip Don'a doğru ilerledi. Znamenka yakınlarında Bolşevik Kızıl Muhafızları onları silahlarından tecrit etmeye çalıştı. Görüşmeler yarım saat sürdü. Koşevoy ile, bölük devrim kurulunun önderleri olan beş Kazak, silahlarıyla birlikte geçmek için izin istedi.

İstasyon Sovyeti'nin üyeleri, "Silahı ne yapacaksınız?" diye sordu.

Hepsi adına Koşevoy cevap verdi:

"Silahlarımızla kendi burjuvazimizi, kendi generallerimizi tepeleyeceğiz! Kaledin'in kuyruğunu sıkıştıracağız!"

Kazaklar, "Silahlarımızı vermeyiz, ordu malı bu silahlar," diye dayattı.

Trenlerin yola devam etmesine izin verildi. Kremençug'da silahlarını almak için bir girişim daha yapıldı. Ancak Kazak makineli tüfek erleri makinelileri vagonların açık kapılarından istasyona doğru çevirdikten ve bir bölük Kazak hat boyunca dövüşmeye hazır bir durumda dizildikten sonra geçmelerine izin verildi. Yekaterinoslav yakınlarında bir Kızıl Muhafızlar Müfrezesiyle karşılıklı ateş açmaları da yarar sağlamadı; alayın bir kısmı silahlarından tecrit edildi, makineli tüfeklere, yüz sandıktan fazla cephaneye, sahra telefonlarına ve makaralarla tele el konuldu. Subaylarını tutuklamaları için yapılan öneriye Kazaklar ret cevabı verdi. Bütün yol boyunca bir tek subaylarını, alay komutanının yaverini kaybettiler; onu da Kazaklar kendileri ölüme mahkûm etti ve cezayı Uryupin'le Kızıl Muhafızlardan bir denizci yerine getirdi.

17 Aralık günü akşama doğru, Sinelnikovo İstasyonunda Kazaklar, yaveri sürükleye sürükleye trenden indirdi:

Omzunda bir Japon tüfeği, elinde bir mavzer tabancası olan seyrek dişli denizci, "Kazakları ele veren bu muydu?" diye sordu keyifli keyifli.

Uryupin soluk soluğa, "Yüzünü tanımaz mıyız hiç! Ta kendisi!" diye cevap verdi.

Yüzünü kavuran soğuğu ya da yediği dipçiğin acısını duymaksızın, tuzağa düşmüş bir hayvan gibi irileşmiş gözlerini çevresinde dolaştıran yaver, genç bir üsteğmendi. Uryupin'le denizci onu trenden biraz uzaklaştırdı.

"Halkın ayaklanmasına sebep olanlar işte bunun gibi iblisler; bunun gibiler sebep oluyor devrime... Ohoo! Bu kadar titreme canımın içi, koparsın sonra," diye hırladı Uryupin ve başından kasketini eline aldı, haç çıkardı.

"Üsteğmen, dikkat!"

Yayvan yayvan, pis pis gülümseyen denizci elindeki tabancayla oynayarak, "Hazır mısın?" diye sordu.

"Hazırım."

Uryupin bir kere daha haç çıkardı, bir ayağını geriye atıp nişan almakta olan denizciye göz ucuyla baktı; dudaklarında pis bir gülümsemeyle, denizciden önce davranıp ilkin o ateş etti.

Çaplin yakınlarında alay yok yere Ukraynalılarla anarşistler arasında patlak veren bir kavgaya karıştı. Üç askerini kaybetti alay ve bir piyade tümeninin yolları tıkayan sevkiyat katarlarını güçlükle çektirip, zor kullanarak geçebildi oradan.

Üç gün sonra alayın birinci parçası Millerovo İstasyonunda trenden iniyordu; öbür parçası Lugansk'ta takılmıştı. İnenlerin yarısı dağılıp atlarına atladı, doğruca istasyondan evlerinin yolunu tuttu, geri kalanlar düzen içinde Kargin köyüne doğru ilerledi. Ertesi gün, yanlarında getirdikleri savaş ganimetleriyle Avusturyalılardan ele geçirdikleri atları satıp, alayın bütün parasını ve demirbaş eşyasını aralarında pay ettiler.

Koşevoy'la Tatarskili öteki Kazaklar akşam vakti köylerine doğru yola çıktı. Bir tepeyi tırmandılar. Aşağıda, Çir Irmağının kıvrımlar yapan buz beyazı kıyılarında, yukarı Don'un en güzel köyü, Kargin gözler önüne seriliyordu. Buharla işleyen değirmenin bacasından kesik kesik duman çıkıyordu. Köy meydanında siyah bir insan kalabalığı toplanmış, kilisenin çanları akşam duasına çağırıyordu.

Kargin sırtlarının ötesinde, Klimovski köyünün çevresindeki kavakların tepeleri görülüyordu. Onların da ötesinde, karla örtülü ufkun pelin mavisi üzerinde dumanlı bir gurup, parlak, mor ışıltılarla göğün yarısını kaplamıştı.

On sekiz atlı, üç yabani elma ağacını besleyen bir höyüğün yanından tırısla geçti, eyerleri gıcırdayarak kuzeybatı yönüne doğru atlarını sürdüler. Ayaz gece, tepelerin sırtları ardında bir hırsız gibi pusuya yatmıştı. Yüzlerini kukuletalarıyla iyice örten Kazaklar, arada sırada atlarını baldırlayıp dörtnala kaldırıyordu. Artlarında güneye doğru akıp giden sert zeminli yolun üstünde, kulakları ağrıtacak kadar sert çınlıyordu nal sesleri. Yolun her iki yanında, donların son çözülüşünden kalma, eriye eriye küçülüp otların arasına sıkışmış kar parçalarının üzerindeki buzdan kabuklar, ay ışığında, sıvı bir ateş gibi dalgır dalgır tutuşuyordu.

Kazaklar sessizce atlarını baldırlıyordu. Yol güneye doğru akarak uzaklaşıyordu. Doğu yönünü bir orman sargı gibi sarıyordu. Yolun kenarındaki karlarda, tavşanların minik ayak izleri görülüyordu. Bozkırın üzerinde, ta yukarılarda Samanyolu, gümüş kakmalı bir Kazak kemeri gibi göğü kuşatıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

1917 güzünün sonunda Kazaklar cepheden evlerine dönmeye başladı. Dikkati çekecek kadar yaşlanmış olan Hristonya ile, 52. Alayda onunla birlikte askerlik yapan üç kişi daha döndü. Parlak yanaklı Anikuşka döndü, topçu İvan Tomilin, Naili Yakov döndü. Onların ardından Martin Şamil, İvan Alekseyeviç, Zahar Korolyov, uzun boylu, kaba saba Borşçev geldi. Aralıkta, hiç beklenmedik bir sırada Mitka Korşunov çıkıverdi, bir hafta sonra da, On İkinci Alayda askerlik yapan Kazaklardan bir grup, Mişa Koşevoy, Prohor Zikov, Yepifan Maksayev, Andrey Koşulin ve Yegor Sinilin topluca sökün etti. Alayından ayrı düşen Fedot Bodovskov, bir Avusturyalı subaydan aldığı sıçan tüylü yakışıklı atını Voronej'den doğruca köyüne sürüp gelmişti. Daha sonraları, devrim ateşi sarmış Voronej eyaletinin köylerinden nasıl geçtiğini ve atının hızına güvenerek nasıl Kızıl Muhafız Müfrezelerinin burnunun dibinden kaçtığını sık sık anlattı.

Arkadan, Merkulov, Piyort Melehov ve Bolşeviklere katılan 27. Alaydan kaçan Nikolay Koşevoy geldi. Son zamanlara kadar İkinci Yedekler Alayında bulunan Gregor Melehov'un, Bolşeviklere katılarak Kamenskaya'da kaldığı haberini getiren de onlar oldu. Eskiden gözünü budaktan esirgemeyen bir at hırsızı olan ve karışık günlerin ortaya çıkardığı yeniliğin aynı zamanda rahat bir yaşama kavuşma olasılığının çekiciliğine kapılarak Bolşeviklere geçen Maksim Griyaznov'u da geride bırakmışlardı. Maksim'in inanılmayacak kadar çirkin ve inanılmayacak kadar huysuz bir at düşürdüğünü anlattılar; hayvanın sırtında boydan boya gümüşi bir çizgi varmış, o kadar yüksek olmadığı gibi gövdesi uzun ve inek gibi de kırmızıymış. Gregor'dan pek söz etmediler. Söz etmek isteme-

dikleri belliydi; Gregor'un yolunun, köyün yolundan bambaşka bir yönde gittiğini biliyorlardı ve bu yolların bir daha birleşebileceği de kuşkuluydu.

Kazakların birer efendi ya da uzun zamandan beri beklenen birer misafir olarak döndükleri evlerinde sevinç vardı; sevdiklerini, akrabalarını ebediyen kaybetmiş olanların derin acılarını daha acımasızca bileyerek artıran bir neşe, bir sevinç... Geri dönmeyen, Galiçya, Bukovina, Doğu Prusya, Karpatlar ve Romanya tepelerinde top gürültülerinden bir matem marşı çalınırken cesetleri çürüyen pek çok Kazak vardı. Şimdi onların toplu mezarlarının tümsekleri üzerinde biten uzun yaban otlarını yağmur kamçılıyor, bu tümsekleri rüzgârın önünde savrulan kar kucaklıyordu. Başı açık Kazak kadınları, ne kadar koşarlarsa koşsunlar köyün ucuna ve gölgeler düşmüş gözlerini ne kadar dikerlerse diksinler uzağa, sevdiklerinin at üstünde eve dönüşünü asla göremeyecekti. Şişmiş, feri kaçmış gözleri nice gözyaşı dökerse döksün, bu gözyaşları onların acılarını alıp götüremeyecekti. Yıldönümlerinde ve anma günlerinde ne kadar ağlarlarsa ağlasınlar, doğu rüzgârları onların feryatlarını Galiçya'ya, Doğu Prusya'ya, toplu mezarların çökük tümseklerine iletemeyecekti.

Mezarları otlar nasıl bürürse, zaman da öylece acıyı sarar. Rüzgâr gidenlerin izlerini nasıl silerse, zaman da öylece, sevdiklerinin dönmesini boş yere beklemiş olanlarla, hep boş yere bekleyecek olanların müthiş acılarını ve anılarını alır götürür, çünkü insan ömrü kısadır ve çimleri çiğnemek için dünyada hiç kimseye uzun bir zaman bağışlanmamıştır.

Prohor Şamil'in karısı, eniştesi Martin Şamil'i karısını okşarken ya da çocuklarına hediyeler verip onları dizlerinde hoplatırken gördükçe, başını katı yerlere çalıp kulübesinin toprak zeminini dişleriyle kemirdi. Çocukları çevresinde bir koyun sürüsü gibi eteğine asılıp, korkudan tekerlek gibi açılmış gözleriyle analarını seyrederek ulurlarken, o, elleriyle dizlerinin üzerinde yerlerde süründü, kıvrandı.

Ey aziz kadın, son gömleğini de parçala! Katı, karanlık geçen ömrünün seyrelttiği saçlarını yol, kan çıkarasıya kadar ısır dudaklarını; işten yıpranmış ellerini yumruk yap ve boş evinin eşiğinde dövün!

Evinin sahibi yok, kocan gitmiş, çocukların babasız ve unutma, ne seni ne yetimlerini okşayan çıkacak ne de geceleri yorgun argın yatağına yığıldığında başını tutup göğsüne bastıran bulunacak. Hiç kimse sana vaktiyle onun söylediği şeyleri söylemeyecek, "Üzülme, Aniska, nasıl olsa geçiniriz!" demeyecek. Başka bir koca bulamayacaksın, çünkü ağır iş, sefalet, çocuklar seni kuruttu, çirkinleştirdi. Yarı çıplak çocuklarına bir baba çıkmayacak. Harcadığın olağanüstü güçten soluk soluğa, tarlayı tek başına sen sürecek, sen tırmıklamak zorunda kalacaksın; biçerbağların teknesinden ağır buğday demetlerini arabaya yüklemek için yabanın ucunda kaldırırken, göbeğinin altında bir yerin yırtıldığını hissedeceksin. Ve sonra kan dökerken, kendini paçavraların altında gizleyerek acıdan kıvranacaksın.

Aleksey Beşniyak'ın anası, oğlunun eski çamaşırlarını evirip çevirerek, koklayarak acı gözyaşları döküyor, ama Mişa Koşevoy'un getirdiği oğlunun son gömleğinin kıvrımları arasında ancak bir parça ter kokusu bulabiliyordu. Başını gömleğin içine gömerek sarsıla sarsıla feryat eden ihtiyar kadın, kirli pamuklunun üzerine gözyaşlarından desenler çiziyordu.

Manitskov'un, Ozerov'un, Kalinin'in, Lihovidov'un, Yermakov'un ve daha birçok Kazak'ın aileleri yetim kalmıştı.

Yalnız Stepan Astakov için kimse gözyaşı dökmedi; gözyaşı dökecek kimsesi yoktu ki! Pencereleri tahtalarla kapatılmış, yazın bile kasvetli görünen yıkılacak haldeki evi bomboş kalmıştı. Aksinya, Yagodnoye'de yaşıyor, yine eskisi gibi köyde ondan hiçbir haber alamıyorlardı; o ise köye hiç adımını atmıyor, belki de öyle bir istek duymuyordu.

Yukarı Don bölgesi Kazakları evlerine gruplar halinde dönüyordu. Aralık ayında Vyeşenskaya Stanitsası köylerinin hemen hemen bütün Kazakları dönmüştü. Tatarski köyünden gece gündüz, onar kişilikten kırkar kişiliğe kadar Kazak grupları geçiyor, Don'un sol yakasını izliyordu.

İhtiyarlar çıkıp, "Neredensiniz siz askerler?" diye sorardı onlara.

"Çornaya'dan; Zimovnaya'dan; Dubrovka'dan; Gorohovskaya'dan," cevapları gelirdi.

İhtiyarlar iğneli iğneli, "Demek savaşı bitirdiniz?" diye sorardı.

Atlılardan bazıları daha yumuşak, daha utangaç olanlar hafifçe gülümserdi:

"Gırtlağımıza kadar geldi dede! Asıl biz bittik!"

Ama gözü daha fazla dönmüş olanlar, içerleyenler ihtiyarlara küfreder, "Gidin de kendiniz bir deneyin bakalım!" derdi. "Ne bu ahret soruları be? Amma da çok meraklı varmış ha!"

Kışın sonlarına doğru Novoçerkask yakınlarında iç savaşın belirtileri ucundan ucundan görünmeye başlamıştı, ama Don'un yukarı bölgelerinde bir mezarlık sessizliği vardı. Yalnız evlerin içinde gizliden gizliye bir görüş ayrılığı kaynıyor ve bu görüş ayrılığı ara sıra su üstüne çıkıyordu. Yaşlılar, cepheden dönen Kazaklarla geçinemiyordu.

Köylüler, Don bölgesinin başkenti yakınlarında alevlenen savaştan ancak kulaktan kulağa haber alabiliyordu. Ortaya çıkan çeşitli siyasal eğilimleri iyice anlayamıyor, kulakları kirişte bekliyorlardı.

Ocağa kadar Tatarski köyünde yaşam sakin geçti. Cepheden dönen Kazaklar, savaşta katlanmak zorunda kaldıklarından da acı felaketlerin, sıkıntıların ta kapılarına kadar dayandığından habersiz, evlerinde, karılarının yanı başında dinleniyor, kendilerini besiye çekiyordu.

II

1917 Ocağında Gregor Melehov savaş alanında gösterdiği yararlıklardan ötürü teğmen rütbesine yükseltildi ve İkinci Yedek Alayına takım komutanı olarak atandı. Aynı yılın eylülünde zatürre geçirdikten sonra hava değişimi alarak evine döndü. Altı hafta evinde kaldı, sonra, bölge sağlık kurulunca sağlam görülerek alayına döndü. Ekim Devriminden* sonra bölük komutanlığına yükseltildi. Bu süre içinde çevresinde gelişen olayların bir sonucu olarak, aynı zamanda alayındaki subaylardan Teğmen Yefim İzvarin'in etkisiyle görüşleri önemli değişikliklere uğradı.

Gregor, İzvarin'le hava değişiminden döndüğü gün ahbap oldu, sonra da gerek görev sırasında, gerek görev dışında sık sık görüşerek, farkında olmaksızın onun etkisine girdi. Yefim İzvarin, hali

* 7 Kasım (Eski takvimde 25 Ekim) 1917 Proleter Devrimi. *-çev.*

vakti yerinde bir Kazak'ın oğluydu. Novoçerkask subay okulunda öğrenim görmüş, oradan da doğruca cepheye, Onuncu Don Kazak Alayına giderek bir yıl kadar hizmet etmiş, çok beğendiği kendi deyimiyle, "St. George Nişanı ile, vücudunun uygun ve uygunsuz on dört yerine el bombası parçaları aldıktan" sonra İkinci Yedek Alayına aktarılmıştı.

Olağanüstü bir yeteneğe sahip, sıradan Kazak subaylarından epeyce yüksek düzeyde öğrenim görmüş bir insan olan İzvarin, Kazak özerkliğinin ateşli bir savunucusuydu. Şubat Devrimi onu kendine getirdi, gelişme fırsatı sağladı ve Kazakların ayrılmalarını öngören çevrelerle ilişkiler kurup, Don bölgesinin tam özerkliğe kavuşması, aynı zamanda Çarlık rejiminin Kazaklara el atmasından önce, Don'da var olan biçimde bir hükümetin kurulması yolunda akıllıca propagandalara girişti. Tarihi iyi bilirdi; ateşli, bununla birlikte duru görüşleri olan, uyanık zekâlı bir insandı ve Don Kazaklarının kendi hükümetlerini kurduğu, ilde bir tek Rus kalmadığı; kendi sınırlarını bekleyen Kazakların gerek Ukrayna, gerek Büyük Rusya ile onlara saygı göstermek gereğini duymaksızın, eşit koşullar altında konuşarak ticaretlerini, alışverişlerini yürütebilecekleri zaman sürecekleri özgür yaşamın tablosunu, dinleyicileri sürükleyen bir belagatle çiziyordu. İzvarin, kafa yapıları basit Kazaklarla, yarım yamalak öğrenim görmüş subayların başlarını döndürüyor, Gregor da onun büyüsüne kapılıyordu. Başlangıçta aralarında şiddetli tartışmalar geçiyordu, ama yarı cahil Gregor muarızının hiç de dengi olmadığından, İzvarin söz düellolarından kolaylıkla galip çıkıyordu. Tartışmalar genellikle kışlanın bir köşesinde yer alır, dinleyiciler de hep İzvarin'i tutardı. İzvarin öne sürdüğü kanıtlar ve özellikle aşağı Don'un varlıklı Kazaklarının en derin, en aziz duygularına seslenen, gelecekteki bağımsız yaşamlarına ilişkin tablolarla Kazakların aklını çeliyordu.

"Peki ama, buğdaydan başka hiçbir şeyimiz olmadığı halde, Rusya'sız nasıl yaşayabiliriz?" diye sorardı Gregor.

İzvarin sabırla anlatırdı:

"Ben bağımsız ve herkesten ayrı yaşamayı sadece Don bölgesi için düşünmüyorum. Kuban'larla, Terek'lerle ve Kafkas dağlılarıyla

bir federatif sistemde, yani işbirliği içinde birlikte yaşayacağız. Kafkaslar maden yönünden zengindir, ne isterseniz vardır orada."

"Maden kömürü de var mı?"

"Donets Havzası topu topu bir taş atımı uzakta."

"Ama orası Rusya'ya ait."

"Kime ait olduğu ve kimin topraklarında bulunduğu tartışmalı bir konudur. Ama Donets Havzası, Rusya'ya kalsa bile, yine de büyük bir şey kaybetmiş olmayız. Bizim federatif birliğimiz sanayiye dayanmayacak. Biz bir tarım ülkesiyiz, durum böyle olunca da ufak sanayimizin kömürünü Rusya'dan satın alabiliriz. Hem yalnız kömürle de kalacak değiliz. Rusya'dan satın almak zorunda olduğumuz daha bir sürü şey var: kereste, maden, mamul eşya vesaire; buna karşılık biz de onlara iyi cins buğday ve petrol vereceğiz."

"Peki ayrılmakla ne kazanmış olacağız?"

"Çok basit! Önce onların siyasal himayesinden kurtulmuş olacağız. Rus çarlarının yıktığı düzeni yeniden kurup bütün yabancıları atacağız. Makineler getirtmek suretiyle on yıl içinde tarımımızı öyle bir düzeye ulaştıracağız ki, on kat zenginleşeceğiz. Bu topraklar bizimdir. Babalarımızın kanları suladı, babalarımızın kemikleri gübreledi bu toprakları; ama biz dört yüz yıldan beri Rusya'ya bağlıyız ve kendi çıkarlarımızı düşünmeksizin onun çıkarlarını savunmaktayız. Bizim denize açılan kapılarımız var. Güçlü bir ordu kurarız, bağımsızlığımızı zedelemeye ne Ukrayna, hatta ne de Rusya cüret edebilir."

Orta boylu, biçimli vücutlu, geniş omuzlu İzvarin tipik bir Kazak'tı. Olgunlaşmamış yulaf rengi kıvırcık saçları, esmer bir yüzü, yatık bir alnı vardı ve sadece yanaklarıyla ağarmış kaşlarının üstleri güneşten yanmıştı. Tiz tenor sesini çok güzel ayarlayarak konuşurdu; konuşurken de birdenbire sol kaşını kaldırarak, bir şey kokluyormuş izlenimi yaratacak şekilde ufacık kanca burnunu kırıştırma alışkanlığı vardı. Canlı yürüyüşü, kendinden emin duruşu ve kahverengi gözlerinin kaçamaksız bakışıyla alayın öteki subaylarından apayrı bir hali vardı. Kazaklar ona, belki alay komutanına duyduklarından da fazla içten bir saygı duyardı.

İzvarin'le Gregor baş başa uzun uzun konuşmalar yaptı. Toprağın ayaklarının altında bir kez daha sarsıldığını hisseden Gregor,

Moskova göz kliniğinde Garanja'yla tanıştığı zaman yaşadığı ruh durumuna benzer bir deneyim geçirdi.

Ekim Devriminden az zaman sonra, İzvarin'le aralarında uzun bir konuşma oldu. Çelişik güdülerin etkisiyle perişan haldeki Gregor, teğmene sakına sakına Bolşeviklerle ilgili düşüncelerini sordu.

"Söyle bana Yefim İvaniç, sence Bolşevikler haklı mı, haksız mı?"

İzvarin kaşını kaldırıp şakacı bir tavırla burnunu kırıştırarak cevap verdi:

"Bolşevikler haklı mı? Ha-ha! Evladım, daha yeni doğmuş bebeğe benziyorsun. Bolşeviklerin kendi programları, kendi planları, kendi umutları var. Onlar kendi görüş açılarından haklı, biz kendi görüş açımızdan haklıyız. Bolşevik Partisi'nin asıl adını biliyor musun? Bilmiyor musun ha? 'Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'dir. Anladın mı? 'İşçi!' Şimdilik köylülerle Kazaklara kur yapıyorlar, ama işçi sınıfına dayanır onlar. İşçileri kölelikten kurtarıyorlar, ama köylüleri belki eskisinden de beter bir köle durumuna düşürecekler. Gerçek yaşamda herkesin eşit pay alması diye bir şey olamaz. Eğer Bolşevikler iktidara gelirse, bu işçiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Eğer monarşi geri gelirse bu toprak ağaları ve onlar gibiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Biz ne onu ne de ötekini istiyoruz. Biz kendi hükümetimizi kurmalıyız, her şeyden önce de ister Kornilov olsun, ister Kerenski, ister Lenin, bütün koruyucularımızdan yakamızı kurtarmamız gerekir. Kendi topraklarımızda, onlar olmaksızın da geçinir gideriz biz. Tanrı bizi dostlarımızdan korusun, düşmanlarımızın hakkından nasıl olsa geliriz."

"Ama Kazakların büyük bölümünün Bolşeviklere meylettiğini biliyor musun?"

"Grişa, dostum, şunu iyicene kafana yerleştir, çünkü son derece önemlidir. Şimdilik köylülerle Kazakların yolları Bolşeviklerin yollarıyla birdir. Bu bir gerçektir, ama nedenini biliyor musun? Nedeni, Bolşeviklerin barış istemesi, derhal barış yapılmasını istemesidir, zira şu sıra savaştan Kazaklara gına gelmiş bulunuyor!" Kendi esmer ensesine çın çın öten bir şaplak attı ve şakacı bir tavırla yukarı kaldırdığı kaşını düzelterek bağırdı:

"İşte Kazakların Bolşevikliğe bulanışının ve bozkırda Bolşeviklerle omuz omuza yürümesinin nedeni budur. Ama... savaş bitip de Bolşevikler Kazakların mülküne el atar atmaz, Kazaklarla Bolşeviklerin yolları ayrılacaktır! Bu esastır, tarihsel yönden de kaçınılmaz bir şeydir. Bugünkü Kazak yaşamı düzeniyle sosyalizm, yani Bolşevik Devriminin en son, tamamlanmış hali arasında aşılmaz bir uçurum vardır! Ee, buna ne dersin bakalım?"

"Diyeceğim şu ki, hiçbir şey anlamadım!" diye belli belirsiz mırıldandı Gregor. "İki yol arasında karar vermekte güçlük çekiyorum. Sanki bozkırda bir tipide yolumu kaybetmiş gibiyim."

"Bu şekilde de çıkamazsın işin içinden. Yaşam seni mutlaka bir çare aramaya, iki yoldan birini seçmeye zorlayacaktır."

Bu konuşma ekim sonunda yapılmıştı. Kasımda, Gregor, devrim tarihinin Don bölgesi bölümü içinde önemli bir rol oynayan başka bir Kazak'la tanıştı. Gregor, Feodor Potyolkov'la tanıştı ve biraz bocaladıktan sonra, eski gerçek, yüreğinde tekrar yerini aldı.

Öğleden beri dondurucu bir yağmur yağmaktaydı. Akşama doğru hava açıldı ve Gregor, kendi bölgesinden gelmiş olan, 28. Alay onbaşılarından Drozdov'a uğramaya karar verdi. Bir çeyrek saat sonra Gregor, Drozdov'un kapısının dışındaki paspasa ayaklarını siliyordu. Drozdov'un misafiri vardı, muhafız bataryası başçavuşlarının apoletini taşıyan iriyarı, sağlam yapılı bir Kazak, sırtı pencereye dönük olarak portatif karyolanın üzerinde oturuyordu. Siyah kumaş pantolonu içindeki bacaklarını iki yana açmış, iri kıllı ellerini geniş dizlerine dayamış, öne eğik bir durumda oturuyordu. Askerî gömleği o kadar dardı ki, göğüs kısmı patlayacakmış izlenimi bırakıyordu. Kapının gıcırdaması üzerine kısa boynunu çevirdi, soğuk bakışlarını Gregor'a dikti, sonra gözlerinin serin ışıltısını, dar göz yuvalarının kalın göz kapaklı karanlığı içine gömdü.

"Sizi tanıştırmak isterim! Gregor, bu Potyolkov; Ust-Koperskaya'dan, komşumuz sayılır."

İki adam sessizce el sıkıştı, Gregor oturdu.

Gregor ev sahibine gülümsedi.

"Yerleri kirlettim. Kusura bakma."

"Boş ver. Ev sahibem temizler... Çay ister misin?"

Ufak tefek, kertenkele kadar hareketli bir adam olan Drozdov, tütünden sararmış tırnağıyla semavere bir fiske atıp üzülerek ekledi:

"Çayını soğuk içeceksin."

"İstemiyorum. Zahmet etme."

Gregor yeni tanıştığı adama bir sigara ikram etti. Potyolkov'un koca koca kırmızı parmakları, sigaraları sık yerleştirilmiş tabakanın içinde beceriksizce çabaladı ve "Allah kahretsin, yakalayamadım bir türlü," diye söylendi. Sonunda döndüre döndüre bir sigara çıkarabildi ve (şimdi daha da kısılmış) gülümseyen gözlerini kaldırdı, Gregor'un yüzüne baktı. Onun rahat halinden hoşlanan Gregor sordu:

"Hangi köydensin?"

"Krutovski'liyim, ama son zamanlarda Ust-Klinovski'de oturuyorum. Krutovski'yi duymuşsundur herhalde?"

Gregor'la resmiyet gözetmeksizin serbestçe konuşuyordu, hatta bir ara ağır elini Gregor'un omuzuna koydu.

Potyolkov'un geniş, tertemiz tıraşlı yüzü hafifçe çopurdu. Bıyıkları iyice burulmuştu; saçları, ufak kulaklarının üzerine doğru başına yapışık iniyor, sol kaşının yukarısında biraz kıvrılıyordu. Kocaman, yukarı kalkık burnuyla gözleri olmasaydı insanda hoş bir izlenim bırakabilirdi. İlk bakışta hiçbir olağanüstülük yoktu gözlerinde, ama daha yakından baktıkça, Gregor bu gözlerin kurşun gibi ağır olduğunu hissetti. Miskete benzeyen ufacık gözler, kısık gözkapakları arasından âdeta mazgal gediklerinden bakıyormuş gibi ışıldıyor ve dikildikleri yerde inatçı bir ısrarla takılıp kalıyordu.

Gregor adama merakla bakarken, onun kendine özgü bir niteliğini fark etti. Potyolkov hemen hemen hiç gözlerini kırpmıyordu. Konuşurken ciddi bakışlarını ya konuştuğu kişiye dikiyor ya da eşya üzerinde dolaştırıyor, ama kıvrık, güneşten ağarmış, düşük kirpikleri hep hareketsiz kalıyordu. Yalnız arada sırada şişkin gözkapaklarını indiriyor, sonra birdenbire kaldırarak, saçma tanelerine benzeyen o gözleriyle tekrar nişan alıyordu.

"Şu nokta ilgi çekici kardeşler," diye konuşmayı açtı Gregor. "Savaş bitecek, yeni bir yaşam biçimi başlayacak bizler için. Ukrayna'da ayrı bir hükümet kurulacak, Don'da Kazak Ordusu Konseyi hâkim olacak."

"Yani, Ataman Kaledin demek istiyorsun," diye sükûnetle düzeltti onu Potyolkov.

"Hepsi bir. Ne farkı var?"

"Ah, hiçbir farkı yok," diye kabul etti Potyolkov.

Drozdov'la, muhafız bataryasından bu yabancının fikirlerine nasıl bir tepki göstereceğini merak eden Gregor, "Ana Rusya'ya veda etmiş bulunuyoruz," diye İzvarin'in kanıtlarını özetlemeye devam etti. "Kendi hükümetimiz, kendimize göre bir yaşam tarzımız olacak. Ukraynalılar Kazak topraklarından dışarıya; sınırlara muhafızlar koyup kokolları içeri sokmayacağız! Eskiden atalarımız nasıl yaşıyorsa öyle yaşayacağız biz de. Sanırım, devrimin yararı asıl bize oldu. Ne dersin Drozdov?"

Drozdov kurnaz kurnaz gülümsedi, kıpırdandı:

"Tabii daha iyi olacak bizim için. Mujikler gücümüzü elimizden aldı, onların hükmü altında yaşamamıza olanak yok. Bütün atamanlar da Almandı: von Taube, von Grabbe, daha bilmem ne, bilmem ne. Bütün topraklarımızı bu kurmay subaylara verdiler. Hiç değilse şimdi biraz soluk alabileceğiz."

Potyolkov sakin sakin, "Peki ama Rusya razı olur mu bütün bunlara?" diye ortaya bir soru attı.

Gregor, "Bana kalırsa razı olmak zorundadır," diye cevap verdi.

"Her ne halse, hiçbir şey değişmeyecek. Çorba yine aynı çorba, ama eskisi kadar koyu olmayacak."

"Bunu nereden çıkarıyorsun?"

Potyolkov, "Tabii ya," diye saçma tanelerine benzeyen bakışlarını Gregor'a dikti. "Atamanlar eskiden olduğu gibi, çalışmak zorunda olan halkı ezmeye devam edecek. Yine birtakım 'Ekselans'ların huzuruna çıkacaksın, yine burnunun üstüne yapıştıracaklar yumruğu. Güzel bir yaşam doğrusu! Boynuna bir değirmentaşı bağlayıp kendini ırmağa at, daha iyi!"

Gregor yerinden kalkarak bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı odanın içinde. Sonunda Potyolkov'un önünde durup sordu:

"O halde ne yapmamız gerek?"

"İşi bitirmemiz!"

"Ne işini?"

"Bir kez sürmeye başladın mı tarlayı, karığı sonuna kadar götüreceksin. Madem çarı devirip karşı-devrimi tepeledin, hükümetin halkın eline geçmesini sağlayacaksın. O eski zaman hikâyeleri hep masal. Eskiden bizi çarlar eziyordu, şimdi çar yerine ezecek başkaları çıkar nasıl olsa."

"Şu halde sen nasıl bir kurtuluş çaresi düşünüyorsun Potyolkov?"

Potyolkov'un ağır, saçma tanelerine benzeyen gözleri, daracık odada ferah bir yer arar gibi tekrar oradan oraya gezindi.

"Seçimle başa gelecek bir halk hükümeti. Eğer generallerin eline düşersen yine savaş çıkar, savaştan da bıktık artık. Ah, insanların ezilmesine, savaşa sürülmesine olanak vermeyecek biçimde, halk hükümetleri bütün dünyada bir kurulabilseydi! Ama şimdi elimizde ne var ki? Eski pantolonu ters yüz etsek de delikleri yine kalır." Potyolkov dizlerine kuvvetli bir şaplak attı ve eksiksiz, ufak, bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi:

"O eski günler hikâyesinden uzak durmaya bakalım, yoksa koşumu öyle bir vururlar ki, Çarlık devrine rahmet okuruz."

"Peki bizi kim idare edecek?"

"Kendi kendimizi idare edeceğiz," diye daha da gayrete gelerek cevap verdi Potyolkov. "Kendi hükümetimiz olacak. Yeter ki, Kaledin'ler kolanları azıcık gevşetsin, hemen atıveririz onları sırtımızdan."

Gregor buğulanan pencerenin önünde durdu, sokağa, oynayan çocuklara, karşı evlerin ıslak damlarına, çitin dışında yükselen, yaprakları dökülmüş kavağın soluk gri dallarına dikti gözlerini; Potyolkov'la Drozdov arasındaki tartışmayı dinlemiyordu artık. Bir karara varmak niyetiyle, kendisini ezen karmakarışık düşünceler arasından gün ışığını görmek için çabalıyordu.

On dakika kadar durup pencere camına büyük harfler çizdi parmağıyla. Dışarıda, karşıdaki evin alçak damı ardında erken kışın günbatımı için için yanıyordu. Güneş, damın paslı mahyası üzerine kılıçlamasına oturtulmuş da, sağa ya da sola yuvarlanacakmış gibi duruyordu. Parktan doğru, sokak boyunca yapraklar hışırtılarla birbirini kovalıyor, Ukrayna'dan kopup gücünü hızla artırarak esen rüzgâr şehrin içinden fırtına gibi geçiyordu.

III

NOVOÇERKASK, Bolşevik Devriminden kaçanların toplandığı bir merkez haline geldi. Bir vakitler Rus ordularının kaderine hükmeden önemli generaller, gerici Don Kazakları arasında destek bulmak ve Don'u, Sovyet Rusya'ya karşı girişilecek bir taarruzda üs olarak kullanmak umuduyla Don'un aşağı bölgelerine akın akın geliyordu. Kasımın 2'sinde General Alekseyev kente vardı. Kaledin'le görüştükten sonra, gönüllü müfrezeleri kurmak için çalışmaya koyuldu. Gelecekteki Gönüllü Ordusunun belkemiğini kuzeyden kaçan subaylar, Kadetler, öğrenciler, kendi sınıflarından çıkmış askerler, karşı-devrimi tutan Kazakların en gayretlileri ile, serüven ve Kerenski rubleleriyle de olsa yüksek bir ücret arayan adamlar meydana getiriyordu.

Kasımın sonunda, Alekseyev'in müfrezelerindeki asker sayısı bini aştığı sırada, başka generaller de geldi; Aralığın 6'sında da Kornilov göründü kentte. Bu süre içinde Kaledin hemen hemen bütün Kazak alaylarını Romanya ve Avusturya-Almanya cephesinden çekmeyi başarmış ve onları Don bölgesinin ana demiryolu hatları boyunca dağıtmıştı. Ne var ki üç yıl süren savaştan yorulmuş olan ve cepheden devrim havası içinde dönen Kazaklar, Bolşeviklerle savaşmaya pek de istekli görünmüyordu. Alaylar normal mevcutlarının üçte birine inmişti, çünkü odları ocakları Kazakların burnunda tütüyordu ve onların köylerine doğru bu kendiliğinden akışlarının önüne geçebilecek hiçbir güç yoktu yeryüzünde. Petrograd'da sadece üç Don alayı vardı, ama onlar da fazla kalmadı orada.

Kaledin hiç güvenemediği bazı birlikleri yola getirmeye ya da onları en sadık birliklerle sararak tecrit etmeye çalıştı. Kasım sonlarına doğru, Kaledin devrimci Rostov üzerine, cepheden toplanan müfrezelerini ilk kez göndermeye kalkışınca, Kazaklar saldırmayı reddetti ve biraz ilerledikten sonra geri döndü. Bununla birlikte, parçalanan tümenlerin birliklerini bir araya toplamak amacıyla kurulan geniş örgüt meyvelerini vermeye başladı. Kasımın 27'sinde Kaledin, emrinde birçok güvenilir gönüllü müfrezesi olduktan başka, bu süre içinde birkaç tabur toplayan Alekseyev'den de ödünç kuvvetler alabilecek duruma gelmişti.

Aralığın 2'sinde Rostov, Beyaz Muhafız Gönüllü Kuvvetleri tarafından savaşla alındı. Kornilov'un oraya gelişiyle birlikte de şehir, Gönüllü Ordusunun kuruluş merkezi oldu. Kaledin tek başına kaldı. Kazak birliklerini, Çaritsin ve Saratov eyaletlerinin yakınlarına kadar uzanan bölgenin sınırları boyunca yaydı. Bununla birlikte, en önemli görevlerde subaylardan oluşan çeteleri kullanıyordu; zayıflayan ordu idaresi sürekli olarak sadece onlara güvenebiliyordu.

Yeni askere alınan acemi erlerden kurulu müfrezeler Donets maden işçilerini bastırmaya gönderildi. Yüzbaşı Çernetsov, 58. Muvazzaf Kazak Alayı birliklerinin de bulunduğu Makeyevka bölgesinde çalışmaya koyuldu. Novoçerkask'ta çeşitli müfrezelerle, az sayıda erden meydana gelen savaşçı takımlar kuruldu; kuzeyde subaylarla çeteciler, "Stenka Razin" adı verilen müfreze içinde birleşti. Ne var ki Kızıl Muhafızların kolları bölgeye üç yandan yaklaşmaktaydı. Harkov ve Voronej'de, Don'daki karşı-devrimcilere bir darbe indirmek için kuvvetler toplanmıştı. Ukrayna'dan esen rüzgârlar, ilk çatışmalara eşlik eden top gürültülerini getirmeye başlamıştı bile.

IV

DALGA dalga kabaran sarı beyaz bulutlar Novoçerkask üzerinden ağır ağır akarak geçiyordu. Katedralin pırıl pırıl yanan kubbesinin tam üzerinde, gökte, pembe bir gümüş gibi parlayan sarkık uzun kuyruğuyla, kurşuni, kıvırcık koyun postu gibi bir bulut masmavi boşlukta asılı duruyordu.

Yükselen güneş parlak değilse de Ataman Sarayının pencereleri güneş ışınları altında ışıl ışıl yanıyordu. Evlerin eğik, sac kaplı damları parıldıyor, Sibirya tacını elinde tutan Yermak'ın tunç heykeli bir gün önce yağan yağmurun ıslaklığını taşıyordu hâlâ.

Bir Kazak piyade mangası, yürüyüş kolunda Kreşçenski tepesini tırmanıyordu. Tüfeklerine takılı süngülerinin ucunda güneş ışınları bir zemberek gibi açılıp kapanarak oynaşıyordu. Kazakların belli belirsiz duyulan uygun adımları, arada sırada gelip geçenlerin ayak sesleriyle bir drojkinin takırtısından başka hiçbir sesin çıkmadığı sabahın billur sessizliğini bozmuyordu.

O sabah, İlya Bunçuk, Moskova treniyle Novoçerkask'a geldi. Eski pardösüsünün eteklerini aşağı doğru çekiştire çekiştire ve bu sivil elbiseler içinde kendisini azıcık biçimsiz, bir garip hissederek, vagondan en son o indi.

Bir jandarmayla, ikisi birden bir şeye gülen iki kız, peronda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Bunçuk, ucuz, eski püskü valizi koltuğunun altında, şehire indi. Şehri bir baştan bir başa geçtiği halde hemen kimseye rastlamadı. Yarım saat yürüdükten sonra ufak, bakımsızlıktan harap bir evin önünde durdu. Ev yıllardır tamir yüzü görmemiş, zamanla yıpranmıştı; çatısı bel vermiş, duvarları çarpılmış, panjurları gevşemiş, pencereleri yamulmuştu. Bunçuk çitin kapısını açarken gözlerini evin üzerinde ve küçük avluda dolaştırdı; sonra acele acele merdivenleri çıktı.

İçi kereste dolu bir sandık evin daracık koridorunun yarısını kapamıştı. Karanlıkta dizini sandığın köşesine çarptı Bunçuk, ama acıyı hiç duymaksızın kapıyı açtı. Basık tavanlı ilk odada kimse yoktu, ikinci odaya doğru yürüdü, eşikte durdu. Yalnız bu eve özgü, çok, ama çok iyi tanıdığı koku başını döndürdü. Gözleri bütün odayı içine aldı; köşedeki ikon, karyola, masa, masanın üzerindeki ufak, benekbenek ayna, birkaç fotoğraf, birkaç eğri büğrü sandalye, bir dikiş makinesi ve ocağın üstünde duran kararmış semaver. Kalbi birdenbire hızla atmaya başlayan Bunçuk, valizini yere attı ve mutfağa göz gezdirdi. Yüksek, yeşil badanalı ocak sanki hoş geldin diyordu ona; mavi pamuklu bir perdenin ardından, ziyaretçilere alışık olmadığı anlaşılan yaşlı bir tekir kedi, gözleri neredeyse insanca bir merakla parıldayarak gözetliyordu. Masanın üzerinde kirli tabaklar dağınık bir şekilde duruyordu, bir taburenin üstüne de bir yün yumağıyla, bitmemiş bir çorap tekini taşıyan pırıl pırıl dört tığ bırakılmıştı.

Sekiz yılda hiçbir şey değişmemişti. Sanki her şeyi öyle, olduğu gibi daha bir gün önce bırakmıştı. Koşarak dışarıya, merdiven başına çıktı. Avlunun karşı köşesindeki sundurmanın kapısından yaşlı, beli bükük bir kadın çıktı. 'Annem! Ama o mu? O mu?' Dudakları titreyerek kadını karşılamaya koştu, giderken de kasketini koparırcasına çekti aldı başından.

Kadın durup eliyle gözlerine gölge ederek, "Kimi istiyorsunuz?" diye sordu korkuyla.

"Anneciğim!" diye kelimeler Bunçuk'un hançeresinden boğuk boğuk koptu. "Beni tanımadın mı?" Sendeleye sendeleye annesine doğru yürüdü ve sesini duyan kadının yumruk yemiş gibi sallandığını gördü. Annesi koşmak istedi, ama gücü elvermedi ve şiddetli bir rüzgârla pençeleşiyormuş gibi kesik kesik hamlelerle ilerledi. Bunçuk onu kollarının arasına aldı, kırışıklarla dolu yüzünü, korku ve sevinçle donuklaşan gözlerini öptü; kendi gözleri ise çaresizlik içinde kırpışıp duruyordu.

"İlya! İlyuşa! Yavrucuğum benim! Tanımadım seni... Tanrım, nereden çıktın?" diye fısıldadı ihtiyar kadın.

Eve girdiler. Bunçuk ödünç pardösüsünü rahat bir nefes alarak çıkarıp attı ve masanın başına oturdu.

"Seni bir daha görebileceğimi hiç sanmıyordum... Kaç yıl oldu?.. Canım... Nasıl tanıyayım seni, o kadar büyümüşsün, o kadar da yaşlanmış görünüyorsun ki!"

"Ee, sen nasılsın anneciğim?" diye sordu Bunçuk gülümseyerek.

Kadın telaşlı telaşlı dolaşıyor, sofrayı kurup semavere kömür koyarken parça parça, bağlantısız cevaplar veriyordu. Gözlerinden yaşlar boşanarak tekrar tekrar dönüp geliyor, oğlunun başını göğsüne bastırarak okşuyordu. Su kaynattı, kendi eliyle oğlunun başını yıkadı, sandığın dibinden eskilikten sararmış temiz iç çamaşırları çıkardı, Bunçuk'a yemek verdi ve gözlerini oğluna dikip sorular sorarak, aynı zamanda başını üzüntüyle iki yana sallayarak gece yarısına kadar oturdu.

Bunçuk yatağa girdiğinde komşu kilisenin çanı ikiyi çalmıştı. Hemen uykuya daldı; rüyasında tekrar sanat okulu öğrencisi olmuştu, oyun oynamaktan yorgun, kitapların üzerinde uyuklarken gördü kendini. O tam uyurken, annesi mutfağın kapısını açıp, sert bir sesle soruyordu:

"İlya, yarınki derslerini öğrendin mi?" Bunçuk yüzünde gergin ve hiç kaybolmayan mutlu bir gülümsemeyle uyudu.

Gece annesi birkaç kez onun yanına gitti, battaniyesini, yastığını düzeltti, kocaman alnını öpüp tekrar usulca dışarıya çıktı.

Bunçuk evinde topu topu bir gün kaldı. Sabah asker kaputu ve yeni, haki bir kasket giymiş bir yoldaş geldi, alçak sesle bir şeyler konuştu onunla; adam gittikten sonra Bunçuk'u bir telaş aldı; çarçabuk valizini topladı, üzerine uymayan pardösüsünü giydi. Bir aya kalmadan tekrar geleceğine söz vererek annesine alelacele veda etti.

"Şimdi nereye gidiyorsun İlya?"

"Rostov'a anneciğim, Rostov'a. Yakında dönerim... Korkma anneciğim... Korkma," diye onu avuttu Bunçuk.

Kadıncağız boynuna asılı ufak bir haçı telaşla çıkardı ve oğlunu öperken haçın ipini onun başından geçirdi. Titreyen parmaklarıyla haçı Bunçuk'un boynunda düzeltirken fısıldadı:

"Tak bunu İlya. Tanrım, sen onu koru, sen onu bağışla; kanatlarını siper et ona. Dünyada biricik varlığım o..." Bunçuk'a hasretle sarılırken kendisini tutamadı, dudaklarının kenarları titredi ve acı acı aşağı doğru kıvrıldı. Bahar yağmuru gibi ılık gözyaşı damlaları birbiri ardınca Bunçuk'un kıllı elinin üstüne dökülmeye başladı. Bunçuk annesinin ellerini boynundan çözdü ve yüzü bulutlanmış bir halde koşarak evden ayrıldı.

• • •

Rostov garındaki kalabalık sığırlar gibi üst üste yığılmıştı ve yerler ayak bileklerine kadar sigara izmariti, ayçiçeği kabuğuyla örtülmüştü. İstasyon meydanında şehir garnizonu askerleri teçhizat, tütün ve çaldıkları şeyleri satıyordu. Güney ülkelerinin liman şehirlerinde rastlanan cinsten kozmopolit, arı kovanı gibi bir kalabalık ağır ağır, uğuldayarak hareket ediyordu. Sigara satan çocuklar, "As-s-s-malov, As-s-s-malov!" diye bağırıyordu.

Görünüşü kuşku uyandıran doğulu bir adam, önünü açtığı paltosunu gözüyle işaret ederek, bir suikastçı edasıyla Bunçuk'un kulağına fısıldadı:

"Efendi, yurttaş, ucuza veriyoruz."

Tam garın ağzında kümelenmiş olan satıcı kızlar ve kadınlar avaz avaz haykırıyordu:

"Ayçiçeği! Kavrulmuş ayçiçekleri!"

Tören üniformalarıyla, kurdeleleriyle, yaldızlı düğmeleriyle, çamura bulanmış bol paçalarıyla Karadeniz filosundan altı denizci aralarında konuşarak, kahkahalar atarak, kalabalığı yara yara geçti. Halk onlara saygıyla yol veriyordu.

Bunçuk kalabalığı ite kaka Parti Komitesi binasını arayıp buldu ve merdivenden birinci kata çıktı. Omuzunda Japon tüfeği taşıyan bir Kızıl Muhafız onun yolunu kesti. Tüfeğin ucundaki süngü kısa ve enliydi.

"Kimi istiyorsunuz yoldaş?"

"Yoldaş Abramson'u istiyorum. Burada mı kendisi?"

"Soldan üçüncü oda."

Bunçuk gösterilen odanın kapısını açtı ve kısa boylu, iri burunlu, siyah saçlı bir adamın, yaşlıca bir demiryolcuyla konuşmakta olduğunu gördü. Adam sol elini ceketinin klapası altına sokmuş, sağ elini ise havada düzenli olarak sallamaktaydı.

"Daha iyi olması gerek!" diyordu siyah saçlı adam. "Böyle örgütlenme olmaz! Propagandalara bu şekilde devam ederseniz, istediğimizin tam tersi sonuçlar alırsınız."

Demiryolcunun yüzündeki kaygılı ve suçlu ifadeden adamın kendisini haklı gösterecek bir şeyler söylemek istediği belliydi, ama öteki onun ağzını açmasına izin vermiyordu. Son derece öfkelendiği anlaşılan siyah saçlı, bağırıyordu:

"Miçenko'yu hemen alın görevden! Bu böyle gitmez. Aranızda olup bitenlere göz yumamayız. Verhotski bunun cevabını Devrim Mahkemesi önünde verecektir. Tutuklandı mı kendisi? Tutuklandı ha? Kurşuna dizilmesi için ısrar edeceğim!" diye haşin bir tonla bitirdi sözünü. Hâlâ kendisini iyice toparlayamamış bir halde Bunçuk'a dönüp sert bir sesle sordu:

"Ne istiyorsun?"

"Abramson siz misiniz?"

"Evet."

Bunçuk Petrograd Parti Komitesinden aldığı belgeleri ona vererek, pencerenin içerlek kenarına oturdu. Abramson mektupları dikkatle okudu, sonra kabalığından dolayı pişmanlığını belli eden sıkıntılı bir gülümsemeyle Bunçuk'a döndü:

"Biraz bekleyin, bir iki dakika sonra konuşuruz sizinle."

Demiryolcuyu gönderdi, kendisi de çıktı ve bir iki dakika sonra, yanında levent gibi, tertemiz tıraşlı, çenesinde kılıç yarası izi bulunan muvazzaf bir subayla döndü.

"Bu bizim askerî Devrim Komitesi üyelerindendir. Tanışınız. Siz, yoldaş... Affedersiniz soyadınızı unuttum."

"Bunçuk."

"Yoldaş Bunçuk, makineli tüfekçisiniz değil mi?"

"Evet."

Subay, "Tam bizim aradığımız adam," diye gülümsedi ve kulağının dibinden çenesinin ucuna kadar uzanan yara izi boydan boya pembeleşti.

Abramson, "Kızıl Muhafızlar örgütünde, işçiler arasında makineli tüfek müfrezeleri kurabilir misiniz? Ama elden geldiği kadar kısa bir zamanda?" diye sordu.

"Gayret ederim. Bu bir zaman meselesidir."

"Peki, ne kadar zamana ihtiyacınız var? Bir hafta mı... İki mi, üç mü?" diye umutla gülümseyerek Bunçuk'a doğru eğildi.

"Birkaç gün."

"Mükemmel!"

Abramson alnını ovuşturdu ve göze çarpacak kadar sinirli bir tonla konuştu:

"Şehir garnizonu erlerinin morali fena halde bozuk; bugün onların gerçek bir güvenilirliği yok. Biz, yoldaş Bunçuk, burada işçilere güveniyoruz, sanırım her yerde olduğu gibi. Denizciler, evet, ama askerlere gelince... Bunun için, anlarsınız ya, kendi makineli tüfekçilerimizin olmasını istiyoruz."

Sakalının mavimtırak buklelerini çekiştirerek sordu:

"Maddi durumunuz nasıl? Neyse, bunu hallederiz. Öğle yemeği yediniz mi bugün? Hayır, yememişsinizdir tabii."

Bunçuk, Abramson'un bir böceği andıran başında, sağ tarafında, göz kamaştırıcı parlaklıktaki kırlaşmış saç tutamına bakarken, bu adama birdenbire kanının kaynadığını hissederek içinden şöyle geçirdi:

'Bir bakışta insanın tok mu, aç mı olduğunu anladığına göre kendisi de vaktiyle açlık çekmiş, saçlarının bu kadar kırlaştığına bakılırsa da sürüyle felaket, dehşetli günler geçirmiş olmalı.' Yol gösteren birinin ardından Abramson'un evine giderken yine onu düşünüyordu:

'İyi bir adam, gerçek bir Bolşevik! Katı ama yine de iyi, insanca bir yanı var. Bir sabotajcıya tereddüt etmeden ölüm cezası veriyor, ama öte yandan yoldaşlarının gereksinimlerini de hemen anlayıveriyor.'

Bunçuk hâlâ bu karşılaşmanın bıraktığı sıcak izlenim altında, Abramson'un Tagonrog'un ucundaki evine vardı, ev sahibesine Abramson'un gönderdiği notu verdi, biraz yemek yedi, sonra dinlenmek için ufak, tıka basa kitapla dolu bir odadaki karyolaya uzandı. Hemen uyuyakaldı.

V

BUNÇUK sonraki dört gün sabahın erken saatlerinden akşam karanlığına kadar, Parti Komitesi'nin kendisine ayırdığı işçilerle uğraştı. Barış zamanında çeşitli zanaatlarda çalışmış, yaşları birbirine uymayan, hatta milliyetleri bile başka başka olan on altı kişiydi bunlar. Biri Hviliçko adında bir Ukraynalı, diğeri Rus uyruğuna geçmiş Mihalidi adlı bir Yunanlı olan iki tane yükleme boşaltma işçisi; Stepanov adında bir mürettip; sekiz torna-tesviye işçisi; Paramonov madenlerinden Zelenkov adında bir maden işçisi; Yevorkyan adında çelimsiz bir Ermeni fırıncı; Rebinder adında Rus uyruğuna geçmiş bir Alman olan usta bir makine tamircisi ve demiryolu tamir atölyelerinden iki işçi vardı. İçi pamuklu bir asker kaputu ve ayaklarına çok büyük gelen çizmeler giymiş bir kadın da Bunçuk'a on yedinci mektubu getirdi. Bunçuk mühürlü mektubu alırken sordu:

"Dönüşte benim için karargâha uğrayabilir misiniz?"

Kadın gülümsedi, yazmasının altından çıkan gür bir perçemi sıkılgan bir hareketle içeri soktu, sinirli bir tonla cevap verdi:

"Beni size..." sonra bir anlık şaşkınlığını yenerek, "makineli tüfekçi olarak gönderdiler," diye ekledi. Bunçuk kıpkırmızı kesildi:

"Akıllarını mı kaçırmış bunlar? Ben burada kadın taburu mu kuruyorum? Özür dilerim, ama bu size uygun bir iş değil; ağır bir iş, üstelik erkek kuvveti ister. Hayır, sizi kabul edemem."

Kaşları hâlâ çatık, mektubu açtı ve satırlara acele göz gezdirdi. Dilekçede sadece parti üyesi Anna Pogudko'nun makineli tüfek bölümüne atandığı bildiriliyordu, ama dilekçeye Abramson'un bir mektubu da ilişikti; mektupta şöyle deniyordu:

Aziz Yoldaş Bunçuk;

Anna Pogudko'nun şahsında size iyi bir yoldaş gönderiyoruz. Israrlı isteğine dayanamadık, umarız ki onu savaşçı bir makineli tüfekçi yaparsınız. Kızı tanırım. Onu size içtenlikle salık verebilirim; değerli bir işçidir. Yalnız bir şeye dikkat etmenizi istiyorum: çok çabuk öfkelenen, gururlu bir yaradılışı vardır (henüz toyluğundan kurtulamadı). Düşüncesizce hareketlere kalkışmasına meydan vermeyin ve ona göz kulak olun.

Hiç kuşkusuz müfrezenizin çekirdeğini o sekiz torna-tesviye işçisi meydana getirecektir. Bunların içinde, çok yetenekli ve devrime bağlı bir yoldaş olan Bogovoy'a özellikle ilgi gösteriniz. Makineli tüfek müfrezeniz yapı itibarıyla uluslararası bir nitelik taşıyor ki, bu da iyi bir şey; dövüşme yeteneğini artırır.

Eğitime hız verin, Kaledin'in bize saldırmaya hazırlandığı haberleri kulağımıza geliyor.

Yoldaşça selamlarla,

Abramson

Bunçuk gözlerini önünde dikilen kıza çevirdi. Karargâh olarak kendisine ayrılan bodrumun donuk ışığı kızın yüzünü gölgeliyor, çizgilerini gizliyordu.

Bunçuk inceliksiz bir tavırla, "Eh, ne yapalım," dedi. "Madem kendiniz istemişsiniz... Abramson da kalabileceğinizi söyledikten sonra..."

• • •

Makineli tüfeğin başına salkım saçak toplanmış, birbirlerinin sırtına abanarak meraklı gözlerle, makineli tüfeğin Bunçuk'un usta elleri altında parçalara ayrılışını seyrediyorlardı. Sonra, Bunçuk

parçaları yeniden birleştirdi, her parçanın nitelik ve işlevini anlatıp onlara makineli tüfeğin nasıl kullanılacağını, nasıl doldurulacağını, nasıl nişangâh ayarı yapılacağını, mermi yolunun ve menzilinin nasıl tayin edileceğini öğretti. Sonra kendilerini düşman ateşinden nasıl koruyacaklarını gösterdi, makineli tüfeği hâkim bir noktaya kurmanın ve mermi sandıklarını düzgün yerleştirmenin önemine dikkatlerini çekti.

Birinin, yani fırıncı Yevorkyan'ın dışında diğer on yedisi çarçabuk öğreniverdi. Bunçuk kaç kez gösterdiyse de Yevorkyan yine aklında tutamadı ve iyice şaşırıp kafası karışmış bir halde mırıldandı:

"Niye doğru olmuyor be? Ah!.. Ne aptalım ben... Bu parçanın orada olması gerekirdi... Ama yine doğru değil!" diye umutsuzluk içinde bağırdı, "Neden?"

Alnında ve yanaklarında mavi barut lekeleri olan esmer adam Bogovoy, onu taklit ederek, "Nedeni şu!" dedi. "Doğru olmuyor çünkü sen aptalsın. Bak, böyle yapman gerek." Kendinden emin bir tavırla parçayı yerine oturttu. "Çocukluğumdan beri askerliğe merakım vardır." Gülüşmeler arasında yüzündeki mavi lekeleri işaret etti:

"Bir top yapmak istemiştim, ama patladı, ben de ağzımın payını aldım. İşte onun için bu kadar elim yatkın."

Gerçekten de makineli tüfeğin tekniğini ilk kavrayan o olmuştu. Sadece Yevorkyan geride kalıyordu; sık sık sinirli bir şekilde sızlandığı duyulurdu:

"Yine yanlış oldu, ama neden? Bilemiyorum!"

Sinirli, ıslak dudaklı Mihalidi, "Ne eşşek! Ne eşşek be!" derdi öfkeyle. "Bütün Nahiçevan'da bunun gibi bir tane daha yoktur."

Çok konuşkan olmayan Alman Rebinder, "Olağanüstü denecek kadar aptal," diye onaylardı.

Hviliçko, taklit ederek, "Bu iş hamur yoğurmaya benzemez," der, hepsi birden temiz yürekle gülerdi.

Ama Stepanov öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilerek bağırırdı:

"Alay edeceğinize, yoldaşınıza göstersenize!"

Demiryolu tamir atölyelerinden gelen, elleri ayakları kocaman, patlak gözlü Krutogorov da onu desteklerdi:

"Orda durmuş gülüyorsunuz, aptallar, ama burada iş kalıyor! Yoldaş Bunçuk, bir şey söyle şu mağara adamlarına ya da defet onları gitsinler! Devrim tehlikede, oysa bunlar durmuş gülüyor!" Balyoz gibi yumruğunu sallardı.

Anna Pogudko büyük bir merakla her şeyi soruyordu. Bunçuk'a nefes aldırmıyor, kolunu çekiştiriyor, bir türlü makineli tüfeğin başından ayrılmak istemiyordu.

"Peki, ya su silindirindeki su donarsa ne olur?.. Rüzgâr güçlü estiği zaman ne kadar sapma payı vermek gerek?" Ilık ılık pırıldayan siyah gözlerini merakla Bunçuk'un yüzüne dikerek, sorularıyla Bunçuk'u bunaltırdı.

Onun yanında Bunçuk'a bir acemilik gelir ve Bunçuk âdeta öç alır gibi herkesten çok ona titizlenir, abartılı bir soğuk tavır takınırdı kıza karşı. Ama her sabah saat tam yedide kız, ellerini ceketinin kol yenleri içine sokmuş, kocaman asker çizmelerini sürüye sürüye bodrumdan içeri girince, Bunçuk tanımadığı, heyecanlı bir duygunun sıkıntısını duyardı içinde. Kız ondan biraz daha kısaydı; bütün sağlıklı işçi kızlarında olduğu gibi toplu, gürbüz bir yapısı vardı, hafif kamburumsu duruyordu ve bütün yüzüne garip bir güzellik veren o iri, sert bakışlı gözleri olmasa, belki ona güzel bile denemezdi.

İlk dört gün içinde Bunçuk ona doğru dürüst bakma fırsatını pek bulamadı. Bodrumdaki aydınlık azdı, ayrıca kızın yüzünü inceleme fırsatını bulsa bile, bakmaya sıkılıyordu. Beşinci günün akşamı bodrumdan birlikte çıktılar. Kız önden gidiyordu, ama en son basamakta bir şey sormak için durup dönünce, akşam aydınlığında onu gören Bunçuk'un nefesi kesildi. Kız durmuş cevap bekliyor, başını hafifçe yana eğip gözlerini Bunçuk'a dikmiş, bir eliyle saçlarını geriye doğru tarıyordu. Ama Bunçuk onun ne sorduğunu anlamadı bile. Acıyla karışık haz veren bir duygu içinde basamaktan çıktı. Yazmasını çıkarmadan saçlarını düzeltmek güç geldi kıza ve saçlarıyla uğraşırken, pembe burun kanatları hafifçe titredi. Ağzının çizgileri güçlü olmakla birlikte bir çocuğunki kadar yumuşaktı. Yukarı kalkık üst dudağının üzerinde, tenine göre esmer kaçan incecik tüyler vardı. Bunçuk bir darbe yemişçesine başını önüne eğdi ve aktör gibi yapmacık bir tavırla şaka yaptı:

"Anna Pogudko, 2 numaralı makineli tüfekçi, bir insan mutluluğu kadar güzelsiniz."

"Saçma!" dedi kız sert bir sesle ve gülümsedi. "Saçma, yoldaş Bunçuk! Yarın atış talimine ne vakit çıkacağımızı soruyordum."

Gülümsemesi ona daha basit, daha yanına yaklaşılır, daha cismani bir görünüş verdi. Bunçuk kızın yanında durdu, bakışlarını dalgın dalgın sokağın aşağılarına, toprağa yaslanan güneşin her şeyi mor bir renk seline boğduğu yana çevirdi. Yumuşak bir sesle cevap verdi:

"Atış talimine mi? Yarın. Hangi tarafa gidiyorsunuz? Nerede oturuyorsunuz?"

Kız şehrin varoşundaki küçük bir sokağın adını söyledi.

Bir yol kavşağında arkalarından Bogovoy yetişti.

"Bunçuk, yarın ne vakit toplanıyoruz?"

Bir yandan yürürlerken, bir yandan da Bunçuk saat sekizde Tihaya Korusunda buluşacaklarını anlattı. İçlerinden ikisi, arabayla bir makineli tüfek getirecekti. Bogovoy bir süre onlarla birlikte yürüdü, sonra veda etti. Bunçuk'la Anna, hiç konuşmadan yürüdüler bir süre. Sonunda Anna göz ucuyla bakarak sordu:

"Kazak mısınız?"

"Evet."

"Subaydınız değil mi?"

"Eh, öyle sayılır."

"Memleketiniz neresi?"

"Novoçerkask."

"Rostov'da çoktan beri mi bulunuyorsunuz?"

"Birkaç günden beri."

"Ya ondan önce?"

"Petrograd'daydım."

"Partiye ne zaman yazıldınız?"

"1913'te."

"Aileniz nerede?"

Bunçuk bir solukta "Novoçerkask'ta," dedi ve elini yalvarırcasına uzattı. "Durun biraz da ben sorayım. Rostov'da mı doğdunuz?"

"Hayır. Yekaterinoslav eyaletinde doğdum, ama epeydir burada oturuyorum."

"Ukraynalı mısınız?"

Anna bir an duraksadı, sonra kesinlikle cevap verdi, "Hayır."

"Yahudi misiniz?"

"Evet. Ama nereden bildiniz? Konuşmam mı benziyor?"

"Hayır."

"O halde nereden tahmin ettiniz Yahudi olduğumu?"

Bunçuk adımını ona uydurmak için yavaşladı ve cevap verdi:

"Kulağınız, kulaklarınızın biçimi, gözleriniz. Bunların dışında milliyetinizi belli eden pek az şey var." Bir an düşündü, sonra ekledi:

"Bizimle birlik oluşunuz iyi."

Anna merakla sordu, "Neden?"

"Yahudilerin adları çıkmıştır da. Bilirim ben, pek çok işçi bunun doğruluğuna inanır; gerçi ben de işçiyim. Yahudilerin sadece emir verdiklerini, ateş hattına girmediklerini sanırlar. Halbuki doğru değil, siz de bunun doğru olmadığını mükemmel bir şekilde göstereceksiniz. Okul öğrenimi gördünüz mü?"

"Evet, geçen yıl liseden ayrıldım. Siz nerede öğrenim gördünüz? Konuşmanızdan işçi sınıfından gelmediğiniz anlaşılıyor da ondan soruyorum."

"Çok okudum."

Ağır ağır yürüyorlardı. Anna evinin yolunu özellikle uzattı ve Bunçuk'a biraz daha kendinden söz ettikten sonra ona, Kornilov'un saldırısı, Petrograd'daki işçilerin tutumu ve Ekim Devrimi üzerine sorular sormaya başladı.

Rıhtımların bulunduğu yandan bir silah sesi duyuldu, sonra bir makineli tüfek sessizliği parçaladı. Anna hemen sordu:

"Ne marka bu?"

"Lewis."

"Şeridin ne kadarı harcandı şimdi?"

Bunçuk cevap vermedi. Demir atmış bir arama-tarama gemisindeki projektörün, kıpkızıl akşam göğüne doğru uzanan turuncu duyargasını hayran hayran seyrediyordu.

Issız şehirde üç saat kadar dolaştıktan sonra, Anna'nın oturduğu evin kapısında ayrıldılar.

Bunçuk içinde sıcak bir doymuşlukla döndü eve.

'İyi bir yoldaş, akıllı bir kız! Onunla konuşmakla iyi ettim. Şu son birkaç yıldır yabanileştim; insanlarla arkadaşlık etmek gerek, yoksa bir asker peksimeti kadar sertleşmek işten değil,' diye, sözde kendi kendini kandırdı.

Askerî Devrim Komitesinin bir oturumundan daha yeni dönmüş olan Abramson ona makineli tüfek müfrezelerinin eğitiminin nasıl gittiğini ve Anna'yı sordu:

"Nasıl, ilerliyor mu? Eğer beceremiyorsa onu hemen başka bir göreve verebiliriz."

"Yok yok," dedi Bunçuk telaşla. "Çok yetenekli bir kız."

Anna'dan konuşmaya devam etmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu; bu hevesini büyük bir irade gücü harcayarak bastırdı.

VI

KALEDİN 25 Kasımda Rostov'a saldırıya geçmek üzere birlikleri sevk etmeye başladı. Alekseyev'in subaylar müfrezesi, sağ kanatta daha yoğun bir Kadetler birliği, sol kanatta da Popov'un gönüllüler müfrezesinin desteği altında, demiryolu boyunca seyrek saflar halinde ilerliyordu. Küçük, kurşuni paçavra topaklarına benzeyen, mini mini insanlar bir hendeğin içine atlıyor, sonra sürüne sürüne çıkıp yeniden düzene giriyor ve tekrar ileri doğru akmaya devam ediyordu.

Şehrin varoşlarını dağınık bir biçimde çevreleyen Kızıl Muhafızların saflarında endişenin yarattığı bir huzursuzluk vardı. Çoğu, ömründe ilk kez eline silah almakta olan işçilerden bazıları korkuyor ve sonbahar çamuruna aldırmaksızın siyah kaputlarıyla yerlerde sürünerek dolaşıyordu; bir kısmı da başlarını kaldırmış, yaklaşmakta olan minicik Beyazları seyrediyordu.

Bunçuk da ön saftaydı; makineli tüfeğinin yanına diz çökmüş, dürbünüyle bakıyordu. Bir gün önce o biçimsiz sivil pardösüsünü çıkarmıştı; şimdi asker kaputu içinde kendini daha sakin, daha rahat hissediyordu.

Adamlar komutu beklemeden ateş açtı. İlk silah sesi ortalığı çınlatır çınlatmaz, Bunçuk bir küfür savurdu, ayağa fırladı ve haykırdı:

"Ateş kes!"

Silah seslerinin kuru patırtısı arasında sesi boğuldu. Bağırmaktan vazgeçen Bunçuk, silah seslerinin arasında kendi sesini duyurmaya çalışarak, Bogovoy'a, makineli tüfekle ateş açması emrini verdi. Bogovoy kül kesilmişti; gülümseyen yüzünü makineli tüfeğin kama gövdesine yaklaştırdı ve parmaklarını tetiğin üzerine kıvırdı. Makineli tüfeğin takırtısı Bunçuk'un bu sese alışık kulaklarını doldurdu. Düşmanın geldiği yöne bakarak ateşin isabet derecesini anlamaya çalıştı, sonra saf boyunca koşarak diğer makineli tüfeklere doğru gitti.

"Ateş!"

"Hay-da! Hah-hah-hah-hayt" diye kükreyen Hviliçko, korkuyla karışık mutluluk okunan yüzünü ona çevirdi.

Ortadan üçüncü makineli tüfeği kullanan gençlerin hiçbirine güvenilemezdi. Bunçuk onlara doğru koştu. Yan yolda durdu ve eğilerek, mercekleri buğulanan dürbünüyle baktı. Uzakta, dertop olmuş kurşuni silüetlerin hareket ettiğini görüyordu. Onların düzenli aralıklarla ateş eden silahlarının sesi kulaklarına geldi. Kendini yere attı ve yattığı yerden, üçüncü makineli tüfeğin atış açısının yanlış olduğunu gördü.

Mevzi boyunca sürüne sürüne ilerlerken, "Daha aşağı, iblisler!" diye haykırdı. Mermiler başının üzerinden, tehlikeli olabilecek kadar yakından ıslık çalarak geçiyordu. Düşman, atış talimindeymişçesine mükemmel ateş ediyordu.

Üçüncü makinelinin namlu ağzı çarpık, saçma sapan bir açıda duruyordu; makineli tüfekçiler silahın çevresinde yere yüzükoyun uzanmıştı. Yunanlı Mihalidi hiç ara vermeden ateş ediyor, boş yere cephane harcıyordu. Onun yanı başında korkudan ödü patlamış Stepanov, onun arkasından da başını yere dayamış, sırtını kaplumbağa gibi kamburlaştırmış demiryolculardan biri vardı.

Mihalidi'yi bir kenara iten Bunçuk uzun uzun, dikkatle nişan aldı. Mermiler makineliden tekrar püskürmeye başladığında hemen etkisini gösterdi. Koşa koşa gelmekte olan bir Kadet grubu, içlerinden birini balçık toprakta bırakarak, bayır aşağı yüz geri edip kaçtı.

Makineliyi teslim eden Bunçuk, kendi tüfeğinin başına döndü ve Bogovoy'u yan yatmış küfrede ede, butundan aldığı bir yarayı sarar-

ken buldu. Solmuş yüzünde barut lekeleri şimdi daha da belirgin bir halde görünüyordu.

Onun yanı başında dizleri üzerinde doğrulan kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız, "Atışa devam et ulan!" diye bağırdı. "Görmüyor musun, gittikçe yaklaşıyorlar!"

Bir subaylar müfrezesinin safları, çok iyi eğitim görmüş olmalarının sağladığı, tıkır tıkır işleyen bir düzen içinde bayır yukarı ilerliyordu.

Bogovoy'un yerini Rebinder aldı ve cephane ziyan etmeden, heyecanlanmadan, akıllıca ateş etmeye başladı.

Sol kanattan bir tavşan gibi sıçraya sıçraya gelmekte olan, başının üzerinden her kurşun geçişinde yere çöken Yevorkyan inliyor, bağırıyordu:

"Olmuyor... Olmuyor... Ateş etmiyor! Tutukluk yaptı!"

Bunçuk tutukluk yapan makineli tüfeğe doğru mevzi boyunca koşmaya başladı. Daha uzaktan, makinelinin yanında dizlerinin üzerinde doğrulmuş, elini gözlerine siper etmiş, yaklaşmakta olan düşman saflarını seyreden Anna'yı gördü.

Anna'ya bir şey olacak diye korkudan yüzü kül kesilen Bunçuk, "Yere yat!" diye haykırdı. "Yat diyorum sana!"

Anna ona bir baktı ve diz üstü durmakta devam etti. Bunçuk'un dudaklarının ucuna taş gibi ağır küfürler geldi. Koşup kızın yanına vardı ve zorla yere yıktı onu.

Krutogorov makinelinin kalkanı ardında, yattığı yerde homurdanıyordu.

"Tutukluk yaptı! İşlemiyor!" diye Bunçuk'a homurdandı ve Yevorkyan'a bakmak için arkasına dönüp avaz avaz bağırmaya başladı, "Bak şimdi de kaçmış, Allahın belası! Zırıltılarıyla beni de şaşkına çevirdi... İnsanı çalıştırmaz ki!"

Yevorkyan, kara, fırça gibi kısa sakalı çamurlara bulanmış bir halde, sürünerek, yılan gibi kıvrıla kıvrıla geldi. Krutogorov bir an gözlerini dikip ona baktı, sonra silahların kükreyişini de bastıran bir sesle uludu:

"Mermi şeritlerini ne yaptın ulan? Hayvan! Bunçuk, götür şunu buradan, geberteceğim herifi!"

Bunçuk makineli tüfeği gözden geçiriyordu. Makinelinin kalkanına bir kurşun hızla çarpınca, Bunçuk sanki yanmış gibi elini çekiverdi kalkandan. Makineliyi düzeltti ve Alekseyev'in askerlerini kendisi makineli ile tarayarak onları yere yatmaya zorladı. Sonra kendisini ateşle perdelemelerini bekleyip sürüne sürüne uzaklaştı.

Düşman safları gittikçe yaklaşıyor, ateşleri her an biraz daha etkili oluyordu. Kızıl Muhafızların safında üç kişi vurulmuş, onların silahlarıyla cephanelerini yoldaşları almıştı; ölülere silah gerekmezdi ki! Krutogorov'un makinelisinin yanı başında yatan Anna ile Bunçuk'un gözlerinin önünde Kızıl Muhafızlardan biri vuruldu. Adam büküldü, inledi, debelendi, sonunda ellerine dayanarak kendini kaldırdı, öksürdü ve son nefesini verdi. Bunçuk göz ucuyla Anna'ya baktı. Kız gözlerini dikmiş, hiç kırpmadan ölü delikanlının parça parça dolaklar içindeki bacaklarına bakıyor ve, "Bir şerit... Şerit! Kız, yeni bir şerit yetiştir bana!" diye bağıran Krutogorov'u duymuyordu bile.

Kaledin'in birlikleri derinlemesine bir çevirme hareketiyle, Kızıl Muhafız saflarını geriye sürdüler. Geri çekilen işçilerin siyah pardösüleriyle, Kızıl Muhafızların kaputları, şehrin dış mahallesinin sokaklarından içeri sızmaya başladı. Sağ kanadın en ucundaki makineli tüfek Beyazların eline geçti. Yunan Mihalidi bir Kadet tarafından kurşunlandı, aynı makinelinin 2 numaralı eri, eğitim alanındaki yalancı hedef gibi süngülerle delik deşik edildi ve ancak mürettip Stepanov kaçabildi. Kızılların limandaki arama-tarama gemilerinden açılan ateşle ilk top mermileri havada uçmaya başlayınca, geri çekilme durdu.

Bunçuk'un, Devrim Komitesinden olduğunu bildiği bir adam, ileri doğru koşarken, "Sıraya girin!.. Beni izleyin!.." diye bağırıyordu.

Kızıl Muhafızlar duraladı, döndü ve saldırıya kalktı. Bunçuk, Anna'yı, Krutogorov'u ve Yevorkyan'ı çevresine toplamıştı.

Üç Kızıl Muhafız yanlarından geçti. Biri sigara içiyor, ötekinin taşıdığı tüfeğin mekanizması ikide bir dizine çarpıyordu, üçüncüsü ise dikkatle pardösüsünün eteğini inceliyordu. Sanki ölüme gitmiyormuş da arkadaşlarıyla bir içki âleminden dönerken, kavgacı karısından yiyeceği zapartanın derecesini hesaplamak için pardösüsünü

inceliyormuş gibi, şaşkın bir gülümseme vardı bıyıklarının ucunda. Birdenbire Krutogorov, ardında kurşuni insan silüetlerinin toplandığı, uzaktaki bir çiti işaret ederek bağırdı:

"Oradalar!"

Bir ayı gibi yere çömelen Bunçuk makinelinin namlusunu o yöne çevirdi. Makinelinin sürekli takırtısı yüzünden Anna kulaklarını tıkamak zorunda kaldı. Yere oturdu ve çitin ardındaki bütün hareketlerin kaybolduğunu gördü. Bir an sonra Beyazlar ölçülü bir ateş açtı, kurşunlar göğün buğulu kanaviçesinde görünmeyen delikler açarak tepelerinden vızır vızır geçmeye başladı. Makineli tüfeğin bir yanından girip, öbür yanından çıkan mermi şeridi trampet gibi takırdıyordu. Karadeniz Donanması denizcilerinin arama-tarama gemilerinden ateşlediği mermiler keskin sesler çıkararak başlarının üzerinden geçiyordu. Tek tek atılan silahların yüksek perdeden yankılanan sesleri duyuluyordu. Anna, kuzu postundan başlığı, İngiliz usulü kırkılmış bıyıkları olan iriyarı bir Kızıl Muhafızın, yukarıdan her top mermisi geçişinde elinde olmadan eğildiğini gördü.

"İndir tepelerine Semyon. İndir tepelerine!" diye bağırıyordu adam.

Denizciler şimdi menzili bulmuş, ateşlerini yoğunlaştırmaktaydı. Dağınık bir biçimde geri çekilmekte olan Kaledin'in birliklerini, üstlerinde patlayan şarapneller perdeliyordu. Bir şarapnel, gruplardan birinin tam ortasında patladı ve patlamanın kahverengi sütunu askerleri dört bir yana saçtı. Anna askerî dürbününü bıraktı, inledi, dehşet okunan gözlerini kirli avuçlarıyla kapadı. Acı bir kasılmayla boğazı düğümlendi.

Ona doğru eğilen Bunçuk, "Neyin var?" diye sordu. Anna dişlerini sıktı, tekerlek gibi açılan gözlerine saydam bir sır indi.

"Elimde değil..."

"Cesur ol! Sen... Anna, duyuyor musun? Duyuyor musun? Böyle yapmamalısın! Yapmamalısın..." diyen otoriter komut sesi, Anna'nın kulaklarına çarpıyordu.

Sağ kanatta düşmanın bir bölümü bir vadide ve bir sırtın yamaçlarında toplanmıştı. Bunçuk onları gördü, makineli tüfeğiyle birlikte daha elverişli bir noktaya koştu ve vadiye ateş açtı.

Rebinder'in makinelisi kısa kısa ateş ediyor, mermi demetleri gönderiyordu. Yirmi adım kadar ötede kısık, öfkeli bir ses bağırıyordu:

"Bir sedye! Hiç sedye yok mu? Sedye."

Bir piyade mangası subayının uzatarak verdiği emir duyuldu:

"Nişan aaal! Manga, ateeeeeş!"

Akşama doğru ilk kar taneleri katı toprağın üzerine döne döne inmeye başladı. Islak, yapışkan kar, bir saat içinde savaş alanını ve ölülerin dertop olmuş çamurlu kara gövdelerini örtüvermişti. Kaledin'in birlikleri çekildi.

Bunçuk o karlı, bulanık geceyi ileri karakol makineli tüfek mevzisinde geçirdi. Bir yerden bulduğu kalın bir çulu başına sarmış olan Krutogorov, habire kayış gibi bir eti çiğniyordu. Avlu kapısının ağzında, dertop olan Yevorkyan morarmış ellerini sigarasının ateşinde ısıtıyordu. Bunçuk bir cephane sandığının üzerine oturmuş, titreyen Anna'yı kendi kaputuyla sarmalıyor, onun ıslak ellerini gözlerinden zorla ayırarak bu elleri öpüyordu. Alışık olmadığı yumuşak kelimeler Bunçuk'un dudaklarından güçlükle çıkıyordu:

"Hadi, şimdi, hadi, nasıl olur da değişirsin böyle?.. Oysa ne kadar serttin... Anna, dinle bak, toparla kendini! Anna... Canım... Alışırsın buna. Eğer gururun yüzünden geri saflara çekilemiyorsan, kendini toparlaman gerekir. Ölülere öyle bakılmaz ki! Düşüncelerinin o yöne dönmesine izin verme! Düşüncelerine hâkim ol. Görüyorsun ya, bana söylediğin şeylere rağmen, kadınlık tarafın ağır basıyor."

Anna susuyordu. Ellerinde güz toprağının ve bir kadın sıcaklığının kokusu vardı.

Yağan kar gökyüzünü kalın, yumuşak bir battaniyeye sarıyordu. Avluyu, tarlaları, sessiz şehri uyuşuk bir uyku bürümüştü.

VII

ÇARPIŞMALAR Rostov'un içinde ve dışında altı gün sürdü. Sokaklarda ve yol kavşaklarında çatışmalar devam etti. Kızıl Muhafızlar garı iki kez düşmana kaptırdı ama, iki seferinde de düşmanı geri atmayı başardılar. Bu altı gün içinde her iki taraf da tutsak almamış, ele geçirilen düşman tepelenmişti.

Bir akşam geç vakit, Bunçuk'la Anna, Marşandiz İstasyonunun yanından geçerlerken, iki Kızıl Muhafızın ele geçirdiği bir subayı vurduğunu gördüler. Bunçuk, başını öbür yana çeviren Anna'nın bu davranışı karşısında kelimelerin üzerine basa basa konuştu:

"Akıllıca bir iş yaptılar! Bu heriflerin öldürülmesi, acımadan temizlenmesi gerekir. Onlar bize acımıyor, bizim de onlardan böyle bir şey istediğimiz yok zaten. O halde biz neden acıyalım onlara? Bu pislik dünya yüzünden kazınmalıdır. Devrimin kaderi tehlikeye girince, aşırı duygusallığa yer olamaz. Bu işçiler haklıdır!"

Çarpışmaların üçüncü günü Bunçuk hastalandı. Gittikçe artan mide bulantısı ve bütün vücudunda bir kırıklık hissetmesine rağmen, sabahtan akşama kadar ayakta kaldı. Başının içi çın çın ötüyor ve kurşun gibi ağır geliyordu ona.

Büyük kayıplar vererek tükenen Kızıl Muhafız müfrezeleri kenti 2 Aralıkta şafak vakti terk etti. Bunçuk, Anna ile Krutogorov'un yardımıyla, bir makineli tüfek ve yaralılarla yüklü bir arabanın ardından sendeleyerek ilerliyordu. Bitkin vücudunu son derece güçlükle sürüklüyor, kurşun gibi ağırlaşan ayaklarını bir uyurgezer gibi kaldırıyordu. Anna'nın kaygılı gözlerini çok uzaklardaymış gibi görüyor, sesini yine uzaklardan duyar gibi oluyordu:

"Arabaya bin İlya. Duyuyor musun? Ne dediğimi anlıyor musun? İçeri girmeni istiyorum, hastasın."

Ama Bunçuk ne Anna'nın dediğini anlıyordu ne de fena halde hastalandığının, tifüse yakalandığının farkındaydı. Tanıdık tanımadık sesler bilincinin dış kabuğuna çarpıyor, ama içeriye işlemiyor, çok uzaklarda bir yerde Anna'nın kara gözleri umutsuz bir kaygıyla için için yanıyor, Krutogorov'un sakalı tuhaf biçimler alarak dalgalanıyordu.

Bunçuk başını ellerinin arasına aldı, iri avuçlarını alev alev yanan yanaklarına bastırdı. Ona sanki gözlerinden kan damlıyormuş ve kendisinden görünmez bir perdeyle ayrılan, uçsuz bucaksız ve sallantılı yeryüzü ayaklarının altında silkinip şahlanıyormuş gibi geliyordu. Humma içinde imgelemi akıl almaz hayaller canlandırıyordu gözlerinin önünde. Kendisini arabaya bindirmeye çalışan Krutogorov'la mücadele ederek ikide bir duruyordu:

"Hayır! Dur!.. Sen kimsin?.. Anna nereye... Bana bir parça toprak ver... Yok et şunları da... Sana makineli tüfeğini onlara çevirmeni emrediyorum... Dur! Çok sıcak!" diye boğuk bir sesle haykırıyor, elini Anna'nın elinden çekip kurtarıyordu.

Onu zorla kaldırıp arabaya yerleştirdiler. Bir an kadar daha burnuna gelen keskin, karmakarışık kokuları duyabildi, bilincini yeniden toparlamaya çalıştı korkuyla, ama yapamadı. Kapkara, sessiz bir boşluk üzerine kapandı; yalnız çok yükseklerde sedef gibi ve gök mavisi bir nokta ile, kırmızı şimşeklerin zikzakları ve ateşi gözlerinin önünde birbirine giriyordu.

VIII

DAMLARI örten samanlardan sızan suyla lekelenmiş buz sarkıtları saçaklardan düşerek, cam sesini andıran bir şangırtıyla parçalanıyordu. Köy, buzların çözülmesiyle minicik minicik su birikintilerinden ve yer yer ortaya çıkan çıplak toprak parçalarından çiçek açmış gibiydi. Henüz kışlık tüylerini dökmemiş olan sığırlar, burunları yerde koklaya koklaya dolaşıyordu sokaklarda. Avlularda, çalı çırpı yığınlarının üzerinde kümelenen serçeler, bahar gelmiş gibi cıvıldaşıyordu. Martin Şamil, meydan yerinde, tavlasından kaçan ipek kadar parlak tüylü kula bir atı kovalıyordu. Kısa, çalı gibi kuyruğunu dikmiş, darmadağın yelesi rüzgârda savrula savrula ve kuzu sıçramaları yaparak toynaklarıyla yarı erimiş kar parçaları fırlata fırlata, meydan yerini fırdolayı dörtnala dönen hayvan, kilisenin duvarı dibinde durdu ve tuğlaları kokladı. Sahibi iyice yaklaşana kadar bekledi, menekşe rengi gözüyle sahibinin elindeki yulara yan yan baktı, sonra tekrar yıldırım gibi bir dörtnalla başını alıp kaçtı.

Ocak ayı bulutlu ve ılık geçen günlerle, yeryüzüne yumuşaklık gösteriyordu. Kazaklar zamansız bir sel basmasını bekleyerek Don'u gözlüyordu. Miron Korşunov arka avluda, gözlerini tarlaları kaplayan diz boyu kara ve Don'un buzlu gri-yeşil rengine dikmiş düşünüyordu:

'Yine geçen yılkı gibi taşacak, sele verecek ortalığı. Kar, kar, hep kar! Bu kadar yük, toprak anaya ağır geliyordur herhalde.'

Sırtına haki bir asker gömleği giymiş olan Mitka ağılı temizliyordu. Beyaz kürk başlığı başının arkasına mucizevi bir şekilde yapışmış gibi duruyordu. Terle ıslanmış düz saçları alnına düşüyor, Mitka bunları kirli elinin tersiyle geriye itiyordu. Kısa kıvırcık tüylü bir keçi, avlu kapısının yanı başında tepiniyordu. Anasından iri bir kuzu meme emmeye çabalıyor, ama anası başını öne eğip onu kovalıyordu. Ay boynuzlu bir kara koyun, bir pulluğa sürtünerek kaşınıyordu.

Kum rengi koca bir köpek, samanlığın balçığa bulanmış kapısı yanında, karları erimiş bir toprak parçasının üstüne serilmiş yatıyordu. Duvarların dış tarafında, saçakların altında ağlar ve balıkçı takımları asılıydı. İhtiyar Grişaka da orada durmuş, değneğine dayanarak bunlara bakıyor, besbelli yaklaşan baharı ve ağların onarılmasını düşünüyordu.

Miron harman yerine gitti ve tutumlu bir insan gözüyle, geriye kalan kuru otun miktarını tahmin etti. Keçilerin dağıttığı darı samanlarını tırmıkla toplarken kulaklarına yabancı sesler çalındı. Tırmığı tınazın tepesine fırlattı ve avluya girdi.

Mitka ayaklarını iki yana açarak duruyor, köyden bir sevgilisinin hediye ettiği süslü işlemeli tütün kesesini iki parmağı arasına sıkıştırmış sigara sarıyordu. Yanında Hristonya ile İvan Alekseyeviç vardı. Hristonya kasketinin içinden sigara kâğıdı çıkarıyordu. İvan Alekseyeviç çite yaslanmış, pantolon ceplerini karıştırıyordu. Tıraşlı yüzünde sinirli bir ifade vardı. Bir şey unuttuğu anlaşılıyordu.

Hristonya, "İyi uyudun mu Miron Gregoryeviç?" diye selamladı Miron'u.

"Çok şükür!"

"Gel de bizimle bir sigara iç."

"İsa senden razı olsun, biraz önce içtim."

Miron, Kazaklarla el sıkıştı, tepesi kırmızı şapkasını çıkardı, sert, beyaz saçlarını elledi ve gülümsedi:

"Acaba bugün bizden ne istiyorsunuz kardeşler?"

Hristonya onu yukarıdan aşağı süzdü, ama hemen cevap vermedi. Ağır ağır dilini bir kâğıt parçasının kenarında gezdirdi ve sigarasını sardıktan sonra cevap verdi:

"Mitka'yla işimiz var."

Grişaka Dede uzattığı kolunun üzerinde bir ağ taşıyarak, ayaklarını sürüye sürüye yanlarından geçti. İvan'la Hristonya kasketlerini çıkararak onu selamladı. Grişaka ağı basamaklara kadar taşıdı, sonra geri döndü.

"Ne diye evde oturuyorsunuz askerler? Karılarınızla çok mu iyi vakit geçiyorsunuz?" diye sordu.

"Ne var, ne olmuş?" diye sordu Hristonya.

"Sus bakayım Hristonya! Bilmezlikten gelme!"

"Vallahi bilmiyorum!" diye yemin etti Hristonya, "İsa hakkı için bilmiyorum, dedeciğim."

"Geçen gün Voronej'den bir adam geldi: Sergey Mokov'un arkadaşı mı, akrabası mı ne. İyice bilmiyorum. Her neyse; gelmiş, birtakım garip askerlerin, şu Bolşeviklerin Çertkov'a girdiklerini söylemiş. Rusya bize savaş açacak. Siz de evde oturuyorsunuz! Sen de öyle, genç iblis seni... Duyuyor musun Mitka? Hiçbir diyeceğin yok mu? Ne diyorsun buna bakalım?"

İvan Alekseyeviç gülümseyerek, "Hiçbir şey dediğimiz yok!" dedi.

"Bir şey dememeniz ayıp!" diye cevap verdi ihtiyar Grişaka tepesi atarak. "Sizi keklik gibi avlayacaklar! Mujikler sizi tutsak alıp burunlarınızı kıracak."

Miron Gregoryeviç bıyık altından güldü. Hristonya uzun zaman tıraş yüzü görmemiş yanaklarını hart hart ovaladı. İvan Alekseyeviç sigarasını içerek Mitka'ya bakıyordu. Mitka'nın kedininkilere benzeyen gözlerinde minik ateşler kıvılcımlanıyor ve bu yeşil gözler gülüyor mu, yoksa doymaz bir kinle mi yanıyor, anlaşılmıyordu.

Biraz daha konuştuktan sonra İvan Alekseyeviç'le Hristonya, Miron'a Allahaısmarladık deyip Mitka'yı çitin kapısının yanına çağırdı.

İvan sert bir tavırla, "Dünkü toplantıya niye gelmedin?" diye sordu.

"Vaktim olmadı."

"Ama Melehov'lara gitmeye vaktin vardı."

Mitka başını sertçe sallayarak başlığını alnının üzerine getirdi ve öfkesine hâkim olarak, "Gelmedim," dedi, "işte o kadar. Konuşulacak başka bir şey var mı?"

"Cepheden gelen bütün köylüler oradaydı; bir sen, bir de Piyotr Melehov yoktunuz. Kamenskaya'ya köyden delegeler göndermeye karar verdik. Ocağın 10'unda orada cepheden gelen askerlerin kongresi toplanacak. Kura çektik sen, ben ve Hristonya çıktı; kongreye üçümüz gidiyoruz."

Mitka kararlı bir tavırla, "Ben gitmiyorum," dedi.

Kaşlarını çatan Hristonya onu gömleğinin düğmesinden tutarak, "Senin niyetin nedir?" diye sordu. "Yoldaşlarından ayrılıyor musun yani? Doğru değil bu!"

İvan Alekseyeviç, "Piyotr Melehov'la çok sıkı fıkı," dedi. Hristonya'nın kaputunun koluna dokunarak ve yüzü belirli bir şekilde sararak ekledi:

"Hadi gel gidelim. Burada yapacak bir şey yok bizim için. Demek, gitmeyeceksin Mitka?"

"Hayır! Gitmeyeceğim dedim mi, gitmeyeceğim demektir."

"Öyleyse Allahaısmarladık." Hristonya başını yana eğdi, "Şansın açık olsun."

Mitka gözlerini kaçırarak elini uzattı, veda etti ve dönüp mutfağa gitti.

İvan Alekseyeviç, "Yılan!" diye homurdandı ve burun kanatları titredi. Mitka'nın geniş sırtına gözlerini dikerek, yüksek sesle, "Yılan!" diye tekrarladı.

Evlerine dönerlerken, yolda, cepheden gelen bazı köylülere, Mitka'nın gitmek istemediğini, kongreye gitmek üzere ertesi gün ikisinin yola çıkacağını bildirdiler.

Ocağın 8'inde şafakla Tatarski'den yola çıktılar. Onları Kamenskaya'ya kendi kızağıyla götürmek için Naili Yakov gönüllü olarak ortaya atıldı. Takov'un bir çift sağlam atı onları çarçabuk köyden çıkardı, bayırın tepesine ulaştırdı. Buzlar çözüldüğü için yolun üzerindeki karlar erimiş, toprak meydana çıkmıştı. Karın bulunmadığı yerlerde bu yüzden kızağın ayakları toprağa yapışıyor, kızak ileri doğru hamlelerle sarsılıyor, atlar koşumlara var gücüyle asılıyordu. Kazaklar kızağın ardı sıra yürüyordu. Yakov, sabahın dondurucu ayazından yüzü kıpkırmızı bir halde, çizmeleriyle ince buz kabuklarını çıtır çıtır ezerek geniş adımlarla yürüyordu. Yalnız

yüzündeki oval yara izi, ölü mavisi rengini koruyordu. Hristonya, yolun kenarındaki, üstü kabuk bağlamış kardan yürüyerek, 1916'da, Dubno'da ciğerlerine çektiği Alman zehirli gazlarından ötürü soluk soluğa tepeyi tırmandı.

Tepede rüzgâr daha sert, hava daha dondurucuydu. Kazaklar konuşmuyordu. İvan Alekseyeviç yüzünü iyice gocuğunun yakası içine almıştı. Bir ormana yaklaştılar; bu ormanın içinden geçen yol dik bir tepeyi tırmanıyordu. Rüzgâr ormanın içinde sağanaklarla esiyordu. Dal budak salmış meşeler, altın yeşili pul pul hastalık mantarlarıyla örtülüydü. Uzaklarda bir saksağan öttü, sonra havalanıp kanat çırparak yolun öte yanına geçti. Rüzgâr saksağanı yolundan saptırdığı için, alacalı teleklerini kabartan kuş yan yan var gücüyle kanat çırpıyordu.

Köyden ayrıldıklarından beri tek kelime etmemiş olan Yakov, İvan Alekseyeviç'e döndü ve herhalde uzun süreden beri kafasında evirip çevirmekte olduğu düşünceleri dile getirerek, üstüne basa basa konuştu:

"Kongrede gayret et! İşleri öyle ayarla ki savaş olmasın. Savaşa tek gönüllü çıkmaz."

Saksağanın özgür uçuşunu kıskanarak seyreden ve kuşun kaygısız, mutlu yaşayışını insan yaşayışıyla karşılaştıran Hristonya, "Tabii," diye onayladı Yakov'u.

Kamenskaya'ya 10 Ocak akşamı erken saatlerde vardılar. Kazaklar kalabalık gruplar halinde sokaklardan geçerek kasabanın merkezine gidiyordu. Heyecan her yerde fark edilir bir haldeydi. İvan'la Alekseyev, Gregor Melehov'un kaldığı yeri aradı, ama evde olmadığını öğrendiler. Şişman, sarışın bir kadın olan ev sahibesi, onlara Gregor'un kongreye gittiğini söyleyip kapıyı yüzlerine çarpıverdi.

Vardıklarında kongre çoktan hızını almıştı. Bir sürü penceresi olan kocaman salon, delegelerin hepsini zor barındırıyordu, bu yüzden Kazakların birçoğu merdivenlere, koridorlara ve bitişik odalara dolmuştu.

Dirseklerini çabuk çabuk çalıştıran Hristonya, "Arkamdan ayrılma," diye homurdandı İvan'a. İvan onun açtığı dar yoldan ardı sıra gitti.

Kongrenin yapıldığı odaya varmalarına az kala, Hristonya, şivesinden aşağı Don bölgesinden olduğu anlaşılan bir Kazak tarafından yolun kapatıldığını gördü.

Kazak, "Acele etme aslanım!" diye hırladı.

"Bırak geçelim."

"Burada da dikilebilirsiniz. İçeride yer yok."

"Bırak ulan sivrisinek, yoksa ezerim seni!" diye boru gibi sesiyle söylenen Hristonya, Kazak'ı rahatlıkla kaldırıp kenara bırakarak odaya girdi.

Kapının çevresini dolduran kalabalıktan hayretle karışık bir hayranlık mırıltısı yükseldi. Kazaklar, hepsinden rahat rahat bir baş daha yüksek olan Hristonya'ya gülümseyip ister istemez saygıyla baktı.

Gregor'u arkada, duvarın dibinde buldular. Yere çömelmiş sigara içiyor ve 35. Alaydan bir başka delegeyle konuşuyordu.

"Vay, hangi rüzgâr attı sizi buralara? Merhaba İvan Alekseyeviç! Nasılsın Hristonya amca?"

Hristonya, Gregor'un bütün elini koca avucunun içine alarak, "Eh, fena değil," diye güldü.

"Bizimkiler nasıl?"

"İyiler. Selamlarını gönderdiler sana. Baban gidip kendilerini ziyaret etmeni istiyor."

"Piyotr nasıl?"

"Piyotr..." İvan Alekseyeviç sıkılarak gülümsedi. "Piyotr aramıza karışmıyor."

"Biliyorum. Ya Natalya? Çocuklar? Onları gördünüz mü?"

"Hepsi iyi, hepsi selamlarını yolluyor. Baban gücenmiş."

O konuşurken, Hristonya gözlerini dikip setin üstündeki masanın gerisinde oturanlara bakıyordu. O kadar uzaktan bile herkesten daha iyi görebiliyordu. Gregor konuşmalardaki kısa aradan yararlanarak onları soru yağmuruna tutmaya devam etti. İvan Alekseyeviç ona köy haberlerini verdi ve kendilerini Kamenskaya'ya gönderen, cepheden dönmüş askerler toplantısından kısaca söz etti. Sonra da o, Kamenskaya hakkında sorular sormaya başladı, ama masada oturanlardan biri bağırdı:

"Kazaklar, şimdi madencilerden gelen bir delege konuşacak. Lütfen kendisini dikkatle dinleyin ve gürültü yapmayın."

Orta boylu bir adam sarı saçlarını elleriyle arkaya doğru yatırdı ve konuşmaya başladı. Uğultu bir anda dindi.

Adamın ateşli, heyecanlı konuşmasının daha ilk kelimelerinden itibaren, Gregor ve öteki Kazaklar, onun ikna gücünü hissetmeye başladı. Adam, Kazakları Rus işçileriyle köylülerine karşı savaşa süren Kaledin'in güvenilmez siyasetinden, işçilerle Kazakların ortaklaşa çıkarlarından, Kazak karşı-devrimiyle savaşan Bolşeviklerin amaçlarından söz etti:

"Geçimlerini alınlarının teriyle sağlayan emekçi Kazaklara elimizi kardeşçe uzatıyor ve Beyaz Muhafız çeteleriyle olan savaşta, cepheden dönen Kazaklar arasında sadık müttefikler bulacağımızı umuyoruz. Çarlık savaşında, işçilerle Kazaklar cephede kanlarını birlikte döktü; Kaledin'in sığındığı burjuvalara karşı açılan savaşta da yine birlik olmalıyız. Birlik olacağız da! Yüzyıllardan beri yaşamlarını alın terleriyle kazananları köleleştirenlere karşı yürütülen savaşta omuz omuza vereceğiz."

"Aferin be köpoğlusu!" diye keyifle fısıldadı Hristonya ve Gregor'un dirseğini öyle bir sıktı ki, Gregor acıdan yüzünü buruşturdu.

Ağzı yarım açık dinleyen İvan Alekseyeviç, tekrar tekrar, "Doğru! Evet, çok doğru!" diye mırıldandı.

Madencilerin delegesi konuşmasını bitirince, rüzgâra tutulmuş bir dişbudak gibi sallana sallana yerinde doğrulan uzun boylu bir madenci, önündeki göz denizinin üzerinden baktı ve seslerin dinmesini bekledi. Bir halat gibi lif lif ve güçlü görünüyordu. Yüzünün gözenekleri minicik kömür tozu zerreleriyle doluydu, toprağın ezeli karanlığında camlaşmış, rengini kaybetmiş gözlerinde aynen maden kömürünün pırıltısı vardı. Saçları kısa kesilmiş başını sallayarak sıktığı yumruğunu kazma sallar gibi kaldırıp indirdi.

"Cephede askerler için ölüm cezasını öneren kim? Kornilov! Kaledin'in bizi boğmasına yardım eden kim? Kornilov!" Kelimeleri boğulurcasına sıralayarak daha hızlı konuşmaya başladı:

"Kazaklar! Kardeşler! Kardeşler! Kardeşler! Hangi yanı tutacaksınız? Kaledin bizden kardeşlerimizin kanını içmemizi istiyor. Ha-

yır. Asla böyle bir şey yapmayacağız. Onları ezeceğiz. Denizde boğacağız onları..."

Hristonya ağzı kulaklarına değercesine sırıtarak, "Köpoğlusu!" dedi, ellerini yukarıya kaldırdı, kaba kaba güldü:

"Helal olsun. Göster şunlara!"

İvan Alekseyeviç telaşla, "Sus be, Hristonya ne oluyorsun?" dedi. "Tekmeyle atacaklar seni dışarı!"

Lagutin-Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu Kazak kolu asbaşkanı olan Bukanovski'li bir Kazak'tı; daldan dala atlamakla birlikte dinleyicileri etkileyen ateşli sözlerle Kazakları coşturdu.

Sonra başkan Potyolkov konuştu. Onu, ufak İngiliz bıyıklı, yakışıklı bir adam olan Şçadenko izledi.

Hristonya kocaman pençesiyle işaret ederek, "Kim bu?" diye sordu.

"Şçadenko. Bir Bolşevik komutanı."

"Ya şu?"

"Mandelstam."

"O nereden?"

"Moskova'dan."

"Peki şunlar kim?"

Hristonya, Voronej'den gelen bir grup delegeyi gösteriyordu.

"Öf, sus azıcık be Hristonya!"

"Hay Allah, öğrenmek fena mı yani? Hadi, söyle, şu Potyolkov'un yanında oturan uzun boylu herif kim?"

"Gorbatov köyünden Krivoşlikov. Bizimkiler de onun arkasında; Kudinov'la Donetskov."

"Bir sorucuk daha. Şu adam kim? Yok, o değil, en sondaki, kâküllü."

"Yelisayev. Hayır, onun nereden geldiğini bilmiyorum."

İçi rahat eden Hristonya sustu, her konuşmacıyı hiç eksilmeyen bir dikkatle dinledi. Yüzlerce ses arasında en önce onun, kalın, gök gürültüsünü andıran "Doğru!"su duyuluyordu.

Öteki konuşmacılardan sonra, 44. Alaydan bir delege ayağa kalktı. Acemice cümlelerini kafasında toparlayıp söylemesi uzun zaman alıyordu; akkor haline gelmiş damga demiri gibi bir laf ediyor, sonra durup burnunu çekiyordu. Ne var ki, Kazaklar onu büyük bir sem-

patiyle dinliyor, sadece ara sıra onayladıklarını anlatan bağrışlarla sözünü kesiyordu. Konuşmacının sözleriyle Kazakların can damarına dokunduğu belliydi.

"Kardeşler! Kongremiz bu ciddi konuyu, halkın onurunu kırmayacak ve böylelikle de her şeyin sükûnetle, iyi bir yolda sonuçlanmasını sağlayacak biçimde ele almalı. Demek istiyorum ki, kanlı bir savaş olmaksızın bir çözüm yolu bulmalıyız. Zaten üç buçuk yıl siperlerde çürüdük, eğer savaşa devam etmek zorunda kalırsak, Kazaklar yorgunluktan ölecek..."

"Çok doğru!"

"Savaş istemiyoruz."

"Bu işi Bolşeviklerle ve Ordu Konseyi ile enine boyuna konuşmalıyız."

"Birlikte çözmemiz gerek, yoksa bu iş kem küm etmekle olmaz."

Başkan Potyolkov yumruğuyla masaya güm güm vurunca, uğultu dindi. 44. Alayın delegesi, kısa sakalını çekiştirerek konuşmasını sürdürdü:

"Novoçerkask'a delegeler gönderip gönüllülerle çetecilerin buradan çekilip gitmelerini isteyelim. Bolşeviklerin de işi yok burada. İşçilerin düşmanlarıyla kozumuzu biz kendimiz paylaşırız. Başkalarının yardımı gerekmiyor bize, gerektiği zaman da biz isteriz yardımlarını."

"Lafla peynir gemisi yürümez!"

"Doğru söylüyor."

"Dur bakalım. Neresi doğru? Diyelim ki, bizi köşeye sıkıştırdılar, o zaman nereden yardım göreceğiz?"

"Kendi hükümetimizi kurmalıyız biz."

"Söylemesi kolay ama, sıkıysa kur bakalım, hadi!"

44. Alayın temsilcilerinden sonra Lagutin meydan okurcasına ateşli bir konuşma yaptı. Sözleri sık sık bağrışlarla kesildi. Toplantıya on dakika ara verilmesi önerildi, ama sesler kesilir kesilmez, Potyolkov heyecanlanmış Kazak kalabalığına haykırdı:

"Kazak Kardeşler! Biz burada tartışırken, emekçi halkın düşmanları uyumuyor. Biz de kurtların karnı doysun, koyunlar sağlam kalsın isteriz, ama Kaledin böyle düşünmüyor. Bu kongreye katılan-

ların hepsinin tutuklanmaları için onun imzasını taşıyan bir emrin suretini ele geçirdik. Şimdi yüksek sesle bu emri okuyacağım."

Potyolkov emri okurken delegeler arasında heyecanlı bir dalgalanma oldu ve her zamankinden daha yüksek bir gürültü koptu.

Gregor sessiz sedasız dinliyor, kalabalıkta dalgalanan başlara, sallanan kollara bakıyordu. Sonunda daha fazla dayanamadı, ayaklarının ucunda yükselerek haykırdı:

"Kesin şu gürültüyü be iblisler! Pazar yeri mi burası? Bırakın konuşsun Potyolkov!"

İvan Alekseyeviç delegelerden birini yakalamış, onunla tartışmaya girişmişti.

Hristonya kendi alayından bir arkadaşına bağıra bağıra cevap yetiştiriyordu:

"Gözümüzü açmamız gerek! Ben öyle şey anlamam! Yalnız başımıza bu işin altından kalkacak kadar gücümüz olmadığını görmüyor musun?"

Sonunda gürültüler dindi; bir buğday tarlasının üzerinde esen rüzgâr sanki birden kesilivermiş gibiydi ve setin üzerinden Krivoşlikov'un kız gibi ince sesi, sessizliği parçaladı:

"Kahrolsun Kaledin! Yaşasın Kazak Askerî Devrim Komitesi!"

Kalabalık homurdandı. Bir ağızdan çıkan onay çığlıkları, sesten örülmüş bir kamçı gibi şakladı. Krivoşlikov ellerini havaya kaldırmış öylece duruyordu. Parmakları kavak yaprakları gibi hafifçe titriyordu. Kulakları sağır edici gürültü henüz dinmeden, Krivoşlikov yine o çın çın öten tiz sesiyle haykırdı:

"Buradaki delegeler arasından bir Kazak Askerî Devrim Komitesi seçilmesini ve bu komiteye, Kaledin'e karşı savaşı yürütmesi için emir verilmesini öneriyorum. Yine aynı komite örgüt..."

"Tam-m-m-mam!" diye bir ses top gibi patladı, tavandan parça parça sıvalar döküldü.

Kongre, hemen komite üyelerinin seçimine girişti. Başlarında 44. Alayın delegesi olan ufak bir Kazak grubu, Kaledin Hükümetiyle olan anlaşmazlığın barışçı yollardan çözülmesini istemekte devam ediyordu. Ama çoğunluk artık onları desteklemiyordu. Kaledin'in,

tutuklanmaları için verdiği emirle çileden çıkmış, kendisine eylemle karşı konulmasını istiyorlardı.

Gregor acele alay karargâhına çağrıldığı için seçimin sonuna kadar kalamadı. Gitmek üzere hazırlanırken Hristonya'yla İvan'dan rica etti:

"Bitince benim eve gelin. Kimlerin seçildiğini öğrenmek isterim."

İvan Alekseyeviç gece vakti çıkageldi.

"Potyolkov başkan, Krivoşlikov sekreter," diye bildirdi Gregor'a kapı ağzında dikilerek.

"Ya üyeler?"

"İvan Lagutin, Golovaçov, Minayev, Kudinov ve daha başkaları."

"Peki Hristonya nerede?" diye sordu Gregor.

"Birkaç Kazakla birlikte Kamenskaya yetkililerini tutuklamaya gitti. Öyle bir kızmış ki, üstüne tükürsen cızırdayacak. Felaket!"

Hristonya ancak gün doğarken gelebildi. Odanın ortasında dikildi; derin derin soluyor ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Gregor lambayı yaktı ve Hristonya'nın yüzünün kan içinde olduğunu, alnında bir mermi sıyrığı bulunduğunu gördü.

"Kim yaptı bunu? Sarayım mı? Dur, bir dakika, sargı bulayım." Gregor fırladı ve ilk yardım çantasını çıkardı.

Hristonya, "Köpek gibi çabuk iyileşir," diye mırıldandı. "Komutan tabancayla ateş etti bana. Misafir gibi gittik ona, ön kapıdan, o ise hemen ateş etmeye başladı. Bir başka Kazak'ı da yaraladı. Subay canı nasıl bir şeymiş göreyim diye canını çıkaracaktım herifin, ama öteki Kazaklar bırakmadı, yoksa çıkaracaktım canını, vallahi çıkaracaktım!"

IX

KAMENSKAYA kongresinin ertesi günü, bütün kongre üyelerini tutuklamak ve Kazak tümenlerinin en devrimci olanlarının silahlarını almak için Kaledin'in gönderdiği Onuncu Don Kazak Alayı Kamenskaya'ya vardı ve tam istasyonda bir toplantı yapıldığı sırada trenden indi. Kürsüde Potyolkov vardı:

"Babalar, kardeşler," diyordu, "ben hiçbir partinin üyesi olmadığım gibi Bolşevik de değilim. Ben bir tek şey için mücadele ediyorum:

Adalet, mutluluk ve işçilerin arasında, hiçbir baskıya, Kulaklara*, burjuvalara, zenginlere yer verilmeden, herkesin özgür ve kendi iradesine göre yaşayabilmesini sağlayacak biçimde kardeşçe bir birliğin kurulması için... Bolşevikler işte bunu gerçekleştirmek istiyor ve bunun için çarpışıyor. Bolşevikler işçidir, onlar da biz Kazaklar gibi emekçi halktandır. Yalnız, Bolşevikler bizden daha bilinçli, birbirlerine bizden daha bağlıdır. Biz hep karanlıkta bırakılmışız, oysa onlar, şehirlerde, yaşamı bizden daha iyi görüp öğrenmiş. İşte bütün bunlardan ötürü ben, Bolşevik Partisi'ne kayıtlı olmadığım halde bir Bolşeviğim."

Yeni gelen ve çoğu seçme savaşçı olan, vücut yapıları kusursuz erlerden kurulu Kazak birlikleri onların çevresini aldı ve başka alayların askerleri arasına karıştı. Bolşevik yanlılarının hemen onlar arasında giriştiği ateşli propagandalarının heyecanı etkisini gösteriverdi ve alay komutanı, Kaledin'in emirlerini yerine getirmeye Kazakları davet edince emre uymadılar.

Bu arada Kamenskaya'da cephelerde görülen cinsten hummalı bir faaliyet vardı; aceleyle toplanan Kazak müfrezeleri istasyonları işgale ve işgal edilenleri takviye etmeye gönderiliyor, askerî sevkiyat trenleri sık sık Zverevo-Lihaya yönünde yola çıkarılıyordu. Müfrezelerde yeni komutan seçimleri yapılıyordu. Çeşitli köylerden gecikmiş delegeler hâlâ gelmekte devam ederken, derdi günü savaştan kaçınmak olan bazı Kazaklar da kasabadan sessiz sedasız sıvışmaktaydı. Kamenskaya sokakları hiçbir vakit böylesine bir canlılık görmemişti.

Ocağın 13'ünde, Don Beyaz Muhafızlar Hükümetinden kasabaya, müzakereleri açmak için Don Askerî Bölge Başkanı Ageyev, üyelerden Svetozarov, Ulanov, Karev, Bojelov ve Albay Kuşnarev'den kurulu bir delege heyeti geldi. Heyet, istasyonda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Ataman Hassa Alayından bir birliğin refakatinde postane binasına götürdüler ve Askerî Devrim Komitesi orada gecenin büyük kısmını hükümet delegeleriyle oturum halinde geçirdi.

Askerî Devrim Komitesinin on yedi üyesi de hazır bulundu oturumlarda. Komiteyi, Don'a ihanet ve Bolşeviklerle işbirliği yapmakla suçlayan hükümet delegelerinden birinin yaptığı konuşmaya, Potyolkov sert bir cevap verdi. Onun ardından Krivoşlikov ile Lagutin

* Kulak: Çarlık Rusyasında toprak ağasına verilen ad. *-çev.*

konuştu. Albay Kuşnarev'in konuşmasını, kalabalık bir halde koridorda toplanan Kazaklar bağırarak kesti. Devrimci Kazaklar adına bir makineli tüfekçi, hükümet delegelerinin tutuklanmasını istedi.

Konferansta hiçbir anlaşmaya varılamadı. Sabah saat iki sularında, artık hiçbir anlaşmaya varılamayacağının anlaşıldığı sırada hükümet delegelerinden biri, Askerî Devrim Komitesinin, ileride kurulacak hükümetle ilgili kesin bir karara varmak üzere Novoçerkask'a bir delege heyeti göndermesini önerdi. Öneri kabul edildi.

Don Hükümeti delegeleri Kamenskaya'dan ayrıldı. Askerî Devrim Komitesi temsilcileri de hemen onların ardından, Novoçerkask'a gitmek üzere yola çıktı. Başlarında Potyolkov bulunuyordu. Kamenskaya'da tutuklanan Ataman Alayı subayları ise rehine olarak alıkonulmuştu.

X

VAGONUN pencereleri dışında şiddetli bir tipi vardı. Rüzgârın sürükleyip getirdiği karlar yığılarak, bel veren kar çitlerinin tepesini aşmıştı. Demiryollarına ait kulübeler, telgraf direkleri ve bozkırın bitmez tükenmez bütün o kasvetli, karlı tekdüze görüntüsü hızla kuzeye doğru kaçıyordu.

Yeni bir deri ceket giyen Potyolkov'un yeri pencerenin yanındaydı. Bir delikanlı gibi dar omuzlu, ince endamlı Krivoşlikov dirseklerini masaya dayamış, onun karşısında oturuyordu. Çocuksu bir duruluğu olan gözlerinden kaygı ve merak okunuyordu. Lagutin seyrekçe sarı sakalını tarıyordu. İriyarı bir Kazak olan Minayev ellerini radyatör borularının üstünde ısıtıyor, yerinde kıpır kıpır kıpırdanıyordu. Golovaçov'la Skaçkov, uzandıkları üst ranzada alçak sesle konuşuyordu.

Kompartıman tütün dumanı ve soğuktan sis basmış gibiydi. Delegeler Novoçerkask'taki görevlerinin sonucundan hiç de emin değildi. Çok az konuşuyorlardı, sustukları zaman da bir kasvet çöküyordu üzerlerine. Sonunda Potyolkov hepsinin içinden geçenlere tercüman oldu:

"Bundan bir şey çıkmayacak. Anlaşmaya varamayacağız."

"Evet, zaman kaybı sadece," diye Lagutin onayladı.

Tekrar sustular. Potyolkov, bir ağa mekik sokup çıkarıyormuş gibi, bileğini ritmik hareketlerle büküyordu. Arada sırada ceketine bakıyor, derinin yumuşak parıltısını hayran hayran seyrediyordu. Novoçerkask'a yaklaşıyorlardı. Minayev anlatmaya başladı:

"Eskiden Ataman Alayında askerliğini bitiren Kazakları evlerine gönderirlerken donatırlarmış. Kazaklar sandıklarını, atlarını, eşyalarını trene yüklermiş. Tren yola çıkar, tam Voronej'e gelince, hattın Don'u ilk geçtiği yerde, makinist ağırlaştırırmış treni, ama elinden geldiği kadar ağırlaştırırmış... Ne olacağını bilirmiş. Tren köprüye varır varmaz... Vay babam vay! Görülecek şey! Kazaklar hepten çılgına dönermiş: 'Don! Don! Durgun Don! Babamız, Don'umuz! Hurra!' ve pencerelerden dışarıya, köprünün üstünden suya kasketler, eski gömlekler, pantolonlar, mintanlar, daha Allah bilir neler uçarmış! Askerden dönüşleri şerefine Don'a hediyeler verirlermiş. Bazen öyle olurmuş ki, suya baktığında, Ataman Alayının mavi kasketlerini kuğular ya da çiçekler gibi yüzer görürmüşsün... Çok eski bir görenekmiş bu."

Tren yavaşladı ve sonunda durdu. Kazaklar kalktı. Krivoşlikov, ceketinin düğmelerini iliklerken çarpık bir gülümsemeyle, "Eh işte," dedi, "geldik!"

"Bizi törenle karşılamıyorlar!" diye şaka yapmak istedi Krivoşlikov.

Uzun boylu bir yüzbaşı kapıyı vurmadan çekip açtı ve kompartımana girdi. Delegeleri düşman gözlerle süzdü ve özellikle kaba bir tavırla konuştu:

"Size refakat etme emri verildi bana. Lütfen mümkün olduğu kadar çabuk vagondan inin Bolşevik beyler. Kalabalığın neler yapabileceğini ve... güvenliğinizi garantileyemem."

Gözlerini Potyolkov'a, daha doğrusu Potyolkov'un deri ceketine dikti, sonra açıktan açığa düşmanca hırladı:

"İnin haydi. Gözünüzü dört açın!"

Onlar çıkarken, platformda, kalabalığın arasında duran uzun boyluklu bir subay bağırdı:

"İşte orada alçaklar, Kazaklara ihanet edenler!" Potyolkov sarardı, döndü, sinirli gözlerini Krivoşlikov'a çevirdi. Krivoşlikov gülümseyerek fısıldadı:

"'Biz hareketlerimizin doğrulanmasını, övgülerin tatlı sözlerinde değil, kudurmuş kişilerin yabani haykırışlarında buluruz.' Bunu biliyor muydun Fiyodor?"

Potyolkov son kelimeleri duymamakla birlikte, yine de gülümsemeyle karşılık verdi.

Subaylardan kurulu güçlü bir refakat birliği koruyordu delegeleri. Ta hükümet karargâhının kapısına kadar, hemen oracıkta linç edilmelerini isteyen azgın bir kalabalık peşlerini bırakmadı. Yalnız subaylarla subay adayları değil, şık giyimli kadınlarla öğrenciler, hatta birkaç Kazak bile hakaret yağdırıyordu onlara.

Lagutin subaylardan birine dönerek, öfkeyle, "Düpedüz rezalet derler buna!" dedi.

Subay ona nefretle bakıp yılan gibi tısladı:

"Hâlâ yaşadığın için Tanrıya şükret sen. Eğer elimde yetki olsaydı sizin için... Allahın belası, sırtlanlar sizi..."

Daha genç başka bir subayın kızgın bakışlarıyla karşılaşınca sustu.

Skaçkov, konuşma fırsatını bulur bulmaz, "Ne berbat durum be!" diye fısıldadı Golovaçov'a.

"Bizi darağacına götürüyorlar sanki."

Bölge hükümet binasının salonu, toplanan bütün kalabalığı alacak kadar büyük değildi. Delegeler, teğmenin talimatına uyarak masanın bir yanında yerlerini alırken hükümet üyeleri geldi. Kaledin, yanında Bogayevski olduğu halde, biraz kamburumsu, kurt gibi sağlam, geniş adımlarla yürüyerek masaya yaklaştı. Sandalyesini çekti, oturdu, subay kokartlı kasketini sakin bir tavırla masaya koydu, saçlarını geriye doğru sıvazladı, subay ceketinin geniş cebini ilikledi. Sonra, kendisine bir şeyler fısıldamakta olan Bogayevski'ye doğru eğildi. Bütün davranışlarında, her hareketinde kararlı, soğukkanlı bir güven ve olgun bir güç okunuyordu. Onda, iktidarı tatmış ve uzun yıllar sonunda kendisini başkalarından ayıran bir denge kazanmış insanların tavrı vardı. Etkileyici Kaledin'in yanında silik bir sima olarak kalan Bogayevski'nin yüzünde, az sonra başlayacak olan görüşmeler nedeniyle telaşlı bir hal görülüyordu. Oturduğu yerde dudaklarını hemen hemen hiç kımıldatmadan hep bir şeyler fısıldıyor, çekik gözleri kelebek gözlüğünün ardından pırıldıyordu.

Yakasını düzelterek, çenesini elleyerek ve çalı gibi kaşlarını kaldırarak, sinirini el hareketleriyle belli ediyordu. Hükümet üyelerinin geri kalanları Kaledin'in iki yanında yer almıştı; içlerinden bazıları Kamenskaya'ya gelen delegeler arasında da vardı.

Potyolkov, Bogayevski'nin Kaledin'e bir şey fısıldadığını duydu. General tam karşısında oturan Potyolkov'a sertçe baktı ve "Sanırım başlayabiliriz," dedi.

Potyolkov gülümsedi ve duru bir sesle delegelerin geliş nedenlerini açıkladı. Krivoşlikov, Askerî Devrim Komitesinin hazırladığı ültimatomu çıkardı, masanın üzerinden uzattı, ama Kaledin beyaz elinin bir hareketiyle reddetti ve sert bir sesle:

"Hükümet üyelerinin belgeleri teker teker okumasıyla vakit kaybedilecek; buna gerek yoktur," dedi. "Lütfen ültimatomu yüksek sesle siz okuyunuz. Ondan sonra tartışmasını yaparız."

Potyolkov, "Oku," diye emretti. Vakarını bozmuyordu ama onun da bütün delegeler gibi ihtiyatlı davranmak gerektiğini hissettiği besbelliydi.

Krivoşlikov ayağa kalktı. Kız gibi ince sesi, kalabalık salonda iyice duyulamayacak kadar zayıf çıktı.

"10 Ocak 1918'den itibaren, Don bölgesindeki birlikler üzerindeki bütün yetkiler, atamandan, Don Kazakları Askerî Devrim Komitesine devredilmiştir.

15 Ocak tarihine kadar, devrim ordusuna karşı savaşan bütün birliklerin yanısıra, bütün gönüllü müfrezeler, subay akademileri ve subay yetiştirme okulları* dağıtılacak, silahtan tecrit edilecektir. Yukarıda sözü edilen kurumların, ikametgâhları Don bölgesinde olmayan bütün üyeleri, daimi ikamet yerlerine gönderilecektir.

Not: Silahlar, teçhizat ve üniformalar, Novoçerkask'tan çıkış izinlerini verecek olan Askerî Devrim Komitesi Komiserine teslim edilecektir.

Kazak birlikleri, Askerî Devrim Komitesinin emri üzerine Novoçerkask kentini işgal edecektir. Kazak Ordu Konseyinin yetkileri 15 Ocaktan itibaren, hükümsüz ilan edilmiştir.

---

* Yalnızca savaş sırasında subay ihtiyacını karşılamak üzere altı aylık kurslarla subay yetiştiren okul. *-çev.*

Don bölgesindeki fabrikalara ve madenlere Don Hükümeti tarafından yerleştirilmiş olan bütün polisler geri çağrılacaktır.

Kan dökülmesine meydan vermemek için, hükümet kendi isteği ile istifa ettiğini ve bölgede daimi bir emekçi halk hükümeti kuruluncaya kadar iktidarı derhal Askerî Devrim Komitesine devredeceğini, Don bölgesindeki bütün köylere ve ilçelere bildirmelidir."

Daha Krivoşlikov'un sesi kesilmeden Kaledin yüksek sesle sordu:

"Bu ültimatom için size hangi birlikler yetki verdi?"

Potyolkov'la Krivoşlikov bakıştı. Potyolkov yüksek sesle saymaya başladı:

"Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı, Altıncı Batarya, 44. Alay, 32. Batarya, 14. Özel Bölük..."

Her birliği saydıkça sol elinin parmaklarını teker teker kapatıyor, salonda alaycı gülüşmeler duyuluyordu. Potyolkov kaşlarını çattı, ellerini masanın altına indirdi ve sesini yükseltti:

"28. Alay, 28. Batarya, On İkinci Batarya, On İkinci Alay..."

Lagutin, "29. Alay" diye fısıldayarak hatırlattı.

Potyolkov, "... 29. Alay," diye daha güvenle devam etti. "13. Batarya, Kamenskaya Bölüğü, Onuncu Alay, 27. Alay, İkinci Piyade Taburu, İkinci Yedekler Alayı, Sekizinci Alay, 14. Alay."

Potyolkov saymayı bitirince, Kaledin önemsiz birkaç soru sordu, sonra, masanın üzerine doğru eğilerek gözlerini Potyolkov'a dikip:

"Halk Komiserleri Konseyinin yetkisini tanıyor musunuz?" dedi.

Potyolkov bir bardak su içti, bardağı masaya bıraktı, kolunun yeniyle bıyıklarını sildi ve cevap verdi:

"Buna ancak bütün halk cevap verebilir."

Daha saf olan Potyolkov'un gereksiz şeyler söyleyebileceğinden korkan Krivoşlikov lafa karıştı:

"Kazaklar, içinde Halkın Özgürlüğü Partisi* temsilcilerinin bulunduğu hiçbir hükümete razı olmayacaklardır. Bizler Kazak'ız, hükümet de bizim Kazak hükümetimiz olmalıdır."

---

* Anayasacı Demokrat veya bu sözcüklerin Rusça baş harfleriyle, kısaca "Kadet" diye anılırlar. Çarlık döneminde, varlıklı sınıfların liberal kanat üyelerinden oluşturulmuş bir partidir. Mart 1917'de devrim patlak verince, ilk Geçici Hükümeti onlar kurmuştur. *-çev.*

"Konseyin başında Yahudiler ve bu gibi adamlar bulunurken, bu sözünüzü nasıl yorumlayacağız?"

"Rusya onlara güvenmiştir, bizler de güveneceğiz."

"Onlarla ilişkileriniz olacak mı?"

"Evet."

Potyolkov onaylarcasına homurdandı ve Krivoşlikov'u destekledi:

"Bizi tek tek kişiler ilgilendirmiyor; bizi fikirler ilgilendiriyor."

Hükümet üyelerinden biri masum masum sordu:

"Halk Komiserleri Konseyi halkın yararına mı çalışıyor?"

Potyolkov'un keskin bakışları ağır ağır ona döndü. Gülümseyerek elini sürahiye uzattı, kendine bir bardak daha su doldurdu ve çabucak içti. İçinde kocaman bir ateş yanıyormuş gibi susuzluktan kavruluyordu.

Kaledin parmaklarıyla trampet çalarak sordu:

"Bolşeviklerle ortaklaşan yanınız nedir sizin?"

"Don bölgesinde özerk bir Kazak hükümeti istiyoruz."

"Evet, ama Şubatın 4'ünde yeni bir Ordu Konseyi toplanacağını biliyorsunuzdur herhalde, değil mi? Üyeler yeniden seçilecek. Karşılıklı kontrole razı mısınız?"

"Hayır!" Potyolkov gözlerini kaldırıp keskin bir tavırla cevap verdi:

"Siz azınlıkta kalırsınız, biz size istediğimizi yaptıracağız."

"Ama bu zorlama demektir!"

"Evet."

Bogayevski gözlerini Potyolkov'dan Krivoşlikov'a çevirerek sordu:

"Ordu Konseyini tanıyor musunuz?"

"Bir yere kadar..." Potyolkov omuzlarını silkti. "Bölge Askerî Devrim Komitesi, halk temsilcilerini bir kongreye çağıracak. Kongre, askerî birliklerin denetimi altında çalışacak. Eğer kongre bizi tatmin etmezse, tanımayacağız."

Kaledin kaşlarını kaldırarak, "Peki bu konuda kimler karar verecek?" diye sordu.

Potyolkov başını gururla dikerek, "Halk!" diye cevap verdi ve sandalyesinin oymalı arkalığına yaslanırken deri ceketi gıcırdadı.

Verilen kısa bir aradan sonra konuşmak için Kaledin ayağa kalktı. Salonda bütün gürültülü sesler dindi. Kaledin'in güz gibi kasvetli, pes sesi sessizlikte rahatça duyuldu:

"Hükümet, bölgesel Askerî Devrim Komitesinin isteği üzerine iktidardan feragat edemez. Şimdiki hükümet bütün Don halkı tarafından seçilmiştir ve iktidardan feragatimizi de ancak yine onlar isteyebilir, yoksa her kesim kendi başına değil. Sizler Bolşeviklerin elinde kör bir aletsiniz. Kazaklara karşı omuzlarınıza yüklenen büyük sorumluluğun farkında bile olmaksızın, Almanların kiralık adamlarının isteklerini yerine getiriyorsunuz. Durumu yeniden gözden geçirmenizi salık veririm, zira bütün halkın iradesini temsil eden hükümetle anlaşmazlığa düşerek memleketinize büyük felaketler getirmektesiniz. Ben iktidara sarılıp bırakmamak niyetinde değilim. Don Kazak Ordusu Büyük Konseyi toplanacak ve ülkenin kaderini o belirleyecektir. Ama konsey toplanıncaya kadar mevkimde kalmam gerekiyor. Size son kez olarak, durumunuzu yeniden gözden geçirmenizi salık veriyorum."

Sonrasında Kazak olan ya da olmayan hükümet üyeleri konuştu. Devrimci Sosyalist Partisi üyelerinden Bosse, ayartıcı vaatlerle yüklü uzun bir nutuk çekti.

Lagutin bağırarak sözünü kesti onun:

"Sizden iktidarı Askerî Devrim Komitesine devretmenizi istiyoruz! Madem Don Hükümeti sorunların barış yoluyla çözümlenmesinden yanadır, daha ne bekliyorsunuz..."

Bogayevski gülümsedi, "Yani?.."

"Halka, iktidarı Devrim Komitesine devrettiğinizi açıklayınız. Sizin konseyiniz toplanacak diye bir on beş gün daha bekleyemeyiz biz! Zaten halk öfkeden kudurmuş gibi."

Bir başka hükümet üyesi dolambaçlı, uzun bir konuşma yaptı; bir başkası ise hiç olmayacak bir uzlaşma yolu üzerinde durdu.

Potyolkov bütün bunları sinirli sinirli dinliyordu. Arkadaşlarına baktı, Lagutin'in sararıp kaşlarını çatmış, Krivoşlikov'un gözlerini masaya dikmiş, Golovaçov'un da bir şey söylemek için patlamak üzere olduğunu gördü.

Krivoşlikov'un ne zamandır beklediği an geldi; yavaş sesle fısıldadı:

"Veriştir şunlara!"

Potyolkov da sanki bunu bekliyordu. Sandalyesini geriye itti, heyecandan kekeleyerek ve hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kelimeler bulmaya çalışarak, gergin bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

"Bizi tamamıyla yanlış anladınız! Eğer Ordu Hükümetine güvenilebilse bütün isteklerden vazgeçerdim. Ne var ki, halk, Ordu Hükümetine güvenmiyor! İç Savaşı çıkaranlar biz değil, sizlersiniz. Şu kaçak generalleri neden Kazak topraklarında saklıyorsunuz? Size boyun eğmeyeceğiz! Onları saklamanıza izin vermeyeceğiz! Gerçekler bizden yanadır. Size itaat etmeyecek birliklere karşı ne şekilde hareket edeceksiniz?.. Ya, işte burada yakalandınız! Gönüllülerinizi neden madencilerin üzerine yolluyorsunuz? Söyleyin bakalım, Ordu Hükümetinin iç savaştan kaçınacağına dair ne gibi bir garanti veriyorsunuz? Ya, söyleyecek hiçbir şeyiniz yok buna! Halk da cepheden dönen Kazaklar da bizden yanadır!"

Salonda hışırtılı bir rüzgâr gibi gülüşmeler oldu ve Potyolkov'a karşı öfkeli nidalar yükseldi. Potyolkov kıpkırmızı kesilen yüzünü onlara çevirdi ve müthiş öfkesini gizlemeye bile çalışmaksızın haykırdı:

"Şimdi gülüyorsunuz ama çok geçmeden ağlayacaksınız!" Tekrar Kaledin'e dönerek, saçma tanelerine benzeyen gözlerini ona dikti:

"İktidarı biz emekçi halkın temsilcilerine teslim etmenizi, bütün burjuvaziyi ve Gönüllü Ordusunu defetmenizi istiyoruz... Hükümetiniz de istifa etmelidir."

Kaledin başını yorgun yorgun eğdi:

"Novoçerkask'tan ayrılmaya hiç niyetim yok."

Kısa bir aradan sonra hükümet üyelerinden Melnikov'un ateşli bir konuşmasıyla görüşmeler tekrar başladı:

"Kızıl Muhafız müfrezeleri, Kazakları yok etmek için Don üzerine ilerliyor! Onlar çılgınca yönetimleriyle Rusya'yı mahvetti, şimdi aynı şeyi burada da yapmak istiyorlar. Bir avuç türedinin, bir ülkeyi aklı başında ve halk yararına yönettiği tarihte görülmemiştir. Başkalarının deliliği sizleri de kör etmiş, şimdi bizden iktidarı gasp ederek kapıları ardına kadar Bolşeviklere açmak istiyorsunuz. Ama buna izin vermeyeceğiz!"

"Siz iktidarı Devrim Komitesine devredin, Kızıl Muhafızlar taarruzu durduracaktır," diye atıldı Potyolkov.

Kaledin, dinleyicilerden Üsteğmen Şein'in konuşmasına izin verdi. Bu, erlikten subaylığa yükselmiş, dört St. George nişanının dördünü de kazanmış bir süvari üsteğmeniydi. Geçit törenindeymiş gibi subay ceketini düzeltti ve büyük bir hızla konuşmaya başladı.

Kılıç sallar gibi kolunu yukarıdan aşağı savurarak, "Ne diye dinleyecekmişiz bunları Kazaklar!" diye havladı. "Bolşeviklerin yolu bizim yolumuz değildir. İktidarı Sovyetlere devretmekten ve Kazakları Sovyetlerle birleştirmek için kışkırtmaktan ancak Don'a ve Kazaklara ihanet edenler söz açabilir!" Eliyle dosdoğru Potyolkov'u işaret edip öne doğru eğilerek bağırdı:

"Don, senin gibi yarı cahil, okuması yazması olmayan birinin peşinden gider mi sanıyorsun Potyolkov? Senin peşinden olsa olsa bir serseri Kazaklar çetesi gidecektir, ama eninde sonunda onların da akılları başlarına gelecek ve seni asacaktır!"

Güneşe dönen ayçiçekleri gibi bütün başlar üsteğmene döndü; onu onaylayan sesler uluma gibi yükseldi. Şein yerine oturdu. Yarbay apoletleri taşıyan, kaputunun eteklerini toplayarak oturmuş, uzun boylu bir subay eğilerek üsteğmenin sırtını okşadı. Subaylar, Şein'in çevresini aldı. Bir kadının histerik çığlığı duyuldu:

"Teşekkür ederiz Şein! Teşekkür ederiz!"

Üsteğmeni hemen oracıkta terfi ettiriveren gösterişli, genç bir bas ses galeriden, "Bravo Binbaşı Şein! Bravissimo!" diye gürledi.

Hükümet sözcüleri, yeni doğmuş Devrim Komitesi Kazaklarını kandırmak için uzun uzun konuştu. Tütün dumanından mavimtırak bir hal alana hava iyice ağırlaştı. Pencerelerin ötesinde güneş, günlük yürüyüşünün sonuna ulaşmak üzereydi. Çift pencerelerin dış camlarına çam dalları sürtünüyordu. Pencere pervazlarına oturanlar, akşam ayini ilahilerinin okunduğunu ve istasyondan, lokomotiflerin rüzgârın uğultusunu bastıran kısık düdük seslerini duyuyordu.

Sonunda Lagutin artık daha fazla dayanamadı. Konuşmacılardan birinin sözünü keserek Kaledin'e döndü:

"Kararınızı verin; bunu sona erdirme zamanı geldi!"

Bogayevski alaycı bir tonla fısıldadı:

"Heyecanlanma Lagutin! Biraz su iç. Aile babalarının, saralıların heyecanlanması doğru değildir. Hem konuşmacıların sözünü kesmek de olmaz; burası bir Sovyet değil!"

Lagutin ona da sert bir cevap verdi, ama bütün gözler Kaledin'e çevrilmişti tekrar. Kaledin hâlâ her zamanki gibi kendisine güvenle siyasal oyununu oynuyor ve Potyolkov'un basit cevaplarının gösterişsiz zırhına çarpıyordu.

"İktidarı size devredersek, Bolşeviklerin Don üzerine taarruzlarını durduracaklarını söylediniz. Ama bu sadece sizin görüşünüz. Bolşeviklerin Don'a vardığında nasıl davranacaklarını bilmiyoruz."

"Devrim Komitesi, Bolşeviklerin benim sözlerimi doğru çıkaracağından emindir. Deneyin de görün; verin iktidarı bize, çıkarın gönüllüleri Don'dan, o zaman göreceksiniz Bolşevikler savaşa son verecek."

Biraz sonra Kaledin ayağa kalktı. Konuşması zaten önceden hazırlanmış olan Kaledin, komşu Lihaya İstasyonuna doğru ilerlemek üzere kuvvet yığması için Çernetsov'a çoktan emir vermişti bile. Şimdi zaman kazanmaya çalışıyordu, nitekim konferansa da bir oyalama önerisiyle son verdi:

"Hükümet, Devrim Komitesinin önerilerini gözden geçirecek ve yarın sabah onda bir cevap verecektir."

XI

ERTESİ sabah Kazak Ordu Hükümetinin, Devrim Komitesi delegelerine verdiği cevapta şöyle deniliyordu:

> Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Kazak Askerî Devrim Komitesinin Komite temsilciler heyeti eliyle ve Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı ve İkinci Yedekler Alayı ile 43. Alayın 10, 27, 23 ve 8. birlikleri, 14. Bağımsız Bölük, 6, 32, 28, 12 ve 13. bataryalar ve İkinci Piyade Taburu ile Kamenskaya Bölüğü adına ileri sürdüğü istekleri görüşmüş olup, burada Kazak Ordu Hükümetinin, Don bölgesinin bütün Kazak halkını temsil ettiğini ifade eder. Hükümet halk tarafından seçildiğine göre, yeni bir konsey toplanıncaya kadar iktidardan feragat etmek hakkına da sahip değildir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, önceki konseyi feshederek, gerek ilçelerden, gerek ordu birliklerinden gelecek temsilcilerle yeni bir seçime gitmeyi gerekli görmüştür. Kazak halkı tarafından dürüst, eşit ve gizli oylama esasına göre serbestçe seçilecek olan (propaganda özgürlüğü tam olacaktır) yeni konsey, aynı zamanda bütün Kazak olmayan halkın da bir kongresi niteliğini taşımak üzere, 4 Şubat 1918'de Novoçerkask'ta toplanacaktır. Kazak Ordu Hükümetini görevden uzaklaştırmak ve yeni bir hükümet seçmek hakkına sadece, devrimin yeniden yetki tanıdığı ve bölgenin Kazak halkını temsil eden meşru bir kurum olan bu konsey sahiptir. Bu konsey aynı zamanda, askerî birliklerin denetimini sağlamak ve hükümet otoritesini korumak için gönüllü birliklerinin gerekip gerekmediği konusunu da görüşecektir. Gönüllü Ordusunun kurulması ve faaliyetlerine gelince, bugünkü koalisyon hükümeti, Gönüllü Ordusunu, Bölge Askerî Komitesinin de iştirak etmesi koşuluyla, hükümetin kontrolü altına vermek için karar almış bulunmaktadır.

Kazak Ordu Hükümeti tarafından gönderildiği iddia edilen polislerin, maden bölgesinden geri çekilmesiyle ilgili olarak hükümet, bu konunun 4 Şubatta konseye getirileceğini ifade eder.

Hükümet, yerel yaşayış biçimiyle ilgili düzenlemeleri ancak ve ancak o bölge halkının belirleyebileceğini ilan eder ve bundan ötürü de, konseyin iradesine uyarak, kendi yaşam düzenlerini bölgeye zorla kabul ettirmek isteyen Bolşevik silahlı müfrezelerinin bu bölgeye sızmalarına bütün çarelere başvurarak karşı koymak gerektiği görüşünü kabul eder. Kendi yaşama düzenini ancak ve ancak halk kurmalıdır.

Hükümet iç savaş istememekte ve her adımda, barışçı bir hal çaresine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle hükümet, Askerî Devrim Komitesinin de katılmasıyla, Bolşevik kuvvetlerine ortak bir temsilciler heyeti gönderilmesini önermiş bulunuyor.

Hükümet, bölgeye yabancı kuvvetlerin girmesine izin verilmedikçe iç savaş olmayacağı inancındadır, zira hükümet sadece Don topraklarını savunmakta, hiçbir saldırıya girişmemekte, iradesini Rusya'nın geri kalan bölümüne zorla kabul ettirmeye çalışmamakta ve buna göre, hiçbir yabancı kuruluşun da iradesini Don'a zorla kabul ettirmesini istememektedir.

Hükümet gerek ilçelerde, gerek ordu birliklerinde seçimlerin tam bir özgürlük içinde yapılmasını garanti edecektir; her yurttaş istediği gibi seçim propagandası yapabilecek ve Kazak Ordu Konseyi seçimleri için kendi görüşünü savunabilecektir.

Bütün tümenlerdeki Kazakların gereksinmelerini saptamak için çeşitli birliklerin temsilcilerinden kurulacak komisyonların atanması gerekmektedir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Askerî Devrim Komitesine delege göndermiş olan bütün birliklere, normal görevleri başına dönmeyi, Don topraklarını savunmayı emreder.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, kendi birliklerinin hükümete karşı çıkacaklarına ve bu yüzden sakin Don bölgesinde yıkıcı bir çatışmaya ön ayak olabileceklerine inanmamaktadır.

Askerî Devrim Komitesi, bu komiteyi seçen birlikler tarafından feshedilmeli, onun yerine, bütün birlikler temsilcilerini, bölgedeki askerî birlikleri temsil eden Bölge Askerî Komitesine göndermelidir.

Kazak Ordu Hükümeti, Askerî Devrim Komitesince tutuklanan herkesin derhal salıverilmesini talep eder, bölgede normal düzenin geri gelmesi için, idari makamların görevlerine dönmesine izin verilmelidir.

Önemsenmeyecek sayıda Kazak birliklerini temsil etmesi bakımından, Askerî Devrim Komitesinin, bütün birlikler adına, hele bütün Kazaklar adına isteklerde bulunmaya hakkı yoktur.

Kazak Ordu Hükümeti, Komitenin Halk Komiserleri Konseyi ile ilişkiler kurmasını ve ondan mali destek sağlanmasını hiçbir surette izin verilmeyecek bir davranış saymaktadır, zira bu davranış, Sovyet iktidarının kabul edilemez olduğu görüşünü, Ukrayna, Sibirya, Kafkasya ve istisnasız bütün Kazak kuvvetleriyle birlikte ileri süren, bütün bölgenin Kazak Konseyi ile Kazak Olmayan Halk Kongresine rağmen, Halk Komiserleri Konseyinin nüfuzunun Don bölgesinde yayılmasına yol açar.

Kazak Ordu Hükümeti Başkanı
Kazak Ordusu Ataman Yardımcısı:
M. Bogayevski

Don Kazakları Ordusu Komutanları:
Yelatontsev, Polyakov, Melnikov.

Don Hükümeti tarafından, Sovyet iktidarı temsilcileriyle görüşmelerde bulunmak üzere Taganrog'a gönderilen temsilciler heyetine Kamenskaya Devrim Komitesinden Lagutin ile Skaçkov katıldı. Birkaç yüz süngüden, bir ağır bataryadan ve bir vagona bindirilmiş iki hafif toptan ibaret Kaledin kuvvetleri, Çernetsov'un komutası altında Zverevo ve Lihaya istasyonlarını hızla ele geçirip, oralarda ufak işgal birlikleri bıraktıktan sonra Kamenskaya'ya doğru ilerleyerek burayı 17 Ocakta ele geçirirken, Potyolkov ve Komitenin diğer üyeleri geçici olarak Novoçerkask'ta alıkonuldu. Bununla birlikte, Kamenskaya'nın ele geçirilişinden birkaç saat sonra, Kızıl Ordu kuvvetlerinin, Zverevo ve Lihaya'yı tutan kuvvetleri oralardan attığı haberi geldi. Çernetsov kuvvetlerini geri çevirdi, cepheden hızlı bir hücumla Üçüncü Moskova Müfrezesini dağıttı. Harkov Müfrezesine esaslı bir dayak attı ve Kızıl Muhafızları ilk mevzilerine kadar sürdü.

Lihaya hattında durumu düzelten Çernetsov, inisiyatifi eline alarak Kamenskaya'ya döndü. 19 Ocakta Novoçerkask'tan takviye kuvvetleri geldi ve ertesi gün Çernetsov, Glubokaya üzerine ilerlemeye karar verdi.

Savaş meclisinde, Glubokaya'nın geniş bir kuşatma hareketiyle ele geçirilmesi kararı alındı. Çernetsov, Kamenskaya Devrim Komitesi birlikleriyle, Çertkov'dan gönderilen Kızıl Muhafız takviye kuvvetlerinin güçlü direnişiyle karşılaşmaktan korktuğu için demiryolu boyunca ilerlemekten çekiniyordu.

O gece kuşatma hareketi başladı; hareketi bizzat Çernetsov idare ediyordu.

Glubokaya'ya gün doğmadan önce vardılar. Yürüyüş kolu ustaca düzen değiştirerek avcı hattına yayıldı. Çernetsov son emirlerini verdi, atından indi, uyuşmuş bacaklarını gererek, bölge komutanlarından birine kısık sesiyle talimat verdi:

"Kimsenin gözünün yaşına bakmayınız Yüzbaşı. Ne demek istediğimi anladınız mı?"

Çizmeleri katı karların üzerinde gıcır gıcır etti; külrengi astragan kalpağını yana yıkıp, pembeleşen kulağını eldiveniyle ovaladı. Açık renk, ateşli gözlerinin altında uykusuzluktan ileri gelen koyu mavi halkalar vardı. Dudakları soğuktan büzülmüş, kısa kırkılmış bıyıkları kırağıdan bir havla örtülmüştü.

Isındıktan sonra sıçrayıp eyerin üzerine oturdu, kısa subay kaputunun kıvrımlarını düzeltti; metin, kendine güven taşıyan bir gülümsemeyle dizginleri kavrayarak doru atını baldırladı.

"Başlayalım!"

XII

KAMENSKAYA'DA, cepheden dönen Kazakların kongresi yapılmazdan az önce, İzvarin alayından kaçtı. Ayrılmadan bir gece önce Gregor'u ziyaret ederek, atmak üzere olduğu adımı ona hafif tertip çıtlattı:

"Şu durumda alayda hizmet görmek bana güç geliyor. Kazaklar iki uç arasında, Bolşeviklerle eski monarşi sistemi arasında bocalıyor. Kimse Kaledin Hükümetini desteklemek istemiyor; her şey bir yana, eline oyuncak geçmiş bir çocuk gibi davrandığı için onu desteklemek istemiyor. Yabanlara hadlerini bildirecek sert, azimli biri gerek bize. Ama bana kalırsa şimdilik Kaledin'i desteklemeli, yoksa oyunu bütün bütün kaybederiz." Bir an susup bir sigara yaktıktan sonra sordu:

"Anladığıma göre sen Kızılların inancını benimsemişsin. Bilmem yanılıyor muyum?"

"Aşağı yukarı," diye kabul etti Gregor.

"Samimi misin? Yoksa sen de Golubov gibi kendini Kazaklara sevdirmeye mi çalışıyorsun?"

"Benim sevilmeye ihtiyacım yok. Ben kendime bir çıkış yolu arıyorum."

"Sen kafanı dümdüz bir duvara çarpıyorsun sadece, çıkış yolu filan bulduğun yok."

"Bakalım..."

"Korkarım seninle düşman olarak karşılaşacağız Gregor."

Gregor gülümseyerek, "İnsan savaş alanında arkadaşlarını bile tanımaz," dedi.

İzvarin biraz daha oturdu, konuştu, sonra ayrıldı. Ertesi sabah suya düşen bir taş gibi ortalıktan yok oluvermişti.

Kongrenin yapıldığı gün, Vyeşenskaya Stanitsasından bir Kazak hassa eri Gregor'u ziyarete geldi. Gregor o sırada tabancasını temiz-

leyip yağlıyordu. Vaktiyle Listnitski'nin alayında askerlik yapmış olan ve Listnitski'nin, Gregor'un kadınını elinden aldığını bilen er, eski subayı istasyonda gördüğünü söylemek için uğramıştı Gregor'a. Ama yine de, ancak ayrılmaya hazırlandığı sırada, sanki tam o anda aklına gelivermiş gibi söyledi:

"Bugün istasyonda bir arkadaşına rastladım Gregor."

"Kim?"

"Listnitski. Hatırladın mı onu?"

"En son ne vakit gördün onu?" diye sert bir sesle sordu Gregor.

"Bir saat kadar önce."

Gregor oturdu. Eski acısı bir kurt pençesi gibi kavramıştı yüreğini. Düşmanına karşı o eski şiddetli öfkeyi artık duymuyordu, ama biliyordu ki, şimdi, iç savaşın patlak vermek üzere olduğu şu günlerde karşılaşırlarsa, ikisi arasında kan dökülecekti. Listnitski hakkında beklenmedik bir anda aldığı haber ona eski yarasının hâlâ iyileşmediğini anlattı; yaranın yeniden kanaması için ufacık bir dokunuş yetmişti. Listnitski'nin ona yaptığı kötülüğün, yaşamını değersiz ve eskiden duyduğu o taşkın sevinç yerine sefil, aç bir özlem haline getirişinin öcünü almak Gregor için zevkli olacaktı.

Gregor bir süre sustu ve yanaklarındaki kırmızılığın kaybolmaya başladığını hissedince sordu:

"Buraya mı geliyor, biliyor musun?"

"Sanmam. Herhalde Novoçerkask'a gidiyor."

"Anlıyorum."

Hassa eri daha başka bir şeyler de söyledi kongreyle ilgili, alaydan en son haberleri verdi ve gitti. Sonraki günler, bütün çabalarına rağmen Gregor ruhunda için için yanan acıyı dindiremedi. Ortalıkta şaşkın şaşkın dolaşıyor ve Aksinya'nın her zamankinden çok daha sık canlanan anısı ağzında acı bir tat bırakıyor, yüreğini taşlaştırıyordu. Natalya'yı, çocuklarını düşünüyordu, ama bunun sevinci de eskiyerek solmuş, parlaklığını yitirmişti artık. Gregor'un gönlü Aksinya'daydı ve hâlâ o aynı ezici, güçlü özlemi duyuyordu.

Çernetsov saldırınca, devrim kuvvetleri Kamenskaya'yı hızla boşaltmak zorunda kaldı. Seyrelmiş Kazak bölükleri bütün ağırlıklarını geride bırakarak, darmadağınık bir halde trenlere doluştu. Örgüt-

süzlük, gerçekte hatırı sayılır olan kuvvetlerini toplayıp bir düzene sokabilecek azimli bir komutanın eksikliği, kendini hissettiriyordu. O günlerde, seçimle görev başına getirilen komutanlar arasında, Golubov adında bir binbaşı diğerlerinin arasında sivrilmişti. En savaşçı 27. Kazak Alayının komutasını eline aldı ve hiç insaf etmeden derhal düzeni geri getirdi. Onun alayı bir birlik halinde kaynaştırma, görev dağıtma ve komuta etme yeteneğine sahip olduğunu gören Kazaklar, kayıtsız şartsız itaat ediyordu. Kent boşaltılırken vagonları yüklemekte ağır davranan Kazaklara bağırıp durdu:

"Zorunuz nedir sizin? Saklambaç mı oynuyorsunuz Allahın belaları? Hadi, işinize bakın! Devrim adına derhal emirlerime itaat etmenizi emrediyorum... Ne? Kimdir o demagog bakayım? Vururum o alçağı vallahi! Kes!.. Ben sabotajcıların, kendini gizleyen karşı-devrimcilerin yoldaşı değilim!"

Kazaklar da gerçekten itaat etti. Birçoğu onun o kabadayı hallerini bile beğeniyordu, zira gönüllerinde hâlâ eskiye bir özlem besliyorlardı. Eskiden en kabadayı adam, Kazakların gözünde en iyi komutandı.

Askerî Devrim Komitesinin müfrezeleri Glubokaya'ya çekildi. Komuta, gerçekte Golubov'un eline geçti. Dağınık kuvvetleri iki günden az bir zaman içinde yeniden örgütlemiş ve Glubokaya'yı savunmak için gerekli adımlarını atmıştı. Onun isteği üzerine Gregor Melehov, bir yedekler alayının iki bölüğüyle, bir hassa bölüğünden oluşturulmuş bir müfrezeye komutan olarak atandı.

20 Ocak günü karanlık çökerken Gregor kendi koyduğu ileri karakolları dolaşmaya çıktı ve köyün ağzında Potyolkov'la karşılaştı. Potyolkov onu tanıdı.

"Sen misin Melehov?"

"Evet."

"Nereye gidiyorsun?"

"İleri karakolları kontrol etmeye. Çerkask'tan* döneli çok oldu mu? Nasıl gitti işler?" Potyolkov kaşlarını çattı:

"Halkın can düşmanı olanlarla barış yapamazsın. Oynadıkları oyunu görüyor musun? Bir yanda sen görüşedur... ama o arada da

* Çerkask: Novoçerkask'ın kısaltılmışıdır. *-çev.*

o, habire Çernetsov'u kışkırtadursun. Ne yılandır şu Kaledin ha! Eh, pek vaktim yok. Karargâha acele dönmem gerekiyor."

Gregor'a aceleyle veda edip iri adımlarla köyün ortasına doğru uzaklaştı.

Potyolkov'un, daha Devrim Komitesi başkanı seçilmeden önce bile, Gregor ve öteki Kazak dostlarına karşı tutumunda gözle görülür bir değişiklik olmuştu; sesinde bir üstünlük edası, bir kibir vardı. İktidar, basit yaradılışlı Kazak'ın başını döndürmüştü.

Gregor kaputunun yakasını kaldırıp adımlarını hızlandırdı. Gece ayaz olacağa benziyordu. Kırgızlar diyarından hafif bir meltem esiyordu. Gökyüzü duruydu. Hava iyiden iyiye dona çekiyordu. Kar, ayaklar altında gıcırdıyordu. Ay, merdiven çıkan bir saat gibi ağır aksak yükseliyordu. Evlerin ötesinde bozkır, akşam karanlığının leylak rengi dumanlarına bürünmüştü. Bütün kesin çizgilerin, bütün renklerin, bütün uzaklıkların silindiği, gün ışığının hâlâ ayırt edilemeyecek kadar geceyle sarmaş dolaş olduğu ve her şeyin gerçekdışı, efsanevi ve sallantılı göründüğü akşam saatiydi. Bu saatte keskinliklerini yitiren kokuların bile kendilerine göre ince ayrıntıları olur.

Dolaştıktan sonra Gregor evine döndü. Demiryolları memurlarından olan çiçekbozuğu ve hileci yüzlü ev sahibi semaveri hazırlayıp masaya oturdu.

"Saldırıya geçecek misiniz?"

"Bilmiyorum."

"Yoksa onları burada mı bekleyeceksiniz?"

"Bakalım."

"Çok yerinde. Saldıracak gücünüz olduğunu sanmıyorum, onun için beklemeniz daha iyidir. Savunma çok daha hesaplıdır. Alman savaşında istihkâmcıydım ben, taktik stratejisini çok iyi bilirim. Kuvvetleriniz az, değil mi?"

"Bu kadar kuvvet yeter bize." Gregor bu tatsız konuşmadan kaçınmaya çalışıyordu.

Ne var ki adam masanın çevresinde dolanıp, yeleğinin altında Tatarlarınkine benzeyen sıska karnını kaşıyarak bütün gayretiyle soru yağmurunu sürdürüyordu.:

"Topçunuz çok mu? Ağır silahlarınız, topunuz?"

"Askerlik yapmışsın; askerin görevi nedir bilmiyor musun?" dedi Gregor buz gibi bir öfkeyle; gözlerini de öyle bir şiddetle devirip baktı ki, adam bayılır gibi geri kaykıldı.

"Birliklerimizin sayısını, planlarımızı sormaya ne hakkın var senin? Seni yakalattırayım da bir sorguya çektireyim..."

"Tanrım... Subayım! Azizim..." Adam sarardı ve korkudan neredeyse boğulacak hale geldi. "Aptallık ettim... Aptallık. Bağışla beni!"

Çaylarını içerlerken bir ara Gregor gözlerini kaldırıp adama baktı ve onun şimşekle karşılaşmışçasına gözlerini kısa bir an için hızla yumduğunu gördü; gözlerini tekrar açtığında, bakışında bir sevgi, âdeta taparcasına bir sevgi vardı. Karısı ve yetişkin iki kızı fısıltıyla konuşuyordu. Gregor ikinci fincan çayını bitirmedi, kalktı, odasına çekildi.

Biraz sonra, aynı evde kalan İkinci Yedekler Alayından altı Kazak eve döndü. Çay içmeye, oturup gülüşmeye, yüksek sesle konuşmaya başladılar. Gregor uykuya dalmak üzereydi, ama konuşmalar parça parça kulağına geliyordu. İçlerinden biri o gün geçen bir olayı anlatıyordu:

"Olay sırasında ben oradaydım. Gorlovka'dan, on bir numaralı ocaktan üç madenci gelip kuvvet topladıklarını, ama silahları olmadığını söyledi. Onlara ne verebilirsek vermemizi istediler bizden. Komite üyelerinden biri de... kendi kulağımla duydum..." Duyulmayan bir soruya karşılık olarak sesini yükseltti anlatan, "Dedi ki, 'Gidin başka yerden isteyin yoldaşlar, bizde hiç yok!' Ama bizde silah olmadığını nereden çıkarıyor? Tüfek stoklarımızın olduğunu ben biliyorum. Ama mesele başka. Mujiklerin işe karışmasını çekemiyordu."

"Hakkı da var!" dedi bir başkası. "Silahı verdin mi ya dövüşürler ya dövüşmezler, ama toprak meselesi ortaya çıkar çıkmaz hemen paçaları sıvarlar."

"Ne mal olduklarını biliriz biz onların!" diye homurdandı bir üçüncüsü.

İlk konuşan kelimelerin üstüne basarak cevap verirken bir yandan da kaşığını düşünceli bir tavırla çay bardağına vurarak tempo tutuyordu:

"Hayır, öyle şey olmaz. Bolşevikler bütün halkın iyiliği için bizi canla başla karşılayacaktır, ama biz Bolşevik değiliz. Bizim bütün istediğimiz Kaledin'i defetmek, ondan sonra başlarız..."

İnanç dolu tiz bir ses, "Ama baksana aslanım!" dedi. "Verecek hiçbir şeyimiz olmadığını görmüyor musun? Paylaşmada iyi topraktan bize bir-bir buçuk dönümlük yer ya düşer ya düşmez, geri kalan toprak da hiçbir işe yaramaz. Onun için, ne verebiliriz ki onlara?"

"Senin hiçbir şeyini almazlar, ama gerektiğinden fazla toprağı olan başka insanlar var."

"Kazak Ordusunun toprağı ne olacak?"

"Hayır, teşekkür ederim! Kendi toprağımızı vereceğiz, ondan sonra da gidip başkasından dileneceğiz, öyle mi? Ne parlak fikir!"

"Ordunun toprakları bize gerekecek."

"Tabii ya!"

"Açgözlülük ediyorsun!"

"Açgözlülerin canı cehenneme!"

"Belki de bizim Kazakları yukarı Don'dan başka yere yerleştirmeyi akıl ederler. Orada kumdan başka bir şey yok."

"Çok doğru."

"Canım bu işleri düzeltmek de bize kalmadı."

"Bir damla votka düzeltirdi bütün işleri."

"Geçen gün, şarap mahzenlerinin kapılarını kırıp içeri girmiş çocuklar. İçlerinden biri içki fıçısında boğulmuş."

"Olsaydı şimdi içerdim doğrusu. Şöyle içimi ısıtacak bir şey." Gregor uykuya dalarken, hâlâ toprak sorununu ve toprağın nasıl dağıtılması gerektiğini tartışmakta olan Kazakların, uyumak için yerlere uzandıklarını duydu.

Şafak sökmeden tam pencerenin altında atılan bir silah sesiyle uyandılar. Gregor subay ceketini sırtına geçirdi, bir süre ceketin kolunu bulmak için uğraştı, kaputunu kaptı ve çizmelerini çekip fırladı. Sokakta silahlar atılıyordu. Bir araba takır tukur geçip gitti. Pencerenin dışında birisi korku içinde bağırıyordu:

"Silah başına!.. Silah başına!.."

Çernetsov kuvvetleri ileri karakolları geri sürmüş, akın akın kasabaya giriyordu. Kurşuni, sisli karanlıkta atlılar yıldırım gibi geçi-

yordu. Piyadeler sokaklarda çizmeleri şakır şukur sesler çıkararak koşuşuyordu. Sokağın köşesine de bir makineli tüfek yerleştirilmişti. Otuz kadar Kazak sokağın bir yanından bir yanına dizilmişti. Başkaları da koşarak geliyordu. Namlulara mermi süren mekanizmalar şakırdıyordu. Yandaki sokakta çın çın öten bir ses emirler veriyordu:

"Üçüncü Bölük, canlı durun! Kim o sıradan dışarı çıkan? Dikkat! Sağdaki makineli tüfekçiler! Hazır mısınız? Bölüüüük..."

Bir top arabası fırtına gibi geçti; atlar dörtnala gidiyor, sürücüler kamçılarını şaklatıyordu. Yakınlarda bir yerden birdenbire makineli tüfekler ateş kusmaya başladı. Yandaki sokakta bir sahra mutfağı uçarcasına giderken tekerleklerinden biri çit sırığına takılarak devrilmiş, boylu boyunca yatıyordu. Ölüm korkusu geçiren bir ses, "Hay kör şeytan! Görmedin mi ulan sırığı?" diye bağırıyordu.

Gregor bölüğünü güç bela topladı ve dörtnala istasyona götürdü. Kazakların yoğun bir akıntı halinde geri çekilmekte olduğunu gördü.

En öndekilerden birinin tüfeğinden yakalayan Gregor, "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

Kazak tüfeğini hızla çekerek, "Bırak!" dedi. "Bırak ulan domuz! Ne oluyorsun be? Görmüyor musun, çekiliyoruz işte!"

"Bizden çok kuvvetli onlar!"

"Onları kimse durduramaz."

Başka sesler soluk soluğa, "Nereye? Nereye gidelim?" diye bağırıyordu.

İstasyonun sonunda, uzun bir ardiye binasının yanında Gregor bölüğünü yaymaya çalıştı, ama kaçmakta olan yeni bir Kazak dalgası onları süpürdüğü gibi kenara attı. Gregor'un bölüğünden de Kazaklar kalabalığa karışarak onlarla birlikte kasabanın içerilerine doğru kaçmaya başladı.

Hırsından titreyen Gregor, "Durun! Dur, yoksa ateş ederim!" diye kükrüyordu.

Ama Gregor'a aldırdıkları bile yoktu. Bir makineli tüfek ateşi sokağı taradı. Kazaklar bir an yerlere yattı, sürüne sürüne duvarlara yaklaştı ve yan sokaklara dalıp kaçtı.

Oradan geçmekte olan bir takım subayı, "Artık onları durduramazsın Melehov!" diye bağırdı. Gregor dişlerini gıcırdata gıcırdata onun arkasından gitti.

Kazakları saran panik, teçhizatın büyük bir kısmını geride bırakıp tam bir düzensizlik içinde Glubokaya'dan kaçışıyla sona erdi. Bölükleri yeniden düzene sokup bir karşı saldırıya geçirebilmek ancak şafak sökerken mümkün olabildi.

Sırtında önü açık bir gocuk bulunan Golubov, 27. Alayın safları boyunca mosmor kesilmiş bir halde koşarak, madeni bir sesle bağırıyordu:

"İleri çıkın! Yere yatmak yok! Marş marş!"

14. Batarya mevzi aldı, atların koşumları çözüldü. Komutan bir cephane sandığının üstüne çıkmış, dürbünüyle bakıyordu.

Çarpışmalar saat altıda başladı. Kazaklarla Voronej'den gelen Kızıl Muhafızlardan kurulu kuvvetler, som bir yığın halinde ve karlar üzerinde insan vücutlarından siyah danteller çizerek ilerliyordu. Doğudan dondurucu bir rüzgâr esiyordu. Rüzgârın önüne katılarak sürüklenen bulutların altından kan kırmızı bir şafak söküyordu. Gregor, Ataman Bölüğünün yarısını, 14. Bataryayı ateş desteğiyle korumaya yolladı, geri kalanlarıyla saldırıya katıldı.

İlk şarapnel Çernetsov kuvvetlerinin hemen önünde patladı. Patlamanın turuncu-mavi yırtık pırtık bayrağı yükseliverdi. İkinci bir atış yapıldı. Tüfek seslerinin daha da belirgin kıldığı bir anlık sessizlik, sonra uzaktan uzağa, patlayan şarapnelin yankısı. Şarapneller düşman saflarının yakınlarında patlamaya başladı. Rüzgâra karşı gözlerini kısan Gregor rahat bir soluk alarak, 'Menzili bulduk!' diye geçirdi içinden.

Sağ kanatta 44. Alayın bölükleri vardı. Golubov kendi alayını merkezden sevk ediyordu. Gregor sol kanattaydı. İleride Kızıl Muhafız müfrezeleri sol kanadı ateşleriyle koruyordu. Gregor'un bölüklerine üç makineli tüfek ayrılmıştı. Bu makinelilerin tıknaz yapılı, asık suratlı, elleri iri ve kıllı olan Kızıl Muhafız komutanı ateşi çok güzel idare ediyordu. Daima Ataman Bölüğü Kazaklarıyla birlikte ilerleyen makineli tüfeğin yakınında bulunuyordu. Yanında, asker kaputu giymiş tıknaz bir kadın vardı. Gregor Kazak safları boyunca

ilerlerken, 'Karı budalası! Savaşta bile karısını yanından ayırmıyor! Bari çocuklarıyla kuştüyü yatağını da getirseydi!' diye öfkeli öfkeli düşündü.

Makineli tüfek müfrezesinin komutanı Gregor'un yanına geldi, göğsüne çapraz bağlanmış tabanca kemerini düzeltti.

"Bu müfrezenin komutanı siz misiniz?"

"Evet."

"Ataman Yarım Bölüğünün önüne bir baraj ateşi yönelteceğim. Düşman ilerlemelerine engel oluyor."

"Pekâlâ!" diye razı oldu Gregor. Bir an susan bir makinelinin bulunduğu taraftan gelen bir bağırma üzerine Gregor döndü ve sakallı bir makineli tüfekçinin deli gibi haykırdığını duydu:

"Bunçuk! Namluyu eriteceğiz! Bu şekilde devam edemeyiz!"

Sırtında asker kaputu olan kadın, sakallı makineli tüfekçinin yanında diz çökmüştü. Yazmasının altından alev alev yanan gözleri Gregor'a Aksinya'yı hatırlattı ve bir an için Gregor soluğunu tutarak özlemle baktı ona.

Öğleyin Golubov'dan dörtnala bir posta eri geldi ve Gregor'a, iki bölüğünü bulunduğu mevziden çekerek düşmanın sağ kanadını kuşatması emrini getirdi; bu işi mümkünse düşmana görünmeden yapacaklardı. Esas kuvvetler kesin hücuma kalkar kalkmaz, Gregor da sağ kanattan vuracaktı düşmanı. Gregor hemen bölüklerini çekti ve onları at bindirdikten sonra, derin olmayan vadinin içinden, yarım ay çizerek yirmi verst kadar yürüttü. Atlar bazen karınlarına kadar çıkan karlar içinde tökezleyerek güçlükle ilerliyordu. Gregor ateş seslerini dinliyor ve Romanya'da ölü bir Alman subayının bileğinden alınmış ganimet saatine kaygıyla bakıyordu. Gidecekleri yönü pusuladan belirlemesine rağmen yine de gereğinden fazla sola kaydılar. Üstü geniş ve ağaçlıksız olan bir tepede açık araziye çıktılar. Atlar ter içinde tütüyordu, apışları ıslanmıştı. Gregor, "yere in" komutu verdi ve tepeyi ilk tırmanan da kendisi oldu. Atlar vadide bırakıldı. Kazaklar Gregor'un ardından karlı bayırı düşe kalka tırmandı. Dönüp geriye bakan Gregor, karlı yamacın üzerine bir bölükten fazla Kazak'ın dağılmış olduğunu gördü, içine bir kuvvet ve

daha büyük bir güven geldi. Savaş alanındaki insanların çoğunluğu gibi o da sürü güdüsünün etkisi altındaydı.

Bir bakışta durumu kavrayan Gregor, en aşağı yarım saat gecikmiş olduğunu anladı. Golubov atılganca bir stratejik manevrayla Çernetsov kuvvetlerinin geriyle bağlantısını hemen hemen kesmiş, kuşatmayı tamamlamak için her iki kanada müfrezelerini açmış, şimdi de cepheden hücum ediyordu. Tüfek sesleri tavaya çarpan saçma taneleri gibi takırdıyor, şarapneller maneviyatı kırılan düşman saflarını tarıyor, bombalar sık düşüyordu.

"İleri!" diye haykırdı Gregor.

Birliğiyle düşmanı yandan vurdu. Kazaklar geçit törenindeymiş gibi ilerledi, ama Çernetsov'un usta bir makineli tüfekçisi onları kurşunlarıyla esaslı bir şekilde biçiverip de, içlerinden üç kişiyi kaybettikten sonra selameti yere yatmakta buldular.

Vakit öğleyi biraz geçtiği sıralarda Gregor dizinin hemen yukarısından bir kurşun yedi. Şiddetli bir acı ve kan kaybının etkisiyle gelen o bildik mide bulantısını duyarak dişlerini gıcırdattı. Sürüne sürüne saftan dışarı çıktı, ayağa fırladı ve şiddetli acıdan yarı yarıya kendini kaybetmiş bir halde başını sallamaya başladı. Kurşun bacağının içinde kaldığı için acısı daha da fazlaydı. Kurşun bacağına çarptığında hızını hemen hemen kaybettiğinden kaputu, pantolonu ve deriyi delerek kaslara gömülüp kalmış, soğumuştu. Kas yırtılmasının verdiği acı, onu yerinden bile kıpırdatmadığı için, Gregor tekrar yere uzandı. Yattığı yerde On İkinci Alayın Transilvanya dağlarında saldırıya kalkışını, kolundan yaralanışını; Uryupin'i, Mişa Koşevoy'un öfkeden çarpılmış suratını, yaralı yüzbaşıyı ardı sıra tepeden aşağı sürükleyen Yemelyan Groşev'i son derece canlı bir biçimde hatırladı...

Gregor'un yardımcısı bölüklerin komutasını ele aldı ve iki Kazak'a Gregor'u geriye, atların yanına götürmelerini emretti. Kazaklar onu atına oturturken, haline acıyarak yarasını bağlamasını öğütlediler. Gregor eyerine oturmuşken tekrar kayarak indi, pantolonunu sıyırdı ve bütün vücudunu saran bir ürpertiyle yüzünü buruşturarak kızaran, kanayan yarasını çarçabuk bağladı. Sonra emir eriyle birlikte, vadiden geçen dolambaçlı bir yoldan karşı saldırının başladığı noktaya döndü. Uykulu, uyuşuk bir halde kardaki at toy-

nağı izlerine, vadinin tanıdık çizgilerine bakıyor ve yamaçta sürüp giden olaylar daha şimdiden ona uzak, önemsiz görünüyordu.

Tüfek sesleri karmakarışık sürüyor, düşmanın ağır topçusu harekâta karışıyor ve zaman zaman açılan bir makineli tüfek ateşi, sanki savaşın sonuçlarını nokta nokta görünmez bir çizgiyle işaretliyordu.

Gregor üç verst kadar vadide ilerledi. Atlar zahmetli yürüyüşten yorulmaya başladılar.

Gregor, emir erine, "Açığa doğru vur!" diye homurdandı ve atının başını vadinin karla örtülü yamacına doğru çevirdi.

Uzakta kara konmuş kargalar gibi duran dağınık insan cesetleri gördüler. Ufuk çizgisi üzerinde, binicisiz kalmış ufak bir at dörtnala gidiyordu. Gregor düşmanın ana kuvvetinin parçalandığını, seyreldiğini, savaşı bırakıp Glubokaya'ya doğru çekildiğini gördü. Doru atını dörtnala kaldırdı. Biraz ileride dağınık birçok Kazak grubu vardı. Bunların en yakında olanına yaklaşınca Golubov'u tanıdı. Komutan eyerinde sandalye oturuşuna geçmişti. Koyun postu ceketinin önü açılmış, kalpağı başının gerisine doğru yıkılmış ve kaşları terden ıslanmıştı. Başçavuşlarınkine benzeyen bıyıklarını bükerek kısık bir sesle bağırdı:

"Melehov, aferin! Ne! Yaralandın mı? Hay kör şeytan! Kemik sağlam kaldı mı?" Cevabı beklemeden yüzüne bir gülümseme yayıldı.

"Düşmanı darmadağın ettik! Darmadağın! Subaylar müfrezesine öyle bir sopa çektik ki, bir daha asla toparlanamazlar."

Gregor bir sigara istedi. Kazaklar ve Kızıl Muhafızlar bozkırdan akıyordu. Uzaktaki kalabalık bir Kazak grubundan bir atlı ayrılarak dörtnala geldi.

Daha uzaktan, "Kırk tutsak aldık Golubov!" diye bağırdı. "Kırkı da subay, üstelik Çernetsov da içlerinde!"

"Yalan!" diye Golubov heyecanla döndü eyerinin üzerinde ve çizme sekili kır atını insafsızca kırbaçlayarak tutsaklara doğru sürdü.

Gregor biraz bekledi, sonra o da atını süratli ile onun ardından sürdü.

Tutsak subaylar kafilesine otuz Kazaktan oluşan bir grup refakat ediyordu. Çernetsov en önde gidiyordu. Kaçmaya çalışırken kapu-

tunu attığı için şimdi ince bir deri yelekle kalmıştı. Sol omuzundaki apolet kopmuş, sol gözünün üstündeki taze bir sıyrık kanıyordu. Sert adımlarla hızlı hızlı yürüyordu. Bir yana yıkılmış kuzu postundan kalpağı ona hiçbir şeyi umursamaz, kaygısız bir hava veriyordu. Yanakları pembeleşmiş yüzünde korkudan eser yoktu. Belli ki günlerdir tıraş olmamıştı, zira sarı sakalları yanaklarıyla çenesini yaldız gibi kaplamıştı. Kendisine doğru koşan Kazaklara sert sert, aceleyle şöyle bir baktı, kaşları nefretle çatılarak yüzü bulutlandı. Bir kibrit çakıp sert dudaklarının kenarına sıkıştırdığı sigarayı yaktı.

Subayların çoğu gençti; içlerinde sadece bir ikisinin saçlarında kır görünüyordu. Bacağından yaralı biri geride kaldığı için ufak tefek, çopur suratlı bir Kazak onu dipçik darbeleriyle sürüyordu. Çernetsov'la hemen hemen aynı hizada, uzun boylu, gösterişli bir yüzbaşı gidiyordu. İkisi kol kola girmiş gülümseyerek yürüyordu; onların arkasından başında kasketi olmayan, tıknaz, kıvırcık saçlı bir Kadet geliyordu. Bir başka subay omuzlarına aceleyle bir asker kaputu almıştı. Yine bir başkasının kasketi yoktu, kırmızı subay kukuletasını koyu, bir kadınınkiler kadar güzel gözlerinin üzerine çekmişti.

Golubov arkalarından atını sürdü. Durdu ve tutsaklarla giden Kazaklara bağırdı:

"Dinleyin! Bu tutsakların güvenliğinin hesabını askerî devrimin bütün sertliğini tadarak verirsiniz. Karargâha sağ salim varmalarını sağlayın."

At binmiş bir Kazak'ı yanına çağırdı, bir pusula yazdı ve adama bunu Potyolkov'a vermesini emretti. Sonra Gregor'a dönerek sordu:

"Karargâha mı gidiyorsun Melehov?"

Gregor karargâha gittiğini söyleyince, Golubov atını sürüp ona iyice yaklaştı. "Potyolkov'a söyle, Çernetsov'dan beni sorumlu tutacaklar. Anladın mı? Haydi bakalım, yallah!"

Gregor tutsak kalabalığını geride bırakıp atını sürerek, ufak bir köyün yakınında konaklayan Devrim Komitesi karargâhına vardı. Potyolkov'u, çevresinde kurmay subaylar, posta erleri ve emir subayları olduğu halde, bir makineli tüfek arabasının yanında bir aşağı bir yukarı dolaşırken buldu. Minayev'le Potyolkov, savaş alanından daha yeni dönmüştü. Minayev, arabanın sürücü yerinde otur-

muş, taş gibi sert bir beyaz ekmek parçasını kemiriyordu. Gregor, Potyolkov'u çağırıp bir kenara çekti:

"Biraz sonra tutsaklar burada olacak," diye haber verdi. "Golubov'un pusulasını aldın mı?"

Potyolkov kamçısını hızla salladı ve çukura kaçmış gözlerini yere indirip kıpkırmızı kesilerek bağırdı:

"Golubov'un canı cehenneme! Aman ne güzel şey benden istediği! Çernetsov'u o üzerine alacak, öyle mi? Bir karşı-devrimciyi, bir haydudu üzerine alacak! Vermeyeceğim işte onu! Yapılacak en iyi iş hepsini vurup kurtulmaktır!"

"Golubov ondan kendisinin sorumlu olacağını söyledi."

"Vermeyeceğim onu! Vermeyeceğim dedim ya, vermeyeceğim; işte o kadar! Devrim mahkemesince yargılanacak ve cezası derhal infaz edilecektir. Başkalarına ibret olacak! Biliyorsun..." dedi, gözlerini yaklaşan tutsaklara dikip daha sakin bir sesle devam etti:

"Biliyorsun değil mi, ne kadar kan dökülmesine sebep olduğunu onun? Derya gibi!.. Kaç madenciyi vurdurdu?" Sonra tekrar gazaba gelip gözlerini devirdi ve kekeleyerek bağırdı:

"Teslim etmeyeceğim onu!"

Gregor da sesini yükselterek, "Bağırmana gerek yok!" dedi. Sanki Potyolkov çılgınca öfkesini ona da bulaştırmış gibi içinden tir tir titriyordu Gregor. "Burada da ne çok yargıç varmış! Sen asıl geriden gelenlere bak!" Burun kanatları titreyerek Potyolkov'un ardından savaş alanını işaret etti. "Tutsaklarla hesaplaşmaya can atan pek çok insan var senin gibi!"

Potyolkov yürüyüp onun yanından ayrıldı, kamçısını elinde sımsıkı tutarak uzaktan bağırdı:

"Ben oradaydım! Bu arabanın yanında postumu kurtarmaya çalıştığımı sanma. Sen ağzını kapa bakalım Melehov! Anladın mı! Kiminle konuşuyorsun sen? Şu subay pozlarını bırak bir tarafa! Karar verecek olan Devrim Komitesidir, yoksa öyle herhangi bir..."

Gregor atını ondan tarafa çevirdi ve bir an yarasını unutarak eyerinden yere atladı. Ama acıdan iki büklüm olup boylu boyunca yere serildi. Bacağından kan boşandı. Kimseden yardım istemeden kalktı, güç bela arabanın yanına gidebildi ve arka makasın üzerine yığıldı.

Tutsaklar geldi. Onlara refakat eden Kazaklardan bir kısmı ayrıldı, karargâh muhafızlığı yapan emir erleriyle Kazakların arasına karıştı. Daha içlerinde savaşın ateşi sönmemişti; son çarpışmalar üzerine birbirlerine görüşlerini anlatırken gözleri öfkeyle ateşli ateşli pırıldıyordu.

Potyolkov diz boyu karların üzerinde güçlükle adım atarak tutsaklara doğru yürüdü. En önde ve hâlâ biraz uzakta olan Çernetsov, küçümsercesine kıstığı duru, umutsuz gözlerini ona dikti; ağırlığını sol bacağına vererek geriye doğru kaykılmış, umursamayan bir tavırla duruyor, kuvvetli, beyaz dişleriyle alt dudağını ısırıyordu. Tir tir titreyerek, gözlerini yol yol izler açılmış kara diken Potyolkov, doğru onun üzerine yürüdü. Gözlerini kaldırdı, Çernetsov'un hakaretler saçan, korkusuz bakışıyla karşılaştı ve nefretinin bütün ağırlığıyla Çernetsov'un bu bakışını kırdı.

"İşte yakaladık seni domuz!" dedi alçak bir sesle ve boğulurcasına; bir adım geri çekildi. Çarpık, karanlık bir gülümseme yanaklarını bir kılıç darbesi gibi yardı.

"Kazak haini! Köpek! Hain!" diye Çernetsov dişlerinin arasından bir tükürük attı.

Potyolkov bir darbeyi savuşturur gibi başını hızla salladı, yüzü bulutlandı ve ağzını açarak, kısa, kesik bir soluk aldı.

Bundan sonraki olaylar baş döndürücü bir hızla gelişti. Çernetsov yüzü sapsarı kesilmiş bir halde, yumruklarını göğsüne bastırıp dişlerini göstererek ve bütün vücuduyla öne eğilerek iri adımlarla Potyolkov'un üzerine yürüdü. Titreyen dudaklarından küfürlerle karışık anlaşılmaz kelimeler dökülüyordu. Ne dediğini yalnızca ağır ağır geri çekilen Potyolkov duyuyordu.

"Senin de günün gelecek... biliyorsun bunu!" diye Çernetsov birdenbire, tutsakların, refakat erlerinin ve kurmay subaylarının duyabileceği şekilde sesini yükseltti.

Potyolkov elini kılıcının kabzasına atarak boğulur gibi, "Seni..." diye soludu.

Bir anda bütün sesler kesildi. Minayev'in, Krivoşlikov'un ve Potyolkov'a doğru atılan daha yarım düzine adamın ayakları altında karlar gıcır gıcır öttü. Ne var ki, Potyolkov onlardan çabuk dav-

ranmıştı. Bütün vücudunu sağa döndürüp dizlerini kırarak kılıcını kınından sıyırdı, yıldırım gibi atıldı ve Çernetsov'un kafasının ortasına korkunç bir darbe indirdi.

Gregor subayın titrediğini, kendini darbeden korumak için sol elini kaldırdığını, kılıcın bileği hiç ses çıkarmadan, kâğıt gibi keserek Çernetsov'un geriye çekilmiş başına indiğini gördü. Önce kuzu postundan kalpak yere düştü; arkasından Çernetsov, dibinden kesilmiş bir mısır sapı gibi ağır ağır çöktü, ağzı çarpıldı, şimşekten kamaşmış gibi gözlerini acıyla yumdu, yüzü buruştu.

Subay yere serilirken, Potyolkov bir kılıç daha çaldı, sonra döndü, kana bulanan kılıcını temizlerken bir ihtiyarınkini andıran ağır adımlarla uzaklaştı. Sendeleyip arabaya toslayarak döndü, refakat erlerine yorgun bir sesle bağırdı:

"Kılıçtan geçirin... Anasını satayım! Hepsini! Babanın oğlu bile olsa!.."

Tüfek sesleri çın çın öttü. Subaylar döndü, itişe kakışa kargaşa içinde kaçmaya başladı. Kadınınkilere benzeyen güzel gözlü, kırmızı kukuletalı teğmen elleriyle başını tutarak kaçıyordu. Bir kurşun, engel atlıyormuş gibi adamı havaya sıçrattı. Düştü, bir daha da kalkamadı; iki Kazak uzun boylu yüzbaşıyı biçti. Adam keskin kılıçları elleriyle yakaladı, kesilen avuçlarından kanlar oluk oluk kol yeninin içine aktı. Bir çocuk gibi çığlıklar atarak diz üstü düştü, sırtüstü devrildi, kan çanağına dönmüş gözleriyle, bir çığlıkla yırtılmış simsiyah ağzıyla, başı karların üzerinde iki yana büküldü durdu. Uçuşan kılıçlar adamın suratına, ağzına iniyor, ama o acıdan ve dehşetten incelen sesiyle hâlâ tiz çığlıklar koparıyordu. Yüzbaşının vücudu iki bacağı arasında kalacak şekilde ayaklarını iki yana açıp tepesine dikilen Kazak bir kurşunla işini bitirdi. Kıvırcık saçlı Kadet az daha halkayı yarıp kaçıyordu; Ataman Kazaklarından biri yetişip bir darbede yere yıktı onu. Aynı Kazak, kaputunun etekleri rüzgârda havalanarak kaçan bir subayın sırtına da bir kurşun gönderdi. Subay yere çöktü, ölene kadar göğsünü tırmaladı. Kır saçlı bir üsteğmen hemen oracıkta öldürüldü; adamcağız hayata veda ederken karların içinde ayağıyla derin bir çukur kazdı ve eğer Kazaklar haline acıyıp da acısına bir son vermeseydi, bağlanmış hırslı bir at gibi daha bir süre tepinecekti.

Kırım başlar başlamaz, Gregor sürüklene sürüklene arabanın yanından ayrılmış, kan çanağına dönen gözlerini Potyolkov'a dikerek, topallaya topallaya hızla ona doğru gitmişti. Ama Minayev onu arkadan yakalamış, kollarını bükmüş ve tabancasını elinden çekip aldıktan sonra donuk bakışlarını Gregor'un gözlerinin içine dikerek, soluk soluğa sormuştu:

"Başka ne bekliyordun ki?"

XIII

GÜNEŞİN gözleri alan ışığı ile bulutsuz göğün maviliği altında göz kamaştırıcı bir parlaklık kazanan karlarla örtülü tepe, bembeyaz bir şeker gibi pırıltılar saçıyordu. Tepenin eteğinde Olhovi Rog köyü yamalı bir yorgan gibi uzanıyordu. Solda, Svinyuha mavimtırak sisler içinde görünüyordu. Sağda, ufacık ufacık köyler ve Alman kolonisi, mavi yamalar halinde birbirine sokulmuştu. Yamacın kıvrıntısında, güvercin mavisi bir renk içinde Ternovskaya göze çarpıyordu. Köyün doğusunda, sel sularının açtığı hendeklerle yarık yarık bir başka tepe yükseliyordu. Sırtta, bir parmaklığı andıran telgraf direkleri uzayıp gidiyordu. Hava inanılmayacak kadar duru ve ayazdı. Güneşin çevresinde, gökkuşağı renklerine bürünmüş incecik bir pus buram buram tütüyordu. Rüzgâr kuzey yönünden esiyor, bozkırdan karları getirip getirip yığıyordu. Ama göz alabildiğine uzanan karlarla örtülü açıklık, ta ufka kadar pırıl pırıldı; yalnız doğu yönünde, tam ufuk çizgisinin üstünde, menekşe rengi bir sis tabakası yukarıdan bozkırın üzerine abanıyordu.

Panteley Prokofyeviç, Gregor'u eve getirmek için Millerovo'ya gitmişti. Köyde hiç durmadan doğruca Kaşara'ya varmayı ve geceyi orada geçirmeyi kararlaştırmıştı. Gregor'dan aldığı bir telgraf üzerine Tatarski'den yola çıkmış ve oğlunu bir handa kendisini bekler bulmuştu. Gregor, Glubokaya'da yaralandıktan sonra Millerovo'ya doğru tam bir hafta, bir sahra hastanesi arabasında yol almıştı. Bacağı biraz iyileşince eve gitmeyi kafasına koymuştu. Bu gidişte, içinde hoşnutsuzluk ve sevinçle karışık duygular vardı: Hoşnutsuzluk vardı, çünkü Don'da iktidarı ele geçirme mücadelesinin en ateşli

safhasında alayını bırakmıştı; sevinci ise, ailesini tekrar görecek olmasından ileri geliyordu. Aksinya'yı görmek için duyduğu isteği kendisinden bile saklıyor, ama yine de onu düşünmekten kendini alamıyordu.

Babasıyla karşılaştığında içine bir yabancılık duygusu geldi. Panteley (Piyotr onun kulağını doldurmuştu), Gregor'a ters ters bakıyordu; gözlerine hoşnutsuz ve meraklı bir kaygı çöreklenmişti. Akşam Gregor'u Don bölgesindeki olaylar üzerine uzun boylu sorguya çekti ve anlaşıldığına göre oğlunun cevapları onu doyurmadı. Gözlerini keçe çizmelerine dikip homurdana homurdana kırçıl sakalını dişledi durdu. Başlangıçta tartışmaya hevesi yoktu, ama Kaledin'i savunmak için aniden parlayıverdi ve eskiden olduğu gibi Gregor'a ağzını kapatmasını söyledi, hatta topal bacağını hızla yere vurdu.

"Bana ağız yapmaya kalkma! Sonbaharda Tatarski'deydi Kaledin. Meydanda bir toplantı yaptık, Kaledin bir masanın üstüne çıkıp ihtiyarlarla konuştu ve İncil gibi kehanette bulunarak, mujiklerin geleceğini, savaş çıkacağını, ne yapacağımıza karar vermezsek her şeyimizi elimizden alacaklarını ve mujiklerin bizim topraklarımıza yerleşeceğini söyledi. Daha o zamandan savaş çıkacağını biliyordu. Buna ne dersiniz bakalım köpoğluları? Sizin gibi itlerden daha az mı biliyor o? Onun gibi okumuş, ordu yönetmiş bir general sizlerden az mı bilecek sanıyorsunuz? Kamenskaya'daki askerler de senin gibi ağzı kalabalık cahiller, halkın rahatını kaçırıyor. Senin Potyolkov'un, kim oluyormuş o? Başçavuş mu? Oho! Benim rütbemde biri. Bugünlere de kaldık!"

Gregor gönülsüz tartışıyordu. Babasının nasıl bir tavır takınacağını zaten tahmin etmişti. Kendisi yönünden ise duruma yeni bir öğe katılmıştı: Çernetsov'un ölümünü, tutsak subayların yargılanmadan katledilmesini unutamıyor, affedemiyordu.

Sepet biçimli kızağı atlar rahatlıkla çekiyordu. Gregor'un eyerli atı arkaya bağlanmıştı. Tanıdık köyler, yeni yerleşim bölgeleri yol boyunca göz önüne seriliyordu. Gregor kendi köyüne giden bütün yol boyunca kopuk kopuk ve amaçsızca son olayları düşünüyor, gelecekle ilgili hiç değilse birkaç belirli işaret çıkarabilmeye çalışıyordu. Ama kafası, evde nasıl dinleneceğini düşünmekten öteye gidemiyor-

du. 'Eve varınca biraz dinlenirim, yaram iyileşir, sonrası Allah kerim,' diye içinden geçirdi. 'Bakalım zaman gösterecek!'

Savaşın doğurduğu yorgunluk onu harap etmişti. Nefretle yoğrulmuş bütün o anlaşılmaz dünyaya sırtını çevirmek istiyordu. Geride bıraktığı her şey arapsaçı gibi karma karışık ve çelişkilerle doluydu. Doğru yolu izlemek çok zordu; batağa basmış gibi toprak ayaklarının altında sallanıyor, yol önünde çatallanıyordu ve Gregor doğru yolu seçtiğinden emin değildi. Bolşeviklerden yana sürüklenmiş, ardından başkalarını da sürüklemiş, sonra kararsızlık geçirmiş ve yüreğindeki ateş soğumuştu. 'Acaba İzvarin haklı mı? Kime güveneceğiz?' Ama çok yakında, tırmıkları bahara hazırlama zamanının geleceğini, söğüt dallarından yemlikleri örmek gerekeceğini ve toprak kardan örtüsünü atıp kuruduğu vakit, sığırları bozkıra süreceğini, iş yapmak özlemiyle tutuşan ellerinin sabanın kollarını kavrayarak onun canlı bir varlık gibi sarsıldığını, hopladığını hissedeceğini hatırlayınca, çok yakında taze otların tatlı kokusuyla, sabanın altüst ettiği toprağın ıslak kokusunu soluyacağını hatırlayınca, yüreği yeniden ısındı. Ağıl temizlemeyi, saman kaldırmayı, yoncaların, ayrıkotlarının çürük kokusunu, keskin gübre kokusunu özlüyordu. Barış ve sükûn istiyordu; ve böylece, bozkırı seyreden, atları seyreden, babasının sırtını seyreden haşin gözleri, içinde tuttuğu sevinci besliyor, besliyordu. Her şey ona yarı unuttuğu eski yaşamını hatırlatıyordu: Babasının gocuğundan yayılan ekşimsi koyun postu kokusu, umarsız atların kaba görünüşleri ve bir çiftlik avlusunda öten horoz. Burada, bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde yaşam baş döndürecek kadar zengin ve tatlıydı.

Tatarski'ye ertesi gün akşama doğru vardılar. Gregor tepeden Don'a baktı. Kenarları sazlardan samur kürk kuşanmış taşmalardan meydana gelen sığ su birikintileri oradaydı; kurumuş kavak oradaydı; ama Don'u karşıdan karşıya aşan sığlık geçit eski yerinde değildi. Köy, küme küme bildik çiftlikler, kilise, meydan... Gözlerini kendi evine diktiği zaman başına kan hücum etti ve anılar seli içinde boğuldu. Avludaki kuyu havaya kalkık söğüt sırığıyla sanki ona işaret ediyordu.

Panteley çevresine bir göz gezdirip, "Gözlerin yaşarmadı mı?" diye gülümsedi. Gregor duygularını hiç saklamaya çalışmaksızın, "Evet," diye cevap verdi, "... hem de nasıl!"

İhtiyar keyifli keyifli içini çekerek, "Bak, gör, memleket ne demekmiş!" dedi.

Kızağı köyün ortasına doğru sürdü. Atlar tepeden aşağı hızla indi, kızak da tümsekten tümseğe zıplayarak kaydı arkalarından. Gregor babasının niyetini sezdi, ama yine de sordu:

"Ne diye köyün ortasından geçiyorsun? Kendi sokağına sapsana!"

Panteley döndü, bıyık altından gülümseyerek göz kırptı:

"Oğullarımı askere sıra neferi olarak gönderdim, savaşa savaşa subaylığa kadar yükseldiler. Oğlumu köyün içinden geçirmek bana gurur vermez mi hiç? Baksınlar da kıskansınlar! Yüreğime merhem gibi geliyor evlat."

Anayola varınca atları dehledi, kızaktan dışarı sarkarak hayvanların böğürlerine kırbacı bastı; eve yaklaştıklarını anlayan atlar, aştıkları yüz kırk verstlik yol vız gelmiş gibi taptaze bir güçle, hızla koşuyordu. Yoldan geçen Kazaklar eğilerek selamlıyor, avlularda, pencerelerde kadınlar ellerini gözlerine siper ederek bakıyor, yol üstündeki tavuklar gıdaklayarak dört bir yana kaçışıyordu. Her şey tıkırında gidiyordu. Köy meydanından geçtiler. Gregor'un atı, Mokov'un çitine bağlı bir ata yan yan baktı, homurtu koy yerdi ve başını dikti. Köyün sonu, Astakov'un evinin damı görünmüştü. Ama ilk yol kavşağında bir kaza oldu. Karşıya geçen bir domuz yavrusu şaşırdı, atların ayakları altına düştü, homurdanarak yuvarlandı, sonra ciyak ciyak bağırarak kırılan sırtını doğrultmaya çalıştı.

"Hay, canını şeytan alsın!" diye haykıran Panteley, hayvana bir de kamçı salladı.

İşin kötüsü, Afonka Ozerov'un dulu Anyutka'ya aitti bu domuz; Anyutka ise şirretin teki, müthiş sivri dilli bir kadındı. Hemen koşarak avludan çıktı ve ağzından öyle bir lanet sağanağı boşandı ki, Panteley dizginleri çekmek zorunda kalarak oturduğu yerde ona döndü:

"Dilini tut sersem!" diye haykırdı. "Ne bağırıyorsun öyle ciyak ciyak! Öderiz uyuz domuzunun parasını."

"Seni şeytan ruhlu seni!.. Seni iblis! Uyuz asıl sensin, seni topal it seni! Seni hemen atamana çıkarayım da bak!" diye kollarını salla-

yarak çığlık çığlığa bağırıyordu kadın. "Zavallı bir dulun hayvanını çiğnemeyi öğretirim ben sana."

Panteley'in daha fazla tahammülü kalmadı, mosmor kesilerek bağırdı:

"Ağzı bozuk!"

Kadın bir an bile duraksamadan, "Lanet herif," diye cevabı yapıştırdı.

"Ulan kancık, yüz şeytandan doğma!" diye Panteley sesini yükseltti.

Ama Anyutka Ozerova küfür yarışında asla altta kalacaklardan değildi:

"Yaban! Koca pezevenk! Hırsız! Tırmığı çalan kim? Kocası uzakta olan kadınların peşine düşen kim?" diye saksağan gibi ötüyordu.

"Şu kamçıyla bir tane indiririm sana, şapşal karı! Kapat çeneni!" diye karşılık verdi ihtiyar.

Ama bu arada Anyutka bağıra bağıra öyle pis bir şey söyledi ki, çok görmüş geçirmiş bir adam olan Panteley bile utancından kızarıp terlemeye başladı.

İhtiyar Melehov'la namuslu dul Ozerova arasındaki bir rastlantının doğurduğu bu karşılıklı iltifatları dikkatle dinleyen bir kalabalık toplanırken, Gregor öfkeyle, "Sürsene!" dedi, "ne diye durursun sanki?"

"Ne dil be! Pabuç kadar mübarek!" diyen Panteley çaresizlik içinde bir tükürük attı ve Anyutka'yı çiğnemek istiyormuş gibi hayvanları kamçılayıp sürdü. İlerideki dönemece geldikleri vakit korka korka arkasına baktı:

"Amma küfürbazmış be... Ne iblismiş! Şişesin, patlayasın, şişko kancık!" diye söylendi öfkeyle. "Domuz gibi onu da çiğnemeliydi! Kaltak, o diliyle adamın etini sıyırır kemiğinden be!"

Kendi evlerinin mavi panjurları hızla onlara doğru yaklaşıyordu. Piyotr başı açık, gömleği kemersiz geldi avlu kapısını açtı. Beyaz bir yazma parladı ve Dunya, siyah gözleri ışıl ışıl, merdivenden koşarak indi.

Piyotr kardeşini öperken Gregor'un gözlerinin içine baktı:

"İyi misin?"

"Yaralandım."

"Nerede?"

"Glubokaya yakınlarında."

"Aklını başına alıp daha önce gelecektin evine!"

Gregor'un elini hararetle, dostça sıktı ve Dunya'ya bıraktı. Gregor kız kardeşinin dolgunlaşmış omuzlarını kucakladı, dudaklarından, gözlerinden öptü, sonra hayretle geri çekildi:

"Hay Allah, Dunya, seni şeytanın ta kendisi tanıyamazdı! Bak nasıl da güzel bir kız olmuşsun, oysa ben seni gösterişsizin, çirkinin biri olarak bulacağımı sanmıştım."

"Yapma, yapma ağabeyciğim!" diye çimdiklemek isteyen Gregor'a engel oldu Dunya ve Gregor gibi o da bembeyaz dişlerini göstererek güldü, koşarak kaçtı.

İlyiniçna çocukları kucağında çıkardı dışarıya. Natalya onun önünden koştu. Gregor'un karısı serpilmiş, şaşılacak kadar güzelleşmişti. Dümdüz taranmış, arkada toplanarak sımsıkı topuz yapılmış pırıl pırıl, kara kara saçları, sevinçten kızaran yüzünü meydana çıkarıyordu. Gregor'a yapıştı, dudaklarını birkaç kere acemice Gregor'un yanaklarına, bıyıklarına sürdü ve oğlunu İlyiniçna'nın kollarından kaparak kocasına uzattı. Mutlu bir gururla, "Bak ne güzel bir oğlun var!" diye bağırdı.

İlyiniçna, "Dur oğluma bir bakayım!" diye Natalya'yı heyecanla kenara itti. Gregor'un başını yakalayıp eğdi, alnından öptü, kaba elleriyle yüzünü okşadı, heyecandan ve sevinçten ağlamaya başladı.

"Kızın da burada Grişa! İşte al!"

Natalya kızını Gregor'un öteki koluna oturttu ve Gregor sıkılarak, kime bakacağını şaşırdı. Natalya'ya mı, annesine mi, çocuklarına mı! Huysuz bakışlı, çatık kaşlı küçük oğlan, Melehov'lar kalıbından çıkmaydı; siyah, biraz kasvetli gözlerinde aynı çekiklik, fırlak gözlerinin aklarında aynı mavilik, aynı geniş kaşlar, aynı esmer ten. Kirli minik yumruğunu ağzına sokmuş, gözlerini babasına dikmiş, inatla, yılmadan bakıyordu. Gregor kızının sadece dikkatli, siyah gözlerini görebiliyordu; yüzünün kalan kısmı bir şala sarınmıştı.

Her ikisini de kollarında taşıyarak merdivene doğru yürüdü, ama bacağına bıçak gibi bir sancı saplandı.

Çarpık, utangaç bir gülümsemeyle, "Alıver şunları Natalya!" dedi. "Merdiveni çıkamayacağım yoksa."

Darya mutfağın ortasında durmuş saçlarını düzeltiyordu. Gülümsedi, şen bir tavırla Gregor'a doğru geldi, gülen gözlerini kapadı ve ıslak, ılık dudaklarını Gregor'un dudaklarına dayadı.

Kaşlarının tatlı kavislerini şakadan kaldırarak, "Tütün tadı sinmiş!" dedi.

"Dur hele sana bir kere daha bakayım, canım, oğlum benim!"

Gregor gülümsedi ve yanağını anasının omzuna dayarken yüreği cız etti.

Panteley başında kırmızı tepeli kasketi, belinde al kuşağıyla avluda kızağın çevresinde seke seke dolanıyor, hayvanların koşumlarını çözüyordu. Piyotr, Gregor'un atını ahıra çekmiş, eyerini eve almış, kızaktan küçük bir fıçı gazyağını kucaklayıp kaldırmış olan Dunya'ya bir şeyler söylüyordu.

Gregor gocuğunu, kaputunu çıkardı, karyolanın ayakucuna astı, sonra saçlarını taradı. Bir peykeye oturup oğlunu çağırdı:

"Gel bakayım Mişa! Neden tanımıyorsun sen beni?"

Çocuk, yumruğu hâlâ ağzında yan yan ona doğru geldi, ama masanın yanında durdu. Annesi ocağın başında durmuş oğluna sevgiyle ve gururla bakıyordu. Eğildi, kızının kulağına bir şey fısıldadı ve hafifçe ileri doğru itti onu.

"Hadi!"

Gregor ikisini birden kucaklayıp dizlerine oturtarak sordu:

"Tanımadınız mı beni ahmaklar? Polya, babanı tanımadın mı?"

Kız kardeşi yanında olduğu için şimdi kendini daha bir güvende hisseden oğlan, "Sen bizim babamız değilsin," dedi.

"Kimim öyleyse?"

"Sen başka bir Kazak'sın."

"Al bakalım!" diye yüksek sesle güldü Gregor. "Peki babanız nerede öyleyse?"

Kız kesin bir sesle, "Uzakta, askerde," dedi, oğlandan daha canlıydı kız.

İlyiniçna yalandan bir öfkeyle, "Haklısınız çocuklar, veriştirin ona!" diye lafa karıştı. "Onca yıldır uzaklarda kaldı, en sonunda evin

yolunu nasıl oldu da bulduysa, herkesin onu tanıyacağını sanıyor!" Gregor'a gülümsedi:

"Karın bile seni bırakacak yakında! Şimdiden ona bir erkek aramaya başladık!"

"Bu da ne demek Natalya? Ha?" diye şakayla karısına döndü Gregor.

Natalya kızardı, ama utancını yenerek gitti Gregor'un yanına oturdu. Mutluluğuna ölçü olmayan gözleriyle Gregor'u içiyor, sıcak kaba elleriyle onun kuru, koyu esmer kolunu okşuyordu.

"Darya, sofrayı kur!" diye seslendi İlyiniçna.

"Kendi karısı var ya!" dedi Darya gülerek, döndü ve işveli adımlarla ocağa doğru yürüdü.

Her zamanki gibi ince ve biçimliydi. Leylak rengi yün çorapları biçimli bacaklarını sımsıkı sarıyordu, ayakkabıları da sanki ısmarlama yapılmış gibi oturmuştu ayaklarına. Fırfırlı, ahududu renkli eteği dantelle işlenmişti; kenarları süslü önlüğü ise kusur bulunamayacak kadar beyazdı. Gregor gözlerini karısına çevirdi ve onun değişmiş olduğunu gördü. Gregor'un eve gelişi onuruna süslenmişti; dirseğinden itibaren daralan, kol yenleri dantelli mavi saten bluzu biçimli vücudunu ortaya çıkarıyor, yumuşak iri göğüslerinin üzerinde kabarıyor, fırdolayı işlemeli, büzgülü mavi bir eteklik sımsıkı belini sarıyordu. Gregor karısının dolgun, düzgün bacaklarına, sıkı karnına ve besili bir kısrağınkini andıran geniş kalçalarına baktı, düşündü, 'Bin kadın arasında bile hemen belli olur Kazak kadını. Nesi var nesi yoksa hepsini ortaya koyacak biçimde giyinir; ister bak ister bakma sen! Oysa mujik kadınlarına önden baktın mı, arkasının da ne mal olduğunu anlarsın; çuval giymiştir sanki onlar...'

İlyiniçna, Gregor'un bakışını fark etti ve hemen övünmeye başladı:

"Bak da gör, Kazak subaylarının karıları nasıl giyiniyor! Şehirli kadınlara taş çıkartırlar!"

"Aman anne, nasıl söylersin böyle?" diye Darya onun sözünü kesti. "Şehirli kadınlar nerede biz nerede! Küpemin biri kırılmış, ama zaten hiçbir değeri yoktu o küpelerin," diye acı acı bitirdi sözünü.

Gregor kolunu karısının geniş sırtına koydu ve ilk defa kafasından şu düşünce geçti:

'Güzel kadın, kimse aksini söyleyemez. Bensiz nasıl yaşadı? Herhalde Kazaklar peşinde koşmuştur, belki o da onlardan birinin peşinden koşmuştur. Ya gerçekten de koştuysa!' Bu beklenmedik düşünceyle yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı ve Gregor araştıran gözlerini Natalya'nın, hıyar kremiyle taptaze ve pırıl pırıl duran pembe yüzüne dikti. Natalya onun dikkatli bakışları karşısında kızardı ve fısıldadı:

"Niçin bana öyle bakıyorsun? Beni tekrar gördüğüne sevindin mi?"

"Tabii, tabii!"

Tatsız düşünceyi kafasından uzaklaştırdı Gregor, ama yine de bir an için karısına karşı belli belirsiz, hemen hemen bilinçsiz bir düşmanlık duydu içinde.

Panteley öksüre öksüre geldi, ikonun önünde haç çıkardı ve cırlak sesiyle konuştu:

"Eh, bir kere daha, hepinize Tanrı sağlık versin!"

"Allaha şükür, ihtiyar! Dondun mu? Seni bekliyorduk. Çorba sıcak." İlyiniçna kaşıkları takır tukur diziyor, ortalıkta fır dönüyordu.

Panteley boynundaki kırmızı yağlığı çözdü, gocuğunu çıkardı, sakalındaki, bıyıklarındaki buzları silkeledi ve Gregor'un yanına oturdu.

"Dondum bayağı," dedi, "oysa köyden geçerken bir güzel ısıtmışlardı bizi. Anyutka'nın domuzunu çiğnedik."

Darya kesmekte olduğu beyaz ekmeği bırakarak merakla sordu:

"Hangi Anyutka'nın?"

"Ozerova'nın. Nasıl da koşa koşa geldi kaltak! Nasıl açtı ağzını! 'Ben sana gösteririm,' yok, 'sen şusun, sen busun,' yok 'tırmığı sen çaldın!' Hangi tırmık Allah bilir!"

Yalnız "pezevenkliği" atlayarak Anyutka'nın kendisine sayıp döktüğü sıfatları bir bir anlattı. Gregor gülerek sofraya oturdu. Panteley kendini oğlunun gözünde haklı çıkarmak gayretiyle, öfkeli bir şekilde bitirdi sözünü:

"Öyle gâvurca laflar etti ki, ağza bile alınmaz. Ona kamçının tadını iyice bir tattırırdım, ama yanımda Gregor vardı, zamanı değildi."

Piyotr kapıyı açtı, bir kuşakla* bağladığı güzel bir buzağıyı çeke çeke Dunya girdi içeri.

* Kelime, Rusça metinde de aynen Türkçe "kuşak" olarak geçmektedir. *-çev.*

Piyotr buzağıyı ayağıyla öne doğru iteleyerek neşeyle bağırdı:

"Perhizden önce kaymaklı çörek yiyeceğiz demektir."

Yemekten sonra Gregor sırt çantasını açtı, hediyelerini dağıtmaya başladı. Annesine yünlü bir şal vererek, "Bu sana anne," dedi. İlyiniçna kaşlarını çatıp genç bir kız gibi kızararak şalı aldı, omuzlarına attı. Aynanın önünde hayran hayran kendini seyrederek o kadar uzun durdu ki, Panteley bile sinirlendi:

"Vay cadaloz vay, geçmiş aynanın karşısında süslenip püsleniyor! Pöh!"

Gregor, önü yüksek, alev kırmızısı şeritli yepyeni bir Kazak kasketini herkesin gözü önünde paketinden çıkararak, telaşla, "Bu da sana baba," dedi.

Panteley hâlâ öfkeli bir ses tonuyla, "Tanrı senden razı olsun!" dedi. "Yeni bir kaskete ihtiyacım vardı. Artık dükkânlarda kasket bulunmuyor. Eski kasketimle kiliseye gitmek istemiyordum. Ancak korkuluğa koymaya yaraşır o, ama yine de giyiyordum işte," derken de, oğlunun getirdiği hediyeyi elinden almalarından korkuyormuş gibi çevresine bakındı.

Kasketinin başında nasıl durduğuna bakmak için aynaya gitmeye davrandı, ama İlyiniçna'nın bakışıyla karşılaşınca birden çark ederek semavere yöneldi topallaya topallaya. Kasketini, semaverin önünde durarak başına yerleştirmeye çalıştı, tepesini fiyakalı bir biçimde yana yatırdı.

İlyiniçna, "Ne yapıyorsun orada aptal moruk?" diye ona döndü. Ama Panteley havlar gibi karşılık verdi:

"Hay yarabbi, ne budalasın sen be kadın! Semaver bu, ayna değil."

Gregor karısına, eteklik yapması için bir boy yünlü kumaş verdi; çocuklar yarım kiloluk ballı çörek, Darya bir çift gümüş küpe, Dunya bir bluzluk kumaş, Piyotr da sigarayla tütün aldı. Kadınlar hediyeleri üzerine çene çalarken, Panteley göğsünü şişirmiş, mutfakta bir ağa gibi kurumla dolaşıyordu:

"İşte size Hassa Alayından halis muhlis bir Kazak! Hem de ödül kazanmış bir Kazak! İmparatorluk geçit töreninde hem birincilik ödülünü hem de bütün takım taklavatıyla birlikte bir eyer kazanmıştır bu Kazak. İşte o da benim!.."

Piyotr kumral bıyığını dişleyerek babasına hayran hayran baktı. Gregor gülümsedi. Erkekler sigaralarını yaktı. Panteley huzursuz bir tavırla pencereye bakarak Gregor'a, "Akrabalarla konu komşu bastırmadan önce Piyotr'a orada, geride olanları anlat hele," dedi.

Gregor elini şöyle bir salladı:

"Dövüşüyorlar işte!"

Piyotr yerine daha rahat yerleşerek hemen sordu:

"Bolşevikler şimdi nerede?"

"Üç koldan geliyorlar; Tihoretskaya'dan, Tagonrog'dan ve Voronej'den."

"Ee, senin şu Devrim Komitesi ne düşünüyor bu konuda? Bolşeviklerin topraklarımıza girmesine neden izin veriyorlar? Hristonya'yla İvan Alekseyeviç döndüklerinde bir sürü masal anlattılar, ama inanmıyorum onlara. Onların dediği gibi değil iş!"

"Devrim Komitesi çaresizlik içinde. Kazaklar evlerine koşuyor."

"Bundan dolayı mı Sovyetlere sırtını dayıyor Komite?"

"Tabii ya!"

Piyotr sigarasından nefes çekerek sustu, sonra samimi bir şekilde kardeşine baktı:

"Peki, sen kimden yanasın?"

"Ben Sovyet Hükümeti istiyorum."

Panteley, "Aptal!" diye barut gibi parladı. "Piyotr, sen söyle şuna!"

Piyotr gülümseyerek kardeşini tapışladı, "Binilmemiş at gibi ateşlidir Gregor," dedi. "Hiç ona laf anlatılabilir mi baba?"

Gregor öfkelenerek, "Bana anlatılacak bir şey yok!" dedi. "Kör değilim ben. Cepheden dönenler ne söylüyor köyde?"

"Cepheden dönenlerin bizimle ne ilgisi var? O Hristonya budalasını tanıyamadın mı şimdiye kadar? O ne anlar? Halk ne yapacağını şaşırmış durumda, hangi yana döneceğini bilmiyor." Piyotr bıyığını dişledi.

"Sen bekle de hele, baharda olacakları gör; bela asıl o zaman çıkacak... Cephede Bolşeviklik oyunu oynadık, ama artık aklımızı başımıza almanın zamanı geldi. 'Başkasının hiçbir şeyinde gözümüz yok, ama siz de bizimkilere dokunmaya kalkmayın sakın!' Buraya gelip zorla bir şeyler almaya kalkanlara Kazakların işte böyle demesi

gerekir. Kamenskaya'da olanlar çok pis şeyler. Bolşeviklerle dostluk kurdular, şimdi de onların sistemini kuracaklar."

"Sen bu işi bir kez daha düşün Gregor," dedi babası. "Aptal değilsin sen! Şunu anlaman gerek: Kazak doğan, Kazak ölür. Biz öyle bir sürü Rus köylüsünün idaresi altına giremeyiz. Hem biliyor musun yabanlar ne diyorlar şimdi? Bugün topraklar herkes arasında eşit olarak bölünmeliymiş. Ne dersin buna?"

"Yıllardan beri Don'da oturan yabanlara toprak veririz."

Panteley parmaklarını Gregor'un atmaca burnunun dibinde şaklatarak, "Bir karış bile alamazlar!" dedi.

Dışarıda, merdivende ayak sesleri duyuldu ve Hristonya ile gülünç denecek kadar uzun, tavşan postundan bir başlık giymiş olan İvan Tomilin içeri girdi.

Hristonya, "Merhaba Gregor! Panteley Prokofyeviç, oğlunun dönüşü onuruna bir kadeh içkiye ne dersin?" diye kükredi.

Ocağın yanı başında uyumakta olan buzağı, Hristonya'nın bağırması üzerine ürkerek sıçradı, kalktı, henüz güç kazanamamış bacakları titreyerek durdu, akik renkli gözlerini yeni gelenlere çevirdi. Hayvancağız herhalde korkudan şırıl şırıl koy verdi yere. Dunya buzağının sırtına hafifçe vurarak, hayvancağızın keyfine engel oldu. Yerdeki gölcüğü sildi ve buzağının altına kirli bir kap koydu.

"Korkuttun hayvanı, borazan sesli!" diye öfkeyle bağırdı İlyiniçna.

Gregor Kazaklarla el sıkıştı, onları buyur edip oturttu. Biraz sonra köyün ta öte ucundan başka Kazaklar da çıkageldi. Konuşurlarken o kadar çok sigara içtiler ki, lamba titreşmeye, buzağı tatsız tatsız öksürmeye başladı.

İlyiniçna, gece yarısı topunu birden kapı dışarı ederken, "Hepinizi al bassın inşallah!" diye lanet okudu. "Gidin avluda için sigaralarınızı, koca herifler! Çıkın dışarı, çıkın dışarı! Oğlumuz Gregor yoldan geleli beri dinlenmedi daha. Çıkın dışarı, defolun, hadi bakalım. Allah selamet versin!"

XIV

GREGOR sabah hepsinden geç uyandı. Serçelerin saçaklarda, pencerelerin dış pervazlarında bahar günlerindeki gibi gürültülü cıvıldaşmaları uyandırmıştı onu. Panjurlardaki aralıklardan altın rengi bir güneş ışını süzülüyordu içeri. Kilisenin çanı sabah ayinine çağırıyordu; Gregor pazar günü olduğunu hatırladı. Natalya yanında yoktu ama kuştüyü yatak vücudunun sıcaklığını hâlâ saklıyordu. Onun da daha yeni kalktığı belliydi.

"Natalya!" diye seslendi.

Dunya girdi içeriye:

"Ne istedin ağabey?"

"Pencereyi aç da Natalya'yı çağır. Ne yapıyor o?"

"Anneme yardım ediyor. Şimdi gelir."

Natalya geldi, yarı karanlık odaya girince gözlerini kıstı. Elleri taze hamur kokuyordu. Gregor yerinden doğrulmadan onu kollarının arasına aldı ve geceyi hatırlayarak gülümsedi.

"Uyuyakaldın ha?"

"Hı-hım! Gece... yordu beni," diye gülümsedi ve kızararak yüzünü Gregor'un göğsüne sakladı.

Gregor'un yarasını sarmasına yardım etti, sonra sandıktan onun yabanlık pantolonunu çıkardı ve sordu:

"Subay ceketini giyip nişanlarını takacak mısın?"

"Aman sen de!" Gregor âdeta korkarak, elinin bir hareketiyle Natalya'nın sorusunu geçiştirmek istedi. Ama Natalya diretti:

"Takıver! Babamın hoşuna gider. Sandıkta duracaklarsa ne diye kazandın onları?"

Natalya'nın üstelemelerine boyun eğen Gregor, giyinip kuşanmaya razı oldu. Kalktı, ağabeyinin usturasını aldı, tıraş oldu, yüzünü ve boynunu yıkadı.

"Enseni tıraş ettin mi?" diye sordu Piyotr.

"Aksi şeytan! Unuttum!"

"Neyse, otur da ben tıraş edeyim."

Soğuk sabun köpüğü ensesini yaktı. Aynadan, dilini ağzının kenarından çıkarmış, usturayı çeken ağabeyinin görüntüsü yansıyordu.

Piyotr gülümseyerek, "Sabana koşulmuş öküz gibi incelmiş boynun," dedi.

"Asker karavanasıyla da yağ bağlanmaz ki."

Gregor, teğmen apoletli, göğsünde sıra sıra nişanlar dizili gömleğini giydi, buğulanan aynaya baktığında kendini tanıyamadı. Aynadan ona uzun boylu, kuru, Çingene kadar esmer bir subay bakıyordu.

Kardeşine hayran hayran bakan Piyotr, sesinde en ufak bir kıskançlık olmaksızın, keyifle, "Albaya benziyorsun!" dedi. Ne olursa olsun, bu laflar Gregor'un hoşuna gitti. Mutfağa geçti. Darya ona hayran hayran bakarken Dunya çığlığı bastı:

"Öööfff! Bu ne haşmet böyle!"

İlyiniçna bu manzara karşısında gözyaşlarını tutamadı. Yaşlarını önlüğüyle silerken de Dunya'nın şakasına cevap yetiştirdi:

"Keşke senin de çocukların böyle olsa, çapkın! İki tane oğlan doğurdum, ikisi de adam oldu!"

Natalya bir an, buğulanmış, ateşli bir sevgiyle dolu gözlerini kocasından alamadı.

Gregor kaputunu omuzlarına atıp avluya çıktı. Yaralı bacağı yüzünden merdivenden inmekte güçlük çekti. 'Baston kullanmam gerekecek herhalde,' diye düşündü parmaklığa tutunurken. Kurşun, Millerovo'da çıkarılmıştı, ama yaranın üstündeki kabuk, deriyi çekip gerdiği için Gregor bacağını iyice kıvıramıyordu.

Kedi, evin duvarını çevreleyen sekinin üstünde güneşleniyordu. Merdivenin dibinde karlar eriyerek bir gölcük meydana getirmişti. Gregor avluya dikkatle göz gezdirirken içi bir hoş oldu. Merdivenin sağ tarafında, tepesine bir tekerlek geçirilmiş bir direk duruyordu. Çocukluğundan beri hep oradaydı o direk, kadınlar kullanırdı onu. Geceleyin hiç merdivenden inmelerine gerek kalmadan, merdiven başında durur, tekerleğe süt çanaklarını yerleştirirlerdi. Gündüzün de tekerleğin üstünde çanak çömlek, kap kaçak kurutulurdu. Avludaki bazı değişiklikler hemen gözüne çarptı Gregor'un. Tahıl ambarının kapısı boyanacağı yerde kahverengi balçıkla sıvanmış, sundurmanın çatısı sarılığını hâlâ kaybetmemiş çavdar saplarıyla yeniden örtülmüştü; odun yığınları eskisine göre sanki biraz daha azdı, belki de bir bölümünü çiti onarmakta kullanmışlardı. Yeraltı kilerinin

tümseği külden masmavi kesilmişti; kuzguni bir horoz, çevresinde bir düzine kadar damızlık olarak bırakılmış alacalı bulacalı tavuk olduğu halde, tek bacağını topal gibi kaldırarak tümseğin üstüne tünemişti. Çiftlik araç gereçleri kış havasından sundurmanın altında korunuyordu; arabaların çitenleri, fırlamış kaburgalar gibi duruyor ve biçerbağların madeni bir parçası çatıdaki delikten vuran güneş ışını altında tutuşuyordu. Ahırın yanındaki bir gübre yığınının üzerinde kazlar yatıyordu; bir erkek kaz topallaya topallaya oradan geçen Gregor'a kibirli kibirli tısladı.

Gregor çiftliği dolaşıp eve döndü. Mutfak tatlı tatlı, eritilmiş tereyağı ve sıcak ekmek kokuyordu. Dunya, bir sahanın içinde birkaç salamura elma yıkıyordu. Gregor onlara bakıp birdenbire canlanarak sordu:

"Karpuz turşusu var mı?"

İlyiniçna, "İn aşağıya da ona biraz turşu getir Natalya," diye seslendi.

Panteley kiliseden döndü. Kutsal ekmeği dokuza bölerek, ailenin her üyesi için bir parça olmak üzere sofraya dağıttı. Kahvaltıya* oturdular. Bu vesileyle Piyotr da giyinmiş kuşanmış, hatta bıyıklarını bile yağlamıştı; Gregor'un yanına oturdu. Onların karşısında Darya bir taburenin kenarına ilişmiş dengeleniyordu; pembe, pırıl pırıl yüzüne bir ışık demeti vurmuş, gözleri kısılmış, ışıltılı kaşlarının simsiyah kavisleri hoşnutsuz bir ifadeyle inmişti. Natalya çocuklarına fırında pişmiş helvacıkabağı yediriyor, arada sırada Gregor'a bakarak gülümsüyordu. Dunya babasının yanına oturmuştu. İlyiniçna ise, masanın ocağa en yakın ucunda oturuyordu.

Bayramlarda her zaman olduğu gibi tıka basa yediler. Kuzu etli lahana çorbasının ardından erişte, sonra koyun eti, tavuk, paça, kızarmış patates, tereyağlı akdarı lapası, vişneli erişte, kaymaklı gözleme ve karpuz turşusu geldi. Bu ağır yemekten sonra Gregor yerinden güçlükle kalkıp yatağa uzandı; zor nefes alabiliyordu. Panteley hâlâ

* Rusya'da genel olarak kahvaltılar çok çeşitli ve zengindir. Çünkü, çalışma saatleri aralıksız olarak saat 15.00'a kadar sürer, öğle yemekleri de, işten çıkıldıktan sonra, 15.00-17.00 arasında yenir. Bu arada, tam 12.00'da çok hafif bir kahvaltı daha edilir. *-çev.*

harıl harıl lapasını atıştırıyordu; lapasını tabağına dümdüz yaydıktan sonra ortasına bir çukur açtı, eritilmiş kehribar renkli tereyağını çukura döktü ve tereyağlı karışımı kaşıklamaya başladı. Çocuklara çok düşkün olan Piyotr, Mişa'ya yemek yediriyor ve çocuğun yanaklarını, burnunu şakacıktan yoğurda buluyordu.

"Amca, saçmalama!"

"Ne olmuş?"

"Niye suratımı buluyorsun?"

"Ne olmuş?"

"Anneme söylerim." Mişa'nın sert bakışlı Melehov gözleri öfkeyle ışıldadı, hırsından gözleri dolu dolu oldu. Yumruğuyla burnunu sildi ve Piyotr'u güzellikle kandıramayacağını anlayıp çaresizlik içinde haykırdı:

"Yapmasana! Aptal! Budala!"

Piyotr gürültülü bir kahkaha koyverdi ve yine yeğenini yedirmeye devam etti; bir kaşık ağzına, bir kaşık burnuna.

"Senin de çocuktan farkın yok!" diye çıkıştı ona İlyiniçna.

Dunya, Gregor'un yanına oturup, "Piyotr da koca bir budala," dedi. "Hep yeni yeni oyunlar icat eder. Geçen gün Mişa'yla avluya çıktıydı, çocukcağız sıkışmış, amcasına sormuş, 'Amca, merdivenin dibine yapabilir miyim?' Piyotr, 'Yok, olmaz. Biraz daha öteye git,' demiş. Mişa biraz daha öteye koşmuş, 'Buraya?', 'Yok, yok, ambara git.' Ambardan ahıra yollamış Mişa'yı, ahırdan harman yerine ve oradan oraya koştura koştura sonunda donuna ettirmiş zavallı çocuğu. Ama Natalya da bir iyi veriştirdi ona!"

Mişa'nın incecik sesi posta arabası çıngırağı gibi öttü:

"Bırak beni, kendim yiyeyim!"

Piyotr alaylı alaylı bıyıklarını burup reddetti:

"Olmaaaz, delikanlı. Ben yedireceğim sana."

"Ben kendim yerim."

"Ahırda domuzlar yer öyle. Ninen onlara ne veriyor, gördün mü sen hiç?"

Piyotr'la Mişa'yı gülümseyerek dinleyen Gregor kendine bir sigara sardı. Babası yanına geldi.

İhtiyar, "Bugün Vyeşenskaya'ya gitmeyi düşünüyorum," dedi.

"Ne için?"

Panteley bir hıçkırdı, sakalını sıvazladı:

"Saraçta işim var; tamir etmesi için iki tane hamut bırakmıştım ona."

"Bugün dönecek misin?"

"Tabii. Akşama dönerim."

İhtiyar biraz dinlendikten sonra, o yıl gözleri görmez olan kısrağı kızağın okları arasına koştu ve sürdü gitti. Vyeşenskaya'ya iki saatte vardı. Postaneye, sonra da saraca gitti, hamutları aldı. Oradan ayrıldı, kilisenin yanında oturan dedikoducu eski bir tanıdığına uğradı. Son derece konuksever bir adam olan dostu onu öğle yemeğine alıkoydu.

Kadehe bir şey doldururken, "Postaneye uğradın mı?" diye sordu.

Panteley sürahiye hayretle gözlerini dikip, av peşine düşmüş tazı gibi havayı koklayarak, "Evet," diye cevap verdi.

"Havadisi duymuşsundur o halde, değil mi?"

"Havadis mi? Yo, bir şey duymadım. Neymiş?"

"Kaledin, Aleksey Maksimoviç Kaledin, rahmetlik oldu."

"Ne diyorsun?" Panteley gözle görülürcesine yemyeşil kesildi, içinde ne olduğunu merak ettiği sürahiyi ve sürahinin kokusunu unuttu, sandalyesine yaslandı. Ev sahibi sinirli sinirli gözlerini kırpıştırarak anlattı:

"Geçen gün Novoçerkask'ta kendini tabancayla vurmuş; haberini telgrafla aldık. Bütün eyalette onun gibi bir general daha yoktu hani. İyi biniciydi, ordulara komuta etmişti. Ne yaman adamdı! Kazaklara toz kondurmak istemezdi."

Panteley şaşkınlık içinde, kendisine ikram edilen kadehi eliyle iterek, "Dur bakalım babalık!" dedi. "Şimdi ne olacak?"

"Allah bilir. Kötü günler geliyor. Yoksa hiç insan kendini kurşunlar mı?"

"Neden yaptı acaba?"

Kendi fikirlerine eski din yanlıları kadar bağlı olan ev sahibi elini öfkeyle salladı:

"Cepheden dönen askerler onu terk etti. Bolşevikleri eyalete soktular; işte bunun için gitti bizim ataman. Onun gibisini bulabileceğimizi

de hiç sanmam. Bizi kim savunacak? Kamenskaya'da bir Devrim Komitesi mi ne kurulmuş, içinde Kazaklar da varmış. Burada da... duydun mu? Atamanları defedip onların yerine Devrim Komiteleri kurmak için Kamenskaya'dan emir aldık. Mujikler başlarını kaldırmaya başladı. Bütün şu marangozlar, demirciler, işsiz güçsüz takımı... çayırda ne kadar tatarcık varsa bunlar da işte o kadar çok Vyeşenskaya'da."

Panteley kır saçlı başı önüne düşmüş bir vaziyette, uzun süre konuşmadı. Başını kaldırdığında bakışları sert ve haşindi:

"Ne var şu sürahinin içinde?"

"İçki. Kafkasya'dan yeğenim getirdi."

"Eh, doldur bakalım dostum. Ölmüş atamanımızın hatırasına çekelim. Mekânı cennet ola!"

İçtiler. Evin uzun boylu, çilli kızı yiyecek getirdi. Panteley, kızağın yanında keyifsiz duran kısrağa bir göz attı, ama ev sahibi ona güven verdi:

"Atın için meraklanma. Yemini, suyunu verdiririm."

Hararetlenen konuşmalar ve içki yüzünden Panteley çok geçmeden atını da her şeyi de unuttu. Gregor hakkında birbirini tutmaz laflar etti, çakırkeyif ev sahibiyle tartışmaya girişti, tartışmayı sürdürdü, sonra da ne üzerine tartıştığını filan unutuverdi. Gitmek için kalkmaya davrandığında akşam olmuştu. Geceyi orada geçirmesi için yapılan öneriyi kabul etmedi, eve gitmeye karar verdi. Dostunun oğlu atı kızağa koştu, ev sahibi de onun kızağa binmesine yardım etti. Sonra adamcağız Panteley'i köyün dışına kadar geçirmeyi akıl etti. Birbirlerine sarılarak kızağın dibine uzandılar. Kızak önce avlu kapısının direğine, ondan sonra da ta bozkıra çıkıncaya kadar, önüne gelen her çıkıntılı köşeye takıldı. Bozkıra çıktıklarında Panteley'in dostu hüngür hüngür ağlamaya başlayarak, kaldırdı kendini kızaktan aşağı attı. Bir süre dört ayak üstü kaldı, ayağa kalkamadığı için küfretti durdu. Panteley atı kırbaçlayıp tırısa kaldırdı ve burnu karların içinde, emekleyerek, "Gıdıklama... Ne olur, gıdıklama," diye yolun üstünde kısık bir sesle neşeli neşeli bağıran dostunu gözden kaybetti.

Kamçıyı yiyince gayrete gelen kısrak, nereye baktığını görmeden hızlandı. Çok geçmeden sahibi, sarhoşluğun verdiği uyuşukluk

içinde geriye doğru devrildi, başı kızağın kenarına dayandı ve sustu. Dizginler her nasılsa altında kalmıştı. Başıboş ve çaresiz kalan kısrak yürüyüşünü yavaşlattı, adetaya indirdi. Önüne çıkan ilk çatalağzında, doğru yoldan ayrılıp, ufak bir köye giden yola saptı. Birkaç dakika sonra hayvan bu yolu da kaybetti. Açık araziye vurdu, gide gide derin karlarla örtülü bir koruluğa daldı, derince bir çukurluğa düştü. Kızak bir fundaya takıldı, at durdu. Sarsıntıdan ihtiyar bir saniye için uyandı. Başını kaldırdı, kısık bir sesle bağırdı:

"Haydi, deh be iblis..." Sonra tekrar uzandı.

At hareket etti, korudan kazasız belasız çıktı, Don kıyısına inmeyi becerebildi ve doğu rüzgârının getirdiği duman kokusuyla yolunu bularak komşu köyü tuttu.

Bu köye yarım verst uzaklıkta, ırmağın sol kıyısına yakın bir çukur vardır. Çukurun çevresindeki kumlu topraklardan pınarlar kaynar ve burada su kara kışta bile hiç donmaz, yarım daire biçiminde geniş bir gölcük halinde durur. Irmağın kıyısını izleyen yol, bir yana keskin bir dönüş yaparak bu sudan uzaklaşır. Baharda, eriyen kar suları bu gölcükte toplanarak oradan da müthiş bir sel halinde Don'a akarken, kükreyen bir burgaç oluşturur. Sazan, bütün yaz boyunca kıyılardan düşüp sürüklene sürüklene gelen çalı çırpı yığınının yakınında, çok derinde yatar.

Gözü görmeyen ihtiyar kısrak işte bu gölcüğe doğru gitmeye başladı. Suya elli adım kala, Panteley yattığı yerde yan dönerken gözlerini araladı. Kapkara gökten sarı-yeşil ham kirazlar gibi yıldızlar ona bakıyordu. Dumanlı kafasından, 'Gece...' diye geçirdi ve şiddetle asıldı dizginlere.

"Dur hele! Gösteririm ben sana, bayırturpu seni," diye bağırdı ata.

Kısrak tırısa kalktı. Yakındaki suyun kokusunu almıştı burnu. Kulaklarını dikti, görmeyen, seçmeyen gözlerini sahibine çevirdi. Birdenbire su şapırtıları atın kulaklarına geldi. Şiddetle soluyarak yana döndü ve geri geri gitmeye çalıştı. Gölcüğün kenarındaki yarı erimiş buz tabakası kırılıp ayrılıverdi. Kısrak ölüm korkusu içinde soludu. Bütün gücünü art ayaklarına vererek direndi, ama ön ayakları suya girmiş, art ayaklarının altındaki ince buz tabakası da kırıl-

maya başlamıştı bile. Buz, gıcırtılar, çatırtılar içinde ayrıldı. Gölcük kısrağı yutarken, hayvan art ayağıyla kızağın okuna bir tekme attı. Aynı anda da kötü şeyler olduğunu duyan Panteley kızaktan atladı, sendeleyerek sırtüstü düştü. Ön tarafı kısrağın ağırlığıyla suya gömülen kızağın arkasının havaya dikildiğini, kızak ayaklarının pırıl pırıl meydana çıktığını gördü; biraz sonra da kızak, yeşil, kara derinliklerin içine doğru kayarak gözden kayboldu. Üstünde dönmeye başlayan küçük küçük buz parçalarıyla ve hemen hemen Panteley'in ayaklarına kadar ulaşan bir dalga halinde, su, hafifçe tıslayarak kabardı. Panteley inanılmaz bir hızla, dört ayak üstünde geriye doğru kaçtı ve sıçrayıp ayağa kalktı, haykırmaya başladı:

"İmdat, merhametli insanlar! Boğuluyoruz!"

Sanki kafasından çekiçle vurularak çıkarılmış gibi sarhoşluğu bir anda geçiverdi. Gölcüğün kıyısına koştu. Yeni kırılmış buz pırıl pırıl parlıyordu. Rüzgâr gölcüğün geniş, yarım daire biçimli karanlık yüzeyinde buz parçalarını sürüklüyor, dalgalar yeşil yelelerini sallayarak mırıltılar çıkarıyordu. Çevrede bir ölüm sessizliği vardı. Uzaktaki köyün ışıkları karanlıkta sarı sarı parlıyordu. Yeni savrulmuş iri tahıl tanelerine benzeyen yıldızlar, göğün kadife örtüsü içinde çılgın ışıklarla tutuşuyordu. Rüzgârın tarlalardan kaldırdığı kar, un gibi toz halinde gölcüğün karanlık derinliklerine doğru tıslayarak savruluyordu. Hafiften bir buhar tüten gölcük, uğursuz karanlığı içine sanki insanı çağırıyordu.

Panteley o anda bağırmanın yararsızlığını, bunun budalalıktan başka bir şey olmadığını anladı. Çevresine bakındı, sızdığı sırada nereye gelmiş olduğunu keşfetti, kendi kendine ve olanlara duyduğu öfkeyle başını salladı. Kırbacı hâlâ elindeydi; kızaktan atlarken elinden bırakmamıştı. Deli gibi küfrederek kırbacı kendi sırtına indirdi, ama acı duymadı, çünkü kalın gocuğu darbeyi hafifletmişti. Kırbacın zevkini tatmak için orada soyunmak da ona saçma geldi. Sakalından bir avuç dolusu kıl yoldu ve kaybettiği malların, kısrağın, kızağın, hamutların değerini kafasından hesapladı, deli gibi küfretti ve gölcüğe biraz daha yaklaştı.

Boğulan kısrağa seslenerek, "Kör şeytan..." dedi titrek, ağlamaklı bir sesle. "Orospu sen de! Boğuldun, az daha beni de boğuyordun!

Nereye gittin, şeytanlar götüresi? Seni şeytanlar koşup şeytanlar sürecek, ama sürecek şeyleri yok! Al işte, kırbacı da al!" diye vişne dalından kırbacı tepesinde döndüre döndüre sallayıp gölcüğün ortasına attı.

Kırbaç suya sapından çarptı; suyu yardı ve derinliklerde kayboldu.

XV

KALEDİN'İN devrimci Kazak birliklerine karşı kazandığı zaferden sonra, Millerovo'ya kaçmak zorunda kalan Don Askeri Devrim Komitesi, siyasal programını açıklamakta acele etti. Kaledin'e ve Ukrayna Rada'sına* karşı harekâtı idare eden başkana aşağıdaki bildiriyi yolladı.

> Harkov, 19 Ocak 1918. Lugansk'tan, No: 449, Saat: 18.20
>
> Don Kazak Devrim Komitesi sizden, aşağıdaki kararı Petrograd'daki Halk Komiserleri Konseyine iletmenizi rica eder.
>
> Kazak Askerî Devrim Komitesi, Kamenskaya'da cepheden dönen Kazaklar Kongresinin kararına uyarak şu kararları almıştır:
>
> 1. Kazaklar, Köylüler, Askerler ve İşçi Temsilcileri Sovyeti Merkez Yürütme Komitesi ile bunun seçtiği Halk Komiserleri Konseyi, Rus Sovyet Cumhuriyetinin merkez iktidarı olarak tanınacaktır.
>
> 2. Don Bölgesi Kazak, Asker ve İşçi Temsilcileri Sovyetleri yerel bir hükümet kuracaktır.
>
> *Not:* Don bölgesindeki toprak sorunu aynı Kongre tarafından çözümlenecektir.

Bu bildiri alınınca, Devrim Komitesi kuvvetlerinin yardımına Kızıl Muhafız müfrezeleri çıkarıldı. Bunun bir sonucu olarak, Albay Çernetsov'un kuvvetleri ezildi ve devrimci kuvvetlerin durumu güven altına girdi. İnisiyatif, Devrim Komitesinin eline geçti. Devrim Komitesinin Kazak birliklerinden takviye gören Kızıl Muhafız müfrezeleri, Zverevo ve Lihaya'yı aldıktan sonra, Sablin ile Petrov'un komutasında taarruza geçip, düşmanlarını Novoçerkask'a sürdü.

---

* Rada: Ukrayna ve Beyaz Rusya'da burjuva karşı-devriminin yönetim organlarına (1917-19 yılları arasında) verilen addır. *-çev.*

Taganrog yönünde, sağ kanatta, Neklinovka'nın önünde Albay Kutyepov'un gönüllü müfrezelerine yenilen Sivers'in devrimci birlikleri, bir top, 24 makineli tüfek ve bir zırhlı araba kaybetti. Ama Sivers'in kuvvetlerinin yenilip de çekilmek zorunda kaldığı gün, Taganrog'daki Baltık Fabrikası işçileri ayaklanarak, Kadetleri şehirden attı.

Sivers kuvvetlerini topladı, yeniden taarruza geçti ve gönüllüleri Taganrog'a kadar sürdü.

Başarının Sovyet birliklerine yöneldiği açıktı. Beyazları üç koldan kıstırmaktaydılar. 28 Ocakta Kornilov, Kaledin'e bir telgraf çekerek, Gönüllü Ordusunun Rostov'u boşalttığını ve Kuban'a doğru çekilmekte olduğunu bildirdi.

29 Ocak günü sabah saat dokuzda, Don Hükümeti, Ataman Sarayında olağanüstü bir oturum yaptı. Toplantıya en son Kaledin geldi. Bir koltuğa çöktü, bir yığın belgeyi önüne doğru çekti. Uykusuzluktan yüzü çökmüş, benzi sararmıştı; feri kaçmış sıkıntılı gözlerinin altında mor gölgeler vardı ve bitkin yüzünü bir çürük tabakası sarartmış gibiydi. Ağır ağır Kornilov'un telgrafını, Novoçerkask'ın kuzeyinde Kızıl Muhafız saldırısının ağırlığını taşıyan birlik komutanlarının raporlarını okudu. Bir yığın telgrafı geniş avucuyla bastırıp özenle düzelttikten sonra, gölgeler düşmüş şiş göz kapaklarını hiç kaldırmadan, sönük bir sesle konuştu:

"Gönüllü Ordusu geri çekilmektedir. Bölgeyi ve Novoçerkask'ı savunmak için elimizde sadece 147 süngü var."

Sol gözü seğirdi, sımsıkı kapadığı dudaklarının kenarları titredi. Sesini yükselterek devam etti:

"Durumumuz umutsuzdur. Halk, desteklemek bir yana, bize düşmandır. Birliklerimiz yok, direnmek de yararsız. Gereksiz yere zayiat verilmesini, boş yere kan dökülmesini istemiyorum. İstifa edip iktidarı başkasına devretmemizi öneriyorum. Kendi hesabıma ben, Don Kazak Ordusu Atamanlığından istifa ediyorum."

Pencereden dışarısını seyretmekte olan Bogayevski, kelebek gözlüğünü düzeltti ve başını çevirmeden, "Ben de istifa ediyorum," dedi.

"Tabii ki, hükümet bütünüyle istifa edecek. Şimdi sorun şu, iktidarı kime devredeceğiz?"

Kaledin kuru bir ses tonuyla, "Şehir Meclisine," diye cevap verdi.

Hükümet üyelerinden Karev kararsız bir edayla, "Bunu resmiyete dökmemiz gerekir," dedi. Bir an derin, tatsız bir sessizlik oldu. Buğulu camların dışında kasvetli ocak sabahı ruhsuzdu. Sis ve kıraağıdan bir peçe altındaki şehir, hülyalı bir sessizlik içindeydi. Kulak, yaşamın normal nabız atışlarını duyamıyordu. Top seslerinin gümbürtüsü (Sulin köyü yakınlarındaki çarpışmanın yankısı) bütün sesleri boğarak, şehrin üstüne belli belirsiz, üstü kapalı bir gözdağı gibi çöküyordu.

Dışarıda kuzgunlar kısık sesleriyle cırlak cırlak gaklıyordu. Bir leşin çevresinde dolanır gibi çan kulesinin çevresinde dolanıyorlardı. Katedral Meydanı leylak rengi taze karla örtülüydü. Bazen, birisi karların üzerinden geçiyor, ara sıra bir kızak arkasında koyu izler bırakıyordu. Bogayevski gergin sessizliği bozarak, iktidarın Şehir Meclisine devredildiğine ilişkin bir belge hazırlanmasını önerdi.

"Bunun için meclis üyeleriyle bir araya gelmemiz gerekiyor."

"Herkes için en uygun zaman hangisidir?"

"Daha sonra, 4 sularında."

Hükümet üyeleri o ağır sessizliğin bozulduğuna sevinmiş gibi, iktidarı devretme sorunu ile toplantı zamanını tartışmaya başladı. Kaledin hiç konuşmadan, parmak uçlarıyla hafif hafif ve tekdüze bir hareketle masayı tıkırdatıyordu. Fırça gibi kaşlarının altında gözleri donuklaşmış, bulutlanmıştı. Müthiş yorgunluk, tiksinti ve sinir gerginliğinden, bakışlarına ağır, nefret uyandırıcı bir hal gelmişti.

Hükümet üyelerinden biri, bir meslektaşıyla ağız dolusu tartışmaya girişmişti. Kaledin sakin bir öfkeyle onları susturdu:

"Beyler, kısa kesin. İşimiz çok... Rusya laf kalabalığı yüzünden mahvolmuştur. Toplantıyı yarım saat tatil ediyorum. Görüşüp sorunlarınızı çözümleyin de... Bir an önce bitirelim şu işi."

Kaledin kendi dairesine çekildi. Ötekiler küçük gruplar halinde toplanarak yavaş sesle konuştu. İçlerinden biri Kaledin'in hasta gibi göründüğünü söyledi. Pencerenin yanında dikilmekte olan Bogayevski'nin kulağına yarı fısıltı halinde şu sözler çalındı:

"Onun çapında bir adam için biricik çıkar yol intihardır."

Bogayevski irkildi ve hızlı adımlarla Kaledin'in dairesine doğru yürüdü. Biraz sonra atamanla birlikte döndü. İktidarı resmen bıraktıklarına ilişkin hazırladıkları belgeyi teslim etmek için saat dörtte Şehir Meclisiyle ortak bir toplantı yapmaya karar verdiler. Kaledin ayağa kalktı. Ötekiler de ardı sıra yürüdü. Tam Kaledin, hükümetin yaşlıca üyelerinden birine veda ettiği sırada, Yanov'un Karev'e bir şeyler fısıldadığını gördü.

"Ne var?" diye sordu. Yanov biraz sıkılarak yanına geldi.

"Hükümet üyeleri, Kazak olmayanlar, harcırahlarını istiyor."

Kaledin kaşlarını çatarak sert bir sesle cevap verdi:

"Bende para yok... Tiksinti geldi bu gibi şeylerden artık bana."

Ayrılırlarken, konuşmaya kulak misafiri olan Bogayevski, işaret ederek Yanov'u çağırdı:

"Benim odama gel, yukarı. Svetozarov'a söyle koridorda beklesin."

Omuzları çökmüş, hızlı hızlı yürüyüp giden Kaledin'in hemen arkasından onlar da çıktı. Bogayevski odasında Yanov'a bir deste para verdi.

"Burada on dört bin ruble var. Ver bunu onlara."

Koridorda Yanov'u beklemekte olan Svetozarov parayı aldı, teşekkür etti ve kapıya doğru yürüdü. Tam Yanov kapıcıdan kaputunu alırken, merdivende bir gürültü duydu, dönüp baktı. Kaledin'in yaveri Moldavski yıldırım gibi merdivenden iniyordu.

"Çabuk bir doktor bulun! Çabuk!"

Yanov kaputunu bırakıp ona doğru seğirtti. Nöbetçi yaverle, koridoru dolduran emir erleri Moldavski'nin çevresini aldı.

Sapsarı kesilen Yanov, "Ne oluyor?" diye bağırdı.

"Kaledin kendini vurdu."

Moldavski merdiven korkuluğuna kapanıp hıçkırmaya başladı.

Bogayevski koşarak geldi. Sıtmalı gibi titriyordu dudakları.

"Ne oldu? Nedir?"

Kalabalık, merdivenden yukarıya akın etti. Bogayevski soluk alabilmek için durmadan yutkunuyordu. Kapıya ilk ulaşan, açan o oldu. Holü koşarak geçip çalışma odasına girdi. Çalışma odasıyla bitişik küçük oda arasındaki kapı ardına kadar açıktı. Havada ekşi, gri bir duman ve barut kokusu vardı.

"Ah, ah! Aah! Alyoşa! Alyoşam!" diye, Kaledin'in karısının kırık, müthiş, tanınmaz bir hale gelen sesi duyuluyordu.

Bogayevski sanki kendisini boğuyormuş gibi yakasını yırta yırta açarak odaya daldı. Karev, pencerenin yaldızlı ispanyolet tokmağını yakalamış, kamburunu çıkarmış duruyordu. Paltosunun altında kürek kemikleri hızlı hızlı inip kalkıyor, arada sırada bütün vücudu bir ürpertiyle sarsılıyordu. Koskoca bir adamın boğuk, hayvan ulumasını andıran bir sesle ağlayışı, Bogayevski'yi az daha yere yıkacaktı.

Kaledin bir portatif karyolada sırtüstü yatıyordu; elleri göğsünde kavuşturulmuştu. Başı hafifçe duvara doğru dönüktü. Beyaz yastık kılıfı, nemli, mavimtırak alnı ve yastığa dayalı yanağıyla tam bir karşıtlık oluşturuyordu. Gözleri hülyalı gibi yarı aralıktı ve sert, biçimli ağzının kenarları acılı bir ifadeyle kıvrılmıştı. Karısı ayaklarının ucunda kıvranıp duruyordu. Kadının sesi vahşi ve yürek parçalayıcıydı. Yatağın üstünde Colt marka bir toplu tabanca duruyordu. İnce, koyu kırmızı bir derecik Kaledin'in gömleğinden şırıl şırıl akıyor, tabancanın yanından aşağı iniyordu.

Bir koltuğun arkalığı üstüne, özenle katlanmış bir kaput konmuştu. Komodinin üstünde bir kol saati duruyordu.

Bogayevski sallanarak diz üstü çöktü, kulağını Kaledin'in ılık, yumuşak göğsüne dayadı. Burnuna güçlü, sirkeye benzer erkek teri kokusu geldi. Kaledin'in yüreği atmıyordu. O anda bütün varlığı işitme duygusunda toplanmışa benzeyen Bogayevski, umutsuzluk içinde dinledi, ama bütün duyabildiği, masanın üstündeki saatin tekdüze tıkırtısıyla, ölü atamanın karısının kısık, boğulur gibi çıkardığı hıçkırıkları ve kuzgunların kasvetli, uğursuz sesleri oldu.

XVI

BUNÇUK kendine geldiğinde gözüne ilk çarpan Anna'nın gözyaşları ve bir gülümsemeyle pırıl pırıl parlayan siyah gözleri oldu.

Üç haftadan beri ateşler içinde yatmaktaydı. Üç haftadır, ele geçmez, gerçekte olmayan bir başka dünyada yatmaktaydı. 24 Aralık akşamına doğru kendine gelmeye başladı. Donuk, ciddi bakışlarını Anna'ya dikerek, onunla ilintisi olan her şeyi hatırlamaya çalıştı,

ama ancak bir kısmını hatırlayabildi. Geçmişinin büyük bir bölümü belleğinin derinliklerinde hâlâ sıkı sıkıya saklıydı.

Kendi sesinin çok uzaklardan gelir gibi, "Bana içecek bir şey ver..." dediğini duydu ve bu tuhafına gitti, gülümsedi. Anna çabucak yanına geldi; yüzünde belli etmek istemediği bir gülümseme için için yanıyordu.

"Ben içireyim sana," dedi ve Bunçuk'un kupaya uzanan zayıf elini kenara çekti.

Bunçuk başını kaldırmak için harcadığı çabadan titreyerek içti, sonra yine yorgun argın yastığa düştü. Gözlerini dikmiş duvara bakıyor ve bir şey söylemek istiyordu. Ne var ki güçsüzlüğü ağır bastı. Bunçuk uykuya daldı.

Uyandığı zaman, gözleri ilk kez yine Anna'nın kaygılı gözleriyle karşılaştı; sonra lambanın safran sarısı ışığını ve tavanın çıplak tahtalarına vuran ışığın beyaz halkasını gördü.

"Anna, buraya gel!"

Anna yaklaştı, onun elini tuttu. Bunçuk, Anna'nın elini çok hafif sıkarak karşılık verdi.

"Nasılsın?"

"Dilim sanki benim değil, başım sanki benim değil, bacaklarım da öyle; kendimi iki yüz yaşında hissediyorum." Her kelimeyi dikkatle söylüyordu. Biraz sustuktan sonra sordu:

"Tifüs mü oldum?"

"Evet."

Bunçuk gözlerini odada dolaştırdı ve zayıf bir sesle sordu:

"Neredeyiz?"

"Çaritsin'de."

"Peki sen... sen nasıl oluyor da burada bulunuyorsun?"

"Seninle kaldım," dedi ve kendini haklı göstermek ister ya da Bunçuk'un içinden geçen bir düşünceyi değiştirmeye çalışır gibi hemen ekledi:

"Seni temelli yabancıların eline bırakamazdık. Onun için Abramson ve Komite üyeleri sana bakmamı istedi benden... İşte, görüyorsun, hiç hesapta yokken sana hastabakıcı oldum."

Bunçuk bakışları ve elinin zayıf bir hareketiyle ona teşekkür etti.

"Ya Krutogorov?"

"O Lugansk'a gitti."

"Peki Yevorkyan?"

"O... O tifüsten öldü."

Her ikisi de sustu; ölülerin anısına saygı gösteriyor gibiydiler.

"Senin için çok korktum. Çok hastaydın," dedi Anna alçak bir sesle.

"Ya Bogovoy?"

"Hepsiyle bağlantıyı kaybettim. Bir bölümü Kamenskaya'ya gitti. Ama senin konuşman doğru mu? Biraz süt istemez misin?"

Bunçuk hayır anlamında başını salladı. Dilini güçlükle hareket ettirerek sorularına devam etti:

"Abramson?"

"Bir hafta önce Voronej'e gitti."

Bunçuk güçlükle yana çevirdi vücudunu; başı döndü, gözlerine hücum eden kan ona ıstırap verdi. Anna'nın serin avucunu alnında hissederek gözlerini açtı. Bir soru Bunçuk'un içini yiyordu. Uzun süre kendini bilmeden yatmıştı, o vakit ihtiyaçlarını kim görmüştü? Herhalde Anna değil? Yüzü hafifçe kızardı ve sordu:

"Bana hep tek başına mı baktın?"

"Evet."

Bunçuk başını duvardan yana çevirdi ve fısıldadı:

"Utansınlar, sıçanlar. Her işi sana bırakmışlar..."

Yüksek ateş ihtilat yapmış, Bunçuk'ta hafif bir sağırlık bırakmıştı. Çaritsin Parti Komitesi tarafından gönderilen doktor, Bunçuk tamamıyla iyileştikten sonra bu sağırlığı da tedavi etmenin mümkün olabileceğini söylemişti Anna'ya. Bunçuk'un iyileşmesi ağır ağır oluyordu. Kurt gibi bir iştah gelmişti Bunçuk'a, ama Anna Perhiz yemeklerini bölerek yediriyordu. Bu konuda aralarında birkaç sefer ağız kavgası oldu.

"Bana biraz daha süt ver," derdi Bunçuk.

"Daha fazla içemezsin."

"Ne olur... Birazcık daha ver. Açlıktan ölmemi mi istiyorsun?"

"İlya, belli bir miktardan fazla vermememem gerektiğini biliyorsun."

Bunçuk küserek susar, yüzünü duvara döner, içini çeker ve konuşmak istemezdi. Anna ona acıdığı, yüreği titrediği halde, yine de boyun eğmezdi. Biraz sonra Bunçuk tekrar döner, yüzü bulutlanmış ve her zamankinden daha mutsuz bir ifadeyle yalvarırdı:

"Birazcık lahana turşusu yiyemez miyim? Ne olur, canım Anna... Dinle... Bana zararı dokunacağı filan hep doktorun masalları."

Her seferinde Anna'nın kararlı bir şekilde onun isteklerini geri çevirisiyle karşılaşan Bunçuk, bazen onu acımasız sözlerle yaralardı:

"Benimle böyle eğlenmeye hakkın yok. Hissiz, kalpsiz kadının birisin sen! Senden nefret etmeye başlıyorum."

Anna kendini tutamaz, "Sana bakarken çektiklerime karşılık en iyi ödül de bu olurdu zaten," derdi.

"Benimle kalasın diye ben yalvarmadım ya sana. Bu sözlerle karşıma çıkman dürüstlük değil. Durumunu bana karşı kullanıyorsun. Öyle olsun! Verme bana bir şey. Verme de öleyim! Kimin umurunda olur zaten!"

Anna'nın dudakları titrer, ama kendini tutar ve sabırla hepsine katlanırdı. Ama bir seferinde, yine biraz daha fazla yemek verme sorunu üzerine yaptıkları bir tartışmadan sonra, Anna yüreği eriyerek, Bunçuk'un gözlerinde yaşlar biriktiğini gördü.

"Vallahi çocuktan hiç farkın yok!" dedi ve koşarak mutfağa gidip bir tabak dolusu börek getirdi.

"Ye, ye İlyacığım. Kızma artık. Al bir tane daha, bak ne güzel." Titreyen parmaklarıyla Bunçuk'un eline bir börek tutuşturdu.

Son derece gücenen Bunçuk almak istemedi. Ama dayanamadı; eliyle gözündeki yaşları silip yatağında doğruldu, böreği temizledi. Kemikleri fırlamış sakallı yüzünde suçlu bir gülümseme dolaştı ve gözleriyle af dileyerek, "Çocuktan da beterim," dedi. "Gördün ya, neredeyse ağlayacaktım..."

Anna onun incelmiş boynuna gömleğinin açık yakasında görünen çökmüş, zayıf göğsüne, kemikli kollarına baktı. Derin bir sevgi ve acıma duyarak Bunçuk'un kuru, sarı alnından sevecenlikle öptü; Bunçuk'u ilk kez öpüyordu.

Bunçuk ancak on beş gün sonra odanın içinde yardım görmeden dolaşabilecek hale geldi. Örümceğe benzeyen bacakları dizlerinden bükülüveriyordu; yeniden yürümesini öğrenmesi gerekiyordu.

"Bak, Anna, yürüyebiliyorum," diyerek daha hızlı hareket etmeye çalışıyordu Bunçuk. Ne var ki bacakları vücudunun ağırlığını çekemiyor, döşeme sanki ayaklarının altından kayıyordu. Önüne ilk çıkan bir desteğe dayanmak zorunda kalan Bunçuk, yaşlı bir adam gibi gülümsüyor, saydamlaşan yanaklarının derisi buruş buruş oluyordu. Kırık bir sesle ufak bir kahkaha atıyor ve harcadığı çabadan yorgun düşerek tekrar sırtüstü yatağına seriliyordu.

Oturdukları ev rıhtıma yakındı. Pencereden karla örtülü Volga kıyılarını, onun ardından yarım daire biçiminde gözler önüne serilen koyu renkli ormanı ve uzak tarlaların yumuşak, dalgalı çizgilerini görebiliyorlardı. Anna çok kez pencerenin yanında durur, yaşamında yer alan bu tuhaf, bu büyük değişikliği düşünürdü. Bunçuk'un hastalığı tuhaf bir yoldan onları birbirine yaklaştırmıştı.

Uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra Çaritsin'e vardıkları andan itibaren Anna'nın yaşamı önceleri ağır ve acı bir yük halini almış, çoğu kez ağlamaklı olmuştu. Daha önce bir sevgiliyle birlikte yaşamanın öbür yüzünü hiç bu kadar yakından, bu kadar çıplak görmemişti. Dişlerini sıkarak Bunçuk'un çamaşırlarını değiştirmiş, ateşler içinde yanan başından sık tarakla bit, sirke ayıklamış, onun ağır vücudunu kaldırmak için çırpınmış ve onun kemikleri fırlamış çıplak erkek biçimine, içinde aziz hayatın sıcaklığını hemen hemen yitirmiş olan zarfa ürpertiler geçirerek, iğrenerek bakmıştı. Bütün duyguları ayaklanmış, isyan etmiş, ama dıştaki pislik, ta derinlerde büyük bir bağlılıkla saklanan duyguyu kıramamıştı. İşte bu duygunun gücü sayesinde acısını ve anlayışsızlığını yenmişti. Sonunda bütün bunlardan da geriye, derin bir sevecenlik ve aşağılardan yüzeye doğru zorlayarak fışkıran, taşan bir sevgi kalmıştı.

Bir seferinde Bunçuk ona sordu:

"Bütün bunlardan sonra herhalde sana tiksinti veriyorumdur... Değil mi?"

"Benim için bir denemeydi."

"Ne denemesi? İradenin denemesi mi?"

"Hayır. Duygularımın."

Bunçuk başını öteye çevirdi ve uzun bir süre dudaklarının titremesine engel olamadı. Bir daha bu konuya dönmediler. Kelimeler gereksiz, renksiz kalacaktı.

Ocak ayının ortasında Voronej'e gitmek üzere yola çıktılar.

XVII

BUNÇUK'LA Anna, Voronej'e Ocağın 16'sında vardı. Orada iki gün kaldılar ve bu arada, Don Devrim Komitesi ile kuvvetlerinin Çernetsov'un birlikleri tarafından Kamenskaya'dan atıldığını öğrenerek, onların ardı sıra Millerovo'ya gittiler.

Millerovo'da karınca yuvası gibi insan kaynıyordu. Bunçuk orada sadece birkaç saat kaldı ve bir sonraki trenle Glubokaya'ya hareket etti. Bir gün sonra, makineli tüfek müfrezesinin komutasını eline aldı, ertesi sabah da Çernetsov kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanan muharebeye katıldı.

Çernetsov'un tepelenmesinden sonra, Bunçuk'un hiç beklenmedik bir biçimde Anna'dan ayrılması gerekti. Bir sabah Anna karargâhtan koşa koşa geldi; heyecanlı ve biraz da üzgün görünüyordu:

"Biliyor musun Abramson burada. Seni hemen görmek istiyor. Daha başka haberlerim de var... Bugün gidiyorum ben."

Bunçuk şaşırarak, "Nereye?" diye sordu.

"Abramson ve daha başka birkaç yoldaşla birlikte propaganda işini yürütmek için Lugansk'a gidiyorum."

Bunçuk soğuk bir tavırla, "Demek bizim müfrezeyi bırakıp kaçıyorsun?" diye sordu.

Anna güldü, kıpkırmızı kesilen yüzünü Bunçuk'un göğsüne dayadı.

"İtiraf et! Müfrezeyi bıraktığım için değil, seni bıraktığım için üzülüyorsun! Ama kısa bir zaman için. Propaganda işinde senin yanında olduğumdan daha yararlı olurum. Propaganda işine makineli tüfekçilikten daha yatkınım," diyerek yaramaz yaramaz baktı Bunçuk'a, "hatta Bunçuk gibi deneyimli bir komutanın emrinde de olsam..."

Az sonra Abramson geldi. Her zamanki gibi yerinde duramayan, kabına sığamayan bir hali vardı; enerjisi dışarı taşıyordu. Katran karası saçlarındaki beyaz perçem yine gözleri kamaştıracak kadar parlaktı. Bunçuk'u gördüğüne gerçekten sevinmişti:

"Ayağa kalktın mı? Güzel, Anna'yı bizimle birlikte götürüyoruz." Gözlerini bilgiç bilgiç kıstı, "İtirazın yok ya? Yok mu? İyi. Çaritsin'deyken birbirinize çok alışmış olacağınızı düşünüyorum da, onun için sordum."

Bunçuk kasvetli bir gülümsemeyle, "Ondan ayrılacağıma üzüldüğümü inkâr edemem," dedi.

"Üzülüyor musun? Ha, o zaman başka... Anna, duydun mu?"

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı, oradaki bir sandığın yanından geçerken, sandığın arkasından tozlu bir roman aldı, sonra kendini toparladı ve gitmeye hazırlandı.

"Çabuk hazırlanır mısın Anna?"

Anna elbisesini değişmekte olduğu perdenin arkasından, "Siz gidin, ben hemen gelirim," diye cevap verdi. Dışarı çıktığında üstünde haki bir asker gömleği, belinde meşin bir kemer vardı; gömleğin göğüs cepleri memelerinin biraz üstünde kalıyordu. Eski, siyah eteği yamalarla doluydu, ama tertemizdi. Daha yeni yıkadığı saçları kabarmış, topuzu dağılmıştı. Pardösüsünü giydi ve o eski canlılığını kaybeden, sönük, yalvaran bir sesle sordu:

"Bugünkü saldırıya katılacak mısın?"

"Tabii! Burada aylak aylak oturacağımı mı sanıyorsun?"

"Laf olarak sordum işte... Dinle, kendine dikkat et. Benim hatırım için, dikkat edeceksin değil mi? Sana bir çift yün çorap daha bırakıyorum. Üşütme kendini, ayaklarını sıcak tut. Sana Lugansk'tan yazarım."

Anna'nın gözlerindeki ışık birdenbire kayboldu. Allahaısmarladık derken itirafta bulundu:

"Biliyor musun, senden ayrılmak çok zor benim için. Abramson, Lugansk'a gitmem gerektiğini söylediği zaman memnun olmuştum, ama şimdi sensiz bana bomboş geleceğini hissediyorum. Henüz iyice gelişmemiş duyguların bile insanın elini kolunu bağladığının bir başka kanıtı işte... Her neyse, hadi, Allahaısmarladık."

Anna'nın veda ederken soğuk, kendini tutar gibi bir hali vardı, ama Bunçuk onun kararını değiştirmekten korktuğunu anlamıştı.

Anna'yı geçirmek için kapıya kadar çıktı. Anna acele acele, omuzlarını sallayarak, sağına soluna bakmadan yürüdü gitti. Bunçuk seslenerek onu geri çağırmak istedi, ama Anna'nın gözlerinde son kez veda ederken gözyaşlarının pırıltısını görmüştü; isteğini bastırarak yapmacık bir neşeyle bağırdı:

"İnşallah Rostov'da görüşürüz. Kendine iyi bak Anna!"

Anna omzunun üzerinden geriye baktı ve adımlarını hızlandırdı.

Anna gittikten sonra Bunçuk birdenbire yalnızlığını bütün dehşetiyle fark etti. Döndü, eve girdi, ama sanki ev yanıyormuş gibi hemen evden dışarı fırladı. Evin içinde her şey Anna'dan söz ediyordu. Her şeye onun kokusu sinmişti; unutulan mendile, asker torbasına, bakır maşrapaya, ellerinin dokunduğu her şeye.

Gece bastırana kadar kasabada dolaştı; sanki vücudundan bir parça koparılmış gibi olağanüstü bir telaş, garip bir duygu vardı içinde. Yeni durumuna bir türlü alışamıyordu. Birçoğunu tanıdığı, birçoğunun da kendisini tanıdığı Kızıl Muhafızların, Kazakların yüzlerine dalgın dalgın baktı. Savaş sırasında birlikte askerlik yaptığı bir Kazak onu durdurdu. Adam onu zorla evine götürdü ve başka birtakım Kızıl Muhafızlar ve denizcilerle birlikte kâğıt oynamaya davet etti. Tütün dumanıyla dolu odada, kâğıtları masaya çarpa çarpa, Kerenski rublesi banknotlarının hışırtıları ve ardı arkası kesilmeyen küfürler, bağırıp çağırmalar arasında oynuyorlardı. Bunçuk bunaldı, hava almak için dışarı çıktı. Bir saat sonra saldırıya katılacak olması sayesinde ancak kurtulabildi ellerinden.

XVIII

KALEDİN'İN ölümünden sonra Novoçerkask'ta bir Askerî Konsey toplandı ve konseyde General Nazarov Eyalet Atamanı seçildi. Konseye, çoğu güney bucaklarından gelme pek az delege katılmıştı. Üye sayısı çok az olan bu konseyin kendisini destekleyeceğinden emin olan Nazarov, on sekizden elli yaşına kadar bütün Kazakların silah altına aldığını ilan etti. Ne var ki Kazaklar, teh-

ditlere ve emri uygulamak için köylere çıkarılan silahlı müfrezelere rağmen, emre uymakta gönülsüz davranıyordu.

Konseyin çalışmaya başladığı gün, Albay Tatsin komutasındaki Altıncı Don Kazak Alayı, Bolşevik kuvvetlerinin kurduğu çemberi yararak, dövüşe dövüşe Romanya Cephesinden gelip Novoçerkask'a girdi. Alay, Yekaterinoslav'dan itibaren yol boyunca oldukça hırpalanmasına rağmen yine de Novoçerkask'a hemen hemen tam mevcuduyla, bütün subayları sağ olarak vardı.

Alay törenle karşılandı. Katedral Meydanında yapılan bir şükran duasından sonra, General Nazarov askerî disiplini mükemmel bir şekilde koruyarak, silahlarını Don savunmasına getirdikleri için Kazaklara teşekkür etti.

Kısa bir süre sonra da alay cepheye gönderildi ve Bolşeviklerin propagandaları yüzünden alayın mevzilerini kendi istekleriyle bıraktıkları ve Ordu Hükümetini savunmak istemedikleri haberi Novoçerkask'a ulaştı.

Konsey eli kolu bağlı kalmıştı. Herkes Bolşeviklere karşı mücadelenin sonu önceden belli bir yazgı olduğunu hissediyordu. Konseyin oturumlarında, vaktiyle enerjik, canlı bir general olan Nazarov, başını ellerinin arasına alıp derin düşüncelere dalmış gibi oturuyordu.

Son umutlar da çürümüş tahtalar gibi birer birer göçüyordu. Daha şimdiden Tihoretskaya yakınlarında topların gümbürtüsü duyulmaya başlamıştı. Teğmen Avtonomov komutasındaki Kızıl Kazak birliklerinin Çaritsin'den Rostov üzerine ilerlemekte olduğu söylentileri dolaşıyordu. Yüzbaşı Çernov'un komutasındaki Beyaz Muhafız müfrezeleri iki yandan ateş yiyerek Rostov'a çekilince, kentte kalmayı tehlikeli gören Kornilov, 9 Şubatta çekilme kararı verdi.

Temernik bölgesi işçileri, garı ve subay devriye kollarını bütün gün kurşuna tuttu.

Akşama doğru uzun bir yürüyüş kolu, yarı erimiş karlar üzerinde güçlükle ilerleyerek dolambaçlı yollardan Rostov'dan çıkabildi. Aralarında tek tük öğrenci kaputuna da rastlanmasına rağmen, çoğunluğu subay üniformaları oluşturuyor ve mangalara yüzbaşılar, albaylar komuta ediyordu. Sıralarda, Kadetler ve asteğmenden albaya kadar çeşitli rütbelerde subaylar bulunuyordu. Sayısız araba-

dan meydana gelen ağırlık konvoyunun ardından kalabalık gruplar halinde kaçmakta olan sivil halk geliyordu. Pardösülü, galoşlu, iyi giyimli yaşlıca erkekler ve yüksek topuklu pabuçlarıyla kadınlar.

Bölüklerden birinde Yüzbaşı Listnitski de vardı. Sırada, onun yanında şık bir muvazzaf subay olan Kurmay Yüzbaşı Starobelski, Suvoroy'un Humbaracı Birliğinden Asteğmen Boçarov ve yaşlanmış, dişleri dökülmüş, ihtiyar bir tilki gibi, kızıla çalan kır saçlarıyla, tabur subaylarından Yarbay Loviçev yürüyordu.

Akşam gölgeleri koyulaştı. Hava ayazdı. Don'un ağzından nemli, tuzlu bir meltem esiyordu. Listnitski ezilmiş karların üzerinde, alışkanlığın verdiği bir rahatlıkla sağlam adımlarla ilerliyor, geriden bölüğe yetişip geçenlerin yüzlerine merakla bakıyordu.

Yolun kenarından Yüzbaşı Nejentsev ile Preobrajenski Alayının eski komutanı, Hassa Albayı Kutyopov önü açık kaputunun etekleri savrula savrula, kasketi geriye yıkılmış bir halde geçti. Loviçev, Nejentsev'i seslenerek selamladı.

Kutyopov başını çevirdi; boğaya benzer iri bir suratı, birbirinden ayrık siyah gözleri ve kısa kırkılmış çember sakalı vardı. Nejentsev de dönüp omzunun üzerinden sesin geldiği yana baktı.

"Birinci Bölüğe hızlanmasını emredin! Donacağız. Daha şimdiden sırılsıklam ayaklarımız, bu yürüyüşle de..."

"Saçma!" diye Strabolenski'nin sesi direkt çıktı.

Nejentsev cevap vermeksizin, Kutyopov'la tartışa tartışa yoluna devam etti. Biraz ileride General Alekseyev geriden gelip onları geçti. Pırıl pırıl iki yağız atın toynaklarının saçtığı karlar arasında, generalin arabası geçip gitti. Rüzgârın kızarttığı yüzünde beyaz çıkıntılar gibi duran kaşları ve bıyığıyla, Alekseyev yan oturmuş, soğuktan korunmak için kaldırdığı yakasını tutuyordu.

Çok çiğnenen yolun üzerinde sarı su birikintileri görünüyordu. Yürüyüş zahmetliydi ve rutubet çizmelerin içine işliyordu. Listnitski önündekilerin konuşmalarını dinleyerek yürüyordu. Kürk ceketli, başında sıradan Kazak kalpağı olan bir subay, "Gördünüz mü onu teğmenim?" diyordu. "Devlet Meclisi Başkanı Rodziyanko, şu yaşlı haliyle yaya yürümek zorunda kalıyor..."

"Rusya çarmıha gerilme yolunda..."

Birisi öksürerek alaylı alaylı konuştu:

"Çarmıha gerilmeye gittiği doğru, yalnız arada bir fark var... Taşlık yol yerine kar var burada, bir de amansız soğuk."

"Geceyi nerede geçireceğimizi bileniniz var mı beyler?"

"Evet, vaktiyle Prusya'da böyle bir yürüyüş yaptığımızı hatırlıyorum..."

"Kuban bizi nasıl karşılayacak dersiniz?.. Ne?.. Tabii, tabii, orada durum değişecek."

Bir teğmen Listnitski'ye, "Sigaranız, tütününüz var mı?" diye sordu. Adam tek parmaklı yün eldivenlerini çıkarıp, Yevgeni'nin ikram ettiği sigarayı aldı, teşekkür etti ve burnunu asker usulü eline sümkürüp parmaklarını kaputuna sildi.

Yarbay Loviçev, "Demokratça alışkanlıklar ediniyorsunuz Teğmen," diyerek alaylı alaylı gülümsedi.

"İster istemez, başka çare yok ki. Siz ne yapıyorsunuz? Bir düzine mendil kurtarabildiniz mi bari?"

Yarbay cevap vermedi. Kızıla çalan kır bıyığından mini mini yeşil buzlar sarkıyordu. Pardösüsünden işleyen soğuk yüzünden ara sıra suratını buruşturup burnunu çekiyordu.

Listnitski, yol boyunca kıvrıla kıvrıla giden yürüyüş kolunun sıralarına derin bir acımayla göz gezdirerek, 'Rusya'nın kaymak takımı!' diye düşündü.

Aralarında, yüksek bir aygıra binen Kornilov olduğu halde bir grup atlı dörtnala geçip gitti. Kornilov'un beyaz kalpağı ve cep ağızları eğik, kısa, açık yeşil kaputu ine çıka sıraların ilerisine doğru uzaklaştı. Kornilov'un ardından subaylar bölüğünden gür bir "Hurra!" yükseldi.

"Çoluk çocuk olmasa bütün bunlar vız gelir..." Yarbay Loviçev, ihtiyarlar gibi öksürdü ve kendisine acımasını bekliyormuşçasına göz ucuyla Listnitski'ye baktı. "Ailemi Smolensk'te bıraktım," diye devam etti. "Karımla kızımı. Kızım bu Noel'de on yedisini bitirdi. Ne dersiniz Yüzbaşı?"

"Ya..."

"Sizin de aileniz var mı? Novoçerkask'tan mısınız?"

"Hayır, Don bölgesindenim. Babam var orada."

"Şimdi bensiz başlarının çaresine bakacaklar, aklım almıyor..." diye devam etti Loviçev.

Starobelski'nin sinirli sesi onun lafını kesti:

"Hepimiz ailelerimizi geride bıraktık. Neden sızlanıp durduğunuzu anlayamıyorum Yarbayım. Ne biçim insanlarsınız! Daha Rostov'dan ayrılır ayrılmaz, hemen..."

Gerideki sıralardan biri, "Sen misin Starobelski? Taganrog çarpışmalarında değil miydin sen?" diye seslendi.

Starobelski döndü, sinirli yüzüne kasvetli bir gülümseme yayıldı.

"Ah, Vladimir Corciyeviç, bizim mangaya nasıl oldu da düştün sen? Nasıl, ha? Kimin ayağını kaydırdın? Anladım... Taganrog'u soruyorsun... Evet, oradaydım... Neden? Öyle... öldü."

Listnitski onları dikkatle dinlerken, Yagodnoye'den, babasından ve Aksinya'dan ayrılışını hatırladı. Birdenbire bastıran bir özlemle boğulacak gibi oldu. Önünde sallanan tüfek namlularına, süngülere, yürüyüş temposuna uygun biçimde dalgalanan kalpaklara, dik kasketlere, kukuletalara dalarak, bir yandan sert adımlarla yürüyor, bir yandan da düşünüyordu:

'Yerlerinden yurtlarından olmuş bu beş bin kişinin her biri benim gibi ve her birimiz yüreğimizde nasıl bir nefret, nasıl sınırsız bir öfke yükü taşıyoruz! Domuzlar bizi Rusya'dan dışarı attı, burada tepeleyeceklerini sanıyorlar. Ama Kornilov'un bizi Moskova'ya sokacağı günü göreceğiz elbet!'

O anda Kornilov'un Moskova'ya varışını hatırladı ve keyifle o günü düşünmeye başladı.

Bölüğün en gerisinde bir batarya vardı. Atların burunlarından solumaları, top arabalarının çıkardığı sesler duyuluyor, hatta atların keskin ter kokuları bile Listnitski'nin burnuna kadar geliyordu. Tanıdık, insanın yüreğini çarptıran koku, Listnitski'yi başını çevirmeye zorladı; genç bir onbaşı olan en baştaki sürücü ona baktı ve Listnitski'yi tanıyarak gülümsedi.

• • •

Martın 11'inde Gönüllü Ordusu, Rostov'un birkaç verst güneydoğusuna düşen Olginskaya ilçesine yığılmıştı. Kornilov bin altı

yüz er, beş sahra topu ve kırk makineli tüfeğe sahip bir müfreze ile Novoçerkask'tan, Don'un doğusundaki bozkırlara çekilen Don Kazak Ordusuna ataman olarak yeni atanmış General Popov'u bekleyerek, yeni bir harekâtı geciktiriyordu. Popov, yanında Kurmay Başkanı Sidorin ve Kazak muhafızlarıyla ayın 13'ünde, at üstünde Olginskaya'ya girdi. Meydanda, Kornilov'un kaldığı evin önünde atını durdurdu; eyer kaşını tutarak bacağını eyerin üzerinden aşırdı. Kapkara kâküllü, yağmurkuşu gibi kara gözlü, yağız yüzlü genç bir Kazak olan seyisi ona yardım etti. Popov atının dizginlerini ona fırlattı ve ardında Sidorin'le başka subaylar olduğu halde ağır, vakur adımlarla merdiven sahanlığına doğru yürüdü. Seyisler atları yan kapıdan avluya soktu. İçlerinden biri, yaşlıca, eğri bacaklı bir süvari, hayvanların yem torbalarını takarken, yağmurkuşu gözlü, kara saçlısı da mutfak işlerine bakan hizmetçi kızla tanışmaya çalışıyordu. Kıza takılmış, bir laf atmıştı; yazmasını şuh bir tarzda örtüp çıplak ayaklarına kocaman galoşlar geçirmiş olan kız da, onun yanından sıyrılıp bir su birikintisinin içinden geçerek, güle kırıta ambara doğru gidiyordu.

Popov yaşlı, vakur görünüşüyle eve girdi. Holde kaputunu esas vaziyette duran becerikli bir emir erine verdi, kırbacını astı, uzun uzun ve gürültülü bir biçimde burnunu sildi. Emir eri onu ve Sidorin'i misafir odasına aldı. Konferansa çağrılan generaller çoktan toplanmıştı. Kornilov masanın başına oturmuş, dirseklerini, harita serili olan masaya dayamıştı. Sağında, yüzü perdahlı, beyaza yakın gri elbiseleri içinde Alekseyev dimdik oturuyordu. Denikin zeki gözlerinde bir ışıltı, Romanovski'yle bir şeyler tartışıyordu. Denikin'i andıran Lukomski, sakalını çekiştire çekiştire bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Markov avluya bakan pencerenin yanında dikiliyordu; atlara bakan, bir yandan da hizmetçi kızla şakalaşan iki seyisi seyrediyordu.

Yeni gelenler, konferans için toplanan generalleri selamlayarak masaya yöneldi. Alekseyev, yolculukları ve Novoçerkask'ın boşaltılmasına ilişkin birkaç önemsiz soru sordu. Kutyopov, Kornilov'un konferansa çağırdığı muharip sınıflardan bir sürü subayla birlikle içeri girdi.

Masanın başına sakin sakin yerleşen Popov'a gözlerini diken Kornilov sordu:

"General, bize müfrezenizin gücünü söyleyiniz."

"Bin beş yüz kılıç, mürettebatıyla birlikte bir batarya ve kırk makineli tüfek."

"Gönüllü Ordusunun Rostov'u boşaltmak zorunda kalmasının nedenlerini biliyorsunuz. Dün bir konferans yaptık ve gönüllü müfrezelerinin halen harekât halinde bulundukları Yekaterinodar yönünden, Kuban üzerine yürüme kararı aldık. Şu yolu izleyeceğiz." Kaleminin yazmayan tarafını haritanın üzerinden geçirerek acele acele sözüne devam etti:

"Bir yandan yürürken, bir yandan da Kuban Kazaklarını kendi safımıza çekecek, hareketimizi engellemeye kalkışacak birkaç örgütsüz ve zayıf Kızıl Muhafız Müfrezesini tepeleyeceğiz." Popov'un yan yan bakan kısık gözlerini izledi. "Müfrezenizle Gönüllü Ordusuna katılarak bizimle birlikte Yekaterinodar'a yürümenizi öneriyoruz. Kuvvetlerimizi bölmek çıkarımıza değildir."

Popov sert ve kararlı bir sesle, "Yapamam," dedi.

Alekseyev hafifçe ona doğru eğildi:

"Neden acaba, sorabilir miyim?"

"Zira, Don topraklarını bırakıp Kuban'a çekilemem. Kuzeyde sırtımızı Don'a verip güvenceye alarak, bozkırda çıkacak olayları bekleyeceğiz. Düşmanın önemli bir harekete girişeceğini hesaba katamayız, zira çok yakında karlar eriyecek ve Don'dan topçuları, hatta süvarileri bile geçirmek olanaksız hale gelecektir. Yem ve tahılın bol olduğu seçtiğimiz bölgeden, istediğimiz anda ve istediğimiz yönlerde çete hareketlerine girişebiliriz."

Kornilov'un kanıtlarını çürütüşünde etkileyici bir kesinlik vardı. Soluk almak için sustu, ama Kornilov'un konuşmaya hazırlandığını görerek başını inatla salladı:

"İzin verin de sözümü bitireyim. Bundan başka bizim, yüksek komuta heyetinin, hesaba katmamız gereken çok önemli bir etken daha var. O da Kazaklarımızın tutumudur." İşaret parmağına gömülü gibi duran altın yüzüklü, yumuşak, beyaz elini uzattı ve sesini azıcık yükselterek devam etti:

"Kuban'a çekildiğimiz takdirde, müfrezenin dağılma tehlikesi vardır. Kazaklar gitmek istemeyebilir. Müfrezemin temelini ve en güçlü birliğini Kazakların oluşturduğunu, onların ise moral bakımından hiç de... mesela sizin erleriniz kadar güvenilir olmadığını dikkate almamazlık edemeyiz. Onlara laf anlatamazsınız. Gitmeyiz dediler mi, bitti. Ben de bütün müfrezemi kaybetme tehlikesini göze alamam." Kelimeleri sert bir tonda söyledi ve Kornilov'un tekrar lafını ağzına tıkadı:

"Beni mazur görünüz. Size kararımızı bildirdim ve sizi temin ederim ki, bu kararı değiştirecek durumda değiliz. Kuvvetlerimizi bölmek hiç kuşkusuz çıkarımıza değildir, ancak bu güçlüğü yenmek için bir çıkar yol da vardır. Söylediklerim dikkate alındığı takdirde Gönüllü Ordusunun Kuban'a çekilmek yerine, Don'un içlerinde, bozkırdaki Don Müfrezesine katılmasının daha akıllıca bir iş olacağını hatırlatıyorum. Gönüllü Ordusu orada dinlenir, kendini toplar ve baharda, Rusya'dan gelecek taze gönüllü kuvvetlerinden takviye alır..."

Bir gün önce kendisi Don'un içlerine, bozkırlara çekilmeyi savunan ve karşı fikirdeki Alekseyev'le tartışan Kornilov, "Hayır!" dedi. "Bozkıra gitmekte bir anlam yok. Altı bine yakın askerimiz var..."

"Eğer erzak sorununu düşünüyorsanız, sizi temin ederim ki Ekselans, Don ötesi bozkırlardaki kadar erzakın bol olduğu başka hiçbir bölge yoktur. Üstelik orada halkın ahırlarından da at alarak ordunuzun bir bölümünü atlandırabilirsiniz. O zaman hızlı hareket etmeyi gerektiren bir savaş için daha büyük olanaklara kavuşmuş olursunuz. Süvariye ihtiyacınız var, oysa şu anda Gönüllü Ordusu süvariden yoksundur."

O gün Alekseyev'in sözlerine her zamankinden fazla dikkat eden Kornilov, hangi yolu tutacağını şaşırmış da bir başka yetkili ağzın desteğini arıyormuş gibi Alekseyev'e baktı. Alekseyev'i herkes büyük bir dikkatle dinledi. Konular üzerinde çok çabuk ve açıklıkla karar vermeye alışık olan yaşlı general, Yekaterinodar üzerine yürümekten yana olan görüşlerini kısaca açıkladı:

"O yönde Bolşevik çemberini yarmak ve orada etkinlik gösteren kuvvetlere müfrezemizle katılmak bizim için daha kolay olacaktır," diye bitirdi sözünü.

Lukomski ikircikli, "Ya başaramazsak?" diye sordu.

Alekseyev dudaklarını ısırdı ve parmağını haritanın üzerinde yürüttü. "Başaramazsak bile," dedi, "yine de Kafkas dağlarına çekilip orada orduyu dağıtmak olanağına sahibiz."

Romanovski de onu destekledi. Markov birkaç ateşli laf etti. Alekseyev'in ileri sürdüğü çeki taşı gibi kanıtlara karşı söylenecek söz kalmamışa benziyordu, ama Lukomski'nin sözleri terazinin kefelerini dengeye getirdi.

Kelimelerini ağır ağır ve dikkatle seçerek, "Ben, General Popov'un önerisini destekliyorum," dedi. "Kuban üzerine yürüyüşte, buradan tahmin edilemeyecek olan güçlüklerle karşılaşılabilir. Her şeyden önce, demiryolunu iki kez geçmek zorunda kalacağız..."

Bütün gözler onun harita üzerinde ilerleyen parmağını izledi. Lukomski inatla devam etti:

"Bolşevikler bizi gerektiği gibi ağırlamaktan geri kalmayacaktır. Zırhlı trenler kullanacaklardır. Bizim ağırlıklarımız, geride bırakamayacağımız bir sürü yaralılarımız var. Bütün bunlar ordunun ilerlemesini engelleyecek korkunç birer yüktür. Ayrıca, Kuban Kazaklarının bize dostluk göstereceğine inanmaktaki aceleciliği de anlamıyorum. Eğer, Bolşevik iktidarından bıkmış oldukları söylenen Don Kazaklarını örnek alırsak, iki misli sakınmayla davranmamız ve bu gibi dedikoduları büyük bir kuşkuyla karşılamamız gerekir. Kuban Kazakları da aynı şekilde, eski Rus ordusundan onlara bulaşan Bolşeviklik trahomasıyla sakatlanmıştır. Hatta bize düşmanca bile davranabilirler. Sonuç olarak, tekrar edeyim, benim fikrim, doğuya, bozkırlara gitmemiz ve kendimizi toparladıktan sonra Bolşevikleri oradan korkutarak kaçırmamız gerektiği merkezindedir."

Kornilov, generallerin çoğunluğu tarafından da desteklenerek, dolambaçlı bir yoldan Kuban'a yürümek ve yürüyüş sırasında süvariler için at toplamak kararını aldı. Konferans dağıldı. Kornilov, Popov'la birkaç kelime konuştu, soğuk bir tavırla, "güle güle," dedi ve arkasında Alekseyev olduğu halde odasına gitti. Albay Sidorin merdiven başına çıkarak şen bir tavırla yaverine seslendi:

"Atları hazırlayın!"

Şarışın, genç bir Kazak teğmeni kılıcını tutarak su birikintilerinin üzerinden atlayıp geldi. En alt basamağın üstünde durdu, fısıltı halinde sordu:

"Karar nedir Albayım?"

"Fena değil!" diye cevap verdi Sidorin alçak sesle, sesinde sevinç ifadesi vardı. "Kuban'a ilerlemeyi reddettik. Derhal hareket ediyoruz. Hazır mısın İzvarin?"

"Evet. Atları getiriyorlar."

Seyisler atları getirdi. Kara kâküllü ve yağmurkuşu gözlü emir eri arkadaşına göz kırpıyordu.

"Esaslı kız, değil mi ha?" diye homurtuya benzer bir gülüşle sordu.

Yaşlısı çekingen bir tavırla sırıttı:

"Keleş bir at kadar esaslı."

"Ama içeri çağırabilirdi seni yine de."

"Boş ver ulan çakal, Perhiz ayındayız."

Gregor Melehov'un eski dostu İzvarin, abraş burunlu hantal atına bindi ve avludan çıkma emrini verdi. Muhafızlardan biri General Popov'un atını tuttu ve generalin ayağını üzengiye sokmasına yardım etti. Popov süssüz, gösterişsiz Kazak kamçısını sallayarak atını tırısa kaldırdı. Sidorin ve öteki subaylarla Kazaklar da üzengilerinin üzerinde kalkmış, hafif öne eğilmiş vaziyette onun peşi sıra gitti.

Gönüllü Ordusu iki günlük yürüyüşten sonra Meçetinskaya'ya varınca, Kornilov batı bozkırıyla ilgili tamamlayıcı raporlar aldı. Raporlar hiç de iç açıcı değildi. Kornilov savaşçı birliklerin komutanlarını topladı ve Kuban'a varma niyetini bildirdi.

Kuvvetlerin birleştirilmesiyle ilgili olarak Popov'a kuryeyle ikinci bir çağrı gönderildi. Cevap aynıydı. Popov soğuk bir nezaketle, kararının değişemeyeceğini ve şimdilik Don'un doğusundaki bölgede kalacağını yazarak reddediyordu.

XIX

GOLUBOV'UN müfrezesi, Devrim Komitesi tarafından, geniş bir kuşatma hareketiyle Novoçerkask'ı almaya gönderildi. Bunçuk da bu birlikle gitti. Golubov, müfrezesinin başında, kamçı-

sını sabırsızlıkla atının sağrısına indire indire süvarilerini hızlı bir yürüyüşle götürdü. Gece bir bucağa girdiler ve atlarını biraz dinlendirdikten sonra tekrar yıldızsız, kurşuni gecenin içine sürdüler; buzdan bir kabuk bağlamış olan yol, atların toynakları altında çıtırdıyordu. Bir başka bucağın içinden geçtikleri sırada tanyeri atıyordu. Sokaklar hâlâ ıssızdı, yalnız meydana yakın bir kuyunun yanında yaşlı bir Kazak, bir teknedeki buzları kırıyordu. Golubov atını adamın yanına sürdü, müfreze durdu.

"Hey, merhaba," diye adamı selamladı komutan.

Adam parmaksız yün eldivenli elini ağır ağır kalpağına götürdü ve dostça olmayan bir tonla cevap verdi:

"Günaydın."

"Ee dede, sizin Kazaklar Novoçerkask'a gitti mi? Köyünüzde seferberlik oldu mu?"

Yaşlı adam cevap vermeden baltasını kaptığı gibi avlusunun kapısından içeri dalıp gözden kayboldu.

Golubov, "İleri!" diye bağırıp küfrede küfrede atını sürdü.

Aynı gün Ordu Konseyi Novoçerkask'ı boşaltmaya hazırlanıyordu. Don Kazak Ordusunun yeni atanan sahra atamanı General Popov, silahlı kuvvetlerini çoktan şehirden çıkarmış ve bütün askerî malzemeyi de naklettirmişti. Golubov'un süvarileri hiçbir karşı koymayla karşılaşmadan, aniden giriverdiler Novoçerkask'a. Golubov, arkasında büyükçe bir Kazak müfrezesi olduğu halde, dörtnala konsey karargâhına bizzat gitti. Dış kapıda, ağızları bir karış açık meraklı kalabalığı toplanmıştı. General Nazarov'un eyeri vurulmuş atının başında bir kurye bekliyordu.

Bunçuk atından yere atlayıp hafif makineli tüfeğini eline aldı. Golubov ve öbür Kazaklarla birlikte koşa koşa evden içeri girdi. Koskoca salonda toplantı halinde bulunan delegeler, kapının ardına kadar açılmasıyla, bembeyaz kesilen yüzlerini yeni gelenlere çevirdi.

Golubov tören alanındaymış gibi sert bir sesle, "Ayağa kalk!" diye emretti. Çevresinde Kazaklar olduğu halde, acelesinden bacakları birbirine dolanarak masanın başına gitti. Otoriter komut üzerine konsey üyeleri, çekilen sandalye sesleri arasında ayağa kalktı, yalnız Nazarov kalkmadı.

General öfkeli bir sesle, "Ordu Konseyinin oturumunu kesmeye nasıl cüret ediyorsunuz?" diye sordu.

"Tutuklusun! Kes sesini!"

Golubov öfkesinden mosmor kesilmişti. Koşarak Nazarov'un yanına gitti, generalin üniformasından apoletlerini söktü ve kısık bir sesle kükredi:

"Ayağa kalk diyorum! Götürün şunu! Kime söylüyorum ben? Subay bozuntusu sen de!"

Bunçuk makineli tüfeğini kapının ağzına kurmuştu. Konsey üyeleri koyun sürüsü gibi bir araya toplandı. Kazaklar, Nazarov'u, yüzü kül kesilmiş konsey başkanı Voloşinov'u ve daha birçoğunu Bunçuk'un yanından sürükleyerek geçirdi. Golubov, yüzü kıpkırmızı, kılıcı şakırdaya şakırdaya arkalarından gitti. Konsey üyelerinden biri Golubov'un kolundan yakaladı.

"Nereye gideceğiz efendi Albayım?"

Bir başkası kafasını Golubov'un omuzu üzerinden uzattı:

"Serbest miyiz?"

Golubov onları iterek, "Cehennemin dibine kadar yolunuz var!" diye bağırdı; Bunçuk'un önüne vardığı sırada onlara dönüp ayağını hızla yere vurdu:

"Defolun, cehennemin dibine gidin! Hiçbirinizi istemiyorum! Ee, ne bekliyorsunuz be?"

Kısık sesi daha bir süre çın çın çınladı salonda.

Bunçuk geceyi annesinin evinde geçirdi. Ertesi gün, Rostov'un ele geçirildiği haberi geldi. Rostov'a gitmek için hemen Golubov'dan izin aldı ve ertesi sabah yola çıktı.

Rostov'a varınca, iki gün genel karargâhta çalıştı ve Devrim Komitesi bürolarına da gitti, ama orada ne Abramson'u ne de Anna'yı bulabildi. Ele geçirilen Beyaz Muhafızları çabucak yargılamak için karargâhta bir devrim mahkemesi kurulmuştu. Bunçuk bir gün mahkemede çalıştı, savcının sanıklara yönelttiği bir iki suçlamaya o da katıldı ve ertesi gün, pek umudu olmadığı halde, tekrar Devrim Komitesine gitti. Merdiveni çıkarken yukarıdaki odalardan birinden Anna'nın sesi geldi. Anna'nın kahkahasını duyunca yüreği güm güm atmaya başladı. Adımlarını yavaşlattı ve kapıyı iterek açtı. Vaktiyle

komutana ait olan odada sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Kaputu düğmesiz bir adam, ufak bir kadın tuvalet masası üzerinde bir şeyler yazıyordu; çevresinde gocuklu, paltolu bir sürü asker ve sivil toplanmıştı. Anna'nın pencerenin yanında, arkası kapıya dönük durmakta olduğunu gördü Bunçuk. Abramson, ellerini dizinin üstünde kenetlemiş, pencerenin kenarına oturmuştu; onun yanı başında da Letonyalıya benzeyen uzun boylu bir Kızıl Muhafız dikiliyordu. Serçe parmağını kaldırmış sigara sarmakta olan adam herhalde gülünç bir şey anlatıyor olmalıydı ki, Anna başını geriye atmış kahkahayla gülüyordu; Abramson'un yüzü de gülümsemekten kavun kabuğu gibi kırış kırıştı. Kızıl Muhafızın kayadan yontulmuşa benzeyen yüz çizgilerinde keskin ve ateşli bir zekânın ışıltıları seziliyordu.

Bunçuk ilerledi, elini Anna'nın omuzuna koydu:

"Merhaba Anna!"

Anna dönüp baktı. Yüzü kızardı, kırmızılık boynunun altına kadar yayıldı ve gözleri doluverdi.

"Nereden çıktın? Bak, Abramson! Çil para gibi, bir de sen onun için meraklanıyordun!" diye, gözlerini kaldırmadan kekeledi Anna. Heyecanını yenemeyerek döndü ve kapıya doğru yürüdü.

Bunçuk, Abramson'un sımsıcak elini sıktı, onunla bir iki kelime konuştu ve Abramson'un bir sorusunu cevapsız bırakarak (soruyu anlamamıştı bile), yüzünde sınırsız denecek kadar mutlu ve şapşalca bir gülümsemeyle Anna'nın yanına gitti. Kendini toparlayan Anna, sıkılganlığından ötürü biraz kızgın, Bunçuk'u gülümseyerek karşıladı:

"Eh, nasılsın bakalım?" diye sordu. "Ne zaman geldin? Novoçerkask'tan mı geldin? Golubov'un müfrezesinde miydin? Ee, ne haber?"

Bunçuk hiç kırpmadan diktiği gözlerini bir an bile Anna'nın yüzünden ayırmaksızın cevaplandırdı onun sorularını. Anna ise ikircikli gözlerini Bunçuk'un bakışlarından kaçırdı.

"Gel biraz dışarı çıkalım," dedi Bunçuk'a.

Gitmeye hazırlanırlarken, Abramson arkalarından seslendi:

"Çabuk dönecek misiniz? Sana bir iş vereceğim yoldaş Bunçuk. Senden hemen yararlanmayı düşünüyoruz."

"Bir saate kadar dönerim."

Sokağa çıktıklarında Anna gözlerini Bunçuk'un ta gözlerinin içine dikerek, elini kızgın bir ifadeyle salladı:

"İlya, İlya, ne fena kaybettim kendimi! Tıpkı bir genç kız gibi! Seni hiç beklemediğim bir anda gördüğümden; ayrıca aramızdaki ilişkinin yarım yamalak oluşundan ileri geldi. Sahi ya, benim seninle ilişkim nedir? Bir nişanlı çiftin saf ve sevimli ilişkisi mi? Biliyor musun, Lugansk'ta bir seferinde Abramson bana, 'Bunçuk'la birlikte mi yaşıyorsun?' diye sorduydu; inkâr ettim, ama Abramson'un gözünden bir şey kaçmaz, burnunun dibinde olanları görmezlik edemez. Bir şey demedi, ama ben gözlerinden inanmadığını anladım."

"Sen bana kendinden söz et."

"Ah, Lugansk'ta işleri öyle güzel yürüttük ki! İki yüz on bir süngülük bir müfreze topladık. Örgütlendirme çalışmaları, siyasal çalışmalar yaptık... ama hepsini iki kelimeyle anlatamam ki sana! Hâlâ ansızın gelişinin etkisinden kurtulamadım. Nerede... Nerede geçiriyorsun geceyi?" diye sordu Anna.

"Bir yoldaşın evinde," diye kekeleyerek yalan söyledi Bunçuk, zira geceleri karargâhta kalmaktaydı.

"Hemen bugün bizim eve taşınırsın! Nerede oturduğumu hatırlıyor musun? Bir seferinde beni evime götürmüştün."

"Bulurum. Ama... sizleri rahatsız etmiş olmaz mıyım?"

"Saçmalama! Kimseyi rahatsız etmezsin, hem üzerinde durmaya değmez bunun."

Akşam Bunçuk bütün eşyasını toplayıp kocaman askerî sırt çantasına tıktı, şehrin dış mahallesindeki Anna'nın oturduğu eve gitti. Ufak, kâgir bir evin eşiğinde onu yaşlı bir kadın karşıladı. Kadının yüz çizgileri uzaktan Anna'yı andırıyordu; gözlerinde aynı mavimtırak pırıltı vardı, burnu da Anna'nınki gibi hafif aşağı kıvrıktı, ama kırış kırış derisiyle çökük ağzından yaşı belli oluyordu.

"Siz Bunçuk musunuz?" diye sordu kadın.

"Evet."

"İçeri girmez misiniz? Kızım sizden söz etti bana."

Bunçuk'u ufak bir odaya aldı, ona eşyasını koyacak yer gösterdi ve romatizmadan çarpılmış parmaklarıyla odayı işaret etti:

"Burada yatacaksınız. Karyolanız da şu."

Dikkati çeken bir Yahudi şivesiyle konuşuyordu. Evin içinde ondan başka, zayıf ve Anna'nınki gibi gözlerinin altı çukur bir genç kız vardı.

Biraz sonra Anna da geldi ve kendisiyle birlikte bir canlılık, bir hareket getirdi.

"Gelen oldu mu? Bunçuk geldi mi?"

Annesi Yahudice cevap verdi, Anna sert adımlarla Bunçuk'un odasına doğru yürüdü, kapıya geldi.

"Girebilir miyim?"

"Evet, evet." Bunçuk sandalyesinden kalkıp Anna'yı karşılamaya gitti.

"E, her şey yolunda mı?"

Anna ona memnunlukla, gözlerinin içi gülerek baktı ve sordu:

"Bugün bir şey yedin mi? Gel öbür odaya gidelim."

Bunçuk'u kolundan tutup büyük odaya götürdü.

"Anne, bu benim yoldaşım," dedi ve gülümsedi.

Gece Rostov'un üzerinde olgun akasya tohumlarının çatlamasını andıran silah sesleri duyuldu. Ara sıra bir makineli takırdıyordu; sonra sesler dindi ve gece, yumuşak, kasvetli şubat gecesi, sokakları tekrar sessizliğin içine sardı. Bunçuk'la Anna, Bunçuk'un titiz bir düzen içindeki ufak odasında geç vakitlere kadar oturdular.

"Burada kız kardeşimle ben kalıyordum," dedi Anna. "Ne kadar gösterişsiz bir yaşantımız olduğunu görüyorsun işte, rahibeler gibi. Ne ucuz resimler, ne fotoğraflar, ne de lisede okuduğumu gösterecek herhangi bir şey var."

"Nasıl geçiniyorsunuz?" diye sordu Bunçuk.

Anna biraz gururla cevap verdi:

"Fabrikada çalıştım, ders verdim."

"Peki şimdi?"

"Annem eve dikiş alıyor. İkisinin de öyle fazla ihtiyaçları yoktur."

Bunçuk ona Novoçerkask'ın alınışını, Anna'nın gidişinden sonra katıldığı savaşları ayrıntılarıyla anlattı. Anna da ona, Lugansk'ta ve Taganrog'daki çalışmalarından edindiği izlenimleri söyledi. Saat on birde, annesi kendi odasının ışığını söndürür söndürmez, iyi geceler dileyip Bunçuk'un yanından ayrıldı.

XX

BUNÇUK, Don Devrim Komitesine bağlı Devrim Mahkemesinde çalışmakla görevlendirilmişti. Avurdu avurduna çökmüş, sürekli çalışmaktan ve uykusuzluktan gözlerinin feri kaçmış, uzun boylu bir adam olan mahkeme başkanı, Bunçuk'u odasının penceresi yanına götürdü. Kol saatiyle oynayarak (bir konferansa geç kalmıştı) sordu:

"Partiye ne zaman katıldınız? Ha, iyi! İnfaz müfrezemizin komutanı olursunuz. Rüşvet alıyor diye eski komutanımızı dün gece Kaledin'in yanına gönderdik. Hayvanın, domuzun, sadistin biriydi; böylelerini de saflarımızda istemiyoruz biz. Yaptığımız pis bir iş, ama yine de partiye karşı sorumluluk bilincimizi korumamız gerek. Sözlerimi doğru anlayın." Bu sözlerin üzerine özellikle basarak devam etti:

"İnsanlığımızı kaybetmemeliyiz. Gerektiği için, elimizdeki karşı-devrimcilerin vücutlarını ortadan kaldırıyoruz, ancak bu işi bir soytarılık haline getirmememiz gerekir. Beni anlıyor musunuz? Çok güzel. Hadi, şimdi gidin ve görevinizi devralın."

Aynı gece Bunçuk, bir Kızıl Muhafız mangasının başında, beş karşı-devrimciyi şehirden üç verst kadar uzağa götürüp, gece yarısı kurşuna dizdi. İçlerinden ikisi Kazak, geri kalanlar Rostov'un yerlisiydi. Ondan sonra da hemen her gece, ölüme mahkûm edilenleri bir kamyon içinde şehirden dışarı çıkardı Bunçuk; çabucak mezarlar kazılır, mezar kazma işinde Kızıl Muhafızlardan bazıları mahkûmlarla omuz omuza çalışırdı. Ondan sonra Bunçuk, Kızıl Muhafız mangasını sıraya dizer, madeni bir ses tonuyla komutu verirdi:

"Devrimin düşmanlarına..." tabancasını sallar, "Ateş!"

Bu işte bir hafta çalıştıktan sonra kurudu, sarardı, küllere bulanmışa döndü yüzü. Gözleri çukura kaçtı ve sinirli sinirli seğirmeye başlayan göz kapakları, gözlerindeki donuk, kederli ışıltıyı gizleyemez oldu. Anna, Devrim Komitesinde çalıştığı ve eve geç geldiği için onu ancak geceleri görebiliyordu. Ama penceredeki bildik tıkırtı Bunçuk'un geldiğini haber verene kadar oturup bekliyordu onu her gece.

Bir gece Bunçuk, her zamanki gibi yine gece yarısını geçe eve geldi. Anna kapıyı açarak sordu:

"Biraz yemek yer misin?"

Bunçuk cevap vermeksizin, sarhoş gibi sendeleyerek kendi odasına geçti. Kendini, kaputu, çizmeleri ve kasketiyle öyle olduğu gibi yatağının üstüne attı. Anna yanına gidip Bunçuk'un yüzüne baktı; gözlerine nemli bir perde inmiş gibiydi, dişlerinde salyası pırıldıyordu ve tifüsten sonra seyrelen saçları ıslak ıslak alnına yapışmıştı.

Anna onun yanına oturdu. Acıma ve üzüntü yüreğini tırmalıyordu. Fısıldadı:

"Çok mu güç geliyor sana İlya?"

Bunçuk onun elini sıktı, dişleri kenetlendi, başını duvara çevirdi. Tek kelime söylemeden öylece uyuyakaldı. Uykusunda perişan bir halde anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyor, sıçrayıp kalkmaya çalışıyordu. Anna onu seyrederken sınırsız bir korku duyarak ürperdi. Bunçuk gözleri yarı aralık uyuyor ve fırlak, sarımtırak göz yuvarları, gözkapaklarının altında ateşli ateşli pırıldıyordu.

Sabah Anna, "Bırak bu işi!" dedi ona. "Cepheye git. Bu dünyadan olmayan bir yaratığa döndün İlya. Bu iş seni mahvedecek."

"Kes sesini!" diye bağırdı Bunçuk, gözlerini öfkeyle kırpıştırarak.

"Bağırma öyle! Sana kötü bir şey mi söyledim?"

Bağırmasıyla sanki göğsünde tıkanıp kalmış olan öfkeden kurtulmuş gibi hemen sakinleşiverdi Bunçuk. Yorgun avuçlarına bakarak konuştu:

"İnsan pisliğini ortadan kaldırmak pis bir iş. İnsanları kurşuna dizmek hem sağlığa hem de kafaya zararlı. Hepsinin Allah belasını versin..." Anna'nın yanında ilk kez ağza alınmayacak küfürler etti.

"Böylesine pis bir işe ancak budalalar, yırtıcı hayvanlar ya da yobazlar gönüllü çıkar. Öyle değil mi? Hepimiz çiçek bahçesinde yaşamak isteriz. Allah belasını versin! Çiçekleri, ağaçları dikmek için önce pisliğin temizlenmesi gerek. Toprağın gübrelenmesi gerek! İster istemez ellerini kirleteceksin!" Anna sessiz sedasız öteye döndüğü halde Bunçuk sesini yükseltti:

"Pisliğin ortadan kaldırılması gerek, ama insanoğlu yine de işi beğenmiyor, titizlik ediyor!" diye yumruklarını masaya indire indire, kan çanağına dönmüş gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bağırdı.

Anna'nın annesi odaya bir göz attı, bunun üzerine Bunçuk kendini toplayıp daha sakin konuşmaya başladı:

"Bırakmayacağım bu işi! Bunun görevim olduğunu çok iyi görüyorum, hissediyorum. Pislikleri tırmıkla atacağım, toprağı gübreleyeceğim ki, daha verimli olsun. Daha bereketli. Bir gün bu toprakların üstünde mutlu insanlar dolaşacak... Belki henüz var olmayan kendi oğlum da yürüyecek bu topraklarda!" Dişlerini gıcırdatarak, tatsız bir sesle güldü:

"Bu yılanların, bu kenelerin kaç tanesini vurdum ben! Kene, insanın kanını emen bir böcektir. Bu ellerimle düzinelerce kene öldürdüm ben." Bir akbaba pençesi gibi kıvrılmış uzun tırnaklı, kara kara kıllı ellerini uzattı, sonra dizlerinin üzerine bıraktı ve fısıltı halinde konuştu:

"Hepsinin canı cehenneme. Yakmalı, yakmalı, yakmalıyız ki, havayı bozacak duman çıkmasın artık... Ne var ki yoruldum ben... doğrudur. Biraz daha dişimi sıkar, sonra cepheye giderim... Sen haklısın..."

Anna yavaş sesle, "Evet," dedi, "cepheye git, ya da başka bir iş al. Ne olursun İlya... Yoksa... aklını kaçıracaksın."

Bunçuk, Anna'ya sırtını dönüp parmaklarıyla pencereyi tıkırdatmaya başladı.

"Hayır... Yeteri kadar güçlüyüm. Bu dünyada demirden yapılmış adam bulunduğunu sanma. Hepimiz aynı hamurdan yoğrulmuşuzdur. Gerçek yaşamda, savaş alanında korkmayan ve hiçbir şeyi hissetmeden, manen yaralanmadan adam öldürebilecek tek kişi yoktur. Ben subaylara acımıyorum. Onlar da senin benim gibi sınıf bilincine sahip. Ama dün, başkalarının yanı sıra üç de Kazak'ı kurşuna dizmem gerekti... Üç emekçiyi. Birinin ellerini çözmeye başladım..." Sesi derinlerden gelir gibi, sanki Bunçuk gittikçe uzaklaşıyormuş gibi güç duymaya başladı. "Elim onun eline değdi, bir kitap cildinin meşini kadar sertti, nasırlarla kaplıydı. Kapkara bir avucu vardı, çatlaklarla, kesiklerle dolu... Her neyse, artık gitmem gerek." Birdenbire sustu, Anna'nın bakışlarından kaçınmak için öte yana döndü ve gırtlağını ovaladı; at kılından bir ilmik sanki boynunu sıkıyor gibi gelmişti ona.

Çizmelerini çekti, bir bardak süt içti ve çıktı. Koridorda Anna onun ardından yetişti. Bunçuk'un ağır elini kendi elinin içine aldı, sonra bu eli, alev alev yanan kendi yanağına bastırdı ve koşarak avluya çıktı.

• • •

Havalar ısındı. Bahar Don topraklarının kapısını çaldı. Nisan başlarında, Ukrayna Kızıl Muhafız müfrezeleri, Haydamaklar* tarafından geri sürüldü ve Almanlar Rostov'a girmeye başladı. Kentte cinayetler, yağmalar, gasp olayları gırla gidiyordu. Devrim Komitesi, morali tamamıyla bozulmuş bazı birliklerini silahtan tecrit etmek zorunda kaldı. Bu iş öyle kolay kolay başarılamadı; hatta karşılıklı ateş açıldığı bile oldu. Novoçerkask dolaylarında Kazaklar kaynaşıyordu. Martta, kavak ağaçlarında tomurcuklar açar gibi, köylerde Kazaklarla yabanlar arasında patırtılar çıktı, şurada burada ayaklanmalar baş gösterdi, karşı-devrim komploları meydana çıkarıldı. Ne var ki Rostov canlı, ihtiraslı bir yaşam sürmeye devam etti. Akşamları ana caddede kalabalık asker, denizci ve işçi grupları gezintiye çıkıyordu. Toplantılar yapıyor, ayçiçeği yiyor, ıslak kaldırımlara tükürüyor, kadınlara kur yapıyorlardı. Eskiden olduğu gibi çalışıyor, yiyor, içiyor, ölüyor, doğuruyor, sevişiyor, nefret ediyor, denizden esen tuzlu rüzgârları soluyor ve küçük ya da büyük tutkuların pençesinde yaşıyorlardı.

Felaketin Rostov'un kapısını çalacağı günler yaklaşıyordu. Kara topraklar üzerinde eriyen kar ve yaklaşan savaşın kan kokusuyla yüklüydü hava.

Güneşli, güzel bir gün, Bunçuk eve her zamankinden daha erken döndü ve Anna'yı orada görünce şaşırdı.

"Ama sen her vakit geç gelirdin; bugün neden erken geldin?"

"Kendimi iyi hissetmiyorum."

Anna, Bunçuk'un peşinden onun odasına gitti. Bunçuk iş elbisesini çıkardı ve sevinçten titreyen bir gülümsemeyle, "Anna," dedi, "bugünden sonra artık mahkeme emrinde çalışmıyorum."

---

* Haydamaklar: İç savaş sırasında Ukrayna Millî Ordusuna bağlı özel süvari birliklerine verilen ad.

"Ne? Nereye gidiyorsun?"

"Devrim Komitesine. Bugün Krivoşlikov'la konuştum. Beni bu bölgede bir yere göndereceğini vadetti."

Akşam yemeğini birlikte yediler, sonra Bunçuk yattı. Heyecanından uzun süre gözüne uyku girmedi, sert yatağın üzerinde oradan oraya döne döne yattığı yerde sigara içti. Mahkemeden ayrılmakla sırtından ağır bir yük kalkmış gibi olmuştu, zira bu yük altında çökmesinin kısa bir zaman meselesi olduğunu anlamıştı. Dördüncü sigarasını bitirmek üzereyken, kapının hafifçe gıcırdadığını duydu. Başını kaldırınca Anna'yı gördü. Yalınayak, sırtında sadece iç fanilası olan Anna, eşikten içeri süzüldü ve ses çıkarmadan Bunçuk'un karyolasına yaklaştı. Panjurdaki bir aralıktan, çıplak omzuna buğulu buğulu ay ışığı vuruyordu. Bunçuk'un üzerine eğildi, sıcak eliyle dudaklarını kapadı.

"Öteye git... Sesini çıkarma..."

Bunçuk'un yanına yattı.

Alnındaki, bir üzüm salkımı kadar ağır bir saç tutamını sabırsız bir hareketle geriye itti. Gözlerinde mavimtırak bir ateş tüterken ıstıraplı, boğuk bir sesle fısıldadı:

"Bugün değilse yarın seni kaybedebilirim... Bütün gücümle seni sevmek istiyorum." Kendi verdiği kararla bütün vücudu ürperdi Anna'nın. "Hadisene, çabuk ol!"

Bunçuk onu öptü, ama dehşet içinde ve bilincini bulandıran bir utançla, iktidarsız olduğunu anladı. Başı sarsıldı, utancından yanakları tutuştu. Biraz sonra Anna kendini çekti ve öfkeyle itti Bunçuk'u. Sesinde bir iğrenme, bir küçümsemeyle, tiksinerek sordu fısıltı halinde:

"Yapamıyor... Yapamıyor musun? Yoksa... Hasta mısın? Oh, ne iğrenç şey!.. Bırak beni!"

Bunçuk, Anna'nın elini öyle bir sıktı ki, kızın parmakları hafifçe çıtırdadı; Anna'nın tekerlek gibi açılmış, düşmanca bakan gözlerinin buğulu karanlığına dikti gözlerini ve başını bir felçli gibi bükerek, kekeleye kekeleye sordu:

"Neden? Neden beni suçluyorsun? Evet, kendi kendimi yaktım bitirdim, kül ettim!.. Şu anda buna bile gücüm yok. Hasta değilim...

Anla beni... Anlamaya çalış! Suyu sıkılmış, posası kalmış bir haldeyim..."

Bunçuk hafif bir inilti koyverdi, yataktan atlayıp kalktı, bir sigara yaktı. Omuzları düşmüş bir halde, uzun süre pencerenin yanında kaldı. Anna da kalktı, sesini çıkarmadan onu kucakladı ve bir anne gibi sükûnetle onu alnından öptü.

Ama bir hafta sonra Anna kızaran yüzünü onun koltuğunun altında saklayarak itirafta bulundu:

"Ben... ben... başkasıyla kalıyorsun sandım... O işin seni bu derece tüketeceği aklıma gelmedi."

Ve sonra uzun zaman Bunçuk'a sadece âşık bir kadının okşamalarını değil, aynı zamanda bir annenin ılık, coşkun sevecenliğini de hissettirdi Anna.

Bunçuk'u taşraya yollamadılar. Potyolkov onun Rostov'da kalması için diretti. Don Devrim Komitesi harıl harıl, taşra Sovyetleri Kongresine ve Don bölgesinde baş gösteren ayaklanmayla mücadeleye hazırlanıyordu.

XXI

IRMAĞIN kıyısındaki söğütlerin ilerisinde kurbağalar vıraklıyordu. Güneş alçak bir tepenin ardında gözden kayboluyor, akşam serinliği Siyetrakov köyünü kucaklıyordu. Evlerin koskocaman eğik gölgeleri, tozlu yolu karşıdan karşıya kaplıyordu. Köyün nahırı bozkırdan ağır ağır, dağınık bir şekilde geliyordu. Kazak kadınları çomaklarla nahırı sürerek hem gidiyor hem dedikodu yapıyordu. Daha şimdiden güneşte yanmış yalınayak çocuklar yan sokaklarda birdirbir oynuyordu, ihtiyarlar, evlerin duvarları dibindeki sekilerde vakarla oturuyordu.

Köy, ilkbahar ekimini bitirmişti. Yalnız şurada burada hâlâ ayçiçeği ve ekinler vardı.

Köyün dışındaki evlerden birinin yakınında devrilmiş meşe kütükleri yığınının üstünde birkaç Kazak oturuyordu. Çopur suratlı bir topçu olan evin efendisi, Alman savaşında geçen bir olayı anlatıyordu. İhtiyar komşusuyla damadı da seslerini çıkarmadan dinliyor-

du. Topçunun güzel karısı basamaklardan indi. Etekliğinin belinden içeri tıktığı gülkurusu rengi bluzunun kolları dirseklerine kadar sıvanmış, esmer ve biçimli kollarını meydana çıkarmıştı. Elinde bir kova taşıyan kadın, Kazak kadınlarına özgü o rahat, salıntılı, zarif yürüyüşüyle ağıla gitti. Beyaz yazmasının altından saçları çıkıyor (ocağı sabaha şimdiden hazır etmek için az önce odunla doldurmuştu) ve çorapsız ayaklarındaki terlikleri avluyu kaplayan taze otların üzerine hafifçecik basarken, tabanlarına çarptıkça şıpıdık şıpıdık ediyordu.

Kazakların kulağına kovaya sağılan sütün fısırtısı geldi. Evin hanımı süt sağmayı bitirdi ve sol kolunu bir kuğu boynu gibi yukarı kıvırıp hafifçe öne eğilerek, süt dolu kovayı eve taşıdı.

Merdivenden, "Semyon, gidip buzağıya bir baksan iyi edersin," diye seslendi.

"Peki, Mitka nerede?" diye sordu kocası.

"Onun nerede olduğunu şeytanlar bilir, sıvışmıştır bir yere."

Kazak acele etmeden yerinden kalktı, sokağın köşesine gitti. İhtiyarla damadı evlerine dönmeye hazırlandı. Ama Kazak köşeden onları çağırdı:

"Baksana Dorofey Gavriliç! Buraya gelin!"

İki erkek konuşmadan bozkırı işaret eden Kazak'ın yanına gittiler. Yol boyunca, kırmızı bir toz bulutu içinde bir piyade kolu, süvariler ve ağırlık kolları ilerliyordu.

Avucunu kır kaşlarının üstüne koyup hayretle gözlerini kısarak bakan ihtiyar, "Askerlere benziyor," dedi.

Kazak, sesinde bir korku ifadesiyle, "Kimin askerleri acaba?" diye sordu.

Karısı ceketini omuzuna alıp avluya çıktı. Bozkıra baktı ve kaygılı bir sesle, "Kim bunlar? Ulu Tanrım, ne kadar da çoklar!" dedi bir solukta.

"Hayır için gelmiyorlardır, burası kesin..."

İhtiyar dönüp avluya gitti, damadına seslendi:

"Avluya gel, orada durup bakmanın gereği yok."

Arkalarında gruplar halinde Kazaklar olduğu halde, çocuklar ve kadınlar yolun köşesine koşuştu. Yürüyüş kolu köyden bir verst ka-

dar ileride, bozkırı geçen yola kıvrıldı. Rüzgâr askerlerin seslerini, atların sert soluklarını, araba tekerleklerinin gürültüsünü getiriyordu.

Topçunun karısı, "Kazak değil bunlar; bunlar bizimkiler değil," dedi kocasına. Kazak omuzlarını silkti.

"Tabii Kazak değiller. Belki de Almanlardır, ne dersin? Yok, Rus bunlar. Baksana, kızıl bayrakları da görünüyor... Demek onlarmış..."

Uzun boylu bir Kazak geldi yanlarına. Adamın sıtmalı olduğu anlaşılıyordu, zira rengi sapsarıydı; sırtına bir gocuk, ayaklarına keçe çizmeler giymişti. Eski püskü kalpağını çıkararak, "Şu bayrağı görüyor musunuz?" dedi. "Bolşevik bunlar."

"Onlar olduğu belli."

Yürüyüş kolunun başından birkaç atlı ayrılıp dörtnala köye doğru geldi. Kazaklar aralarında bakışarak yavaş yavaş ortalıktan yok olmaya başladı; kızlı oğlanlı çocuklar dört yana kaçıştı. Bir iki dakika içinde sokakta kimsecikler kalmadı. Atlı grup köye dörtnala girdi ve birkaç dakika önce üç Kazak'ın oturmakta olduğu meşe yığınlarının yanına geldi. Topçu, avlu kapısının yanında dikiliyordu. Başında Kuban başlığı olan, kemerli haki ceketine çaprazlama kan kırmızısı bir ipek boyun atkısı bağlamış olan askerlerin önderi, atını sürüp Kazak'ın yanına yaklaştı.

"Merhaba Kazak! Kapıyı aç!"

Kazak sapsarı oldu, kasketini çıkardı.

"Sizler kimsiniz acaba?"

"Aç kapıyı!" diye bağırdı asker.

Gözleri kötü kötü bakan ve gem demirini dişleri arasına almaya çalışan at, ön ayaklarıyla söğüt dallarından yapılma çite vurdu. Kazak kapıyı açtı, askerler tek sıra halinde avluya girdi. Önderleri çevik bir hareketle yere atladı, merdivene doğru yürüdü. Daha ötekiler yere inmeden o basamaklara vardı, oturdu, bir sigara yaktı, sigara tabakasını Kazak'a uzatarak ikram etti. Kazak almadı.

"İçmez misin?"

"Hayır, teşekkür ederim."

"Sizler eski din yanlısı mısınız yoksa?"

"Hayır, Ortodoksuz biz. Ya siz kimsiniz acaba?"

"Biz kim miyiz? İkinci Sosyalist Ordusundan Kızıl Muhafızlarız."

Öteki Kazaklar da atlarını yedekte çekerek, acele acele merdivene doğru geldi. Atlarını merdivenin parmaklığına bağladılar. Saçları alnının üstüne at yelesi gibi dökülen uzun boylu biri, kapalı koyun ağılına gitti, sanki evin sahibiymiş gibi kapısını açtı, eğildi, ağılın bölmesine elini sokup araştırdı ve kocaman bir koyunu boynuzlarından çeke çeke çıkardı.

"Piyotr, gel bana yardım et," diye tiz bir sesle bağırdı.

Avusturyalı kaputu giymiş bir asker koşarak ona yardıma gitti. Ev sahibi Kazak, sakalını sıvazlayarak, sanki başkasının avlusundaymışçasına bakıyordu çevresine. Boğazı bir kılıç darbesiyle kesilen koyunun ön bacakları bükülüverince, adam hiçbir şey demeden, sadece bir homurtu koyverip basamakları çıktı, eve girdi.

Kuban başlıklı asker, biri Çinli öteki de Rus olan iki başka askerle mutfağa gitti.

Önder eşikten içeri adımını atarken, "Kızma sakın Kazak," dedi, teklifsiz bir edayla. "Sana iyi para vereceğim."

Elini pantolon cebinin üstüne vurarak yüksek sesle güldü. Ama gözleri Kazak'ın karısına ilişince gülmesi birden duruverdi. Kadın ocağın başında dikiliyor, dişlerini sıkmış dehşet dolu gözleriyle ona yiyecek gibi bakıyordu. Askerlerin önderi gözlerini tedirgin bir tavırla mutfakta dolaştırarak Çinliye döndü ve "Sen şu adamla git," diyerek Kazak'ı gösterdi. "Onunla git, sana atlar için saman verecek." Kazak'a dönerek, "Bize biraz saman ver," dedi. "İyi para veririz samana. Kızıl Muhafızlar asla yağma yapmaz. Hadi yaylan bakalım Kazak, yaylan!" Sesinde çelik gibi bir tınlama vardı.

Kazak, yanında Çinli ve başka bir askerle, omzunun üzerinden geriye bakarak evden çıktı. Tam basamaklardan inerken, karısının ağlamaklı bir sesle çağırdığını duydu. Koridora doğru atılıp kapının kolunu büktü; mandal çabucak açıldı. Asker, kadını dirseğinden yakalamış, yarı karanlık ön odaya doğru sürüklüyordu. Kadın da elleriyle onu göğsünden iterek karşı koyuyordu. Asker, kadını belinden kavrayıp taşıyarak götürmeye hazırlandığı sırada, kapı ardına kadar açıldı. Kazak iri adımlarla mutfağı geçti, tam karısının önünde durdu. Alçak, ama sert bir sesle konuştu:

"Evime misafir olarak geldin... Ne diye karıma saldırıyorsun? Bırak onu. Sizin silahlarınızdan korkum yok benim. Ne isterseniz alın, dilediğinizi çalın, ama karıma el sürmeyin. Bunu ancak benim cesedimi çiğneyerek yapabilirsiniz. Sen de Niyura..." burun kanatları titreyerek karısına döndü, "Dorofey amcaya git. Burada kalmana gerek yok."

Asker, ceketinin üstündeki omuz kayışlarını düzelterek çarpık çarpık gülümsedi:

"Çok çabuk kızıyorsun Kazak. İnsanın birazcık şakalaşıp eğlenmesine bile izin vermiyorsun. Ben bütün bölüğün soytarısıyım yahu, sen bilmiyor musun? Mahsustan öyle yaptım. 'Kadın ne yapacak bakayım,' dedim, ama o tuttu avaz avaz bağırmaya başladı. Sen şimdi bize saman verecek misin biraz? Yok mu? Peki, komşunda var mı acaba?"

Kırbacını hızla sallayıp ıslık çala çala çıktı dışarıya. Az sonra bütün müfreze köye girdi. Hepsi sekiz yüz kadar süngü ve kılıçtan ibaretti. Kızıl Muhafızlar geceyi köyün dışında geçirmeye hazırlandı. Komutanlarının, ne idüğü belirsiz, disiplinsiz erlerine güvenmediği, köyde gecelemelerini istemediği belliydi.

Haydamaklar'a ve Alman işgal kuvvetlerine karşı muharebelerde gücünü yitiren İkinci Sosyalist Ordusu Tiraspol Müfrezesi, vuruşa vuruşa Don'a dönmüş ve demiryolunu bırakarak Voronej'den kuzeye yaya çıkmaya çalışıyordu. Müfrezede çok sayıdaki suç işlemeye yatkın kişilerin etkisiyle ahlakları bozulan Kızıl Muhafızlar, yol boyunca işi cümbüşe dökmüştü. O gece de komutanlarının tehditlerine ve emirlerine rağmen, sürü halinde köye doluşup koyunları boğazlamaya başladılar, köyün dışında iki Kazak kadının ırzına geçtiler, köy meydanında nedensiz yere silah atıp kendi içlerinden birini yaraladılar ve yanlarında taşıdıkları sert alkollü içkilerle sarhoş oldular.

Bu arada, komşu köylere tehlike haberini vermek için üç atlı çıkartılmıştı bile köyden. Gece karanlığında Kazaklar atlarına eyer vurdu, silahlandı ve cepheden dönen Kazaklarla yaşlı askerleri aceleyle toplayarak müfrezeler kurdu. Köylerde oturan subaylarla başçavuşların komutasında, Syetrakov üzerine hızla ilerlediler; dere yataklarında, küçük tepeciklerin ardında gizlenerek, Kızıl Muhafız-

ların ordugâhına dört bir yandan sokuldular. Gece boyunca bütün komşu köylerden akın akın erkekler geldi.

Ülker burcunun yıldızları gökte soldu. Şafakla birlikte, dört bir yandan Kazak atlıları, Kızıl Muhafızların üzerine çığ gibi indi. Bir makineli tüfek azıcık takırdadı, sustu, sonra tekrar rastgele ateşe başladı ve durdu.

Bir saat içinde iş tamamlanıverdi, müfreze imha edildi, iki yüz kişiden fazlası tüfekle, kılıçla öldürüldü, beş yüz kadarı tutsak alındı. Her birinde dört sahra topu bulunan iki batarya, yirmi altı makineli tüfek, binlerce karabina ve geniş çapta askerî malzeme Kazakların eline geçti.

Ertesi gün bütün şoselerde, bütün yollarda, dörtnala giden habercilerin kırmızı bayrakları çiçekler gibi açtı. Köyler heyecanla kaynaşıyordu. Sovyetler hemencecik alaşağı edildi, yeni atamanlar seçildi. Mayıs başında Don bölgesinin yukarı bölgeleri Devrim Komitesinden tamamıyla kopmuştu. Nüfusça kalabalık olan Vyeşenskaya, "Yukarı Don" adı verilen yeni ilçenin merkezi seçildi. Ve on iki Kazak ilçesiyle bir Ukrayna ilçesini çevresinde toplayan yukarı Don ilçesi, Don bölgesinin ana merkezlerinden ayrı, kendi hayatını yaşamaya başladı. Yelenskaya Stanitsasından, Zahar Akimoviç Alfiyorov adında bir Kazak generali alelacele bölge atamanı seçildi. Bu adamın, züğürt bir Kazak subayı iken, gayretli ve zeki bir kadın olan karısı sayesinde generallik rütbesine ulaştığı söyleniyordu. Denildiğine göre, kadın yeteneksiz kocasını kulağından yakalamış, ona rahat vermemiş ve üç başarısızlıktan sonra, dördüncü girişimde harp akademisi sınavını kazandırmış.

Ama o günlerde kimsenin pek öyle Alfiyorov'dan söz edecek hali yoktu. Kazakların kafalarını başka şeyler kurcalıyordu.

XXII

SEL suları tarlalardan çekilmeye başlıyordu. Bahçe çitlerinin yanındaki kahverengi toprak ortaya çıkmış, selin geride bıraktığı kurumuş sazlar, dallar ve yapraklar yol yol çitlerin dibine yığılmıştı. Don kıyısındaki korunun söğütleri yeşermeye başlıyor, söğüt

tırtılları salkım salkım sarkıyordu. Kavaklar pıtrak gibi tomurcuklarla bezenmeye hazırdılar. Köyün çiftlik avlularında salkım söğütlerin mor sürgünleri gölcüklerin üzerine kadar sarkıyor ve ördek palazlarının yumuşak tüycüklerine benzeyen sapsarı tomurcukları, rüzgârın kırıştırdığı suyun üzerinde oynaşıyordu. Güneş doğarken ve güneş batarken yaban ördeği, yabani kaz filoları yüze yüze yiyecek aramak için ta çitlere kadar sokuluyor, selin biriktirdiği sığ, sazlıklarla kaplı sularda, bakır dilli balıkçılların çağrışları duyuluyordu. Öğleleri, Don'un rüzgâr altında kırışan yüzeyi beyaz telekli çamurcu ördeğini okşuyordu.

O yıl pek çok kuş göçtü. Yükselen günün şarap kırmızısı rengiyle suları kana buladığı şafak vakti ağlarına gitmek için kürek çeken balıkçılar, suyun ağaçlıklı yerlerinde dinlenen yabani kuğular bile görmüştü. Ama Hristonya ile Matvey Kaşulin'in köye getirdiği haber hepsinden de büyük bir mucizeydi. Çiftlik ihtiyaçları için birkaç tane meşe seçmek üzere devlet ormanına gitmişlerdi. Fundalıklar arasından geçerlerken yavrulu bir yabankeçisini ürküttüler. Zayıf, sarıya çalan kahverengi keçi, dikenler ve ısırganlarla kaplı bir çukurluktan fırladı, yanına sokulan oğlağıyla incecik bacakları tir tir titreyerek bir süre onlara baktı. Hristonya'nın hayretten çıkardığı sesi duyunca meşeliğe öyle bir hızla daldı ki, Kazaklar onun kurşuniye çalan mavi toynaklarıyla, kısa, devetüyü rengi kuyruğunu ancak görebildi.

Kaşulin baltasını bırakarak, hayretle, "Neydi o?" diye sordu.

Hristonya anlatılmaz bir sevinçle, büyülü bir sessizliğe bürünmüş ormana doğru kükredi:

"Keçiye benziyordu. Yabani keçiye! Karpatlarda görmüştüm bunlardan."

"Demek savaştan bizim bozkırlara kaçmışlar."

Hristonya için bu görüşe katılmaktan başka çare yoktu. "Herhalde öyledir," dedi. "Yavrusunu da gördün mü? Ne güzel manzaraydı be, hay Allah! Tıpkı annesinin yanındaki insan yavrusu gibi."

Köye dönüşte bütün yol boyunca, bölgeye gelen bu beklenmedik misafirden konuştular. İhtiyar Matvey kuşkulanmaya başlamıştı.

"Peki, ama eğer keçi ise, boynuzları neredeydi?"

"Boynuzlarını ne yapacaksın?"

"Bir şey yapacak değilim! Eğer keçiyse neden keçiye benzemiyor diye sordum. Belki de bir çeşit yabani koyundu, ha?"

"İhtiyar, sen iyice morukladın artık!" Hristonya kızmıştı. "Git de Melehov'lara uğra bir. Gregor'un keçi bacağından yapılmış bir kamçısı var. Bakalım o zaman inanır mısın, inanmaz mısın?"

İhtiyar Matvey hemen o gün Melehov'lara uğramayı iş edindi kendine. Gerçekten de Gregor'un kamçısının sapı, yaban keçisi bacağı derisiyle kaplanmıştı; hatta keçinin minicik toynağı bile duruyordu ve toynağa bakırdan minicik bir de nal vurulmuştu ustalıklı bir biçimde.

Perhiz ayının son haftası, çarşamba günü, Mişa Koşevoy sabah erkenden, koruluğun yakınında ırmağa attığı ağlarına bakmaya gitti. Sabah ayazıyla sertleşmiş toprak incecik bir buzla örtülüydü, ayaklar altında çıtır çıtır ediyordu. Mişa, omuzunda kocaman bir kürek, kasketi başının gerisinde, şalvarının paçaları beyaz yün çoraplarının içine tıkılmış yürürken, baş döndürücü sabah havasını ve çiğ rutubetin kokusunu ciğerlerine çekiyordu. Kayığını itip açtı, ayakta durup küreğe bütün gücüyle asılarak hızlı hızlı götürdü kayığı.

Ağlarını gözden geçirdi, son ağdaki balığı aldı, ağı tekrar suya bıraktı ve ağır ağır kürek çekerek dönerken bir sigara içmeye karar verdi. Yükselen güneşle gök kızarıyordu. Doğuda mavimtırak buğulu gök, aşağıdan yukarıya doğru fışkıran kana bulanmış gibiydi sanki. Kızıllık ufka yayılıyor ve altın tozu rengini alıyordu. Mişa sigarasını yakarken, ağır ağır uçan bir çamurcu ördeğine baktı. Sigara dumanı kıvrıla kıvrıla yükseldi, ağaçların dallarına takıldı, sürüklendi. Avlarını –üç yavru çığa, dört kilo kadar çeken bir sazan ve bir yığın alabalık– gözden geçirirken düşünüyordu:

'Bir kısmını satmalı. Şaşı Lukeşka'ya verir, bir miktar kurutulmuş armutla değiş tokuş ederim. Anam da hoşaf yapar.'

Küreğe asılıp kayığı iskeleye doğru götürdü. Kayığını çektiği bahçe çitlerinin yanında bir adam oturuyordu. Kayığı düzgün, güçlü kürek darbeleriyle yürütürken, 'acaba kim?' diye aklından geçiriyordu. Biraz daha yaklaşınca, çömelmiş, gazete kâğıdından sarılma koskocaman bir sigara içen adamın Uşak olduğunu anladı. Küçücük kurnaz gözleri uykulu uykulu pırıldıyordu ve tıraşı uzamıştı.

"Ne istiyorsun?" diye bağırdı ona Mişa. Sesi suyun üzerinden bir top gibi sıçraya sıçraya gitti.

"Daha yaklaş."

"Balık mı istiyorsun?"

"Balığı ne yapayım!"

Uşak bir öksürük nöbetine tutularak sarsıla sarsık öksürdü, şiddetle tükürdü ve istemeye istemeye doğruldu. Üstüne uymayan kaputu korkuluğa geçirilmiş bir palto gibi duruyordu. Sivri, yağlı kulaklarını, kürk başlığının sarkan kulaklıkları kapatıyordu. Köye yakınlarda dönmüş ve Kızıl Muhafız olduğuna ilişkin kuşkulu birtakım dedikodular da onu izlemişti. Kazaklar ona, silah altından çıkalı beri nerede olduğunu sormuş, ama Uşak tehlikeli soruları geçiştirerek, kaçamaklı cevaplar vermişti. İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevoy'a açılmış, dört ay Ukrayna'da bir Kızıl Muhafız müfrezesinde kaldığını, Ukrayna milliyetçi birlikleri tarafından ele geçirildiğini, kaçarak Rostov yakınlarındaki Kızıl Orduya katıldığını ve dinlenip biraz toparlanabilmek için kendine izin verdiğini anlatmıştı.

Uşak başlığını çıkardı, çalı gibi saçlarını sıvazladı, çevresine bakındıktan sonra kayığın yanına gidip fısıldadı:

"Başımıza kötü işler gelecek... Çok kötü! Bırak balık tutmayı! Yoksa balık tuta tuta başka şey düşünemez olacağız."

"Neymiş getirdiğin haber? Anlat bakalım!" diye sordu Mişa, Uşak'ın elini kendi balıklı avucuna alarak sıcak bir gülümsemeyle sıktı. Çok eski dosttular.

"Dün Migulinskaya'da Kızıl Muhafızları tepelediler. Kavga başladı kardeşim! Kan gövdeyi götürüyor!"

"Ne Kızıl Muhafızları? Migulinskaya'ya nasıl gelmişler?"

"Oradan geçiyorlarmış, Kazaklar üstlerine çullanmış, yakaladıkları tutsakları Kargin'e götürmüşler. Orada bir divanıharp kurmuşlar bile. Bugün de Tatarski'de seferberlik ilan ediliyor. Bu sabah çanı çalacaklar."

Koşevoy kayığını bağladı, balıklarını bir sepete boşalttı ve geniş adımlarla yürüdü. Uşak kaputunun etekleri uçuşarak, kollarını sallaya sallaya onun önü sıra genç bir at gibi zıplayarak gidiyordu.

"İvan Alekseyeviç söyledi bana. Biraz önce vardiyayı benden aldı; değirmen bütün gece çalıştı. İvan işi kaynağından duymuş. Vyeşenskaya'dan gelen bir subay Mokov'lara uğramış."

Mişa'nın savaş yılları içinde solan, olgunlaşan yüzünde kaygılı bir ifade dolaştı. Göz ucuyla Uşak'a baktı:

"Şimdi ne olacak?"

"Köyden kaçmalıyız."

"Nereye?"

"Kamenskaya'ya."

"Ama oradaki Kazaklar hep Beyaz."

"Öyleyse daha sola kaçarız."

"Aralarından nasıl geçeceksin?"

"Eğer istersen geçersin. İstemezsen geride kal, canın cehenneme!" Uşak aniden parlayıverdi:

"'Nereye', 'Nereye!' Ben nereden bileyim? Çevrene bakın biraz, elbet saklanacak bir delik bulursun kendine."

"Bağırmayı bırak. İvan ne diyor?"

"İvan'ı yerinden kıpırdatana kadar..."

"O kadar yüksek sesle konuşma! Bir kadın bakıyor."

Avludan sığırları çıkarmakta olan genç bir kadına korka korka baktılar. İlk yol kavşağında Mişa geri döndü.

Uşak şaşırarak, "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

Mişa başını çevirmeden mırıldandı:

"Ağlarımı toplamaya gidiyorum."

"Niye?"

"Ziyan olmalarını istemiyorum da ondan."

Uşak keyiflenerek, "Demek gidiyorsun?" dedi.

Mişa küreğini salladı ve giderken, "İvan Alekseyeviç'e git sen," dedi, "ben de ağlarımı toplayıp gelirim."

İvan Alekseyeviç dost geçindiği Kazaklara haber vermişti bile. Ufak oğlunu Melehov'lara göndermiş, Gregor'la birlikte dönmüştü çocuk. Hristonya kimseden haber almadığı halde, yaklaşmakta olan belayı sezmiş gibi çıkageldi. Çok geçmeden Koşevoy da göründü, hep birlikte durumu tartışmaya başladılar. Her an sinir bozucu seferberlik çanının sesini duymayı bekleyerek, telaşlı telaşlı hep bir ağızdan konuşuyorlardı.

Uşak heyecanlı heyecanlı onları kışkırtıyordu:

"Mutlaka buradan gitmeliyiz."

Hristonya, "Sebep göster bize. Niçin gitmemiz gerekiyor?" diye sordu.

"'Neden gitmeliyiz?' ne demek? Biraz sonra seferberlik ilan edilecek, sen kurtulabileceğini sanıyor musun?"

"Ben gitmem, işte o kadar."

"Onlar götürür seni!"

"Denesinler bakalım! Ben çifte koşulmuş öküz değilim."

İvan Alekseyeviç şaşı karısını evden uzaklaştırdı, sonra öfkeli öfkeli homurdandı:

"Götürürler seni. Uşak haklı. Yalnız biz nereye gidelim? Sorun burada asıl."

Mişa içini çekerek, "Ben de ona bunu söylüyordum" dedi.

"Canınız nasıl istiyorsa öyle yapın be! Sanki size âşık mıyım sanıyorsunuz?" diye hırladı Uşak. "Ben kendi başıma çeker giderim. Yanımda tabansızlar istemem zaten. 'Evet, ama neden?' Yok, 'Evet, ama nereye?' Hepinizin hakkından gelip topunuzu deliğe tıkacaklar Bolşeviklik yüzünden. Nasıl olur da burada durup şaka edersiniz be? Böyle bir zamanda! Her şey altüst olacak be!"

Düşünceli düşünceli ve dışarı vurmayan bir öfkeyle, duvardan söktüğü paslı bir çiviyi elinde evirip çevirmekte olan Gregor Melehov, kuru bir ses tonuyla Uşak'ı susturdu:

"Ağır ol bakalım! Senin durumun başka, seni bağlayan bir şey yok, canının istediği yere gidebilirsin! Ama bizlerin bu işi enine boyuna düşünmemiz gerekir. Benim karım, çocuklarım var. Senin ömrünün sonuna kadar tadabileceğinden çok daha fazla barut tattım ben!" Kara kara bakan öfkeli gözlerini kıstı, iri dişlerini göstererek bağırdı:

"İstediğin kadar çene çal, ciğeri beş para etmez herif sen de! Uşak gelmişsin, uşak gideceksin işte. Sırtındaki ceketinden başka şeyin yok..."

"Kime hırlıyorsun be?" diye haykırdı Uşak. "Subaylık taslıyor, şuna bak! Bağırma bakalım! Vız gelirsin sen bana!" Sivri, ufak suratı öfkeden bembeyaz kesildi, küçücük keskin bakışlı gözleri belalı belalı ışıldamaya başladı.

Bölgede Kazaklarla Kızıl Muhafızların çatışma haberi Gregor'un huzurunu kaçırmıştı, öfkesini Uşak'tan aldı. Yumruk yemiş gibi yerinden fırladı, bir taburenin üstünde kıpır kıpır kıpırdanan Uşak'a doğru iri adımlarla yürüdü ve ona vurmak için duyduğu müthiş isteği bastırarak, "Kes sesini ulan, yılan yavrusu sen de! Bok soyu! İnsan bozuntusu. Kime emir veriyorsun sen? Götün nereye götürürse oraya git. Çekil git de kokutma burasını! Sonra sesini de kes, yoksa bir tane patlatırım, ömrünün sonuna kadar unutamazsın beni!"

Koşevoy, Gregor'un uzattığı yumruğunu Uşak'ın burnunun dibinden öteye iterek, "Bırak şimdi bunları Gregor!" diye araya girdi.

"Bırak şu Kazakça alışkanlıklarını bir kenara! Utanmıyor musun? Ayıp sana Melehov! Ayıp!"

Uşak öksürerek kalktı, kapıya gitti. Ama eşikte kendini tutamadı, geri döndü ve pis pis sırıtan Gregor'u diliyle hançerledi:

"Bir de Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş! Jandarma sen de! Senin gibilerini kurşuna dizdik biz..."

Bunun üzerine Gregor da kendini tutamadı. Asker çizmelerinin aşınmış topuklarına sıkıca basarak Uşak'ı tuttuğu gibi merdiven başına çıkardı ve tehdidi savurdu:

"Defol, yoksa bacaklarını ayırırım senin!"

"Bütün bunlara hiç gerek yok. Çocuk gibi davranıyorsunuz." İvan Alekseyeviç başını sallayarak, yaptıklarını doğrulamayan bir gözle Gregor'a kötü kötü baktı. Mişa besbelli dilinin ucuna kadar gelen öfkeli sözleri tutmaya çalışarak sesini çıkarmadan oturuyor, dudaklarını ısırıyordu.

Gregor biraz sıkılarak, "Ne diye başkalarına akıl vermeye kalkıyor?" diyerek kendini haklı çıkarmaya çalıştı. Hristonya ona samimiyetle baktı ve onun bakışıyla Gregor bir çocuk gibi saf saf gülümsedi:

"Az daha yapıştırıyordum ona! Ama nereye yapıştıracaksın! Bir tane vursan yarısı boşa gidecek!"

"Ee, ne diyorsunuz? Bir karara varmalıyız."

İvan Alekseyeviç gözlerini kendisine diken Mişa Koşevoy'un bakışları altında yerinde kıpırdandı; soruyu Mişa sormuş, yine çarçabuk kendisi cevaplandırmıştı:

"Ee, Mihail, Gregor bir bakıma haklı. Ötemizi berimizi toplayıp havaya mı uçacağız yani? Ailemiz var geride." Mişa'nın sabırsızlık gösteren bir hareketi üzerine, "Dur bir dakika," dedi acele acele. "Belki de hiçbir şey olmaz... Kim bilir? Siyetrakov'daki müfrezeyi darmadağın etmişler, belki başkası da gelmez. Azıcık bekleyebiliriz. Benim karım, çocuğum var; elbiselerimiz eskidi, unumuz yok. Bu durumda nasıl bırakır da giderim onları? Onlara kim bakacak sonra?"

Mişa sinirli bir tavırla kaşlarını kaldırdı, gözlerini toprak zemine dikti.

"Demek gitmeye niyetin yok?"

"Bence beklemek daha hayırlı. Ne zaman istersek gideriz nasıl olsa. Ne dersin Gregor, ya sen Hristonya?"

Hiç beklemediği halde İvan'la Hristonya'nın desteğini bulan Gregor, daha bir canlı konuşmaya başladı:

"Tabii ya, ben de aynen böyle diyordum zaten. Uşak'a bu yüzden kızdım. O kadar kolay değil bu iş. Bir iki deyince gidebiliyor muyuz hemen? Bu işi iyice bir düşünmemiz gerek diyorum ben, düşünmemiz gerek."

Tam o konuşmasını bitirdiği sırada kilisenin kulesinden bir çan sesi duyuldu ve ses, meydana, sokaklara, ara yollara yayıldı; sel sularının kahverengi yüzeyi üstünde, tepelerin ıslak, kireçli yamaçlarında yuvarladı, nohut gibi ufalana ufalana ormanın içinde kayboldu. Sonra tekrar ve kesiksiz bir alarm işareti halinde duyuldu:

"Dong, dong, dong, dong..."

"Çalıyor işte!" diye gözlerini kırpıştırdı Hristonya. "Ben kayığıma biniyorum. Öbür kıyıya geçip ormana gireceğim. Ondan sonra bulsunlar bakalım beni!"

Koşevoy ihtiyarlar gibi ağır ağır doğrularak, "Ee, şimdi ne olacak?" dedi.

Gregor ötekilerin yerine, "Şimdi gitmiyoruz," diye cevap verdi.

Mişa kaşlarını bir daha kaldırdı ve alnına düşen altın rengi perçemi geriye itti.

"Eh, Allahaısmarladık..." dedi. "Görünüşe göre yollarımız ayrılıyor."

İvan Alekseyeviç özür dilercesine gülümsedi:

"Sen daha toysun Mişa, hem de ateşlisin. Yollarımız tekrar birleşmeyecek mi sanıyorsun? Birleşecek! Emin ol ki birleşecek!"

Koşevoy ötekilere veda edip ayrıldı. Avludan komşu harman yerine geçti. Uşak hendeğin dibine çömelmişti. Mişa'nın o yana geleceğini sezmiş olmalıydı. Kalkıp onu karşılayarak sordu:

"Ee?"

"Reddettiler."

"Reddedeceklerini başından beri biliyordum zaten. Zayıf onlar... Hele Grişa, şu senin arkadaşın pis itin biri! Onun gibi kokmuş bir iblis daha gelmemiştir. Hakaret etti bana, domuz! Benden güçlü diye. Yanımda silah filan yoktu, olsaydı oracıkta öldürürdüm onu," dedi boğulur gibi.

Mişa onun yanı sıra yürürken Uşak'ın çalı gibi saçlarına bakarak düşünüyordu: 'Öldürürdü de yani, pis kokarca!'

Çanın her vuruşuyla kamçı yiyorlarmış gibi hızlanarak yürüdüler.

Mişa, "Benim eve gidelim," diye önerdi. "Yanımıza biraz erzak alır, yola çıkarız. Yaya gideriz, atımı bırakacağım. Senin alacağın bir şey yok mu?"

"Bir şeyim yok," dedi Uşak bozuk bir tavırla. "Kendime bir ev ya da mülk alacak kadar parayı biriktiremedim bir türlü. Son on beş günlük ücretimi bile almadım. Ama koca şişko göbek Mokov benim ücretimin üstüne yatıp göbeğine yağ katsın! Paramı vermeyeceği için sevincinden göbek atacaktır."

Çan sesleri susmuştu. Uyuşuk sessizliği bozan tek ses yoktu. Civcivler yol kenarındaki küller arasında eşeleniyor, buzağılar çitlerin dibinde yeşillik arıyordu. Mişa dönüp geriye baktı. Kazaklar acele acele meydandaki toplantıya gidiyor, bir kısmı üniformalarının düğmelerini yolda ilikliyordu. Bir atlı meydandan hızla geçti. Okulun yanında kalabalık toplanmıştı, kadınların yazmalarıyla etekleri görünüyor, Kazaklar siyah bir yığın halinde duruyordu.

Su dolu kovalarla giden bir kadın, kör inançları yüzünden, önlerinden geçmek istemeyerek durdu.

Öfkeyle, "Hadi, çabuk olun, çabuk!" diye seslendi. "Önünüzden geçmek istemiyorum."

Mişa onu selamladı ve pırıl pırıl bir gülümsemeyle sordu kadın:

"Bütün Kazaklar toplantıya gidiyor. Siz nereye böyle? Yanlış yöne gidiyorsunuz Mişa."

"Evde yapılacak bir işim var da."

Bir yan sokağa saptılar. Mişa'nın evinin çatısı, çatıdaki sığırcık kafesiyle, kafese bağlı olan ve rüzgârda sallanıp duran kuru vişne dalı görünüyordu. Tepenin üzerinde yel değirmeni ağır ağır dönüyor, yırtık yelken bezi yapraklanıyor, dik çatıyı örten saclar hafif hafif tıkırdıyordu.

Güneş kuvvetli değildi ama ısıtıyordu. Don'dan taptaze bir meltem esiyordu. Bogatiryov'un avlusunda birkaç kadın, kocaman evi balçıkla sıvayıp Paskalyaya hazır etmek için badanalıyordu. Bir tanesi balçığı gübreyle karıştırıyordu. Eteklerini kaldırıp toplamış, dolgun, beyaz bacaklarıyla yapışkan yığını eze eze bir daire çiziyordu. Eteklerini parmaklarının ucuyla tutuyor, hemen dizlerinin üstünde, etine sımsıkı gömülmüş pamuklu diz bağları görünüyordu. Bu kadın görünüşüne önem veriyordu; güneş daha ufukta iyice yükselmediği halde, yüzünü yazmasına sarmıştı. Sadece gözleri açıkta kalacak biçimde yüzlerini yazmayla saran öteki iki kadın, saz döşeli çatının altındaki seyyar merdivene çıkmış, badana yapıyordu. Kollarını dirseklerinin üstüne kadar sıvamış, fırçayı ileri geri sürdükçe üstlerine başlarına beyaz badana sıçratıyorlardı. Çalışırken bir yandan da şarkı söylüyorlardı. Büyüğü ve Bogatiryov'un oğullarından birinin dul karısı olan Marya, açıktan açığa Mişa'ya kuyruk sallıyordu. Çilli ama güzel bir kadındı. Bütün köyde ün yapmış, erkek sesi gibi güçlü sesiyle hafiften başladı:

Ah! Daha çilelisi yoktur...

Öteki iki kadın da katıldı ve üç kadının sesi, acı, basit bir yakınmayı dile getiren şarkıda ustalıklı bir şekilde örgülendi:

Savaşa giden sevgilimden.
Topçudur delikanlım,
Aklından çıkmaz adım.

Mişa ile Uşak çitin yakınından geçiyor ve çayırda kişneyen atların sesine karışan şarkıyı dinliyordu:

Derken bir mektup geldi, verdi kara haberi;
Sevgilim öldürülmüş, öldürülmüş o sevgili,
Sevgilim, ah sevgilim, sevgilim öldürülmüş,
Oracıkta kalmış, bir çalının dibinde serili.

Marya, sıcak gri gözleri yazmanın altından pırıl pırıl parlayarak aşağıya, Mişa'ya baktı. Kirece bulanmış yüzü bir gülümsemeyle aydınlanarak kalın, aşk dolu bir sesle şarkısına devam etti:

Ve bukleleri, ah altın bukleleri,
Savrulmuş hep rüzgârda.
Ve gözleri, koyu kahverengi gözleri,
Yem olmuş kuzgunlara.

Mişa her zaman kadınlara takındığı o yumuşak tavrıyla ona gülümsedi ve balçığı yoğurmakta olan Pelageya'ya döndü:

"Eteğini biraz daha kaldırsana. Çitin üzerinden iyi göremiyoruz."

Pelageya gözlerini kıstı.

"Eğer istersen görürsün."

Marya merdivenin üstünde ellerini kalçalarına dayayıp döndü, arkaya bakarak kelimeleri yaya yaya sordu:

"Nerelerdeydin canımın içi?"

"Balıktaydım."

"Uzaklaşma buralardan da ambara girer keyfederiz seninle."

"Seni utanmaz kaltak."

Marya dilini şaklattı ve gülerek ıslak fırçayı Mişa'ya salladı. Badana damlaları Mişa'nın ceketiyle kasketine sıçradı.

Öteki kadın süt beyazı dişlerini göstererek gülümseyip arkalarından bağırdı:

"Hiç değilse Uşak'ı bize bıraksaydın. Evin temizlenmesinde yardım ederdi bize."

Marya ona bir şey fısıldadı, ikisi birden makaraları koyverdi.

Uşak, "Şehvet düşkünü kancıklar!" diye kaşlarını çatarak adımlarını hızlandırdı. Ama Mişa, baygın, yumuşak bir gülümsemeyle Uşak'ı düzeltti:

"Şehvet düşkünü değil, sadece şen. Gidiyorum, ama sevgilimi de arkada bırakıyorum hani," diye ekledi kendi avlusunun kapısından içeriye girerken.

XXIII

KOŞEVOY ayrıldıktan sonra diğerleri bir süre konuşmadan oturdu. Tehlike çanı köyün üzerinde çalıyor, evin küçük pencerelerinin camlarını sarsıyordu. İvan Alekseyeviç pencereden dışarı bakıyordu. Sabah ışığı altında, sundurmadan yere gevrek bir gölge vuruyordu. Taze otların üzerinde çiy, kurşuni duruyordu. Gökyüzü camın ardından bile masmavi görünüyordu. İvan, Hristonya'nın öne eğik başına baktı.

"Belki de böylece her şey bir son bulur, ha? Migulinskaya'lılar Kızılları dağıttı, belki bununla yetinir, daha ileri gitmezler..."

"Hayır!" Gregor tepeden tırnağa kadar bir ürperti geçirdi. "Bir kez başladılar, devam ederler artık. E, meydana gidelim mi?"

İvan Alekseyeviç uzanıp kasketini aldı. Kendi içindeki kuşkuları dile getirerek sordu:

"Yoksa paslandık mı biz artık? Mihail delidolu, ama hareketli bir delikanlı. Utandırdı bizi."

Kimse cevap vermedi. Hiç konuşmadan çıkıp meydana doğru kıvrıldılar.

İvan Alekseyeviç yere bakarak dalgın dalgın yürüyordu. Yanlış yol tuttuğu, vicdanının sesine uymadığı düşüncesi onu rahatsız ediyordu. Mişa'yla Uşak haklıydı; kendilerinin de hiç duraksamadan gitmesi gerekirdi. Kendi kendini haklı çıkarmak için yaptığı çabalar hep boşa çıkıyor ve içindeki düşünceli, alaycı bir ses, tıpkı at toynaklarının çayırdaki incecik buz tabakasını ezişi gibi, bütün çabalarını öylece paramparça ediyordu. İyice kafasına koyduğu biricik şey, ilk fırsatta Bolşeviklere kaçmaktı. Bu karara meydana giderlerken vardı, ama onların başka türlü iç mücadeleleri geçirmekte olduğunu anladığı ve daha şimdiden içten içe onlara karşı bir korku duyduğu için, kararını ne Gregor'a ne de Hristonya'ya söyledi. Üçü de mazeret olarak ailelerini ileri sürüp Uşak'ın önerisini geri çevirmişti. Ama üçü de mazeretlerinin sudan olduğunu ve kararlarını haklı gösteremediklerini biliyordu. Şimdi her biri ötekilerin yanında sıkılıyor, aşağılık, utanç verici bir şey yapmış gibi rahatsız oluyordu. Hiç konuşmuyorlardı, ama Mokov'un evinin önünden geçerlerken

İvan Alekseyeviç bu iğrenç suskunluğa daha fazla dayanamadı. Hem kendisini hem de ötekileri cezalandırır gibi konuştu:

"Saklamanın yararı yok. Cepheden birer Bolşevik olarak döndük, şimdi de saklanacak çalı dibi arıyoruz. Başkaları bizim yerimize dövüşsün, biz karılarımızın dizi dibinde oturalım!"

Gregor, "Ben kendi payıma dövüştüm, biraz da başkaları dövüşsün," diye tersler gibi cevap vererek başını çevirdi.

"Peki ama, nasıl oluyor da böyle hareket edebiliyor bunlar?" diye ekledi Hristonya. "Bir sürü çapulcu! Onlar gibileriyle mi birlik olacağız? Bunlar ne biçim Kızıl Muhafız diyorlar kendilerine? Kadınların ırzına geçmek, Kazakları soymak! Adımımızı bilerek atmalıyız. Körler hep iskemleye takılır, düşer."

İvan hırçın bir tavırla, "Peki, sen olanları gözünle gördün mü Hristonya?" diye sordu.

"Milletin ağzında ya işte..."

"Ah!.. Millet..."

"Peki, yeter artık... Bizi duymaları doğru olmaz."

Kazak pantolonlarıyla, kasketlerle, şurada burada göze çarpan eski püskü siyah kalpaklarla meydan bir renk cümbüşü içindeydi. Köyün bütün erkekleri toplanmıştı. Hiç kadın yoktu, yalnız ihtiyarlar, savaşa katılanlar ve daha gençler gelmişti. En ihtiyarlar değneklerine dayanmış, en önde duruyordu. Onursal yargıçlar, kilise meclisi üyeleri, okul yöneticileri ve kilise mütevellisi. Gregor'un gözleri babasının kırlaşmış sakalını aradı ve onun Miron Gregoryeviç'in yanında dikildiğini gördü. Onların önünde, tören üniformasını giymiş, madalyalarını takmış ihtiyar Grişaka budaklı değneğine dayanarak duruyordu. Panteley ve Miron'la birlikte, köyün bütün ihtiyarları oradaydı. Onların ardında, çoğu Gregor'un silah arkadaşları olan gençler yer almıştı. Gregor halkanın karşı tarafından ağabeyi Piyotr'u gördü; Miron'un üniforması, St. George nişanının kurdeleleriyle süslüydü. Onun solunda Mitka Korşunov, Prohor Zikov'dan sigarasını yakıyordu. Prohor dudaklarını büzüp dana gözlerini devirerek Mitka kolay yaksın diye, kendi sigarasından kuvvetle nefes çekiyordu. Arkada en genç Kazaklar toplanmıştı. Halkanın ortasında, ayakları yumuşak ve hâlâ ıslak toprağa gömülmüş, eski püskü

bir masanın başına Köy Devrim Komitesi Başkanı oturmuştu. Onun yanında Gregor'un tanımadığı, başında kokartlı haki bir kasket, sırtında apoletli deri ceket, ayağında da yine haki pantolon olan bir teğmen ayakta duruyordu. Başkan kaygılı bir tavırla ona bir şeyler söylüyordu; subay da onu iyice duyabilmek için biraz öne eğilmiş, kepçe kulağını başkanın sakalına iyice yaklaştırmıştı. Toplantı bir arı kovanı gibi uğulduyordu. Kazaklar kendi aralarında konuşuyor, şakalaşıyordu, ama bütün yüzlerde heyecanlı bir ifade okunuyordu. Birisi daha fazla sabredemeyerek bağırdı:

"Başlayalım artık! Ne bekliyoruz? Hemen hemen herkes burada."

Subay doğruldu, kasketini çıkardı ve kendi aile çevresi içinde konuşuyormuş kadar rahat bir tavırla söze başladı:

"Köyün aksakalları ve siz, cepheden gelen Kazak kardeşler! Siyetrakov köyünde olanları hepiniz duydunuz, değil mi?"

Hristonya dik dik çıkan sesiyle, "Kim bu be, nereden?" diye sordu.

"Vyeşenskaya'dan. Adı Soldatov galiba."

"Bir iki gün önce," diye teğmen devam etti. "Siyetrakov köyüne bir Kızıl Muhafız Müfrezesi geldi. Almanlar Ukrayna'yı işgal edip Don bölgesine doğru ilerlerken, Kızıl Muhafızları da demiryolundan geriye sürmüş. Kızıllar Siyetrakov'a girip Kazakların mallarını yağmalamaya, kadınlarının ırzına geçmeye, kanunsuz yere adam tutuklamaya başlamışlar. Komşu köyler olanları haber alınca, elde silah Kızılların üzerine varmış. Müfrezenin yarısını öldürüp geri kalanları da esir almışlar. Kazakların eline esaslı ganimet geçmiş. Şimdi Migulinskaya ve Kazanskaya bucaklarının Kazakları, Bolşevik Hükümetini bölgelerinden attılar. Genç, yaşlı bütün Kazaklar durgun Don'u savunmak için ayaklanmıştır. Vyeşenskaya'da Devrim Komitesi yaka paça kapı dışarı edildi ve bir bölge atamanı seçildi, aynı şeyi hemen hemen bütün köyler yaptı."

Konuşmanın bu noktasında ihtiyarlardan hafif bir mırıltıdır yükseldi.

"Her yerde müfrezeler kuruldu. Siz de stanitsayı, yeni gelecek olan yabani çapulcu sürülerinden korumak için, cepheden dönen Kazaklar arasından seçilecek bir müfreze kurmalısınız. Kendi yönetimimizi kurmalıyız. Kızıl Hükümeti istemiyoruz; onlar özgürlük

değil, sadece ahlaksızlık getiriyor! Mujiklerin karılarımızı, bacılarımızı iğfal etmelerine, Ortodoks inancımızla alay etmelerine, kutsal kiliselerimizi kirletmelerine, malımızı mülkümüzü yağmalamalarına izin vermeyeceğiz. Öyle değil mi aksakallar?"

Toplantıya katılanlardan birdenbire gök gürültüsünü andıran bir "Evet!" yükseldi. Subay bir bildiriyi okumaya başladı. Başkan kâğıtlarını filan unutup usulca masadan uzaklaştı. Aksakallar grup halinde tek kelime konuşmadan dinliyordu. Arkada cephe Kazakları kendi aralarında mırıltıyla konuşuyordu.

Subay okumaya başlar başlamaz, Gregor kalabalığın arasından savuşup evinin yolunu tuttu. Miron Gregoryeviç onun ayrıldığını fark ederek, Panteley'i dirseğiyle dürttü.

"Senin küçük oğlan savuşuyor!"

Panteley seke seke halkadan dışarı çıktı ve emreden bir sesle bağırdı:

"Gregor!"

Oğlu yarım döndü ve geriye bakmaksızın durdu.

Kalabalıktan bir kükreyiş halinde, "Ne diye uzaklaşıyorsun? Geri dön!" sesleri yükseldi ve insan yüzlerinden bir duvar Gregor'dan yana çevrildi.

"Bir de subay olacak!"

"Hiç geri gelmeseydin bari!"

"O da Bolşeviklerin yanındaydı."

"Kazak kanı döktü!"

"Kızıl iblis!"

Bağrışlar Gregor'un kulağına geldi. Besbelli kendi kendisiyle mücadele ederek, dişlerini gıcırdata gıcırdata dinliyordu. Bir an daha geçse arkasına bile bakmadan çekip gideceğe benziyordu. Ama onun bir anlık kararsızlıktan sonra yere baka baka kalabalığa doğru geldiğini gören Panteley'le Piyotr rahat bir nefes aldı.

O günü yaşlılar sürüklüyordu. Şaşılacak bir hızla Miron Gregoryeviç ataman seçildi. Miron, çilli yüzü kül kesilerek halkanın ortasına çıktı ve şaşkın şaşkın, atamanlık yetki simgesi olan bakır başlı asayı, kendinden önceki atamanın elinden aldı. Daha önce hiç ataman seçilmediği için, kendisini çağırdıkları zaman duraksamış,

böyle bir onura layık olmadığını, cahil olduğunu ileri sürerek atamanlığı reddetmişti. Ama bu sefer ihtiyarlar diretti:

"Al asayı Gregoryeviç, reddetme."

"Köydeki en iyi çiftçi sensin."

"Sen bizim malımızı ziyan etmezsin."

"Dikkat et, sen de köy malını Semyon gibi içkiye verme sakın!"

"O yapmaz öyle şey!"

"Onun kendi malı mülkü bol, eğer öyle bir şey yaparsa nasıl olsa alırız ondan."

"Koyun gibi yüzeriz derisini."

Seçim koşulları ve bölgedeki yarı savaş hali o kadar olağanüstüydü ki, Miron fazla üstelemeden kabul etti. Eskiden bölge atamanı köye gelir, Kazak ailelerinin reisleri toplantıya çağırılır ve oylama yapılırdı; bu sefer öyle olmadı seçim. Şimdi sadece, "Korşunov'a oy verenler sağa çıksın," dendi ve bütün kalabalık o yana kaydı. Yalnız, Korşunov'a garezi olan kundura tamircisi, bir otlaktaki yaprak hastalığına tutulmuş meşe ağacı gibi tek başına dikildi kaldı olduğu yerde.

Soğuk soğuk ter döken Miron'un daha gözünü kırpmasına fırsat kalmadan asa eline tutuşturuldu ve bir kükreme yükseldi:

"Hani bize ziyafet şimdi?"

"Yeni atamanı havaya kaldıralım!"

Fakat subay işe karıştı ve geri kalan konuları ciddiyetle ele almalarını sağlayacak biçimde zekice yönetti toplantıyı. Köy müfrezesi komutanının seçilmesi konusunu ortaya attı; herhalde Vyeşenskaya'da Gregor'dan söz edildiğini duymuş olmalıydı ki, Gregor'u ve Gregor'un kişiliğinde de köyü överek söze başladı.

"Subaylık yapmış birinin komutan olması iyidir. Eğer dövüşmek zorunda kalırsak, hem daha iyi sonuçlar alırız hem de daha az kayıp veririz. Köyünüzde kahramanlar çok. Size isteğimi zorla kabul ettiremem gerçi, ama kendi hesabıma ben size Teğmen Melehov'u salık veririm."

"Hangisini? İki tane Melehov var bizde."

Subay gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı, Gregor'un öne eğik başını gördü ve gülümseyerek haykırdı:

"Gregor Melehov'u! Ne dersiniz Kazaklar?"

"İyi adamdır!"

"Gregor Melehov! Çetin cevizdir o!"

"Halkanın ortasına çık. Aksakallar sana bir bakmak istiyor."

Arkasından ileri doğru itilen Gregor, yüzü kıpkırmızı kesilerek halkanın ortasına çıktı ve sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakındı.

Matvey Kaşulin değneğini yere vurarak, "Oğullarımızın başına geç!" dedi ve gösterişli bir kol hareketiyle haç çıkardı. "Onların başına geç ve onlara yol göster ki, erkek kazın peşinden giden dişi kazlar gibi onlar da ardından ayrılmasın. Erkek kaz nasıl ailesini korur, onları hayvandan ve insandan kurtarırsa, sen de onlara öylece göz kulak olmalısın! Dört nişan daha kazanmayı Tanrı sana nasip eylesin!"

"Panteley Prokofyeviç, yaman oğlun var!"

"Kafası da çalışır ha!"

"Ulan topal şeytan, hani bize içki ısmarlamak?"

"Aksakallar! Susun! Gönüllü istemeden seferberlik ilan edelim mi? Gönüllü ya çıkar ya çıkmaz..."

"Hayır, gönüllü isteyelim!"

"Sen kendin git, ardından tutan mı var?"

O arada, köyün üst başından, yeni seçilen atamanla fısır fısır bir şeyler konuşmakta olan dört aksakal subaya yaklaştı. İçlerinden ufak tefek, dişleri dökülmüş, "Buruşuk" takma adıyla anılan biri, bütün ömrünü önemsiz birtakım çekişmeler yüzünden mahkemelerde geçirmekle ün salmıştı. Mahkemeye o kadar sık giderdi ki, biricik atı olan kır kısrağı yolu iyice ezberlemişti; sarhoş sahibi güç bela arabaya tırmanıp da o incecik, zayıf sesiyle, "Haydi, mahkemeye!" diye bağırdı mı, hiç şaşırmadan hemencecik yolu tutardı hayvan. Buruşuk, eski kasketini başından çıkardı, teğmenin yanına gitti. Öteki ihtiyarlar –içlerinden biri köyde çok saygı gören Gerasim Boldyirev adında iyi bir çiftçiydi– az açıkta durdular. İlk konuşan, birçok başka meziyetinin yanı sıra kendi sesini duymaya da bayılan Buruşuk oldu:

"Asaletlim, bizim köyü iyi bilmediğiniz anlaşılıyor, yoksa komutan olarak Gregor Melehov'u seçmezdiniz. Biz aksakallar ola-

rak bu seçimden şikâyetçiyiz. Şikâyet de hakkımızdır, biliyorsunuz. Gregor'a karşı bir itirazımız var."

"Ne itirazı? Nedir?"

"Gregor Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş ve onlara komutanlık etmişken ona nasıl güvenebiliriz! Yaralanıp onların arasından döneli daha iki ay oldu."

Subay kıpkırmızı kesildi, hücum eden kanla kulakları şişer gibi oldu.

"Bu sahiden doğru mu? Ben duymamıştım. Kimse bana böyle bir şey söylemedi."

"Doğrudur, Bolşeviklerle birlikte bulunmuştur o," diye bir başka ihtiyar zalimce doğruladı ötekini. "Ona güvenemeyiz!"

"Değiştirin! Bizim genç Kazaklar ne diyor? İlk çarpışmada Gregor'un kendilerine ihanet edeceğini söylüyorlar."

Subay ayak parmaklarının ucunda yükselip, zekice bir manevrayla, cepheden dönenler sanki orada yokmuş gibi davranarak, "Aksakallar," diye ihtiyarlara seslendi. "Aksakallar! Biraz önce Gregor Melehov'u komutan seçtik, ama acaba bunda bir tehlike yok mu? Onun, kışın Kızıl Muhafızların yanında olduğunu söylediler şimdi bana. Oğullarınızı, torunlarınızı ona emanet edebilir misiniz? Ya siz, cepheden dönen kardeşlerim, sizler gönül rahatlığıyla onun ardından gidebilir misiniz?"

Kazaklar gıklarını çıkarmadan önle şaşkınlık içinde kaldı, sonra karmakarışık, birbirine zıt bağrışmalar yükseldi; tek kelime anlamaya olanak yoktu. Gürültü dindikten sonra gür kıvırcık kaşlı ihtiyar Bogatiryov ortaya çıktı, kasketini eline aldı ve çevresine bakındı:

"Ben kendi aptal kafamla şöyle düşünüyorum. Gregor Panteleyiç'e bu mevkiyi veremeyiz. O yanlış yolda yürümüştür, bunu hepimiz duyduk. Önce güvenimizi kazansın, yaptıklarının kefaretini ödesin, o zaman düşünürüz. İyi bir savaşçıdır, biliyoruz... Ne var ki, pustan güneşi göremiyoruz; eski hizmetlerini göremiyoruz; Bolşeviklerle birlikte çalışmış olması gözümüze batıyor."

Genç Andrey Kaşulin sert bir sesle, "Er olsun," diye bağırdı.

"Piyotr Melehov'u erbaş yapın."

"Grişa sürüye katılsın."

"Kendimize de ne komutan seçermişiz ha!"

Gregor heyecandan kıpkırmızı kesilerek, "Evet, komutanlığınızı ben de istemiyorum! Ne diye beni öne sürdünüz?" diye bağırdı. Elini sallayarak devam etti:

"Beni isteseniz de kabul etmem zaten bu görevi!" Ellerini pantolonunun ceplerine daldırdı, başını önüne eğip azametli bir tavırla yürüdü gitti. Arkasından bağrışmalar oldu:

"O kadar da uzun boylu değil yani!"

"Kokmuş balık!"

"O kanca burnunu pek havalarda tutuyorsun!"

"Susmak nedir bilmez ki! Cephedeyken subaylarının karşısında bile ağzını kapatmazdı."

"Geri dön!"

"Haydi peşinden! Yuuuuh! Yuuuuuh!"

"Niye böyle cezasız bırakıyoruz? Kendimiz yargılayalım onu!"

Toplantı tekrar sükûnet bulana kadar epey zaman geçti. Tartışma harareti içinde itişip kakışanlar, burnu kanayanlar oldu; delikanlılardan birinin gözünün altı morarıp şişiverdi. Sonunda sükûnet geri gelince, Piyotr Melehov'u komutan seçtiler; gururundan al al oldu. Ama bu sefer de subay, arkasını göremediği çok yüksek bir engelle karşılaşmış sıcak kanlı bir at gibi kalakaldı. Zira iş gönüllü istemeye gelince hiç çıkan olmadı. Bütün toplantı süresince tutumlarını belli etmemiş olan cephe askerleri kararsız davranıyor, gönüllü yazılmaya istekli görünmüyor ve işi şakaya boğarak atlatıyordu.

"Sen niye gitmiyorsun Anikuşka?"

Anikuşka mırıldandı:

"Ben çok gencim... Daha bıyıklarım bile terlemedi."

"Bırak şakayı şimdi! Bizimle dalga geçiyorsun değil mi?" diye ihtiyar Kaşulin onun kulağının ta dibinde haykırdı.

Anikuşka, "Sen kendi oğlunu yazdır!" diye karşılık verdi.

Masadan, "Prohor Zikov!" diye bağırdı biri. "Adını yazalım mı?"

"Bilmem ki..." diye cevap verdi Prohor.

"Yazıyoruz."

Mitka Korşunov ciddi bir suratla masaya gitti ve sert bir sesle, "Yazın beni," dedi.

"Ee, başka kim geliyor? Sen ne diyorsun Fedot Bodovskov?"

Fedot, Kalmuk gözlerini indirerek, "Benim fıtığım var," diye mırıldandı. Cephe Kazakları kahkahadan kırılırken, bir yandan da insafsızca maytaba aldılar onu:

"Karını da yanında götür. Eğer fıtığın başına dert açarsa karın düzeltir!"

Halkanın öbür yanında da bir başka şaka kahkahaya boğdu kalabalığı:

"Seni aşçı yaparız. Eğer çorban bir kötü çıkarsa, bütün çorbayı sana içiririz, fıtığın ta öbür yanından fırlar."

"Geri çekilmede iyileşirsin sen, nasıl olsa hızlı koşamazsın."

Ama aksakallar kızıp lanet okumaya başladı:

"Yeter, yeter! Ne varmış bu kadar neşelenecek?"

"Tam da aptallıklarını gösterecek zamanı buldular!"

İçlerinden biri, "Ayıp size delikanlılar," diye bağırdı. "Ya Tanrıya karşı? Onun gözünden kaçmaz bunlar! Millet ölüyor, siz burada... Tanrıyı düşünün!"

Subay çevresine bakınarak, "İvan Tomilin!" diye seslendi.

Tomilin, "Ben topçuyum," diye cevap verdi.

"Yazalım mı seni de? Topçuya ihtiyacımız var."

"Hadi öyle olsun, yaz bakalım beni de."

Anikuşka'yla daha birkaç kişi hemen Tomilin'i maytaba aldı:

"Sana söğüt kütüğünden oyma bir top yaparız. Gülle yerine balkabağı, patates atarsın."

Şakalaşmalar, gülüşmeler arasında altmış kişi yazıldı. En son yazılan Hristonya oldu. Masanın yanına gidip düşüne taşına konuştu:

"Yazın benim adımı da. Yalnız size şimdiden söyleyeyim ki, ben dövüşmem."

Subay sinirlenerek, "Öyleyse neden yazdırıyorsun kendini?" diye sordu.

"Seyredeceğim subayım. Seyretmek istiyorum!"

"Yazın onu da," diyerek omuzlarını silkti subay.

Toplantı ancak öğleye doğru sona erdi. Migulinskaya köylülerini desteklemek üzere hemen ertesi gün müfreze çıkarılması kararlaştırıldı.

Ertesi sabah yazılan altmış gönüllüden ancak kırkı geldi meydan yerine. Kaputu ve yüksek konçlu çizmeleri içinde iki dirhem bir çekirdek Piyotr, Kazakları gözden geçirdi. Çoğunun apoletlerinde eski alaylarının numarası duruyordu. Eyerlerine yiyecek, çamaşır ve cepheden getirdikleri cephaneyle tıka basa dolu heybeler yüklemişlerdi. Hepsinin tüfeği yoktu, ama çoğunun kılıcı vardı.

Onları uğurlamak için meydanda kadınlar, çocuklar ve yaşlı erkeklerden meydana gelen bir kalabalık toplanmıştı. Piyotr, oynak atının üstünde yarım bölüğünü yürüyüş düzenine soktu, karmakarışık donlardaki atları, kimi kaputlu, kimi ceketli, branda bezinden yağmurluklu atlıları denetledi ve hareket emri verdi. Müfrezeyi tepeye adeta ile çıkardı. Kazaklar mahzun mahzun geriye, köye baktılar, son sırada bulunanlardan biri havaya bir el ateş etti. Tepede Piyotr eldivenlerini giydi, buğday rengi bıyıklarını sıvazladı, atının başını çevirip hayvanı yan yan yürüterek ve kasketini sol elinde tutarak bağırdı:

"Bölük, süratliiii!"

Kazaklar üzengilerinin üzerinde kalkıp kırbaçlarını sallayarak atlarını tırısa kaldırdı. Rüzgâr yüzlerini kamçılıyor, atların kuyruklarını, yelelerini savuruyor ve ince bir yağmur serpeliyordu. Kazaklar konuşmaya, şakalaşmaya başladı. Hristonya'nın kuzguni yağız atı tökezledi, bunun üzerine Hristonya bir küfür savurup kamçıyı basarak hayvanı kızıştırdı. At başını kaldırdı, boynunu yay gibi kıvırarak aniden dörtnala kalkıp sıradan çıkıverdi.

Kazaklar ta Kargin'e varana kadar neşelerini korudu. Savaş çıkmayacağına, Migulinskaya olayının, Bolşeviklerin Kazak topraklarına kazara girmelerinden ileri geldiğine yürekten inanarak sürüyorlardı atlarını.

XXIV

KARGİN'E öğleden sonra geç vakit vardılar. Cepheden dönen Kazaklardan kimse kalmamıştı ilçede; hepsi Migulinskaya'ya gitmişti. Piyotr, müfrezesini meydanda yere indirdi ve konak yeri işini konuşmak için ilçe atamanını görmeye gitti. Onu uzun boylu,

iriyarı, esmer yüzlü bir subay karşıladı. Sırtında uzun, bol ve apoletsiz bir ceket, belinde Kazak kemeri vardı ve yollu Kazak şalvarının paçalarını beyaz yün çoraplarının içine tıkmıştı. İnce dudaklarının kenarından bir çubuk sarkıyordu. Kahverengi parlak gözlerinde bulutlu, çarpık bir ifade vardı. Merdivenin üst başında çubuğunu tüttürürken ona doğru gelen Piyotr'a bakıyordu. Adamın iri yapısı, gömleğinin altından belli olan şişkin, çelik gibi göğüs ve kol kasları, onun olağanüstü gücüne tanıklık ediyordu.

"İlçe atamanı siz misiniz?"

Subay düşük bıyıklarının altından bir duman bulutu üfürerek, kalın, bariton bir sesle cevap verdi:

"Evet, ilçe atamanı benim. Kiminle konuşmak onuruna eriyorum?"

Piyotr adını verdi. Ataman onun elini sıkarak başını hafifçe eğdi.

"Benim adım Feodor Dmitriyeviç Lihovidov."

Gusino Lihovidov köyünden bir Kazak olan Feodor Dmitriyeviç Lihovidov olağanüstü bir adamdı. Bir subay okulunda öğrenimini tamamladıktan sonra, uzun bir zaman için ortalıktan kaybolmuştu. Yıllarca sonra köyünde tekrar ortaya çıkmış ve yüksek makamların izniyle, fiili kadroda askerlik hizmetlerini yapmış Kazaklar arasından bir gönüllüler birliği kurmaya başlamıştı. Şimdi, Kargin ilçesi diye bilinen bölgede, orduda görev yapmış Kazaklardan bir bölük kurmuş, onları peşine takarak İran'a götürmüş ve orada bir yıl şahın özel muhafız birliği olarak kalmışlardı. İran devrimi sırasında Lihovidov şahla birlikte kaçmış, adamlarının çoğuyla bağlantıyı kaybetmiş, sonra yerden biter gibi yine Kargin'de ortaya çıkıvermişti. Yanında, müfrezesinden geriye kalanları, şahın tavlalarından çıkma üç saf kan Arap atı, bir sürü ganimet, kıymetli halılar, süs eşyası, nadide ipekliler getirmişti. Bir ay işret etmiş, eğlenmiş, şalvarının ceplerini boşaltarak bol bol İran altını dökmüş, başını bir kuğu zarafetiyle tutan ince bilekli bir kır küheylanın üzerinde köyde dörtnala dolaşmış, atını Levoçkin'in dükkânının basamaklarından çıkarıp alacağını aldıktan sonra, yine atının üstünde öteki kapıdan çıkmıştı. Feodor Lihovidov geldiği gibi aniden kayboluvermişti. Hiç yanından ayrılmayan emir eri, kazaska ustası Panteluşka

da onunla birlikte kaybolmuştu, atlar ve İran'dan yanında getirdiği her şey de.

Altı ay sonra Lihovidov, Arnavutluk'ta ortaya çıkmış ve onun Kargin'deki tanıdıkları Arnavutluk'un mavi dağlarını gösteren kartpostallar almaya başlamıştı. Sonra İtalya'ya geçmişti Lihovidov; Balkanları, Romanya'yı, Batı Avrupa'yı dolaşmış, yolunu hemen hemen İspanya'ya kadar uzatmıştı. Feodor Lihovidov'un adı gizemli bir havaya bürülüydü. Köyde onunla ilgili türlü türlü söylenti dolaşıyordu. Kesin olarak bilinen şey, onun monarşist çevrelerle yakın ilişkisi olduğu, St. Petersburg'un ileri gelenleri arasında dostlara sahip bulunduğu ve "Rus Halk Birliği"nin* önde gelen üyelerinden olduğuydu. Ancak yabancı diyarlarda ne gibi bir görev aldığını kimse bilemiyordu.

Lihovidov dışarıdan geldikten sonra, Penza'da, genel valinin konağına yerleşmişti. Kargin'deki dostları onun resmini gazetelerde görünce başlarını sallayıp hayretle dillerini şaklatmıştı:

"Nasıl da aldı yürüdü şu Feodor Dmitriyeviç! Ne insanlarla düşüp kalkıyor ha!"

Ve işte bu Lihovidov, o kanca burun, esmer Sırp suratında bir gülümsemeyle, genel valinin karısının kolundan tutmuş landoya binmesine yardım ediyordu. Vali ise Lihovidov'a sanki aileden biriymiş gibi sevgiyle gülümsüyor, çam yarması gibi arabacı, dizginleri parmaklarının ucuyla tutuyor, ileri atılmaya hazır duran atlar gemlerini dişliyordu. Lihovidov bir elini eski püskü kalpağına götürmüş selam verirken, öteki eliyle de valinin karısını dirseğinin altından tutuyordu.

1917 sonunda, Lihovidov yıllarca kayıplara karıştıktan sonra Kargin'de yeniden ortaya çıktı ve anlaşıldığına göre uzun bir zaman kalmak niyetiyle oraya yerleşti. Yanında Ukraynalı ya da Polonyalı karısıyla bir de çocuğu vardı; meydanda ufak, dört odalı bir ev tuttu ve kışı kimsenin bilmediği planlar kurarak geçirdi. Bütün kış (o kış Don'da az rastlanan bir soğuk olmuştu) evinin pencereleri ardına

---

* Rus Halk Birliği: Çarlık Rusyasında, Yahudi aleyhtarlığı propagandaları, katliam ve siyasal rakiplere suikastlar da yapan monarşist bir kurum. Bugün, onların Çarlık Hükümetinden büyük mali yardım aldıkları ortaya çıkmıştır.

kadar açık durdu. Lihovidov kendisini ve ailesini, Kazaklar arasında büyük şaşkınlık uyandıran bir tarzda, güç koşullara karşı pekiştiriyordu. 1918 baharında, Siyetrakov olayından sonra, Lihovidov ataman seçildi. İşte Feodor Lihovidov'un sınırsız yetenekleri o zaman ortaya çıktı. İlçe öyle amansız ellere düşmüştü ki, bir hafta geçmeden yaşlılar bile başlarını hayretle sallamaya başladı. Lihovidov, Kazakları öyle bir disipline soktu ki, bir toplantıda konuştuktan sonra (Lihovidov'un dili de düzgündü; doğa ona kuvvetin yanı sıra akıl da vermişti) ihtiyarlar bir öküz sürüsü gibi böğürmeye başladı:

"Tanrı işinizi rast getirsin, Asaletlim! Saygılarımızı sunarız! Yerden göğe kadar haklısınız!"

Yeni ataman işleri sertlikle yürütüyordu. Kızıl Muhafızların kılıçtan geçirilmelerinin hemen ertesi günü, ilk işi, bölgede ne kadar cepheden dönmüş asker varsa hepsini Siyetrakov'a göndermek oldu. Bölgedeki halkın üçte birini oluşturan yabanlar başlangıçta istemedi, askerler itiraz etti. Ama Lihovidov dediğinde direndi ve aksakallar onun önerdiği, Don savunmasına katılmayan bütün mujiklerin ilçeden sürülmelerini öngören resmî emri imzaladılar. Ertesi gün, şarkı söyleyen, armonika çalan askerlerle dolu düzinelerle araba Migulinskaya yönünde kıvrıla kıvrıla ilerliyordu. Yabanlardan sadece birkaç tane genç asker Kızıl Muhafızlara katılmak üzere kaçmıştı.

Piyotr yaklaşırken, Lihovidov, yürüyüşünden onun neferlikten yükselme bir subay olduğunu anlamıştı. O yüzden, onu evine buyur etmedi ve azıcık yukarıdan bakan, senli benli bir tavırla konuştu:

"Hayır delikanlı, senin için Migulinskaya'da yapılacak hiçbir şey yok. Sensiz işleri halletti onlar; dün akşam bir telgraf aldık. Siz geri dönün de gelecek emirleri bekleyin. Kazakları esaslı bir silkele şöyle! Tatarski gibi koca bir köyden, topu topu kırk Kazak ha? Canlarına oku serserilerin! Kendi postları tehlikede onların. Güle güle, iyi yolculuklar."

İri vücudunu kendisinden beklenilmeyen bir rahatlıkla taşıyarak, basit Kazak çarıklarını tahta basamaklara sürte sürte evine girdi. Piyotr meydanda bekleyen Kazakların yanına döndü. Onu soru yağmuruna tuttular. Piyotr sevincini gizlemeye gerek görmeksizin gülümseyerek cevap verdi:

"Evet! Biz olmadan başlarının çaresine bakmışlar!" Kazaklar sırıtarak atlarının başına gitti. Hristonya sırtından kocaman bir yük kalkmış gibi derin bir soluk aldı ve Tomilin'in omuzuna bir şaplak attı:

"Demek eve dönüyoruz, topçu!"

Durum muhakemesi yaptıktan sonra geceyi Kargin'de geçirmeden, hemen geri dönmeye karar verdiler. Ayrı ayrı ve düzensiz gruplar halinde köyden çıktılar. Kargin'e isteksiz gelmiş, gelirken de atları nadiren süratliye kaldırmışlardı, ama giderken atlarını iyice zorladılar. Yağmursuzluktan çatlamış toprak, at toynaklarının altında boğuk boğuk gümbürdüyordu. Don'un ötesinde, uzaktaki tepelerin ardında, ufkun üzerinde mavi şimşekler çatallanıyordu.

Tatarski'ye gece yarısı vardılar. Tepeden aşağı dörtnala inerlerken, Anikuşka, Avusturya yapısı tüfeğiyle bir el ateş edince, çın çın öten bir salvo, dönüşlerini haber verdi. Köyün köpekleri havlayarak karşılık verdi ve atlardan biri, köyün kokusunu alarak burnundan sert bir soluk çıkarıp kişnedi.

Martin Şamil, Piyotr'a Allahaısmarladık derken rahat bir soluk alarak cırtlak sesiyle, "Eh, dövüş bitti! Çok şükür!" dedi.

Piyotr karanlıkta gülümsedi ve atını evine doğru sürdü. Panteley dışarı çıkıp onun atını aldı, eyerini indirdi ve ahıra çekti. Eve Piyotr'la birlikte girdiler.

"Bitti mi?"

"Hı-hım!"

"Eh, çok şükür! İnşallah bir daha böyle şeyler duymayız!"

Darya uykusundan uyanıp kalktı. Kocasına yemek hazırlamaya gitti. Gregor misafir odasından yarı giyinik bir halde, kıllı göğsünü kaşıya kaşıya çıktı, alaylı alaylı göz kırptı Piyotr'a.

"Demek haklayıverdiniz hemencecik onları, ha?"

"Şimdi çorbadan kalanı haklıyorum."

"Çorbayı haklamak kolay, hele ben de yardım edersem sana!"

• • •

Paskalya Yortusuna kadar savaşa ilişkin ses seda, hiçbir koku çıkmadı. Ama Paskalya Yortusuna rastlayan cumartesi günü,

Vyeşenskaya'dan dörtnala bir ulak geldi, köpük içindeki atını Korşunov'ların avlusunun kapısında bıraktı, koşa koşa merdiven başına çıktı.

Miron Gregoryeviç, "Ne haberler?" diye karşıladı onu.

"Atamanı istiyorum. Siz misiniz?"

"Evet."

"Kazakları hemen silahlandırın. Kızıl Muhafızlar başlarında Potyolkov olduğu halde Nagolinskaya ilçesine giriyor. İşte emir." Kasketinin terli astarını ters yüz edip postayı çıkardı.

Konuşmaları duyan ihtiyar Grişaka da geldi, gözlüğünü burnuna iliştirdi. Bölge atamanından gelen mektubu okudular. Oymalı parmaklığa dayanan ulak, yağız yüzündeki tozları kol yeniyle siliyordu.

Ertesi gün, silah altına alınan Kazaklar oruçlarını bozduktan sonra at sırtında köyden çıktı. General Alfiyorov'un emri kesindi. Gitmek istemeyecek olan herkesin Kazaklıktan çıkarılacağı tehdidinde bulunuyordu. O yüzden müfreze kırk Kazak'tan değil, aralarında Bolşeviklere bir şamar indirme ateşiyle yanan birkaç ihtiyar da olmak üzere, yüz sekiz kişiden kurulmuştu. Gençler gitmek zorunda kaldıkları için, büyükler de bir sürek avı heyecanı içinde gidiyordu.

Gregor Melehov, yağmurluğunun kukuletasını kasketinin üstüne çekmiş, en son sırada gidiyordu. Puslu gökten yağmur çiseliyordu. Yeşillere bürünmüş bozkırın üzerinden yüklü bulutlar yuvarlana yuvarlana geçiyordu. Bulutların kapladığı sırtın altında, yüksekte bir kartal süzülüyordu. Rüzgârın önünde kanatlarını çırpa çırpa doğuya doğru uçtu, uzaklarda pırıltılı kahverengi bir nokta halinde kayboldu.

Bozkır ıslak ıslak parlıyordu. Ötede beride aslanağızları, geçen yıldan kalma pelin kümeleri vardı. Kurşuni höyükler bayırda nöbet bekliyordu.

Kargin'e inerlerken, öküzleri otlatmaya götüren bir delikanlıyla karşılaştılar. Kamçısını sallayarak yalınayak yürüyordu. Atları görünce durdu ve binicilerle, çamura bulanmış atlarını dikkatle süzdü.

"Nereden geliyorsun?" diye sordu Tomilin.

"Kargin'den," diye çekinmeden cevap verdi delikanlı, başına örttüğü paltosunun altından gülümseyerek.

"Kazaklarınız gitti mi?"

"Gittiler. Kızıl Muhafızları tepelemeye gittiler. Bir sigaralık tütünün var mı amca?"

"Tütün mü, senin için mi?" diye Gregor atının dizginlerini çekti.

Çocuk onun yanına gitti. Yukarı kıvırdığı pantolonunun paçaları ıslaktı ve yan şeritleri kırmızı kırmızı parlıyordu. Gregor cebinden tütün kesesini çıkarırken, delikanlı onun yüzüne çekinmeden bakarak konuştu:

"Tepeden iner inmez cesetler göreceksiniz biraz sonra. Dün bizim Kazaklar Kızıllardan aldıkları tutsakları oraya götürüp öldürdü. Ben de orada, çalılığın dibinde sığırları otlatıyordum, onları kestiklerini gördüm. Öf, ne berbattı be! Kılıçlar kalkıp inmeye başlayınca tutsaklar çığlık atmaya, kaçmaya başladı... Sonradan gidip baktım. Bir tanesi omuzundan aşağı doğru biçilmişti; mavi mavi böbrekleri ve göğsünde yüreğinin attığı görünüyordu... Çok berbattı!" diye, hikâyesinin Kazakları korkutmadığına hayret ederek tekrarladı. Hiç değilse Gregor'un, Hristonya'nın ve Tomilin'in kılları kıpırdamayan soğuk yüzlerine bakarak, korkmadıkları sonucuna vardı.

Delikanlı sigarasını yaktı. Gregor'un atının ıslak boynunu okşadı ve "Teşekkür ederim," deyip öküzlerinin yanına koştu.

Yolun kenarında, yağmur sularının çıplak bıraktığı pek az toprak kalmış, derin olmayan bir çukurda, Kızıl Muhafızların cesetleri yatıyordu. Dudaklarında kan pıhtısı bulunan kurşun mavisi bir surat iyice görülebiliyordu. Yaldız şeritli mavi pantolonu içinde çıplak bir bacak topraktan dışarı çıkmıştı.

"Gömmek zahmetine bile katlanmamışlar! Domuzlar!" diye mırıldandı Hristonya. Atını kamçıladı, Gregor'a yetişti ve tepeden aşağı dörtnala indi.

Tomilin, "Ee, en sonunda Don topraklarında da kan döküldü!" diye gülümsedi, ama yanağı seğiriyordu.

XXV

BUNÇUK'UN makineli tüfek nişancısı, Tatarski köyünden Maksim Griyaznov adındaki Kazaktı. Kutyopov'un Gönüllü Müfrezesiyle bir çatışmada atını kaybetmiş, sonra da kendini içkiye ve kumara vermişti. Atı (şu, boğaya benzeyen, sırtında boydan boya gümüşi bir çizgi olan at) altında vurulup ölünce, Griyaznov eyeri çözmüş, üç verst kadar taşımış, bu vaziyette gönüllülerin elinden canlı kurtulamayacağını anlayarak eyerin değerli yeri olan madeni kaşını sökmüş, gem ve kantarma demirlerini çıkarmış, dövüşmeyi de birliğin öteki askerlerine bırakmıştı. Rostov'da ortaya çıkmış, muharebede öldürdüğü bir yüzbaşıdan aldığı gümüş kabzalı kılıcı çarçabuk kumarda vermiş, sonra yanında taşıdığı koşum parçalarını, hatta pantolonuyla sahtiyan çizmelerini bile kaybetmişti. Bunçuk'un makineli tüfek müfrezesine katıldığında neredeyse çırılçıplak kalmıştı. Belki kendisine orada bir çeki düzen verecekti, ama daha ilk katıldığı çarpışmada suratından bir kurşun yedi, mavi gözü göğsüne aktı ve kuru çam kerestesi gibi parçalanıveren kafasının arkasından kan fışkırdı. Tatarskili Kazak, eski at hırsızı, yeni ayyaş Maksim Griyaznov yaşama gözlerini yumdu.

Bunçuk onun can çekişirken kıvranan vücuduna baktı ve makineli tüfeğin namlusuna bulaşan kanı dikkatle sildi. Bunun hemen ardından da geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunçuk, sıcacık toprağın üzerinde katılaşacak olan Maksim'i orada bırakarak, makineli tüfeği sürükleyip geri götürdü. Maksim can çekişirken, gömleğini başının üzerine topladığı için onun o esmer vücudu güneşe karşı açık kalmıştı.

Hepsi de Türk cephesinden yeni gelmiş olan askerlerden kurulu bir Kızıl Muhafız mangası, dış mahallenin ilk yol kavşağında bir süre tutundu. Başında, tüyleri yarı yarıya dökülmüş kürk başlık bulunan bir asker Bunçuk'a makineli tüfeği kurması için yardım etti, ötekiler de bir yandan düşmana doğru alaylı alaylı bağırıp şakalaşırken, bir yandan da yolu karşıdan karşıya kapatacak kaba saba bir barikat yaptılar. Anna, Bunçuk'un yanında yere uzanmıştı.

Birdenbire sağ taraftaki ilk sokaktan bir ayak patırtısı duyuldu, dokuz on Kızıl Muhafız köşeden çıkıverdi. İçlerinden biri bağırmayı başarabildi:

"Geliyorlar!"

Yol kavşağında bir anda kimsecikler kalmadı, bir sessizlik çöktü. Arkasından bir toz bulutu kalktı ve kasketine beyaz bir şerit bağlanmış, filintasını yan tarafına sıkıca bastırmış bir Kazak atlısı, doludizgin köşeyi döndü. Atının dizginlerini o kadar kuvvetli çekti ki, hayvan art ayakları üzerine çöktü. Bunçuk tabancasıyla bir el ateş etti. Kazak atının boynuna iyice yatarak gerisin geri dörtnala kaçtı. Barikatın gerisindeki askerler kararsızlık içindeydi; içlerinden ikisi duvar dibinden koşarak bir avlu kapısının dibine yattı. Biraz sonra hepsinin çözülüp geri çekilmeye başlayacağı belliydi. Gergin sessizlik ve onların korku dolu bakışları kararlılık vadetmiyordu...

Bundan sonra olanlar içinden, sadece bir an, silinmez ve canlı bir biçimde Bunçuk'un belleğinde yer etti. Anna, yazması başının gerisine kaymış, saç baş darmadağın ve heyecandan tanınmaz bir halde silahını sağ elinde tutarak yerinden fırladı, çevresine bakındı. Kazak'ın ardında kaybolduğu evi işaret etti ve çatal çatal bir sesle haykırdı:

"Beni takip edin!" Kararsız, sendeleyen adımlarla köşeye doğru koştu.

Bunçuk yattığı yerden doğruldu. Anlaşılmaz bir çığlıkla çarpıldı ağzı. En yakınındaki askerden bir tüfek kaptı ve soluk soluğa, bacaklarında engel olamadığı bir titreme hissederek, aynı zamanda Anna'ya geri dönsün diye bağırmak için, boşalan gücüyle kendini zorlamaktan yüzü morararak onun ardından koştu. Arkasından koşa koşa gelen birkaç askerin tıkanırcasına soluk alışlarını duydu. Bir daha asla düzeltilemeyecek korkunç bir şeyin başına gelmek üzere olduğunu bütün varlığıyla sezinledi. O anda bile, ötekilerin Anna'nın ardı sıra gitmeyeceğini, kızın hareketinin anlamsız, düşüncesizce olduğunu, onu ölüme götürdüğünü anladı.

Köşeye yakın bir yerde karşıdan dörtnala gelen Kazaklarla karşılaşıverdi. Kazaklar düzensiz bir yaylım ateşi açtı. Kurşunların vızıltısı, Anna'nın kopardığı incecik, zayıf bir çığlık. Sonra, Bunçuk,

Anna'nın kollarını ileri doğru uzatıp gözlerini tekerlek gibi açarak yolun üstüne kıvrıldığını gördü. Kazakların geri döndüğünü, Anna'nın ani hareketiyle atılganlık göstermekte geç kalan Kızıl askerlerin Kazakları kovaladığını görmedi gözleri. Sadece ve sadece ayaklarının dibinde kıvranan Anna vardı gözünde. Kaldırmak için çevirdi onu ve kucaklayıp taşıdı. Ama kızın sol yanından şırıl şırıl kan aktığını ve yırtılan mavi bluzunun yaranın çevresinde parça parça sarktığını gördü; bir domdom kurşunu yediğini ve ölmek üzere bulunduğunu anladı. Anna'nın bulutlanan gözlerinde pusuya yatmış ölümü gördü.

Birisi Bunçuk'u kenara itti, Anna'yı kaldırıp bir avluya taşıdılar ve bir sundurmanın serin gölgesine yatırdılar.

Bir asker yaraya topak topak pamuk bastırıyor ve kandan sırılsıklam hale gelen pamukları atıyordu. Bunçuk kendini tutarak, Anna'nın bluzunun yakasını açtı, kendi gömleğinden bir parça yırttı Ve tampon yaparak yaraya bastırdı. Ama kan, ıslanan tampondan da çıkmaya devam ediyordu. Anna'nın yüzünün mavileşmekte olduğunu, kararan dudaklarının müthiş bir acıyla titrediğini gördü. Ağzı hava alabilmek için açılıp kapanıyor, ama ciğerleri soluyamıyordu; hava ağzından ve yaradan tekrar çıkıyordu. Bunçuk onun yırtılan gömleğini kesip çıkardı ve hiçbir utanç hissi duymaksızın, kızın ölüm teri basmış vücudunu çırılçıplak bıraktı. Yarayı tamponla biraz tıkayıp kanı durdurabildiler, bir iki dakika sonra da Anna kendine geldi. Çukura kaçmış gözlerini, karanlık göz yuvaları içinden bir an Bunçuk'a dikti, sonra titrek kirpikleri gözlerinin üstüne kapandı.

Çırpınarak, "Su! Çok sıcak!" diye inledi. Gözlerinden yaşlar boşandı. "Yaşamak istiyorum! İlya! Sevgilim!.. Aah!"

Bunçuk şişmiş dudaklarını onun alev alev yanan yanaklarına değdirdi. Anna'nın göğsüne su döktü. Su, Anna'nın köprücük kemiklerinin altındaki çukurları doldurdu, ama bir an sonra kuruyuverdi. Anna ölüm ateşiyle yanıyordu. Kıvranarak kendisini Bunçuk'un ellerinden kurtardı.

"Sıcak... Ateş!.."

Dermanı kesilince biraz sakinleşti ve anlaşılabilir bir şekilde konuştu:

"İlya, neden ama? Görüyorsun ya, ne kadar basit... Ne tuhaf adamsın... Son derece basit... İlya, canım, sen... anneme..." Gülüyormuş gibi kenarları kırış kırış olan gözlerini araladı, ıstırabına ve duyduğu dehşet hissine hâkim olmaya çalışarak, boğulurcasına, anlaşılmaz sözler mırıldanmaya başladı:

"Önce bir çarpma... ve yanma duyuluyor... Şimdi her şey alev alev... Hissediyorum... Ölüyorum ben." Bunçuk'un acı acı, ölümünü kabul etmediğini anlatan hareketini fark ederek kaşlarını çattı.

"Yapma!.. Çok güç... Ah, ne kadar güç, nefes almak!"

Ispazmoza* tutulmuş gibi kesik kesik ve bütün acısını ona anlatmak istercesine kelimeleri bir solukta çıkararak konuşuyordu. Bunçuk dehşet içinde, Anna'nın yüzünün saydamlaşmakta olduğunu, şakaklarının sararmaya başladığını gördü. Yanında cansız duran ellerine çevirdi gözlerini ve olgunlaşan bir erik gibi pembemsi bir maviliğin tırnaklarına yayıldığını gördü.

"Su! Göğsüm... Çok sıcak!"

Bunçuk su getirmek için eve koştu. Döndüğünde sundurmadan Anna'nın kısık solukları duyulmuyordu artık. Batan güneş, Anna'nın son bir kasılmayla çarpılan ağzının ve yarasına bastırdığı, balmumu rengindeki hâlâ sıcak elinin üzerinde parlıyordu. Bunçuk kollarını yavaşçacık Anna'nın omuzlarına sararak onu kaldırdı, bir an kadar, hafif çilli, delikleri kısılmış burnuna, gözlerinin arasındaki mini mini, koyu çizgilere baktı ve kara kaşlarının altında gözbebeklerinin solmakta olan pırıltısını görmeye çalıştı. Anna'nın öne eğik zavallı başı, göğsüne doğru biraz daha düştü ve narin, genç kız boynunda şahdamarı son kez attı.

Bunçuk soğuk dudaklarını Anna'nın kara, aralık gözkapaklarına bastırdı ve "Benim dostum! Canım! Anna'm!" diye seslendi.

Sonra doğruldu, topuğunun üstünde hızla çark edip doğal olmayan dimdik bir yürüyüşle ve iki yanına bastırdığı kollarını hiç sallamadan uzaklaştı.

---

* Ispazmoz: Aşırı titreme, kasılma.

XXVI

SONRAKİ günlerde Bunçuk, tifüse yakalandığı zamanki gibi bir humma içinde yaşadı. Gerçi yine dolaşıyor, iş görüyor, yiyor, uyuyordu ama hep dalgın, narkoz almış gibi bir uyuşukluk içindeydi. Gözkapakları şişmiş, çılgın gözleriyle çevresindeki dünyaya boş boş bakıyor, arkadaşlarını tanıyamıyordu; körkütük sarhoş ya da ağır bir hastalıktan yeni kurtuluyormuş gibi bir hali vardı. Anna öldüğü andan itibaren, duyguları geçici olarak körelmişti; ne bir şey istiyor ne de bir şey düşünüyordu. "Ye, Bunçuk!" diye onu zorluyordu arkadaşları; o da çenelerini ağır ağır, tembel tembel oynatarak yiyordu. Yoldaşları gözlerini ondan ayırmıyor ve onu hastaneye yollamayı düşünüyordu.

Ertesi gün, makineli tüfekçilerden biri, "Hasta mısın?" diye sormuştu.

"Hayır."

"Peki neyin var? Üzüntü mü?"

"Hayır."

"Hadi gel bir sigara içelim. Onu geri getiremezsin arkadaş. Boşuna zorlama kendini."

Yatma vakti gelince ona, "Yatma zamanı geldi!" diyorlardı, o da yatıyordu.

Dört gün, böylece, gerçek dünyadan elini eteğini çekmiş bir durumda yaşadı. Beşinci gün Krivoşlikov ona sokakta rastladı ve kolundan yakaladı:

"Hah, buldum seni! Ne zamandır seni arıyordum," dedi. Bunçuk'un halini bilmediği için, sırtına dostça bir şaplak indirip kaygılı kaygılı gülümsedi:

"Neyin var senin yahu? Yoksa içkiye mi başladın, nedir? Kuzey Don bölgesine oradaki Kazakları silah altına almak için bir seferî heyet göndereceğimizi duydun mu? Heyete Potyolkov başkanlık edecek. Tek umudumuz kuzeydeki Kazaklarda. Yoksa burada kapana kısılacağız. Gider misin? Propagandacılara ihtiyacımız var. Gidersin değil mi?"

Bunçuk kısaca, "Evet," dedi.

"Çok güzel. Yarın hareket ediyoruz."

Kafası hâlâ perişan bir halde hareket hazırlıklarını yapan Bunçuk, ertesi gün seferî heyetle birlikte yola çıktı.

O sıralarda Don Sovyet Hükümetinin durumu pek tehlikeliydi. Alman işgal ordusu Ukrayna'dan doğuya doğru ilerliyor ve aşağı Don bölgeleri karşı-devrim ayaklanmalarıyla kaynıyordu. Popov, Don'un ötesindeki bozkırlarda pusuya yatmış, Novoçerkask'a saldırmaya her an hazır bekliyordu. Nisan ortalarında toplanan Taşra Sovyetleri Kongresi, Rostov'u tehdit eden Asi Kazakları püskürtmek için birkaç kez yarıda kesilmişti. Sadece kuzeyde devrimin ateşi hâlâ yanıyor ve aşağı Don'dan destek bulma umutlarını tamamıyla yitiren Potyolkov'la ötekiler ister istemez bu ateşe doğru sürükleniyordu. Aşağı Don'da seferberlik başarısızlığa uğramıştı. Lagutin'in inisiyatifiyle, yakın tarihte Don Halk Komiserleri Konseyi başkanı seçilen Potyolkov, cepheden dönen askerlerden üç dört alayı silah altına almak ve bunları Almanlarla, aşağı bölgelerdeki karşı-devrimcilerin üzerine sürmek için kuzeye doğru çıkmaya karar verdi. Başlarında Potyolkov olmak üzere beş kişilik bir Olağanüstü Seferberlik Komisyonu atandı; seferberlik için hazineden altın ve Çarlık parası olarak on milyon ruble çekildi; çoğu Kamenskaya Stanitsasından gelen Kazaklardan aceleyle muhafız birliği kuruldu ve heyet 1 Mayısta oralara kadar ulaşan Alman uçaklarının ateşi altında yola çıktı.

Demiryolları, Ukrayna'dan çekilen Kızıl Muhafızlarla dolup taşıyordu. Asi Kazaklar köprüleri uçuruyor, trenleri tahrip ediyordu. Novoçerkask'tan Kamenskaya'ya giden tren hattı üzerinde her sabah Alman uçakları uçuyor, akbaba sürüleri gibi süzülüyor, Kızıl Muhafız müfrezeleri üzerine makineli tüfek ateşi açıyodu. Askerler vagonlardan inip dağılıyor, tüfek sesleri ortalığı çınlatıyordu; istasyonlarda cüruf yığınlarının kokusu, savaş ve yıkımın keskin kokusuna karışıyordu. Uçaklar gökte ta yükseklere çıkıyor, nişancılar bağ bağ mermi yakıyor, trenlerin çevresi, güz mevsiminde altın yaprakları yerlere yayılmış bir meşe korusu gibi boş mermi kovanlarıyla doluyordu. Her yerde yıkımın izleri görülüyordu. Yanmış, parçalanmış vagonlar, telgraf direklerine dolanmış kopuk teller, yıkılmış evler ve bir kasırganın önünde sürüklenmiş gibi duran kar çitleri.

Sefer heyeti beş gün boyunca demiryoluyla Millerovo'ya doğru ilerledi. Altıncı gün Potyolkov, Seferberlik Komisyonunu kendi vagonunda toplantıya çağırdı.

"Bu şekilde ilerleyemeyiz. Bana kalırsa vagonları bırakıp yolun geri kalan kısmını yürümemiz gerekiyor."

"Ne?" diye bağırdı Lagutin. "Biz tabana kuvvet ağır aksak gidene kadar Beyazlar bizi süpürür!"

Mrihin, kuşkulu bir tavırla, "Biraz uzak," dedi.

Krivoşlikov, sıtma ve kininden sapsarı bir yüzle, kaputuna sarınmış, sesini çıkarmadan oturuyordu. Bir şeker çuvalının üzerinde dertop olmuş, tartışmalara hiç katılmıyordu. Gözleri ateşten, buğulu buğuluydu.

Potyolkov gözlerini kaldırmaksızın, "Krivoşlikov!" diye seslendi ona.

"Mesele nedir?"

"Dinlemiyor musun? Yaya gitmemiz gerekiyor, yoksa yetişecekler bize. Ne dersin? Sen hepimizden daha okumuşsun."

Krivoşlikov ağır ağır ve açık seçik, "Yürüyebiliriz," dedi, ama birdenbire dişleri bir kurtunkiler gibi kenetleniverdi ve şiddetli bir nöbetle titremeye başladı. "Taşıyacak o kadar eşyamız olmasa, yürüyebilirdik."

"Evet, yürüyelim daha iyi, Allah belalarını versin!" diye kabul etti Lagutin.

"Sen ne dersin Mihai?"

Krivoşlikov sinirli sinirli omuzlarını silkti, "İtirazım yok."

"Kazaklara hemen trenden inmelerini emredeceğim. Zaman kaybetmenin anlamı yok." Mrihin, ne diyeceklerini anlamak için çevresine bakındı, hiçbir itirazla karşılaşmayınca vagondan aşağı atladı.

O kasvetli, yağmurlu sabah, Potyolkov heyetini taşıyan tren, Belaya Kalitva'dan çok uzakta değildi. Bunçuk başını kaputunun altına çekmiş vagonunda yatıyordu. Aynı vagonda Kazaklar çay pişiriyor, gülüyor, birbirlerinin bacaklarını çekiştiriyordu. Bunçuk gözlerini hiç açmıyordu. Geçmişteki olayları, aynı acıyı hissederek tekrar tekrar yaşamaktaydı. Ufukta, uzak ormanların kahverengi sırtlarıyla karlı bozkır, dumanlı gözlerinin önünde kayıyordu. Soğuk rüzgârı

hisseder gibi oldu. Sanki Anna onun yanında ayakta duruyordu. Onun siyah gözlerini, ağzının güçlü, ama yumuşak çizgilerini, burnunun üzerindeki mini mini çilleri, alnındaki düşünceli kırışıkları görebiliyordu. Anna'nın dudaklarından çıkan kelimeleri duymuyordu: yabancı birtakım sesler ve kahkahalara karışan anlaşılmaz sözlerdi. Ne var ki gözlerindeki pırıltıdan ve kirpiklerini kırpıştırmasından ne söylediğini tahmin ediyordu.

Ama arkasından, değişik, yüzü mavimtırak sarı, yanaklarında gözyaşı izleri, burun delikleri kısılmış ve dudakları müthiş bir acıyla çarpılmış bir Anna gördü. Anna'nın gözlerinin koyu renkli çukurlarını öpmek için eğildi. İnledi ve hıçkırıklarını boğmak için gırtlağını kavradı. Anna onu bir an bile bırakmıyordu. Zamanın akışı içinde yüz çizgileri ne soluyor ne kararıyordu. Yüzü, endamı, yürüyüşü, hareketleri, kaşlarının kavisleri bir araya gelerek Anna'yı canlandırıyor, Anna'yı tamamlıyordu. Anna'nın sözlerini, duygusal, romantik konuşmalarını, onunla birlikte yaşadığı her anı hatırlıyordu. Ve bu yeniden yaratışın canlılığı Bunçuk'un acısını on kat artırıyordu.

'Trenden in' emri gelince onu kaldırdılar. Bunçuk doğruldu, kayıtsız bir tavırla eşyasını topladı ve çıktı. Bagajların indirilmesine yardım etti. Aynı kayıtsızlıkla bir arabaya bindi ve yola koyuldu.

Yağmur yağıyordu. Yol kenarındaki bodur otlar ıslaktı. Bayırlarında, çukurlarında rüzgârın rahat rahat dolaştığı açık bozkır. Artlarında lokomotiflerin dumanı, kırmızı bloklar halinde istasyon binaları. En yakın köyden kiralanan kırk araba, yol boyunca ağır ağır ilerliyordu. Atlar yavaş gidiyordu. Yağmuru iyice çekmiş killi kara toprak hareketlerini ağırlaştırıyordu. Çamur, yün gibi kesekler halinde tekerleklere yapışıyordu. Önlerinde ve artlarında, karıları, aileleri, yoksul eşyalarıyla, Kazakların vahşetinden kaçan kalabalık madenci kafileleri gidiyordu.

Bir demiryolu kavşağında parçalanmış iki Kızıl Muhafız müfrezesinin dökünütleri arkalarından yetişti. Savaşın zorlamasından, uykusuzluktan ve yokluktan askerlerin yüzü toprak gibi kara bir renk almıştı. Komutanları Sçadenko, Potyolkov'un yanına geldi. İngiliz usulü kırkılmış bıyığıyla, sert çizgili ince burnuyla o yakışıklı

yüzü son derece bitkindi. Bunçuk oradan geçerken, kaşları çatılmış Sçadenko'nun yorgun, öfkeli bir sesle konuştuğunu duydu:

"Ben kendi adamlarımı bilmez miyim sanıyorsunuz? Daha önce de durum berbattı, ama şimdi bir de Allahın belası Almanları hesaba katmak gerekiyor. Kuvvetlerimi bir daha ne vakit toplayacağım ben?"

Bu konuşmadan sonra Potyolkov, kaşları çatık ve görünüşe göre azıcık şaşkın bir halde, arabasına yetişmek için iri adımlarla uzaklaştı. Krivoşlikov yanına yaklaştı ve heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatmaya başladı ona. Bunçuk, Krivoşlikov'un kolunu yukarıdan aşağıya doğru sallayarak bir solukta art arda birkaç cümle birden sıraladığını gördü. Potyolkov'un keyfi yerine geldi, arabasına sıçradı ve ağırlığı altında araba gıcırdadı. Arabacı kırbacı atların sırtına indirdi, tekerlerden çamurlar saçıldı.

Potyolkov meşin ceketini rüzgâra karşı açarak, "Daha hızlı!" diye bağırdı.

XXVII

İLKYET, Don'un bağrına doğru günlerce ilerledi. Ukraynalı köylüler onları konukseverlikle karşıladı, seve seve kumanya sattılar, yer gösterdiler. Ama Krasnokutsk'a gitmek için at kiralama konusu ortaya atılır atılmaz Ukraynalılar kafalarını kaşımaya başladı ve kısa süren bir kararsızlığın ardından, açık açık reddettiler.

Potyolkov içlerinden birine, "İyi para kazanacaksınız, neden burun kıvırıyorsunuz?" diye sordu.

"Para benim canımdan kıymetli mi?"

"Senin canını istediğimiz yok, bize birkaç at, bir de araba kirala, o kadar."

"Yapamam."

"Neden?"

"Kazaklara gidiyorsunuz değil mi?"

"Ne çıkar bundan?"

"Ya bir şey olur da ben atlarımı kaybedersem, o zaman ne yaparım? Atlar olmadan nasıl yaşarım? Olmaz arkadaş, bırak beni."

Kazak topraklarına yaklaştıkça, Potyolkov'u ve öteki liderleri bir korku sarmaya başladı. Halkın davranışlarında bir değişiklik göze çarpıyordu; halk burada onlara kötü niyetle, korkuyla bakıyor, yiyeceklerini istemeye istemeye satıyor ve sorulardan kaçıyordu. Arabaların çevresini artık neşeli köy çocukları sarmıyordu. Pencerelerden düşman yüzler gözetliyor ve köylüler bir anda gözden kayboluveriyordu.

Heyetteki Kazaklar öfkelenip bağırıyordu:

"Nesiniz siz be, gâvur musunuz? Ne diye öyle baykuş gibi bakıyorsunuz bize?"

Son derece soğuk karşılanmalarından umutsuzluğa düşen Vanka Boldyirev, bir köy meydanında kasketini yere çaldı ve komutanlardan biri geliverir diye çevresine göz atarak kükredi:

"Siz insan mısınız, iblis mi? Ne diye sesinizi çıkarmadan duruyorsunuz be Allahın belaları? Sizin haklarınızı korumak için biz kanlarımızı akıtıyoruz, siz geçmiş bizi seyrediyorsunuz! Şimdi eşitlik var yoldaşlar, artık Kazak, kokol kalmadı, kimse de size el uzatamaz. Hemen bize yumurta, tavuk getirin, hepsinin parasını Çar rublesiyle ödeyelim."

Altı Ukraynalı sabana koşulmuş atlar gibi meyus, başları öne düşük onları dinliyordu. Vanka'nın ateşli konuşmasına hiçbiri cevap vermedi.

Boldyirev, "Ulan, bu dünyaya kokol gelmişsiniz, kokol gideceksiniz hepiniz! Patlayın e mi, şişko göbekli burjuvalar siz de!" diyerek partal kasketini tekrar yere çaldı ve nefretinden suratı mosmor kesildi. "Yağmur olsanız kimsenin tarlasına yağmazsınız zaten!"

Çeşitli yönlere dağılırken, Ukraynalıların bütün söylediği, "O kadar bağırmaya gerek yok," demek oldu.

Aynı köyde ihtiyar bir Ukraynalı kadın, Kazaklardan birini sorguya çekiyordu:

"Her şeyimizi çalıp bizi kılıçtan geçireceğiniz doğru mu?"

Kazak gözünü bile kırpmadan cevap verdi:

"Doğru. Belki herkesi değil, ama bütün yaşlı erkekleri kılıçtan geçireceğiz."

"Oh, Tanrım! Peki ne diye keseceksiniz onları?"

"Onları lapamıza katıp yiyoruz. Şimdi koyunun tadı yok, daha iyice tatlanmadı koyunlar, onun için ihtiyarları kazanımıza atıp bir güzel haşlıyoruz..."

"Şaka etmiyorsun değil mi?"

Mrihin, "Yalan söylüyor nine," diye araya girdi ve şakacıya döndü:

"Kime nasıl şaka yapılacağını öğrenmen gerek senin! Böyle şaka yaptığını duysa Potyolkov kelleni uçurur. Ne diye böyle masallar yayıyorsun ortalığa? Şimdi gidip herkese, yaşlı erkekleri keseceğimizi söyleyecek!"

Kaygıları artan Potyolkov, molaların ve gece konaklamalarının süresini kısaltıp, heyetin yürüyüşünü hızlandırdı. Yukarı Don bölgesine varmalarından bir gece önce Lagutin'le uzun uzun konuşmuştu.

"Çok uzaklaşmakta yarar yok İvan. Bir an önce seferberliği başlatalım. Bir kayıt defteri açtığımızı ilan eder, iyi maaş vadederiz, yalnız atlarıyla teçhizatlarını kendileri getirir, halkın parasını kıyasıya harcayamayız öyle. Yol boyunca adam toplarız. Mihaylovka'ya vardığımızda emrimizde bir tümen bulunmalı. Bir tümen toplayabilir miyiz dersin?"

"Eğer oralarda durum sakinse, toplarız."

"Demek Beyazların işe koyulmuş olabileceğini düşünüyorsun?"

"Kim bilir?" Lagutin seyrek sakalını okşadı ve meyus meyus ekledi:

"Geç kaldık... Başaramayacağımızdan korkuyorum. Subaylar oralarda harekete geçmiştir bile. Acele etmeliyiz..."

"Acele ediyoruz işte! Hem sen korkma! Korkmamalıyız!" diye cevap verdi Potyolkov; gözleri haşin bir pırıltıyla tutuşuyordu. "Ardımızdan gelen adamlarımız var, korkmaya hiç gerek yok. Onları yarar geçeriz! Bir haftaya kalmaz, Almanları da Beyazları da Don'dan sürer atarız." Sigarasından kuvvetli bir nefes çekerek kendi gizli düşüncelerini dile getirdi:

"Eğer çok geç kalmışsak, biz de hapı yuttuk demektir, Don'daki Sovyet hâkimiyeti de. Geç kalmamalıyız. Eğer biz oraya varmadan subaylar bir ayaklanmayı örgütlendirirse, bu sonumuz olur!"

Ertesi gün akşama doğru Kazak topraklarına ayak bastılar. İlk köye yaklaşırlarken, en öndeki arabalardan birinde Lagutin ve Krivoşlikov'la birlikte giden Potyolkov, bozkırda bir sığır sürüsü gördü. "Gidip, çobanı bir sorguya çekelim," önerisinde bulundu Lagutin'e. Krivoşlikov da onu destekledi.

Lagutin'le Potyolkov inip sürüye doğru yürüdü. Meranın güneşten kavrulmuş otları kahverengi pırıltılar saçıyordu. Otlar bodur ve çiğnenmişti, yalnız yol kenarında kuvvetli kolzalar ve sakallı tepelerini hışırtılarla sallayan yabani yulaflar görülüyordu. Kartlaşmış bir pelinotunu avucunda ezip acı kokusunu ciğerlerine çeken Potyolkov çobana yaklaştı:

"Merhaba, çoban."

"Merhaba."

"Sürüye mi bakıyorsun?"

"Evet."

Yaşlı çoban kırlaşmış gür kaşlarının altından onları süzüyordu.

"E, buralarda nasıl geçiniyorsunuz bakalım?"

"İdare ediyoruz, işte, Tanrının yardımıyla."

"Haberler var mı?"

"Pek bir şey yok. Siz kimsiniz acaba?"

"Bizler memlekete dönen askerleriz."

"Hangi köydensiniz?"

"Ust-Koperskaya'dan."

"Şu Potyolkov da sizinle birlikte değil mi?"

"Evet."

Çoban bu cevaptan açıkça korktu, rengi sarardı.

"Ne oldu ihtiyar?" diye sordu Potyolkov.

"Söylediklerine göre bütün Ortodoksları öldürecekmişsiniz."

"Saçma! Kim anlatıyor bu masalları?"

"İki gün önceki toplantıda ataman söyledi. Ya birtakım dedikodular çalınmış kulağına ya da Potyolkov'la Kalmukların bizi kılıçtan geçirmeye geldiklerini bildiren bir haber almış hükümetten."

Lagutin, "Demek atamanları yine getirdiniz başınıza?" diye sorarak, sağlam, sarı dişleriyle bir ot sapını çiğnemekte olan Potyolkov'a baktı.

"Birkaç gün önce bir ataman seçtik. Sovyet kapandı."

Lagutin daha soracaktı ama o sırada, biraz ötedeki koskocaman bir boğa, ineklerden birinin üstüne sıçrayıp hayvanı yere çökertiverdi.

Çoban, "Hayvanın belini kıracak, iblis!" diye bağırıp, yaşından umulmayan bir hızla sürüye doğru koştu. Koşarken de bağırıyordu:

"Nastyonka'nınki... Belini kıracak hayvanın. Ne yapıyorsun ulan dazlak!"

Potyolkov kollarını açıp arabanın yanına döndü. İyi bir çiftçi olan Lagutin boğanın yere mıhladığı zayıf ineğe baktı ve bir an kafasından şu düşünce geçti, 'Evet, ineğin belini kırabilir de hani, iblis!'

Boğanın saldırısından ineğin beli sağlam bir halde kurtulduğuna emin olunca arabaya döndü ancak. Kendi kendine, 'Ne yapacağız şimdi? Acaba Don'un öte yanında da atamanları getirmişler midir iş başına?' diye sordu. Ama yolun kenarında duran cins bir boğa, düşüncelerini yine başka tarafa çekti. Boğa, iri memeli, sağlam yapılı siyah bir ineği kokluyor, kocaman kemikli kafasını sallıyordu. Geniş göğsü ta dizleri hizasına gelecek kadar kabarıktı ve güçlü gövdesi bir keman teli gibi gergindi. Kısa bacakları direk gibi yere çakılıydı. Lagutin, sevgi dolu bakışlarını boğanın benekli kahverengi derisinden ayıramıyor, soylu hayvanı kıskanç bir hayranlıkla seyrederken tasalarla dolu kafasının içine bir tek düşünce işliyordu: 'Bizim köyde de böyle bir boğa olmalıydı. Bizimkiler zavallı.' Bu düşünce bir an için onu sardı, sonra geçti. Arabaya doğru gidip Kazakların asık suratlarına bakarken, Lagutin çoktan hangi yolu tutmaları gerektiği düşüncesine dalmıştı.

• • •

Sıtma ateşinden zayıf düşen hayalci ve şair Krivoşlikov şöyle diyordu Potyolkov'a:

"Biz karşı-devrim dalgasından kaçmaya çalışıyoruz, ama bu dalga bizim üzerimize doğru geliyor. Düz kıyıdaki gelgit gibi ilerliyor. Yarış edemezsin bununla."

Durumun ne kadar ciddi olduğunu bir Potyolkov iyice anlıyor gibiydi. Arabada öne doğru eğilerek oturuyor, ikide bir sürücüye bağırıyordu:

"Daha hızlı!"

Yürüyüş kolunun arkalarında birisi bir türkü tutturdu, ama çabucak arkası kesiliverdi türkünün. Kahkahalar, bağrışlar tekerlek gürültülerini bastırıyordu.

Çobandan alınan bilgi doğru çıktı. Karısıyla birlikte Sveçnikov köyüne gitmekte olan bir Kazak'ın yanından geçtiler. Adamın omuzunda apoletler, kasketinde de kokart vardı. Potyolkov ona birkaç soru sordu ve yüzü daha da karardı.

Yağmur başladı. Hava kapalıydı. Yalnızca doğuda, günışığı çalmış koyu mavi bir gök parçası bulutların arasından bakıyordu. Bir bayırdan aşağı ufak bir yerleşim bölgesine doğru inerlerken, insanların kaçıştığını, birkaç arabanın ta ötelerden yıldırım gibi geçtiğini gördüler.

Lagutin dalgın dalgın, "Kaçıyorlar. Bizden korktular..." dedi ötekilerin yüzüne bakarak.

"Geri çevirin şunları. Bağırın şu iblislere!" diye haykırdı Potyolkov.

Kazaklar arabaların içinde ayağa kalkıp kasketlerini salladı. İçlerinden biri deli gibi bağırdı.

Sefer heyetini taşıyan arabalar takır tukur yerleşim bölgesine girdi. Rüzgâr, geniş ve ıssız sokaklarda döne döne esiyordu. Avlulardan birinde yaşlı bir Ukraynalı kadın, bir yandan lanetler savurarak bir arabaya yastıklar atıyor, başı açık, yalınayak kocası da atları gemlerinden tutuyordu.

Burada, konak yeri sağlamak için önden çıkardıkları adamların, bir Kazak devriye kolu tarafından tutsak edilip götürüldüğünü öğrendiler. Kazaklar herhalde çok uzaklarda olmamalıydı. Kısa bir toplantıdan sonra geri dönme kararı alındı. Önceleri ilerlemekte direnmiş olan Potyolkov, hâlâ kararsızdı.

Krivoşlikov yine bir nöbete yakalanmıştı, susuyordu.

Potyolkov toplantıda bulunan Bunçuk'a, "Belki de ilerleyebiliriz, ne dersin?" diye sordu.

Bunçuk kayıtsız bir ifadeyle omuzlarını silkti. Hareket etsinler, ona ayak bağı olan kaderinden uzaklaşsınlar da, ister ileri ister geri

gitsinler, aldırdığı yoktu. Potyolkov bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, ileriye, Ust-Medveditsa'ya gitmenin sağlayacağı yararlardan söz ediyordu. Ama Kazak propagandacılarından biri sert bir sesle onun sözünü kesti:

"Sen aklını kaçırmışsın! Bizi nereye götürmek niyetindesin? Karşı-devrimcilerin kucağına mı? Geri dönüyoruz! Ölmeye niyetimiz yok bizim! O da nesi? Şurayı görüyor musun?" Köyün üstündeki bayırı işaret ediyordu.

Hep birden tepeye baktılar. Tam sırtta üç atlının silüeti göğe apaçık izdüşüm vermişti.

Lagutin, "Onların devriye kollarından biri!" diye bağırdı.

"Şurada da var, bakın!"

Daha başka atlılar grup halinde tepenin üstünde bir görünüp bir kayboldu, tekrar meydana çıktı.

Potyolkov geri dön emri verdi. İlk Ukrayna köyüne sürdüler arabalarını, ama Kazaklar tarafından önceden uyarıldıkları anlaşılan köy halkının saklanmaya ve kaçmaya hazırlandıklarını gördüler.

Karanlık çökmeye başladı. İnce, soğuk yağmur iliklerine kadar işledi. Askerler arabaların yanında, silahları ellerinde hazır yürüyordu. Yol kıvrıla kıvrıla bir vadiye iniyor, vadiyi geçtikten sonra ötedeki yükseltiye tırmanıyordu. Tepelerin üstlerinde Kazak devriyeleri bir görünüp bir kayboluyordu. Onların bu pusuya yatmış halleri gerginliği daha da artırıyordu.

Vadiyi kesen dere yataklarından birinin yakınlarında Potyolkov arabadan atlayıp bağırdı adamlarına:

"Hazır olun!" Filintasının emniyetini açtı ve arabasının yanı sıra yürümeye başladı. Bahar sellerinin suları dere yatağında mavi mavi görünüyordu. Sular bir bendin meydana getirdiği gölcüğe akıyordu. Gölcüğün kıyısındaki çamurlar oraya su içmeye gelen sığırların ayak izleriyle çukur çukurdu. Yer yer çökmüş olan bent, yağmurun altında eğilerek hışırdayan sazlarla çevrelenmişti. Potyolkov bu noktada kendilerine bir tuzak kurulmuş olabileceğini sanmıştı, ama ileri keşif kolu ortalıkta hiç kimseyi göremedi.

Krivoşlikov, "Onları burada bekleme," diye fısıldadı ona. "Şimdi saldırmazlar. Geceyi bekleyeceklerdir."

"Bence de öyle!"

XXVIII

BATIDA bulutlar yığılıyordu. Gece oluyordu.

Don yönünde, çok uzaklarda gök, parlak bir ışıkla bir aydınlanıp bir kararıyor ve her yana ışık saçan turuncu şimşekler yaralı bir kuş gibi titriyordu. Batan gün, buluttan, ağır bir tabut örtüsünün altında donuk donuk parlıyordu. Bozkırdan sanki sessizlik taşıyordu; vadinin kıvrımlarına, çekilen günün yaslı pırıltıları sinmişti. O mayıs akşamında bir güz tadı vardı. Henüz çiçeklenmemiş otlar bile anlatılmaz bir çürük kokusu saçıyordu. Potyolkov suya doymuş otların karışık kokularını burnuna çekiyordu yürürken. Ara sıra duruyor, çizmelerine bulaşan çamurları kazımak için eğiliyor, tekrar doğrulup, önü açık meşin ceketi rutubetten gıcırdayarak, yorgun, iri adımlarla yoluna devam ediyordu.

Bir sonraki köye gece bastırdıktan sonra vardılar. Sefer heyetindeki Kazaklar arabalarını bırakıp, geceyi geçirmek için başka başka evlere dağıldı. Potyolkov gözcüler konması için emir verdi, ama nöbete gidecek adam bulmakta güçlük çekti. Üçü açıktan açığa reddetti.

Krivoşlikov ateş püskürerek, "Bunlar için derhal bir yoldaş divanıharbi kurun! Emirlere itaatsizlik ettikleri için kurşuna dizin bunları!" diye bağırdı. Ama Potyolkov, acı acı, "Yolculuk morallerini bozdu onların," dedi. "Kendilerini savunmaz bunlar. Hapı yuttuk Mişa!"

Her nasılsa Lagutin birkaç Kazak toplayabildi ve köyün dışına nöbetçiler dikti. Potyolkov evleri dolaşıp en güvendiği Kazaklarla konuştu:

"Uyumayın çocuklar! Yoksa bizi tepelerler!" dedi onlara.

Bütün gece bir masanın başında, kafasını elleri arasına alıp, yaralı bir hayvan gibi derin derin ve kısık kısık soluyarak oturdu. Şafak sökmeden az önce uyku bastırdı, başı masaya düştü. Ama hemen hemen aynı anda da geri çekilme hazırlıkları için kaldırdılar onu. Şafak söküyordu. Potyolkov avluya çıkmak üzere kalktı. Süt sağmaktan dönen evin kadını onu merdiven başında karşıladı.

İlgisiz bir tavırla, "Tepede birtakım atlılar dolaşıyor," diye haber verdi.

Potyolkov avluya koştu. Köyün ve çayırlardaki söğütlerin üzerine bir tabut örtüsü gibi inen sisin ötesinde, tepede büyük Kazak kuvvetleri görülüyordu. İngiliz süratlisi ile köye doğru geliyorlardı.

Öteki evlerden boşalan Kazaklar da avluya doluşmaya başladı. Biri Potyolkov'un yanına yaklaşıp onu bir kenara çağırdı:

"Yoldaş Potyolkov... Biraz önce onlardan delegeler geldi." Eliyle tepeyi işaret etti. "Derhal silahlarımızı bırakıp teslim olacakmışız; sana bildirmemizi istediler. Yoksa saldıracaklarmış."

"Seni... köpoğlusu! Hangi cesaretle ulan sen..." Potyolkov adamı kaputunun yakasından tuttuğu gibi kenara savurdu ve koşarak arabaya gitti. Tüfeğini namlusundan yakalayıp döndü ve kısık, kaba bir sesle Kazaklara bağırdı:

"Teslim olmak mı? Karşı-devrimcilerle ne konuşacakmışız? Dövüşürüz onlarla! Arkamdan gelin! Silah başına!"

Birkaç tane Kazak avludan fırlayıp küme halinde onun ardı sıra köyün ucuna kadar koştu. Son evlere varmalarına az kala, Mrihin arkalarından yetişti.

"Ayıp Potyolkov!" diye haykırdı. "Kardeşlerimizin kanını mı akıtacağız? Geri dön! Bir anlaşmaya varırız."

Bütün sefer heyeti kuvvetinden sadece birkaç kişinin kendisini izlediğini gören ve çatışma halinde yenilginin kaçınılmaz olduğuna aklı yatan Potyolkov, sessizce tüfeğinin mekanizmasını çıkardı ve eli yanına düştü.

"Yararı yok çocuklar! Köye dönün!"

Geri döndüler. Bütün sefer heyeti, birbirine bitişik üç avluda toplandı. Birkaç dakika sonra kırk kişilik bir Kazak atlı grubu köye girdi. Düşmanın esas kuvvetleri, köyü çevreleyen alçak tepelerdeki mevzilerinde kalmıştı. Potyolkov teslim koşullarını konuşmak için köyün ucuna gitti. Giderken arkasından koşan Bunçuk yetişti ve durdurdu onu.

"Teslim mi oluyoruz?"

"Bükemediğin bileği öp demişler. Elimizden başka ne gelir ki?"

"Ölmek mi istiyor canın?"

Bunçuk tepeden tırnağa kadar titriyordu. Potyolkov'un çevresini almakta olan kıdemli Kazakları görmezlikten gelerek renksiz, tiz bir sesle:

"Teslim olmayacağımızı söyle onlara," diye haykırdı. "Söyle onlara, silahlarımızı teslim etmeyeceğiz!"

Topuğunun üssünde dönüp tabancasını sallaya sallaya iri adımlarla uzaklaştı. Çemberi yarıp dövüşe dövüşe tren yoluna varmak için Kızıl Muhafızları ikna etmeye çalıştı. Ama çoğunluk açıktan açığa teslim olmaktan yanaydı. Bir kısmı dönüp gitti, bir kısmı da öfkeyle bağırdı:

"Git kendin dövüş. Biz kendi kardeşlerimizi vurmayız!"

"Silahlarımızı bırakınca canımızı onlara teslim edebiliriz."

"Paskalya Yortusunun pazar günü bugün, sen de tutmuş kan dökmemizi istiyorsun ha?"

Bunçuk döndü, arabasına gitti, kaputunu arabanın altına serdi ve tabancasının kabzasını elinde sıkı sıkı tutarak yattı. Önce, kaçmayı denemek geldi aklına. Ama kaçmayı, firarı kendine yediremedi ve Potyolkov'un dönmesini bekledi.

Potyolkov üç saat sonra, büyük bir Kazak kalabalığıyla birlikte köye döndü. Başı yukarıda, güvenli, iri adımlarla yürüyordu. Yanında topçu sınıfından eski silah arkadaşı, Beyaz Kazak kuvvetleri komutanı Üsteğmen Spiridonov vardı. Spiridonov kurnaz kurnaz gülümseyerek ona bir şeyler söylüyordu. Arkasından, beyaz bayrağın kaba saba gönderini göğsüne bastırmış atlı bir Kazak geliyordu.

Sefer heyeti arabalarının bir arada durduğu sokaklar, avlular yeni gelen Kazaklarla doldu taştı. Bir anda sesler kükreyiş halinde yükseldi. Gelenlerin çoğu Potyolkov'un Kazaklarının eski silah arkadaşlarıydı; birbirlerini tanıdıkça neşeli neşeli bağırıyor, kahkahalar koyveriyorlardı.

"Merhaba, sen misin Prohor? Hangi rüzgâr attı seni buralara?"

Prohor, "Az daha vuruşacaktık sizinle," diye cevap verdi. "Lvov yakınlarında Avusturyalıları nasıl kovaladığımızı hatırlıyor musun?"

"Vay, vay, vay... Danilo enişte de buradaymış! İsa dirildi enişte!"

"İsa dirildi!" diye karşılık verdi Danilo, Paskalya selamına. Öpüşme sesleri duyuldu. Sonra iki Kazak karşılıklı geçti, bıyıklarını sıvazlaya sıvazlaya, arada sırada da birbirlerinin sırtına şaplaklar atarak bakıştı.

Kızıl Muhafızlardan biri, "Daha orucumuzu bile bozmadık..." dedi.

"Yahu siz Bolşeviksiniz, ne oruç bozması bu?"

"Hım! Bolşevik olabiliriz, ama yine de Tanrıya inanırız biz."

"Oho! Yalan söylüyorsun!"

"Vallahi doğru diyorum!"

"Haç da taşıyor musun?"

"Tabii. İşte, bak." Kızıl Muhafız üniformasının yaka düğmesini açtı ve kahverengi kıllı göğsünden sarkan kararmış bakır haçı çıkardı.

Yabalarla, baltalarla, 'asi Potyolkov'u yakalamak için ortaya çıkmış olan ihtiyarlar hayretle bakıştı.

İçlerinden biri, "Yahu sizin Hıristiyan inancını bıraktığınızı söylemişlerdi bize!" dedi. "Kiliseleri soyup papazları öldürdüğünüzü duyduk."

Ablak suratlı Kızıl Muhafız, "Hepsi yalan bunların," diye temin etti onları. "Size hep yalan söylemişler. Mesela, Rostov'dan ayrılmadan önce kiliseye gidip asâyı rabbani ayinine katılmıştım ben."

"Hayret doğrusu!"

Boyu yarı yarıya küçülmüş bir mızrak taşıyan, ufak tefek, çelimsiz bir ihtiyar, sevinçle ellerini çırptı.

Sokakta, avlularda heyecanlı heyecanlı konuşmaların uğultusu yükseliyordu. Ama yarım saat kadar sonra, birkaç Kazak, sokaktaki yoğun kalabalığı yara yara iri adımlarla geçti, "Potyolkov'un müfrezesinden olanlar, yoklama için sıraya!" diye bağırdılar.

Onların arkasından Üsteğmen Spiridonov geldi. Subay kasketini çıkarıp seslendi:

"Potyolkov'un müfrezesinden olan herkes sola, çitlere doğru ayrılsın. Ötekiler sağa. Kardeşler, cephe askerleri! Önderinizle birlikte karar verdik, bütün silahlarınızı teslim etmeniz gerekiyor, zira silahlı kaldığınız sürece halk korkuyor sizden. Tüfeklerinizi ve öteki

silahlarınızı arabalara koyun. Hep birlikte koruruz silahlarınızı. Sizi Krasnokutskaya'ya göndereceğiz, orada silahlarınız geri verilecektir."

Kızıl Muhafız Kazaklar arasında bir hoşnutsuzluk homurtusu yükseldi, içlerinden biri bağırdı:

"Silahlarımızı vermeyiz!"

Sokağı, avluları sıkış sıkış dolduran kalabalıktan tedirgin mırıltılar duyuldu.

Spiridonov'un komutasındaki Kazaklar sağ tarafa geçti. Kızıl Muhafızlar düzensiz, ruhsuz bir yığın halinde sokağın ortasında kaldı. Krivoşlikov sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakıyordu. Lagutin dudaklarını bükmüştü. Teslim olmamayı iyice kafasına koyan Bunçuk, tüfeğini sağ elinde tutarak hızlı hızlı Potyolkov'a doğru gitti.

"Silahlarımızı vermemeliyiz! Duyuyor musun?"

Potyolkov, müfrezenin listesini parmaklarının arasında sinirli bir tavırla buruşturup ezerek, "Artık çok geç," diye fısıltı halinde cevap verdi.

Liste Spiridonov'un eline geçti. Listeye bir göz atan Spiridonov sordu:

"Müfrezede yüz yirmi sekiz kişi olması gerekiyor. Geri kalanlar nerede?"

"Yolda ayrıldılar."

"Demek öyle. Pekâlâ, silahlarını teslim etmelerini söyleyin şunlara!"

Tabancasının kılıfını kemerinden ilk çıkaran Potyolkov oldu. Tabancasını teslim ederken boğuk bir sesle, "Kılıcımla tüfeğim arabada," dedi.

Silahlar teslim edilmeye başlandı. Kızıl Muhafızlar silahlarını istemeye istemeye veriyor, bazıları tabancalarını çitlerin arasına, avlulara saklamaya çalışıyordu.

Spiridonov keyifli keyifli sırıtarak, "Silahını teslim etmeyenler aranacaktır!" diye bağırdı.

Başlarında Bunçuk olduğu halde, bir kısmı silahlarını teslim etmek istemedi, onların silahlarını zorla aldılar. Makineli tüfeğinin ka-

masını yanına alıp, dörtnala köyden kaçmaya çalışan bir makineli tüfekçi ortalığı karıştırdı. Kargaşada birkaç kişi de saklandı. Spiridonov derhal Potyolkov'la ötekilerin başına nöbetçiler dikip, üstlerini aradı ve sayım yapmaya kalktı. Ama tutsaklar isteksiz isteksiz seslendi:

"Listeye ne bakıyorsun? Hepimiz buradayız işte!"

"Bizi Krasnokutskaya'ya götürün."

"Bir son verin bu oyuna artık."

Para sandığı mühürlendi ve sıkı bir koruma altında Karginskaya'ya gönderildi. Sonra Spiridonov tutsakları topladı ve sesinin tonuyla yüzünün ifadesini derhal değiştirerek komut verdi:

"Çift sıra! Sola dön! İleri, marş! Sıralar, susun!"

Kızıl Muhafız sıralarında bir hoşnutsuzluk mırıltısı dolaştı. İsteksiz isteksiz yürüdüler, çarçabuk sırayı bozdular, düzensiz bir kalabalık halinde ilerlemeye başladılar.

Potyolkov adamlarını teslim olmaya kendisi çağırdığına göre, belki hâlâ işlerin kendilerinden yana döneceğini umuyor olabilirdi. Ama tutsaklar köyden çıkarılır çıkarılmaz, muhafız Kazaklar, sıra dışında kalanları atlarıyla içeri doğru sıkıştırmaya başladı. Bunçuk sol tarafta yürüyordu; alev gibi kızıl sakallı, kulağında yılların etkisiyle kararmış bir küpe sallanan yaşlı bir Kazak, yok yere bir kamçı vurdu ona. Kamçının ucu Bunçuk'un yanağını haşladı. Döndü, yumruğunu sıktı, ama birincisinden daha hızlı inen ikinci kamçı tutsakların ortasına doğru girmek zorunda bıraktı onu. Bunçuk o en temel içgüdüyle, korunma içgüdüsüyle, istemeye istemeye de olsa içeri girdi ve insanoğlundaki yaşama isteğinin ne kadar güçlü, ne kadar önemli olduğunu hayretle anladı; Anna'nın ölümünden beri ilk kez dudakları çarpık bir gülümsemeyle kıvrıldı.

Kazak muhafızlar tutsakları dövmeye başladı. Düşmanlarını öyle zavallı görünce gözleri dönen ihtiyarlar, atlarını üstlerine sürerek, eyerlerinde yana eğiliyor, kamçılarıyla, kılıçlarının enli tarafıyla vuruyordu onlara. Kamçıyı yiyenler itişip kakışarak, bağrışarak ortalara doğru kaçmaya çalışıyordu. Bir Kızıl Muhafız yumruğunu tepesinde sallayarak haykırdı:

"Niyetiniz öldürmekse hemen öldürün bizi be, Allahın belaları! Ne diye eziyet ediyorsunuz?"

"Hani verdiğiniz söz?" diye bağırdı Krivoşlikov.

İhtiyarların vahşiliği azalır gibi oldu. Bir tutsağın sorusuna karşılık olarak muhafızlardan biri mırıldandı:

"Sizi Ponomaryov'a götürme emri aldık. Korkmayın kardeşlerim, daha fazlasını yapmazlar size."

Ponomaryov köyüne vardıklarında, Spiridonov ufak bir dükkânın kapısı önünde duruyordu; tutsaklar teker teker içeri girerken soruyordu Spiridonov:

"Soyadın? Adın? Doğum yerin?"

Sıra Bunçuk'a geldi. "Soyadın?" diye sordu Spiridonov ve kalemini kâğıdın üzerinde hazır etti. Kızıl Muhafızın ters suratına baktı ve onun tükürmek için dudaklarını büzdüğünü görünce, hızla kaçıp bağırdı:

"Yürü ulan, domuz. Adsız geber."

Bunçuk'tan örnek alan birkaç kişi daha meçhul asker olarak ölmeyi yeğ tutup, adlarını vermeyi reddetti. Kızıl Muhafızların sonuncusu da dükkâna girince, Spiridonov kapıyı kilitledi ve dükkânın çevresine nöbetçiler dikti.

Sefer heyetinin arabalarındaki ganimet dükkânın yakınında paylaşılırken, baskına katılan köylerin temsilcilerinden çarçabuk bir divanıharp kuruldu, hemen oracıktaki bir evde toplanıverdi. Başkan tıknaz yapılı, sarı saçlı Vasiliy Popov adında bir yüzbaşıydı. Görenek üzere, işlemeli havlularla birlikte asılı duran bir aynanın altına oturmuş, dirseklerini masanın üzerine yaymış, kasketini geriye atmıştı. Yağlı yağlı bakan tatlı sert gözlerini mahkeme üyeleri üzerinde teker teker dolaştırarak sorusunu tekrarladı:

"Ne yapacağız bunları, aksakallar?"

Eğildi, yanında oturan bir üsteğmenin kulağına bir şeyler fısıldadı. Subay acele acele, olur gibilerden, başını salladı. Popov gözlerini kıstı, gözlerdeki tatlılık kayboldu ve tatlılığın yerini, inik kirpiklerinin bile yeteri kadar saklayamadığı soğuk, amansız bir ışıltı aldı. "Evlerimizi yağmalayan, Kazakları öldürmek için gelen bu vatan hainlerini ne yapacağız?"

İhtiyarın biri, kutu içinde durup da kapağı açıldığında fırlayıveren yaylı oyuncak soytarı gibi sıçrayıp ayağa kalktı:

"Kurşuna dizmeli! Topunu!" Kendinden geçmişçesine başını sallıyor, bağnaz gözlerini çevresinde dolaştırıyordu. Dudaklarından akan salyalardan boğulurcasına haykırdı:

"Merhamet yok bu hainlere! Öldürün onları! Çarmıha gerin! Yakın! Aralarında ne kadar Yahudi varsa hepsini öldürün!"

Üyelerden biri kararsız bir sesle, "Sürgüne gönderelim mi, ne dersiniz?" diye öneride bulundu.

"Kurşuna dizin!"

"Ölüm cezası!"

"Halkın gözü önünde idam etmeli!"

"Ayrıkotlarını temizlemek gerek!"

"Hepsine ölüm!"

Spiridonov öfkeyle, "Tabii kurşuna dizilmeleri gerek. Ne diye tartışıyoruz bunu?" diye bağırdı.

Bağrışmalar başkanın yüzündeki uysallık ifadesinin son kırıntılarını da alıp götürdü. Dudakları taş gibi katılaştı:

"Kurşuna dizilecekler! Yaz!" diye emretti yazıcısına.

Pencere kenarında oturan yaşlıca, tombul bir Kazak, "Ya Potyolkov'la Krivoşlikov? Onlar da mı kurşuna dizilecek? Bu onlara lütuf olur!" diye haykırdı.

Başkan sert bir sesle, "Elebaşı oldukları için onların asılarak idam edilmesi gerekir," diye cevap verdi. Yazıcısına dönerek emretti:

"Yaz bakalım. 'Karar. Biz, aşağıda imzaları bulunan!..'"

Başkanın uzak akrabalarından olan yazıcı, sarı saçları dümdüz taranmış başını eğdi ve mürekkepli kalemiyle çiziktirmeye başladı.

Birisi üzüntüyle, "Galiba lambanın gazı bitiyor," dedi.

Lambanın ışığı titremeye, fitil tütmeye başladı. Sessizlik içinde, tavandaki örümcek ağına yakalanmış sineğin vızıltısı, kalemin kâğıt üzerindeki cızırtısı ve üyelerden birinin astımlı, derin soluk alışları açık seçik duyuluyordu.

KARAR

27 Nisan (10 Mayıs) 1918

Biz, Karginovskaya, Bokovskaya ve Krasnokutskaya stanitsalarının köylerinden seçilen, aşağıda imzaları bulunan temsilciler:

Vasilyevski köyü temsilcisi:	Stepan Maksayev
Bokovskaya köyü temsilcisi:	Nikolay Krujilin
Fomin köyü temsilcisi:	Feodor Kumov
Verhne-Yablonovski köyü temsilcisi:	Aleksandr Kuhtin
Nijne-Dulenski köyü temsilcisi:	Lev Sinev
İlyinski köyü temsilcisi:	Semyon Volotskov
Konkovski köyü temsilcisi:	Mihail Popov
Verhne-Dulenski köyü temsilcisi:	Yakov Rodin
Savostyanov köyü temsilcisi:	Aleksandr Frolov
Milyutinskaya ilçesi temsilcisi:	Maksim Fevralyov
Nikolayev köyü temsilcisi:	Mihail Groşev
Krasnokutskaya ilçesi temsilcisi:	İlya Yelankin
Ponomaryov köyü temsilcisi:	İvan Dyaçenko
Yevlantyev köyü temsilcisi:	Nikolay Krivov
Malahov köyü temsilcisi:	Luka Yemelyanov
Novo-Zemtsevo köyü temsilcisi:	Matvey Konovalov
Popov köyü temsilcisi:	Mihail Popov
Astakov köyü temsilcisi:	Vasili Şegolkov
Orlov köyü temsilcisi:	Feodor Çekunov
Klimo-Feodorovski köyü temsilcisi:	Feodor Çukarin

V.S. Popov'un başkanlığında, 27 Nisan (10 Mayıs) 1918'de burada toplandık.

KARAR:

1) Aşağıda adları yazılı ve hepsi seksen kişi olan, emekçi halk düşmanı hainler, ikisi hariç –elebaşları Potyolkov'la Krivoşlikov asılarak idam edilecektir– kurşuna dizilecektir.

2) Mihaylovski köyünden Kazak Anton Kalitventsov, kanıt yetersizliğinden aklanmıştır.

3) Podyolkov'un müfrezesinden kaçıp, Krasnokutskaya stanitsasında tutuklanan Konstantin Melnikov, Gavril Melkinov, Vasili Melnikov, A ksiyonov ve Verşinin de bu kararın birinci maddesi gereğince idam edileceklerdir.

4) Bu karar yarın, 28 Nisan (11 Mayıs) günü, sabah saat 06.00'da infaz edilecektir.

5) Teğmen Senin tutsaklardan sorumlu olacak ve akşam saat 11.00'da, her köyden ikişer silahlı teğmenin komutasına verilecektir. Bu kararın uygulanmasından mahkeme üyeleri sorumludur. Ceza, idam yerine çıkarılacak olan her köyden beşer Kazak tarafından infaz edilecektir.

(İmza) V.S. Popov

Yönetim Askerî Kol Başkanı

F. Popov, Yazıcı

1918 yılı 27 Nisanında divanıharp tarafından ölüm cezasına çarptırılan Potyolkov birliğine bağlı kişilerin listesi:

Sıra No.	Köyü	Adı Soyadı	Uygulanan Ceza
1	Ust-Koperskaya	Fiyodor Potyolkov	Asılma
2	Yelenskaya	Mihail Krivoşlikov	Asılma
3	Kazanskaya	Avram Kakulin	Kurş. diz.
4	Bukanovskaya	İvan Lagutin	Kurş. diz.
5	Nijegorotskaya	Aleksey İv. Orlov	Kurş. diz.
6	Nigegorotskaya	Yefim Mih. Vahtel	Kurş. diz.
7	Ust-Bistriyanskaya	Gregor Fetisov	Kurş. diz.
8	Migulinskaya	Gavril Tikaçev	Kurş. diz.
9	Migulinskaya	Pavel Agofonov	Kurş. diz.
10	Mihaylovskaya	Aleksandr Bubnov	Kurş. diz.
11	Luganskaya	Kalinin	Kurş. diz.
12	Migulinskaya	Konstantin Mrihin	Kurş. diz.
13	Migulinskaya	Andrey Konovalov	Kurş. diz.
14	Poltavskaya	Konstantin Kirsta	Kurş. diz.
15	Kotovskaya	Pavel Pozniyakov	Kurş. diz.

16	Migulinskaya	İvan Boldiryev	Kurş. diz.
17	Migulinskaya	Timofey Koliçev	Kurş. diz.
18	Filim-Çelb.	Dimitri Volodarov	Kurş. diz.
19	Çernişevskaya	Giorgi Karpuşin	Kurş. diz.
20	Filim-Çelb.	İlya Kalmukov	Kurş. diz.
21	Migulinskaya	Savely Ribnikov	Kurş. diz.
22	Migulinskaya	Polikarp Gurov	Kurş. diz.
23	Migulinskaya	İgnat Zemliyekov	Kurş. diz.
24	Migulinskaya	İvan Kravtsov	Kurş. diz.
25	Rostov	Nikifor Frolovski	Kurş. diz.
26	Rostov	Aleksandr Konovalov	Kurş. diz.
27	Migulinskaya	Piyotr Vihliyantsev	Kurş. diz.
28	Kletskaya	İvan Zotov	Kurş. diz.
29	Migulinskaya	Yevdokim Babkin	Kurş. diz.
30	Mihaylovskaya	Piyotr Sivintsov	Kurş. diz.
31	Dobrinskaya	İllariyon Çelobitçikov	Kurş. diz.
32	Kazanskaya	Klimenti Dronov	Kurş. diz.
33	İlovlinskaya	İvan Anilov	Kurş. diz.
34	Kazanskaya	Matvey Sakmatov	Kurş. diz.
35	Nijne-Kurmoyarskaya	Georgi Pupkov	Kurş. diz.
36	Ternovskaya	Mihail Fevralyev	Kurş. diz.
37	Herzonskaya	Vasili Panteleymonov	Kurş. diz.
38	Kazanskaya	Porfiri Luphin	Kurş. diz.
39	Kletskaya	Dimitri Şamov	Kurş. diz.
40	Filonovskaya	Safon Şaronov	Kurş. diz.
41	Migulinskaya	İvan Gubarev	Kurş. diz.
42	Migulinskaya	Fiyedor Abokumov	Kurş. diz.
43	Luganskaya	Kuzma Gorşkov	Kurş. diz.
44	Gundorovskaya	İvan İzvarin	Kurş. diz.
45	Gundorovskaya	Miron Kalinovtsev	Kurş. diz.
46	Mihaylovskaya	İvan Farafona	Kurş. diz.
47	Kotovskaya	Sergey Gorbunov	Kurş. diz.
48	Nijne-Çirskaya	Piyotr Alayev	Kurş. diz.
49	Migulinskaya	Prokopi Orlov	Kurş. diz.
50	Luganskaya	Nikita Şein	Kurş. diz.
51	St. Makinist RPTK	Aleksandr Yasenski	Kurş. diz.
52	Rostov	Mihail Polyakov	Kurş. diz.
53	Razdorskaya	Dimitri Rogaçev	Kurş. diz.

54	Rostov	Rober Fraşenbruder	Kurş. diz.
55	Rostov	İvan Silender	Kurş. diz.
56	Samarskaya	Konstantin Yefimov	Kurş. diz.
57	Çernişevskaya	Mihail Ovçinikov	Kurş. diz.
58	Samarskaya	İvan Pikalov	Kurş. diz.
59	İlovlinskaya	Mihail Kretskov	Kurş. diz.
60	Kumşatskaya	İvan Korotkov	Kurş. diz.
61	Rostov	Piyotr Birükov	Kurş. diz.
62	Razdorskaya	N-M İvan Kabakov	Kurş. diz.
63	Lukovskaya	Tihon Molitvinov	Kurş. diz.
64	Migulinskaya	Andrey Şvetsov	Kurş. diz.
65	Migulinskaya	Stepan Anikin	Kurş. diz.
66	Kremenskaya	Kuzma Diçkin	Kurş. diz.
67	Baklanovskaya	Piyotr Kabanov	Kurş. diz.
68	Mihaylovskaya	Sergey Selivanov	Kurş. diz.
69	Rostov	Artem İvançenko	Kurş. diz.
70	Migulinskaya	Nikolay Konovalov	Kurş. diz.
71	Mihaylovskaya	Dimitri Konovalov	Kurş. diz.
72	Krasnokutskaya	Piyotr Lisikon	Kurş. diz.
73	Migulinskaya	Vasili Miroşnikov Kurş. diz.	
74	Migulinskaya	İvan Volohov	Kurş. diz.
75	Migulinskaya	Yakov Gordeyev	Kurş. diz.

(Hükümlülerden üçü kimliklerini söylememiştir.)

Yazıcı, hükümlülerin listesini yazdı, bitirdi ve kalemini yanında oturanın eline tutuşturdu.

"İmzalayın!"

Adam, mürekkepli kalemi kara, güdük parmaklarının arasına aldı. Utangaç bir gülümsemeyle, "Yazım da iyi değildir hani," dedi.

Onun yanındaki de öyle, kararsız bir tavırla, harcadığı çabadan kaşlarını çatıp ter içinde kalarak imzaladı. Bir başkası imzasını atarken birkaç sefer yanlış yaptı, sonra da bütün bu süre içinde dışarı sarkık duran dilini içeri çekti. Popov güzel bir el yazısıyla attı imzasını, altına da bir çizgi çekerek süsledi, sonra ayağa kalkıp terleyen yüzünü mendiliyle sildi.

Esneyerek, "Listeyi buna iliştir," dedi.

Yazıcının kâğıdı duvara yapıştırmasını seyreden biri, gülümseyerek, "Kaledin öbür dünyada, yaptığımız işten ötürü bize teşekkür edecektir," dedi.

Bu latifeye kimse karşılık vermedi. Sessiz sedasız evden çıktılar.

Merdiven başında, karanlıkta birisi içini çekerek, "Rabbim İsa..." dedi.

XXIX

YILDIZLARIN cansız ışığıyla aydınlanan o gece, dükkâna kapatılan tutsakları uyku tutmadı. Konuşmalar çarçabuk kesiliverdi. Havasızlıktan ve içlerindeki korkudan boğuluyorlardı. Aralarından biri akşamdan beri nöbetçiye yalvarmaktaydı:

"Açıver kapıyı yoldaş, dışarı çıkmak istiyorum..."

Fanilası pantolonundan çıkarak sarkmış, üst baş darmadağın, yalınayak, kararmış yüzünü anahtar deliğine dayayarak tekrarlayıp duruyordu:

"Açıver yoldaş!"

Sonunda nöbetçilerden biri, "Bırak şu 'yoldaş' lafını," diye cevap verdi.

Tutsak, "Açıver kardeşim!" diye hitap şeklini değiştirdi.

Nöbetçi tüfeğini bıraktı, sigarasını bitirdi, geceleyin yem aramaya çıkmış, uçarak geçen bir yabani ördek sürüsünün kanat seslerini dinledi, sonra dudaklarını kapıdaki yarığa dayayıp seslendi:

"Altına işe, yoksul şeytan! Pantolonun bir gecede çürüyecek değil ya, şafakta pantolonun ıslak da olsa kuru da, cenneti boylayacaksın..."

Umutsuzluk içinde, "Hapı yuttuk," diyen Kızıl Muhafız, kapıdan ayrıldı.

Omuz omuza oturuyorlardı. Potyolkov bir köşede kendi kendine küfrederek, ceplerinde taşıdığı paraları ufacık ufacık yırtıyordu. Paraları yırtma işini bitirince, çizmelerini çıkarıp Krivoşlikov'un omuzuna dokundu.

"Artık iyice anlaşıldı... Aldattılar bizi. Aldattılar bizi serseriler!" dedi yanında yatan arkadaşına. "Çok gücüme gidiyor Mihail. Ço-

cukluğumda babamın çakmaklı tüfeğini alır, ormana ava giderdim. Gidersin gidersin, ağaçlar tepende hep yeşil bir çatı gibidir. Ördeklere ateş eder, tutturamadım mı kendi kendime öyle kızardım ki, utancımdan ağlayacak hale gelirdim. Şimdi de işte böyle berbat ettim her şeyi. Rostov'dan üç gün önce ayrılsaydık, burada ölümümüzü beklemezdik böyle. Onların karşı-devrimini tepetaklak ederdik."

Krivoşlikov gülümsemeye çalışırken dudakları acı acı büküldü ve fısıltıyla cevap verdi:

"Allah belalarını versin, öldürsünler bakalım bizi! Artık ölümden korkmuyorum. Bütün korkum, öte dünyada, şarkıda olduğu gibi birbirimizi tanımayacağımızdır. Sen de ben de orada olacağız Feodor, ama birer yabancı gibi karşılaşacağız... Ben bundan korkuyorum!"

Potyolkov alıngan bir tavırla, "Bırak şimdi!" diye mırıldanıp, iri, sıcak ellerini arkadaşının omuzlarına koydu. "Dert değil bu!"

Lagutin birisine köyünden söz ediyor, kafası uzun olduğu için dedesinin kendisiyle alay ettiğini ve bir gün kendisini komşunun kavun tarlasında yakalayan dedesinden nasıl kötek yediğini anlatıyordu.

O gece konuşmalar parça parça, çeşitli konulara dokundu.

Bunçuk kapının yanında bir yer bulmuş, yarıktan gelen serin havayı büyük bir istekle ciğerlerine çekiyordu. Zihni geçmiş üzerinde dururken aklına annesi geldi. Keskin bir acının iğnelemesini duyarak düşüncelerini başka yöne çevirmeye çalıştı. Anna ile olan anılarına, daha yakın zamanlara ait anılara döndü. Böylelikle içine büyük bir ferahlık geldi, sakinleşti... Yaşamdan ayrılacağı düşüncesiyle omurgasından aşağı inen o her zamanki ürpertiyi ya da içindeki özlem acısını hissetmiyordu artık. Ölüme, acı ve ıstıraplı bir yolculuktan sonraki büyük yorgunluk ve vücudun sızlamasından başka herhangi bir duygunun hissedilmesine olanak olmadığı andaki, tatsız bir mola gözüyle bakıyordu.

Yanı başında bir grup tutsak, hem şen hem yaslı kadınlardan, aşktan, her birinin tattığı ufak, büyük sevinçlerden söz ediyordu. Ailelerini, akrabalarını, arkadaşlarını anlatıyorlardı. O yılki tahılın iyi olacağını söylüyorlardı. Buğday öyle boy vermişti ki, içinde kargaları bile göremezdin. Votkaya, özgürlüğe hasret çekiyor, Potyolkov'a küf-

rediyorlardı. Ama çoğunu kara kanatlarıyla uyku örtmüştü. Bedenen ve ruhen yorgun, yatarken, otururken, hatta ayakta uyuyakaldılar.

Tam şafak sökerken içlerinden biri, uykusunda ya da uyanık ağlamaya başlayıverdi. Çocukluğundan beri tuzlu gözyaşlarının tadını unutmuş kaba saba, koskoca adamların ağlamaya başlaması müthiş bir şeydir. Bir anda, birçok ses, uykulu sessizliği bozdu.

"Sus be, Allahın belası!"

"Kes sesini, yoksa gırtlağını sökerim."

"Amma karı be!"

"Millet burada uyuyor, herifte utanma diye bir şey kalmamış!"

Adam burnunu çekti, sümkürdü ve sustu. Tek tük sigaraların kızıl uçları parlıyor, ama kimseden çıt çıkmıyordu. Hava, sıkışık duran bir sürü sağlıklı vücuttan çıkan erkek teri kokusuyla, sigara dumanıyla ve gece yağan çiyle yüklüydü.

Köyde bir horoz günün doğuşunu müjdeledi. Dükkânın dışından ayak sesleri ve demir şakırtısı duyuldu.

Nöbetçilerden biri, "Kim var orada?" diye seslendi.

Genç, hevesli bir ses, "Yabancı değil! Potyolkov'un adamlarına mezar kazmaya gidiyoruz," diye cevap verdi.

Dükkânın içinde bir anda herkesi bir telaştır aldı.

XXX

PIYOTR Melehov'un komutasındaki Tatarskili Kazaklar Müfrezesi aynı gün şafak vakti Ponomaryov'a vardı. Köyü, Kazak çizmelerinin takırtısı ve suya götürülen atların sesleriyle gürültü içinde buldular. Köyün öte ucuna doğru akın akın bir kalabalık gidiyordu. Piyotr adamlarını köyün orta yerinde durdurdu, yere in komutu verdi. Bir sürü Kazak yanına yaklaştı Piyotr'un.

İçlerinden biri, "Neredensiniz?" diye sordu.

"Tatarski'den."

"Biraz geç kaldınız. Sizin yardımınız olmadan yakaladık Potyolkov'u. Nah şurada, kümesteki tavuklar gibi kapalı duruyorlar." Güldü ve elini dükkândan tarafa salladı.

Hristonya, Gregor ve daha birçoğu adama yanaştı. "Nereye gönderecekler onları?" diye sordu Hristonya.

"Ölmüşlerine kavuşmaya."

"Ne? Yalan söylüyorsun!" diyerek adamın kaputundan yakaladı Gregor.

"Eh, öyleyse sen daha güzel bir yalan bul, Asaletlim!" diye küstahça cevap veren adam, kendini Gregor'un güçlü parmaklarından dikkatle kurtardı. "Şuraya baksanıza; darağaçlarını kurdular bile." İki bodur söğüt arasına kiriş gibi atılmış bir kalastan sarkan iki ipi gösterdi.

Piyotr, "Atları ahıra çekin," komutu verdi.

• • •

Hava kapalıydı. Yağmur çiseliyordu. Köyün dışında yoğun bir Kazak ve kadın kalabalığı toplanmıştı. İdamların saat altıda infaz edileceğini öğrenen Ponomaryov halkı az rastlanan eğlenceli bir seyire gider gibi, hevesle sökün ediyordu. Kadınlar bayramlık elbiselerini giymişti; birçoğu yanına çocuklarını da almıştı. Kalabalık, çayırda kıvıl kıvıl kaynaşıyor, darağaçlarıyla, iki metre derinliğindeki çukurun çevresine doluşuyordu. Çocuklar çukurun bir yanına tepe gibi yığılan killi, ham toprağın üstüne tırmanıyor, erkekler heyecanlı heyecanlı yaklaşan idamlardan konuşuyor, kadınlar aralarında üzüntülü üzüntülü fısıldaşıyordu.

Divanıharp başkanı ciddi yüzünde uykusuzluğun izleri belli bir halde çıkageldi. Sigarasını çiğner gibi tüttürürken sağlam dişleri görünüyordu. Kısık bir sesle Kazak muhafızlara emir verdi:

"Halkı çukurdan geriye çekin. Spiridonov'a söyleyin, ilk partiyi göndersin." Saatine bir göz attı ve yana çekilip muhafızların rengârenk yarım daire biçiminde geriye sürdüğü kalabalığa baktı.

Spiridonov bir manga Kazak'ın başında çabuk çabuk dükkâna gitti. Yolda Piyotr Melehov'la karşılaştı.

"Sizin köyden gönüllü var mı?"

"Ne için?"

"İdam mangasını kurmak için."

"Hayır, yok, olmaz da!" diyekaba bir şekilde cevap verdi Piyotr ve yolu kapayan Spiridonov'un yanından dolaşarak geçti.

Bununla birlikte, Tatarski'den gönüllü birkaç kişi çıktı. Kasketinin siperi altından çıkan saçlarını okşaya okşaya, Mitka Korşunov, Piyotr'un yanına vardı ve yeşil gözlerini kısarak, "Ben gönüllüyüm," dedi. "Ne diye 'yok' diyorsun? Ben varım işte. Bana birkaç tane fişek ver. Bende topu topu bir atımlık var."

Solgun yüzünde gergin, kötücül bir ifadeyle Andrey Kaşulin ve Fedot Bodovskov da ona katıldı.

Ölüme mahkûm on tutsaklık ilk parti, Kazak muhafızların ortasında dükkândan çıkınca, sıkışık kalabalıktan fısıltılar, mırıltılar yükseldi.

Potyolkov bol, siyah bir pantolon giymiş, meşin ceketinin önü açık, en önde yalınayak yürüyordu. Kocaman ayaklarını çamurlu yola güvenle basıyor ve kaydığı zaman, dengesini bulmak için sağ kolunu hafifçe kaldırıyordu. Onun yanı sıra, yüzü ölü gibi sararmış olan Krivoşlikov ayaklarını güçlükle sürüyordu. Gözleri ateşli ateşli pırıldıyordu ve ağzı ıstırabından çarpılmıştı. Kaputunu omuzlarının üstüne alırken, soğuktan donuyormuş gibi ürperdi. Her nedense bu ikisinin elbiseleri bırakılmış, ama ötekiler yalnız iç çamaşırlarıyla kalmıştı. Lagutin Bunçuk'un yanında gidiyordu. Her ikisi de yalınayaktı ve her ikisinin sırtında da gömleklerinden başka bir şey yoktu. Lagutin'in partal donunun altından sarımtırak derisi görünüyor ve Lagutin utangaç hareketlerle donunu çekiştire çekiştire kendini örtmeye çalışıyordu. Bunçuk, muhafızların başlarının üstünden, uzaklardaki kurşuni buluttan kefenlere dikmişti gözlerini. Soğuk bakışlı kasvetli gözlerini bir bekleyiş heyecanı içinde sinirli sinirli kırpıştırıyordu; geniş avucunu gömleğinin açık yakasından içeri daldırmış kıllı göğsünü okşuyordu. İnsan onun, erişilmesi olanaksız ama düşünmesi zevkli bir şeyi beklediğini sanırdı. Geri kalanların bir bölümü katı bir kayıtsızlık ifadesi taşıyordu; kır saçlı bir Bolşevik elini hakaret yollu savurarak Kazak muhafızların ayakları dibine tükürdü. Ama birkaçının gözlerinde öylesine dilsiz bir yalvarış, çarpılmış suratlarında öylesine sınırsız bir dehşet vardı ki, onların bakışlarıyla karşılaşan muhafızlar bile başlarını çeviriyordu.

İri adımlarla hızlı yürüyorlardı. Potyolkov ikide bir tökezleyen Krivoşlikov'a kolunu uzattı. Beyaz yazmalı, kırmızı mavili kasketli

kalabalığa yaklaştı. Potyolkov gözlerini bunlara dikerek, yüksek sesle küfretti. Lagutin'in gözlerini kendisine diktiğini görerek damdan düşercesine sordu:

"Ne var?"

"Şu son birkaç günde saçların kırlaştı da..."

"Saçları kırlaştırmaya yetmez mi bu kadarı?" Potyolkov derin bir göğüs geçirdi, dar alnındaki teri sildi ve tekrarladı:

"Yetmez mi? Kafese kapatılan bir kurt bile kırlaşır; kaldı ki ben insanım."

Başkaca tek kelime konuşmadılar. Kalabalık som bir kitle halinde ileri geldi. Mezar sağ yanda, uzun, kapkara bir yara gibi duruyordu.

Spiridonov, "Dur!" komutu verdi.

Potyolkov derhal bir adım ileri çıktı ve gözlerini yorgun yorgun ön saftakilerin üzerinde gezdirdi; çoğu kır saçlıydı. Cepheden dönen askerler vicdanları sızladığı için gerilerde bir yerdeydi. Potyolkov son derece ağır, ama tane tane konuşurken düşük bıyıkları hafifçe titriyordu:

"Aksakallar! Yoldaşlarımızın ölümü nasıl karşıladığını görmemiz için Krivoşlikov'la bana izin verin. Sonra asın bizi, ama şimdi yoldaşlarımızı, arkadaşlarımızı görmek, cesareti olmayanlara cesaret vermek isterdik."

Kalabalık o kadar sessizdi ki, yağmurun kasketler üzerindeki pıtırtısı duyuluyordu.

Yüzbaşı Popov geride durmuş tütünden sararmış dişlerini göstererek sırıtıyor, ama hiçbir itirazda bulunmuyordu. Aksakallar, hep bir ağızdan değilse de bağırarak razı olduklarını bildirdi. Krivoşlikov'la Potyolkov, iki yana ayrılarak önlerinde dar bir yol meydana getiren kalabalığın arasından yürüdü. Dört bir yanları kapalı ve yüzlerce gözün bakışları altında çukurdan biraz ötede durdular. Potyolkov rahatça görebiliyordu, ama Krivoşlikov'un incecik boynunu uzatıp ayaklarının ucuna kalkması gerekiyordu.

En solda, hafifçe kamburunu çıkarmış, derin derin soluyan ve gözlerini yerden ayırmadan duran Bunçuk'u tanıdılar. Onun yanında, hâlâ donunu çekiştirmekte olan Lagutin dikiliyordu. Ondan sonraki adam tanınmayacak kadar değişmiş, en aşağı yirmi yıl

yaşlanmıştı. İki kişi daha çukura yaklaşıp arkalarını döndü. Bir tanesi meydan okurcasına gülümsüyor ve sıkılmış kirli yumruğunu tehditkâr bir şekilde sessiz kalabalığa sallayarak, edepsizce, şiddetle küfrediyordu. Sekiz kişinin sonuncusunu taşımak zorunda kaldılar. Kendini geriye attı, ayaklarını cansız bir şekilde yerlerde sürüdü. Kazak muhafızlara yapıştı, sonra, gözyaşlarına bulanmış yüzünü sarsa sarsa böğürmeye başladı:

"Bırakın beni kardeşler! Tanrı aşkına, bırakın beni! Kardeşler! Kardeşler! Ne yapıyorsunuz? Alman savaşında dört nişan kazandım. Çocuklarım var benim. Tanrım, ben suçsuzum. Ah, niye böyle yapıyorsunuz?.."

Uzun boylu bir Kazak adamın göğsüne bir diz atıp onu çukura doğru sürükledi. Potyolkov adamı ancak o zaman tanıyabildi ve kanı buz kesildi. Bu Potyolkov'un Kızıl Muhafızlarının en korkusuzlarından, dört St. George nişanının dördünü de kazanmış, sarı saçlı, yakışıklı bir gençti. Kazaklar onu doğrulttu, ama o tekrar düştü, adamların ayakları dibinde kıvranmaya başladı; suratına tekmeler indiren Kazakların çizmelerini öpüyor ve acıklı bir sesle boğulurcasına bağırıyordu:

"Öldürmeyin beni! Merhamet edin! Üç tane küçük çocuğum var, biri kız... Kardeşlerim, dostlarım!"

Uzun boylu Kazak'ın dizlerine sarıldı, ama adam onu dizlerinden söktü, geri sıçrayarak nalçalı topuğuyla tam kulaktozuna yandan bir tekme salladı. Adamın öteki kulağından kan fışkırdı, beyaz yakasından aşağı aktı.

Spiridonov öfkeyle, "Dikin şunu ayağa!" diye bağırdı.

Ne yapıp edip kaldırdılar, ayakta dikerek bırakıp kaçtılar geriye. Karşı tarafta idam mangası tüfeklerini atışa hazır duruma getirdi. Kalabalıktan bir inilti yükseldi, sonra herkes donmuş gibi sustu. Bir kadın histerik histerik feryat ediyordu.

Bunçuk, kurşuni bir tabut örtüsüne benzeyen göğe, üzerinde yirmi dokuz yıl dolaştığı kasvetli toprağa tekrar tekrar bakmak istiyordu. Gözlerini kaldırdı ve on beş adım kadar ötede sıkışık duran Kazak safını gördü. Uzun boylu bir Kazak gördü; yeşil gözlerini kısmış, beyaz dar alnına kâkülü düşmüş, dudaklarını sıkıp biraz öne doğru

uzanarak tam Bunçuk'un göğsüne nişan alıyordu. Salvonun sesi çınlamadan bir saniye önce, upuzun bir çığlık, Bunçuk'un kulaklarını yırttı. Başını çevirdi. Çilli, genç bir kadın kalabalıktan koşarak çıkmış, bir koluyla bebeğini göğsüne bastırıp öteki eliyle bebeğin gözlerini kapatarak köye doğru kaçıyordu.

Düzensiz salvo atışıyla birlikte, çukurun başında dikilen sekiz adam düştükten sonra, idam mangası çukura doğru koştu. Nişan aldığı Kızıl Muhafızın hâlâ kıvranmakta ve kendi omzunu dişlemekte olduğunu gören Mitka Korşunov, adama bir kurşun daha sıktı ve Andrey Kaşulin'e fısıldadı:

"Şu iblise bak be! Kan çıkarasıya kadar omzunu dişledi ve bir kurt gibi hiç inlemeden öldü!"

On mahkûm daha dipçiklerle dürtüle dürtüle çukurun başına getirildi.

İkinci salvodan sonra kalabalığın içindeki kadınlar çığlıklar atarak, itişe kakışa ve çocuklarını da peşlerinden sürükleyerek kaçtı. Erkekler de dağılmaya başladı. Bu iğrenç yok etme sahnesi, ölmekte olanların çığlıkları, iniltileri, sıralarını bekleyenlerin ulumaları, kalabalığın tahammülünü aşan dehşet verici bir manzaraydı. Geride sadece, göre göre ölümü kanıksamış cephe askerleriyle, yaşlıların yüreği en katılaşmış olanları kalmıştı.

Yalınayak, elbisesiz yeni yeni Kızıl Muhafız grupları getirildi, bunların karşısına yeni gönüllüler dizildi, salvolar kurşun yağdırdı ve yaralıların işini bitirmek için tek tek atılan silah sesleri havayı sarstı. Hendekteki ilk parti cesetlerin üzeri çarçabuk toprakla örtüldü. Potyolkov'la Krivoşlikov sıralarını bekleyenlerin yanına gidip onlara cesaret vermeye çalıştı. Ne var ki, sözlerinin hiçbir anlamı kalmamıştı, yaşamları birkaç dakika sonra, dalında kuruyan yapraklar gibi kırılıverecek olan bu adamlara şimdi başka bir güç hâkimdi.

Gregor Melehov köye gitmek için ite kaka kalabalığın arasından geçerken Potyolkov'la yüz yüze geldi. Eski önderi bir adım geri çekilerek gözlerini Gregor'a dikti.

"Sen de mi buradasın Melehov?"

Gregor yanaklarına mavimtırak bir solgunluk yayılarak durdu.

"Görüyorsun ya, buradayım..."

"Görüyorum..." Potyolkov ani bir nefretle Gregor'a gözlerinden ateş saçarak bakarken, çarpık çarpık gülümsedi:

"Ee, demek kardeşlerini vuruyorsun ha? Demek öbür tarafa geçtin? Ne biçim..." İri bir adım atarak Gregor'a yaklaştı ve fısıldadı, "Demek hem bize hem onlara, kim fazla ücret öderse ona çalıştın ha? Ah, sen ne..."

Gregor onu kolundan yakalayıp nefesi tıkanarak sordu:

"Glubokaya muharebesini hatırlıyor musun? Subayları nasıl vurduklarını hatırlıyor musun? Senin emrinle vurulanları? Ha! İşte şimdi de sıra sende. Hiç sızlanma! İnsanların derisini yüzmek yalnız sana kalmamış! Hapı yuttun Don Komiserleri başkanı! Pis domuz, Kazakları Yahudilere sattın! Anladın mı? Daha dinlemek ister misin?"

Hristonya öfkesinden kuduran Gregor'u koluyla sarıp çeke çeke uzaklaştırdı. "Hadi, atların yanına gidelim," dedi. "Burada bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Ulu Tanrım, bu halkın başına nedir bu gelenler?"

Ama Potyolkov'un sesini heyecanla yükselttiğini duyunca durdular. Çevresini saran cephe Kazaklarıyla ihtiyarların arasında bağırıyordu Potyolkov:

"Gözleriniz kör sizin... Cahilsiniz! Subaylar sizi aldattı, öz kardeşlerinizi vurmaya zorladı. Bizim ölümümüzle iş bitecek mi sanıyorsunuz? Hayır! Bugün siz yukarıdasınız, ama yarın kurşuna dizilme sırası sizlere gelecek. Sovyetlerin egemenliği bütün Rusya'da kurulacaktır. Sözlerimi unutmayın! Başkalarının kanını boşuna döküyorsunuz! Sizler bir yığın aptalsınız."

İhtiyarlardan biri, "Kim gelirse gelsin biz icabına bakarız!" diye karşılık verdi.

"Hepsini de kurşuna dizemezsiniz ya dede!" diyerek gülümsedi Potyolkov, "Bütün Rusya'yı darağacına çekemezsin ki! Sen kendi kelleni düşün asıl! Günün birinde aklın başına gelecek, ama çok geç kalmış olacaksın!"

"Bizi tehdit edip durma!"

"Tehdit ettiğim yok. Size doğru yolu gösteriyorum."

"Asıl kör olan sensin Potyolkov. Moskova senin gözlerini kör etmiş."

Gregor daha fazla durup dinleyemedi, hemen hemen koşarcasına atının bağlı olduğu avluya gitti. Kolanları sıkıp Hristonya'yla ikisi köyden dörtnala çıktılar ve bir kez bile dönüp geriye bakmadan tepeyi aştılar.

Ama Ponomaryov'da Kazak'ın Kazak'ı boğazlaması hâlâ sürüyordu. Bütün Kızıl Muhafızlar idam edildiğinde, hendek cesetlerle dolmuştu. Üstlerine toprak yığıldı ve ayaklarla çiğnenip basıldı. Kara maskeler takmış iki subay, Potyolkov'la Krivoşlikov'u alıp darağacına götürdü. Potyolkov başını cesaretle, gururla kaldırdı, ilmeğin altındaki tabureye çıktı, kalın, esmer boynunu çevreleyen yakasını çözdü ve kılı bile kıpırdamadan, sabunlu ipi kendisi geçirdi boynuna. Subaylardan biri, Krivoşlikov'un tabureye çıkmasına yardım etti ve ilmeği başından geçirdi.

Potyolkov, "Ölmeden önce son bir söz söylememize izin verin," dedi.

Cephe askerleri, "Konuş! Haydi!" diye bağırdılar.

Potyolkov ellerini geride kalan küçük gruba doğru uzattı:

"Ölümümüzü seyretmeyi isteyen ne kadar az insan kaldı, bakın!" diye söze başladı. "Vicdanları rahatsız etti onları. Emekçi halk uğruna, onların çıkarları için, kendi canlarımızı feda ederek, o generaller denen fare sürüleriyle mücadele ettik. Ve şimdi ölümümüz sizin elinizden oluyor! Ama sizi lanetlemiyoruz biz! Sizi acı bir şekilde kandırdılar. Devrim Hükümeti gelecek, o zaman sizler gerçeğin hangi tarafta olduğunu anlayacaksınız. Durgun Don'un en seçkin evlatlarını şu çukura gömdünüz..."

Sesler gittikçe yükselip bir uğultu halini aldı ve Potyolkov'un sözleri gürültü arasında kaynadı. Bundan yararlanan subaylardan biri Potyolkov'un altındaki tabureyi tekmeledi. Potyolkov'un iri vücudu düştü ve sallandı, ama ayakları yere değdi. Boğazını sıkan ip onu boğarak, kendisini yukarı çekmeye zorladı. Potyolkov ayak parmaklarının ucunda yükseldi; çıplak ayaklarının parmakları ıslak toprağı eşeliyor ve Potyolkov soluk almak için ağzını açıp açıp kapıyordu. Yerlerinden uğramış gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırarak sakin bir sesle konuştu:

"Daha, doğru dürüst adam asmasını bile öğrenememişsiniz... Bu işi ben yapsaydım, ayakların yere değmezdi senin Spiridonov!.."

Ağzından şırıl şırıl salya akıyordu. Maskeli subaylarla en yakında bulunan birkaç adam, Potyolkov'un dermansız, ağır gövdesini güçlükle kaldırıp taburenin üstüne çıkardı.

Krivoşlikov'un konuşmasını bitirmesine fırsat verilmedi. Tabure ayaklarının altından uçup, yerde bırakılmış bir küreğe çarptı. İnce, sırım gibi gövde uzun zaman ileri geri sallandı, vücut, dizler çeneye gelecek kadar dertop oldu, sonra çırpındı ve bir titremeyle tekrar uzandı. Tabure Potyolkov'un altından ikinci kez düşürüldüğünde Krivoşlikov hâlâ çırpınıyor, dışarı fırlamış kapkara dili hâlâ oynuyordu. Potyolkov'un gövdesi bütün ağırlığıyla ikinci kez düştü, meşin ceketinin dikişi omuzundan söküldü; ama ayak parmaklarının uçları yine toprağa değdi. Kazak kalabalığından bir homurtu yükseldi; içlerinden bazıları istavroz çıkarıp acele acele uzaklaştı. Dehşet ve şaşkınlık o derece büyüktü ki, bir dakika kadar oldukları yerde mıhlanmış gibi, gözlerini Potyolkov'un kararan yüzüne korkuyla dikip bakakaldılar.

Ne var ki Potyolkov konuşamıyordu; ilmik gırtlağını iyice sıkmıştı. Sadece yaşlar boşanan gözlerini deviriyor, ağzını çarpıtıyordu. Acısını hafifletmek çabasıyla, vücudunu dehşet verici bir biçimde, işkence çeker gibi yukarı doğru gerdi.

Sonunda birisinin aklına bir çözüm geldi ve adam bir kürek alarak, Potyolkov'un ayaklarının altındaki toprağı kazıp atmaya başladı. Her salınımda gövde biraz daha katılaştı, boyun uzadı, uzadı ve baş geriye, omuzlara doğru çekildi. İp, Potyolkov'un ağırlığını güç taşıyordu; kalasa bağlı olduğu yerden gıcırdayarak, ağır ağır sallanıyordu. İpin ritmik salınımına uyarak Potyolkov da sallanıyor, morarmış, kararmakta olan suratını, salyalar ve gözyaşlarıyla ıslanmış göğsünü katillerine göstermek istiyormuş gibi dört bir yana dönüyordu.

XXXI

MİŞA Koşevoy'la Uşak, Tatarski'den kaçışlarının ikinci gecesi Kargin'den ayrıldı. Bozkırı, çukurlarda toplanan, yarların dik yamaçlarına tırmanan bir sis sarmıştı. Taze otların arasında bıldırcınlar ötüyordu. Ama göğün ta yukarılarında ay, sazlar ve kamışlar bitmiş bir gölde çiçek açmış nilüfer gibi yüzüyordu.

Tanyeri ağarana kadar yürüdüler. Samanyolu gökyüzünde soldu. Çiy yağıyordu. Bir köye yaklaştılar. Ama köye birkaç verst kala arkalarından altı Kazak atlısı yetişti. Mişa ile Uşak yoldan ayrılabilirdi, ama hem otlar bodurdu hem de mehtap vardı.

Kazaklar onları yakalayıp gerisin geri Kargin'e doğru sürdü. Üç yüz metre kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Derken bir silah sesi çınladı. Uşak tökezledi ve kendi gölgesinden ürken bir at gibi yan yan gitti. Yere düşmedi, elleriyle dizlerinin üzerine büküldü, yüzünü kurşuni pelinotlarına gömdü.

Mişa kulaklarındaki çınlamadan başka hiçbir şey hissetmeksizin, düşe kalka beş dakika yürüdü. Sonra sordu:

"Neden vurmuyorsunuz domuzlar? Neden çektiriyorsunuz bana?"

"Yürü hadi, yürü! Dilini tut!" diye oldukça yumuşak cevap verdi Kazaklardan biri! Mujiği öldürdük, ama sana acıdık. Alman savaşında On İkinci Alaydandın sen, değil mi?"

"Evet."

"İyi işte, yine On İkinci Alayda hizmet edersin. Daha gençsin. Biraz yolunu şaşırmışsın, ama o kadar büyük günah değil bu. Biz seni iyileştiririz."

Mişa üç gün sonra Kargin'de kurulan bir divanıharp tarafından "iyileştirildi". O günlerde mahkeme iki çeşit ceza veriyordu. Kurşuna dizme ve değnek. Kurşuna dizilmeye mahkûm olanlar gece bozkıra çıkarılırdı. Ama doğru yola geleceklerinden umut kesilmeyenlere meydan dayağı atılırdı.

Pazar sabahı halk toplanmaya, bütün meydanı doldurmaya, sıraların, sundurmaların üstüne, evlerin, dükkânların damlarına tırmanmaya başladı.

İlk ceza görecek olan bir papazın oğluydu. Adam koyu bir Bolşevikti, onu kurşuna dizebilirlerdi, ama babası herkesin saygı gösterdiği iyi bir papaz olduğundan, oğluna birkaç değnek atmaya karar verdiler. Pantolonunu aşağı çektiler, kıçını açarak bir sıranın üzerine yüzükoyun yatırıp, ellerini sıranın altından bağladılar; bir Kazak geldi, bacaklarının üzerine oturdu, iki tanesi de ellerinde söğüt dallarıyla sıranın iki yanında yer aldı. Giriştiler değneği basmaya. İşlerini bitirdikten sonra adam kalktı, bir silkelendi, pantolonunu çekip dört bir yana eğilerek selam verdi. Kurşuna dizilmekten kurtulduğuna o kadar sevinmişti ki, eğilip selam vererek şükranını belirtti:

"Teşekkür ederim aksakallar!"

"Rica ederiz, bizim için bir zevkti!" diye cevap verdi birisi.

Meydan yerinde öyle bir kahkaha koptu ki, biraz ilerideki sundurmanın altında oturan tutsaklar bile gülümsediler.

Ceza gereğince Mişa'ya en yağlısından yirmi tane vurdular. Ne var ki duyduğu utancın acısı, değneğin sızısını bastırıyordu. Bütün bölge halkı genciyle, yaşlısıyla seyre gelmişti. Mişa pantolonunu çekti ve neredeyse ağlayacak bir halde, kendisine değnek atan Kazak'a, "Doğru değil bu!" dedi.

"Doğru olmayan ne?"

"Suçu işleyen kafam, cezayı çeken kıçım. Ömür boyu bunun utancını taşıyacağım."

"Üzülme üzülme, utanç dediğin duman değil ki gözünü yaksın," diye onu avuttu Kazak, aynı zamanda, kurbanını neşelendirmek için ekledi:

"Amma güçlüsün be delikanlı! Sana vurduklarımdan iki tanesi çok esaslıydı. Acaba bağıracak mısın dedim, ama bağırtamadım seni. Oysa geçenlerde burada başka birine değnek attım, adam altını tutamadı. Bağırsakları zayıfmış herhalde."

Ertesi gün Mişa'yı cepheye sürdüler.

Uşak'ı da ancak iki üç gün sonra gömdüler. En yakın köyden atamanın yolladığı birkaç Kazak derin olmayan bir çukur kazdı. Oturup bacaklarını çukura sallandırarak sigaralarını tüttürdüler.

"Burada toprak sert," dedi bir tanesi.

"Demir gibi. Ben bildim bileli sürülmemiştir buraları. Yıllardan beri böyle sert duruyor bu topraklar."

"Evet, tam tepenin üstünde, iyi bir yerde yatacak delikanlı. Burası rüzgârlı, güneşli de. Kuru. Çabuk çürümez."

Uşak'ın otların içinde dertop olmuş cesedine baktılar, ayağa kalktılar.

"Çizmelerini çıkaralım mı?"

"Tabii. Güzel çizmeler."

Onu mezara Hıristiyan usulünce başı batıya gelecek biçimde yatırdılar ve üzerini yağlı kara toprakla örttüler. Toprağı küreklerinin tersiyle düzledikten sonra, genci, "Üstüne çıkıp basalım mı toprağı?" diye sordu.

Öteki içini çekerek, "Gerek yok, bırak kalsın!" dedi.

"Melekler en son kalk borusunu öttürdüğünde, daha çabuk kalkar ayağa."

Ufak tümseği iki hafta içinde dulavrat otları, pelinotları bürüdü; tümseğin üstünde yabani yulaflar oynaşmaya, yanında kolzalar sarı sarı açmaya, yoncalar boy vermeye başladı; havayı kekik, sütleğen ve çiçeklerin özsu kokuları sardı.

Kısa zaman sonra, köyden yaşlı bir adam geldi, mezarın başına ufak bir çukur kazdı ve meşeden yeni yontulmuş bir kazığın üstüne iliştirilmiş bir mahfaza dikti. Bu minicik ikon ve kandil mahfazasının saçağı altında Meryem Ana'nın hüzünlü yüz çizgileri yumuşak bir ifadeyle parlıyor ve hemen onun dibindeki düzlükte yağlıboyayla yazılmış eski Slavca bir yazıt okunuyordu:

Mücadeleli, dertli yıllarda
Kardeşler, kardeşlerinizi yargılamayın.

Yaşlı adam atını sürdü; ikon mahfazası orada, sonsuza kadar sürecek yaslı görünüşüyle gelip geçenlerin gözlerine hüzün, yüreklerine garip ve acı bir özlem vermek üzere bozkırda kaldı.

Daha sonra, mayısta, mezarın çevresinde iki toy kuşu dövüştü. Dişi için, yaşama hakkı için, aşk ve bereket için dövüşürlerken, olgunlaşan ayrıkotunun taze yeşilliğini ezip, mavi pelinotları içinde

ayaklarıyla debelene debelene bir parça toprağı meydana çıkardılar. Ve yine kısa bir süre sonra, tam mezarın yanındaki bir tümseğin dibine, yaşlı, taraz taraz pelinotlarının gölgesine dişi bir toy kuşu, benekli, dumanlı-mavi dokuz yumurta yumurtladı ve üstüne yatıp onları vücuduyla ısıttı, parlak kanatlarını onlara siper etti.

İKİNCİ KİTABIN SONU

Rus ve dünya edebiyatının başyapıtlarından *Durgun Don*'da Mihail Şolohov, devrim öncesi ve sonrasındaki Rus yaşamını, özellikle de feodal değerlere ve çara bağlılığını sürdüren Kazakları betimlerken, anlatısını tarihsel belgeler üzerine kurar.

Ancak yazarına Nobel ödülünü getiren bu büyük yapıt, kesinlikle bir "belge-roman" değildir. Şolohov, tarihsel olayları nesnel bir biçimde aktarırken çok canlı portreler çizmiş, yaşadıkları toprakların ve dönemin özelliklerini yansıtan güçlü karakterler geliştirerek, birey ve toplum ilişkilerini yoğun bir dikkatle irdelemiştir.

Romanın sayfaları ilerledikçe anlarız ki, karşı safta olanlara yapay olarak yaratılmış bir düşmanlık besleyen Kazaklar, aslında değişen bir dünyanın içinde yaşadıklarının da ayrımındadırlar.

Bu büyük eser Türkçeye, üç çevirmenimizin ortak ve yoğun emeğinin bir ürünü olarak kazandırıldı. Mete Ergin ve Gani Yener'in birlikte yaptığı çeviriyi Hasan Âli Ediz Rusça aslıyla karşılaştırdı. Okurlar, Rus halk edebiyatı ile Rus klasik edebiyatını kaynaştıran Şolohov'un parlak edebî biçemini bu titiz çeviriden zevkle takip edecekler...

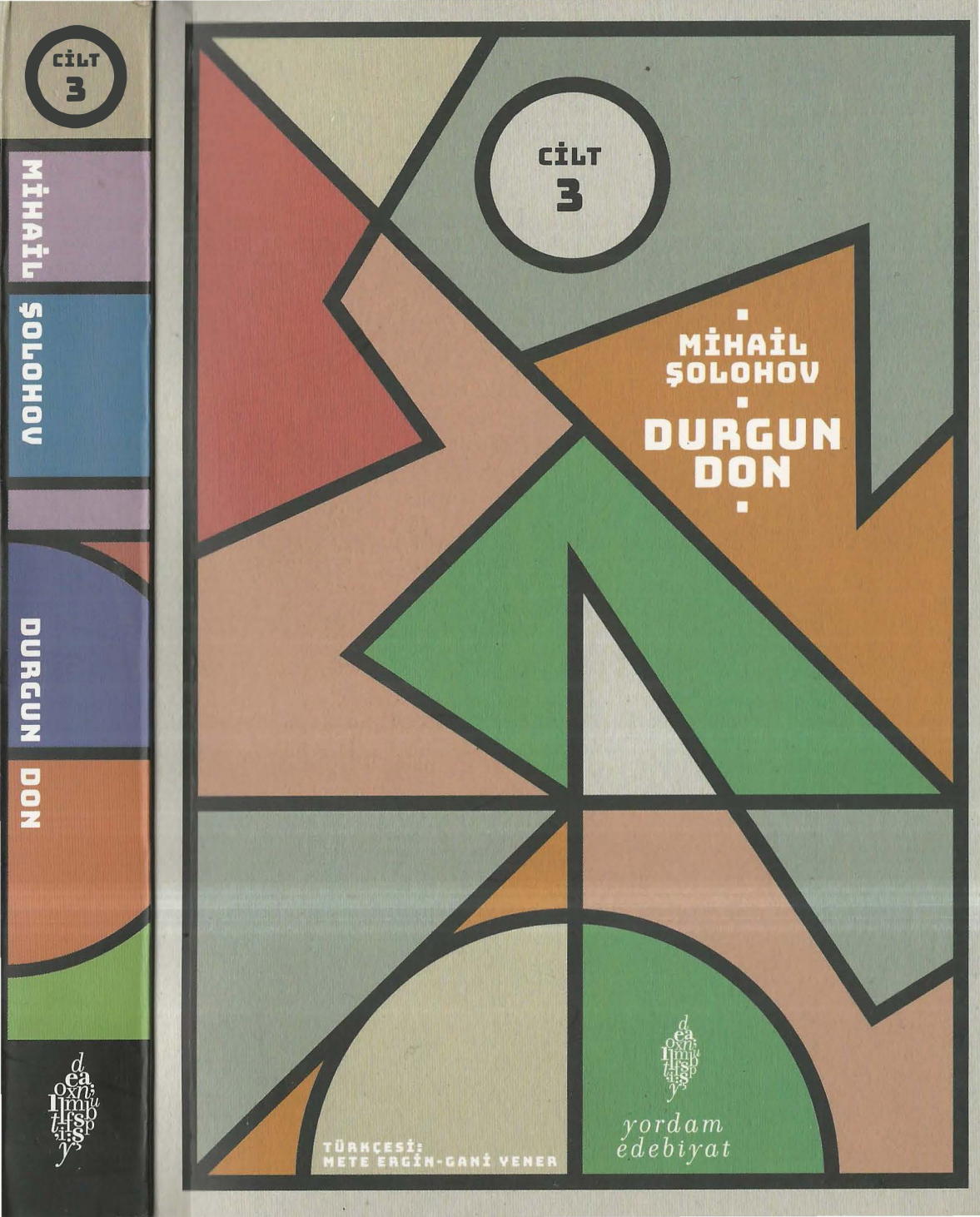
...

"Eskiden Ataman Alayında askerliğini bitiren Kazakları evlerine gönderirken donatırlarmış. Kazaklar sandıklarını, atlarını, eşyalarını trene yüklermiş. Tren yola çıkar, tam Voronej'e gelince, hattın Don'u ilk geçtiği yerde, makinist ağırlaştırırmış treni... Tren köprüye varır varmaz... Vay babam vay! Görülecek şey! Kazaklar hepten çılgına dönermiş: 'Don! Don! Durgun Don! Babamız, Don'umuz! Hurra!' Ve pencerelerden dışarıya, köprünün üstünden suya kasketler, eski gömlekler, pantolonlar, mintanlar, daha Allah bilir neler uçarmış! Askerden dönüşleri şerefine Don'a hediyeler verirlermiş. Bazen öyle olurmuş ki, suya baktığında, Ataman Alayının mavi kasketlerini kuğular ya da çiçekler gibi yüzer görürmüşsün... Çok eski bir görenekmiş bu."

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

2018 Telif Hakkı
THG 0171530 HVV

ISBN 978-605-172-247-4
9 786051 722474

CİLT
3
MİHAİL
ŞOLOHOV
DURGUN
DON
CİLT
3
MİHAİL
ŞOLOHOV
DURGUN
DON
TÜRKÇESİ:
METE ERGİN-GANİ YENER
yordam
edebiyat

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener (1929 -)

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN — GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:
HASAN ÂLİ EDİZ

ÜÇÜNCÜ KİTAP

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 33 • **Durgun Don** III • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-248-1
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

DURGUN DON

ROMAN

Ey Babamız, durgun ve şanlı Don.
Velinimetimiz bizim, Don İvanoviç,
Adın kutsal,
Ünün büyük, temizdir.
Ama bir zamanlar hızlı akardın sen, ey Don,
Hızlı ve temiz.
Oysa şimdi, ey Don, çamurlu akıyorsun,
Aktıkça çamurlanıyor, aktıkça bulanıyorsun.
İşte o vakit, durgun ve şanlı Don konuştu:
"Nasıl olur da çamurlu akmam?
Güzel şahinlerimi, Don Kazaklarını,
Uzaklara uçurdum.
Onlar uzaklardayken, sularım, kıyılarımı yer de yer,
Ve onlar uzaklardayken.
Sarı kumlarımın ince kıvrımları uzar da gider."

Eski Kazak Şarkısı

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ALTINCI BÖLÜM

I

1918 Nisanında, Don bölgesinde büyük bir yarılma oldu. Kuzey ilçelerinin -Koper, Ust-Medveditsa ve yukarı Don ırmaklarının suladığı ilçelerin- cepheden dönen Kazakları, Kızıl Muhafız müfrezeleriyle birlikte geri çekildi, aşağı Don ilçelerinin Kazakları da onları süre süre bölgenin sınırlarına doğru sıkıştırdı.

Koper ilçesi Kazakları hemen hemen son neferine kadar Kızıllara katılmış ve Ust-Medveditskaya ilçesi Kazaklarının aşağı yukarı yarısıyla, yukarı Don Kazaklarının çok az bir bölümü tarafından desteklenmişti.

Bu büyük bölünme ancak 1918'de tamamlandı. Ne var ki bölünmenin başlangıcı yüzyıllarca öncesine; ne verimli toprakları, ne bağları ne de işe yarar avcılık ve balıkçılık alanları bulunan, yoksul kuzeyli Kazakların zaman zaman Çerkask'tan ayrılıp, diledikleri gibi Büyük Rusya topraklarına indiği, Stenka Razin'den bu yana bütün ayaklanmaların belli başlı kalelerini oluşturduğu dönemlere dayanır. Çarlık idaresinin mutlakiyet rejimi altında ezilen bütün eyalette huzursuzluğun kaynadığı daha sonraki dönemlerde bile, açıktan açığa başkaldıran ve atamanlarının önderliğinde çarlık sistemini temellerine kadar sarsan, imparatorun birlikleriyle savaşan, Don'da mavna konvoylarını vuran, ta Volga'ya kadar uzanıp Zaporojye'nin sindirilmiş Kazaklarını ayaklanmaya kışkırtanlar hep yukarı ilçelerin Kazaklarıydı.

Nisan sonunda Kızıllar Don bölgesinin üçte ikisini boşalttı. Bir çeşit yerel hükümet kurulması zorunluluğu doğdu ve Don Geçici Hükümeti üyeleriyle ilçelerden ve ordu birliklerinden gelecek delegelerle bir konsey toplanması, toplantı tarihi olarak da 28 Nisan günü kararlaştırıldı.

Tatarski köyüne Vyeşenskaya atamanından gelen bir bildiride, ayın 22'sinde Vyeşenskaya'da, konseye gönderilecek delegelerin seçilmesi için bir toplantı yapılacağı haber veriliyordu. Miron Korşunov, bildiriyi köy toplantısında okudu ve köylü Vyeşenskaya'ya Miron'u, Bogatiryov Dede'yi, bir de Panteley Melehov'u göndermeye karar verdi.

Vyeşenskaya'daki toplantıda Panteley Melehov, Ordu Konseyine delege seçildi. Panteley aynı gün köyüne döndü ve Novoçerkask'a zamanında varabilmek için, ertesi sabah Miron Korşunov'la birlikte Millerovo'ya hareket etmeye karar verdi. Miron gazyağı, sabun ve ev ihtiyaçları için başka şeyler satın almak, aynı zamanda Mokov'a birkaç kalbur ile değirmen milinin yatağı için döküm madeni alarak biraz para kazanmak amacıyla gitmek istiyordu Millerovo'ya.

Şafak sökerken yola çıktılar. Miron Korşunov'un yağız atları ufak arabayı kolaylıkla çekiyordu. İki adam, rengârenk hasır arabada yan yana oturuyordu. Köyün üst başındaki tepeye vardıklarında konuşmaya başladılar. Millerovo'da Almanlar bulunduğu için Miron kaygılı bir tavırla sordu:

"Almanlar bizi vurmaya filan kalkar mı dersin? Kaba saba heriflerdir onlar."

"Hayır," diye ona güven verdi Panteley. "Geçen gün Matvey Kaşulin, Millerovo'daydı, heriflerin korktuğunu söylüyor. Kazaklara dokunmaya cesaret edemezler."

Miron gülümsedi; gülümsemesi kızıl sakalının içinde kayboldu. Vişne dalından kamçısıyla oynuyordu. Besbelli yüreği biraz daha ferahlamıştı; konuşmayı başka konulara çevirdi:

"Nasıl bir hükümet kurulmalı, ne dersin?" diye sordu. "Bir atamanımız olacak. Bizden biri. Kazak!"

"İnşallah! İyi bir ataman seçin bari. Çingene atı nasıl incelerse, siz de öyle iyice inceleyin o generalleri."

"İnceleriz. Don Kazakları arasında hâlâ akıllı kişiler var."

"Olabilir dünürüm... ama aptallar da var." Miron'un gözlerinin kenarları kırış kırış oldu, çilli yüzü kederli bir ifadeyle bulutlandı.

"Benim Mitka'yı adam edebilirim sanmıştım, okuyup subay olmasını istiyordum, ama kilise okulunu bile bitiremedi, daha ikinci kış kaçtı okuldan."

Bir dakika kadar sustular; Bolşeviklerin peşine düşen oğullarını düşünüyorlardı. Araba arızalı yolda sarsıntılarla, hoplaya zıplaya gidiyordu; araba sarsıldıkça iki ihtiyar da ağa düşmüş balık gibi birbirlerinin üstüne üstüne gelip çarpışıyordu.

Panteley, "Acaba bizim Kazaklar şimdi nerede ola?" diye içini çekerek sordu.

"Koper'e kadar çıkmışlar. Fedot geçen gün köye döndü, atını kaybetmiş. Tişanskaya'ya doğru ilerlediklerini söyledi."

Yine sustular. Bir rüzgâr sırtlarını üşüttü. Artlarında, Don'un ötesinde, şafağın alev alev ateşi ormanları, çayırları, gölleri, koruların içindeki açıklıkları sessizce, görkemle tutuşturuyordu. Kumluk bayır sapsarı bir bal peteğine benziyor, rüzgârın yığdığı ufak kum tepeciklerinden donuk bir tunç rengi yansıyordu.

Bahar nazlı nazlı geliyordu. Ormanlık arazinin maviye çalan yeşili, yerini çeşitli tonlarda yeşil bir örtüye bırakmış, bozkır çiçeklerle bezenmiş, sel suları çekilmiş ve çukurda kalan sulak çayırlarda pırıl pırıl sayısız gölcükler bırakmıştı, ama dik yamaçların kuytularında, havanın yumuşamasıyla göz göz olmuş karlar meydan okurcasına beyaz, hâlâ ışıltılar saçıyordu.

Millerovo'ya ertesi akşam vardılar ve geceyi tahıl deposunun yakınlarında oturan Ukraynalı bir tanıdıklarının evinde geçirdiler. Ertesi sabah kahvaltıdan sonra Panteley istasyona gitti. Miron da atlarını koşup alışverişe çıktı. Demiryolu geçidini kazasız belasız aştı ve o sırada, ömründe ilk kez Alman gördü. Üç muhafız, Miron'un önünde yolun bir tarafından öbür tarafına geçiyordu. İçlerinden kısa boylu, gür sakallı biri elini salladı.

Miron kaygıyla dudaklarını ısırarak atları durdurmak için dizginlere asıldı. Almanlar yanına geldi. Uzun boylu, besili bir Prusyalı, pırıl pırıl parlayan beyaz dişlerini meydana çıkaran bir gülümsemeyle, "Şuraya bakın, sahici bir Kazak, hem de canlı!" dedi. "Üstelik sırtında üniforması da var. Oğulları bize karşı savaşmıştır herhalde. Berlin'e gönderelim şunu. Merakla seyrederler."

"Bize atları gerekli onun, kendisinin canı cehenneme!" Gür, yanık kahverengi sakallı olan, atların baş tarafından sakınarak dolandı, arabaya yaklaştı.

"İn bakalım aşağı ihtiyar! Değirmenden istasyona un götüreceğiz; atların lazım bize. İn aşağı dedim! Sonra komutandan alırsın atlarını." Eliyle değirmeni gösterdi ve ne demek istediğini çok iyi anlatan bir hareketle, Miron'u arabadan inmeye davet etti. Almanın iki arkadaşı dönüp değirmene doğru yürüdü. Arada bir geriye bakıp bakıp gülüyorlardı. Miron'un yüzü yeşile çalar kurşuni bir renk aldı, çevik bir hareketle arabadan aşağı atladı ve hayvanları yürütmek için atların başına gitti.

Kafasından şimşek gibi, 'Panteley'in yanımda olmaması ne yazık!' düşüncesi geçti, içini bir ürperti kapladı. 'Atları alacaklar. Ne demeye yalnız başıma çıktım yola!'

Alman dudaklarını büzerek Miron'u kolundan yakaladı ve değirmene doğru dönmesini işaret etti.

Miron bembeyaz kesilerek, "Bırak!" diye kolunu çekip kurtardı. "Çek şu temiz ellerini atlarımdan, alamazsın onları!"

Miron'un sesinin tonundan onun ne demek istediğini anlamıştı Alman. Mavimsi beyaz dişlerini göstererek gözlerini sert sert Kazak'a dikti; otoriter sesinde sinirli bir eda vardı. Elini, omzunda asılı tüfeğinin kayışına götürdü, ama tam o sırada Miron'un aklına gençliği geldi. Almanın elmacık kemiğinin üstüne bir muşta attı. Adamın kafası geriye doğru kaykıldı, miğferinin çene kayışı koptu. Alman boylu boyunca yere yuvarlandı, kan tükürerek ayağa kalkmaya çalışırken, Miron kafasının ardına bir yumruk daha indirdi, çevresine bir göz attı ve askerin tüfeğini kaptı. Kafası hızlı çalışıyordu. Miron atları geriye çevirirken, artık askerin arkasından ateş edemeyeceğini biliyordu; biricik korkusu, istasyondaki öteki Almanların onu görmesiydi. Yağız atlar şimdiye kadar hiç böylesine bir hızla koşmamıştı! Arabanın tekerlekleri bir düğünde bile böylesine takırdamamıştı. 'Tanrım, sen beni koru! Sen beni kurtar ulu Tanrım! Tanrı baba aşkına!' diye mırıldanıp duruyordu Miron kamçıyı veriştirirken. İçine işlemiş tamahkârlığı az daha felaketine neden olacaktı. Eşyasını almak için Ukraynalının evine gitmek istiyordu. Ne var ki, sağduyusu ağır bastı, kasabadan çıktı Miron. İlk köye kadar olan yirmi versti (sonradan kendisinin anlattığı gibi), ateşten arabasında giden İlyas peygamberden hızlı aldı. Ukraynalı bir tanıdığının avlusuna daldı ve bir canlı

cenaze gibi, adama olanları anlatıp kendisini ve atlarını saklaması için yalvardı:

"Sakla beni! Ne istersen veririm! Yeter ki beni ölümden kurtar, bir yere sakla. Sana bir koyun sürüsü gönderirim. En iyi koyunlarımın yarısını hiç çekinmeden veririm," diye yalvar yakar olup söz verdi Miron, bir yandan da arabasını sundurmanın altına çekti.

Gece bastırana kadar Ukraynalının yanında kaldı, sonra tekrar yola koyuldu, bir deli gibi sürdü arabayı, köpük içinde bıraktı atları. Ancak Millerovo'yla arayı iyice açtıktan sonra dizginleri çekti. Bir sonraki köye varmazdan önce, ele geçirdiği tüfeği oturduğu yerin altından çıkardı, alt tarafına sabit kalemle Alman'ın adı yazılı olan tüfek kayışını inceledi ve rahat bir soluk alarak homurdandı:

'Yakalayamadınız işte beni, şeytanın dölleri. Yetişemediniz bana!'

Ne var ki Ukraynalıya vadettiği koyunları göndermedi Miron. O sonbahar, Ukraynalının köyüne uğradı ve adamın gözlerini umutla kendisine diktiğini görünce, "Bütün koyunlarımıza kıran girdi..." dedi. "Koyundan yana durumumuz çok kötü, ama sana kendi bahçemden armut getirdim biraz, eski günlerin hatırı için." Arabasından, yolculuk sırasında ezilmiş bir çuval armut çıkardı, gözlerini kurnaz kurnaz başka tarafa çevirerek, "Bizim armutlar güzeldir, çok güzel..." dedi ve çarçabuk veda etti.

Miron dörtnala Millerovo'dan kaçarken Panteley istasyondaydı. Genç bir Alman subay ona geçiş iznini yazdı, bir tercüman aracılığıyla sorular sordu ve ucuz bir puro yakıp iyilikçi bir tavırla, "Geçiş iznini al bakalım," dedi, "ama unutma, size aklı başında bir hükümet gerek. Kendinize bir başkan, bir çar, ne isterseniz onu seçin, yeter ki devlet idare etmesini bilsin ve Almanya'ya sadık bir siyaset izlesin."

Panteley hiç de dostça olmayan bakışlarını yiyecek gibi ona dikti, geçiş kâğıdını aldı, bilet almaya gitti. Novoçerkask'a varınca, kentteki genç subay kalabalığı onu şaşırttı. Subaylar sokakları dolduruyor, lokantalarda oturuyor, Ataman Sarayı ve konseyin toplanacağı mahkeme binası çevresinde kalabalık gruplar halinde toplanıyordu.

Panteley delegelere ayrılan evde kendi bölgesinden birçok Kazakla karşılaştı. Delegelerin çoğunluğunu Kazaklar oluşturuyordu; birkaç subay, subaylardan biraz daha çok da taşra aydınlarının temsilcileri

vardı. Konuşmalar belli belirsiz, bir taşra hükümeti kurma konusu çevresinde dönüyordu, ama yalnız bir şey açıkça ortaya çıkıyordu; bir ataman seçilmeliydi. Sevilen birkaç Kazak generalin adı ortaya atılıyor, adayların meziyetleri ayrı ayrı tartışılıyordu.

Panteley, Novoçerkask'a vardığı gün, akşam çayından sonra evinden getirdiği yiyeceklerin bir kısmını rahatça yemek için odasına çıktı. Masanın üzerine biraz kurutulmuş sazan koydu, ekmeği kesti. Komşu köylerden iki Kazakla daha başka birkaç kişi yemeğine ortak oldu. Cephedeki durumdan başlayarak konuşma yavaş yavaş hükümeti seçme konusuna geldi.

Seyrek sakallı bir Kazak içini çekerek, "Rahmetli General Kaledin'den daha iyisi bulunmazdı, toprağı bol olsun," dedi.

"Gerçekten de öyle," diye bir başkası onu destekledi.

Bölge delegesi bir üsteğmen heyecanla lafa karıştı:

"'Uygun adam yok,' da ne demek? General Krasnov'a ne olmuş?"

"Ne Krasnov'u?"

"Böyle bir soru sormaya utanmıyor musunuz beyler? Kendisi ünlü bir generaldir, Üçüncü Süvari Kolordusu komutanıdır; son derece zeki bir insan, bir St. George Şövalyesi, üstün yetenek sahibi bir alay komutanıdır."

Üsteğmenin ateşli ve aşırı övgü taşıyan sözlerine öfkelenen savaşçı alaylardan birinin temsilcisi bir delege, "Biz biliriz onun bütün yeteneklerini!" dedi. "Çok iyi bir generaldir! Alman savaşında gösterdi ne mal olduğunu! Eğer devrim çıkmasaydı, tugay komutanlığından öteye geçemezdi."

Üsteğmen buz gibi bir ses tonuyla, "General Krasnov'u tanımadığın halde bu şekilde konuşmaya nasıl cüret ediyorsun!" diye cevap verdi. "Ve herkesin saygı duyduğu bir generalden böyle bir dille nasıl söz edersin! Bir sıra neferi olduğunu unutmuş görünüyorsun."

Kazak şaşırarak mırıldandı:

"Ben sadece onun komutası altında askerlik yaptığımı söylemek istedim, Ekselans. Avusturya Cephesinde alayımızı dikenli teller üstüne sürmüştü. Onun için kendisini pek tutmazdık. Ama tabii, bambaşka bir insan olabilir!"

Panteley, "Generale St. George madalyasını boşuna mı vermişler sanıyorsun, budala!" diye Kazak'ın üstüne bir yürüdü, az daha

balığın kılçığı boğazına takılıyordu öfkesinden. "Sizler hep homurdanmaya alışmışsınız; her şey kötü sizce, hiçbir şeye dayanamazsınız siz. Biraz daha az konuşsanız bütün bu belalar gelmezdi başımıza. Saksağanlar siz de!"

Bütün Çerkask bölgesi tek vücut olmuş, Krasnov'u tutuyordu. Yaşlılar onu seviyordu. Çoğu Rus-Japon Savaşında onun emrinde çarpışmıştı. Subaylar onun geçmişini beğeniyordu; Krasnov hassa subaylığı yapmıştı, mükemmel bir eğitim görmüş, imparatorun sarayında imparatorun maiyetinde bulunmuştu. Liberal aydınlar da, onun sadece generallikle kalmayıp, subayların hayatları hakkında hikâyeleri çeşitli dergilerde yayımlanan ve bir asker olmasına rağmen kültürlü sayılabilecek bir yazar oluşunu beğeniyordu.

Delegeler arasında Krasnov'dan yana müthiş bir propaganda gidiyordu. Öteki generallerin adları anılmaz oldu. Krasnov'u destekleyen subaylar, Bogayevski'nin Denikin'le pek sıkı fıkı olduğunu ve eğer o ataman seçilirse, Bolşevikler tepelenip Beyaz Muhafızlar Moskova'ya girer girmez Kazakların bütün ayrıcalıklarıyla özerkliklerinin kısa zamanda kaldırılacağını yaydılar etrafa.

Krasnov'a karşı olanlar da vardı. Delegeler arasında bir öğretmen, generalin ününe gölge düşürmek için boşu boşuna uğraştı. Delegelerin dairelerini dolaşıp Kazakların kıllı kulaklarına zehrini akıttı durdu:

"Krasnov ha! Kokuşmuş bir generaldir o, yazarlığı ise daha da berbat! İki tarafa birden yaranmak istiyor yılan! Ulusal bir ün kazanmak, bir yandan da aklı sıra masum demokrat görünmek sevdasında. Sözlerime kulak verin, önüne çıkacak ilk alıcıya varıyla yoğuyla satacaktır Don'u bu herif! Bir hiçtir bu adam! Devlet adamlığı filan palavra. Bize Agayev gibi bir adam gerek. O bambaşkadır."

Ne var ki öğretmen boşuna nefes tüketti. Mayısın 1'inde, konseyin üçüncü günü, General Krasnov'u çağıran sesler duyulur duyulmaz, toplantıya katılanları bir heyecan kapladı.

Subayların şiddetle alkışladığını gören Kazaklar da acemi acemi avuçlarını birbirine vurmaya başladı. Ağır işten nasırlaşmış kara ellerinden, balkonu ve koridorları dolduran hanımların, subayların ve öğrencilerin yumuşak avuçlarından yükselen nazik alkış müziğine hiç benzemeyen kuru, kaba bir ses çıkıyordu.

Ama uzun boylu bir general iri adımlarla kürsüye doğru yürüyünce salon alkış sesleri ve yaşa nidalarıyla inledi. Yaşlı olmasına rağmen genç ve yakışıklı duran, göğsü nişanlarla, madalyalarla bezeli, kartpostal resmine poz verir gibi tavırlar takınan ve yüzünde derin bir heyecan ifadesi okunan bu general, orada bulunanların çoğunun gözünde eski İmparatorluğun görkemini belli belirsiz canlandırıyor gibiydi.

Panteley'in gözleri yaşardı, kasketinin içinden çıkardığı kırmızı bir mendile sümkürdü. 'İşte general dediğin böyle olur! Erkek adam olduğu bir bakışta anlaşılıyor! İmparatora benziyor biraz, hatta daha bile gösterişli. Vallahi insan bunu rahmetli Aleksandr sanabilir,' diye aklından geçirdi.

Konsey –Don Kurtuluş Konseyi diye biliniyordu– işini hiç acele etmeksizin yürütüyordu. Konsey başkanı Yüzbaşı Yanov'un önerisi üzerine, apolet ve her çeşit askerî rütbenin takılmasına ilişkin bir karar kabul edildi.

Krasnov çok iyi karşılanan bir konuşma yaptı. Lanet Bolşeviklerin pençesi altındaki Rusya'dan, Rusya'nın önceki görkeminden ve Don'un kaderinden dokunaklı bir dille söz etti. O anki durumun ana hatlarını çizdi, Alman işgaline kısaca dokundu ve Bolşevikler yenildikten sonra bağımsız bir Don'un mümkün olabileceğine değinerek söylevinin sonunu getirirken, kendisini onaylayanlar arasında coşkun bir heyecana yol açtı.

"Don bölgesini Askerî Konsey yönetecektir. Devrimle özgürlüklerine kavuşan Kazaklar, bütün o göz kamaştırıcı eski Kazak yaşayış düzenini yeniden kuracak ve biz, eski zamanlarda atalarımızın yaptığı gibi, çın çın öten güçlü seslerimizle şöyle bağıracağız. 'Biz durgun Don'un Kazakları, sana, taş yapılı Moskova'nın Beyaz Çarına hoş geldin deriz!'"

Aynı akşam Krasnov, onu çekimser otuz oya karşı yüz yedi oyla Don Kazakları Atamanı seçildi. Ne var ki bazı koşullarını konseye kabul ettirinceye kadar bu mevkiyi kabul etmedi. Ataman olarak sınırsız yetki, bazı temel yasaların da kabulünü istedi.

"Memleketimiz mahvolmak üzeredir! Bu mevkiyi ancak, atamana tam bir güven gösterilirse kabul edebilirim. Görevimi yaptığımdan iyice emin olarak çalışmalıyım; koşullar bunu gerektiriyor. Don'un

iradesinin yüce ifadesi olan konseyin tam güvenine sahip olduğum için, Bolşevik ahlak bozukluğunun ve anarşinin yerini, sağlam ve yasalara dayanan ölçülerin aldığından emin olmak isterim."

Yasal ölçüler, Don'un şimdiki durumuna uydurulmak üzere azıcık değiştirilen eski imparatorluk rejimi yasalarından başka bir şey olmadığı için, konsey bunları seve seve kabul etti. Hatta Krasnov'un önerdiği bayrak bile eski günleri hatırlatıyordu: Kazakları, göçmenleri ve Kalmukları temsilen mavi, kırmızı ve sarı şeritler. Yalnız hükümet arması Kazak ruhuna uydurulmak için esaslı bir değişikliğe uğratılmıştı. Kanatlarını açmış, tırnaklarını çıkarmış iki başlı yırtıcı kartal yerine, yeni arma, kılıç, tüfek ve cephaneyle silahlanmış, bir şarap fıçısına ata biner gibi oturmuş, başında kalpak olan çıplak bir Kazak'ı temsil ediyordu.

Basit kafalı, dalkavuk yaradılışlı bir delege uşaklara yakışır bir soru sordu:

"Ekselans acaba temel yasalarda bir değişiklik önerecekler mi?"

Krasnov iltifatkâr bir tavırla gülümsedi ve bir şaka yapmanın sırası geldiğine hükmetti. Herkesin dikkat ve onayını kazanmış biri edasıyla kalabalığı süzdükten sonra cevap verdi:

"Evet, sanırım bir öneride bulunabilirim. Bayrak, arma ve ulusal marşla ilgili yüz kırk sekiz, kırk dokuz ve yüz ellinci maddeler üzerine Kızıl bayraktan gayrı her bayrağı, Yahudilerin beş yıldızlı armasından gayrı her armayı ve Enternasyonal'den gayrı her ulusal marşı kabul etmeye hazırım."

Konsey gülüşmeler arasında bu öneriyi kabul etti ve uzun bir zaman atamanın bu şakası ağızdan ağıza dolaştı.

5 Mayısta konsey dağıldı. Son söylevler verildi. Krasnov'un sağ kolu, Güney Grubu Komutanı Albay Denisov, ülkenin altını üstüne getiren Bolşevikleri yakın zamanda mahvedeceğine söz verdi. Ataman seçiminde gösterdikleri başarıdan ve cepheden en son alınan haberlerden duydukları büyük sevinç ve gönül rahatlığı içinde, delegeler evlerinin yolunu tuttu.

Son derece duygulanan ve sevincinden kabına sığamayan Panteley, Novoçerkask'tan dönüş trenine bindi. Atamanlığın iyi ellere geçtiğine, Bolşeviklerin çabucak yenileceğine ve oğullarının kısa süre için-

de çiftlik işlerinin başına döneceğine sarsılmaz bir inanç besliyordu. Trende dirseklerini açılır kapanır masaya dayamış otururken bile Don ulusal marşının veda ezgilerini hâlâ duyar gibiydi. Ona taze bir güç veren kelimeler bilincinin derinliklerine işlemişti ve ona öyle geliyordu ki, "durgun ve Hıristiyan Don," gerçekten de "uyanık ve heyecan verici"ydi.

Ama tren daha Novoçerkask'tan fazla uzaklaşmadan, pencereden Bavyera süvarilerinin ileri karakol kuvvetlerini gördü. Bir atlı grubu demiryolu hattı yanından trene doğru geliyordu. Süvariler eyerlerinde rahat oturuyordu ve parlak tüylü, kısa kuyruklu atların sağrıları güneşin altında pırıl pırıl parlıyordu. Kaşları acıyla çatılarak öne doğru eğilen Panteley, atların Kazak topraklarını çiğneyen muzaffer toynaklarını seyretti. Atlılar geçtikten sonra, geniş sırtını pencereye verip kamburunu çıkararak uzun süre derin derin soluyarak oturdu.

II

DON'DAN kalkıp Ukrayna'dan geçerek Almanya'ya beyaz un, tereyağı, yumurta ve sığır götüren dizi dizi yük arabaları uzayıp gidiyordu. Her arabayı, gri-mavi üniformalı, sipersiz yuvarlak kasket giymiş süngülü bir Alman eri koruyordu; iyi deriden yapılmış Alman çizmeleri nalçalı topuklarıyla Don yollarını dövüyordu. Bavyeralı süvariler atlarını Don'da suvarıyordu. Ama Don-Ukrayna sınırında, silah altına alınmış genç Kazaklar, Petlura alaylarına karşı çarpışıyordu. Yeni kurulan On İkinci Don Kazakları Alayının hemen hemen yarısı, bir parça daha Ukrayna toprağı zaptedebilmek için Strabelsk yakınlarında çarpışmada can verdi.

Kuzeyde, Ust-Medveditskaya Stanitsası birkaç kere el değiştirdi. Önce bir Kızıl Ordu Kazak müfrezesi tarafından ele geçirildi, ama bir saat içinde Alekseyev'in Beyaz çeteciler müfrezesi onları sürüp attı ve sokaklar, çetenin belkemiğini meydana getiren lise ve kolej öğrencileriyle doldu.

Yukarı Don Kazakları, stanitsaları birbiri ardı sıra kaybederek, Kızıllarla birlikte Saratov eyaletinin sınırlarına doğru çekildi. Yaz sonunda hemen hemen bütün Koper bölgesini boşaltmışlar ve silah ta-

şıyabilecek her yaşta Kazak'tan kurulu Don Ordusu sınır boyunu ele geçirmişti.

Yeniden örgütlenen ve Novoçerkask'tan gelen subaylarla takviye edilen ordu, gerçek bir vurucu kuvvet halini almaya başlıyordu. Çeşitli ilçelerden gönderilen ufak müfrezeler karışık olduğu için, Alman savaşından sağ çıkan askerlerle yeniden muvazzaf alaylar kuruluyor, alaylardan tümenler meydana getiriliyor ve karargâhlarda askerlikten yetişme teğmenlerin yerine kıdemli albaylar atanırken, bir yandan da yavaş yavaş komutanlar bile değiştiriliyordu.

Yaz sonunda ordu Don sınırlarını aşmış, Voronej eyaletinin en yakındaki köylerini işgal etmiş ve Boguçar adlı taşra kentini kuşatmıştı.

• • •

Tatarski köyünden, Piyotr Melehov'un komutasındaki Kazak Bölüğü köyler, stanitsalar arasından geçerek dört günden beri kuzeye doğru yürümekteydi. Bölüğün sağ tarafında bir yerde, Kızıl Muhafızlar çarpışmayı göze almaksızın demiryolu hattına doğru çekiliyordu. Kazaklar yürüyüşleri sırasında hiç düşman izine rastlamadı. Hızlı yol almıyorlardı. Piyotr ve onunla birlikte bütün Kazaklar, konuyu tartışmaya bile gerek görmeksizin, ölümlerine giderken acele etmenin anlamı olmadığına ve günde otuz verstten fazla yol almamaya karar vermişti.

Beşinci gün Koper Irmağını aştılar. Çayırlığın üstünü muslinden* bir perde gibi oğul halinde tatarcıklar kaplamıştı; incecik, titreşimli vızıltılarının ardı arkası kesilmiyordu. Tatarcıklar atların, atlıların kulaklarına, gözlerine doluyordu. Atlar aksırıyor, başlarını sarsıyor, Kazaklar kollarını sallıyor ve sürekli kendi memleketlerinin ürünü olan tütünden içiyordu.

Hristonya sulanan gözünü kol yeniyle silerken, "Bir bu eksikti şimdi!" diye homurdandı.

Gregor sırıtarak, "Gözüne mi kaçtı?" diye sordu.

"Zehirli olmalı, fena halde yakıyor gözümü!"

Hristonya kanlanmış gözkapağını yukarı çekip nasırlı parmağını gözüne bastırdı, sonra dudaklarını büzerek bir süre elinin tersiyle gözlerini ovuşturdu.

* Muslin: Sık dokunmuş, parlak, ince, yumuşak bir tür kumaş.

Gregor, Hristonya'nın yanında at sürüyordu. Tatarski'den ayrıldıkları günden beri bir aradaydılar. Son birkaç hafta içinde eskisinden de çok şişmanlayan ve her zamankinden çok kadınca bir görünüş alan Anikuşka da yanlarından ayrılmaz olmuştu.

Bölük yüz kişiyi bulmuyordu. Piyotr'un yardımcısı, Tatarskili bir aileye içgüvey giren Başçavuş Latişev'di. Gregor'a takım komutanlığı verilmişti. Onun komutasındaki Kazakların hemen hemen hepsi de köyün alt ucundan toplanmış kimselerdi: Hristonya, Anikuşka, Fedot Bodovskov, Martin Şamil, İvan Tomilin, fasulye sırığına benzeyen Borşçiyov, ayıya benzeyen Zahar Korolyov, Prohor Zikov, Çingene kanından gelme Merkulov, Yepifan Maksayev, Yegor Sinilin ve daha başka bir sürü genç Kazak.

İkinci Takıma Nikolay Koşevoy, Üçüncü Takıma Yakov Koloveidin, Dördüncü Takıma da Potyolkov'un idamından sonra bizzat General Alferov tarafından üst çavuşluğa yükseltilen Mitka Korşunov komuta ediyordu.

Bölük İngiliz süratlisi ile ilerleyerek atları kızıştırıyordu. Yol, sel sularının doldurduğu çukurların yanından dolanıyor, söğütler ve sazlarla kaplı çukurlara dalıyor ve çayırların ortasından döne kıvrıla geçiyordu.

Naili Yakov'un pes perdeden çıkan bas kahkahası arka sıralarda gümbürdüyor ve yine Potyolkov'un yoldaşlarının kanını döktüğü için çavuş sırması kazanan Andrey Kaşulin'in ince tenor sesi karşılık veriyordu.

Piyotr Melehov, Latişev'le birlikte yürüyüş kolunun yanında at sürüyordu. Alçak sesle konuşuyorlardı. Latişev kılıcının yeni püskülü ile oynuyordu. Piyotr sol eliyle atını okşuyor ve hayvanın kulaklarının arasını kaşıyordu. Latişev'in tombul yüzünde bir gülümseme vardı ve seyrek bıyıklarının altından, dipleri tütünden sararmış dişleri kara kara görünüyordu.

Kazaklar da kendi aralarında konuşuyor, bazı bazı sırayı bozarak beşi yan yana at sürüyordu. Bazıları, tanımadıkları bu bölgeyi, su dolu çukurlarıyla çopur bir suratı andıran çayırlığı, uzaktan yeşil bir barikat gibi duran söğütleri ve kavakları dikkatle inceliyordu. Donanımlarından anlaşıldığına göre uzun bir yolculuğa çıkmışlardı. Heybelerini

tıka basa giyecek ve teçhizatla doldurmuş, kaputlarını dikkatle dürüp eyerlerinin ardına kayışlarla bağlamışlardı. Atların koşum kayışlarına teker teker güzelce balmumu çekilmişti; onarılmamış, bakımı yapılmamış tek şey kalmamıştı. Daha bir ay önce savaş çıkmayacağından emindiler, ama şimdi atlarını sürerlerken, kan dökülmeden olmayacağını anlamışlardı. Her birinin kafasından geçen, 'Bugün postun sağlam, ama yarın çıplak arazide postunu kuzgunlar tabaklayacaktır,' düşüncesiydi.

Evleri saz damlı bir köyden geçtiler. Anikuşka pantolonunun cebinden ev yapımı bir parça çörek çıkardı, yarısını ısırıp kopardı ve çenesi bir tavşanınki gibi oynayarak çöreği çiğnedi.

Hristonya ona bakarak, "Acıktın mı?" diye sordu.

"Acıkmayayım mı? Karım yaptı bu çöreği."

"Ziftlen bakalım! Sendeki herhalde domuz midesi olmalı!" dedi ve şikâyetçi, öfkeli bir tonla ekledi Hristonya:

"Amma da yiyor be pis herif! Neresine sığdırır bu kadar şeyi?" Gregor'a döndü, "Bugünlerde pek berbat bir biçim aldı bu be! Öyle iriyarı da değil, ama yine de patlayıncaya kadar tıkınıyor."

"Ben kendi malımı yiyorum. Şöyle koyun etinden esaslı bir akşam yemeği yedin mi, sabah erkenden kalkarsın. Benim değirmen ne yesem öğütür, anlarsın ya!"

Anikuşka kıkır kıkır gülüp Gregor'a göz kırptı; Hristonya öfkeyle bir tükürük attı.

"Piyotr Panteleyeviç, geceyi nerede geçireceğiz? Atların iflahı kesildi!" diye bağırdı Tomilin.

Tomilin'i Merkulov da destekledi:

"Gün batıyor."

Piyotr kamçısını salladı:

"Belki öbür köyde kalırız. Belki de Kumiljensk'e kadar sıkarız dişimizi."

Merkulov kara, kıvırcık sakalının içinden gülümseyerek Tomilin'e fısıldadı:

"Alferov'un gözüne girmek için acele ediyor domuz oğlu domuz!"

Merkulov'un sakalını düzeltirken birisi ona oyun oynamış, sakalını eğri bir hançer biçiminde kırpmıştı. Bu görünüşünden ötürü

Merkulov'la hep dalga geçerlerdi. Nitekim şimdi de Tomilin takılmaktan kendini alamamıştı:

"Peki sen kimin gözüne girmeye çalışıyorsun bakalım?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Sakalını general gibi düzelttirmişsin ya! Herhalde böyle bir sakalın olduğu için hemen sana bir tümen vereceklerini sanıyorsun ha?"

"Sersem sen de! Seninle ciddi iki laf edilmez mi be?"

Şakalar gülüşmeler arasında öteki köye vardılar. Konak yeri ayarlamak üzere önden yollanan Andrey Kaşulin ilk evin önünde karşıladı onları.

"Bizim takım, beni takip et! Birinci Takım, oradaki şu üç eve, İkinci Takım, sol taraftaki şuna. Üçüncü Takım, kuyunun yanındaki dört kulübeye."

Piyotr atını sürüp Kaşulin'in yanına vardı:

"Bir şeyler duydun mu? Soruşturdun mu hiç?"

"Buralarda onların kokusundan bile eser yok. Ama bol bol bal var çocuklar. Bir kocakarının üç yüze yakın kovanı var. Bu gece kovanlardan birini mutlaka kırarız."

"Sersemliği bırak. Öyle bir şey yapmaya kalkarsan ben senin kafanı kırarım!" Piyotr kaşlarını çatıp kamçısının ucuyla hayvanına dokundu.

Konaklayacakları yerleri bulup atlarını tavlalara çektiler. Karanlık bastırdı. Köylüler Kazaklara akşam yemeği verdi; sonra askerler avlulara çıkıp odun yığınlarının üzerine oturdu. Bir süre konuştuktan sonra konaklama yerlerine çekildiler uyumak için.

Bölük şafakla birlikte tekrar Kumiljensk'e doğru yola çıktı. Ama biraz yol aldıktan sonra artlarından bir ulak yetişti. Piyotr ulağın getirdiği postayı açtı. Sanki kâğıt çok ağırmış da tutması güç oluyormuş gibi mektubu parmaklarıyla sımsıkı kavrayarak eyerinin üstünde sallana sallana okudu. Gregor atını sürüp onun yanına geldi.

"Emir mi?" diye sordu.

"Hı-hım!"

"Ne diyor?"

"Bölüğün komutasını başkasına devredecekmişim. Benimle aynı kuradan olan bütün askerler 28. Alayı kurmak için çağrılıyor. Topçularla makineli tüfekçiler de dahil."

"Geri kalanlar ne olacak?"

"İşte, geri kalanlar da Arjenovskaya'daki 22. Alay komutanının emrine girecekmiş. 'Derhal!'"

Latişev yanlarına geldi, emri aldı, kalın dudakları seğirerek bir kaşı keskin bir kavisle kalkmış olarak okudu.

"İleri!" diye haykırdı Piyotr. Kazaklar atlarını adi yürüyüşle sürdü; aralarında bakışıyor ve konuşmasını bekledikleri Piyotr'u süzüyorlardı. Kumiljensk'e vardıklarında Piyotr onlara emri bildirdi. Eski kura Kazakları sağa sola koşuşarak dönüş hazırlıklarına koyuldu. Geceyi Kumiljensk'te geçirip, her biri kendi yerine gitmek üzere ertesi gün şafakla dağılarak yola çıkmaya karar verdiler. Piyotr bütün gün hep kardeşiyle konuşmak için fırsat arayıp durmuştu. Kardeşinin konakladığı yere gitti.

"Meydan yerine gel," diye çağırdı Gregor'u.

Gregor sesini çıkarmadan onun peşinden çıktı. Mitka Korşunov koşa koşa arkalarından geldi, ama Piyotr tersledi onu:

"Çekil git Mitka! Kardeşimle konuşmak istiyorum."

"İyi ya, konuş," diye anlayışlı bir tavırla gülümsedi Mitka ve geride kaldı.

Gregor göz ucuyla Piyotr'a baktı ve onun kafasından bir şeyler geçirdiğini hemen anladı. Havadan sudan söz açmaya çalıştı:

"Ne garip değil mi? Köyümüzden topu topu yüz verst uzaklaştık, ama buralarda halk bambaşka. Ne dilleri bizimkine benziyor, ne yapıları. Şu bahçe kapısına bak; üstünde saçak var, tıpkı bir adak yeri gibi. Bizde böyle kapı olmaz. Bir de şuna bak!" Bir evi işaret ediyordu. "Şu evin sekisinin üstünde de bir sayvan var. Kalaslar çürümesin diye mi acaba?"

"Öf be, çenesi düşük!" diye parladı Piyotr. "Buraya bunları konuşmaya gelmedik. Hadi şu çitin yanına gidelim, millet bize bakıyor."

Meydandan gelen köylüler onları merakla süzüyordu. Bol, mavi bir gömlek ve solmuş pembe şeritli bir Kazak kasketi giymiş yaşlı bir adam atları için yulaf isteyip istemediklerini sordu. Piyotr adama teşekkür etti, ihtiyar da yoluna gitti.

Gregor sabırsızlık içinde kaşlarını çatarak, "Ee, neymiş konuşacağın bakalım?" diye sordu.

"Her şeyi." Piyotr sıkılgan, utangaç bir tavırla gülümsedi ve bıyıklarının uçlarını dişledi:

"Grişa, zaman öyle bir zaman ki, bir daha birbirimizi göremeyebiliriz..."

Gregor'un ağabeyine duyduğu yarı bilinçsiz düşmanlık birdenbire kayboldu, Piyotr'un zavallı gülümseyişi ve sevecen ses tonuyla silinip yok oluverdi. Piyotr dudaklarında aynı mutsuz gülümseyiş olduğu halde, kardeşine sevgiyle bakıyordu. Sonra gülümsemeyi bırakıp yüz çizgileri sertleşerek konuştu:

"Namussuzların halkı nasıl ikiye ayırdığını görüyorsun! Pullukla tarla sürer gibi birini bir yana, öbürünü öbür yana. Çok berbat günler yaşıyoruz. Örneğin sen benim öz kardeşim olduğun halde, seni anlayamıyorum. Tanrı şahidim olsun anlayamıyorum! İçimde öyle bir duygu var, sanki sen gitgide benden uzaklaşıyormuşsun gibi. Haklıyım değil mi? Haklı olduğumu biliyorsun. Kızıllara katılacağından korkuyorum. Daha kendini bulamadın sen Grişa."

"Peki sen buldun mu?" diye sordu Gregor, kalkerli bir tepenin ardında batan güneşe bakarak. Batı yönünde bütün gök, güneş battıktan sonra vuran parlaklıkla tutuşmuş gibiydi ve yanık karası parça parça bulutlar ufuktan öteye kaçıyordu.

"Evet, buldum. Ben yolumu buldum. Beni bu yoldan çıkaramazsın. Ben senin gibi sendelemem Gregor."

"Hadi!" Gregor'un dudakları bir gülümsemeyle kıvrıldı.

"Yok yok, sendelemem ben!" Piyotr öfkeyle bıyığını buruyor, bir şeyden gözleri kamaşmış gibi kirpiklerini kırpıştırıyordu. "Boynuma ip bağlasan yine beni Kızıllara sürükleyemezsin. Kazaklar onlara karşı, ben de öyle! Kazaklara karşı çıkmak istemiyorum, çıkmayacağım da! Nasıl söyleyeyim bilmem ki... Akıl kârı değil yani, bana aykırı geliyor."

Gregor yorgun bir tavırla, "Bırak bu konuşmayı!" dedi ve konakladığı yere gitmek üzere döndü. Avlu kapısında Piyotr durup sordu:

"Söyle bana, bilmek istiyorum... Söyle bana Gregor, onlara katılmayacaksın değil mi?"

"Sanmıyorum... Bilmiyorum."

Gregor istemeye istemeye ve belli belirsiz cevap verdi. Piyotr içini çekti, ama kardeşine daha fazla soru sormadı. Avurtları çökmüş bir

halde, huzursuzluk içinde uzaklaştı. O da, Gregor da acıyla biliyordu ki, birlikte tepmiş oldukları yol, artık girift bir deneyimler ormanında kaybolmuş gitmişti. Tıpkı bir yamaçtan aşağı inen keçiyolunun tam aşağıda ansızın sık bir fundalıkta son buluşu gibi.

• • •

Ertesi gün Piyotr bölüğün yarısını alıp Vyeşenskaya'ya doğru yola koyuldu. Geri kalan gençler Gregor'un komutasında, Arjenovskaya'ya doğru yola çıktı. Sabahın ilk saatlerinden beri güneş amansızca kavuruyordu. Bozkırı kahverengi bir pus kaplamıştı. Tepelerin mavi çizgileri arkalarında heyula gibi yükseliyor ve safran sarısı bir sel halinde kumlar uzanıyordu. Ter içindeki atlar âdeta salına salına yürüyordu. Kazakların suratları güneşten kararmış, kızarmıştı. Eyer kayışları, üzengi demirleri öyle kızmıştı ki, çıplak elle dokunmaya olanak yoktu. Orman bile serin değildi; orada bile hava rutubetli ve yağmur kokusuyla yüklüydü.

Kör bir özlem Gregor'u rahatsız ediyordu. Eyerde sarsıla sarsıla giderken bütün gün hep bağlantısız düşünceler içinde gelecek üzerine kafa yormuştu. Piyotr'un sözleri tespih taneleri gibi kulaklarında çın çın ötüyordu. Pelinotunun acı lezzeti dudaklarını kavuruyor, yol sıcaktan tütüyordu. Kahverengiye çalan altın sarısı bozkır güneşin altında boylu boyunca uzanıyor, bozkırın üzerinde dolaşan kuru meltemler kavruk otları oynaştırıp tozları havalandırıyordu.

Akşama doğru buzlu camı andıran bir pus güneşi perdeledi. Gökyüzü soldu, külrengini aldı. Batıda toplanan yaslı bulutlar, incecik bir ipliğe benzeyen ufkun üzerinde hemen hemen hiç kıpırdamaksızın asılı kaldı, sonra kenarları şeker beyazlığı alan kahverengi kuyruklarını insanı sinirlendirecek kadar alçaktan sürükleyerek, rüzgârın önüne katılıp akarak gelmeye başladılar.

Müfreze bir çayı geçerek kavak korusuna vardı. Rüzgârdan oynayan yapraklar süt mavisi altlarını göstererek, derinden derine mırıltılar çıkarıyordu. Koper Irmağının ötesinde bir yerde, parlak gökkuşağına takılı bulutların beyaz kenarlarından yanlamasına bir yağmur ve dolu sağanağı iniyordu.

Geceyi ıssız, ufak bir köyde geçirdiler. Gregor atının işini gördükten sonra arı kovanlarının durduğu yere gitti. Ev sahibi olan kıvırcık saçlı, yaşlıca Kazak kaygılı bir sesle konuştu:

"Şu kovanı görüyor musunuz? Oğulu geçen gün aldım, şimdi bütün genç arılar nedense ölüyor. Bakın, arılar ölüleri dışarı çıkarıyor." Kütük biçimindeki kovanın yanında durdular, ev sahibi kovanın çıkış yerini işaret etti. Arılar hafif bir vızıltıyla, ölen genç arıları dışarı sürüklüyor, sonra onları alarak uçuyordu.

Ev sahibi gözlerini kısıp dudaklarını üzüntüyle büktü. Sarsıla sarsıla yürüyor, yürürken de kollarını şiddetle ve acemice sallıyordu adam. Koskoca arı topluluğunun, ağır bir tempoyla ilerleyen işlerini hep birlikte ve uyum içinde gördükleri bu arı bahçesinde, ev sahibinin hareketlerindeki kabalık ve böyle gereksiz enerji harcaması yersiz geliyordu insana. Gregor adama belli belirsiz bir nefretle baktı. Adamın çabuk çabuk ve kulağı tırmalayan konuşması bu duyguyu şiddetlendirdi:

"Arılar için verimli bir yıl. Yabani kekikler güzel çiçek açtı, arılar da iyi bal verdi. Petek çerçeveleri kovanlardan daha iyi sonuç veriyor. Şunlardan yine bir miktar satın alacağım..."

Gregor tutkal kıvamında koyu balla tatlılaştırılmış çaydan içmek için mutfakta oturdu. Bal burcu burcu ot ve yabani çiçek kokuyordu. Çayı, uzun boylu, yakışıklı bir askerin karısı olan ev sahibinin kızı koydu. Kocası Kızıllarla birlikte çekildiği için babası uysal, sakin davranıyordu ona. Kızının, kirpiklerinin altından Gregor'a kaçamak bakışlarını görmezden geliyordu. Kız çaydanlığı almak için uzandığı sırada, Gregor onun koltuk altlarındaki pırıl pırıl, kıvırcık siyah kılları gördü. Gözleri birkaç kez kızın araştıran, soran bakışlarıyla karşılaştı ve göz göze geldikçe de kızın yanaklarını al bastığını, ılık ılık gülümsediğini fark eder gibi oldu Gregor.

Çaydan sonra, "Yatağını ön odaya yapacağım," dedi kız ve yastıkla kilim getirmeye gitti. Gregor'un yanından geçerken, onu, açlığını açıkça belli eden bakışlarıyla yaktı kavurdu kız. Yastığı kabartırken sanki önemsiz bir şeyden söz ediyormuş gibi ve acele acele, alçak sesle, "Ben sundurmada yatarım," dedi. "İçerisi boğucu oluyor, hem pireler de ısırıyor..."

Gregor sadece çizmelerini çıkarmakla yetindi ve ihtiyar Kazak'ın horlamasını duyar duymaz sundurmaya, kıza gitti. Kız yanında Gregor'a yer açtı, gocuğu kendi üstüne çekip, sesini çıkarmadan yattığı yerden bacaklarını Gregor'a dokundurmaya başladı. Dudakları kuruydu, sertti

ve soğan, aynı zamanda âdeta elle tutulur bir tazelik kokuyordu. Gregor şafak sökene kadar onun narin, esmer kollarında yattı. Kız bütün gece Gregor'u deli gibi kendine çekip doymak bilmeyen bir hırsla okşadı, gülüşmeler, şakalar arasında kan çıkarıncaya kadar ısırdı dudaklarını Gregor'un ve boynunda, göğsünde, omuzlarında ısıran öpüşlerinin mavi lekeleriyle, bir hayvanınkini andıran ufacık dişlerinin izlerini bıraktı. Horozların üçüncü ötüşünden sonra Gregor kulübeye gitmek için kalkmaya davrandı, ama kız onu geri çekti.

Gregor düşük bıyıklarının altından gülümseyip fazla zorlamadan kendini kurtarmaya çalışarak, "Bırak gideyim şekerim, bırak gideyim benim küçük böğürtlenim!" diye yalvardı.

"Biraz daha... yat!"

"Ama görecekler bizi. Az sonra gün ışıyacak."

"Aman, görürlerse görsünler!"

"Peki ya baban?"

"O biliyor."

"Ne demek yani?" Gregor kaşlarını hayretle kaldırdı.

"İşte, yani... dün, eğer subay yatmak isterse yatabileceğimi söyledi bana, yoksa kocam yüzünden atı alacağınızı ya da daha kötü şeyler yapacağınızı söyledi... Kocam Kızıllarla gitti de..."

"Ya, demek öyle!" Gregor küçümser gibi gülümsedi, ama içinden yaralanmıştı.

Bu tatsız duyguyu uzaklaştıran da yine kız oldu. Gregor'un pazısıyla oynarken ürpererek konuştu:

"Benim sevgili kocamın sana benzer yeri yok..."

"Ya neye benziyor öyleyse?" diye sordu Gregor, uykusu dağılmış bir halde gözlerini dikmiş, rengi açılan gök kubbeye bakıyordu.

"İşe yaramaz o... zayıf..." Dürter gibi Gregor'a sokuldu, sanki boğazına kuru hıçkırıklar düğümlenmiş gibiydi. "Bir gün bile yaşamanın tadını alamadım onunla. O bir kadının isteklerine cevap veremez."

Çiyle yüklü bir çiçek taçyapraklarını nasıl açarsa, bu garip kızın çocuk gibi saf ruhu da Gregor'un önünde öylesine açılıvermişti. Gregor sarhoştu sanki, üstelik acıma duygusu da kabarmıştı. Talihin önüne çıkardığı bu dostunun karmakarışık saçlarıyla oynarken yorgun gözlerini kapadı.

Sundurmanın saz çatısından ayın soluk ışığı sızıyordu. Kayan bir yıldız ufka doğru hızla düşerken, külrengini alan gökte çarçabuk sönen fosforlu bir iz bıraktı. Gölcükten bir ördeğin vak vakı duyuldu, erkeği de aşktan kısılmış sesiyle ona cevap verdi.

Gregor kulübeye gitti. Boşalan vücudu hafiflemişti, halka halka yayılan tatlı bir yorgunlukla su üstünde yüzer gibiydi. Dudaklarında kadının dudaklarının tuzlu tadıyla, belleğinde Kazak kadının aç bedeninin hayalini ve ot balı, ter ve sıcaklık karışımı kokusunu titizlikle saklayarak uyuyakaldı.

İki saat sonra Kazaklar onu uyandırdı. Prohor Zikov, Gregor'un atını kapatıp avlu kapısının dışına çekti. Gregor ev sahibine veda etti ve adamın alev alev yanan düşman bakışları karşısında kılı bile kıpırdamadan, eve doğru giden kızına başıyla selam verdi. Kadın başını eğdi; ince, solgun dudaklarının kenarlarına bir gülümseme, aynı zamanda da pişmanlıktan ileri gelen belli belirsiz bir üzüntü ifadesi yapışmıştı.

Gregor atının üstünde yan sokaktan ilerlerken başını çevirip geriye bir göz attı. Yol, Gregor'un geceyi geçirdiği kulübenin kenarından dolanıyordu. Gregor döşeğini paylaştığı kadının çitin öbür yanında, kahverengi avucunu gözlerine siper ederek arkasından bakmakta olduğunu gördü. Gregor hiç umulmadık bir özlemle dönüp baktı ve kadının yüzündeki ifadeyi seçmeye, onun bütün vücudunu görmeye çalıştı. Ama yapamadı. Sadece, güneşin ağır, dairesel ilerleyişini izleyen ayçiçeği gibi, onun kendisini izleyen başını görebildi.

• • •

Mihail Koşevoy'u, Vyeşenskaya'dan cepheye kadar yaya sürdüler. Fedoseyev stanitsasına vardığında, stanitsa atamanı onu bir gün alıkoydu, sonra yanına muhafız katarak gerisin geri Vyeşenskaya'ya gönderdi.

"Neden geri gönderiyorsunuz beni?" diye kâtibe sordu Mihail.

Adam isteksiz isteksiz, "Vyeşenskaya'dan emir aldık," diye cevap verdi.

Vyeşenskaya'ya vardığında nedenini anladı; meğer anası, köy heyetinin önünde diz üstü çöküp aksakallara yalvarmış, onlar da köylüler adı-

na bir dilekçe verip Mihail'in ilçe harasına sürücü olmasını istemiş. Dilekçeyi atamana bizzat Miron Korşunov götürüp adamı kandırabilmiş.

Bölge atamanı önünde hazır olda duran Mihail'i azarladı, sonra ses tonunu azaltarak söylevini kızgın bir şekilde bitirdi:

"Don'un savunulmasında Bolşeviklere güvenemeyiz! Şimdilik haraya git de sonrasını düşünürüz bakalım. Gözünü aç, dikkat et domuzoğlu domuz! Anana acıdık, yoksa seni... Hadi çek arabanı!"

Mihail kavrulan sokaklardan yanında muhafız olmaksızın geçti. Yürüdüğü bunca verstten sonra yorgun düşmüştü, ayakları ona itaat etmek istemiyordu. Gece bastırırken köyüne ancak atabildi kapağı. Ertesi gün de anasının döktüğü gözyaşları ve okşamalarından sonra, anasının yaşlanmakta olan yüzünün, saçlarına düşen ilk kırların anısını da yanında götürerek haraya gitmek üzere atını sürdü.

Karginskaya'nın güneyinde yirmi sekiz verst uzunluğunda, altı verst genişliğinde bakir bir bozkır parçası uzanıyordu. Bu binlerce dönümlük toprak parçası ilçe aygırları için otlak olarak ayrılmıştı. Her yıl, Aya Yorgi gününde aygırların sürücüleri hayvanları kışlık tavlalarından çıkarır, çayıra çekerdi. İlçe mal müdürlüğünden alınan parayla bir kapalı ahır, sürücüler, bakıcılar ve veteriner cerrah için de bir kulübe yapılmıştı. Vyeşenskaya ilçesi Kazakları her yıl kısraklarını getirir, veterinerle bakıcılar da kısrakların on dört el* boyundan kısa, dört yaşından da küçük olmamalarına dikkat ederdi. Sağlıklı kısraklar kırkar atlık sürülere ayrılır ve her aygır kendi sürüsünü peşine katıp, kısraklarını kıskançlıkla gözeterek çayıra götürürdü.

Mihail, ailesinin biricik atı üstünde çiftliğe gitti.

Annesi gözyaşlarını önlüğüne silerken, "Belki kısrağımız kulunlar... Ona göz kulak ol, fazla zorlama hayvanı," dedi. "İkinci bir ata çok ihtiyacımız var."

Öğle vakti bir dere yatağı üzerinden yükselen buharlı pusun ardından Mihail, kulübeyle ahırların havanın etkisiyle lekelenmiş kurşuni çatısını; daha uzakta, doğu yönünde, kahverengi bir leke halinde bir küme atın gölcüğe doğru koşmakta olduğunu gördü. Bir atlı – oyuncak bir ata binmiş, oyuncak bir binici– atların yanı sıra dörtnala gidiyordu.

---

* Dört pusluk (parmak) bir ölçü, *-çev.*

Mihail barakaların bulunduğu avluya atını sürüp girdi, yere indi, dizginleri sundurmanın direğine bağladı ve içeri girdi. Geniş koridorda sürücülerden biriyle karşılaştı; bu, tıknaz çilli bir Kazak'tı.

Adam Mihail'i tepeden tırnağa kadar iyice bir süzerek dostça olmayan bir tonla, "Kimi istiyorsun?" dedi.

"Nezaretçiyi istiyorum."

"Burada yok. Dışarı çıktı. Onun yardımcısı burada. Soldan ikinci kapı. Ne yapacaksın onu? Neredensin sen?"

"Sürücü olarak geldim."

"Amma da adam yollarlarmış ha!.." Kazak mırıldana mırıldana kapıya doğru gitti. Omuzuna attığı kemendinin ipi ardından sürükleniyordu. Kapıyı açan adam, sırtı Mihail'e dönük vaziyette, daha yumuşak bir sesle, "İşimiz ağırdır kardeş," dedi. "Bazen üst üste birkaç gün at sırtından inmeyiz."

Mihail gözlerini adamın yuvarlak omuzlarına, çarpık bacaklarına dikti. Kapı aralığından vuran ışığa karşı adamın eğri büğrü vücudunun bütün çizgileri açık seçik bir silüet halinde belli oluyordu. Adamın orak gibi çarpık bacakları Mihail'in hoşuna gitti. 'Görünüşe göre herif kırk yıl eyersiz bir fıçıya binmiş sanki,' diye aklından geçirdi, el yordamıyla kapının mandalını bulmaya çalışırken.

Nezaretçi yardımcısı yeni sürücüyü yukarıdan bakan bir kayıtsızlıkla kabul etti. Az sonra nezaretçinin kendisi geldi. Ataman Alayında başçavuşluk yapmış irikıyım bir Kazak'tı. Mihail'i istihkak listesine geçirmeleri için emir verip, Mihail'le birlikte merdiven başına çıktı.

"At terbiye edebilir misin?" diye sordu. "Biniciye alışmamış ata bindin mi hiç?"

Mihail açık yüreklilikle, "Pek bindim diyemem," dedi ve o anda nezaretçinin terli yüzünde bir hoşnutsuzluk gölgesinin belirip kaybolduğunu fark etti. Adam gözlerini dikmiş Mihail'e bakıyor, bir yandan da sırtını kaşıyordu.

"Kement kullanabilir misin" diye sordu.

"Kullanırım."

"Atlara iyi davranırsın değil mi?"

"Evet."

"Onların insanlardan farkı yoktur, sadece konuşamazlar. İyi davran onlara!" diye emretti ve birdenbire galeyana gelerek bağırdı:

"İyi kolla atları, ama kırbaçla değil!"

Bir an için yüzünde düşünceli bir ifade belirdi, ama bu ifade hemen kayboldu ve onun yerini katı bir kayıtsızlık kabuğu aldı.

"Evli misin?"

"Hayır."

"Aptal! Evlenecektin!" diye hırladı keyifli keyifli nezaretçi.

Bir an durup sessiz sessiz bozkırın ta uzaklara kadar açılan bağrına dikti gözlerini, sonra esnedi ve kulübeye girdi. Mihail bir aydan fazla süren sürücülük işi sırasında onun dudaklarından bir daha tek kelime duymadı.

Çiftlikte elli beş aygır vardı ve her sürücünün iki üç sürüye bakması gerekiyordu. Mihail'e, Bahar adlı güçlü ve yaşlı bir aygıra bağlı büyük bir sürüyle, Banalnıy [Adi] adıyla anılan bir aygıra bağlı yirmi kadar kısraktan oluşan daha ufak bir sürü teslim ettiler. Nezaretçi, Soldatov adında sürücülerin en yetenekli ve en gözüpeklerinden birini çağırtıp ona talimat verdi:

"İşte yeni sürücünüz Mihail Koşevoy, Tatarski köyünden kendisi. Ona Banalnıy'inkiyle Bahar'ın sürülerini göster ve bir kement ver kendisine. Senin kulübende kalacak. Kulübenin yerini göster ona. Haydi bakalım, çekin arabanızı!"

Soldatov sesini çıkarmadan bir sigara yaktı ve başıyla Mihail'e işaret etti.

"Gel bakalım."

Merdiven başında Mihail'in güneşte yarı uyuklayan kısrağını işaret ederek sordu:

"Senin hayvanın mı bu? Kulunlayacak mı?"

"Hayır."

"Bahar'ın sürüsüne koy onu. Bahar, Korolyov harasından gelme bir İngiliz kırmasıdır. Aygırlar ne kadar hızlı olabilirse, o da o kadar hızlıdır! Haydi, atla!"

Birlikte atlarını sürdüler. Atlar dizkapaklarına kadar otlara gömüldü. Kulübeler ve tavlalar geride kaldı. Önlerinde, ince mavi bir buğuya bürünmüş sessiz bozkır bütün görkemiyle uzanıyordu. Güneş tam tepeden, sedef rengi iplik gibi bir bulutun ötesinden çağıyordu. Sıcak yoncalardan ağır, tutkala benzeyen bir koku yükseliyordu. Sağ tarafta,

kenarları buğular içinde beliren bir çukurda, gölün inci gibi bembeyaz gülümseyen yüzeyi ışıl ışıl yanıyordu. Ama göz alabildiğine bütün çevre yemyeşildi, sınırsız bir alandan ibaretti; yol yol titreşen buğular, öğle sıcağında zincire vurulmuş ihtiyar bozkır ve ufukta büyülü, elle tutulur gök mavisi bir tepecik.

Otların özsuyu tatlı çiçeklerle bezenmiş başları güneşin altında bakır rengine çalarken, dipleri koyu yeşile bürünmüştü. Uzun sorguç otları olgunlaşmamış tohumlarıyla taraz tarazdı; orasında burasında yuvarlak lekeler meydana getirmişti imurkalar. Ayrıkotları tohum yüklü mızraklarını aç aç güneşe doğru dikmişti. Adaçayı kümeleri arasında, ötede beride bodur fundalar inatla toprağa sarılmıştı, ama biraz ileride bozkır çayırları yabani yulaflarla, sarı kolzalarla, sütleğenlerle ve kendi egemenliği altındaki alanda bütün öteki otları kovan haşin, bencil cengiz otlarıyla dalgırlanarak bir sel gibi akıyordu.

İki Kazak hiç konuşmadan at sürüyordu. Mihail, kendisi için yepyeni olan sakin bir alçakgönüllülük hissi duyuyordu. Bozkır sessizliğiyle, gün görmüş haşmetiyle onu eziyordu. Atının yelesine doğru eğilen arkadaşı, papazın önünde el pençe divan durur gibi, çilli ellerini eyerin ön kaşı üzerinde kavuşturmuş, kestiriyordu.

Atların toynakları dibinden bir toy kuşu havalandı; kanat ve kuyruk teleklerinin altını beyaz bir ışıltı halinde göstere göstere hızla dere yatağının üzerinden uçtu gitti. Sabah belki de Azak Denizi'nin yüzünü kırıştıran bir meltem, otları dalgalandırıyordu.

Yarım saat sonra, bir gölcüğün başında otlayan sürülerden birine rastladılar. Soldatov uyandı, eyerinin üzerinde tembel tembel gerindi.

"Lomakin'in sürüsü bu. Ama kendisini göremiyorum ortalıkta."

Açık doru, yüksek aygıra hayran olan Mihail, "Aygırın adı ne?" diye sordu.

"Frazer. Yabani iblisin biridir o! Nah işte gidiyor!"

Aygır uzaklaştı, kısraklar da sürü halinde ardına takıldı.

Mihail kendisine ayrılan iki sürüyü devraldı, eşyasını çayırdaki kulübeye koydu. En kıdemlileri Soldatov olmak üzere, kendisinden başka üç sürücü daha kalıyordu kulübede. Soldatov seve seve Mihail'e yapacağı işleri gösterdi, ona aygırların huyunu suyunu anlattı ve kurnazca gülümseyerek öğüt verdi:

"Aslında işini kendi atının üzerinde görmen gerekir, ama her Allahın günü hep ona binecek olursan, yorgunluktan tüketirsin kısrağı. Sen hayvanı sürüye sal, başkasının atını kapat, sık sık da at değiştir."

Mihail'in gözü önünde sürüden bir kısrak seçti ve kemendini ustaca kullanarak yakaladı. Hayvana Mihail'in eyerini vurdu, onun önüne çekti atı.

"Buna bin! Sanırım daha hiç binilmemiştir iblis. Bin bakalım!" diye öfkeli öfkeli bağırdı. Bir yandan sağ eliyle dizginlere kuvvetle asılıyor, bir yandan da sol eliyle kısrağın titreyen burnunu sıkıyordu. "Yumuşak davran hayvanlara! Tavlada sana itaat ederler, ama burası oraya benzemez. Sonra gözünü aç, Bahar'ı kolla. Çok yanaşma yanına, yoksa pestilini çıkarır," diye de ekledi üzengiyi tutarken; bir yandan da kısrağın ipek misali, gergin memesini okşuyordu.

III

MİHAİL bir hafta dinlendi, günlerini hep at sırtında geçirdi. Bozkır onun burnunu kırmış, ilkel, bitkisel bir yaşam biçimini zorla kabul ettirmişti. Sürü fazla uzaklaşmadan çevrede oradan oraya yer değiştirir, Mihail de eyerinin üstünde kestirir ya da otların üzerine uzanır, hiçbir şey düşünmeksizin gökyüzünde sürü sürü dolaşan beyaz bulutları seyrederdi. Dünyadan böyle elini eteğini çekerek yaşamak önceleri hoşuna gitti. Hatta insanlardan bu kadar uzakta yaşam tatlı bile geliyordu. Ama birinci haftanın sonuna doğru, yeni durumuna alıştığı sırada, belli belirsiz bir korku onu rahatsız etmeye başladı. 'Öte yanda millet kendi kaderini, başkalarının kaderini belirliyor, bense burada bir sürü kısrağa bakıyorum. Buradan kaçmalıyım, yoksa bu yaşam biçimi beni aşağılık hale getirecek!' diye düşündü. Ama içinden gelen başka bir ses, uyuşuk bir fısıltı, 'Bırak dövüşsünler,' dedi. 'Orada ölüm var, oysa burada, özgürlük, çayır ve gökyüzü. Orada insanlar öfkeyle dolu, ama burada huzur var. Başkalarının yaptığına sen ne üzülüyorsun?' Ne var ki düşünceleri onun bu alçakgönüllü huzurunu bozmaya başladı, bu da onu arkadaş aramaya yöneltti. Soldatov'la eskisinden daha sık karşılaşmaya çalıştı, onunla daha yakın dostluk kurmaya uğraştı.

Soldatov'un yalnızlıktan bir şikâyeti olmadığı anlaşılıyordu. Geceleri nadiren kulübede kalıyor, hemen hemen her vakit gölcüğün başında, sürülerinin yanında oluyordu. Bir hayvan gibi yaşıyordu. Yiyeceğini sağlamak için avlanıyordu, hem de bu işi olağanüstü bir ustalıkla, sanki ömründe bundan başka iş görmemiş gibi yapıyordu. Bir seferinde Mihail onun at kılından olta ördüğünü görerek sordu:

"Ne tutacaksın bununla?"

"Balık."

"Balık nerede peki?"

"Gölcükte."

"Yem olarak ne kullanıyorsun, solucan mı?"

"Ekmek ve solucan."

"Haşlar mısın yemlerini?"

"Güneşte kuruturum. Nah, al şundan biraz!"

Soldatov pantolonunun cebinden bir sazan balığı parçası çıkarıp seve seve Mihail'e ikram etti.

Bir başka seferinde, Mihail sürüsünün peşinde giderken, Soldatov'un kurduğu tuzağa yakalanmış bir toy kuşu gördü. Tuzağın yanı başında ustaca yapılmış bir taklit toy kuşu duruyordu ve ağır otların arasında hünerli bir el tarafından gizlenmişti. Soldatov o akşam, kazdığı bir çukurun içine yaydığı kömürlerin üzerinde toy kuşunu pişirdi. Mihail'i de yemeğe çağırdı.

Lezzetli etten bir parça alırken, "Bir daha tuzağa sakın elini sürme," dedi, "bozarsın sonra."

"Nasıl oldu da buraya geldin?" diye sordu Mihail ona.

"Ben anamın babamın tek evladıyım." Soldatov bir an sustu, sonra damdan düşercesine sordu:

"Bana bak! Çocukların dediği doğru mu, Kızıllardan mısın sen?"

Böyle bir soruyla karşılaşacağını ummayan Mihail sıkıldı:

"Hayır... Şey... Evet, onlara gittim... Yakalandım."

"Ne diye gittin? Ne arıyordun orada?" diye sordu Soldatov, gözlerinde düşünceli bir ifade olduğu halde, lokmasını daha ağır çiğniyordu şimdi.

Kuru bir sel yatağının kenarında, ateşin başında oturuyorlardı. Tezek koyu bir duman çıkarıyor, küllerin arasında ufak bir alev titreşi-

yordu. Artlarında gece, kuru bir sıcaklık ve kurumuş pelinotu kokusu soluyordu. Mürekkep karası gökyüzü kayan yıldızlarla yol yol çiziliyordu. Her düşen yıldız ardında at sağrısında kırbacın bıraktığı kabarıklık gibi bir iz bırakıyordu.

Mihail, Soldatov'un ateşin ışığıyla aydınlanan yüzüne ihtiyatla bakarak cevap verdi:

"Halkın hakları uğruna dövüşmek istedim."

"Ne hakları? Anlatsana bana."

Soldatov'un sesinde bir yumuşaklık, sinsilik vardı. Mihail bir saniye kadar duraksadı; arkadaşının ateşe bir tezek daha atışını, yüzündeki ifadeyi saklamak isteyişine yordu. Sonra cesaretini toplayarak konuştu:

"Herkese eşitlik, işte bu hak! Bir yanda efendiler, öte yanda köleler olmamalı. Anlıyor musun? Ve bir gün bu gerçekleşecek."

"Kadetlerin kazanacağını aklın kesmiyor mu?"

"Hayır, kesmiyor."

"Demek, istediğin buydu senin..." Soldatov derin bir soluk alarak ayağa fırladı:

"Köpoğlu köpek seni, Kazakları Yahudilere satmak istersin ha!" Sesi öfkesinden çatal çatal olmuştu. "Kökümüzü kazımak istiyordun hepimizin, değil mi? Ya! Kökümüzü kazıyaydın da Yahudiler bütün bozkırı fabrikalarla dolduraydı, değil mi? Hepimizi toprağımızdan sürüp çıkaraydılar, değil mi?"

Hayretler içinde kalan Mihail ağır ağır doğruldu yerinden, ayağa kalktı. Soldatov'un kendisine vurmaya hazırlandığını sanarak bir adım geri çekildi. Mihail'in gerilediğini gören öteki, yumruğunu savurdu. Ama Mihail onun kolunu yarı yolda yakaladı, bileğinden kavrayarak gözdağı verdi:

"Dur bakalım hele, yoksa tepelerim seni ha! Ne bağırıp duruyorsun?"

Karanlıkta karşı karşıya duruyorlardı. Ayakları altında çiğnenen ateş sönmüştü, sadece, tekmeyle bir kenara fırlamış bir tezek kenarlarından tütüyordu. Soldatov sol eliyle Mihail'in gömleğini yakasından kavrayıp yumruğunun içinde yukarı doğru burdu, sol elini de kurtarmaya çalıştı.

Mihail güçlü boynunu döndürerek soluk soluğa, "Bırak gömleğimi!" dedi. "Bırak diyorum sana! Tepelerim seni, anlıyor musun?"

"Yok canım... Tepelermiş beni... Sen dur hele!" diye hırladı Soldatov.

Mihail kendini kurtardı, Soldatov'u geriye doğru itti; ona vurmak, onu tekmelemek, ellerini istediği gibi kullanabilmek için dayanılmaz bir arzu duyuyor, gömleğine çeki düzen verirken tir tir titriyordu.

Soldatov onun üzerine varmaya kalkışmadı. Dişlerini gıcırdata gıcırdata savurduğu küfürler arasında bağırdı:

"Söyleyeceğim... Hemen gidip haber vereceğim nezaretçiye. Yılan! Alçak herif! Bolşevik! Potyolkov'a yaptıklarını sana da yapmalıydılar!"

'Söyleyecek onlara... İftira atacak bana. Beni hapsedecekler. Cepheye göndermeyecekler, o zaman ben de Kızıllara katılamayacağım. Hapı yuttum!' Mihail buz kesildi; bir çıkış yolu arayan düşünceleri, ırmak yatağından çekilen sel sularından geriye kalan ufacık bir su birikintisindeki balık gibi umutsuzluk içinde çırpınıyordu: 'Öldüreyim onu! Hemen boğuvereyim! Başka çare yok!' Kafası hemen o anda bir mazeret aramaya başlamıştı bile: 'Beni öldürmeye kalkıştığını söylerim. Onu gırtlağından yakaladığımı söylerim... Kaza oldu derim.'

Titreye titreye ona doğru yürüdü ve eğer Soldatov o sırada kaçmaya kalkışacak olsaydı, mutlaka aralarında kan dökülecekti. Ne var ki Soldatov durduğu yerde habire küfrediyordu. Mihail de durdu. Bacakları tir tir titriyor, sırtından aşağı ter boşanıyordu.

"Dur. Duyuyor musun? Soldatov, kes şunu! Bağırma öyle! Önce sen benim üzerime vardın..." Çenesi atarak, gözleri şaşkın şaşkın çevrede dolaşarak alçakça yalvarmaya başladı:

"Bir arkadaş kavgasıydı canım. Sana vurmadım ki ben. Üstelik sen benim yakamı tuttun. Bir şey demedim ben sana. Eğer hakaret ettiysem, af diliyorum senden... Vallahi! Ne diyorsun, ha?"

Soldatov yavaş yavaş duruldu. Biraz sonra elini Mihail'in buz gibi terli avucundan kurtarıp uzaklaşarak konuştu:

"Yılan gibi kuyruğunu oynatıyorsun! Pekâlâ, söylemem kimseye. Senin budalalığına veriyorum. Ama bir daha gözüme gözükme sakın, görmeye tahammülüm yok seni. Domuz herif! Hepiniz kendinizi Yahudilere satmışsınız, bense para için kendini satanlara hiç acımam!"

Mihail karanlığın içinde, alçakça, sefilce gülümsedi ve Soldatov onun gülümsemesini görmediği gibi, sıkılı, iri yumruklarını da göremedi.

Başkaca bir kelime konuşmadan ayrıldılar. Koşevoy atını deli gibi kırbaçlayıp sürüsünü aramak için dörtnala sürdü. Doğu yönünde şimşekler parlayıp parlayıp sönüyor, gök gürültüleri duyuluyordu.

O gece fırtına bozkırın üzerinden geldi geçti. Gece yarısına doğru bir rüzgâr çıktı, ardında bir serinlik, kötü bir toz sürükleyerek deli gibi esti bozkırın üzerinden. Gökyüzü kapalıydı. Şimşekler toprak gibi kara bulut yığınlarını saban sürercesine yarıyor, uzun bir sessizlik oluyor, arkasından gök gürültüsünün uzaktan uzağa uyaran gümbürtüsü duyuluyordu. Tohum serper gibi, ağır yağmur damlaları otları dövmeye başladı. İkinci bir şimşeğin ışığında, Koşevoy, gökte üst üste yığılmış ağır, kara, tehditkâr bulutları ve aşağıda, toprağın üstünde küme halinde toplanmış olan atlarını gördü. Gök gürültüsü korkunç bir gürlemeyle koptu ve birdenbire bardaktan boşanırcasına yağmur indi.

Bozkır belli belirsiz mırıldanmaya başladı, rüzgâr Mihail'in ıslak kasketini başından söktü aldı ve Mihail'i eyer kaşının üzerine yasladı. Bir dakika kadar derin bir sessizlik oldu, sonra şimşek tekrar, oynak bir at gibi zıpladı gökyüzünde ve geriye eskisinden zifiri bir karanlık bıraktı. Bir dahaki gök gürültüsü öyle bir şakladı ki, Mihail'in atı irkilerek önce art ayakları üzerine bir çöktü, sonra burnundan güçlü bir soluk verip geri geri bastı. Sürüdeki atlar sertçe eşinmeye başladı. Mihail dizginlere bütün gücüyle asılarak hayvanları yatıştırmak için bağırdı:

"Duuur! Hooo!"

Bulutlar arasında şeker beyazı zikzaklar çizen şimşeğin aydınlığında, sürünün dönerek, başları yere değercesine eğilmiş, deli gibi kendisine doğru geldiğini gördü. Hayvanların kocaman kocaman açılan burun delikleri havayı derin soluklarla çekiyor, nalsız toynakları ıslak toprağı davul tokmakları gibi dövüyordu. Bahar en öndeydi, tam dörtnalla geliyordu. Koşevoy atını çark ettirip sürünün yolundan kıl payı kaçabildi; atlar sürü halinde akıp geçti ve az ötede durdu. Gök gürültüsünden ürküp sinirlenen hayvanların kendisine doğru bağırmasından ötürü dörtnala kalktıklarını anlamayan Mihail, tekrar bağırdı, hem de eskisinden daha yüksek sesle:

"Duuur! Hooo, heeey!"

Karanlıkta toynakların gök gürültüsünü andıran bir sesle tekrar kendine doğru dörtnala kalktığını duydu. Dehşet içinde kısrağının iki gözü arasına çaldı kamçısını, ama çok geç kalmıştı. Çılgına dönen atlardan biri, Mihail'in kısrağının sağrısına göğsüyle girdiği gibi, Mihail'i mancınıkla fırlatılmışçasına uçurdu eyerinin üzerinden. Mihail'i bir mucize kurtardı; sürünün esas bölümü Mihail'in sağına doğru daha çok açıldı ve sadece bir kısrak, toynağıyla sağ koluna bastı. Mihail ayağa kalktı, elinden geldiği kadar ses çıkarmamaya çalışarak, sakına sakına uzaklaştı. Sürünün biraz ötede, çılgınca bir dörtnalla tekrar üzerine varmaya hazır, bağırmasını beklemekte olduğunu, aynı zamanda aygırın kendine özgü homurtusunu duyuyordu.

Kulübeye ancak şafak sökerken vardı.

IV

BÜYÜK Don Ordusu Atamanı Krasnov, Mayısın 15'inde, yanında Nazırlar Konseyi Başkanı ve Dışişleri Nezareti Başkanı Tümgeneral Afrikan Bogayevski, Don Ordusu Genelkurmay Başkanı Albay Kislov ve Kuban Atamanı Filimonov olduğu halde vapurla Maniçskaya'ya geldi.

Don ve Kuban topraklarının efendileri ruhsuz bir tavırla güvertede durmuş, vapurun rıhtıma palamar verişini, telaşlı telaşlı koşuşan tayfaları ve iskelenin altında çalkalanan kahverengi dalgaları seyrediyordu. Sonra rıhtım üzerinde toplanan kalabalığın meraklı bakışları altında kıyıya çıktılar.

Gök, ufuk ve hatta günün kendisi, olduğu gibi mavi bir pusa bürünmüştü. Don bile olağanüstü, donuk mavi bir ton almış, bir içbükey ayna gibi, kabarık bulutların karlı doruklarını yansıtıyordu.

Rüzgâr güneşin kokusuyla, kurumuş tuz bataklıklarının kokusuyla ve ölü otların kokusuyla yüklüydü. Kalabalığın arasında mırıltılı konuşmalar oluyordu. Mahalle erkânı generalleri karşılayıp otomobille meydan yerine götürdü.

Bir saat sonra bölge atamanının evinde, Don Hükümeti temsilcileriyle Gönüllü Ordusu temsilcileri arasında bir toplantı yapıldı. Gönül-

lü Ordusunu General Denikin, General Alekseyev ve Kurmay Başkanları General Romanovski ile Albay Ryasnyanski ve Albay Evald temsil ediyordu.

Toplantıda soğuk bir hava esiyordu. Krasnov bütün ağırbaşlılığını takınmıştı. Alekseyev çevresindeki herkesle el sıkıştı, masaya oturdu ve pörsük yanaklarını kuru, beyaz avuçlarına dayayıp kayıtsız bir tavırla gözlerini kapadı. Otomobil yolculuğu midesini bulandırmıştı. Yaşlılıktan ve olayların yarattığı sinir gerginliğinden kurumuş gibiydi. Ağzının kenarları elemli bir ifadeyle sarkmıştı, mavi damarlı gözkapakları şiş şiş ve ağırdı. Şakaklarında bir sürü incecik kırışık, yelpaze gibi açılıyordu. Kuru, kemikli yanağına dayadığı parmakları, ihtiyarlara özgü bozlaşmış sarı saçlarının içine dalıyordu. Albay Ryasnyanski, Kislov'un yardımıyla masanın üstüne bir harita yaydı; harita çıtır çıtır etti. Romanovski onların yanı başında durmuş, serçe parmağının tırnağıyla haritanın bir köşesini bastırıyordu. Bogayevski alçak pencere pervazına yaslanmış, Alekseyev'in bitkin yüzünü büyük bir sevecenlikle seyrediyordu. Bu yüz alçıdan bir mask kadar beyazdı. Bogayevski cıvık, badem biçimi gözlerini Alekseyev'in yüzünden ayırmaksızın kendi kendine, 'Nasıl da yaşlandı! Ne kadar ihtiyar görünüyor!' diye mırıldandı. Daha ötekiler masadaki yerlerini almaya vakit bulamadan, Denikin heyecanlı bir ses tonuyla damdan düşercesine Krasnov'a hitap etti:

"Konferansı açmadan önce, Bataisk'in ele geçirilmesi için birliklerinizin mevzilendirilmesinde, sağ kanadınızda bir Alman taburu ve bataryasının harekâta katılacağını işaret etmenizi hayretle karşıladığımızı belirtmek isterim. Böyle bir işbirliğinin bana garip, ama çok garip geldiğini itiraf etmeliyim... Bu düşmanlarla –ülkemizin bu alçak düşmanlarıyla– görüşmelere girişmeye, onların yardımını kabul etmeye sizi yönelten nedenleri sorabilir miyim? Müttefiklerin bizi desteklemeye hazırlandığından bilginiz vardır herhalde! Almanlarla yapılacak bir ittifakı, Gönüllü Ordusu, Rusya'nın ihyası davasına bir ihanet saymaktadır. Don Hükümetinin davranışları da geniş Müttefik çevrelerinde aynı şekilde değerlendirilmiştir. Sizden açıklama rica ediyorum."

Denikin kaşlarını öfkeyle çatarak cevabı bekledi.

Krasnov sükûnetini ancak iradesi ve iyi yetiştirilmiş oluşu sayesinde koruyabildi, ne var ki, öfkesi ağır basmaya başlıyor ve kırlaşmaya

yüz tutan bıyıklarının altında ağzı sinirli sinirli seğiriyordu. Büyük bir serinkanlılıkla ve son derece terbiyeli cevap verdi:

"Bütün davanın kaderi kuvvet dengesinin kurulmasına bağlıyken, yabancı kuvvetlerden de olsa yardım alma konusunda titizlik gösterilemez. Hem, beş milyonluk egemen bir halkı temsil eden, kimsenin himayesi altında bulunmayan Don Hükümeti, bu hükümeti kendilerini savunsun diye işbaşına getiren Kazakların çıkarlarına uygun olmak koşuluyla, bağımsız hareket etmek hakkına sahiptir." Bu sözler üzerine Alekseyev gözlerini açtı, dikkatle dinlemek için büyük bir çaba harcıyor gibiydi. Krasnov, parlak bıyıklarını sinirli sinirli buran Bogayevski'ye baktı ve devam etti:

"Düşünce tarzınıza bakılırsa Ekselans, sizin içip önem taşıyan biricik şey, işin ahlaksal yönü. Bizim Rusya'nın davasına ihanetimiz, Müttefiklerin ihaneti vb diye gönlünüzce vasıflandırdığınız konuda size sorumluluk yükleyen bir beyanda bulundunuz. Ama herhalde, Gönüllü Ordusunun bizden, Almanların bize sattığı top mermileri aldığından haberiniz vardır!"

"Nitelik bakımından tamamıyla ayrı konuları lütfen birbirinden ayırınız! Almanlardan askerî mühimmatı hangi yoldan sağladığınız beni ilgilendirmez, ama onların birliklerinin desteğini kabul etmek!.." Denikin öfkeli bir şekilde omuzlarını silkti.

Krasnov dikkatle, ama kesin bir şekilde, kendisinin artık Denikin'in Avusturya-Almanya Cephesinden tanıdığı tuğgeneral olmadığını hatırlatarak tamamladı konuşmasını.

Krasnov'un konuşmasını izleyen tatsız sessizliği bozan Denikin, tartışmayı zekice, Don Gönüllü Ordularının birleştirilmesi ve bir komuta altına verilmesi konusuna çevirdi. Bununla birlikte, biraz önceki atışma, aralarında gittikçe gelişen ve Krasnov'un hükümetten istifasıyla sonuçlanacak olan bir çözülmenin doğmasına yol açmıştı.

O anda Krasnov doğrudan bir cevap vermekten kaçındı ve önce güçlü bir stratejik merkez ele geçirmiş olmak, sonra da Ural Kazaklarıyla birleşmek amacıyla, Çaritsin'e karşı birlikte taarruza geçilmesini önerdi.

Bunu kısa süren bir karşılıklı konuşma izledi:

"Çaritsin'in bizim için ne kadar yaşamsal bir önemi olduğunu açıklamaya gerek görmüyorum."

"Gönüllü Ordusu Almanlarla karşı karşıya kalabilir. Kuban'ı kurtarmadan Çaritsin'e yürümeyi reddediyorum."

"Evet, ama Çaritsin'in ele geçirilmesi en önemli iştir. Don Ordu Hükümeti bana, sizin yardımınızı istemek yetkisini vermiştir Ekselans."

"Tekrar ediyorum, Kuban Kazaklarını terk edemem."

"Bir komuta altında toplanmak ancak Çaritsin'e karşı bir taarruza girişildiği takdirde düşünülebilir."

Alekseyev onaylamadığını belli edercesine dudaklarını ısırıyordu.

"Olacak şey değil! Bölge Bolşeviklerden tamamıyla temizlenmedikçe Kuban Kazakları sınırlarından dışarı bir adım bile atamaz. Gönüllü Ordusunun topu topu iki bin beş yüz süngüsü var ve askerlerin üçte biri yaralı ya da hasta oldukları için işe yaramaz durumda."

Verilen gösterişsiz yemek sırasında sıkıcı, anlamsız sözler edildi; hiçbir anlaşmaya varılamayacağı besbelliydi. Albay Ryasnyanski, Markov'un askerlerinden birinin savaşta başından geçen eğlenceli olayı anlattı ve gerek yemeğin, gerek bu gülünç hikâyenin etkisiyle gerginlik yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Ama yemekten sonra, subaylar sigara içmek için salona çekildiğinde, Denikin, Romanovski'nin omzuna dokunup yarı kapalı keskin gözlerini Krasnov'dan tarafa kaydırarak fısıldadı:

"Taşra Napolyon'u... Adamda zekâ diye bir şey yok."

Romanovski gülümseyip acele acele cevap verdi:

"Krallık asasını seve seve kullanır ama... Hükümdarlık kudretiyle sarhoş olmuş bir tuğgeneral. Bana kalırsa bu adamın zerre kadar espri anlayışı yok."

Düşmanlık ve nefret dolu olarak ayrıldılar. O günden sonra, Gönüllü Ordusu ile Don Hükümeti arasındaki ilişkiler hızla kötüleşti ve Gönüllü Ordusu komuta heyeti Krasnov'un Alman İmparatoru Wilhelm'e yazdığı mektubun içindekileri öğrenince, bu ilişkiler en kötü noktasına ulaştı. Novoçerkask'taki hastanede iyileşmeye yüz tutmuş yaralı Gönüllüler, Krasnov'un özerklik sevdasında oluşuna ve eski Kazak göreneklerini ihya etmekte gösterdiği zayıflığa güldü. Kendi çevrelerinde ondan hep aşağılayıcı bir dille, köylü ağzıyla, "efendi" diye ve Don Ordusunun resmî unvanı olan "ulu"nun yerine "ölü" unvanını koyarak söz ettiler. Buna karşılık, bağımsızlık peşinde koşanlar

da Gönüllülere "gezgin çalgıcılar" ve "yurtsuz hükümdarlar" unvanını verdi. Gönüllü Ordusunda oldukça yüksek mevkide bulunanlardan biri, sözünü hiç esirgemeksizin Don Hükümetinden, "Ücretini Almanların yatağında kazanan bir orospu," diye söz etti. Bunun cevabını bizzat General Denisov verdi:

"Eğer Don Hükümeti orospu ise, Gönüllü Ordusu da bu orospunun sofra artıklarıyla geçinen bir kedidir."

Bu sözle, Gönüllü Ordusunun Don Kazaklarına bağlı olduğu ve Gönüllü Ordusunun Don Kazaklarının Almanlardan gördüğü askerî yardımı paylaştıkları ima ediliyordu.

Gönüllü Ordusunun geri hattındaki Rostov ve Novoçerkask subaylarla dolup taşıyordu. Bunların binlercesi vurgunculukla geçiniyor, çeşitli geri hizmet kurumlarında çalışıyor, akrabalarına, tanıdıklarına sığınıyor, yaralı olduklarına ilişkin sahte belge düzenleyip hastanelerde yatıyordu. İçlerinde ne kadar gözüpek varsa hepsi ya savaş alanında, ya tifüsten, ya da aldıkları yaralar yüzünden ölmüştü. Devrim yılları içinde bütün namus ve vicdan anlayışını yitirenlerse çakallar gibi sıvışıp cephe gerisine sığınmış, günün fırtınalı sularının üstünde pis bir köpük gibi yüzüyordu. Bunlar, bir vakitler Çernetsov'un Rusya'yı savunmaya davet edip, hakaret ve suçlamalara boğduğu yedekte tutulup da kullanılmayan, en adisinden subay artıklarıydı. Bunların büyük kısmı, "düşünür aydınlar" denen ve ancak şimdi sırtlarına üniforma geçirmiş süprüntü takımının en berbatlarını meydana getiriyordu. Bunlar Bolşeviklerden kaçmış, ama Beyazların kaderini paylaşmamıştı; köşe kapmaca oynayarak yaşıyor, Rusya'nın kaderiyle ilgili tartışmalar yapıyor, çocuklarına süt alacak kadar para kazanıyor ve savaşın bitmesi için yürekten dua ediyordu.

Ülkeyi kimin yönettiği onları hiç ilgilendirmiyordu, Krasnov'muş, Bolşevikmiş ya da Almanlarmış; bütün istedikleri savaşın bitmesiydi.

Ama olayların gümbürtüsü günden güne sürüp gidiyordu. Sibirya'da Çekler isyan etti, Ukrayna'da Mahno, top ve makineli tüfek diliyle konuşmaya başladı Almanlarla... Bütün Rusya ateşten bir çemberle sarılmıştı. Bütün Rusya can çekişiyordu.

Haziran ayında, Çeklerin, Almanlara karşı taarruza geçmek için bir hazırlık niteliğinde, Volga boyunca bir Doğu Cephesi kurmak üze-

re Saratov'u, Çaritsin'i ve Astrakan'ı işgal etmekte olduğuna ilişkin bir söylenti doğu rüzgârı gibi Don'u yalayıp geçti. Ukrayna'daki Almanlar, Gönüllü Ordusundan gibi görünüp Rusya'dan kaçmaya çalışan subayları istemeye istemeye hatlarından geçirmeye başladı.

"Doğu Cephesi"nin kurulmakta olduğu söylentilerinden telaşa kapılan Alman komutanlığı Don'a temsilcilerini gönderdi. 10 Temmuzda, Alman ordusundan Binbaşı von Kokenhausen, von Stefani ve von Schleinitz, Novoçerkask'a geldi.

Aynı gün Ataman Krasnov, yanında General Bogayevski olduğu halde onları sarayda kabul etti.

Binbaşı Kokenhausen, Alman Komutanlığının, Yüce Don Ordusuna, Bolşeviklere karşı mücadelede ve Don'un eski sınırlarına kavuşması konusunda, silahlı müdahale de içinde olmak üzere her türlü yardımı yaptığını dinleyenlerine hatırlattıktan sonra, eğer Çekler Almanlara karşı askerî bir harekâta geçerse, Don Hükümetinin buna nasıl tepki göstereceğini sordu. Krasnov, Kazakların tam tarafsızlığı koruyacağı ve hiç kuşkusuz, Don'un, askerî bir arenaya dönmesine izin vermeyecekleri konusunda da güvence verdi ona. Binbaşı Stefani, atamanın cevabını yazılı olarak doğrulamasını istedi.

Krasnov, Alman imparatoruna aşağıdaki mektubu yazdı:

> *İmparator Hazretleri! Bu mektubun hamili, Majesteleri katında Yüce Don Ordusu Ataman Elçisi ve beraberindekiler, tarafımdan, Zatı Devletlerini, büyük Almanya'nın yüce hükümdarı İmparator Hazretlerini selamlamaya ve şu hususları bilgilerinize arz etmeye yetkili kılınmıştır. Kahraman Don Kazaklarının, Almanların hısmı Boerlerin kısa zaman önce İngilizlere karşı gösterdiği cesarete eş bir cesaretle, iki aydan beri anavatanlarının özgürlüğü uğruna sürdürdükleri savaş, devletimizin bütün sınırlarında başarıyla taçlanmış bulunuyor. Bugüne kadar, Yüce Don Ordusu topraklarının onda dokuzu vahşi Kızıl çetelerinden kurtarılmıştır. Ülkede düzen yerine gelmiş ve asayiş kurulmuştur. Majeste imparatorun birliklerinin lütfettiği dostça yardım sayesinde ülkenin güneyinde sükûnet geri gelmiştir; bendeniz de ülkenin içinde düzeni korumak ve dışarıdan vaki olacak düşman saldırısına karşı koymak üzere bir Kazak kolordusu hazırlamış bulunuyorum. Don Ordusu gibi genç bir devlet kuruluşunun yalnız başına yaşaması güçtür,*

işte bu yüzden de Don Ordusu, Astrakan ve Kuban Kazak Ordularının başkanları Albay Prens Tundutov ve Albay Filimonov ile, Astrakan ve Kuban toprakları Bolşeviklerden tamamıyla temizlendikten sonra, Yüce Don Ordusu, Astrakan Ordusu, Stavropol eyaletinin Kalmukları, Kuban Ordusu ve aynı zamanda Kuzey Kafkasya halkının federasyon halinde birleşmesi esasına dayanan sağlam bir devlet kurulması konusunda yakın bir ittifaka girmeye karar vermiştir. Bütün bu devletlerin rızası alınmış ve yeni kurulan devlet, Yüce Don Ordusuyla tam bir ittifak halinde, topraklarının kanlı bir mücadele arenası haline gelmesine izin vermeyerek tamamıyla tarafsız kalmaya karar vermiştir. Majeste imparatorun sarayındaki Ataman elçimiz şu hususları majestelerinden rica etmeye tarafımdan yetkili kılınmıştır:

Majestelerinin, Yüce Don Ordusunun bağımsızlık hakkını ve geri kalan Kuban, Astrakan ve Terek Ordularıyla Kuzey Kafkasya Orduları özgürlüklerine kavuştuğu zaman, Don-Kafkas Birliği adındaki bütün federasyonun egemenlik haklarını tanımaları.

Majeste imparatorun, Yüce Don Ordusu sınırlarını eski etnografik ve coğrafi esaslar içinde tanımaları ve Ukrayna ile Don Ordusu arasına, Taganrog ilçesi üzerine çıkan anlaşmazlığı, bu ilçeyi beş yüz yıldan fazla bir zamandan beri elinde bulundurmuş olan ve bu ilçeye Don Ordusu bölgesinin aslını meydana getiren Tmutarakan bölgesinin bir parçası gözüyle bakan Yüce Don Ordusundan yana bir çözüm yolu bulmakta yardımcı olması.

Majestelerinin, stratejik düşüncelerle, Saratov eyaletinin Karnisin ve Çaritsin şehirleriyle Voronej, Liski ve Povarino şehirlerinin Don bölgesiyle birleşmelerine yardım ve Don Ordusu bölgesi sınırlarına elçimizin halen yanında bulunan haritada belirtildiği şekilde tespit etmeleri.

Majestelerinin, Moskova'daki Sovyet makamlarına baskı yaparak, emirleriyle, Don-Kafkas Birliğini meydana getirecek olan Yüce Don Ordusu topraklarını ve diğer toprakları yağmacı Kızıl Ordu müfrezelerinden temizlemeye ve Moskova ile Don Ordusu arasında normal, barışçıl ilişkilerin kurulmasını mümkün kılmaya zorlamaları, Bolşevik işgali yüzünden Don halkının, ticaret ve sanayisinin uğradığı zarar ziyanın Sovyet Rusya tarafından karşılanması.

Majestelerinin, genç devletimize silah, cephane ve sanayi malzemesi yardımında bulunması ve eğer uygun görürlerse, Don Ordusu toprakları üzerinde, top, hafif silah ve ufak çaplı silah mermisi imalâthaneleri kurulması.

Yüce Don Ordusu ve Don-Kafkas Birliğinin öbür devletleri, Alman ulusunun dostça yardımlarını unutmayacaktır. O Alman ulusuyla ki, Kazaklar, Otuz Yıl Savaşlarında omuz omuza çarpışmıştır. 1807-1813 yıllarında Don Kazakları Atamanları Kont Platov'un komutasında, Almanya'nın kurtuluşu için dövüşmüş, şimdi de Prusya, Galiçya, Bukovina ve Polonya savaş alanlarında üç buçuk yıl süren kanlı savaşlar sırasında gerek Kazaklar, gerek Almanlar, birbirlerinin askerlerinin cesaret ve dayanıklılığına saygı duymayı öğrendikten sonra, iki soylu savaşçı gibi el sıkışarak vatanımız Don'un özgürlüğü için birlikte dövüşmektedir.

Majestelerinin yardımlarına karşılık, Yüce Don Ordusu da, ulusların dünya çapındaki mücadelelerinde tamamıyla tarafsız kalmayı ve Alman ulusuna düşman hiçbir silahlı kuvveti topraklarına sokmamayı taahhüt eder; Astrakan Ordu Bölgesi Atamanı Prens Tundutov ile Kuban Hükümeti bu taahhüt altına girdiği gibi, Don-Kafkas Birliği kurulduğunda, birliğin geri kalan üyeleri de aynı taahhütte bulunacaktır.

Yüce Don Ordusu, mahalli ihtiyaç fazlası tahıl, un, deri ve kösele, yün, balık, bitkisel, hayvansal ve madeni yağlar ile bunlardan imâl edilen maddeler ile tütün ve tütün mamulleri, at, sığır, üzüm şarabı gibi bostan ve tarım ürünlerini ihraçta Alman imparatorluğuna öncelik hakkı tanır, buna karşılık Alman imparatorluğu da tarım makineleri, kimyasal maddeler, tabaklama malzemeleri ve devlet kırtasiye eşyasının imâli için gerekli araç ve gereçlerle, kumaş, pamuk, tabaklama fabrikaları ile kimya, şeker sanayi ve öbür fabrikalar için gerekli malzeme ve elektrikli aygıtlar sağlayacaktır.

Buna ek olarak, Yüce Don Ordusu Hükümeti, Alman endüstrisine, Don endüstri ve ticari girişimleriyle, özellikle yeni su yolları ve öbür ulaştırma yollarının yapımına sermaye yatırımında bulunması için özel ayrıcalıklar tanıyacaktır.

Yakın bir ittifak karşılıklı yararlar sağladığı gibi, savaşçı Alman ve Kazak ırklarının ortak savaş alanlarında döktüğü kanlarla mühürlenmiş bu dostluk, bütün düşmanlarımızla çarpışmamızda büyük bir güç meydana getirecektir.

Bu mektup Majestelerine bir diplomat ya da devletler hukuku bilgini tarafından değil, onurlu savaşlarda Alman silahlarının gücüne saygı duymaya alışmış bir asker tarafından yazılmıştır, bu bakımdan, Majestelerinden, her türlü hünerbazlık ve kurnazlıktan uzak açık sözlü-

lüğümü bağışlamalarını ve duygularımın son derece samimi olduğuna inanmalarını istirham ederim.

Derin saygılarımla,
Piyotr Krasnov,
Don Atamanı, Tümgeneral"

Bakanlar Konseyi 15 Temmuzda bu mektubu görüştü ve mektuba karşı takınılan tavırlarda gözle görülür bir kapalılık, hatta Bogayevski ve daha birçok hükümet üyelerinde açıktan açığa düşmanlık sezilmesine rağmen, Krasnov mektubu, Berlin nezdindeki Kazak elçisi Lichtenburg düküne teslim etmekte duraksamadı; elçi de hemen Kiev'e, oradan da General Çeryaçukin'le Almanya'ya hareket etti.

Gönderilmeden önce, Bogayevski'nin bilgisi altında, dışişleri bakanlığında mektubun kopyaları çıkarıldı ve bu kopyalar, eklenen uygun açıklamalarla, bölgelerde ve Kazak birliklerinde elden ele dolaştı. Mektup çok güçlü bir propaganda silahı vazifesi gördü. Krasnov'un kendisini Almanlara sattığına ilişkin gittikçe yüksek perdeden çıkan sesler duyuldu. Cephelerde hoşnutsuzluk alev gibi çevreyi sardı.

Bu arada, başarılarından gurura kapılan Almanlar, Rus generali Çeryaçukin'i otomobille, Paris'e en yakın Alman topraklarına götürdü; burada Çeryaçukin, Alman Genelkurmayıyla birlikte, İngiliz-Fransız Ordularını ezen Krup toplarının etkileyici gösterisini seyretti.

V

KIŞIN Yevgeni Listnitski iki kez yaralanmıştı; ama iki seferinde de işi ufak yaralarla atlatıp birliğine dönmüştü. Ne var ki mayısta, Gönüllü Ordusu Novoçerkask'ta dinlenirken, kendisini keyifsiz hissetti ve on beş günlük bir izin aldı. Evine dönmeyi çok istediği halde, uzun yolculuklarla zaman kaybetmemek için Novoçerkask'ta kalmaya karar verdi. Kendi müfrezesinden Yüzbaşı Gorçakov adında bir arkadaşı da aynı sırada iznini aldı ve Listnitski'yi, Novoçerkask'taki evine, kendileriyle birlikte kalmaya davet etti.

"Çocuklarım yok, karım da seni görürse çok memnun olur. Mektuplarımda senden söz etmiştim ona," dedi.

Öğleyin arabaya atlayıp tren istasyonu yakınlarındaki sokaklardan birinde, öteki evlerden ayrı, bir başına duran ufak bir eve gittiler.

Gorçakov adımlarını sıklaştırarak, "Bir zamanlar burada otururdum," dedi. İri, kara gözleri mutluluktan ve heyecandan yaşarmıştı. İri adımlarla eve girdi, odaları askerlere özgü keskin kokuyla doldurdu.

Mutfaktan gülümseyerek çıkan hizmetçiye, "Olga Nikolayevna nerede?" diye seslendi. "Bahçede mi? Hadi gel Listnitski."

Bahçede elma ağaçlarının altına benek benek bir gölge vurmuştu, havada bal ve kuru toprak kokusu vardı. Yanlamasına vuran güneş ışınları altında Listnitski'nin kelebek gözlüğü parlıyordu. Uzaklardaki demiryolu hattında, bir yerde, bir lokomotif yorulmaksızın böğürüyordu. Bu monoton gürültüyü bozarak seslendi Gorçakov:

"Olga! Olga!"

Sarılar giyinmiş uzun boylu bir kadın, dar bir bahçe yolundan inip onları karşıladı. Korkmuş gibi bir an ellerini göğsüne bastırarak durdu, sonra ellerini ileri uzattı ve onlara doğru koştu. Öyle hızlı koşuyordu ki, Listnitski ancak kadının eteklerini döven dizlerini, terliklerinin sivri uçlarını ve başının çevresinde altından bir sel gibi darmadağınık uçuşan saçlarını görebildi. Ayak parmaklarının ucunda durarak güneşten yanmış kollarını kocasının boynuna dolayan kadın, onun tozlu yanaklarını, burnunu, gözlerini ve rüzgârla güneşin sertleştirdiği boynunu öptü; öpücük sesleri makineli tüfek ateşi gibi birbirini kovaladı. Listnitski, kelebek gözlüğünün camlarını sildi, mine çiçeğinin kokusunu içine çekti ve zoraki, aynı zamanda budalaca gülümsemekte olduğunu fark etti.

Kadının coşkusu dinince, Gorçakov dikkatle ama kesin bir hareketle karısının parmaklarını boynundan çözdü ve kolunu onun omzuna koyarak, kadını hafifçe döndürdü.

"Olga, bu arkadaşım Listnitski."

Kadın mutluluğundan hiçbir şey görmeyen gülen gözlerini Listnitski'nin üstünde dolaştırarak, "Listnitski mi? Tanıştığımıza çok sevindim. Kocam bana sizden söz etmişti," dedi.

Birlikte eve döndüler. Gorçakov'un tırnakları kirli, kıllı eli karısının ince belindeydi. Listnitski sezdirmeden bu ele baktı; mine çiçeğinin kokusuyla bu kadının güneşte ısınmış vücudunun kokusunu içine çekti

ve birisi tarafından haksız yere fena halde kalbi kırılmış bir çocuk gibi mutsuz hissetti kendini. Kadının yanaklarının ipeği andıran cildine, altın tozu renginde bir saç tutamının yarı yarıya gizlediği mini mini, pespembe kulak memesine baktı. Gözleri bir kertenkele gibi kadının entarisinin yakasına kaydı ve kabarık, süt beyazı bir meme ile kahverengi bir meme ucu gördü. Kadın arada sırada açık mavi gözlerini ona çeviriyordu; bakışları sevecendi, dostçaydı. Ne var ki aynı gözler kocasının esmer yüzüne dönüp de bambaşka bir ışıkla için için parladığı vakit, Listnitski sinir bozucu bir acının kendisini iğnelediğini duyuyordu.

Yemek süresince Listnitski arkadaşının karısını enine boyuna inceleme olanağı buldu. Kadının biçimli vücudunda ve yüzünde, otuzuncu baharını yaşayan kadınlarda çiçek veren cinsten solmakta olan bir güzellik gördü. Buna rağmen, azıcık soğuk, alaycı gözlerinde ve hareketlerinde hâlâ harcanmamış bir gençliğin yedek güçleri saklıydı. Yumuşak, ona ayrı bir çekicilik veren biçimsiz çizgileriyle sıradan bir yüzü vardı. Ama bir çelişki hemen göze çarpıyordu. Cildinin yarı saydam bir pembelikte, kaşlarının açık renk olmasına karşın, güneyli esmerlere özgü incecik tenli, koyu kırmızı, kavurucu sıcaklıkta dudakları vardı. Rahatça gülüyordu, ancak biçimli ufak dişlerini bir parıltı halinde gösteriveren gülümseyişinde yapmacık bir eda seziliyordu. Yumuşak sesi donuk, tatsız tutsuzdu. İki aydan beri kirli hastabakıcılardan başka kadın görmemiş olan Listnitski'ye kadının güzelliği abartılmış görünüyordu. Saçlarını başının arkasında ağır bir topuz biçiminde toplamış olan kadının mağrur başını seyretti, sorularına ahmakça cevaplar verdi ve az sonra, yorgunluğunu ileri sürüp odasına çekildi.

Günler aç özlemlerle dolu tatlı tatlı geçti. Sonraları Listnitski bu günleri saygıyla anmıştı, ama şimdilik bir çocuk gibi kendine üzüntü veriyordu. Gorçakov'lar ona pek sokulmamak konusunda birleşmişti. Onarım yapılacağı bahanesiyle Listnitski'yi kendi yatak odalarına bitişik olan odadan çıkarıp, evin uzak bir köşesindeki odayı verdiler ona. Listnitski varlığının onları rahatsız ettiğini anlıyordu, ama başka yere gitmeyi de hiç istemiyordu. Günlerce hep elma ağaçlarının altında, tozlu turuncu serinlikte uzanıp, aceleden ambalaj kâğıtlarına basılmış gazeteleri okudu ya da bedenini dinlendirmeyen ağır uykulara daldı. Sıkıntısını, beyaz benekli, çikolata rengi güzel bir av köpeği pay-

laşıyordu. Efendisinin, hanımını tekeline alışını ses etmeden kıskanan hayvan dikkatini Listnitski'ye veriyor, onun yanı başında uzanıp iç çekiyordu.

Listnitski hayvanı okşarken, Bunin'den en sevdiği mısraları mırıldanıyor ve şairin zengin, buram buram güzel kokularla yüklü şiirinden aklında kalanları tükettikten sonra tekrar uykuya dalıyordu.

Olga kadınlara özgü bir içgüdüyle, Listnitski'deki bu halin kaynağını anlamıştı. Daha başlangıçta çekingen olan kadının Listnitski'ye davranışları daha da bir çekingen oldu. Bir akşamüstü şehir parkından eve birlikte yürüyorlardı. (Gorçakov'u parkın kapısında, tanıdığı subaylar alıkoymuştu.) Listnitski kadının koluna girdi ve onun dirseğini kendi yanına sıkıca bastırarak kadını rahatsız etti.

Kadın gülümseyerek, "Niye bana öyle dik dik bakıyorsunuz?" diye sordu.

Listnitski onun sesinde hafif tertip meydan okuyan bir cilve sezinlediğini sandı. İşte ona kozunu oynamak cesaretini veren de bu oldu. Son birkaç gündür içi dışı şiirle, bir başkasının kaderini yansıtan müzikle doluydu. Başını eğdi ve gülümseyerek fısıldadı:

Yakınlığının büyüsüyle kendimden geçmişçesine,
Bütün gücümle el atıp gölgeden peçesine,
Büyülenmiş bir sahili seyretmekteyim,
Seyretmekteyim mesafeleri sihirli bir donuk renk ötesinde.

Kadın elini yavaşça kurtardı ve şen bir ses tonuyla, "Yevgeni Nikolayeviç..." dedi. "Ben... bana davranışınızı görmüyor değilim. Utanmıyor musunuz? Durun, durun! Ben sizi biraz... farklı sanmıştım. Doğru değil bu, öyle değil mi? Bu gibi denemeler için ben zavallı bir varlığım. Demek canınız sevişmek istiyor, öyle mi? Arkadaşça ilişkilerimizi bozmayalım, ama ne olur siz de çocukluk etmeyin. Kabul mü? Verin bana elinizi."

Listnitski yalandan, soylu kişilere yakışır bir öfkeye kapılmış gibi yaptı, ama bunu fazla sürdüremedi ve o da Olga'ya katılıp kahkahalarla gülmeye başladı. Gorçakov onlara yetiştikten sonra Olga'ya eskisinden de canlı, neşeli bir hal geldi, ama Yevgeni sus pus oldu ve ta eve kadar kendi kendine lanet edip durdu.

Olga bütün zekâsına rağmen, bu olaydan sonra Listnitski'yle arkadaş olabileceklerine samimiyetle inanmıştı. Listnitski dış görünüşüyle onun bu güvenini doğruluyordu, ama içinden neredeyse kadına bir nefret beslemeye başlamıştı; bununla birlikte birkaç gün sonra, kendi kendisini, kadının karakter ve kişiliğinde insanı iten taraflar bulmaya çalışmak gibi ıstırap verici bir iş üzerinde yakalayınca, gerçekten de derin bir duyguya kapılmak üzere olduğu kafasına dank etti.

İzin günleri hızla geçip gitti ve Listnitski'nin bilincinde tortularını bıraktı. Dinlenen, takviye alan Gönüllü Ordusu bir darbe indirmeye hazırlanarak, Gorçakov'la Listnitski'yi de alıp Kuban'a doğru yola çıktı.

Olga onları uğurladı. Siyah ipekli entarisi sade güzelliğini daha da ortaya çıkarıyordu. Gözleri yaşlı, gülümsüyordu; şişmiş dudakları yüzüne heyecanlı, çocuksu bir ifade veriyordu. İşte Olga, Listnitski'nin belleğinde bu haliyle kaldı. Ve Listnitski, kan, pislik, dövüş arasında, onun duru, hiç solmayan portresini belleğinde titizlikle koruyup, o derin bağlılığı içinde Olga'yı elle tutulmaz semavi bir tapınma hâlesiyle taçlandırdı.

• • •

Haziranda Gönüllü Ordusunu savaşa soktular. Daha ilk çatışmada, Gorçakov'un midesi bir şarapnel parçasıyla yarıldı. Onu hatların gerisine sürüklediler ve bir saat sonra, Gorçakov, bir arabanın içinde kan kaybederek yatarken Listnitski'ye şöyle dedi:

"Öleceğimi sanmıyorum... Beni hemen ameliyat edecekler... Kloroformları olmadığını söylüyorlar. Ölmeye değmez değil mi? Ama şayet... Yevgeni, aklım tamamıyla başımda, bilincim yerinde... Olga'yı sakın bırakma. Ne onun ne de benim akrabamız var. Sen dürüst, temiz bir insansın. Evlen onunla; yoksa istemez misin onu?"

Yalvaran nefret dolu gözlerle dik dik Listnitski'ye bakıyordu; tıraşı uzamış yanakları seğiriyordu. Kana, çamura bulanmış elini dikkatle yarasının üstüne bastırdı ve dudaklarındaki pembemsi teri yalayarak devam etti:

"Söz veriyor musun bana? Onu terk etmeyeceksin değil mi? Tabii eğer Rus askerleri seni de benim gibi bir güzel benzetmezse! Söz veriyor musun? İyi bir kadındır o." Bütün yüzü çarpıldı. "Turgenyev'in

eserlerindeki kadınlara benzer. Onun gibisi pek kalmadı bu çağda. Söz veriyor musun? Neden susuyorsun?"

"Söz veriyorum."

"Eh, hadi artık, canın cehenneme! Güle güle."

Listnitski'nin elini müthiş bir kuvvetle sıktı, sonra beceriksiz, umutsuz bir hareketle onu kendine doğru çekti. Harcadığı çabadan titreyerek, ıslak, terli başını kaldırdı, kurumuş, çatlamış dudaklarını Listnitski'nin eline dayadı. Sonra acele acele kaputunun kenarını başının üstüne çekip, öte yana döndü. Listnitski onun dudaklarındaki soğuk ürpertiyi ve yanağının hafifçe kurşuniye çalan ıslak rengini şöyle bir görür gibi oldu.

Gorçakov iki gün sonra öldü. Onun ölümünün hemen ertesi günü Listnitski'yi sol kolunda ve kalçasında ciddi yaralarla geriye yolladılar.

Uzun süren inatçı bir çarpışma oluyordu. Yevgeni alayıyla iki kez karşı saldırıya geçmişti. Üçüncü seferinde Yevgeni'nin taburunu daha ileri hatta sürdüler.

"Dayanın çocuklar, durmayın! Kornilov aşkına, ileri!" diye bağıran grup komutanının yüreklendirmesiyle, Listnitski biçilmemiş ekinlerin arasından koşuyor, sol eliyle başını korumak için kaldırdığı bir asker küreğini, sağ eliyle de tüfeğini tutuyordu. Bir kurşun, küreğin kavisli, madeni kısmına çarpıp tınlayarak sekti, Listnitski'nin yüreği sevinçle hopladı. Ama bir an sonra kolu, kısa ve son derece sert bir darbeyle yana savruluverdi. Küreği bırakıp bir elli metre kadar daha başını korumadan koştu ileri doğru. Tüfeğini doğrultmaya çalıştı, ama elini kaldıramadı. Somurtkan bir acı bütün eklemlerinin içine akıyordu; tıpkı ergimiş kurşunun akışı gibi. Bir saban izinin içine uzandı ve kendini tutamayıp bağırdı, bağırdı. Yattığı yerde de kalçasına bir kurşun yedi ve yavaş yavaş, acı duya duya kendini kaybetti.

Cephe gerisinde parçalanan kolunu kestiler, kalçasından da kemik parçacıkları çıkardılar. Umutsuzluk, acı ve özlemle yüreği sızlayarak iki hafta yattı. Sonra onu Novoçerkask'a naklettiler, oradaki hastanede de yorucu bir otuz gün daha geçirdi. Yaraların pansumanı, asık suratlı doktorlar ve hemşireler, iyot ve asit fenik kokusu... Olga ara sıra onu yokluyordu. Kadının yanakları yeşile çalan sarı bir renk almıştı. Yas elbiseleri, gözlerindeki özlemle karışık yaslı ifadeyi daha da de-

rinleştiriyordu. Listnitski onun solgun yüzüne bakar, susar ve içi boş kol yenini utanç duyarak, gizlice battaniyesinin altına saklardı. Olga kocasının ölümüyle ilgili ayrıntıları hemen hemen isteksiz bir biçimde sormuştu. Yevgeni hastaneden ayrıldıktan sonra onu görmeye gitti. Olga onu evin basamaklarında karşıladı. Yevgeni, kısa kırpılmış bukleleri bir yığın halinde duran başını kadının elini öpmek için eğince, Olga başını çevirdi.

Listnitski sinekkaydı tıraş olmuş, şık bir subay üniforması giymişti, ama içi boş kol yeni ona azap veriyordu; kesilen kolunun sargılar içindeki kısa, güdük kökü, kol yeninin içinde çırpınırcasına kımıldanıyordu. Eve girdiler. Daha oturmadan Yevgeni konuşmaya başladı:

"Boris ölmeden önce benden... seni bırakmamamı istedi... söz verdirdi bana bunun için..."

"Biliyorum. Son mektubunda bana yazmıştı..."

"Birlikte olmamızı istiyordu. Tabii sen razı olduğun takdirde, eğer sakat bir adamla evlenmeyi kabul edersen. Senden inanmanı rica ediyorum. Şu anki duygularımı anlatmak istersem, bu bilmem ki nasıl bir etki yapar... Ama senin mutluluğunu yürekten diliyorum."

Yevgeni'nin sıkılganlığı, bağlantısız, heyecanlı lafları Olga'yı duygulandırdı.

"Bu konuda düşündüm. İstiyorum," dedi.

"Babamın malikânesine gideriz. Gerisini de daha sonra hallederiz."

"Olur."

Yevgeni, Olga'nın mermeri andıran eline saygıyla dokundurdu dudaklarını. Kibirsiz gözlerini kaldırdığında, Olga'nın dudaklarından bir gülümsemenin gölgesinin silinmekte olduğunu gördü.

Aşk ve ağır basan cinsel bir istek Listnitski'yi Olga'ya çekiyordu. Onu her gün ziyaret etmeye başladı. Her Allahın günü sürüp giden mücadelelerden yorulan yüreği peri masallarındaki dünyayı özlüyordu. Klasik bir roman kahramanı gibi kendi kendisiyle bir iç hesaplaşmaya oturuyor, belki de o basit fiziksel bağlılığının çıplaklığını gizlemek, süslemek isteğiyle, ömründe duymadığı yücelmiş duygular arıyordu sabırla. Bununla birlikte peri masalı bir ucundan gerçeğe dokunuyordu. Kaderin böylesi bir cilvesiyle yaşamına giren kadına onu bağlayan sadece cinsel çekicilik değildi; gözle görülmeyen bir başka

bağ daha vardı. Duygularını çözümlemeye çalıştı, sadece bir tek şeyi apaçık anladı. Sakatlanmış, bir uzvunu kaybetmiş haliyle ona, Yevgeni Listnitski'ye, eskiden olduğu gibi, yine, geme alınmayan vahşi bir içgüdü egemendi: 'Benim için her şey mubahtır.' Olga'nın, ağır kaybının acısını hâlâ üzerinden atamadığı o yas günlerinde bile, kadını ölmüş Boris'ten kıskanan Yevgeni, bu kıskançlık ateşiyle onu arzuluyordu, hem de delicesine arzuluyordu. Çevresindeki yaşam, kudurmuş bir burgaç gibi köpükleniyordu. Barut dumanı koklamış adamlar, hırsla, gözleri doymaksızın ve sadece o an için yaşıyordu. Listnitski de, uğrunda ölümü göze aldığı şeyin sonunda mutlaka mahvolacağını belli belirsiz kestirerek, belki de bu yüzden kendi yaşamıyla Olga'nınkini birleştirecek olan düğümü atmakta acele ediyordu.

Evlenmek niyetinde olduğunu ve karısını Yagodnoye'ye getireceğini babasına mektupla bildirdi. Mektubunu yaslı bir çeşnisi olan şu alaycı kelimelerle bitirdi:

"Kendime düşeni yaptım. Tek elle bile, başkaldıran bu ayaktakımını, Rus aydınlarının yıllar yılı kaderi için gözyaşı döktüğü bu lanet 'halk'ı ortadan kaldırmaya devam edebilirim. Ama gerçeği söyleyeyim ki, bu şimdi bana akıl almayacak kadar anlamsız görünüyor. Krasnov'un Denikin'le uzlaşacağı yok, her iki kampta da entrikalar, komplolar, ahlaksızlık, fitne gırla gidiyor. Bazen dehşete kapılıyorum. Bütün bunların sonu nereye varacak? Seni tek kolumla kucaklamak, seninle birlikte yaşamak ve mücadeleyi dışarıdan seyretmek üzere eve geliyorum. Artık bir asker değilim; ruhen de bedenen de sakatlanmış bir insanım. Yoruldum. Silahlarımı bırakıyorum. Evlenmeyi ve kendime 'demir atacak limanlık bir yer' sağlamayı isteyişim de belki bu yüzden."

Novoçerkask'tan ayrılmalarından birkaç gün önce Yevgeni, Olga'nın evine taşındı. İlk bir araya geldikleri geceden sonra, Olga'nın avurtları çökmüş, yüz çizgileri kararmış gibi görünüyordu. Yevgeni'nin can sıkıcı ısrarlarına teslim olmuştu, ama kendini içinde bulduğu durum altında ezilmiş, ruhen yaralanmış gibiydi. Yevgeni onları birbirine bağlayan aşkı için değişik, ama nefret için bir tek ölçü bulunabileceğini anlamıyor ya da anlamak istemiyordu.

Yagodnoye'ye hareketlerinden önce, Listnitski istemeye istemeye ve bağlantısız düşünceler içinde aklına getirdi Aksinya'yı. Eliyle ken-

disini güneşten koruyan bir insan gibi, o da öyle, Aksinya'yla ilgili düşüncelerden sakınıyordu. Ne var ki onunla ilişkisinin baskı altında tutulamayan anıları gittikçe artan bir ısrarla rahatsız etmeye başladı. Hatta bir seferinde, onunla ilişkisini kesmenin gereksizliğini bile düşündü, 'Kabul edecektir.' Ama içinde namus diye ne kaldıysa, işte o ağır bastı ve Yagodnoye'ye varınca onunla konuşup, mümkün olursa, ilişkisini kesmeye karar verdi.

Novoçerkask'tan ayrılışlarının dördüncü günü geç vakit vardılar Yagodnoye'ye. İhtiyar derebeyi onları malikâneden bir verst kadar uzakta karşıladı. Yevgeni, babasının şapkasını nasıl ağır ağır çıkarıp, bacağını hafif drojkisinin oturacak yerinden yine nasıl ağır ağır kaldırdığına dikkat etti.

İhtiyar adam, "Sevgili konuklarımı karşılamaya geldim. Dur sana bir bakayım," diyerek, yeşile çalan kır bıyıklarını kadının yanaklarına süre süre, gelinini acemice kucakladı.

"Yanımıza gel baba. Haydi sür, arabacı! Ah, merhaba Saşka Dede! Sen hâlâ sağ mısın? Sen benim yerime otur baba, ben de arabacının yanına otururum," diye önerdi Yevgeni.

İhtiyar, Olga'nın yanına oturdu, bıyıklarını mendiliyle sildi ve ilgisizliği açıkça belli olan bakışlarla oğlunu inceledi:

"Ee, nasılsın bakalım?"

"Seni gördüğüm için çok mutluyum baba."

"Sakatlandın demek, ha?"

"Elden ne gelir!"

Babası acıma duygusunu sert bir görünüş altında gizlemeye ve gözlerini Yevgeni'nin boş kol yeninden kaçırmaya çalışarak süzüyordu oğlunu.

Yevgeni omuzlarını silkerek, "Önemli değil," dedi. "Alıştım artık."

Babası aceleyle, "Tabii alışırsın," dedi. "Kafan sağlam olduktan sonra. Evine onurunla döndün. Üstelik bir de güzel tutsak almışsın."

Yevgeni, babasının gösterdiği bu ince, eski tarz kibarlıktan çok hoşnut kaldı ve gözleriyle Olga'ya, "Nasıl buldun babamı?" gibilerden sordu. Olga'nın canlılık kazanan gülümseyişinden ve ılık gözlerinden onun da ihtiyarı sevdiğini anladı.

Yağız kır atlar drojkiyi tepeden aşağı tangır tungur götürüyordu. Müştemilat, meyve fidanlıklarının yemyeşil akan yelesi, akçaağaçların pencerelerini gölgelediği beyaz duvarlı ev göründü.

"Ah ne kadar şirin! Ne kadar şirin bütün bunlar!" diye bağırdı Olga.

Kara borzoy zağarları avludan boşanıp drojkiyi sardı. İçeri atlamak isteyen köpeklerden birini Saşka kırbacını şaklatıp bağırarak tersledi:

"Şimdi tekerlerin altına gireceksin, iblis!"

Yevgeni, sırtı atlara dönük oturduğu için, atlar aksırdıkça rüzgâr mini mini damlaları ensesine getiriyordu.

Babasına, Olga'ya, buğday taneleri saçılmış yola, artlarında tatlı bir eğimle yükselerek ufkun uzaklardaki çizgisini gizleyen tepeciğe baktı, gülümsedi.

"Her yerden millerce uzak! Ve ne kadar sakin..."

Olga yolun bir yanından öbür yanına uçarak geçen pelinotu ve yonca kümelerini gülümseyerek seyrediyordu.

Yevgeni'nin babası gözlerini kısarak, "Bizi karşılamaya çıkmışlar," dedi.

Yevgeni omzunun üzerinden dönüp baktı ve uzakta bulunmalarına rağmen, kadınlardan birinin Aksinya olduğunu sezinleyerek kıpkırmızı kesildi. Drojki avlu kapısından girerken Aksinya'nın yüzünde bir heyecan ifadesi göreceğini umdu. Kalbi deli gibi çarparak sağ tarafa baktı ve Aksinya'yı fark etti. Ama onun sakin bir neşe içinde gülümsediğini görerek hayretler içinde kaldı. Omzundan ağır bir yük kalkmış gibi oldu ve başıyla selam verdi Aksinya'ya.

Olga hayranlığını ifade eden gözleriyle Aksinya'yı işaret ederek, "Ne kayıtsız bir güzellik! Kim bu kadın? Meydan okuyan bir güzelliği var değil mi?" diye sordu.

Ama Yevgeni cesaretini yeniden kazanmıştı. Kendinden emin bir serinkanlılıkla doğruladı:

"Evet, güzel bir kadındır. Bizim hizmetçimizdir o."

• • •

Olga'nın varlığı Yagodnoye'deki herkes üzerinde etkisini gösterdi. Onlar gelmeden önce sabahtan akşama kadar ortalıkta geceliğiyle, sıcak yünlü pantolonuyla dolaşan general, naftalinlenip sandığa kaldı-

rılan eski paltolarının, general pantolonlarının çıkarılması için emir verdi. Vaktiyle giyimine kuşamına hiç özenmeyen ihtiyar, şimdi çamaşırlarında en ufak bir kırışık olsa Aksinya'ya çatıyor, eğer kadın, çizmeleri temizlemeden getirirse müthiş surat asıyordu. İhtiyara bir tazelik geldi; Yevgeni babasının tıraşlı yanaklarının pürüzsüzlüğünü görerek şaşırdı.

Aksinya sanki bir bela sezinlemiş gibi, genç ev sahibesini hoşnut etmeye çalışıyor, kendini sevdirmek istercesine bir alçakgönüllülük içinde aşırı bir istekle onun hizmetine koşuyordu. Lukerya ona güzel yemekler pişirmek için âdeta yırtınıyor ve yeni yeni salçalar, terbiyeler icat ederek kendini aşıyordu. Yagodnoye'deki değişiklikler, iyiden iyiye yaşlanıp çöken Saşka'yı bile etkiledi.

Saşka'nın ihtiyar efendisi merdivenin yanında Saşka'yı tepeden tırnağa şöyle bir süzüp, parmağını tehdit yollu salladı:

"Nedir bu halin ulan köpoğlusu?" diye canavar gibi gözlerini devire devire bağırdı. "Nedir şu pantolonunun hali!"

İhtiyar Saşka bu olağanüstü teftişten ve efendisinin titrek sesinden biraz şaşırmasına rağmen, "Ee, ne hali?" diye küstah küstah cevap verdi.

"Evde genç bir kadın var, sen benim ölümüme neden olacaksın, aşağılık herif. Niye iliklemiyorsun pantolonunun önünü, leş kokulu koca teke?"

İhtiyar Saşka kirli parmaklarını akordiyon çalar gibi, pantolonunun upuzun bir dizi halindeki düğmeleri üzerinde gezdirdi. Küstahça bir cevap daha vermeye hazırlanıyordu, ama efendisi ayağını öyle bir hızla yere vurdu ki, eski moda sivri burunlu çizmesinin tabanı sayasından ayrılıverdi; ihtiyar Listnitski homurdandı:

"Doğru tavlana dön! Koşar adım, marş! Lukerya'ya söyleyeceğim, seni kaynar suya sokup fırçalasın. At şu kirini üstünden, ihtiyar beygir!"

Yevgeni dinleniyor, tüfeğini alıp keklik avına çıkıyordu. Aksinya işi onu fena halde üzüyordu. Ama bir akşam babası onu odasına çağırttı; kapıdan yana kaygıyla bakıp, gözlerini oğlunun gözlerinden kaçırarak sordu:

"Benim şey... Senin kişisel işlerine karışmamı bağışla. Yalnız, Aksinya için ne yapmayı düşündüğünü bilmek istiyorum."

Yevgeni sigarasını yakarken gösterdiği acelecilikle kendini ele verdi. Malikâneye geldiği gün olduğu gibi yine kızardı ve kızardığını hissedince de daha beter kızardı.

"Bilmiyorum... Vallahi bilmiyorum..." diye açık yüreklilikle kabul etti.

İhtiyar, çeki taşı gibi ağır laf etti:

"Ama ben biliyorum! Git derhal konuş onunla. Dilini tutması için ona para vereceğini söyle." Bıyık altından hafif tertip gülümsedi. "Söyle ona gitsin buradan. Başka birini buluruz."

Yevgeni hemen uşaklar dairesinin yolunu tuttu. Aksinya'yı sırtı kapıya dönük hamur yoğururken buldu. Kavisli sırtında kürek kemikleri güçlü bir biçimde oynuyordu. Kollarını dirseklerinin üzerine kadar sıvamıştı; esmer, etli kollarındaki kaslar kabarıp kabarıp iniyordu. Yevgeni onun ensesini çevreleyen incecik, kıvırcık tüylere dikti gözlerini, sonra konuştu:

"Aksinya, bir dakika seninle konuşmak istiyorum."

Aksinya hızla geri döndü ve yüzüne iyilikçi, sakin bir ifade vermeye çalıştı. Ne var ki, Yevgeni, kol yenlerini aşağı indirmekte olan Aksinya'nın parmaklarının titrediğini gördü.

Aksinya aşçıya ürkek ürkek baktı ve sevincini belli ederek mutlu, soran bir gülümsemeyle Yevgeni'yi izledi. Dışarıda, merdiven başında Yevgeni ona döndü:

"Meyve fidanlığına gidelim... Seninle konuşmak istiyorum."

"Olur," diye sevinçle ve alçakgönüllülükle kabul etti Aksinya; eski ilişkilerinin yeniden başlayacağını sanıyordu. Yürürlerken Yevgeni alçak sesle sordu:

"Seni niye dışarı çağırdığımı biliyor musun?"

Aksinya karanlıkta gülümseyerek, Yevgeni'nin kolunu yakaladı; Yevgeni silkerek kurtardı kolunu ve o zaman Aksinya her şeyi anladı. Durdu.

"Nedir istediğin Yevgeni Nikolayeviç? Buradan öteye gitmem."

"İyi, burada konuşabiliriz! Kimse duymaz bizi." Yevgeni acelesinden görünmeyen bir kelimeler ağına takıldı. "Anlaman gerek. Artık eskisi gibi seninle olamam. Seninle yaşayamam, anlıyor musun? Artık evliyim ben, namuslu bir erkek olarak da utanç verici bir şey yapa-

mam. Buna vicdanım elvermez," dedi, kendi kibirli laflarından kendisi de acı acı utanarak.

Gece, kararan doğudan henüz gelip bastırmıştı. Batıda, şerit halinde bir gök parçası batan günün morluğunu taşıyordu hâlâ. Harman yerinde adamlar, güzel havadan yararlanarak gemici fenerlerinin ışığında harman dövüyor, makinelerden yaşamın nabız atışları duyuluyordu. Biçerdöverlere durmadan ekin dolduran adamlar, kısık, mutlu sesleriyle bağırıyordu, "Daha ver, daha ver!" Meyve fidanlığında ise derin bir sessizlik, ısırgan otlarının kokusu, buğday ve çiy kokusu vardı.

Aksinya konuşmuyordu.

"Ne dersin? Niye susuyorsun Aksinya?"

"Söyleyecek bir şey yok."

"Sana para veririm. Buradan gitmelisin. Kabul edeceğini sanıyorum. Seni her an karşımda görmek benim için güç olacak."

"Bir hafta sonra aylığım dolacak. Tamamlayabilir miyim ayı?"

"Tabii, tabii!"

Aksinya bir an sessiz durdu. Sonra, yan yan, çekingen, sanki dayak yemiş gibi Yevgeni'ye sokuldu, konuştu:

"Eh... Giderim. Ama sen acaba... Son defa olarak? Beni böyle utanmaz yapan duyduğum ihtiyaçtır. Bunca zamandır yalnız başıma, içim içimi yedi. Ayıplama beni Yevgeni."

Sesi çın çın ötüyor, kuru çıkıyordu. Yevgeni onun ciddi mi konuştuğunu, yoksa şaka mı yaptığını anlamak için boşuna kafa yordu.

Sinirli sinirli öksürerek, "Ne istiyorsun?" dedi ve Aksinya'nın tekrar, el yordamıyla, utangaç utangaç kendi elini aramakta olduğunu hissetti.

Yevgeni birkaç dakika sonra rutubetli, kokulu frenküzümü fideleri arasından çıktı. Eve varmadan önce durdu ve mendiliyle ot yeşili olmuş pantolonunun dizlerini sildi. Merdiveni çıkarken dönüp arkasına baktı. Hizmetkârlar dairesinin penceresi ardında kollarını başının arkasına kaldırmış, saçlarını düzeltmekte olan Aksinya'yı gördü. Aksinya'nın dudaklarında bir gülümseme oynaşıyordu.

VI

SORGUÇ otu olgunlaştı. Sonu gelmez verstler boyunca bozkır, dalgırlı bir gümüş rengine büründü. Rüzgâr, sedefe bakan kurşuni dalgaları bir güneye, bir batıya sürerek, hışırtılarla, zıplaya zıplaya dolaşıyordu bu gümüşi renk üzerinde. Meltemlerin akışı ne yana dönerse sorguç otu da tapınır gibi o yana boyun büküyor ve yoncaların kurşuni enginliği üzerinde daha koyu bir şerit uzayıp gidiyordu.

Alacalı otların rengi attı. Tepelerin sırtlarında kurumuş, canlılığını yitirmiş pelinotları hep soldu. Kısa geceler hızla kısaldı. Karanlık çökünce gökyüzü sayısız yıldızla donanıyor, ay –Kazakların "küçük güneşi"– gitgide küçülerek kararıyor, donuk donuk ışıldıyor, geniş Samanyolu yıldızlardan çizilmiş başka yollara dolanıyordu. Ekşi ekşi kokan hava sıkıntılı, rüzgâr kuru ve pelinotu kokularıyla yüklüydü; yüce pelinotunun acılığına doymuş toprak da serinlik özlemiyle yanıyordu. Ne at toynağı ne de insan ayağıyla çiğnenmiş mağrur yıldız kuşakları parlaklığını yitirip gizleniyordu; buğday tohumu gibi serpilmiş yıldızlar, kara toprak kadar kara olmakla birlikte ne filiz veriyor ne de filiz veren tohumun sevincini biliyordu; ay kıraç bir tuz bataklığıydı. Kuraklık bozkırın otlarını kırdı; bıldırcınların minik, gümüş çan seslerini andıran ardı arkası kesilmeyen cıvıltılarıyla çekirge seslerinin madeni çınlamaları geldi, bozkırın üstüne çöktü.

Gündüzleri bozkır sıcak ve sıkıntılı, boğucu, buğulu bir pus içinde kalırdı; göğün solgun, bulutsuz, kumru mavisinde, amansız güneşle çaylağın açık kanatlarının çelik mavisine çalan kahverengi kavisi asılı dururdu. Devetüyüne çalan duman rengi içinde sorguç otu, hiçbir engel tanımadan gözleri kamaştıra kamaştıra bozkıra yayılır; çaylak, gökyüzünde yana yatarak süzülür, koskocaman gölgesi otların üzerinde sessizce kayardı.

Yer sincaplarının sesleri güçsüz ve kısıktı. Tarla fareleri, toprağı ufalanan sarı yamaçlarda kestiriyordu. Bozkır sıcak ama ölüydü; her yanda cisimsiz bir sessizlik vardı. Hatta ufkun üzerindeki mavi höyük bile, rüyadaymışçasına, görünmekle görünmemek arasındaki sınırda gidip gidip geliyordu.

Sevgili bozkır! Sert meltem kısrakların, aygırların yelelerini dağıtır. Atların nemsiz burunlarında rüzgârın taşıdığı tuz vardır ve kendi

tuzlu, keskin soluklarını duyan atlar ipek misali dudaklarını dişler; rüzgârın, güneşin değişik çeşnisini tattıkça kişner. Alçalan Don göğü altında sevgili bozkır! Kıvrıla kıvrıla uzayan sel yatakları, kuru vadiler, sarp, kızıl kıyılar, at toynaklarından kalan koyu izlerle örgülenmiş sorguç otu denizi, bilgece sessizlikleri içinde yükselerek gömülü Kazak şanına nöbet tutan höyükler... Don'un Kazak bozkırı, senin önünde secdeye varıp sonsuza kadar taze kalacak kanlarla yıkanmış taze topraklarını senin bir evladın olarak öperim.

• • •

Aygırın ufak, ince, yılan kafasını andıran bir başı vardı. Kulakları yassı ve hareketliydi. Gösterişli göğüs kasları son derece gelişmişti. Bacakları biçimli ve güçlü, bukağılıkları kusursuzdu; toynakları dere çakıllarına dönmüştü. Sağrısı ve kalçaları yuvarlakça, azıcık meyilli, kuyruğu kalın, güçlüydü. Damarlarında bir damla yabancı kanı bulunmayan safkan bir Don atıydı ve bütün özellikleriyle soyunu belli ediyordu. Adı Malbruk'tu.

Bir gün su başında, dişisini korumak için başka, daha güçlü ve daha yaşlı bir aygırla dövüştü, sol ön ayağına bir tekme yedi; gerçi çayıra salıverilen aygırlar hiçbir vakit nallanmaz, ama yine de yediği tekme okkalıydı. İki at şaha kalkıp ön ayaklarıyla vurdular, birbirini ısırıp etlerini kopardılar.

Sürücü yakınlarda değildi; çizmeleri tozlu bacaklarını iki yana açmış, sırtını güneşe verip bozkıra yüzükoyun uzanmış, uyuyordu. Öbür aygır Malbruk'u yıktı, sonra da kovalayıp sürüsünden çok uzaklara kaçırdı.

Sel gibi kanı akan Malbruk'u bırakan aygır, iki sürüye de sahip çıktı.

Yaralı aygırı tavlaya getirdiler, veteriner cerrah onun yaralı bacağını iyileştirdi, altı gün sonra da, haber getirme göreviyle oraya gelen Mihail Koşevoy, soyu sürdürme içgüdüsüyle Malbruk'un yular sapını dişleyip kopardığını, bölmesinin üzerinden atladığını, arka avluda otlayan kösteklenmiş kısrakları toparlayarak, önce tırısla, sonra da geride kalanları ısırıp hızlandırarak bozkıra sürdüğünü gördü. Sürücülerle nezaretçi koşarak barakadan dışarı fırladı, ama çok geç kalmışlardı; kösteklerini kıran kısrakların iplerini koparmalarını ve dörtnala uzaklaşmalarını seyretmekten başka şey gelmedi ellerinden.

"Bize bir tane bile binek bırakmadı Allahın cezası!" diye lanet savurdu nezaretçi, gittikçe arayı açarak uzaklaşan atların ardından bakarak. Ama gizliden gizliye de beğeniyordu aygırı.

Öğle vakti Malbruk sürüsünü suvarmak için geri getirdi. Sürücüler Malbruk'u kısraklarından ayırdı. Mihail de ona eyer vurdu, binip sürdü, bozkıra götürdü ve eski, asıl sürüsünün içine salıverdi.

Mihail sürücü olarak çalıştığı iki ay içinde atların çayırdaki yaşamlarını dikkatle inceledi, zekâlarına, insanlarınkinden çok değişik soyluluklarına derin bir saygı uyandı içinde. Kısrakları aşan aygırlar gördü; ilkel koşullar altında tamamlanan bu öncesiz eylemde doğanın özünden gelen öylesine bir akıl, öylesine bir sadelik vardı ki, ister istemez insanlarla kıyaslamayı akla getiriyor ve bu kıyas hiç de insanların lehine olmuyordu. Ne var ki atların birbirleriyle olan ilişkileri pek çok yanıyla insan ilişkilerine benziyordu. Örneğin, Mihail dikkat etti, kısraklarına hiç de hoş karşılanmayacak derecede kaba ve zalim davranan, yaşlanmaya yüz tutmuş aygır Bahar, alnında kocaman yıldızı* bulunan dört yaşındaki kor gözlü güzel bir kulayı ötekilerden ayrı tutuyor, ona başka türlü davranıyordu. Onun yanındayken Bahar'a bir sinir hali, bir heyecan, bir terslik geliyor ve kısrağı her zaman bambaşka, sıkılgan, tutkulu birtakım sesler çıkararak kokluyordu. Dinleneceği zaman, vahşi başını sevgili kısrağının sağrısına dayayıp saatlerce kestirmeye bayılırdı. Mihail aygırı seyreder, ince derisinin altında yumuşak yumuşak oynayan kas demetlerini görür ve ona öyle gelirdi ki, Bahar sadece o kısrağı umutsuz, güçlü bir aşkla, yaşlı bir erkeğin tutkusuyla sevmektedir.

Mihail işinde çalışkandı. Onun bu çabası herhalde bölge atamanının da kulağına gitmiş olmalıydı ki, ağustosun ortasında nezaretçi Koşevoy'u, Vyeşenskaya'ya geri gönderme emri aldı.

Mihail anında hazırlanıverdi, teçhizatını teslim etti ve aynı gün akşama doğru, Vyeşenskaya'ya gitmek üzere yola çıktı. Kısrağını hiç durmadan sürdü, güneş batarken Kargin'i geçti. Öteki tepelerin üstünde, Vyeşenskaya yönünde giden ufak bir arabaya yetişti. Ukraynalı sürücü buram buram tüten besili hayvanları habire dehliyordu. Hafif yaylı arabanın arka tarafında şehirli işi palto giymiş, başındaki gri fötr

* Herhangi bir donda atın alnındaki ufak beyaz leke. *-çev.*

şapkayı geriye yıkmış, yakışıklı, geniş omuzlu bir adam uzanmıştı. Mihail bir süre yaylının ardı sıra giderek, yaylı araba tümseklerde sıçradıkça adamın sarsılan omuzlarına, beyaz tozlu yakasına baktı. Yolcunun ayakucunda sarı bir yol çantası ve katlanmış pardösüyle örtülü bir çuval duruyordu. Mihail'in burnu, alışık olmadığı cins bir puro kokusu aldı. Kısrağını adamla bir hizaya getirirken, 'Vyeşenskaya'ya giden bir memur,' diye kafasından geçirdi. Ama göz ucuyla, adamın şapkasının kenarından yüzüne bir bakınca, ağzı bir karış açık kaldı; büyük bir şaşkınlık ve korku içinde ürperdi. Yaylıya uzanan, açık renk, sert bakışlı gözlerini kısarak purosunun kara ucunu sabırsız bir ifadeyle çiğneyen adam Stepan Astakov'du. Hâlâ iyice emin olmayan Mihail, köylü hemşerisinin tanıdık ama çok değişmiş yüzüne bir daha baktı ve bu sefer, Stepan Astakov olduğuna iyice emin oldu. Heyecandan ter dökerek öksürdü:

"Affedersiniz, efendim, ama siz Astakov değil misiniz?"

Yaylıdaki adam şapkasını geriye itti, döndü ve gözlerini kaldırıp Mihail'e baktı.

"Evet, Astakov'um," diye cevap verdi. "Ne olmuş? Sen dur bakayım, sen Koşevoy değil misin?" Yaylının içinde yarı doğruldu ve bıyığının altından dudaklarını açmadan gülümseyerek ve yaşlılık belirtileri görünen yüzünün dudaklarından başka geri kalan her yanında, insana sokulma cesareti vermeyen haşin ifadeyi koruyarak, istekle elini uzattı, azıcık şaşkın, "Koşevoy ya!" dedi. "Mihail! Çok sevindim..."

"Peki, ama nasıl?.. Nasıl geldin buraya?" Mihail dizginleri bırakıp ellerini şaşkınlıkla iki yana açtı. "Senin öldürüldüğünü söylemişlerdi. Ama görüyorum ki Astakov'sun işte, sapasağlam!"

Mihail gülümsedi, eyerinin üzerinde kıpırdadı. Stepan'ın görünüşü, eğitilmiş bir biçimde alçak sesle konuşması onu şaşırtmıştı. Hitap şeklini değiştirdi. Senli benli konuşma tarzını bıraktı Mihail, onları birbirinden ayıran gözle görünmez bir engelin varlığını belli belirsiz fark etmişti.

Konuşmaya başladılar. Atlar adi adımla yürüyordu. Günbatımını gurubun görkemli renkleri bürüyor, koyu mavi gökte lale kırmızısı bulutlar sağa, gecenin içine doğru akıyordu. Yol kenarındaki bir çalılığın içinde bir bıldırcın iç gıcıklayan sesiyle ötüyordu, ama günün dağda-

ğasından kurtulup akşamın dinginliğine yaslanmakta olan bozkırın üzerine tozlu bir sessizlik çökmekteydi. Uzakta, yolun Tatarski'ye ve Vyeşenskaya'ya doğru çatalağzına ayrıldığı yerdeki haç, leylak rengi göğe karşı izdüşüm veriyordu.

Mihail tatlı tatlı, "Nereden böyle Stepan Andreyiç?" diye sordu.

"Almanya'dan memleketime geldim, gördüğün gibi."

"Ama bizim Kazaklar gözlerinin önünde öldüğünü söyledi senin."

Stepan sorulardan sıkılmış gibi çekingen, soğuk cevap verdi:

"İki yerimden yaralanmıştım. Kazaklara gelince... Ne demeli? Beni orada koyup gittiler... Esir düştüm... Almanlar yaralarımı tımar edip beni çalışmaya gönderdi..."

"Ama köye hiç mektup yazmadın."

"Yazacak kimsem yoktu ki!"

Stepan purosunun artığını fırlattı, hemen ardından bir tane daha yaktı.

"Ya karın? O hayatta, sapasağlam ya!"

"Onunla yaşamıyordum. Herkesin bildiğini sanıyordum bunu."

Stepan'ın sesi kuru kuru çıkmıştı; bir sıcaklık yoktu bu seste. Karısından laf açılmış olması onu rahatsız etmemiş gibiydi.

Mihail eyer kaşının üstüne yatacak kadar eğilerek, büyük bir merakla sordu:

"Böyle, uzaklarda sıla özlemi çekmedin mi?"

"Başlangıçta çektim, ama alıştım. İyi yaşadım orada." Bir an sustuktan sonra ekledi:

"Az daha orada kalıp Alman vatandaşlığına geçiyordum. Ama memleket hasreti ağır bastı. Ben de her şeyi bir kenara itip yola çıktım."

Stepan'ın gözlerinin kenarındaki sert kırışıklar ilk kez düzeldi ve Stepan gülümsedi.

"Burada her şeyin nasıl karmakarışık olduğunu görüyor musun? Birbirimizle dövüşüyoruz."

"Evet, duydum."

"Nasıl döndün buraya?"

"Fransa'dan, Marsilya'dan vapura binerek –Fransa'da bir şehirdir bu Marsilya– Novorossiysk'e geldim."

"Seni de silah altına alırlar mı?"

"Belki... Köyden ne haber?"

"O kadar çok haber var ki, şimdi anlatamam. Çok şeyler oldu."

"Benim ev hâlâ ayakta duruyor mu?"

"Rüzgâr esti mi yaprak gibi sallanıyor..."

"Komşulardan ne haber? Melehov kardeşler hayatta mı?"

"Evet, hayatta."

"Eski karımdan haberin var mı hiç?"

"Hâlâ Yagodnoye'de."

"Ya Gregor... Onunla mı yaşıyor?"

"Hayır, şimdi doğru dürüst bir karısı var. Senin Aksinya'yı bıraktı..."

"Ya... Bilmiyordum."

Bir an ikisi de sustu. Koşevoy aç bir merakla incelemeye devam ediyordu Stepan'ı.

Beğenen bir ifadeyle, aynı zamanda biraz saygıyla, "Görünüşe bakılırsa işin oldukça yolunda gitmiş Stepan Andreyiç," dedi. "Elbisen esaslı, tıpkı soylularınki gibi."

"Orada herkes doğru dürüst giyinir." Stepan kaşlarını çattı ve eliyle arabacının omzuna vurdu. "Sür bakalım biraz, aslanım."

Arabacı keyifli bir hareketle kırbacını salladı, yorgun atlar koşumlara isteksiz isteksiz asıldı. Küçük araba tümseklerin üzerinden sıçrayarak giderken, Stepan sırtını Mişa'ya dönerek, "Köye mi gidiyorsun?" diye sorunca konuşmalarının sonu geldi.

"Hayır, bölge atamanına gidiyorum."

Yolun çatalağzında Mihail sağa saptı ve üzenginlerinin üstünde kalkarak seslendi:

"Şimdilik hoşça kal Stepan Andreyiç!"

Stepan lobut gibi parmaklarını tozlu şapkasının kenarına dokundurup, bir yabancıymış gibi her kelimenin üstüne basa basa, soğuk bir tavırla cevap verdi:

"Sana da iyi günler!"

VII

CEPHE, Filonovo'dan Povarino'ya doğru düz bir çizgi halinde uzanıyordu. Kızıllar kuvvetlerini yığıyor, karşı darbeyi vurmak üzere yumruklarını sıkıyordu. Müthiş cephane sıkıntısı çeken Kazakların taarruzları zayıf kaldı, eyalet sınırlarını aşmaya hiç kalkışmadı-

lar. Başarı bir o yana, bir bu yana geçiyordu. Ağustosta çarpışmalar nispeten durakladı; kısa bir süre için evlerine izinli dönen Kazaklar, sonbaharda ateşkes yapılacağından söz ediyordu.

Bu arada cephe gerisinde ürün kaldırılıyordu. İşçi eksikliği kendini hissettiriyordu; ihtiyar erkekler ve kadınların gücü ekini kaldırmaya yetmediği gibi, askerî mühimmat ve erzakın cepheye taşınması için arabalarıyla atlarının ellerinden alınması da işlerini baltalıyordu. Hemen hemen her gün, Tatarski'de beş altı araba askerî kuvvetlerin emrine verilip, askerî mühimmat yüklenmek üzere Vyeşenskaya'ya, oradan da Kazak kuvvetlerine gönderiliyordu.

Köyde yaşantı hareketli, ama sıkıcıydı. Herkesin kafasındaki düşünceler hep uzaklardaki cepheye kayıyor ve herkes acıyla, kaygıyla, Kazaklardan çıkacak haberi bekliyor, bu haberin kötü olmasından korkuyorlardı. Stepan Astakov'un gelişi köyde genel bir heyecan yarattı.

Her kulübede, her harman yerinde konuşmaların biricik konusu oydu. Çoktan öldüğüne inanılan, sadece yaşlı kadınların hatırlayabildiği, hatırladıkları zaman da kendisinden, "toprağı bol olsun," diye söz ettikleri adam evine dönmüştü. Bu da mucize değilse artık!..

Stepan, Anikuşka'nın avlu kapısı önünde durup eşyasını kulübeye taşıdı. Anikuşka'nın karısı ona yiyecek bir şeyler hazırlarken, Stepan kendi evine gitti. Bir evin efendisinin sağlam basan adımlarıyla, mehtabın aydınlattığı avluyu bir aşağı bir, yukarı dolaştı, yarı yıkık sundurmaların çatısı altında gezindi, evi gözden geçirdi, çitleri sarsıp yokladı. Anikuşka'nın sofrasında omlet çoktan soğumuştu, ama Stepan, parmaklarını çıtlatıp kendi kendine bir şeyler mırıldanarak hâlâ, otlar bürümüş evini gözden geçirmeye devam ediyordu.

Aynı akşam, Stepan'ı görmek ve tutsaklık yaşantısı üzerine sorular sormak için Kazaklar geldi dört bir yandan. Anikuşka'nın ön odası, Stepan'ın hikâyelerini ağızları bir karış açık dinleyen, som bir duvar gibi sıkış sıkış ayakta duran kadınlar ve delikanlılarla doluydu. Stepan isteksiz konuşuyordu; yaşlanmaya yüz tutmuş suratı bir kez bile gülümsemeyle aydınlanmadı. Yaşam onu tamamıyla değiştirmişti.

Ertesi sabah, Stepan daha uykudayken Panteley Melehov uğradı. İhtiyar, eliyle ağzını örterek öksürdü. Stepan uyanıncaya kadar dışarıda bekledi. Odadan, toprak döşemenin rutubetli, küflü kokusu, yabancı bir

cins tütünün insanı boğacak kadar sert kokusuyla, yolculuk etmiş bir adamın uzun zaman üstünden gitmeyen o anlaşılmaz koku geliyordu.

Stepan artık uyanmıştı, belliydi bu. Puro yakmak için çakılan bir kibritin çıkardığı ses duyuldu.

Panteley, "Girebilir miyim?" diye sordu ve yüksek rütbeli bir subayın önüne çıkacakmış gibi, İlyiniçna'nın buraya gelirken giymesinde ısrar ettiği yeni gömleğinin kırışıklarını dikkatle düzeltti.

"Girin!"

Stepan purosunu tüttürerek giyiniyordu, gözüne duman kaçmasın diye de gözlerini kısmıştı. Panteley biraz sinirli, eşikten adımını attı ve Stepan'ın değişmiş yüz çizgileriyle, ipek askılarının madeni tokalarına şaşarak durdu, kara avucunu uzattı.

"Günaydın komşu. Seni sağ gördüğüme sevindim..."

"Günaydın."

Stepan pantolonunun askılarını güçlü omuzlarına geçirdi ve ağırbaşlı bir tavırla elini ihtiyarın nasırlı avucuna verdi. Aceleyle birbirlerini süzdüler. Stepan'ın gözlerinde nefret kıvılcımları yanıp sönüyordu; Melehov'un fırlak, çekik gözlerinde saygı ve hafif tertip alaycı bir şaşkınlık vardı.

"Yaşlanmışsın Stepan, yaşlanmışsın evlat."

"Evet, yaşlandım."

"Sana da bizim Grişa'ya yaptığımız gibi, ölüler için okunan duaları okumuştuk," diye başladı ihtiyar, sonra sıkılarak sustu. Şimdi bunu hatırlatmanın sırası değildi ki! Kırdığı potu düzeltmeye çalıştı:

"Allaha şükürler olsun ki sağ salim döndün! Tanrıya çok şükür! Bizim Grişa için de dua okumuştum, ama Lazar gibi dirilip geldi. Şimdi iki tane yavrusu var, karısı Natalya da çok şükür iyileşti. Çok iyi bir kadın... Ee, sen nasılsın bakalım?"

"Çok iyiyim, teşekkür ederim."

"Komşularını ziyarete gelecek misin? Gel, gel, bize onur verirsin. Konuşuruz azıcık."

Stepan reddetti, ama Panteley dayatıp alınınca razı oldu. Yıkandı, kısa kesilmiş saçlarını taradı. İhtiyar, "Kâkülünü nettin, yitirdin mi?" diye sorunca gülümsedi. Çaktırmadan şapkasını başına geçirdi, öne düşüp avluya çıktı.

Panteley aşırı derecede iyi davranıyordu, öyle ki, ister istemez Stepan'ın kafasından, 'Eski hatayı tamir etmeye çalışıyor...' düşüncesi geçti.

Kocasının gözleriyle verdiği emre uyan İlyiniçna mutfakta fır dönüyor, Natalya'yla Dunya'yı iteleyip kakalıyordu. Kadınlar, ikonların altında oturan Stepan'a ara sıra soran gözlerle bakıyordu; gözleri Stepan'ın paltosuna, yakasına, gümüş kösteğine, alışık olmadıkları biçimde kesilip taranmış saçlarına takılıyor, pek gizleyemedikleri şaşkınlık gülümsemeleriyle bakışıyorlardı. Darya avludan yüzü pancar gibi kızarmış bir halde, dudaklarının incecik çizgilerini önlüğünün kenarıyla silerek geldi. Gözlerini kıstı.

"A, komşu, seni tanımadım. Kazaklara benzer yanın kalmamış," diye bağırdı.

Panteley hiç vakit kaybetmeden evde yapılmış bir şişe votkayı sofraya koydu, çaputtan tıpasını çekti çıkardı, tatlı sert kokusunu burnuna çekip votkanın üstün niteliğini övdü:

"Tat bakalım! Kendim yaptım. Bir kibrit çak da bak, göreceksin mavi alevle yanacak!"

Stepan'ın canı pek içki içmek istemiyordu, ama bir bardaktan sonra, çabucak tuttu onu votka ve Stepan'ın dili çözüldü biraz.

Panteley, "Artık evlenmen gerek senin komşu," diye fikir yürüttü.

"Peki eski karımı ne yapayım?"

"Eski karına ne olmuş? Bunca zamandan sonra yıpranmadı mı sanıyorsun? Karı dediğin kısrağa benzer. Ağzında diş kaldığı sürece binebilirsin sırtına ancak. Sana genç birini buluruz."

"Bugünlerde ortalık karmakarışık... Düğün yapılacak zaman değil. On günlük iznim var, sonra Vyeşenskaya'ya gitmem gerek, oradan da herhalde cepheye giderim," diye cevap verdi Stepan, kafası dumanlandıkça yabancı şivesi kayboluyordu.

Az sonra da, ardında Darya'nın hayran bakışlarıyla, bir tartışma, bir çekişme bırakarak ayrıldı oradan.

"Nasıl da yetiştirmiş kendini köpoğlusu! Nasıl da konuşuyordu! Tahsildar ya da soylu gibi. Odasına girdiğimde ayakta durmuş, tokalı ipek şeritleri omzuna geçiriyordu. Vallahi! Göğsüne de sırtına da at gibi koşum vurmuştu. Neye yarar bunlar acaba? Herif tam okumuş-

lara dönmüş!" diye hayranlığını bildirdi Panteley. Stepan'ın, onun konukseverliğini kabul etmesi ve eski kötülüğü unutmuş gibi görünmesi besbelli ihtiyarı çok sevindirmişti.

Hesap kitap ettiler, askerliğini bitirdikten sonra Stepan'ın köye yerleşip, evini, çiftliğini düzelteceğine karar verdiler. Stepan laf arasında olanakları olduğundan söz etmiş, bu da Panteley'in kafasında ciddi düşüncelerin doğmasına, ister istemez bir saygının uyanmasına yol açmıştı.

Stepan gittikten sonra, "Parası var, muhakkak!" dedi Panteley. Öteki Kazaklar esaretten çırılçıplak dönüyor, buysa ipekliler içinde döndü. Ya adam öldürdü ya da para çaldı."

Stepan dönüşünden sonraki ilk birkaç günü pek seyrek sokakta görünerek, sessiz sedasız Anikuşka'nın evinde geçirdi. Komşular onu gözledi, bütün hareketlerini göz hapsine aldılar, hatta Stepan'ın ne yapmak niyetinde olduğunu anlamak için Anikuşka'nın karısını sorguya bile çektiler. Ama Anikuşka'nın karısı ağzını açıp tek kelime konuşmadı, hiçbir şey bilmediğini söyledi. Kadın, Melehov'lardan bir atla ufak bir araba kiralayıp da cumartesi sabahı erkenden kimsenin bilmediği bir yöne doğru yola çıkınca, köyde dedikodular çabucak bütün köşe bucağa yayılıverdi. Bunun ardındaki şeyin kokusunu sadece Panteley'in burnu alabilmişti. Topal kısrağı yaylıya koşarken, "Aksinya'ya gidiyor karı," diye göz kırptı İlyiniçna'ya. Yanılmamıştı Panteley. Stepan kadına, Yagodnoye'ye gidip Aksinya'ya, "geçmişte olanların hepsini unutarak" kocasına dönüp dönmeyeceğini sormasını emretmişti.

O gün Stepan çekingenliğini ve sükûnetini tamamıyla kaybetti. Köyde dolaştı, Mokov'un evinin merdiveninde uzun boylu oturup Mokov'a, Almanya'daki yaşantısıyla ilgili hikâyeler, Fransa yoluyla ve denizler aşarak nasıl yurda döndüğünü anlattı. Konuştuğu ya da Mokov'un şikâyetlerini dinlediği bütün süre içinde, hep kaygıyla saatine baktı durdu.

Anikuşka'nın karısı Yagodnoye'den alacakaranlık çökerken döndü. Yazlık mutfakta yemek hazırlarken beklenmedik haberi alınca Aksinya'nın nasıl ürktüğünü, bir sürü soru sorduğunu, ama dönmeyi kesinlikle reddettiğini anlattı.

Anikuşka'nın karısı kıskançlıkla iç geçirdiğini belli etmemeye çalışarak, "Ne diye gelsin, orda hanımefendiler gibi yaşıyor," dedi Stepan'a. "Derisinde bir tek pürüz kalmamış, yüzü de beyazlaşmış. Hiç ağır iş gördüğü yok ki, daha ne ister? Nasıl giyindiğini bir bilsen, inanmazsın! Bugün iş günü olduğu halde, kar gibi beyaz bir eteklik giymişti, elleri de tertemizdi."

Stepan'ın yanakları kızardı, kara düşüncelere dalan gözlerinde kızgın bir özlemin kıvılcımları parlayıp söndü. Elinin titremesine engel olarak bir kaşık yoğurt aldı. Sorularını ağır ağır, düşüne taşına sormaya başladı:

"Yaşamından çok hoşnut diyorsun, öyle mi?"

"Neden olmasın? Kim istemez öyle yaşamayı?"

"Peki, beni sordu mu?"

"Neden sormasın? Sana diyorum ya, geri döndüğünü söylediğim vakit yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesildi."

Akşam yemeğini yedikten sonra Stepan, ot bürümüş avluya çıktı. Kısa süren ağustos akşamının gölgeleri çabucak belirip siliniverdi. Gecenin rutubetli serinliğinde, kalbur makinelerinin gümbürtüsü ve sert insan sesleri kulağa hiç de hoş gelmiyor, sıkıntı veriyordu. Sarı, lekeli ayın ışığında harman telaşı sürüp gidiyordu; gündüz dövülen yığın yığın tahıl taneleri kalburdan geçirilip tahıl ambarlarına taşınıyordu. Köyü, yeni dövülmüş buğdayın kızgın ve keskin kokusuyla karışık bir saman tozu sarmıştı. Köy meydanına yakın bir yerde, bir biçerdöver pata küte çalışıyor, bir eşek anırıyordu. Uzak harman yerlerinden türkü sesleri geliyordu. Don'dan taptaze bir rutubet yükseliyordu.

Stepan çite yaslandı ve sokağın öte yanında akan Don'a, Don'u çiğneyen ayın bir kıyıdan öteki kıyıya kadar ardında bıraktığı dolambaçlı, ateşten ize dikti gözlerini. Mini mini, kıvrım kıvrım dalgacıklar akıntı aşağı büküle büküle iniyordu. Irmağın öbür kıyısında kavaklar bir uyuşukluk hali içinde dinleniyordu. Özlem, ağır ağır, ama karşı konulamaz biçimde Stepan'ın gönlüne çöktü.

• • •

Şafak sökerken yağmur yağdı, ama güneş yükselince hava açtı; iki saat sonra ise, araba tekerlerine yapışan yarı kurumuş çamur kesekle-

rinden başka bir şey kalmamıştı yağışı hatırlatan. Sabahleyin Stepan at binip Yagodnoye'ye gitti. Biraz sinirli, atını avlu kapısına bağladı, çevik adımlarla uşaklar dairesine girdi. Ot bürümüş kocaman avluda kimsecikler yoktu. Tavlanın yanı başındaki gübreler içinde tavuklar eşeleniyordu. Devrilmiş çitin yanında karga karası bir horoz azametle dolaşıyordu. Bir yandan tavuklarını çağırırken, bir yandan da çitin üstündeki uçuç böceklerine gaga atıyormuş gibi yapıyordu. Parlak tüylü borzoylar arabaların gölgesine uzanmıştı. Altı alacalı enik analarını yıkmış, bir yandan emerken, bir yandan da ön ayaklarıyla harıl harıl meme yanlarına basıyordu. Evin sac kaplı damının gölgelik yanında çiyler pırıldıyordu.

Stepan çevresine göz gezdirdikten sonra uşaklar dairesine girdi, tombul aşçıya sordu:

"Aksinya'yı görebilir miyim?"

Lukerya terlemiş çilli yüzünü önlüğüyle silerken, "Kimsin sen bakalım?" diye sordu.

"Orası seni ilgilendirmez. Nerede Aksinya?"

"Efendinin yanında. Bekle!"

Stepan oturdu, müthiş yorulmuş gibi şapkasını dizlerinin üstüne koydu. Aşçı artık ona aldırış etmeksizin mutfakta oradan oraya koşup duruyordu. Odayı ekşi ekşi yoğurt ve maya kokusu doldurmuştu. Ocağı, duvarları, una bulanmış masanın üstünü öbek öbek kara sinekler kaplamıştı. Stepan safi kulak kesilmiş bekliyordu. Aksinya'nın tanıdık ayak sesleri onu oturduğu sıradan heyecanla hoplattı. Doğrulunca şapkası dizlerinin üstünden yere düştü.

Aksinya ellerinde bir yığın tabakla içeri girdi. Gözü Stepan'a ilişince ölü gibi sapsarı kesiliverdi, dudaklarının kenarları titredi. Şaşkınlıktan tabakları göğsüne sımsıkı bastırıp, korkuyla bakan gözlerini Stepan'ın yüzüne dikerek olduğu yerde kalakaldı. Sonra, nasıl olduysa, dikildiği yerden ayrılıp hızlı adımlarla masaya gitti, tabakları bıraktı.

"Günaydın," dedi.

Stepan uykudaymış gibi ağır ağır, derin derin soluyordu; gergin bir gülümseme dudaklarını zorlayarak ayırmıştı. Hiç sesini çıkarmadan öne eğildi, elini Aksinya'ya uzattı. Aksinya bir el işaretiyle, "Odama gel," diye çağırdı onu.

Stepan ağır bir şey kaldırır gibi şapkasını aldı yerden. Kan başına hücum edip gözlerini bulandırdı. Aksinya'yla Stepan odaya girip de, masanın iki yanına karşılıklı oturur oturmaz, Aksinya kuruyan dudaklarını yalayarak inler gibi sordu:

"Nereden çıktın böyle?"

Stepan boşu boşuna neşeli görünmeye çalışarak sarhoş gibi belirsiz bir hareketle elini salladı. Yüreğindeki acıyla sevincini aynı anda yansıtan o gülümseme hâlâ dudaklarına yapıştığı gibi duruyordu.

"Almanya'daki hapishaneden... Seni görmeye geldim Aksinya..."

Stepan sıkılgan bir hareketle yerinde kımıldadı ve birden fırlayıp kalktı, cebinden ufak bir paket çıkardı, titreyen parmaklarıyla ambalajını yırtarak açtı, içinden gümüş bir kadın kol saatiyle, ucuz taşlı bir yüzük çıkardı. Bunları terli avucunun içinde Aksinya'ya uzattı, ama Aksinya'nın gözleri Stepan'ın o çarpık, alçakgönüllü gülümsemesiyle kendisine yabancı gelen yüzüne takılmıştı.

"Al, senin için sakladım... O kadar zaman birlikte yaşadık seninle..."

Aksinya kendini korumak ister gibi elini kaldırarak yerinden doğruldu, sobanın yanına gitti.

"Öldüğünü söylemişlerdi..."

"Ölseydim sevinir miydin?"

Aksinya cevap vermedi, ama özenerek ütülenmiş etekliğinin kıvrımlarını gereksiz yere düzelterek, kocasını baştan aşağı, daha sakin bir tavırla süzdü. Kollarını arkasına götürerek sordu:

"Anikuşka'nın karısını bana sen mi gönderdin? Gelip... seninle yaşamamı istediğini söyledi."

"Gelir misin?" diye onun sözünü kesti Stepan.

"Hayır!" Aksinya'nın sesinde kesinlik vardı. "Hayır, gelmem."

"Neden?"

"Alışkanlığım kayboldu... Üstelik, artık çok geç... çok."

"Ama çiftliğimi yeniden bir hale yola koymak istiyorum. Almanya'dan dönerken bütün yol boyunca hep bunu düşündüm, orada yaşadığım sürece de aklımdan hiç çıkmadı bu düşünce. Ne yapacaksın Aksinya? Gregor seni bırakmış, yoksa başka birini mi buldun? Seninle buranın efendisinin oğlu arasında bir şeyler geçmiş; bu konuda bazı hikâyeler duydum... Doğru mu?"

Aksinya'nın yanakları pancar gibi oldu, inik kirpiklerinin altından utanç gözyaşları süzülmeye başladı.

"Doğrudur. Onunla yaşıyorum."

Stepan telaşlanarak, "Sana sitem ediyorum sanma sakın," dedi. "Belki henüz nasıl yaşayacağına karar vermedin diyecektim. Herif seni uzun zaman isteyecek değildir, seninle gönlünü eğlendiriyor o. Gözlerinin altında kırışıklar belirmiş. Bıkar bıkmaz kapı dışarı ediverecek seni. O zaman nereye gideceksin? Bunca zaman bir köle gibi yaşamaktan usanmadın mı? İyi düşün bunu... Paralı döndüm buraya, savaş bitince sıkıntısız yaşarız. Seninle bir araya gelebileceğimizi düşünmüştüm... Geçmişi de unutmak istiyorum."

Aksinya gözyaşları arasında, hafifçe ürpererek, neşeli bir tavırla, "Bunu daha önce neden düşünmedin ahbap?" diye sordu. Sobanın yanından ayrılarak masaya geldi. "Ben henüz körpecikken, yaşamımı ufalayıp toza kattığın sırada aklın neredeydi? Sen beni attın Grişa'nın kollarına. Yüreğimi kuruttun benim. Bana neler ettiğini hatırlıyor musun?"

"Buraya hesaplaşmaya gelmedim ben. Sen... Sen nereden bileceksin benim ne kadar düşündüğümü, ne kadar acı çektiğimi." Stepan masanın üstüne uzattığı kollarına bakarak, kelimeleri ağzının içinden kerpetenle söker gibi ağır ağır konuşuyordu:

"Hep seni düşünüyordum. Yüreğimde kan koyuldu, katılaştı... Orada bir dulla, bir Alman'la yaşadım... Rahatımı yerindeydi, ama bıraktım kadını... Yurduma dönmek istedim..."

Aksinya, burun kanatları hırsından titreyerek, "Şimdi de canın huzurlu bir yaşamı çekiyor, öyle mi?" diye sordu. "Kendini çiftliğe vermek istiyorsun. Çocukların olsun, çamaşırlarını yıkayacak, sana yemek yapacak bir karın da olsun istersin herhalde, değil mi?" Pis pis gülümsedi. "Yok, yok, bana göre değil, Allah saklasın! Yaşlandım ben... Kırışıklarımı sen de görüyorsun. Üstelik çocuk doğurmasını da unuttum... Ben adamın birinin kapatmasıyım, kapatmalar da çocuk doğurmamalıdır. Sen de böylesini mi istiyordun?"

"Pek sivrilmiş dilin..."

"Ben neysem oyum yine."

"Demek hayır diyorsun?"

"Hayır diyorum, gelmeyeceğim! Hayır!"

"Pekâlâ, Allahaısmarladık." Stepan ayağa kalktı, kol saatini ne yapacağını bilemeden elinde evirdi çevirdi ve tekrar masanın üstüne bıraktı. "Eğer fikrini değiştirirsen bildir bana," diye ekledi.

Aksinya onu avlu kapısına kadar geçirdi. Arabanın tekerleklerinden yükselen toz Stepan'ın geniş omuzlarını örtene kadar onun ardından baktı.

Aksinya öfke gözyaşlarını tutmaya çalıştı, gerçekleşmeyen umutlarını belli belirsiz kafasından geçirirken, bir kez daha rüzgârın önünde savrulan yaşamına ağlayarak, kesik kesik hıçkırdı. Yevgeni'nin artık kendisini istemediğini ve kocasının döndüğünü öğrendikten sonra, Stepan'a gitmeye, hiçbir vakit sahip olamadığı mutluluktan arta kalan kırıntıları toparlamaya karar vermişti. Ve Stepan'ı bu amaçla beklemişti. Ama Stepan'ı öyle hakir, öyle utangaç görünce, birden gururu kabarmış ve onun istenmediği Yagodnoye'de kalmasına engel olan bu gurur var gücüyle ortaya çıkmıştı. Bütün sözlerine, bütün davranışlarına, bir türlü kontrol altına alamadığı kötü bir istek hâkim olmuştu. Vaktiyle uğradığı onur kırıcı davranışı, bu adamdan bunca zaman çektiklerini, onun o demir gibi ellerinin kendisine ettiklerini bir bir hatırlamıştı. Ve işlerin başka türlü olmasını istediği halde, ağzından çıkan kelimeler aslında kendisini dehşete düşürdüğü halde, iğne gibi batan kelimeleri bir solukta söyleyivermişti: "Hayır gelmeyeceğim! Hayır!"

Geri dönen arabanın arkasından bir kez daha baktı. Stepan kırbacını salladı, yol kenarında biten leylak rengi bodur pelinotlarının ötesinde gözden kayboldu.

• • •

Ertesi gün Aksinya aylığını aldı. Eşyasını topladı ve Yevgeni'ye veda ederken gözyaşlarına boğuldu:

"Beni kötü hatırlama Yevgeni Nikolayeviç."

"Hiç kötü hatırlar mıyım seni, ne münasebet şekerim... Yaptıkların için çok teşekkür ederim." Sıkıntısını gizlemeye çalışan Yevgeni'nin sesinde yapmacık bir neşe vardı.

Aksinya hareket etti. Akşam erken saatlerde Tatarski'ye vardı. Stepan onu avlu kapısında karşıladı.

Gülümseyerek, "Demek geldin?" diye sordu. "Temelli mi? Bir daha hiç çıkıp gitmeyeceğini umabilir miyim?"

Aksinya yarı yarıya yıkılmış eve, hayırsız otlar, bodur çalılar bürümüş avluya göz gezdirirken, yüreği burkularak, "Gitmeyeceğim," dedi kısaca.

VIII

YEŞENSKAYA Alayı günlerce ilerledikten sonra, nihayet, geri çekilmekte olan Kızıl Muhafızlarla savaşa tutuştu. Bir gün, öğle vakti Gregor Melehov'un komutasındaki bölük, yemyeşil bahçelerle çevrili ufak bir köyü işgal etti. Köyün içinden sığ bir ark halinde geçen çayın yanı başındaki söğütlerin gölgesinde Kazaklarını indirdi Gregor. Yakınlarda bir yerde, kara, vıcık vıcık topraktan pınarlar kaynıyordu. Buz gibi soğuk sudan Kazaklar kana kana içti, suyla doldurdukları kasketlerini keyifli homurtularla terli kafalarına geçirdi. Güneş, sıcaktan yanan köye tam tepeden vuruyordu. Toprak, öğle vaktinin o puslu sıcağında kaynıyordu. Güneş ışınlarının öldürücü, nemli sıcaklığında pırıldayan otlar, söğüt yaprakları baygın baygın sarkıyordu; ama çayın kenarındaki gölgelik serindi. Dulavrat otlarının yeşili parlaktı, minik dere boylarındaki su mercimekleri bir bakire gülümsemesiyle ışıldıyordu, bir dirseğin öbür yanında ördekler suda kanat çırpıyordu. Atlar sesli sesli soluyup gem kollarına asılarak kantarma demirlerini dişliyor, suyu süze süze içiyordu. Su bulanınca, dudaklarıyla temiz su arıyorlardı. Nemli, sıcak meltem, atların dudaklarından iri, ışıltılı damlaları serpinti halinde savuruyordu. Vıcık vıcık, sulu çamur karıştıkça havaya bir kükürt kokusu yükseliyor, çayın yıkadığı çürümüş söğüt köklerinden tatlı acı bir koku geliyordu.

Kazaklar yere daha yeni uzanmıştı; sigaralarını tellendirerek aralarında konuşuyordu ki ileri devriye kolları döndü. "Kızıllar" kelimesini duyar duymaz hepsi bir anda ayağa fırladı. Atlarının kolanlarını sıktılar ve su içip mataralarını doldurmak için bir kez daha çay başına gittiler. Her birinin kafasından, 'Çocuk gözyaşları kadar temiz bir suyu belki de son kez içiyorum,' düşüncesi geçiyordu.

Yol onları çaydan geçirdi. Çayın öbür kıyısında durdular. Köyün ötesinde, bodur çalılarla kaplı, kumlu sırtın üzerinde sekiz atlıdan ibaret bir düşman devriye kolu, köye doğru sakına sakına ilerliyordu.

Mitka Korşunov, "Onları kıstıralım. Olur mu?" dedi Gregor'a.

Yarım takım alıp devriye kolunu çevirmek için köyden çıktılar, ama Kızılları zamanında fark edip geri döndüler.

Vyeşenskaya Alayını oluşturan öteki iki bölük de geldikten sonra hep birlikte tekrar ileri yürüyüşe geçtiler. Devriyeler, aşağı yukarı bin kişiyi bulan Kızıl kuvvetlerin onları karşılamaya geldiği haberini verdiler. Vyeşenskaya Alayı bölükleri, sağ kanatlarındaki 33. Bukanovski Alayı ile bağlantıyı kaybetti; buna rağmen düşmanla tutuşmaya karar verildi. Sırtı çıktılar, tepede yere indiler, atları yedeğe verip köye doğru inen geniş bir çukurluğa yolladılar. Sağda bir yerde keşif kolları savaşa tutuşmuştu bile; hafif makineli tüfeklerin takırtısı duyuluyordu.

Az sonra Kızılların ince bir çizgi halindeki safları göründü. Gregor kendi bölüğünü tepenin üstünde mevzilendirdi. Kazaklar, bodur çalılarla örtülü sırtta yere yattı. Gregor, bodur bir yabani elma ağacının altında dürbünüyle, uzaktaki düşman hatlarını gözlüyordu. İlk iki hattı ve bu hatların arasında avcı hattına yayılan bir başka düşman kolunu görebiliyordu.

Birinci hattın önünde, yüksek bir kır ata binmiş, herhalde komutan olan bir atlı görünce, Gregor da yanındaki bütün Kazaklar da hayret etti. İkinci hattın önünde iki atlı, üçüncü hattın başında bir komutan vardı. Bu komutanın yanında, tarlaların kirli sarı fonuna karşı kan lekesi gibi duran bir sancak dalgalanıyordu.

"Komiserleri en önde gidiyor! Pek kahraman herifler!" diye hayran hayran güldü Mitka Korşunov.

"İşte Kızıllar bunlardır! Şunlara bakın çocuklar!"

Bakmak için hemen hemen bütün Kazaklar yerlerinden doğruldu. Ellerini gözlerine siper ettiler. Konuşmalar kesiliverdi. Ölümün habercisi, çatık kaşlı, heybetli bir sessizlik, bozkırın ve vadinin üzerine bir bulut gölgesi gibi usul usul çöktü.

Gregor geriye baktı. Aşağıda, köyün yanı başındaki kül rengi söğütlerden oluşan adacığın ötesinde toz bulutları kalkıyordu; düşmanı çevirmek için at süren İkinci Bölüktü bu. Bir aralık dere yatağının içinde

gözden kayboldular, ama sonra, dört verst kadar ileride, yayılı düzende tepeyi tırmanmaya başladılar. Gregor kafasından, bunların düşmanın kanadıyla nerede ve ne zaman temasa gelebileceklerini hesapladı.

Dürbününü kılıfına yerleştirip kaldırdı, sert bir hareketle döndü ve yere yatmalarını emretti Kazaklara.

Dönüp kendi safına gitti. Kazakların alı al moru mor, terden parlayan tozlu yüzleri ona çevrildi. Askerler yere yatmış bakışıyordu. "Hazır ol!" komutu üzerine mekanizmalar şakırdadı. Ayakta duran Gregor yukarıdan sadece yana açılmış bacakları, kasketlerin tepelerini, tozlu gömleklerin sırtlarını ve kürek kemiklerinin üzerinde terin ıslak izlerini görebiliyordu. Kazaklar siperlik ya da hâkim bir yer aramak için sürüne sürüne dolaşıyordu. Bazıları kılıçlarıyla toprağı kazıp çukur açmaya çalışıyordu.

Bu arada rüzgâr tepenin yamacına belli belirsiz duyulabilen bir marşın ezgilerini getiriyordu. Kızıl Muhafız orduları düzensiz bir biçimde kıvrıla kıvrıla ilerliyor, sıkıntılı bir sıcağın bastırdığı geniş bozkırda kaybolan sesleri çok hafif geliyordu. Gregor kalbinin ıspazmoza tutulmuşçasına, şiddetle çarptığını hissetti. Uzaktan uzağa hafif bir uğultu halinde duyulan o marşın nakaratını daha önce de duymuştu. Potyolkov'la birlikte Glubakoya'da bulunduğu sırada, denizcilerin, kasketlerini dindarca bir duyguyla çıkarıp gözleri tutkuyla ışıldayarak bu marşı söylediklerini duymuştu. Birdenbire korkuya yakın belli belirsiz bir kaygı belirdi içinde.

Yaşlıca bir Kazak başını endişeyle çevirip, "Ne diye böğürüyor bunlar?" diye sordu.

Onun sağ tarafında yatan birisi, "Bir çeşit duaya benziyor," diye cevap verdi.

Andrey Kaşulin sırıtarak, "Şeytan duası," dedi, Gregor'a küstah küstah bakarak sordu, "Gregor sen onların arasında bulundun. Söylediklerinin ne olduğunu bilirsin değil mi? Herhalde aynı marşı sen de söylemişsindir."

"...Topraklara sahip olmak..." kelimeleri, aradaki mesafeyi aşarak tam o sırada kulaklarına ulaştı ve bozkırın üzerine tekrar sessizlik çöktü. Kazaklara acı bir neşe geldi ve safın ortalarında bulunan birisi katıla katıla gülmeye başladı.

"Duyuyor musunuz? Topraklara sahip çıkmak istiyorlar!" diye alay eden Mitka galiz bir küfür savurdu:

"Gregor Panteleyeviç! Şu at üstündeki herifi alaşağı edeyim mi?"

İzin almadan ateş etti Mitka. Kurşun, atların rahatını kaçırdı; adam yere indi, atını bir askere verdi ve yalın kılıcı pırıldayarak adamlarının önünde yaya yürümeye başladı.

Kazaklar ateş açtı. Kızıllar yere yattı. Gregor makineli tüfekçilere ateş açmalarını emretti. Makineli tüfekler bir iki kurşun demeti yolladıktan sonra Kızılların ilk safı ayağa kalktı ve otuz metre kadar koşarak ilerledikten sonra tekrar yattı. Gregor dürbünüyle, onların siper kazma gereçlerini kullanarak toprağı açıp gizlenmeye çalıştıklarını görüyordu. Adamların üstünden mavimtırak bir toz yükseliyor, safın önünde köstebek yuvalarındakine benzer mini mini tümsekler beliriyordu. Köstebek yuvalarından düzensiz bir salvo geldi. Savaş uzayacağa benziyordu. Daha bir saat geçmeden Kazaklar kayıplar verdi; birinci takımdan bir kişi öldü, yaralanan üç kişi de sürüne sürüne atların bulunduğu çukurluğa döndü. İkinci Bölük düşmanın kanadında belirdi ve dörtnala saldırıya geçti. Bu saldırı makineli tüfek ateşiyle püskürtüldü ve Kazaklar dağınık, küme küme, panik içinde yüz geri edip dörtnala kaçmaya başladı. Bölük yeniden toparlandı ve sessizce ilerlemeye başladı tekrar. Ve tekrar, makineli tüfeklerin yağdırdığı kurşun sağanağı onları rüzgârın önüne düşmüş yapraklar gibi geri sürdü.

Ne var ki saldırı Kızıl Muhafızların moralini sarsmıştı. İlk iki saf karıştı ve geri çekilmeye başladı.

Gregor bölüğünü ateş kestirmeden ayağa kaldırdı. Kazaklar yere yatmak için durmaksızın ilerlemeye başladı. Başlangıçtaki kararsız halleri geçti, dörtnala mevziye sokulmaya götürülen topu görünce daha da bilendi cesaretleri. Gregor çukurlukta duran atların getirilmesi için bir adam gönderdi. Saldırıya hazırlanıyordu. Savaşın başlayışını seyrettiği yabani elma ağacının yanında bir üçüncü top mevziye sokuldu. Dar külot pantolon giymiş uzun boylu bir subay, kırbacını çizmesine vurarak, ağır hareket eden Kazaklara tiz bir sesle lanet savurdu:

"Sokun mevziye topu, lanet herifler!"

Bataryadan yarım verst kadar ileride, bir gözcüyle bir subay ayakta durmuş, geri çekilen Kızıllara dürbünle bakıyordu. Muhabereciler

batarya ile gözetleme noktasını bağlamak için koşar adım telefon hattı döşüyordu. Bataryaya komuta eden yaşlıca yüzbaşı sinirli, güdük parmaklarıyla (parmaklarından birinde alyans vardı) dürbününü ayarlıyordu. Birinci topun çevresinde, kurşun vızıltılarını duydukça eğilerek dolaşıyor, her sert hareketinde, eskimiş kumanya çantası yan tarafına çarpıyordu.

Uğultu halinde, kulakları parçalayan bir gümbürtü koptu; Gregor top mermisinin düşüşünü görmek için baktı. İlk şarapnel toplanmamış buğday kümelerinin üstünü örttü ve beyaz, pamuk gibi bir duman mavi fona doğru yükseldi. Dört top, biçilmiş buğdayların üzerine ateş yağdırıyor, ama Gregor'un tahminlerinin tersine Kızılların saflarında gözle görülür bir karışıklık yaratmıyordu. Kızıllar acelesiz, düzenli bir biçimde çekilmeye devam ederek, bir dere yatağı içinde gözden kayboldu. Saldırıya geçmenin gereksiz olacağını anlayan Gregor, yine de durumu batarya komutanıyla tartışmaya karar verdi. Subayın yanına gitti, güneşten rengi açılmış bıyığının ucuna sol eliyle dokunarak, dostça gülümsedi:

"Askerlerimi saldırıya geçirmeyi düşünüyordum," dedi.

"Nasıl saldırabilirsin?" Yüzbaşı başını hızla sallayarak, elinin tersiyle şakağından süzülen teri sildi. "Ne kadar düzenli çekildiklerini görüyorsun domuzların! Çözülmezler! Çözüleceklerini sanmak da saçma olur. Bu birliklere muvazzaf subaylar komuta ediyor; askerlikten yetişme adamlar. Eski bir arkadaşım da onların arasında."

Gregor inanmayarak, "Nereden biliyorsun?" diye sordu.

"Kaçaklardan. Ateş kes!" diye komut verdi askerlerine yüzbaşı ve komutunun yerinde olduğunu kanıtlamak istercesine, Gregor'a açıklamada bulundu:

"Ateşimiz istenilen etkiyi göstermiyor, üstelik cephanemiz de kıt. Melehov'sun sen değil mi? Benim adım Poltavtsev." İri, terli elini Gregor'a uzattı, sonra aceleyle kumanya çantasından sigara çıkardı. "Bir sigara yakar mısın?" diye ikram etti.

Boğuk bir gümbürtü duyuldu, top arabalarının sürücüleri, top arabalarının ön parçalarını çeken atları dörtnala sürerek çukurdan çıkardılar. Gregor atına bindi, bölüğünü alıp geri çekilen Kızılların ardına düştü. Düşman bir sonraki köyü işgal etti, ama çarpışmadan bıraktı.

Bataryalarla Vyeşenskaya Alayının üç bölüğü köye dağıldı. Dehşete düşen köylüler evlerinden başlarını çıkarmıyordu. Yiyecek peşine düşen Kazaklar avlulara doluştu. Gregor, ötekilerden biraz ayrı düşen bir evin avlusu dışında yere indi, atını avluya çekip merdiven başına bağladı. Uzun boylu yaşlıca bir Kazak olan ev sahibini yatakta buldu; adam inliyor, kuş kafasını andıran küçük başını kirli yastığın üstünde bir o yana, bir bu yana çeviriyordu.

Gregor gülümseyerek, "Hasta mısın?" diye sordu adama.

"Evet, hastayım."

Oysa adam hasta numarası yapıyordu, huzursuz gözlerinden Gregor'un ona inanmayacağından korktuğu belli oluyordu.

"Benim Kazaklara biraz yiyecek verir misin?" diye sordu Gregor.

"Kaç kişiler?"

"Beş."

"Peki, içeri al onları. Tanrı ne verdiyse yerler."

Gregor Kazaklarıyla birlikte yemek yedikten sonra sokağa çıktı. Batarya savaşa hazır durumda, kuyunun yanına çekilmişti. Atlar yem torbalarından arpa yiyordu. Sürücülerle topçuların bir bölümü güneşten, cephane sandıklarının gölgesine sığınmış, bir bölümü de topların çevresine uzanmıştı. Topçulardan biri bacaklarını çapraz atıp yayılarak derin bir uykuya dalmış, omuzları seğire seğire uyuyordu. Herhalde adam gölgeye yatmıştı, ama güneş yer değiştirmiş, şimdi de onun saman çöpleri takılmış kıvırcık saçlı, açık başını kavuruyordu.

Enli koşum kayışlarının altında atların tüyleri terden sarı sarı parlıyordu.

Subayların atları bir çite bağlanmıştı; hayvanların kuyrukları mahzun mahzun sarkıyordu. Tere, toza bulanmış Kazaklar, sessiz sedasız dinleniyordu. Subaylarla batarya komutanı yere oturup sırtlarını kuyuya dayamış sigara içiyordu. Onlardan az ötede bir grup Kazak, yanmış otların üzerine altı köşeli bir yıldız gibi serilmiş, bir kovadan ayran içiyor, arada sırada da ayranın içine her nasılsa karışmış arpa tanelerini tükürüyordu.

Güneş toprağa amansızca vuruyordu. Tepeye doğru yayılan köy yollarında kimsecikler yoktu. Kazaklar, tahıl ambarlarının dibinde, sundurmaların aşağıya kadar inen çatıları altında ve çitlerin dibinde-

ki dulavrat otlarının sarı gölgeliklerinde uyuyordu. Çitlerin dibinde eyerli duran yorgun atlara boğucu sıcaktan bir uyuşukluk gelmişti. Kamçısını atın sırtından yükseğe kaldıramayacak kadar tembel bir Kazak at üstünde geçti gitti ve köy tekrar bozkırda unutulmuş bir keçiyolu gibi kaldı; topları, yorgun argın uyuyan adamları sanki oraya bir rastlantı atmış gibiydi, sanki hiçbirinin burada yeri yoktu.

Yapacak iş olmadığı için canı sıkılan Gregor eve girmeye hazırlanıyordu; ama başka bir bölükten üç Kazak atlısı, önlerine kattıkları ufak bir Kızıl Muhafız tutsak grubuyla göründü. Topçular harekete gelip yerlerinde doğruldu, üstlerindeki tozları silkeledi. Subaylar ayağa kalktı.

Bitişik avluda bir ses neşeli neşeli bağırdı:

"Hey, çocuklar, tutsak getiriyorlar... Vallahi getiriyorlar!"

Komşu avlulardan uykulu Kazaklar koşa koşa çıktı.

Tutsaklar –ter, toz, toprak içinde kalmış sekiz tane delikanlı– yaklaştı. Yoğun bir kalabalık tutsakların çevresini aldı.

Batarya komutanı tutsakları soğuk bir merakla süzerek, "Nerede yakaladınız bunları?" diye sordu. Muhafızlardan biri, sesine övüngen, kabadayıca bir eda vererek cevapladı:

"Köyün yanındaki ayçiçeği tarlasında bulduk onları. Atlarımızın üstünden onları görüp çevirdik. Birini öldürdük..."

Herhalde topluca öldürüleceklerini sanan Kızıl Muhafızlar korkuyla birbirlerine sokulmuştu. Zavallı bakışlarını Kazakların yüzlerinde dolaştırıyorlardı. Yalnız, ötekilerden daha yaşlı olduğu anlaşılan, yüzü güneşten tunçlaşmış, sırtında yağlı bir üniforma, bacaklarında lime lime dolaklar olan biri, Kazakların başlarının üzerinden kara gözlerini ötelere dikmiş küstahça bakıyordu ve patlamış dudaklarını sımsıkı kapatmıştı. Tıknaz yapılı, geniş omuzlu bir adamdı; at yelesi kadar kaba, siyah saçlarının üstüne, Alman savaşından kalma olduğu belli olan bir kasket oturtmuştu. Rahat duruştaydı tutsak. Tırnaklarında kurumuş kan olan kalın, kara parmakları, gömleğinin açık yakasıyla ve kıllı gırtlağıyla oynuyordu. Son derece sakin görünüyordu, ama dizlerine kadar çıkan dolaklar içinde müthiş kalın görünen ve ötekinden biraz geride duran bir bacağı titriyordu. Öteki tutsakların hepsi de sapsarı kesilmişti ve hiçbirinde, birini ötekinden ayıracak bir özellik yoktu. Yalnız öteki

tutsak, gürbüz, gelişmiş omuzları ve enerjik Tatar suratıyla hemen göze çarpıyordu. Belki de batarya komutanının soruyu ona yöneltmesinin nedeni buydu:

"Kimsin sen?"

Maden kömürü parçalarını andıran gözlerine hemen bir ışıltı geliverdi tutsağın ve adam belli etmeksizin, ama ustaca, esas vaziyetine geçti.

"Bir Kızıl Muhafızım. Rus'um."

"Doğum yerin neresi?"

"Penza eyaleti."

"Gönüllü müsün yılan?"

"Hayır. Eski orduda astsubaydım, 1917'de kendimi Kızıl Muhafızların arasında buldum, o zamandan beri de onlarla birlikteyim..."

Muhafızlardan biri onun lafını kesti:

"Bize ateş açtı domuz," diye bildirdi subaya.

"Ateş mi açtı?" Yüzbaşı kötü kötü kaşlarını çattı ve karşısında duran Gregor'un bakışıyla karşılaşınca, gözleri tutsağı işaret etti:

"Şuna bak!.. Kazaklara ateş edersin ha? Peki yakalanacağını hiç hesaba katmadın mı? Ya şimdi, hemen şuracıkta senin hesabını görüversek?"

"Kaçmak istiyordum." Tutsağın patlamış dudakları küçümseyen bir gülümsemeyle titredi.

"Âlâ! Neden kaçmadın peki?"

"Kurşunum kalmamıştı..."

"Ya!" Yüzbaşının bakışları buz gibiydi, ama tutsağa saklayamadığı bir hoşnutlukla bakıyordu.

"Ya siz, köpoğluları, sizler neredensiniz?" diye gözlerini ötekilere çevirip bambaşka bir ses tonuyla sordu.

Uzun boylu, uzun boyunlu birisi, "Bizleri silah altına aldılar Ekselans... Bizler Saratov'un Balaşov ilçesindeniz," diye, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, ateş gibi yanan başını kaşıyarak cevap verdi.

Görünüşlerinden silah altına alınmış piyade erleri oldukları açıkça anlaşılan bu basit köylü yüzlü delikanlıları acı bir merakla süzüyordu Gregor. Yalnız o siyah saçlı adam bir düşmanlık duygusu uyandırıyordu Gregor'un içinde. Hakaret dolu, öfkeli bir tonla ona hitap etti:

"Biraz önce itiraf ettiğin neydi bakayım? Bir Kızıl birliğe komuta ediyordun sanırım, değil mi? Komutandın değil mi? Bütün kurşunlarını harcadın ha? Ee, ya şimdi seni şuracıkta kılıçtan geçirsek? O zaman ne olacak?"

Kızıl Muhafız parçalanmış burun kanatları titreyerek, eskisinden de büyük bir yüreklilikle cevap verdi:

"Gözüpeklik olsun diye söylemedim bunu. Ne diye saklayayım? Ateş ettiğime göre, kabul etmem gerek bunu. Öyle değil mi? Öte yanına gelince... Eğer canın isterse kılıçtan geçirirsin beni. Sizlerden merhamet beklemiyorum." Tekrar gülümsedi. "Kazaksınız siz, Kazakların işi de kılıçtan geçirmektir zaten!"

Bunun üzerine çevrelerini alan herkes takdirle gülümsedi. Askerin soğukkanlı edasından rahatsız olan Gregor çekilip uzaklaştı. Tutsakların su içmek için kuyu başına gittiğini gördü. Bir bölük Kazak savaşçısı, yürüyüş kolunda köşeyi dönerek meydana çıktı.

IX

DAHA sonra, alay sürekli bir şekilde muharebelere girip de cephe yırtık bir perde olmaktan çıkarak, kıvrıla kıvrıla uzanan bir çizgi halini alınca, Gregor aralıksız olarak düşmanla karşılaşmaya başladı. Onlarla göğüs göğüse geldiği zamanlar hep, bu Bolşevikler, her nedense savaşmak zorunda kaldıkları bu Rus askerleri hakkında o korkunç, doymak bilmez merak uyanıyordu içinde. Alman savaşının ilk günlerinde, Avusturya-Alman askerlerini ilk gördüğü zaman duyduğu o çocukçasına saf duygu sanki onu hiçbir zaman bırakmamış gibiydi. 'Ne biçim insanlar bunlar?' Glubokaya'da Kızıllarla birlikte, Çernetsov'un birliklerine karşı savaştığı dönem sanki onun yaşamına ait bir dönem değildi. Ne var ki o vakitler düşmanın özelliklerini çok iyi biliyordu, düşmanlarının çoğu Don subayları, Don Kazaklarıydı. Şimdi ise karşısında Rus askeri vardı; Kazaklardan bambaşka, Sovyet Hükümetini destekleyen ve kendi düşüncesine göre, Kazak topraklarını, Kazakların mallarını mülklerini ellerine geçirmek için çarpışan, büyük bir insan yığınıydı onlar.

Çarpışma sırasında bir kez daha Kızıl Muhafızlarla neredeyse burun buruna geldi. Bir yarın dibinde, bir keşif takımıyla ilerlerken, birdenbire kulağına Rusça küfürler ve ayak sesleri geldi. İçlerinde bir de Çinli olan birkaç Kızıl Muhafız koşarak sırta çıktı ve Kazakları görünce neye uğradıklarını şaşırarak donakaldı.

İçlerinden biri kendini yere atıp korkunç bir sesle, "Kazaklar!" diye bağırdı.

Çinli bir el ateş etti, sonra kendini yere atan adam, boğuk bir sesle kesik kesik bağırdı:

"Yoldaşlar! Makineliyi getirin! Kazaklar!"

Mitka Korşunov tabancasıyla ateş ederek Çinliyi devirdi ve atının başını çevirerek, yarın kenarı boyunca atını ilk o dörtnala kaldırdı. Ötekiler birbirlerini geride bırakmaya çalışarak dörtnala sürdü atlarını. Arkalarından makineli tüfeğin boğuk takırtısı geliyordu. Kurşunlar yamaçlardaki böğürtlenlerin, akdikenlerin arasından keskin vızıltılarla geçiyor, yarın kayalık dibinden parçalar kaldırıyordu.

Bir başka seferinde Gregor yine Kızıllarla burun buruna geldi ve Kazak kurşunlarının, Kızılların ayakları dibinde toprağı hallaç pamuğu gibi attığını, Kızılların yere düşüp kendilerine yabancı olan bu verimli toprakları kanlarıyla suladıklarını gördü.

Yavaş yavaş Gregor'un Bolşeviklere duyduğu nefret derinleştikçe derinleşti. Onlar, yaşamına bir düşman gibi zorla girmiş, onu kendi topraklarından koparmıştı! Gregor dikkat ediyordu, öteki Kazaklarda da aynı duygular vardı. Onlara öyle geliyordu ki, savaşın biricik nedeni, Bolşeviklerin Don bölgesini işgal etmesiydi. Her biri, toplanmamış buğday demetlerine, atının toynakları altında çiğnenen biçilmemiş ekine baktıkça, kadınlarının güçlerinin ötesinde çalıştıkları kendi topraklarını hatırlıyor ve yüreği katılaşıyor, zalimleşiyordu. Bazen Gregor düşmanlarının, yani Tambov, Ryazan, Saratov köylülerinin de kendi toprakları konusunda aynı hırslı duyguya sahip olmaları gerektiğini düşünür, 'Bu topraklar için, kadın uğruna çarpışır gibi dövüşüyoruz,' diye aklından geçirirdi.

Gitgide daha az tutsak alır hale geldiler. Gitgide alınan tutsakların, tutsak alındıkları yerde topluca öldürülmesi sıklaştı. Cepheyi bir yağmacılık dalgası kapladı. Kazaklar, Kızıl Muhafız aileleriyle, Bolşevik

sempatizanı olduğundan kuşkulandıkları ailelerin evlerini talan ediyor, tutsakları çırılçıplak soyuyordu.

Atlardan, arabalardan, yükte ağır, işe yaramaz ev eşyasına varana kadar her şeyi alıyorlardı. Kazaklar da yağmalıyordu, subaylar da, herkes... Yük katarları tepeleme savaş ganimetiyle doluyordu: elbiseler, semaverler, dikiş makineleri, koşum takımları, hemen hemen hiç değeri olmayan ne akla gelirse. Eşya, yük katarlarından Kazakların evlerine doğru hiç kesilmeyen bir dere gibi akıyordu. Cephelere Kazakların akrabaları geliyor, cephane ve erzak getirip arabalarını talan eşyasıyla dolduruyorlardı. Süvari alayları –ki çoğunluktaydı– özellikle tutulmaz bir hal aldı. Piyadelerin, talan eşyasını taşımaları için sırt çantalarından başka şeyleri yoktu; oysa süvariler, atları ordu savaş atlarından çok bir yük katırına benzeyene kadar, eyer çantalarını tıka basa doldurabiliyor, kayışlarla bağladıkları eşyayı denk denk eyerlerine yükleyebiliyordu. Kazaklar iyice zıvanadan çıkmıştı. Savaşta yağma öteden beri onların davranışlarında belli başlı bir etmen olagelmişti. Gerek eski savaş hikâyelerinden, gerek kendi deneyimlerinden bunu çok iyi biliyordu Gregor. Alman savaşında, alayı Prusya içlerinde dolaştığı sırada bile, saygıdeğer, namuslu bir general olan tugay komutanı kırbacının ucuyla tepelerin eteğindeki ufak bir köyü işaret ederek, alayına şöyle demişti:

"Eğer bu köyü alırsanız, köy iki saat için sizindir. Ama ikinci saatin sonunda, yağma yaparken yakalanan ilk adam duvarın dibine çekilecektir!"

Ama her nasılsa Gregor bu yağma işine bir türlü alışamamıştı. Atı için yem, kendisi için yiyecek almakla yetinir, başka hiçbir şeye el sürmez, asla yağmaya katılmazdı. Kendi Kazakları yağma yaptığı zaman da daha beter kızardı. Bölüğüne göz açtırmıyordu. Adamları eğer bir şey alırsa, bu mutlaka ondan habersiz, gizlice ve pek seyrek olurdu. Gregor tutsakların imhası ya da çırılçıplak soyulması için hiçbir vakit emir vermedi. Onun bu olağanüstü yumuşak yürekliliği Kazakları arasında ve alay komutanında hoşnutsuzluk uyandırdı, bu yüzden de davranışlarının hesabını vermesi için onu tümen karargâhına çağırdılar. Kurmaylardan biri kaba kaba bağırdı Gregor'a:

"Asteğmen, bölüğünü neden bozuyorsun? Nedir bu cömertliğin senin? Durum değişirse diye her olasılığa karşı kendini garantiye mi

almak istiyorsun? Eski günlerin hatırı için tavşana kaç, tazıya tut mu diyorsun? Hadi bakayım, tartışma istemem! Disiplin nedir bilmiyor musun sen? Yerine başkasını mı verelim? Veririz! Hemen bugün bölüğü devretmen için emir vereceğim, mırın kırın ettiğini de duymayayım delikanlı!"

O ayın sonunda Gregor'un alayı ile, 33. Yelenskaya Alayının bir bölüğü Gremyaçiy Log köyünü işgal etti.

Çukurca bir yerde, söğüt, dişbudak ve kavak ağaçları birbirinin içine girmiş bir haldeydi. Ötedeki bayıra da, kaba saba taş duvarlarla çevrili yirmi-otuz beyaz boyalı ev yayılmıştı. Köyün ilerisindeki tepenin üstünde, her yönden esen rüzgâra açık eski bir yel değirmeni vardı; tepenin sırtında kümelenen bembeyaz buluta karşı kanatları çarpık bir haç gibi kara kara izdüşüm veriyordu. Hava rutubetli ve pusluydu. Dar vadide yapraklar, sarı sarı yağan kar gibi dökülüyordu. Havlı söğütler kan kırmızı ışıyordu ve harman yerlerinde pırıl pırıl saman yığınları yükseliyordu. Serin serin kokan toprağın üzerini, yaklaşan kışın yumuşak yorganı örtmüştü.

Şimdi takım komutanı olan Gregor, kendisiyle adamlarına ayrılan eve taşındı. Görünüşe bakılırsa ev sahibi Kızıllarla birlikte çekilmişti; karısıyla on üç-on dört yaşlarındaki kızı da boyunları bükük, Kazaklara hizmet ediyordu. Gregor misafir odasına gidip etrafa göz gezdirdi. Evin sahiplerinin hali vakti yerinde olduğu belliydi, çünkü döşemeler boyalıydı, odada koltuklar, bir ayna, duvarlarda bütün evlerde bulunan türden fotoğraflar ve siyah bir çerçeve içinde koca koca harflerle yazılmış bir okul diploması vardı. Gregor ıslak yağmurluğunu kurusun diye ocağa astı, bir sigara sardı. Prohor Zikov içeri girdi, tüfeğini karyolaya dayadı ve kayıtsız bir tavırla Gregor'a haber verdi:

"Tatarski'den birkaç araba geldi, aralarında baban da var Gregor Panteleyeviç!"

"Buna benzer daha başka masalın var mı?"

"Doğru söylüyorum, bizim köyden altı araba var. Git de karşıla onları."

Gregor kaputunu giyip çıktı. Babası atını avlu kapısından içeri sokuyordu. El örgüsü uzun bir hırkaya sarınmış olan Darya arabada oturuyor, dizginleri tutuyordu. Başlığın altından ıslak bir gülümsemeyle gözleri ışıldadı Gregor'a doğru.

Gregor gülümseyerek, "Hangi rüzgâr attı sizi buraya?" diye bağırdı babasına.

"Ah evladım, seni sağ salim gördüğüme çok sevindim. Tanrı misafiri olarak seni ziyarete geldik..."

Gregor babasının geniş omuzlarını kolları arasına aldı ve koşumları arabadan çözmeye başladı. Atları çözerken yarım yamalak konuştular.

"Dövüşünü sürdüresin diye sana cephane getirdik," dedi babası. Darya arabadan yiyecek, atlar için de biraz yulaf çıkardı.

"Peki sen ne diye geldin?" diye sordu Gregor.

"Babamla geldim. O pek iyi değil birkaç zamandır. Babama bir şey olur da yabancı diyarlarda yalnız kalır diye korktu annem."

Panteley atlara bir kucak yeşil ot attı, sonra Gregor'un yanına gidip, kan çanağına dönmüş kara gözlerini heyecanla tekerlek gibi açarak, fısıltıyla sordu:

"Ee, nasıl gidiyor bakalım?"

"İyi gidiyor. Habire dövüşüyoruz."

"Kulağıma bazı hikâyeler geldi; Kazaklar eyalet sınırını aşmak istemiyormuş. Doğru mu?"

"Boş laf bunlar," diye kaçamak bir cevap verdi Gregor.

İhtiyar dostça olmayan kaygılı bir tavırla, "Ne demek istiyorsun oğlum?" dedi. "Bu işi böyle yürütemezsin. Biz ihtiyarların umudu... Don babamızı sizden başka savunacak kimimiz var bizim? Tanrı korusun eğer sizler savaşmak istemezseniz... Senin adamların söyledi bana... Dedikodu yayıyor etrafa köpoğluları."

Eve girdiler; köyden haber almak için Kazaklar toplandı. Darya, evin hanımıyla fısır fısır bir şeyler konuştuktan sonra, bir yiyecek çıkınını açıp akşam yemeğini hazırlamaya koyuldu.

"Bölük komutanlığını elinden almışlar diye duydum!" dedi Panteley.

"Şimdi takım komutanıyım." Gregor'un kayıtsız bir tavırla cevap verişi ihtiyarı sinirlendirdi. Alnında kırışıklar belirdi. Topallaya topallaya masanın yanına geldi, alelacele bir dua okudu, bir kaşık alıp paltosunun eteğiyle sildikten sonra gücendiğini belli eden bir ses tonuyla sordu:

"Peki neden oldu bu iş? Komutanlarını hoşnut etmedin mi?"

Kazakların önünde bu konunun açılmasını istemeyen Gregor öfkeyle omuzlarını silkti:

"Yeni bir komutan gönderdiler, öğrenim görmüş birini," dedi.

"Olsun, yine de hizmet et onlara oğlum! Yakında senin değerini anlarlar. Kendilerinin de, öğrenimlerinin de! Sen Alman savaşı sırasında gerçek öğrenim gördün; o gözlüklü subaylardan çok daha fazla öğrenim gördün sen." İhtiyar adamın müthiş öfkelendiği belliydi. Ama Gregor kaşlarını çatıp, gülüyorlar mı gülmüyorlar mı diye Kazaklara baktı.

Gregor rütbesinin indirilişine kızmış değildi. Kendi köyünden olan askerlerin hayatlarının sorumluluğunu bundan böyle kendisinin taşımayacağını bildiği için, bölüğü seve seve devretmişti. Bununla birlikte onuru zedelenmiş, babasının lafları da elinde olmaksızın kızdırmıştı onu.

Evin hanımı mutfağa gidince, yük arabalarıyla birlikte geldiği köylüsü Bogatiryov'un yüzünde de onaylayıcı bir ifade okuyan Panteley, huzurunu kaçıran konuya döndü.

Odada bulunan Kazaklara ortadan hitap ederek, "Demek sınırdan öteye geçmek istemediğiniz doğru!" dedi.

Prohor Zikov yumuşak, dana bakışlı gözlerini kırpıştırıp sakin sakin gülümsedi. Ocağın yanı başında çömelen Mitka Korşunov sigarasını bitirdi. Öteki üç Kazak'ın kimi peykenin üstünde oturuyordu, kimi de uzanmıştı, ama cevap veren çıkmadı. Bogatiryov elini acı acı salladı.

"Böyle şeyleri pek dert edinmedikleri anlaşılıyor," dedi, derinlerden gelen bas sesiyle.

Sessiz, hastalıklı bir adam olan Kazaklardan biri, "Daha öteye ne diye gidecekmişiz?" diye sordu tembel tembel. "Neden gidecekmişiz? Karım öldü benim, ardında da öksüzler bıraktı, şimdi ben boş yere canımı mı vereyim?"

Başka bir Kazak, "Onları Kazak topraklarından sürer atarız, sonra da kendi evlerimize döneriz!" diye kararlı bir edayla destekledi onu.

Mitka Korşunov yalnız gözleriyle gülümsüyor ve ince bıyıklarını buruyordu.

"Ben daha beş yıl savaşabilirim! Hoşuma gidiyor!" dedi.

Tam o sırada avlunun dışında bir bağırış duyuldu:

"Davranın! At başına!"

"İşte, görüyorsunuz!" dedi ilk konuşan Kazak umutsuzluk içinde. "Daha üstümüzden yağmurun ıslaklığı gitmeden bağırıyorlar, 'Davranın!' Haydi yeniden mevzi al demektir bu. Bir de kalkmış sınırdan söz ediyorsunuz. Sınırı mınırı kaldı mı? Evlerimize dönmemiz gerek bizim. Barış yapmaya çalışmalıyız, oysa siz..."

Alarmın aslı astarı olmadığı anlaşıldı. Gregor kızgın kızgın atını tekrar avluya çekti, çekerken de gereksiz yere hayvanın böğrüne bir tekme atıp homurdandı:

"Doğru yürü ulan, iblis sen de!"

Kapı ağzında sigarasını tüttüren Panteley, "Alarmı ne için vermişler?" diye sordu içeri giren Kazaklara.

"Alarm!.. Sığır sürüsünü Kızıllar sanmışlar!"

Gregor kaputunu çıkarıp masaya oturdu. Öbür Kazaklar da kılıçlarını, tüfeklerini, kütüklüklerini sıraların üstüne fırlattı. Ötekiler yatıp uyuyunca, Panteley, Gregor'u avluya çağırdı. Basamaklara oturdular.

"Seninle konuşmak istiyorum," diye Gregor'un dizine vuran ihtiyar, fısıldadı:

"Bir hafta önce Piyotr'u görmeye gittim. İyi iş yaptım orada evlat. Piyotr açıkgöz, çiftliği düşünüyor. Bana elbise, bir at, şeker verdi... Güzel bir at."

İhtiyarın sözlerinin nereye varacağını kestiren Gregor kızarak, "Dur bakalım!" dedi sert bir sesle. "Buraya bunun için gelmedin ya?"

"Neden gelmeyeyim?"

"Neden gelmeyeyim ne demek?"

"Başkaları alıyor ya Gregor."

"Başkalarıymış! Alıyorlarmış!" diye, söyleyecek laf bulamayan Gregor, müthiş bir öfkeyle babasının kelimelerini tekrarladı. "Kendi malları yetmiyor mu? Hepiniz domuzsunuz, domuz sürüsü! Alman savaşında böyle şeyler yüzünden kurşuna dizilenler oldu..."

Babası, "Bırak bakayım bu konuşmayı!" diye soğuk bir tavırla susturdu Gregor'u. "Sana sormuyorum ben. Bir şey istediğim de yok. Ben bugün varım yarın yokum. Sen kendini düşün. Kendini pek mi zengin sanıyorsun? Çiftlikte topu topu bir tane kıçı kırık araba var, bu da tutmuş... Kızıllara katılanların mallarını neden almayacakmışsın? Onların malını almamak günahtır. En ufacık şey, çerçöp bile evde işe yarar..."

"Bir kelime daha duymak istemiyorum, yoksa hemen sepetlerim sizi! Bu yüzden Kazaklara az sopa çekmedim ben, öyleyken şimdi öz babam kalkmış, halkı soymaya gelmiş buraya!" Gregor ürperiyor, hızlı hızlı soluyordu.

"İşte bu yüzden seni bölük komutanlığından aşağı rütbeye indirdiler," diye alay etti babası.

"Evet, takım komutanlığını da bırakırım."

"Neden bırakmayasın? Sende bu zekâ oldukça..."

Bir an sustular. Gregor sigara yakarken, kibritin ışığında bir an için babasının sıkılgan, gücenmiş yüzünü gördü. Babasının geliş nedenini ancak şimdi anlıyordu. "Darya'yı da bunun için getirmiş, koca iblis! Yağma malına göz kulak olsun diye!"

Panteley sakin bir tavırla, "Stepan Astakov çıkageldi," diye haber verdi. "Duydun mu?"

"Ne?" Gregor'un sigarası elinden düştü.

"Anlaşıldığına göre esir düşmüş, ama ölmemiş. Bir sürü giyecekle, pılı pırtıyla döndü, ister inan, ister inanma! İki araba yükü eşya getirdi!" diye sanki Stepan akrabasıymış gibi böbürlene böbürlene yalan attı ihtiyar. "Yagodnoye'den Aksinya'yı aldı getirdi, sonra da askere gitti. İyi bir iş vermişler ona, şimdi Kazanskaya'da ya da başka bir yerde bucak müdürü."

"Harman nasıl gitti?" diye lafı başka tarafa çevirdi Gregor.

"Dört yüz kile."

"Torunların ne âlemde?"

"Oho, çok iyiler oğlum! Onlara bir hediye göndermen gerek."

"Cepheden hediye göndermek, onlara!" diye içini çekti Gregor, ama kafası Aksinya'yla Stepan'daydı.

"Yedek bir tüfeğin yok mu?"

"Ne yapacaksın tüfeği?"

"Eve götüreceğim. Hayvanları, yabancıları uzaklaştırmak için. Hani gerekirse. Bende bir sandık fişek var. Cephane taşırken almıştım."

"Arabadan çek al bir tüfek. Böyle çok hediye var bizde," diye kasvetli kasvetli gülümsedi Gregor. "Eh, hadi şimdi sen git yat. Ben nöbet yerlerini dolaşacağım."

Ertesi sabah alayın bir kısmı, aralarında Gregor'un takımı da bulunduğu halde köyden kalktı. Gregor, babasını utandırdığına, ihtiyarın boş

ellerle döneceğine emin olarak ayrıldı köyden. Ama Panteley, Kazakları uğurladıktan sonra evin sahibiymiş gibi doğruca samanlığa gidip, duvara çakılı ağaç çivilerden hamut, koşum, ne varsa indirdi, arabasına taşıdı. Evin sahibesi gözyaşları dökerek peşinden gidiyor, bir yandan yaygarayı basarken, bir yandan da Panteley'in omzuna asılıyordu:

"Sayın bayım! Böyle günah işlemekten korkmuyor musun? Yetimleri neden incitiyorsun? Ver hamutları geriye. Tanrı aşkı için ver!"

"Hadi hadi, Tanrıyı bu işe karıştırma!" diye itti onu Panteley. "Eminim senin kocan da bizim malımızı alırdı. Bilirim sizin komiserlerinizi ben! Senin malın, benim malım demek, onun için sus bakalım!"

Ses çıkarmadan, onunla aynı duyguları paylaşarak seyreden, arabalarla gelmiş öteki köylülerin bakışları altında, sandıkların kilitlerini kırdı Panteley, içinden yeni pantolonlar, paltolar seçti, ışığa tuttu, kara elleriyle yokladı ve denk yapıp bağladı.

Panteley'le Darya öğleye doğru köylerine dönmek için yola çıktı. Araba tepeleme eşya yüklüydü, Darya da denklerin üstünde dudaklarını sıkmış oturuyordu. Arkasında Panteley'in evin hamamından söküp aldığı bir kazan duruyordu. Panteley kazanı arabaya güçlükle taşıyabilmiş ve Darya öfkeli öfkeli, "Kirini bile bırakmazsın geride sen baba!" deyince kızarak çıkışmıştı ona:

"Kes sesini geveze! Bu kazanı onlara mı bırakacaktım? Çok iyi bir ev kadınısın, maşallah, tıpkı Gregor gibisin sen de şapşal! Hoşuma gitti bu kazan. Sen çeneni tut bakalım."

Evin kadını avlu kapısını arkalarından kaparken, Panteley iyi bir insan edasıyla, "Allahaısmarladık kadın," dedi. "Sakın kızma. Yakın zamanda başka eşya gelir, gidenlerin yerine."

X

HALKA halka birbirine eklenmiş zincirleme günler. Yürüyüşler, çarpışmalar, molalar. Sıcak ve yağmur. At teri ve meşin eyerin birbirine karışan kokuları. Sürekli gerilimin damarlarda sıcak cıvaya çevirdiği kan. Uykusuzluktan on ikilik top mermisi gibi ağırlaşmış bir kafa. Gregor'un gözünde tütüyordu dinlenme, uyku. Uyuyup dinlendikten sonra da, sabanın açtığı yumuşak izler boyunca, öküzlere ıslık çala çala yürümeyi özlüyordu; turnaların borazanı andıran ötüşlerini

duymayı, yanaklarına yapışan gümüşi bürümcükleri silmeyi ve sabanın kaldırdığı topraktan yükselen güz kokusunu içine çekmeyi özlüyordu.

Ama bütün bunlar yerine, ekin tarlalarını boydan boya kesen bıçak yüzüne benzer yollar gördü. Yollar boyunca, tozdan ceset gibi kararmış çıplak tutsak kalabalıkları. Yolları tepen, tahılı atlarının demir nallarıyla döven bölükler. Köylerde, geri çekilen Kızılların evlerini arayıp, karılarını, analarını kırbaçlamayı kendilerine iş edinen askerler.

Can sıkıntısından çekilmez hale gelen günler ağır ağır sürükleniyordu. Günler bellekten siliniyor ve en önemli olaylar bile geride ufacık bir iz bırakmıyordu. Savaşın getirdiği günü gününe yaşam hali Alman seferinden de korkunçtu; bunun nedeni belki de her şeyin önceden bilinmesindeydi. Bir önceki savaşa katılan herkes, şimdiki savaşa aşağılayıcı gözle bakıyordu. Alman savaşıyla kıyaslanınca, bu savaşın boyutları da, kuvvetleri de, kayıpları da pek ufak kalıyordu. Yalnız ölüm, tıpkı Prusya savaş alanlarında olduğu gibi, dev boyutlarıyla yükselerek onları dehşete düşürüyor, yüreklerine zorla, hayvanca bir korunma içgüdüsü veriyordu.

"Buna da savaş mı denir? Uydurma bir savaş bu be. Alman savaşında, Almanlar top ateşi açtığı zaman koca koca alaylar olduğu gibi kökünden biçilirdi, oysa şimdi bölükte iki kişi yaralanacak olsa kayıp verdiğimizden söz ediyoruz."

İşte cephedekilerin düşünceleri buydu. Ama bu savaşçılık oyunu bile onların huzurunu kaçırmaya yetiyordu. Hoşnutsuzluk, yorgunluk ve öfke dayanılmaz bir hal almıştı. Gregor'un bölüğündeki Kazaklar gittikçe artan bir ısrarla şöyle diyordu:

"Kızılları eyaletten atarız, biter bu iş. Bir adım öteye gitmeyiz. Rusya kendi işine baksın, biz kendi işimize bakalım. Biz kendi sistemimizi onlara zorla kabul ettirecek değiliz."

Bütün güz boyunca boğuşma son derece ağır aksak gelişerek, uzadıkça uzadı. Esas stratejik merkez Çaritsin'di; gerek Kızıllar gerek Beyazlar en seçme kuvvetlerini bu yöne sevk ediyordu. Bunun bir sonucu olarak da hiçbir taraf Kuzey Cephesinde kalıcı bir üstünlük sağlayamamıştı. Her iki taraf da kesin bir taarruz için kuvvetlerini toparlıyordu. Kazaklar büyük süvari kuvvetlerine sahip olduğu için, bundan yararlanarak karma harekâta, kuşatma harekâtına ve düşmanın geri-

sini vurmak üzere saldırılara girişiyordu. Ama Kazaklar ancak başlıca cephe gerisindeki bölgelerden toplanmış ve yeni silah altına alınmış Kızıllardan meydana gelen, moralleri zayıf tümenlere karşı üstünlük sağlayabiliyordu. Saratov ve Tambov'dan silah altına alınan Kızılların binlercesi teslim olmuştu; ama Kızıl komutanlık bir işçi alayını ya da bir bahriye müfrezesini savaşa sokar sokmaz durum değişmiş, üstünlük iki taraf arasında oynamaya başlamış, her iki taraf da önemleri sınırlı kalan zaferlerle yetinmeye başlamıştı.

Gregor savaşa katıldığı halde gidişatı kayıtsızlıkla izliyordu. Kış gelince cephe mephe diye bir şey kalmayacağına inanıyordu. Kazakların da içlerinden bunu özlediklerini, savaşı uzatmak diye bir şeyin söz konusu olamayacağını biliyordu. Zaman zaman gazeteler cepheye ulaşıyordu. Bir gazete geldi mi, Gregor sarı, basılı ambalaj kâğıdını nefretle eline alır, askerî bildirilere dişlerini gıcırdata gıcırdata göz gezdirirdi. Yapmacık bir memnuniyetle kaleme alınmış, o övüngen satırları yüksek sesle okurken, çevresini alan Kazaklar da alaylı alaylı gülüşürlerdi:

> 27 Eylül: Filimonov kesimindeki mücadele çeşitli alanlarda kazanılan başarılarla sürüyor. 26 Eylül gecesi, görkemli Vyeşenskaya Alayı, düşmanı Podgornaya'dan sürüp çıkardı ve bu başarının ardından Lukyanovsk'a girdi. Ganimet ve çok sayıda tutsak ele geçirildi. Kızıl birlikler karmakarışık geri çekiliyor. Kazakların maneviyatı çok üstün. Don askerleri yeni zaferlere hazırlanıyor!

"Kaç tutsak almışız biz? Çok sayıda mı? Ha-ha! Köpoğluları! Topu topu otuz iki tane be! Onların dediklerine bak bir de..." diye, kasıklarını tutmuş, beyaz dişlerini göstererek katıla katıla gülüyordu Mitka.

Kazaklar, Kadetlerin Sibirya ve Kuban'da başarı kazandıklarını bildiren haberlere inanmıyordu. Gazeteler hiç utanmadan nişangâhsız atıyordu. Gregor'un takımından bir Kazak, Çekoslovakların ayaklanmasıyla ilgili bir makale okuyarak, Gregor'un duyabileceği bir sesle konuştu:

"Kızıllar Çekleri tepeleyecek, ondan sonra da bütün ordularıyla bize yüklenip pestilimizi çıkarana kadar ezecek. Rusya bu! Şakası yok!" diye de merhametsizce bağladı sözünü.

"Bizi korkutmaya çalışma! Saçma sapan sözlerinle midemi bulandırıyorsun!" dedi Prohor Zikov.

Ama Gregor kendine bir sigara sararken, açığa vurmadığı bir kötü niyetle kafasından kararını verdi: 'Adam haklı.'

O akşam, gömleğinin yakası açık, masanın üzerine abanmış vaziyette uzun süre oturdu. Elmacık kemikleri et bağlayıp sağlıksız bir tombulluk alan yağız yüzünde sert bir ifade vardı. Esmer, kaslı boynunu gere gere, güneşten rengi açılmış bıyığının ucunu düşünceli düşünceli buruyor, son birkaç yıl içinde soğuk ve acı bir ifade gelen gözlerini duvara dikmiş bakıyordu. Olağanüstü bir güç harcayarak, kafasını zorlayarak düşündü, düşündü ve yatarken, sanki herkesin sorduğu soruya cevap verir gibi, 'Gidecek hiçbir yer yok,' dedi kendi kendine.

O gece hiç uyumadı. Sık sık atlara bakmak için dışarı çıktı, merdivende uzun süre durdu, ipek gibi yumuşak sessizliğin içindeki hışırtıları dinledi.

Gregor'un yıldızı gösterişsiz, kırpışan ışıltısıyla hâlâ parlamakta devam ediyordu. Besbelli daha bu yıldızın soğuk ve donuk ışığıyla göğü yalayarak kayma zamanı gelmemişti. Güzün, Gregor'un altında üç at vurulup öldü, kaputu beş yerinden delindi. Ölüm sanki kapkara kanadını onun üstüne germiş, Gregor'la oyun oynuyordu. Bir gün, bir kurşun, kılıcının bakırdan kabzasını parçaladı ve kabza topuzu ısırılıp koparılmış gibi atının ayakları dibine düşüverdi.

Mitka Korşunov, "Birisi senin için gece gündüz dua ediyor Gregor," dedi ve Gregor'un neşesiz gülümseyişini görerek şaşırdı.

Cephe demiryolu hattının ötesine geçiyordu. Her gün yük vagonlarıyla makara makara, sürüyle dikenli tel getiriliyordu. Her gün telgraf hattı cephe boyunca şu kelimeleri uçuruyordu:

"Yarın öbür gün Müttefik Orduları gelecek; takviye kuvvetleri gelene kadar eyaletin sınırlarında mevzileri güçlendirmek ve ne pahasına olursa olsun Kızılların baskısına dayanmak şarttır."

Bölgeden silah altına alınan halk, donmuş toprağı kazmalarla paralayıp siper kazıyor, bu siperleri dikenli tellerle koruma altına alıyordu. Ama geceleri Kazaklar siperlerden çıkıp da ısınmak için köylere çekilince, Kızıl Muhafız ileri kolları sürüne sürüne siperlere yaklaşıyor, dikenli telleri parçalayıp yerle bir ediyor ve dikenli tellerin paslı dikenlerine, Kazaklara seslenen basılı çağrılar iliştiriyordu. Kazaklar bu çağrıları evden gelmiş mektup gibi aç bir hevesle okuyordu. Bu ko-

şullar altında savaşı sürdürmenin anlamsızlığı apaçıktı. Hava bir dona çekiyor, bir yumuşuyor, müthiş kar yağışı oluyordu. Siperler karla dolmuştu, içlerinde bir saat bile yatmak güçtü. Kazaklar donuyor, elleri ayakları buz kesiyordu. Piyade ve Kazak muharebe keşif birliklerinde çizmesi olmayan pek çok kişi vardı; tarlaya gider gibi savaşa giden başkalarının ayaklarında da hâlâ çarıklar, hafif yazlık pantolonlar vardı. Hiçbirinin Müttefiklere güveni yoktu. Bir gün, Gregor'un takımından biri, "Müttefiklerin geleceği filan yok," dedi.

Kazaklar, Kızıl devriye kollarıyla karşılaştığı zaman, Kızılların şöyle bağırdıklarını duyuyorlardı:

"Hey, İsa'ya tapanlar! Daha tank vermediler mi size? Yakında kızaklara binip geleceğiz üzerinize, şimdiden hazırlanın kaçmaya!"

Kasım ortalarında Kızıllar taarruza geçti. İnatla yüklenerek, Kazak tümenlerini demiryolu hattının gerisine sürdüler. Uzun süren boğuşmalardan sonra, 16 Aralıkta, Kızıl süvariler 33. Kazak Alayını yendi; ama Vyeşenskaya Alayının tuttuğu kesimde umutsuzca bir direnmeyle karşılaştılar. Avluları çevreleyen karla örtülü çitlerin ardından, alayın makineli tüfekçileri düşman piyadesini kurşun sağanağıyla karşıladı. Sol tarafta iki bölük çevirme hareketine girişirken, sağ kanattaki makineli tüfek de bir ölüm yağmuru yağdırıyordu.

Akşama doğru, pek az ilerleyebilen Kızıl Ordu kuvvetlerinin yerini, cepheye yeni gelen bir denizci birliği aldı. Denizciler hiç bağırmadan ve yere yatmadan, sessizce akıyordu makineli tüfeklere karşı.

Gregor hiç durmadan ateş ediyordu; sonunda tüfeğinin namlusu kıpkızıl kesildi, ellerini yaktı. Tüfeğini soğuttu Gregor, sonra yine mermi sürdü, gözlerini kısıp uzaktaki kara kara noktalara nişan aldı.

Denizciler Kazak savunmasını darmadağın edip yardı. Bölükler atlarına atladıkları gibi dörtnala köyden çıkıp ötedeki tepeye tırmandı. Gregor dönüp baktı ve elinde olmaksızın dizginleri bıraktı. Tepenin yamacından, karla kaplı çalılıkların meydana getirdiği mini mini tepeciklerle çukurlukların kenarlarına düşen akşamın leylak rengi gölgeleriyle kararan karlı bozkırı görebiliyordu. Bozkırın üstü bir verst kadar, makineli tüfek ateşiyle biçilmiş denizcilerin cesetleriyle örtülüydü. Cesetler, denizci ceketleri, deri yelekleriyle, tarlaya konmuş kargalara benziyordu.

Akşam her iki yandaki alaylarla bağlantısı kesilen iki bölük, geceyi geçirmek için Buzuluk Irmağının kollarından ufak bir çay boyunda kurulmuş iki küçük köyde durdu.

Bölük komutanının emriyle nöbetçiler diktiği yerden alacakaranlık bastırırken dönen Gregor, alay komutanı ve yaveriyle karşılaştı.

Alay komutanı atının dizginlerini çekerek, "Üçüncü Bölük nerede?" diye sordu.

Gregor bölüğün yerini söyledi, subaylar atları sürüp gitti.

Biraz gittikten sonra yaver dönüp sordu:

"Bölük fazla kayıp verdi mi?" Gregor'un cevabını duymadı, tekrar sordu.

Gregor aldırış bile etmeden yoluna devam etti.

Gregor'un bölüğünün konakladığı köyden geçen nakliye arabalarının hareketi bütün gece sürdü. Bir batarya uzun süre sokakta durdu. Topçular ve karargâh emir erleri ısınmak için durmadan Gregor'un kaldığı eve girip çıkıyordu. Gece yarısı bir topun mürettebatından üç er paldır küldür içeri girdi, ev sahiplerini de Kazakları da uyandırdı. Topları köyden az ileride çaya saplanmış, onlar da topu olduğu yerde bırakıp, sabah öküzlerle çekmeye karar vermişler. Gregor uyandı, çizmelerinden yapışkan balçığı temizleyen, soyunan, kurutmak için ayak sargılarını asan topçulara dikti gözlerini. Biraz sonra, kulaklarına kadar çamura bulanmış bir topçu subayı girdi içeri. Geceyi orada geçirip geçiremeyeceğini sordu, kaputunu çıkardı ve umursamayan bir hava içinde, durduğu yerde kol yeniyle yüzündeki balçıkları sıyırmaya başladı.

Gregor'a, yorgun bir atınkiler kadar hüzünlü gözlerini dikerek, "Bir top kaybettik," dedi. "İki sefer ateş ettikten sonra menzilimizi buldular. Topumuz harman yerinde mevzilenmişti, daha iyi saklanamazdı yani..." Her lafının arkasına, kitaba geçmeyecek bir küfür ekliyordu. "Vyeşenskaya Alayından mısınız? Çay içer miydiniz? Hanım, bize bir semaver koyar mısın, ha?"

Subay can sıkıcı, geveze bir adam çıktı. Hiç durmadan çay içiyordu. Yarım saat içinde Gregor onun Platovski ilçesinde doğduğunu, Alman savaşında bulunduğunu, iki kez evlenip ayrılmış olduğunu öğrendi.

Dilinin kıpkırmızı ucuyla, bıyıksız üst dudağındaki teri yalayan subay, "Don Ordusunun ruhuna artık 'Amin' demek gerekiyor,"

dedi. "Savaş bitti sayılır. Yarın cephe açılır, on beş güne varmadan da Novoçerkask'a dönmüş oluruz. Baldırıçıplak Kazaklarla Rusya'yı fethetme sevdasına düştüler! Budala değil de nedir bunlar? Komuta heyetindeki subayların tümü de alçak. Kazaksınız siz değil mi, ha? Herifler, kestaneleri ateşin içinden alıp onlara siz veresiniz istedi. Ama kendileri cephe gerisinde, yiyecek depolarında zırnık bırakmıyor."

Subay renksiz gözlerini kırpıştırdı. Ağır gövdesiyle masanın üzerine abanmıştı; ağzının kenarları huysuzca aşağı sarkıyordu, ama yüzünde hâlâ, yorgun atlardaki o mahzun ifade vardı.

"Eskiden, hatta Napolyon devrinde bile savaşın bir zevki varmış. İki ordu karşı karşıya gelir, bir tokuşur, ayrılırlarmış. Ne cephe ne siper. Ama sıkıysa şimdi olup bitenleri anlamaya çalış; şeytanın kendisi bile anlayamaz! Tarihçiler öteki savaşlar hakkında bir sürü martaval uydurmuş olabilir, ama bu seferki için söyleyeceklerinin yanında o martavallar solda sıfır kalacaktır. Savaş mavaş değil bu, can sıkıcı, kahredici bir kargaşalık. Tadı tuzu yok! Çamur ve kargaşalık, o kadar. Biliyor musun, ben olsam ne derdim yukarıdaki heriflere? 'Buyurun Bay Lenin,' derdim, 'işte size bir başçavuş, alın da tüfek nasıl tutulur öğretsin size. Size gelince Bay Krasnov, sizin bunu zaten bilmeniz gerek.' Sonra da bırakırdım onları Davut'la Golyat gibi dövüşsünler; galip gelen alırdı hükümeti eline. Halk kendilerini kimin idare ettiğine aldırmaz. Ne dersiniz asteğmen?"

Gregor hiç cevap vermeden, ötekinin etli omuz ve kollarının ağır hareketini, ağzına hızlı hızlı girip çıkan dilini uykulu uykulu seyrediyordu. İçin için, bu can sıkıcı, bu baş belası, ayaklarının kokusuyla midesini bulandıran subaya sinirleniyor, uyumak istiyordu.

Sabah Gregor sanki geride çözüm bekleyen bir iş kalmış gibi huzurunu kaçıran bir duyguyla uyandı. Daha güzden beri beklediği gelişmenin bu kadar çabuk oluşu ürkütüyordu onu ne de olsa. Bölükler ve alaylar içinde başlangıçta bir sızıntı halinde belirip de sonradan bu sızıntıların fark edilmeden birleşmesiyle muazzam bir sel halini alan savaş yılgınlığının ortaya çıkışına kulak asmamıştı. Şimdi ise, gözünde yalnızca bu sel vardı; delice bir iştahla cepheyi silip süpüren sel.

Bahar başlarında insan bozkırda böyle sürer atını işte. Güneş parlamakta, dört bir yanda el değmemiş menekşe gibi karlar uzanmak-

tadır. Ama karların altında, insan gözünden gizli, o ezeli mucizenin işleyişi yürümekte, toprak çözülmektedir. Güneş karı yer, kemirir ve alttan alttan eritir. Buğulara bürünmüş gece bastırır; sabah olur, karın üstündeki kabuk hışırtılar, gümbürtülerle göçmeye başlamıştır bile. Yeşil tepelerin yamaçlarından inen sular, yollarda, izlerde kabarcıklanır, atın toynaklarından dört bir yana ıslak ıslak kar parçaları serpilir. Hava ılıktır. Tepecikler kardan temizlenmiştir ve havada killi toprağın, çürümüş otların o ilkel kokusu vardır. Gün ortasında dar boğazların diplerinde sular kükrer, sarp yamaçlardan karlar hışırtılarla iner ve tarlalarda siyah kadife gibi ortaya çıkan toprak parçaları tatlı tatlı tüter. Akşam bozkırdaki çay bir iniltiyle buzlarını kırar ve genç bir ana göğsü gibi kabaran sularının akıntısına bırakır buzlarını. Kış mevsiminin böyle ansızın çekip gitmesine şaşan adam da, kumsal kıyıda durur, huysuzlanan terli atına kırbacıyla hafif hafif dokunarak sığ bir geçit arar. Oysa, dört bir yanda kar, hainçe bir masumlukla mavi mavi pırıldamakta, uyuşuk kış hüküm sürmektedir.

Ertesi gün alay hep geri çekildi. Nakliye arabaları yollardan dörtnala geçiyordu. Sağ yanlarından, ufku peçeleyen kurşuni bulutların ötesinden top sesleri geliyordu. Bölükler vıcık vıcık olmuş yolda bata çıka ilerliyor, atlar ıslak karı toynaklarıyla su haline getiriyordu. Posta erleri yolun kenarından dörtnala geçiyordu. Maviye çalan pırıl pırıl tüyden üniformalarını giymiş sessiz kargalar, yolun kenarında, attan inmiş süvariler gibi acemi acemi, yalpalayarak dolaşıyor, geri çekilmekte olan Kazak bölüklerini, keşif kollarını ve sıra sıra arabaları geçit töreni seyredercesine, ciddiyetle seyrediyordu. Gregor, bir zembereğin boşanmasını andıran bu geri çekilmeyi artık kimsenin durduramayacağını anlamıştı. Aynı akşam verdiği kararın sevinciyle içi dolu olarak alayından firar etti.

Kaputunun üstüne yağmurluğunu giyip kılıcıyla tabancasını kuşanan Gregor'u gülümseyerek seyreden Mitka Korşunov, "Nereye böyle Gregor?" diye sordu.

"Öğrenip de ne yapacaksın?"

"Merak ettim sadece."

Gregor'un yüzü seğirdi, ama göz kırparak, şen bir tavırla cevap verdi:

"'Başkasının işine burnunu sokmayanlar' diyarına. Anladın mı?" Çıktı gitti Gregor.

Atı eyerli duruyordu. Tarlaların donmuş saban izleri arasında, güneş doğuncaya kadar dörtnala yol aldı. 'Gider evimde beklerim; onlar geçerken öğrenir, alayıma katılırım,' diye, daha bir gün öncesine kadar omuz omuza çarpıştığı insanları düşünüyordu ara sıra. Ertesi günün akşamı, iki yüz verstlik yürüyüşten canı çıkmış atını yedeğine almış babasının avlusuna sokuyordu.

XI

KASIMIN sonunda, İtilaf Devletlerinden bir askerî heyetin geldiği öğrenildi Novoçerkask'ta. Novorossisk Limanında güçlü bir İngiliz filosunun demir attığı, Selanik'ten getirtilen muazzam Müttefik birliklerinin karaya çıkarılmakta olduğu, bir Fransız Zuhaf Kolordusunun karaya çıktığı ve genel taarruzda Gönüllü Ordusuna katılmaya hazırlandığı yolunda ısrarlı söylentiler dolaşmaktaydı. Dedikodular çığ gibi büyüyordu.

Heyeti, Ataman Hassa Alayından bir tören kıtasının karşılaması için Krasnov emir verdi, bunun üzerine iki bölük hassa askerine alelacele yüksek konçlu çizmeler giydirilip, omuzlarına çapraz asılı beyaz kütüklükler kuşandırıldı, yanlarına bir bölük de borazancı verilerek son sürat Taganrog'a doğru yola çıkarıldı. Bir çeşit siyasal inceleme amacıyla, Güney Rusya'da bulunan İngiliz ve Fransız askerî heyetleri, kendi subaylarından birkaçını Novoçerkask'a göndermeye karar verdiler. Bu subayların görevi, Don'daki durumu kavramak ve bundan sonra Bolşeviklere karşı girişilecek savaşlardan neler beklenebileceğini öğrenmek olacaktı. İngiltere'yi Yüzbaşı Bond, Teğmen Bloomfield ve Teğmen Monroe, Fransa'yı da Yüzbaşı Ochien, Teğmen Dupré ve Teğmen Faure temsil ediyordu. Müttefik kuvvetleri heyetlerinin küçük rütbeli bu temsilcileri, kaderin cilvesiyle bir anda "büyükelçi" oluverdi ve gelişleri Ataman Sarayını velveleye verdi.

"Büyükelçiler" Novorçerkask'a büyük bir tantanayla getirildi. Kendilerini karşılayanların gösterdiği aşırı dalkavukluk ve kulluk bu küçük subayların başlarını döndürüverdi ve gerçek büyüklüklerinin

birdenbire farkına varan subaylar, ünlü Kazak generallerine ve kaba kâğıttan yapılma yüce cumhuriyetin bütün ileri gelenlerine tepeden bakmaya başladı.

Tüysüz Fransız teğmenleri Kazak generalleriyle konuşurken, bütün o dışı cilalı, mide bulandıracak kadar tatlı Fransız terbiyelerine rağmen, yukardan bakıyor, kibirli bir tavır takınıyordu.

Akşam sarayda bir ziyafet verildi. Bir ordu korosu, tenor sololarıyla süslü Kazak şarkılarıyla salonu simli bir kumaşla sardı; bando Müttefiklerin ulusal marşlarıyla çın çın çınlattı ortalığı. "Büyükelçiler" duruma uyan bir vakar içinde azıcık yedi, günün tarihsel önemini sezen atamanın konukları da onlara gizli bir merak ve saygıyla baktı.

Krasnov konuşmasına başladı:

"Baylar, başka bir ulusal savaşın, 1812 savaşı kahramanlarının size duvarlardan sessiz sedasız bakmakta olduğu tarihî bir salonda oturuyorsunuz. Platov, İlovaiski, Denisov bizlere, İmparator Birinci Aleksandr güzel Fransa'yı harabe halindeyken elinden tutup ayağa kaldırdığı zaman, Paris halkının, kendi kurtarıcıları olan Don Kazaklarını karşıladığı o kutsal günleri hatırlatıyor..."

"Güzel Fransa"nın delegelerinin, hatırı sayılır miktarda içtikleri şampanya nedeniyle gözlerine daha şimdiden neşeli bir pırıltı gelmişti, ama Krasnov'un konuşmasını dikkatle dinliyorlardı.

"Vahşi Bolşeviklerin baskısı" altında Rusya'nın uğradığı felaketleri allayıp pullayarak tasvir ettikten sonra, Krasnov sözlerini son derece acıklı bir tonla bitirdi.

"... Rus halkının en mükemmel temsilcileri Bolşevik hapishanelerinde ölmektedir. Onlar gözlerini size çevirmiş, yardımlarınızı bekliyor ve sizin yardımlarınıza muhtaç olan sadece ve sadece onlardır, Don değil. Biz özgür olduğumuzu gururla söyleyebiliriz. Ama bizim biricik düşüncemiz, mücadelemizin amacı büyük Rusya'dır; Müttefiklerine sadık kalan Rusya, onların çıkarlarını savunan Rusya, onların kurban taşında kendini kurban eden ve şimdi onların yardımlarına susamış olan Rusya. Bundan yüz dört yıl önce, mart ayında, Fransız halkı İmparator Birinci Aleksandr ile muhafızlarını karşılamıştı. O günden bu yana Fransa'nın yaşamında yepyeni bir çağ, Fransa'yı dünya ulusları arasında ön plana çıkaran bir çağ başladı. Yüz dört yıl

önce Atamanımız Kont Platov, Londra'yı ziyaret etmişti. Biz de sizin Moskova'ya gelmenizi bekliyoruz! Ulusal marşımızın vakur nağmelerine ayak uydurarak, hep birlikte Kremlin Sarayına yürümek için, barış ve özgürlüğün tadını bizlerle paylaşmanız için bekliyoruz sizleri! Büyük Rusya! Bütün umutlarımız, bütün rüyalarımız işte bu kelimelere dayanıyor!"

Krasnov konuşmasını bitirdikten sonra Yüzbaşı Bond ayağa kalktı. İngilizce konuşulduğu duyulur duyulmaz, salona bir ölüm sessizliği çöktü. Çevirmen işine zevkle sarıldı.

"Yüzbaşı Bond gerek kendi gerek Yüzbaşı Ochien adına, kendisinin ve subay arkadaşlarının, İtilaf Devletleri askerî kuvvetleri temsilcileri olarak, Don'da neler olup bittiğini öğrenmek için gönderildiklerini Atamanın bilgisine sunmaya yetkilidir. Yüzbaşı Bond, İtilaf kuvvetlerinin, Don'a ve Gönüllü Ordusuna, Bolşeviklere karşı giriştiği kahramanca savaşta, asker de dâhil olmak üzere ellerinden gelen bütün yardımı yapacaklarını doğrulamaktadır."

Çevirmen daha son cümleyi tamamlamadan, ziyafet salonunun duvarları arka arkaya üç kez alkış sesleriyle sarsılıp çın çın öttü. Çın çın çınlayan borazan sesleri arasında şerefe kadehler kalktı. Salonda bulunanlar, "güzel Fransa"nın, "kudretli Britanya"nın refahı ve Bolşeviklere karşı kazanılacak zaferin şerefine içti. Şampanyalar kadehlerde ışıltılar saçarak köpürüyor, yıllanmış Cahors şarabının tatlı, nefis kokusu yayılıyordu. Müttefik heyetleri temsilcilerinin konuşma yapması beklendiğinden, Yüzbaşı Bond, ev sahiplerini fazla bekletmedi:

"Büyük Rus ülkesi şerefine kadeh kaldırmayı öneriyorum; o güzel eski ulusal marşınızı duymaktan zevk alacağımı da bildirmek isterim. Güftesi bizim için önemli değil; sadece müziğini dinlemek isterim..."

Çevirmen yüzbaşının isteğini Rusçaya çevirdi.

Krasnov misafirlere döndü, heyecandan sapsarı kesilmiş bir yüzle ve çatal çatal çıkan bir sesle haykırdı:

"Rusya'nın sonsuza dek büyük, birlik içinde ve bölünmez kalması için, hurra!"

Bando görkemli bir biçimde, "Tanrı Çarı Korusun"u çalmaya başladı. Herkes ayağa kalkıp kadehini boşalttı. Kır saçlı bir başpiskoposun yanaklarından gözyaşları süzülüp aktı. Çakırkeyif olan Yüzbaşı

Bond, "Ne güzel şey!" dedi. Seçkin misafirlerden biri kendini heyecana öylesine kaptırmıştı ki, bol bol havyara buladığı peçetesinin altında sakalını saklayarak hüngür hüngür ağlamaya başladı...

• • •

O gece Azak Denizinden esen şiddetli bir rüzgâr kentin üzerinde uğulduyordu. Katedralin kubbesi, ilk kar fırtınasının döne döne inen kar taneleri arasından ölü ölü pırıldıyordu.

O gece, çamurlu bir yarın dibindeki çöplükte Şahtinsk'li Bolşevik demiryolu işçileri, divanıharp emriyle kurşuna dizildi. Elleri arkalarına bağlandıktan sonra ikişer ikişer yarın başına götürülüp, çok yakın mesafeden tabanca ve tüfeklerle ateş edilerek vuruldular; silah sesleri dondurucu soğukta sigara kıvılcımları gibi söndü gitti.

Ataman Sarayının giriş kapısında, Kazak Onur Kıtası, dondurucu kış soğuğunda kıpırdamadan nöbet tutuyordu. Kazakların, sıyrılmış kılıçlarının kabzalarını tutan elleri morardı, soğuktan gözleri yaşarıp ayakları uyuştu... Ve sarayın içinden, ta şafak sökene kadar sarhoş sesleri, bandonun kulakları yırtan gürültüsüyle ordu korosu tenorlarının çın çın öten hıçkırıkları duyuldu.

• • •

Bir hafta sonra beterin beteri başa geldi; cephe çökmeye başladı. Cepheyi terk ederek ilk gediği açan Piyotr Melehov'un hizmet gördüğü 28. Alay oldu. Kazaklar, karşılarındaki düşman komutanlığıyla gizli gizli müzakerelere giriştikten sonra, geri çekilip Kızıl Ordunun hiç engellenmeden, yukarı Don bölgesinden geçmesine izin verme kararı aldılar. Yakov Fomin adında hayal gücü kıt, dar kafalı bir Kazak, Asi Alayın başına geçti; oysa Fomin aslında bir kukladan başka bir şey değildi, perde arkasından bütün harekâtı Bolşevik kafalı Kazaklar yönetiyordu.

Sırtlarına kurşun yemekten korkan subayların, Kazakları istemeye istemeye mücadeleyi sürdürmeye teşvik ettikleri, öte yandan Kazakların ısrarla ve karmakarışık bir şekilde, hep bir ağızdan bağıra bağıra savaşın gereksizliği, Bolşeviklerle barış yapmak gerektiği yolunda, kullanıla kullanıla sakız olmuş laflar ettikleri fırtınalı bir toplantıdan

sonra, alay çekilmeye başladı. Birinci günkü yürüyüş sonunda, komutanla subayların büyük bölümü alayı terk edip, ağır yenilgilere uğrayarak geri çekilmekte olan Kont Moliere'in tugayına katıldı.

28. Alayı örnek alan 36. Alay da mevzilerini terk etti. Subayları da içinde olmak üzere Kazanskaya'ya tam kadroyla girdiler. Aldatıcı gözleriyle bodur, ufak tefek bir adam olan ve Kazaklara yaltaklık etmekle mevkisinde kalabilen alay komutanı, süvarilerle birlikte bölge komutanının konakladığı eve gitti; atından indi, kırbacıyla oynaya oynaya, çalımlı bir edayla içeri girdi.

"Burada komutan kim?" diye sordu.

Stepan Astakov yerinden doğrulup vakarla, "Ben komutan yardımcısıyım," dedi, "Kapıyı kapatın bay subay."

"Ben 36. Alay Komutanıyım. Albay Naumov'um... Şeref duydum... Askerlerime yeni elbise ve çizme vermem gerekiyor. Hepsinin üstü başı paramparça, hepsi yalınayak. Duyuyor musunuz?"

"Komutan burada yok, onun emri olmadan da depodan bir çift çizme bile veremem."

"Ne?"

"Nesi mesi bu işte!"

"Kimin... Kiminle konuşuyorsun sen be? Tutuklarım seni Allahın cezası! Tutun şunu çocuklar! Nerede deponun anahtarları ulan, kaçak fare?" Subay, kamçısını güm diye masanın üstüne indirip, öfkeden rengi atarak, eski püskü kalpağını geriye yıktı:

"Ver anahtarı bana, tartışma da istemem!"

Yarım saat içinde denk denk gocuklar, keçe ve deri çizmeler deponun kapısından karların üstüne savrulmaya, şeker torbaları elden ele geçmeye başladı. Meydanda gürültülü, neşeli sesler göklere çıkıyordu. Bu sıralarda 28. Alay, yeni komutanı Başçavuş Fomin'le birlikte Vyeşenskaya stanitsasına kadar çekilmişti. Otuz verst kadar gerilerinden Kızıl tümenin birlikleri geliyordu ve bunların keşif kolları Dubrovka köyünü keşfe başlamıştı bile.

Bundan dört gün önce, Kuzey Cephesi Komutanı Tümgeneral İvanov ile kurmay başkanı General Zambrijitski, Karginskaya'yı alelacele boşaltmıştı. Otomobilleri kara saplanmış, kurmay başkanının karısı kan çıkarana kadar dudaklarını ısırmış, çocuklar hep ulumuştu.

Birkaç gün süreyle Vyeşenskaya'da tam bir anarşi hüküm sürdü. Asi 28. Alaya saldırmak üzere Karginskaya'ya kuvvet yığıldığı söylentileri dolaşıyordu. Ama 22 Aralıkta İvanov'un yaveri Karginskaya'dan geldi ve kendi kendine gülerek, komutanın geride bıraktığı eşyayı topladı; yeni kokartlı yazlık bir general kasketi, bir saç fırçası, iç çamaşırları ve daha başka ıvır zıvır.

Sekizinci Kızıl Ordu birlikleri Kuzey Cephesinde açılan yüz verstlik gedikten sel gibi akıyordu. General Savateyev hiç çarpışmadan Don'a çekildi. General Fitshalarov'un birlikleri apar topar geriledi. Bir hafta süreyle Don'da olağanüstü bir sessizlik hüküm sürdü. Makineli tüfekler takırtılarını kesti, toplar sustu. Yukarı Don Kazaklarının ihanetinden cesaretleri kırılan, kuzeyde savaşmakta olan aşağı Don Kazakları, muharebe vermeden geri çekildi. Kızıllar sakınarak ilerliyor, yavaş yavaş, dikkatle bütün köyleri keşif kollarıyla yokluyordu.

Bununla birlikte, Don Hükümetinin Kuzey Cephesindeki felaketten duyduğu üzüntüyü avutacak sevinçli bir olay oldu. 26 Aralıkta Müttefik heyeti Novoçerkask'a geldi. Heyetin içinde Kafkasya'daki İngiliz askerî heyetinin başkanı General Pool, onun kurmay başkanı Albay Keyes ve Fransızların temsilcileri, General Franchais d'Espere ile Yüzbaşı Fouquet de bulunuyordu.

Krasnov Müttefik subaylarını cepheye götürdü. Soğuk bir aralık sabahı, Çir Garının platformuna bir onur kıtası dizildi. Düşük bıyıkları ve sarhoş suratıyla General Mamontov, subaylarının arasında platformda dolaşırken, ilk kez şık giyinmiş ve sinekkaydı tıraş olmuş görünüyordu. Treni bekliyorlardı. Garın dışında askerî bandonun erleri ayaklarını pat pat yere vuruyor, donan parmaklarını hohluyordu. Onur kıtasında yer alan aşağı Don bölgelerinden seçilmiş çeşitli yaş ve renklerde Kazaklar, hazır ol duruşunda güzel bir görüntü oluşturuyordu. Ak sakallı ihtiyarların yanında, bıyıkları terlememiş delikanlılar, kâkülleri görünen cephe askerleri duruyordu. İhtiyarların kaputlarında Lovça'da, Plevne'de kazanılmış altın, gümüş madalyalar pırıldıyordu, gençten Kazakların göğüsleri ise Göktepe'de, Sandep'de ve Alman savaşı sırasında Premsil'de, Varşova'da, Lvov'da katıldıkları kahramanca saldırılarda kazandıkları nişanlarla donanmıştı. Tüysüz delikanlıların göğüslerinde parıldayan hiçbir şey olmadığı halde hepsi

keman teli gibi gergin duruyor ve bütün hareketlerinde yaşlıları taklide çalışıyordu.

Tren, gara, süt gibi bir buhar bulutu içinde homurdana homurdana girdi. Yataklı vagonun kapıları daha açılmadan, bando şefi asasını hızla salladı ve bando İngiliz ulusal marşını çalmaya başladı. Mamontov bir eliyle kılıcının kınını bastırarak, acele acele vagona doğru yürüdü. Konuksever ev sahibi Krasnov, dimdik duran Kazak saflarının önünden geçirdiği misafirlerini gar binasına götürdü.

Gözleri dışarı uğramış, nefeslerini tutmuş, saf halinde duran yaşlı erlere kibar kibar gülümseyip, başını iltifatkâr bir tavırla sallayarak, "Topraklarını barbar Kızıl Muhafız çetelerine karşı savunmak için, bütün Kazak âlemi ayaklanmış bulunuyor," dedi. "Burada üç kuşağın temsilcilerini görebilirsiniz. Bu askerler, Balkanlar'da, Japonya'da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında ve Prusya'da dövüştüler, şimdi de anavatanlarının özgürlüğü uğruna dövüşüyorlar."

Onur kıtasının seçilişiyle ilgili olarak yukarıdan gelen emri yerine getirmekte hiç vakit kaybetmemişti Mamontov. Mallarını çıkar sağlayacak biçimde sermişti gözler önüne.

General Pool ayrılmadan önce Krasnov'a, "Birliklerinizin görünüşü, disiplini ve savaşma azmi beni çok tatmin etti," dedi. "Askerlerimizin sizlere ayrılan bölümünün Selanik'ten gönderilmesi için derhal emir vereceğim. Sizden, üç bin kışlık kaput ve içi kürklü çizmeyi hazır bulundurmanızı rica ediyorum General. Yardımımızla, Bolşevikliği tamamıyla ortadan kaldırabileceğinizi umarım."

Alelacele, içi koyun postundan kısa kaputlar diktirildi, kışlık çizmelerin içi keçe kaplandı. Ama her nedense Müttefik seferi kuvvetleri bir türlü Novoçerkask'a gelemedi. Pool Londra'ya gitti, onun yerine Londra'dan yeni emirler alarak gelen, soğuk, kibirli Briggs geçti. Tam bir general gibi sert ve düpedüz bildirdi Briggs:

"Majestelerinin Hükümeti, Don'daki Gönüllü Ordusuna geniş çapta malzeme yardımı yapabilir, ama bir tek asker bile veremez!"

Onun bu demecinden sonra, ayrıca bir yorumda bulunmaya hiç gerek kalmıyordu.

XII

EMPERYALİST savaştan beri Kazakları subaylarından görünmez bir uçurumla ayıran düşmanlık, o çözülme günlerinde akla hayale gelmeyecek kadar arttı. Kazak alaylarının ağır ağır akan bir sel gibi Don'a dönmekte olduğu 1917 yılı sonunda, subay öldürme ve ihanet olaylarına pek ender rastlanırdı. Ama bir yıl sonra bu gibi şeyler günlük olaylar haline geldi. Kazaklar, subaylarını, Kızıl Ordu komutanlarını taklide zorluyor, onların da ötekiler gibi saldırı sırasında ön safta bulunmalarını istiyor, sonra da arkalarından sessiz sedasız vuruyordu onları. St. George nişanına sahip Gundorovski Alayı gibi birliklerin morali hâlâ yüksekti, ama Don Ordusunda böyle birlikler çok azdı.

Kafası biraz ağır ama kurnazca çalışan Piyotr Melehov, bundan çok zaman önce, Kazaklarla tartışmaya girişmenin kendisine ölüm getirebileceğini anlamış ve daha devrimin ilk günlerinden itibaren, bir subay olarak kendisini neferlerden ayıran engelleri yıkmaya çalışmıştı. Sırası düştükçe o da onlar gibi savaşın gereksizliğinden söz ediyordu; gerçi bu sözleri içten değildi ve böyle konuşmak kolay olmuyordu, ama yine de içtensizliği hiç ortaya çıkmadı. Kendisine Bolşevik süsü vermeye başlamış ve Yakov Fomin'in alay komutanlığını elde etmek yolunda ilerlediğini görür görmez de düşüne taşına, attığı adımı hesaplayarak, kendini ona sevdirmek için gayret göstermeye çalışmıştı. Ötekiler gibi Piyotr da yağmacılıkta eli ağır davranmıyor, subaylara küfretmekten geri kalmıyor, tutsaklara ilişmiyordu; aslında tutsaklara karşı yüreği nefretle doluydu ve vurup öldürmek isteğiyle elleri titriyordu. Disiplin konusunda ise son derece yumuşak ve hoşgörülüydü; subaydan ziyade balmumu topağı gibi bir adamdı yani! Kazakların güvenini kazanmayı, onların gözlerinin önünde rengini gizlemeyi işte böyle becerdi.

Alay komutanı öteki subayları ardına katıp kaçtığında Piyotr geride kaldı. Hep barışçı, her zaman sakin, bütün davranışlarında çekingenlik gösteren Piyotr, alayla birlikte Vyeşenskaya'ya vardı. Ama orda iki gün kaldıktan sonra, daha fazla dayanamadı ve karargâha ya da Fomin'e bildirmeksizin evine kaçtı.

O gün Vyeşenskaya pazar yerinde, eski kilisenin dışında bir toplantı yapılmaktaydı. Alay, Kızıl Ordudan gelecek delegeleri bekliyordu. Kaput, kürk yakalı ceket, paltodan çevirme kaban ya da kapito-

ne palto giyen Kazaklar kümeler halinde dolaşıyordu meydanda. Bu tarife sığmaz, muazzam, karmakarışık kalabalığın 28. Alay olduğuna inanmak olanaksızdı. Piyotr üzgün bir halde bir gruptan ötekine gidiyor, Kazakları inceliyordu. Cephedeyken onların giyimi Piyotr'un üzerinde hiçbir etki yapmamıştı, çünkü bütün alayı bir arada hiç görmemişti. Bir, bıyıklarının ucunu nefretle ısırarak Kazakların cins cins kalpaklar, şapkalar, başlıklar bulunan başlarına bakıyor, bir, gözlerini aşağı indirip çeşit çeşit, eski püskü keçe çizmelere, yüksek konçlu çizmelere ve Kızıl Muhafızlardan ele geçirilmiş kısa çizmelerin üstüne sarılmış dolaklara göz atıyordu. Elinden bir şey gelmediği için öfkeyle, 'Süprüntüler! Allahın belası köylü güruhu! Soysuzlar!' diye mırıldanıyordu kendi kendine.

Çitlere Fomin'in emirleri asılmıştı. Vyeşenskaya'lılar sokağa çıkmayacaktı. Herkes saklanmış, olacakları bekliyordu. Karla örtülü Don'un beyaz göğsü, öte yanda orman, çini mürekkebiyle çizilmiş gibi kara kara duran orman, yan sokakların aralarından görünüyordu. Köylerden kocalarını ziyarete gelen kadınlar, koskoca bir taş yığını gibi duran kilisenin çevresinde koyun sürüsü gibi birbirlerine sokulmuş bekleşiyordu.

Üzerine koskoca bir cebi olan kürk yakalı ceket, başına da son zamanlarda gururunu o kadar kabartan o Allahın belası, astragan subay kalpağı giymiş olan Piyotr, kendisine göz ucuyla, soğuk soğuk baktıklarını hissediyordu. Bu bakışlar zaten kaygılı olan Piyotr'un şaşkınlığını daha da artırdı. Bir süre durup, meydanın ortasında bir fıçının üstüne çıkıp konuşan, tıknaz yapılı, sırtında iyi cins kaput ve başında kalpak olan Kızıl Ordu askerini dinledi. Asker, eldivenli eliyle yakasındaki tavşan kürkünü düzeltip çevresine bakındı:

"Yoldaş Kazaklar..." Pes perdeden çıkan kısık ses Piyotr'un kulağına ulaştı.

Piyotr çevresine bakındı ve alışık olmadıkları "yoldaş" kelimesinden irkilen Kazakların birbirlerine bakıp, 'ne çıkacak sonunda' gibilerden göz kırptıklarını gördü. Kızıl Ordulu asker, Sovyet Hükümeti, Kızıl Ordu ve Kazaklarla ilişkiler üzerine uzun uzun konuştu. Piyotr'un en çok aklında kalan şey, adamın sözlerinin ikide bir bağrışmalarla kesilmesiydi:

"Yoldaşlar, 'komün' ne demek oluyor?"

"Biz de katılabilir miyiz, izin verirler mi?"

"Peki, Komünist Partisi nedir?"

Konuşmacı elini göğsüne bastırıp sabırla açıklıyordu:

"Yoldaşlar! Komünist Partisi bir gönüllü işidir. Halk partiye, işçilerle köylüleri, kapitalistlerle toprak ağalarının baskısından kurtarmak gibi yüce bir dava uğruna mücadele etmeyi istediği için gönüllü olarak katılır."

Hemen aynı anda da bir başkası bağırdı:

"Bize komünistlerle komiserlerin ne olduğunu açıkla." Daha adam açıklamasını tamamlamadan, başka bir ses yükseldi:

"Neden söz ettiğini anlamıyoruz senin. Biz cahil insanlarız. Daha basit kelimeler kullan."

Kızıl Ordulu asker konuşmasını bitirdikten sonra Yakov Fomin çıktı, ömründe hemen hemen hiç kullanmadığı kelimelerle gösteriş yaparak, can sıkıcı, uzun bir nutuk çekti. Onun yanında duran öğrenci kasketli, şık bir kaput giymiş gencecik bir delikanlı hop hop hopluyordu. Piyotr, Fomin'in dolambaçlı konuşmasını dinlerken onu orduda ilk gördüğü günü hatırladı: 1917 Şubatında, Petrograd'a giderlerken, Darya'nın kendisini ziyarete geldiği sıradaydı. Kaputunun apoletlerinde solmuş "52" rakamıyla ve ayı gibi yürüyüşüyle Ataman Alayından kaçan askerin ciddi, nemli nemli parlayan gözlerini hatırladı Piyotr. Adamın söylediği kelimeler aklına geliyordu: "Daha fazla dayanamadım kardeş!"

Piyotr gözleri acı acı parlayarak, 'Bir kaçak! Hristonya gibi budalanın biri o da; ama alay komutanı oldu şimdi ve ben ayazda kaldım,' diye aklından geçiriyordu.

Göğsünde sıra sıra makineli tüfek şeritleri olan bir Kazak makineli tüfekçisi, Fomin'in yerini aldı:

"Dinleyin çocuklar! Ben Potyolkov'un müfrezesinde bulunmuştum; şimdi de eğer Tanrı isterse, hepimiz birden Kadetlere karşı savaşacağa benzeriz!" diye kollarını savura savura, kısık bir sesle bağırdı.

Piyotr döndü ve kaldığı eve doğru hızlı hızlı yürüdü. Atını kapattı. Vyeşenskaya'dan çıkan Kazak atlılarının, askerlerin köylerine dönüşlerini bildiren çok eski bir göreneğe uyarak havaya sıktıkları silah seslerini dinledi.

XIII

KORKUNÇ denecek kadar sakin, kısa günler, hasat vakti günlerinden de uzun geliyordu. Köyler, ayak basılmamış bakir bozkır gibi uzanıyordu. Sanki Don bölgesinin tamamı ölmüş, sanki bir veba gelip yörede ilçe, bucak, köy diye ne varsa hepsini kırmıştı. Sanki koskocaman bir bulut gelmiş, kara, zifiri kanatlarıyla Don bölgesinin üzerine konmuş, sessiz sessiz, dehşet verici bir biçimde yayılmıştı. Bu yayılma, bir rüzgâr çıkıp kavakları yere eğene, gök gürültüsünün kuru, çatırtılı gürleyişiyle Don'un ötesindeki ak ormanın üstüne çullanarak ezene, parçalayana ve gök gürültülü bir fırtınanın kahredici sesiyle kükrerken, bir yandan da kıraç tepelerden yosunlu taşları yuvarlayana kadar sürecekti...

Sabahtan beri Tatarski'yi ve bozkırı bir pus sarmıştı. Tepelerden kopan gümbürtüler havanın dona çekeceğini haber veriyordu. Öğleyin güneş pustan sıyrılmış ama parlaklığı artmamıştı. Pus, Don boyundaki tepelerin üstlerinde amaçsız dolaştı, yarlara sokuldu, sindi, kıraç tepelerin yosunlu yamaçlarıyla, çıplak, karlı sırtlara ıslak bir toz gibi çökerek kayboldu.

Akşam, yapraklarını dökmüş ormanın mızrakları ardından kıpkızıl bir kalkan gibi ay yükseldi. Sessiz köylerin üstünde, savaş ve ateşin kanlı ışığıyla buğulu buğulu, için için parladı ay. Ve onun amansız, hiç sönmeyen ışığı altında insanların yüreğini dilsiz bir korku bastı. Hayvanlar sinirli sinirli kıpırdandı; atlarla öküzler avlularda şafak sökene kadar huzursuz dolaştı. Köpekler acı acı uludu, daha vakit gece yarısını bulmadan çok önce horozlar karşılıklı öttü. Alacakaranlık bastırırken, Don, nemli ağaç dallarını buzdan bir kabukla örttü. Rüzgâr ağaç dallarını salladıkça, dallar çelik üzengi demirleri gibi şıngırdadı. Sanki at binmiş, görünmeyen bir ordu, üzengiler ve silahları şakırdayarak, karanlık ormanın içinden kurşuni sisler arasında Don'un sol kıyısında ilerliyordu.

Kuzey Cephesinde bulunan Tatarskili Kazakların hemen hepsi, Don'a doğru ağır ağır çekildiği sırada alaylarından kaçarak köye dönmüştü. Her gün köye gecikmiş bir atlı varıyordu. Bazıları köye döner dönmez süvari atlarının eyerini çözüyor, askerî teçhizatını saman yığınlarının arasına ya da sundurmaların saçakları altına tıkıştırıp

günlerce Kızılların gelişini bekliyordu. Ama bazıları da sadece atlarını avluya çekip, geceyi karılarının yanında geçirdikten sonra kumanyalarını tazeleyerek tekrar bozkır yollarına düşüyor, tepede başlarını çevirerek, aşağılara, Don'un bembeyaz, ölü uzantısına ve belki de bir daha hiç göremeyecekleri köylerine son bir kez bakıyordu.

Nerede öleceğini kim bilebilir önceden? İnsanoğlunun yürüdüğü yolun nerede son bulacağını kim tahmin edebilir? Köyden ayrılmak, istemeye istemeye yürüyen atlara zor geliyordu. Sevdikleri için duydukları üzüntüyü, üşüyen yüreklerinden koparıp atmak zor geliyordu Kazaklara. Ve onlar bu yolu teperken, birçoğu yuvalarını hatırlıyor, kafalarında ağır düşünceler çörekleniyordu. Ve belki, kan kadar tuzlu gözyaşları eyerden süzülüp üzengilere, üzengilerden nalların kemirdiği yola akıyordu. Artık sarı kırmızı ayrılık çiçeği bile açmayacaktı o yolda, bahar geldiğinde.

• • •

Piyotr'un Vyeşenskaya'dan gelişinin ertesi akşamı, Melehov'ların evinde bir aile toplantısı yapıldı.

Piyotr eşikten içeri adımını atar atmaz, "Ee ne oluyor yahu?" diye sordu Panteley. "Dövüşmekten bıktın mı? Subay apoletleriyle mi döndün? E hadi git kardeşinle tokalaş, ananı sevindir. Karın hasretine dayanamayıp ölecekti neredeyse. Aferin, aferin Piyotr! Gregor! Tarla faresi gibi ne yatıyorsun ocağın üstünde öyle? İn aşağı!"

Gregor çıplak bacaklarını aşağı sallandırdı, kara kıllı göğsünü kaşıdı ve uyuşmuş parmaklarıyla kılıç kemerini çözmeye, başlığının bağlarını açmaya uğraşan ağabeyine gülümseyerek baktı. Darya kocasının gözlerinin içine bakarak ağzını açmadan gülümsüyor, Piyotr'un gocuğunun düğmelerini çözerken, tabanca kılıfının yanındaki kemere iliştirilmiş el bombasının bulunduğu sağ tarafına sokulmaktan kaçınıyordu.

Dunya ağabeyinin yanından geçerken bıyıklarına bir öpücük kondurup, atına bakmak için koşa koşa dışarı çıktı. İlyiniçna önlüğüyle dudaklarını silip, "İlk göz ağrısını" öpmeye hazırlandı. Natalya eteklerine asılan çocuklarıyla ocağın başında telaş içindeydi. Herkes Piyotr'un konuşmasını bekliyordu. Ama Piyotr boğuk sesiyle onlara

eşikten bir "Merhaba!" sarkıttıktan sonra sessiz sedasız kaputunu, yağmurluğunu çıkardı, darı saplarından bir süpürgeyle çizmelerini uzun uzadıya temizledi, sonra doğruldu ve dudakları birdenbire titremeye başladı; şaşkın şaşkın karyolanın başına yaslandı ve orada olanların hepsi Piyotr'un esmer, soğuktan donmuş yanaklarında gözyaşlarının pırıldadığını gördü.

"Hey, asker! Neyin var senin?" diye sordu babası kaygısını alayla gizleyerek.

"Hapı yuttuk Baba!" Piyotr'un ağzı çarpıldı, açık renk kirpikleri titredi ve Piyotr gözlerini saklayarak, kirli, tütün lekeli mendiline burnunu sümkürdü.

Gregor kendisine sürtünen kediyi bir yumrukta öteye attı ve ıhlayarak ocağın üstünden yere atladı. Anası hıçkıra hıçkıra Piyotr'un bit dolu başını öptü, ama hemen hemen aynı anda da hızla çekildi oğlunun yanından.

"Canım benim! Zavallı yavrum, sana biraz ayran getireyim mi? Hadi git, otur, çorban soğuyor. Açsındır eminim."

Sofrada, yeğenini dizine alıp hoplatan Piyotr'un neşesi yerine geldi. Heyecanını bastırarak 28. Alayın cepheden çekilişini, subayların kaçışını, Fomin'i ve Vyeşenskaya'da katıldığı en son toplantıyı anlattı.

Kara damarlı elini kızının başının üstüne koyan Gregor, "Peki bütün bu olanlara sen ne diyorsun?" diye sordu.

"Denecek bir şey yok. Yarını da evde geçireceğim, gece bastırır bastırmaz da atıma atlayıp gideceğim. Anne, bana yiyecek hazırlayın," dedi İlyiniçna'ya.

"Yani sıvışıyor musun?" diye Panteley, parmaklarını tütün kesesine daldırdı ve parmaklarının arasında bir tutam tütünle, dikildiği yerde Piyotr'un cevabını bekledi.

Piyotr doğruldu, kara kara duran ikonların önünde istavroz çıkarıp sert ve acı bakışlarını babasına dikti:

"İsa üstüne yemin ederim ki canıma tak dedi! Sen sıvışmak diyorsun! Başka ne yapılır? Ben neden kalayım geride? Kızıl göbeklilerin kafamı uçurmasını mı bekleyeyim? Belki siz burada kalmayı düşünüyorsunuzdur, ama benim böyle bir niyetim yok! Subaylara aman vermezler."

"Peki evimiz ne olacak? Olduğu gibi bırakacak mıyız?"

Piyotr babasının bu sorusuna karşılık sadece omuzlarını silkmekle yetindi. Ama Darya'nın birdenbire dili çözülüverdi:

"Sen çekip gideceksin, biz geride kalacağız, öyle mi? Çok güzel vallahi! Geride kalıp da senin malını mülkünü mü kollayacağız! Belki de bu yüzden canımızdan olacağız! Canı cehenneme malın da mülkün de! Ben kalmıyorum!"

Tartışmaya Natalya bile karıştı. Car car konuşan Darya'nın çıngıraklı sesini bastırarak bağırdı:

"Eğer bütün köy giderse, biz geride kalmayız. Yaya gideriz."

Panteley gözlerini devire devire ve elinde olmaksızın değneğini arayarak, "Budalalar! Aptal kancıklar!" diye kükredi, kudurmuş gibi. "Kapayın çenelerinizi be, dişi şeytanlar! Erkek işi bu, karışmayın elinizin hamuruyla. Diyelim ki her şeyi bırakıp ayağımız nereye götürürse o yana gittik. Sığırları ne yapacağız? Ceplerimize mi koyacağız? Evi de mi?"

"Huysuzluk ediyorsunuz kızlarım!" diye İlyiniçna kahramanca kocasını destekledi. "Siz bir çiftlik kurmak için hiç çalışmadınız, onun için bırakıp gitmek size kolay geliyor. Ama ben ve erkeğim gece gündüz çalışıp didindik; onun için sıvışmayız biz!" Dudaklarını sımsıkı kapatıp, içini çekti. "Siz gidin, ben bir yere kıpırdamam. Başka birinin çiti dibinde gebereceğime, kendi evimin eşiğinde öleyim daha iyi."

Panteley derin derin soluyup iç çekerek lambanın fitilini ayarladı. Bir dakika kadar herkes sustu. Sonra, çorap örmekte olan Dunya başını işinden kaldırıp fısıltı halinde konuştu:

"Sığırları önümüze katar süreriz... Sığırlar yüzünden geride kalmamıza gerek yok ki."

İhtiyar adam tekrar parladı. Uzun zaman tavlada kapalı kalmış bir aygır gibi ayağını yere vurdu, ocağın yanında kıvrılmış yatan oğlaklardan birine takılıp tökezleyince yere yuvarlanmasına ramak kaldı. Dunya'nın önünde dikilerek kükredi:

"Önümüze katıp sürermişiz!.. Ya buzağılayacak olan ihtiyar inek? Ondan ne haber? Ne kadar götürebilirim onu? Günahlarında boğulası! Tembel kaltak, zehirli mantar! Bit yumurtası! Onlar için bir yuva kuralım diye bu kadar uğraş didin, ondan sonra da bu lafları duy! Ya

koyunlar ne olacak? Kuzuları ne yapacaksın peki! Kancığın dölü seni! Sen dilini tutsan iyi edersin!"

Gregor göz ucuyla Piyotr'a baktı ve eski günlerde olduğu gibi ağabeyinin gözlerinde yaramaz, şakacı, aynı zamanda da saygılı bir gülümseme gördü ve ekin rengi bıyığının o bildik titreyişle oynadığını fark etti. Piyotr aceleyle göz kırptı; kahkahasını tutmak için kendini zorlamaktan vücudu zangır zangır titriyordu. Gregor da son yıllarda neredeyse unuttuğu kahkahayla gülme isteğini fark etti ve hiç hileye mileye kaçmadan gümbür gümbür makaraları koyuverdi.

"Pekâlâ işte! Çok şükür!.. Yeteri kadar konuştuk..." İhtiyar, Gregor'a öfkeli öfkeli baktıktan sonra yüzünü buz tutmuş pencereye dönüp oturdu.

Ancak gece yarısına doğru bir anlaşmaya varabildiler; üç Kazak Tatarski'den kaçacak, kadınlar da eve, çiftliğe göz kulak olmak için geride kalacaktı.

İlyiniçna daha şafak sökmeden çok önce ocağı yaktı ve sabaha kadar ekmek pişirip iki torba gevrek kuruttu. İhtiyar, kahvaltısını ocağın yanında yaptı, tanyeri ağarınca da sığırlara bakmak ve yolculuk için kızağı hazır etmek üzere dışarı çıktı. Samanlıkta uzun süre kaldı, elini dolu tahıl sandığına daldırıp buğday tanelerini parmaklarının arasından akıttı. Bir cenazenin yanından çıkıyormuş gibi şapkasını eline alarak dışarı çıktı ve kapıyı ardından usulcacık kapattı.

İneğini suvarmaya götüren Anikuşka sokakta göründüğü sırada Panteley hâlâ sundurmanın altında, kızağın çevresinde dönüp duruyordu. İki adam selamlaştı.

"Sıvışmaya hazırlanıyor musun Anikuşka?" diye sordu Panteley.

"Ben mi hazırlanıyorum? Çıplak adamın kemere ihtiyacı olmaz! Benim varım yoğum içimde, yolda da başkalarınınkini toplarım."

"Havadis var mı?"

"Çook Prokofyeviç!"

"Nedir?" Panteley meraklanarak, elindeki baltayı kızağın yanına soktu.

"Yakında Kızıllar burada olacak. Vyeşenskaya'ya yaklaşıyorlar. Bolşoy Gromok'tan biri görmüş onları, bütün yol boyunca halkı öldürdüklerini anlatmış. Aralarında Yahudilerle Çinliler de var. Topunu gebertmedik namussuzların!"

"Halkı öldürüyorlar mıymış?"

"Ne sandıydın ya!" Anikuşka bir küfür savurup yürüdü; giderken konuşuyordu:

"Köylerdeki kadınlar votka yapıp kendilerine dokunmasınlar diye onlara veriyor; herifler de votkayı çekip sarhoş olduktan sonra, öteki köyü alıyor, bu sefer orada azıyorlar."

İhtiyar, sundurmada dört bir yanına bakındı, kendi elleriyle diktiği her direğe, her sırığa göz gezdirdi. Sonra yolculuk için saman almak üzere harman yerine gitti. Köyden ayrılmanın şart olduğunu hâlâ kavrayamayarak, yanında getirdiği çengelle zayıf samanı ayıklamaya koyuldu (samanın iyilerini bahara, tarla sürme mevsimine saklardı). Ama fikrini değiştirdi ve kendi kendine kızarak başka bir tınazın yanına gitti. Birkaç saate kadar avludan da köyden de ayrılıp, belki bir daha dönmemek üzere güneye doğru yola düzülmüş olacağını aklına bile getirmiyordu. Biraz saman indirdi ve alışkanlıkla, etrafa saçılan saman kırıntılarını tırmıkla toplamaya kalkıştı. Ama sanki tırmık çok sıcakmış gibi birden elini geri çekti, terli alnını silerek yüksek sesle söylendi:

"Şimdi ne diye kollayacakmışım bunu? Hepsi bir, nasıl olsa onların atlarının ayakları dibine atılacak; ya dağıtacaklar ya da yakacaklar tınazı." Tırmığı alıp dizinde kırdı, dişlerini gıcırdata gıcırdata samanı kucakladı, iki büklüm ve çökmüş bir halde ayağını sürüye sürüye eve doğru yürüdü.

Evden içeri girmeden açık kapıdan bağırdı: "Hazırlanın! Bir dakikaya varmaz atların koşumlarını vururum. Gecikmeden hareket etsek daha iyi olur."

Atların beden koşumlarını vurdu, kızağın arkasına bir çuval yulaf bıraktı ve oğullarının hâlâ atlarını eyerlemeye çıkmamalarına hayret ederek eve girdi.

Mutfakta garip bir manzarayla karşılaştı; Piyotr müthiş bir öfke içinde, yol için hazırlanmış denkleri çözüyor, pantolonları, gömlekleri, bayramlık kadın elbiselerini yerlere fırlatıyordu.

"Nedir bu iş?" diye büyük bir hayretle, hatta kasketini çıkararak sordu ihtiyar.

Piyotr baş parmağını geriye doğru kıvırıp omzunun üstünden işaret ederek, "Sebep onlar!" dedi. "Uluyup duruyorlar! Onun için biz de

bir yere gitmiyoruz! Ya hepimiz gideriz ya da hepimiz kalırız! Biz yokken Kızılların onların ırzına geçmeleri olasılığı varken, malı mülkü kurtaralım diye onları bırakıp nasıl gideriz? Eğer burada öldürürlerse bizi, hiç değilse onların gözü önünde ölmüş oluruz!"

Gregor gülümseyerek, "Çıkar üstündekileri baba!" deyip, kendi kaputunu ve kılıcını çıkarırken Natalya onun elini yakalamış öpüyordu, gelincik gibi kıpkırmızı kesilmiş Dunya sevinçle ellerini çırpıyordu.

İhtiyar, kasketini başına geçirdi ama hemen tekrar eline aldı ve ikonların önüne gidip geniş bir kol hareketiyle istavroz çıkardı. Üç kez diz çöküp eğildi, sonra kalktı, çevresine bakındı.

"Eh, madem öyle, kalıyoruz! Ya Hazreti Meryem, sen bizi koru, sen bizi muhafaza et! Gideyim de atların koşumlarını alayım."

Rastlantı eseri tam da o sırada onlara uğrayan Anikuşka, bütün Melehov ailesini öyle şen şakrak görünce şaşırdı, "Ne oluyor böyle?" diye sordu.

Hepsi adına Darya cevap verdi:

"Kazaklarımız gitmiyor!"

"Ya! İyice düşünüp taşındınız mı?"

"Evet, iyice düşünüp taşındık." Gregor istemeye istemeye gülümseyerek mavimtırak, sağlam dişlerini gösterip bir de göz kırptı. "Ölümü gidip başka yerde aramanın anlamı yok. O bizi burada da bulur."

"Eh, eğer subaylar gitmezse, biz hiç gitmeyiz," dedi Anikuşka ve ayaklarında sanki nal varmış gibi takır tukur yürüyerek çıkıp gitti.

XIV

FOMİN'İN çıkardığı emirler, Vyeşenskaya çitlerinin üstünde yapraklanıyordu. Kızıl Ordu her an bekleniyordu. Bu sırada otuz beş verst ötede, Kuzey Cephesi karargâhını Karginskaya'da kurmuştu. 4 Ocak gecesi, Albay Roman Lazarev'in Çeçenlerden kurulu ceza müfrezesi Karginskaya'ya girdi ve Fomin'in Asi Alayıyla hesaplaşmak üzere hiç durmadan son sürat geçti gitti.

5 Ocakta Çeçenler Vyeşenskaya'ya saldıracaktı. Keşif kolları çevredeki köyleri keşfe çıkmıştı bile. Ne var ki Fomin'in alayından kaçan biri onlara, büyük çapta Kızıl Ordu kuvvetlerinin geceyi geçirmek için

Gorohovka'da konakladığını ve ertesi gün Vyeşenskaya'ya varacağını haber verince, planları altüst oldu.

Novoçerkask'taki temsilcilerle meşgul olan Krasnov, Fomin üzerinde nüfuzunu kullanmaya kalkıştı. Vyeşenskaya telgrafhanesinde telgrafın zili uzun süre çaldıktan sonra, nihayet Fomin geldi ve şu kısa mesajı aldı:

VYEŞENSKAYA FOMİN STOP ÇAVUŞ FOMİN VİRGÜL AKLINI BAŞINA ALMANI VE ALAYINI DERHAL MEVZİLERE SOKMANI EMREDİYORUM STOP CEZA MÜFREZESİ YOLA ÇIKARILDI STOP İTAATSİZLİK ÖLÜMLE CEZALANDIRILACAKTIR STOP KRASNOV.

Fomin, kısa kaputunun önü açık olarak gaz lambasının ışığında durmuş, telgrafçının parmakları arasından incecik delikli kâğıt şeridin yılan gibi kayıp geçişini seyrederken, adamın ensesinden aşağı soğuk, votka kokan nefesini üfüre üfüre konuştu:

"Ne zırvalıyor bu herif be? Aklımı başıma alacakmışım ha? Hepsi bu kadar mı? Pekâlâ, şimdi yaz şunu bakalım... Ne? Yasak mı? Emrime karşı gelme, bağırsaklarını sökerim senin ulan!"

Ve maniple* tekrar tıkırdamaya başladı:

NOVOÇERKASK ATAMAN KRASNOV STOP CEHENNEMİN DİBİNE GİT VE ORADAN HİÇ ÇIKMA STOP FOMİN.

Kuzey Cephesinde durum öylesine karışmıştı ki, Krasnov bizzat Karginskaya'ya gitmeye ve orada Fomin'e karşı bir "intikam seferi" açmaya, en önemlisi de maneviyatları bozulan Kazakların savaşma ruhunu canlandırmaya karar verdi. Bu niyetle de Müttefikleri cepheyi denetlemeye davet etti.

Buturlinovka'da, Gundorovski'nin muharebeden çekilen St. George Alayını denetlediler. Krasnov, birlikleri teftişten sonra alay sancağının yanında vaziyetini aldı ve fiyakalı bir sağa dönüşle böğürdü:

"Onuncu Alayda, benim emrimde askerlik yapanlar bir adım öne!"

Hemen hemen alayın yarısı bir adım öne çıktı. Krasnov general kasketini çıkardı ve kendisine en yakın duran yaşlıca, ama hâlâ şirinliğini kaybetmemiş başçavuşu kucaklayarak iki yanağından öptü. Başçavuş kırkılmış bıyıklarını kolunun yeniyle sildi ve patlak gözleriyle

---

* Maniple: Telgraf işaretlerini göndermek için bir devredeki akımı kesmekte veya yeniden vermekte kullanılan araç, manipülatör.

bakakaldı. Krasnov, eski alayından olan askerlerin hepsini kucaklayıp öptü. Müttefik subayları hayretler içinde kalarak aralarında fısıldaşıyordu. Ama Krasnov yanlarına gelip de açıklamada bulununca, hayretleri, yerini gülümsemelere ve gizli bir takdire bıraktı:

"Düşmana karşı ortak zaferimize yardımcı olmaya koşan bunlar, Nezviskaya'da Almanları, Belzets ve Komarov'da da Avusturyalıları süpürdüğüm kahramanlardır."

Güneşin iki tarafında beyaz şeritlerle bordürlü iki gökkuşağı sütunu, alay kasasını bekleyen nöbetçiler gibi tam bir ölü kımıltısızlığı içinde duruyordu. Soğuk bir karayel, ormanın içinden borazan çalarcasına esiyor, bozkırı süpürerek geçiyor, önüne çıkan tüyleri dikilmiş ayrıkotlarını yere yapıştırıyordu. 6 Ocak akşamı, alacakaranlığın gölgeleri Çir Irmağını örterken, Krasnov, yanında Britanya Majestelerinin subayları Yüzbaşı Edwards ve Alcott ile Fransız subayları Yüzbaşı Bartellot, Teğmen Erlich olduğu halde Karginskaya'ya vardı. Kürklü paltolara, kaba tüylü tavşan postundan başlıklara bürünmüş Müttefik subayları tir tir titreyip, ayaklarını pat pat yere vurarak, kahkahalar içinde ve puro, kolonya kokuları arasında otomobilden indi. Zengin tüccar Levoçkin'in evinde ısındıktan ve çay içtikten sonra subaylar, Krasnov ve Kuzey Cephesi Komutanı Tümgeneral İvanov'la birlikte, toplantının yapılacağı okul binasına gitti.

Krasnov kaygılı Kazak kalabalığının önünde uzun bir konuşma yaptı. Onu dostça bir ilgiyle dinlediler. Ama konuşma sırasında, işgal edilen ilçelerdeki "Bolşevik mezaliminden" söz etmeye başlayınca, gerilerdeki mavimtırak tütün dumanlarının arasından öfkeli bir ses haykırdı: "Yalan!" ve konuşma etkisini kaybediverdi.

Ertesi sabah Krasnov'la Müttefikler alelacele Millerovo'ya hareket etti.

Aynı telaş içinde Kuzey Cephesini boşalttılar. Çeçenler akşama kadar ilçeyi bir baştan bir başa taradı, geride kalmak isteyen Kazakları enselerinden tutup çıkardı. O akşam cephane deposu ateşe verildi. Tüfek mermileri, yanmakta olan koskocaman bir çalı çırpı yığını gibi, gece yarısına kadar patır patır patladı; top mermileri çığ gibi gümbürdedi. Ertesi gün, geri çekilme başlamadan önce dua edilirken Karginskaya tepesinden bir makineli tüfek konuştu. Kurşunlar bahar mevsi-

minde yağan dolular gibi kilisenin çatısında takırdadı, birlikler darmadağınık ve şaşkın bir kalabalık halinde dışarı uğrayıp bozkıra döküldü. Lazarev ve müfrezesi ile birkaç Kazak, geri çekilme harekâtını perdelemeye çalıştı. Piyadelerden bir kısmı yel değirmeninin gerisinde mevzi aldı, kendisi de Karginskaya'lı olan Yüzbaşı Feodor Popov'un komutasındaki 36. Karginskaya Bataryası, ilerleyen Kızıl birliklerin üstüne top mermileri yağdırdı, ama az sonra onlar da kirişi kırdı. Kızıl süvariler direnen piyadeyi çevirdi ve komşu köyden geçip dere yataklarının içlerinden yaklaşarak ilçeye girdi, orada da bilir bilmez laf eden birinin "Ukraynalı Milliyetçiler" yaftasını yapıştırdığı yirmi kadar Karginskaya'lı ihtiyarı kesti.

XV

EN sonunda köyde kalmaya karar verilmesi, Panteley'in mal ve mülkün gücüne, önemine olan imanını tazeledi. Akşam davarı görmeye çıktı ve hiç duraksamadan en zayıf tınazdan ot çekti. Kararmakta olan avluda ineğin her yanını iyice yokladı ve sevinçle aklından şöyle geçirdi: 'Çok şişmanlıyor. Acaba Tanrı ona ikiz mi lütfedecek?' Her şey yeniden onun malı olmuş, her şey bir kere daha eski anlam ve önemini kazanmıştı. Akşam olana kadar, samanları ortalığa saçtığı, yalaktaki buzu kırmadığı için Dunya'ya çıkışacak ve Stepan Astakov'un domuzunun çitte açtığı deliği onaracak vakti buldu. Çiti onarırken, evlerinin panjurlarını kapamaya çıkan Aksinya'ya, Stepan'ın sıvışmayı düşünüp düşünmediğini sordu. Yazmasını başına saran Aksinya tekdüze bir sesle cevap verdi:

"Hayır hayır. Nereye gidebilir ki? Hummaya mı ne tutulmuş, ocağın üstünde yatıyor. Başı ateşler içinde. Hastalandı, gidemez o."

"Biz de gitmiyoruz. Artık iyi mi ediyoruz, fena mı, orasını Allah bilir."

Gece oldu. Don'un ötesinde, kurşuni bir maden cevheri yığını gibi duran ormanın ötesinde, göğün yeşilimsi derinliklerinde Kutupyıldızı parlıyordu. Doğuda gök mor renklere büründü. Batıda gurup tutuşuyordu. Kavakların açık boynuzları arasında ayın hörgücü ağır ağır yükseldi. Kar yığınlarının kararan üstlerine belli belirsiz gölgeler düştü. Ortalık öylesine sessizdi ki, Panteley, Don'un kıyısındaki buz

çukurunda birisinin, belki de Anikuşka'nın buz kırmakta olduğunu duyabiliyordu.

Evin içinde lamba yanmıştı. Natalya ışıkla pencere arasından kayarak geçti. Bu sıcaklık Panteley'i kendine doğru çekti. Bütün aileyi içeride toplanmış buldu Panteley. Dunya, Hristonya'nın karısına gittiği ziyaretten yeni dönmüştü. Oradan ödünç aldığı bir kap dolusu mayayı boşaltırken sözünü kesmelerinden korkarak, en son havadisleri bir solukta anlattı. Misafir odasında Gregor tüfeğini, tabancasını ve kılıcını yağladı, dürbününü çadır bezine sardı, sonra Piyotr'a seslendi:

"Sen kendininkileri hazırladın mı? Saklasak iyi ederiz."

"Peki ama ya kendimizi korumamız gerekirse?"

"Boş ver," diye güldü Gregor. "Silahları bulurlarsa ipe çekerler bizi."

Avluya çıktılar. Anlaşılmaz bir nedenle, silahlarını ayrı ayrı yerlere sakladılar. Ama Gregor, yeni, kara revolverini yastığının altına soktu. Daha sofradan kalkmamışlardı ki, avluda zincirli duran köpek boğuk boğuk havlamaya, boynundaki tasmadan boğulacak hale gelene kadar zincirine asılmaya başladı. İhtiyar ne oluyor diye bakmaya çıktı ve başlığını ta gözlerinin üstüne kadar çekmiş birisiyle birlikte döndü. Baştan aşağı askerî üniforma giymiş olan adam içeri girdi, istavroz çıkardı. Buz tutmuş bıyıklarından buhar yükseldi.

"Beni tanımadınız mı?" diye sordu.

Darya, "Aa, bizim amcaoğlu, Makar bu!" diye bağırdı.

Singin köyünden, güzel sesi ve içkiciliğiyle bütün ilçede ün salan uzak akrabaları Makar Nogaitsev'i ancak o zaman tanıyabildiler.

Piyotr oturduğu yerden kalkmaksızın, "Hangi rüzgâr attı seni buraya?" diye gülümsedi.

Nogaitsev bıyığından bir buz parçasını çekip aldı, kapının dibine attı, kocaman keçe çizmeli ayaklarını yere vurdu ve telaşlı telaşlı üstündekileri çıkarmaya başladı.

"Tek başıma sıvışmak tatsız olur diye size bir uğramayı düşündüm. İki kardeşin de evde olduğunu düşündüm; karıma, gideyim de Melehov'ları alayım, hep beraber daha neşeli oluruz dedim."

Tüfeğini omzundan çıkarıp ocağın dibine, çatma fırın direklerinin yanı başına koyunca, kadınlar kahkahayı bastı. Çıkınını fırının altına tıktı, ama kılıcıyla kamçısını itinayla yatağın üstüne koydu. Her

zamanki gibi nefesi ev yapımı votka kokuyor, gözleri sarhoş sarhoş bakıyordu. Islak, karmakarışık sakallarının arasından, bir sıra düzgün, maviye çalar beyaz diş göründü.

Gregor tütün kesesini uzatarak, "Singin'deki bütün Kazaklar sıvışıyor mu?" diye sordu. Misafir, Gregor'un elini itti.

"Hayır, teşekkür ederim, tütün kullanmam ben. Kazaklar mı? Bir kısmı tüydü bile. Geri kalanlar da saklanacak yer arıyor. Siz gidiyor musunuz?"

İlyiniçna telaşlanarak, "Bizim Kazakların bir yere gittiği yok. Onları ayartmaya kalkışma!" dedi.

"Geride kalmıyorsunuzdur herhalde? İnanmam buna. Yeğenim Gregor, doğru mu bu? Siz belanızı arıyorsunuz be çocuklar."

"Yapılacak şey..." Piyotr içini çekti ve birdenbire kızararak sordu:

"Gregor ne dersin! Gidelim mi?"

"Şimdi olmaz." Tütün dumanından bir çelenk Gregor'un çevresini sardı ve saçlarının gür buklelerine asıldı kaldı.

Piyotr durup dururken, "Babam senin atına bakıyor mu?" diye sordu Makar'a.

Uzun süren sessizliği sadece Dunya'nın çıkrığının sesi bozuyordu. Nogaitsev şafak sökene kadar oturdu, iki kardeşi kendisiyle birlikte Donets Irmağının ötesine kadar gelmeleri için kandırmaya çalıştı. Gece boyunca Piyotr iki sefer usulcacık dışarı sıvışıp atını eyerledi, ama iki seferinde de Darya'nın gözdağı veren bakışları altında gidip eyerini çözdü hayvanın.

Gün ışıdı, misafir yola çıkmaya hazırlandı. Tamamıyla giyinip kuşandıktan sonra, elini kapının mandalına koyup durdu, anlamlı anlamlı öksürdü ve sesinde gizli, gözdağı veren bir ifadeyle konuştu:

"Belki sizin seçtiğiniz yol daha doğrudur, ama sonradan pişman da olabilirsiniz. Eğer günün birinde dönmemiz kısmet olursa, Kızılların Don'a girmeleri için onlara kapıları açıp hizmet etmek için geride kalanları hatırlayacağız..."

Sabahın erken saatlerinden beri kar hiç durmadan yağmaktaydı. Avluya çıkan Gregor, Don'un öbür yakasında, kara bir topak gibi ırmağın geçit yerine doğru ilerleyen adamlar gördü. Sekizerli koşulmuş atlar bir şey çekiyor, Gregor'un kulağına konuşmalar, kişnemeler, küfürler çalı-

nıyordu. Kurşuni insan biçimleri yağan karın içinden, sis içinden çıkar gibi beliriyordu. Atların koşuluş tarzından Gregor bunun bir batarya olduğunu tahmin etti. 'Sakın Kızıllar olmasın?' Bu olasılıkla yüreği güm güm atmaya başladı, ama aklına gelen bir düşünce onu rahatlattı.

Dağınık kalabalık, buzların üstündeki kapkara bir deliğin çevresinden epeyce uzaktan dolanarak köye sokuldu. Ama ırmağın dik kıyısına yaklaştıkları sırada, en öndeki topun tekerleği kırılan buza gömüldü. Rüzgâr, sürücülerin bağrışmalarını, kırılan buzun gıcırtısını, kayan ayaklarını hızlı hızlı yere basan atların nal seslerini Gregor'un kulağına getiriyordu. Evin arka tarafındaki ağıla gidip oradan gizlenerek gözetledi. Bir iki dakika sonra, yüksek ve sağrısı geniş bir ata binmiş yaşlıca bir topçu Melehov'ların avlu kapısından içeri girdi. Basamakların önünde yere indi, dizginleri merdivenin korkuluğuna bağladı ve eve girdi.

"Evin efendisi kim burada?" diye sordu ev halkını selamladıktan sonra.

Panteley, "Siz Kazaklar neden evde kaldınız?" sorusuyla karşılaşmayı heyecanla bekleyerek, "Benim," diye cevap verdi. Ama topçu uzun bıyıklarındaki buzları yumruğuyla temizleyip yalvardı:

"İsa aşkına bize yardım edin de topumuzu kurtaralım. Tam kıyının dibinde dingiline kadar ırmağa gömüldü. Hiç ipiniz var mı? Ne köyü burası? Tipiden yolumuzu kaybettik. Kızıllar da ensemizde."

"Bilmem ki..." diye karar veremedi ihtiyar.

"Neyi bilmezsin? İyi Kazakmışsınız hani! Bize yardım edecek adam gerek."

"Ben rahatsızım," diye yalanı bastı Panteley.

Topçu boynunu çevirmeden, bir kurt gibi bir ona bir ötekine baktı. Sesine daha genç, daha canlı bir eda gelmiş gibiydi:

"Kazak değil misiniz siz? Askerî malzemenin ziyan olmasına gönlünüz razı gelir mi? Bataryanın başında komutan olarak bir ben kaldım, bütün subaylar kaçtı. Bir haftadan fazladır atımdan hiç inmedim desem yeri var, buz kesildim, donduğu için bir ayağımın parmaklarından oldum, ama yine de bataryamı bırakıp kaçmam ben. Oysa siz... Eğer bize yardım etmeyecek olursanız Kazaklarımı çağırırım, sonra sizi..." Öfkeli öfkeli ama gözleri yaşararak bağırdı, "Zorla yardım et-

tiririz, köpoğluları! Bolşevikler! Eğer istediğiniz buysa, atların yerine sizi koşarız ihtiyar. Hadi git, adam çağır, gelmeyecek olurlarsa, Tanrı adına yemin ederim ki köyünüzü yeryüzünden kaldırırız."

Kendi gücünden pek emin olmayan biri gibi konuşuyordu. Gregor adamın haline acıdı. Kasketini kaptı ve heyecanlanan topçunun yüzüne bakmaksızın sert bir sesle, "Bağırma o kadar!" dedi. "Yardım ederiz size, sonra hır çıkarmadan gidersiniz yolunuza."

Kısa zamanda yardım edecek büyük bir kalabalık toplandı. Batarya mürettebatının da yardımıyla, Anikuşka, Tomilin, Hristonya, Melehov'lar ve bir düzine kadın, söğütten çitler döşedi yere, sonra topu, cephane sandıklarını kaldırdılar, atların ilk hamleyi yaparak çekmesine yardım ettiler. Donan tekerlekler, dingillerinde dönmüyor, karın üstünde kayıyor, yorgun atlar en ufak bayırı tırmanmakta güçlük çekiyordu; yarısı kaçmış olan batarya mürettebatı yaya yürüyordu. Topçu kasketini çıkardı, yardım edenleri eğilerek selamladı, teşekkür etti ve eyerin üstünde geriye dönerek bataryaya kendisini izlemelerini emretti.

Gregor onun ardından hem saygıyla hem de kuşkulu bir şaşkınlıkla baktı. Piyotr bıyığını dişleye dişleye yaklaştı ve sanki Gregor'un açığa vurmadığı düşüncesine cevap verir gibi fikir yürüttü:

"Keşke hepsi böyle olsaydı! Durgun Don işte böyle savunulur!"

"Topçudan mı söz ediyorsun?" diye sordu Hristonya. "Ne yapıp edip toplarını yerine ulaştıracağa benziyor. Kırbacını nasıl da salladı bana piçoğlu piç! Besbelli gözü kararmış. Önce yardım etmeye yanaşmadım, ama sonra korktum, ayağıma giyecek çizmem olmadığı halde çıktım geldim. Ama bu topların budalalara ne yararı olacak sanki? Herifçioğlu kütüğe bağlanmış tehlikeli bir yaban domuzu gibi. Topun ona hiçbir yararı olmadığı halde çekiştirip duruyor işte."

Kazaklar gülümsedi, kendi yollarına gitti.

XVI

DON'UN ta ötelerinde –yemek zamanı geçmişti– bir makineli tüfek kekeleye kekeleye birkaç el ateş etti, sonra sustu.

Yarım saat geçmişti ki bütün gün misafir odasının penceresi önünde oturan Gregor, yüzü kül kesilerek geri çekildi.

"Geliyorlar," dedi.

İlyiniçna bir inilti koyverip pencereye atıldı. Sekiz atlı yolun başından dörtnala geliyordu. Melehov'ların avlusuna ulaştılar, aşağıda gözüken Don'un geçit yerine baktılar ve döndüler. Besili atları kesik kuyruklarını sallayıp toynaklarından kar parçaları fırlattı. Keşif kolu köyü bir yokladı ve kayboldu.

Bir saat sonra Tatarski ayak sesleri, yabancı konuşmalar ve köpek havlamalarıyla doldu. Makineli tüfeklerini kızaklara yüklemiş, yük arabaları ve seyyar mutfağıyla birlikte bir piyade alayı Don'u aşıp köye sel gibi aktı.

Düşman birliklerinin köye bu ilk giriş ânı müthiş bir şey olmasına rağmen, Dunya kendini tutamıyor, kıkır kıkır gülüyordu. Keşif kolu geri dönünce gülmesini önlüğüyle gizleyerek mutfağa koştu. Natalya gözlerinde korkuyla karşıladı onu.

"Ne oluyorsun?" diye sordu.

"Ah Natalya, şekerim, ata binişlerini bir görsen! İçlerinden biri eyerinde bir ileri bir geri, bir ileri bir geri gidip geliyordu... Kollarıyla dirseklerini de yan taraflarına çarpıp duruyordu."

Dunya Kızıl Ordu askerlerinin eyer üstünde rahat oturamayışlarını öyle güzel taklit etti ki, Natalya gülmesini zor bastırarak karyolaya koştu ve kayınpederinin gazabını üstüne çekmemek için yüzükoyun yastığa kapandı.

Panteley zangır zangır titriyor, bir yandan sedirin üstünde, kunduracı sicimi, iğneler ve bir kutu dolusu tahta çiviyle oynuyor, bir yandan da gözlerinde tuzağa düşmüş hayvan gibi bir ifadeyle durmadan pencereden bakıyordu.

Oysa mutfakta kadınlar başlarına bela açacak derecede çığlık çığlığa kahkahalar atmaktaydı. Dunya, suratı mosmor kesilmiş bir halde, gözleri çiy düşmüş böğürtlenler gibi yaşlarla pırıldayarak, Darya'ya Kızıl Ordu askerlerinin eyerlerinde nasıl oturduğunu gösteriyor ve ritmik hareketlerine bilinçsiz bir alaycılıkla müstehcen bir ima katıyordu.

Darya'nın kalem çekilmiş kaşları, onun histerik kahkahalarıyla titriyor ve kahkahaları arasında boğuk boğuk laf yetiştiriyordu:

"Korkarım pantolonları delinecek heriflerin. Bunlar da binici mi diyorlar kendilerine!.."

Misafir odasından kasvetli bir suratla gelen Piyotr bile bir an için kendisini onların neşesine kaptırdı.

"Çok acayip at biniyorlar," dedi. "Ama aldırış ettikleri yok heriflerin. O atın belini kırsalar, başka at alırlar! Mujikler!" Tarif edilmez bir nefretle elini salladı.

Kızıl Ordu askerleri sokaklardan sel gibi akıyor, gruplara ayrılıp avlulara dalıyordu. Üçü Anikuşka'nın avlu kapısından girdi, bir atlıyla beş kişi de Astakov'un evi önünde durdu. Geri kalan beşi çitin kenarından Melehov'lara geldi. Cephelerde vuruşmuş eski askerlerden olduğu anlaşılan, son derece atik, tıknaz, yaşlıca, sinekkaydı tıraşlı, burun kanatları yassı ve geniş bir askerin ardından avluya girdiler. Öndeki asker basamaklarda bir an durdu, havlayıp zincirine asılan köpeğe baktı, sonra omzundan tüfeğini sıyırdı. Tüfek sesi evin damından beyaz bir sis gibi kar tozu indirdi. Pencereden bakmakta olan Gregor, kanla lekelenen karın üzerinde köpeğin kıvrana kıvrana can çekişirken yarasını ve zincirini dişlediğini görünce, gömleğinin sımsıkı kapalı yakasına asıldı. Gregor çevresine baktı, kadınların yüzlerinin kireç gibi bembeyaz kesilişini, anasının dehşet dolu gözlerini gördü. Kasketini bile giymeye gerek görmeden iri adımlarla kapıya vardı.

Babası değişmiş sesiyle, "Dur!" diye bağırdı ardından.

Gregor kapıyı hızla çekip ardına kadar açtı. Boş bir mermi kovanı, madeni bir sesle kapının eşiğine düştü. Öteki Kızıl Ordu askerleri de avlu kapısından içeri girdi.

Gregor eşikte dikilerek, "Neden vurdun köpeği? Sana zararı mı dokundu?" diye sordu.

Kızıl Ordu askerinin geniş burun kanatları açılıp kapanarak derin soluklar alıyordu. İnce dudaklarının kenarları aşağı doğru kıvrılmıştı. Çevresine bakındı ve tüfeğini ateşe hazır duruma getirdi.

"Sana ne bundan? Acıdın mı yoksa? Ben hiç acımadan bir kurşun sıkabilirim ama sana. İster misin, ha?"

Uzun boylu, kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız yaklaştı ve gülerek, "Hadi hadi, bırak şimdi Aleksandr," dedi. "İyi akşamlar efendi! Daha önce Kızılları hiç görmüş müydünüz? Kalacak yer istiyoruz. Köpeğinizi mi vurdu? Yazık olmuş! Yoldaşlar, girin içeri!"

Gregor en arkadan girdi eve. Kızılları ev halkını neşeyle selamlarken buldu; çantalarını, Japon malı meşin kütüklüklerini çıkarıyor, kaputlarını, kapitone ceketlerini ve kasketlerini karyolanın üstüne atıyorlardı. Mutfağı bir anda o uğursuz alkol kokusu, asker kokusu, insan teri, tütün, ucuz sabun, silah yağı ve uzun yürüyüşlerin kokusu doldurdu.

Aleksandr dedikleri asker masaya oturdu, bir sigara yaktı ve yarım kalan bir konuşmayı sürdürürmüş gibi sordu Gregor'a:

"Beyazlarla beraber miydin?"

"Evet."

"Tamam... Bir baykuşu uçuşundan hemen anlarım, sizleri de o domuz burnunuzdan... Beyazmış! Üstelik de subaysındır, ha? Sırma apoletli mi?" Sigara dumanını iki sütun halinde burun deliklerinden çıkardı, soğuk, ciddi gözlerini kapının yanında dikilen Gregor'a çevirdi, tütün lekeli kıvrık tırnağıyla sigarasına fiske atıp silkeledi.

"Subaydın, değil mi? Kabul et! Duruşundan anlıyorum senin subay olduğunu. Alman savaşında bulundum ben."

"Evet, subaydım." Gregor zoraki gülümsedi. Natalya'nın dehşet okunan, yalvaran gözlerini kendisine diktiğini fark edince, kaşları çatıldı ve titredi. Gülümsediği için kendi kendine kızmıştı.

"Yazık! Demek asıl gebertmem gereken köpek değilmiş!" Asker sigarasının izmaritini Gregor'un ayaklarının dibine fırlattı ve yoldaşlarına göz kırptı.

Gregor yine dudaklarının aman dilercesine, yalvaran bir gülümsemeyle kıvrıldığını hissetti ve elinde olmaksızın gösterdiği bu zaaftan ötürü utanarak kızardı. 'Efendisinin önünde duran suçlu bir köpek gibiyim!' düşüncesi beynini yaktı ve bir an için, ölen köpeğinin eskiden, efendisi yaklaştığı zaman nasıl dilini oynattığı, sırtüstü yatıp kızıl kuyruğunu nasıl salladığı gözünün önüne geldi.

Panteley yine o garip ses tonuyla konuklara yemek isteyip istemediklerini sordu. Eğer isterlerse, evin hanımına söyleyecekti.

İlyiniçna cevap beklemeksizin ocağa doğru yürüdü. Ucu kıvrık demir çubuğu tutan eli tir tir titrediği için, fırındaki lahana çorbasıyla dolu çömleği zorlukla kaldırabildi. Darya önüne bakarak sofrayı kurdu. Kızıllar istavroz çıkarmadan oturdu sofraya. İhtiyar onlara korku ve gizli bir nefretle baktı. Sonunda kendini daha fazla tutamayarak sordu:

"Demek siz Tanrıya dua etmiyorsunuz, öyle mi?"

Aleksandr'ın dudaklarında, uzaktan uzağa gülümsemeyi andıran bir kıpırdanma belirtisi görüldü. Ötekilerin kahkahaları arasında cevap verdi:

"Sana da salık vermem, ihtiyar! Biz Tanrılarımızı çoktan sepetledik." Kaşlarını çattı, "Tanrı manrı diye bir şey yok, ama budalalar buna inanmayıp şu tahta parçalarına dua etmeye devam ediyor işte."

"Evet, evet... Okumuş kimseler için, tabii..." diyerek, Panteley telaşlı telaşlı onayladı askeri.

Darya askerlerin her birine bir kaşık koymuştu, ama Aleksandr kendi kaşığını öteye itip sordu:

"Tahtadan olmayanı yok mu bunların sizde? Hastalığa yakalanmaya niyetimiz yok bizim. Siz bunlara kaşık mı diyorsunuz yoksa?"

Darya patlayıverdi:

"Bizimkileri beğenmedinizse, kendi kaşıklarınızı yanınızda taşısaydınız," diye bağırdı.

"Sen çeneni tut bakalım kadın! Başka kaşığınız yok mu? Öyleyse bana temiz bir havlu ver de sileyim."

İlyiniçna çorbayı bir büyük kâse içinde getirdi sofraya; Aleksandr ona döndü:

"Önce sen bir tat bakalım anne!"

"Niye tadacak mışım? Çok mu tuzlu olmuş?" diye telaşlanarak sordu ihtiyar kadın.

"Tat dediler mi sana, tat işte! İçine toz moz atmış olabilirsin hani misafirlerin için..."

Panteley sert bir tavırla, "Al bir kaşık! Hadisene!" diye emretti ve dudaklarını sıktı. Sonra, çizmeleri onardığı zaman tabure yerine kullandığı bir akçaağaç kökü getirdi, pencerenin dibine koydu ve eline eski bir çizme alıp oturdu; sonra da konuşmalara karışmadı.

Piyotr misafir odasından dışarı hiç çıkmadı. Natalya da oraya gidip çocuklarla oturdu. Dunya ocağın yanı başına iki büklüm oturmuş çorap örüyordu, ama Kızıllardan biri ona, "küçük hanım," diye seslenip, kendileriyle birlikte yemek yemeye davet edince, çıktı gitti. Konuşmalar kesildi. Yemekten sonra misafirler sigara yaktı.

İçlerinden biri, "Sigara içebilir miyiz?" diye sordu.

"Burada herkes sigara içer," diye isteksiz isteksiz kabul etti İlyiniçna.

Gregor kendisine ikram edilen sigarayı reddetti. İçi ürperiyordu; köpeğini vuran, şimdi de kendisine meydan okuyan, hakaret yollu tavırlar takınan askere baktıkça boğulacak gibi oluyordu. Adamın bela aradığı besbelliydi, zira hiç durmadan Gregor'u konuşturmaya çalışıyordu.

"Hangi alayda bulunuyordunuz, Asaletlim?" diye sordu.

"Pek çok alayda bulundum."

"Bizden kaç kişi öldürdünüz?"

"Savaşta saymasını unutuyor insan. Benim anamın karnından subay doğduğumu sanıyorsan, yanılıyorsun yoldaş. Rütbemi Alman savaşında kazandım ben. Savaştaki hizmetlerimden ötürü verdiler bu rütbeyi bana..."

"Ben subayların yoldaşı moldaşı değilim. Senin gibilerini biz duvarın dibine çekeriz. Ben de birkaçına ateş etmişimdir."

"Ben sana şunu söylemeye çalışıyorum, yoldaş, sanki köyü çarpışmayla almışsınız gibi takındığınız bu tavır doğru değil. Cepheyi açıp sizi bırakan bizleriz, oysa siz buraya yenilmiş bir ülkeye girer gibi girdiniz. Köpeği herkes vurabilir, silahsız insanları öldürmek, hatta onlara hakaret etmek ise, akıllıca bir iş değil..."

"Ne yapmam gerektiğini bana öğretmeye kalkma sen! Biz sizi biliriz... 'Cepheyi açmışlar!' Eğer biz sizi yenmeseydik zor bırakırdınız cepheyi. Sonra, canım nasıl isterse öyle konuşurum seninle!"

Kızıl saçlı olanı, "Kes sesini be Aleksandr!" dedi ona. "Çok duyduk sesini, yetti artık!"

Ama Aleksandr kalktı, burun delikleri iri iri açılarak, derin derin soluya soluya doğruca Gregor'un üzerine yürüdü.

"Sen benim kafamı kızdırmazsan daha iyi edersin, subay efendi, yoksa senin için fena olur!"

"Benim seni kızdırdığım yok."

"Evet, kızdırıyorsun işte!"

Ön odanın kapısını hafifçe aralayan Natalya, titrek sesiyle Gregor'u çağırdı. Gregor önüne dikilen adamın etrafından dolaşıp, sarhoş gibi sallana sallana girdi kapıdan. Piyotr onu öfkeli, homurtulu bir fısıltıyla karşıladı:

"Ne yapıyorsun sen be? Ne diye karşılık verdin herife? Kendini de bizi de ateşe atacaksın! Otur şuraya!" Gregor'u zorla bir sandığın üstüne oturttu, kendisi mutfağa gitti. Gregor oturduğu yerde, ağzını açarak derin soluklar alıyordu; yüzündeki kızarıklık gitmiş, gözleri donuk donuk parlıyordu.

"Gregor! Canım! Bırak onları kendi hallerine!" Natalya tir tir titreyerek ve ağlamak üzere olan çocuklarının ağızlarını kapatarak yalvarıyordu.

Gregor, Natalya'ya umutsuz gözlerle bakarak, "Ne diye çekip gitmedim sanki?" diye sordu. "Korkma korkma, gidecek değilim. Yalnız sakin ol, ses etme! Daha fazla dayanamayacağım."

Arkadan üç Kızıl Ordu askeri daha geldi. Yüksek, kara bir kalpak giymiş, komutan olduğu anlaşılan biri, "Burada kaç kişi konaklıyor?" diye sordu.

Kızıl sağlısı, elindeki akordiyonun tuşlarında parmaklarını dolaştırarak, hepsinin adına, "Yedi kişi," diye cevap verdi.

"Buraya bir makineli tüfek mevzisi kuruyoruz. Onlara yer açmanız gerekecek."

Üç kişi çıkıp gitti. Biraz sonra avlu kapısı gıcırdadı ve avluya iki araba girdi. Sundurmanın altına makineli tüfekler çekildi. Birisi bir kibrit çaktı ve karanlıkta ağız dolusu küfretti. Makineli tüfekçiler sundurmada sigaralarını tellendirdi, ot indirip, harman yerinde ateş yaktı. Ev halkından kimse yanlarına sokulmuyordu.

İlyiniçna, Panteley'in yanından geçerken, "Birinin gidip atlara bakması gerek," diye fısıldadı. Ama Panteley sadece omuz silkmekle yetindi, yerinden kıpırdamadı. Bütün gece kapılar açıldı, kapandı. Tavandan beyaz bir buğu iniyor, duvarlarda çiy gibi boncuklanıyordu. Kızıl Ordu askerleri yataklarını ön odaya sermişti. Gregor kilimler getirip altlarına yaydı, gocuğunu da yastık yerine başlarının altına verdi.

Kendisine düşman gözüyle bakan askere, barışçı bir tavırla gülümseyerek, "Ben de askerlik yaptım, bunun ne demek olduğunu bilirim," dedi. Ama Aleksandr'ın geniş burun kanatları oynadı, delikleri açıldı, gözlerini hiç ödün vermeyen bir edayla Gregor'a dikti.

Gregor'la Natalya aynı odada, karyolada yatıyordu. Kızıl Ordu askerleri tüfeklerini başuçlarına koyup kilimlerin üzerinde koyun koyu-

na büzüldü. Natalya lambayı söndürmeye hazırlanırken, sert bir soru onu durdurdu:

"Kim söndür dedi sana lambayı? Böyle bir şey yapayım deme sakın! Kıs fitili, bırak lamba sabaha kadar yansın."

Natalya çocukları karyolaya, ayakucuna yatırdı, kendisi soyunmadan duvar tarafına uzandı. Gregor da sessiz sedasız onun yanına yattı.

'Eğer bir gitmiş olsaydın,' diye Gregor dişlerini gıcırdata gıcırdata düşünüyordu, 'bir gitmiş olsaydın eğer, herifler şimdi Natalya'yı bu karyolaya yatırmış, tıpkı askerlerin Polonya'da Franya'ya yaptığı gibi, onun üzerinde arzularını tatmin ediyor olacaktı.'

Kızıl Muhafızlardan biri bir hikâye anlatmaya başladı, ama tanıdık bir ses, karanlıkta, hikâye anlatanın lafını kesip meydan okurcasına, dura dura konuştu:

"Ah, hayat kadınsız hiç çekilmiyor! Ama ne yaparsın ki, evin efendisi subay! Bizim gibi sıradan, patlıcan burunlulara karısını vermez. Duyuyor musun efendi?"

Askerlerden biri horluyordu, başka biri uykulu uykulu güldü. Kızıl saçlı askerin gözdağı veren sesi onu susturdu:

"Bana bak Aleksandr, sana yeteri kadar anlatmaya çalıştım. Her konak yerinde aynı şey; her seferinde bir olay çıkarıyorsun, serseri gibi davranıyor, Kızıl Ordu bayrağına leke sürüyorsun. Doğru değil bu! Şimdi komisere ya da tabur komutanına çıkacağım. Duyuyor musun? Sana bir diyeceği olur herhalde!"

Ortalığa çöken ölüm sessizliğini sadece çizmelerini çeken kızıl saçlının öfkeli homurtusu bozuyordu. Bir iki dakika sonra kızıl saçlı kapıyı ardından çarparak çıkıp gitti.

Natalya kendisini daha fazla tutamadı ve yüksek sesle sızlanmaya başladı. Gregor titreyen eliyle onun başını, nemli alnını ve gözyaşlarına bulanmış yüzünü okşuyor, öteki eliyle mekanik bir şekilde gömleğinin düğmelerini bir ilikliyor, bir çözüyordu.

Zor duyulur bir sesle, "Sus, sus!" diye fısıldadı Natalya'ya. O anda biliyordu ki, kendi canını, sevdiklerinin canını kurtarmak için, her türlü onur kırıcı şeye, her türlü manevi işkenceye katlanırdı.

Bir kibrit çakıldı ve kibritin ışığında kalkıp oturmuş olan Aleksandr'ın sigara içtiği görüldü. Alçak sesle homurdana homurdana giyinmeye başladı Aleksandr.

Gregor, kızıl saçlı askere yüreğinden sınırsız bir minnet duyarak kulaklarını dikmiş, sabırsızlıkla bekliyordu; pencerenin altında ayak sesleri duyunca sevinçle titredi. Öfkeli bir ses şöyle diyordu:

"Hep bela çıkarmaya çalışıyor... Yoldaş Komiser."

Adımlar merdiven başında duyuldu, kapı gıcırdayarak açıldı. Genç bir sesin otoriter bir tonla emir verdiği duyuldu:

"Aleksandr Turnikov, giyin ve derhal benimle gel. Geceyi benim yanımda geçireceksin, sabah da Kızıl Ordu askerine yakışmayan davranışlarından ötürü seni yargılayacağız."

Gregor'un gözleri, kızıl saçlı askerin yanında duran, siyah deri ceketli bir adamın keskin, iyilik dolu bakışlarıyla karşılaştı. Adamın genç olduğuna ve gençliğin verdiği bir sertlik taşıdığına kuşku yoktu. Dudaklarını azıcık abartmalı bir biçimde sıkmıştı.

Hafifçe gülümseyerek, "Demek baş belası bir konuğa çattınız yoldaş?" diye sordu Gregor'a. "Neyse, şimdi uyuyabilirsiniz, yarın onun soluğunu keseriz. İyi geceler. Gel bakalım Turnikov!"

Onlar çıktı. Gregor da rahat bir soluk aldı. Sabah, kızıl saçlı asker konak ve erzak parasını öderken, özellikle oyalandı ve şöyle dedi:

"Şey, efendiler, sakın bize darılmayın. O Aleksandr kafadan biraz kontaktır. Geçen yıl Lugansk'ta (kendisi de Lugansk'lıdır) bazı subaylar anasıyla bacısını gözünün önünde vurdu, işte onun için böyle oldu o da. Eh, teşekkür ederiz. Hoşça kalın. Şey, az daha çocukları unutuyordum!" Kumanya çantasından iki tane kirli kesmeşeker çıkarıp, ikizlerin eline tutuşturarak onları anlatılamayacak kadar sevindirdi.

Son derece duygulanan Panteley torunlarına baktı ve bağırdı:

"Alın işte hediyeniz! Sekiz aydan fazla oluyor şeker yüzü görmedik. Tanrı sizden razı olsun yoldaş! Eğilip selamlayın askeri çocuklar. Teşekkür et ona Polya! Ne duruyorsun öyle ağzını açmadan?"

Kızıl Ordu askeri çıktı, Panteley öfkeyle Natalya'ya döndü:

"İyi davranış nedir bilmez misin sen? Yol için birkaç tane gözleme verecektin ona. İyi insanlara ne yapıp edip borcumuzu ödememiz gerekir."

"Koş arkasından!" diye emretti ona Gregor.

Natalya başına yazmasını iliştirdiği gibi fırladı ve çitin yanında askere yetişti. Şaşkınlığından kıpkırmızı kesilerek, askerin koskocaman kaput cebine bir gözleme tıkıştırdı.

XVII

ÖĞLEYİN bir Kızıl süvari alayı köyden hızla geçti ve Kazaklardan bazılarının binek atlarını da alıp götürdü. Tepenin ardından, uzaklardan top sesleri geliyordu.

Panteley, "Çir'de savaşıyor olmalılar," diye karar verdi.

Akşam olurken Piyotr'la Gregor birkaç kez avluya çıktı. Sahra toplarının gümbürtüsünü ve –kulaklarını toprağa dayadıkları zaman da– Don'un ötelerinden bir yerden, makineli tüfeklerin çok hafif takırtısını duyabiliyorlardı.

"Sıkı dövüşüyorlar orada!" diye fikir yürüttü Piyotr. Dizine ve kasketine bulaşan karları silkeleye silkeleye ayağa kalktı. Sonra konu dışı olarak ekledi:

"Atlarımızı alacaklardır. Seninki güzel bir at Gregor. Onu mutlaka alırlar."

Oysa ihtiyar bunu çoktan akıl etmişti. Gece Gregor atları alıp ırmağa suvarmaya götürdü. Atları ahırdan çıkarırken her ikisinin de ön ayaklarının aksadığını gördü. Ağabeyini alıp getirmeye gitti.

"Atlar sakatlanmış," dedi ona. "Seninkinin sağ, benimkinin sol ön ayağı. Hiçbir yerlerinde kesik filan yok."

Atlar, akşam yıldızlarının soluk aydınlığı altında, menekşe rengi gölgeler düşmüş karların üstünde kıpırdamadan duruyordu. Piyotr bir gemici feneri yaktı, ama babaları harman yerinden çıkarak ona engel oldu.

"Gemici fenerini ne edeceksin?"

"Atlar topallıyor baba."

"Sakatlandılarsa fena mı oldu? Yoksa mujiğin biri vursun eyeri de binip götürsün mü isterdin atları?"

"Doğru, ama..."

"Ben yaptım. Grişa'ya söyle, çekici aldım, toynak dibindeki kıkırdağın altından mıh çaktım bacaklarına; Kızıllar çekip gidene kadar topallayacaklar artık."

Piyotr başını iki yana sallaya sallaya bıyıklarını dişledi, ama ihtiyarın bulduğu çare de atları kurtardı. O gece köye yine askerler doldu. Süvariler sokaklardan dörtnala geçiyor, meydanda mevziye sokulmak üzere bataryalar çekiliyordu. 13. Süvari Alayı geceyi geçirmek için

köyde konaklamıştı. Hristonya, Melehov'lara geldi, yere çömeldi ve bir sigara yaktı.

"İblislerden sizin evde kalan yok mu hiç?" diye sordu.

"Şimdiye kadar Tanrı korudu bizi. Daha önce gelenler oldu da, bütün eve o pis köylü kokusu sindi," diye hoşnutsuzluğunu göstererek mırıldandı İlyiniçna.

"Beni ziyaret ettiler," diyen Hristonya'nın sesi bir fısıltı halinde çıktı ve o koskoca avucu, gözlerinden mini mini bir gözyaşı damlasını sildi. Ama gözyaşlarından utanmış gibi başını iki yana salladı ve homurdandı.

Piyotr, "Niye yahu, Hristonya, ne oluyorsun?" diye gülerek sordu, çünkü ömründe ilk kez Hristonya'nın gözyaşı döktüğünü görüyordu.

"Atımı aldılar... Alman savaşına o atla gitmiş, o atla dönmüştüm. Birlikte cefa çektik... Tıpkı insan gibiydi, insandan da daha akıllıydı. 'Eyerle şunu,' dedi herif. 'Ben baş edemiyorum.' Ben de, 'Ya öyle mi, baş edemiyor musun?' dedim. 'Ömrümün sonuna kadar senin yerine ben mi eyerleyeceğim atı? Madem götürüyorsun, kendin eyerle.' Eyerledi de piç kurusu. Bacak kadar biriydi. Belime kadar ya gelir, ya gelmez. Atı avlu kapısına çıkardığında çocuk gibi ağladım. Gözüm gibi bakmıştım o ata, dedim benim karıya, oysa şimdi..." Hristonya lafının sonunu getirirken, sesi ıslık şeklinde bir fısıltı halini aldı, "Şimdi ahıra bakmaya korkuyorum. Avlu bomboş kaldı..."

Gregor kulak kabarttı. Pencerenin dışında karı gıcırdatan ayak sesleri, kılıç şakırtıları vardı ve kırık sesle bir "Hoo!.." nidası duyuldu.

"Buraya geliyorlar. Belki de birisi onlara söyledi..." Panteley ellerini ne yapacağını bilmiyormuş gibi oynatıp duruyordu.

"Efendi! Hey, dışarı gel!" diye bağırdı bir ses.

Piyotr gocuğunu omzuna alıp dışarıya çıktı.

Üç atlının başındaki, "Atlarınız nerede? Çıkar atları dışarıya!" diye emretti Piyotr'a.

"Bana göre hava hoş, ama atlar topal yoldaşlar."

"Nerede bu topallar? Sen çıkar bakalım! Korkma, parasını vermeden almayız."

Piyotr atları teker teker çıkardı.

"Bir tane daha var içeride. Onu niye çıkarmadın?" diye sordu askerlerden biri, gemici fenerini ahırın içine tutarak.

"O kısrak, hem de kulunlayacak. Üstelik yaşlı da, yüz yaşında."

"Hey, eyerleri getirin. Dur, haklıymışsın, topal bunlar. Tanrı hakkı için, nereye götürüyorsun şu topalları be? Al götür içeriye!" diye feneri tutan asker öfkeli bir sesle gürledi. Piyotr yulara asıldı ve titreyen dudaklarını ışıktan gizlemek için başını çevirdi.

"Eyerleriniz nerede?"

"Bu sabah yoldaşlar aldı."

"Yalan söylüyorsun Kazak! Kim aldı bakalım?"

"Vallahi... Allah çarpsın ki aldılar. Köyden bir süvari alayı geçti, o zaman alıp götürdüler. Eyerlerle birlikte iki de hamut aldılar."

Üç atlı küfrede ede çekip gitti. Piyotr üstüne sinen at teri ve at sidiği kokusuyla eve girdi. Hristonya'nın omzuna bir şaplak indirip böbürlenirken dudakları titriyordu:

"Bu iş bu kadar olur. Atlarımız topal, eyerlerimizi de aldılar dedik... Ah, seni mankafa!"

İlyiniçna lambayı söndürdü, karanlıkta yatakları yapmak için içeri girdi. "Karanlıkta oturacağız, yoksa davetsiz bir misafir gelebilir," diye fikir yürüttü.

• • •

O gece Anikuşka'larda cümbüş vardı. Onun evinde konaklayan Kızıl Muhafızlar, âlem yapmak için Kazak komşularını da davet etmesini söyledi Anikuşka'ya, Anikuşka da Melehov'lara uğradı.

"Kızıl oldukları için mi?" dedi. "Kızıl iseler ne çıkar? Onlar da vaftiz olmuş ya, öyle değil mi? Onlar da bizim gibi Rus. Vallahi, ister inanın ister inanmayın ben acıyorum onlara. Aralarında bir Yahudi var, ama o da insan. Biliyorum. Polonya'da Yahudileri öldürmüştük. Ama bu Yahudi bana bir şişe votka verdi. Yahudileri seviyorum. Hadi gelin, Gregor, Piyotr! Bana öyle aşağılar gibi bakmayın..."

Gregor önce gitmek istemedi, ama babası ona öğüt verdi.

"Hadi git, yoksa onları kendimizden aşağı gördüğümüzü sanırlar. Git hadi, git ama geçmişteki günahlarını yüzlerine vurma heriflerin."

Piyotr'la Gregor, Anikuşka'yla birlikte avluya çıktı. Ilık gece, havanın iyi olacağını gösteriyordu. Havada kül ve tezek kokusu vardı. Üç Kazak bir an kadar sessiz durdu, sonra yürüdü. Çitin yanında Darya

arkalarından yetişti. Kalem çekilmiş, kavisli kaşları ayın soluk ışığında kadife gibi kara kara parlıyordu.

Anikuşka, "Karımı sarhoş ediyorlar," diye mırıldandı. "Ama istediklerini elde edemeyecekler. Göz var bende..." Ev yapımı votkadan başı dönen Anikuşka yan yan çite doğru gitti ve ayağı takılıp tökezleyerek karların içine yuvarlandı.

Mavimtırak, yuvarlacık taneler halindeki kar ayaklarının altında şeker gibi gıcırdıyordu. Göğün kurşuni örtüsünden aşağı bir tipi kamçı gibi iniyor, rüzgâr adamların sigaralarından kaldırdığı kıvılcımları toz halindeki karda boğuyordu. Çok yükseklerde, yıldızların altında, rüzgâr yumuşak bir buluta hışımla, bir şahin bir kuğuya nasıl saldırırsa öylece atılıyor ve beyaz tüyler gibi dökülen kar taneleri, uysal toprağın üstüne yayılıp, köyü, bozkırı, insan ve hayvan izlerini örtüyordu.

Anikuşka'nın evinde soluk almak olanaksızdı. Lambadan uzun dilleri andıran kapkara bir is çıkıyordu ve odayı pus gibi saran tütün dumanından göz gözü görmüyordu. Kızıl Ordulu bir armonikacı uzun bacaklarını ileri uzatmış, akordiyonunun körüğünü habire işletiyordu. Kızıl Ordu erleri, Anikuşka'nın kadın komşularıyla sıraların üstünde oturuyordu. Kapitone haki pantolonlu, çizmelerinde müzeden alınmış gibi koca koca mahmuzlar olan iriyarı bir herif, Anikuşka'nın karısını okşuyordu. İnce astragan kalpağını başının gerisine yıkmıştı, esmer yüzü ter içindeydi. Nemli bir el, yakarcasına kadının sırtından içeri daldı. Kadın çoktan sarhoş olmuştu ve eğer elinden gelse kalkar öteye giderdi, ama o gücü bulamıyordu kendinde. Kocasının bakışını, öteki kadınların sırıtışlarını görüyor, ama güçlü kolu sırtından silkip atacak kuvveti bir türlü bulamıyordu. Sarhoş sarhoş ve zayıf bir sesle gülerek oturuyordu oturduğu yerde.

Masanın üstünde ağzı açık testiler duruyor, bütün evin içi içki kokuyordu. Sofraya örtü diye pis bir paçavra serilmişti.

Odanın ortasında külot pantolon ve krom sarısı çizmeler giymiş bir süvari takım komutanı toy bir iblis gibi dans ediyor, kıvrılıp bükülüyordu. Gregor eşikten onun pantolonuna ve çizmelerine bakarak, 'Bir subaydan alınma!' diye düşündü. Gözlerini kaldırıp adamın yüzüne baktı: Koyu esmer bir suratı bu; ter içindeydi. Kepçe kulaklıydı, dudakları kalın ve sarkıktı. 'Bir Yahudi, ama çevik,' diye aklından

geçirdi. Gregor'la Piyotr'a ev yapımı votka doldurdu. Gregor ihtiyatlı içiyordu, ama Piyotr çok geçmeden kafayı buldu. Bir saate kalmadan da ortaya çıkmış, kazaska oynuyor, topuklarıyla yerden toz kaldırıyor ve armonikacıya daha hızlı çalması için kısık sesiyle bağırıyordu. Gregor masada oturmuş çıtır çıtır kabak çekirdeği yiyordu. Yanı başına Sibiryalı bir makineli tüfekçi oturuyordu.

"Kolçak'ı tepeledik," dedi, Gregor'a. "Şimdi de sizin Krasnov'la hesaplaşıp layık olduğu dersi vereceğiz, bu iş bitecek böylece! Ondan sonra sizler de tarlalarınızı sürer, tohumunuzu atar, toprağınızın ürün vermesini sağlarsınız. Toprak kadın gibidir; o vermez, sizin almanız gerek istediğinizi. Yolunuzun üstüne çıkanı da öldürmeniz gerek! Bizim hiçbir şeyinizde gözümüz yok. Biz sadece herkese eşitlik getirmek istiyoruz."

Gregor adamın her lafına eyvallah dedi, ama bütün bu süre içinde de Kızıl Ordu askerlerini süzmekten geri kalmadı. Tasalanmaya gerek olmadığı anlaşılıyordu. Hepsi de Piyotr'u seyrediyor, Piyotr danstaki hünerlerini ortaya döktükçe, beğendiklerini göstererek sırıtıyorlardı. Ayık bir ses keyifle bağırdı, "İşte İblis diye buna derler! Mükemmel!" Ama Gregor kıvırcık saçlı bir Kızılın gözlerini dikkatle kendisine diktiğini fark etti ve hemen sakınganlığı ele aldı, daha fazla içmedi.

Armonikacı bir polkaya başladı. Kızıl Ordu askerleri, yanlarındaki Kazak kadınları dansa davet etti. İçlerinden biri sarhoş sarhoş yalpalayarak, Hristonya'nın komşularından birine, dansta kendisine eşlik etmesini rica etti; ama kadın razı olmadı ve eteklerini toplayıp koşarak Gregor'un yanına geldi.

"Gel, dans edelim," dedi.

"Canım istemiyor."

"Hadi gel Gregor, benim altın çiçeğim!"

"Sululuğu bırak şimdi! Dans etmeyeceğim!"

Kadın zoraki zoraki gülümseyerek Gregor'un koluna asılıyordu. Gregor kaşlarını çatıp direndi, ama onun göz kırptığını görünce direnmekten vazgeçti. Birkaç kez döndükten sonra, dansın bir an duraklamasından yararlanan kadın başını Gregor'un omzuna koyarak, hemen hemen duyulmayacak kadar alçak bir sesle fısıldadı:

"Seni öldürmeyi tasarlıyorlar... Birisi senin subay olduğunu söylemiş onlara. Buradan sıvış."

Sonra da yüksek sesle devam etti, "Oh, başım dönüyor."

Gregor ani bir neşeyle sofraya gidip bir maşrapa votka içti. Dönüp Darya'ya sordu:

"Piyotr sarhoş mu?"

"Aşağı yukarı."

"Al onu eve götür!"

Darya, Piyotr'u aldı, onun o erkek kuvvetiyle itip kakmasına, tökezlemesine karşı koyarak dışarı çıkardı. Gregor da arkalarından çıktı.

"Hey, nereye gidiyorsunuz? Yok yok, gitmeyin!" diye Gregor'un peşinden koştu Anikuşka, ama Gregor ona öyle bir bakış baktı ki, Anikuşka kollarını iki yana açıp sendeleye sendeleye uzaklaştı.

Eşikte Gregor kasketini salladı.

"Arkadaşlığınıza teşekkürler!" diye mırıldandı.

Kıvırcık saçlı Kızıl Muhafız, palaskasını düzeltip Gregor'un arkasından geldi, basamaklarda cüretkâr gözleri ışıldayarak ve nefesini Gregor'un yüzüne üfleyerek fısıldadı:

"Nereye gidiyorsun?" Gregor'un kaputunun kolundan yakaladı.

Gregor, yürümesine devam edip adamı da ardınca sürükleyerek, "Eve!" diye cevap verdi. İçinden, 'Beni sağ ele geçiremeyeceksin!' diye düşünürken, verdiği bu kararın sevinciyle ürperdi.

Kızıl Muhafız sol eliyle Gregor'u dirseğinden yakaladı, derin derin soluyarak onun yanı sıra yürüdü. Avlu kapısının dibinde durdular. Gregor'un kulağına geriden kapının gıcırtısı geldi, aynı anda da Kızıl Muhafızın sağ elinin yan tarafına gittiğini fark etti ve adamın tırnaklarının tabanca kılıfı üstünde çıkardığı cızırtıyı duydu. Bir saniye için Gregor, adamın çelik gibi bakışlarını kendisine diktiğini gördü. Döndü ve Kızıl Muhafızın tabancasına davranan elini yakaladı. Adamın bileğini sıkıca kavrayıp, sağ omzunun üzerine doğru hızla kaldırdı, kambura yattı ve bütün o eski ustalığını kullanarak askerin ağır vücudunu sırtından aşırıp, elini aşağı doğru çekti. Dirsek ekleminin çatır çatır kırıldığını duydu. Sarı, kıvırcık saçlı baş, tepe üstü yeri boylamış, bir kar yığınına gömülmüştü.

Gregor çitlerin arkasına sine sine yan sokak boyunca Don'a koştu. Yolun ırmak kıyısına indiği noktaya doğru koşuyordu. 'O tarafta bir devriye olmadıktan sonra...' diye düşünüyordu. Bir an durdu. Arkasın-

da Anikuşka'nın avlusu olduğu gibi görünüyordu. Bir silah sesi duyuldu. Kurşun keskin bir ihtar çekercesine ıslık çalarak geçti yanından. Başka silah sesleri...

'Tepenin altından Don'un öbür yakasına,' diye karar verdi Gregor. Yolun yarısını aldığı sırada bir kurşun yanı başından vızıldayarak geçti, buza saplanıp havaya buz parçaları sıçrattı. Irmağın öbür yakasına geçtikten sonra dönüp baktı. Kurşunlar hâlâ kırbaç gibi şaklıyordu. Kaçtığından ötürü hiç sevinç duymuyordu; bütün olanlara karşı derin bir kayıtsızlık duygusu gelmişti içine. Tekrar durduğunda, kafasından mekanik olarak, 'Sanki hayvan avına çıkmışlar,' düşüncesi geçti. 'Beni aramaya çıkmazlar. Ormana girmeye korkarlar. Kolunu öyle bir hale soktum ki, bir daha asla unutmaz beni. Serseri, aklı sıra silahı milahı olmadan bir Kazak'ı yakalayabileceğini sandı.'

Gregor kışlık tınazların bulunduğu yana doğru gitti, ama korkarak döndü ve bir tavşan gibi dolambaçlı bir yol tutturdu. Geceyi terk edilmiş kuru bir saz otu tınazının içine girip geçirmeye karar verdi. Tınazın tepesinde bir çukur açtı. Ayaklarının dibinden bir mink kaçtı. Çürük çürük kokan saz otu tınazına başına kadar gömüldü, titreye titreye dinlendi. Kafasında ne bir düşünce ne bir plan vardı. Yalnızca belli belirsiz bir fikir kafasının içinde bir an için parlayıp sönüverdi: 'Yarın atımı eyerleyip cepheyi aşarak bizimkilerin tarafına geçsem mi acaba?' Ama bu soruya bir türlü cevap veremedi, sessiz sedasız yattı.

Sabaha karşı titremeye başladı. Başını çıkarıp baktı. Tepesinde sabahın ilk aydınlığı neşeli neşeli ışıyordu; bir an için, sanki Don'un sığlığı gibi, mavi siyah dipsiz bir kuyuyu andıran gökyüzünün dibini gördüğünü sandı. Başucunda, sabahın erken saatlerindeki buğulu gök mavisi, bu maviliğin kenarlarına serpili gitgide solan yıldızlar.

XVIII

CEPHE Tatarski'nin ötelerine geçti. Savaşın gürültüsü dindi. Birliklerin köyde geçirdikleri son gün, bir süvari alayının makineli tüfekçileri Mokov'un gramofonunu büyük bir kızağa yerleştirip, atlarını dörtnala sürerek köy sokaklarında bir aşağı bir yukarı dolaştırdı. Atların toynakları gramofonun geniş borusunun içine kar parçaları

savururken, gramofon aksıra tıksıra çalıyordu. Uzun kulaklıklı Sibirya başlığı giymiş bir makineli tüfekçi, gramofonun borusunu dikkatle temizliyor ve sanki makineli tüfeğini kullanıyormuşçasına güvenle kolu çevirerek kuruyordu. Köyün küçük yaramazları kurşuni bir serçe sürüsü gibi onların ardı sıra geliyor, bir yandan kızağa tırmanırken, bir yandan da bağırıyordu:

"Amca, şu ıslık öttüren şeyi çalsana! Bir sefer daha çal, amca!" Çocukların içinden şanslı ikisi makineli tüfekçinin dizlerine oturmuştu; makineli tüfekçi de gramofon kolunu çevirmediği zaman, iki çocuktan küçüğünün mutluluk içinde şırıl şırıl akan burnunu dikkatle, özene bezene siliyordu.

Daha sonra, çarpışmaların gürültüsü yavaş yavaş uzaklaşırken, Güney Cephesindeki Kızıl Orduya erzak ve cephane taşıyan arabalar, Tatarski'den ağır ağır geçmeye başladı.

Üçüncü gün, haberciler kapı kapı dolaşarak Kazakları köy toplantısına katılmaya çağırdı.

Şakacı bir Kazak, "Krasnov'u ataman seçeceğiz!" dedi Panteley'e.

Panteley, "Atamanı bize mi seçtirecekler, yoksa yukarıdan mı atayacaklar?" diye sordu.

"Bakalım!"

Gregor'la Piyotr toplantıya gitti. Genç Kazakların hepsi oradaydı. İhtiyarlar gelmemişti; sadece Palavracı Avdeyiç çevresine Kazaklardan küçük bir halka toplamış, bir Kızıl komiserin nasıl geceyi kendisiyle birlikte geçirdiğini ve nasıl ona önemli bir mevki önerdiğini anlatıyordu:

"'Senin eski orduda çavuşluk yaptığını hiç bilmiyordum,' dedi. 'Madem ki öyledir,' dedi, 'bu mevkiyi sana seve seve veririz...'"

"Ne mevkisiymiş bu? Sana göre yalnızca bir tek mevki var, onun ne olduğunu da kendin bilirsin," diye alaylı alaylı hırladı Mihail Koşevoy.

Bir sürü ses de Koşevoy'u destekledi:

"Sana komiserin kısrağına bakma işini verirler. Kısrağın kıçını silersin."

"Hadi, devam et!"

"Ho-ho!"

"Sana göre daha ne işleri vardır onların, ne işleri, haberin yok senin... O, komiser Avdeyiç'i bir güzel lafa tutarken, emir eri de

Avdeyiç'in kocakarısını elliyordu. Avdeyiç ise kendini öyle bir kaptırmış dinliyordu ki, o domuz burnunu silmek bile aklına gelmiyordu..."

Avdeyiç yutkundu, yerlerinden uğramış gözleriyle çevresine bakarak sordu:

"Kim söyledi bunu?"

"Ben söyledim!" diye cesur bir ses geldi gerilerden.

"Ya, hiç ömrünüzde bunun gibi bir köpoğlusu gördünüz mü siz?" Avdeyiç kendini acındırmak için çevresine bakındı, pek çok kişi de acıdı ona:

"Pis yılanın biridir o; her zaman söylerim bunu."

"Onun sülalesi böyledir zaten!"

"Az daha genç olacaktım ki..." Avdeyiç'in yanakları yabani üvez gibi al al oldu. "Az daha genç olsaydım sana verirdim dersini. Pis Ukraynalılardan farkın yok be, tıpkı onlar gibi konuşuyorsun. Taganrog'lu çöp tenekesi sen de!"

"Niye çullanmıyorsun şunun üstüne Avdeyiç? Senin yanında civciv gibi kalıyor herif."

"Avdeyiç'te iş kalmamış artık..."

"Zora gelirse göbeği çatlar diye korkuyor."

Avdeyiç kahkahalar arasında, vakarla çekildi.

Kazaklar küçük küçük gruplar halinde meydanda toplandı. Baharda askerlerin silah altına alınışından bu yana eski arkadaşı Mişa Koşevoy'u görmemişti Gregor, ona gözü ilişince, gitti, elini sıktı ve mavi gözlerinin içine baka baka gülümseyerek sordu:

"Merhaba Mişa, nerelere kayboldun yahu? Kimin bayrağı altında çarpışıyordun?"

"Oho! Önce sürücülük yaptım, sonra beni Kalaç Cephesinde bir inzibat bölüğüne verdiler," diye cevap verdi Mişa. "Kaçtım, cephedeki Kızıllara katılmak için köye geldim, ama bir ana toy kızını nasıl kollarsa, ondan da beter göz açtırmadılar bana. Sonra, geçen gün İvan Alekseyeviç üniformalar içinde bana gelip, 'Al silahını, gel peşimden,' dedi. Daha eve yeni dönmüştüm, sordum kendisine, 'Yoksa sıvışmak niyetinde misin?' Omuz silkip cevap verdi, 'Beni çağırtmışlar. Eskiden değirmende onlar için çalışmıştım,' dedi, veda edip gitti. Gerçekten sıvıştı sanmıştım. Ama ertesi gün köye bir Kızıl alay giriyordu, bir de

baktım o da aralarında. Hah, işte kendisi de burada! İvan Alekseyeviç!" diye meydanın öbür yanına doğru bağırdı.

İvan yanlarına geldi; değirmen işçisi David de beraberindeydi. Nasırlı, gres yağı işlemiş parmaklarıyla Gregor'un elini sıktı, dilini şaklattı:

"Nasıl oldu da geride kaldın sen Gregor?"

"Ya sen?"

"Ee, benim durumum başka."

"Subay oluşumu mu düşünüyorsun?" diye sordu Gregor. "Subay oluşumun getireceği tehlikeyi göze aldım ve burada kaldım. Dün az daha vuruyorlardı beni. Kızıllar peşime düştü, ateş açtılar bana; sıvışmadığıma pişman oldum. Ama şimdi pişman değilim."

"Neden öyle oldu?"

"Anikuşka'lardaydım, birisi de heriflere subay olduğumu yetiştirmiş. Piyotr'a dokunmadılar... İçlerinden birini adamakıllı benzettikten sonra Don'un öbür yakasına geçip kurtuldum. Buna karşılık onlar da bizim eve gidip ne var ne yok her şeyi almış; pantolonları, paltoları, her şeyi. Üstümdekilerle kaldım."

"Elimizde fırsat varken kaçıp Kızıllara katılacaktık. Bu işi yapsaydık şimdi böyle alık alık bakakalmazdık." İvan Alekseyeviç acı acı gülümsedi ve sigarasını tüttürmeye başladı.

Toplantı başladı. Açış konuşmasını Vyeşenskaya'dan Fomin'in asteğmenlerinden biri yaptı:

"Yoldaş Kazaklar! Sovyet Hükümeti ilçemizde yerleşmiş bulunuyor. Şimdi bir idare kurup, bir icra komitesi, bir başkan, bir de başkan yardımcısı seçmemiz gerek. İlk ele alınacak iş bu. Sonra Bölge Sovyeti'nden sizlere bir de emir getirdim: Bütün ateşli ve sair silahların derhal teslim edilmesi gerekiyor."

Gerilerden biri zehirli bir dille, "Oh ne âlâ!" dedi. Uzun bir sessizlik oldu.

"Bu çeşit laf istemedik sizden yoldaşlar." Asteğmen şöyle bir dikildi, kalpağını masanın üstüne koydu. "Silahları ev işinde kullanmayacağınıza göre teslim etmeniz gerek tabii. Sovyetleri savunmak isteyeniniz çıkarsa ona silah verilecektir. Bütün tüfekler üç gün içinde getirilmelidir. Şimdi seçime geçiyoruz."

"Silahları bize onlar mı verdi de şimdi alabileceklerini sanıyorlar?" Bunu söyleyen daha sözlerini tamamlamadan bütün gözler ona çevrilmişti. Fikir yürüten Zahar Korolyov'du.

Hristonya saf saf, "Peki saklayıp da ne yapacaksın silahları?" diye sordu.

"Bir şey yapacak değilim. Ama biz Kızıl Orduyu eyaletimize sokarken, silahlarımızı teslim edeceğiz diye bir anlaşma da yapmış değiliz."

"Fomin böyle bir anlaşma yapıldığını söyledi toplantıda."

"Doğrudur. Biz de onun için kesemizden ödeyerek kılıçlarımızı öyle pırıl pırıl sakladık."

"Ben ta Alman savaşından getirmişim tüfeğimi, şimdi kalkıp da verir miyim yani? Bizi soymak istiyorlar. Silahsız ne yaparız biz? Silahım olmadı mı entarisiz kadına dönerim... çırılçıplak kalırım!"

Mişa Koşevoy kendisini dinlemelerini istedi, sonra bağırdı:

"Biraz da beni dinleyin yoldaşlar! Böyle konuşmanıza şaştım! Bu ilçede bir savaş hali var mı, yok mu? Eğer varsa, konu zaten konuşmaya değmez. Verin silahlarınızı! Köylerine girdiğimiz vakit biz de aynı şeyi Ukraynalılara yapmamış mıydık?"

Asteğmen elini kalpağının üstünde gezdirirken kelimelerinin üstüne basa basa konuştu:

"Üç gün içinde silahını teslim etmeyenler, devrim mahkemesine verilecek ve karşı-devrimci diye kurşuna dizilecektir."

Bir dakikalık sessizlikten sonra Tomilin öksürdü ve seslendi:

"Seçime devam edelim."

Bir düzine kadar isim ileri sürüldü. Gençlerden biri seslendi:

"Avdeyiç," ama şakasına gülen olmadı. İlk oylanan İvan Alekseyeviç'in adı oldu ve Alekseyeviç oybirliğiyle seçildi.

"Bu iş burada biter, başka oylamaya gerek yok," dedi Gregor Melehov.

Kazaklar bu öneriyi kabul etti, Mişa Koşevoy da bir tek oy kullanılmadan başkan yardımcısı seçildi.

Melehov kardeşlerle Hristonya toplantıdan sonra eve giderlerken yolda Anikuşka'ya rastladılar. Koltuğunun altında tüfeğiyle, karısının önlüklerinden birine sardığı fişekleri taşıyordu. Kazakları görünce utandı, bir yan sokağa saptı. Piyotr, Gregor'a baktı, Gregor da Hristonya'ya ve hep birden kahkahayı koyverdiler.

XIX

BOZKIRI doğudan esen bir rüzgâr kasıp kavuruyordu. Kar bütün çukurları, bütün çöküntüleri doldurmuştu. Ne yol görünüyordu ne iz. Her yönde çıplak, beyaz, rüzgârın yaladığı ova uzanıyordu. Bozkır ölüydü. Ara sıra, bozkır kadar kadim bir karga karların üstünden havalanıyor, gaklaya gaklaya uçuyordu. Rüzgâr karganın sesini ta uzaklara kadar götürüyor ve bu ses, gecenin sessizliği içinde yanlışlıkla çekilip bırakılmış bir kontrbas telinin sesi gibi geliyordu kulağa.

Ama karların altında bozkır hâlâ yaşıyordu. Sürülü toprağın donmuş, gümüşi kar dalgaları halinde uzandığı, yol yol yarılmış toprağın uzun ve derin kıvrımlarının sonbahardan beri kabardığı yerlerde, buzun altında, toprağı aç, canlı kökleriyle kavrayan kış çavdarı yatıyordu. İpek gibi yeşil, kırağıdan gözyaşlarına bulanmış çavdar, gevrek kara toprağa alttan alttan hafif hafif dayanıyor, kara toprağın kara kanıyla beslenerek büyümek, elmas kakmalı incecik karlı kabuğu parçalayarak çıkmak ve mayısta dipdiri bir yeşille fışkırmak için baharı, güneşi bekliyordu. Zamanı gelince boy verecekti de. Arasında bıldırcınlar dövüşecek, nisan ayında gelen tarlakuşu üstünde şakıyacaktı. Güneş tepesinde parlayacak ve olgun, dolu başaklarını sahibinin tırpanına verip, tohumlarını harman yerine dökene kadar, rüzgâr onları dalgalandıracaktı.

Bütün Don Havzası gizliden gizliye ezik bir yaşam sürüyordu. Korkulu günler gelip çatmıştı. Günler birtakım olaylara gebeydi. Don'un en yukarı yörelerinden aşağıdaki kollarına doğru, Çir, Koper, Yelenka ve Kazak köylerinin serpiştirilmiş olduğu ufaklı büyüklü bütün ırmaklar boyunca iç karartıcı bir söylenti ağır ağır yayılıyordu. Cephe uzaklaştığı ve Donets Irmağında durduğu için artık ondan korkmaya gerek kalmadığı, ama asıl korkulacak şeyin olağanüstü komisyonlar ve mahkemeler olduğu söyleniyordu. Denildiğine göre bunlar yakın zamanda Kazak bölgelerine gelecekti. Migulinskaya ile Kazanskaya'ya çoktan gelmiş, Beyazlara hizmet eden Kazakları çok kısa süren kanunsuz yargılamalardan geçirmekteydiler. Görünüşe bakılırsa, yukarı Don Kazaklarının cepheyi kendi istekleriyle açmaları durumu onların lehine çevirmiyordu ve yargılama yöntemleri de korkunç denecek kadar basitti; bir suçlama, bir iki soru, ceza, ondan sonra da makineli tüfekle kurşuna dizilme. Daha şimdiden Kazans-

kaya ve Şumilinskaya'da pek çok Kazak cesedinin karaçalılar arasında terk edilmiş bir halde yattığı söyleniyordu. Cephelerde savaşmış askerler sadece gülüyordu. "Yalan! Subayların uydurduğu hikâyeler! Kadetler öteden beri bizi böyle umacı masallarıyla korkutmaya çalışmışlardır," diye alay ediyorlardı.

Dedikodulara inananlar da vardı, inanmayanlar da. Öteden beri dedikodu pek boldu köylerde. Zayıf karakterli olanları kaçmaya sevk eden de dedikodu olmuştu zaten. Ama cephe ileri kayınca geceleri uykuları kaçan, yataklarında kendilerini bir o yana bir bu yana atıp, karılarının okşamalarıyla bile rahatlayamayanlar çoğalmıştı. Bazıları Donets Irmağını aşmadıklarına pişman oluyordu, ama olan olmuştu ve bir kere dökülen gözyaşları bir daha geri gelmezdi.

Tatarski'de Kazaklar akşamları ara sokaklarda toplanıyor, birbirlerine duydukları haberleri veriyor, sonra da kapı kapı dolaşıp ev yapımı votka içiyorlardı. Köy sessiz, acı bir hayat yaşıyordu. Büyük Perhizden önce kızakların çıngırakları sadece bir düğünde çıngırdadı; Mişa Koşevoy bacısını everdi. Köylüler de bu düğünden hep garezli alaylarla söz etti:

"Tam da evlenilecek zaman yani! Mecbur kaldı evlenmeye de ondan herhalde!"

Seçimlerin ertesi günü köyde herkes silahlarını teslim etti. Mokov'un şimdi Devrim Komitesinin işgal ettiği evinin sıcacık merdiven başları, koridorları tepeleme silahla doluydu. Piyotr Melehov kendi tüfeğiyle Gregor'unkini, iki revolver ve kılıç teslim etmiş, ama Alman savaşından getirdiği silahlarla subay tabancalarını vermemişti.

Piyotr eve sırtından yük kalkmış gibi bir duyguyla döndü. Gregor'u merdiven başında, kollarını dirseklerine kadar sıvamış, söktüğü iki tüfek mekanizmasının paslı kısımlarını gazyağıyla temizlerken buldu. Tüfekler ocağın yanında duruyordu.

"Nereden buldun bunları be?" Piyotr'un bıyıkları sarktı hayretinden.

"Babam beni Filonovo'da görmeye geldiğinde alıp getirmiş." Gregor'un gözleri ışıldadı, gazyağına bulanmış ellerini böğürlerine vura vura, katıla katıla gülmeye başladı. Gülmesi başladığı gibi ansızın kesiliverdi, bir kurt gibi dişlerini gösterdi:

"Tüfekler mi? Bunlar bir şey değil." Evde yabancı kimse olmadığı halde sesini alçaltmış, fısıltı halinde konuşuyordu. "Biliyor musun, bugün babam bana elinde bir makineli tüfek olduğunu söyledi." Gregor yine gülmemek için zor tuttu kendini.

"Yalan söylüyorsun! Nereden bulmuş makineliyi? Ne yapacakmış?"

"Söylediğine göre, birazcık yoğurt karşılığında nakliyeci Kazaklar vermiş, ama bana kalırsa yalan söylüyor, koca iblis! Çalmıştır herhalde. Bokböceği gibi kâfir, eline ne geçerse kaldırıp götürüyor. 'Harman yerinde gömülü bir makineli tüfeğim var,' diye fısıldadı kulağıma. 'Kama gövdesinin yayından iyi olta iğnesi olur, ama elimi sürmedim,' dedi. 'Neden aldın tüfeği?' diye sordum. 'Yayı hoşuma gitti,' dedi. 'Bir işe yarar diye düşündüm. Para eder, sırf demirden yapılmış...'"

Piyotr fena halde kızmıştı, gidip babasıyla bu konuyu konuşmak istiyordu. Ama Gregor caydırdı onu:

"Dur birazcık! Yardım et bana da şunları temizleyip takalım yerlerine. Gidip de ne diyeceksin ona?"

Piyotr namluları temizlerken homurdanıyordu, ama biraz sonra düşünceli bir tavırla, "Belki de o haklıdır. İşe yarar bakarsın. Kalsın olduğu yerde."

O akşam İvan Tomilin uğrayıp Kazanskaya'da kurşuna dizme olaylarının devam ettiği yolundaki dedikoduyu iletti. Ocağın çevresine oturup sigaralarını tüttürerek konuştular. Konuşma boyunca Piyotr kaşları çatık, derin derin düşündü durdu. Tomilin gidince konuştu:

"Arabaya atlayıp Rubezni'ye, Yakov Fomin'i görmeye gideceğim. Evine döndüğünü duydum. Söylediklerine göre İlçe Devrim Komitesini kuruyormuş. Gidip, eğer bir şey olursa müdahale etmesini isteyeceğim."

Panteley kısrağı kızağa koşarken, Darya sırtına yepyeni bir gocuk geçirdi ve kayınvalidesiyle fısır fısır bir şeyler konuştu. Sonra ikisi birlikte samanlığa gidip bir çıkın getirdi.

"Bu da nesi?" diye sordu ihtiyar.

Piyotr sesini çıkarmadı, ama İlyiniçna acele acele fısıldadı.

"Oraya biraz tereyağı saklamıştım, gerekebilir diye tutuyordum. Ama şimdi tereyağını düşünmenin sırası değil, onun için Darya'ya verdim ben de. Götürsün Fomin'in karısına hediye olarak versin, o zaman belki Fomin dinler Piyotr'u." Birden gözyaşları boşanıverdi,

"Askerlikte yüksele yüksele subaylığa kadar çıktılar, şimdi belki de rütbeleri yüzünden..."

"Bırak sızlanmayı be!" Panteley elindeki kırbacı öfkeyle kızağın dibine fırlattı, yürüyüp Piyotr'un yanına gitti.

"Fomin'e biraz da buğday götür," dedi.

"Buğdayı ne yapacak Fomin yahu?" diye parladı Piyotr. "Anikuşka'ya gidip Fomin için biraz votka alsan çok daha iyi olur. Buğdaymış!.."

Panteley hemen gitti, birkaç dakika sonra paltosunun altında koskoca bir testi dolusu votkayla döndü. Testiyi kızağa yerleştirirken övgüyle konuştu:

"İyidir bu votka, çarlık zamanındaki votkalarımız kadar iyi."

"İhtiyar tazı votkanın tadına bakmış bile!" diye Panteley'e veriştirdi İlyiniçna. Ama anlaşılan ihtiyar onun söylediklerini duymamıştı, çünkü bir genç gibi seke seke yürüyüp eve girdi, gözlerini keyifli keyifli kısarak, yanan dudaklarını kolunun yeniyle sildi.

Piyotr, votkayla birlikte, şimdi bu kadar güç kazanan eski asker arkadaşına hediye etmek üzere, savaş öncesinden kalma bir parça yünlü şevyot kumaşı, bir çift çizme ve yarım kilo pahalı cins çay aldı. Bütün bunlar ve daha başka bir sürü şey, 28. Alay Liski demiryolu istasyonunu ele geçirip de vagonlarla ardiyeleri yağmaladığı vakit Piyotr'un payına düşen ganimetti. Bir balya dolusu kadın iç çamaşırı gasp etmiş ve bunları, cephede kendisini ziyarete gelen babasıyla göndermişti. Panteley eve dönünce, Darya, köyde o zamana kadar kimsenin görmediği bu çamaşırları giyerek Natalya ile Dunya'yı kıskandırmıştı. İç gömleği en iyi cins ithal malı iplikten yapılmıştı, kar gibi beyazdı; her çamaşır, büyük harflerle işlenmiş armalarla süslenmişti. Darya'nın uzun donlarının dantelleri, Don'un üstündeki köpükten bile inceydi.

Piyotr'un Vyeşenskaya'dan dönüşünün ilk gecesi, Darya yatağa bu uzun donla girmişti. Piyotr lambayı söndürmeden önce alaylı alaylı gülmüş, "Demek bula bula erkek donu buldun ayağına giymek için ha?" demişti.

Darya hülyalı hülyalı, "Bunlar daha sıcak, daha hoş tutuyor insanı," diye cevap vermişti. "Erkek donu olduğunu nereden biliyorsun? Erkek donu olsaydı daha uzun olurdu, üstelik erkek donunda dantel ne arar?"

"Bana kalırsa soylular donlarına dantel takar. Ama bana ne zaten. Canın isterse giy," diye cevap vermişti Piyotr, uykulu uykulu kaşınarak.

Ama ertesi gece karısının yanı başına uzanırken, korku içinde öteye çekilmiş, dantele elinde olmaksızın saygıyla, bir çeşit huzursuzluk içinde ve dokunmaktan korkarak bakarken, Darya'yı yadırgamıştı. Üçüncü gece öfkesi kabarmış ve itiraz kabul etmez bir sesle vetoyu çekmişti:

"Çıkar şu pantolonu ayağından, at onu! Kadınlara yakışmaz bunu giymek, üstelik kadınlar için de değil bu. Yatmış oraya, öyle hanımefendi pozunda! Bunu giyince başka bir kadın olup çıkıyorsun."

Ertesi sabah Darya'dan önce kalkmış, öksürüp kaşlarını çatarak dantelli donu kendi üzerinde denemişti. İpek bağlara, dantellere ve dizden aşağısı çıplak, kıllı bacaklarına uzun uzun kuşkuyla bakmıştı. Arkasını dönerken bir ara aynada gözü donun kıç tarafındaki cici pililere ilişmiş, bir tükürük atıp küfrede ede bir ayı gibi çıkarmıştı donu üstünden. Ayak baş parmağı dantele takılmış, sandığın üstüne yuvarlanmasına ramak kalmış, çılgınca bir öfke içinde fırıldak gibi dönerek, bağları kopara kopara açmış ve özgürlüğüne kavuşmuştu. Darya uykulu uykulu sormuştu: "Ne yapıyorsun?" Ama Piyotr küskün bir tavırla, hiç sesini çıkarmadan sadece homurdanıp tükürmekle yetinmişti. Darya hemen o sabah dantelli donu kaptığı gibi içini çeke çeke sandığa tıkmış, bu arada bir sürü eşyayı da kaldırmıştı sandığa; zira evdeki kadınların hiçbiri bunların ne işe yarayacağını anlamamıştı. Ama jüponları kullanmıştı Darya. Gerçi bunlar çok kısa şeylerdi, ama kafası çalıştığı için bunları biçimine getirip öyle giyerdi ki, jüponun dantelleri kendi uzun etekliğinin altından bile iki santim kadar görünürdü; sonra da toprak zemini Hollanda danteliyle süpüre süpüre dışarı çıkıp kendini gösterirdi.

Darya kocasıyla birlikte Fomin'i ziyarete giderken de son derece şık ve zengin giyinmişti. Koyun postundan gocuğunun altından danteller gözüküyordu, yün mantosu da iyi cins ve yeniydi; böylece, çamurun içinden çıkıp prensliğe yükselen Fomin'in karısı, Darya'nın her şeye rağmen sıradan bir Kazak kadını değil, bir subay karısı olduğunu anlayacaktı.

Piyotr kamçısını sallayıp dudaklarıyla "Cık!" sesi çıkardı. Şiş karınlı yaşlı kısrak, Don kıyısından giden yolda tırısa kalktı. Rubezniye'ye yemek vakti vardılar ve umdukları gibi Fomin'i evde buldular. Fomin, Piyotr'u buyur etti, sofraya oturttu ve babası votka testisini Piyotr'un kızağından alıp getirince kızıl bıyıklarının altından gülümsedi.

Fomin birbirinden oldukça ayrı, çapkın gözlerinin kuyruğuyla Darya'ya bakıp bıyıklarını burarak, tatlı bas sesiyle, "Ee dostum, seni daha önce niye göremedik?" diye sordu Piyotr'a.

"Vallahi, biliyorsun Yakov Yefimoviç, alaylar geri çekiliyordu. Çetin günler yaşıyoruz."

"Haklısın, öyle! Hey kadın!" diye karısına seslendi, "bize biraz hıyar turşusuyla lahana, yahut kurutulmuş balık getir azıcık."

Küçücük ev öyle sıcaktı ki insan soluk alamıyordu. Ocağın üstünde iki çocuk çömelmiş duruyordu. Babasınınki gibi birbirinden uzak mavi gözlü bir oğlanla ufak bir kız çocuğu. Bir kadeh içtikten sonra Piyotr iş konusuna geldi:

"Köylerde hep konuşmalar oluyor, sözde Çeka gelmiş, Kazaklara el atıyormuş," dedi.

"Vyeşenskaya'ya bir Kızıl Ordu Mahkemesi geldi. Ama bundan ne çıkar? Sen ne diye telaşlanıyorsun?"

"Biliyorsun Yakov Yefimoviç, ben bir subay sayılıyorum. Ama ne çeşit bir subayım? Sadece subaya benziyorum, o kadar."

"Ee, ne olmuş yani?" Fomin duruma kendisinin hâkim olduğunu hissetmişti. Azıcık sarhoş olunca, kendine güven gelmiş, küstahlaşmıştı. Bıyığını sıvazlayarak Piyotr'a otoriter bir tarzda gözlerini dikmiş bakıyordu.

Piyotr ona yaltaklanmaya, boynu bükük, dalkavukça davranmaya başladı, ama öte yandan da sesine daha laubali bir eda geldi:

"Seninle beraber askerlik yaptık. Benim hakkımda kötü bir düşüncen olamaz. Hiç senin aleyhinde bulundum mu? Asla! Allah çarpsın ki bulunmadım, ama ben her zaman Kazakları tutmuşumdur!"

"Biliyoruz. Korkma sen Piyotr Panteleyeviç! Senin içini de dışını da biliriz biz. Kimse dokunmaz sana. Ama dokunacağımız bazı kimseler olacak! Silahlarını saklayan bir sürü yılan var geride... Sen kendi silahlarını teslim ettin değil mi? Ha?"

Fomin'in sakin sakin konuşurken, birdenbire böyle ısrarla sorduğu soru karşısında bir an bocalayan Piyotr'un suratına kan hücum etti.

Fomin sofranın üzerine doğru abanarak, "Verdin silahlarını değil mi? Eee, ne bekliyorsun?" diye ısrar etti.

"Tabii, teslim ettim Yakov Yefimoviç. Sakın aklına bir şey gelmesin... Açık yüreklilikle..."

"Açık yüreklilikleymiş! Sizin açık yüreklerinizi biliriz biz! Ben buralıyım, bilirsin!" diye sarhoş sarhoş göz kırptı Fomin. "Bir elinizle zengin Kazak'ın elini sıkarsınız, öteki elinizle bıçak tutarsınız... Köpekler! Bu memlekette açık yürek diye bir şey yoktur. Ben çok insan tanıdım. Hainler! Ama sen korkma, sana dokunmazlar. Benim sözüm altın demektir!" Darya bir parça donmuş et suyu yedi. Her ne kadar Fomin'in karısı habire önüne yemek sürdüyse de, o kibarlık gösterip pek az yemek yedi.

Piyotr akşamüstü erken saatlerde eve dönmek üzere yola çıktı; yüreğine cesaret gelmiş, umudu tazelenmişti.

• • •

Panteley, Piyotr'u uğurladıktan sonra ihtiyar Korşunov'u ziyarete gitti. Korşunov'a Kızılların gelişinden az önce uğramıştı, ama Lukiniçna, Mitka'nın kaçış hazırlıklarını yapıyordu ve ev karmakarışıktı. Onlara ayak bağı olduğunu hisseden Panteley eve dönmüştü. Ama bu sefer, acaba nasıllar diye bakmak ve köyün başına gelenler üzerine konuşmak için gitmek istedi.

Köyün ta öbür ucuna kadar topallaya topallaya yürümesi epeyce uzun sürdü. Avluda ihtiyar Grişaka'yı gördü; adamakıllı çökmüş, birkaç dişini kaybetmişti ihtiyar. Günlerden pazardı, ihtiyar, akşam duasına gidiyordu. Panteley onu görünce afalladı, zira ihtiyarın gocuğunun altından, Türk savaşında kazandığı bütün madalyalar, nişanlar pırıl pırıl görünüyordu; eski tarz üniformasının dik yakasının ufak, kırmızı işaretleri pırıl pırıl parlıyordu, çok eskiden kalma, kenarları şeritli pantolonunun paçalarını beyaz çoraplarının içine özenle tıkmıştı ve başında, balmumundan yapılmışa benzeyen kepçe kulaklarının üstüne kadar geçirdiği, kokartlı bir kasket vardı.

"Vay, dedeciğim! Aklın başında ya inşallah? Nişanlarını, kokartını böyle bir zamanda ne diye taktın?"

"Ha?" diye elini kulağına götürdü ihtiyar.

"Çıkar şu kokartı diyorum. Şu nişanları çıkar. Böyle çıkarsan ortaya tutuklarlar seni. Sovyet Hükümetinin idaresi varken böyle dolaşamazsın ortalıkta, onların yasaları buna izin vermez."

"Ben Beyaz çarına sadakatle, doğrulukla hizmet ettim delikanlım. Bu hükümetse Tanrı yolunda değil. Bunu bir hükümet olarak tanımıyorum. Ben Çar Aleksandr için yemin ettim, köylüler için değil!" İhtiyar adam solgun dudaklarını dişleyerek, değneğiyle evi gösterdi:

"Miron'u mu istiyorsun? O evde. Ama Mitka'nın sıvışması gerekiyordu. Onu Hazreti Meryem korusun! Senin oğulların geride kaldılar değil mi? Doğrusu çok iyi Kazaklarmış! Yemin ettikleri halde, şimdi ordunun onlara ihtiyacı varken, geride, karılarının yanında kalıyorlar. Natalya iyi mi?"

"İyi. Ama sen yine çıkar nişanlarını! Hay Allah, çıldırmışsın sen be dede!"

"Sen yoluna git hadi! Bana ders verecek yaşta değilsin!"

İhtiyar, Panteley'in üstüne doğru yürüdü. Melehov da çaresizlik içinde başını iki yana sallayarak, yana, karların üstüne çekildi o geçsin diye.

Son birkaç gün içinde gözle görülürcesine çökmüş olan Miron Gregoryeviç, Panteley'i karşılamak için doğrulurken, "Bizim ihtiyar savaşçıyı gördün mü?" dedi. "Bir baş belası ki! Tanrı da hâlâ almıyor onu."

"Doğrusu başımıza bela açmak için çok iyi yol tutmuş! Madalyalarını takmış, giymiş kasketini, çıkmış dışarıya! Daha da çocuklaşmış, laf anladığı yok."

"Bırak istediği gibi gönlünü avutsun; zaten uzun sürmeyecek!" Lukiniçna acı acı dert yanarak, Kazaklarla birlikte oturdu.

"Ee, sen nasılsın bakalım? Duyduğuma göre İsa düşmanları, senin Grişa'yı kovalamış. Bizim de atlarımızın dördünü aldılar, geriye sadece kısrakla bir yaşındaki tayı bıraktılar. Her şeyimizi aldılar elimizden."

Miron birisine nişan alıyormuş gibi gözlerini kıstı ve öfkeden değişmiş bir sesle konuştu:

"Peki niye böyle mahvoldu yaşamımız sanki?" diye sordu. "Kim yaptı bunu? Hep bu yere batası hükümetin işi. Herkesi eşit kılmak da

ne demek oluyor? Benim canımı alsalar razı olmam buna. Ben ömür boyu çalışmış, çabalamışım, şimdi de bunlar tutmuş, yoksulluktan kurtulmak için ömründe parmağını oynatmamış kişilerle eşit kılmak istiyor beni. Yok yok, biraz daha bekleriz hele! Bu hükümet iyi çiftçilerin damarlarını kesecek! İşte o yüzden işe koyulamıyoruz; zaten çalışmanın ne anlamı var ki, kimin için çalışacağız? Sen bir şey yapacaksın, onlar gelip elinden alacak. Şimdi beni dinle. Mrihin'li bir arkadaşıma da söylediğim gibi, cephe, Donets boyunca uzanıyor. Ama hep orada mı kalacak cephe? Güvendiğim kimselere Donets'in öbür yanındaki Kazaklarımızı desteklememiz gerektiğini söylüyorum hep..."

"Yani nasıl?" diye, her nedense sesini alçaltarak ihtiyatla sordu Panteley.

"Nasıl olacak, hükümeti başımızdan defederek! Evet, hem de öyle bir güçlü tekmeyle defederek ki, kendilerini ta Tambov eyaletinde bulsunlar. Gitsinler eşitliklerini oradaki köylülerle paylaşsınlar. Bu düşmanları tepelemek için bütün varımı yoğumu son meteliğime kadar verirdim. Şimdi tam sırası işte; yoksa çok geç kalmış oluruz. Duyduğuma göre başka köylerdeki Kazaklar da hoşnutsuzluk içindeymiş. Birlikte harekete geçmeliyiz!" Sesi alçaldı alçaldı, soluk soluğa çıkan bir fısıltı halini aldı. "Alayları uzaklaşmış. Geride onlardan birkaç kişi kalmış şimdi! Her köy için bir başkan... Onlarla hesaplaşmak bir dakika bile sürmez. Vyeşenskaya'ya gelince... Eğer hep birlikte saldırırsak, paramparça ederiz onları! Bizimkiler bizi yüzüstü bırakmaz. Buna emin olabiliriz."

Panteley ayağa kalktı. Kelimeleri dikkatle tartarak, kaygılı bir tavırla öğüt verdi Miron'a:

"Ayağını denk al sen! Yoksa başına bela açarsın. Kazakların kararsızlık içinde olduğu doğru, ama sonunda hangi yanı tutacaklarını Allah bilir! Bugünlerde böyle şeyleri herkesle konuşamazsın. Genç Kazakları hiç anlayamıyorum ben, gözleri kapalı yaşıyorlar sanki. Bir kısmı sıvıştı, bir kısmı geride kaldı. Çok çetin bir yaşam. Aslında yaşam da değil ya, karanlık sadece!"

"Senin hiç kuşkun olmasın!" diye zoraki gülümsedi Miron. "Ben karanlıkta göz kırpmıyorum. Halk koyun sürüsüne benzer; kösemen*

* Kösemen: Sürünün önünden giderek kılavuzluk yapan koç veya teke.

ne yana giderse, onlar da ardı sıra gider. Onun için bizim de onlara yol göstermemiz gerekiyor. Bu hükümete karşı gözlerini açmalıyız onların. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ayaklanmaları gerektiğini Kazaklara açık açık söylüyorum ben. Bütün Kazakları asmaları için emir verdiklerini duydum. Buna ne buyrulur?"

Miron'un çilli yüzü kızarmıştı:

"Daha neler göreceğiz acaba Prokofyeviç? Milleti kurşuna dizmeye başladıklarını duydum... Sen buna yaşamak mı diyorsun? Bak her şey nasıl berbat oldu, nasıl mahvoldu! Ne gazyağı var ne kibrit. Mokov dükkânının kepenklerini tamamıyla indirmeden önce, sadece şekerleme kalmıştı elinde satacak! Ya ekim işi? Şimdi ektiklerimizle, daha önce ektiklerimizi bir karşılaştır bakalım. Atlarımızı aldılar. Almasını çok iyi beceriyorlar, ama alınanları yerine kim koyacak? Çocukluğumda seksen altı atımız vardı bizim. Hatırlıyorsun değil mi? Hâlis yarış atıydı hepsi de, uçan kuşu yakalarlardı. Alnı akıtmalı* bir kestane doru vardı hele. Onunla tavşan avına çıkardım. Sırtına atlar bozkıra gider, uzun otların arasından bir tavşan kaldırır, üç yüz metre kadar kovaladım mı, yetişir bastırırdım. Çok iyi hatırlıyorum." Miron'un yüzünde heyecanlı bir gülümseme belirdi. "Bugün değirmenlere doğru at sürüyordum, tam yolumun üstünden bir tavşan kalktı. Peşine düşmek için davrandım, tavşan bayır aşağı indi gitti, Don'un öbür yanına geçti. Perhiz ayına yakın günlerdeydi, rüzgâr Don'un yüzünden karları süpürdüğü için müthiş kaygandı buz. Benim at paldır küldür yuvarlandı, kalkamadı bir daha. Ödüm patladı korkudan. Eyeri çözüp doğru eve koştum. 'Baba,' dedim, 'bir tavşan kovalarken atımın ölümüne neden oldum!' 'Peki,' dedi babam, 'bari tavşanı yakalayabildin mi?' 'Hayır baba.' 'Peki öyleyse, yağızı eyerle de git yakala tavşanı, köpoğlusu!' Ya, öyle devirlerdi işte! Kazakların o zamanlarına yaşamak derim ben. Atın değeri de o zamanın parasıyla yüz rubleydi, tavşanınki beş kapik... Ah, ama bütün bunlardan söz etmenin yararı yok ki!"

Panteley tamamıyla kaygı ve özlemin pençesine düşmüştü; eskisinden de daha şaşkın bir halde döndü eve. Birtakım düşman öğelerin yaşamlarını nasıl ele geçirdiğini şimdi gerçekten hissediyordu. Bir

* Atın alnından burun deliklerinin üst kısmına kadar inen uzun beyaz leke.

vakitler kendi yaşantısıyla çiftliğini, engelli koşuda iyi terbiye edilmiş bir atı idare eder gibi idare ediyordu, ama şimdi at kudurmuştu ve Panteley bu atın sarsılan sırtından düşmemek için acınacak bir halde çabalıyordu.

Gelecek sisler arasına gizlenmişti. İşte, bir zamanlar bölgenin en zengin Kazak'ı olan Miron Korşunov. Son üç yıl içinde gücü tükenivermişti. İşleri onu bırakmıştı, çok daha az toprak ekiyordu ve öküzleriyle atlarını, değeri gittikçe düşen, gülünç denecek kadar az bir para karşılığında elden çıkarmak zorunda kalmıştı. Bir rüya gibiydi her şey, sanki Don'un üstünü bir sis basıyordu. Miron'un eski parıltısından geriye kala kala evinin oymalı balkonuyla, tahtaları kabaran ahşap kornişleri kalmıştı. Miron'un tilki kızılı sakalı vaktinden çok önce ağarmış, kırlar, kumsaldaki çalılar gibi önce ufak ufak demetler halinde belirmiş, sonra da şakaklara kadar bütün sakalı sarmıştı ve şimdi de o tuzlu kırlığı içinde, kıl kıl alnına doğru ilerlemekteydi. Miron'un içinde de iki öğe birbirini yenmek için savaşım halindeydi. Ateşli kanı isyan etmiş, onu çalışmaya, toprağını ekmeye, sundurmalar yapmaya, tarım araçlarını onarmaya ve zenginleşmeye zorlamıştı. Ama gittikçe daha sık aklına gelen bir düşünce onu eziyordu: Zengin olmanın yararı neydi? Her şey yere çalınmaya mahkûmdu. Ağır işten çeteleye dönmüş elleri, çekici ya da orağı eskiden olduğu gibi kavrayamıyor, tembel tembel dizlerinin üstünde duruyordu. Yaşlılık vaktinden önce gelip çökmüştü üzerine. Toprak bile onu tiksindiriyordu artık. Baharda, görev duygusundan gelen bir alışkanlıkla, sevgiden yoksun kalmış bir karıya döner gibi dönmüştü toprağa. Malını mülkünü sevinç duymaksızın artırmış, kaybederken de içinde o eski acıyı duymamıştı. Kızıllar atlarını alıp götürürlerken gözünü bile kırpmamıştı, oysa, daha iki yıl önce öküzler bir parçacık keteni çiğnedi diye karısının üstüne yabayla yürümüştü. Komşuları, "Bu kadar mal mülk sahibi olmak hasta etti onu," diye mırıldanmıştı.

Panteley ağır aksak evine varıp yatağa uzandı. Tam göbeğinin üstünde müthiş bir sızlama duyuyor, derinden derine bir bulantı boğazına doğru yükseliyordu. Yemekten sonra, karısına biraz karpuz turşusu getirmesini söyledi. Ondan sonra üstüne bir ürperme geldi, odanın öbür yanındaki ocağa kadar zor gitti. Sabaha karşı, tifüs ateşi içinde sayıkla-

yarak kendini oradan oraya atıyordu. Dudakları çatladı, yüzü sapsarı kesildi, gözlerinin akına mavimtırak bir karartı geldi. Kocakarı Drojdika geldi, damarlarından iki çorba tabağı dolusu katran gibi simsiyah kan aldı. Ama yine de kendine gelemedi Panteley. Yüzü daha beter beyazlaştı, hava alabilmek için ağzını açıp derin derin solumaya başladı.

XX

OCAK sonunda İvan Alekseyeviç, İlçe Devrim Komitesi başkanını görmek üzere Vyeşenskaya'ya çağrıldı. Aynı akşam Tatarski'ye dönecekti; Mişa Koşevoy da Mokov'un boş evinde, evin eski sahibinin yazıhanesindeki büyük yazı masasının arkasında oturmuş onu bekliyordu. Pencere pervazında (odada topu topu bir tane sandalye vardı) Olşanov adında Vyeşenskaya'lı bir milis oturuyordu; sessiz sedasız sigarasını içiyor ve odanın ta karşı tarafına büyük bir ustalıkla tükürük atıyordu. Dışarıda batan günün renkleri solarken, gökyüzü yıldızlı bir geceye dönüyordu. Mişa Koşevoy, Stepan Astakov'un evinin aranması için yetki veren bir belgeyi kaleme alıyor, ara sıra başını kaldırarak camları buz tutmuş pencereye bakıyordu.

Birisi verandadan geçip merdiven başına doğru, keçe çizmeleri hafif hafif gıcırdayarak yürüdü.

"İşte geldi!" diye ayağa kalktı Mişa. Ama koridorda tanımadık ayak sesleri, tanımadık bir öksürük duyuldu ve Gregor Melehov içeriye girdi; yüzü ayazdan kızarmış, kahverengiye çalan bir renk almıştı, kaslarıyla bıyıklarından mini mini buz parçacıkları sarkıyordu, kaputunu gırtlağına kadar iliklemişti.

"Pencerede ışık gördüm de bir uğrayayım dedim. Nasılsınız?"

"Merhaba! Söyle bakalım, derdin nedir?" diye selamladı onu Mişa.

"Derdim filan yok. Sizinle konuşmaya, bizi nakliye işine vermemenizi rica etmeye geldim. Atlarımız topal," dedi Gregor.

Mişa ona göz ucuyla bakarak, "Ya öküzleriniz?" dedi.

"Nakliye işinde öküz kullanamazsın ki, yerler çok kaygan."

Basamakları çıkan birinin, buz tutmuş tahtalar üzerindeki gıcırtılı ayak sesleri duyuldu, bir an sonra da bir kadın gibi pelerine sarınmış olan İvan Alekseyeviç hızla daldı içeriye.

"Dondum çocuklar, dondum!" diye bağırdı. "Merhaba Gregor! Gece vakti ne dolaşıyorsun ortalıkta? Bu pelerinler de şeytan işi, elek gibi mübarek; rüzgâr bir yanından girip öte yanından çıkıyor."

Pelerini çıkarırken, gözleri ışıldayarak, sabırsız sabırsız devam etti:

"Ee, başkanı gördüm. Makamına gittim, benimle tokalaşıp dedi ki, 'Otur yoldaş!' Bölge başkanı bunu diyen ha, dikkat edin! Eskiden olsa nasıl olurdu halbuki? O bir tümgeneral olurdu, sen de geçit töreninde yemişsin gibi önünde esas vaziyeti alırdın. İşte şimdiki hükümetimiz böyle bizim... Herkes eşit."

Gregor, İvan'ın heyecanlı ve mutlulukla dolu yüzünün, sevinçli sözlerinin anlamını kavrayamayarak sordu:

"Seni bu kadar sevindiren şey nedir İvan Alekseyeviç?"

"Ne mi?" İvan'ın çukur çenesi seğirdi. "Beni insan yerine koydu, niye sevinmeyeyim? Bana akranı gibi elini uzattı, oturmamı söyledi..."

"Bugünlerde generaller bile çuval bezinden gömlekle dolaşıyor ortalıkta," diye bıyıklarını sıvazladı Gregor. "Geri çekilme sırasında, rütbe işareti sabit kalemle çizilmiş bir general görmüştüm. Üstelik onlar da Kazaklara ellerini uzatıyordu..."

"Generaller zorda kaldıkları için öyle yapıyorlardı, ama bunların doğal davranışları bu. Farkı anladın mı?"

Gregor başını sallayarak, "Hiçbir fark yok," dedi.

"Bu hükümetin de eskisinin aynısı olduğunu mu sanıyorsun sen? Ne diye dövüştün öyleyse? Generaller için mi? Bir de hiç fark yok diyorsun!"

"Kendim için dövüştüm, generaller için değil. Doğrusunu istersen, ne ötekiler hoşuma gidiyor ne de berikiler!"

"Kim hoşuna gidiyor öyleyse?"

"Hiç kimse."

Milis Olşanov odanın ta öbür ucuna bir tükürük atıp sevimli sevimli gülümsedi. Besbelli o da kimseden hoşlanmıyordu.

Mişa, Gregor'u bile bile incitmek amacıyla, "Senin böyle fikirlerin olduğunu bilmiyordum," dedi. Ama darbenin yerini bulduğuna ilişkin hiçbir işaret görünmedi Gregor'da.

"Sen, ben herkes birbirinden ayrı düşünür..." diye cevap verdi.

İvan Alekseyeviç, Mişa'ya yolculuğunu ve bölge başkanıyla yaptığı konuşmayı anlatabilmek için bir an önce Gregor'dan kurtulmak istiyordu, ama konuşmalar onu tedirgin etmeye başlamıştı. Vyeşenskaya'da görüp duyduklarının etkisi altında, o da katıldı tartışmaya.

"Buraya bizim aklımızı karıştırmaya gelmişsin sen!" dedi. "Gregor, ne istediğini kendin de bilmiyorsun."

"Haklısın, bilmiyorum," diye seve seve onu doğruladı Gregor.

"Bu hükümetin beğenmediğin yanı nedir?"

"Ya sen nesini beğeniyorsun? Ne zamandan beri böyle Kızıl kesildin sen?"

"Bunlardan söz edecek değiliz. Şimdi neler oluyorsa onu konuşacağız. Hem sen hükümet hakkında o kadar ileri geri konuşma bakalım, zira ben köy başkanıyım, seninle burada tartışmam yakışık almaz!"

"Bırakalım öyleyse. Ben de zaten gitmeye hazırlanıyordum. Nakliyat istekleriyle ilgili olarak gelmiştim buraya. Hükümetinize gelince, ne derseniz deyin kokmuş bir hükümet bu. Bana yalnız bir şeyi açıkça söyleyin, ondan sonra burada keselim bu konuşmayı. Biz Kazaklara ne yararı var bu hükümetin?"

"Hangi Kazaklara? Çeşit çeşit Kazak var."

"Hepsine."

"Özgürlük, eşitlik... Dur bakayım... Bana öyle geliyor ki sen..."

"1917'de de aynı şeyleri söylüyorlardı, şimdi daha iyi bir şey bulmaları gerekir!" diye onun lafını kesti Gregor. "Bize toprak mı veriyorlar? Özgürlük mü? Herkesi eşit mi kılıyorlar? Elimizdeki toprak bize yeter de artar bile. Özgürlüğün bundan fazlası ise gerekmez bize, yoksa sokaklarda birbirimizi bıçaklamaya kalkarız. Eskiden atamanımızı kendimiz seçerdik, şimdi ise tepeden getiriyorlar. Bu hükümet Kazaklara felaketten başka bir şey getirmeyecektir. Köylü hükümeti bu, bizimse böyle bir hükümete ihtiyacımız yok. Generallere de ihtiyacımız yok bizim. Komünistler de bir, generaller de; bunların hepsi de bizim boyunlarımıza geçirilmiş birer boyunduruktan ibaret."

"Zengin Kazakların ihtiyacı olmayabilir, ama ya ötekiler? Budala sen de! Köyde topu topu üç tane zengin Kazak var, ama yoksulu kaç tane? Ya emekçileri ne yapacaksın? Hayır, senin görüşünü kabul edemeyiz. Bırak zengin Kazaklar servetlerinin bir bölümünden vazgeçsin,

birazını da yoksullara devretsin. Eğer bırakmazlarsa, biz alırız zaten, hem de canlarını da beraber! Bizi bunca zamandır haraca kesmeleri yetti! Toprağı çaldı onlar."

"Çalmadılar, fethettiler. Atalarımız bu topraklar için kanlarını akıttı ve belki toprak ondan dolayı bu kadar verimlidir..."

"Bu hiçbir şeyi değiştirmez; yine de toprağı, toprağa ihtiyacı olanla paylaşmaları gerekir. Ama sen... sen, çatıya konmuş rüzgâr fırıldağına benziyorsun. Rüzgâr ne yana eserse o yana dönüyorsun. Senin gibileri hep bela çıkarır."

"Şimdi bana küfretmene gerek yok! Eski bir ahbaplığımız var diye geldim; içimde neler kaynadığını anlatmak için. Sen 'eşitlik' diyorsun. Bolşevikler cahilleri işte böyle avlıyor. Yem diye bir sürü parlak laf ediyorlar, halk da balık sürüsü gibi ağlarına düşüyor. Peki neredeymiş sizin şu 'eşitlik' dediğiniz şey bakalım? Kızıl Orduyu alın. Köyden geçtiler işte, takım komutanları rugan çizme giyiyor. 'İvan'ın bacaklarındaki de paçavradan dolaklar. Baştan aşağı meşin elbise giyinmiş komiserler gördüm; pantolonu, paltosu, her şeyi meşin. Ötekilerin elinde ise kendilerine pabuç yapacak kadar bile deri yoktu. Daha Sovyet Hükümeti başımıza geceli bir yıl oldu, iyice kök salınca bakalım onun eşitliği nasıl olacak? Cephedeyken, hepimiz eşit olacağız derdik; subaylara da askerlere de aynı parayı verecekler. Nerede! Sadece ağıza çalınan bir parmak balmış meğer! Ağa ne kadar kötü olursa olsun, ayaktakımından ağa olan bin beterdir. Eski subaylar da berbattı, ama bir Kazak subaylığa ulaştı mı, yat öl daha iyi, çünkü ondan daha kötüsü olamaz. O Kazak da öteki Kazaklar kadar öğrenim görmüş, o da öküzün kuyruğunu bükmesini öğrenmiştir, ama bir de subay olmaya görsün! Bir böbürlenir, elindeki yetkiden öyle bir sarhoşa döner ki, üstelik yerinden olmamak için kim çıkarsa önüne diri diri derisini yüzmeye hazırdır."

İvan Alekseyeviç soğuk bir tavırla, "Bu dediklerin karşı-devrimcilerin ağzına yakışan sözler," diye cevap verdi, ama gözlerini kaldırıp Gregor'un yüzüne bakmadı. "Beni kendi tarafına çeviremezsin, ben de seni kırmak istemiyorum. Seni görmeyeli çok oldu; epeyce değişmişsin, bunu inkâr edemem. Sovyet Hükümetinin düşmanı olmuşsun sen."

"Bunu senden beklemezdim. Demek bize nasıl bir hükümetin gerekli olduğunu düşünürsem, karşı-devrimci oluyorum, öyle mi? Bir Kadet mi oluyorum yani?"

İvan, Olşanov'un tütün kesesini aldı ve daha yumuşak bir tonla cevap verdi:

"Sana nasıl anlatayım, gözüne nasıl sokayım bilmem ki? İnsanlar bu noktaya kendi kafalarıyla, kendi yürekleriyle varıyor. Ben cahil olduğum, öğrenim görmediğim için bunu kelimelerle anlatamıyorum. Birçok noktada ben de yolumu el yordamıyla buldum..."

"Yeter bu tip konuşmalar be!" diye büyük bir öfkeyle bağırdı Mişa.

Evden hep birlikte çıktılar. Gregor susuyordu. Ayrılırlarken, İvan Alekseyeviç ona döndü:

"Bu gibi düşünceleri kendine saklasan iyi edersin," dedi. "Yoksa seni tanımama rağmen, bir yolunu bulurum seni susturmanın. Kazakları kararsızlığa itemezsin, zaten yeteri kadar kararsızlık içindeler. Sakın yolumuzun üstüne çıkmaya da kalkma. Seni ezer geçeriz. Hoşça kal."

Gregor artık geri dönüş olanağı kalmadığını hissederek ayrıldı. Vaktiyle şüpheli olan bir şey, şimdi iyice aydınlığa çıkmıştı. Biraz önce, günlerden beri düşündüklerini yüksek sesle söylemişti sadece. Yol kavşağında durduğu, iki arada kalıp bir türlü kararını veremediği, o yüzden ikisini birden reddettiği için de, derin, hiç susturulamayan bir öfke, bir sinirlilik gelmişti ona.

Mişa'yla İvan birlikte yürüyordu. İvan, bölge başkanıyla karşılaşmasını anlatmaya başladı, ama konuşmaya başlayınca bunun bütün anlamı, bütün çekiciliği kayboldu. Eski coşkunluğunu kazanmaya çalıştı, ama yapamadı. Yolunun üstünde duran bir engel, sevinç duyarak yaşamasına, taptaze ayaz havasını ciğerlerine çekmesine engel oluyordu. Bu engel Gregor ve Gregor'un yaptığı konuşmaydı. Tartışmayı hatırlayınca nefret dolu bir sesle düşüncesini açığa vurdu:

"Böyle Gregor gibi adamlar yalnızca ayağına dolaşır insanın. Alçak! Hiç kıyıya vurmadan, inek boku gibi yüzer durur suyun üstünde. Tekrar gelirse yapıştıracağım bir tane! Kışkırtmalara başlayacak olursa, ona şöyle ufak, sakin bir yer buluruz. Ee, senden ne haber Mişa? Nasıl gidiyor işler?"

Mişa bir küfür savurarak kendi düşüncelerini açığa vurdu.

Yoldan aşağı yürürlerken, Koşevoy, kız gibi dolgun dudaklarında bir gülümseme oynaşarak, İvan'a döndü:

"Şu siyaset ne boktan şey be, vallahi! Başka hangi konuda olursa olsun istediğin kadar konuş, bu kadar kan döktüremezsin. Al işte Gregor'u; ta okula gitmeye başladığımızdan beri arkadaşız onunla. Kızların peşinde beraber koştuk, öz kardeşimden farksızdı, oysa şimdi onunla konuşmaya başlayınca yüreğim karpuz gibi çatlayacak hale geldi. Tir tir titredim. Sanki benim malımı çalıyormuş, beni soyuyormuş gibi geldi bana! İşte böyle konuşmalar insanı katil eder. Bu savaşta kardeş, akraba yok. Kendine bir yol çizer, o yoldan yürürsün, o kadar." Mişa'nın sesi duyduğu müthiş kırgınlık nedeniyle titriyordu. "Elimden aldığı hiçbir kız için, demin söylediklerinden ötürü kızdığım kadar kızmamışımdır ona. Düşün artık ne kadar ileri gittiğimizi sen!"

XXI

KAR düşer düşmez eridi. Öğle saatlerinde yarların kenarına yığılan kar boğuk, ağır bir gümbürtüyle yuvarlandı. Don'un öbür yakasındanki ormanda bir hareket, bir hışırtı oluyordu. Meşelerin gövdeleri çıplak kalmıştı; dallardan mini mini damlalar düşüyor, karı delip güzden kalma sıcacık çürük yaprak tabakasının altındaki toprağa kadar varıyordu. İlkbaharın sıcak, baş döndürücü kokusu daha şimdiden yükselmeye başlamış, meyve bahçelerini vişne kokuları sarmıştı. Don'un üstünü örten buzdan çarşafta delikler açılmıştı; buzlar kıyılardan kopup ayrılmış, yemyeşil sular deliklerden kabarıp taşmaya başlamıştı.

Don Cephesine savaş gereçleri taşıyan bir nakliye kolu kızaklarını Tatarski'de değiştirecekti. Nakliye koluna refakat eden Kızıl Ordu askerleri gözüpek delikanlılardı. Komutanları, İvan Alekseyeviç'i kollamak için Devrim Komitesi binasında kaldı.

"Yanında kalacağım senin, yoksa daha biz ne olduğunu anlamadan savuşursunuz," diyordu. Ötekiler kızak toplamaya gitmişti. Çift atlı kırk yedi kızak gerekiyordu.

Mokov'un eski arabacısı Yemelyan, Melehov'lara gidip Piyotr'u gördü.

"Atlarını kızağa koş, Bokovaya'ya savaş gereçleri götürülecek," dedi.

Piyotr kılını bile kıpırdatmadan homurdandı:

"Atlar topal, kısrakla da dün Vyeşenskaya'ya yaralı taşıdım."

Yemelyan hiç laf etmedi, doğruca ahıra gitti. Piyotr, başı açık, bağıra bağıra ardı sıra koştu:

"Hey! Dur bir dakika... Gitme oraya sakın."

"Öyleyse bırak dalga geçmeyi!" diye Piyotr'a sert sert bakan Yemelyan ekledi:

"Atlarınıza bakmak istiyorum. Bana kalırsa elinize çekici alıp onları siz topal ettiniz. Beni kandıramazsınız. Senin at fışkısı gördüğün kadar at görmüşüm ben. Vur kızağa onları; ister öküz ister at, benim için fark etmez."

Nakliye koluyla Gregor gitti. Ayrılmadan önce mutfağa koştu, çocuklarını öptü ve aceleyle, "Dönüşte size ciciler getireceğim, ama siz uslu durup ananızın sözünü dinleyin," dedi. Piyotr'a döndü, "Beni merak etme. Çok uzaklaşmayacağım. Eğer Bokovaya'dan öteye gitmemizi isterlerse, öküzleri bıraktığım gibi dönerim. Ama köye dönmeyebilirim. Singin'deki teyzemize gitmeyi düşünüyorum. Gelip beni görürsün Piyotr. Burada kalmak istemiyorum artık." Çarpık çarpık gülümsedi. "Eh sağlıcakla kalın. Beni çok özleme Natalya."

Besin deposu olarak kullanılan Mokov'un dükkânının yanında kızağa top mermisi yükleyip hareket ettiler.

'Kızıllar, daha iyi bir yaşama kavuşmak için çarpışıyorlar, oysa biz kendi iyi yaşamımıza kavuşmak için çarpıştık zaten,' diye düşünüyordu Gregor kızakta yatarken. Gregor kaputuna sarınmıştı, öküzler önünde ağır ağır ilerliyordu. 'Bu yaşamda gerçek diye bir şey yok. Altta kalanın canı çıksın hesabı. Bense var olmayan bir gerçeği arıyorum, bu yüzden kendi kendimi yiyorum; bir bu yana bir öte yana dönüyorum. Dediklerine göre eskiden Tatarlar, Don topraklarını ele geçirip bizi köle yapmak istemiş. Şimdi de Rusya. Onlarla barış içinde yaşanamaz! Onlar bana da, bütün Kazaklara da yabancı. Kazaklar bunu şimdi anlayacak. Cepheden kaçtık, şimdi herkes benim gibi... Ama çok geç artık.'

Yol kenarı boyunca dalgalı bir şerit halinde bozkır otları uzanıyor, arada sırada bir çukurluğa dalıyor, uzaklarda ise, hep kızakla aynı dü-

zeyde kalan karlı tarlalar uzanıyordu. İne çıka sonsuzluğa doğru uzayıp giden yol insanda uykulu bir can sıkıntısı yaratıyordu.

Cephane sandıklarına dayanarak dertop olan Gregor, ara sıra tembel tembel öküzlere bağırarak kestiriyordu. Bir sigara içti, sonra yüzükoyun otların üzerine uzandı. Otlar kuru yonca kokuyordu ve bunlara temmuz günlerinin tatlı tatlı kokan buğusu sinmişti. Gregor uyuyakaldı. Rüyasında kendini Aksinya ile yüksek ekinler arasında yürürken gördü. Aksinya kollarında dikkatle bir çocuk taşıyor ve ışıl ışıl gözlerini dikmiş, hiç ayırmadan Gregor'a bakıyordu. Gregor kendi yüreğinin gümbürtüsünü, ekinlerin hışırtılı türküsünü duyuyordu; tarla sınırlarını çevreleyen pırıl pırıl kenar otlarını, göğün parlak mavisini görüyordu. Aksinya'yı yeni baştan o eski, o insanı tüketen aşkıyla seviyor, onu bütün varlığıyla, yüreğinin her atışıyla sevdiğini hissediyordu. Ama aynı zamanda, bunun gerçek olmadığını, gözlerinin önündeki renklerin, rüya âleminin ölümlü boyaları olduğunu da anlıyordu. Buna rağmen rüyasında seviniyor, bunu gerçekmiş gibi kabul ediyordu. Aksinya beş yıl önce neyse yine oydu; yalnız biraz daha sıkılgan, biraz daha soğuktu. Gregor onun rüzgâr altında oynaşan kıvrım kıvrım, ipek gibi ense tüylerini, beyaz yazmasının kenarlarını her zamankinden daha canlı görüyordu...

Kızağın bir hoplamasıyla uyandı, kulağına çalınan sesler onu tekrar gerçek dünyaya getirdi. Başını kaldırıp bakınca, öbür yönde ilerleyen upuzun bir nakliye kolunun yanından geçmekte olduğunu gördü.

Gregor'un önünde gitmekte olan Bodovskov, "Yükünüz nedir arkadaşlar?" diye sordu kısık bir sesle.

Kızakların ayakları gıcırdıyor, öküzlerin çift tırnakları karların üstünde cıyırtılı sesler çıkarıyordu. Uzun bir sessizlik oldu. Neden sonra sürücülerden biri cevap verdi:

"Ceset. Tifüsten ölenler..."

Gregor başını kaldırıp baktı. Geçen kızakların içinde branda beziyle örtülmüş cesetler yatıyordu. Gregor'un kızağının parapeti, branda bezinden dışarıya sarkmış bir cesedin eline çarptı, insan etinden boğuk, demir sesi gibi bir tınlama çıktı. Gregor hiç aldırış etmeden öte yana döndü.

Yoncaların çürük, insanı çağıran kokusu Gregor'un uykusunu getiriyor, yarı unutulan geçmişin kapılarını aralayarak, hançer gibi keskin eski duyguların yüreğine üşüşmesine neden oluyordu. Kendini tekrar kızağın içine atıp da yanakları yoncaların sarı saplarına değince, Gregor yüreğini parçalayan, ama hoş bir acı duydu. Anıların parçaladığı yüreği kanıyor, çılgın gibi çarpıyor ve uyku ufukta görünmüyordu.

XXII

TATARSKİ Devrim Komitesinin çevresinde üç-beş kişilik ufak bir grup toplanmıştı. David, Timofey, Mokov'un eski arabacısı Yemelyan ve çopur suratlı kundura tamircisi Filka'dan ibaretti grup. İvan Alekseyeviç günlük çalışmalarını yürütebilmek için bu grubun yardımına dayanmak zorundaydı, çünkü, kendisiyle geri kalan köylüler arasında görünmez bir duvarın yükselmekte olduğunu fark ediyordu. Kazaklar artık toplantılara gelmez olmuştu, geldikleri zaman da, David'le ötekilerin kapı kapı birkaç kez dolaşmalarından sonra geliyorlardı ancak. Bu sefer de, ileri sürülen her şeyi hiç ses çıkarmadan kabul ediyorlardı. Bu gençler arasında bile sempatizan yoktu. İvan toplantıyı yönetirken, gözüne hep mezar taşı gibi suratlar, güvensiz çatık kaşlı bakışlar çarpardı. Yüreği buz kesilir, gözlerine özlem dolu bir bakış gelir, sesi zayıflar, kendine olan güvenini kaybederdi. Bir gün Filka parlayıvermişti:

"Köyden koptuk, ayrıldık Yoldaş Kotliyarov. Halkın içine şeytan girmiş. Dün Vyeşenskaya'ya yaralı taşımak için kızak almaya gittim, kimse gelmek istemedi. Böyle devam edemez bu iş."

"Üstelik nasıl da içiyorlar!" diye bağırdı Yemelyan, piposunu baş parmağıyla sıkılayarak.

Mişa Koşevoy kaşlarını çattı, ama düşüncesini kendine sakladı; bununla birlikte, akşam eve giderlerken İvan Alekseyeviç bir istekte bulundu:

"Bana bir tüfek versene."

"Ne yapacaksın?"

"Böyle boş elle dolaşmak hoşuma gitmiyor. Hiçbir şey çarpmadı mı yoksa gözüne? Bana kalırsa, birisini tutuklamamız gerekiyor... Gregor

Melehov'u, ihtiyar Boldirev'i, Matvey Kaşulin ve Miron Korşunov'u tutuklamalıyız. Kazakların kulaklarına hep bir şeyler fısıldıyor bu yılanlar; kendi askerlerinin Donets'ten dönmesini bekliyorlar."

İvan Alekseyeviç yüzünü buruşturdu, üzüntülü bir tavırla elini salladı:

"Temizliğe kalkışacak olursak, temizlememiz gereken bir sürü dedikoducu çıkar ortaya. Halk kararsız... Bazılarının bize sempatisi var, ama hep gözleri geride, Korşunov'da. Korşunov'un Mitka'sı, Donets'ten gelir de bağırsaklarını söker diye korkuyorlar."

İş konusunda yaşam İvan'a yardımcı oldu. Ertesi gün Vyeşenskaya'dan gelen bir özel ulak, en zengin ailelere yasa zoru kullanılarak vergi uygulanması için emir getirdi. Kırk bin ruble tutarındaki para köyden sağlanacaktı. Devrim Komitesi her ailenin vereceği tutarı belirledi. Ne var ki ertesi gün, topu topu sekiz bin ruble kadar tutan iki torba para toplanabildi. İvan Alekseyeviç İlçe Komitesine yazdı. Cevap olarak emirle birlikte üç de milis gönderildi:

"Vergilerini ödemeyenler tutuklanıp muhafaza altında Vyeşenskaya'ya gönderilecektir."

Dört ihtiyar derhal tutuklanıp, geçici olarak Mokov'un vaktiyle kışlık elmalarını sakladığı kilerine hapsedildi.

Köy, ürkütülmüş bir arı oğulu gibi uğuldamaya başladı. Değeri düşmekte olan paraları istif eden Korşunov, "vermem" diyerek kestirip attı. Ne var ki eski varlıklı zamanının hesabını verme günü gelip çatmıştı. 28. Alayda askerlik yapmış genç bir Vyeşenskaya'lı Kazak olan sorgu yargıcı ile, deri ceketinin üstüne gocuk giymiş başka bir adam geldi köye. İvan'a Devrim Komitesi Mahkemesinin kendilerine verdiği yetki belgesini gösterip hep birlikte büroya kapandılar. Sorgu yargıcının arkadaşı olan sinekkaydı tıraşlı, yaşlıca adam ciddi bir tavırla konuştu:

"İlçede karışıklıklar görülüyor. Geride kalan Beyaz Muhafızlar başlarını deliklerinden çıkartıp, emekçi Kazakları kışkırtmaya başlıyor. Bize en fazla düşmanlık besleyenleri ortadan kaldırmalıyız. Subayları, papazları, jandarmaları, bize karşı fiilen çarpışmış olanların hepsini. Bir liste yaparız. Sorgu yargıcına elinizden gelen yardımı gösteriniz. O zaten bir kısmını biliyor."

İvan gözlerini tıraşlı adamın yüzüne çevirdi ve ailelerin adlarını teker teker sıraladı. Piyotr Melehov'un adını da verdi, ama sorgu yargıcı başını salladı:

"O bizdendir. Fomin ona dokunulmamasını istedi. O Bolşeviklerin dostu. Kendisini 28. Alaydan tanırım."

Birkaç saat sonra, tutuklananlar, başlarında muhafızlarla Mokov'un kocaman avlusunda oturmuş, ailelerinin erzak, elbise ve diğer gerekli eşyayı göndermelerini bekliyorlardı. Miron Korşunov sanki ölüme gidiyormuş gibi baştan aşağı yeni elbiselerini giymiş, ihtiyar Bogatiryov'la Matvey Kaşulin'in yanında, sıranın en sonunda oturuyordu. Palavracı Avdeyiç avluda avare avare dolaşıyor, gereksiz yere kuyudan içeri bakıyor ya da yerden bir odun yongası alıyor, sonra merdiven başından çitin yanına dönüyor, terli, morarmış yüzünü kol yeniyle siliyordu. Ötekiler başlarını önlerinde sessiz sedasız oturuyor, ellerindeki çomaklarla karın üstünü çiziyordu. Kadınları, gözyaşları içinde koşa koşa girdi avluya; yanlarında çuvallar, çıkınlar vardı. Lukiniçna yaşlı kocasının koyun postundan ceketini ilikleyip, boynunu geniş, beyaz bir boyun atkısıyla sararken ağlıyordu. Miron'un feri kaçmış gözlerine bakarak, "Üzülme Miron!" dedi. "Belki sonunda her şey yoluna girer. Yarabbi!" Ağzı ağlamaklı bir ifadeyle çarpıldı, ama Lukiniçna dudaklarını büzerek fısıldadı:

"Seni görmeye gelirim, Agrippina'yı da getiririm. Sen ona çok düşkünsündür."

Kapıda milislerden biri bağırdı:

"Kızaklar geldi. Koyun eşyanızı kızaklara da gelin bakalım! Geri durun kadınlar, yeter ağlayıp sızlanmanız!"

Lukiniçna yaşamı boyunca ilk kez Miron'un kıllı elini öptü ve zorla ayrıldı ondan. Öküzlerin çektiği kızaklar meydandan ağır ağır geçip, Don'a doğru yola koyuldu. Yedi tutukluyla iki milis, kızakların ardı sıra yaya gidiyordu. Avdeyiç ayakkabısını bağlamak için geride kaldı, sonra bir genç gibi koşa koşa arkalarından yetişti. Matvey Kaşulin'le oğlu yan yana yürüyordu. Maydannikov ile Korolyov sigara içiyordu. Miron Korşunov kızağa tutunmuştu. Hepsinin ardından, ağır ağır, iri adımlarla ve heybetli bir tavırla ihtiyar Bogatiryov geliyordu. Rüzgâr

onun bembeyaz, bir patriğinkini andıran sakalını savuruyor, omzuna attığı atkısı elveda der gibi dalgalanıyordu.

Yine o bulutlu şubat gününde, Tatarski'de olağanüstü bir olay daha gelişti. Köylüler son günlerde ilçeden köye memurların gelmesine alışmıştı, bu yüzden sürücünün yanında oturan birisiyle meydanı geçen çift atlı kızağa kimse dikkat etmedi. Kızak, Mokov'un evinin önünde durdu. Yaşını başını almış, telaşsız biri olduğunu hareketleriyle belli eden adam kızaktan indi. Uzun süvari kaputunu düzeltti. Kızıl süvarilerin giydiği cinsten kürk başlığının kulaklıklarını kaldırdı, Mavzer marka karabinasını tahta kundağından tutarak ağır ağır basamakları çıktı.

Devrim Komitesi odasında İvan Alekseyeviç'le iki milis vardı. Yeni gelen kapıyı vurmadan girdi, kısa, kırçıl sakalını sıvazladı ve sorar gibi, "Başkanı istiyorum," dedi.

İvan tekerlek gibi açılan gözlerini adama çevirdi, ayağa fırlayacak oldu. Ama başaramadı. Koltuğunun kollarına yapışmış, bir balık gibi ağzını açıp açıp kapıyordu. Stokman Kazak süvari başlığının altından ona bakıyordu. Bir an gözlerini kısıp tanımadan baktı İvan'a; sonra gözleri parladı, gözlerinin kenarlarından şakaklarına doğru ince ince kırışıklar yürüdü. İri adımlarla odayı geçip İvan'ın yanına geldi, onu kucakladı ve ıslak sakalıyla yüzünü fırçalaya fırçalaya öperek, "Biliyordum!" dedi. "Eğer İvan hâlâ yaşıyorsa onu Tatarski'nin başkanı olarak bulacağımı tahmin ediyordum!"

"Osip Davidoviç, çimdikle beni! Çimdikle beni, ah ne domuzum ben! Gözlerime inanamıyorum!" İvan neredeyse ağlayacaktı.

"Gerçek işte!" diye cevap verdi Stokman, yavaşça elini İvan'ın elinden kurtararak. "Ee, oturulacak bir yeriniz yok mu sizin yahu?"

"Al, al, bu koltuğu al. Peki ama nereden çıktın böyle sen? Anlat bana."

"Kızıl Ordu Siyasi Bölümündeyim. Bakıyorum benim gerçek olduğuma hâlâ inanamıyorsun! Hay, seni sersem! Çok basit dostum. Beni buradan götürdükten sonra sürgüne yolladılar, ben oradayken devrim oldu. Bir başka yoldaşla birlikte bir Kızıl Muhafız müfrezesi kurduk ve Kolçak'a karşı dövüşenlere yardım ettik. Çok zevkli günlerdi evlat. Kolçak'ı Urallar'ın ötesine sürdük. İşte şimdi de burada, sizin cephenizdeyim. Burada yaşadığım ve koşullarını bildiğim için

Sekizinci Ordu Siyasi Bölümü sizin ilçede çalışmak üzere gönderdi beni. Vyeşenskaya'ya indim, Devrim Komitesindekilerle biraz görüştüm ve önce Tatarski'ye uğramaya karar verdim. Niyetim burada kalıp çalışmak, örgütlenmenize yardım etmek, sonra da başka tarafa gitmek. Görüyorsun, eski arkadaşlığımızı unutmadım. Neyse, bu konuya sonra döneriz; şimdi senden, buradaki durumdan söz edelim. Yanında kimler çalışıyor? Sağ kalanlar kimler? Yoldaşlar," (milislere döndü), "başkanla beni bir saat kadar yalnız bırakın. Hey gidi hey! Köye girdiğim sırada burnuma burcu burcu eski günlerin kokusu geldi... Evet, o vakitler zaman geçmek bilmezdi, ama şimdi... Ee, haydi başla bakalım anlatmaya!"

Üç saat kadar sonra Mişa Koşevoy'la İvan, Stokman'ı almış, eskiden oturduğu eve, şaşı Lukerya'ya götürüyordu. Yoldaki kahverengi iz boyunca yürüyorlardı. Mişa, sanki Stokman kaçar, gözünün önünden kaybolur ya da bir hayalet oluverir diye korkuyormuş gibi koluna yapışmıştı.

Lukerya eski kiracısına bir tabak çorba koydu, hatta gizli bir yerden, kırılmış, çentilmiş bir kelle şekeri parçası bile çıkardı onun için. Vişne yaprakları kaynatılarak hazırlanan bir çeşit çay içildikten sonra Stokman ocağın çıkıntısına uzandı. Mişa'yla İvan'ın anlattığı karmakarışık hikâyeleri dinliyor, sorular soruyor, ağızlığını kemiriyordu; şafağın sökmesine az kala içi geçer gibi oldu, sigarasını kirli gömleğinin üstüne düşürdü. İvan on dakika kadar daha konuştu, ama sorduğu bir soruya Stokman horultuyla cevap verince, parmaklarının ucuna basa basa, öksürüğünü tutmak için kendini zorlamaktan yüzü morararak usulca çıktı.

Merdivenden inerlerken Mişa hafifçe gülerek, "Nasıl, şimdi kendini daha iyi hissediyor musun?" diye sordu İvan'a.

• • •

Tutukluları Vyeşenskaya'ya götüren Olşanov gece yarısı döndü. İvan Alekseyeviç'in yattığı odanın penceresini vurdu vurdu, neden sonra uyandırabildi onu.

İvan uykudan yüzü şişmiş bir halde, "Ne istiyorsun?" diye sordu. "Mektup mu getirdin, ne var?"

Olşanov kırbacıyla oynuyordu, "Kazakları kurşuna dizdiler," dedi.

"Yalan söylüyorsun, domuz!"

"Vyeşenskaya'ya varır varmaz yargıladılar, sonra da karanlık bastırmadan bir çam ormanına götürdüler. Gözlerimle gördüm."

El yordamıyla keçe çizmelerini ayaklarına geçiren İvan doğruca Stokman'a koştu.

"Bugün Vyeşenskaya'ya birkaç tutuklu göndermiştik, vurmuşlar onları," dedi. "Ben sadece hapse atacaklarını sanmıştım, ama şimdi iş değişti. Bu yoldan hiçbir şey yapamayız biz. Halk bizden uzaklaşır Osip Davidoviç. Niye öldürdüler onları? Şimdi ne olacak?"

Olanlara Stokman'ın da kendisi kadar heyecanlanıp kızacağını bekliyordu, ama Stokman ağır ağır gömleğini giyerken cevap verdi:

"Bırak şimdi bağırmayı! Lukerya'yı uyandıracaksın!"

Giyindi, bir sigara yaktı, tutuklamalara yol açan nedenleri tekrar sordu, sonra soğuk bir tavırla konuştu:

"Şunu kafana koy ve sakın çıkarma! Cephe buradan yüz yirmi verst uzaktadır. Kazakların büyük bölümü bize düşman. Bunun nedeni de sizin Kazak ağalarınızın, atamanlarınızın ve öbür ileri gelenlerinizin emekçi Kazaklar üzerinde müthiş bir nüfuza sahip olmalarıdır. Neden ileri geliyor bu nüfuzları? Ee, bu soruya senin kendi kendine cevap vermen gerekir. Kazaklar özel bir askerî kasttır. Çarlık onların başkanlara ve 'komutan baba'lara olan bu sevgilerini geliştirdi. İşte, işçi grevlerini bastırmayı Kazaklara emreden de aynı 'komutan baba'lardır. Üç yüz yıldan beri Kazakların kafalarını karıştırıp durdular. Öte yandan, örneğin Ryazan eyaletinin Kulaklarıyla, Don Kazak Kulakları arasında büyük bir fark vardır. Ryazan Kulakları ezilmiştir, çaresizdir, fiilen bir tehlike gelemez ondan. Ama Don Kulakları silahlıdır. O tehlikeli, zehirli bir yılandır. Çevreye bizi kötüleyen hikâyeler yaymaktan vazgeçmez onlar; kendin de söyledin ya, örneğin Korşunov gibi. Açıktan açığa bize saldırmayı deneyecektir o. Saldıracaktır da tabii! Eline bir silah geçirip vuracaktır bizi. Öldürecektir. Üstelik öteki Kazakları, hali vakti pek fena olmayanları, hatta yoksulları bile peşinden sürüklemeye çalışacaktır. Burada durum nasıldı? Bize karşı faaliyette bulunmakla suçlanmışlar mıydı? Yeter işte! Birkaç kelime konuşulur, sonra

da duvarın dibine giderler! Yok 'öteki iyiydi,' yok 'beriki böyleydi,' gibi sızlanmalara da gerek yok..."

"Üzülmüyorum, sakın üzüldüğümü sanma," diye elini salladı İvan Alekseyeviç. "Yalnız, ötekilerin hışmını da üstümüze çekeceğimizden korkuyorum."

O ana kadar Stokman sükûnetini korur gibi görünüyordu. Ama bu sefer patladı, İvan'ı sert bir biçimde gömleğinin yakasından tuttu, kendine doğru çekip boğulur gibi konuştu:

"Eğer onların kafalarına kendi sınıf gerçeklerimizi iyice yerleştirirsek bize karşı çıkmazlar. Sadece emekçi Kazaklar bizlere yoldaş gözüyle bakabilir, Kulaklar değil. Hey Allahım, sen... Kulaklar onların emeğini sömürerek semirmiyor mu? Ulan dangalak! Senin ateşin küllenmiş. Ah, görüyorum ki seni ele almam gerekecek! İşçi olduğun halde aydınlar gibi sızlanıyorsun... Tıpkı boktan bir Sosyalist Revolüsyoner gibi! Ah İvan!"

İvan'ın yakasını bıraktı, hafifçe gülümsedi, başını iki yana salladı, sigarasından bir nefes çekip sakinleşmiş bir halde sözünü bitirdi:

"Eğer bölgedeki en etkin düşmanları yakalamazsak ayaklanma olur. Eğer onları tam zamanında yalıtırsak ayaklanma filan olmaz. Bunların hepsini kurşuna dizmeye gerek yok; sadece liderlerini tepeleyip geri kalanını Rusya'nın ta içlerine göndermek gerek. Lenin'in dediği gibi, 'Eldivenle devrim yapılmaz.' Şu halde, bu adamları kurşuna dizmek gerekli miymiş? Bence gerekli. Belki hepsini değil, ama Korşunov'un mutlaka kurşuna dizilmesi gerekiyordu. Burası apaçık. Bir de Gregor Melehov var. O şimdilik kaçtı. Onunla da hesaplaşmamız gerek. Ötekilerin topundan daha tehlikeli o. Şunu da unutma sakın. Onun seninle yaptığı konuşma, yarın düşman olacak birinin yaptığı konuşmadır. Hem bizim burada çektiklerimiz hiçtir. Cephede işçi sınıfının en mükemmel evlatları ölüyor. Biz onlar için üzüntü duymalıyız, yoksa onları öldürenler veya bizi arkamızdan vurmak üzere fırsat kollayanlar için değil. Ya biz ya onlar! Bu işin ortası yok. İşte durum böyle benim dostum İvan!"

XXIII

PİYOTR sığırlara yem verdikten sonra daha yeni girmişti mutfağa. Onun hemen ardından ana kapının mandalı tıkırdadı ve siyah bir şala bürünmüş olan Lukiniçna eşikten içeri adımını attı. Selamsız sabahsız, ufak adımlarla Natalya'ya doğru yürüdü ve onun önünde diz üstü düştü.

Natalya tamamıyla değişmiş bir sesle, "Anneciğim! Canım anneciğim! Ne var, ne oldu?" diye bir çığlık atarak annesinin ağır gövdesini yerden kaldırmaya çalıştı.

Lukiniçna cevap vereceği yerde başını toprak zemine vurup, alçak, kırık bir sesle inledi:

"Benim sevgili erkeğim! Neden bıraktın beni?" İki kadın öylesine yas çığlıkları atmaya başladı, çocuklar da buna öyle bir ağlamaklı sesle katıldı ki, Piyotr ocağın çıkıntısından tütün kesesini kaptığı gibi kendini merdiven başına dar attı. Ne olduğunu hemen anlamıştı; durdu, merdiven başında sigara içmeye başladı. Ulumaları andıran sesler dindi, sırtında tatsız bir ürperme hisseden Piyotr tekrar mutfağa girdi. Lukiniçna yüzünü ıslak mendiline gömmüş, yakınıyordu.

"Miron Gregoryeviç'imizi vurdular! Şahinim beni kodu da gitti... Yetim kaldık... Bize bakacak kimse yok artık." Sesi yükseldi, uluma halini aldı, "O güzel gözleri kapandı artık. Bir daha açılmamak üzere kapandı!"

Darya kendinden geçen Natalya'nın yüzüne su serpti. İlyiniçna önlüğüyle onun yüzünü sildi. Panteley'in hasta yattığı ön odadan öksürük sesi ve hırıltılı bir inleme duyuldu.

"İsa aşkı için!" diye Lukiniçna Piyotr'un elini yakalayıp deli gibi göğsüne bastırdı. "İsa aşkı için, arabaya atla, Vyeşenskaya'ya git de getir onu buraya, ölüsünü olsun getir. Getir onu geriye. Ah, merhametli Meryem anamız! Ah, doğru dürüst cenaze merasimi bile yapılmadan orada çürümesine razı olamam."

Kadın vebalıymış gibi öteye kaçan Piyotr, "Ne demeye... Ne diyorsun sen?" dedi. "Onu orada arayayım da başıma iş mi açılsın? Böyle bir iş için canımı tehlikeye atamam ben. Hem nasıl bulurum onu ordâ?"

"Kırma beni Piyotr, benim canım! İsa aşkına... İsa aşkına..."

Piyotr bıyıklarını dişleye dişleye sonunda kabul etti gitmeyi. Vyeşenskaya'da babasının bir dostuna varıp, Miron'un cesedini almak için onun yardımına başvurmaya karar verdi. O gece arabayla yola çıktı. Köyde tüm evlerin ışıkları yanıyor ve her mutfakta idamlar tartışılıyordu. Piyotr babasının eski alay arkadaşının evi önünde durdu ve onun yardımını istedi. Kazak yardım etmeyi seve seve kabul ederek fikrini söyledi:

"Nereye gömüldüklerini biliyorum. Çukur derin değil. Ama onu bulmak güç olacak. Bir tane değil ki; dün on iki kişiyi kurşuna dizdiler. Yalnız bir şartım var, sonradan bana bir litre votka vereceksin. Anlaştık mı?"

Gece yarısı yanlarına kürek ve bir duvarcı teskeresi alıp mezarlıktan geçerek, hükümlerin infaz edildiği çamlığa gittiler. Hafif hafif kar atıştırıyordu. Donmuş eğreltiotları ayaklar altında çıtırdıyordu. Piyotr her duyduğu sese kulak kabartıyor, içinden bu araştırmaya da, Lukiniçna'ya da, hatta ölmüş Miron'a bile küfrediyordu. Kazak, kumluk bir sırt yakınlarında durdu. "Burada bir yerde olmaları gerekiyor," dedi.

Yüz adım kadar daha yürüdüler. Bir çomar sürüsü havlayıp hırlayarak hızla kaçtı. Piyotr teskereyi yere koyup kısık bir sesle fısıldadı:

"Ben geri dönüyorum! Cehennemin dibine gitsin! Bu kadar cesedin arasında nasıl buluruz onu? Dır dır edip kandırdı, razı etti beni ihtiyar cadı!"

"Ne korkuyorsun? Gel hadi!" diye güldü ona Kazak.

Yollarına devam ettiler ve yaşlı bir söğüdün yanında, karın adamakıllı çiğnenmiş, toprakla karışmış olduğu bir yere geldiler. Kazmaya başladılar.

Piyotr, Miron'u kızıl sakalından tanıdı. Cesedi kemerinden tutup çekti, teskerenin içine devirdi. Kazak öksüre öksüre mezarın toprağını tekrar doldurdu ve teskerenin kollarından tutup kaldırırken homurdandı:

"Kızağı çamlığa kadar yaklaştıracaktık. Aptallık ettik! Rahat rahat doksan kilo çeker bu herif. Karda yürümek de kolay değil üstelik!"

Piyotr teskerenin kollarını kavrayabilmek için ölünün bacaklarını iki yana açtı.

Sabaha kadar Kazak'ın evinde oturup içtiler. Bir kilime sarılı olan Miron Korşunov dışarıda, kızağın içinde duruyordu. Piyotr atı kızaktan çözmemişti; hayvan bütün bu süre içinde homurtular koyvererek, kulaklarını dikip yularını çekiştire çekiştire beklemiş, cesedin kokusunu aldığı için kızaktaki otun yanına yaklaşmamıştı.

Piyotr Tatarski'ye vardığında şafak söküyordu. Kır yolundan gelmiş, ata hiç soluk aldırmamıştı. Ardında Miron'un kafası kızağın dibinde trampet çalmış, Piyotr da iki kez durup Miron'un başı altına ıslak ot koymuştu. Cesedi doğru evine getirdi. Kapıyı evin ölü efendisine Miron'un gözbebeği, en sevdiği kızı Agrippina açtı, sonra kızaktan koşa koşa uzaklaşıp avluya, birikmiş karlar içine attı kendini. Piyotr cesedi un çuvalı gibi omzuna vurup mutfağa taşıdı ve üstüne keten örtü serilmiş masanın üzerine dikkatle yatırdı.

Ağlamaktan sesi kısılmış Lukiniçna, başı açık, yerlerde sürüne sürüne kocasının beyaz cenaze çorapları içindeki ayaklarının dibine geldi ve fısıldadı:

"Ben seni evine kendi ayaklarınla geleceksin sanmıştım, sevgili velinimetim, ama taşıyarak getirdiler seni." Garip bir gülüşü andıran hıçkırıkları ve fısıltıları zor duyuluyordu. Piyotr, ihtiyar Grişaka'yı kolundan tutarak odaya soktu. İhtiyarcık tir tir titriyordu, ama yine de masanın yanına kadar dimdik yürüyüp başucunda durdu.

"Ee, Miron! Demek seninle tekrar buluşmamız böyle olacakmış oğlum!" İstavroz çıkarıp oğlunun donmuş, çamurlu alnını öptü. "Miron... Yakında sana kavuşacağım, çok sürmez..." İhtiyarın sesi yükseldi, iniltili bir uluma halini aldı. Güçlü, diri bir hareketle ölünün elini kaldırıp dudaklarına götürdü, sonra masanın yanına çöktü.

Müthiş bir elem Piyotr'un boğazında düğümlendi. Sessiz sedasız dışarıya, avluya çıktı, kümesin yanında bağlı duran atına gitti.

XXIV

DON'UN taşkınlarından yayılan sular, geniş bir alan üzerinde, suları durgun ve sığ göletler oluşturur. Don ağır ağır, hiç durmayan bir sel halinde akmaya devam ederken, suların yüzeyinde kıvrımlar olur. Irmak yatağının dibi sert ve kumluk sığlıklarında ka-

ra-karın balığı yemlenir; geceleri çiga balığı yemlenmeye çıkar, sazan ise sarp kıyıların dibindeki çamurlu, yeşil kovuklara süzülür, turna ile tatlısu levreği, ringa yavrularının peşine düşer, kedibalığı kabuklular arasında fır dönerek aranır ve arada sırada kendini bir an için gösterirken yemyeşil bir su sütunu kaldırır, ayın geniş bir yüzeyi aydınlatan ışığında altın rengi yüzgecini fışırdatarak tekrar dalar, kocaman bıyıklı kafasıyla sabaha kadar kabuklular arasında sürtüne sürtüne dolaşır, sabah da su altında kalmış yumru yumru, budaklı kara bir kökün dibinde, uyuşuk bir sükûnet içinde yatar.

Ama sarp kıyıların daraldığı yerlerde hapsedilmiş Don, kemire kemire kendine derin bir kanal açar ve köpüklü dalgalarını boğuk bir gümbürtüyle sürer de sürer. Burgaçlar kıyılarda burunlar, çıkıntılar meydana getirir. Ve buralarda su gözle izlenemeyecek kadar hızlı akar.

Yaşam, sessiz günlerin durgun sığlığından dar bir kanala akmıştı. Yukarı Don ilçeleri kaynıyordu. İki akıntı karşılaşmış, Kazakların kimi bu yana kimi o yana savrulmuştu; burgaç bütün kudurganlığıyla dönüyor dönüyordu. Genç Kazaklarla yoksullar hâlâ sükûnetlerini koruyor, hâlâ karar veremiyor, hâlâ Sovyet Hükümetinden barış umuyordu, ama yaşlılar taarruz halindeydi ve açıktan açığa Kızılların Kazakları son adamına kadar yok etmek niyetinde olduğunu söylüyordu.

Mart başlarında İvan Alekseyeviç Tatarski'de bir köy toplantısı yaptı. Toplantıya büyük bir kalabalık katıldı, bunun nedeni belki de, Stokman'ın bir toplantı yapılarak Devrim Komitesinin, Beyazlara, kaçan Kazakların mal ve mülklerinin yoksullara dağıtılmasını önermiş olmasıydı. Toplantıdan önce Stokman ile Vyeşenskaya'dan gelen bir memur arasında fırtınalı bir söz düellosu oldu; memur, el konulan birtakım elbiseleri alıp götürme yetkisiyle gelmişti. Stokman ona elbiselerin kendisine teslim edilemeyeceğini, çünkü Devrim Komitesinin bu elbiseleri bir gün önce geçen Kızıl Ordu yaralı kafilesine dağıttığını açıkladı. Genç memur sesini yükselterek Stokman'a müthiş bir öfkeyle çullandı:

"El konulmuş elbiseleri dağıtma iznini kim verdi size?" diye sordu.

"Kimseden izin istemedik!"

"Milletin malını zimmetinize geçirmeye ne hakkınız var sizin peki?"

"Bağırmayınız yoldaş, bağırmayınız ve saçmalamayınız. Kimsenin bir şeyi zimmetine geçirdiği yok. Gocukları araba sürücülerine zimmetle verdik; yaralıları götürecekleri yere götürdükten sonra gocukları geri getireceklerine ilişkin imzalı kâğıt aldık ellerinden. Askerler ise yarı çıplaktı, onları öyle göndermek, ölüme göndermek olurdu. Başka ne yapabilirdim? Üstelik de elbiseler kullanılmadan duruyordu depoda."

Stokman hırslandığını belli etmeden sakin sakin konuşuyordu ve belki de tartışma barış içinde bitebilecekti. Ne var ki delikanlı çelik gibi bir ses tonuyla devam etti:

"Kimsin sen? Devrim Komitesi başkanı mısın? Tutukluyorum seni! Görevini yardımcına devret. Derhal Vyeşenskaya'ya göndereceğim seni. Buradaki malların yarısını da çalmışsındır muhakkak, ama ben..."

Stokman beti benzi atarak, "Sen komünist misin?" diye sordu.

"O senin üstüne vazife değil! Milis! Çabuk bu adamı yakala ve Vyeşenskaya'ya götür. Onu ilçe milislerine teslim et, bunun için de bir belge al." Stokman'ı yukarıdan aşağı süzerek ekledi:

"Seninle orada konuşuruz! O zaman ben çalacağım sen oynayacaksın, diktatör seni!"

"Yoldaş, aklını mı kaçırdın? Bilmiyor musun ki..."

"Laf istemez! Kes!"

Bir tek kelime konuşmaya fırsat bulamadan deminden beri dinlemekte olan İvan Alekseyeviç, Stokman'ın ağır ağır, dehşet verici bir hareketle, duvarda asılı duran mavzerine uzandığını gördü. Delikanlının gözlerinde bir an korku ifadesi beliriverdi. Şaşılacak bir hızla, sırtıyla dayanarak kapıyı açtı, merdivene yuvarlandı ve omurgası basamaklara çarpa çarpa merdivenden aşağı yuvarlandı. Telaşla toparlanıp ayağa kalktı, kendini kızağa dar attı. Sürücüyü ta alanın öbür yanına gelene kadar dürtükleyerek, arkasından geliyorlar mı diye de hiç durmadan geriye bakarak sürdürdü kızağı.

Devrim Komitesi odasının camları bir kahkaha tufanıyla sarsıldı. David kasıklarını tutarak masanın üstüne kapandı. Ama titreyen parmaklarıyla bir sigara sarmakta olan Stokman'ın gözkapağı seğiriyordu.

"Domuza bak! Pis domuz!" diye homurdanıyordu.

Mişa ve İvan'la birlikte toplantıya gitti Stokman. Meydan tamamıyla dolmuştu. İvan'ın kalbi gümbür gümbür atıyor, kafasından şu

düşünce geçiyordu: 'Ortalıkta bir şeyler dönüyor. Bütün köy halkı gelmiş!' Ama kasketini çıkarıp halkanın ortasına çıkınca kaygıları dağıldı. Kazaklar ona seve seve yol açtı. Yüzlerinde saygılı bir ifade vardı; bazılarının gözleri gülüyordu. Stokman halka olan Kazakları süzdü. Gerginliği dağıtmak, Kazakları konuşturmak istiyordu. O da İvan gibi kürk başlığını çıkararak haykırdı:

"Yoldaş Kazaklar! Aranızda Sovyet rejimi kurulalı altı hafta oluyor. Ama biz Devrim Komitesi, sizlerin bize hâlâ güvensizlik, hatta düşmanlık beslediğinizi görüyoruz. Toplantılara katılmıyorsunuz, aranızda Sovyet Hükümetinin sözde size baskı yaptığına, kitle halinde adam kurşuna dizdiğine ilişkin budalaca söylentiler, dedikodular dolaşıyor. Birbirimizle daha açık konuşmak ve birbirimize yaklaşmak zamanı gelmiştir. Devrim Komitesini siz kendiniz seçtiniz; İvan Kotliyarov ile Koşevoy da birer Kazak'tır ve sizdendir, bu bakımdan onlardan gizli hiçbir şeyiniz olmaması gerekir. İlkin şurasını belirteyim ki, düşmanlarımız tarafından yayılan, kitle halinde kurşuna dizme hikâyeleri iftiradan başka bir şey değildir. Onların bu iftiraları atmaktaki amaçları apaçıktır: Kazaklarla Sovyet rejimi arasına nifak tohumları serpmek ve sizleri Beyazların kucağına atmak istiyorlar."

Kalabalığın gerisinden biri, "Kitle halinde kurşuna dizme yok mu diyorsunuz? Öyleyse bizden yedi kişiye ne oldu?" diye bağırdı.

"Yoldaş, ben hiç kurşuna dizme olmadı demedim. Sovyet rejiminin düşmanlarını kurşuna dizdik, bize toprak ağaları rejimini zorla kabul ettirmek isteyenleri de kurşuna dizmeye devam edeceğiz. Biz çarı bunun için devirmedik, Almanya'yla savaşa bunun için son vermedik, halkı bunun için özgürlüğe kavuşturmadık. Almanya'yla savaş size ne kazandırdı? Binlerce Kazak cesedi, yetimler, dullar, harabeler..."

"Doğrudur!"

"Biz üstelik bütün savaşlara bir son vermek istiyoruz," diye devam etti Stokman. "Biz bütün insanların kardeş olmalarından yanayız. Oysa çarlık rejiminde, toprak ağaları ve kapitalistler hesabına toprak zaptetmek, toprak ağalarıyla sanayicileri zengin etmek için sizin elleriniz kullanıldı. Köyünüzün yanı başında yaşayan Listnitski'yi ele alın. Onun babası 1812 savaşındaki hizmetine karşılık elli bin dönüme yakın toprağa kondu. Ya sizin dedelerinizin eline ne geçti? Onlar, Alman topraklarında başlarını verdi. O topraklara kanlarını akıttılar."

Toplantıda bulunanlar arasında önce bir mırıltı oldu, sonra onayladıklarını anlatan bir kükreme koptu. Stokman açılmaya başlamış alnındaki teri silerek haykırdı:

"İşçilerin ve köylülerin hükümetine el kaldıracak olan herkesi mahvedeceğiz. Devrim Mahkemesinin emriyle kurşuna dizilen Kazaklarınız bizim düşmanımızdı. Ama sizlerle, emekçilerle, bize sempati besleyenlerle el ele yahut çift süren öküzler gibi omuz omuza yürüyeceğiz. Yeni bir yaşam için hep birlikte süreceğiz toprağı ve eski ayrıkotlarını, düşmanlarımızı ayıklamak için toprağı beraber tırmıklayacağız. Öyle bir ayıklayacağız ki, bir daha toprağa kök salamasın ve gelişecek yeni yaşamı boğamasınlar."

Stokman Kazakların mırıltılarından, heyecanlı yüzlerinden, konuşmasıyla onların yüreklerine dokunduğunu anladı. Yanılmamıştı. Kazaklar akıllarından geçeni açıkça söylemeye başladı:

"Osip Davidoviç! Seni iyi tanırız, bir vakitler aramızda yaşadın, bizden sayılırsın. Hiç korkmadan bize açıkla. Şu sizin hükümetiniz bizden ne istiyor? Tabii hükümetle beraberiz bizler, oğullarımız cepheyi terk etti; ne var ki, bizler cahil insanlarız, her şeyi anlayamıyoruz," diye uzun uzun, dolambaçlı bir biçimde, herhalde gereksiz laf etmekten korkarak ve ne dediği iyice anlaşılmaksızın konuştu ihtiyar Griyaznov. Ama kolsuz Aleksey Şamil kendini daha fazla tutamadı, "Konuşabilir miyim?" diye haykırdı.

Tartışmadan heyecanlanan İvan, "Haydi konuş," diye cevap verdi.

"Yoldaş Stokman, bize önce şunu söyle, istediğimi söyleyebilir miyim?"

"Evet."

"Beni tutuklamayacaksınız ama!"

Stokman gülümsedi ve sakin bir el hareketiyle, böyle bir şey olmayacağını anlattı.

"Kızmaca yok yalnız! Ben dobra dobra konuşan bir adamım, kafamdan geçeni söylerim."

Aleksey'in kardeşi Martin arkadan onun boş kol yenini çekiştirerek kaygıyla fısıldadı:

"Kes artık be aptal! Kes artık, yoksa seni de deftere geçirecekler! Yazacaklar senin adını da listeye Aleksey!"

Ama Aleksey kendini çekip kurtardı ve yanağı seğirerek yüzünü topluluğa çevirdi:

"Kazaklar! Ben konuşacağım, haklı mı haksız mı olduğuma siz karar verin." Asker usulü topuklarının üstünde geriye doğru çark ederek kurnaz kurnaz Stokman'a baktı, "Söyleyeceklerim benim görüşümdür. Eğer gerçeği konuşacaksak, konuşalım. Açık açık, dobra dobra! Şimdi bizlerin, bütün Kazakların ne düşündüğümüzü ve komünistlerin bize kötü davrandığını sanmamızın nedenini söyleyeceğim. Sen işçi Kazaklara, sizinle savaşanlara karşı olmadığınızı söyledin. Sizler zenginlere karşısınız ve sözde yoksulların kardeşisiniz. Öyleyse bana şunu söyleyin; bizim köyden Kazakları kurşuna dizmekte haklı mıydı, değil miydi? Korşunov için diyecek bir şeyim yok. O atamandı ve bütün ömrünce biz Kazakların sırtından geçindi. Ama ya Palavracı Avdeyiç'i ne demeye vurdular? Ya Matvey Kaşulin'i, Bogatiryov'u, Maydannikov'u, sonra Korolyov'u? Onların da bizlerden hiçbir farkı yoktu; onlar da cahildi, onların da kafaları karışmıştı. Onlar saban kullanmasını biliyordu, kitap okumasını değil. Eğer ağızlarından kötü bir şey çıktıysa, bunun için hemen onları duvarın dibine çekmek mi gerekirdi?" Aleksey derin bir soluk aldı ve bir adım öne çıktı. Boş kol yeni göğsünün üstünde dalgalanıyor, ağzı seğiriyordu. "Budalaca konuşanları yakalayıp cezalandırdınız, ama tüccarlara dokunduğunuz yok. Tüccarlar paraları sayesinde canlarını kurtardı. Ama bizim canımızı kurtaracak hiçbir şeyimiz yok; bizler hayatımızı toprağı eşeleyerek harcarız da servet nedir bilmeyiz. Belki birkaç tanesini vurdunuz, ama onlar da postlarını kurtarmak için avlularındaki son sığırı bile çekip verirdi size. Oysa siz onlardan hiçbir şey istemeden, hemen yakalayıp kurşuna dizdiniz. Vyeşenskaya'da neler olup bittiğini hepimiz biliyoruz. Orada tüccarlarla papazların kılına dokunan yok. Karginskaya'da da öyle. Çevremizde neler olup bittiğini duyuyoruz. İyi haber yerinden kıpırdamaz, ama kötü haber ta dünyanın öbür ucuna kuş olur uçar."

Gerilerden bir ses, bir başına, "Doğru!" diye bağırdı.

Kalabalığın mırıltısı arasında Aleksey'in sözleri boğuldu. Ama o gürültü dininceye kadar bekledi ve Stokman'ın elini havaya kaldırışına aldırış etmeksizin haykırmaya devam etti:

"Sovyet Hükümeti belki de iyidir; biz bunu anlıyoruz, ama iş başına gelen komünistler bizi bir kaşık suda boğmak istiyor. 1905'te olanlar yüzünden yapıyorlarmış bize bunu, Kızıl askerlerden duyduk. Kendi aramızda, komünistlerin bizi ortadan kaldırmak istediğini konuşuyoruz. Kazakları bir daha geri gelmemek üzere Don'dan sürmekmiş niyetleri! Benim söyleyeceklerimin hepsi bu kadar. Sarhoş adamlar gibi aklıma ilk geleni söylüyorum. Zaten hepimizi yaşamımızın güzelliği sarhoş etti; siz komünistlere beslediğimiz kinden ötürü sarhoş olduk gitti."

Aleksey kalabalığı yara yara Kazakların arasına girdi tekrar; uzun bir sessizlik oldu. Stokman konuşmaya başladı, ama arka taraftan yükselen haykırışlar sözünü kesti:

"Doğru söyledi! Kazakların kafası kızmaya başlıyor. Köyde şimdi ne biçim türküler söyleniyor biliyor musunuz? Herkes kafasından geçeni söyleyemez, ama türkü halinde söylerler. Türküye de kimse fazla bir şey diyemez! Hatta geri dönecek olan Kadetlere dert yanan Kazaklar üstüne yakılmış bir türkü bile var. Herhalde şikâyet edecekleri bir şeyler olmalı!"

Birisi güldü. Kalabalık bir dalgalandı, mırıltılar yükseldi.

Stokman elindeki başlığı buruş buruş etti, sonra cebinden Koşevoy'un yazdığı listeyi çıkararak haykırdı:

"Hayır, doğru değil! Devrimden yana olanların hiçbir şikâyeti olamaz. İşte hemşerilerinizin, Sovyet rejimi düşmanlarının kurşuna dizilmelerinin nedeni. Dinleyin!" Yüksek sesle ağır ağır ve tane tane okumaya başladı:

> Tutuklanarak Devrim Mahkemesi Soruşturma Komisyonuna teslim edilen Sovyet rejimi düşmanlarının listesi:
>
> Korşunov, Miron Gregoryeviç, eski ataman; başkalarının emeğini sömürerek zengin olmuştur.
>
> Sinilin, İvan Avdeyiç; Sovyet Hükümetini devirmek için propagandalarda bulunmuştur.
>
> Kaşulin, Matvey İvanoviç; aynı şeyi yapmıştır.
>
> Maydannikov, Semyon Gavriloviç; apolet takıp sokaklarda Sovyet Hükümeti aleyhinde bağırmıştır.
>
> Melehov, Panteley Prokofyeviç; Askerî Konsey üyesiydi.

Melehov, Gregor Panteleyeviç; Sovyet Hükümeti düşmanı, tehlikeli bir üsteğmendir.

Kaşulin, Andrey, Matvey'in oğlu; Potyolkov'un Kızıl Kazaklarının kurşuna dizilmesinde rol almıştır.

Bodovskov, Fedot Nikiforoviç; aynı şeyi yapmıştır.

Bogatiryov, Arhip Matveyeviç; hükümet aleyhtarı bir kilise bekçisiydi ve halkı devrime karşı kışkırtıyordu.

Korolyov, Zahar Leontyeviç; silahlarını teslim etmek istemedi. Aynı zamanda, güvenilir bir kişi de değildi.

Melehov'ların adlarıyla, Bodovskov'un adının karşısında, Stokman'ın okumadan geçtiği şu notlar vardı:

Sovyet Hükümetinin bu düşmanları, ikisi nakliye işiyle uzakta, biri de tifüs hastalığından yatakta olduğu için tutuklanmamıştır. İlk ikisi döner dönmez, üçüncüsü de ayağa kalkabildiği zaman derhal tutuklanıp Vyeşenskaya'ya gönderilecektir.

Toplananlar bir an seslerini çıkarmadan durdu. Sonra birisi haykırdı:

"Doğru değil bu yazılanlar!"

"Doğrudur! Sovyetler aleyhine konuştular!"

"Siz böyle şeyler yüzünden mi adam tutukluyorsunuz?"

"Birisi bütün bunları onların aleyhine uydurmuş."

Stokman tekrar konuşmaya başladı. Onu dikkatle dinler görünüyorlardı, hatta arada sırada onaylayıcı haykırışlar bile duyuluyordu. Ama sonunda kaçıp Beyazlara katılanların mülkünü dağıtma konusu ortaya atılınca bir sessizlik oldu.

İvan Alekseyeviç öfkelenerek, "Ne oluyor size yahu?" diye sordu.

Toplantı bir anda, yere dökülen saçma taneleri gibi dağılmaya başladı. En yoksul köylülerden biri kararsızlıkla öne doğru bir adım attı, sonra duraksadı ve tekrar geri döndü.

"Malların sahipleri geri dönecek, sonra ne olacak..."

Stokman onları dağılmamaları için kandırmaya çalıştı, ama bembeyaz kesilen Koşevoy, İvan Alekseyeviç'in kulağına fısıldadı:

"Ben söylemiştim bu mallara dokunmayacaklarını. Şimdi onlara vermektense bütün malları yakmak daha iyidir..."

XXV

KOŞEVOY kamçısını düşünceli düşünceli pantolonunun paçasına vurarak, başı önünde, Mokov'un evinin merdivenini ağır ağır çıktı. Koridorda yerde birtakım eyerler duruyordu. Yakında birisinin geldiği belliydi; üzengi demirlerinden birinde, çizme izi olan sarı, fışkı rengi bir kar parçası duruyordu hâlâ ve üzenginin altında mini mini bir gölcük meydana geliyordu. Koşevoy gözlerini eyerlerden ve terasın döşemesinden, oymalı merdiven parmaklığına doğru kaldırdı, buğulanan camlara baktı. Ama gördüklerinin hiçbiri kafasında bir izlenim bırakmadı. Mişa'nın basit yüreği, Gregor Melehov'a duyduğu acıma ve nefretle kaynıyordu.

Devrim Komitesinin sofrasında ağır bir tütün ve at teçhizatı kokusu vardı. Mokov'lar Donets'in ötesine kaçtığı sırada geride kalan hizmetçi kadınlardan biri sobayı yakıyordu. İlerideki odada milisler gürültülü kahkahalar atıyordu. Mişa öfkeli öfkeli iri adımlarla onların odasının önünden geçerken, 'Garip adamlar! Mutlak gülünecek bir şey bulurlar!' diye aklından geçirdi. Komite odasına girdi ve kırbacıyla çizmesine son bir kez daha vurdu.

İvan Alekseyeviç kalın ceketinin önünü açmış, yazı masasının başında oturuyordu. Kalpağını çapkınca yana yıkmıştı, terli yüzü yorgun ve kırışıktı. Sırtında hâlâ uzun süvari kaputu olan Stokman pencere pervazının kenarına oturmuştu. Mişa'yı gülümseyerek karşıladı Stokman ve otursun diye kendi yanına çağırdı. Koşevoy bacaklarını uzatarak oturdu.

"Dün güvenilir bir kaynaktan duydum; Gregor Melehov eve dönmüş," dedi. "Ama daha ona gitmedim."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?" Stokman bir sigara sarıp sorar gibi İvan Alekseyeviç'e baktı.

"Deliğe mi tıkmalı, ne yapmalı?" İvan kararsızlık içinde hızlı hızlı gözlerini kırpıştırıyordu.

"Devrim Komitesi başkanı sensin, sen söyle!" diye gülümsedi ve kaçınır gibi omuzlarını silkti Stokman. Öyle alaylı gülümsüyordu ki kamçı darbesinden beter yakıyordu gülümsemesi. Hırlar gibi konuşan İvan'ın çenesinde ter taneleri belirmişti:

"Başkan olarak Gregor'u da ağabeyini de tutuklayıp Vyeşenskaya'ya göndermeye hazırım."

"Ağabeyini tutuklamanın anlamı yok. Fomin onu tutuyor, Piyotr'dan ne kadar iyi söz ettiğini sen de bilirsin. Ama Gregor'un hemen, bugün tutuklanması gerek! Onu yarın Vyeşenskaya'ya göndeririz; atlı bir milisle de Devrim Mahkemesi başkanına onunla ilgili gerekli bilgileri bugünden yollarız," diye cevap verdi Stokman.

"Gregor'u akşam tutuklasak daha iyi olmaz mı Osip Davidoviç?" dedi İvan.

Stokman bir öksürük nöbetine tutuldu, sonra sakalını silerek sordu:

"Neden akşama?"

"O zaman fazla konuşma olmaz."

"Hıh, saçma bir neden," diye cevap verdi Stokman.

İvan, Koşevoy'a döndü:

"Mihail, iki kişi al, git onu hemen tutukla. Kimseyi yanına bırakma onun. Anladın mı?"

Koşevoy oturmakta olduğu pencere pervazından kaydı, milislerin yanına gitti. Stokman odada iri adımlarla dolaşmaya başladı. Bir iki dakika sonra masanın önünde durup, sordu:

"Toplanan silahların son partisini gönderdiniz mi?"

"Hayır, bugün gidecek."

Stokman suratını astı, ama kaşlarını kaldırarak acele acele sordu:

"Melehov'lar ne teslim etti?"

İvan Alekseyeviç hatırlamak için çaba harcayarak kaşlarını çattı, sonunda gülümseyerek cevap verdi:

"İki tüfekle iki revolver verdiler. Sence bundan başka silahları yok mudur?"

"Sence var mı?"

"Oho! Onları kafasız sanma!"

"Çok doğru!" Stokman dudaklarını sımsıkı kapadı. "Ben sizin yerinizde olsaydım, tutuklamadan sonra oturdukları yerde bir güzel arama yapardım. Bu iş için komutana emir ver. Düşünmek başka şey, yapmak başka şeydir."

Koşevoy yarım saat sonra döndü. Verandayı yıldırım gibi geçti, kapıları hızla ardına kadar açtı ve eşikte durup bir soluk alarak bağırdı:

"Allah kahretsin!"

"Ne oldu?" Stokman aceleyle ona doğru yürüdü; gözleri tekerlek gibi açılmıştı. Ya Stokman'ın sesinin yumuşak tonundan ya da başka bir nedenle, Koşevoy birdenbire parlayarak gürledi:

"Devirme öyle gözlerini be!" Tükürür gibi bir küfür savurdu. "Gregor Singin'deki teyzesine gitmiş; öyle söylediler. Benim elimden ne gelirdi ki? Hem siz neredeydiniz? Sinek mi avlıyordunuz? Kim açtı ona kapıyı? Parmaklarınızın arasından kaçırdınız onu. Bana bağırmanıza gerek yok, ben koyun gibiyim, benim görevim gidip onu tutuklamak. Ama sizin aklınız neredeydi?" Stokman üzerine doğru gelmeye başlayınca, geri geri sobaya doğru çekildi Koşevoy ve güldü:

"Daha fazla gelme Osip Davidoviç! Daha fazla yaklaşma, yoksa Tanrı hakkı için vururum sana!"

Stokman onun tam önünde durup parmaklarını çıtlattı. Mişa'nın gülümseyen, sevgi dolu gözlerinin ta içine bakarak dişlerinin arasından konuştu:

"Singin yolunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Öyleyse neden buraya döndün? Bir de Almanlarla savaştığını söylüyorsun!.. Dangalak sen de!" Özellikle hakaret eder gibi bir tavır takınarak suratını astı.

• • •

Bozkır mavi, dumanlı bir pus altında uzanıyordu. Mor ay, Don'un kıyılarındaki tepelerin ardından yükselmiş, ölü ölü parlıyor ve yıldızların fosforlu ışıklarını saklayamıyordu.

Singin yolunda altı atlı dörtnala yol alıyordu. Stokman, Mişa'nın yanında at sürüyordu. Yüksek hayvanı huysuzlanıyor, habire binicisinin dizini ısırmaya çalışıyordu. Stokman sakin sakin Mişa'ya gülünç bir olayı anlatıyor, Mişa da eyer kaşının üzerine kapanmış, soluk soluğa, çocuksu kahkahalar koyvererek, kukuletası altından onun ciddi suratına bakmaya çalışıyordu.

Singin'de yapılan sıkı araştırmalar hiçbir sonuç vermedi.

XXVI

GREGOR nakliye arabalarıyla Bokovskaya'ya vardıktan sonra bir menzil daha ileri gitmek zorunda kaldı. On gün dönmedi. Tatarski'ye gelişinden iki gün önce babası tutuklandı. İhtiyar Panteley hasta yatağından daha yeni kalkmıştı. Daha da kurumuş, daha da huysuz olmuştu. Saçları alnında güve yemiş gibi duruyordu; sakalı seyrelmiş, kır tellerle çevrelenmişti.

Milisler, eşyasını toplaması için on dakika izin verdikten sonra onu alıp götürdü. Vyeşenskaya'ya gönderilene kadar onu Mokov'un deposuna kapadılar. Onunla birlikte tutuklu bulunan dokuz aksakal, bir de onursal yargıç vardı.

Gregor daha avluya girmeden Piyotr ona haberi yetiştirdi ve öğüt verdi:

"Hemen dön ve çek git kardeşim! Hep senin ne zaman döneceğini sorup durdular. Git ısın, çocuklarını gör, ondan sonra Ribni köyüne kaç; orada saklanır, uygun zamanı beklersin. Bana sorarlarsa, Singin'deki teyzene gittiğini söylerim. İçimizden yedi kişiyi duvarın dibine çektiler, duydun mu? Babamın da aynı şekilde öldürülmemesi için Tanrıya dua ediyorum! Ama sana gelince..."

Gregor yarım saat kadar mutfakta oturdu, sonra atına atladığı gibi gecenin karanlığı içinde dörtnala Ribni'ye sürdü. Güvenilir bir Kazak olan uzak bir akrabaları onu ahırında, tezeklerin arasında sakladı. Gregor orada iki gün yattı, sadece geceleri dışarı çıktı.

XXVII

MARTIN 10'unda, Singin dönüşünden iki gün sonra, Mişa Koşevoy komünist grubu toplantısının ne zaman yapılacağını öğrenmek için Vyeşenskaya'ya gitti. Kendisi, İvan Alekseyeviç, David, Yemelyan ve Filka hep birden partiye katılmaya karar vermişti. Mişa, Kazakların teslim ettiği silahların son partisini, okul bahçesinde bulunan bir makineli tüfeği ve Stokman'ın İlçe Devrim Komitesi başkanına yazdığı bir mektubu da yanında götürdü.

Vyeşenskaya yolunda sulak çayırlıklardan bir sürü tavşan kaldırdılar. Savaş içinde tavşanlar bölgede çok üremiş, hiçbir engelle karşılaş-

madan çoğalmıştı; adım başı bir tanesi çıkıveriyordu ortaya. Bataklık sazları gibi yayılmışlardı bütün bölgeye. Kızağın gıcırtısından ürküp çiğnenmiş karın üstünde hopluyor, beyaz karınlarını, karaya çalan kuyruk altı tüylerini gösteriyorlardı. Kızağı süren Yemelyan dizginleri bırakıp deli gibi bağırıyordu:

"Hadi! Vur şunu!"

Mişa kızaktan aşağı atlıyor, bir dizinin üstüne çöküp, uzakta hoplayan kurşuni topa silahını boşaltıyor, sonra da kurşunların karı tozutuşunu ve topun gitgide hızlanarak uzaklaşmasını ve en sonunda çalılıklar içinde gözden kayboluşunu hayal kırıklığı içinde seyrediyordu.

Mişa, İlçe Komitesini nedensiz bir kargaşalık içinde buldu. Oradan oraya telaşlı telaşlı adamlar koşuşuyor, atlı kuryeler gidiyor, atlı kuryeler geliyor ve sokaklarda hemen hemen kimsecikler görünmüyordu. Bu telaşın nedenini anlayamayan Mişa hayretler içinde kaldı. Komite astbaşkanı, Stokman'ın mektubunu dalgın bir tavırla cebine tıktı ve Mişa cevap verip vermeyeceğini sorunca sert bir sesle hırladı:

"Defol başımdan be! Şimdi seninle uğraşacak vaktim yok benim."

Bir Kızıl Ordu ileri karakolu meydandan geçmekteydi. Onlarla birlikte giden bir seyyar mutfak, ardında sığır eti ve defne yaprağı kokusu bırakıyordu.

Mişa bir iki tanıdığıyla sigara içmek için Devrim Mahkemesine gitti ve onlara sordu:

"Nedir bu telaş yahu?"

İçlerinden biri isteksiz isteksiz cevap verdi:

"Kazanskaya'da işler karışmış. Beyazlar savunmayı mı yarmış, Kazaklar mı ayaklanmış, öyle bir şey. Anlaşılan dün bütün gün savaş olmuş orada. Telefon hatları kesik."

"Bir haberci gönderseydiniz."

"Gönderdik, ama geri dönmedi. Bugün de Yelenskaya'ya bir bölük yolladık. Orada da durum kötü."

Pencerenin yanında oturmuş sigaralarını içiyorlardı. Devrim Mahkemesinin konakladığı tüccarın evinin camları dışında toz gibi karlar savruluyordu.

Birdenbire köyün dışından, çam kümelerinin yakınından silah sesleri duyuldu. Mişa sapsarı kesilip sigarasını elinden düşürdü. Her-

kes avluya fırladı. Şimdi silah sesleri daha yüksek, daha net geliyordu; derken bir yaylım ateşi çın çın öttü, kahredici kurşunlar sundurmalara, bahçe kapılarına girdi. Avluda duran bir Kızıl Ordu eri yaralandı. Askerlerin geri kalanı alelacele Devrim Komitesi binasının önünde sıraya girdi, komutanları da onları Don'a inen bayıra doğru marş marşa kaldırdı. Meydanda insanlar sağa sola kaçışıyordu. Binicisiz bir at dörtnala geçti.

O şaşkınlık içinde Mişa meydan yerine nasıl geldiğini hiç hatırlamıyordu. Atını tekerlekli bir makineli tüfeğe koşan Fomin'in, kilisenin ardından fırtına gibi çıktığını gördü. Makinelinin tekerleri virajı alamadı ve tüfek devrildi, sağa sola savrula savrula sürüklendi. Eyerinin üzerine yatmış bir vaziyette at süren Fomin, ardında kar tozundan gümüşi bir iz bırakarak, tepenin dibinde gözden kayboldu.

Mişa'nın ilk aklına gelen, "Atlara gideyim," düşüncesi oldu. Ara sokaklardan bir saniye bile soluk almadan iki büklüm koştu. Yemelyan'ı atları kızağa koşarken buldu; korkudan ödü patlayan adamın koşum kayışlarını tutan elleri doğru dürüst çalışmıyordu.

Dişleri birbirine vurarak, "Ne oluyor Mihail? Ne var?" diye kekeledi.

Acelesinden dizginleri bir türlü toparlayamıyordu, toparladığında da bu sefer hamutun sırımlarının çözük olduğu anlaşıldı. Bulundukları avlu bozkıra bakıyordu. Mişa gözlerini çamlıklara doğru çevirmişti, ama o yönde ne piyade safları ne de hücuma kalkmış süvariler görünüyordu. Uzaklarda bir yerde hâlâ silahlar atılıyordu, sokaklar bomboştu ve çevre her zamanki kasvetli görünüşü içindeydi. Bununla birlikte müthiş bir şeyler oluyordu: Ayaklanma gerçekleşmişti.

Yemelyan'ın atlarla uğraştığı bütün süre içinde Mişa gözlerini bozkırdan ayırmadı. Bir adamın yolun kenarındaki haçın dibinden fırlayıp, geçen aralık ayında yakılan telsiz istasyonunun bulunduğu köprüye doğru koştuğunu gördü. Adam kollarını göğsüne bastırmış, gövdesini ileri vermiş, son hızla koşuyordu. Paltosundan onun Devrim Mahkemesi sorgu yargıcı Gromov olduğunu anladı Mişa. Derken, bir çitin ardından dörtnala bir atlı çıktı. Mişa onu da tanıdı: Çerniçikin adında, Vyeşenskaya'lı genç bir Kazak, sapına kadar tam bir Beyaz Muhafızdı. Gromov kaçarken, bir iki sefer dönüp ardına baktı ve ce-

binden revolverini çıkardı. Bir el silah sesi duyuldu, sonra bir ikincisi. Gromov kumlu bir tümseğin tepesine koşarak çıktı ve oradan ateş etti. Çerniçikin daha atını durdurmadan yere atladı, tüfeğini omzundan sıyırdı, dizginleri yakalayarak bir kar yığınının ardına yattı. Çerniçikin daha bir el ateş eder etmez Gromov tökezledi, sol eliyle çalıları kavradı. Tümseğin çevresini dolandı ve karların üzerine kapaklandı. "Öldü!" Mişa'nın kanı buz kesildi. Çerniçikin çok keskin bir nişancıydı, hele Alman savaşından getirdiği o Avusturya yapısı karabina ile herhangi bir mesafeden istediği hedefi vurabilirdi. Mişa, avlu kapısından dörtnala çıkan kızağın içinde otururken, Çerniçikin'in cesede doğru koşup, karların üstünde dertop olmuş paltoya kılıç çaldığını gördü.

Don'u her zamanki geçiş yerinden aşmaya kalkışmak tehlikeli olacaktı, zira bembeyaz uzanan ırmağın üstünde atlarla adamlar mükemmel bir hedef oluştururdu. Orada zaten, karargâh bölüğünden iki Kızıl Ordu neferi kurşunlarla biçilmiş yatıyordu. Yemelyan da bu yüzden gölün öbür yanındaki ormana vurdu. Gölü aşarlarken, yarı erimiş buzların üstünde atların toynakları sulu sulu ufak çukurlar, kızağın ayakları da derin izler açtı. Atları doludizgin sürerek döndüler Tatarski'ye. Ama köyün altındaki yol kavşağında Yemelyan dizginleri çekip rüzgârdan kızaran yüzünü Mişa'ya çevirdi:

"Yapılacak en akıllıca şey ne acaba? Ya bizim köyde de aynı şekilde ayaklanma varsa?"

Mişa şaşkın görünüyordu. Gözlerini köye çevirdi. Irmağa en yakın sokak boyunca dörtnala iki atlı gidiyordu. Mişa bunları tanıdı, milislerdi.

Kararlı bir sesle, "Köye sür," dedi. "Gidecek başka yerimiz yok."

Yemelyan istemeye istemeye atları kamçıladı. Irmağı geçip öbür yakadaki bayıra sürdüler atları. Palavracı Avdeyiç'in oğlu Antip ile köyün üst ucunda oturan daha yaşlı iki kişi koşa koşa onlara doğru geliyordu.

"Oh Mişa!" Antip'in elinde tüfek gören Yemelyan dizginlere asılıp atların başını çevirdi.

"Dur!" emri duyuldu.

Bir silah patladı. Yemelyan devrildi; dizginleri hâlâ elinden bırakmamıştı. Atlar dörtnala bir çite bindirdi. Mişa kızaktan aşağı atladı.

Ayakları kaya kaya ona doğru koşan Antip, dengesini bulmaya çalışarak durdu ve silahını omzuna dayadı. Mişa çite yaslanırken adamlardan birinin elindeki üç çatallı yabanın pırıl pırıl parlayan uçlarını gördü.

Ateş gibi dağlayan bir acı duydu omzunda, hiç çığlık atmadan olduğu yere düştü, elleriyle yüzünü kapadı. Soluk soluğa gelen bir adam üstüne eğilip onu yabayla dürttü.

"Kalk ayağa, Allahın belası!"

Mişa sonrasını bir rüyadaymış gibi hatırlıyordu. Antip, Mişa'nın üstüne atlayarak, ağlaya ağlaya onun göğsünü bağrını tırmalamaya başladı:

"Babamı öldürttü benim. Bırakın da öldüreyim onu iyi insanlar! Bırakın ondan öcümü alayım!" Antip'i sürükleye sürükleye uzaklaştırdılar. Ufak bir kalabalık toplandı. Aklı başında biri kısık bir sesle bağırdı:

"Bırakın delikanlıyı be! Siz Hıristiyan değil misiniz? Bırak onu Antip! Babanı geri getiremezsin, üstelik bir insanın ölümüne neden olacaksın! Haydi evlerinize kardeşler! Depoda şeker üleştiriyorlar, gidin de paylarınızı alın, hadi."

O akşam Mişa kendine geldiğinde aynı çitin dibinde yatıyordu. Gocuğuyla kazağını delen yaba etine çok derin gömülmemişti. Güçlükle ayağa kalktı, çevresini dinledi. Asilerin köyde devriye çıkardıkları muhakkaktı. Ara sıra bir silah atılıyor, bunun üzerine köpekler havlamaya başlıyordu. Don kıyısındaki patikaya vurdu Mişa; yarın tepesine tırmandı, çitlerin dibinden arada bir yuvarlanıp, elleri karlara gömülerek gitti. Nereye gittiğini bilmeksizin rastgele sürükleniyordu. Vücudu soğuktan tir tir titriyordu, elleri donmuştu. Soğuğa dayanamayıp rastgele bir avludan içeriye daldı. Sol tarafta bir sundurma gördü, oraya gitti. Ama ansızın ayak sesleri ve bir öksürük duydu. Birisi sundurmaya girdi, keçe çizmeleri gıcırdadı. Mişa sanki başka birisi hakkında düşünüyormuş gibi, kayıtsızlık içinde, 'Beni hemen öldürecekler,' diye aklından geçirdi. Adam kapı aralığının yarı karanlığı içinde dikiliyordu.

"Kim var orada?" Ses zayıftı ve korkmuş bir insanın sesi gibiydi. Mişa bölme duvar boyunca ilerledi.

Adam daha yüksek ve daha telaşlı bir sesle, "Kimdir o?" diye sordu. Mişa, Stepan Astakov'un sesini tanıyarak meydana çıktı.

"Stepan, benim, Koşevoy! Tanrı aşkına, kurtar beni! Kimseye söylemezsin değil mi? Yardım et bana!"

"Demek sensin!" dedi Stepan; tifüsten yeni kalktığı için sesi zayıf çıkıyordu. Ağzı yayılmıştı, ama gülümsemesinde kararsız bir ifade vardı.

"Pekâlâ, geceyi burada geçir, ama yarın çık git. Nasıl girdin oraya?"

Mişa onun elini yakalayıp sıktı, sonra kendini bir saman yığınının üstüne bıraktı. Ertesi akşam hava kararır kararmaz, çok tehlikeli bir işe girişmeye karar veren Mişa sakına sakına evinin yolunu tuttu, geldi pencereyi vurdu. Kapıyı annesi açtı, onu görünce gözyaşlarına boğuldu. Elleriyle boynuna sarılmış, başını Mişa'nın göğsüne vuruyordu.

"Git buradan Mişa, İsa aşkına git buradan. Kazaklar bu sabah geldi. Avluda bakmadık yer bırakmadılar, hep seni aradılar. Antip Avdeyiç bana kırbaç vurdu. 'Oğlunu saklıyorsun, onu hemen öldürmediğime pişmanım,' dedi."

Mişa arkadaşlarını nerede bulabileceğini hiç bilmiyordu. Annesinin anlattıklarından, Don boyundaki bütün köylerin ayaklandığını, Stokman, İvan Alekseyeviç, David ve milisin kaçtığını, Filka ile Timofey'in de bir gün önce öğle vakti meydan yerinde öldürüldüklerini öğrendi.

"Hadi artık git. Seni bulurlar burada." Annesi ağlıyordu, ama metin bir sesle konuşuyordu. Uzun yıllardan beri ilk kez ağladı Mişa; bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra, tükürükleri dudaklarının ucunda baloncuklar yapa yapa ağladı. Sonra ihtiyar kısrağı aldı, avluya çekti. Kısrağın tayı da anasının peşinden geldi. Annesi Mişa'nın eyere oturmasına yardım etti, oğlunun üzerine doğru istavroz çıkardı. Kısrak, tayını çağırmak için ince ince kişneyerek, isteksiz gidiyordu. Kısrağın her kişneyişinde, Mişa'nın yüreği ağzına geliyordu.

Bununla birlikte köyden sağ salim çıktı, doğu tarafındaki Hetman yolunda, atını kuzey yönünde tırısa kaldırdı.

Gece kaçaklar için elverişli, karanlıktı. Yavrusunu kaybetmekten korkan Mişa'nın kısrağı sık sık kişniyordu. Mişa dişlerini sıkıp, dizginiyle kısrağın kulaklarına vurarak sık sık duruyor, önünde ya da arka-

sında tok nal sesleri var mı diye dinliyordu. Ama her taraf büyülü bir sessizliğe bürünmüştü. Duyabildiği tek ses, duraklamalardan yararlanan tayın, minicik art ayaklarını gömerek anasının memesini emerken çıkardığı sesti.

XXVIII

AHIR ekşi ekşi çürük saman, kuru gübre ve ot kokuyordu. Gündüzleri çatıdan kurşuni gün ışığı süzülüyordu. Bazen çalılardan örülmüş kapıdan içeriye güneşin bir göz attığı da oluyordu. Geceleri farelerin cıyaklaması ve sessizlik vardı yalnız.

Evin kadını günde bir sefer, akşamları, gizlice yemek getiriyordu Gregor'a. Tezeklerin arasında gömülü bir su testisi vardı. Gregor halinden pek şikâyeti olmayacaktı ama, bütün tütününü bitirmişti. İlk günkü durum ona bir işkence gibi gelmiş, tütünsüz, sigarasız yapamadığı için sabahleyin sürüne sürüne dolaşıp bir miktar kuru at gübresi toplamış, bunları avucunun içinde ovalaya ovalaya sigara haline sokmuştu. O akşam evin efendisi ona İncil'den koparılmış soluk birkaç tabaka kâğıt, bir kutu kibrit, bir avuç dolusu kuru yonca ve kök gönderdi. Gregor sevinçten uçtu, midesi bulanana kadar bunları içti ve tezeklerin üstünde günlerden beri ilk kez deliksiz bir uyku çekti.

Ertesi sabah koşa koşa ahıra gelerek bağıran Kazak dostu onu uyandırdı:

"Uyuyor musun? Kalk! Don buzlarını kırdı!" Ve yürekten güldü.

Gregor hemen ayağa fırladı, arkasındaki tezek yığını paldır küldür yuvarlandı.

"Ne oldu?" diye sordu.

"Don'un öbür yakasında Yelenskaya ve Vyeşenskaya Kazakları ayaklandı. Fomin'le birlikte bütün Vyeşenskaya hükümeti üyeleri Tokin'e kaçtı. Kazanskaya, Şumilinskaya ve Migulinskaya'nın da ayaklandığını söylüyorlar."

Gregor'un alnındaki ve boynundaki damarlar kabardı, gözlerinden mini mini yeşil kıvılcımlar fışkırdı. Sevincini saklayamıyordu. Sesi titriyor, kara parmakları kaputunun kopçalarıyla oynuyordu.

"Ya burada, sizin köyde? Burada bir şey oldu mu?" diye sordu.

"Bir şey duymadım. Biraz önce başkanı gördüm, güldü. 'Hangi Tanrıya taptığınız bence önemli değil, bir Tanrı olsun da,' dedi. Ama sen deliğinden çıkabilirsin."

Eve doğru gittiler. Gregor geniş adımlarla yürüyor, Kazak da yanında ona yetişmeye çalışırken bir yandan haberleri veriyordu:

"Yelenskaya ilçesinde önce Krasnoyarski köyü ayaklanmış. İki gün önce Yelenskaya'lı komünistlerden yirmisi bazı Kazakları tutuklamaya gitmiş. Krasnoyarski'li erkekler bunu duymuş, toplanıp karar vermişler: 'Daha ne kadar tahammül edeceğiz buna? Şimdi babalarımızı yakalıyorlar, arkadan sıra bize gelecek. Kapatın atları, tutuklananları kurtaracağız.' On beş kadar tığ gibi delikanlı toplanmış. Ellerinde topu topu iki tüfek, birkaç kılıç ve çit kazıkları varmış. Komünistleri Yelnikov'un avlusunda dinlenirken bastırmış, atlarından inmeden saldırıya kalkmışlar. Ama avlu taş duvarla çevrili olduğu için geri püskürtülmüşler. Komünistler içlerinden birini öldürmüş; ruhu şad olsun. Ama o andan itibaren de Allahın belası Sovyet rejiminin sonu görünmüş!"

Gregor kahvaltısının geri kalanını obur gibi yedi ve arkadaşıyla birlikte sokağa çıktı. Sanki bayram günüymüş gibi, Kazaklar ufak ufak gruplar halinde sokak köşelerinde dikiliyordu. Gruplardan birinin yanına gittiler. Kazaklar ellerini kasketlerine götürüp selamladı ve tanımadıkları Gregor'a, bu da kim, gibilerden merakla bakarak çekingen tavırlarıyla cevap verdiler.

Gregor'un arkadaşı koltukları kabararak, "O da bizden. Korkmayın," dedi. "Tatarskili Melehov'ları duymuşsundur. Bu Panteley'in oğlu Gregor'dur. Kurşuna dizilmekten kurtulmak için bana geldi."

Konuşmaya başladılar, ama tam Kazaklardan biri Kızılların Vyeşenskaya'dan nasıl sürülüp çıkarıldığını anlatırken, sokağın ucunda iki atlı göründü. Sokak boyunca atlarını dörtnala sürüp, her grubun önünde dura dura, kollarını sallayıp bağıra bağıra bir şeyler söyleyerek ilerlediler. Gregor büyük bir merakla yaklaşmalarını bekledi.

Gözlerini dikmiş bakmakta olan Kazaklardan biri, "Bunlar bizden değil, başka bir yerden gelmiş haberciler olacak," dedi.

İki atlı Gregor'un bulunduğu grubun önüne geldi. Biri, gocuğunun önü açık, kırmızı yüzü ter içinde ve kır saçları alnına düşmüş olan yaşlısı, çevik bir hareketle atını durdurarak sağ elini uzattı:

"Kazaklar, neden kadınlar gibi köşe başlarında dedikodu yapıyorsunuz?" diye haykırdı. Gözyaşlarından sesi kısılmıştı, morarmış yanakları heyecandan titriyordu.

Burun kanatları beyaz, kuyruğu uzun, gür kıllı, bacakları tavlanmış çeliğe benzeyen dört yaşındaki mükemmel doru atı yerinde duramıyordu adamın altında. Homurtular koyverip kantarma demirini dişleyerek şaha kalktı ve kulaklarını kasıp rüzgâra yelelerinde ıslıklar çaldırarak, çukurları biçimli toynaklarının altında donmuş toprağı çın çın öttürerek, tekrar oynak bir dörtnalla fırlamak için başının koyverilmesini ister gibi dizginlere asıldı. İncecik derisinin altında boyun ve bacak kasları ayrı ayrı ürperiyordu. Saydam, pembe burnu titriyor ve belermiş yakut gözleri çakmak çakmak, bırak der gibilerden sahibine bakıyordu.

İhtiyar, bakışlarını Gregor'dan öbür Kazaklara çevirerek, "Durgun Don'un evlatları, ne diye durursunuz burada?" diye tekrar haykırdı. "Atalarınızı dedelerinizi vuruyorlar. Malınızı mülkünüzü götürüyorlar. Yahudi komiserler inancımızı alaya alıyor, siz ise ayçiçeği yiyip karı kız peşinde koşuyorsunuz. Gırtlaklarımıza ilmeği geçirmelerini bekliyorsunuz. Eksik etekleri unutun azıcık! Bütün Yelenskaya ilçesi genciyle ihtiyarıyla ayaklandı. Kızılları Vyeşenskaya'dan sürüp attılar. Damarlarınızda Kazak kanı yerine köylü kvası mı var sizin? Ayaklanın! Silahlanın! Köyünüzü ayaklandırmak için Krivski köyü gönderdi bizi. Vakit geçmeden at başına Kazaklar!" Deli deli bakan gözlerini yaşlıca bir tanıdığının yüzüne dikti ve hakaret dolu bir tonla haykırdı:

"Ne duruyorsun burada Semyon Kristoforoviç? Kızıllar Filonovo'da oğlunu biçti, sen burada baca deliğine saklanıyorsun!"

Gregor daha fazla durup dinleyemedi. Doğru avluya koştu. Tırnakları kanayıncaya kadar eşeleyip tezeklerin arasından eyerini çıkardı, atını kapattı, samanlıktan çıkardı ve çılgın gibi avlu kapısından dörtnala uçtu gitti.

Arkadaşına, "Ben gidiyorum, Tanrı yardımcın olsun!" diye bağırabildi ve eyer kaşının üstüne, ta atının boynuna kadar yatıp hayvanı kamçılayarak son hızla sürdü. Toz gibi savrulan kar, ardında tekrar yatışıyor, bacakları eyere sürtünüyor, çizmelerine çarpan boş üzengi demirleri şıngırdıyordu. Atın toynakları Gregor'un altında uçuyordu.

Öylesine müthiş, öylesine azgın bir sevinç kaplamıştı yüreğini ve içine öyle bir gücün, öyle bir azmin aktığını hissediyordu ki, elinde olmaksızın gırtlağından ıslık gibi bir hırıltı koptu. İçinde hapsolan bütün gizli duygular boşalmıştı şimdi. Bundan böyle izleyeceği yol en sonunda gözünün önünde aydınlanıvermişti; bozkıra düşen ay ışığı gibi.

Tezek yığınları arasında bir hayvan gibi saklanıp, dışarıdan gelen her insan sesiyle, her gürültüyle irkildiği o kahredici günlerde her şeyi tartmış, her konuda kararını vermişti. Gerçeği aradığı, kararsızlıklar geçirdiği, ıstıraplı iç mücadeleleriyle oradan oraya döndüğü günleri hiç yaşamamıştı sanki. Altından geçtikleri bir bulut gibi, o araştırmaları da şimdi ona amaçsız, boş görünüyordu. Bu kadar düşünecek ne vardı sanki? Ruhu kovalanan bir kurt gibi bir kaçış yolu bulmak, çelişkileri çözmek için neden çırpınmıştı öylesine? Yaşam saçma denecek kadar, akıl ermeyecek kadar basit görünüyordu. Bütün insanların kanadı altına sığınabileceği bir gerçeğin hiçbir vakit var olmadığına inanıyordu şimdi; artık o, herkesin yolunun ayrı olduğunu düşünüyordu. İnsanlar ezelden beri bir ekmek parçası, bir toprak parçası, bir parça yaşama hakkı için dövüşmekteydi ve güneş üstlerinde parladığı, damarlarındaki kan ılık ılık aktığı sürece de dövüşeceklerdi. Onu canından etmek, yaşama hakkından yoksun bırakmak isteyenlerle dövüşmek, hem de azimle, kararsızlığa düşmeden, nefretin soğuk çeliğiyle dövüşmek gerekti. Duygularına gem vurmamalı, onları başıboş bırakmalıydı.

Kazakların yolu, topraksız Rus köylülerinin, fabrika işçilerinin yolu üzerinden geçmişti. Bunlarla ölünceye kadar çarpışılacaktı! Kazak kanlarıyla sulanmış zengin Don topraklarından zorla koparılıp atılacaktı onlar. Bir vakitler Tatarlar nasıl eyalet sınırları dışına sürülüp atılmışsa, onlar da öyle sürülecekti. Moskova vurulacak ve onlar kendileri için zillet olan bir barışa zorlanacaktı! Bu davada gözyaşına bakmak yoktu. Yol üstüne çıkan kenara itilmeliydi. Denemesi yapılmıştı bunun. Kızıl Alayların Kazak topraklarına girmelerine izin vermiş, bunun ne demek olduğunu anlamışlardı. Şimdi iş kılıca kalmıştı!

Kör bir nefretle tutuşan Gregor, beyaz yeleli bir örtüye bürünmüş Don'u aşana kadar dörtnala sürdü atını. Bir an içine bir kuşku düştü, 'Bu, zenginlerin yoksullara karşı savaşı, Kazakların Ruslara karşı savaşı değil... Mişa Koşevoy'la İvan Alekseyeviç de Kazak, buna rağmen

her ikisi de sapına kadar Kızıl.' Ama kendi kendine kızarak bu düşünceyi silkti attı kafasından.

Uzaktan Tatarski göründü. Dizginleri çekti. Köpük içinde kalan atı yavaşlayarak, yürüyüş kararını tırısa indirdi. Evlerinin avlu kapısında atını tekrar hızlandırdı; dallardan örme avlu kapısının üstüne sürüp kapıyı hayvana göğüsleterek açtı, avluya girdi.

XXIX

ŞAFAK vakti yorgun argın, Ust-Koperskaya ilçesinin köylerinden birine girdi Mişa Koşevoy. Bir Kızıl alayın ileri karakolu onu durdurdu, iki Kızıl Muhafız da onu karargâha götürdü. Bir kurmay subay onu güvensiz bir tavırla uzun uzadıya sorguya çekerek, sözlerinde çelişkiler bulmaya çalıştı. "Devrim Komitenizin başkanı kimdi?" ya da "Neden yanında hiç belge yok?" gibi saçma sorulardan Mişa'ya bıkkınlık geldi.

"Beni geciktirmeye kalkışma yoldaş," diye itiraz etti. "Kazaklar bana adamakıllı girişti, ama bir şey elde edemedi." Gömleğini yukarıya sıyırdı, yabayla parçalanan böğrüyle karnını gösterdi. Tam subayın suratına bir küfür savuracağı sırada Stokman girdi içeriye.

"Seni hayırsız! Seni küçük şeytan!" Stokman koluyla Mişa'yı sararken sesi titriyordu. "Ne diye böyle sorguya çekiyorsunuz onu yoldaş?" diye subaya döndü. "Bizim çocuklardan biridir o. Neden beni ya da Kotliyarov'u çağırtmadınız? O vakit bu sorulara gerek kalmazdı. Gel Mihail. Peki ama nasıl kaçtın? Anlat bana nasıl kaçtığını. Az daha seni yaşayanlar listesinden silecektik. Bir kahraman gibi öldüğünü sanmıştık."

Mişa nasıl tutsak alındığını, nasıl kendini koruyamadığını, silahının kızakta kaldığını hatırladı, yüzü kızardı.

XXX

GREGOR'UN Tatarski'ye geldiği gün iki Kazak bölüğü toplanmıştı. Köy toplantısında, on altıdan yetmiş yaşına kadar, eli silah tutan herkesin silah altına alınması kararlaştırılmıştı. Birçoğu durumun

umutsuz olduğunu seziyordu. Kuzeyde Bolşeviklerin tuttuğu Voronej eyaleti ile Koper ilçesi kendilerine sempati duyuyordu; güneyde ise, geriye dönüp Asileri bir çığ gibi ezebilecek olan cephe vardı. Ötekilere oranla daha ihtiyatlı olan bazı Kazaklar ellerine silah almak istememiş, ama zorla silah verilmişti kendilerine. Stepan Astakov gidip dövüşmek istemediğini açıkça söyledi.

Sabah Gregor, Hristonya ve Anikuşka onu görmeye gittiklerinde Stepan, "Gitmiyorum," dedi onlara. "Atımı alın, bana da ne isterseniz yapın, ama elime silah almak istemiyorum!"

Gregor burun kanatları titreyerek, "Gitmek istemiyorum da ne demek?" diye sordu.

"Gitmek istemiyorum, işte o kadar!"

"Peki Kızıllar köyü alırsa ne yapacaksın? Kaçacak mısın, yoksa geride mi kalacaksın?"

Stepan sakin, delici bakışlarını Gregor'dan Aksinya'ya çevirdi ve biraz durduktan sonra cevap verdi:

"Bakalım."

"Madem öyle dışarı çık! Tut şunu Hristonya! Seni hemen duvarın dibine çekiverelim!" Ocağın kenarına büzülen Aksinya'ya bakmamaya çalışarak Stepan'ı kolundan yakaladı Gregor:

"Gel bakalım!"

"Gregor saçmalama! Bırak!" Stepan sapsarı kesilerek mecalsiz karşı koydu. Hristonya onun arkasına dolanıp belinden kavrayarak homurdandı:

"Madem cesaretin var o kadar, hadi gel öyleyse!"

"Kardeşler!"

"Senin kardeşin değiliz biz! Gel diyorum, hadi!"

"Bırakın beni, katılacağım bölüğe. Tifüsten zayıf düştüm."

Gregor çarpık çarpık gülümseyerek Stepan'ın kolunu bıraktı. "Git bir tüfek al," dedi. "Bunu çok daha önce söyleyecektin."

Kaputunun düğmelerini ilikleyip hoşça kal bile demeden çıktı gitti. Öte yandan Hristonya, bu olanlardan sonra bile, hiç sıkılmadan Stepan'dan tütün isteyerek, aralarında bir şey geçmemiş gibi oturup onunla konuştu.

Akşama doğru Vyeşenskaya'dan iki kızak yükü silah geldi; silahların arasında seksen dört tüfek, yüzden fazla da kılıç vardı. Kazakların birçoğu sakladıkları silahları çıkardı. Köyden yüz ellisi atlı, geride kalanı piyade, iki yüz on bir Kazak toplandı.

Asiler hâlâ birlik halinde bir örgüte sahip değildi. Köylerin her biri kendi başına hareket ediyor, ayrı ayrı bölükler kurup en hırslı Kazaklardan komutanlar seçiyor, komutan seçiminde rütbeyi değil, kıdemi göz önünde tutuyordu. Hiçbir taarruz harekâtına girişmeksizin, komşu köylerle bağlantı kurup atlı devriye kolları çıkarıyorlardı.

Gregor gelmeden önce, ağabeyi Piyotr, Tatarski Süvari Bölüğüne, Latişev de Piyade Bölüğüne komutan seçilmişti. Topçular başlarında İvan Tomilin olduğu halde, Kızılların hasara uğramış bir top bıraktıkları komşu köye gitmiş, topu onarmaya çalışıyorlardı. Vyeşenskaya'dan gelen ateşli silahlar Kazaklara dağıtıldı. Ötekilerle birlikte Mokov'un deposundan kurtarılan Panteley, makineli tüfeğini bulunduğu yerden kazıp çıkardı. Ama makineli tüfek şeritleri yoktu, bölük de makineli tüfeği almak istemedi.

Ertesi gün, sayıları üç yüzü bulan Kızıl askerlerden kurulu bir ceza müfrezesinin, yedi sahra topu ve on iki makineli tüfekle, ayaklanmayı bastırmak için Kargin'den yola çıkarıldığı haberi geldi. Piyotr kuvvetli bir devriye kolu çıkarılmasına, aynı zamanda Vyeşenskaya'ya da haber iletmeye karar verdi. Gregor'un komutasında otuz iki kişilik bir devriye kolu, hava kararırken hareket etti. Köyden adi dörtnalla çıkıp Tokin'e kadar yürüyüş kararını hiç bozmadılar. Köyün iki verst kadar yakınında, sığ bir dere yatağının yanında Gregor Kazaklarını yere indirdi ve dere yatağının içine yaydı. Atları karla dolmuş derin bir çukurluğa götürdüler. Hayvanlar karınlarına kadar kara gömüldü. İlkbahar havasıyla kanı kaynayan aygırlardan biri gürültü edip huysuzlandığından yalnız onun için ayrı bir adam bırakıldı.

Gregor, Anikuşka'yı, Martin Şamil'i ve Prohor Zikov'u köye gönderdi. Kazaklar adeta ile çıktı yola. Yamaçların koyu maviliği içinde Tokin'in meyve bahçeleri güneydoğuda zikzaklar çizerek uzanıyordu. Gece bastırmıştı. Bozkırın üstünden alçak bulutlar geçiyordu. Kazaklar dere yatağının içinde seslerini çıkarmadan oturuyorlardı. Üç atlı

tepeden inip yolun kara kara görünen ana çizgilerine karışıncaya kadar Gregor onların ardından baktı. Şimdi atları görünmüyor, yalnızca binicilerin kafaları seçilebiliyordu. Biraz sonra tamamıyla kayboldular. Bir iki dakika sonra, tepenin öbür tarafında bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Arkasından bir başkası, herhalde bir hafif makineli daha yüksek perdeden çınlattı ortalığı. Hafif makineli sustu, ilk ateş açan makineli ise kısa bir duraklamadan sonra çabucak bir şerit daha harcayıverdi. Kurşunlar dere yatağının üstünden karanlıkta dolu yağmuru gibi, neşeli ıslıklar çalarak geçiyordu. Üç Kazak dörtnala geri döndü.

Prohor Zikov ta öteden, nal sesleri arasında sesi boğularak, "Bir ileri devriye koluyla karşılaştık," diye bağırdı.

Gregor atların hazır tutulması için emir verdi, sonra dere yatağından fırlayıp çıktı ve vızıldayarak gelip kara saplanan kurşunlara aldırış etmeden Kazakları karşılamaya koştu.

"Bir şey gördünüz mü?" diye sordu.

"Hareket halinde olduklarını duyduk. Seslerine bakılırsa, kalabalık olmalılar," diye nefes nefese anlattı Anikuşka; bu arada da üzengiye takılan çizmesini kurtarmaya uğraşıyordu.

Gregor onları sorguya çekerken, sekiz Kazak atların durduğu çukurluğa inip at bindi ve evlerine doğru dörtnala uzaklaştı.

Kaçakların nal seslerini dinleyen Gregor, sakin sakin, "Yarın kurşuna dizeriz onları," dedi.

Emrinde kalan Kazaklar tam bir sessizlik içinde, kulakları kirişte bir saat daha oturdu orada. Sonunda birisi nal seslerini duydu.

"Tokin yönünden geliyorlar," dedi.

"Devriye kolu mu?"

"Sanmam."

Fısıldaşarak başlarını dere yatağından dışarıya uzattılar, zifiri karanlıkta bir şey görebilmek için boşu boşuna uğraştılar. Yaklaşan atlıları ilk seçen Fedot Bodovskov'un Kalmuk gözleri oldu. Tüfeğini indirerek kendinden emin bir tavırla, "Geliyorlar," dedi.

Fedot tüfeğini garip bir şekilde taşırdı. Kayışını haç ipi gibi başından geçirir, tüfek göğsünün üstünde sallanırdı. İster yaya ister at üstünde olsun, silahını çoğunlukla böyle taşır, bir elini namluya,

ötekini de dipçiğe dayardı; tıpkı bir kadının, çiğindiriğini* dengede tutuşu gibi.

On kadar atlı dağınık bir şekilde sessizce ilerliyordu yoldan. Soğuğa karşı sıkı giyinmiş, kalıbı kıyafeti yerinde biri ötekilerden az önde gidiyor, adamın kısa kuyruklu atı iri, sağlam adımlarla yürüyordu. Gerideki göğe karşı izdüşüm veren atlılara bakan Gregor, atların, binicilerinin vücut çizgilerini, hatta önderlerinin başındaki kürk başlığı bile açık seçik görebiliyordu. Atlılar topu topu otuz metre kadar uzaktaydı; Kazak atlarının soluklarını, Kazakların yüreklerinin atışını duyabileceklerdi neredeyse.

Gregor daha önceden, kendisi komut vermeden ateş edilmemesi için emir vermişti. Kendinden emin bir şekilde, inceden inceye hesaplayarak en uygun anı bekliyordu. Planını yapmıştı bile. Atlıların önüne çıkacak, onlar şaşkınlıktan küme halinde bir araya gelince ateş açılacaktı.

Yolun üstündeki karlar hafif hafif gıcırdıyordu. Çıplak bir taşın üstünde kayan bir atın nalından sarı bir kıvılcım çıktı. Kedi gibi dere yatağının kenarına fırlayan Gregor dikilecek, "Kim var orada?" diye sordu. Kazaklar arkasından fırladı. Ne var ki, bundan sonra olacaklar için hazırlıklı değildi Gregor.

En öndeki atlı, hiçbir korku ya da şaşkınlık belirtisi sezilmeyen bir ses tonuyla, "Kimi arıyorsun sen?" diye sordu, atını Gregor'a doğru çevirdi.

Gregor sert bir sesle, bulunduğu yerden hiç kımıldamadan ve tabancasını azıcık kaldırarak, "Kimsin sen?" diye sordu.

Adam yüksek ve öfkeli bir sesle cevap verdi:

"Kimdir böyle bağırmaya cüret eden? Ben ceza birliğinin komutanıyım; Sekizinci Kızıl Ordu karargâhı tarafından ayaklanmayı bastırmak yetkisi verilmiştir bana. Sizin komutanınız kim? Buraya gelsin."

"Komutan benim."

"Sen misin? Ha..."

Gregor atlının yukarı kalkık elinde siyah bir şey görerek kendini yere atarken haykırdı:

---

* Çiğindirik: İki ucuna su kabı vb. taşınacak şeyler asılarak omza alınan ağaç, omuzluk.

"Ateş!"

Öndeki atlının Browninginden çıkan yassı uçlu bir kurşun, Gregor'un tepesinden vınlayarak geçti. Her iki taraftan atılan silahların kulakları sağır edici gürültüsü duyuldu. Bodovskov koşup, Kızıl komutanın atının dizginlerini yakaladı. Gregor uzandı, kılıcının enli yüzüyle adamın kafasına vurduğu gibi onu eyerinden aşağı indirdi. Her şey birkaç dakika içinde olup bitti. Kızıl Ordu askerlerinden üçü dörtnala kaçtı, ikisi öldürüldü, geri kalanların silahları ellerinden alındı.

Gregor tabancasının namlusunu, Kızıl komutanın parçalanmış ağzına dayayarak adamı sorguya çekti:

"Adın ne senin domuz?"

"Lihaçov."

"Yanında dokuz muhafızla ne yapacağını sanıyordun? Önünde Kazaklar yere kapanıp da af mı dileyecek sanıyordun?"

"Öldürün beni!"

"Her şeyin bir zamanı var!" diye merakını giderdi Gregor. "Evrakın nerede?"

"Çantamda. Al bakalım, haydut... Domuz!"

Gregor, Lihaçov'un küfürlerine aldırış etmeksizin onun üstünü kendisi aradı, koyun postundan ceketinin cebindeki bir başka Browning'i çekip aldı. Mavzeriyle, çantasını da çıkardı omzundan adamın. Yan ceplerinden birinde bir sigara tabakasıyla, deri ciltli ufak bir cep defteri buldu.

Lihaçov durmadan homurdanıyor, küfrediyordu. Gregor'un savurduğu kılıç adamın kafasını yarmış, omzuna da bir kurşun gömülmüştü. Uzun boyluydu, Gregor'dan daha uzun ve iri yapılıydı, aynı zamanda çok güçlü görünüyordu. Kısa, gür, simsiyah çatma kaşları vardı, yüzü esmer, tıraşlıydı; ağzı iri, çenesi köşeliydi. Sırtında kısa bir kaput vardı, başındaki siyah Kuban kalpağı da Gregor'un kılıç darbesinden buruşmuştu. Kaputunun altına, vücuduna tıpatıp uyan bir askerî ceket giymişti, ayağında bol bir külot pantolon vardı. Ama ayakları son derece ufaktı. Deri konçlu şık çizmeler giymişti.

"Çıkar kaputunu komiser!" diye emretti Gregor. "Pırıl pırılsın, Kazakların ekmeğini yiye yiye semirmişsin, onun için üşüyeceğini sanmıyorum."

Tutsakların ellerini arkalarında yular sapları ve sırımlarla bağladıktan sonra atlarına oturttular. Geceyi hep birlikte, Vyeşenskaya yakınlarındaki Bazki'de geçirdiler. Lihaçov ocağın yanı başında, yerde, dişlerini gıcırdatıp homurdana homurdana durmadan kıvranıyordu. Gregor onun omzunu yıkayıp temizledi, sargıyla sardı gaz lambasının ışığında, ama adamı daha sıkı bir sorguya çekmeye karar verdi. Masanın başına oturdu, ele geçirdiği belgeleri, kaçan Devrim Mahkemesinin Vyeşenskaya'lı karşı-devrimciler hakkında hazırladığı listeyi, not defterini, mektupları ve haritanın üstüne işaretlenmiş noktaları incelemeye koyuldu. Kazaklar bütün gece uyanık kaldı; ara sıra çıkıp atlarına bakıyor ya da merdiven başında uzandıkları yerde sigaralarını tüttürerek çene çalıyorlardı.

Şafak sökmeden az önce, Gregor'un içi geçer gibi oldu, ama hemen uyanıp başını kaldırdı masadan. Lihaçov'un yerinde doğrulup oturmuş, dişleriyle sargısını omzundan sökmekte olduğunu gördü. Kan çanağına dönmüş gözleriyle Gregor'a sert sert baktı adam. Acıdan dudakları gerilmiş, dişleri meydana çıkmıştı ve gözlerinde ölümü isteyen öyle bir pırıltı vardı ki, sanki görünmeyen bir el Gregor'un uykusunu dağıtıverdi.

"Ne yapıyorsun öyle?" diye sordu Gregor.

"Sana ne? Ölmek istiyorum," diye kükredi Lihaçov ve rengi uçtu, başı otların üstüne düştü. Bütün gece yarım kova su içmiş ve bir saniye bile gözlerini kapamamıştı. Sabah Gregor onu bir kızağa koyup, ele geçirilen belgeler ve yazdığı kısa bir raporla birlikte Vyeşenskaya'ya gönderdi.

XXXI

KIZAK, iki Kazak süvarisinin muhafazası altında tangır tungur Vyeşenskaya'daki İcra Komitesinin kırmızı tuğla binası önüne geldi. Lihaçov arabada yarı uzanmıştı. Bir eliyle kana bulanmış sargılarını tutarak doğruldu. Kazaklar atlarından indi, onu eve soktu.

Birleşik Asi Kuvvetleri geçici komutanı Suyarov'un işgal ettiği odada elli kadar Kazak toplanmıştı. Alaycı, çekik gözlerinden başka hemen hemen hiçbir belirli özelliği bulunmayan, ufak tefek yapılı bir

Kazak olan Suyarov'un oturduğu masaya doğru sendeleye sendeleye yürüdü Lihaçov. Suyarov, Lihaçov'a bakarak sordu:

"Demek Lihaçov sizsiniz delikanlı?"

"Evet. İşte belgelerim." Kızıl komutan not defterini masanın üstüne atıp, sert bakışlı gözlerini hiç kırpmadan Suyarov'a dikti. "Sizleri bir yılan gibi ezmek için aldığım emri yerine getiremediğime üzgünüm. Ama Sovyet Rusya layık olduğunuz şekilde hesaplaşacaktır sizlerle! Lütfen beni derhal kurşuna diziniz!"

"Hayır, Yoldaş Lihaçov. Biz zaten kurşuna dizmelere karşı ayaklanıyoruz. Biz size benzemiyoruz, kurşuna dizmeyiz biz insanları. Yaranızı iyileştiririz, bize yardımınız dokunur yine de," diye, gözleri yumuşak bir ifadeyle pırıldayarak cevap verdi Suyarov. Kalabalığa döndü:

"Hepiniz dışarı! Haydi, çabuk!"

Odada sadece beş bölüğün komutanları kaldı. Masanın başına geçip oturdular. İçlerinden biri ayağıyla Lihaçov'a doğru bir tabure itti, ama Lihaçov oturmadı. Duvara yaslanıp ötekilerin başları üzerinden, pencereden dışarı bakmaya başladı.

Suyarov bölük komutanlarıyla bakıştıktan sonra, "Ee, hadi bakalım Lihaçov," diye söze başladı. "Müfrezenizde kaç kişi olduğunu söyleyin bize."

"Söylemem."

"Söylemez misiniz? Neyse, önemi yok. Evrakınızdan anlarız bunu. Oradan anlayamazsak, sizin Kızıl Muhafızları sorguya çekeriz. Sizden istediğimiz bir şey daha var: Müfrezenize, buraya, Vyeşenskaya'ya gelmesini yazın. Sizlerle çarpışmamız için hiçbir neden yok. Bizler Sovyet Hükümetine karşı değiliz. Komünistlerle Yahudilere karşıyız. Askerlerinizi silahtan tecrit edip evlerine göndereceğiz. Sizi de serbest bırakacağız. Uzun lafın kısası, bizim de emekçi olduğumuzu, Sovyet Hükümetine karşı olmadığımızı, bizden korkmalarına hiçbir neden olmadığını yazın..."

Lihaçov, Suyarov'un ufak sakalının tam üstüne bir tükürük attı. Suyarov sakalını kolunun yeniyle sildi, yüzü kıpkırmızı kesildi. Komutanlardan biri gülümsedi, ama liderlerinin onurunu savunmak için hiçbiri yerinden kımıldamadı.

Suyarov, içten olmadığı apaçık olan bir ses tonuyla, "Demek bize hakaret etmek istiyorsunuz Yoldaş Lihaçov?" dedi. "Eskiden atamanlarla subaylar hakaret ederdi bize, suratımıza tükürürlerdi, siz de bir komünist olduğunuz için tükürüyorsunuz halde! Ama öte yandan halkın yanında olduğunuzu söylüyorsunuz. Eh, yarın sizi Kazanskaya'ya göndeririz."

Bölük komutanlarından biri sert bir sesle, "Bu işi bir kez daha düşünmez misin?" diye sordu.

Lihaçov gömleğinin omuzlarını düzeltti ve kapıda duran nöbetçiye döndü.

Onu yine de kurşuna dizmediler. Asiler, "kurşuna dizme ve yağma" olaylarına karşı çarpışıyordu. Ertesi gün Lihaçov'u Kazanskaya'ya götürmek üzere yola çıkardılar. Lihaçov, atlı muhafızının önünde yaya gidiyor, kaşlarını çatmış, karlara hafifçecik basarak yürüyordu. Ama ormana girdiklerinde, ölü yüzü gibi beyaz bir huş ağacının yanından geçerken, Lihaçov'un dudaklarında bir gülümseme belirip kayboldu, sağlam kolunu uzatarak bir sürgün kopardı. Sürgünün üzerinde daha şimdiden tomurcuklar mart ayının tatlı özsuyuyla kabarmıştı; sürgünden havaya canlılığın bahar kokusu yayılıyordu. Lihaçov tomurcukları ağzına attı ve bunları, buğulu gözlerini ilkbaharın tazeliğine bürünmüş ağaçlara dikerek çiğnedi; dudaklarının kenarlarında bir gülümseme vardı.

Tomurcukların kara çanakyaprakları dudaklarında olduğu halde öldü. Vyeşenskaya'dan yedi verst ötede, rüzgârların yığdığı ufak, çirkin kum tepecikleri arasında, hayvanca bir gaddarlıkla parçaladılar onu. Daha ölmemişken, kılıçlarını gözlerine daldırdılar; kollarını, kulaklarını, burnunu kopardılar, suratına kılıçlarıyla bir haç işareti yaptılar. Pantolonunu çözüp, onun o muhteşem erkek vücudunu kirlettiler. Kanlar içinde serili güdük gövdeye saldırdıktan sonra, içlerinden biri, Lihaçov'un seğirmekte olan göğsüne ayağını bastı, bir vuruşta başını gövdesinden ayırıp, yuvarladı.

XXXII

DON'UN ötelerinden, yukarı boylarından, bütün ilçelerden ayaklanmanın yayıldığına ilişkin raporlar geliyordu. Yedi ilçe ayaklanmış, alelacele süvari birlikleri toplamıştı ve üç ilçe de açıktan açığa onlara katılmaya hazırlanıyordu. İsyan kuzeye doğru yayılma eğilimi gösteriyordu. Vyeşenskaya ayaklanmanın merkezi oldu. Uzun tartışmalardan, çekişmelerden sonra, eski hükümet biçiminin korunması kararlaştırıldı. En çok saygı toplayan Kazaklar, daha çok da gençten kişiler, İlçe İcra Komitesine seçildi. Eski bir topçu olan Danilov başkan seçildi, ilçenin köylerinde Sovyetler kuruldu, hatta gariptir ama, bir zamanlar küfür sayılan "Yoldaş" kelimesi bile günlük konuşma dili içinde kaldı. Bir de halkı avlayıcı bir slogan atıldı:

"Sovyet rejiminden yana, ama kurşuna dizme ve yağmalara karşıyız." Asiler beyaz kokart ve şeritli kasket yerine çapraz konulmuş kırmızı ve beyaz kurdeleler taşıyordu.

Suyarov'un Birleşik Asi Kuvvetleri Komutanlığı makamına yirmi sekiz yaşında, St. George nişanının dördüne de sahip, zeki ve konuşmasını bilen Pavel Kudinov adında genç bir asteğmen geçti. Kusuru ise zayıf karakterli olması ve böyle karışık bir zamanda, isyan etmiş bir ilçeye komuta edecek çapta olmamasıydı, ama basit, iltifatlı tavırlarından ötürü ona ısınmışlardı. En önemlisi Kudinov Kazak göreneklerine son derece bağlı bir insandı ve rütbeleri yükselen subayların çoğunlukla takındığı kibirli, azametli tavırlardan uzaktı. Her zaman sade giyinir, saçlarını kesmez, hafifçe kamburunu çıkararak yürür, çabuk çabuk konuşurdu. İnce uzun burnuyla yüzü biraz köylülerin yüzünü andırırdı ve hiçbir özelliği yoktu.

Kazaklar kendilerine kurmay başkanı olarak üsteğmen Safonov'u seçti. Onu, biraz korkak olmasına rağmen kültürlü ve işlek bir kaleme sahip olduğu için seçtiler sadece. Toplantıda birisi şöyle söylemişti:

"Safonov'u karargâha verin. Dövüş hattında işe yaramaz. Kazakları boşu boşuna kırdırır. Bir Çingene'den ne kadar papaz olursa, ondan da o kadar savaşçı olur."

Kısa boylu, ufak tefek, tıknaz bir adam olan Safonov, bu lafa, beyaza kaçan sarı bıyıklarının altından gülmüş ve seve seve kurmay başkanlığını kabul etmişti.

Bununla birlikte Kudinov'la Safonov'un bütün yaptıkları, zaten kurulmuş olan bölüklere resmî bir biçim vermek oldu. Birer örgütçü ve önder olarak yetersiz ve böyle hantal bir örgütü yönetecek ya da olayların hızlı gidişine ayak uydurabilecek güçte değildiler.

Ayaklanmanın üzerine yollanan bir Kızıl süvari müfrezesi yolu üstündeki Ust-Koperskaya, Yelenskaya Bolşevikleriyle, Vyeşenskaya ilçesinin bir kısmındaki Bolşevikleri de toplayarak ve köy köy çarpışmalar vererek, Don boyunca bozkır üzerinden batıya doğru ilerlemekteydi. Martın 5'inde Tatarski'ye dörtnala bir haberci gelerek, Yelenskaya Asilerinin acele yardım istediklerini bildirdi. Tüfekleri ve cephaneleri olmadığı için karşı koymaksızın geri çekilmişlerdi. Kızıllar onları makineli tüfek ateşiyle biçmiş, iki batarya da topa tutmuştu. Bu koşullar altında ilçeden emir beklemekte hiçbir yarar yoktu. Bunun üzerine Piyotr Melehov iki bölüğüyle Kızılların üzerine yürümeye karar verdi.

Komşu köylerden toplanan dört bölüğün komutasını da üzerine aldı ve sabah saatlerinde Kazaklarını Tatarski'den çıkardı. Her zamanki gibi keşif kolları arasında ufak çatışmalar oldu. Asıl çarpışma ise daha sonra oldu.

O soğuk kış günü köyden altı verst kadar uzakta, Gregor'la karısı Natalya'nın çift sürdüğü, Gregor'un karısına kendisini sevmediğini ilk kez itiraf ettiği noktada, süvariler yere indi, atları geriye, korunaklı bir yere yollayıp, derin yarların kenarlarında, karların üstünde yayıldı. Aşağıda Kızılların üç sıra halinde geniş bir vadiden çıkmakta olduğunu görüyorlardı. Düşman daha iki verst kadar uzaktaydı; Kazaklar da savaş hazırlıklarını ağırdan alıyordu.

Piyotr besili, duman tüten atının üstünde Gregor'un komutasındaki yarım bölüğün bulunduğu noktaya tırısla gitti. Neşeli, aynı zamanda heyecanlıydı.

"Kardeşler, kurşunlarınızı ziyan etmeyin. Ben komut verdiğim zaman ateş edin. Gregor, yarım bölüğünü elli metre kadar daha sola kaydır. Haydi, çabuk! Atları da küme halinde tutmayın!" Son olarak birkaç emir daha verdi ve askerî dürbününü gözlerine götürdü, "Vay, vay, vay, Matveyev tepesinde bir bataryayı mevziye sokuyorlar," dedi.

"Ben daha önce gördüm onu; dürbüne hacet yok görmek için," dedi Gregor. Dürbünü ağabeyinin elinden alıp baktı. Tepede arabalar ve te-

laşlı telaşlı koşuşan mini mini adamlar gördü. Kümelenmemek için verilen emre rağmen, Tatarski piyadeleri gruplar halinde toplanmış sigara içiyor, fişekleri paylaşıyor, şakalaşıyordu. Hristonya başında yüksek kalpağı ile çok uzun boylu olmayan Kazaklardan bir baş yukarıda dolaşıyor (atı olmadığı için şimdi piyadeydi), Panteley Prokofyeviç'in kulaklıklı kürk başlığı da aralarında kırmızı kırmızı göze çarpıyordu. Piyadeler daha çok yaşlılarla, çoluk çocuktan meydana gelmişti. Biçilmemiş bir ayçiçeği kümesinin sağında Yelenskaya'lılar bulunuyordu. Yelenskaya'lılar dört bölük halinde altı yüz kişiydiler, ama bütün kuvvetin üçte birini oluşturan iki yüzü dere yataklarına saklanmış, atlara bakıyordu.

Piyadelerden, "Piyotr Panteleyeviç!" diye bağrışmalar duyuldu. "Biz yayaları sakın bırakıp gitmeyin savaş başlayınca, olmaz mı?"

"Korkmayın, bırakmayız," diye gülümsedi Piyotr ve tepeye doğru ilerleyen Kızıllara bakarken, sinirli sinirli kırbacıyla oynamaya başladı.

Gregor askerlerin safından biraz öteye açılarak, "Piyotr, buraya gel," diye seslendi. Piyotr onun ardından yürüdü. Gregor kaşlarını çatıp hoşnutsuzluğunu belli ederek, "Bu mevziyi beğenmiyorum," dedi. "Bize kanadımızdan saldırabilirler, o zaman nereye çekiliriz? Ne dersin?"

Piyotr elini öfkeyle sallayarak, "Ne oluyor sana yahu?" dedi. "Kanadımızdan nasıl saldırabilirler bize? Bir bölüğü yedekte tutuyorum, haydi başımıza beterin beteri geldi diyelim, o zaman da dere yatakları-nın yararı olur bize. Tehlike gelmez o yandan."

"Pekâlâ, ama sen yine dikkatli ol!" diye uyardı Gregor ve çevreyi gözleriyle yoklayarak mevziye alelacele göz gezdirdi.

Adamlarının yanına döndü. Heyecandan sıkıntı basan birçoğu parmaksız yün eldivenlerini çıkarmıştı; bir kısmı da sinirli sinirli kılıçlarını düzeltiyor, palaskalarını sıkıyordu.

Kazaklardan biri, safların önünde iri adımlarla gezinen Piyotr'u başıyla işaret edip sırıtarak, "Bizim komutan at binmemeye karar vermiş," dedi.

Biricik silahı kılıcı olan tek kollu Aleksey Şamil, "Hey! General!" diye böğürdü. "Kazaklara birer maşrapa votka dağıtsana!"

"Sus ulan ayyaş! Kızıllar öteki kolunu da doğrayacak, o zaman neyle içeceksin bakalım votkayı? Yalağa döker yalarsın artık."

"Haydi oradan!"

Stepan Astakov elini kılıcının kabzasından kaldırıp, kızıla çalan bıyıklarını burarken, "Şimdi bir kadeh içki için neler vermezdim," diye içini çekti.

Durumla pek ilgisi olmayan konuşmalar, tepenin ardındaki batarya ateşe başlayınca kesiliverdi. Ağır, gümbür gümbür top sesleri kapladı bütün bozkırı. İlk mermi iyi nişan alınmadığı için Kazak saflarının yarım verst kadar önüne düştü. Patlamadan çıkan kara kara dumanlar dağıldı, çalıların üstüne indi. Kızıl hatlarından makineli tüfekler, gece bekçisinin çıkardığı takırtılar gibi takırdamaya başladı. Kazaklar karların üstüne, çalıların ardına ve çalı gibi başsız ayçiçeği saplarının arasına yattı.

Prohor Zikov öteden, "Bu duman oldukça kara," diye bağırdı Gregor'a. "Galiba Alman mermisi kullanıyorlar."

İkinci Bölükte bir gürültü, bir telaş oldu. Rüzgâr bir haykırış getirdi kulaklara:

"Mitrofan vuruldu!"

Rubezni köyünden kızıl sakallı bir bölük komutanı koşa koşa Piyotr'un yanına geldi. Soluk soluğa, "Bir fikrim var Yoldaş Melehov," dedi. "Bölüklerden birini Don'a indir; kıyı kıyı giderek köye varsınlar, Kızılları arkadan vursunlar. Yük arabalarını mutlaka savunmasız bırakmışlardır. Böylece paniğe kapılırlar."

Piyotr "fikri" beğendi. İri adımlarla Gregor'un yanına gitti, öneriyi açıkladı ve sert bir sesle emir verdi ona:

"Yarım bölüğünü geri çek ve onları arkadan vur."

Gregor Kazaklarını çekti, dere yatağının içinde at bindirdi ve önlerine düşüp tırısa kaldırarak köye doğru götürdü.

Mevzideki Kazaklar iki el ateş edip sustu. Kızıl safları yere yattı. Kızılların makineli tüfekleri ateşe devam ediyordu. Martin Şamil'in atına bir kurşun çarptı, hayvan yedekçi Kazak'ın elinden kurtulduğu gibi Rubezni Kazaklarının safları önünden çılgınca koşarak geçti ve tepeden aşağı yıldırım gibi Kızıllara doğru indi. Bir makineli tüfek mermisi yağmuru atı orta yerinden biçti ve karların üstüne serilmeden önce de hayvanın art ayakları havaya doğru sıçradı.

Piyotr makineli tüfekçilere ateş açılması için emir verdi. Yalnız en keskin nişancılar ateş etti, epeyce de zayiat verdirdi. Nişancılığıyla ünlü ufak tefek bir Kazak, üç makineli tüfek erini zımbaladı ve soğutma silindirlerindeki suları fokur fokur kaynayan Maksim susuverdi. Ama yedek makineli tüfek erleri derhal ötekilerin yerini alınca, çok geçmeden makineli tekrar ölüm tohumlarını serpmeye başladı. Yaylım ateşi arka arkaya ve kısa aralarla geliyordu. Kazaklar yattıkları yerde kara gömüldükçe gömüldü. Anikuşka, karı kaza kaza ta toprağa varmıştı ve durmadan şakalar yağdırıyordu. Cephanesi tükendiği için (paslı bir mermi bağında beş tane mermisi kalmıştı) şimdi ikide bir başını çukurdan kaldırıp, ürkmüş bir tarla faresinin cıyaklamasına benzeyen bir ses çıkarıyordu dudaklarıyla.

Fırlak gözleriyle saflara doğru bakıp, "Yiiuuv!" diye ciyaklıyordu.

Onun sağında, Stepan Astakov'un gülmekten gözlerinden yaşlar boşanıyor, sol tarafında ise Palavracı Antip öfkeli öfkeli küfrediyordu:

"Sus ulan haşere. Tam eğlenecek zamanı buldun!"

Anikuşka yapmacık bir korku içinde patlak gözlerini ona dikerek, "Yiiuuv!" diye ciyakladı.

Kızıl bataryaların mermi sıkıntısı çektiği anlaşılıyordu, zira otuz atış yaptıktan sonra sustular. Piyotr sabırsızlık içinde dönüp tepenin üstüne baktı. Köye iki haberci göndermiş, bütün yetişkinlerin yabalar, tırpanlar ve baltalarla silahlanarak gelmelerini emretmişti. Onların tepede görünmeleriyle, Kazakların gücü konusunda Kızılların abartılı bir fikre kapılacaklarını umuyordu.

Köylüler emre uymuştu; çok geçmeden tepenin altında büyük bir kalabalık belirdi ve tepeden aşağı akmaya başladı. Kazaklar onları şakalarla karşıladı:

"Yuvarlanan şu siyah taşlara bak!"

"Bütün köy kalkmış gelmiş yahu, kadını madını..."

Kazaklar birbirlerine seslenip sırıtıyordu. Hepsi birden ateş kesmişti. Yalnız Kızıllar tarafından iki makineli ateş ediyordu; arada bir yaylım ateşi çın çın ötüyordu.

"Kızıl bataryaların ateşi kesmeleri yazık oldu. Eğer bir mermi daha yollayacak olsalardı şu kalabalığın ortasına, hepsi altlarını ıslatıp köye kaçardı," diye fikir yürüttü tek kollu Aleksey Şamil; anlaşılan, Kızılların kadınlara bir mermi bile yollamamasına üzülüyordu.

Kalabalık iki uzun ve düzensiz sıra içinde toplandı ve durdu. Piyotr onlara Kazak saflarının çok gerisinde durmalarını emretti. Ama Kazak kalabalığının ortaya çıkışı Kızıllar üzerinde etkisini göstermiş olmalıydı, zira geri çekilerek vadinin dibine kadar indiler. Piyotr, bölük komutanlarıyla kısa bir görüşme yaptıktan sonra, Yelenskaya askerlerinin iki safını çekip sağ kanadını açarak, at binip kuzeye, Gregor'un saldırısını desteklemeye gitmelerini emretti. Bölükler, Kızılların gözleri önünde düzene girip Don'a doğru at sürmeye başladı.

Kazaklar geri çekilen düşman üzerine ateş tazeledi. Bu arada kadınların en gözünü budaktan esirgemeyenleriyle, bir sürü çoluk çocuk, ateş hattındaki safların arasına kadar sokulmuştu. Darya da bunların arasındaydı. Piyotr'a gidip yalvardı:

"Piyotr, ne olur Kızıllara bir el ateş edeyim. Tüfek kullanmasını biliyorum." Piyotr'un karabinasını aldı, diz çöktü, dipçiği kendisinden emin bir tavırla omzuna yerleştirdi ve birkaç el ateş etti.

Tepenin yamacındaki "yedekler" ayaklarını yere vurup sıçrayarak ısınmaya çalışıyor ve iki sıra asker rüzgâra tutulmuş gibi sarsılıyordu. Kadınların yanaklarıyla dudakları morarmış, geniş eteklerinin altından ayaz çabucak işleyivermişti. Aralarında ihtiyar Grişaka da olmak üzere, tepeyi tırmanmaları için birçoğuna yardım etmek zorunda kaldılar. Ama ihtiyarlar rüzgârın kol gezdiği tepeye çıkar çıkmaz, uzaktan uzağa duyulan silah sesleriyle birdenbire kızışıverdiler. Heyecanlı heyecanlı konuşmaya, birbirlerine eski savaşlarda ve muharebelerdeki akınlarını, bir önceki savaşın sefaletini, o savaşta nasıl kardeşin kardeşle, babanın oğulla çarpıştığını, topların nasıl gözle görülemeyecek kadar uzaktan ateş ettiğini anlatmaya koyuldular...

XXXIII

GREGOR yarım bölüğüyle yük kızaklarını vurdu, sekiz Kızıl Muhafız öldürdü, cephane yüklü dört kızakla iki binek atı ele geçirdi. Gregor'un bölüğü de bir at kaybetti ve Kazaklardan biri hafif bir sıyrık aldı.

Ne var ki Gregor ele geçirdiği kızaklarla birlikte Don boyunca hiçbir güçlükle karşılaşmadan, başarısıyla geri çekilirken, Tatarski'nin

yukarısındaki tepede de savaş sona ermişti. Çarpışma başlamadan önce bir Kızıl Süvari Bölüğü, yedi verstlik bir yürüyüşle Kazakları çevirmek için yola çıkmıştı. Bunlar tepenin ardında ansızın belirerek, atlara bakan askerlere saldırdı. Paniğe kapılan Kazaklar atlarla birlikte dere yatağından fırladıkları gibi kaçtı. Bir kısmı atları Kazak saflarına ulaştırabildi, ama çoğu ya Kızıl süvariler tarafından biçildi ya da perişan bir halde kaçtı. Piyadeler kendi arkadaşlarını vurmak korkusuyla ateş açamadan, çuvaldan dökülen nohutlar gibi darmadağınık bir şekilde kaçarak dere yatağına indi. Kazak süvarilerinden, atları yakalayabilenler (ki bunlar çoğunluktaydı) köylerine doğru birbirleriyle yarış edercesine kaçtı.

Piyotr bağrışmaları duyup da ne olduğunu anlar anlamaz komut verdi:

"At başına! Latişev, al piyadeleri, dere yatağından çıkar!"

Ne var ki kendisi atına ulaşamadı. Onun atını yedeğinde tutan delikanlı, Piyotr'a doğru dörtnala geliyor, Piyotr'un atıyla Fedot Bodovskov'un atını çekerek getiriyordu. Ama arkasından yetişen bir Kızıl Ordu askeri delikanlının omzuna bir kılıç çaldı. Allahtan delikanlının sırtında tüfeği çapraz duruyordu da kılıç tüfeğin namlusuna çarparak kaydı, Kızıl askerin elinden fırladı gitti. Fakat delikanlının atı çark ederek arkasında Piyotr'la Fedot'un atları da olduğu halde dörtnala uzaklaştı. Piyotr homurdanarak bir an durdu; yüzü bembeyaz kesilmişti, yanaklarından ter süzülüyordu. Dönüp geriye baktı. Bir düzine kadar Kazak ona doğru koşuyordu.

Bodovskov yüzü müthiş bir korkuyla çarpılmış bir halde, "Hapı yuttuk!" diye bağırdı.

"Dere yatağına, Kazaklar! Kardeşler, dere yatağına!" Piyotr kendini toparladı, Kazakların önüne geçip koşa koşa onları dere yatağının sarp kenarına getirdi ve kendini koyuverdi aşağıya. Aşağıya varınca fırlayıp ayağa kalktı ve bir köpek gibi silkelendi. Arkasından on tane kadar Kazak da yuvarlanıp indi.

Yukarıda hâlâ silah sesleri çınlıyor, bağrışmalar, atların ayak sesleri duyuluyordu. Dere yatağının dibinde Kazaklar kasketlerindeki karları, kumları silkiyor, berelenen yerlerini ovuşturuyordu. Martin Şamil tüfeğinin namlusundaki karları temizliyordu. Yalnız eski atamanın

oğlu genç Manitskov korkusundan tir tir titriyor, yanaklarından aşağı gözyaşları süzülüyordu.

"Ne yapacağız şimdi?" diye uluyordu. "Piyotr, söylesene! Öldük! Nereye gideceğiz? Öldürecekler bizi!"

Fedot Bodovskov dişleri birbirine vura vura döndü, dere yatağı boyunca Don'a doğru koşmaya başladı. Ötekiler de koyun sürüsü gibi onu izledi. Piyotr güç bela durdurabildi onları:

"Durun! Düşünelim... Kaçmayın! Hepinizi vururlar!"

Yarın çıkıntılı yüzünün altına götürdü onları ve kekeleye kekeleye, ama hiç değilse bir parça soğukkanlı görünmeye çalışarak konuştu:

"Dere yatağının dibinden çıkamazsınız. Şimdi mutlaka bizimkilerin peşine düşmüşlerdir. Dere yatağının içinde saklanmamız gerek. Bir kısmımız öbür tarafta... Bu noktayı tutmalıyız. Burada kuşatmaya dayanabiliriz!"

"Mahvolduk! Babalar! Ağabeyler! Ne olur beni buradan çıkarın! Ölmek istemiyorum... İstemiyorum!" diye, genç Manitskov gözyaşları içinde ulur gibi ağlıyordu. Bodovskov'un Kalmuk gözleri çakmaktandı, delikanlının suratına yumruğu patlatınca ağzından burnundan kan boşanan delikanlı yarın duvarı dibine yuvarlandı; ama zırlamayı da kesti.

Martin Şamil, Piyotr'u kolundan yakalayarak, "Onlara nasıl ateş açabiliriz?" diye sordu. "Bir tek mermimiz yok. Üstelik bize el bombaları da atarlar."

Piyotr birdenbire mosmor kesildi; dudakları, ağzı köpürerek konuştu:

"Ee, başka ne yapabiliriz yani? Yatın aşağı! Ben komutanınız mıyım değil miyim? Hepinizi öldürürüm!" Tabancasını başları üzerine doğrultarak salladı.

Islık gibi çıkan fısıltı, ötekilere yeni bir canlılık aşılamış gibiydi. Bodovskov, Martin Şamil ve iki Kazak daha, dere yatağının öbür tarafına doğru koşup yarın dibine yattı; ötekiler Piyotr'la kaldı. İlkbaharda tepelerden gümbür gümbür inen sular taşları aşağı yuvarlar, oyuklar meydana getirir. Kazaklar işte bu oyukların içine saklanıyordu.

Palavracı Antip, Piyotr'un yanına çömelmiş, emniyeti açık tüfeğini elinde tutarak anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu:

"Stepan Astakov atını kuyruğundan yakaladı, kaçmayı başardı, ama ben kaçamadım... Piyadeler bizi yüzüstü bıraktı... Hapı yuttuk kardeşler... Tanrı bilir ya, işimiz bitiktir."

Tepelerinde koşuşmalar duydular, dere yatağının içine karlar ve kumlar döküldü.

Piyotr, "İşte oradalar!" diye fısıldayarak Antip'in kolunu yakaladı, ama öteki kolunu hızla çekip kurtardı ve parmağını tetikte tutarak yukarı bakmaya devam etti.

Yarın kenarına kimse yanaşmıyordu, ama Kazaklar konuşmaları, birisinin bir ata bağırdığını duydu.

Piyotr, 'Bizi nasıl ele geçireceklerini konuşuyorlar,' diye düşündü ve sırtından, göğsünden, yüzünden yine ter boşandı.

Yukarıdan birisi onlara bağırdı:

"Hey, çıkın oradan! Nasıl olsa öldüreceğiz sizi!"

Sütbeyazı karlar döküldü dere yatağının içine. Besbelli birisi ta yarın kenarına kadar sokulmuştu. Başka bir ses kendinden emin bir tonla konuştu:

"Buradan aşağı atladılar; işte ayak izleri de burada. Gözlerimle gördüm."

"Piyotr Melehov, çık oradan!"

Bir an için Piyotr'un yüreğini kör bir sevinç kapladı. 'Kızıllar arasında beni tanıyan da kim? Bizim Kazaklar olacak, herhalde Kızılları geri püskürttüler,' diye düşündü.

Ama bir saniye sonra, aynı ses Piyotr'u ürpertti.

"Ben Mihail Koşevoy'um. Teslim olmanızı istiyoruz. Nasıl olsa kurtulamayacaksınız."

Piyotr sırılsıklam olmuş alnını sildi; avucu kanlı tere bulandı. Garip, uyuşukluğa benzer bir kayıtsızlık duygusu yavaş yavaş benliğini sardı. Antip'in haykırışını sanki çok uzaklardan geliyormuş gibi duydu:

"Eğer bizi bırakacak olursanız, çıkarız. Eğer bırakmazsanız ateş ederiz!"

Bir anlık bir sessizlikten sonra, "Bırakırız sizi!" diye cevap geldi yukarıdan.

Piyotr müthiş bir güç harcayarak uyuşukluğunu silkip attı. "Bırakırız sizi," kelimelerinde bir alay sezinler gibi olmuştu. Kısık bir sesle bağırdı:

"Geri dönün!"

Ama kimse emrini dinlemedi. Antip'ten başka bütün Kazaklar dere yatağının içinden sürüne sürüne çıktı.

En son çıkan Piyotr oldu. Bir kadının yüreğinin altındaki bebek gibi, yaşam Piyotr'un içinde bütün gücüyle kımıldıyordu. Korunma içgüdüsüyle, yarı tırmanmadan önce tüfeğindeki bütün kurşunları boşalttı. Gözleri bulanıyor, kalbi göğsüne sığmıyordu. Derin uykuya dalmış bir çocuk gibi kısık kısık soluyordu. Yakasını söker gibi açtı. Gözlerine ter doluyor, sarp yamacın soğuk sırtında elleri kayıyordu. Soluk soluğa, kendisini bekleyenlerin durduğu noktaya emekleyerek tırmandı, tüfeğini ayaklarının dibine attı ve ellerini yukarı kaldırdı. Kızıl süvari ve piyadelerin arasından Mihail Koşevoy iri adımlarla ona doğru yürüdü, gelip Piyotr'un tam önünde durdu, gözlerini yere dikerek sakin bir sesle sordu:

"Dövüşe doydun mu?" Bir dakika kadar cevap bekledi, sonra, hâlâ Piyotr'un ayakları dibine bakarak aynı ses tonuyla sordu:

"Bunların komutanı sendin, değil mi?"

Piyotr'un dudakları titredi. Son derece yorgun bir tavırla, büyük bir güçlükle elini ıslak alnına götürdü. Mihail'in uzun kirpikleri kırpıştı, şiş üst dudağı kıvrıldı. Bütün vücudu öyle müthiş bir ürpertiyle sarsılıyordu ki, ayakta duramayacakmış gibi görünüyordu. Ama hemencecik gözlerini Piyotr'un gözlerine çevirdi, yabancılaşmış bir bakışla, delecek gibi ta gözbebeklerinin içine bakarak acele acele mırıldandı:

"Soyun!"

Piyotr çabucak gocuğunu çıkardı, dikkatle dürdü ve karın üstüne koydu. Kasketini, kayışını, haki gömleğini çıkardı ve gittikçe solgunlaşarak çizmelerini çıkarmaya koyuldu.

İvan Alekseyeviç atından inip onların yanına geldi; ağlamaktan korktuğu için dişlerini gıcırdatıyordu.

"Gömleğini çıkarma," diye fısıldadı Mihail ve ürpererek bağırdı birdenbire, "Çabuk ulan, seni..."

Piyotr alelacele yün çoraplarını çizmelerinin içine tıkıştırdı ve doğrulup, karların üstünde safran sarısı gibi duran çıplak ayaklarıyla kaputunun üzerinden atlayıp öteye geçti.

Piyotr dudaklarını hemen hemen hiç kımıldatmaksızın İvan Alekseyeviç'e seslendi:

"Enişte!"

İvan ses çıkarmadan Piyotr'un çıplak ayaklarının altında karın eriyişini seyrediyordu.

"İvan Enişte, çocuğumun vaftiz babasıydın sen... Enişte, vurma beni," diye yalvardı Piyotr. Mihail'in tabancasını kaldırıp göğsüne doğru tuttuğunu görünce, gözleri parlak bir alevin çıkmasını bekler gibi büyüdü, başını omuzlarının arasına çekti.

Tabancanın sesini duymadı; yıldırım çarpmış gibi boylu boyunca yere serildi. Koşevoy'un ileri uzanan kolu sanki yüreğini sıkıp içinden kanını fışkırtmış gibi geldi Piyotr'a. Piyotr son bir çabayla gömleğinin yakasını yırtıp açarak, sol memesinin altındaki kurşun deliğini ortaya çıkardı. Kan, önce yavaş yavaş sızdı, sonra, yaranın hava almasıyla birlikte, kalın, koyu bir akıntı halinde fışkırmaya başladı.

XXXIV

TATARSKİ'DEN çıkarılan bir keşif kolu, Kızılların izine rastlamadığı, ama Piyotr Melehov'la birlikte kılıçtan geçirilmiş on Kazak'ın bozkırda yattıkları haberiyle döndü hava kararırken.

Gregor cesetlerin getirilmesi için kızaklar yolladı; sonra kadınların ölü Piyotr için kopardığı yas çığlıklarına ve Darya'nın histerik ağlamasına dayanamayarak, geceyi geçirmek üzere Hristonya'nın evine gitti. Şafak sökünceye kadar ocağın dibinde oturup üst üste sigara içti; kendi düşünceleriyle, ağabeyi için duyduğu üzüntüyle baş başa kalmaktan korkuyormuş gibi, uykusu gelen hassa neferiyle amaçsız, gereksiz konuştu durdu.

Şafak söktü. Sabahın erken saatlerinde hava ısındı. Saat onda, yer yer fışkılar saçılmış yolda ufak ufak su birikintileri belirdi. Damlardan sular damlamaya başladı. Bahar gelmiş gibi bir horoz öttü ve sanki boğucu sıcağın bastırdığı bir öğle vaktindeymişçesine bir tavuk gıdakladı.

Avluların güneş gören tarafında kümelenen sığırlar çitlere sürtünerek kaşınıyordu. Rüzgâr sığırların kahverengiye çalan sırtlarından dökülen tüyleri uçuruyordu. Eriyen kar nemli nemli, çürük çürük kokuyordu. Hristonya'nın avlu kapısının yanındaki bir elma ağacının

yaprakları dökülmüş dalında sarı göğüslü, mini mini bir baştankara, sallana sallana cıvıldıyordu.

Gregor avlu kapısında durup kızakların gelmesini beklerken, baştankaranın cıvıltısını kendi çocukluk çağının diline çevirmekte olduğunu fark etti: "Bile pulluğunu! Bile pulluğunu!" diye neşeli neşeli sesleniyordu baştankara o ılık sabah vakti. Ama hava bir ayaza çekecek olsa, onun sesinin değişeceğini, baştankaranın acele acele, "Çizmeni çek! Çizmeni çek!" diye öğüt vereceğini biliyordu Gregor.

Gözlerini yoldan ayırıp sallanıp duran baştankaraya çevirdi. "Bile pulluğunu! Bile pulluğunu!" diye neşeli neşeli cıvıldıyordu kuş. Gregor kuşu dinlerken çocukluğunu hatırladı: Piyotr'la birlikte hindileri bozkıra yemlenmeye çıkardıklarında, Piyotr hindilerin gulu gulularını gayet güzel taklit ederek, çıkardıkları sesi çocuk diline çevirirdi: "Herkesin çizmesi var, benim yok! Herkesin çizmesi var, benim yok!" Sonra da dirseklerini böğürlerine dayayıp, kollarını çırparak paytak paytak yürür, hindileri taklit ederdi: "Glu! Glu! Glu! Sana çarşıdan çizme alalım, külhani!" Ve Gregor mutluluk içinde güler, ağabeyinden yine hindi gibi konuşmasını isterdi.

Sokağın başında bir kızak göründü; yanında bir Kazak yürüyordu. Sonra bir ikinci, sonra bir üçüncü kızak göründü. Gregor gözündeki yaşı ve bu yaşla birlikte, kendiliğinden beliriveren anının uyandırdığı masum gülümsemeyi sildi; hızlı hızlı kendi avlularına doğru yürüdü. Annesi üzüntüsünden yarı yarıya aklını kaçırmış gibiydi; bu yüzden Gregor, bu müthiş ilk anda annesini Piyotr'un cesedini taşıyan kızaktan uzaklaştırmak istiyordu. Birinci kızağın yanında başı açık yürüyen Aleksey Şamil'di. Sol kolunun güdük kısmıyla başlığını göğsüne bastırmış, sağ elinde dizginleri tutuyordu. Gregor kızağın içine bir göz attı. Otların üstünde sırtüstü Martin Şamil yatıyordu; yüzü ve ceketi pıhtılaşmış kana bulanmıştı. Manitskov ikinci kızaktaydı; kılıç darbeleriyle paralanmış yüzü otlara gömülüydü ve tertemiz, ustaca bir kılıç darbesiyle tepesinden yarılan başı omuzlarının arasına çekilmişti. Kafatasındaki kılıç yarasının çevresinde saç kıllarına asılı buz parçacıkları vardı. Gregor üçüncü kızağa göz attı. Cesedin kime ait olduğunu çıkaramadı, ama kızağın kenarından sarkan ele gözü ilişti; balmumu rengindeki tütün lekeli parmaklar istavroz çıkarmak için birleşmişti.

Dördüncü kızağın dizginlerini tutup kendi avlularına çekti. Kızağın arkasından komşular, kadınlar, çoluk çocuk koşuyordu. Kalabalık merdivenin dibinde toplandı.

İçlerinden biri alçak sesle, "İşte sevgili Piyotr Panteleyeviç'imiz orada yatıyor! Dünyadaki ömrünü tamamladı!" dedi.

Stepan Astakov, başı açık, avlu kapısından girdi. Grişaka ve üç başka ihtiyar çıkageldi. Gregor dalgın dalgın çevresine bakındı.

"Yardım edin de içeri taşıyayım onu," dedi.

Sürücü tam Piyotr'un ayaklarını tutmaya hazırlandığı sırada, kalabalık, basamaklardan inen İlyiniçna'ya sessizce, saygıyla yol açtı.

İlyiniçna gözlerini kızağa dikti. Yüzüne ağır ağır bir ölü solgunluğu yayıldı. Panteley titrek titrek onun kolunu tuttu. İlk yaygarayı basan Dunya oldu. Ona, köyün başka başka on evinden feryatlar cevap verdi. Sonra Darya, saç baş darmadağınık, ağlamaktan yüzü şişmiş bir halde basamaklardan koşarak indi, kendini kızağın üstüne attı.

"Piyotr, sevgilim, canım Piyotr'um! Kalk! Kalk!"

Gregor'un gözünde bütün dünya simsiyah kesildi. Kendini kaybetmiş bir halde, deli gibi, "Çekil Darya!" diye bağırdı ve onu şiddetle itti. Darya bir kar yığınının üstüne yuvarlandı. Gregor çabucak Piyotr'u koltuk altlarından tutarak kaldırdı, sürücü de onun çıplak ayaklarından tuttu. Ama Darya arkalarından emekleye emekleye, basamaklara kadar, kocasının kaskatı kesilmiş ellerine sarılıp öpe öpe gitti. Biraz daha geçerse kendini tamamıyla kaybedeceğini hisseden Gregor, ayağıyla onu öteye itti. Dunya, Darya'nın ellerini kocasından güçlükle çözdü ve onun fırıl fırıl dönen başını göğsüne bastırdı.

Mutfakta bir ölüm sessizliği vardı. Piyotr sanki suyu çekilmiş, kurumuş gibi ufalmış, yerde yatıyordu. Burun delikleri kısılmış, buğday renkli bıyıkları kararmış, yüzü de daha gerilerek, daha incelmişti. Pantolonundan çıplak, kıllı bacakları gözüküyordu. Donmuş cesedi yavaş yavaş çözülüyor, altında pembemsi bir su birikintisi meydana geliyordu. Ceset çözüldükçe kanın tuzlu kokusuyla, çürümenin genzi gıcıklayan tatlımsı kokusu da daha kuvvetli duyuluyordu.

Panteley samanlıkta tabut yapıyordu. Kadınlar, hâlâ kendine gelemeyen Darya ile uğraşıyordu. Onun odasından zaman zaman kulak paralayıcı histerik bir çığlık, arkasından da Melehov'ların kederleri-

ni "paylaşmaya" koşarak gelmiş olan Vasilisa teyzenin daha alçak çıkan sesi duyuluyordu. Gregor bir sıraya oturmuş, ağabeyinin gittikçe sararmakta olan yüzüne, yuvarlak, mavi tırnaklı ellerine bakıyordu. Daha şimdiden, müthiş, soğuk bir yabancılaşma duygusu onu ağabeyinden koparıp ayırmıştı. Artık o Gregor'un ağabeyi değil, biraz sonra ayrılacakları geçici bir konuktu. Yattığı yerde yanağını umursamaz bir tavırla toprak zemine dayamış, bıyıklarının altında hoş, gizemli bir gülümseme donmuş kalmıştı. Yarın da karısıyla anası onu son yolculuğuna hazırlayacaktı.

Anası geceden onun için üç kova su ısıtmış, karısı da temiz çamaşırlar, Piyotr'un yabanlık pantolonunu, üniformasını hazırlamıştı. Artık Piyotr'a ait olmayan, çıplaklığından ötürü utanç duymayan vücudu, Gregor'la Panteley yıkayacaktı. Sonra ona yabanlık elbiselerini giydirecek ve masanın üstüne yatıracaklardı. Sonra Darya gelecek ve daha bir gün önce kendisini kucaklayan iri, buz gibi ellere, düğün günü papazın arkasından yürürlerken her ikisini de aydınlatmış olan mumu tutturacaktı. Ve Kazak Piyotr Melehov, hiçbir gidenin yuvasındaki ocak başına izinli dönmediği diyara kendisini yolcu etmeleri için hazırlanmış olacaktı.

Gregor ona, ağır ağır, serzenişte bulunurcasına, "Ananın gözleri önünde öleceğine, Prusya'da bir yerde ölseydin keşke," diye söylendi. Cesede bakarken ansızın yüzü sapsarı kesildi. Piyotr'un yanağından aşağı bir damla gözyaşı süzülüyordu. Gregor, Piyotr'a doğru fırladı yerinden, ama daha dikkatli bakınca rahat bir soluk aldı. Süzülen gözyaşı değil, Piyotr'un alnına düşmüş buzu çözülen saçından eriyerek, ağır ağır yanağına doğru süzülen bir damla suydu.

XXXV

BİRLEŞİK Asi Kuvvetleri komutanının emriyle, Gregor Melehov, on Kazak bölüğünden oluşan Vyeşenskaya Alayı komutanlığına atandı. Vyeşenskaya karargâhı, ne pahasına olursa olsun Lihaçov'un müfrezesini tepeleyip, Çir Irmağı boyundaki köylerin ayaklanmalarını sağlayacak şekilde bölge sınırlarından sürmek üzere, Karginskaya ilçesi yönünde yürümesi için emir verdi Gregor'a.

Gregor alayın komutanlığını aldığı gün Vyeşenskaya'dan çıkmakta olan Kazakları denetledi. Gregor, yolun kenarındaki karları yarı yarıya erimiş bir tümseğin tepesinde, atının üstünde, hafifçe kamburunu çıkarmış, dizginleri tam istinada getirmiş duruyor, bölükler yürüyüş kolunda önünden geçiyordu; bu bölükler Don boyundaki köylerden toplanmıştı: Bazki, Byelogorki, Olşanski, Merkulov, Gromkovski, Semenovski, Ribinski, Vodyanski, Lebyazi ve Yerik köylerinden. Teker teker, her bölüğü acımasız, dikkatli gözleriyle süzerken, atmaca burnunun derisi kırışarak, eldivenli eliyle bıyıklarını sıvazlıyordu. Sıraların üstünde halka halka tütün dumanları yükselip kayboluyor, atlardan buhar çıkıyordu,

Alay, Vyeşenskaya'dan üç verst kadar uzaklaştığı sırada, bir keşif kolu gelip, Kızılların Çukarin yönünde çekilmekte oldukları haberini verdi. Lihaçov'un müfrezesi onlarla savaşa tutuşmadı. Gregor düşman müfrezesinin önünü kesmek için üç bölük çıkardı, geri kalanlarıyla da öyle bir hızla düşmanın peşine düştü ki, Kızıllar yük katarlarını ve cephane sandıklarını geride bırakmaya başladı. Lihaçov'un bataryası Çukarin'den geçerken, ufak bir çayda birkaç topunu kaybetti. Sürücüler koşumları kesip dörtnala uzaklaştı. Kazaklar ciddi bir direnmeyle karşılaşmaksızın, Karginskaya yönünde Çukarin'den on iki verst uzaklaştı ve Novoçerkask'a ulaşmaktan söz etmeye başladı.

Gregor bataryanın ele geçirilmesine sevinmişti. 'Toplarını işe yaramaz hale getirmeye bile üşenmişler,' diye düşündü onları aşağılayarak. Kazaklar, öküzlerin yardımıyla bataryayı çaydan çıkardı; birçok bölükten hemen topçu erleri ortaya çıktı; her top arabasına ikişer ikişer bağlanan altı çift at koşuldu, muhafız olarak da yarım bölük ayrıldı.

Kazaklar alacakaranlık çökerken Karginskaya'yı aldı. Lihaçov'un müfrezesinin bir bölümü, geri kalan üç top ve dokuz makineli tüfekle birlikte ele geçirildi. Ötekiler kuzeye doğru kaçıp kurtulabildi.

Gece yağmur yağdı; sabah dere yataklarında, derin yarlarda sular çağlıyordu, yollar hemen hemen geçilmez bir hal almıştı, atlar erimekte olan kar ve çamur içinde tökezliyor, askerler yorgunluktan çökü çöküveriyordu. Geri çekilen düşmanın ardından çıkarılan iki bölük, otuz kadar Kızıl ele geçirip, sabahleyin onlarla birlikte Karginskaya'ya döndü.

Gregor karargâhını oralı tüccarlardan birinin evinde kurmuştu. Tutsaklar avluya sokuldu. İki bölüğün komutanı Yermakov, Gregor'a rapor verdi:

"Yirmi yedi Kızıl tutsak alındı. Seyisiniz atınızı getirdi. Hemen çıkıyor musunuz?"

Gregor palaskasını kaputunun üstünden taktı, aynanın önünde kâkülünü taradı ve ancak ondan sonra Yermakov'a döndü:

"Gidelim. Meydanda bir toplantı yapar, ondan sonra at binip gideriz."

Yermakov, "Toplantıya gerek var mı?" diye sırıtarak omuzlarını silkti. "Toplantı moplantı olmaksızın zaten at binmiş bekliyorlar. Bakın, Vyeşenskaya'lı askerler geliyor. Onlar değil mi?"

Gregor pencereden baktı. Bölükler dörderli safta, mükemmel bir düzen içinde geçiyordu. Kazaklar da atları da görkemliydi.

Gregor evden koşa koşa çıkıp bir yandan kılıcını takarken bir yandan da sevinçle, "Bunlar da nereden çıktı böyle?" diye mırıldandı.

Yermakov avlu kapısında ardından yetişti ona. Gregor'un önünde bir bölük komutanı elini kaldırmış selam vererek, esas vaziyetinde duruyordu; adam Gregor'un elini sıkmaya cesaret edemedi.

"Yoldaş Melehov musunuz?"

"Evet. Siz nereden geliyorsunuz?"

"Lütfen bizi alayınıza kabul ediniz. Bölüğümüz dün gece Lihovidov'da kuruldu. Öteki iki bölük de Graçov, Arhipovka ve Vasilyevka'dan geldi."

"Kazaklarınızı alıp meydana gidin. Biraz sonra toplantı yapacağız."

Gregor'un seyisi (Prohor Zikov'du) atın üzengisini tuttu, Yermakov demir gibi vücuduyla zıplayıp oturdu eyerine; kaputunun kenarlarını düzeltti ve atını sürüp Gregor'un yanına gelerek sordu:

"Tutsaklar ne olacak?"

Gregor onu kaputunun en üst düğmesinden yakalayıp, ta kulağına kadar eğildi. Gözlerinde kıvılcımlar parıldıyor, bıyıklarının altından dudakları bir kurdun sırıtışı gibi gülümsüyordu.

"Muhafaza altında Vyeşenskaya'ya gönder onları. Anlıyorsun ya? Ama şu tepenin ardından öteye gitmeyecekler." Kamçısıyla Karginskaya'nın tepesinde yükselen kumluk bayırı işaret etti.

Atını süratliye kaldırırken, 'Piyotr'un intikamının alınması yolunda bu daha ilk adım,' diye düşündü ve hiç nedensiz yere atına öyle bir kamçı yapıştırdı ki, hayvanın sağrısında beyaz, kabarık bir iz kaldı.

XXXVI

GREGOR, Karginskaya'dan üç bin beş yüz kılıçla çıktı. Vyeşenskaya genel karargâhı ve İcra Komitesi onun ardından son derece acele emirler ve talimat gönderdi. Komite üyelerinden biri Gregor'a gayet süslü bir mektup yazmıştı:

> *Saygıdeğer Yoldaş Melehov;*
>
> *Kızıl Ordu tutsaklarını acımasızca idam ettiğinize ilişkin kulaklarımıza karanlık söylentiler gelmektedir. Anlaşıldığına göre, Yermakov'un ele geçirdiği otuz Kızıl Ordu neferi de sizin emirlerinizle kılıçtan geçirilmiş. Tutsaklar arasında düşmanın kuvvetini öğrenebilmemiz bakımından bize çok yararı dokunabilecek bir de komiser varmış. Sayın Yoldaş, tutsak almamak için verdiğiniz emri lütfen kaldırınız. Bunun bize çok zararı dokunur. Kazaklar bu gibi gaddarlıklardan ötürü homurdanmaya başladı; Kızılların da aldıkları tutsakları öldürmelerinden, köylerimizi mahvetmelerinden korkuyorlar. Komutanları da lütfen canlı gönderin. Onların hesabını, Vyeşenskaya ya da Kargniskaya'da biz sessiz sedasız görürüz. Oysa siz bölüklerinizle, yazar Puşkin'in tarihsel romanındaki Taras Bulba gibi, önünüze geleni ateşe verip kılıçtan geçirerek ve Kazakların huzurunu kaçırarak ilerliyorsunuz. Lütfen kendinize hâkim olunuz, tutsakları ölüme mahkûm etmeden onları bize gönderiniz. Bizim gücümüzü bu sağlayacaktır. Sağlığınız için en iyi dileklerimizle. Size en candan selamlarımızı gönderiyor, daha başka başarılarınızı bekliyoruz.*

Gregor mektubu sonuna kadar okumadan yırtıp atının toynakları dibine fırlattı. Kudinov'un güneye doğru ilerleyerek kuşatılma tehlikesiyle karşılaşmadan Kadetlerle birleşmesi için verdiği emre karşılık, Gregor eyerinin üstünde şu satırları yazdı:

> Düşmanı Bokovskaya yönünde kovalıyorum. Güneye gitmeyi reddediyor, emrinizi budalaca bir emir sayıyorum. Orada rüzgârdan ve Ukraynalı köylülerden başka bir şey yok.

Bu, Gregor'un Asi karargâhıyla resmî yazışmasının sonu oldu. Bölükler iki alay meydana getirerek Bokovskaya'ya doğru ilerlemeye devam etti.

Gregor üç gün başarıdan başarıya koştu. Çarpışarak Bokovskaya'yı aldıktan sonra, birliklerini Krasnokutskaya üzerine yürüttü. Yollarının üstüne çıkan ufak bir müfreze tutsak alındı, ama Gregor tutsakların öldürülmesi için emir vermedi; onları Vyeşenskaya'ya gönderdi.

Böyle apansız geriden tehdit edilmeleriyle korkuya kapılan Donets'teki Kızıl Cephe Komutanlığı, ayaklanmayı bastırmak için birkaç alay ve batarya yola çıkardı. Kızıl takviye birlikleri, Gregor'un alaylarıyla Çistyakovka yakınlarında karşı karşıya geldi. Çarpışma üç saat sürdü; sonra çember içine alınmaktan korkan Gregor, kuvvetlerini Krasnokutskaya yönünde geri çekti. Ertesi sabah Gregor'un alayları, Koperskaya'dan toplanan Kızıl Kazak kuvvetlerinin saldırısına uğradı ve Don Kazakları bir kez daha, büyük bir ustalık ve üslupla birbirlerini kılıçtan geçirmeye başladı. Gregor da atını kaybetti ve yanağından yara aldı. Alaylarını savaş alanından çekip Bokovskaya'ya doğru geriledi.

Aynı akşam, düşman hakkında daha fazla bilgi toplamak isteyen Gregor, Koper ilçesi Kazaklarından, daracık göğüslü, kaputunun yakasına kırmızı bir şerit parçası iliştirilmiş, sarı saçlı, delikanlılık çağını aşmış bir tutsağı sorguya çekti. Adam seve seve ama zoraki ve çarpık bir gülümsemeyle cevap verdi.

"Dünkü çarpışmada hangi alaylar vardı?"

"Bizim alay, Üçüncü Stenka Razin Alayı. Alayın hemen hemen bütün Kazakları Koper ilçesindendir. Sonra, Beşinci Zamurski Alayı, On İkinci Süvari Alayı ve Altıncı Mitsenski Alayı vardı."

"Komutan kimdi, Kikvidze mi?"

"Hayır, bizim müfrezeye Yoldaş Domniç komuta ediyordu."

"Kaç top vardı?"

"En aşağı sekiz."

"Nerede konaklamıştınız?"

"Kamenskaya köylerinde."

"Onlara nereye götürüldüklerini söylemişler miydi?"

Kazak duraksadı, ama sonunda cevap verdi soruya. Gregor birden, Kazakların ruh halini öğrenmek istedi.

"Kazaklar silah altına alındıkları vakit ne dediler buna?"

"Gitmek istemediler."

"Bizim neden ayaklandığımızı biliyor muydunuz?"

"Nereden bilelim?"

"Öyleyse neden gitmek istemediniz?"

"Ee, siz de bizim gibi Kazak değil misiniz? Yetmez mi bu kadar savaştığımız? Kızıllara katıldığımızdan beri savaşıp duruyoruz."

"Bizim safımızda askerlik yapmak ister misiniz?"

"Siz bilirsiniz. Ama ben istemem..."

"Pekâlâ, çık. Seni karının yanına göndeririz. Özlemişsindir onu, değil mi?"

Adamı odadan çıkarırlarken, Gregor gözlerini kısarak onun ardından baktı, sonra seyisi Prohor Zikov'u çağırdı. Gitti, pencerenin önünde sırtı Prohor'a dönük vaziyette durdu ve serinkanlılıkla emir verdi:

"Çocuklara söyle, biraz önce sorguya çektiğim askeri sessiz sedasız avluya çıkarsınlar. Kızıl Kazaklardan tutsak almıyorum ben!" Çizmelerinin aşınmış topukları üstünde geriye çark ederek pencereden dışarı baktı. "Bitirin bu işi!"

Prohor çıktı. Gregor pencere pervazında duran sardunyanın sürgünlerini dalgın dalgın kırarak bir iki dakika durdu orada. Sonra hızla dönüp merdiven başına çıktı. Prohor'un ambarın duvarı dibinde, güneşe oturmuş bir grup Kazakla alçak sesle bir şeyler konuşmakta olduğunu gördü.

Kazaklara bakmaksızın, "Bırak gitsin! Bir geçiş izni yaz ona!" diye seslendi Prohor'a.

Odasına döndü, eski bir aynanın önünde durdu ve neden dışarı çıkıp tutsağın serbest bırakılması için emir verdiğini bilmemenin şaşkınlığı içinde, hayretle kollarını iki yana açtı. Oysa, adamın bahçede işinin bitirilmesi için Prohor'a emir vereceğini bile bile tutsağa, "Seni karının yanına göndeririz," derken bundan şeytansı bir zevk duymuştu.

Bu birdenbire doğan acıma duygusundan ötürü kendine kızmıştı gerçekten de, zorla zihnine girip onu tutsağı serbest bırakmaya yönelten şey, bilinçsiz bir acımadan başka ne olabilirdi? Ama yine de memnundu. Ve şimdiki tutumunu daha da tuhaf kılan şey, bir gün önce Kazaklara söylediği sözlerdi:

"Köylü düşmanımdır, ama Kızıllara yardım eden Kazak iki kat düşmanımdır. Bir casusa olduğu gibi, Kazaklara da günahlarının kefaretini ödetecek bir tek kısa yol vardır: Duvarın dibine, oradan da cenneti âlâya!"

Gregor çözümleyemediği bu çelişki yüzünden kafası zonklayarak ve kalbinde davasının haksızlığına dair isyankâr bir duygu taşıyarak çıktı odasından. Uzun boylu bir hassa askeri olan Çir Alayı komutanıyla iki tabur komutanı gelmişti Gregor'a. Alay komutanını hafifçe gözü ısırıyordu Gregor'un.

Alay komutanı, "Yeni takviyeler!" dedi Gregor'a. "Üç bin süvari ile iki piyade taburu. Ne yapacaksınız bunları Panteleyeviç?"

Gregor tabancasını ve Lihaçov'dan aldığı güzel asker çantasını kuşandı, avluya çıktı. Güneş sıcak sıcak parlıyordu. Gök, yaz ortalarındaki gibi mavi ve yüksekti; güneye doğru mini mini bulutlar sürükleniyordu. Bir savaş meclisi toplamak için, Gregor bütün bölük komutanlarını bir köşeye çekti. Otuz kişi kadar gelip devrik bir çitin üstüne oturdu. Birisinin tütün kesesi elden ele dolaştı.

"Planlarımız ne olacak?" diye meclisi açtı Gregor. "Bizi geri süren bu alaylarla nasıl hesaplaşacağız ve tutacağımız yol ne olacak?" Aynı zamanda onlara Kudinov'un emirlerinden söz etti.

Bir anlık sessizlikten sonra bölük komutanlarından biri, "Karşımızda kaç kişilik bir kuvvet var?" diye sordu. "Tutsaktan öğrenebildiniz mi bunu?"

Gregor alayların adlarını saydı ve her alayda bulunabilecek asker sayısını tahmini olarak alelacele hesapladı. Komutanlar sessiz sedasız oturuyor, hiçbiri kafasındakileri iyice tartmadan konuşmak istemiyordu. İçlerinden biri Gregor'a açıktan açığa şöyle dedi:

"Durun biraz Melehov! Düşünelim! Yanlış bir iş yapmayalım."

İlk öneri de yine aynı adamdan geldi. Gregor hepsini dikkatle dinledi. Çoğu, başarı kazansalar bile fazla ilerlemekten yana olmadıklarını bildirip, sadece savunma savaşını sürdürmeyi istedi. Ama içlerinden biri, Çir'li bir Kazak, Vyeşenskaya karargâhının ilerlemek için verdiği emri ateşli bir biçimde destekledi.

"Burada zaman öldürmenin anlamı yok," diye muhakeme yürüttü. "Melehov bizi Donets'e götürsün. Biz bir avuç insanız, oysa onların ar-

kasında bütün Rusya var. Nasıl tutunabiliriz burada? Bizi ezip geçerler, işte o zaman da hapı yuttuğumuzun resmidir. Saflarını yarıp geçmeliyiz onların. Elimizde fazla cephane yok, ama nasıl olsa buluruz. Bir akın yapmalıyız."

"Ya halk ne olacak? Kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar?"

"Onlar geride kalsınlar."

"Kafanda zekâ var senin, ama o kafa bir çılgına ait!"

O ana kadar komutanlar fısıltı halinde, baharla birlikte tarlaların sürülmesiyle ilgili kaygılarını, yarma harekâtına girişecek olurlarsa çiftliklerinin ne olacağı konusunu konuşuyorlardı. Ama şimdi, Çir'li subayın konuşmasından sonra hepsi birden gırtlaklarını yırtarcasına bağrışmaya başladı. Konferans bir anda bir köy toplantısı halini alıverdi. Yaşlıca bir Kazak ötekilerin hepsinin sesini bastırdı:

"Tarlalarımızı bırakmayız! Bölüğümü gerisin geri köye ilk ben götüreceğim. Eğer dövüşeceksek, kendi evlerimizin yakınında dövüşelim, başkalarının canını kurtarmak için değil."

Gregor sesler dininceye kadar bekledi, sonra sonucu belirleyen oyunu kullandı:

"Burada cepheyi tutacağız. Eğer Krasnokutskaya Kazakları bize katılırsa onları da savunuruz. Bizim için gidecek hiçbir yer yoktur. Toplantı bitmiştir. Bölüklerinize! Derhal mevzilerimize hareket edeceğiz."

Yarım saat kadar sonra, atlıların yoğun ve ardı kesilmeyen bir sel halinde sokaklardan akışını seyrederken, Gregor keskin, mağrur bir sevinç duyuyordu. Ama bu sevincin yanı sıra içinde endişe ve karmakarışık bir acı kaynıyordu. Onlara gerektiği gibi önderlik edebilecek miydi? Binlerce Kazak'ın etkinliğini yönetecek zekâyı gösterebilecek miydi? Şimdi emrinde bir bölük değil, koskoca bir tümen vardı. Ve binlerce cana, yarım yamalak eğitim görmüş bir Kazak olan kendisi mi hükmedecek, onların kutsal sorumluluğunu o mu yüklenecekti? 'Ve hepsinden önemlisi,' diye düşünüyordu, 'onları kime karşı yürütüyorum ben? Halka karşı... Peki, ama haklı olan kim?'

Dişlerini gıcırdatarak, bölüklerin sıkışık safları yanı sıra atını sürdü. İktidarın baş döndürücü gücü gözlerinden silinmiş, geriye dayanılmaz ağırlığıyla başını göğsünün üstüne çökerten kaygı ve acı kalmıştı.

XXXVII

İLKBAHAR ırmakların damarlarını açtı. Günler gitgide uzadı, yeşil tepelerden akan sellerin sesi daha da yükseldi. Güneş gözle görülecek derecede daha kızıl parlamaya başladı ve o sarımtırak rengini yitirdi. Diken gibi ışınları kadifeleşti, yakıcı bir hal aldı. Öğle vakitleri sürülü topraklar tütüyor, delik delik, pul pul olmuş karlar gözleri kamaştıracak kadar ışıldıyordu. Rutubete doymuş hava ağırdı ve güzel kokularla yüklüydü.

Güneş Kazakların sırtını ısıtıyordu. Eyerlerin oturak yerleri tatlı tatlı ısınmıştı. Islak dilli bir rüzgâr, Kazakların yağız yanaklarını yalıyordu. Rüzgâr arada bir karlı bir bayırdan serin bir soluk getiriyordu. Ama sıcaklık kışı yeniyordu. İlkbaharın avucuna aldığı atlar oynuyor, zıp zıp zıplıyor, attıkları tüyler üstlerinden dökülüyor, terleri her zamankinden daha keskin duyuluyordu. Kazaklar daha şimdiden atlarının gür kuyruklarını kaldırıp bağlamıştı. Artık devetüyü kukuletalar süvarilerin başlarında değil, sırtlarında duruyordu; kürk başlıklarının altında alınları terliyor, gocukları, içi pamukla şişirilmiş paltoları fazla geliyordu.

Gregor alaylarını yazın kullanılan bir yoldan yürütüyordu. Uzakta, bir yel değirmeninin ötesinde savaş düzenine girmekte olan Kızıl Bölükleri görülüyordu. Muharebe, Sviridovköyü yakınlarında başladı.

Gregor henüz bir tümen komutanının yapması gerektiği gibi, muharebeyi çarpışan safların dışından yönetemiyordu. Vyeşenskaya Kazaklarını kendisi hücuma kaldırdı ve onları en tehlikeli noktalara sürdü. Muharebe bir komuta birliğinin tamamıyla dışında gelişti. Her alay önceden üzerinde anlaşmaya varılan konuları dikkate almaksızın, durumun gerektirdiği biçimde davrandı.

Kelimenin tam anlamıyla cephe diye bir şey yoktu ortada. Bu yüzden de istenildiği gibi manevralara başvurulabiliyordu. Gregor'un tümeninin belli başlı gücünü oluşturan bol miktardaki süvari önemli bir değer taşıyordu. Gregor bunun sağladığı üstünlüğü sonuna kadar kullanmaya ve savaşı "Kazak" yöntemleriyle yürütmeye karar verdi: Kanatlara saldırı, düşmanın gerisine sarkmalar, yük katarlarına saldırılar ve gece akınlarıyla Kızılları taciz edip morallerini bozmak.

Ama Sviridov yakınlarında başka bir plan üzerinde karar kıldı. Adamlarının başına geçip hızlı bir tırısla onları bizzat hücuma kaldırdı ve köy civarındaki meyve bahçeleri içinde attan indirip pusuya yatırdığı bir bölük bırakarak, geri kalan iki bölükle dörtnala tepeyi tırmandı, düşmanı yavaş yavaş muharebeye zorlayıp kendi üzerine çekti. Karşısında iki bölükten fazla bir Kızıl süvari kuvveti vardı. Bunlar Koper Kazakları değildi, zira Gregor dürbünüyle, Kızılların atlarının küt kuyruklarını görebiliyordu; Don Kazakları ise hiçbir zaman atlarının kuyruğunu kesip güzelliğini bozmazdı. Bunlar ya 13. Süvari Alayı ya da yeni gelmiş başka birliklerdi.

Tepenin üstünden dürbünüyle savaş alanını ve çevreyi inceledi. At sırtında arazi daima olduğundan geniş görünür ve Gregor, ayakları üzengilere bastığı zaman kendinden daha emin olurdu.

Üç bin beş yüz Kazak'ın uzun, kahverengiye çalan bir sütun halinde, Ust-Medveditsa'dan gelmekte olan düşmanı karşılamak ve darda kalan Yelenskaya Kazaklarına yardım etmek üzere, kuzey yönünde, Çir Irmağının öbür yanındaki bayırı tırmanmakta olduklarını görüyordu.

Kendisiyle, saldırmaya hazırlanan Kızıllar arasında en aşağı bir verstlik bir uzaklık vardı. Çarçabuk bölüklerini eski tarzda geri çekti, mızraklı süvarileri en ön safta bıraktı. Dörtnala cepheye gitti, atını Kazakların önünde yan çevirdi ve kılıcını sıyırdı:

"Hafif süratli, ileri!"

Daha ilerlemeye başladıklarının ilk dakikasında Gregor'un atının ayağı, kar altında görünmeyen bir köstebek yuvasına girdi ve tökezledi. Gregor'un öfkesinden rengi attı, kılıcının enli tarafıyla hayvanın sağrısına vurdu. Atı, Vyeşenskaya'lı bir Kazaktan ödünç aldığı güzel, ateşli bir ordu bineğiydi, ama Gregor ona pek güvenemiyordu. Atın kendisine alışması için bir iki günün yeterli bir süre olmadığını biliyordu. Kendisi de atın huyunu suyunu, özelliklerini öğrenecek kadar vakit bulamamıştı. Yapacağı en ufak dizgin yardımını yeni atının anlamayacağından korkuyordu; oysa Çistyakovska'da ölen eski atı anlardı. Gregor'un kılıcıyla vuruşu hayvanı heyecanlandırdı ve at dörtnala kalktı, gemi azıya aldı. Bu hayvana güvenemeyeceği düşüncesiyle Gregor buz kesti ve hatta bir parça kontrolünü kaybetti. Ama

hayvan hızını yavaşlatıp yürüyüş kararını, uzun adımlı, dalgalanır gibi bir eşkine indirerek, Gregor'un yönetici ellerinin zorlukla sezilebilen hareketlerine boyun eğmeye başladıkça, Gregor'a da gitgide güven geldi, serinkanlılığını yeniden kazandı. Bir an gözlerini ilerlemekte olan düşman saflarından ayırıp atının ensesine baktı. Hayvan kızıl kahverengi kulaklarını şiddetle kasmıştı ve ileri uzanmış boynu ritmik hareketlerle titriyordu. Gregor eyerinin üzerinde dik oturuşa geçti, havayı derin derin içine çekti ve ayaklarını üzengilere iyice soktu. Geriye baktı. Ardında gümbürdeyen atlılar çığını kaç kez görmüştü! Ve her seferinde yüreği, yaklaşmakta olan çatışmanın verdiği korkuyla sıkışmış, her seferinde anlatılamayacak kadar vahşi bir heyecan duymuştu. Atını harekete geçirdiği anla, düşmana yaklaşma anı arasında her zaman bir saniyelik tarifsiz bir ruhsal değişme olurdu. Akıl, serinkanlılık, basiret, bütün bunlar o müthiş anda onu terk eder ve iradesine zorba, silkelenip atılması mümkün olmayan bir tek hayvansal içgüdü hükmederdi. Bununla birlikte, saldırı anında onu seyreden biri, onun hareketlerine serinkanlı, heyecansız bir muhakemenin komuta etmekte olduğunu sanırdı, zira o derece kendinden emin, kendine hâkim ve hareketlerinde ölçülü görünürdü Gregor.

İki kuvvet arasındaki uzaklık, savaşçıların yüreklerindeki kaygı, heyecan ve korkuları uzun sürdürmeyecek bir hızla azalıyordu. Atlar ve insanlar gittikçe büyüyordu. Atların toynakları iki saf arasındaki, yer yer karlı, kısa bir şerit halindeki çayırı yiyordu. Gregor bölüğünün üç at boyu kadar önünde dörtnala giden bir atlıyı gözüne kestirdi. Adamın altındaki büyük, kestane doru hayvan, kısa kısa, kurt gibi adımlarla koşuyordu. Süvari tepesinde bir subay kılıcı çeviriyordu; kılıcın gümüş kını yanında sallanarak üzengisine çarpıyor ve güneşin altında ateş gibi parlıyordu. Bir an sonra Gregor bu adamı tanıdı; 1917 yılında, ayaklarında o zamana kadar kimsenin görmediği cinsten tozluklarla, Alman savaşından ilk dönenler arasında olan Karginskaya'lı bir komünistti. Alman savaşından Bolşevik inançlarla ve cephedeki yaşamın doğurduğu azimli bir enerjiyle dönmüştü. Bir Bolşevik olarak kalmış, Kızıl Orduda hizmet etmiş ve ayaklanma çıkmadan önce, kendi ilçesinde Sovyet rejimini kurmak için alayından ayrılmıştı. Şimdi atını kendinden emin bir şekilde sürüp, bir subayın evini ararken ele

geçirdiği, geçit töreninden başka bir yerde işe yaramayacak olan kılıcını başının üstünde fiyakayla çevirerek, tam Gregor'un üstüne doğru dörtnala geliyordu.

Gregor dişlerini gösterip dizginleri yukarı kaldırdı. At hemen itaat ederek hızını artırdı.

Gregor'un saldırılarda kullanmayı alışkanlık haline getirdiği bir oyunu vardı. Gregor çocukken solaktı. Kaşığını sol eliyle tutar, hatta istavrozu bile sol eliyle çıkarırdı. Bu alışkanlığından vazgeçirmek için babası onu birçok sefer hiç acımadan dövmüştü; başka çocuklar bile ona, "Solak Grişa" derdi. Babasının attığı dayaklar, ettiği küfürler herhalde etkisini göstermiş olmalıydı ki, Gregor on yaşına vardığında artık sol elini kullanmaz olmuştu. Ne var ki, sol elini kullanma ustalığını hiçbir vakit kaybetmemişti ve sol eliyle de sağ eliyle yapabildiği her şeyi yapabiliyordu. Saldırıya geçtiği zaman sol elini kullanabilme yeteneğinden hep yararlanır ve her zaman da başarı kazanırdı. Atını, gözüne kestirdiği düşmanının üzerine sürer, saldırılarda herkesin yaptığı gibi, sağ eliyle vurabilmek için düşmanı sola alırdı; tabii düşmanı da aynı şeyi yapardı. Aralarında yirmi metre kadar bir mesafe kalıp da, düşmanı kılıcını vurmaya hazır ederek hafifçe yana yattığı sırada, Gregor atını yıldırım gibi sağa kaydırır, aynı anda da kılıcını sağ elinden sol eline geçirirdi. Atının boynunun üzerinden kılıç savurmak gibi zor bir durumda kalan düşman, tam ölümle burun buruna gelmişken, afallayıverirdi. Gregor da kılıcını müthiş bir güçle, çaresizlik içindeki adamın tepesine indirirdi.

Uryupin'in Gregor'a, "Baklanov" vuruşunu öğrettiği günden bu yana, köprünün altından çok sular akmıştı. Kılıç kullanma sanatı, tarla sürerken öğrenilecek şeylerden değildi. Gregor'un da iki savaş süresi içinde bu işe "eli adamakıllı yatmıştı." Kılıç kullanmakta büyük bir usta olmuştu.

Gregor bileğini hiçbir zaman kılıcının kabza kayışına geçirmezdi; böylelikle kılıcını bir elinden ötekine göz açıp kapayıncaya kadar geçirmek daha kolay oluyordu. Güçlü bir vuruş yaptığında, bu durumda, vuruşunun çelinmesi halinde kılıcının elinden kaçacağının, hatta bileğini çıkarabileceğinin farkındaydı. Gregor hasmının kılıcını elinden düşürmek ve kılıcının hafif bir dokunuşuyla onun kolunu felce uğrat-

mak için pek az kimsenin başarabileceği bir oyun biliyordu. Soğuk çelikle adam öldürme sanatında çok şeyler öğrenmişti Gregor.

Kazak kılıcının yanlamasına, ustaca bir vuruşuyla kesilen talim sırığı, dikili durduğu direğin üstünden hiç sallanmaksızın ve durumunu hiç değiştirmeksizin, direğin dibindeki kuma nasıl dimdik düşerse, yakışıklı Semiglazov da eyerinden yavaşça kayıp, kılıcı yiyen göğsünü elleriyle bastırarak, şahlanan atının üstünden öylece düştü. Gregor hemen eyerinin üstünde doğrulup üzengilerde kalktı. Bir ikinci atlı, atına hâkim olamadan körlemesine üzerine doğru geliyordu. Binici, atının köpük içindeki ağzının gerisinde görünmüyordu, ama Gregor adamın kılıcının kavisli namlusunu görebiliyordu. Bütün gücüyle atının dizginlerine asılan Gregor, savrulan kılıç darbesini karşıladı, darbeye cevap verdi, dizginleri sağ eline geçirdiği gibi adamın tıraşlı, kırmızı ensesine, tam hedefi bulan bir kılıç çaldı.

Dövüşe dövüşe düşman saflarını yarıp, birbirine girmiş Kazaklar ve Kızıllar kalabalığının ta öbür yanından ilk çıkan Gregor oldu. Dönüp geriye bakınca kum gibi kaynayan süvarileri yığın halinde gördü. Sinirlerin gerilmesinden avucunun içi kaşınıyordu. Kılıcını kınına soktu, tabancasını çekti ve atını gerisin geri doludizgin sürdü. Kazaklar dağınık bir saf içinde onun ardı sıra sel gibi aktı. Şurada burada atlarının ta ensesine kadar yatmış, beyaz şeritli kasketler, kalpaklar görüyordu. Tilki derisi başlıklı, meşin ceketli bir çavuş Gregor'un ta yanı başında dörtnala at sürüyordu. Adamın kulağıyla yanağı çenesinin ucuna kadar yarılmıştı, göğsünün üstünde de sanki bir sepet olgun böğürtlen ezilmiş gibiydi. Meydana çıkmış dişleri kan içindeydi.

Duraksama geçiren ve yarısı kaçmaya başlayan Kızıllar, geri çekilen Kazakların ardına düşmek için birden cesaretlenerek atlarının başlarını çevirdi. Geride kalan Kazaklardan biri, rüzgâra kapılmış gibi eyerinin üstünden uçtu ve atların nalları altında ezilip karlara karıştı. Şimdi köy, kara bir yığın halindeki meyve bahçeleri, tepenin yamacındaki haç ve köyün geniş sokağı çok yakınlarındaydı. Kazakların ardında pusuya yattıkları çit engeline iki yüz metre bile kalmamıştı. Atların sırtlarından sel gibi köpük ve kan akıyordu. Gregor tam dörtnalla giderken, tabancasını ateşlemeye çalıştı, ama tabanca tutukluk

yaptı ve işe yaramayan silahını kılıfına sokan Gregor, haykırarak hazırlık komutunu verdi:

"Saf aç!"

Som bir sel halinde ilerleyen Kazak bölükleri, büyük bir kayaya çarpan bir ırmak gibi iki kola ayrıldı. Onları izleyen Kızıl Ordu askerleri tabak gibi ortada kaldı. Çitin gerisinde saklanan bölükten gelen bir yaylım ateş çın çın çınladı; ardından bir ikinci, bir üçüncü yaylım. Bir çığlık koptu.

Bir at, sırtındaki Kızıl süvarisiyle birlikte tepe üstü yuvarlandı, bir başkası dizlerinin üstüne çöküp başını karlara gömdü. Başka üç dört Kızıl da eyerlerinden düştü. Kızıl süvariler dizginleri çekip de atlarının başını geriye çevirinceye kadar, Kazaklar tüfeklerindeki mermileri yakıp sustu.

Daha Gregor, "Bölük..." diye bağırırken, binlerce atın toynağı karların üstünde çark etti ve bu kez Kazaklar kovalamaya başladı.

Ama isteksiz kovalıyorlardı Kızılları. Atları yorulmuştu; bir verst kadar gittikten sonra da geri döndü Kazaklar. Ölü Kızılların elbiselerini çıkarıp atlarının eyerlerini aldılar. Tek kollu Aleksey Şamil, üç yaralı Kızılı, yüzlerini çite doğru çevirip ayağa diktikten sonra birbiri ardınca kılıç çalıp öldürdü. Tek kollu Şamil işini bitirdikten sonra Kazaklar ağızlarında sigaraları, cesetlerin çevresinde toplandı. Her üç cesette de aynı işaret vardı: Bedenleri, kafataslarının üstünden bellerine kadar ikiye biçilmişti.

Aleksey gözü ve yanağı seğirerek, "Üçünü altı yaptım," diye böbürlendi. Kazaklar onun ufak ama helvacıkabağı gibi sert yumruğuyla, gömleğinin altından belli olan kabarık göğüs kaslarına, saklamaya gerek görmedikleri bir saygıyla bakarak, yaltaklanan tavırlarla tütün ikram ettiler Aleksey'e.

Sırtlarına kaputlar atılmış terli atlar çitin önünde duruyor, tir tir titriyordu. Kazaklar kolan kayışlarını sıkıp kuyu başında sıraya girdi. Birçoğu yorgun atlarını dizginlerinden çeke çeke sürüklemek zorunda kaldı.

Gregor, Prohor ve beş Kazakla birlikte at sürüp öne geldi. Sanki gözlerini kapatan bir bağ çözülmüştü. Hücumdan önce olduğu gibi, yine dünyanın üstünde parlayan güneşi, ot tınazlarının dibinde eri-

mekte olan karı görüyordu; kulakları, köydeki serçelerin neşeli cıvıltılarını yine duyuyor, burnu, yılın eşiğinde dikilen ilkbaharın en ince kokularını alıyordu. Yaşam, solmadan, biraz önce dökülen kanlarla ihtiyarlamadan ona dönmüş gelmişti, hatta o ufak tefek, gelip geçici zevkleriyle eskisinden daha da ayartıcıydı şimdi. Yumuşamaya başlayan kara toprakta yama gibi kalmış bir parça kar her zaman olduğundan daha beyaz, daha parlak görünür.

XXXVIII

AYAKLANMA bir sel gibi kabarıp yayılarak Don boyundaki ilçelerle, Don'un doğusuna düşen bozkır topraklarını dört yüz verstlik bir çevre içinde bastı. Yirmi beş bin Kazak atlandı. Yukarı Don bölgesi köyleri on bin piyade çıkardı.

Savaş umulmadık koşulların ortaya çıkmasıyla tahminleri altüst eden bir biçimde gelişiyordu. Donets boyunca Don Beyaz Ordusu cepheyi tutuyor, Novoçerkask'ı silah tehdidi altında bulunduruyor ve kesin bir savaşa hazırlanıyordu. Beyaz kuvvetlerin karşısında duran Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Orduların gerisinde ise, Don bölgesine hâkim olma işini daha beter güçleştiren bir ayaklanma olmuştu.

Nisanda Devrim Askerî Konseyi, Beyaz Ordu ile birleşmek üzere olan Asilerin tehdidi ile karşı karşıya kaldı. İsyan, Kızıl cepheyi geriden kemire kemire yararak Beyaz Don Ordusu ile birleşmeden önce, ne pahasına olursa olsun bastırılmalıydı. İsyanı bastırma işine katılmak üzere en yaman kuvvetler sevk edildi: Baltık ve Karadeniz donanmaları denizcileri, denenmiş, güvenilir alaylar, zırhlı tren birlikleri, en gözüpek süvari müfrezeleri. Boguçanskaya Tümeninden aşağı yukarı sekiz bin süngü, birkaç batarya ve beş yüz makineli tüfeğe sahip beş alay, Donets Cephesinden aktarıldı. Nisanda Asi cephenin Kazak kesiminde kahramanca çarpışan Ryazan ve Tambov Parti kursiyerlerine daha sonra Moskova Askerî Koleji üyeleri de katıldı; Letonya hafif piyadeleri de Şumilinskaya'daki isyancılarla çarpıştı.

Asi Kazaklar askerî malzeme sıkıntısı çekiyordu. Önce silahları noksandı, daha sonra cephane sıkıntısı çekmeye başladılar. Cephanelerini akınlar ve gece baskınlarıyla kanları pahasına elde etmek zorun-

daydılar. Elde ettiler de istediklerini. 1919 Nisanında tüfek yönünden eksiği kalmayan Asilerin elinde ayrıca sekiz batarya ve yüz elli makineli tüfek bulunuyordu.

İsyanın başında Vyeşenskaya askerî deposunda beş milyon mermi kovanı vardı. Bölge Sovyeti en iyi demirci, çilingir ve silah ustalarını toplayıp, bir mermi çekirdeği dökümhanesi kurdurdu. Ama kurşun madeni olmadığı için mermi çekirdekleri dökülemiyordu. Bunun üzerine bölge Sovyeti'nin yaptığı çağrı ile, bütün köyler ellerindeki kurşun ve bakırları toplamaya başladı. Buharla çalışan değirmenlerin kurşundan yapılmış parçaları toplandı, atlı habercilerle köylere kısa bir çağrı iletildi:

> Kocalarınızın, oğullarınızın, kardeşlerinizin fişekleri yok. Ancak kahrolası düşmandan ele geçirdikleri cephaneyi yakabiliyorlar. Mermi çekirdeği dökmek için elinizin altında elverişli ne varsa teslim edin. Harman makinelerinin kurşun eleklerini çıkarın.

Bir hafta içinde bütün ilçede bir tek harman makinesinde elek kalmadı. Kadınlar ellerine geçen işe yarar yaramaz her şeyi köy Sovyetlerine teslim ediyor, çarpışmaların geçtiği yerlerde, köylü çocuklar duvarlara gömülmüş mermi çekirdeklerini çıkarıyor, yerlerde şarapnel parçaları arıyordu. Ama bu çalışmalarda bile tam bir birlik yoktu, ellerinde kalan son birkaç parça eşyadan olmak istemeyen yoksulca bir iki kadın, "Kızıllara sevgi besledikleri" iddiasıyla tutuklanıp Vyeşenskaya'ya gönderildi. Tatarski'de, alayından yeni dönmüş genç bir Kazak, ihtiyatsızlık edip yüksek sesle, "Zenginler de harman makinelerini bozsun bakalım. Belki Kızıllardan korkmaları için, bu yıkıntıdan daha büyük bir neden vardır," diye konuşunca, ağzı burnu kanayıncaya kadar zengin, yaşlı Kazaklardan dayak yedi.

Toplanan kurşunlar Vyeşenskaya'daki imalâthanede ergitildi; ama kalıptan çıkan mermi çekirdeklerinin bu sefer de nikel gömlekleri eksikti ve hemen eriyiveriyordu. Ateş edildiği zaman kurşun çekirdekler, yarı erimiş halde ve namluya sıvanarak çıkıyor, üç yüz metreden uzak hedefler üzerinde etkili olmuyordu. Ne var ki bu kurşundan mermi çekirdeklerinin açtığı yaralar da korkunç oluyordu.

Otuz beş bin Asi, beş tümen ve bir özel tugaya bölündü. Gregor Melehov, Çir boyunu tutan Birinci Tümene komuta ediyordu. Gregor'un tuttuğu cephe kesimi, ana Donets hattından getirilen Kızıl müfreze-

lerin yaptığı saldırılarda ağırlığın en büyük bölümünü taşımakla birlikte, Gregor sadece düşman baskısını püskürtmekle kalmadı, aynı zamanda, pek güven duyulmayan İkinci Tümene de süvari ve piyade takviyeleriyle yardım etti.

Koper ve Ust-Medveditsa ilçeleri de kaynaşma halinde olmasına ve bu ilçeler, Buzuluk ile Koper'in yukarılarına kuvvet sevk edilerek buraların da ayaklandırılmasını istediklerini bildirmek için durmadan haberciler göndermelerine rağmen, isyan kuzey yönünde, Koper ve Ust-Medveditsa'ya kadar yayılamadı. Koper Kazaklarının büyük bir yığın halinde Sovyet rejimini desteklediğini ve bu yüzden silaha saramayacaklarını bilen Kazak komutanlığı, yukarı Don bölgesi sınırlarının ötesine geçmeyi göze alamıyordu. Ayrıca gelen habercilerin raporları da pek iç açıcı değildi, zira haberciler, Kızıllara hoşnutsuzluk duyan Kazakların sayısının az olduğunu, bölgede kargaşalık bulunmayan yerlerde kalan subayların hep saklandıklarını, öte yandan cephe askerlerinin ya evlerinde durduklarını ya da Kızıl kuvvetlere katıldıklarını, yaşlıların ise ilçelerde eski güç ve nüfuzlarının kalmadığını kabul ediyordu.

Güneye düşen Ukrayna ilçelerinde Kızılların silah altına aldığı gençler, Asilere karşı seve seve çarpışıyordu.

Böylece ayaklanma hareketi, yukarı Don bölgesi sınırları içinde kaldı. Ve her geçen gün, ayaklanmaya katılanlar, komutanlardan erlere kadar, odlarını ocaklarını uzun süre savunamayacaklarını daha açıkça anlamaya başladı. Kızıl Ordu er geç Donets Cephesinden dönecek ve onları ezecekti.

• • •

18 Martta Gregor Melehov yüksek komuta heyeti toplantısı için Vyeşenskaya'ya çağırıldı. Tümeninin komutasını yardımcısı Ryabçikov'a devredip sabah erkenden seyisiyle birlikte yola çıktı. Gregor'un karargâha varışı, komutan Kudinov'un, Alekseyev ilçesinden gelen bir haberciyi sorguya çekmekte olduğu bir sıraya rastladı. Kudinov masasının arkasındaki bir koltuğa gömülmüş, Kafkas kemerinin ucunu ellerinin arasında büküp duruyordu; gecelerce uykusuz kalmaktan şişmiş, kanlanmış gözlerini hiç kaldırmadı Kudinov.

"Peki sen ne düşünüyorsun bu konuda?" diye sordu.

"Vallahi, tabii..." diye duraksadı Kazak. "Ne diyebilirim ki? Ben de ötekiler gibi düşünüyorum. Siz halkı bilirsiniz. Korkuyorlar; ayaklanmak istiyorlar, ama korkuyorlar işte."

"İstiyorlarmış, ama korkuyorlarmış!" diye öfkeyle bağırdı Kudinov; sapsarı kesilerek, koltuğunda ateş varmış gibi kıpırdadı yerinde. "Sizin topunuzun kızlardan farkı yok! Peki öyleyse, git ilçene de siz başlamadıkça oraya bir tek takım bile göndermeyeceğimizi söyle ihtiyarlara. Kızıllar teker teker assın sizi bakalım!"

İriyarı Kazak'ın morarmış eli, kızıl tilki kürkünden kalpağını başının gerisine yıktı. Baharda hendekleri dolduran seller gibi ter boşanıyordu alnından. Kısa, sarı kirpikleri hızlı hızlı kırpışıyordu ve yüzüne utangaç bir gülümseme gelmişti.

"Sizi sürükleye sürükleye götürseler gitmezsiniz, biliyorum. Ama önemli olan bir kere başlamak. Bütün iş başlangıçta..."

Konuşmaları dikkatle dinleyen Gregor, kapı birdenbire açılıverince yana çekildi. İçeriye, kapıyı vurmadan, sırtında gocuk ceket bulunan, kısaya yakın boylu, siyah bıyıklı biri girdi. Kudinov'u başıyla selamladı, masaya oturdu, avucunu yanağına dayadı. Bütün kurmayları tanıyan Gregor bu adamı tanıyamadı ve gözlerini onun ince hatlı yüzüne, güneşten değil de kendiliğinden esmer cildine, yumuşacık ellerine dikti.

Kudinov gözleriyle yeni geleni işaret ederek Gregor'a döndü:

"Melehov, bu Yoldaş Giyorgidze'dir. Kendisi..." Sustu, kemerinin Kafkas işi gümüş tokasını elinin içinde çevirdi ve haberciye döndü: "Pekâlâ, sen gidebilirsin. Yapacak işlerimiz var şimdi. Git de seni gönderenlere benim dediklerimi anlat."

Kazak iskemlesinden kalktı. Kızıla çalan kahverengi tilki kürkü kalpağı neredeyse tavana değiyordu adamın. Kazak'ın geniş omuzları ışığı kapadığı için, oda sanki küçülmüş, sıkışmış gibi oldu.

Kafkasyalı'yla el sıkışırken kapıldığı tatsız duyguyu hâlâ üzerinden atamayan Gregor, "Yardım istemek için mi geldin buraya?" diye sordu.

"Evet, öyle! Yardım için. Yalnız durum şöyle..." Kazak gözlerinde yalvaran bir ifadeyle, sevinerek Gregor'a doğru döndü. Kırmızı yüzü öylesine terliyordu ki, sakalıyla düşük bıyıklarının üstünde bile ter damlacıkları belirmişti.

Gregor, Kudinov'un sabırsızlandığını belli eden hareketlerini görmezliğe gelerek, "Demek siz de Sovyet idaresinden hoşnut değilsiniz?" diye sormaya devam etti.

Kazak düşünceli bir tavırla, "O kadar kötü olmayabilirdi kardeş," dedi, "ama daha beter olur diye korkuyoruz."

"Kurşuna dizme olayları filan var mı?"

"Tanrı korusun. Öyle şeyler yok. Atları, tahılları aldılar, sonra aleyhlerine laf edenleri tutukladılar tabii. Ama sonuçta kuru gürültü hepsi."

"Eğer size askerî birlikler göndersek ayaklanır mıydınız? Hepiniz?"

Kazak, güneşin yaldız vurduğu ufak gözlerini kurnaz kurnaz kıstı ve bakışlarını Gregor'dan kaçırdı; kalpağı kırışıklarla dolu alnının üzerine kaydı.

"Vallahi hepsi için bir şey diyemem... Halleri vakitleri yerinde olan çiftçiler ayaklanır, tabii."

"Ya yoksullar?"

Gregor sonunda Kazak'ın bakışlarını yakalayabildi; o anda Kazak'ın gözlerinde saf, çocuksu bir şaşkınlık vardı.

"Aylaklar mı yani; onlar ne diye ayaklansın? Bu hükümet tam onlara göre; bayram onlar için!"

Kudinov gizleyemediği bir öfkeyle, "Peki deminden beri ne konuşuyorsun öyleyse, sersem!" diye kükredi ve altındaki koltuk gıcırdadı. "Ne diye geldin buraya? Nerede kaldı sizin ayaklanmanız, yoksa hepiniz zengin misiniz? İki üç zengin çiftçiyle ayaklanma olmaz. Defol buradan, hadi! Kıçınıza gaga yemediniz daha, hele bir yiyin, o zaman bizim yardımımız olmadan da dikilirsiniz art ayaklarınızın üstüne. Pis işleri başkasına yaptırmaya alışmışsınız. Kendiniz keyif çatmak istiyorsunuz, domuzlar! Defol, çık, sana baktıkça midem bulanıyor!"

Gregor kaşlarını çatıp öteye döndü. Kudinov'un yüzündeki kırmızılık koyulaştı. Giyorgidze bıyıklarını buruyor, iri kanca burnunun kanatları oynuyordu.

Kazak, kalpağını çıkararak, "Madem böyle, affedersiniz," dedi. "Ama bana bağırmanıza gerek yoktu, Asaletlim. Ben size bizim aksakalların yolladığı haberi getirdim, sizin cevabınızı da onlara söylerim. Ama bağırmanıza gerek yok. Önce Beyazlar bağırdı bize, sonra

da Kızıllar, şimdiyse siz başladınız. Ah, hayat çekilmez oldu bizler için bu günlerde." Kalpağını öfkeyle başına geçirip koridora iri vücudunu zorlukla sığdırdı, kapıyı ardından usulca kapadı. Ama dışarıya çıkınca öfkesi içinde iyiden iyice kabardı ve dış kapıyı öyle bir çarptı ki, tavandan sıvalar döküldü.

Adam gittikten sonra çarçabuk kendini toparlayan Kudinov, "Bu millet de bir hoş oldu son zamanlarda!" dedi gülümseyerek. "1917 yılı ilkbaharında, ilçe merkezine gidiyordum arabayla, sürüm mevsimiydi, tam Paskalya sıraları. Bizim özgür Kazak delikanlıları da harıl harıl tarla sürüyordu. Özgürlükleri öyle bir başlarına vurmuştu ki, sanki yeterince toprakları yokmuş gibi, bütün yolu da sürmüşlerdi. Yolu süren Kazaklardan birine seslendim. 'Hey, ne demeye yolu sürüyorsunuz?' diye sordum ona. Birden korkarak cevap verdi: 'Bir daha yapmam, hemen düzlerim yolu.' Aynı yol üzerinde iki üç kişiye daha gözdağı verdim. Ama biraz ilerledikten sonra baktım, yolu yine sürmüşler; yolu o hale koyan adamı da gördüm. Seslendim ona, 'Hey, gel bakayım buraya!' Adam yanıma geldi. 'Kim verdi yolu sürme hakkını sana?' diye bağırdım. Bana dik dik baktı (kabadayı görünüşlü ufak tefek bir Kazak'tı), gözleri pırıldadı. Sonra tek kelime söylemeden döndü, koşa koşa öküzlerinin yanına gitti. Bir demir çubuk kapıp koşa koşa geri döndü, benim arabanın kenarını yakaladı, ayağını basamağa attı. 'Sen kim oluyorsun?' diye bağırdı. 'Daha ne zamana kadar kanımızı içmeye devam edeceksiniz bizim? İki meteliğe patlatırım senin kafanı ulan!' Demir çubuğu kaldırdı da hani! Ben de dedim ki, 'Hadi canım İvan, ben sadece şaka ettim.' Bana, 'Ben artık İvan mivan değilim, İvan Osipoviç'im, benimle doğru dürüst konuşmazsan suratını da darmadağın ederim senin!' diye cevap verdi. İşte şimdi bu Kazak da aynı. Yerlere kadar eğilir, sızlanır, yaltaklanır, ondan sonra gerçek karakterini ortaya koyverir. Halk eski gururuna kavuştu yine."

"Yüze çıkan onların gururu değil, rezillikleri. Rezillik artık bir meslek haline geldi," dedi Kafkasyalı subay sakin sakin; sonra da, fikrini çürütecek bir cevap vermelerine meydan bırakmadan, konuyu başka bir lafla kapadı:

"Lütfen konferansa başlayalım. Bugün alayıma dönmek istiyorum."

Kudinov duvara vurarak Safonov'u çağırdı, sonra Gregor'a döndü: "Sen burada kal," dedi, "birlikte görüşürüz. Atasözünü bilirsin, 'Bir baş iki baştan yeğdir.' Şansımız varmış ki Yoldaş Giyorgidze geride, Vyeşenskaya ilçesinde kalmış, böylelikle bize yardım edebilecek. Kendisi yarbaydır ve kurmay okulunu bitirmiştir."

Bilinmeyen bir nedenle Kafkasyalı'ya bir türlü ısınamayan ve ona karşı ihtiyatlı davranma gereğini duyan Gregor, "Nasıl oldu da geride kalabildiniz?" diye sordu Giyorgidze'ye.

"Tifüsten yatağa düşmüştüm. Kuzey Cephesinde geri çekilme başladığında Dudorevski'de kalmıştım ben."

"Hangi alaydandınız?"

"Ben cephe hattında değildim. Özel bir grubun kurmayına bağlıydım."

Gregor onu daha fazla sorguya çekmek istiyordu, ama Kafkasyalı'nın suratının asılması onu soruşturmalarına devam etmeme konusunda uyardı ve Gregor cümlesini tamamlamadan kesti.

Bir iki dakika sonra Kurmay Başkanı Safonov'la birlikte Dördüncü Kazak Tümeni ve Altıncı Özel Tugayın komutanları içeri girdi, konferans başladı. Kudinov onlara kısaca cephedeki durumu anlattı. İlk konuşmayı alan Kafkasyalı oldu. Masanın üstüne ağır ağır bir harita açtı, hafif bir aksanla, kendinden emin, akıcı bir dille konuşmaya başladı:

"Önce şunu belirteyim ki, Üçüncü ve Dördüncü Tümenlerin bir kısım yedeklerini, Melehov'un tümeniyle Özel Tugayın tuttuğu kesime aktarmanın çok gerekli olduğuna inanıyorum. Elde ettiğimiz bilgilerden ve sorguya çektiğimiz tutsakların vermiş olduğu ifadelerden, Kızıl Komutanlığın bu bölgeye kesin bir taarruza hazırlandığı açıkça anlaşılmaktadır. Öğrendiğimize göre iki süvari alayı, beş özel alay ve bunlara bağlı olarak üç batarya ile makineli tüfek müfrezeleri gönderiyorlarmış. Yaklaşık bir hesapla, böylece, mevcut kuvvetlerine beş bin beş yüz kişi daha katılmış olacaktır. Bu durumda, donatım üstünlükleri bir yana, sayı üstünlüğünü de elde etmiş olacaklardır."

Güneyden odanın içine sapsarı bir güneş dökülüyordu. Tavanın altında mavi bir tütün dumanı tabakası hareketsiz duruyordu. Yerli tütünlerin kokusu ıslak çizmelerin keskin kokularına karışıyordu.

Tütün dumanından zehirlenen bir sinek, tavanın altında bir yerde vızıldayıp duruyordu. İki gece üst üste uyanık kalmış olan Gregor, pencereden uykulu uykulu bakıyordu; odanın aşırı sıcaklığı, yorgunluk da buna eklenince, Gregor'un iradesini ve bilincini afyonlanmış gibi uyuşturmuştu. Dışarıda alçaktan esen bahar rüzgârları dans ediyor, tepelerin yamaçlarında son karlar pembe pembe ışıldıyor ve Don'un ötesindeki kavaklar rüzgârdan öyle kuvvetli sallanıyordu ki, Gregor onların fısıltılarını duyduğunu sandı.

Kafkasyalı'nın duru, inatçı sesi Gregor'un dikkatini çekti. Kendini zorlayarak dinledi ve üstüne çöken ağırlık yavaş yavaş kayboldu.

"Düşmanın, cephede Birinci Tümenin tuttuğu kesime yaptığı zayıflamış saldırılar ve bunların Migulinsk-Meşkov hattına doğru ilerlemekte gösterdikleri kararlı çabalar, tetik durmamız için uyarıdır. Bana kalırsa..." deyip, "yoldaşlar" kelimesinde tökezledikten sonra bir kadınınki kadar beyaz eliyle şiddetli hareketler yapmaya başlayarak sesini yükseltti:

"Bana kalırsa Kudinov ve Safonov, Kızılların manevralarını gerçek sanıp, Melehov'un tuttuğu kesimi zayıf bırakmayı önermekle büyük bir hataya düşüyorlar. Stratejinin alfabesi, düşmanın kuvvetini başka yana çekip, zayıf kalan kesimine kendi kuvvetlerinle yüklenmektir..."

"Ama o yedek alay Melehov'a gerekli değil ki," diye onun lafını kesti Kudinov.

"Tam tersine! Onların kuvvetlerimizi yarmaları halinde, boşluğu doldurmak için yedekleri el altında bulundurmalıyız."

Gregor gittikçe artan bir öfkeyle, "Öyle görünüyor ki, Kudinov benim yedeklerimi verip vermeyeceğimi sormaya bile gerek görmüyor," dedi. "Ama ben yedeklerimi vermeyeceğim; onların bir tek bölüğünü bile vermeyeceğim!"

Safonov gülümseyip sarı bıyıklarını sıvazlayarak, "Ama, kardeşim bu..." diye lafa başladı.

"'Kardeş'in burada yeri yok. Vermeyeceğim dedim, başkaca da söyleyecek sözüm yok."

"Strateji açısından..."

"Bırak bana senin stratejinden laf etmeyi şimdi. Ben kendi kesimimden ve askerlerimden sorumluyum," diye karşılık verdi Gregor.

Böyle birdenbire patlak veren anlaşmazlığı Giyorgidze sona erdirdi. Harita üzerinde, tehdit altında bulunan kesimi kırmızı bir kalemle işaret etti. Başlar bu kırmızı noktanın üzerine birlikte eğilince, Kızıl Komutanlığın hazırlayacağı herhangi bir taarruzun gerçekten de ancak güney kesimi üzerine yapılmasının mümkün olabileceğini hepsi anladı; zira güney kesimi Don'a yakın bölge olduğu gibi ulaştırma bakımından da üstünlüklere sahipti.

Konferans bir saat içinde bitti. Dördüncü Tümen komutanı, konferansın başından beri hiç konuşmayan, az çok eğitimi olan Kondrat Medvedev, konferansın sonunda çevresine güvensizlikle bakınarak konuştu:

"Melehov'u takviye etmek için biz yedeklerimizi gönderebiliriz. Bizim elimizde bu işe ayırabileceğimiz asker var. Yalnız beni bir tek düşünce rahatsız ediyor. Ya bize aynı anda bütün kesimlerde taarruz ederlerse o zaman ne olacak? Bizi süre süre bir yerde toplarlar, o zaman küçük bir adaya hapsedilmiş yılanlar gibi bir noktaya sıkışmış oluruz."

İçlerinden biri, "Yılanlar hiç değilse yüzebilir, ama bizim yüzerek kaçabileceğimiz bir yer de yok," diye güldü.

Kudinov düşünceli bir tavırla, "Bunu göz önüne aldık," dedi. "Ne var ki, böyle bir durumun ortaya çıkması halinde, bütün eli silah tutmayanları hatta ailelerimizi de geride bırakıp, dövüşe dövüşe Donets'i aşmamız gerekecektir. Azımsanacak bir kuvvetimiz yok, otuz bin kişiyiz."

"Peki ama Kadetler bizi kabul eder mi? Onların Don Kazaklarıyla görülecek eski hesapları var!"

"Dereyi görmeden paçaları sıvama... Bu şekilde konuşmanın anlamı yok!" dedi Gregor ve kasketini giyip çıktı. Kapıyı kaparken Giyorgidze'nin cevabını duydu:

"Vyeşenskaya Kazaklarıyla bütün Asi kuvvetleri, eğer Bolşeviklere karşı erkekçe vuruşmaya devam ederse, Don'a ve Rusya'ya karşı işledikleri suçun kefaretini ödemiş olacaklardır..."

'Böyle söylüyor ama kafasının ardında başka niyet var yılanın!' diye aklından geçirdi Gregor.

Avlu kapısında Kudinov onun ardından yetişti. Bir iki dakika kadar hiç konuşmadan yan yana yürüdüler. Rüzgâr, öbek öbek gübreler

bulunan avludaki ufak su birikintilerinin yüzünü kırıştırıyordu. Akşam karanlığı çöküyordu. Güneyden doğru kuğu gibi beyaz, yuvarlak ve ağır yaz bulutları süzülüyordu. Yumuşayan toprağın nemli kokusu canlılık ve güzel kokularla yüklüydü. Çitlerin dibinde otlar yeşermişti ve şimdi Gregor, Don'un ötesindeki kavakların heyecan verici hışırtılarını gerçekten de duyuyordu.

"Buzlar yakında çözülecek," diye fikir yürüttü Kudinov.

"Evet."

"Allah kahretsin... Tütün içmek zevkinden bile yoksun olarak ölüp gideceğiz. Yerli tütünün demeti kırk Kerenski rublesine satılıyor şimdi."

"Bana bak!" dedi Gregor sert bir sesle, "Şu Kafkasyalı subay ne yapıyor burada?"

"Giyorgidze mi? Harekât dairesi başkanı. Çok kafalıdır, iblis! Bütün planları o yapıyor. Strateji konusunda topumuza duman attırır."

"Hep Vyeşenskaya'da mı kalır?"

"Hayır. Kendisini Çernovski Alayının nakliye grubuna verdik."

"Öyleyse olayların gelişmesinden nasıl haberdar oluyor?"

"Sürekli olarak atla Vyeşenskaya'ya iner. Hemen hemen her gün."

Gregor işin aslını astarını iyice öğrenmeye çalışarak, "Neden onu burada tutmuyorsunuz?" diye sordu.

Kudinov öksürdü, öksürürken de eliyle ağzını kapadı. İstemeye istemeye cevap verdi:

"Kazakların önünde doğru olmaz. Onları bilirsin sen. 'Subaylar yine atlarına atladı, bizi arkalarından gitmeye zorluyorlar. Yine sırma apoletliler!' derler sonra."

"Kuvvetlerimizin içinde onun gibi daha başkaları var mı?"

"Kazanskaya'da iki üç kişi var. Ama sen yüreğini ferah tut. Ne düşündüğünü biliyorum. Ama Kadetlerden başka gidecek yerimiz yok delikanlım. Öyle değil mi? Yoksa sen on tanecik ilçeyle mini mini bir cumhuriyet mi kurmak niyetindesin kendine? Hayır, hayır. 'Bizi suçlama Piyort Nikolayeviç Krasnov,' demeliyiz, 'cepheyi terk etmekle azıcık hata ettik.'"

"Hata mı?" diye onun sözünü kesti Gregor.

Kudinov bir su birikintisine basmamak için adımını dikkatle ayarlarken, "Ee, hata etmedik mi?" diye gerçekten de şaşırarak sordu.

"Şimdi anladım..." Gregor kıpkırmızı kesildi ve zoraki gülümsedi. "Bana kalırsa biz ayaklanmaya başlamakla hata ettik aslında. Koper'den gelen Kazak'ın söylediklerini duydun değil mi?"

Kudinov susmuş, merakla Gregor'a bakıyordu.

Meydanın öte yanında yol kavşağında ayrıldılar. Kudinov konağına gitti, Gregor da karargâha dönüp seyisine atları çekmesini söyledi. Dizginleri hafif bırakarak atını sürerken, hâlâ, Kafkasyalı'ya karşı duyduğu ihtiyatlı olma ihtiyacının ve düşmanlığın nedenini araştırıyordu. Birdenbire kafasının içi aydınlandı, aklından dehşetle şu düşünce geçti, 'Ya Kadetler bu eğitim görmüş subayları, Kızılların gerisinde ayaklanma çıkarmak ve bizi kendi davaları için sürüklemek üzere özel amaçla bizim aramızda bırakmışsa?' İmgelemi hemencecik vardığı bu sonucu destekleyecek kanıtlar çıkardı ortaya. 'Hangi alaydan olduğunu söylemek istemedi. Kurmay heyetine bağlı olduğunu bildirdi, ama buralardan hiç kurmay heyeti geçmedi. Ya Dudorevski gibi kenarda kalmış ufacık bir köye ne diye gitmiş? Ah, berbat bir işe karıştığımız iyice anlaşılıyor şimdi! Okumuşlar takımı bizi sımsıkı yakaladı! Efendiler bizi ağlarına düşürdü. Bizleri evimizden yurdumuzdan ettiler, şimdi de kendi işlerinde kullanıyorlar. Kimseye zerre kadar güven olmuyor...'

Don'u aşınca atını gidebildiği kadar hızlı bir eşkine kaldırdı Gregor. Arkasında, iyi bir asker ve cesur bir Kazak olan seyisinin eyeri gıcırdıyordu. Ateşe, suya, nereye giderse gitsin peşinden gelecek böyle adamlar seçmişti Gregor kendine; Alman savaşında denenmiş böyle adamlarla sarmıştı çevresini. Vaktiyle keşif eri olan seyis, bütün yol boyunca ağzını açmadan eşkinle giderken bile sigarasını tüttürüyordu. Bir köye inerlerken Gregor'a öneride bulundu:

"Eğer acele etmek zorunda değilsek, durup geceyi bir yerde geçirelim. Atlar iyice yoruldu, böylelikle dinlenmiş olurlar."

Geceyi geçirmek için bir köyde kaldılar. Bozkırın dondurucu rüzgârından sonra, derme çatma iki odalı ev onlara sade, rahat ve sıcak geldi. Toprak zemin tuzlu tuzlu buzağı ve keçi sidiği, ocak da lahana yaprakları üzerinde pişirilmiş, yanmış, ıslak ekmek kokuyordu. Gregor yaşlı Kazak kadının sorularına isteksiz isteksiz cevap veriyor-

du. Kadının üç oğluyla kocası da ayaklanmaya katılmıştı. Derinden derinden gelen erkek gibi sesi vardı kadının, daha ilk kelimelerinde de Gregor'a kaba bir tavırla hitap etti:

"Sen bir subay olabilirsin, şu aptal Kazakların komutanı da olabilirsin, ama ihtiyar, senin anan yerinde sayılacak kadar ihtiyar bir kadın olan bana hükmün geçmez. Konuşsana benimle; dilin yok mu senin? Oracığa oturmuş esneyip duruyorsun; herhalde bir kadınla konuşmak istemiyorsun! Üç oğlumu, erkeğimi de senin şu günahkâr savaşına gönderdim ben. Oğullarıma sen komuta ediyorsun, ama onları doğuran, eteğinde tarlaya taşıyan benim! Kolay da değildi hani. Öyle burun kıvıracağına söyle bana, yakında barış olacak mı?"

"Yakında... Senin yatma saatin gelmiş olmalı büyük hanım."

"Yakında! Ama ne zaman, ne kadar yakında? Beni başından savmaya çalışma, evin sahibesi benim, sen değilsin. Keçilerle kuzulara bakmak için dışarı çıkmam gerek. Geceleri avludan içeri alıyoruz onları; daha çok küçük hepsi de. Paskalya'ya kadar barış olur mu?"

"Kızılları sürüp attığımız zaman onlarla barış yapacağız."

"Kendi lafına kendin de inanmıyorsun ya, neyse!" İhtiyar kadın, romatizmadan bilekleri şişmiş, parmakları çengel gibi kıvrılmış ellerini kemikli dizlerine bırakıp, kurumuş kahverengi dudaklarını acı acı dişledi:

"Onlar size ne yaptı Allah aşkına? Niye dövüşüyorsunuz onlarla? Millet iyice aklını bozmuş. Tüfeklerinizle ateş edip, atlarınızın üstünde fiyaka yapmayı oyun sayıyorsunuz, ama ya biz analar ne oluyoruz? Ölenler bizim oğullarımız, öyle değil mi? Size de, sizin sevgili savaşınıza da!.."

Gregor'un seyisi kadının konuşmasından tepesi atarak, "Peki bizler ana baba evladı değil miyiz? Neyiz biz, kancık köpek yavrusu muyuz?" diye öfkeyle homurdandı. "Herifler bizi öldürüyor, oysa sen 'at üstünde fiyaka yaptığımızdan' söz ediyorsun. Saçlarını ağartana kadar yaşamışsın, ama hâlâ saçmalayıp duruyorsun, uyutmuyorsun insanı."

"Uyu, uyu, sersem kafalı! Ne diye öyle parlayıverdin hemen? Orada mezar taşı gibi otururken birdenbire coşuverdin!" diye karşılık verdi kocakarı.

Seyis umutsuzluk içinde, "Bunun dilinden bize rahat yüzü yok Gregor Panteleyeviç," diye homurdandı. Bir sigara yaktı, çakmaktaşını öyle bir vurdu ki, yağmur gibi kıvılcım çıktı. "Eşekarısından beter bezdiriyorsun insanı kadın. Kocan olacak herif, 'bir kurşun yesem' diye dua ediyordur herhalde. 'Çok şükür,' diyecektir, 'kocakarıdan kurtuldum!'"

Gregor onları zorla barıştırdı. Uyumak için yere uzanırken, gocuğunun ekşimtırak sıcaklığını zevk duyarak hissetti. Kapının çarptığını duydu, ayaklarına bir serinlik geldi. Sonra kulağının dibinde bir kuzu tiz bir sesle meledi. Oğlakların mini mini toynakları yerde tıkırdadı. Gregor'un burnuna burcu burcu, taptaze ot kokusu, taze süt kokusu, ayaz kokusu, ağılın kokusu geldi.

Gece yarısı uyandı, yattığı yerde gözlerini açtı. Ocaktaki korlar sedef rengi küllerin altında paslı paslı parlıyordu. Kuzular ocağın çevresinde bir araya sokulmuş yatıyordu. Gregor gece yarısı sessizliği içinde onların uyku sırasında dişlerini gıcırdattıklarını, ara sıra aksırıp tıksırdıklarını duyuyordu. Ta uzaklardan dolunay pencereden içeri bakıyordu. Ayın sarı, kare biçimi aydınlığında tepinen bir oğlak, yerden inci gibi bir toz kaldırıyordu. Sarımtırak mavi ışıkta odanın içi gündüz gibi aydınlıktı. Ocağın raf gibi çıkıntısının üstünde bir ayna parçası ışıldıyor, bir köşede, bir ikonun gümüş çerçevesi kara kara parlıyordu. Gregor'un düşünceleri tekrar Vyeşenskaya'daki konferansa, Koper'den gelen haberciye ve Kafkasyalı'ya gitti. Yarbayın entelektüel görünüşünü, konuşma tarzını hatırlayınca, içinde yüreğini kemiren bir kaygı uyandı. Oğlak, Gregor'un gocuğunun üstünden geçti, uzun uzun ve aptal aptal Gregor'un karnına baktı, sonra cesaret bulup ayaklarını ayırdı. Gregor'un yanında yatan seyisin açık duran avucuna incecik bir su koyuverdi. Adam homurdandı, uyandı, elini pantolonuna sildi ve acı acı başını salladı.

"Islattı beni kâfir! Çekil ulan!" Hayvanın alnına bir fiske attı. Şiddetle meleyen oğlak, gocuğun üstünden zıplayıp kaçtı, sonra gidip Gregor'un elini mini mini, pürtüklü diliyle yaladı.

XXXIX

STOKMAN, Koşevoy, İvan Alekseyeviç ile birkaç milis Kazak, Tatarski'den kaçtıktan sonra Dördüncü Kızıl Zamurski Alayına katıldı.

1918 yılında bu alay Alman Cephesinden dönerken yolda Kızıl Ordu birliklerinden birine katılmış ve İç Savaş cephelerinde on sekiz ay dövüştükten sonra bile esas kuvvetlerini kaybetmemişti. Alayın donatımı mükemmel, atlar pırıl pırıl ve iyi terbiye görmüştü. Savaş yeteneği, yüksek morali ve atılganlığı ile sivrilmişti bu alay.

Ayaklanma patlak verdiğinde, sadece Birinci Moskova Piyade Alayının desteği ile Zamurski Alayı Asilerin Ust-Medveditskaya'ya doğru ilerleyişini durdurdu; sonra takviyeler geldi ve alay Krivaya Irmağı boyunca Ust-Koperskaya kesimini düzen içinde işgal etti. Martın sonunda Ust-Koperskaya ilçesinin pek çok köyünü ele geçiren Asiler, Kızıl Ordu birliklerini Yelenskaya'dan attı. O sırada kurulan kuvvet dengesi aşağı yukarı iki ay cepheyi aynı durumda tuttu. Ust-Koperskaya'nın batı kanadını perdeleyen bir Moskova Alayı, bir bataryanın desteğiyle Don üzerindeki Krutovski köyünü işgal etti. Don'un sağ kıyısı boyunca Krutovski'den itibaren uzanan yüksek bir sırtta, bir harman yerinde gizlenen Kızıl Batarya, sağ yakada yığınak yapan Asi birliklerini her gün sabahtan akşama kadar dövüp, ateşini ara sıra Don'un öbür yakasındaki Yelenskaya köyüne de kaydırarak kendi piyadelerini destekliyordu. İç içe girmiş avlular ve evler üzerinde kimi alçak kimi yüksek minik duman bulutları belirip duruyordu. Bazen top mermileri köye düşüyor, bazen de mezarlığın dışındaki kumluk, ıssız tepelerde patlıyor, yarı donmuş toprak parçalarını havalara uçuruyordu.

Martın 15'inde, Ust-Koperskaya'da, Asilerin önünden kaçan komünist ve Sovyet işçilerinden bir bölük kurulduğunu haber alan Stokman, İvan ve Mişa bu birliğe katılmak için yola çıktı. Bir kızak kiraladılar. Kızağın sürücüsü eski din yanlısı bir Kazak'ın; sakalının altından beliren öyle çocuksu, pespembe ve temiz bir yüzü vardı ki, ona bakan Stokman'ın dudakları bile gülümser bir hal aldı.

Genç olmasına rağmen koskoca sarı ve kıvırcık bir sakalı vardı. Pembe ağzı körpe bir karpuz dilimine benziyor, yanaklarında altın sarısı tüyler parlıyor ve -gür sakalından mıdır, yoksa cildinin kırını-

zılığından mı, belli değil– gözleri kendine özgü saydam bir mavilikle ışıldıyordu.

Mişa yol boyunca durmadan şarkı mırıldandı, kızağın arkasında oturan İvan Alekseyeviç, tüfeği dizinde, asık suratla yerinde kıpır kıpır kıpırdandı, Stokman da kızak sürücüsüyle konuştu.

"Sağlığından yana şikâyetçi değilsin ya yoldaş?" diye sordu Stokman.

Her yanından sağlık ve kuvvet fışkıran eski din yanlısı sıcacık gülümsedi:

"Yok, çok şükür! Hem neden olsun? Bizim inançtan olanlar hiç tütün kullanmaz. Biz hâlis votka içer, bütün ömrümüz boyunca has buğday ekmeği yeriz. Hastalık nereden gelecek bize?"

"Peki sen askerlik yaptın mı?"

"Biraz. Kadetler askere aldıydı beni."

"Neden onlarla birlikte Donets'e gitmedin?"

"Tuhaf sorular soruyorsun yoldaş." Sürücü, at kılından örme dizginleri bıraktı, eldivenini çıkarıp ağzını sildi, gücenmiş gibi kaşlarını çattı. "Neden gidecekmişim oraya? Beni zorlamasalar onların emrinde askerlik yapmazdım. Gerçi biraz yanlış yola saptınız, ama yine de adaletlidir sizin hükümetiniz."

"Nasıl yani?" Stokman bir sigara sardı, yaktı, ama cevap çıkmamıştı hâlâ.

Kazak başını öte yana çevirerek sordu:

"Ne diye tüttürürsün şu otu? Bak her yanda bahar havası ne temiz, oysa sen ciğerlerini bozuyorsun o pis kokulu dumanla. Nasıl yanlış yola saptığınızı söyleyeyim sana. Kazakları çok sıkıştırıp bir sürü yanlış adım attınız; eğer öyle yapmasaydınız hükümetiniz daim olurdu. Aranızda bir sürü budala var sizin, işte o yüzden bu ayaklanma oldu zaten."

"Nasıl yanlış adım atmışız biz?"

"Sen de benim kadar biliyorsun işte... Halkı kurşuna dizdiniz. Bugün benim başıma gelen, yarın senin başına gelir. Sırasının gelmesini kim oturup bekler? Öküz bile, boynunu kesmeye kalkıştığın zaman başını silkeler. Al işte, şuradaki Bukanovskaya köyü mesela. Kiliseyi görüyor musun, kırbacımla gösterdiğim yeri? Hah, işte orada bir komiser vardı, adı da Malkin'di. Halka adaletli mi davrandı şimdi bu

Malkin? Ha, ben söyleyeyim sana. Köyden bütün aksakalları toparladı, fundalığa götürdü, canlarını bedenlerinden ayırdı ve ailelerinin cesetlerini gömmesine bile izin vermedi. Adamların bütün suçları da vaktiyle onursal yargıç seçilmiş olmalarıydı. Nasıl yargıçtılar biliyor musun? İçlerinden biri imzasını anca atabiliyordu, ötekiler de ya parmaklarını mürekkepleyip basar ya da istavroz işareti yapardı. Biricik üstünlükleri uzun sakallarıydı, ama ihtiyarlıklarından pantolonlarının önünü ilikleyemezlerdi. Çocuktan farksızdılar canım. İşte bu Malkin kalktı, sanki Tanrıymış gibi, başka insanların canına hükmetti. Bir gün ihtiyarın biri elinde yular, kısrağını almak için meydandan geçiyordu, çocuklar da arkasından şaka olsun diye, 'Hey, komiser seni istiyor,' diye seslendi, ihtiyar bizce küfür sayılan bir biçimde bir istavroz çıkarıp (oradakilerin hepsi de yeni inançtan yanadır), daha komiserin durduğu eve girmeden kasketini eline aldı. Tir tir titreyerek içeri girdi, sordu: 'Beni mi istediniz?' Komiser güldü, 'Yo, kimse istemedi seni, ama madem geldin seni de ötekilerle bir tutalım. Alın bunu dışarıya yoldaşlar!' Eh, tabii onu da alıp duvarın dibine çektiler. Karısı bekledi bekledi, ama ihtiyar dönmedi evine. Öbür dünyayı boylamıştı. Bu Malkin, sokakta başka bir köyden gelmiş bir başka ihtiyarı görür, seslenir ona, 'Neredensin sen? Adın ne senin?' Ondan sonra da hırlar, 'Tilki kuyruğu kadar sakalın var senin. St. Nikola'ya çok benziyorsun. Senden sabun yapalım biz. Götürün şunu!' diye emreder adamlarına. Sırf uzun sakalı var diye ve kötü bir zamanda komiserin önüne çıktı diye vurdular adamı. Halka bu yapılanlar ayıp değil mi şimdi?"

Sürücü hikâyesine başlar başlamaz Mişa mırıldanmayı kesmişti; hikâyenin sonunda öfkeli öfkeli konuştu:

"Yalanların da bir şeye benzemiyor be adam!"

"Sen daha iyisini söyle öyleyse! Yalan mı değil mi öğren bir kere konuşmadan önce! Ondan sonra konuş!"

"Peki sen bunların hepsinin doğru olduğuna emin misin?"

"Millet hep bundan söz ediyordu."

"Millet!.. Millete sorarsan tavuklardan süt sağılır, ama tavukların memesi yoktur. Sen hep yalan laflar dinlemişsin, dilin de karı dili gibi işliyor."

"İhtiyarın kimseye zararı yoktu."

"Zararı yokmuş!" diye alay etti Mişa. "Belki de ayaklanmayı kışkırtmaya senin o zararsız ihtiyarlar yardım etmiş, belki de senin o yargıçların avlularına makineli tüfekler gömmüştür! Sen de tutmuş, sırf sakalı uzundu, yok laf olsun diye vurdular onları diyorsun. Seni neden vurmadılar? Kart bir teke kadar uzun senin de sakalın!"

"Ben yalnız duyduklarımı söylüyorum. Kim bilir, belki de halk yalan söylemiştir; belki de yeni hükümete zarar vermişlerdir," diye kararsız bir tavırla mırıldandı eski din yanlısı. Kızaktan aşağı atlayıp, ayakları yumuşak, mavimsi karın içinde kaya kaya, fışırdayarak yürümeye başladı kızağın yanı sıra. Güneş bozkırın tepesinde bütün cömertliğiyle parlıyordu. Pırıl pırıl masmavi gök, uzaklarda iç içe girmiş tepeleri, vadileri kucaklamıştı. Yaklaşan ilkbaharın güzel kokularla dolu soluğu, hışırdayarak esen rüzgârda belli belirsiz duyuluyordu. Doğuda, Don boyundaki tepelerin beyaz zikzaklarının ötesinde, Ust-Koperskaya'nın üstündeki tepenin doruğu leylak rengi bir duman içinde yükseliyordu. Ufku tutan beyaz, yün gibi bulutlar yerin üstüne büyük, kabarık bir örtü gibi çekilmişti.

Sürücü kızağın içine atladı, yüzünde daha sert bir ifadeyle Stokman'a dönüp tekrar başladı:

"Benim dedem hâlâ sağdır, dediklerine göre de yüz sekiz yaşındaymış; ona da sağlığında dedesi anlatmış, yani benim dedemin dedesi: Çar Petro, bizim yukarı Don'a bir prens göndermiş (Dlinorukov mu, Dolgorukov mu neymiş prensin adı). İşte bu prens Voronej'den askerlerle gelip Patrik Nikon'un lanet olası dinsel inançlarını kabul etmediler, Çara hizmet etmek istemediler diye, Kazak köylerini yağmalamış. Kazakları yakalamış, burunlarını kesmiş, bir kısmını asıp salların üstünde Don'a salıvermişler."

Mişa sert bir sesle sordu, "Ne diye anlatıyorsun bize bunları?"

"Ha, o Prens Dlinorukov da olsa, Çar ona hiçbir vakit bu gibi haklar vermemiştir; Bukanovskaya'daki komiser de onun gibiydi işte. Bukanovskaya'daki toplantıda, 'Ulan sizin içinizdeki Kazaklığı vura vura çıkarırım ben, domuzlar, sizi öyle bir benzetirim ki, beni bir daha hiç unutamazsınız,' diye bağırdı. Peki, ona Sovyet Hükümeti böyle bir hak vermiş miydi? Ya, mesele burada işte. Böyle şeyler yapmak, bütün Ka-

zakları bir tutmak için hiçbir zaman ona emir verilmemiştir. Biliyorsun; Kazak var, bir de sözümona Kazak var."

Stokman'ın elmacık kemiğinin üstünde derisi seğirdi. "Ben seni dinledim," dedi. "Şimdi de sen beni dinle."

"Belki de cehaletimden yanlış bir şey söyledim. Eğer öyleyse bağışla," diye mırıldandı adam.

"Dur, dur! Komiser hakkında anlattıkların hiç de gerçeğe benzemiyor. Ama doğrusunu öğrenirim. Eğer gerçekten Kazaklara öyle davrandıysa, yakasını bırakmayız onun!"

"Acaba!"

"Acabası macabası yok, gerçek bu. Cephe sizin köye vardığında Kızıl askerler, Kazak kadınlarından mal çalan kendi yoldaşlarından birini kurşuna dizmemiş miydi? Sizin köyünüzde duydum bunu ben."

"Doğrudur. Bir kadının sandığında nesi var nesi yoksa almıştı. Doğrudur, oldu bu. Biraz fazla sertlikti tabii. Ama askeri harman yerinin ardında kurşuna dizdikleri doğrudur. Sonradan nereye gömelim diye epeyce tartıştık aramızda. Bir kısmı mezarlığa dedi, bir kısmı da mezarlığı kirleteceğini söyledi, onun üzerine, kurşuna dizildiği yerde, harman yerinin kıyısına gömüldü zavallı kâfir."

Stokman çabucak bir sigara sararak, "Demek böyle bir olay geçti?" diye sordu.

"Evet, evet, inkâr etmiyorum," diye seve seve kabul etti adam.

"Öyleyse, komiserin senin dediğin suçları işlediğini anlarsak, onu cezalandıracağımıza neden inanmıyorsun?"

"Ama sayın yoldaş! Belki ondan yükseği yoktur. Öteki bir askerdi alt tarafı. Ama bir komiseri..."

"Ona istenecek ceza da o kadar büyük olacaktır! Anladın mı? Sovyet Hükümeti sadece düşmanlarına şiddet kullanır ve biz, emekçi halkı haksız yere ezen hükümetimiz temsilcilerini, kim olursa olsun acımadan cezalandırırız."

Mart ayında, öğle vakti, sadece kızak ayaklarının çıkardığı ıslık ve at toynaklarının patırtısıyla bozulan bozkır sessizliği, top gümbürtüsüyle parçalandı. Krutovski köyündeki batarya Don'un sol yakasına top ateşi açıyordu yeniden.

Kızaktaki konuşma kesildi. Top ateşinin yabancı gümbürtüsü erken gelen ilkbaharın verdiği uykulu gevşeklikle kestiren bozkırın solgun büyüsünü bozmuş, mahvetmişti. Atlar bile kulaklarını dikip daha canlı adım atmaya başladı.

Hetman şosesine saptılar, Don'un ötesindeki sarı kumlar üzerinde eriyen parça parça karların ve mavi-gri söğüt ve çam adacıklarının serpili olduğu geniş topraklar göründü. Ust-Koperskaya'da sürücü, Moskova Alayı karargâhıyla kapı komşu olan Devrim Komitesi binasının önünde atları durdurdu. Stokman cebini karıştırdı, kırk rublelik bir Kerenski banknotu çıkardı, sürücüye verdi. Adam ıslak bıyıklarının altından sarı sarı dişlerini göstererek sırıttı ve utanarak duraksadı:

"Yahu yoldaş, İsa aşkı için! Bu kadar etmezdi vallahi!"

"Atlarının gördüğü iş için al. Hükümetten kuşkulanmayı da sil at yüreğinden. Unutma, bizler işçilerle köylülerin hükümetinden yanayız. Sizi ayaklanmaya kışkırtanlar bizim düşmanlarımızdır: Kulaklar, atamanlar ve subaylar. Ayaklanmanın esas nedeni onlardır. Eğer içimizden herhangi birisi, bize sevgi duyan, Devrime yardım eden bir Kazak'a haksızlık edecek olursa, ne yapar eder onunla hesaplaşmanın yolunu buluruz."

"Bir atasözü vardır, bilirsin yoldaş, 'Tanrı erişilmeyecek kadar yüksekte, çar da erişilmeyecek kadar uzaktadır.' Sizin çarınız da çok uzakta. 'Kuvvetliyle savaşma, zenginle mahkemelik olma.' Siz hem kuvvetli hem de zenginsiniz." Utangaç utangaç sırıttı, "Kırk rubleyi böyle sokağa atıverdiğinize bakılırsa! Beş ruble bile bol bol yeterdi, ama yine de teşekkürler."

Mişa Koşevoy gülümseyip pantolonunun paçalarını silkeleyerek, "Sana konuşmaların için verdi o parayı," dedi. "Evet, bir de o güzel sakalın için. Buraya kimi getirdiğini biliyor musun koca kafalı seni! Kızıl generali!"

"Vay bee!"

"Ya, 'Vay bee!' dersin. Senin de ötekilerden farkın yok, Allahın belası! Az verirsek bütün ilçeyi dolanırsın yaygarayı basa basa, 'Yoldaşları getirdim, bana beş ruble verdiler!' Sonra da on iki ay unutamazsın acısını. Fazla verdik mi de sesin göklere çıkar, 'Amma zenginler be!

Kırk rubleyi sokağa atıyorlar! Öyle parası vardı ki, saymakla bitmez! Ben olsam zırnık vermezdim sana. Hiçbir zaman hoşnut olmazsınız siz. Eh, hoşça kal bakalım uzun sakal!"

Mişa ateşli konuşmasını bitirirken, İvan Alekseyeviç bile gülümsedi.

Moskova Alayının konakladığı avludan dörtnala bir Kızıl Muhafız çıktı geldi. Atının dizginini çekip, "Nereden geliyor bu kızak?" diye bağırdı.

"Niçin öğrenmek istiyorsun?" diye sordu Stokman.

"Krutovski'ye cephane taşıtmak istiyoruz."

"Bu kızağı alamazsınız yoldaş!"

Yakışıklı, gençten biri olan Kızıl Muhafız atını Stokman'ın yanına sürdü. "Sen kimsin peki?" diye sordu.

"Biz Zamurski Alayından geliyoruz. Sakın el koymayın bu kızağa."

"Pekâlâ, gidebilir. Çek bakalım babalık!"

XL

STOKMAN sorunca öğrendi ki, partizan bölüğü Ust-Koperskaya'da değil, Bukanovskaya'da kurulmaktaymış. Bölüğü kuran da eski din yanlısının yolda kendilerine anlattığı Malkin'di. Yelenskaya, Bukanovskaya ve öteki ilçelerden gelen komünistlerle, Sovyet işçileri, Kızıl Ordu askerleriyle de eksik kalanlar tamamlanarak, iki yüz süngü ve bir atlı keşif kolunun verdiği birkaç düzine kılıçtan ibaret hatırı sayılır bir savaş birliği meydana getirmişlerdi. Bölük geçici olarak Bukanovskaya'da kalıyor ve Moskova Alayının bir bölüğüyle birlikte, Yelenka ve Zimovnaya ırmaklarının yukarılarından aşağı doğru ilerlemeye çalışan Asileri tutuyordu.

Eski bir muvazzaf subay, aynı zamanda karanlık suratlı yorgun bir adam olan Moskova Alayı kurmay başkanı ve Moskovalı bir işçi olan siyasi komiserle konuştuktan sonra, Stokman, Ust-Koperskaya'da kalıp alayın ikinci taburuna katılmaya karar verdi. Bobinler, telefon telleri ve başka askerî gereçlerle dolu ufak, temiz bir odada, siyasi komiserle uzun uzun konuştu.

Şiddetli bir apandisit krizi geçirmekte olan sarı suratlı komiser, "Bakın yoldaş," dedi, acele etmeksizin, "burada durum biraz karışık. Benim adamların çoğu Moskova'dan ya da Ryazan'dan gelme, içlerinde pek az da Nijni-Novgorod'lu var. Hepsi de güvenilir çocuklar, çoğu işçi. Ama 14. Alaydan bir bölük geldi, işe yaramaz adamlardı. Onları Ust-Koperskaya'ya geri göndermek zorunda kaldık. Siz bizimle kalın, yapacağınız çok iş var burada. Halkın içinde çalışıp onları eğitmemiz gerek. Kazakları bilirsiniz. İnsanın hep kulağı kirişte olmalı."

Stokman adamın takındığı koruyucu tavra gülümseyerek, aynı zamanda onun beyazları sarıya kaçan acılı gözlerine bakarak, "Bunu bana söylemenize gerek yok!" dedi ve sordu:

"Bana söyler misiniz, şu Bukanovskaya'daki komiser kimdir?"

Adam, kır bir fırçayı andıran kısa bıyıklarını sıvazlayıp mavimtırak, saydam gözkapaklarını kaldırarak, tok bir sesle cevap verdi:

"Bir zamanlar fazla ileri gitmişti. İyi bir arkadaştır ama siyasi durumu iyice anlayamıyor. Etrafa yonga sıçratmadan odun kesemezsin... Şimdi ilçedeki bütün erkek nüfusu boşaltıp Rusya'nın ta içine gönderiyor... Gidin de iaşe amirini görün, sizi de listeye alsın." Komiser sancıdan yüzünü buruşturdu, avucunu yağlanmış kapitone pantolonunun üstüne bastırdı.

Ertesi sabah İkinci Tabur silah başı yaptı ve bir saat içinde yürüyüş kolunda, Krutovski köyüne doğru yola çıktı. Stokman, Koşevoy ve İvan da onlarla birlikte yola çıktı. Don'un öte kıyısından, Krutovski'den atlı bir devriye kolu çıkarılmıştı. Tabur ıslak, at fışkıları dolu yolda bu devriye kolunun ardı sıra gidiyordu. Irmağın buzları üstünde süngerimsi, mavi mavi delikler açılmıştı. Arkalarından tepedeki batarya, Yelenskaya köyünün ötesinde gözle görülebilen kavak kümelerine doğru ateş ediyordu. Tabur, Kazaklar tarafından boşaltılan Yelenskaya köyünü geçip ilçeyi hızlı yürüyüşle aşarak, Bukanovskaya'dan gelmekte olan Birinci Taburla birleşme emrini almıştı.

İkinci Taburun yolu Bezborodov yönüne gidiyordu. Bununla birlikte, az sonra bir süvari keşif kolu, Bezborodov'da düşmanın bulunmadığı, ama sağ yanda karşılıklı tüfek ateşi açıldığı haberini getirdi. Top mermileri yürüyüş kolunun tepesinden, yüksekten ıslık çalarak geçiyor ve yakınlarda patlayan el bombaları yeri sarsıyordu. Yürüyüş

kolunun ardında Don'un buzları çatır çatır kırılıyordu. Stokman ve Mişa'yla aynı sırada yürüyen İvan Alekseyeviç geriye baktı.

"Bu yanı da sel basacak gibi görünüyor," diye fikir yürüttü.

Bozkırda piyadelerle taban tepmeye bir türlü alışamadı Mişa, "Böyle bir zamanda Don'u geçmeye çalışmak da ne budalalık. Baksanıza, buzlar çatırdıyor," diye sinirli sinirli homurdandı.

Stokman önünde yürüyen askerlerin sırtlarını, uçlarına donuk mavi parıldayan süngüler takılı tüfek namlularının ritmik sallantısını seyrediyordu. Çevresine baktı ve birbirinden farklı, ama yine de son derece birbirine benzeyen askerlerin ciddi ya da umursamaz yüzlerini, beş köşeli yıldızlarıyla gri kasketlerinin salıntılı hareketlerini, eskilikten sararmış kaputlarını gördü. Kalabalık ayakların ağır adım seslerini, mırıltılı konuşmaları, öksürükleri duydu; burnuna ıslak çizmelerin kokusu, tütün ve meşin kokusu çalındı. Gözleri yarı kapandı; düne kadar tanımadığı bütün bu gencecik askerlere içinde dalga halinde sıcacık bir sevginin kabardığını hissetti ve kendi kendine sordu: 'Böyle bir duyguyu hissetmek çok güzel bir şey, ama neden onlara böyle birdenbire aşırı sevgi duyar oldum? Bizleri harekete getiren ortak bir fikir var, tabii; ama bu sevgide bundan da fazla bir şey var. Ortak görev ve belki tehlikenin, ölümün yakınlığı. Benim için ne kadar değerli bu gençler...' Gözlerine bir gülümseme geldi. 'Yoksa yaşlanıyor muyum?'

Önünde yürüyen askerin geniş güçlü sırtına, yakasıyla kasketi arasından bir şerit gibi görünen temiz, kırmızı, genç ve sağlam ensesine âdeta bir babanın hissettiği duyguyla baktı, sonra gözlerini yanındakine çevirdi. Askerin yüzü sinekkaydı tıraşlıydı; yanaklarında yağız bir kırmızılık vardı; ağzı biçimli, sertti. Uzun boylu, aynı zamanda yapılıydı ve kollarını hemen hemen hiç sallamadan yürüyordu. Alnı ıstıraplı çizgilerle kırışmıştı, gözlerinin çevresinde de örümcek ağı gibi incecik kırışıklar vardı. Stokman'ın canı onunla konuşmak istedi.

"Çoktan beri mi askerlik yapıyorsun yoldaş?" diye sordu.

Askerin açık kahverengi gözleri Stokman'ın üzerinde soğuk soğuk ve araştırır gibi dolaştı. Dişlerinin arasından "1918'den beri," diye cevap verdi.

Bu çekingen cevap Stokman'ı yıldırmadı. "Neredensin?" diye sordu.

"Bir hemşerini mi arıyorsun babalık?"

"Keşke bir hemşeri bulabilsem."

"Moskova'danım."

"İşçi misin?"

"Hı-hım!"

Stokman adamın ellerine bakınca, onun bir metal işçisi olduğunu anlatan işaretler gördü.

"Tesfiyeci, tornacı filan mısın?"

Kahverengi gözler yine Stokman'ın yüzünde dolaştı. "Tornacıyım. Sen de mi tornacıydın?" Ve sert gözleri sıcak sıcak pırıldar gibi oldu.

"Ben çilingirdim. Peki ama sen neden gözlerini öyle kısıyorsun?"

"Çizmelerim vuruyor. Sertleştiler, dün gece ıslattım da."

"Yoksa korkudan mı?" diye gülümsedi Stokman.

"Ne korkusundan?"

"İşte, savaşa giriyoruz ya..."

"Ben komünistim."

"Yani komünistler ölümden korkmaz mı?" diye Mişa da katıldı konuşmaya.

Adam bir an düşündükten sonra cevap verdi:

"Bu gibi konularda daha pek toy olduğunuz anlaşılıyor kardeş. Benim korkmamam gerek. Kendi kendime bazı emirler verdim ben. Anladınız mı? Onun için, elleriniz temiz değilse eğer, benim duygularıma uzatmayın ellerinizi. Niçin ve kime karşı dövüştüğümüzü ve kazanacağımızı biliyorum. İşte önemli olan da yalnızca bunlardır." Bir şey hatırlayıp gülümserken aynı zamanda Stokman'a bakıp anlatmaya başladı:

"Geçen yıl Ukrayna'da bir müfrezedeydim. Düşman bize bir an bile soluk aldırmıyordu. Çok kayıp verdik. Yaralılarımızı bile geride bırakmak zorunda kaldık. Sonra atıldık. Emir aldık; içimizden biri geceleyin Beyazların hattını yarıp gerilerine sarkacak ve zırhlı trenin geçmesini önlemek için oradaki ırmağın üstündeki köprüyü uçuracaktı. Gönüllü istendi. Ama kimse çıkmadı. Biz komünistler -birkaç kişiydik zaten- aramızda yazı tura atmaya karar verdik. Ama ben düşündüm taşındım, gönüllü çıktım. Tahrip kalıplarını, yavaş yanışlı

bir fitil ve kibrit aldım, yoldaşlarıma Allahaısmarladık deyip gittim. Gece karanlık ve sisliydi. İki yüz adım kadar gittikten sonra, biçilmemiş bir çavdar tarlasının içinden sürüne sürüne ilerledim. Şimdi hatırlıyorum, tam bir dere yatağından yüzükoyun sürünerek geçerken, burnumun dibinden bir kuş pır etti. Yirmi adım kadar ilerideki nöbetçi kulübesinin yanından yine sürüne sürüne geçip köprüye vardım. Köprüyü bir makineli tüfek müfrezesi koruyordu. Orada birkaç saat yatıp zamanını kolladım, sonra tahrip kalıplarını gömüp kibritleri kaputumun eteğinin altında çakmaya başladım. Ama çiyden ıslandıkları için bir türlü yanmıyordu kibritler, göğüs cebimde duruyorlardı çünkü, ben de karın üstü sürünmek zorunda kalmıştım. İşte o zaman içimi bir korku aldı. Yakında şafak sökecekti, ellerim titriyor, ter gözlerimin içine doluyordu. 'Her şey mahvoldu,' diye düşündüm. 'Eğer köprüyü uçuramazsam kendimi vururum,' dedim. Uğraştım, en sonunda bir kibriti yakıp, fitili tutuşturdum. Kıyıdaki bir kar çitinin ardına gizlendim. Patlama olunca esaslı bir şenlik başladı. İki makineli takırdamaya koyuldu, yanımdan dörtnala atlılar geçti. Ama beni asıl geceleyin arayacaklardı. Çitlerin oradan mısırların içine daldım. İşte o zaman, biliyor musunuz, bütün gücüm tükendi; ellerim, ayaklarım kesildi, kıpırdayamaz oldum. Yere yattım. Köprüye doğru ilerlerken keyfim oldukça yerindeydi. Oysa geri dönüş daha zormuş! Orada yattığım yerde, köpek gibi öğürdüm. Tabii sonunda döndüm. Ertesi sabah bizim çocuklara kibritler yüzünden uğradığım talihsizliği anlatıyordum, içlerinden biri sordu, 'Peki çakmağına ne oldu? Kaybettin mi?' Elimi cebime attım, meğer hep orada durumuş çakmağım. Çıkardım cebimden, daha ilk çakışta yandı!"

Uzaktaki bir kavak kümesinin üstünde, yüksekte, rüzgârı arkalarına almış iki karga hızla uçuyordu. Rüzgâr onları ileri ileri atıyor gibiydi. Tam kargalar yürüyüş koluna iki yüz metre kadar yaklaştıkları sırada, bir saatlik susuştan sonra Krutovski tepesindeki toplar yeniden gürlemeye koyuldu ve bir top mermisi ıslık çala çala geçti tepelerinden. Merminin ıslığı en tiz perdeye ulaştığı sırada kargalardan biri, hortuma yakalanmış bir saman çöpü gibi çılgınca dönmeye başladı ve kendini kurtarmak için çarpık bir biçimde açılmış kanatlarıyla, kocaman kara bir yaprak gibi döne döne yere düştü.

Stokman'ın ardında yürüyen bir Kızıl Ordu neferi hayran hayran, "Ölümüne uçuyormuş!" dedi. "Nasıl da fırıldak gibi döndü!"

Bölük komutanı yüksek doru bir atla, erimiş karları dört yana sıçrata sıçrata dörtnala geçti yanlarından.

"Sıraya!.."

Dörtnala geçen makineli tüfek yerleştirilmiş kızakların saçtığı karlar, dış sırada sessiz sedasız yürümekte olan İvan Alekseyeviç'in tepesinden aşağı yağmur gibi indi. Makineli tüfekçilerden biri, ikinci kızaktan aşağı yuvarlandı. Kızıl Ordu askerlerinden bir kahkaha koptu. Sürücü bir küfür savurdu ve düşen ere doğru atların başını çevirdi, ta ki makineli tüfekçi tekrar kızağın arkasına atlayıncaya kadar da dinmedi kahkahalar.

XLI

ASİ kuvvetlerinin Birinci Tümeni, Karginskaya'yı Kızıllara karşı savunma merkezi yapmıştı. Karginskaya mevzisinin stratejik değerini çok iyi anlayan Gregor Melehov, bu mevziyi ne pahasına olursa olsun vermemeye kararlıydı. Çir Irmağı kıyısı boyunca uzanan sıra sıra tepelerin üstünden Kazaklar kendi hatlarını en iyi biçimde savunabiliyordu. Aşağıda, Çir'in diğer yakasında Karginskaya, onun da ötesinde, yarlar ve dere yataklarıyla yer yer kesilmiş bozkır verstler boyunca güneye doğru uzanıyordu. Gregor üç topluk bataryasına mevzi olarak bölgeye hâkim, mükemmel bir gözetleme olanağı sağlayan meşelerle örtülü bir tepeye çok yakın bir yeri bizzat seçti.

Karginskaya dolaylarında her gün savaş oluyordu. Kızıllar genellikle iki yönden saldırıyordu: Güneyde bozkırdan, doğuda da Çir boyundan. Kazak hatları, küçük kasabanın dışında iki yüz metre kadar bir uzunlukta bir cephe tutuyor, ara sıra ateş ediyordu. Kızılların açtıkları ateş hemen hemen her zaman onları geri çekilmeye zorluyor ve Kazaklar Karginskaya'dan geçip, dar boğazların sarp yamaçlarını tırmanarak tepelere çıkıyordu. Ne var ki, Kızıllar onları daha gerilere sürecek kadar güçlü değildi. Kazakları daha gerilere çekilmeye zorlayarak, kasabanın dışında kararsızlık içinde zaman öldüren piyadeleri

daha ileri harekât için serbest bırakabilecek süvarilerinin olmayışı yüzünden ilerleme aksıyordu. Böyle bir manevra için de piyade kullanılamazdı, çünkü Kazak süvarileri her an saldırıp yürüyüş halindeki piyadeleri kırabilirdi.

Asilerin bir başka avantajı da araziyi çok iyi tanımalarıydı, nitekim hiç görünmeden süvarilerini boğazlardan geçirip düşmanın yan ve gerilerini vurmak, Kızılları sürekli tehdit altında tutup, ileri hareketlerini felce uğratmak için ellerine geçen hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Gregor düşmanı darmadağın etmek için yavaş yavaş bir plan geliştirdi. Kazaklar geri çekilir gibi yapacak, Kızılları Kanginskaya'nın ta içersine çekecek, bu arada bir süvari alayı düşmanı geriden vurmak için, vadiler arasından geçerek bir kuşatma harekâtı uygulayacaktı. Plan en ince ayrıntılarına kadar işlendi. Bir gece önce yapılan toplantıda çeşitli müfrezelerin komutanları kesin emirleri ve direktifi aldılar. Kuşatma harekâtı gizlenmenin daha kolay olacağı şafak vakti yapılacaktı. Her şey iki kere iki dört eder gibi basitti. Gregor her olasılığı iyiden iyiye tartıp, planı umulmadık bir biçimde geri bırakabilecek her şeyi göz önüne aldıktan sonra, ev yapımı iki bardak votka yuvarladı, soyunmadan kendini yatağa attı, nemli kaputunu başına çekip ölü gibi uyudu.

Ertesi sabah Kızıllar Karginskaya'yı işgal etti. Piyadelerin bir kısmı, Kızılları daha üstlerine çekmek için sokaklardan tepelere doğru kaçışmaya başladı. Kızaklara yüklenmiş iki makineli tüfek, onları kurşun yağmuruna tuttu. Kızıl askerler yavaş yavaş kasabanın sokaklarına yayılmaya başladı.

Bataryasının yakınındaki bir tepenin üstünde duran Gregor, Kızıl piyadelerin Kanginskaya'yı işgal edip, Çir Irmağı yakınında toplanmalarını seyrediyordu. Birinci top atışıyla birlikte, tepelerin eteğindeki meyve bahçelerinde pusuda yatmakta olan iki Kazak bölüğünün saldırıya geçmesi, kuşatma harekâtına girişen alayın da geriden vurması kararlaştırılmıştı. Batarya komutanı ilk atışını dörtnala Karginskaya'ya girmekte olan bir makineli tüfek kızağına yapmak istiyordu, ama tam o sırada gözcü, bir Kızıl birliğinin dört topla birlikte, üç verst kadar ilerideki bir köprüden geçmekte olduğunu bildirdi.

Gregor gözlerini dürbünden ayırmaksızın, "Onlara havan topuyla ateş et," diye emretti.

Topçu çabucak nişan aldı ve geri tepen havan toprağı kazıyarak gürledi. İlk mermi, tam Kızıl bataryanın ikinci topu geçerken köprünün bir ucuna oturdu. Şarapnel atları dağıttı; sonradan öğrendiler ki, altı atlık takımdan sadece bir tanesi sağlam kalmış. Bir şarapnel parçası sürücünün kafasını uçurdu. Gregor dürbünüyle, topun önünden kirli sarı bir duman sütununun yerden kalktığını, duman içinde kalan atların şahlandığını, askerlerin yuvarlanıp kaçıştıklarını gördü. Topun ön takımına yakın bulunan atlı bir asker, atıyla birlikte köprünün üstünden aşağıdaki buzlara yuvarlandı.

Topçular daha ilk atışta böyle bir başarı beklemiyordu. Kazakların havan topunun çevresinde bir dakika kadar süren bir sessizlik oldu, sadece, biraz ötedeki bir tepede bulunan gözcü bağırarak bir şey söyledi ve kolunu salladı.

Aynı anda aşağıdaki vişne bahçeleriyle bağların bulunduğu sık ağaçlıktan hafif bir, "Hurra!" yükseldi. Pat küt silah sesleri duyuldu. Gregor ihtiyatı elden bırakıp koşarak tepeye çıktı. Kızıl Ordu askerleri sokaklarda kaçışıyordu; karmakarışık, kükreme halinde yükselen insan sesleri, sert komutlar, silah sesleri duyuyordu. Kızılların makineli tüfek kızaklarından biri dörtnala bir bayırı tırmanmaya başladı, ama hemen hemen aynı anda da, mezarlığın yakınında keskin bir dönüş yaparak, Kızıl Ordu askerlerinin başları üzerinden ateş açıp, vişne bahçelerinden sel gibi akmakta olan Kazaklara kurşun yağdırmaya başladı.

Gregor, Kazak süvarilerini görebilmek için dürbünüyle ufku boş yere tarayıp duruyordu. Süvarilerden hiçbir iz yoktu görünürlerde. Sol kanattaki Kızıl Ordu askerleri, Karginskaya'yı komşu Arhipovka köyüne bağlayan köprüye doğru koşarken, sağ kanatları hâlâ Karginskaya'dan sel gibi akıyor, Çir'e çok yakın iki sokağı tutmuş olan Kazakların ateşi altında ara sıra yere yatıyorlardı.

En sonunda, tepelerin ardından Kazak süvarilerinin Birinci Bölüğü, arkasından İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Bölükler göründü. Bölükler saf halinde yayıldı ve kümeler halinde kaçmakta olan Kızıl Ordu askerlerini kılıçtan geçirmek için sola keskin bir dönüş yaptı. Gregor eldivenini avucunun içinde buruştura buruştura muharebenin gidişini sabırsızlıkla izliyordu. Kazak süvarileri ana yola çabucak ulaştı, bunun

üzerine Kızıl Ordu askerleri de yüz geri edip birer ikişer küçük gruplar halinde Arhipovka köyüne doğru kaçmaya başladı. Orada da Kazak piyadelerinin ateşiyle karşılaşıp tekrar yola döndüler. Klimovka'dan pek az Kızıl Ordu askeri kurtulabilirdi.

Kazaklar tepede Kızıl Ordu askerlerini korkunç bir sessizlik içinde kılıçtan geçirdi. Kazak süvarileri çark edip yüzlerini Karginskaya'ya çevirerek, Kızılları rüzgârın önüne katılmış yapraklar gibi süpürdü. Bir köprünün yakınlarında, kaçış yolları kesilen ve kurtulma umutları kalmayan otuz kadar Kızıl asker, kendilerini savunmaya başladı. Ellerinde bir makineli tüfek, bol bol da makineli tüfek şeridi vardı. Daha Asi piyadeleri vişne bahçelerinin içinden çıkar çıkmaz, makineli tüfek hiç ara vermeksizin ateşe başladı. Kazaklar da taş duvarların, sundurmaların altını siper alarak yere yattı. Gregor gözleme noktasından, Kazaklarının Karginskaya'dan çeke çeke bir makineli tüfek getirmekte olduklarını gördü. Kasabanın varoşlarındaki avlulardan birinin önünde duraksayıp içeri kaçtılar. Bir iki dakika sonra, makineli tüfekleri, aynı avludaki ambarın çatısından takırdamaya başladı. Gregor dürbünüyle makineli tüfek erlerini görebiliyordu. İçlerinden biri, makineli kalkanının ardında bacaklarını açmış yatıyordu damda; bir başkası da, gövdesine sardığı makineli tüfek şeritleriyle dama dayadığı bir merdivenden çıkıyordu.

Kazak bataryası ateşini Kızıl gruplar üstünde yoğunlaştırarak piyadeyi destekliyordu. Birkaç dakika sonra, köprünün yanındaki Kızılların makineli tüfeği birdenbire sustu, hafif bir, "Hurra!" duyuldu, çıplak söğüt ağaçlarının ardından Kazak atlıları görünüp kaybolmaya başladı.

Her şey bitmişti.

Gregor'un emriyle Karginskaya ve Arhipovka halkı, yüz kırk yedi Kızıl asker cesedini köyün hemen dışında kazılan, derin olmayan bir çukura sürükledi. Kazaklar atlarıyla birlikte altı tane iki tekerlekli cephane arabası, bir tane hasara uğramış makineli tüfek ve yükleriyle birlikte kırk iki tane yük arabası ele geçirdi. Kazaklardan dört kişi ölmüş, on beş kişi yaralanmıştı.

Muharebeden sonra Karginskaya dolaylarında savaş bir hafta kadar durdu. Kızıl komutanlık, İkinci Asi Tümeni üzerine kuvvetler

sevk ederek onları geri attı ve kısa zamanda Migulinskaya ilçesinde birkaç köyü ele geçirdi. Karginskaya'da her sabah uzaktan uzağa top sesleri duyuluyor, ama muharebelerin gidişiyle ilgili haberler geç geliyor, geldiği zaman da durum hakkında açık seçik bir fikir vermiyordu.

Aynı günler içinde, kasvetli düşüncelerden, kendi çevresinde dönen ve kendisinin de belli başlı bir rol oynadığı olaylarla ilgili düşüncelerinden uzaklaşmak isteyen Gregor kendini fena halde içkiye verdi. Asiler müthiş un sıkıntısı çekiyor, değirmenler orduların ihtiyacını karşılayamadığı için, Kazaklar sık sık haşlanmış buğday yemek zorunda kalıyordu. Ama bol bol tahıl stokları bulunduğu için ev yapımı votkadan yana hiç sıkıntıları olmuyor ve votka hiç durmayan bir sel gibi akıyordu. Askerlerin sarhoş sarhoş muharebeye gittiği çok görülüyordu. Bir seferinde bütün bir Kazak Süvari Bölüğü yarı sarhoş halde saldırıya geçti, dörtnala bir makineli tüfeğin üstüne yürüdü ve hemen hemen bütün bölük temizlendi. Gregor'un votkası da hiç eksik kalmıyordu, çünkü seyisi Prohor Zikov içki bulma konusunda üstün bir beceri kazanmıştı. Karginskaya muharebesinden sonra, Gregor'un isteği üzerine üç kova votka getirmiş, şarkıcılar çağırmış, sinir gerginliğinden kurtulup neşelenen ve düşüncelerini unutmak isteyen Gregor da Kazaklarla birlikle şafak sökene kadar kafayı çekmişti. Sabah mahmurluktan kurtulmak için bir bardak votka, sonra bir tane daha...

Ertesi akşam tekrar şarkıcıları çağırdı, gürültüler, şakalaşmalar ve gerçek neşenin bütün o taklitleri içinde tekrar eğlenip, katı gerçeğin üstüne bir peçe çekti.

İçkiye karşı duyduğu istek onda çabucak bir alışkanlık haline geldi. Sabahları masanın başına oturur oturmaz votka içmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Çok içiyor, ama hiçbir zaman aşırı gitmiyordu. Ayakları üstünde her zaman için sallanmadan durabiliyordu. Ötekiler sarhoş olup kaputlarını çekerek masaların altında sızdıkları zaman bile o, yüzü sararmış, gözleri bir noktaya dikilmiş olmasına ve sık sık başını avuçları arasında sıkmasına rağmen hâlâ ayık görünüyordu.

Gregor dört gün hiç durmadan arka arkaya işret ettikten sonra etkileri ortaya çıkmaya başladı: gözlerinin altı çöktü, morardı, bakışlarına vurdumduymaz bir sertlik geldi. Beşinci gün, Prohor Zikov vaatkâr bir gülümsemeyle öneride bulundu:

"Bu akşam benimle gelin de Lihovidov'da tanıdığım esaslı bir kadına gidelim. Olur mu? Bu fırsatı kaçırmayın sakın. Gerçi ben denemedim onu, ama bir kavun kadar tatlı olduğunu biliyorum. Ama çok da sert ve vahşi, aynı zamanda iblis. İstediğini hemen ilk seferinde alamazsın ondan, dokundurmaz kendisine. Ama votka yapmakta da ondan ustası yoktur hani. Bütün Çir köylerinde en iyi votka onda bulunur." Laf arasında söylüyormuş gibi de, "Kocası Donets'in öbür yanına kaçmış," diye bitirdi sözünü.

O akşam atlarına atlayıp Lihovidov'a gittiler. Gregor yanına komutanlarından ikisini, Ryabçikov ve Yermakov'u, Aleksey Şamil'i, bir de Birinci Tümeni ziyarete gelen Üçüncü Tümen komutanı Medvedev'i almıştı. Prohor Zikov önden gidiyordu. Köye varınca yürüyüş kararını adetaya indirdi, bir yan sokağa saptı ve harman yerine açılan bir avlu kapısını itti. Gregor kamçısını dokunduruverince, hayvan, avlu kapısının kenarındaki büyük bir yumuşak kar yığınını aşmak için ileri hopladı, bir an kadar tökezler gibi oldu, sonra soluyarak toparlandı ve süratli ile avluya daldı. Ryabçikov yere inip atını dizgininden çekerek yedeğe aldı. Beş dakika kadar, saman ve ot tınazlarının arasından Prohor Zikov'u izlediler, derken yaprakları dökülmüş bir vişne bahçesine geldiler. Ayça, koyu mavi gökte altın bir tas gibi duruyor, yıldızlar kırpışıyor, uzaktan uzağa havlayan köpeklerle at toynaklarının sesi bir yana bırakılırsa, çevrede büyülü bir sessizlik hüküm sürüyordu. Göğün karanlığına karşı sarı bir ışık sivri sivri ışıldıyor, büyük, saz çatılı bir evin silüeti görünüyordu. Prohor eyerinin üstünden eğilerek, gıcırtılı bir avlu kapısını açtı. Ayın görüntüsü merdivenin dibinde buz tutmuş su birikintisine vurdu. Gregor'un atı buzun kenarını ayağıyla çatır çatır kırdı, soluyarak durdu. Gregor atından yere atladı, dizginleri merdiven parmaklığına doladı, verandaya girdi. Öteki Kazaklar da yere inip Gregor'un arkasında mırıl mırıl konuşmaya başladı.

Gregor el yordamıyla kapının mandalını bulup açtı ve geniş bir mutfağa girdi. Tıknaz, ama keklik kadar temiz bir genç Kazak kadını, sırtını ocağa vermiş çorap örüyordu; esmer bir yüzü, kara kara, biçimli kaşları vardı. Ocağın üstünde dokuz yaşlarında sarı saçlı bir kız çocuğu, bir kolu sarkmış uyuyordu.

Gregor kaputunu filan çıkarmadan masaya oturdu. "Votkan var mı?" diye sordu.

Kadın Gregor'a bakmadan ve elinden örgüsünü bırakmadan, "Önce bir iyi akşamlar demen gerekmez miydi?" diye sordu.

"Madem öyle istedin, iyi akşamlar. Votkan var mı?" Kadın kaşlarını kaldırıp yuvarlak ela gözleriyle ona gülümsedi ve kapı önündeki ayak seslerine kulak verdi.

"Votkam var, ama geceyi geçirmeye pek kalabalık gelmişsiniz, öyle değil mi?"

"Evet. Bütün tümen."

Ryabçikov kılıcını savurup astragan kalpağını çizmesine vura vura, hoplaya zıplaya girdi eşikten içeri. Öteki Kazaklar kapı aralığında birikti. İçlerinden biri tahta kaşıklarla takır takır hızlı bir dans ritmi vurmaya başladı. Kaputlarını üst üste karyolanın üstüne yığdılar, silahlarını sıraların üstüne koydular. Prohor acele acele kadının sofrayı kurmasına yardım ediyordu. Tek kollu Aleksey lahana turşusu almak için kilere gitti, merdivenden aşağı yuvarlandı ve kaputunun içinde kırık tabak parçaları ve şırıl şırıl bir yığın lahana turşusuyla döndü.

Gece yarısına kadar iki kova dolusu votka içmiş, hesapsız lahana yemişlerdi. Derken, bir koyun kesmeye karar verdiler. Prohor elini sokup kapalı ağıldan bir koyun çekti. Yermakov da kılıcıyla bir vuruşta hayvanın kafasını uçurdu. Kadın ateş yakıp bir çömlek et koydu pişirmek için. Tahta kaşıkların çıkardığı dans ritmi tekrar duyuldu ve Ryabçikov, ayaklarını ileri geri atıp elleriyle baldırlarına vurarak, aynı zamanda da tiz, fakat tatlı tenor sesiyle şarkı söyleye söyleye oynamaya başladı.

"Canım eğlenmek istiyor!" diye kükreyen Yermakov, pencere çerçevelerinin sağlamlığını kılıcıyla denemeye başladı. Olağanüstü cesareti ve tam bir Kazak'a yakışan gözüpekliğinden ötürü Yermakov'u seven Gregor, bakır kupasıyla masaya vurdu:

"Harlampi, bırak budalalığı!" diye bağırdı.

Yermakov söz dinleyerek kılıcını kınına soktu ve susamış gibi bir bardak votkaya sarıldı.

Gregor'un yanında oturan tek kollu Aleksey, "Böylesine bir içki âleminde ölümden bile korkmam be," dedi. "Gregor Panteleyeviç, sen bizim başımızın tacısın! Sen olmasan şimdiye kadar hepimiz öteki

dünyayı boylamıştık! Hadi hep birlikte bir kez daha çekelim mi?.. Doldur bakalım Prohor!"

Eyerleri alınmamış atlar, merdivenin dibinde bağlanmadan durduğu için Kazaklar sırayla onlara bakmaya çıkıyordu.

Gregor ancak şafağın sökmesine az kala sarhoş olmaya başladığını hisseder gibi oldu. Öteki Kazakların sesleri sanki uzaklardan geliyordu. Kan çanağına dönmüş gözlerini kaldırıp, duyularını büyük bir irade gücüyle uyanık tutarak bakıyordu.

Yermakov, Gregor'u kucaklayarak, "Sırma apoletler yine bizi idare ediyor! Hükümeti ellerine geçirdiler," diye kükredi.

Gregor onun ellerini öteye iterek, "Ne apoletleri?" diye sordu.

"Vyeşenskaya'dakiler. Yani sen duymadın mı? Orayı bir Kafkas prensi kontrolü altına aldı! Bir albay! Geberteceğim onu! Melehov! Canımı senin ayaklarının dibine atıyorum; bizi yalnız bırakma sakın! Kazaklar homurdanıyor. Bizi Vyeşenskaya'ya götür, hepsini kılıçtan geçirip her tarafı yakalım. İlya Kudinov'u da, albayı da, hepsini! Yetti onların hâkimiyeti be! Hem Kadetlerle vuruşalım hem Kızıllarla. Benim istediğim bu işte!"

"Albayı tepeleriz. Özellikle geride kaldı o... Harlampi! Sovyet Hükümetini getirelim. Yanlış yolda gidiyoruz biz." Gregor'un birdenbire aklı başına geldi ve çarpık çarpık gülümsedi:

"Şaka yaptım. İç bakalım Yermakov."

Medvedev sert bir tavırla, "Niye şaka olsun Melehov? Şaka yapma, bu ciddi bir konu," dedi. "Biz hükümeti darmadağın etmek istiyoruz. Hepsini sepetleyip seni geçirmek istiyoruz onların yerine. Ben Kazaklarla konuştum, kabul ettiler. Kudinov'la çetesine şöyle diyeceğiz: 'Haydi çekin bakalım arabanızı! Siz işimize gelmiyorsunuz!' Eğer giderlerse ne âlâ. Ama gitmezlerse, Vyeşenskaya'ya bir alay gönderir, topunun canını cehenneme yollarız!"

Gregor müthiş bir öfkeyle, "Bir daha böyle konuşmalar istemem," diye kükredi.

Medvedev omuzlarını silkti, sofradan ayrıldı ve bir daha içmedi. Ryabçikov bir köşeye serilmiş, başı sıradan aşağı sarkmış bir halde, bir eliyle pis döşemeyi tırmalayarak yanık yanık bir türkü tutturdu:

Getir daya başını zavallı delikanlım,
Getir daya başını sevgilim, canım,
Öyle sarkan, öyle yorgun,
Öylesine zavallı, ağır başını.
Böyle koy, şöyle koy dinlensin,
Beyaz göğsüme yatır.

Onun yumuşacık yanık tenor sesine Aleksey Şamil'in kısık bas sesi karıştı:

Senin göğsünde yatarken,
Kederli, yorgun, iç çektim,
Kederli, yorgun, iç çektim,
Ve ilk ve son olarak dedim:
"Allahaısmarladık, Allahaısmarladık,
son aşkım benim,
Allahaısmarladık, haydi canın cehenneme!"

Kadın Gregor'u ön odaya götürürken, dışarıdaki gölgeler leylak rengini alıyordu.

Bir eliyle Gregor'u tutup öteki eliyle bir testi votkayla peşlerinden gelen Yermakov'u iterek, "Çok içki verdiniz ona! Bırakın artık iblisler! Görmüyor musunuz işe yarar hali kalmamış!" dedi ötekilere.

Yermakov sallana sallana testideki votkaları dökerek, "Sakın şimdi yatmaya kalkma onunla; bir şey elde edemezsin," diye göz kırptı.

"Orası seni ilgilendirmez. Babam değilsin ya!" diye karşılık verdi kadın.

Yermakov sarhoş sarhoş kahkahadan kırılarak, "Yanına bir de kaşık al!" diye makaraları koyuverdi.

Kadın Gregor'u odaya ite ite soktu, karyolaya yatırdı, gözlerinde tiksinti ve acımayla oturdu, onun hiç kırpmadan dikilip kalan gözlerini, ölü gibi sapsarı yüzünü seyre daldı. Gregor'un başını okşadı, ta o uyuyana kadar parmaklarını saçlarının arasında gezdirdi. Sonra ocağın üstüne, kızının yanına kendi yatağını serdi; ama Şamil uyutmadı kadını. Başını kollarına dayayıp korkmuş bir at gibi horlarken birdenbire uyandı, kısık sesiyle kükreyerek yarım yamalak bir türkü tutturdu. Sonra tekrar başını kollarına dayadı, birkaç dakika uyudu, tekrar gözlerini deli deli çevrede dolaştırarak yine bir türküye başladı.

XLII

GREGOR ertesi sabah uyandığında, Yermakov'la Medvedev'in sözlerini hatırladı. İçki kafasını o kadar fazla bulandırmadığı için, hükümeti devirme konusunda söylediklerini fazla güçlük çekmeden hatırladı ve Lihovidov'daki işret âleminin, kendi desteğini sağlamak için onlar tarafından özellikle düzenlendiğini hemen anladı. Komünistlere yer vermeksizin, Don bölgesinden tamamıyla ayrılıp kendi minyatür Sovyet hükümetlerini kurmayı düşünen sola yatkın kafalı Kazaklar, Donets'e çekilip Beyaz Ordu ile birleşmek arzusunu açıkça belirten Kudinov'a karşı bir komplo hazırlıyordu. Donets'te işini bitirirse, Kızıl Ordunun her an dönüp kendilerini de, planlarını da süpürüp atabileceği bir anda, Asi kampında çekişmeler çıkmasının ne gibi felaketli sonuçlar doğurabileceğini idrak edemiyorlardı. Gregor karyoladan aşağı hafif bir hareketle atlarken, 'Çocuk oyunu,' diye düşündü. Giyininceye Yermakov'la Medvedev'i odasına çağırdı ve kapıyı arkalarından sıkı sıkı kapadı.

"Şimdi beni dinleyin kardeşler," dedi. "Dünkü konuşmaları kafanızdan çıkarıp tamamıyla atın, yoksa sizler için fena olur. Bu sadece komutanın kim olduğuyla ilgili bir mesele değildir. Bu Kudinov ya da başkası meselesi değildir, ortada bir gerçek var, o gerçek de bizim bir çember içinde olduğumuzdur, tıpkı bir fıçıyı sıkan çemberler gibi. Bugün değilse yarın bu çemberler bizi ezecek. Birliklerimizi Vyeşenskaya'ya değil, Migulin'e ya da Krasnokutskaya'ya yürütmeliyiz," dedi, gözlerini Medvedev'in asık, kayıtsız suratından ayırmaksızın. Sonra, kelimelerin üstüne basa basa devam etti:

"Evet, durum bu merkezdedir Kondrat. Artık herkesi kışkırtmaktan vazgeçsen iyi olur. İyice düşünürsen anlayacaksın ki, komutanlarımızı defedip ayaklanmalar düzenlememiz bizim mahvımız demektir. Ya Beyazlara ya da Kızıllara katılmamız gerekiyor. Ortası yok bunun, ikisinden biri ezecektir bizi o zaman."

Yermakov dönerken, "Gidip de ötekilere söz etme konuşmalarımızdan," dedi Gregor'a.

"Konuşmalar hep burada kalacak, ama Kazakları kışkırtmaktan vazgeçmeniz koşuluyla. Hem Kudinov'un akıl hocalarından bize ne?

Ben tümen komutanı olarak kaldığım sürece, bütün kuvvet onların elinde değil ki. Onlar zavallı bir güruh, biliyorum, bütün istedikleri de bizi Kadetlerle birleştirmek, buna emin olabilirsiniz. Hem zaten nereye gidebiliriz ki? Bize açık hiçbir yol yok; kapana kısılmış durumdayız."

Medvedev istemeye istemeye, "Doğru," diye kabul etti ve odaya girdiğinden beri ilk kez, ufak, şiş şiş gözlerini kaldırıp Gregor'un yüzüne baktı.

Gregor iki gün daha Karginskaya çevresindeki köylerde içki içip yaşamını bomboş içki âlemlerinde harcayarak geçirdi. Votka kokusu atının velensesine bile sinmişti. Bakire tazeliklerini kaybetmiş kadınlar kızlar geçti elinden ve bunlar Gregor'la kısa birer aşk saati paylaştılar. Ama her sabah, en son gönül eğlencesinin şehvet nöbetlerinden doymuş bir halde kalkan Gregor, ayık kafalı bir umursamazlık içinde düşünürdü: 'Yaşamımda tatmadığım şey kalmadı. Kadınlarla kızlarla seviştim, bozkırda at sürdüm, baba olma zevkini tattım, adam öldürdüm, kendim ölümle burun buruna geldim ve mavi gökyüzünü zevkle seyrettim. Yaşam önüme yeni ne koyabilir benim? Hiçbir şey! Ölebilirim de! O kadar müthiş bir şey değil ölmek. Zengin bir adamın kumar oynaması gibi, savaşta hiçbir tehlike korkusu olmadan oynayabilirim. Kaybım büyük olmaz.'

Çocukluğu belleğinden güneşli bir gün gibi geçiyordu: sığırcık yuvaları, sıcak tozlara basan çıplak ayakları, görkemli bir sessizlik içinde ağaçlık kıyılarını sularında yansıtan Don, arkadaşlarının çocuk yüzleri, annesinin genç hali... Gregor eliyle gözlerini kapadı. Eski arkadaşlar, eski yüzler, unutulmuş sesler, parça parça konuşmalar, kahkahalar... Belleği sevgili bozkırın görüntüsüne döndü ve bir anda, bozkır gözleri kamaştırırcasına bütün enginliğiyle önünde açıldı. Gregor, bozkırı aşan yaz yolunu, bir kağnı arabasını, arabanın çatalı üzerinde oturan babasını, sürülü toprakları, biçilmemiş ekinlerin altın başaklarını, yolun üstüne serpilmiş kara kargaları gördü. Zihni geri getirilmez geçmişin anıları arasında dolaşırken, Aksinya'ya takıldı. 'Benim aşkım, asla unutamayacağım aşkım!' diye düşündü ve yanında uyumakta olan kadından tiksinerek uzaklaştı. İç geçirerek, büyük bir sabırsızlıkla şafağın sökmesini bekledi ve daha güneş doğuyu böğürtlen rengiyle, altın rengiyle boyarken, Gregor karyoladan atlayıp yıkandı, atına gitti.

XLIII

AYAKLANMA, her şeyi yutan bir bozkır yangını gibi yayıldı. Ama ayaklanan ilçeleri, cephelerden kurulu çelik bir çember kuşatmıştı. Kaderin gölgesi insanların üstünde bir demir damga gibi duruyordu. Kazaklar ölümle oyun oynuyor ve pek çoğunun 'yazı' diye fırlattığı para, 'tura' olarak düşüyordu. Gençler çılgın gibi yaşıyor, çılgın gibi sevişiyor, yaşlılar ayakta duramayacak hale gelene kadar votka içiyor, parasına veya kurşununa (o sıralarda kurşun paradan daha değerliydi) kumar oynuyor, izin alıp evlerine gidiyordu. Bir dakikacık da olsa, tüfeklerini atıp baltayı alıyor, sevdiklerinin yanında dinleniyor, çitlerini onarıyor, ya tırmığı ya da hamutu bahara hazır ediyorlardı. Barış yaşamını böyle tadanların çoğu alaylarına sarhoş dönüyor ve tekrar ayıldıkları zaman amansızca yine düşmana saldırıyor, makineli tüfeklerin üstüne yürüyorlardı. Yahut da, bir çılgınlık ateşi içinde, altlarındaki atın bile farkında olmaksızın, gece baskınlarına çıkıyor, tutsak alıyor, ilkel bir vahşetle hiç acımadan bu tutsaklara istediklerini yapıyor, sonra da kurşunu kıskandıkları için, kılıçlarıyla işlerini bitiriyorlardı.

1919 yılı ilkbaharı olağanüstü bir güzellikle ışıyordu. Nisan günleri güzel, bir cam gibi saydamdı. Göğün ulaşılmaz maviliklerinde yabani kaz sürüleriyle bakır dilli turnalar uçuyor, bulutları geçip kuzeye doğru uzaklaşıyordu. Bozkırın soluk yeşil örtüsü üzerinde, ufak göllerin yakınlarında yemlenmeye gelen kuğular, saçılmış inciler gibi pırıldıyordu. Irmakların yakınlarındaki sulak çayırlarda kuşlar hiç durmadan şakıyor, cıvıldaşıyordu. Kıyılarından taşmış gölcüklerde dişi kazlar bağırıyor, uçmaya hazırlanıyor, kendinden geçmiş erkek ördeklerin aşk oyunlarından bodur söğütler durmadan hışırdıyordu. Söğütler yeşil tırtıllarla doluydu ve kavaklar yapışkan, kokulu tomurcuklar vermişti. Yemyeşil bozkır anlatılmaz bir büyünün içine dalmış, her yanından, çıplak, kara toprağın ihtiyar kokusuyla, yaşlanmak bilmeyen taze otların kokusu taşıyordu.

Bu Asiler savaşının iyi yanı, her Kazak'ın kendi köyüne yakın oluşuydu. Eğer keşif nöbetine çıkmaktan veya pusuda yatıp beklemekten sıkılırlarsa, devriye nöbetine çıkıp tepeler aşmak, vadiler geçmekten usanırlarsa, bölük komutanlarından izin alıyor, at sürüp evlerine gi-

diyor ve yerlerine kurumuş, kavrulmuş ihtiyar babalarını ya da yeni yetme oğullarını gönderiyorlardı. Bölüklerin savaşçı mevcudu gerçi her zaman tamam kalıyordu, ama erat durmadan değişiyordu. Ne var ki, Kazakların bir kısmı daha kurnazdı. Güneş çekilmeye başlar başlamaz, hemen bölüklerinin konak yerinden dörtnala ayrılıyor, yirmi otuz verst yol aldıktan sonra, gece bastırırken evlerine varıyorlardı. Geceyi karılarının ya da oynaşlarının yanında geçiriyor, ikinci horoz sesiyle atlarına eyeri vurup, daha Samanyolu gökte solmadan tekrar bölüklerinde oluyorlardı. Neşeli yaradılışta olan Kazakların çoğu, avlularının hemen dışında süren bu savaştan ne kadar hoşlanılabilirse o kadar hoşlanıyordu.

Sık sık eve, karılarının yanına döndükleri zaman, "Ölmeye gerek yok," diye şaka yapıyorlardı. Baharla birlikte tarla işleri başlayacağı zaman, Kazakların kitle halinde bölüklerini terk etmelerinden korkuyordu komutanlık. Kudinov teker teker bütün tümenleri ziyaret edip beklenmedik bir sertlikle konuştu:

"Rüzgâr boş tarlalarımız üstünde de gezinse, topraklarımıza bir tek tohum bile ekmesek, aldırmam! Ama hiçbir Kazak'a izin verilmesine tahammül edemem. İzinsiz olarak evinde yakalananlar kılıçtan geçirilecek, kurşuna dizilecektir."

XLIV

GREGOR Klimovka yakınlarında, bir başka vuruşmada yine etkin bir rol aldı. Nisan ayında bir gün, köyün sonundaki avluların yakınlarından silah sesleri duyuldu, bir iki dakika sonra da Kızıllar köye girdi. Sol kanatta denizciler –Baltık Filosundan bir geminin mürettebatı– serinkanlılıkla ilerliyordu. Denizciler gözüpek bir saldırıyla Kazak bölüklerini köyden attı ve vadi boyunca ileri sürdü.

Tam Kızıllar üstünlüğünü ele aldığı sırada, çarpışmayı bir tepeden seyretmekte olan Gregor, atını getirmesi için Prohor Zikov'a eldivenini salladı. Atına atladı ve hızlı bir tırısla vadiden aşağı, yedek bir süvari bölüğü bıraktığı yere doğru indi. Vişne bahçelerinin arasından geçip, çitlerin üzerinden aşarak bölüğün yanına geldi ve Kazakları yere inmiş, rahatta beklerken buldu. Daha epey uzaktan kılıcını çekip haykırdı:

"At başına!"

İki yüz Kazak bir dakika içinde at binmişti. Bölük komutanı atını sürüp Gregor'u karşılamaya çıktı.

"Saldırıya mı geçeceğiz?" diye sordu.

Gregor'un gözleri şimşeklendi:

"Evet, hem de hiç vakit kaybetmeden!"

Gregor atının dizginini çekti, yere indi ve kolanını sıkmak için birkaç dakika kaybetti, çünkü ter içinde kalan atı heyecanlanmış, dönüyor, bükülüyor, Gregor'un kolanı sıkıştırmasına izin vermiyor, onu yandan kapmaya çalışıyordu. Gregor kolanı iyice sıktıktan sonra ayağını üzengiye attı. Dalgın dalgın silah seslerini dinlemekte olan bölük komutanına hiç bakmadan dişlerinin arasından hırladı:

"Bölüğe bizzat ben komuta edeceğim." Askerlere döndü:

"Köyün öbür ucuna kadar takım düzeninde, ileri!"

Köyün ötesinde, bölüğe, saldırı düzenine hazırlanmalarını emretti, kılıcı kınına kolayca girip çıkıyor mu diye baktı, bölüğün önünde elli adım kadar gittikten sonra onları dörtnala Klimovka'ya doğru götürdü. Klimovka'ya bakan tepenin sırtında atının dizginini çekip, bir an kadar durumu inceledi. Aşağıda atlı ve yaya Kızıl askerler dörtnala, koşar adım geri çekiliyordu. Gregor bölüğüne doğru yarım döndü:

"Kılıç çeek! Hücum! Beni takip edin çocuklar!" Kılıcını hışırtıyla kınından sıyırdı ve ilk narayı o attı, "Hurra!" Vücudu hafifçecik ürperdi, alışık olduğu bir hafiflik duydu ve atını köye doğru dörtnala kaldırdı. Gergin duran dizginler sol elinde titriyor, yukarıya kaldırdığı kılıcı rüzgârda ıslık çalıyordu.

Bahar rüzgârının önüne katılmış koskoca bir bulut, bir iki dakika kadar güneşi perdeledi, Gregor'a yetişti ve yükseltinin üzerinde kurşuni bir gölge ağır ağır kaydı. Gregor gözlerini bir an için Klimovka köyünün evlerinden ayırıp, kahverengiye çalan ıslak toprağın üstünde kayan gölgeye ve bu gölgenin önünde kaçan parlak, sarı ışığa çevirdi. Yerin üstünde hızla kayan ışığa yetişmek için anlatılmaz, bilinçsiz bir istek duydu. Atına vurdu ve hayvanı son hızıyla, tam dörtnalla sürdü. Bir iki dakika böyle delice bir hızla koştuktan sonra, hayvanın ileri doğru uzanmış başı güneş ışınlarının serpintileriyle aydınlandı, kızıl tüyleri bir anda pırıl pırıl, altın rengiyle yanmaya başladı. O sırada ön-

lerindeki sokaklardan silah sesleri çınladı; rüzgâr yankıları kulaklarına kadar getirdi. Bir saniye sonra da, atının toynaklarının gümbürtüsü arasında, ardında dörtnala gelen bölüğün gök gürlemesini andıran toynak seslerini duymaz oldu. Sanki yoğun at kalabalığının gürültüsü kulaklarından çekilmişti, sanki gittikçe uzaklaşarak sönüyordu bu sesler. Tüfek sesleri, kamp ateşinde yanan kuru çalıların çatırtılarını andırıyordu; kurşunlar vızıldayarak geçiyordu. Şaşkınlık ve korku içinde dönüp arkasına baktı, öfkeden ve dehşetten suratı çarpıldı. Bölük, atlarının başını çevirmiş gerisin geri dörtnala gidiyor, onu terk ediyordu. Biraz gerisinde bölük komutanı üzengilerinde kalkmış, kılıcını bir garip sallayarak, bir yandan sel gibi inen gözyaşları arasında, kısık, kırık bir sesle bağırıp duruyordu. Gregor'u topu topu iki Kazak izliyordu; Prohor Zikov ise atının başını bölük komutanına doğru çevirmiş dörtnala gidiyordu. Ötekiler kılıçlarını kınlarına sokmuş, kamçılarını kullanarak dörtnala kaçıyordu.

Gregor bir saniye için atının dizginlerini çekti, gerisinde neler olduğunu, bölüğün birdenbire neden kendisini terk ettiğini, daha bir tek adam vurulup düşmeden niye kaçtıklarını anlamaya çalıştı. O anda da kararını verdi: Geri dönmeyecek, kaçmayacak, atını ileri sürmeye devam edecekti. İki yüz adım kadar ilerisinde bir çitin arkasında, arabaya yerleştirilmiş bir makineli tüfeğin çevresinde yedi Kızıl askerin telaşla koşuştuklarını gördü. Makineli tüfeği çevirip Kazaklara nişan almaya çalışıyor, ama anlaşılan bulundukları yan sokak çok dar olduğu için arabayı bir türlü çeviremiyorlardı. Tüfek atışları azaldı, Gregor'un başının üstünden daha az kurşun geçmeye başladı. Atının başını çevirdi, yan sokağa arkadan, devrilmiş bir çitin bulunduğu taraftan saldırdı. Gözlerini devrilmiş çitten zorla ayırdı ve birdenbire, tıpkı bir dürbünle bakıyormuş gibi, burnunun dibindeki atları çözmeye koşan denizcileri açık seçik gördü; kapkara çamura bulanmış ceketleri, başlarına sıkı sıkı oturan sipersiz kasketleriyle acayip denecek kadar ablak, tombul görünüyordu suratları. İkisi koşumları kesiyordu, üçüncüsü makineli tüfeğin başına çömelmişti, ötekiler de ayakta ya da diz çökmüş olarak Gregor'a ateş ediyordu tüfekleriyle. Gregor onların üstüne doğru dörtnala giderken, denizcilerin parmaklarının, mekanizmaları acele acele açıp kapadıklarını görüyor, tam burnunun dibinde patlıyordu silahlar.

O kadar hızlı ateş ediyorlardı ve tüfeklerin dipçikleri omuzlara o kadar hızla konuyordu ki, bütün vücudundan sel gibi ter akan Gregor birdenbire sevinçle ve güçlü bir duyguyla, kendisini vuramayacaklarını sezdi.

Çit, Gregor'un atının toynakları altında çatırdadı ve bir anda geride kaldı. Gregor kılıcını kaldırdı, gözlerini en öndeki denizciye dikti. Son bir korku ürpertisi yıldırım gibi yaktı onu, 'Çok yakın mesafeden... Tam atın göğsüne ateş edecekler... At sırtından atacak beni... O zaman hapı yutmuş olacağım!' Tam onu hedef alan iki silah sesi ve bir bağırma, "Canlı yakalayacağız onu!" Önünde cesur, sırıtan, alnı açık bir yüz, bir denizci kasketinin kurdelelerini ve kasketin üstündeki yaldızlı harflerle yazılmış bir gemi adını gördü. Ağırlığını üzengilere vererek bir hamle yaptı ve Gregor kılıcının, denizcinin yumuşacık bedenine gömülüverdiğini duydu. İriyarı bir başka denizci, Prohor'un kılıcının altına düşüp de kafası ortadan ikiye ayrılmadan önce tabancasını ateşleyerek Gregor'un sol omzunun etli kısmına bir kurşun oturtmayı başardı. Bir mekanizma takırtısı duyan Gregor geriye döndü. Makineli tüfek arabasının gerisinden, bir tüfek namlusunun ufak, siyah gözü kendisine bakıyordu. Gregor eğilirken, kurşun tepesinden ıslık çalarak geçti; ama öyle bir hızla yana eğilmişti ki, eyer kaydı ve dehşete kapılan at homurdanarak sallandı; Gregor atının üstünden arabanın okunu aşarak atladı arabaya ve asker daha tüfeğini yeniden doldurmaya vakit bulamadan biçti onu.

Bir dakika içinde (Gregor sonradan hatırladığı zaman, bu bir dakika ona bir yüzyıl gibi gelmişti) Gregor dört denizciyi kılıçtan geçirmiş, Prohor'un haykırışlarına aldırmadan, koşarak kaçan ve bir yan sokağın köşesini dönmek üzere olan bir denizcinin peşine düşmüştü dörtnala. Ama bölük komutanı daha önce davranıp atıyla Gregor'un atının önünü kesti ve hayvanı geminden yakaladı.

"Nereye gidiyorsunuz? Öldürürler sizi! Oradaki sundurmanın arkasında bir makineli tüfekleri daha var."

Yere inen iki başka Kazakla birlikte Prohor koşa koşa onun yanına geldi ve zorla atından çekip onu aşağı indirdi. Gregor onların ellerinin altında kıvranıyor, durmadan haykırıyordu:

"Bırakın beni, domuzlar! Geberteceğim onları, hepsini geberteceğim."

Prohor, "Gregor Panteleyeviç! Yoldaş Melehov! Ne olur kendinize gelin!" diye yalvarıyordu ona.

Değişik, sönük bir sesle, "Bırakın beni kardeşler!" diyordu Gregor. Bıraktılar. Bölük komutanı Prohor'un kulağına fısıldadı:

"Onu atına bindirip geriye götür. Sanırım hasta."

Gregor tam kendi atına doğru yürürken durdu, kasketini yere çaldı ve sallanmaya başladı. Birdenbire dişlerini gıcırdattı, yüzü müthiş bir şekilde çarpıldı, korkunç bir inilti koyverdi ve kaputunun kopçalarını koparırcasına açtı. Bölük komutanı ona doğru bir adım attı. Gregor olduğu yere boylu boyunca yıkıldı, çıplak göğsü karların üstüne geldi. Ağlayarak ve ağlarken sarsılarak, çitin dibindeki karları bir köpek gibi ağzına almaya başladı. Sonra, zihninin müthiş bir duruluğa kavuştuğu bir anda, ayağa kalkmaya çalıştı. Ama boşuna oldu çabası; gözyaşlarına bulanmış, çarpılmış yüzünü çevresindeki Kazaklara çevirerek, kırık, vahşi bir sesle haykırdı:

"Kimi öldürdüm ben?"

Yaşamı boyunca ilk kez başına böyle bir şey gelen Gregor kendini bilmez halde çırpınıyor, ağzından köpükler, salyalar saçarak haykırıyordu:

"Kardeşler, benim günahım bağışlanmaz... Öldürün beni... Tanrı aşkına kılıçlarınızla paralayın beni! Öldürün... Öldürün beni..."

Bölük komutanıyla takım komutanı koşup Gregor'un üstüne atıldı. Belinden kılıcıyla çantasını zorlukla çıkarıp aldılar, ağzını kapatıp susturdular, bir yandan da bacaklarının üstüne oturdular. Ama Gregor onların ağırlığı altında uzun bir süre daha kıvrandı, sara nöbeti tutmuş gibi debelenen bacaklarıyla etrafa karlar saçtı, at toynaklarıyla çukur çukur olmuş kara, yağlı toprağa –üstünde doğup büyüdüğü, yaşamdan, derdi bol, sevinci az yaşamdan her istediğini ve umduğunu elde ettiği, payına düşenin hepsini aldığı toprağa– vurdu, vurdu kafasını.

Toprağın üstünde, güneşi de yağmuru da umursamadan kabullenip, onların can veren özsularıyla beslenerek, fırtınaların yıkıcı soluğu altında boynunu alçakgönüllülükle bükerek, sadece otlar büyür. Sonra tohumlarını rüzgârda savurup, kuruyan saplarıyla güz güneşine hoş geldin diyerek yine öyle umursamadan ölür.

XLV

ERTESİ gün Gregor, tümeninin komutasını alay komutanlarından birine teslim etti ve yanında Prohor Zikov olduğu halde Vyeşenskaya'ya doğru yola çıktı. Karginskaya'dan çıktıktan sonra, derin bir çukurluktaki bir gölcüğe inmiş bir yabani kaz sürüsü gördüler. Prohor yabani kazları kamçısıyla göstererek gülümsedi:

"Bir kaz vursak ne iyi olurdu Gregor Panteleyeviç. Ev votkasıyla çok iyi giderdi."

"Biraz daha yaklaşalım da filintamla bir deneyeyim. Vaktiyle fena atıcı sayılmazdım," dedi Gregor.

Çukura indiler. Prohor sırtta, atlarla kaldı. Gregor kaputunu çıkardı, tüfeğin emniyet mandalını açtı ve önceki yıldan kalma kurşuni çalılıklarla kaplı dar bir yardan emekleye emekleye indi. Başını hemen hemen hiç kaldırmadan uzun süre –tıpkı, Stokhod Irmağındaki Alman nöbetçisini yakaladığı zamanki gibi, bir düşman karakoluna keşif için yanaşırcasına– süründü. Toprağın yeşilimsi kahvemsi renklerine çok uyan solmuş haki gömleği ve yar, onu, suyun kenarında tek bacak üstünde duran nöbetçi erkek kazın keskin gözlerinden sakladı. Ateş etmek için elverişli bir uzaklığa gelinceye kadar süründü, sonra biraz doğruldu. Erkek kaz kurşuni bir yılanı andıran boynunu çevirip yorgun yorgun çevreye baktı. Suyun üstünde kazlar yüzüyor, dalıyor, çırpınıyordu. Hafif çıkan sesleri ve su şıpırtıları geliyordu kulağına Gregor'un. Gregor tüfeği omzuna kaldırıp erkek kaza nişan aldı, yüreği gümbür gümbür çarparak, 'Nişangâh ayarı yapmadan, sabit nişangâhla ateş edebilirim!' diye düşündü.

Ateş eder etmez ayağa fırladı, kanat şakırtıları ve kazların bağırmalarından kulakları sağır oldu. Nişan aldığı erkek kaz havalandı, deli gibi çırpınarak yükselmeye çalıştı. Ötekiler de gölcüğün üstünde sıkışık bir küme halinde yükseldi. Gregor kuş bulutunun içine doğru iki el daha ateş etti, içlerinden birinin düşmesini bekledi, sonra üzüntülü bir tavırla Prohor'un yanına döndü.

Eyerine atlayan Prohor, "Bakın! Bakın!" diye bağırdı ve üzengilerinde kalkarak kırbacıyla mavi enginlikte kaybolmakta olan kazları gösterdi.

Gregor döndü ve başarı kazanmış bir avcı heyecanıyla, sevincinden titredi. Kazlardan biri sürüden geride kalmış, kanatlarını aralıklı aralıklı ve ağır ağır çırparak sürekli alçalıyordu. Gregor parmaklarının ucunda yükselip elini gözlerine siper ederek dikkatle bakıyordu. Kuş, birdenbire taş gibi ve kanatlarının kavisleri güneş ışığında göz kamaştırıcı bir beyazlıkla ışıldayarak düştü.

Prohor ağzı kulaklarına vararak atını sürüp Gregor'un yanına geldi, ona atının dizginlerini fırlattı, ikisi birlikte dörtnala sırtın üstünde at sürdü. Kazı, boynunu uzatmış, kanatlarını acımasız toprağı kucaklamak ister gibi açmış vaziyette yerde buldular. Gregor eyerinin üstünden eğilip ödülünü aldı.

"Neresinden vurulmuş?" diye sordu Prohor.

Meğer kurşun hayvanın gagasını koparıp, göz çukurunun çevresindeki kemiği parçalamış. Ölüm, uçarken bile onu bulmuş, sürüsünden ayırıp yere çalmıştı. Prohor kazı eyerine bağladı, atlarını sürüp uzaklaştılar.

Atlarını Bazki köyünde bırakıp Don'u kayıkla geçtiler.

Vyeşenskaya'ya gelince Gregor eski bir tanıdığının evine indi, adama kazı hemen pişirmesini söyledi, Prohor'u da votka almaya gönderdi. Kurmay Başkanlığına görünmek için hiçbir davranışta bulunmadı. Akşam geç vakitlere kadar oturup içtiler. Konuşma arasında ihtiyar Kazak yakınmaya başladı:

"Buradaki subaylar doğrusu pek güzel davranışlarda bulunuyor Gregor Panteleyeviç," diye başladı.

"Hangi subaylar?" diye sordu Gregor.

"Bizimkiler, Kudinov'la ötekiler."

"Ne yapıyorlar?"

"Kazak olmayanlardan hınçlarını çıkarıyorlar. Kızıllarla gidenlerin ailelerini tutukluyorlar; kadınları, çocukları, ihtiyar erkekleri. Oğlu yüzünden benim bir akrabamı da aldılar. Ama bütün bunların anlamı ne? Diyelim ki sen Kazaklarınla birlikte Donets'e geçsen de, Kızıllar baban Panteley'i tutuklasa doğru olur muydu bu?"

"Tabii olmazdı!"

"Ama bizim hükümet onları tutukluyor işte. Kızıllar buraya geldiğinde kimseye kötülük etmediler, oysa bunlar zıvanadan çıkmış, tutmaya olanak yok."

Gregor hafifçe sallanarak ayağa kalktı, karyolanın başucunda asılı duran kaputuna uzandı. Çakırkeyifti.

"Prohor!" diye bağırdı. "Kılıcımla tabancamı!"

"Nereye gidiyorsunuz Gregor Panteleyeviç?"

"O senin üstüne vazife değil. Ne dedimse onu yap sen."

Gregor kılıcıyla tabancasını kuşandı, kaputunun kopçalarını iliklleyip palaskasını taktı ve doğruca meydan yerindeki hapishanenin yolunu tuttu. Kapıdaki nöbetçi yolunu kesip geçiş iznini göstermesini istedi.

"Kenara çekil!"

"İzin kâğıdı olmayan kimseyi bırakamam içeri."

Gregor daha kılıcını yarıya kadar sıyırmadan, nöbetçi kapıdan içeri kaçıp gözden kayboldu. Gregor bir eli hâlâ kılıcının kabzasında, onun ardı sıra yürüdü koridordan.

"Hapishane müdürünü istiyorum," diye haykırdı. Yüzü kül kesilmiş, atmaca burnunun üstünde kaşları çatılmıştı. Ufak tefek, topal bir Kazak geldi koşa koşa, bir kâtip de bürodan gözetliyordu. Bir dakika sonra hapishane müdürü uykulu ve öfkeli bir halde çıkageldi.

"Biliyorsun ki izin kâğıdı olmaksızın..." diye gürleyecek oldu, ama Gregor'u tanıyınca gözleri fal taşı gibi açılıp kekelemeye başladı:

"Siz misiniz, Asalet... Yoldaş Melehov? Ne istiyorsunuz?"

"Hücrelerin anahtarlarını."

"Hücrelerin?"

"Yirmi sefer mi söyleyeceğiz be? Ver anahtarları bana alçak herif!" Gregor adama doğru bir adım attı, adam sırtüstü yuvarlandı, ama yine de kesin bir dille cevap verdi:

"Veremem anahtarları. Hakkınız yok sizin..."

"Hak!" Gregor dişlerini gıcırdatarak kılıcını sıyırdı. Kılıç, Gregor'un elinde, koridorun alçak tavanının altında ıslık çala çala bir daire çizdi. Kâtiple gardiyan ürkmüş serçeler gibi kaçıştı, müdür de gerileye gerileye ve yüzü kireç gibi bembeyaz kesilerek duvara kadar dayanıp, dişlerinin arasından ıslığa benzer bir sesle konuştu:

"İşte burada anahtarlar... Ama şikâyet edeceğim."

"Ben sana şikâyetçi olman için esaslı bir neden bulayım dur sen! Cephe gerisine çok alıştınız siz. Karılarla morukları tutuklamakla

gösteriyorsunuz cesaretinizi. Topunuzu dut gibi silkeleyeceğim! Bin atına da cepheye git, domuz, yoksa olduğun yerde ikiye biçerim seni." Gregor kılıcını kınına soktu ve korkudan ödü patlamış olan müdüre bir yumruk çakıp, ardından diziyle ite ite dış kapıya doğru sürdü onu ve kükredi:

"Cepheye! Yallah! Yallah! Kahrolasıca... Cephe gerisi biti seni!"

Adamı dışarı ittikten sonra hapishanenin iç avlusunda bir gürültü duyarak o yana koştu. Mutfağın kapısında üç gardiyan duruyordu. İçlerinden biri paslı bir Japon tüfeği tutuyor ve telaşlı telaşlı bağırıyordu:

"Hapishane baskına uğradı. Onu dışarı atmamız gerek. Eski tüzükte ne yazıyor?"

Gregor tabancasını çekince, gardiyanlar apar topar mutfağa daldı.

Gregor tıka basa doldurulmuş hücrelerin kapılarını ardına kadar açtıktan sonra, bir yandan "Çıkın dışarı, hepiniz. Çıkın, evlerinize gidin!" diye bağırmaya, bir yandan da elindeki anahtar destesini sallamaya başladı. Aşağı yukarı yüz kadar tutuklunun hepsini serbest bıraktı, gitmeye korkanları zorla, çeke çeke dışarı çıkarıp, hepsini sokağa sürdü ve boş hücreleri kapatıp kilitledi.

Hapishane kapılarının dışında bir kalabalık birikmeye başlamıştı. Serbest kalan tutuklular avluya dolup sokağa döküldü. Muhafız Birliğinin Kazakları, alanın karşı yanındaki karargâhtan, yanlarında Kudinov da olduğu halde koşa koşa geliyordu.

Boşalan hapishaneden en son çıkan Gregor oldu. Kalabalığın arasından geçerken, kendisine soru soran geveze kadınlara küfrü bastı ve hafifçe kamburunu çıkarıp Kudinov'a doğru yürüdü. Meydanı koşarak geçen Kazak Muhafız Kıtası onu tanıyarak selamladı. Gregor onlara seslendi:

"Yerinize dönün çocuklar! Ne koşuyorsunuz öyle? Haydi, marş marş!"

"Hapishanede ayaklanma olmuş diye duyduk Yoldaş Melehov?"

"Boş yere telaşa vermişler sizi," diye cevap verdi Gregor.

Kazaklar döndü, güle konuşa gitti. Kudinov acele acele Gregor'a doğru geliyor, yürürken bir yandan da uzun saçlarını sıvazlıyordu.

"Merhaba Melehov! Ne oldu?" diye seslendi.

"Biraz önce senin şu hapishaneyi bastım."

"Hangi gerekçeye dayanarak? Ne oyun oynuyorsun yine?"

"Hepsini serbest bıraktım. Ne diye bakıyorsun öyle? Sen hangi gerekçeye dayanarak kadınlarla ihtiyar erkekleri tutukluyorsun? Senin tasarladığın oyun nedir bakalım?"

"Başıbozuk gibi davranmaya kalkma sakın. Zorbalık ediyorsun!"

"Sana bir zorbalık edersem mezarı boylatırım! Şimdi Karginskaya'dan alayımı buraya çağırttırırım, o zaman görürsün zorbalığı!" Gregor ansızın Kudinov'u Kafkas kemerinden yakaladı ve ayaklarının üzerinde yaylana yaylana, müthiş bir öfke ile fısıldadı:

"Eğer canın isterse cepheyi hemen açıvereyim. İstersen canını bedeninden ayırıvereyim, hemen buracıkta."

Dişlerini gıcırdatarak sakin sakin gülümsemekte olan Kudinov'u bıraktı.

"Ne sırıtıyorsun öyle?"

Kudinov kemerini düzeltip Gregor'un koluna girdi:

"Gel benim odama gidelim. Nedir seni böyle köpürten? Neye benzediğini bir görsen, iblisin ta kendisi! Biz de seni görmek istiyorduk ne zamandır. Hapishaneye gelince, önemli değil o. Bırakmışsın hepsini, ne yapalım, zarar yok. Ben de çocuklara söylerim, bundan sonra kocaları Kızıllarla birlik olan kadınları tutuklamasınlar. Yalnız sen neden bizim otoritemizi sarsıyorsun burada böyle? Ah, Gregor, çok dik kafalı bir delikanlısın. Bize gelip şöyle diyebilirdin, 'Tutukluların serbest bırakılması gerek,' falan filan. Biz de listelere bakar, bir kısmını bırakırdık. Ama sen hepsini birden bıraktın. Allahtan ağır suçluları ayrı tutuyoruz. Eğer onları da bıraksaydın... Amma çabuk kızıyorsun yahu!" Gregor'un omzuna bir şaplak atıp güldü. "Sana böyle bir anda, senin düşündüğünden başka türlü laf edecek olanı hemen öldürüverirsin. Ya da, daha beteri, hemen Kazakları kışkırtmaya kalkışırsın vallah billah."

Gregor kolunu Kudinov'dan kurtarıp karargâhın önünde durdu.

"Burada, bizim gerimizde hepiniz pek aslan kesilmişsiniz. İşiniz gücünüz hapishaneyi doldurmak! Yeteneğinizi bir de cephede göstermelisiniz."

"Ben de zamanında en aşağı senin kadar göstermişimdir yeteneğimi. Şimdi de gösteririrdim. Gel, benim yerime sen geç, ben de senin tümenini devralayım."

"Hayır, teşekkür ederim."

"Ya, işte böyle."

"Burada boş yere konuşup vakit öldürüyoruz. Dinlenmek için eve gidiyorum ben. Biraz keyifsizim... Omuzumdan da yaralıyım."

"Keyfin neden yok?"

"Hasret çekiyorum," diye alaylı alaylı güldü Gregor. "Yüreğime yine o hasret acısı çöktü."

"Şimdi şaka bir yana, neyin var senin? Burada tutuklu bir doktor var elimizde, belki de profesör filandır; Şumilinskaya'da denizcilerle beraberdi. Önemli birisine benziyor, siyah gözlük takıyor. Sana bir baksaydı."

"Canı cehenneme!"

"Pekâlâ öyleyse, git evine de dinlen. Tümenin başına kimi bıraktın?"

"Ryabçikov'u."

"Ama dursana biraz. Acelen ne? Cephede neler oluyor anlat bakalım. Dün Klimovka'da sayısız asker öldürdüğünü duyduk. Doğru mu?"

"Allahaısmarladık!" Gregor iri adımlarla uzaklaştı, ama birkaç adım attıktan sonra durdu, dönüp bağırdı:

"Tekrar tutuklamalara başladığını bir duyacak olursam eğer..."

"Yok yok, merak etme sen. İyice dinlenmene bak."

Gün, batmakta olan güneşin ardından batı yönünde kayboluyordu. Don'dan doğru soğuk bir rüzgâr yukarılara tırmanıyordu. Gregor'un başının üstünden kanat hışırtıları arasında bir çamurcu ördeği sürüsü geçti. Gregor atların tavlaya çekildiği avluya girdiği sırada, ırmağın yukarılarından top sesleri geldi kulağına.

Prohor atları çabucak eyerledi ve dışarı çıkarken sordu:

"Nereye? Tatarski'ye mi?"

Gregor dizginleri tuttu ve sesini çıkarmadan, evet anlamında başını salladı.

XLVI

KAZAKLAR gidince Tatarski boş kalmış, sıkıcı olmuştu. Tatarskili erkeklerden bir piyade bölüğü kurulup, bu bölük Birinci Tümenin alaylarından birinin emrine geçici olarak girmek üzere Don'un öbür yakasına gönderilmişti.

Kızıl kuvvetler takviye almış, kuzeydoğudan giriştikleri enerjik bir taarruzla pek çok köyü işgal etmiş, Yelenskaya'ya yaklaşıyordu. Ne var ki orada yapılan çatışmada Asiler galip geldi. Bunun başlıca nedeni, Kızıl Ordu Moskova Alayı önünde çekilmekte olan Yelenskaya ve Bukanovskaya alaylarıyla, iki süvari bölüğünün kuvvetli takviyeler almış olmasıydı. Bir yandan sağ yakada, Yelenskaya'nın hemen hemen tam karşısına düşen köylerde önemli kuvvetler yığılırken, Don'un sol kıyısından da Yelenskaya'ya Birinci Tümenin Dördüncü Asi Alayı (Tatarski Bölüğü de bu alaydaydı), üç topluk bir batarya ve iki yedek süvari bölüğü gönderildi. Krivskaya'nın üstündeki tepeye bir batarya kuruldu ve aynı köyden, nişancılığıyla ün yapmış bir Kazak topçusu, daha ilk atışta bir Kızıl Ordu makineli tüfek yuvasını havaya uçurup, iki üç top mermisiyle de söğütlüklerde gizlenen Kızıl Ordu askerlerini kaçmak zorunda bıraktı. Savaş, Asilerin başarısıyla sona erdi. Kızılları Yelenka Irmağının öte tarafına kadar sürdüler ve kaçan Kızılların ardından on bir süvari bölüğü gönderdiler. Bu süvariler, Zatolovski köyü yakınlarındaki bir tepede yakaladıkları bir Kızıl Süvari Bölüğünü, hemen hemen son erine kadar kılıçtan geçirdi.

Bu savaş başladığı andan beri Tatarskili "taban tepiciler", Don'un sol yakasındaki kumluk tepeleri arşınlamaktaydı. Pek seyrek olarak, içlerinden biri izin alıp da köye dönebiliyordu. Yalnız bir seferinde, Paskalya Yortusunda, sanki gizli bir anlaşma yapılmış gibi Tatarski Piyade Bölüğünün hemen hemen yarısı köye çıkageldi. Bir gün köyde kaldılar, elbise değiştirdiler, domuz yağı, gevrek ve başka yiyecekler aldılar, asa yerine tüfek taşıyan bir hacı kafilesi gibi Don'u geçip, eğri büğrü bir yürüyüş kolu halinde Yelenskaya ilçesine yollandılar. Tatarski'nin üstündeki tepeden karıları, anaları, bacıları onların gidişini seyretti. Kadınlar gözlerini yazmalarının ucuyla silip, burunlarını entari altına giydikleri gömleklerin eteğine sümkürerek kederlerinden uluya uluya ağladı. Don'un öbür yakasında, kumluk tepeciklerin üs-

tünde Kazaklar yürüyordu: Hristonya, Anikuşka, Panteley Prokofyeviç, Stepan Astakov ve diğerleri. Kumanyalarını taşıyan keten çantalar tüfeklerine takılı süngülerinin ucunda sallanıyor, yabani kekik kokusu gibi yaslı türkülerini rüzgâr uzaklara götürüyor, Kazaklar aralarında neşesiz neşesiz konuşuyordu. Çoğu korka korka gidiyordu, ama hepsi de tertemizdi, karınları da toktu. Bayramdan önce analarıyla karıları su ısıtmış, kirleri derilerinin içine işlemiş vücutlarını yıkamış, başlarındaki kanla şişmiş bitleri sık tarakla taramıştı. Neden evlerinde oturup da yaşamanın tadını çıkarmazlar? Ama hayır, ölümle burun buruna gelmek için gitmeleri gerekiyordu. Onlar da gitti. Aralarında, Asi kuvvetlere daha yeni katılmış on altı-on yedi yaşında çocuklar vardı. Bunlar çizmelerini, çarıklarını çıkarmış, sıcak kumlar üstünde yalınayak yürüyordu. Bunlar neden olduğunu bilmeksizin şendi; neşeli neşeli konuşabiliyor, erinlik çağının titrek sesleriyle türkü çağırabiliyorlardı. Savaş, onlar için bir yenilikti, tıpkı yeni bir oyun gibi. Savaşın ilk günlerinde başlarını katı topraktan kaldırıp, tepelerinden ıslık çalarak geçen kurşunların vızıltısını dinleyeceklerdi. Cephe askerleri siper kazmasını, ateş etmesini, yürüyüş esnasında teçhizat taşımasını, hatta bit ayıklama sanatını ve ağır çizmeleri ayaklarında hissetmeyecekleri bir biçimde ayak sargılarını sarmasını öğretirken, aşağılayıcı bir tavırla, "çaylak" diye hitap edeceklerdi onlara. Ama bu arada, çocuk, siperden başını kaldırıp, kuş gibi gözleriyle çevresindeki dünyaya şaşkın şaşkın bakacak ve bir Kızıl Ordu neferinin kurşunu gelip kendisini bulana kadar, bütün gücünü gözlerine vererek Kızılları görmeye çalışacaktı. Eğer kısmetine ölüm düşerse, on altı yaşındaki "asker", çocuksu tombul kolları, şapşal kulakları ve incecik boynundaki âdem elması belirtisiyle yere serilecek, sonra da atalarının çürümekte olduğu mezara gömülmek için köyüne götürülecekti. Anası onu karşılayacak, başını yumruklayarak oğlunun cesedi üzerine kapanıp ağlayacak, kır saçlarını yolacaktı. Ceset gömülüp tümseğin üzerindeki killi toprak kurumaya başlayınca, yaşlı, beli bükük ana dindirilmez yasını kiliseye taşıyacak ve orada, "ölüp gitmiş" olan oğlunu anacaktı.

Ama eğer kurşun öldürücü bir yara açmışsa, işte o zaman delikanlı savaşın acımasızlığını anlamaya başlayacaktı. Dudakları titreyerek kıvrılacaktı. Çocuksu sesiyle ağlayacaktı 'asker': "Of, anacığım, ana-

cığım!" Ve gözlerinden mini mini yaşlar yuvarlanacaktı. Hastane arabası onu eğri büğrü yollar, tarlalar üzerinden sarsa sarsa götürecek, bölük sağlık subayı yarasını yıkayıp, bir çocuk avutur gibi gülerek avutacaktı onu, "Hadi canım, Vanya, aklına sakın ölümü getirme!" Ama 'asker' Vanya ağlayacak, eve gidip anasını görmek için yalvaracaktı. Eğer iyileşir de bölüğüne dönerse, o zaman savaşın ne olduğunu gerçekten anlamaya başlayacaktı. Bir iki hafta daha savaşıp, bir iki süngü muharebesine katıldı mı, ondan sonra siz onu tutsak bir Kızıl askerin önünde görün de, ayaklarını iki yana açıp, gaddar bir başçavuş gibi tükürük atarak, dişlerinin arasından yılan tıslamasını andıran bir sesle konuşmasını dinleyin artık:

"Ey köylü, yakalandın işte, piçoğlu piç! Demek bu toprağı istiyordun ha? Eşitlik istiyorsun demek? Herhalde Komonak'ın birisin sen. Söyle bakalım, yılan!" Yürekliliğini ve "Kazak gözüpekliği"ni gösterme telaşı içinde tüfeğini doğrultup, Sovyet Hükümeti için, komünizm için, dünya üstündeki savaşların kökünü kazımak için savaşan askeri Don toprakları üstünde vuracak, öldürecekti.

Ve Moskova'da ya da Vyatka eyaletinde bir yerde, büyük Sovyet Rusya'nın ıssız bir köyünde bir ana, "oğlunun, emekçileri toprak ağalarıyla kapitalistlerin boyunduruğundan kurtarmak için Beyaz Muhafızlara karşı savaşırken vurulup öldüğü" haberini alacaktı. Yanaklarından yaşlar süzülürken raporu tekrar tekrar okuyacaktı. Onun ana yüreğini alev gibi bir acı eritecek ve ölünceye kadar, her gün, rahminde taşıdığı, kan ve doğum sancıları içinde dünyaya getirdiği oğlunu, Don topraklarının kim bilir neresinde düşman eli altına düşen oğlunu hatırlayacaktı.

Tatarskili Yarım Piyade Bölüğü kumlu tepecikler üzerinden, kızıl söğütler arasından ilerliyordu. Delikanlılar şen şakrak, hiçbir şey düşünmeden, yaşlılar içlerini çeke çeke, gizli gizli gözyaşı dökerek yürüyordu. Toprağı sürme, tırmıklama, tohum ekme zamanıydı; toprak onları çağırıyordu, gece gündüz, sürekli çağırıyordu, ama onlar gidip dövüşmek zorundaydı; zorunlu işsizlikten, korkudan, yoksulluk ve özlemden, yabancı köylerde üzüle üzüle kahrolup gideceklerdi. İşte sakallıların gözlerini yaşartan, yürüyüş sırasında onları böylesine kasvetlendiren buydu. Asker, yüzüstü kalan çiftliğini, hayvanlarını,

araçlarını hatırlıyordu. Her şey bir erkek eline muhtaçtı, sahibinin bakımından uzak kalan her şey onun ardından ağlıyordu. Bir kadının elinden ne gelirdi ki? Toprak kurak kalacak, tohum yeşermeyecek ve ertesi yıla aç kalma tehlikesi baş gösterecekti. Çiftlik işinde kocamış erkek, genç kızdan yeğdir lafını boşuna dememişler.

İşte böylece, yaşlı askerler kumların üstünde sessiz sedasız ilerliyordu. Ancak gençlerden biri bir tavşanın ardından silah patlatınca canlanıverdiler. Değerli bir kurşunun böyle ziyan edilmesi karşısında (Asi Kuvvetler Komutanlığının emriyle kurşun ziyan etmek kesinlikle yasaklanmıştı) kuralı bozanı cezalandırmaya karar verdi yaşlılar. Bütün öfkelerini delikanlıdan aldılar.

"Kırk kamçı vuralım ona," diye önerdi Panteley.

"Çoktur. Bu kadar kamçı yerse cepheye ulaşamaz."

"On altı," diye gürledi Hristonya.

On altı üzerinde karar kıldılar. Suçluyu kumların üzerine yatırıp pantolonunu sıyırdılar. Hristonya bir şarkı mırıldanarak, sidikli söğütlerden, üstü tüylü sarı tırtıllarla kaplı fışkınlar kesti, Anikuşka da dayağı attı. Ötekiler onların çevresini alıp oturdu, sigaralarını tüttürdüler bu arada. Sonra tekrar yola koyuldular. Dayağı yiyen bir yandan gözyaşlarını silip, bir yandan pantolonunun kayışını sıkarak, ayaklarını sürüye sürüye geliyordu arkalarından.

Çölü andıran kumluk araziden çıkıp da ekilir topraklara ayak basar basmaz, barışla ilgili konuşmalara başladılar hemen.

"Bak işte, canım toprak efendisini bekliyor; ama efendinin Allah bilir neyin peşinde dağ bayır koşmaktan ona ayıracak vakti yok," deyip, içini çekti ihtiyarlardan biri, kurumuş bir toprak şeridini işaret ederek.

Sürülü bir araziden geçerlerken Kazakların her biri eğildi, güneşin kavurduğu kurumuş bir kesek alarak avuçlarının arasında ufaladı ve duyduğu özlemle derinden bir "ah" çekecekken bunu içinde boğdu.

"Toprak tavlı."

"Tam sürüme yatkın."

"Üç gün daha geçti mi, burada ekim yapılmaz."

"Bizim yanda Don'a erken geldi bahar bu yıl."

"Ne erkeni! Baksana yarlarda hâlâ kar kalkmamış!"

Öğle molası için durdular. Panteley Prokofyeviç, dayak yiyen delikanlıya biraz yoğurt verdi. Yoğurdu tüfeğinin namlusuna bağladığı keten kumanya çantasında taşımış, bütün yol boyunca çantasından sular sızmıştı; Anikuşka da onu alaya almıştı:

"Arkanda ihtiyar bir öküz gibi izler bırakıyorsun Prokofyeviç." Panteley çocuğa yoğurt ikram ederken ona şöyle dedi:

"Büyüklerine sakın kızayım deme küçük budala. Sana sopa çektiler, ama kötülük olsun diye yapmadılar bunu. Sopa yemiş bir adam, sopa yememiş iki adama bedeldir."

"Ama eğer sen de tatsaydın başka türlü konuşurdun Panteley amca."

"Ben çok daha beterini tattım delikanlı. Bir seferinde babam sırtıma arabanın okunu indirdiydi."

"Araba oku mu?"

"Araba oku dedim işte, duymadın mı? Benim yoğurdumu yiyorsun şimdi, değil mi? Öyleyse daha ne diye tartışıyorsun benimle? Nerede senin kaşığının sapı? Kırdın değil mi? Seni gidi köpoğlusu! Az vurdular bu sabah yine de, az!"

Öğle yemeğinden sonra baş döndürücü bahar havasında dinlendiler. Sırtlarını güneşe verip azıcık kestirdiler, sonra griye çalan kahverengi bozkırda, sürülmemiş toprakların üstünde tekrar yürümeye başladılar. Sırtlarında gömlekleri, kaputları, gocukları yardı; bazıları çizme giymişti, bazıları da çarık. Şalvarlarının paçalarını beyaz çoraplarının içine tıkmışlardı; kimi de yalınayaktı. Kumanya torbaları süngülerinin ucunda sallanıyordu.

Cepheye dönmekte olan bu asker kaçakları bölüğünün öylesine savaşçılara benzemeyen bir hali vardı ki, mavi gök kubbede şarkılarını okuyup bitiren kargalar bile yere inerek, otların üstüne, yürüyüş halindeki askerlerin ayakları dibine konuyorlardı.

• • •

Gregor köye vardığında bir tek Kazak kalmamış olduğunu gördü. Gelişinin ertesi sabahı, yetişmekte olan oğlu Mişatka'yı atının sırtına oturtup hayvanı Don'a götürerek suvarmasını söyledi ona, kendisi de Natalya'yı alıp ihtiyar Grişaka ile kaynanasını ziyarete gitti.

Lukiniçna onları gözyaşları arasında karşıladı:

"Grişa, evladım! Ruhuna rahmet, Miron'suz mahvolacağız biz. Tarlalarımızı kim işleyecek? Tahıl ambarları tıka basa tohum dolu, ama ekecek kimsemiz yok. Yetim kaldık, kimse bizi istemiyor, kimse bize yanaşmıyor; yabancı oldu herkes... Bak çiftliğimiz nasıl dökülüyor. Hiçbir işe el atamıyoruz."

Gerçekten de çiftlik hızla çöküyordu. Avluların çevresindeki çitleri sığırlar devirmiş, sundurmanın kerpiç duvarını bahar selleri kemirmiş, göçertmiş, harman yerinin çiti yıkılmış, her yer pislik içinde kalmıştı. Sundurmanın yanında paslı, kırık dökük çiftlik araçları duruyordu. Her yanda bakımsızlık ve çürümenin izleri görülüyordu.

Gregor çiftliği dolaşırken, 'Evin efendisi olmayınca her şey çabucak dağılırmış,' diye umursamadan aklından geçirdi. Eve döndü, Natalya'yı annesiyle fısıldaşırken buldu. Ama Gregor'u görünce Natalya sustu, yüzüne yaltaklanır gibi bir gülümseme yayıldı.

"Biraz önce annem soruyordu Gregor..." dedi. "Yarın sen tarlaya çıkacaktın ya. Onun için de acaba dört beş dönüm ekebilir misin?"

"Peki ama ektirip de ne yapacaksın ana?" diye sordu Gregor. "Tahıl sandıkları ağzına kadar buğdayla dolu."

Lukiniçna ellerini çırptı. "Ama Grişa, ya toprak ne olacak?" diye sordu. "Rahmetli Miron'umuz epeyce bir toprak sürdürmüştü."

"Ne olacak? Öylece durur, duramaz mı? Eğer güze kadar sağ kalırsak ekeriz."

"Ama toprağı nasıl böyle ziyan ederiz?"

Gregor, "Cephedekiler geri gelmeye başlayınca ekersin," diye onu inandırmaya çalıştı.

Ama Lukiniçna'nın inadı tuttu, Gregor'a gücendi ve sonunda titreyen dudaklarını büzdü:

"Pekâlâ, mademki zamanın yokmuş... Bize yardım etmek istemediğin anlaşılıyor."

"Öf, peki peki! Yarın bizim toprağı ekeceğim, üç dört dönüm de senin toprağını ekerim. O kadar yeter. Grişaka hâlâ yaşıyor mu?"

"Teşekkür ederim, teşekkür ederim," diye Lukiniçna'nın yüzü birdenbire aydınlanıverdi. "Agrippina'ya söylerim, bugün tohumları getirir sana. Dede mi? Tanrı daha yanına çağırmadı onu. Hâlâ yaşıyor, ama aklını bozdu azıcık. Evde oturup sabahtan akşama kadar Kutsal

Kitabı okuyor. Bazen de hiç durmadan konuşur, ama kimse bir şey anlamaz konuştuklarından, kilise diliyle konuşur. İstersen git gör kendisini; ön odadadır."

Natalya gözlerinde yaşlar pırıldayarak, "Ben biraz önce baktım," diyerek gülümsedi. "Bana dedi ki, 'Seni gidi arsız lahana seni, neden beni görmeye gelmiyorsun? Yakında öleceğim ben. Tanrıya senin için de bir iki laf ederim torunum. Toprak beni çekiyor Natalya. Toprak çağırıyor beni. Vakit geldi!"

Gregor, ihtiyarı görmek için odaya girdi. Burun deliklerini küf, çürük ve yaşlılıktan lapalaşmış bir adamın kokusu doldurdu. İhtiyar Grişaka hâlâ yaka klapaları kırmızı eski gri üniforma gömleğini giyiyordu; pantolonu düzgün, yün çorapları onarılmıştı. Natalya evlendiğinden beri ihtiyara bakmak ikinci torunu Agrippina'ya düşmüştü. Agrippina da ona tıpkı Natalya'nın yaptığı gibi seve seve, özenerek bakıyordu. Grişaka dedenin dizlerinin üstünde bir İncil duruyordu. Gözlüğünün altından Gregor'a baktı ihtiyar, ağzını açtı, gülümseyerek dişlerini gösterdi.

"Demek hâlâ sapasağlamsın asker, ha?" dedi. "Demek Tanrı seni kurşunlardan korudu. Eh, çok şükür! Otur bakalım."

"Sen de hâlâ ayaktasın demek Dede?"

"Ne?"

"Hâlâ iyisin diyorum."

"Tuhaf çocuksun, tuhaf. Bu yaşta nasıl iyi olabilirim? Yüz yaşıma yaklaştım. Ya, yüz yaşıma yaklaştım! Alnımda kâkülüm, gencecik, sağlıklı dolaştığım günler daha dün gibi geliyor. Şimdi ise, sanki bugün uyanmış da kendimi çürümüş bir halde bulmuş gibiyim. Ömür bir şimşek kadar hızlı geçti. Tabutum yıllardır sundurmada durup duruyor, ama görünüşe bakılırsa Tanrı beni unutmuş olacak. Bazen dua ediyorum: 'Yarabbi, merhametli bakışlarını bana, Grişaka kuluna çevir. Ben yeryüzüne yük oluyorum, bu da bana ağır geliyor.'"

"Daha çok yaşarsın sen ihtiyar. Ağzında eksik dişin yok."

"Ne diyorsun?"

"Ağzında çok diş var!"

Grişaka kızdı:

"Diş! Aptalsın sen delikanlı! Canın bedenden ayrılmaya hazırlandı mı onu dişlerinle tutamazsın. Demek hâlâ dövüşüyorsun?"

"Evet, hâlâ dövüşüyorum."

"Ben de öyle dedim. Peki ama niye dövüşüyorsunuz? Siz kendinizi bilmiyorsunuz. Her şey Tanrının buyruğuyla olur. Miron'un ölümü neden oldu? Çünkü o Tanrıya karşı geldi, halkı hükümete karşı kışkırttı. Her hükümet de Tanrıdan gelir. Hatta anarşistlerin hükümeti bile olsa, yine de onu Tanrı göndermiştir. Ben Miron'a söyledim, 'Miron, halkı ayartmaya kalkma,' dedim. 'Onları hükümete karşı kışkırtma.' Ama o, 'Hayır baba, dayanamam ben buna,' dedi. 'Ayaklanmalıyız, bu hükümeti mahvetmeliyiz; çünkü o bizi mahvediyor. Eskiden insan gibi yaşıyorduk, şimdi dilencilere döndük.' İşte böylece ayartıldı. Kılıç kaldıranlar kılıç altında can verir. Tamamıyla doğrudur bu. Söylediklerine göre general yapmışlar seni, tümen komutanı olmuşsun Grişa. Doğru mu bu?"

"Evet."

"Peki apoletlerin nerede?"

"Biz artık apolet takmıyoruz."

"Artık takmıyor musunuz? Öyleyse ne biçim generalsin sen? Eskiden bir generale bakmak gözler için ziyafetti; besili besili, koca göbekli adamlardı generaller. Şöyle adamakıllı bir gösterişleri vardı. Ama sizler, şu haline bak! Kaputun baştan aşağı çamur içinde, apoletlerin yok, göğsünde beyaz kurdelen yok. Eminim bit içindesindir, bitler yiyordur seni."

Gregor kahkahayı koyuverdi. Ama Grişaka acı acı devam etti konuşmaya:

"Gülme öyle, alçak! İnsanları ölüme sürüklüyorsunuz; onları hükümete karşı ayaklandırdınız, işlediğiniz günah çok büyük; ama nasıl olsa hepinizi tepeleyecekler, sizlerle birlikte bizi de. Tanrının gazabından kurtulamayacaksınız. Tanrı, İncil'de bize başımıza gelecek felaketlerden söz etmiyor mu? Dinle de sana Yeremya peygamberin şehadetini okuyayım."

İhtiyar, İncil'in sararmış sayfalarını sarı parmaklarıyla çevirdi ve ağır ağır, heceleye heceleye okumaya başladı:

"'Milletler arasında bildirin ve duyurun ve bayrak dikin; duyurun ve gizlemeyin: Babil alındı, Bel utandı, Merodak yıldı; onun dikili taş-

ları utandılar, putları yıldılar, deyin. Çünkü ona karşı kuzeyden bir millet çıkıyor, onun diyarını viran edecek ve onda oturan olmayacak; insan da hayvan da kaçıp gitti.' Anladın mı Grişa? Kuzeyden gelip siz Babillilerin çanına ot tıkayacaklar. Bir de şunu dinle:

'O günlerde, o vakitte Rab diyor, İsrailoğulları, onlar ve Yehudaoğulları birlikte gelecek; yürürken ağlayarak gidip Tanrıları Rabbı arayacaklar. Kavmim, kaybolmuş koyunlardır; onlar çobanları saptırdı; dağlarda onları salıverdiler; dağdan tepeye gittiler; yattıkları yeri unuttular.'"

"Peki ama lafı nereye getirmek istiyorsun? Bütün bunlardan ne anlam çıkaracağız?" diye sordu Gregor; eski dili yarı yarıya anlayamamıştı.

"Şu anlama gelir ki, alçak herif, siz, halkın başına bela açanlar tepelere kaçacaksınız. Sizler, Kazakları güdecek çobanlar değil, o aptal koyunlardan da betersiniz. Ne yaptığınızı bile bilmiyorsunuz. Şurasını dinle, 'Koyunları bulanların hepsi onları yedi.' Ya işte böyle! Bitler sizi yemiyor mu şimdi?"

"Bitlerden kurtuluş yok," diye doğruladı Gregor.

"Demek ki durumunuza tıpatıp uyuyor. Ve şöyle devam ediyor:

'Ve hasımları dediler: Biz suçlu değiliz, çünkü Rabbe karşı, doğruluk yurduna, atalarının umudu olan Rabbe karşı onlar suç işlediler.

Babil'in içinden kaçın ve Kildaniler diyarından çıkın ve sürünün önünde erkeçler gibi olun.

Çünkü işte, Babile karşı büyük milletler cumhurunu kuzey diyarından ben uyandırıp çıkaracağım ve ona karşı dizilecekler; o yandan alınacak; onların okları hünerli yiğidin oku gibi olacak; hiçbiri boş dönmeyecek.

Ve Kildaniler diyarı çapul malı olacak; onu çapul edenlerin hepsi doyacak, Rab diyor. Mademki seviniyorsunuz, mademki meserretle coşuyorsunuz, ey sizler, mirasımı yağma edenler...'"

"Grişaka Dede," diye onun lafını kesti Gregor. "Sen bunları bana daha basit bir dille anlat. Hiçbir şey anlamıyorum."

Ama ihtiyar dudaklarını ısırdı, ona dalgın dalgın bakarak cevap verdi:

"Şimdi bitireceğim. Dinle!

'...mademki harman döven genç inek gibi sıçrıyorsunuz ve aygırlar gibi kişniyorsunuz; ananız çok utanacak; sizi doğuran yüzü kızaracak; işte, milletlerin sonuncusu, çöl, kurak ve ıssız diyar olacak. Rabbin öfkesinden ötürü onun içinde oturan olmayacak, ancak bütün bütün ıssız kalacak; Babil'den geçenlerin hepsi şaşacaklar ve onun belalarından ötürü ıslık çalacaklar.'"

Biraz sinirlenmeye başlayan Gregor, "Peki ama ne demek istiyor bütün bu laflar?" diye tekrar sordu.

İhtiyar cevap vermedi. İncil'i kapadı, sedirin üstüne uzandı. Gregor odadan çıkarken, 'Herkes aynı,' diye düşünüyordu. 'Gençler gününü gün eder, votka içer, ötekiler gibi günah işler. Ama yaşlandılar mı, gençken ne kadar çılgınlık etmişlerse, kendilerini Tanrıdan korumaya o kadar çok çaba gösterirler. İşte Grişaka, hâlâ kurt gibi dişleri var ağzında. Eskiden askerden dönünce bütün kadınlar onun yüzünden ağlarmış; zayıfı, şişmanı bütün kadınlar ayağına kapanırmış. Ama şimdi... Ben de çok yaşar da ihtiyarlarsam ona benzemeyeceğim. İncil budalası değilim ben.'

Natalya'yla birlikte ziyaretten dönerlerken, Gregor ihtiyarla yaptığı konuşma ve İncil'in gizemli, anlaşılmaz "kehanetleri" üzerinde kafa yoruyordu. Natalya da onun yanında konuşmadan yürüyordu. Bu sefer kocası geldiğinde, ona her zamankinden farklı, soğuk bir tavır takınmıştı Natalya; Gregor'un Karginskaya yöresinde kadınlarla olan ilişkileri herhalde kulağına gelmişti. Gregor'un döndüğü günün akşamı, Natalya onun yatağını misafir odasına yapmış, kendisi de üstüne bir gocuk alıp sandığın üzerine kıvrılmıştı. Ne öfkeli bir söz söylemiş, ne de soru sormuştu Gregor'a. Gregor da şimdilik Natalya'ya neden kendisini bu kadar soğuk karşıladığını sormamanın daha iyi olacağına karar verip, o gece ona hiçbir şey söylememişti.

Issız sokakta, birbirlerine her zamankinden daha yabancılaşmış olarak yürüyorlardı. Güneyden sıcak, tatlı bir rüzgâr esiyor, batıda beyaz bulutlar toplanıyordu. Uzaktan uzağa gök gürlemeleri duyuluyor, bütün köyde, açan tomurcukların ve kara toprağın mübarek, yaşam dolu kokuları yükseliyordu. Don'un mavi kıvrımı üzerinde beyaz yeleli dalgalar sürükleniyordu ve burada rüzgâr insana zindelik verecek kadar nemli, aynı zamanda çürük yaprak, ıslak ağaç kokularıyla acıy-

dı. Sürülü tarlaların alt kenarı, tepenin yamacı boyunca kara kadifeden bir yama gibi tütüyor ve bir buğu yükselerek Don kıyısındaki tepelere doğru sürükleniyordu. Bir tarlakuşu, vahşi özgürlüğü içinde yolun tam üstünde şakıyor, tarla fareleri ıslık öttürüyordu. Büyük bir verimlilik ve yaşam bağışlayan güç zenginliği içinde soluk alan bu toprağın üstünde de mağrur ve yüce güneş duruyordu.

Köyün ortasında, sel sularının şırıl şırıl aktığı bir dere yatağının üstündeki ufak köprüye yakın bir yerde, Natalya durdu. Ayakkabısının bağını bağlayacakmış gibi eğildi, ama aslında yüzünü Gregor'dan saklamak istiyordu; sordu:

"Neden hiç konuşmuyorsun?"

"Konuşacak ne var ki?"

"Çok şey var. Örneğin bana Karginskaya'da nasıl sarhoş olduğunu, orospuların ardından nasıl koştuğunu anlatabilirsin..."

"Hemen de öğrenmişsin bakıyorum!.." Gregor tütün kesesini çıkarıp bir sigara sardı. Yonca karıştırılmış tütün tatlı bir koku çıkararak yandı. Gregor bir iki nefes çektikten sonra tekrar sordu:

"Demek duydun ha? Kim söyledi sana?"

"Söylediğime göre duydum demektir. Bütün köy biliyor, anlatacak insan çok."

"Eh, madem biliyorsun, ben ne anlatayım sana!"

Gregor iri adımlarla yola devam etti. Gregor'un iri, Natalya'nın da daha kısa adımlarının sesi, saydam bahar sessizliğinde açık seçik duyuluyordu. Natalya bir iki dakika sessiz sedasız gözyaşlarını silerek yürüdü. Sonra hıçkırıklarını yutarak Gregor'un koluna yapışıp sordu:

"Demek yine eski numaralarına başladın, öyle mi?"

"Bırak şimdi Natalya!"

"Doymaz köpek seni! Niye bana böyle azap çektiriyorsun?"

"Başkalarının yalanlarına daha az kulak ver sen de!"

"Ama biraz önce kendin de kabul ettin!"

"Anlaşılan sana gerçeği abartarak söylemişler. Biraz kabahat işledim... Kabahat aslında yaşamın kendisinde Natalya. Hep ölümün eşiğinde yaşıyorsun, sonra ara sıra böyle yoldan çıkıveriyorsun..."

"Ya çocukların! Onların yüzüne bakmaya utanmıyor musun?"

"Hıh! Utanmak!" Gregor dişlerini göstererek gülümsedi ve ekledi:

"Utanmayı çoktan unuttum. Bütün yaşamın arapsaçına dönünce utanma duygusu kalır mı? Orada insanları öldürüyorsun. Bütün bu kargaşalığın nedenini bilmiyorsun... Ama sana nasıl anlatayım? Hiçbir zaman anlayamayacaksın. Kadınca zalimliğin alev gibi sarmış seni; benim yüreğimi neyin kemirdiğini, kanımı neyin içtiğini hiç düşünmüyorsun! Votkaya vuruşum bu yüzden. Geçen gün bir nöbet geçirdim, kendimi kaybettim. Bir an için kalbim durdu, buz kesildim..." Gregor'un yüzü karardı, kelimeler ağzından güçlükle çıkmaya başladı: "Çok zor, çok; bunu unutmak için her şeyi yapabilirsin; votka olsun, kadın olsun. Dur! Sözümü bitireyim. Hep içimi kemirmekte olan bir şey var. Yaşamın gidişi yanlış bir yola saptı ve belki ben bunda da yanılıyorum... Aslında Kızıllarla barış yapıp Kadetlere saldırmamız gerekirdi. Ama nasıl? Sovyetlerle bizi kim bir araya getirecek? Birbirimize yaptıklarımızı nasıl onaracağız? Kazakların yarısı Donets'in öbür yanında, geri kalanlar da çılgına dönmüş, altlarındaki toprağı paralıyor... Kafamın içi karmakarışık Natalya. Deden Grişaka bile bana İncil okuyup yanlış yaptığımızı, ayaklanmamamız gerektiğini söyledi. Babana lanet okudu."

"Dedem aklını bozmuş. Onun arkasından da sen bozacaksın aklını."

"Senin kafan sadece bu yolda çalışıyor. Daha ilerisini görecek zekâ yok sende."

"Beni kandırmaya çalışma. Beni aldattın, kendin de kabul ettin. Şimdi bütün kabahati savaşa yüklemeye kalkıyorsun. Siz hepiniz aynısınız. Senin yüzünden çektiklerim yetmedi mi iblis? O zaman kendimi öldüremedim, yazık oldu..."

"Konuşacağımız bir şey yok seninle. Eğer sana zor geliyorsa, ağla; gözyaşları kadınların acısını her zaman dindirir. Ama seni ben avutamam şimdi. Öyle bir insan kanına bulandım ki, içimde kimseye karşı acıma duygusu kalmadı. Çocuklarımı şöyle böyle düşünüyorum, kendimi ise hiç! Savaş içimi kuruttu benim; her şeyi çekti aldı içimden. Katılaştım... Ruhumun içine baksan, boş bir kuyu kadar karanlık olduğunu görürsün..."

Eve az kala, yanlamasına, ısıran bir yağmur yağmaya başladı. Yağmur yoldaki tozları bastırdı, damlarda tıpırdadı ve taptaze bir serin-

lik getirdi. Gregor kaputunu açıp kolunu ağlayan Natalya'nın omzuna sararak onu kaputuyla örttü. Bir kaputun altında birbirlerine sokulup öylece girdiler avluya.

Gregor o akşam pullukla tohum ekme makinesini avluda hazır etti. Baba mesleğini yapan demircinin on beş yaşındaki oğlu Semyon, Tatarski'nin tek demircisiydi. Her nasılsa Melehov'ların eski pulluğuna bir bıçak takmayı başarabildi. Ekim için her şey hazırdı. Öküzler kışı iyi çıkarmıştı, zira Panteley'in onlara ayırdığı ot, hayvanlara bol bol yetmişti.

Ertesi sabah Gregor bozkıra çıkmaya hazırlandı. İlyiniçna ile Dunya çoktan kalkıp ateşi yakmış, şafakla birlikte yemeğini hazırlamışlardı. Gregor beş gün işle uğraşmaya, kendileri ve kaynanası için ekin ekmeye, karpuzlar ve ayçiçekleri için de on beş dönüm sürmeye karar vermiş, planını ona göre yapmıştı. Sonra da ekim işini bitirmesi için piyade bölüğünden babasını çağıracaktı.

Leylak rengi duman bacadan burula burula çıkıyordu. Dunya ateş için çalı çırpı toplamak amacıyla avluda koşup duruyordu dört bir yana. Gregor onun biçimli beline, kabarık göğüslerine bakıp kederli kederli düşündü: 'Nasıl da büyüdü! Zaman dörtnala geçiyor. Dunya daha dün burnu sümüklü bir kızdı, koşarken at kuyruğu saçları arkasında sallanırdı, şimdi ise kocaya gitmeye hazır. Benim de saçlarıma ak düşüyor. İhtiyar Grişaka yaşam şimşek gibi geçiyor derken haklıydı. İnsanların ömürleri bu kadar kısa olduğu halde biz tutmuş, onu daha da kısaltmaya uğraşıyoruz... Peh, eğer ölüm gelecekse, bir an önce gelsin!'

Darya, Gregor'un yanına geldi. Piyotr'un kaybından duyduğu acıyı çabucak yenmişti. Kısa bir süre için yas tutmuş, üzüntüden sararmış, çöker gibi olmuş, ama bahar rüzgârları esmeye, güneş toprağı ısıtmaya başlar başlamaz, onun üzüntüsü de eriyen karlarla birlikte geçip gitmişti. Dolgun yanaklarını yine tatlı bir kırmızılık kaplamıştı; gözleri pırıldamaya başlamış, o eski salıntılı, rahat yürüyüşü geri gelmişti. Eski alışkanlıkları da geri gelmişti; kaşlarını yine boyuyor, yanakları kremden yine parlıyordu; o sivri diliyle Natalya'yı iğneleme zevkini yine kazanmıştı ve dudaklarında buğulu bir bekleyiş gülümsemesi gittikçe daha sık görülmeye başlamıştı. Galip gelen hayat, komutayı eline almıştı.

Gülümseyerek Gregor'un yanına geldi. Güzel yüzünden çevreye hıyar kremi kokusu yayılıyordu.

"Sana yardım edebilir miyim Gregor?" diye sordu.

"Neyle yardım edeceksin?"

"Ah Gregor, benim gibi bir dula ne kadar katı davranıyorsun! Hiç gülümsemiyorsun bile."

"Sen git de Natalya'ya yardım et asıl. Bak, Mişatka orada çamurların içinde koşmaktan kir içinde."

"O da mı benim işim? Onu doğurtan sensin, yıkaması bana mı düşecek? İstemem eksik olsun. Senin Natalya tavşan gibi doğurgan. İşi bitmeden önce sana daha on çocuk verir. Benim de iflahım kesilir onları yıkamaktan."

"Yeter, yeter! Haydi çek arabanı!"

"Gregor Panteleyeviç, köyde kalan biricik Kazak sensin. Kovma beni yanından; o güzel, kara bıyıklarına hiç değilse uzaktan bakayım."

Gregor güldü ve kâküllerini terli alnından arkaya attı.

"Piyotr seninle nasıl yaşayabildi şaşıyorum... İstediğin şeyi her zaman elde ediyorsundur sanırım."

Darya, "Senin korkmana gerek yok," diye cevap verdi ve ona yarı kapalı gözleriyle yutar gibi bakarak, yapmacık bir korkuyla arkaya, eve doğru bir göz attı. "Ya şimdi Natalya çıkar gelirse! Seni ne kadar kıskanıyor! Bugün seni azıcık gözetleyecek oldum, suratı hemen değişiverdi. Genç kadınlar geçen gün bana, 'Ne biçim yasa bu?' dedi. 'Köyde bir tek Kazak yok, ama Gregor gelmiş, üstelik karısının yanından ayrılmıyor. Bizim canımız can değil mi? Yaralı bile olsa, bedeninin yarısı bile kalsa, biz o geri kalan yarımdan da yararlanmasını, zevk almasını biliriz. Söyle ona geceleri köye inmesin, yoksa yakalarsak elimizden çekeceği var.' Ben de onlara dedim ki, 'Olmaz kızlar; bizim Gregor yalnızca başka köylerde zamparalık yapar, ama eve dönünce Natalya'nın eteğini bırakmaz, yanından ayırmaz karısını. Birdenbire nedense çok cici bir oğlan kesiliverdi...'"

"Ne kancıksın sen be!" dedi Gregor keyifli keyifli gülerek. "Fırıncı küreği kadar dilin var."

"Ben neysem oyum. Ama senin nikâhlı karın, eline erkek eli değmemiş Natalya'n seni yatağına almadı dün gece. Oh olsun zampara

iblis! Böylece aklın başına gelir de anlarsın aldatmanın ne demek olduğunu!"

"Sen burnunu başkasının işine sokma Darya!"

"Soktuğum yok. Sadece senin Natalya'nın budala olduğunu söylemek istiyorum. Kocası eve geliyor o ise tutup kocasına dırdır ediyor, gidip sandığın üstünde tek başına yatıyor çıtkırıldım. Benim elime fırsat geçse hiçbir Kazak'ı kaçırmam; senin gibi yiğitlerin bile ödünü patlatırım vallahi..." Dişlerini gösterip yüksek sesle bir kahkaha attı ve eve doğru yürüdü, sonra küpeleri pırıldaya pırıldaya dönüp, utangaç utangaç gülümseyen Gregor'a baktı.

Gregor, 'Şansın varmış ki öldün ağabey, Piyotr'cuk,' diye aklından geçirdi. 'Kadın değil bu Darya, dişi şeytan, eninde sonunda nasıl olsa o yiyecekti Piyotr'un başını.'

XLVII

BAHMUTKİN köyünde ışıklar sönmüştü. Hafif bir don, su birikintilerinin üstünü incecik buzdan bir örtüyle örtüyordu. Köyün dışında, biçilmiş ekin sapları arasına gecikmiş turnalar dinleniyor, bir kuzeydoğu rüzgârı bunların, yumuşak nisan gecesi sessizliğini daha da belirginleştiren yorgun cıvıltılarını köy halkının kulaklarına getiriyordu. Meyve bahçelerinde gölgeler koyulaştı. Avlulardan birinde bir inek böğürdü, sonra sustu. Karanlıkta uçan yelve kuşları hasret dolu sesleriyle bağırıyor, kıyılarından taşan Don'un özgür enginliğine doğru telaşla yol alan sayısız ördeğin kanat hışırtıları duyuluyordu.

Köyün dışında insan sesleri duyuluyor, karanlıkta sigaralar parlıyor, atlar aksırıyor, toynaklarının altında donmuş çamurlar hışırdıyordu. Köyde konaklayan Altıncı Özel Tugayın iki bölüğüne ait bir devriye kolu anayola giriyordu. Devriyeler konuşa konuşa, türküler söyleyerek en son evin avlusundan içeri atlarını sürdü, hayvanlarını devrilmiş bir kızağa bağladı ve önlerine biraz ot attı.

Gırtlaktan çıkan bas bir ses canlı bir türkü tutturdu, türküye çok geçmeden birçok başka ses de katıldı ve sesler neşeli, güzel bir koro halinde yükseldi.

Turnaların mırıltıları, Kazakların sesleri ve kanat hışırtıları, yel değirmeninin ilerisindeki nöbetçilere kadar gidiyordu. Gecele soğuk, donmuş toprakta yatmak kasvet vericiydi. Nöbetçilerin konuşması, sigara içmesi, hatta şöyle dostça bir kapışıp güreşerek ısınmaları bile yasaktı. Geçen yıldan kalma ayçiçeği sapları arasına uzanmış, gözlerini bozkırın esneyen karanlığına dikmiş, kulakları toprağa dayalı dinliyorlardı. On adım ötesi görünmüyordu ve nisan gecesini dolduran o kadar çok hışırtı, o kadar çok kuşku uyandırıcı ses vardı ki, bu seslerden birini, kendilerine doğru sürünerek yaklaşan bir Kızıl Ordu askeri çıkarıyor olabilirdi. Genç Kazaklardan biri, gözlerini karanlığa dikip görebilmek için kendini zorlamaktan terleyen alnını eldivenli eliyle sildi. Biraz ileride ince bir dal kırılmasıyla, kısık bir soluk sesi duyar gibi olmuştu. Yanında kestirmekte olan arkadaşını dürttü. Çalı çırpı hışırtıları ve derin soluk sesleri gittikçe daha belirgin bir hal almaya başladı ve ansızın tam delikanlının tepesinde duyuldu. Kazak, dirseklerinin üstünde doğruldu, gözlerini fundalara dikip zor bela bir kirpinin biçimini seçebildi; hayvan, burnu yerde, acele acele bir sıçan izi üstünde gidiyordu. Birdenbire yakınında bir düşman bulunduğunu sezdi, başını kaldırdı ve kendisine bakan adamı gördü. Kazak rahat bir nefes aldı, "İblis! Nasıl da korkuttu beni!" Kirpi başını içeri çekti, bir an için dikenli bir top halini aldı, sonra yavaş yavaş açılıp ayçiçeği saplarına çarpa çarpa, kurumuş boruçiçeklerini eze eze uzaklaştı. Sessizlik tekrar ağını ördü, gece bir masal dünyasına döndü.

Köyde horoz ikinci kez öttü. Gökyüzü bulutlardan arındı ve ilk yıldızlar, ince bir peçeyi andıran pusun içinden aşağıya göz atmaya başladı. Sonra rüzgâr pusu götürdü; artık gök sayısız altın gözlerle bakıyordu yeryüzüne.

Tam o sırada genç Kazak, biraz ilerisinde at toynaklarının sesiyle madeni bir şıngırtıyı açık seçik duydu, bir an sonra da kulağına eyer gıcırtısı geldi. Sesi öteki Kazaklar da duydu, parmaklar usulcacık tüfeklerin tetiğine gitti. Atlının silüeti, gök fonundan oyulup çıkarılmışçasına beliriverdi. Köye doğru adeta ile gidiyordu.

"Dur! Kim var orada?"

Kazaklar ateş açmaya hazır vaziyette ayağa fırladı. Atlı durdu, ellerini havaya kaldırdı.

"Ateş etmeyin yoldaşlar!" diye bağırdı.

"Parola?" diye karakol komutanı haykırdı.

"Yoldaşlar"

"Parola? Takım!.."

"Durun! Yalnızım. Teslim oluyorum."

"Durun bir dakika çocuklar, ateş etmeyin! Onu canlı yakalayacağız."

Takım komutanı atlıya koştu. Atlı ayağını savurup atından indi.

"Kimsin sen? Kızıl mı? Evet kardeşler, kasketinde yıldız var. İşin bitiktir senin..."

Atlı serinkanlılıkla, "Beni komutanınıza götürün," diye karşılık verdi. "Kendisine son derece önemli bir haber getirdim. Adım Voronovski'dir, Serdobski Alayının komutanıyım, onunla görüşmeye geldim."

"Komutanla mı?.. Gebertin şunu kardeşler!"

"Yoldaşlar, peki, beni öldürün, ama önce bırakın da komutanınıza niye geldiğimi anlatayım. Tekrar ediyorum, çok önemli bir meseledir bu. Kaçarım diye korkuyorsanız silahlarımı alın." Kılıç kemerini çözmeye başladı.

Takım komutanı onun kılıcıyla tabancasını aldı. Subayın atına kendisi binerek, "Arayın üstünü," diye emretti.

Arama bittikten sonra takım komutanıyla bir başka Kazak subayı alıp köye götürdü. Adam yaya gidiyordu; Kazak muhafız da onun yanı başında yürüyor, takım komutanı ise halinden memnun, arkadan subayın atıyla geliyordu. Tutsak sigara yakmak için sık sık duruyordu; tütünün kokusuna Kazak muhafız imrendi.

"Bir tane de bana versene!" diye istedi.

Subay sigara tabakasını olduğu gibi ona uzattı. Kazak bir sigara aldı, tabakayı da kendi cebine indirdi. Kızıl komutan hiç ses çıkarmadı, ama köye yaklaşırlarken sordu:

"Nereye götürüyorsun beni?"

"Yakında öğrenirsin!"

"Olsun, söyleyin bana!"

"Bölük komutanına."

"Beni tugay komutanınız Bogatiryov'a götürün."

"Burada öyle kimse yok."

"Var. Karargâhıyla birlikte dün Bahmutkin'e geldiğini biliyorum."

"Bizim böyle bir şeyden haberimiz yok."

"Öf, yeter artık! Yoldaşlar! Ben biliyorum da siz bilmeyeceksiniz... Askerî sır değil bu, hele düşmanlarınız bildikten sonra!"

"Yürü hadi!"

"Yürüyorum. Şimdi beni Bogatiryov'a götüreceksiniz değil mi?"

"Sus! Tutsakla konuşmamız yasaktır bizim."

"Ama sigara tabakamı almanız yasak değil, öyle mi?"

"Yoluna devam et de dilini tut bakalım sen, yoksa kaputunu da alırım sırtından öyle alınganlık edersen!"

Bölük komutanını uykuda buldular. Komutan, takım komutanının kendisine anlattığı şeyi önce tam anlamayarak oturdu, esneye esneye gözlerini ovuşturdu. Sonunda sordu:

"Kimim diyordun bakayım? Serdobski Alayı komutanı mı? Yalan söylemiyorsun ya? Evrakın nerede?"

Bir iki dakika sonra, bölük komutanı Kızıl subayı, tugay komutanı Bogatiryov'un konak yerine götürdü. Bogatiryov ele geçirilen subayın adını duyar duymaz deli gibi fırladı. Telaşla pantolonunu ilikledi ve subaya oturmasını söyledi.

"Nasıl oldu, nasıl yakaladılar sizi?" diye sordu.

"Kendi isteğimle geldim ben. Sizinle yalnız konuşmak istiyorum. Emir verin de ötekiler gitsin!"

Bogatiryov elini salladı, bölük komutanıyla ağzı bir karış açık duran ev sahibi odadan çıktı. Bogatiryov siyah, usturayla tıraş edilmiş, kavun gibi yuvarlak kafasını ovuşturarak, sırtında sadece kirli bir fanila olduğu halde masaya oturdu. Buruşuk, tombul yüzünde gizli bir merak vardı. Omuzunda subay apoletleri olan güzel biçilmiş kaputuyla şık, tıknaz bir adam olan subay Voronovski, siyah bıyıklarının altından gülümsüyordu.

"Bir subayla konuşmak onuruna eriştiğimden emin olabilir miyim? Önce izin verirseniz bir iki kelimeyle kendimden söz edeyim," dedi, "sonra da buraya nasıl bir görevle geldiğimi anlatırım. Bendeniz soylu bir ailedenim, Çarın ordusunda da kurmay yüzbaşıydım. Alman savaşında cephede askerlik yaptım. 1918'de Sovyet Hükümetinin emriyle silah altına alındım, şimdi de Kızıl Serdobski Alayının komutanıyım.

Bir süreden beri, sizin safınıza – Bolşeviklerle çarpışanların safına– geçmek için fırsat kollamaktayım."

"Çok beklemişsiniz Yüzbaşı!"

"Biliyorum; ne var ki Rusya'ya karşı işlediğim suçun kefaretini, sadece kendim gelerek değil (bunu çok önce de yapabilirdim), fakat yanımda bir Kızıl Ordu birliğini, tabii bunların en güvenilir olanlarını, komünistler tarafından kandırılarak bu kardeş savaşına sürüklenilenleri de getirerek ödemek istiyorum."

Bogatiryov'a bakıp, onun inanmayan bir tavırla gülümsemekte olduğunu gören Voronovski bir kız gibi kızardı ve telaşla devam etti:

"Tabii bana ve sözlerime karşı içinizde bir güvensizlik vardır. Ben de sizin yerinizde olsam aynı şeyi duyardım. Şimdi söylediklerimin doğru olduğunu size apaçık kanıtlarla göstereyim..."

Kaputunu geriye itip cebinden bir çakı çıkardı, kaputunun astarını çakıyla yırttı, astarın içinden sararmış birtakım kâğıtlarla minik bir fotoğraf çıkardı. Bogatiryov kâğıtları dikkatle inceledi. Kâğıtlardan biri, bunu üzerinde bulunduranın 117. Lubomirski Alayından Teğmen Voronovski olduğunu doğruluyor ve bir seyyar hastane başhekiminin imza ve mührünü taşıyordu. Öteki belgelerle fotoğraf da Voronovski'nin beyanını su götürmez biçimde kanıtlıyordu.

"Evet, sonra?" diye sordu Bogatiryov.

"Çarlık ordusunda teğmenlik yapan yardımcım Volkov'la birlikte, komutamız altındaki Kızıl Ordu erleri arasında uzun zamandan beri propaganda yapmakta olduğumuzu ve Serdobski Alayının, tabii komünistler dışında, tam mevcutla her an sizin safınıza geçmeye hazır bulunduğunu size bildirmeye geldim. Alay hemen hemen tamamıyla Saratov ve Samara eyaletlerinden toplanmış köylülerden meydana gelmiştir. Bolşeviklere karşı çarpışmaya hazırdırlar. Sizinle sadece, alayın teslim koşulları üzerinde anlaşmaya varmamız kalıyor. Şu sırada alay Ust-Koperskaya'da konaklıyor. Mevcudu aşağı yukarı bin iki yüz süngüdür, buna ilaveten çekirdek olarak otuz sekiz komünistle, Ust-Koperskaya komünistlerinden kurulmuş otuz kişilik bir de takım var. Alaya bağlı olan bataryayı ele geçireceğiz, ama batarya mürettebatı tümüyle komünistlerden meydana geldiği için bunların hepsini temizlemek gerekecektir. Benim Kızıl Ordu erlerim, kendi ilçelerinde

erzaka el konulmasından ötürü kaynaşma halinde. Biz de bu durumu kullanarak onları Kazaklar tarafına çekmeyi başardık. Yalnız teslim oldukları takdirde kendilerine kötü davranılmasından korkuyorlar. Onun için, bir ayrıntı olmasına rağmen, sizinle bu konuda da bir anlaşmaya varmamız gerekmektedir."

"Yani, ne gibi bir kötülük gelebilir?"

"İşte, adam öldürme, adam soyma..."

"Hayır, buna izin vermeyiz."

"Bir şey daha; Serdobski Alayı, bir bütün halinde bırakılmaları ve sizin yanınızda ayrı bir birlik olarak Kızıllarla dövüşmelerine izin verilmesi konusunda ısrar ediyor."

"Size kesinlikle bir şey söyleyemeyeceğim..."

"Anlıyorum. Üstlerinizle görüşüp bize bildireceksiniz değil mi?"

"Evet. Vyeşenskaya'daki karargâhı haberdar etmem gerekecek."

"Beni bağışlayın, ama çok az vaktim var, eğer gecikecek olursam, alay komiseri yokluğumu fark edebilir. Sanıyorum ki, teslim koşulları üzerinde bir anlaşmaya varabileceğiz. Komutanlığınızın kararını mümkün olduğu kadar çabuk bildiriniz bana lütfen. Alayı Donets Cephesine aktarabilirler ya da takviyeler gelebilir, o zaman..."

"Vyeşenskaya'ya derhal bir haberci göndereceğim."

"Bir şey daha var. Kazaklarınıza emir verin de silahlarımı geri versinler. Yalnız silahlarımı da almadılar," –sustu ve biraz utangaç gülümsedi– "sigara tabakamı da aldılar! Önemli bir şey değil ama bir aile yadigârı olması bakımından değer taşıyor benim için..."

"Her şeyiniz geri verilecektir. Vyeşenskaya'nın cevabını size nasıl ileteceğiz?"

"İki gün sonra Ust-Koperskaya'dan buraya, Bahmutkin'e bir kadın gelecektir sizi görmeye. Parola, 'Birlik' olsun diyelim. Ona verirsiniz haberi, sözlü olarak tabii..."

• • •

Yarım saat sonra bir Kazak posta neferi dörtnala Vyeşenskaya'ya gidiyordu.

Ertesi gün Kudinov'un kendi seyisi Bogatiryov'a vardı. Atını sürüp tugay komutanının kaldığı eve geldi, atını bağlamak için bile durmadan eve girdi ve üstünde, "Acele ve Gizli" yazılı bir postayı Bogatiryov'a

verdi. Bogatiryov zarfı aceleyle yırttı, Kudinov'un yatık el yazısıyla yazılmış mektubunu okudu:

Haber cesaret verici. Size, Serdobski Alayı ile görüşmeler yapmak ve ne pahasına olursa olsun onları teslime razı etmek için yetki veriyorum. İsteklerini kabul etmenizi ve alayı parçalamadan içimize alacağımıza, silahlarını kendilerinde bırakacağımıza söz vermenizi tavsiye ederim; ancak bunun için de alay komiserleriyle komünistleri, özellikle de benim Vyeşenskaya'lı komünistlerle, Yelenskaya ve Ust-Koperskaya komünistlerini tutuklamalarını şart koşunuz. Batarya, ağırlıklar ve alay teçhizatı da ele geçirilmelidir. İşi elden geldiği kadar çabuk bitirmekte acele ediniz. Alay bize katılmaya hazır olduğu vakit, mümkün mertebe büyük bir kuvvet getirip, onları usulca kuşatınız ve silahlarını ellerinden alınız Eğer karşı koyarlarsa, son adamına kadar hepsini öldürünüz. İhtiyatlı, ama kararlı hareket ediniz. Alayı silahtan tecrit eder etmez, hepsini bir arada Don'un sağ yakasından Vyeşenskaya'ya doğru sürünüz ki, cepheye uzak düşsün ve açık arazide yürümek zorunda kalsınlar. Böylece, fikirlerini değiştirseler bile kaçamazlar. Onları ikişer üçer çeşitli bölüklere dağıtır, Kızıllarla nasıl çarpışacaklarını görürüz bakalım. Biz Donets'teki birliklerimizle birleştikten sonra da bölükler bunları ne yaparsa yapsın, son adamına kadar assalar bile vız gelir bana. Başarımıza sevindim. Postanızla beni her gün haberdar ediniz.

Kudinov

Bir de not vardı:

Eğer Serdobski Alayı, bizim bölgeden olan komünistleri teslim ederse, onları kuvvetli bir muhafaza altında Don boyundaki köylerden geçirerek Vyeşenskaya'ya gönderiniz. Ama önce alayla işinizi bitirin. Komünistlere vereceğiniz muhafızlar için en güvenilir Kazak'tan (en ateşlilerle yaşlıları) seçiniz ve onlara söyleyiniz, geleceklerini köylere daha önceden bildirsinler. Elimizi onların kanıyla kirletmemize hiç gerek yok; eğer muhafızlar işlerini iyi görürse, köylerdeki kadınlar komünistleri sopalarla benzetir. Bizim için tutulacak en akıllıca yol budur. Eğer onları vurmaya kalkışacak olursak, Kızıllar arasında, bizim tutsaklarımızı kurşuna dizdiğimiz söylentileri yayılır. Halkı onların üzerlerine salmak, halkın öfkesini av köpekleri gibi başıboş bırakmak daha iyi. Linç yüzünden ne kimse hesap sorar ne de kimsenin hesap vermesi gerekir!

XLVIII

KİSANIN 12'sinde, Birinci Moskova Alayı, Yelenskaya ilçesinde Asilerle tutuştuğu bir savaşta çok hırpalandı.

Araziyi tanımayan Kızıllar dövüşe dövüşe Antonovski köyüne vardı. Kazak evleri mini mini adacıklar halindeki sıkı, özlü toprak parçaları üzerine kurulmuştu, ama çalı çırpıyla dolu yollar, ara sokaklar geçilmez fundalıklara dalıyordu ve bütün köy sık akçaağaç koruluklarına gömülüydü. Köyün çevresinden sığ, dibi çamurlu bir ufak ırmak olan Yelenka akıyordu.

Birinci Moskova Alayının piyadeleri açık bir düzende köyü taramaya kalkıştı, ama daha ilk evleri geçip de akçaağaç koruluklarına dayanır dayanmaz, tahminlerinin tersine, koruluğun geçilemeyecek kadar sık olduğunu gördüler. İkinci Tabur komutanı –inatçı bir Letonyalıydı– atını derin bir bataklıktan güç bela daha yeni kurtarabilmiş olan başçavuşun öne sürdüğü fikirlere kulak asmayarak ilerleme emri verdi, bataklık araziye ilk dalan da yine kendisi oldu. Kararsızlık içindeki Kızıl Ordu askerleri makineli tüfeklerini sırtlarına vurarak onun ardı sıra yürüdü. Diz boyu çamura batarak yüz adım kadar gitmemişlerdi ki, sağ kanattan bir haykırış duyuldu:

"Dikkat! Kazaklar bizi kuşatıyor!"

Gerçekten de iki Asi bölüğü taburu kuşatmış, şimdi geriden saldırıya geçmişti. Akçaağaç korusu içinde mevcutlarının üçte birini kaybeden Birinci ve İkinci Bölükler geri çekildi.

Bu çatışma sırasında İvan Alekseyeviç bacağına Asilerin evlerinde döktükleri kurşunlardan bir tane yiyip yaralandı.

Mişa Koşevoy onu taşıyarak çatışma alanından çıkardı ve bir cephane arabasına koydu, araba sürücüsünü süngüyle tehdit edip İvan Alekseyeviç'i götürmeye zorladı.

Alayı ta Yelenskaya köyüne kadar geri sürdü Asiler. Bu yenilginin, bölgedeki Kızıl müfrezelerin genel ilerleyişi üzerinde çok kötü etkileri oldu. Genel bir geri çekilme başladı ve buzların çözülmesi dolayısıyla, Koper Irmağının ağzında, öteki birliklerle bağlantısı kesilen Birinci Moskova Alayı Don'u aşıp sağ yakaya geçti, takviyeleri beklemek için Ust-Koperskaya'da durdu. Oraya varışlarından kısa süre sonra da Serdobski Alayı onlara katıldı. Serdobski Alayının erleri, Birinci Moskova

Alayı erlerinden çok farklıydı. Moskova Alayının temel dövüşçü gücünü oluşturan Moskova, Tula ve Nijni-Novgorad işçileri canlarını dişlerine takarak inatla dövüşür, sık sık göğüs göğüse çatışmalara girer, devamlı yaralı veya ölü vererek adam kaybederdi. Antonovski köyündeki yenilgilerinden sonra bile bir tek cephane arabası kaybetmeden geri çekilmişti. Oysa Serdobski Alayının bir bölüğü, Yagodinski köyündeki ilk çarpışmada Asi süvarilerinin saldırısı karşısında siniverdi; dörtnala gelen Kazak atlılarını görünce siperlerini bırakıp kaçtılar. Eğer makineli tüfeklerin başında Kazakları ateş yağmuruna tutarak saldırıyı püskürten komünistler olmasaydı, belki de son neferine kadar kılıçtan geçirilecekti bu bölük.

Serdobski Alayının askerleri Saratov eyaletinde, Serdobski'de alelacele silah altına alınmış kişiler, çoğu cahil ve büyük kısmı Kulak ailelerden gelme yaşlı köylülerdi. Komutanları ise eski Çarlık Ordusu subaylarındandı. Kızıl komisere gelince; bu adam yüreksizin biriydi, askerler üzerinde hiçbir otoritesi yoktu. Her şeye karşı gözü kapalı kalan Komünist Parti grubunun gözleri önünde, komutan Voronovski ile öteki hainler, askerlerin arasında ustaca propagandalarını yürütüyor, isyanın bastırılabileceğinin kuşkulu olduğunu söyleyerek onları Kazaklara teslime hazırlıyordu.

Stokman, İvan ve Mişa, Serdobski Alayına nakledilmiş, Serdobski Alayından üç kişiyle aynı evde konaklıyordu. Stokman yeni silah arkadaşlarının tatsız havasını kaygıyla görmüş ve onlarla sert bir tartışmadan sonra, alayı ciddi bir tehlikenin tehdit etmekte olduğu sonucuna varmıştı. Bir akşam iki Serdobski askeri eve geldi ve Stokman'a ya da İvan'a merhaba bile demeden laf attılar ortaya:

"Demek savaşmamızın sonu bu olacakmış! Köyde ailelerimizin tahıllarını ellerinden alıyorlar, bizse burada nedenini bile bilmeden çarpışmak zorunda kalıyoruz."

Stokman sert bir sesle, "Neden dövüştüğünüzü bilmiyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyoruz. Kazaklar da bizim gibi çiftçidir. Onların neden isyan ettiğini biliyoruz. Elbette ya, bunu biliyoruz!"

Stokman her zamanki soğukkanlılığını ilk kez kaybetti:

"Sen kimin diliyle konuştuğunu biliyor musun ulan domuz?" diye bağırdı. "Beyaz Muhafızların diliyle konuşuyorsun!"

"Bıktık sizin domuzlarınızdan, yeter artık be, yoksa yapıştırırım ha! Duydunuz mu ne dediğini çocuklar?"

Kısa boylu, un çuvalı gibi tıknaz bir başkası, "Ağır ol, ağır ol uzun sakal! Senin gibilerini çok gördük biz," diye lafa karıştı. "Komünistsin diye canın istediği zaman bize bağırabileceğini mi sanıyorsun sen? Gözünü aç da senin gırtlağını sökmeyelim!" Güçlü, kısa kolları arkasında olduğu halde yürüyüp Stokman'ın önüne geldi; gözleri tehditkâr ışıltılar saçıyordu.

Stokman adamı iterek, "Ne oluyor? Hepiniz Beyaz Muhafız fikirleri mi edindiniz?" diye soludu.

Adam geriye doğru sendeledi ve Stokman'ın kolunu yakalayacak oldu, ama ilk konuşan adam onu durdurdu:

"Boş ver şuna."

"Karşı-devrimciler gibi konuşuyorsunuz. Sizi Sovyet Hükümetine ihanet etmiş kişiler olarak yargılayacağız."

Serdobski Alayı askerlerinden biri, "Bütün alayı olduğu gibi divanıharbe veremezsin ya!" diye cevap verdi. "Komünistlerde sigara var, tütün var, bize hava cıva."

İvan Alekseyeviç yatağından doğrularak, "Yalan söylüyorsun!" diye bağırdı. "Size ne veriliyorsa bize de o veriliyor."

Stokman başka tek kelime söylemeden kaputunu giydiği gibi çıktı gitti. Ötekiler ona engel olmaya kalkışmadı, ama giderken alay ettiler. Stokman alay komiserini karargâhta buldu. Onu başka bir odaya çağırarak Serdobski Alayı erleriyle aralarında geçen ağız kavgasını anlattı ve onların tutuklanmalarını istedi. Komiser sakalını kaşıyıp, bağa çerçeveli gözlüğünü kararsız bir tavırla ikide bir düzelterek dinledi onu.

"Bu durumu tartışmak için komünist grubunu yarın toplantıya çağırırız. Ama şu durumda onları tutuklamanın mümkün olabileceğini sanmıyorum."

Stokman sert bir sesle, "Neden?" diye sordu.

"Vallahi, biliyorsunuz Yoldaş Stokman, alayda bir şeyler döndüğü benim de gözümden kaçmadı. Belki de bir çeşit karşı-devrim örgütü kurulmaktadır, ama daha aslını astarını iyice öğrenemedim. Ne var ki alayın çoğunluğu bunun etkisi altında. Köylüler her zaman kendi

bildikleri yola gider, elden ne gelir! Durumdan tümen karargâhını haberdar ettim, alayı geri çekip yeniden kurmayı önerdiler."

"Bu Beyaz Muhafız ajanlarını derhal tutuklayıp Tümen Devrim Mahkemesine vermek neden sizce imkânsız oluyor? Bu çeşit konuşmalar ihanettir, su götürür yanı yok bu işin!"

"Biliyorum, ama eğer tutuklarsam işin sonu kötüye varabilir, hatta isyan bile çıkabilir."

"Peki, mademki çoğunluğun tutumunun farkına vardınız, neden Siyasi Daireyi daha önceden haberdar etmediniz?"

"Ettim dedim ya size. Ama çok ağır davranıyorlar cevap vermekte. Alay geri çekilir çekilmez, disiplini bozanları ve özellikle anlattıklarınızı söyleyenleri şiddetle cezalandırırız." Kaşlarını çatarak ekledi, "Voronovski ile kurmay başkanı Volkov'dan da kuşkulanıyorum. Yarınki grup toplantısından sonra Ust-Medveditskaya'ya gidip durumu Siyasi Şube ile tartışacağım. Tehlikenin yayılmaması için acele önlemler almalıyız. Sizden bu konuşmamızı gizli tutmanızı rica ediyorum."

"Peki, ama neden grubu derhal bir toplantıya çağırmıyoruz? Zaman bizi beklemez yoldaş!"

"Biliyorum, ama şimdilik olanaksız. Komünistlerin çoğu nöbet yerlerinde görev başında. Parti dışı unsurları böyle bir durumda önemli yerlere koyarak tehlikeyi göze almaktansa, onların nöbete girmelerinde ben direttim. Ayrıca, mürettebatının çoğunluğu komünistlerden meydana gelen batarya da buraya ancak bu gece varabilecek. Alaydaki bu karışık durum yüzünden çağırttım onları..."

Stokman karargâhtan barınağına döndü ve komiserle yaptığı konuşmanın özünü İvan'la Mişa'ya anlattı.

"Artık yürüyebilecek misin?" diye sordu İvan Alekseyeviç'e.

"Biraz aksayarak yürüyebiliyorum. Yaram açılır diye korkuyorum. Ama gerekiyorsa yürürüm."

Ötekiler yattıktan sonra Stokman oturdu, alaydaki durumu bütün ayrıntısıyla anlatan bir rapor yazdı, gece yarısı Mişa'yı uyandırdı. Yazdığı mektubu Koşeyov'un gömleğinin içine sokarak, "Derhal bir yerden at bul ve bu mektubu Ust-Medveditskaya'ya götür," dedi. "Ne pahasına olursa olsun, hatta canın pahasına bile olsa bu mektubu 14. Tümen Siyasi Şubesine vermelisin. Ne kadar zamanda varırsın oraya? Nereden at bulacaksın?"

Mişa kuruyup sertleşmiş çizmelerini ıhlayıp puflayarak ayağına çekerken cevap verdi:

"Atlı devriyelerin atlarından birini çalarım, en geç iki saat içinde Ust-Medveditskaya'da olurum. Atların hali kalmamış, yoksa iki saatten de önce varırdım. Sürücülük yaptım ben. At nasıl dörtnala kaldırılır bilirim." Mektubu aldı, kaputunun cebine koydu.

Stokman şaşırarak, "Neden oraya koydun?" diye sordu.

"Yakalanırsam daha çabuk alabilirim mektubu oradan," diye cevap verdi Mişa.

"Peki, ama," diye başlayacak oldu Stokman. "Eğer beni yakalarlarsa mektubu alır yutarım."

"Arslan!" diye hafifçe gülümsedi Stokman ve sanki kötü bir önsezinin etkisi altında kalmış gibi Mişa'yı kucakladı, soğuk, titrek dudaklarıyla öptü. "Haydi, yallah!" dedi.

Mişa dışarı çıktı, devriyelerin en iyi atlarından birini kimseye görünmeden çözdü, köyün içinden ihtiyatla sürüp, parmağı yeni filintasının tetiğinde, ileri karakolları geçti. Ancak şoseye çıktıktan sonra filintasını sırtına çapraz astı ve ufak yapılı Saratov atını son hızla koşturmaya başladı.

XLIX

ŞAFAKLA birlikte yağmur çiselemeye başladı. Rüzgâr uğulduyor, doğudan ağır fırtına bulutları sürükleniyordu. Sabah olur olmaz Stokman'la aynı yerde kalan Serdobski askerleri kalkıp gitti. Yarım saat sonra, Tolkaçev adında, Stokman ve yoldaşları gibi Serdobski Alayına verilmiş Yelenskaya'lı bir komünist kapıyı hızla açıp soluk soluğa içeri girdi:

"Stokman, Koşeyov, burada mısınız? Çabuk gelin!"

"Ne var? İçeri girsene!" diye seslendi Stokman kaputunu alıp aceleyle giyerek.

Tolkaçev onun ardı sıra dolaşarak, "Alay karıştı," diye mırıldandı, "Piyadeler az önce gelen bataryayı silahtan tecrit etmek istedi. Ateş açtılar, ama batarya sürücüleri saldırıdan kurtardı bataryayı, topların kamalarını söküp, kayıkla ırmağın öbür kıyısına geçtiler."

Ayağını inleyerek sürükleyen İvan Alekseyeviç, "Şimdi durum nasıl?" diye sordu.

"Şimdi kilisenin önünde toplantı yapılıyor... Bütün alay..."

"Giyin! Çabuk!" diye İvan Alekseyeviç'e emretti Stokman. Tolkaçev'i kolundan yakaladı. "Komiser nerede? Öteki komünistler nerede?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Bir kısmı kaçıp canını kurtardı, ama ben koştum sana geldim. Telgrafhaneyi tutmuş, kimseyi içeri bırakmıyorlar. Kaçmalıyız. Ama nasıl?" Adam çaresizlik içinde yatağa çöktü, ellerini dizlerinin arasına aldı.

O sırada merdiven başında ayak sesleri duyuldu, altı Serdobski eri içeriye daldı. Kızarmış suratlarında kötü niyetli bir kararlılık okunuyordu.

"Bütün komünistler toplantıya! Çabuk!" diye bağırdılar.

Stokman, İvan'la bakıştı, dudaklarını sıktı. "Geliyoruz," diye cevap verdi.

Askerlerden biri, "Silahlarınızı bırakın. Savaşa gitmiyorsunuz," dedi. Ama Stokman hiç duymamış gibi tüfeğini omzuna astı ve dışarıya en önden o çıktı.

Meydanda bin yüz hançere kükrüyordu. Ora halkından kimsecikler görünmüyordu ortalıkta, çünkü alayın Asilere katılacağı ve sokakta komünistlerle çarpışmaların olacağı yolunda ısrarlı söylentiler dolaşmıştı. Stokman kalabalığa doğru yürüdü; gözleri alay komuta heyeti üyelerini arıyordu. Stokman'ın yanından komiseri geçirdiler, iki kişi kollarından yakalamış, bir üçüncüsü de adamı arkadan dürtüklüyordu. Yüzü sapsarı kesilen komiseri kalabalığın içine soktular. Bir iki dakika sonra Stokman onun kalabalığın ortasındaki bir masaya çıkarıldığını gördü. Stokman çevresine bakındı. Arkasında, tüfeğine dayanmış olarak İvan Alekseyeviç, onun yanında da onları toplantıya çağıran askerler duruyordu.

"Kızıl Ordu Yoldaşları!" Komiserin sesi gürültü arasında çok hafif duyuldu. "Böyle bir zamanda, düşman bize bu kadar yakınken, toplantı yapmak... Yoldaşlar..."

Devam etmesine izin vermediler. Masanın çevresinde gri Kızıl Ordu kasketleri, mavi mavi ışıldayan süngüler fırtınaya tutulmuş gibi

sallanıyordu; komisere doğru yumruklar uzanmıştı ve haykırışlar tabanca sesi gibi çın çın ötüyordu:

"Demek şimdi yoldaş olduk!"

"Çıkar sırtından o meşin ceketi bakalım!"

"Bizi aldattı!"

"Bizi kime karşı dövüştürüyorsun?"

"Öldürün onu! Süngüleyin! Bıktık artık onun komiserliğinden."

Stokman, çam yarması gibi yaşlıca bir Kızıl Ordu neferinin masaya tırmanıp komiseri ufak sakalından yakaladığını gördü. Masa sallandı, komiserle asker, etraftan sıkıştıranların açılmış kolları arasına yuvarlandı. Masanın bulunduğu yerde gri bir yığın halinde kaputlar birbirine girdi ve som bir gök gürlemesini andıran sesler arasında komiserin umutsuz çığlıkları kayboldu.

Stokman hemen kendine yol açа açа, askerleri kenara iterek kalabalığın ortasına doğru ilerlemeye başladı. Kimse onu durdurmaya çalışmadı, ama arkasından yumruklarla, tüfek dipçikleriyle dürttüler; sırtından tüfeğini, başından Kazak kasketini zorla çıkarıp aldılar.

Stokman'ın ayağına bastığı bir Kızıl Ordu askeri, "Yürüdüğün yere bak ulan iblis!" diye böğürdü.

Devrilen masanın yanına geldiğinde, bir takım komutanı yolunu kesti. Gri astragan kalpağı başının gerisine kaymış, tuğla kırmızısı yüzü ter içinde, gözleri kötü kötü bakıyordu. "Nereye sokuluyorsun be?" diye kükredi adam.

"Konuşmak istiyorum. Bırakın, bir nefer de bir iki kelime söylesin!" diye kısılmış sesiyle haykırdı Stokman; aynı zamanda da masayı doğrulttu. Çevresindeki askerlerden bazıları masanın üstüne çıkması için yardım bile etti ona. Ama meydandaki gürültü dinmemişti; Stokman gırtlağını yırtarcasına haykırdı:

"Susun!"

Bir dakika sonra gürültü diner gibi oldu. Stokman bir öksürük nöbetini geçiştirip kısık sesiyle bağırdı:

"Kızıl Ordu Yoldaşları! Ayıp sizlere! En önemli bir anda halk hükümetine ihanet ediyorsunuz. Hiç titremeyen bir elle düşmanın kalbine darbe indirmek gerektiği anda duraksıyorsunuz. Sovyet toprakları düşmanın çelikten çemberi içinde varlığını koruma savaşı verirken,

sizler burada toplantı yapıyorsunuz. Bir ihanetin eşiğinde bulunuyorsunuz. Neden? Kendi alçak komutanlarınız Kazak generallerine sattı sizleri. Bu eski subaylar Sovyet Hükümetinin güvenini kötüye kullanarak ve sizin cehaletinizden yararlanarak, alayı Kazaklara teslim etmeyi tasarlıyor. Aklınızı başınıza devşirin! İşçi ve köylü hükümetini sizin ellerinizle boğmak istiyorlar."

Eskiden Çarlık Ordusunda subaylık yapmış olan İkinci Bölük komutanı, tüfeğini omzuna dayadı, ama onun hareketini gözünden kaçırmayan Stokman haykırdı:

"Sakın ha! Buna daha çok vaktin olacak! Sizlerden bir komünist neferin sözlerine kulak vermenizi istiyorum. Biz komünistler bütün yaşamımızı..." Stokman'ın sesi müthiş tizleşti, yüzü solmuş, çarpılmıştı, "...bütün kanımızı, damla damla işçi sınıfının ve ezilmiş köylülerin hizmetine koymuşuz. Bizler, ölümün ta gözünün içine bakmaya alışığız. Beni öldürebilirsiniz..."

Çelişik haykırışlar duyuldu:

"Yeteri kadar dinledik!"

"Bitirin işini!"

"...öldürebilirsiniz, ama tekrar ediyorum, aklınızı başınıza toplayın. Şimdi toplantı yapmanın sırası değil. Beyazların üstüne yürümelisiniz."

Yarı susmuş asker kalabalığı üzerinde dolaştırdı gözlerini ve biraz ileride duran alay komutanı Voronovski'yi gördü; adamın yüzünde zoraki bir gülümseme vardı ve yanındaki Kızıl Ordu erine bir şey fısıldıyordu.

Stokman elini uzatıp Voronovski'yi işaret ederek, "Alay komutanınız..." diye bağırdı. Ama subay elini ağzına götürüp yanında duran askere bir şey fısıldadı ve daha Stokman cümlesini bitiremeden, yağmurlu nisan gününün nemli havasında kuru bir silah sesi gümledi. Stokman göğsünü tutup diz üstü çöktü, kasketsiz kır saçlı başı ortadan kayboldu. Ama hemen tekrar ayağa fırladı Stokman; durduğu yerde sallanıyordu.

Stokman'ın ayağa kalktığını gören İvan, "Osip Davidoviç!" diye inledi. İtişe kakışa kendine yol açıp ona doğru gitmeye çalıştı, ama çevresindeki askerler onu dirseğinden tutarak homurdandılar:

"Kes ulan sesini! Ver şu tüfeğini, domuz!"

Tüfeğini aldılar, bütün ceplerini karıştırdılar, sonra da önlerine katıp meydan yerinden uzaklaştırdılar. Öteki komünistler de derhal yakalanıp silahları alındı. Bir tüccarın evinin yakınında, bir yan sokakta beş altı el silah sesi duyuldu; Lewis marka makineli tüfeğini teslim etmek istemeyen bir komünist makineli tüfekçisini vurmuşlardı.

Bu arada, boğulurcasına öksüren, yüzü ölü gibi solmuş, dudaklarından pembe pembe kan sızan Stokman masanın üstünde sallanarak duruyordu. Kalan gücünün son kırıntılarını da kullanıp haykırabildi:

"Sizleri aldattılar. Hainler, kendilerini bağışlatmak ve subay olarak yeni mevkiler almak sevdasında... Ama komünizm yaşayacaktır... Yoldaşlar... Aklınızı... başınıza alın..."

Voronovski'nin yanında duran asker tekrar tüfeğini omzuna dayadı. İkinci kurşun Stokman'ı masadan tepesi üstü askerlerin ayaklarının dibine yuvarladı. İncecik, çirkin ağızlı, çopur bir Serdobski eri masanın üstüne sıçrayarak bağırdı:

"Bir sürü parlak vaat dinledik yoldaşlar, ama bunların hepsi de boş laftan, tehditlerden ibaretti. İşte bu esaslı hatip de bir köpek gibi geberiyor şimdi. Komünistlere, emekçi köylülerin düşmanlarına ölüm! Ben diyorum ki, artık gözlerimiz açıldı, artık düşmanımızın kimler olduğunu biliyoruz. Köylerimizdeyken bize ne demişlerdi? İnsanlar arasında eşitlik, kardeşlik olacak demişlerdi. Komünistler bize böyle söylemişti. Peki, aslı ne çıktı? Soygun, kardeşler! Babam bana şikâyet dolu bir mektup yollamış, heriflerin güpegündüz hırsızlık yaptığını, soygun yaptığını söylüyor. Babamın elinden bütün tahılını almışlar, değirmenini de. Oysa resmî bildirileri ne diyor? Her şey emekçi köylülerindir diyor. Benim babam değirmenini çalışarak kurmadı mı? O halde soruyorum size, komünistlerin bu hareketi soygun değildir de nedir? Ezin onları, parça parça edin!"

Konuşmacının sözünü bitirmesine izin vermediler. Batı yönünden iki bölük Kazak süvarisi süratli ile köye girdi. Don'un kıyısındaki tepelerden de Kazak piyadeleri indi; özel tugayın komutanı Bogatiryov, kurmay heyeti ve yarım bölük muhafız erleriyle at üstünde meydan yerine geldi.

Serdobski Alayı aceleyle ikişerli sıraya girmeye başladı. Daha Bogatiryov grubu uzaktan görünür görünmez, Serdobski Alayı Komutanı Voronovski, Kızıl Ordu erlerinin şimdiye kadar hiç duymadıkları bir komuta tonuyla haykırdı:

"Alay! Dikkat!"

L

GREGOR Melehov Tatarski'de beş gün kaldı, ailesi ve kaynanası için on-on beş dönüm toprak ekti. Sonra babası alaydan sıla hasreti ve bit içinde döner dönmez tümenine gitmeye hazırlandı. Kudinov ona Serdobski Alayı komutanıyla yapılmakta olan görüşmeleri gizlice haber vermiş ve mümkün olduğu kadar çabuk cepheye dönmesini rica etmişti.

Gregor, Karginskaya'ya gitmek üzere Tatarski'den ayrılmayı tasarladığı gün, öğle vakti atını Don'a suvarmaya indirdi. Meyve bahçelerinin kenarlarına kadar taşan suyun kıyısına indiğinde Aksinya'yı gördü. Ona öyle geldi ki, Aksinya su çekerken özellikle eğleniyor, kovalarını ağır ağır dolduruyor, Gregor'un inmesini bekliyordu sanki. Ama Gregor adımlarını sıklaştırdı ve Aksinya'nın yanına gelince gözlerinin önünden gümüş renkli anılar uçarak geçti.

Ayak seslerini duyan Aksinya başını çevirdi ve yüzünde bir şaşkınlık –yapmacık bir şaşkınlık– ifadesi belirdi. Ama bu karşılaşmadan duyduğu sevinç ve eski acısı onu ele verdi. O mağrur yüzüne hiç yakışmayan öylesine zavallı, öylesine şaşkın bir gülümseyişi vardı ki, Gregor'un yüreği acıma ve sevgiyle burkuldu. Hasretin ok gibi delen, anıların boynunu büken etkisi altında atını durdurup konuştu:

"Günaydın Aksinyacığım."

"Günaydın."

Aksinya'nın sesi bir garip çıkmıştı; bu seste hem hayret, hem sevgi hem acı vardı.

"Birbirimizle son kez konuştuğumuzdan beri çok zaman geçti."

"Evet, çok uzun bir zaman."

"Sesini bile unutmuşum senin..."

"Çok çabuk unutuyorsun!"

"O kadar çabuk mu sayılır?"

Gregor kendisini arkadan dürtükleyen atını geri bastırdı. Aksinya başını eğip, çiğindiriğinin ucuyla sudan kovasını çekmeye çalıştı, ama ucundaki çengeli bir türlü geçiremedi kovanın sapına. Bir dakika kadar orada konuşmadan durdular. Bir yabani ördek sapanla fırlatılmış gibi pırr diye geçti tepelerinden. Kireçli toprağı doymak bilmeksizin yalayan dalgalar kıyıyı dövüyordu. Öbür yakada, sel basmış ormanın içinde ak göğüslü dalgalar kabara kabara ilerliyordu. Rüzgâr, görkemli bir sel halinde aşağı yörelerine doğru ezercesine inen Don'un şifalı kokuları ve su serpintileriyle yüklüydü.

Gregor gözlerini Aksinya'dan ırmağa çevirdi. Kavakların soluk gri gövdeleri suyun içinde kalmış yapraksız dalları sarsılıyor, el değmemiş tırtıllarla bezenmiş söğütler, ırmağın üstüne doğru incecik yeşil bulutlar gibi sarkıyordu. Gregor elem ve acı dolu bir sesle sordu:

"Ee, konuşacak hiçbir şeyimiz yok mu? Neden sessiz duruyorsun?"

Ama Aksinya kendine yeniden hâkim olmuştu; kılı kıpırdamadan cevap verdi:

"Bana kalırsa söyleyecek ne varsa söyledik birbirimize..."

"Sahi mi?"

"Zaten öyle de olması gerekirdi. Ağaç yılda ancak bir sefer çiçek açar."

"Bizim ağaç sence çiçek açtı mı?"

"Sence açmadı mı?"

"Biraz tuhaf..." Gregor suya gitmek isteyen atını bıraktı ve Aksinya'ya bakarak kederli kederli gülümsedi:

"Ama seni yüreğimden bir türlü söküp atamıyorum Aksinya. Çocuklarım büyüyor, benim saçlarımın yarısı kırlaştı ve aramızda derin bir uçurum gibi uzanan kaç yıl var! Ama hâlâ seni düşünüyorum. Düşlerimde hâlâ seni görüyor, seni seviyorum. Ve bazen, seni düşündüğüm zamanlar, Listnitski'lerin evinde nasıl yaşadığımızı hatırlıyorum. Birbirimizi nasıl sevdiğimizi! Bazen dönüp geçmiş yaşamıma baktığım zaman, bütün bunlar içi dışına çevrilmiş boş bir cep gibi görünüyor bana..."

"Ben de öyle... Ama gitmem gerek benim... Durmuşuz, konuşuyoruz..."

Kararlı bir tavırla kovaları kaldırdı, güneşten yanmış ellerini çiğindiriğin üstüne koydu ve bayırı tırmanmaya hazırlandı. Ama birdenbire başını Gregor'a çevirdi ve yanaklarına hafif, yumuşak, taptaze bir kırmızılık geldi:

"Tam burada, işte tam bu noktada başlamıştı aşkımız Gregor. Hatırlıyor musun? Kazakların eğitim kampına gittikleri gündü," dedi gülümseyerek ve sesine neşeli bir ifade geldi.

"Hepsini hatırlıyorum!"

Gregor atını tekrar avluya, yemliğe götürdü. Gregor'u geçirmek için evde kalan Panteley sundurmadan çıkarak sordu:

"Ee, hemen gidiyor musun? Atına yem vereyim mi?"

"Nereye gidecek mişim?" Gregor dalgın dalgın babasına bakıyordu.

"Canım, Karginskaya'ya."

"Bugün gitmiyorum."

"O da ne demek oluyor?"

"Kararımı değiştirdim." Gregor kurumuş dudaklarını yalayıp gözlerini gökyüzüne çevirdi. "Bulutlar geliyor, yağmur yağacağa benzer. Sırılsıklam olacak değilim ya!"

"Doğru," diye onayladı ihtiyar, ama Gregor'a da inanmadı, çünkü birkaç dakika önce, evin arkasındaki ağıldaydı ve oradan Gregor'un Aksinya'yla konuştuğunu görmüştü. 'Yine eski oyunlara başladı,' diye düşündü kaygıyla. 'İnşallah Natalya'yı üzmez yine. Allah belasını versin, bana hiç çekmemiş belli ki, köpek!' Oğlunun uzaklaşan sırtına dikti gözlerini, belleğini yoklayıp kendi gençliğini hatırladı ve kararını verdi: 'Tıpkı bana benzemiş iblis! Yalnız kart babasını da geçti bu! Onun benden kötek yemesi, Aksinya'nın yine aklını çelip de ailenin başına felaket getirmesinden daha hayırlı olurdu. Ama nasıl yapabilirim?'

Eskiden olsa Gregor'u Aksinya'yla konuşurken yakaladı mı, eline ne geçerse kaldırıp Gregor'un sırtı budur diye indirmekte bir an bile duraksamazdı. Ama bu sefer ağzını açmadı, hatta Gregor'un böyle ansızın fikir değiştirmesinin gerçek nedenini bildiğini bile belli etmedi. Zira Gregor artık o eski yabani Kazak delikanlısı "Grişa" değil, apoletleri olmasa bile bir tümen komutanı, emri altında binlerce askeri olan bir generaldi. O, hiçbir vakit çavuşluktan öteye geçmemiş olan Panteley, oğlu bile olsa, bir generale nasıl el kaldırabilirdi? Disiplin anlayışı

bunu aklının köşesinden bile geçirmesine izin vermezdi; bu yüzden de Panteley kendini eli kolu bağlı, oğluyla aralarına bir yabancılık girmiş gibi hissetti. Bir gün önce çift sürerken Gregor kendisine sert bir tonla, "Ağzını açmış ne dikiliyorsun orada? Yapışsana pulluğa!" diye bağırdığı zaman bile boyun eğmiş, ağzından tek bir laf çıkmamıştı. Son zamanlarda rolleri değişmiş gibiydi. Gregor kocamış babasına bağırıyor, Panteley de onun kaba komuta tonuyla söylediklerine boyun eğip, topal ayağı üstünde seke seke Gregor'u hoşnut etmeye çalışıyordu.

"Yağmurdan korkmuş!" diye homurdandı. Yağmur yağacağını gösteren en ufak bir belirti yokken, rüzgâr doğudan eserken ve gökte sadece mini minicik bir bulut dolaşırken! Natalya'ya söylese miydi? Bu düşünceyle içi rahatlayan Panteley eve gitmeye davrandı. Ama sonra düşünüp kararını değiştirdi, bunun ardından çıkacak kavgadan korkarak işinin başına döndü.

• • •

Aksinya eve dönüp kovaları boşaltır boşaltmaz doğru aynaya gitti ve yaşlanmakta olan, ama güzelliğini hâlâ koruyan yüzünü kaygıyla seyretti. Yüzü o şen, o baştan çıkarıcı çekiciliğini hâlâ koruyordu, ama yaşamın sonbaharı soluk renklerini yanaklarına vurmaya başlamıştı; gözkapakları sararıyordu, saçına tek tük kırlar düşmüş, gözlerine kederli bir yorgunluğun donukluğu gelmişti. Durdu, aynadaki görüntüsüne uzun uzun baktı, sonra döndü, kendini karyolaya attı ve nice günlerden beri unuttuğu tatlı, hafifletici gözyaşlarını bol bol döktü.

Kışın Don boyundaki sarp bayırlarda ısırıcı rüzgârlar uğuldar, çıplak sırtlardan toz gibi kaldırdığı karları yığar, kalıp gibi sertleştirir. Güneşin altında şeker gibi pırıldayan, alacakaranlıkta mavi, sabahları soluk menekşe rengi, şafak vakti de pembe görünen bu muazzam kardan kaya, uçurumun tepesinde asılı durur. Donların çözülmesiyle alttan alta kemirilene ya da kendi ağırlığını taşıyamayarak bir rüzgâr sağanağıyla yerinden kopana kadar, sessizliği içinde tehditkâr orada kalır. Yerinden kopunca da boğuk bir gümbürtüyle aşağı uçar, bodur çalıları ezer, yamaca utangaç utangaç tutunmuş yabani vişneyi kırar, ardında ta göklere çıkan köpük köpük, kar tozundan bir iz bırakarak iner.

Bir çığ gibi yıllardır birikmekte olan Aksinya'nın aşkı da hafifçe dürtülmeyi bekliyordu. Gregor'la karşılaşması, Gregor'un o yumuşacık, "Günaydın Aksinyacığım"ı yetmişti. Peki ama ya Gregor? O da Aksinya'nın canı ciğeri değil miydi? Aksinya da bunca yıl hep onu düşünmemiş, hiç uzaklaşmayan anılarında her gün, her saat Gregor'a dönmemiş miydi? Gözleri bağlı dolap beygiri de bostan dolabının sonsuz çemberinde tıpkı böyle döner işte...

Aksinya akşama kadar karyolasının üstünde oturdu, saçlarını taradı ve damat adayına çıkarılmaya hazırlanan genç kız gibi telaş içinde giyinmeye başladı. İçine temiz bir gömlek, üstüne bordo rengi yün bir etek giydi, başına da bir yazma attı, aynada kendine bakıp evden çıktı.

Tatarski'nin üzerine kumru grisi gölgeler çöküyordu. Sel basmış çayırlıktan yabani ördek telaşlı telaşlı bağırıyordu. Don'un kıyısındaki kavakların ardından solgun ay mecalsiz yükseliyor ve ay ışığından kıvrım kıvrım bir kurdele suyun bir yanından öte yanına uzanıyordu. Sürüler daha hava aydınlıkken bozkırdan dönmüşler, taze ota hâlâ doyamamış inekler ağıllarında böğürüyordu. Aksinya ineğini sağmak için durmadı, sadece beyaz burunlu buzağısını ahırdan çıkarıp anasının yanına saldı. Buzağı dudaklarını açgözlülükle anasının ipince meme başına dayadı, art ayaklarını açıp gererek kuyruğunu sallamaya başladı.

Darya Melehova ineklerin sütünü yeni sağmış, kovayla süzgeci eve götürüyorken, çitin öte yanından birisinin seslendiğini duydu:

"Darya!"

"Kim o?"

"Benim, Aksinya! Bir dakika bizim eve gelsene."

"Niye istiyorsun beni?"

"Sana çok ihtiyacım var. İsa aşkına, gel biraz."

"Şu sütü süzeyim de gelirim."

"Seni avluda bekleyeceğim."

Darya bir iki dakika sonra çıktı. Aksinya'yı Astakov'ların avlu kapısında kendisini bekler buldu. Darya'nın üstü başı süt ve ahır kokuyordu. Aksinya'yı öyle bayramlık elbiseleri içinde görünce şaşırdı:

"Bu akşam işini erken bitirmişsin komşu!"

"Şimdi Stepan yok da fazla işim olmuyor. Bir tek ineğimiz var... Pek yemek de pişirmiyorum... Arada sırada azıcık yetiyor."

"Beni niye istedin?"

"Biraz içeri girsene. Senden bir ricam olacak." Aksinya'nın sesi titriyordu. Ne konuşacaklarını yarı yarıya tahmin eden Darya, onun ardı sıra mutfağa girdi. İçeri girer girmez Aksinya ışık bile yakmadan doğruca sandığa gitti, karıştırdı, sonra Darya'nın elini kendi kuru, ateş gibi yanan avucu içine alıp, aceleyle onun parmağına bir yüzük geçiriverdi.

"Bu da nesi? Yoksa yüzük mü? Bana mı veriyorsun?" diye bağırdı Darya.

"Evet, sana veriyorum... Hatıra olarak..."

Darya işini bilen bir insan edasıyla, "Altın mı?" diye sorup pencerenin önüne gitti ve parmağındaki yüzüğü soluk ay ışığında inceledi.

"Evet, altındır. Senin olsun."

"Ah, teşekkür ederim. Buna karşılık benden ne istiyorsun?"

"Sizin Gregor'a söyle bana gelsin."

"Yine mi eski oyun?" diye bilmiş bilmiş gülümsedi Darya.

"Yok yok! Ah, aklından neler geçiriyorsun!" Aksinya'yı bir korku aldı; hemen gözleri yaşardı. "Onunla Stepan hakkında konuşmak istiyorum. Belki Stepan'a izin koparabilir o."

"Peki, ama niye gelip de bizi görmedin? Madem Gregor'la bir işin vardı gelip bizde de konuşabilirdin," diye Darya kurnaz kurnaz diretti.

"Yok yok! Natalya'nın aklına başka şeyler gelir... Yersiz kaçar..."

"Pekâlâ, söylerim Gregor'a. Gregor senin olsun, bana göre hava hoş."

• • •

Gregor akşam yemeğini bitirmişti; kaşığını bırakmış eliyle bıyıklarını siliyordu. Masanın altından birisinin ayağıyla kendi ayağına dokunduğunu hissederek başını kaldırdı, Darya'nın belli belirsiz kendisine göz ettiğini gördü.

'Eğer beni elde edip Piyotr'un yerine kullanmak niyetindeyse, bu yolda bir şey söyleyecek olursa döverim onu. Çekerim onu harman yerine, etekliğini başına geçirir, bağlar, köpek gibi kamçılarım onu!' diye

aklından geçirdi öfkeyle. Ama masadan kalktı, bir sigara yaktı ve acele etmeksizin merdivenin başına çıktı. Bir saniye sonra da Darya yetişti arkasından. Merdiven başında Gregor'a iyice sürtünüp yanından geçerken fısıldadı:

'Ah, domuz! Hadi git, seni istiyor.'

"Kim?" diye bir solukta sordu Gregor.

"O!"

Bir saat sonra, Natalya'yla çocuklar uyurken, Gregor kaputunun düğmeleri iliklenmiş olarak Aksinya'yla birlikte Astakov'ların avlu kapısından çıktı. Karanlık yan sokakta bir an kadar sessiz durdular ve yine aynı sessizlik içinde, hareketsizliğiyle karanlığı ve taze otlarının baş döndürücü kokularıyla onları çağırmakta olan bozkıra doğru yürüdüler. Gregor Aksinya'yı kaputunun kıvrımları arasına alıp kendine bastırarak onun titreyişini hissederken, Aksinya'nın yüreği bluzunun altında şiddetle, ama ağır ağır çarpıyordu.

LI

GREGOR ertesi gün ayrılmadan önce Natalya ile aralarında kısa bir tartışma geçti. Natalya, Gregor'u bir kenara çekip fısıldayarak sordu:

"Dün gece nereye gittin? Neden o kadar geç döndün eve?"

"O kadar geç miydi?"

"Ya, geç değil miydi? Uyandığımda ilk horoz ötüyordu, sen hâlâ yoktun..."

"Kudinov gelmişti. Askerî konularla ilgili onunla görüşmem gerekiyordu. Senin kadın kafan anlamaz bu işlerden!"

"Peki, ama neden gelip de geceyi bizde geçirmedi Kudinov?"

"Vyeşenskaya'ya gitmek için acele ediyordu."

"Nerede kaldı?"

"Abonşçikov'larda. Onların uzak akrabası mı oluyor ne."

Natalya başkaca soru sormadı. Yarı inanmış görünüyordu, ama aklından ne geçirdiği gözlerinden belli olmadığı için de Gregor onun inanıp inanmadığını anlayamadı.

Gregor aceleyle kahvaltısını yaparken, Panteley onun atını eyerlemek için çıktı. İlyiniçna oğluna doğru istavroz çıkarıp onu öperek fısıldadı:

"Tanrıyı unutma, Tanrıyı unutma evladım. Birkaç denizciyi kestiğini duyduk, Tanrım! Gregor, ne yaptığını düşün! Bak, nur topu gibi çocukların var, belki öldürdüklerinin de çocukları vardı. Delikanlıyken ne kadar yumuşaktın sen, ama şimdi hep çatık kaşlısın, yüreğin de kurt yüreğine dönmüştür herhalde. Ananın sözlerine kulak ver Gregor. Sen ölüme şerbetli değilsin ya, belki senin ensene de zalim bir kılıç iner...'

Gregor neşesiz gülümsedi, anasının kuru elini öptü. Natalya'ya gitti. Natalya onu soğuk bir tavırla kucaklayıp döndü. Gregor onun gözlerinde yaş yerine acı bir ifade ve gizli bir öfke gördü. Çocuklarına Allahaısmarladık deyip çıktı.

Ayağını üzengiye basıp atının taraz taraz yelesini kavrarken düşünüyordu: 'Eh, yaşam yeni bir dönemece girdi, ama yüreğim hâlâ soğuk ve boş... Artık Aksinya bile dolduramaz bu boşluğu...'

Avlu kapısının önünde toplanan ailesine dönüp bakmadan atını adeta ile sürdü yola. Astakov'ların evinin önünden geçerken göz ucuyla pencerelere baktı ve ön odanın son penceresinde Aksinya'yı gördü. Aksinya gülümsedi ve elindeki işlemeli mendili salladı ona, sonra mendili birdenbire elinin içinde buruşturup gözlerine bastırdı.

Gregor süvari tırısıyla, hızla çıktı tepeyi. Tarla yolundan kendisine doğru ağır ağır gelen iki atlıyla bir araba gördü. Atlılardan biri, Palavracı'nın oğlu Antip, öteki de köyün alt ucundan esmer, genç bir Kazak'tı. Öküzlerin çektiği arabaya bakarak, 'Köye ölü Kazakları getiriyorlar,' diye düşündü. Kazaklara yaklaşınca sordu:

"Kim bunlar?"

"Aleksey Şamil, İvan Tomilin, bir de Naili Yakov."

"Öldüler mi?"

"Evet."

"Ne zaman?"

"Dün, gün batarken."

"Bataryaya bir şey olmadı ya?"

"Olmadı. Kızıllar bunları konak yerinde şekerleme yaparken bastırmış. Aleksey pisi pisine gitti."

Gregor kasketini çıkardı, atından aşağı kaydı. Sürücü öküzleri durdurdu. Ölü Kazaklar arabanın içinde yan yana yatıyordu. Aleksey Şamil ortalarındaydı. Gregor yaklaşınca çürümekte olan cesetlerin mide bulandırıcı kokusunu duydu. Aleksey'in eski mavi gömleği açılmış, boş kol yeni katlanmış, yarılan kafasının altına konmuş, kirli bir paçavraya sarılan güdük kolu da göğsünün üstüne dayanmıştı. Beyaz dişleri vahşi bir gülümsemeyle sonsuzluğa kadar kenetlenmişti; ama donuk gözleri mavi gökyüzüne, bozkırın üzerinden akarak geçen bulutlara sakin sakin ve sanki kederli, düşünceli bir ifadeyle bakıyordu.

Tomilin'in yüzü tanınmaz haldeydi. Gerçekten de surat yerine kırmızı, biçimsiz bir yığın, çapraz bir kılıç darbesiyle parçalanmış bir yığın vardı. Yakov'un rengi safran sarısına dönmüştü ve kafası boynundan hemen hemen tamamıyla ayrılmıştı. Kılıçla biçilen köprücük kemiğinin ucu gömleğinin açık yakasından fırlamıştı, alnında da bir kurşun yarası vardı. Anlaşılan Kızıl Ordu askerlerinden biri can çekişen Kazak'a acımış ve çok yakın mesafeden bir kurşun sıkmıştı, çünkü yüzünde yanık ve benek benek barut izleri vardı.

"Eh, kardeşler, ölü arkadaşlarımızı analım da ruhları şad olsun diye sigara tüttürelim," önerisinde bulundu Gregor. Atını kenara çekip kolanını gevşetti, ağzından kantarma demirini çıkardı, dizginleri hayvanın sol ön bacağına doladı ve otlasın diye ok gibi boy vermiş yemyeşil çayıra saldı. Antip'le öteki Kazaklar seve seve atlarından indi, atlarını köstekledi, otlamaya saldılar. Hep birlikte yere uzanıp sigaralarını tüttürdüler. Otlamak için boyunduruğu zorlayan tüyleri keçeleşmiş öküzlere bakarak sordu Gregor:

"Peki Şamil nasıl öldü?"

"Kendi hatasından."

"Nasıl?"

"Şöyle oldu: Dün öğleyin devriye görevine çıktık. On dört kişiydik, Şamil de aramızdaydı. Neşeli neşeli at sürüyordu; demek öleceği hiç aklına gelmemiş! Bir ara güdük kolunu sallayıp dizginleri eyerinin kaşına bıraktı ve dedi ki: 'Yahu, bizim Gregor Panteleyeviç ne zaman dönecek acaba? Onunla yine şöyle kafaları çekip türkü söylemek gö-

zümde tütüyor.' Ya, işte böyle, yol boyu hep türkü söyledi. Sonunda bizim çavuş dedi ki: 'Ee, Kızıllar görünürde yok çocuklar. Rus köylülerinin bir yerden erken davranıp da kalktıkları görülmemiştir zaten; belki de şimdi Ukrayna piliçlerini gövdeye indirmekle meşguldürler hâlâ. Dinlenelim azıcık, atlarımız terden sırsıklam oldu.' Biz de yere indik, bir yarın içindeki otların üstüne uzandık, tepeye de bir nöbetçi diktik. Baktık, Aleksey atının kolanını gevşetiyor, dedim ki, 'Aleksey, kolanı gevşetmesen iyi olur, bakarsın acele sıvışmak zorunda kalırız. O zaman tek elinle ne yaparsın?' Ama bana dönüp hırladı: 'Ben senden çabuk yaparım. Bana öğretmeye kalkma çaylak sen de!' Ondan sonra gevşetti kolanı, kantarmayı da çıkardı hayvanın ağzından. Yattık, sigaralarımızı içip konuştuk, hafiften kestirdik. Ama bir çalının dibinde yatan bizim nöbetçi de kestirmiş. Birden biraz uzaktan bir atın aksırdığını duydum. Milleti telaşa vermek istemedim, ama yine de kalkıp tepeye çıktım. Kızıllardı, tam üstümüze doğru geliyorlardı. Yıldırım gibi yara inip bağırdım:

'Kızıllar geliyor! At başına!' Kızıllar da beni görmüştü; komutanlarının bağırarak komut verdiğini duyduk. Bizim çavuş kılıcını çekti, bizi hücuma kaldırmak istedi, ama biz topu topu on dört kişiydik, onlarsa yarım bölük, üstelik makinelileri de vardı. Dörtnala uzaklaştık hemen; bizim bulunduğumuz yer dolayısıyla makineli tüfeklerini kullanamayıp tüfekleriyle ateş etmeye başladılar. Ama bizim atlar onlarınkinden iyiydi, arayı epeyce açtıktan sonra yere inip geri dönerek biz de onlara ateş açtık. İşte o vakit bir de baktım ki, Şamil yanımızda yok. Biz atlarımıza koştuğumuz sırada o da atının başına gidip ayağını üzengiye geçirmiş, eyerinin ön kaşını tutmuştu, ama tam bineceği sırada eyer atın karnının altına dönüverdi. At her nasılsa Şamil'in elinden kurtulmuş, eyer karnının altında sallana sallana dörtnala bizim arkamızdan geliyordu. Şamil'se Kızılların arasında kalmıştı. Ya, işte böyle ölümünü aradı Şamil. Eğer kolanı gevşetmeseydi şimdi sağ olurdu. Öyle bir kılıç çalmışlar, öyle bir kanı akmış ki, öküz boğazlanmış sanırdın. Kızılları kaçırdıktan sonra yarın oradan geçip aldık Şamil'i."

Araba sürücüsü kadın, yüzünü güneşten koruyan yazmasını yüzünün kenarına çekerek sabırsız bir edayla sordu:

"Eh, artık yola koyulsak mı?"

"O kadar acele etme kadın, gidiyoruz işte!"

"Nasıl acele etmem! Bu cesetler öyle bir kokuyor ki insanın burnunun direği kırılır!"

"Niye kokmasınlar?" dedi Antip düşünceli bir tavırla. "Sağlıklarında bol bol et yediler, bol bol kadın çiğnediler. Böyle adamlar öldü mü pis kokar. Dediklerine göre mezarda yalnız azizler güzel kokarmış. Ama bana sorarsan hepsi palavra bunların. Ne kadar aziz olursa olsun, adam çürümeye başladı mı lağım gibi kokar, doğa yasası bu. Hepsinin bağırsaklarına yemek gitmiştir ve Tanrı onlara da herkes gibi otuz metre bağırsak vermiştir."

Ama nedense öteki Kazaklar birden parlayıverdi:

"Ne zırvalıyorsun sen be? Azizlermiş! Hadi gidelim yolumuza!"

Gregor Kazaklara Allahaısmarladık dedi ve ölü hemşerilerine son bir kez veda etmek için arabanın yanına gitti. Ancak o zaman ölülerin üçünün de yalınayak olduğunu, ayaklarının dibinde üç çift çizme durduğunu gördü.

"Kim çıkardı bunların çizmelerini?" diye sordu.

"Bizim Kazaklar çıkardı Gregor Panteleyeviç. Hepsinin de çizmeleri iyiydi, o yüzden bölük düşündü, bunların çizmelerini alıp çizmesi olmayanlara vermeyi kararlaştırdı. Tabii, ölülerin de aileleri var. Ama evlatlarına eski çizmeleri giydirirler olur biter. Anikuşka da öyle dedi: 'Ölülerin at binmeye, yürümeye ihtiyacı yoktur,' dedi. 'Aleksey'in çizmelerini bana verin, tabanları yepyeni daha. Yoksa Kızıllardan bir çift çizme ele geçirinceye kadar soğuktan gebereceğim!' Biz de çıkardık çizmeleri, yerine üç çift eski çizme bıraktık."

Gregor atını süratliye kaldırdı ve uzaklaşırken, arkasında iki Kazak'ın aralarında tartışmaya giriştiğini duydu. Kazaklar arasından aziz çıkmış mıdır çıkmamış mıdır onu tartışıyorlardı. Gregor hemen hemen Karginskaya'ya kadar atının yürüyüş kararını bozmadan gitti. Hafif bir rüzgâr hayvanın yelesini dalgalandırıyordu. Uzun, kahverengi yer sincapları telaşlı telaşlı ıslık çalıp, yolun yanından öbür yanına koşarak geçiyorlardı. Sincapların keskin, uyarıcı çığlıkları bozkırı saran derin sessizlikle tuhaf bir uyum içindeydi. Yol kenarındaki tepeciklerin üstünden erkek toy kuşları uçuyordu. İçlerinden biri son hızla uçarken, kabarmış kadife tüylü boynunu uzatarak ve güneş vurmuş

kar gibi ışıltılar saçarak, kanatlarını çırpa çırpa, gök mavisi enginlikte yüzer gibi ta tepelere yükseldi. İki yüz metre kadar uçtu, sonra daha da hızlı kanat vuruşlarıyla dalışa geçti. Yere iyice yaklaştığında, yeşillik denizinin içinde kaybolmadan önce, kanatlarını otların yeşil fonuna karşı parıldatarak son bir kez daha çırptı.

Erkek toy kuşlarının meydan okuyan tutkulu çağırışları dört bir yanda duyuluyordu. Bir yerde, yolun üç beş adım ötesinde, dişi için dövüşen erkek toy kuşlarının açtığı yaklaşık bir metre çapında, basılmış mükemmel bir daire gördü Gregor. Dairenin içinde bir tek ot görünmüyordu; yalnızca üstlerine göğüs ve kuyruk tüyleri takılmış kurşuni pelinotu saplarıyla, karaçalılar vardı. O noktanın yakınında bir yerden, ürken gri bir dişi toy kuşu yuvasından kalktı, uçmaya cesaret edemeyerek, sırtını bir kocakarı gibi kamburlaştırıp mini mini, pırıl pırıl parlayan ayaklarıyla telaşlı telaşlı koşup otların içine dalarak gözden kayboldu.

Baharın bereket getirdiği, gözle görünmeyen ama yürek gibi atan yüce bir yaşam bozkıra yayılıyordu. Gür otlar serpiliyordu; bozkırdaki gizli yuvalarında kuşlar, hayvanlar çiftleşiyordu; sürülü toprakları sayısız genç filizlerden bir bitki örtüsü kaplamıştı. Yalnız boynunu büküp toprağa yaklaşarak ölümden kurtulmaya çabalayan geçen yıldan kalma fundalar, bozkırı bekleyen höyüklerin yamaçları boyunca, bezgin, birbirlerine sokulmuştu.

Gregor Karginskaya'ya öğleden sonra geç vakit vardı. Ertesi sabah tümenin komutasını aldı ve Vyeşenskaya'dan gelen en son raporlara göz atıp, kurmay başkanına danıştıktan sonra bir taarruza karar verdi. Alaylar müthiş cephane sıkıntısı çekiyordu. Cephaneyi bir akınla Kızıllardan almak gerekiyordu. Gregor'u taarruz kararı vermeye yönelten belli başlı neden de buydu.

Akşama doğru Karginskaya'ya bir süvari, iki de piyade alayı çekildi. Tümendeki yirmi iki makineli tüfekten sadece altı tanesini almaya karar verdiler, çünkü hepsine yetecek kadar mermi şeridi yoktu. Kazak kuvvetleri ertesi sabah taarruza geçti. Üçüncü Süvari Alayının komutasını bizzat Gregor aldı, ileri keşif kolları çıkardı ve gelen raporlara göre, iki Kızıl Ordu alayının Kazaklara saldırmak için yığınak yapıp beklemekte oldukları yere, güneye doğru süratli ile götürdü alayı.

Karginskaya'dan iki verst kadar uzaklaştıkları sırada, arkalarından yetişen bir posta Kudinov'dan mektup getirdi. Mektupta şöyle yazıyordu:

Serdobski Alayı bize teslim oldu. Bütün askerler silahtan tecrit edildi; karşı koymaya kalkan yirmisi öldürüldü. Dört sahra topu (Allahın belası komünist topçular kamaları söküp götürmüş), iki yüzden fazla top mermisi ve dokuz makineli tüfek teslim ettiler bize. Burada kutlamalar devam ediyor. Kızıl askerleri bölüklere dağıtıp, kendi yoldaşlarına karşı çarpıştıracağız. Az daha unutuyordum: Senin köyünden iki komünist, İvan Kotliyarov ile Mihail Koşevoy da bir sürü Yelenskaya'lı komünistle birlikte ele geçirildi. Şimdi Vyeşenskaya yolunda götürülüyorlar. Sizin orda işler nasıl? Eğer mermi sıkıntısı çekiyorsan postayla haber gönder, beş yüz tane yollayalım.

Kudinov.

"Seyis!" diye bağırdı Gregor.

Prohor Zikov hemen dörtnala geldi, ama Gregor'un yüzündeki ifadeyi görünce öyle bir telaşlandı ki, şaşkınlıktan selam durdu.

"Ryabçikov! Nerede Ryabçikov?" diye bağırdı ona Gregor.

"Sıranın gerisinde."

"Git, hemen al gel onu."

Zikov dörtnala sürdü atını, bir iki dakika sonra da Ryabçikov süratli ile Gregor'un yanına doğru at sürdü. Sarı tüylü yüzü yanmış, derileri soyuluyordu ve bıyıklarıyla kaşları bahar güneşinden tilki kırmızısı bir renk almıştı. Bir yandan at sürerken, bir yandan da gülümseyerek kocaman bir sigaradan nefes çekiyordu. İlkbahar geldiği halde tüylerinin parlaklığı hâlâ kaybolmamış olan doru atı, göğüs kayışı pırıldayarak şen bir eşkinle geldi.

Gregor'un yanındaki posta neferine gözü ilişen Ryabçikov, "Vyeşenskaya'dan mektup mu?" diye sordu.

Gregor kısaca, "Evet," diye cevap verdi. "Alayla tümenin komutasını al. Ben gidiyorum."

"Pekâlâ. Yalnız acelen nedir? Ne yazıyor mektupta? Kim yazmış? Kudinov mu?"

"Serdobski Alayı Ust-Koperskaya'da teslim olmuş."

"Güzel! Demek hâlâ yaşıyoruz! Hemen yola çıkıyor musun?"

"Hemen."

"İyi, Tanrı yardımcın olsun! Döndüğünde bizi iyice ilerlemiş bulacaksın."

Gregor atını deli gibi kamçıladı. 'Mişa ile İvan'ı sağ görmem gerek... Piyotr'u kimin öldürdüğünü öğrenebilirim... İvan'la Mişa'yı da ölümden kurtarabilirim... Kurtarmalıyım onları... Aramıza kan girdi, ama hâlâ eski arkadaşlığımız var,' diye düşünüyordu tepeden aşağı dörtnala inerken.

LII

Asİ bölükleri Ust-Koperskaya'ya girip de Serdobski Alayını çevirir çevirmez, tugay komutanı Bogatiryov, Voronovski ve Volkov'la birlikte bir toplantı yapmaya gitti. Toplantı meydana yakın bir tüccarın evinde yapıldı, oldukça da kısa sürdü. Bogatiryov kamçısını bırakmadan Voronovski'yi selamlayarak konuştu:

"Her şey yolunda gitmiş! Bu sizin hesabınıza kaydedilecektir. Yalnız topları nasıl oldu da kurtaramadınız?"

"Bir kaza, tamamıyla kaza komutan," diye cevap verdi Voronovski. "Topçuların hemen hemen hepsi de komünistti, onları silahsızlandırmaya çalıştığımızda canlarını dişlerine takarak karşı koydular. Askerlerimizden ikisini öldürüp kamaları alarak kaçtılar."

"Yazık!" Bogatiryov kasketini -subay kokartının çıkarıldığı yer belli oluyordu- masanın üstüne fırlattı, kıpkırmızı, terli suratını ve usturayla tıraş edilmiş başını kirli bir mendille silerek çirkin çirkin sırıttı:

"Eh, her şey yolunda! Siz gidin de askerlerinizle konuşun. Söyleyin onlara, bütün silahlarını teslim edecekler."

Kazak subayının emreder ses tonundan irkilen Voronovski kekeledi:

"Bütün silahlarını mı?"

"Her lafı iki kez söyleyecek değilim. 'Bütün' dedim mi, 'hepsini' demektir bu."

"Ama alayın silahtan tecrit edilmeyeceği konusunda anlaşmaya varmıştık. Tabii makineli tüfeklerle el bombaları ve bunlar gibi bütün

teçhizatın kayıtsız şartsız teslimi gerekir, bunu anlıyorum. Ama Kızıl Ordu askerlerinin teçhizatına gelince..."

Bogatiryov, "Artık Kızıl Ordu, mızıl ordu yok!" diye hırlayarak kamçısıyla çizmesine vurdu. "Onlar artık Kızıl Ordu askeri değil, Don topraklarını savunacak olan askerlerdir... Eğer savunmazlarsa, biz onları zorlamanın yollarını buluruz. Saklambaç oynayacak değiliz burada. Pisliğinizi yaydınız ülkemize, şimdi de şartlar koşmaya kalkıyorsunuz. Aramızda şart mart olamaz. Anlaşıldı mı?"

Serdobski Alayı Kurmay Başkanı Volkov, Bogatiryov'un sözlerinden alındı. Parmaklarını siyah saten gömleğinin yaka düğmelerinde gezdirerek, siyah gür kâküllerini sarsa sarsa sert bir sesle sordu:

"Demek bize tutsak gözüyle bakıyorsunuz, öyle mi? Durum bu mudur?"

Bogatiryov bütün hal ve tavrıyla iki subayın tamamıyla kendi elinde olduklarını anlatırcasına, "Öyle bir şey söylemedim, hem tahminlerinizi de kendinize saklayın!" diye sözünü kesti onun.

Odada bir anlık sessizlik oldu. Meydandan boğuk bir gürültü koptu. Voronovski parmaklarını çıtlatarak, iri adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu odada; derken subay ceketinin düğmelerini ilikleyip Bogatiryov'a döndü:

"Takındığınız tavırla bize hakaret ediyorsunuz ve bunun da size, bir Rus subayına hiç yakışmadığını yüzünüze karşı söylüyorum. Böyle meydan okuduğunuza göre, biz de ne yapacağımızı biliriz... biliriz! Yüzbaşı Volkov, size emrediyorum, derhal meydana gidip, silahlarını kesinlikle teslim etmemelerini subaylara söyleyin. Alaya emir verin, silah başı yapsınlar; bir dakikaya kadar bu, bu Bay Bogatiryov'la konuşmamı bitirip meydana geleceğim."

Bogatiryov'un yüzü öfkeden çarpıldı, konuşmak için ağzını açtı. Ama zaten gerektiğinden fazla laf etmiş olduğunu anlayarak durdu ve derhal ses tonunu değiştirdi. Kasketini başına geçirdi, hâlâ kamçısıyla oynayarak, beklenmedik bir biçimde yumuşayıp nazikleşiveren sesiyle, "Baylar," dedi, "beni yanlış anladınız. Tabii ben hiçbir vakit özel bir öğrenim görmedim. Subay okuluna gitmedim, onun için söylemek istediğimi iyi anlatamamış olabilirim. Ne var ki, hepimiz aynı taraftayız. Aramızda kırgınlık olmamalı. Ben sadece, sizin Kızıl Ordu

erlerinizin, özellikle de ne bizim ne de sizin güvenebileceği kişilerin derhal silahtan tecrit edilmesi gerektiğini söyledim. Bütün dediğim bu kadar."

"Şu halde daha açık konuşmanız gerekirdi komutan. Kabul ediniz ki, meydan okuyan edanız, bütün tavrınız..." Voronovski omuzlarını silkti ve daha yumuşak, ama ses tonunda hâlâ hoşnutsuzluğunu belli eden bir ima olduğu halde devam etti:

"Kararsız ve güvenilemez kişilerin silahsızlandırılarak size teslim edilmesini biz de düşünüyorduk zaten..."

"Evet, ben de böyle dedim işte."

"Güzel, ben de diyorum ki, bunları kendimiz silahsızlandırmaya karar vermiştik; ama bizim savaş grubumuza gelince, onu bir bütün olarak alıkoyacağız. Ne pahasına olursa olsun bu şekilde alıkoyacağız. Ben ve kendisiyle o kadar laubali olmakta bir sakınca görmediğiniz Teğmen Volkov, bu birliğe komuta edeceğiz ve Kızıl saflarında yer almış olmamızın ayıbını onurumuzla ortadan kaldıracağız. Bu fırsatı bize vermeniz gerekir."

"Grubunuz kaç süngüden ibaret olacak?"

"İki yüz kadar."

"Eh, pekâlâ," diye istemeye istemeye kabul etti Bogatiryov. Ayağa kalktı, kapıyı açtı, ev sahibesine seslendi ve başında yazma, yaşlıca bir kadın kapı aralığında belirince, ona süt getirmesini emretti.

"Kusura bakmayın, hiç sütümüz yok."

"Bahse girerim Kızıllara bulmuşsundur, bize gelince neden olmuyor?" diye alay etti Bogatiryov.

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Sessizliği Volkov bozdu:

"Gideyim mi?" diye sordu.

"Evet," diye cevap verdi Voronovski. "Gidin de listeye geçirilenlerin silahsızlandırılmalarını emredin."

Ona, "Biz de ne yapacağımızı biliriz," dedirten şey sadece kırılmış olan subay gururuydu. Aslında, Kurmay Yüzbaşı Voronovski, oyunun sonu gelmiş olduğunu ve artık geri dönüş olanağı bulunmadığını çok iyi biliyordu. Ordu karargâhından Asi Serdobski Alayını silahsızlandırmak üzere kuvvetlerin yola çıkarılmış olduğu, Ust-Medveditsa'dan yola çıkan bu kuvvetlerin birkaç saate kadar oraya varacakları ha-

beri kulağına gelmişti. Ne var ki, Bogatiryov da biraz düşününce, Voronovski'nin güvenilir, zararsız bir subay olduğunu, kararından caymayacağını anlamış ve sorumluluğu üstüne alarak, alayın güvenilir öğelerinden bağımsız bir savaş birliği kurulmasını kabul etmişti. Toplantı da böylece sona erdi.

Bu arada Kazaklar toplantının sonucunu beklemeden harıl harıl, alayı silahsızlandırmaya başlamıştı bile. Alayın yük arabalarını açgözlü Kazakların elleriyle, doymaz gözleri aradı ve bu eller sadece cephaneleri değil, aynı zamanda iyi, sağlam çizmeleri, dolakları, battaniye, pantolon ve yiyecekleri de aldı. Kazak adaletinin bu biçimde uygulanmasına yirmi kadar Serdobski eri karşı koymaya kalkıştı. İçlerinden biri, üzerini harıl harıl aramakta olan Kazak askerini tüfeğinin dipçiğiyle dürterek bağırdı:

"Hırsız! Ne alıyorsun? Ver bakayım onu, yoksa yersin süngüyü!"

Yoldaşları da ona katıldılar, bir anda öfkeli sesler yükseldi:

"Yoldaşlar, silah başına!"

"Aldattılar bizi!"

"Tüfeklerinizi vermeyin!"

Göğüs göğüse bir vuruşma başladı; karşı koyan Kızıl Ordu erleri sürüle sürüle bir duvarın dibine kadar getirildi ve orada Asi süvarileri tarafından bir iki dakika içinde kılıçtan geçirildi.

Volkov'un meydan yerine gelişiyle birlikte silahsızlandırma işi daha da hızlandı. Serdobski erleri sıra olup tüfekleri, el bombalarını, fişeklikleri, makineli tüfek şeritlerini, sahra telefonu teçhizatını, cephane sandıklarını yere yığdı.

Bogatiryov atının üstünde süratli ile meydan yerine geldi. Şahlanan atını Serdobski askerlerinin önüne doğru sürüp, kamçısını tehditkâr bir tavırla kaldırarak bağırdı:

"Beni dinleyin! Bugünden itibaren kahrolası komünistlere ve onların askerlerine karşı dövüşeceksiniz. Bizimle gelenler bağışlanacak, savaşmak istemeyenlerin ödülü ise işte bu olacaktır!"

Kırbacının ucuyla, iç çamaşırlarına varıncaya kadar soyulup çırılçıplak bırakılmış, şekilsiz beyaz bir yığın halinde duvarın dibinde yatmakta olan cesetleri gösterdi.

Kızıl Ordu askerlerinin sıraları arasında hafif bir mırıldanma oldu, ama ne yüksek sesle itiraz eden, ne de sıralardan ayrılan çıktı. Atlı ve piyade Kazaklar, meydanı sıkışık bir çember içine almıştı. Kilise duvarının hemen yakınında da Serdobski Alayının makineli tüfekleri, yine Serdobski erlerinin üzerine çevrilmişti; onların arkasında çömelmiş Kazak makineli tüfekçileri ateş açmaya hazır bekliyordu.

Voronovski'yle Volkov güvendikleri askerleri, alayın kalanı içinden bir saatte seçivermişti. Yeni kurulan müfrezeye "Birinci Özel Asi Taburu" adı verildi ve tabur aynı gün cephe hattına gitti. Ünlü Mişka Blinov'un komutasındaki 32. Kızıl Alayının önüne çıkanı süpürerek ilerlediği söylentileri dolaşıyordu. Ust-Koperskaya ilçesinin bir köylerinden bu alayı karşılamak için çıkarılan bir bölük, tamamıyla imha edilmişti. Bogatiryov, yeni taburun savaşçılığını işte bu Blinov'un karşısında denemeye karar vermişti.

Serdobski Alayının geri kalan sekiz yüz kadar neferi Don boyundan Vyeşenskaya'ya yürütüldü. Onlara, Serdobski Alayının makineli tüfekleriyle donatılmış üç Kazak bölüğü muhafızlık ediyordu. Bogatiryov, Ust-Koperskaya'dan ayrılmadan önce duaya katıldı ve papazın, İsa'ya inanan Kazak savaşçıların zafere erişmesi için ettiği duayı bitirmesini beklemeden kiliseden ayrıldı. Bogatiryov at bindikten sonra Asi bölük komutanlarından birini yanına çağırıp talimat verdi:

"Barut deposunu kollar gibi kolla bu komünistleri. Yarın sabah güvenilir bir muhafız birliği ile şose üzerinden Vyeşenskaya'ya gönder onları. Bugünden de köylere haberciler çıkar. Komünistlerin geleceğini halka duyur. Komünistlerin cezasını halk kendisi versin."

LIII

MAYIS başlarında bir gün, öğle üzeri, Vyeşenskaya ilçesinin Singin köyü göklerinde bir uçak belirdi. Motorun homurtusundan heyecana kapılan çoluk çocuk, kadın, ihtiyar evlerinden dışarı uğrayıp boyunlarını uzattı, avuçlarını gözlerine siper edip, tepelerindeki bulutlu gökyüzünde bir atmaca gibi daireler çizen uçağa bakmaya başladı. Köyün dışındaki çayırda inişe elverişli düz bir yer arayan uçak ağır ağır alçalınca motorun homurtusu daha da arttı.

Hayal dünyası geniş ihtiyar bir dede, "Şimdi bomba atacaklar! Dikkatli olun!" diye korkuyla bağırdı. Sokaktaki kalabalık çil yavrusu gibi dağılıverdi. Kadınlar uluyan çocuklarını sürükledi, yaşlı keçiler gibi çitlerin üzerinden hoplayıp vişne bahçelerine daldı. Sokağın köşesinde yalnız ihtiyar bir kadın kaldı. O da kaçacaktı, ama ya korkudan bacakları işlemez olmuştu ya da bir tümseğe takılıp tökezlemişti, düştü kadın. Düştüğü yerde boylu boyunca serildi kaldı ve sıska bacaklarıyla utanmadan tepinerek zayıf bir sesle bağırmaya başladı:

"Ah, kurtarın beni! Ah, yandım, yandım!"

İhtiyar kadını kurtarmak için hiç kimse dönmedi. Uçak müthiş bir homurtuyla tam tahıl ambarının üzerinden geçti ve kanatlarının gölgesi bir saniye kadar gün ışığını, dehşete kapılmış ihtiyar kadının gözlerinden kapadı. O anda korkudan yarı ölecek hale gelen ve ne çevresinde ne de altında olup bitenlerin farkına varan kadın, çocuk gibi altını ıslattı. Tabii, uçağın çayıra indiğini, pilot mahallinden deri ceketli iki adamın çıktığını fark edecek halde değildi. Adamlar ihtiyatla çevrelerine bakarak kararlı adımlarla köye doğru yürüdü.

Ne var ki kadının vişne bahçesine saklanmış olan kocası gözüpek bir ihtiyarcıkmış; yüreği ökseye tutulmuş serçe yüreği gibi atmasına rağmen, onları seyredebilecek cesareti gösterdi. Adamlardan birinin bir subay, kendi alayından, silah arkadaşlarından birinin oğlu Piyotr Bogatiryov olduğunu da ilk o anladı. Gregor Bogatiryov'un, yani Asi Özel Tugayı komutanının amca oğlu olan Piyotr, Beyazlarla birlikte Donets'e çekilmişti. Ama bu gelenin de Piyotr olduğuna kuşku yoktu.

İhtiyar adam oturduğu yerde dikilip elleri önünde sallanarak, bir tavşan gibi, meraklı meraklı baktı bir dakika kadar. Sonunda bunun Piyotr –çenesindeki keçi sakalı hariç, bir yıl önce kendilerini ziyarete gelen aynı Piyotr, mavi gözlü Piyotr Bogatiryov– olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra, ayaklarının kendisini taşıyıp taşımayacağını merak ederek ayağa kalktı. Ayakları mükemmel taşıyordu onu, yalnız azıcık titriyordu, bu yüzden de ihtiyar, vişne bahçesinden yavaş yavaş çıktı.

Hâlâ yerde, tozların içinde yatmakta olan ihtiyar karısına değil de, Piyotr'la arkadaşına doğru yürüdü, giderken de Kazak kasketini çıkardı. Piyotr Bogatiryov onu tanıdı, elini sallayıp gülümseyerek karşıladı.

İhtiyar, "Söylesene, sahiden Piyotr Bogatiryov musun sen?" diye sordu.

"Evet, benim dede."

"Tanrım bana bu yaşta uçan bir makine görmeyi nasip etti! Ama bizi de korkuttu hani."

"Bölgede Kızıllar yok değil mi dede?"

"Yok evladım. Onları Çir'den öteye, Ukrayna topraklarına sürdüler."

"Bizim Singin'li Kazaklar da ayaklandı mı?"

"Ayaklandılar, ama birçoğu yine oturdu aşağı."

"Nasıl yani?"

"Yani öldürüldüler demek istiyorum."

"Ha! Bizimkiler nasıl, babam, iyiler mi?"

"Hepsi sağ ve sağlıklı. Peki sen Donets'ten mi geldin? Benim Tihon'u gördün mü acaba orada?"

"Gördüm, ondan sana selam da getirdim. Dedeciğim bizim uçağa göz kulak oluverin de çocuklar oynamasın. Ben eve gidiyorum." Öbür adama döndü:

"Hadi gel."

Piyotr ile arkadaşı köye gitti. Bahçelerden, sundurmalardan, kilerlerden, akla hayale gelebilecek her köşeden, her delikten korkmuş köylüler çıkmaya başladı. Hâlâ buram buram benzin ve yağ kokusu çıkarmakta olan uçağın çevresinde toplandılar. Uçağın kanatları birçok yerinden şarapnel parçaları ve kurşunlarla delinmişti. Zorlanmış bir at gibi sessiz, sıcak duruyordu.

Piyotr'u ilk tanıyan ihtiyar, karısına oğlundan haber aldığını müjdelemek için sokağa, kadının düştüğü yere doğru koştu. Ama kadın ortalarda yoktu. Kendini toparlamış, çamaşır değiştirmek için evine koşmuştu. İhtiyar eve girdi, karısını buldu ve bağırdı:

"Piyotr Bogatiryov köyüne geldi. Bizim Tihon'dan selam getirdi." Sonra, ihtiyar karısının çamaşır değiştirmekte olduğunu fark ederek, nedenini de bilmediği için gazaba gelip kükredi:

"Ne giyinip süsleniyorsun ulan kocakarı? Kimse sana bakmaz merak etme, suyu çekilmiş cadı!"

Köyün aksakalları hemencecik Piyotr Bogatiryov'un babasının evinde toplanıverdi. Her biri eşikte kasketini çıkardı, ikonların önün-

de istavroz çıkardı ve değneğine dayanarak ciddi bir tavırla sıraya oturdu. Piyotr bir yandan ikram edilen soğuk sütü yudumlarken, bir yandan da oraya, Novoçerkask'taki Don Hükümetinin emriyle, Asi Kazaklarla temas kurmak, uçakla onlara cephane ve subay getirmek suretiyle Kızıllara karşı yaptıkları savaşta yardımcı olmak için uçtuğunu anlattı. Onlara, Donets Ordusunun çok yakında bütün cephe boyunca bir taarruza geçerek, Asi Ordusuyla kuvvetlerini birleştireceğini haber verdi. Cepheyi terk ederek Kızılların Don topraklarına ayak basmalarına izin veren genç Kazaklar üzerinde nüfuzlarını yeteri kadar kullanamamış olmalarından ötürü, ihtiyarlara serzenişte bulundu ve sözünü şöyle bitirdi:

"Ama sonradan aklınızı başınıza alıp da Sovyet Hükümetini bölgeden kovduğunuza göre, Don Hükümeti bütün kusurlarınızı bağışlayacaktır."

İhtiyarlardan biri, kararsız bir tavırla, "Ama Piyotr Bogatiryov, şimdi de başımızda bir Sovyet Hükümeti bulunuyor, yalnız içinde komünistler yok," dedi ona. "Bayrağımız üç renkli değil de kırmızı-beyaz."

Bir başkası ise, "Bizim gençler, domuzlar da hâlâ birbirlerini 'Yoldaş' diye çağırıyor karşılaştıklarında," diye ekledi.

Bogatiryov bıyık altından gülümseyip gözlerini şakacı bir tavırla kısarak cevap verdi:

"Sizin Sovyet Hükümetiniz bahar mevsimindeki buza benzer. Güneş birazcık ısıttı mı eriyip gider. Ama cepheyi terk etme işini örgütlemeye gelince, Donets'ten döner dönmez bunların topuna vereceğiz kamçıyı!"

İhtiyarlar memnun memnun, onaylayarak, "Doğru ya, verin kamçıyı iblislere! Kan çıkarasıya kadar kamçılayın! Meydan dayağı atın onlara!" diye kükredi.

• • •

Uçağın geldiği kendisine atlı postayla bildirilen Asi komutan Rudinov ile kurmay başkanı İlya Safonov, üç at koşulmuş bir tarantasla akşama doğru Singin'e geldi. Haberden dolayı duydukları sevinçle çizme ve kaputlarındaki çamurları bile temizlemeden Bogatiryov'un evine daldılar.

LIV

SERDOBSKİ Alayının ihanetine uğrayan yirmi beş komünist, kuvvetli bir muhafaza altında Ust-Koperskaya'dan yaya olarak yola çıkarıldı. Kaçmak akla bile getirilemezdi. Grubun ortasında topallaya topallaya yürüyen İvan Alekseyeviç, Kazak muhafızların taş gibi sert suratlarına nefretle, içi yana yana bakarak düşünüyordu, 'Sonumuz geldi. Yargılanmazsak hapı yuttuk demektir.'

Kazaklar arasında yaşlı, sakallı askerler çoğunluktaydı. Bunlara vaktiyle Ataman Hassa Alayında başçavuşluk yapmış ihtiyar bir eski din yanlısı komuta ediyordu. Tutsaklar Ust-Koperskaya'dan ayrılır ayrılmaz, bu komutan, konuşulmaması, sigara içilmemesi ve soru sorulmaması için emir verdi.

Tabancasını kaldırarak, "İsa düşmanlarının uşakları, duanızı edin bakalım," diye bağırdı onlara. "Ölüme gidiyorsunuz, hiç değilse son saatlerinizde günahlarınızdan arının. Tanrıyı çoktandır unuttunuz. Kendinizi şeytana sattınız. Kendinize düşmanın damgasını vurdunuz!"

Tutsaklar arasında Serdobski Alayından sadece iki komünist vardı; geri kalanlar, İvan hariç, Yelenskaya ilçesinden gelme, Sovyet birlikleri bölgeye geldiği zaman Komünist Partisi'ne girmiş ve köy Devrim Komitelerinde milis ya da başkan olarak görev almış, isyan patlak verince de Kızıl Orduya katılmak için Ust-Koperskaya'ya kaçmış enine boyuna Rus delikanlılarıydı. Barış zamanında hemen hepsinin de bir zanaatı vardı; her biri ya marangoz, ya fıçıcı, ya dülger, ya fırıncı, ya ayakkabıcı, ya da terziydi. Hiçbiri otuz beş yaşından fazla göstermiyordu, en gençleri yirmi yaşlarındaydı. Bu iri kıyım yakışıklı delikanlılar kol gücüyle çalışmaktan nasır bağlamış elleriyle, kamburu çıkmış yaşlı muhafız Kazaklardan çok başka bir görünüşe sahipti.

İvan'ın yanında yürüyen Yelenskaya komünistlerinden biri, "Bizi mahkemeye çıkaracaklar mı acaba? Ne dersin?" diye fısıldadı.

"Pek öyle görünmüyor..."

"Öldürecekler mi bizi?"

"Sanırım."

"Ama tutsakları vurmazlarmış. Kazaklar öyle söylemişti. Hatırlamıyor musun?"

İvan Alekseyeviç susuyordu, ama onun içinde de bir umut kıvılcımı tutuşmuştu. 'Doğru,' diye düşündü. 'Bizi vurmaya cesaret edemezler. Onların sloganı, 'Kahrolsun komün, kahrolsun soygun ve adam vurma' idi. Hapis cezası vermekten öteye geçemezler, dedikodular böyle. Kamçılarlar, sonra da hapis. Eh, korkulacak bir şey yok. Kışa kadar hapishanede kalırız, sonra Don buz tutar tutmaz da bizimkiler Beyazları sürer atar, bizi kurtarır.'

Umut bir kıvılcım gibi parladı, yine bir kıvılcım gibi söndü. 'Hayır, bizi öldüreceklerdir. Bunlar iblis kadar vahşi herifler. Elveda yaşam! Ah, doğru yolu tutmamışız biz! Onlarla dövüşecektik, hiç acımayacaktık onlara. Hiç aman vermeyecek, köklerini kazıyacaktık.' Öfke içinde yumruklarını sıktı ve elinden bir şey gelmediği için omuzlarını silkti, aynı anda da arkadan kafasına inen bir darbeyle sendeledi, yere yuvarlanmasına ramak kaldı.

Kafile komutanı atını İvan'ın üstüne sürüp, "Ne yumruklarını sıkıyorsun ulan domuz!" diye gürledi. Kamçısını indirdiği gibi İvan'ın yüzünde, şakağından çenesinin ucuna kadar inen kabarık bir iz bıraktı.

Yelenskaya'lı askerlerden biri, yalvaran bir gülümsemeyle, sesi titreyerek, "Kime vuruyorsun yahu? Sen bana vur babalık! O yaralı, ona ne vuruyorsun?" diye sorarak kalabalıktan ayrıldı, İvan'ın önünde durup kendini ona siper etti.

"Sen de payını alırsın! Dövün şunları Kazaklar! Vurun komünistlere!" diye gürledi çavuş.

Kamçısını adamın ince gömleğine öyle bir kuvvetle indirdi ki, kumaş tutuşmuş yapraklar gibi buruşuverdi ve gömlek, kamçının kestiği yerden fışkıran kara kana bulandı. Öfkeyle soluyan çavuş atını tutsakların üstüne sürerek, hiç acımadan kamçısını işletmeye başladı.

Kamçı tekrar İvan'a indi. Gözlerinin içinde mor ateşler yandı, toprak ayaklarının altında gidip gelmeye, ırmağın karşı yakasındaki orman sallanmaya başladı. Üzengiyi yakalayıp çavuşu eyerinden alaşağı etmeye çalıştı, ama bir kılıcın enli tarafıyla yediği darbe onu boylu boyunca yere serdi. Kuru, genzi tıkayan tozlar burnuna doldu, burnundan ve kulaklarından kan fışkırdı.

Onları koyun gibi sürüp bir araya toplayan muhafızlar, zerre kadar acımadan uzun uzun dövdü. Yerde yatan İvan, rüyadaymış gibi, çevre-

sinde bağrışmalar, boğuk ayak sesleri, ürkmüş atların homurtularını duyuyordu. Açık başına ılık ılık bir parça ter köpüğü düştü bir attan ve çok yakından, tam tepesinden ıspazmoza tutulmuşçasına müthiş bir hıçkırık ve bir çığlık geldi:

"Domuzlar! Allah sizi kahretsin! Savunmasız adamları dövüyorsunuz! Sizi..."

İvan'ın yaralı bacağına bir at bastı ve nalın körelmiş mahmuzları baldırına gömüldü, tepesinde, hızla indirilen darbelerin tok sesleri duyuldu. Bir an sonra ıslak, ağır, ter ve tuzlu tuzlu kan kokan bir vücut yanı başına yığıldı ve İvan adamın gırtlağından tıpkı bir şişeden sıvının dökülmesi gibi lıkır lıkır kanın aktığını duydu.

Kazaklar dayak faslını bitirdikten sonra tutsakları ırmak kıyısına indirerek yaralarını yıkattı. Dizine kadar suya giren İvan ateş gibi yanan yaralarını berelerini yıkadı, avuçlarını bitiştirip gırtlağını zımparaya çeviren susuzluğunu giderecek kadar vakit bulamayacağından korkarak hırsla su içti.

İlk köye yaklaştıkları sırada, arkalarından, parlak ilkbahar tüylerine kavuşmuş, terden pırıl pırıl yanan atını süratli ile süren bir Kazak yetişti. Adam atını köye sürdü ve daha tutsaklar birinci avluya geçmeden, ellerine yabalar, beller, kazıklar, demir çubuklar geçirmiş bir kalabalık onlara doğru sökün etti. İvan ve ötekiler, Kazaklarla kadınları görür görmez ölümlerinin nasıl olacağını anladı.

Komünistlerden biri, "Vedalaşalım yoldaşlar!" dedi.

İlk dayaktan sonra olaylar bir kâbus gibi geçti. Yirmi verst o köyden o köye yürütüldüler ve her köyde onları kalabalık işkenceciler karşıladı. İhtiyar erkekler, kadınlar, yetişkin çocuklar onları dövdü, şişmiş suratlarına tükürdü, taşlar, sert kesekler attı, gözlerine toz ve kül serpti. Kadınların gaddarlığı hepsinden baskın çıkıyor, en zalimce, en akla hayale gelmedik işkencelere başvuruyorlardı. Sonuna doğru, yirmi beş kişinin vücutları, suratları öylesine canavarca sakatlanmış, her yanları çamurla karışık pıhtılaşmış kara mavi kanlara öylesine bulanmıştı ki, insanlıktan çıkmış, tanınmayacak bir hale gelmişlerdi.

Başlangıçta bu yirmi beş kişi, darbelerden sakınmak için hep muhafızlardan uzak durmaya çalışıyordu. Her biri orta yere geçmeye çalışınca da insan vücudundan som bir yığın halinde kümeleniyordu.

Ama Kazaklar sürekli onları birbirinden ayırıyor ve daha açık bir düzende yürümeye zorluyordu. Dayaktan sakınabilmek için en ufak bir umutları da kalmayan yirmi beş adam, itişe kakışa, karmakarışık bir yığın halinde ilerliyordu. Kafalarında bir tek acılı istek vardı; dayanıp yürümek ve yere düşmemek. Düşecek olurlarsa bir daha kalkamazlardı. Önceleri yabaların demir çatalları ya da kazıkların küt uçları karşılarında belirince, her biri eliyle yüzünü kapatıyor, mecalsiz bir halde avucunu gözlerine götürüyordu. Ama sonunda hepsine bir umursamazlık geldi; artık hiçbir şeye aldırmıyorlardı. Önceleri dayanılmaz acıdan kopardıkları çığlıklar, iniltiler, küfürler, hayvani seslerle karışık yalvarmalar çıkıyordu ağızlarından. Ama öğle üzeri hiç seslerini çıkarmadan yürümeye başladılar. Yalnız içlerinden biri, bir Yelenskaya'lı, hepsinin genci, alayın şakacısı, gözbebeği başına darbe yedikçe inliyordu. Sırıkla parçalanmış bacağını sürüyerek, bütün vücudu titreyerek, hoplaya hoplaya gidiyordu.

İvan Alekseyeviç'in Don'da yıkandıktan sonra cesareti artmıştı. Kazaklarla kadınların kendisine doğru koştuklarını görür görmez en yakınındaki yoldaşlarıyla hemen helalleşiyor ve onlara fısıldıyordu:

"Ey kardeşler, her zaman dövüşmesini biliyorduk; şimdi mağrur ölmesini de bilmeliyiz. Son nefesimizde bile bir tek şeyi unutmamalıyız, bizi avutacak tek şey bu düşüncedir. Ellerindeki kazıklarla bizleri tepeleyebilir, ama Sovyet gücünü öldüremezler. Komünistler! Kardeşler! Cesaretinizi kaybetmeden ölün ki, düşmanlarımız bize gülemesin!"

Borovski köyünde yaşlı erkekler tarafından gaddarca ve büyük bir hünerle dövülen tutsaklardan biri daha fazla dayanamadı. Ürkünç, çocuk gibi çığlıklar atarak gömleğinin yakasını paralayıp açtı ve boynuna bağlı bir sicimden sarkan ufak, kararmış bir haçı Kazaklara gösterdi.

"Yoldaşlar, ben Partiye çok yeni katıldım... Merhamet edin! Ben Tanrıya inanırım. İki çocuğum var... Acıyın! Sizin de çocuklarınız var."

Basık burunlu bir ihtiyar, "Biz senin nereden yoldaşın oluyormuşuz be? Kapa çeneni! Demek çocuklarını hatırladın öyle mi! Pis domuz seni!" diye hırladı. "Aklın başına geldi şimdi değil mi? Haç çıkarıyor-

sun ha? Ama bizim Kazakları vururken, onları duvar diplerine çekerken Tanrıyı aklına getirmiyordun." Cevap bile beklemeden elindeki kazığı sallayıp adamın kafasına indirdi.

İvan Alekseyeviç'in gözünün gördüğü veya kulağının duyduğu şeylerden hiçbiri, bir an için bile onun dikkatini çekmiyor, onda bir iz bırakmıyordu. Taş kesilen yüreği sadece bir kez uyandı; öğle üzeriydi, küfürler ve darbeler arasında bir köye girip sokakta sürüklenircesine ilerlemeye başlamışlardı. Gözü birden yan tarafa ilişen İvan, anasının eteğine yapışmış yedi yaşlarında bir çocuk gördü; çocuk, yanaklarından sel gibi yaşlar akıtarak haykırıyordu:

"Anneciğim! Dövme onu! Ah, dövme anneciğim, acıyorum ona... Korkuyorum... Kan içinde."

Elindeki kazığı tutsaklardan birine nişanlayan kadın birdenbire bir çığlık kopardı, silahını bıraktı, çocuğunu elinden tuttuğu gibi yan sokaklardan birine kaçtı. Çocuğun gözyaşları ve merhameti İvan'a dokunmuş, gözleri dolmaya, çatlamış dudaklarına tuz tadı gelmeye başlamıştı. Kendi küçük oğluyla karısını hatırlayarak iç geçirdi ve bu apansız hatırlayışla birlikte, oğlunun ve karısının gözleri önünde ölmemek için sabırsız bir istek duydu... Onları görmeden ölmesi daha iyi olacaktı...

Yorgunluk ve acıdan sallana sallana, bedenlerini güçlükle taşıyarak sürükleniyor, gidiyorlardı. Köyün dışında, bozkırda bir kuyu vardı; su içmelerine izin vermesi için çavuşa yalvardılar.

"Suya ihtiyacınız yok sizin. Zaten geç kaldık. Yürüyün bakalım, haydi!" diye bağırdı çavuş.

Ama muhafızlardan biri tutsaklar adına söze karıştı:

"O kadar katı yürekli olma Akim Sazonoviç! Onlar da bizim gibi insan."

"İnsan mı? Komünistler insan değildir. Bana akıl öğretmeye de kalkma sakın! Komutanınız mıyım değil miyim?"

"Senin gibi çok komutan var. Hadi çocuklar, gidin için," dedi ihtiyar Kazak. Atından indi, kuyudan bir kova su çekti. Tutsaklar hemen Kazak'ın çevresini sardı; berelenmiş, feri kaçmış gözler parladı ve kovayı yakalamak için yirmi beş çift el uzandı. İhtiyar Kazak içsin diye

ilkin hangisine izin vereceğini şaşırarak duraladı. Çok uzun süren bir saniye sonra, suyu yalağa boşaltıp bağırdı:

"Alın bakalım, davar mısınız siz yahu? Sırayla!" Su, pis kokulu yalağın kaygan yeşil dibine yayıldı. Tutsaklar yalağa doğru atıldı. Kaşları merhametle çatılan ihtiyar Kazak arka arkaya on bir kova su çekip yalağı doldurdu.

İvan içmek için dizlerinin üstüne çöktü. Susuzluğunu giderince başını kaldırdı ve gözleri Don'un kıyısındaki yolun buzlu, beyaz, soluk, kireçli tozlarını, uzaktaki tepelerin mavisini ve o maviliklerin üstünde, hızla akan beyaz yeleli Don'un üstünde, gökyüzünün erişilmez, masmavi enginliği içinde ufak bir bulutu olağanüstü, âdeta gözleri kör eden bir durulukla gördü. Rüzgârla kanatlanan bulut, sedef rengi gölgesi ırmağın uzaklardaki bir dönemecine vurarak, ışıl ışıl beyaz bir yelken gibi kuzeye doğru yol alıyordu.

LV

KUDİNOV, Vyeşenskaya'ya döndükten sonra Asi kuvvetleri yüksek komuta heyetinin yaptığı gizli bir toplantıda, Don Hükümeti ve ataman Bogayevski'den yardım istenmesi kararlaştırıldı. Kudinov'a, Asilerin 1918'de Kızıllarla ateşkes antlaşması yaparak cepheyi terk etmiş olmalarından ötürü şimdi pişmanlık ve üzüntü duyduklarını belirten bir mektup yazması için talimat verildi. Bu mektupta Kudinov, Bolşeviklerle savaşın zafere ulaşıncaya kadar devam edeceğini vadederek, kendilerine uçakla kurmay subaylar ve cephane gönderilmesini istedi.

Piyotr Bogatiryov Asilerle geride kaldı, pilot ise Kudinov'un mektubunu Novoçerkask'a götürdü. O andan sonra da Don Hükümeti ile Asi kuvvetleri arasında sıkı bir bağlantı kuruldu. Hemen hemen her gün, Fransız malı uçaklar Donets'in öbür yanından uçuyor, subaylar, fişekler ve hafif sahra topu mermileri taşıyordu. Pilotlar aynı zamanda Don Ordusuyla birlikte çekilmiş olan yukarı Don Kazaklarından mektuplar da getiriyor, ailelerinden aldıkları cevapları da onlara götürüyordu.

Donets Cephesindeki duruma göre kendi stratejik görüşlerine dayanarak harekât planları yapan Don Beyaz Ordusu komutanı General Sidorin, bu planları, birtakım talimat, rapor ve Asiler üzerine sevk edilmekte olan Kızıl Ordu tümenleriyle ilgili bilgilerle birlikte Kudinov'a gönderiyordu. Kudinov, Sidorin'le mektuplaşmasını sadece kendi seçtiği üç beş kişiye bildiriyor, başka herkesten saklıyordu.

LVI

TUTSAKLAR Tatarski'ye saat beş sularında geldi. Kısa süren ilkbahar alacakaranlığı bastırmak üzereydi; güneş yavaş yavaş batıyor, alev alev yanan yuvarlağı batıda, gri mavi, taraz taraz bir bulut kümesinin üstünde oturuyordu.

Tatarskili Kazak Piyade Bölüğü askerlerinin bir bölümü köyün büyük tahıl ambarının gölgesinde oturuyor, bir kısmı da ayakta duruyordu. Kızılların baskısına dayanmakta güçlük çeken Yelenskaya bölüklerine yardım etmek için Don'un sağ yakasına geçmiş ve yeni mevzilerine giderken, yolda, ailelerini görmek ve kumanyalarını tazelemek için köylerine sapıvermişlerdi.

Yollarına hemen devam etmeleri gerekiyordu, ama komünist tutsakların Vyeşenskaya'ya götürülmekte olduğunu, aralarında İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevoy'un da bulunduğunu, pek yakında Tatarski'de olacaklarını haber almışlardı. Bunun üzerine beklemeye karar verdiler. Özellikle de Tatarski dışındaki çarpışmada Piyotr Melehov'la birlikte akrabaları ölen Kazaklar, İvan Alekseyeviç'le Mişa Koşevoy'u görmek için beklemek konusunda diretiyorlardı.

Tüfeklerini deponun duvarına dayamış, çevrelerinde kadınlar, yaşlı erkekler, çoluk çocuk olduğu halde sigara içiyorlar, ayçiçeği yiyor, aralarında yavaş yavaş konuşuyorlardı. Bütün köy sokaklara dökülmüş, tutsakların gelişini haber versinler diye delikanlılar damlara gözcü konmuştu.

En sonunda bir çocuk sesi haykırdı:

"Geliyorlar!"

Askerler telaşla kalktı, dalgalanan halktan bir uğultu yükseldi ve tutsakları karşılamaya koşan çocukların ayak patırtıları duyuldu.

Kederi hâlâ tazeliğini koruyan Aleksey Şamil'in dulu deli gibi bir çığlık attı.

İhtiyarlardan biri, "Düşmanlarımız geliyor!" dedi.

Bir başkası, "Öldürün iblisleri! Onlar bizim erlerimizi öldürdü!" diye bağırdı. "Koşevoy ve arkadaşıyla hesaplaşacağız."

Darya Melehova, Anikuşka'nın karısıyla bir arada duruyordu. Yaklaşan kalabalık içinde İvan Alekseyeviç'i ilk tanıyan o oldu.

Çavuş, kalabalığın uğultusunu, ulumaları andıran bağrışları ve kadın çığlıklarını bastıran sesiyle, "Size köylülerinizden birini getirdik. Gelin de halini görün köpoğlunun! Hıristiyanca öpün onu!" diye gürledi. Elini uzatıp İvan'ı işaret etti.

Antip tüfeğini omzundan indirerek kalabalığı yara yara geldi, "Peki ötekiler nerede? Mişa Koşevoy nerede?" diye sordu.

"Sizden sadece bir kişi var, başka kimse yok! Ama bunu parçalayacak olursanız her birinize bir parça düşer!" diye cevap verdi çavuş ve kırmızı bir yağlıkla yüzündeki teri silip yorgun argın atından indi.

Kadınların ulumaları, çığlıkları yüksele yüksele ulaşabileceği en yüksek noktaya vardı. Darya sağı solu ite kaka tutsak kafilesine yaklaştı ve suratı bereden, kandan mosmor bir renk almış, kendisinden birkaç adım ötede duran İvan'ı gördü. Pıhtılaşan kanla kabuklaşan saçlarının örttüğü davul gibi şişmiş kafası tersine çevrilmiş bir kovaya benziyordu. Alnının derisi yüzülmüş, parça parça sarkıyor, başındaki kan ve saç karışımı yığının üstünde, açık yarayı güneşten ve sineklerden korumak için koyduğu bir çift yün eldiven duruyordu. Eldivenler yaraya yapışmış kalmıştı kafasında.

Bir av hayvanı gibi gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırarak karısıyla küçük oğlunu arıyor, ama onları görmekten de korkuyordu. Kim olursa olsun, birisine yalvarıp, eğer orada iseler, karısıyla çocuğunu uzaklaştırmalarını söylemek istiyordu. Tatarski'den öteye gidemeyeceğini, burada öleceğini biliyordu; ailesinin onu ölürken görmesini istemiyordu. Omuzlarını yukarı çekmiş, başını ağır ağır sağa sola çevirip duruyor, gözlerini köylülerinin yüzlerinde dolaştırıyordu. Hiçbirinde ne bir merhamet ne de bir sevgi belirtisine rastladı; Kazaklar da kadınlar da ona kötü kötü, yiyecek gibi bakıyordu.

Rengi atmış ve kandan kaskatı kesilmiş haki gömleği her kıpırdanışında hışırdıyordu. Kızıl Ordu malı kapitone pantolonunda ve çıplak, çarpık ayaklarında kanlar vardı.

Darya geldi, tam onun önüne çakıldı. Nefretle, ıstırapla, hemen oracıkta müthiş şeyler olacağı yolunda içini kemiren bir önseziyle soluk soluğa gözlerini İvan'a dikmiş, onun kendisini tanıyıp tanımadığını anlayamadan bakıyordu.

İvan aynı telaşlı, heyecanlı ifadeyle tek gözünü (öteki berelenerek şişmiş, kapanmıştı) hiç durmadan kalabalığın üstünde dolaştırıyordu. Birdenbire gözü Darya'ya takıldı kaldı ve İvan kör kütük bir sarhoş gibi, hafifçe ileriye doğru sendeledi. Kan kaybından başı dönüyordu, bayılmak üzereydi. Ama her şeyin gerçekdışı göründüğü, ışığın karanlığa gömüldüğü, o bayılmakla bayılmamak arası hali onu rahatsız ediyor ve bu yüzden büyük bir irade gücü harcayarak ayakta durabiliyordu. Darya'yı gördü, tanıdı ve sallanarak ona doğru bir iki adım attı. Dudaklıktan çıkmış dudaklarında uzaktan uzağa gülümsemeyi andıran bir kıpırdama oldu. Bu hayalet gülümseyiş Darya'yı rahatsız etti, yüreğini daha hızlı, daha güçlü attırmaya başladı; âdeta boğazında atıyordu yüreği şimdi.

Çılgınca soluyarak ve yüzü her an biraz daha sararark, Darya, İvan Alekseyeviç'in tam önüne geldi.

"Nasılsın bakalım sağdıç?" diye sordu. Çın çın öten sesi, hırslı hali ve kelimeleri olağanüstü bir vurguyla söylemesi, kalabalığın uğultusunu dindirdi. Sessizlikte İvan'ın renksiz, ama hiç titremeyen bir sesle verdiği cevap rahatça duyuldu:

"Ya sen nasılsın Darya bacı?"

"Bize anlatsana sevgili sağdıç... nasıl öldürdüğünü..." Darya tıkandı ve bir an konuşmadan eliyle göğsünü bastırdı. Sonra devam etti, fısıltısını kalabalığın en kenarındakiler bile duyabildi:

"... Öz amcaoğlunu, benim kocamı."

"Yok bacı, onu ben öldürmedim."

"Öldürmedin mi?" Darya'nın sesi tizleşerek yükseldi. "Bizim Kazakları öldüren sen ve Mihail Koşevoy değil miydiniz?"

"Hayır bacı... Biz... Ben öldürmedim onu."

"Peki kim aldı onu bu dünyadan öyleyse?" diye sesini daha yükseltti Darya. "Kimdi? Söyle bana."

"Zamurski Alayı..."

"Sendin işte! Sen öldürdün onu. Kazaklar seni tepede gördüklerini söyledi. Beyaz bir atın üstündeymişsin, inkâr mı ediyorsun alçak herif?"

"Ben de vardım o savaşta..." İvan sol elini ağır ağır kaldırıp yarasına yapışmış eldivenleri elledi. Sözüne devam ederken sesinde belirli bir kuşku seziliyordu. "Ben de o savaştaydım, ama kocanı öldüren ben değilim, Mişa Koşevoy'dur. O vurdu onu. Amcaoğlu Piyotr'un kanı benim elime bulaşmadı."

"Öyleyse hangi hemşerini öldürdün düşman? Kimin çocuklarını yetim bıraktın bu dünyada?" diye Naili Yakov'un dulu kulakları yırtan bir çığlık kopardı kalabalığın içinden. Kadınlar histerik hıçkırıklarla ağlamaya, zaten gergin olan havayı büsbütün gerginleştirmeye başladı.

Sonradan Darya, süvari filintasının nereden eline geçtiğini hatırlayamadığını söyledi. Herhalde biri eline tutuşturmuş olacaktı. Ama kadınların vaveylası yükseldiği sırada, elinde garip bir nesne gördü ve bunun bir tüfek olduğunu bakmadan anladı. Önce İvan'a dipçiğiyle vurmak için tüfeği namlusundan kavradı. Ama arpacık avucuna batarak canını yaktı, bunun üzerine Darya parmaklarını kaydırıp tüfeği çevirdi, omzuna dayadı, hatta İvan'ın sol memesine nişan bile aldı.

Darya, İvan'ın arkasında duran Kazakların yana kaçtığını, arkada tahıl ambarı duvarının meydana çıktığını gördü. Ürküntülü bağrışmalar duydu:

"Aklını kaçırmışsın sen! Bizi vuracaksın! Dur, ateş etme!"

Kalabalığın hayvanca bir merakla ne olacağını beklemesi, kocasının öcünü alma isteği, kısmen de diğer kadınlardan farklı bir biçimde ortaya çıkıvermesinin uyandırdığı bir üstünlük duygusuyla kışkırtılan Darya, Kazakların kendisini hayretle seyrettiğini fark ettiği, bundan ötürü de o zamana kadar hiç görülmemiş, olağanüstü bir şeyler, hepsinin yüreğini ağzına getirecek bir şeyler yapması gerektiğini düşündüğü için, bütün bu değişik duyguların etkisi altında hareket ederek, bilincinin derinliklerinde zaten kararlaştırılmış bir şeye, o anda tartamayacağı, tartmasına da olanak olmayan bir şeye doğru hızla

sürüklendi ve parmağını tetiğe sakına sakına götürerek bir an duraladı. Sonra, birdenbire, kendisi de beklemediği halde, tetiği kuvvetle çekiverdi.

Tüfeğin geri tepmesiyle yere yuvarlanacak gibi oldu, kulakları sağırlaştı patlamadan. Ama kısılmış gözleriyle, İvan'ın yüzünün birdenbire değişiverdiğini, korkunç ve bir daha düzelmeyecek biçimde değişiverdiğini, kollarını uzattığını, sonra sanki yükseklerden suya dalmaya hazırlanıyormuş gibi ellerini kavuşturduğunu, boylu boyunca yere serildiğini, başının şiddetle çırpındığını, vücudunun titrediğini, kolları yana açılmış bir vaziyette toprağı tırmaladığını gördü.

Ne yaptığını hâlâ iyice algılayamayan Darya tüfeği yere attı, sırtını yere düşen adama döndü ve bütün basitliği içinde, doğal olmayan bir hareketle yazmasını düzeltip, dışarı çıkan saçlarını yazmasının içine tıktı.

Darya geçerken ona yol açmak için olağanüstü bir saygıyla kenara çekilen bir Kazak, "Hâlâ nefes alıyor!" dedi.

Darya ne söylendiğini, kimin için söylendiğini anlamaksızın çevresine bakındı ve bir erkeğin gırtlağından değil de, sanki kendi yüreğinden gelen uzun bir inilti duydu. İnilti, bir ölüm hırıltısı şeklini aldı. Darya ancak o zaman iniltinin ölümü kendi ellerinden tadan İvan Alekseyeviç'ten geldiğini anladı.

Çabuk çabuk, hafif adımlarla tahıl ambarının önünden geçip alana doğru yürüdü. Onu sadece birkaç çift göz izledi, çünkü kalabalığın dikkati palavracının oğlu Antip'e çevrilmişti. Antip geçit töreni alanındaymış gibi ayaklarının ucuna basarak ve elindeki süngüyü her nedense arkasında saklayarak, hızla İvan Alekseyeviç'e doğru koştu. Bilinçli, hesaplı hareketlerle yere çömeldi, dizlerini toprağa koydu ve süngünün ucunu İvan'ın göğsüne dayayarak alçak sesle konuştu:

"Ee, geber bakalım Kotliyarov!"

Bütün gücüyle süngünün kabzasını dürttü.

İvan yavaş yavaş ve çok acı çekerek öldü. Can, onun sağlıklı, güçlü kuvvetli bedeninden ayrılmak istemiyordu. Üçüncü süngü darbesinden sonra bile ağzı hâlâ açılıp kapanıyor ve kana bulanmış dişlerinin arasından dehşet verici bir hırıltı halinde, "Ah-ah-ah!" iniltileri çıkıyordu.

Kafile komutanı çavuş, "Hey, çekil git be, cehennem ol!" diye Antip'i öteye itti. Tabancasını kaldırdı, işini bilir bir tavırla İvan'a nişan aldı.

Tabanca sesi, Kazakların tutsakların üzerine atılması için bir işaret oldu. Tutsaklar av hayvanları gibi dehşet ve şaşkınlık içinde dağıldı. Kuru, tok silah sesleri çığlıklara karıştı...

• • •

Gregor Melehov atını dörtnala sürerek yarım saate yakın bir gecikmeyle Tatarski'ye vardı. Atını çatlatırcasına sürdü, hayvan iki köy arasında, yarı yolda düşüp öldü. Eyeri taşıyarak en yakın köye varan Gregor uyuz bir beygiri ödünç aldı. Ne var ki çok geç kalmıştı. Tatarski Bölüğü, Asilerin Kızıl süvari birlikleriyle çarpıştığı Ust-Koperskaya ilçesi sınırlarına doğru yola çıkmış, tepenin ardında gözden kaybolmuştu bile. Köyde çıt çıkmıyordu, ortalıkta kimsecikler görünmüyordu. Gece, kasvetli örtüsünü çevredeki tepelerin üstüne çekmekteydi.

Gregor atını kendi evinin avlusuna sürdü, yere indi, evden içeri girdi. Mutfakta ışık yanmıyordu. Koyu gölgeler içinde sivrisinekler vızıldıyordu; köşedeki ikonlar donuk donuk parlıyordu. Evinin alışık olduğu, yüreğini çarptıran kokusunu derin derin içine çekerek seslendi Gregor:

"Evde kimse yok mu? Ana! Dunya?"

"Gregor, sen misin?" diye Dunya'nın sesi geldi ön odadan. Gregor çıplak ayakların şap şap yürüdüğünü duydu ve gömleğinin kemerini aceleyle bağlamakta olan kız kardeşinin beyaz vücudu kapı aralığında belirdi.

Gregor, "Neden bu kadar erken yattınız?" diye sordu. "Anam nerede?"

"Şey oldu..." Dunya sustu, Gregor onun hızlı hızlı heyecanla soluduğunu duydu.

"Ne var, ne oldu? Tutsaklar buraya geleli ne kadar oldu?"

"Öldürdüler onları."

"Ne?"

"Kazaklar öldürdü onları. Ah Grişa! Bizim Darya alçak bir cadı..." Dunya'nın ağlamaklı sesinde öfke gözyaşları seziliyordu, "İvan Alekseyeviç'i kendi elleriyle öldürdü... Vurdu onu..."

Gregor kız kardeşini gömleğinin yakasından yakalayarak korku içinde, "Ne sayıklıyorsun sen be?" diye bağırdı. Dunya'nın gözlerinde yaşlar pırıldıyordu ve onun gözbebeklerinde donup kalan dehşet ifadesini gören Gregor, kulaklarının yanlış duymadığını anladı.

"Ya Mihail Koşevoy? Stokman?"

"Onlar tutsaklar arasında yoktu."

Dunya ona kesik kesik ve kısaca, Kızıl tutsakların öldürülüşünü, Darya'yı anlattı.

"Anam geceleyin onunla aynı çatı altında kalmaktan korktu, komşularda yatmaya gitti," diye bitirdi sözünü.

"Darya da eve sarhoş geldi, hayvan gibi içmiş. Şimdi uyuyor."

"Nerede?"

"Samanlıkta."

Gregor dönüp çıktı, avluyu iri adımlarla geçti, samanlığın kapısını çekip ardına kadar açtı. Darya, eteği utanmazca sıyrılmış bir halde yerde uyuyordu. Narin kolları yana açılmış, sağ yanağında salyalar pırıldıyor, açık ağzından kuvvetli bir votka kokusu geliyordu. Sol yanağı yerde, başı kaykılmış, derin derin, gürültülü bir şekilde horluyordu.

Kılıcını kullanmak için ömründe hiç böylesine vahşice bir istek kabarmamıştı Gregor'un içinde. Homurdanarak, sallanarak, dişlerini gıcırdatıp ayaklarının dibindeki vücuda tiksinti ve nefretle bakarak birkaç saniye durdu. Sonra, bir ayağını ileri doğru uzatıp çizmesinin nalçalı topuğunu Darya'nın suratına, kara, kavisli kaşlarının üstüne dayayarak boğuk bir sesle homurdandı:

"Zehirli yılan seni!"

Darya sarhoş sarhoş homurdandı, bir şeyler mırıldandı. Gregor başını avuçlarının arasına alıp koşa koşa avluya çıktı.

Aynı gece anasını bile görmeden cepheye döndü.

LVII

DON Ordusunun direnişini kıramayan ve bahar selleri basmadan Donets'i geçemeyen Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular bazı kesimlerde hâlâ taarruza geçmeye çalışıyordu. Bu girişimlerin çoğu başarısızlığa uğradı ve inisiyatif Don Ordusu komutanlığına geçti.

Mayıs ortasına kadar Güney Cephesinde gözle görülür bir değişiklik olmadı. Ama çok yakında olacaktı. Don Ordusu eski komutanı General Denisov ve onun kurmay başkanı General Polyakov'un çizdiği plana göre, genç Don Ordusunun en iyi eğitilmiş subaylarıyla alaylarından meydana gelen bir vurucu kuvvetin Kamenskaya bölgesinde yığılması işi hemen hemen tamamlanmıştı. Bu vurucu kuvvet aşağı yukarı on altı bin kılıç ve süngüden meydana gelmişti, aynı zamanda yirmi dört sahra topuyla yüz elli makineli tüfeğe sahipti.

Bu kuvvetin, öteki birliklerle ortak hareket ederek Makeyevka yönüne saldırması, On İkinci Kızıl Tümeni tepelemesi, bölgedeki öbür Kızıl kuvvetlerin yanından dolaşarak geçtikten sonra yukarı Don topraklarına nüfuz etmesi, oradaki Asi Ordusuyla birleşmesi, bunun ardından da Koper ilçesine girmesi ve Bolşeviklik hastalığına tutulmuş ora Kazaklarını "tedavi etmesi" fikri General Polyakov'a aitti.

Donets üzerinde bu yarma harekâtı için geniş hazırlıklar yapılıyordu. Vurucu kuvvetin komutası General Sekretev'e verildi. Don Ordusu başarılar kazanmaya başladı. Don Ordusunun yeni komutanı, Denisov'un (Krasnov'un koruduğu bir general) yerine geçen General Sidorin ve yeniden seçilen Ataman General Afrikan Bogayevski, Batılı Müttefiklerle işbirliği yapma siyaseti güdüyor, İngiliz ve Fransız askerî heyetlerinin temsilcileriyle birlikte, Moskova üzerine yürümek ve Bolşevikliği Rus topraklarından silmek için geniş planlar hazırlıyordu.

Karadeniz kıyısındaki limanlara silah taşıyan nakliye gemileri geliyordu. Transatlantikler sadece İngiliz, Fransız uçakları, tankları, makineli ve piyade tüfekleri değil, hatta katırlar, yığın yığın yiyecek ve giyecek, Almanya ile barış yapılınca değerini kaybeden ne kadar mal varsa getiriyordu. Novorissisk limanındaki ardiyeler, pirinç düğmelerinde şahlanmış İngiliz arslanı arması bulunan balya balya haki İngiliz asker ceketleriyle dolmuştu. Depolarda Amerikan unundan, şekerinden, çikolata ve içkisinden geçilmiyordu. Bolşeviklerin inatçı canlılığından telaşa kapılan kapitalist Avrupa, Müttefik kuvvetlerin Almanların üzerine yağdırmaya vakit bulamadığı cephaneleri, top mermilerini sel gibi Güney Rusya'ya döküyordu. Parça parça olmuş kan kaybeden Sovyet Rusya'yı boğmak için Uluslararası gericilik ayaklanmıştı... Kazak subaylarına, Gönüllü Ordusu subaylarına tankları

yürütme, İngiliz toplarını kullanma sanatını öğretmek için ta Don'a, Kuban'a kadar gelen İngiliz ve Fransız eğitmen subaylar daha şimdiden, Moskova'ya muzaffer bir şekilde girmek için sabırsızlanıyordu.

O sıralarda, Kızıl Ordunun 1919 taarruzunun başarıya ulaşmasını sağlayan olaylar gelişti Donets'te.

Kızıl Ordunun taarruzunu geliştirememesinin nedeni hiç kuşku yok ki, üç ay Kızıl Ordunun gerisini bir kanser gibi kemirip, kuvvetlerin devamlı surette bir yerden bir yere aktarılmasını gerektiren, mühimmat ve kumanyanın cepheye sevkini baltalayan, yaralılarla hastaların cephe gerisine naklini güçleştiren yukarı Don Kazakları ayaklanmasıydı. Ayaklanmayı bastırmak için sadece Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordulardan sekiz bin süngü çekilmişti.

Ayaklanmanın gerçek büyüklüğünden haberdar edilmeyen Devrim Askerî Konseyi, Asileri tepelemek için yeterli önlemi almakta ağır davrandı. Başlangıçta, ayaklanmayı bastırmak için desteksiz birlikler (örneğin Merkez Komitesi okulu topu topu iki yüz kişi göndermişti) ile doğru dürüst kurulmamış birlikler çıkarılmıştı. Bu, yangını bardak bardak suyla söndürmeye çalışmak gibi bir şey oluyordu. 120 verst çapındaki Asi topraklarını çeviren takviyesiz Kızıl Ordu birlikleri, genel bir harekât planı bulunmaksızın ve tamamıyla bağımsız olarak hareket ediyordu. Bu yüzden de Asilerle dövüşen kuvvetlerin asker sayısı yirmi beş bine çıkmış olmasına rağmen etkili sonuçlar alınamadı.

Ayaklanmanın yayılmasını önlemek için on dört piyade bölüğü ile düzinelerce perdeleme müfrezesi birbiri ardınca ileri sürüldü; Tambov, Voronej ve Ryazan'dan komünist müfrezeleri geldi. Ancak ayaklanma genişleyip Asiler ele geçirdikleri makineli tüfekler ve sahra toplarıyla silahlandıktan sonradır ki, Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular, topçu ve makineli tüfek birlikleriyle desteklenmiş bir seferi kuvvet kurmak için birer tümen verdi. Asiler büyük kayıplara uğradı, ama tepelenmedi.

Yukarı Don'daki yangının kıvılcımları Koper ilçesine de atladı. Subayların yönetiminde önemsiz birkaç Kazak grubu ayaklanmaya kalkıştı. Uryupinskaya ilçesinde Alimov adında bir albay, saklanan Kazaklardan ve subaylardan çevresine önemli sayıda adam topladı. Ayaklanma Mayısın 1'inde yapılacaktı, ama kurulan kumpas zama-

nında öğrenildi, Alimov'la hempalarından birkaçı yakalandı ve Devrim Mahkemesi tarafından kurşuna dizilerek idama mahkûm edildiler; öndersiz kalan ayaklanma tavsadı ve Koper ilçesindeki karşı-devrimci unsurlar yukarı Don Asileriyle birleşemedi.

Mayısın ilk günlerinde, çeşitli derme çatma Kızıl Ordu birliklerinin yedekte beklemekte olduğu Çertkovo İstasyonunda bir komünist müfrezesi trenden indi. Çertkovo, Asi cephenin batı kesimi boyunca giden güneydoğu demiryolu hattının en son istasyonlarından biriydi. Bu sırada, bu bölgedeki çeşitli ilçelerin Kazakları Kazanskaya ilçesi dolaylarında büyük bir süvari kitlesi toplamış, taarruza geçen Kızıl kuvvetlerle canlarını dişlerine takarak vuruşmaktaydı.

İstasyondaki Kızıl Ordu askerleri arasında, Kazakların Çertkovo'yu sardıkları ve saldırmak üzere olduklarına ilişkin bir dedikodu yayıldı. İstasyonun cepheden en aşağı kırk verst uzakta olmasına ve ileri kesimlerde böyle bir yarmayı haber verecek Kızıl Ordu birlikleri bulunmasına rağmen, istasyon bir anda ana baba gününe döndü. Kızıl Ordu askerleri arasında bir kaynaşma oldu. Kilisenin arkasında bir yerden bir ses emredercesine bağırdı:

"Silah başına!" Sokaklarda deli gibi koşuşmaya başladı askerler.

Sonradan bunun yanlış bir alarm olduğu anlaşıldı. Oraya yaklaşmakta olan bir Kızıl Ordu birliğini birisi Kazaklar sanmıştı. Komünist müfrezesiyle derme çatma iki alay, Kazanskaya stanitsasına doğru yola çıktı.

Ertesi gün, yeni gelmiş olan Kronştad Alayı hemen hemen son erine kadar imha edildi.

Birinci günkü çarpışmadan sonra Kazaklar gece akını yaptı. İleri karakollar ve devriye kolları tarafından korunan Kronştad Alayı, Asilerin boşalttıkları köyü işgal ederek tehlikeye atılmaktansa, geceyi bozkırda konaklayarak geçiriyordu. Gece yarısı birkaç Kazak bölüğü, alayı kuşattı ve müthiş bir ateş açıp, düşmanı dehşete vermek için birinin icat ettiği kocaman kocaman, tahtadan kaynana zırıltıları kullandı. Bu kaynana zırıltıları geceleri makineli tüfek yerine kullanılır ve gerçek makineli tüfek sesinden hemen hemen ayırt edilemeyecek bir ses çıkarırdı.

Alay eratı zifiri karanlıkta, Kazak "makineli tüfeklerinin" kükreyişini, deli gibi ateş eden kendi devriyelerinin silah seslerini ve yaklaşmakta olan süvarilerin gümbürtüsünü duyunca, Don'a doğru kaçıştı, ama düşman hatlarını yarıp ırmağa varmalarına rağmen, bir süvari saldırısına dayanamadı.

Mayıs içinde Donets Asi Cephesine daha çok Kızıl destek kuvvetleri geldi. 33. Kuban Tümeni de savaşa katıldı ve işte Gregor Melehov o zaman gerçek bir saldırı yapmanın gerekliliğini iyice hissetti. Kuban Tümeni Gregor'un Birinci Tümenini sürekli saldırılarla durmadan sıkıştırdı ve Gregor kuzeye, Don'a doğru çekilirken elindeki köyleri arka arkaya vermek zorunda kaldı. Karginskaya yakınlarında, Çir kıyıları üstünde bir gün kadar dayandı, ama üstün kuvvetlerin baskısı altında sadece geri çekilmek değil, aynı zamanda destek istemek zorunda da kaldı.

Üçüncü Tümen komutanı Kondrat Medvedev ona sekiz süvari bölüğü yolladı. Medvedev'in Kazaklarının teçhizatı mükemmeldi. Hepsinde bol bol cephane vardı. Kızıl tutsaklardan aldıkları çizmeleri, üniformaları da çok iyi durumdaydı. Sıcağa rağmen, içlerinden çoğu meşin avcı yelekleriyle kurum satarak dolaşıyordu, hemen hemen hepsinde de tabanca ve dürbün vardı. 33. Kuban Tümeninin mancınık gibi indirdiği darbeleri bir süre için durdurabildiler; bu arada da Kudinov'un ısrarlı çağırmalarına cevap olarak, Gregor, bu fırsattan yararlanarak, bir konferansa katılmak üzere Vyeşenskaya'ya gitmeye karar verdi.

LVIII

GREGOR, Vyeşenskaya'ya sabah erkenden vardı.

Don'un sel suları çekilmeye başlıyordu ve hava, kavakların iç bayıltacak kadar tatlı, yapışkan kokusuyla yüklüydü. Irmak boyunca, meşelerin özlü, koyu yeşil yaprakları dalgın dalgın hışırdıyordu. Üstünde ağaç bulunmayan topraklı yükseltiler tütüyor, yer yer narin, incecik yapraklı bir yeşillik göze çarpıyordu. Çukurluklarda durgun sular hâlâ pırıldıyor, balaban kuşları direk direk çıkan sesleriyle ötüyor ve güneş henüz yükseldiği halde, küf kokulu havada tatarcıklar kaynıyordu.

Karargâhta eski bir daktilo tıkırdıyordu, odalar kalabalık ve tütün dumanından boğucu bir haldeydi.

Gregor, Kudinov'u, ciddi ve dalgın bir yüzle son derece garip bir işle uğraşırken buldu. Gregor usulcacık içeri girdiğinde Kudinov başını kaldırmaksızın, iri, yemyeşil bir sineğin bacaklarını çekiştirmekteydi. Bacaklardan birini kopardı, sonra iri, zayıf elini kapayıp sineği avucunun içinde tutarak kulağına götürdü ve hapsedilen böceğin bir pes, bir tiz perdeden vızıldayışını dinledi.

Birdenbire Gregor'u görünce, tiksinmiş, sinirlenmiş gibi sineği masanın altına attı, avucunu pantolonuna sildi ve yorgun bir tavırla koltuğunun parlak arkalığına dayandı.

"Otur Gregor Panteleyeviç," dedi.

"Nasılsın şef?"

"Eh işte; ne kadar iyi olunabilirse o kadar iyiyim. Senin işler ne âlemde? Demek seni geri sürüyorlar ha?"

"Bütün cephe hattı boyunca."

"Çir'de tuttun mu onları?"

"Pek uzun zaman değil. Ama Medvedev'in destekleri durumu kurtardı."

"Durum şöyle Melehov..." Kudinov gri meşinden Kafkas kemerini ellerinin içine aldı ve savatlı gümüşten tokaya gözlerini dikkatle dikerek iç çekti. "Görebildiğimiz kadarıyla, işler gittikçe bizim aleyhimize bir hal alacak. Donets'te bir şeyler oluyor. Ya bizim oradaki arkadaşlarımız Kızıl cepheyi yararak onları bizim üzerimize doğru sürüyor ya da Kızıllar şimdiki halde başlarına bizim bela olduğumuzu anladılar da bizi kıskaç içine almaya çalışıyorlar."

"Ya Kadetlerden ne haber var? Son gelen uçakla yolladıkları raporda ne anlatıyorlar?"

"Özellikle önemli bir şey yok. Planlarını onlar ne sana anlatır ne de bana dostum. Sidorin anasının gözüdür. Kızıl cepheyi yarıp yardımımıza gelmeye çalışıyorlar. Bize yardım vadettiler, ama her vakit gelmiyor yardımları. Cepheyi yarmak kolay iş değil. Vaktiyle ben de denemiştim. Hem Kızılların Donets'te ne kadar kuvvetleri olduğunu nereden biliyoruz? Kolçak Cephesinden bir iki kolordularını çekip

oraya getirmiş olabilirler. Karanlıkta göz kırpıyoruz biz; burnumuzun ucundan ötesini göremiyoruz."

"Benimle ne konuşmak istiyordun bakalım? Beni çağırdığın bu konferans nedir?" diye esneyerek sordu Gregor. Ayaklanmanın nasıl sonuçlanacağı onu pek ilgilendirmiyordu. Bu konu artık onu rahatsız etmiyor gibiydi. Harman yerinde döven çeken bir at gibi, düşünceleri günlerce hep aynı sorun çevresinde dönmüş, sonunda boş vermişti: 'Şimdilik Sovyetlerle barış filan olmayacak, burası kesin. Birbirimizin kanını çok akıttık. Ne var ki biz Kızılların Don bölgesine girmelerine göz yumduk; gerçi Kadet Hükümeti şimdilik bize tatlı sözler ediyor, ama Kızılları sokmamızın hesabını sonradan isteyecek, ensemizde boza pişireceklerdir bu yüzden. Canı cehenneme, nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, nasıl olsa her iki son da birbirinden güzel.'

Kudinov hâlâ Gregor'un gözlerinin içine bakmayarak bir haritayı açtı ve konuştu:

"Sen yokken burada bir konferans topladık ve karar verdik ki..."

Gregor, kışın aynı odada, Kafkasyalı yarbayın da bulunduğu savaş konferansını hatırlayarak, "Kiminle yaptınız bu konferansı? Prensle mi?" diye onun sözünü kesti.

Kudinov kaşlarını çattı, yüzü bulutlandı. "O artık yaşamıyor," diye cevap verdi.

Gregor birden ilgilenerek, "Nasıl olur?" diye sordu.

"Söylemedim mi sana? Yoldaş Giyorgidze'yi öldürdüler."

"Nasıl 'yoldaş' diyebiliyorsun ona? Sırtında ancak gocuk ceket bulunduğu sürece yoldaştı o. Ama Kadetlerle kuvvetlerimizi birleştirseydik –Tanrı korusun– ve o hâlâ yaşıyor olsaydı, hemen o gün soylu pozları takınır, sana bir daha elini uzatmaz, serçe parmağının ucunu verirdi! Nah şöyle!" Gregor kara, çirkin parmağını uzattı, gülerken de dişleri pırıl pırıl parladı.

Kudinov'un hâlâ kaşları çatıktı, bakışlarıyla sesinde de açıktan açığa bir hoşnutsuzluk, sinir, belli etmemeye çalıştığı bir öfke seziliyordu.

"Gülecek bir şey yok," diye hırladı. "İnsanların ölümüne gülme."

Gregor'a dokundu bu laf, ama yine de gülerek cevap verdi:

"O beyaz suratlı, beyaz elli yarbaya hiç acımam ben."

"Öldürüldü işte!"

"Savaşta mı?"

"Pek belli değil... Garip bir hikâye, gerçeği anlamak da kolay değil. Benim emrimle ulaştırmaya atanmıştı. Anlaşıldığına göre, Kazaklarla geçinememiş. Dudarevka yakınlarında bir çarpışma oluyordu, onun da içinde bulunduğu nakliye konvoyu ise çarpışma hattının iki verst gerisindeymiş. Giyorgidze de arabalardan birinde oturuyormuş. Serseri bir kurşun gelip tam suratına çarpmış. Kazaklar öyle dedi. Kıpırdayamamış bile... Kazaklar öldürmüştür onu, domuzlar!"

"Öldürmekle iyi etmişler!"

"Kes artık bu biçim konuşmayı; bela aramadan duramaz mısın sen?"

"Kızma canım. Şaka yaptım işte."

"Bir daha budalaca şakalarını kendine sakla. Tıpkı bir boğaya benziyorsun, kendi yemine pisliyorsun. Sana kalırsa, subayların öldürülmesi gerek. 'Apoletler kahrolsun' yine, öyle mi? Eğer topallayacaksan, hiç değilse aynı bacakla topallamalısın."

"Hikâyene devam et sen."

"Anlatacak başka bir şey yok. Onu Kazakların öldürdüğünü tahmin ettim, çıkıp onlarla dostça bir konuşma yaptım. 'Demek yine eski numaralarınıza başladınız,' dedim. 'Subaylarınızı vurmakta acele etmiyor musunuz biraz? Geçen gün de bu işe kalkıştınız, ama Kızıllar sizi sıkıştırıverince, yine de subaylara muhtaç olduğunuzu anlayıp, başınıza geçelim diye ayaklarımıza kapandınız. Şimdi yine eski hikâyeye başladınız ama.' Onlara bir güzel veriştirdim. Tabii, kendilerinin öldürdüğünü inkâr ettiler, ama yalan söylediklerini gözlerinden anladım. Lakin onlara ne yapabilirsin ki? Suratlarına tükürsen, çok şükür yağmur yağdı diyecekler." Kudinov kemerini avucunda sıktı, kıpkırmızı kesildi. "Çok kafalı bir adamı öldürdüler, onsuz sağ kolumu kaybetmiş gibiyim. Planlarımızı kim yapacak şimdi? Burada konuşmak kolay, ama iş stratejiye geldi mi, barutumuz tükeniveriyor bizim. Piyotr Bogatiryov'un gelişine çok sevindim, yoksa şöyle iki çift laf edecek tek kimse yoktu. Neyse unutalım bunu. İşimize bakalım. Bizimkiler Donets Cephesini yarmazsa, fazla dayanamayız. Onun için, her zaman dediğim gibi, otuz bin kişilik bütün orduyla yarma harekâtına girişmeye karar verdik. Eğer sopayı yer, püskürtülürsen, Don'a dönersin

tekrar. Ust-Koperskaya'dan Kazanskaya'ya kadar sağ yakayı temizler, Don boyunca siperler kazar kendimizi savunuruz..."

Kapının sertçe vuruluşu üzerine, lafı yarıda kaldı. "Girin," diye bağırdı.

İçeriye, Altıncı Özel Tugay Komutanı Gregor Bogatiryov girdi. Bogatiryov'un güçlü kırmızı yüzü terden pırıl pırıl parlıyordu ve rengi açılmış kumral kaşları çatılmıştı. Kasketini çıkarmadan masaya oturdu.

Kudinov gülümsemeye çalışarak gözlerini Bogatiryov'a dikip, "Niçin geldin?" diye sordu.

"Fişek ver bize?" dedi Bogatiryov.

"Vermiştik ya bir miktar. Daha kaç tane istiyorsun? Burada cephane fabrikam mı var sanıyorsun?"

"Kaç tane vermiştin ki zaten? Adam başına bir fişek! Herifler bize makineli tüfeklerle ateş ediyor, bizimse kamburumuzu çıkarıp saklanmaktan başka bir şey gelmiyor elimizden. Buna savaş mı diyorsun sen?"

"Dur biraz Bogatiryov, önemli konular tartışıyoruz," dedi Kudinov. Bogatiryov gitmek için ayağa kalkınca da ekledi, "Dur gitme. Senden gizlimiz yok." Gregor'a döndü:

"Evet Melehov, eğer bu yakada tutunamayacak olursak, yarma harekâtını deneriz. Asker olmayanların hepsini, bütün ağırlıklarımızı bırakır, piyadeleri arabalara bindirir, yanımıza da üç batarya alıp Donets'e doğru yola koyuluruz. Seni başa geçirmek istiyoruz. İtirazın yok ya?"

"Bana göre hepsi bir. Ama ailelerimiz ne olacak? Kızlarımız, karılarımız, ihtiyarlarımız hep mahvolacak."

"Elden ne gelir, biz ayak altına gideceğimize onlar gitsin daha iyi."

Kudinov'un ağzının kenarları sarktı; bir süre sustu, sonra masanın üstünden bir gazete aldı.

"Bak, sana bir haber daha: Başkomutan birlikleri bizzat idare etmeye gelmiş. Şimdi ya Millerovo ya da Kantemirovka'dadır diyorlar. Dur bakalım, hele bize kadar bir gelsin!"

"Ciddi mi söylüyorsun?" diye sordu Gregor.

"Evet. Al işte, oku. Kazanskaya'dan yolladılar bana. Devriye kollarımızdan biri iki Kızıl haberci yakalamış. Tabii hemen kılıçtan geçir-

mişler habercileri. Bir tanesinin üstünde de –dediklerine göre yaşlıca bir adammış, komisere benziyormuş– *Yolda* adlı, bu ayın on ikisi tarihini taşıyan bu gazeteyi bulmuşlar. Bizi çok güzel anlatıyor doğrusu!" Kudinov yırtık pırtık, tek yapraklık gazeteyi Gregor'a uzattı. Gregor sabit kalemle kenarlarına işaret konmuş olan başlığa bir göz attıktan sonra okumaya başladı:

CEPHE GERİSİNDE AYAKLANMA

Don Kazaklarının bir bölümünün ayaklanması haftalardan beri sürmektedir. Denikin'in ajanları –karşı-devrimci subaylar– tarafından kışkırtılan ayaklanma Kazak Kulakları arasında destek bulmuş ve Kulaklar önemli sayıda orta halli Kazak'ı peşlerinden sürüklemiştir. Sovyet iktidarının bazı temsilcilerinin elinde Kazaklar haksızlıklara uğramış olabilir. Bu durum, Denikin'in ajanları tarafından, isyan ateşini körüklemek için zekice kullanılmıştır. Beyaz Muhafızların isyan bölgesindeki yandaşları, orta halli Kazakların güvenini kazanabilmek için Sovyet iktidarını destekler gibi görünmektedir. Böylelikle, karşı-devrim komplosu, Kulakların çıkarları ve Kazak kitlelerinin cehaleti, Güney Cephesindeki ordularımızın gerisinde patlak veren anlamsız ve caniyane bir ayaklanmada bir araya gelmektedir. Bir ordunun gerisinde çıkan ayaklanma, işçinin omzunda açılan yaraya benzer. İyi dövüşebilmek, Sovyet topraklarını savunabilmek ve Denikin'in toprak ağaları çetesini tepeleyebilmek için, geride, dayanabileceğimiz güvenilir, bize dost bir köylü-işçi halk bulunması gerekir. Bu bakımdan Don'u isyancılardan ve isyanlardan temizlemek son derece önemli bir iştir.

Merkez Sovyet Hükümeti bu işin mümkün olan en kısa zamanda tamamlanması için emir vermiştir. Bu alçakça karşı-devrim ayaklanmaya karşı çarpışmakta olan seferi kuvvetlerin yardımına mükemmel destekler gelmiş, hâlâ da gelmektedir. Bu acil işle uğraşmak için, Partinin mükemmel örgütçüleri seferber edilmiştir.

Ayaklanma sona erdirilmelidir. Kızıl Ordu askerlerimiz şurasını iyice bilmelidir ki, Vyeşenskaya, Yelenskaya ve Bukanovskaya ilçelerinin Asileri, doğrudan iki Beyaz generalin, Denikin ve Kolçak'ın hempalarıdır. Ayaklanma ne kadar uzun sürerse, her iki tarafın kayıpları da o derece büyük olacaktır. Kan dökülmesini durdurmanın bir tek yolu vardır: Hızlı, şiddetli, ezici bir darbe indirmek.

Ayaklanma sona erdirilmelidir. Omuzumuzdaki yarayı açmak ve kızgın bir demirle dağlamak zorundayız. İşte o zaman Güney Cephesinin elleri serbest kalacak ve düşmana öldürücü darbeyi indirebilecektir.

Gregor makaleyi okuyup düşünceli düşünceli güldü. Yazı, içini acı bir duyguyla, aynı zamanda öfkeyle doldurmuştu. 'Beni bir kalemde, Denikin'in hempası yapıp çıkıvermişler,' diye düşündü.

"Ee, güzel, değil mi? Kızgın demirle dağlamak istiyorlar bizi. Kimin kimi dağlayacağını görürüz! Öyle değil mi Melehov?" Kudinov sözüne cevap beklerken Bogatiryov'a döndü:

"Fişeğe ihtiyacın olduğunu söylüyordun değil mi? Alacaksın fişeklerini! Bütün tugay için süvari başına otuz tane. Yeter mi?.. Depoya git al, ikmal subayı sana bir belge yazsın. Ama kılıçlarınızdan daha çok yararlanmaya bakın Bogatiryov, sonra kurnazlık da işe yarar!"

"Taşı sıkar suyunu çıkarırız!" diye memnun memnun sırıttı Bogatiryov ve kısaca eyvallah deyip çıktı odadan.

Gregor, Kudinov'la Don'a çekilme konusu üzerinde anlaşmaya vardıktan sonra gitmeye hazırlandı. Ama gitmeden önce Kudinov'a sordu:

"Diyelim ki bütün tümeni Bazki'ye getirdim, oradan öteye, Vyeşenskaya'ya doğru ırmağı geçmek için bir şey bulabilecek miyiz?"

"Lafa bak! Süvariler atlarını yüzdürerek aşabilirler Don'u. Süvarilerin bir ırmağı araçla geçtikleri nerede görülmüş?"

"Ama erlerimin içinde Don kıyısından olanlar çok az; Çir'liler de pek iyi yüzücü değildir. Bütün ömürleri bozkırda geçmiştir onların, nerede yüzsünler bozkırda?"

"Atlarının üstünde geçebilirler. Manevralarda, Alman savaşında böyle yapmak zorunda kalmışlardır."

"Ben piyadelerden söz ediyorum."

"Feribot var. Kayıkları da hazır ederiz, merak etme."

"Sivil halk da gelecektir."

"Biliyorum."

"Herkesin geçebilmesi için araçları hazır et, bak, yoksa geldiğinde canını alırım senin. Eğer millet ırmağın öbür yanında kalırsa fena olur, işin şaka götürür tarafı yok."

"Peki, çaresine bakarım."

"Sonra, toplar ne olacak?"

"Havanları tahrip edin, ama sahra toplarını buraya getirin. Bataryaları bu yakaya geçirmek için büyük sallar hazır ederiz."

Gregor karargâhtan biraz önce okuduğu makalenin etkisi altında ayrıldı.

"Bize Denikin'in hempaları diyorlar... Peki ama değiliz de neyiz yani? Gerçeği ne diye inkâr etmeli, bal gibi öyleyiz..." Naili Yakov'un sağlığında söylediği bir şeyi hatırladı. Karginskaya'da bir akşam Gregor evine giderken, meydan yerindeki topçuların konağına uğramıştı. Antrede çizmelerini temizlerken, Yakov'un birisiyle tartıştığını duymuştu:

"Şimdi kendi kendimizin efendisiyiz diyorsun ha? Başka iktidara hizmet etmeyeceğiz ha? Pöh! Senin omuzlarının üstünde kafa yerine çürük bir kavun var. Bak ben sana söyleyeyim, bizim sahipsiz köpekten farkımız yok. Eğer bir köpek kabahat işler de evden kaçarsa nereye gider? Kurtlarla kaçmaya korkar, yiyeceği dayaktan yıldığı için de sahibine dönemez. Tam bizim gibi işte. Sözlerime dikkat et, pek yakında kuyruklarımızı bacaklarımızın arasına sıkıştırıp, bizi affetmeleri için yalvara yalvara Kadetlere döneceğiz. Sözümü unutma, bak, aynen dediğim gibi olacak!"

Gregor denizcileri öldürdüğü çarpışmadan beri ruhu körelmiş bir halde, her şeye karşı tam bir umursamazlık içinde yaşıyordu. Başı üzgün bir halde önüne düşer, hiç gülmeden dolaşırdı. Ölen İvan Alekseyeviç için duyduğu üzüntü bir süre onu canlandırdı, ama sonra o da geçti. Hayatta onun için kalan biricik şey (belki de ona öyle geliyordu), yepyeni, karşı konulmaz bir güçle geri gelen Aksinya'ya olan aşkıydı. Bozkırda uzaktan uzağa alevleri oynaşan kamp ateşi, bir güz gecesinin dondurucu karanlığı içinden yolcuyu nasıl çağırırsa, Gregor'u da kendisine çağıran tek şey Aksinya'ydı.

Şimdi de karargâhtan dönerken Aksinya'yı düşünüyordu: 'Düşmanı yarıp geçmeye çalışacağız, ama o ne olacak?' Sonra da hiç duraksamadan kararını verdi: "Natalya çocuklarla, annemle geride kalır, ama Aksinya'yı yanıma alacağım. Ona bir at bulurum, benim karargâhımla birlikte gider."

Don'u geçip Bazki'ye geldi. Karargâha varır varmaz not defterinden bir kâğıt yırttı ve yazdı:

"Aksinya, Don'un sol yakasına doğru geri çekilmek zorunda kalabiliriz. Eğer çekilirsek, her şeyi olduğu gibi bırak, bir ata atlayıp Vyeşenskaya'ya git. Orada beni ara, benimle geleceksin."

Mektubu katladı, vişne zamkıyla mühürledi, Prohor Zikov'a verdi ve kızarıp bozararak, utandığını belli etmemek için gereksiz bir sertlikle emretti:

"Atına atla, Tatarski'ye git, bu mektubu Aksinya Astakova'ya ver. Dikkat et bizimkilerden kimse görmesin mektubu ona verdiğini. Gece götürürsen daha iyi olur. Cevap bekleme. Ondan sonra sana iki gün izin veririm. Haydi bakalım, marş!"

Prohor atına gitmek için hazırlandığı sırada Gregor onu geri çağırdı:

"Bizim eve uğra, anama ya da Natalya'ya söyle, giyecek ve değerli ne var ne yoksa Don'un bu yanına gönderirlerse iyi ederler. Tahılı gömebilirler, ama davarı ırmağın bu yanına geçirebilirlerse iyi olur."

LIX

MAYISIN 22'sinde Asi kuvvetler bütün cephe boyunca çekilmeye başladı. Dövüşe dövüşe, toprakları santim santim bırakarak çekiliyorlardı. Onların önünde köylerdeki sivil halk panik halinde Don'a doğru kaçıyordu. Yaşlı erkekler, yaşlı kadınlar ellerindeki bütün yük hayvanlarını koşup sandıklarını, kap kaçaklarını, araç gereçlerini, tahıllarını, çocuklarını arabalara yüklüyordu. Köy davarı sahiplerine dağıtılıyor, herkes kendi ineğini, koyununu yol boyunca sürüyordu. Ordunun önünde Don boyundaki köylere doğru bir sel gibi akan muazzam bir sığınmacı kafilesi kıvrıla kıvrıla gidiyordu. Piyadeler bir gün önce karargâhtan hareket emrini almıştı. 21 Mayısta Tatarskili piyade Kazaklarla Vyeşenskaya'lı Kazak olmayan milislerden kurulu bir müfreze Ust-Koperskaya ilçesindeki mevzilerini bırakarak, otuz verstlik bir cebri yürüyüşle, Vyeşenskaya dolaylarındaki Ribni köyüne vardı.

22'si sabahı gökyüzünü hafif bir sis kaplamıştı. Engin gökyüzünde bir tek bulut görünmüyordu, yalnız, güneş doğmadan az önce güneyde, göz kamaştırıcı pembelikte, mini mini bir bulut göründü. Bulutun doğuya bakan kenarı sanki kana boyanmıştı. Güneş sol yakadaki kumlu tepelerin üstünde yükseldi, bulut da gözden kayboldu. Sulak çayırlarda yelvelerin sesleri daha iyi duyulmaya başladı, ırmağın sığlık kıyılarında birdenbire, mavi mavi kar taneleri gibi keskin kanatlı martılar görünüp, acımasız gagalarında gümüş rengi pırıl pırıl balıklarla göğe doğru yükseldi.

Öğle olduğunda hava mayıs ayı için olağanüstü bir sıcaklıktaydı. Hava, yağmurlardan önce olduğu gibi buhar yüklüydü. Şafaktan beri sığınmacıların arabaları ağır ağır, Don'un sağ yakası boyunca Vyeşenskaya'ya doğru ilerlemekteydi. Araba tekerleklerinin, aksıran atların, böğüren öküzlerin sesleriyle insan sesleri ırmağın öbür yakasına kadar ulaşıyordu.

Ayın 22'sinde, Vyeşenskaya'lı Kazak olmayanlar müfrezesi hâlâ Ribni'de bulunuyordu. Sabah saat on sularında, Hetman şosesi üzerindeki Gromok köyüne doğru ilerlemek, orada karakol kuvvetleri bırakmak ve Vyeşenskaya'ya ulaşmaya çalışan askerlik çağındaki bütün Kazakları tutuklamak emrini aldılar.

Vyeşenskaya'ya doğru ilerleyen sığınmacıların arabalarından oluşan dalga Gromok'a dayandı. Davarları, güneşten yanmış, kararmış, toz içindeki kadınlar güdüyordu; atlılar yol kenarından gidiyordu. Araba tekerleklerinin gıcırtıları, atların hırıltılı solukları, koyunların aksırıkları, ineklerin böğürmeleri, çocuk ağlamaları ve kaçarken birlikte götürülen tifüslü hastaların iniltileri köylerin, meyve bahçelerinin derin sessizliğini bozuyordu. On binlerce ses tonunun birbirine karışmasından oluşan uğultu öylesine olağanüstüydü ki, havlamaktan sesleri kısılan köpekler artık her geçene saldırmaktan vazgeçip, normal zamanlarda en aşağı bir verst kadar eşlik ettikleri arabaların yanında gitmez oldular.

Prohor Zikov iki gün evinde kaldı, Gregor'un notunu Aksinya'ya verdi. İlyiniçna'ya Gregor'un sözlü talimatını bildirdi ve Mayısın 22'sinde, Vyeşenskaya'ya doğru yola çıktı. Bölüğünü Bazki'de bulacağını umuyordu. Ama uzaktan uzağa duyulan ağır top sesleri, Çir'in

ötesinden bir yerden geliyor gibiydi. Prohor'un canı kan gövdeyi götürmekte olan savaş alanına gitmeyi çekmedi. Bazki'ye gidip Gregor'la Birinci Tümeni orada beklemeye karar verdi.

Hetman şosesi üzerinden Gromok'a, hiç acele etmeden, atını hemen hemen adeta sürerek gidiyor, arkasından sığınmacı arabaları gelip onu geçiyordu. Yakında kurulmuş Ust-Koperskaya Alayının karargâhına yetişti ve onlara katıldı. Karargâh hafif, yaylı drojkilerde ve arkalarına altı eyerli at bağlanmış iki araba içinde gidiyordu. Arabalardan birinde alay evrakı ile telefon aygıtları vardı; ötekinde ise yaralı, yaşlıca bir Kazak'la kanca burunlu, başında gri bir astragan subay kalpağı olan, kadidi çıkmış bir adam vardı. Adamın tifüsten yeni kalktığı anlaşılıyordu. Çenesine kadar çekilmiş bir kaputun altında yatıyor, birisinin ayaklarını sıcak bir şeyle sarmasını istiyor ve alnındaki teri kemikli eliyle silerken bağırıp çağırıyor, küfürler savuruyordu.

"Ulan domuz! Rüzgâr ayaklarımın altından giriyor! Polikarp, üstüme bir kilim ört. Kuvvetli olduğum zaman, işe yarar olduğum zaman bana muhtaçtılar, ama şimdi..." Gözleri tehlikeli bir hastalık geçiren insanların gözleri gibi, dalgın bir sertlikle dolaşıyordu çevrede.

Onun Polikarp diye çağırdığı er attan indi, acele acele arabaya geldi. "Zaten çok terlemişsiniz, sonra üşütürsünüz, Samoilo İvanoviç," dedi.

"Ört beni diyorum sana!"

Polikarp söz dinler bir tavırla emri yerine getirip geride kaldı.

Prohor gözleriyle hastayı işaret ederek, "Kimdir bu?" diye sordu.

"Ust-Medveditskaya'dan bir subaydır. Bizim karargâha bağlıydı," diye cevap verdi Kazak.

Karargâhla birlikte, Ust-Koperskaya'dan kalabalık bir sığınmacı kafilesi de geliyordu. Prohor, hazine değerinde tutulan ev eşyasıyla tepeleme yüklü bir arabada oturan yaşlı bir Kazak'a seslendi:

"Hey, sen nereye gidiyorsun böyle Allah aşkına?"

"Vyeşenskaya'ya gidiyoruz," diye cevap verdi adam.

"Çağırdılar mı seni?"

"Kimse çağırmadı, ama kim ölmek ister! Korku gözlerinin içine baktı mı uça uça gidersin."

"Vyeşenskaya'ya niye gittiğini sordum," dedi Prohor. "Don'u Yelenskaya'dan da geçebilirdin, yolun da bu kadar uzamazdı."

"Neyle geçecektik Don'u? Söylediklerine göre orada çok kalabalık varmış, feribot da yokmuş."

"Peki, Vyeşenskaya'da nasıl geçeceksin? Askerî birlikleri bırakıp da arabalarınızla birlikte sizi mi geçirecekler? Nereye gittiğinizi bile bilmeden koyun sürüsü gibi dolaşırsınız! Sonra bütün bu eşyayı ne diye aldın yanına?" Prohor sinirli sinirli kamçısıyla arabanın üstündeki denkleri işaret etti.

"Giyeceklerimizi, atların hamutlarını, un ve buna benzer çiftlikte gerekli şeyleri aldık. Geride bırakamazdık. Yoksa döndüğümüzde evi tamtakır bulurduk. Evladım, insan gözyaşı ve ter dökerek mal sahibi oldu mu, bırakması kolay olmuyor. Elimden gelse evimi de denk yapardım, böylelikle kolera götüresice Kızıllar giremezdi evime!"

"Peki ya şu koca yemliği ne diye sürüklüyorsun yanında? Ya şu sandalyeleri? Onlar Kızılların işine yaramaz ki!"

"Bırakamazdık onları. Ya kırarlardı ya da yakarlardı hepsini. Hayır, onları zengin edecek değilim ben. Evi çırılçıplak bıraktım!" İhtiyar bezgin bezgin yürüyen atları kırbaçladı, döndü kırbacının sapıyla arkadaki bir öküz arabasını işaret ederek ekledi:

"Şuradaki sarınıp sarmalanmış kızı görüyor musun, şu öküzleri süreni? Benim kızımdır o. Yanında bir domuzla yavruları var arabada. Domuz geceleyin arabanın içinde yavruladı. Yavru domuzların ciyaklamalarını duyuyor musun? Hayır, Kızıllar benim malımla zenginleşmeyecek, veba götüresiceler!"

"Feribota bindiğimizde benden uzak dur sen dede!" dedi Prohor. "Yoksa domuzlarınla, malın mülkünle birlikte Don'u boylarsın."

"Neden?" diye hayretle sordu ihtiyar.

Genellikle sakin bir adam olan Prohor, "Zira millet ölüyor, sen ise, ihtiyar iblis, örümcek gibi bütün varını yoğunu yanında sürüklüyorsun," diye gürledi. "Senin gibi gübre böceklerinden hazzetmem ben!"

"Hadi. Çek arabanı sen bakalım!" diye öfkeli öfkeli homurdandı ihtiyar ve öte tarafa döndü. "Doğrusu çok iyi önderlerimiz varmış; başkasının malını Don'a atmaya hazır. Ben doğru dürüst konuşuyorum onunla, o kalkmış... Hıh, benim de oğlum var, çavuş, bölüğüyle

Kızıllara karşı duruyor... Geç git işine lütfen, haydi! Başkasının malına göz dikme. Kendin varlıklı bir insan olsaydın böyle gözün kalmazdı zaten."

Prohor atını baldırlayıp süratliye kaldırdı. Ardından yavru domuzun ciyaklaması diğer bütün sesleri bastırarak, Prohor'un kulaklarını sağır edercesine yükseldi.

Arabada yatan subay yüzünü buruşturdu, âdeta ağlamaklı bir sesle, "Bu da nesi be?" diye bağırdı. "Nereden çıktı bu domuz? Polikarp!"

Polikarp, "Bir domuz," dedi, "arabadan düşmüş, tekerlek bacağının üstünden geçmiş."

"Söyle sahibine boğazlasın domuzu. Söyle ona burada hasta var. Zaten halim berbat, bir de kulağımın dibinde ciyak ciyak bağıran domuz eksikti! Haydi, marş marş!"

Atını arabayla aynı hizaya getiren Prohor, subayın kaşlarını çatarak domuzun ciyaklamasını dinlediğini ve kalpağıyla boş yere kulaklarını kapatmaya çalıştığını gördü. Polikarp döndü geldi.

"Domuzu öldürmek istemiyor sahibi Samoilo İvanoviç. Hayvanın iyileşeceğini, eğer iyileşmezse bu akşam keseceğini söylüyor."

Subayın rengi attı, yerinde doğrulmaya çalıştı, bacaklarını arabanın yanından sarkıttı.

"Nerede benim tabancam!" diye bağırdı. "Durdur şu atı! Nerede bu domuzun sahibi? Gösterirm ben ona! Hangi arabada?" Ve böylece, açgözlü ihtiyar Kazak domuzunu boğazlamak zorunda kaldı.

Prohor gülerek atını sürdü ve az sonra, Ust-Koperskaya'dan yola çıkmış başka arabalara yetişti. En aşağı iki yüz araba vardı; atlıları, sığırları ve koyunlarıyla birlikte aşağı yukarı bir verst tutuyordu kafilenin uzunluğu. Prohor, 'Feribotta şenlik olacak,' diye düşündü.

Kafilenin baş tarafından, kestane doru güzel bir ata binmiş bir kadın dörtnala Prohor'a doğru geldi. Prohor'a yaklaşınca dizginleri çekti. Çok süslü bir eyere binmişti kadın, kolan ve eyerin hemen hemen hiçbir çiziği bile bulunmayan oturağının meşini pırıl pırıl parlıyor, gem ve kantarma demirleri ile öteki metal parçalar gümüş gibi ışıldıyordu. Kadın eyerin üstünde bu işi bilen biri gibi rahatça oturuyordu ve dizginleri güçlü, esmer elinde doğru tutuyordu; ama iri yapılı ordu bineğinin binicisini küçümsediği belliydi. Hayvan gözlerini devire

devire boynunu kıvırdı, sapsarı, sıra sıra dişlerini göstererek kadının eteği altından çıkan dizini ısırmaya çalıştı.

Kadın başını gözlerine kadar mavi bir yazmayla sarmıştı; yazmasını dudaklarından çekerek Prohor'a sordu:

"İçinde yaralılar olan bir arabanın yanından geçtiniz mi?"

"Pek çok arabanın yanından geçtim, bir şey mi vardı?"

Kadın ağır ağır, "Kocamı bulamadım," diye cevap verdi. "Bacağından yaralıdır, bir seyyar hastaneyle Ust-Koperskaya'dan getiriliyor. Herhalde yarası iltihaplanmış, bana atını getirmemi söyledi. Atı da bu işte." Kadın atın terli boynuna kamçısıyla hafifçecik dokundu. "Hayvanı kendim kapattım, binip Ust-Koperskaya'ya gittim, ama seyyar hastaneyi bulamadım. Dolaştım, dolaştım, yine de bulamadım."

Kazak kadınının dolgun, güzel yüzüne hayran olan Prohor, onun yumuşak, hafif çıkan kontralto sesini zevkle dinleyerek yüksek perdeden konuştu:

"Peki ama, kadın, kocanı ne arayıp duruyorsun? Bırak seyyar hastaneyle gitsin! Senin gibi güzel bir kadınla, çeyiz diye böyle bir atın da olunca kim olsa evlenir. Mesela bu tehlikeyi ben göze alabilirim!"

Kadın isteksiz isteksiz gülümsedi ve eteğini çekerek dizini örttü. "Şakayı bırakın da söyleyin bana, hiç seyyar hastane gördünüz mü?" diye sordu.

Prohor içini çekip, "Hastalarla yaralıları şu grupta bulacaksınız," diye cevap vererek, epeyce uzaktaki arabalar dizisini işaret etti.

Kadın kamçısını salladı, atını sert bir şekilde çark ettirip eşkinle uzaklaştı.

Arabalar ağır ağır ilerliyordu. Öküzler kuyruklarını tembel tembel sallayarak vızıldayan atsineklerini kovuyordu. Hava öylesine sıkıcı, sıcak ve boğucuydu, öyle bir fırtına kokusu vardı ki, yol kenarlarında büyümüş bodur ayçiçeklerinin gencecik yaprakları boyunlarını bükmüştü.

Prohor bir araba dizisinin yanı sıra tekrar sürdü atını. Arabaların yanında o kadar çok genç Kazak vardı ki, şaşırdı Prohor, bunlar bölüklerinden ya kaçmış ya da birliklerini kaybetmiş, ailelerine katılarak onlarla ırmağı geçmeye giden askerler olmalıydı. Bazıları ordu bineği olan atlarını arabalarının arkasına bağlamış, ya karılarıyla çene

çalıyor ya da çocuklarına bakıyordu; ötekiler at üstünde gidiyordu, kırbaçlarıyla tüfekleri de yanlarındaydı. Onlara dik dik bakan Prohor, 'Birliklerinden kaçmış, canlarını kurtarmaya bakıyorlar,' diye karar verdi içinden.

Havada hayvan terinden, güneşte ısınmış tahtalardan, kap kaçaktan ve gres yağından ağır bir koku vardı. Öküzler ağır ağır, suratları asık ilerliyordu. Ağızlarından sarkmış dillerinden ta yere kadar salyaları uzanıyordu. Atların çektiği arabalar da onları hiç geçmeye çalışmaksızın, aynı yürüyüş kararında ilerliyordu. Fakat ansızın, güney yönünden, uzaktan bir top sesi duyuldu ve kafile hemen canlanıverdi. Tek ya da çift atlı arabalar sıradan çıktı, atlar tırısa kalktı, kırbaçlar şaklamaya, bağrışmalar duyulmaya başladı. İncecik söğüt dalları öküzlerin sırtında ıslık çalıyor, tekerlekler daha hızlı takırdıyordu. Korkudan herkes adımlarını sıklaştırdı. Yoldan kalın toz bulutları kalkıyor, gerilere doğru sürüklenip ekin ve otların sapları üstüne iniyordu.

Prohor'un ufak tefek hayvanı da başını yere eğmiş demet demet yonca, kolza, yabani hardal dişleyerek otlara doğru ağır ağır ilerliyordu. Ama top sesi duyulur duyulmaz, Prohor topuklarını hayvanın böğürlerine gömdü ve at sanki şimdi otlamanın sırası olmadığını anlamış gibi seve seve tırısa kalktı.

Top ateşi yoğunlaştı. Top seslerine keskin, kuru tüfek sesleri karışıyor, boğucu havada, çeşitli seslerin birleştiği gök gürlemesini andıran bir gürültü titreşiyordu.

Bir arabada genç bir kadın, "Yarabbi!" diyerek istavroz çıkardı, memesinin kahverengi ucunu bebeğinin ağzından çekerek, şişkin, sarı memesini gömleğinin içine tıktı.

Yol boyunca öküzlerinin yanı sıra iri adımlarla ilerleyen ihtiyar bir adam, "Ateş edenler bizimkiler mi asker?" diye bağırarak sordu Prohor'a.

"Kızıllar dede. Bizim topların cephanesi yok."

"Ya Hazreti Meryem, sen onları koru!" İhtiyar adam dizginleri elinden yere attı, partal Kazak kasketini başından alıp yüzünü doğuya çevirerek istavroz çıkardı.

Güneyde, güz mısırlarının diken diken saplarının göründüğü sırtın ardından, dağınık siyah bir bulut yükseldi. Bulut ufkun yarısını kaplayacak biçimde yayıldı, göğü buğulu örtüsünün ardında gizledi.

"Bakın, şurada büyük bir yangın var!" diye bağırdı birisi.

Araba tekerleklerinin gürültüsü arasında:

"Ne olabilir?"

"Yanan neresi?" diye soran sesler duyuldu.

"Çir boyunda bir yer."

"Kızıllar Çir boyunca köyleri yakıyor."

"Tanrı korusun..."

"Bakın ne çok duman çıkıyor! Yanan köy bir tane değil."

"İvan, şu öndekilere söyle de hızlansınlar!"

Kara dumandan örtü gökyüzüne yayıldıkça yayıldı. Topların gürlemeleri gittikçe daha yüksek perdeden duyulmaya başladı. Yarım saate kalmadan rüzgâr yirmi verst kadar ötede, Çir boyunda yanan köylerin keskin, dehşet verici kokusunu Hetman şosesine getirdi.

LX

GROMOK yolu bir noktada gri, iri taş duvarla çevrili bir yerden geçiyor, sonra keskin bir virajla Don'a doğru dönüp, üstüne kütükten bir köprü atılmış sığ bir dere yatağına iniyordu. Kuru havalarda dere yatağının dibi kumlar ve rengârenk çakıllarla sarı sarı parlar, ama yaz yağmurlarından sonra sel suları tepeden deli gibi iner, dere yatağı içinde taşları sürükleyerek, taşların üstünden aşarak gümbürdeye gümbürdeye Don'a akardı. Böyle günlerde köprü su altında kalırdı, ama bu çok sürmezdi. Tepeden inen vahşi seller kabarırken duvarları yıkar, çitleri kazıklarıyla birlikte söker götürür, ama çok çabuk çekilir ve dere yatağının dibinde, bayırlardan sürüklenip gelen kireç ve çamurların kokusunu taşıyan çakıllar ıslak ıslak yeniden parlamaya başlardı.

Dere yatağının iki yanında sık söğütler ve kavaklar vardı. Yazın en sıcak günlerde bile bunların gölgelikleri serin olurdu. Vyeşenskaya'lı Kazak olmayanlardan kurulu on bir kişilik karakol, Vyeşenskaya'ya giden askerlik çağındaki bütün Kazakları tutuklama emriyle köprübaşını tutmuş, ağaçların gölgesinde bekliyordu. İlk sığınmacı araba-

ları uzaktan görününceye kadar, köprünün altında yatarak sigara içip kâğıt oynamakla vakit geçirdiler; bir kısmı da soyunup gömlekleriyle iç çamaşırlarındaki kuduruk asker bitlerini ayıkladı, içlerinden ikisi subaylarından izin alarak Don'da yıkanmaya gitti.

Ama dinlenmeleri kısa sürdü, zira sığınmacılar az sonra arkası kesilmeyen bir sel halinde köprüye doğru akmaya başladı, köprübaşındaki o uyuşuk, gölgelik küçük yer bir anda kalabalıklaşıverdi, gürültüye boğuldu ve sanki bozkırın boğucu havası da arabalarla birlikte tepelerden inmişçesine bir sıcaklık kapladı ortalığı...

İnce, uzun boylu bir astsubay olan karakol komutanı, elini tabancasının kılıfına dayayarak köprünün üstünde durdu. En azından yirmi arabayı yolundan alıkoymadan bıraktı, ama kafilede yirmi beş yaşlarında bir Kazak'ı görünce, sert bir sesle durmasını emretti.

Kazak, kaşlarını çatıp dizginleri çekti.

Komutan arabanın yanına giderek, "Hangi alaydansın sen?" diye sordu.

"Sana ne?"

"Sana alayını sordum. Ee?"

"Rubejni Bölüğündenim. Sen kimsin peki?"

"İn aşağı!"

"Kimsin sen, bilmek istiyorum."

"İn diyorum sana." Komutan kulaklarına kadar kızardı. Tabancasının kılıfını açtı, revolverini çıkardı ve sol eline geçirdi. Genç Kazak dizginleri karısının elini tutuşturup arabadan aşağı atladı.

"Neden alayında değilsin? Nereye gidiyorsun?" diye sorguya çekti onu komutan.

"Hastalanmıştım. Şimdi ailemle Bazki'ye gidiyorum."

"Hava değişimi aldığını gösteren bir belgen var mı?"

"Belgeyi nereden alacaktım? Bölükte doktor yoktu ki."

"Hiçbir zaman olmaz zaten doktorunuz! Karpenko!" diye askerlerinden birine seslendi. "Al bu herifi de okula götür."

"Siz kim oluyorsunuz be?" diye sordu Kazak.

"Gösteririz sana kim olduğumuzu!"

"Benim bölüğüme dönmem gerek. Beni yolumdan alıkoymaya hakkınız yok."

"Biz kendimiz yollayacağız seni bölüğüne. Silahın var mı?"

"Bir tüfeğim var."

"Çabuk çıkar tüfeği, yoksa bir delik açarım vücudunda. Böyle genç bir Kazak olacaksın da, karının eteği altına saklanacaksın! Sizleri biz mi savunacağız?"

Subay dönüp giderken omzunun üstünden aşağılayıcı bir tavırla bağırdı:

"Pis herif!"

Kazak tüfeğini bir kilimin altından çekip çıkardı. Karısını herkesin önünde öpmek istemeyerek elini tuttu, bir şeyler mırıldandı ve muhafızının ardı sıra okulun yolunu tuttu.

Daracık yolda biriken arabalar, köprünün üstünden tekrar gümbür gümbür geçmeye başladı.

Bir saat içinde karakol elli kaçak tutuklamıştı. İçlerinden bazıları, hele yaşlıca, uzun bıyıklı, yabani görünüşlü ufak tefek biri karşı koymaya çalıştı. Komutan ona arabadan inmesini emredince, Kazak atlarını kamçıladı. Milislerden ikisi atları gemlerinden yakalayıp köprünün öbür başında durdurdu. Kazak bir saniye bile düşünmeden, branda bezinin altından bir Amerikan Winchester tüfeği çıkarıp omzuna dayayıverdi.

"Çekilin yoldan," diye haykırdı, "çekilin yoksa vururum, lanet olasıcalar!"

"İn aşağı, in aşağı!" dedi milisler ona. "İtaat etmeyenleri vurma emri aldık. Şimdi seni çekeriz bir duvarın dibine."

"Köylüler siz de! Daha geçenlerde Kızıllardan yanaydınız, şimdi Kazakların başına amir kesildiniz... Pis kokulu herifler! Çekilin yoksa ateş ederim..."

Milislerden biri arabanın ön tekerleklerinden birinin üstüne fırladı ve kısa bir mücadeleden sonra tüfeği adamın elinden zorla aldı. Kazak bir kedi gibi iki büklüm oldu, elini branda bezinin atına daldırıp kınından bir kılıç çekti ve diz çökerek arabanın kenarına doğru salladı; hemen kenara kaçıveren milis kellesini güç kurtardı.

İnce yüzlü, ağlayan karısı, "Timofey bırak kılıcı! Timofey! Ah! Yapma... Karşı koyma, öldürürler seni!" diye çılgına dönmüş Kazak'a haykırıyordu.

Ama Kazak arabanın içinde ayağa kalkmış, çeliği menevişli menevişli parlayan kılıcını tepesinde savuruyor, gözlerini devire devire boğuk bir sesle küfrederek milisleri yanına sokmuyordu. "Geri durun, yoksa biçerim!" diye kükrüyor, maviye çalan göz akları gitgide kanlanarak yüzü öfkeden titriyordu.

Silahını elinden zor bela aldılar, arabadan alaşağı edip bağladılar Kazak'ı. Arabasını aradıklarında, bu inatçı direnişinin basit nedenini anladılar. Brandanın altında koskoca bir güğüm dolusu evde yapılmış sert votka vardı.

Bu arada daracık yolda arabalar, hayvanlar üst üste yığılmıştı. Araçlar o kadar sıkışıktı ki, öküzlerle atları arabalardan çözüp, arabaları elle çekerek köprüden geçirmek zorunda kaldılar. Atsineklerinden çılgına dönen atlarla öküzler, arabaların oklarını kırıp artlarında sürükleyerek, sahiplerinin emirlerine aldırış bile etmeden çitleri aştı. Köprünün çevresinde kırbaçların ıslıkları, kadınların vaveylaları yükseliyordu. Arkalarda manevra olanağı olan arabalar, Bazki'ye doğru yollarına devam edebilmek için geri dönüp tekrar şoseyi tırmandılar.

Tutuklanan kaçaklar muhafızların gözetiminde Bazki'ye gönderildi, ama hepsi de silahlı olduğu için muhafızlar onlarla başa çıkamadı. Köprüyü geçer geçmez, kaçaklarla muhafızlar arasında bir mücadele başladı. Biraz sonra muhafızlar karakol noktasına döndü, kaçaklar da kendi başlarına, askerî bir düzen içinde Vyeşenskaya'ya doğru yürüdü.

Gromok'ta Prohor'u da durdurdular. Gregor'un verdiği izin kâğıdını gösterince alıkoymadan bıraktılar.

Prohor, Vyeşenskaya'nın karşısına düşen Bazki'ye akşamüstü erken saatte vardı. Yolları, ara sokakları binlerce sığınmacı arabası doldurmuştu, ayrıca Don boyunca da iki verstlik bir sıra halinde uzanıp gidiyordu arabalar dizisi. Karşı kıyıya geçmek için bekleyen yirmi binden fazla insan koruluklara dağılmıştı. Feribotlarla ırmağın öbür yakasına bataryalar, alayların karargâhları ve askerî teçhizat taşınıyordu. Piyadeler, Don'un yüzünü kaplayan düzinelerce kayık içinde taşınıyordu. İskelenin çevresini kum gibi kaynayan bir insan kalabalığı sarmıştı. Çir Irmağından hâlâ top sesleri geliyordu ve havadaki keskin, ekşi yanık kokusu artmıştı.

Geri çekilişi perdeleyen süvarilerin ilk müfrezeleri gece yarısı gelmeye başladı; bunlar şafakla karşıya geçirilecekti. Ama daha Birinci Tümenin süvarilerinden hiç haber olmadığı için Prohor kendi bölüğünü Bazki'de beklemeye karar verdi. Eyerini almadan, atını bir sığınmacının arabasına bağladı ve kalabalığın içinde tanıdık aramaya çıktı.

Uzakta, omuzlarına yün bir ceket atmış, göğsüne küçük bir çıkın bastırarak ırmağa inmekte olan Aksinya Astakova'yı gördü. Aksinya'nın çarpıcı güzelliği, ırmak kıyısındaki birkaç piyade neferinin dikkatini çekti, adamlar yılışık yılışık seslendiler ve sulu sulu kahkahalar atarken, tozlu, tere bulanmış suratlarında dişleri pırıl pırıl parladı. Uzun boylu, sarı saçlı, belinde palaskası olmayan bir Kazak, arkadan beline sarılıp Aksinya'nın esmer ensesini öpmeye bile cesaret etti. Ama Aksinya dişlerini gösterip adamı kaba bir biçimde iterek bir şeyler homurdandı. Askerler kahkahayı koyverdiler. Kazak da kasketini çıkararak boğuk bir sesle yalvardı:

"Bir ufak öpücük!"

Aksinya, dolgun dudaklarında aşağılayıcı bir gülümseme oynaşarak ve adımlarını hızlandırarak yürüdü. Prohor ona hiç seslenmedi, kalabalıkta başka hemşerilerini aramaya devam etti. Ağır ağır ilerlerken, sarhoş sesleriyle sarhoş kahkahaları duydu ve biraz sonra, bir arabanın altında yere serdikleri at çuluna oturmuş ihtiyar üç adam gördü. Birinin bacaklarının arasında bir kova dolusu votka duruyordu. Cümbüş yapan ihtiyar delikanlılar, top mermisi kovanından bozma bir maşrapayla, sıraya göre votka çekiyor, kurutulmuş balık yiyordu. İçkinin sert kokusuyla, balığın tuzlu kokusu karnı acıkan Prohor'u durdurdu.

Adamlardan biri, "Asker, gel birlikte kafa çekelim," diye davet etti onu. Prohor hiç itiraz etmeden oturdu, istavroz çıkardı ve konuksever ihtiyarın uzattığı sert kokulu bir maşrapa votkayı aldı.

Gruptakilerden bir başkası, "Hazır yaşıyorken içmene bak! Al, şu balıktan da ısır bir lokma," dedi. "İhtiyar deyip de geçmeyin. İhtiyarlar akıllıdır. Sizin gibi çoluk çocuğun, nasıl yaşanılacağı, nasıl votka içileceği konusunda biz ihtiyarlardan öğreneceği çok şey var daha," diyen, burnuyla üst dudağı düşmüş bir başka ihtiyar top gibi gürleyen sesiyle fikir yürüttü.

Prohor burunsuz ihtiyara korkuyla bakarak içti. İkinci maşrapasını bitirip üçüncüsüne başlayacağı sırada, sormaktan kendini alamadı:

"Burnunu nerede yitirdin babalık? İçki âleminde mi?"

"Yok evladım. Nezleden. Çocukluğumdan beri hep nezle olurum ben. Ondan oldu!"

"Benim aklıma da kötü kötü şeyler geldi; etleri çürüten bir hastalık götürdü sanmıştım burnunu. Doğrusu böyle berbat bir hastalığa yakalanmayı hiç istemem," diye itiraf etti Prohor.

İhtiyarın açıklamasıyla içine güven gelerek, dudaklarını maşrapaya dayayıp hiç korkmadan dibine kadar içti votkayı.

İri yapılı bir adam olan votkanın sahibi, "Bütün varımı yoğumu yitirdim ben be, neden içmeyecekmişim!" diye böğürdü. "Yanımda üç bin kilo tahıl getirdim, ama on altı bin kilosunu da geride bıraktım. Ta buraya kadar beş çift öküz güttüm, ama şimdi karşıya geçiremediğim için burada bırakmak zorunda kalacağım. Uğraşıp didinip bir araya getirebildiğim her şeyim elimden gidecek. Onun için boş verin de türkü söylemeye bakın siz! Haydi arkadaşlar!" Suratı mosmor kesilmiş, gözleri dolmuştu.

Ötekilerden biri, "Bağırma Trofim İvaniç!" dedi. "Eğer sağ kalırsak yine zengin oluruz."

İhtiyar Kazak suratını buruşturup ağlaya ağlaya, sesini daha da yükselterek, "Nasıl bağırmam?" dedi. "Bütün ürünüm elden gidecek. Daha nasıl bağırmam ben? Ben çiftliğimi, varlığımı kimin için kazandım? Eskiden bir yaz mevsiminde on gömlek çürütürdüm sırtımda terden, şimdi yalınayak, başı kabak kaldım. Çekin bakalım!"

Onlar konuşurken, Prohor bütün bir balığı gövdeye indirdi, yedi maşrapa votka içti ve öyle bir sarhoş oldu ki, onların yanından ayrılırken güçlükle ayağa kalkabildi.

Votkanın sahibi, "Asker," dedi, "bizim savunucumuz, atın için yulaf vereyim sana. Ne kadar istersin?" diye ikramda bulundu.

Prohor çevresinde olan biten her şeye karşı bir vurdumduymazlık içinde, "Bir çuval alayım," dedi.

İhtiyar iyi cins yulaftan bir çuval doldurdu ve çuvalı omzuna vurması için Prohor'a yardım etti. Sarhoşların o kendilerine özgü sulu

gözlülüğüyle onu kucaklayarak, "Ama çuvalı geri getir. Sakın unutma, İsa aşkına!" diye de yalvardı.

"Getirmem. Getirmem, dedim mi, getirmeyeceğim demektir bu," diye anlamsızca, inatla reddetti Prohor.

Sallana sallana arabanın yanından ayrıldı. Sırtındaki çuval sallandıkça, o da çuvalla birlikte yalpa vuruyordu. Prohor'a sanki üstü buz tutmuş bir toprakta yürüyormuş gibi geliyordu; ayakları kayıyor ve bacakları, buzda yürüyen nallanmamış bir atın bacakları gibi titriyordu. Sarsak sarsak bir iki adım attıktan sonra durdu, başında kasketi var mıydı yok muydu onu hatırlamaya çalıştı. Arabalardan birine bağlı bir at yulafın kokusunu aldı, çuvala doğru uzanıp köşesinden ısırdı. Açılan delikten yumuşak bir hışırtıyla dökülmeye başladı yulaflar. Yükünün hafiflediğini gören Prohor tekrar yola koyuldu.

Yulafın geri kalanını belki de atına kadar götürebilecekti, ama yanından geçmekte olduğu bir boğa ona bir tekme salladı. Tatarcıklardan, atsineklerinden sinirlenip sıcaktan ve bulunduğu yere çakılı kalmaktan çılgına dönen boğa yanına kimseyi yaklaştırmıyordu. Boğanın o günkü ilk kurbanı olmayan Prohor havalandığı gibi başını araba tekerleklerinden birinin poyrasına çarptı ve hemen sızıverdi.

Gece yarısına doğru uyandı. Tepesinde kurşuni bulutlar batıya doğru akıyordu. Arada sırada, bulutların arasındaki bir yarıktan, bir an için ay görünüyor, sonra göğü yine bulutlar örtüyor ve rüzgâr sanki daha soğuk esmeye başlıyordu. Prohor'un dibinde yattığı arabanın yanından süvariler geçiyordu. Toprak sayısız nalların altında inliyordu. Yağmur kokusunu alan atlar aksırıyordu. Kılıç kınları üzengi demirlerine çarpıyor, arada sırada sigaraların ışıkları parlayıp sönüyordu. Prohor'un burnuna at teri ve koşum takımlarının keskin kokusu geldi. Bütün muvazzaf Kazaklar gibi Prohor da bu özel kokuyu kendi kokusu gibi benimsemişti. Kazaklar bu kokuyu kendileriyle birlikte Prusya'nın, Bukovina'nın bütün yollarında, ta Don'un bozkırlarına kadar taşımıştı ve bu hiç eksik olmayan süvari kokusu Prohor için, evinin kokusu kadar aziz, evinin kokusu kadar tanıdıktı. Prohor'un kıllı burun delikleri kaşındı, kurşun gibi ağırlaşan başını kaldırdı:

"Hangi alaydansınız çocuklar?" diye sordu.

Karanlıktan bir ses arsız arsız, "Süvari!" diye cevap verdi.

"Evet, ama ben hangi alaydan olduğunuzu sordum."

Aynı ses, "Petlura'dan," diye cevap verdi.

"Ulan domuz!" diye küfrü bastı Prohor, sonra bir iki dakika bekleyip sorusunu tekrarladı:

"Hangi alaydansınız yoldaşlar?"

"Bokovski," diye bir cevap geldi.

Prohor ayağa kalkmaya çalıştı, ama başına kan hücum etti, bir öğürtü boğazını tıkadı. Uzandı, tekrar uykuya daldı. Sabaha karşı ırmaktan rutubetli bir soğuk geliyordu.

Uykusu arasında, tepesinde bir sesin, "Ölü mü?" diye sorduğunu duydu.

"Sıcak vücudu... Sarhoş da!" diye bir başkası Prohor'un kulağının dibinden cevap verdi.

"Sürükle de çek şunu yolun üstünden! Leş gibi serilmiş kalmış. Mızrağını bir tattır şuna," dedi birinci ses.

Öteki adam mızrağını Prohor'un kaburgalarına acıtacak şekilde dürttü, bir çift el de ayaklarına yapışıp onu kenara sürükledi.

Otoriter bir ses, "Çözün şu arabanın hayvanlarını! Tam uyunacak zaman!" diye kükredi. "Kızıllar burnumuzun dibinde, bu herifler ise evlerindeymiş gibi uyuyor! Çekin arabaları yolun üstünden, az sonra batarya geçecek buradan. Çabuk! Yolu kapatmışlar... Ne davar bunlar be!"

Arabaların altında üstünde uyuyan sığınmacılar harekete geçti. Prohor fırlayıp kalktı. Yanında ne kılıcı vardı ne de tüfeği, bir gece önceki içki âleminden sonra, çizmesinin de sağ tekini kaybetmişti. Tam malını mülkünü bir arabanın altında şaşkın şaşkın aramaya hazırlandığı sırada, yaklaşmakta olan bir bataryanın sürücüleriyle topçuları, arabayı hiç acımadan, üstündeki sandıklarla birlikte devirip, topların geçmesi için bir dakika içinde açıverdi yolu.

Sürücüler atlarının başına koştu. Geniş koşum kayışları titreyip gerildi. Sahra toplarının kocaman kocaman araba tekerlekleri, tekerlek izleri boyunca gıcırdaya gıcırdaya dönmeye başladı. Bir cephane arabasının tekerlek poyrası, başka bir arabanın okuna takılıp oku kırdı.

Prohor'a o kadar konukseverlik göstermiş olan ihtiyarlar, "Cepheden kaçıyorsunuz! Çok iyi askermişsiniz doğrusu, Allahın belaları!" diye arabadan bağırdı. Irmağı geçmek için acele eden batarya sessiz

sedasız yoluna devam etti. Sabahın erken saatlerindeki o alacakaranlıkta, Prohor atıyla tüfeğini uzun uzun aradı. Ama hiçbirini bulamadı. Kıyıda çizmesinin öbür tekini de çıkarıp ırmağa fırlattı; sonra başını çelik bir kıskaç gibi kavrayan o dayanılmaz ağrıyı gidermek için tekrar tekrar başını ıslattı.

Güneş yükselir yükselmez süvariler ırmağı geçmeye başladı. Kazaklar atlarını Don'a, ırmağın bir dik açıyla doğuya döndüğü noktaya sürdü. Yüzünü ta gözlerine kadar kaplayan sert kızıl sakalıyla, kanca burunlu, sert bakışlı bölük komutanı tıpkı bir yabani domuzu andırıyordu. Sol kolu kan lekelerine bulanmış kirli bir bez içinde askıya alınmıştı, sağ kolu ise hiç durmadan kamçısını sallıyordu.

Atlarını suya sokmaya çalışan Kazaklara, "Su içmeye bırakmayın hayvanları!.. Yürüyün! Ulan namussuz! Sudan mı korkuyorsunuz yoksa? Sür ulan şunu!.. Şeker değil, erimez!" diye bağırıyor, kızıl bıyıklarının altından dişleri köpek dişleri gibi pırıl pırıl görünüyordu. Atlar bir araya gelip yığılmış, ısırıcı, soğuk suya girmemek için inat ediyorlardı; Kazaklar bağırıp kırbaçlarıyla sürüyordu atları. Alnında geniş akıtması bulunan yağız bir at yüzmeye başladı. Daha önce de yüzdüğü belliydi hayvanın. Dalgalar yuvarlacık sağrısının üstünden geçiyor, ama gür kuyruğu yan yan sürükleniyordu ve boynuyla başı suyun üstündeydi. Ötekiler de sert sert soluyarak onun ardı sıra suya girdi. Kazaklar da altı tane mavuna* içinde atların arkasından gidiyor, her mavunanın burnunda, gerektiğinde kullanmak üzere elinde kement tutan bir adam bulunuyordu.

Komutan elindeki kamçıyı, kalkerli toprağa bulanmış çizmesine ıslık çaldıra çaldıra indirerek, "Önlerine geçmeyin! Akıntıyı aşırtın hayvanlara. Akıntıya kaptırmayın atları," diye bağırıyordu.

Hızla akan ırmak atları akıntı aşağı sürüklemeye başladı. Yağız at ötekilerle arasındaki mesafeyi rahat rahat açtı ve karşı kıyıya ilk varan o oldu. O sırada güneş, kavakların çalı gibi tepelerinin ardından parladı, yağız atın üstüne pembe bir ışık demeti vurdu, hayvanın ıslak ıslak parlayan tüyleri alev gibi tutuştu.

Yaban domuzuna benzeyen batarya komutanı, "Şu küçük kısrağa göz kulak olun be! Yardım edin şuna, kantarması ağzında kalmış. Ası-

* Mavuna: Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan güvertesiz büyük tekne; mavna.

lın küreklere, kürek çekemiyor musunuz? Asılın be!" diye kısık sesiyle bağırıp duruyordu.

Bütün atlar kazasız belasız karşı kıyıya geçti. Daha önce karşı kıyıya geçen Kazaklar onları bekliyordu; çıkan atları yakalayıp yuları vuruyorlardı. Beri yakadaki askerler de eyerleri kayıklara yükleyip göndermeye başladı.

Prohor kayığa eyer yüklemekte olan bir Kazak'a, "Dünkü yangın neredeydi?" diye sordu.

"Çir boyunda."

"Top mermisinden mi çıktı?"

"Yok canım! Kasıtlı, Kızıllar kundaklıyor..."

Prohor hayretler içinde, "Her şeyi yakıyorlar mı?" diye sordu.

"Yok, yakmıyorlar... Sac damları, iyi sundurmaları olan zengin evlerini yakıyorlar."

Prohor kendi tümenini sorup soruşturduktan sonra sığınmacı arabalarının yanına döndü. Çalı çırpıyla, devrilen çitlerle, hayvan tersiyle her yanda yakılan kamp ateşlerinden yükselen keskin ve acı kokulu dumanlar, meltemle savrula savrula yükseliyordu. Kadınlar kahvaltı ediyordu. Gece Don'un sağ yakasındaki bozkır ilçelerinden binlerce sığınmacı daha gelmişti. Ateşlerin çevresinde uğultu halinde sesler yükseliyordu. Prohor'un kulağına parça parça konuşmalar çalındı:

"Karşıya geçme sırası bize ne zaman gelecek acaba?"

"Tanrı izin vermez de karşıya geçemezsek, tahılımı Kızıllara bırakacağıma Don'a dökerim daha iyi."

"Feribotun etrafındaki kalabalığı gördün mü? Arı kovanı gibi!"

"Peki ama sandıklarımızı nasıl bırakırız kıyıda canım?"

"Bu kadar zahmete girelim, bize bunca şeye mal olsun, sonra da... Hey yarabbim!"

"Keşke kendi köyümüzün olduğu yerden geçseydik ırmağı..."

"Ya, Vyeşenskaya denilen bu yere hangi şeytana uyduk da geldik?"

"Kalinov Ugol yanmış, yerle bir olmuş diyorlar."

"Feribotla geçebiliriz diye düşündük işte."

"Sence canımızı bağışlarlar mı gerçekten?"

"Altı yaşından yukarı bütün Kazakları kılıçtan geçirme emri almışlar."

"Bizi burada yakalayacaklar. O zaman ne yaparız?"

"Salhaneye dönecek o zaman burası!"

Süslü bir arabanın yanında, görünüşünden bir köy atamanı olduğu anlaşılan kır saçlı, otoriter tavırlı bir adam tumturaklı bir edayla nutuk çekiyordu:

"Ona dedim ki, 'Yani millet ırmağın kıyısında kırılacak mı? Ne zaman geçebileceğiz karşı kıyıya? Kızıllar gelip topumuzu kılıçtan geçirecek.' Ekselansları da, 'Korkma dede!' dedi. 'Bütün halk geçene kadar mevzilerimizi tutar, dayanırız. Karılarımızın, çocuklarımızın eziyet çekmesine izin vermeyiz.'"

Adamı çevreleyen kadınlarla ihtiyarlar onu büyük bir dikkatle dinliyordu.

Yaşlı adam soluk almak için susunca her kafadan bir ses çıkmaya başladı, bir uğultu yükseldi:

"Öyleyse batarya neden geçti karşı yana?"

"Acelelerinden atlarıyla bizi çiğneyeceklerdi neredeyse."

"Süvariler de gelmiş üstelik."

"Gregor Melehov'un cepheyi savunmasız bıraktığını söylüyorlar."

"Bizi kim savunacak şimdi? Askerler önden gidip milleti geride bıraktı."

"Herkes kendi başının derdinde şimdi!"

"Herkes ihanet ediyor bize!"

"Ekmek ve tuz verip aksakalları Kızıllara gönderelim bari. Belki acır da bizi cezalandırmazlar."

Kırmızı tuğlalı, büyük hastane binasının yanından bir atlı sokağa döndü. Tüfeği eyerinin kaşına asılmıştı, yan tarafında da bir mızrak sallanıyordu.

Yaşlıca bir kadın sevinçle, "A, benim Mikişkam bu!" diye haykırdı. Koşarak, araba oklarının üstünden atlaya atlaya biniciyi karşılamaya gitti. O sırada atlıyı üzengilerinden yakalayıp durdurdular. Adam kurşuni mühürlü bir postayı havaya kaldırarak bağırdı:

"Kurmay başkanına posta getirdim! Bırakın geçeyim!"

Kır saçları sevinçten parlayan yüzüne yol yol düşmüş olan kadın, "Mikişka, yavrucuğum!" diye telaş içinde seslendi. Bütün vücuduyla atın yan tarafına abanarak, titrek bir gülümsemeyle sordu:

"Bizim köyden geçtin mi?"

"Evet. Şimdi Kızıllar orada..."

"Evimiz?"

"Evimiz hâlâ ayakta, ama Fedot'unki yandı. Bizim samanlık da ateş aldı, ama Kızıllar söndürdü. Fetişka koşup bize haber getirdi: Kızılların subayı, tek bir yoksul Kazak'ın bile evinin yakılmayacağını, yalnız burjuvalara ait olanların yakılacağını söylemiş."

"Ah, Tanrı onlardan razı olsun! İsa onları korusun!" diye istavroz çıkardı kadın.

Sert bakışlı bir ihtiyar öfkeyle lafa karıştı:

"Sen neler söylüyorsun kadın? Herifler senin komşunun evini yakmış, sen tutmuş, 'Allah razı olsun!' diye bağırıyorsun."

Kadın acele acele, "Komşunun canı cehenneme!" diye cevap verdi. "Benim komşum kolaycacık bir başka ev yapabilir kendine, ama ya benimki yansaydı ne yapardım ben? Fedot'un bir küp dolusu gömülü altını var, oysa ben bütün ömrümü başkaları hesabına çalışarak tükettim."

"Bırak da gideyim ana!" Atlı, eyerinin üzerinden eğildi. "Bu postayı acele götürmem gerek."

Kadın döndü, bir dakika kadar atlının yanı sıra yürüdü, onun elini öptükten sonra arabasının yanına döndü; atlı, genç bir tenor sesle bağırıyordu:

"Yol verin! Başkomutana mektup ulaştıracağım. Yol verin."

At dört ayağı üstünde hoplayıp silkinerek yana sıçradı, kalabalık istemeye istemeye açıldı. Atlı ağır ağır ilerliyor gibiydi, ama az sonra arabaların, öküzlerin ve atların gerisinde gözden kayboldu; şimdi sadece, ırmağa doğru ilerleyen atlının mızrağı uçsuz bucaksız kalabalığın üstünde inip çıkıyordu.

LXI

ERTESİ gün bütün Asi kuvvetler, sığınmacılarla birlikte ırmağın öbür kıyısına geçmişti. Irmağı en son Gregor Melehov'un Birinci Tümeninin Vyeşenskaya Alayına bağlı süvari bölükleri geçti. Gregor on iki seçme bölükle, akşama kadar, Kuban'dan bastıran Kızılların

karşısında tutundu, saat beşte, ordu ve sığınmacıların karşı kıyıya geçtikleri haberini Kudinov'dan alınca geri çekilme emrini verdi.

Asilerin planlarına göre, ırmağın sağ yakasındaki köylerden toplanmış askerlerden kurulu bölükler, karşı kıyıya geçip, her bölük kendi köyünün karşısında olmak üzere ırmak boyunu tutacaktı; öğleye doğru da bölüklerden çoğunun mevzilerini aldıkları haberi geldi karargâha.

Köy aralarının çok açık olduğu yerlere komutanlık bozkır Kazaklarından kurulu bölükler verdi, bu Kazakların geri kalanları da yedek olarak saklandı. Böylece Asi kuvvetler, Don'un sol yakası üzerinde, Kazanskaya ilçesinin en uç köyünden Koper Irmağı ağzına kadar yüz verstlik bir cepheye yayıldı.

Kazaklar ırmağı geçer geçmez alelacele hendekler kazıp, kavakları, söğütleri, meşeleri kesip biçerek, yeraltı barınakları ve makineli tüfek yuvaları yaptı, bir savunma savaşına hazırlandı. Sığınmacıların ellerindeki bütün boş çuvallar alındı, kumla doldurulup sıra sıra uzayıp giden hendeklerin önüne siper olarak yığıldı.

Akşama kadar siper kazma işi her tarafta bitmişti. Vyeşenskaya gerisinde Birinci ve Üçüncü bataryalar çam fidanları içinde maskelendi. Sekiz top için sadece beş mermi vardı. Fişekler de hemen hemen tükenmiş gibiydi. Kudinov habercileri çıkarıp, tüfekle ateş edilmesini kesinlikle yasaklayan emirler göndermiş, her bölüğün en iyi bir-iki nişancısını seçerek onlara yeteri kadar mermi sağlamaları, nişancıların da Kızıl makineli tüfekçileriyle, sağ yakadaki köylerin sokaklarında görünenleri avlamaları için talimat vermişti. Öteki Kazaklar ancak Kızıllar ırmağı geçmeye kalkışırsa ateş açabilecekti.

Alacakaranlık bastırırken Gregor atına atlayıp mevzileri dolaşmaya çıktı, sonra geceyi geçirmek için Vyeşenskaya'ya döndü.

O gece Vyeşenskaya ile çevredeki çayırlarda ateş yakılması yasaklandı. Kıyılar leylak rengi bir buğu içindeydi. Ertesi sabah erken saatlerde Kızılların ilk devriye kolları uzak yamaçlarda göründü. Çok geçmeden de Ust-Koperskaya'dan Kazanskaya'ya kadar bütün tepelerde görünüp görünüp kaybolmaya başladılar. Sonra devriye kolları kayboldu ve öğleye kadar yamaçlara ağır, derin bir sessizlik çöktü. Ama güneyde yanan köylerin mora çalan kara dumanları hâlâ göğe yükseliyordu. Rüzgârın dağıttığı bulutlar tekrar yığılmaya, gökte soluk

soluk şimşekler çakmaya başladı. Bir gök gürlemesiyle sanki bulutlar parçalandı ve kamçı gibi bir yağmur başladı. Rüzgâr yağmuru oynak dalgalar halinde, Don kıyılarındaki kıraç tepelerin, sıcaktan solmuş ayçiçeklerinin, susamış ekinlerin üzerinden sürüklüyordu. Yağmur genç, tozlu yaprakları canlandırdı, bahar filizleri özlü özlü pırıldamaya başladı, yuvarlak ayçiçekleri kararmaya yüz tutan başlarını yeniden kaldırdı, bostanlardan olgunlaşmaya yüz tutan kavunların ballı kokuları yükseldi. Susuzluğunu gidermekte olan yanmış toprak tütüyordu.

Don'un sağ kıyısından ta Azak Denizine kadar nöbetçiler dizisi halinde uzanan tepelerde, akşamüzeri Kızıl devriyeler tekrar belirdi.

Irmağın kıyıları yemyeşil derecikleri yer yer bölünmüş, dümdüz, kumluk sol yakası bir kıvrım halinde, millerce uzaktaki tepelerden görülebiliyordu. Kızıl devriye kolları köylere sakınarak giriyordu. Bunların arkasından da yamaçlardan sel gibi piyadeler akıyordu. Vaktiyle Polovtsi ve göçebe çetelerinin gözcülerinin nöbet bekledikleri, yaklaşmakta olan düşmanı gözledikleri sıra sıra tepelerin ardında Kızıl bataryalar mevzilendi.

Bir batarya Vyeşenskaya'ya ateş açtı. İlk mermi meydan yerine düştü ve bir anda havaya ufak kurşuni duman bulutlarıyla, şarapnellerin mini mini, süt beyazı dumanları yükseldi. Arkasından Vyeşenskaya'ya ve ırmak boyundaki Kazakların üstüne üç batarya daha ateş açtı. Makineli tüfekler çılgınca takırdamaya başladı.

İki Hotchkiss makineli tüfeği kısa süreli mermi demetleri yağdırırken, karşı kıyıda hareket halinde olan piyadelerin menzilini yakalayan bir Maxim'in metalik takırtısı hiç durmadan devam ediyordu. Arabalar sıra sıra tepelere tırmanıyordu. Karaçalılarla kaplı yamaçlarda siperler kazılıyor, hafif arabalarla, iki tekerlekli tek atlı arabalar arkalarında upuzun bir toz bulutu bırakarak şoseden ilerliyordu.

Artık top sesleri bütün cephe boyunca duyuluyordu. Yüksek tepelerden Kızıl bataryaları karşı yakayı akşam geç saatlere kadar dövdü. Bütün cephe boyunca, Asilerin tuttukları, hendeklerle yarılmış tarlalardan hiç ses çıkmıyordu. Kazak süvarilerinin atları, geçit vermez kamışlar, sazlıklarla örtülü, sıcaktan rahatsız olmayacakları ırmak boyundaki gizli yerlere saklanmıştı. Ağaçlarla yüksek sepetçisöğütleri, hayvanları Kızılların gözcülerinden çok iyi gizliyordu.

Çayırlıkların yeşil enginliğinde bir tek kul görünmüyordu; yalnız ara sıra, Don'un uzak köşelerinden acele acele gelmekte olan tek tük sığınmacılar uzaktan mini mini görünerek geçiyorlardı. Kızıl makineli tüfekçileri bunların arkasından üç beş kurşun yollayınca, dehşete kapılan sığınmacılar kendilerini yere attı. Akşama kadar sık otların arasında yattılar ve ancak karanlık bastırdıktan sonra, arkalarına bile bakmadan ormanlara, kuzeydeki konuksever, vahşi ve sık akçaağaç, huş ağacı koruluklarına doğru kaçtılar.

Vyeşenskaya iki gün süreyle durmadan yoğun bir top ateşi altında tutuldu. Köylüler mahzenlerden burunlarını çıkarmadı. Top mermilerinden delik deşik olan sokaklarda ancak geceleri canlılık görülüyordu.

Asi Genelkurmayı, böylesine yoğun bir top ateşinin, Kızılların ırmağı geçmek için yaptıkları bir hazırlık bombardımanı olabileceği sonucuna vardı; bütün korkuları, Kızılların Vyeşenskaya'yı ele geçirip uzun cephe hattına bir kama gibi girerek cepheyi ikiye ayırmak, sonra da kuşatma saldırılarıyla Asi kuvvetlerini toptan imha etmek için Vyeşenskaya'nın tam karşısında ırmağı geçmeleriydi. Kudinov'un emriyle, bol bol cephane de verilerek Vyeşenskaya'ya yirmiden fazla makineli tüfek yığıldı. Batarya komutanlarına, ancak Kızıllar ırmağı geçmeye kalkıştıkları takdirde ateş etmeleri emri verildi. Feribotla birlikte ne kadar kayık varsa hepsi, Vyeşenskaya'nın yukarısında bir sığlığa çekildi ve sıkı bir koruma altına alındı.

Gregor'un görüşüne göre, Genelkurmayın korkusunu haklı gösterecek bir neden yoktu. Genel bir savaş meclisinde görüşünü kuvvetle savundu:

"Kızılların Vyeşenskaya'da ırmağı geçmelerine sizce olanak var mı?" diye sordu. "Bakın, ırmağın bu yakası tabak gibi açık, kumluk ve düz, Don kıyısında ise bir tek ağaç veya çalılık yok. Kim oradan ırmağı geçme enayiliğini gösterir? Böyle çıplak bir arazide makineli tüfekler onları son askerine kadar biçer. Kızıl komutanları kendimizden daha aptal sanmak gibi bir aymazlığa kapılma Kudinov. İçlerinde bazılarının kafaları bizim kafalarımızdan çok daha iyi işliyor. Hayır, Vyeşenskaya'yı almaya kalkışmazlar. Irmağı ya geçit veren sığlıklardan ya da kıyıların ağaçlık, fundalık olduğu yerlerden geçmek iste-

yeceklerdir. Bu gibi yerlerde, özellikle geceleri özel nöbetçiler bulundurmalıyız. Kazakları uyarmalıyız ki, yerlerini belli edecek ne bir ses ne bir koku çıkarsınlar; ayrıca eğer çarpışma olursa dövüşebilecek bir gücümüz bulunması için yedekleri de getirmeliyiz."

"Demek sence Vyeşenskaya'yı ele geçirmeye kalkışmazlar, öyle mi? Öyleyse neden bombalıyorlar?" diye sordu birisi.

Gregor, "Sen onu kendilerine sorsan daha iyi edersin!" diye cevap verdi. "Yalnız Vyeşenskaya'yı mı bombaladılar? Kazanskaya ile Yerinskaya ne oluyor? Onların bizden biraz daha çok top mermisi var. Bizim Allahın belası toplarımız için topu topu beş tane mermi var, o mermilerin kovanları da meşeden!"

Kudinov bir kahkaha koyverdi. "Tam on ikiden vurdu," dedi.

Üçüncü Batarya komutanı öfkeli öfkeli, "Şimdi bu gibi eleştirilerin sırası değil," dedi. "Ciddi konuşmamız gerek..."

Kudinov suratını asıp kemeriyle oynayarak, "Konuş," dedi, "sana engel olan var mı? Size defalarca söylendi, mermilerinizi boş yere harcamayın, daha önemli durumlar için saklayın diye. Ama yok, siz her önünüze çıkan şeye, hatta heriflerin arabalarına bile ateş açtınız, onun için eleştirilerden ötürü alınmaya hakkınız yok. Durumunuz, Melehov'un dediği kadar gülünç!"

Gregor'un ileri sürdüğü kanıtlara Kudinov'un aklı yattı ve ırmağın geçit verebileceği her yere kuvvetli muhafızlar koymak, yedek kuvvetleri el altında bulundurmak önerisini kararlı bir biçimde destekledi.

Gregor'un, Kızılların Vyeşenskaya karşısında ırmağı geçmeye kalkışmayıp daha uygun bir nokta arayacakları konusundaki tahminleri hemen ertesi gün doğrulandı. Ertesi sabah, Gromok'un karşısında mevzilendirilen bölüğün komutanı, Kızılların ırmağı geçmeye hazırlandıklarını bildirdi. Muhafızlar bütün gece, karşı kıyıda hummalı bir faaliyetin sürmekte olduğunu duymuştu. Sayısız arabalar içinde Gromok'a keresteler getirilmiş ve bıçkı sesleri biter bitmez de Kazakların kulaklarına çekiç ve balta sesleri ulaşmıştı. Seslere bakılırsa Kızıllar bir şey yapıyordu. Önce, tombaz köprü yaptıkları tahmin edildi, iki gözüpek Kazak yarım verst kadar ırmağın yukarısına gitti, soyundular ve başlarını çalılarla gizleyerek, kendilerini akıntı aşağı ırmağa koyverdiler. Kıyıya çok yakın geçtiler ve makineli tüfek yuvasındaki

Kızıl Ordu askerlerinin konuşmalarını duydular, ama suda bir şey görünmüyordu; Kızılların köprü yapmadıkları belliydi.

İleri karakol, düşman kıyısını gittikçe artan bir gayretle gözetlemeye devam ediyordu. Gözlerini bir an bile dürbünlerinden ayırmayan gözcüler, şafak vakti bir süre bir şey göremedi, sonunda içlerinden biri, alayın en keskin nişancısı kabul edilen bir asker, açılmaya başlayan karanlık içinde bir Kızıl Ordu erinin iki eyerli atı Don kıyısına indirdiğini gördü.

Kazak, arkadaşına, "Biri suya gidiyor," diye fısıldadı ve dürbününü kenara bıraktı.

Atlar suya girip içmeye başladı.

Kazak, tüfeğinin uzun kayışını sol dirseğine doladı, önlerini kapayan kamuflajı kaldırdı, uzun uzun, dikkatle nişan aldı.

Silah patlayınca atlardan biri yana yuvarlandı, öteki dörtnala bayıra doğru kaçtı. Kızıl Ordu eri ölen atın eyerini almak için eğildi. Kazak tekrar ateş etti ve Kızıl Ordu eri hızla doğrulup kıyıdan geriye kaçmaya davrandıktan sonra, bir daha kalkmamak üzere yüzükoyun yuvarlanırken, tatlı tatlı güldü Kazak.

Kızılların hazırlık yaptığı haberi gelir gelmez, Gregor atını eyerleyip doğru oraya gitti. Yolun büyük bölümünü ağaçlıklar arasında dolaşarak geçti, ama son iki verstlik yolu, Kızılların kendisine ateş açmaları tehlikesini göze alarak, tabak gibi açık çayırlıkta atını dörtnala sürerek aşmaya karar verdi. Atını birkaç dakika dinlendirdikten sonra, çayırın ta öbür yanında, Don'un kıyısından fışkıran bir söğütlüğü gözüne kestirip kamçıyı bastı hayvanına. Kamçı hayvanın sağrısına ateş gibi indi, at kulaklarını kasıp söğütlere doğru kuş gibi uçmaya başladı. Ama daha Gregor çayırda yüz metre bile gitmeden, karşı yakadan bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Kurşunlar tarla faresi gibi ıslık çalarak tepesinden geçti birbiri ardınca. Gregor dizginleri sarsıp yanağını atın yelesine dayarken, 'Çok yüksekten geçiyor kurşunlar,' diye düşündü. Kızıl Ordu makineli tüfekçisi, sanki Gregor'un kafasından geçenleri anlamış gibi, daha aşağı nişan aldı ve kurşunlar atın toynakları arasından sekmeye, bahar sellerinden beri hâlâ ıslaklığını kaybetmemiş çamurları havalara sıçratmaya başladı.

Gregor üzengilerin üstünde kalktı ve hayvanın uzanmış boynu üzerine iyice yattı. Yemyeşil söğüt kümeleri hızla kendisine doğru geliyordu. Yarı yolu aldığı sırada, karşı tepeden bir sahra topu gürledi. Patlamanın titreşiminden Gregor eyerinin üstünde sarsıldı. Daha şarapnelin uğultusu kulaklarından silinmeden, hava basıncından yere yatan sazlar henüz doğrulmadan, top ikinci kez gürledi. Ezici kükreyiş en tiz perdeye ulaştı, sonra, saniyenin yüzde biri kadar bir süre için birdenbire kesildi. Ve işte saniyenin o yüzde biri içinde, Gregor'un gözlerinin önünde kapkara bir duman bulutu yükseldi, parçalayıcı darbeyle yer sarsıldı ve atın ön ayakları boşlukta kaldı...

Gregor tepesi üstü yuvarlandı ve yere öyle hızla çarptı ki, pantolonunun dizleri patladı, kayışları koptu. Patlama Gregor'u atından epeyce uzağa fırlattı ve otların üstünde kayan Gregor'un elleriyle yanağı yandı.

Darbeden sersemlemiş bir halde ayağa fırladı. Tepesine yağmur gibi ufaklı büyüklü toprak parçaları, otlar yağdı. Atı, top mermisinin açtığı çukurdan yirmi adım kadar ötede yatıyordu. Başı hareket etmiyordu, ama bacakları, terli sağrısı ve kuyruğu, silkinmeli ürpertilerle hafif hafif titriyordu.

Makineli tüfek sustu. Beş dakika kadar, sazlıkların içindeki mavi balıkçılların korkulu bağrışmalarından başka ses duyulmadı. Gregor sersemliğini atmaya çalışarak atının yanına gitti. Uzun zaman kötü bir durumda oturmuş gibi, garip bir ağırlık gelmiş olan bacakları titriyordu. Atının üstünden eyeri aldı, daha kendini en yakındaki, kurşunlarla biçilmiş sazlığa atar atmaz makineli tüfek tekrar kekelemeye başladı. Ama artık kurşunların vızıltısını duymadığına göre, başka bir hedefe ateş ediyor olmalıydılar. Bir saat sonra bölük komutanının kazamatına sağ salim vardı.

"Çekiç sesleri duyulmuyor artık," diye açıkladı komutan. "Bu gece yine başlarlar. Bize biraz fişek yollasanız, adam başına ikişer bağ var."

"Fişekleri bu akşam getirecekler. Bir an bile gözünüzü karşı kıyıdan ayırmayın."

"Hiç ayırmıyoruz! Bu gece karşı kıyıya kadar yüzüp ne yaptıklarını anlamaları için gönüllü isteyeceğiz."

"Dün gece niye göndermediniz?" diye sordu Gregor.

"İki kişi gönderdik, ama köye girmeye korktular. Yüzerek kıyıya yakın geçtiler, ama daha fazla yaklaşamadılar. Şimdi kalkıp da kimi gönderirsiniz? Tehlikeli bir iş, karakollarından birine enselendin mi, hapı yuttun demektir. Kazaklar kendi köylerinin yakınında oldukları zaman fazla cesaret gösteremiyor. Alman savaşı sırasında nişan kazanmak için her şeyi göze alıyorlardı, ama şimdi onları nöbete yollamak için bile yalvarmak gerekiyor. Kadınlar da başımıza bela oluyor. Gelip kocalarını burada da buldular, geceyi siperlerde geçirdiler. Onları siperlerden kovmanın olanağı yok. Dün kadınları kovalayacak oldum da, Kazaklar beni tehdit etti. 'Sen biraz ağırdan al bakalım, yoksa hesabını görüveririz,' dediler."

Gregor komutanın kazamatından siperlere çıktı. Hendekler, Don kıyısından elli metre kadar içeride, zikzaklar yaparak ormandan geçiyordu. Meşe ve kavak fidanları, hendeklerin önündeki tümsekleri düşmanın gözünden gizliyordu. Ön hattı Kazakların dinlendikleri korunma çukurlarına bağlantı hendekleri bağlıyordu. Kazamatların dışında kurutulmuş balık derileri, koyun kemikleri, ayçiçeği çekirdeklerinin kabukları, kavun kabukları ve başka yiyecek artıkları tepe gibi birikmişti, dallara da yeni yıkanmış çoraplar, keten çamaşırlar, ayak sargıları ve kadın, erkek gömlekleri asılıydı.

Birinci kazamattan yazmasız, gözleri uykulu bir kadın başı çıktı. Kadın gözlerini ovuşturdu, Gregor'a da umursamadan baktı, sonra kapı ağzından bir tarla faresi gibi içeri çekilip kayboldu. Öteki kazamattan hafif hafif şarkı sesi geliyordu. Erkek sesleri arasında, alçak fakat tiz, duru bir soprano ses duyulmaktaydı. Üçüncü kazamatın dışında saçları kırlaşmış bir Kazak'ın başını kucağına almış, yaşlıca, üstü başı tertemiz bir kadın oturuyordu. Kazak rahat rahat kestirirken kadın da adamın saçları arasından bitlerini ayıklıyor, şimşir bir tarağın üstünde eziyor, "ihtiyar erkeği"nin yüzüne konan sinekleri kovuyordu. Don'un öbür yakasından duyulan öfkeli makineli tüfek sesleriyle, ırmağın yukarısından gelen boğuk top sesleri olmasa, insan birtakım ot biçicilerin ormanda mola verdiklerini sanırdı; Asi Bölüğünün öylesine barış içinde bir hali vardı.

Daha önce, beş yıl süren savaş boyunca Gregor hiç bu kadar acayip bir cephe hattı görmemişti. Gülümsemekten kendini alamayarak,

büyük adımlarla kazamatların önünden geçti; sık sık, kocalarının ihtiyaçlarına bakan, çamaşır onaran, kocalarının çamaşırlarını yıkayan, yemek hazırlayan, çanak çömlekleri, tavaları temizleyen kadınlara rastladı.

Gregor komutanın kazamatına dönünce, "Burada rahatınız pek yerinde, değil mi?" dedi.

Adam sırıttı. "Şikâyetimiz yok," diye cevap verdi.

Gregor kaşlarını çatarak, "Ama biraz fazla rahat!" dedi. "Kadınları hemen defedin buradan. Burası babanızın bahçesi mi yoksa köyün pazar yeri mi? Kızıllar ırmağı geçecek de ruhunuz duymayacak! Kadınlarınızın üstünde solumaktan Kızılları duymaya vakit bulamayacaksınız. Hava kararır kararmaz hepsini çıkarın buradan. Yarın tekrar geleceğim, eğer bir tane eksik etek görürsem etrafta, ilk önce senin kafanı uçururum."

"Çok haklısınız," diye ona hak verdi komutan. "Ben de burada kadın bulunmasına karşıyım, ama Kazaklara nasıl laf anlatırsınız? Disiplin diye bir şey kalmamış. Kadınların kocalarını göreceği gelmiş. Üç aydır savaşıyoruz..." Birdenbire yüzü kıpkırmızı kesildi, kırmızı bir kadın önlüğünü saklamak için ot minderin üstüne oturuverdi. Başını Gregor'dan çevirip kazamatın bir bölümünü ayıran çuvaldan perdenin arkasından gözetlemekte olan kendi karısının, içi gülen kahverengi gözlerine sert sert baktı.

LXII

AKSİNYA Vyeşenskaya'ya gelince, orada oturan teyzesinin, kasabanın varoşlarındaki yeni kiliseden pek uzakta olmayan evine indi. Birinci günü hep Gregor'u aramakla geçirdi, ama Gregor Vyeşenskaya'ya gelmemişti. Ertesi gün sabahtan akşama kadar sokaklarda kurşunlar ıslık çaldı, top mermileri patladı ve Aksinya sokağa çıkacak cesareti bulamadı kendinde.

'Bana Vyeşenskaya'ya gelmemi söyledi, beraber olacağımıza söz verdi, oysa şimdi kendisi Allah bilir hangi cehennemdedir!' diye düşünüyordu Aksinya. Misafir odasında sandığın üstünde yatıyor, hâlâ canlı ama rengi solmuş dudaklarını öfkeli öfkeli ısırıyordu. Yaşlı teyze-

si pencerenin yanında oturmuş çorap örüyor ve her patlamadan sonra istavroz çıkarıyordu.

Pencerenin camı şangırdayarak yere düşünce, "Yarabbi! Ne korkunç, ne korkunç! Ne diye dövüşür bunlar? Birbirlerinden ne alıp veremedikleri var?" diye inler gibi mırıldandı.

"Teyze! Çekil pencerenin yanından; vurulursun," diye yalvardı teyzesine Aksinya. İhtiyar kadın gözlüğünün altından ona merakla bakıp kızgın bir sesle cevap verdi:

"Aptalsın sen Aksinya! Onların düşmanı ben miyim? Neden bana ateş etsinler?"

"Kazara vurulabilirsin. Kurşunların nereye gittiğini göremezler ki."

"Beni öldürürlermiş! Kime ateş ettiklerini görmüyor musun? Kazaklara ateş ediyorlar; onların düşmanları Kazaklar. Ben yaşlı bir dulum; beni ne diye vurmak istesinler? Bana kalırsa tüfekleri ve toplarıyla kime nişan aldıklarını çok iyi biliyor onlar."

Öğleye doğru, Gregor atının boynuna yatmış bir vaziyette dörtnala geçti sokaktan. Aksinya onu gördü, üstü sarmaşıklarla örtülü merdiven başına fırladı, "Grişa!" diye haykırdı. Ama Gregor köşeyi dönmüş, gözden kaybolmuştu bile; ardında kalkan toz bulutu yavaş yavaş yere iniyordu. Aksinya merdiven başında öfkeden ağlayarak durdu.

"Dörtnala geçen Stepan değil ya? Niye öyle deli gibi fırladın?" diye teyzesi sordu ona.

Aksinya gözyaşları arasında, "Bizim köyden biriydi," diye cevap verdi.

Meraklı ihtiyar, "Peki ama niye ağlıyorsun?" diye sorguya devam etti.

"Niye öğrenmek istiyorsun? Seninle ilgisi yok ki bunun!"

"Ya, benimle ilgisi yokmuş! Öyleyse sevgilindi o dörtnala geçen. Boşuna ağlamazdın yoksa böyle. Bu saçları değirmende ağartmadım ben."

Akşama doğru eve Prohor Zikov geldi. Aksinya o sırada misafir odasındaydı. Prohor'un sesini duyunca, sevinçle, "Prohor!" diye haykırarak koştu.

"Eh, doğrusu iyi dolaştırdın beni," dedi Prohor. "Seni aramak için dolaşmaktan ayaklarıma kara sular indi. Öteki de öfkesinden yerinde

duramıyor! Ateş püskürüyor, herkes önünden kaçıp saklanıyor. Bütün söylediği, 'Bul onu, yoksa kendine bir mezar bulursun!' başka laf çıkmıyor ağzından."

Aksinya, Prohor'u gömleğinin kolundan yakaladı, merdiven başına çekti. "Nerede o iblis?" diye sordu.

"Hım! Nerede değil ki? Cephe hattından yürüye yürüye döndü. Atını vurmuşlar altında. Zincire bağlanmış kancık gibi öfkeli döndü. 'Buldun mu onu?' diye sordu. 'Nerede bulayım?' diye cevap verdim. 'Ben doğurmadım ya onu.' Üzerime atıldı, 'Koskoca kadın iğne gibi kaybolmaz ya ortalıktan!' dedi. Aman Allah, bir gürledi bana! İnsan biçiminde kurt bu adam. Neyse, gidiyoruz hadi!"

Aksinya ufak çıkınını bir dakika içinde bağladı, teyzesiyle çarçabuk vedalaştı.

"Stepan mı çağırtmış seni?" diye sordu yaşlı kadın.

"Evet teyzeciğim."

"İyi, ona sevgilerimi götür. Niye kendisi uğramamış? Biraz süt içer, sonra kalan çörekleri de yerdi..."

Aksinya, teyzesinin söylediği lafları dinlemeden koşa koşa çıktı evden. Sokakta öyle hızlı yürüyordu ki, nefes nefese kaldı, rengi attı. Sonunda Prohor bile ona daha yavaş yürümesini söylemek zorunda kaldı.

"Beni dinle!" dedi. "Gençken ben de kızların peşinde koşardım, ama senin kadar acele ettiğimi hiç hatırlamıyorum. Sabredemez misin sen? Yangın mı var, ne var? Nefesim kesildi. Siz de öteki insanlar gibi yapamaz mısınız yahu..."

Kendi kendine düşündü: 'Yine birleştiler... Eh, bu sefer onları şeytan bile ayıramaz artık! Onlar keyiflerine bakacaklar, ama benim halimi düşünen yok; ateş altında o kadar aradım kancığı... Natalya olanları bir duyarsa parça parça doğrar beni. Eğer sarhoş olup da bir anlık zaafım yüzünden tüfeğimi kaybetmeyeydim, bak arar mıydım onu; kahrolayım ki aramazdım! Kendileri arasınlar birbirlerini!'

Panjurları sımsıkı kapalı bir evin mutfağında, is çıkara çıkara bir mum yanıyordu. Gregor masada oturuyordu. Tam tüfeğini temizleme işini bitirmiş, tabancasının namlusunu siliyorken, kapı gıcırdadı ve eşikte Aksinya belirdi. Aksinya'nın soluk, dar alnı ter içindeydi ve

bembeyaz yüzünde irileşmiş, öfkeli gözleri öyle delicesine bir tutkuyla yanıyordu ki, Gregor'un yüreği sevinçten hop etti ona bakınca.

Aksinya soluk soluğa, "Hem beni buraya çağırtıyorsun, hem de ortalıktan kayboluyorsun," dedi. O anda Gregor'dan başka hiçbir şey yoktu dünyada onun için; tıpkı çok eskiden, bir zamanlar aşklarının ilk günlerinde olduğu gibi. Gregor ortadan kaybolunca dünya bir kez daha ölmüş, o kendisine yakın olunca yeniden doğmuştu. Prohor'a aldırış bile etmeksizin kendini Gregor'a doğru attı, yabani sarmaşık gibi doladı kollarını ona ve âşığının yanaklarını öptü, burnuna, alnına, gözlerine, dudaklarına mini mini öpücükler kondurarak, hıçkıra hıçkıra, gözyaşları arasında yarım yamalak mırıldandı:

"Kendimi yedim bitirdim... Ah, ne kadar acı çektim. Grişa, sevgilim, canım, hayatım, kanım benim!"

Gregor, Prohor'un bakışlarından utanıp başını çevirerek, "Hadi, hadi! Görüyorsun işte şimdi... Dur, dur... Aksinya yapma!" diye mırıldandı. Aksinya'yı sıraya oturttu, başından şalını kaldırdı ve dağılmış saçlarını okşadı onun.

"Sen..." diye başlayacak oldu Gregor.

"Ben hep aynıyım. Ya sen..."

"Yok yok, Tanrı hakkı için, sen, sen delinin birisin!"

Aksinya kollarını onun omuzlarına doladı, gözyaşları arasında gülümseyerek acele acele fısıldadı:

"Nasıl yapabildin bunu bana? Beni çağırdın. Yaya geldim buralara, her şeyi bıraktım, ama sen yoktun. Dörtnala evin önünden geçtin, dışarı koşup sana seslendim, ama sen köşeyi dönmüştün bile. Vurulabilirdin, son bir kez daha görememiş olurdum o zaman seni."

Aksinya ona bir şeyler, son derece yumuşak, kadınca, aptalca bir şeyler daha söyledi ve Gregor'un öne eğik omuzlarını okşayıp kendi uysal gözlerini onun gözlerine dikti bütün bu süre içinde. Gözlerinde kıstırılmış bir av hayvanı gibi öylesine çaresiz, ama aynı zamanda öylesine canını dişine takmış bir ifade vardı ki, bu gözlere bakmak Gregor'a acı ve utanç veriyordu. Gregor gözlerini indirdi, zoraki gülümsedi ve sustu. Aksinya'nın yanaklarındaki kızarıklık koyulaştı ve gözbebekleri sanki dumanlı mavi bir peçe ardında kaldı.

Prohor izin istemeden dışarı çıktı. Merdiven başında yere bir tükürük attı, tükürüğe ayağıyla bastı.

Merdivenden inip avlu kapısını ardından anlamlı bir şekilde hızla çekerken, öfkeli öfkeli, 'Kaçık!' diye kararını verdi kafasından.

LXIII

İKİ gün, geceyi gündüzü birbirine karıştırarak, çevrelerinde olup bitenlere gözleri kapalı, düş içinde yaşadılar. Kısa süren, başını sersem eden bir uyuklamadan sonra, Gregor ara sıra başını kaldırıyor ve alacakaranlıkta, yüz hatlarını ezberlemek istiyormuşçasına Aksinya'nın gözlerini dikmiş kendisini seyrederken görüyordu. Aksinya çoğunlukla yan yatıyor, bir dirseğini yatağa dayayıp başını da avucuna koyarak hemen hemen gözlerini hiç kırpmadan bakıyordu.

Gregor soruyordu:

"Ne bakıyorsun öyle?"

"Sana doyuncaya kadar bakmak istiyorum. Öldürecekler seni; yüreğim böyle söylüyor bana."

"Eh mademki öyle söylüyor, bak bakalım!" diye gülümsüyordu Gregor da.

Üçüncü gün, Aksinya'nın gelişinden beri ilk kez dışarı çıktı Gregor. Kudinov haberci üstüne haberci yollamış, konferans için onu karargâha çağırmıştı, ama Gregor habercilerin hepsini geri göndermiş, konferansın kendisi olmadan da yapılabileceğini söylemişti. Prohor karargâhtan kendine yeni bir at almış, siperlere gidip Gregor'un eyerini geri getirmişti. Aksinya, Gregor'un dışarı çıkmaya hazırlandığını görünce korkarak sordu:

"Nereye gidiyorsun?"

"Tatarski'ye gidiyorum; bizim askerlerin köyü nasıl savunduklarına bakacağım, bir de ailemin nerede olduğunu anlayacağım," diye cevap verdi Gregor.

"Çocuklarını mı özledin?" Aksinya ürpererek omuzlarına şalını aldı.

"Evet."

"Gregor, gitme, ne olur!" diye yalvardı Aksinya ve gözleri yuvalarının içinde ateşli ateşli pırıldamaya başladı. "Aileni benden çok mu seviyorsun? Öyle mi? Bir bu yana dönüyorsun, bir o yana. Beni de götürseydin ya, nasıl olsa Natalya'yla bir araya geleceğiz bir gün... Peki, hadi git öyleyse! Ama bana dönme bir daha sakın! Seni kabul etmeyeceğim döndüğünde! Bana böyle davranmanı istemiyorum. Kabul etmeyeceğim seni!"

Gregor sesini çıkarmadan avluya indi, atına atladı.

• • •

Tatarski Piyade Bölüğü siper kazma işini çok ağırdan alıyordu.

"Nedir bu saçma sapan iş be!" diye direk direk bağırmıştı Hristonya bir seferinde. "Bizi nerede sanıyorlar yani, Alman Cephesinde mi? Derin kazmayın siz de çocuklar; dizinize kadar kazın, yeter. Bu katı toprağı daha derin nasıl kazarız ki? Kürek bir yana, küskü bile işlemez bu toprağa be!"

Hristonya'nın tavsiyesi üzerine, sol kıyıdaki sarp bayıra ancak içine uzanmaya yarayacak derinlikte siperler kazdılar, yeraltı sığınaklarını da ormanın içinde yaptılar.

Neşesini hiçbir zaman kaybetmeyen Anikuşka, "Şimdi tarla farelerine döndük işte!" dedi. "Açık havada yaşayıp otla geçineceğiz. Geçmişte kaldı artık senin çöreklerin, kaymağın, etin, şehriyen. Bir demet yoncadan ne haber?"

Kızıllar Tatarskilileri pek rahatsız etmedi. Köyün karşısında bataryaları yoktu. Yalnız arada sırada sağ yakadan bir makineli tüfek kekeliyor, başını siperden çıkaran bir gözcüye kısa kısa kurşun demetleri gönderiyor, sonra yine uzun süren bir sessizlik çöküyordu.

Kızıl Ordu siperleri tepedeydi. Onlar da ara sıra ateş ediyordu, ama geceleri de köyü ziyaretten geri kalmıyorlardı; yalnız geldikleri zaman da fazla durmuyorlardı.

• • •

Gregor, köyünün otlağına akşam erken saatlerde vardı. Burada her şey ona aşinaydı, her ağaç birtakım anıları canlandırıyordu... Yol Meryem Çayırından geçiyordu; burada her yıl Aya Petro gününde, Kazak-

lar otlağı aralarında bölüştükten sonra votka içerdi. Gregor, bir mızrak başı gibi otlağa giren Aleksey Korusundan geçti. Uzun yıllar önce burada kurtlar, Aleksey adında bir Kazak'ın ineğine saldırmıştı. Aleksey öleli çok olmuştu; bir mezar taşı üstündeki yazıt nasıl silinirse, Aleksey'in de anısı öylece silinmiş, soyadını komşuları da unutmuştu, akrabaları da; ama onun adı verilen korulukta koyu yeşil meşelerle karaağaçlar hâlâ göğe baş veriyordu. Tatarskili Kazaklar buraya gelir, ev eşyası yapmak için ağaçları keser, ama her ilkbaharda, kesilmiş ağaçların diplerinden yeni yeni sürgünler fışkırır ve bir iki yıl kimse farkına varmadan büyüdükten sonra, Aleksey Korusu her yaz yine yemyeşil dallarını yayar, güzün de uçları dondan kararmış meşe yapraklarından altın rengi bir mantoya bürünürdü.

Yazın ıslak toprağın üstünü sık, dikenli böğürtlen çalıları kaplar, rengârenk tüylü ağaçkakanlarla saksağanlar yuvalarını, mantara benzeyen yaşlı karaağaçların tepelerine kurar, güz mevsimindeyse düşen meşe palamutları ve meşe yapraklarından havaya sert, zindelik verici bir koku yayıldığı sıralarda göçmen çulluklar koruyu ziyaret ederdi; ama kışın, kardan bembeyaz örtü üzerinde yalnız tilkilerin yuvarlak ayak izlerinden pırıl pırıl bir yol uzanırdı. Gregor vaktiyle tilkilere tuzak kurmak için kışları sık sık giderdi Aleksey Korusuna.

Gregor şimdi her yanını otlar bürümüş eski bir patikadan, ağaç dallarının serin gölgesinde gidiyordu. Meryem Çayırından geçti, Kara Uçuruma doğru tırmanmaya başladı; anılar şarap gibi başına vuruyordu. İşte, çocukluğunda sık sık yabani ördek palazları yakaladığı üç kavak ağacı; Yuvarlak Gölette sabahın köründen akşam hava kararana kadar oltayla balık tutardı. Biraz ötede, tek başına bir kartopu çiçeği çalılığı vardı. Bu çiçek Melehov'ların avlusundan görünürdü ve her güz, Gregor evlerinin merdiven başında durur, çiçekleri zevkle seyrederdi. Uzaktan sanki kızıl bir alevle yanıyormuş gibi görünürlerdi. Ölmüş ağabeyi Piyotr, bu çiçeğin acı tanelerinden yapılan çöreği çok severdi.

Gregor yüreğinde sessiz bir hüzünle, çocukluğunun dolaştığı yerlere bakıyordu. Atı, kuyruğuyla tembel tembel tatarcıkları, sivrisinekleri kovarak ağır ağır yürüyordu. Otlar meltemin önünde hafifçe boyunlarını büküyor, otlakta benekli gölgeler dalgalanıyordu.

Gregor, Tatarski Piyade Bölüğünün işgal ettiği siperlere varınca babasını çağırttı. Hristonya'nın çağırdığı Panteley seke seke acele geldi.

"Ee, selam sana şef!" diye seslendi ihtiyar yaklaşırken.

"Merhaba baba!"

"Bizi ziyarete mi geldin?"

"Zor kurtulabildim. Ee, nasıllar seninkiler? Anamla Natalya nerede?"

Panteley elini salladı, yüzünü buruşturdu. Esmer yanağından bir damla gözyaşı süzüldü.

Gregor telaşlanarak sert bir sesle sordu:

"Ne oluyor, ne var? Ne oldu?"

"Irmağın öbür yakasına geçemediler..."

"Neden?"

"Natalya iki gündür hasta, yatıyor, tifüse benziyor hastalığı. Kocakarı da onu bırakmadı geride. Ama korkma oğlum, iyidirler."

"Ya çocuklar! Mişa? Polya?"

"Onlar da orada. Ama Dunya geçti karşıya. O geride kalmaya korktu, ne de olsa tek başına kız tabii, biliyorsun. Anikuşka'nın karısıyla gitti. Ben de iki kez eve gittim. Geceleyin ırmağı kayıkla sessizce geçip uğradım onlara. Natalya'nın durumu çok kötü, ama çocuklar iyi, çok şükür! Natalya kendinde değildi, öyle bir ateşi vardı ki, dudakları hep çatlamış, kabuk bağlamıştı."

Gregor öfkeyle, "Neden onu bu kıyıya geçirmedin?" diye bağırdı.

İhtiyar kızdı; cevap verirken sesi öfke ve gücenmişlikle titriyordu:

"Senin işin neydi peki? Onları almaya gelemez miydin buraya?"

"Benim sorumluluğum altında koskoca bir tümen var. Tümenimin karşıya geçişiyle ilgilenmek zorundaydım," diye sert sert karşılık verdi.

"Vyeşenskaya'daki gidişatından haberimiz var. Artık ailene ihtiyacın olmadığı anlaşılıyor... Ah, Gregor, eğer aileni artık düşünmek istemiyorsan, hiç değilse Tanrıyı düşün biraz. Ben buraya ırmağı geçerek gelmedim, yoksa onları getirmez miydim sanıyorsun? Benim takımım Yelenskaya'daydı, buraya vardığımızdaysa Kızıllar Tatarski'ye girmişti."

"Vyeşenskaya'da benim ne yaptığım seni ilgilendirmez! Sen sakın ola..." Gregor'un sesi alçak ve boğuk çıkıyordu.

İhtiyar adam korktu, biraz ileride toplanan Kazaklara doğru hoşnutsuz bir şekilde bakarak, "Ben bir şey demek istemedim," dedi. "Yalnız biraz yavaş konuş, duyacaklar oradan." Kendisi sesini alçaltıp fısıltı halinde devam etti:

"Çocuk değilsin ya, sen kendin daha iyi bilirsin. Ama aileni merak etme. Natalya yine iyi olur inşallah; Kızıllar da onu rahatsız etmiyor. Bizim buzağıyı öldürdüler, ama bu bir şey değil. Bizimkilere insaflı davranmışlar, bir zararları dokunmamış. Epeyce tahıl alıp götürmüşler, ama ne yaparsın, kayıp vermeden savaş olmaz ki!"

"Acaba şimdi bu kıyıya geçirebilir miyiz bizimkileri?"

"Hiç sanmam. Hem Natalya'yı bu hasta haliyle kımıldatamayız ki! Çok tehlikeli bir iş olur. Orada rahatları yerinde onların. Anan her şeyle ilgileniyor, onun için ben de eskisi kadar merak etmiyorum artık. Yalnız köyde yangınlar çıkmış."

"Kimlerin evleri yanmış?"

"Meydan yeri tüm kül oldu, büyük tüccarların evleri hep gitti. Korşunov'ların evi mevi, ne var ne yok hepsi yandı. Kızıllar gelmeden önce kaçtıydı Lukiniçna, ama ihtiyar Grişaka çiftliğe bakmak için geride kaldıydı. Anana demiş ki, 'Ben toprağımdan bir yere ayrılıp gitmem, hem İsa düşmanları da bana sokulamaz; istavroz işaretinden korkar onlar.' Biliyorsun aklını nasıl oynattıydı. Ne var ki Kızıllar onun istavrozundan korkmamış; ev, çiftlik binaları hep yanmış, kül olmuş. Grişaka'ya ne olduğunu da kimse bilmiyor. Ama artık vakti gelmişti onun zaten. Yirmi yıl önce kendine bir tabut yaptırdığı halde hâlâ yaşıyordu... Köyü yakan senin şu arkadaşın, Allah belasını versin!"

"Kim yani?"

"Mişa Koşevoy, lanet olasıca!"

"O olamaz!"

"Bal gibi o işte; vallahi! Senin nerede olduğunu öğrenmek için bize gelmiş. Anana, Kızıllar karşı kıyıya geçtiklerinde en başta oğlunun ipe çekileceğini söylemiş. 'Onu en yüksek meşeye asacağız. Onun kanıyla kılıcımı kirletmem,' demiş. Beni de sormuş. 'Ötekisi hangi cehenneme gitti,' demiş, 'burada ocağın üstünde yatıyor olmalı! Eğer ihtiyar Panteley'i bir yakalarsam,' demiş, 'onu döve döve öldürmeyeceğim de kamçılaya kamçılaya imanını gevreteceğim.' Ya, öylesine bir ib-

lis kesilmiş Koşevoy işte! Köyü bir baştan bir başa dolaşıp tüccarlarla papazların evlerini ateşe veriyor, bir yandan da diyormuş ki, 'İvan Alekseyeviç'le Stokman'ın öcünü almak için bütün Vyeşenskaya ilçesini yakacağım.' Öyle diyormuş işte."

Gregor orada yarım saat kadar daha durup babasıyla konuştu, sonra atına gitti. İhtiyar, Aksinya'yla ilgili başka hiç laf dokundurmamıştı, ama buna rağmen Gregor'un canı sıkılmıştı. 'Babam bildiğine göre herkes biliyor demektir,' diye düşünüyordu. 'Kim söyledi onlara acaba? Bizi bir arada Prohor'dan başka kim gördü? Acaba Stepan da biliyor mu?' Kendini utanılacak duruma düşürdüğü için öfkesinden dişlerini gıcırdattı.

Kazaklarla konuşması kısa sürdü. Anikuşka hiç durmadan şakalar yapıyor, bölük için bir iki kova votka istiyordu.

"Sen votkayı gönder de hele, fişekleri boş ver," diyordu, bir yandan gülüp bir yandan da gırtlağına anlamlı anlamlı fiske atarak.

Gregor yanında getirdiği tütünü Hristonya'yla diğer hemşerilerine dağıttı. Tam atına binmeye hazırlandığı sırada Stepan Astakov'un kendisine doğru geldiğini gördü. Stepan ağır ağır yaklaştı, selamlaştı, ama elini uzatmadı.

Ayaklanma başladığından bu yana Gregor onu ilk kez görüyordu; gözlerini Stepan'a merak ve kaygıyla dikti. 'Acaba biliyor mu?' diye düşündü. Ama Stepan'ın yakışıklı yüzünde rahat, hatta neşeli bir ifade vardı, dolayısıyla Gregor da rahat bir nefes aldı.

LXIV

GREGOR sonraki iki günü, Birinci Tümenin tuttuğu cephe kesimini dolaşmakla geçirdi. Döndüğünde Genelkurmay Başkanlığı karargâhının Vyeşenskaya'dan biraz uzaktaki Çorni köyüne nakledildiğini gördü ve biraz dinlenip, atını suvardıktan sonra doğru köyün yolunu tuttu.

Kudinov dudaklarında meydan okuyan bir gülümsemeyle gözlerini Gregor'a dikerek, şen bir tavırla karşıladı onu:

"Ee, Gregor Panteleyeviç, gördüklerini anlat bakalım bize."

"Kazakları gördüm, ırmağın öbür yakasında da Kızılları gördüm," diye cevap verdi Gregor.

"Şu halde pek bir şey görmemişsin! Buraya üç uçak geldi, fişek ve mektup getirdi bize."

"Dostun General Sidorin ne yazıyor bakalım?" diye sordu Gregor.

Kudinov yine öyle şakacı bir ses tonuyla:

"Yani, eski dostum Sidorin!" diye konuşmasını sürdürdü. "Bütün gücümüzle tutunmamızı, Kızılların karşıya geçmesine izin vermememizi istiyor. Ayrıca Don Ordusunun kesin bir taarruza geçmek üzere olduğunu yazıyor."

"Çok güzel!" diye alay etti Gregor.

Kudinov birden ciddileşti:

"Kızıl cepheyi yaracaklar. Senden başkasına söylemiyorum; çok gizlidir. Bir haftaya kadar Kızıl cepheyi yarmış olacaklar. Tutunmamız gerek!"

"Tutunuyoruz işte!"

"Gromok'ta Kızıllar ırmağı geçmeye hazırlanıyor."

Gregor hayretle, "Hâlâ çekiçleriyle gürültü mü ediyorlar?" diye sordu.

"Evet... Peki ama sen neredeydin? Bunca zamandır Vyeşenskaya'da mı yatıyordun yani? Önceki gün seni aratmadığım yer kalmadı. Habercilerimden biri senin karargâhta olmadığını, içeriden gözleri yaşlı bir kadının çıkıp, senin gittiğini söylediğini bildirdi. Ben de acaba bir kızla gönlünü eğlendiriyor da, bir yerlerde saklanıyor mudur diye düşündüm ister istemez."

Gregor kaşlarını çattı; Kudinov'un bu küçük şakasından hoşlanmamıştı: "Yalanlara daha az kulak verip dilleri daha kısa olan habercileri kullanman gerekiyor!" diye ters bir tavırla cevap verdi. "Eğer böyle uzun dilli haberciler gönderecek olursan, onların dillerini kılıcımla kısaltırım sonra!"

Kudinov bir kahkaha koyuverip Gregor'un sırtını tapışladı. "Sen şakadan anlamaz mısın yahu?" diye sordu. "Ama seninle konuşulacak çok daha ciddi meselelerim var. Kazanskaya'nın beri yakasında bir yerden iki süvari bölüğü geçirip, Kızıllara saldırmayı düşünüyoruz. Hatta belki Gromok'tan geçerler karşı kıyıya da Kızılları paniğe uğratırlar. Ne dersin?"

Bir dakikalık bir sessizlikten sonra Gregor cevap verdi:

"Fena fikir değil."

"Bölüklere sen bizzat komuta eder misin?" diye sordu Kudinov.

"Niye ben edeyim?"

"Bu iş için savaşçı bir komutan istiyoruz da ondan. Çok cesur biri olmalı, kolay iş değil. Irmağı geçerken işler bir karıştı mı, bir kişi bile sağ kurtulamayabilir."

Kudinov'un sözleriyle koltukları kabaran Gregor, komutayı almakta duraksamadı. "Tabii, giderim," diye cevap verdi.

Kudinov heyecanlı heyecanlı, "Üzerinde düşündüğümüz, planlaştırdığımız yollar şunlardır," diyerek taburesinden kalktı ve gıcırdayan tahtalar üzerinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. "Kuvvetin, düşmanın çok gerilerine kadar sarkmasına gerek yok, sadece Don boyunca ilerleyip bir iki köyde Kızılları iyice tartaklasınlar, top, tüfek mermisi, birkaç tutsak ele geçirsinler, aynı yoldan da geri dönsünler yeter. Irmağın geçit yerinde şafak vakti olabilmek için, bütün bu işlerin gece yapılması gerekiyor. Sence de öyle değil mi? Şimdi sen bunun üzerinde düşün de yarın yanına almak istediğin Kazakları seçer, yola çıkarsın. Burada bu işi senden başka yapabilecek birinin bulunmadığı konusunda fikir birliğine vardık. Eğer başarırsak, Don Ordusu bunu unutmayacaktır. Dostlarımızla kuvvetlerimizi birleştirir birleştirmez, General Sidorin'e bir rapor yollayacağım. Bütün hizmetlerini anlatırım, rütbeni yükseltirler senin." Gregor'un o ana kadar sakin olan yüzünün karardığını, öfkeden çarpıldığını görünce lafını birden kesti Kudinov.

Gregor birdenbire kollarını arkasında kavuşturup taburesinden doğrularak, "Sen beni ne sanıyorsun?.." dedi. "Gidersem, rütbe almak için mi giderim sanıyorsun? Beni kiralayabileceğini mi sanıyorsun? Rütbe vadediyorsun bana, ha? Ben..."

"Dur biraz."

"Rütbene tüküreyim senin ben!"

"Dur! Beni tümüyle yanlış anladın!"

"Seni iyice anladım ben!" Gregor'un sesi kısıldı, taburesine oturdu tekrar. "Git başkasını bul; Don'un karşı kıyısına geçirmiyorum Kazakları!"

"Hiç yoktan kafanın içinde bir şeyler kurup sinirlendin."

"Almayacağım komutayı. Konuşulacak başka şey kalmadı."

"Ne yapalım, seni zorlayacak ya da sana yalvaracak değilim. Eğer istersen gidebilirsin; istemezsen o da senin bileceğin iş. Şu andaki durumumuz son derece ciddi; Kızılların ırmağı geçme hazırlıklarını elimizden geldiğince baltalamayı bunun için istiyorduk. Terfi konusunda ise şaka yaptım. Şakaya hiç tahammülün yok. Kadın konusunda da şaka yapayım dedim, hemen parlayıverdin yine. Sana biraz takılmak istemiştim. Senin yarı Bolşevik olduğunu, subaylardan hoşlanmadığını biliyorum. Her şeyi çok ciddiye alıyorsun! Seni sadece biraz kızdırmak için takılıyordum." Kudinov öyle doğal güldü ki, bir an için Gregor, onun gerçekten şaka yapmış olabileceğini düşünerek üzüldü.

"Olsun, komutayı almayı yine de reddediyorum," dedi inatla. "Fikrimi değiştirdim."

Kudinov oralı olmadan kemeriyle oynuyordu. Uzun bir sessizlikten sonra konuştu:

"Pekâlâ, ister fikrini değiştirmiş, ister korkmuş ol, önemi yok. Önemli olan, planlarımızı altüst ettiğindir. Ama nasıl olsa gönderecek başka birini buluruz. Yürekli tek Kazak sen değilsin ya! Durumumuzun ciddiyetine sen kendin karar ver. Kondrat Medvedev bugün yeni bir bildiri gönderdi bana. Kızıllar büyük destek almış... Al, bana inanmıyorsan kendin oku, işte." Askerî çantasından, üzerinde kahverengi kan lekeleri bulunan sararmış bir kâğıt çıkarıp Gregor'a verdi.

"Bir uluslararası bölük komiserinin üzerinde bulmuşlar. Letonyalıymış adam. Namussuz son mermisini yakana kadar karşı koymuş, sonra da süngü takıp yüze yakın Kazak'ın üstüne saldırmış. Herifi bizzat Kondrat vurmuş. Aralarında yürekli adamlar var onların da; kendi inançlarına bağlı kişiler. Bu genelgeyi de üzerinde bulmuşlar."

SEFERİ KUVVETLER EMRİ

8 No. 100

25 Mayıs 1919, Boguçar

Bütün bölükler, birlikler, bataryalar ve komutanların önünde okunacaktır.

Utanç verici Don ayaklanmasının sonu yakındır!

Son saat çalmış bulunuyor. Bütün gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Hainleri tepelemek için yeterli kuvvetler yığılmıştır. Güney Cephesinde

faaliyet gösteren ordularımızı, iki aydan fazla bir zamandan beri arkadan hançerlemekte olan hainlerle hesaplaşma saati gelip çatmıştır. Bütün Rus işçileriyle köylüleri, sahte bir Kızıl bayrak altında Kara Yüzler diye bilinen toprak ağalarına, Denikin'e ve Kolçak'a yardım eden Kazak çetelerine nefretle, tiksintiyle bakmaktadır.

Ceza birliklerinin askerleri, komutanları ve komiserleri, hazırlık tamamlanmıştır. Şimdi, işaret verilir verilmez, ileri!

Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır. Karşı koymaya kalkan ilçelere merhamet gösterilmeyecektir! Yalnızca silahlarını kendi istekleriyle bırakıp bizim safımıza geçenlere aman verilecektir. Kolçak'ın ve Denikin'in hempalarına kurşun, çelik ve ateş! Yoldaş askerler, Sovyet Rusya sizlere güveniyor. Don'a sürülen kara ihanet lekesini birkaç gün içinde temizlemelisiniz. Son saat çalmış bulunuyor.

Hepiniz, tek bir er gibi, ileri!

LXV

19 Mayısta, Mişa Koşevoy Dokuzuncu Kızıl Ordu Seferi Tugayı kurmay başkanından Gorbatovski köyünde bulunması gereken 32. Alay karargâhına acele bir posta götürme emri aldı.

Koşevoy köye aynı günün akşamı vardı, ama karargâh köyde değildi. Köy, başka bir birliğin ağırlıklarıyla dolup taşıyordu; bu birlik, yanında perdeleyici iki piyade bölüğü olduğu halde Donets'ten Ust-Medveditsa'ya intikal ediyordu.

32. Alay karargâhının yerini öğrenmek için, köyde iki saat dolaştı Mişa. Sonunda atlı bir Kızıl Ordu eri, 32. Alay karargâhının, Bokovskaya ilçesinin Yevlantyevski köyünde olduğunu söyledi.

Mişa atının yemini verdikten sonra Yevlantyevski'ye gitti, ama karargâhı orada da bulamadı. Gorbatovski'ye dönerken gece yarısı bozkırda bir Kızıl Ordu devriye koluna rastladı.

Daha Mişa epey ötedeyken, "Kim var orada?" diye bir ses yükseldi.

"Dost."

"Pekâlâ, ne biçim bir dost olduğunu görelim hele," diye kısık bir Ukraynalı sesi cevap verdi, arkasından da beyaz Kuban kalpağı ve koyu mavi bir kaput giymiş bir subay atını sürüp geldi.

"Hangi birliktensin?"

"Dokuzuncu Ordunun seferi tugayından."

"Belgen var mı?"

Mişa belgelerini gösterdi. Devriye kolu komutanı belgeleri ay ışığında incelerken, Mişa'yı kuşkulu kuşkulu sorguya çekti.

"Tugay komutanınız kim?"

"Yoldaş Lozovski."

"Peki, şimdi nerede tugayın?"

"Don'un karşı yakasında. Hangi alaydansınız siz yoldaş? 32. mi?"

"Hayır. Biz 33. Kuban Tümenindeniz. Peki sen nereden geliyorsun?"

"Yevlantyevski'den."

"Nereye gidiyorsun?"

"Gorbatovski'ye."

"Oho! Gorbatovski'de şimdi Kazaklar var."

"Yok canım!" diye şaştı Mişa.

"İnan bana, Kazaklar var, Asi Kazaklar. Şimdi oradan geliyoruz biz de."

"Peki Bobrovski'ye nasıl varabilirim öyleyse?" diye üzüntüyle sordu Mişa.

"Orası senin bileceğin iş."

Komutan yağız atını baldırlayıp uzaklaştı, sonra eyerinin üstünde geriye dönerek seslendi:

"Bizimle gelsen daha iyi edersin, yoksa kelle avcıları seni enseler."

Mişa sevine sevine devriye koluna katıldı. O akşam onlarla birlikte, 294. Taganrog Alayının konakladığı Krujilin köyüne girdi, postayı alay komutanına teslim etti, neden gereken yere ulaştıramadığını anlattı ve alayın atlı devriye kollarından birinde kalmak için izin istedi.

Yeni kurulmuş bir birlik olan 33. Kuban Tümeni Astrakan yakınlarından Voronej bölgesine aktarılmıştı. Tümenin, Taganrog, Derbent ve Vasilkovski alaylarını da içine alan tugaylarından biri, Kazak ayaklanmasını bastırmaya yollanmıştı.

Tugay, Don boyunca, Ust-Koperskaya ilçesine doğru cebri yürüyüşle ilerledi, sağ kanadıyla Çir boyu köylerini taradı ve bölgede iki haftaya yakın kaldıktan sonra döndü.

Karginskaya ve Çir boyundaki birtakım köylerin alınışındaki çarpışmalara Mişa da katıldı. Ayın 27'sinin sabahı Mişa'nın bölük komutanı askerlerini yol kenarına çekip, yeni aldığı bir emri okudu onlara. Mişa emri çok sonraları bile hatırladı:

"Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır..." Dahasını da hatırladı:

"Kolçak'ın ve Denikin'in hempalarına kurşun, çelik ve ateş!"

Stokman'ın katledildiğini öğrendiği, İvan Alekseyeviç'le Yelenskaya'lı komünistlerin öldürüldüklerine ilişkin söylentileri duyduğu günden beri, Mişa'nın içinde Kazaklara karşı alev alev yanan bir nefret tutuşmuştu. Eline bir Asi Kazak geçti mi yüreğinden yükselen cılız merhamet sesini ne düşünüyor, ne de bu sese kulak veriyordu. İçlerinden bir tekine bile merhamet göstermedi. Buz gibi soğuk mavi gözlerini dikip sorardı tutsağa: "Sovyet Hükümetine karşı savaşmaya doydun mu?" Sonra da cevabını beklemeksizin ve adamın korkudan çarpılmış suratına bakmaksızın, acımadan biçerdi tutsağı. Sadece tutsakları öldürmekle kalmıyor, Asilerin terk ettiği köylerdeki evlerin saçakları altına kundak meşalesinin "kırmızı horoz"unu da sokuyor, korkudan çılgına dönmüş inekler, öküzler çitleri devirip böğüre böğüre sokaklara dökülünce silahını çekip vuruyordu hayvanları.

Kazakların bolluk içindeki yaşamlarına, Kazak ihanetine, sağlam Kazak evlerinin çatıları altında, Kazakların yüzyıllardan beri hiç dokunulmadan, değiştirilmeden sürüp giden kokuşmuş yaşam tarzlarına karşı amansız bir savaş açmıştı. Stokman'la İvan'ın ölümleri, Mişa'nın nefret ateşine dökülen bir benzin oldu, bildirideki: "Onursuz hainlerin, alçakların yuvaları ezilmeli, kardeş katilleri ortadan kaldırılmalıdır," sözleri de, onun gözlerini körleştiren duygularını duru bir biçimde formülleştirdi. Bildirinin bölüğe okunduğu gün Mişa, üç yoldaşıyla birlikte, yalnız Karginskaya'da yüz elli evi ateşe verdi. Tüccarlardan birinin deposunda gazyağı buldu, avucunda bir kutu kibritle meydan yerini çepeçevre dolaştı. Papazların, tüccarların ve "tertipleriyle cahil Kazakları ayaklanmaya kışkırtan" zengin Kazakların cici boyalı evlerini saran, keskin kokulu dumanlar ve alevlerden bir iz bıraktı ardında.

Terk edilmiş köylere önce süvari devriye kolları giriyor ve daha piyadeler gelmeden, Koşevoy zenginlerin evlerini ateşe vermiş oluyordu. Ne pahasına olursa olsun Tatarski'ye varmak, İvan ile Yelenskaya'lı komünistlerin öldürülmesinin öcünü hemşerilerinden almak istiyordu. Köyün yarısını yakacaktı! Tatarski'ye vardığında yakacağı evlerin listesini kafasında çoktan yapmıştı. Alayı o taraftan geçmese bile, gece izinsiz sıvışmayı aklına koymuştu Mişa.

Tatarski'ye tekrar girmek için gösterdiği bu heveste, öç alma duygusundan daha başka nedenler de vardı. Son iki yılda, köyde olduğu zamanlar Dunya Melehova'yı sürekli olarak görmekteydi; ikisinin de yüreğinde, birbirlerine daha açmadıkları bir aşk gelişmişti. Mişa'nın rengârenk tütün kesesini işleyen Dunya'nın esmer parmaklarıydı; Mişa'ya kışın giysin diye gizlice bir çift sıcacık tiftik eldiven veren de Dunya'ydı ve Mişa'nın asker ceketinin göğüs cebinde kıskançlıkla saklamakta olduğu ufak, işlemeli mendil, Dunya'nın mendiliydi. Katları arasında üç aydan beri kızın vücudunun kokusunu hâlâ saklayan o küçük mendil, Mişa için her şeyden değerliydi. Mendili ne zaman çıkarsa, bir kuyu başında kırağı tutmuş bir kavağı, kapalı gökten yağan incecik karı, Dunya'nın titreyen dudaklarıyla, kirpiklerine düşen karın billur pırıltısını yüreği çarparak hatırlardı.

Mişa köyüne gitmek için harıl harıl hazırlıklar yaptı. Karginskaya'daki bir tüccarın evinin duvarından renkli bir kilim aldı, atının çulu altına serdi. Bir Kazak'ın sandığında gıcır gıcır bir şalvar buldu, yarım düzine kadın şalını yırtıp yırtıp, üç takım ayak sargısı yaptı ve Tatarski'ye girmeden biraz önce giymek üzere çıkınına bir çift eldiven tıktı.

Ezelden beri askerlerin memleketlerine gelirken en iyi biçimde giyinmesi usuldendir. Mişa da bir Kızıl Ordu askeri olmasına rağmen, hâlâ Kazak göreneklerinin etkisiyle, bu eski göreneğe uymak için büyük bir özenle hazırladı.

Bir saldırı sırasında biçtiği bir Kazak'tan aldığı kestane doru çok güzel bir at vardı altında. At, nefis baş ve kuyruk tutuşu, hızlılığıyla bir övünç vesilesiydi, ama Mişa'nın eyeri pek iyi değildi; meşini yer yer çizilmiş, yırtılmış, madeni kısımlar paslanmıştı. Kantarma ve gem demirleri de aynı durumdaydı; bunları bir hale yola sokmak için Mişa'nın

bir şeyler yapması gerekiyordu. Neyse ki ilham perisi yardımına yetişti de aklına güzel bir fikir geldi. Köylerden birinde, bir tüccarın evinin dışında, nikel kaplamalı bir karyola buldu; karyolanın dört köşesinde güneşi pırıl pırıl yansıtan parlak, madeni topuzlar vardı. Bunları söküp ikişer ikişer ipek kurdelelere bağladıktan sonra, ikisini atının gem demirinin halkasına, ikisini de hayvanın alın kayışına iliştirmek birkaç dakikalık zamanını aldı. Topuzlar atının başında, akkor halindeki öğle güneşi gibi parlıyor, öyle göz kamaştırıcı bir ışıltı saçıyordu ki, hayvancağızın gözünü alıyor ve at yürürken ikide bir tökezliyordu. Ama topuzlar hayvanın gözlerini almasına ve sulandırmasına rağmen, Mişa çıkarmadı onları.

Alay Don kıyısı boyunca Vyeşenskaya'ya yürüyordu. Bu yüzden Mişa, devriye kolu komutanından, ailesini bir günlüğüne görmek için izin koparmakta güçlük çekmedi. Komutan ona sadece izin vermekle kalmadı, daha da fazlasını yaptı.

"Evli misin?" diye sordu Mişa'ya.

"Hayır."

"Kancığın filan var mı?"

"Neyim var mı?"

"Sevgilin yani!"

"Benimki temiz bir kızdır!"

"Peki, saatin, kösteğin var mı?"

"Hayır yoldaş."

"Bu kötü işte!" dedi komutan. O da Alman savaşına girmiş çıkmış bir insan olduğu için, köye ganimetsiz dönmenin nasıl onursuzluk sayıldığını biliyordu. Bunun üzerine tuttu, kendi göğsünden bir cep saatiyle kalın bir köstek çıkarıp Mişa'ya verdi.

"İyi bir savaşçısın sen!" dedi Mişa'ya. "Al şunları tak da, köydeki kızların gözlerini kamaştır. Ben de gençtim. Zamanında epey kız bozdum, epey kadının gönlünü hoş ettim. Onun için halden anlarım. Soran olursa, kösteğin yeni Amerikan altınından olduğunu söylersin. Eğer ayar damgasını göreyim diye ısrar eden olursa, onun da gözünün üstüne yapıştırırsın yumruğu! Öyle yüzsüzlere ancak böyle yapılır, onlarla konuşup nefes tüketmeye değmez. Kâtip midir, tezgâhtar mıdır nedir, işte onlardan birkaç tanesi herkesin arasında tepemi müt-

hiş attırmıştı. 'Hah, şunun göbeğindeki kösteğe bakın, sahici altınmış gibi numara da yapıyor... Gel de göster bize damgasını bakalım!' Ama bir daha sormadılar. 'Damga mı istediğiniz? Nah, al sana damga!'" ve Mişa'nın iyi yürekli komutanı koskoca yumruğunu sıkıp müthiş bir güçle salladı.

Mişa saatle kösteği taktı, kamp ateşinin ışığında tıraş oldu, atına eyeri vurup yola çıktı. Şafak vakti tırısla Tatarski'ye girdi.

Köyde hiçbir değişiklik yok gibiydi: kâgir kilisenin çan kulesi üstündeki kararmış yıldızlı haçla göğe doğru yükseliyor, köy meydanının çevresine sere serpe yayılmış papaz ve tüccar evleri hâlâ yerli yerinde duruyor ve Koşevoy'un kendi kağşamış evinin üstündeki kavak hâlâ aynı gösterişsiz, yumuşacık dille fısıldıyordu. Yalnız sokakların üstüne bir örümcek ağı gibi çökmüş olan derin sessizlikte olağanüstü heyecan verici bir hal vardı. Evlerin panjurları sımsıkı kapalıydı; bazı kapılar payandalar çakılarak kapatılmıştı, ama çoğununki ardına kadar açık duruyordu. Sanki köyden ağır ağır bir veba geçmiş ve avlularda, sokaklarda insan bırakmamış, evleri bir boşluk, bir terk edilmişlikle doldurmuştu. Ne bir insan sesi, bir inek böğürmesi ne de bir horozun ötüşü duyuluyordu. Yalnız sundurmaların saçakları altında, karaçalıların üstünde serçeler cıvıldaşıyordu.

Mişa atını doğruca evine sürdü. Ailesinden kimse onu karşılamaya çıkmadı. Merdiven başındaki kapı ardına kadar açıktı ve eşikte eski ayak sargıları, kandan simsiyah kesilmiş bir yara sargısı, çürümeye başlamış, üstüne sinekler üşüşmüş tavuk kafaları ve tüyleri duruyordu. Birkaç gün önce Kızıl Ordu erlerinin evin içinde yemek yedikleri anlaşılıyordu: Yerlere çanak çömlek parçaları, sıyrılmış tavuk kemikleri, sigara izmaritleri ve yırtılmış kâğıt parçaları saçılmıştı. Mişa ön odaya geçti. Orada her şey eskisi gibiydi. Ama dikkat etti, güzün kavunların istiflendiği mahzene açılan çift kanatlı kapağın bir kanadının hafif kaldırılmış olduğunu gördü.

Mişa'nın anası, çocuklar bulamasın diye kurutulmuş elmaları orada saklardı. Bunu hatırlayan Mişa kapağın yanına yaklaştı. 'Yoksa anam beni bekliyor muydu? Belki de mahzene benim için bir şeyler saklamıştır,' diye düşündü. Kılıcını çekip ucuyla kapağı kaldırdı. Mahzenden bir rutubet ve küf kokusu yükseldi. Mişa diz üstü çöküp

içeriye baktı ve o karanlıkta yarım şişe votka, içinde pişirilmiş yumurtalar olan bir tava, farelerin yarısını yediği bir parça ekmek ve tahta maşrapayla örtülü ufak bir testiyi gözleri seçebildi; bunların hepsi de yayılı bir masa örtüsünün üstünde duruyordu. Demek yaşlı anası onu bekliyormuş! Bir misafiri karşılar gibi hazırlık yapmış onun için. Mahzenden aşağı sarkarak inerken, yüreği sevgi ve hoşnutlukla titredi. Kirişlerden birine asılı çadır bezinden bir torba buldu. Torbayı indirdi; içinde, hepsi de tertemiz yıkanmış, ütülenmiş, katlanmış kendi iç çamaşırları vardı. Fareler bütün yiyecekleri murdar etmişti, yalnız sütle votkaya dokunamamıştı: Mişa votkayı, kaymak bağlamış soğuk sütü seve seve içti, çamaşırları alıp dışarı çıktı.

Anası Don'un karşı kıyısına geçmiş olmalıydı herhalde. 'Burada kalmaya korktu mutlaka, iyi etmiş de gitmiş, yoksa Kazaklar onu öldürürdü,' diye düşündü. 'Benim yüzümden ona yapmadıklarını bırakmamışlardır.' Evden çıktı, atını çözdü, ama dosdoğru Melehov'lara gitmek istemedi. Melehov'ların evi doğrudan Don'a bakıyordu, karşı kıyıdaki iyi bir nişancı kendisini rahatlıkla zımbalayabilirdi. Korşunov'lara gitmeyi, hava kararınca meydan yerine dönüp karanlıktan yararlanarak, Mokov'la öteki tüccarların ve papazların evlerini ateşe vermeyi kararlaştırdı.

Atını avluların arka tarafından sürüp Korşunov'ların büyük avlusuna vardı, avlu kapısından atıyla girdi, hayvanı bağladı, tam eve girmeye hazırlandığı sırada merdivende ihtiyar Grişaka gözüktü. Bembeyaz başı titriyordu, feri kaçmış gözlerini de körler gibi kısmıştı. Kırmızı klapalı eski Kazak üniformasının düğmeleri özenle iliklenmişti, ama pantolonu bacaklarından kayıyor ve düşmesin diye onu ihtiyar eliyle tutuyordu.

Mişa merdivenin yanında durup kamçısını sallayarak, "Nasılsın dede?" diye sordu. İhtiyar cevap vermedi. Sert bakışlarında öfke ve hoşnutsuzluk okunuyordu.

"Nasılsın?" diye sesini yükseltti Mişa.

Grişaka isteksiz isteksiz, "Çok şükür!" diye cevap verdi. Mişa'yı aynı sert bakışlarla, dikkatle süzmeye devam ediyordu. Mişa bacaklarını iki yana açmış, kız gibi dolgun dudakları sımsıkı kapalı, kaşları

çatılmış, kamçısıyla oynayarak sakin bir tavırla duruyordu basamağın önünde.

"Don'un öte yakasına niye geçmedin sen Grişaka Dede?" diye sordu Mişa.

"Kimsin sen?" dedi ihtiyar.

"Mişa Koşevoy."

"Akim'in oğlu mu? Hani bizim yanımızda çalışırdı?"

"İyi bildin."

"Demek sensin öyle mi? Seni vaftiz ettiler değil mi Mişa? Doğrusu çok iyi bir insan olmuşsun sonradan! Baban gibi. O da bedava taraftan para kazanmak isterdi, sen de ona çektin öyle mi?"

Mişa eldivenlerinden birini çıkardı, kaşları daha çatıldı.

"Benim kim olduğum, adımın ne olduğu seni ilgilendirmez. Sen neden Don'u geçmedin onu soruyorum ben?"

"Gitmek istemedim, gitmedim. Peki senin niyetin ne? İsa düşmanlarının hizmetine mi girdin? Kasketinde kızıl yıldız mı var? Köpoğlu köpek seni, kendi köylülerine mi karşı çıkıyorsun?" Sendeleye sendeleye basamaklardan indi.

Korşunov'lar Don'un karşı kıyısına kaçalı beri çok az yemek yediği belliydi Grişaka Dedenin. Ailesi kendisini terk ettikten sonra çökmüş, kurumuştu; şimdi karşısına çıkan Mişa'ya şaşkınlık ve öfkeyle bakıyordu.

"Evet, onlara karşı savaşıyorum," diye cevap verdi Mişa. "Yakında hepsini deliğe tıkacağız onların."

"Kutsal Kitap ne diyor ama? 'Ölçtüğünüz ölçü ile size ölçülecektir.'"

"Kutsal yazıları bana tekrarlamana gerek yok ihtiyar! Buraya bunun için gelmedim ben. Çabuk çık bu evden dışarı!" dedi Mişa sert bir sesle.

"Niye?"

"Niyesi miyesi yok! Çık diyorum sana!"

"Evimden bir yere ayrılmam ben. Ne yapacağını biliyorum. Sen İsa düşmanlarının uşağısın, kasketinde onların damgasını taşıyorsun. Kutsal Kitap bildiriyordu zaten, işte yazılanlar da çıkıyor demek. Oğul ataya, kardeş kardeşe karşı çıkacak..."

"Şimdi beni şaşırtmaya çalışma. Burada kardeş mardeş söz konusu değil, basit bir aritmetik işi bu. Babam öldüğü güne kadar sizin için çalıştı. Savaştan önce de ben çalıştım, çalışmaktan imanım gevredi sizin hesabınıza, şimdi hesaplaşma vakti geldi işte. Çık o evden dışarı, evi ateşe vereceğim. Yaşam boyu hep güzel bir evde oturdun, ama şimdi sen de bizim gibi saz damlı kulübelerde oturacaksın. Anladın mı ihtiyar?"

"Evet, anladım. İş buraya vardı demek. Peygamber İşaya'nın kitabında böyle yazıyor: 'Ve öldürülmüş olanları dışarı atacaklar ve leşlerinin kokusu çıkacak ve kanları ile dağlar eriyecek.'"

"Burada senin paşa gönlünü eğlendirecek vaktim yok benim!" dedi Mişa öfkeyle ama bağırmadan. "Çıkacak mısın?"

"Hayır, düşman."

"Bu savaş senin gibi inatçılar yüzünden sürüp gidiyor böyle. Halkı kışkırtan, Sovyet Hükümetine karşı ayaklandıranlar hep senin gibiler," diyerek aceleyle tüfeğini omzundan sıyırdı aldı Mişa.

Silah sesiyle birlikte Grişaka yüzükoyun serildi yere, ama düşerken de yarı anlaşılır bir şekilde mırıldandı:

"Benim değil. Senin dediğin olur. Yarabbi, al bu kulunu..." İnledi, beyaz sakallarından aşağı kan süzüldü.

Mişa ihtiyarın cesedi üzerinden iğrenircesine atlayıp koşa koşa merdivenleri çıkarken, "Alacaktır seni!" dedi.

Rüzgârın merdiven başına yığdığı kuru yapraklar, çalı çırpı, pespembe bir alevle parladı; mutfağa bağlı kileri sundurmadan ayıran bölmenin tahta kaplamaları çabucak alev aldı. Duman çatıya kadar yükseldi, burula burula odalara doldu. Mişa sundurmayla samanlığı ateşe verdiğinde, evin içinden alevler dışarı vurmaya, panjurların çam tahtalarını yalamaya, dillerini çatıya doğru uzatmaya başlamıştı bile.

Mişa karanlık basana kadar yakınlardaki bir koruda, şerbetçiotları ve alıçların gölgesinde yattı. Ayağına köstek vurulu atı yanı başında tembel tembel otluyordu. Akşam bastırırken, susayan hayvan kişneyip sahibini uyandırdı. Mişa kalktı, hayvanı meyve bahçesindeki kuyuda suvardı, eyerini vurup bindi, sokağa çıktı. Korşunov'ların avlusunda kömür haline gelmiş çiftlik araçlarından hâlâ keskin kokulu bir du-

man yükseliyordu; evden kala kala yüksek taş temellerle, yarı yıkılmış ocağın isli bacası kalmıştı geriye.

Mişa atını doğruca Melehov'ların avlusuna sürdü. Avlu kapısından girerken, eteğine yonga doldurmakta olan İlyiniçna'yı gördü.

Mişa sevgi dolu bir sesle, "Merhaba teyzeciğim!" diye seslendi. İlyiniçna onu görünce korkusundan dilini yuttu, bir cevap veremedi, elleri yanına düştü, yongalar önlüğünden döküldü.

"Nasılsın teyzeciğim?"

"Çok şükür!.. Çok şükür!" diyebildi İlyiniçna.

"Sağ ve sağlıklısın ya?"

"Sağım, ama sağlıklı mıyım değil miyim sorma bana."

Mişa yere inip İlyiniçna'ya doğru yürürken, "Kazakların nerede?" diye sordu.

"Don'un öbür yakasındalar..."

"Kadetlerin gelmesini mi bekliyorlar?"

"Ben erkek işine karışmam... Böyle şeylerden hiç anlamam..."

"Yevdokiya Panteleyevna evde mi acaba?"

"O da Don'un öbür yakasına gitti."

"Niye hepsi giderler sanki?" Mişa'nın sesi önce titrek çıkmıştı, sonra öfkeyle sertleşti. "Sana şunu söyleyeyim ki teyze, oğlun Gregor, Sovyet Hükümetinin en büyük düşmanı oldu. Biz öbür kıyıya geçtiğimizde ilk önce o çekilecektir ipe. Ama Panteley Prokofyeviç'in evden kaçmasına gerek yoktu. O hem yaşlı, hem topal, evde oturabilirdi..."

"Ölümünü beklemek için mi?" diye tersler gibi sordu İlyiniçna ve tekrar yongaları toplayıp önlüğüne doldurmaya başladı.

"Ölüm ondan çok uzak. Belki biraz kamçı yerdi, ama kimse öldürmezdi onu. Ama ben buraya bunları konuşmaya gelmedim." Göğsündeki saat kösteğini düzeltti. "Yevdokiya Panteleyevna'yı ziyarete geldim; onun da Don'u geçmiş olmasına çok üzüldüm, ama anası olduğun için sana söylüyorum; uzun zamandan beri onu istiyorum, ama şu sıralarda kızlarla uğraşacak vaktimiz olmuyor; karşı-devrimcilerle savaşıyor, acımadan da tepeliyoruz onları. Bu iş bitip de her yanda Sovyet Hükümeti kurulur kurulmaz, o zaman senden Yevdokiya'nı isteteceğim."

"Şimdi böyle şeylerden söz edecek zaman değil."

"Tam zamanıdır!" diyerek kaşlarını çatan Mişa'nın iki kaşı arasında inatçı bir kırışık belirdi. "Nişanlanmak için zaman uygun değil ama bu konuda konuşabiliriz. İstediğim vakit serbest olamıyorum ki! Bugün buradayım, bakarsın yarın Don'un öbür yakasına gönderirler beni. İşte onun için seni uyarıyorum. Yevdokiya'yı başka birine vermeye kalkma sakın, yoksa senin için kötü olur. Eğer alayımdan öldüğüm haberini alırsan, ancak o zaman başkasıyla evlendirebilirsin onu. Ama şimdi kimseye veremezsin, çünkü birbirimizi seviyoruz. Ona hediye filan getiremedim, çünkü hediye alacak bir yer bulamadım şu sıralarda; ama eğer burjuva tüccarların evlerinde hoşuna giden bir şey olursa, sen bana söyle yeter, hemen gider alır buraya getiririm..."

"Tanrı esirgesin! Ben hiç başkasının malına el sürmedim daha."

"Eh, sen bilirsin. Eğer onu benden önce görecek olursan, Dunya'ya selamlarımı söyle. Şimdilik hoşça kal Teyze. Dediklerimi unutma sakın."

İlyiniçna cevap vermeden eve girdi. Mişa da at binip meydana doğru yollandı.

Meydanda kum gibi Kızıl Ordu askerlerinin kaynadığını gördü; geceyi geçirmek için tepelerden köye inmişlerdi. Sokaklarda askerlerin heyecanlı sesleri duyuluyordu. Irmağın kıyısındaki ileri karakol noktasına hafif makineli tüfek götürmekte olan üç Kızıl Mişa'yı durdurup belgelerini inceledi. Mişa, Semyon Çugun'un evi önünde dört Kızılla daha karşılaştı. İkisi, bir el arabasıyla yulaf çekerek, öbür ikisi de ayaklı bir dikiş makinesiyle bir çuval un taşıyarak Semyon'un veremli karısına yardım ediyordu. Kadın Mişa'yı tanıyarak selamladı.

"Nedir o elinizdekiler?" diye sordu Mişa.

"Bu emekçi kadını kalkındırmaya çalışıyoruz. Burjuvalara ait bir dikiş makinesiyle biraz un veriyoruz ona," diye Kızıl Ordu erlerinden biri canlı bir sesle bağırdı.

• • •

Mişa, tüccar Mokov'la başka tüccarlara, papazlara ve hepsi Donets'in öbür yanına kaçan başka üç zengin Kazak'a ait yedi evi daha ateşe verdi; köyden ancak bu işleri bitirdikten sonra ayrıldı. Tepeye

çıkıp atının başını çevirdi. Aşağıda, Tatarski'de, arkalarında kıvılcımdan koca koca kuyruklar bırakan kızıl alevler kapkara göğe yükseliyordu. Alevlerin görüntüsü Don'un hızla akan sularında yansıyor ve rüzgârın önünde batıya doğru kıvrılarak binaları aç aç yutuyordu.

Bozkırın doğusundan hafif bir meltem esiyordu. Meltem alevleri coşturuyor ve kararmış kor parçalarını ta uzaklara savuruyordu.

ÜÇÜNCÜ KİTABIN SONU

"Nehir roman" tanımına, içeriği ve uzunluğuyla olduğu kadar romanın adıyla da böylesine uyan bir roman daha bulmak zordur.

Mihail Şolohov'un ve Rus edebiyatının başyapıtlarından *Durgun Don*, akıcı anlatımıyla da nehir gibi akıp giden bir romandır.

Romanın ana kahramanı Gregor Melehov, bilincinde iki temel eğilimi yan yana ve çatışma halinde barındıran bir karakterdir. Bunlardan biri köylü yaşamına, çalışmaya, doğaya, bilhassa Don Irmağına duyduğu derin sevgi ile bağımsızlık tutkusu; diğeriyse, haklarını almak için başkaldıran milyonlarca köylüden biri olduğuna dair bilince çıkarmakta zorlandığı sınıfsal farkındalıktır.

Durgun Don'un odağında yer alan önemli meselelerden bir diğeri de, kahramanlarımız Gregor ile Aksinya arasındaki imkânsız aşktır. Don nehriyle birlikte romanın sayfaları aktıkça, okurun zihninde şu soru sıklıkla dolaşmaya başlar: Bu iki ilginç kahraman, geleneklerin baskısına boyun mu eğecek yoksa kendilerini dışlayan toplumsal çevrede kalıp savaşacaklar mı? Peki ya, Ekim Devrimi çemberin dışına çıkarak yepyeni bir yaşam biçimini seçmeleri için onlara bambaşka fırsatlar sunuyorsa?

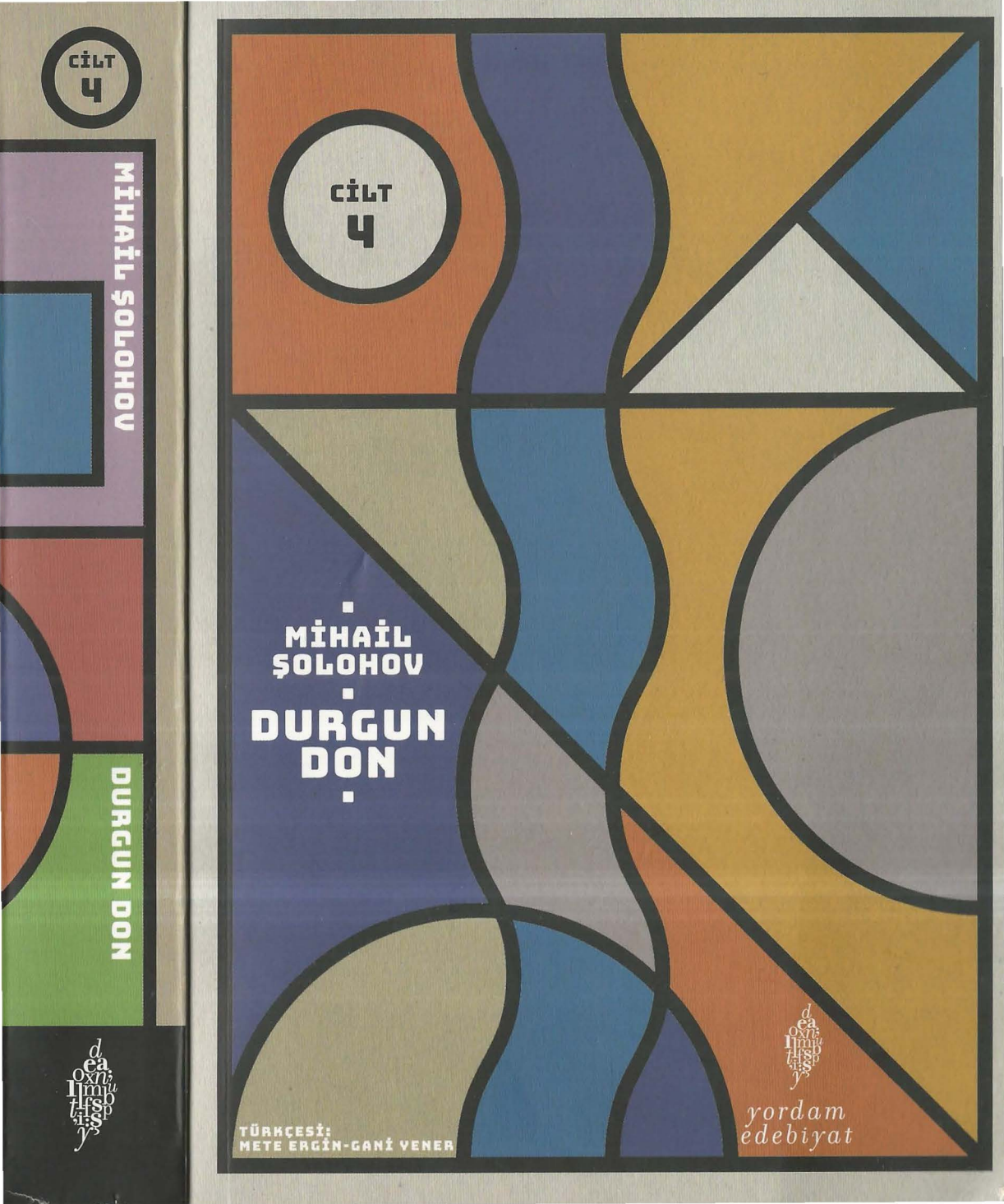
Bu büyük eser Türkçeye, üç çevirmenimizin ortak ve yoğun emeğinin bir ürünü olarak kazandırıldı. Mete Ergin ve Gani Yener'in birlikte yaptığı çeviriyi Hasan Âli Ediz Rusça aslıyla karşılaştırdı. Okurlar, Rus halk edebiyatı ile Rus klasik edebiyatını kaynaştıran Şolohov'un parlak edebî biçemini bu titiz çeviriden zevkle takip edecekler...

• • •

"Yoldaşlar, 'komün' ne demek oluyor?"
"Biz de katılabilir miyiz, izin verirler mi?"
"Peki, Komünist Partisi nedir?"
Konuşmacı elini göğsüne bastırıp sabırla açıklıyordu:
"Yoldaşlar! Komünist Partisi bir gönüllü işidir. Halk partiye, işçilerle köylüleri, kapitalistlerle toprak ağalarının baskısından kurtarmak gibi yüce bir dava uğruna mücadele etmeyi istediği için gönüllü olarak katılır."

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

22 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-248-1
9 786051 722481

CİLT
4
MİHAİL ŞOLOHOV
DURGUN DON
CİLT
4
MİHAİL
ŞOLOHOV
DURGUN
DON
TÜRKÇESİ:
METE ERGİN-GANİ YENER
yordam
edebiyat

***Mete Ergin** (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)*

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

***Gani Yener** (1929 -)*

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN — GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:
HASAN ÂLİ EDİZ

DÖRDÜNCÜ KİTAP

yordam
edebiyat

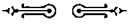
Yordam Edebiyat: 34 • **Durgun Don** IV • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-249-8
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

DURGUN DON

ROMAN

DÖRDÜNCÜ KİTAP

YEDİNCİ BÖLÜM

I

KIZIL birliklerin büyük bir bölümünü Güney Cephesinden kendi üzerine çeken yukarı Don ayaklanması, Don Ordusu Komutanlığına, Novoçerkask'ı koruyan kuvvetlerini yeniden toparlama olanağını vermekle birlikte, Kamenskaya ve Ust-Belokalitvenskaya ilçelerine (özellikle aşağı Don Kazaklarıyla Kalmuklardan oluşan) en güvenilir ve en deneyimli alaylarından meydana gelmiş güçlü bir vurucu kuvveti yığma fırsatını da verdi. Bu vurucu kuvvetin görevi, en uygun zamanda General Fitshalarov'un birliklerine katılarak Sekizinci Kızıl Ordunun On İkinci Tümenini dağıtmak, 13. Tümeniyle Ural Tümeninin yanlarından dolaşarak bu iki tümeni kuşatmak, kuzeyde bir yarma harekâtında bulunmak ve isyancı Kazaklarla birleşmekti.

Vurucu kuvvet yığınağının planlamasını, Don Ordusunun daha önceleri komutasını ellerinde tuttukları günlerde, General Deniş ile onun kurmay başkanı General Polyakov hazırlamıştı ve plan mayısın sonuna varmadan bütünüyle uygulandı. Kamenskaya'ya daha önceden aşağı yukarı 16000 süngü ve kılıçla 36 sahra topu ve 140 makineli tüfek gönderilmişti; son süvari birlikleriyle, 1918'in yazında askerlik çağına gelmiş genç Kazaklardan oluşan ve "Genç Ordu" diye adlandırılan en yiğit alaylar da toplama merkezlerine doğru yola koyuldu.

Bu arada çepeçevre kuşatılan isyancılar, Kızıl cezalandırma kuvvetlerinin saldırılarını püskürtmeye devam ediyordu. Güneyde, Don'un sol yakasında iki isyancı tümeni inatla siperlerinde tutunuyor ve Kızıl Ordu bataryalarının bütün cephe boyunca aralıksız sürdürdüğü amansız bombardımana rağmen düşmanın ırmağı geçmesine izin vermiyordu. Öbür üç tümen batıdan, kuzeyden ve doğudan gelen saldırılara karşı büyük kayıplar vererek, özellikle kuzeydoğu kesimin-

de, geri çekilmeyi hiç düşünmeksizin, Koper bölgesi sınırları boyunca yılmadan isyancıların topraklarını savunuyordu.

Irmağın öbür yakasında, tam kendi köylerine karşı düşen bölümü tutan Tatarski Bölüğü, Kızıl kuvvetlere epeyce korkulu anlar yaşattı: Zorunlu hareketsizlikten usanan Kazaklar gecenin karanlığında maunalara binip sessizce Don'un sağ yakasına geçti ve Kızıl Ordu ileri karakolunu ansızın bastı; dört eri öldürüp bir de makineli tüfek ele geçirdiler. Ertesi gün Vyeşenskaya'nın aşağılarından Kızılların getirdiği bir batarya Kazak siperleri üzerine ateş püskürdü. Şarapneller ağaçların üzerinden vızıldayarak geçmeye başlayınca, Kazak bölüğü apar topar siperleri terk edip ırmağın gerilerine, ormanın ta içlerine çekildi. Batarya bir gün sonra geriye çekildi, Tatarski Kazakları da mevzilerine döndü. Bölük top ateşinden birkaç kayıp vermiş, yeni gelen takviye birliklerinden iki delikanlı şarapnel parçalarıyla yaralanıp ölmüş, Vyeşenskaya'dan yeni dönmüş olan bölük komutanının emir eri de yaralanmıştı.

Bu olaydan sonra ortalık biraz yatışır gibi oldu ve siperlerde yaşantı eski, alışılagelmiş haline döndü. Kazaklar, karanlık bastıktan sonra kendilerine ekmek ve evde yapılmış votka getiren karıları tarafından sık sık ziyaret ediliyordu. Oysa onların bu getirilen yiyeceklere hiç ihtiyaçları yoktu, başıboş dolaşan iki danayı boğazlamışlardı çünkü, ayrıca her gün gölcüklerde balık avına da çıkıyorlardı. Balıkçılık örgütünün başına Hristonya getirilmişti. Irmağın kıyısında bir sığınmacının bıraktığı yetmiş kademlik bir sürtme ağını eline geçirmişti ve avlandığı zaman bunu gölcüğün en derin yerine atar, ırmak boyundaki bütün çayırlarda dibini tarayamayacağı tek bir gölcük olmadığını övünerek söylerdi.

Aralıksız avlanmakla geçen bir hafta sonunda mintanıyla Kazak şalvarına öyle ağır bir balık kokusu sinmişti ki, Anikuşka artık kesinlikle onunla aynı kazamatta yatmayacağını bildirdi.

"Kedibalığı leşi gibi kokuyorsun be adam! Eğer senin yanında bir gün daha kalacak olursam ömrümce balığa el değdiremem artık."

Sineklere rağmen Anikuşka açık havada uyudu hep. Kazamatın yanında yere uzanmadan önce kumun üzerine saçılan balık pullarını, pis pis kokan bağırsaklarını tiksintiyle yüzünü buruşturarak süpürür, sabah olunca Hristonya yine balıktan döner, kazamatın giriş yerinde sa-

kin ve ağırbaşlı bir tavırla oturur, tuttuğu balıkları temizlemeye, ayıklamaya koyulurdu. Tepesinde yeşil mavi karışımı sinekler uçuşurdu; üzerine azgın sarı karıncalar sürü halinde üşüşürdü. Demeye kalmaz, Anikuşka soluk soluğa koşarak gelir, ta uzaktan avaz avaz bağırırdı:

"Başka yer bulamadın mı? Dilerim boğazına şu kılçıklar takılır da geberirsin! Çekil şuradan İsa aşkına! Ben orada yatıp uyuyorum, sen de tutmuş bütün balık pisliklerini ortalığa saçıyor, koca bir karınca ordusunu başımıza topluyorsun. Her taraf astragan gibi leş kokuyor!"

Hristonya kendi eliyle yaptığı bıçağını pantolonuna siler, Anikuşka'nın haklı olarak öfkeyle ateş püsküren tüysüz yüzüne düşünceli düşünceli bakar, sonra sakin bir sesle derdi ki:

"Balık kokusuna dayanamadığına göre, Anikuşka, herhalde karnında kurt olmalı. Aç karnına biraz sarımsak yesen, ha?"

Anikuşka yere tükürür, söve saya çekip giderdi.

Aralarındaki bu hırgürün ardı arkası günlerce kesilmedi, ama bütün bölük dostluk içinde yaşantısını sürdürdü. Yiyecek boldu; Kazakların da –Stepan Astakov dışında– hepsinin neşesi yerindeydi.

Belki öbür Kazaklardan duymuştu, belki de sezgisiyle, Aksinya'nın Vyeşenskaya'da Gregor'la görüştüğünden kuşkulanmıştı Stepan. Her ne hal ise, içine bir kuruntudur çökmüş, durup dururken takım komutanına sövüp saymaya, nöbet görevinden kaytarmaya başlamıştı.

Bütün gün kara bir damgayla işaretli bir kızak battaniyesinin üzerinde yatıyor, iç çekiyor, köy tütününden sardığı sigaranın birini söndürüp birini yakıyordu. Derken, bir gün bölük komutanıyla Anikuşka'nın konuşmalarına kulak misafiri olunca, komutanın Anikuşka'yı fişek almak için Vyeşenskaya'ya göndereceğini öğrendi; iki günden beri ayrılmadığı kazamatından ilk kez dışarı çıktı. Sulanmış, uykusuzluktan şişmiş gözleri, salınan ağaçların insanı kör edercesine parlayan karmakarışık yapraklarına, esintinin sürüklediği ak yeleli bulutlara kuşkuyla bakarken gün ışığında kamaştı ve kulağına ormanın mırıltıları çalındı. Kazamatların önünden yürüye yürüye geçerek Anikuşka'yı bulmaya gitti.

Öbür Kazakların önünde konuşmak istemediğinden onu bir kenara çekti:

"Vyeşenskaya'da Aksinya'yı bul, benden ona söyle, gelsin beni görsün. Bitlendiğimi söyle, gömleklerim, pantolonum yıkanmak ister.

Sonra ona de ki..." Stepan bir an sustu, sıkılgan bir gülümsemeyi bıyığının altında gizlemeye çalışarak sözünü bitirdi, "De ki, onu fena halde özledim, yakında göreceğimi de umuyorum."

Anikuşka Vyeşenskaya'ya gece vardı ve Aksinya'nın kaldığı yeri buldu. Gregor'la araları açıldıktan sonra Aksinya teyzesinin yanına dönmüştü. Anikuşka ona Stepan'ın söylediklerini aynen iletmekle birlikte, sözcüklere biraz daha ağırlık vermiş olmak için, eğer Aksinya oraya gelmezse Stepan'ın Vyeşenskaya'ya geleceği tehdidini savurduğunu da kendiliğinden ekledi.

Kadın bu haberi aldıktan sonra hazırlanmaya başladı. Teyzesi tez elden hamur tutup çörek pişirdi ve aradan iki saat geçtikten sonra da Stepan'ın söz dinler karısı Aksinya, Anikuşka'yla at sırtında Tatarski Bölüğünün mevzilendiği yere doğru yola çıktı.

Stepan karısını, gizlemeye çalıştığı bir heyecanla karşıladı. Süzülmüş olduğunu fark ettiği yüzüne dikkatle baktı, ölçülü sorular sordu ona, ama bir kerecik olsun Gregor'u görüp görmediğini sormak gibi bir hataya düşmedi. Yalnız bir kere konuşma sırasında, bakışlarını yere doğru yönelterek ve başını yana çevirerek:

"Ama niçin Vyeşenskaya'ya o yoldan gittin? Niçin ırmağı Tatarski'nin karşısından geçmedin?" diye sordu.

Aksinya yabancılarla ırmağı geçmek için fırsat bulamamış olduğunu, bunu Melehov'lardan rica etmenin de içinden gelmediğini kuru bir dille belirtti. Ama bunu söyler söylemez de sözlerinin Melehov'ların yabancı değil de dost oldukları anlamına geldiğinin farkına vardı. Stepan'ın da onun bu sözlerini aynı anlamda yorumlayabileceği düşüncesiyle tedirgin oldu. Nitekim, Stepan da onun sözlerini böyle anladı. Bir an için kaşlarının altı titrer, yüzünden bir gölge geçer gibi oldu.

Sorar gibi gözlerini kaldırdı; bu sessiz soruyu anlayan Aksinya'nın şaşkınlık ve kendisine duyduğu kızgınlıkla yüzü birden kızardı.

Onu bu sıkıntıdan kurtarmak için Stepan bir şeyin farkında değilmiş gibi davranarak çiftlikten söz açıp evi terk etmeden önce neleri saklamayı başarabildiğini, sakladıklarının da güven altında olup olmadığını sordu.

Aksinya kocasının bu yüce gönüllü davranışını dikkate alarak sorularını cevaplandırdı, ama hep bir çeşit zorlamanın baskısını içinde duyarak. Bütün olup bitenlerin önemsiz olduğuna onu inandırmak,

aynı zamanda da kendi heyecanını saklamak için ölçülü ve kapalı bir anlatımla ağır ağır konuşmaya özen gösterdi.

Kazamatın içinde oturmuş konuşuyorlardı. Kazaklar yüzünden konuşmaları sürekli kesiliyordu. Kâh biri kâh öteki içeri giriyordu. Hristonya gelip hemen uyumaya hazırlandı. Karısıyla baş başa kalamayacaklarını anlayan Stepan, istemeye istemeye konuşmayı yarıda kesti.

Rahat bir soluk alan Aksinya sevinçle kalktı, el çabukluğuyla bohçasını çözdü, getirdiği çörekleri kocasına verdi ve Stepan'ın asker torbasından kirli çamaşırları çıkardı, az ilerideki bataklık gölcüğün kenarında yıkamaya gitti.

Şafağın sessizliğinde pembeye çalan kurşuni bir sis tabakası ormanın üzerine çökmüştü. Çiy zerrelerinin ağırlığı altında otlar yere eğilmişti. Durgun sulardaki kurbağaların her biri ayrı bir hava çalıyor, kazamatın çok yakınında bir yerde, dal budak salmış bir akçaağacın ardında bir kızıl sutavuğu kulakları tırmalayan sesler çıkartıyordu.

Aksinya akçaağacın yanından geçti. Ağacı, ta tepesinden sık otlarla bürünmüş gövdesine kadar bürümcek sarmıştı. Bürümcek ipliklerinin her biri, inciler gibi ışıldayan çiy damlacıklarının en güzelleriyle bezenmişti. Kızıl sutavuğu bir an için sustu, ama Aksinya'nın çıplak ayakları altında ezilen otlar bellerini doğrultmaya vakit bulamadan yine yükseltti sesini ve sulak çayırların ötesinden havalanan bir kızkuşu yaslı ötüşüyle ona yanıt verdi.

Aksinya daha kolay hareket edebilmek için bluzuyla fanilasını çıkarıp bir yana attı, gölcüğün buğulu, ılık suyuna dizlerine kadar girdi ve çamaşırları yıkamaya başladı. Küçücük sinekler tepesinde kümeler halinde kaynaşıyor, sivrisinekler vızıldıyordu. Onları kovalamak için tombul ve esmer kolunu yüzüne doğru şöyle bir kaldırdı. Hep Gregor'u, bölüğüne gitmeden önceki son dalaşmalarını düşünüyordu.

'Belki şu anda o da beni arıyordur! Bu geceden tezi yok, Vyeşenskaya'ya gideceğim,' diye kendi kendine kesin bir karar verdi ve Gregor'u göreceğini, yakında tekrar barışacaklarını düşünerek gülümsedi.

Garip şey! Son günlerde ne zaman Gregor'u düşünecek olsa onu gerçekteki görünümüyle canlandıramıyordu hayalinde. Gözlerinin önünde beliren, başından nice olaylar gelmiş geçmiş, yorgunluktan

gözleri küçülmüş, siyah bıyıklarının uçları kızıllaşmış, şakakları vakitsiz ağarmış, alnında –savaş yıllarında katlanılan zorlukların silinmez izleriyle– derin çizgiler belirmiş o dev Kazak, yiğit Gregor değil; toy ve yontulmamış davranışları, okşamalarındaki acemiliği, incecik, gencecik ve yuvarlak boynu, hep gülümseyen dudaklarının umursamaz kıvrımıyla eski günlerin Grişa Melehov'uydu. İşte bu yüzden Aksinya içinde ona karşı daha büyük bir sevgi besliyor, âdeta bir anne şefkati duyuyordu.

Şimdi de onun sonsuz değer verdiği yüz hatlarını bir bir hatırlarken, solukları sıklaştı, yüzünde bir gülümseme belirdi, belini doğrulttu, kocasının yarı yıkanmış gömleğini fırlatıp ayağının dibine attı. Gözlerinden tatlı yaşlar boşanırken boğazında ateşten bir yumrunun belirdiğini hissetti, 'Lanet olsun sana, içime girdin, çıkmamak üzere!' diye kendi kendine söylendi.

Gözyaşları onu biraz ferahlattı, ama çevresindeki sabahın mavi dünyası birden daha da solar gibi oldu. Elinin tersiyle yanaklarındaki yaşları sildi, saçlarını nemli alnından geriye doğru attı, buğulu gözlerle uzun uzun, hiçbir şey düşünmeden kurşuni bir martının suyun yüzeyinde kayarcasına uçarak rüzgârda kabaran sisin toz pembesi içinde gözden kayboluşunu seyretti.

Çamaşırları yıkayıp çalılara astıktan sonra kazamata döndü.

Hristonya uyanmış, kazamatın ağzında oturmuş, boğum boğum ve eğri büğrü ayak parmaklarını oynatarak Stepan'ı konuşturmaya çalışıyordu. Battaniyesinin üzerine uzanmış olan Stepan ise Hristonya'nın sorularını cevaplandırmamakta direniyor, hiç konuşmadan sigarasını tüttürüyordu.

"Kızıllar bu yana geçmeyecek diyorsun, öyle mi? Cevap vermeyecek misin? Eh, vermezsen verme! Ama bana kalırsa yapacakları şey, ırmağın geçitlerinden geçmeye çalışmak olacak... En doğrusu bu. Geçecekleri başka yer yok ki. Yoksa atları yüzdürüp süvarilerini ırmaktan öyle geçireceklerini mi düşünüyorsun? Niçin konuşmuyorsun Stepan? Son çarpışma bu noktada olacağa benziyor, sense kütük gibi devrilmiş yatıyorsun!"

Stepan yarı doğrularak öfkeyle cevap verdi:

"Ne diye bana tebelleş olup duruyorsun? Tuhaf insanlarsınız vesselam! Karım şuraya beni görmeye gelmiş, ama yakamı bırakmıyorsu-

nuz ki! Sen de kalkıp saçma sapan konuşmalarla araya giriyor, insana karısıyla iki laf ettirmiyorsun!"

Hristonya, "Seninle de iki laf konuşulmaz ki!" diyerek küskün bir tavırla ayağa kalktı, çıplak ayaklarına yamalı çarıklarını geçirdi, kapının üst kirişine kafasını fena halde çarparak dışarı çıktı.

"Burada bizi rahat bırakmayacaklar, hadi gel, ormana gidelim," dedi Stepan.

Aksinya'nın cevabını beklemeden giriş yerine doğru ilerledi. Aksinya süklüm püklüm ardından yürüdü.

Öğle üzeri kazamata döndüler. İkinci Bölüğün Kazakları bir kızılağacın serin gölgesine uzanmışlardı. Stepan'la Aksinya'yı görünce ellerindeki iskambil kâğıtlarını bırakıp konuşmalarını kestiler. Birbirlerine şeytanca göz kırptılar, gülüştüler, yalancıktan derin derin ah çektiler.

Aksinya küçümsemeyle dudak büküp, dantel kenarlı beyaz yazmasının buruşuğunu düzelterek yanlarından geçti. O sırada kimseden ses çıkmadı, ama kadının arkasından yürüyen Stepan, Kazaklarla aynı hizaya gelince Anikuşka ayağa kalkıp ötekilerin yanından ileri doğru sıçradı. Yapmacık bir saygıyla Stepan'ın önünde yere kadar eğildi, yüksek sesle:

"İyi bayramlar... Artık orucu da bozdunuz!" dedi.

Stepan hevesle gülümsedi. Kazakların onu, karısıyla ormandan dönerken gördüklerine sevinmişti. Bu, Aksinya ile onun arasındaki anlaşmazlıktan dolayı ortaya çıkan söylentileri birazcık olsun önlemeye yarardı hiç değilse. Hatta toy bir delikanlı gibi omuz silkerek, sırtındaki gömleğin henüz kurumamış terini hiç çekinmeden onlara gösterdi.

Stepan'ın bu davranışından cesaret alan Kazaklar kahkahalar atarak, karmakarışık seslerle aralarında konuşmaya başladılar:

"Karı sanki fırın be çocuklar! Stepan'ın gömleğini sıksan su çıkacak... Tulum gibi yapışmış omuzlarına."

"Binek gibi sürmüş oğlanı, kan ter içinde bırakmış."

Aksinya'yı kazamatın giriş yerine gelinceye kadar kendinden geçmiş bulanık gözlerle izleyen delikanlının biri damdan düşer gibi, "Şu koca yeryüzünde," dedi, "böyle bir güzellik arasan da bulunmaz tövbeler olsun!"

Anikuşka, "Aradın da bulamadın mı?" diye taşı gediğine oturttu.

Uygunsuz konuşmaları duyan Aksinya'nın yüzündeki renk hafifçe soldu. Kazamata girerken kocasıyla kendisi arasında az önceki ilişkinin anısından da, kocasının arkadaşlarının açık saçık sözlerinden de iğrenerek kaşlarını çattı. Kadının içinden neler geçtiğini bir bakışta anlayan Stepan yatıştırıcı bir sesle:

"Aksinya," dedi, "sen o aygırlara kızma! Kadınsızlıktan hant hant ötüyorlar işte."

Aksinya, "Kimseye kızdığım yok," diye duyulur duyulmaz bir sesle cevap verirken çadır bezinden torbasının içinde elini dolaştırdı, kocasına getirdiklerinin hepsini çabucak çekip çıkardı. Sonra, öncekinden daha da yumuşak bir sesle, "Asıl benim kendime kızmam gerek, ama o yürek bende yok ki..." diye bitirdi sözünü.

Nedense konuşacak bir konu bulamadılar. On dakika geçmiş geçmemişti ki Aksinya ayağa kalktı. 'Vyeşenskaya'ya gidiyorum derim ona,' diye düşündü, ama birden, kuruyan çamaşırları toplayıp içeri getirmediğini hatırladı.

Kazamatın girişinde uzun bir süre oturdu, günün ikinci yarısına doğru kayan güneşe arada bir kaçamak gözlerle bakarak kocasının terden çürümüş gömleklerini, donlarını onardı.

O gün gitmedi yine de, orada kaldı. Yitirdiği cesaretini bir türlü toparlayamıyordu. Ama ertesi sabah güneş ufukta daha belirmeden hazırlanmaya başladı. Stepan onu alıkoymaya çalıştı, bir güncük daha kalmasını istedi, ama Aksinya onun bu isteğini öyle kesinlikle reddetti ki, Stepan tartışmaya girmekten kaçındı, sadece ayrılırlarken:

"Vyeşenskaya'da mı oturmayı düşünüyorsun?" diye sordu ona.

"Evet, şimdilik."

"Belki burada benimle de kalabilirsin?"

"Burada kalmam doğru olmaz... Bu Kazakların arasında."

"Belki de doğru söylüyorsun," diyerek ona hak veren Stepan'ın karısını uğurlarken takındığı tavır yine de pek soğuktu.

Keşişlemeden kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Çok uzaklardan gelip gece yorgun düşmesine rağmen sabaha doğru yine Hazer Denizinin doğusundaki çöllerin yakıcı sıcağını yüklenip Don'a getirmiş, sol kıyının sulak çayırları üzerindeki çiy damlacıklarını kurutmuş, sisi dağıtmış, Don bölgesindeki ovalara doğru uzanan dağların kıraç burunlarını pembe ve boğucu bir pusun içine gömmüştü.

Aksinya eteğini sol eliyle ucundan tutup kaldırmış (ormanda çiy henüz kalkmamış olduğu için), sandallarını ayağından çıkarmış, az kullanılan bir orman patikasında çevik adımlarla yürüyordu. Nemli toprak çıplak ayaklarına hoş bir serinlik verirken, kuru rüzgâr da onun dolgun baldırlarını ve boynunu doya doya öpüyordu.

Ormanın içindeki ufak bir açıklıkta, çiçek açmış bir yabani gül ağacının dibine dinlenmek için oturdu. Yakında bir yerde, kurumaya yüz tutmuş bir gölcüğün sazları arasında yaban ördekleri hışırtılar çıkarıyor, bir erkek ördek boğuk sesiyle dişisini çağırıyordu. Don'un ötesinde makineli tüfekler takırdıyor, arada bir de top gürlemesi geliyordu. Kıyının bu tarafında patlayan mermilerin gümbürtüsü yankılar halinde sürüp gidiyordu.

Sonra atışlar belirli aralıklarla duyulmaya başladı ve toprak bütün gizli sesleriyle Aksinya'ya kendi sırrını açtı: Dişbudak ağaçlarının beyaz kenarlı yeşil yapraklarıyla, meşelerin bir elden çıkmışçasına düzgün ve biçimli yaprakları rüzgârda titreşerek hışırdıyordu. Genç bir kavak kümesinden sürekli ve boğuk bir inilti yükseliyor; uzakta, çok uzakta, bir guguk kuşu kim bilir kimin yaşanmamış yıllarını belli belirsiz, hüzün dolu bir sesle sayıp duruyordu. Gölcüğün üzerinden bir tepeli kızkuşu, durmadan, "kızkuşu, kızkuşu" diye öterek geçiyor, Aksinya'nın iki adım ötesinde ufacık kırçıl bir kuş, küçücük kafasını arkaya atıp, zevk içinde gözlerini kırparak yolun üzerindeki bir tekerlek izine dolmuş sudan içiyordu. Kadife kabuklu, tozlu hezen arıları vızıldıyor, yağız yaban arıları kır çiçeklerinin tepelerinde sallanıp duruyordu. Sonra, güzel kokulu çiçek tozunu ağaç kovuklarının gölgeli serinliğine taşımak üzere gözden kaybolup gittiler. Kavak dallarından besi suyu damlıyordu yerlere. Bir akdiken çalılığının altından maya maya kokan çürümüş yaprakların keskin kokusu sızıyordu.

Aksinya hiç kımıldamadan oturduğu yerde ormanın bu birbirinden güzel kokularını içine çekiyordu. Binlerce değişik ve duyulmamış seslerle dolu bir ses âlemi içinde orman, kendi güçlü ve doğal hayatını yaşıyordu. Ormanın içindeki bu ufacık açıklığın çayırla kaplı toprağı, ilkbahar nemini öyle doya doya emmiş, yeşilliğin bin bir çeşidini bağrından öylesine fışkırtmıştı ki, Aksinya'nın gözleri, birbirleriyle sarmaş dolaş olmuş bu harika çiçeklerden, bu yeşilliklerden hangisine bakacağını şaşırıyordu.

Gülümseyerek ve sessizce dudaklarını oynatarak, isimsiz, açık mavi, küçücük kır çiçeklerinin saplarına sakına sakına dokundu, sonra onları koklamak için kıvrak belini büküp eğildi ve birden burnuna vadi zambağının baygın kokusu çalındı. Bunu el yordamıyla aradı buldu. Hemen oracıkta, gölgeli, sık bir çalılığın altında boy atmıştı. Yeşilini yitirmiş geniş yapraklar hâlâ onun eğik, başları aşağı sarkan kar beyazı çiçeklerle donanmış narin sapını kıskanırcasına güneşten koruyordu. Ama çiy ve sarı küfle kaplı yapraklar ölmeye yüz tutmuş, hatta çiçeğin kendisi de kurumaya başlamış, alttan iki çanakyaprağı pörsümüş, kararmıştı. Yalnız, çiyin parlayan gözyaşlarıyla örtünmüş olan en üstteki çanakyaprağı ansızın, çekici, göz kamaştırıcı bir beyazlıkla güneş ışığında şimşek gibi ışıldadı.

O anda gözyaşlarının arasından çiçeğe bakıp onun hüzün verici kokusunu ciğerlerine çekerken Aksinya, her nedense gençliğini, o mutsuzluk içinde geçen uzun hayatını anımsadı. Yaşlanıyor olmalıydı... Yoksa genç bir kadın durup dururken yüreğine düşen bir anıyı düşünür de ağlar mıydı hiç?

Orada, ellerini gözyaşlarına bulanmış yüzüne kapadı, avucunun içindeki buruşuk yazmasını ıslak ve dolgun yanağına dayayarak ağlarken uyuyakaldı.

Rüzgâr kavak ve söğüt ağaçlarının tepelerini batıya doğru eğerek daha kuvvetli esmeye başladı. Titreşen beyaz yaprakların kasırgasına tutulan telli kavağın solgun gövdesi sallanıp duruyordu. Rüzgâr, Aksinya'nın altında uyuduğu çiçek açmış yabani gül ağacını yokladı; o anda, yapraklar, ürkütülmüş bir zümrüdüanka sürüsü gibi kaygılı bir hışırtıyla, kır çiçeklerinin pembe ve tüylü taçyapraklarını da ayaklandırarak havalandı. Üzerine yabani gülün solmuş yaprakları serpilen Aksinya uyuyor; ne ormanın huysuz uğultusunu ne de Don'un karşı yakasında yeniden başlayan top seslerini duyuyordu. Hatta tam tepedeki güneşin, açık başında kaynadığının bile farkında değildi. Ancak tepesinde insan sesi ve bir atın homurtusunu duyunca uyandı, hemen yerinde doğruldu.

Yanı başında beyaz bıyıklı, beyaz dişli genç bir Kazak, eyerli, beyaz burunlu atını yularından tutmuş duruyordu. Ağzı kulaklarında gülümsüyor, omuzlarını silke silke ve ayağını yere vura vura, oldukça kısık ama kulağa hoş gelen tenor sesiyle şen bir şarkı söylüyordu:

Düştüm boylu boyunca uzandım,
Tek gözümle çevreme bakakaldım.
Baktım o yana,
Baktım bu yana,
Ah, el uzatan yok, ne şans günden yana.
Dedim çevireyim başımı arkama bakmaya,
Hazır durmakta bir Kazak, bana el uzatmaya.

Aksinya gülümseyerek, "El uzatılmadan kendim de kalkarım," dedi ve çevik bir hareketle yerinden fırlarcasına kalktı, buruşan eteğini düzeltti.

"Merhaba canımın içi! Bacaklarının dermanı mı kalmadı, yoksa tembelliğin mi tuttu?" diyerek şen Kazak onu selamladı.

"Uykuya kalmışım," diye cevap verdi Aksinya biraz utanarak.

"Vyeşenskaya'ya mı gidiyorsun?"

"Evet."

"Seni götürmemi ister misin?"

"Neyle götüreceksin peki?"

"Sen ata binersin, ben taban teperim. Nasıl olsa ödeşiriz..." Genç Kazak şakacı bir tavırla göz kırptı.

"Olmaz, sen atına binip git, Tanrı yolunu açık etsin. Ben kendi ayacıklarımla yürür giderim."

Ama Kazak aşk işlerinde usta ve inatçı olduğunu hemen belli etti. Aksinya'nın yazmasıyla uğraşmasından yararlanarak, kısa ama güçlü kolunu beline dolayıp onu hoyratça kendine doğru çekti ve öpmeye yeltendi.

"Bırak şu ahmaklığı!" diye haykırdı Aksinya ve dirseğini adamın burnunun direğine indirdi.

"Canımın içi, bırak şimdi çırpınıp durmayı! Çevrene bir göz at, sanki dünya cennetindeyiz. Her yaratık kendine bir eş bulmuş... Varsın bizim de biraz günahımız olsun..' diye fısıldadı Kazak, gülen gözlerini kısıp bıyığı ile Aksinya'nın boynunu gıdıklayarak.

Aksinya hiç kızmadan ellerini uzatıp kendini zorlayarak Kazak'ın esmer, terli yüzünü avuçlarının içiyle itti, kurtulmaya çalıştı. Ama adam onu sımsıkı kavramıştı.

"Aptal herif! Kötü bir hastalığım var benim... Bırak beni gideyim!" diye yalvardı Aksinya soluk soluğa, böylesine sudan bir bahaneyle yakasını kurtaracağını sanarak.

"Ah! Acaba hangimiz daha önce yakalandık bu hastalığa?" diye homurdandı Kazak dişlerinin arasından ve kucakladığı gibi onun ayaklarını yerden kesti.

Artık bu işin bir eğlence olmaktan çıkıp ciddi bir durum haline dönüştüğünü anlayan Aksinya, var gücüyle yumruğunu Kazak'ın esmer, güneş yanığı burnuna indirdi, beline sarılan kollarından kendini sıyırdı.

"Ben Gregor Melehov'un karısıyım! Sakın yanıma yaklaşmaya kalkma, seni kancık dölü seni... Söyleyeceğim ona... Görürsün sen gününü..."

Söylediklerinin bir işe yarayacağına kendisi de inanmadığı için yerden kocaman kuru bir sopa aldı eline. Ama Kazak birden kendini toparladı. Burun deliklerinden oluk gibi akıp sakalına, bıyığına bulaşan kanı haki gömleğinin yeniyle silerek gücenik bir sesle bağırdı:

"Hey aptal! Hey aptal karı! Ne demeye daha önce söylemezsin bunu? Tüh, şu fışkıran kana bak! Sanki düşmanın akıttığı yetmiyormuş gibi bir de şimdi kendi Kazak karılarımız akıtıyor..."

Yüzü birden kül gibi oldu, düşmanca bir görünüm aldı. Yol kenarındaki bir su birikintisinden avucuna aldığı suyla yıkanırken, Aksinya hızla yola koyulup oradan uzaklaştı. Beş dakika kadar sonra Kazak ona yetişti. Sessizce gülümseyerek Aksinya'ya yan gözle şöyle bir baktı, tüfek kayışını göğsünün üzerinde düzeltti ve atını hızlı bir tırısla sürerek uzaklaştı.

II

GECE bir Kızıl Ordu alayı ufak bir köyün yakınında, kalas ve kütüklerden yapılma sallarla Don'u geçti. Köyü tutan Kazak süvari birliği erlerinin çoğu geceyi eğlencede geçirdiği için gafil avlandı. Akşamın erken saatlerinden başlayarak, kocalarını görmek için kadınlar Kazak karargâhına sökün etmeye başlamıştı. Yanlarında yiyecek, testi ve kovalar içinde ev votkası getirmişlerdi. Gece yarısı olduğunda herkes kör kütük sarhoştu. Kazamatlarda şarkılar, sarhoş kadınlardan

çıkan cırtlak çığlıklar, erkeklerden yükselen kahkaha ve ıslıklar gırla gidiyordu... Devriye görevindeki yirmi Kazak da, makinelinin yanına iki nişancı ile bir kova votka bırakarak içki âlemine katıldı.

Kızıl Ordu erlerini taşıyan sallar tam bir sessizlik içinde Don'un sağ kıyısından ayrıldı. Erler karşı kıyıya çıktı, hat düzeni alarak ırmağın iki yüz adım gerisindeki kazamatlara doğru sessizce ilerledi.

Salları yapan istihkâmcılar bir parti daha Kızıl Ordu askerini geçirmek için çabucak geri döndü.

Sol yakada, üç beş dakikalık bir süre içinde, kulağa kopuk kopuk gelen Kazak türkülerinden başka bir ses duyulmadı. Sonra birdenbire el bombaları patlamaya, bir makineli tüfek takırdamaya, düzensiz silah sesleri duyulmaya, titrek "Hurra! Hurra! Hurra!" nidaları gecenin içinde yuvarlanmaya başladı.

Süvari birliği bozguna uğradı; gecenin karanlığında peşlerinden gidilemediği için tümüyle yok olmaktan zor kurtuldu.

Fazla bir kayıp vermemiş olan Kazaklar karılarıyla birlikte tam bir bozgun düzensizliği içinde otlakları geçip Vyeşenskaya'ya doğru kaçtı. Ne var ki, bu arada sallar sağ yakadan taze Kızıl Ordu kuvvetleri taşımış, 111. Alayın Birinci Taburunun iki hafif makineli tüfekle donatılan bir yarım piyade bölüğü de, isyancı Bazki Süvari Bölüğünün kanadında çoktan çarpışmaya girmişti.

Böylece açılan gedikten daha başka destek kuvvetleri de akmaya başladı. Ancak çok ağır bir şekilde ilerliyorlardı, çünkü Kızıl Ordu erlerinin hiçbiri bölgeyi tanımıyordu ve birliklerin başında kılavuz da yoktu. Zifiri karanlıkta bastıkları yeri görmeden ilerliyor, ikide bir gölcüklere, yürüyerek geçilmesi olanaksız derin sel sularına batıp çıkıyorlardı.

Saldırıyı yöneten tugay komutanı yedek kuvvetlerini toplamak, Vyeşenskaya'yı menzil içine alarak yığınak yapmak ve topçu hazırlık ateşinin ardından yeniden ilerleme emri vermek üzere, Kazakların peşine düşmeyi gün doğana kadar ertelemeyi kararlaştırdı.

Fakat gediği kapamak için Vyeşenskaya'da hazırlığa çoktan başlanmıştı. Atını dörtnala sürerek gelen bir ulak, Kızılların ırmağı geçtiği haberini getirir getirmez karargâh nöbetçi subayı hemen Kudinov'la Melehov'u çağırttı. Karginskaya Alayının süvari bölükleri, Çorni, Gorokovka ve Dubrovka köylerinden getirildi. Gregor Melehov harekâtın

genel komutasını üzerine aldı. Yerinski köyüne, sol kanadı takviye etmek ve Vyeşenskaya'yı doğudan ele geçirmeye çalıştığı takdirde düşmanın baskısına karşı Tatarski ve Lebyaji Kazaklarına yardımcı olmak amacıyla üç yüz süvari gönderdi. Batıya, Don'un aşağılarına, Vyeşenskaya "yabancı" gönüllüleri ile birlikte Çir süvari erlerini yaya olarak Bazki Süvari Bölüğünün yardımına yolladı. Bölgenin tehlikeli kesimine sekiz makineli tüfek yerleştirdi, kendisi de sabahın iki sularında iki atlı bölükle ormanın başladığı yerde, Kızıllara karşı süvari hücumuna geçmek için şafağı beklemek üzere mevzi aldı.

Irmağın kıvrıla kıvrıla aktığı Bazki kesimine ormandan geçerek varan Vyeşenskaya gönüllü müfrezesi geri çekilen Bazki erleriyle karşılaşıverince, onları düşman sanıp birkaç dakika ateş yağmuruna tuttuktan sonra gerisin geri kaçtıklarında, Büyük Ayı Takımyıldızı henüz gökyüzünden silinmemişti. Gönüllüler, Vyeşenskaya'yı otlaklardan ayıran geniş gölü, telaş içinde çizmelerini ve giysilerini gölün kenarında bırakıp yüzerek geçti. Bu yanlışlık çok geçmeden anlaşıldı, ama Kızılların Vyeşenskaya'ya yaklaşmakta oldukları haberi şaşılacak bir hızla çoktan çevreye yayılmıştı. Şarap mahzenlerinde gizlenmekte olan sığınmacılar köyden ayrıldı ve Kızılların Don'u geçip cepheyi yardıkları, Vyeşenskaya üzerine yürümekte oldukları söylentisini de her gittikleri yere kendileriyle birlikte götürerek kuzeye doğru kaçtılar.

Gregor gönüllülerin kaçtığı haberini alıp da atını dörtnala Don'a sürdüğünde gün yeni ışımaya başlamıştı. Gönüllüler işledikleri hatayı anlamış, gevezelik ede ede siperlere dönüyordu. Gregor gruplardan birine atıyla yaklaşıp alaylı bir tavırla sordu:

"Gölü geçerken boğulan oldu mu aranızda?"

İliklerine kadar ıslanmış olan bir piyade eri gömleğinin suyunu sıkarak yürürken süngüsü düşük bir sesle cevap verdi:

"Turna balığı gibi yüzdük. Neden boğulacakmışız?"

Sadece üzerinde bir donla yürümekte olan bir başkası, "Herkes hata yapabilir," diye ekledi cevahir yumurtlar gibi. "Ama bizim bölük komutanı az kalsın sahiden boğuluyordu. Dolakları çözmek uzun sürer diye düşünmüş olacak ki, postallarını çıkarmadı, öylece başladı yüzmeye, gel gelelim suyu gören dolakları kendini koyverdi. Dolandı mı bacaklarına... Öyle bir bastı ki feryadı, deme gitsin! Bir verst öteden duyulmuştur en azından!"

Gregor gönüllülerin komutanını bulup ona adamlarını ormanın kenarına götürmesini ve Kızılların kanattan yapacağı saldırıya karşı koyabilecekleri bir biçimde onları orada mevzilendirmesini emretti, sonra da kendi birliklerinin başına dönmek üzere atını sürdü.

Yolda bir karargâh emir erine rastladı. Hızlı sürülmüş olduğu solumasından anlaşılan atın dizginlerine asılan adam rahat bir nefes alarak, "Sizi arayıp duruyordum!" dedi.

"Niçin, ne oldu?"

"Karargâhtan size Tatarski Bölüğünün siperleri terk ettiğini bildirmem emredildi. Kuşatılmaktan korktukları için kumluk araziye çekiliyorlar. Hemen oraya gitmenizi size bildirmemi Kudinov'un kendisi söyledi."

Gregor atları en güçlü olan Kazaklardan bir yarım bölük oluşturup ormanı geçerek yola vardı. Yirmi dakika kadar atını dörtnala sürdükten sonra Goli İlmen Gölüne yaklaştı. Soluna düşen tarafta paniğe kapılmış Tatarskililer çayırda kargaşa içinde koşuşuyordu. Cephede savaşmış olanlarla diğerleri ve daha yaşlı Kazaklar, ırmağın kıyısındaki sazları kendilerine siper ederek hiç telaşa kapılmadan gölden uzaklaşmaya bakıyor, ama birçoğu da bir an önce ormana ulaşma isteğinin etkisi altında, ara sıra açılan makineli tüfek ateşlerine bile aldırmayarak burunlarının doğrusuna koşuyordu.

Öfkeden gözleri dönen Gregor, "Hadi peşlerinden! Vurun kırbacı sırtlarına!" diye bağırdı. Kendi köylülerinin üzerine atını ilk süren de o oldu.

Hristonya kaçanların en gerisinde kalmış, kaykıla kaykıla yürüyor, o şapşal adımlarıyla dans eden bir ucubeyi andırıyordu. Önceki akşam balık tutarken bir kamışa basıp topuğunu fena halde kesmişti; bu yüzden de o uzun bacaklarıyla her zamanki gibi hızlı seğirtemiyordu. Gregor kırbacını başının üstüne kaldırıp atını Hristonya'ya doğru sürdü. Nal seslerini duyan Hristonya dönüp arkasına baktıktan sonra fark edilir bir şekilde hızlandı.

"Nereye koşuyorsun öyle? Dur! Dur diyorum sana!" diye bağırdı Gregor, ama bunun hiçbir yararı olmadı.

Hristonya'nın durmaya hiç niyeti yoktu. Üstelik daha da hızlandı, dörtnala kalkan acayip bir deve gibi şapşal şapşal seğirtmeye başladı.

O zaman çileden çıkan Gregor boğuk bir sesle okkalı bir küfür savurdu, atını dehleyip Hristonya ile bir hizaya gelince kırbacını derin bir hoşnutluk duygusuyla onun terli sırtına indirdi. Hristonya görülmemiş bir çeviklikle tıpkı bir tavşan gibi yana sıçrayıp yere oturdu, yavaş yavaş, dikkat ede ede sırtını eliyle yokladı.

Gregor'un yanındaki Kazaklar atlarını dörtnala sürüp kaçanların önünü kesti, onları durdurdu, ama kamçılarını kullanmadılar.

"Basın kamçıyı!.. Basın kamçıyı!.." diye Gregor, süslü kamçısını sallayıp boğuk bir sesle haykırdı. Atı altında şöyle bir büküldü, şaha kalktı, ilerlemek istemedi. Gregor güç bela hâkim olduğu atını önünde koşan adamlara doğru dörtnala sürdü. Hızla yanından geçtiği bir çalılığın dibinde sessizce gülümseyerek duran Stepan Astakov'u gördü ansızın. Sonra da Anikuşka'yı. Anikuşka kahkahadan kırılıyor, ellerini boru gibi ağzına dayamış, kulakları tırmalayan kadınsı sesiyle, "Kardeşler! Canını seven durmasın kaçsın! Kızıllar geliyor! Yakalayın onları!" diye bar bar bağırıyordu.

Gregor, içi pamuklu deri bir ceket giymiş, yorulmak bilmeden, çevik adımlarla kaçan bir başka köylünün peşine düştü. Adamın yuvarlak omuzlu endamı ona hiç de yabancı gelmedi, ama bunun kim olduğuna karar verecek vakti olmayan Gregor, bir hayli gerisindeyken bağırmaya başladı:

"Dur köpoğlusu! Dur, yoksa seni ikiye biçerim!"

Deri ceketli adam birden yavaşladı, sonra da durdu. Gregor'un çocukluğundan beri çok iyi bildiği kendine özgü hareketi ve doruğa ulaşmış bir öfkeyi dile getiren tavrı ile arkasını dönerken, Gregor şaşkınlık içinde daha yüzünü görmeye kalmadan bu adamın, davranışından, babası olduğunu anladı.

Panteley'in yanakları çırpınırcasına seğiriyordu.

"Demek kendi baban da köpoğlusu ha? Demek kendi babanı da ikiye biçeceksin, öyle mi?" diye kısık, tiz bir sesle bağırdı.

Gözleri öylesine tanıdık bir öfkeyle parıldıyordu ki, Gregor'un öfkesi hemencecik yatışıverdi ve atının dizginlerine koparırcasına asılıp bağırdı:

"Seni arkadan tanıyamadım! Ne bağırıyorsun öyle baba?"

"Ne demek beni 'tanıyamadın'? Kendi babanı tanıyamadın mı?"

İhtiyarın açığa vurduğu bu alınganlığı o kadar anlamsız ve yersizdi ki, Gregor gülmekten kendini alamadı, atını babasıyla bir hizaya getirip yatıştırıcı bir sesle:

"Baba, saçmalama!" dedi. "Üstüne hiç görmediğim bir ceket giymişsin, dahası, bir yarış atı gibi uçuyordun, topallamıyordun bile. Nasıl tanıyabilirdim seni?"

Bir kere daha eski günlerde ve evdeyken hep olduğu gibi, Panteley'in öfkesi yatıştı; hızlı hızlı soluyarak ama biraz daha kendine hâkim olarak oğluna hak verdi:

"Haklısın, üzerimdeki ceket yeni. Pöstekiden gocuğumla bunu değiş tokuş ettim. Ağır geliyordu gocuk, taşıması zordu... Ama topal bacağıma gelince, topallamanın sırası değil şimdi! Oğlum, burada, hele bu durumlarda topallanmaz... Şurada ölümle burun buruna gelmişiz, sen hâlâ topal bacağımı diline dolamış konuşup duruyorsun..."

"Neyse, ölüm daha çok uzaklarda. Sen geri dön baba! Fişeklerini atmadın değil mi? Attın mı yoksa?"

"Dön diyorsun ama nereye dönelim?" diye öfkeyle itiraz etti ihtiyar.

Bu defa Gregor sesini yükseltti. Her kelimenin ayrı ayrı üzerine basarak emretti:

"Sana geri dönmeni emrediyorum. Savaşta komutanına itaat etmemenin cezası nedir biliyor musun?"

Bu sözler hemen etkisini gösterdi. Panteley tüfeğini omuzuna yerleştirdi ve istemeye istemeye geri döndü. Kendisinden daha yavaş adımlarla yürüyen ihtiyarlardan birinin yanına gelince, içini çekip:

"Bak, oğullarımız ne hale geldi şu günlerde," dedi. "Babasına saygı duyacağı ya da onu savaştan uzak tutacağı yerde kalkıyor, savaşın ta içine itiyor! Yaa, işte böyle! Mesela benim ölen oğlum Piyotr, toprağı bol olsun, bundan çok daha iyiydi. Kendi halindeydi. Ama bu Grişa kaçığın teki. Yani demek istediğim şu ki, her ne kadar ve de hakkıyla tümen komutanı, daha bilmem ne olmuşsa da yine hali bir değişik sözün kısası. Kirpi gibi aksi mi aksi! Bu herif beni, yaşıma başıma bakmadan kızgın sobanın üstüne kunduracı iğnesiyle dürte dürte itelese de hiç şaşmam doğrusu!"

Tatarski Kazaklarını yola getirmek zor olmadı. Gregor bölüğün tümünü çarçabuk toparlayıp kuytu bir yere götürdü. Atından inmeden durumu kısaca onlara açıkladı:

"Kızıllar ırmağı geçti ve Vyeşenskaya'ya ulaşmaya çalışıyor; Don boyunca çarpışmalar oluyor. Bu işin şakası yok, elinizi kolunuzu sallaya sallaya kaçmanızı salık vermem size. Bir daha kaçacak olursanız, Yernitski'deki süvarilere, hainlere yapılanı size de uygulamalarını, topunuzu kılıçtan geçirmelerini emrederim!" Gözlerini hemşerilerinin üzerinde gezdirdi, kıyafetlerinin çapaçulluğuna baktı ve saklamaya çalışmadığı bir küçümsemeyle devam etti:

"Ne kadar serseri takımı varsa hepsi sizin bölükte toplanmış, ortalığı karıştıran da bunlar. Yaman savaşıyorsunuz doğrusu, tabanları yağlayıp kaçarak, donunuza doldurarak!.. Bir de kendinize Kazak dersiniz! Hele siz yaşlılar, bir daha kaçın da göreyim sizi! Savaşacağız dediniz, öyleyse savaşın! Kafanızı bacaklarınızın arasına sokmanızın âlemi yok. Haydi, şimdi, kıta düzeninde koşar adım şu karşıki çalılıklara, çalılıkların arasından da doğru Don'a! Sonra Don boyunca ilerleyip Semyonovski Bölüğüne. Onlarla birleşince Kızıllara yandan saldırılacak. Marş, marş! Dikkatli olun!"

Tatarski köylüleri onu seslerini çıkartmadan dinledi, sonra da aynı sessizlik içinde çalılıklara doğru yola koyuldu. İhtiyarlar, yanındaki Kazaklarla birlikte oradan dörtnala uzaklaşan Gregor'un arkasından bakıp karamsarlık içinde sızlandı. Panteley'in yanında yürüyen ihtiyar Obzinov beğendiğini gösteren bir sesle:

"Ne mutlu," dedi. "Tanrı seni böyle kahraman bir oğulla ödüllendirmiş. Tam bir kartal! Nasıl da indirdi kamçısını Hristonya'nın sırtına! Bir anda milleti dize getiriverdi."

Obzinov'un sözleriyle Panteley'in babalık duyguları kabardı ve yaşlı adam hoşnutlukla onu doğruladı:

"Bunu söylemene gerek yok! Onun gibi bir oğul gerçekten zor bulunur! Göğüs dolusu madalyası var... Şaka değil bu, öyle değil mi? Oysa Piyotr, ruhu şad olsun, böyle değildi. O da benim öz oğlumdu, hem de ilk göz ağrımdı. Çok uysal bir çocuktu, henüz tam olgunlaşmamıştı. Allah kahretsin! Aslına bakarsan bir kadın kadar yüreksizdi. Ama bu ikincisi, tıpkı benim gibi! Hatta benden daha da yürekli!"

• • •

Gregor süvari yarım bölüğüyle gizlice ilerleyip Kalmukların mevzilendiği ırmağın geçit yerine vardı. Ormana ulaştıkları zaman kendi-

lerini güvencede sandılar ama, ırmağın öbür yakasındaki bir gözetleme noktasından görüldüler. Bir batarya ateş açtı. İlk mermi söğütlerin üzerinden uçarak bataklığa patlamadan cup diye gömüldü. Ama ikincisi, yoldan çok uzakta olmayan kapkara, yaşlı bir kavağın çıplak kökleri arasına düşüp kükremesiyle Kazakların kulaklarını sağır ederek ve üzerlerine yerden kaldırdığı toprak yığınlarını, çürümüş odun parçalarını yağdırarak etrafa ateş püskürdü.

Kulakları bir an için sağırlaşan Gregor, atın sağrısına ağır, ıslak bir şeyin tokat gibi indiğini hissedince, içgüdüsel bir davranışla öne eğildi, kolunu kaldırıp gözlerine siper etti.

Patlamayla yer yerinden oynadı. Kazakların atları art ayakları üstüne çöktü, sonra da emir almış gibi ileri doğru atıldı. Ama Gregor'un atı altında şahlandı, geri geri gidip kıç üstü oturdu, ağır ağır yalpalamaya başladı. Gregor telaşla eyerden atladı ve atı kantarmasından tuttu. İki mermi daha uçtu üzerlerinden, sonra herkesin sevinçle karşıladığı bir sessizlik çöktü ormana. Yayılan barut dumanı çimenlerin üzerini kapladı. Havada, yeni bellenmiş toprak, yonga ve yarı çürümüş odun kokusu vardı. Uzaktaki bir koruda saksağanlar kaygıyla bağrışıyordu.

Gregor'un atı burnundan sert sert soluyordu. Titreyen arka ayakları bükülmeye başladı. Can acısıyla araladığı ağzında sapsarı dişleri göründü; boynunu uzattı. Kadife gibi yumuşak, kır tüylü burnunda pembemsi bir köpük belirdi. Şiddetli bir titremeyle bütün gövdesi sarsıldı, doru derisinin altı dalga dalga ürperdi.

"İşi bitik mi?" diye dörtnala gelen bir Kazak bağırarak sordu. Gregor cevap vermedi; atın yavaş yavaş sönen gözlerine baktı, aldığı yaraya bakmadı bile. Hayvan belli belirsiz kımıldayarak ileri doğru hamle yapmak, şöyle bir davranıp toparlanmak istedi, sonra da birden dizleri üzerine çöküverdi. İşte o zaman Gregor durduğu yerden biraz geri çekildi. Hayvanın başı, sahibinden bağışlanmasını istercesine önüne sarktı. Hafif bir iniltiyle yana yıkıldı, başını kaldırmaya çalıştı. Ama bütün gücünü yitirdiği belliydi; titremeler yavaş yavaş kaybolmaya yüz tuttu, hayvanın gözleri donuklaştı, boynunda boncuk boncuk ter taneleri belirdi. Yalnız bukağılıklarında, toynaklarının hemen arkasındaki damarlarda belli belirsiz bir hayat kımıltısı kaldı. Yıpranmış eyer hafif hafif kıpırdıyordu.

Gregor hayvanın sol kasığına yandan bir göz attı. Orada açılan derin bir yaradan, pınardan fışkırırcasına ılık, kapkara bir kanın akmakta olduğunu fark etti. Kazak atından inerken, Gregor gözlerinin yaşını silmeden kekeleyerek ona:

"Tek kurşunda bitir işini!" dedi ve adama kendi mavzerini uzattı.

Kazak'ın atına atlayıp bölüklerini bıraktığı yere dörtnala sürdü atı. Oraya vardığında çarpışmanın çoktan başladığını gördü.

Şafakla birlikte Kızıl Ordu askerleri yeniden saldırıya geçti. Sis dalgaları içinden başları görülen saflar sessizce Vyeşenskaya yönünde ilerliyordu. Sağ kanatta sel basmış bir çukur onları birkaç dakika yollarından alıkoydu, sonra, kütüklük ve tüfeklerini başlarının üstüne kaldırarak göğüslerine kadar girdikleri suyu bata çıka geçtiler. Az sonra Don kıyısındaki tepelerden dört batarya korkunç bir gürültüyle gümbürdemeye başladı. Yelpaze gibi açılan top mermilerinin parçaları ormana saçılır saçılmaz Asiler de ateş açtı. Kızıl Ordu erleri artık yürümüyor, tüfek elde koşuyordu. Şarapneller tok bir sesle ormanın içinde, birkaç verst ötelerinde patlıyor, mermilerin parçaladığı ağaçlar çatırtıyla devriliyor, beyaz dumanlar yükseliyordu. İki Kazak makineli tüfeği kısa süreli küme atışları yapıyordu. Kızıl birliklerin en ön saftaki erleri düşmeye başladı. Aralıkları gittikçe sıklaşan kurşunlar, dürülü kaputları sırtlarına çapraz asılı adamları teker teker saf dışı ediyor, kimini sırt üstü, kimini yüzükoyun yere seriyordu. Buna rağmen geridekiler yere yatmaya yeltenmedi. Ormanla aralarındaki mesafe gitgide azalıyordu.

İkinci safın önünde uzun boylu, başı açık bir komutan, gövdesini hafifçe öne doğru eğmiş, kaputunun eteklerini kaldırıp belindeki kemere sıkıştırmış, rahat ama geniş adımlarla koşuyordu. Saf, ilerlemesini bir an için yavaşlatır gibi oldu, ama komutan dönüp bağıra bağıra bir şeyler söyleyince, adamlar boğuk sesler çıkararak gittikçe yükselen korkunç "Hurra" naralarıyla yeniden hücuma geçti.

O zaman Kazak makineli tüfeklerinin hepsi birden konuşmaya başladı. Bu arada, ormanın eteklerinden gelen tüfek sesleri aralıksız sürüyordu. Ormanın çıkış yolu üzerinde, kendi bölüklerinin başında duran Gregor'un arkasına düşen bir yerden Bazki Bölüğünün ağır makineli tüfeği yaylım ateşine geçti. Kızıllar duraladı, sonra yere yatıp ateşe karşılık verdi. Çarpışma belki bir buçuk saat sürdü, ama Asilerin açtığı ateş öylesine etkiliydi ki, ikinci saf erleri bu ateş karşısında

tutunamayarak ayağa kalktı, gerisin geri kaçarak, arkalarından kısa kısa hamlelerle ilerleyen üçüncü saf arasına karıştılar. Çok geçmeden, düzensiz bir şekilde kaçışan Kızıl Ordu erleri çayırlara yayıldı. İşte o zaman Gregor kendi süvari bölüklerini tırısla ormandan çıkardı, düzene soktu, Kızılların peşine saldı. Dörtnala gelen Çir Süvari Bölüğü, sallarına doğru kaçan birliklerin önünü kesti ve ormanın dışında, ırmağın hemen kıyısında göğüs göğüse bir savaş gelişti. Kızıl Ordu askerlerinin sadece bir kısmı sallara ulaşabilmek için verdikleri savaşta başarılı olabildi. Sallara balık istifi doluştular ve kıyıdan uzaklaştılar. Irmağın kıyısına kıstırılmış olan diğerleri çarpışmayı sürdürdü.

Gregor süvarilerini atlarından indirdi, atların başına nöbetçi olarak dikilen Kazaklara ormandan çıkmamalarını emretti, ötekileri peşine takıp kıyıya götürmek üzere yola koyuldu. Ağaçtan ağaca koşarak kıyıya her an biraz daha yaklaşıyorlardı. Bu arada, yüz elli kadar Kızıl Ordu eri üzerlerine saldıran Asi piyadeleri el bombaları ve makineli tüfek ateşiyle geri püskürtmekteydi. Sol yakaya doğru sallar yeniden açıldıysa da, Bazki Kazakları, kürekçilerin hemen hemen hepsini tüfekle ateş ederek vurdu. Sağ yakada kalanların kaderi de böylece belirlenmiş oldu. Moralleri bozuldu, silahlarını ellerinden atıp ırmağı yüzerek geçmeyi denediler. Asiler ırmağın kenarına uzanıp yattıkları yerden onları bir bir vurdu. Irmağın hızlı akıntısına karşı koymaya güçleri yetmeyen birçoğu boğuldu. Yalnız iki kişi sağ salim karşı kıyıya çıkabildi. Bu iki kişiden, üzerine çizgili denizci kazağı giymiş ve kuşkusuz ki çok iyi bir yüzücü olanı, kıyının en yüksek yerinden atlayıp suya dalmış, ırmağın neredeyse orta yerine geldiğinde başını sudan çıkarmıştı.

Çıplak kökleri etrafa dal budak salmış bir söğüt ağacının arkasına saklanan Gregor, attığı uzun kulaçlarla karşı kıyıya her an biraz daha yaklaşan denizciyi seyretti. Bir başkası da sağ salim karşıya geçmeyi başardı. Suda, göğüs hizasına gelene dek ilerleyip durdu, kalan bütün mermilerini yaktı. Kazaklara yumruğunu sallayarak bir şeyler söyledi bağıra bağıra, sonra da ırmağı çaprazlamasına yüzerek geçmeye koyuldu. Çevresindeki suyu kurşunların sıçratmasına rağmen hiçbirine hedef olmadı. Adam, sığırların suvarıldığı bir yerde sudan çıktı, silkindi, hiç acele etmeden ırmağın kenarını tırmanıp ilerideki köyün çiftliklerine doğru yöneldi.

Öbür kıyıda kalan Kızıllar bir kum tepeciğinin arkasında yere uzandı; makineli tüfeklerini, namlularının su gömleklerindeki su kaynayana kadar takırdattılar.

Makinelinin sesi kesilir kesilmez Gregor, "Beni takip edin," diye sakin bir sesle emir verdi. Kılıcını çekerek kum tepeciğine doğru atıldı.

Kazaklar da arkasında derin derin soluyarak yürüyüşe geçti.

Kızıl Ordu askerleriyle aralarında yüz adım kadar bir mesafe kaldığı sırada, üç salvodan sonra, uzun boylu, esmer, siyah bıyıklı bir komutan tepeciğin arkasından doğrulup boy gösterdi. Meşin ceket giymiş bir kadın ona ayakta durabilmesi için yardımcı oluyordu. Komutan yaralıydı. Kırık bacağını sürüyerek tepeciğin bayırını indi, ucuna süngü takılı tüfeğini elinde sımsıkı tutarak boğuk bir sesle komut verdi:

"Yoldaşlar! İleri! Beyazlara ölüm!" Bir avuç yiğit, Enternasyonal'i söyleyerek karşı saldırıya geçip ölüme doğru atıldı.

Don kıyısında canlarını veren bu son yüz on altı kişinin hepsi de Uluslararası Bölükten ve hepsi de komünistti.

III

ÖĞLECE Gregor karargâhtan konak yerine döndüğünde vakit geç olmuştu. Prohor Zikov onu bahçe kapısında bekliyordu.

"Aksinya'dan bir haber yok mu?" diye zoraki bir ilgisizlikle sordu Gregor.

Prohor esneyerek, "Yok. Toz oldu ortalıktan," diye cevap verdi, ama bir yandan da kaygıyla, 'İnşallah tekrar onu aramaya göndermez beni! Amma çattık belaya!' diye düşündü.

"Bir şeyler getir bana, yıkanacağım. Ter içindeyim. Hadi, kımılda biraz!" dedi Gregor öfkeyle.

Prohor maşrapayı almak için kulübeye girdi, sonra da Gregor'un açtığı avuçlarına uzun bir süre su döktü. Yıkanmak besbelli çok hoşuna gitmişti Gregor'un. Leş gibi ter kokan ceketini çıkararak:

"Biraz da sırtıma dök," dedi.

Soğuk su terli sırtını dağladı. Homurtular çıkararak, soluya soluya kasılan omuzlarını, kıllı göğsünü ovdu. Temiz bir at çuluyla kurulanırken daha neşeli bir sesle Prohor'a emir verdi:

"Sabah bana bir at getirecekler. Hayvanı teslim al, güzelce tımar et, sonra da arpasını ver. Beni sakın uyandırma, uyuyabildiğim kadar uyumak istiyorum. Yalnız karargâhtan bir gelen olursa o zaman uyandırırsın. Anladın mı?"

Gidip sundurmanın saçağı altındaki bir arabanın içine uzandı ve hemen derin bir uykuya daldı. Gün doğarken üşüdü, bacaklarını karnına doğru topladı, çiy yemiş nemli kaputuna iyice sarındı. Güneş yükseldikten sonra yine daldı; saat yedi sıralarında şiddetli top sesleriyle uyandı. Köyün üstünde, açık mavi gökyüzünde, donuk gümüş rengi bir uçak daireler çiziyordu. Irmağın karşı yakasından toplar ve makineli tüfekler uçağa ateş açmıştı.

"Vurabilirler de hani!" diye mırıldandı Prohor, bir kazığa bağlı duran yüksek doru bir aygırı zevkle tımar ederken. "Bak, Panteleyeviç, sana gönderdikleri şeytana hele bir bak!" Gregor gözlerini aygırın üzerinde gezdirip beğendiğini belli eden bir sesle:

"Kaç yaşında?" diye sordu. "Görünüşüne bakılırsa beş yaşında var gibi."

"Evet, beş yaşında."

"Nefis bir at! Güzel bacakları var, hem dördü de sekili. Yakışıklı hayvan! Haydi, sen vur eyerini, ben de gidip şu gelen kimmiş bir bakayım."

"Hayvanın görünüşüne diyecek yok. Bakalım sırtına binince ne hava çalacak? Bütün belirtiler canlı bir hayvan olduğunu gösteriyor," diye mırıldandı Prohor kolan kayışını sıkarken.

Uçağın yanında beyaz dumanlar çıkararak bir şarapnel daha patladı.

Uygun bir yer seçen pilot birden iniş yaptı. Gregor atını bahçe kapısından geçirip, uçağın indiği köyün ahırlarının ötesindeki açıklığa doğru dörtnala sürdü.

Eskiden köy aygırları için kullanılan ve köyün dışında uzun taş bir bina biçiminde yapılmış olan ahıra sekiz yüzün üstünde Kızıl tutsak kapatılmıştı. Nöbetçiler tutsakları tuvalet ihtiyacı için bile dışarı çıkarmadıkları gibi, içeride de tek bir tuvalet yoktu. Yoğun ve ağır insan pisliği kokusu ahırın çevresinde bir duvar gibi yükseliyordu. Üzerine yeşil sineklerin üşüştüğü mide bulandırıcı bir sidik seli kapının altından dışarı yayılıyordu.

Ölüme mahkûm edilmiş tutsakların bulunduğu bu hapishaneden gece gündüz kısık iniltiler duyulurdu. Yüzlerce tutsak bitkinlikten, tifüs ve dizanteriden kırıldı. Bazen günlerce ölüleri kaldırmadıkları bile olurdu.

Atını ahırların arkasından sürerek gelen Gregor tam yere ineceği sırada Don'un karşı yakasındaki top bir daha gürledi. Merminin acı ıslığı yaklaştıkça arttı, sonra da kükreyen bir patlamayla kesildi.

Pilot ve uçakla gelen subay, pilot mahallinden aşağı inerken Kazaklar da uçağın çevresini sardı. Tam o sırada tepenin üstündeki bataryanın bütün topları birden atışa geçti. Mermiler tam isabetle ahırın çevresine düşmeye başladı.

"Dayanın, itiverin şunu!" diye uçakta onunla gelen subay gürleyen bir sesle bağırdı ve itmek için kanatlardan birine ilk dayanan da kendisi oldu. Uçak yalpalaya yalpalaya ilerideki çam ağaçlarına doğru yaklaştı; batarya ateşi de onu adım adım izledi. Mermilerin bir tanesi tutsakların bulunduğu ahırın tam üstüne düştü. Yapının bir köşesi tozu dumana katarak yıkıldı. Ahırlar, dehşete kapılan tutsakların hayvan kükremesini andıran sesleriyle sarsıldı. Tutsaklardan üçü yıkıntının arasından dışarı fırladıysa da, Kazakların sabit nişangâh mesafesinden yaptıkları atışlarla kalbura çevrildi.

Gregor dörtnala oradan uzaklaştı.

Korkudan yüzü karmakarışık olmuş, gözleri dönmüş bir Kazak koşarken, yanından geçen Gregor'a bağırarak seslendi:

"Haklayacaklar seni! Çamların arasına kaç!"

'Haklarlar mı haklarlar! Hiç belli olmaz,' diye düşündü Gregor ve atını sürüp konak yerine döndü ağır aksak.

O gün Kudinov Genelkurmay karargâhında çok gizli bir toplantı yaptı ve Gregor'u bu toplantıya çağırmadı. Uçakla gelen Don Ordusu subayı, Kamenskaya yakınlarına yerleştirilen vurucu kuvvetin bugünlerde Kızıl Cephesini yaracağı, General Sekretev komutasında Don Ordusuna bağlı bir süvari tümeninin Asilerle birleşmek için harekete geçeceği haberini verdi kısaca. Subay, ırmağı geçmek için gerekli hazırlıkların hemen yapılmasını önerdi; böylece Sekretev'in tümeniyle birleşir birleşmez, Asi süvari alaylarının Don'un sağ yakasına geçmelerinin mümkün olabileceğini anlattı. Yedek süvari bölüklerinin ırmağa daha yakın bir yere getirilmelerini salık verdi, toplantının so-

nunda, birliklerin karşı kıyıya geçirilmesi planı ve bunu izleyecek olan harekâtla ilgili çalışmalar tamamlanınca sordu:

"Peki ama tutsaklarınızı niçin Vyeşenskaya'da tutmuyorsunuz?"

"Başka koyacak yerimiz olmadığı gibi, civar köylerde de bu işe elverişli binalar yok," diye kurmay subaylarından biri cevap verdi:

Subay, usturaya vurulmuş ter içindeki kafasını özen göstererek mendiliyle sildi, ceketinin yaka düğmesini çözdü ve içini çekerek, "Onları Kazanskaya'ya gönderin," dedi.

Kudinov hayretle kaşlarını kaldırdı:

"Ya, sonra?" diye sordu.

Subay donuk mavi gözlerini yuvalarının içinde döndürerek, "Oradan da... Tekrar Vyeşenskaya'ya," diye alçakgönüllü bir ifadeyle açıkladı. Dudaklarını kısarak, kırıcı bir sesle de ekledi:

"Gerçekten, bu insanları neden bu kadar kendinize dert ettiğinizi bir türlü anlayamıyorum baylar! Sanırım şu sıralar böyle işlerle uğraşmanın zamanı değil. Hem gövdeleriyle hem de sosyal görüşleriyle çevrelerine her türlü hastalığı yayan bu ayaktakımı ortadan kaldırılmalıdır. Onlara dadılık etmenin hiçbir anlamı yok! Ben sizin yerinizde olsaydım yapacağım buydu."

Ertesi gün tutsaklardan iki yüz kişilik bir grup kumluğa götürüldü. Sıskaları çıkmış, yüzleri ölü yüzüne dönmüş bu Kızıl Ordu erleri, adımlarını güçlükle atarak gölgeler gibi ilerliyordu. Ayaklarını sürte sürte yürüyen bu insanları atlı muhafızlar sıkı bir çember içine almıştı. Köyden aşağı yukarı yedi verst ötede iki yüz tutsak en sonuncusuna kadar kılıçtan geçirildi. İkinci grup akşamüzeri yola çıkarıldı. Muhafızlar sadece yürüyemeyenleri kılıçtan geçirmek, ancak varış noktasına ulaşıldığında silahla vurmak üzere kesin emir almıştı. Bu yüz elli kişiden yalnızca on yedisi Kazanskaya'ya ulaştı. Bunlardan biri, Çingene'ye benzeyen bir Kızıl Ordu eri, yolda aklını kaçırdı. Bütün yol boyunca yürürken, çayırdan yolduğu bir tutam kekik otunu göğsüne bastırarak şarkı söyledi, dans etti, ağladı durdu. Sık sık yüzükoyun kızgın kumların üstüne düştükçe, rüzgâr pazen gömleğinin kirli yırtıklarıyla oynaşıyor, muhafızlar adamın kemikli sırtının gergin derisini, çatlamış tabanlarını görüyordu. Onu yerden kaldırdılar, yüzüne mataradan su serptiler. O zaman adam kara, deli bakışlarla parıldayan gözlerini açtı, sakin sakin güldü, sonra yine yıkıla döküle yürümeye koyuldu.

Yol üstündeki küçük köylerden birinde merhametli kadınlar tutsakların çevresini sardı. İriyarı, heybetli bir görünüşü olan yaşlı bir kadın muhafızların başındaki görevliye:

"Şu kara yağız oğlanı salıver gitsin! Cin tutmuş onu, Tanrıya ulaşmak üzere. Böyle birisini öldürürseniz büyük günah işlersiniz," diye sert bir sesle çıkıştı.

Kızıl bıyıklı, gösterişli bir sancak subayı olan muhafızların komutanı alaycı bir gülüşle:

"Biz işlediğimiz günahlara bir tanesini daha eklemekten korkmayız anacığım," dedi. "Dürüst insanların arasında öyle de yerimiz yok, böyle de!"

"Yine de onu salıvereceksin, sakın bu isteğimi geri çevirme," diye ihtiyar kadın diretti. "Ölüm hepinizin üzerinde kanadını çırpıyor."

Öbür kadınlar da onu hep birlikte destekleyince, sancak subayı razı oldu.

"Bana göre hava hoş. Alın sizin olsun. Nasıl olsa artık kimseye zararı dokunmaz onun. Ama bizim bu iyi yürekliliğimize karşı siz de hepimize birer çamçak* taze süt verin bakalım."

Yaşlı kadın deliyi kendi ufak kulübesine götürdü, yedirdi içirdi, misafir odasına döşek serdi onun için. Adam bütün bir gün uyudu, sonra uyandı ve sırtını pencereye dönüp yavaşça şarkı söylemeye başladı. Yaşlı kadın odaya girdi, yanağını avucuna dayayarak uzun süre delikanlının sıska suratına dikkatle baktı, sonra da hafif bir sesle:

"Sizinkilerin pek uzaklarda olmadığını söylüyorlar..." dedi.

Deli bir an için sustu, sonra yine, ama bu defa daha sakin bir sesle şarkı söylemeye koyuldu.

Yaşlı kadın sert bir tavırla konuştu:

"Oyun oynamayı bırak bakalım delikanlı, beni kandıracağını da aklından çıkar. Koca bir ömür sürdüm, beni aldatamazsın, aptal değilim! Senin pekâlâ aklın başında, biliyorum... Uykunda konuşurken duydum seni, ağzın iyi laf yapıyordu."

Kızıl Ordu eri şarkı söylemeye devam etti, ama her an sesinin perdesini biraz daha alçaltarak. Yaşlı kadın konuşmasını sürdürdü:

"Benden korkma, sana bir kötülüğüm dokunmaz. İki oğlumu Alman savaşında yitirdim ben; en küçüğü de bu savaşta Çerkask'ta öldü.

* Çamçak: Ağaçtan oyularak yapılmış kulplu su kabı.

Onların hepsini bağrımda taşıdım. Emzirdim, besledim, gençliğimi uykusuz gecelerle geçirdim... Bu yüzden, askere alınan, savaşan bütün delikanlılara acırım." Bir an için sustu.

Kızıl Ordu eri de susmuştu. Gözlerini yumdu. Esmer yanaklarına hafif bir kırmızılık yayıldı, ince ve sıska boynunda mavi bir damar gerilerek atmaya başladı.

Bir dakika kadar öylece sessiz durduktan sonra kara gözlerini araladı. Bakışları zekiydi ve öyle sabırsız bir umutla parlıyordu ki, yaşlı kadın hafifçe gülümsedi.

"Şumilinskaya yolunu biliyor musun?" diye sordu ona.

"Hayır anacığım," diye adam dudaklarını zorla kıpırdatarak cevap verdi.

"O halde nasıl varacaksın oraya?"

"Bilmiyorum..."

"Vay başıma gelenler! Ne yapacağım şimdi ben seninle?" Uzun bir süre adam cevap versin diye bekledi. Sonra, "Yürüyebilir misin bari?" diye sordu.

"İyi kötü idare ederim."

"İyi kötü idareyle geçiştirilecek günlerde yaşamıyoruz. Gece yola çıkman, hem de hızlı yürümen, evet, elinden geldiği kadar hızlı yürümen gerek! Burada bir gün daha kalırsın, sonra sana yiyecek veririm, ufak torunumu da yanına katarım, o sana yolu gösterir. Sonrası... Tanrıya emanet! Sizin Kızıllar Şumilinskaya'nın hemen dışında. Bunu çok iyi biliyorum. Gider katılırsın onlara. Ama sakın anayoldan yürümeye kalkma, bozkırı geçip vadilerden, koruların içinden git yollara çıkmadan, yoksa Kazakların eline düşersin, halin yaman olur. İşte böyle yavrum!"

Ertesi gün, karanlık basar basmaz yaşlı kadın on iki yaşındaki torunuyla, sırtına bir Kazak ceketi giydirdiği Kızıl askerin üzerine haç çıkararak, sert bir sesle:

"Hadi git şimdi, Tanrı yardımcın olsun!" dedi. "Bizim askerlerin eline düşmemeye bak... Sakın ola yavrum, sakın ola ellerine düşmeyesin! Ettiğin teşekkürü de bana değil Tanrıya et. İyi olan yalnız ben değilim, biz analar, hepimiz iyiyizdir... Sizler için üzülürüz, zavallı yavrucaklar, hem de ölesiye üzülürüz! Hadi, hadi bakalım, git artık, Tanrıya emanet ol!" Kulübesinin sarı, yoldan sıçrayan balçıklara belenmiş yamuk kapısını çarparak kapattı.

IV

İLYİNİÇNA her gün şafağın ilk ışığında uyanıyor, ineği sağıyor, ev işlerine girişiyordu. Evdeki ocağı tutuşturmayıp bahçedeki mutfakta ateş yakıyor, yemek hazırlıyor, sonra da eve, çocukların yanına dönüyordu.

Natalya geçirdiği tifüsten sonra şimdi yavaş yavaş düzelmekteydi. Teslis Yortusunun bittiğinin ikinci günü ilk olarak yataktan kalktı, bir deri bir kemik kalmış bacaklarının üstünde zorla durarak odadan odaya dolaştı. Çocuklarının başındaki bitleri ayıklamakla uzun bir zaman geçirdi, hatta bir tabureye oturup ufak tefek çamaşırlarını bile yıkamaya kalktı.

Zayıflıktan süzülen yüzü sürekli bir gülümsemeyle aydınlanmış, çöken avurtlarına bir pembelik yayılmış, hastalıktan daha da büyüyen gözleri, tıpkı doğumdan sonra beliren bir ışıltı gibi titrek bir sıcaklıkla parıldamaya başlamıştı.

"Polyuşka, canım yavrum! Ben hastayken Mişatka seni hiç üzmedi değil mi?" diye her kelimeyi, kendine güvensizliğinden uzatarak, âdeta korka korka ve kızının siyah saçını okşayarak sordu.

"Hayır, anne. Mişatka bana sadece bir kerecik vurdu, sonra da hep güzel güzel oynadık," diye fısıldayarak cevap verdi kız ve yüzünü annesinin dizlerine sımsıkı bastırdı.

Natalya gülümseyerek sormaya devam etti:

"Ninen sana iyi baktı mı?"

"Çok iyi baktı!"

"Peki, yabancılar, Kızıl askerler sana dokunmadı değil mi?"

"Küçük buzağımızı boğazladı lanet olasıcalar!" diye, şaşılacak kadar babasına benzeyen Mişatka hafif ama kalın bir sesle cevap verdi.

Natalya, "Lanet okuma Mişatka. Bak hele, koca adamlar gibi konuşuyorsun! Hiçbir zaman kendinden büyükler için kötü sözler kullanmamalısın," diyerek onu azarladı ve gülümsememek için kendini zor tuttu.

"Ninem de onlarla öyle konuştu, sor istersen Polya'ya!" diye küçük Melehov suratını asarak kendini haklı çıkardı.

"Doğru söylüyor anne. Adamlar bütün tavuklarımızı da boğazladı, hem de hepsini!"

Polya coştu; küçük kara gözleri parıldayarak, Kızıl askerlerin nasıl avluya girdiğini, tavukları, ördekleri nasıl yakaladığını, İlyiniçna Ninenin onlardan hiç değilse ibiğini don çalmış sarı horoza damızlık olarak kalsın diye kıymamalarını nasıl rica ettiğini, şen bir Kızıl Ordu erinin horozu havada sallaya sallaya nasıl cevap verdiğini anlattı, "Bu horoz, kocakarı, Sovyet rejimine karşı öttü, biz de onu ölüme mahkûm ettik! Sen ne dersen de, güzelce pişirip çorbasını yapacağız. Onun yerine sana eski keçe çizmelerimizi veririz."

Küçük Polya kollarını açıp ekledi:

"Bıraktıkları keçe çizmeler nah işte bu kadardı. Kocaman kocamandı, hem de delik deşiktiler."

Natalya hem gülüp hem ağlayarak sevgi ve heyecan dolu gözlerini kızından ayırmadan neşeyle fısıldadı:

"Ah benim Gregor'umun kızı! Benim Gregor'umun öz kızı. Tıpkı babana benziyorsun, kanının son damlasına kadar."

"Ben benziyor muyum?" diye Mişatka kız kardeşini kıskanarak sordu ve çekingen bir tavırla annesine yaslandı.

"Evet, sen de benziyorsun. Yalnız şunu unutma, büyüdüğün zaman baban gibi kötü olmayacaksın."

Polya sordu, "Ama o kötü mü? Neden kötü?"

Natalya'nın yüzüne bir keder gölgesi düştü. Cevap vermedi, üzerinde oturduğu sıradan güçlükle kalktı.

Odada duran İlyiniçna küserek başını çevirdi. Artık çocukların konuşmalarını dinlemeyen Natalya pencerenin önünde durdu, içini çekti ve soluk hırkasının bağlarıyla sinirli bir şekilde oynayarak Astakov'ların kulübesinin kapalı panjurlarına baktı.

Ertesi gün şafak vakti uyandı, çocuklar uyanmasın diye yataktan usulca kalktı, yıkandı, sandıktan temiz bir eteklik, bir hırka, bir de beyaz yazma çıkardı. Sıkıntılı bir görünüşü vardı; giyinişinden, hüzünlü halinden ve derin sessizliğinden, İlyiniçna gelininin dedesi Grişaka'nın mezarını ziyarete gideceğini tahmin etti.

"Nereye gidiyorsun?" diye yaşlı kadın tahminini doğrulamak için sordu.

Natalya kendini savunurcasına, "Dedemi ziyarete gidiyorum," diye cevap verdi, ağlamak korkusuyla başını kaldırmadan. Dedesinin öl-

düğünü, Mişa Koşevoy'un evlerini ve çiftliklerini yaktığını duyup öğrenmişti.

"Çok zayıfsın, oraya kadar gidemezsin."

"Dinlene dinlene giderim. Sen çocukların yemeğini verirsin anne, belki ben biraz uzunca kalır, gecikirim."

"Ama neden, niçin orada uzun kalacakmışsın? Ölü ziyaretine gitmenin de tam zamanı doğrusu, tövbeler olsun! Ben senin yerinde olsam gitmezdim, Natalya, yavrum."

"Yok, gitmek istiyorum." Natalya'nın yüzü bulutlandı, eli kapının tokmağına uzandı.

"Bekle biraz, niçin aç açına gidiyorsun? Bir şeyler atıver ağzına. Sana biraz yoğurt getireyim mi?"

"Hayır anne, eksik olma, istemem... Geri döndüğümde yerim bir şeyler."

Gelininin gitmeye kararlı olduğunu gören İlyiniçna ona öğüt vererek, "Don'un üstündeki patikadan, bostanların içinden gidersen daha iyi edersin. Kolay kolay seni göremezler," dedi.

Don'un üstüne yatak örtüsü gibi bir sis tabakası çökmüştü. Güneş henüz yükselmemişti ama doğuda, kavakların ardında gizlenen yerle göğün kesiştiği yer, şafağın mor renkleriyle alev alev yanıyor ve bulutların altından serin bir sabah meltemi esiyordu.

Natalya boruçiçekleriyle kaplı devrilmiş çitin üzerine basıp kendi bahçelerine geçti. Ellerini kalbinin üstüne bastırarak yeni kümelenmiş bir toprak yığınının yanında durdu.

Bahçeyi ısırgan otları ve çalılar bürümüştü. Her tarafta çiy serpintileriyle yüklü dulavratotu, nemli toprak ve sis kokusu vardı. Yangında kavrulup ölen yaşlı elma ağacına kabarık tüylü bir sığırcık tünemişti. Mezarın üzerindeki toprak yığını iyice oturup sıkışmıştı. Orada burada, kurumuş balçık keseklerinin arasında otların baş veren ufacık yeşil filizleri görünüyordu.

Anıların saldırısına uğrayan Natalya sessizce diz çöktü, oldum olası ölüm ve çürük çürük kokan acımasız toprağa yüzünü dayadı.

Bir saat sonra bahçeden sessiz sedasız çıktı, yüreği acıyla burkularak, bir zamanlar gençliğinin çiçek açtığı bu yere dönüp son bir kez daha baktı. Sundurmaların yanıp kömür haline gelmiş kirişleriyle, ocakların kararmış yıkıntılarıyla ve evin çıplak temelleriyle bakımsız

kalan avlunun hüzün verici bir görünümü vardı. Sonra bir keçiyoluna saptı ve ağır ağır yola koyuldu.

• • •

Natalya günden güne düzelmekteydi. Bacakları güçlenmiş, omuzları eski yuvarlaklığını almış, vücuduna sağlıklı bir dolgunluk yayılmıştı. Çok geçmeden ev işlerinde kaynanasına yardım etmeye bile başladı. Mutfakta ocağın başında büyük bir telaşla işleri yürütürken uzun uzun sohbet etmekten de geri kalmıyorlardı. Bir sabah Natalya sesiyle öfkesini belli ederek:

"Bunun sonu ne zaman gelecek? Bıktım usandım artık!" dedi.

"Göreceksin, bizimkilerin Don'u tekrar aşmaları çok sürmeyecek," diye İlyiniçna güvenli bir tavırla cevap verdi.

"Nereden biliyorsun anne?"

"İçime öyle doğuyor."

"Kazaklarımız ayakta oldukça, bundan hiç kuşkulanmıyorum! Tanrı korusun, onlardan biri ölecek ya da yaralanacak olursa... Grişa da gözünü budaktan sakınmaz ki..." diyerek Natalya iç çekti.

"Onlara bir şey olacağını hiç sanmam. Tanrı acımasız değildir. Bizim ihtiyar bu yana geçmeye çalışıp bizi görmeye geleceğine söz vermişti, ama sanırım bunu engelleyen bir şeyle karşılaştı. Gelseydi sen de onunla gider kocanı görürdün. Bizim köylüler köyün karşısındaki mevzileri tutuyor. Sen ateşler içinde yatarken ben bir sabah Don'a su almaya gitmiştim, ırmağın karşı kıyısından Anikuşka'nın, 'Selam, büyük hanım! Senin ihtiyarın da sana selamı var!' diye bağırdığını duydum."

"Peki ama Grişa nerede?" diye Natalya çekinerek sordu.

"Gerilerde, hepsine o komuta ediyor," diye İlyiniçna güven duygusu içinde cevap verdi.

"Ama nereden komuta ediyor?"

"Mutlaka Vyeşenskaya'dan. Bu işi yapabileceği başka bir yer yok ki!"

Natalya sustu. İlyiniçna başını çevirip ona baktı ve kaygılı bir tavırla sordu:

"Ama ne oldu ki? Niçin ağlıyorsun?"

Natalya cevap vermedi, kirli önlüğünü yüzüne bastırıp sessizce, hıçkıra hıçkıra ağladı.

"Ağlama, Natalya, yavrum, gözyaşlarının hiçbir yararı olmaz. Tanrı kısmet ederse, onların hepsini yine sağ salim göreceğiz. Sen asıl kendine dikkat et, öyle olur olmaz da avluya çıkmaya kalkma, yoksa bu imansızlar seni görüp kaş göz etmeye başlar."

Mutfak iyiden iyiye kararda. Dışarıda bir insan silüeti pencerenin önünü kapattı. İlyiniçna pencereye dönüp sızlandı:

"Onlar! Kızıllar! Natalya, yavrum! Hemen yatağa gir, hastaymış gibi davran... Hangi günahı işleyecekleri hiç belli olmaz... Şu çulu da üstüne örtüver."

Natalya korkudan titreyerek kendini yatağa attığı sırada kapının mandalı takırdadı ve uzun boylu bir Kızıl Ordu eri başını eğip mutfağa girdi.

Çocuklar İlyiniçna'nın eteğine sarıldı. Yaşlı kadının benzi attı. Ocağın yanında ayakta duruyordu; hemen oracıktaki sıranın üzerine çöktü ve çökerken bir çanak dolusu kaynatılmış sütü de devirdi.

Kızıl Ordu eri mutfağa çabucak bir göz attıktan sonra yüksek sesle:

"Korkmayın!" dedi. "Sizi yiyecek değilim! Merhaba!"

Natalya sahiden hastaymış gibi inleyerek çulu başına çekti, ama Mişatka kaşlarını çatıp ziyaretçiye baktı ve neşe ile açıkladı:

"Nine! Bizim horozu işte bu boğazlamıştı. Hatırladın mı?"

Asker haki kasketini çıkardı, dilini damağında şaklatıp gülümsedi:

"Vay yaramaz, tanıdı beni! Nasıl da hatırladı o horozu? Her neyse, bayan, gelişimin nedeni şu, bize biraz ekmek pişirir misin? Unumuz var."

"Evet... Tabii... Pişiririm," diye İlyiniçna ziyaretçinin yüzüne bakmadan kekeleyerek cevap verdi ve sıranın üstüne döktüğü sütü sildi.

Asker kapının yanına oturdu, cebinden tütün kesesini çıkardı, kendine bir sigara sararken konuşmak için bahane aradı.

"Akşama kadar yetişir mi?"

"Eğer acelen varsa yetiştiririm."

"Savaş zamanı, nine, hep acele içindeyizdir. O horoz yüzünden de bana kızma."

"Kızmadım ki," diye İlyiniçna korkuyla cevap verdi. "Çocuğun aptallığı işte. Unutulması gereken şeyleri hatırlıyor!"

Konuşkan ziyaretçi dönüp Mişatka'ya tatlı tatlı gülümseyerek, "Öyle olsun ama, sen de az cimri değilsin ha, delikanlı," dedi. "Hem ne diye

öyle gözlerini dikmiş küçük bir kurt gibi bakıyorsun bana? Gel buraya bakalım, bu horoz hakkında seninle doya doya bir konuşalım hele."

İlyiniçna torununu diziyle iterek, "Gitsene yanına, şaşkın," diye fısıldadı.

Ama Mişatka sıkı sıkı tutmakta olduğu babaannesinin eteğini bırakıp mutfaktan sıvışmaya yeltenerek yan yan kapıya doğru seğirtti. Kızıl Ordu eri uzun kolunu uzatıp onu yakaladığı gibi kendine çekiverdi:

"Bana dargın mısın?" diye sordu.

Mişatka, "Hayır," diye fısıldayarak cevap verdi.

"Eh, iyi öyleyse! Horoz yok diye mutsuz olunmaz ki. Senin baban nerede? Don'un öte yanında mı?"

"Evet."

"Demek bizimle savaşıyor."

Adamın tatlı bir sesle konuşmasından cesaret alan Mişatka hemen haberi iletti:

"Babam bütün Kazaklara komuta ediyor."

"Amma da attın be oğlum!"

"Sor istersen nineme."

Ama torununun bu gevezeliği karşısında tedirgin olan nine, sadece ellerini çırpıp bir inilti koyuverdi.

Şaşıran asker, "Hepsine mi komuta ediyor?" diye sordu.

"Eh, hepsine değil belki de," diye ninesinin ürkütücü bakışlarıyla şaşkına dönen Mişatka, pek kesin olmayan bir cevap verdi.

Kızıl asker bir an sustu, sonra Natalya'dan yana bakarak sordu:

"Demek küçük hanım hasta, ha?"

"Tifüsten yatıyor," diye İlyiniçna cevap verdi ister istemez.

İki Kızıl Ordu eri mutfağa bir çuval un getirip eşiğin kenarına bıraktı.

"Yak bakalım ocağını büyük hanım," dedi biri. "Akşamdan önce gelir somunları alırız. Ama göreyim seni, iyi pişir, yoksa halin yaman olur."

İlyiniçna, "Elimden geldiği kadar iyi pişiririm," diye cevap verdi ve hem yeni gelenlerin tehlikeli konuşmayı yarıda kesmelerine hem de Mişatka'nın koşup mutfaktan çıkmasına pek sevindi.

Adamlardan biri başıyla Natalya'yı gösterip sordu:

"Tifüs mü?"

"Evet."

Alçak sesle aralarında konuştuktan sonra mutfaktan çıktılar. En arkadaki köşeyi henüz dönmemişti ki, Don'un karşı kıyısından tüfek sesleri yükseldi.

Adamlar iki büklüm eğilip avlunun yarı yıkılmış taş duvarının arkasına koştu ve oraya sinip tüfek mekanizmalarını hiç durmadan çalıştırarak ateşe karşılık verdi.

Müthiş bir paniğe kapılan İlyiniçna, Mişatka'yı aramak için avluya koştu. Duvarın arkasındaki adamlar ona seslendi:

"Hey, nine, içeri gir! Vurulacaksın!"

"Bizim oğlan avluda! Mişatka! Yavrum!" diye yaşlı kadın ağlamaklı bir sesle haykırdı.

Avlunun ortasına kadar bir koşu fırladı ve tam o anda Don'un öte yanından ateş kesildi. Belli ki Kazaklar onu görmüş ve tanımıştı. Koşup gelen Mişatka'yı İlyiniçna elinden tuttuğu gibi mutfağa götürdü ve o anda silah sesleri yeniden başladı; Kızıl askerler Melehov'ların avlusunu terk edinceye kadar da sürüp gitti.

İlyiniçna bir yandan fısıldarcasına Natalya ile konuşurken, bir yandan da hamuru hazırladı. Ama ekmeği pişirmedi.

Öğleye doğru köydeki makineli tüfek ileri karakollarının Kızıl Ordu erleri avluları telaşla terk etti ve makineli tüfeklerini de yanlarında sürükleyerek tepenin yamaçlarına tırmanmaya başladı. Tepenin üstündeki siperleri tutan bölüğün erleri de yürüyüş koluna geçip Hetman şosesi yönünde ilerledi.

Sanki Don boyundaki bütün toprakların üzerine derin bir sessizlik yayılmıştı ansızın. Toplar ve makineli tüfekler susmuştu. Hetman şosesine doğru uzanan bütün yollar ve ot bürümüş yaz patikaları her köyden yola çıkan uçsuz bucaksız diziler halindeki ağırlık katarlarıyla, bataryalarla dolmuştu; piyade ve süvari birlikleri yürüyüş kolunda ilerlemekteydi.

Pencereden bakan İlyiniçna son Kızıl Ordu erlerinin de tepenin kıraç yamacını tırmandıklarını gördü, elini perdeye sildi ve heyecanla haç çıkardı.

"Tanrı bu günleri de gösterdi, sevgili yavrum Natalya. Kızıllar geri çekiliyor."

"Ah anneciğim, onlar siperlere girmek için köyden ayrılıyordur, akşama kalmaz yine dönerler."

"Öyleyse niçin koşuşup duruyorlar? Bizimkiler püskürttü onları. Geri çekiliyor hınzırlar! İmansızlar kaçıyor!.." dedi İlyiniçna böbürlenerek. Ama yine de hamuru yoğurmaya koyuldu.

Natalya mutfağın kapısına doğru yürüdü, eşikte durup elini gözlerine siper ederek, güneşin altında parıldayan kıraç tepeye, güneşin kavurduğu kahverengi yamaçlara uzun uzun baktı.

Bir fırtınayı haber veren görkemli sessizlik içinde, kümelenen beyaz bulutların başları tepenin arkasından yükseldi. Öğle güneşi toprağı kavurmaktaydı. Tarla fareleri otlaklarda ıslık çalıyor, onların bu sakin, biraz da hüzünlü sesleri tarlakuşlarının şen ötüşlerine karışıyordu. Top gümbürtülerinden sonra çöken bu sessizlik Natalya'nın yüreğine öylesine iyi geldi ki, yerinde kımıldamadan durdu, tarlakuşlarının yalın şarkılarını, kuyu çıkrığının gıcırtısını ve pelinotu kokulu rüzgârın hışırtısını doya doya dinledi.

Keskin ve güzel kokularla yüklüydü bu doğudan esen kanatlı bozkır rüzgârı. Kavrulmuş kara toprağın sıcak soluğuyla, güneşin altında solan bütün otların baş döndürücü kokusuyla soluyordu. Ama yağmurun yaklaştığı da seziliyordu. Irmaktan serin bir rutubet yükseliyor, kırlangıçlar çatal kuyruklarını neredeyse yere değdirircesine uçarak havada şekiller çiziyor, çok ötelerde, göğün masmavi enginliği içinde bir bozkır kartalı yaklaşan fırtınadan kaçmak için kanat çırpıyordu.

Natalya çıkıp avluyu dolaştı. Taş duvarın dibindeki ezilmiş otların üzerine boş kovanlar altın kümeleri gibi yığılmıştı. Evin pencereleri ve badanalı duvarları makineli tüfek kurşunlarıyla delik deşik olmuştu. Sağ kalan tavuklardan biri Natalya'yı görünce gıdaklayarak uçup tahıl ambarının damına kondu.

Köyün üzerine çöken huzur verici sessizlik çok sürmedi. Rüzgâr esmeye, terk edilmiş evlerde sürgüsü açık kalan panjur ve kapılar gürültüler çıkararak çarpmaya başladı. Dolu yüklü beyaz bir bulut güneşi örterek batıya doğru yöneldi.

Natalya rüzgârda uçuşan saçlarını tutarak yaz mutfağına kadar gitti, oradan yine tepeye doğru baktı. Ufukta, leylak rengi bir toz bulutuna sarınmış olan askerler altlarındaki atları ya da çift tekerlekli askerî arabaları dörtnala sürüyordu.

Natalya rahatlayarak, 'Demek doğru; gerçekten geri çekiliyorlar,' dedi kendi kendine.

Henüz eve girmemişti ki, tepenin çok gerilerinde bir yerde atışa başlayan topların boğuk sesleri gökte yuvarlanmaya ve onlara nazire yapar gibi iki Vyeşenskaya kilisesinin çanları da seslerini ırmağın üzerinde yüzdürerek neşeli neşeli çalmaya başladı.

Irmağın karşı yakasındaki Kazaklar yoğun bir kalabalık halinde, kayıklarını ırmağa taşıyarak ya da sürükleyerek ormandan sökün etti. Kayıkları suya indirdiler, kıç tarafta ayakta duran kürekçiler büyük bir gayretle boyna* etmeye giriştiler. Üç düzine kadar kayık birbirini kovalarcasına köye yöneldi.

İlyiniçna iki gözü iki çeşme ağlayarak mutfaktan dışarı fırlarken, "Natalya, yavrum! Ah, yavrum... Bizimkiler geliyor!" diye bağırdı.

Natalya, Mişatka'yı kavradığı gibi havaya kaldırdı. Gözleri ateş saçarcasına parladı, ama soluk soluğa konuşurken sesi değişti:

"Bak yavrum, bak," dedi, "senin gözlerin keskindir... Belki baban da Kazakların arasındadır... Görebiliyor musun onu? Öndeki kayıkta duran o değil mi, ha? Of, ama sen yanlış yere bakıyorsun..."

Kazakların kıyıya çıktıkları yerde yalnızca sıska Panteley Prokofyeviç'i gördüler. İhtiyar her şeyden önce öküzlere, çiftlik mallarına ve buğdaya bir şey olup olmadığını sordu, sonra gözlerinden bir damla yaş akıtıp torunlarını kucakladı. Ama telaşla ve topallaya topallaya kendi avlusuna girdiği zaman rengi attı, dizlerinin üzerine çöktü, geniş bir kol hareketiyle haç çıkardı, doğuya dönüp önüne eğdiği saçları ağarmış başını uzun bir süre, güneşin kavurduğu kızgın topraktan kaldırmadı.

V

GENERAL Sekretev komutasında Don Ordusuna bağlı altı koşulu top ve sekiz makineli tüfekle donatılmış 3000 süvariden oluşan bir grup, 10 Haziranda ezici bir darbeyle Ust-Belokalitvenskaya ilçe merkezinin yakınındaki cephenin ön kısmını yardı. Kuvvetler daha sonra demiryolu boyunca Kazanskaya ilçe merkezi yönünde ilerledi.

---

* Boyna: Sandalı kıçtan yürüten kısa kürek, boyana.

Üçüncü günün sabahı, erken saatlerde Dokuzuncu Don Alayı subaylarından oluşan bir keşif kolu, Don'a yakın bir yerde bir isyancı ileri karakoluyla temas kurdu. Atlıları gören Kazaklar önce dere yataklarına doğru kaçıştı, ama keşif kolunun komutanı Kazak yüzbaşı isyancıları giysilerinden tanıdı ve kılıcına bağladığı mendili sallayarak çın çın öten bir sesle bağırdı:

"Biz sizden yanayız... Kaçmayın, Kazaklar..."

Keşif kolu, sakınmadan dere yatağının kenarına kadar atları sürerek sokuldu. İsyancı ileri karakolunun komutanı, yaşlı, kır saçlı bir çavuş hepsinden önce ortaya çıktı ve yürürken çiyden nemlenmiş kaputunun düğmelerini iliklediği. Sekiz subay atlarından indi, yüzbaşı, çavuşun yanına gitti, beyaz kokartlı haki kasketini başından çıkarıp gülümseyerek:

"Merhaba Kazaklar!" dedi. "Eski Kazak göreneğidir, hele bir öpüşelim." Çavuşu her iki yanağından öptü, bıyığını ve dudaklarını mendiline sildi, çavuşun arkadaşlarının meraklı bakışlarının üzerine dikildiğini hissederek, kelimeleri uzata uzata, anlamlı bir gülümsemeyle sordu:

"Neyse, sonunda aklınız başınıza geldi ha? Demek kendi halkınız Bolşeviklerden daha iyi çıktı, öyle mi?"

"Dediğin gibi Asaletlim! Günahlarımızın kefaretini ödedik. Üç aydan beri savaşıyoruz, sizleri de pek göreceğimiz geldi."

"Geç de olsa sonunda aklınız başınıza geldi. Bunlar artık geride kaldı, geçmişi unutalım. Sizler hangi ilçedensiniz?"

"Kazanskaya'dan Asaletlim."

"Birliğiniz Don'un öte yakasında mı?"

"İyi bildiniz."

"Kızıllar hangi yoldan geçip Don'dan gitti?"

"Irmağın akış yönüne doğru gittiler, Donets yerleşim bölgesine belki de."

"Süvarileriniz bu tarafa gelmediler mi daha?"

"Kesinlikle."

"Neden?"

"Bilemem ki, Asaletlim. Bu tarafa gönderilen ilk biz olduk."

"Burada Kızılların hiç topu var mıydı?"

"İki bataryaları vardı."

"Ne zaman geri çektiler onları?"

"Geceleyin."

"Peşlerine düşmek gerekirdi... Yazık, fırsatı kaçırdınız!" dedi yüzbaşı onları kınayarak. Atının yanına gitti, çantasından bir zımbalı defterle bir harita çıkarıp aldı.

Çavuş, avuçlarını pantolonunun yan dikişleri üzerine yapıştırmış hazır ol vaziyette duruyordu. Kazaklar onun iki adım gerisinde toplanmış, sevinç ve belli belirsiz bir kaygıyla subayları, eyerleri, safkan, ama yol yorgunu atları dikkatle süzüyordu. Subaylar üzerlerine kalıp gibi oturan omuzları apoletli İngiliz üniforması biçimindeki ceketleriyle ve geniş kenarlı külot pantolonlarıyla ayak değiştire değiştire atlarının yanında sıkıntılı bir halde kıpırdanıyor, arada bir de kaçamak bakışlarla Kazaklara bakıyordu. Hiçbirinin omuzunda, 1918 sonbaharında pek yaygın olan kopya kalemiyle çizili apoletlerden yoktu. Çizmeleri, eyerleri, bezden fişeklikleri, dürbünleri ve eyerlerine takılı duran karabinaları hep yepyeni ve yabancı ülkelerden gelmeydi. Yalnız bir tanesi, görünüşüne bakılırsa içlerinde en yaşlı olanı, iyi cins mavi kumaştan bir Çerkes ceketi, Buhara'nın karakul koyunu pöstekisinden yuvarlak bir Kuban başlığı ve topuksuz Dağıstan çizmeleri giymişti. Kazaklara ilk olarak o yaklaştı, onlara doğru birkaç adım atıp, sahra çantasından üzeri Belçika Kralı Albert'in resmiyle süslü nefis bir paket sigara çıkardı.

"Birer sigara almaz mısınız kardeşler?" dedi.

Kazaklar açgözlülükle sigaralara ellerini uzattı. Öbür subaylar da yanaştı.

"Bolşeviklerin idaresi altında yaşantınız nasıldı söyleyin bakalım?" diye koca kafalı, geniş omuzlu bir sancaktar sordu.

"Pek bir şeye benzemiyordu," diye, üzerine eski bir köylü ceketi giymiş olan bir Kazak, gözlerini subayın güçlü baldırlarını çevreleyen uzun meşin tozluklarından ayırmadan sigarasını tüttürerek ihtiyatla cevap verdi.

Kazak'ın ayaklarındaki yırtık pırtık çarıklar dökülüyordu, delikleri örülerek onarılmış yün çoraplarının içine paçalarını soktuğu pantolonu lime lime olmuştu. Adam işte bu yüzden hayran bakışlarını sağlam tabanlı, pirinçten yapılmış bağ kapsülleri pırıl pırıl parlayan İngiliz yapısı botlardan bir türlü ayıramıyordu. Kendini tutamayarak açık yüreklilikle hayranlığını belirtti:

"Çok güzel botlarınız var!"

Sancaktar dostça bir konuşmaya girme eğilimi göstermedi. Küçümseyen ve meydan okuyan bir sesle, "Yabancı ülkelerden aldığınız teçhizatı verip, yerine Moskof çarıklarını almak istediniz," dedi. "Şimdi bunları kıskanmaya hiç hakkınız yok!"

Kazak, destek bulmak umuduyla çevresindeki diğer Kazaklara bakarak, afalladığını belli eden bir sesle, "Bir kusurdur işledik. Yanlış yola saptık..." dedi.

"Ne öküz kafalı olduğunuzu gösterdiniz. Öküz önce harekete geçer, sonra durup düşünür. 'Bir kusurdur işledik!' Peki ama, sonbaharda cepheyi bomboş bırakarak açtığınız zaman ne düşünüyordunuz? Komiser olmak istediniz! Vatan savunuculuğunu ne de güzel yaptınız!"

Genç bir bölük komutanı öfkeli sancaktarın kulağına usulca, "Bırak artık, yeter!" diye fısıldadı. Sancaktar sigarasını yerde ezdi, tükürdü, atların yanına doğru salına salına yürüdü.

Yüzbaşı ona yazılı küçük bir kâğıt vererek alçak sesle bir şey söyledi. İri yapılı sancaktar hiç beklenmedik bir çeviklikle atına atladı, sert bir hareketle çevirdiği hayvanı batıya doğru dörtnala sürdü.

Kazaklar şaşkınlıktan doğan bir sessizlik içinde kaldı. Yüzbaşı onlara yaklaşıp çın çın öten neşeli bariton sesiyle sordu: "Varvarinski köyü buradan ne kadar uzakta?"

Kazaklardan birkaçı aynı anda, her biri ayrı bir ses tonuyla, "Otuz beş verst," diye cevap verdi.

"Pekâlâ! O halde Kazaklar, gidip komutanınıza, süvari birliklerinin bir dakika bile vakit kaybetmeden ırmağın bu tarafına geçmeleri gerektiği haberini verin. Subaylarımızdan biri sizinle geçide kadar gidecek ve süvariler de onun emrinde olacak. Piyadeler yürüyüş kolunda Kazanskaya üzerine doğru ilerleyebilir. Anlaşıldı mı? Hadi bakalım öyleyse, geri dön, koşar adım marş!"

Kazaklar bayırdan aşağı toplu halde indi. Sanki aralarında anlaşmışlar gibi hiç konuşmadan iki yüz adım kadar yürüdüler. Ama sonunda, köylü ceketi giymiş ve sancaktarın hışmına uğramış olan o kendi halindeki Kazak başını sallayıp dertli dertli içini çekti:

"Evet, işte birleştik yine kardeşler..." dedi.

Bir ikincisi hemen ona karşılık verdi:

"Ha turp yemişsin, ha bayırturbu; ikisinin de tadı aynıdır!" Ve ağız dolusu bir küfür savurdu.

VI

KIZIL kuvvetlerin geri çekilmekte olduğu haberi Vyeşenskaya'ya ulaşır ulaşmaz, Gregor Melehov ve iki süvari alayı atlarını yüzdürerek Don'u geçti, ileriye kuvvetli keşif kolları gönderdi, güneye doğru ilerledi.

Don kıyısı tepelerinin ardında çarpışmalar oluyordu. Sanki yerin altından geliyormuş gibi boğuk boğuk kükreyen top gümbürtüleri duyuluyordu.

Komutanlardan biri atını Gregor'a doğru sürerken, "Şu Kadetler de mermileri su gibi harcıyor hani! Baraj ateşi açtılar," dedi gıptayla.

Gregor duymazlıktan geldi. Süvari kolunun başında gidiyor, çevreyi dikkatle kolluyordu. Don'dan Bazki köyüne kadar üç verstlik bir yol boyunca isyancıların arkalarında bıraktıkları binlerce hafif binek ve yük arabası yolu kaplamıştı. Ormanın içinde oraya buraya bir yığın eşya saçılmıştı: kırık sandıklar, sandalyeler, giyecekler, koşum takımları, kap kaçak, dikiş makineleri, tahıl çuvalları gibi şeyler hep gözlerini mal hırsı bürümüş sahipleri tarafından, Don'a doğru geri çekildikleri sırada toparlanıp buralara kadar getirilmişti. Yolun bazı yerleri, saçılmış olan diz boyu altın sarısı buğday taneleriyle örtülüydü. Sağda solda, şişmiş, iğrenç kokular saçan, çürüyüp korkunç biçimlere girmiş öküz ve at leşleri yatmaktaydı.

Bu manzara karşısında sarsılan Gregor, "İşte insan malına böyle göz kulak olur!" diye bağırdı. Başından kasketini çıkardı, soluk almamaya çalışarak atını sürüp, küflenmiş bir buğday yığınının çevresini ihtiyatla dolandı. Yığının üstünde, Kazak başlığı giymiş, ceketi kana bulanmış yaşlı bir erkek cesedi kaskatı kesilmiş yatıyordu.

"İhtiyar malını korumak için fazla direnmiş galiba! Şeytan da onu benzetmiş, çakmış malının başına," dedi Kazaklardan biri acıdığını belli ederek.

"Mal canın yongasıdır..."

"Hadi bakalım yürüyün, çabuk! Ne biçim kokudur bu! Hadi, yürüyün!" diye arka saflardan kızgın sesler yükseldi.

Bölük tırısa kalktı. Konuşmalar kesildi. Ormanın içinde sayısız toynak takırtısı ile buna ayak uyduran düzenli Kazak teçhizatının hafif çıngırtısından başka ses duyulmaz oldu.

Listnitski malikânesinin yakınında çarpışma vardı. Kızıl Ordu erleri çorak bir vadi boyunca yanaşık düzende Yagodnoye'nin biraz açığına doğru kaçıyordu. Şarapneller tepelerinde patlıyor, makineli tüfekler arkalarından ateş yağdırıyor, bir Kalmuk Alayının erleri Kızılların kaçış yollarını kesmek için tepeden aşağı sel gibi akıyordu.

Gregor kendi alaylarıyla oraya vardığında savaş sona ermişti. Bozguna uğrayan kuvvetlerin ve 14. Tümenin ağırlıklarının geri çekilmesine yardım eden iki Kızıl Ordu bölüğü Kalmuk Alayı tarafından dağıtılmış, tümüyle yok edilmişti. Vadiye bakan tepenin üzerinde Gregor komutayı Yermakov'a devrederken, "Onlar işi biz gelmeden önce zaten bitirmiş," dedi. "Sen git de onlarla temas kur; ben şu malikâneye bir göz atıvereceğim."

Yermakov şaşırarak, "Ne yapacaksın orada?" diye sordu.

"Şey... Nasıl söylesem bilmem ki. Gençliğimde orada çalışmıştım... Eski yerleri görmek geldi içimden. Beni çeken bir şey olmalı..."

Gregor, Prohor'u yanına çağırdı, birlikte Yagodnoye'ye sürdüler atlarını. İki-üç yüz metre gittikten sonra Gregor dönüp arkasına bakınca, Kazaklardan birinin düşünceli davranarak yanında getirdiği beyaz çarşafın bölüklerin başında rüzgârda dalgalandığını gördü.

Gregor, 'Gören de teslim olduklarını sanır!' diye düşündü kaygıyla ve yüreğinde hissettiği hafif bir özlemle, süvari kolunun ağır ağır, isteksiz isteksiz vadinin içine dalışını, Sekretev'in bir grup adamının onları karşılamak için tırısa kaldırdığı atlarını çayırdan doğru sürerek gelişini seyretti.

Devrilmiş kapıdan geçip avluya girdiği zaman Gregor'u bir matem ve yüzüstü bırakılmışlığın havası karşıladı. Avluyu kazayağı otları bürümüştü. Yagodnoye tanınmaz haldeydi. Gregor ne yana baksa orada içler acısı bir terk edilmişliğin ve çöküntünün izlerini görüyordu. Bir zamanların o güzelim evi soluk suratlı bir hal almış, sanki temellerinin üstüne kendini koyvermişti. Uzun bir zamandan beri boyanmamış olan dam, sarı pas lekeleriyle yamalanmıştı. Saçaklardan parçalanmış su olukları sarkıyor, menteşelerinden yarı yarıya çıkmış panjurlar bir yana kaykılmış sarkıyor, kırılmış pencerelerden rüzgâr ıslık çalarak eserken, odalardan, uzun zaman içinde yaşanmamış yerlerin kekremsi, küflü kokusu geliyordu.

Evin doğu köşesiyle kapı önündeki sundurmayı üç pusluk bir topun mermisi yıkmıştı. Başka bir merminin koparıp attığı bir akçaağacın tepesi, koridorun kırılan Venedik tarzındaki penceresinden içeri dalmış, gövdesi de temelden fırlayan bir yığın tuğlanın altında kalmıştı. Ağacın soluk dallarını yeni yetişen yabani bir şerbetçiotu dolana dolana sarmaya çoktan başlamış, hâlâ kırılmadan durmakta olan camların üzerinde arsızca gelişerek kornişe kadar uzanmıştı.

Zaman ve hava yıpratıcı etkilerini göstermişti. Avludaki yapılar harap olmuş, yıllardan beri bunlara sanki titiz bir insan eli hiç değmemişti. Ahırın taş duvarları yıkılıp ilkbahar yağmurlarıyla yıkanmıştı; bir fırtına, arabaların durduğu binanın damını uçurmuş, çatının boyasız çapraz kirişlerinin ve merteklerinin üzerinde yer yer birkaç tutam yarı çürümüş saman kalmıştı.

Artık tamamen yabanileşmiş üç borzoy, uşaklara ait binanın basamaklarında yatıyordu. İnsanları görünce sıçrayıp kalktılar, kısık kısık havlayarak kapıdan içeri dalıp gözden kayboldular. Gregor atını uşaklar dairesinin ardına kadar açık penceresinin önüne sürdü, eyerin üzerinde eğilip seslendi:

"Kimse var mı burada?"

Uzunca süren bir sessizlikten sonra, bir kadın sesi zoraki cevap verdi:

"Bekle birazcık, İsa aşkına! Şimdi geliyorum."

Yaşlanmış Lukerya, çıplak ayaklarını yere sürte sürte basamakların başına, kapının önüne çıktı. Güneşten kamaşan gözlerini kısarak orada durup Gregor'a baktı.

"Tanımadın mı beni Lukerya teyze?" diye sordu Gregor atından inerken.

İşte o anda Lukerya'nın çopur suratından bir ürperti gelip geçti ve yüzündeki kayıtsız ifadenin yerini korkunç bir heyecan aldı. Gözlerinden yaşlar boşandı, uzun bir süre ağzından tek söz çıkmadı. Gregor atını bağlayıp sabırla bekledi.

"Çok acı çektim! Tanrı bana o günleri bir daha göstermez inşallah!" diye, Lukerya yanaklarını çuval bezinden kirli önlüğüne silerek yakınmaya başladı. "Yine onların geldiğini sandım... Ah, Grişa, burada olanları bir bilsen. İnanamazsın! Bir beni bıraktılar..."

"Peki ya Saşka Dede nerede? O efendilerle birlikte mi uzaklaştı buradan?"

"Gitseydi, belki bugün hayatta olurdu..."

"Öldü mü yoksa?"

"Öldürdüler. Ölüsü de üç günden beri şarap mahzeninde duruyor... Gömülmesi gerekirdi ama ben de hastaydım... Ancak şimdi güç bela kalkabildim, sen seslenince... Yanına varmayı da gözüm yemiyor, bir ceset görmekten ödüm kopuyor..."

"Peki ama neden yaptılar?" diye Gregor gözlerini yerden kaldırmadan boğuk bir sesle sordu.

"Kısrak yüzünden... Beyler telaş içinde ayrıldı buradan. Yanlarına yalnız para aldılar, bütün malı mülkü bana emanet ettiler." Lukerya'nın sesi bir fısıltı haline dönüştü:

"Her şeyi sakladım, en büyüğünden en küçüğüne varıncaya kadar. Hepsi gömdüğüm yerde duruyor hâlâ. Onlar atlardan sadece o üç Orlof aygırını aldılar, öbürlerini de Saşka Dedeye bıraktılar. Ayaklanma başlayınca, hem Kazaklar hem de Kızıllar gelip atları aldı. Yağız aygır Kasırga vardı ya –bilmem hatırlar mısın?– onu da ilkbaharda Kızıllar gelip aldı. Eyer vuracağız diye uğraşıp durdular. Bilirsin, ona hiç eyer vurulmamıştı daha önce. Nitekim onunla sonra da başa çıkamamışlar. Bir hafta sonra birkaç Karginskaya'lı Kazak gelmişti, onlar anlattı bunu. Tepede Kızıllara rastlamışlar, onlara ateş etmeye başlamışlar. Kazaklardan birinin altında ufak tefek şapşal bir kısrak varmış, tam o sırada bu başlamış kişnemeye. Kasırga da yalım gibi atılmış kısrağın üzerine, sırtındaki adam bir türlü onu zaptedememiş. Bunu anlayınca da doludizgin giden aygırdan kendini yere atmaya karar vermiş. Atmasına atmış ama, ayağı üzengiye takılı kalmış. Kasırga da herifi sürükleye sürükleye getirdiği gibi Kazakların avucuna teslim etmiş."

Prohor büyük bir coşku içinde, "Aferin ona!" diye bağırdı.

"Şimdi ise Karginskaya'lı bir sancaktar biniyor aygıra," diye Lukerya istifini bozmadan hikâyesini anlatmaya devam etti. "Bizim bey buraya döner dönmez Kasırga'yı getireceklerine söz verdiler. İşte böyle, bütün atları alıp götürdüler, bir tek Ok adlı rahvan at kaldı burada. Kulunlayacağı için ona el sürmemişlerdi. Sonra da kulunladı. İhtiyar Saşka taya öyle iyi bakıyordu ki inanmazsın. Onu hep kucağında taşıyor, sütle bes-

liyordu, bacakları güçlensin diye ona birtakım otlardan yaptığı ilaçlar içiriyordu. Derken, bir beladır geldi başımıza! Üç gün önce, akşamın geç vaktinde üç atlı çıkageldi. Saşka bahçede ot biçiyordu. 'Gel buraya ulan şu bu,' diye bağırdılar ona. O da tırpanını elinden attı, yanlarına gidip onlara iyi günler diledi. Ama onlar Saşka'nın yüzüne bile bakmadılar, oradaki sütü içtiler ve 'At var mı burada?' diye sordular. O da dedi ki, 'Bir tane var ama asker adamın işine pek yaramaz; kısraktır, hem de tayı var, emziriyor!' Üç herifin en azılısı bağırdı, 'O seni ilgilendirmez! Getir kısrağı buraya ihtiyar iblis! Atımın sağrısında tüy kalmadı, onu değiştirmem gerek.' Saşka diretmemeli, kısrağa sahip çıkmamalıydı, ama koca ihtiyarın huyunu bilirsin... Zaman olurdu bizim bey bile onun çenesini kapatamazdı. Sanırım sen de hatırlarsın."

Prohor hikâyenin arasına girerek, "Yani kısrağı onlara teslim etmedi, öyle mi," dedi.

"Teslim etmeyip de ne yapacak? Onlara yalnız şunu dedi, 'Sizden önce, sayısını pek bilemediğim birçok atlı geldi buraya, atlarımızı da alıp götürdü, ama hepsi de buna acıdı, siz niçin...' Bu söz onları kızdırdı. 'Ulan çanak yalayıcı,' diye bağırdılar, 'kısrağı efendine saklıyorsun ha!' Demeye kalmadı, onu çektiler bir kenara... İçlerinden biri kısrağı çıkardı, eyer kapamaya koyuldu. Tay da bir yandan hayvanın altında memeye uzanmaya çalışıyordu. İhtiyar Saşka yalvarmaya başladı, 'Acıyın, almayın bunu! Tay ne olur sonra?' Onlardan biri, 'Ben gösteririm şimdi sana ne olacağını!' dedi, tayı anasının yanından kovaladı, tüfeğini omuzundan sıyırdı, çekti tetiği. İki gözüm iki çeşme benim... Yanlarına koştum, yalvardım, Saşka'yı kolundan tuttum, bu beladan uzaklaştırmaya çalıştım, ama onun taya baktıkça sakalı titremeye başladı. Yüzü duvar gibi bembeyaz kesildi, 'Madem öyle, beni de vur, seni orospu çocuğu!' diye bağırdı. Heriflerin üzerine atıldı, kollarına asıldı, eyeri vurmalarına engel olmak istedi. Onlar da kızdı, oracıkta öldürdüler Saşka'yı. Ona ateş ettikleri zaman neredeyse aklımı kaçıracaktım... İşte şimdi de onu ne yapacağımı bilemiyorum. Bir tabut yapılması gerek, ama kadın işi mi bu?"

"Sen bize iki tane bel getir, biraz da bez," dedi Gregor.

"Onu gömmeyi mi düşünüyorsun?" diye sordu Prohor.

"Evet."

"Bu işi üzerine almana doğrusu diyecek yok Gregor Panteleyeviç. Bırak gidip hemen birkaç Kazak getireyim. Onlar tabut da yapar, güzel bir de mezar kazarlar..."

Prohor'un tanımadığı ihtiyar birini gömmeye hiç de hevesli olmadığı apaçık ortadaydı, ama Gregor onun önerisini kesinlikle reddetti.

"Mezarı kendimiz kazar, onu da kendimiz gömeriz. İhtiyar Saşka iyi bir insandı. Ben gidip ölüye bakarken sen de bahçede, havuzun başında bekle beni."

Üzerini yabani otların bürüdüğü havuzun yanı başındaki, kökleri çevresine dal budak salmış olan o aynı kavak ağacının altında ihtiyar Saşka, bir zamanlar Gregor ile Aksinya'nın küçük kızlarını kendi eliyle gömdüğü yerde son istirahatgâhını bulmuş oldu. Çürüyen cesedini, hamur üstüne örtmek için kullanılan ve şerbetçiotu kokan temiz bir çarşafa sardılar, toprakla örttüler. Böylece küçük kızın mezarının tümseği yanında, ışıl ışıl parlayan taze ve ıslak balçıktan bir tümsek daha belirmiş, sonra da Kazakların çizmeleri altında iyice sıkışıp son şeklini almıştı. Bahçenin yamacına kadar yemyeşil bir sel halinde uzanan bozkırdan ve eski harman yerinin çevresini saran yabani ketenlerin karmakarışık kümeleri içinden bıldırcınların ardı arası kesilmeyen cıvıltılarını duyuyordu Gregor. Tarla fareleri ıslık çalıyor, yabanarıları vızıldıyor, otlar rüzgârın okşayan soluğu altında hışırdıyor, tarlakuşları gurubun fışkıran ışığında ötüyor ve insanoğlunun doğa içindeki yerinin büyüklüğünü pekiştirmek için vadinin çok uzağından bir makineli tüfeğin inatçı, öfkeli mırıltısı geliyordu.

VII

BERABERİNDEKİ karargâh subayları ve Kazaklardan kurulu özel refakat bölüğü ile Vyeşenskaya'ya gelen General Sekretev, geleneksel ekmek ve tuzla, kilise çanlarının sesleriyle büyük bir coşku içinde karşılandı. Her iki kilisenin çanları da tıpkı Paskalya Yortusunda olduğu gibi bütün gün boyunca çaldı. Aşağı Don Kazakları, yorgunluktan bir deri bir kemik kalmış ama yine de sırım gibi sağlam Don atlarının üzerinde sokaklarda dolaşıyordu. Omuzlarındaki mavi apoletler sanki dünyaya meydan okuyordu. Generalin konakladığı tüccarın evinin yanındaki meydanda emir erleri kalabalık bir topluluk

halinde bekleşiyordu. Ayçiçeği çekirdeği çitliyor, yanlarından geçen bayramlıklarını giymiş köylü kızlarıyla sohbet ediyorlardı.

Öğle üzeri üç Kalmuk atlısı genel karargâha, tutsak alınmış on beş kadar Kızıl Ordu eri getirdi. Arkalarından tepeleme çalgı aletiyle yüklü iki atlı ve bir de araba geliyordu. Kızıl Ordu erleri, gri çuha pantolonları ve yenlerinde kırmızı şeritler olan ceketleriyle alışılmamış bir tarzda giyinmişti. Yaşlıca bir Kalmuk muhafız, kapının önünde durmuş aylak aylak vakit geçiren emir erlerinin yanına yaklaşıp atından indi, pişirilmiş kilden yapılma ağızlığını cebine soktu.

"Bizimkiler Kızılların boru takımını getirdi. Anladınız mı?"

"Ne olacak yani?" diye ablak yüzlü bir emir eri, Kalmuk'un tozlu çizmelerine ağzındaki ayçiçeği kabuklarını tükürerek tembel tembel cevap verdi.

"Ne mi olacak? Alın içeriye hepsini. Amma da abuk sabuk konuşuyorsun be, şapşal suratlı!"

Emir eri alınarak, "Eeeh, kes artık kılkuyruk!" diye hırladı. Ama tutsakların geldiğini de gidip haber vermemezlik etmedi.

Belini sıkıca kavrayan kahverengi bir beşme* giymiş etine dolgun, lapacı görünüşlü bir yüzbaşı kapıda belirdi. Bacaklarını iki yana açıp durdu, gösterişli bir poz alıp gözlerini Kızıl Ordu erlerinin üzerinde gezdirdi.

"Demek komiserlere müzik ziyafetini çeken sizlersiniz ha! Sizi Tambov hergeleleri sizi!" diye kükredi. "Gri üniformalarınızı nereden edindiniz, Almanlardan mı?"

"Hiç de değil," diye topluluğun en önünde duran Kızıl Ordu eri gözlerini hızlı hızlı kırpıştırarak cevap verdi.

"Bu üniformayı bizim bando takımına Kerenski zamanında, haziran taarruzundan önce vermişlerdi," diye de hemen açıkladı. "O günden beri de giyiyoruz..."

"Giymeye de devam edeceksiniz! Siz o işi bana bırakın!" Yüzbaşı yassı tepeli Kuban kalpağını başının gerisine doğru itti, usturayla kazınmış kafasında henüz kapanmış bir yaranın mor izi ortaya çıktı. Kalmuk muhafıza dönüp devam etti:

---

* Beşme: Her çubuğu ayrı ayrı beş renkli kumaştan yapılmış Tatar kaftanı.

"Ulan bunları niye getirdiniz buraya, Allahsız domuz! Yolda işlerini bitiremez miydiniz?"

Kalmuk hissettirmeden toparlandı, topuklarını birleştirip elini kasketinin siperliğinde kıpırdatmadan selam vaziyetinde tutarak cevap verdi:

"Onları buraya getirmemizi bölük komutanı emretti."

"Getirmemizi bölük komutanı emretti!" diye tekrarlayarak adamı taklit etti züppe subay. Dudaklarını alaycı bir tavırla büktü ve hantal kıçını titrete titrete yürüyerek tutsakları gözden geçirmeye koyuldu. Tıpkı bir at cambazı gibi adamları alıcı gözüyle uzun uzun inceledi.

Emir erleri aralarında bıyık altından gülüştü. Kalmuk muhafızlar ise yüzlerindeki kayıtsız ifadeyi hiç bozmadı.

"Kapıları açın! Avluya sokun şunları!" diye emir verdi yüzbaşı.

Kızıl Ordu erleri ve tepesine kadar çalgı aletiyle dolu araba binanın basamakları önünde durdu.

"Kimdir bando şefi?" diye sordu yüzbaşı bir sigara yakarak.

"Bando şefimiz yok," diye birkaç ses aynı anda cevap verdi.

"Nerede peki? Yoksa kaçtı mı?"

"Hayır, öldürüldü."

"İsabet olmuş! Onsuz da idare edersiniz. Hadi bakalım, çalgılarınızı hazır edin!"

Kızıl Ordu erleri arabaya gitti. Ürkek ürkek nefes alıştırmaya başlayan boru takımının madeni ezgileri, kiliselerin durmaksızın çalan çanlarının tangırtılarına karışarak avluda yükseldi.

"Hazır mısınız? Çalın bakalım Tanrı Çarı Korusun'u."

Çalgıcılar birbirlerine baktı. Hiçbiri çalmadı. Bir dakika kadar süren sıkıcı bir sessizlikten sonra, çıplak ayaklarına sadece düzgün bir şekilde dolak sarılı olan biri yere bakarak:

"Hiçbirimiz eski ulusal marşı bilmeyiz..." dedi.

"Hiçbiriniz mi? Çok ilginç. O zaman... Hey, emir erleri, yarım manga buraya, tüfek elde!"

Yüzbaşı çizmesinin burnuyla tempo tutuyordu. Emir erleri tüfeklerini takırdatarak sundurmanın koridorunda sıraya girdi. Çitin yanındaki bir akasya ağacının sık dalları arasında serçeler cıvıldaşıyordu. Avlunun havası, kızgın sac damların ve insan terinin keskin kokusuyla

ağırlaşmıştı. Yüzbaşı gölgeye çekilirken çıplak ayaklı çalgıcı arkadaşlarına umutsuz gözlerle bakıp yavaşça konuştu:

"Asaletlim! Biz hepimiz genç çalgıcılarız. Eski müziği bize öğretmediler... Bildiğimiz yalnızca devrim marşlarıdır Asaletlim!"

Yüzbaşı parmağını dalgın dalgın kılıç kayışının uç kısmına bir iki dokundurdu, cevap vermedi.

Yarım manga sundurmanın dışında sıraya dizilip emir beklemeye başladı. Bando takımının erlerinden, çalık gözlü yaşlıca bir adam, grubun arka tarafından yanındakileri iteleyerek kendine yol açıp öne çıktı. Boğazını temizleyip sordu:

"İzin verir misiniz? Ben o parçayı çalabilirim." İzin beklemeden de güneşten ağarmış flütünü titreyen dudaklarına dayadı.

Tüccarın evinin geniş avlusundan tek başına yükselen flütün yanık yanık ağlayan sesi, yüzbaşının öfkeyle kaşlarını çatmasına yol açtı. Kolunu sallayarak bağırdı:

"Kes! Kes şu dilenci ağıdını!.. Sen buna müzik mi diyorsun?"

Pencerelerde karargâh ve emir subaylarının gülümseyen yüzleri belirdi.

Pencereden dışarı uzanan bir teğmen, gencecik sesiyle, "Hadi şöyle canlı, güzel bir cenaze marşı çaldır şunlara!" diye bağırdı.

O sırada kilise çanlarının sesi de bir an için kesildi ve yüzbaşı kaşlarını oynatarak tehlikeli bir soru sordu:

"Umarım, Enternasyonal'i çalabilirsiniz, öyle değil mi? Haydi çalın, korkmayın! Çalın, size emrediyorum!"

Avlunun üzerine çöken sessizlik içinde, öğle güneşinin bunaltıcı sıcağı altında Enternasyonal'i haykıran boru sesleri mükemmel bir uyum içinde, ansızın, bir savaş çağrısı gibi yükseliverdi.

Yüzbaşı bacakları iki yana açık bir vaziyette, tahta perdeye saldırmaya hazır, pusuda bekleyen bir boğa gibi duruyordu. Kımıldamadan dinliyordu. Adaleli boynuna ve yarı kapalı gözlerinin maviye çalan aklarına kan hücum etti.

Bu kadarı ona yetti.

"Kes!" diye çılgın gibi bağırdı.

Bütün bando takımı, tek bir kişiymiş gibi birden durdu. Yalnız bir korno susmakta bir an gecikti ve hevesi kursağında kalan kornonun sesi, havanın cehennem sıcağında uzun uzun yankılandı.

Çalgıcılar kuruyan dudaklarını yalayıp ceketlerinin yeniyle, kirli avuçlarıyla sildi. Yüzleri yorgun ve kaygısız bir ifadeyle kaplıydı. Yalnızca bir tek tozlu yanakta bir damla gözyaşının izi vardı.

Bu arada, bir zamanlar Rus-Japon Savaşında yan yana görev yaptığı eski silah arkadaşının ailesiyle birlikte yemeğini yemiş olan General Sekretev, sarhoş emir subayının desteğiyle sendeleye sendeleye köyün meydanına geldi. Sıcaktan ve votkadan sersemlemiş olan general, örme tuğladan lise binasının karşısındaki köşede tökezledi ve yüzükoyun sıcak kumların üzerine serildi. Emir subayı şaşkınlık içinde onu kaldırmaya çalıştı, ama hiçbir yararı olmadı. Biraz ileride duran kalabalık yardıma koştu. Yaşlı iki Kazak, sonsuz bir saygıyla generali kollarından tutup ayağa kaldırdı, o anda da general herkesin gözü önünde kusmaya başladı. Ama öğürtülerden fırsat buldukça, bağıra çağıra bir şeyler söylemekten, cengâver bir edayla yumruklarını sallamaktan da geri kalmadı. Sonunda onu konakladığı eve girmeye razı ettiler her nasılsa!

Biraz ileride duran Kazaklar, generalin ardından uzun uzun bakarak aralarında fısıldaştı:

"Yuh be, bizim general hazretleri kaldıramayacağı kadar çekmiş! General olmuş ama, adam gibi davranmayı öğrenememiş!"

"Ev votkası rütbeye mütbeye bakar mı, ha?"

"Öyle ama, masada önüne ne koydularsa hepsini içmesi de gerekmez ki!"

"Buna karşı koymak herkesin elinden gelmez kardeşim. Çoğu kimse sarhoş olup utancından yerin dibine geçmiş, bir daha da içmemeye yemin etmiştir. Tavuk götü tövbe tutar mı be!"

"Evet, çok doğru. Sen yine de şu veletlere bir bağır, çekip gitsinler. Sanki hiç sarhoş görmemiş gibi aval aval bakıyor alçaklar."

Vyeşenskaya'da akşam karanlığı çökene kadar kilise çanları çaldı, votkalar içildi. Akşam da Asi komutanlığı yeni gelenler onuruna, subaylara ayrılan evdeki yemekhanede bir şölen düzenledi.

Krastnokutsk ilçesi köylerinden birinin yerlisi olan Sekretev, boylu boslu, sağlam yapılı, su katılmamış bir Kazak'tı. Binek atlarına büyük bir tutkusu vardı. Mükemmel bir binici, ateşli bir süvari generaliydi. Ama güzel konuşma yeteneğinden yoksundu. Şölende verdiği söylev, sarhoş palavraları ve yukarı Don Kazaklarına çekinmeden yönetilmiş tehditlerle, sitemlerle doluydu.

Şölende hazır bulunan Gregor da Sekretev'in yaptığı konuşmayı gergin bir hava içinde, öfkeyle dinledi. General henüz tam anlamıyla ayılmamıştı; parmaklarını masaya dayamış ayakta duruyor, kadehindeki nefis kokulu ev votkasını öteye beriye sıçratarak, her kelimenin üstüne yerli yersiz basa basa konuşuyordu:

"... Hayır, yardımınız için bizim size teşekkür etmemiz gerekmez, ama sizin bize etmeniz gerekir! Siz, evet, yalnız siz; bunun size açıkça söylenmesi gerekirdi. Biz olmasaydık, Kızıllar sizi yok edecekti. Siz de bunu çok iyi biliyordunuz. Ama biz, siz olmadan da bu ayaktakımını ezerdik, eziyoruz, ezmeye de devam edeceğiz, bunu aklınızdan çıkarmayın, ta ki Rusya'yı bunlardan temizleyene kadar. Sonbaharda cepheyi terk ettiniz. Bolşeviklerin Kazak topraklarına girmelerine göz yumdunuz. Onlarla birlikte barış içinde yaşamak istediniz, ama olmadı! Sonunda malınızı, canınızı, hem kendi postunuzu hem de davarlarınızınkini kaptırmaktan korktunuz. Amacım, günahlarınızdan ötürü size çıkışmak için geçmişi hatırlatmak değil. Sizi gücendirmek için de söylemiyorum bunu. Ama gerçeği ortaya koymaktan hiçbir zaman zarar gelmez. İhanetinizi bağışladık. Kardeşleriniz olarak, başınız sıkışınca kalkıp geldik, yardımınıza koştuk. Ama utanç verici geçmişinizin kefareti gelecekte ödenmelidir. Anladınız mı baylar? Kahramanlıklarınızla, sakin ırmağımız Don'a kusursuz hizmetlerinizle günahlarınızın borcunu ödemelisiniz, anladınız mı?"

Gregor'un karşısında oturan yaşlıca bir Kazak albayı, "Evet, günah borçlarının ödenmesi onuruna!" dedi hafifçe gülümseyerek ve bunu belirli bir kimseye yöneltmeyerek. Kimseyi beklemeden de içkisini ilk içen o oldu. Hafif çiçekbozuğu yüzünde mert bir ifade, koyu kahverengi gözlerinde şakacı bir bakış vardı. Sekretev'in yaptığı konuşma sırasında, dudakları birkaç kez belli belirsiz bükülmüş, gizli bir gülümsemeyle kımıldamış, sonra gözlerinin rengi koyulaşmış, sanki simsiyah olmuştu. Gregor bu subaya bakarken onun Sekretev'le senli-benli olduğunu ve ona karşı teklifsizce davrandığını fark etti; oysa öbür subaylarla olan ilişkileri göze batarcasına ölçülü ve soğuktu. Yalnız onun haki renkli ceketinin omuzlarına yine aynı renkte apoletler dikilmişti, yenlerinde de Kornilov'un subaylarının taşıdığı şeritler vardı. 'İşte tam bir idealist,' diye düşündü Gregor. 'Belki de bir gönüllü.'

Kazak subayı beygir gibi içiyordu. Bir şey yemiyor, yine de sarhoş olmuyor, yalnız ara sıra belindeki enli İngiliz palaskasını gevşetiyordu.

"Karşımdaki şu çiçekbozuğu suratlı adam kim?" diye sordu Gregor, yanında oturan Bogatiryov'a fısıldayarak.

Sarhoşluğa doğru yol alan Bogatiryov, duyulur duyulmaz bir sesle, "Şeytan bilsin kim olduğunu!" dedi.

Kudinov konuklarından votkayı hiç esirgemiyordu. Sofrada katkısız içkiler yeniden belirdi, söylevinin sonuna güçlükle gelebilmiş olan Sekretev, haki ceketinin düğmelerini çözdü, kendini bütün ağırlığıyla koltuğunun üzerine bıraktı. Moğol olduğu yüzüne bakar bakmaz anlaşılan genç bir bölük komutanı ona doğru eğilip bir şeyler fısıldadı.

"Canı cehenneme!" diye cevap veren Sekretev kıpkırmızı kesildi ve Kudinov'un ikramda bulunarak kadehine doldurduğu içkiyi bir dikişte yuvarladı.

Gregor, "Ya o çekik gözlü adam kim? Bir emir subayı mı?" diye Bogatiryov'a sordu.

Yanındaki ağzını avucuyla örterek cevap verdi, "Hayır, o Sekretev'in evlatlığı. Japon savaşı sırasında onu Mançurya'dan henüz küçük bir çocukken alıp getirmiş. Onu büyüttü, harp okuluna gönderdi. Oğlan adam olup çıktı. İblisin de teki hani! Dün Makeyevka yakınlarında Kızılların kasasını ele geçirdi. İki milyon banknotu yürütüverdi. Bak da gör, bütün cepleri para tomarlarıyla dolu. İblis, çok şanslı. Gerçek bir hazine ele geçirdi! Hadi içsene, öyle etrafına ne bakıp duruyorsun?"

Kudinov da bir nutuk çekip Sekretev'e cevap verdi, ama hemen hemen kimse onu dinlemedi. İçki âlemi gittikçe çığırından çıktı. Sekretev ceketini çıkartıp atmış, gömleğiyle oturuyordu. Usturayla tıraşlı kafası terden pırıl pırıl parlıyor, tertemiz keten gömleği, mor yüzünü, hemen hemen zeytin rengini almış güneş yanığı boynunu daha belirgin bir biçimde ortaya çıkarıyordu. Kudinov onun kulağına bir şeyler fısıldadı, ama Sekretev ona bakmadan inatla tekrarladı:

"Olmaz, özür dilerim! Beni mazur görün. Size güveniyoruz, ama şu var ki... İhanetiniz öyle kolay kolay unutulmayacak. Sonbaharda Kızılların borusunu çalanlar bunu kafalarından hiç çıkarmasın."

'Pekâlâ, biz de öyle yaparız, size ancak bu kadar yardımda bulunuruz,' diye buz gibi bir öfkeyle düşündü, kafayı iyice tütsülemiş olan Gregor. Ayağa kalktı.

Başına kasketini giymeden kapının önüne, sundurmaya çıktı ve birden rahatlayarak ciğerlerini gecenin temiz havasıyla doldurdu.

Aşağıda, Don'un kıyısında kurbağalar vıraklıyor, su böcekleri yağmur öncesinde olduğu gibi hüzün verici seslerle vızıldıyordu. Yelve kuşları yaslı yaslı birbirlerine sesleniyordu. Çok uzakta bir yerde, kıyı boyundaki sazların arasında, anasını kaybeden bir tay ince sesiyle uzun uzun kişniyordu.

'Zorda kaldık da sizinle birleştik, yoksa sizin kokunuza hiç de meraklı değildik. Lanet olası domuz! Zencefilli kurabiye hamuru gibi kabardıkça kabarıyor, hepimizi azarlıyor; bir haftaya kalmaz bu gidişle kafamızı da ezer... Olan oldu bir kere... Aklıma gelenler başıma geldi... Böyle olacağı belliydi zaten. Ama şimdi Kazaklar burunlarından getirir onların. Asaletlilerin önünde selam çakıp hazır olda durma alışkanlığını çoktan unuttular!' diye düşünüyordu Gregor, basamaklardan inip el yordamıyla bahçe kapısını ararken.

Alkol onun üzerinde de etkisini göstermişti; başı dönüyordu, hareketleri ağırlaşmıştı. Bahçe kapısından geçerken sendeledi, kasketini başına geçirdi, ayaklarını sürüye sürüye sokaktan aşağı doğru yürüdü.

Aksinya'nın teyzesinin küçük evine yaklaşınca bir an kararsızlık içinde duraladı, sonra cesur adımlarla kapıya doğru ilerledi. Evin önündeki sundurmaya açılan kapısı kilitlenmemişti. Kapıyı vurmadan açıp ön odaya girdi ve kendini masanın başında oturan Stepan Astakov'un karşısında buldu. Aksinya'nın teyzesi ocağın başında işiyle uğraşıyordu. Masaya temiz bir sofra örtüsü serilmişti ve bunun üstünde tam boşalmamış bir şişe ev votkası, bir tabağın içinde de tütsülenmiş pembe birkaç dilim balık duruyordu.

Stepan kadehini daha yeni boşaltmıştı. Bir sigara tüttürmek üzereydi herhalde. Ama Gregor'u görünce tabağını ileriye itti, arkaya, duvara yaslandı.

Gregor sarhoş olmasına rağmen Stepan'ın yüzünün ölü yüzü gibi bembeyaz kesildiğini, gözlerinde bir kurt gözünün ışıltılarının belirdiğini fark etti. Bu karşılaşmanın sersemliği içinde Gregor yine de soğuk bir sesle konuşabilecek gücü buldu kendinde:

"Afiyet olsun!"

"Hayırdır inşallah!" diye evin hanımı telaşla karşılık verdi. Gregor'la yeğeni arasındaki ilişkiyi kuşkusuz biliyordu ve kocay-

la sevgilinin bu karşılaşmasından da bir hayır çıkacağını ummuyordu.

Stepan konuşmaksızın sol eliyle bıyığını sıvazladı, ateş saçan gözlerini Gregor'un üzerine dikti.

Ama Gregor bacaklarını iki yana açıp eşikte durarak, çarpık bir gülümsemeyle:

"Eh, şöyle bir uğradım... Özür dilerim," dedi.

Stepan susuyordu. Can sıkıcı sessizlik, ev sahibesi cesaretini toplayıp Gregor'u içeri davet edinceye kadar sürdü.

"Gir, buyur otur," dedi.

Artık Gregor'un saklayacak bir şeyi kalmamıştı. Aksinya'nın evine gelişi Stepan'a her şeyi açıklamaya yetmişti. Gregor doğrudan doğruya yarayı deşti:

"Peki, ama karın nerede?"

Stepan sakin ama kesin bir sesle, "Onu görmek için mi geldin?" diye sordu ve titreyen kirpiklerini gözlerinin üstüne indirdi.

"Evet, öyle," diye itiraf etti Gregor içini çekerek.

O anda her şeyi göze aldı, sarhoşluğu da yavaş yavaş geçtiğinden kendini savunmaya hazırlandı. Ama (az önceki öfkesinin ateşi sönmüş olan) Stepan gözlerini araladı:

"Votka almaya gönderdim, şimdi gelir," dedi, "Otur, bekle."

Bu kadarla da kalmadı, uzun boyunun, sağlam yapılı vücudunun bütün heybetiyle ayağa kalktı. Gregor'a doğru bir sandalye itti. Ev sahibesi kadına bakmadan:

"Teyzeciğim, bize temiz bir kadeh getiriver," dedi. Sonra da Gregor'a, "Bir kadeh içersin değil mi?" diye sordu.

"Yalnız bir kadeh."

"Öyleyse otur."

Gregor sandalyesini masaya çekip oturdu. Stepan şişede artakalan votkayı eşit olarak iki kadehe pay etti, garip bir sis tabakasıyla dumanlanmış gözlerini kaldırıp Gregor'a baktı.

"Herkesin onuruna."

"Ve de sağlığına!"

Kadehleri tokuşturdular. İçtiler. Suskundular. Ev sahibesi kadın, bir fare kadar çevik hareketlerle misafire bir tabakla sapı çentikli bir çatal uzattı.

"Biraz balık al," dedi. "Çok tuzlu değil."

"Teşekkür ederim."

Artık neşesi yerine gelen kadın, "Hadi, al tabağına biraz, afiyetle ye," diye ısrar etti. Her şey yolunda gittiği, tabak çanak kırılmadığı, bağırılıp çağrılmadığı için kadın son derece memnundu. O netameli söz alışverişi sona ermişti. Koca, aynı masada karısının sevgilisiyle karşı karşıya sessiz sedasız oturuyordu. Konuşmadan yiyor, birbirlerinin yüzüne bakmıyorlardı. Basireti elden bırakmayan ev sahibesi kadın sandıktan temiz bir peçete çıkardı ve onların bir anlamda arasını bulmak amacıyla, bir ucunu Gregor'un diğer ucunu da Stepan'ın dizlerinin üzerine yaydı.

"Niçin bölüğünde değilsin?" diye sordu Gregor, balığı inceliyormuş gibi çatalıyla evirip çevirerek.

"Evdekileri görmeye geldim," dedi Stepan bir anlık sessizlikten sonra. Sesinden, ciddi mi konuştuğunu yoksa alay mı ettiğini anlamak olanaksızdı.

"Sanırım bütün bölüktekiler de evlerine dönmüştür, öyle değil mi?"

"Hepsi köyde keyif çatıyor. Eh, içkimizi bitirelim mi?"

"Pekâlâ."

"Sağlığına!"

"Talihin açık olsun!"

Sundurmaya açılan kapının mandalı tıkırdadı. Artık iyice ayılmış olan Gregor kaşlarının altından Stepan'a şöyle bir baktı ve onun yüzünün renginin yine kaçtığını fark etti.

Aksinya içeri girdi; başını işlemeli yazmasıyla örtmüştü. Gregor'u tanımadan masaya yaklaştı, yandan ona şöyle bir baktı. Birden büyüyen siyah gözleri dehşetle doluverdi. Soluğu kesildi, sonra çaba göstererek:

"Merhaba Gregor Panteleyeviç!" dedi.

Stepan'ın masanın üstünde duran kemikli, kocaman elleri titremeye başladı. Gregor tek bir kelime söylemeden Aksinya'yı başıyla selamladı.

Aksinya masanın üstüne iki şişe votka koydu, gizli bir sevinç ve kaygıyla bir kez daha Gregor'a göz ucuyla baktı, dönüp odanın en karanlık köşesine gitti, sandığın üstüne oturdu, titreyen elleriyle saçını düzeltti. Heyecanını yenen Stepan, boğazını sıkıyormuş gibi gelen

gömleğinin yakasını açtı, kadehleri ağzına kadar doldurup karısına doğru döndü:

"Bir kadeh al da gel, masaya otur."

"İçmek istemiyorum."

"Gel otur buraya!"

"Ama ben votka içmem ki Stepan."

"Sana kaç kere söylemem gerek?" Stepan'ın sesi titredi bunu söylerken.

"Gel otur, komşu," dedi Gregor gülümsemesiyle ona cesaret vererek. Aksinya yalvaran gözlerle baktı ona, çabucak dolaba doğru yürüdü. Raftan bir yemek tabağı düşüp yerde paramparça oldu.

"Vah vah!" diye ev sahibesi çaresizlik içinde ellerini çırptı.

Aksinya sessizce kırık parçaları topladı.

Stepan onun kadehini de ağzına kadar doldurdu. Gözleri yeniden özlem ve nefretle tutuştu.

"Hadi, içelim," diye başladı, sonra da sustu.

Sessizliğin içinde, masaya oturan Aksinya'nın heyecanlı, kesik kesik soluması kolayca duyuluyordu.

"Uzun bir ayrılığa içeceğiz kadınım. Niçin? İstemiyor musun? İçmeyecek misin?"

"Ama biliyorsun ki..."

"Şimdi her şeyi biliyorum... O halde ayrılığa değil, sevgili misafirimiz Gregor Panteleyeviç'in sağlığına."

"Evet, onun sağlığına içerim!" dedi Aksinya çın çın öten bir sesle ve bir yudumda kadehini boşalttı.

"Ah budala sürtük!" diyerek mutfağa kaçtı ev sahibesi mırıldana mırıldana.

Bir köşeye sindi, ellerini göğsünün üstüne bastırdı, masanın çatırdayarak havada uçmasını, kulakları sağır eden bir silah sesinin kükremesini bekledi... Oysa ön odada tam bir mezarlık sessizliği hüküm sürüyordu. Pencerenin dışında, köyün bir ucundan bir ucuna horozlar birbirlerine seslenip geceyi karşılarken, tavanın altında ışıktan tedirgin olan sineklerin vızıltısından başka bir ses duyulmuyordu.

VIII

KARANLIKTIR Don'da haziran geceleri. Kasvetli sessizlik içinde altın rengi yaz şimşekleri çakar bileğitaşı karası gökyüzünde, yıldızlar kayar, ırmağın hızlı akıntısı üzerinde yansır. Bozkırdan esen kuru, ılık bir rüzgâr, çiçeklenen kekiğin ballı kokusunu taşır evlere. Alçakta kalan yalı boyunda nemli ot, ıslak kum ve rutubet kokusu vardır. Yelve kuşları öter hiç durmadan ve ırmağın kıyısındaki ormanı sis, tıpkı peri masallarındaki gibi, sırma işlemeli gümüşi bir örtüyle örter.

Prohor gece yarısı uyandı. Kaldıkları evin sahibine sordu:

"Bizim ağa daha gelmedi mi?"

"Daha gelmedi. Generallerle birlikte eğleniyordur."

"Dayanıyorlardır şimdi votkaya, eğleniyorlardır," diye Prohor gıptayla içini çekti, esnedi, giyinmeye başladı.

"Nereye gidiyorsun?"

"Atları suvarmaya, yemlemeye. Panteleyeviç gün doğarken Tatarski'ye gideceğimizi söyledi. Günü orada geçireceğiz, sonra da birliklerimize yetişmemiz gerek."

"Güneşin doğmasına çok vakit var. Neden biraz daha uyumuyorsun?"

Prohor bezgin bir ifadeyle cevap verdi:

"Kim baksa şöyle yarım gözle, senin gençliğinde hiç askerlik yapmadığını anlar ihtiyar. Askerliğimiz boyunca hayvanlarımızı beslemesek, onlara bakmasaydık, bugüne sağ salim çıkamazdık. Açlıktan ölmek üzere olan bir dolap beygirinin üstünde doludizgin gidemezsin, gidebilir misin? Altındaki hayvan ne kadar iyi olursa düşmandan o kadar çabuk uzaklaşırsın. Yiğitliğin onda dokuzu kaçmak, biri de hiç görünmemektir. Ben buna inanırım. Bunca yıldır kurşunlara hedef olmaktan bıktım usandım! Bir ışık yakıver büyükbaba, yoksa ayak sargılarımı bir türlü bulamayacağım. Sağ ol. Eveet, bizim Gregor Panteleyeviç mesela, ne kadar nişan, ne kadar rütbe varsa hepsini almış, cehennemin içine de balıklama dalmıştır. Ama ben o kadar aptal değilim, hiç ihtiyacım yok böyle şeylere. Hah, işte o da geliyor; üstelik kör kütük de sarhoştur şimdi."

Kapıya usulca vuruldu.

"Girin!" diye bağırdı Prohor.

Haki ceketinin omuzlarında gedikli erbaş apoleti olan, başına da kokartlı ve siperlikli bir kasket giymiş bir Kazak içeri girdi.

"General Sekretev'in karargâhından bir emir eriyim. Asaletli Bay Melehov'u görebilir miyim?" diye selam vererek ve kapıda hazır olda durarak sordu.

"Burada değil kendisi," diye cevap verdi Prohor. İyi eğitim görmüş emir erinin davranışına ve konuşma tarzına şaşırıp kaldı. "Öyle kasılıp kemiklerini zorlama, rahat et! Ben de gençliğimde tıpkı senin gibi aptalın tekiydim. Melehov'un emir eriyim ben. Onu niçin arıyorsun?"

"General Sekretev, Bay Melehov'u görmemi emretti. Kendisinin derhal subay yemekhanesinde bulunması isteniyor."

"Öğleden sonra oraya gitmişti."

"Oradaydı, ama sonra ayrıldı, eve gitti."

Prohor bir ıslık çalıp yatağın üzerinde oturan ev sahibine göz kırptı.

"Durumu kavradın mı büyükbaba? Kirişi kırmış; bu da demektir ki, yavuklusuna gitmiş... Pekâlâ, sen gidebilirsin asker. Ben onu bulur, hemen oraya yollarım."

Prohor, ihtiyara, atları suvarmasını ve yemlemesini tembihleyip Aksinya'nın teyzesinin evine gitmek üzere yola koyuldu.

Vyeşenskaya zifiri karanlık içinde uyuyordu. Don'un karşı yakasında bülbüller ötüyor, ormanda birbirleriyle ses yarıştırıyordu. Prohor hiç acele etmeden yerini çok iyi bildiği kulübeye gitti, kapının mandalına elini attığı sırada Stepan'ın kalın sesini duydu. 'Şimdi girdik çıkmaza,' diye düşündü Prohor. 'Stepan niçin geldiğimi öğrenmek isteyecek. Benim de ona verecek bir cevabım olmayacak. Eh, ne yapalım, başa gelen çekilir. Votka aramaya çıkmıştım, komşular da beni bu eve gönderdi derim.'

Cesaretini toparlayıp içeri girdi ve şaşkınlıktan ağzı bir karış açık konuşmadan dikildi kaldı. Gregor –sanki aralarında hiçbir zaman bir şey geçmemiş gibi– Astakov'la aynı masada oturuyor, elinde bir kadeh, rengi buğulu yeşile çalan ev votkası yudumluyordu.

Stepan yüzünde zoraki bir gülümsemeyle Prohor'a bakarak konuştu:

"Ağzını bir karış açmış ne dikilip duruyorsun orada öyle, 'İyi akşamlar' bile demeden? Hayalet mi gördün yoksa?"

"Ona benzer bir şey," diye cevap verdi, hâlâ şaşkınlık içinde olan Prohor, durduğu yerde ayak değiştirerek.

"Hadi korkma, gir içeri de otur şöyle," diyerek onu davet etti Stepan.

"Oturacak vaktim yok. Senin için geldim Gregor Panteleyeviç. Derhal gidip General Sekretev'i görme emri almış bulunuyorsun."

Prohor gelmeden önce de Gregor birkaç kez davranıp gitmek istemişti. Kadehini itip ayağa kalkmış, ama her seferinde gitmek isteyişini Stepan'ın korkaklığa yoracağı kaygısıyla tekrar yerine oturmuştu. Gururu da Aksinya'yı terk etmesine, onu Stepan'a bırakıp gitmesine izin vermiyordu. İçiyordu ama votka onu artık etkilemez olmuştu. Çapraşık durumunun bütün yönlerini ayık kafayla düşünerek sonucun neye varacağını bekliyordu. Bir an için, Aksinya kadehini Gregor'un sağlığına kaldırdığında Stepan'dan yumruğu yiyecek sanmıştı. Ama yanılmıştı. Stepan elini kaldırmış, nasırlı avcuyla güneş yanığı alnını silmiş, kısa bir sessizlikten sonra Aksinya'ya hayran hayran bakıp, "Yürekli bir kızsın sen kadınım! Seni bu yüzden seviyorum," demişti.

O anda da Prohor içeri girmişti.

Gregor bir an düşündükten sonra, Stepan'ın aklından geçenleri söylemesine fırsat vermiş olmak için gitmemeyi kararlaştırdı.

"Git onlara beni bulamadığını söyle. Anladın mı?" dedi Prohor'a dönerek.

"Anladım anlamasına ama, gelseydin daha iyi olurdu Panteleyeviç."

"Orası seni ilgilendirmez. Hadi, çek arabanı!"

Prohor kapının yolunu tuttu. Fakat tam o sırada, hiç beklenmedik bir anda Aksinya araya girdi. Gregor'a bakmadan kuru bir sesle:

"Bu da ne demek?" dedi. "Onunla beraber gitsen daha iyi edersin Gregor Panteleyeviç! Geldiğin, misafirimiz olduğun, vaktini de ayırıp bizimle geçirdiğin için teşekkür ederiz... Ama artık geç oldu, horoz ikinci defa öttü. Birazdan şafak sökecek, Stepan'la ben gün doğarken eve gideceğiz. Her şey bir yana, yeteri kadar da içtin. Artık yeter!"

Stepan onu alıkoymaya çalışmadı. Gregor ayağa kalktı. El sıkışırlarken, Stepan sanki sonunda bir şey söylemek istiyormuş gibi Gregor'un elini kendi soğuk, sert avucunun içinde tuttu. Yine de konuşmadı. Gregor'un kapıya gidişini seyrettikten sonra elini hiç acele etmeden, içinde biraz içki kalmış olan şişeye uzattı.

Sokağa çıktığında Gregor üstüne müthiş bir yorgunluğun çöktüğünü hissetti. Bacaklarını güçlükle kımıldatabiliyordu. İlk yol kavşağına kadar yürüdü, sonra hemen arkasından gelen Prohor'a:

"Git atları eyerle, buraya getir," dedi. "Oraya kadar yürüyemeyeceğim..."

"Gidip yolda olduğunu haber vereyim mi?"

"Hayır."

"Peki öyleyse, biraz bekle. Ben hemen dönerim."

Her zaman ağır aksak hareket eden Prohor bu sefer eve doğru tırısa kalktı.

Gregor çitin yanına çöküp bir sigara yaktı. Stepan'la karşılaşmasını kafasında canlandırırken, 'Neyse, artık biliyor,' diye umursamazlık içinde düşündü. 'Umarım Aksinya'yı dövmez.' Sonra yorgunluğu ve geçirmiş olduğu duygusal heyecan onu yatmaya zorladı. Oracıkta sızdı.

Az sonra Prohor atlarla birlikte döndü.

Don'un karşı yakasına sal üzerinde geçtiler, atları süratliye kaldırdılar.

Şafak vakti Tatarski'ye vardılar. Gregor kendi avlularının kapısında atından indi, dizginleri Prohor'a fırlattı, telaş ve heyecanla eve doğru yürüdü.

Natalya yarı giyinik bir halde bir iş için sundurmaya çıkmıştı o sırada. Gregor'u görünce uykulu gözleri öylesine canlı bir sevinç ışığıyla parıldadı ki, Gregor'un yüreği hızlı hızlı çarptı, gözleri hiç beklemediği halde birden yaşardı. Natalya sevdiği adamı sessizce kucakladı, bütün vücuduyla ona sıkıca sarıldı. Omuzlarının sarsılmasından kadının ağlamakta olduğunu anladı Gregor. Eve girip yaşlıları, ön odada uyuyan çocukları öptü, gidip mutfağın ortasında durdu.

"Eh, ne yaptınız bakalım? Her şey yolunda mı?" diye sordu heyecandan derin derin soluyarak.

"Tanrıya şükürler olsun oğlum, hepimizin yüreğini korkuyla titreten günler geçirdik, ama başımıza büyük bir dert geldi diyemeyiz," diye çabucak cevap verdi İlyiniçna. Ağlamakta olan Natalya'ya yan gözle bakıp çıkıştı, "Sevineceğin yerde ağlıyorsun, sersem! Hadi, orada aylak aylak durma öyle! Git biraz odun getir, ocağı yak."

Natalya'yla İlyiniçna telaş içinde kahvaltıyı hazırlarken Panteley Porokofyeviç oğluna temiz bir havlu getirdi:

"Elini yüzünü yıka," dedi, "ben sana su dökerim. Kafan biraz serinler. Leş gibi votka kokuyorsun. Herhalde dünkü sevindirici olayı kutladınız."

"Kutladık, hem de bol bol. Yalnız şu anda bunun sevindirici mi, yoksa üzücü mü olduğu pek belli değil."

"Neden?" dedi ihtiyar son derece şaşırarak.

"Neden olacak, Sekretev bize fena halde kızgın."

"Aldırma, bu o kadar büyük bir dert değil. O da içti mi seninle birlikte yoksa?"

"İçti, hem de nasıl."

"İçti demek! Bu senin için ne büyük onur Grişa! Gerçek bir general gibi aynı masada onunla birlikte oturmak ne demek! Düşünsene hele!" Panteley oğluna sevgi dolu gözlerle bakıp, duyduğu zevkle dilini damağında şaklattı.

Gregor gülümsedi. Babasının duyduğu safça övüncü onunla paylaşmadı. Babasına büyük bir ciddiyetle, davarların ve diğer malların durumları ve ne kadar tahılın ziyan olduğu hakkında sorular sorarken, çiftlik işleriyle ilgili konuşmaların ihtiyarı eskisi kadar ilgilendirmediğini fark etti Gregor. İhtiyarın kafasında ağır basan, önemli başka bir şey, onu ezen, tedirgin eden bir şey vardı.

Panteley kuşkularını açıklamakta gecikmedi:

"Şimdi ne olacak dersin Grişa? Artık bizi herhalde askere almazlar, değil mi?"

"Biz dediğin kim?"

"İhtiyarları. Mesela beni."

"Bunu şimdilik kimse bilmiyor."

"Desene yol göründü!"

"Sen kalabilirsin."

"Doğru mu söylüyorsun?" diye Panteley sevinçle bağırdı ve heyecandan mutfağın içinde topallaya topallaya bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Çök, otur bir yere, topal iblis! Çizmelerinin tozunu toprağını bütün eve yayıp durma. Sevinince şaşkın köpek gibi etrafa saldırıyorsun," diye fena halde azarladı onu İlyiniçna.

İhtiyar ona aldırış bile etmedi. Gülümseyip ellerini ovuşturarak masayla ocak arasında mekik dokuyup duruyordu. Sonra yeniden içine bir kurt düştü:

"Ama beni sen terhis edebilir misin?" dedi.

"Tabii edebilirim."

"Elime tezkeremi de verecek misin?"

"Elbette."

İhtiyar kararsızlık içinde bir şeyler kekeledi kendi kendine, sonra ağzından kelimeleri çıkardı:

"Bu tezkere nasıl bir şey olacak?.. Mühürsüz mü? Yoksa senin de mi mühürün var?"

Gregor gülümseyerek, "O mühürsüz de pekâlâ iş görür," dedi.

"O halde söyleyecek başka bir şey kalmıyor." İhtiyarın yeniden neşesi yerine geldi. "Tanrı sana sağlık versin! Ne zaman gitmeyi düşünüyorsun?"

"Yarın."

"Kuvvetleriniz önden mi gitti?"

"Evet. Sen kendin için meraklanma baba. Nasıl olsa senin gibi bütün yaşlıları yakında evlerine gönderecekler. Sizler askerlik görevinizi yapıp bitirdiniz."

"Tanrının yardımıyla!" Artık iyice rahatlamış olan Panteley haç çıkardı.

Çocuklar uyandı. Gregor onları kucağına aldı, dizine oturttu, sırayla yanaklarından öperek, dudaklarında bir gülümsemeyle onların neşeli konuşmalarını dinledi.

Çocukların saçları nasıl da güzel kokuyordu! Güneşin, çimenlerin, ılık yastıkların ve ona sonsuz derecede yakın, onun için çok aziz olan başka bir şeyin kokusunu taşıyordu. Ve onlar –onun kendi etinden, kanından olan bu çocuklar– ufacık bozkır kuşları gibiydi. Bu iki çocuğu kucaklarken, o kocaman kara elleri nasıl da beceriksizdi! Ve bu huzur dolu sahnede o –askerlik yaşamının ve atterinin keskin kokusu, savaşın ve deri teçhizatın kekremsi kokusu iliklerine işlemiş bu atlı; atından bir günlüğüne ayrılabilmiş bu atlı– nasıl da yabancı kalıyordu!

Gregor'un dolan gözleri dumanlandı, bıyığının altında dudakları titredi. Üç kere, babasının sorularına cevap veremedi ve ancak Natalya eliyle onun koluna dokunduktan sonra gelip sofraya oturabildi.

Gerçek şu ki Gregor artık eski Gregor değildi! Hiçbir zaman duygusal olamamış, çocukken bile çok seyrek ağlamıştı. Ama şimdi bu gözyaşları, yüreğinin bu hızlı ve telaşlı atışları, boğazında sanki sessizce çalan küçük bir çıngırağın varlığını hissedişi... Belki de bütün bunlar bir akşam önce içkiyi fazla kaçırmasından ve hiç uyumamış

olmasından ileri geliyordu. İnekleri otlağa süren Darya geldi. Gülümseyen dudaklarını Gregor'a uzattı. Gregor şakacı bir tavırla bıyığını sıvazladıktan sonra yüzünü onunkine doğru yaklaştırdığı zaman Darya gözlerini yumdu. Gregor kadının kirpiklerinin rüzgâra tutulmuş gibi titrediğini gördü ve hiç solmayan yanaklarından gelen eskiden kalma kremin kokusunu bir an için aldı.

Darya hiç değişmemişti. Sanki hiçbir elemin, hiçbir kederin onun başını önüne eğdirecek, belini bükecek kadar gücü yoktu. Bu dünyada o tıpkı bir söğüt dalı gibi yaşıyordu; esnek, güzel, elde edilmesi kolay.

"Hâlâ serpilmekte, çiçek açmaktasın!" dedi Gregor.

Darya ışık saçan gözlerini kapatıp, göz kamaştıran bir gülümsemeyle, "Yol kenarında biten banotu gibi," dedi. Yazmasından taşan bir tutam saçı düzeltmek, üstüne başına çekidüzen vermek için hemen aynanın önüne gitti.

Darya her zaman böyleydi işte. Onun gibi bir kadınla asla baş edilemezdi. Piyotr'un ölümü onu önceleri sarsmış, bu sarsıntının etkisi geçer geçmez de Darya yaşama daha büyük bir hırsla sarılmış, dış görünüşüne daha çok özen gösterir olmuştu.

Zahire ambarında uyumakta olan Dunya'yı da kaldırdılar. Bütün aile haç çıkarıp sofraya oturdu.

"Aman ağabey, ne kadar da yaşlanmışsın!" dedi Dunya üzülerek. "Saçlarına kır düşmüş, kurda benzemişsin."

Gregor masanın öbür ucundan sessizce ona baktıktan sonra, gülümsemeden:

"Öyle oldu ya!" dedi. "Yaşlanmak benden, büyümek, sonra da kendine koca bulmak senden... Ama sana şunu söyleyeyim, bugünden tezi yok Mişa Koşevoy'u unutacak, bir daha aklının ucundan geçirmeyeceksin. Bugünden sonra bir daha onun için sevda çektiğini duyacak olursam, ayağımla bir ayağına basar, öteki ayağını alır elime, tıpkı küçük bir kurbağa gibi seni ikiye ayırırım. Anladın mı?"

Dunya havuç gibi kızardı, gözyaşlarının arasından Gregor'a baktı.

Gregor kızgın gözlerini kızın yüzünden ayırmadı. Yüzünün sert çizgilerinde, bıyığının altında görünen dişlerinde, kısılan gözlerinde, Melehov'ların yaradılışlarında var olan o hayvani belirtiler bütün açıklığıyla ortaya çıktı.

Ne var ki Dunya da aynı kanı taşıyordu. Sıkılganlığından ve utancından sıyrılır sıyrılmaz sakin, ama kararlı bir sesle:

"Bilmiyor musun ağabey," dedi, "insan hiç söz geçirebilir mi yüreğine?"

"Söz dinlemeyen yürek de koparılıp atılır," diye Gregor soğuk bir sesle fikir yürüttü.

İlyiniçna, 'Böyle konuşmaya hiç hakkın yok oğlum,' dedi içinden. Ama tam o sırada Panteley Prokofyeviç söze karıştı. Yumruğunu masaya indirip kükredi:

"Kes sesini kaltak! Yoksa saçını başını yolarım senin! Seni sürtük seni! Şimdi dizginleri kaptığım gibi..."

"Ama baba, elimizde bir tek dizgin bile kalmadı. Hepsini alıp götürdüler ya," diyerek sözünü kesti Darya yumuşak bir sesle.

Panteley öfke dolu gözlerini ona çevirdi, sesini alçaltmadan içini boşaltmaya devam etti:

"Bir kolan kayışı geçiririm elime, senin bütün şeytanlarını dökerim içinden..."

Darya kaynatasına masum gözlerle bakmaya devam edip sesini daha da yükselterek, "Kızıllar kolan kayışlarını da aldı," diye araya girdi.

Bu da Panteley'i iyice çileden çıkarmaya yetti. Öfkeden çılgına döndü ve tıpkı sudan çıkarılmış bir turna balığı gibi ağzını sessiz sessiz açıp kapayarak bir an gelininin yüzüne baktıktan sonra boğuk bir sesle haykırdı:

"Kapa çeneni melun, senin de vücudunu şeytanlar kaldırsın! Bir kelime konuşturmuyorlar insanı! Nedir bu be! Ama sen Dunya, şunu aklından çıkarma. Bu iş asla olmayacak. Seninle baban olarak konuşuyorum. Gregor haklı. Eğer o alçağı aklından çıkarmayacak olursan ölümlerden ölüm beğen. Âşık diye peylediği herife bak şunun! İpten kazıktan kurtulmuşun tekine kaptırmış gönlünü! Sen buna adam mı diyorsun? Onun gibi bir haini kendime damat mı yapacağımı sanıyorsun? Eğer elime bir düşecek olursa, canını cehenneme ben göndereceğim onun. Ağzını açıp da bir söz daha söyleyecek olursan, odunu kaptığım gibi seni..."

"Odunmuş! Güpegündüz fenerle arasan bütün avluda bir değnek parçası bile bulamazsın," dedi İlyiniçna içini çekerek. "Avlunun her

köşesini tırmıkla tarasan, ateş yakacak bir dal parçası bulamazsın. Bu hallere düştük işte!"

Art düşünceyle söylenmemiş olan bu sözlerde bile Panteley kötü bir niyetin varlığını sezdi. İhtiyar kadının yüzüne dik dik baktı, sonra deli gibi ayağa fırlayıp avluya koştu.

Gregor kaşığını elinden attı, peçetesini yüzüne kapatıp sessizce, sarsıla sarsıla güldü. Kızgınlığı geçmişti, tıpkı eski günlerdeki gibi gülüyordu. Dunya'dan başka hepsi de gülmekteydi. Şimdi sofraya daha neşeli bir hava gelmişti. Ama dışarıda, sundurmanın basamaklarında Panteley'in ayak sesleri duyulduğu anda hepsinin yüzü ciddileşti. İhtiyar, peşinden uzun bir kızılağaç dalını sürükleyerek bir kasırga gibi daldı içeriye.

"Alın işte! Bu topunuza yeter de artar, sizi gidi boşboğazlar, sizi gidi şirret karılar! Hani bir tek dal parçası bile yoktu? Bu ne peki? Sen de tadacaksın bunun tadını, seni dişi şeytan seni! Sen de tadacaksın..."

Büyük olduğu için dalı bir türlü mutfağa sokamadı ve bu arada bir tencereyi devirdi. Sonra, paldır küldür kapının sahanlığına fırlattı dalı, soluyarak geçip masadaki yerine oturdu.

Canı fena halde sıkılmıştı. Burnundan soluyarak hiç konuşmadan yemeğini yedi. Ötekiler de susuyordu. Darya gülme korkusuyla gözlerini masadan ayırmıyordu. İlyiniçna içini çekerek, duyulur duyulmaz bir sesle fısıldadı:

"Ey Tanrım! Günahlarımız büyük ve ağır!"

Yalnızca Dunya'nın içinden gülümsemek bile gelmiyordu. İhtiyar dışarıdayken yüzünde keyifsiz, zoraki bir gülümseme belirmiş olan Natalya ise yeniden daldı, kederli bir havaya büründü.

Panteley, "Tuz! Ekmek!" diye arada sırada tehditkâr bir ses tonuyla böğürüyor, kıvılcım saçan gözlerini bütün ailenin üzerinde gezdiriyordu.

Bu aile kavgası hiç alışılmadık, bambaşka bir biçimde sona erdi. Kimseden ses seda çıkmazken, Mişatka, dedesine yeniden saldırıya geçme fırsatı verdi. Daha önceki dalaşmaları sırasında babaannesinin büyükbabasına sarf ettiği kötü sözleri duyup, şimdi de büyükbabasının herkesi dövmeye kalktığını, bağıra çağıra ortalığı birbirine kattığını görerek, çocuk aklının yettiğince şaşıran Mişatka, burun deliklerini titrete titrete, çıngırak gibi öten bir sesle ansızın söze karıştı:

"Şu topal şeytanın yaramazlığına bakın! Ninemle beni rahat bırakman için kafana bir sopa indirmek lazım senin!"

"Bunu sen bana mı... Dedene mi söyledin?"

"Evet, sana!" diye cesaretle açıkladı Mişatka.

"Ama dedene karşı böyle kelimeler kullanmaya nasıl cesaret edersin sen?"

"Ya sen, ne diye bu kadar gürültü çıkarıyorsun öyleyse?"

"Küçük iblise bak hele!" Panteley sakalını sıvazlayıp gözlerini odanın dört bir yanında hayretle gezdirdi. "Bütün bunları hep senden öğreniyor, ihtiyar cadı! Sen öğretiyorsun ona!"

"Kim öğretiyor? Tıpkı senin gibi, babası gibi o da ne yaptığını bilmiyor," diye İlyiniçna öfkeyle kendini savundu.

Natalya ayağa kalkıp Mişatka'nın kıçına bir şaplak indirirken, "Dedenle bir daha böyle konuşmayacaksın! Duydun mu?" dedi.

Mişatka zırlamaya başladı, yüzünü Gregor'un dizlerinin arasına gömdü. Ama torunlarını yürekten seven Panteley hemen masadan fırladı, gözlerinden boşanıp sakalından süzülen yaşları silmeye gerek duymadan sevinçle bağırdı:

"Grişa! Oğlum! Suç bende! Kocakarı doğru söylüyor. Bu oğlan bizden! Melehov kanından! İşte kan böyle gösterir kendini. Kimse susturamaz onu! Benim küçük torunum! Gel, bu ihtiyar aptala eline ne geçerse onunla vur. Çek, sürükle onu sakalından!" Mişatka'yı Gregor'un dizlerinden kaptığı gibi havaya, başının üstüne kaldırdı.

Kahvaltılarını bitirip masadan kalktılar. Kadınlar bulaşık yıkamaya koyuldu. Panteley bir sigara yakıp Gregor'la konuşmaya başladı:

"Bunu senden istemek biraz tuhaf kaçacak, çünkü misafir sayılırsın, ama başka ne yapabilirim? Bana yardım et de şu çiti bir elden geçirelim, harman yerini hazırlayalım. Her şey altüst olmuş. Şu sıralarda insan yabancılardan yardım da isteyemiyor. Herkes aynı durumda."

Gregor bunu seve seve kabul etti ve ikisi birlikte akşam yemeği saatine kadar avluda çiti onardı.

Birlikte bir çit kazığını çakarken, ihtiyar, "Şu sıralar ot biçmenin tam zamanı," dedi. "Ama biraz ot satın alsam mı almasam mı karar veremedim daha. Çiftlik hakkında sen ne düşünüyorsun? Uğraşmaya değer mi sence? Bakarsın bir ay içinde Kızıllar çöküverir tepemize yine, o zaman her şey bu iblislerin eline geçer yeniden."

Gregor, "Bilmiyorum baba," diye açıkça itiraf etti. "Olayların alacağı yönü, kimin kazanacağını bilmiyorum. İşleri öyle yoluna koy ki, avluda da, ambarda da fazla bir şey kalmasın. Böyle zamanlarda ne yapsan boş. Al benim kaynatamı mesela. Bütün hayatı boyunca çalıştı, para kazandı, hem kendi canını hem de başkalarının canını çıkardı da sonunda ne kaldı geriye? Yangın yıkıntısıyla dolu bir avlu, hepsi o kadar."

"Ben de senin gibi düşünüyorum oğlum," diyerek aynı kanıda olduğunu belirten ihtiyar, içini çekecekken vazgeçti.

Çiftlik konusunda başka bir şey söylemeye kalkışmadı. Yalnız, öğleden hemen sonra, Gregor'un harman yerinin kapısını yerine takmak için kendini fazlaca zorladığını görünce, üzgün, tam anlamıyla acı bir sesle:

"Olduğu kadarıyla, üstünkörü yapıver!" dedi. "Ne diye bu kadar uğraşıp duruyorsun? Ömür boyu kalacak değil ya bu."

Yaşamını eski düzenine sokmak için harcadığı bütün çabaların boşuna olduğunu ihtiyar ancak yeni yeni kavrıyor gibiydi.

Güneş batmadan az önce Gregor çalışmayı bıraktı, eve girdi. Natalya ön odada yalnızdı. Sanki bir bayram gününe hazırlanmış gibi giyinip kuşanmıştı. Koyu mavi yün etekliği, göğsü işlemeli, kolları dantelalı açık mavi poplin bluzu vücuduna kalıp gibi oturmuştu. Yüzüne taze bir pembelik, yıkandığı sabundan hafif bir parlaklık gelmişti. Sandıkta bir şeyler aramaktaydı, ama Gregor'u görünce sandığın kapağını kapadı, gülümseyerek doğruldu.

Gregor sandığın üzerine oturup, "Gel otur biraz," dedi. "Yarın gidiyorum, daha seninle oturup konuşamadık bile."

Natalya kocasının yanına çekinerek ilişti, ürkek gözlerle belli etmeden onu seyretti. Ama Gregor hiç umulmadık bir şekilde Natalya'nın elini kendi avucunun içine alarak, yumuşak bir sesle, "Ama hiç hastalanmamış gibisin, seni çok iyi gördüm," dedi.

"Atlattım hastalığı... Biz kadınlar kedi gibi dokuz canlıyızdır," dedi Natalya, çekingen bir tavırla gülümseyip başını önüne eğerek.

Gregor'un gözü onun yumuşak, pembe, tüylü kulak memesine, saçlarının arasından görünen ensesinin sarımtırak tenine ilişti. "Saçların mı dökülüyor?" diye sordu.

"Hemen hemen hepsi döküldü. Baştan aşağı tüy döküyorum, yakında dazlak kalacağım."

Gregor birden, "Hadi gel, kafanı usturaya vurayım," diye öneride bulundu.

"Ne!" diye korkuyla haykırdı Natalya. "Neye benzerim sonra ben?"

"Usturaya vurmak en iyisi, yoksa saçın çıkmaz bir daha."

"Annem saçımı makasla kesecek, bana söz verdi," diyerek sıkıntı içinde gülümsedi Natalya ve bol çivitten geçmiş kar beyazı bir yazmayı el çabukluğuyla başına örttü.

O, kendi karısı, Mişatka ile Polyuşka'nın anası yanındaydı işte. Gregor için süslenip püslenmiş, yıkanıp paklanmıştı. Hastalandıktan sonra saçının ne çirkin bir hal aldığını Gregor görmesin diye çarçabuk başına sardığı yazmasıyla, başı hafifçe bir yana eğik orada otururken, o acınacak ve gösterişsiz haline rağmen aslında var olan bir güzelliğin duru ışıltısıyla öylesine güzeldi ki. Boynunu çarpıtan yara izini Gregor'dan saklamak için her zamanki gibi kalkık yakalı bir bluz giymişti. Bütün bunlar onun hatırını hoş etmek için yapılmıştı... Büyük bir şefkat seli Gregor'un yüreğini bastı. Ona tatlı, okşayıcı bir şeyler söylemek istedi, ama kelimeleri bulamayınca onu sessizce kendine doğru çekti, lekesiz, ak alnından, mahzun gözlerinden öptü.

Gregor şimdiye kadar onu hiç şımartmamıştı okşamalarıyla. Aksinya da bütün hayatı boyunca onun yolunu engellemişti. Kocasının duygularını açığa vurmasından duygulanan Natalya, heyecan içinde onun elini aldı, dudaklarına götürdü.

Bir dakika kadar konuşmadan oturdular. Batan güneş odanın içine mor ışınlarını saçıyordu. Çocuklar basamaklarda oynuyordu. Gregor'la Natalya oturdukları yerden, Darya'nın pişirdiği elmalı çörekleri fırından çıkardığını ve hoşnutsuzluğunu belli eden bir sesle kaynanasına, "İnekleri her gün sağamaz mıyız sanki? Yaşlı ineğin sütü iyice kesilmişe benziyor," dediğini duydular.

Sürü, otlaktan döndü. İnekler böğürüyor, sığırtmaçlar at kılından kırbaçlarını şaklatıyordu. Arada bir köyün boğası boğuk sesiyle böğürüyordu. İpek gibi parlayan göğsü, dik ve kabarık sırtı sinek ısırmasından kan içinde kalmıştı. Boğa öfkeyle başını sallayarak Astakov'ların kapısından geçerken, kafasının iki yanından taşan kısa boynuzlarını taktığı gibi çiti yere devirdi, çiğneyip geçti. Natalya pencereden bakıp konuştu:

"Biliyor musun, boğa da Don'un öte kıyısına kaçmıştı bir ara. Annem dedi ki, köyde silahlar patlamaya başlar başlamaz hayvan ahırdan

kaçmış, ırmağı yüzerek geçmiş, çarpışmalar bitene kadar oradaki sazların arasına saklanmış."

Gregor konuşmuyor, düşünüyordu. Karısının gözleri neden o kadar hüzünlüydü? Zaman zaman beliren, sonra da kayboluveren, ne olduğu anlaşılmayan gizli bir şey vardı bu gözlerde. Natalya sevinçliyken bile mahzundu... Gregor'un aklının ermediği bir yerdeydi... Yoksa Vyeşenskaya'da Aksinya'yı görmeye gittiği söylentisi mi çalınmıştı kulağına? Sordu sonunda:

"Bugün neden böyle üzüntülüsün? Yüreğini sıkan bir şey mi var Natalya? Bana söyleyebilirsin, öyle değil mi?"

Gözyaşı dökmesini, sitemler etmesini bekliyordu. Ama Natalya ürkek bir sesle cevap verdi:

"Hayır, hayır, sana öyle geliyor. İyiyim, hiçbir şeyim yok... Daha iyice düzelemedim, ondandır. Başım dönüyor. Eğildiğim ya da yerden bir şey aldığım zaman gözlerim kararıyor."

Gregor ona merakla baktıktan sonra tekrar sordu:

"Benim yokluğumda burada rahatını kaçıran bir şey olmadı ya? Kimse sana dokunmadı değil mi?"

"Yok canım, nereden çıkarıyorsun? Hep yatıyordum, hastaydım." Gregor'un gözlerinin içine baktı, hatta hafifçe gülümsedi. Kısa bir sessizlikten sonra, "Yarın erken mi gideceksin?" diye sordu.

"Gün ağarırken."

"Bir gün daha kalmaz mısın?" Kararsız, ürkek bir umutla doluydu sesi.

Gregor olmaz anlamında başını salladı. Natalya içini çekti.

"Nasıl olacak şimdi, apoletler takılacak mı?" dedi.

"İster istemez."

"İyi öyleyse, çıkar ceketini de hava aydınlıkken dikivereyim."

Gregor homurdanarak ceketini çıkardı. Terden hâlâ nemliydi ceket. Kayışların sürtündüğü yerlerde, sırt ve omuz kısımlarında ıslaklık parlak lekeler halinde yer yer daha çok belli oluyordu. Natalya sandıktan bir çift rengi solmuş haki apolet çıkardı ve sordu:

"Bunlar mı?"

"Evet, onlar. Sakladın demek!"

Natalya ipliği iğne deliğinden geçirirken, "Sandığı gömmüştük," dedi duyulur duyulmaz bir sesle. Tozlu ceketi belli etmeden yüzüne

yaklaştırdı, erkeğinin ona çok şeyler anımsatan o tuzlu ter kokusunu derin derin içine çekti.

"Niçin yaptın bunu?" diye sordu Gregor şaşırarak.

"Senin kokun," dedi Natalya gözleri ışıldayarak.

Birden yanaklarına basan kızarıklığı gizlemek için başını önüne eğdi, büyük bir ustalıkla dikmeye başladı.

Gregor ceketini giydi. Yüzü bulutlandı, omuzlarını silkti.

"Apoletlerle daha yakışıklı oldun," dedi Natalya, kocasına hayran hayran bakarak.

Ama sol omuzuna bir göz atan Gregor içini çekip, "Bunları hiç görmemeyi çok isterdim!" dedi. "Hiçbir şeyin farkında değilsin!"

Uzun bir süre daha ön odada, sandığın üzerinde el ele tutuşmuş, her biri kendi düşünce âlemine dalmış bir halde sessizce oturdular.

Alacakaranlık basmaya, yapıların leylak renkli ağır gölgeleri serinleyen toprağın üzerinde uzamaya başlarken akşam yemeği için mutfağa geçtiler.

Ve gece böylece geçti. Gün doğana kadar yaz şimşekleri gökte titreşti durdu, gün ağarana kadar vişne bahçesindeki bülbüller geceyi gürültüye boğdu. Gregor uyandı, gözleri kapalı, yattığı yerde bülbüllerin tatlı şakımalarını dinledi. Sonra Natalya'yı uyandırmamaya çalışarak usulca kalktı, giyindi, avluya çıktı.

Gregor'un atını doyurmuş olan Panteley Prokofyeviç bir askerin öngörüsüyle, "Yola çıkmadan önce şunu ırmağa götürüp bir yıkasam mı?" dedi.

"Yıkanmasa da olur," dedi Gregor, sabahın serinliğinde ürpererek.

"İyi uyudun mu?" diye sordu babası.

"Çook! Bülbüller uyandırdı beni. Bütün gece susmak bilmediler!"

Panteley atın boynundan yem torbasını çıkardı, gülümsedi:

"Yapacak başka işleri yoktur da ondan evlat. İnsanın bu güzel kuşlara gıpta ettiği günler oluyor. Onlar ne savaş bilir ne de yakıp yıkmak..."

Prohor atıyla gelip kapının önünde belirdi. Yeni tıraş olmuştu; her zamanki gibi neşeli ve konuşkandı. Atını yularından bir direğe bağlayıp Gregor'a doğru yöneldi. Çadır bezinden gömleği güzelce ütülenmişti. Omuzlarında yeni apoletler vardı.

"Sen de mi apoletlerini taktın Gregor Panteleyeviç?" diye bağırdı yaklaşırken. "Takalım diye bizi bekliyordu Allahın belaları! Hadi taktık takmasına, ama bakalım çıkarabilecek miyiz? Bunlar bizi eskitecek. Karıma dedim ki, 'Onları bir daha yerinden sökülmeyecekmiş gibi dikme sersem karı. İliştiriver gitsin, yeter ki rüzgârdan uçmasın.' Halimiz meydanda, biliyorsun. Eğer esir düşersek, subay değilsem de kıdemli astsubay olduğumu hemen anlayıverecekler. Hadi bakalım, terfi etmesini bilmişsin, şimdi de başını ilmiğe geçirmesini öğren diyecekler! Bunların omzumda nasıl eğreti durduğunu görüyor musunuz? Gülünç mü gülünç!"

Gerçekten Prohor'un apoletleri yerlerine pek eğreti, üstelik de çarpık bir biçimde iliştirilmişti.

Panteley kükrercesine bir kahkaha attı. Zamanın yıpratamadığı bembeyaz dişleri kırçıl sakalının arasında ışıl ışıl parladı.

"Al işte, bu da asker! Demek en ufak bir şey belirir gibi oldu mu apoletleri çekip koparacaksın ha?"

"Ne sandın ya?" diye Prohor güldü.

Gregor gülümseyerek babasına:

"Görüyor musun," dedi, "kendime ne güzel bir emir eri bulmuşum? Başım derde girse bile bu herif yanımdayken sırtım yere gelmez."

"Bütün bunlar iyi, güzel, Gregor Panteleyeviç, ama biliyorsun durumu, bugün sen gidiverirsin, yarın da ben," dedi Prohor kendini haklı göstermek için. Apoletlerini hiç zahmet çekmeden yerinden söküp çıkarttı ve paçavra tıkar gibi cebine soktu. "Cepheye yaklaştığımız zaman yine dikerim onları," dedi.

Gregor çarçabuk kahvaltı ettikten sonra ailesiyle vedalaşmak üzere kalktı.

İlyiniçna oğlunu öperken, "Göklerin Kraliçesi korusun seni!" diye hararetli bir şekilde fısıldadı. "Bir tek sen kaldın bize..."

"Hadi bakalım, uzun yolculuğa çıkanların arkasından gözyaşı dökülmez! Kalın sağlıcakla!" dedi Gregor titreyen bir sesle ve atına doğru yürüdü.

Natalya kaynanasının üç köşeli siyah yazmasını başına atıp avlunun kapısına çıktı. Çocuklar analarının eteğine yapıştı. Polyuşka çaresizlik içinde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Gözyaşlarını tutmaya çalışarak anasına yalvardı:

"Onu bırakma, gitmesin! Bırakma anne! Savaşta öldürürler onu! Babacığım, ne olur gitme savaşa!"

Mişatka'nın dudakları titredi ama ağlamadı. Büyük bir adam gibi kendini tuttu, kız kardeşini öfkeyle azarladı:

"Gıdaklayıp durma budala! Herkes savaşta ölmez ki!"

Dedesinin ona, Kazakların hiç ağlamadıklarına, ağlamanın bir Kazak için utanç verici bir şey olduğuna ilişkin söylediği sözleri çok iyi hatırlıyordu. Ama babası atına binip de onu eyerin üstüne kaldırdığı ve öptüğü zaman, kirpiklerinin ıslanmış olduğunu hayretle gördü. İşte o zaman Mişatka kendini tutma çabasını daha fazla sürdüremedi. Gözlerinden yaşlar yağmur gibi boşandı. Yüzünü babasının göğsüne, omuz kayışlarının üstüne sakladı, bastı feryadı, "Dedem gitsin savaşsın! Bizim ona ihtiyacımız yok!.. Senin gitmeni istemiyorum..."

Gregor oğlunu dikkatle yere bıraktı, elinin tersiyle gözlerinin yaşını sildi ve bir şey söylemeden atını mahmuzladı.

Şimdiye kadar kim bilir kaç kez bu savaş atı onu evinin basamakları önünden alıp toprağı dörtnala teperek uzaklaştırmıştı! Kim bilir kaç kez patikalardan, yolu izi olmayan bozkırdan aşırıp cepheye, kara ölümün Kazakları devirdiği yere, Kazak şarkısının sözlerindeki "her günün her saatinde korku ve keder" bulunan yere taşımıştı! Ama şimdiye kadar hiçbir zaman köyünden o güzel günün sabahında olduğu gibi içi sızlayarak ayrılmamıştı.

Kuşku ve kuruntuyla dolu belirsiz önsezilerin ağırlığı altında ezilerek atını sürdü, dizginleri eyer kaşının üzerine bırakıp, tepenin sırtına varana kadar da arkasına bakmadı. Kavşakta, tozlu yolun yel değirmenine doğru saptığı yerde, başını geriye çevirdi. Avlunun kapısında yalnız Natalya duruyor, serin sabah meltemi onun kederini paylaşan siyah yazmasını elinden kapmaya çalışıyordu.

• • •

Rüzgârın köpürttüğü bulutlar masmavi gökyüzünün durgun gölünde yüzüyordu. Hafif bir sis tabakası ufkun dalgalı çizgisi üzerinde titreşiyordu. Atlar adeta ile ilerliyordu. Prohor uyukluyor, oturduğu eyerde sallanıyor, Gregor dişlerini sıkarak sık sık dönüp arkasına bakıyordu. Bir süre daha yeşil söğüt kümelerini, sık sık yön değiştiren Don'un kıvrım kıvrım gümüşten kurdelesini, ağır ağır dönen yel de-

ğirmeninin kanatlarını görebildi. Sonra patika güneye doğru keskin bir dönüş yaptı. Sazlık nehir kıyısı, Don ve yel değirmeni çiğnenmiş ekin tarlasının ardında gözden kayboldu... Gregor ıslıkla bir şeyler çalmaya başladı, gözlerini atının mini mini ter damlalarıyla boncuklanan açık doru boynuna dikti, bir daha da dönüp arkasına bakmadı... Canı cehenneme bu savaşın! Çir boyunda çarpışmalar sürüp gitmiş, sonra Don kıyılarına bütün azgınlığıyla yayılmıştı; şimdi de Koper, Medveditsa ve Buzuluk üzerinde kıyametler koparacaktı. 'Aslında,' diye düşündü, 'bir düşman kurşunuyla yere serilmek varsa kaderde, bunun nerede olacağı ne fark eder?'

IX

İLÇE merkezi Ust-Medveditskaya dolaylarında çarpışmalar sürüyordu. Gregor, yalnız yaz aylarında kullanılabilen patikadan Hetman şosesine sapar sapmaz topların boğuk seslerini duymaya başladı.

Bütün yol boyunca Kızıl kuvvetlerin aceleyle geri çekildiklerini belirten izler açıkça görülüyordu. Yol boyunca, terk edilmiş bir sürü iki tekerlekli araba ve brıçka ile karşılaştı Gregor. Küçük bir köycüğün ardındaki bir derenin içinde, dingilini bir merminin parçaladığı, namlusu eğrilmiş bir top duruyordu. Top arabasının toparlağına bağlı falakadan koşumlar bir kılıç darbesiyle yanlamasına kesilmişti. Dereden yarım verst ötede, bir tuz batağının güneşten kavrulmuş bodur otları üzerinde, haki gömlekleri ve pantolonları, dolakları, nalçalı ağır postallarıyla asker cesetleri yatıyordu. Bunlar, Kazak süvarilerinin arkalarından yetişip kılıçtan geçirdiği Kızıl Ordu erleriydi.

Gregor atıyla yanından geçerken, üzerlerinde kuruyarak gömleklerinin çekip büzülmesine yol açan kanın bolluğundan ve cesetlerin duruşlarından bunu anlamakta güçlük çekmedi. Tırpandan geçirilmiş ot gibi yerlere serilmişlerdi. Kazaklar onların giysilerini üzerlerinden çıkarıp almamıştı. Belki de kaçanları kovalamak gerekiyordu da ondan bu işi yapamamışlardı.

Bir akdiken çalılığının yanında bir Kazak yatıyordu. İki yana açılmış bacaklarındaki pantolonunun kırmızı şeritleri pas rengini almıştı. Az ötede, eski eyeri iyice yıpranmış, eyer kaşları koyu sarıya boyanmış açık kestane doru bir at boylu boyunca yere serilip kalmıştı.

Gregor'la Prohor'un atları yorgunluk belirtisi gösteriyordu. Hayvanların yemlerini verme zamanı gelmişti, ama Gregor çarpışmanın daha yeni bittiği bir yerde durmak istemedi. Bir verst kadar ilerledikten sonra bir sel yatağına inip atının dizginlerini çekti. Bent kısmı temelinden çöküp suların altında kalan az ilerideki bir gölete gözü ilişti. Prohor atını göletin toprağı kurumuş ve çatlamış kıyısına doğru sürüp gitti, ama hemen geri döndü.

"Ne var?" diye sordu Gregor.

"Yaklaş da gör!"

Gregor atını bende doğru sürdü. Çamurun içinde bir kadın ölüsü yatıyordu. Koyu renk etekliğinin alt kısmı yüzünü kapatmıştı. Diz altları gamzeli, baldırları güneşten yanmış, dolgun, beyaz bacakları hayasızca, korkunç bir biçimde iki yana açılmıştı. Sol kolu kıvrılmış, sırtının altında kalmıştı.

Gregor hemen atından indi, kasketini çıkardı, eğildi ve ölünün eteğini indirip bacaklarını örttü. Kadının genç, esmer yüzünü ölüm bile çirkinleştirememişti. Acıyla çatılmış kaşlarının altında yarı kapalı gözleri donuk donuk parıldıyordu. Hafifçe aralık ağzının yumuşacık çizgileri arasında, kenetlenmiş dişleri sedef gibi ışıldıyordu. Çimenlerin üstüne dayalı yanağına ince bir tutam saç dökülmüştü. Ölümün şimdiden safran sarısı gölgelerle boyamaya başladığı bu yanağa karıncalar üşüşmüştü.

"Köpoğluları nasıl da kıymışlar bu güzelliğe!" dedi Prohor hafif bir sesle. Bir süre sustuktan sonra öfkeyle tükürdü:

"Ben böyle, böyle namussuzları kurşuna dizdiririm! Hadi gidelim buradan Allah aşkına. Bakmaya dayanamıyorum. Yüreğim burkuluyor."

"Gömemez miydik onu?" diye sordu Gregor.

"Daha neler! Her rastladığımız ölüyü gömecek miyiz yani?" diyerek itiraz etti Prohor. "Yagodnoye'de moruğun birini gömdük, şimdi de burada bu kadını... Eğer hepsini gömmeye kalkacak olursak avuçlarımız patlar! Hem neyle kazacağız mezarı? Kılıçla mezar kazılmaz kardeş. Toprak zaten güneşten pişmiş, en az iki kadem kaskatı olmuştur baksana."

Oradan uzaklaşmak için o kadar acele ediyordu ki, telaşından çizmesinin burnunu bir türlü üzengiye sokamadı.

Yeniden bayırı tırmandılar; sonra dalgın dalgın bir şeyler düşünmekte olan Prohor, Gregor'a sordu:

"Ne dersin Panteleyeviç? Bu dünyada döktüğümüz kan daha yetmedi mi?"

"Yetti sayılır."

"Peki, ne dersin, bu iş yakında bitecek mi?"

"Bizi alaşağı ettikleri zaman bitecek."

"Oh, ne de zevkli bir hayatın içine dalmışız! Şeytanı sevindirip duruyoruz! Belki de işimizi ne kadar çabuk bitirirlerse o kadar iyi olur. Alman savaşında kendi parmağını kendin vurup uçururdun, hemen evine yollarlardı seni. Ama şimdi kolunu koparıp atsan, yine sürüyorlar seni savaşa. Topal, sakat, kör demiyor, fıtığı varmış yokmuş aldırmıyor, her türlü hergeleyi alıyorlar, yeter ki iki bacağının üstünde güç bela da olsa durabilsin. Savaşı sona erdirmenin yolu bu mudur? Allah topunu kahretsin!" dedi Prohor umutsuzluk içinde, sonra da yoldan kenara doğru saparak atından indi, kendi kendine alçak sesle bir şeyler mırıldandı, atının kolan kayışlarını gevşetmeye başladı.

Gece yarısından sonra Ust-Medvedistkaya'dan pek uzakta olmayan bir köycüğe vardılar. Köyün varoşlarında nöbet tutan Üçüncü Alayın bir devriye kolu onları durdurdu, ama kendi tümen komutanlarını sesinden tanıyan Kazaklar tümen karargâhının oracıktaki köyde konakladığını ve kurmay başkanı Yüzbaşı Kopilov'un her an onu beklediğini bildirdi. Gevezenin biri olan ileri karakol komutanı bir Kazak'ı Gregor'u karargâha götürmekle görevlendirip, son sözlerine şunları ekledi:

"Çok güçlü bir şekilde mevzilendiler Gregor Panteleyeviç, Ust-Medveditskaya'yı daha uzun bir zaman ele geçiremeyiz sanırım. Ama sonra, tabii, kim bilir?.. Bizim birliklerimizin sayısı da oldukça kabarık. Morozovskaya'dan İngiliz birliklerinin geleceğini söylüyorlar. Siz bu konuda bir şey duydunuz mu?"

"Hayır," dedi Gregor atını hafifçe baldırlarken. Kurmay heyetinin konakladığı evin panjurları sıkı sıkı kapatılmış ve sürgülenmişti. Gregor içeride kimsenin olmadığını sandı, ama koridora girince heyecanlı konuşmaların uğultusunu duydu. Ön odanın tavanından sarkan koca lambanın ışığı, dışarının karanlığına alışan gözlerini kamaştırdı; kalın bir tütün dumanının keskin kokusu burun deliklerini gıdıkladı.

Masanın üzerinde dalgalanan mavi tütün dumanından bir bulutun arasında beliren Kopilov, "Demek sonunda gelebildin!" dedi neşeyle. "Uzun zamandan beri seni burada bekleyip duruyorduk kardeş!"

Gregor herkesi selamladı, kasketini ve kaputunu çıkardı, masaya yaklaştı.

"Burayı dumana boğmuşsunuz! Hava diye bir şey kalmamış odada! Pencerelerden birini açamaz mıydınız?" dedi kaşlarını çatarak.

Kopilov'un yanında oturan Harlampi Yermakov gülümseyerek sert sert cevap verdi:

"Bizim burun deliklerimiz buna alışık, fark etmiyoruz bile." Dirseğiyle bir pencerenin camını patlattı, panjuru ardına kadar açtı.

Gecenin temiz havası odaya saldırırcasına doldu. Lambanın alevi birden parladı, sonra da söndü.

"Allak bullak ettin ortalığı! Niçin kırdın o camı bilmem ki?" diye Kopilov elleriyle masanın üstünü yoklayarak canı sıkılmış bir tavırla söylendi. "Kibriti olan yok mu? Dikkat edin, tam haritanın yanında mürekkep hokkası var."

Lambayı yaktılar, camda açılan deliği kapattılar ve Kopilov hızlı hızlı konuşarak sorunları açıklamaya başladı:

"Şu anda cephedeki durum, yoldaş Melehov, şimdi açıklayacağım gibidir: Kızıllar Ust-Medveditskaya'yı üç yandan aşağı yukarı dört bin süngü mevcutlu kuvvetleriyle baskı altında tutuyor. Yeterli sayıda top ve makineli tüfekleri var. Manastırın çevresinde ve başka yerlerde siperler kazmış durumda. Don kıyısındaki tepeler onların elinde. Mevzilerine gelince; bunlara erişilmez diyemem, ama ele geçirilmelerinin zor olduğu kesin. Bizim tarafımızda ise, General Fitshalarov'un komutasındaki tümenden ve subaylardan oluşan iki fedai müfrezesinden başka, Bogatiryov'un Altıncı Tugayı ile bizim Birinci Tümenimiz de buraya geldi. Ama tümen henüz tam anlamıyla toparlanmış durumda değil; piyade alayı eksik; alay hâlâ Ust-Koperskaya yakınlarında bir yerde. Süvari birliklerinin hepsi geldi, ama bölük mevcutları yine de eksik."

"Mesela benim alayımda, Üçüncü Bölükte otuz sekiz Kazak var," dedi Dördüncü Alayın komutanı Sancaktar Dudarev.

"Daha önceki mevcudunuz ne kadardı?" diye sordu Yermakov.

"Doksan bir."

Gregor kaşlarını çatıp parmaklarıyla masanın üstünde trampet çalarak "Bölüğün dağılmasına niçin izin verdin? Sen ne biçim komutansın?" diye sordu.

"Onları burada kim tutabilirdi? Köylere dağıldılar, yakınlarını görmeye gittiler. Ama yakında üçer beşer gelmeye başlarlar. Bugün üç kişi geldi bile."

Kopilov haritayı Gregor'un önüne doğru itti. İşaret parmağıyla kuvvetlerin yerleştirilme düzenini göstererek konuşmaya devam etti:

"Henüz bir saldırı yapmış değiliz. Dün İkinci Alay bu kesim üzerine atsız olarak yürüyüşe geçti, ama bir başarı sağlayamadı."

"Çok kayıp verildi mi?"

"Alay komutanının raporuna göre dünkü kayıp yirmi altı ölü ve yaralıdan ibaret. Şimdi, kuvvetlerin durumlarını karşılaştırmaya gelince: Sayıca üstünlük bizde, ancak bir piyade saldırısını desteklemeye yetecek sayıda makineli tüfeğimiz yok, top mermimiz de yeterli değil. Mühimmat subayı, yeni bir parti cephane gelir gelmez bize dört yüz top mermisiyle yüz elli bin fişek vermeyi vaat etti. Ama bunlar kim bilir ne zaman gelir; oysa biz yarın saldırıya geçmek zorundayız General Fitshalarov'un emriyle. Fedai müfrezelerini desteklemek için bizim bir alay ayırmamızı da öneriyor ayrıca. Dün dört ilçede saldırıya geçtiler, çok ağır kayıplar verdiler. Doğruyu söylemek gerekirse, canavar gibi savaşıyorlar! Her neyse, Fitshalarov sağ kanadı kuvvetlendirmemizi, saldırıyı da şu noktaya aktarmamızı istiyor. Görüyor musun? Burada arazi düşman hatlarına iki ya da üç yüz adıma kadar yaklaşmamıza elverişli. Generalin emir subayı da az önce ayrıldı buradan. Yarın sabah saat altıda General Fitshalarov'un karargâhına gitmemiz, harekâtın koordinasyonu üzerine verilecek konferansta hazır bulunmamız için sana ve bana sözlü emir getirdi. General ile kurmay heyeti şu anda Bolşoy Senin köyündeler. Bize verilen görev, Sebriyakovo İstasyonundan generalin takviye birlikleri gelmeden önce düşmanı derhal püskürtmekten ibaret. Don'un öte yakasında kuvvetlerimiz büyük bir etkinlik gösteremiyor... Dördüncü Tümen Koper'i geçti, ama Kızıllar, güçlü örtme kuvvetleri çıkardı önlerine ve bunlar demiryollarına giden yolları inatla tutuyor. Bu arada Don'un üzerine bir de tombaz köprü kurdukları için teçhizat ve yedek kuvvetlerini hızla Ust-Medveditskaya'dan taşıyorlar."

"Kazaklar, Müttefiklerin yola çıktığını söylüyor. Doğru mu bu?"

"Birkaç İngiliz bataryasıyla tankların Çernişevski'den yola çıktıklarına dair söylentiler dolaşıyor ağızlarda. Ama sorun şu, bu tanklar Don'u nasıl geçecek? Bana kalırsa tanklar söylentiden başka bir şey değil. Bu laflar uzun zamandan beri ağızlarda dolaşıp duruyor..."

Odada uzun süren bir sessizlik oldu.

Kopilov kahverengi subay ceketinin düğmelerini çözdü, tombul, tıraşı uzamış yanaklarını avuçlarının arasına aldı, düşünceli bir tavırla sönük sigarasını çiğnedi, çiğnedi. Koyu, yuvarlak, birbirine pek yakın olmayan gözleri yorgunluktan yarı kapalıydı, yakışıklı yüzü uykusuz geçen gecelerin bıraktığı izlerle bozulmuştu.

Bir zamanlar bir kilise okulunda öğretmenmiş bu adam. Pazar günleri ilçedeki tüccarların konuğu olur, onlarla ve eşleriyle küçük paralar karşılığı iskambil oynarmış; iyi gitar çalan, neşeli, sokulgan bir delikanlıymış. Sonra genç bir kadın öğretmenle evlenmiş; herhalde ilçe merkezinde oturur, emekli olana kadar da çalışırmış, ama Dünya Savaşı sırasında askere çağrılmış. Bir askerî okulda eğitim gördükten sonra Kazak alaylarından biriyle cepheye gönderilmiş. Savaş onun ne huyunu değiştirmişti ne de dış görünüşünü. Gövdesinin tıknaz yapısında, iyi huyunun dışa vurduğu yüzünde, kılıcını taşıyışında, astlarıyla konuşmasında öyle babacan bir görünüm vardı ki, askerden çok sivile benziyordu. Sesinde askerlere özgü o madeni tonun en ufak belirtisi yoktu; subay üniformasını sırtında bir çuval gibi taşıyordu. Cephede üç yıl geçirmiş olmasına rağmen, hiçbir zaman bir asker gibi davranmayı, bir asker gibi giyinmeyi benimsememişti. Bütün görünüşü, onun savaşa kazara katılmış bir adam olduğunu gösteriyordu. Gerçek bir subaydan çok, subay üniforması giymiş kasaba eşrafından bir kalın enseliye benziyordu. Buna rağmen Kazaklar ona büyük bir saygı duyuyor, karargâh konferanslarında onun sözlerini can kulağıyla dinliyordu. Asi komutanlığı onun zekâsına, uysal yapısına ve savaşlarda defalarca kanıtladığı, gösterişe kaçmayan cesaretine büyük bir değer veriyordu.

Gregor'un daha önceki kurmay başkanı olan Teğmen Krujilin okumamış, cahil bir adamdı. Krujilin çarpışma sırasında Çir'de ölünce, kurmay başkanlığını devralan Kopilov görevlerini akıllıca, ihtiyatla ve başarıyla yerine getirdi. Harekât planlarını, bir zamanlar öğrencilerinin ödev defterlerini düzeltirken gösterdiği titizlikle hazırlardı.

Kendisinden istendiği zaman da, Gregor'un bir sözü üzerine karargâhı kendi haline bırakır, atına atlar, bir alayın başına geçip savaşa giderdi.

İlk önceleri Gregor yeni kurmay başkanına önyargıyla yaklaşıyordu; ama birkaç ay içinde onu daha iyi tanımıştı ve bir gün muharebeden döndükten sonra ona açıkça şunları söylemişti:

"Senin hakkındaki düşüncelerim hiç de iyi değildi Kopilov, ama şimdi anlıyorum ki yanılmışım. Bunun için senden, eğer mümkünse beni bağışlamanı istiyorum."

Kopilov gülümsemiş, cevap vermemişti. Ama bu tok sözlü itiraf karşısında koltuklarının kabardığı da gözden kaçmamıştı.

Üne kavuşmak gibi bir tutkusu, bağlandığı siyasal görüşleri yoktu; savaş ise, bir an önce sona ermesini arzuladığı kaçınılmaz bir beladan başka bir şey değildi onun için. Şu anda da, Ust-Medveditskaya'nın ele geçirilmesiyle ilgili nasıl bir harekâtın geliştirilmesi gerektiğini değil de, evde bıraktığı ailesini, köyünü, bir aylık ya da altı haftalık bir izinle atını dörtnala sürüp oraya gitmenin ne kadar iyi olacağını düşünmekteydi...

Gregor uzun uzun Kopilov'u süzdükten sonra ayağa kalktı:

"Evet kardeşler ve atamanlar, artık gidip uyuyalım. Burada oturup Ust-Medveditskaya'yı nasıl ele geçireceğiz diye kafamızı patlatmanın hiç gereği yok. Şimdi generaller düşünüp bir karar alır bizim yerimize. Yarın Fitshalarov'a gideriz; o, biz zavallı iblislere biraz akıl öğretir! Ancak benim Dördüncü Alay hakkındaki düşüncem şu; henüz yetki bizdeyken alay komutanı Dudarev'in rütbesini indirerek, komuta yetki ve unvanlarını geri almanın en iyisi olacağıdır."

"Tayın hakkını da al bari," diyerek Yermakov sözünü kesti Gregor'un.

"Hayır, şaka yapmıyorum," diye devam etti Gregor. "Hemen bugün onun komuta yetkisini bölük komutanlığına indirmeli, alay komutanı olarak da Harlampi'yi göndermeliyiz. Sen hemen git Yermakov, alayı devral, yarın sabah göndereceğimiz talimatı bekle. Kopilov komuta değişikliğiyle ilgili emri hemen yazacak; bunu alır yanında götürürsün. Gördüğüm kadarıyla, Dudarev bir alaya asla komutanlık edecek adam değil. Zerre kadar akıl yok herifte; Kazakları yeniden kırdırırsa hiç şaşmam. Piyade savaşı nedir bilirsiniz... Eğer komutan ne yaptığını bilmiyorsa, erlerini kırdırması işten değildir."

"Doğru. Ben şahsen Dudarev'in rütbesinin indirilmesinden yanayım," diye Kopilov, Gregor'u destekledi.

Gregor, Yermakov'un yüzünde hoşnutsuz bir ifade sezerek, "Ya sen Yermakov, buna karşı mısın?" diye sordu.

"Yok canım, hayır; ben bir şey demedim ki! Kaşımızı bile oynatamayacak mıyız yani?"

"Ha şöyle! Yermakov da karşı değil. Şimdilik onun süvari alayını Ryabçikov devralır. Kopilov, sen emri yaz, sonra da gidip gün ağarana kadar uyu. Saat altıda kalkarız. Gidip şu generali bir görürüz. Yanımda dört emir eri götürüyorum."

Kopilov hayretle kaşlarını kaldırdı:

"Dördünü birden ne yapacaksın?"

"Gösteriş için! Eh, biz de ipsiz sapsız takımı değiliz ya, bir tümene komuta ediyoruz." Gregor güldü, doğrulttuğu omuzlarının üzerine kaputunu attı, kapıya yürüdü.

Çizmelerini ve kaputunu çıkarmadan bir sundurmanın saçağı altında, bir at çuluna sarınıp uzandı. Emir erleri uzun bir süre avluda gürültü yaptı; çok yakın bir yerde atlar fosurduyor, durmadan gem demirlerini geveliyordu. Havada taze gübre ve günün sıcağından sonra henüz serinlememiş toprak kokusu vardı. Yarı uykusunda Gregor emir erlerinin konuşmalarını, kahkahalarını ve sesinden genç bir delikanlı olduğu anlaşılan içlerinden birinin atına eyer vurup, bir iç çekişiyle şunları söylediğini duydu:

"Ah kardeşler, canıma tak etti. Gecenin yarısı olmuş, haydi kalk, çık yola, götür postayı... Ne uyku var ne durak... Çüüş, doğru dur ulan! Ayağını kaldır diyorum sana, ayağını!"

Bir ikincisi kısık, boğuk bir sesle homurdandı:

"Kabak tadı verdin be askerlik, gına geldi artık! Atlarımızı da eskittin, hem de en iyilerini..." Sesinin tonu değişti, canlandı, yalvarırcasına bir şey istediğini belli etti, "Bir içimlik tütün dök şuraya ne olur. Ne biçim arkadaşsın be! Belyavin'deyken sana verdiğim Kızıl Ordu çizmelerini unuttun mu yoksa? Domuz oğlu domuz! Başkası olsaydı, o çizmeler yüzünden beni ömrü boyunca hatırlardı, ama senin elinden bir içimlik tütün bile çıkmıyor!"

Gem, atın dişleri arasında çakıldadı. Hayvan derin derin soludu ve nalları taş gibi sertleşmiş kuru toprağın üzerinde tok sesler çıkararak tırısa kalktı.

'Aynı şeyi söylüyor hepsi de: Kabak tadı verdin be askerlik, gına geldi artık!' diye aynı sözleri aklından geçirdi Gregor gülümseyerek. Demeye kalmadı, uyudu. Uykuya dalar dalmaz, daha önce defalarca gördüğü rüyayı bir daha gördü... Kahverengi tarlalarda, anızların üzerinde Kızıl Ordu erleri saflar halinde ilerliyordu. İlk sıra göz alabildiğine uzayıp gidiyordu. Onun arkasında altı ya da yedi sıra daha vardı. Askerler sıkıntılı bir sessizlik içinde gittikçe yaklaşıyordu. Küçük siyah karaltılar büyüdükçe büyüyordu; artık onların uzun adımlarla üstüne doğru hızla sokulduklarını görebiliyordu. Başlarına kulaklıklı başlıklar giyen bu askerler ağızları yarı açık, tüfeklerini ellerinde doğrultmuş bir halde geldi, geldi, geldi, ateş menzili içine girdi. Gregor çok derin olmayan bir siperin içine uzanmıştı; silahının mekanizması üzerinde elini çırpınırcasına işletiyor, durmadan ateş ediyordu. Onun kurşun yağmuru altında Kızıl Ordu erleri tökezleyip yere yıkılıyordu. Tüfeğine yeni bir bağ mermi sürdü, kaşla göz arasında iki yanına baktı, yandaki siperlerden Kazakların dışarı fırladığını, yüzleri korkudan allak bullak olmuş bir halde kaçtığını gördü. Gregor yüreğinin korkunç bir hızla çarptığını duydu; bağırdı, "Ateş! Ateş edin domuzlar! Nereye gidiyorsunuz? Durun kaçmayın!" Avazı çıktığı kadar bağırmasına rağmen sesi duyulamayacak kadar zayıftı; hemen hemen hiç çıkmıyordu. Dehşete kapıldı. Sıçrayıp yerinden fırladı; kalkar kalkmaz da tam üzerine doğru sessizce koşarak gelen karanlık suratlı bir Kızıl Ordu askerine silahını son bir defa ateşledi. İsabet ettiremediğini gördü. Genç bir adam olmayan bu askerin insanı ürkütecek kadar ciddi ve korkunç bir yüzü vardı. Kaşlarını çatmış, kasketini geriye devirmiş, kaputunun eteklerini palaskasına sıkıştırmış bir halde ağır ağır koşuyor, sanki ayakları yere değmiyordu. Gregor yaklaşan düşmana baktığı bir an içinde onun kıvılcımlar saçan gözlerini, kısa ve kıvırcık bir sakalla çevrili soluk yanaklarını gördü; çizmelerinin geniş konçlarını, yere eğik tüfeğinin ufacık, karanlık namlu ağzını, namlu ağzının üstünde, koşar adımlara ayak uydurarak bir aşağı bir yukarı inip kalkan süngünün kara ucunu gördü. Anlatılmaz bir korku bütün benliğini kapladı. Silahının mekanizmasına asıldı, ama mekanizma çalışmadı, sıkışmıştı. Çaresizlik içinde mekanizmayı hızla dizinin üstüne vurdu; hiçbir sonuç elde edemedi. Kızıl Ordu eri şimdi beş adım ötesindeydi. Gregor arkasını dönüp kaçmaya başladı. Önünde uzanan çıplak, kahverengi tarla kaçışan Kazaklarla doluydu. Gregor peşindeki

adamın soluğunu hissetti, çizmelerinin yerde çıkardığı tok sesi duydu. Daha hızlı koşmak istiyor ama koşamıyordu. Dermansız bacaklarını daha hızlı hareket ettirebilmek için büyük çaba harcıyordu. Sonunda, iç karartıcı, hemen hemen harabeye dönmüş bir mezarlığa vardı, yıkık çitin üstünden atladı, çökmüş mezarların, her biri bir yana kaykılmış haçların, mezar taşlarının arasından koştu. Biraz daha gayret edecek olursa kurtulacaktı. Ama o anda ardındaki adımların gök gürültüsünü andıran gümbürtüsü daha da arttı, çoğaldıkça çoğaldı. Adamın sıcak soluğuyla ensesi kavrulan Gregor tam o sırada kaputunun eteğinden yakalandığını hissetti. Boğuk bir çığlık atarak uyandı.

Sırtüstü yatıyordu. Dar çizmelerinin içindeki ayakları uyuşmuştu; alnını soğuk bir ter kaplamıştı. Bütün vücudu sanki dayak yemiş gibi sızlıyordu. "Allah kahretsin," diye boğuk bir sesle homurdandı, kendi sesini duymanın sevinci içinde; bütün bu başından geçenlerin bir rüya olduğuna hâlâ inanamıyordu. Sonra yattığı yerde yana döndü, kaputunu başına kadar çekti ve şöyle geçirdi aklından:

'Bırakacaktım iyice yaklaşsın, darbesini savuşturup indirecektim dipçiği, sonra da tabanları yağlayacaktım...'

Az önce gördüğü ve daha önceleri de defalarca gördüğü rüyayı, uzanmış yatarken bir an için yeniden zihninde canlandırdı, bunun kötü bir rüyadan başka bir şey olmadığını, gerçekte, yakınında korkacak herhangi bir şeyin bulunmadığını bilmenin sevincini duydu içinde. 'Rüyada her şeyin gerçek yaşamdakinden on kat daha korkunç oluşu ne tuhaf. Hayatımda en zor durumlarda bile böylesine korkmamıştım,' diye düşündü, uyuşmuş bacaklarını gönül rahatlığı içinde gere gere uzatıp uykuya dalarken.

X

TANYERİ ağarırken Kopilov onu uyandırdı.

"Hadi kalk, hazırlanıp gitme zamanı geldi. Saat altıda orada olmamız emredilmişti!"

Kurmay başkanı tıraş olmuş, çizmelerini temizletmiş, buruşuk ama temiz ceketini giymişti. Aceleyle hazırlanmış olduğu belliydi. Tombul yanaklarında iki ustura kesiği vardı. Ama genel görünüşünde daha önceleri rastlanmayan özenli bir şıklık göze çarpıyordu.

Gregor eleştiren gözlerle onu süzerek, 'Pöh, nasıl da süslenip püslenmiş, generalin karşısına kaba saba bir kılıkla çıkmak istememiş...' diye düşündü.

Sanki Gregor'un aklından geçenleri sezmiş gibi Kopilov, "Oraya hırpani bir kılıkla gitmek doğru olmaz," dedi. "Sana da kendine biraz çekidüzen vermeni salık veririm."

Gregor, "Ben olduğum gibi giderim!" diye gerinerek homurdandı. "Altıda mı orada olmamız emredilmişti dedin? Demek daha şimdiden hem sana hem de bana emir vermeye başladılar, öyle mi?"

Kopilov güldü, omuzlarını silkti:

"Zemine ve zamana uymak gerek! Rütbesi yüksek olduğuna göre, ona itaat etmek zorundayız. Fitshalarov bir general, ayağımıza gelecek değil ya!"

"Haklısın. Onun bu davranışına biz çanak tuttuk zaten," dedi Gregor ve yıkanmak için kuyunun başına gitti.

Ev sahibi kadın koşarak içeri girdi, temiz, işlemeli bir havlu alıp dışarı fırladı ve bunu hafif bir baş hareketiyle Gregor'a uzattı. Gregor soğuk suyun pancar gibi kızarttığı yüzünü havlunun ucuyla ovuşturup Kopilov'a seslendi:

"Çok haklısın. Ama bu generaller de bir şeyi akıllarından çıkarmasa iyi eder: Devrimden sonra halk çok değişti, hatta yeniden doğdu da diyebilirsin. Oysa subaylar hâlâ eski kafayla gidiyor. Korkarım yakında kafalarını taşa çarparlar... Hepsinin eklemleri tutulmuş bu subayların. Bunların beyinlerine biraz makine yağı sıkmalı ki gıcırtısı kesilsin."

"Ne demek istiyorsun?" diye ceketinin kolundaki ufacık bir tozu üfleyerek sordu Kopilov.

"Demek istiyorum ki, bunlar hâlâ eskisi gibi kabarıyor. Mesela ben, Alman savaşından beri subay olarak görev yapıyorum. Bu rütbeyi de kanım pahasına elde ettim! Ama ne zaman bir mektepli subay toplantısına gitsem, kıçımdaki donla ayazda kalmış gibi hissediyorum kendimi. Heriflerin bana karşı takındığı tavrın soğukluğu sırtımdaki tüyleri ürpertiyor!" Gregor'un gözleri öfkeyle parlamış, farkında olmadan sesi yükselmişti.

Kopilov huzursuz bir tavırla etrafına bakarak fısıldadı:

"Biraz yavaş konuş, emir erleri duyacak."

"Niye böyle sorarım sana?" diye Gregor sesini alçaltıp devam etti. "Çünkü ben onların gözünde beyaz bir köleyim de ondan. Bir onların bir de benim ellerime bak... Benimkiler el değil, at toynağı! Onlar görgülüdür, bastıkları yeri bilir, ama ben odaya girdim mi, ayağımın takılmadığı yer kalmaz. Onlar tuvalet sabunu, kadınların süründükleri her çeşit boya ve krem kokar ama ben at sidiği kokarım, ter kokarım. Onların hepsi okumuş kişilerdir, ama ben bir kilise okulunu zar zor bitirmiş biriyim. Tepeden tırnağa yabancıyım onlara. İşte bu yüzden oluyor bütün bunlar! Ne zaman yanlarından ayrılsam, yüzüme bir örümcek ağı yapışmış gibi hissediyorum kendimi; her tarafım karıncalanıyor, huzurum kaçıyor ve gidip yüzümü yıkamak istiyorum." Havluyu kuyu bileziğinin üstüne fırlatıp attı, kırık bir tarakla saçını taradı. Kasketinin altında güneşten korunmuş alnı esmer yüzünde bembeyaz görünüyordu. "Eski devrin çoktan geçtiğini, cehennem olup gittiğini anlamak istemiyorlar!" diye daha sakin bir sesle devam etti. "Bizim başka hamurdan yoğrulduğumuzu, cahil, sıradan halktan biri, bir çeşit davar olduğumuzu sanıyorlar. Askerlik işlerinden, ben ve benim gibiler, sanıyorlar ki daha az anlarız. Peki ya Kızılların komutanları kim? Budyonni mektepli subay mıdır? Savaştan önce kıta çavuşuydu ama Genelkurmayın bütün generallerinin hakkından gelen de o oldu! Bütün Kazak generalleri içinde en ünlü savaşçı olarak Guselşçikov bilinirdi, ama o da geçen kış Ust-Koperskaya'dan donuyla kaçıp gitti. Onun böyle apar topar kaçmasına kimin sebep olduğunu biliyor musun? Moskovalı bir çilingir, bir Kızıl alay komutanı. Bu olaydan sonra tutsaklar hep ondan söz edip durdu. Senin bunu anlaman gerek! Biz, bizim gibi alaylı subaylar ne yaptık? Kazakları ayaklanma sırasında çok mu kötü yönettik sanki? Bize çok mu yardım etti generaller?"

"Oldukça yardım ettiler," dedi Kopilov anlamlı anlamlı.

"Eh, belki Kudinov'a yardım etmiş olabilirler, ama ben onlardan bir yardım görmedim, kimseden de öğüt almadan Kızılları tepeledim."

"E, ne olmuş yani! Şimdi sen bilimin askerî konulara uygulanması gerektiğine inanmıyor musun?"

"Evet, inanıyorum. Ama savaşta esas olan bu değildir birader."

"Nedir öyleyse Panteleyeviç?"

"Ne uğurda savaştığın."

"O ayrı dava..." dedi Kopilov hafifçe gülümseyerek. "Elbette ki öyle... Bu savaşta esas olan düşüncedir. Ne uğurda savaştığını bilen, davasına inanan taraf kazanır. Dünya ne kadar eskiyse bu gerçek de o kadar eskidir. Senin yeni bir buluşunmuş gibi bunu şimdi öne sürmeye çalışmanın hiçbir yararı yok. Ben eskiye bağlıyım, geride kalan güzel günlerden yanayım. Eğer her şeyin değişeceğine inansam, savaşmak şöyle dursun, parmağımı bile oynatmazdım. Bizden yana olanların hepsi de eski ayrıcalıklarını savunan ve eski düzene karşı ayaklanan halkı silah zoruyla bastıran kimselerdir. Sen ve ben bu bastırma görevini yapanların arasındayız. Seni uzun zamandan beri inceliyorum Gregor Panteleyeviç, ama bir türlü anlayamıyorum."

"İleride anlarsın. Hadi gidelim," diye sert bir tavırla karşılık verdi Gregor ve ahıra doğru yürüdü.

Gregor'un her hareketini kollayan ev sahibesi onu hoşnut etmek için:

"Süt içmek ister miydin?" dedi.

"Sağ ol anacığım, süt içecek kadar vaktim yok. Başka zaman içerim."

Bir samanlığın yanında Prohor Zikov bir çanaktan ha babam yoğurt kaşıklıyordu. Gregor'un atını çözdüğünü gördüğü halde hiç oralı olmadı. Dudaklarını ceketinin koluna silerek sordu:

"Uzağa mı gidiyorsun? Ben de geliyor muyum seninle?"

Gregor'un cinleri başına üşüştü. Öfkeyle bağırdı:

"Ulan uyuz, dalga mı geçiyorsun benimle? Görevini bilmiyor musun sen? At ne demeye kapatılmış bekliyor? Atımı bana getirmek kimin kişi? Ulan obur şeytan! Hep tıkınır dursun! Hadi, bırak o kaşığı elinden! Nerede kaldı senin disiplinin? Herifteki boğaz değil, dipsiz kuyu!"

Prohor eyere yerleşirken, "Ne parlıyorsun öyle?" diye gücenik bir ses tonuyla homurdandı. "Hırlayıp duruyorsun boşu boşuna. Hem, o kadar da büyüklenme bakalım. Yola çıkmadan bir şeyler yemeye de mi hakkım yok? Ne bağırıp duruyorsun öyle?"

"Beni hiç iplemiyorsun da ondan bağırıyorum domuz bumbarı! Benimle ne biçim konuşmak o öyle? Bir generali görmeye gidiyoruz, ona göre tetik dur! Üstlerinle yüz göz olmaya fena alıştın sen! Ben senin karşında kimim? Beş adım arkamda süreceksin atını!" diye emri yapıştırdı Gregor avludan çıkarken.

Prohor'la öbür üç emir eri biraz geride kaldılar. Kopilov'la yan yana ilerleyen Gregor az önce aralarında geçen konuşmayı sürdürdü. Alaycı bir sesle sordu:

"Peki bir türlü anlayamadığın nedir? Belki bu konuda sana yardımcı olabilirim."

Gregor'un sesindeki alaycı tonu ve soruş tarzını fark edemeyen Kopilov cevap verdi:

"Ne olacak, senin bu işteki tutumunu bir türlü anlayamıyorum. Bir yandan eski yönetimi korumak için savaşıyorsun, bir yandan da -açık söylersem kusura bakma- kendin de biraz Bolşevikçe davranıyorsun."

"Benim Bolşevikliğim de nasıl oluyor?" Gregor suratını astı, eyerin üzerinde sinirli sinirli kalçalarını oynattı.

"Sana Bolşeviksin demiyorum, ama biraz Bolşevikler gibi davranıyorsun diyorum."

"Ben de hangi bakımdan diye soruyorum sana!"

Kopilov yumuşak bir ifadeyle gülümseyerek, "Örneğin, subaylar hakkında ve onların sana karşı tutumları hakkında söylediklerin. Ne yapmalarını istiyorsun onların? Her şeyden önce senin istediğin nedir?" diye sordu kamçısıyla oynayarak. Dönüp arkasına, onları izleyen ve aralarında heyecanlı heyecanlı bir şeyler tartışan emir erlerine bir göz atıp sesini yükseltti:

"Seni kendileriyle aynı düzeyde görmüyor, sana tepeden bakıyorlar diye onlara kızıyorsun. Ama onlar da kendi açısından haklı; bunu anlaman gerekir. Subay olmasına subaysın, doğru, ne var ki sen bu subaylığı rastlantı sonucu elde etmişsin. Subay üniforması giymiş olmana rağmen -böyle konuştuğum için bağışla beni- sen yine de yontulmamış bir Kazak'sın. Görgüsüzsün, kaba saba konuşursun, aydın bir kişinin doğal davranışlarının hepsinden yoksunsun. Örneğin, bütün kültürlü insanların yaptığı gibi mendil kullanacağın yerde, burnunu iki parmağının arasına alıp sümkürürsün; yemek yerken ellerini ya çizmelerinin konçlarına ya da saçına silersin; yıkandıktan sonra yüzünü bir at çuluyla kurulamamak titizliğini göstermezsin; tırnakların uzadığı zaman onları kemirirsin ya da kılıcının ucuyla kesersin. Sana daha iyi bir örnek vereyim; geçen kış Karginskaya'da, kocasını Kazakların tutukladığı kültürlü bir kadınla seni konuşurken görmüştüm; sen kadının önünde durup pantolonunun düğmelerini iliklemiştin."

"Yani, iliklemeseydim daha mı iyi olurdu?" diye sordu Gregor ekşi bir suratla gülümseyerek.

Atları yan yana gidiyordu. Gregor göz ucuyla Kopilov'a, onun iyi huyunu açığa vuran yüzüne bakıyor ve içinde duyduğu bir üzüntüyle onu dinliyordu.

"Mesele o değil," diye bağırdı Kopilov, sinirlenip kaşlarını çatarak. "Üstünde pantolondan başka bir şey olmadan bir kadının karşısına yalınayak çıkıp onunla nasıl konuşabiliyorsun? Çok iyi hatırlıyorum, omuzlarının üstüne ceketini bile atmamıştın. Aslında bunlar hep ufak tefek şeyler ama, hepsi bir araya gelince senin... Nasıl söylesem bilmem ki?"

"Ne kadar basit söylersen o kadar iyi olur!"

"Evet, yabani bir insan olduğunu belirtiyor bunlar. Hele o konuşma tarzın! Korkunç! 'Karargâh' demek varken, 'karergeh' diyorsun; 'tahliye' demek varken, 'tehleye' diyorsun; bir kelime ile 'sanırım' diyeceğin yerde kalkıp, 'bana sanki öyle geliyor' diyorsun. Bütün cahiller gibi sende de kulağa hoş gelen yabancı sözcükler kullanmak bir tutku halinde. Bunları yerli yersiz kullanıyorsun, akıl almayacak kılıklara sokuyorsun ve karargâh konferanslarında 'dislokasyon', 'dispozisyon', 'konsantrasyon' ve buna benzer askerî terimler geçtiği zaman da konuşmacıya hayranlıkla, hatta diyebilirim ki gıptayla bakıyorsun."

"İşte şimdi saçmaladın!" diye bağırdı Gregor. Yüzünde neşeli bir ifade belirdi. Atının iki kulağının arasını okşayıp, yelesinin altındaki tüyleri, ipek gibi derisini kaşıyarak, "Hadi devam et," dedi, "komutanını biraz daha azarla!"

"Bak, dinle beni, seni niçin azarlayacakmışım? Senin bu konularda çok cahil olduğunu önce kendin bilmelisin, ama bilmiyorsun. Sonra da subaylar sana eşit davranmıyor diye üzülüyorsun. Ne görgün var ne de tahsilin; tam bir mankafasın!" Ağzından kazara kaçırdığı bu aşağılayıcı sözcük Kopilov'u telaşlandırdı. Gregor'un kızdığı zaman ne kadar ölçüsüz davrandığını bildiğinden, parlamasından korktu. Ama ona şöyle bir göz ucuyla bakınca birden rahatladı. Gregor eyerin üzerinde geriye doğru kaykılmış, sessiz sessiz gülüyordu. Bıyığının altında gözleri kamaştıran bir sıra diş pırıl pırıl parlıyordu. Kopilov sözlerinin bu sonucu doğurmasına öylesine şaşırmış, Gregor'un gülüşü de onu gülmeye öylesine zorlamıştı ki, kendini tutamayıp, kahkahayı basarak, "Gör işte!" dedi. "Bu azarı senin yerine duygulu başka

bir insan duymuş olsaydı ağlardı, ama sen kişniyorsun... Anlaşılmaz bir insansın vesselam!"

"Demek bana mankafa diyorsun ha? Yuh olsun sana!" dedi Gregor gülmesi geçince. "Sizlerin gelenek ve göreneklerinizi öğrenmek istemiyorum ben. Öküzleri güderken benim bir işime yaramaz bunlar. Tanrı kısmet eder de yaşarsam yine öküzlerin başına döneceğim, ama onların önünde saygıyla eğilip selama durmam, 'Kerem buyurunuz Sayın Dazkafa! Özür dilerim, Benekli! İzin verin de şu boyunduruğunuzu düzeltivereyim! Saygıdeğer Efendim, öküz hazretleri, karıkları bozmamanızı istirham ederim!' demem gerekmeyecek. Onlara kaba davranacaksın, 'Dah!' diyeceksin. Öküzler yalnız bundan anlar, senin dişlokasyonun onlara sökmez."

"'Dişlokasyon' değil, 'dislokasyon'" diye Kopilov düzeltti onu.

"Peki, dislokasyon. Ama bir konuda seninle aynı fikirde değilim."

"Nedir o?"

"Mankafa diyorsun ya, işte o. Belki sana göre öyleyim, ama bekle! Bana biraz zaman tanı, hele Kızıllara bir katılayım, göreceksin, demir leblebi olup çıkacağım. İşte o zaman sizin gibi iyi yetişmiş, okumuş parazitler elime düşmeye görsün! Hepinizin bağırsaklarını deşeceğim, canınızı burnunuzdan getireceğim!" dedi Gregor yarı şaka yarı ciddi ve atını süratliye kaldırdı.

Don boyu toprakları üzerinde gün öyle ince dokunmuş bir sessizlik içinde doğuyordu ki, her ses, hatta en hafifi bile bu sessizliği bozuyor, uyuyan yankıları uyandırıyordu. Bozkırda yalnızca tarlakuşlarıyla bıldırcınlar hüküm sürüyordu, ama yakınlardaki köycüklerde, büyük askerî kuvvetlerin hareketlerine ardı arası kesilmeksizin eşlik eden o uğultu yine de duyulabiliyordu her zamanki gibi. Top arabalarının ve cephane yüklü arabaların tekerlekleri yollarda takırdıyor, kuyu başlarında atlar kişniyor, bölükler halinde geçen Kazak piyadelerinin adım sesleri yumuşak, boğuk boğuk çıkıyor, cepheye erzak ve cephane taşıyan sıra sıra brıçkaların ve sivil yük arabalarının takırtıları yükseliyordu. Sahra mutfaklarının çevresini darı lapasının, defne yapraklarıyla çeşnilendirilmiş konserve etin ve taze ekmeğin nefis kokuları sarmıştı.

Ust-Medveditskaya'nın aşağılarında karşılıklı tüfek atışları durmaksızın sürüyor, arada sırada da toplar tok ve tembel seslerle gümbürdüyordu. Savaş yine başlamıştı.

General Fitshalarov kahvaltı ederken yanına gelen yaşlıca, yorgun görünüşlü bir emir subayı ona şu haberi verdi:

"Birinci Asi Tümen Komutanı Melehov'la Kurmay Başkanı Kopilov geldiler."

"Onları odama al." Kocaman, kemikli eliyle Fitshalarov, içi yumurta kabuğu dolu tabağını itti, hiç acele etmeden bir bardak taze süt içti, peçetesini güzelce katlayıp masadan kalktı.

Çok uzun boyu, ihtiyarlığın hantallaştırdığı iri yapısıyla, kapılarının üst kirişleri eğrilmiş, ufacık pencereleri olan bu küçük Kazak evinin karanlık odasında inanılmayacak kadar heybetli görünüyordu. Boğuk bir sesle öksürüp, üzerinde kalıp gibi duran üniformasının sert yakasını düzelten general yandaki odaya geçti, o anda ayağa kalkan Kopilov'la Gregor'u eğilerek selamladı, sıkmak için elini onlara uzatmadan masayı işaret etti.

Gregor, oynamasın diye kılıcını eliyle tutarak ihtiyatla taburenin ucuna ilişti ve belli etmeden Kopilov'a baktı.

Fitshalarov, hezaren* sandalyeyi gıcırdatarak kendini bütün ağırlığıyla bıraktı. General uzun bacaklarını topladı, kocaman ellerini dizlerinin üstüne koyarak kalın, yumuşak bir sesle konuştu:

"Baylar, sizi buraya bazı meseleleri halletmek için çağırdım... Asilerin yürüttüğü çete savaşı bitmiştir. Kuvvetleriniz bağımsız bir birlik olarak kalma durumuna son verecektir; zaten bu aslında hiçbir zaman bir birlik olamamıştı. Masaldan başka bir şey değildi bu! Kuvvetleriniz Don Ordusuyla birleşmelidir. Planlı bir taarruza geçiyoruz. Bunu anlamanızın ve kendinizi kayıtsız şartsız yüksek komutanlığın emrine bağımlı kılmanızın zamanı gelmiştir. Dün piyade alayınızın, fedai taburunun saldırısını niçin desteklemediğini lütfen söyler misiniz bana? Emirlerime rağmen alay hücuma geçmeyi niçin reddetti? Kimdir sizin bu sözde tümeninizin komutanı?"

"Benim," diye Gregor alçak sesle cevap verdi.

"O halde soruma cevap vermek lütfunda bulunun."

"Düne kadar tümene dönmemiştim."

"Düne kadar canınızın çektiği yer neresi oluyor acaba?"

"Evdekileri görmeye gitmiştim."

---

* Hezaren: Bambu.

"Askerî harekâtın sürüp gittiği bir zamanda bir tümen komutanı canı çekince evini ziyarete gidebiliyor! Bu tümen değil, bir ayaktakımı güruhu! Hem de tam anlamıyla soysuzlaşmış! İğrenç bir şey bu!" Generalin gürleyen bas sesi, küçük odanın içinde yükseldikçe yükseliyor; dışarıda emir subayları, ayaklarının ucuna basarak dolaşıyor, fısıldaşıyor, birbirlerine gülümsüyordu. Kopilov'un yanaklarının rengi daha da soldu, ama Gregor generalin yüzüne, sıkılı koca yumruklarına baktıkça, kendi içinde de dizginleyemediği çılgınca bir öfkenin uyanmakta olduğunu hissetti.

Fitshalarov kendisinden hiç umulmadık bir çeviklikle ayağa fırladı ve sandalyesinin arkalığını sıkı sıkı kavrayıp bağırdı:

"Senin komuta ettiklerin askerî kuvvetler değil, Kızıl muhafız ayaktakımı! Bunlar Kazak değil, insanlığın yüzkaraları! Sana, Bay Melehov, bir tümene komuta etmekten çok, bir emir eri olarak görev yapmak yaraşır. Senin işin çizme temizlemek olmalıydı! Duyuyor musun? Emir niçin yerine getirilmedi? Aranızda toplantı yapamadınız diye mi? Konuyu tartışmaya vakit mi bulamadınız? Gözünü dört aç! Burada bizler 'yoldaş' değiliz, Bolşevik usullerin uygulanmasına da izin vermeyeceğiz. İzin vermeyeceğiz buna!"

Kısık bir sesle, "Bana böyle bağırmamanızı rica etmek zorundayım!" diyen Gregor kalktı ve ayağıyla tabureyi geriye itti.

Heyecandan soluğu kesilen Fitshalarov masanın üzerine doğru eğilip boğuk bir sesle, "Ne dedin?" diye bağırdı.

"Bana böyle bağırmamanızı rica etmek zorundayım!" diye Gregor daha yüksek bir sesle tekrarladı. "Bizi buraya çağırdınız, bir karar verelim diye..." Bir an sustu, gözlerini önüne eğdi, bakışlarını Fitshalarov'un ellerinden ayırmadan sesini fısıldarcasına alçalttı:

"Eğer, Asaletlim, bana serçe parmağınızı bile dokundurmaya kalkışacak olursanız, sizi hemen buracıkta ikiye biçerim!"

Oda öyle bir sessizleşti ki, Fitshalarov'un kısılan soluğu rahatça duyulabildi. Bu sessizlik bir dakika kadar sürdü. Kapı azıcık gıcırdadı. Ürkek bir emir subayı aralıktan içeri baktı. Kapı yine aynı dikkatle kapandı. Gregor kılıcının kabzasını kavramış ayakta duruyordu. Kopilov'un dizleri titriyor, şaşkın bakışları duvarda geziniyordu. Fitshalarov olanca ağırlığıyla sandalyesine çöktü, ihtiyarlara özgü bir tavırla bir iki öksürüp, "Ne âlâ!" diye homurdandı. Sonra tam bir

sükûnet içinde, ama Gregor'a bakmadan, "Oturun!" dedi. "Biraz öfkelendik ama geçiştirdik. Şimdi uslu uslu dinle beni. Sana emrediyorum; bütün bindirilmiş kuvvetlerini kaydırıp... Ama otursana!"

Gregor oturdu ve yüzünde birdenbire boncuklanan teri ceketinin yeniyle sildi.

"İleri süreceksin. Bütün bindirilmiş kuvvetler derhal güneydoğu bölgesine kaydırılacak ve hemen saldırıya geçirilecek. Sağ kanatta komutan Çumakov'un İkinci Taburu ile temas kuracaksın..."

Gregor bezgin bir ifadeyle "Tümeni oraya götürmeyeceğim," dedi ve mendilini aramak için elini pantolonunun cebinde dolaştırdı. Natalya'nın dantelli mendiliyle alnındaki teri bir daha sildikten sonra tekrar etti:

"Tümeni oraya götürmeyeceğim."

"Neden?"

"Kuvvetlerin düzenlerini değiştirmeleri çok vakit alır..."

"Orası seni ilgilendirmez. Harekâtın sonucundan sorumlu olan benim."

"Beni ilgilendirir; üstelik sorumlu olan yalnız siz değilsiniz."

Fitshalarov kendini tutmak için büyük bir çaba harcayarak, "Demek emrime uymayı reddediyorsun?" diye boğuk bir sesle sordu.

"Evet."

"O halde lütfen tümenin komutasını hemen devret! Dünkü emrin niçin yerine getirilmediğini şimdi anlıyorum..."

"Siz istediğinizi anlayın, ama ben tümenin komutasını devredecek değilim."

"Peki, benim bundan ne anlamam gerekiyor şimdi?"

"Ne dedimse onu." Gregor belli belirsiz gülümsedi.

"Seni komutanlıktan azlediyorum!" Fitshalarov sesini yükseltti. Gregor derhal ayağa kalktı.

"Ben sizin emriniz altında değilim Asaletlim!"

"Öyleyse kimin emri altındasın?"

"Asi Kuvvetler Komutanı Kudiffov'un emri altındayım. Sizden bu sözleri duymak beni çok şaşırttı... Hiç değilse şu anda siz ve ben eşit haklara sahip bulunuyoruz. Siz bir tümene komuta ediyorsunuz, ben de bir tümene komuta ediyorum. Bu yüzden, bana öyle bağırmazsanız çok iyi edersiniz... Rütbem bölük komutanlığına indirildiğinde bunu

yaparsanız, anlarım! Ama o zaman bile..." Gregor kirli işaret parmağını havaya kaldırdı, gözlerinin öfkeyle ateş saçmasına rağmen gülümseyerek sözünü bitirdi, "O zaman bile kimsenin bana bağırmasına göz yumacak değilim."

Fitshalarov ayağa kalktı, üniformasının sımsıkı yakasını düzeltti, hafifçe öne eğilerek:

"Konuşacağımız başka bir şey kalmadı," dedi. "Nasıl istersen öyle yap. Senin bu davranışını ordu karargâhına derhal bildireceğim. Emin ol ki sonuç gecikmeyecektir. Sahra askerî mahkememiz şu sıralarda azami süratle çalışmalarını sürdürmektedir."

Kopilov'un umutsuz bakışlarına hiç aldırış etmeden, Gregor, kasketini başına geçirip kapıya doğru yürüdü. Eşikte durdu ve:

"İstediğin yere bildir, beni korkutamazsın," dedi. "Sinirlerim sağlamdır benim... Şimdilik benimle uğraşmaktan da vazgeçsen çok iyi edersin..." Bir an susup düşündükten sonra ekledi, "Yoksa Kazaklarım canını yakabilir, karışmam..." Kapıyı bir tekme vurup açtı, kılıcını şakırdatarak sert adımlarla dış kapının sahanlığına çıktı.

Heyecanlanan Kopilov ona basamaklarda yetişti. "Sen delisin Panteleyeviç!" diye umutsuzluk içinde fısıldadı avuçlarını sıkarak.

Gregor kırbacını elinde büküp, "Atlar!" diye bağırdı çın çın öten bir sesle.

Prohor basamakların önünde cin gibi beliriverdi.

Gregor bahçe kapısından çıkarken arkasına baktı: Üç emir eri gereksiz bir telaşla General Fitshalarov'un çevresinde dört dönüyor, yüksek atının çok güzel eyerine çıkıp oturması için ona yardım ediyordu.

Gregor'la Kopilov yarım verst kadar hiç konuşmadan sürdü atlarını. Gregor'un konuşmaya elverişli bir durumda olmadığını ve o anda kendisiyle yapılacak bir tartışmanın tehlike yaratabileceğini sezen Kopilov sessizliğini koruyordu. Gregor buna daha fazla dayanamadı.

"Neden sesin çıkmıyor?" diye sert bir tavırla sordu. "Ne diye geldin benimle? Olaya tanık olmak için mi? Kasten konuşmadın, öyle değil mi?"

"Ağzına geleni söyledin be adam!"

"O söylemedi mi sanki?"

"Haklısın, o da kabahatli. Seninle konuşma tarzı çok çirkindi."

"Aslında bizimle hiç konuşmadı! Baştan sona kadar, sanki biri kıçına iğne batırmış gibi bağırdı durdu!"

"İyi halt ettin sen de ondan aşağı kalmamakla. Üste karşı gelmek... Hem de savaş sırasında dostum..."

"Bunun hiçbir önemi yok! Ne yazık ki, bana saldırmaya kalkışmadı! Kılıcı çaldığım gibi kafatasını paramparça ediverirdim hani!"

"Her neyse, bu işin sonundan bir hayır beklenmez artık!" dedi Kopilov hoşnutsuzluğunu belli ederek. Atının hızını adetaya düşürdü. "Anlaşılıyor ki sıkı bir disiplin uygulayacaklar artık. Onun için sen de biraz dikkatli olsan iyi edersin."

Atları soluyarak yan yana gidiyor, kuyruklarını silkerek sinekleri kovuyordu. Gregor gözlerini alaycı bir tavırla Kopilov'un üzerinde gezdirip sordu:

"Ne diye böyle süslenip püslendin sanki? Seni çaya mı davet ettiğini sanmıştın yoksa? O nazik eliyle seni tutup masaya buyur edeceğini mi düşündün? Tıraş oldun, ceketini temizledin, çizmelerini parlattın... Mendiline tükürüp dizindeki lekeleri temizlediğini gözümle gördüm."

"Bırak bunları lütfen!" dedi Kopilov kızarak.

"Bütün çabaların boşa çıktı!" diyerek Gregor alay etti. "Çaydan vazgeçtik, adam sana elini bile uzatmadı."

Kopilov, "Senin yanında bunu yapsaydı belki de daha fena olurdu," diye mırıldandı hemen. Gözlerini kısıp şaşkınlık ve sevinç içinde bağırdı:

"Şuraya bak! Bunlar bizimkiler değil! Müttefikler!"

Daracık yolda altı katırın çektiği bir İngiliz topu kendilerine doğru geliyordu. Topun yanında ilerlemekte olan bir İngiliz subayı kuyruğu kesik al bir ata binmişti. En öndeki katırın binicisi de İngiliz üniforması giymişti, ama kasketinin şeridi üzerinde Rus subaylarının kokartı, omuzlarında da teğmen apoletleri vardı.

Gregor'dan daha birkaç adım ötedeyken subay, kolonyal şapkasının siperliğine iki parmağını değdirip, başının bir hareketiyle kendilerine yol vermesini rica etti. Yol o kadar dardı ki, binek atları ancak yandaki taş duvara sürtünerek geçebilirdi.

Gregor'un yanak kasları titredi. Dişlerini sıkarak atını doğrudan subayın üstüne sürdü. Adam hayretle kaşlarını kaldırıp yana çekildi. Geçmekte oldukça zorluk çektiler; hatta İngiliz, deri tozluğunun sımsıkı çevrelediği sağ bacağını kaldırıp, safkan kısrağının özenle tımar edilmiş, pırıl pırıl parlayan sağrısına doğru uzatmak zorunda kaldı.

Topçulardan biri, herhalde bir Rus subayı, Gregor'u yukarıdan aşağı öfkeyle süzdü.

"Biraz kenara çekilebilirdiniz sanırım! Kabalığınızı burada bile göstermeseydiniz olmaz mıydı?" dedi.

"Hadi sür atını, kes sesini, kancık memesi, yoksa ben seni çekerim kenara!" diye karşılık verdi Gregor sesini yükselterek.

Subay eyerin üzerinde doğruldu ve dönüp bağırdı:

"Baylar! Tutun şu serseriyi!"

Gregor kırbacını anlamlı anlamlı sallayarak atını daracık yolda adeta ile sürmeye devam etti. Üstleri başları toz toprak içinde kalmış, yorgunluktan bitkin bir halde olan, bıyıkları bile terlememiş genç topçu subayları onu düşmanca bakışlarla süzdü, ama tutmak için bir girişimde bulunmadı. Altılı batarya bir dönemeçte gözden kayboldu. Kopilov atını Gregor'la bir hizada sürüyor, durmadan dudaklarını ısırıyordu.

"Saçmalayıp duruyorsun Gregor Panteleyeviç! Bir çocuktan farkın yok!"

Gregor, "Benim başıma seni akıl hocası mı verdiler be?" diye hırladı.

"Fitshalarov'a kızmanı anlarım," dedi Kopilov omuzlarını silkip, "Ama o İngiliz sana ne yaptı ki? Yoksa kolonyal şapkası mı hoşuna gitmedi?"

"Burada, Ust-Medveditskaya'ya bu kadar yakın bir yerde bunu giymiş olması hoşuma gitmedi, başka nerede giyerse giysin... İki köpek dalaşırken üçüncüsü karışmaz, anlıyor musun?"

"Yaa! Demek yabancıların işe karışmasını istemiyorsun öyle mi? Ama sanırım, boğazına sarıldıkları vakit yardımına gelirlerse herhalde memnun olursun."

"Belki bu senin hoşuna gider, ama ben olsam onların ayağını toprağıma bastırmazdım."

"Kızıllarla birlikte savaşan Çinlileri gördün mü sen?"

"Ne olmuş?"

"Aynı şey değil mi? Biliyorsun, onlarınki de yabancı yardımı."

"Bununla hiçbir ilgisi yok! Çinliler gönüllü olarak Kızıllara yardıma geldi."

"Ötekilerin zorla mı geldiğini sanıyorsun?"

Gregor ne cevap vereceğini bilemedi, uzun bir süre hiç konuşmadan, hırsla bu konuyu kafasında evirip çevirerek atını sürdü. Sonra, canının sıkıldığını gizlemeyen bir sesle devam etti:

"Siz aydın kişiler hep böylesiniz. Kar üstünde koşan tavşanlar gibi oradan oraya sıçrarsınız! Sizin tanıtlarınızın bir yerde tutarsız olduğunu biliyorum, ama bunu neresinden yakalayacağımı bilemiyorum. Kapatalım bu konuyu. Kafamı karıştırma. Sayende zaten karışacağı kadar karışmış."

Kopilov gücenerek sustu ve yol boyunca hiç konuşmadılar. Yalnız bu arada Prohor merakını yenemeyerek yanlarına geldi ve sordu:

"Gregor Panteleyeviç, Asaletlim, şu Kadetlerin toplarına koşulu hayvanlar nedir; bunların ne olduğunu bana söyler misin? Kulakları eşek kulağıydı ama geri kalan kısmı bildiğimiz attan hiç de farklı değildi. Hayvanlara şöyle bir göz atmak bile gelmedi içimden. Acaba ne denir bu karın ağrısı yaratıklara? Söyler misin lütfen; arkadaşlarla bahse girdik de..."

En azından beş dakika kadar onları arkalarından izledi, ama bir cevap almadı. Alamayınca da yavaşlayıp geride kaldı ve öbür emir erleri kendi hizasına gelince onlara fısıldayan bir sesle anlattı:

"Ağızlarından tek kelime çıkmadı be kardeşler. Sanırım onlar da bu pis hayvanların dünyaya nereden geldiğini kendi kendilerine merak ediyor."

XI

KAZAK bölükleri dördüncü kere sığ siperlerinde doğrulup ayağa kalktıysa da, Kızılların öldürücü makineli tüfek ateşi karşısında tekrar yatmak zorunda kaldılar. Sol yakadaki ormana saklanan Kızıl Ordu bataryaları, sabahın köründen beri Kazak mevzilerine ve dere yataklarında gizlenen yedeklerin üzerine durmadan ateş yağdırmaktaydı.

Don boyundaki tepelerin üzerinde, belirdikten sonra havada hemen eriyiveren süt beyazı şarapnel dumanları parlıyordu. Kurşunlar, Kazak siperlerinden meydana gelen kırık çizginin önünde ve arkasında havaya kahverengi bir toz bulutu kaldırmaktaydı.

Öğleye doğru savaş iyice kızıştı ve batı rüzgârı top seslerinin gümbürtüsünü Don boyunca uzaklara taşıdı.

Bir Asi bataryasının gözetleme noktasından Gregor dürbünle savaşın gelişmesini izlemekteydi. Subay bölüklerinin kayıp vermesine rağmen inatla, kısa hamleli saldırı tazelediklerini görebiliyordu. Ateş hızlandığı zaman yüzükoyun uzanıp yere yapışıyor, sonra peş peşe kısa hamlelerle ileri bir noktaya yaklaşıyorlardı Ama solda, manastır yönünde, Asilerin piyadeleri hiçbir etkinlik gösteremiyordu. Gregor bir pusula yazıp bunu kuryeyle Yermakov'a gönderdi.

Yarım saat sonra Yermakov öfkeden ateş püskürerek atını sürüp geldi. Batarya atlarına ait bağlama kazığının yanında atından indi, soluk soluğa gözetleme noktasının siperine doğru uzanan bayırı tırmandı.

"Kazakları harekete geçiremiyorum! Yerlerinden kımıldamıyorlar!" diye ellerini sallayarak bağırdı daha yaklaşmadan. "Şimdiden yirmi üç kişi kaybettik kaşla göz arasında. Kızılların onları nasıl biçtiğini gördün mü?"

"Subaylar ilerliyor, ama sen adamlarını harekete geçiremediğini söylüyorsun bana, öyle mi?" diye Gregor dişlerinin arasından yılan gibi tısladı.

"Görmüyor musun? Onların her mangasında bir hafif makineli tüfek var, fişek bolluğu içinde yüzüyorlar. Ya bizim neyimiz var?"

"Mazeret tanımam! Derhal saldırıya geçir onları, yoksa kellenden olursun!"

Yermakov sunturlu bir küfür savurup bayır aşağı koştu. Gregor da İkinci Piyade Alayının taarruzunu bizzat yönetmeye karar vererek onun ardından gitti.

Akdiken dalları altına ustalıkla gizlenmiş olan ve yan atışları sürdüren topun yakınında batarya komutanı tarafından durduruldu.

"Hele gel Gregor Panteleyeviç, şu İngiliz yapısı topların işçiliğine bak da gözün bayram etsin! Köprünün üstüne ateş açmak üzereler. Şu tümseğin üstüne çıkıp bakalım."

Dürbünle bakınca Kızıl istihkâmcıların Don üzerine kurduğu tombaz köprüyü ince bir şerit halinde zor seçebildiler. Köprüden ardı arası kesilmeyen arabalar sel gibi akıyordu.

On dakika kadar sonra, taşlı bir sırtın arkasındaki çukurlardan birinin içine yerleştirilmiş olan İngiliz bataryası ateş açtı. Atılan dördüncü mermi ile köprü hemen hemen tam orta yerinden parçalandı.

Araba seli durdu. Kızıl Ordu erleri parçalanan brıçkaları ve at leşlerini ırmağa atma işine giriştiler telaşla.

Sağ kıyıdan içi istihkâmcılarla dolu dört mauna açıldı. Ama istihkâmcılar köprünün bozulan ahşap zeminini onarma işini başarır başarmaz İngiliz bataryası bir salvo daha yolladı. Bunlardan biri köprünün sol kıyıdaki giriş rampasını havaya uçurdu, ikincisi de köprünün hemen yanında suyu yeşil bir sütun gibi göğe yükseltti. Araba seli bir kez daha durdu.

"Köpoğluları, tam isabet kaydediyorlar!" dedi Gregor'un batarya komutanı takdirle. "Gece bastırana kadar da onların geçmesine fırsat vermezler artık. Bu köprü şimdiden sonra bir dakika için bile sağlam kalacağa benzemez!"

Gregor dürbününü gözünden indirmeden sordu:

"Ama senin topların niçin susuyor? Piyadeyi desteklemen gerekirdi. Kızılların makineli tüfek yuvalarını pekâlâ görebiliyorsun."

"Bunu zevkle yapardım, ama bir tek mermimiz bile kalmadı. Sonuncuyu göndereli yarım saat oldu, sonra da Perhize başladık."

"Ne duruyorsunuz burada öyleyse? Koşun hayvanları toplara, çekin gidin buradan."

"Kadetlerden mermi istemeye adam gönderdim."

"Sana bir şey vermez onlar," diyerek kesip attı Gregor.

"Bir kere öyle oldu; boş elle döndük, ama ben yine de istedim. Bakarsın bu sefer halimize acırlar. Belki de sırf şu makineli tüfeklerin hakkından gelmemize yetecek kadar, iki düzine çıkarıp verirler. Şaka değil, yirmi üç adamımızı temizlediler. Kim bilir daha bizden kaç kişiyi biçecekler. Bir bak hele şunlara, dikiş makinesi gibi işletiyorlar silahlarını!"

Gregor bakışlarını Kazak siperlerine çevirdi. Yakındaki yamaçta kurşunlar hâlâ kuru toprağı dövüp duruyordu. Makineli tüfeğin taradığı yerlerde bir toz şeridi kalkıyor, sanki gözle görünmeyen bir el siperlerin üzerinden kül renginde ince bir çizgi çekiyordu. Boydan boya uzanan bütün Kazak siperlerinden bir duman tüter gibiydi; toz bunların üzerine bulut kümeleri halinde çöreklenmişti.

Gregor İngiliz bataryasının atışlarını seyretmiyordu artık. Bir dakika kadar, topların ve makineli tüfeklerin dinmek bilmeyen gümbürtüsünü dinledi, sonra bayır aşağı yürüyüp Yermakov'a yetişti.

"Benden emir almadan taarruza geçme," dedi. "Topçu desteği olmayınca onları asla püskürtemeyiz."

Yermakov dörtnala sürülmenin ve top seslerinin heyecanından hâlâ kurtulamamış olan atına binerken sitem dolu bir sesle, "Ben sana demedim mi?" dedi.

Gregor, Yermakov'un ateş altında korkusuzca atını dörtnala sürüp gidişini seyrederken kaygıyla düşündü: 'Ne halt etmeye gidiyor burnunun doğrusuna? Şimdi makineliyle biçilecek haberi yok. Çukurluk yerlere inmesi, akarsu boyunca ilerlemesi, tepenin çevresini dolanıp adamlarının yanına varması gerekirdi.' Yermakov atını deli gibi sürüp çukura ulaştı ve orada gözden kayboldu. 'Neyse, kafası çalıştı! Şimdi gider artık oraya!' Gregor rahat bir soluk aldı ve yere uzanıp hiç acele etmeden kendine bir sigara sardı.

Garip bir umursamazlık içindeydi. Hayır, bu makineli tüfek ateşi altında Kazakları hücuma kaldırmayacaktı. Buna hiç gerek yoktu. Bırak, saldırıyı subayların fedai bölükleri yapsın. Ust-Medveditskaya'yı varsın ele geçirsinler. Orada, tümseğin dibinde uzanmış, hayatında ilk defa bir savaşa doğrudan katılmaktan kaçınıyordu. O anda bu kararı vermesinin sebebi ne korkaklıktı, ne ölüm korkusuydu ne de gereksiz bir can kaybına yol açma kaygısıydı. Daha birkaç gün öncesine kadar ne kendi canını ne de emri altına verilen Kazakların canlarını esirgemişti. Oysa şimdi, sanki bir şey kopmuş gibiydi... Çevresinde olup bitenlerin anlamsızlığını hiç böylesine açık bir şekilde görmemişti şu ana kadar. Belki Kopilov'la aralarında geçen konuşma ya da Fitshalarov'la dalaşmaları, belki de her iki olayın etkisi bu hiç beklenmeyen düşünceler içine sokmuştu onu. Bunun sebebi her ne olursa olsun, artık kendini ateş altında tehlikeye atmamaya kararlıydı. Kazaklarla Bolşeviklerin arasını bulmanın onun işi olmadığını, zaten kendisinin de onlarla barışmaya hiç heveslenmediğini düşündü. Ama kendisine ruhen yabancı ve düşman olan bütün bu adamları, onu fazlasıyla küçümseyen, kendisinin de aynı derecede hor gördüğü bütün bu Fitshalarov'ları artık savunmak istemediğini, savunamayacağını hissetti. Bir kere daha, o eski çelişkilerin bütün acımasızlığıyla yüz yüze kaldı. 'Onlar varsın savaşsınlar! Ben durup seyrederim! Tümeni elimden aldıkları anda geriye gönderilmemi isterim. Yetti artık çektiğim!' diye düşündü ve Kopilov'la tartışmalarını aklından geçirerek,

Kızılları haklı göstermeye çalışmış olduğunun farkına vardı. 'Çinliler eli boş geldi Kızılların yanına ve onlara katılıp üç beş kuruşluk asker aylığı karşılığında her gün canlarını tehlikeye atıyorlar. Kaldı ki, aylığın bu işle ne ilgisi var? Hangi zıkkımın kökünü alır insan o aylıkla? İskambil oynamaya bile yetmez bu para... O halde, para kazanma sorunu değil bu; başka bir şey. Müttefikler subay, tank, top gönderiyor; hatta katır bile gönderdi! Ama sonra bütün bunlar için bir yığın ruble isteyecekler! Aradaki fark işte bu! Evet, bu akşam bütün bunları tartışacağız. Karargâha döner dönmez onu bir kenara çekeceğim ve ona, 'Arada bir fark olduğu kuşkusuz Kopilov,' diyeceğim, 'benimle de alay etmeye kalkışma!"

Ama kaderde tartışmayı yenilemek yokmuş. O akşamüstü Kopilov, yedekte tutulan Dördüncü Alaya gitmek üzere atını sürdü ve yolda bir serseri kurşunla vurulup öldü. Gregor onun öldüğünü ancak iki saat sonra öğrendi.

Ertesi sabah General Fitshalarov'un komutasındaki Beşinci Tümen, şiddetli bir taarruz sonunda Ust-Medveditskaya'yı ele geçirdi.

XII

GREGOR'UN hareketinden üç gün sonra Mitka Korşunov tekrar Tatarski'ye geldi. Yalnız değildi; yanında kendi ceza birliğinden iki arkadaşı vardı. Bunlardan biri yaşlı bir Kalmuk, diğeri de herhangi bir özelliği olmayan ufak tefek bir Kazak'tı. Mitka, Kalmuk'a çok kötü davranıyor, ama sinsi görünüşlü, Silanti Petroviç adındaki sarhoş ve bücür Kazak'ı el üstünde tutuyordu.

Belli ki Mitka'nın ceza birliğinde Don Ordusuna az hizmeti dokunmamıştı; kışın başçavuşluğa terfi etmiş, sonra asteğmenliğe yükselmiş, köye de pırıl pırıl subay üniformasıyla gelmişti. Don'un ötesinde, geri çekilme sırasında onun rahatının çok yerinde olduğu anlaşılıyordu. Açık renk haki ceketi geniş omuzlarına kalıp gibi oturmuştu; boynunu sımsıkı çevreleyen yüksek yakasının üstüne yağlı, pembe derisi kat kat yayılmış, şeritli mavi pantolonu darlıktan kıçında yırtılacak kadar gerilmişti. Eğer şu uğursuz devrim patlak vermeseydi, Mitka, bütün yüzeysel meziyetleriyle Ataman Hassa Alayında yer almış olacak, sarayda yaşayacak ve majesteleri imparatorun kutsal şahsını koruyacak-

tı. Ama yine de yaşantısından hiç şikâyetçi değildi. Subay rütbesine erişmenin yolunu bulmayı başarmış, ancak Gregor Melehov gibi kellesini tehlikeye sokmamış, kahramanlık göstereceğim diye gözü kapalı öne atılmamıştı. Ceza birliğinde görevli olanların birtakım nitelikleri olması gerekirdi. Bu nitelikler Mitka'da yeteri kadar, hatta fazlasıyla vardı. Diğer Kazaklara pek güvenmediği için Bolşevik olduğundan kuşkulanılan birinin hesabını kendisi görürdü; bir kamçı ya da harbi alıp, asker kaçaklarının işini kendi elleriyle bitirmekten yüksünmezdi. Tutsakları sorguya çekme işine gelince; bütün birlikte onunla boy ölçüşecek bir tek insan olmadığı gibi, komutan bile omuzlarını silkip, "Ne derseniz deyin beyler, şu Korşunov'la başa çıkılmaz. İnsan değil, canavar bu adam!" derdi. Mitka dikkate değer başka bir meziyetiyle de tanınmıştı. Bir tutsağı kurşuna dizmenin uygun görülmediği, serbest bırakmanın da istenmediği bir durum ortaya çıktığı zaman, adam sopa yemeye mahkûm edilir, infaz görevi de Mitka'ya verilirdi. Mitka görevini öylesine başarıyla yerine getirirdi ki, ellinci sopadan sonra mahkûm kan kusmaya başlar, yüzüncüden sonra öldüğüne inanılarak, yüreğini dinlemeye bile gerek duymadan Kazaklar adamı bir çuvala sarardı. Bu cezaya çarptırılan tek bir kişi bile Mitka'nın elinden canlı kurtulamamıştı. Kendisi de gülerek birkaç kez, "Dövdüğüm Kızılların pantolonlarını ve gömleklerini üstlerinden çıkarsanız, bunlar bütün Tatarski köyü halkına yeter de artar," demişti.

Mitka'nın yaradılıştan gelen ve çocukluğundan beri kendisini gösteren acımasızlığı, ceza birliğinde elverişli bir uygulama ortamı bulduğu gibi, gem vurulmadığı için de olağanüstü bir biçimde gelişmişti. Görevlendirildiği işin gereği, subay sınıfının en düşük tabakasıyla; uyuşturucu kullananlar, ırz düşmanları, çapulcular ve daha başka birtakım serserilerle ilişki kurmuş, Kızıllara karşı beslediği nefreti köylü gayretkeşliği ile birleştirerek, bu Kızıl düşmanı adamların kendisine öğrettiklerinin hepsini zevkle bellemiş, hocalarından baskın çıkmakta da zorluk çekmemişti. Bir subay, öldüresiye dövdüğü adamların kanından, çektikleri acıdan sinirleri bozulup da dayak faslını daha fazla sürdüremez hale geldi mi, Mitka pırıl pırıl parlayan sarı gözlerini kısar, işin sonunu getirirdi.

Kazak birliğinden ayrılıp Yarbay Pryanişnikov'un ceza birliğinde rahat bir yaşama kavuşan Mitka işte böyle bir adamdı.

Köyüne varınca, ağırbaşlı bir görünüm içinde yoluna devam etti ve yanından geçen kadınların iki büklüm olup verdikleri selamları üstünkörü savuşturarak adeta ile sürdüğü atının üstünde evinin yolunu tuttu. Yarı yanmış, dumandan kararmış kapının yanında attan indi, dizgini Kalmuk'un eline verdi, paytak yürüyüşüyle avluya girdi. Yıkıntı haline gelen evin çevresini hiç konuşmadan Silanti'yle birlikte dolandı. Yangın sırasında erimiş, yeşile çalan açık mavi bir pencere camına kamçısının ucuyla dokundu, heyecandan kısılan bir sesle:

"Yakıp yıkmışlar," dedi. "Her şeyi olan bir evdi burası, köyün en iyi eviydi. Bizim köyden biri, Mişa Koşevoy yaktı bu evi. Büyükbabamı da o öldürdü. Bak Silanti Petrov, geldik, baba ocağımızı, evimizi görelim diye, ne bulduk..."

"Koşevoy'lardan geride kalanlar var mı?" diye hemen sordu Silanti.

"Olmalı. Ama sonra görürüz onları... Şimdi gidip kaynatamızı görelim."

Melehov'ların evine giderken, Mitka, yolda rastladığı Bogatiryov'un gelinine sordu:

"Annem Don'un öte yakasından döndü mü?"

"Sanırım daha dönmedi Mitri Mironiç."

"Melehov evde mi?"

"Yaşlısı mı?"

"Evet."

"Evde; Gregor'un dışında bütün aile evde. Piyotr geçen kış öldürüldü, duymuş muydun?"

Mitka evet anlamında başını sallayıp atını tırısa kaldırdı.

Issız sokakta ilerledi ve doygun, soğuk bakışlı sarı kedi gözlerinde az önceki heyecanından en ufak bir iz kalmadı. Melehov'un avlusuna vardığı zaman, yanındakilere değil de kendi kendine, alçak bir sesle konuştu:

"İşte, köyünde böyle karşılanırsın! Karnını doyurmak için bile hısımların kapısını çalmak zorunda kalırsın... Ne yapalım, bu da geçer elbet."

Panteley Prokofyeviç bir sundurmanın altında harman makinesini onarıyordu. Atlıların geldiğini görüp, aralarında Korşunov'u tanıyınca kapının önüne çıktı.

"Buyurun, girin içeri," dedi konukseverlikle ve bahçe kapısını açtı. "Konuklar bizi sevindirir. Köye hoş geldiniz."

"Merhaba baba! Herkes sağ salim ya?"

"Çok şükür, her şey yolunda şimdilik! Vay, artık subay üniforması mı giyiyorsun yoksa?"

Mitka kendinden hoşnut bir tavırla, "Ne yani, yalnız senin oğulların mı beyaz apoletleri takar sanıyordun?" diyerek sert ve uzun elini ihtiyara uzattı.

"Benim oğullarım buna pek hevesli değillerdi," diye Panteley Prokofyeviç gülümseyerek cevap verdi ve yeni gelenlere atlarını nereye bağlayacaklarını göstermek için önden yürüdü.

Konuksever İlyiniçna onları akşam yemeğine alıkoydu, sonra hep birlikte sohbete daldılar. Mitka ailesiyle ilgili her şeyi bütün ayrıntılarıyla sordu. Az konuşuyor, ne kızıyor ne de kederli görünüyordu. Dikkati çekmeyecek bir biçimde, Mişa Koşevoy'un ailesinden birilerinin kalıp kalmadığını sordu ve Mişa'nın annesiyle çocuklarının hâlâ evlerinde olduklarını öğrenince, ötekilere belli etmeden Silanti'ye çabucak bir göz kırptı.

Az sonrada konuklar ayrılmak üzere hazırlandı. İhtiyar Prokofyeviç onları uğurlarken sordu:

"Köyde çok kalacak mısın?"

"Eh, belki iki ya da üç gün kadar."

"Anneni görmeye gidecek misin?"

"Belli olmaz."

"Uzağa mı gidiyorsun şimdi?"

"Hımm... Köyden birilerini görmeye gidiyorum o kadar. Çok sürmez döneriz."

Mitka'yla yanındakilerin Melehov'ların evine dönmelerine vakit kalmadan, Korşunov'un Kalmuklarla birlikte gelip, Koşevoy ailesinin tümünü öldürdüğü söylentisi bütün köye yayıldı.

Bu söylenti Panteley'in kulağına gelmedi. Demirciye gidip döndü ve yeniden harman makinesiyle uğraşmaya hazırlandığı sırada İlyiniçna seslendi:

"Gel, Prokofyeviç! Çabuk ol!"

İhtiyar kadının sesi kapıldığı dehşeti gizlemeyen bir ifadeyle yükseldi ve şaşıran Panteley hemen eve koştu.

Natalya gözyaşları içinde, benzi uçmuş bir halde ocağın önünde duruyordu. İlyiniçna gözüyle Anikuşka'nın karısını gösterip, duyulur duyulmaz bir sesle:

"Olanları duydun mu?" diye sordu.

'Gregor'a bir şey oldu herhalde! Tanrım merhamet et, sen onu koru!' Bu düşünce Panteley'in beynini dağladı. Sapsarı kesildi; kimse bir şey söylemediği için korktu, dehşete kapılarak, bağırdı:

"Çıkarın baklayı ağzınızdan lanet olasıcalar! Söyleyin ne olmuş? Ucu Gregor'a mı dokunuyor?" Bağırmaktan dermanı kesilmiş gibi sıranın üstüne çöktü, titreyen bacaklarını oynatmaya başladı.

Oğluyla ilgili kötü haber almaktan korktuğunu ilk anlayan Dunya oldu ve telaşla cevap verdi:

"Hayır baba, Gregor'la ilgili bir haber değil bu. Mitka, Koşevoy'ları öldürmüş."

"'Öldürmüş' de ne demek?" Yüreği birden ferahlayan Panteley, Dunya'nın ne dediğini hâlâ anlamadan bir daha sordu;

"Koşevoy'lar mı? Mitri mi?"

Koşup haberi Melehov'lara getiren Anikuşka'nın karısı kekeleyerek hikâyeyi anlatmaya başladı:

"Ben bizim buzağıyı arıyordum ihtiyar, o sırada Koşevoy'ların kulübesinin önünden geçiyordum ki, Mitri'yle birlikte iki asker avludan içeri daldı, kulübeye girdi. Ben de kendi kendime, buzağı yel değirmeninden uzağa gitmemiştir diye düşünüyordum. Buzağıları otlağa çıkarma sırası bendeydi."

"Senin buzağından bana ne? Bunu dinlemek zorunda mıyım?" diye Panteley kızarak kadının lafını yarıda kesti:

"... Kulübeye girdiler," diye anlatmaya devam etti kadın hıçkıra hıçkıra, "ben de orada durup bekledim. Bunların niyeti pek iyi değil diye düşündüm. İçeriden bir çığlık koptu, yumruk sesleri geldi. Korkudan ödüm patladı; oradan kaçmak istedim ama daha adımımı çitin dışına attığım anda arkamda ayak sesleri duydum, dönünce bir de baktım ki, sizin Mitka ihtiyar kadını boynuna doladığı bir iple yerde sürüklüyor, tıpkı bir köpek gibi! Kadını sundurmaya kadar sürükledi de zavallı kadının hiç sesi çıkmadı; kendinden geçmişti herhalde. Mitka'nın yanındaki Kalmuk sundurmanın kirişlerinden birine tırmandı... Ben bakadurayım, Mitka ipi bir ucundan Kalmuk'a fırlatıp

bağırdı, 'İpi çekip bağla oraya, bir de düğüm at,' dedi. Vay başıma gelenler! Gözümün önünde zavallı ihtiyar kadıncağızı boğdular, sonra da atlarına atladılar, yoldan aşağı doğru, sanırım hükümet konağına gittiler. Ben kulübeye girmeye korktum... Ama kapının altından sahanlığa doğru sızan kanın basamaklara damladığını gördüm. Tanrı bana bir daha böyle korkulu şeyler göstermesin!"

"Tanrının bize yolladığı konuklara hiç diyecek yok doğrusu!" dedi İlyiniçna, kocasına meydan okurcasına bakarak.

Anlatılanları müthiş bir heyecan içinde dinlemiş olan Panteley, Anikuşka'nın karısı sözünü bitirince tek kelime söylemeden sahanlığa çıktı.

Biraz sonra Mitka ile yardakçıları avlunun kapısında belirdi. Panteley aksak ama çevik adımlarla onlara doğru yürüdü.

Yanlarına daha yaklaşmadan, "Durun!" diye bağırdı. "Atlarınızı sokmayın avluya!"

"Ne var, ne oldu kayınbaba?" diye Mitka şaşırarak sordu.

"Geri dönün!" Panteley doğruca Mitka'nın yanına gitti, onun ışıl ışıl parlayan sarı gözlerinin içine dik dik bakarak kesin bir sesle konuştu:

"Kızma yeğenim, ama evimde kalmanı istemiyorum senin. Buradan çekip kendi yoluna gitsen daha iyi edersin."

"Haa!" diye Mitka ağzından çıkan sesi uzatarak anlayış gösterdiğini belli ederken, sarardı. "Demek beni kovuyorsun ha?"

"Evimi kirletmeni istemiyorum," dedi ihtiyar, kararından dönmeyeceğini belirten bir ifadeyle. "Bir daha da adımını atma evimin eşiğinden içeri. Biz Melehov'lar cellatları kendimize hısım olarak tanımayız, bunu bilesin!"

"Anladım! Ama sen de biraz fazla yufka yüreklisin kayınbaba!"

"Kadınları, çocukları öldürmeye başladığına bakılırsa, senin de acıma nedir bilmediğin anlaşılıyor. Ah, Mitka, kirli bir iş seçmişsin kendine... Ölmüş baban senin bu halini görseydi hiç de hoş karşılamazdı!"

"Behey sersem ihtiyar, onları okşamamı mı istiyordun yoksa? Babamı öldürsünler, büyükbabamı öldürsünler, ama ben onlarla kucaklaşayım, öyle mi? Senin de canın... bilmem nereye!" Mitka öfkeden kudurmuş bir halde dizginlere asıldı, atını bahçe kapısından sürüp çıkardı.

"Küfretme Mitka, sen benim oğlum yerindesin. Seninle aramızda bir şey yok. Hadi uğurlar olsun!"

Gittikçe sararan Mitka, kamçısını gözdağı verircesine sallayarak boğuk bir sesle bağırdı:

"Beni günaha sokma, zorlama beni! Natalya'ya acımasam sana gösterirdim, seni merhamet düşkünü seni... Bilirim ben seni! İçini dışını bilirim, ruhunu okurum ben senin! Donets'in ötesine çekilmedin değil mi? Kızıllara da yaltaklık etmedin herhalde, ha? Tam dediğim gibi! Koşevoy'lara yapılanın hepinize yapılması gerek, sizi köpoğluları sizi! Gelin hadi çocuklar! Sen de topal it, elime düşmemeye bak! Hele bir düşecek olursan, bir daha paçanı kurtaramazsın! Bana gösterdiğin konukseverliği unutmayacağım. Hısımlarıma bundan önce de el kaldırmamış adam değilim ben!"

Panteley titreyen elleriyle bahçe kapısını kapatıp sürgüledi, sonra topallaya topallaya eve girdi.

Natalya'nın yüzüne bakmadan, "Kardeşini kovdum," dedi.

Natalya kaynatasının davranışına yürekten katılmasına rağmen bir şey söylemedi. Ama İlyiniçna aceleyle haç çıkarıp daha neşeli bir sesle konuştu:

"Çok şükür! Gelmemek üzere gitti! Söylediğim sözler için kusura bakma ama, Natalya, yavrum, şu senin Mitka da rezilin biri olup çıkmış ortaya. Kendine bulduğu işe diyecek yok doğrusu! Şuna bak! Öteki Kazaklar gibi orduda doğru dürüst bir görev almıyor da, gidip ceza birliğine katılıyor! Kazakların işi bu mudur; cellatlık mı, ihtiyar kadınları asmak, günahsız çocukları kılıçtan geçirmek midir? Mişa'nın yaptıklarından onlar mı sorumludur? Öyleyse Kızıllar Grişa'nın yüzünden beni de, seni de, Mişatka'yla Polyuşka'yı da kılıçtan geçirseydi. Ama bunu yapmadı onlar; acıdılar. Yok, Tanrı korusun, böyle davranışları aklım almıyor benim."

Natalya yazmasının ucuyla gözyaşlarını silerken, "Ben kardeşimi savunmuyorum ki anne," dedi sadece.

Mitka aynı gün atını sürüp köyden ayrıldı. Söylentiye göre, Karginskaya yakınlarındaki bir yerde bulunan kendi ceza birliğine katılmış ve oradan da birliğiyle birlikte, halkı yukarı Don ayaklanmasını bastırmaya yardım etmiş olmakla suçlanan Donets bölgesine bağlı,

Ukraynalıların oluşturduğu yerleşim merkezlerine, güvenliği sağlamak üzere gitmişti.

Köyden ayrıldıktan sonra, Mitka, bütün bir hafta boyunca köyde tartışma konusu oldu. Çoğunluk onun Koşevoy ailesini keyfi kararla kılıçtan geçirmiş olmasını kınıyordu. Ölüler köy sandığından sağlanan para yardımıyla gömüldü; küçük kulübenin satışı için girişimlerde bulunuldu, ancak bir alıcı çıkmadı. Köy atamanının emriyle panjurların üzerine tahtalar çakıldı ve uzun bir zaman, çocuklar bu ürkütücü yerin çevresinde oynamaktan korktu; yaşlı erkeklerle kadınlar kulübenin önünden gelip geçtikçe haç çıkardı, ölülerin ruhuna dua etti.

Bir süre sonra bozkırda ot biçme ve kurutma zamanı geldi, bu son olaylar da unutuldu.

Köy, eskiden olduğu gibi yine işine gücüne, cepheden gelen söylentilere daldı. Hizmet hayvanlarını korumayı başarabilmiş olan çiftçiler, arabaları ve hayvanları kamu angaryasına koşuldukça homurdanıyor, küfrediyordu. Hemen hemen her gün öküzler, atlar tarlalardan alınıp, ilçe merkezine gönderiliyordu. Yaşlılar, atları biçme makinelerinden çözerken çoğu kez bu uzayıp giden savaşa lanetler yağdırıyordu. Ama cepheye top mermisi, fişek, dikenli tel makaraları, erzak taşınması da gerekliydi. Nitekim taşındı da. O sıralarda havalar da sanki onlara nispet yapar gibi iyi mi iyi gidiyordu. Çiftçinin ise bütün istediği şey, otlar hazır kıvamındayken suyu kaçmadan biçip toparlamaktı.

Ot biçmek için hazırlıklarını tamamlayan Panteley, Darya'ya verip veriştiriyordu. Darya bir çift öküzü almış, fişek taşımak için götürmüştü. Şimdiye kadar aktarma noktasından dönmüş olması gerekirdi, ama aradan bir hafta geçtiği halde ondan hiçbir haber yoktu. O yaşlı, güvenilir bir çift öküz olmayınca da bozkırda hiçbir iş görülemezdi.

Doğruyu söylemek gerekirse Darya'yı hiç göndermemeliydi... Daha öküzleri ona emanet ederken bir terslik çıkacağı Panteley'in içine doğmuştu, çünkü Darya'nın vaktini hoş geçirmeye ne kadar hevesli olduğunu, hayvanlara bakmayı nasıl savsaklayacağını çok iyi biliyordu; Ama gönderecek başka kimse de yoktu. Dunya gidemezdi, çünkü yabancı Kazaklarla uzun bir yolculuğa çıkmak genç bir kızın yapacağı iş değildi. Natalya'nın baktığı iki küçük çocuğu vardı. O lanet fişekleri alıp götürmek kendisi gibi yaşlı bir adama göre bir iş de değildi elbet. Darya ise bu işe kendiliğinden istekli olmuştu. Zaten şimdiye kadar

gitmediği yer kalmamış, değirmene ya da çiftlikle ilgili başka bir işe hep o koşmuş, evden uzaklaşıp serbest kalmaktan hoşlandığı için de bunu severek yapmıştı. Her yolculuğun ona göre eğlenceli, zevkli bir yanı vardı. Böylelikle kaynanasının baskısından kurtuluyor, ahbaplarıyla canının istediği kadar dedikodu yapabiliyor ve yolculuğu sırasında karşısına çıkıp da ona bir göz atan arsız herhangi bir Kazakla, kendisinin dediği gibi, "yolda birazcık sevişebilme fırsatını" buluyordu. Evde olduğu sürece İlyiniçna ona göz açtırmıyordu; sanki daha kocası sağken onu aldatan Darya, kocasının ölümünden sonra ona bağlı kalmak zorundaymış gibi!

Panteley öküzlere doğru dürüst bakılmayacağını biliyordu, ama ne yapabilirdi ki, büyük gelinini göndermişti bir kere. Bu yüzden de son bir haftayı büyük bir kaygı ve tedirginlik içinde geçirdi. Gece yarıları uyanıp, 'Koca öküzlerim gitti elden,' diye düşünüyor, derin derin iç çekiyordu.

Darya on birinci günün sabahı geri döndü. Panteley de tarladan henüz gelmişti eve. Anikuşka'nın karısıyla birlikte ot biçiyordu. Anikuşka'yla Dunya'yı bozkırda bırakıp su ve yiyecek almak için gelmişti köye. Arabanın çok iyi tanıdıkları tekerlek takırtıları pencereden duyulduğunda iki ihtiyarla Natalya kahvaltı ediyordu. Natalya fırlayıp pencereye koştu, atkısına sımsıkı sarınmış olan Darya'nın sıskası çıkmış, yorgun öküzleri içeri soktuğunu gördü.

Telaşla yuttuğu bir lokma boğazında kalan ihtiyar, öksürerek, "Gelen o mu?" diye sordu.

"Evet."

"Öküzleri bir daha göreceğimi hiç sanmıyordum. Eh, Tanrıya şükürler olsun. Pasaklı karı! Gelebildi nihayet!" diye mırıldanan ihtiyar, haç çıkarıp halinden memnun bir eda ile geğirdi.

Darya öküzleri boyunduruktan çıkarıp mutfağa girdi, dörde katlanmış yol battaniyesini yere serdi, içeridekileri selamladı.

Panteley onun selamına kulak asmadan, kaşlarının altından doğru Darya'ya bakarak, "Niçin bu kadar çabuk döndün yavrum? Yolda bir hafta daha geçirebilirdin pekâlâ!" dedi öfkeyle.

Darya, "Kendin gitseydin öyleyse!" diye terslenerek başından tozlu yazmasını çıkardı.

İlyiniçna, "Niçin bu kadar geciktin?" diyerek, gelinlerini böyle karşılamalarının yarattığı soğuk havayı gidermek için konuşmanın arasına girdi.

"Bir türlü bırakmadılar, ben de çaresiz kaldım."

Panteley inanmamış bir halde başını sallayıp sordu:

"Hristonya'nın karısını bıraktılar da seni niçin bırakmadılar?"

"Bırakmadılar işte!" Kızgınlıkla gözleri parlayan Darya devam etti:

"Bana inanmıyorsan gider arabalarla ilgilenen adama sorarsın."

"Başka işim yok da gidip senin ne halt ettiğini soracağım! Ama bir dahaki sefere sen evde oturacaksın! Ancak geberdiğin zaman çıkarsın bu evden."

"Şimdi de beni tehdit etmeye kalkıyorsun! Evet, tehdit ediyorsun! Ben de gidecek değilim zaten, her ne için olursa olsun. Sen bile göndermek istesen, gitmeyeceğim yine de!"

"Öküzler iyi mi?" diye daha yumuşayan bir sesle sordu ihtiyar.

"Evet. Öküzlerine bir şey olmadı..." Darya isteksizce cevap verdi ve suratını astı.

Natalya, 'Yolda edindiği bir sevgiliden ayrılmak zorunda kaldığı için böyle aksileniyor,' diye düşündü. Natalya eskiden beri, uygunsuz gönül maceralarından ötürü Darya'ya acır, onun bu halinden hiç hoşlanmazdı.

Kahvaltıdan sonra Panteley arabasıyla yola çıkmaya hazırlandı, ama o sırada köy atamanı geldi.

"Sana iyi yolculuklar dilemek isterdim, ama gitme, hele dur bir dakika Panteley Prokofyeviç," dedi ataman.

Ateş püskürmesine rağmen, abartılmış bir uysal eda takınarak, "Yoksa yine araba istemeye mi geldin?" dedi ihtiyar.

"Yok, bu seferki başka. Don Ordusu başkomutanı General Sidorin bugün buraya geliyor. Anlıyor musun? İlçe atamanından, ulakla gönderilen bir yazı geldi elime az önce. Kadın, erkek köydeki bütün yaşlıların toplantıya gelmesi emrediliyor."

"Bu adamların hiç aklı yok mu?" diye bağırdı Panteley. "Herkesin işinin başından aştığı böyle bir zamanda kim düzenleyebilir bir köy toplantısını? Senin General Sidorin'in mi sağlayacak benim kışlık otumu yoksa?"

"Bana ne kadar sağlayacaksa sana da o kadar sağlar," diye cevap verdi ataman sükûnetle. "Ben sadece aldığım emri yerine getiriyorum. Hayvanları çöz! Generali konukseverlikle karşılamalıyız. Bir şey daha var; dediklerine göre, Müttefik generaller de onunla birlikte geliyormuş."

Panteley arabanın yanında bir an durdu, düşündü, sonra öküzleri çözmeye başladı. Sözlerinin etkisini gören ataman keyiflenerek sordu:

"Acaba senin kısrağı ödünç verebilir miydin?"

"Niçin istiyorsun kısrağı?"

"Onları karşılamak için Durnoy Deresine kadar iki troyka göndermemizi emretti şu kirpi üstünde oturasıcalar. Tarantaslarla atları nereden bulacağımı bilemiyorum! Sabahın köründe kalktım, dört bir yana koştum, gömleğim sırtımda tam beş kez terden sırsıklam olup kurudu, yine de dört taneden fazla at bulamadım. Herkes işinde gücünde, sen bağır dur istediğin kadar..."

Yumuşayan Panteley kısrağını atamanın almasına razı oldu, hatta küçük yaylı arabasını bile vermeye kalktı. Ne de olsa, yanında yabancı generallerle birlikte gelen ordunun başkomutanıydı ve Panteley'in de generallere büyük bir saygısı vardı her zaman.

En sonunda atamanın çabasıyla hazır edilen iki troyka, saygıdeğer konukları karşılamak üzere Durnoy Deresine gönderildi. Halk köy meydanında toplandı. Birçoğu bozkırdan kalkıp bir an önce gelebilmek için tarladaki işlerini yarıda bırakmıştı.

O gün için işe boş veren Panteley giyinip kuşandı; temiz bir gömlek geçirdi sırtına, ayağına çizgili bez pantolonunu çekti, başına da Gregor'un vaktiyle ona armağan olarak getirdiği kasketi giydi. Yaşlı karısına, Dunya'ya su ve yiyecek götürmesi için Darya'yı bozkıra yollamasını tembihledikten sonra topallaya topallaya ağırbaşlı bir edayla meydanın yolunu tuttu.

Çok geçmeden, yükselen ağır bir toz bulutu yol boyunca köye doğru yaklaştı ve bu toz bulutunun arasından madeni bir şey parıldadı, uzaklardan bir otomobilin korna sesi duyuldu. Konuklar yepyeni, pırıl pırıl parlayan lacivert iki otomobille geliyordu. Bozkırdan evlerine dönen orakçıların yanından geçtiler; boş troykaları ve atamanın bu önemli gün için bulup buluşturarak hamutlara taktığı postacı çıngıraklarının yaslı çıngırtılarını çok gerilerde bıraktılar. Meydanda top-

lanan kalabalıkta bir kıpırdanma vardı, konuşmalar uğultu halinde duyuluyor ve çocukların neşe dolu çığlıkları yükseliyordu. Şaşkına dönen ataman kalabalığın içinde telaşla dolanıyor, konuklara ekmek ve tuz sunmak görevine layık ihtiyarları topluyordu. Gözü Panteley'e ilişti, sevinerek onun koluna yapıştı:

"İsa aşkına yardım et bana!" dedi. "Görmüş geçirmiş bir adamsın, bu işleri iyi bilirsin sen... Onlara nasıl davranılacağını falan iyi bilirsin... Hem zaten bölge meclisi üyesisin, oğlun da... Lütfen şu ekmek ve tuz işini sen hallediver. Ben sinirli bir adamım, baksana, dizlerim tir tir titriyor."

Bu onurun kendisine verilmiş olmasından pek hoşlanan Panteley, nezaket gereği önce bunu reddetti; sonra, başı sanki omuzlarının arasına çekiliyormuş gibi bir hareketle çabucak bir haç çıkardı, içinde ekmekle tuzun bulunduğu tahta tabağı ve işlemeli havluyu aldı. Kalabalığı sağlı sollu dirsekleyerek en öne geçti.

Otomobiller, kısık seslerle havlayan karmakarışık bir köpek sürüsü eşliğinde hızla meydana yaklaştı.

Ataman yüzü sapsarı kesilmiş bir halde, "Durum nasıl? Heyecanlı mısın?" diye sordu Panteley'e. Ataman böylesine önemli kişileri ömründe ilk kez görüyordu yakından. Panteley, ona yan gözle bakıp heyecandan kısılan bir sesle konuştu:

"Sakalımı tarayana kadar şunu tutuver! Al hele!"

Ataman söz dinleyerek tahta tabağı aldı. Panteley sakalını, bıyığını düzeltti, delikanlı gibi göğsünü kabarttı, sonra, topallığını belli etmemek için sakat ayağının parmak uçlarına basıp tabağı yeniden eline aldı. Ama tabak elinde öylesine sarsılmaya başladı ki, ataman kaygılanarak sormak gereğini duydu:

"Düşürmezsin elinden değil mi? Aman dikkat et!"

Panteley alabildiğine küçümseyen bir tavırla omuzlarını silkti. Düşürmekmiş! Adam olana böyle saçma lakırdı da yakışır mıydı yani? O, bölge meclisi üyesi, Vali Konağında herkesle el sıkışmış bir adam olacak da, böyle durup dururken generalin birinden korkacak ha! Bu zavallı küçük köy atamanı herhalde aklını kaçırmış olmalıydı.

"Kardeş, ben ordu konseyindeyken ataman yardımcısıyla çay içmiş adamım, hem de şekerli çay..." diye söze başladı Panteley. Ama kelimeler dudaklarında donup kaldı.

Öndeki otomobil on adım kadar ötede durdu. Geniş siperlikli bir kasket giyen ve ceketinin omuzlarında Rus subaylarınınkine benzemeyen dar apoletler bulunan, sinekkaydı tıraşlı bir şoför çevik bir hareketle otomobilden atlayıp kapıyı açtı. Seferi elbiseli iki subay ciddi bir tavırla otomobilden indi, kalabalığa doğru yürüdü. Panteley onların kendisine doğru geldiğini görünce toparlanıp hazır ola geçti ve bu sade giyimli adamların general, onların arkasından yürüyen daha şık üniformalı kişilerin de maiyet erkânı olmaları gerektiğini düşündü. Peki ama, neredeydi generallerin o koca apoletleri? Neredeydi kordonlar, madalyalar? Sıradan askerî kâtiplerden ayırt edilemeyen bu adamlar ne biçim generaldi böyle?

İhtiyar, gözlerini hiç kırpmadan ve gitgide artan bir hayretle, yaklaşmakta olan konuklara baktı. Acı bir hayal kırıklığına uğradı birdenbire. Hatta hem bu karşılama töreni için yaptığı bunca hazırlıklar hem de generalliği rezil eden böylesine generaller yüzünden içinde bir kırgınlık da duydu. Allah kahretsin! Gelecek generallerin bunlar gibi olacağını bilseydi eğer, hiç de böyle özene bezene giyinmez, bu kadar heyecanla onları beklemez, elinde tabakla ve bunun içindeki, sümüklü bir kocakarının pişirdiği o berbat ekmekle orada aptal aptal dikilip durmazdı. Hayır, Panteley Prokofyeviç hiçbir zaman kimsenin alay konusu olmamıştı, ama şimdi bu da gelmişti başına. Az önce çocukların şımarık şımarık gülüştüğünü duymuştu; hatta yaramazın biri ötekilere avazı çıktığı kadar bağırmıştı:

"Çocuklar, ihtiyar topal Melehov bakın nasıl sıkıyor kendini! Baston yutmuş gibi duruyor!"

Bu alaylara katlanmıştı; topal bacağını germiş olması bir işe yarasaydı bari! Panteley haksızlığa uğramış olma duygusu içinde ateş püskürüyordu. Bütün bunlar o lanet olası korkak atamanın yüzünden gelmişti başına! İşi ağız kalabalığına getirip hem kısrağı hem de arabayı almış, troykalara çıngırak bulmak için dili bir karış dışarıda köyün içinde saldırmadık yer bırakmamıştı. Bir şeyin iyisini görmemiş bir adama en kötüsü de gösterilse, o bunu zevkle seyreder! Panteley hayatında hiç böyle generaller görmemişti. Oysa imparatorluk geçit törenlerinde göğsü madalyalarla dolu, sırmalı giysiler içinde yürüyüp geçerdi general denen adamlar. İnsanın onlara baktıkça bakası gelirdi; adamları general değil, ikon sanırdın! Ama bunlar, o yeşilimtırak

üniformalarıyla tıpkı kargalara benziyordu. Hatta bir tanesinin şöyle doğru dürüst, siperlikli bir kasketi bile yoktu başında; oysa üniformalıyken kasket giyilirdi, yoksa bunun giydiği gibi, üzerine ağ geçirilmiş melon şapkaya benzer bir şey değil. Sinekkaydı tıraş olmuş suratında da mumla arasan bir tek kıl bulamazsın... Panteley yüzünü buruşturdu, iğrendi, az kalsın tükürecekti. Ama tam o sırada arkadan biri onu dürtükledi ve sözde kulağına fısıldadığını sanarak yüksek sesle konuştu:

"Hadisene, götür şunu onlara..."

Panteley ileriye doğru bir adım attı. General Sidorin, onun başının üstünden bakışlarını kalabalığın üzerinde dolaştırarak çın çın öten bir sesle:

"Sizi selamlarım saygıdeğer aksakallar!" diye hitap etti.

"Sağ ol, Ekselans!" diye köylüler hep bir ağızdan, ama düzensiz bir şekilde bağırdı.

General ekmekle tuzu Panteley'in elinden nazik bir tavırla aldı, "Teşekkür ederim," diyerek tahta tabağı yaverine uzattı.

Kolonyal şapkasını gözlerinin üstüne doğru eğmiş olan uzun boylu, sırım gibi bir İngiliz albayı Kazakları soğuk bir merakla seyrediyordu. Kafkasya'daki İngiliz askerî heyetinin başkanı General Briggs'den, Bolşeviklerden temizlenen Don bölgesini denetlemesi sırasında Sidorin'e refakat etmesi için emir almıştı ve bir çevirmenin yardımıyla, dürüst bir gözle Kazakların ruh halini inceliyor, aynı zamanda da cephedeki durum hakkında bilgi ediniyordu.

Yolculuğun güçlüklerinden, bozkırın tekdüze görünümünden, can sıkıcı konuşmalardan, büyük bir devletin temsilcisi olarak yüklendiği bütün o çapraşık sorumluluklardan ötürü yorgun düşmüş olmasına rağmen, albay, kralının ve ülkesinin çıkarlarını ön plana almıştı. Köy adına konuşan hatibin sözlerini dikkatle dinliyor ve hemen hemen söylenen her şeyi anlıyordu, çünkü başkalarına belli etmemekle birlikte, Rusçayı çok iyi biliyordu.

Oradaki savaşçı bozkır çocuklarının değişik yüzlerine gerçek bir İngiliz'in tepeden bakışıyla bakıyordu. Kazak kalabalığıyla karşılaşan birini her zaman etkileyen şeyi, onların ırksal niteliklerinin karışımını böyle bir arada görmek afallatmıştı onu. Slav kökenli sarışın bir Kazak, ırkının belirgin özelliklerini taşıyan bir Moğol'la yan yana, onun yanında da Kutsal Kitap'tan çıkıp gelmişe benzeyen kır saçlı bir

ata babayla usul usul çene çalmakta olan ve sargılar içindeki kolunu boynuna bağlı askıda tutan karga karası bir Kazak duruyordu. Albay, sırtında belden sıkma modası geçmiş bir Kazak paltosu bulunan ve asasının üstüne abanarak duran bu kır sakallı ata babanın damarlarında Kafkas dağlılarının katışıksız kanı dolaştığına ne üzerine olursa olsun bahse girebilirdi hiç çekinmeden.

Albay tarihle ilgili bir şeyler biliyor ve Kazaklara bakarken, ne bu barbarların, ne de onların torunlarının yeni bir Platov'un emri altında Hindistan'a yürümeyeceklerini düşünüyordu. Bolşeviklerin yenilgiye uğramasından sonra, iç savaşta canı çıkan Rusya daha uzun süre büyük devletler yanında solda sıfır kalacak, Britanya'nın doğudaki varlıkları uzun yıllar boyunca güvencede olacaktı. Albay, Bolşeviklerin yenileceğine kesinlikle inanıyordu. Uyanık kafalı bir adamdı o. Savaştan önce uzun yıllar Rusya'da bulunduğu için bu yarı barbar ülkede komünist fikirlerin egemen olabileceğini aklının almaması doğaldı.

Dikkati, aralarında yüksek sesle fısıldaşan kadınlara yöneldi. Başını çevirmeden onların rüzgâr yanığı yüzlerine göz atarken, belli belirsiz bir küçümseme dolaştı sımsıkı kapalı duran dudaklarında.

Panteley ekmekle tuzu verdikten sonra geri çekilip kalabalığın arasına karıştı. Vyeşenskaya'lı hatibin biri Vyeşenskaya ilçesi Kazakları adına ziyaretçileri karşılama nutkunu çekerken Panteley bekleyip onu dinlemedi, az ötede duran troykalara doğru yürüdü.

Atların böğürleri çökmüş, her tarafları köpük içinde kalmıştı. İhtiyar, kısrağının yanına gitti, ceketinin yeniyle hayvanın burun deliklerini sildi ve içini çekti. Öylesine hayal kırıklığına uğramıştı ki, küfretmek, derhal kısrağı çözüp eve götürmek geldi içinden.

O sırada General Sidorin, Tatarski halkına nutuk çekmekteydi. Onların Kızılların gerisinde yürüttüğü etkinliklere övgüyle değinerek, "Müşterek düşmanlarımıza karşı yiğitçe dövüştünüz," dedi. "Bolşeviklerden, onların korkunç boyunduruğundan yavaş yavaş kurtulmakta olan anavatan sizin bu hizmetlerinizi unutmayacaktır. Kızıllara karşı silahlı mücadelede özellikle üstün başarı sağladıkları bizce bilinen köyünüzün kadınlarına minnettarlığımızın nişanelerini sunmak isterim. Şimdi adları okunacak olan kahraman Kazak kadınlarımızın öne çıkmalarını rica ediyorum."

Subaylardan biri bağıra bağıra kısa bir liste okudu. İlk okunan Darya Melehova'nın adı oldu. Diğerleri, ayaklanmanın başlangıcında öldürülen Kazakların dul karılarıyla, Darya gibi, Serdobski Alayının teslim oluşundan sonra Tatarski'ye getirilen komünist tutsakların kırımı eylemine katılan kadınlardı.

Darya, Panteley'in emrini dinlememiş, tarlaya gitmemişti. Meydanda, köylü kalabalığının arasında boy göstermiş, bayramlıklarını giyinip kuşanmıştı. İsminin okunduğunu duyar duymaz, kadınları ite kaka, kenarları dantelli beyaz yazmasını düzelte düzelte, gözleri yarı kapanık bir halde ve utancından hafifçe gülümseyerek öne doğru çekinmeden yürüdü. Yolculuktan ve aşk maceralarından yorgun düşmüş olmasına rağmen, yine de bir içim suydu. Güneşten yanmamış solgun yanakları, gönül avcısı gözlerinin sıcak parıltısını yansıtıyor, rastıklı kaşlarının inatçı kavisi ve gülümseyen dudaklarının kıvrımı üzerinde davet edici pis bir ifade gizli gizli dolaşıyordu.

Arkası kalabalığa dönük bir subay onun yolunu kapatmıştı. Darya subayı yavaşça yana iterek:

"Yol verin de bir askerin dul karısı geçsin," dedi. Doğruca Sidorin'e gitti.

General, yaverinden St. George kurdeleli madalyayı alıp, beceriksiz parmaklarıyla Darya'nın ceketinin sol göğsüne iğneledi; gülümseyerek gözlerinin içine baktı.

"Demek martta öldürülen sancaktar Melehov'un karısı sizsiniz?"

"Evet."

"Birazdan size para olarak da bir armağan verilecek; beş yüz ruble. Bu subay verecek onu size. Askerî Ataman Afrikan Petroviç Bogoyevski ve Don Hükümeti, gösterdiğiniz yararlıktan ötürü size teşekkürlerini sunuyor, başsağlığı dileklerini kabul etmenizi rica ediyorlar... Acınızı yürekten paylaşıyorlar sizinle."

Darya generalin söylediklerinin çoğunu anlamadı. Başını eğerek ona teşekkür etti, yaverin elinden parayı aldı, sessiz sessiz gülümseyerek, hiç de yaşlı bir adam olmayan generalin gözlerinin içine baktı. Hemen hemen aynı boydaydılar. Darya bir çekingenlik göstermeden generalin çökük yanaklı zayıf yüzünü dikkatle inceledi. 'Benim Piyotr'uma çok düşük bir değer biçmişler. Bir çift öküz de ancak bu kadar eder. Ama şu general de hiç fena değil doğrusu, oldukça iyi sayılır,'

diye yaradılışı gereği arsız arsız düşünüyordu. Sidorin onun çekilip gideceğini umarak bekliyor ama o hâlâ oyalanıyordu. Yaver ve onun arkasında duran öbür subaylar kaş göz işaretleriyle birbirlerinin dikkatini bu civelek dulun üstüne çekerken, hepsinin gözleri neşeli, titrek ışıltılarla parıldıyordu. İngiliz albayı bile şöyle bir canlandı, kemerini düzeltti, gövdesinin ağırlığını öteki ayağının üstüne verdi ve dünya zevklerinden elini eteğini çekmiş gibi bir ifade taşıyan yüzünde gülümsemeye benzer bir şey belirdi.

"Gidebilir miyim?" diye sordu Darya.

"Evet, tabii," diye karşılık verdi Sidorin hemen.

Darya parayı bluzunun açık yakasından zar zor koynuna tıktı ve yürüyüp kalabalığa karıştı. Nutuklardan, törenlerden usanan subaylar Darya'nın hafif adımlarla süzülüşünü gözden kaçırmadan izledi.

Martin Şamil'in dul karısı çekingen bir tavırla Sidorin'e yaklaştı. Eski bluzuna madalya iliştirilirken ağlamaya başladı kadın; öyle bir boşandı, öyle kadınca, acı gözyaşları döktü ki, subayların yüzlerinde birdenbire siliniveren neşeli ifadenin yerini, ciddi, acıma duygularıyla dolu ekşi bir ifade aldı.

Sidorin, "Demek sizin kocanız da öldürüldü, öyle mi?" diye sordu, yüzü üzüntüyle asılarak.

Ağlayan kadın yüzünü elleriyle kapatıp sessizce başını salladı.

"Bu kadının o kadar çok çocuğu var ki, yük arabasına koysan almaz hepsini birden," dedi Kazak'ın biri gür sesiyle. Sidorin İngiliz'e döndü:

"Bolşeviklere karşı yapılan savaşta olağanüstü cesaret gösteren kadınlara ödül veriyoruz. Bunların çoğu Bolşeviklere karşı ayaklanmanın başında kocalarını kaybetmiş ve kocalarının ölümünün intikamını almak için de bu dul kadınlar buralılardan oluşan bir komünist müfrezesini tamamıyla yok etmiştir. İlk madalya taktığım kadın zalimliği ile ün salan bir komünist komiserini kendi elleriyle öldürmüştü."

Çevirmen, generalin sözlerini çarçabuk İngilizceye çevirdi. Albay başı öne eğik olarak söylenenleri dinledi ve "Bu kadınların cesaretini takdir ediyorum," dedi. "Söyler misiniz general, bu kadınlar erkeklerle aynı koşullarda mı katıldı savaşa?"

Sidorin, "Evet," diyerek sabırsız bir hareketle üçüncü dulun yaklaşmasını işaret etti.

Konuklar kısa bir süre sonra ilçe merkezine hareket etti. Ot biçmeye gitmek için acele eden halk hızla dağılmaya başladı ve otomobiller, havlayan köpek sürüsü eşliğinde gözden kaybolur kaybolmaz da kiliseyi çevreleyen çitin yanında duran üç dedecikten başka kimse kalmadı meydanda.

Bunlardan biri kollarını iki yana açarak, "Ne günlere kaldık!" dedi. "Eskiden savaş oldu mu St. George nişanı ya da başka bir madalyayı büyük işler için, kahramanlıklar için verirlerdi. Hem de bunları hak edenlere verirlerdi! En yiğit, en gözüpek olanlara! Bu da her babayiğidin harcı değildi. Ölümden, şan kazanmaktan söz açıldı mı, bunun bir anlamı olurdu. Ama şimdi madalyaları kadınlara vermeye başladılar. Bari bunlar bir şey yapmış olsalar yüreğim yanmayacak. Bütün yaptıkları iş, Kazakların köye getirdiği tutsakları, bu silahsız adamları sopayla döve döve öldürmek. Kahramanlık bunun neresinde? Anlamıyorum doğrusu, tövbeler olsun!"

Bir adım ötede, ağaç gibi olduğu yere çakılıp kalmış, gözleri az gören, bitkin başka bir ihtiyar cebinden dürülü bir para kesesini ağır ağır çekip çıkardı ve, "Yetkili makamlar daha iyi görür Novoçerkask'tan," dedi. "Bana kalırsa bu işi şöyle değerlendirmişlerdir: Kadınlar da bir şeyler alırsa heveslenir, böylece herkesin cesareti artar, herkes daha iyi savaşır diye düşünmüşlerdir. Al şu madalyayı, al şu beş yüz rubleyi dedin mi, hangi kadın böyle bir onuru reddeder? Bazı Kazaklar cepheye gitmek istemeyebilir, bazıları da savaşta başlarını derde sokmamak niyetindedir, ama şimdi evlerinde oturabilirler mi acaba? Karıları başlarının etini yer. Sesi en yüksek çıkan guguk kuşu geceleyin ötenidir. Artık her kadın düşünmeye başlayacak, 'Belki bana da bir madalya takarlar' diye."

"Saçmalıyorsun Fiyodor, saçmalıyorsun emmioğlu," diyerek itiraz etti üçüncüsü. "Onlar ödülü hak ettiler. Kadınlar dul kaldı; bu para çiftlikte onların işine çok yarayacak. Madalyalar ise kahramanlıklarına karşılık verildi. Kotliyarov'u herkesten önce Darya Melehova ölüme mahkûm etti; haksız da değildi! Bütün günahların yargılayıcısı Tanrıdır, ama kadınları da suçlayamazsın. Dökülen kan yerde kalmaz..."

Üç ihtiyar kilisenin çanı akşam duası için çalmaya başlayıncaya kadar tartıştı, birbirlerine sövüp saydı. Zangoç çanı çalar çalmaz üçü birden yerlerinden doğruldu, kasketlerini ellerine aldı, haç çıkarıp kilisenin avlusuna girdiler.

XIII

MELEHOV'LAR ailesinin yaşantısında şaşılacak kadar büyük değişiklikler oluyordu. Kısa bir zaman öncesine kadar Panteley Prokofyeviç kendini evin mutlak hâkimi olarak görmekteydi ve ailenin bireyleri kayıtsız şartsız onun her dediğine boyun eğerdi. İşler el birliği ile yürütülür, sevinçler, kederler paylaşılır ve yaşamları güçlü, sürekli bir uyum içinde sürüp giderdi. Bütün aile tek bir vücut halinde sımsıkı birbirine kenetlenmiş durumdaydı. Oysa geçen ilkbahardan beri her şey değişmişti. Bu sıkı aile bağını ilk önce koparan Dunya olmuştu. Babasına açıkça karşı gelmiyordu ama, sanki kendisi için değil de bir başkası için çalışıyormuş gibi, verilen bir işi hiç saklamadığı bir isteksizlikle yapıyordu. İçine kapanık bir hal almış, herkesten uzaklaşmıştı; kaygısızca koyverdiği o her zamanki kahkahaları da artık pek seyrek duyulur olmuştu.

Gregor cepheye döndükten sonra Natalya da ihtiyarlardan uzak durmaya başlamıştı. Hemen bütün vaktini çocuklarla geçiriyor, yalnız onlarla rahat konuşuyor, onların işleriyle uğraşıyor, sanki için için bir şeyin üzüntüsünü çekiyordu. Ama aileden kimseyle bir tek kelime konuşup derdini paylaşmıyor, kimseye yakınmıyor, üzüntüsünü kendine saklıyordu.

Darya ise araba ve öküzlerle gittiği yolculuktan sonra tamamıyla değişmişti. Sık sık kaynatasına karşı geliyor, İlyiniçna'yı hiç umursamıyor, durup dururken herkesle bozuşuyor, hasta olduğunu bahane ederek ot biçmeye gitmiyor ve sanki Melehov'ların evinde geçireceği son birkaç günü kalmış gibi davranıyordu.

Panteley'in gözleri önünde aile parçalanıyordu. İhtiyar adam karısıyla yalnız kalmıştı. Aile bağları hiç beklenmedik bir anda birdenbire kopmuş, akrabalık ilişkilerindeki sıcaklık yok olmuştu; konuşmalar sırasında da çoğu kez öfke ve düşmanlık belirtileri ortaya çıkıyordu. Sofraya eskisi gibi güzel güzel geçinen bir aile olarak değil de, rastlantı sonucu bir araya gelmiş insanlar gibi oturuyorlardı.

Savaştı bütün bunlara yol açan; Panteley bunun pekâlâ farkındaydı. Dunya, el değmemiş kızlığının olanca tutkusuyla sevdiği biricik adamla, Mişa Koşevoy'la evlenme umudunu elinden aldıkları için annesiyle babasına kızıyordu. Natalya içine kapanık yaradılışı gereği,

Gregor'un Aksinya ile yeniden ilişki kurmuş olmasının acısını çekiyordu için için. Panteley bütün bunları görüyor ama aile düzenini eski haline getirmek için hiçbir şey yapamıyordu. Bütün bu olup bitenlerden sonra, kızının koyu bir Bolşevikle evlenmesine razı olamazdı. Kaldı ki, damat olacak iblis cephede bir yerlerde, üstelik de Kızıl Ordunun içinde oradan oraya seğirttiğine göre, evlenmesine razı olsa da neye yarardı bu? Gregor için de bu böyleydi: Eğer Gregor'un sırtında subay üniforması olmasaydı, Panteley onun da hakkından çoktan gelirdi! Hem de öyle bir gelirdi ki hakkından, Gregor bir daha Astakov'ların avlusuna yan gözle bile bakamazdı. Ama bu savaş her şeyi altüst etmiş, yaşamını dilediği gibi yönlendirme, evini yönetme olanağını ihtiyarın elinden almıştı. Savaş onu perişan etmişti; çalışma şevkini kırmış, büyük oğlunu elinden almış, ailenin içine geçimsizlik sokmuştu. Olgun buğdayların üzerinden bir fırtına nasıl geçerse, savaş da Panteley'in yaşamı üzerinden öyle geçmişti. Ama fırtınadan sonra bile buğday yeniden doğrulur ve eski güzelliğine kavuşurdu güneşin altında; ihtiyarınsa doğrulacak hali yoktu artık. Hiçbir şeyi umursamaz olmuştu. İşi oluruna bıraktı. Her şey olacağına varırdı!

General Sidorin'den ödülü aldıktan sonra Darya'nın neşesi yerine geldi. Meydandan heyecanlı heyecanlı ve pek mutlu döndü. Gözleri parlayarak madalyayı Natalya'ya gösterdi.

"Bunu niçin verdiler sana?" diye hayretle sordu Natalya.

"Akrabam İvan Alekseyeviç için. Toprağı bol olsun köpoğlusunun! Bu da Piyotr için." Gıcır gıcır Don banknotlarının sarılı olduğu paketi çalımla açtı.

Bu olaydan sonra bile Darya tarlaya gitmedi. Panteley onunla yiyecek göndermek istedi, ama Darya bunu kesinlikle reddetti:

"Rahat bırak beni baba. Son yolculuktan bu yana hâlâ yorgunum."

İhtiyarın suratı asıldı. Darya bu kaba itirazını yumuşatmak için yarı şakayla ekledi:

"Böyle bir günde beni tarlaya gönderecek olursan günaha girersin. Benim bugün bayramım," dedi.

"Yemeği ben götürürüm öyleyse," diyerek kabul etmek zorunda kaldı ihtiyar. "Peki, paradan ne haber?"

"Ne haber mi?" diye Darya şaşkınlıkla kaşlarını kaldırdı.

"Yani, parayla ne yapmayı düşünüyorsun?"

"O benim bileceğim şey. Canım ne isterse onu yaparım."

"Evet ama... Ne demek istiyorsun? Parayı sana, Piyotr için vermediler mi?"

"Parayı bana verdiler, sen harcayasın diye değil."

"Sen bu aileden misin değil misin?"

"Ailenin bu üyesinden senin istediğin nedir baba? Parayı onun elinden almak mı istediğin?"

"Hepsini değil, ama Piyotr bizim oğlumuz muydu değil miydi, ne dersin? Kocakarıyla benim payımızın olması gerekmez mi yani?"

İhtiyarın sesindeki ifade, hak iddia ederken bunun geçerliğinden kendisinin de pek emin olmadığını açıkça belli etmişti. Kararından dönmek istemeyen Darya bundan hemen yararlandı. Hor görürcesine sakin bir sesle konuştu:

"Bir tek ruble alamazsın benden; kapik koklatmam sana! Bu parada hiç payın yok senin, olsaydı senin eline tutuştururlardı parayı. Hem ne diye bu pay işinden sorun çıkarıyorsun? Kimse pay lafını ağzına almadığı gibi sen de parama el uzatamazsın; hava alırsın benden!"

Bunun üzerine Panteley son bir çıkış daha yaptı:

"Bizimle yaşıyorsun, ekmeğimizi yiyorsun. Bu demektir ki her şeyimiz ortaktır. Her koyun kendi bacağından asılmaya kalkarsa, düzen denilen şey kalır mı ortada? İzin vermem buna!" dedi.

Ama Darya kendine ait olan paraya el koymak için yapılan bu son girişimi de geri çevirdi. Arsız arsız gülümseyerek cevabını verdi:

"Ben seninle evli değilim baba! Bugün senin yanında yaşıyorum ama yarın belki evlenirim, ondan sonra beni istesen de göremezsin! Yediğim yemeğin parasını da ödeyecek değilim sana. On yıl senin ailene hizmet ettim, belim kırıldı çalışmaktan."

"Kendin için çalıştın günahkâr kaltak!" diye bağırdı Panteley öfkeyle. Bir şeyler daha söyledi bağırarak ama, Darya durup onu dinlemedi. İhtiyarın tam burnunun dibinde eteğinin ucunu savurarak döndü, ön odaya gitti. 'Kadın olduğum için gözümü korkutacağını sandı, ama yanlış kapı çaldı!' diye fısıldadı kendi kendine alaycı bir gülümsemeyle.

Konuşmaları orada sona erdi. Gerçekten de ihtiyarın öfkesinden korkup hakkından vazgeçecek bir kadın değildi Darya.

Panteley tarlaya gitmek üzere hazırlandı, yola çıkmadan önce İlyiniçna'yla kısaca konuştu, "Darya'ya göz kulak ol!" dedi.

"Niçin göz kulak olacakmışım?" diye sordu İlyiniçna şaşırarak.

"Canım, ne olur ne olmaz, toparlanıp evden giderse, bize ait bir şeyler de götürür diye. Bana öyle geliyor ki, bütün bu afra tafrası boşuna değil... Besbelli buldu bir delikanlı; bugün yarın da evlenir mi evlenir."

İlyiniçna içini çekerek, "Haklısın belki," dedi. "Köyün varoşlarındaki kokollardan farkı yok yaşantısının, hiçbir şeyden hoşlanmıyor, her şeyde bir kusur buluyor... Bugünlerde bizimle olan bağlarını hepten kopardı. Somun bir kere dilimlere bölündü mü, ne kadar uğraşsan onu bir daha eski haline getiremezsin."

"Bizim de onu eski haline getirmeye hiç niyetimiz yok zaten! Eğer gitmekten söz edecek olursa sakın onu tutmaya kalkışma. Bırak gitsin. Daha fazla kahrını çekecek halim yok!"

Panteley arabaya tırmandı. Öküzleri dürtüklerken lafını bitirdi:

"Köpek sinekten nasıl kaçarsa, o da işten öyle kaçıyor, ama sofrada yemeğin en iyisini kapıyor, gününü de gün ediyor. Piyotr, toprağı bol olsun, artık aramızda değil, onun için bu karının da ailemizin arasında yeri yok. Kadın değil bu, illet!"

İhtiyarlar varsayımlarında yanılmıştı. Darya yeni bir kocayı aklının ucundan bile geçirmiyordu. Evliliği düşünmüyordu; aklını kurcalayan başka bir derdi vardı...

O gün sabahtan akşama kadar herkesle iyi geçindi, yüzü hep güldü. Para konusundaki çekişme bile keyfini kaçırmadı. Aynanın karşısında vücudunu sağa sola çevirerek madalyasını değişik açılardan incelemekle uzun bir zaman harcadı; St. George nişanının çizgili kurdelesinin hangi ceketle daha çok yakıştığını görmek için beş kez giyinip soyundu ve kendisiyle, 'Şimdi sıra yeni nişanlar kazanmaya geldi,' diye şakalaştı. Sonra İlyiniçna'yı ön odaya çağırdı, yirmi rublelik iki banknot sıkıştırdı avucuna ve ihtiyar kadının kemikli ellerini kendi sıcacık elleriyle kavrayıp göğsüne bastırdı, fısıldadı, "Piyotr'un ruhuna dua okunması için veriyorum bu parayı. Ayin yapılsın. Sen de kilisede cemaate dağıtmak için biraz yulaf kaynatıver." Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ama birkaç dakika sonra, gözlerinde hâlâ yaşlar parlarken Mişatka'yla oyuna daldı; bayramlık ipek şalını oğlanın üzerine

fırlatıyor, sanki ömründe hiç ağlamamış, gözyaşının tuzlu tadını hiç tatmamış gibi gülüyordu.

Dunya tarladan döndükten sonra Darya'nın neşesi daha da arttı. Madalyayı nasıl aldığını anlattı, ciddi bir tavırla konuşan generalin taklidini yaptı. Sonra Natalya'ya gizliden gizliye, aynı zamanda arsız bir ifadeyle göz kırpıp yüzüne ciddi bir ifade vererek, Dunya'ya, St. George nişanıyla ödüllendirilmiş bir subayın dulu olarak kendisinin yakında subay rütbesine yükseltileceğini, yaşlı Kazaklardan oluşan bir bölüğün komutanlığına atanacağını inandırıcı bir dille anlattı.

Natalya çocukların gömleklerini onarırken Darya'yı dinliyor, gülümsememek için kendini zor tutuyordu. Dunya ise şaşırıp kalmıştı. Ellerini kavuşturarak yalvardı:

"Darya! Daryacığım! Bana masal okuma, Tanrı aşkına! Ne zaman masal okuyorsun, ne zaman doğru söylüyorsun anlayamaz oldum artık. Doğru dürüst anlatsana olanları."

"İnanmıyor musun bana? Aptal sen de! Sana doğruyu söylüyorum işte. Bütün subaylar cephede. Kim öğretecek ihtiyarlara uygun adım yürümesini, askerlikte bilinmesi gereken şeyleri? Onları hele bir emrime versinler, göreceksin nasıl adam edeceğim o ihtiyar iblisleri! İşte böyle yapacağım!"

Darya kaynanası görmesin diye mutfağa açılan kapıyı kapadı, sonra eteğinin ucunu çabucak bacaklarının arasına sıkıştırıp bir eliyle arkadan tuttu, odanın içinde bir uçtan bir uca çıplak, pırıl pırıl baldırları ışıldayarak yürüdü. Dunya'nın yanında durdu, göğüsten gelen bir sesle komut verdi:

"Moruklar, dikkaaat! Sakallarınızı dik tutun! Sola çark, koşar adım marş!"

Dunya kendini tutamadı, ellerini yüzüne kapatıp bastı kahkahayı. Natalya da gülerek:

"Eh, yeter artık!" dedi. "Bunun sonu iyi gelmez!"

"Demek sonu iyi gelmez ha? Ömründe hiç yüzün güldü mü senin? Eğer seni güldürmesem bu evde küflenip gideceksin!"

Darya'nın neşeli taşkınlığı başladığı gibi birdenbire sona erdi. Yarım saat sonra küçük odasına çekildi, uğursuz madalyayı öfkeyle çekip koparttı göğsünden, sandığın içine fırlattı. Sonra yanaklarını ellerine

dayayıp uzun bir süre pencerenin yanında oturdu. Geceleyin çıktı bir yerlere gitti, horozlar öterken eve döndü.

Ondan sonra dört gün tarlada canla başla çalıştı.

Ot biçme işi iyi gitmiyordu. Çalışan insan sayısı azdı. Günde on beş-on altı dönümden fazla yer biçilemiyordu. Biçilen otlar yağmur yiyip ıslanmıştı. Bu da ortaya fazladan bir iş çıkarmıştı: Otu yaymak, güneşte kurutmak gerekiyordu. Otlar henüz küçük yığınlar haline getirilmemişti ki, yeniden yağmur başladı ve tam bir güz yağmuru gibi akşam karanlığından şafak vaktine kadar hiç ara vermeden devam etti. Sonra doğudan esen bir rüzgârla birlikte hava açtı, ot biçme makineleri bozkırda yeniden takırdamaya başladı, kararmış ot yığınlarından tatlı sert bir küf kokusu etrafa saçıldı, bozkıra bir pus tabakası yayıldı, yöreye bekçilik eden tepeciklerin belirsiz çizgileri, yarların lacivert yarıkları ve uzaktaki gölcüklerin üzerinde yükselen söğütlerin yeşil takkeleri gök mavisi sisin arasından hayal meyal ortaya çıktı.

Darya dördüncü gün tarladan doğruca ilçe merkezine gitmeye hazırlandı. Bu niyetini öğle paydosunda tarlada yemeğe oturduklarında açtı.

Panteley küskün, alaycı bir sesle sordu:

"Bu acelen niye? Pazara kadar bekleyemez miydin?"

"Yapılacak işim var, gitmezsem olmaz."

"Bir gün bile bekleyemez misin?"

Darya dişlerinin arasından cevap verdi:

"Hayır."

"Eh, madem işin o kadar önemli, madem sabredemiyorsun, git bakalım. Bana göre hava hoş ama, neymiş bakalım senin şu acele işin? Öğrenebilir miyim?"

"Her şeyi bilirsen vaktinden önce ölürsün."

Darya her zamanki gibi sözünü esirgemediğinden, Panteley öfkeyle yere tükürüp sorularını kısa kesti.

Ertesi gün Darya ilçe merkezinden dönerken yolunu değiştirip Tatarski'ye uğradı. Evde yalnız İlyiniçna'yla çocuklar vardı. Mişatka yengesine doğru koşacak oldu, ama Darya soğuk bir tavırla çocuğu iterek kaynanasına sordu:

"Natalya nerede anne?"

"Bostanda, patatesleri çapalıyor. Niçin istiyorsun onu? Bizim ihtiyar mı çağırıyor yoksa? Bırak o kavrulsun güneşin altında. Benim böyle dediğimi söyle ona."

"Kimse çağırmadı. Ben ona bir şey söylemek istiyorum."

"Yayan mı geldin?"

"Evet."

"Bizimkilerin işi biter mi yakında?"

"Belki yarın."

"Beklesene biraz, hemen nereye sıvışıyorsun öyle? Biçilen otların ne kadarı zarar gördü yağmurdan, çoğu mu?" diye, yaşlı kadın basamaklardan inmekte olan Darya'nın başının etini yiyordu sorularıyla.

"Hayır, o kadar değil. Neyse, ben gidiyorum, vaktim yok..."

"Bostandan dönüşte buraya uğra da ihtiyara bir gömlek vereyim, götürüver. Duydun mu?.."

Darya duymamış gibi yaptı, hızlı hızlı yürüyerek sığır ağılının yolunu tuttu. Irmağın kıyısındaki iskelenin yanında durdu, gözlerini yarı kapatıp Don'un yeşil enginliğine baktı. Irmaktan yükselen serin, nemli hava içine işledi. Kıyıdan bostanlara doğru ağır ağır ilerledi.

Don'un üzerinde hafif bir meltem dolaşıyor, martılar havada keskin dönüşler yaparak uçuşuyordu. Dalgalar eğimli kıyıya doğru tembel tembel sürükleniyordu. Saydam, leylak rengi bir pusa sarınmış kıraç tepeler soluk ışıltılarla güneşin altında parlıyor, yağmurun yıkadığı karşı yakadaki orman, baharın ilk günlerinde olduğu gibi canlı, yemyeşil görünüyordu.

Darya ağrıyan ayaklarından pabuçlarını çıkardı, bacaklarını yıkadı. Kıyıda, sıcacık çakıl taşlarının üzerinde uzun bir zaman oturdu. Avcunu gözlerine siper edip martıların hüzünlü çığlıklarını, kumsalı yalayan dalgacıkların ölçülü şıpırtısını dinledi. O durgunluk, martıların o yürek parçalayıcı çığlıkları Darya'nın gözlerini yaşlara boğdu ve hiç beklemediği bir anda uğramış olduğu talihsizliğin sıkıntısı daha ağır, daha acı bir biçimde kendini gösterdi.

Natalya belini güçlükle doğrultup çapasını çite dayadı, Darya'yı görünce ona doğru yürüdü.

"Beni mi istedin Darya?"

"Derdimi dökmeye geldim sana..."

Yan yana oturdular. Natalya yazmasını çıkartıp saçını düzeltti, söyleyeceklerini dinlemek üzere Darya'ya baktı. Son birkaç gün içinde Darya'nın yüzünde beliren değişiklik karşısında şaşırıp kaldı. Yanakları çökmüş, kararmış, alnında derin bir çizgi belirmişti. Gözlerinde hummalı, tasalı bir ışıltı vardı.

"Neyin var senin? Yüzün kararmış," diye sordu Natalya acıyarak.

"Benim yerimde olsan sen de kararırdın!" diye Darya kendini zorlayarak gülümsedi, sustu. "Çapalanacak çok yerin kaldı mı?"

"Akşama bitiririm. Peki ama sana ne oldu?"

Darya heyecanla yutkundu, çabuk çabuk mırıldandı:

"Ne olduğunu söyleyeceğim sana. Hastayım. Pis bir hastalık... Şu son yolculukta kaptım... Allahın belası subayın birinden geçti!"

"Günahının cezasını böyle çekersin işte!" diyerek üzüntüyle ellerini iki yanına vurdu.

"Evet çekiyorum... Söylenecek bir şey yok, kimseden de şikâyetçi değilim... Sadece benim zayıflığım yüzünden... Ayarttı domuz beni, aklımı çeldi... Dişleri bembeyazdı ama içi çürükmüş... Mahvoldum gitti!"

"Vah zavallı Daryacığım benim! Gördün mü olanları? Ne yapacaksın şimdi?" Natalya büyüyen gözleriyle Darya'ya baktı; Darya ise kendini toparladı, gözlerini ayaklarına dikip, daha sakin bir sesle devam etti:

"Biliyor musun, daha eve dönerken yolda bir şeylerin farkına vardım. Önce sandım ki, sadece... Kendin de bilirsin, kadınların çeşit çeşit dertleri olur. Geçen bahar yerden bir çuval buğday kaldırmıştım da kanama üç hafta durmamıştı. Ama bu seferkinin böyle bir şey olmadığını anladım sonradan... Bazı belirtiler çıktı ortaya... Dün de ilçe merkezinde doktora görünmeye gittim. Utancımdan ölecektim neredeyse... Her şey bitti artık... Uslu kız ödülünü aldı sonunda!"

"Tedavi olman gerek; ne var ki utanç verici bir şey bu. Dediklerine göre böyle hastalıkların da çaresi varmış."

"Yok kız, yok, benimkinin çaresi yok." Darya çarpık çarpık gülümsedi, konuşmanın başından beri önüne eğik duran ateşli gözlerini kaldırdı. "Frengiye yakalandım, bunun da tedavisi yok. İnsanın burnu falan düşüyor bu hastalıkla... Andronika Ananınki gibi... Sen onu hiç görmüş müydün?"

Gözleri yaşaran Natalya, "Şimdi ne yapacaksın?" diye sordu ağlamaklı bir sesle.

Darya uzun bir süre hiç konuşmadan oturdu. Mısır sapına dolanmış bir tarla sarmaşığının çiçeğini koparark gözlerinin önüne kadar kaldırdı. Pembe kenarlı, yarı saydam, narin ve tüyden hafif, minicik boruçiçeği, güneşi iliklerine kadar emmiş topraktan aldığı o ağır ve güzel kokusunu yoğun bir biçimde veriyordu.

Darya sanki hayatında ilk kez görüyormuş gibi bu sıradan küçük çiçeğe istekle, merakla baktı, burun delikleri titreyerek kokladı çiçeği, sonra dikkatle, rüzgârdan kurumuş, ufalanmış toprağın üzerine bırakarak konuştu:

"Ne yapacağımı soruyorsun bana," dedi. "İlçe merkezinden gelirken yolda hep düşündüm... Canıma kıyacağım; işte yapacağım bu. Yazık olacak, ama başka çaresi de yok gibi. İyileşmeye çalışmak da bir işe yaramayacak, köyde bunu herkes duyacak; beni parmaklarıyla gösterecek, sırtlarını dönüp gülecekler. Bu halimle de kim alır beni? Güzelliğim solacak, kuruyup gideceğim, daha ölmeden çürüyeceğim... Hayır, istemiyorum bunu!" Kendi kendisiyle tartışıyormuş gibi konuşuyor, Natalya'nın itiraz edercesine yaptığı hareketlere aldırış etmiyordu. "Vyeşenskaya'ya gitmeden önce, eğer pis bir hastalığa yakalandımsa tedavi ettiririm kendimi diye düşünmüştüm! Parayı da işte bu yüzden babama vermedim; doktorlara harcamak için işe yarar diye düşündüm... Ama şimdi fikrimi değiştirdim. Canımdan usandım artık. İyileşmek de istemiyorum."

Darya bir erkeğin bile ağzına almayacağı korkunç bir küfür savurdu, tükürdü, uzun kirpiklerinde asılı duran bir gözyaşını elinin tersiyle sildi.

"Söylediği sözlere bak şunun! Tanrıdan da korkmuyor..." dedi Natalya, usulca.

"Tanrı mı? Artık ondan bana bir hayır gelmez. Zaten bütün ömrüm boyunca hep benimle uğraştı..." Darya gülümsedi. Yüzünde öyle yaramaz, öyle kurnaz bir ifade belirdi ki, Natalya bir an için eski Darya'yı görür gibi oldu.

"Onu yapamazsın, bunu yapamazsın; herkes işlediğin günahların hesabını kıyamet günü vereceğini söyleyip korkutur seni... Ama benim kendime vereceğim cezadan daha korkuncunu kimse düşünemez.

Bütün bunlardan bıktım artık Natalya. Herkes bir Allahın belası olup çıkmış... Kendi hesabımı görmek hiç de zor olmayacak benim için. Ne önümde, ne ardımda bir kimsem var ne de kimsenin yüreğimde yeri... İnanmazsın ama, böyle bu!"

Natalya onunla hararetli bir şekilde tartıştı; bir kez daha düşünmesi, intihar fikrini aklından çıkarması için Darya'ya yalvardı. Ama Darya önce onu dalgın dalgın dinledi, sonra kendini toparladı ve öfkeyle Natalya'nın sözünü yarıda kesti:

"Bırak bu lafları Natalya!" dedi. "Beni kararımdan vazgeçirmen, bana yalvarman için gelmedim buraya. Sana başımdaki belayı haber vermeye, bugünden itibaren de çocukları yanıma yaklaştırmaman için seni uyarmaya geldim. Hastalık bulaşıcıymış; doktor söylüyor, başkalarından da böyle olduğunu duymuştum zaten. Çocukların benden bu hastalığı kapmalarını istemiyorum. Anladın mı şimdi budala! Kocakarıya bunu sen anlatırsın, benim söylemeye cesaretim yok... Hem ben... Gidip de hemen ilmiği boynuma geçirecek değilim, korkma. Daha vakit var buna... Biraz daha yaşayacağım, dünyanın tadını çıkaracağım, sonra elveda diyeceğim. Bizim gibilerini bilirsin. Bizi yüreğimizden yakalayan bir şey yoksa körlemesine gideriz... Şu benim hayatıma bir bak. Hemen hemen bir kör gibi yaşadım bugüne kadar; ama Don boyunca yürüye yürüye Vyeşenskaya'dan dönerken, yakında bütün bunları bırakıp gideceğimi düşününce, sanki gözlerim yeniden açılır gibi oldu. Don'u seyrettim; suyun yüzünü kırıştıran dalgacıklar titreşiyordu, güneşin altında ırmak gümüş gibiydi, dans ediyordu sanki akarken, öyle ki, doyamadım bakmaya. Dönüp dönüp çevremi seyrettim... Tanrım, ne güzeldi her şey! Oysa, şimdiye kadar bunun hiç farkında değildim..."

Darya yüzünde utangaç bir ifadeyle gülümsedi ve sustu. Yumruklarını sıktı, boğazında düğümlenen hıçkırığı yutarak yeniden, daha yüksek, daha gergin bir sesle konuşmaya başladı:

"Buraya gelirken yolda defalarca ağladım... Köye yaklaştığımda çocukların ırmakta yıkandığını gördüm... Onlara bakarken yüreğim sızladı birden, ağlamaya başladım budala gibi. Kumların üstüne uzanıp bir iki saat bekledim gözyaşlarım dinsin diye. Durup da kendi halimi şöyle bir düşününce, doğrusu kolay değil..."

Ayağa kalktı, eteğini silkeledi, alışık olduğu bir hareketle yazmasını düzeltti.

"Ölümü düşünürken tek bir şeye seviniyorum. Öbür dünyada Piyotr'u tekrar göreceğim... 'Eh,' diyeceğim ona, 'dostum Piyotr Panteleyeviç, kötü karını al bakalım geri.'" Her zamanki şakacı haliyle ekledi:

"Ama öteki dünyada beni dövemeyecek. Huysuzluk edenleri cennete almıyorlar değil mi? Eh, hadi Allahaısmarladık Natalyacığım! Şu benim derdimi anneme söylemeyi unutma sakın."

Natalya tozlu avuçlarını gözlerine kapatıp oturduğu yerde kaldı. Parmaklarının arasından sızan gözyaşları, çam ağacının yarıklarındaki reçine gibi ışıl ışıl parlıyordu. Darya çitin çalılarla örülmüş kapısına kadar yürüdü, sonra döndü ve kuru bir ifadeyle konuştu:

"Bugünden itibaren yemeğimi ayrı bir tabakta yiyeceğim," dedi. "Anneme böyle söylersin. Ha, evet, bir şey daha var, sakın babama bu konuda bir şey kaçırmasın ağzından, yoksa ihtiyar aklını oynatır, evden kovar beni. Bu da benim sonum olur. Ben şimdi doğru ot biçmeye gidiyorum. Allahaısmarladık!"

XIV

TARPANCILAR bozkırdan ertesi gün döndü. Panteley biçilen otları çekme işine yemekten sonra başlamaya karar verdi. Dunya öküzleri suvarmak için Don'a sürdü. İlyiniçna'yla Natalya da çabucak sofrayı kurdu.

Darya sofraya herkesten sonra geldi ve gidip en uca oturdu. İlyiniçna onun önüne küçük bir tabağın içinde lahana çorbası, bir kaşık, bir parça da ekmek koydu ve ötekilerin çorbasını her zamanki gibi hep birlikte içinden yedikleri büyük kâseye boşalttı.

Panteley hayretle karısına baktı, gözleriyle Darya'nın tabağını gösterip sordu:

"Bu da nereden çıktı? Niçin onun çorbasını ayrı koydun? Artık bizim dinimizden değil mi yoksa?"

"Sana ne bundan? Sen yemeğini yemeye bak!"

İhtiyar, Darya'ya şakacı bir bakışla bakıp gülümsedi:

"Haa, anladım! Madalya kazandığı için artık bizimle aynı kaptan yemek istemiyor. Ne var, ne oldu Darya? Bizimle aynı çanağa kaşık sallamayı kibrine yediremiyor musun yoksa?"

"Hayır, kibirlendiğim falan yok. Ayrı yemem gerekiyor, hepsi bu," dedi Darya, boğuk bir sesle.

"Niçin?"

"Boğazım ağrıyor."

"Ne olmuş ağrıyorsa?"

"Vyeşenskaya'ya gidip doktora göründüm, o da bana ayrı kaptan yememi söyledi."

"Benim de bir kere boğazım ağrımıştı ama, kendimi kimseden ayırmamıştım şükürler olsun, kimseye de bir zararım dokunmamıştı. Şu seninki ne biçim soğuk algınlığıymış böyle?"

Darya sapsarı kesildi, eliyle dudaklarını sildi, kaşığını bıraktı. İlyiniçna kocasının patavatsızlığına kızarak ona bağırdı:

"Kadının ne diye başının etini yiyip duruyorsun? Sofrada bile kimseye rahat huzur vermiyorsun! Atsineği gibi musallat oluyorsun insana; elinden kurtulabilene aşk olsun!"

"Nedir bu yaygara be?" diye Panteley birden parlayıverdi. "Ne haliniz varsa görün!"

Bu öfkeyle ağzına bir kaşık dolusu sıcak çorbayı boşaltıp boğazını yaktı. Çorbayı sakalına saçarak tükürdü ve çılgın gibi kükredi:

"Sofraya doğru dürüst yemek getirmesini bile bilmiyorsunuz; Allah topunuzun belasını versin! Çorba ateşten alındığı gibi getirilir mi hiç sofraya?"

"Sofrada daha az konuşsaydın çorbadan ağzın yanmazdı," diyerek onu yatıştırdı İlyiniçna.

Yüzü mosmor kesilen babasının sakalından lahanaları ve küçük küçük doğranmış patatesleri topladığını gören Dunya az kalsın kahkahayı basacaktı. Ama herkes öyle asık bir surat takınmıştı ki, kendini tuttu, uygunsuz bir zamanda gülmemek için gözlerini başka yana çevirdi.

Yemekten sonra ihtiyarla iki gelini arabaları alıp otları getirmeye gitti. Panteley uzun bir yabayla otları alıp alıp arabaya veriyor, Natalya da küf kokan demetleri ayaklarıyla çiğneyerek bastırıyordu. Darya ile Natalya tarladan birlikte döndü. Panteley ağır adımlı yaşlı öküzleriyle epeyce önden gitmişti.

Güneş höyüğün ardında batıyordu. Biçilmiş bozkırdan yükselen pelinotunun acı kokusu akşama doğru kendini daha çok belli etti; aynı zamanda da daha yumuşak, daha hoş bir hal aldı ve gün boyunca

sürdürdüğü boğucu keskinliğini yitirdi. Hava serinliyordu. Öküzler arabayı hevesle çekiyor, yaz boyunca gidip gelen arabaların kelleştirdiği yoldan toynakların yoğun bir biçimde kaldırdığı tozlar havalanıp, sonra yol kenarlarındaki devedikenlerinin üstüne konuyordu. Devedikenlerinin başları, fes rengi taçlı çiçekleriyle göz alıcı alevler saçıyordu. Bunların üzerinde arılar vızıldayarak dolaşıp duruyordu. Bozkırın ta uzaklarındaki bir gölcüğe doğru uçan kızkuşları kanat çırparken birbirlerine sesleniyordu.

Darya sarsıla sarsıla giden arabada yüzükoyun uzanıp dirseklerine dayanmıştı. Arada sırada Natalya'ya bakıyordu. Düşünceye dalmış, güneşin batışını seyreden Natalya'nın sakin ve aydınlık yüzünde bakır kırmızısı ışınlar dolaşıyordu. 'Ama Natalya mutlu. Kocası var, çocukları var, başka isteyeceği bir şey yok ki. Ailede herkes onu seviyor. Bense mahvolmuş bir insanım. Ben ölünce arkamdan kimse gözyaşı dökmeyecek.' Darya gıptayla eltisi hakkında bunları düşünürken birdenbire ne yapıp edip Natalya'yı üzmek, ona acı çektirmek isteğini duydu içinde. Neden yalnız kendisi, sadece Darya, umutsuzluğun saldırılarıyla boğuşacakmış! Mahvolan hayatını durmadan düşünecek, böyle insafsızca acı çekecekmiş! Natalya'ya bir daha baktı ve sesine içtenlik vermeye çalışarak:

"Sana bir şey itiraf etmek istiyorum Natalya," dedi.

Natalya hemen cevap vermedi. Güneşin batışını seyre dalmış, çok eskiden, daha Gregor'la nişanlı olduğu sıralarda onun kendisini görmeye evlerine geldiği günü hatırlamıştı. Gregor giderken Natalya onu geçirmek için kapıya kadar çıkmıştı. Güneş o gün de böyle alevler saçarak batıyor, kaybolmaya yüz tutan ahududu rengindeki son ışıklar batıda ufku kaplıyor, söğüt ağaçlarında tüneyen ekin kargaları sesleriyle ortalığı birbirine katıyordu. Gregor eyerde yan dönük oturarak atını sürüp gitmiş, Natalya sevinç ve heyecanının yaşarttığı gözlerle onun ardından bakmış, ellerini sivri uçlu bakire memelerine bastırmış, yüreğinin çırpınırcasına attığını hissetmişti... Darya ansızın sessizliği bozunca, keyfi kaçan Natalya isteksiz isteksiz sordu:

"Neyi itiraf edeceksin?"

"Bir günah işledim... Gregor'un izinli olarak cepheden köye gelişini bilmem hatırlar mısın? İşte o günün akşamı, hatırımda kaldığına göre ineği sağıyordum. Kulübeye dönerken Aksinya'nın beni çağırdı-

ğını duydum. Beni evine götürdü ve şu küçük yüzüğü verdi bana; zorla elime tutuşturdu" –Darya parmağındaki altın yüzüğü çevirdi– "ve Gregor'u ona göndermem için dil döküp beni kandırdı. Eh, bana laf düşmezdi... Gidip söyledim Gregor'a. O da bütün gece... Hatırlarsın, Kudinov'un geldiğini, oturup onunla konuştuğunu söylemişti. Hepsi yalandı tabii! Aksinya'nın yanındaydı."

Yüzü bembeyaz kesilen Natalya oturduğu yerde uyuşmuş gibi hareketsiz kaldı, elindeki kuru bir yoncayı sakin sakin kırıp durdu.

"Kızma bana Natalya. Bunu sana anlattığıma şimdi pişman oldum," dedi Darya alçakgönüllülükle, Natalya'nın gözlerinin içine bakmaya çalışarak.

Natalya sessizce gözyaşlarını içine akıttı. Üstüne çöken bu hiç beklenmedik keder öylesine ağırdı ki, Darya'ya cevap verecek gücü kendinde bulamayan Natalya, allak bullak olan yüzünü saklamak için başını çevirmekle yetindi.

Köye girerlerken Darya kendine kızmış, düşünüyordu, 'Sanki şeytan dürttü beni de durup dururken onu iğneledim! Artık bir ay iki gözü iki çeşme ağlar durur. Çenemi tutsaydım olmazdı sanki. Bunun gibi ineklerin kendi kör dünyalarında yaşamaları çok daha iyi.' Sözlerinin yapmış olduğu etkiyi yumuşatmak isteğiyle:

"Ama o kadar üzülme," dedi. "Öyle içini çekecek ne var ki? Benim derdim seninkinden büyük, ama yine de başımı dik tutuyorum. Hem bilemeyiz ki, belki de Aksinya'nın yanında değildi de Kudinov'u görmeye gitmişti. Peşine düşmedim ki bileyim. Yakayı ele vermedikçe kimseye hırsız diyemezsin."

Natalya yazmasının ucuyla gözyaşlarını silerek, "Onun nereye gittiğini tahmin etmiştim zaten," dedi.

"Madem tahmin etmiştin, niçin ona sormadın? Ah, hiçbir işe yaramazsın zaten! Ben olsaydım senin yerinde, paçasını elimden kurtaramazdı! Onu öyle bir köşeye sıkıştırırdım ki, canından bezdirirdim!"

"Gerçeği öğrenmekten korkmuştum... Kolay mı sanıyorsun buna katlanmak?" dedi Natalya heyecandan kekeleyerek. Gözleri şimşek gibi ışıldadı. "Sen Piyotr'la... Böyle yaşamış olabilirsin... Ama ben bütün çektiklerimi... Neler geçirdiğimi hatırladığım zaman... Korkuyorum... Şimdi bile..."

"Unut öyleyse bütün bunları!" diye saflıkla öğüt verdi Darya.

"Bunlar unutulacak şeyler değil!" diye Natalya tuhaf, kısık bir sesle itiraz etti.

"Ben olsam unuturdum! İncir çekirdeğini doldurmaz bütün bunlar!"

"Sen kendi hastalığını unutsana bakayım!"

Darya kahkahayı koyuverdi:

"Çok isterdim, ama bırakmıyor ki lanet olasıca! Dinle beni Natalya, istersen Aksinya'ya sorar öğrenirim her şeyi. Söyler bana. Allah cezamı versin eğer söylemezse. Dünyada hiçbir kadın yoktur ki, birini sevsin de ağzını açmasın, başkasına sevdiğinin kim olduğunu, nasıl sevdiğini söylemesin. Kendimden biliyorum bunu."

"Senin yardımını istemiyorum! Zaten yapacağın yardımı yaptın az önce!" diye Natalya kuru bir sesle cevap verdi. "Kör değilim ben, bunları bana niçin söylediğini de biliyorum. Benim için üzüldüğünden falan değil; derdime dert katmak istediğinden söyledin bütün bunları!"

"Haklısın," diye onu doğruladı Darya bir iç çekişiyle. "Ama bir de sen kendin karar ver. Acı çekmesi gereken yalnız ben miyim bu dünyada?"

Otların üstünden kayarak yere indi, yuları eline aldı, yorgunluktan ayaklarını sürüyen hayvanları yedeğine alıp bayır aşağı yola koyuldu. Evlerine uzanan daracık yolun başına vardıklarında arabaya yaklaşıp:

"Natalyacığım," dedi, "sana bir şey sormak istiyorum... Kocanı çok mu seviyorsun?"

Natalya kesinlik ifade etmeyen bir sesle, "Elimden geldiğince," diye cevap verdi.

"Seviyorsun o halde!" Darya içini çekti. "Ama ben hiçbir zaman kimseyi çok sevmedim. Köpek nasıl severse ben de öyle sevdim; orada, burada, nerede olursa. Yeniden dünyaya gelmeyi çok isterdim, o zaman başka türlü yaşardım hayatımı."

Yaz akşamının kısa süren alacakaranlığını kapkara gece izledi. Samanı avluya karanlıkta yığdılar. Kadınlar hiç konuşmadan çalıştı, Panteley ona bağırdığında bile Darya karşılık vermedi.

XV

DON Ordusu ve yukarı Don isyancılarının birleşik kuvvetleri Ust-Medveditskaya'dan geri çekilen düşmanı önüne katmış kuzeye doğru durmadan ilerliyordu. Dokuzuncu Kızıl Ordunun boz-

guna uğrayan alayları, Kazakları Şaşkin'de durdurmaya kalkıştı, ama mevzilerinden atıldı ve bir kere daha, fazla direnmeden, hemen hemen Çaritsin demiryoluna kadar geri çekilmek zorunda bırakıldı.

Gregor da tümeniyle birlikte bu savaşa katıldı ve General Sutulov'un kanattan saldırıya uğrayan piyade tugayına büyük yardımda bulundu. Gregor'dan saldırı emrini alan Yermakov'un süvari alayı iki yüze yakın Kızıl Ordu erini tutsak etti, dört makineli tüfek, on bir cephane arabası ele geçirdi.

Akşamüzeri Gregor Birinci Alaydan bir grup atlı Kazakla birlikte Şaşkin'e girdi. Tümen karargâhının konakladığı evin yanında, üstlerindeki pazen gömlek ve donlarıyla bembeyaz görünen sıkışık tutsak kalabalığına yarım bölük Kazak muhafızlık ediyordu. Tutsakların çoğunun ayaklarından çizmesi alınmış, üstlerinde ne varsa çıkarılmış, yalnız iç çamaşırları bırakılmıştı. Tek tük göze çarpan kirli birkaç haki asker ceketi, kalabalığın genel beyazlığı arasında birer yeşil nokta gibi sırıtıyordu.

Prohor Zikov tutsakları göstererek, "Kazlar gibi bembeyaz olmuş hepsi yahu!" diye hayretini belirtti.

Gregor dizginleri çekti, atını yan çevirdi. Kazak kalabalığı arasında gözleriyle Yermakov'u arayıp ona seslendi:

"Buraya gelsene, başkalarının arkasına ne saklanıp duruyorsun?"

Yermakov yumruğunu ağzına götürüp öksürdü, atını Gregor'a doğru sürdü. Seyrek, kara bıyığının altında, sımsıkı kapalı dudaklarına yayılan kan kurumuş, sağ yanağı şişmiş, yeni beliren çürükler morarmıştı. Saldırı sırasında atı doludizgin giderken tökezleyip yere yuvarlanmış, taş gibi beş metre havada uçan Yermakov, bir mısır tarlasının girintili çıkıntılı toprağı üstünde karın üstü kaymıştı. Kendisi de atı da aynı anda ayağa fırlamıştı. Bir dakika sonra Yermakov yine eyerinin üstündeydi. Başında kasketi yoktu, yüzü kan içindeydi, ama yine de bayır aşağı akın eden Kazak süvarilerine yalınkılıç uçarak yetişmişti.

Hayretini belli eden bir sesle, "Neden saklanacakmışım?" dedi, Gregor'la bir hizaya gelince. Kan çanağına dönmüş gözleri hâlâ savaşın ateşiyle alevler saçmaktaydı. İçinde bir sıkıntı duyarak bakışlarını başka tarafa çevirdi.

"Süt dökmüş kedi gibi bir halin var! Niye öyle ta arkamdan sürüyorsun atını?" dedi Gregor kızgın kızgın.

Yermakov şiş dudaklarıyla gülümsemeye çalıştı ve tutsaklara baktı.

"Hangi süt dökmüş kediden söz ediyorsun? Yine başlama bilmece sormaya; nasıl olsa içinden çıkamayacağım. Zaten tepemin üstüne düştüm bugün attan..."

"Bu senin marifetin mi?" Gregor kamçısıyla tutsakları gösterdi.

Yermakov tutsakları sanki yeni görmüş de hayretler içinde kalmış gibi bir tavır takındı:

"Vay köpoğlu köpekler! Vay serseriler! Herifleri çırılçıplak soymuşlar! Peki ama bu işi ne zaman becerdiler? İnanılacak gibi değil! Daha yanlarından ayrılalı bir dakika olmadı; üstelik de onlara dokunmamaları için sıkı emir vermiştim. Bak şimdi şunların haline! Yolunmuş tavuğa benzetmişler adamları!"

"Gözümü boyamaya kalkma! Ne diye numara yapıp duruyorsun? Onları soymaları için emri sen vermedin mi?"

"Tanrı korusun! Aklını mı kaçırdın sen Gregor Panteleyeviç?"

"Verdiğim emri hatırlıyor musun?"

"Yani... Bu konuda..."

"Evet, bu konuda!"

"Ah, hatırlamaz olur muyum hiç! Hem de su gibi ezberimde! Okulda bize öğrettikleri şiirler gibi."

Gregor elinde olmayarak gülümsedi. Eyerinin üzerinde eğilip Yermakov'u kılıç kayışından tuttu. Bu gözüpek, yiğit komutanı çok severdi.

"Harlampi, numarayı bırak! Bunu yapmalarına niçin göz yumdun? Kopilov'un yerine karargâha verilen yeni albay bunu rapor edecek, sen de hesap vermek zorunda kalacaksın. Onların çalacakları hava hiç de hoşuna gitmeyecek; aslında bir şeyin olacağı yok ama, bir sürü sorularla, soruşturmalarla uğraşacaksın."

Yermakov ciddi ve açık bir şekilde, "Doğrusu dayanamadım Panteleyeviç!" diye cevap verdi. "Hepsi de Ust-Medveditskaya'da dağıtılan yepyeni şeyleri giyinip kuşanmıştı, oysa bizim delikanlıların ne üstünde vardı, ne başında ne de evlerinde giyecek bir şeyleri. Hem nasıl olsa geri çekildikleri zaman onları orada çırılçıplak edecekler. Gerideki fareler soysun diye mi enseleyeceğiz biz bunları yani? Yok öyle şey! Bizim çocuklar yararlansın bunlardan, daha iyi. Hesabını veririm vermesine, ama yine de bildiğimi okurum ben! Sen de beni o kadar sı-

kıştırmaz, üstünde durmayıverirsin! Benim bu işten hiç haberim filan yok, bilesin; değil bu işi yapmak, rüyamda bile görmedim!"

Tutsak kalabalığı ile aynı hizaya geldiler. Fısıltı halindeki konuşmalar kesildi. Ön sıralarda duranlar, asık yüzlerinde korku ve kaygıyla gözlerini diktikleri atlılara çekilip yol açtı. Bir Kızıl Ordu eri Gregor'un komutan olduğunu anlayarak yanına geldi, elini üzengiye değdirip:

"Komutan yoldaş!" dedi. "Kazaklarına söyle de hiç olmazsa kaputlarımızı versinler. Bu kadarcık olsun acıyın bize! Geceleri soğuk oluyor, kendin de görüyorsun, çırılçıplak kaldık."

"Merak etme, yaz ortasında soğuktan donmazsın ulan tarla faresi!" diye Yermakov sert bir sesle çıkıştı. Atıyla adamı kenara doğru iteleyip Gregor'a döndü:

"Sen merak etme, eski elbiselerden bazılarını vermelerini söylerim bizimkilere. Hadi bakalım, açılın, çekilin kenara, savaşçı bozuntuları! Oturup pantolonlarınızdaki bitleri kırmak yaraşır size, Kazaklarla savaşmak değil!"

Tutsak edilen piyade bölüğünün komutanı karargâh odasında sorguya çekiliyordu. Yeni kurmay başkanı Albay Andreyanov, üzerine Nuh nebiden kalma bir muşamba serili masanın başında oturuyordu. Andreyanov yaşlıca, kalkık burunlu, şakakları iyice ağarmış, çocuklarınki gibi kepçe kulaklı bir adamdı. Kızıl komutan birkaç adım ötede masanın önünde ayakta duruyordu. Tutsak bölük komutanının ifadesi, Andreyanov'la birlikte tümene atanan kurmay subaylardan Yüzbaşı Sulin tarafından yazıya geçiriliyordu.

Kızıl komutan boylu boslu, gür bıyıklı bir adamdı. Kırçıl sakalları öylesine kısa kesilmişti ki, domuz kılından bir fırçaya benziyordu. Aşı boyasıyla boyanmış döşemede çıplak ayaklarını değiştirerek duruyor, arada bir sezdirmeden albaya bakıyordu. Kazaklar onu sadece sarımtırak, ağartılmamış bezden bir asker fanilasıyla bırakmış, adamın pantolonunu alıp yerine çizgileri solmuş, yamalı bir Kazak şalvarı vermişti. Gregor masaya yaklaşırken, tutsağın kıçı yırtık şalvarını beceriksizce çekiştirerek çıplak yerlerini telaşla örtmeye çalıştığını gördü.

"Orel eyaleti Askerî Levazım Dairesi mi dedin?" diye sordu albay, gözlüğünün üstünden adama bakarak. Yeniden önüne baktı, elinde tuttuğu bir belgeyi gözlerini kısarak incelemeye koyuldu.

"Evet."

"Geçen sonbaharda mı?"

"Sonbaharın sonunda."

"Yalan söylüyorsun!"

"Doğru söylüyorum."

"Yalan söylüyorsun diyorum sana!"

Adam omuzlarını silkti ve bir şey söylemedi. Albay, Gregor'a baktı, tutsağı aşağıladığını belirten bir baş hareketiyle:

"Gel de gönlün açılsın!" dedi. "İmparatorluk Ordusunda subaymış eskiden, ama şimdi, gördüğün gibi bir Bolşevik. Elimize düşünce de Kızılların tarafına kazara geçtiğini, zorla askere alındığını anlatmaya çalışıyor. Liseli bir genç kız gibi saçma sapan, çocukça yalanlar söylüyor ve bizim bu yalanlara inanacağımızı sanıyor. Ama bir vatan haini olduğunu itiraf etmek cesaretini gösteremiyor... Korkuyor alçak herif!"

Adam konuşmakta güçlük çekerek:

"Görüyorum ki Albayım," dedi, "bir tutsağa hakaret etmeye kalkışacak kadar cesaretlisiniz."

"Alçaklarla konuşmam ben!"

"Ama ben konuşmak zorundayım!"

"Dikkat et! Daha etkili bir hakarete zorlama beni!"

"Sizin durumunuzda olan biri için bu çok kolay, üstelik tehlikesi de yok!"

Geldiğinden beri bir tek kelime söylememiş olan Gregor masaya oturdu, acıdığını belirten bir gülümsemeyle tutsağa baktı. Adam öfkesinden bembeyaz kesilmiş, hiç korkmadan albaya karşılık veriyordu. 'Albayın ağzının payını verdi!' diye düşündü Gregor memnunlukla ve Andreyanov'un sinirli sinirli seğiren morarmış tombul yanaklarına bakarken içinde kinli bir sevinç duydu.

Gregor daha ilk karşılaşmalarından beri yeni kurmay başkanından hoşlanmamıştı. Andreyanov, Dünya Savaşı'nda hiç cephe hizmeti görmeyen subaylardan biriydi; nüfuzlu memurları ve aile yakınlarını araya koyup, iltimas yaptırarak geri hizmette kalmayı başarmış, tehlikesiz görevlere kene gibi yapışmıştı. Hatta iç savaş sırasında bile aklını kullanarak Novoçerkask'ta kalıp geride görev almış, ancak Ataman Krasnov'un iktidardan uzaklaştırılmasından sonra cepheye gitmek zorunda kalmıştı.

Andreyanov'la Gregor iki gece aynı evde konakladıkları sırada, Gregor, subayın kendi ağzından son derece dindar olduğunu, tapınmanın adı geçse gözlerinin yaşardığını, karısının akla gelebilecek en üstün erdemlere sahip örnek bir insan, adının da Sofya Aleksandrovna olduğunu, vaktiyle ataman yardımcısı von Grabbe'nin bile karısına kur yaptığını, ama karısından yüz bulamadığını öğrenmişti. Albay ölmüş babasının malı mülkü üzerine bütün ayrıntıları ballandıra ballandıra sözlerine eklemiş, kendisinin albay rütbesine ulaşmak için harcadığı çabaları, 1916'da birlikte ava çıktığı yüksek mevki sahibi kişileri anlatmıştı. Bundan başka Gregor'a oyunların en iyisinin vist, içkilerin en yararlısının kimyon yapraklarıyla çeşnilendirilmiş konyak, memuriyetlerin de en kârlısının askerî levazım dairesinde görev yapmak olduğunu söylemişti.

Albay Andreyanov yakın bir yerde patlayan her top sesiyle yerinden sıçrar, karaciğerinin rahatsızlığını bahane ederek at binmekten kaçınırdı. Ha bire karargâh muhafızlarının sayısını artırmak ister, Kazaklardan hiç hoşlanmadığını; bütün Kazakların 1917'de ihanet ettiğini söylerdi. O zamandan beri de, ayırt etmeksizin bütün "aşağı tabaka"ya karşı nefret duyardı. "Yalnız soylular kurtarabilir Rusya'yı," derdi ve kendisinin de soylu kanı taşıdığını, Andreyanov'ların bütün Don bölgesinde en eski, en saygın ailelerden biri olduğunu fırsat buldukça araya sıkıştırırdı.

Kesin olarak denilebilir ki, onun en zayıf yanı, yaşamları boyunca hiç kafa yormadan, her şey hakkında üstünkörü yargıda bulunma alışkanlığını edinmiş kıt zekâlı ve çenesi düşük türden insanların yaşlılık dönemlerinde tutuldukları o korkunç, önüne geçilmez gevezelik illetiydi.

Gregor bununla aynı mayadan pek çok insan tanımış, her zaman da hepsinden nefret etmişti. Elinden geldiği kadar Andreyanov'dan uzak durmaya çalışıyor ve gündüzleri bunu başarabiliyordu. Ama akşamları işi paydos ettiklerinde Andreyanov onu arayıp bulur ve bir telaş içinde, "Geceyi aynı konakta geçirir miyiz?" diye sorar, Gregor'un cevabını beklemeden eklerdi:

"Dostum, diyorsun ki, piyade taarruzunda Kazaklara güvenilmez, ama ben majestelerinin maiyetinde subayken... Hey, oradakiler, biriniz benim şu bavulumla yatağımı alıp getirin buraya." Gregor ya-

tağına uzanır, gözlerini kapatır, dişlerini sıkarak dinlerdi. Sonra bu yorulmak bilmez çenebaza saygısızca sırtını döner, kaputunu başına çeker, öfkesini içinde saklayarak düşünürdü, 'Görev değişiklik emrim gelir gelmez şu herifin kafasına ağır bir şey indireceğim! Hiç olmazsa bir hafta sesi soluğu kesilir belki.' Demeye kalmaz, "Uyuyor musunuz komutan?" diye sorardı Andreyanov. "Evet," derdi Gregor boğuk bir sesle. "Özür dilerim ama, daha söyleyeceklerim bitmedi ki." Ve hikâye devam ederdi. Gregor uykuya dalarken düşünürdü: 'Bu papağanı bilerek başıma musallat ettiler. Fitshalarov'un bunda parmağı vardır herhalde. Ama bu çürük elma suratlı herifle birlikte kim çalışabilir?' Albayın o çekilmez tenor sesi, sac döşenmiş bir damda inceden yağan bir yağmur gibi mırıldanmaya devam ederken Gregor uykuya dalardı.

Gregor, tutsak düşen Kızıl komutanın geveze kurmay başkanına bir güzel ağzının payını verdiğini görünce büyük bir zevk duydu.

Andreyanov tam bir dakika ağzını açıp da bir şey söyleyemedi, gözleri yarı kapalı oturdu yerinde. Kepçe kulaklarının sarkık memeleri kıpkırmızı olmuştu; masanın üstünde duran, işaret parmağında kocaman bir altın yüzük taşıyan tombul beyaz eli titriyordu.

"Dinle beni soysuz köpek," dedi albay, heyecandan kısılmış bir sesle. "Seni çene yarıştırasın diye almadım karşıma; aklından çıkarma bunu! Ne olursa olsun, paçanı kurtaramayacaksın, anlıyor musun?"

"Çok iyi anlıyorum."

"Senin için bu daha iyi olur. Sözün kısası, Kızıllara kendi isteğinle mi katıldın, yoksa silahı eline zorla mı tutuşturdular, beni hiç ilgilendirmez. Bunun bir önemi yok; önemli olan, sahte bir onur anlayışıyla konuşmayı reddediyor oluşundur."

"Onur konusunda ayrı anlayışlara sahip olduğumuz açıkça görülüyor..."

"Çünkü sende onur denen şeyden eser kalmamış da ondan!"

"Bana karşı takındığınız tavıra bakılırsa, sizin hiçbir zaman buna sahip olmadığınız anlaşılıyor!"

"İşin sonunu bir an önce getirmek niyetindesin anlaşılan!"

"Uzatmaya kalkacağım da sanki ne olacak? Beni korkutmaya çalışmayın, boşuna uğraşmış olursunuz!"

Andreyanov titreyen elleriyle sigara tabakasını açtı, bir sigara yaktı, üst üste bir iki nefes çekti, tutsakla tekrar konuşmaya başladı:

"Demek sorulara cevap vermeyi reddediyorsun, öyle mi?"

"Kendimle ilgili her şeyi söyledim size."

"Canın cehenneme! Senin sefil kişiliğinle ilgilenmiş değilim. Lütfen şu soruya cevap ver: Sebriyakov İstasyonundan ne kadar takviye aldınız?"

"Bilmediğimi söyledim size."

"Biliyorsun!"

"Pekâlâ! Biliyorum, ama size söylemeyeceğim! Hoşunuza gitti mi?"

"Seni tüfek harbisiyle dövmelerini emredeceğim, o zaman söylersin!"

"Sanmıyorum." Tutsak sol elini bıyığına götürüp kendine güvenle gülümsedi.

"Kamişinski Alayı bu muharebeye katılmış mıydı?"

"Hayır."

"Ama sol kanadınızı süvari koruyordu, hangi alaydı peki?"

"Bırakın artık bu lafları! Size bir kez daha söylüyorum, bu çeşit soruları cevaplandırmayacağım."

"Kararını kendin ver, ya şimdi dilin çözülür it herif ya da on dakikaya kalmaz duvarın önüne çekilirsin. Ee?.."

Tutsak hiç umulmadık derecede tiz, çın çın öten genç sesiyle cevap verdi:

"Bıktırdın be moruk, yeter artık be! Budala herif! Sen benim elime düşseydin ben seni böyle değil, başka türlü çekerdim sorguya..."

Andreyanov sarardı, elini tabancasının kılıfına attı. Gregor yavaşça yerinden doğruldu, uyarır yollu elini kaldırdı:

"Yeter artık bakalım! Sohbetinizi yaptınız, burada kesin artık. Bakıyorum ikiniz de çabuk öfkelenen cinstensiniz... Bir anlaşmaya varamadınız ama zararı yok. Zaten konuşacak bir şey de kalmadı. Kendi adamlarına ihanet etmeyi kabul etmemekte çok haklı. Aşk olsun vallahi! Bu kadar dayanacağını hiç ummamıştım doğrusu."

"Bırak şunu bana!" diye köpüren Andreyanov tabancasının kılıfını açmaya çabalıyor, bir türlü açamıyordu.

Gregor neşeli bir sesle, "Hayır, bırakmıyorum," diyerek masaya doğru ilerleyip tutsakla albayın arasında durdu. "Bir tutsağı öldüreceksin de ne olacak? Bu duruma düşmüş bir adamın üzerine varmaya hiç utanmıyor musun? Adam silahsız, tutsak düşmüş, çırılçıplak soyulmuş ve sen ona el kaldırıyorsun..."

"Çekil kenara! Bu sersem bana hakaret etti." Andreyanov hışımla Gregor'i itti, revolverini çıkardı.

Tutsak üşümüş gibi omuzlarını kaldırarak, hızla yüzünü pencereye döndü. Gregor, albayın revolverin pürtüklü kabzasını avucuna alıp, silahı beceriksiz bir hareketle havada salladıktan sonra namluyu yere doğrultuşunu, yüzünü de başka tarafa dönüşünü gülümseyerek seyretti.

Albay boğuk bir sesle, "Ellerimi kirletmek istemiyorum..." dedi, derin bir nefes aldı, kuru dudaklarını yaladı.

Gregor bıyığının altındaki bembeyaz dişlerinde ışıldayan gülüşü bastırmak için hiçbir çaba harcamadan konuştu:

"Zaten kirletemezdin ki! Bakarsan, silahının dolu olmadığını görürsün. Bu sabah kalktığım zaman masanın üstünden alıp silahına şöyle bir göz atmıştım. İçinde bir tek kurşun bile yoktu, aylarca da temizlik yüzü görmemişti. Teçhizatına hiç de iyi bakmıyorsun."

Andreyanov gözlerini önüne eğdi, parmağıyla revolverin topunu döndürüp gülümsedi.

"Hay Allah kahretsin! Haklısın..."

Hiç sesini çıkarmadan, olup bitenleri dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle seyreden Yüzbaşı Sulin, alınan ifadeyi geçirdiği kâğıtları dürdü ve sevimli bir dığdığı konuşmasıyla şöyle dedi:

"Silahlarınızın bakımıyla hiç ilgilenmediğinizi size defalarca söyledim Semyon Polikarpoviç. Bugünkü olay da ne kadar haklı olduğumu bir kez daha kanıtladı." Andreyanov kaşlarını çatarak bağırdı:

"Hey, erattan kimse yok mu orada? Buraya!"

Ön odadan çıkan iki emir eriyle muhafızların komutanı içeriye girdi.

"Götürün şunu!" Andreyanov tutsağı başıyla gösterdi.

Tutsak döndü ve Gregor'la yüz yüze geldi, eğilerek sessizce onu selamladı, kapıya doğru yürüdü. Adamın kırmızı bıyığının altında dudaklarının belli belirsiz bir minnettarlık gülümseyişiyle aralandığı izlenimi uyandı Gregor'da.

Adamın ayak sesleri duyulmaz olunca, Andreyanov yorgun bir tavırla gözlüğünü çıkardı, ufak bir güderi parçasıyla gözlüğünün camlarını dikkatle sildi, çekemezliğini gösteren bir sesle yakındı:

"Şu serseriyi çok güzel savundun doğrusu. Gerçi bu senin vicdanına kalmış bir şey. Ama onun önünde ne diye tabancamdan söz açarsın, beni de zor durumda bırakırsın?"

Gregor gönül alıcı bir sesle, "Önemsenecek bir şey yok bunda," diye cevap verdi

"Belki yok, ama yine de yapmamalıydın. Bir yandan da haklısın; herifi öldürebilirdim çünkü... İğrenç herif! Sen gelmeden önce de yarım saat uğraştım onunla. Ne korkunç yalanlar söyledi bir bilsen; dolambaçlı cevaplar, yanlış bilgiler verdi göz göre göre. Sonunda yalanını yakaladığımı anlayınca da bıçak gibi kesip attı, konuşmayı reddetti. Askerî sırları düşmana açıklamasına subaylık onurunun izin vermediğini söyledi. Ama köpoğlusu kendini Bolşeviklere kiralarken subaylık onuru hiç aklına gelmemiş... Bana kalırsa onu komuta kademesinde bulunan öbür ikisiyle birlikte sessiz sedasız kurşuna dizmeliyiz. Edinmek istediğimiz bilgileri bunlardan alamayacağımız belli zaten. Bu alçaklar hem azılı hem de yola gelmeyen cinsten, dolayısıyla, gözlerinin yaşına bakmanın anlamı yok. Ne dersin?"

"Adamın bölük komutanı olduğunu nasıl öğrendin?" diye sordu Gregor, soruya cevap vereceği yerde.

"Kendi Kızıl erlerinden biri onu ele verdi."

"Bence onu ele veren adamı kurşuna dizelim, komutanlara da dokunmayalım." Gregor meydan okurcasına Andreyanov'a baktı.

Albay omuzlarını silkip kötü bir şakaya dudak oynatır gibi gülümsedi:

"Bırak şakayı, ciddi olarak ne düşünüyorsun?"

"Ne düşündüğümü söyledim ya!"

"Affedersin ama hangi gerekçeyle?"

"Hangi gerekçeyle mi? Rus Ordusunda disiplin ve düzeni korumak için; nedeni bu. Dün akşam yatarken siz, Albayım, Bolşevikleri tepeledikten sonra gençleri Kızıl salgınından kurtarmak için orduya nasıl bir düzen verilmesi gerektiği konusunda birtakım akla yakın fikirler öne sürmüştünüz. Ben de sizin bu düşüncenize katılmıştım, hatırlıyor musunuz?" Gregor bıyığını sıvazlayıp albayın yüzünün değişen ifadesine dikkatle baktı ve mantıklı sözlerle konuşmasını sürdürdü:

"Ama şimdi önerdiğiniz şeye bakın! Buna uyulursa ordunun içinde düzensizlik baş gösterir. Askerler subaylarına ihanet edebileceklerini sanacak! Doğrusu, onlara tam öğretilecek şeyi buldunuz! Hem diyelim ki, günün birinde biz kendimizi böyle bir duruma düşmüş bulduk; o zaman ne yaparız? Kusura bakmayın ama ben bu fikre katılmıyorum."

Andreyanov, "Nasıl istersen!" dedi soğuk bir tavırla, Gregor'a dik dik bakarak. Bu Asi komutanın kendine özgü ahlak anlayışı taşıdığını ve ters herifin biri olduğunu duymuştu ama bu kadarını da beklemiyordu. Şunu söylemekle yetindi:

"Elimize geçen Kızıl komutanlara karşı şimdiye kadar hep böyle davranmışızdır, özellikle bunlar subaylıktan geliyorsa. Senin fikirlerin bir yenilik benim için... Görünüşte bu kadar açık olan bir husus karşısındaki tutumunu da doğrusu anlayamıyorum!"

"Savaşta fırsatı bulunca öldürmezlik etmedik, ama yeterli bir neden olmadıkça da tutsakları kurşuna dizmedik," diye cevap verdi Gregor mosmor kesilerek.

Andreyanov, "Pekâlâ, biz de onları cephe gerisine yollarız," diyerek onun fikrine katıldı. "Şimdi bir başka sorun daha var; tutsaklardan bazıları, Saratov eyaletinden askere alınan köylüler bizim saflarımızda savaşmak istediklerini bildirdi. Bizim Üçüncü Piyade Alayındaki piyade sayısı üç yüzün altında. Gönüllü tutsaklardan titiz bir seçimle, bir kısmının oraya gönderilmesi uygun olur mu sence? Bu konuda ordu kurmay başkanlığından kesin talimat var."

"Ben kendi komutam altına bir tek köylü almam. Boşluk Kazaklarla doldurulur," diye Gregor kesip attı.

Andreyanov bu fikrini ona kabul ettirmeye çalıştı:

"Bak, kavga edecek değiliz," dedi. "Tümeninde yalnız Kazakların bulunmasını istemeni anlıyorum, ama ihtiyaç bizi tutsaklara bile burun kıvırmamaya zorluyor. Hatta Gönüllü Ordusunda bile bazı alayların mevcudu tutsaklarla tamamlanmıştır."

"Onlar istediklerini yapabilir. Ben köylüleri almayı reddediyorum. İşte o kadar!" diye kestirip attı Gregor.

Az sonra tutsakların cephe gerisine gönderilmesiyle ilgili talimatı vermek için dışarı çıktı. Akşam yemeğinde Andreyanov heyecanlı bir sesle:

"Öyle görünüyor ki birlikte çalışmamız biraz güç olacak..." dedi.

"Ben de şimdi aynı şeyi düşünüyordum," diye cevap verdi Gregor umursamazlıkla. Sulin'in gülümsemesine hiç aldırış etmeden parmaklarını onun tabağına daldırıp bir parça koyun haşlaması aldı ve etin sert kıkırdağını bir kurt iştahıyla katır kutur dişlemeye koyuldu ki, Sulin sanki bir yeri açıyormuş gibi yüzünü buruşturdu ve elinde olmadan, bir an gözlerini yumdu.

• • •

İki gün sonra, geri çekilen Kızıl kuvvetleri kovalama görevi General Salnikov'un müfrezesine verilmiş, Gregor da acele olarak kurmay başkanlığı karargâhına çağırılmıştı. Babacan görünüşlü, yaşlıca bir general olan kurmay başkanı, isyancı kuvvetlerin lağvedilerek başka birliklere dağıtılması ile ilgili Don Ordusu komutanı tarafından çıkarılan emri Gregor'a bildirdikten sonra sözü uzatmadan konuya girdi:

"Kızıllara karşı çete savaşında tümeninize büyük bir başarıyla komuta ettiniz. Ama şimdi size değil bir tümen, bir alay bile emanet edemeyiz. Askerlik öğrenimi görmemişsiniz. Ayrıca, geniş bir cephenin bugünkü koşulları altında ve savaşın çağdaş yöntemlerle yapıldığı bir dönemde, siz, büyük askerî birliklere komuta edemezsiniz. Bana katılıyor musunuz?"

"Evet," diye cevap verdi Gregor. "Ben de zaten tümenin komutanlığından ayrılmak istiyordum."

"Yeteneklerinize olduğundan fazla değer vermemeniz sevindirici bir şey. Böyle bir meziyete sahip genç bir subaya bugünlerde pek ender rastlanıyor. Evet, cephe komutanlığının emriyle 19. Alayın Dördüncü Süvari Bölüğü komutanlığına atanmış bulunuyorsunuz. Alay şu anda buradan on beş verst kadar ötede, Vyaznikov köyü yakınlarında bir yerler de yürüyüş halinde. Bugün ya da en geç yarın alaya katılın. Sanırım bana söylemek istediğiniz bir şey var, öyle mi?"

"Levazım dairesine verilmeyi istiyordum."

"Bu olanaksız. Size cephede ihtiyaç var."

"İki savaşta on dört kez yaralandım ve şarapnel şoku geçirdim."

"Bunun hiç önemi yok. Gençsiniz, gücünüz kuvvetiniz yerinde, daha dövüşebilirsiniz. Yaralarınıza gelince, gösterecek yarası olmayan kaç subay var? Gidebilirsiniz. Talihiniz açık olsun!"

• • •

Belki de Asi Ordusu denilen bu ordunun lağvedilmesinin yukarı Don Kazakları arasında yaratacağı hoşnutsuzluğu şimdiden önlemek için, Ust-Medveditskaya'nın ele geçirilmesinden hemen sonra, ayaklanma sırasında kendini gösteren bir sürü Kazak er ve erbaş astsubay yapıldı, kıta çavuşlarının aşağı yukarı hepsine asteğmenlik rütbesi ve-

rildi, ayaklanmaya katılan subaylar da ödüllendirilerek rütbeleri yükseltildi. Gregor da unutulmadı. Yüzbaşı rütbesiyle ödüllendirildi ve bir yazılı ordu emrinde, onun Kızıllara karşı savaştaki üstün hizmetleri belirtildi, komutanlığın minnettarlığı dile getirildi.

İsyancı alayların dağıtılması işi birkaç gün içinde başarıyla sonuçlandı. Okuma yazma bilmeyen tümen ve alay komutanlarının yerine general ve albaylar getirildi, bölük komutanlıklarına deneyimli subaylar atandı, batarya ve karargâh komutanlarının hepsi değiştirildi, bu arada Kazak askerleri de Donets Irmağı boyundaki vuruşmalarda büyük kayıplar vermiş olan Don alaylarına dağıtıldı.

Akşamüzeri ilerleyen saatlerinde Gregor tümenindeki Kazakları bir araya toplayarak isyancı ordusunun dağıtıldığını bildirdi ve veda konuşmasında şunları söyledi:

"Hakkınızı helal edin Kazak kardeşlerim. Askerliği, ayrımız gayrımız olmadan yaptık sizlerle; öyle de olması gerekirdi zaten. Ama bugünden itibaren hepimiz kendi başımızın çaresine kendimiz bakacağız. Sizin dikkat edeceğiniz tek şey kellenizi sakınıp Kızıllara deldirtmemek olacaktır. Gerçi kafalarımız pekiyi çalışmaz ama boşu boşuna da kellelerimizi kurşunlara siper etmenin âlemi yok. Bu kelleler daha bize çok lazım olacak; bundan sonra ne yapacağımızı düşünmek için..."

Kazaklar onu karamsar bir sessizlik içinde dinledi. Sözünü bitirir bitirmez de hep bir ağızdan, heyecandan boğuk boğuk çıkan seslerle aralarında konuşmaya başladılar:

"Demek eski günler geri geliyor ha?"

"Kime dert anlatacağız şimdi?"

"Yine akıllarına eseni yapıyor halka domuzlar!"

"Başka birliklere dağıtılmak istemiyoruz! Bu yeni düzeni nereden çıkardılar başımıza?"

"Eh, çocuklar, onlarla birleşmekle kendi kuyumuzu kendi elimizle kazmışız meğer!"

"Ekselanslar yine sıkıp suyumuzu çıkarmaya başlar!"

"Kollayın kendinizi ha! Olanca güçleriyle abanıp üstümüze, çıkaracaklar pestilimizi..."

Gregor herkes sussun diye bekledi, sonra konuştu:

"Sesiniz kısılıncaya kadar bağırıp çağırmanızın hiçbir yararı yok. Emirleri tartıştığımız, subaylara kafa tuttuğumuz o eski günler geçti

artık. Hadi, dağılın, konak yerlerinize... Dilinizi de bu kadar uzatmayın, yoksa günün birinde kendinizi ya askerî mahkemenin karşısında, ya da ceza bölüklerinde bulursunuz."

Kazaklar takım düzenince Gregor'un yanına gelip elini sıktı ve, "Allahaısmarladık, Panteleyeviç!" dediler. "Sen de bize hakkını helal et."

"Yabancıların emri altında görev yapmak bizim için pek kolay olmayacak."

"Bizi bırakıp gitmeyecektin. Tümen komutanlığından ayrılmayı kabul etmeyecektin."

"Seni çok arayacağız Melehov. Yeni komutanlar belki senden daha okumuş kimselerdir, ama bunun bize bir yararı olmayacak. Üstelik, yükümüz daha da artacak. İşin kötü yanı da bu zaten."

Ama bölüğün soytarılığını ve laf ebeliğini yapan bir Kazak araya girerek:

"İnanma bunlara Gregor Panteleyeviç!" dedi. "İnsan ister kendi halkıyla birlikte, ister yabancıların emri altında görev yapsın, eğer geçinmeye gönlü yoksa bu hiçbir şeyi değiştirmez."

• • •

O gece Gregor, Yermakov ve öteki Kazaklarla oturup ev votkası içti, sabah da atına binip, Prohor Zikov'la birlikte 19. Alaya yetişmek üzere yola çıktı.

Bölüğü devralıp da erleriyle doğru dürüst tanışmasına bile fırsat kalmadan onu alay komutanının yanına çağırdılar. Ortalık daha iyice aydınlanmamıştı. Gregor atları denetlerken geciktiğinden albayın huzuruna ancak yarım saat sonra çıkabildi. Subaylarına karşı aşırı disiplin uygulayan bu sert alay komutanından adamakıllı zılgıt yemeyi bekliyordu. Oysa komutan onu güler yüzle karşıladı. "Eveet, bölüğünü nasıl buldun bakalım?" diye sordu. "Adamların hepsi çakı gibi, öyle değil mi ha?" Cevap beklemeden gözlerini Gregor'un arkasında rastgele bir yere dikip devam etti:

"Evet dostum, sana çok acı bir haber vermek zorundayım... Evinde büyük bir felaket olmuş. Dün gece Vyeşenskaya'dan bir telgraf geldi. Ailenle ilgili işlerini yoluna koyman için sana bir ay izin veriyorum. Hemen gidebilirsin."

Gregor sapsarı kesilerek, "Telgrafı verin bana," diye mırıldandı.

Dörde katlanmış kâğıdı alıp açtı, okudu ve birdenbire terleyen avucunun içinde sıktı. Kendini fazla zorlamadan toparladı, hemen hemen hiç kekelemeden konuştu:

"Doğrusu hiç beklemiyordum bunu. Gitsem iyi olacak. Allahaısmarladık."

"İzin kâğıdını almayı unutma."

"Tabii. Sağ olun. Unutmam."

Her zamanki gibi kılıcını eliyle tutarak sağlam ve kendine güvenen adımlarla kapının önündeki sundurmaya doğru yürüdü. Ama sahanlığın basamaklarından inmeye başlayınca, birden kendi adımlarının sesi kulağına gelmez oldu, bir süngü saplanmış gibi yüreğinde keskin bir acı duydu.

En alt basamakta sendeledi. Sol eliyle sarsak parmaklığa tutunurken, sağ eliyle de ceketinin yaka düğmesini hızla açtı. Bir dakika kadar derin derin ve hızlı hızlı soluyarak durdu, ama bu bir dakika içinde üzüntüden âdeta sarhoş oldu. Elini parmaklıktan çekip atının bağlı durduğu bahçe kapısına doğru külçeleşmiş ayaklarıyla giderken yalpalıyordu.

XVI

DARYA ile konuşmasından sonra, Natalya, karabasan görüp de bir türlü uyanamayan bir insanın uykudaki sıkıntısına benzer bir acıyla kıvrandı birkaç gün. Prohor Zikov'un karısına gidip, geri çekilme sırasında Gregor'un Vyeşenskaya'da ne yaptığını, orada Aksinya'yı görüp görmediğini onun ağzından almak için uygun bir bahane kolluyordu. Kocasının suçluluğundan emin olmak istiyordu; Darya'nın anlattıklarına hem inanmış hem de inanmamıştı çünkü.

Elinde ufak bir dal parçasını umursamazlıkla sallayarak Zikov'ların avlusunun yolunu tuttuğunda akşam olmak üzereydi. Prohor'un karısı o günkü işini bitirmiş, kapının önünde oturuyordu.

"Merhaba asker karısı!" diye seslendi Natalya. "Bizim buzağıyı gördün mü?"

"Merhaba yavrum! Hayır, görmedim."

"Derdi günü başıboş dolaşıp durmak lanet olasıcanın! Bağlasan durmuyor evde! Nerede arayacağımı şaşırdım gitti."

"Dur da dinlen azıcık; o elbet çıkar gelir bir yerlerden. Ayçiçeği çekirdeği ister misin?"

Natalya yaklaştı, gelip kadının yanına oturdu. Dereden tepeden konuşmaya başladılar.

"Senin askerden haber yok mu?" diye sordu Natalya.

"Hiçbir haber yok. Toz olup rüzgâra karıştı sanki Deccal! Seninkinden bir haber aldın mı?"

"Hayır. Grişa mektup yazacağına söz vermişti, ama şimdiye kadar bir tane bile göndermedi. Bizim birlikler Ust-Medveditskaya'nın ötesine ulaşmış diyorlar, ama başka bir şey duymadım."

Natalya lafı döndürüp dolaştırıp Don'un karşı yanındaki son geri çekilme olayına getirdi ve askerler Vyeşenskaya'da nasıl yaşıyormuş, kendi köylerinden herhangi biri var mıymış orada diye ihtiyatla ağız aramaya başladı. Prohor'un kurnaz karısı Natalya'nın kendisini niçin görmeye geldiğini anladığı için, ölçülü ve kısa cevaplar verdi.

Kocası, Gregor'la ilgili her şeyi ona anlatmıştı ama, dilinin kaşınmasına rağmen ağzından bir şey kaçırmaya korkuyor, Prohor'un uyarısını aklından çıkarmıyordu:

"Bak, duvara yazıyorum, sana anlattıklarımın bir kelimesini kimseye söyleyecek olursan, kafanı et tahtasına yatırır, dilini çeker bir metre uzatırım, sonra da satırla doğrarım. Eğer bununla ilgili bir söylenti Gregor'un kulağına gidecek olursa, hiç gözümün yaşına bakmaz, öldürür beni. Senden bıkmış olabilirim, ama hayattan bıkmadım daha. Anladın mı? Onun için ağzını sıkı tut..."

Sabrı tükenen Natalya, "Senin Prohor şu Aksinya Astakova'yı Vyeşenskaya'da hiç görmüş olamaz mı?" diye açıkça sordu.

"Niçin görmüş olsun? Başını kaşıyacak vakti mi var onun sanıyorsun? İnan olsun ki hiçbir şey bilmiyorum Mironovna. Senin de bana sormaman gerek aslında. Benim kocam olacak akbaşlı şeytanın ağzından akıllıca bir laf çıkmaz ki zaten. Şunu yap, bunu yap demekten başka bir şey bilmez."

Natalya kadının yanından ayrıldığında eskisinden daha sinirli, daha heyecanlıydı. Gerçeği öğrenmek için daha fazla bekleyemeyeceğini anladı, yola çıkıp Aksinya'nın kendisini görmeye gitti.

Komşu oldukları için son birkaç yıldır sık sık karşılaşıyorlardı. Böyle durumlarda ya sessizce selamlaşır ya da bazen bir iki laf edip geçerlerdi. Selamı sabahı kestikleri, nefretle birbirlerine baktıkları günler geride kalmış, karşılıklı düşmanlıkları eski şiddetini kaybetmişti ve Natalya, Aksinya'yı görmeye giderken kendisini kovmayacağını, Gregor hakkında bir şeyler söylemek isteyeceğini umuyordu. Beklentilerinde yanılmamıştı.

Aksinya şaşkınlığını saklamadan Natalya'yı misafir odasına buyur etti, perdeleri çekti, lambayı yaktı ve sordu:

"Hangi iyi haber getirdi seni buraya?"

"Sana iyi haberle gelmem için hiçbir neden yok..."

"Kötü haberi söyle öyleyse. Gregor Panteleyeviç'in başına bir şey mi geldi yoksa?"

Aksinya'nın sorusunda öyle derin, öyle açık bir kaygı vardı ki, Natalya her şeyi anladı. Aksinya bir cümleyle bütün duygularını, bütün korkularını, ne için yaşadığını açığa vurmuştu. Artık bu durumda Gregor'la olan ilişkileri hakkında ona bir şey sormanın hiçbir gereği yoktu. Natalya kalkıp gitmedi yine de, bir anlık duraksamadan sonra, "Hayır," dedi, "kocam yaşıyor, sağlığı da yerinde, telaşlanma!"

"Telaşlanmıyorum, bunu da nereden çıkardın? Onun sağlığıyla tasalanmak sana düşer. Benim kendi derdim bana yetiyor."

Aksinya rahat konuşuyordu ama, yüzüne ateş bastığını hissederek hızla masaya doğru gitti. Ziyaretçisine arkasını dönerek, aslında güzel güzel yanmakta olan lambanın fitilini ayarlamak için uzun bir süre oyalandı.

"Senin Stepan'dan bir haber var mı?"

"Geçenlerde selam yollamış."

"İyi miymiş?"

"Öyle olduğu anlaşılıyor," diyerek omuzlarını silkti Aksinya.

İşte, yine kendi kendini aldatamamış, ikiyüzlülük edememişti Aksinya; kocasının kaderiyle hiç ilgilenmediği öyle açık seçik görülüyordu ki, Natalya elinde olmaksızın gülümsedi.

"Onu pek merak etmediğin belli oluyor... Neyse, bu senin bileceğin iş. Benim geliş nedenim şu: köyde bir söylentidir gidiyor, Gregor'la aranız iyiymiş diye, köye geldiği zamanlar da onu görüyormuşsun. Doğru mu?"

"Sen de tam adamına gelmiş soruyorsun!" dedi Aksinya alaycı bir sesle. "Ya ben sana sorsam doğru mu değil mi diye?"

"Doğruyu söylemeye korkuyor musun?"

"Yo, korkmuyorum."

"Öyleyse söyle de bari ben de bileyim, kendimi üzmeyeyim. Ne diye boş yere tedirgin olayım?"

Aksinya'nın siyah kaşları titredi, gözleri kısıldı:

"Sana acıyacak değilim herhalde," dedi sert bir tavırla. "İkimizin arasında bu hep böyle oluyor. Ben üzüldüğüm zaman sen seviniyorsun, sen üzüldüğün zaman da ben seviniyorum... Çünkü aynı adamı paylaşıyoruz, öyle değil mi? Pekâlâ, sana doğruyu söyleyeyim de bir an önce öğrenmiş ol. Söylenenlerin hiçbiri yalan değil, hepsi doğru. Gregor yine bana döndü. Bu sefer onu elimden kaçırmamak için de elimden geleni ardıma koymayacağım. Hadi bakalım, şimdi ne yapacaksın? Evimin camını çerçevesini mi kırıp dökeceksin, yoksa beni mi bıçaklayacaksın?"

Natalya elindeki incecik, esnek dal parçasını düğümler gibi büküp ocağa doğru fırlattı ve hiç de doğal olmayan kesin bir tavırla cevap verdi:

"Sana şimdi bir kötülük yapmayacağım. Gregor dönünceye kadar bekleyip onunla konuşacağım. Ondan sonra hep birlikte görürüz ikinize neler yapacağımı. İki çocuğum var benim; onların hakkını da, kendi hakkımı da korumasını bilirim ben!"

Aksinya gülümseyerek cevap verdi:

"Demek şimdilik bir şeyden korkmadan yaşayabilirim, öyle mi?"

Natalya bu sözlerdeki alaycı ifadenin farkına varmayarak Aksinya'nın yanına gitti ve hafifçe kolunu tuttu:

"Aksinya, hayatım boyunca yolumu kestin; ama artık eskiden yaptığım gibi yalvarmayacağım sana. Bilmem o günleri hatırlıyor musun? O zamanlar daha gençtim, daha akılsızdım, kendi kendime düşünürdüm, 'Ona yalvarırsam bana acır, yüreği dayanmaz, Gregor'u bırakır.' Bu sefer yalvarmayacağımı sana. Bildiğim tek şey var, o da senin Gregor'u sevmediğin. Onu sadece alışkanlıkla özlüyorsun. Benim kadar acaba sen de onu sevdin mi hiç? Sanmam. Listnitski'yle oynaştın, düşüp kalkmadığın kimse kaldı mı fındıkçı? Bir kadın bir erkeği severse böyle şeyler yapmaz."

Aksinya sapsarı oldu; Natalya'yı iterek oturduğu sandığın üstünden kalktı:

"Yaptıklarımdan ötürü o beni hiçbir zaman ayıplamadı. Ama sen ayıplıyorsun! Sana ne bundan? Pekâlâ! Ben kötüyüm sen iyisin. Başka diyeceğin var mı?"

"Hepsi bu kadar. Kızma. Hemen gidiyorum. Doğru söylediğin için de sana teşekkür ederim."

"Boşuna teşekkür etme bana. Ben söylemesem de kendin öğrenecektin nasıl olsa. Bekle biraz, ben de seninle dışarı çıkıp panjurları kapatacağım."

Aksinya merdiven başındaki sahanlıkta durdu ve:

"Dövüşmeden ayrıldığımıza memnunum," dedi. "Ama ilerisi için sana şu kadarını söyleyeyim sevgili komşum. Eğer gücün yeterse onu benden alırsın; yok, yetmezse, o zaman da bana gücenme. Ondan vazgeçmeye hiç niyetim yok; en azından senin kadar. Artık genç bir kadın sayılmam; buna rağmen sen bana fındıkçı diyorsun, ama sizin Darya değilim ben. Hayatım boyunca bu gibi konularda oyun oynamaya kalkmadım. Senin çocukların varsa benim için de o..." Aksinya'nın sesi titredi, gittikçe kısıldı, boğuklaştı. "Dünyada ondan başka kimseyi görmez benim gözüm. O benim ilk ve son aşkım. Yeter, ondan söz etmeyelim artık. Eğer Gökler Kraliçesi onu ölümden korur da sağ salim dönerse, o seçer ikimizden birini..."

O gece Natalya uyuyamadı. Ertesi sabah İlyiniçna'yla birlikte bostandaki hayırsız otları ayıklamaya gitti. Çalışırken ferahlıyor, sıkıntısını unutuyordu. Kumlu, güneşin kuruttuğu gevrek balçık keseklerine çapayı düzenli aralıklarla indirip dururken, yaşamındaki o en önemli düşünce kafasını fazla kurcalamıyordu. Arada sırada dinlenmek, yüzündeki teri silmek ve su içmek için belini doğrultuyordu.

Rüzgârın parçalayarak birbirine kattığı beyaz bulutlar mavi gökte süzülerek uzaklaşıyor, eriyip gidiyordu. Güneş, sıcaktan kavrulan toprağa ışınlarını ok gibi saplıyordu. Doğudan yağmur geliyordu. Natalya başını kaldırmadan da gökte yüzen bir bulutun gelip güneşi kapattığını sezebiliyordu. Sırtında bir an için bir serinlik hissetti; kahverengi sıcak toprağın, karmakarışık karpuz filizlerinin üzerinden kurşuni bir gölge hızla geçmekteydi. Sonra bu gölge, yamaca serpilmiş kavunların, sıcak-

tan pörsüyüp yere yatmış otların, kuş pisliklerinin beneklediği hüzünlü yapraklarıyla akdiken ve böğürtlen çalılıklarının üzerine yayıldı. Bıldırcınların özlem dolu haykırışları arttıkça arttı, tarlakuşlarının tatlı cıvıltıları da açık seçik duyulur hale geldi, hatta ılık otları kımıldatan rüzgârın yakıcı sıcağı yerini hafif bir serinliğe bırakır gibi oldu. Ama az sonra güneş batıya doğru yol alan bulutun göz kamaştırıcı beyazlıktaki kenarını delip geçerek, onun ağından kendini kurtaracak, toprağın üzerine bir kere daha pırıl pırıl, altın renkli eğik ışık selini boşaltacaktı. Çok uzaklarda bir yerlerde, Don boyu tepelerinin ovaya uzanan gök mavisi çıkıntıları üzerinde süzülerek uzaklaşan bulutun yeryüzüne vuran gölgesi, toprakta el yordamıyla yolunu bulmaya çalışarak ilerlemekteydi. Ama kehribar sarısı öğlen sıcağı bir kez daha kavun tarlasında hüküm sürmekte, akışkan bir pus, ufukta titreşip oynaşmakta, otlar ve otları besleyen toprak daha keskin kokular salmaktaydı.

Öğle üzeri Natalya gidip yardaki pınardan bir testi buz gibi su getirdi. Hem o hem de İlyiniçna suyu kana kana içti, yüzlerini yıkadı, sonra da güneşin altında öğle yemeğine oturdular. İlyiniçna yere bir peşkir serip ekmeği özenle kesti. Torbadan kaşıkları ve kupayı çıkardı, yerde duran ceketinin altında güneşten sakladığı dar ağızlı ayran ibriğini çekip aldı.

Natalya'nın pek iştahsız yediğini gören kaynanası sordu:

"Dikkat ediyorum da hanidir sende bir değişiklik var... Yoksa Grişa'yla aranızda bir şey mi geçti?"

Natalya'nın rüzgârdan çatlayan dudakları üzüntüyle titredi.

"Gregor yine Aksinya'nın peşinde anne."

"Ne!.. Nereden biliyorsun?"

"Dün Aksinya'yı görmeye gittim."

"Bunu kabul etti mi o sürtük?"

"Evet."

İlyiniçna sustu; düşüncelere daldı. Kırışıklarla kaplı yüzü sertleşti, dudaklarının kenarları kindar bir ifadeyle aşağı sarktı.

"Belki böbürlenmek için böyle demiştir, lanet olasıca!"

"Hayır anne, hepsi doğru. Niçin yalan söylesin?.."

Yaşlı kadın, "Sen de kocanı çok başıboş bıraktın..." diyerek ağız yokladı. "Onun gibi kocaların üzerinden gözünü ayırmaya gelmez."

"Bunu nasıl yapabilirdim? Ben onun vicdanına güvendim... Elinden tutup onu yanımda mı dolaştırsaydım yani?" Natalya acı acı gülümsedi ve duyulur duyulmaz bir sesle ekledi:

"Mişatka değil ki o, çocuk gibi susta durdurasın. Saçı sakalı ağardı, ama hâlâ geçmişi unutmuyor..."

İlyiniçna kaşıkları yıkayıp sildi, kupayı çalkaladı, kap kaçağı torbaya doldurdu ve sonra Natalya'ya sordu:

"Bütün derdin bu muydu senin?"

"Sen de çok tuhafsın anne! Hayatı zehretmeye yalnız bu dert yeter de artar."

"Peki, ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Ne yapabilirim ki? Çocukları alıp ailemin yanına döneceğim. Artık onunla yaşayamam. Aksinya'yı alıp eve getirsin, onunla otursun... Yeter artık çektiğim."

"Ben de böyle düşünmüştüm gençken," dedi İlyiniçna içini çekerek. "Benim herif de köpeğin biriydi, hiç kimse inkâr edemez bunu. Ondan çektiğimi anlatamam sana. Ne var ki, insanın kocasını bırakması pek kolay değil; hem bıraksa bile, bunun kime yararı dokunur? Biraz daha düşün, böyle olduğunu kendin de anlayacaksın. Sonra, çocukları nasıl ayırabilirsin babalarından? Olmaz öyle şey, saçma sapan konuşuyorsun. Bu düşünceleri çıkar aklından; bir daha duymayayım."

"Hayır anne, boşuna nefes tüketme, onunla yaşamayacağım."

"'Boşuna nefes tüketme' de ne demek oluyor?" İlyiniçna bu söze gücenmişti. "Sen benim kızım değil misin? İkiniz için de, lanet olasıcalar, üzülmüyor muyum sanki? Bir de sen kalkıp bana, anana, bu yaştaki bir kadına bunu söylüyorsun ha? Sana bu işi aklından çıkar dedim, işte o kadar! Öf be! 'Evden çıkıp gideceğim,' diyor. İyi ama nereye gideceksin? Baba evinde seni isteyen kim? Baban yok, evin yandı, anan yabancıların yanına sığınabildiği için Tanrıya şükrediyor ve sen onun yanına gitmek, torunlarımı da peşinden sürüklemek istiyorsun, ha? Hayır yavrum, olmaz böyle şey! Grişa geldiği zaman elbet onunla da kozumuzu paylaşırız. O zamana kadar da bu konuyu ağzına almayacaksın. Dinlemem, bir kelime daha duymak istemem!"

Uzun zamandan beri Natalya'nın yüreğinde biriken acılar ani bir hıçkırıkla boşalıverdi. İnledi, başından yazmasını koparırcasına çekip

attı, kuru, acımasız toprağın üzerine yüzükoyun kapandı, göğsünü yere bastırarak, gözlerinden bir damla yaş akmaksızın hıçkıra hıçkıra ağladı.

Akıllı ve yürekli bir kadın olan ihtiyar İlyiniçna yerinden kımıldamadı bile. Kısa bir süre sonra, içinde biraz ayran kalmış olan ibriği büyük bir dikkatle ceketine sardı ve serin bir yere bıraktı, kupaya su doldurdu, gelip Natalya'nın yanına oturdu. Kelimelerin böylesine büyük bir derde derman olmayacağını bildiği gibi, gözyaşı dökmenin kuru kuru ağlamaktan, dudakları sımsıkı kapamaktan daha iyi olduğunu da biliyordu. Natalya'yı ağlasın, kana kana ağlasın da rahatlasın diye bıraktı, sonra iş yorgunu elini gelininin başına koydu. Simsiyah parlak saçlarını okşayarak sert bir sesle konuştu:

"Hadi, yeter artık! Gözyaşlarının hepsini birden tüketme, bırak birazı da başka sefere kalsın. Hadi, bir yudum su iç bakayım."

Natalya yatıştı. Omuzları hâlâ arada bir sarsılıyor, vücudunda hafif bir titreme dolaşıyordu. Birdenbire ayağa fırladı, İlyiniçna'yı yana itti, yüzünü doğuya döndü, gözyaşlarının ıslattığı avuçlarını dua için birleştirerek ve hıçkırıklar arasında haykırarak, bir çırpıda içini boşalttı:

"Tanrım! Öldürdü beni Gregor! Gücüm kalmadı böyle yaşamaya. Tanrım, sen onun cezasını ver, kahret onu! Ölsün! Gebersin de bana artık acı çektirmesin!"

Doğudan kabarık, kapkara bir bulut ağır ağır yaklaşıyordu. Uzaktan uzağa gök gürlüyordu. Bir şimşeğin akkor yalımı dağ gibi bulut kümelerini yarıp, gökyüzünden zikzaklar yaparak kaydı geçti. Rüzgâr hışırdayan otları batıya doğru yatırdı, yoldan keskin kokulu bir toz bulutu kaldırdı, tohumlarıyla yüklü ayçiçeklerinin başlarını neredeyse ta yere kadar eğdi. Natalya'nın darmadağınık saçlarını birbirine kattı, gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü kuruttu, külrengi gündelik etekliğini bacaklarına doladı.

İlyiniçna kör inançlarının verdiği dehşet içinde, birkaç saniye gözlerini gelininden ayıramadı. Tam tepelerine gelen kapkara fırtına bulutunun kopkoyu fonu önünde Natalya tuhaf, korkunç bir yaratığa benziyordu.

Yağmur bütün şiddetiyle boşandı üstlerine. Fırtınadan önceki sessizlik çok kısa sürdü. Yanlamasına aşağı doğru süzülen bir atmaca telaş içinde çığlıklar atmaya başladı, yuvasının önünde bir tarla faresi ıslık çaldı, sert rüzgâr kumla karışık ince tozu İlyiniçna'nın yüzüne

savurup uluya uluya bozkırda uzaklaştı. İhtiyar kadın oturduğu yerden güçlükle ayağa kalktı. Yaklaşan fırtına kükrerken, yüzü ölü yüzü gibi sararmış bir halde haykırdı İlyiniçna:

"Ne söylüyorsun sen? Allah akıl fikir versin sana! Kimin ölümünü istiyorsun?"

Natalya çılgınca bakan gözlerini, rüzgârın önünde üst üste yığılarak bir fırtına görkemiyle kabaran ve şimşeklerin göz kamaştırıcı parıltısıyla aydınlanan bulutlara dikerek, "Allah onun belasını versin! Allah onu kahretsin!" diye haykırdı.

Gök, kuru bir çatırtıyla bozkırın üzerinde gürledi. Korkudan kendini kaybeden İlyiniçna haç çıkardı, kararsız adımlarla Natalya'ya yaklaştı ve onu omuzundan tuttu.

"Diz çök! Duyuyor musun, Natalya?"

Natalya boş gözlerle kaynanasına baktı ve külçe gibi dizlerinin üstüne çöktü.

"Seni bağışlaması için Tanrıya dua et!" diye emir verdi İlyiniçna sert bir tavırla, "Yalvar ki, ilenmeni kabul etmesin. Kimin ölümünü istiyorsun sen? Kendi çocuklarının babasının mı? Ah! O kadar büyük bir günah ki bu... Haç çıkar! Başını yere eğ! Ve de ki: 'Tanrını, kötülüğümü bağışla, çünkü ben bir günahkârım.'"

Natalya haç çıkardı, bembeyaz olmuş dudaklarıyla bir şeyler mırıldandı, dişlerini kenetleyerek kütük gibi yana devrildi

• • •

Sağanağın yıkadığı bozkır şahane bir yeşilliğe büründü. Uzaktaki gölcükten ta Don'a kadar göz kamaştırıcı bir köprü kemeri gibi uzandı. Batıda gök hâlâ boğuk boğuk gürlüyordu. Tepelerin çamurlu suları yarıntılarda çağıldıyordu. Köpükler saçarak yamaçtan aşağı boşalan derecikler, rüzgârın kopardığı yaprakları, sellerin kökünden söküp çıkardığı otları, kırılmış çavdar başaklarını da birlikte sürükleyerek bostanların üzerinden Don'a akıyordu. Kumlu bir çamur tabakası bostanları kaplıyor, kavun, karpuz filizlerinin üzerine yığılıyordu. Sular, yaz aylarında kullanılan keçiyollarında derin oluklar açarak şırıl şırıl akıyordu. Uzaktaki bir dağın eteğinde, üzerine yıldırım düşen bir tınaz ateş almış yanıyordu. Leylak rengi duman sütunu, ufukta kavislenen gökkuşağının ortasına değercesine yükseliyordu.

İlyiniçna ile Natalya eteklerini dizlerine kadar sıvayıp kaygan ve çamurlu yolda dikkat ede ede yalınayak yürüyerek köyün yolunu tuttu. Giderlerken İlyiniçna:

"Siz gençler çok alıngansınız, vallahi!" dedi. "En ufak bir şey oldu mu hemen cinleriniz başınıza toplanıveriyor. Eğer benim gençliğimde yaşadığımı sen yaşamış olsaydın ne yapardın acaba? Grişa sana hayatında bir fiske vurmadığı halde sen yine de memnun değilsin; üstelik birtakım saçmalıklara kalkışıyorsun. Onu bırakmak istiyorsun, kendinden geçip ne yaptığını bilmez oluyorsun. Hangi birini sayacağımı ben de şaşırdım. Tanrıyı bile karıştırdın bu pis işine... Hadi, söyle bakayım benim zavallı kızım, iyi mi oldu böyle yaptın da? Ben gençken benim topal herif her gün canımı çıkarana kadar döverdi beni, hem de durup dururken, yok yere. Zerre kadar kabahatim yokken. Kendisi her türlü rezilliği yapar, sonra da öfkesini benden çıkarırdı. Sabaha karşı eve dönerdi, ben de açardım ağzımı yumardım gözümü, veryansın ederdim. İşte o zaman o da Allah yarattı demez, verirdi yumruğu... Bazen bütün bir ay çürük içinde dolaşırdım. Böyleyken yine de geçinmeye baktım, çocuklarımı büyüttüm, bir kerecik olsun çekip gitmeye kalkmadım. Grişa'yı övmek için söylemiyorum ama, onun gibi bir erkekle pekâlâ yaşanır. Eğer şu yılan karı ortaya çıkmasaydı, senin tam istediğin gibi bir koca olurdu o. Karı büyü yaptı ona mutlaka."

Bir şeyler düşünmekte olan Natalya bir süre konuşmadan yürüdükten sonra, "Artık bundan söz etmek istemiyorum anne," dedi. "Gregor hele bir gelsin, o zaman karar veririm ne yapacağıma. Belki ben kendiliğimden giderim, belki de o beni kovar. Ama şimdilik sizin evinizi bırakıp bir yere gidecek değilim."

"Bunu daha önceden söyleseydin ya!" dedi İlyiniçna sevinçle. "Tanrının yardımıyla her şey yoluna girecek. Ne yapsan o seni kovmaz; bunu aklından çıkar! Seni de çocukları da öyle seviyor ki, bunu duymak bile istemeyecektir, ne sanıyorsun sen? Asla! O seni Aksinya'ya değişmez; yapamaz bunu! Böyle geçimsizlikler en iyi ailelerde bile olur! Hele bir sağ salim dönsün de bakalım..."

"Ölmesini ben de istemem. Öfkeyle ağzımdan öyle çıktı. Bunu ikide bir başıma kakma... Yüreğimden söküp atamam onu, ama böyle yaşamak da hiç kolay değil."

"Canım kızım, biricik yavrum! Bilmiyor muyum sanıyorsun? Ne var ki acele bir iş yapmaya kalkışma sakın. Haklısın, bırakalım artık bu konuşmayı. Hem, Allah aşkına, ihtiyara da bir şey söyleyeyim deme. Onun burnunu sokacağı işler değil bunlar."

"Bir şey var sana söylemem gereken... Gregor'la yaşayıp yaşamayacağımı bilemem; ama ondan çocuk yapmak istemiyorum artık. Bu iki çocukla bile nereye sığınabileceğimi düşünemezken... Yolda bir tane daha var... Anacığım..."

"Ne zamandan beri?"

"Üçüncü ay bu."

"Bundan kurtulacağını mı sanıyorsun? İstesen de istemesen de doğuracaksın."

"Doğurmayacağım!" dedi Natalya kararlı bir sesle. "Hemen bugün ihtiyar Kapitonovna'yı görmeye gidiyorum. O kurtarır beni bu dertten... Başka kadınları kurtardığı gibi."

"Ne! Tohumu mu öldüreceksin? Bunu nasıl söyleyebiliyorsun utanmaz kaltak?" Öfkelenen İlyiniçna yolun ortasında durmuş iki yanını dövüyordu. Bir şeyler daha söyleyecekti ama arkalarından bir tekerlek takırtısıyla at toynaklarının vıcık vıcık çamurda çıkardığı sesi ve birisinin atına bağırdığını duydu.

İlyiniçna ile Natalya yukarı toplayıp bellerine iliştirdikleri eteklerini indirerek yolun kenarına çekildi. İhtiyar Besklebnov tarladan dönüyordu. Onların hizasına gelince, canlı, ufak kısrağının dizginlerine asıldı.

"Hadi kadınlar atlayın arabaya, götüreyim sizi. Boşuna çamur yoğurmak istemezsiniz herhalde."

"Sağ olasın Ageviç, biz de kaya kaya yürümekten yorulmuştuk zaten," dedi İlyiniçna sevinerek ve çıkıp arabaya ilk oturan da o oldu.

• • •

Yemekten sonra İlyiniçna, Natalya ile konuşmak, gebelikten kurtulması için hiçbir neden olmadığını ona anlatmak istedi. Bulaşıkları yıkarken, yapacağı konuşmada en inandırıcı olacağını düşündüğü tanıtlar üzerinde düşündü, hatta Panteley'e Natalya'nın kararından söz etmeyi, kederden deliye dönen gelinlerinin yanlış bir adım atmaktan vazgeçmesi için onun da yardımını sağlamayı tasarladı. Ama o ev işleriyle ilgilenirken, Natalya sessiz sedasız hazırlandı, evden çıkıp gitti.

Biraz sonra İlyiniçna, "Natalya nerede?" diye Dunya'ya sordu.

"Bir bohça hazırlayıp gitti."

"Nereye gitti? Ne dedi? Nasıl bir bohçaydı bu?"

"Amaaaan, ben nereden bileyim anne? Bir yazmanın içine temiz bir eteklikle başka şeyler koydu, tek kelime söylemeden çıktı gitti."

"Vah zavallı yavrucak!"

Dunya şaşkın şaşkın bakarken İlyiniçna çaresizlik içinde ağlamaya başladı ve oracıktaki sıranın üstüne çöktü.

"Ne oldu anne? Hay Allah, niye ağlıyorsun öyle?"

"Karışma sen baş belası! Bu seni hiç ilgilendirmez! Peki ama sana ne söyledi? Hazırlandığını gördün de bana niçin haber vermedin?"

Dunya küskün bir sesle cevap verdi:

"Aman be anne! Sana haber vermem gerektiğini nereden bilecektim yani? Sanki temelli mi gitti? Anasını görmeye gitmiştir belki. Anlamadığım bir şey varsa, o da senin niçin ağlayıp durduğun."

İlyiniçna büyük bir tasa içinde Natalya'nın dönmesini bekledi. Kocasının azarlamasından, eleştirmesinden korktuğu için ona bu konuda bir şey söylememeye karar verdi.

Gün batarken nahır* bozkırdan döndü. Yaz mevsiminin kısa süren alacakaranlığı kapladı her yeri. Şurada burada tek tük ışıklar belirdi köyde, ama Natalya hâlâ görünürlerde yoktu. Melehov'lar ailece akşam yemeğine oturdu. Yüzü heyecandan bembeyaz kesilen İlyiniçna, bitkisel yağda kızarmış soğanlı ev eriştesini sofradakilere dağıttı. Panteley kaşığını eline aldı, içine doldurduğu bayat ekmek kırıntılarını, sakalıyla bıyığı arasında kaybolan ağzından içeri boşalttı, sofrada oturanlara dalgın dalgın bakarak sordu:

"Natalya nerede? Neden çağırmıyorsunuz onu sofraya?"

İlyiniçna pes perdeden, "Natalya evde yok," dedi.

"Nerede peki?"

"Herhalde anasını yoklamaya gitmiş, oturup kalmıştır."

"Bu kadar da geç kalınmaz ki! Koca kadın, bilmesi gerek..." diye homurdandı Panteley suratını asarak.

Yemeğini her zamanki gibi iştahla, hızlı hızlı yiyor, ara sıra kaşığını ters çevirip masaya bırakarak, yanında oturan Mişatka'yı yan yan,

---

* Nahır: Sığır sürüsü.

beğenen gözle süzüyor ve kaba bir sesle, "Dön de dudaklarını sileyim oğlum. Anan sokaklarda sürtüyor, sana bakacak kimseler yok..." demekten geri kalmıyor, torununun küçücük, pespembe narin dudaklarını o kocaman, kapkara, nasırlı avcuyla siliyordu.

Yemeklerini hiç konuşmadan yiyip sofradan kalktılar. Panteley:

"Söndürün lambayı," diye emretti. "Gazyağımız azaldı, israfa gerek yok."

"Kapıyı sürgüleyeyim mi?" diye sordu İlyiniçna.

"Evet."

"Peki ama ya Natalya?"

"Dönerse kapıyı çalar. Belki de gelmez, sabaha kadar sürter durur sokaklarda. Oh ne âlâ şey be! Sen daha bırak bakalım onu kendi havasına da bildiğini okusun, seni cadaloz seni! Gece yarısı ziyarete gitmek de nereden çıktı bilmem ki... Sabahleyin bilirim ben ona söyleyeceğimi. Darya'nın yolunda yürüyor o da..."

İlyiniçna soyunmadan yattı. Yarım saat sessiz sessiz içini çekerek yatağında döndü durdu. Tam kalkıp da Kapitonovna'ya gitmeye niyetlendiği sırada pencerenin altında, güçlükle atılan adımların belli belirsiz sesini duydu. Onun yaşındaki bir kadından umulmayan bir çeviklikle ayağa fırladı, çabucak koridora koşup kapıyı açtı.

Natalya ölü gibi sapsarı bir yüzle, parmaklığa tutunarak basamakları ağır ağır çıkıyordu. Çökük yüzünü, çukura kaçmış gözlerini, acıyla çatılan kaşlarını dolunay pırıl pırıl aydınlatmıştı. Natalya basamakları çıkarken yaralı bir hayvan gibi titriyor, ayağını bastığı yerde koyu bir kan lekesi bırakıyordu.

İlyiniçna hiçbir şey demeden kollarıyla onu belinden kavradı, merdiven başına çıkardı. Natalya sırtını kapıya dayadı ve boğuk bir sesle fısıldadı:

"Herkes uyuyor mu? Anneciğim, yerdeki kan lekelerini siliver. Baksana, her bastığım yerde bırakmışım..."

"Kendine ne yaptın böyle?" diye İlyiniçna hıçkırıklarını içinde boğarak fısıldadı.

Natalya gülümsemeye çalıştı, ama bitkin bir ifadeyle yüzünü buruşturabildi ancak.

"Sakın ağlamaya başlama anne, yoksa herkesi uyandırırsın. Kurtuldum işte... Artık içim rahat... Yalnız, çok kan kaybediyorum. Sanki

doğranmışım gibi boşanıyor içimden... Elimden tut anne. Başım dönüyor."

İlyiniçna sokak kapısını sürgüledi, sonra, sanki yabancı bir evdeymiş gibi titreyen ellerini uzun bir süre iç kapının üzerinde dolaştırdı ve el yordamıyla aradığı kapı kolunu karanlıkta bir türlü bulamadı. Ayaklarının ucuna basa basa Natalya'yı konuklarını ağırladıkları büyük odaya götürdü. Dunya'yı uyandırıp dışarı çıkardı, Darya'yı çağırdı, lambayı yaktı.

Mutfağın kapısı açıktı ve içeriden Panteley'in yüksek perdeden düzenli aralıklarla horultusu geliyordu. Küçük Polyuşka uykusunda tatlı tatlı dudaklarını şapırdatıyor, bir şeyler mırıldanıyordu. Çocukların dertsiz, rahat uykuları derin olur ya!

İlyiniçna yastığı kabartıp yatağı hazır ederken Natalya bir sıranın üstüne oturdu, başını masanın kenarına dayadı bitkin bir halde. Dunya içeri girmek istedi, ama İlyiniçna sert bir sesle ona çıkıştı:

"Defol, utanmaz kaltak, bir daha da geleyim deme! Senin burnunu sokacağın bir iş yok burada!"

Darya suratını asıp eline ıslak bir bez alarak merdiven başına gitti. Natalya güçlükle başını kaldırdı ve:

"Temiz çarşafı çıkar yataktan..." dedi. "Yerine bir çuval seriver... Kirlenecek nasıl olsa..."

İlyiniçna, "Kes sesini!" diye emretti. "Hadi, soyun da uzan bakayım! Durumun çok kötü değil mi? Biraz su getireyim mi sana?"

"Hiç halim yok... Sen bana temiz bir iç gömleği, biraz da su getir..."

Natalya bir gayretle ayağa kalktı, sarsak adımlarla yatağa doğru yürüdü. İlyiniçna ancak o zaman Natalya'nın eteklerinin kana bulanmış, ıslaklıktan ağırlaşmış bir halde sarkarak bacaklarına yapışmış olduğunu fark etti. Natalya sanki dışarıda, yağmur altında ıslanmış gibi eğilip fistanının eteklerini sıktı, sonra da soyunmaya başladı. İlyiniçna onu dehşet içinde seyrediyordu.

"Bu kanama öldürecek seni!" diye hıçkırdı.

Natalya soyundu, hızlı hızlı ve düzensiz bir şekilde soluyarak gözlerini kapadı. İhtiyar kadın ona bir baktı, sonra kararlı bir tavırla yürüyüp mutfağa gitti. Bir hayli uğraştıktan sonra Panteley'i uyandırabildi.

"Natalya hasta..." dedi. "Durumu çok kötü... Ölebilir... Hemen atı arabaya koş. Vyeşenskaya'ya gidip bir doktor getir."

"Al başına belayı! Ne oldu ona? Neymiş hastalığı? Gece yarılarına kadar sokaklarda sürtmeseydi..."

İhtiyar kadın olup biteni kısaca anlattı. Panteley yataktan deli gibi fırladı, pantolonunun düğmelerini ilikleye ilikleye misafir odasına doğru seğirtti.

"Ah, seni pis sürtük! Ah, seni köpek soyu! Neden yaptın bunu, ha? Öyle gerekmiştir mutlaka! Şimdi ben sana gösteririm..."

"Sen deli misin be herif? Nereye gidiyorsun? Girme içeriye, yanında istemez seni... Çocukları uyandıracaksın. Avluya çık da atı koş arabaya, hadi çabuk!" diyerek İlyiniçna ihtiyarı durdurmaya çalıştı. Ama Panteley ona hiç kulak asmadı, misafir odasına gidip kapıyı bir tekmede açtı.

"İyi halt ettin, melun!" diye eşikte durup kükredi.

"Yapma baba! Girme içeri, Allah aşkına, girme!" diye Natalya acı bir çığlık attı. Üstünden çıkarmış olduğu iç gömleğini örtünmek için göğsüne bastırdı.

Panteley yakası açılmadık küfürler savurarak paltosuyla kasketini, sonra da koşum takımlarını aradı. Bu iş o kadar uzun sürdü ki, Dunya kendini tutamadı. Öfkeyle mutfağa daldı, yaşaran gözlerini açarak babasının üstüne yürüyüp bağırdı:

"Yola çık, derhal! Bokböceği gibi etrafı ne eşeleyip duruyorsun? Natalya ölüyor; bu da bir saattir oyalanıyor hazırlanacağım diye! Bir de babayım diye geçiniyor! Gitmek istemiyorsan, niye doğru dürüst söylemiyorsun? Ben giderim Vyeşenskaya'ya!"

"Sen iyice sapıtmışsın! Nedir bu telaşın? Sen kime emir veriyorsun, sırnaşık uyuz? Bir sen eksiktin; sen de bağır bakalım babana, pasaklı karı!" Panteley meydan okuyan bir tavırla paltosuna sarındı, ancak kendisinin duyabileceği bir sesle lanetler yağdırarak avluya çıktı.

O gittikten sonra evdekiler biraz rahat nefes aldı. Darya sandalyeleri, sıraları sert hareketlerle ite kaka yerleri yıkadı. Dunya'nın misafir odasına girmesine izin verdi İlyiniçna; kız, Natalya'nın başucuna oturdu, yastığı düzeltti, ona su verdi. İlyiniçna arada sırada usulca yandaki odaya giderek çocukları yokluyor, sonra tekrar misafir odasına dönüyor, yanağını avucuna dayayıp Natalya'ya bakıyor, acı acı başını sallıyordu.

Natalya sessiz sedasız yatıyordu; terden sırılsıklam birbirine karışmış saçları yastığın üzerine dağılmıştı. Her yarım saatte bir İlyiniçna

onu usulca kaldırıyor, kana bulanan çarşafı çekip alıyor, yerine temizini seriyordu.

Her geçen saat Natalya biraz daha güçten düşüyordu. Gece yarısından sonra Natalya bir ara gözlerini açtı:

"Birazdan gün ağarmaya başlayacak mı?" diye sordu.

İhtiyar kadın, "Daha vakit var," diyerek onu avuttu ve kendi kendine, 'Bu demektir ki kızın sonu geliyor. Çocukları görmeden öleceğinden korkuyor,' diye düşündü.

Natalya sanki onun aklından geçenleri doğrular gibi, usulca, "Anne," dedi, "Mişatka'yla Polyuşka'yı uyandır..."

"Niçin, yavrum? Gece yarısı ne diye onları uyandırmamı istiyorsun? Seni böyle görürlerse korkup ağlamaya başlarlar... Niçin uyandıralım onları?"

"Görmek istiyorum da ondan... İyi değilim ben."

"Tanrı korusun... Ne söylüyorsun sen? Birazdan baban doktoru getirecek, o da seni iyileştirecek. Hadi, gayret et de biraz uyu, olmaz mı yavrum?"

Natalya biraz kızdığını ima eden bir sesle, "Nasıl uyuyabilirim sanki?" diye cevap verdi. Ondan sonra bir süre hiç konuşmadı, daha düzenli soluk alıp vermeye başladı.

İlyiniçna usulca dışarı çıktı, merdiven başında durup ağladı. Doğuda şafağın donuk renkleri belirmeye başlarken, kıpkırmızı, şişkin bir yüzle tekrar içeri girdi. Kapı gıcırdayınca Natalya gözlerini açıp yine sordu:

"Birazdan gün ağarmaya başlayacak mı?"

"Şafak sökmek üzere."

"Ayaklarıma bir pösteki örtün."

Dunya onun ayaklarının üstüne bir pösteki attı, sıcak battaniyeyi de bacaklarının altına doğru sıkıştırdı. Natalya ona gözleriyle teşekkür etti, sonra İlyiniçna'yı daha yakına çağırdı:

"Otur yanıma anne," dedi. "Sizler de, Dunya ve Darya, dışarı çıkın biraz. Annemle yalnız konuşmak istiyorum... Gittiler mi?" diye sordu gözlerini açmadan.

"Evet."

"Babam gelmedi mi daha?"

"Nerdeyse gelir. Yoksa daha mı kötüleştin, ha?"

"Hayır, kötüleşsem de fark etmez... Sana söylemek istediğim şu. Anne, ben ölmek üzereyim. Bunu anlıyorum. Çok kan kaybettim, hem de pek çok! Darya'ya söyle, ocağı yakınca bol su ısıtsın... Siz kendiniz yıkayın beni; yabancı birini istemem..."

"Natalya! Haç çıkar yavrum! Ne diye ölüm lafını ağzına alıyorsun? Tanrı acımasız değildir... İyileşeceksin."

Natalya zayıf bir el işaretiyle kaynanasından susmasını istedi ve:

"Sözümü kesme," dedi, "Zaten konuşurken çok güçlük çekiyorum ve demek istiyorum ki... Başım dönüyor yine. Su ısıtılacaktı, söylemiş miydim sana? Metin olmalıyım... Kapitonovna erkenden işe sıvandı; yemekten sonra, hemen ben gider gitmez... Zavallı kadın, sonra da çok korktu bu başıma geleni görünce. Müthiş kan kaybettim... Sabaha kadar bir yaşayabilsem... Bol su ısıtın, bol. Öldüğüm zaman temiz olmak istiyorum... Yeşil fistanımı giydirirsiniz bana, anneciğim, etekleri işlemeli olanı. Grişa beni onunla görüp beğenmişti... Üstüme de poplin ceketimi... Sandıkta en üstte duruyor; sağ köşede, şalın hemen altında... Sonra... Ben ölünce çocukları bizimkilerin yanına gönderin... Anneme haber yollarsanız iyi olur; hemen gelir... Onunla da helalleşirim. Çarşafı çekiver altımdan. Sırsıklam oldu..."

İlyiniçna koluyla Natalya'yı sırtından kavrayıp kaldırdı, çarşafı çekti, yerine bir yenisini tıkıştırmayı başarabildi. Natalya bir gayretle fısıldadı:

"Yan yatmak istiyorum... Çevir beni." Ve kendini kaybetti.

Pencerede şafağın kumru rengindeki aydınlığı hayal meyal belirdi. Dunya kovayı çalkalayıp inekleri sağmak için avluya çıktı. İlyiniçna pencereyi ardına kadar açtı, taze kan ve yanık gazyağı kokan misafir odası, yaz sabahının keskin, canlandırıcı serinliğiyle havalandı. Rüzgâr pencerenin dış pervazında uçuşan vişne yapraklarının üzerlerindeki gözyaşlarını andıran damlacıkları alıp götürdü, kuşların sabah sesleri, ineklerin böğürtüleri arada bir de sığırtmacın kamçısının tok sesi pencereden duyuluyordu.

Natalya gözlerini açtı, kurumuş, kanı çekilmiş sarı dudaklarını dilinin ucuyla yaladı, su istedi. Bir daha ne çocuklarının, ne de anasının sözünü etti. Her şey onu terk edip gitmeye hazırlanıyordu, bir daha dönmemek üzere.

İlyiniçna pencereyi kapattı, yatağa doğru yürüdü. Bu bir gece içinde Natalya ne müthiş değişmişti! Daha bir gün önce çiçek açmış bir elma ağacı gibiydi; güzeldi, sağlıklıydı, güçlüydü, oysa şimdi yanakları Don kıyısı tepelerinin kireçli toprağından daha beyazdı, burnu ufalmış, dudakları parlak tazeliğini yitirmiş, incelip, aralık duran dişlerinin üzerinden çekilmişti. Yalnız gözleri eski parıltısını koruyordu, ama onların da ifadesi değişmişti. Morarmış gözkapaklarını bilinmeyen bir zorunlulukla zaman zaman açıp, gözlerini odanın içinde dolaştırdıktan sonra bir an İlyiniçna'ya takılı kalan bakışlarında yeni, garip, insana ürküntü veren bir görünüş vardı.

Panteley gün doğarken döndü. Doktor, gecelerce uykusuz kalmaktan gözleri çakmak çakmak, tifüslüler ve yaralılarla uğraşmaktan bitkin bir halde gerindi, tarantastan aşağı indi ve oturduğu yerden çıkınını alıp eve girdi. Basamaklarda branda bezinden yağmurluğunu çıkardı ve parmaklığın üzerinden eğilip, küçük bir testiyle avuçlarına su döken Dunya'ya kaşlarını çatarak baka baka, hatta arada bir de göz kırparak, uzun bir süre kıllı ellerini yıkadı. Sonra misafir odasına girdi, herkesi dışarı çıkartıp on dakika kadar Natalya'nın yanında kaldı.

Panteley'le İlyiniçna mutfakta oturdu.

Misafir odasından çıktıkları anda, Panteley, "Şimdi durum nasıl?" diye fısıldayarak sordu İlyiniçna'ya.

"Kötü..."

"Kendi isteğiyle mi yaptı bu işi?"

"Kendi fikriydi bu," diyerek İlyiniçna soruyu savuşturdu.

Doktor, saçları karmakarışık başını kapıdan uzatıp, "Sıcak su getirin, çabuk!" diye seslendi.

Su ısınırken o da mutfağa geldi. İhtiyarın soru dolu bakışları karşısında, elini umutsuzca sallayarak cevap verdi:

"Öğlene çıkmaz. Çok kan kaybetmiş. Yapacak hiçbir şey yok! Gregor Panteleyeviç'e haber saldınız mı?"

Panteley cevap vermeden yerinden fırlayıp topallaya topallaya hızla merdiven başına çıktı. Darya, ihtiyarın samanlığın saçağı altına, ot biçme makinesinin yanına gittiğini, başını orada bir kuru tezek yığınına dayayıp sesli sesli ağladığını gördü.

Doktor bir yarım saat kadar daha kaldı, basamaklara oturup doğan güneşin ışınları altında uyukladı. Semaver kaynamaya başlayınca

da tekrar misafir odasına döndü. Natalya'ya kalbi kuvvetlendirici bir iğne yaptı, sonra dışarı çıkıp biraz süt istedi. Esnememeye çalışarak iki bardak süt içti ve:

"Beni hemen geri götürün," dedi. "Vyeşenskaya'da bekleyen hasta ve yaralılar var, buradaysa yapabileceğim bir şey yok. Kızın durumu umutsuz! Gregor Panteleyeviç için elimden gelen her şeyi yaparım, ama açıkça söylüyorum, hiçbir şey yapamam artık. Hem zaten, tıbbın elinde sihirli değnek yok ki; biz olsa olsa hastaları iyileştiririz; ölüleri diriltmesini henüz öğrenemedik. Sizin küçükhanım da öyle bir doğranmış ki, içinde bir şey kalmamış, nasıl yaşasın zavallı... Rahim parça parça olmuş; sağlam tarafı kalmamış. Kocakarı bu işi yaparken herhalde demir bir çengel kullanmış olacak. Bunlar hep cahilliğimizden; yakamızı bu cahillikten kurtaramıyoruz bir türlü!"

Panteley tarantasın içine kuru ot serdi ve Darya'ya, "Doktor'u sen götür," dedi. "Don'a indiğiniz zaman kısrağı suvarmayı sakın unutma."

Doktora para vermek üzereydi ki, adam bunu fark edince kesinlikle reddetti:

"Para vermeye kalkışmak şöyle dursun, bunun sözünü bile etmekten utanmalısın Panteley Prokofyeviç! Sen benim kendi halkımdan biri olacaksın da bana para teklif edeceksin ha! Hayır, elinde parayla yanıma yaklaşma. Borcunu nasıl mı ödeyeceksin? Bunun lafı mı olur? Eğer gelinini iyileştirip ayağa kaldırabilseydim o zaman iş değişirdi."

Sabah saat altı sularında Natalya kendini oldukça iyi hissetti. Elini yüzünü yıkamak istedi, Dunya'nın tuttuğu bir aynada saçlarını taradı, yanında duran sevdiklerine gözleri parıldayarak baktı, gülümsemeye gayret etti.

"İyileşmeye başladım işte!" dedi. "Oysa çok korkmuştum. Gidiyorum sanmıştım... Ama çocuklar niçin bu saate kadar uyuyor! Dunya, git bak bakalım uyanmışlar mı?"

Natalya'nın annesi Lukiniçna, küçük kızı Agripina'yla birlikte geldi. İhtiyar kadın kızını görünce ağlamaya başladı, ama Natalya heyecanlı bir sesle, "Niçin ağlıyorsun anne? Biraz daha iyiyim şimdi... Beni gömmeye mi gelmiştiniz yoksa? Hadi, söylesene, niçin ağlıyorsun?"

Agripina annesini dirseğiyle dürttü, durumu kavrayan Lukiniçna hemen gözünün yaşını silip yatıştırıcı bir sesle konuştu:

"Neler düşünüyorsun yavrum? Kendi aptallığıma ağlıyordum ben. Seni böyle görünce yüreğim sızladı. Öyle değişmişsin ki..."

Mişatka'nın sesini, Polyuşka'nın gülüşünü duyan Natalya'nın yanakları hafifçe kızardı.

"Getirin onları buraya! Çabuk, çağırın onları!" dedi. "Sonra giyinirler."

Önce Polyuşka geldi, minik yumruklarıyla mahmur gözlerini ovuşturarak kapıda durdu.

"Anacığın hastalandı," dedi Natalya gülümseyerek. "Gel bana, benim güzel kızım!"

Polyuşka sedirlerin üstünde ciddi ciddi oturan büyüklere şaşkınlıkla bakarak, darıldığını anlatan bir sesle, "Niçin uyandırmadın beni?" dedi. "Bunlar neden geldi buraya?"

"Beni görmeye geldiler... Hem seni niçin uyandıracak mışım?"

"Sana su getirirdim, yanında otururdum..."

"Peki, hadi git, önce elini yüzünü yıka, saçını tara, duanı et, sonra gelir yanımda otursun..."

"Sen kahvaltıya kalkmayacak mısın?"

"Bilmiyorum. Sanmam."

"Peki öyleyse senin kahvaltını ben getiririm buraya, olur mu anneciğim?"

Natalya zorla gülümsemeye çalışarak, "Hık demiş, babasının burnundan düşmüş ama yüreği onunki gibi değil, daha yumuşak..." dedi, doğrulttuğu başını yastığa bıraktı, üşümüş gibi battaniyeyi çekip bacaklarını sıkı sıkı örttü.

Bir saat sonra durumu kötüye döndü. İşaret edip çocukları yanına çağırdı, onları kucakladı, öptü, üzerlerine haç çıkararak onları kutsadı ve annesinden onları yanına almasını istedi. Lukiniçna çocukları Agripina'ya emanet edip kızının yanında kaldı.

Natalya gözlerini kapadı ve sayıklar gibi konuştu:

"Demek onu bir daha görememek de varmış..." Sonra, sanki bir şey hatırlamış gibi yatağından birden doğruldu ve, "Mişatka'yı getirin," dedi.

Agripina gözleri yaş içinde, oğlanı odadan içeriye itti, kendisi de mutfakta kalıp sessiz sedasız ağladı.

Mişatka, Melehov'lara özgü o çatık kaşlı, somurtkan suratıyla ürkek ürkek yatağa yaklaştı. Annesinin yüzünde ansızın beliren bu değişiklik onu yabancılaştırmış, hemen hemen tanınmaz hale sokmuştu. Natalya oğlunu kendine doğru çekti, ökseye yakalanmış bir serçe gibi, onun mini mini yüreğinin çarptığını duydu.

"Eğil bana doğru, oğlum benim! Yaklaş!" dedi.

Oğlunun kulağına bir şey fısıldadı, sonra onu itip kendinden uzaklaştırdı; bir şey sorar gibi çocuğun gözlerinin içine baktı, titreyen dudaklarını bitiştirdi, o bitkin haliyle, acılar içinde kendini zorlayarak gülümsedi ve "Unutmayacaksın, ona söyleyeceksin, değil mi?" dedi.

"Unutmayacağım." Mişatka annesinin işaret parmağını yakaladı, kendi sıcacık, ufak yumruğunun içinde sıktı, bir saniye kadar sımsıkı tuttu, sonra bıraktı. Yataktan uzaklaşırken her nedense ayaklarının ucuna basa basa, dengesini sağlamak için kollarını iki yana açarak yürüdü.

Oğlu kapıya gidinceye kadar Natalya onun arkasından baktı, sonra sessizce yüzünü duvara döndü. Natalya öğle üzeri öldü.

XVII

CEPHEDEN köye kadar iki gün süren yolculuğu sırasında sürü sürü düşünce ve anı durmadan yokladı Gregor'u. Bozkırda üzüntüsüyle baş başa kalmak, durmadan Natalya'yı düşünmek korkusuyla, yanına Prohor Zikov'u da almıştı. Bölüğün konakladığı köyden ayrılır ayrılmaz Gregor savaştan, Avusturya Cephesindeki On İkinci Alayda nasıl hizmet gördüğünden, Romanya'ya nasıl girdiklerinden, Almanlarla nasıl savaştıklarından dem vurmaya başladı. Durmadan konuşuyor, alaydaki yoldaşlarının başından geçen saçma sapan olayları hatırlayıp gülerek anlatıyordu...

Önceleri Gregor'un bu alışılmamış gevezeliğini hayretle karşılayan basit kafalı Prohor, ona yan gözle şaşkın şaşkın bakıyordu. Ama sonra Gregor'un geçmişle ilgili bu anılarıyla avunarak acı düşüncelerinden kurtulmaya çalıştığını sezdi ve belki de, gereksiz bir gayretle, konuşmanın sürüp gitmesine yardımcı oldu. Gregor, Çernikov Hastanesinde geçirdiği günleri anlatırken, gözleri Gregor'a ilişen Prohor, onun esmer yanaklarından aşağı gözyaşlarının aktığını gördü. Prohor saygılı bir davranışla birkaç adım geride kaldı, yarım saat kadar atını onun

arkasından sürdü. Sonra onunla yine bir hizaya gelip önemsiz bir konu üzerinde sadece laf olsun diye gevezelik etmeye çalıştı. Ama Gregor konuşmadı. Böylece de ta öğlene kadar yan yana, sessizce, üzengi üzengiye sürdüler atlarını.

Gregor acelesinden çılgınca yol alıyordu. Hava çok sıcak olmasına rağmen atını çoğunlukla tırısta götürüyor, sonra dörtnala kaldırıyor, arada sırada da yavaşlatıp adeta ile sürüyordu. Öğle güneşinin dik ışınları dayanılmaz olup etrafı kavurmaya başlayıncaya kadar Gregor mola vermeden yol aldı. Sonra bir koyakta durdu, atının eyerini çıkardı, hayvanı otlamaya saldı. Bir gölgeliğe gidip yüzükoyun yere uzandı, havanın sıcaklığı azalmaya başlayıncaya kadar orada öylece yattı. Atlara bir kez yulaf vermişlerdi; Gregor hayvanların yem kesme saatlerini bile gözetmiyordu, ilk günün sonunda, uzun yürüyüşlere alışkın oldukları halde atların böğürleri çökmüş, sabahki canlı hallerinden eser kalmamıştı. Prohor, 'Atların canına okumak için ne gerekirse yapıyoruz,' diye kızgın kızgın düşünüyordu. 'At böyle mi sürülür? Ona göre hava hoş tabii; iblis ne olacak! Kendi hayvanını çatlatana kadar zorlar, canı istediği zaman tutar bir başkasını alır. Ya ben nereden bulurum kendime başka bir binek atı? Dörtnalla çatlatacak hayvanları, sonra da ta Tatarski'ye kadar ya taban tepeceğiz ya da birisinin öküz arabasına el koyup aheste aheste gideceğiz.'

Ertesi sabah daha fazla dayanamayarak Gregor'a, "Gören de senin ömründe hiç kendi atının olmadığını sanacak!" dedi. "Böyle durup dinlenmeden, gece gündüz dörtnala at sürmek nerde görülmüş? Baksana atlar ne hale geldi! Hiç değilse bu akşam vakitlice yem kestirelim hayvanlara."

"Sen atını sürmeye bak, arkada da kalma!" dedi Gregor dalgın dalgın.

"Yetişemiyorum ki sana, benim atın ayakta duracak hali kalmadı. Biraz durup dinlenemez miyiz?"

Gregor cevap vermedi. Yarım saat bir tek kelime konuşmadan tırısla gittiler, sonra Prohor kararlı olduğunu belirten bir sesle, "Hiç değilse bir kaşandıralım* şunları yahu!" dedi. "Bu şekilde buradan bir adım öteye sürmüyorum atımı; beni duyuyor musun?"

"Bas kamçıyı! Bas kamçıyı!"

---

* Kaşandırmak: Hayvanı durdurup işetmek.

"Peki, ama daha ne kadar basacağız kamçıyı yahu? Hayvan kuyruğu titretene kadar mı?"

"Bırak çekişmeyi şimdi!"

"İnsaf et Gregor Panteleyeviç! Kıyamıyorum atıma ben, ama bu gidişle..."

"Pekâlâ, dur öyleyse, lanet olasıca! Otu bol bir yer ara bari."

• • •

Telgraf Gregor'u bulmak için Koper bölgesindeki bütün ilçeleri dolaşmış ve bu yüzden de onun eline geç ulaşmıştı. Natalya gömüldükten ancak üç gün sonra Gregor eve varabildi. Bahçe kapısında atından indi. Dunya koşarak evden çıktı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Gregor onunla çabucak kucaklaştı, kaşlarını çatıp, "Atı şöyle iyice bir dolaştır... Hadi, zırlamayı da bırak!" dedi. Sonra Prohor'a dönerek emir verdi:

"Evine git! Gerekirse ben seni çağırtırım."

İlyiniçna, Mişatka'yla Polyuşka'nın ellerinden tutarak merdiven başına oğlunu karşılamaya çıktı.

Gregor çocukları kaptığı gibi kucağına aldı, titrek bir sesle, "Hadi, ağlamayın bakayım!" dedi. "Silin gözyaşlarınızı! Yavrularım benim! Demek öksüz kaldınız ha? Hadi, hadi artık... Ananız bizi yüzüstü bıraktı, ne yapalım..."

Ama kendisi eve girip de babasını selamlarken hıçkırıklarını zor tuttu.

"Kurtaramadık onu..." dedi Panteley ve hemen koridora çıkıp topallaya topallaya gözden kayboldu.

İlyiniçna, Gregor'u misafir odasına aldı, ona Natalya'nın başına gelenleri anlattı. İhtiyar kadın bütün gerçeği sayıp dökmek istemiyordu, ama Gregor sordu:

"Bu çocuğu doğurmamayı kafasına neden koymuştu, biliyor musun?"

"Evet, biliyorum."

"Eee?"

"Şu senin... şeyi... görmeye gitmişti ölümünden bir gün önce. Aksinya her şeyi söylemiş ona."

"Yaa! Demek öyle!" Gregor'un yüzü kıpkırmızı kesildi. Önüne baktı.

Odadan çökmüş, sararmış bir halde çıktı, morarmış titrek dudaklarını sessizce ısıra ısıra gidip masaya oturdu, çocukları dizlerine aldı, onları bir süre okşadı. Sonra asker çantasından rengi kurşuniye çalan, toza bulanmış bir şeker parçası çıkardı, bunu avucunun içinde bıçakla ikiye böldü ve suçlu suçlu gülümsedi:

"Size yalnız bunu getirebildim... İşte sizin babanız da böyle bir adam... Hadi, şimdi koşun bakalım avluya, dedenize de söyleyin gelsin buraya."

"Mezarı ziyaret edecek misin?" diye sordu İlyiniçna.

"Sonra, bir fırsat bulunca... Ölüler hiç gücenmez... Mişatka'yla Polyuşka ne yaptı? Şimdi durumları iyi mi?"

"İlk gün çok ağladılar. Hele Polyuşka... Şimdiyse sanki ağız birliği etmiş gibi bizim önümüzde onun adını ağızlarına almıyorlar. Ama dün gece Mişatka'nın için için ağladığını duydum. Başını yastığın altına sokmuştu ağladığı duyulmasın diye... Yanına gidip sordum, 'Neyin var yavrum? Gelip benim koynumda yatmak ister misin?' dedim, ama o, 'Bir şeyim yok babaanne; herhalde uykumda ağlamış olacağım...' dedi. Onlarla konuş, onlara sevecen davran. Dün sabah kapı aralığında konuşuyorlardı. Polyuşka, 'Annemiz dönüp gelecek. O daha genç, gençler ölmez,' diyordu. Daha akılları bir şeye ermiyor ama ufacık yürekleri sızlıyor, büyüklerinki gibi... Sanırım acıkmışsındır. Otur da bir şeyler getireyim sana. Ne duruyorsun dilini yutmuş gibi?"

Gregor misafir odasına gitti. Sanki bu odaya ömründe ilk kez adım atıyormuş, farkında olmadan, birden kendini o odada buluvermiş gibi davranıyordu. Duvarlara dikkatle göz gezdirdikten sonra gözleri yatağa takılıp kaldı. Yatak yapılmış, yastıklar kabartılmıştı. Natalya bu yatakta ölmüş, sesi son kez bu yataktan duyulmuştu. Gregor, Natalya'nın çocuklarına veda edişini, onları kucaklayıp öpüşünü, belki de onların üzerlerine haç çıkarışını hayalinde canlandırdı. Onun ölümünü haber veren telgrafı okuduğu anda duyduğu o keskin, hançer gibi saplanan acıyı yüreğinde, o dayanılmaz uğultuyu da kulaklarında bir kez daha duydu.

Evin içinde en küçük bir şey bile ona Natalya'yı hatırlatıyordu. Gregor'un Natalya'yla ilgili anıları unutulur cinsten olmadığı gibi, acıydı da. Her nedense bütün odaları bir bir dolaştı, sonra hızlı hızlı, nerdeyse koşarcasına merdiven başına çıktı. İçinde duyduğu acı artı-

yor, yüreğini dağladıkça dağlıyordu. Elini sol memesinin üstüne korkuyla bastırarak basamaklardan aşağı inerken, 'Bende de hiç iş kalmadı, soluğan bir kart beygire döndüm!' diye düşündü.

Dunya atı avluda dolaştırıyordu. Tahıl ambarının önünde dizgine aldırmaz oldu at, boynunu ileri uzattı, üst dudağını kaldırıp sarı dişlerini ortaya çıkararak toprağı kokladı. Sonra burnundan gürültülü bir soluk verdi ve ön bacaklarını biçimsiz bir hareketle büktü. Dunya dizgine asılıyor, ama hayvan oralı olmadan yere yatmaya hazırlanıyordu.

"Aman bırakma, yan üstü yatmasın hayvan!" diye Panteley ahırdan bağırdı. "Eyerli olduğunu görmüyor musun? Neden çıkarmadın eyeri, kaz kafalı?"

Hâlâ göğsünde hissettiği, yumruk darbelerini andıran çarpıntıyı dinleyerek, hiç acele etmeden atın yanına giden Gregor, eyeri çıkardı, zorla gülümseyerek Dunya'ya sordu:

"Babam bağırıp çağırıyor mu yine?"

"Her zamanki gibi!" diyerek bir gülümsemeyle karşılık yerdi Dunya.

"Sen bunu bir parça daha dolaştırıver, hadi benim bacım."

"Teri kurudu, ama istiyorsan dolaştırırım."

"Yatacak olursa bırak yatsın, engel olma."

"Ah ağabeyciğim, ah!.. Çok üzülüyorsun değil mi?"

"Ne sanıyordun?" dedi Gregor boğulur gibi.

Dunya ağabeyini şefkatle omuzundan öptü, gözlerinin yaşlarını belli etmemek için hemen arkasını döndü, atı sığır ağılına doğru götürdü.

Gregor, büyük bir faaliyet içinde tavladan dışarı gübre kürelemekte olan babasının yanına gitti.

"Atına yer hazırlıyorum," dedi ihtiyar.

"Neden bana söylemedin? Ben temizlerdim."

"Amma da yaptın! Ne yani benim elim ayağım tutmuyor mu sanki? Çakı gibiyim oğlum, çakı; daha çökmedim ben! Topallaya mopallaya yürütüyorum işlerimi! Yarın da gidip çavdar biçmeyi düşünüyorum. Sen burada çok kalacak mısın?"

"Bir ay."

"Hah, işte çok iyi! Birlikte gidelim mi tarlaya? Çalışmak insana kederini unutturur..."

"Ben de zaten öyle düşünmüştüm."

İhtiyar, elinden yabayı attı, yüzündeki teri gömleğinin yeniyle sildi, yumuşak bir sesle ve içtenlikle konuştu:

"Hadi, eve gidelim de karnını doyur. Ne yapsan kurtulamazsın bundan, yani kederinden demek istiyorum. Kaçmanın, saklanmanın hiçbir yararı olmaz. Bu böyledir işte..."

İlyiniçna sofrayı kurdu, Gregor'a temiz bir peşkir verdi. Gregor yine, 'Eskiden Natalya hizmet ederdi bana,' diye düşünmekten kendini alamadı. Duygularını belli etmemek için yemeğe aç kurt gibi saldırdı. İhtiyar, mahzene gidip boynuna bir tutam kuru ot sarılmış bir testi ev votkası getirince, Gregor babasına minnetle baktı.

"Ölenin anısına içelim, mekânı cennet olsun!" dedi Panteley sert bir ses tonuyla.

İkisi de birer bardak içti. İhtiyar bardakları tekrar doldurdu ve içini çekti:

"Bir yılda iki kişi gitti aileden... Ölüm bizim evi pek beğendi her nedense..."

"Bunlardan söz etmeyelim baba!" dedi Gregor.

İkinci bardağı bir yudumda içti, kurutulmuş bir balık parçasını ağır ağır geveledi, içkinin kafasını dumanlandırmasını, tatsız düşüncelerini bastırmasını bekledi.

"Bu yıl çavdar iyi yetişti. Bizim elde ettiğimiz ürün de herkesinkinden fazla!" dedi Panteley övünerek. Gregor babasının hem bu övünmesinde hem de sesinin tonunda zoraki ve maksatlı bir ifade sezdi.

"Buğdayın durumu nasıl peki?"

"Buğday mı? Kırağı çaldı buğdayı, ama yine de fena sayılmaz, iyi kötü bir ürün elde edilir. Buğday sert, ama herkes ekti, kimse de şikâyetçi değil. Biz her nedense hiç ekmedik. Ama yine de pek aldırmıyorum. Elinde buğdayın olmuş ya da olmamış, bu kargaşalık içinde ne fark eder? Satamazsın, ambarında saklayamazsın. Cephe bu taraflara gelince, yoldaşlar buğdayı olduğu gibi kaldırıp götürür, bir şey bırakmaz burada. Onun için, üzme sen canını; bu yılın ürününü saymasak bile, bir iki yıl yetecek kadar buğdayımız var yine de. Çok şükür, ambarlarımız ağzına kadar dolu; ayrıca başka yerde de var..." İhtiyar kurnazca göz kırpıp devam etti:

"Darya'ya sor da söylesin sana, kara günler için ne kadar buğday gömdüğümüzü. Çukurun derinliği senin boyunda, eni de en azından

yarım kulaç. İçi de ağzına kadar buğdayla dolu! Şu yaşadığımız lanet olası günler yoksul düşürdü bizi, oysa sen de biliyorsun, bizim de halimiz vaktimiz yerindeydi bir zamanlar..." İhtiyar sarhoş sarhoş güldü, ama aradan bir an bile geçmeden sakalını vakarla sıvazlayıp, kuru bir ses tonuyla ve ciddi bir tavırla sözüne devam etti:

"Belki kaynananı düşünüyorsundur. Bil ki, onu unutmuş değilim. Başları sıkılınca onlara yardım ettim. O bir şey söylemeden bir araba dolusu buğdayı tartmadan götürüp verdim kaynanana. Senin rahmetli Natalya da pek sevinmişti buna; duyduğu zaman ağlamıştı... Bir üçüncü bardağa ne dersin oğlum? Beni sevindirecek senden başka kimsem kalmadı artık."

"Pekâlâ, doldur bakalım!" dedi Gregor, bardağını masanın üzerinde ileri doğru sürerek.

Tam o sırada Mişatka ürkek ve ağır adımlarla yan yan masaya yaklaştı. Babasının dizine tırmandı, sol kolunu beceriksizce Gregor'un boynuna dolayıp, dudaklarına candan bir öpücük kondurdu.

"Bu öpücük de neden oğlum?" diye sordu Gregor, son derece duygulanarak. Çocuğun yaşlı gözlerinin içine bakarken, votka kokan soluğunu oğlunun yüzüne vermemeye çalıştı.

Mişatka hafif bir sesle onun sorusunu cevapladı:

"Annem misafir odasında yatarken... Daha sağken beni yanına çağırıp dedi ki, 'Babanız geldiği zaman onu benim için öp, söyle ona, size şefkat göstersin.' Daha başka şeyler de söyledi, ama unuttum..."

Gregor bardağını masaya koydu, pencereye doğru döndü. Odanın içine uzun, sıkıntılı bir sessizlik çöktü.

"İçelim mi?" diye sordu Panteley usulca.

"Artık istemiyorum." Gregor oğlunu dizinden indirdi, ayağa kalktı, hızlı adımlarla merdiven başına doğru yürüdü.

"Dursana oğlum, etini yemeyecek misin? Tavuk söğüş var, gözleme var!" diye İlyiniçna ocağa koştu, ama Gregor çoktan kapıyı vurup çıkmıştı.

Ne yapacağını bilmeden ağılla ahır arasında bir aşağı bir yukarı dolaştı. Atını görünce, 'Şunu götürüp bir yıkasam,' diye düşündü. Samanlığın sayvanı altına gitti. Ekin biçmeye hazır duran biçerbağların yanında, yerde, çam tahtası parçaları, rende talaşlarıyla eğri bir parça

tahta gördü. 'Babam yapmış Natalya'nın tabutunu,' diye geçirdi aklından ve hızlı hızlı tekrar evin basamaklarına doğru yürüdü.

Oğlunun ısrarına boyun eğmek zorunda kalan Panteley çabucak hazırlandı, atları biçerbağlara koştu, makinenin tablasına da içi su dolu küçük bir varil yerleştirdi. O gece Gregor'la babası tarlanın yolunu tuttu.

XVIII

GREGOR kendince bir sevgi duyardı Natalya'ya ve birlikte yaşadıkları altı yıl boyunca ona alışmıştı da, ama acı çekmesinin tek nedeni bu değildi; onun ölümünden de kendini sorumlu tutuyordu. Eğer Natalya çocukları alıp anasının yanına gitme tehdidini yerine getirmiş ve orada sadakatsiz kocasından nefret ederek, onunla dargınken ölmüş olsaydı, belki de Gregor kaybının acısını bu kadar şiddetle duymaz ve kuşkusuz, vicdan azabıyla böylesine kıvranmazdı. Ama annesi İlyiniçna onun bütün yaptıklarını Natalya'nın bağışladığını, onu sevdiğini, son nefesine kadar onun adını ağzından düşürmediğini söylemişti. Bunu bilmek de onun acısını bir kat daha artırıyor, vicdanını sürekli bir suçluluk duygusuyla kemiriyor, geçmiş yıllarını, bütün davranışlarını yepyeni bir açıdan görmeye zorluyordu onu.

Karısına karşı içinde soğuk bir kayıtsızlıktan başka bir şey duymadığı, hatta onu düşman gibi gördüğü zamanlar olmuştu. Ama son yıllarda ona karşı değişik duygular beslemeye başlamıştı. Davranışındaki bu değişikliğin başlıca nedeni çocuklar olmuştu.

Önceleri çocuklara karşı da, son zamanlarda içinde uyanan o derin babalık duygusunu hissetmemişti Gregor. Cepheden kısa izinlerle evine geldiğinde, neredeyse görev yapar gibi ve annelerinin gönlünü hoş etmek için onları sevip okşardı; ama Natalya'ya ve onun annelik duygunu coşkun bir biçimde göstermesine ise kuşkulu bir hayret duymaksızın bakamazdı. İnsanın bu minicik, gürültücü yaratıkları kendinden böylesine fedakârlık ederek nasıl sevebileceğini bir türlü anlayamazdı. Natalya daha onları emzirdiği sıralarda kaç kere, geceleyin, kızgın ve alaycı bir tavırla, "Öyle deli gibi sıçrayacak ne var?" demişti Gregor. "Daha çocuklar ağlamak için ağızlarını açmadan ayağa dikiliveriyorsun! Bırak ağlasınlar, tepinsinler azıcık; bunların gözyaşları inci tanesi

değil ki ziyan olsun!" Çocuklar da ona karşı kayıtsızdı, ama büyüdükçe babalarına daha çok bağlandılar. Çocukların ona gösterdiği sevgi karşılığını bulmuş ve çocuklarının uyandırdığı duygular onların analarına kadar uzanmıştı.

Aksinya'yla arası açıldıktan sonra, Gregor hiçbir zaman karısından ayrılmayı ciddi olarak düşünmemiş, hatta onunla yeniden ilişki kurduğunda bile çocuklarının anasının yerini Aksinya'nın alabileceğini asla aklından geçirmemişti. İkisiyle de pekâlâ yaşayabilir, her birini ayrı ayrı sevebilirdi. Ama şimdi, karısını yitirince birdenbire Aksinya'dan soğuduğunu hissetmiş, aralarındaki ilişkiyi açığa vurup Natalya'yı ölüme sürüklediği için ona karşı içinde gizli bir öfke yer etmişti.

Tarlada çalışırken acısını unutmak için ne kadar çaba harcarsa harcasın, bundan bir türlü kurtulamıyordu. Kendini helak edercesine çalışıyor, biçerbağların üstünden saatlerce inmiyor, ama yine de Natalya'yı aklından çıkaramıyordu. Birlikte geçen yaşamlarından geriye kalan çoğu önemsiz birtakım olaylar, aralarındaki konuşmalar belleğinde ısrarla yeni baştan canlanıyordu. Geçmişi anmaya hevesli belleğinin dizginini bir an için koyverecek oldu mu, Natalya tekrar o gülümseyen yüzüyle canlı bir halde önüne çıkıveriyordu. Karısının endamını, yürüyüşünü, saçını düzeltiş tarzını, gülümseyişini, sesinin ahengini hatırlıyordu.

Üçüncü gün arpayı biçmeye başladılar. Öğle üzeri Panteley atları durdurunca, Gregor biçerbağlardan indi, kısa saplı yabayı makinenin tahta döşemesi üzerine koydu ve "Bir saat kadar eve gitmek istiyorum baba," dedi.

"Neden?"

"Çocukları şöyle bir görmek istiyorum..."

"Pekâlâ, hadi git bakalım," diye seve seve razı oldu ihtiyar. "Biz de bu arada biraz tınaz yaparız."

Gregor atını hemen biçerbağlardan çözdü, hayvanın sırtına atladı, sapsarı, fırça gibi dimdik duran anızların üstünde atını adeta ile şoseye doğru sürdü. "Söyle ona size şefkat göstersin!" diyen Natalya'nın sesi kulaklarında çınlıyordu. Gözlerini kapadı, dizginleri salıverdi, anılara dalıp atı kendi haline bıraktı.

Koyu mavi gökyüzünde rüzgârın dağıtıp oraya buraya serpiştirdiği seyrek bulutlar hiç kıpırdamadan duruyordu. Yarı açılmış kanatlarıyla

ekin kargaları anızların arasında seke seke dolaşıyordu. Sürüler halinde kalkıp tınazların üzerine konuyorlardı; yaşlı kargalar, daha yeni tüylenmeye başlayan ve beceriksizce kanatlarını oynatarak ayakta durmaya çalışan yavrularıyla gaga gagaya vererek onları besliyordu. Ekinleri biçilmiş tarlaların üzerinde kargaların bağrışmaları birbirine karışarak sürekli bir uğultu halini alıyordu.

Gregor'un atı yolun kenarından ayrılmamaya çalışıyor, arada sırada yerden bir tutam yonca dişleyip geveliyordu. Gevşek duran gem demirinden şakır şukur sesler çıkıyordu. İki defa uzaklarda başka atları görerek durup kişnedi; o zaman Gregor kendine geldi, hayvanı baldırladı, bir yandan da bomboş gözlerle bozkıra, tozlu yola, sarı sarı lekeler gibi görünen tınazlara, kahverengiye çalan yeşil, olgun başaklarla kaplı dar tarlalarına baktı.

Gregor eve varır varmaz, asık suratlı Hristonya kapının önünde belirdi. Sıcağa rağmen İngiliz kumaşından bir askerî ceketle, geniş külot bir pantolon giymişti. Yeni kesilmiş dişbudaktan kocaman bir sopaya dayanarak içeri girdi ve Gregor'u selamladı:

"Seni bir göreyim diye geldim. Başına gelen felaketi duydum. Demek Natalya Mironovna da gömüldü, ha?"

O hantal, hafifçe öne eğik koca gövdesiyle çıkagelen Hristonya'yı gördüğüne sevinen Gregor, onun sorusunu duymazlıktan gelerek, "Cepheden nasıl oldu da dönebildin?" diye sordu.

"Yaralandıktan sonra hava değişimi verip köye gönderdiler beni. Karnımdan iki kurşun birden yedim. Hâlâ ikisi de orada, sanırım bağırsaklarımın yanında bir yerlerde, Allahın belaları! O yüzden de sopayla dolaşıyorum ya! Görmüyor musun?"

"Nerede benzettiler seni?"

"Balaşov yakınlarında."

"Orayı ele geçirdiniz mi bari? Ya karnındakileri nasıl yedin?"

"Hücuma geçmiştik. Balaşov alınmıştı, Povorino da öyle. Ben de oradaydım."

"Hangi alayda olduğunu anlat bakalım; köyden başka kim vardı seninle. Hele şöyle bir otur. Sigara içer misin?"

Gregor yeni bir yüz gördüğü ve ailenin dışında, acısıyla hiç ilgisi olmayan biriyle konuşma fırsatı bulduğu için pek sevinmişti. Nasıl olduysa Hristonya'nın kafası biraz çalıştı da, Gregor'un ondan acıma

beklemediğini tahmin edebildi. İstekle ama yavaş yavaş Balaşov'un nasıl ele geçirildiğini, kendisinin nasıl yaralandığını anlatmaya başladı. Kocaman bir sigarayı tüttürerek o kalın, boru gibi sesiyle anlattı:

"Ayçiçekleri arasında yaya ilerliyorduk, Kızıllar makineli tüfekleriyle, toplarıyla üzerimize ateş ediyordu; söylemeye gerek yok, tabii tüfekleriyle de. Ne kadar eğilsem boşuna, beni kim olsa kolayca görür; ötekilerin yanında tavukların arasına karışmış kaz gibi göze batıyorum. Nitekim elleriyle koymuş gibi buldular beni, yani kurşunlar demek istiyorum. Boyumun uzun olması bir yerde işime yaradı, yoksa kısa boylu biri olsaydım tam kafamdan yiyecektim kurşunları! Sanırım kurşunların hızı kesilmişti, ama yine de saplandıkları anda, karnımda ne varsa hepsi birden guruldamaya başladı. Allah kahretsin, öyle de bir sıcaktı ki kurşunlar, sanki ocaktan yeni çıkmış gibiydi. Elimi karnıma götürdüm, baktım ikisi de orada, birbirine yakın bir çift ur gibi derinin altında yuvarlanıyor. Parmaklarımla bunları yoklamaya başladım, sonra da devrildim yere. 'Pis bir şaka bu,' diye söylendim kendi kendime, 'canı cehenneme böyle şakaların! İyisi mi sen hiç yerinden kımıldama, bakarsın ötekilerden daha bir azılısı gelir, bir taraftan girip bir taraftan çıkar gider.' Sözün kısası, öylece yattım oracıkta. Arada sırada elimle onları yokluyordum, yani kurşunları demek istiyorum. Hâlâ orada yan yana duruyorlardı. Başladım korkmaya; yürüyüp karnımın içine girerlerse diye. Ne yapardım sonra? Bağırsaklarımın arasına yuvarlanacak olurlarsa, doktorlar nasıl çıkardı işin içinden arayıp bulmak için? Oldu mu bunlar başıma bela? Herkesin gövdesinin, hatta benimkinin bile içi yumuşaktır. Kurşunlar bağırsaklarımda dolaşmaya başladı mı, artık ben yürüdükçe postacı çıngırağı gibi sesler çıkaracaktım. Aklım başımdan gitti. Yattığım yerden uzanıp bir ayçiçeğini kendime doğru eğdim, çekirdeklerini yedim, ama hâlâ korkumu yenemiyordum. Bizim saf ilerleyip gitmişti. Neyse, Balaşov ele geçirilince ben de bir yolunu bulup kapağı oraya atabildim. Sonra Tişanka'daki sahra hastanesine kaldırıldım. Oradaki doktor ispenç horozu gibi kendini beğenmişin biriydi. İkide bir gelip bana soruyordu, 'Karnını kesip çıkaralım mı kurşunları?' Ama ben yattığım yerde düşündüm... Sordum ona, 'Asaletlim, bunlar benim içimde kaybolup gider mi?' O da, 'Hayır,' dedi, 'kaybolmazlar.' O zaman düşündüm, çıkarttırmamaya karar verdim! O numarayı bilirim ben. Adamı

sonra hemen alayına gönderiverirler. 'Hayır, Asaletlim,' dedim, 'onların çıkarılmasını istemiyorum, içimde kalsınlar daha iyi. Karıma göstermek için onları karnımda köye taşımak istiyorum. Zaten bana bir rahatsızlık vermiyor, öyle çok da ağır değiller.' Bana bol keseden sövüp saydı ama istirahatli olarak bir haftalığına köye gitmeme izin verdi."

Gregor bu basit hikâyeyi gülümseyerek dinledi ve sordu:

"Sen hangi alaydasın?"

"Dördüncü Alayda."

"Köyden başka kimler vardı seninle beraber?"

"Kimler yok ki! Anikuşka, Besklebnov, Akim Koloveydin, Siyomka Miroşnikov, Tikon Gorbaçev."

"Peki Kazaklar ne âlemde? Bir şikâyetleri yok mu?"

"Subaylardan bıkmış bir halleri var, görünüş öyle. Başımıza öyle pis domuzları getirdiler ki, onlarla geçinmek mümkün değil. Hemen hemen hepsi de Rus; aralarında bir tek Kazak yok!"

Hristonya bir yandan konuşuyor, bir yandan da koluna kısa gelen ceketinin yenini çekiştiriyor ve böylesine iyi bir malzemeyle dikilmiş bir elbise giydiğine inanamıyormuş gibi, İngiliz malı külotunun güzelim kumaşını hayran hayran seyredip okşuyordu.

"Ama biliyor musun, ayağıma uygun çizme bulamadım," dedi düşünceli düşünceli. "İngilizlerin ülkesinde yaşayanların bu kadar büyük ayakları yokmuş... Biz buğday eker buğday yeriz, ama sanırım Rusya'da olduğu gibi İngiltere'dekiler de çavdar yiyor. Benimkiler kadar büyük ayakları nasıl olsun? Bizim bütün bölüğü yeni elbiseler, yeni çizmelerle donattılar, bize kokulu sigaralar gönderdiler, ama yine de değişen bir şey olmadı; işler kötü mü kötü."

"Kötü olan nedir?" diye Gregor ilgiyle sordu.

"Dışarıdan her şey yolundaymış gibi görünüyor, ama içerisi berbat." Hristonya gülümsedi. "Biliyor musun, Kazaklar savaştan yakalarını kurtarmak istiyor yine. Onun için bu savaştan bir şey çıkacağı yok. Koper bölgesinden öteye gitmeyiz deyip duruyorlar."

Hristonya'yı uğurladığı zaman Gregor bir an düşündükten sonra kararını verdi: 'Burada bir hafta daha kalır sonra cepheye dönerim. Yoksa sıkıntıdan patlayacağım.' Akşama kadar evde kaldı. Çocukluk günlerini hatırlayarak, Mişatka'ya sazlardan bir yel değirmeni, serçe yakalamak için at kılından bir kapan, kızına da hünerli elleriyle, te-

kerlekleri dönen, oku rengârenk boyalı küçücük bir araba yaptı, hatta paçavralardan bir bebek bile yapmaya çalıştı. Ama bu sonuncuyu pek beceremedi; bebeği Dunya tamamladı.

Şimdiye kadar Gregor'dan hiç böylesine bir yakınlık görmemiş olan çocuklar, önce onun bu davranışından kuşkulandı, ama sonra bir dakika bile yanından ayrılmak istemediler. Akşam üzeri Gregor tarlaya dönmek üzere hazırlandığı sırada, Mişatka ağlamaklı bir sesle, "Sen hep böylesin işte!" dedi. "Gelirsin, sonra da bizi bırakıp hemen gidersin... Al, senin olsun serçe kapanı da, değirmen de, kaynanazırıltısı da. Al, hepsini al, hiçbirini istemiyorum."

Gregor oğlunun minicik ellerini kendi kocaman avuçlarının içine alarak, "Böyle düşündüğüne göre, gel buna bir çare bulalım," dedi. "Sen bir Kazak'sın; benimle at sırtında tarlaya geleceksin. Arpayı biçer, tınaz yaparız. Sen dedenle biçerbağlara oturur, atları sürersin. Hem orada, otların arasında bir sürü çekirge var, onları da görürsün! Dere yataklarındaki kuşları da! Ama Polyuşka babaannesiyle evde kalacak. O bize darılmaz. O bir kız; onun işi yerleri süpürmek, babaannesine Don'dan küçük kovasıyla su taşımak. Kadınların evde yapacağı bir sürü işleri vardır. Gelecek misin benimle?"

"Elbette!" diye bağırdı Mişatka sevinçle. Göreceği şeylerin hayaliyle gözleri ışıl ışıl parıldadı.

"Nereye götürüyorsun onu?" diye İlyiniçna engel olmaya çalıştı. "Kafandan ne geçirdiğini anlayamadım gitti! Nerede uyuyacak oğlan? Kim göz kulak olacak ona oralarda? Tanrı korusun, sokulacak atların yanına, yiyecek çifteyi ya da bir yılan ısırıverecek onu." Torununa dönüp devam etti, "Sen babanla gitme canım yavrum, kal evde!"

Ama Mişatka'nın (öfkelendiği zaman dedesininki gibi) kısılan gözleri ansızın uğursuz bir ışıltıyla parladı, minicik yumrukları sıkıldı. Ağlamaklı, tiz bir sesle bağırdı:

"Babaanne, sus! Ne olursa olsun gidiyorum ben! Sen onu dinleme baba!"

Gregor gülerek oğlunu kucağına aldı ve İlyiniçna'yı rahatlatmak için:

"Benimle uyur," dedi. "Atı da oraya varana kadar koşturmayız. Düşürmem ben onu. Sen oğlanın elbisesini hazırla, hadi anne, korkma; yarın akşam sağ salim getiririm onu."

Gregor'la Mişatka'nın dostluğu işte böyle başladı.

Gregor Tatarski'de geçirdiği iki hafta boyunca Aksinya'yı, uzaktan olmak üzere, sadece üç kere görebildi. Aksinya kendine özgü önsezisi ve ahlak anlayışıyla, onunla karşılaşmaktan kaçınıyor, göz göze gelmelerinin hiç de iyi olmayacağını biliyordu. Kadınlık içgüdüsüyle Gregor'un nasıl bir ruh hali içinde olduğunu anlamış, gafil davranıp uygunsuz bir zamanda duygularını açığa vuracak olursa, kendisine cephe alacağını, ilişkilerinin üzerine gölge düşüreceğini sezmişti. Gregor'un kendiliğinden gelip onunla konuşmasını bekliyordu. Gregor cepheye gitmek üzere köyden ayrılmadan bir gün önce bu beklenen an da gelip çattı. Bir araba dolusu tahılla geç vakit tarladan dönüyordu Gregor; bozkıra çıkan en kestirme yolağın başında, alacakaranlıkta Aksinya ile karşılaştı. Aksinya daha epeyce uzaktan başıyla selam verdi ve hafifçe gülümsedi. Çağırış ve bekleyiş ifade eden bir gülümsemeydi bu. Gregor onun selamını aldı, ama bir şey söylemeden de yanından geçip gidemedi.

"Nasılsın bakalım?" diye sordu, dizginlere belli belirsiz asılıp, atların hızını keserek.

"İyiyim, teşekkür ederim Gregor Panteleyeviç."

"Hiç ortalarda görünmedin, neden?"

"Tarladaydım da ondan. Tek başıma bütün işleri ben yürütmek zorundaydım."

Mişatka arabada Gregor'un yanında oturuyordu. Herhalde bu yüzden, Gregor atları durdurmadı ve konuşmayı uzatmak için oyalanmadı. Birkaç adım uzaklaşmıştı ki, birinin seslendiğini duydu, dönüp arkasına baktı. Aksinya çitin yanında duruyordu. Elindeki papatyayı heyecanlı heyecanlı yolarken, "Köyde çok kalacak mısın?" diye sordu.

"Bugün yarın gitmek üzereyim."

Bir an için gösterdiği duraksamayla Aksinya, bir şey daha sormak istediğini belli etti. Her nedense sormadı; elini salladı, hızlı hızlı köyün otlağına doğru yürüdü, bir defacık olsun dönüp arkasına bakmadı.

XIX

GÖKYÜZÜ bulutlarla kaplıydı. Elekten elenircesine, incecikten bir yağmur serpeliyordu. Hasat kaldırıldıktan sonra tarlalarda yeni yeni bitmeye başlayan otlar, bozkıra yer yer serpili fundalar, yabani diken çalılıkları pırıl pırıl parlıyordu.

Vaktinden önce köyden ayrıldığına haklı olarak içerleyen Prohor atını hiç konuşmadan sürdü ve alaya dönünceye kadar bütün yol boyunca Gregor'a bir tek kelime söylemedi. Bir köyü geçtikten sonra, ileride üç Kazak atlısıyla karşılaştılar. Adamlar tek sıra halinde ilerliyor, atlarını topuklayarak gayrete getiriyor ve aralarında hararetli hararetli konuşuyorlardı. İçlerinden, el dokuması gri kumaştan bir köylü ceketi giymiş olan yaşlıca, kızıl sakallı birisi Gregor'u tanıdı, yüksek sesle yanındakilere, "Bu bizim Melehov'un ta kendisi be kardeşler!" dedi. Gregor'la bir hizaya gelince de yüksek doru atının dizginlerine asıldı.

"Merhaba Gregor Panteleyeviç," diye bağırdı. Gregor bu kızıl sakallı, asık suratlı Kazak'ı daha önce nerede gördüğünü boş yere hatırlamaya çalışarak, "Merhaba!" diye karşılık verdi.

Anlaşılan adam sancaktarlığa daha yeni terfi ettirilmiş, onu erbaş sınıfından bir Kazak sanmasınlar diye de yeni apoletlerini köylü ceketinin omuzlarına dikmişti.

Atını doğruca Gregor'un yanına sürdü, elini uzatıp votka kokan soluğunu Gregor'un suratına koyvererek, "Tanımadın mı beni?" diye sordu. Bu sonradan görme sancaktarın yüzünde aptalca bir kendini beğenmişliğin ifadesi parlıyordu; küçük mavi gözleri ışıldıyor, kızıl bıyıkları altında dudakları bir sırıtmayla kıvrılıyordu. Köylü ceketi giymiş bu subayın gülünç görünüşü Gregor'u pek eğlendirmişti. Alayla gülümsediğini saklamaya çalışmadan cevap verdi:

"Hayır, tanımadım. Herhalde er olarak görev yaptığın sıralarda seninle tanışmışızdır. Yeni mi sancaktar oldun?"

"Tam üstüne bastın! Terfi edeli bir hafta oldu. Ama biz seninle Kudinov'un karargâh toplantılarından birinde, sanırım, Meryem Ana Yortusu sıralarında tanışmıştık. Sen o zaman başıma gelen bir beladan kurtarmıştın beni, hatırlıyor musun? Hey, Trifon! Siz yavaş yavaş sürün atlarınızı, ben arkanızdan yetişirim!" diye bağırdı ileride duran diğer Kazaklara.

Gregor biraz kafasını zorladıktan sonra kızıl saçlı sancaktarla nasıl tanıştığını, onun hakkında Kudinov'un söylediklerini hatırladı, "Attığı kurşun boşa gitmez, kaçan tavşanı vurur, savaşta canavar kesilir, iyi bir keşif eridir, ama aklı bir bebeğinki kadardır." Ayaklanma sırasında bir bölüğe komuta ederken büyük bir falsosu olmuştu. Kudinov onun

canına okumak istemişti ama Gregor'un araya girmesiyle bağışlanmış, bölük komutanlığında bırakılmıştı.

"Cepheden mi geliyorsun?" diye sordu Gregor.

"Evet. Novokopersk'ten izinli geliyorum. Akrabalarıma uğrayabilmek için yolumu değiştirip yüz verst kadar uzattım. Ben hiçbir şeyi unutmam Gregor Panteleyeviç! Sana bir ikramda bulunmak istiyorum; reddedeyim deme sakın. Çantamda iki şişe içki var, hem de içkinin hası. Hemen şuracıkta açalım mı bunları, ne dersin?"

Gregor bu öneriyi kesinlikle reddetti, ama adamın hediye olarak verdiği bir şişeyi almazlık etmedi.

"Sen de orada olacaktın! Kazakların, subayların malları nasıl yüklendiğini görecektin!" diye sancaktar anlatmaya başladı. "Ben de Balaşov'daydım o sırada. Orayı ele geçirir geçirmez doğruca demiryolunun oraya gittik; hatlar yük vagonlarıyla doluydu. Bir vagonda şeker, ikincisinde üniforma, üçüncüsünde de ne ararsan vardı. Kazakların bazıları kırkar kat elbise yüklenip gitti. Sonra da Yahudileri silkelemeye gittiğimizde onları görseydin gülmekten kırılırdın. Benim yarım bölükteki açıkgöz bir Yahudi avcısı tam on sekiz tane cep saati arakladı, hem de on tanesi altın. Hepsini birden astı göğsüne bir boydan bir boya; memleketin en zengin tüccarı gibi çıktı ortaya! Hele o yürüttüğü yüzükler, bilezikler... Saymakla bitmez! Her bir parmağında ikişer üçer tane..."

Gregor adamın şişkin heybelerini işaret ederek sordu:

"Bunların içinde ne var peki?"

"Ne mi? Aklına ne gelirse."

"Demek sen de katıldın yağmaya ha?"

"Yağmayı da nereden çıkardın şimdi... Yağma etmedik, yasal yoldan kazandık. Alay komutanımız dedi ki, 'Şehri alın, iki gün ne yaparsanız yapın.' Eh, benim başım kel mi? Yasaya uygun şeyleri aldım, elime ne geçtiyse. Başkaları daha da beterini yaptı."

"Aferin sizin gibi askerlere!" Gregor sancaktara tiksintiyle bakıp ekledi:

"Sizin gibiler ancak şoselerde köprü altlarında pusu kurmaya heveslidir, yoksa dövüşmeye değil! Savaşı çapul seferine çevirdiniz be, rezil herifler! Yeni bir meslek buldunuz kendinize! Ama günün birinde senin de, senin o komutanının da bu yüzden diri diri derinizi yüzmeyeceklerini mi sanıyorsun?"

"Neyin yüzünden?"

"Bütün bu çapulculuğunuz yüzünden."

"Derimizi yüzecek olan da kim peki?"

"Daha yüksek rütbeli bir subay."

Adam bıyık altından gülümsedi, "Onlar da aynı şeyi yapıyor!" dedi. "Biz yürüttüklerimizle yalnız heybelerimizi ya da arabalarımızı dolduruyoruz; onlarsa tren yüküyle kaldırıyor."

"Ne yani, kendi gözünle mi gördün?"

"Gördün mü ne demek? Böyle bir yük katarını Yelenskaya'ya gözetimim altında ben götürdüm. Bir vagon silme gümüş kap kaçak, kaşıkla doluydu. Bazı subaylar, 'Ne var bu vagonda? Hadi, göster bakalım!' diyerek üstümüze yürüdü. Ama ben bunların falanca generalin malları olduğunu söyledim, onlar da eli boş çekip gitti."

Gregor gözlerini kısıp sinirli sinirli dizginleri sarsarak, "Kimmiş bu general?" diye sordu.

Adam yüzünde kurnaz bir ifadeyle gülümseyerek cevap verdi:

"Adını unuttum. Neydi acaba? Hay Allah, bir hatırlayabilsem! Yok, gelmiyor aklıma bir türlü. Hem sen boşuna sövüp sayıyorsun Gregor Panteleyeviç. Vallahi herkes böyle yapıyor. Ben yine başkalarına göre kurdun yanında kuzu sayılırım. Zaten azıcık bir şey aldım, ama başkaları, milleti yol ortasında soyup soğana çevirdi, önlerine gelen Yahudi kızların ırzına geçti. Ben böyle işlere girişmedim. Kendi nikâhlı karım var benim; hem de ne karı! Karı değil aygır mübarek! Hayır, bana kızmaya hiç hakkın yok. Dursana yahu, nereye gidiyorsun?"

Gregor başıyla soğuk bir selam verip atını tırısa kaldırırken Prohor'a, "Hadi, yürü!" dedi.

Yolda birer ikişer ya da gruplar halinde at süren daha başka birçok izinli Kazak'a rastladılar. Sık sık, yükleri brandalarla ya da battaniyelerle örtülüp sımsıkı bağlanmış çift atlı yük arabalarıyla karşılaştılar. Yepyeni yazlık asker ceketleri, haki renkli Kızıl Ordu pantolonları giymiş, üzengilerinin üstüne kalkarak süratli ile at süren Kazaklar, arabaları izliyordu. Bunların güneşten kararmış ve toza belenmiş yüzleri canlıydı, neşeliydi. Ama Gregor'u görünce ondan bir an önce uzaklaşmaya bakıyor, yanından geçerken susup, sanki komut alıyormuş gibi ellerini kasketlerinin siperliklerine kaldırarak onu selamlıyor, ancak Gregor'la arayı bir hayli açtıktan sonra yeniden birbirleriyle konuşmaya başlıyorlardı.

Prohor yağma edilmiş mallarla yüklü bir arabanın yanında giden atlıları uzaktan görünce, "Tüccarlar geliyor!" diyordu.

Ama köylerine izinli dönen bu adamların hepsi de çapul malı taşımıyordu. Atları suvarmak için köylerden birinde bir kuyunun başında mola verdikleri sırada, Gregor'un kulağına bitişik avludan gelen şarkı sesleri çalındı. Çocuklarınkini andıran bu tatlı ve duru seslerden şarkı söyleyenlerin genç bir Kazak grubu olduğu belliydi.

"Herhalde birini askere uğurluyorlar," dedi Prohor kovayla su çekerken. Bir akşam önce içtikleri bir şişe içkiden sonra tekrar içmeye can atıyordu; bu yüzden de atları çabucak suladı ve gülerek:

"Ne dersin Panteleyeviç," dedi, "gidip biz de onlara katılalım mı? Belki eli boş dönmeyiz. Kulübenin damı sazdan ama sahipleri varlıklı kimselere benziyor."

Gregor genç Kazak delikanlısının nasıl uğurlandığını gidip görmeye razı oldu. Atları çite bağlayan Gregor'la Prohor avluya girdi. Bir sundurmanın altında, daire biçimindeki yemliğin başında eyer vurulmuş dört at duruyordu. Tahıl ambarından elinde ağzına kadar yulaf dolu demir ölçekle bir delikanlı çıktı. Gregor'a şöyle bir bakıp kişneyen atlara doğru yürüdü. Kulübenin köşesinden bir şarkının sesi geliyordu. Tiz ve titrek sesli bir tenor şarkı söylüyordu:

Hiç ayak değmemiş o yolda,
Hiç ayak değmemiş...

Tütünden kısılmış kalın bir ses, son kelimeleri tekrarlayıp tenorunkiyle birleşti, sonra da başka sesler ezgiye uyarak onlarınkine katıldı ve şarkı görkemli, coşkun, hazin bir biçimde sürüp gitti. Gregor şarkıyı yarıda kesmek istemediği için elini Prohor'un koluna değdirip fısıldadı:

"Dur, biraz bekle, seni görmesinler. Bırak bitirsinler."

Prohor beğendiğini göstererek, "Askere uğurlama işi değil bu. Yelenskaya Kazakları hep böyle şarkı söyler, iyi de söyler hani iblisler!" dedi, sonra da öfkeyle tükürdü; içki umudu hiç de gerçekleşeceğe benzemiyordu çünkü.

Yumuşak sesli tenor, savaşta rezil olan Kazak'ın hikâyesinin sonunu anlattı:

Hiç ayak değmemiş, hiç nal izi görülmemişti,
Ama vaktiyle bu yolda, bir Kazak alayı at sürmüştü,
Ve ardına da ateşli bir savaş atı düşmüştü.
Ve güzel mi güzeldi böğründe sallanan eyeri,
Çözülmüştü hep yuları, ipek dizginleri,
Ve peşinden koşan genç bir Kazak eri,
Ve koşarken bağıra bağıra dedi ki:
"Dur, sadık atım, aman bekle beni,
Başım dardayken terk etme beni,
Yoksa Çeçenlerin gazabı ezer beni."

Şarkıya hayran kalan Gregor kulübenin beyaz badanalı duvarına yaslanmış duruyor, ne atların kişnemesini ne de yoldan geçen arabaların gıcırtısını duyuyordu.

Şarkı sona erince, söyleyenlerden biri öksürüp konuştu:

"Şarkı işte böyle söylenir. Bundan iyisi de can sağlığı. Ne var ki, hanımlar, bizim gibi asker adamların karnını doyurmaz bu; yol için bize daha başka şeyler gerek. Yedik içtik, Tanrıya şükürler olsun, ama yolluk ne bir lokma yiyeceğimiz ne bir yudum içeceğimiz var..."

Gregor dalmış olduğu hayal âleminden sıyrılıp köşeyi döndü. Kapının dibindeki merdivenin en alt basamağında dört Kazak genci oturuyordu; komşu kulübelerden koşup gelen kadınlarla çocuklar, yoğun bir kalabalık halinde onların çevresini sarmıştı. Dinleyiciler hıçkırarak ve burunlarını çekerek yazmalarının ucuyla gözlerinin yaşını siliyordu. Gregor merdivene doğru yürüdüğü sırada, solgun yüzünde ikonlardaki sert görünüşlü azizelerin güzelliğinin izlerini taşıyan, uzun boylu, kara gözlü bir ihtiyar kadın kelimeleri uzatarak ağır ağır konuşuyordu:

"Ne güzel, ne hazin söylüyorsunuz sevgili yavrularım! Herhalde hepinizin annesi vardır ve sanırım oğlunun savaşta vakitsiz öleceğini düşündükçe gözlerini kör edercesine ağlıyordur." Gözlerinin sararmış aklarını, o sırada kalabalığı selamlayan Gregor'a çevirerek, birdenbire öfkeyle bağırdı:

"Ve sen komutan hazretleri, bunlar gibi çiçeği burnunda gençleri ölüme sürüyorsun değil mi? Savaşta öldürüyorsun onları!"

"Biz kendimiz de ölüyoruz nine," diye cevap verdi Gregor canı sıkılarak.

Tanımadıkları bir subayın gelişiyle şaşıran Kazaklar hemen ayağa fırladı, yemek artıklarıyla basamaklarda duran tabakları bir kenara itip, ceketlerini, tüfek kayışlarını, palaskalarını düzeltti. Şarkı söylerlerken bile omuzlarından tüfeklerini çıkarmamışlardı. İçlerinden en yaşlısı yirmi beşinden fazla göstermiyordu.

"Neredensiniz?" diye sordu Gregor, gözlerini adamların gençlik fışkıran yüzlerinde gezdirerek.

Kısa ve kalkık burunlu, şakacılığı gözlerinden okunan bir delikanlı, "Bizim alayımız..." diye kararsızca cevap verecek oldu.

"Yani, nerelisiniz demek istedim. Hangi ilçedensiniz? Buralı değilsiniz değil mi?"

"Yelenskaya'lıyız. İzne gidiyoruz komutanım."

Gregor tenoru sesinden tanıdı ve gülümseyerek sordu:

"Solist sendin, değil mi?"

"Evet."

"Sesin çok güzel. Ama niçin şarkı söylüyordunuz? Eğlenmek için mi? Hiç de sarhoşa benzemiyorsunuz?"

Gösterişli perçemi toz toprak içinde, esmer yanakları al al, uzun boylu, sarışın bir delikanlı, ihtiyar kadına yan gözle bakıp sıkılgan bir gülümsemeyle, istemeye istemeye cevap verdi:

"Bizim ne eğlenmemiz olacak? Açlıktır bize böyle şarkı söyleten. Buralarda yaşam zor, doğru dürüst doyurmuyorlar adamın karnını, verdikleri bir lokma ekmek, hepsi o kadar. Şarkı söylemek geldi aklımıza. Biz başlar başlamaz bütün kadınlar koşup geliyor dinlemeye; dokunaklı bir şarkı tutturuyoruz, onlar da duygulanıyor, bize bir topak yağ, bir kap dolusu süt ya da yiyecek başka şeyler getiriyorlar..."

Solist, arkadaşlarına göz kırparak, "Bizimkisi bir çeşit goygoyculuk yüzbaşım! Şarkı söylüyor, sadaka topluyoruz!" dedi. Nükte saçan gözleri bir gülümsemeyle daraldı.

Kazaklardan biri göğüs cebinden yağlı bir kâğıt çıkarıp Gregor'a uzattı:

"İşte izin kâğıdımız," dedi.

"Onu ne diye veriyorsun bana?"

"Belki firarda olduğumuz geçmiştir aklınızdan."

"Sen onu bir ceza müfrezesine rastladığınız zaman gösterirsin," dedi Gregor biraz kızarak. Ama yanlarından ayrılmadan önce onlara,

"Yolunuza geceleri devam edin, gündüzleri de bir yerlerde saklanın," diye salık verdi yine de. "İzin kâğıdınız bir işe yaramaz; ona güvenip de başınızı derde sokmamaya bakın. Mühürlü mü bari?"

"Bölüğümüzün mührü yok ki."

"Her neyse, Kalmuklardan harbiyle dayak yemek istemiyorsanız dediğim gibi yaparsınız."

Gregor köyün aşağı yukarı üç verst dışında, yolun kenarına kadar uzanan küçük bir korunun yakınında yeniden iki atlının belirdiğini ve kendisine doğru yaklaştığını gördü. Atlılar bir an duraklayıp Gregor'a baktılar, sonra da çark ederek koruya daldılar.

Onların bu davranışını değerlendiren Prohor, "Kâğıtları yok anlaşılan," dedi. "Gördün mü nasıl daldılar ağaçların arasına? Güpegündüz yol alınır mı hiç, iblis herifler!"

Gün boyunca daha başkaları Gregor'la Prohor'u görünce yoldan sapıp bir yerlere saklanma telaşına düştü. Yürüyerek ve göze görünmemeye çalışarak evinin yolunu tutan yaşlıca bir Kazak, bir ayçiçeği tarlasına daldı, tarlanın kenarında çömelip tavşan gibi sindi. Adamın yanından geçerlerken Prohor üzengilerin üstünde doğrulup seslendi:

"Hey, hemşerim, öyle saklanılmaz ki! Başını saklamışsın ama kıçın dışarıda!" Sonra da öfkelenmiş gibi yaparak bağırdı:

"Hadi bakalım, çık oradan! İzin kâğıdını bir görelim hele!"

Kazak ayağa fırladı, ayçiçeklerinin arasından iki büklüm koşarak kaçmaya başladı. Prohor gürültülü bir kahkaha koyverdi, adamı kovalamak için atını baldırlayacaktı ki, Gregor onu durdurdu:

"Soytarılığa gerek yok! Bırak gitsin, cehenneme kadar yolu var! Soluğu kesilinceye kadar koşacak nasıl olsa. Belki de korkudan ölür..."

"Yanılıyorsun! Bu herifin ardından tazı bile yetişemez! En azından on verstlik yolu dörtnala tepmeden durmaz bu. Kâğıt yırtar gibi ayçiçeklerinin arasından tarlayı nasıl arşınladığını görmedin mi? İnsan böyle durumlarda nereden bulur bu gücü kendisinde, çok merak ediyorum doğrusu." Kaçakların bu tutumlarını kesinlikle onaylamadığı yolunda bazı fikirler öne sürdükten sonra sözünü bitirdi:

"Toplu halde kaçıyorlar! Çuvaldan fasulye nasıl boşalırsa öyle. Gözünü dört aç Panteleyeviç! Yoksa çok geçmeden cepheyi bir sen bir de ben tutacağız kendi başımıza."

İkisi birlikte cepheye yaklaştıkça Don Ordusundaki moral bozukluğunun belirtileri, Gregor'un daha çok gözüne batmaya başladı. Bu çöküntü, isyancılarla takviye edilen ordunun Kuzey Cephesinde en büyük başarıları sağladığı bir sırada baş göstermişti. Ordu kuvvetleri daha şimdiden kararlı bir taarruz harekâtına girişmek ve direnen düşmanı alt etmek gücünü yitirdiği gibi, ciddi herhangi bir saldırıya karşı koyacak durumda da değildi.

İleri hat yedeklerinin konakladığı ilçe merkezinde ve köylerde subaylar içki âlemlerinden başkaldıramıyordu. Ağırlıkları taşıması gereken bütün araçlar tepeleme yağma edilmiş mallarla yüklüydü, ama hâlâ cephe gerisine sevk edilmemişti; birliklerden hiçbiri tam mevcudunun yüzde altmışından fazlasına sahip değil; Kazaklar kimseye danışmadan izne çıkıyor ve bozkırı bir uçtan bir uca tarayan Kalmuk ceza müfrezeleri yoğun kaçak selini önleme gücünü gösteremiyordu. Saratov eyaletinin işgal altındaki köylerinde Kazaklar yabancı toprakları ele geçiren askerler gibi davranıyor, halkın malını yağma ediyor, kadınların ırzına geçiyor, tahıl depolarını yakıp yıkıyor, sığırları boğazlıyordu. Bıyığı terlememiş gençlerle ellisini aşkın erlerden oluşan yedekler silah altına alınmaktaydı. İlerleyen piyade bölüklerinde dövüşme isteksizliğinden açık açık söz edilirken, bir yandan da, Voronej üzerine yürüyen kuvvetlerdeki Kazaklar, subaylarının emirlerine uymayı düpedüz reddediyordu. Söylentilere göre, ileri hat mevzilerinde subay öldürme olayları da gittikçe artıyordu.

Gregor geceyi geçirmek için Balaşov'a pek uzak olmayan küçük bir köyde mola verdiğinde hava kararıyordu. Yaşlı yedeklerden oluşan Dördüncü Kazak Yedek Süvari Grubu ile Taganrog Alayının bir istihkâm bölüğü köyde konaklamaya yarayacak bütün evleri işgal etmişti. Gregor konaklayacak bir yer bulmak için uzun bir zaman harcadı. Çoğu kez yaptıkları gibi geceyi bir tarlada geçirebilirdi Gregor, ama yağmur yağmaya başlamıştı, üstelik Prohor da sıtma nöbetlerinden birine tutulmuş, titriyordu; bu yüzden bir çatı altında sabahlamak zorundaydılar. Köyün girişinde, kavak ağaçlarıyla çevrili büyük bir evin yanında, top mermileriyle hasara uğramış bir zırhlı araç duruyordu. Gregor atıyla bunun yanından geçerken, aracın yeşile boyalı yan kısmında hâlâ silinmeden duran şu yazıyı okudu, "Beyaz namussuzlara ölüm!" Onun altında da aracın adı yazılıydı, "Azgın". Avludan, kazıkları bağlı atların

koyverdiği homurtular ve insan sesleri duyuluyordu; evin arkasındaki bahçede bir kamp ateşi yanıyor, duman, ağaçların yeşil dorukları üzerinden süzülerek uzaklaşıyordu. Ateşin başında, ateşin aydınlattığı Kazak karaltıları kıpırdıyordu. Rüzgâr buram buram, yanmakta olan saman ve domuz kılı kokusu taşıyordu. Gregor atından inip eve girdi.

Ağzına kadar insanla dolu alçak tavanlı bir odaya girerken, "Bu evin sahibi kim?" diye sordu.

"Benim. Ne istiyorsun?" Ocağa yaslanmış duran kısa boylu ve tıknaz bir köylü başını çevirip Gregor'a baktı, ama yerinden kıpırdamadı.

"Geceyi burada geçirebilir miyiz? İki kişiyiz."

"Balık istifi olmuşuz zaten burada," diye, bir kerevete uzanmış yatan yaşlı bir Kazak şikâyetçi bir sesle söylendi.

"Bana göre hava hoş, ama burası da yeteri kadar dolu," dedi ev sahibi özür dilercesine.

"Bize de bir yer bulunur elbet. Bu yağmurda geceyi dışarıda geçiremeyiz herhalde!" diye Gregor direndi. "Emir erim de hasta."

Kerevette yatan Kazak bir hırıltı koyverip ayaklarını yere sarkıttı, Gregor'a bakarak değişik bir sesle şöyle konuştu:

"Asaletlim, evin sahipleri dışında on dört kişi küçücük iki odada kalıyoruz, öbür odayı ise bir İngiliz subayı iki emir eriyle zaptetmiş; bizim subaylardan biri de onların yanında kalıyor."

Apoletlerinden astsubay olduğu anlaşılan, sakalına iyice kır düşmüş başka bir Kazak, sesinde dostça bir ifadeyle, "Belki kendinize onların yanında bir yer bulursunuz," dedi.

"Hayır, burası daha iyi. Öyle geniş bir yere de ihtiyacım yok; yere uzanır yatarım. Sizi rahatsız etmem." Gregor kaputunu çıkardı, avucuyla saçlarını sıvazlayıp masaya oturdu. Prohor atlara bakmak üzere dışarı çıktı.

Sesleri yan odadan duyulmuş olacak ki, beş dakika sonra kapı açıldı, ufak tefek, yakışıklı bir teğmen eşikte belirdi.

"Yatacak bir yer mi arıyorsunuz?" diye Gregor'a sordu. Sonra da Gregor'un apoletlerine sezdirmeden bir göz atıp, nazik bir tavırla gülümseyerek öneride bulundu:

"Bizim odamızda kalmaz mıydınız komutanım? İngiliz Ordusundan Teğmen Campbell ve ben sizi davet ediyoruz; bizimle daha rahat edersiniz. Benim adım Şiçeglov. Ya sizinki?" Gregor'un elini sıktı.

"Cepheden mi geliyorsunuz?" diye sordu. "Haa, izinden dönüyorsunuz! Buyurun, içeri gelin. Sizinle birlikte olmak bizi sevindirecektir. Karnınız acıkmıştır herhalde, size yiyecek bir şeyler de verebiliriz."

Teğmenin tertemiz yeşil ceketinin göğsünde bir St. George nişanı sallanıyordu. Saçı kusursuz bir çizgiyle ayrılmış, çizmeleri özenle temizlenmişti. Sinekkaydı tıraşlı esmer yanakları, biçimli vücudu, her bir yanı temizlik ve kolonya kokuyordu. Gregor'a yol vermek için yana çekildi.

"Soldaki kapı," dedi. "Dikkat edin, yol üstünde bir kutu var."

Birbirine yakın gri gözlü, üst dudağındaki derin yara izini örten posbıyıklı, güçlü kuvvetli, genç bir teğmen Gregor'u karşılamak için ayağa kalktı. Rus teğmeni İngilizce bir şeyler söyleyip onları tanıştırdı. İngiliz subay Gregor'la el sıkıştı ve kâh ona kâh çevirmene bakarak birkaç söz söyledi, eliyle oturmalarını işaret etti.

Odanın ortasında yan yana dizilmiş dört portatif karyola vardı; kutular, asker çantaları, deri bavullar bir köşeye yığılmıştı. Kocaman bir sandığın üzerinde bir dürbün kılıfı, fişek kutuları ve yepyeni namlusu ışıl ışıl parlayan, kundağı koyu renkli bir filintayla birlikte, Gregor'un hiç görmediği tipte bir hafif makineli duruyordu.

Teğmen, Gregor'a içtenlikle bakarak, kulağa hoş gelen alçak bir sesle bir şey söyledi. Gregor bilmediği bu yabancı dilde söylenenleri anlayamadı ama, kendinden söz edildiğinin farkına vararak sıkıldı. Gülümseyerek İngiliz'i dinleyen Rus teğmen, bir yandan bavullardan birinin içinde aradığını bulmaya çalışırken, "Teğmen Campbell, Kazaklara sonsuz saygı duyduğunu söylüyor," dedi. "Onların çok iyi süvariler, mükemmel savaşçılar olduklarına inanıyor. Bir şeyler yemek ister miydiniz? İçki içer misiniz? Tehlikenin gitgide büyüdüğünü söylüyor... Sizin anlayacağınız saçmalayıp duruyor işte!"

Teğmen bavulun içinden birkaç konserve kutusuyla iki şişe de konyak çıkardı, sonra yine bavulun üzerine eğilip söylenenleri çevirmeye devam etti:

"Ust-Medveditskaya'da Kazak subayların kendisini çok iyi ağırladığını söylüyor. Koca bir fıçı Don şarabı içmişler. Herkes kör kütük sarhoş olmuş, öğrenci kızlarla çok güzel vakit geçirmiş. Siz de bilirsiniz ya! Onların gösterdiği konukseverliğe karşılık olarak size ikramda bulunmayı zevkli bir görev sayıyor. Bu işin kurbanı da siz olacaksınız. Yandınız, vay halinize... İçki içer misiniz?"

"Teşekkürler, içerim," dedi Gregor, yolun tozundan toprağından, dizginlerin kirinden kapkara olmuş ellerine kaçamak bir göz atarak.

Teğmen konserve kutularını masanın üstüne koydu ve bunları bir bıçakla ustaca açtı.

"Bir bilseniz yüzbaşım; bu İngiliz domuzu beni nasıl canımdan bezdirdi! Sabahtan akşama kadar içer durur. Delikli taşa su boşaltır gibi! İçmesine ben de içerim ama böyle fıçıyla değil..." Gülümseyerek İngiliz'e baktı, sonra da Gregor'u hayretler içinde bırakan korkunç bir küfür savurdu. "Hem de boş mideye içiyor herifçioğlu!"

İngiliz teğmen gülümseyerek başını salladı ve yarım yamalak Rusçasıyla, "Evet, evet," dedi, "içmek biz sağlığınızı!"

Gregor güldü, alnına düşen saçını geriye attı. Bu iki adamdan hoşlanmıştı. Hele İngiliz teğmen o anlamsız gülümsemesiyle ve kafa göz yararak konuştuğu Rusçasıyla bir harikaydı.

Teğmen kadehleri silerken, "İki haftadan beri bunun peşine takıldım sürünüp duruyorum; ne dersiniz buna?" dedi. "İkinci Kolorduya verilen tankların nasıl kullanılacağını öğretiyor bizimkilere. Beni de onun yanına çevirmen olarak verdiler. İşin kötüsü su gibi İngilizce konuşurum; zaten o yüzden çattım ya bu belaya... Bizim millet de içer, ama bunun gibi değil! Şimdi nasıl içtiğini kendi gözlerinizle göreceksiniz. Peş peşe yuvarlamazsa eğer, günde dört beş şişe konyağı rahat bitirir. Üstelik sarhoş da olmaz. Hatta bunca içkiden sonra kalkıp çalışır. Yıprattı beni bu herif. Ne olduysa mideme oldu; sabahları kalktığım zaman halim bir felaket, içim dışım alkol oldu çünkü; hani, parlayıveririm diye yanan bir lambanın yanına oturmaktan korkuyorum... Öyle bir belaya çattım ki sormayın!" Konuşurken bir yandan da iki kadehi ağzına kadar doldurdu, ama kendininkine çok az koydu.

İngiliz, kadehlere bakarak ve gülerek canlı canlı konuşmaya başladı. Rus teğmen yalvarır gibi elini yüreğinin üstüne götürdü ve yumuşak bakışlı siyah gözlerinden seyrek de olsa sabırsızlık kıvılcımlanarak onun sözlerini cevaplandırdı. Gregor konuksever ev sahipleriyle kadeh tokuşturdu, konyağı bir yudumda içti.

"Ooo!" diyerek beğenisini belirten İngiliz, küçümseyici gözlerle çevirmenine bakıp ağır ağır içkisini yudumladı.

İngiliz teğmenin kocaman işçi elleri masanın üstünde duruyordu. Benzinle yıkanmaktan ve eski yaraların bıraktığı izlerden sertleşen

derisinin gözeneklerinde makine yağı yer etmişti. Oysa yüzü gergin, pırıl pırıl ve kırmızıydı. Ellerle yüz arasındaki karşıtlık öylesine büyüktü ki, Gregor'a sanki teğmen yüzüne maske takmış gibi geldi.

"Beni kurtarıyorsunuz," dedi Rus teğmen, arkadaşlarının kadehlerini ağzına kadar doldurarak.

"Yalnız başına içmez mi?" diye sordu Gregor.

"İşin kötü yanı da bu ya! Sabahları yalnız başına içer, ama akşamları içmez. Neyse, hadi içelim."

Gregor, "Sertmiş yahu..." diyerek içkisini önce bir tadar gibi yudumladı, ama sonra, İngiliz'in şaşırarak baktığını görünce, geri kalanı bir dikişte boğazından aşağı boşaltıverdi.

"Sizin iyi bir adam olduğunuzu söylüyor. İçki içişinizi beğenmiş."

Gregor gülümseyerek, "Sizin işinizle benimkini değiştirmeye razıyım ben," dedi.

"Eminim ki on beş güne kalmaz pabuçsuz kaçarsınız."

"Sizinki gibi böyle kolay bir işten mi?"

"Ben nasıl olsa bırakıp kaçacağım bu kolay işi."

"Cephedeki işler daha kötü."

"Burası da cephe sayılır. Orada ya bir kurşuna ya da bir şarapnel parçasına hedef olursun; kaldı ki, bu da kesin değil, ama burada, hiç yolu yok, alkol komasına gireceğim. Şu meyve konservesinden de yiyin. Biraz jambon ister misiniz?"

"Teşekkür ederim, demin almıştım."

"Bu yiyecek işlerinde İngilizlerin üstüne yoktur doğrusu. Onlar kendi ordularını bizim gibi beslemiyor."

"Biz ordularımızı besliyor muyuz yani? Bizimkiler otlakçılıkla karınlarını doyuruyor."

"Çok doğru, ne yazık ki öyle. Askerini bu tarzda besleyen bir ordu tuttuğu işin sonunu pek getiremez; hele askere halkın malını dilediği zaman, dilediği gibi yağma etme hakkı tanınırsa."

Gregor gözlerini Rus teğmene dikerek sordu:

"Siz işi sonuna kadar götüreceğinizi mi umuyorsunuz yoksa?"

"Hepimiz aynı yolun yolcusuyuz; bunu ne diye soruyorsunuz?" Teğmen, İngiliz'in şişeyi aldığını ve onun kadehini ağzına kadar doldurduğunu fark etmedi.

Gregor gülümseyerek, "Hadi bakalım, şimdi bunu içmek zorundasınız," dedi.

Teğmen, "Hay Allah!" diyerek kadehine baktı ve inledi. Yanakları hafifçe kızardı.

Üç adam konuşmadan kadehlerini tokuşturup içkilerini içti.

Gregor, kaygan bir kayısıya çatalını saplamaya boşu boşuna uğraşırken, kaşlarını çatıp, "Evet, hepimiz aynı yolun yolcusuyuz, ama yürüyüş biçimlerimiz ayrı..." diyerek konuşmaya devam etti. "Gideceğimiz yere kimimiz daha önce varacak, kimimiz daha sonra; tıpkı bir trende yolculuk eder gibi..."

"Son durağa kadar gitmeye niyetiniz yok mu?"

Gregor kafasının dumanlanmakta olduğunu hissetti, ama henüz kendinden geçmemişti. Gülerek cevap verdi:

"Son durağa kadar kendime bilet almaya sermayem yetişmez ki. Ya sizin niyetiniz ne?"

"Benim durumum bambaşka. Yarı yolda indirseler bile, yolun geri kalanını yaya giderim!"

"Öyleyse bahtınız açık olsun! Hadi içelim!"

"Bunun için daha çok erken..."

İngiliz teğmen, Gregor'la ve çevirmeniyle kadeh tokuşturarak, hemen hemen hiçbir şey yemeden sessizce içkisini içiyordu. Yüzü tuğla kırmızısına dönmüştü; gözleri daha da parlamış, hareketlerinde temkinli bir ağırlık belirmişti. İkinci şişeyi henüz bitirmemişlerdi ki, İngiliz davranıp ayağa kalktı, sağlam adımlarla bavullara doğru yürüdü, üç şişe konyakla geri döndü. Şişeleri masanın üstüne koydu, dudaklarının kenarlarıyla gülümsedi ve kalın sesiyle bir şeyler söyledi.

"Teğmen Campbell keyfimizi sürdürmeliyiz diyor. Çarpılasıca herif! Siz ne durumdasınız?"

"Ben iyiyim," diyerek Gregor öneriyi kabul etti.

"Ne dayanıklı herif! Adamın gövdesi İngiliz ama içindeki bir Rus tüccarın ruhu. Sanırım ben zom olmak üzereyim..."

"Hiç de öyle görünmüyorsunuz," diyerek yalan attı Gregor.

"Vay canına, görünmüyorum ha! Oysa bir bakire gibi dizlerim titriyor... Ama görevimin sorumluluğunu sonuna kadar yerine getireceğim. Evet, hem de mükemmel bir biçimde yerine getireceğim!"

Rus teğmen bir kadeh dolusu konyağı yuvarladıktan sonra adamakıllı çakırkeyif olmuştu. Siyah gözleri yağ gibi parlamış, hafifçe şaşılaşmış, yüzünün kasları gevşemişti; dudakları kendi başına buyruk, dolgun yanakları sinirli sinirli seğirir olmuştu. Konyak onu fena halde etkilemiş, perişan etmişti. Mezbahada kafasına beş kiloluk çekiçle vurulmuş bir boğanın ifadesi vardı yüzünde.

"Zerre kadar istifiniz bozulmadı. Alışmışsınız da onun için hiç etkilenmemiş gibi görünüyorsunuz," diyerek az önceki yalanını perçinledi Gregor. Kendisi de gözle görülür derecede çakırkeyifti, ama daha çok içebileceğini sanıyordu.

Rus teğmen sevinerek, "Ciddi mi söylüyorsunuz?" dedi. "Evet, başlarken kendimi pek iyi hissetmiyordum, ama şimdi her şeye hazırım! Her şeye! Sevdim sizi yüzbaşım. Sizin güçlü bir yanınız, içten bir haliniz var. Hoşuma gidiyor bu benim. Hadi, şu budala ayyaşın ülkesi şerefine içelim. Biliyorum, hayvanın biri bu herif, ama ülkesine diyecek yok. Denizin dalgalarına yön veren Britanya! İçelim mi? Ama bir solukta kadeh boşaltmaca yok! Ülkenizin şerefine Bay Campbell!" Rus teğmen karamsar bir ifadeyle yüzünü çarpıttı ve içti, sonra da bir parça jambon attı ağzına:

"Güzel bir ülkedir orası yüzbaşım. Siz hayalinizde bile canlandıramazsınız, oysa ben yaşadım orada... Hadi, içelim!"

"İnsanın kendi anavatanı, nasıl olursa olsun her zaman başkasınınkinden daha azizdir."

"Şimdi bunun tartışmasını yapacak değiliz, hadi içelim bakalım."

"Ülkemizin kokuşmuş düzenden ateşle, kılıçla kurtarılması gerek, ama elimizden bir şey gelmiyor. Sonunda vatansız da kalacağız. Allah kahretsin! Campbell, bizim Kızıllarla başa çıkabileceğimize inanmıyor."

"Öyle mi?"

"Evet, inanmıyor. Bizim orduyu pek küçümsüyor, Kızılları ise öve öve bitiremiyor."

"Kendisi hiç savaşa katılmış mı?"

"Katılmış tabii! Az kalsın Kızılların eline düşüyormuş. Allah kahretsin şu konyağı!"

"Ne sert zıkkımmış bu da. İspirto sanki, öyle değil mi?"

"Pek o kadar değil. Campbell'i süvariler kurtarmış, yoksa yakayı veriyormuş ele. Olay, Jukov köyünde geçmiş. Kızıllar bizim tanklardan birini ele geçirmiş... Üzüntülü bir haliniz var. Yoksa bir şey mi oldu?"

"Karım öldü, geçenlerde."

"Çok yazık! Çocuklar var mı?"

"Var."

"Çocuklarınızın sağlığına! Benim yok, ama belki de vardır. Eğer varsa, bir yerlerde, sokakta gazete satıyorlardır herhalde... Campbell'in İngiltere'de bir nişanlısı var. Ona hiç aksatmadan haftada iki mektup yazar. Herhalde yazdıkları bir sürü abuk sabuk şeylerdir. Ondan nefret ediyorum âdeta. Ne dediniz?"

"Bir şey demedim. Kızıllara bu saygısı nereden geliyor?"

"Saygı duyduğunu kim söyledi?"

"Siz söylediniz."

"Olur şey değil! Bu adam saygı duymaz onlara, duymaz, yanılıyorsunuz. Ama kendisine bir sorayım."

Campbell, beti benzi solmuş sarhoş teğmeni dikkatle dinledi, sonra İngilizce olarak uzun uzun cevap vermeye koyuldu. Sözünü bitirmesini beklemeden, Gregor sordu:

"Mırıl mırıl neler anlatıyor öyle?"

"Kızıl piyadelerin tanklara silahsız olarak saldırdığını görmüş; ayaklarında da kenevirden yazlık pabuçlar varmış. Yeter mi bu kadarı? Bunları kimse yenemez diyor. Salak herif! Siz ona inanmayın!"

"Niçin?"

"Bu görüşü tümüyle yanlış da ondan."

"Ama niçin yanlış?"

"Adam sarhoş, saçma sapan konuşuyor. Ne demekmiş 'bunları kimse yenemez?' Bir kısmı yok edilir, geri kalanlar da boyun eğmeye zorlanır. Kaçıncı şişedeyiz şimdi?" Rus teğmen birdenbire masanın üstüne yığılıp bir meyve konservesini devirdi, yüzü kollarına dayalı bir halde, derin derin soluyarak on dakika kadar öylece kaldı.

Dışarısı zifiri karanlıktı. Yağmur panjurları dövüyordu. Uzaklardan bir gümbürtü duyuluyor ama Gregor bunun gök gürültüsü mü, yoksa top sesi mi olduğunu kestiremiyordu. Campbell oturduğu yerde, puro dumanlarının meydana getirdiği bir pusa bürünmüş, konyağını yudumluyordu. Gregor çevirmeni sarstı, kendisi de sallanarak ayağa kalktı ve Rus teğmene dedi ki:

"Hadi, sor şuna, Kızıllar bizi niçin tepeleyecekmiş?"

"Allah seni kahretsin!" diye homurdandı Rus teğmen.

"Hadi, sor!"

"Allah seni kahretsin! Cehennem ol başımdan!"

"Sor diyorum sana!"

Rus teğmen vahşi gözlerle bir an Gregor'a baktı, sonra onları dikkatle dinleyen Campbell'e bir şeyler kekeledi ve başını tekrar masadaki kollarına dayadı. Campbell onu küçümseyen bir gülümsemeyle süzdü, Gregor'un koluna dokunup işaretlerle açıklamaya çalıştı. Masanın ortasına bir kayısı çekirdeği itti, kocaman elini bunun yanına koydu, dilini şaklatıp ani bir hareketle çekirdeği avucuyla örttü.

'Vay akıllı vay! Bunun böyle olduğunu senin kadar ben de biliyorum...' diyerek kendi kendine düşünceli bir tavırla mırıldandı Gregor. Ayakta sallana sallana konuksever İngiliz teğmeni kucakladı, kolunu masanın üzerinden savurarak, selam vermek üzere eğildi. "Konukseverliğinize teşekkürler," dedi. "Allahaısmarladık. Sana ne diyeceğim biliyor musun? Burada kafan kırılmadan bir an önce memleketine dönmeye bak. Benden sana doğruyu söylemek. Anladın mı? Bizim işlerimize burnunu sokmanın hiç gereği yok. Anladın mı? Çek git memleketine delikanlı, ne olur, yoksa bir çift koltuk değneğiyle kalırsın burada!"

Teğmen ayağa kalkıp selam verdi, uyuklamakta olan çevirmenine çaresizlik içinde bakarak ve Gregor'un sırtını dostça tapışlayarak yeniden hararetli hararetli konuşmaya başladı.

Gregor kapının mandalını güçlükle buldu, sendeleye sendeleye dışarıya, ayvana çıktı. Yandan vuran ince bir yağmur yüzünü kamçıladı. Çakan bir şimşek geniş avluyu, ıslak çitleri, meyve bahçesindeki ağaçların parıldayan yapraklarını aydınlattı. Merdivenden inerken ayağı kayan Gregor yere yuvarlandı; doğrulup ayağa kalkarken birtakım konuşmalar duydu.

"Şu subaylar hâlâ mı içiyor yahu?" diye sordu koridorda kibrit çakan birisi.

Törpü gıcırtısını andıran hışırtılı bir ses karşılık verdi:

"İçerler... İçerler... Çatlayana kadar."

XX

DON Ordusu, Koper ilçesi sınırlarının ötesine kadar ilerledikten sonra, tıpkı 1918'de olduğu gibi, ilk taarruz hızını tekrar yitirdi. Yukarı Don boyunun isyancı Kazakları ile Koper boyu Kazaklarından birçoğu, hâlâ Don bölgesi sınırları dışında dövüşmek istemiyordu; üstelik bunlar, takviye almış ve şimdi de yöre halkının kendilerini desteklediği topraklarda harekâta girişen Kızıl Ordu birliklerinin güçlü direnişiyle karşılaşıyordu. Kazaklar, bir kez daha savunmaya geçmek kararındaydı ve Beyaz Ordu komutanlığının başvurduğu kurnazlıkların hiçbiri onları kısa bir süre önce kendi bölgelerinde dövüşürken gösterdikleri azimle çarpışmaya zorlayamıyordu. Oysa bu kesimde kuvvet dengesi onların lehineydi; 11.000 süngü, 5.000 kılıç mevcudu ve 52 topu bulunan savaş yorgunu Dokuzuncu Kızıl Ordunun karşısına çıkan Kazak birliklerinin 14.400 süngüsü, 10.600 kılıç mevcudu ve 53 topu vardı.

En şiddetli çarpışmalar kanatlarda, özellikle de Gönüllü Kuban Güney Ordusuna bağlı birliklerin savaştığı kesimde yer alıyordu. Bu birliklerin Ukrayna içlerindeki başarılı ilerleyişleriyle aynı anda da, General Wrangel komutasındaki Gönüllü Ordusunun bir kısmı, Onuncu Kızıl Ordunun üzerine şiddetli bir baskı yaparak onu geri çekilmeye zorluyor, güçlü bir direnişle karşılaşmasına rağmen Saratov yönünde ilerliyordu. 28 Temmuzda Kuban süvarileri Karnisin şehrini ele geçirdi ve savunma kuvvetlerinin büyük bir kısmını tutsak etti. Onuncu Kızıl Ordunun giriştiği karşı taarruz püskürtüldü. Kuban süvari tümeninin atak bir manevrasıyla sol kanadı tehlikeye giren Onuncu Ordu, Borzenkovo-Latişevo-Krasni Yar-Kamenka-Bannoye hattına çekildi. O sırada, Onuncu Ordunun 18.000 süngü ile 8.000 kılıç mevcudu ve 132 topuna karşılık, Gönüllü Kuban Ordusunun 7.600 süngüsü, 10.750 kılıcı ve 68 topu bulunuyordu. Ayrıca, Beyazları tank birlikleriyle hem keşifte hem de savaşta kullanılan çok sayıda uçak desteklemekteydi. Ama ne Fransız uçakları ne İngiliz tank ve topları Wrangel'e bir yarar sağlayabildi; Wrangel, Kamişin'den öteye gidemedi. Bu kesimde gelişen, uzadıkça uzayan ve inatla sürdürülen savaş, cephe hattına ufak tefek değişiklikler getirdi.

Temmuz sonunda, Kızıl Ordular Güney Cephesinin orta kesimi üzerine geniş cepheli bir taarruzun hazırlığına başladı. Dokuzuncu

ve Onuncu Ordular, Şorin'in komutası altında vurucu kuvvet olarak birleştirildi. Doğu Cephesindeki Kazan ve Saratov savunma bölgelerinden çekilen iki tümen onların yedeklerini oluştururken, vurucu kuvvetin kendi destek kuvvetlerini de, ileri hat yedeklerinden alınan birliklerle 56. Piyade Tümeni oluşturacaktı. İki ek tümenin desteklediği Sekizinci Ordu kuvvetleri tarafından bir darbe indirilmesi de ayrıca planlanmıştı.

Taarruzun, ağustosun ilk on günü içinde başlaması kararlaştırılmıştı. Kızıl Ordu yüksek komutanlığının planına göre Sekizinci ve Dokuzuncu Orduların taarruzuna, yanlardaki ordular çevirme harekâtıyla katılacak, düşmanı Don'un sol yakasında karşılayarak esas kuvvetlerin Kuzey Kafkasya'ya sarkmasını önlemek görevi, özellikle sorumluluk taşıyan bu karmaşık görev, Onuncu Orduya verilecekti. Batıda, 14. Ordu kuvvetlerinin bir kısmı Çaplino-Lozovaya hattına doğru aldatıcı bir ilerleyiş harekâtına geçirilecekti.

Dokuzuncu ve Onuncu Orduların tasarlanmış olan birleştirilme işi yürütülürken, Beyazların komuta heyeti de taarruzu başarısızlığa uğratmak için General Mamontov'un cepheyi yarıp Kızıl orduların gerilerine doğru derinlemesine bir akın yapacağını umdukları kolordusunun kuruluş işlemlerini bitirmek üzereydi. Wrangel'in ordusunun Çaritsin yönündeki başarısı bu ordunun cephesini sola doğru genişletmesine olanak sağlamış, dolayısıyla daralan Don Ordusu Cephesinden birkaç süvari tümeni çekilip alınabilmişti. 7 Ağustosta, 6.000 kılıç, 2.800 süngü mevcutlu ve dört toplu 3 bataryadan oluşan bir kuvvet Uryupinskaya ilçesinde toplanmıştı. 10 Ağustosta General Mamontov'un kolordusu Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Orduların arasına kama gibi girdi ve Tambov yönünde taarruza geçti.

Beyaz komutanlığının asıl niyeti, Mamontov'un Kızıl orduların gerisine yapacağı akını General Konovalov'un süvari kolordusuyla desteklemekti, ne var ki, Konovalov'un tuttuğu cephe kesiminde gelişen şiddetli çarpışmalar onun kolordusunu cepheden çekmesine olanak vermedi. Bu olay, cephe gerisinin ta sonuna kadar girmemesi ya da Moskova üzerine yürüme hayaline kapılmaması, ancak düşmanın geri hizmetlerine, haberleşme ve ulaştırma merkezlerine ezici darbeyi indirir indirmez yeniden Beyaz Ordunun esas bünyesine katılması kendisine emredilmiş olan Mamontov'a verilen görevin sınırlandırılı-

şının iç yüzünü açıklıyordu. İşin başında, Mamontov ile Konovalov'a, merkezdeki Kızıl ordulara yandan ve geriden ezici bir darbe indirdikten sonra cebri yürüyüşle Rusya'nın ortasına kadar ilerlemeleri, halkın Sovyetlere düşman olan sınıfından destek alıp kuvvetlerini artırarak Moskova üzerine yürümeleri hususunda talimat verilmişti.

Sekizinci Kızıl Ordu sol kanadında yedek kuvvetlerini ileri sürerek durumunu düzeltti. Ama Dokuzuncu Ordunun sağ kanadı, her nedense, ciddi bir biçimde hırpalandı. Vurucu kuvvet komutanı Şorin iki ordu arasında açılan gediği kendi olanaklarıyla kapatmayı başarabildi, ama Mamontov'un süvarilerinin ilerlemesine engel olamadı. Şorin'in emri üzerine, yedekte tutulan 56. Tümen Mamontov'un yolunu kesmekle görevlendirildi. Arabalara bindirilerek doğruca Sampur İstasyonuna sevk edilen bu tümenin bir taburu Mamontov'un kolordusuna bağlı kanattaki müfrezelerden biri ile göğüs göğüse yapılan bir çarpışmada bozguna uğradı. Tambov-Balaşov demiryolunu korumak üzere yola çıkarılan 36. Piyade Tümeninin süvari tugayı da aynı sonla karşılaştı. Mamontov'un süvarilerinin olanca gücünü karşısında bulan tugay kısa bir çarpışma sonunda darmadağın oldu.

18 Ağustosta Mamontov kasırga gibi Tambov'a girdi. Ne var ki bu olay, aşağı yukarı tam iki piyade tümeninin Mamontov'a karşı koymaya ayrılmış olmasına rağmen, Şorin'in vurucu kuvvetlerinin büyük çoğunluğunun taarruza geçmesini önleyemedi. Aynı zamanda Güney Cephesinin Ukrayna kesiminde de taarruza geçildi.

Daha önce kuzeyde ve kuzeydoğuda Stari Oskol'dan Balaşov'a kadar, Çaritsin yönünde yuvarlak bir çıkıntıyla hemen hemen düz bir hat şeklinde uzanan cephenin bu şişkinliği de düzlenmeye başladı. Üstün kuvvetlerin baskısı altında Kazak alayları sık sık karşı taarruzlara geçip, önemli noktalarda düşmanı oyalayarak güneye doğru geri çekiliyordu. Kazak topraklarına ayak bastıkları zaman da, uzaklarda yitirdikleri dövüşme yeteneklerine yeniden kavuştular. Firar olayları birdenbire azaldı; orta Don bölgesi ilçelerinden akın akın takviye geliyordu. Şorin'in vurucu kuvveti, Don Kazak Ordusu bölgesinin içine sokuldukça, Kazakların direnişi de bir o kadar güçleniyordu. Yukarı Don'un başkaldırmış ilçelerinin Kazakları köy topraklarında kendi girişimleriyle genel seferberlik ilan ediyor, kiliselerde dinsel törenler düzenliyor, gecikmeden cephenin yolunu tutuyordu.

Şorin'in kuvvetleri yol boyunca savaşa savaşa Koper ve Don yönünde, Beyazların şiddetli direnişini kırarak, yöresel halkın Kızıl Orduyu kendine düpedüz düşman bildiği topraklara adım adım sokuldukça, ilk baştaki hızını gitgide yitirdi. Bu arada, Kaçalinskaya ve Kotluban İstasyonu dolaylarında Beyaz kuvvetler komutanlığı, taarruzunu büyük bir başarı göstererek geliştiren Onuncu Kızıl Ordunun üzerine yürütmek için üç Kuban kolordusu ile Altıncı Piyade Tümeninden oluşan, üstün manevra yeteneğine sahip güçlü bir grup meydana getirmişti.

XXI

On iki ay içinde Melehov ailesinin sayısı yarıya inmişti. Panteley bir gün, 'ölüm bu evden pek hoşlandı' derken haklıydı. Natalya'yı gömdüklerinden bu yana çok az bir zaman geçmişti ki, Melehov'ların geniş misafir odasını bir kez daha günlük koku ve peygamberçiçekleri doldurdu. Gregor cepheye döndükten on gün kadar sonra Darya kendini Don'a atarak canına kıydı.

Cumartesi günü, Darya tarladan döndükten sonra Dunya ile ırmakta yıkanmaya gitti. Bostandaki çitin dibinde soyundu, yumuşak ve ezilmiş otların üzerinde uzun bir süre oturdular. Sabahtan beri Darya'nın keyfi yoktu; baş ağrısından, halsizlikten şikâyetçiydi, birkaç kez de gizli gizli ağlamıştı. Dunya suya girmeden önce saçlarını toplayıp topuz yaptı, üç köşeli bir yazmayla bağladı, yan gözle Darya'ya baktı ve üzüntüyle, "Ne kadar zayıflamışsın Darya?" dedi. "Bütün damarların ortaya çıkmış."

"Yakında iyileşirim..."

"Başının ağrısı geçti mi?"

"Geçti. Hadi, suya girelim. Zaten geç bile kaldık." Koşup kendini suya atan ilk Darya oldu. Daldı, çıktı, ağzından ve burnundan su püskürterek ırmağın ortasına kadar yüzdü. Hızlı akıntı onu kaptığı gibi sürüklemeye başladı.

Erkeklerinki gibi kocaman kulaçlarla yüzen Darya'yı hayran hayran seyreden Dunya, beline kadar suya girdi, yüzünü yıkadı, göğsünü, güneşten ısınmış güçlü kuvvetli, dolgun kollarını ıslattı. Bitişik bostanda Obnizov'ların iki gelini lahanaları suluyordu. Dunya'nın gülerek Darya'ya seslendiğini duydular.

"Geri dön Darya, yoksa kedibalığı kapar seni!"

Darya döndü, biraz yüzdü, sonra sıçrayıp yarı beline kadar bir an için sudan çıktı, kollarını başının arkasında kavuşturarak bağırdı, "Allahaısmarladık kadınlar!" Sonra da taş gibi suyun dibini boyladı.

On-on beş dakika sonra Dunya bembeyaz bir yüzle, üzerinde yalnız bir iç gömleğiyle koşarak Melehov'ların evinden içeri girdi.

Soluk soluğa kaldığı için, "Darya boğuldu anne!" diyebildi tıkanarak.

Darya'nın cesedini ancak ertesi gün balıkçı paraketesiyle bulabildiler. Şafak sökerken Tatarski'nin en yaşlı, en usta balıkçısı Arkip Peskovatskov paraketesini altı bölüm halinde Darya'nın boğulduğu yerin daha aşağılarında akıntıya karşı yerleştirdi, bir süre sonra da Panteley'le birlikte misinaları yoklamaya gitti. Aralarında Dunya'nın da bulunduğu bir çocuk ve kadın kalabalığı kıyıda toplanmıştı. Arkip dördüncü ipi küreğinin ucuyla kaldırarak kıyıdan on beş yirmi metre kadar açıldığı sırada Dunya onun alçak bir sesle, "Burada galiba," dediğini kolayca duydu.

Arkip paraketeyi daha dikkatle çekmeye başladı, derinlere doğru kayan misinaya daha bir güçle asıldı. Sonra, kıyının yakınında bir yerde beyaz bir şey belirdi ve ihtiyarların ikisi birden suya doğru eğildi. Kayığın içi küpeştesinden su aldı, kayığa çekilen bir gövdenin tahta üzerinde çıkardığı tok ses, kıyıdaki sessiz kalabalığın kulaklarına kadar ulaştı. Ani bir ürperti herkesi aynı anda yokladı. Kadınlardan biri sessiz sessiz ağlamaya başladı. Biraz ileride durmakta olan Hristonya sert bir sesle çocuklara bağırdı:

"Hadi bakalım, çekin gidin buradan!"

Dunya gözyaşları arasından, kayığın kıçında ayakta durarak ustaca boyna eden Arkip'in sessizce kıyıya doğru yaklaştığını gördü. Kayık, kıyıdaki bembeyaz, küçücük çakılları katır kutur ezerek karaya oturdu. Darya, yanağı kayığın ıslak tahtasına dayalı olarak, bacakları kıvrılmış, cansız yatıyordu. Beyaz vücudu daha yeni morarmaya başlıyor, vücudunda derin delikler, parakete iğnelerinin izleri açıkça görünüyordu. İncelmiş, güneş yanığı baldırında, dizinin altında, suya girmeden önce çıkarmayı unuttuğu keten dizbağının yanında taze, pembe bir yara hafif hafif kanıyordu. Bir iğnenin sivri ucu bacağına eğri, çentikli bir çizgi çekmişti. Heyecanla sarsıla sarsıla, önlüğünü avuçlarının içinde buruşturarak Darya'nın yanına ilk önce Dunya yaklaştı ve

dikiş yerlerinden sökülmüş bir çuvalla onun üstünü örttü. Panteley el çabukluğuyla pantolonunun paçalarını sıvadı, kayığı kıyıya çekti. Bir iki dakika sonra bir araba geldi ve Darya, Melehov'ların evine taşındı.

Dunya korkusunu ve duyduğu tiksintiyi yenmeye çalışarak, Don'un derin akıntısında buz kesilmiş soğuk cesedi yıkayan anasına yardım etti. Darya'nın hafifçe şişmiş yüzünde, bir gün suda kalmaktan feri kaçan gözlerinin donuk ışıltısında bir gariplik, sert bir ifade vardı. Saçlarının arasına pırıl pırıl parlayan gümüş renkli kumlar dolmuş, yanaklarına yemyeşil ıslak yosunlar, şeritler halinde yapışmıştı. Üzerinde yattığı kerevetten aşağı, iki yana açılmış bir halde çaresizlik içinde sarkan kollarında öylesine korkunç bir hareketsizlik vardı ki, gözü bunlara takılan Dunya birdenbire irkildi, bu ölü kadınla, o şakacı, güler yüzlü, yaşamı seven Darya arasında en ufak bir benzerlik görmeyerek şaşırdı, dehşete kapıldı. Aradan çok zaman geçtikten sonra bile, Darya'nın memelerinin ve karnının o ıslak soğukluğunu, taş gibi sertliğini, katılaşıp kalan kollarının, bacaklarının gerginliğini hatırladıkça, Dunya sarsıla sarsıla titrer, unutmak için elinden geleni yapardı. Geceleri uykusunda ölü kadının ona görüneceğinden korktuğu için, yatmadan önce, "Tanrım, düşümde görmeyeyim onu! Sen beni koru Tanrım!" diye dua ederek bir hafta İlyiniçna'nın yatağında uyudu.

Obnizov'ların gelinleri, Darya'nın, "Allahaısmarladık kadınlar!" diye bağırdığını duymamış olsaydı, Darya sessiz sedasız, gürültüsüz patırtısız gömülmüş olacaktı. Ama onun kendi canına isteyerek kıydığını açıkça ortaya koyan son feryadı ile ilgili söylentileri duyan rahip Vissarion, intihar eden bir kadını dinî törenle gömemeyeceğini kesin bir dille açıkladı. Panteley öfkeden çılgına döndü:

"Ne demek bu, nasıl gömmezsin? Yoksa vaftiz edilmemiş miydi o?"

"İntihar edenleri dinî törenle gömemem; yasaya aykırı düşer."

"Sence nasıl gömülecek bu kadın öyleyse? Bir köpek gibi mi?"

"Bence hava hoş; dini bütün Hıristiyanların gömülü olduğu mezarlığın dışında nereye istersen oraya, dilediğin yere gömersin."

"Bak hele, biraz insaflı ol!" diye Panteley papazı bu fikrinden vazgeçirmeye çalıştı. "Ailemiz şimdiye kadar böyle utanç verici bir duruma düşmemişti hiç."

"Yapamam. Herkese örnek gösterilecek kadar kiliseye bağlı olduğun için seni son derece sayarım Panteley Prokofyeviç, ama yine de

yapamam. Baş diyakoz duyacak olursa kendimi kurtaramam sonra," diye papaz inatla direndi.

Bu yüzkarası bir durumdu. Panteley bu dik kafalı papazı yola getirmek için her çareyi denedi; hakkından fazlasını, hem de güvenilir çarlık rubleleriyle ödemeyi vaat etti, hediye olarak bir yaşında kuzu vereceğini söyledi. Ama sonunda bütün çabasının boşa çıktığını görünce tehdide başvurdu:

"Onu mezarlıktan başka bir yere gömemem. Sokakta bulmadım onu; benim gelinimdir o. Kocası Kızıllara karşı savaşırken öldü, subay olarak, gelinime de St. George nişanı verildi. Sen ne diyorsun, ne saçmalıyorsun be! Yok papaz efendi, bu bana sökmez; ben nasıl diyorsam öyle gömeceksin onu. Şimdilik cenaze bizim misafir odasında kalsın, ben de hemen gidip bu durumu ilçe atamanına bildireyim. Hele o seninle bir konuşsun bakalım!"

Panteley papazın evinden veda etmeden çıktığı gibi, üstelik bir de kapıyı hızla çarptı öfkesinden. Ama savurduğu tehdit etkisini gösterdi; yarım saat sonra papazın yanından bir haberci gelip, rahip Vissarion'un dua etmek üzere birkaç dakikaya kadar orada olacağı haberini getirdi.

Darya'yı, istedikleri gibi, mezarlıkta Piyotr'un yanına gömdüler. Mezarı kazarlarken Panteley kendisi için de orayı pek uygun buldu. Elindeki kürekle toprağı kürelediği sırada etrafına bakındı durdu ve oradan daha iyi bir yer bulamayacağı gibi, başka bir yer aramaya da değmeyeceği kararına vardı. Yeni dikilmiş bir kavak ağacı Piyotr'un mezarı üstünde narin dallarını hışırdatıyordu; yaklaşmakta olan sonbahar, daha şimdiden ağacın tepesindeki yaprakları çürümenin habercisi acı sarı renge boyamıştı. Danalar çitin çökmüş bir yerinden geçe geçe kendilerine mezarların arasında bir patika açmıştı. Çitin yanındaki yol yel değirmenine kadar uzanıyor, ölülerin akrabalarının hayırsever elleriyle diktikleri akçaağaçlar, kavaklar, akasyalar, kendi kendilerine türeyen yabani dikenler iç açıcı bir yeşillik ve tazelik saçıyordu. Bunların gövdelerine boruçiçeği alabildiğine dolanmış, çevrelerinde ise geç çiçek açan kolza sarı sarı belirmiş, yabani yulaf ve dolgun taneli ayrıkotu başak bağlamıştı. Mezarların başındaki haçlar yukarıdan aşağıya kadar, herkesin dost bildiği mavi kahkaha çiçekleriyle sarılmıştı. Sevimli bir yerdi burası kuşkusuz, hem de içki içilmesi yasak olan bir yer...

İhtiyar Panteley mezarı kazarken ara sıra elinden küreği atıp nemli toprağın üstüne oturarak bir sigara tellendiriyor, ölümü düşünüyordu. Ne var ki ihtiyarların, eskiden olduğu gibi yine kendi evlerinde sükûn içinde ölebileceği, babalarının ve atalarının son barınaklarına kavuştuğu bir yerde kendilerinin de dinleneceği günlerin henüz gelmediği apaçık ortadaydı...

Darya gömüldükten sonra Melehov'ların evinde yaşam daha durgun geçmeye başladı. Harmanın sonunu aldılar, ekini tarladan taşıdılar, kavun tarlasından iyi bir ürün elde ettiler. Gregor'dan haber bekliyorlardı ama cepheye gittiğinden beri bir ses çıkmamıştı. İlyiniçna sık sık, "Çocuklarına bir selam bile yollamıyor iblis! Karısı öldü ya, artık bizi hiç aramaz..." diyordu. Çok geçmeden, cephede görevli Kazaklar, daha sık aralıklarla yakınlarını görmek için Tatarski'ye gelmeye başladı. Kazakların Balaşov Cephesinde yenilgiye uğradığı, Don'a doğru çekilmekte olduğu, orada ırmağın oluşturduğu doğal savunma hattı gerisine sığınıp kışa kadar tutunmaya çalışacakları söylentileri yayıldı. Ama cephedekiler, kış bastırınca ne olacağını gizlemeye hiç yeltenmeden gerçeği söylüyordu, "Don buz tuttuğu zaman Kızıllar bizi denize kadar sürecektir."

Panteley harıl harıl harman dövüyor, Don topraklarında dolaşan söylentilere aldırış etmez görünüyordu. Ama olup bitenlere kayıtsız da kalmıyordu. Şimdi İlyiniçna'yla Dunya'ya eskisinden daha sık bağırır, cephenin yaklaştığını duydukça vara yoğa daha çabuk sinirlenir olmuştu. Çoğu kez, çiftlikte kullanılacak bir şey yapmak için uğraşmaya başlar, ama elindeki iş bir aksilik çıkarınca öfkeyle fırlattığı gibi atar, tükürerek, lanetler savurarak bir solukta harman yerini tutardı öfkesini yatıştırmak için. Dunya babasının bu öfkeli haline defalarca tanık oldu. Bir gün Panteley bir boyunduruğu onarıyordu; iş bir aksilik çıkardı ve öfkelenmenin hiç gereği yokken, ihtiyar, baltayı kaptığı gibi boyunduruğu öyle bir parçaladı ki, geriye sadece bir yığın tahta parçası kaldı. Aynı şey bir hamudu onarırken de oldu. Bir akşam ateşin karşısına geçmiş, hamudun patlayan meşinini dikiyordu. Belki sicim çürüktü, belki de ihtiyarın sakarlığı üstündeydi, ama her nedense, sicim iki kez üst üste koptu. Bu kadarı yetti de arttı bile; Panteley korkunç bir küfür savurup ayağa sıçradı, attığı bir tekmeyle tabureyi ocağa doğru fırlattı, bir köpek gibi hırlaya hırlaya hamudun meşin

kaplamasını dişleriyle parçalamaya çalıştı. Sonra hamudu hızla yere çaldı, horoz gibi seke seke üzerinde sıçramaya başladı. O akşam erken yatmış olan İlyiniçna gürültüyü duyunca korkuyla yatağından fırladı. Ama olanları görünce, bu sefer de o sinirlendi ve Panteley'e veriştirdi:

"Bu yaştan sonra aklını mı kaçırdın be kahrolasıca herif? Ne istiyorsun şu hamuttan?"

Panteley çılgına dönmüş gözlerle karısına bakarak kükredi:

"Sus, söyletme beni!" Darmadağın olmuş hamudun bir parçasını kaptığı gibi ihtiyar kadına fırlattı.

Gülmekten kırılan Dunya bir kurşun hızıyla uçarak kendini ayvana attı. İhtiyar bir süre daha bağırıp çağırdıktan sonra yatıştı, öfkeyle söylediği sözlerden ötürü karısından özür diledi ve talihsiz hamudun yerdeki parçalarına gözlerini dikip kafasını uzun uzun kaşırken, bunların ne işe yarayacağını düşündü. Böyle öfke nöbetleri daha birkaç kez tekrarlandı, ama bu acı deneyimlerden dersini alan İlyiniçna araya girip olayı önlemenin değişik bir yolunu buldu. Panteley lanetler saçmaya, öteberiyi parçalamaya başlar başlamaz, ihtiyar kadın alttan alıyormuş gibi görünerek ama bir yandan da sesini yükselterek, "Parçala Prokofyeviç! Ne varsa kır hepsini!" derdi. "Nasıl olsa daha çok para kazanır, yenilerini alırız!" Hatta bu kırıp dökme işine kendi de katılmaya yeltenirdi. O zaman Panteley hemen durulur, kısa bir süre karısına bön bön bakar, titrek ellerle ceplerini karıştırıp tütün kesesini bulur, sigara içmek, başına çıkan cinlerini yatıştırmak için şaşkınlık içinde kuytu bir köşeye çekilir, sinirli yaradılışından ötürü kendine içinden lanetler yağdırarak, bu davranışının doğurduğu zararın hesabını yapardı.

Yolunu şaşırıp avluya giren üç aylık bir domuz yavrusu, Panteley'in o kocamış halinde bile gem vuramadığı öfkesinin kurbanı oldu. Bir bostan sırığı ile domuz yavrusunun belini kırdı, beş dakika sonra hayvanı boğazlayıp da bir çiviyle kıllarını yolarken, kaşları çatık karısına suçlu suçlu bakarak, yaltaklanırcasına:

"Sen de biliyorsun," dedi, "bu domuz başımıza dert olmuştu. Er geç zaten ölecekti. Her yıl bu sıralarda vebaya yakalanır bunlar; hiç değilse bunu yeriz, yoksa boşuna ölmüş olurdu. Doğru söylemiyor muyum büyük hanım? İyi ama öyle fırtına bulutu gibi ne bakıp duruyorsun yüzüme? Lanet olsun şu domuz yavrusuna, hem de defalarca! Doğru

dürüst bir domuz olsaydı işe yarardı hiç değilse; şuna baksana, yumruk kadar! Aslında sırıkla bile vurmaya değmezdi; bir tükürükle işi biterdi! Burnunu sokmadığı yer bırakmadı ki! En azından kırk patates fidesini kökledi."

"Bahçedeki bütün patates fidelerinin altını üstüne getirseydi, hepsinin sayısı otuzu bulmazdı!" diyerek onun yanlışını sakin bir sesle düzeltti İlyiniçna.

"Belki, ama kırk tane olsaydı, kırkının da altını üstüne getirirdi. Öyle uğursuzun tekiydi o. Tanrıya şükürler olsun kurtulduk ondan, daha doğrusu düşmandan!" diye Panteley hiç düşünmeden karşılık verdi:

Babalarını uğurladıktan sonra çocukların bütün keyfi kaçmıştı. Ev işleriyle uğraşan İlyiniçna onlara gereken ilgiyi gösteremiyordu. Kendi hallerine bırakılan çocuklar da ya meyve bahçesinde ya da harman yerinde oynayarak günlerini geçiriyordu. Bir gün öğle yemeğinden sonra Mişatka ortadan kayboldu, ancak güneş batarken geri döndü. İlyiniçna ona nerede olduğunu sorunca, oğlan, Don'un kıyısında başka çocuklarla oynadığını söyledi. Ama Polyuşka hemen onu ele verdi:

"Yalan söylüyor babaanne! Aksinya teyzenin yanındaydı."

Hiç beğenmediği bu haber karşısında şaşıran İlyiniçna, "Sen nereden biliyorsun?" diye sordu.

"Onların avlusundan çite tırmandığını gördüm."

"Orada mıydın? Hadi söylesene evladım. Niçin kızarıp bozarıyorsun?"

Mişatka babaannesinin gözlerinin içine dik dik bakarak cevap verdi:

"Yalan söyledim babaanne. Don kıyısında olmadığım doğru; Aksinya teyzenin yanındaydım."

"Niçin gittin oraya?"

"Çağırdı, ben de gittim."

"Öyleyse niçin çocuklarla oynadığını söyledin bana?"

Mişatka bir an cevap vermedi, sonra önüne eğik gözlerini masum bir ifadeyle kaldırıp fısıldadı:

"Kızarsın diye korktum."

"Niçin kızacakmışım? Daha neler... Peki ne istedi senden? Orada ne yaptın?"

"Hiç. Beni görünce, 'Gel buraya!' diye seslendi. Ben de gittim. Beni eve aldı, bir iskemleye oturttu..."

"Peki sonra?" diye İlyiniçna sabırsızlıkla sordu, gitgide artan telaşını gizlemeye çalışarak.

"... Bana soğuk gözleme verdi, yedim. Sonra da bunu verdi." Mişatka cebinden bir şeker parçası çıkarıp gururla gösterdi, sonra tekrar cebine soktu.

"Peki ne dedi sana? Bir şeyler sordu mu?"

"Gidip onu görmemi söyledi, çünkü yalnız başına kalmış. Bana her gidişimde güzel şeyler yedirecekmiş... Onunla olduğumu kimsenin bilmemesini istedi. Senin bana kızacağını söyledi."

"Bak hele!" diyen İlyiniçna öfkesini bastırmak için harcadığı çabadan soluk soluğa kalmıştı. "Peki sana bir şeyler sordu mu?"

"Sordu."

"Neler sordu? Hadi yavrum, söyle, korkma."

"Babamı özleyip özlemediğimi sordu. Ben de özledim dedim. Sonra babamın ne zaman döneceğini, ondan haber alıp almadığımızı sordu, ama ben bilmediğimi, onun savaşta dövüştüğünü söyledim. Sonra beni dizine oturttu, bana bir masal anlattı." Mişatka gözleri heyecanla parlayarak gülümsedi. "Çok güzel bir masaldı! Vanya adında birinin hikâyesiydi bu; kuğuların onu kanatlarının üstünde nasıl taşıdığını anlatıyordu; bir de Büyücü Baba Yaga'yı anlattı."

İlyiniçna dudaklarını büzerek Mişatka'nın itirafını dinledi. Sonunda sert bir sesle çıkıştı:

"Bir daha oraya gitmeyeceksin oğlum. Onun vereceği hediyeyi de almayacaksın; sakın ha yavrum, yoksa deden duyar, seni kırbaçlar alimallah. İnşallah deden bunu öğrenmez; bir duyacak olursa derini yüzer. Sakın ha, bir daha gideyim deme benim güzel oğlum!"

Bu kesin yasağa rağmen Mişatka iki gün sonra Astakov'ların evine gitti yine. İlyiniçna, Mişatka'nın gömleğini görünce hemen anladı. Sabah onarmaya vakit bulamadığı gömleğin yırtık kolu güzelce örülerek onarılmış, yakasına da bembeyaz duran küçük, yeni bir sedef düğme dikilmişti. Dunya'nın döven sürmekle uğraştığını, gün boyunca çocukların elbiselerini onarmaya vakit bulamadığını bilen İlyiniçna oğlana sitemle sordu:

"Yine mi komşu ziyaretindeydin?"

"Evet!" dedi Mişatka şaşkınlık içinde, ama hemen ekledi, "Bir daha gitmem babaanne. Ne olur, darılma bana."

İlyiniçna, Aksinya'yla konuşmaya, Mişatka'yı rahat bırakmasını, hediyeler vererek, masallar anlatarak oğlanın gözüne girmekten vazgeçmesini ona açık açık söylemeye karar verdi. 'Natalya'yı öbür dünyaya gönderdi, şimdi de, Allahın belası, Gregor'u elde etmek için sinsi sinsi çocuklara sokulup onların gözüne girmeye çalışıyor. Ah, yılan karı! Daha kocasının sağlığında benim gelinim olmayı koymuş aklına, ! Ama bir şey olacağı yok. Zaten, bütün bu olup bitenlerden sonra Gregor hiç alır mı onu?' diye düşündü ihtiyar kadın.

Gregor'un evdeyken Aksinya'yla karşılaşmak istemediği, onun analara özgü keskin ve kıskanç gözlerinden kaçmamıştı. Gregor'un bunu, milletin ağzına sakız olmaktan korktuğundan değil, karısının ölümüne yol açtığı için Aksinya'yı suçlu bulduğundan yaptığını anlamıştı. İlyiniçna kimseye belli etmiyor, ama içten içe Natalya'nın ölümünün Gregor'u Aksinya'dan bir daha birleşmemek üzere ayıracağı, onun Melehov ailesine hiçbir zaman gelin olarak giremeyeceği umudunu besliyordu.

Aynı günün akşamı İlyiniçna, Don kıyısındaki iskelenin yanında Aksinya'yı görerek ona seslendi:

"Bana bak, yanıma gel biraz; seninle konuşmak istiyorum..."

Aksinya kovaları yere bıraktı, sakin sakin yürüdü, gelip İlyiniçna'yı selamladı.

"Şimdi, beni dinle canım," diyen İlyiniçna komşusunun nefret ettiği güzel yüzüne dikkatle bakarak konuşmaya başladı:

"Neden başkalarının çocuklarını ayartmaya çalışıyorsun? Oğlanı niçin yanına çağırıp kendine bağlamaya uğraşıyorsun? Onun gömleğini dikmeni, ona hediyeler vermeni kim istedi senden? Neler tasarlıyorsun kafanda, anası yok diye ona bakacak kimse kalmadı mı sanıyorsun? Sen olmazsan bu işler yürümez mi yani? Sende hiç vicdan denen şey yok mu, utanmaz karı?"

"Ama ne kötülük yaptım ki? Niçin kızıyorsun, nine?" diye sordu Aksinya, birdenbire parlayarak.

"Ne kötülük yaptım da ne demek? Mezara kendi elinle soktuğun Natalya'nın çocuğuna dokunmaya ne hakkın var senin?"

"Böyle bir şey nasıl söylersin nine? Kendine gel! Kim sokmuş onu mezara? Kendi canına kendisi kıydı."

"Senin yüzünden kıymadı mı?"

"Ben bir şey bilmiyorum."

"Ama ben biliyorum!" diye İlyiniçna heyecanlanarak bağırdı.

"Bağırma büyük hanım; ben senin gelinin değilim ki bağırıyorsun! Yalnız kocam bağırabilir bana."

"Senin içini okurum ben! Neler tasarladığını da bilirim! Gelinim değilsin ama olmak istersin! Önce çocukları elde edecek, sonra da Gregor'a yanaşacaksın. Yapmak istediğin bu, değil mi?"

"Senin gelinin olmaya hiç niyetim yok. Sen aklını mı kaçırıyorsun ihtiyar? Kocam var benim; o daha ölmedi."

"Dediğin gibi; daha biri ölmeden ötekine yamanmaya çalışıyorsun!"

Aksinya gözle görülürcesine sarardı:

"Bana neden böyle çıkıştığını, sövüp saydığını bilmiyorum!" dedi. "Ben hiçbir zaman kimseye yamanmadım, böyle bir şey yapmaya da niyetim yok. Torununa iyi davrandıysam, bunun kime ne zararı var? Sen de pekâlâ biliyorsun ki benim çocuğum yok. Başkalarının çocuklarını görmek hoşuma gidiyor; bu yüzden çağırdım onu. Hediye vermeye gelince, o bir topak şekeri eğer sen hediyeden sayıyorsan, varsın öyle olsun! Hem ona niçin hediye verecekmişim yani? Neler saçmaladığını kendin de bilmiyorsun ya, neyse!"

"Anası sağken çocuğu bir kerecik evine çağırmadın. Ama Natalya ölür ölmez birdenbire iyi yürekli olup çıkıverdin!"

Yüzünde belli belirsiz bir gülümsemenin izi beliren Aksinya, "Natalya'nın sağlığında da beni görmeye gelirdi o!" dedi.

"Yalan söyleme, utanmaz kaltak!"

"Önce ona sor da sonra bana yalancı de."

"Her neyse, umurumda değil daha önce ne olduğu; bir daha onu evine çağırmaya kalkma. Bu yoldan Gregor'un gözüne gireceğini de aklından çıkar. Hiçbir zaman onun karısı olmayacaksın, bunu böyle bil!"

Yüzü öfkeyle allak bullak olan Aksinya boğuk bir sesle:

"Kapa çeneni!" dedi. "Oğlan senden izin alacak değil! Başkalarının işine de burnunu sokup durma!"

İlyiniçna sert bir çıkış daha yapacaktı ama Aksinya sakin bir tavırla döndü, kovaları bıraktığı yere doğru ilerledi, çiğindiriği kaptığı gibi omuzlarına yerleştirdi, suları döke saça patikada hızlı adımlarla yürüdü.

O günden sonra Melehov'lardan biriyle ne zaman karşılaşsa, selam vermek için ağzından bir tek kelime çıkarmadan, şeytanca bir gururla, burun kanatlarını gere gere yürüyüp geçerdi. Ama Mişatka'yı yalnız başına görünce de çekine çekine çevresine bakınıp, eğer yakınlarda kimseler yoksa, çocuğun yanına koşar, eğilir, onu kucaklar, bağrına basardı. Çocuğu güneş yanığı alnından, Melehov'lara özgü, gülmeyen o küçücük kara gözlerinden öper, kâh gülerek kâh ağlayarak rastgele bir şeyler mırıldanırdı:

"Benim küçük Gregoryeviç'im! Canım benim! Nasıl da özlemişim seni! Aksinya teyzen de aptalın biri... Ah, hem de ne aptal!" Sonra da uzun bir zaman, titrek bir gülümseme dudaklarında dolaşır, yaşaran gözleri tıpkı bir genç kızınki gibi mutlulukla parıldardı.

Ağustosun sonunda Panteley silah altına alındı. Tatarski'de eli silah tutan bütün Kazaklar da onunla birlikte cepheye gitti. Köyde erkek olarak yalnız yaralılar, çocuklar ve elden ayaktan düşmüş ihtiyarlar kaldı. Bu seferberlik çağrısı bütün erkekleri kapsıyordu; yalnızca gözle görülür sakatlığı olanlar, sağlık kurulları tarafından bunun dışında bırakılmıştı.

Panteley köy atamanından toplanma yerine gitme emrini alınca, yaşlı karısıyla, torunlarıyla ve Dunya'yla çabucak vedalaştı. Dua etmek için inleyerek diz çöktü. Başını iki kez önüne eğdi, ikonların önünde haç çıkardı, sonra da:

"Allahaısmarladık sevdiklerim," dedi. "Sanırım bir daha birbirimizi görmek nasip olmayacak; son saat gelip çattı. Size şu emri veriyorum; gece gündüz demeden harman dövüp harman savurun, yağmurlar başlamadan harmanın sonunu almaya bakın. Gerekirse, bir yardımcı tutun. Güze kadar geri dönmezsem, işi bensiz yürütün; güz ekimi için tarlaları gücünüz yettiğince sürün, hiç değilse sekiz on dönüm çavdar ekin. Sen de gözünü aç ihtiyar, işini savsaklama, ellerini bağlayıp oturma. Gregor'la ben dönsek de dönmesek de, sizin yine buğdaya, çavdara ihtiyacınız olacaktır. Savaş savaştır, ama ekmeğin olmadı mı yandın demektir. Hadi, Tanrı sizi korusun!"

İlyiniçna kocasını köyün meydanına kadar geçirdi ve onu son defa olarak, Hristonya'nın yanında, bir arabanın arkasında telaş içinde topallaya topallaya yürürken seyretti, sonra gözünün yaşını önlüğüne silip bir daha arkasına bakmadan evinin yolunu tuttu. Onu harman yerinde yarısı dövenden geçmiş bir yığın buğday bekliyordu, süt oca-

ğın üstünde duruyordu, çocuklar sabahtan beri bir şey yememişti; bu yüzden ihtiyar kadının derdi başından aşkındı. Yolda rastladığı birkaç kadına sessizce selam verip oyalamadan, kimseyle konuşmaya dalmadan, tanıdıklarından birinin üzüntüyle, "Seninkini askere mi uğurladın?" diye sorduğu soruya sadece evet anlamında başını sallamakla yetinerek acele acele eve döndü.

Birkaç gün sonra, İlyiniçna gün ağarırken inekleri sağmış, sokağa çıkarmış, avluya dönüyordu ki, kulağına boğuk, kasvetli bir gök gürültüsü çalındı. Çevresine bakındı, ama gökyüzünde bir tek bulut göremedi. Az sonra aynı gürültü bir daha tekrarlandı.

"Çalgıyı duyuyor musun ihtiyar?" diye sordu yaşlı sığırtmaç, sürüyü toplarken.

"Ne çalgısı?"

"Hani şu pes perdeden çıkan çalgı."

"Duyuyorum ama ne olduğunu anlayamıyorum"

"Yakında anlarsın. Öteden gelip de köye vurdu mu, hemen anlarsın! Top sesi bunlar, top. Bizim morukların bağırsaklarını döküyorlar..."

İlyiniçna haç çıkardı, sessizce avlunun kapısından içeri girdi.

Top sesleri aralıksız dört gün sürdü. Özellikle gün ağarırken ve gün batarken daha da şiddetleniyordu. Ama rüzgâr kuzeydoğudan estiği zamanlar uzaklardaki çarpışmaların gürültüsü gün ortasında da duyulabiliyordu. O vakit, harman yerlerinde bütün işler bir an için duruyor, kadınlar haç çıkarıp derin derin iç çekiyor, sevdiklerini anarak dua mırıldanıyordu. Sonra taş merdaneler harman yerlerinde yine, yeraltından gelen seslere benzer uğultularla dönmeye başlıyor, oğlan çocukları bunları çeken atları ve öküzleri dehliyor; yarıda kesilemeyen iş gününe de böylece hakkı verilmiş oluyordu. Ağustosun sonunda hava şaşılacak kadar güzel ve kuruydu. Rüzgâr saman tozlarını köyün içinde bir baştan bir başa savuruyor, dövenden geçen çavdar saplarının tatlı kokusu çevreye siniyor, güneşin hâlâ ortalığı amansızca kavurmasına rağmen, sonbahar yaklaşmakta olduğunu her şeyde ve her yerde belli ediyordu. Otlaklarda rengi solan kumru grisi pelinler donuk bir beyazlığa bürünmüştü. Don'un ötesindeki kavakların tepeleri sararmış, bahçelerde güz elmalarının kokusu keskinleşmiş, uzak ufuklar sonbahar berraklığıyla durulaşırken, ürünü alınmış tarlalarda göçmen turnaların ilk sürüleri görünmeye başlamıştı.

Don'un geçit noktalarına askerî erzak taşıyan ağırlık katarları Hetman şosesi boyunca batıdan doğuya doğru geçip gitti; Don kıyısı köylerine sığınmacılar gelmeye başladı. Bunlar, Kazakların savaşarak geri çekildiğini söyledi; bazıları da bu geri çekilme harekâtının Kızılları yanıltmak, sonra da kuşatıp yok etmek amacıyla bilerek ve isteyerek yapıldığından söz etti. Tatarski halkından bazı kimseler sessiz sedasız kaçma hazırlığına başladı. Atlarıyla öküzlerini beriye çekiyor, geceleri tahıllarını, en değerli mallarıyla yüklü sandıklarını çukurlara gömüyorlardı. Kesilen top sesleri 5 Eylülde yeniden, eskisinden daha şiddetle başladı; şimdi daha açık seçik ve tehdit edici bir biçimde duyuluyordu. Çarpışmalar Don'un kırk verst kadar ötesinde, Tatarski'nin kuzeydoğusunda oluyordu. Bir gün sonra, top sesleri ırmağın akış yukarısından, batıdan da duyulmaya başladı. Cephe gitgide ırmağa yaklaşıyordu.

Köylülerden birçoğunun kaçmaya hazırlandığını duyan İlyiniçna, kendilerinin de gitmeleri gerektiğini hatırlattı Dunya'ya. Şaşkınlık ve kararsızlık içindeydi; evi, çiftliği ne yapacağını bilmiyor, her şeyi olduğu gibi bırakıp diğerleriyle birlikte gitmeleri mi, yoksa evde kalmaları mı gerektiğine karar veremiyordu. Cepheye hareket etmeden önce Panteley, harmandan, tarlayı sürmekten, davardan söz etmişti ama, cephe Tatarski'ye yaklaşacak olursa ne yapmaları gerektiğine ilişkin bir şey söylememişti; İlyiniçna sonunda, Dunya'yı ve çocukları en değerli ev eşyasıyla birlikte köylülerden birinin yanına katıp göndermeye, kendisi de Kızıllar köyü ele geçirseler bile evinde kalmaya karar verdi.

17 Eylül gecesi Panteley ansızın eve döndü. Kazanskaya ilçe merkezine yakın bir yerden yaya gelmişti. Bitkin ve öfkeliydi. Yarım saat kadar dinlendikten sonra sofraya oturup yemek yedi. Öyle bir yedi ki, İlyiniçna onunla evlendi evleneli böylesini hiç görmemişti. Hemen hemen yarım kova dolusu sade suya lahana çorbasını gövdeye indirdi, sonra da darı lapasına yumuldu. İlyiniçna hayretler içinde kalarak dövünüyordu:

"Tanrım, ne, biçim yiyiş o öyle Prokofyeviç! Sanki üç gün yemek yememiş gibisin!"

"Yoksa yediğimi mi sanıyordun bunak? Üç gündür ağzıma bir lokma bir şey girmedi."

"Neden, orduda karnınızı doyurmuyorlar mı sizin?"

Panteley ağzı dudaklarına kadar dolu bir halde, kedi gibi mırıldanarak, "Şeytan doyursun onları!" diye cevap verdi. "Orada eline geçirdiğini tıkınıyorsun, ne var ki ben hâlâ çalmasını öğrenemedim. Gençler için bu kolay, onlarda vicdan denilen şey yok zaten. Bu lanet olası savaş onları hırsızlığa öyle bir alıştırmış ki, görünce şaşırıp kaldım; ama sonunda meseleyi kavradım. Gördükleri her şeyi el çabukluğuna getirip çalıyorlar... Savaş değil bu; Allahın bir belası!"

"Bir oturuşta bu kadar yemesen çok iyi edersin. Hasta olursun sonra. Baksana örümcek gibi şiştin."

"Kes sesini! Git bana süt getir, ama evdeki en büyük kâseye doldur da getir."

İlyiniçna açlıktan gözü dönen kocasına bakıp ağlamaya başladı.

Sonunda Panteley başını tabağından kaldırıp da arkaya yaslanınca, "Temelli mi döndün?" diye sordu.

"Bakalım," diye Panteley kaçamak bir cevap verdi. "Yoksa ihtiyarları geri mi gönderdiler?"

"Kimseyi geri gönderdikleri falan yok. Kızıllar Don'a yaklaşırken adamı gönderir mi hiç? Kendiliğimden çekip geldim, hepsi o kadar."

"İyi ama senden bunun hesabını sormazlar mı?" dedi İlyiniçna korkuyla.

"Yakalanırsam elbette sorarlar."

"Ne! Bir de saklanmaya mı kalkacaksın?"

"Dostları ziyarete ya da köy meydanında göbek atmaya gideceğimi mi sandın? Pöh, ahmak karı!" Panteley bu öfkeyle yere bir tükürük attı, ama ihtiyar kadın dırdırını sürdürdü:

"Vay başıma gelenler! Çektiğimiz yetmiyormuş gibi, ya bir de seni tutuklarlarsa şimdi..."

"Keşke öyle bir şey olsa; belki hapiste yatmak, elde silah bozkırda sürünmekten daha iyidir," dedi Panteley bezgin bir sesle. "Günde kırk verst yol tepecek, siper kazacak, iki büklüm olup saldırıya katılacak, kurşun ha geldi ha gelecek diye kafamı kollayarak yerde yüzükoyun sürüne sürüne ilerleyecek kadar genç değilim ben. Değil ben, şeytanın kendisi bile bu işin altından kalkamaz! Krivaya Reçka'dan bir yoldaşım kurşunu sol küreğinin altına öyle bir yedi ki, gık bile diyemeden gitti. Bu işin şakası yok."

İhtiyar, tüfeğiyle kütüklüğünü dışarı çıkarıp samanlığa sakladı. Ama İlyiniçna paltosunun nerede olduğunu sorunca da Panteley huysuzlanarak, isteksiz isteksiz cevap verdi:

"Yıprattım, daha doğrusu fırlatıp attım. Şumilinsk'in gerisinde öyle bir sıkıştırıldık ki, herkes varını yoğunu atıp çılgınlar gibi kaçtı. Paltoyu düşünmenin zamanı değildi o sıra... Bazılarının gocuğu vardı sırtında, onlar gocuklarını bile fırlatıp attı. Hem nereden takıldı o palto senin aklına durup dururken? Bir şeye benzeseydi bari, dilenci bile giymezdi onu sırtına."

Aslında palto hem iyi hem de yeniydi, ama ihtiyarın elden çıkarmak zorunda kaldığı her şey kötünün kötüsü olurdu. Bu da kendini avutmak için seçtiği bir yoldu. İlyiniçna da bunu bildiğinden, paltonun değeri üzerinde tartışmaya girişmedi.

O gece aile toplantısında İlyiniçna ve Panteley'in çocuklarla birlikte, mallarına göz kulak olmak, dövenden geçmiş tahılı gömmek için son dakikaya kadar evde kalmalarına, Dunya'nın da arabaya bir çift yaşlı öküzü koşup, aile sandıklarıyla Çir üzerinden Latişevo köyündeki akrabalarına gitmesine karar verildi.

Bu planın tasarlandığı biçimde gerçekleşmesi kısmet olmadı. Ertesi sabah Dunya'yı yolcu ettiler, ne var ki öğle üzeri, Kalmuk Kazaklarından bir ceza müfrezesi, at sırtında Tatarski'ye girdi. Köylülerden biri herhalde yolda Panteley'i evine dönerken görmüş olacaktı ki, müfrezenin gelişinden yarım saat sonra Kalmuklar atlarını dörtnala Melehov'ların avlusuna sürdü. Atlıları gören Panteley olağanüstü bir hız ve çeviklikle tavan arasına tırmandı. İlyiniçna konukları karşılamaya çıktı.

Kolunda başçavuş sırmaları taşıyan yaşlıca, sağlam yapılı bir Kalmuk, "Nerede senin ihtiyar?" diye sordu ve yere inip İlyiniçna'yı kenara iterek avlu kapısından içeri girdi.

"Cephede. Başka nerede olacak?" diye cevap verdi İlyiniçna kaba bir tavırla.

"Düş öne; biz ev arayacak."

"Niçin?"

Gençten bir çavuş bembeyaz, sık dişlerini gösterip azarlar gibi başını sallayarak, "İhtiyarı bulmak için!" dedi. "Of, ne ayıp! Bu yaşta yalan söylüyorsun!"

"Sırıtıp durma öyle, vaftiz edilmemiş kâfir! Burada yok dedimse yok demektir!"

"Bırak konuşmak, eve götür bizi. Yok, o zaman biz gider içeri," diye çıkıştı öfkelenen Kalmuk sert bir sesle. Orak gibi çarpık bacaklarını açe açe, kararlı adımlarla ayvana doğru yürüdü.

Odaları dikkatle aradılar, aralarında Kalmukça konuştular, sonra içlerinden ikisi arka avluya bakmaya gitti; kısa boylu, siyah denecek kadar esmer, çopur suratlı, pat burunlu olan bir diğeri de geniş çizgili şalvarını yukarı çekerek ayvana çıktı. İlyiniçna ardına kadar açık kapıdan, adamın sıçrayıp kirişe tutunduğunu ve kendini ustaca yukarı çektiğini gördü. Beş dakika sonra Kalmuk tekrar yere atladı, arkasından da Panteley iniltiler koyvererek, toza toprağa belenmiş, sakalına örümcek ağları dolanmış bir halde, dikkatle aşağı indi. Dudaklarını sıkarak orada duran ihtiyar kadına baktı ve:

"Buldular işte beni, alçak herifler!" dedi. "Birisi söylemiş olmalı..."

Panteley muhafız eşliğinde askerî sahra mahkemelerinin çalıştığı Karginskaya ilçe merkezine götürüldü. İlyiniçna birkaç damla gözyaşı döktü, sonra yeniden başlayan top seslerine, Don'un ötesinde açıkça duyulan makineli tüfek takırtılarına kulak kabartarak, hiç olmazsa birazcık daha buğday saklamak için tahıl ambarına doğru gitti.

XXII

YAKALANAN on dört asker kaçağı yargılanmayı bekliyordu. Duruşmalar kısa sürüyor, kimsenin gözünün yaşına bakılmıyordu. Mahkemeye başkanlık eden yüzbaşı sanığın adını, alayını soruyor, ne zamandan beri firarda olduğunu öğreniyordu. Sonra -biri tek kollu bir teğmen, öteki de rahat bir yaşam sürmekten her tarafı yağ bağlamış, sakallı, şiş suratlı bir çavuş olan- öbür üyelerle fiskos ederek birkaç kelime konuşuyor ve mahkemenin kararını bildiriyordu. Kaçaklardan çoğu sopa cezasına çarptırılıyor, hüküm özel olarak bu işe ayrılan boş bir evde Kalmuklar tarafından infaz ediliyordu. Savaşkan Don Ordusunda firar olayları öylesine artmıştı ki, artık hükümlülerin 1918'de olduğu gibi, halkın gözü önünde sopadan geçirilmesine olanak yoktu.

Panteley yargılanmaya çağırılmak üzere altıncı sıradaydı. Heyecanlı, beti benzi atmış bir halde yargıcın masası önünde, ellerini pantolonunun yan dikişlerine yapıştırıp durdu.

"Soyadın ne?" diye sordu yüzbaşı sanığın yüzüne bakmadan.

"Melehov, Asaletlim."

"Adın, göbek adın?"

"Panteley Prokofyeviç, Asaletlim."

Yüzbaşı gözlerini önündeki kâğıtlardan kaldırıp ihtiyara dikti.

"Neredensin?" diye sordu.

"Vyeşenskaya ilçesinin Tatarski köyünden Asaletlim."

"Bölük komutanı Gregor Melehov'un babası mısın yoksa?"

"Evet Asaletlim," diyen Panteley bir anda, sopaların, yaşlı gövdesinden, deyim yerindeyse, uzaklaşmakta olduğunu sezerek cesaretini topladı.

Yüzbaşı diken gibi batan bakışlarını Panteley'in çökük yüzünden ayırmadan, "Kendinden de mi utanmıyorsun be adam?" dedi.

Bunun üzerine ihtiyar, askerliğin bütün kurallarına aykırı düşen bir davranışla sol elini göğsüne bastırıp ağlamaklı bir sesle mırıldandı:

"Asaletlim! Yüzbaşım! Ömrümün sonuna kadar sağlığınıza duacı olurum! Kırbaç cezasına çarptırmayın beni! Evli iki oğlum vardı. Büyüğünü Kızıllar öldürdü... Torun torba sahibiyim; benim gibi bir ayağı çukurda bir adamı kırbaçlatmak şart mıdır yani?"

"Yaşlılara da gençlere de askerlik görevinin nasıl yapılması gerektiğini öğreteceğiz. Ordudan kaçtın diye haç nişanıyla ödüllendirileceğini mi sanıyordun yoksa?" diyerek tek kollu teğmen onun sözünü kesti. Ağzının kenarları sinirli sinirli seğirdi.

"Nişan benim neme gerek?.. Gönderin beni alayıma canla başla görevimi sürdüreyim... Nasıl oldu da kaçtım, bunu kendim de bilmiyorum; şeytana uymuş olmalıyım herhalde." Panteley harman edilmemiş ekinden, kendi topallığından, bakımsız kalan çiftlikten söz ederek mırıldanmasını sürdürdü. Ama yüzbaşı bir el hareketiyle onu susturdu, teğmenin kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. Teğmen başını salladı, yüzbaşı da dönüp Panteley'e:

"Pekâlâ!" dedi. "Söylemek istediğin her şeyi söyledin mi? Ben senin oğlunu tanırım; onun böyle bir babasının olması beni şaşırttı. Birliğinden ne zaman kaçtın? Bir hafta önce mi? Peki ama Kızıllar senin

köyünü ele geçirsin, derini yüzsün mü istiyorsun? Genç Kazaklara böyle mi örnek olacaksın? Yasaya göre seni mahkûm etmemiz ve kırbaç cezasına çarptırmamız gerekiyor, ama oğlunun rütbesine duyduğumuz saygıdan ötürü seni bu utanç verici duruma düşürmeyeceğiz. Astsubay mıydın sen?"

"Evet Asaletlim!"

"Rütben neydi?"

"Onbaşıydım Asaletlim."

"Rütben indirildi!" Yüzbaşı sesini yükseltti ve kaba bir tavırla emretti:

"Derhal alayına döneceksin! Askerî mahkemenin kararıyla rütbenin indirildiğini bölük komutanına bildireceksin. Bu savaşta ya da daha önceki savaşlarda nişan vermişler miydi sana?.. Hadi, çek arabanı!"

Sevinçle kendinden geçen Panteley dışarı çıktı, kilisenin önünde haç çıkardı ve tepelere doğru yönelerek kestirmeden evinin yolunu tuttu. 'Eh artık bu sefer daha iyi saklanırım! Şeytan bile bulamaz beni; isterlerse üç bölük Kalmuk gönderip aratsınlar!' diye düşündü, çimen bürümüş tarlalardan topallayarak geçerken.

Bozkıra ulaşınca at sırtında gelip geçenlerin dikkatini çekmemek için ara yoldan gitmenin daha iyi olacağını düşündü. Nedense kendini artık kaçaktan da saymayarak, 'Bakarsın kaçak olduğumu sanırlar. Askerlere rastlayabilirim, onlar da sorup soruşturmadan basar kamçıyı,' diye aklından geçenleri yüksek sesle söyleyerek, sürülü tarlalardan yürümekten vazgeçip, sinir otuyla kaplı, sadece yaz aylarında kullanılan ıssız bir patikaya daldı.

Don'a yaklaştıkça sığınmacıların arabalarına daha sık rastlamaya başladı, ilkbahardaki geri çekilişte görülen sahneler yeniden tekrarlanmaktaydı. Ev eşyasıyla doldurulmuş yük ve binek arabaları, böğüren sığır sürüleri, yürüyüşe çıkmış süvariler gibi bozkırın her yönüne yayılıyor, koyun sürüleri toz bulutları kaldırıyordu. Tekerlek gıcırtıları, at kişnemeleri, bağrışan insan sesleri, sayısız toynaktan çıkan takırtılar, koyun melemeleri, çocuk ağlamaları bozkırın durgun enginliğini ardı arası kesilmeksizin, tedirgin edici bir gürültüyle dolduruyordu.

"Nereye gidiyorsun dede? Dön geri, Kızıllar peşimizde!" diye, başı sargılar içinde bir Kazak, geçip giden bir arabadan bağırdı.

Donup kalan Panteley, "Hadi oradan! Hani nerede Kızıllar?" diye sordu.

"Don'un öte yakasındalar. Vyeşenskaya'ya yaklaşıyorlar. Onların safına katılmaya mı gidiyorsun?"

Irmağın kendisiyle Kızıllar arasında kaldığını duyarak rahatlayan Panteley yoluna devam etti, akşama doğru da Tatarski'ye yaklaştı. Tepeden aşağıya inerken çevresine bakındı. Köyü böyle bomboş bulunca şaşırıp kaldı. Sokaklarda bir Allahın kulu görünmüyordu. Panjurları kapatılmış evlerden çıt çıkmıyordu. Ne bir insan sesi duyuluyordu ne de ineklerin böğürtüsü; ama ırmağın kıyısında bir faaliyettir gidiyordu. Panteley biraz daha yaklaşınca, gördüğü karaltıların, maunalarını ırmaktan çekip köyün içine taşıyan silahlı Kazaklar olduğunu anlamakta güçlük çekmedi. Yerli halkın Tatarski'yi boşaltıp gitmiş olduğunu tahmin etti. Panteley temkinli adımlarla kendi sokağına saptı, evine doğru yürüdü. İlyiniçna'yla çocuklar mutfakta oturuyordu.

Mişatka, "Büyükbabam geldi!" diye sevinçle bağırarak kollarını ihtiyarın boynuna doladı.

İlyiniçna sevinç gözyaşları dökerek:

"Seni bir daha göreceğimi hiç ummuyordum!" dedi. "Evet Prokofyeviç, yine de sen bilirsin ama, benim artık burada kalmaya hiç niyetim yok. İsterse her şey yansın, kül olsun; oturup da bomboş bir evi bekleyecek değilim. Herkes köyü terk edip gitti, ama ben burada salak gibi çocuklarla oturuyorum. Kısrağı hemen arabaya koş da buradan nereye gideceksek gidelim. Seni salıverdiler mi yoksa?"

"Evet."

"Temelli mi?"

"Temelli, yakalamadıkları sürece!"

"Ama burada saklanamazsın. Bu sabah Kızıllar karşı yakadan ateş açınca çok korktuk. Çocukları alıp mahzene indim, ateş kesilinceye kadar da orada kaldım. Kızıllar şimdi uzakta; geri sürüldüler. Kazaklardan bazıları gelip süt istedi, buradan gitmemizi de salık verdiler."

Pencerenin pervazındaki yeni bir kurşun deliğini dikkatle incelemekte olan Panteley, ilgiyle, "Kazaklar mı? Bizim köyden kimse var mıydı içlerinde?" diye sordu.

"Hayır, yabancıydı bunlar; Koper'den olduklarını sanıyorum."

"O halde gitmemiz gerek," dedi Panteley içini çekerek.

Akşam üzeri tezek yığınının altında bir çukur kazıp içine yedi çuval buğday yuvarladı, sonra çukuru yine güzelce doldurdu, tezekleri de üstüne yığdı. Akşam karanlığı çöker çökmez kısrağı küçük arabaya koştu; iki gocuk, bir çuval un, darı, ayakları bağlanmış bir koyun attı arabanın içine, ineklerin ikisini de arkasına bağladı. İlyiniçna'yla çocukları çuvalların üzerine oturtup:

"Hadi bakalım," dedi. "Tanrı yardımcımız olsun!"

Arabayı avludan kendisi çıkardı, dizginleri yaşlı karısının eline tutuşturdu, kapıları kapattı ve tepelere ulaşıncaya kadar, burnunu çeke çeke, gözyaşlarını ceketinin yeniyle silerek arabanın yanında yürüdü.

XXIII

17 Eylülde Kızıl komutan Şorin'in emrindeki Dokuzuncu Kızıl Ordu öncü kuvvetleri otuz verstlik bir rahat yürüyüşten sonra Don kıyısına ulaştı. 18 Eylül sabahı da Medveditsa Irmağının ağzından Kazanskaya ilçesine kadar bütün hat boyunca Kızıl bataryaları ateşe başladı. Kısa süren bir topçu bombardımanının ardından, piyade, sol yakadaki köylerle Bukanovskaya, Yelenskaya, Vyeşenskaya ilçelerinin merkezlerini ele geçirdi ve gün sona ererken de sol yakanın yüz elli verstten fazla bir bölümü Beyazlardan temizlenmiş oldu. Kazak bölükleri, düzenli olarak, önceden hazırlanan mevzilere çekildi. Irmağı geçmek için kullanılacak bütün araçlar onların elindeydi ama Vyeşenskaya'daki köprü az kalsın Kızılların eline geçiyordu. Kazaklar köprünün yanlarına daha önceden saman yığmış, tahta döşemesini de geri çekilirken yakmak için gazyağıyla ıslatmıştı. Köprüyü tam ateşe vermek üzereydiler ki, dörtnala gelen bir haberci, 37. Alayın bölüklerinden birinin Perevozni köyünden Vyeşenskaya köprüsüne doğru geri çekilmekte olduğunu bildirdi. Tam Kızıl piyadeler köprüye girerken, gerilerde kalan süvari bölüğü de oraya doğru çılgınca at sürüyordu. Makineli tüfek ateşine rağmen Kazaklar, en azından on kişinin, bir o kadar da atın ölümü ve yaralanması pahasına köprüyü geçmeyi, arkalarından da ateşe vermeyi başardı.

Dokuzuncu Kızıl Ordunun 22 ve 23. Tümenlerine bağlı alaylar Don'un sol yakasında ele geçirmiş oldukları köylerde eylülün sonuna kadar tutundu. Düşman kuvvetlerini birbirinden, o günlerde genişliği

yüz seksen metreyi, bazı yerleri de altmış metreyi aşmayan bir ırmak ayırıyordu. Kızıllar karşıya geçmek için ciddi bir girişimde bulunmadılar; orada burada rastladıkları sığlıklardan geçmeyi denediler, ama hep geri püskürtüldüler. Ağır ve hafif silah ateşi bütün cephe kesiminde iki hafta sürdü. Kazaklar hâkim tepeleri tutmuş, Don'a yakın noktalardaki düşman yığınaklarını bombardıman edebiliyor, onların gündüz vakti kıyıya sokulmalarına izin vermiyordu. Ama bu kesimdeki Kazak bölükleri (yaşlılarla on yedi ve on dokuz yaşları arasında delikanlılardan oluşan) en zayıf bölükler olduğundan, bunlar Don'u geçme girişiminde bulunmadıkları gibi, sol yaka üzerine bir taarruzla Kızılları geri atmaya da kalkışmıyordu.

Sağ yakaya çekilen Kazaklar, ilk günden beri Kızıllar tarafından ele geçirilen köylerin yakılmasını bekledikleri için, sol yakadan bir tek duman yükselmemesine çok şaşıyordu. Üstelik geceleri karşı kıyıdan gelen köylüler, Kızıl Ordu erlerinin kimsenin malına el sürmediğini, aldıkları yiyeceklerin, hatta karpuzların bile bedelini Sovyet parasıyla cömertçe ödediklerini bildiriyordu. Bu durum Kazaklar arasında büyük bir kafa karışıklığına ve öfkeyle karışık bir şaşkınlığa yol açtı. Ayaklanmadan sonra Kızılların, başkaldıran bütün köy ve ilçe merkezlerini yerle bir edeceğini sanıyor, geride kalan ahalinin en azından yarısını oluşturan erkekleri acımasızca öldüreceklerini umuyorlardı. Oysa edinilen güvenilir bilgilere göre, Kızıllar barışçı halktan kimseye dokunmuyor, her şey tümüyle onların intikam alma niyetinde olmadığını gösteriyordu.

19 Eylül gecesi, Vyeşenskaya'nın karşısında mevzilenen Koper Kazakları düşmanın bu garip tutumunun nedenini araştırmaya karar verdi. Borazan sesli bir Kazak ellerini ağzında boru gibi yaparak bağırdı:

"Hey, kızıl göbekliler! Niçin evlerimizi yakmıyorsunuz? Kibritiniz mi kalmadı yoksa? Yüze yüze gelin buraya da verelim size birkaç tane!"

Karanlığın içinden gök gürültüsünü andıran bir ses ona cevap verdi:

"Sizi evde kıstıramadık, yoksa evle birlikte yakardık tümünüzü!"

"O kadar züğürt mü kaldınız be? Ateş yakacak bir şeyiniz bile yok ha?" diye karşılık verdi Kazak, sıtma görmemiş bir sesle.

Sakin ve neşeli bir cevap geldi karşıdan:

"Sen gelsene buraya ulan Beyaz piç, donunun içine biraz kor doldıralım da, ömrünün sonuna kadar kaşıntıdan kurtulmasın kıçın!"

İki ileri karakol karşılıklı birbirlerine lanetler yağdırdı, sövüp saydı, sonra birkaç el ateş etti ve sustu.

Ekim başlarında yığınağını Kazanskaya-Pavlovsk kesiminde yapan ve iki kolordudan oluşan Don Ordusu ana kuvvetleri taarruza geçti. 8.000 süngü ve 6.000'in üstünde kılıç mevcuduyla Üçüncü Don Kolordusu Pavlovsk'a pek uzak olmayan bir yerde Don'u aştı, 56. Kızıl Ordu Tümenini geriye atarak, doğuya doğru başarıyla ilerlemeye başladı. Kısa bir süre sonra, General Konovalov'un İkinci Kolordusu da Don'u geçti. Çoğunluğunu süvarilerin oluşturduğu bu kolordu, düşman mevzilerinin içine kadar girerek, ağır birkaç darbe indirebildi. O zamana kadar yedekte tutulan 21. Kızıl Piyade Tümeni harekete geçirildi ve tümen Üçüncü Don Kolordusunun ilerlemesini kısa bir süre içinde durdurmayı başardı, ama her iki kolordunun birleşik baskısı altında geri çekilmek zorunda kaldı. 14 Ekimde gelişen zorlu bir çarpışmada İkinci Kolordu, 14. Kızıl Piyade Tümenini resmen yok etti. Bir hafta içerisinde Kızıllar sol yakanın bütün topraklarından ta Vyeşenskaya'ya kadar geri atıldı. Bu geniş köprübaşını ele geçiren iki Don kolordusu, Dokuzuncu Kızıl Orduyu geri çekilmek zorunda bırakan harekâtını sürdürdü.

Bir başka kuvvet daha, Kletskaya ilçesinde bulunan Birinci Don Ordusu da, General Konovalov'un İkinci Kolordusuyla hemen hemen aynı zamanda Don'u geçmişti.

Dokuzuncu Kızıl Ordunun sol kanat tümenleri şimdi çember içine alınma tehlikesiyle karşılaştığından, Güneydoğu Cephesi komutanı bu birliklere İkorets Irmağı ağzından Kumiljenskaya'ya kadar uzanan bir hat üzerine çekilmelerini emretti. Ama Dokuzuncu Ordu bu hat üzerinde tutunmayı da başaramadı. Seferberlik sırasında gelişigüzel kurulan sayısız Kazak bölükleri Don'un sağ yakasından öbür yakaya geçirilip, İkinci Don Kolordusunun muvazzaf birliklerine katılarak, Kızıl kuvvetleri kuzeye doğru atmaya devam etti. 29 Ekimde Beyazlar Filonovo ve Povorino istasyonlarıyla, Novokopersk kentini ele geçirmiş bulunuyordu. Don Ordusunun ekim ayındaki bu başarıları ne kadar büyük olursa olsun, Kazaklar, ilkbaharda eyaletin kuzey sınırlarına doğru zaferler kazanarak ilerledikleri sırada kendilerine umut ve cesaret veren inançtan şimdi yoksundu. Cephe hattındaki askerlerin çoğu bunun sadece geçici bir başarı olduğunu ve ancak kışa kadar tutunabileceklerini biliyordu.

Çok geçmeden Güney Cephesinde durum birdenbire değişiverdi. Orel-Kromi Cephesinin bütününü içine alan bir çarpışmada Gönüllü Ordusunun yenilgiye uğraması ve Budyonni'nin süvarilerinin Voronej kesiminde sağladıkları parlak başarılar savaşın sonucunu belli etti. Kasımda, Gönüllü Ordu, Don Ordusunun sol kanadını düşman taarruzuna açık bırakarak güneye doğru çekilince, peşinden Don Ordusunun da çekilmesine neden oldu.

XXIV

AİLESİYLE birlikte Panteley küçük Latişevo köyünde iki buçuk hafta güven içinde oturdu. Ama Kızılların Don'dan geri çekildiğini duyar duymaz eve dönme hazırlığına başladı.

Tatarski'ye beş verst kala Panteley kararlı bir tavırla arabadan indi ve:

"Artık böyle ağır aksak yol almaya tahammülüm kalmadı!" dedi. "Şu Allahın belası ineklerle yerimizde sayıyoruz! Ne halt etmeye taktık bu inekleri peşimize bilmem ki? Dunya, hele durdur bakalım şu senin öküzleri! İnekleri senin arabanın yedeğine al, ben eve önden gideceğim. Belki de evin sadece külleri kalmıştır yerinde ya, neyse."

Sabrı taşmış bir halde, telaş içinde, çocukları kendi küçük arabasından Dunya'nın büyük arabasına aktardı, yükün fazlasını da oraya yığdı, hafifleyen arabayla çukur ve tümseklerle dolu yolda kısrağı tırısa kaldırıp sarsıla sarsıla evin yolunu tuttu. Daha ilk verstin sonunda kısrak kan ter içinde kaldı; şimdiye kadar sahibi ona hiç böyle acımasızca davranmamıştı. Panteley kamçıyı bir an elinden bırakmıyor, hayvanı durmadan kamçılıyordu.

İlyiniçna arabanın kenarına tutunmuş, oturduğu yerde şiddetli sarsıntılarla zıp zıp zıplarken, canının acısından kaşlarını çatarak, "Kısrağı öldüreceksin be adam! Hayvanı böyle çılgın gibi koşturmanın ne anlamı var?" diye bağırdı avazı çıktığı kadar.

"Nasıl olsa gelip mezarımın başında gözyaşı dökecek değil... Deehh! İblis! Terledin ha? Terlemek nasıl olurmuş gösteririm ben sana! Belki de evimizin yerinde yeller esiyordur..." dedi Panteley dişlerinin arasından.

Korktuğu başına gelmedi. Evi yerli yerinde duruyordu. Ne var ki hemen hemen bütün pencereler kırılmış, kapılar menteşelerinden çıkmış,

kurşunlar duvarlarda delikler açmıştı. Avluda her şey yıkıntıyı andıran bir görünüme, bir ıssızlığa bürünmüştü. Ahırın bir köşesini bir top mermisi alıp götürmüş, ikinci bir mermi kuyunun ağzını yıkıp çıkrığı ikiye bölerek duvarın yanında sığ bir çukur açmıştı. Panteley savaştan bucak bucak kaçarken, savaş onun evine kadar gelmiş, yıkıntının korkunç izlerini ardında bırakarak çekip gitmişti. Ama Tatarski'de konaklayan Koper Kazaklarının çiftliğe verdiği zarar daha da beterdi. Malların durduğu ağılın parmaklıklarını yıkıp adam boyu siperler kazmışlardı. Fazla uğraşmamak için, tahıl ambarının duvarlarından birini yıkmışlar, buradan çıkardıkları kirişleri siperlere destek olarak kullanmış, makineli tüfeklerine korugan yapmak için taş duvarların taşlarını sökmüş, atları besleyelim derken, yarım tınaz otu döke saça ziyan etmiş, çitleri yakıp bahçedeki yazlık mutfağın ocağını yıkıntıya çevirmişlerdi.

Panteley evi ve eklentileri gözden geçirdikten sonra, başını ellerinin arasına aldı. Bu defa, zararlarını gözünde büyütmeme alışkanlığı onu her nedense terk etti. 'Lanet olsun, kaybedilen şeyler hiçbir değer taşımıyor, bunların hiçbiri metelik bile etmez' diyemezdi bu sefer! Bir tahıl ambarı palto değildi ki; yapmaya kalkınca da dünyanın parası giderdi.

"Sanki burada ambar diye bir şey yokmuş eskiden," dedi İlyiniçna içini çekerek.

"Zaten ambar denecek tarafı da pek..." dedi Panteley boş bulunarak. Ama cümlesini bitirmedi, elini havada şöyle bir salladı, harman yerine gitti.

Kurşunların ve şarapnel parçalarının bıraktığı izlerle çopur bir surata dönen duvarların görüntüsü içler acısıydı. Rüzgâr odaların içinden ıslık çalarak geçiyordu. Masaların ve kerevetlerin üstünü kalın bir toz tabakası kaplamıştı. Her şeyi yoluna koymak için epey zaman gerekecekti.

Hemen ertesi gün Panteley, at sırtında Vyeşenskaya'ya gitti, biraz uğraşıp dil döktükten sonra arkadaşı olan doktordan, bacağındaki sakatlık nedeniyle Kazak Panteley Prokofyeviç Melehov'un yürüyebilecek bir durumda olmadığını ve tedavi edilmesi gerektiğini belirten bir belge aldı. Bu belge ihtiyarı yeniden cepheye gönderilmekten kurtardı. Raporu atamana sundu. Artık ne zaman köy muhtarlığına gidecek olsa, durumunun daha inandırıcı görünmesi için sopasına bütün ağırlığını vererek abanıp, sırayla her iki bacağı üzerinde hep topallıyordu.

Köyden kaçan halkın geri dönüşüyle baş gösteren telaş ve kargaşanın bir benzerine daha önce Tatarski'de hiç rastlanmamıştı. Köylüler avlu avlu dolaşıyor, Koper Kazaklarının dört bir yana saçtığı mallarını toplamaya çalışıyordu. Başını alıp giden ineklerini aramak için bozkırda şaşkın şaşkın dolaşıyor, kuru dere yataklarına iniyorlardı. Tatarski'nin topa tutulduğu ilk gün, üç yüz koyunluk bir sürü olduğu gibi köyün üst başından çıkıp kayıplara karışmıştı. Çobanın dediğine göre, mermilerden biri otlayan sürünün tam önüne düşüp patlamış, ürken koyunlar da yağlı kuyruklarını sallaya sallaya soluğu bozkırda almış, kayıplara karışmışlar. Köylüler bırakıp gittikleri köylerine döndükten ancak bir hafta sonra, koyunlar kırk verst ötede bulundu. Ama geri getirilen koyunları sahipleri sürünün arasından seçip alınca, sürünün yarısının kendilerine ait olmadığı ortaya çıktı. Bu yabancı koyunların kulaklarında bilinmeyen bir işaret vardı, üstelik Tatarski köylüsüne ait ellinin üstünde koyun hâlâ kayıptı. Bogatiryov'ların dikiş makinesi Melehov'ların bahçesinde bulundu. Panteley de kendi tahıl ambarının çinko damını Anikuşka'nın harman yerinde ele geçirdi. Bütün komşu köylerde buna benzer olaylar olmaktaydı. Uzaktan ve yakından gelen Don kıyısı köylerinin yerlileri uzun bir süre Tatarski'den ayaklarını kesemedi, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra bile şuna benzer soruları sorup durdu:

"Alnında tüysüz bir lekesi olan, sol boynuzu kırık kestane renginde bir inek gördünüz mü buralarda?"

"Bir yaşında boz bir dana sizin köyde dolaşırken acaba gözünüze ilişti mi?"

Kuşku yok ki bir değil birçok dana, Kazak bölüklerinin kazanlarında, sahra mutfaklarında yenmek üzere kaynatılmıştı. Ama umudu elden bırakmayan hayvan sahipleri, kaybettiklerini bulamayacaklarına akılları yatıncaya kadar bozkırı bir uçtan bir uca tepti.

Askerlikten artık yakasını sıyırmış olan Panteley, avludaki dış yapıları ve çitleri eski haline sokmak için büyük bir gayretle işe sarıldı. Harman yerinde hâlâ dövenden geçmemiş ekin tınazlar halinde duruyor, obur fareler bunların arasında cirit atıyor, ama ihtiyar Panteley bir türlü elini dövene sürmüyordu. Nasıl sürerdi çiftliğin çiti yokken, tahıl ambarından ortada eser kalmamışken, çiftlikte her şey düzensizliğin utanç

verici rezaletini gözler önüne sererken?.. Üstelik, sonbahar çok güzel geçiyordu; bu yüzden de dövene el atmak için aceleye hiç gerek yoktu.

Dunya'yla İlyiniçna eve yeniden sıva ve badana çekti, iğreti bir çitin yapımında Panteley'e yardım etti, başka işlerle de uğraştılar. Her nasıl olduysa, ellerine geçirdikleri camları pencerelere taktılar, yazlık mutfağı, kuyuyu temizlediler. Kuyuya ihtiyar Panteley'in kendisi indi ve besbelli orada üşütüp şifayı kaptı, çünkü ondan sonra bir hafta boyunca teri gömleğinden fışkırarak, aksırıp tıksırıp durdu. Ama bir oturuşta iki şişe votkayı içip, sonra da bir süre sıcacık ocağın üstünde yatması, hastalığının sihirli değnek değmiş gibi geçivermesine yetti.

Gregor'dan hâlâ haber yoktu. Ancak ekimin sonunda Panteley bir rastlantı sonucu onun iyi olduğunu, alayıyla birlikte Voronej eyaletinde bir yerlerde olduğunu öğrendi. Bu haberi, köyden geçen ve Gregor'la aynı alayda askerlik yapan yaralı bir Kazak'tan aldı. İhtiyar pek neşelendi, şifa niyetine içtiği kırmızı biberle çekilmiş votkanın son şişesini de bitirdi. Sonra çenesine vurdu, bütün gün konuştu, genç horozlar gibi çalım sattı durdu. Yoldan gelip geçenleri durdurup onların her birine aynı şeyi anlatmaya başladı:

"Haberi duydun mu? Bizim Gregor Voronej'i zaptetmiş. Kulağımıza çalındığına göre rütbesi yükseltilmiş; şimdi yine bir tümene komuta ediyormuş ya da bir kolorduya belki de. Onun gibi bir asker zor bulunur bu zamanda! Sen de bilirsin..." İhtiyar, sevincini başkalarıyla paylaşmak ihtiyacını duyarak palavralarını böylece savurup duruyordu.

Köylüler de ona, "Senin oğlun bir kahraman," diyordu.

Panteley mutlu bir tavırla göz kırpıyordu.

"Babasının oğlu değil mi, kahraman olmasın da ne olsun! Övünmek için söylemiyorum ama, gençliğimde benim de ondan kalır yanım yoktu. Şu bacağım engel oluyor bana, yoksa şimdi bile aşağı kalmazdım ondan! Belki bir tümeni değil ama, bir bölüğü pekâlâ idare ederim. Cephede bizim gibi ihtiyarların sayısı biraz daha fazla olsaydı, Moskova'yı çoktan almıştık. Oysa şimdi oyalanıp duruyor, şu mujiklerin hakkından gelemiyoruz bir türlü..."

O gün Panteley'in son konuştuğu kişi ihtiyar Besklebnov oldu. Adam, Melehov'ların avlusu önünden geçerken, Panteley, "Hey, dursana biraz Filip Ageviç!" diye seslenerek onu durdurmaktan kendini alamadı. "Nasılsın, ne var ne yok? Gir içeri de bir iki laf edelim."

Besklebnov yaklaştı, Panteley'i selamladı.

"Benim Grişa'nın yaptığı işlerden haberin var mı senin?" diye sordu Panteley.

"Ne var, ne olmuş ona?"

"Bir tümenin komutanlığını vermişler ona. İşte o şimdi böyle bir canavarı yönetiyor!"

"Tümen mi?"

"Evet tümen."

"Deme!"

"Diyorum işte! Rastgele birine tümen emanet ederler mi hiç, öyle değil mi?"

"Tabii etmezler."

Panteley kıvanç dolu gözlerini arkadaşından ayırmaksızın, bu en sevdiği konu üzerinde çene çalmayı sürdürdü:

"Herkesin hayran olduğu bir oğlum var benim. Göğsü de boydan boya madalyayla dolu, buna ne dersin peki? Ya defalarca yaralanıp mermi şoku geçirmesi! Başkası olsaydı çoktan ruhunu teslim etmişti, ama böyle şeyler ona vızıltı gelir, acı patlıcanı kırağı çalmadığı gibi. Yok dostum, yok, Don topraklarında gerçek Kazakların hepsi ölmedi daha."

"Haklısın, ama nedense onların bize pek bir yararı dokunmuyor," dedi, oldum olası çok az konuşan ihtiyar Besklebnov düşünceli bir tavırla.

"Bunu da nereden çıkardın? Baksana Kızılları nereye kadar sürdüler, daha şimdiden ta Voronej'in gerisine attılar, bir yandan da Moskova'ya yaklaşıyorlar."

"Yaklaştıklarını çoktandır duyuyoruz ama..."

"Bu işler aceleye gelmez Filip Ageviç. Savaşta hiçbir işin öyle bir çırpıda halledilemeyeceğini bilmen gerek. Aceleye gelen işler baştan savma olur. Her şeyi yavaş yavaş yapacaksın, haritalara göre, planlara göre... Daha neler gerekiyorsa onlara göre. Rusya'da çekirgeden bol köylü var, ama ya bizler, Kazaklar, kaç kişiyiz? Sadece bir avuç!"

"Bunların hepsi doğru, ama öyle görünüyor ki, bizimkiler uzun bir süre tutunmayı pek başaramayacak. Bu kış yine konukları beklememiz gerekecek; herkes böyle söylüyor."

"Eğer bizimkiler Moskova'yı hemen ele geçirmezse işte o zaman Kızıllar tekrar geri gelir. Haklısın, sonunda olacağı budur elbet."

"Sen bizimkilerin Moskova'yı alacağını sanıyor musun?"

"Almaları gerek. Ama bu işler Tanrının dilediği gibi olur. Eminim bizimkiler başarır bu işi. Bütün Kazakları son adama varıncaya kadar askere alıp on iki Kazak kolordusu meydana getirdiler. Artık bunlar da mı başaramaz bu işi?"

"Şeytan bilir orasını! Peki sen ne âlemdesin bakalım? Savaşa katılmayacak mısın artık?"

"Benim gibisinden de hani ne güzel piyade eri olur! Ama şu bacağım dert olmasaydı başıma, gösterirdim ben onlara düşmanla nasıl dövüşülür! Bizim gibi eski toprakların bileğini kimse bükemez!"

"Dediklerine göre, bileği bükülemeyen eski topraklar Don'un öte yakasında Kızıllardan öyle bir kaçmış ki, birinin bile sırtında gocuğu kalmamış. Üstlerinde ne var ne yoksa hepsini çıkarıp atmışlar, don gömlek kalmışlar. Bütün bozkır gocuktan sapsarı kesilmiş, çiçeklerden yapılan bir halıya benzemiş diyorlar."

Panteley yan gözle Besklebnov'a bakıp kuru bir sesle konuştu:

"Bana kalırsa bunların hepsi yalan! Belki bazıları hafiflemek için elbiselerini çıkarıp atmış olabilir, ama şu insanlar neden bire bin katar yani? Bir palto ya da bir gocuk sanki pek önemli! İnsan hayatı bunlardan daha önemlidir. Öyle değil mi, sorarım sana! Kaldı ki, her ihtiyar da giysileri üstündeyken dilediği gibi koşamaz. Bu Allahın belası savaşta borzoy gibi bacaklara sahip olmak gerek. Beni al ele mesela; ben nereden bulurum öyle bacakları? Tövbeler olsun ama, bunlar, yani gocuklar demek istiyorum, ne halt etmeye yarayacak bilmem ki? Bu bir gocuk ya da palto meselesi değil de, düşmanı pataklamak meselesidir. Öyle değil mi? Neyse, hadi sana iyi günler, yeterince çene çaldık, beni bekleyen daha bir yığın iş var. Aklıma gelmişken sorayım; senin buzağıyı buldun mu? Yoksa arıyor musun hâlâ? Hiçbir haber de mi yok? Sanırım Koper'liler onu çoktan gövdeye indirmiştir. Boğazlarında kalır inşallah! Ama sen savaşı hiç merak etme, bizimkiler mujiklerin hakkından gelecektir!" Ve Panteley önemli bir adam edasıyla basamaklara doğru topallayarak yürüdü.

Ama görünüşe göre "mujiklerin hakkından gelmek" pek o kadar kolay değildi. Kazaklar son taarruzlarını başarıya ulaştırabilmek için çok kayıp vermişti. Aradan ancak bir saat geçmişti ki, aldığı kötü bir haberle Panteley'in neşesi bulutlanıverdi. Kuyu bileziğine yerleştirmek üzere bir kiriş hazırlarken, bir kadının feryat figan ağladığını, ölen

birisi için dövündüğünü duydu. Sesler gitgide yaklaştı. Panteley olup bitenleri öğrensin diye Dunya'yı gönderdi.

Tezgâh olarak kullandığı kütüğe baltasını saplayıp, "Koş bak bakalım kim ölmüş!" dedi.

Dunya çabucak, yukarı Don Cephesinden üç Kazak'ın köye ölü olarak getirildiği haberiyle döndü. Bunlar, Anikuşka ile Hristonya, bir de köyün öbür ucundan on yedi yaşında bir delikanlıydı. Haberi duyunca şaşkına dönen Panteley başından kasketini eline alıp haç çıkardı.

"Tanrı katında mekânları cennet olsun! Ne yaman bir Kazak'tı o!" dedi Hristonya'yı düşünerek ağlamaklı bir sesle; çok kısa bir süre önce kendisinin Hristonya'yla birlikte Tatarski'den kalkıp toplanma yerine gittiğini hatırlamıştı.

İşi gücü serdi bir yana; çalışmadı. Anikuşka'nın karısı sanki boğazlıyorlarmış gibi öyle acı acı ağlıyordu ki, ihtiyarın yüreği burkuldu. Bu yürek parçalayıcı çığlıkları duymamak için eve girdi, arkasından da kapıyı sımsıkı kapattı. Dunya misafir odasında İlyiniçna'ya gördüklerini anlatırken heyecandan boğulacak gibiydi:

"Bir baktım ki, anacığım, Anikuşka'da baş diye bir şey kalmamış. Hamur gibi olmuş orası. Ah, korkunç bir şey! Üstelik öyle de pis kokuyordu ki, bir verst öteden duyardın kokuyu. Onları buraya neden getirdiler bilmiyorum! Hristonya arabanın içinde boylu boyunca sırtüstü yatıyor, bacakları kaputunun altından çıkmış, arabadan dışarı sarkıyordu... Tertemiz ve bembeyazdı, öyle beyazdı ki, sanki kardan adam gibi. Yalnız sağ gözünün altında küçücük, bir kapikten daha büyük olmayan bir delik vardı, kulağının arkasında da kurumuş kan lekeleri..."

Panteley öfkeyle yere bir tükürük attı, avluya çıktı, baltayı ve kayığın küreğini aldı, seke seke Don'a doğru yürüdü. Giderken de yazlık mutfağın önünde oynayan Mişatka'ya seslendi:

"Babaannene söyle, odun kesmek için Don'un karşı kıyısına geçiyorum. Duydun mu yavrum?"

Don'un ötesindeki ormanlara sakin, yumuşak bir sonbahar yerleşmişti. Kuru yapraklar kavaklardan hışırtıyla dökülüyordu. Alıç çalılıklarını alevler sarmış gibiydi, bunların seyrek yaprakları arasında fes rengi böğürtlenler ateşten birer dil gibi kızıl pırıltılar saçıyordu. Çürüyen meşe kabuğunun her yana sinen acı kokusu doldurmuştu ormanı. Yoğun ve birbirine dolanmış yaban mersinleri toprağa karmakarışık bir halde ya-

yılmış, onların yere yapışıp dört bir yana kol salan dallarının ağ örtüsü altında, dumanlı maviliği ile olgun meyvelerinin salkımları güneşten korunmak için kurnazca saklanmıştı. Gölgeliklerdeki olgun otlar hâlâ boncuk boncuk çiy damlacıklarıyla kaplıydı ve bir örümcek ağı yine çiy damlacıklarıyla gümüş gibi parlamaktaydı. Yalnızca ağaçkakanın düzenli taktakları ile ardıç kuşlarının cıvıltıları sessizliği bozuyordu.

Ormanın vahşi sessizliğinin güzelliği Panteley'in üzerinde yatıştırıcı bir etki yaptı. Çalılıkların arasında, dökülmüş yaprakların yerdeki örtünün üzerini ayaklarıyla süpürerek sessiz sessiz yürürken, kendi kendine düşünüyordu:

'Yaşam dediğin işte budur! Onlar kısa bir süre önce sağdı, bugün ise mezara girmek üzereler. Daha nice Kazak onlar gibi serildi yere. Birkaç gün önce bize gelen, Darya'nın cesedi sudan çıkarılırken ırmağın kıyısında duran o değildi sanki. Ah Hristonya, demek seni de bir düşman kurşunu bekliyormuş! Seni de öyle Anikuşka! Ne de neşeli bir adamdı! İçkiyi sever, gülmeyi severdi; oysa şimdi sadece bir ceset!' Panteley, Dunya'nın anlattıklarını hatırladı. Anikuşka'nın o sakalsız bıyıksız haliyle erkeğe benzemeyen güleç yüzünü belleğinde canlandırdı; onun cansız, kafası paramparça olmuş görünümünü bir türlü gözünün önüne getiremedi. 'Gregor'la gururlanmam Tanrıyı gücendiren bir günahtı,' diye Besklebnov'la aralarında geçen konuşmayı hatırlayarak kendi kendine kızdı. 'Belki şimdi Gregor da kurşunlarla delik deşik olmuş, bir yerde serilip kalmıştır. Allah göstermesin! Sonra kim korur bizim gibi yaşlıları?'

Çalılığın altından havalanan kahverengi bir çulluk Panteley'in korkup geri sıçramasına yol açtı. Küçük kuşun telaş içinde yan yan uçuşunu boş gözlerle seyretti, sonra yola koyuldu. Ormandaki ufak bir gölcüğün yanı başında birtakım süpürgeotu kümeleri vardı, bunları gözü tutunca işe girişti, kesmeye başladı. Çalışırken hiçbir şey düşünmemeye gayret etti. Ölüm bir yıl içinde sevdiklerinin, yakınlarının, dostlarının birçoğunu yere sermişti. Bunun düşüncesi bile zaten yeterince canını sıkıyor, dünya ona bir zindan oluyor, sanki kapkara bir örtüye bürünüyordu.

"Şu fundayı kesmeli! Bu çalı tam istediğin gibi! Çit yapmak için birebir," diye yüksek sesle kendi kendine konuştu, kasvetli düşüncelerini dağıtmak için.

Epeyce çalıştıktan sonra ceketini çıkardı, kestiği çalılardan meydana gelen yığının üstüne oturdu, solmuş yaprakların keskin kokusunu doyasıya içine çekerek, uzakta açık mavi bir pusun içinde kaybolan ufka, güz güneşinin yaldızına bürünmüş, son güzelliğiyle parıldayan korulara baktı uzun uzun. Az ötede bir akçaağaç fidanı boy vermişti. Öyle bir güzelliği vardı ki, anlatılır gibi değildi; serin sonbahar güneşi altında ışıl ışıl parlıyordu ve mor yapraklarla bezenmiş dalları, havalanmaya hazırlanan bir masal kuşunun kanatları gibi açılmıştı. Panteley oturduğu yerden onu uzun bir süre hayranlıkla seyretti; sonra bakışları yere yöneldi, gölcüğe takıldı, billur gibi durgun suda kocaman sazan balıklarının siyah sırtlarını gördü. Suyun yüzeyine öylesine yakın yüzüyorlardı ki, Panteley yüzgeçlerini, mor renkli kuyruklarını hafif hafif sallayışlarını bile rahatça görebiliyordu. Sekiz tane kadardı bu sazanlar. Arada sırada nilüferlerin yeşil yaprakları altında gözden kayboluyor, sonra yine suyun duru olan yanında beliriyor, bir söğüt ağacından dökülüp suya gömülen ıslak yapraklara ok gibi atılıyorlardı. Sonbaharın kurak geçmesi yüzünden gölcüğün suları çekildiği için sazanları yakalamak hiç de zor olmayacaktı. Kısa bir araştırmadan sonra Panteley, az ötedeki bir su birikintisinin yanına bırakılmış dipsiz bir çuval buldu. Dönüp tekrar gölcüğe geldi, pantolonunu çıkardı, soğuktan homurdanarak ve titreyerek elinde tuttuğu çuvalla suya girdi, çuvalın alt ucunu gölcüğün dibine batırdı. Arada bir elini çuvalın içine daldırıp, şöyle iri bir balık yakalandı da çırpınmakta mı acaba diye yokluyordu. Çabalarının sonunda başarıyı sağladı. Her biri en azından dört buçuk kilo çeken üç sazan yakaladı. Ama bu işi daha fazla sürdüremedi, topal bacağı soğuktan tutulmuştu çünkü. Yakaladıklarıyla yetindi, bacaklarını kuruladı, giyindi, ısınmak için yeniden funda kesmeye koyuldu. Her şeye rağmen, o günkü emeğinin karşılığını fazlasıyla almıştı. Böyle on beş kilo tutan üç balık yakalamak herkese kısmet olmazdı! Balık avı Panteley'in düşüncelerini dağıtmış, içinin sıkıntısını uzaklaştırmıştı. Geri kalan balıkları bir başka sefer avlamak üzere buraya yine gelmek niyetiyle çuvalı bir yere güzelce sakladı, tıpkı besili domuzlara benzeyen altın sarısı sazanları çuvaldan kıyıya boşaltırken de, kimsenin onu görmediğinden emin olmak için kuşkuyla dört bir yana bakındı. Sonra balıkları ince bir dala dizdi, kestiği çalıları demetleyip sırtına vurdu, hiç acele etmeden ırmağın yolunu tuttu.

Balık avında şansının yaver gittiğini, hoşnutluğunu belirten bir gülümsemeyle İlyiniçna'ya anlattı ve sazanların kızıla çalan bakır renklerine bir kere daha hayran hayran baktı. Ama İlyiniçna onun sevincini paylaşmaya hazır durumda değildi. Ölüleri görmeye gitmiş, gözyaşları ve üzüntü içinde dönmüştü.

"Gidip Anikuşka'yı görecek misin?"

"Hayır, gitmeyeceğim. Hiç ölü görmedim mi sanki şimdiye kadar? Gördüklerim bana bir ömür boyu yeter."

"Gitmelisin. Herkes seni ayıplar sonra; son görevini bile yerine getirmediğini söylerler."

"Öf be, rahat bırak beni İsa aşkına!" diye öfkeyle onun lafını ağzına tıkadı Panteley. "O benim çocuklarımın vaftiz babası değildi ki; bu yüzden de gidip son görevimi yerine getirmem şart değil."

Nitekim cenaze törenine gitmedi. Sabah erkenden küreklere asılıp ırmağın karşı yakasına geçti, bütün günü ormanda geçirdi. Ormandayken kilisenin çan sesleri geldi kulağına, kasketini başından eline almak ve haç çıkarmak zorunluluğunu duydu. Ama sonra da papaza kızdı; çanı böyle uzun uzun çalmanın sanki ne âlemi vardı! Çan dediğin bir kere çalınır, sonra da bırakılır, ama bunun sesi tam bir saatten beri dinmek bilmiyordu. Çan çalacak da ne olacak sanki! Milletin yüreğini karartmaktan, aklına ölümü getirmekten başka bir işe yaramaz ki. Sonbaharda her şeyin insana ölümü hatırlatması yetiyor zaten. Dökülen yapraklar, masmavi gökyüzünde uçuşan ötüşen yaban kazları, solmuş kurumuş otlar.

Panteley kendisine acı verebilecek her şeyden sakınmak için onca çaba harcamasına rağmen, çok geçmeden bir darbe daha yedi. Bir gün, akşam yemeğinden sonra Dunya pencereden dışarıya bakıp:

"İşte," dedi, "cepheden bir ölü daha getiriyorlar. Eyerli bir ordu atı arabanın arkasına bağlanmış, ağır ağır geliyorlar... Adamın biri arabayı sürüyor, ölü de kaputunun altında yatıyor. Sürücü sırtı bize dönük vaziyette duruyor arabada; bizim köyden biri mi, değil mi, göremiyorum..." Gözlerini ayırmadan bakan Dunya'nın yanakları çarşaf gibi bembeyaz kesildi. "Ama bu... Bu..." diye abuk sabuk bir şeyler fısıldadı ve birdenbire acı bir çığlık attı; "Grişa'yı getiriyorlar! Bu onun atı!" Ağlayarak koşa koşa ayvana çıktı.

İlyiniçna avucuyla gözlerini kapatarak sofrada oturduğu yerde kalakaldı. Panteley masanın yanındaki sıradan ağır ağır kalktı, körler gibi ellerini ileri uzatarak kapıya doğru yürüdü.

Prohor Zikov avlunun kapısını açtı, basamaklardan koşarak inen Dunya'ya bakıp neşesiz bir sesle:

"İşte size bir konuk..." dedi. "Bizi beklemiyordunuz değil mi?"

"Sevgilimiz! Sevgili ağabeyciğim benim!" diye inledi Dunya avuçlarını sıkarak.

Prohor, Dunya'nın gözyaşlarıyla ıslanan yüzünü, Panteley'in de dili tutulmuş bir halde basamaklarda durduğunu gördü de, ancak ondan sonra konuşmayı akıl edebildi:

"Telaşlanmayın. Yaşıyor. Tifüse yakalandı."

Panteley bitkin bir halde sırtını kapının pervazına dayadı.

"Yaşıyor!" diye seslendi Dunya ona, hem gülerek, hem de ağlayarak. "Grişa yaşıyor! Duyuyor musun? Hastalandığı için getirmişler eve. Git, söyle anneme. Ne duruyorsun orada öyle?"

Prohor atları avluya sokarken, "Telaşa kapılma Panteley Prokofyeviç! Onu sağ olarak getirdim buraya, ama sağlığını hiç sorma," diye çabucak durumu bildirdi.

Panteley kararsızlık içinde birkaç adım attıktan sonra basamaklardan birine çöktü. Dunya annesine iyi haberi vermek için kasırga gibi ihtiyarın yanından geçip eve girdi. Prohor atları basamakların önünde durdurup Panteley'e baktı:

"Orada ne diye oturup duruyorsun? Bir kilim getir de onu içeri taşıyalım."

İhtiyar hiç konuşmadan oturmaya devam ediyordu. Gözlerinden yaşlar sel gibi akıyordu ama bir kası bile kıpırdamayan yüzünde katı bir ifade vardı. Haç çıkarmak amacıyla iki sefer elini kaldırır gibi olduysa da, alnına kadar götürmeye gücü yetmediğinden tekrar indirdi. İçi yanıyor, boğazı düğümleniyordu.

"Bakıyorum korkudan aklını kaçırdın," dedi Prohor ona acıyarak. "Önceden size haber vermeyi nasıl oldu da düşünemedim? Hiç yolu yok, düpedüz aptallık ettim, hem de ne aptallık. Hadi, Prokofyeviç, kalk bakalım ayağa, her şeye rağmen hastanın içeri taşınması gerekiyor. Hani, kilim nerede? Yoksa onu kucağımızda mı taşısak?"

"Bekle biraz..." dedi Panteley boğuk bir sesle. "Dizlerimin bağı çözüldü... Ölmüş sandım. Tanrıya şükürler olsun!.. Hiç beklemiyordum..." Partal gömleğinin yakasındaki düğmeleri asılıp koparttı, göğsünü bağrını açtı, yarı aralık duran ağzıyla havayı körük gibi içine çekti.

"Hadi kalk, kalk bakalım Prokofyeviç!" diyerek onu davranmaya zorladı Prohor. "Bizden başka kimse yok onu içeri taşıyacak, var mı?"

Panteley bir gayretle doğrulup kalktı, basamaklardan indi, kaputu çekip attı ve kendinden geçmiş bir halde yatan Gregor'un üzerine eğildi. Boğazı yine düğümlenmeye başladı ama kendini tuttu ve dönüp Prohor'a, "Sen onu bacaklarından tut," dedi. "Taşıyalım."

Gregor'u misafir odasına taşıdılar. Çizmelerini, elbiselerini çıkartıp yatağa yatırdılar. Dunya mutfaktan telaşla seslendi:

"Baba! Annem fenalaştı! Buraya gel!"

İlyiniçna mutfakta yere serilmiş yatıyordu. Dunya annesinin yanında diz çökmüş, kül kesilen yüzüne su serpiyordu.

"Koş, kocakarı Kapitönovna'yı çağır, çabuk! Kan almasını bilir o. Annenden kan alınması gerektiğini söyle ona; gelirken aletlerini de getirsin," diye kızına emir verdi Panteley.

Ama Dunya evlenme çağına gelmiş bir kızdı, köyün içinde öyle başı açık koşamazdı. Kaptığı bir yazmayla çarçabuk başını örterken:

"Çocukların ödleri patladı korkudan," dedi. "Tanrım, bir günde bu kaçıncı felaket!.. Onlara göz kulak ol baba, ben hemen gelirim."

Dunya aynaya bir göz atmak için belki bir an durabilirdi ama, artık kendini toparlayan Panteley ona öyle korkunç bir ifadeyle baktı ki, kızcağız mutfaktan apar topar fırladı.

Bahçe kapısından çıkarken Aksinya'yı gördü. Bir damla kan kalmamıştı Aksinya'nın bembeyaz yüzünde. Çite dayanmış duruyor, elleri cansız gibi iki yanından sarkıyordu. Buğulanmış siyah gözlerinde bir tek yaş damlası bile parlamıyordu, ama bunlarda öyle bir acı, öyle sessiz bir yakarış vardı ki, Dunya bir an için durakladı, bu davranışına kendisi de şaşırarak istemeye istemeye konuştu:

"Yaşıyor, yaşıyor! Tifüse yakalanmış." Esnek ve oynak memelerini elleriyle bastırarak olanca hızıyla yan sokaktan koşup gözden kayboldu.

Her yandan gelen meraklı kadınlar Melehov'ların avlusuna üşüşüyordu. Bu kadınlar Aksinya'yı ağır ağır bahçe kapısından uzaklaşırken gördü. Sonra da Aksinya birden adımlarını hızlandırdı, başını önüne eğdi, yüzünü elleriyle örttü.

XXV

GREGOR bir ay içinde iyileşti. Yatağından ilk kez kasımın sonuna doğru kalktı ve sıskası çıkıp iskelete dönmüş gövdesini ayakları üstünde zorlukla taşıyarak odanın öbür ucuna yürüdü, pencerenin yanında durdu.

Yeni yağmış toz gibi kar yerde, saz damlarda göz alıcı bir beyazlıkla parlıyordu. Daracık yan sokak boyunca kızak izleri görünüyordu. Çitleri, ağaçları kuştüyü gibi bürüyen mavimsi bir kırağı, batan günün ışınları altında ebemkuşağı renkleriyle ışıldıyordu.

Gregor durduğu yerden dışarıyı seyrediyor, dalgın dalgın gülümseyerek kemikli parmaklarıyla bıyıklarını sıvazlıyordu. Daha önce böylesine görkemli bir kış hiç görmemişti sanki. Her şey ona olağanüstü, taptaze, anlamla dolu görünüyordu. Hastalık sanki görme yetisini güçlendirmiş de, Gregor çevresinde yeni yeni nesneler keşfetmeye, yıllardır bildiği şeylerde değişiklikler fark etmeye başlamış gibiydi.

Köyde ve çiftlikte olagelen her şeye karşı içinde birdenbire ve hiç de yaradılışının özelliği olmayan bir merak, bir ilgi uyanmıştı. Yaşamında yer alan her şey yeni, gizli bir anlam kazanıyor, her şey dikkatini çekiyordu. Ona kendini gösteren yepyeni bir dünyayı biraz da hayret dolu gözlerle seyrediyordu; sert çehresiyle ve hayvansı gözlerinin anlatımıyla tuhaf bir çelişki yaratarak, dudaklarının kenarındaki sert çizgileri yumuşatan basit, çocuksu bir gülümseme dolaşıyordu yüzünde. Zaman zaman, ta çocukluğundan beri bildiği bir ev eşyasını eline alıp kaşlarını çatarak inceliyor, sanki uzaklardan, yabancı bir diyardan yeni gelmiş de ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu ona. İlyiniçna bir gün onu büyük bir dikkatle bir örekeyi incelerken görünce hayretler içinde kaldı. İlyiniçna odaya girdiği anda Gregor örekeden hemen uzaklaşmış, biraz da utanmıştı.

Dunya onun kemikleri çıkmış, sırık gibi gövdesine ne zaman baksa gülmeden duramıyordu. Gregor bir deri bir kemik kalmış bacaklarını güvensizlikle kullanarak ve kamburunu çıkararak, bir eliyle düşen donunu çekiştire çekiştire yalnız iç çamaşırlarıyla dolaşıyordu odada. Oturduğu zaman da hep düşmekten korkuyor, eliyle bir şeye tutunuyordu. Hastalığı süresince uzayan siyah saçları dökülüyordu; kırlaşmış kıvırcık kâkülü seyrelip düzleşmişti.

Başını usturaya vurdurmak için Dunya'nın yardımını istemişti; yüzünü kız kardeşine çevirince de, Dunya usturayı elinden düşürmüş, kasıklarını tutarak kendini yatağa atmış, gülmekten neredeyse katılacak hale gelmişti.

Doya doya gülsün diye sabırla bekledi Gregor, ama sonunda sabrı taşıp, zayıf, titrek çıkan tenor sesiyle, "Dikkat et, aklını başına devşir, fazla ileri gideyim deme!" dedi. "Sonra utanan sen olursun bak, kadınsın, kadınlığını bil!" Bu sözleri gücenik bir tavırla söylemişti.

"Ah benim ağabeyciğim! Benim canım! Bari gideyim de... Halim de kalmadı ki! Ay, neye benzemişsin! Korkuluğa dönmüşsün ayol!" Kahkaha nöbetleri arasında Dunya kelimeleri zorlukla toparlayıp çıkarabiliyordu ağzından.

"Sen tifüs geçirsen neye benzerdin acaba görmek isterdim! Kaldır şu usturayı! Hadi!"

İlyiniçna bütün gücüyle Gregor'dan yana çıkarak, sinirli bir tavırla:

"Ne kişneyip duruyorsun öyle? Sersem Dunya!" diye söylendi.

"Ama baksana neye benziyor anne," dedi Dunya, bir yandan gözlerinin yaşını silerek. "Kafası yumrularla dolu, tıpkı karpuz gibi de yusyuvarlak, üstelik öyle de kapkara ki... Ay, dayanamayacağım artık!"

"Bir ayna ver bana," dedi Gregor.

Ufacık ayna parçasına bir göz attı, ondan sonra da uzun uzun, kıs kıs güldü.

İlyiniçna hoşnutsuz bir tavırla, "Ne diye usturaya vurdurdun kafanı sanki," dedi. "Olduğu gibi bıraksaydın daha iyi ederdin."

"Yani kel kalsam daha mı iyi olurdu sence?"

"Eh, bu halinle de kelden aşağı kalır yanın yok ya..."

Gregor fırçasıyla sabunu köpürtürken, "Öf, yetti be!" diye terslendi.

Evden dışarı çıkamadığı için Gregor vaktinin çoğunu çocuklarla geçiriyordu. Onlarla her şeyi konuşuyor, yalnız Natalya'nın sözünün açılmasından kaçınıyordu. Ama yine de bir gün, Polyuşka kucağına sokularak sordu:

"Babacığım, annem bize dönmeyecek mi?"

"Hayır yavrum, gidenler oradan geri gelmez."

"Nerden? Mezarlıktan mı?"

"Yani, ölenler geri gelmez."

"Ama annem sahiden öldü mü?"

"Ne demek sahiden öldü mü? Basbayağı öldü işte."

"Ama ben öyle sanıyordum ki, annem bizi özleyecek de gelecek..." diye zor duyulur bir sesle fısıldadı Polyuşka.

"Sen onu düşünme canımın içi," dedi Gregor boğuk bir sesle. "Düşünmemek daha iyi."

"Elimde değil ki, nasıl düşünmem onu? Peki ama hiç gelip görmezler mi yani? Bir parçacık bile mi? Hiç mi?"

"Gelmezler. Hadi şimdi sen git de Mişatka'yla oyna," diyerek arkasını döndü Gregor. Besbelli hastalık irade gücünü kırmıştı; gözleri yaşlarla doldu ve bunu çocuğa belli etmemek için uzun zaman pencerenin önünde, yüzü cama dayalı durdu.

Gregor çocuklara savaştan söz etmek istemiyordu, ama Mişatka dünyada her şeyden çok savaşı merak ediyordu. Sorularıyla sık sık babasının başının etini yiyordu. İnsanlar nasıl dövüşüyordu, Kızıllar neye benziyordu, onları neyle öldürüyorlardı, sonra, niçin öldürüyorlardı? Gregor'un kaşları çatılır, sinirli sinirli cevap verirdi:

"Yine mi aynı terane? Derdi sana mı düştü savaşın? Yaz gelince seninle nasıl balık avlayacağımızı konuşalım biz. Olta yapayım mı sana? Hele bir dışarı çıkacak hale geleyim, ilk iş, sana at kılından misina bükeceğim."

Mişatka ne zaman savaştan söz açarsa, Gregor'un içini bir utanç duygusu kaplıyordu. Çocuğun art niyetsiz basit sorularına verecek cevap bulamıyordu. Kim bilir, bu soruların cevaplarını kendine bile veremediğinden belki de. Ne var ki Mişatka'yı başından savmak hiç de kolay olmuyordu; çocuk, babasının balığa çıkma planlarını dikkatle dinler gibi görünüyor, az sonra yeniden sormaya başlıyordu:

"Baba, savaşta hiç birini öldürdün mü?"

"Rahat bırak beni başımın belası!"

"Onları öldürürken korkuyor musun? Öldürüldükleri zaman kanları akıyor mu? Çok mu kan akıyor? Tavuğunkinden, koyununkinden daha mı çok?"

"Bırak bu konuşmaları dedim sana!"

Mişatka bir an susuyor, sonra düşünceli bir tavırla devam ediyordu:

"Geçenlerde dedemi koyun keserken gördüm. Korkmadım. Belki azıcık, ama aslında korktum sayılmaz."

"Kov şunu başından!" diye öfkeyle seslenirdi İlyiniçna. "Bu da büyüyecek, başımıza yeni bir katil kesilecek. Tam bir eşkıya! Savaştan başka bir şey konuşmaz; konuşacak başka şey bilmez. Çocukların şu Tanrının cezası savaştan söz ettiği nerede görülmüş bakayım? Sen günahlarımı bağışla Tanrım! Gel bakayım buraya! Al şu çöreği de kapat çeneni bir parça!"

Ama savaş varlığını her gün hatırlatıyordu onlara. Cepheden dönen Kazaklar Gregor'u görmek için uğruyor, Budyonni'nin süvarilerinin nasıl General Şkuro ile General Mamontov'u bozguna uğrattığını, Orel'deki savaşın nasıl kaybedildiğini ve bütün cephelerde başlayan geri çekilmeleri anlatıyordu. Gribanovskaya ile Kardail'deki çarpışmalarda Tatarskili Kazaklardan ikisi daha can vermişti; Gerasim Ahvatkin'i evine yaralı getirmişler, Dmitri Goloşçokov ise tifüsten ölmüştü. Gregor, iki savaşta kendi köyünden ölen Kazakları şöyle bir aklından geçirince, Tatarski'de ölü vermeyen tek ev kalmadığı ortaya çıktı.

Gregor'un daha hâlâ evden dışarı çıkmadığı sıralarda, köy atamanı, ilçe atamanından aldığı bir talimatı getirdi ona; bu talimatında ilçe atamanı, Bölük Komutanı Melehov'un yeniden muayene olmak üzere derhal sağlık kuruluna çıkması gerektiğini bildirmesini emrediyordu köy atamanına.

"Sen şimdi ona yaz ve yürümesini öğrenir öğrenmez, hatırlatılmasına gerek kalmadan, kendiliğimden döneceğimi söyle," dedi Gregor öfkeyle.

Cephe gitgide Don'a yaklaşıyordu. Köyde yeniden geri çekilme sözü edilmeye başlamıştı. Çok geçmeden de bölge atamanının yayımladığı, köydeki bütün yetişkin Kazakların geri çekilmeye katılmalarını emreden bildiri pazar yerinde okunarak duyuruldu.

Panteley pazar yerinden eve geldi, Gregor'a bildiriyi anlattı ve "Ne yapacağız?" dedi.

Gregor omuzlarını silkti.

"Elden ne gelir? Geri çekilmek zorundayız. Emir olmasa bile herkes gidecek zaten."

"Ben ikimizden söz ediyorum. İkimiz birlikte mi gideceğiz, yoksa ne yapacağız?"

"Birlikte gidemeyiz. Ben atıma atlayıp bir iki gün kadar Vyeşenskaya'ya gideceğim, oradan hangi kuvvetlerin geçeceğini öğre-

nip alaylardan birine katılacağım. Senin yapacağın şey ise sığınmacı olarak kaçmak. Yoksa askerî kuvvetlerden birine katılmak mı isterdin?"

Panteley dehşetle, "Tanrı yazdıysa bozsun!" dedi. "Öyleyse ben de Besklebnov babayla giderim; geçende birlikte gitmemizi, ona yol arkadaşlığı etmemi istedi. Zararsız bir ihtiyarcıktır, iyi de bir atı var, böylece iki atı birlikte koşarız arabaya, çift atla dörtnala süreriz. Hem kısrağın da azıcık yağlarından kurtulma zamanı geldi. Ne zamandır domuz gibi yiyip duruyor, öyle de korkunç çifte atıyor ki."

"İyi ya, sen de ihtiyarla git öyleyse," diye istekle destekledi bu fikri Gregor. "Yalnız bu arada, hangi yoldan gideceğinizi de bir konuşalım, bakarsın ben de aynı yolu izlemek zorunda kalırım."

Gregor sahra çantasından bir Güney Rusya haritası çıkarıp, babasının yolu üzerindeki köyleri gösterdi, sonra da köylerin adlarını bir kâğıda yazmaya başladı. Ne var ki, haritayı deminden beri saygılı bir biçimde incelemekte olan ihtiyar karşı çıktı:

"Dur hele, hiç yazma onları! Tabii bu işleri sen benden daha iyi bilirsin, hem haritanın şakası yoktur. Hiç yalan söylemez harita, sana doğru yolu gösterir. Ama eğer benim işime gelmezse, nasıl tutarım o yolu ben? Önce Karginskaya'dan geçmemiz gerektiğini söylüyorsun. Ben de görüyorum, orası daha kestirme, ama yine de benim yolu dolaştırmanı gerekiyor."

"Neden gerekiyormuş?"

"Çünkü Latişev'de bir yakın akrabam var; orada hem kendime hem atlara yiyecek bulabilirim. Ama yabancıların yanında kalırsam kendi yiyeceğimi kullanmam gerekir. Sonra haritaya göre Astakov köyünden geçmem gerektiğini söylüyorsun. Orası daha kestirme, biliyorum, ama ben Malahovski üzerinden gideceğim. Orada da uzak akrabalarım var, böylelikle başkalarının otunu kullanırım, kendi otum bana kalır. Unutma ki bütün yol boyunca yanında ot balyası taşıyamazsın, üstelik yaban ellerde bir bakarsın, parasıyla bile ot bulamamışsın, nerde kaldı ki dilenince versinler."

Gregor kurnazca sordu:

"Peki ama Don'un öbür yanında da senin akrabaların yok muydu?"

"Var elbette."

"Öyleyse o yana da gideceksindir sanırım, ha?"

"Saçmalama, hadi," diye parladı Panteley. "Soytarılığı bırak da konuya gel! Tam da şakalaşmanın sırası hani! Ailemizde ne kadar da zeki biri varmış meğer!"

"Bütün akrabalarını ziyaret etmene hiç de gerek yok. Geri çekilme, geri çekilmedir, akraba ziyareti değil. Bayram gününde yaşamıyoruz."

"Bana gideceğim yolu öğretmeye kalkma, nereye gideceğimi biliyorum ben, sana ihtiyacım yok."

"Madem biliyorsun, öyleyse canının istediği yolu tut."

"Senin düşündüğün gibi gitmeye çalışsam da boşuna zaten. Yalnız saksağanlar dosdoğru uçar; duymuştun değil mi bu lafı? Senin dediğin gibi gitsem, Allah bilir nerelere çıkar yolum; kış ortasında yolu izi kalmamış yerlere varırım belki de. Bana bu saçmalıkları anlatmaya başladığında aklın başında mıydı sahi senin? Bir de tümen komutanı olacaksın!"

Baba oğul uzun bir süre cebelleşti, ama Gregor konuyu kafasında evirip çevirdikten sonra, ihtiyarın dediklerinde haklı pek çok yan olduğunu kabul etmek zorunda kaldı ve yatıştırıcı bir tavırla, "Kızma babacığım," dedi, "seni zorla benim dediğim yoldan gönderecek değilim. Sen istediğin yoldan git. Ben seni Donets'in öbür yanında bulmaya çalışırım."

Keyfi yerine gelen Panteley, "Bunu çok önceden söyleyecektin," dedi. "Bir haritadır, güzergâhtır tutturmuş gidiyorsun, ama aklının ermediği bir şey var senin, o da, harita haritadır, ama atlara yem vermedin mi onların bir yere kıpırdamayacağıdır."

Gregor henüz adamakıllı iyileşmeden, ihtiyar yol hazırlıklarını ilerletmişti bile. Kısrağı olağanüstü bir özenle besiye çekmiş, kızağı onarmış, kendine bir çift yeni keçe çizme yaptırmış, ıslak yollarda su emmesinler diye bu çizmelerin altına kendi elleriyle kösele tabanlar koymuş ve çok öncesinden çuval çuval elenmiş yulaf doldurmuştu. Bu geri çekilme harekâtına bile tam bir ev reisi gibi hazırlanmıştı; ihtiyatlı davranıp yolculukta işe yarayabilecek her şeyi hazır etmişti. Bir balta, bir el testeresi, keski, kundura onarımı için gerekli araç gereç, sicim, yedek kundura pençeleri, çiviler, bir çekiç, bir tomar meşin, ip, bir tutam reçine, nal ve nal mıhına varıncaya kadar her şey branda bezine güzelce sarılmış, kızağa hemencecik yerleştirilecek bir biçimde hazır edilmişti. Hatta yanında bir de el kantarı götürmeye bile niyetlendi ama İlyiniçna ona kantarı ne yapacağını sorunca terslenerek cevap verdi:

"Aman be karı, hiç boşuna uğraşma, sen bir türlü akıllanamayacaksın. Yani böylesine basit bir sorunun cevabını kendi kendine veremiyor musun sen şimdi? Geri çekilme sırasında samanı ya da otu tartıyla alacak değil miyim? Otu arşınla mı satıyorlar yahu?"

İlyiniçna hayretler içinde sordu:

"Peki ama onların terazileri yok mudur?"

"Ne biçim terazileri olduğunu nereden bileceksin?" diye köpürdü Panteley. "Belki bizim gibileri kandırmak için hepsi de hilelidir terazilerin. Ya, işte böyle! Oralarda yaşayanların ne mal olduğunu biliriz biz! On beş kiloluk mal alırsın yirmi kilonun parasını ödersin. Her konakta bu kadar zarara uğrayacağıma, ben de kantarımı yanımda götürürüm. Bu kantarla sırtımız yere gelmez bizim! Ayrıca siz burada kantarsız da idare edersiniz; kantar ne işinize yarayacak sanki? Ordu geldi mi otu tartmadan çekip alır. O boynuzsuz iblisleri daha önce de gördüm ben; bilirim onları, hem de çok iyi bilirim!"

İlkbaharda satın almak zorunda kalmamak için kızağa bir el arabası bile koymayı aklından geçirdi ilkin, ama sonradan düşünüp taşındı, bu olmayacak sevdadan vazgeçti.

Gregor da hazırlanmaya başladı. Mavzer tabancasını, filintasını temizledi, sadık kılıcının bakımını yaptı. İyileştikten bir hafta sonra atını görmek için dışarı çıktı, hayvanın pırıl pırıl parlayan sağrısına bakınca, ihtiyar yalnız kendi kısrağını beslemekle kalmamış diye sevindi. Yerinde duramayan ata güçlükle bindi, hayvanı yoruncaya kadar koşturdu ve eve dönerken birisinin Astakov'ların evinin penceresinden kendisine küçücük bir mendil salladığını gördü, ya da gördüğünü sandı.

Köy kurulunun yaptığı bir toplantıda Tatarskili erkekler hep birden aynı günde yola çıkmaya karar verdi. İki gün boyunca kadınlar Kazakların yolculuğu için çeşitli kumanyalar hazırlamakla uğraştı. Hareket günü olarak Aralığın 12'si kararlaştırılmıştı. Önceki akşam Panteley kızağına otla yulaf yükledi, ertesi sabah da şafak söker sökmez koca gocuğunu giydi, kemerini sıktı, deriden yapılmış bol sürücü eldivenlerini kemerine sokuşturdu, duasını etti ve ailesiyle vedalaştı.

Az sonra upuzun bir yük katarı köyden tepenin üstüne kadar dizilivedi. Kadınlar köy otlağına kadar çıkıp uzaklaşan erkeklerine uzun

uzun mendil salladı. Derken, bozkırdan doğru hafif hafif bir rüzgâr çıktı ve her şeyi yutan karla karışık sis arasında, ağır ağır tepeyi tırmanan arabalar da, arabaların yanında iri adımlarla yürüyen Kazaklar da görünmez oldu.

Gregor Vyeşenskaya'ya hareketinden önce bir kez Aksinya'yla görüştü. Köyde ışıkların çoktan yandığı bir akşam saatinde görmeye gitti onu. Aksinya yün eğiriyordu. Yanı başında Anikuşka'nın dulu oturmuş çorap örüyor, bir yandan da bir hikâye anlatıyordu. Yabancıyı görünce Gregor ters bir tavırla, "Dışarıya gel bir dakika," dedi Aksinya'ya kısaca. "Seninle işim var biraz."

Sundurmada elini Aksinya'nın omuzuna koyarak sordu:

"Bu geri çekilişte benimle gelecek misin?"

Aksinya uzunca bir süre konuşmadan vereceği cevabı düşündü. Sonra alçak bir sesle, "Peki ama çiftlik ne olacak? Ev ne olacak?" dedi.

"Her şeyi birisine emanet etmen gerekecek. Geri çekilmek zorundayız."

"İyi ama, ne zaman?"

"Yarın arabayla geçerken seni alırım."

Aksinya karanlıkta gülümseyerek şöyle dedi:

"Çok eskiden sana dünyanın öbür ucuna kadar seninle giderim dediğimi hatırlıyorsun, değil mi? O zaman neysem, şimdi de oyum ben. Benim sana olan aşkım gerçek bir aşktır. Geleceğim, arkama dönüp bir kez bile bakmayacağım. Seni ne zaman bekleyeyim?"

"Akşamleyin. Yanına fazla öteberi alma. Giyecek al, alabildiğin kadar da yiyecek, hepsi o kadar. Hadi bakalım, şimdilik kal sağlıcakla."

"Güle güle. Ama içeri girmez miydin? O birazdan gidecek. Seni görmeyeli o kadar çok oldu ki! Sevgilim Grişa! Ben de artık diyordum ki... Yok, yok söylemeyeyim."

"Hayır, giremem. Hemen şimdi Vyeşenskaya'ya gitmem gerekiyor. Allahaısmarladık. Yarın bekle beni."

Gregor dışarı çıktı, bahçe kapısından geçti. Ama Aksinya, avuçlarını alev kesilmiş yanaklarına bastırarak, dudaklarında gülümsemeyle ayvanda kaldı bir süre.

• • •

Vyeşenskaya'da bölgesel resmî dairelerin, resmî kuruluşların ve levazım debboylarının* boşaltılmasına başlanmıştı bile. Bölge atamanının bürosunda Gregor cephedeki durumu sordu. Yaverlik yapan gencecik bir asteğmen ona, "Kızıllar Alekseyevskaya'ya yaklaştı," dedi. "Vyeşenskaya'dan hangi birliklerin geçeceğini, daha doğrusu geçip geçmeyeceğini hiç bilmiyoruz. Kendiniz de göreceksiniz ya, kimsenin bir şey bildiği yok, herkes sıvışma telaşında... Bence şimdi alayınızın şu anda nerede bulunduğunu Mülerovo'da öğrenmek daha kolay olur sizin için. Nasıl olsa alayınız demiryolu hattını izleyerek geri çekilecektir. Düşman Don'da durdurulacak mı? Hayır, sanmıyorum. Vyeşenskaya hiç çarpışılmadan bırakılacaktır, burası kesin."

Gregor o gece geç vakit evine döndü. İlyiniçna onun yemeğini hazırlarken, "Senin Prohor çıkageldi," dedi. "Sen gittikten bir saat sonra geldi, tekrar uğrayacağını söyledi ama bir daha görünmedi."

Habere sevinen Gregor yemeğini çarçabuk yiyip Prohor'u görmeye gitti. Emir eri kuru bir gülümsemeyle buyur etti onu, "Allahını seven tutmasın deyip, geri çekilme harekâtını Vyeşenskaya'dan başlattın diye düşünmeye başlamıştım ben de," dedi.

Gregor kahkahayı basıp sadık emir erinin omuzuna vurarak, "Hangi cehennemden çıktın geldin bakalım?" diye sordu.

"Cepheden tabii."

"Sıvıştın mı?"

"Niye, nereden aklına geliyor böyle şey? Benim gibi bir asker kaçacak ha? Sensiz çekip sıcak ülkelere gitmeyi içime sindiremedim. Günah işlerken birlikte işledik seninle, onun için kıyamete kadar da birlikte gitmemiz gerek. İşin tadı tuzu kaçtı, biliyorsun ya."

"Evet, biliyorum. Sen şimdi, alaydan seni nasıl bıraktılar onu anlat bakalım."

Prohor suratını daha da asarak, "Orası uzun hikâye, sonra anlatırım sana," dedi kaçamak yollu.

"Alay nerede?"

"Şu anda neredediir Allah bilir."

"Peki sen alaydan ayrılalı ne kadar oldu?"

"İki hafta kadar önce ayrıldım."

---

* Debboy: Depo.

"Öyleyse bunca zamandır nerelerdeydin?"

"Hay Allah! Başımın etini yedin bitirdin!" dedi Prohor hoşnutsuzlukla, sonra da karısından yana şöyle bir baktı. "Nerdeymişim, neden olmuş, nasıl olmuş... Nerede idiysem artık orada değilim işte. Anlatacağız dedik mi sana, demek ki anlatacağız. Hey, karı! İçkin var mı? Komutanımı görünce boğazım kurur benim, onun için şöyle boğaz ıslatacak bir şeyin var mı? Yok mu? Eh, öyleyse hemen davran bir şeyler bul buluştur, göz açıp kapamadan da dönmeye bak! Kocanın yokluğunda askerî disiplini unutmuşsun. Yol yordam bilmez olmuşsun."

Prohor'un karısı gülümseyerek, "Nereden çıktı şimdi böyle içini boşaltmak?" diye sordu. "Sen bana o kadar bağırıp durma bakalım; evin gerçek efendisi sen değilsin burada, on iki ayda topu topu bir iki gün kalıyorsun evinde."

"Herkes bana bağırıyor, benimse senden başka bağıracak kimsem yok. Sen bekle, hele ben bir general olayım da, o zaman başkalarına bağırırım. Ama şimdilik dişini sıkıp eyvallah de; hadi bakalım, giy üniformanı, yallah!"

Karısı sokak elbisesini üzerine geçirip gittikten sonra Prohor sitemli sitemli Gregor'a bakarak, "Biliyor musun, hiç de halden anlamıyorsun sen Panteleyeviç!" dedi. "Bir kadının önünde sana her şeyi anlatamam ki, ama sen tutturdun ille de nasıldı, nedendi diye. Her neyse, tifüsünü atlattın mı?"

"Evet, atlattım. Şimdi sen kendinden söz et bana bakalım. Bir şeyler saklıyorsun, gidi köftehor seni! Çıkar baklayı ağzından, ne haltlar karıştırdın bakalım? Nasıl kaçtın, ha?"

"Yalnız kaçmak olsa neyse, daha da beter benimki... Seni eve getirdikten sonra alaya döndüm. Senin bölüğünün Üçüncü Takımına verdiler beni. Ben de dövüşmeye bayılırım ya! İki saldırıya katıldım, ondan sonra düşünmeye başladım, 'Bu benim sonum olacak! Ya kendine kaçacak bir delik bulursun ya da hapı yuttuğunun resmidir oğlum!' Derken, alnımın karayazısına bak ki, Kızıllar bir bastırmaya başladı bizi, çarpışmalar bir kızıştı, soluk alamıyoruz. Kızıllar nerede cepheyi yarsa bizi oraya sürüyor; nerede bir zayıflama görülse bizim alay orayı boyluyor. Bir hafta içinde bizim takımdan on bir Kazak yeryüzünden silindi, hani sanki inek yalayıp yutmuş gibi. İşte böyle, benim de artık iyice

canıma tak etmişti, adamakıllı gına gelmişti!" Prohor bir sigara yaktı, tütün kesesini Gregor'a uzattı ve acele etmeden anlatmayı sürdürdü:

"Derken Liski yakınlarında bir keşif görevine çıkmak düştü kısmetime. Üç kişiydik. Bir sırtın üzerinde, gözlerimizi dört açmış, hafif süratli ile gidiyorduk ki, bir Kızılın oradaki bir dere kıyısından çıkıp ellerini havaya kaldırdığını gördük. Dörtnala üzerine vardık, ama adam bağırdı, 'Kazaklar, ben sizin yandaşınızım. Kesmeyin beni, sizden biriyim ben de.' Gelgelelim beni şeytan dürtmüş olacak, her nedense hırslanıverdim, atımı üzerine sürüp, 'Seni gidi orospu çocuğu,' dedim adama, 'dövüşmeye karar verdin madem, o zaman teslim olmayacaksın! Pis domuzun tekisin sen,' dedim. 'Görmüyor musun ulan güç bela tutunuyoruz zaten! Sen de kalkmış teslim oluyorsun, bize takviye geliyorsun!' Böyle deyip, kılıcımın kınını sırtının ortasına indirdim. Yanımdaki öbür Kazaklar da aynı şekilde veriştirdi ona, 'Böyle savaşmanın anlamı ne yani, bir o yana bükülüp bir bu yana bükülüp? Hepiniz birden gelseydiniz üzerimize, savaş şimdiye kadar çoktan biterdi.' Bu döneğin bir subay olduğunu nereden bilecektim? Meğerse subaymış! Ona kılıcımın kınıyla vurduğumda benzi attı, alçak bir sesle, 'Subayım ben, senin haddin değil bana vurmak!' dedi. 'Eskiden hassa süvarisiydim, seferberlik sırasında Kızılların eline düştüm. Komutanınıza götürün beni, orada her şeyi anlatırım ona.' Bunun üzerine biz de, 'Belgelerini göster,' dedik. Ama herif kibirle, 'Sizinle konuşmaya niyetim yok; komutanınıza götürün beni,' diye diklendi."

Gregor hayretle, "Peki ama bunları karının yanında niye konuşmak istemedin?" diye sordu.

"Daha lafımın orasına gelmedim, lütfen sözümü kesme. Onu alıp bölüğe götürmeye karar verdik, meğer aptallık etmişiz. Oracıkta gebertmeliymişiz onu işi fazla uzatmadan. Oysa biz tuttuk getirdik adamı, sanki üzerimize vazifeymiş gibi. Ertesi gün bir de baktık ki, onu bizim bölüğe komutan atamışlar. Kaderin cilvesine bak hele! Ondan sonra da çilenin sunturlusu başladı! Bir iki gün geçince beni çağırttı yanına ve sordu: 'Demek sen birleşmiş, bölünmez bir Rusya için savaşıyorsun, öyle mi orospu çocuğu? Beni tutsak aldığında ne demiştin bakayım? Hatırlıyor musun?' Bu işin içinden sıyrılmaya çalıştım, ama bir türlü insafa gelmiyordu, hele kılıcımın kınıyla ona vurduğumu hatırladıkça sinirden zangır zangır titriyordu. 'Benim bir hassa alayında yüz-

başı olduğumu, soylu olduğumu biliyor musun?' dedi. 'Bir de sen, sen yabani, bana vurmak cüretinde bulundun, öyle mi?' Beni bir iki kez huzura çekti, hele bir seferinde insafı minsafı bir yana koydu. Takım komutanına emir verip nöbet sıram gelmeden beni ileri karakol nöbetine koydurdu, angaryaları yağmur gibi yağdırdı tepeme. Lafın kısası, canımı burnumdan getirdi domuz! Onu tutsak aldığımızda, keşfe benimle birlikte çıkan öbür ikisine de aynını yaptı. Çocuklar ellerinden geldiği kadar dayandı, ama sonunda bir gün bana açılıp dediler ki, 'Şunun işini bitirelim, yoksa bizi canımızdan bezdirecek.' Onu öldürmeye vicdanım elvermiyordu, o yüzden düşünüp taşınıp her şeyi alay komutanına anlatmaya karar verdim. Onu tutsak aldığımız zaman işini bitirebilirdik, ama elim kalkmadı her nedense. Karım tavuk boğazlarken bile gözlerimi yumarım ben, üstelik burada söz konusu olan adam öldürmekti."

"Ama yine de öldürdünüz onu, değil mi?" diyerek tekrar sözünü kesti Prohor'un Gregor.

"Bekle bir parça; yeri gelince öğreneceksin her şeyi. Neyse, alay komutanına anlattım. Yanına çıktım ama o bana güldü ve 'Üzülmenin yararı yok Zikov, mademki vurmuşsun ona,' dedi. 'Disiplini yeniden kurmak istemekte yerden göğe kadar hakkı var. İyi ve akıllı bir subaydır o.' Bunun üzerine alay komutanının yanından ayrıldım, ama aklımdan da şöyle geçirdim, 'Sen o iyi subayını al da, istersen istavroz yerine boynuna as, ama onun bölüğünde askerlik yapmaya hiç niyetim yok benim!' Beni başka bir bölüğe vermelerini istedim, ama bundan da bir sonuç çıkmadı; değiştirmediler bölüğümü. Artık kaçmaktan başka çare yok dedim kendi kendime. Ama demesi kolay da yapması zor. Bir hafta dinlenelim diye bizi cephe gerisine aktardılar, işte o zaman yine şeytan dürttü beni, aklımı iyice başımdan aldı. Yapılacak en doğru şeyin, belsoğukluğuna tutulmuş bir kadıncağız ayarlamak olduğuna karar verdim. O zaman beni, hastaların çalıştırıldığı hafif hizmete verirlerdi, o arada geri çekilme başlar, işler de kendiliğinden yoluna girerdi. Böylece –daha önce hiç yapmadığım bir şeyi yapmaya– kadınların peşinde dolaşmaya, en berbat görünüşlü hangisi diye bakınmaya başladım. Ama nereden bileceksin? Kadının alnında yazmıyor ki şusu var busu var diye. Hadi bakalım, ne yapmalıydım ben şimdi?" Prohor okkalı bir tükürük atıp karısının geri dönmediğinden emin olmak için kulak kabarttı.

Gregor gülümsediğini göstermemek için ağzını eliyle kapattı. Gözlerinde kahkaha pırıltılarıyla sordu:

"Belsoğukluğuna yakalanabildin mi bari?"

Prohor ağlamaklı gözlerle baktı ona. Ölümü yaklaşmış kart bir köpeğinki gibi acıklı ve durgundu bakışı. Kısa bir sessizlikten sonra konuştu:

"Kolay mı sanıyorsun yakalanmak? Yakalanmak istemediğin zaman neredeyse havadan kaparsın, ama ben bir türlü bulamıyordum; hani bağıra bağıra çağırsam boşuna."

Gregor yarım dönerek kıs kıs güldü, sonra elini yüzünden çekip boğulur gibi bir sesle sordu:

"Bana işkence etme İsa aşkına! Yakalandın mı yakalanmadın mı?"

"Sana gülünç geliyor elbette!" dedi Prohor gücenik bir tavırla. "Başkalarının bahtsızlığına yalnız budalalar güler; hiç değilse ben öyle düşünüyorum."

"Yok canım, güldüğüm filan yok... Ee, sonra ne oldu?"

"Sonrası, yerleştiğimiz evin kızından hastalığı kapmak için işe koyuldum. Kırk yaşlarında bir bakireydi, belki biraz daha genç. Yüzü sivilce kaplıydı, bir görünüşü vardı ki, hani, tam deyimiyle 'evlere şenlik'! Komşular onun yakınlarda doktora gittiğini çıtlattı. Kendi kendime, 'Eh,' dedim, 'bundan mutlaka kaparım hastalığı!' Böylece, kızın etrafında genç horoz gibi dönmeye başladım; ibiğimi dikip kurum satarak dolanıyor, kıza ne diller döküyordum. Bunca lafı nereden buluyordum, doğrusu ben de bilmiyorum." Prohor suçlu suçlu gülümsedi, hatta bu anıyla biraz neşelenir gibi oldu. "Onunla evleneceğime söz verdim, akla gelmedik edepsizce laflar ettim... En sonunda onu tava getirdim, artık iş günahı işleme kertesine geldi dayandı. Tam o sırada bir ağlamadır tutturdu ki, deme gitsin. Onu yatıştırmaya çalışıp dedim ki, 'Hastalıklı filan mısın yoksa? Hiç önemi yok canım, daha bile iyi.' Ama beni de bir korku aldı; vakit geceydi, ya biri gürültümüzü duyar da ses çıkarmadan sokulup bizi oracıkta, samanlıkta basıverirse? 'İsa aşkına bağırma!' dedim. 'Hastalıklıysan da korkma; seni öylesine seviyorum ki, her şeye razıyım ben!' Kız demesin mi ki, 'Proşenkacığım benim, hastalıklı filan değilim. Namuslu bir kızım ben, korkuyorum tabii, o yüzden bağırdım!' İster inan ister inanma Gregor Panteleyeviç, ama kız bunu der demez soğuk terler döktüm. 'Ey, ulu Tanrım!'

dedim içimden, 'ne belaya çattık! Bu kadarı da yetti artık!' Açtım ağzımı yumdum gözümü, 'Peki ne diye doktora gidiyorsun öyleyse? Ne diye herkesin aklına yanlış düşünceler sokuyorsun?' Kız da, 'Doktora,' dedi, 'yüzümdekileri temizleyecek bir merhem versin diye gittim.' Onun üzerine başımı ellerimin arasına alıp, 'Şimdi kalk, hemen buradan defol, lanet olasıca pis cadı!' dedim. 'Madem namuslusun, istemiyorum seni, evlenmeyeceğim de!'"

Prohor daha okkalı bir tükürük atıp isteksiz isteksiz devam etti:

"Böylece bütün çabalarım boşa çıktı. Eve dönüp eşyalarımı topladım, hemen o gece başka bir konak yerine taşındım. Derken bizim çocuklar kulağıma bir şeyler çıtlattı da, ben de aradığımı bir duldan kaptım. Ama bu sefer yekten girdim konuya. 'Hastalıklı mısın?'diye sordum kadına. 'Evet, azıcık hastalıklıyım,' dedi. 'Eh,' dedim, 'ben de bir çeki istemedim zaten.' Yardımlarından ötürü ona yirmi rublelik bir banknot verdim, ertesi gün de göğsümü gere gere bu başarımdan söz edince hafif göreve verildim. Oradan da dosdoğru evime geldim."

"Atını almadan mı geldin?"

"Yok canım! Atımla geldim, hem bütün savaş teçhizatımla birlikte. Çocuklar atımı hastalık iznimi geçirdiğim yere yolladı. Ama orası önemli değil, karıma ne diyeceğimi söyle sen bana, bir akıl ver. Yoksa hiç canımı sıkıntıya sokmayıp geceyi seninle mi geçirsem?"

"Allah göstermesin! Sen yine kendi evinde kal! Yaralı olduğunu söyle. Yanında hiç sargı bezi var mı?"

"Sıhhiye çantamdakiler var."

"İyi ya, onları kullan öyleyse."

"İnanmaz bana," dedi Prohor üzüntüyle. Ama yine de ayağa kalktı. Çantasını karıştırdı, misafir odasına gitti ve oradan fısıldadı, "Bizimki gelirse sen onu lafa tutuver, hemen geliyorum."

Gregor kendine bir sigara sararken, hareket hazırlıklarını kafasından geçirdi. 'Kızağa iki atı birden koşarız,' diye karar verdi. 'Akşamleyin yola çıkmalıyız ki, bizimkiler beni Aksinya'yla görmesin. Hoş, nasıl olsa öğrenecekler ama, olsun.'

"Bölük komutanını anlatıyordum sana, daha bitmedi," diye topallayarak misafir odasından çıkıp geldi, masaya oturdu Prohor. "Bizim adamlar, hastalığımın üçüncü günü gebertmiş onu."

"Sahi mi?"

"Vallahi! Bir çarpışma sırasında sırtından vurup işini bitirmişler. Yani, boşu boşuna hastalık kapmış oldum, canımı sıkan da bu ya."

Kafasının içi Tatarski'den ayrılışıyla ilgili düşüncelerle dolu olan Gregor, "Bu işi yapanı yakalamadılar mı?" diye dalgın dalgın sordu.

"Onu arayacak halleri mi vardı ki? Geri çekiliş havasına herkes öylesine kaptırmıştı ki kendini, kimsenin kimseyi arayacak vakti yoktu! Yahu, bu benim karı da nerede kaldı? Canım da nasıl içmek istiyor hani! Ne zaman yola çıkmayı düşünüyorsun?"

"Yarın."

"Bir güncük daha erteleyemez miyiz?"

"Niçin?"

"Hiç değilse bitleri atardım üstümden. Bitli bitli yola çıkmak hiç de hoş olmasa gerek!"

"Bitlerini yolda atarsın. Oyalanacak zaman değil. Kızıllar Vyeşenskaya'ya topu topu iki günlük yolda."

"Sabah mı çıkıyoruz yola?"

"Hayır, gece. Karginskaya'yı tutalım yeter. Geceyi orada geçiririz."

"Ama Kızıllar yetişmez mi bize?"

"Her an, hemen yola çıkabilecek gibi hazırlıklı olmamız gerekecek... Ha, diyorum ki, Aksinya Astakova'yı da yanımda götürmeyi düşündüm. İtirazın yoktur sanırım?"

"Benimle ne ilgisi var? Canın isterse iki tane Aksinya götür... Ama atlara da biraz fazla gelecek yani."

"Pek ağır değildir."

"Kadınlarla yolculuk dertli olur... Hem, boynunun borcu mu onu da yanında götürmek? Sanki onsuz derdimiz yetmiyormuş gibi!" diye iç geçirdi Prohor. Gözlerini kaçırarak ekledi:

"Onu da peşinden sürükleyeceğini biliyordum zaten. Esas kocası sensin sanki! Ah, Gregor Panteleyeviç, kamçı cezası hanidir seni bekliyor!"

Gregor soğuk bir tavırla, "Orası seni ilgilendirmez," dedi. "Kalkıp da karına ağzından bir söz kaçırayım deme bu konuda."

"Hiç ona ağzımdan bir şey kaçırdım mı bu konuda şimdiye kadar? Sen beni iyi tanımamışsın daha! Peki ama evini kime emanet edecek o?"

Kapı önünden ayak sesleri duydular. Prohor'un karısı içeri girdi. Tüylü, kurşuni yazmasının üstünde kar taneleri pırıldıyordu.

"Kar mı bastırdı?" diyerek dolaptan bardakları çıkardı Prohor ve ancak o zaman sormak aklına geldi, "Sahi, bir şey getirdin mi?"

Prohor'un al yanaklı karısı koynundan buğulu buğulu iki şişe çıkarıp masaya koydu.

Prohor keyifle, "Hah, şimdi birini de yolculuğa ayırabileceğiz!" dedi. Votkayı koklayıp düşüncesini bildirdi:

"Birinci sınıf! Öyle de sert ki!"

Gregor iki küçük bardak votka içti, sonra yorgun olduğunu ileri sürerek izin isteyip evine gitti.

XXVI

PROHOR, "Eh, savaşın sonu geldi," dedi, tepeyi tırmanırken. "Kızıllar şimdi öyle bir bastırıyor ki, gerileye gerileye sonunda kıç üstü denize oturacağız."

Altlarında, mavimsi buğulara bürünmüş Tatarski uzanıyordu. Ufkun karlı, pembe çizgisi ardında güneş batmıştı. Kızak ayaklarının altında kar gevrek gevrek çıtırdıyordu. Atlar adeta ile gidiyordu. Gregor çift atlı kızağın arkasında yarı uzanmış, sırtını eyerlere yaslamıştı. Yakası ve etekleri kürklü bir yarım gocuğa bürünmüş olan Aksinya onun yanında oturuyordu. Tüylü, beyaz yazmasının altından kara gözleri sevinçle pırıldıyordu. Gregor yan gözle Aksinya'yı, onun ayazdan hafifçe kızarmış yanaklarını, kalın kara kaşlarını, kırağı bürümüş kirpiklerinin uzun kıvrımları altından ışıldayan mavimtırak göz aklarını süzüyordu. Aksinya canlı bir merakla çevresine bakıyor, kar yığınlarıyla örtülü bozkırı, ezile ezile cilalanmış hale gelen yolu, buğular içinde kalan uzak ufukları seyrediyordu. Evinden hemen hemen hiç uzaklaşmamış olan Aksinya için her şey yeni, olağanüstüydü; her şey dikkatini çekiyordu onun. Yalnız zaman zaman gözlerini indirip, kirpiklerindeki kırağının tatlı tatlı tırmalayan soğuğunu hissederken, kendisini bunca zamandır tutsak eden rüyanın böyle garip ve beklenmedik bir biçimde gerçekleştiğini düşünerek gülümsüyordu. İşte şimdi Gregor'la birlikte Tatarski'den uzaklaşıyor, ona bunca acılar çektiren, sevmediği bir kocayla yarı ömrünü işkence çekerek geçirdiği, her şeyiyle onda tatsız anılar uyandıran o hiç sevmediği memleketinden, kendi köyünden uzak, çok uzaklarda bir yerlere gidiyorlardı.

Gregor'un varlığını âdeta bütün bedeniyle yanında duyarak gülümsedi ve bu mutluluğu elde edinceye kadar çektiği çilelere de, ona uzaklardan göz kırpan şu bozkırın ufukları kadar karanlık bir duman perdesi ardındaki geleceğe de boş verdi.

Bir aralık arkasına bakan Prohor, Aksinya'nın ayazdan şişmiş, kızarmış dudaklarındaki titrek gülümseyişi fark ederek, incinmiş bir edayla sordu:

"Ne sırıtıyorsun öyle? Gelin gidiyor sanki! Evinden kaçtığına mı seviniyorsun?"

"Hiç sevinmez olur muyum?" dedi Aksinya çın çın öten bir sesle.

"Aman ne de sevinilecek şey! Aptalsın sen be kadın. Bu küçük yolculuğun nasıl sona ereceğini bilmiyorsun daha, onun için sırıtmakta acele etme! Sakla dişlerini!"

"Gelecek, benim için geçmişimden beter olamaz."

"Şu ikinizin haline baktıkça midem bulanıyor..." diyerek Prohor kamçısını öfkeyle indirdi atların sırtına.

Aksinya bir kahkahayla, "Öyleyse başını çevir de parmağınla ağzını tıka!" diye akıl verdi.

"Ne kadar aptal olduğunu yine gösterdin işte! Denize varana kadar hep parmağım ağzımda tıkalı mı kalsın sonra? Amma akıl!"

"Neymiş mideni bulandıran?"

"Sen şu sesini kessene hele! Kocan olmayan bir erkeğin peşine takılmış, Tanrı bilir nereye gidiyorsun! Ya şimdi Stepan çıkagelmiş olsa köye, ne olacak o zaman?"

"Biliyor musun Prohor," dedi Aksinya, "sen bizim işimize burnunu sokma sakın, yoksa talihin tersine döner senin de!"

"Sizin işinize burnumu soktuğum yok. Öyle terslemesene beni! Aklımdan geçeni söylemeye hakkım var değil mi? Yoksa beni atlardan başkasıyla konuşmaması gereken arabacın mı sandın? Bu da güzel yani! İster kız ister kızma, keyfin bilir Aksinya. Ama seni iyice bir dayaktan geçirmeli, şöyle sağlam bir sopayla, üstelik bağırman da yasak edilmeli! Talih malih diye de gözümü korkutmaya çalışma! Ben talihimi her yere yanımda taşırım. Kimseninkine benzemez benim talihim; pek güldürmez ama ağlatmaz da... Deh, ulan deyyuslar! Hep kaytarmaya bakarsınız, kulağı kesik iblisler sizi!"

Gregor gülümseyerek dinliyordu, sonunda yatıştırıcı bir sesle, "Daha köyün dışına çıkmadık yahu, durun hele, hemen atışmaya başlamayın!" dedi. "Önümüzde upuzun bir yol var, bol bol vaktiniz olacak atışmaya. Neden başına bela kesildin kadının Prohor?"

"Bela kesilirim elbet," dedi Prohor hırsla, "o da zıtlaşmasın benimle! Şimdi içimden diyorum ki, şu koca dünyada kadın milletinden daha kötü bir şey olamaz. Isırgan otu mübarekler... Biliyor musun kardeş, Tanrının en kötü icadıdır kadınlar! Bana kalsa kadın milletinin kökünü kazırdım yeryüzünden! Şu anda kadınlar için düşündüklerim bu kadar kötü. Sen ne gülüyorsun orada? Başkalarının bahtsızlığına yalnız budalalar güler. Tut şu dizginleri ben biraz ineceğim."

Prohor bir süre yaya yürüdü, sonra kızaktaki yerine güzelce yerleşti ve bir daha dırıltı çıkarmadı.

Geceyi Karginskaya'da geçirip, ertesi sabah kahvaltıdan sonra tekrar yola koyuldular. Akşam karanlığı bastırırken Tatarski'den altmış verst uzaklaşmışlardı.

Sığınmacıların arabaları uçsuz bucaksız kafileler halinde güneye doğru ağır ağır ilerliyordu. Morozovski yakınlarında ilk Kazak birliklerine rastladılar. Topu topu otuzar kırkar atlıdan oluşmuş bölükler, arkalarında ağırlıklarıyla geçip gitti. İlerledikçe geceleyecek yer bulmak güçleşiyordu. Akşam vaktine kadar köylerde konaklama yerlerinin hepsi de tutulmuş olduğundan, başlarını sokacak bir çatı altı bulmak şöyle dursun, atlarını koyacak yer bile bulamıyorlardı. Tavrida ilçelerinden birinde Gregor kapı kapı dolaşarak yatacak bir yer aradı, ama boşuna; sonunda geceyi bir sundurma altında geçirmek zorunda kaldılar. Tutuldukları kar fırtınasından sırılsıklam olan elbiseleri sabaha kadar donup kaskatı kesildiği için, her kıpırdanışlarında çatur çutur ediyordu. Bütün gece gözlerine bir damla uyku girmedi ve ancak şafak sökerken, avluda samanlardan bir ateş yakarak biraz ısınabildiler.

Sabahleyin Aksinya çekine çekine bir öneride bulundu:

"Grişa, acaba bugünü burada geçiremez miydik? Bütün gece ayazda kaldık, bir damla uyku uyumadık, azıcık dinlensek."

Gregor razı oldu. Güç bela bir yer buldu sığınacak. Şafakla birlikte öbür sığınmacılar yola çıkmıştı, ama yüzden fazla yaralı ve tifüslü hasta taşıyan bir sahra hastanesi de o günü geçirmek üzere köyde kalmıştı.

Ufacık bir odada on Kazak pis bir toprak zemin üzerinde uyuyordu. Prohor bir velense ile yem torbasını getirdi, tam kapının dibine biraz saman serdi, derin uykuya dalmış yaşlı bir Kazak'ı bacaklarından sürüyerek yana çekti ve incelikten yoksun, ama merhametli bir tavırla Aksinya'ya, "Şuraya uzanıver," dedi, "yorgunluktan tanınmayacak haldesin."

Akşama doğru köy yine insanlarla doldu. Bütün gece sokak aralarında kamp ateşleri yandı, insan seslerinden, at kişnemelerinden, kızak gıcırtısından oluşan gürültü sabaha kadar kesilmedi. Daha gün ışımadan Prohor'u uyandıran Gregor fısıldadı:

"Hadi, atları koş. Yola koyulmalıyız."

Prohor esnerken, "Niye bu kadar erken?" diye sordu. "Dinlensene!"

Prohor başını eyerinin kaşından kaldırdı, uzaktan uzağa top atışlarının boğuk gürlemelerini duydu.

Ellerini yüzlerini yıkadılar, domuz yağından oluşan yemeklerini yedikten sonra, kızaklarını sürüp yeni yeni uyanmaya başlayan avludan çıktılar. Sıra sıra kızakların çevresinde insanlar telaşlı telaşlı gidip geliyordu. Sabah karanlığında boğuk bir ses duyuldu:

"Hayır, siz kendiniz gömün onları! Altı kişiye mezar kazmak yarım günümüzü alır."

Bir başka ses, sakin sakin Ukraynaca cevap verdi:

"Bizim görevimiz mi onları gömmek?"

Boğuk bir ses, "Pekâlâ gömersiniz!" diye bağırdı. "İsterseniz gömmeyin, oldukları yerde kalsınlar da avlunuzu leş gibi kokutsunlar. Bana göre hava hoş."

"Dinle biraz doktor, burada ölen bütün sığınmacıları gömmeye kalkarsak, bu işin altından kalkamayız. Kendiniz gömüverseniz ya?"

"Canın cehenneme budala papaz sen de! Senin hatırın için hastaneyi Kızılların eline teslim edeceğimi mi sanıyorsun?"

Gregor kızağını yolun tam orta yerinde duran kızakların çevresinden dolaştırırken, "Kimse ölüleri istemiyor..." dedi.

"Ölüler şöyle dursun, burada kimsenin yaşayanlarla bile uğraşacak hali yok," diye cevap verdi Prohor.

Don'un bütün kuzey ilçeleri güneye doğru akıyordu. Sığınmacıların yük arabaları sayısız kafileler halinde, Çariçin-Lihaya demiryolu hattını geçerek Maniç'te toplanıyordu. Yolculuklarının birinci haftası

boyunca Gregor her konakladıkları yerde Tatarskili hemşerilerini sordu, ama geçtikleri köylerin hiçbirinde bir tek Tatarskili bulamadı. Babası ve diğerleri çok daha solda kalıp, Ukraynalıların yerleşim alanlarına girmekten kaçınarak, Kazak köylerinin arasından Oblivskaya'ya yönelmişti herhalde. Gregor ancak on üçüncü gün onların izine rastlayabildi. Geceyi geçirmek üzere konakladıklarında, Vyeşenskaya ilçesinden bir Kazak'ın bitişik evde tifüsten yattığını öğrendi. Adamın nereli olduğunu anlamaya gitti ve alçacık tavanlı, ufacık odaya girince, yerde yatan ihtiyar Obnizov'u gördü. Tatarskili sığınmacıların bu köyden iki gün önce ayrıldığını öğrendi ondan; çoğu tifüse yakalanmış, ikisi yolda ölmüş, Obnizov'u kendi isteği üzerine geride bırakmışlardı.

Gregor ona veda ederken, ihtiyar, "Eğer iyileşirsem," dedi, "Kızıl yoldaşlar da bana acıyıp öldürmezse, bir yolunu bulur evime kavuşurum nasıl olsa."

Gregor ihtiyara babasını sordu, ama Obnizov, kendisinin en arkaya kalan kızaklardan birinde olduğunu, o yüzden Gregor'un babasından hiç haber almadığını ve Malahovski köyünden geçtiklerinden beri Panteley Prokofyeviç'i hiç görmediğini söyledi.

Bir sonraki duraklarında barınacak yer bulmakta şansı daha yaver gitti Gregor'un. İlk girdiği evde Verhne-Çirskoye köyünden tanıdık Kazaklara rastladı. Gregor'a yer açtılar, o da beraberindekileri sobanın yanına rahatça yerleştirdi. On beş sığınmacı balık istifi yatıyordu; üçü tifüse yakalanmış, biri de donma tehlikesi geçirmişti. Kazaklar akşam yemeği için domuz yağıyla akdarı lapası pişirip, bunun birazını Gregor'la yol arkadaşlarına sundu konukseverlikle. Prohor'la Gregor iştahla yedi, ama Aksinya yemeğe elini sürmedi.

"Neden yemiyorsun, aç değil misin?" diye sordu Prohor. Aksinya'ya karşı davranışları son birkaç gündür anlaşılmaz bir şekilde değişen Prohor, şimdi onunla inceliksiz ama halden anlar bir biçimde konuşuyordu.

"Azıcık midem bulanıyor..." Aksinya yazmasını şöylece başına atıp avluya çıktı.

Prohor, "Hasta filan olmasın?" diye sordu Gregor'a.

"Kim bilir?" diyerek Gregor lapa tabağını bırakıp Aksinya'nın arkasından gitti. Aksinya'yı merdivenin başında buldu; kadın orada dikilip elini göğsüne bastırmıştı. Gregor ona sarılarak kaygıyla sordu:

"Neyin var canımın içi?"

"Midem bulanıyor, başım da ağrıyor."

"İçeriye gir de uzanıver."

"Sen gir, ben arkandan gelirim hemen."

Sesi kısık ve kuru çıkıyordu Aksinya'nın; hareketleri cansızdı. Kadın soluk alınamayacak kadar sıcak odaya girerken Gregor onu dikkatle süzdü; yanaklarının al al olduğunu, gözlerindeki kuşku uyandırıcı parlaklığı fark etti. Yüreği oynadı; besbelli hastaydı Aksinya. Onun bir gün önce ürperdiğinden, başının döndüğünden yakındığını hatırladı. Ayrıca o sabah erkenden uyandığında Aksinya'nın ter içinde olduğunu da fark etmişti; ensesindeki kıvırcık saçları yeni yıkanmış gibi ıpıslaktı. Aksinya uyurken o da onun yanında yattığı yerden onu uzun uzun seyretmiş, rahatını bozmaktan korkarak kaldırmaya cesaret edememişti.

Aksinya yolculuğun zorluk ve sıkıntılarına cesaretle katlanmış, hatta Prohor'un birkaç kez üst üste, "Nereden çıktı bu savaş belası yahu, kimin aklına esti savaş çıkarmak? Bütün gün sür Allah sür, ne yatacak bir yer bulabilirsin ne de bu Allahın belası işin daha ne kadar süreceğini bilebilirsin," demesi üzerine ona gayret bile vermişti. Oysa bugün aynı neşesini sürdürememişti. Uykuya yattıklarında, Aksinya ağlıyor gibi geldi Gregor'a.

"Neyin var?" diye sordu fısıldayarak. "Nerende hissediyorsun hastalığı?"

"Hastalandım işte... Ne yapacağız şimdi? Beni bırakacak mısın?"

"Amma da budalasın yahu! Neden bırakacakmışım seni? Ağlama hadi, belki yolda üşütmüşsündür hepsi o kadar, hemen de ödün patlayıverdi."

"Grişacığım, tifüs bu."

"Hadi hadi, saçmalama! Hiç tifüs belirtisi yok; alnın serin işte, niye tifüs olacakmış?" diye onu avuttu Gregor. Ama içinden de bunun tifüs olduğunu pekâlâ biliyor ve Aksinya şayet yataklara düşecek olursa, ne yapacaklarını düşünüyordu kara kara.

Aksinya iyice Gregor'a sokularak, "Böyle yolculuk yapmak çok zor!" diye fısıldadı. "Her gece konaklama yerlerini dolduran şu insan kalabalığına bir bak. Bitler bizi yiyip bitirecek Grişa! Erkekler yüzünden kendime bakacak fırsatı da bulamıyorum hiç... Geçen gün bir sun-

durmada soyunmuştum da, gömleğimde bitler kaynıyordu. Tanrım, ömrüm boyunca böyle bir şey görmedim! Aklıma geldikçe midem bulanıyor, canım yemek yemek istemiyor... Dün sedirin üstünde yatan o ihtiyarın kaç tane bit yakaladığını görmüş müydün? Bitler paltosunun üstünü olduğu gibi kaplamıştı."

"Bırak şimdi, düşünme onları! Düşünecek daha iyi bir şey bulamadın mı? Bit bittir; askerde bitin kaç tane olduğu sayılmaz," diye sinirli sinirli fısıldadı Gregor.

"Her yanım kaşınıyor."

"Herkesin her yanı kaşınır; elimizden bir şey gelir mi şu anda? Dişini sık! Yekaterinodar'a vardığımızda bir güzel yıkanırız."

"Ama çamaşır değiştiremeyeceğiz!" dedi Aksinya iç çekerek. "Bu bitler bizim ölümümüz olacak Grişa!"

"Hadi uyumana bak; sabah erken yola çıkıyoruz."

Gregor saatlerce uyuyamadı. Aksinya da öyle. Kocaman gocuğuyla başını örterek birkaç kez sessiz sessiz hıçkırdı; sonra uzun bir süre döndü durdu, iç çekti ve ancak Gregor yüzünü ona dönüp de kendisine sarılınca daldı. Geceleyin Gregor hızlı hızlı çalınan kapı sesine uyandı. Birisi kapıyı yumruklayarak bağırıyordu:

"Hey, içeridekiler, açın kapıyı yoksa kırarız! Amma da derin uykunuz varmış, iblisler!"

Yaşlıca, yumuşak bir Kazak olan ev sahibi sofaya çıkıp sordu:

"Kim var orada? Ne istiyorsun? Geceyi geçirecek yer istiyorsan, buraya boşuna geldin. Doluyuz, dönecek yer bile yok."

Dışarıdan bir nara daha geldi, "Aç kapıyı diyorum!" Hemen arkasından da yarım düzine silahlı Kazak, kapıyı ardına dayayarak ön odaya daldı.

İçlerinden biri, ayazdan suratı külrengine dönüşmüş, dudaklarını zor kımıldatan bir Kazak, "Kimlermiş bakalım evinde geceleyenler?" diye sordu.

"Sığınmacılar. Peki ama siz kimsiniz?"

Kazaklardan biri cevap bile vermeden iri adımlarla yürüyüp misafir odasına girerek bağırdı:

"Hey, buradakiler! Ne de güzel yan gelmiş yatıyorsunuz değil mi? Tası tarağı hemen toplayın bakalım! Süvariler konaklayacak burada. Kalkın, kalkın! Çabuk olun, yoksa bohça gibi atarız sizi!"

Gregor ağır ağır doğrulurken, "Sen kim oluyorsun da öyle bağırıyorsun ulan?" diye boğuk bir sesle sordu.

"Kim olduğumu gösteririm sana!" diyerek Gregor'a doğru iri adımlarla yürüdü Kazak, aynı anda da küçük yağ kandilinin loş ışığında bir tabancanın namlusu donuk donuk parladı elinde.

Gregor usulca, "Çok akıllısın bakıyorum..." dedi. "Göster bakayım şu oyuncağını hele!" Şimşek gibi bir hareketle Kazak'ın bileğini yakalayıp öyle bir güçle sıktı ki, adam inleyerek parmaklarını açtı. Tabanca yumuşak bir ses çıkararak velensenin üstüne düştü. Gregor adamı iterek uzaklaştırdı, hızla eğildi, tabancayı yerden alıp cebine soktu ve sakin bir sesle, "Şimdi seninle konuşalım azıcık," dedi. "Hangi alaydansın sen? Kaç kişisiniz burada bakalım, akıllılar?"

Şaşkınlıktan kurtulan Kazak bağırdı:

"Çocuklar! Buraya!"

Gregor kapıya gitti. Eşikte durup sırtını kapının kasasına dayayarak konuştu:

"Ben 19. Don Alayından bir bölük komutanıyım. Susun bakayım! Kesin bağrışmayı! Kimdir o havlayan! E, benim sevgili Kazak yoldaşlarım, neymiş bakalım derdiniz! Kimi bohça gibi atıyormuşsunuz dışarıya? Kim verdi size bu yetkiyi? Haydi, yallah, dışarıya, marş!"

Kazaklardan biri yüksek sesle, "Ne kabarıyorsun be?" dedi. "Çok gördük senin gibi bölük komutanlarını biz! Geceyi avluda mı geçirecektik yani? Herkes dışarı, yallah! Bütün sığınmacıları dışarı atmak için emir aldık, anlaşıldı mı! Sen de kalkmış ortalığı velveleye veriyorsun! Senin gibilerini çok gördük biz."

Gregor konuşan Kazak'ın üzerine yürüyüp sıkılı dişlerinin arasından yılan gibi tısladı:

"Benim gibisini hiç görmemişindir sen. Senin o sersem kafanı ikiye mi böleyim istiyorsun? Yaparım, ha! Kaçma, kaçma! Bu tabanca benim değil, senin şu heriften aldım. Al ona geri ver, ondan sonra da buradan toz olun, çabuk, yoksa kafamı kızdıracaksınız, hepinizin derisini yüzeceğim!" Kazak'ı yumuşak bir hareketle çevirip kapıya doğru itti.

Yüzü devetüyü kalpağının altından görünmeyen irikıyım bir Kazak, düşünceli düşünceli, "İndireyim mi bir tane şuna?" diye sordu. Gregor'un arkasında dikilmiş, onu dikkatle inceliyordu; ayak değiştirdikçe kösele tabanlı dev gibi keçe çizmeleri gıcırdıyordu.

Gregor ona doğru döndü ve kendini kaybederek yumruklarını sıktı. Ama Kazak elini yukarıya kaldırarak dostça bir sesle şöyle dedi:

"Dinle beni, Asilzadem, ya da kendin ne ad veriyorsan kendine işte. Dur bir dakika, kaldırma yumruğunu! Mesele çıkarmayacağız. Ama bugünlerde Kazakların üstüne pek fazla varayım deme! 1917'deki gibi çetin günler geliyor yine. Sonra gözü dönmüş birilerine çatarsın, seni ikiye değil beşe bölüverirler! Yürekli adam olduğun belli, konuşmana bakılırsa da doğma büyüme bizden birisin. Onun için biraz daha yavaş ol da başın belaya girmesin..."

Gregor'un tabancasını aldığı adam sinirli sinirli söylendi:

"Bırak şimdi orada dikilip ona vaaz vermeyi! Hadi bitişik eve gidelim." Kapıya ilk yürüyen de kendisi oldu. Gregor'un yanından geçerken ona yan yan bakarak, "Seninle uğraşmak istemiyor canım, subay hazretleri, yoksa vaftiz ederdik seni!" dedi hırsını alamamışçasına.

Gregor hoş gören bir ifadeyle dudaklarını bükerek cevap verdi:

"Sen kendi başına yapsana! Hadi bakayım, yallah, yallah, şimdi sıyırırım pantolonunu aşağı! Bir de başımıza vaftizci çıktı! Tabancanı geri verdiğime pişman oldum şimdi; senin gibi kabadayıların eline tabancadan çok koyun tarağı yaraşır."

Öbür Kazaklardan o zamana kadar lafa karışmayan biri, "Hadi gelin çocuklar, bırakın, canı cehenneme," dedi kıkır kıkır gülerek. "Çirkefe taş atıp da üstünüze sıçratmayın!"

Kazaklar sövüp sayarak buz tutmuş çizmelerinin takırtıları arasında kapıya ilerledi.

Gregor ev sahibine, "Sakın bir daha kapıyı açayım deme," diye sıkı sıkı tembihledi. "Kapıyı çalar çalar giderler. Gitmeyecek olurlarsa beni kaldırırsın!"

Gürültüye uyanan Verhne-Çirskoye'li adamlar, yattıkları yerde alçak sesle aralarında konuşuyordu.

İhtiyarlardan biri üzüntüyle iç geçirerek, "Disiplin diye bir şey kalmamış!" dedi. "Sıradan bir orospu çocuğuymuş gibi hitap ediyorlar subaylara! Eskiden böyle şeyler olamazdı. Toparladıkları gibi tümünü küreğe yollarlardı alimallah!"

"Hitap mı? Ne hitap etmesi? Nasıl da kavgaya hazırlandıklarını görmedin mi? Duymadın mı herifi, hani şu kalpaklı çam yarmasını? 'İndireyim mi bir tane!' diyor. Eşkıya kesilmiş bunlar be!"

Kazaklardan biri, "Hadlerini iyice bildirmeden neden bıraktın onları Gregor Panteleyeviç?"diye sordu.

Gregor dudaklarında dostça bir gülümsemeyle dinlemişti. Kaputuna sarınırken cevap verdi:

"E, elden ne gelir bu adamlara karşı? Ele avuca sığmaz olmuş bunlar artık, kimseyi dinlemezler; başlarına buyruk, çeteler halinde dolaşır dururlar. Bunların yerine kararları kim verecek, kim bunlara emir dinletecek? İçlerinde en güçlü kimse o komutan oluverir. Birliklerinde tek subay bile kalmış olduğunu sanmam. Bunun gibi koca bölükler gördüm ben, yetim sürüsü gibi. Eh, hadi uyuyalım artık."

Aksinya, "Onların üzerine yürümek de nereden çıktı Grişa?" diye fısıldadı Gregor'a. "Böylelerinin üstüne gitme sakın Allah aşkına! Gözleri dönmüş bunların, öldürürler seni."

"Uyumana bak sen. Yarın erken kalkmamız gerek. Nasıl oldun? Daha iyice misin?"

"Aynı."

"Başın hâlâ ağrıyor mu?"

"Evet, bir daha kalkamayacağım diye korkuyorum..."

Gregor avucuyla onun alnını yoklayıp içini çekti:

"Ateş gibi yanıyorsun! Neyse, zararı yok, üzülme sen! Sağlıklı kadınsın, atlatırsın!"

Aksinya cevap vermedi. Susuzluktan kıvranıyordu. Birkaç kez mutfağa gitti, ılıklığı mide bulandıran sudan bir parça içip, bulantı ve baş dönmesine hâkim olmaya çalışarak tekrar velensenin üzerine uzandı.

Gece boyunca konak arayan dört grup daha geldi eve. Tüfeklerinin dipçikleriyle kapıyı dövdüler, pencerenin panjurlarını açıp camları tıkırdattılar ve ancak, Gregor'un tembihlemesine uyan ev sahibinin, "Defolun be! Burası tugay karargâhıdır!" diye bağırması üzerine çekilip gittiler.

Gregor'la Prohor şafak sökerken atları koştu. Aksinya sokak giysilerini güç bela giyip avluya çıktı. Güneş yükseliyordu. Bacalardan masmavi gökyüzüne kurşuni dumanlar kesiksiz yükseliyordu. Güneşin alttan aydınlattığı pespembe bir bulut yükseklerde süzülüyordu. Çitleri, sundurmaların damlarını kalın bir kırağı kaplamıştı. Atların gövdelerinden buram buram buğular tütüyordu.

Gregor Aksinya'yı kızağa bindirirken, "Uzanıver şöyle. Daha rahat edersin," dedi.

Aksinya baş işaretiyle kabul ettiğini belirtti ve bacaklarını özenle sarıp sarmalayan Gregor'a minnetle baktıktan sonra gözlerini kapadı.

Öğleyin, anayoldan iki verst kadar içeride kalan bir köyde atlara yem kestirmek için durduklarında, Aksinya'nın kızaktan inmeye gücü yetmedi. Gregor onu kolundan tutarak eve götürdü ve ev sahibesinin konukseverlikle kendilerine bıraktığı yatağa yatırdı.

Gregor, Aksinya'nın solgun yüzüne doğru eğilerek, "Kötü mü hissediyorsun kendini bir tanem?" diye sordu.

Aksinya gözlerini zorlukla açtı, buğulanmış gözbebeklerini ona çevirdi ve tekrar yarı baygın daldı gitti. Gregor titreyen elleriyle onun yazmasını çıkardı. Aksinya'nın yanakları buz gibiydi, ama alnı yanıyordu; incecik terin boncuklandığı şakaklarında mini mini buz parçacıkları oluşmuştu. Akşama doğru iyice kendini kaybetti. Bir dakika önce fısıltı halinde içecek bir şey istemişti, "Ah, biraz soğuk su olsa, erimiş kar olsa." Bir an sessiz kalmış, sonra anlaşılır biçimde, "Grişa'yı çağırın!" demişti.

"Ben buradayım. Ne istiyorsun Aksinya, canım?" diyerek Gregor onun elini tutup beceriksiz ve utangaç bir tavırla okşadı.

"Beni sakın bırakıp gitme Grişacığım!"

"Bırakmam seni. Nereden çıkarıyorsun bırakacağımı?"

"Beni yaban ellerde bırakma sakın... Ölürüm burada."

Prohor ona su verdi. Aksinya kavrulmuş dudaklarını bakır maşrapanın kenarına hırsla dayadı, birkaç yudum içti ve inleyerek başını tekrar yastığa bıraktı. Beş dakika sonra sayıklamaya başlamıştı. Başucunda oturan Gregor birkaç kelime çıkarabildi. "Çamaşır yıkamam gerek... Çivit getir... Erken..." Anlaşılmaz konuşmalar gücünü kaybederek fısıltı haline dönüştü. Prohor sitemli sitemli başını iki yana sallayarak konuştu:

"Onu bu yolculuğa getirme demiştim sana. Ne yapacağız şimdi? Cezamızı çekiyoruz, bu bir cezadır bize, Allah bilir ya, öyledir! Burada geceleyecek miyiz? Sağır mı oldun nedir? Sana soruyorum, burada geceleyelim mi, yoksa devam mı edelim?"

Gregor cevap vermedi. Büzülmüş oturuyor, gözlerini Aksinya'nın kül gibi yüzünden ayıramıyordu. Konuksever, iyi yürekli bir kadın

olan ev sahibesi gözleriyle Aksinya'yı işaret ederek alçak sesle Prohor'a sordu:

"Karısı mı? Çocuklar da var mı?"

'Evet. Öyle, çocuklar da var; şansımızdan başka her şeyimiz var!' diye mırıldandı Prohor.

Gregor avluya çıktı, kızağa oturdu ve sigara üstüne sigara içti. Aksinya'yı köyde bırakmak zorunda kalabilirlerdi; daha ileriye taşımak onun ölümü olabilirdi. Eve girip tekrar yatağın başucuna çöktü.

"Geceyi burada geçireceğiz, değil mi?" diye sordu Prohor.

"Evet. Yarın da kalabiliriz."

Az sonra ev sahibi çıkageldi. Kurnaz gözleri sert sert bakan ufacık tefecik, çelimsiz bir köylüydü; bacaklarından biri dizinden kesikti. Tahta bacağını vura vura, topallayarak çabuk çabuk masanın başına geldi, üstlüğünü çıkarıp Prohor'a gözünün ucuyla baktı ve "Tanrı misafirimiz var, öyle mi?" dedi. Cevap beklemeksizin karısına emir verdi:

"Çabuk ol da bana yiyecek bir şeyler ver. İt gibi acıktım."

Uzun uzun, oburlar gibi yedi. Hileci gözleri sık sık Prohor'a ve Aksinya'nın hareketsiz bedenine dikiliyordu. Gregor misafir odasından gelip selamladı onu. Adam onun selamını başıyla aldı.

"Geri çekilme mi?"

"Evet."

"Savaşmaktan bıktınız demek Asilzadem?"

"Öyle sayılır, aşağı yukarı."

"Kim bu, karınız mı?" diyerek başıyla Aksinya'yı işaret etti.

"Evet."

"Ne diye yatağa yatırdınız onu? Biz nerede yatacağız?" diyerek hoşnutsuzlukla karısına döndü.

"Hasta kadıncağız Vanya, haline acıdım, elimde değil."

"Acımış! Hepsine de acıyamazsın ya, baksana buradan kaç kişi gelip geçiyor! Sizin yüzünüzden biz dışarıda kalacağız Asilzadem!"

Gregor bir elini göğsüne bastırarak adamla karısına doğru dönüp konuşmaya başladığı zaman sesinde hiç alışılmadık bir rica, neredeyse bir yalvarış vardı:

"İyi insanlar, şu güç durumumda İsa aşkına yardımcı olunuz bana! Onu daha ileriye götürürsek ölür. Sizin yanınızda bırakalım. Ona bak-

manız için para veririm size, ne kadar isterseniz. İyiliğinizi de ömrüm boyunca unutmam... Hayır demeyin ne olur, bu iyiliği yapın bana!"

Ev sahibi, hasta kadına bakacak halleri ve ona verecek yerleri olmadığını ileri sürerek, ilkin reddetti. Ama en sonunda yemeği bitirince, "Eh, kimse de kalkıp bedava bakmaz ona, değil mi ya?" dedi. "Peki siz ne kadar vereceksiniz ona bakmamız için! Zahmetimize karşılık ne verebileceksiniz?"

Gregor yanındaki bütün parayı cebinden çıkarıp adama uzattı. Köylü, Don Hükümetinin çıkardığı banknotlardan oluşan desteyi duraksayarak aldı, parmaklarını tükürükleyip saydıktan sonra sordu:

"Hiç Çarlık parası yok mu yanınızda?"

"Yok."

"Kerenski rublesi de yok mu? Pek güvenilir şey değil de bunlar..."

"Kerenski rublesi de yok bende. İstersen atımı bırakırım sana."

Adam bir süre düşündü taşındı, sonra dalgın dalgın, "Olmaz," dedi. "Alırdım atını almasına elbette; bizler, yani köylüler için at demek hayat demektir. Ama böyle zamanlarda hiçbir işimize yaramaz. Beyazlar almasa Kızıllar alır onu elimizden, bir yararı dokunmaz bize. Beş para etmez boysuz bir kısrağım var, başını çevirsen onu bile çekip götürüverirler." Sustu, düşünceye daldı. Sonra kendini haklı çıkarmak ister gibi ekledi:

"Sakın beni açgözlü biri sanmayın. Allah saklasın! Ama kendiniz karar verin Asilzadem! Bir ay hasta yatabilir, hatta daha fazla, öteberiye ihtiyacı olacak hep, beslenmesi de gerek, ekmek ister, süt ister, bir iki yumurta hatta et ister. Bütün bunlar para demek; haklı değil miyim ama? Sonra elbiseleri yıkanacak, kendisini de yıkamak gerekir, daha bir sürü iş... Ev işinden, çiftlik işinden başını alamıyor karım, bir de ona bakmak zorunda kalacak. Kolay iş değil bu. Paranızı kıskanmayın, azıcık daha ekleyiverin. Ben sakatım; görüyorsunuz işte, bir bacağım yok. Ne para kazanabilirim ne çalışabilirim bu halimle, ne işe yararım ki? Allah ne verdiyse onunla geçinip gidiyoruz, ekmekle, kvasla idare ediyoruz işte..."

Gregor içinde kabaran bir öfkeyle, "Hiçbir şeyi kıskandığım yok, iyi yürekli dostum," dedi. "Üstümdeki bütün parayı verdim sana. Ben parasız da idare ederim. Daha ne istiyorsun benden?"

Adam inanmayan bir tavırla gülerek, "Demek bütün paranızı bana verdiniz?" dedi. "Aldığınız aylığa bakılırsa, heybelerinizin para dolu olması gerek."

Gregor sapsarı kesilerek, "Sen bana doğrusunu söylesene," dedi, "hasta kadını alıkoyacak mısınız, koymayacak mısınız?"

"Hayır. Eğer borcunuzu böyle ödeyecekseniz, onu hiç bırakmayın bize daha iyi." Adamın sesine bir güceniklik gelmişti. "Kolay iş değil bu, biliyorsunuz... Bir subay karısı, hem onunla da bitmiyor ki... Komşular öğreniverir. Yoldaşlarsa peşimizi bırakmıyor, bir öğrenirlerse tepemize biniverirler. Yok, iyisi mi, siz onu alın götürün; komşulardan biri bakmaya razı olur belki." Parayı üzüle üzüle Gregor'a geri verdi, tütün kesesini çıkardı, kendine bir sigara sarmaya başladı.

Gregor kaputunu sırtına geçirdi, Prohor'a, "Sen onun yanında kal;" dedi, "ben başka bir yer aramaya gidiyorum."

Tam kapının mandalını kaldırırken ev sahibi durdurdu onu.

"Bekleyin hele azıcık Asilzadem. Aceleniz ne? Zavallı kadıncağıza ben acımıyor muyum sanıyorsunuz? Hem de çok acıyorum, üstelik ben de askerlik yaptım, sizin mevkinize de, rütbenize de saygım var. Ama şu paraya bir şeycikler daha ekleyemez miydiniz sanki?"

Prohor kendini daha fazla tutamadı artık; öfkeden kıpkırmızı kesilerek kükredi:

"Daha başka ne ekleyebiliriz ulan, bacaksız eşekarısı? Öteki bacağını da kesselerdi keşke senin, öylesi gerekirdi sana! Gregor Panteleyeviç bırak da şunu silkeleyivereyim azıcık, ondan sonra Aksinya'yı koruz kızağa, yolumuza devam ederiz. Lanet kere lanet olasıca, iblis!"

Sözünü hiç kesmeden sonuna kadar Prohor'u dinledi ev sahibi, ondan sonra konuştu:

"Bana hakaret etmeniz için hiçbir neden yok askerler! Sonunda hepimizin hoşnut kalacağı biçimde çözümlenmesi gereken bir sorun bu, onun için hırlaşıp atışmamızın hiçbir yararı yok. Sen ne diye bağırıyorsun öyle Kazak? Ben paradan mı söz ediyorum sanıyorsun? Parayı marayı öyle düşündüğüm yok benim. Demek istediğim şu: Belki fazladan bir teçhizatınız vardır da, hani şöyle bir tüfek falan ya da bir revolver... Sizler için olsa da olur olmasa da, hepsi bir. Ama böyle zamanlarda bizim için bir servet demektir bu. Evimizi koruyabilmemiz için silah gerek. İşte lafı buraya getirmeye çalışıyordum. Siz verin o

parayı bana yine, üstüne de tüfeğinizi ekleyiverin, el sıkışalım, bitirelim şu pazarlığı. Hasta karınızı bize bırakın siz; ona kendi ailemizden biriymiş gibi bakarız. Sözüm söz."

Gregor, Prohor'a bakıp, sükûnetle, "Benim silahımla fişeklerimi ver ona, sonra da git atları koş... Aksinya kalıyor... Takdir senindir Tanrım, onu böyle taşıyıp da ölümüne götüremezdim."

XXVII

GÜNLER kasvetli ve neşesiz geçip gidiyordu. Aksinya'yı geride bıraktıkları andan itibaren, hiçbir şey Gregor'un ilgisini çekmez oldu. Her sabah kızağa biniyor, uçsuz bucaksız karlı bozkırda sürüp gidiyor, her akşam da konaklayacak yer arıyor, yatıp uyuyordu. Ve her gün, birbiri ardınca, hep böyle. Durmadan güneye doğru kayan cephede neler olup bittiği onu ilgilendirmiyordu. Gerçek anlamda, ciddi her türlü direnişin bittiğini, Kazakların çoğunluğunun kendi bölgelerini bile savunmak niyetinde olmadığını, bütün belirtilerden çıkarılacağı üzere, Beyaz orduların son taarruzlarının sonuna geldiğini ve Kızılların ilerleyişini Don hattında durduramadıklarına göre Kuban'da da durduramayacaklarını anlıyordu.

Savaşın sonu geliyordu. Hızla, kaçınılmaz bir biçimde geliyordu son. Kuban Kazakları, binlercesi bir arada cepheden kaçıyor, evlerine dağılıyordu. Don Kazakları ezilmişti. Savaşmalardan ve tifüsten kırıla kırıla canı çıkan, mevcudunun dörtte üçünü kaybeden Gönüllü Ordusu, başarıyla kanatlanmış gibi hızla ilerleyen Kızıl Ordunun baskısına dayanamıyordu. Kuban Radası üyelerini hunharca öldürten Denikin'e karşı gittikçe büyüyen bir öfkenin baş gösterdiği yolunda söylentiler dolaşıyordu sığınmacılar arasında. Kuban'da Gönüllü Ordusuna karşı bir ayaklanma düzenlenmekte olduğu ve görünüşe göre, Sovyet birliklerinin Kafkaslara serbestçe girmeleri için Kızıl Ordu temsilcileriyle görüşmelerin çoktan başladığı söyleniyordu. Kuban ve Terek halkının Don Kazaklarıyla Gönüllü Ordusuna karşı son derece düşmanca tavır aldığı, hatta Don tümeniyle, Kuban Kazak piyadeleri arasında büyük bir çarpışma bile çıktığı yolunda ısrarlı dedikodular vardı.

Mola verdiklerinde Gregor konuşulanları dikkatle dinliyor ve her geçen gün, Beyazların kesin olarak, kaçınılmaz bir biçimde yenilecek-

lerine inancı biraz daha artıyordu. Ama yine de, ara sıra, içinde yaslı bir umut beliriyordu; belki de dağılmış, maneviyatı bozulmuş, birbirine düşman kesilmiş Beyaz kuvvetler tehlike karşısında birleşmek, direnişlerini tazelemek zorunda kalırlar da, zaferler kazanarak ilerleyen Kızılları geri püskürtürler diye. Ama Rostov teslim olduktan sonra o umudunu da yitirdi ve Bataysk'ta şiddetli çarpışmaların ardından Kızılların geri çekilmeye başladığı masalına inanmadı. Savaş dışında kalmış olması onu üzüyor, herhangi bir askerî kuvvete katılmak istiyordu. Ama bundan Prohor'a söz edince, emir eri onun bu düşüncesine kesinlikle karşı çıktı:

"Sen hepten aklını kaçırmışsın Gregor Panteleyeviç!" diyerek öfkeyle kestirip attı Prohor. "Ne demeye burnumuzu sokacakmışız cehennemin içine? Bu iş bitmiştir artık, sen de görüyorsun işte. Öyleyse ne diye canlarımızı boş yere feda edelim? Yoksa iki kişi bir yararımız mı olur sanıyorsun? Hazır kimse bizi askerlik yapmaya zorlamazken, bizim de belaların yolu üzerinden elden geldiğince çabuk kaçmamız gerek. Sense deli gibi saçmalamaya başladın! Hayır, lütfen güzel güzel geri çekilelim, yaşlıların yaptığı gibi. Seninle ikimizin son beş yıldır savaştığımız yetti de arttı bile; biraz da başkaları denesin bakalım. Yahu, belsoğukluğunu bunun için mi kaptım ben, cephede yine sakatlanayım diye mi yani? İstemez, eksik olsun! Çok teşekkür ederim! Bu savaştan öyle gına geldi ki, hani düşününce bile midem bulanıyor. Canın istiyorsa sen katıl, ama ben gitmiyorum. O zaman bir hastaneye giderim ben de; yetti gayrı!"

Uzun bir sessizlikten sonra, "Senin dediğin gibi olsun," dedi Gregor. "Hele Kuban'a kadar gidelim, ondan sonra bakarız."

Prohor kendine göre bir yol tutturmuştu. Nüfusu kalabalık her yerde arayıp doktor buluyor, birtakım güllaçlar*, sıvılar getiriyordu. Ama hastalığını iyileştirmeye pek de heves göstermiyordu. Gregor ona, niye güllaçlardan birini alıp, geri kalanını atarak karların üstünde çiğnediğini sorduğu zaman, hastalığından tamamıyla kurtulmak istemediğini, sadece daha kötüye gitmemesine çalıştığını, böylece, doktor muayenesinden geçirilirse, bir alaya sevk edilmekten paçasını daha kolay kurtarabileceğini açıkladı. Köyün birinde bilge geçinen bir

* Güllaç: Kolayca yutulamayan, tadı hoş olmayan toz haldeki bazı ilaçların konduğu nişastadan küçük kap.

Kazak, iyileşmesi için ona, ördek ayaklarından yapılma bir ilaç kullanmasını salık verecek oldu. Ondan sonra artık ne zaman bir köye girseler, Prohor önüne ilk çıkana hemen sorardı, "Söylesene, ördek besler misiniz siz bu köyde?" Hayretler içinde kalan köylü, çevrelerinde su bulunmadığını, o yüzden de ördek beslemelerinin anlamı olmadığını söylediğinde, Prohor, karşısındakini yerin dibine sokan bir hor görmeyle, dişlerinin arasından, "İnsan gibi yaşamıyorsunuz ki siz!" derdi. "Doğduğunuzdan beri hiç ördek sesi duymamışsınızdır herhalde. Kuş beyinli bozkır adamları ne olacak!" Sonra Gregor'a dönerek acı bir hor görmeyle eklerdi: "Yolumuzdan bir papaz geçmiş olsa gerek. Şansımız kurudu. Ördekleri olsaydı, istedikleri fiyata alırdım ya da çalardım, böylece de işlerim yoluna girerdi. Şu sırada hastalığım da biraz fazla azıtmaya başladı! Oysa ilk başlarda yolda uyuklamama engel olsa da beni oyalıyordu. Şimdi ise, Allah kahretsin, canımı burnumdan getiriyor. Kızakta rahat oturamıyorum."

Gregor'un yüz vermediğini görünce susar, bazen de mezar taşı kesilip tek kelime konuşmadan saatlerce yol alırdı.

Oradan oraya yol alarak geçen günler usanç verecek kadar uzun geliyordu, ama tükenmek bilmeyen kış geceleri daha da uzundu. İçinde yaşadığı zamanı düşünmeye, geçmişte kalan anılarını tazelemeye bol bol vakti oluyordu Gregor'un. O garip, darmadağınık yaşamının çabucak onu bırakıp giden yıllarını hatırlayarak uzun saatler geçiriyordu. Buğulu gözlerini bozkırın iç sıkacak kadar sessiz karlı uzaklıklarına dikerek kızakta otururken ya da adım atamayacak kadar kalabalık, ufacık bir odanın boğucu sıcaklığında geceleyin gözleri yumulu, dişleri kenetlenmiş yatarken, sadece, adı bile bilinmeyen ufacık bir köyde hasta hasta, kendini bilmez halde bırakılmış Aksinya'yı ve geride, Tatarski'de kalan yakınlarını düşünüyordu. Geride, Don bölgesinin orada, Sovyet rejimi kurulmuştu ve Gregor yüreğini buran bir tasayla kendi kendine durmaksızın soruyordu, 'Annemle Dunya'ya benim yüzümden kötülük ederler mi acaba?' Sonra, Kızıl Ordunun düzenli bir biçimde ilerlediği, işgal edilen Kazak ilçelerinde halka iyi davranıldığı konusunda yol boyunca tekrar tekrar duyduklarını hatırlayınca, hemen içine güven geliyordu yeniden. Tasası yavaş yavaş kayboldu; yaşlı anasının kendisi yerine hesap vermek zorunda kalabileceği düşüncesi ona büyük bir haksızlık, inanılmaz, canavarca bir şey gibi geliyordu.

Çocuklarını aklına getirince, yüreği bir an sıkışıveriyordu; tifüsten kurtulamayacaklarından korkuyordu. Onlara duyduğu bunca sevgiye rağmen, Natalya'nın ölümünden sonra hiçbir acının kendisini o derece şiddetle sarsamayacağını hissediyordu yine de.

Atları dinlendirmek için Prohor'la birlikte Salsk bozkırlarındaki kışlık kulübelerden birinde dört gün kaldı. Bu süre içinde, bundan sonra ne yapacaklarını defalarca tartıştılar. Kulübeye vardıklarında Prohor daha ayaklarının tozuyla sordu:

"Bizim kuvvetler cepheyi Kuban'da mı tutar, yoksa Kafkaslara mı yürürler? Sen ne dersin?"

"Bilmem. Ama senin için bir şey fark eder mi?"

"Lafa bak şimdi! Elbette fark eder. Bu hızla bizi bir kâfirler ülkesine kadar sürecek, işte o zaman hapı yuttuğumuzun resmidir."

"Ben Denikin değilim; bizi nereye süreceklerini bana sorup durma," diye cevap verdi Gregor.

"Canım, soruyorum işte, çünkü duyduğum bir dedikoduya göre, Kuban Irmağı üzerinde yeniden savunma hattı kurup tutunacaklar, ilkbaharda da yurda dönüşe geçeceklermiş."

Gregor alaylı alaylı, "Kim tutunacakmış savunmada?" diye güldü.

"İşte, Kazaklarla kadetler. Başka kim olacak?"

"Saçmalıyorsun sen! Çevrede olup bitenleri gözlerin görmüyor mu? Herkes bir an önce sıvışmaya bakarken, kim kalkıp da direnişe geçecek?"

"Ah yiğidim, ah, ben de görüyorum işlerimizin bombok gittiğini, ama hâlâ inanamıyorum," diye iç geçirdi Prohor. "Peki, ama ya işin ucu yabancı bir ülkeye gemiyle kaçmaya ya da çağanoz gibi yan yan sokulmaya kadar gelip dayanırsa, ne yapacaksın? Gidecek misin?"

"Sen ne yapardın?"

"Benim durumum şu: Sen nereye, ben de oraya. Herkes gittikten sonra ben arkada tek başıma kalacak değilim ya!"

"Tam benim düşündüğüm gibi. Koyun ağılına düştüysen, koyunların peşinden ayrılmayacaksın artık!"

"Koyunlar aptaldır, nereye olsa giderler. Yok, bu gibi konuşmalardan hayır gelmez. Akla yakın bir laf et!"

"Kes şu bitmez dırdırını! Oraya varınca görürüz. Daha yarı yoldan mı başlayalım tasasını çekmeye?"

"Pekâlâ, öyle olsun! Bir daha ağzımı açıp da tek kelime sormayacağım," dedi Prohor.

Ama ertesi gün, atları getirmeye gittiklerinde yine açtı konuyu. Bir saman tırmığının sapını inceliyormuş gibi yaparak, "Hiç Yeşillerden söz edildiğini duydun mu?" diye sordu çekine çekine.

"Evet, ne olmuş Yeşillere?"

"Şey, neyin nesidir yani şimdi ortaya çıkıveren bu Yeşiller? Kimden yanalar?"

"Kızıllardan."

"Öyleyse neden 'Yeşiller' deniyor onlara?"

"Allah bilir! Ormanda saklandıkları için herhalde."

Prohor uzun boylu düşündükten sonra çekinerek, "Seninle ikimiz Yeşil olsak ha, ne dersin?" dedi.

"Bana göre değil pek."

"Ama Yeşillerden başka bizi çarçabuk evimize kavuşturacak bir yol yok, var mı? Savaşa karşı olsunlar, askerleri evlerine yollasınlar yeter, benim için hepsi bir, ister yeşil iblis olsunlar, ister mavi, isterse yumurta sarısı..."

"Sen hele azıcık daha bekle, bakarsın o da olur," dedi Gregor.

Ocak ayının sonunda, çözülmekte olan buzlardan buğuların yükseldiği bir öğle vakti, Gregor'la Prohor, Belaya Glina köyüne vardılar. Köye on beş bin kadar sığınmacı doluşmuştu, bunların en az yarısı da tifüslüydü. Kısa İngiliz kaputları, yarım gocuklar, uzun Kafkas paltoları giymiş Kazaklar sokak sokak dolaşıp kendilerine konaklayacak yer, atlarına yem arıyor, her yönde atlılar, kızaklar gidip geliyordu. Her avluda, yemliklerin çevresinde sıskası çıkmış düzinelerce at miskin miskin saman geveliyordu; caddelerde, sokak aralarında bırakılmış kızaklar, ordu arabaları, cephane sandıkları duruyordu. Caddelerden birinde ilerledikleri sırada Prohor, bir çite bağlanmış boylu bir doru ata dikkatle bakıp, "Yahu, benim amcaoğlu Andrey'in atı bu be!" dedi. "Demek bizim Tatarskililerden de var burada." Kızaktan atlayıverdiği gibi eve girdi.

Birkaç dakika sonra Prohor'un hem amcaoğlu, hem de komşusu olan Andrey Topolskov, omuzuna attığı kaputuyla dışarı çıktı. Ardı sıra gelen Prohor'la kızağa doğru iri adımlar atarak, çatık bir suratla yaklaşıp at teri kokan kirli elini Gregor'a uzattı.

"Bizim köylülerle birlikte misiniz?" diye sordu Gregor.

"Birlikte çekiyoruz çilemizi."

"E, yolculuk nasıl geçti bari?"

"Herkesinki gibi. Nerede gecelesek, ardımızda birkaç insan, birkaç at bırakıyoruz..."

"Babam hâlâ yaşıyor mu, iyi mi?"

Topolskov gözlerini Gregor'dan kaçırarak içini çekti.

"Sana kötü haberlerim var Gregor Panteleyeviç, çok kötü... Baban için dua oku; dün akşam ruhunu Tanrıya teslim etti. Öldü..."

Sapsarı kesilen Gregor, "Gömüldü mü?" diye sordu.

"Bilemeyeceğim. Bugün oraya uğramadım daha. Size evi göstereyim... Sağ yanı izle emmioğlu; köşeyi dönünce, sağdan dördüncü ev."

Prohor atları sürüp çinko damlı büyük bir eve geldi, çitin önünde dizginleri çekti. Ama Topolskov ona avluya girmesini söyledi.

Avlu kapısını açmak için kızaktan yere atlarken, "Burası da azıcık kalabalıktır, yirmi kişi kadar kalıyor," dedi. "Ama bir yer bulunur size de."

Hamam gibi ısınmış odaya önce Gregor girdi. Köyden tanıdıkları sıkış sıkıştılar odanın içinde; kimileri döşemenin üstünde oturuyordu, kimileri de uzanmıştı. Bir bölümü çizme ya da koşum takımı onarıyor, Panteley'in birlikte yola çıktığı ihtiyar Besklebnov'un da aralarında yer aldığı üç kişi ise bir masada çorba içiyordu. Gregor'u görünce Kazaklar doğruldu, onun kısa selamına hep bir ağızdan cevap verdi.

Gregor kürklü kalpağını çıkarıp çevresine göz gezdirirken, "Babam nerede?" diye sordu.

Besklebnov sükûnetle, "Haberlerim kötü... Panteley Prokofyeviç öldü," diye cevap verdi. Kaşığını bıraktı, paltosunun yeniyle ağzını silip istavroz çıkardı. "Dün gece göçtü; Tanrı katına kabul olunur inşallah!"

"Biliyorum. Gömüldü mü peki?"

"Daha gömülmedi. Bugün gömecektik onu, hâlâ burada. Misafir odasına taşıdık, orası soğuk da. Böyle işte." Besklebnov bitişik odanın kapısını açtı ve özür dilercesine, "Kazaklar onunla aynı odada kalmak istemedi, koku oldukça ağır, hem burası daha iyi... Bu oda ısıtılmıyor."

Koskocaman oda kendir tohumu ve fare kokuyordu acı acı. Bir köşede tepeleme akdarı ve kendir tohumu yığılıydı; bir kerevetin üstünde de un ve tereyağı fıçıları duruyordu. Panteley Prokofyeviç odanın or-

tasında bir at çulunun üzerine uzatılmıştı. Gregor, Besklebnov'u kenara itip odaya girdi, babasının yanında durdu.

Besklebnov alçak sesle anlattı ona:

"İki hafta hasta yattı. Yolda, Meçetka'dayken tifüs yere serdi onu. Burada da işte, rahmete kavuştu babacığın... Hayat dediğin böyle..."

Gregor eğilerek babasının yüzüne baktı. Hastalık Panteley Prokofyeviç'in yüz çizgilerini değiştirmiş, bambaşka bir insan yapmıştı. Kanı çekilen sarkık yanaklarını fırça gibi kır bir sakal kaplamış, bıyıkları ağzının üzerinden aşağı sarkmıştı. Gözleri yarı kapalıydı ve mavimtırak gözakları o ışıltılı canlılığını, pırıltısını çoktan yitirmişti. Alt çenesi kırmızı bir yağlıkla bağlanmıştı ve sakalın kıvırcık, kırçıl kılları, yağlığın kırmızı kumaşı yanında daha bir beyaz, daha gümüş rengi görünüyordu.

Son bir kez dikkatle baktı, bu sevgili yüzü belleğine kazımak üzere Gregor diz çöktü ve elinde olmaksızın dehşetle, tiksintiyle ürperdi; Panteley'in balmumunu andıran ağarmış yüzünde, göz çukurlarında ve yanaklarının kırışıklarında bitler kaynıyordu. Bütün yüzünü kımıldayan canlı bir katman halinde kaplamıştı bitler; sakalın kılları arasında kaynaşıyor, kaşların arasında dolaşıyor, Panteley'in uzun mavi ceketinin dik yakasının çevresinde kesiksiz bir kır şerit meydana getiriyordu.

• • •

Gregor'la birlikte iki Kazak, donarak, demir gibi sertleşmiş killi toprağı küskülerle parçalayarak mezar kazdılar. Prohor tahta parçalarından kaba saba bir tabut çaktı. Gün kavuşurken Panteley Prokofyeviç'i dışarı taşıyıp, Stavropol'un gurbet toprağına verdiler. Bir saat kadar sonra da köyde ışıklar kırpışmaya başlarken, Belaya Glina'dan çıkıp Novopokrovskaya yönünde yola koyuldu Gregor.

Korenovski köyünde Gregor fenalaştı. Prohor yarım gün boyunca hekim arayıp durdu, en sonunda yarı sarhoş bir askerî cerrah bulmayı başararak eve gelmesi için onu güçlükle kandırabildi. Hekim, kaputunu bile çıkarmadan Gregor'u muayene etti, nabzına baktı ve kendine güvenen bir tavırla açıkladı:

"Tifüs nüksetmiş. Yüzbaşım, yolculuğunuzu kısa kesmenizi salık veririm, yoksa yolda ölürsünüz."

Gregor, "Kızılları beklemek için mi?" diye ekşi ekşi gülümsedi.

"Kabul etmek gerekir ki, Kızıllar henüz oldukça uzakta."

"Ama yaklaşacaklar."

"Bundan hiç kuşkum yok. Yalnız, sizin burada kalmanız daha iyi olur. Bence böylesi kötünün iyisidir."

"Hayır, ben ne yapar eder giderim," dedi Gregor kararlı bir sesle ve subay ceketini giydi.

"Bana bir ilaç verirsiniz, değil mi?"

"İstiyorsanız gidersiniz; kimse işinize karışamaz. Ben görevimin gereği olarak yapmanız gerekeni size söyledim, artık bundan ötesi keyfinize kalmış. İlaca gelince, en iyisi dinlenme ve bakımdır, ama eczacı gittiği için elimde kloroform, iyot ve ameliyatta kullanılan alkolden başka bir şey yok."

"İyi ya, biraz alkol verin bana öyleyse!"

"Hay hay. Nasıl olsa yolda öleceksiniz, o bakımdan içki bir şeyi değiştirmez. Emir erinizi benimle yollayın, size bir kilo vereyim; iyi yürekliyimdir ben..." diyerek Gregor'u selamladı hekim ve zayıf adımlarla çıktı.

Prohor içkiyi getirdi, bir yerlerden iki atla çekilen canı çıkmış bir araba bulup buluşturdu, atları koştu ve odaya girerken, acımasız bir alaycılıkla bildirdi:

"Araba bekliyor Ekselans!"

Bir kez daha sıkıcı günler birbirini izleyerek sıralanmaya başladı.

Kuban'da, güneyin tez canlı ilkbaharı Kafkasların eteklerinden doğru geliyordu. Bozkırdaki karlar birden eriyivermiş, parlak kara toprağı parça parça ortaya çıkarmıştı; dereler gümüş sesleriyle çağıldıyor, yolun üstünde benekler halinde kirli pas birikintileri göze çarpıyor, göz alabildiğine masmavi uzaklıklar baharı müjdeleyen hafif bir pırıltıya bürünüyor, engin Kuban gökleri daha derinleşiyor, daha mavileşiyor, daha ılınıyordu.

Güneşi yiyen kış buğdayı bir iki gün içinde uç vermişti; sürülü tarlaların üzerinde beyaz bir buğu yükseliyordu. Atlar balçık yolda bata çıka ilerliyor, topuklarına kadar çamura gömülüyor, tekerlek izlerinde zorlanıyor, sırtları gerilip ter içinde tütüyordu. Düşünceli bir davranışla atların kuyruklarını bağlayan Prohor, sık sık yere inerek çamurun içinde bata çıka arabanın yanı başında yürüyordu; yürürken de

söyleniyordu bir yandan, "Çamur değil katran bu be, vallahi billahi katran! Bu yol bitene kadar ter dökecek atlar!"

Gregor arabanın içinde uzandığı yerde hiç konuşmuyor, titreye titreye kendini sarıp sarmalamaya çalışıyordu. Ne var ki konuşacak kimse olmadı mı yolculuk Prohor'a can sıkıcı gelirdi. Arada bir Gregor'un bacağına ya da koluna dokunup, "Bu çamur da yetti artık!" diyordu. "İn aşağı da biraz sen dene bakalım! Ne iyi be, tam da hastalanmanın sırasıydı!"

Gregor duyulur duyulmaz bir sesle, "Canın cehenneme!" diye fısıldardı.

Ne zaman birisine rastlasalar, Prohor sorardı, "İleride çamur daha mı berbat, yoksa aynı mı?"

Gülerek, şakayla karışık bir cevap verilir, canlı biriyle iki üç laf etmekten hoşnut kalan Prohor bir süre daha ses etmeden yürümeye devam eder, atları sık sık durdurup yağız alnında biriken iri ter damlalarını silerdi. Yanlarından zaman zaman atlılar gelir geçer, Prohor içinden gelen bir istekle onları durdurur, selam alıp verir, nereden gelip nereye gittiklerini sorardı. Sözünü de hep şöyle bağlardı:

"İlerlemekle zaman kaybediyorsunuz... Daha ileride hiç at süremeyeceksiniz. Neden mi? Çünkü oralarda çamur öyle derin ki, o taraflardan gelenler söyledi bana, çamur atların karnına kadar geliyormuş, araba tekeri dönmüyormuş, kısa boylu yayalar ise bir düştüler mi yol üstünde boğulup gidiyormuş. Yalanım varsa ne olayım! Biz niye mi gidiyoruz? Başka çaremiz yok ki, yanımda hasta bir piskoposu taşıyorum, eh, piskoposlarla Kızılların araları da iyi değildir..."

Atlılar çoğunlukla Prohor'a neşeli bir küfür sallayarak sürüp giderdi. Ama durup ona sert sert bakarak, şöyle giydirenler de olurdu:

"Don'dan çekilenler arasında budalalar da var demek? Sizin bölgedekilerin hepsi sana mı benzer?"

Grubundan ayrı düşen Kuban Kazaklarından biri, kendisini böyle saçma sapan konuşmalarla alıkoyduğu için Prohor'a adamakıllı öfkelendi. Tam kamçısını Prohor'un suratına indirecekti ki, beriki inanılmaz bir çeviklikle arabaya atlayıp velensenin altından karabinasını çektiği gibi, dizlerinin üstüne yatırdı. Kuban Kazak'ı atını sürüp küfürler yağdırarak giderken, Prohor kahkahadan kırılarak onun ardından seslendi:

"Burası Çariçin'e benzemez, mısırların arasına saklanamazsın! Ulan yarma, dangalak seni! Dönsene geri yulaf ezmesi! Eteklerini topla, eteklerini, çamura beleyeceksin yoksa! Kanatlandın mı ulan tavuk hırsızı! Gidi karı kılıklı seni! Sokağa atacak kurşunum olsaydı ardından yollardım bir tane! Bırak ulan o kamçıyı elinden, duyuyor musun?"

Can sıkıntısından ve işsizlikten ne yapacağını şaşıran Prohor, kendine göre eğlenmenin bir yolunu buluyordu.

Hastalığının birinci gününden itibaren Gregor rüyadaymış gibi yaşıyordu. Zaman zaman bilincini kaybediyor, sonra yine kendine geliyordu. Yine böyle anlardan birinde, uzun süren bir baygınlıktan ayılıp da kendine geldiğinde, Prohor onun üzerine eğildi, "Hâlâ sağ mısın?" diye sordu, Gregor'un donuk gözlerine acımayla bakarak.

Tepelerinde ışıl ışıl bir güneş vardı. Kara kanatlı yaban kazı sürüleri kâh bir araya toplanıp, kâh kadife gibi, siyah bir çizgi halinde açılarak çığlık çığlığa masmavi gökyüzünü bir uçtan öbür uca geçiyorlardı. Ansızın genç otlara bürünüveren ılık topraktan sarhoş edici bir koku fışkırıyordu. Gregor hızlı hızlı soluyarak, insanın canına can katan ilkbahar havasını istekle ciğerlerine çekti. Prohor'un sesi kulağına pek cılız ulaştı, çevresindeki her şey ona gerçekdışı, inanılmayacak kadar ufalmış ve uzak göründü. Arkalarından uzaklığın yumuşattığı top sesleri derinden derine gümbürdüyordu. Yakınlarda bir yerde, demir çemberli araba tekerlekleri tekdüze bir makamda takırdıyordu; atlar homurtu koyveriyor, kişniyor, insan sesleri duyuluyordu. Burnuna pişmiş ekmeğin, samanın, at terinin geniz yakan kokusu çalındı. Bütün bunlar Gregor'un bilincine sanki başka bir dünyadaymış gibi geldi. Bütün iradesini zorlayarak Prohor'un sesini dinledi ve büyük bir çaba harcayarak, emir erinin kendisine bir soru sormakta olduğunu anladı.

"Bir yudum süt ister miydin?"

Gregor, tanıdık, tatlı bir lezzeti olan soğuk, yoğun bir sıvının ağzına akıtıldığını hissederek, zorlukla hareket ettirdiği dilini kavrulmuş dudaklarında gezdirdi. Birkaç yudumdan sonra dişlerini kenetledi. Prohor matarasının tıpasını tıkadı ve tekrar Gregor'un üzerine eğildi; Gregor soruyu duymaktan çok, Prohor'un çatlak dudaklarının hareketinden çıkardı.

"Seni bu köyde bırakmam daha doğru olmaz mı, ne dersin? Yola devam etmek zor olacak senin için, öyle değil mi?"

Gregor'un yüzünde acılı, tasalı bir ifade belirdi; bir kere daha bütün iradesini kullanarak fısıldadı:

"Götür beni... Ben ölünceye kadar..."

Prohor'un yüzünden kendisini duyduğunu anladı ve içi rahatlayıp gözlerini kapadı, bilincinin kayboluşunu bir kurtuluş sayarcasına, kendini dünyanın gürültüsünden çekerek, kendinden geçişin koyu karanlığına gömüldü.

XXVIII

ABİNSKAYA köyüne kadarki bütün yolculuktan sadece bir şey kalmıştı hatırında Gregor'un: Zifiri karanlık bir gecede ilikle-rine işleyen keskin bir soğukla uyanmıştı. Arabalar yol boyunca üçü beşi yan yana ilerliyordu. Tekerleklerin çıkardığı bitmek bilmeyen boğuk takırtılara ve insan seslerine bakılırsa araba katarı son derece büyüktü. Kendi arabası ortalarda bir yerdeydi. Atlar adetayla gidiyordu. Prohor dilini şaklatıyor, arada bir de kısık sesle, "Deh, deh!" diye kırbacını sallıyordu. Gregor meşin kırbacın çıkardığı ince ıslığı duyuyor, atların, falakaları takırdatıp koşumlara daha bir güçle asıldıklarını, arabanın hızlandığını, bazen de araba okunun öndeki brıçkanın arkasına tosladığını hissediyordu.

Gregor kenarlarını zorlukla çektiği gocuğuna iyice sarındı ve yattığı yerde sırtüstü döndü. Kapkara gökyüzünde rüzgâr bir uçtan aldığı kocaman kocaman bulut yığınlarını öbür uca, güneye sürüklüyordu. Pek seyrek olarak tek bir yıldız, bulutların içindeki ufacık bir aralıktan sarı bir kıvılcım gibi bir an görünüyor, hemen ardından bozkırı yine koyu karanlık kaplıyor, rüzgâr telgraf tellerinde acı acı ıslık öttürüyor, inceden inceye de bir yağmur serpeliyordu.

Yolun sağ yanı boyunca bir süvari kolu gidiyordu. Gregor'un kulakları, uzun zamandır alışık olduğu o iyice sıkılmış Kazak teçhizatının ritmik şakırtısını, sayısız at toynağının çamurda düzenli aralıklarla çıkardığı boğuk şapırtıyı hemen aldı. En azından iki bölük geçip gitmişti, ama toynakların şapırtısı hâlâ kesilmemişti. Yol kenarından ilerleyen kol bir alay olmalıydı. Birden, ön taraflardan bir solistin yiğit sesi, suskun bozkırın üstünde kuş gibi yükseliverdi:

Oy, ırmağın kıyısında, kardeşler, kıyısında Kamişinka'nın,
Şanlı bozkırın üstünde, uçsuz bucaksız Saratov bozkırının...

Yüzlerce ses bu çok eski Kazak şarkısına hep bir ağızdan katıldı ve bütün bu seslerin üstünde, bu koroya eşlik eden bir tenorun sesi olağanüstü gücüyle, olağanüstü güzelliğiyle dans edercesine yükseldi. Bas sesler yavaş yavaş sönerken, çınlamasıyla onları bastıran tenor ses, karanlığın içinde bir yerlerde hâlâ titreşiyor, yürekleri yakıyordu. Ama bu sırada solist, şarkının bir sonraki dizelerine geçmişti bile:

Oralarda yaşardı özgür olarak, yine özgürce oralarda ölürdü,
Don Kazakları, Greben Kazakları ve Yayık'ın Kazakları hep...

Gregor'un içinde bir şeyler koptu sanki. Gözlerinden yaşlar boşanarak, ansızın hıçkırıklarla sarsılmaya başladı; kederinden boğazı düğümlendi. Gözyaşlarını, hıçkırıklarını yutarak, solistin başlamasını hevesle bekledi ve solist başladığında, onun ardı sıra, ta çocukluğundan beri bildiği güfteyi sessiz sessiz mırıldandı:

Atamanları da Yermak idi, Timofey'in oğlu,
Astaşka'ydı reisleri, Lavrenti'nin oğlu...

Solistin ağzından şarkının daha ilk kelimeleri çıkar çıkmaz, arabalarla yolculuk eden Kazaklar konuşmayı kesti, sürücüler atlarını dehlemeyi bıraktı, binlerce arabalık o koskoca kafile derin ve duyarlı bir sessizlik içinde yol almaya başladı. Solist her dizenin ilk kelimesini hecelerin üstüne basa basa söylerken, sadece tekerleklerin takırtısıyla, çamuru çiğneyen toynakların şapırtısı duyulabiliyordu. Çağlar boyunca yaşamış, bozkıra egemen olmuş çok, ama çok eski bir şarkıydı bu. Bu şarkı sade, basit kelimelerle Kazakların, bir zamanlar gözünü budaktan sakınmaksızın çarların orduları üstüne yürüyüp onları perişan eden, hafif korsan tekneleriyle Don üzerinde, Volga üzerinde dolaşarak çarın gemilerini vuran, tüccarları, soyluları ve valileri "sızdıran" özgür atalarını; ta Sibiryaları boyunduruk altına alan Kazakları anlatıyordu. Şimdiyse, bu özgür Kazakların Rusya halkına karşı giriştiği onursuz bir savaşta yenilip geri çekilmekte olan torunları, bu görkemli şarkıyı kederli bir sessizlik içinde dinliyordu.

Alay geçip gitti. Arabaları gerilerde bırakan şarkıcılar, sığınmacı kafilesinin çok ilerisindeydiler artık. Bununla birlikte, daha epeyce bir

zaman, arabalar büyülü bir sessizlik içinde yol aldı ve bunlardan ne bir laf çıktı ne de yorgun atlara bir bağırış. Ama karanlığın içinden, o şarkı, uzaktan uzağa yankılanarak geri dönüyor, coşkun Don gibi dört bir yana yayılıyordu:

... Hepsinin aklında bir tek düşünce vardı:
Yaz gelip geçecek, gelip geçecek yazın sıcağı,
Kış varıp gelecek, kardaşlar, varıp gelecek kışın soğuğu,
Nasıl kardaşlar, nerede kardaşlar, geçireceğiz bu kışı?
Yayık'a gitsek, uzundur; çok, çook uzundur yolu,
Volga'da dolansak, herkes hırsız sanır bizi;
Varıp Kazan şehrine gitsek, orada da çar durur;
Hani şu korkunç çar, İvan Vasilyeviç...

Artık koronun sesi duyulmuyordu, ama solistinki hâlâ yüksek ve alçak perdelerde dalgalanıyor, sonra yeniden gürlercesine çınlıyordu. Herkes yine aynı gergin, sinirli sessizlik içinde dinliyordu.

Gregor ayrıca, sanki bir rüyadaymış gibi, sıcak bir odada kendine geldiğini hatırlıyordu. Gözlerini açmadan, bedeninin her yanıyla temiz yatak çarşafının tatlı serinliğini hissetti; keskin ilaç kokuları burnunu gıcıkladı. Önce kendini hastanede sandı; ama bitişik odadan erkek kahkahaları tufanı geliyor, tabak çanak şakırtısı, sarhoş sesleri duyuluyordu. Tanıdık bir erkek sesi şöyle diyordu:

"... Bir de akıllı geçinirsin! İlk iş, alayımızın yerini bulacaktın, sana yardımımız dokunurdu. Her neyse, çek bakalım! Hüngür hüngür ağlayacak ne var şimdi?"

Prohor ağlamaklı, sarhoş bir sesle cevap veriyordu:

"Tanrı aşkına, nereden bilebilirdim? Onu beslemek kolay mı geldi sanıyorsunuz? Yudum yudum besledim onu, küçük bebek gibi yemeğini çiğneyip ağzına verdim, süt içirdim, vallahi de billahi de! Ekmek çiğneyip ağzına tıktım. Tanrı hakkı için! Dişlerini kılıcımın ucuyla araladım. Bir defasında gırtlağından aşağı süt döküyordum, tıkandı; az daha gidiyordu... Bir düşünsenize..."

"Dün banyosunu da yaptırdın mı?"

"Yaptırdım, saçlarını da kırktım, bütün paramı da süte verdim... Hani, üzüldüğüm filan yok param gitti diye, vız gelir tırıs gider. Ama yemeği çiğneyip de elimle ağzına vermek zorunda kalışım! Kolay mı

sanıyorsun? Sakın kolay molay demeye kalkma, rütbene filan bakmam patlatırım bir tane."

Prohor, Harlampi Yermakov, Karakul kalpağı ensesine yıkılı, yüzü pancar gibi kızarmış olan Piyotr Bogatiryov, bir de Platon Ryabçikov ve başka iki yabancı Kazak hep birlikte Gregor'un odasına girdi.

Gregor'a doğru sarsak adımlarla yaklaşırken, "Uyanıkmış!" diyerek deliler gibi bağırdı Yermakov.

Coşkulu Platon Ryabçikov elinde bir şişe sallayarak, bir yandan da gözyaşları dökerek gürledi:

"Grişa! Sevgili koca delikanlım benim! Çir boyunda nasıl da eğlenmiştik, hatırladın mı? Nasıl da savaşmıştık ama? Nereye gitti bizim şansımız yahu? Ne hale sokuyor bu generaller bizi, ordumuzu ne hale getirdiler? Lanet olsun hepsine! Sen yine yaşıyorsun ya? Al, iç, hemen kendini toparlarsın. Saf alkoldür!"

"İşte böyle, sonunda bulduk seni yine!" diye mırıldanan Yermakov'un kara, parlak gözleri sevinçle ışıldıyordu. Bütün ağırlığıyla kendini Gregor'un karyolasına bırakınca, karyola Yermakov'un ağırlığı altında bel verdi.

Kazakların tanıdık yüzlerine bakmak için gözlerini güçlükle kaldırırken, zayıf bir sesle, "Neredeyiz?" diye sordu Gregor.

"Yekaterinodar'ı ele geçirdik şimdi! Yakında daha da ötelere kadar çekileceğiz. İç Gregor Panteleyeviç, eski dostumuz bizim! Kalk ayağa Allah aşkına! Seni böyle yatakta görmek dokunuyor bana!" Ryabçikov, Gregor'un ayaklarına kapandı. Ne var ki, deminden beri gülümseyen ve görünüşe göre diğerlerinden daha ayık olan Bogatiryov onu palaskasından tuttuğu gibi havalandırıverdi, sonra da dikkatle yere bıraktı.

Yermakov, "Aman şişeyi al elinden! Hepsini dökecek!" diye korkuyla bağırdı. Yayvan bir sarhoş sırıtışıyla Gregor'a dönerek, "Neden içtiğimizi biliyor musun?" dedi. "Hepimizin fena halde canı sıkılıyorken, el kesesinden eğlenme fırsatı çıktı. Kızılların eline geçmesin diye bir şarap deposunu yağmaladık. Ele geçirdiğimiz ganimeti bir görecektin! İnanılır gibi değil! Sarnıçlardan birine tüfekle ateş ederek delik açtık, musluktan su akar gibi boşaldı içki. Sarnıcı kurşunlarla delik deşik ettik, her deliğin başında bir kişi, deliğe kasketini mi dayayanı istersin, kova mı, matara mı, bu arada bazıları da hemen oracıkta avuç avuç içtiler. Depoya bekçilik yapan iki Gönüllüyü doğrayıp mala el koyduk, işte

asıl cümbüş ondan sonra başladı. Bir baktım, Kazaklardan biri sarnıcın tepesine çıkmış, meğer yukarıdan şarabı gerdelle çekmek istermiş. Ne var ki sarnıca düşüp boğuldu. Beton bir zemindi, her yandan akan içki orasını doldurup dizlerimize kadar yükseldiğinden, içki gölünde dolaşan Kazaklar eğilip eğilip, dereden su içen atlar gibi, ayaklarının hemen dibinden içki içiyordu. Sonra da oracığa yığılıveriyorlardı... Korkunç bir şeydi bu, ama gülmemek de elde değildi. İçkiden çatlayacak olanların sayısı birde de kalmayacaktı elbet! Orada da şanımızı yere düşürmedik çok şükür! Gözümüz toktur bizim; rahat rahat beş kova dolusu alan bir fıçıyı yuvarlayıp götürdük, yeter bize. Doyasıya iç ciğerimin köşesi! Bizim güzel Don'umuz da sıfırı tüketti nasıl olsa. Platon az kaldı boğuluyordu. Yere yuvarlayıp çiğnediler onu. Bir iki ağız dolusu yuttu, gitti gidecek. Güçbela çektim çıkardım onu oradan."

Hepsi de fena halde içki, soğan, tütün kokuyordu. Gregor hafiften bir mide bulantısına ve baş dönmesine engel olamadı. Dudaklarında cılız, bitkin bir gülümsemeyle gözlerini kapadı.

Bir hafta kadar Yekaterinodar'da Bogatiryov'un tanıdığı olan bir hekimin evinde kaldı, hastalığı atlatıp yavaş yavaş kendine geldi. Sonra da Prohor'un dediği gibi "kendini toparlamaya başladı". Ve geri çekilme olayından bu yana ilk kez Abinskaya köyünde ata bindi.

• • •

Novorossisk boşaltılmaktaydı. Vapurlar Rus para babalarını, büyük toprak sahiplerini, general ailelerini ve nüfuzlu politikacıları Türkiye'ye taşıyıp duruyordu. Bütün rıhtımlarda gece gündüz gemiler yükleniyordu. Kadetler takımlar halinde yükleme-boşaltma işçileri gibi çalışıyor, vapurların ambarlarını askerî malzemeyle, soylu sığınmacıların sandıklarıyla, bavullarıyla dolduruyordu.

Gönüllü Ordu kuvvetleri yolda Don ve Kuban Kazaklarını geride bıraktı, Novorossisk'e ilk varan da onlar oldu. Nakliye gemilerine doluşuverdiler. Gönüllü Ordu kurmayları basiretli olduklarından, körfezde demirli duran, The Emperor of India adlı İngiliz dretnotuna* kapağı attı. Çarpışmalar, Tonnelnaya yakınlarında sürüp gidiyordu. Şehrin sokaklarını on binlerce kişilik sığınmacı kalabalığı doldurmuş-

* Dretnot: XX. yüzyılın başlarında kullanılan bir zırhlı tipi.

tu. Durmadan yeni yeni askerî kuvvetler geliyordu. Rıhtımlardaki yığılma anlatılır gibi değildi. Terk edilmiş atlar, binlercesi bir arada sürüler halinde Novorossisk'i çevreleyen tepelerin kireçli yamaçlarında başıboş dolaşıyordu. Limanın çevresindeki sokaklarda bırakılmış Kazak eyerleri, teçhizat ve askerî malzeme yığılıydı. Şehirde hızla yayılan söylentilere göre, sadece Gönüllü Ordu birlikleri gemilere alınacak, Don ve Kuban Kazakları ise cebri yürüyüşle Gürcistan'a gidecekti.

25 Mart 1920 sabahı Gregor'la Platon Ryabçikov, İkinci Don Kolordusu kuvvetlerinin gemiye bindirilip bindirilmeyeceğini anlamak için rıhtıma indi. Önceki akşam Kazaklar arasında yayılan söylentiye göre, General Denikin, teçhizat ve atlarını ellerinde bulunduran bütün Don Kazaklarının Kırım'a nakledileceğine ilişkin bir emir yayımlamış.

Salsk bölgesinden gelen Kalmuklar kalabalığının doldurduğu rıhtımda iğne atılsa yere düşmezdi. Maniç'ten, Sal'dan at sürülerini, develerini önlerine katıp gelmiş, hatta tahta kulübelerini bile ta denizin kıyısına kadar getirmişlerdi. Gregor'la Ryabçikov, burunlarına pis pis kuyrukyağı kokuları dolarak, kalabalığı yara yara ilerleyip, rıhtıma bağlı duran kocaman bir nakliye gemisinin iskelesine vardı. İskeleleri, Markov Tümeni subaylarından kurulu takviyeli bir karakol koruyordu. Don Kazaklarının topçuları biraz ötede, toplu bir halde, gemiye bindirilmeyi bekliyordu. Geminin kıç üstüne karmakarışık yerleştirilen toplar haki brandalarla örtülüydü. Kalabalığın arasında dirsekleriyle kendine yol açan Gregor, kara bıyıklı, üstü başı temiz bir çavuşa sordu:

"Hangi batarya bu arkadaş?"

Çavuş Gregor'a göz ucuyla şöyle bir bakıp isteksizce cevap verdi:

"36."

"Kargin'in komutasındaki mi?"

"Evet."

"Yükleme işine kim bakıyor?"

"İşte orada, parmaklığın yanındaki. Albay mıdır nedir?"

Ryabçikov, Gregor'u kolundan çekerek öfkeli öfkeli söylendi:

"Çekip gidelim buradan allasen, canları cehenneme! Bunlardan anlayış göreceğini mi sanıyorsun? Dövüştüğümüz sıralar onlara gerekliydik, ama artık bize ihtiyaçları kalmadı..."

Çavuş, sıraya duran topçulara gülümseyerek göz kırptı:

"Hadi gene şanslısınız askerler! Subayları bile geri çeviriyorlar!"

Yükleme işine bakan albay iskeleden çevik adımlarla iniyordu; onun hemen ardından da pahalı kürk paltosunun önü açık, dazlak kafalı bir memur telaşla geliyordu. Memur, fok derisi kasketini göğsüne bastırarak bir şeyler söyledi. Terli yüzünde, miyop gözlerinde öylesine yalvaran bir ifade vardı ki, albay başını çevirerek kaba bir tavırla bağırdı:

"Size daha önce de söyledim ya! Musallat olmayın başıma, yoksa emir verir attırırım sizi gemiden. Aklınızı kaçırmışsınız siz! Nereye koyayım süprüntülerinizi sizin? Kör müsünüz? Baksanıza neler oluyor burada. Defolun gidin! Allah aşkına, canınız isterse gidin Denikin'e şikâyet edin! Yapamam dedim mi size... Yapamam! Rusça bilmez misiniz?"

Can sıkıcı memurdan kurtulmak için dönen albay, Gregor'un önünden geçmeye çalıştı. Gregor onun önünü kesip elini kasketinin siperliğine götürdü, heyecanla sordu:

"Subaylar gemiye alınacak mı?"

"Bu gemiye değil. Yer yok."

"O halde hangi gemi kalıyor geriye?"

"Tahliye merkezinden öğrenirsiniz."

"Oraya gittik, ama bir şey bildikleri yok."

"Eh, ben de bir şey bilmiyorum. Bırakın geçeyim!"

"Ama 36. Bataryayı bindiriyorsunuz. Bize neden yer olmuyormuş?"

"Bırakın geçeyim dedim size! Danışma bürosu değilim ben!" Albay, Gregor'u hafifçe kenara itmek istedi, ama Gregor bacaklarını iki yana açmış sımsıkı basıyordu yere. Gözlerinin içinde mavimtırak kıvılcımlar yanıp yanıp sönüyordu.

"Demek artık bize ihtiyacınız yok, öyle mi? Ama önceleri vardı, değil mi? Çekin elinizi. Kımıldatamazsınız beni!"

Albay, Gregor'un gözlerinin içine baktı ve çevresine göz gezdirdi; Markov inzibatları tüfeklerini çaprazlama ileri uzatarak iskelenin başını tutmuş, dalgalanan kalabalığı zaptetmekte güçlük çekiyordu. Albay gözlerini Gregor'dan kaçırarak, bezgin bir tavırla sordu:

"Hangisi sizin alayınız?"

"Ben 19. Don Alayındanım; ötekiler çeşitli alaylardan."

"Hepiniz kaç kişisiniz?"

"On."

"Alamam. Yer yok."

Ryabçikov alçak sesle konuşan Gregor'un burun deliklerinin titrediğini gördü, "Oynadığın oyun nedir senin ulan alçak herif! Ulan, göt biti seni! Bırak geçelim hemen, yoksa..."

Öfkeli Ryabçikov, yüreği yağ bağlayarak, 'Hah, şimdi Grişa onu paralayıverecek!' diye aklından geçirdi. Ama iki Markov inzibatının, tüfeklerinin dipçikleriyle kalabalığın arasında kendilerine yol açarak albayın imdadına geldiğini görünce, Gregor'un koluna dokundu, "Bırak, uyma sen ona Gregor. Hadi gel, hadi..."

Albay yüzü bembeyaz kesilerek, "Budalasınız siz! Bu davranışınızın hesabını da vereceksiniz!" dedi. Markov inzibatlarına dönerek Gregor'u gösterdi.

"Efendiler! Şu saralıyı yatıştırın! Burada düzeni sizin kurmanız gerekir. Komutanla görülecek acele işim olduğu halde, burada dikilip bir sürü abuk sabuk lafı dinlemek zorunda kalıyorum..."

Aceleyle Gregor'un yanından sıyrılıp geçti.

Koyu mavi subay üniformasının omuzlarında teğmen apoletleri taşıyan, uzun boylu, bıyıkları özenle kırpılmış Markov inzibatı, Gregor'a yaklaşarak sordu:

"Ne istiyorsunuz? Neden disiplini bozuyorsunuz?"

"Vapurda bir yer, istediğim budur işte!"

"Alayınız nerede?"

"Bilmem."

"Kâğıtlarınızı gösterin bana."

Tombul yüzlü, kelebek gözlüklü bir delikanlı olan öbür inzibat, kalın ama gençlere özgü çatal sesiyle, "Karakola götürelim onu daha iyi," dedi. "Hiç vakit kaybetme Visotski."

Teğmen, Gregor'un kâğıtlarını dikkatle okuyup geri verdi.

"Alayınızı bulmalısınız. Size buradan ayrılmanızı ve bindirme işini engellememenizi salık veririm. Disiplini bozanın ya da bindirme işini engelleyenin kim olduğuna ve rütbesine bakılmaksızın, tutuklanması emri verildi bize." Teğmen dudaklarını büzüp yan gözle Ryabçikov'a bakarak, Gregor'un kulağına eğildi ve fısıldadı:

"36. Batarya komutanıyla bir konuşmanızı salık veririm. Onların safında durur, gemiye binersiniz."

Teğmenin fısıltısını duyan Ryabçikov, neşeyle Gregor'a döndü:

"Sen Kargin'in yanına git, ben de varayım bizim çocukları getireyim. Çantandan başka neyini getirmemi istersin?"

Gregor kayıtsızca, "Birlikte gideriz," dedi.

Geri dönerlerken Semyonovski köyünden bir Kazak tanıdığa rastladılar. Üstü brandayla örtülü, koskoca bir araba dolusu ekmeği rıhtıma götürüyordu. Ryabçikov adama seslendi:

"Selam Fiyodor! Nereye böyle?"

"Aa, Platon'la Gregor Panteleyeviç'miş! Selam! Yol hazırlığı işte, alayımın ekmeğini götürüyorum. Pişirene kadar canımız çıktı, ama ne yaparsın, yoksa bütün yol boyunca yulaf lapasına kalırdık."

Gregor arabanın yanına yaklaşıp sordu:

"Senin ekmeklerin hepsi tartılı mı, yoksa sayılı mı?"

"Kim kalkıp da sayar Allah aşkına? Neden, yoksa ekmek mi istiyorsun?"

"Evet."

"Al öyleyse."

"Kaç tane alabilirim?"

"Taşıyabildiğin kadar; çok var burada."

Ryabçikov, birbiri ardına bir sürü somunu alan Gregor'u hayretler içinde seyretti, sonunda merakını yenemeyerek, sordu:

"Bu kadar somunu ne yapacaksın yahu?"

Gregor kısaca, "Gerekli," dedi.

Arabanın sürücüsünden iki çuval istedi, ekmekleri çuvallara doldurdu, adama ekmekler için teşekkür edip Allahaısmarladık dedikten sonra Ryabçikov'a emretti:

"Birini sırtlan bakalım; ikisini de götüreceğiz."

Ryabçikov çuvalı sırtına vururken şakacı bir tavırla, "Kışı burada geçirmek niyetinde değilsindir inşallah?" diye sordu.

"Kendim için değil ekmekler."

"Kimin için öyleyse?"

"Atım için."

Ryabçikov çuvalı sırtından savurduğu gibi yere indiriverdi ve büyük bir şaşkınlık içinde sordu:

"Şaka mı ediyorsun?"

"Yo, sahi söylüyorum."

"Yani sen... Kafanın içinde ne var senin Panteleyeviç? Kalmaya mı niyetlisin yoksa? Aklından geçen bu mu?"

"Üstüne bastın. Hadi, kaldır çuvalı da gidelim. Atımı doyurmam gerek; kemire kemire şimdiden yemliği ufaladı. Atın her zaman bir yararı dokunabilir insana, yaya da askerlik yapılmaz ki!"

Konaklama yerine varana kadar bütün yol boyunca Ryabçikov ağzını açıp tek laf etmedi, sadece çuvalı bir omuzundan öbürüne aktararak, homurdandı durdu. Avlu kapısına yaklaşırlarken sordu:

"Çocuklara söyleyecek misin?" Sonra, cevabı beklemeden, gücenik bir sesle, "Amma da akıl şimdi bu seninkisi!" dedi. "Peki ama biz ne olacağız?"

"Orası sizin bileceğiniz şey," diye cevap verdi Gregor yapmacık bir kayıtsızlıkla. "Madem bizi almıyorlar, madem bize ayıracak yerleri yok, eh, demek ki bize ihtiyaçları da yok! Öyleyse bizim onlara ihtiyacımız neden olsun, onlara yalvar yakar mı olacağız? Gitmeyiveririz biz de. Şansımızı deneriz. Yürüsene, ne çakılıp kaldın kapıda öyle?"

"Senin bu sözlerin üzerine, kim olsa çakılıp kalır! Bak sen şu işe. Beni şaşkına çevirdin Grişa! Sersem ettin beni yahu! Ben de kalkmış, kendi kendime, 'Bu kadar ekmeği neden istedi acaba?' diye düşünüyordum. Şimdi bizim çocuklar öğrenince çok telaşlanacak."

"E, sen ne diyorsun bakalım? Kalmaz mısın?" diye sordu Gregor.

"Ne?" diye dehşetle bağırdı Ryabçikov.

"İyi düşün hele!"

"Düşünecek bir şey yok. Hazır elime fırsat geçmişken gidiyorum ben. Kargin'in bataryasına yamanır giderim."

"Pişman olursun!"

"Sahi mi söylüyorsun? Ben canımı sokakta bulmadım kardeş! Kellemi Kızıllara teslim etmeye hiç niyetim yok."

"Sen yine iyice bir düşün Platon. Bugünkü duruma göre..."

"Ben biliyorum hepsini. Hemen çekip gidiyorum."

Gregor sinirli sinirli, "Nasıl canın isterse. Seninle uğraşacak değilim," dedi ve ayvana çıkan taş basamaklara ilk adımı atan kendisi oldu.

Yermakov, Prohor, Bogatiryov, hiç biri evde yoktu. Yaşlıca, kambur bir Ermeni kadın olan ev sahibesi, Kazakların biraz sonra döneceklerini söyleyerek gittiğini bildirdi. Gregor somunlardan birini kocaman parçalar halinde dilip ahıra, atların yanına gitti. Ekmekleri ikiye ayı-

rıp, yarısını kendi atına, yarısını da Prohor'unkine verdi. Tam kovayı alıp su getirmeye gideceği sırada, ahırın kapısında Ryabçikov göründü. Kaputunun eteklerinde iri iri koparılmış ekmek parçalarını büyük bir dikkatle taşıyordu o da. Sahibinin kokusunu alan at kısa bir homurtu koyuverdi. Ryabçikov, sessiz sessiz gülümseyen Gregor'un yanından ağzını açmadan geçti ve ekmekleri yemliğe boşaltırken, başını kaldırmaksızın konuştu:

"Sırıtıp durma öyle! Duruma bakılırsa benim de atımı doyurmam gerekiyor. Seve seve mi gidecektim sanıyorsun? O Allahın cezası vapura gitmek için, yakamı kendi elimle tutup kendi kendimi sürüklemem gerekecekti! Başka türlü kimse götüremezdi beni. Beni sürükleyen can korkusu... Topu topu bir kellem var omuzlarımın üstünde, öyle değil mi? Allah vere de uçurulmasın; Aziz Mikael Yortusuna kadar yenisi bitmez yerine!"

Prohor'la diğerleri ancak akşama doğru döndüler. Yermakov koskocaman bir şişe dolusu alkol taşıyordu. Prohor'un elindeyse, içinde sarı renkli koyu bir sıvı bulunan, ağızları mühürlü yassı şişelerle dolu bir asker çantası vardı.

Yermakov kocaman şişeyi göstererek, "Bugün çok iyi iş gördük doğrusu! Bize bütün gece yeter!" diye böbürlendi. Açıklamasına devam ederek, "Bir askerî doktora rastladık; deponun birinden rıhtıma kadar tıbbi malzemelerin taşınması için kendisine yardım etmemizi istedi. Yükleme-boşaltma işçileri çalışmak istemediklerinden, yalnız Kadetler kalmıştı depodan mal çekecek, böylece biz de onların arasına katıldık. Doktor bey borcunu alkolle ödedi bize, Prohor da bu yassı şişeleri cabadan ekledi ödülümüze. Şaka ediyorsam Allah çarpsın!"

Ryabçikov merakla, "Peki içlerinde ne var?" diye sordu.

Prohor, "Bu alkolden daha saftır kardeşim!" diyerek, yassı şişeleri çalkalayıp ışığa tutunca, koyu renkli camın içinde ağır bir sıvının kabarcıklandığı görüldü. Prohor kendini beğenmiş bir edayla bitirdi sözünü:

"Çok az bulunan bir yabancı malı şaraptır bu. Yalnız hastalara verirlermiş bunu, hani şu İngilizce bilen Kadet piçleri var ya, onlardan biri söyledi bana. Bineriz vapura, sefaletimizin şerefine çekeriz kafaları, Sevgili Vatanım'ı da tutturduk mu, ta Kırım'a kadar durmadan içeriz artık. Şişeleri de denize atarız."

Ryabçikov alayla, "Çabuk ol, çabuk, hemen bin, baksana vapuru senin için bekletiyorlar, gidemiyorlar bir türlü. 'Nerede o, kahramanlar kahramanı Prohor Zikov nerede?' diyorlar. 'Onsuz katiyen gidemeyiz!' diyorlar," dedi. Sigaradan sararmış parmağıyla Gregor'u göstererek, ekledi:

"O fikrini değiştirdi, gitmiyor. Ben de öyle."

Prohor şaşkınlıktan nerdeyse elindeki yassı şişelerden birini yere düşürüyordu, "Deme!" diye inledi.

Yermakov kaşlarını çatıp gözlerini Gregor'a dikerek, "Ne demek oluyor bütün bunlar? Bu sefer de aklına ne koydun bakalım?" diye sordu.

"Gitmemeye karar verdik."

"Neden?"

"Bize yer yokmuş da ondan."

Bogatiryov güvenle, "Bugün yoksa, yarın olur," dedi.

"Sen rıhtıma indin mi hiç?"

"E, ne olmuş?"

"Orada olan bitenleri gördün mü?"

"Evet, ne olmuş?"

"'Ne olmuş, ne olmuş!' Eğer gördünse açıklamaya ne gerek var? Ryabçikov'la benden başkasını almak istemediler! Derken Gönüllülerden biri, Kargin Bataryasının arasına karışmamızı, yoksa gitmemizin mümkün olamayacağını söyledi."

"Daha gemiye binmediler değil mi? Yani, batarya demek istiyorum." diye sordu Bogatiryov aceleyle. Batarya askerlerinin saf tutmuş, gemiye bindirilmeyi beklediklerini öğrenince, hemen gitmeye davrandı. Çamaşırlarını toparladı, yedek çakşırıyla bir de gömlek alıp hepsini asker çantasına tıktı, bir parça da ekmek ilave ettikten sonra, herkese veda etti.

"Bizimle kal Piyotr," dedi ona Yermakov. "Ordubozanlığın âlemi yok şimdi!"

Bogatiryov cevap vermeksizin elini kaldırdı, kapının eşiğinde bir kez daha eğildi ve, "Kalın sağlıcakla! Tanrı isterse, yine görüşürüz," diyerek çıkıp gitti.

Onun gidişinden sonra odaya uzun süren, tatsız bir sessizlik çöktü. Yermakov mutfağa gidip ev sahibesini gördü, dört bardak getirdi, bardaklara sessizce alkol doldurdu, soğuk su dolu büyük bir bakır çaydanlığı masaya koydu, tütsülenmiş domuz yağı kesti ve hâlâ tek keli-

me etmeksizin masaya oturdu, dirseklerini dayadı, dakikalarca dalgın dalgın ayaklarını seyretti, çaydanlığın emziğine ağzını dayayıp biraz su içti ve boğuk bir sesle sordu:

"Kuban'da sular acaba neden hep gazyağı kokar?"

Kimse cevap vermedi. Ryabçikov temiz bir çaputla kılıcının buğulanmış namlusunu siliyor, Gregor çantasının içini karıştırıyor, Prohor da dalgın dalgın pencereden dışarısını, tepelerin at sürüleriyle beneklenen çıplak yamaçlarını seyrediyordu.

"Çökün şu masaya da içelim!"

Yermakov öbürlerini beklemeden yarım bardak alkolü gırtlağından aşağı yuvarlayıp, bir yudum da su içti. Bir yandan bir dilim domuz yağını gevelerken, Gregor'a neşesi azıcık daha yerine gelmiş bakışlarla bakarak sordu:

"Kızıl yoldaşlar bizi kıyma yapmaz herhalde, ha?"

"Hepimizi öldürmezler. Burada binden fazla insan kalacak geride," diye cevap verdi Gregor.

"Ben hepimiz için tasalanmıyorum ki!" diye güldü Yermakov. "Ben kendi postumu düşünüyorum."

Hepsi de iyice kafayı çekince, konuşmalar daha bir neşeli konulara döndü. Ama az sonra Bogatiryov, soğuktan morarmış asık bir surat ve çatık kaşlarla beklenmedik bir biçimde geri geldi. Kapının dibine bir kucak dolusu yepyeni İngiliz kaputu atıp, hiç konuşmadan kendi kaputunu çıkarmaya koyuldu.

Prohor eğilerek, alaylı alaylı, "Hoş gelmişsin!" dedi.

Bogatiryov ona öfkeli bir bakış attıktan sonra içini çekti:

"Şu Denikin'in adamlarının tamamı ve de daha başka ne kadar piç varsa, tümü dizlerinin üzerinde gelip bana yalvarsa yine de gitmem! Kuyrukta bekledim, dondum, kaskatı kesildim, hep boşuna. Tam sıra bana gelecekken kestiler. İki kişi kalmıştı önümde, birini aldılar, ötekini bıraktılar. Bataryanın yarısı kaldı geride. Buna ne dersiniz bakalım?"

"Bizim gibilerine işte böyle yapar onlar!" diyerek bir kahkaha patlattı Yermakov, sonra da döke saça, şişeden Bogatiryov'a bir bardak dolusu içki koydu.

"Al bakalım, çek, sefaletinin şerefine! Yoksa onları mı bekleyeceksin, gelip de seni davet etsinler diye? Bak, bak, pencereden dışarıya bak! Şu gelen General Wrangel değil mi, seni davet etmeye gelmiş!"

Bogatiryov hiç cevap vermeden içkisinden bir yudum çekti. Canı hiç de şakalaşmak istemiyordu. Ne var ki, her ikisi de yarı sarhoş olan Yermakov'la Ryabçikov, yaşlı Ermeni kadına kaldıramayacağı kadar ikramda bulundular, sonra da gidip bir yerlerden bir akordeoncu bulmaktan söz etmeye başladılar.

Bogatiryov, "Siz istasyona gidin daha iyi," diye salık verdi onlara. "Yük vagonlarını açıyorlar orada. Koca bir katar dolusu üniforma sahipsiz bekliyor."

"Senin üniformalarını ne yapalım be?" diye bağırdı Yermakov. "Getirdiğin kaputlar bize yeter. Nasıl olsa üstümüzdeki bütün fazlalıkları çıkaracaklar. Piyotr, ulan köpoğlusu, biz Kızıllara katılmaya karar verdik, anladın mı? Kazak değil miyiz ulan biz? Eğer Kızıllar canımızı bağışlarsa biz de gider onlara hizmet ederiz. Don Kazaklarıyız biz! En safkan Kazaklarız, hiç katışıksız! Savaşmaktır işimiz! Ben nasıl kılıç çalarım bilir misin sen? Tıpkı lahana kökünü keser gibi! Kalk da bak, senin üstünde göstereyim bir! Ne, halin mi yok? Biz kime kılıç çaldığımıza bakmayız ki, yeter ki kılıç çalacak biri olsun. Doğru demiyor muyum ama Melehov?"

Gregor bezgin bir sesle, "Kes be!" dedi.

Kanlanmış gözleri kayan Yermakov, sandığın üstünde duran kılıcına doğru uzandı. Bogatiryov onu tatlılıkla öteye iterken rica etti:

"Fazla heyecanlanma arslan Anikacığım, yoksa seni ben yatıştırırım hemencecik. İçip içip de sapıtma! Unutma, subaysın sen!"

"Rütbemi de bırakıyorum, apoletlerimi de! Şu anda rütbeme de apoletlerime de zerre kadar ihtiyacım yok. Hiç hatırlatma bana! Senin apoletlerini de uçuruvereyim mi? Piyotr, yazıklar olsun, bekle azıcık, hemen uçuruvereyim onları."

Bogatiryov, "Daha zamanı gelmedi, dur hele; önümüzde çok vakit var," diye gülerek zaptedilmez arkadaşını kenara itti.

Şafak sökene kadar içtiler. Akşama doğru başka Kazaklar da gelmişti, onlardan birinde de akordeon vardı. Yermakov kazaska oynadı, oynadı, sonunda yere yığıldı. Kendisini bir kenara çektikleri anda da, bacakları iki yana açık, başı geriye kaykılmış olarak döşemenin üstünde sızıverdi. Bu neşesiz eğlence sabaha kadar sürdü. Yabancılardan biri, yaşlıca bir Kazak, sarhoş hıçkırıklarıyla, "Kumşatskaya ilçesindenim ben," diyordu. "Bizdeki öküzler öyle kocamandı ki, boynuzlarına

erişemezdin. Atlarım arslan gibiydi. Şimdi ne kaldı çiftliğimizde peki? Uyuz bir kancık köpek, hepsi o kadar. O da yiyecek hiçbir şey bulamayıp geberir yakında." Partal bir Çerkes paltosu giymiş Kubanlı bir Kazak, akordeoncudan bir Naurskaya dans havası çalmasını istedi ve kollarını canlı bir biçimde savurarak odada fırdolayı, öyle hayret verici bir hafiflikle kayarcasına dans etmeye başladı ki, adamın çizmelerinin eskimiş pis döşemeye hiç değmediğine inanası geldi Gregor'un.

Gece yarısı Kazaklardan biri, uzun dar boğazlı bir-iki testi getirdi bir yerlerden. Testilerin yanlarında yarı yarıya çürümüş, solmuş etiketler vardı, vişneçürüğü rengindeki balmumuyla mumlanmış mantarlarının üstünden iri iri kurşun mühürler sarkıyordu. Prohor, içinde belki de bir kova dolusu sıvı bulunan koca testiyi elleriyle kaldırıp, dudaklarını acı çekiyormuş gibi oynatarak etiketlerin üstündeki yabancı kelimeleri okumaya çalıştı. Uyanıp kalkmış olan Yermakov, testiyi onun elinden aldı, yere koydu ve kılıcını sıyırdı. Prohor daha soluk almaya vakit bulamadan, çapraz bir kılıç vuruşuyla testinin boynunu uçurup bağırdı:

"Getirin bardaklarınızı!"

Koyu, hayret edilecek kadar güzel kokulu ve buruk şarap birkaç dakika içinde tüketiliverdi. Ryabçikov kendinden geçmişçesine, dilini damağında şaklata şaklata, "Bu, şarap değil bu, kutsal şarabın ta kendisi. Yalnız ölürken içilir, hem de herkese vermezler bunu, ömründe hiç kâğıt oynamamış, tütün koklamamış, eli kadın eline değmemiş olanlara verirler sadece... Yani, tam piskoposlara göre!"

O zaman Prohor çantasında duran yassı şişeler içindeki şifalı şarabı hatırladı, bağırdı hemen:

"Sen dur hele Platon! Böbürlenmekte o kadar acele etme! Bende şarabın daha iyisi var! Benim depodan getirdiğim şarabın yanında zifos kalır o, nah işte, şarap diye buna derler! Günlükle bal karışımı, belki daha bile güzel! Piskopos şarabı değil bu arkadaş, bak ben sana diyeyim doğrusunu, çar şarabı bu, çar. Eskiden çarlar içermiş bunu, şimdi bize kısmet oldu..." diye palavraları sıkarken yassı şişelerden birini de açtı.

İçki dedin mi dünden hazır olan Ryabçikov, o koyu sıvıdan bir yudumda yarım bardak yuvarlayıverdi. Yüzü bir anda sapsarı kesilip gözleri yuvalarından uğradı.

Boğulurcasına bağırdı, "Şarap değil bu be, asit fenik!" Hırsından bardakta kalan sıvıyı Prohor'un gömleğine fırlatarak, sendeleye sendeleye koridora koştu.

Her kafadan bir ses çıkarken, Prohor sesini duyurmaya çalışarak, "Yalan söylüyor yılan!" diye bağırıyordu. "İngiliz şarabıdır bu. En kalitelisinden! İnanmayın ona kardeşler!" O sıvıdan bir bardak dolusunu bir solukta dikiverdi ve derhal Ryabçikov'dan da beter sarardı.

Yermakov burun delikleri kabararak, Prohor'un kanlanmış gözlerinin içine baka baka, "Ne haber, nasılmış?" diye sordu. "Çar şarabı ha? Sert mi geldi? Yoksa tatlı mı? Konuş ulan namussuz, yoksa bu şişeyi kafanda kırarım!"

Prohor çektiği acıya sessizce katlanırken başını iki yana salladı, hıçkırdı, ayağa fırladı ve Ryabçikov'un ardından dışarı koştu. Gülmekten kırılan Yermakov, Gregor'a sinsi sinsi göz kırpıp avluya çıktı. Bir iki dakika sonra geri geldiğinde kahkahaları içerideki diğer bütün sesleri bastıracak kadar yüksek perdeden çıkıyordu.

Gregor bezgin bir sesle, "Yine ne oldu?" diye sordu. "Ne kişneyip duruyorsun salak?"

"Hey Tanrım! Git de gör, içleri dışlarına çıkıyor heriflerin. İçtikleri neydi biliyor musun?"

"Neymiş bakalım?"

"Bitlere karşı kullanılan İngiliz malı ilaçlı su."

"Yalan!"

"Vallahi! Depodayken ben de şarap sanmıştım, ama tuttum sordum doktora: 'Nedir bu doktor bey?' O da, 'İlaç,' dedi. 'Sakın şu, her derde deva olanından olmasın!' diye sordum. 'Yani, içki miçki değil ya?' 'Allah saklasın!' dedi. 'Müttefiklerin bize yolladığı bir bit kıran ilacıdır. Haricen kullanılır, içilmez.'"

Gregor öfkeli bir sitemle, "Öyleyse niye söylemedin onlara sersem?" diye sordu.

"Teslim olmadan önce şöyle iyice bir temizlensinler canım! Ölmezler, sanmam." Yermakov gözlerindeki yaşları silip azıcık da haince bir tavırla ekledi:

"Hem bundan sonra biraz daha aklı başında içerler. Heriflere yetişmek mümkün olmuyordu be! Böyle ayyaşlara ders vermek gerek. Eh,

seninle ikimiz çekelim mi kafaları, yoksa azıcık daha bekleyelim mi? Sonumuza içelim!"

Şafak sökmeden az önce Gregor dışarıya, ayvana çıktı, titrek parmaklarla kendine bir sigara sarıp yaktı ve sırtını nemli duvara vererek sisli havada öyle durdu.

Sarhoş naraları, akordeonun hıçkıran ezgileri ve çılgınca ıslıklarla inliyordu ev. Kendinden geçen dansçıların döşeme üstünde topuklarından hiç usanmaksızın bir takırtıdır yükseliyordu. Körfezden ise, bir vapur düdüğünün pes perdeden, boğuk sesi duyuluyordu; rıhtımlarda insan sesleri birbirine karışıyor, zaman zaman yüksek sesle verilen komutlar, at kişnemeleri ve lokomotif düdükleriyle kesilen yoğun bir uğultu halinde çıkıyordu. Uzaktan uzağa top sesleri geliyordu; top sesleri arasında makineli tüfek ateşinin yakıcı takırtısı hafiften duyuluyordu. Dağlardaki geçitlerden birinin üzerinde bir aydınlatma fişeğinin göz kamaştıran ışığı gökyüzüne doğru ışık saçarak yükseldi. Dağların kambur tepeleri birkaç saniye, donuk, yeşil bir ışıkla aydınlandı; sonra, ilkbahar gecesinin ıslak karanlığı tepeleri bir kez daha kapladı ve sahra toplarının aralıksız gümbürtüsüne karışan deniz toplarının salvo atışları daha da yoğunluk kazanarak gürledi.

XXIX

DENİZDEN soğuk, tuzlu, sıkıntılı bir rüzgâr esiyordu. Yabancı diyarların, bilinmeyen ülkelerin kokusunu getiriyordu kıyıya rüzgâr. Ama Don Kazaklarına sadece bu rüzgâr değil, bu kasvetli, bu çorak kıyı kentindeki her şey yabancı, her şey alışılmışın dışındaydı. Rıhtımda tek parça bir yığın halinde gemilere bindirilmeyi bekliyorlardı. Köpüklü yeşil dalgalar kıyıyı yalıyordu. Bulutların arasından donuk bir güneş yeryüzünü gözetliyordu. Liman ağzında İngiliz ve Fransız destroyerlerinin bacaları tütüyordu; bir destroyerin gözdağı veren, kurşuni gövdesi suların üstünde umacı gibi yükseliyordu. Dretnotun üstünde kapkara bir duman örtü gibi yayılıyordu. Rıhtımlara uğursuz bir sessizlik çökmüştü. Son nakliye gemisinin kısa süre önce demir üstünde nazlı nazlı sallandığı yerde, şimdi, iskelelerden aceleyle fırlatılıp atılmış subay eyerleri, bavullar, elbiseler, gocuklar, kırmızı kadife kaplı koltuklar ve daha bir sürü ıvır zıvır sularda yüzüyordu.

Sabah erkenden Gregor atla rıhtıma indi. Atını Prohor'a teslim edip kalabalığın arasında uzun bir zaman kaldı, tanıdık aradı, birbirini tutmayan heyecanlı konuşmalara kulak verdi. Son kalkan vapurda kendisine bir yer vermedikleri için yaşlıca bir albayın iskelenin dibinde tabancayla kendini vurduğunu gördü.

Ufak tefek, titiz görünüşlü, yanaklarında uzun kır favorileri olan albay, birkaç dakika önce altları torba gibi sarkık gözlerinde yaşlarla, nöbetçi subayını kılıç kayışından yakalamış, tütünden sapsarı bıyıklarıyla, titreyen dudaklarını kirli bir mendile silerek, burnunu çeke çeke bir şeyler fısıldamıştı. Derken, birdenbire kararını verivermişti görünüşe göre... Bir dakika sonra eli çabuk bir Kazak, ışıl ışıl parlayan Browningi ölünün sıcak avucundan çekip aldı ve açık gri renkli subay kaputu içindeki cesedi ayağıyla bir kutu yığınının dibine yuvarlayıverdi. O zaman lombar ağzındaki kalabalık daha da azgın bir biçimde kaynaşmaya başladı, kuyruklardaki kavgalar daha şiddetlendi, sığınmacıların kısık sesleri yüksele yüksele, öfkeli, vahşi bir uluma halini aldı.

Son vapur da rıhtımdan ayrılınca, kadınların hıçkırıkları, isterik çığlıkları, lanetler birbirine karışarak gökyüzüne çıktı. Gemi düdüğünün kısa kükreyişi henüz yankısını sürdürürken, tilki derisinden kalpak giymiş genç bir Kalmuk suya atlayıp vapurun ardından yüzmeye başladı. Kazaklardan biri, "Bekleyemedi!" diyerek içini çekti. Gregor'un yanı başında duran bir Kazak ise, "Geride kalması mümkün değildi besbelli," dedi. "Kızıllara pek fazla kötülük etmiş olmalı..."

Gregor dişleri sıkıp, yüzen Kalmuk'un ardından gözlerini dikmiş bakıyordu. Kalmuk'un attığı kulaçlar gittikçe ağırlaşarak dövüyordu havayı, omuzları da her an biraz daha gömülüyordu suya. Suyu emen kaputu onu aşağı çekiyordu. Bir dalga, tilki derisinden kırmızı renkli eski püskü kalpağını başından alıp geriye sürükledi.

Uzun Kafkas paltosu giymiş yaşlı bir adam, acıyarak, "Kahrolasıca kâfir, boğulacak!" dedi.

Gregor topuklarının üstünde hızla geriye dönerek atının yanına gitti. Prohor'un, az önce dörtnala gelen Ryabçikov ve Bogatiryov'la heyecanlı heyecanlı konuştuğunu gördü. Ryabçikov, Gregor'u görünce eyerinin üstünde kımıldandı ve sabırsız bir hareketle topuklarını atının böğürlerine gömerek bağırdı:

"Hadi, acele et Panteleyeviç!" Gregor'un yanlarına gelmesini beklemeden seslendi ona:

"Çok geç olmadan çekilmeye bakalım. Rahat rahat yarım bölük Kazak topladık, Gelencik üzerinden Gürcistan'a gitmeyi düşünüyoruz. Var mısın?"

Gregor elleri kaputunun ceplerine gömülü, amaçsızca toplanan Kazakları sessizce kenara iterek yürüyüp ötekilerin yanına geldi.

Ryabçikov atını dosdoğru Gregor'un üstüne sürerek, ısrarla sordu:

"Bizimle geliyor musun, gelmiyor musun?"

"Hayır, gelmiyorum!"

"Bir Kazak komutan var, bize katılacak; yolu karış karış biliyor, söylediğine göre bizi Tiflis'e kadar gözü kapalı götürebilirmiş. Hadi Grişa! Oradan da devam eder, Türklere geçeriz. Ne dersin? Bir yolunu bulup canımızı kurtarmamız gerek nasıl olsa! Sonumuz yaklaşıyor artık, sense ölü balık gibisin yahu!"

"Hayır, gitmiyorum," diyerek Gregor dizginleri Prohor'un elinden alıp, hantalca, yaşlılar gibi oturdu eyere.

"Gitmiyorum! Yararı yok. Hem biraz da geç zaten... Baksana!"

Ryabçikov başını çevirip baktı ve umutsuzluktan, öfkeden kılıcının kabzasındaki subay düğümünü koparıp attı. Kızıl Ordu erleri saflar halinde, akın akın dağlardan aşağı iniyordu. Bir çimento fabrikasının yakınlarından makineli tüfekler aralıksız takırdamaya başladı. Zırhlı trenler asker saflarına ateş açtı. İlk top mermisi bir yel değirmeninin yakınına düştü.

Gregor birdenbire neşelenip gövdesini dikleştirerek, "Doğru kaldığımız yere sürün atlarınızı çocuklar, ardımdan da ayrılmayın!" diye bağırdı.

Ne var ki Ryabçikov, Gregor'un atını dizginlerinden yakalayarak büyük bir korku içinde bağırdı:

"Gitmeyin! Burada kalalım... Biliyorsunuz, hep birlikte olunca ölüm daha kolay gelir insana..."

"Hadi ulan hergele sen de, hadi bakayım! Neymiş ulan bu ölüm lafları? Ne geveleyip duruyorsun ağzında?" Gregor o kızgınlıkla daha başka şeyler de söyleyecekti, ama sesi denizden doğru gelen gök gürlemesine benzer bir uğultu içinde kayboldu. The Emperor of India fayrap edip körfezden ayrılmış, ayrılırken de on iki inçlik toplarıyla bir salvo

yollamıştı. Körfezden ayrılmakta olan vapurları ateş perdesiyle korumakta olan bu savaş gemisi, şehrin varoşlarına akmakta olan Kızıl ve Yeşil Ordu askerlerinin saflarını ateş altına aldıktan sonra, atışlarını Kızıl bataryaların mevzilendiği tepeye kaydırdı. İngiliz mermileri rıhtımdaki Kazak kalabalığının başları üstünden korkunç bir uğultuyla geçip gidiyordu.

Art ayakları üstüne çöken atına hâkim olabilmek için dizginlere sımsıkı asılan Bogatiryov, top seslerini bastırmak için var gücüyle bağırdı:

"İngiliz topları da sert bir dil kullanıyor hani! Ama boşuna mermi yakıyorlar. Hiçbir işe yaradığı yok, sadece gürültü yapıyor!"

"Bırak gürlesinler! Bizim için hepsi bir." Gregor gülümseyerek atını topukladı, caddeden aşağı doğru sürdü. Atları ılgar etmiş, kılıçları sıyrılmış altı süvari bir köşeden çıkıp dosdoğru Gregor'un üstüne rüzgâr gibi geldi. En öndeki atlının göğsünde kan kırmızı bir kurdele parçası sallanıyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

İKİ gündür güneyden ılık bir rüzgâr esiyordu. Tarlaların üzerinden kar kalkmıştı. Köpüre köpüre akan o ilkbahar dereciklerinin gürüldemesi kesilmiş, bozkırın sel suları, ufak çayları yataklarına çekilerek cılızlaşmıştı. Üçüncü günün şafağında rüzgâr durdu, bozkırın üstüne koyu sis bulutları çöktü, geçen yıldan kalma bozkır otu kümeleri nemden gümüşe döndü; tepeler, yarlar, köylerle çan kulelerinin sivri uçları, piramit biçimi kavakların ok başlı tepeleri hep kopkoyu süt gibi bir pusa gömüldü. Don'un engin bozkırlarına bahar gelmişti.

O sisli sabah, Aksinya iyileştiğinden beri ilk kez merdiven başına çıktı, taptaze bahar havasının baş döndürücü tatlılığıyla kendinden geçercesine, uzun süre orada kaldı. Mide bulantısına ve baş dönmesine karşı koyarak meyve bahçesindeki kuyunun başına kadar yürüdü, kovasını yere bırakıp kuyunun kenarına oturdu.

Dünya Aksinya'nın gözüne bambaşka, hayranlık uyandıracak kadar taze ve büyüleyici görünüyordu. Heyecandan parlayan gözleriyle çevresini seyrediyor, bir çocuk gibi entarisinin kıvrımlarıyla oynuyordu. Pusların arasında kaybolan uzaklıklar, eriyen kar sularında yüzen meyve bahçesindeki elma ağaçları, ıslak parmaklıklar ve parmaklıkların ötesinde kalan, suyla dolu derin çukurlarıyla yol, bütün bunlar ona inanılmayacak kadar güzel geliyordu; her şey gün ışığı altında dalgalanır gibi, zayıf ama nefis renk tonlarına bürünüyordu.

Pusların arasından göz kırpan duru bir gökyüzü parçası, soğuk mavi rengiyle gözlerini kamaştırdı; çürük saman kokusu, ıslak toprak kokusu ona o kadar tatlı, o kadar bildik geldi ki, derin derin soluk aldı ve dudaklarının kenarında bir gülümseme uçuştu; bir tarlakuşunun

sisli bozkırda bir yerlerden kopuk kopuk kulağına kadar ulaşan basit türküsü, tarifsiz bir keder uyandırdı içinde. Ve işte, tarlakuşunun memleketten uzaklarda kopuk kopuk duyulan bu türküsü yüzünden Aksinya'nın yüreği daha hızlı çarpmaya başladı, gözlerinden iki damlacık yaş yuvarlandı.

Üzerinde fazla düşünmeksizin canının geri gelmesine seviniyor, her şeyi ellemek, her şeye bakmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Rutubetten kararan frenküzümü fidelerine dokunmak, kadife gibi pembe pembe çiçeğe durmuş bir elma ağacının dalına yanağını dayamak istiyordu; devrilmiş çitin üzerinden geçip, yol iz tanımadan çamurlara bata çıka, geniş bir çukurluğun ötelerinde, kış buğdayının uçucu yeşilinin puslu uzaklıklara karıştığı tarlalara kadar yürümek istiyordu.

Aksinya günlerce Gregor'un her an çıkageleceği umuduyla yaşadı. Ama sonunda ev sahibini ziyarete gelen komşulardan savaşın hâlâ sürdüğünü, pek çok Kazak'ın Novorissisk'ten Kırım'a geçtiğini, geride kalanların ise ya Kızıl Orduya katıldığını ya da madenlere gönderildiğini öğrendi.

O haftanın sonunda köye dönmeyi artık iyice kafasına koymuştu ki, Aksinya'ya hemencecik bir yol arkadaşı da bulunuverdi. Bir gece, ufak tefek, kambur bir ihtiyar adam kapıyı çalmadan eve girdi. Eğilip selam verdi ve hiç konuşmadan çamurlanmış, dikiş yerlerinden patlamış, üzerinde çuval gibi duran İngiliz kaputunun düğmelerini çözdü.

Ev sahibi bu davetsiz konuğa gözlerini hayretle dikerek, "A benim adamcağızım, daha bir 'Hayırlı akşamlar,' bile demeden, başını sokacak yer bulabileceğini mi sanıyorsun yoksa?" diye sordu.

İhtiyar, kaputunu çevik bir hareketle çıkarıverdi, eşikte silkeledi ve bir askıya özenle astı. Sonra kısa, kır sakalını sıvazlayarak gülümsedi ve söze başladı:

"İsa aşkı için kusurumu bağışlayıver efendi, ama ne yapayım ki, ben de bu zamanda böyle yapılması gerektiğini öğrendim, önce üstündekileri çıkaracaksın, ondan sonra soracaksın geceyi geçirip geçiremeyeceğini; yoksa içeri almazlar seni. Bu günlerde insanlar pek kabalaştı, konuk monuk görmüyor gözleri..."

Ev sahibi biraz daha yumuşayarak, "Peki ama seni nereye koyalım? Görüyorsun ya, kendimize yetecek yer kalmadı zaten," dedi.

"Bir köpeğe yetecek yerden fazlasını istemem. Hemen şu kapının dibinde kıvrılır uyurum."

"Peki ama, kimsin sen dede? Sovyetlerden mi kaçtın?" diye merakla sordu ev sahibesi.

"Tam üstüne bastın. Sovyetlerden kaçtım. Kaçtım, kaçtım, denize varana dek kaçtım; şimdiyse usul usul geri dönüyorum. Kaçmaktan yoruldum," diye cevap verdi kapının dibine çömelen geveze ihtiyar.

Ev sahibi, "Anladık, ama yine de kimsin sen?" diye sorusunu tazeledi.

İhtiyar, ceplerinden birinden kocaman bir terzi makası çıkarıp, uzun uzun elinde evirip çevirdi, sonra dudaklarından hiç eksilmeyen o aynı gülümsemeyle cevap verdi:

"İşte pasaportum bu. Ta Novorossisk'ten buraya kadar getirdi beni. Ama daha çok uzakta memleketim, Vyeşenskaya ilçesinin ötesinde. Denizin tuzlu suyunu da tattıktan sonra, yolculuğum şimdi oraya işte."

Aksinya sevinçle, "Ben de Vyeşenskaya'lıyım dede!" diye bağırdı.

"Deme yahu!" diye hayret etti ihtiyar. "Şu işe bak hele, bunca yer gez, dolaş da gel bir kadın hemşerinle karşılaş! Hoş, bu zamanda böyle şeylere bile şaşmamak gerekir ya; Yahudilere döndük, yeryüzüne dağıldık hep. Kuban'da öyle bir hale gelmişti ki artık, itin birine değnek sallasan bir Don Kazak'ına değecek. Nereye varsan Don Kazak'ına rastlıyorsun, onlardan kurtulamıyorsun; üstelik de toprağa girenler dirilerden fazla. Efendime söyleyeyim, şu geri çekilme sırasında neler gördüm ben neler! Halkın çektiği sefaleti gözlerinizle görseniz inanmazsınız. İki gün önce bir istasyonun bekleme salonunda oturuyordum, yanı başımda da gözlüklü bir hanımefendi üstündeki bitleri ayıklıyordu. Bitlerse alay halinde dolaşıyordu üstünde. Hanımefendi oturmuş, suratını ahlat yemiş gibi buruşturmuş, bitleri parmaklarının ucuyla tek tek ayıklıyor. Her bitçiği kırışında suratı biraz daha buruşuyor. Öyle iğrenmiş bir hali vardı ki, hani nerdeyse iki büklüm olup kusacak sanırdınız. Öbür yandan da bakıyorum, irikıyım bir herif, adamın birini öldürüyor da suratı zerre kadar buruşmuyor, kılı bile kıpırdamıyordu. Böyle namussuzlardan birini gördüm. Herif üç tane Kalmuk'u kılıcıyla doğradı da, sonra kılıcını atının yelesine sildi, bir sigara çıkarıp yaktı, atını yanıma sürdü geldi ve sordu bana, 'Gözlerini belerterek ne bakıyorsun öyle babalık? İster misin seni de kesive-

reyim?' Ben de, 'Aman ne diyorsun oğlum?' dedim. 'Allah saklasın! Kafamı kesersen, ekmeğimi nasıl yerim sonra?' Herif kahkahayı koyuverdi, bastı gitti."

Ev sahibi vecize yumurtlar gibi, "Siz ne derseniz deyin, eli alışmış biri için adam öldürmek bit kırmaktan kolay gelir. Bu devrimde insan hayatı ucuzladı," diye lafa karıştı.

"Çok doğru!" diye destekledi onu misafir. "İnsanlar sığırlara benzemez, her şeye alışır. Derken, efendim, ben bu hanımefendiye sordum, 'Siz kimsiniz acaba? Hiç de sıradan biri olmadığınız yüzünüzden belli.' Gözyaşlarına belenmiş yüzünü çevirip bana baktı da, 'Ben Tuğgeneral Greçikin'in hanımıyım,' dedi. İçimden, 'Eh,' dedim, 'kocanın generalliğiyle ne kadar övünürsen övün, yine de uyuz kedi gibi bit içindesin işte!' Sonra ona dönüp dedim ki, 'Kusura bakmayın Asaletlim, ama dolaşıp duran şu böceklerin hepsini bu hızla öldürmeye kalkacak olursanız, Kutsal Bakire Yortusuna kadar işiniz var demektir. Üstelik tırnakçıklarınız da tümden kırılır. Hepsini bir seferde eziverin gitsin.' Bana, 'Peki ama nasıl?' diye sordu. Ben de anlattım kendisine, 'Üstünüzdekileri çıkarın,' dedim, 'hepsini sert bir yere güzelce yayın, üzerinde bir şişe yuvarlayın.' Bunun üzerine baktım, bizim generalin hanımı kalktığı gibi bir koşu su kulesinin arkasına gitti ve gördüm ki, yeşil camlı bir şişeyle elbiselerini merdaneden geçiriyor, bir de güzel beceriyor hani, doğuştan alışık sanki bu işe! Ona hayran hayran bakarken düşündüm kendi kendime, 'Allahın işi işte; böcekleri soylu kısmının üstüne de salmış ki, onların tatlı kanını emsinler, söz gelimi, hep emekçilerin kanını emmesinler tıka basa. Yüce Tanrı bu, dile kolay, bilir işini o! Bazen insanlara acır da işleri öyle bir yoluna koyar ki, daha iyisi can sağlığı..."

Terzi aralıksız sürdürüyordu konuşmasını, ama baktı ki ev sahibiyle karısı onu büyük bir merakla dinliyor, hemen lafı ustaca dolaştırıp, daha anlatacak çok ilginç şeyleri olduğuna, ancak açlıktan gözlerinin kararmakta olduğuna getiriverdi.

Yemekten sonra ihtiyar, gece için kendine rahatça bir yer hazırlarken Aksinya'ya sordu:

"Peki sen hemşerim, burada uzun süre misafir kalmayı mı düşünüyorsun?"

"Evime dönmeye hazırlanıyorum dedeciğim."

"İyi ya, benimle gel öyleyse; ikimiz için de daha eğlenceli olur."

Aksinya seve seve razı oldu, ertesi gün de ev sahibiyle karısına veda ettikten sonra, o ıssız bozkır köyü Novo-Mihaylovski'den ayrıldılar.

• • •

Yolculuklarının on ikinci gününün akşamı Milyutinskaya köyüne vardılar. Konağa benzer büyük bir evde geceyi geçirmek için izin istediler. Ertesi sabah Aksinya'nın yol arkadaşı, su toplayıp derileri kalkmış, kan revan içinde kalmış ayaklarını iyileştirmek ve dinlenmek için köyde bir hafta eğlenmeye karar verdi. Bir adım daha atacak hali kalmamıştı. Ona evde biraz biçki dikiş işi bulundu, mesleğine dönmeye can atan ihtiyar da, hemencecik pencerenin yanına yerleşti, makasını çıkardı, iple bağlı gözlüğünü taktı, bir kumaşı çabuk çabuk teyellemeye koyuldu.

Aksinya'ya güle güle derken, maskara ihtiyar, onun başının üstünde bir istavroz çıkardı ve kendisinden hiç beklenmedik bir şey yaptı, bir iki damla gözyaşı döktü. Ama hemen eliyle gözyaşlarını sildi ve her zamanki şakacılığıyla, "İnsan ihtiyaçtan doğmaz, ama yakınlık ihtiyaçtan doğar..." dedi. "Bak, işte senden ayrılıyorum diye üzülüyorum... Eh, ne yapalım, kader bu; yalnız başına gideceksin kızım, kılavuzunun bacakları hepten sakatlandı; bir yerde arpa ekmeği yedirdiler ona herhalde... Hem, benim gibi yetmişlik bir ihtiyarın bunca yol tepip sana ayak uydurabilmesi yine de iyi, hem de çok iyi. Eğer bir fırsatını düşürebilirsen, benim ihtiyar kadınıma söyle ki, kır kumrusu sağdır, esendir. Çekmediği kalmamıştır, ama yine de hayattadır, yolu üzerinde rastladığı iyi yürekli insanlara pantolon dikmektedir ve her an çıkıp gelebilir evine. Şöyle söyle ona: İhtiyar budala geri çekilmeyi tamamladı, şimdi gerisin geri evine doğru ilerliyor; ocağın üstüne tırmanacağı günü iple çekiyor..."

Aksinya birkaç gününü daha yolda harcadı. Bokovskaya'da aynı yöne giden bir arabaya rastladı ve Tatarski'ye kadar arabayla yolculuk yaptı. Akşam geç saatlerde avlusunun ardına kadar açık kalmış olan çit kapısından geçti, Melehov'ların evine baktı ve ansızın boğazında yükseliveren hıçkırıkla boğulur gibi oldu. Küf kokan boş mutfakta, onca zamandır içinde biriktirdiği acı gözyaşlarını koyuverdi, sonra su almaya Don'a indi, ocağı yaktı, masanın başına oturdu ve ellerini diz-

lerinin üzerine bıraktı. Daldığı düşünceler içinde kapının gıcırtısını duymadı ve bu hayal dünyasından onu ancak içeri giren İlyiniçna'nın alçak sesle konuşması uyandırdı:

"Selam ola komşucuğum! Uzun zamandır yoktun buralarda..."

Aksinya ürkek bakışlarını ona çevirip ayağa kalktı.

"Gözlerini niye öyle dikip de bakıyorsun? Neden konuşmuyorsun? Kötü haberler getirmedin ya inşallah?" diyerek, İlyiniçna ağır ağır masaya yaklaştı ve soru dolu bakışlarını Aksinya'nın yüzünden ayırmaksızın sıranın ucuna ilişti.

Aksinya sıkılgan, "Neden haber getirecekmişim?.. Seni hiç beklemiyordum da ondan. Burada oturmuş düşünüyordum, içeri girdiğini duymadım," dedi.

"Korkunç zayıflamışsın, bir deri bir kemik kalmışsın."

"Tifüs geçirdim..."

"Peki Gregor'umuz, o nasıl? Nerede bıraktın onu? Sağ mı?"

Aksinya bütün bildiklerini kısaca anlattı ona. İlyiniçna tek laf etmeden dinledi, sonra sordu:

"Seni bıraktığında hasta değildi ya?"

"Hayır, değildi."

"O zamandan beri de ondan hiç haber almadın, öyle mi?"

"Alamadım."

İlyiniçna rahat bir soluk aldı.

"Eh, getirdiğin bu hayırlı haber için teşekkür ederim sana. Çünkü burada, köyde onunla ilgili neler anlatmadılar neler."

"Neler?" diye zor duyulur bir sesle sordu Aksinya.

"Aman, bir sürü saçma işte. Anlatılan bütün hikâyelere kulak veremiyor ki insan... Köylülerimiz içinden bir tek genç Besklebnov döndü geriye. Gregor'u Yekaterinodar'da hasta görmüş, öbür hikâyelerin hiçbirisine de ben inanmıyorum."

"Peki ama ne anlatıyorlar nineciğim?"

"Bize anlatılanlara göre, Singin köyünden bir Kazak, Kızılların Gregor'u Novorossisk'te öldürdüğünü söylemiş. Yola düşüp yürüye yürüye ta Singin'e kadar gittim –ana yüreği bu tabii, önüne kimse geçemez– orada bu Kazak'ı buldum. Hepsini inkâr etti. Gregor'u ne görmüş ne de söz edildiğini duymuştu. Arkasından bir başka dedikodu çıktı, sözde Gregor'u hapsetmişler de hapiste tifüsten ölmüş..."

İlyiniçna gözlerini indirdi, uzun bir süre hiç konuşmadan kendi ellerine; sert, dayanıklı, hantal ellerine bakakaldı. Yaşlı kadının ihtiyarlıktan yanakları sarkan yüzü durgundu; dudakları sert bir ifadeyle sımsıkı kapalıydı; ama birden, esmer yanaklarına vişneçürüğü bir renk dalga dalga yayıldı, gözkapakları titremeye başladı. Ateşi yükselmiş gibi yanan kuru gözlerini Aksinya'ya çevirerek, soğuk bir sesle:

"Ama inanmıyorum ben!" dedi. "Son kalan oğlumu da elimden çekip almış olamazlar. Tanrının beni cezalandırması için hiçbir neden yok... Şunun şurasında iki üç günlük ömrüm kaldı, çok az bir ömrüm kaldı, ama çekmediğim de kalmadı artık! Grişa yaşıyor! Yüreğime malum olurdu eğer ölseydi; onun için yaşıyor benim sevgili oğlum!"

Aksinya ağzını açmadan başını çevirdi.

Mutfakta uzun bir sessizlik oldu. Birden rüzgâr ayvanın kapısını ardına kadar açıverdi. Don'un öbür yakasındaki kavaklar arasında sel sularının gümbürtüsüyle, suyun bir yanından öbür yanına birbirlerini telaşlı telaşlı çağıran yaban kazlarının haykırışları geldi kulaklarına.

Aksinya kapıyı kapadı, gitti ocağa yaslandı.

Sakin bir sesle, "Onun için üzülme sen nineciğim," dedi. "Onun gibi bir erkeği hiçbir hastalık alaşağı edemez. Sağlamdır o, demir gibidir. Onun gibi erkekler kolay kolay ölmez. Buradan ayrıldığımızda dondurucu bir soğuk olmasına rağmen bir kere bile eldivenlerini giymediydi."

İlyiniçna yorgun bir sesle, "Hiç çocuklarının lafını etti mi?" diye sordu.

"Senden de, çocuklardan da söz etti. İyiler mi bari?"

"İyiler iyiler, çocuklara kimden ne kötülük gelecek zaten? Ama Panteley Prokofyeviç'imiz geri çekiliş sırasında öldü. Yalnız bıraktı bizi..."

Aksinya sessizce istavroz çıkardı; yaşlı kadının kocasının ölümünü anlatışındaki sükûnet onu hayretler içinde bırakmıştı.

İlyiniçna ellerini masaya dayayarak ağır ağır kalktı, "Ben de burada oturmuş kalmışım seninle, oysa avlu çoktan kararmış!" dedi.

"İstediğin kadar otur nineciğim."

"Dunya evde yalnız başına, gitmem gerek." Yazmasını düzeltirken, mutfağa bir göz gezdirip kaşlarını çattı, "Ocağın bacası çekmiyor," dedi. "Yokluğun sırasında birini bulup evinde oturtacaktın. Eh, haydi,

Allahaısmarladık!" Kapının mandalını yakalarken başını çevirmeden ekledi:

"Şöyle biraz yerleştikten sonra bizi görmeye geliver, bize de uğra. Belki Gregor'dan haber alır, bize de anlatırsın."

O günden sonra Melehov'larla Aksinya arasındaki ilişkiler değişti. Gregor'un sağlığı konusundaki tasaları onları yaklaştırmış, hısım yapmıştı sanki.

Ertesi sabah Dunya, Aksinya'yı avluda görüp seslendi ona, çitin yanına gitti ve Aksinya'nın zayıf omuzlarını kollarıyla sararak yapmacıksız, tatlı tatlı gülümsedi ona:

"Aman ne kadar da zayıflamışsın Aksinya! Bir deri bir kemik kalmışsın!"

Aksinya güldü, "Sen de zayıflardın böyle yaşasaydın!" diyerek karşılık verdi ona. Öte yandan da olgun bir güzelliğin kızın yüzünde güller gibi açtığını fark ederek, yüreği kıskançlık sancısıyla buruldu.

Dunya sesini her nedense alçaltarak, "Dün annem seni görmeye geldi mi?" diye fısıltıyla sordu.

"Evet."

"Tahmin etmiştim geleceğini. Grişa'yı sordu mu?"

"Evet."

"Peki, hiç ağlamadı mı?"

"Hayır, sağlam yürekli bir ihtiyar."

Dunya güven dolu bir bakışla Aksinya'ya:

"Keşke ağlasaydı," dedi, "o vakit daha kolay katlanırdı her şeye... Biliyor musun Aksinya, geçen kıştan bu yana öyle tuhaflaştı ki annem, hiç, ama hiç eskisi gibi değil. Babamın ölümünü duyduğu zaman, eyvah, şimdi kalbi durur mutlaka diye ödüm patlamıştı. Oysa tek damla gözyaşı bile akıtmadı. Şunu dedi sadece, 'Tanrı onu Cennetine kabul etsin! Erkeğimin acıları sona erdi...' Ta akşama kadar kimseyle bir kelime konuşmadı. Öteden beriden laf açıp onu konuşturmaya çalıştım durdum, ama hep eliyle kovdu beni ve hiç konuşmadı. Ah o gün ne kadar üzülmüştüm onun için, bir bilsen! Ama akşam davarı getirdiğimde, ön avludan yaklaşıp sordum ona, 'Anacığım, akşama bir şeyler pişirelim mi?' O vakit acısı bitiverdi, konuşmaya başladı..." Dunya iç geçirdi ve Aksinya'nın omzu üzerinden düşünceli düşünceli ötelere bakarak sordu:

"Gregor'umuz öldü mü? Bütün bu söylentiler doğru mu?"

"Bilmiyorum şekerim."

Dunya, Aksinya'yı soran bakışlarla süzüp daha da derin bir iç geçirdi.

"Annem merakından ölecek nerdeyse Gregor için! Hep, 'Benim en küçüğüm,' diyor da başka bir şey demiyor. Gregor'un ölmüş olabileceğini kabul etmek şöyle dursun, düşünmek bile istemiyor. Ama Allah bilir ya, Aksinyacığım, şayet sahiden ölmüşse ve annem bunu öğrenirse, kederinden ölür kadıncağız. Artık onu yaşama bağlayan bir Gregor kaldı. Tutunabileceği tek dalı Gregor. Çocukları bile artık nerdeyse gözü görmüyor, aklını hiçbir işe veremiyor. Düşün bir kere; bir yıl içinde ailemizden dört kişi..."

Çok duygulanan Aksinya çitin öbür yanından eğilerek Dunya'yı kucakladı ve yanağına okkalı bir öpücük kondurdu.

"Ananı bir işle oyala şekerim; o kadar üzülmesine izin verme."

Dunya yazmasının ucuyla gözlerini kurularken, "Nasıl oyalayacaksın?" diye sordu. "Sen ara sıra bize uğrar konuşursun onunla, böylelikle daha kolay katlanır. Bizden çekinmen için hiçbir neden yok."

"Uğrarım arada sırada. Doğru diyorum, görürsün!"

"Yarın tarlaya çıkmam gerekiyor. Anikuşka'nın dulu ile imece yapıyoruz, biraz buğday ekeceğiz. Sen kendin için bir şeyler ekmeyi düşünmüyor musun?"

"Benim elimden de pek gelir hani ekin ekmek!" diyerek neşesiz gülümsedi Aksinya. "Ekecek tohumluğum yok ki, eksem de ne yararı var zaten! Benim ihtiyacım çok değil, nasıl olsa geçinir giderim."

"Senin Stepan'dan haber var mı?"

"Hayır, hiçbir haber yok," diye oralı olmaksızın cevap verdi Aksinya, sonra da, kendisini bile hayrette bırakacak biçimde ekledi, "Onu pek düşündüğüm yok!" Bu itiraf farkında olmadan dilinin ucundan kaçıvermiş, utanmıştı. Şaşkınlığını belli etmemek için aceleyle ekledi:

"Eh, hadi, hoşça kal kızcağızım; gideyim de azıcık etrafı toplayayım."

Dunya, Aksinya'nın şaşkınlığını fark etmemiş gibi yaparak bakışlarını başka yana çevirip, "Dur bir dakika hele," dedi, "tam sana sormaya hazırlanıyordum; tarlada yardım etmez misin bize? Toprak kurumuştur; korkarım iki kişi beceremeyeceğiz biz bu işi. Köyde de topu topu iki Kazak kaldı, ikisi de topal!"

Aksinya seve seve kabul etti, Dunya da hazırlıklara girişmek üzere ayrıldı.

Bütün gün işini hiç aksatmadan ertesi sabahın hazırlıklarını yaptı; Anikuşka'nın dul karısının yardımıyla tohumları eledi, sabanı onarmayı becerdi, arabanın tekerleklerini yağladı, tohum makinesini adam etti. Akşam üzeri bir yazmanın içine bir miktar elenmiş tohumluk buğday koyup mezarlığa götürdü. Piyotr'un, Natalya'nın ve Darya'nın mezarlarına serpti, ertesi gün kuşlar akrabalarının mezarlarına gelsin diye. O saf yüreğiyle, ölülerin, kuşların cıvıltısını duyarak sevineceklerine inanıyordu.

• • •

Don boyuna dinginlik ancak şafak sökmesine bir saat kala geliyordu. Sel basmış ormanda sular kavakların soluk yeşil gövdelerini yalayarak, huş fidelerinin, bodur meşelerin tepelerini sallayarak yumuşak mırıltılarla dolaşırken, sel basmış tarlalarda -sel sularının büyülenmiş gibi, kıpırdamadan, yıldızlı gökyüzünün donuk aydınlığını yansıttığı- ıssız dere boylarında yaban kazları en alçak sesleriyle bağırıyor, erkek çamurcu ördekleri uykulu uykulu ıslık çalıyor, arada sırada da göçmen kuğuların borazan gibi çıkan duru sesleri duyuluyordu. Göz alabildiğine yayılan sel suları içinde semirmiş bir balığın şapırtısı zaman zaman karanlık sessizliği bozuyor, titrek bir dalgacık kıvılcımlanan suyun üzerinde yuvarlanarak uzaklaşıyor ve ürken bir kuş tehlike işareti vererek ötüyordu. Sonra, Don boyundaki toprakları tekrar sessizlik bürüyordu. Ama şafakla birlikte, tepelerin kıraç sırtları pembeye boyanırken, karadan bir rüzgâr kopuyordu. Don'un akış yönünün tersine esiyordu bu güçlü, bu ağır rüzgâr. İki metrelik koca koca dalgalar ırmağın kıyılarına yükleniyor, sular ormanı hışımla basıyor, sallanan ağaçlar inilti koyveriyordu. Rüzgâr bütün gün boyunca kükrüyor, ancak geç vakit kesiliyordu. Ve bu hava, günlerce böyle sürüp gidiyordu.

Bozkırı leylak rengi bir duman bürümüştü. Toprak kurumuş, çayırlar bodur kalmış, güzün sürülen tarlalar yol yol çatlamıştı. Toprak her geçen saat biraz daha kuruyordu; ama Tatarski köyünün tarlalarında bir tek adam görünmüyordu yine de. Koca köyde kala kala birkaç aksakallı ihtiyar kalmıştı, geri çekilme harekâtından dönen Kazaklar ise ya don yemiş, ya hasta ya da sakattı, o yüzden de tarlalarda

sadece kadınlarla çocuklar çalışıyordu. Bomboş kalan köyde rüzgâr tozları savurarak dolaşıyor, evlerin panjurlarına çarpıyor, sundurmaların damlarındaki sapı samanı birbirine katıyordu. İhtiyar erkekler, "Bu yıl ekmeksiz kalacağız," diyordu. "Tarlalarda yalnız kadınlar çalışıyor, üstelik de ancak üç evden biri ekebiliyor. Zaten ölü toprak döl vermez ki!"

Dunya ile birlikte iki gündür ekin ekiyordu kadınlar. İkinci günün akşamı, güneş batarken, Aksinya öküzleri gölete indirdi. Büğetin* başında, eyerli bir atı dizgininden tutmuş, Obnizov'ların on yaşındaki oğlu duruyordu. At bir şeyler geveler gibi dudaklarını oynatıyor, kadifeyi andıran kır burnundan su damlacıkları sıçratıyor, oğlan ise kurumuş kil topaklarını suya atıp gitgide genişleyen halkaları seyrederek eğleniyordu.

"Nereye bakalım böyle Vanya?" diye sordu Aksinya.

"Anneme yiyecek getirdim de."

"Güzel, peki köyden ne haber var?"

"Hiç canım. Gerasim Dedemin döktüğü ağa dün gece güzel bir sazan yakalandı. Bir de Fiyodor Melnikov geri çekilişten döndü."

Oğlan ayak parmaklarının ucunda yükseldi, atın dizginlerini toparladı, yelesini kavramasıyla şeytan gibi zıplayıp oturuverdi eyere. Her aklı başında çiftçinin yapacağı gibi göletten ayrılırken atı önce ağır ağır yürüterek götürdü, ama biraz uzaklaştıktan sonra dönüp Aksinya'ya şöyle bir baktı ve hayvanı dörtnala kaldırdı, solmuş mavi gömleği balon gibi şişti sırtında.

Öküzler su içerken büğetin üstüne uzanan Aksinya hemen oracıkta köye dönmeye karar verdi. Melnikov da asker Kazaklardandı, dolayısıyla Gregor'un akıbetinden haberi olması gerekirdi. Aksinya öküzleri kamp yerine götürdüğünde Dunya'ya, "Ben köye gidiyorum," dedi. "Sabah erkenden dönerim."

"İş mi?"

"Evet."

Ertesi sabah döndü Aksinya. Öküzleri koşmakta olan Dunya'nın yanına giderken, elindeki çomağı umursamaz bir tavırla sallıyordu; ama kaşları çatılmış, dudaklarının kenarları acı bir ifadeyle kıvrılmıştı.

---

* Büğet: Su birikintisi, gölcük, bataklık.

Kısaca, "Fiyodor Melnikov evine dönmüş," dedi. "Gidip Gregor'u sordum. Hiçbir şey bilmiyor," dedi ve hemen dönüp mibzerin başına gitti.

Ekim işini bitirdikten sonra Aksinya kendi çiftliğinde çalışmaya koyuldu; bostana karpuz ekti, evi sıvadı, badana yaptı, bulabildiği samanla sundurmanın damını elinden geldiği kadar örttü. Çalışmayla günler geçiyor, ama Aksinya'nın Gregor için duyduğu tasa bitmek bilmiyordu. Stepan'ı aklına bile getirmek istemiyordu; her nedense onun dönmeyeceğinden emindi; ama yine de ne zaman Kazaklardan biri köyüne dönse, Aksinya'nın ilk sorusu hep, "Benim Stepan'ı hiç gördün mü?" oluyor, ancak ondan sonra kaçamak yollu Gregor hakkında bir haber koparmaya çalışıyordu. Gregor'la aralarındaki ilişkiyi bilmeyen yoktu köyde, hatta işleri güçleri elâlemi dillerine dolamak olan kadınlar bile onların dedikodusunu bırakmıştı artık. Yine de Aksinya duygularını açığa vurmaya utanıyor, ancak pek seyrek olarak, o da, geri dönen asker konuşmayı sevmeyen biri çıkar da Gregor'un hiç lafını etmezse, gözlerini kısarak, utana sıkıla soruyordu:

"Peki ama bizim komşuyu, Gregor Panteleyeviç'i de görmüşsündür herhalde, değil mi? Annesi çok merak ediyor da; eriyip gidiyor hasretinden kadıncağız..."

Köyün Kazaklarından hiçbiri Don Ordusunun Novorossisk'te teslim oluşundan sonra Stepan'ı da Gregor'u da görmemişti. Ancak haziranın sonunda, Stepan'ın alay arkadaşlarından biri köyüne dönerken Aksinya'yı görmek için uğradı.

"Stepan Kırım'a gitti, inan ki doğru söylüyorum. Gemiye binerken gözlerimle gördüm onu. Konuşma fırsatını bulamadım. Öyle kalabalık vardı ki, insanlar birbirini eziyordu!"

Aksinya, Gregor'u sorunca da kaçamak bir cevap verdi asker:

"Rıhtımda gördüm onu; apoletleri vardı. Ondan sonra bir daha görmedim. Subayların pek çoğunu Moskova'ya götürdüler, kim bilir nerelerdedir şimdi Gregor?.."

Ama bir hafta sonra Prohor Zikov çıkageldi Tatarski'ye. Yaralı olduğu için Millerovo İstasyonundan arabayla getirmişlerdi onu. Haberi duyunca ineği sağmayı yarıda kesen Aksinya, buzağıyı anasına salıverdi, yazmasını taktığı gibi Zikov'ların avlusuna doğru apar topar koşarcasına yola çıktı. Giderken, 'Hiç değilse Prohor biliyordur. Bil-

mesi gerek!' diye aklından geçiriyordu. 'Ama ya Gregor'un öldüğünü söylerse? Ne yaparım o zaman ben?' Böylece, kara haber almak korkusuyla elini yüreğine bastırarak her adımda biraz daha, biraz daha azaldı hızı.

Prohor candan bir gülümsemeyle, aynı zamanda güdük sol kolunu arkasına saklamaya çalışarak misafir odasında karşıladı Aksinya'yı:

"Merhaba silah arkadaşım! Selam olsun! Seni sağ gördüğüme sevindim. Biz de o küçük köyde ruhunu teslim ettin sanıyorduk oysa. Ah ah, hasta yatarken çok kötüydü halin... Kadın kısmına da ne yaraşıyor hani!.. Tifüs demek istiyorum. Hele bak, nasıl da doğradı Polonyalılar beni, alçaklar!" Prohor haki asker gömleğinin düğüm edilmiş kolunu gösterdi. "Karım görünce ağlayıp sızlamaya başladı, ben de dedim ki ona, 'Böğürme öyle sersem; başkalarının kelleleri gitti, ama hiç şikâyet etmiyor onlar.' Alt tarafı bir kol işte! İstedin mi tahtadan bir kol yapıverirler hemen sana. Hem, kolun tahtadan oldu mu, ne soğuktan korkar ne de kesildi mi kanar. İşin tek üzücü yanı, kızcağızım, henüz tek kolla idare etmeye alışamamış olmamdır. Pantolonumu ilikleyemiyorum, derdim bu işte! Ta Kiev'den buraya kadar pantolonumun önü açık geldim. Ne ayıp! Onun için, kılık kıyafetimde bir uygunsuzluk görürsen bağışla. Hadi gir içeri de otur; misafirimiz olursun artık değil mi? Karım gelene kadar çene çalarız seninle. Votka almaya yolladım onu. Kâfir karı ne olacak! Burada kocası evine dönüyor bir kolu kesik, o ise kocasının sağlığına içecek bir yudum bir şey bulundurmuyor! Siz karı milleti hep birbirinize benzersiniz zaten kocalarınız yokken. Hepinizi çok iyi bilirim ben, sizi gidi eksik etekler sizi!"

"Anlatsan da..."

"Biliyorum! Anlatacağım! Seni şöyle eğilerek selamlamamı istedi." Prohor şakadan yerlere kadar eğildi, sonra kaşlarını kaldırarak gözlerini hayretle yukarı çevirdi:

"Hoppala, öp babanın elini! Ne var şimdi ağlayacak budala? Siz kadınlar yok musunuz, hepiniz aynı hamurdan yoğrulmuşsunuz! Erkekleri öldü mü ağlar; evine sağ döndü mü yine ağlarlar. Hadi, hadi, sil gözünün yaşını; ne zırlıyorsun öyle? Novorossisk'te ikimiz de Yoldaş Budyoni'nin süvarilerine katıldık, 14. Tümene. Bizim Gregor Panteleyeviç bir bölüğün komutanı oldu, süvari bölüğünün demek istiyorum. Tabii, ben de onun emir eri oldum, ta Kiev'e kadar cebri yürüyüşle

gittik. Eh, kızcağızım, şu Polonyalıların hakkından öyle bir geldik ki! Yolda Gregor Panteleyeviç dedi ki: 'Çok Alman öldürdüm. Çeşit çeşit Avusturyalı üstünde sınadım kılıcımı, sanmam ki şu Polonyalıların kafatasları öbürlerinden daha sağlam olsun. Onları kılıçtan geçirmek, kendi Ruslarımızı kılıçtan geçirmekten daha kolay gelecektir bence, ne dersin?' Sonra da bana göz kırpıp sırıttı. Kızıl Orduya katılınca huyu suyu değişiverdi; tüm neşesi yerine geldi, bir de uysallaştı ki, iğdiş edilmiş aygır gibi. İşte böyle, ne var ki, onunla ben, aramızda ille de kavga çıkmadan geçinemezdik... Bir gün yanına varıp şaka yollu dedim ki, 'Mola vermenin zamanıdır Ekselans Yoldaş Melehov!' Gözlerini devire devire bana bakıp dedi ki, 'Bu tip şakaları bırak, yoksa senin için fena olur!' Aynı akşam bir şey için çağırttı beni, yine şeytan dürtü, 'Ekselans,' dedim ona... Vay efendim, bir kapış kaptı mavzerini! Yüzü kireç kesildi, dişlerini gösterdi kurt gibi, ne de çok dişi varmış, en azından bir alay. Hemen bir atın karnının altına canımı attım, yanından uzaklaştım. Az kalsın öldürüyordu beni iblis!"

"İzinli gelir belki de eve..." diye kekeledi Aksinya.

"Aklına bile getirme!" diye homurdandı Prohor. "Geçmişteki günahlarının kefaretini ödeyinceye kadar askerde kalacağını söylüyor. Kalır da, kalır; aptallık parayla değil ya! Küçük bir kasabanın yakınlarında bizi hücuma kaldırmıştı, onun bir başına dört düşman süvarisi biçiverdiğini gözlerimle görmüştüm. İblis, çocukluğundan beri solaktır ya, o sayede heriflere hem sağdan hem soldan girişiyordu. Muharebeden sonra Budyoni alayın önünde onun elini sıktı, ona da bölüğüne de teşekkür ettiler. İşte böyle işler beceriyor senin Panteleyeviç!"

Aksinya âdeta donakalmıştı dinlerken... Ancak Melehov'ların kapısında kendini toparlayabildi. Dunya kapı önünde süt süzüyordu; başını kaldırmadan sordu:

"Maya için mi geldin? Biliyorum, getireceğime söz vermiştim, ama unuttum." Ne var ki bakışları Aksinya'nın yaşlar içindeki, mutlulukla parlayan gözlerine çevrilince, tek kelime edilmeden her şeyi anlayıverdi.

Aksinya alev alev yanan yüzünü Dunya'nın omuzuna dayayıp sevincinden soluk soluğa fısıldadı:

"Yaşıyor, sağlığı da yerinde... Selamlarını yollamış... Git hemen! Git de annene söyle!"

II

BEYAZLARLA birlikte geri çekilmeye katılan Tatarskili Kazakların tümü içinden otuz kadarı yaz başlarında geri dönmüştü. Geri dönenlerin çoğunluğunu ihtiyarlar ve yaşı geçkin Kazak askerleri oluşturuyordu. Güçlü kuvvetli genç Kazaklardan ise, hastalarla yaralılar dışında geri dönen yoktu hâlâ. Bunların bir bölümü Kızıl Ordudaydı; Wrangel alaylarına katılmış olanlar Kırım'da fırsat kolluyor, Don bölgesi üzerine yeni bir ileri harekete hazırlanıyordu.

Gidenlerin şöyle böyle yarısı da, gittikleri o yabancı ülkelerden bir daha hiç dönmeyecekti. Bunların bazıları tifüsten kırılmış, ötekiler de Kuban'daki son çarpışmalarda can vermişti; yürüyüş kollarından ayrı düşen bir bölümü, Maniç'in yukarılarındaki bozkırlarda donarak ölmüş, çetecilere tutsak düşen ikisinin ise izi kaybolmuştu. Tatarskili Kazaklardan pek çok kayıp vardı. Kadınlar bütün günlerini gergin, heyecanlı bir bekleyiş içinde, umutla geçiriyor, akşamları çayırlardan dönen ineklerini karşılamaya çıktıklarında, uzun zaman dikilip ellerini gözlerine siper ederek yolları gözlüyordu. Kim bilir, akşamın leylak rengi pusuna bürünmüş şoseden geç kalmış bir yolcu çıkagelirdi belki de.

Lime lime elbisesiyle, bitlenmiş, derisi kemiğine yapışmış, ama uzun zamandır yolu gözlenen bir ev erkeği köyüne döner, hemen o anda geri dönenin evinde sevinçli, amaçsız bir telaştır başlayıverirdi; kirden kararmış askere su ısıtılırdı; babalarına hizmet edebilmek için çocuklar birbirleriyle yarışır, hiçbir hareketini kaçırmadan babalarını seyrederdi; evin kadını mutluluktan yarı deliye dönmüş bir halde, bir koşu sofrayı kurar, onu bırakır, kocasına bir takım temiz çamaşır çıkarmak için sandığa koşardı. Ama sanki ona inat çamaşırlar onarılmamış çıkar ve evin kadınının titreyen parmakları, ipliği iğnenin deliğine geçiremezdi bir türlü. Efendisini ta uzaklardan tanıyıp koşarak karşılayan ve merdiven başına kadar onun elini yalaya yalaya ardı sıra gelen köpeğin bile içeri girmesine izin verilirdi o mutlu anda; çocuklar tabak çanak bile kırsa ya da süt bile dökse burunları kanamaz, her yaptıkları cezasız kalırdı. Evin efendisi yıkandıktan sonra, henüz temiz çamaşırlarını giymeye vakit bulamadan, evin içini kadınlar doldururverirdi. Kadınlar kendi yakınlarının akıbetini öğrenmeye gelir, korku içinde, tek kelimesini kaçırmadan Kazak'ın anlattıklarını

can kulağıyla dinlerdi. Az sonra kadınlardan biri kalkar, avluya çıkar, avuçlarını gözyaşlarıyla ıslanmış yanaklarına bastırarak, kör gibi bastığı yeri bilmeden yürürdü sokakta. Derken, küçük evlerden birinde taze bir dul ölüsüne ağıt yakar, ağlayan çocuklarının incecik sesleri de ona eşlik ederdi. Tatarski'de böyle gidiyordu işler. Bir eve giren sevinç, bir başka eve amansız yas getiriyordu.

Ertesi sabah evin efendisi güzelce tıraş olmuş, daha gençleşmiş bir halde şafakla kalkar, çiftliği bir dolanır, hemen yapılması gereken işleri dikkate alırdı. Kahvaltısını eder etmez de işe girişirdi. Çalışmaya susamış, iş eri erkek ellerin o avluya döndüğünü duyururcasına rende şen şakrak hışırdar ya da bir sundurmanın serin saçak altından tok balta sesleri gelirdi. Öte yandan, bir babanın, bir kocanın ölümünün öğrenildiği ev ile o evin avlusu mezar sessizliğine bürünürdü. Ana, kederinden perişan yatağa düşer ve bir gece içinde âdeta büyüyüveren yetimler, analarının çevresine toplanırdı.

İlyiniçna ne zaman bir başka Kazak'ın döndüğünü duysa hemen sorardı:

"Peki bizim erkeğimiz ne zaman dönecek evine? Başkaları dönüyor, ama bizimkinden hiç haber yok."

Dunya sinirli bir sesle cevap verirdi:

"Genç Kazakları terhis etmiyorlar, anlamıyor musun anne!"

"Terhis etmiyorlar mı? Tihon Gresimov'a ne buyrulur? Grişa'dan bir yaş küçüktür o."

"Ama o yaralı anne."

"Yaralıymış, pöh!" diye itiraz ederdi İlyiniçna. "Dün demirci dükkânının önünde gördüm onu, geçit törenine çıkmış gibi yürüyordu. Yaralı adamlar ortalıkta dolaşmaz öyle."

"Yaralıydı, ama iyileşiyor artık."

"İyi ya, bizim erkeğimiz de kaç sefer yaralanmadı mı? Baştan aşağı yara izleriyle dolu bedeni; onun da hakkı değil mi azıcık daha iyileşmek yani?"

Dunya elinden geleni yapıyor, daha bir süre Gregor'un geri dönmesini beklemenin boşuna olduğunu anlatmaya çalışıyordu anasına. Ama İlyiniçna'ya bu konuda laf anlatmak kabil değildi.

"Sen sus, sersem!" diyordu Dunya'ya. "Ben de bilirim senin bildiklerini, annene ders verecek kadar büyümedin daha. Eve dönmesi gerek

dediysem ben, dönecek demektir. Çekil hadi, çekil başımdan; seninle uğraşacak halim yok."

İhtiyar kadın oğlunu bekleye bekleye sabırsızlığının son kertesine varmış, artık her çıkan fırsattan yararlanıp oğlunun lafını etmeden yapamaz olmuştu. Mişka ne zaman onun sözünü dinlemeyecek olsa, tehdidi yapıştırıyordu:

"Hele baban eve dönene kadar bekle, seni gidi eşek kafalı! Söyleyeyim de babana canına okusun senin!" Pencerenin önünden geçen, yan dikmeleri yenilenmiş bir at arabası görecek olsa iç geçiriyor ve hiç ağzından düşürmediği lafı ediyordu hemen:

"Arabanın görünüşünden sahibinin eve döndüğü anlaşılıyor, oysa bizimkinin haline bakarsan, sahibini ömür boyu hapse koymuşlar sanırsın."

İlyiniçna bütün yaşamı boyunca tütün dumanını hiç sevmemişti, tütün içenleri mutfağından her zaman kovmuştu, ama şimdi bu konuda da değişmişti. Dunya'ya sık sık, "Git Prohor'a söyle de gelsin," diyordu. "Gelsin de bir sigara içsin, zira ev ölü kokuyor. Grişa askerden dönünce, içinde Kazak yaşayan ev gibi kokacak burası." Her gün yemeği fazlaca pişiriyor, her akşam yemeğinden sonra ocağa bir tencere dolusu lahana çorbası koyuyordu. Dunya ona neden böyle yaptığını sorduğu zaman da, İlyiniçna onun böyle bir soru sormasına şaşarak cevap veriyordu:

"Hele şuna bakın! Başka ne yapacakmışım? Askerimiz bugün çıka gelebilir, o vakit hemen yiyebileceği sıcak bir yemeği hazır bulur; yoksa sen şunu ısıtayım, bunu ısıtayım diyene kadar acından ölür." Bir gün Dunya bostandan döndüğünde, Gregor'un eski kaputuyla kırmızı kurdeleli eski kasketini mutfakta çiviye asılı buldu. Soran bakışlarla anasına bakınca, İlyiniçna da suçlu suçlu, acıklı bir gülümsemeyle, "Sandıktan çıkardım onları Dunya," dedi. "Avludan girer girmez hemen görebiliyorsun onları, böylece de burası daha bir eve benziyor, sanki o geri gelmiş gibi..."

Bu sonu gelmez Gregor lafından Dunya'ya gına gelmişti. Bir gün artık daha fazla dayanamayıp anasına çıkıştı:

"Hep aynı lafı tekrarlamaktan bıkıp usanmaz mısın? Senin çenenden bıktı herkes. Ağzından hiç başka laf çıkmıyor, varsa yoksa 'Grişa, Grişa.'"

"Kendi oğlumun sözünü etmekten niye bıkacakmışım? Sen hele kendin çocuk doğurana kadar bekle de gör, o zaman anlarsın!" diye istifini bozmadan cevap verdi İlyiniçna.

Bu olaydan sonra İlyiniçna Gregor'un kasketiyle kaputunu kendi odasına götürdü ve birkaç gün Gregor'un sözünü etmedi. Ama daha ot biçme zamanına epey vakit varken, bir gün Dunya'ya, "Grişa'dan söz ediyorum diye belki bana kızacaksın, ama onsuz nasıl yaşarız biz? Hiç durup da düşündün mü bunu sersem!" dedi. "Bak, ot biçme zamanı yaklaşıyor, ama daha bizim direnimizi bile sivriltecek kimsemiz yok. Baksana her şey nasıl berbat olmuş bakımsızlıktan. Seninle ikimiz üstesinden gelemeyiz bunca işin. Sahibi uzakta olunca eşyası bile ardından ağlıyor."

Dunya hiçbir şey söylemedi. Anasını üzen şeyin hiç de çiftlikteki sorunlar olmadığını, bu sorunların sadece Gregor'dan söz etmek, yüreğinin sıkıntısını hafifletmek için bir vesile olduğunu pek güzel anlıyordu. İlyiniçna'nın oğluna duyduğu özlem yeniden depreştiği için kadıncağız duygularını saklayamıyordu. O akşam canı yemek istemedi, Dunya hasta olup olmadığını sorunca da, istemeye istemeye cevap verdi:

"İhtiyarladım artık... Yüreğim Grişa'nın özlemiyle yanıyor... Öyle yanıyor ki yüreğim, hiçbir şey bana tat vermiyor, gözüm dünyayı görmez oldu."

Ama Melehov'ların avlusunu ele almak Gregor'a değil de, başkasına kısmet oldu. Ot biçme vaktine az kala, Mişa Koşevoy cepheden eve döndü. O geceyi uzak akrabalarının yanında geçirdi, ertesi sabah da Melehov'lara uğradı. Mişa kapıyı usulünce vurdu önce, bir cevap alamayınca girdi mutfağa, eskimiş asker kepini çıkardı ve yemek pişirmekte olan İlyiniçna'ya gülümsedi:

"Merhaba İlyiniçna teyze! Beni beklemiyordun değil mi?"

İlyiniçna Koşevoy'un nefret ettiği yüzüne dik dik bakarak, "Günaydın. Sen benim neyim oluyorsun ki seni bekleyeyim? Bizim dış kapının dış mandalı mısın yoksa?" diye ters ters cevap verdi.

Mişa böyle karşılanmaktan zerrece alınmaksızın, "Ne de olsa, tanışız," dedi.

"Altı üstü o kadar işte."

"Ama seni görmeye gelmem için bu kadarı da bana yeter. Evinizde temelli oturacak değilim."

"Allah yazdıysa bozsun!" diye yapıştırdı İlyiniçna ve artık ziyaretçisiyle ilgilenmeksizin işine döndü.

Onun sözlerine aldırış etmeden mutfağı gözden geçirmekte olan Mişa, "Sizi görmek, nasıl olduğunuzu anlamak için uğradım. Birbirimizi görmeyeli bir yıldan fazla oldu," dedi.

İlyiniçna burnundan soluyarak, kömür ateşinin üstündeki tencerelerin yerlerini değiştirirken, "Seni pek fazla özlemedik," diye homurdandı.

Dunya misafir odasında ortalığı topluyordu. Mişa'nın sesini duyunca sapsarı kesildi ve usulca el çırptı. Sedire oturdu ve kımıldamaya bile korkarak mutfaktaki konuşmalara kulak kabarttı. Yüzü kâh kıpkırmızı kesiliyor kâh yanaklarının rengi uçup, burnunun daracık direği üstünde yol yol incecik beyaz çizgiler beliriyordu. Mişa'nın mutfakta iri adımlarla gezindiğini, sonra altında gıcırdayan bir iskemleye oturarak kibrit çaktığını duydu. Sigara dumanının kokusu misafir odasına kadar yayıldı.

"Duyduğuma göre senin ihtiyar ölmüş."

"Evet."

"Ya Gregor?"

İlyiniçna uzun bir süre sustu; sonra apaçık bir isteksizlikle cevap verdi:

"Kızılların yanında askerlik yapıyor. Kasketinde seninki gibi bir yıldız var."

"O yıldızı çok önceden takması gerekirdi..."

"Orası onun bileceği iş!"

Mişa ses tonundan açıkça anlaşılan bir merakla sordu:

"Ya Yevdokya Panteleyevna?"

"Ortalığı düzeltiyor. Misafirliğe gelmek için fazla erken bir vakti seçmişsin; iyi insanlar bu kadar erken davranmaz."

"İnsan bazen ister istemez kötü oluyor işte. Onu görmek istedi canım, ben de kalktım geldim. Neden ille de uygun zaman kollayacakmışım?"

"Öf, Mihail, kızdırma beni şimdi!"

"Nasıl kızdırıyormuşum seni teyzeciğim?"

"Aman işte bütün bunlarla."

"Peki ama bütün neyle?"

"İşte, konuşma tarzınla."

Dunya, Mişa'nın derin derin iç çektiğini duydu. Daha fazla dayanamadı; yerinden fırlayıp kalktı, eteğini düzeltti ve mutfağa girdi. Mişa pencerenin yanında oturmuş sigarasını bitirmek üzereydi. Derisi sararmış, öylesine zayıflamıştı ki tanınmaz hale gelmişti. Dunya'yı görünce feri kaçmış gözlerine bir pırıltı geldi, yanaklarına belli belirsiz bir kırmızılık yayıldı. Aceleyle yerinden doğrularak, boğuk bir sesle, "Oo, günaydın!" dedi.

Dunya zor duyulur bir sesle, "Günaydın," diye cevap verdi.

İlyiniçna kızına şöyle bir bakarak, hemen, "Git su getir," diye emretti.

Dunya'nın dönmesini sabırla bekledi Mişa. İlyiniçna ses etmedi. Mişa da hiç konuşmuyordu, ama sonunda sigarasının ucunu parmaklarının arasında ezerek sordu:

"Bana neden bu kadar kızgınsın teyzeciğim? Sizleri rahatsız mı ettim, ne yaptım?"

"Vicdanın nasıl elveriyor da buraya gelebiliyorsun sıkılmaz adam!" dedi İlyiniçna. "Bir de bana sormaya cüret ediyorsun! Katil!"

"Neden katil oluyormuşum?"

"Katilin ta kendisisin! Kim öldürdü Piyotr'u? Sen öldürmedin mi?"

"Evet."

"İyi ya! Ne oluyorsun o zaman? Bir de tutup bizi ziyarete geliyor... Oturmuş orada, öyle..." İlyiniçna tıkanıp sustu; sonra kendini toparlayarak sürdürdü konuşmasını:

"Onun anası değil miyim ben, kimim? Gözümün içine ne cesaretle bakabiliyorsun?"

Mişa bembeyaz kesildi. Konuşmanın buraya dökülecceğini bekliyordu zaten. Heyecanından azıcık kekeleyerek cevap verdi:

"Gözünün içine bakmaktan utanmam için hiçbir neden yok. Söz gelimi, Piyotr beni eline geçirseydi o ne yapardı acaba? Alnıma öpücük mü kondururdu sanıyorsun! O da beni öldürürdü. O tepelerin üstünde kaydırak oynamak için mi karşı karşıya geldik biz? Savaşın gereğidir bu!"

"Ya bizim akraba, ihtiyar Korşunov? Zararsız ihtiyarları öldürmek de savaş mı?"

"Allah Allah! Ya ne olacaktı?" diye hayretle sordu Mişa. "Tabii ki savaş! Ben bilirim o zararsız ihtiyarları! O zararsız ihtiyarlar, pantolon-

ları kıçlarından düşmesin diye evlerden dışarı çıkmaz, ama cephedekilerden daha çok kötülükleri dokunur. O ihtiyar Grişaka Dede gibiler, hep onun gibiler kışkırttı Kazakları bize karşı. Bu savaş onun gibiler yüzünden çıktı zaten! Bize karşı kışkırtıcılığı kim başlattı? Onlar başlattı, şu zararsız dediklerin. Bir de bana 'katil' diyorsun! Eskiden kuzu kesemezdim, domuz bile kesemezdim, şimdi de kesemem, biliyorum. Öyle yaratıklara elimi bile süremem. Başka adamlar hayvan keserken ben kulaklarımı tıkar, duymamak, görmemek için oradan kaçarım."

"Ama bizim akrabamız..."

"Senin de, senin akrabanın da!.." diye sözünü kesti Mişa öfkeyle. "Ondan gördüğümüz iyilik, bir tekeden alabileceğin süt kadardır! Ama ettiği kötülüğün haddi hesabı yok. Ona evden dışarı çıkmasını söyledim, ama çıkmadı; onun için de olduğu yerde layığını buldu. Bu gibilere, böyle ihtiyar iblislere öyle kızıyorum ki! Hayvana bile kıyamam ya, böyle -deyimimi bağışla- bokları, sizin akrabanız gibilerini tepelerim, hem de kaç tanesini istersen! Bu dünyaya hayrı dokunmayan bunlar gibi düşmanlara karşı zerre kadar titremez elim."

İlyiniçna zehir gibi diliyle, "Seni böyle bir deri bir kemik haline getiren de taş yürekliliğin zaten," dedi. "Herhalde vicdanın rahat vermiyordur..."

"Pek sanmıyorum!" diye tatlı tatlı gülümsedi Mişa. "Benim vicdanım o ihtiyar geveze gibi süprüntüler yüzünden rahatsız edecek değil ya beni. Ateşlenmiştim de; işte o ateş çok sarstı beni, yoksa anacığım, ben..."

"Ana deme bana!" diye parlayıverdi İlyiniçna. "Sen git kancıklara ana de!"

Mişa, hiç de hayra alamet olmayacak biçimde gözlerini kısarak, boğuk bir sesle, "Sakın bana küfretmeye kalkışma bak!" dedi. "Senden beklediğim laflara dayanmayı kafama koymuştum, ama her şeyin bir sınırı var. Bak, sana dosdoğru diyeyim teyzeciğim! Piyotr yüzünden bana kızamazsın sen. O aradığını buldu."

İlyiniçna, "Katilsin sen! Katilsin! Defol git buradan, hadi, seni gözüm görmesin!" diye kesip attı.

Mişa bir sigara daha yakıp istifini bozmadan sordu:

"Ya Mitka Korşunov ne oluyor, şu sizin öbür akrabanız; o katil değil mi? Ya senin Gregor'un ne oluyor? Sevgili oğlundan hiç söz etmiyorsun, ama o da katilin teki, hem de su katılmadık!"

"Zırvalama, hadi!"

"Zırvalamayı çoktan beridir bıraktım ben. Sen şimdi onu bırak da, söyle bakalım, ne oluyor oğlun? Bizim askerlerden kaçını ortadan kaldırdı biliyor musun sen? Ya, mesele burada işte! Eğer bütün savaşa katılanlara bu adı verecek olursan, o zaman hepimiz katiliz demektir. İş, kimi öldürdüğümüzde ve neden öldürdüğümüzde," dedi Mişa anlamlı anlamlı.

İlyiniçna sesini çıkarmadan dinledi, ama misafirin gitmeye hiç de niyetli olmadığını görünce, sert bir şekilde, "Yeter!" dedi. "Seninle çene çalacak vaktim yok, hadi evine."

Mişa, "O kadar da çok evim var ki hani!" diye gülerek ayağa kalktı.

Bu gibi konuşmalar, böyle sıfatlar kullanarak saldırmalar sanki gözünü korkuturmuş onun! Yüreği acılı bir ihtiyar kadının aşağılayıcı laflarına kulak asacak kadar çıtkırıldım değildi o. Dunya'nın kendisini sevdiğini biliyordu, o yüzden, İlyiniçna da dâhil, başkaca bir şeye aldırdığı yoktu.

Ertesi sabah yine uğradı, hiçbir şey olmamış gibi İlyiniçna'yı selamladı, pencerenin önüne oturdu ve Dunya'nın her hareketini izlemeye koyuldu.

İlyiniçna onun selamını almaksızın, "Bizi görmeye pek sık gelir oldun!" diye laf attı.

Dunya kıpkırmızı kesildi, gözleri alev alev yanarak anasına baktı, sonra tek kelime etmeden gözlerini indirdi. Mişa gülümseyerek cevap verdi:

"Seni görmeye gelmiyorum İlyiniçna teyzeciğim, hiç korkma."

"Bizim evin yolunu hepten unutsan daha iyi olacak."

Mişa ciddileşerek, "Neden, gidecek başka yerim var mı ki?" diye sordu. "Akrabanız Mitka'nın iyi yürekliliği sayesinde yeryüzünde yapayalnız kaldım, ne yaparsın, insan da bomboş kulübeciğinde kurt gibi öyle bir başına oturamıyor ki. Sen ister beğen ister beğenme teyzeciğim, ama ben yine de ziyaretinize gelmeyi sürdüreceğim," diye sözünü bağladı ve bacaklarını iki yana açarak sandalyesine daha güzel yerleşti.

İlyiniçna gözlerini dikip yiyecek gibi bakıyordu ona. Doğrusu hiç de öyle ensesinden tutulup kapının dışına atılacaklardan değildi Mişa! Bodur gövdesinden, başının duruşundan, sımsıkı kapalı dudaklarından hep öküz gibi bir inatçılık okunuyordu.

Mişa gittikten sonra İlyiniçna çocukları avluya yolladı, sonra Dunya'ya dönerek, "Ne yapacak edeceksin, bir daha buraya adımını attırmayacaksın onun! Anladın mı?" dedi.

Dunya gözünü kırpmadan bakıyordu anasının yüzüne. Öfkeyle kısılan gözkapaklarının arasından bütün Melehov'lara özgü o bakış bir an için şimşeklenirken, kelimeleri ısırırcasına tek tek çıkararak konuştu:

"Hayır! Gelecek! Ona engel olmayacaksın! Gelecek!" Kendini tutamayarak yüzünü önlüğüyle kapayıp koşa koşa ayvana çıktı.

İlyiniçna hızlı hızlı soluyarak pencerenin yanına oturdu, güneşin altında gümüşten bir şerit gibi parlayan pelin kümelerinin bozkırın derinliklerinde yerle göğü birbirinden ayırdığı noktaya, görmeyen bakışlarla, başını iki yana sessizce sallaya sallaya daldı gitti.

• • •

O akşam erken saatlerde Dunya'yla anası, birbirine küskün, hiç konuşmadan, Don kıyısındaki bostanda devrilmiş bir çiti doğrultuyorlardı. Mişa çıkageldi. Dunya'nın elinden beli usulca alarak, "Çukurları çok sığ kazıyorsun, bir rüzgâr çıktı mı çitiniz yine devriliverir," dedi ve kazık çukurlarını derinleştirmeye başladı, sonra, doğrultmalarına yardım ettiği çiti kazıklarına bağladı ve çekip gitti. Ertesi sabah rendeden yeni çıkmış iki tırmık sapıyla bir de yaba sapı getirdi, bunları Melehov'ların kapısının dışında duvara dayadı. İlyiniçna'yı selamladıktan sonra işten söz açarak, "Çayırda ot biçmeye niyetiniz var mı?" diye sordu. "Başkaları Don'un öbür yakasına geçti bile."

İlyiniçna cevap vermedi. Onun yerine Dunya konuştu:

"Irmağı geçecek bir aracımız yok. Kayığımız güzden beri sundurmada yatıyor, kuruyup tahtaları açıldı."

Mişa azarlar gibi, "Baharda suya batırmanız gerekirdi kayığı," dedi. "Kalafat etmeye ne dersiniz? Kayıksız yapamazsınız."

Dunya anasına uslu uslu umutla baktı. İlyiniçna, sanki konuşmalar hiç onu ilgilendirmiyormuş gibi hamur yoğurmaya devam ediyordu.

Mişa belli belirsiz bir gülümsemeyle, "Hiç kıtık var mı elinizde?" diye sordu.

Dunya sandık odasına gidip bir kucak kıtıkla döndü. Mişa kuşluk vaktine kadar kayığı hale yola soktuktan sonra mutfağa döndü.

"Eh, kayığı çekip suya attım; şişer artık. Onu bir ağaca bağlayın da biri alıp götürmesin." Sonra sordu yine, "Ee teyzeciğim, ot biçme işi ne olacak? Ben de size yardım etsem. Hem zaten, şu sıralar yapacak işim de yok."

İlyiniçna başıyla Dunya'yı işaret ederek, "Ona sor," dedi.

"Ben ev sahibesine soruyorum."

"Ev sahibesi ben değilim burada besbelli..."

Dunya hüngür hüngür ağlayarak misafir odasına gitti.

Mişa kararlı bir ifadeyle, "Öyleyse yardım etmem gerekiyor," dedi. "Marangoz aletleriniz nerede? Size yeni bir tırmık yapmam gerekir, eskilerinden hayır kaldığını hiç sanmam."

Mişa sundurmaya çıktı ve ıslık çalarak, tırmık için tahtadan dişleri yontmaya başladı. Onun çevresinde, yalvarır gibi gözlerinin içine bakarak zıplayıp duran Mişatka dileğini söyledi:

"Mişa Amca, bana da küçük bir tırmık yapsana, bana tırmık yapacak kimse yok. Ninem de bilmiyor, halam da bilmiyor yapmasını. Yalnız sen yapabilirsin, sen güzel yaparsın hem de."

"Yaparım sana bir tırmık, adaşım, yaparım vallahi. Ama şimdi biraz geri dur da gözüne kıymık kaçmasın," dedi Koşevoy gülerek. Bir yandan da hem şaşıyor hem düşünüyordu: 'Hele bak, nasıl da babasına benziyor yumurcak! Hık demiş burnundan düşmüş! Gözleri kaşları, hele o dudaklarının kıvrılışı... Gregor da Gregor'luğunu göstermiş yani!'

Hemen minicik bir oyuncak tırmık yapmaya koyuldu, ama elindeki işi bitiremedi; dudakları morardı, çılgınca, ama bitkin bir ifade geldi sapsarı yüzüne. Islığı kesti, bıçağı yere bıraktı ve üşümüş gibi omuzlarını kıpırdattı.

"Mihail Gregoriç, adaşım, hadi git bana çul mul gibi bir şey getiriver de yatayım şuraya," dedi Mişatka'ya.

"Peki ama neden?" diye merakla sordu oğlan.

"Canım hasta olmak istedi."

"Neden?"

"Öf be, amma da yapışıyorsun insana, kene gibi mübarek! Hastalanma vaktim geldi de ondan işte! Hadi, git getir çabucak!"

"Peki benim tırmığım ne olacak?"

"Sonra bitiririm."

Şiddetli bir titremeyle Mişa'nın gövdesi sarsılıyor, dişleri takırdıyordu. Mişatka'nın getirdiği çulun üstüne uzandı, kasketini çıkarıp yüzüne örttü.

"Sen şimdi hasta mı oldun yani?" diye hayal kırıklığına uğramış gibi sordu Mişatka.

"Evet, hastayım artık."

"Peki neden titriyorsun?"

"Nöbet sarsıyor beni."

"Peki neden dişlerin takırdıyor?"

Mişa kasketinin altından tek gözüyle bu baş belası adaşına şöyle bir baktı, hafifçe gülümsedi ve artık sorularına cevap vermez oldu. Mişatka korkuyla gözlerini ona dikti bir an, sonra doğru eve koştu.

"Babaanne, Mişa amca sundurmanın orada yere yattı, öyle bir titriyor, öyle bir titriyor ki, yerinden zıplıyor nerdeyse."

İlyiniçna pencereden bakıp masanın başına gitti; susuyor, kafasından bir şey geçiriyordu.

Mişatka onun yeleğinin ucunu çekiştirerek, "Neden bir şey söylemiyorsun babaanneciğim?" diye sabırsızlıkla sordu.

İlyiniçna ona dönerek kesin bir sesle, "Yavrucuğum, bir battaniye al, götür o kâfire ver de örtünsün. Nöbetten öyle sarsılıyor; bir çeşit hastalık. Battaniyeyi taşıyabilecek misin?" Tekrar pencerenin yanına gitti, avluya bir göz atıp aceleyle, "Dur, dur!" dedi. "Hiç zahmet etme, gerek kalmadı."

Dunya kendi gocuğuyla Koşevoy'u örtmüş, üstüne eğilmiş, ona bir şeyler söylüyordu.

Nöbeti atlattıktan sonra Mişa günün geri kalanını ot biçme hazırlıklarıyla geçirdi. Dermansız kaldığı belli oluyordu. Hareketleri hantal ve titrekti, ama yine de Mişatka'nın tırmığını bitirip verdi.

Akşama İlyiniçna yemeği hazır etti, çocukları sofraya oturttu ve hiç yüzüne bakmadan Dunya'ya, "Hadi git de, şunu –adı neyse işte– yemeğe çağır," dedi.

Mişa sofraya istavroz çıkarmadan oturdu, yorgunluktan iki büklümdü. Kirli, ter lekeleriyle kaplı sapsarı yüzünden bitkinliği okunuyordu; kaşığı dudaklarına götürürken eli azıcık titriyordu. Pek az ve iştahsız yiyor, ara sıra çevresindekilere kayıtsız bir ifadeyle bakıyordu. Ama İlyiniçna, "katilin" feri kaçmış gözlerinin içinde, bu gözler

ne zaman Mişatka'ya ilişse, bir pırıltı belirdiğini, mini mini hayranlık ve sevecenlik kıvılcımlarının bir an için tutuşup kaybolduğunu, dudaklarının kenarlarına apaçık bir gülümsemenin geldiğini fark ederek şaşıyordu. Mişa, daha sonra bakışlarını başka yana çeviriyor ve tekrar yüzünü gölge gibi, donuk bir kayıtsızlık kaplıyordu.

İlyiniçna belli etmeksizin Koşevoy'u gözlemeye başladı. Ancak o zaman, hastalığından ötürü onun korkunç denecek kadar incelmiş olduğunu anladı. Tozdan külrengine dönmüş gömleğinin altından köprücük kemikleri belli oluyordu, geniş omuzları kamburlaşmış ve kemikleri âdeta derisini delip dışarı fırlamıştı; öte yandan, üstü kılla kaplı âdem elması bir çocuğunki kadar ince boynunda gülünç duruyordu. İlyiniçna "katilin" iki büklüm bedenini, balmumu gibi yüzünü inceledikçe, içine daha fazla bir huzursuzluk çöktü, yüreği parçalanıyormuş gibi oldu. Birdenbire İlyiniçna'nın yüreğinde, öylesine nefret ettiği bu adama karşı beklenmedik bir acıma –hani, en katı yürekli kadınları bile yumuşatan, yüreği pençe gibi kavrayan ana şefkatine benzer bir acıma– uyanıverdi. Bu yeni duyguyu bastıramadı, bir çanak dolusu sütü Mişa'nın önüne doğru sürerek konuştu:

"Ye hadi, Allah rızası için! Öyle zayıfsın ki, sana baktıkça içim bir tuhaf oluyor... Senden de ne damat olur yani!"

III

KÖYLÜLER Dunya ile Koşevoy'u konuşmaya başladı. İskelede Dunya'yla karşılaşan kadının biri, açıktan açığa alaylı bir sesle sordu:

"Mihail'i ırgat mı tuttunuz? Sizin avludan hiç çıktığı yok da!"

Kızının bütün dil dökmelerine karşı İlyiniçna inatla cevap veriyordu:

"İstediğin kadar yalvar, vermem seni ona. Asla hayır duamı alamazsın!" Ancak, Dunya, evini bırakıp gideceğini, Koşevoy'la yaşayacağını bildirip de hemen çeyizini toplamaya başlayınca, İlyiniçna kararını değiştirdi.

"Aklını başına topla!" diye bağırdı korkuyla. "Çocuklarla bir başıma ne yaparım ben? Ölelim mi?"

"Sen daha iyi bilirsin anne, ama ben köyün ağzına sakız olmak istemiyorum," dedi Dunya sükûnetle; bir yandan da çeyizini sandıktan bir bir çıkarıp fırlatmaya devam ediyordu.

İlyiniçna ses çıkarmadan duruyor, dudakları kıpır kıpır oynuyordu; ama bir sessizlikten sonra sanki ağır geliyormuş gibi ayaklarını sürüye sürüye dua köşesine yöneldi. İkonu alıp indirerek, "Ne yapalım, öyle olsun kızım!" dedi. "Madem öyle diyorsun sen, Tanrı yardımcın olsun! Gel bakayım buraya..."

Dunya hevesle diz çöktü. İlyiniçna onu kutsadı ve titrek bir sesle ekledi:

"Rahmetlik annem de beni bu ikonla kutsamıştı... Ah, babacığın seni şimdi görecekti... Hatırlar mısın damadımız olacak adam için ne derdi? Tanrı biliyor ya, çok ağrıma gidiyor..." Sessizce başını çevirip kapı önüne çıktı.

Kilisede tören yapılmasın diye Mişa ne kadar direttiyse, Dunya'ya ne kadar yalvardıysa, inatçı kızı kararından caydıramadı. Onun üzerine Mişa dişlerini gıcırdata gıcırdata, ister istemez razı oldu. Yeryüzünde ne varsa içinden tümüne küfrederek, idama gider gibi hazırlandı törene. Peder Vissarion işi gece vakti bomboş kilisede sessizce bitirdi. Törenden sonra genç çifti kutladı ve öğrenciye öğüt verir gibi konuştu:

"E, genç Sovyet yoldaş, bak yaşamın ne cilveleri var; geçen ay evimi sen kendi ellerinle kundaklamıştın ya da kundaklatmıştın, oysa bak, bugün ben senin nikâhını kıymak zevkine eriyorum. Atasözünde dendiği gibi, 'Kuyuya tükürme, oradan sen de içebilirsin.' Ama olsun, yine de senin dönüp dolaşıp Hazreti İsa'nın kilisesini bulman beni çok hoşnut bıraktı, candan, yürekten hoşnut oldum."

Mişa artık bu kadarına dayanamadı. Göstermiş olduğu irade zayıflığından utanıyor, kendi kendine kızıyordu, ama yine de kilisede tek kelime etmemişti. Keyfinden gözlerini süzerek gülümseyen papaza yiyecek gibi baktı ve Dunya duymasın diye fısıltıyla, "O zaman köyden kaçman pek yazık olmuş yani, yoksa seni de evinle birlikte yakıverirdim, uzun yeleli iblis!" dedi. "Anladın iyice, değil mi?"

Apansız uğradığı bu saldırıdan şaşkına dönüp dili tutulan papaz, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bakakaldı Mişa'nın suratına. Ne var ki damat genç karısını kolundan sertçe çekerek, "Hadi gel!" dedi ve asker çizmeleriyle paldır küldür kapıya yürüdü.

Bu neşesiz düğünde ne votka içildi ne de şarkılar söylendi. Sağdıçlık eden Prohor Zikov ertesi gün, küçümsercesine ikide bir yere tükürük atarak, bu durumdan Aksinya'ya şikâyet edip durdu:

"Aman be kızım, bir düğün oldu ki sorma gitsin yani! Kilisede Mihail papaza bir laf etti, adamın ağzı bir karış açık kaldı! Yemekte de ne yesek beğenirsin, piliç kızartması ile ekşimik... Tutup da bir damlacık votka verelim diyen olmadı! Gregor Panteleyeviç görmeliydi bacısını nasıl everdiklerini! Dövünürdü vallahi! Yok kızım, bu kadarı bana yetti, bir daha gitmem bu yeni usul düğünlere kesinlikle. Köpeği eversen, düğünü daha bir neşeli olur be; hiç değilse köpekler birbirleriyle dalaşır, gürültü patırtı olur. Ama Allah bu inançsızların günahını bağışlasın kızım, ne içki içen vardı ne de kavga eden! Yani öyle bir tepem attı ki, düğünden sonra bütün gece gözüme uyku girmedi. Sanki gömleğimin içine bir avuç pire doldurmuşlar gibi kaşındım durdum..."

Daha Koşevoy'un Melehov'ların evine yerleştiği ilk günden itibaren, çiftlikte işler değişmeye başladı; Mişa kısa zamanda çiti onarmış, bozkırdan araba araba ot biçmiş, harman yerine getirip tınaz yapmış, tınazın tepesini saplarla bir güzel örmüştü. Hasat zamanına hazır etmek için biçerbağlara yeni bir sahanlık yapıp yeni kanatçıklar taktı, harman vaktine hazır etmek için canla başla çalışarak döven yerini temizledi, yabayı, koşumları onardı. Çünkü öküzleri bir atla değiş tokuş etmek istiyordu gizliden gizliye, nitekim Dunya'ya da kaç kez, "Bize bir at gerek," demişti, "bu boyunduruklu yobazların ardında cenaze arabasına takılmış gibi oluyor insan!" Bir gün sandık odasında bir teneke kutu dolusu üstübeç ile lacivert boya bulunca, hemen, evin eskilikten rengi solmuş panjurlarını boyamaya karar verdi. Dünyaya maviş maviş bakan pencereleriyle Melehov'ların evi gençleşti sanki.

İşinin ustası bir çiftçi olup çıktı Mişa. Ateşli hastalığına bakmadan, elinden aletleri bir an düşürmeksizin çalışıyordu. Dunya her şeyde ona yardımcı oluyordu.

Evliliklerinin ilk birkaç gününde Dunya gözle görülür derecede güzelleşti, omuzlarıyla kalçaları genişledi sanki. Bakışına, yürüyüşüne, hatta saçlarını düzeltişine bile yeni bir hava gelmişti. Davranışlarında daha önceleri görülen o delişmence sivrilikler gitmiş, o çocuksu coşkunluğu, enerjisi yok olmuştu. Dinginlikle, gülümseyerek, seven

gözlerle kocasını seyrediyor, gözü çevresinde olan biteni görmüyordu. Genç mutluluğun gözleri yoktur.

Ne var ki İlyiniçna içine çöken yalnızlığı her geçen gün biraz daha şiddetle duymaktaydı. Hemen hemen bütün ömrünü geçirdiği evde bir fazlalık haline gelmişti. Dunya'yla kocası, yeni bir arsada kendi yuvalarını kuruyorlarmış gibi çalışıyordu. Ona hiçbir konuda danışmıyor, çiftlikte bir yenilik yaparken hiç onun olurunu almıyorlardı; hatta ihtiyar kadınla konuşurken bir tanecik olsun tatlı söz bulup da söylemiyorlardı. Sofraya oturdular mı, onunla önemsiz iki çift lakırdı eder, ondan sonra İlyiniçna tekrar kendi gamlı düşünceleriyle baş başa kalırdı. Kızının mutluluğundan hiçbir sevinç duymuyor, evde yabancı bir erkeğin –damadı çünkü, eskisi kadar yabancıydı hâlâ gözünde– varlığı ise ruhuna sıkıntılar veriyordu. Yaşam bile artık ona yavaş yavaş yük olmaya başlıyordu. Bir yıl içinde en sevdiklerinden buncasını yitirmiş, ama o yine de, yüreğinin acısıyla perişan yaşamayı sürdürmüş, yaşlanmış, acınacak hale gelmişti. Ömür boyu çok acılar çekmişti, haddinden çok belki. Artık bu acılara karşı koyacak gücü kalmamıştı ve ailesini bu derece sık ziyaret etmeyi alışkanlık haline getiren ölümün, Melehov'ların eski evinin eşiğinden birkaç kez daha içeri gireceği önsezisi, bir kör inanç gibi gelip yerleşmişti yüreğine. Şimdi artık Dunya'nın evliliği düşüncesine de kendini alıştırdıktan sonra, bir tek isteği kalmıştı: Gregor'un döneceği günü görmek, çocukları ona teslim etmek ve ondan sonra gözlerini bir daha açmamak üzere yummak. Uzun ve çileli yaşamı boyunca çektiği acılarla uzanıp dinlenmeyi hak etmişti.

Uzun yaz günleri bitmek tükenmek bilmeden birbiri ardınca sıralanıp gidiyordu. Güneş parlak, sıcacıktı. Ne var ki arı iğnesi gibi batan gün ışığı artık ısıtmıyordu İlyiniçna'yı. Merdiven basamaklarında, güneşin altında saatlerce, çevresiyle hiç ilgilenmeksizin kıpırdamadan otururdu. Artık o eski günlerdeki canlı, hamarat ev kadını değildi. Herhangi bir şeyi yapmak için hiçbir istek duymuyordu. Vaktiyle yaptıklarının hepsi de boşunaydı, şimdi bütün o yaptıkları ona gereksiz ve gerçekdışı geliyordu; zaten eskisi gibi çalışacak gücü de yoktu. Yılların işi gücüyle yıpranmış ellerine sık sık bakar, içinden şöyle geçirirdi: 'Ee... Ellerim de çalışacakları kadar çalıştı... Dinlenme vakti geldi... Yaşadığım kadar yaşadım, yetsin bu kadarı... Yeter ki Grişamı görecek kadar yaşayayım.'

İlyiniçna eski canlılığına sadece bir kez kavuştu, ama o da çok uzun sürmedi. Bir gün, Vyeşenskaya'dan dönen Prohor, evine giderken onlara uğradı ve daha uzaktan bağırmaya başladı:

"Hadi bakalım, ne ikram edeceksin bana İlyiniçna nine! Oğlundan mektup getirdim sana."

Yaşlı kadının beti benzi attı. Onun aklında, mektup denilen şey yeni bir felaketin habercisi çağrışımını uyandırırdı ister istemez. Ancak Gregor'un yarıdan çoğunu sevdiklerine selamla doldurup, sadece sonunda, güzün izin alıp eve gelmeye çalışacağını yazdığı kısa mektubunu Prohor okuyunca, İlyiniçna uzun bir süre sevincinden konuşamadı. Mini mini boncuk gibi gözyaşları, esmer yanaklarının derin kırışıklarından süzüldü. Başını önüne eğdi, gözyaşlarını cepkeninin yeniyle ve kaba saba eliyle sildi. Ne var ki gözyaşları durmadan yanaklarından süzülüyor, birer birer önlüğüne damlıyor, iri taneli ılık bir yağmur gibi önlüğünde ıslak benekler bırakıyordu. Prohor, kadınların gözyaşlarından hoşlanmadığı gibi, ağlamaya da hiç dayanamazdı, o yüzden hemen kaşlarını çatıverdi:

"Kendini zorlaya zorlaya bak sonunda ne hale getirdin be nine! Siz kadın milletinde de ne kadar çok su varmış mübarek! Şimdi senin sevinmen gerekir ağlaman değil. Hadi bakalım, ben gidiyorum. Hoşça kal! Oturup seni seyretmek pek zevk veriyor diyemem."

İlyiniçna ağlamasını kesip onu durdurdu, "Sen bana böyle güzel haberler getirirsin de ben nasıl böyle bırakırım seni? Dur hele, dur da sana azıcık..." diye anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıp, sandığında günlerden beri sakladığı bir şişeyi çıkardı.

Prohor oturup bıyıklarını sıvazladı, "Bu kadar mutlu olduğuna göre, sen de benimle bir kadeh içer misin?" diye sordu. Aynı anda da, "Tüh, yine şeytan dürttü, tutamadım dilimi!" diye üzülerek aklından geçirdi. "Şimdi kalkıp o da payına düşeni içecek tabii, oysa şişedeki votka da bir yudumluk..."

Ne var ki İlyiniçna istemedi. Mektubu dikkatle katlayıp ikon rafına yerleştirdi; ama sonradan herhalde düşüncesini değiştirmiş olacak ki, tekrar aldı mektubu, bir dakika ellerinin içinde tuttu, sonra koynuna sokup yüreğinin üstüne sıkıca bastırdı.

Dunya tarladan dönünce mektubu tekrar tekrar okudu ve sonunda gülümseyerek içini çekti:

"Ah, bir an önce gelebilse bari! Tanınmaz hale geldin anneciğim!"

İlyiniçna kıskançlıkla aldı mektubu onun elinden, tekrar koynuna sakladı ve memnunluktan ışıl ışıl bir yüzle, gözleri yarı kapalı, "Bana," dedi, "köpekler bile havlamaz oldu, öylesine yararsız hale geldim artık, ama benim küçük oğlum annesini hatırladı! Nasıl da yazıyor! Hem adımı da bir tamam söylüyor! Önünde saygıyla eğilirim, sevgili anneciğim, diye yazıyor, çocuklara da selam ediyor; seni de unutmamış Dunya... Ee, ne gülüyorsun öyle? Sersem sen de!"

"Ama neden anneciğim, şimdi gülemez miyim yani? Peki, nereye gidiyorsun şimdi?"

"Bahçeye gidiyorum, patatesleri çapalamaya."

"Yarın ben yaparım o işi; senin evden çıkmaman gerek. Hep kendini iyi hissetmediğinden dem vurursun, şimdi kalkmış iş icat ediyorsun kendine!"

"Yok, gideceğim... Öyle mutluyum ki, yalnız başıma kalmak istiyorum," diyerek gerçeği söyleyen İlyiniçna, genç kız gibi bir çırpıda yazmasını bağlayıverdi başına.

Bahçeye giderken yolu üstünde Aksinya'ya uğradı. Ayıp olmasın diye önce havadan sudan söz açtı, neden sonra mektubu çıkardı.

"Oğlum bana bir mektup yollamış; anasını mutlu etti. İzin alıp geleceğine söz veriyor. İşte, komşu, al oku da ben de bir daha dinleyeyim."

O günden sonra Aksinya mektubu birçok kez okumak zorunda kaldı. Akşamın bir vaktinde İlyiniçna çıkagelir, bir yemeniye özenle sarılı sarı zarfı çıkarır, içini çekerek rica ederdi:

"Oku Aksinya, canımın içi. Bugün yüreğimin üstünde bir ağırlık var, rüyamda da onu ufacık gördüm, tıpkı okula gittiği zamanki gibi."

Zamanla kurşun kalemle yazılmış kelimeler silindi, pek çoğu okunmaz hale geldi. Ama Aksinya için hiçbir şey değişmedi; mektubu o kadar çok okumuştu ki, ezbere biliyordu artık. Daha sonraları ise, artık ince mektup kâğıdı parça parça olduğunda bile, Aksinya hiç duraksamadan mektubun içindekileri son satırına kadar okuyabiliyordu İlyiniçna'ya.

Mektubun gelişinden iki hafta sonra İlyiniçna kötüledi. Dunya'nın harmanda çalışması gerekiyor, o yüzden ihtiyar kadın onu işinden alıkoymak istemiyordu, ama yemek pişirme işinin altından da bir başına kalkamayacaktı.

"Ben bugün kalkmayayım. Siz kendi başınıza idare ediverin," dedi kızına.

"Neden, neren ağrıyor anneciğim?"

İlyiniçna eski gömleğinin kırışıklarını eliyle düzeltip gözlerini kaldırmadan cevap verdi:

"Her yanım ağrıyor, baştan aşağı, içimde ne var ne yok hepsini dövüp bulamaç yapmışlar sanki... Gençliğimde rahmetlik baban kızar da döverdi beni... Demir gibi de yumrukları vardı... Bir hafta ölü gibi yatardım. İşte şimdi de aynen öyleyim; içimdeki her şey kırılmış sanki, hiçbir yanım tutmuyor..."

"Mihail'i doktora yollayayım mı?"

"Doktoru ne yapayım? Nasıl olsa kalkarım."

Ertesi gün gerçekten de kalktı ve avluya çıktı; ne var ki akşama doğru tekrar vurdu kafayı. Yüzü bir parça şişti, gözlerinin altında mini mini su kesecikleri belirdi. Geceleyin birkaç kez tıkanır gibi oldu, kollarının üzerinde doğrulup başını yastıktan kaldırarak hızlı hızlı soluk aldı. Sonraları bu tıkanma hali geçti, artık sırtüstü rahatça yatabilmeye, hatta yataktan çıkmaya başladı. Böyle sakin ve dünyadan elini eteğini çekmiş halde birkaç gün geçirdi. Hep yalnız kalmak istiyordu, hatta Aksinya onu görmeye geldiğinde, sorularına kısa kısa, sertçe cevap veriyor ve o çekilip gittikten sonra rahat bir soluk alıyordu. Çocukların günün büyük bölümünü açık havada geçirmelerine, Dunya'nın da pek seyrek uğrayıp sorularıyla canını sıkmadığına seviniyordu. Artık kimsenin acımasına, kimsenin avutmasına ihtiyacı kalmamıştı. Yaşamının büyük bir bölümünü kapsayan anılarına dönmek üzere karşı konulmaz bir yalnız kalma ihtiyacı duyduğu andı bu. Gözleri yarı aralık, battaniyenin kıvrımları üzerinde oynayan şiş parmakları dışında hiçbir yerini kıpırdatmadan saatlerce yatıyor ve bu saatler boyunca bütün yaşamı gözlerinin önünden geçiyordu.

Bu yaşamın ne kadar yoksul, ne kadar kısa, ne büyük bir bölümünün kahredici, acı dolu olduğunu, hatırlamak istemediği ne çok şey olduğunu görmek şaşırtıyordu onu. Her nedense, anıları ve düşünceleri daha çok Gregor'a dönük oluyordu. Bu, belki de savaşın başından beri onun için duyduğu tasadan hiç kurtulamamış olması ve kendisini yaşama bağlayan biricik bağın Gregor oluşundandı. Ya da belki, büyük oğluyla kocasına duyduğu özlemin zamanla körelip zayıflamasından-

dı, çünkü onları gittikçe daha seyrek hatırlıyor ve sanki onları perde perde sisler arasından boz bulanık görüyordu. Gençliğini, evlilik yaşamını hatırlamak istemiyordu. Hiçbir gereği yoktu bunun, bu bölüm öyle büyük bir uzaklığın içinde gömülü kalmıştı ki, şimdi artık onları kurcalamak ne zevk verirdi ne de ferahlatırdı. Anılarında geçmişe dönerken bile düşünce duruluğunu ve ciddiyetini koruyordu. Ne var ki, "küçük oğulcuğu"nu aşırı bir durulukla, âdeta elle tutulurcasına canlandırıyordu. Onu düşünmeye koyulur koyulmaz da yüreği daha hızlı çarpmaya başlıyordu. Derken, tıkanma hali yeniden beliriyor, yüzü morarıyor, uzun süre kendini bilmeden yatıyor, ama düzelir düzelmez yeniden Gregor'u düşünmeye başlıyordu. Son oğlunu unutamıyordu.

Bir gün misafir odasında yatıyordu. Öğle güneşi dışarıda parlıyordu. Göğün güney yanında, rüzgârın önüne devrilmiş beyaz bulutlar göz kamaştırıcı maviliğin içinde görkemle süzülüyordu. Sıkıcı sessizliği sadece çekirgelerin tekdüze, uykulu cırlamaları bozuyordu. Dışarıda, tam pencerenin dibinde evin temel duvarına yaslanmış otlar –yabani yulafla karışık yarı solmuş kazayağı ve ayrıkotu– henüz güneşin etkisiyle kuruyup gitmediğinden, çekirgeler kendilerine burasını sığınak seçmişti. İlyiniçna çekirgelerin hiç dinmeyen cırlamalarını dinliyor, güneşte ısınan otların odanın içerisine kadar sokulan kokularını alıyordu ki, bir an gözlerinin önünde, ağustos güneşi altında kavrulan bozkırın görüntüsü, biçilmiş ekinlerin altın sarısı sapları, kumru mavisi bir pusla çevrelenmiş masmavi gökyüzü belirdi.

Tarlaların pelinotlarıyla örtülü sınırlarında otlayan öküzleri, üzerine tente çekilmiş arabayı açık seçik gördü; çekirgelerin kuru cırlamalarını duydu ve pelinotlarının ağır, acı kokularını ciğerlerine çekti... Kendini de gördü; genç, gelişkin, güzel. İşte, acele acele kamp yerine doğru gidiyordu. Biçilmiş ekin sapları ayaklarının altında hışırdıyor, çıplak baldırlarını dalıyor, alev gibi esen rüzgâr, etekliğinin beline tıkıştırılmış terli bluzunu sırtında kurutuyor, ensesini kavuruyordu. Yanakları al al olmuştu, başına hücum eden kandan kulaklarında incecik bir çınlama duyuyordu. Kollarından birini bükerek ağır, gergin, sütle dolu memelerini destekliyordu. Bir bebeğin iç çekerek ağladığını duyunca adımlarını hızlandırdı, yürürken bir yandan yaka düğmelerini çözmeye koyuldu.

Arabanın altına asılı beşikten mini mini, esmer Grişa'yı alırken, sıcaktan ve rüzgârdan çatlamış dudakları ürpererek gülümsedi. Boynundaki istavrozun terden ıslanmış ipini dişleriyle tutup boynundan ayırdı, aceleyle memesini çocuğa vererek, ipi tutan dişlerinin arasından fısıldadı:

"Sevgilim benim, yavrum benim! Annen aç bıraktı, öldürdü seni..." Küçük Grişa küskün iç çekmelerini hâlâ sürdürerek memeyi aldı ve annesinin canını acıtacak kadar ısırdı memenin başını mini mini diş etleriyle. İlyiniçna'nın yanı başında da oğlanın genç, kara bıyıklı babası ayakta duruyor, bir tırpanı biliyordu. İlyiniçna inik kirpiklerinin arasından erkeğinin gülümseyişini, onun kırpışan gözlerinin mavimsi aklarını görüyordu. Sıcaktan soluk alamaz hale geldi İlyiniçna, alnından akan terler yanaklarından süzüldü ve gözlerinin önünde ışık soldu, soldu...

İlyiniçna rüyadan uyandı, elini terden sırsıklam yüzünde gezdirdi, şiddetli bir tıkanma nöbetinden sonra hareketsiz yattı, zaman zaman komaya girdi.

O akşam geç vakit, Dunya ile kocası uyuduktan sonra, İlyiniçna artakalan bütün gücünü toparladı, kalktı, avluya çıktı. Aksinya o akşam geç vakte kadar dışarıda kalmış, sürüden ayrılan ineğini aramıştı. Evine dönerken İlyiniçna'nın ağır ağır, sarsak adımlarla harman yerine doğru yürüdüğünü gördü. 'Böyle hasta hasta oraya neden gidiyor acaba?' diye şaşan Aksinya, Melehov'ların harman yerini ayıran çite gizlice sokularak içeriye göz attı. Dolunay tekerlek gibi parlıyordu. Bozkırdan doğru tatlı bir rüzgâr esiyordu. Harman yerinin loğ çekilmiş çıplak zeminine tınazın kopkoyu gölgesi düşmüştü. İlyiniçna her iki eliyle çite dayanmış, bozkırın derinliklerine, ot biçicilerin yaktıkları kamp ateşinin ulaşılmaz, uzak bir yıldız gibi parıldadığı yere gözlerini dikmişti. Aksinya ihtiyar kadının ayın mavimtırak ışığıyla aydınlanan şiş yüzünü ve kara şalının altından çıkan bir tutam saçını açık seçik gördü.

İlyiniçna dikildiği yerde karanlık bozkırın derinliklerini uzun uzun seyretti, sonra sanki Gregor onun yakınındaymış gibi usul usul konuştu, "Grişa, canım! Sevgili oğlum benim."

Bir an sustu, sonra değişik, alçak, boğuk bir sesle konuştu:

"Kurban olduğum!"

Özlem ve korku karışımı anlatılmaz bir duyguya kendini kaptıran Aksinya ürperdi. Çitten hızla geri çekilerek evine gitti.

O gece İlyiniçna yakında öleceğini, ölümün başucunda beklediğini anladı. Şafakla Gregor'un gömleğini sandıktan çıkardı, dürdü, yastığının altına yerleştirdi. Cenaze elbiselerini ve son nefesini verdikten sonra kendisine giydirecekleri gömleği de hazır etti.

Ertesi sabah Dunya, her zamanki gibi anasına bakmaya geldi. İlyiniçna, Gregor'un dikkatle durulmuş gömleğini yastığının altından çıkardı, hiç konuşmadan Dunya'ya uzattı.

Dunya şaşırarak, "Nedir bu?" diye sordu.

İlyiniçna çok zayıf bir sesle, "Grişa'nın gömleği..." dedi. "Kocana ver, giysin. Kendi gömleği terden çürümüştür."

Dunya annesinin kara etekliğinin, gömleğinin, kumaş terliklerinin sıranın üstüne yerleştirilmiş olduğunu fark etti, son yolculuğuna uğurlanırken ölüye giydirilen eşyayı gördü ve sapsarı oldu.

"Bu giysileri neden hazırlıyorsun anneciğim? Hazreti İsa aşkına, kaldır şunları!"

"Yok, vaktim doldu..." diye fısıldadı İlyiniçna. "Benim sıram... Çocuklara iyi bak, Gregor dönene kadar göz kulak ol onlara... Anlıyorum ki o dönene kadar yaşayamayacağım... Ah, o zamana kadar yaşayamayacağım..."

Dunya gözyaşlarını görmesin diye İlyiniçna duvara döndü ve yüzünü yazmayla örttü.

Üç gün sonra da öldü. Kendi yaşıtı kadınlar onu yıkadı, cenaze elbiselerini giydirip misafir odasındaki masanın üzerine yatırdı. Akşam Aksinya ölüye veda etmeye geldi. Bu ufak tefek ihtiyar kadının ciddi ve güzel yüzünde, eski mağrur, yiğit, yürekli İlyiniçna'nın çizgilerini tanımakta zorluk çekti. Dudaklarını ölünün soğuk, sarı alnına değdirirken, beyaz yazmasının altından çıkan o bildik, isyankâr kır bukleyi ve tıpkı bir genç kadınınkine benzeyen mini mini, yuvarlacık kulağı fark etti.

Dunya'ya danışıp çocukları kendi evine götürdü Aksinya. Bu yeni ölüm onları korkutmuş, çocukların sesleri solukları çıkmaz olmuştu. Aksinya onları yedirdi ve kendi yatağına aldı. Sevdiği erkeğin çocuklarına, her biri bir yanına sokulup dertop olmuş bu minik bedenlere sarılırken içi bir tuhaf oldu. Çocukları bir parça oyalamak, düşüncele-

rini ölen babaannelerinden uzaklaştırmak için, çocukluğundan hatırladığı masalları anlatmaya başladı onlara. Usul usul, türkü söyler gibi, zavallı öksüz Vanyuşka'nın hikâyesini anlattı onlara:

Kuğu kuşu, kuğu kuşu,
Taşı beni, götür beni,
O bembeyaz kanadında;
Çok, ama pek çok uzaklara,
O güzelim vatanıma...

Daha hikâyesini bitirmeden, çocukların eşit aralıklarla, düzenli soluk alıp verişlerini duydu. Mişatka dış tarafta yatıyordu ve yüzünü sımsıkı Aksinya'nın omuzuna dayamıştı. Aksinya bir omuz hareketiyle oğlanın geriye kaykılmış olan küçücük başını rahatlattı ve birdenbire içinde öyle acı, öyle yürek paralayıcı bir özlem duydu ki, bir yumru geldi oturdu boğazına. Hıçkırıklarla bütün gövdesi sarsıla sarsıla, acı acı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ne var ki gözyaşlarını bile silemiyordu: Gregor'un çocukları onun kollarının arasında uyuyor, o ise çocukları uyandırmaya kıyamıyordu.

IV

İLYİNİÇNA'NIN ölümünden sonra, Koşevoy evin tek ve tartışmasız efendisi olarak kaldığından, kendini daha büyük bir şevkle çiftliğin düzeltilmesi, geliştirilmesi işine vermesi doğal olurdu. Ne var ki durum gerçekte bambaşkaydı. Mişa her geçen gün biraz daha isteksiz çalışıyordu. Akşamları merdiven başına çıkıp gecenin geç vakitlerine kadar sigara içip düşüncelere dalar olmuştu. Dunya da ister istemez kocasındaki değişikliği fark etmişti. Daha önceleri kendine hiç acımadan çalışan Mişa'nın, birçok kez, görünürde hiçbir neden yokken birdenbire elinden baltayı ya da rendeyi bırakarak oturup dinlendiğini görmüş, hayretler içinde kalmıştı. Kış çavdarını ekerlerken de aynı şey tarlada oldu; Mişa tarlada aşağı yukarı iki sıra gidip geliyor, sonra öküzleri durdurup kendine bir sigara sarıyor, sürülü toprağın üstüne oturarak, kaşları çatık, uzun uzun sigarasını tüttürüyordu.

Babasının pratik zekâsını kalıt alan Dunya, tasalı düşünceler geçiriyordu aklından: 'Pek uzun sürdüremedi işte... Ya bir illeti var ya

da tembelin teki, o kadar. Böyle koca olsa olsa dert olur başıma! Sanırsın yabancıların yanında çalışıyor; yarı gün sigara tüttürsün, yarı gün avare dolaşsın, hiç çalışmaya vakit bulamasın... Onunla bir konuşmalıyım, şöyle lafı dolandırarak getirmeliyim ki kızmasın, yoksa o böyle zorlukla çalışmaya devam ederse, yakında ele güne avuç açmak zorunda kalırız alimallah...'

Böylece günün birinde Dunya, sakına sakına sordu Mişa'ya:

"Hiç eskisi gibi değilsin artık Mişa; sıtma ateşi mi seni perişan ediyor?"

"Ne ateşi be? Ateş mateş olmadan da insanı bezdirmeye yeter burası," diye sinirli sinirli cevap veren Mişa, öküzleri haydayıp mibzerin ardına düştü.

Dunya sorularını sürdürmenin akıllıca olmayacağını düşündü; ne de olsa kocasına akıl vermek bir kadına düşmezdi. Bu iş de burada böylece kapandı.

Dunya varsayımlarında yanılmıştı. Mişa'yı eskisi gibi canla başla çalışmaktan alıkoyan biricik şey, içinde günden güne güçlenen, köyüne yerleşmekte fazlaca acele davranmış olduğu inancıydı. Bölge gazetesinde ne zaman savaş haberlerini okusa, ya da hangi akşam, terhis olmuş Kızıl Kazakların anlattıkları hikâyeleri dinlese, öfkeli öfkeli, 'Çok çabuk döndüm şu çiftliğe, çok aceleci davrandım,' diye düşünürdü kendi kendine. Ama onu asıl huzursuz eden şey köylülerin tutumuydu. Bunların bazıları açıkça, Sovyet Hükümetinin kışa kadar devrileceğini, Wrangel'in Tavria'dan doğru ilerlediğini ve Mahno ile birlikte Rostov'un burnunun dibine geldiğini, Müttefiklerin de Novorossisk'e büyük bir seferi kuvvet çıkardıklarını söylüyorlardı. Her biri öncekinden daha budalaca dedikodular köyde yayılıyordu. Toplama kamplarından ya da taş ocaklarından köylerine döndükten sonra yaz boyunca ev yemekleriyle can besleyen Kazaklar yalnız birbirleriyle görüşüyor, geceleri ev yapımı votka içiyor, kendi aralarında konuşuyor ve Mişa'yla karşılaştıkları zaman, yapmacık bir kayıtsızlıkla soruyordu:

"Sen gazete okursun Koşevoy; şu Wrangel'i anlatsana bize, yakında tepeleyecekler mi onu? Sonra Müttefiklerin bizi yine adamakıllı bastırdıkları doğru mu, yoksa kuru laf mı?"

Bir akşam geç vakit Prohor Zikov çıkageldi. Mişa tarladan yeni dönmüş, ayvanın yanı başında elini yüzünü yıkıyordu. Dunya testi-

den Mişa'nın ellerine su döküyor, dudaklarında bir gülümsemeyle, kocasının güneşten yanmış incecik boynuna bakıyordu. Prohor onları selamlayıp ayvan merdiveninin en alt basamağına oturduktan sonra sordu:

"Gregor Panteleyeviç'ten herhangi bir haber alabildiniz mi?"

"Hayır," diye cevap verdi Dunya, "hiç yazmadı."

Mişa yüzüyle ellerini kurulayıp hiç gülümsemeden Prohor'un gözlerinin içine bakarak sordu:

"Neden o kadar merak ediyorsun onu?"

Prohor iç çekip boş kol yenini düzeltti.

"Tabii merak ederim. Askerliğimizi başından sonuna kadar birlikte yaptık."

"Şimdi biraz daha yapmak istiyorsun değil mi?"

"Daha dediğin ne?"

"Ne olacak askerlik!"

"Onunla birlikte yapacağım kadar askerlik yaptım ben, bitti."

Mişa hâlâ gülümsemeksizin, "Ben de sanıyordum ki, yeniden askerlik yapmayı özlediğin için yolunu gözlüyorsun Gregor'un," diye sürdürdü konuşmasını. "Sovyet Hükümetine karşı tekrar savaşmak için..."

Prohor gücenik bir sesle, "Bak şimdi, böyle konuşma Mihail," dedi.

"Neden konuşmayacakmışım? Köyde çeşit çeşit şeyler konuşulduğunu duyuyorum."

"Hiç benim öyle bir şey konuştuğumu duydun mu? Nereden duydun bunları?"

"Senden duymadım, ama senin gibi, Gregor gibi, 'kendi adamlarını' bekleyenlerden."

"Ben 'onların adamlarını' beklemiyorum; hepsi de bir bana göre."

"Zaten işin berbat yanı da bu, sana göre hepsinin bir olması. Hadi gel, gir eve; darılma, şaka yapıyordum."

Prohor istemeye istemeye basamakları çıkıp eşikten girerken söylendi:

"Senin şakaların da, kardeşim, pek eğlenceli değil yani... Geçmişi unutmak gerekir. Geçmişimin hesabını ödedim ben."

Mişa sofraya otururken kuru bir sesle, "Geçmişin tümü unutulmaz," dedi. "Yemeğe kal bizde."

"Teşekkür ederim. Tabii, geçmişin tümü unutulamaz. Örneğin, ben bir kolumu kaybettim, keşke unutabilsem bunu. Ama unutulmaz ki; kendini hep hatırlatıyor."

Dunya sofrayı hazırlarken kocasının yüzüne bakmadan sordu:

"Sence, bir kez Beyazlarla birlik olan hiçbir zaman bağışlanamaz mı?"

"Ya sence?"

"İşte, geçmişi fazlaca kurcalayanın gözlerini oyarlarmış, öyle derler."

"Bunu belki İncil'de bulabilirsin," dedi Mişa soğuk bir sesle. "Ama bence, bir insan yaptıklarının hesabını her zaman vermelidir."

"Hükümet bu konuda hiçbir şey söylemiyor," dedi Dunya usulcacık. Başka bir Kazak'ın önünde kocasıyla ağız dalaşına girmek istemiyordu, ama içinden kızıyordu Mişa'ya; hem Prohor'a yaptığı yersiz kaçan şakadan, hem de ağabeyine karşı açıktan açığa gösterdiği düşmanlıktan ötürü.

"Hükümet sana bir şey söylemez; hiçbir konuda seni muhatap almaz. Ama, Beyazlara hizmet etmenin hesabını da Sovyet yasalarına göre vermek gerekir."

"Ve ben, benimkinin hesabını vereceğim, öyle mi?" diye sordu Prohor.

"Sen sadece bir koyunsun; otlaktaydın, şimdi ağıla döndün! Emir erleri sorguya çekilmeyecek, ama Gregor döndüğü zaman başına geleceklere katlanmak zorunda kalacak. Ayaklanmanın hesabını soracağız ona."

Dunya sofraya bir çanak ekşimik koyarken, gözleri şimşeklenerek, "Peki hesabı soracak olan kim, sen mi?" diye sordu.

"Evet, ben de hesap soracağım ona," diye sakin sakin cevap verdi Mişa.

"O sana kalmamış... Sen olmasan da yeterince hesap soran olacaktır. Ağabeyim Kızıl Orduda hizmet etmekle bağışlanmaya hak kazandı zaten..."

Dunya'nın sesi titriyordu. Önlüğünün farbalarını parmaklarının arasında evirip çevirerek sofraya oturdu. Mişa karısının heyecanını fark etmemiş gibi umursamadan devam etti:

"Ona birkaç soru sormak bana ilginç gelecektir doğrusu... Ancak onun bağışlanması konusuna gelince, düşünmemiz gerekecek... Bağış-

lanmaya ne kadar hak kazandığını yeniden gözden geçirmek gerekecek. Epey kanımızı akıttı. Bir tartacağız bakalım, hangi tarafın kanı ağır çekecek..."

Evlendiklerinden beri Dunya ile Mişa'nın arasında çıkan ilk anlaşmazlıktı bu. Mutfağa tuhaf bir sessizlik çöktü. Mişa sessiz sedasız ekşimiği yiyor, arada bir peçeteyle dudaklarını siliyordu. Prohor sigarasını tüttürürken Dunya'yı seyrediyordu. Sonra çiftlikten söz etmeye başladı. Yarım saat kadar oturdu. Giderken, "Kiril Gromov dönmüş," dedi, "duydun mu?"

"Hayır. Nereden geliyor?"

"Kızılların yanından. O da Birinci Süvari Ordusundaydı."

"Hani şu, Mamontov'un komutasında askerlik yapan değil mi?"

"Ta kendisi."

"Yaman savaşçıydı doğrusu," diye alaylı alaylı güldü Mişa.

"İş çapula, talana gelince yamandı, evet. Böyle şeylere pek yatkın bir eli vardı."

"Dediklerine göre hiç acımadan tutsakları kılıçtan geçirmiş. Çizmeleri için öldürmüş tutsakları. Sırf çizmelerini almak için, başka hiçbir neden yokken."

"Evet, öyle diyorlar," diye doğruladı Prohor.

"Peki, onun da mı bağışlanması gerekecek?" diye yumuşak bir sesle sordu Mişa. "Tanrı düşmanlarını bağışladı, bize de aynı şeyi yapmamızı buyurdu mu, diyeceğiz yani?"

"Bu kolayca verilecek bir cevap değil... Peki ama sen ne yapabilirsin ona?"

"Vallahi, öyle bir şey yaparım ki," diye gözlerini kıstı Mişa. "Öyle bir şey yaparım ki, öbür dünyayı boylayıverir! Bundan kurtulamayacak da. Don Çeka'sı var Vyeşenskaya'da, onu şöyle okşar gibi kollarının arasına alıverirler."

Prohor gülümseyerek, "Yahu, insanın kamburu ancak mezarında düzelir derler, doğruymuş meğer. Herif Kızıl Ordudan dönerken bile yanında bir sürü yağma malı getirdi. Kocası eve bir kadın mantosu getirdi diye, karısı benimkine böbürleniyormuş; bilmem ne kadar da kadın elbisesi ve daha bir sürü şeyler. Maslak'ın tugayındaymış, oradan bir yolunu bulup gelmiş evine. Birliğinden kaçmıştır sanırım. Silahlarını da yanında getirmiş."

"Ne silahları?" diye sordu Mişa.

"Bilirsin ya işte. Bir karabina ile bir tabanca, ihtimal daha başka şeyler de."

"Kayıt yaptırmak için Sovyet'e gitmiş mi, biliyor musun?"

Prohor gülüp elini salladı:

"İpe bağlayıp sürüklesen götüremezsin onu Sovyet'e! Kaçaktır diye düşünüyorum ister istemez. Bugün olmasa, yarın evden kirişi kıracaktır. Bak şimdi, Kiril'in daha da dövüşmek istediği her şeyinden belli; ama benim hakkımda yanlış düşünüyorsun. Hayır kardeşim, ben dövüşeceğim kadar dövüştüm; bu çeşit eğlencelerden artık gına geldi."

Biraz sonra Prohor gitti. Onun ardından çok geçmeden Mişa da çıktı. Dunya çocukları doyurdu, tam yatmaya hazırlanırken Mişa döndü. Elinde çuvala sarılı bir şey tutuyordu.

Dunya hiç de hoş olmayan bir edayla, "Nereye kayboldun Allah aşkına?" diye sordu.

"Çeyizimi getirmeye gittim," diye tatlı tatlı güldü Mişa. Çuvalı açtı, dikkatle sarılıp sarmalanmış bir yivli silah, tıka basa mermi dolu bir torba, bir tabanca ve iki el bombası çıkardı. Hepsini bir sıranın üstüne yaydı ve bir tabağa dikkatle gazyağı döktü biraz.

Dunya kaşlarıyla silahları işaret ederek, "Nereden çıktı bunlar böyle?" dedi.

"Benim; cepheden dönerken yanımda getirdim."

"Peki nerede saklıyordun onları?"

"Nerde olduğuna boş ver; silahlarıma iyi göz kulak olmuşlar."

"Sen de gizli kapaklı işlere pek meraklısın doğrusu... Tek laf etmedin bunlardan. Demek karından bile sakladığın şeyler var, öyle mi?"

Mişa karısıyla arasını düzeltmeye çalıştığını belli edercesine, umursamaz bir hava vermeye çalıştığı gülümsemesiyle, "Amaan, ne diye söyleyecekmişim sana Dunya?" dedi. "Kadın işi değil bu. Kalsın hele; gün ola harman ola kızım."

"İyi ama evin içine niye soktun bunları? Sen yasaya saygılı bir Kazak'sın, kendin daha iyi bilirsin... Şimdi bunun hesabını vermen gerekmeyecek mi yasaya göre?"

Mişa suratı asılarak cevap verdi:

"Sersemin tekisin sen! Kiril Gromov evine silah getirdi mi, bu, Sovyet rejimi için tehlike demektir; ama ben getirdiğim zaman, Sov-

yet rejimi için sadece bir kazançtır bu. Anlıyor musun? Kime hesap vermem gerekecek? Zırlayıp duruyorsun öyle; hadi yat da uyu."

Mişa kendince en doğru sonuca varmıştı. Madem Beyazlar silahlarıyla birlikte dönüyordu, o halde kendisinin de hazırlıklı olması gerekirdi. Tüfekle tabancayı büyük bir özenle temizledi ve ertesi sabah, gün ağarır ağarmaz, yaya olarak Vyeşenskaya'nın yolunu tuttu.

Dunya onun azık torbasına yiyecek koyarken, öfkeyle, acı acı sitem etti:

"Hep benden bir şeyler saklıyorsun! Hiç değilse ne kadar kalacağını, niçin gittiğini söyle bari. Ne biçim evlilik bu Allah aşkına? Aklına esti mi kalkıp gidiyor adam, sen ise ağzından tek kelime alamıyorsun! Sen benim kocam mısın, yoksa gömleğimin düğmesi mi?"

"Vyeşenskaya'ya gidiyorum. Askerî Komisyona. Daha başka ne anlatmamı istersin bakalım? Döndüğümde her şeyi öğrenirsin."

Azık torbasını dirseğiyle böğrüne bastırarak Don'a inen Mişa, kayığa binip karşı kıyıya doğru hızlı hızlı küreklere asıldı.

Vyeşenskaya'da tıbbi kontrolden geçen Mişa'ya doktor kısa ve kesin olarak, "Aziz Yoldaşım," dedi. "Kızıl Ordu saflarında askerlik yapacak durumda değilsiniz. Sıtma sizi pek fena hırpalamış. Bir tedaviden geçirilmeniz en doğrusu olacak, yoksa daha kötü olursunuz. Kızıl Ordunun sizin gibilerine ihtiyacı yok."

"Ya ne gibilerine ihtiyacı var? İki yıl askerlik yaptım ben, şimdi ise bana ihtiyaç duyulmuyor öyle mi?"

"Bizim en başta ve en çok ihtiyaç duyduğumuz, sağlıklı askerlerdir. İyileşin hele, siz de sağlıklı bir asker olursunuz. Şu reçeteyi alın, eczacı size kinin verecek."

"Anlıyorum."

Gömleğini huysuz bir ata başlık vurur gibi başından aşağı çekti; yaka boşluğundan başını geçiremeyecek gibi oldu. Pantolonunun düğmelerini sokakta ilikledi ve doğru parti bölge komitesine yöneldi.

Tatarski'ye, köy Devrim Komitesi başkanı olarak döndü. Karısını aceleyle selamlayıp, "Hadi bakalım, şimdi görürüz!" dedi.

Dunya, şaşırarak, "Ne demek istedin?" diye sordu.

"Daha önce ne dedimse onu."

"Ne demiştin daha önce?"

"Başkan atandım. Anladın mı?"

Dunya sinirli sinirli ellerini ovuşturdu. Bir şey söylemeye hazırlanıyordu, ama Mişa dinlemedi bile onu. Aynanın karşısında durup solmuş haki gömleğinin belindeki palaskasını düzeltti, iri adımlarla Sovyet'in yolunu tuttu.

İhtiyar Mihayev, kışın Devrim Komitesi başkanı atanmıştı, o günden beri de başkanlığı sürdürüyordu. Gözleri görmeyen, kulakları ağır işiten ihtiyar, sorumluluğunun altında ezildiğinden, Koşevoy kendisine nöbeti devralacağını bildirdiği zaman sevindi.

"İşte evraklar kartalım; işte köyün mühürü; al şunları İsa aşkına!" dedi ve hiç de yapmacık olmayan bir sevinçle ellerini ovuşturup istavroz çıkardı. "Yetmişimi geçtim, daha önce hiç memurluk yapmamıştım, bu ihtiyar yaşımda geldi beni buldu... Aslında tam da senin gibi genç birine yaraşır bir iş bu, ben kim oluyorum ki! Ne doğru dürüst görebiliyorum ne de doğru dürüst duyabiliyorum... Tanrıya kavuşmanın zamanı geldi dayandı, bunlar tutup başkan yaptılar beni..."

İlçe Devrim Komitesinden gelen talimat ve emirlere hızla bir göz gezdiren Mişa sordu:

"Yazman nerede?"

"Hı?"

"Çattık be, yazman nerede dedim?"

"Yazman mı? Çavdar ekiyor. Buraya topu topu haftada bir kez uğrar teres! Bazen bölgeden bir evrak gelir, okunması gerekir, ama sen ara ki bulasın yazmanı. O yüzden önemli bir evrak günlerce okunmadan durur. Benim okumam yazmam pek kıt, çok kötü! Sadece imzamı atabiliyorum, hiç okuyamıyorum; bütün yaptığım iş mühür basmak..."

Koşevoy kaşlarını çatarak Devrim Komitesi odasının çiziklerle dolu duvarına göz gezdirdi; sıvaları yer yer dökülen duvar, sinek pislikleriyle nerdeyse görünmez hale gelmiş çok eski bir afişle süslüydü.

İhtiyar Mihayev bu beklenmedik işten çıkarılışına o kadar sevinmişti ki, şaka bile yapmaya kalkıştı. Koşevoy'a bir çaputa sarılı köy mührünü verirken, dedi ki:

"Köyün bütün varlığı budur; devir teslim edilecek para yok. Sovyet rejiminde de atamanlık nişanlarına iyi gözle bakılmaz. Eğer istersen, sana şu eski bastonumu verebilirim." Dişsiz ağzını gösteren bir gülümsemeyle, sapı kullanılmaktan parlamış dişbudak bastonunu uzattı.

Ne var ki Mişa'nın şakalaşmaya hiç de hevesi yoktu. Bu sefil, bu perişan odaya çepeçevre bir kez daha göz gezdirdi, kaşlarını çattı ve içini çekerek ihtiyara döndü:

"Senden her şeyi devir teslim aldım sayalım dede. Şimdi yallah, hemen topla kuyruğunu çek git buradan!" Gözleriyle de anlamlı bir biçimde kapıyı işaret etti.

Sonra masaya oturdu, dirseklerini iki yana açtı, alt çenesini ileri çıkararak dişlerini gıcırdata gıcırdata uzun süre kalkmadı yerinden. Yarabbi, çevresinde olup bitenlere başını kaldırıp bakmayarak, ya da doğru dürüst kulak vermeyerek, toprağı eşelemekle geçirdiği son günlerde ne büyük eşeklik etmişti! Kendine de, kendi dışındaki her şeye de anlatılmaz bir öfkeyle dolu olarak masanın başından kalktı, gömleğini düzeltti ve gözleri uzaklara dalarak, dişlerinin arasından konuştu:

"Evet kabadayılar, Sovyet Hükümetinin ne olduğunu gösteririm ben size!"

Kapıyı kapadı, zincirini vurdu ve meydandan evine doğru yollandı. Kilisenin yakanında Obnizov'un küçük oğluna rastladı, başıyla gelişigüzel selamladı, yürüdü geçti ve birdenbire aklına gelen bir düşünceyle dönüp bağırdı:

"Hey, Andriyuşa! Bekle biraz; buraya gel, bana lazımsın!"

Sarı saçlı utangaç delikanlı hiç konuşmadan döndü, geldi. Mişa yetişkin bir erkekle tokalaşır gibi ona elini uzattı ve sordu:

"Nereye gidiyorsun? Köyün öbür yanına mı? Demek dolaşmaya çıktın ha? Bak şunu soracaktım sana: Sen ortaokula gittin, değil mi? Gittin mi? Çok güzel! Büro işleri konusunda hiç bilgin var mı?"

"Ne gibi büro işi?"

"Aman sıradan işler canım. Biliyorsun işte, gelen evrak, giden evrak, o cins işler."

"Lafı nereye getirmek istiyorsun Yoldaş Koşevoy?"

"Canım, bürolara gelen giden evraklar işte. Bunlardan anlar mısın? Bilirsin, yollanması gereken evraklar vardır."

Mişa hafifçe parmaklarını çıtlattı ve cevap almak için beklemeden kesin bir tavırla ekledi:

"Bilmezsen de yakında öğrenirsin. Ben şimdi köy Devrim Komitesi başkanıyım, eğitim görmüş bir genç olduğun için de seni yazman atıyorum. Şimdi Devrim Komitesi bürosuna git de, orada bekleyen işlerle

ilgilen; hepsi masanın üstünde, göreceksin. Ben de birazdan geleceğim. Anlaşıldı mı?"

"Yoldaş Koşevoy!"

Mişa elini sallayıp sabırsız bir tavırla, "Daha sonra konuşuruz bunları; sen şimdi git de görevinin başına geç," dedi. Ağır ağır, ölçülü adımlarla yürüdü gitti.

Mişa evde yeni bir pantolon geçirdi ayağına, tabancasını cebine soktu ve aynanın önünde bir süre oyalanıp kasketini yerleştirdi.

"Ben bir iş için çıkıyorum," dedi Dunya'ya. "Eğer başkanın nerede olduğunu sorarlarsa, yakında döneceğimi söylersin onlara."

Başkanlık makamı bazı şeyleri yapmayı gerekli kılıyordu. Mişa ağır ağır, önemli bir kişi edasıyla yürüyordu; onun bu hali öylesine alışılmadık bir şeydi ki, bazı köylüler onun ardından gülümseyerek bakakaldı. Sokakta ona rastlayan Prohor Zikov, saygılı bir tavırla çite doğru geri geri çekilip sordu:

"Nedir bu halin böyle Mihail? İş gününde bayramlıklarını giymiş, geçit törenine çıkmış gibi dolaşıyorsun? Yeniden evleniyor musun yoksa?"

Mişa dudaklarını vakur bir tavırla kısarak, "Ona benzer bir şey," dedi.

Gromov'ların avlu kapısı dışında, elini cebindeki tütün kesesine atıp koskocaman avluya, avlunun içine serpiştirilmiş yapılara ve evin pencerelerine dikkatle göz gezdirdi.

O sırada Kiril Gromov'un anası, elinde sığırlara verilmek üzere ufak ufak doğranmış bir tabak dolusu balkabağıyla merdiven başında göründü. Mişa onu saygıyla selamlayıp basamaklara doğru ilerledi.

"Kiril evde mi teyze hanım?"

İhtiyar kadın onun geçmesi için kenara çekilirken, "Evet, evde, geç içeri!" dedi.

Mişa karanlık hole adımını atıp yarı karanlıkta el yordamıyla kapının mandalını aradı.

Misafir odasının kapısını Mişa'ya Kiril açtı ve bir adım geriledi. Sinekkaydı tıraş olmuş, gülümseyen bir yüzle, biraz da sarhoş, araştırıcı bir bakışla kısaca Mişa'ya bir baktı ve rahat bir tavırla, "İşte bir asker daha!" dedi. "İçeri gel Koşevoy, gel de otur, misafirimiz ol. Biz de şimdi içkiye başlamıştık, şöyle hafiften hafiften..."

"Konukseverlik yemeğe tat verir!" diyerek ev sahibinin elini sıkarken, masanın çevresinde oturan misafirlere göz gezdirdi Mişa.

Besbelli gelişi uygunsuz bir vakte rastlamıştı. Odanın ta öbür köşesinde, ikonların altına uzanmış olan Mihail'in hiç tanımadığı geniş omuzlu bir Kazak, gözlüğünü çıkarırken Kiril'e kısa, soran bir bakışla baktı. Tam onun karşı yanında oturmakta olan Korşunov'ların uzak akrabası Ahtavin, Mişa'yı görünce kaşlarını çatıp gözlerini başka yana çevirdi.

Kiril oturmaya davet etti Mişa'yı.

"Davetine teşekkür ederim."

"Ama otur canım, otur da bizi kırma, bir kadeh iç bizimle."

Mişa masaya oturdu. Ev yapımı votkayla dolu kadehi ev sahibinin elinden alıp başıyla selamladı.

"Eve dönüşünün şerefine Kiril İvanoviç!"

"Teşekkür ederim. Sen askerden döneli çok oldu mu?"

"Epeyce. Yerleşecek kadar vaktim oldu."

"Yerleşecek, hem de üstelik evlenecek kadar. Ama ne surat asıyorsun be canım? Dik kadehini!"

"Başka istemiyorum. Seninle görülecek bir işim var."

"A, bu kadarı da olmaz ama! Ne olur beni sıkboğaz etme! Bugün iş miş konuşmam ben! Bugün dostlarımla eğleniyorum. Eğer iş için geldiysen yarın uğra."

Mişa masadan kalktı. Sakin sakin gülümseyerek, "Çok basit bir iş, ama bekleyemez. Bir dakika dışarı gelsene."

Kiril özenle burulmuş kara bıyıklarını sıvazlayarak bir an sustu, sonra doğruldu.

"Burada da konuşurduk. Niye bozuyoruz meclisi?"

Mişa alçak sesle ama ısrarlı bir tonla, "Dışarı çıkalım," dedi.

Geniş omuzlu yabancı Kazak, "Çıksana onunla dışarı, ne uzatıyorsun?" dedi.

Kiril istemeye istemeye öne düşüp mutfağa girdi. Ocağın başında uğraşan karısına, "Sen dışarı çık Katerina!" diye mırıldandı. Sonra, sıranın üstüne oturarak sertçe sordu:

"E, neymiş bakalım iş?"

"Döneli kaç gün oldu?"

"Neden, ne olacak?"

"Sen döneli beri kaç gün olduğunu sordum."

"Bugün dördüncü gün sanırım."

"Devrim Komitesine uğradın mı bari?"

"Uğramadım henüz."

"Peki, gidip Vyeşenskaya'daki Askerî Komisyona çıkmayı düşünüyor musun?"

"Yahu derdin nedir senin? İş için geldiysen, kendi işinden konuş benimle."

"Kendi işimden konuşuyorum zaten."

"Öyleyse cehennemin dibine kadar yolun var! Sen kim oluyorsun ki, sana cevap vermek zorunda olayım?"

"Devrim Komitesi başkanıyım ben. Alay evrakını göster bana."

"Ya, demek böyle!" diye homurdandı Kiril ve Mişa'nın gözlerinin içine keskin, birdenbire ayılıvermiş bir şekilde baktı.

"Demek derdin buymuş, ha?"

"Evet, anladın! Ver bakayım evrakını bana."

"Bugün evrakımla birlikte Sovyet'e uğrayacağım."

"Hemen, şu anda göster evrakını!"

"Bir yere kaldırmıştım onları."

"Bul öyleyse!"

"Yok, kalkıp da evrak aramam şimdi. Hadi evine git Mihail, olay çıkarma burada."

"Çıkaracağım olay fazla uzun sürmeyecek!" Mişa elini cebine attı. "Kaputunu giy!"

"Bırak şimdi Mihail! Bana elini sürmeye kalkmazsan iyi edersin..."

"Haydi diyorum sana!"

"Nereye?"

"Devrim Komitesine."

"Hiç de gitmek niyetinde değilim doğrusu..." Kiril bembeyaz kesilmişti, ama yüzünde alaycı bir gülümsemeyle konuştu.

Mişa hafifçe sola doğru eğilerek cebinden tabancasını çıkardı, horozunu kaldırdı.

"Geliyor musun, gelmiyor musun?" diye sordu sakin sakin.

Kiril tek kelime söylemeden misafir odasına doğru adımını attı, ama Mişa onun önünü kesip avluya açılan kapıyı işaret etti gözüyle.

Kiril sözde umursamaz bir tavırla, "Çocuklar!" diye seslendi. "Yahu burada tutuklandım ben galiba. Votkanızı bensiz bitirin."

Misafir odasının kapısı ardına kadar çarparak açıldı ve Ahtavin eşikten adımını atacak oldu. Ama kendisine çevrili tabancayı görünce, aceleyle kapının arkasına çekiliverdi.

"Haydi, yürü!" diye Kiril'e emretti Mişa.

Kiril umursamazmış havasını vermeye çalıştığı bir yürüyüşle kapıya doğru ilerledi, tembel tembel elini kapı mandalına attı ve birden, bir sıçrayışta ayvan sahanlığını aşıp dış kapıyı şiddetle çarparak kapadı, merdivenden aşağı atladı. Avluyu iki büklüm koşarak geçip meyve bahçesine girdi, Mişa da ardından iki el ateş etti, ama tutturamadı. Koşevoy bacaklarını iki yana açtı, tabancasının namlusunu kıvırdığı sol kolunun dirseğine dayayarak adamakıllı nişan aldı. Üçüncü atışta Kiril sendeler gibi oldu, ama toparlanıp çitin üzerinden bir kuş hafifliğiyle atlayıverdi. Mişa sundurmadan aşağı koşarak indi. Ardından, bir yivli silahın tok sesi duyuldu evden. Önündeki samanlığın badanalı duvarından boğuk bir sesle kerpiç kaldıran mermi, çevreye beyaz taş parçacıkları sıçrattı.

Kiril rahat ve hızlı bir koşu tutturmuştu. İki büklüm gövdesi, elma ağaçlarının yeşil yaprakları arasından hızla bir görünüp bir kayboluyordu. Mişa da çitin üzerinden atladı, ama düştü ve yattığı yerden kaçağa iki el daha ateş etti, sonra yüzünü eve doğru döndü. Dış kapı açıktı. Kiril'in anası elini gözüne siper etmiş, merdiven başından meyve bahçesini gözlüyordu. Mişa uyuşuk bir halde, 'Hiç konuşmadan oracıkta vuracaktım!' diye aklından geçirdi. Çitin dibinde üç beş dakika yatıp evi gözledi, ölçülü, mekanik bir hareketle dizlerine yapışan çamuru sildi. Sonra ayağa kalktı, ağır ağır çitin üzerinden geçti ve tabancasının namlusunu yere dönük tutarak evine döndü.

V

GROMOV'DAN başka, Ahtavin ile Mişa'nın Gromov'larda gördüğü yabancı Kazak da ortadan yok olmuştu. O gece köyden iki Kazak daha kayboldu. Vyeşenskaya'dan Tatarski'ye Don Çeka'sının küçük bir birliği geldi. Bazı Kazakları tutukladılar, birliklerinden memleketlerine belgeleri olmadan dönen dört tanesini de Vyeşenskaya'daki ceza bölüğüne yolladılar.

Koşevoy bütün gününü Devrim Komitesi odasında otururak geçiriyor, evine ancak akşam karanlığında dönüyordu. Tüfeğini dolu olarak hep yatağının yanı başında bulunduruyor, tabancasını yastığının altına sokuyor ve soyunmadan yatıyordu. Kiril olayından üç gün sonra Dunya'ya, "Ayvanda yatalım," dedi.

Dunya hayretle, "Nedenmiş o?" diye sordu.

"Pencereden ateş edebilirler. Karyola pencerenin dibinde."

Dunya tek kelime söylemeden karyolayı ayvana taşıdı. Ama o akşam sordu, "Peki, daha ne kadar zaman böyle tavşan gibi saklanarak yaşayacağız? Önümüz kış, o zaman da ayvanda mı tüneyeceğiz?"

"Kışa daha çok var, ama şimdilik böyle yaşamak zorundayız."

"Peki, bu 'şimdilik' ne kadar sürecek?"

"Kiril'in hesabını görünceye kadar."

"Getirip de kellesini sana kendi eliyle teslim mi edecek sanıyorsun!"

Mişa kendinden emin bir tavırla, "Bir gün gelecektir," diye cevap verdi.

Ama yanılıyordu Mişa. Kiril Gromov ile arkadaşları Don'un öte yakasında bir yerlerde saklanıyordu. Anarşistlerin komutanı Mahno'nun ilçeye yaklaşmakta olduğunu duyunca, söylentilere göre Mahno çetelerinin ileri birliklerinin vardığı Krasnokutskaya stanitsasına gitmek üzere Don'un öbür yakasına geçti. Kiril geceyi Tatarski'de geçirdi ve sokakta Prohor Zikov'a rastlayınca, Mişa'ya, Gromov'un saygı ve selamlarını yolladığını ve yakında ziyaretine geleceğini söylemesini istedi ve "Beni beklesin," dedi. Ertesi sabah Prohor, Mişa'ya, Kiril'le karşılaşmasını ve konuştuklarını anlattı.

"İyi ya! Gelsin bakalım!" dedi Mişa, Prohor sözlerini bitirdikten sonra. "Bir kez kaçtı, ama ikinci sefer kaçamayacak. Onun gibilerine nasıl davranmak gerektiğini öğretti bana, verdiği bu dersten ötürü ona teşekkür borçluyum."

Mahno gerçekten de çetesiyle yukarı Don bölgesine ulaşmıştı. Konkov yakınlarında, Vyeşenskaya'dan üzerine gönderilen bir piyade taburunu kısa süren bir çarpışmada ezdi. Bununla birlikte bölge merkezine doğru ilerlemeyip Millerovo İstasyonu yönüne çekildi. Kazaklar arasındaki Beyaz Muhafız unsurların en azılıları Mahno'ya katılmıştı, ama çoğunluk evlerinde kalıp ne olacağını görmek için bekliyordu.

Koşevoy kulağı kirişte, köyde olup bitenleri yakından izleyerek sürdürüyordu yaşamını. Ne var ki Tatarski'de yaşam pek de hoş değildi. Kazaklar, karşılaştıkları bütün yokluklar yüzünden Sovyet rejimine verip veriştiriyordu. Yerel kooperatifin kısa bir süre önce açtığı ufacık dükkânda hemen hemen hiçbir şey yoktu. Sabun, şeker, tuz, gazyağı, kibrit, tütün, gres yağı, bütün bu zorunlu ihtiyaç maddeleri bulunmadığı gibi, boş raflarda aylarca satılmadan duran pahalı cinsten paket paket sigaralar ve birtakım hırdavat sergileniyordu.

Köylüler gazyağı yerine, çanaklar içinde eritilmiş tereyağı ve içyağı kullanıyordu. Fabrikada işlemden geçmiş tütünün yerini köylünün kendi bahçesinde yetiştirdiği tütün almıştı. Kibrit yokluğunda, demircilerin yaptığı kaba saba kavlı çakmaklar herkes tarafından kullanılır olmuştu. Kavlar, daha çabuk ateş alsın diye suda ayçiçeği saplarıyla kaynatılıyordu, ama yine de ateş elde etmek çok zor oluyordu. Devrim Komitesinden evine dönerken Mişa kaç kez, köşe başlarında halka olmuş insanlara rastlamıştı. Bunlar ellerindeki çeliği çakmak taşına bütün güçleriyle vurarak kıvılcım çıkarır, bir yandan da lanet savurup alçak sesle mırıldanırdı, "Sovyet Hükümeti bize bir ateş versene!" Sonunda içlerinden biri bir kıvılcımı kuru kavın üstüne düşürmeyi başarır, kav tutuşur, hepsi birden eğilip zayıf ateşi üflemeye başlarlardı. Sigaralarını yaktıktan sonra, sessiz sedasız yere çömelir, birbirlerinden havadis alıp verirlerdi.

Üstelik sigara sarmaya yarayacak kâğıt da yoktu. Kilise arşivindeki bütün kayıt defterleri alınıp götürülmüştü; Kazaklar bunların tümünü sigara sarmak için harcadıktan sonra, bu sefer evlerinde ne var ne yoksa, çocukların okul kitapları, hatta büyüklerin dinsel kitapları da içinde olmak üzere, hepsi sigara sarmakta kullanılmıştı.

Melehov'ların avlusunu sık sık ziyaret eden Prohor Zikov, Mihail'den alabileceği bütün kâğıtları aldıktan sonra ağlamaklı bir sesle konuştu:

"Benim karının çeyiz sandığının kapağına baştan aşağı eski gazete kâğıtları yapıştırılmıştı; bunların hepsini söküp sigara yaptım, tüttürdüm. Bir İncil'imiz vardı; din kitabı, bilirsin. Onu da tüttürdüm. Aynı şekilde Tevrat'ı da. Kutsal azizler de yeteri kadar din kitabı yazmamış ki. Karım aile şeceresi tutardı; ölü, diri ne kadar akrabamız varsa hepsini deftere geçirmişti. O defteri de bitirdim. Peki şimdi ne tüttürece-

ğim ben? Lahana yaprağı mı kullanayım, yoksa dulavratotu mu? Yok, Mihail, bak ne dersen de ama bize gazete kâğıdı bul. Tütün içmeden yaşayamam ben. Alman Cephesindeyken kaç sefer tayınımı üç beş gram tütünle değiş tokuş etmiştim."

Tatarski'de yaşam o güz oldukça tatsız geçti. Arabaların gres yağı sürülmemiş tekerleri gıcırdadı, yine gres olmadığından meşin koşumlar ya da çizme, postal, ayakkabılar hep kuruyup çatladı, ama en çok tuzun sıkıntısı duyuldu. Tatarskililer Vyeşenskaya'ya gidiyor, iki üç kilo tuza bir besili koyun verip dönüyor ve Sovyet Hükümetine lanet okuyordu. Bu Tanrının cezası tuz yüzünden Mihail'in çekmediği kalmadı. Bir gün üç beş ihtiyar toplanıp Sovyet'e geldi. Ağırbaşlılıkla selamladılar başkanı, kasketlerini çıkardılar ve sıralara oturdular.

İçlerinden biri, "Köyde tuz yok bay başkan," dedi.

"Şimdi bay may kalmadı," diye düzeltti onu Mişa.

"Kusuruma bakmayın, ben hep öyle derim, alışkanlıktan işte... Baysız maysız da yaşayabiliriz, ama tuzsuz yaşayamayız."

"Pekâlâ, nedir istediğiniz aksakallar?"

"Başkan, köye tuz getirtmek için bir şeyler yapmalısın. Tuzu ta Maniç'ten öküz arabalarıyla getiremeyiz ya."

"Bu konuyu Bölgeye rapor ettim. Her şeyden haberleri var. Herhalde yakında bir miktar tuz göndereceklerdir."

İhtiyarlardan biri gözlerini yere dikerek, "Ölme eşeğim ölme!" dedi.

Mişa birden parlayarak masadan fırlayıp ayağa kalktı. Öfkeden kıpkırmızı kesilerek ceplerini ters yüz etti:

"Bende tuz yok. Görüyor musunuz! Üstümde tuz taşımadığım gibi, sihirbazlıkla da tuz yaratamam size. Anlıyor musunuz aksakallar?"

Bir anlık bir sessizlikten sonra, tek gözlü ihtiyar Çumakov tek gözüyle şaşkın şaşkın bakarak, "Öyleyse hangi cehennemin dibine gitti bu tuz yahu?" diye sordu. "Vaktiyle, eski hükümet zamanında, kimse sözünü bile etmezdi; yığın yığın tuz bulunurdu her yerde. Şimdiyse bir tutam bulunmuyor..."

Mişa daha sakin, "Bizim hükümetimizin bunda bir suçu yok," dedi. "Eğer suçlanacak bir hükümet varsa, o da sizin eski Kadetler hükümetinizdir. Bunca yıkımı yapan onlardır; öyle bir yıkım ki, tuz taşıyacak araba bile kalmadı. Bütün demiryollarını mahvettiler, vagonları da."

Mişa ihtiyarlara, Beyazların geri çekilirken nasıl devlet malını yok ettiğini, fabrikaları nasıl havaya uçurduğunu, depoları yakıp yerle bir ettiğini uzun uzun anlattı. Bunların bir bölümünü savaşta kendi gözleriyle görmüş, daha çoğunu başkalarından duymuş, geri kalanını da, sırf onun Sovyet Hükümetine duyulan hoşnutsuzluğu gidermek için kendisi uydurmuştu. O hükümeti sitemlerden korumak için ustalıklı birkaç hikâye uydururken, bir yandan da kendi kendine düşünüyordu: 'Bu domuzların ardından azıcık abartarak konuşmamda zarar yok. Nasıl olsa domuz onlar, daha beter olacak değiller ya, oysa bizim işimize yarayacak...'

Gözleri ışıldayarak, "Siz bu burjuvaları akılsız filan mı sanıyorsunuz yoksa?" dedi. "Aptal değil onlar. Rusya'nın dört bir yanından, ne kadar depolanmış tuz ve şeker varsa hepsini toplayıp Kırım'a götürdüler, oradan da vapur vapur başka ülkelere yolladılar satmak için."

Tek göz Çumakov inanmazcasına, "Peki ama bütün gres yağlarını da mı yolladılar?" diye sordu.

"Yoksa sana mı bırakacaklarını sanıyordun dedecik? Sana ya da herhangi bir emekçiye çok ihtiyaçları var da sanki. Gres yağını bile satacak birini bulur onlar! Buradaki insanlar açlıktan kırılsın diye, ellerinden gelse her şeyi toparlayıp götürürdü bunlar."

"Doğrudur bu, doğrudur ya," diye ihtiyarlardan biri onayladı. "Zenginler hep öyledir, elindeki son tahıl tanesini bile almaya kalkarlar insanın. Ne kadar zengin olursan o kadar gözü doymaz olursun, biz çoktan biliyoruz bunu. Vyeşenskaya'da tüccarın biri vardı, ilk geri çekiliş başladığında, varını yoğunu arabalara yükledi bu adam. Son iplik makarasına varıncaya dek, nesi var nesi yoksa hepsini taşıyordu. Kızıllar adamakıllı yaklaştığı halde, beriki, sırtına gocuğunu geçirmiş, elinde bir kerpeten, oradan oraya koşuyor, duvarlardan çivileri söküyordu. 'O alçaklara bir çivi bile bırakmayacağım!' diyordu. Onun için, gres yağlarını da alıp götürmelerine hiç şaşmam."

Konuşmanın sonlarına doğru, ihtiyar Maksayev yumuşak bir sesle, "Anladık, ama tuzsuz ne yapacağız yine de?" diye sordu.

Mişa ihtiyatla, "İşçilerimiz yakında bol bol tuz çıkaracak, ama siz şimdilik arabalarınızı Maniç'e yollayabilirsiniz," diye salık verdi.

"Millet oraya gitmek istemiyor. Kalmuklar başımıza dert oluyor, hem gölden tuz çekmemize izin vermiyor, hem de öküzlerimizi alıp

gidiyor. Benim bir tanıdığımın sadece kamçısı kalmıştı oradan döndüğünde. Bir gece silahlı üç Kalmuk atlısı gelip öküzlerini önlerine katmış, sonra da gırtlaklarını işaret edip 'Sakın ağzını açma,' demişler, 'yoksa sonun kötü olur.' İşte böyle, gel de git bakalım şimdi oralara!"

"Biraz beklememiz gerekecek," diyerek içini çekti Çumakov.

Mişa ihtiyarlarla bir bakıma anlaşmaya varmış sayılırdı, ama eve döndüğünde bu tuz konusu üzerine Dunya ile epeyce atıştılar. Mişa'nın karısıyla olan ilişkilerinde gerçekten de kötüye gidiş vardı.

Bütün bu kötüye gidiş, Mişa'nın Prohor'un önünde Gregor hakkında konuştuğu, o akıldan çıkmayan gün başlamıştı. O ufacık tartışma unutulmamıştı. Bir akşam yemekte Mişa, "Çorbanın tuzu yok hanım," dedi. "Sofrada yeterince tuz olmadı mı kamçıyla sırtından fazlasını çıkarırlar biliyorsun."

"Başta bu hükümet oldukça, daha bir süre hiçbir yerde yeterince tuz bulunmayacaktır. Ne kadar tuzumuz kaldığını biliyor musun sen?"

"Ne kadar yani?"

"İki avuç."

"İşler hiç de iyi gitmiyor," diye içini çekti Mişa.

"Herkes daha yazdan Maniç'e tuz çekmeye gitmişti, ama sen şöyle bir zaman bulup da aklına getirmedin hiç bunu," diye sitem etti Dunya.

"Neyle gidecektim peki? Evliliğimizin daha ilk yılında arabaya seni koşmam hiç de yakışık almaz, gerçek öküzlere gelince de..."

"Sen o şakalarını başka zamana sakla! Hele yemeğini tuzsuz ye de o zaman yaparsın şakayı!"

"Ne diye bana yükleniyorsun yahu? Söylesene, nereden bulayım tuzu! Siz kadın milleti ne malsınız be! 'Bul da nereden bulursan tuz bul bana!' Sanki bulunurmuş gibi lanet olsun."

"Herkes öküzlerini arabalarına koşup Maniç'e gitti. Şimdi tuzları da var, her bir şeyleri de, oysa biz yemeğimizi tatsız tuzsuz yiyeceğiz..."

"Bu günleri de atlatırız nasıl olsa Dunya. Yakında herhalde tuz gönderirler bize. Gerçekten o kadar az mı kaldı tuzumuz?"

"Sizde her şey bol bol var ya!"

"'Siz' dediğin de kim?"

"Kızıllar."

"Peki sen nesin?"

"Sen ne görüyorsan oyum ben. Hep konuşur dururdun, 'Her şeyimiz olacak, bol bol olacak, hepimiz aynı düzeyde, hem de iyi yaşayacağız...' İyi yaşamak dediğin bu mu senin? Çorbamıza koyacak tuzumuz olmadan?"

Mişa dehşetle gözlerini dikti karısına ve bembeyaz kesildi.

"Ne demek oluyor bütün bunlar Dunya? Ne diyorsun sen? Nasıl böyle konuşabilirsin?"

Ama Dunya gemi azıya almıştı bir kez. Öfke ve isyan duygularıyla rengi uçmuş bir halde sesini yükselte yükselte haykırarak devam etti:

"Ee, nasıl yaşayabiliriz bu şekilde? Gözlerini belertmiş ne bakıyorsun öyle? Tuzsuzluktan halkın diş etleri şişmeye başladı bile, biliyor musun başkan efendi? Tuzlalarda millet toprakları eşeliyor, tuz bulabilmek için ta Neçayev tepesine kadar gidiyor ve çorbalarına tuz diye bu toprağı koyuyorlar... Bundan haberin var mı senin?"

"Dur hele, bağırma o kadar... Peki sonra?"

Dunya ellerini kavuşturarak, "Sonrası ne olsun daha?" dedi.

"Ama ne yapıp edip, katlanmamız gerek öyle değil mi?"

"Sen katlan bakalım!"

"Ben katlanırım ya, ne var ki sen, sizin o Melehov karakteriniz olduğu gibi ortaya çıkıyor şimdi."

"Ne karakteriymiş bu?"

"Karşı-devrimci karakteriniz, bu işte!" dedi Mişa boğuk bir sesle ve sofradan kalktı. Gözlerini yere dikti, hiç karısına bakmıyordu. Konuşurken dudakları titriyordu:

"Eğer bir daha böyle konuşacak olursan, birlikte yaşayamayız, anladın mı! Söylediklerin ancak bir düşmanın ağzına yakışır..."

Dunya cevap verecek gibi oldu, ama Mişa gözlerini kısıp yumruğunu kaldırdı ona doğru, "Kapa çeneni!" dedi öfke dolu bir sesle.

Dunya gözünü bile kırpmadan apaçık bir merakla bakıyordu kocasına. Bir an sonra sakin ve neşeli bir sesle, "Aman, öyle olsun," dedi, "hani konuştuğumuz konu da bir şeye benzese bari... Tuzsuz da idare ediveririz!" Bir an sustu, sonra, Mişa'nın o çok sevdiği, sakin gülümseyişiyle ekledi:

"Kızma Mişa! Biz kadınlara öyle her şey için kızacak olursan, kızmadığın an kalmaz sonra. Bir eşek kafalıdan başka ne beklenir? Haşlanmış meyve mi alırsın, yoksa ekşimik mi vereyim sana biraz?"

Dunya genç olmasına rağmen, görmüş geçirmiş insanların basiretine sahipti, dolayısıyla da daha bu yaşta, ne zaman dediğinde direneceğini, ne zaman yelkenleri suya indirip geri çekilmesi gerektiğini bilirdi.

Bir iki hafta sonra Gregor'dan mektup geldi. Wrangel Cephesinde yaralandığını, iyileştikten sonra belki de kendisini terhis edeceklerini yazıyordu. Dunya mektupta yazılanları Mişa'ya anlatıp çekinerek sordu:

"Gregor eve döndüğünde ne yapacağız Mişa?"

"Benim kulübeye taşınırız. O burada kendi başına oturur, malı bölüşürüz."

"Birlikte imkânı yok oturamayız. Besbelli Aksinya'yı getirecektir buraya."

"İmkân olsaydı bile ağabeyinle aynı çatı altında oturmazdım zaten," diye kestirip attı Mişa.

Dunya hayretle kaşlarını kaldırdı:

"Neden oturmazdın Mişa?"

"Pekâlâ biliyorsun işte!"

"Yani, Beyazlara hizmet etti diye mi?"

"İyi bildin!"

"Hiç mi hiç hoşlanmıyorsun ondan! Oysa bir zamanlar arkadaştınız."

"Nesinden hoşlanacakmışım onun? Arkadaştık, ama arkadaşlığımız sona ereli çok oldu."

Dunya çıkrığın başına oturmuştu. Çıkrığın çarkı tekdüze vınlıyordu. Birden iplik koptu. Dunya çarkı avucuyla bastırıp durdurdu, kopan ipliğin her iki ucunu bükerek birleştirirken, kocasının yüzüne bakmaksızın sordu:

"Geri döndüğünde, Kazakların safında çarpıştığından ötürü ne olacaktır?"

"Yargılama olacak, mahkemeye çıkacak."

"Acaba ne ceza yer?"

"Ben nereden bileyim canım; yargıç ben değilim ki."

"Kurşuna dizerler mi?"

Mişa, Mişatka ile Polyuşka'nın mışıl mışıl uyumakta olduğu karyolaya dikti gözlerini, onların düzenli soluklarını dinledi, sonra sesini alçaltarak cevap verdi:

"Dizilebilir."

Dunya başkaca soru sormadı. Ertesi sabah ineği sağdıktan sonra Aksinya'yı görmeye gitti.

"Grişa yakında dönecek, uğrayayım da, müjdeyi verip seni sevindireyim istedim," dedi.

Aksinya hiç konuşmadan kömürlerin üstüne bir bakraç su koydu, ellerini göğsüne bastırdı. Dunya onun alev alev yanan yüzüne bakarak, "Ama pek o kadar da sevinme!" dedi. "Erkeğimin dediğine göre paçayı kurtaramazmış yargılanmaktan. Ne ceza vereceklerini de artık Tanrı bilir!"

Aksinya'nın nemlenen pırıltılı gözlerinde bir an dehşet ifadesi belirdi. Dudaklarında biraz gecikerek yayılan gülümsemeyi kovma gücünü kendinde bulamayan kadıncağız, irkilerek, "Neden?" diye sordu.

"Ayaklanmadan ötürü... Her şeyden ötürü."

"Saçma! Onu yargılamazlar. Senin Mihail'in bir şeyden haberi yok. Her şeyi de ne güzel biliyor maşallah!"

"Belki de yargılamazlar." Dunya sustu. Sonra, içini çekmemek için kendini tutarak konuştu:

"Ağabeyime duyduğu öfkeden çılgına dönüyor. Bu yüzden de yüreğim nasıl sıkışıyor anlatamam sana! Gregor için öyle üzülüyorum ki. Tekrar yaralanmış. Bütün yaşamı tepetaklak oldu gitti."

"O geri dönsün de yeter! Çocukları alır, bir yerlere saklanırız," dedi Aksinya heyecanla.

Sebepsiz yere başından yazmasını çıkardı, tekrar başını örttü, sıranın üstündeki çanak çömleğin yerlerini amaçsızca değiştirdi, ama şiddetli heyecanını yine de bastıramadı bir türlü. Sıraya oturup da eskimiş, erimiş önlüğünün kıvrımlarını dizlerinin üstünde düzeltmeye başladığında ellerinin nasıl titrediği Dunya'nın gözünden kaçmadı.

Dunya'nın boğazı düğümlendi. Bir yerlere kaçıp yalnız başına hıçkıra hıçkıra ağlamak geldi içinden.

Acele acele, "Anneciğim yaşayıp da onun dönüşünü göremedi..." dedi. "Eh, ben gideyim. Ocağı yakmam gerek."

Koridorda Aksinya birdenbire Dunya'yı ensesinden öpüverdi, sonra da elini kavrayıp dudaklarına götürdü ve öptü.

Dunya alçak, titrek bir sesle, "Sevindin mi?" diye sordu.

Aksinya titrek gülümseyişinin ardındaki gözyaşlarını gizlemek için işi şakaya vurmaya çalıştı:

"Evet, şöyle birazcık, sadece birazcık."

VI

TERHİS edilmiş bir Kızıl komutan olduğundan, Gregor'un emrine Millerovo İstasyonunda atlarıyla birlikte bir araba verildi. Gregor, geçtiği her Ukrayna köyünde atları değiştire değiştire, aynı gün yukarı Don bölgesi yakınlarına ulaştı. Ne var ki, girdiği ilk Kazak köyünde, Kızıl Ordudan yakın zamanda dönmüş genç biri olan Devrim Komitesi başkanı, ona, "Öküzlerle yetinmek zorundasın. İster istemez Yoldaş Komutan," dedi. "Koca köyde topu topu bir atımız var, onun da bir ayağı topal. Geri çekilme sırasında bütün atları Kuban'da bırakmışlar."

Gregor parmaklarıyla masanın üstünde trampet çalıyordu; sempatik başkanın içi gülen gözlerine sorgu dolu bakışlarını çevirerek, "O tek atla idare edemez miyim acaba?" dedi.

"Oraya varabilmen olanaksız. Bir hafta yol gidersin, yine de varamazsın! Ama o kadar telaşlanma canım, yaman öküzlerimiz var, iyi de yol alırlar, hem zaten biz de nasıl olsa Vyeşenskaya'ya bir araba yollayacaktık; savaştan sonra sökülmüş bir miktar telefon kablosu var da burada, onu göndereceğiz. Böylece araba değiştirmek zorunda da kalmazsın, seni kapının önüne indirirler." Başkan sol gözünü kırptı, kurnaz kurnaz gülümseyerek ekledi:

"Sana en iyi öküzlerimizi ve sürücü olarak da genç bir dulu vereceğiz. Bizde bir dul var öyle azgın, öyle ateşli ki, hani daha azgınını rüyanda göremezsin! Onun yol arkadaşlığıyla, zamanın nasıl geçtiğini anlamadan evinde bulursun kendini. Ben de askerlik yaptım, onun için bir askerin bütün ihtiyaçlarını bilirim..."

Gregor kafasında evirip çevirdi bu konuyu ve kendi gideceği yöne doğru geçecek bir at arabası beklemenin saçma olacağına; önünde yaya gidilemeyecek kadar da uzun bir yol olduğuna karar verdi. Kabul edip öküzlere eyvallah demekten başka çaresi yoktu.

Bir saat içinde öküz arabası çıktı geldi. Çok eski bir arabaydı, tekerlekleri gacur gucur ötüyordu. Arka kafesi kırılmış, dikmeleri oradan buradan fırlamış, dikkatsizce yüklenen kuru otlar ötesinden berisinden salkım saçak sarkmıştı. Kısmetine çıkan bu sefil arabaya tiksintiyle bakarken, 'Savaş budur işte!' diye düşündü. Sürücü kamçısını sallayarak öküzlerin yanıbaşında iri adımlarla yürüyordu. Gerçekten

de çok alımlı bir kadındı, sağlam yapılıydı. Boyu ile orantısız olan iri göğüsleri vücudunun genel görünüşünü biraz bozuyordu, öte yandan, yuvarlak çenesindeki bir kesik izi, burun direğinin çevresinde darı taneleri gibi altın sarısı çillerle kaplı bronzlaşmış yüzüne feleğin çemberinden geçmiş bir insan ifadesi veriyor, bu yüzü âdeta olduğundan yaşlı gösteriyordu.

Kadın yazmasını düzeltirken gözlerini kısıp Gregor'u baştan aşağı süzerek sordu:

"Götürmem gereken sen misin?"

Gregor basamaktan kalkıp kaputunu omuzlarına aldı:

"Evet. Kabloyu yükledin mi?"

Kazak kadını çın çın öten bir sesle, "Beni ne sanıyorlar yahu?" diye bağırdı. "Her Allahın günü bir yerlere yollarlar beni, kendileri için bir şeyler yapmamı isterler! Ben bunun için mi geldim dünyaya! Kendileri yüklesinler kabloyu, yüklemezlerse de boş giderim."

Ama yine de kablo kangallarını arabaya kendisi sürükleyip getirdi, bu arada da inceleyen bakışlarla Gregor'u yan yan süzerken, başkanla birbirlerine yüksek sesle, ama ahbapça sövüp saydılar. Başkan gülüyor ve genç dula içten bir hayranlıkla bakıyordu. Arada sırada, sanki 'İşte böyle yamandır bizim kadınlar! Demedim mi sana!' gibilerden Gregor'a göz kırpıyordu.

Köyün ötesinde rengi solmuş, esmere çalan güz bozkırı göz alabildiğine uzanıyordu. Sürülü tarlalardan yükselen kumru mavisi bir duman şeridi yolun üzerinden sürükleniyordu. Köylüler yabani otları yakıyordu. Bir zamanlar Gregor da ıssız güz bozkırında tarlalar sürer, geceleri gökyüzünün karanlık boşluğunda pırıldayan yıldızları seyreder, ta tepeden geçen kaz sürülerinin çığlıklarını dinlerdi. Kuru otların üstünde gövdesini kımıldatıp yer değiştiren Gregor sürücüsüne baktı:

"Kaç yaşındasın sen kadıncağızım?"

Kadın sadece gözleriyle gülerek çapkın çapkın, "Altmışa yakın," diye cevap verdi.

"Yok, ciddi soruyorum."

"Yirmi."

"Hem de dul?"

"Evet."

"Peki kocana ne oldu?"

"Öldürüldü."

"Yakında mı?"

"İki yıl oluyor."

"Ayaklanmada yani, öyle mi?"

"Daha sonra, güzün."

"Nasıl geçiniyorsun?"

"Aman, idare ediyorum işte."

"Yalnızlık çekiyor musun?".

Kadın Gregor'a dikkatle baktı ve gülümsediğini belli etmemek için yazmasını dudaklarının üzerine çekti. Cevap verdiğinde, sesi daha bir boğuklaşmış, değişik bir ton almıştı:

"İnsan çalışırken yalnızlığını düşünecek zaman bulamıyor."

"Peki, ama kocan olmayınca yalnızlık çekmiyor musun?"

"Kaynanamla otururum, çiftlikte de yapacak çok işimiz oluyor."

"Peki, ama kocasız nasıl idare ediyorsun?"

Kadın yüzünü Gregor'a çevirdi. Esmer yanakları hafif tertip kızarmıştı, gözlerinde minik kırmızı kıvılcımlar yanıp sönüyordu.

"Lafı nereye getirmek istiyorsun sen?"

"Ne diyorsam ona!"

Sürücü yazmasını dudaklarının üstünden çekip yayvan yayvan konuştu:

"Eh işte, o nimetten de yoksun kalmıyorum! Bu dünyada iyiliksever insanlar bol!" Bir an sustuktan sonra devam etti:

"Kocamın sağlığında kadınlığın tadını pek çıkaramadım. Topu topu bir ay birlikte kalabildik, sonra askere aldılar onu. Onsuz da idare ediyorum işte. Şimdi genç Kazaklar köye döndü de o kadar sıkıntı çekmiyorum, ama eskiden zor oluyordu. Hayda be, kel kafa! Hayda be! İşte asker, öğrendin şimdi! Benim yaşantım da böyle!"

Gregor başka bir şey demedi. Konuşmayı böyle yapmacıklı bir biçimde sürdürmek istemiyordu. Hatta lafı açtığına bile pişman olmuştu.

İri, besili öküzler hep o aynı ölçülü, yerden fazla kalkmayan adımlarıyla bir karar ilerliyordu. Öküzlerden birinin vaktiyle sağ boynuzu kırılmış, sonradan aynı boynuz başından aşağı doğru çaprazlamasına büyümüştü. Gregor dirseğine dayanmış, gözleri yarı kapalı arabanın içinde uzanmıştı. Çocukluğunda ve büyüyünce hizmete koştuğu

öküzler aklına gelmeye başladı. Hepsinin renkleri de, yapıları da, huyları da ayrı ayrıydı; boynuzlarının bile ayırt edici nitelikleri vardı. Bir vakitler tıpkı bununki gibi çalık boynuzlu bir öküz geçmişti elinden. Huysuz ve kurnaz olan bu hayvan kan çanağı gibi gözlerini devirip aklarını meydana çıkararak hep yan yan bakardı; arkadan yaklaşıldı mı tekmelemeye kalkar, hayvanlar gece çayırda yayıldıkları zaman da, ya bir başına evin yolunu tutar ya da daha kötüsü, gider ormana, yahut da uzaklardaki kuytu yerlere gizlenirdi. Gregor kaç kez bozkırda at sırtında sabahtan akşama dek bu öküzü aramış, tam umudunu kestiği sırada onu ya bir yarın dibinde, ya girilmesi olanaksız sık bir diken kümesinin içinde, ya da yaşlı, dalları yayılmış bir yaban elması ağacının gölgesinde bulmuştu. O çalık boynuzlu hergele, başını yularından sıyırıp çıkarmasını da becerir, ağıl kapısının kolunu kaldırır, Don'u yüzerek geçtikten sonra başıboş, çayırlara vururdu. Az çektirmemişti Gregor'a o öküz.

"Şu çalık boynuzlu öküz ne biçim bir şey? Yumuşak başlı mı?" diye sordu kadına.

"Evet, neden sordun?"

"Hiç, sadece merak ettim de."

"Söyleyecek başka bir şey olmadığı zaman, 'sadece' kelimesi iyi bir laftır," dedi kadın gülümseyerek.

Gregor sustu yine. Geçmişi düşünmek, o barış günlerini, işi, savaşla ilişkisi olmayan her şeyi düşünmek haz veriyordu ona. Yedi yıllık savaş onu kelimelerle anlatılamayacak kadar bıktırmıştı ve savaşı, askerliğiyle ilgili herhangi bir olayı daha aklına getirir getirmez içinde hemen bir mide bulantısı, uyuşuk bir öfke yükseliyordu.

Savaşacağı kadar savaşmıştı, yetmişti artık. Evine gidiyordu en sonunda; işine gücüne bakmak için, çocuklarıyla, Aksinya'yla birlikte yaşamak için. Çocuklarına bakması, her zaman kendisinin yanı başında olması için, Aksinya'yı yanına almaya daha cephedeyken kesin karar vermişti. Bu hikâyeye de artık bir son vermek gerekiyordu, hem de tez elden.

Eve vardığında nasıl subay elbiselerini ve çizmelerini çıkaracağının, pantolonunun paçalarını nasıl Kazak usulü, beyaz yün çoraplarının içine sokacağının ve evde dokunmuş paltosunu sıcacık ceketinin üstüne nasıl geçirerek kalkıp tarlaya gideceğinin hayalini kuruyordu. Ellerini

pulluğun tutamaklarına koyup, o ufalanmış taptaze toprağın rutubetli kokusuyla, pulluk kulağının kopardığı otların acımtırak kokusunu iştahla burun deliklerine çekerek nemli saban izi üstünde yürümek ne güzel olacaktı. Başka ülkelerde toprağın bile, çayırların bile kokusu bir başka türlü oluyordu. Polonya'da kaç kez, Ukrayna'da, Kırım'da avucunun içine külrengi bir pelinotu alarak ezdiği, kokladığı ve dalgın dalgın düşündüğü olmuştu, 'Yok, aynı değil bu, başka türlü...'

Ne var ki sürücü kadının canı sıkılmaya başlamıştı. Canı yarenlik etmek istiyordu. Öküzleri haydamayı bıraktı, yerine rahatça yerleşti, kamçısının meşin kuyruğuyla oynayarak gizliden gizliye Gregor'u, onun düşüncelere dalmış yüzünü, yarı kapalı gözlerini incelemeye koyuldu.

'Saçlarına kır düşmüş ama pek de yaşlı değil. Oldukça da tuhaf bir adama benziyor! Hep gözlerini kısarak bakıyor. Neden böyle yapıyor acaba? Hani yorgunluktan canı çıkmış sanırsın, birisi onu araba beygiri yerine kullanmış sanki... Epey çile çekmiş bir insana benziyor. Ama hiç de çirkin değil doğrusu. Yalnız saçları oldukça ağarmış, bıyıkları da nerdeyse bembeyaz. Ama bunların dışında hiç de fena değil. Nedir bu kadar çok düşündüğü acaba? Başlangıçta yarenlik edecek gibi göründü, ama sonra birden sus pus oldu, arkasından da nedense öküzü sordu. Konuşacak şey mi bulamıyor nedir? Belki de sıkılgandır. Pek de benzemiyor ama! Bakışları sert. Yok yok, iyi bir Kazak, sadece biraz tuhaf nedense. Öyle olsun bakalım, hiç açma ağzını e mi, kambur şeytan seni! Benim de sana çok ihtiyacım vardı sanki! Ben de bilirim ağzımı açmamasını. Evine, karısına bir an önce kavuşmak için can atıyor! İyi ya, açma ağzını bakalım, sana da bunun çok yararı olur!'

Arabanın dikmelerine şöylece yaslanıp hafiften bir türkü tutturdu.

Gregor başını kaldırıp güneşe baktı. Vakit henüz erkendi. Yol boyunca asık suratlı nöbetçiler gibi duran geçen yıldan kalma devedikenleri, yarım adım boyunda gölge veriyordu; öğleden sonra iki sularıydı herhalde, daha geç olamazdı.

Bozkır büyülenmiş gibi bir ölüm sessizliğine bürünmüştü. Güneş hiç ısıtmıyordu. Hafif bir yel, kurumuş, kırmızımsı esmer otları sessizce kıpırdatıyordu. Ne bir kuş cıvıltısı ne bir tarla faresi sesi duyuluyordu. Soğuk, donuk mavi gökyüzünde ne bir kartal ne bir atmaca süzülüyordu. Yalnız bir seferinde boz bir gölge yolun üzerinden kayarak geçti

ve Gregor başını yukarı kaldırmaya vakit bulamadan, süzülerek geçip giden ve ileride, uzaklıkların leylak rengi koyuluğuna karışan bir çukurluğun gölgesindeki tümseğe konan kurşuni renkli bir toy kuşunun iri kanatlarının hışırtısını duydu. Gregor böylesine derin, böylesine iç sıkıcı bir sessizliğe bozkırda ancak güz sonlarında rastlamıştı; böyle zamanlarda ona sanki, rüzgârın önüne katılan karaçalıların ta uzaklarda, kurumuş otların üstünde tekerlene tekerlene bozkırı bir baştan bir başa geçerken çıkardıkları hışırtıyı duyuyormuş gibi gelirdi.

Yol hiç bitmeyecekmiş gibi görünüyordu. Kâh bir tepeyi dolanıyor kâh bir dere boyuna iniyor, derken bir sırtın tepesine çıkıyordu. Ve hep o aynı –göze sınırsız gelen– bozkırın ıssız otlakları dört bir yanda uzayıp gidiyordu.

Dere boyunun yamacında büyüyen bir akçaağaç çalısı görmek Gregor'un gözüne merhem gibi geldi. İlk ayazları yiyerek kurumuş olan çalılığın yaprakları, sönmeye yüz tutmuş kehribar rengi bir kamp ateşinin sağa sola dağıtılmış korları gibi, tozlu bir morumsu renkle pırıldıyordu.

Gregor'un sürücüsü, kamçısının ucuyla onun omuzuna hafifçe dokunarak, "Adın nedir senin adamım?" diye sordu.

Gregor irkilerek başını ona döndürdü. Kadın başka tarafa baktı.

"Gregor. Ya seninki?"

"Sen nasıl istersen öyle çağır beni."

"Çeneni kapasaydın öyleyse, 'nasıl istersen'miş madem!"

"Çenemi kapalı tutmaktan bıktım. Yarım gündür ağzımı açmadım, dilim damağıma yapıştı. Sen neden bu kadar üzgünsün Grişa?"

"Neşeli olmam için neden var mı?"

"Evine dönüyorsun ya, neşeli olman gerekir."

"Ben neşeli olacak çağı geride bıraktım."

"Hadi canım sen de! Ne de yaşlısın yani! Ama sahi, öyle genç yaşta seni ağartan nedir?"

"Sen de her şeyi öğrenmek istiyorsun... Herhalde geçirdiğim tatlı yaşam ağartmıştır beni."

"Evli misin Grişa?"

"Evet. Sen de tez elden kendine bir koca bulsan iyi edersin."

"Neden?"

"Biraz fazlaca oynaksın da..."

"Kötü bir şey mi bu?"

"Olabilir de. Bir vakitler senin gibi oynak bir kadın tanımıştım –o da duldu– oynaşır dururdu, ama sonunda burnu düşmeye başladı azar azar."

"Aman yarabbi, ne feci!" dedi kadın dehşet içinde ve hemen arkasından, havadan sudan söz edercesine ekledi:

"Dulların yaşamı böyledir işte. Hamama giren terler."

Gregor ona şöyle bir baktı. Kadın bembeyaz güzel dişlerini kenetlemiş, sessiz sessiz gülüyordu. Hafif yukarı dönük üst dudağı seğiriyor, gözleri yaramaz yaramaz ışıldıyordu inik kirpiklerinin altından. Gregor da elinde olmaksızın gülümsedi ve elini kadının ılık, yuvarlacık dizinin üstüne koydu.

"Zavallı çocuk!" dedi acıyarak. "Yirmi yılda yaşam yapacağını yapmış sana."

Bir an içinde kadının neşesi uçup gitti. Gregor'un elini kabaca itti, kaşları çatıldı ve suratı öyle bir kızardı ki, burun kemerinin çevresindeki çiller görünmez oldu.

"Sen evine döndüğünde git de karına acı! Sen olmadan da bana acıyanlar yeter de artar bile!"

"Kızma yahu! Dur hele!"

"Hadi be, canın cehenneme!"

"Öyle dedim ya, gerçekten de çok üzüldüm senin için."

"Sen o üzüntünü al da dosdoğru..." diye savurduğu erkekçe küfür kolaycacık hemen dudaklarına gelivermiş, gözleri şimşeklenmişti.

Gregor kaşlarını kaldırıp şaşkın şaşkın mırıldandı:

"Pes yani, küfredişine hiç diyecek yok doğrusu! Ne yabaniymişsin sen be!"

"Ya sen nesin bakalım! Bitli bir kaputa bürünmüş aziz! Ben bilirim seni! Evlenmiş de yok bilmem neymiş de! Ne zamandan beri aziz kesildin sen bakalım?"

Gregor gülerek, "Pek uzun zamandan beri değil," dedi.

"Öyleyse ne diye bana vaaz vermeye kalkışıyorsun? Benim kaynanam var, o yapar bu işi."

"Ee, yetti be! Ne diye öfkeleniyorsun budala kadın? Sadece laf olsun diye öyle söyledim işte," dedi Gregor yatıştırıcı bir tonla. "Bak hele! Biz öyle çene çalarken öküzler yoldan çıkmış."

Gregor arabanın içinde yerine şöyle daha rahatça yerleşirken şen dula çabucak bir göz attı ve kadının gözlerinde yaşlar gördü. 'Eh, bu kadarı da fazla artık! Şu kadınlar da hep böyledir zaten...' diye içinden geçirdi, sıkıntı ve huzursuzluk hissederek.

Gregor az sonra uyuyakaldı. Sırtüstü uzanmış, yüzünü kaputunun kenarıyla örtmüştü. Ancak alacakaranlık çökerken uyandı. Akşam göğünde yıldızlar soluk soluk parlıyordu. Burnuna burcu burcu kurutulmuş ot kokusu geldi.

Sürücü, "Öküzlere yem kestirmek gerek," dedi.

"Pekâlâ, duralım."

Öküzleri Gregor çözdü, sonra çantasının içinden bir kutu konserve etle biraz ekmek çıkardı; bir kucak dolusu kuru çalı çırpı topladı ve arabanın yanı başında bir ateş yaktı.

"Hadi otur da biraz yemek ye," dedi kadına. "Öfkeli durduğun yeter."

Kadın ateşin başına çöktü ve heybesini silkeleyerek içinden ekmekle, uzun süre durmaktan küflenmiş bir parça domuz pastırması çıkardı. Yemek boyunca uysal uysal ama az konuştular. Sonra kadın yatmak üzere arabaya çıktı. Gregor da ateşi canlı tutmak için üstüne birkaç parça kurumuş sığır tersi attı, ateşin kenarına asker usulü uzandı. Bir süre başını sahra çantasına yaslayıp uzanarak pırıl pırıl yıldızlarla dolu gökyüzünü seyretti ve bağlantısız, parça parça, kâh çocuklarını kâh Aksinya'yı düşünürken uyuyakaldı. Bir kadının usulcacık seslenişi onu uyandırdı:

"Hey asker, uyuyor musun? Uyuyor musun, uyumuyor musun?"

Gregor başını kaldırdı. Yol arkadaşı dirseğine dayanarak yarı yarıya arabadan aşağı sarkmıştı. Sönmeye yüz tutmuş ateşin alttan vuran belli belirsiz aydınlığında yüzü kıpkırmızı, taptaze görünüyordu; dişleriyle, yazmasının dantel işlemeli kenarları karanlıkta göz alıcı biçimde ışıldıyordu. Sanki aralarında hiçbir kırgınlık geçmemiş gibi tekrar gülümsedi kadın ve kaşlarını oynatarak, "Orada, aşağıda donacaksın diye korkuyorum," dedi "Toprak soğuk olur. Çok üşüdünse yukarı, yanıma gel. Benim gocuk sıcaktır her zaman. Gelmez misin?"

Gregor bir an düşündü ve içini çekerek cevap verdi:

"Sağ ol kız, ama canım istemiyor. Hani bir iki yıl önce olaydı... Ateşin yanında donacağımı sanmam."

Kadın da bir iç geçirdi ve "Eh, sen bilirsin," dedi. Sonra da gocuğunu başına çekti.

Biraz sonra Gregor kalktı, eşyasını topladı. Şafakla birlikte Tatarski'yi bulmak için yoluna yaya devam etmeye karar vermişti. Onun gibi askerden dönen bir komutanın, güpegündüz, bir öküz arabasında evine gelmesi saçma olurdu. Böylesine bir dönüş öyle laflara, öyle alaylara yol açardı ki.

Kadını uyandırdı.

"Ben yaya gidiyorum. Bozkırda yalnız başına kalmaktan korkmazsın ya?"

"Hayır. Ben öyle çıtkırıldım değilimdir, hem yakınlarda da bir köy var. Peki ama ne oldu sana? Sabrın mı tükendi?"

"Doğru tahmin ettin. Eh, sağlıcakla kal; sakın bana gücenme." Gregor yola koyuldu ve kaputunun yakasını kaldırdı. İlk karın ilk tanesi kirpiğine düştü. Rüzgâr kuzeye dönmüştü ve onun buz gibi soluğunda, Gregor karın o tatlı, o bildik kokusunu alır gibi oldu.

• • •

Vyeşenskaya'ya giden Koşevoy akşama da dönmüştü. Dunya pencereden onun arabayı bahçe kapısına yanaştırdığını gördü ve hemen omuzlarına bir şal atıp avluya çıktı.

Kocasının gözlerinin içine tasayla ve umutla bakarak, "Grişa bu sabah eve döndü," dedi.

Mişa pek bir şey belli etmeden, ama azıcık da alaylı bir tonla, "Ne mutlu sana!" dedi.

Dudaklarını sımsıkı kapatarak mutfağa girdi. Çene kasları seğiriyordu. Halasının tertemiz bir fistan giydirdiği Polyuşka, Gregor'un dizine çıkıp oturmuştu. Gregor çocuğu dikkatle alıp yere oturttu ve iri, esmer elini uzatıp gülümseyerek kayınbiraderini karşılamaya çıktı. Tam Mihail'i kucaklamaya hazırlanırken, onun gülmeyen gözlerinin içindeki soğuk ve düşmanca ifadeyi fark ederek kendini tuttu.

"Selam Mişa!"

"Selam."

"Birbirimizi görmeyeli çok zaman oldu. Yüzyıl gibi geliyor insana."

"Evet, çok uzun zaman... Evine hoş geldin."

"Teşekkür ederim. Demek hısım da olduk, ha?"

"Öyle oldu... Yanağındaki o kan ne?"

"Bir şey değil, aceleden usturayla kestim de."

Masaya oturup sessiz sedasız birbirlerini incelerken, bir acemilik, bir yabancılık duygusu gelmişti ikisine de. Ciddi konular üzerine konuşmaları gerekiyordu, ama şu sıra mümkün değildi bu. Mihail kendini tutmayı başarıp sakin sakin çiftlikten, olup biten değişikliklerden söz ediyordu.

Gregor pencereden ilk yağan mavimtırak karla örtülü toprağı, elma ağacının çıplak dallarını seyrediyordu. Mihail'le karşılaşmasının böyle olacağını ummamıştı.

Az sonra Mihail dışarı çıktı. Koridorda, bir bileyi taşında bıçağını dikkatle bilemeye koyuldu ve Dunya'ya, "Birini bulayım da, bir kuzu kestireyim," dedi. "Ne de olsa evin efendisini usulünce ağırlamak gerekir. Koş da biraz votka bul, hadi. Yok, dur hele! Prohor'a git söyle, bir yerlerden votka bulsun, getirsin; ayaklarına kara sular bile inse bulsun getirsin. O senden daha iyi becerir. Akşama onu da çağır."

Sevincinden uçan Dunya, kocasına şükran dolu bir bakışla baktı. Prohor'un kulübesine giderken yolda, 'Belki de her şey yoluna girer...' diye düşünüyordu. 'Kavgaları bitti nasıl olsa, artık çekişmelerine ne gerek var? Tanrı onlara akıl fikir ihsan etsin!'

Yarım saate kalmadan Prohor soluk soluğa, koşarak çıkageldi.

"Gregor Panteleyeviç! Koca oğlan... Seni bir daha hiç göremeyeceğimi sanıyordum," diyerek tiz, ağlamaklı bir sesle bağırırken eşiğe takılıp tökezledi ve getirdiği kocaman votka testisini kırmasına ramak kaldı.

Gregor'u kucaklayıp yumruğunun tersiyle gözlerini ve gözyaşlarıyla ıslanan bıyıklarını sildi. Gregor'un boğazına bir şeyler düğümlendi, ama kendini tuttu. Müthiş duygulanan Gregor, sadık emir erinin sırtını kabaca tapışlayıp, zorlukla üç beş cümle çıkarabildi ağzından:

"Eh, işte kavuştuk yine... Eh, sevindim Prohor, öyle sevindim ki! Ne ağlıyorsun be koca oğlan. Yüreğin pek mi yufkalaştı, ha? Cıvatalar mı gevşedi yoksa? Kolun nasıl bakalım? Demek karın daha öbür kolunu da koparmadı ha?"

Prohor gürültüyle burnunu sümkürüp gocuğunu çıkardı.

"Benim kocakarıyla bugünlerde çifte kumrular gibiyiz. Dediğin gibi, öbür kolum sapasağlam. Beyaz Polonyalıların kopardığı bu ko-

lum da yeniden büyümeye başladı, vallahi billahi! Bir yıla kalmaz ucunda parmakları da görürsün!" dedi, boş kol yenini sallayarak o her zamanki şakacılığıyla.

Savaş her ikisine de gerçek duygularını bir gülümsemenin ardına gizlemeyi; ekmeğin de, konuşmanın da tadını çıkarmayı öğretmişti. O yüzden Gregor da sorularını aynı şakacılıkla sürdürdü:

"Peki nasıl geçiyor yaşantın be koca teke? Nasıl tepişiyorsun bakalım?"

"İhtiyarlar gibi, fazla acele etmeden."

"Yanımdan ayrıldığından bu yana, başka bir şeyler kapmadın ya?"

"Ne demek istiyorsun sen?"

"Hani, geçen kış o kadar övündüğün şey gibi yani..."

"Panteleyeviç! Allah saklasın! Şimdi öyle bir lüksün ne gereği var? Hem tek kolla nasıl baş ederim öyle bir şeyle? O iş sana göre genç işi... Bana gelince, benim takımı kocakarıya versem de tava yağlamakta kullansa yeridir."

Bu iki siper yoldaşı, ayakta dikilmiş, birbirlerinin gözünün içine bakarak gülüyor, kavuşmalarının keyfini çıkarıyordu.

"Temelli döndün mü evine?" diye sordu Prohor.

"Temelli."

"Bu arada hangi rütbeye ulaştın?"

"Alay komutan yardımcısı oldum!"

"Öyleyse seni neden bu kadar erken terhis ettiler?"

Gregor'un yüzü bulutlandı ve sert bir biçimde kısaca cevap verdi:

"Artık bana ihtiyaçları kalmamıştı."

"Nedenmiş o?"

"Bilmem, geçmişimden ötürü herhalde."

"Peki ama bütün subayların durumunu gözden geçiren Özel Bölüm Komisyonundan geçmiştin sen, böyle olunca eskileri nasıl karıştırabilirler?"

"Nereden bileceksin?"

"Peki, Mihail nerede?"

"Avluda. Davarı kapatıyor."

Prohor biraz daha yaklaştı Gregor'a ve sesini alçalttı:

"Bir ay önce Platon Ryabçikov'u kurşuna dizdiler."

"Sahi mi diyorsun?"

"Vallah billah!"

Merdiven başında kapı gıcırdadı.

"Sonra konuşuruz," diye fısıldadı Prohor ve sesini yükselterek, "E, Komutan Yoldaş, bu büyük mutluluğu kutlamak için çekelim mi? Gidip Mihail'i çağırayım mı?"

"Çağır, tabii."

Dunya sofrayı kurdu. Ağabeyini hoşnut edebilmek için ne yapacağını bilemiyordu; Gregor'un dizinin üstüne tertemiz bir peçete koydu, önüne bir tepsi karpuz turşusu sürdü ve bardağını en az beş sefer parlattı. Gregor, Dunya'nın, kendisiyle konuşurken sıkıldığını, senli benli konuşmadığını fark ederek gülümsedi.

Sofrada Mihail, başlangıçta Gregor'u dikkatli dikkatli dinlemekle yetinerek, inatçı bir suskunluğu sürdürdü. Azar azar ve isteksiz içiyordu. Prohor ise votkayı bardak bardak yuvarlıyor, rengi gittikçe moarıyor, sarı bıyıklarını eliyle daha sık sıvazlıyordu.

Dunya çocukları yedirip yatırdıktan sonra sofraya koca bir sahan dolusu kuzu haşlaması koydu ve Gregor'a fısıldadı:

"Ağabeyciğim, sakıncası yoksa bir koşu gidip Aksinya'yı getireyim."

Gregor konuşmadan başıyla onayladı. Akşamdan beri gergin bir bekleyiş içindeydi, bunu kimsenin de fark etmediğini sanıyordu. Ama Dunya onun her kapı vuruluşunda kulaklarını dikip, yan yan kapıya bakarak dinlediğini fark etmişti. Çok keskindi gözleri bu kızın, dikkatinden hiçbir şey kaçmıyordu!

Prohor sanki birinin elinden kapmasından korkuyormuş gibi bardağını sımsıkı tutarak, "Ya şu Kubanlı Kazak Treşçenko hâlâ bölük komutanı mı?" diye sordu.

"Lvov'da öldürüldü."

"Eh, Tanrı günahlarını bağışlasın! İyi bir süvari askeriydi." Prohor acele istavroz çıkardı ve Koşevoy'un alaycı gülüşünü fark edince de kadehinden bir yudum çekti.

"Peki ya şu acayip isimli ne oldu? Hani sağ kanatta at sürerdi, Allah kahretsin, neydi adı yahu, Mayboroda değil miydi? Ukraynalı, şişman, neşeli, hani Brodi'de bir Polonyalı subayı ikiye biçen. Sağ mı, esen mi?"

"Aygır gibi! Bir makineli tüfek bölüğüne atandı."

"Atını kime bıraktın peki?"

"Sonradan bir başka atım oldu."

"Peki yıldızlısı ne oldu?"

"Bir şarapnel parçası öldürdü."

"Savaşırken mi?"

"Ufak bir kasabada konaklıyorduk, orada bombardımana tutulduk, bağlı olduğu yerde öldü."

"Vah vah! Ne yaman bir attı!" diye içini çekti Prohor ve yine dudaklarını bardağına dayadı.

Kapının mandalı tıkırdadı. Gregor irkildi. Eşikten Aksinya girdi ve zor duyulur bir sesle, "Selamlar!" deyip, hızlı hızlı soluyarak ve irileşmiş pırıl pırıl parlayan gözlerini Gregor'dan ayırmaksızın yazmasını çıkarmaya koyuldu. Sofraya gelip Dunya'nın yanına oturdu. Kaşlarının, kirpiklerinin ve solgun yanaklarının üstünde kar tanecikleri eriyordu. Gözlerini kısarak yüzünü avucuyla sildi, derin bir iç geçirdi ve ancak ondan sonra kendine hâkim olup, heyecandan rengi koyulaşan gözlerini Gregor'a çevirdi.

"Vay benim silah arkadaşım! Vay Aksinya! Geri çekilişte birlikteydik seninle, bitlere seninle birlikte yem olduk... Seni Kuban'da bir başına bırakıp gittikse de, başka ne yapabilirdik?" diyerek Prohor bardağını ileri doğru uzattı ve votkaları masaya döktü. "Hadi, Gregor Panteleyeviç'in şerefine çek bakalım! Dönüşünü kutla... Sağ salim döneceğini söylemiştim sana, işte burada; bir ruble ver, al senin olsun! Baksana çakı gibi oturuyor orada, pırıl pırıl maşallah!"

Gregor gözleriyle Prohor'u işaret ederek, "İyice olmuş o komşum, sen ona kulak asma!" diye güldü.

Aksinya, Gregor'u da Dunya'yı da eğilerek selamladı ve kadehini masadan azıcık kaldırdı. Ellerinin nasıl titrediğini herkes fark edecek diye korkuyordu.

"Dönüşünüzün şerefine Gregor Panteleyeviç, senin de sevinçli gününe Dunya!"

"Ya senin neyine? Yasına mı?" diye gümbürtülü bir kahkaha atarak Mihail'in böğrünü dürttü Prohor.

Aksinya kıpkırmızı kesildi; mini mini kulak memeleri bile pespembe oldu. Ama Prohor'a dimdik, öfkeli öfkeli bakarak cevap verdi:

"Benim de sevincime! Büyük sevincime!"

Prohor'un hemen süngüsü düştü, bu açık yüreklilik onu derinden duygulandırdı. Haykırdı:

"Dibine kadar iç, Tanrı aşkına, son damlasına kadar! Doğru dürüst laf etmesini biliyorsun, doğru dürüst içmesini de bilirsin! İçkinin hasını yarım bırakanları gördüm mü, yüreğim parçalanıyor."

Aksinya fazla oturmadı, sadece uygun gördüğü bir süre kaldı, buna rağmen, yine de sevdiği adama pek seyrek çevirdi bakışlarını, o da kaçamak. Hep kendini zorlayıp başkalarına bakmaya çalıştı, gözlerini Gregor'dan kaçırdı, çünkü umursamazmış gibi görünemeyeceğini biliyor, duygularını ise herkesin önünde belli etmek istemiyordu. Sadece bir keresinde Gregor onun doğrudan bakışını yakaladı. Aksinya eşikte durduğu sırada; sevgiyle, bağlılıkla dolu kaçamak olmayan tek bir bakış. Ama bu bakış Gregor'a her şeyi anlatmaya yetti. Aksinya'yı geçirmeye çıktı. Sarhoş Prohor arkalarından bağırdı:

"Çok kalmayın ha! Hepsini içer bitiririz sonra!"

Merdiven başında Gregor, Aksinya'yı alnından, dudaklarından öperek sordu:

"Ee, ne var ne yok Aksinya?"

"Ah, her şeyi anlatamam ki... Yarın gelir misin?"

"Gelirim."

Sanki çok önemli ve acele bir iş onu bekliyormuş gibi, hızlı adımlarla evinin yolunu tuttu Aksinya. Ancak evinin kapısına yaklaşırken adımlarını yavaşlattı, gıcırdayan basamakları ağır ağır, ihtiyatla çıktı. Düşünceleriyle, böyle apansız gelen mutluluğuyla bir an önce baş başa kalmak istiyordu.

Ceketiyle yazmasını çıkarıp attı ve hiç ışık yakmadan misafir odasına geçti. Panjurları kapatılmamış pencereden içeri gecenin koyu eflatun pırıltısı süzülüyordu. Ocağın arkasından bir çekirgenin inişli çıkışlı cırlaması duyuluyordu. Aksinya alışkanlıkla aynaya baktı ve karanlıkta kendisini aynada görememesine rağmen, yine de saçlarını topladı, muslin bluzunun yakasındaki farbaları düzeltti, sonra pencerenin yanına gidip yorgun argın sedire çöktü.

Yaşamı boyunca kaç kez beklentileri, umutları hep boşa çıkmıştı ve şu az önceki sevincinin yerini sürekli bir tasaya bırakması belki de bundandı. Yaşamı bundan sonra nasıl bir yön alacaktı acaba? Onu

gelecekte ne bekliyordu? Kadınların o acı mutluluğu ona da gülümsüyordu sonunda, ama acaba çok geç değil miydi?

Akşamdan beri çektiği bunca heyecandan bitkin düşmüş bir halde, oturduğu yerde yanağını pencerenin soğuk, buz tutmuş camına dayamış, durgun ve kederli bakışlarını karın bir parçacık aydınlatabildiği karanlığa dikmişti.

• • •

Gregor sofraya oturdu, testiden kendine ağzına kadar bir bardak içki doldurdu ve bir dikişte yuvarladı.

"Nasıl, iyi mi?" diye sordu Prohor.

"İyisini kötüsünü ayırt edemem ki. İçmeyeli yüzyıllar oldu."

Prohor kesin bir inançla, "Tam çarlık votkası gibi vallahi!" dedi ve sallanarak Mişa'ya sarıldı. "Buzağı yaldan ne kadar anlarsa, sen de bu işlerden o kadar anlıyorsun işte Mişa. Ama içki dedin mi bana soracaksın. Ben ne likörler, ne şaraplar içtim! Bir şarap vardır, daha tıpasını açmadan kuduz köpek ağzı gibi köpürmeye başlar, fırlar şişenin ağzından, Alimallah yalanım yok. Polonya'dayken, Budyoni'yle birlikte Polonyalıları şöyle adamakıllı benzetmek için cepheyi yarıp içerilere daldığımızda, bir malikâne zaptettik. Ev bir kaç kattı, avluda davar sığacak yer bulamıyor, boynuz boynuza sıkışık duruyordu; her çeşit kümes hayvanı ayak altında dolaşıyordu, öyle bir bolluk ki, tükürecek yer yok. Kısacası, sultanlar gibi yaşıyordu malikânenin sahibi. Bizim takım, at sırtında malikâneye dörtnala daldığında, evin efendisi birtakım subaylarla ziyafet sofrasındaymış, bizi beklemiyorlardı. Hepsini meyve bahçesinin içinde, merdiven basamaklarının üstünde kılıçtan geçirdik, ama bir tanesini tutsak aldık. Görünüşünden önemli bir subaya benziyordu, ama kendisini yakaladığımızda korkudan bıyıkları düşüverdi, adamın hiçbir yanı tutmaz oldu. Gregor Panteleyeviç'i acele karargâha çağırdıklarından adamın başında biz kaldık. Alt kattaki odalara indik ki bir de ne görelim, koskocaman bir masa. Hele masanın üstündekileri orada dikilip hayran hayran seyre koyulduk, ama açlıktan ölmemize rağmen el sürmeye de korkuyor, girişemiyorduk. 'Hiç belli olmaz,' diye düşünüyorduk, 'bakarsın bunların hepsi de zehirli mehirlidir'. Bizim tutsak bize ters ters bakıyordu o sıra. Hemen emrettik ona, 'Ye bakalım!' Yedi. Öyle pek hevesle değil ama yine de yedi. 'İç ulan!' İçti.

Her kaptan bol bol yedirip, her şişeden birer bardak içirdik. Namussuz gözlerimizin önünde yiyip içmekten patlayacak hale gelirken, biz öyle salyalarımız aka aka seyre durduk. Sonra baktık ki öldüğü möldüğü yok, hemen kolları sıvadık. Gırtlağımıza kadar doya doya yedik, içtik, o köpüklü şaraptan. Derken, bir de baktık ki, subay hazretleri aşağıdan yukarıdan boşaltmaya başlamış. 'Tüh!' dedik, 'şimdi hapı yuttuk işte! Namussuz yılan, bile bile yedi zehirli yemekleri, hepimizi de kandırdı.' Kılıçlarımızı sıyırdığımız gibi üzerine çullandık, ama herif kollarını bacaklarını sallayarak feryadı bastı: 'İyilikseverliğinizle bana gereğinden çok yedirip içirdiniz; hiç korkmayın, yemeklerin bir şeyi yoktur.' Bunun üzerine tekrar çöktük şarabın başına. Tıpalardan birine asıldık, daha asılmamızla top mermisi gibi patlayıp uçtu gitti, bir köpük fışkırdı, nah kocaman bulut gibi. O şarap yüzünden o gece üç kez atımdan yere yuvarlandım. Daha atın sırtına oturmamla birlikte, sanki rüzgâra tutulmuş gibi yeri öpüveriyordum o anda. Hani o şaraptan aç karnına her gün iki üç bardak içebilsem, yüz yaşıma kadar yaşardım. Buradaki içkiye gelince; bununla kim yaşayabilir yaşayacağından fazlasını? Sen buna içki mi diyorsun mesela? Mikrop bu be, mikrop! Daha eceli gelmeden nalları diktirir adama!" Prohor başıyla testiyi gösterip, kendine bir bardak votka daha doldurdu ağzına kadar.

Dunya çocuklarla birlikte yatmak üzere misafir odasına gitti, az sonra Prohor da kalktı. Sallanarak gocuğunu omuzlarının üstüne attı:

"Testiyi almıyorum. Boş testiyle dolaşmaya gönlüm elvermiyor. Şimdi eve varınca benim karı testiyi boşalttım diye başlar veriştirmeye hemen. Dırdır dedin mi onun üstüne yoktur! Nereden de bulup çıkarır bu pis lafları bilmem ki! Yani bir parçacık kafayı çekip eve gittim mi, hemen başlar, 'Seni sarhoş köpek, seni kolu kopuk çomar, seni bilmem ne, seni şu, seni bu!' Bense büyük bir sevecenlikle ve de büyük bir nezaketle aklını başına toplasın diye uğraşırım. Şöyle derim ona, 'Ulan zebani kılıklı dangalak, ulan kancık köpeğin arka memesi, nerede gördün ulan sen sarhoş köpeği, hem de kolu kopuk olanını? Öyle şeyler yoktur bu dünyada.' Ağzı bozuk bir laf eder, cevabını veririm, hemen bir ikincisini yapıştırır, onun da cevabını veririm, üçüncüsünü bastırır, bu böylece gider şafak sökene dek... Bazen onu dinlemekten usanır, uyumak için kalkar samanlığa giderim. Ama bazen de eve azıcık sarhoş gelirim ve de karı sesini çıkarmaz, küfretmezse, işte o vakit

gözümü uyku tutmaz, vallahi de billahi de! Sanki bir şey eksik kalmış gibi bir kaşıntıdır alır beni, uyuyabilene aşkolsun, ama dayanmak mümkün değil tabii. Bunun üzerine bizimkine şöyle bir dokunduruveririm, o an üzerime öyle bir çullanış çullanır ki, deme gitsin! Karının içinde şeytan var şeytan; elden bir şey gelmez ki. Neyse, taşısın şeytanını içinde, öyle daha güzel çalışır. Doğru değil mi ama? Eh, ben gidiyorum, hadi eyvallah! Yoksa acaba şuracıkta, ahırda yatsam da bu gece onu hiç rahatsız etmesem mi?"

Gregor, "Evine kadar gidebilecek misin yalnız başına?" diye sordu gülerek.

"Çağanoz gibi giderim ama eve varırım! Ben Kazak değil miyim be yahu Panteleyeviç! Böyle bir soruyu senden duyduğum için çok ağrıma gitti doğrusu."

"Eh, öyleyse, Tanrı yardımcın olsun!"

Gregor arkadaşını avlunun çit kapısına kadar geçirdi. Sonra mutfağa döndü.

"E, seninle biraz konuşalım mı Mihail?"

"Pekâlâ."

Masanın birer yanına karşılıklı oturdular, sustular. Sonunda Gregor söze başladı:

"Aramızda bir şey var. Bir terslik olduğunu yüzünden anlıyorum. Geri döndüğüme sevinmedin değil mi? Yoksa yanılıyor muyum?"

"Hayır, düşündüğün doğru. Sevinmedim."

"Neden?"

"Yeni bir dert."

"Ben kendi ekmeğimi kendim çıkarmak istiyorum."

"Ben onu düşünmüyorum."

"Peki nedir düşündüğün?"

"Düşmanız biz..."

"İdik."

"Evet, öyle görünüyor ki olmakta da devam edeceğiz."

"Anlamıyorum. Neden olacakmışız?"

"Güvenilir değilsin."

"Konu dışına çıktın. Tamamıyla konu dışı konuşuyorsun."

"Hiç de çıkmadım. Tam da böyle bir zamanda neden terhis ettiler seni? Doğrusunu söyler misin bana?"

"Bilmiyorum."

"Bal gibi biliyorsun, ama söylemek işine gelmiyor. Sana güvenmedikleri için, öyle değil mi?"

"Bana güvenleri olmasa bölük komutanlığı verirler miydi?"

"İlk katıldığın sıradaydı o. Ama senin askerliğine son verdiklerine göre, durum apaçık ortada kardeş!"

Gregor dosdoğru Mişa'nın gözlerinin içine bakarak, "Peki sen güveniyor musun bana?" diye sordu.

"Hayır! Kurdu istediğin kadar besle, o yine de ormanı arar."

"Sen bu akşam içkiyi fazla kaçırmışsın Mihail."

"Bırak şimdi safsatayı! Senden daha fazla içmiş değilim. Orada sana güvenmedikleri gibi, burada da pek güvenecek değiller, anladın mı!"

Gregor susuyordu. Düşünceli bir tavırla tabaktan bir parça hıyar turşusu aldı, çiğnedi ve tükürüp attı.

"Karım sana Kiril Gromov'dan söz etti mi?" diye sordu Mihail.

"Evet."

"Onun dönüşüne de sevinmemiştim. Daha duyar duymaz hemen aynı gün..."

Gregor sapsarı kesildi, öfkeden gözleri tekerlek gibi açıldı:

"Yani ben neyim sana göre, Kiril Gromov mu?"

"Bağırma! Sen hangi yönden daha iyisin?"

"İşte, biliyorsun..."

"Bilmek bilmemek sorunu değil bu. Çoktandır her şeyi biliyoruz. Diyelim ki, Mitka Korşunov gelmiş olsa, ona sevinecek miyim ben şimdi? Hayır, köye hiç gelmeseydin çok daha iyi olurdu."

"Senin için mi daha iyi?"

"Benim için de, halk için de daha iyi, daha rahat."

"Beni şu öbürleriyle bir tutma."

"Sana söyledim ya işte Gregor, üstelik kızmaya da hakkın yok. Senin onlardan aşağı kalır yerin mi var; hatta sen daha da betersin, daha tehlikelisin aslında."

"Nasıl oluyormuşum? Ne demek istiyorsun sen?"

"Onlar sıradan Kazak, ama sen ayaklanmayı başlattın."

"Ben başlatmadım ayaklanmayı, tümen komutanlığı yaptım sadece."

"O kadarı yetmez mi?"

"Yeter ya da yetmez mesele bu değil... Eğer o akşam Kızıl Ordu askerleri beni öldürmeyi tasarlamamış olsaydı, ben ayaklanmaya hiç katılmayabilirdim!"

"Subay olmasaydın, kimse kılına bile dokunamazdı."

"Eğer beni daha önce askere almamış olsalardı, ben de subay olmazdım... Yılan hikâyesi gibi uzar da gider bu böyle."

"Evet, öyle, hem de pis bir hikâye."

"Her neyse, her şeyi tazelemenin anlamı yok, olan olmuş, geçen geçmiş!"

Konuşmadan sigaralarını tüttürüyorlardı. Koşevoy sigarasının külünü tırnağıyla silkerek, "Senin bütün kahramanlık hikâyelerini biliyorum, duydum," dedi. "Bizden pek çok insan öldürdün, işte bu yüzden de seni kabullenmek çok zor geliyor bana... Öyle bir çırpıda unutuluverecek bir şey değil bu!"

Gregor alaylı alaylı güldü:

"Amma da belleğin varmış! Sen de benim ağabeyim Piyotr'u öldürdün. Ne var ki ben tutup da onu hatırlatmaya kalkmıyorum sana... Her şeyi hatırlayacak olursak, kurtlar gibi yaşamamız gerekir."

"Evet, onu öldürdüm, inkâr etmiyorum ki! Eğer o zaman şansım yaver gidip elime geçirebilseydim, senin de postunu sererdim yere bir güzel!"

"Oysa ben, Ust-Koperskaya'da İvan Alekseyeviç'i tutsak aldıkları zaman, aralarında belki sen de varsın diye kaygılanarak, acele köye dönmüştüm; Kazaklar seni öldürür diye korkmuştum... Anlaşılan fazla acele etmişim o zaman."

"Aman ne kadar da soylu davranmışsın! Eğer sizler kazansaydınız benimle nasıl konuşurdun tahmin edebiliyorum. Kamçılaya kamçılaya sırtımın derisini yüzerdin herhalde. Sen ancak şimdi iyi yüreklilik gösterisinde bulunabiliyorsun."

"Belki başkaları yapardı, ama ben elimi sana sürüp de kirletmezdim."

"Öyleyse senle ben bütünüyle ayrı yaradılıştayız... Ben hiç düşmanlarımla elimi kirletmekten korkmamışımdır, eğer şimdi de gerekirse kılım bile kıpırdamaz yani..." Mihail votkanın geri kalanını da bardaklara boşaltıp sordu:

"İster misin?"

"Doldur bakalım; böylesine bir konuşmaya ayık kafayla katlanılmaz zaten..."

Hiç konuşmadan bardaklarını tokuşturup içtiler. Gregor gövdesini masanın ortasına doğru ileri verip bıyıklarını burarak, yarı kapalı gözkapaklarının arkasından Mihail'i süzüyordu.

"Peki, korktuğun nedir Mihail? Sovyet rejimine karşı tekrar ayaklanacağımdan mı korkuyorsun?"

"Hiçbir şeyden korktuğum yok, beni düşündüren, bir şey olursa senin hemen tekrar öbür yana geçivereceğindir."

"İsteseydim bunu daha önce yapar, Polonyalılara katılırdım, öyle değil mi? Biliyorsun, koskoca bir alayımız katıldı onlara."

"Sen beceremedin mi?"

"Becerememekten değil, istemedim. Ben zamanında yeterince askerlik yaptım. Artık kimse için askerlik yapmak istemiyorum. Yaşıma göre fazlasıyla savaştım, tam anlamıyla bittim, tükendim. Her şeyden bıktım, devrimden de, karşı-devrimden de... Cehenneme, topunun da cehenneme kadar yolu var! Ömrümün geri kalanını çocuklarımla geçirmek, çiftliğimin başına dönmek istiyorum, hepsi o kadar, inan bana Mihail, bunu yürekten söylüyorum."

Ancak ne gibi güvence verilirse verilsin hiçbiri Mihail'i inandıramayacaktı. Gregor bunu anladı ve daha fazla üstelemedi. Bir an, kendine karşı bir öfke kabardı içinden acı acı. Ne diye kendini haklı göstermek için, bir şeyler kanıtlamak için bu kadar dil dökmüştü sanki? Ne anlamı vardı sanki bu sarhoş konuşmalarını sürdürüp, Mihail'in budalaca vaazlarını dinlemenin? Hepsinin canı cehenneme! Kalktı Gregor.

"Bu yararsız konuşmayı sürdürecek değiliz. Gına geldi bana! Sana söylemek istediğim son bir şey var: Benim gırtlağıma el atmadığı sürece, rejime karşı herhangi bir davranışta bulunmam. Ama eğer gırtlağıma sarılacak olursa, kendimi savunurum! Herhalde ayaklanma yüzünden kellemi verecek değilim, Platon Ryabçikov gibi."

"Ne demek istiyorsun?"

"Ne diyorsam onu. Benim Kızıl Ordudaki hizmetlerimi ve bu hizmetler sonucu aldığım yaraları hesaba katsınlar. Ayaklanma olayı yüzünden hapse girmeye razıyım, ama bu yüzden iş kurşuna dizilmeye dayanırsa, kusuruma bakmazsınız artık! Bu kadarı da çok şey istemek olur!"

Mihail küçümsemeyle güldü:

"Aman ne güzel düşüncelerin var senin öyle! Devrim Mahkemesi ya da Çeka sana neyi isteyip neyi istemediğini sormayacağı gibi, seninle pazarlığa da oturmaz. Bir kez suçlu bulundun mu, ceza neyse bir tamam çekersin, eksiksiz! Eski borçların kuruşu kuruşuna hesabını sorarlar adama."

"Görürüz bakalım."

"Tabii göreceğiz."

Gregor palaskasıyla gömleğini çıkardı, ıkına sıkına çizmelerini çekmeye koyuldu.

Abartılmış bir dikkatle çizmesinin yarık tabanını inceleyerek, "Burasını paylaşacak mıyız?" diye sordu.

"Bunun kararını vermek için uzun uzun düşünmeye gerek yok. Ben kendi evimi hale yola koyar koymaz oraya taşınırım."

"Evet, birbirimizden uzak duralım. Bir arada olamayız."

"Yok, olamayız," diye onayladı Mihail.

"Doğrusu benim hakkımda böyle bir düşünceye sahip olduğunu bilmezdim... Yine de, herhalde..."

"Ben seninle dobra dobra konuştum. Aklımdan geçeni söyledim. Vyeşenskaya'ya ne zaman gidiyorsun?"

"Bir gün giderim, yakında."

"Öyle şey olmaz. Yarın gitmem gerekir."

"Kırk verstlik yolu yürüyerek geldim daha az önce, öldüm yorgunluktan. Yarın bir dinleneyim de öbür gün gider kaydımı yaptırırım."

"Emirde, kayıt hemen yaptırılacak, der. Yarın git."

"Bir gün dinlenmeye ihtiyacım var, yok mu? Kaçacak değilim ya."

"Ne yapacağın hiç belli olmaz senin. Senin yüzünden sorumluluk almak istemem."

"Sen ne domuz olmuşsun be Mihail!" dedi Gregor, eski arkadaşının kaskatı yüzüne hayretle bakarak.

"Domuz momuz deyip durma bana! Alışık değilim ben öyle..." Mihail hızla soluk alıp sesini yükseltti:

"Sen şu subay alışkanlıklarını bıraksan iyi edersin! Yarın yola düş bakalım, eğer uslu uslu gitmeyecek olursan seni muhafaza altında yollarım. Anladın mı ne dediğimi?"

"Evet, şimdi her şeyi çok iyi anladım..." Odadan çıkan Mihail'in sırtına nefretle baktı Gregor, sonra da soyunmaya bile gerek duymadan uzandı karyolaya.

İşte böylece her şey olacağına varmıştı. O, yani Gregor, başka nasıl bir karşılanma bekleyebilirdi döndüğünde? Kızıl Orduda kısa süren onurlu hizmetinin, geçmişteki tüm günahlarının kefareti olabileceğini nasıl geçirebilmişti aklından? Hiçbir şeyin unutulamayacağını ve eski borçların hesabının kuruşu kuruşuna sorulacağını söylerken, belki de haklıydı Mihail.

Gregor rüyasında açık bozkırı ve saldırı için yayılan bir alayı gördü. Tam ötelerde bir yerden o upuzun "Bölüüüük!" komutu duyulduğu sırada, kolan kayışının atının karnının altında sıkılmamış olduğunu fark etti. Ağırlığını sol üzengisinin üstüne verince, eyer dönüverdi altında. Bütün benliğini bir utanç ve korku dalgası kaplayarak, kolan kayışlarını sıkmak üzere atlayıp yere indi ve o anda da, toynak seslerinin bir an yükseldikten sonra hızla hafifleyen gümbürtüsünü duydu. Alay, onsuz, dörtnala saldırıya geçmişti.

Gregor döndü, uyandı ve kendi boğuk hırıltısı geldi kulağına.

Pencerenin dışında gün yeni yeni doğmaya başlıyordu. Gece herhalde rüzgâr panjuru açmıştı ki, buzlanmış camdan Gregor kaybolmakta olan ayın donuk donuk parlayan yeşil tekerini görebiliyordu. El yordamıyla tütün kesesini bulup bir sigara yaktı. Yüreği hâlâ gümbür gümbür atıyordu. Sırtüstü uzanıp gülümsedi. Amma da budalaca, amma da garip bir rüya! Bir çarpışmada açıkta kalmak... Sabahın o erken vaktinde, daha birçok saldırıya, hem de rüyalarında değil de uyanıkken katılacağı aklına gelmedi.

VII

DUNYA erkenden kalktı; ineği sağması gerekiyordu. Gregor mutfakta sessizce dolaşıyor, öksürüyordu. Battaniyeyi çocukların üstüne çeken Dunya, çarçabuk giyinip mutfağa gitti. Ağabeyini kaputunu iliklerken buldu:

"Böyle erken erken nereye ağabey?"

"Köyü şöyle bir dolaşacağım, etrafı bir göreyim."

"Önce azıcık kahvaltı etseydin..."

"Canım istemiyor; başım ağrıyor."

"Kahvaltı vaktine kadar dönecek misin? Ocağı hemen yakıyorum."

"Beni beklemeyin siz; hemen dönemem."

Gregor sokağa çıktı. Sabaha doğru ayaz azıcık kırılmıştı. Güneyden esen rüzgâr ılık ve rutubetliydi. Çizmelerinin topuklarına toprakla karışık kar parçaları yapışıyordu. Köyün merkezine doğru ağır ağır giderken, ta çocukluğundan beri bildiği evleri, sundurmaları, sanki yabancı bir ülkedeymiş gibi dikkatle inceliyordu. Bir yıl önce Koşevoy'un yaktığı tüccar evleriyle dükkânlarının kömürleşmiş kalıntıları meydan yerinde kara kara duruyor, kilisenin yarı yıkık duvarında açılmış koca koca delikler esneyen ağızlara benziyordu. 'Tuğlalardan ocak yapmakta yararlanılmıştır,' diye umursamazca aklından geçirdi Gregor. Kilise sanki ufalmış, daha eskimiş, büzülüp yerin dibine çekilmiş gibi duruyordu. Uzun zamandır boyanmayan damı pastan bir yaldızla kaplanmış, duvarları rutubetten kahverengi lekelerle dolmuştu; sıvasının döküldüğü yerlerde ise yeniymiş gibi kırmızı kırmızı görünüyordu tuğlalar.

Sokaklarda kimsecikler yoktu. Kuyunun yakınlarında gözleri uykulu iki üç kadın geçti yanından. Bir yabancı gibi onu eğilerek selamladılar ve ancak Gregor geçip gittikten sonra durarak, arkasından seyrettiler onu.

Gregor gerisin geri döndü. 'Mezarlığa gidip annemle Natalya'yı ziyaret etmeliyim,' diye düşündü ve mezarlığa giden bir patikaya saptı. Ama biraz gittikten sonra durdu. Yüreği zaten yeteri kadar acıyla doluydu. 'Başka bir zaman giderim,' diye karar verdi ve dönüp Prohor'un evinin yolunu tuttu. 'Ben ziyaret etsem de etmesem de fark etmez onlar için. Huzur içinde yatıyorlar işte. Onlar için her şey bitti. Mezarlarının üstünde kar vardır parça parça. Ama mezarın içi, toprağın altı da soğuk olur herhalde... Yaşadılar, öldüler, göz açıp kapayıncaya kadar geçiveriyor yaşam, rüya gibi. Hepsi orada yan yana yatıyor işte. Karım, annem, Piyotr, Darya. Bütün aile göçtü, yan yana yatıyor. Orada huzur içindedirler, bir babam yaban ellerde kaldı. Yabancılar arasında sıkıcı geliyordur ona...' Gregor artık çevresini seyretmiyor, sadece ayaklarına; azıcık nemli, erimeye yüz tutmuş, ayak altında hafif bir gıcırtıyla ezilirken hissedilmeyecek kadar yumuşamış bembeyaz karlara bakıyordu yürürken.

Sonra düşünceleri çocuklarına kaydı. Büyümüş, garip bir biçimde içine kapalı, analarının sağlığındakinden farklı, az konuşan çocuklar olup çıkmıştı. Ölüm çocuklardan pek çok şey alıp götürmüştü. Yılgın olmuştu çocuklar. Neden Polyuşka dün Gregor'u görünce hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı öyle? Çocuklar birisiyle karşılaştıklarında ağlamazdı ki; hiç de eskisi gibi değillerdi. Ne geçiriyordu aklından Polyuşka kim bilir? Gregor onu kucağına aldığında neden gözlerinde bir korku yanıp sönmüştü Polyuşka'nın? Ne zamandan beridir hep babasının öldüğünü, bir daha hiç geri dönmeyeceğini düşünüyordu da, onu karşısında birdenbire görüverince mi korkmuştu acaba? Her ne olursa olsun, çocuklardan yana kendini suçlamasını gerektirecek hiçbir neden yoktu. Yalnız, Aksinya'ya çocuklara sevgi göstermesini ve elinden geldiği kadar analarının yerini tutmasını söylemeliydi... Belki çocuklar zamanla üvey analarına bağlanırdı. İyi, sevecen bir kadındı Aksinya. Gregor'a olan sevgisi yüzünden çocukları da severdi.

Bu konuyu düşünmenin acı verdiğini, yüreğini dağladığını fark etti Gregor. Demek ki öyle göründüğü kadar kolay değildi her şey. Daha yakın zamanlarda Gregor'a o derece basit görünen yaşam, hiç de öyle basit olmadığını göstermişti işte. O budalaca, o çocuksu, her şeyi kolayından alan kafasıyla, elini kolunu sallaya sallaya evine döneceğini, kaputunu atıp köylü paltosunu giyeceğini, böylelikle de her şeyin tıkırında gideceğini sanmıştı; kimse ona tek kelime söylemeyecek, kimse ona sitem etmeyecek, her şey yoluna girecek, o da ömrünün geri kalan günlerini kendi halinde bir çiftçi, örnek bir aile babası gibi tamamlayacaktı. Ama hayır, gerçek o kadar basit görünmüyordu.

Zikov'un tek menteşesi tutan bahçe kapısını dikkatle açtı. Ayaklarında sağlam yama vurulmuş kocaman keçe çizmeler, başında ta gözlerinin üzerine kadar indirilmiş üç köşeli kasketiyle, elindeki boş süt kovasını sallaya sallaya ayvanın basamaklarına doğru gidiyordu Prohor Zikov. Karın üzerine saçılmış süt damlacıkları belli belirsiz seçiliyordu.

"Geceyi iyi geçirdin mi Yoldaş Komutan?" diye selamladı Gregor'u.

"Çok şükür!"

"Bir iki yudum içkimiz olacaktı da, sabah mahmurluğumuzu atacaktım şimdi, kafam şu süt kovası gibi boşalmış sanki."

"İyi fikir, ama kovan neden boş öyle? İneği kendin mi sağıyordun?"

Prohor bir baş işaretiyle doğrulayıp kasketini ensesine yıktı, o zaman da Gregor arkadaşının suratının iyice asık olduğunu fark etti.

"Yok, iblis mi sağacaktı ineği benim yerime? Evet, ben sağdım, benim lanet olasıca karı sağacağına! İnşallah bu yüzden karnına sancılar girer." Prohor öfkeyle kovayı bir yana fırlattı ve sertçe, "Hadi içeri girelim!" dedi.

Gregor, hani sorsam mı sormasam mı gibilerden, "Karın ne âlemde?" diyecek oldu.

"Şeytan görsün yüzünü! Kör karanlıkta kalktı, toparlandı, çakaleriği toplamaya Krujilinski'ye gitti. Dün gece eve döner dönmez hemen başladı bana veriştirmeye. Bana bir nutuk çekti, emirler verdi ve sonra fırlayıp kalktı, 'Ben çakaleriği toplamaya gidiyorum. Maksayev'in gelinleri bugün gidiyorlar, ben de onlarla gidiyorum,' dedi. 'Git tabii,' dedim içinden, 'cehenneme kadar git ki, ben de başımı dinleyeyim!' Kalkıp ocağı yaktım, ineği sağmaya çıktım. Sağmasına sağdım da! Böyle işler erkek işi mi allasen, hem de tek kollu bir adama göre mi yani?"

"Sen de işini gördürmek için bir kadın çağıraydın ya, odun kafalı!"

"Senin odun kafalı dediğin analarının kuzusu olanlardır. Onlar ömrü billah analarının memesine yapışır; ama ben hayatımda öyle olmadım. Kendi başıma beceririm bu işi sandım. Eh, becerdim de. İneğin altına çömeldim bir güzel; ama namussuz durmuyor ki, bir o yana bir bu yana ha babam kıpırdanıyor. Hatta, korkmasın diye başımdan kasketimi bile çıkardım, ama nafile! Sütü sağana kadar gömleğim terden sırsıklam oldu, tam kovayı altından almak için elimi uzatırken bir tane salladı. Kova bir yana gitti ben bir yana. İşte böyle sağdım onu. İnek, inek değil ki, boynuzlu şeytan! Tükürdüm suratına, yürüdüm çıktım. Süt de eksik oluversin. Bir iki tek atalım mı?"

"İçkin kaldı mı?"

"Bir şişe. Saklar dururum."

"O kadarı da yeter."

"Gel hadi, buyur. Sahanda yumurta yapayım mı sana? Hemencecik hazır ediveririm."

Gregor bir parça domuz yağı kesti ve ocağın ön yanında ateşi canlandırmaya çalışan Prohor'a yardım etti. Pespembe domuz yağının sahanın içinde tıslayıp eriyerek yayılışını konuşmadan seyrettiler. Sonra Prohor kalkıp ikonun ardından tozlu bir şişe çıkardı.

"Gizli nem varsa, hep orada saklarım karımdan," diye kısaca açıkladı. Ufak, sıcacık misafir odasında yediler, içtiler ve alçak sesle konuştular.

Gregor en gizli düşüncelerini Prohor'la paylaşmayacaktı da başka kiminle paylaşacaktı? Masanın başına oturmuş, kasları güçlü uzun bacaklarını iki yana alabildiğine açmış, derinden derinden gelen boğuk sesiyle pes perdeden konuşuyordu.

"Bütün askerlik süresinde ve evime dönerken hep nasıl toprağa yakın, ailemin yanında, savaşın pisliklerinden uzak, sakin yaşayacağımı düşünürdüm. Yedi yıl boyunca at sırtından inmeden yaşamak şaka değil. İnsan rüyasında bile, hem de her gece, hep savaşın içinde yaşar. Ya birilerini öldürürsün ya da birileri seni öldürür... Ama şimdi görüyorum ki Prohor, işler düşündüğüm gibi çıkmayacak... Anlıyorum ki toprağı ben değil, başkaları sürecek, başkaları ekip biçecek..."

"Dün Mihail'le konuştunuz mu?"

"Evet, onun tadını da tattık!"

"Ne dedi peki?"

Gregor parmaklarıyla bozuşma işareti yaptı.

"Arkadaşlığımız bu durumda işte. Beyazların hizmetinde askerlik yapmamı başıma kakıyor; yeni rejime karşı gizliden gizliye kin beslediğimi, yeni rejimi arkadan vurmaya hazırlandığımı sanıyor. Bir ayaklanma olacağından korkuyor, ama ben neden ayaklanma isteyeyim, kendi de bilmiyor sersem!"

"Aynı şeyi bana da söyledi."

Gregor'un dudaklarında neşesiz bir gülümseme belirip kayboldu.

"Polonya üzerine ilerlediğimiz sırada Ukraynalının birine rastlamıştık, köyünü savunmak için bizden silah istemişti. Haydutlar orasını talan etmiş, davarları öldürmüş. Bizim alay komutanı –o sırada ben de oradaydım– dedi ki, 'Size silah verelim de siz de eşkıya kesilin başımıza!' Bunun üzerine Ukraynalı gülerek dedi ki, 'Siz hele bize verin de silahı, yoldaş, o zaman biz haydutları da sokmayız köyümüze sizleri de.' İşte şimdi ben de az çok o Ukraynalı gibi düşünüyorum: Keşke Tatarski'de ne Beyazlar bulunaydı, ne de Kızıllar, çok daha iyi olurdu. Bana göre hısımım Mitka Korşunov da, söz gelimi, Mihail Koşevoy da birdir, her ikisi de aynı bokun soyu. Mihail'e bakarsan, ben Beyazlara öyle bağlıymışım ki, onlarsız yaşayamazmışım. Deli saçması!

Çok bağlıyım Beyazlara! Daha kısa zaman önce, Kırım üzerine yürüdüğümüz sıralarda, bir çarpışmada Kornilov'un subaylarından biriyle karşı karşıya gelmiştim; süslü püslü, ufak tefek bir albaycık, bıyıkları İngiliz usulü, hani burnunun altında iki parça sümük gibi. Ona öyle candan yürekten giriştim ki, hani keyfimden uçacaktım! O albaycığın kellesinin yarısı kasketinin içinde, yarısı da omuzlarının üstünde kaldı, o beyaz subay kokartı havada uçtu gitti... İşte böylesine bağlıyımdır onlara! Onlar da az çektirmedi bana vaktiyle. Kanımı döke döke ulaştım ben o Allahın cezası subaylığa, ama yine de subayların arasında üvey evlat gibi kaldım. Domuzlar, bir gün bile adam yerine koymadı beni, bana el uzatmak bile ağırlarına giderdi; bütün bunlardan sonra da sanır mısın ki... Canı cehenneme namussuzların! Lafını bile ederken midem bulanıyor. Ondan sonra da sen kalk, onların düzenini geri getirmek istediğimden dem vur! Buraya General Fitshalarov'ları davet etmekten söz aç! O oyunu bir kere denedim, denedim de ondan sonra bir yıl boyunca acısını çektim. Yetti de arttı bu bana, dersimi aldım, bütün ağırlığını sırtımda taşıdım bu dersin."

Prohor ekmeğini bir yandan erimiş domuz yağına banarken, "Ayaklanma filan olacağı yok," dedi. "Her şeyden evvel, geriye topu topu üç beş Kazak kaldı, canlarını kurtarıp kalanlar da derslerini aldı. Bizim kardeşler çok kanlarını akıttı ve bu yüzden öyle bir akılları başlarına geldi ki, bir daha boyunlarından iple bağlayıp sürüklesen ayaklanmaya kandıramazsın onları. Üstelik, halk da barışa susamış durumda. Bu yaz milletin nasıl çalıştığını bir görecektin. Ot tınazlarını boy boy yığdılar, hasadı kaldırıp ekinleri son taneye varıncaya dek topladılar. Çalışmaktan, yorgunluktan canları çıkıyor da, yine de sanki yüz yıl yaşayacakmış gibi ekip biçiyorlar. Yok canım, ayaklanmanın lafını etmek bile yersiz. Budalalıktan başka bir şey değil ayaklanmanın sözünü etmek. Gerçi, yine de belli olmaz ya, Kazakların kafalarında ne tilkilerin dolaşacağı."

"Ne tilkiler dolaşabilirmiş kafalarında, sözü nereye dokundurmak istiyorsun sen?"

"Bizim komşular kafalarına koymuş ki..."

"Ee?"

"Sen istersen buna 'Ee,' de bakalım! Voronej eyaletinde, Boguçar'ın ötesinde bir yerde, ayaklanma çıkmış."

"Boş laf bunlar!"

"Yok, hiç de değil. Tanıdık bir milis söyledi dün bana. Anlaşıldığına göre hükümet oraya milis kuvvetleri yollamak niyetinde."

"Peki ama, 'oraya' dediğin yer neresi?"

"Monastırşçina, Suhoy Donets, Paseka, Eski ve Yeni Kalitva ile bölgedeki öbür yerler. Dediklerine göre oldukça büyük bir ayaklanmaymış."

"Dün neden hiç söz etmedin bundan be Allahın kaz kafalısı?"

"Mihail'in yanında istemedim, hem böyle şeylerden konuşmanın tadı olmuyor. Artık bu gibi şeylerin adını bile duymak istemiyorum ben."

Gregor'un suratı asıldı. Uzun uzun düşündükten sonra konuştu:

"Bu kötü haber işte!"

"Seninle bir ilgisi yok ki bunun. Bırak kokollar dertlensin. Yesinler kıçlarına sopayı iyice de, öğrensinler bakalım ayaklanma nasıl olurmuş. Ama bundan sana ne, bana ne! Onlara zerre kadar acıdığım da yok."

"Yine de bana zararı dokunacaktır."

"Neden dokunsun?"

"Anlamıyor musun? Eğer bölge yetkilileri de benim için Koşevoy gibi düşünüyorsa, o zaman kurtulamam zindandan. Bitişiğimizdeki eyalette ayaklanma oluyor, bense bir subay, üstelik de Asi... Şimdi anladın mı?"

Prohor ağzındaki lokmayı çiğnemeyi bıraktı ve düşünceye daldı. İşin bu yönünü hiç düşünmemişti daha önce. Kafası içtiği içkiden bulanıktı, düşünmesi ağırlaşıyor, düşünmek ona âdeta acı veriyordu.

"Peki, ama seni ilgilendiren yanı neresi oluyor Panteleyeviç?" diye hayretle sordu.

Gregor sinirlenip kaşlarını çattı ve cevap vermedi. Haber, besbelli onu rahatsız etmişti. Prohor ona bardağını uzatmaya davrandı, ama Gregor arkadaşının elini itip kararlı bir tavırla, "Başka içmiyorum," dedi.

"Bir tanecik daha almaz mıydın canım? Kendini kaybedene kadar iç! Bu neşe dolu hayatı ancak votkada boğabiliriz."

"Sen bir başına kaybet kendini. Şimdiden yerinde değil kafan zaten, ölümün de bundan olacak er geç. Kayıt yaptırmaya Vyeşenskaya'ya gitmem gerek bugün."

Prohor gözlerini dikmiş, hiç ayırmadan ona bakıyordu. Gregor'un güneş yanığı, açık havada yaşamanın etkilerini taşıyan yüzü kahverengiye dönüşen al bir ateşle yanıyor, cildi sadece, alnından geriye doğru taranmış saçlarının diplerinde donuk bir beyazlıkta görünüyordu. Sakindi Gregor; görmüş geçirmiş, savaş ve felaketler içinde Prohor'un artık akraba gibi olduğu bu asker sakindi. Altlarında hafif şişkinlik peydahlayan gözlerinde asık bir ifade, dindirilmez bir yorgunluk vardı.

"Seni hapse atarlar diye korkmuyorsun ya?" diye sordu Prohor.

Gregor hemen cevap verdi:

"Ben de bundan korkuyorum işte ahbap! Şimdiye kadar hiç hapse girmedim, hapishanelerden de ölümden korktuğumdan daha çok korkarım. Ama anlaşılan bu zevki de tadacağım."

Prohor onun derdini paylaştığını belirten bir ifadeyle, "Hiç eve dönmeyecektin," dedi.

"Başka gidecek yerim var mıydı?"

"Kentin birinde saklanırdın bir yerlere, ortalık yatışana kadar bekler, sonra dönerdin eve."

Gregor boş ver gibilerden elini sallayıp güldü:

"Öylesi bana göre değil. Bekleyip bekleyip de sonra yetişmeye kalkışmaktan kötüsü yoktur. Hem çocukları nasıl bırakabilirdim?"

"Amma da laf! Şimdiye kadar sensiz değiller miydi? Onları sonra aldırırdın yanına, sevgilini de. Ha, sırası gelmişken, sana söylemeyi unutmuştum. Senin eski efendilerin, hani yanlarında Aksinya'yla birlikte çalıştıklarınız, her ikisi de sizlere ömür."

"Listnitski'ler mi?"

"Tamam, işte onlar. Benim hısım Zahar geri çekiliş sırasında genç Listnitski'nin emir erliğini yapıyordu, o anlattı bana; ihtiyar Morozovski'de tifüsten gitmiş, oğlu ise Yekaterinodar'a varmış, orada karısının General Pokrovski'yle bir macerası olmuş, kocası da buna katlanamamış, kafası bozulmuş, vurmuş kendini."

Gregor umursamazlıkla, "İyi olmuş, her ikisinin de canı cehenneme!" dedi. "Kaybettiğimiz iyi insanlar için üzülürüm, ama bu ikisine acınmaz." Kalktı, kaputunu giydi, kapının koluna el atıp düşünceli bir tavırla konuştu:

"Yine de Allah belasını versin, şu genç Listnitski ile Koşevoy gibilerini hep kıskanmışımdır... Ta en başından beri onlar için her şey

belli, apaçıktı, oysa benim için hiçbir şey belli değil, şimdi bile. Her ikisi de dosdoğru izleyecekleri yolu ve yollarının sonunu görüyordu; bense 1917'den beri bir çıkmazın içinde sarhoş gibi dönüp duruyorum. Beyazlardan koptum, ama Kızıllarla kaynaşamadım, buzda açılmış deliğin içindeki tezek gibi yüzüyorum... İşte böyle Prohor, ta en başından beri Kızıl Ordudan hiç ayrılmamam gerekirdi tabii; belki o zaman benim için her şey hayırlı olurdu. Başlangıçta da, bilirsin, Sovyet Hükümetine bütün yüreğimle hizmet ettim; ama ondan sonra her işim ters gitti. Beyazların arasında, onların komutanları arasında yabancı kaldım; benden hep kuşkulandılar. Başka nasıl olacaktı zaten? Bir çiftçinin, cahil bir Kazak'ın oğluydum ben, onlarla nasıl aynı hamurdan olabilirdim? Kesinlikle güvenemediler bana! Daha sonra Kızıllarla da durum aynı oldu. Eh, ben de kör değilim ya, bölük komiseriyle öbür komünistlerin beni nasıl gözlediğini görüyordum. Çarpışmalarda gözlerini üzerimden ayırmıyor, her adımımı kolluyor ve herhalde şöyle düşünüyorlardı, 'Ah şu domuz, ah şu eski Beyaz Kazak subayı, gözümüzü açalım da bizi arkadan vurmasın!' Bunu fark ettiğim zaman yüreğim buz kesiyordu. Sonuna doğru, artık onların bu güvensizliğine katlanamaz oldum. İnsan taş olsa dayanamaz, çatlardı canım. Beni terhis etmekle çok iyi yaptılar doğrusu. Sonu yakınlaştırdı." Boğuk boğuk gırtlağını temizledi, bir an sustu, sonra Prohor'a bakmaksızın değişik bir sesle sürdürdü konuşmasını:

"Yemek için teşekkürler. Ben gideyim artık. Sağlıcakla kal. Eğer geri dönersem akşama doğru uğrarım. Şu şişeyi de yok et ortalıktan, karın eve dönecek olursa tavayı sırtında kırar."

Prohor merdiven başına kadar onu uğurladı ve ayvanın sahanlığında fısıldadı:

"Ah Panteleyeviç, gözünü aç da onlara postu bırakma orada!"

Kısa kesmek isteyen bir tavırla, "Açarım!" dedi Gregor.

Gregor eve dönmeyip ırmak kıyısına indi, iskeleden, birisine ait bir kayığı çözdü, avuç avuç kayığın içindeki suları boşalttı, çitten bir kazık söktü, kıyıdaki ince buzları kırarak bir kanal açtıktan sonra öbür kıyıya doğru küreklere asıldı.

Rüzgârın kamçıladığı koyu yeşil dalgalar Don boyunca batıya doğru yuvarlanıyordu. Dalgalar kıyıların sakin sularında kırılgan, saydam buzları parçalayıp, zümrüt yeşili yosunları dalgalandırıyordu.

Kıyı setleri boyunca kırılan buz sarkıtlarının gevrek tınlamaları yükseliyor, kıyılarda suların yıkadığı çakıllar yumuşak hışırtılar çıkarıyordu; ama akıntının hep aynı karar ve hızda olduğu ırmağın ortasında Gregor sadece, sol yandan kayığın bordasına yüklenen dalgaların boğuk şapırtısını, kaynaşmasını, bir de Don boyundaki ormanın içinden rüzgârın derinden derine kesintisiz, hafif uğultusunu duyuyordu.

Gregor kayığı yarısına kadar karaya çekti, sonra çömelip çizmelerini çıkardı ve rahatça yürüyebilmek için ayak sargılarını çözüp dikkatle yeniden sardı.

• • •

Vyeşenskaya'ya öğleye doğru vardı.

Bölge Askerî Komiserliği kalabalık ve gürültülüydü. Telefonların zilleri çın çın çınlıyor, kapılar pat küt kapanıyor, silahlı erler girip çıkıyor, çeşitli odalardan daktilonun kuru takırtıları geliyordu. Koridorda iki düzine Kızıl Ordu eri, volanlı kürk ceket giymiş ufak tefek tıknaz bir adamın çevresini almış konuşuyor, birbirlerinin sözünü heyecanla kesiyor, kahkahalar patlatıyordu. Gregor koridorda ilerlerken, iki Kızıl Ordu eri ilerideki odalardan birinden tekerlekli bir ağır makineli çıkardı. Makinelinin küçük tekerlekleri, eğri büğrü tahta döşemede boğuk boğuk takırdadı. Makineli tüfekçilerden uzun boylu, iriyarı olanı şaka yollu seslendi:

"Haydi bakalım, yol açın, ceza bölüğü geliyor, yoksa ezerim hepinizi!"

Gregor, 'Görünüşe bakılırsa, gerçekten de bir ayaklanmayı bastırmaya gidiyorlar,' diye aklından geçirdi.

Kayıt bölümünde onu fazla alıkoymadılar. Askerî Komiserlik Yazmanı onun evrakına çabucak bir göz attıktan sonra, "Don Çeka'sının siyasi şubesine gidiniz," dedi. "Eski bir subay olarak onlara görünmeniz gerekiyor."

Yüreğini kavrayan heyecanı hiç belli etmeden, "Baş üstüne," diyerek selamladı Gregor.

Meydana vardığında kararsızlık içinde durdu. Siyasi Şubeye gitmek zorundaydı ama, bütün benliği şiddetle karşı koyuyordu buna. İçinden bir ses, 'Seni zincire vurup zindana atacaklar,' diyor, Gregor korkuyla, tiksintiyle ürperiyordu. Okulun parmaklıkları önünde durdu, görme-

yen gözlerini hayvan pislikleriyle dolu yola dikti ve gözlerinin önünde kendi hayali belirdi. Kolları bağlı olarak pis bir merdivenden bir mahzene iniyor, ardından da tabancasının kaba saba kabzasını sımsıkı yakalamış bir adam geliyordu. Yumruklarını sıkıp ellerinin kabarık, mavi damarlarına dikti gözlerini. Demek bu elleri bağlayacaklardı ha! Yüzüne kan hücum etti. Hayır, bugün gitmeyecekti oraya! Yarına kalırdı bu iş isterse, ama bugün köye dönecek, günü çocuklarıyla geçirecek, Aksinya'yı görecek, Vyeşenskaya'ya yarın dönecekti. Bunca yol yürümekten tabanları patlasın isterse! Bir güncük için bile olsa evine gidecekti, sonra dönecekti buraya, elbette dönecekti. Yarın eyvallah her şeye, ama bugün olmaz.

"Aa, Melehov! Yahu ne kadar oldu..."

Gregor döndü. Piyotr'un alayından, Don Ordusunun Asi 28. Alayının eski komutanı Yakov Fomin yanına geldi.

Fomin hiç de Gregor'un bir zamanlar Ataman Alayından tanıdığı, giyimine kuşamına özenmeyen, hırpani kılıklı Kazak değildi artık. İki yıl içinde şaşılacak kadar değişmişti; iyi biçilmiş süvari kaputu bedenine tıpa tıp oturmuş, kızıl bıyıkları küstahça yukarı kıvrılmıştı ve o abartılmış afili yürüyüşünden, kibirli gülümseyişine kadar bütün hal ve tavrından, üstünlüğünün ve seçkinliğinin bilincinde olduğu belliydi.

Birbirinden ayrık mavi gözlerini Gregor'a dikip onun elini sıkarken, "Hangi rüzgâr attı seni buraya?" diye sordu.

"Terhis oldum. Az önce Askerî Komiserlikteydim."

"Döneli çok oldu mu?"

"Dün geldim."

"Sık sık ağabeyin Piyotr Panteleyeviç'i hatırlarım, iyi bir Kazak'tı, ama pisi pisine öldü. Candan arkadaştık onunla. Geçen yıl o ayaklanmaya hiç katılmayacaktınız Melehov. Yanlış iş yaptınız."

Gregor bir şeyler söylemek zorunluluğunu duyarak, "Evet," dedi. "Kazaklar yanlış iş yaptı..."

"Hangi birlikteydin sen?"

"Birinci Süvari Tugayı."

"Ne olarak?"

"Bölük komutanı."

"Bak hele! Ben de şimdi bir bölüğe komuta ediyorum. Burada, Vyeşenskaya'da bir savunma kuvveti bulunduruyoruz." Çevresine bakınıp sesini alçaltarak öneride bulundu:

"Bak bana, yürüyelim seninle şöyle. Benimle birlikte yürü azıcık. Burası çok kalabalık, konuşmaya fırsat bulamayız."

Sokakta yürümeye başladılar. Gözünün ucuyla Gregor'a bakarak sordu Fomin:

"Evine yerleşip oturmayı mı düşünüyorsun?"

"Başka nerede oturacağım? Tabii."

"Çiftçilik mi?"

"Evet."

Fomin acır gibi başını iki yana sallayıp içini çekti:

"Kötü zamanı seçmişsin Melehov, çok kötü... Bir yıl daha, hatta iki yıl kadar dönmeyecektin geriye."

"Neden?"

Gregor'u dirseğinden tutup hafifçe ona doğru eğilerek fısıldadı:

"Bölgede kaynaşma var. Yiyeceklere el konulmasına çok kızıyor Kazaklar. Boguçar ilçesinde ayaklanma var. Bastırmak için bugün yola çıkıyoruz. Sen buralardan sıvışsan iyi edersin delikanlım, hem de hiç vakit kaybetmeden! Piyotr'la canciğer arkadaştık biz, onun için sana sıvışmanı salık veriyorum."

"Sıvışacak bir yerim yok ki!"

"Eh, işte gözünü dört aç! Bunu sana böylece söylüyorum, çünkü siyasi şube eski subayları tutuklamaya başlıyor. Daha bu hafta Dudarevka'dan iki asteğmenle Revşetovka'dan birini getirdiler. Don'un öbür yakasından da daha sürü sürü getiriyorlar, üstelik sıra neferliği yapmış Kazaklara bile el atmaya başladılar. Artık sen kendin karar ver Gregor Panteleyeviç."

"Verdiğin öğüde teşekkür ederim, ama yine de sıvışmayacağım!" dedi Gregor direnerek.

"Eh, orası senin bileceğin iş."

Fomin konuşmayı bölgedeki duruma, bölge yetkilileri ve bölge askerî komiseri Şahayev'le olan ilişkilerine çevirdi. Kendi düşüncelerine dalan Gregor ilgisizce dinliyordu onu. Birlikte üç sokak kadar yürüdükten sonra Fomin durdu:

"Benim bir yere uğramam gerek. Haydi eyvallah." Elini kürklü kasketine götürüp selam verdi ve Gregor'dan soğuk bir tavırla ayrılarak bir yan sokağa saptı, yepyeni omuz kayışını gıcırdata gıcırdata, gülünç denecek kadar ağırbaşlı bir edayla dimdik yürüdü gitti. Gregor gözleriyle onu izledikten sonra geri döndü.

Siyasi şubenin taş merdivenlerini çıkarken düşünüyordu: 'Bu benim sonum olacaksa, bir an önce olsun daha iyi. Sürüncemede bırakmanın anlamı yok. Kötülük etmesini biliyordun Gregor; şimdi hesabını vermesini de bil bakalım!'

VIII

SAAT sekiz sularında Aksinya ocaktaki kömürleri bir araya toplayıp sıraya çöktü, al al olmuş terli yüzünü önlüğüyle kuruladı. Şafak sökmeden kalkmıştı. Yemek işinden bir an önce kurtulmak için şehriyeli tavuk çorbası pişirmiş, gözleme yapmış, üzerlerine bol bol krema döktüğü lalanga hamurlarını tavaya atmıştı. Gregor'un lalanga sevdiğini bildiğinden, gönlünün erkeği sofrasına gelir umuduyla pişirmişti bu şölen yemeğini.

Bir bahane uydurup Melehov'lara gitmek, bir dakikacık oturmak, Gregor'a bir kerecik bakabilmek için can atıyordu. Onun orada, bitişikte olduğunu bilip de onu görmemek katlanılır gibi değildi Aksinya için. Bununla birlikte isteğine gem vurdu, kalkıp gitmedi. Bir genç kız değildi ne de olsa. Onun yaşındaki birinin hafiflik etmesi yakışık almazdı.

Elini yüzünü her zamankinden daha bir dikkatle yıkadı, temiz bir gömlek, yepyeni işlemeli bir jüpon giydi. Açık sandığın başında uzun uzun, kararsız durdu. Şimdi ne giyeceğine karar vermesi gerekiyordu. Hafta ortasında en yeni elbiselerini giymesi olacak şey değildi, ama o basit iş elbisesiyle de oturmak istemiyordu. Neyi seçeceğini bilemeden, kaşlarını çatıp ütülenmiş eteklikleri dikkatsizce elden geçirmeye başladı. Sonunda kararını verdi; koyu mavi bir eteklikle, siyah dantelayla süslü hemen hiç giyilmemiş mavi bir bluz çıkardı. Giysilerinin en güzeliydi bunlar. Hem komşularının ne düşüneceği ne fark ederdi ki sanki! Onlar için bugün çalışma günü olsundu; kendisi için bayramdı. Aceleyle cicilerini giyerek gitti, aynanın karşısına geçti. Belli belirsiz,

şaşkın bir gülümseme dolaştı dudaklarında; gencecik, ışıl ışıl gözler ona merakla, neşeyle bakıyordu. Yüzünü dikkatle, kılı kırk yararcasına inceledi, sonra rahat bir soluk aldı. Hayır, güzelliği solmamıştı. Daha pek çok Kazak, yolda onu görecek olsa durur, alev alev yanan gözlerle seyrederdi!

Aynanın karşısında eteğini düzeltirken kendi kendine yüksek sesle konuştu, 'Ee, Gregor Panteleyeviç, şimdi ayağını denk al işte!' Yüzünün kızarmakta olduğunu fark ederek sessiz sessiz gülmeye başladı. Öyleyken bile, şakaklarındaki birkaç beyaz teli gözünden kaçırmayıp kopardı. Aksinya'nın yaşını hatırlatacak hiçbir şey görmemeliydi Gregor. Bugün ona, yedi yıl önceki gençliğiyle görünmek istiyordu.

Akşam yemeği vaktine kadar kendini tutup evde oturdu, ama sonra daha fazla dayanamayarak omuzlarına beyaz bir tiftik şal atıp Melehov'lara gitti. Dunya evde yalnızdı. Aksinya onu selamlayıp sordu:

"Yemeğinizi yemiş miydiniz?"

"Bu evin yolunu bilmezlerle vaktinde yemek mi yenirmiş? Kocam Sovyet'te, Gregor da Vyeşenskaya'ya gitmişti. Çocukları çoktan yedirdim, şimdi büyükleri bekliyorum!"

Dıştan sakin göründü; ne davranışıyla ne de sözleriyle uğradığı hayal kırıklığını belli etmeksizin konuşmasını sürdürdü Aksinya:

"Ben de hepiniz evdesinizdir diye düşünmüştüm. Grişa, Gregor Panteleyeviç ne zaman dönecek? Bugün mü?"

Dunya bakışlarını şık giyimli komşusunun üzerinde gezdirerek isteksizce cevap verdi:

"Kaydını yaptırmaya gitmişti."

"Ne zaman dönebileceğini söyledi mi?"

Dunya'nın gözlerinde yaşlar pırıldadı. Kekeleye kekeleye, sitemli bir sesle cevap verdi:

"Sen de tam zamanını bulmuşsun böyle giyinip kuşanmak için... Ama bilmiyorum, belki de hiç dönmeyebilir..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Mihail'in dediğine göre onu Vyeşenskaya'da tutuklayacaklarmış..." diyerek acı acı ağlamaya başladı Dunya. Gözlerinin yaşını kol yenine silerken, feryadı koyuverdi:

"Lanet olsun! Lanet olsun böyle hayata! Ne zaman sonu gelecek? Gregor gidince çocuklar deli oldu sanırsın, bir dakika huzur verme-

diler bana, 'Babam nereye gitti, ne zaman dönecek?' Ben nereden bileceğim? Çıkardım avluya onları, ama benim kendi yüreğim ağlıyor... Bu lanet olasıca hayata ne demeli? İstersen haykıra haykıra ciğerlerin sökülsün, nafile, bu dünyada hiç kimseye huzur yok!"

"Akşama kadar dönmeyecek olursa, yarın ben Vyeşenskaya'ya gider, anlarım." Aksinya bunları sanki üzerinde durulmaya değmeyecek basit bir işten söz edermişçesine umursamaz bir tavırla söyledi.

Onun bu sakinliğine hayret eden Dunya içini çekti: "Onu şu sıra beklemenin hiç yararı yok, burası açık. Geri dönüp, başına bin türlü dert aldı!"

"Henüz hiçbir şey bilmiyoruz. Şimdi bırak ağlamayı bakalım, yoksa çocukların aklına kötü şeyler gelecek. Allahaısmarladık!"

Gregor o akşam geç vakit döndü. Evde biraz durdu, sonra Aksinya'yı görmeye gitti.

Aksinya'nın bütün o uzun gün boyunca çektiği heyecan, buluşmalarının sevincini az çok gölgeledi. Akşam olduğunda Aksinya, sanki bütün gün hiç belini doğrultmadan, ölesiye çalışmış gibiydi. Umutlu bekleyiş onu bitirmiş, yorgun düşürmüştü, karyolaya uzanmış kestiriyordu. Ama pencerenin dışından ayak sesleri duyunca, bir genç kız hafifliğiyle fırlayıp kalktı.

Gregor'a sarılıp kaputunun düğmelerini çözerken, "Neden bana Vyeşenskaya'ya gideceğini söylemedin?" diye sordu.

"Söylemeye fırsat bulamadım; acelem vardı."

"Geri dönmeyeceksin diye Dunya'yla ikimizin ağlamaktan gözlerimizin pınarı kuruyacaktı."

Gregor'un dudaklarında hüzünlü bir gülümseme dolaştı.

"Yok canım, o kadar da kötü değil." Bir an sustuktan sonra ekledi: "Hiç değilse şimdilik değil."

Topallayarak gelip masanın başına oturdu. Misafir odasının açık kapısından, bir köşedeki geniş ahşap karyola, bakırdan süslemeleri donuk donuk parlayan sandık görünüyordu. Her şey eskisi gibi, gençliğinde, Stepan evde yokken uğradığı zamanlardaki gibiydi. Hemen hemen hiçbir değişiklik göremiyordu Gregor; sanki buraya uğramadan, içeriye bir göz atmadan geçip gitmişti zaman. O eski koku bile olduğu gibi duruyordu: taze şerbetçiotlarının mayamsı kokusu, fırçalanıp ovulmuş döşemelerin kokusu ve belli belirsiz, zor fark edilir kurumuş

kekik kokusu. Bütün bunlar, sanki Gregor daha dün sabah bırakmış gibi duruyordu. Oysa aslında nice zaman geçmişti üstünden!..

İçini çekmemek için kendini tuttu, dikkatle sigara sarmaya başladı. Ama her nedense elleri titredi, tütünü dizlerinin üstüne döktü.

Aksinya çarçabuk sofrayı kurdu. Soğuyan şehriyeleri ısıtmak gerekiyordu. Çıra getirmek için koşa koşa sundurmaya gitti, soluk soluğa ve azıcık rengi kaçan yüzüyle, oracıkta ateş yakmaya koyuldu. Bir yandan kıvılcımlar çıkararak korları üflerken, bir yandan da iki büklüm oturmuş sessizce sigarasını içen Gregor'a bakıyordu.

"İşlerin nasıl gitti? Her şeyi yoluna koydun mu?"

"Her şey iyi gitti."

"Neden Dunya seni mutlaka tutuklayacaklarını kafasına sokmuş öyle? Benim de ödümü kopardı."

Gregor kaşlarını çatıp sinirli bir tavırla sigarasını öteye fırlattı.

"Mihail onun kafasına sokuyor bütün bunları! Hepsinin nedeni, bütün bu başıma gelen belalar hep onun yüzünden."

Aksinya masaya gitti. Gregor onun ellerini tuttu.

Başını kaldırıp Aksinya'nın gözlerinin içine bakarak, "Ama biliyorsun," dedi, "benim durumum da aslında pek o kadar parlak sayılmaz. Siyasi şubeden içeri girerken tekrar çıkabileceğimden doğrusu ben de pek emin değildim. İnkâra ne gerek var, gerçekten bir tümene komuta ettim ayaklanma sırasında, hem de bir bölük komutanı olduğum halde. Böyle benim gibilerini hemen yakalayıveriyorlar."

"Peki ne dediler sana?"

"Doldurayım diye bir soru kâğıdı verdiler elime, askerliğim sırasında tüm yaptıklarımı anlatacaktım. Ama benim elim kâğıda kaleme pek yatkın değildir. Vaktiyle yazıyla mazıyla uğraşacak pek vaktim olmadığından, bütün geçmişimi kâğıda dökene kadar iki saate yakın kaldım orada. Sonra odaya başka iki kişi girdi, ayaklanma hakkında akıllarına ne geldiyse sordular. Hiç de öyle çekinilecek kimselere benzemiyorlardı, dostça davrandılar. Yaşlıca olanı sordu bana, 'Çay ister misiniz? Yalnız, çayınızı sakarinle içmek zorunda kalacaksınız.' İçimden, 'Çayınız sizin olsun, yeter ki ayaklarım beni topunuzun yanından bir an önce uzaklaştırsın!' diye geçirdim." Bir an sustu, sonra aşağılayıcı bir tavırla, sanki bir başkasından söz edermiş gibi ekledi:

"Hesap vermeye gelip dayanınca iş, benim de yüreksiz olduğum çıktı meydana. Biraz korkakça davrandım."

Vyeşenskaya'da korkaklık ettiği ve benliğini kaplayan korkuyla baş edecek gücü gösteremediği için kendine kızıyordu. Hele korkusunun boşuna olduğunu görmesi öfkesini iki kat artırıyordu. Şimdi, çektiği bunca heyecan ona gülünç, utanç verici görünüyordu. Dönüşte, bütün yol boyunca aklı hep bu konuya takılmıştı ve kendisiyle alay edip, başından geçenleri biraz da abartarak Aksinya'ya anlatışının nedeni belki de buydu.

Aksinya onu dikkatle dinledi, sonra ellerini Gregor'un elleri arasından usulca kurtarıp ocağın başına gitti. Ateşi canlandırırken sordu:

"Peki gelecek için ne düşünüyorsun?"

"Bir haftaya kadar tekrar oraya dönüp rapor vermem gerekiyor."

"Sana göre sonunda içeri alacaklar mı seni?"

"Öyle görünüyor. Er geç alacaklardır."

"Ne yaparız o zaman? Nasıl yaşarız Grişa?"

"Bilmiyorum. Bunu sonra konuşalım. Suyun var mı biraz, yıkanacak kadar?"

Yemeğe oturduklarında, Aksinya sabahki o eksiksiz mutluluğuna yeniden kavuştu. Gregor buradaydı, yanında, gözlerini kaçırmak zorunda kalmadan, başkaları bakışlarını fark ederse diye düşünmeden bakabilecekti ona; gözleri bütün anlatacaklarını gizlemeden, sıkılmadan anlatabilecekti. Tanrım, ne kadar da özlemişti onu! Kendini nasıl yiyip bitirmiş, vücudu onun iri, o hoyrat ellerinin özlemini ne kadar çekmişti! Aksinya yemeğe el bile sürmedi; biraz öne eğilerek, yemeğini yiyen Gregor'u, onun asker gömleğinin sımsıkı yakası içindeki esmer boynunu, geniş omuzlarını, masanın üstünde duran iri ellerini buğulu gözleriyle okşayarak, aç bakışlarla seyrediyordu. Gregor'dan yayılan tütünle karışık kekremsi erkek teri kokusunu, çok yakından tanıdığı ve yalnız Gregor'a özgü olan bu dünyalara bedel kokuyu hasretle içine çekiyordu. Gregor'unu binlerce başka erkek arasında, gözleri bağlı bile olsa kokusundan ayırt edebilirdi. Aksinya'nın yüzüne koyu bir kırmızılık alev alev yayılıyor, yüreği gümbür gümbür hızla çarpıyordu. Bu akşam hiç de tam anlamıyla kusursuz bir ev hanımlığı edemiyordu, çünkü gözleri Gregor'dan başka hiçbir şey görmüyordu. Ne var ki Gregor da ondan ilgi istemedi: ekmeğini kendisi kesti, tuz kutusunu

arayıp ocağın üstünden kendisi aldı, tabağını ikinci kez doldurmak isteyince de şehriyesini kendisi koydu.

Gregor âdeta özür diler gibi, "İt gibi acıkmışım," dedi. "Sabahtan beri ağzıma bir şey koymadım."

"Ah, ben de ne kafasızım! Lalangalarla gözlemeleri unuttum. Ne olur, tavuktan da ye! Ye canımın içi, bol bol ye. Hepsini lahzada hazır ederim ben sofrada."

Ama ne de uzun uzun, öyle soluk almadan yiyordu Gregor! Sanki bir hafta hiç yemek yememiş gibi! Ye, demeye hiç de gerek yoktu doğrusu. Sabırla bekliyordu Aksinya, ama en sonunda dayanamadı. Kalktı, Gregor'un yanı başına oturdu; sol eliyle onun başını kendine doğru çekti, sağ eliyle de tertemiz, işlemeli bir peçete alıp sevgilisinin yağlı dudaklarıyla çenesini kendi eliyle sildi. Sonra soluğunu tuttu, içinde minicik turuncu kıvılcımlar çıkacak kadar sımsıkı yumdu gözlerini ve dudaklarını Gregor'un dudaklarına bastırdı.

Gerçekten de insanoğlu ufacık şeylerle mutlu olabiliyor. Hiç değilse Aksinya mutluydu o akşam.

IX

KOŞEVOY'LA karşılaşmayı kendine yediremiyordu Gregor. Aralarındaki ilişki daha Gregor'un dönüşünün ilk gününden belli olmuştu, dolayısıyla ne konuşacak bir şey vardı ne de konuşmanın bir anlamı. Herhalde Mihail de Gregor'u görmekten zevk duyacak değildi. Nitekim Mihail iki dülger tutmuş, kulübeciğini çarçabuk onartmıştı; dülgerler yarı yarıya çürümüş çatı kirişlerini yenilemiş, yıkılmak üzere olan duvarlardan birini tamamıyla indirip yeni baştan çekmiş, lentoları, söveleri, kapıları hep yenilemişlerdi.

Gregor Vyeşenskaya'dan döndükten sonra Köy Devrim Komitesine gitti, Askerî Komiserlik tarafından onaylanmış evrakını Koşevoy'a verdi ve Allahaısmarladık bile demeden çıktı. Çocuklarını ve bazı öteberisini de alıp Aksinya'nın evine taşındı. Dunya onu yeni evine uğurlarken hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Canım ağabeyciğim, ne olur darılma bana. Sana karşı hiçbir kusur etmedim ben," diye yalvardı Gregor'a.

"Ne diye darılacakmışım sana Dunya? Darılmadım tabii," diyerek yatıştırdı onu Gregor. "Arada bir görmeye gel bizi. Senden başka kala kala bir ben kaldım aileden, seni öteden beri severdim, hâlâ da severim... Ama kocana gelince, orası başka. Seninle dostluğumuz bozulmaz bizim."

"Yakında çıkacağız evden. Kızma ne olur."

"Niye çıkacakmışsınız?" dedi Gregor sinirli bir tavırla. "Hiç değilse bahara kadar oturun bari. Bana bir rahatsızlık vermiyorsunuz ki, hem Aksinya'nın yanında bana da, çocuklara da yetecek yer var."

"Onunla evlenecek misin Grişa?"

Gregor kesin olmayan bir tonla, "Daha buna çok vakit var," dedi.

Dunya kesin bir tavırla, "Evlen onunla ağabeyciğim, çok iyi bir kadın," dedi. "Rahmetli anamız sana karılığa layık biricik kadının Aksinya olduğunu söylerdi. Sonuna doğru onu sevmeye başlamıştı, ölmeden önce sık sık ona uğrardı."

Gregor gülümseyerek, "Beni kandırmaya çalışıyorsun gibi geliyor bana!" dedi. "Onunla evlenmeyip de kiminle evleneceğim? Kocakarı Andronika ile değil herhalde!"

Andronika, Tatarski köyünün en yaşlı ninesiydi. Yüz yaşını çoktan geçmişti. Dunya, ufak tefek, iki büklüm haliyle kadıncağızı gözlerinin önüne getirince katıla katıla gülmeye başladı.

"Ah sen yok musun, neler de bulur söylersin ağabeyciğim benim! Bu konularda hiç konuşmazsın da onun için sordum."

"Ondan başka kime talip olursam olayım, seni düğünüme çağırırım," diyerek kız kardeşinin sırtını şaka yollu tapışladı Gregor ve eski evinden yürek huzuru içinde ayrıldı.

Gerçeği söylemek gerekirse, huzur içinde yaşadığı sürece, nerede oturduğu umurunda bile değildi Gregor'un. Ama bulamadığı tek şey de huzurdu. Sıkıcı bir hareketsizlik içinde bir iki işe el atmayı denedi, ama hiçbir şey yapamayacağını anladı hemen. Hiçbir şeye hevesi kalmamıştı. Durumunun köstekleyici belirsizliği ruhunu sıkıyor, yaşamasına engel oluyordu; tutuklanabileceğini, en azından hapse atılacağını, hatta kurşuna dizilebileceğini bir an bile unutamıyordu.

Aksinya gece yarısı uyanınca onu gözleri açık buluyordu. Genellikle Gregor sırtüstü uzanmış, elleri başının altında, buz gibi ve sert bakışlarını karanlığa dikmiş oluyordu. Aksinya onun aklından geçen-

leri biliyordu. Ona şu ya da bu biçimde yardım edebilmesine olanak yoktu. Gregor'un çektiği acıyı gördükçe o da üzülüyor ve onunla birlikte geçirecekleri yaşamla ilgili umutlarının suya düşmekte olduğunu seziyordu. Gregor'a hiçbir konuda soru sormuyordu. Kendi kendine karar versindi. Yalnız bir seferinde, bir gece uyanıp da yanı başında yanan sigaranın morumsu ateşini gördüğünde, "Grişa, hiç uyumuyorsun sen," dedi. "Bir süre için köyden ayrılman belki daha iyi olur. Ya da birlikte bir yerlere gidip saklansak seninle."

Gregor onun bacaklarına battaniyeyi sevecenlikle örterek istemeye istemeye cevap verdi:

"Peki, düşünürüm bunu. Sen uyumana bak."

"Her şey yoluna girdikten sonra da dönerdik yine, olmaz mı?"

Gregor karar verememiş gibi kesin olmayan bir cevap verdi:

"Hele bir bakalım da, işler nasıl gidecek görelim. Sen uyu Aksinya." Dudaklarını Aksinya'nın çıplak, kadife kadar yumuşak, serin omuzuna hafifçe, sakınarak değdirdi.

Ama aslında çoktan vermişti kararını Gregor. Bir daha Vyeşenskaya'ya gitmeyecekti. Siyasi şubede geçen sefer kendisini kabul eden adam boşuna bekleyecekti. Kaputunu omuzlarına almış, masanın başında oturan o adam Gregor'un ayaklanmayla ilgili anlattıklarını dinlerken, bir yandan da eklemlerini çatırdatarak gerinip, yapmacık bir tavırla esneyip durmuştu. Eh işte, daha fazlasını dinleyemeyecekti; anlatılması gerekli ne varsa anlatılmıştı.

Gregor siyasi şubeye gideceği gün köyden kaçacaktı. Gerekirse uzun bir zaman için. Nereye, kendi de bilmiyordu, ama kaçmaya kesinlikle kararlıydı. Ne ölmeye, ne hapse girmeye niyeti vardı. Seçimini çoktan yapmıştı, ama bu düşünceyi iyice olgunlaştırmadan önce Aksinya'ya açmak istemiyordu. Kadıncağızın kendisiyle birlikte geçireceği son birkaç günü zehir etmek istemiyordu, zaten şu durumda bile ağızlarının pek tadı yoktu. Aksinya'ya konuyu son gün açmaya karar vermişti. Şimdilik başı onun koltuğunun altında uyusundu. Aksinya geceleri sık sık, "Senin kanadının altında uyumak ne kadar hoşuma gidiyor," derdi. Eh işte, şu arada uyusundu bari. Zavallıcığın onun koynunda uyuyacak çok zamanı kalmamıştı.

• • •

Sabahları Gregor çocuklarla uyanıyor, sonra köyde nereye gideceğini bilmeden dolaşmaya çıkıyordu. Yalnız kalmadığı zamanlar biraz daha keyifli oluyordu. Bir gün Prohor, Nikita Melnikov'larda buluşup, aynı alaydan eski silah arkadaşları olan başka genç Kazaklarla içmeyi önerdi. Gregor kesinlikle geri çevirdi öneriyi. Köylülerin tahıla el konulmasına öfke duyduklarını, dolayısıyla içkiler içilirken ister istemez konuşmaların dönüp dolaşıp bu konuya dayanacağını biliyordu. Üzerine kuşkuları çekmeyi hiç istemiyor, ahbaplarına bile rastladığı zamanlar siyaset konuşmaktan kaçınıyordu. Siyasetten gına gelmiş, siyaset yüzünden başına gelmedik kalmamıştı zaten.

Hele hele tahıl zoralımından iyi sonuç vermemesi üzerine üç ihtiyarın yakalanıp rehine olarak Vyeşenskaya'ya götürülmesi, Gregor'u sakınmalı tutumunda daha da haklı çıkarmıştı.

Bu olayın ertesi günü Gregor, Kızıl Ordudan terhis olup dönen eski topçu neferi Zahar Kramskov'u gördü kooperatif dükkânının yanında. Adam körkütük sarhoştu, yalpa vurarak yürüyordu, ama Gregor'un yanına gelince pis ceketinin bütün düğmelerini ilikleyerek konuştu:

"Tanrıdan sağlık ve afiyet dilerim size Gregor Panteleyeviç."

"Ben de sana!" diyerek tıknaz ve gürbüz topçu neferinin gülle gibi elini sıktı Gregor.

"Beni tanıdınız mı?"

"Pek tabii."

"Geçen yıl bizim bataryanın sizleri Bokovskaya yakınlarında nasıl kurtardığını hatırlıyor musunuz? Biz olmasaydık, sizin süvarilerin hali dumandı. Ama ne uçurduk o gün Kızılları havaya, cehenneme yolladık billahi! O sırada ben bir numaralı topun nişancısıydım." Zahar yumruğuyla geniş göğsünü yumruklayarak davul gibi gümletti.

Gregor çevresine kaçamak bir göz attı, az ötede birkaç Kazak onların konuşmasını dinliyordu. Gregor'un dudaklarının uçları gerildi, öfkeyle hırlar gibi, bembeyaz ve sapasağlam dişlerini gösterdi.

Alçak sesle, "Sarhoşsun sen!" dedi dişlerinin arasından. "Hadi git yat da kendine gel, hem öyle fazla da konuşma!"

Sersemleyen topçu neferi, "Yo, sarhoş değilim ben," diye bağırdı. "Sarhoşsam bile, perişanlıktan sarhoşum! Kalktım köyüme döndüm, ama hayat değil ki insanın yaşadığı burada, cehennemden beter! Kazaklar yaşamıyor artık, hem zaten Kazak da kalmadı hiç! Sadece ben-

den yarım ton tahıl aldılar, ne dersiniz buna? O tahılı onlar mı ekti ki almak hakkını buluyorlar kendilerinde? Tahıl neyle yetiştirilir biliyor mu onlar?"

Anlamsız, kanlı gözlerle boş boş bakarken birden sallandı ve hayvan pençelerini andıran elleriyle Gregor'a tutundu, votka kokan soluğunu bulut gibi onun yüzüne üfledi.

"Neden şeritsiz pantolon giymişsiniz öyle? Yoksa başıbozuk mu oldunuz artık? Yo, sizi asla bırakmayız! Ah saygıdeğer Gregor Panteleyeviç efendim, bu savaşı yeniden vermemiz gerek! Geçen yıl dediğimizi diyeceğiz yine, 'Kahrolsun komünler, yaşasın Sovyet rejimi!'"

Gregor onu kabaca iterek homurdandı, "Evine git be, sarhoş domuz! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin?"

Kramskov bir elini ileri doğru uzatıp, tütünden sapsarı olmuş parmaklarını açarak mırıldandı:

"Yanlış bir şey dedimse affınızı dilerim. Beni bağışlayınız, ama sizinle yüreğimden geçtiği gibi konuşuyorum, komutanımla konuşur gibi... Kendi öz komutanımla. Yeniden vermemiz gerek bu savaşı!"

Gregor hiç konuşmadan döndü, meydanın karşı yanına, evine doğru yürüdü. Bu zamansız karşılaşmanın izi akşama kadar aklından çıkmadı; Kramskov'un sarhoş ağzıyla bağırmalarını, Kazakların aynı duyguyu paylaştıklarını belli eden suskunluklarını ve gülümsemelerini hatırlıyor, düşünüyordu: 'Bir an önce kaçmalıyım. Bu işin sonu hayır değil...'

Vyeşenskaya'ya cumartesi günü gitmesi gerekiyordu. Üç güne kadar köyünden, memleketinden ayrılacaktı. Ama kısmet öyle değilmiş; perşembe gecesi –tam Gregor yatmaya hazırlanırken– birisi kapıyı hızlı hızlı çalmaya başladı. Aksinya ayvana çıktı. Gregor onun, "Kim o?" diye sorduğunu duydu. Cevabı anlamadı, ama tuhaf bir heyecanın etkisi altında, karyoladan inip pencereye gitti. Koridordaki kapı mandalı tıkırdadı. İçeriye önden Dunya girdi. Gregor onun sapsarı yüzünü görünce, soru sormaya girişmeden hemen sıranın üstünden kasketiyle kaputunu kaptı. "Ağabeyciğim..."

Gregor kollarını kaputuna sokarken, sakin bir sesle, "Nedir?" diye sordu.

Dunya telaş içinde, bir solukta anlattı, "Ağabeyciğim, hemen kaç buradan! Vyeşenskaya'dan dört atlı geldi. Misafir odasında oturuyor-

lar... Fısır fısır konuşuyorlardı ama ben duydum. Kapının dibinde durup hepsini duydum. Senin tutuklanman gerektiğini söylediğini duydum Mihail'in... Seni anlatıyor onlara, her şeyi anlatıyor... Kaç buradan!"

Gregor iri adımlarla yürüyüp Dunya'nın yanına geldi, onu kollarıyla sarıp yanağına güçlü bir öpücük kondurdu.

"Eksik olma bacım. Şimdi dön evine, yoksa çıktığını fark ederler. Allahaısmarladık!" Aksinya'ya döndü. "Ekmek! Çabuk! Yok, bütün somun değil, sadece bir dilim."

Kısa süren huzurlu hayatı sona eriyordu demek... Bir çarpışmadaymış gibi, çabuk, ama kendine güvenle hareket ediyordu; misafir odasına gitti, çocukları sakınarak öptü, sonra Aksinya'yı kollarına aldı.

"Allahaısmarladık! Yakında haber salarım sana. Prohor'dan öğrenirsin. Çocuklara iyi bak. Kapıyı sıkı sıkı kapa. Çalarlarsa Vyeşenskaya'ya gittiğimi söylersin. Eh, hadi bakalım, sağlıcakla kal, sakın üzüleyim deme Aksinya!" Aksinya'yı öperken dudaklarına gözyaşlarının tuzlu ıslaklığı bulaştı. Onu yatıştıracak, onun çaresizlik taşan kırık dökük kelimelerini dinleyecek vakti yoktu. Kendisini saran kollardan usulca sıyrıldı, koridora çıkıp kulak verdi, sonra dış kapıyı ardına kadar açtı hızla. Don'dan esen soğuk rüzgâr suratını kamçıladı. Karanlığa alıştırmak için bir an gözlerini kapadı.

Aksinya, Gregor'un ayakları altında karların çıkardığı gıcırtıyı duydu. Her adım sesinde, yüreğine hançer gibi bir acı saplanıyordu. Derken ayak sesleri duyulmaz oldu, avluyu çevreleyen çitin kapısı gıcırdadı. Ortalık tam bir sessizliğe büründü; sadece, Don'un öbür yakasındaki ormanda rüzgâr uğulduyordu.

Rüzgârın uğultusu arasından bir ses almak için kulak kesildi Aksinya, ama bir şey duyamadı. Birden üşüdü. Mutfağa girdi ve lambayı söndürdü.

X

1920 güzünün sonlarında, tahıl zoralımı politikasından kötü sonuç alınması dolayısıyla, Sovyet Hükümetinin tahıl toplama birlikleri kurulmasını gerekli gördüğü sırada, Don Kazakları arasında kıpırdanmalar baş gösterdi. Şumilinskaya, Kazanskaya, Migulinskaya, Meşovskaya, Vyeşenskaya, Yelenskaya ve daha başka yukarı Don il-

çelerinde, yerden biter gibi silahlı ufak çeteler türeyiverdi. Bu çeteler, tahıl toplama birliklerine ve Sovyet Hükümetinin tahıl zoralımı politikasını sürdürme yolunda gittikçe daha sert önlemler almasına karşı, Kazak toplumunun zengin kesiminin cevabıydı.

Mevcutları beş ila yirmi kişi arasında değişen bu çetelerin çoğunluğu, daha önce Beyaz Muhafız olarak faaliyet gösteren o yörelerin Kazaklarından oluşmuştu. 1918 ve 1919 yıllarında ceza birliklerinde hizmet eden askerleri, Sovyetlerin eylül seferberliğine katılmayan eski Don Ordusu erbaş ve astsubaylarını, Sovyetlere karşı girişilen askerî harekâtlarla önceki yıl yukarı Don bölgesinde çıkan ayaklanma sırasında Kızıl Ordudan alınan tutsakların idamıyla ünlenen askerleri de -kısaca, Sovyet rejimi altında asla uslu durmayacak cinsten insanları da- aralarına almıştı bu çeteler.

Bunlar köylerdeki tahıl toplama birliklerine saldırıyor, tahıl toplama noktalarına tahıl çeken köylü arabalarını geri çeviriyor ve komünistlerle, Partili olmadıkları halde Sovyet rejimine bağlı olan Kazakları öldürüyordu.

Bu çeteleri ortadan kaldırma görevi, yukarı Don bölgesi garnizonuna bağlı, Vyeşenskaya ile Bazki köyünde konaklayan bir tabura verilmişti. Ne var ki uçsuz bucaksız Don topraklarına yayılmış bu çeteleri yok etmeye yönelik bütün girişimler, özellikle, yerel halkın isyancıları tutması, onlara yiyecek, Kızıl Ordu birliklerinin harekâtıyla ilgili bilgi sağlaması ve onları saklaması nedeniyle boşa çıkıyordu. Bunun dışında diğer bir neden de, bir Sosyal Revolüsyoner ve Çarlık Ordusunun eski kurmay yüzbaşılarından olan tabur komutanı Kaparin'in, bu bölgedeki Asi kuvvetleri ortadan kaldırmaya hiç de hevesli olmaması, onlara karşı girişilen harekâtı engellemek için elinden geleni ardına koymamasıydı. Yalnız ara sıra, o da Bölge Parti Komisyonu başkanının zoruyla harekete geçirildiği zamanlar, birlikleriyle kısa keşiflere çıkıyor, ama birliklerini dağıtmamak gerekçesiyle, ya da Vyeşenskaya'dan ve Vyeşenskaya bölge örgütünden, debboylardan fazla uzaklaşmakla bunları savunmasız bırakarak tehlikeye atmaması gerektiği bahanesiyle, çabucak Vyeşenskaya'ya dönüyordu. Dört yüz süngü ve on dört makineli tüfekten kurulu bu tabur tam anlamıyla geri hizmet görevleri yapıyordu; askerler tutsaklara gardiyanlık yapıyor, su taşıyor, ormandan odun kesiyor ve angaryanın bir bölümü olarak, mürekkep üretimi

için meşe ağaçlarından mazı topluyorlardı. Taburun, bölgedeki sürü sürü örgütlere, devlet dairelerine odun ve mürekkep yetiştirmedeki başarısına diyecek yoktu gerçi, ama bu arada bölgedeki ufak Asi çetelerin sayısı da korku verecek biçimde artıyordu. Ancak aralık ayında, yukarı Don bölgesine komşu Voronej eyaletinin Bonguçar ilçesinde oldukça önemli bir ayaklanma baş gösterdikten sonradır ki, odun kesme ve mazı toplama işi ister istemez sona erdi. Don bölgesi ordu komutanının emriyle, üç bölük ve bir makineli tüfek takımından oluşan tabur, yanında Garnizon Süvari Bölüğü, On İkinci Tahıl Zoralım Alayının Birinci Taburu ve iki ufak yerel savunma birliği olduğu halde, ayaklanmayı bastırmaya gönderildi.

Suhoy Donets köyü yakınlarındaki bir çarpışmada, Yakov Fomin'in komutasındaki Vyeşenskaya Süvari Bölüğü, isyancıların hatlarına yandan saldırıp onları dağıttı, bozguna uğrattı ve kaçanları kovalayarak yüz yetmiş kadar isyancıyı kılıçtan geçirdi, kendisi ise topu topu üç er kaybetti. Fomin'in bölüğündeki eratın birkaçı dışında, hemen hepsi yukarı Don bölgesinden Kazaklardı. Bu çarpışmada da, bu Kazaklar, o eski, yüzlerce yıllık Kazak geleneğine bağlı kaldı. Bölükteki iki komünistin bütün karşı koymalarına rağmen, çarpışmadan sonra bölük eratının hemen hemen yarısı, kendi üstlerindeki kaput ve kapitone ceketlerini, ölü isyancılardan alınma halis deriden gocuklarla değiştirdi.

Ayaklanma bastırıldıktan birkaç gün sonra bölük Kazanskaya'ya geri çağrıldı. Burada Fomin, askerlik yaşamının yükünü sırtından atıp dinlendi, elinden geldiği kadar keyif çatmaya baktı. İflah olmaz bir kadın meraklısı, neşeli ve hoş sohbet bir Kazak olan Fomin, her gece ortadan kayboluyor, karargâha ancak şafak vakti dönüyordu. Komutanlarıyla senli benli olan erler, onu akşamüstü sokakta, pırıl pırıl parlatılmış çizmeleriyle gördüler mi, birbirlerine göz kırparak aralarında konuşuyordu:

"Eh, bizim aygır yine kısrakların peşinde! Artık şafağa kadar görünmez ortalıklarda!"

Kendisine içkinin su gibi akacağı, esaslı bir cümbüş olacağı haberini her iletişlerinde, Fomin, aralarının çok iyi olduğu kendi bölüğünden birtakım Kazak'ın oturduğu evleri ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirmişti ve onun bu alışkanlığından, ne bölük komiserinin, ne de siyasal eğitmenin haberi vardı. Bu ziyaretler pek sık oluyordu.

Ne var ki çok geçmeden bu atılgan komutanın canı sıkılmaya başladı, asık suratlı oldu ve o eski eğlence merakından elini eteğini çekti. Artık akşamları çizmelerini eskisi gibi özenle parlatmadığı gibi, her gün tıraş olmak zahmetine de katlanmıyordu. Gerçi bölükteki ahbabı olan köylülerin evlerine ara sıra uğrayıp bir iki kadeh içiyor, ama sohbetlere pek de katılmıyordu.

Fomin'in davranışlarındaki bu değişiklik, Vyeşenskaya'dan aldığı bir haber üzerine baş göstermişti. Don Çeka'sının siyasi şubesi, komşu Ust-Medveditskaya bölgesinde bulunan Mihaylovka'da, Vakulin'in komutasındaki garnizon taburunun başkaldırdığını kısa bir haberle ona duyurmuştu.

Vakulin, Fomin'in alayından çok yakın bir silah arkadaşıydı. Bir zamanlar Asi Mironov kolordusunda birlikte askerlik yapmış, bu kolordu Budyoni'nin süvarileri tarafından çevrildiğinde, silahlarını birlikte bırakmışlardı. Fomin'le Vakulin arasındaki dostluk bağları hiçbir zaman kopmamıştı ve kısa bir süre önce, eylül başlarında, Vakulin onu Vyeşenskaya'da ziyaret etmişti. Vakulin daha o zaman dişlerini gıcırdatarak, "Komiserlerin egemenliğinden, tahıl zoralımı yoluyla köylülerin canına okuduklarından ve ülkeyi mahva sürüklediklerinden" dert yanmıştı eski arkadaşına. Fomin, içinden Vakulin'in görüşlerine katılmasına rağmen, çoğu kez yaptığı gibi yine akıl yerine kurnazlığa başvurmuş, açılmamıştı. Fomin yaradılıştan ihtiyatlı bir insandı, hiç acele etmez, hiçbir zaman şu ya da bu biçimde hemen ortaya atılmazdı. Ama Vakulin'in taburunun isyan ettiğini öğrendikten kısa bir süre sonra, alışkanlık halindeki sakınganlığını bir kenara bıraktı. Bir akşam, tam bölüğün Vyeşenskaya'ya hareketinden önce, bir sürü Kazak, takım komutanı Alferov'un evinde toplandı. Ortada votka dolu koca bir kova duruyordu. Masanın çevresini alanlar arasında heyecanlı bir konuşma geçiyordu. Bu içki âleminde hazır bulunan Fomin, konuşmayı sessizce izliyor, bir yandan da yine sessiz sedasız içki kovasını boşaltıyordu. Ne var ki Kazaklardan biri, Suhoy Donets yakınlarında nasıl saldırıya geçtiklerini hatırlayıp bundan söz etmeye başlayınca, Fomin düşünceli düşünceli bıyıklarını burarak sözünü kesti adamın:

"Ukraynalıları pek güzel doğradık doğramasına, ama inşallah yakında bunun pişmanlığını çekmeyiz çocuklar. Söz gelimi, Vyeşenskaya'ya dönüşümüzde, bir de bakmışız ki tahıl toplama birlik-

leri bizim evlerimizdeki tahılları da boşaltmış, ne dersiniz? Kazanskaya halkı çok diş biliyor bu tahıl toplama birliklerine. Ambar diplerindeki taneleri bile süpürgeyle süpürüyorlar..."

Odaya derin bir sessizlik çöktü. Fomin askerlerine baktı ve zoraki bir gülümsemeyle, "Şaka yaptım canım," dedi. "Aman dikkat edin de ağzınızdan bir şey kaçırmayın sakın, çünkü bizim şaka dediğimize kim bilir başkaları ne der!"

Fomin, Vyeşenskaya'ya döndükten sonra, süvarilerinden yarım takım askerle Rubejni köyüne gitti. Bahçe kapısı önünde atından indi, dizginleri askerlerinden birine fırlattı ve eve girdi.

Karısını başıyla soğuk bir biçimde selamladı, anasının önünde yerlere kadar eğildikten sonra elini saygıyla sıktı, sonra da çocuklarını kucakladı:

Bir tabureye oturup kılıcını dizlerinin üstüne yatırırken, "Babam nerede?" diye sordu.

Anası, "Değirmene gitti," diye cevap verdi. Oğlunu şöyle bir süzdükten sonra sert bir tonla emretti:

"Çıkar şu kasketini, dinsiz sen de! İkonun altında başında kasketle oturulur muymuş hiç? Ah Yakov, günün birinde kelleni uçuracaklar senin!"

Fomin gülmemek için kendini zorlayarak kasketini çıkardı, ama üstündekileri çıkarmadı.

"Kaputunu neden çıkarmıyorsun?" diye sordu anası.

"Sizi görmek için şöyle bir iki dakikalığına uğradım. Görevden hiç vakit bulamıyorum ki..."

Yaşlı kadın, oğlunun Vyeşenskaya'daki sefih yaşantısına ve kadınlarla ilişkilerine dokundurmada bulunarak, sert bir tavırla, "Biz biliyoruz senin görevlerini!" dedi. Fomin'in davranışıyla ilgili dedikodular çoktandır Rubejni'de dolaşıyordu.

Vaktinden önce çökmüş, solgun yüzlü, ezilmiş bir kadın olan Fomin'in karısı, kaynanasına telaşla baktı ve ocağın yanına gitti. Kocasını hoşnut edecek, onun sevgisini, hiç değilse bir tatlı bakışını kazanacak bir şey yapabilmek için ocağın altından bir çaput çıkardı, dizlerinin üstüne çöküp Fomin'in çizmelerine yapışmış kalın çamur katmanını silmeye koyuldu. Dizlerinin üzerinde, kocasının ayaklarının çevresinde dolanırken başını kaldırmaksızın, fısıltı halinde, "Ne

de güzel çizmelerin var Yakov! Ama çok çamurlanmış. Ben temizlerim sana onları, temizler pırıl pırıl ederim," dedi.

Yakov yıllardan beridir karısıyla yaşamıyor ve yıllardan beridir, vaktiyle sevmiş olduğu bu kadına belli belirsiz, hor görüyle karışık bir acımadan başka bir duygu beslemiyordu. Buna karşılık kadın onu sevmekte devam ediyor, gizli bir umutla kocasının er geç kendisine döneceğini düşünerek, onun her kusurunu hoş görüyordu. Uzun yıllar boyunca kadıncağız çiftliği ayakta tutmuş, çocukları büyütmüş ve kaprisli kaynanasını hoşnut edebilmek için elinden geleni yapmıştı. Tarla işlerinin o ağır yükü bütünüyle onun çelimsiz omuzlarına yüklenmişti. Aşırı yorgunluk ve ikinci çocuğunu doğurduktan sonra yakasına yapışan hastalık, yıllar boyunca kadının gücünü azar azar tüketmişti. Sıskası çıkmıştı. Yüzünün tazeliğinden eser kalmamıştı, vakitsiz ihtiyarlık yanaklarını örümcek ağı gibi kırışıklarla doldurmuştu. Hasta hayvanların gözlerinde görülen o dehşet dolu çekingenlik ifadesi bu kadıncağızın gözlerinde de görülüyordu. Ne kadar hızla yaşlandığının, sağlığının her geçen gün ne kadar bozulduğunun kendi de farkında olmaksızın hâlâ o umuda bağlanıyor ve pek seyrek olarak karşılaştıklarında, yakışıklı kocasına utangaç bir aşkla, hayranlıkla bakıyordu.

Fomin önünde iki büklüm olan karısının zavallı sırtına, bluzunun altından keskin çizgilerle beliren kürek kemiklerine, çizmelerindeki çamuru harıl harıl temizleyen titrek, iri ellerine bakarken düşünüyordu: 'Şu mendebura bak! Ben de bir zamanlar bununla yattım ha! Korkunç ihtiyarlamış. Hem de ne kadar ihtiyarlamış ama!'

Ayağını karısının elinden kurtarıp öfkeli bir sesle, "Yeter bu kadar! Nasıl olsa yine çamurlanacak," dedi.

Karısı acı çekerek belini doğrultup ayağa kalktı. Sarı yanakları hafifçe pembeleşti. Yaşlı gözlerinde öyle bir sevgi ifadesi, köpeklerdeki gibi öyle bir bağlılık ifadesi vardı ki, Fomin dayanamayıp başını anasına çevirip sordu:

"Eh, hepiniz nasılsınız, iyi misiniz bakalım?"

Yaşlı kadın asık suratla, "Her zamanki gibi," diye cevap verdi.

"Köye hiç tahıl toplama müfrezesi geldi mi?"

"Köyden daha dün ayrılıp Nijne-Krivskaya'ya gittiler."

"Bizden hiç tahıl aldılar mı?"

"Evet. Ne kadar aldılar Davidka?"

"Onları dedem gördü, o bilir. Sanırım on çuval kadar olacak," diye cevap verdi oğlan. On dört yaşında, babası gibi gözleri birbirinden fazlaca ayrık, mavi gözlü bir çocuktu.

"Vaay!" Fomin kalktı, oğluna keskin bir göz attı, kılıcının kayışını düzeltti. Hafif kanı çekilmiş bir yüzle sordu:

"Kimin tahılını aldıklarını söyledin mi onlara?"

İhtiyar kadın elini sallayarak alaycı bir ifadeyle gülümsedi:

"Sana pek metelik verdikleri yok! Komutanları dedi ki, 'Ayrısız gayrısız herkes tahıl fazlasını teslim etmek zorundadır. İsterse Fomin olsun, isterse bölge başkanının kendisi olsun, yine de tahıl fazlasını alırız biz.' Sonra da tahıl sandıklarının altını üstüne getirmeye başladılar."

"Ben gösteririm onlara anne! Gösteririm onlara ben!" deyip ailesine çarçabuk veda ederek ayrıldı Fomin.

Evine ziyaretinden sonra Fomin, bölüğündeki eratın duygularını gizliden gizliye tartmaya başladı ve çoğunluğunun tahıl zoralımı siyasetinden hoşnut olmadığını kolayca anlayıverdi. Bunların karıları ve çeşitli köylerden, kasabalardan ziyaretlerine gelen uzak-yakın akrabaları onlara tahıl toplama birliklerinin nasıl arama yaptığını, nasıl bütün tahıllarını alıp sadece yiyeceklerine ve tohumluğa yetecek kadar tahıl bıraktığını anlatıyordu. Bunun bir sonucu olarak, ocak ayının sonunda Bazki'deki garnizonda yapılan bir toplantıda, süvari bölüğü eratı, bölge askerî komiseri Şahayev'in konuşmasını çekinmeden yarıda kesti. Erat saflarından sesler yükseldi:

"Zoralım birliklerini kaldırın!"

"Tahılımıza el konulmasına bir son verilsin artık!"

"Zoralım komiserleri kahrolsun!"

Buna karşılık karargâh bölüğünün Kazıl Ordu piyade erleri de bağırdı:

"Karşı-devrimciler!"

"Dağıtın şu domuzların hepsini, ayrı alaylara verin!"

Toplantı uzun sürdü ve fırtınalı geçti. Garnizondaki üç beş komünisten biri Fomin'e telaşla, "Bir şeyler söylemelisiniz Yoldaş Fomin!" dedi. "Bölüğünüzdeki eratın oynadığı oyuna bir baksanıza!"

Fomin bıyıklarının altından gülümsedi, "Fakat ben bir partili değilim! Benim lafıma kulak asarlar mı sanıyorsunuz!"

Fomin suskunluğunu sürdürdü ve sonunu beklemeden toplantıyı terk etti, tabur komutanı Kaparin'le birlikte çıktı gitti. Vyeşenskaya'ya giderlerken, ortaya çıkan bu yeni durumdan açıldı laf; çok geçmeden de aynı dili konuşmakta olduklarını anladılar. Bir hafta sonra, Fomin'in kaldığı evde Kaparin ona iyice açıldı:

"Ya şimdi harekete geçeriz ya da hiçbir zaman geçemeyiz, bunu iyice kafana koy Yakov Yefimoviç! Bu fırsattan yararlanmalıyız. Çok uygun bir an bu. Kazaklar bizi destekleyecektir. Bu bölgede sözü geçen bir kişisin sen. Halkın içinde bulunduğu ruh hali hiçbir zaman bundan daha uygun olamaz. Neden susuyorsun? Kararını versene!"

"Karar verilecek ne var ki benim için?" diye kelimeleri uzata uzata kaşlarının altından Kaparin'i süzdü Fomin. "Karar çoktan verilmiş bile. Yalnız işi çorbaya çevirmemek için, her şeyin yolunda gitmesini sağlayacak bir plan hazırlamalıyız. Bunun üzerinde konuşalım."

Fomin'le Kaparin arasındaki kuşku uyandırıcı dostluk gözden kaçmadı. Taburdaki üç beş komünist, onları düzenli bir biçimde gözleyerek, kuşkularını siyasi şube başkanı Artemyev ile askerî komiser Şahayev'e iletti.

"Korku dağları bekliyor!" dedi Artemyev gülerek. "Kaparin ödleğin tekidir, onun fazla ileri gidebileceğini sanıyor musunuz? Gözümüzü Fomin'in üzerinden ayırmayalım biz, onu zaten uzun zamandır gözlüyorduk, ama Fomin'in de tek başına bir işe kalkışabileceği su götürür. Sizinkisi kuruntu," diye kestirip attı.

Ne var ki Fomin'i gözden ırak tutmamak konusunda geç kalınmıştı bile, çünkü ihanet ortakları anlaşmaya varmıştı. Ayaklanmanın 12 Mart günü sabah sekizde başlaması kararlaştırılmıştı. Anlaşmaya göre o sabah Fomin, bölüğünü tüm savaş teçhizatını kuşanmış olarak talime çıkaracaktı. Sonra, Vyeşenskaya'nın varoşlarında mevzilenmiş olan ağır makineli tüfek bölüğüne bir baskın yaparak silahları ele geçirecekler, daha sonra da bölge siyasi örgütlerinin "temizlenmesini" yürütecek olan karargâh piyade bölüğüne yardım edeceklerdi.

Tüm taburun desteğine güvenemeyen Kaparin kuşkusunu Fomin'e açtı. Fomin onu dikkatle dinledikten sonra, "Ağır makineli tüfekleri elimize geçirdiğimiz takdirde sorun yok, senin taburu iki saniyede sustururuz," dedi

Fomin ile Kaparin'in çok yakından izlenmeleri bir sonuç vermedi. Çok seyrek, o da sadece askerlik konularıyla ilgili olarak buluşuyorlardı. Ancak şubat ayının sonunda bir inzibat onları gece sokakta gördü. Fomin, eyerli atını dizgininden tutmuş yedeğinde götürüyor, Kaparin de onun yanı başında yürüyordu. İnzibatın dur emrine Kaparin cevap verdi, "Dost!" Kaparin'in evinde gecelediler. Fomin atını sundurmanın parmaklığına bağladı. Kaparin'in odasında lamba yakmadılar. Fomin sabah dörtte evden ayrıldı, atına bindi ve kendi evine gitti. İnzibatın tespit edebildiği bundan ibaretti.

Bölge garnizon komutanı Şahayev, Fomin'le Kaparin hakkındaki kuşkularını şifreli bir telgrafla Don bölgesi ordu komutanına bildirdi. Bir iki gün sonra ordu komutanından, Fomin'le Kaparin'in görevlerinden alınıp tutuklanmalarını onaylayan bir cevap aldı.

Bölge Parti Komitesinin bürosunda yapılan bir konferansta, Fomin'e, bölge askerî komiserliğinin emriyle kendisinin Novoçerkask'a çağrılarak, ordu komutanının emrine verildiğinin, bölüğünün komutasını yardımcısı Ovçinnikov'a teslim edeceğinin bildirilmesi kararlaştırıldı. Fomin'in süvari bölüğü aynı gün, silahlı bir çetenin oraya yaklaşmakta olduğu bahanesiyle Kazanskaya'ya gönderilecek, gece de ihanet ortakları tutuklanacaktı. Karargâh Taburunun İkinci Piyade Bölüğünün Tkaçenko adlı komünist komutanına da, taburun komünist üyeleriyle birlik komutanlarını bir ayaklanma olasılığına karşı uyararak, piyade bölüğüyle ağır makineli bölüğünü savaş düzeninde tutmalarını bildirmesi talimatı verildi.

Fomin'e tayin emri ertesi sabah bildirildi.

"Pekâlâ, bölüğü sen devral Ovçinnikov. Ben Novoçerkask'a gidiyorum," dedi Fomin sükûnetle. "Hesapları bir gözden geçirmek ister misin?"

Partisiz bir takım komutanı olan, kendisine hiçbir uyarı yapılmayan ve hiçbir şeyden kuşkulanmayan Ovçinnikov Bölüğün hesap defterlerine daldı gitti.

Fomin de fırsattan yararlanarak Kaparin'e bir not yazdı: "Bugün harekete geçiyoruz. Tayinim çıktı. Hazırlıklı ol!" Sundurmada notu emir erine vererek fısıldadı:

"Notu avurdunda sakla. Atını adeta ile sürerek Kaparin'e git. Anlıyor musun? Notu kendisine verip hemen buraya dön. Yolda seni durduracak olurlarsa yutarsın kâğıdı."

Bölüğü Kazanskaya ilçe merkezine götürme emri alan Ovçinnikov, Kazakları kilise alanında safta toplayarak yürüyüşe hazır etti. Fomin atını sürerek Ovçinnikov'un yanına geldi.

"Bölüğe veda edebilir miyim?"

"Pek tabii! Yalnız çabuk bitirin de bizi fazla alıkoymayın."

Yerinde duramayan atının dizginlerine asılarak, bölüğün önünde erlerine bağırdı Fomin:

"Beni hepiniz tanırsınız yoldaşlar. Benim hep ne uğruna dövüştüğümü bilirsiniz. Her zaman sizlerin yanınızda olmuşumdur. Ne var ki, işler, Kazakların soyulup soğana çevrildiği, tahılı üretenlerin ellerinden her şeyinin alınıp yağmalandığı bir kerteye gelip dayandığından, ben artık bunu kabul edemem. İşte bu yüzden komutanlıktan uzaklaştırıldım. Bana ne yapmak istediklerini ise çok iyi biliyorum. İşte bu yüzden sizlere veda etmek istedim..."

Bir saniye kadar Fomin'in konuşması bölük saflarından bir uğultu halinde yükselen haykırışlarla kesildi. Fomin üzengileri üstünde doğrularak sesini iyice yükseltti:

"Eğer kendinizi bu soygunlardan kurtarmak istiyorsanız, zoralım birliklerini geri çevirin, Şahayev gibi komiserleri gebertin. Bunların Don'a gelmeleri..."

Son sözleri karmakarışık bağırışlar arasında kayboldu. Bir an bekleyen Fomin, çınlayan sesiyle komutu verdi:

"Üçerli, sağa çaark, süratli, marş!"

Bölük itaatle komutu yerine getirdi. Olup bitenler karşısında afallayan Ovçinnikov atını sürüp Fomin'in yanına gelerek sordu:

"Nereye gidiyorsunuz Yoldaş Fomin?"

Fomin başını çevirmeden cevap verdi:

"Kilisenin çevresinde şöyle bir dolaşmaya."

Ancak ondan sonradır ki, şu son birkaç dakikadan beri olagelenlerin ne anlam taşıdığı Ovçinnikov'un kafasına dank etti. Atını sürüp yürüyüş kolundan çıktı, siyasi eğitmen, komiser yardımcısı ile bir de er onun ardından gitti. Fomin ancak onlar bir-iki yüz adım uzaklaştıktan sonra yokluklarını fark etti.

"Ovçinnikov, dur!"

Dört atlı bineklerini mahmuzlayıp hafif süratliden dörtnala kaldırdı. Atlarının toynaklarından dört bir yana erimeye yüz tutmuş kar topakları saçılıyordu. Fomin komutu verdi:

"Silah başına! Ovçinnikov'u yakalayın! Birinci takım, artlarına!"

Düzensiz açılan bir yaylım ateşin patlamaları çınladı. Birinci takımın on altı eri takip için dörtnala ileri atıldı. Bu arada Fomin bölüğünü iki gruba ayırdı; bir grubu, Üçüncü Takım komutanı Çumakov'un komutasında makineli tüfek bölüğünün silahlarını ele geçirmeye gönderdi, geri kalanların başına ise kendisi geçerek, karargâh piyade bölüğünün, köyün kuzey ucundaki kalmakta olduğu büyük tavlaya yöneldi.

Birinci gruptaki Asiler havaya ateş ederek, kılıçlarını sallayarak anayoldan dörtnala geçti. Yolda dört komünisti kılıçtan geçirdiler, köyün dışında çarçabuk saf tutup sessiz sedasız, hiç savaş narası atmaksızın, kışlalarından dışarı uğrayan ağır makineli tüfek bölüğünün Kızıl Ordu erleri üzerine dörtnala saldırıya geçtiler.

Makineli tüfek eratının kaldığı ev köyün öbür evlerinden bir parça ayrıydı. Ama evi, köyün son evlerinden ayıran uzaklık topu topu iki yüz adım kadardı. Kazaklar hedef şaşmayacak bir uzaklıktan açılan makineli tüfek ateşiyle karşılaşıp yüz geri etti. Üç tanesi vurulup kendilerini en yakın ara sokağa atamadan eyerlerinden yuvarlandı.

Makineli tüfekçileri baskınla tutsak alma girişimi başarısız olmuştu. Asiler bir daha denemedi. Grubun komutanı en önde erlerini siper ala ala götürüyordu; atından inmeden, taş yapılı bir sundurmanın köşesinden ihtiyatla bir göz atarak, "İki Maxim daha çıkarmışlar," dedi. Terli alnını kalpağıyla kurulayıp diğerlerine döndü:

"Biz geri döneceğiz çocuklar. Makineli tüfekçileri Fomin tutsak alsın. Orada karların üstünde kaç kişi bıraktık içimizden, üç mü? Eh, bir de o kendisi denesin bakalım!"

Köyün doğuya düşen varoşlarında silah sesleri duyulmaya başlar başlamaz, piyade bölüğü komutanı Tkaçenko kaldığı evden fırlayıp, bir yandan giyinerek kışlaya doğru koştu. Otuz kadar Kızıl Ordu eri dışarı çıkıp saf tutmuştu bile. Tkaçenko'yu soru yağmuruna tuttular:

"Kim ateş ediyor?"

"Ne oluyor?"

Tkaçenko cevap vermeden, kışladan akın akın çıkıp gelen Kızıl Ordu erlerine de sıraya girmelerini emretti. Bölge devlet dairelerinden koşup kışlaya gelen pek çok komünist ve işçi de saflara katıldı. Köyden tek tük silah sesleri geliyordu. Köyün batı yönüne düşen ucundan bir el bombasının sağır gümlemesi duyuldu. Elli kadar süvarinin yalın kılıç dörtnala kışlaya doğru gelmekte olduğunu gören Tkaçenko, hiç acele etmeden tabancasını kılıfından çıkardı. Saflar arasındaki konuşmalar bir anda kesildi ve daha Tkaçenko komuta vermeden herkes silahını atış durumuna getiriverdi.

Kızıl Ordu piyadelerinden biri, "Ama bu gelenler bizim askerler! Bakın, işte bizim tabur komutanı Yoldaş Kaparin!" diye bağırdı.

Caddeyi yıldırım gibi geçen atlılar birdenbire, bir komut almışçasına, atlarının boyunları üzerine yatıp, dörtnala kışlaya doğru at kopardı.

Tkaçenko sert bir komutla, "Yaklaştırmayın onları sakın!" diye bağırdı.

Çın çın öten yaylım ateşin sesi Tkaçenko'nun sesini bastırdı. Atlılar Kızıl Ordu erlerinin sıkışık saflarına daha yüz adım kadar yaklaşamadan, dördü eyerlerinden yuvarlandı, geri kalanlar da darmadağın olup bozgun halinde gerisin geri döndü. Arkalarından silahlar patladı. Hafif yaralandığı anlaşılan atlılardan biri eyerinden düştü, ama dizgini bırakmadı. Dörtnala giden atı onu yirmi metre kadar öylece sürükledi; derken adam toparlanıp ayağını yere bastı, üzengilerden biriyle eyerin art kaşını yakaladı, bir an sonra da eyerine oturdu. Dizginlere deli gibi asılarak, dörtnala giden atına keskin bir çark yaptırdı ve en yakın sokak arasına dalıp gözden kayboldu.

Birinci Süvari Takımı erleri Ovçinnikov'un takibinden bir sonuç alamayarak köye döndü. Komiser Şahayev'i aradılar, bundan da bir sonuç alamadılar. Ne terk edilmiş askerî komiserlikte ne de evinde bulabildiler onu. Silah seslerini duyar duymaz Şahavey hemen Don'a inmiş, buzlar üzerinden yürüyerek ırmağın öbür kıyısına geçip ormana dalmış, oradan da Bazki köyünü tutmuştu. Ertesi gün ise, Vyeşenskaya'ya en az yirmi verst uzaktaki Ust-Koperskaya'ya ulaşmıştı.

Bölgenin önde gelen memurları zamanında kaçabilmişti. Makineli tüfek bölüğünün Kızıl erleri hafif makineli tüfeklerle Vyeşenskaya'nın merkezine ilerleyip, ana meydana açılan bütün sokak başlarını tutmuş

olduklarından, kaçanların ardına düşerek onları aramaya kalkışmak da tedbirsizlik olurdu.

Süvari bölüğü eratı arama işinden vazgeçti. Don kıyısına inip, kilise meydanına, Ovçinnikov'u ilk takibe başladıkları yere geldiler. Az sonra bütün erat bir araya toplanmıştı. Tekrar sıraya girdiler. Fomin, nöbetçiler konulması, geri kalanların evlerine dönmeleri, ama atlarını eyerli bulundurmaları için emirler verdi.

Fomin, Kaparin ve takım komutanları, köyün dış mahallelerindeki evlerden birinde bir toplantı yaptı.

Bitkin bir halde bir sıraya çöken Kaparin umutsuzluk içinde, "Her şey mahvoldu!" dedi.

Fomin sükûnetle, "Evet. İlçe merkezini ele geçiremedik, o yüzden burada tutunamayız," dedi.

"Bölgeyi bir dolaşalım baştan başa Yakov Yefimoviç. Korkuya kapılmak anlamsız şimdi! Hem zaten ölümden öte köy yok. Kazakları ayaklandırırız, o zaman ilçe merkezi de bizim olur," diye önerdi Çumakov.

Fomin konuşmaksızın gözlerini ona dikti, sonra Kaparin'e döndü:

"Çok mu üzgünsün Asalettim? Bırak sulu gözlülüğü! Öyle de battın böyle de! Birlikte başladık bu işe, birlikte sürdüreceğiz. Ne dersin, Vyeşenskaya'dan çekilelim mi, yoksa bir kez daha deneyelim mi?"

Çumakov sert bir sesle:

"Başkası denesin! Benim makineli tüfeklerin karşısına çıkmaya hiç niyetim yok. Umutsuz bir oyun bu."

Fomin:

"Sana sormuyorum! Kapat çeneni!" diyerek bakınca Çumakov gözlerini kaçırdı.

Bir dakika sonra Kaparin konuştu:

"Evet, tabii, artık ikinci bir kez denemeye girişmek anlamsız. Silah üstünlüğü onlarda. On dört makineli tüfekleri var, bizim ise hiç yok. Askerleri de daha çok... Geri çekilip Kazakları örgütleyerek ayaklandırmalıyız. Kızıllara takviye gönderilinceye kadar ayaklanma bütün bölgeyi sarar. Tek umudumuz bunda. Başka umut yok."

Bir anlık bir suskunluktan sonra Fomin:

"Bunu bir karara bağlamamız gerek," dedi. "Takım komutanları, hemen davranın, teçhizat denetimi yapın, her erin kaç mermisi oldu-

ğunu anlayın. Tek mermi ziyan edilmemesi için sıkı emir verin. Emre uymayan ilk adamı kendi kılıcımla doğrarım. Söyleyin bunu erata." Bir an sustu, sonra koskocaman yumruğunu öfkeyle indirdi masaya:

"Ah şu namussuz makineli tüfekler! Bütün kabahat sende Çumakov! Hiç değilse dört tanesini ele geçirebilseydik... Şimdi, tabii, bizi sürer çıkarırlar buradan. Pekâlâ, dağılın! Eğer bizi sürüp çıkarmazlarsa geceyi Vyeşenskaya'da geçirir, şafakla da bölgenin içlerine ilerleriz."

Gece sakin geçti. Vyeşenskaya'nın bir ucunda Asi Süvari Bölüğünün askerleri, öbür ucunda da karargâh taburu ile onlara katılan komünistler ve genç komünistler bulunuyordu. Düşmanları birbirinden topu topu iki sokak boyu ev ayırıyordu, ama her iki taraf da bir gece saldırısına girişmeye cesaret edemedi.

Ertesi sabah süvari bölüğü çarpışmaksızın köyü terk ederek güneydoğu yönüne hareket etti.

XI

GREGOR evden ayrıldıktan sonra üç hafta Yelenskaya ilçesindeki Verhne-Krivskoy köyünde, vaktiyle aynı alayda silah arkadaşlığı yaptığı bir Kazak tanıdığının evinde kaldı. Daha sonra Gorbatovski köyüne geçip bir aydan fazla orada, Aksinya'nın bir uzak akrabasının yanında yaşadı.

Birbirini izleyen uzun günler boyunca vaktini hep evde geçirdi, sadece geceleri avluya çıktı. Ama böyle yaşamak da hapishanede olmak kadar berbattı. Hareketsizlikten neşesini kaybetmişti, içi sıkılıyordu. İçinde bir şey, karşı konulmaz biçimde, evine, çocuklarına, Aksinya'ya çekiyordu onu. Uykusuz geçen gecelerinde sık sık, Tatarski'ye dönmeyi iyice aklına koyup kaputunu sırtına geçirdiği oluyordu. Ama yine her seferinde düşüncesini değiştirip kaputunu çıkarıyor, inleyerek kendini yüzükoyun karyolaya atıyordu. Böyle yaşamak onun için katlanılmayacak bir işkence halini almıştı. Onu evine konuk eden Aksinya'nın yeğeni Gregor'un halinden anlıyordu, ama böyle bir konuğu da sürgit evinde tutamazdı. Bir akşam yemekten sonra odasına çekilen Gregor'un kulağına, ev sahibinin karısının nefretten tizleşen bir sesle sorduğu soru çalındı:

"Peki ne zaman sonu gelecek bütün bunların?"

"Bütün nelerin? Neden söz ediyorsun sen?" diye kalın sesiyle cevap verdi evin efendisi.

"Bu tembel ayyaştan ne zaman kurtulacağız?"

"Dilini tut."

"Tutmam! Elimizde kalan tahıl bir kedinin kursağını doyuracak kadar bile değilken, sen Tanrının günü bu kambur şeytanı besleyip duruyorsun. Daha ne kadar sürecek bu? Hem, ya Sovyetler öğrenirse? Kellemizi uçururlar, çocuklarımız da anasız babasız kalır."

"Tut dilini Avdotya!"

"Tutmayacağım. Çocuklarımız var bizim, onları düşünmemiz gerek. Yedi yüz ölçekten az tahılımız kaldı, oysa sen bu aylağı besleyip duruyorsun! Senin neyin oluyor o? Öz kardeşin mi? Dünürün mü? Yeğenin mi? Senin bir yakın akraban filan değil ki! Senin için olsa olsa dış kapının mandalı olur, ama sen yine de tutup evinde oturtuyor, yedirip içiriyorsun onu. Seni kel kafalı domuz! Sen tut dilini de havlama bana, yoksa yarın Sovyet'e gider, bu evde ne menem bir çiçeğe baktığını anlatırım onlara!"

Ertesi gün ev sahibi Gregor'un odasına geldi ve gözlerini yerden kaldırmadan konuştu:

"Gregor Panteleyeviç, hakkımda nasıl düşünürseniz düşününüz, yalnız burada daha fazla kalamazsınız. Size saygım vardır, ölmüş babanızı da tanır, sayardım. Ama kendi rızkımızla sizi beslemeyi sürdüremeyeceğim. Üstelik yetkililerin burada olduğunuzu öğrenmelerinden korkuyorum. Aile sahibiyim ben. Sizin yüzünüzden kellemi kaybetmek istemem. Bağışlayın beni, Tanrı aşkına, ama ne olur bizi bırakın..."

"İyi!" dedi sertçe Gregor. "Beni barındırdığınız, yedirdiğiniz için size teşekkür ederim. Her şey için teşekkür ederim. Size yük olduğumun ben de farkındayım, ama nereye gidebilirim? Benim için bütün yollar kapalı."

"Orasına siz karar verin artık."

"Pekâlâ! Bugün ayrılırım. Her şey için teşekkür ederim Artamon Vasilyeviç."

"Ben teşekküre değecek bir şey yapmadım ki."

"İyiliğinizi unutmayacağım. Bakarsınız günün birinde benim de size bir yararım dokunur."

Son derece duygulanan ev sahibi Gregor'un sırtını tapışladı:

"Neden böyle söylüyorsunuz? Bana kalsa, burada daha iki ay kalabilirdiniz. Ama karım izin vermiyor, Tanrının her günü başımın etini yiyor kahrolası! Ben de Kazak'ım, siz de Kazak'sınız Gregor Panteleyeviç! Her ikimiz de Sovyet rejimine karşıyız, onun için size yardım ederim. Siz bugün Yagodni köyüne gidin; oğlumun kayınpederi orada oturuyor, o sizi evine alır. Ona Artamon diyor ki deyin, sizi benim oğlummuşsunuz gibi evine alacak, yedirecek, elinden geldiği kadar uzun süre barındıracak. Biz onunla sonra hesaplaşırız. Yalnız ne olur, hemen bugün ayrılın buradan! Sizi daha fazla alıkoymamam gerekiyor; karım başımın etini yiyor. Ayrıca Sovyet'in de öğrenmesinden korkuyorum. Burada epeyce kaldınız Gregor Panteleyeviç, yetsin diyelim artık. Kendi kelleme de değer veririm doğrusu."

Gregor o gece geç vakit evden ayrıldı. Ne var ki köyün yaslandığı sırtın tepesindeki yel değirmenine varamadan, üç atlı, yerden bitercesine önüne çıkıp onun yolunu kesti.

"Dur orospu çocuğu! Kimsin sen?"

Gregor'un yüreği deli gibi çarpmaya başladı. Tek kelime etmeden durdu. Kaçmak çılgınlık olurdu. Yolun yakınlarında ne bir çukur, ne bir çalılık vardı, sadece çıplak, ıpıssız bozkır. İki adım bile gidemezdi.

"Komünist misin ulan? Geri dön namussuz! Haydi, çabuk!"

Adamlardan bir başkası atını Gregor'un yanına sürüp emretti:

"Eller yukarı! Çıkar ellerini ceplerinden! Çıkar dedim yoksa uçururum kelleni!"

Gregor sessizce ellerini kaputunun ceplerinden çıkardı ve ne olup bittiğini, bu adamların kim olduğunu hâlâ anlayamadan sordu:

"Nereye gideceğim?"

"Köye. Geriye dön!"

Gregor'u köye atlılardan biri tek başına götürdü; diğer ikisi çayır başında yanlarından ayrılıp şoseye doğru sürdü atlarını. Gregor konuşmadan yürüyordu. Yola çıktıklarında adımlarını ağırlaştırarak sordu:

"Yahu! Kimsiniz siz?"

"Yürü hadi, yürü! Konuşma! Ellerini ardında bağla, duyuyor musun?"

Gregor ses çıkarmadan itaat etti. Ama biraz sonra tekrar sordu:

"Anladık, ama kimsiniz siz?"

"Rus Ortodoksları!"

"Ben eski din yanlısı değilim!"

"Eh, olmadığına şükret öyleyse!"

"Beni nereye götürüyorsun?"

"Komutana. Yürü hadi, sallanma, sürüngen sen de, yoksa..."

Adam Gregor'u kılıcının ucuyla dürttü. Soğuk çeliğin sivri ucu tam kürklü kasketiyle kaputunun yakası arasından çıplak ensesine değdi, bir an için kıvılcım gibi çakan bir dehşet duygusuna kapıldı, hemen ardından da elinden bir şey gelemeyişinin verdiği öfke kapladı yüreğini. Yakasını kaldırdı, kendisini götüren adama bakmak için şöyle yarım döndü ve dişlerinin arasından konuştu:

"Münasebetsizliği bırak, anladın mı! Alırım yoksa elinden o zımbırtıyı senin..."

"Yürü ulan bok soyu, yürü ve konuşma! Okurum canına! Eller arkanda!"

Gregor konuşmadan bir iki adım yürüdü, sonra, "Bana küfretmen gerekmez susmam için," dedi. "Ne domuzsun sen be!"

"Arkana bakma!"

"Arkama baktığım yok."

"Kapat çeneni de daha çabuk yürü."

Gregor kirpiklerine yapışan kar tanelerini silerken, "Yoksa koşmamı mı istiyorsun?" diye sordu.

Muhafızı hiç sesini çıkarmadan atını topukladı. Hayvanın terden ve gecenin rutubetinden ıslanmış göğsü Gregor'a arkadan bindirdi; tam Gregor'un ayaklarının dibinde bir toynak, yumuşamış karları ezerek fışkırttı.

Gregor eliyle hayvanın göğsüne dayanarak, "Bu kadarı da fazla artık!" diye bağırdı.

Muhafız kılıcını başının hizasına kadar kaldırıp, "Yürü ulan orospunun fırlaması, fazla konuşma, yoksa oraya vardırmam seni! Elim çabuktur bu işlerde ha! Kapat çeneni, bir kelime daha duymayayım!" dedi sakin bir sesle.

Köye kadar hiç konuşmadan gittiler. İlk avlunun önünde atlı dizginleri çekti ve emretti,:

"Gir şu avlu kapısından içeri!"

Gregor ardına kadar açık duran kapıdan girdi. Tam avlunun orta yerinde, koskocaman, çinko damlı bir ev gördü. Bir sundurmanın saçakları altındaki atlar gürültülü bir biçimde homurtu koyveriyor, yerleri eşiyordu. Ayvanın çevresinde altı ya da daha fazla silahlı dolaşıyordu. Muhafız kılıcını kınına sokup yere inerken yine emretti:

"Eve gir, dosdoğru yürü, soldan birinci kapıya. Haydi, yürü, sağa sola bakınma! Kaç sefer söyleyeceğiz sana?"

Gregor ayvanın basamaklarını ağır ağır çıktı. Parmaklığın yanında uzun süvari kaputu giymiş, Kızıl Ordu kasketi taşıyan biri duruyordu.

"Birini yakaladın demek?" diye sordu.

Gregor'u getirenin o tanıdık boğuk sesinin ters ters, "Evet," diye cevap verdiği duyuldu. "Yel değirmeninin orada yakaladık."

"Kimmiş bu? Parti grubu sekreteri mi?"

"Allah bilir! Domuzun teki, ama yakında öğreniriz kim olduğunu!"

Gregor ayvanda adımlarını ağırdan alarak kafasını toparlamaya çalışırken, 'Bunlar ya bir Beyaz çete ya da kurnazlık edip kendilerine Beyaz süsü veren Vyeşenskaya Çeka'sının adamlarıdır,' diye aklından geçiriyordu.

Kapıyı açınca ilk gördüğü adam Fomin oldu. Hepsi de Gregor'a yabancı, askerî üniformalı birtakım adamlarla çevrili masanın başında oturuyordu Fomin. Kaputlar, gocuklar darmadağın bir yığın halinde karyolanın üzerine atılmış, tüfekler bir sıranın yanına üst üste yığılmıştı, sıranın üstündeyse karmakarışık bir halde kılıçlar, kütüklükler ve eyerler duruyordu. Adamlardan, kaputlardan ve tüm teçhizattan buram buram at teri kokusu yükseliyordu.

Gregor kürklü kasketini çıkarıp alçak sesle selamladı.

"Vay Melehov! E, bozkır geniş, yol dardır derler ya, gerçekmiş. Kader bizi yine bir araya getirdi demek! Nereden çıktın bakalım? Çıkar kaputunu, gir içeri de otur şöyle." Fomin masadan kalkıp Gregor'un yanına geldi, elini uzattı.

"Buralarda ne arıyorsun sen böyle?"

"Köye bir iş için gelmiştim."

"Ne işi? Senin oralardan epeyce uzaktır burası." Fomin soran bakışlarla gözlerini Gregor'a dikti, "Doğruyu söyle! Burada saklanıyordun değil mi?"

Gregor zoraki gülümseyerek, "Aslına bakarsan öyle," dedi.

"Peki, benim delikanlılar nerede ele geçirdi seni?"

"Köyün dışında."

"Nereye gidiyordun?"

"Burnumun doğrusuna."

Fomin tekrar Gregor'un gözbebeklerinin içine dikkatle baktı ve gülümsedi:

"Anladığım kadarıyla seni Vyeşenskaya'ya götürmek üzere yakaladığımızı sanıyorsun! Yok kardeşim, bizim yolumuz o yol değil. Korkma! Sovyet rejimine hizmet etmeye son verdik. O rejim altında yaşamamıza olanak yoktu."

Sobanın başında tütün içmekte olan yaşlıca bir Kazak kalın sesiyle, "Boşandık," dedi.

Masada oturan adamlardan biri bir kahkaha patlattı.

"Hiç benden söz edildiğini duymadın mı?" diye Gregor'a sordu Fomin.

"Hayır."

"Neyse, geç şöyle otur masaya da konuşalım. Konuğumuza lahana çorbasıyla et getirin!"

Gregor, Fomin'in söylediklerinin tek kelimesine bile inanmamıştı. Yüzü sapsarı, sıkıntıyla kaputunu çıkardı ve oturdu. Canı sigara içmek istiyordu, ama son tütünü iki gün önce tükettiğini hatırladı.

"Tütünün var mı biraz?" diye sordu Fomin'e.

Fomin deriden yapılma sigara tabakasını nezaketle uzattı. Gregor'un sigarayı alırken elinin titrediği gözünden kaçmadı ve burma kızıl bıyıklarının arasından yine gülümsedi.

"Sovyet rejimine karşı ayaklandık. Biz halktan yanayız ve tahıl zoralımı ile komiserlere karşıyız. Bizi enayi yerine koydular uzun zaman, ama şimdi sıra bizde. Anlıyor musun Melehov?"

Gregor bir şey söylemedi. Sigarasını hızlı hızlı içiyordu. Başı dönmeye, gönlü bulanmaya başladı. Son bir aydır doğru dürüst hiç yemek yememişti ve ne derece zayıf düştüğünü ancak şimdi anlıyordu. Sigarasını söndürüp açgözlüler gibi girişti yemeğe. Fomin ayaklanmayı, ilk günlerde o bölgede nasıl başıboş dolaştıklarını -bu başıboş dolaşmaları kibirli bir havayla "akın" diye adlandırarak- anlatıyordu Gregor'a

kısaca. Gregor ses çıkarmadan dinliyor, bir yandan da ekmeği ve iyi pişmemiş yağlı kuzu haşlamasını âdeta çiğnemeden yutuyordu.

"Yahu, sen başkalarının konukseverliğinden yararlanırken, o arada biraz fazlaca zayıflamışsın!" diyerek iyilikseverlikle güldü Fomin.

Gregor hıçkırıp homurdandı:

"Kaynanamın yanında yaşamıyordum tabii!"

"Belli oluyor zaten. Yemene bak, tıkınabildiğin kadar tıkın. Biz cimri ev sahiplerinden değiliz!"

"Teşekkür ederim. Şimdi bir sigara isterim." Gregor ikram edilen sigarayı aldı, ayvanda duran küpün yanına giderek, çamçakla biraz su aldı. Su buz gibiydi, hafiften tuzlu bir tadı vardı. Yediği ağır yemekten ötürü üzerine bir sersemlik çöken Gregor koca iki çamçak dolusu suyu kana kana içti, sonra sigarasını keyifle tüttürmeye başladı.

"Kazaklar bizi pek de öyle candan karşılamıyor!" diye hikâyesini sürdürdü Fomin, Gregor'un yanı başına oturarak. "Geçen yılki ayaklanmadan perişan çıkmışlardı... Yine de bir miktar gönüllümüz var. Kırk kişi kadar katıldı bize. Ama bizim istediğimiz bu değil. Bizim niyetimiz tüm bölgeyi ayaklandırmak, komşu bölgelerden de Koper ile Ust-Medveditsa'nın yardımlarını sağlamak, işte ondan sonra, Sovyet rejimi ile şöyle karşılıklı oturup konuşacağız!"

Sofrada gürültülü bir konuşmadır gidiyordu. Gregor bir yandan Fomin'i incelerken, bir yandan da belli etmeden onun arkadaşlarını inceliyordu. Tanıdık tek bir yüz yoktu! Hâlâ Fomin'e inanmıyor, onun kendisine oyun ettiğini sanıyordu; bu yüzden de hiç ağzını açmıyordu, ama sürgit konuşmadan da duramazdı.

"Eğer bu dediklerinde ciddiysen Yoldaş Fomin, istediğin nedir? Yeni bir savaş başlatmak mı?" diye sordu, üzerine çökmekte olan uyuşukluğu bastırmaya çalışarak.

"Daha önce de söyledim ya bunu sana!"

"Hükümeti mi değiştirmek istiyorsun?"

"Evet."

"Onun yerine ne biçim bir şey koyacaksın peki?"

"Kendi Kazak Hükümetimizi."

"Yani bir atamanlar hükümeti mi?"

"E, atamanlar sözünü ağzımıza almadan önce biraz bekleriz! Bizim kuracağımız hükümet, halkın seçtiği hükümet olacaktır. Ama bu

o kadar acelesi olan bir iş değil, üstelik ben politikaya da pek meraktı değilim; benim işim komiserlerle komünistleri tepelemek. Hükümetle ilgili işleri sana kurmay başkanı Kaparin anlatır. İşin o yanı söz konusu olunca, benim yerime o düşünür. Çok kafalı, hem de okumuş adamdır." Fomin, Gregor'a doğru eğilerek fısıldadı: "Çarlık ordusunda kurmay yüzbaşılık yapmış eskiden! Kafası çok iyi çalışır! Bitişik odada uyuyor şimdi; kendisini pek iyi hissetmiyor, belki de böyle bir yaşama alışık olmadığından. Hep uzun yürüyüşler yapmak zorunda kaldık epey zaman."

Kapıda birden bir gürültü koptu; ayak sesleri, bir inilti, sessiz bir itişip kakışma ve birinin sesini alçaltarak bağırdığı duyuldu:

"İndir namussuza!"

Masa başındaki konuşmalar kesiliverdi. Fomin merakla kapıya baktı. Kapı ardına kadar hızla açıldı. Bembeyaz bir bulut halinde buram buram buğu doldu odanın içine. Sırtına güm diye inen şiddetli bir darbenin etkisi altında öne doğru fırlayan, kapitone haki ceket, kurşuni keçe çizmeler giymiş başı açık, uzun boylu bir adam hızlı hızlı birkaç adım atıp tökezleyerek omzunu şiddetle ocağın çıkıntısına çarptı. Kapı vurularak kapanmadan önce dışarıdan neşeli bir bağırma duyuldu:

"Alın size bir tane daha!"

Fomin ayağa kalkıp gömleğinin belindeki palaskasını düzeltti.

Otoriter bir sesle, "Kimsin sen bakalım?" diye sordu.

Kapitone ceketli adam soluk soluğa saçlarını düzeltti, omuzlarını oynatmaya çalıştı ve canının acısından kaşlarını çattı. Sırtına ağır bir cisimle, belki de bir tüfek dipçiğiyle vurulmuştu.

"Konuşmasını bilmez misin sen be? Dilini mi yuttun? Kim olduğunu sordum sana."

"Bir Kızıl Ordu eri."

"Hangi birlik?"

"On İkinci Tahıl Zoralım Alayı."

Masanın başında oturan adamlardan biri gülümseyerek, "Aa, bak bu güzel işte!" dedi.

Fomin sorguya devam etti:

"Burada ne yapıyordunuz?"

"Şeyi savunacaktık... Bizi şey için yolladılar..."

"Tabii! Kaç kişiydiniz köyde?"

"On dört."

"Öbürleri nerede?"

Kızıl Ordu eri cevap vermedi; dudaklarını açmakta zorluk çekiyordu. Gırtlağından gurul gurul bir ses çıktı, ince bir kan şeridi ağzının sol kenarından çıkıp çenesinden aşağı indi. Adam eliyle kanını sildi, avucuna baktı, bulaşan kanı pantolonunda temizledi.

Gargara yapar gibi bir sesle, "Şu senin domuzlar..." diyerek ağzındaki kanları yuttu. "Ciğerlerimi söktüler..."

Tıknaz yapılı bir Kazak, masadan kalkıp diğerlerine göz kırparak, alaylı alaylı, "Hiç korkma sen! Biz seni iyi ederiz!" dedi.

"Diğerleri nerede?" diye tekrar sordu Fomin.

"Yük arabalarıyla Yelenskaya'ya gittiler."

"Sen nerelisin bakalım? Memleketin neresi?"

Adam, içleri tutuşmuş gibi pırıldayan mavi gözleriyle Fomin'e baktı, yere kanlı bir tükürük attı ve duru, tınlayan bas sesiyle cevap verdi:

"Pskov eyaleti."

"Pskov, Moskova... Senin gibilerini biliriz biz!" dedi Fomin hor görür gibi. "Başkalarının tahılını elinden almak için çok uzak yollardan gelmişsin delikanlı! Pekâlâ, konuşma bitti artık! Şimdi biz seni ne yapalım, ha?"

"Beni bırakmalısınız."

"Ne kadar da rahat söylüyorsun delikanlım! Ama belki de bırakırız seni, gidersin. Ne dersiniz çocuklar?" Fomin bıyık altından gülerek, masada oturanlara döndü.

Onları dikkatle izleyen Gregor, güneşten yanmış, rüzgârdan, soğuktan kırışmış yüzlerde sessiz, anlamlı gülümsemeler gördü.

"İki ay bizim yanımızda askerlik yapar, sonra bırakırız, gider evine, karısının yanına," dedi adamlardan biri.

Fomin gülümsemesini boşu boşuna saklamaya çalışarak, "Bizim yanımızda askerliğe razı mısın, ha?" diye sordu. "Sana bir at, bir eyer veririz, hem o keçe çizmeler yerine akordeon konçlu sahtiyan çizmelerin de olur... Komutanlarınız sizi hiç de iyi donatmıyor canım! Şu ayağındakilere çizme mi denir yani? Karlar erimeye başladı, dışarısı vıcık vıcık, sense keçe çizmelerle dolaşıyorsun! Bize katılır mısın?"

Kazaklardan biri, kaçık taklidi yapıp peltek peltek konuşarak, çok tiz bir sesle, "Bir köylü o; hayatında hiç ata binmemiştir ki!" dedi.

Kızıl Ordu eri susuyordu. Sırtını ocağa yaslamıştı; duruluğu ve parlaklığı artan gözleriyle çevresini seyrediyordu. Zaman zaman canının acısından kaşlarını çatıyor, soluk almakta güçlük çekince ağzını açıyordu.

"Bize katılacak mısın, katılmayacak mısın?" diye tekrar sordu Fomin.

"Peki ama sizler kimsiniz?"

"Bizler kim miyiz?" Fomin kaşlarını kaldırdı, avucuyla bıyıklarını sıvazladı:

"Bizler emekçi halkın savaşçılarıyız. Komiserlerle komünistlere karşıyız, işte buyuz biz."

"Demek sizsiniz onlar... Kim olabileceğinizi merak ediyordum ben de." Tutsak er, kana bulanmış dişlerini göstererek gülümsedi ve sevindirici bir haber almış gibi konuştu. Ama sesinde öyle bir eda vardı ki, odadakilerin hepsi ister istemez kulak kabarttı.

"Demek halkın savaşçıları diyorsunuz kendinize! Vay be! Oysa bizim dilimizde sizler düpedüz haydutsunuz. Bir de size katılmamı istiyorsunuz, öyle mi? Oh ne âlâ, ince bir mizah duygusu var sizde."

"Sen de biraz şakacısın, belli oluyor!" diyerek, gözlerini kıstı ve kısaca, sert bir sesle sordu Fomin:

"Komünist misin?"

"Yo, hayır. Partili değilim ben."

"Ama partiliye benziyorsun."

"Yemin ederim ki değilim."

Fomin gırtlağını temizleyerek masaya döndü.

"Çumakov, götür şunu!"

"Beni öldürmeye değmez. Buna sebep de yok," dedi er sükûnetle.

Cevap olarak, tam bir sessizlik çöktü odaya. İngiliz malı deri ceketli, iri yapılı, yakışıklı bir Kazak olan Çumakov, şimdiden seyrelmeye yüz tutmuş kumral saçlarını eliyle düzelterek, istemeye istemeye masadan kalktı.

Sıranın üstüne gelişigüzel atılmış kılıç yığınından kendisininkini çekip aldıktan sonra kılıcın ağzını başparmağıyla yoklarken, hiç sözünü sakınma gereğini duymadan, "Yahu, bu işten bıktım artık ben," dedi.

"Senin yapman gerekmez. Avludaki çocuklara söyleyiver," diye akıl verdi ona Fomin.

Çumakov tutsağı buz gibi bakışlarıyla baştan ayağa süzdü:

"Düş önüme bakayım delikanlı!"

Kızıl Ordu eri sendeleyerek ocaktan uzaklaştı, kamburunu çıkardı ve döşemede keçe çizmelerinin ıslak izlerini bırakarak ağır ağır kapıya doğru yürüdü.

Çumakov tutsağın ardı sıra yürürken sahte bir kızgınlıkla, "İçeri girmeden ayaklarını iyice silseydin ya! Odaya giriyor, döşemeyi kirletiyorsun... Ne pis bir hayvansın sen be kardeşim!" dedi.

"Söyle onlara, yan sokağa yahut harman yerine götürsünler herifi. Evin yanında yapmayın sakın, yoksa ev sahipleri şikâyet eder!" diye Çumakov'un ardından seslendi Fomin.

Gelip Gregor'un yanı başına oturdu, sordu:

"Nasıl, duruşmaları kısa kesiyoruz değil mi?"

Gregor gözlerini kaçırarak, "Evet," diye cevap verdi. Fomin içini çekti.

"Başka çare yok. Bu işlerin böyle olması gerek şimdi." Daha başka bir şey söyleyecekti, ama koridordan gürültülü ayak sesleri duyuldu, birisi bağırdı, bir el silah patladı.

Fomin, "Ne bok yiyorlar orada!" dedi öfkeyle.

Masada oturan adamlardan biri ayağa fırladı, kapıyı bir tekmede açtı. "Neler oluyor?" diye karanlığa bağırdı.

Çumakov içeri girip çabuk çabuk anlattı:

"Pek kurnaz çıktı namussuz! Üst basamaktan atladığı gibi kaçmaya başladı. Tepelemek için bir mermi yakmak zorunda kaldım. Çocuklar dışarıda işini bitiriyor..."

"Söyle onlara herifi avludan çıkarsın, bir sokak arasına çeksinler."

"Söyledim zaten Yakov Yefimoviç."

Oda bir an sessizliğe büründü. Sonra birisi, esnemesini tutmaya çalışarak sordu:

"Hava nasıl Çumakov? Açıyor mu?"

"Bulutlu."

"Yağmur yağarsa kalan karları da götürür."

"Yağmur yağmasını neden istiyorsun yahu?"

"Yağmur mağmur istediğim yok. Çamurlara batmaya hevesli değilim."

Gregor karyolanın yanına gidip kasketini aldı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu Fomin.

"Biraz temiz hava almaya."

Gregor merdiven başına çıktı. Ay, bulutların arasından donuk donuk parlıyordu. Geniş avlu, sundurmaların çatıları, kavakların çıplak tepeleri, kazıklara bağlanıp çulla örtülmüş atlar, gece yarısının o yarı saydam, kumru mavisi ışığıyla aydınlanıyordu. Sayvandan beş on adım ötede, belli belirsiz ışıldayan erimiş kar sularından bir gölcüğün içinde Kızıl Ordu eri yatıyordu. Üç Kazak, adamın üzerine eğilmiş, ona bir şey yapıyor, bir yandan da aralarında fısır fısır konuşuyorlardı.

İçlerinden biri sinirli sinirli, "Hâlâ soluk alıyor yahu!" dedi. "Ulan beceriksiz, öyle vurulur mu? Kafasını nişanla dedim sana, ah ulan domuz, ah!"

Gregor'u yakalayıp getiren boğuk sesli Kazak:

"Geberir şimdi! Biraz kan kusar, sonra titretir kuyruğu! Şunun kafasını kaldırıverin ama! Ceketini çıkaramıyorum bir türlü. Saçından tutup kaldırın. Hah, şöyle! Şimdi öylece tutun."

Gregor su şıpırtısı duydu. Tutsağın üzerine eğilenlerden biri doğruldu. Çömelmiş olan boğuk sesli Kazak, kapitone ceketi cesetten çekip alırken homurdandı. Bir iki dakika sonra da konuştu:

"Benim elim hafiftir, o yüzden hemencecik gebermedi. Bizim köyde, domuz keseceğimiz zaman... Kaldırın şunu be, yere bırakmayın! Hay Allah kahretsin! Ha, diyordum ki, domuz boğazladığım zaman, bıçağı gırtlağına vurur, hayvanın ta ensesine kadar dayandırırdım, öyle olduğu halde hayvan kalkar, avluda yürürdü. Epeyce bir zaman öyle dolaşırdı! Dere gibi kanı akar, ama yine de can vermezdi. Demek elim hafif benim. Pekâlâ, bırakın... Hâlâ soluk mu alıyor? Demeyin yahu! Oysa boynunu ikiye biçmiştim handiyse!"

Üçüncü adam Kızıl Ordu erinin ceketini ileriye uzattığı kolunun üzerinde açarak, "Sol tarafını kana bulamışız," dedi. "Ellerime bulaşıyor, vıcık vıcık! Pöf, bok!"

Boğuk sesli olanı, "Zamanla çıkar, makine yağı değil ya," dedi ve tekrar çömeldi. "Zamanla kendiliğinden çıkar, ama sen istersen yıka yine de. Pek fark etmez."

Birinci Kazak hoşnutsuz bir sesle sordu:

"Şimdi ne yapacaksın; niyetin pantolonunu da mı almak?"

Boğuk ses, çıkışırcasına cevap verdi:

"Acelen varsa, atların başına gitmek istiyorsan git, sen olmadan da işimizi görürüz. Böyle güzel malı ortada bırakacak değiliz ya!"

Gregor topuklarının üzerinde dönüp eve girdi.

Fomin inceleyen bir bakışla onu süzdü çabucak ve ayağa kalktı.

"Gel öbür odaya geçelim de konuşalım; burada çok gürültü patırtı var," dedi.

Büyük, sıcacık oda fare ve keten tohumu kokuyordu. Haki subay gömleği giymiş ufak tefek bir adam karyolaya serilmiş uyuyordu. Darmadağınık seyrek saçları irili ufaklı tavuk tüylerine bulanmıştı. Yanağını kılıfsız pis bir yastığa dayamış, öylece uyuyordu. Tavanda asılı lamba, adamın solgun, uzun zaman tıraş yüzü görmemiş suratını aydınlatıyordu.

Fomin onu uyandırarak, "Kalk bakalım Kaparin," dedi. "Misafirimiz var. Gregor Melehov, bizim eski bir dostumuz, eskiden bölük komutanıydı."

Kaparin bacaklarını karyolanın kenarından sallandırdı, elleriyle gözlerini ovuşturdu ve kalktı. Hafifçe eğilerek Gregor'un elini sıktı.

"Tanıştığımıza çok sevindim. Ben Kurmay Yüzbaşı Kaparin."

Fomin hatır sayar bir davranışla Gregor'a bir sandalye verdi, kendisi de sandığın üstüne oturdu. Tutsağın öldürülmesinin Gregor üzerinde can sıkıcı bir etki uyandırdığını fark ederek bundan söz açtı:

"Tutsak aldıklarımızın hepsine bu kadar katı davrandığımızı sanma sakın. O herif, tahıl toplama birliklerinin bir üyesiydi. Bunun gibilerin ellerini kollarını sallayarak gitmesine göz yummak olmaz, komiserlerin de öyle... Ama öbürlerinin canına kıymıyoruz. Dün üç milis yakalamıştık. Atlarını, eyerlerini, teçhizatlarını alıp serbest bıraktık. Onları öldürmenin ne yararı olacak?"

Gregor susuyordu. Elleri dizlerinin üstünde, kendi düşüncelerine dalmışken, uykuda duyar gibi belli belirsiz Fomin'in sesi geldi kulağına.

"... İşte şimdilik böyle dövüşüyoruz," diye devam etti Fomin. "Ama yine de, Kazakları ayaklandıracağımızı sanıyoruz. Sovyet iktidarı yaşayamaz. Belirtiler her yerde savaşın sürdüğünü gösteriyor. Her yanda

ayaklanmalar var. Sibirya'da, Ukrayna'da, hatta Petrograd'da bile. Bütün filo isyan etmiş hani şu kalede, neydi adı bakayım?"

"Kronştad," diye yardım etti ona Kaparin.

Gregor başını kaldırdı, bomboş, âdeta görmeyen gözlerle Fomin'e baktı ve bakışlarını Kaparin'e çevirdi.

Fomin sigara tabakasını uzattı: "Yak bir sigara. Evet, Petrograd ele geçirildi, şimdi Moskova'ya yaklaşıyorlar. Her yerde aynı hava. Bizim için de uyumanın sırası değil! Kazakları ayaklandırır, Sovyet rejimini temize havale ederiz, Kadetler de bize destek olursa, o zaman işimiz iş. Kadetlerin okumuş adamları hükümeti kurar, biz de onlara yardım ederiz." Bir an sustu, sonra sordu:

"Ne dersin Melehov? Kadetler aşağıdan, Karadeniz'den bastırır, biz de onlara katılırsak, Kızılların gerisinde ilk ayaklanan bizler olduğumuz için bizi baş tacı ederler, değil mi ama! Kaparin, 'tabii ederler,' diyor. Mesela 1918'de 28. Alayı kışkırtıp cepheden çekerek iki yıl Sovyet Hükümetine hizmet edişimi bana karşı kullanmazlar."

'Demek senin maksadın buymuş! Aptalın tekisin, ama kurnazsın da!' diye aklından geçirdi Gregor ve elinde olmaksızın gülümsedi. Fomin onun cevabını bekliyordu. Besbelli onu derinden derine düşündüren bir konuydu bu.

Gregor istemeye istemeye cevap verdi:

"Bu uzun bir zaman alır."

"Pek tabii, pek tabii," diye istekle onayladı Fomin. "İleride her şey daha iyi anlaşılacak. Ama şimdi harekete geçmeliyiz, komünistleri arkadan vurmalıyız. Ne yapıp edip rahat vermemeliyiz onlara! Piyadelerini vagonlara doldurup bizi kovalayacaklarını sanıyorlar. Denesinler hele. Onların yardımına süvariler gönderilene kadar biz bütün bölgenin altını üstüne getiririz."

Gregor tekrar düşünceli düşünceli ayaklarının ucuna baktı. Kaparin özür dileyerek karyolaya uzandı.

Belli belirsiz gülümseyerek, "Çok yorgun düştüm," dedi. "Öyle zorlu yürüyüşler yaptık, o kadar az uyuduk ki."

"Bizim için de yatmanın vaktidir," diyerek doğruldu Fomin ve ağır elini Gregor'un omuzuna koydu. "O gün Vyeşenskaya'da öğüdümü dinlemekle akıllılık ettin Melehov. Saklanmasaydın eğer, işini bitirirlerdi. Şimdi Vyeşenskaya dışındaki kum tepelerinin üstünde yatıyor

olacaktın; tırnakların çürümeye başlamıştı bile. Bak bunu ben söylüyorum sana, gerçektir. Ee, ne karar verdin bakalım? Söyle, sonra da gidip yatalım."

"Ne söyleyeyim?"

"Bize katılıyor musun katılmıyor musun? Ömrünün sonuna kadar başkalarının evlerinde saklanamazsın."

Gregor bu soruyu beklemekteydi. Şimdi kararını vermesi gerekiyordu: Ya o köy senin bu köy benim, yersiz yurtsuz, aç biilaç, evinde kaldığı kişilerden biri kendisini yetkililere ihbar edene kadar, memleket hasretiyle yana yana dolaşacak, ya siyasi şubeye gidip teslim olacak ya da Fomin'e katılacaktı. Ve kararını verdi. O akşam ilk kez Fomin'in gözlerinin içine baktı ve dudakları bir gülümsemeyle kıvrılarak konuştu:

"Benim durumumun da hani şu masal kahramanlarının durumundan pek farkı yok. Sola gidersen atını kaybedeceksin, sağa gidersen canını. Benim önümde üç yol var, ama hiçbiri de işime gelmiyor..."

"Sen seçimini masala bakmadan yap. Masalı sonra anlatırız."

"Gidecek hiçbir yerim yok, onun için seçimi çoktan yaptım zaten."

"Yani?"

"Senin çetene katılıyorum."

Fomin canı sıkılmış gibi kaşlarını çatıp bıyığını dişledi:

"Bırak şu lafı! Neden çete diyorsun? Komünistler böyle diyor bize, ama bu kelime senin ağzına yakışmıyor. Bizler sadece rejime karşı ayaklanan askerleriz. Ötesi berisi yok!"

Fomin'in canının sıkkınlığı bir an sürdü. Gregor'un verdiği karara sevindiği belliydi ve bunu saklayamıyordu. Ellerini ovuşturarak, "Saflarımıza bir rütbeli daha katıldı! Duyuyor musun, Kurmay Yüzbaşı? Sana bir takım veririz Melehov, yok eğer takıma komuta etmek istemezsen, Kaparin'le kurmay heyetine katılırsın. Sana kendi atımı veririm. Benim bir atım daha var," dedi.

XII

SABAHA karşı hava biraz dona çekti. Su birikintilerini kumru mavisi incecik bir buz örttü. Kar sertleşmiş, kıtır kıtır olmuştu. Taneli kardan örtü üzerinde at toynaklarının bıraktığı yuvarlak izler hemen dağılıveriyor, bir gün önceki yumuşak havanın karları erittiği

yerlerde ise, geçen yıldan kalma ölü otları barındıran kardan arınmış toprak parçaları üzerinde hemen hemen hiç iz bırakmayan toynaklar güm güm ötüyordu.

Fomin'in çetesi köyün çıkışında kol düzeni aldı. Yolun çok ötelerinde, öncü keşif mangasının altı atlısı arada sırada görünüyordu. Atını sürüp Gregor'un yanına gelen Fomin gülümseyerek, "İşte benim ordu!" dedi. "Böyle yiğitlerle şeytanı bile tepeleriz be!"

Gregor yürüyüş koluna bir göz gezdirdi ve acı acı düşündü: 'Eğer sen ve senin şu ordun, Budyoni ordusunda komuta ettiğim süvari bölüğüne çatacak olsaydınız, yarım saat içinde topunuzu kemik yığını haline getirirdik!'

Fomin kırbacının ucuyla işaret ederek sordu:

"Nasıllar sence?"

"Tutsakları öldürmede fena değiller, ölü soymalarına da diyecek yok, ama dövüşte ne gösterirler bilemem," diye cevap verdi Gregor kuru bir sesle.

Fomin eyerinin üstünde sırtını rüzgâra dönerek bir sigara yakıp, "Onları dövüşte görme fırsatını da bulacaksın," dedi. "Askerlerimin çoğu muvazzaf hizmetten gelmedir, seni utandırmazlar."

İkişer atın çektiği mühimmat yüklü altı araba yürüyüş kotunun ortasına alındı. Fomin dörtnala kolun başına gitti ve yürüyüş emrini verdi. Bayırda atını sürüp tekrar Gregor'un yanına gelerek sordu:

"Ee, nasıl benim at? Hoşuna gitti mi?"

"İyi bir at."

Bir süre hiç konuşmadan, üzengi temasında at sürdüler, derken, Gregor, "Tatarski'den geçmeyi düşünüyor musun?" diye sordu.

"Sizinkileri görmek mi istiyorsun?"

"Bir uğramak isterim."

"Geçebiliriz. Şimdilik Çir üzerine yürüyüp oradaki Kazakları azıcık silkelemeyi düşünüyorum."

Ne var ki Kazakların pek de "silkelenmeye" niyeti yoktu. Çeteyle birlikte geçirdiği ilk birkaç gün içinde Gregor'un aklı buna iyice yattı. Bir köyü ya da ilçe merkezini işgal ettiklerinde Fomin halk toplantısı düzenlenmesini emrederdi. Genellikle konuşmayı Fomin yapar, ama bazen onun yerini Kaparin alırdı. Kazakları silaha davranmaya davet eder, Sovyet rejiminin tahıl üreticilerine yüklediği "ağır yükler"den

ya da "Sovyet Hükümeti alaşağı edilmediği takdirde mutlaka başa gelecek korkunç felaketler"den söz ederlerdi. Fomin, Kaparin'e oranla daha bozuk bir gramerle, daha düşük cümlelerle, ama daha coşkun ve Kazakların daha anlayacağı bir dille konuşuyordu. Konuşmalarını genellikle basmakalıp, ezberlenmiş cümlelerle bitirirdi:

"Bugünden itibaren sizleri tahıl zoralımından kurtarıyoruz. Toplama merkezlerine bundan böyle tahıl göndermeyiniz. Komünist açgözlüleri beslemeye bir son vermenin zamanı geldi. Tahılınızı yiye yiye göbekleri yağ bağladı, ama bundan sonra başkalarının rızkıyla karın doyuramayacaklar. Sizler özgür insanlarsınız. Silahlanın ve bizim rejimimizi destekleyin. Yaşasın Kazaklar!"

Kazaklar asık suratla yere bakar, konuşmazdı; oysa kadınlar dillerine gem vurmazdı. Kadınların sık safları arasından alaylı sorular, bağırışlar yükselirdi:

"Rejiminize diyecek yok da, siz bize sabun mabun getirdiniz mi bari?"

"Hükümetinizi nerede saklıyorsunuz, heybelerinizde mi?"

"Ya siz kimin tahılıyla karın doyuruyorsunuz?"

"Bir dakikaya kalmaz avuç açıp avlu avlu dolaşmaya başlarsınız siz, öyle değil mi?"

"Kılıçları da var! İzin mizin almadan tavukların kafalarını kesmeye başlar şimdi bunlar!"

"Tahılımızı göndermememizi söylüyorsunuz bize, iyi de, söylemesi kolay. Ama siz bugün varsınız, yarın yoksunuz. Cezasını biz çekerken, sizleri zağarla arasak bulamayız sonra."

"Kocalarımızı vermeyeceğiz size. Kendi kavganızı kendiniz yapın!"

Kadınlar o korkunç inatçılıklarıyla daha pek çok atıp tutardı. Savaş yılları yılgınlık getirmişti çünkü; yeni bir savaştan korkuyor, dehşetin doğurduğu bir dirençle kocalarına sarılıyorlardı.

Fomin onların abuk sabuk bağırışlarını umursamadan dinlerdi. Onların kaç paralık değeri olduğunu bilirdi. Sesler kesilinceye kadar bekler, sonra Kazaklara dönerdi. O zaman Kazaklar kısa ve aklı başında cevaplar verirdi:

"Bizi zorlama Fomin Yoldaş; savaştan gına geldi."

"1919 ayaklanmasında ağzımızın tadını aldık."

"Ayaklanmamız için bir neden yok ortada, bir anlamı da yok. Şimdilik ayaklanma gereği duymuyoruz."

"Şimdi ekin ekme zamanıdır, dövüşmenin değil."

Bir gün kalabalığın gerilerinden biri bağırdı:

"Şimdi tatlı tatlı dil döküyorsunuz! Ya 1919'da gerçekten ayaklandığımız vakit neredeydiniz? Aklın başına biraz geç gelmiş Fomin!"

Gregor, Fomin'in suratının değiştiğini fark etti, ama kendini tutup cevap vermedi Fomin.

İlk hafta boyunca toplantılarda Kazakların itirazlarını, onun hareketini desteklemek istemeyişlerini Fomin kılı kıpırdamadan dinledi; kadınların bağırıp çağırmaları, lanet yağdırmaları bile soğukkanlılığını kaybettirmedi ona. Bıyık altından gülümseyip küstahça, "Öyle olsun, onların da icabına bakarız!" diyordu. Ama Kazak halkının büyük çoğunluğunun kendisine hiç de yakınlık duymadığını iyice aklı kestikten sonra, toplantılarda söz alanlara karşı davranışları tamamıyla değişti. Artık konuşmalarını atından inmeden yapıyor, inandırmaya çalışmaktan çok gözdağı veriyordu. Ne var ki sonuç hep aynıydı, desteğine güvendiği, kendilerine bel bağladığı Kazaklar onu ses çıkarmadan dinleyip yine sessizce dağılıyordu.

Köylerden birinde, Fomin konuştuktan sonra dul bir Kazak kadını ona cevap olarak bir konuşma yaptı. İri kemikli, etli butlu, dev yapılı dulun sesi de erkek sesi gibi çıkıyor ve konuşurken elini kolunu erkek gibi sert hareketlerle sallıyordu. Çiçekbozuğu ablak yüzünde öfkeli bir kararlılık okunuyor, kalın, somurtkan dudakları aşağılayıcı bir sırıtışla kıvrılıyordu. Kıpkırmızı, şiş elini eyerinde taş gibi oturan Fomin'e uzatarak, iğneleyici kelimelerini âdeta tükürürcesine çıkarıyordu ağzından:

"Ne demeye dert açıyorsun başımıza sen? Kazaklarımızı ardına takıp nereye sürüklemek istiyorsun, hangi çukura? Bu Allahın belası savaşta onca kadınımızın dul kaldığı yetmedi mi? Çocuklarımızın babasız kaldığı yetmedi mi? Başımıza yeni belalar mı çıkaracaksın? Rubejni köyünden gelip de çar kurtarıcılığına sıvanan şu adama bakın hele! Sen hele kendi evini bir düzene sok önce, kendini perişanlıktan kurtar da ondan sonra nasıl yaşayacağımızı, hangi rejimi seçeceğimizi öğretmeye kalkış! Çünkü kendi karın, öküzün yanına kendini koşup çift sürmekten kurtulamadı daha, hepimiz çok iyi biliyoruz bunu! Ama sen bıyık burup at sırtında dolaşıyor, milleti birbirine düşürüyorsun. Oysa rüzgâr destek olmasa kendi evin çoktan yıkılıp giderdi.

Sevsinler akıl hocasını! Ne susuyorsun dut yemiş bülbül gibi? Yalan mı dediklerim?"

Kalabalığın arasında hafif bir gülüşme oldu. Gülüşme bir esinti gibi gelip geçti. Fomin'in eyer kaşına dayalı duran sol elinin parmakları, dizginler üzerinde ağır ağır kasılıp gevşiyordu. Öfkesini bastırmak için harcadığı çabadan suratı kararmıştı. Ama sessizliğini koruyor, bu tatsız durumdan onurunu koruyarak kurtulmanın yolunu düşünüyordu.

Artık iyiden iyiye gemi azıya alan kadın, "Ya şu desteklememizi istediğin senin hükümetin neyin nesiymiş bakalım?" diye var gücüyle sürdürdü konuşmasını.

Ellerini kalçalarına dayayıp dirseklerini yana açarak, koca kıçını sallaya sallaya ağır adımlarla Fomin'e doğru yürüdü. Ahali, gülümsemelerini saklayıp gülen gözlerini yere indirerek ona yol açtı. Birbirlerini itip kakarak, dans için yer açar gibi halka oluşturdular.

Kadın, o derinden gelen kalın sesiyle, "Sizler gittikten sonra o hükümetiniz bir dakika bile yaşayamaz," dedi. "Hükümetiniz de sizin peşinizden pılısını pırtısını toplar, hiçbir yerde de bir saatten fazla sürmez. Bugün at üstünde, yarın karın üstü çamurun içinde! Haliniz budur sizin işte, hükümetiniz de böyle!"

Fomin atının böğürlerini topuklayıp hayvanı kalabalığın üstüne sürdü. Ahali dört bir yana kaçıştı. Büyük halkanın tam ortasında bir başına kadın kaldı sadece. Çok görmüş geçirmiş biri olduğundan, atın gerilmiş dudaklarından görünen dişlerine, Fomin'in bembeyaz kesilmiş suratına kılı kıpırdamadan bakıyordu.

Fomin atını kadının üzerine sürüp kırbacını başının üstüne kaldırdı.

"Tut dilini ulan benekli akbaba! Fitne mi çıkarmaya kalkışıyorsun burada?"

Gergin dizginlerin, dişlerini ortaya çıkararak yukarıda tuttuğu atın ağzı, korkusuz kadının tam başının üstünde durdu. Açık yeşil bir köpük parçası gem demirinden uçup, kadının kara yazmasına düştü, oradan da yanağına bulaştı. Kadın köpüğü eliyle sıyırıp atarak, bir adım geri çekildi.

Tekerlek gibi açılmış deli deli parlayan gözlerini Fomin'e dikerek, "Demek sen konuşacaksın, biz konuşmayacağız," diye haykırdı.

Fomin vurmadı ona. Kırbacını sallayarak kükredi:

"Ulan Bolşevik boku! Senin o sersem kafanı kırbaçlaya kırbaçlaya aklını başına getiririm ben! Kendi etekliğinle bağlatır, harbiyle dövdürürüm seni. O vakit şıp diye aklın başına gelir!"

Dul kadın birkaç adım daha geri çekildi ve hiç beklenmedik bir biçimde arkasını Fomin'e dönerek yere kadar eğilip eteğini kaldırdı.

"Sen hiç ömründe böylesini gördün mü, somun pehlivanı?" diye bağırdıktan sonra hayret edilecek bir çeviklikle doğrulup tekrar Fomin'e doğru döndü. "Beni ha? Beni mi kırbaçlatacaksın? Senin daha ağzın süt kokuyor be!"

Fomin öfkeyle tükürüp geri basan atını dizgin yardımıyla yerinde tuttu.

"Kapat ulan çeneni dölsüz kısrak! Ulan et torbası seni," diye bağırıp, boş yere ciddi görünmeye çalışarak atını çark ettirdi.

Kalabalığın arasından kıkır kıkır gülmeler duyuldu. Fomin'in adamlarından biri, komutanının kırılan onurunu kurtarmak için tüfeğinin dipçiğini savurarak kadına doğru koştu. Ne var ki, ondan bir iki baş daha yüksek, çam yarması gibi bir Kazak, geniş omuzlarını kadına siper ederek sakin, ama hiç de hayra alamet olmayan bir sesle konuştu:

"Sakın ha!"

Köylülerden üç kişi daha çabucak yetişip dulu geriye çekti. İçlerinden biri, öfkeden saçları diken diken olmuş bir delikanlı, Fomin'in adamına tıslar gibi, "Kime kaldırıyorsun o dipçiği sen bakayım?" dedi. "Kadına vurmak kolay geliyor! Sen git de yiğitliğini savaş alanlarında göster, yoksa arka avluda herkes babayiğit kesilir!"

Fomin atını adeta ile sürüp çitin yanına vardı, sonra üzengileri üzerinde dikildi.

Yavaş yavaş dağılmaya başlayan kalabalığa seslenerek, "Kazaklar, iyice düşünün!" diye bağırdı. "Şimdilik sizden iyilikle bir şey istedik, ama bir hafta sonra geri döneceğiz, o vakit başka türlü konuşuruz!"

Her nedense tavrı değişmiş, neşesi yerine gelmişti; yerinde kıpır kıpır kıpırdayan hayvanını zapt ederken, gülerek seslendi:

"Bizler korkak değiliz! Bizim gözümüzü kadınların..." (Bunun ardından kitaba girmez bir sürü laf sıraladı). "Biz nelerini gördük nelerini; çopurunu da gördük, mopurunu da... Geri döneceğiz yine, o zaman

eğer içinizden hiçbir gönüllü çıkıp da birliğimize katılmayacak olursa, bütün genç Kazakları zorla asker yapacağız. Anladınız mı? Sizlerle gönül eğlendirecek vaktimiz yok!"

Bir an duraksayan kalabalıktan gülüşmeler, hararetli konuşmalar duyuldu. Fomin hâlâ gülümseyerek komut verdi:

"At başına!"

Gülmemek için kendini tutmaktan mosmor kesilen Gregor atını sürüp takımının başına gitti.

Fomin'in birliği balçık yolda bata çıka sırtı aştı ve konuk sevmez köy gözden kayboldu. Ne var ki Gregor hâlâ zaman zaman gülümsüyor, bir yandan da düşünüyordu: 'İyi ki biz Kazaklar şakalaşmayı seven insanlarız. Üzüntüden çok neşe dolduruyor yaşantımızı. Tanrım, eğer yaşam baştan sona hep ciddi olaydı, çoktan asardım kendimi.' Bu keyifli ruh halini uzun zaman korudu Gregor ve ancak mola verdikleri zaman, Kazakları ayaklandırmayı başaramayacaklarını, Fomin'in bütün tasarılarının felaketle sonuçlanmaya mahkûm olduğunu acı acı, kara kara düşündü.

XIII

İLKBAHAR yaklaşıyordu. Güneş artık daha bir ısıtıyordu. Tepelerin güneye bakan yamaçlarında karlar eriyor, öğle zamanı ise geçen yıldan kalan otlarla pas rengine bürünmüş topraktan, leylak rengi saydam bir buğu yükseliyordu. Güneş alan yerlerde, tepeciklerin üstünde, kumlu toprağa yarı gömülü kayaların altından idris otunun duru yeşil, yeni yetme körpecik sapları fışkırıyordu. Sürülü toprak meydana çıkmıştı, ekin kargaları ıssız kış yollarından harman yerlerine, eriyen kar sularıyla kaplı kış ekimi yapılmış tarlalara göçüyordu. Yarlarda, kuytularda, yüzeyine kadar ıpıslak karlar mavi mavi duruyordu; böyle karlı yerlerden hâlâ sert, buz gibi bir hava geliyordu. Ama sel yataklarında göze görünmeyen ilkbahar derecikleri karların altında çoktan şırıldamaya başlamıştı bile; çay kenarlarında ise, kavakların dalları belli belirsiz, körpe bir ilkbahar yeşiline dönüyordu:

Çalışma mevsimi yaklaşıyor, günler geçtikçe Fomin'in çetesi de durmadan eriyordu. Geceyi geçirmek için her konaklayışlarında iki üç kişi ortadan kayboluyordu; bir sabah da neredeyse yarım takım kayıp-

lara karıştı. Sekiz kişi atlarını, teçhizatlarını alıp teslim olmak üzere Vyeşenskaya'ya gitmişti. Tarlaların sürülme, tohumların atılma zamanıydı. Toprak, Kazakları çekiyor, işe çağırıyor ve mücadelenin boşuna olduğuna kanaat getiren Fomin'in adamlarından birçoğu çeteden gizlice kaçıp köylerine dönüyordu. Geriye sadece dönecek yeri olmayan, Sovyet Hükümetine karşı işledikleri suçlar bağışlanma umudu bırakmayacak kadar büyük olan azılılar kalıyordu.

Nisanın ilk günlerine gelindiğinde Fomin'in komutası altında topu topu seksen altı kılıç kalmıştı. Gregor hâlâ çeteden ayrılmamıştı. Evine dönecek cesareti bulamıyordu kendinde. Fomin'in davayı kaybettiğine, er geç çetenin dağılacağına kesinlikle inanıyordu. Kızıl Ordunun düzenli süvari birliklerinden herhangi biriyle girişilecek ilk ciddi çatışmada, son nefere kadar kırılacaklarını biliyordu. Ama yine de, bir yolunu bulup yaza kadar dayanabilirlerse diye gizli bir umutla Fomin'in yanından ayrılmıyordu; o zaman, birlikteki en yavuz atlardan ikisini ayırıp geceleyin dörtnala Tatarski'ye, oradan da Aksinya'yı alıp güneye gidecekti. Don bozkırı engindi, uçsuz bucaksızdı; ıssız yollarla doluydu; yazın bütün yollar açık olurdu, her yerde barınak bulmak kolaylaşırdı. Atları bir yerde bırakıp Aksinya'yla birlikte yaya olarak Kuban'a, memleketlerinden çok uzaklara, Kafkasların eteklerine gitmeyi ve orada dertsiz, tasasız yaşamayı kuruyordu. Ona öyle geliyordu ki, bundan başka bir çıkar yol yoktu.

Kaparin'in öğüdü üzerine Fomin, buzlar çözülmeden Don'un sol yakasına geçmeye karar verdi. Birçok ormanın bulunduğu Koper gölgesinde, gerektiğinde izlenmekten kurtulabileceğini umuyordu.

Çete, Ribni köyünün üst başından Don'u geçti. Akıntının güçlü olduğu yerlerde buzlar parçalanıp sürüklenmişti bile. Parlak nisan güneşi altında su, gümüşten pullarla kaplıymışçasına ışıldıyordu; ama üzerinden gidip gelinerek basılan karların buz yüzeyinin üstünde elli-altmış santim kalınlığa ulaştığı yerlerde Don, hâlâ kaskatı duruyordu. Dalları hasır gibi örüp kıyıda kırılmış olan buzların üzerine serdiler, atları yedekte birer birer geçirerek hepsi karşı kıyıya attı kapağı ve ileriye bir keşif kolu çıkardıktan sonra Yelenskaya ilçesi yönünde yola koyuldular.

Ertesi gün Gregor Tatarskili bir hemşerisine rastladı. Tek gözlü ihtiyar adam Griyaznovski'deki akrabalarına giderken, köye az bir şey kala çeteyle karşılaşmıştı. Gregor adamı kenara çekip sordu:

"Çocuklarım sağ mı, sağlıklı mı dede?"

"Allah bağışlasın Gregor Panteleyeviç, sağ ve sağlıklıdırlar."

"Senden büyük bir ricada bulunacağım dede. Çocuklarımla bacım Yevdokya Panteleyevna'ya benden kucak dolusu selam götür, Prohor Zikov'a da selamlarımı ilet. Aksinya Astakova'ya beni yakında beklemesini söyle. Yalnız başka hiç kimseye beni gördüğünden söz etme, olmaz mı?"

"Dediğin gibi yaparım oğul, yaparım. Sen hiç korkma, hepsini senin istediğin gibi bir bir anlatırım."

"Köyden ne haberler var?"

"Hiçbir şey, her şey eskisi gibi."

"Koşevoy hâlâ başkan mı?"

"Evet, başkan."

"Aileme bir kötülüğü dokunmuyor ya?"

"Hiç böyle bir şey çalınmadı kulağıma, demek ki dokunmuyor. Hem neden dokunsun? Senin yerine onlar hesap verecek değil ya!"

"Köyde benim hakkımda ne diyorlar?"

İhtiyar burnunu sümkürdü, kırmızı yağlığıyla uzun uzadıya sakalını ve bıyığını sildi, sonra kaçamak bir cevap verdi:

"Tanrı bilir... Kimin aklına ne gelirse işte, her şeyi diyorlar. Sovyet Hükümetiyle aranı düzeltecek misin?"

Ne cevap verebilirdi Gregor? Birliğin ardından gitmek için huysuzlanan atını zaptederken, gülümseyerek, "Bilmiyorum dede," dedi. "Şimdilik hiçbir şey diyemem."

"Nasıl olur? Biz Çerkeslerle dövüştük, Türklerle dövüştük, hepsinin sonunda yine barış oldu. Oysa sizler, hepiniz kendi halkımızdansınız, ama yine de birbirinizle anlaşamıyorsunuz... İyi değil bu, Gregor Panteleyeviç, namusum hakkı için iyi değil bu! Yüce Tanrının rahmeti de yücedir ve o her şeyi görür, sizlerin bu yaptığınızı bağışlamayacaktır, bu sözümü unutma. Sorarım sana, Rusların, iman sahiplerinin böyle kendi aralarında dövüşüp durmaları, dövüşü hep sürdürmeleri mümkün müdür? Şöyle bir çatışıp bıraksaydınız neyse, ama bu dördüncü yıl oluyor ki, birbirinizin boğazından çekmediniz ellerinizi. Benim bunak kafama göre, artık sona ermelidir bu!"

Gregor, ihtiyara veda edip birliğe yetişmek üzere dörtnala sürdü atını. İhtiyar değneğine dayanmış duruyor, kol yeniyle boş göz çuku-

runu siliyordu. Gençlerinki kadar keskin sağlam tek gözüyle Gregor'un ardından bakıp, onun at sırtındaki duruşunu hayranlıkla seyrederken, kendi kendine mırıldandı:

'Yaman Kazak! At binişiyle, her şeyiyle yaman, ne çare ki hayırsız. Doğru yoldan çıkmış. Aslında ona Çerkeslerle dövüşmek yaraşırdı, oysa onun yaptığına bak hele! Hükümetle ne alıp veremedikleri var sanki bunların? Ne geçiriyor bu genç Kazaklar kafalarından? Grişa'dan bir şey beklememeli, onun bütün soyu sopu böyle hayırsızdı zaten. Ölmüş babası Panteley de aynı hamurdan yoğrulmuştu; dedesi Prokofi hele, aklıma geliyor da... O da bir başka yaban elmasıydı, hiç adam olamadı. Peki ama öbür Kazaklar ne düşünüyor... Tanrı günahlarımı affetsin, hiç aklım ermiyor!"

• • •

Artık Fomin bir köye girdiği zaman halk toplantısı yaptırmıyordu. Propaganda yöntemlerinin bir sonuç vermeyeceğini deneyimler göstermişti. Birliğine yeni askerler kaydetmek şöyle dursun, elindeki adamları tutabilmek başlı başına bir sorun olmuştu onun için. Asık suratlı, az konuşan biri oldu çıktı Fomin, çok geçmeden de avunmayı votkada aramaya başladı. Ne zaman bir köyde geceleseler içki âlemleri yapılıyordu. Atamanlarına ayak uyduran askerleri de içiyordu. Disiplin bozuluyordu. Çapulculuk olayları daha arttı. Çetenin yaklaştığı her yerde kaçıp saklanan Sovyet memurlarının evleri soyuluyor, at sırtında götürülebilecek ne varsa alınıyordu. Askerlerin çoğunun eyer çantaları tıka basa dolmuştu. Bir gün Gregor, kendi takımındaki askerlerden birinin bir portatif dikiş makinesi taşıdığını gördü. Adam dizginleri eyer kaşına takmış, dikiş makinesini sağ kolunun altına almıştı. Gregor askere ganimetini bıraktırıncaya kadar akla karayı seçti, sonunda kırbacını kullanmak zorunda kaldı. O akşam Fomin'le sert bir biçimde konuştu Gregor. Odada baş başaydılar. Fomin'in içkiden yüzü iyice şişmiş, masada oturuyor, Gregor ise geniş adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

"Otur, gözümün önünde öyle fırt fırt dolaşma," dedi Fomin öfkeyle.

Onun lafına kulak asmayan Gregor, ufacık odayı hiç yorulmadan adımlamaya devam etti, en sonunda söze başladı:

"Artık sabrım tükendi Fomin! Çapulculuğa ve sarhoşluğa bir son ver."

"Sen bu sabah sol tarafından mı kalktın nedir?"

"Daha hâlâ bırakmıyor şakayı... Yahu millet hakkımızda kötü kötü laf etmeye başladı."

Fomin isteksizce, "Sen de benim kadar biliyorsun ki, çocuklara bir şey yapamam," dedi.

"Bir şey yapmayı hiç denemiyorsun ki!"

"Ee, bana akıl hocalığı yapma! Halka gelince, onlar için tasalanmaya değmez nasıl olsa. Biz o domuzlar için acı çekiyoruz, onlarsa... Ben bundan sonra kendime bakacağım, işte o kadar."

"Sen de kendine çok iyi bakarsın ya zaten! Şu hiç bitip tükenmek bilmeyen içkiciliğin yüzünden bir parça düşünecek zaman bulamıyorsun. Son dört gündür bir an bile ayık kalmadın, üstelik geri kalanların tümü de içiyor. Karakol nöbetine çıktıklarında bile içiyorlar, hem de geceleri üstelik. İstediğin nedir senin? Köyün birinde bizi sarhoş bastırıp topumuzu kılıçtan geçirmelerini mi istiyorsun?"

"Bundan kurtulabileceğimizi mi sanıyorsun?" diye sırıttı Fomin. "Ölüm Allahın emri. Biliyorsun, su testisi su yolunda kırılır."

"Öyleyse yarından tezi yok varalım Vyeşenskaya'ya, ellerimizi kaldıralım yukarıya, 'Alın bakalım, teslim oluyoruz!' diyelim."

"Yok, daha bir süre yaşamın tadını çıkaracağız..."

Gregor bacaklarını iki yana açarak, masanın tam karşısında dikildi. Sakin bir sesle, "Eğer birliği düzene sokmaz, şu çapulculuğa ve ayyaşlığa son verdirmezsen çekip giderim, adamların yarısını da beraberimde götürürüm," dedi.

"Dene bakalım!" dedi Fomin tehdit edici bir tonla.

"Denemeye bile pek hacet kalmayacaktır!"

"Beni, beni tehdide kalkışma!" diyerek elini tabancasının kılıfına attı Fomin.

Bembeyaz kesilen Gregor, kılıcını kınından yarıya kadar sıyırıp, bir solukta, "Sakın tabancana davranayım demeyesin, masanın bu yanından ben senin işini daha çabuk bitiririm, ha!" dedi.

Fomin ellerini masanın üstüne koyarak gülümsedi:

"Ne diye başımın etini yiyorsun yahu? Zaten başım çatlıyor, bir de sen geliyorsun saçma sapan laflar ederek! Sok kılıcını kınına hadi.

Yani seninle şaka da mı yapamayacağız? Amma da ciddi be! On altısında kız gibi..."

"Ne istediğimi söyledim sana, ona göre işte, bunu kafana sok, bir daha da çıkarma! Herkes seninle aynı kafada değil."

"Bunu biliyorum."

"Bil ve unutma! Yarın bütün çantaların boşaltılması için emir vereceksin! Biz süvari birliğiyiz, mekkâre kervanı değil. Bunu kafalarına iyice sok onların! Bir de kendilerine halkın savaşçıları adını veriyorlar! Dağ gibi çapul malı yüklenmiş, köy köy dolaşıp eski zaman çerçileri gibi ticaret yapıyorlar! Utancımdan midem bulanıyor! Hangi akla hizmet edip katıldım size?" Hiddetinden bembeyaz kesilen, gözü dönen Gregor bir tükürük atıp yüzünü pencereye döndü.

Fomin bir kahkaha patlatarak, "Bir süvari kuvveti tarafından daha bir kez bile ciddi biçimde sıkıştırılmış değiliz," dedi. "Karnını tıka basa doldurmuş bir kurt atlılar tarafından kovalandığı vakit, bir yandan kaçarken bir yandan da bütün yediklerini kusar. Biz de eğer ciddi bir takibe uğrasaydık, benim çapkınlar da neleri var neleri yoksa hepsini bırakırdı. Pekâlâ Melehov, sinirlenme sen, ben çaresine bakarım. Sorun şu, biraz şevkim kırıldı da, ondan dizginleri azıcık gevşettim. Ama toparlarım ben dizginleri! Birliği ikiye bölemeyiz, anca beraber, kanca beraber."

Konuşmalarının sonunu getiremediler. Ev sahibesi, dumanı tüten bir kâse lahana çorbasıyla odaya girdi, onun ardından da Çumakov ile bir sürü Kazak doluştu.

Ama konuşma etkisini göstermişti. Ertesi sabah Fomin bütün çantaların boşaltılmasını emretti ve emrinin yerine getirilmesine bizzat nezaret etti. Çantaların kontrolü sırasında, çapulculuğa en düşkün olanlardan biri karşı koyup ganimetini vermek istemeyince, Fomin adamı asker sırasında, olduğu yerde vurup öldürdü.

Ayağıyla cesedi iterek, "Defedin şu leşi!" dedi serinkanlılıkla. Askerlerinin üzerinde gözlerini dolaştırarak sesini yükseltti:

"Bu çapulculuğunuzdan gına geldi artık ulan, piç oğlu piçler! Sovyet rejimine karşı bunun için ayaklandırmadım ben sizleri! Ölü bir düşmanın her şeyini soyabilirsiniz, mideniz kaldırırsa çakşırını bile. Ama ailelere dokunayım demeyin! Kadınlarla savaşmıyoruz biz. İçinizden kim sözümden çıkacak olursa, bu bokun gördüğü davranışı görecektir benden!"

Asker saflarında bir mırıltı yükselip kesildi.

Düzen geri gelmişe benziyordu. Çete iki üç gün Don'un sol yakasında dolaşıp, ufak yerel savunma kuvvetleriyle çatışmalara girerek onları imha etti.

Şumilinskaya ilçesine vardıklarında, Kaparin, yürüyüşe devam edip Voronej eyaleti topraklarına girmelerini önerdi. Yakın zaman önce Sovyet rejimine başkaldıran ora ahalisinden geniş çapta destek göreceklerine hiç kuşkusu olmadığını ileri sürüyordu. Ama Fomin bu planı Kazaklara bildirince, hepsi bir ağızdan itiraz etti: "Kendi bölgemizden çıkmayız." Çete içinde toplantılar yapıldı. Kararı ister istemez değiştirdiler. Kazanskaya ilçesinden beri peşlerini bir an bile bırakmayan süvari kuvvetiyle çatışmaya girmemek için, dört gün sürekli olarak batıya doğru çekildiler.

İzlerini kaybettirmeleri zordu, çünkü her yerde tarlalar bahar ekimine hazırlanıyordu, hatta bozkırın en ücra köşelerinde bile çalışıyordu millet. Çete geri çekilme yürüyüşünü ilkbahar gecelerinin aydınlığında yapıyordu, ama sabahları atlarına yem kestirmek için daha mola vermelerine fırsat kalmadan, düşmanın atlı bir keşif kolu yakınlarında beliriveriyor, bir hafif makineli takırdamaya başlıyor, Fomin'in askerleri de aceleyle atlarının başına koşuyordu. Vyeşenskaya ilçesinin Melnikov köyü yakınlarında Fomin, akıllıca bir manevrayla düşmanı atlatıp takipten kurtulmayı başardı. Kendi keşif kollarının getirdiği raporlardan, Kızıl süvarilere, Bukanovskaya ilçesi yerlilerinden akıllı ve azimli bir Kazak'ın komuta ettiğini öğrenmişti; ayrıca bu süvari kuvvetinin sayıca kendi çetesinin iki misli olduğunu, altı adet hafif makineli tüfekleriyle, uzun yürüyüşlerle yıpranmamış dipdiri yedek atları bulunduğunu da biliyordu. Bütün bu koşullar, askerleriyle atlarını dinlendirebilmek için çatışmadan kaçınmasını gerekli kılıyordu. Sonra, bir fırsatını yakalayıp Kızıl süvarileri açık bir çatışmada değil de, ani bir baskınla dağıtarak bu ısrarlı takipten kurtulmaları gerekecekti. Böylelikle, düşmandan hafif makineli tüfekle cephane de ele geçirebilirlerdi belki.

Ne var ki Fomin'in hesapları tutmadı. Gregor'un çete konusundaki tüm kaygılarında haklı olduğu 18 Nisan günü ortaya çıktı. Bir gece önce Fomin ve eratın çoğu küp gibi içmişti. Şafakla, konakladıkları köyden ayrıldılar. Gece hiçbiri gözünü kırpmadığından, şimdi çoğu

eyerinin üstünde uyukluyordu. Sabah saat dokuza doğru Ojogin köyü dolaylarındaki bir ormanın yakınlarında mola verdiler. Kumla karışık kahverengi toz bulutu ufkun üstüne kadar inmiş, güneş ışınlarının delemediği kasvetli bir örtü gibi kaplamıştı bozkırı. Rüzgâr, askerlerin kaputlarını, atların yeleleriyle kuyruklarını savuruyordu. Hayvanlar rüzgâra artlarını dönüp, ormanın eteklerine dağılmış akdiken çalılarına sokularak sığınak arıyordu. İğne gibi batan kumlu tozdan askerlerin gözleri yaşarıyor, kısa mesafeden bile her şey zor seçilebiliyordu.

Gregor atının ağzını burnunu, gözlerini dikkatle sildi, yulaf torbasını boynuna astı ve kaputunun eteğine doldurduğu yulafı atına yedirmekte olan Kaparin'in yanına gitti.

Kırbacıyla ormanı işaret ederek, "Mola vermek için amma da iyi yer seçmişsiniz yani!" dedi.

Kaparin omuzlarını silkti:

"Ben de öyle dedim o budalaya, ama herifle tartışamıyorsun ki!"

"Molayı ya bozkırda, açıkta ya da bir köyün yakınlarında vermemiz gerekirdi."

"Ormandan bir saldırıya uğrar mıyız dersin?"

"Evet, uğrayabiliriz derim."

"Düşman çok uzaklarda."

"Düşman çok yakında da olabilir; piyade değil onlar."

"Orman seyrek; geldiklerini görürüz."

"Düşmanı görebilecek kimse yok; herkes uyukluyor. Korkarım nöbetçiler de uyuyordur!"

"Dün geceki cümbüşten sonra ayakta duracak halleri kalmadı, şimdi kendilerine getiremezsin onları!" Kaparin acı çekiyormuş gibi kaşlarını çatıp sesini alçaltarak devam etti:

"Başımızda böyle biriyle hapı yutarız. Herif kara cahil, tın tın ötüyor, üstelik de aptal, inanılmayacak kadar aptal. Neden komutayı sen almak istemiyorsun? Kazakların sana saygısı var. Seve seve peşinden gelirler."

"İstemem; ben burada gelip geçici bir konuğum sadece," diye kuru bir sesle cevap verdi Gregor. Ağzından laf kaçırmış oluşuna üzülerek atının yanına gitti.

Kaparin kaputunun eteğinde kalan yulafı yere döküp Gregor'un ardından seğirtti. Bir diken koparıp, sıkı, şişkin tomurcuklarını çim-

dikleye çimdikleye Gregor'un yanı başında yürürken, "Biliyorsun Melehov," dedi, "Sovyet aleyhtarı büyük bir kuvvete, söz gelimi Maslak'ın tugayına katılmadığımız takdirde uzun süre dayanabileceğimizi hiç sanmıyorum. Maslak, eyaletin güneyinde bir yerlerde dolaşıyor. Bir yolunu bulup ona ulaşmalıyız, yoksa günün birinde buralarda kılıç altına düşeceğiz."

"Şimdi suların kabarık zamanı. Don'un öbür yakasına geçemeyiz."

"Şimdi demiyorum. Ama sular alçaldığında çekilmeliyiz. Haklı değil miyim?"

Gregor bir süre düşündükten sonra, "Haklısın. Bu bölgeden kurtulmamız gerek. Buralarda dolaşmanın hiçbir anlamı yok," dedi.

Kaparin, destek görme umutlarının boşa çıktığı, şimdi artık ne yapıp edip Fomin'i buralarda amaçsız dolaşmayı sürdürmemeye, daha büyük bir askerî kuvvetle birleşme kararı vermeye ikna etmeleri gerektiği üzerinde şevkle uzun uzadıya konuştu.

Gregor onun gevezeliğini dinlemekten sıkılmıştı. Gözlerini atından ayırmıyordu. Yem torbası boşalır boşalmaz torbayı aldı, hayvanın başlığını vurdu, kolan kayışlarını sıktı.

"Hareket etmemize daha çok var, bu kadar aceleye gerek yok ki!" dedi Kaparin.

"Sen de gidip atını hazırlasan iyi edersin, sonra eyer vurmaya vakit bulamazsın!" diye karşılık verdi Gregor.

Kaparin ona yiyecek gibi baktı, sonra arabaların yanında duran atına gitti.

Gregor atını dizginlerinden tutup yedeğine alarak Fomin'in yanına vardı. Komutan yamçısına uzanıp bacaklarını iki yana açmış, tembel tembel haşlanmış bir piliç kanadı kemiriyordu. Yer açarak, yanına oturmasını işaret etti Gregor'a:

"Otur şuraya da dinlen biraz."

"Yola çıkmalıyız, dinlenmenin sırası değil şimdi," dedi Gregor.

"Atlara yem kestirmeyi bitirelim de hele, hareket ederiz sonra."

"Yem kestirmeyi daha sonra da bitirebiliriz."

"Nedir bu kadar acelen yahu?" diyerek kemiği fırlatan Fomin, ellerini yamçısına sildi.

"Bizi burada kıstıracaklar. Tam yeri burası."

"Nasıl kıstırabilirler yahu? Devriye daha biraz önce gelip, tepede tek kul görünmediğini bildirdi. İzimizi kaybettiler herhalde, yoksa şimdiye kadar çıkagelirlerdi ardımızdan. Bukanovskaya ilçesinden bir saldırı beklememiz için sebep yok. Oradaki askerî komiser yaman bir savaşçı, ama komutası altında yeteri kadar kuvvet yok, onun için bize karşı çıkmaya kalkışamaz pek. Şöyle güzelce dinlenir, rüzgârın dinmesini bekler, sonra yola çıkarız. Otur da biraz tavuk ye; ne diye tepemde dikilip duruyorsun? Bana öyle geliyor ki sen ödlekleştin Melehov. Yakında, her önüne çıkan çalının etrafından böyle dolanacaksın." Fomin eliyle büyük bir daire çizip yürekten bir kahkaha kopardı.

Gregor bir lanet savurarak çekildi gitti, atını bir çalılığa bağladı, kaputunun kenarıyla yüzünü rüzgârdan koruyarak atının yanı başına uzandı. Kulağına ninni gibi gelen rüzgârın ıslığı ve üzerine sarkan kurumuş uzun otların tatlı hışırtısıyla içi geçti.

Uzun süren bir makineli tüfek ateşiyle ayağa fırladı. Daha makineli ateşi kesilmeden Gregor atını çözmüştü bile. Fomin'in diğer bütün sesleri bastıran komutu duyuldu: "At başına!" Bu sırada, sağ yanlarına düşen ormanın içinden de iki ya da üç makineli daha kekelemeye başladı. At binen Gregor bir bakışta durumu kavradı. Sağ yanda, ormanın eteğinde, toz bulutları arasından zar zor seçilen elli kadar Kızıl Ordu askeri, tepelere doğru geri çekilme hattını keserek saldırıya geçmiş, ilerliyordu. Başlarının üstüne kalkmış düz piyade kılıçları güneşin donuk ışığı altında tanıdık bir mavimsi tonla soğuk soğuk menevişleniyordu. Ormanın içindeki çalılarla örtülü bir tepecikten makineli tüfekler ateş kusuyor, büyük bir aceleyle şerit üstüne şerit tazeliyordu. Sol yanda da yine yarım bölük kadar Kızıl Ordu süvarisi hiç nara atmadan dörtnala kalkmış, eğri süvari kılıçlarını savurarak, çemberi kapatmak için acele ediyordu. Bir tek kaçış yolu kalıyordu: Sol yandan saldırıya geçen süvarilerin seyrek saflarını yararak Don'a doğru çekilmek. Gregor seslendi Fomin'e:

"Ardımdan ayrılma!" ve kılıcını sıyırarak atını dörtnala kaldırdı.

Kırk metre kadar gittikten sonra ardına baktı. Fomin, Kaparin, Çumakov ve daha birkaç adam, yirmi metre kadar gerisinde çılgınca bir dörtnalla onu izliyordu. Ormanın içindeki makineliler ateş kesmişti; yalnız en sağdaki makineli, yük arabalarının çevresinde darmadağınık koşuşup duran Fomin'in askerleri üzerine kısa atışlarla

mermi demetleri yollayarak takırdamaya devam ediyordu. Derken bu son makineli de sustu, o zaman Gregor, saldıranların kampı bastığını ve geride kalanların kılıçtan geçirilmekte olduğunu anladı. Bunu, kulağına gelen umutsuz çığlıklardan ve savunanların tek tek attıkları silahların sesinden kestirmişti. Ama dönüp de geriye bakacak vakti yoktu. Atı onu, kendisine doğru yaklaşan insan selinin üstüne zorlu atılımlarla götürürken, Gregor adamını seçti. Kısa etekli gocuk giymiş bir süvari eri, pek de hızlı olmayan bir demirkırı atın üstünde dörtnala kendisine doğru geliyordu. Bir şimşeğin çakışı gibi kısacık bir an içinde atı, atın köpük içinde kalmış beyaz göğsünü, yüzü heyecandan kıpkırmızı kesilmiş gencecik binicisini ve onun ardında Don'a doğru uzayıp giden bozkırın kasvetli enginliğini gördü. Hemen bir an sonra, bir kılıç darbesini savuşturacak ve kendisi kılıcını vuracaktı. Atlıya on metre kadar kala Gregor hızla sola doğru yatırdı gövdesini. Kılıcın ıslık çalarak başının üstünden geçtiğini duydu, silkinip eyerinde doğruldu ve geçerken kendi kılıcının tam ucuyla adamın başına dokundu. Eli, darbeyi hissetmemişti bile, ama geriye bakan Gregor adamın çöktüğünü, ağır ağır eyerinden kaydığını ve sarı gocuğunun sırtından aşağı kalın bir kan şeridinin indiğini gördü. Demirkırı at yavaşladı, süratli kararında ve sanki gölgesinden ürker gibi, başını dehşetle ta yukarıya kaldırarak yan yan koşmaya başladı.

Gregor atının boynuna yattı ve içgüdüyle kılıcını aşağıya aldı. Kurşunlar başının üzerinden ince, keskin vızıltılarla geçiyordu. Hayvanın iyice ensesine yatırdığı kulakları tir tir titriyor, uçlarında ter taneleri boncuklanıyordu. Gregor'un kulakları, kurşunların keskin ıslıklarıyla atının solumasından başka bir şey duymuyordu. Tekrar ardına baktı ve Fomin ile Çumakov'u gördü; Kaparin onların yüz metre kadar gerisinde kalmıştı, daha da geride ise İkinci Takımdan kalan tek adam, topal Sterlyadnikov üzerine saldıran iki askerle dövüşe dövüşe kendine yol açmaya çalışıyordu. Fomin'in ardından at koparmış olan diğer sekiz dokuz kişinin tümü kılıçtan geçirilmişti. Binicisiz kalan atlar kuyruklarını dikerek dört bir yana kaçışıyor, Kızıl Ordu askerleri onları kovalayarak yakalıyordu. Yalnız, Fomin'in adamlarından birine ait yüksek bir doru, Kaparin'in yanı başında dörtnala koşuyor, düşerken çizmesini üzengiden kurtaramayan ölü binicisini homurtular salarak sürüklüyordu.

Kumlu sırtın öbür yanına ulaştığında Gregor atını durdurdu, fırlayıp yere indi, kılıcını kınına soktu. Bir hafta içinde atına öğretiverdiği hareketi yaptırıp, hayvanı yere yatırması bir iki saniye aldı. Bu siperin arkasından kaç bağ mermisi varsa hepsini yaktı; heyecanından ve telaşından doğru dürüst nişan alamadığı için ancak son mermisiyle bir Kızıl Ordu askerinin altındaki atı devirebildi. Ne var ki, bu kadarı da Fomin'in beşinci adamının takipten kendini kurtarabilmesine yetti.

Fomin, Gregor'un hizasına geldiğinde, "Atla atına! Seni tepeleyecekler!" diye bağırdı.

• • •

Tam anlamıyla bir kırım olmuştu bu. Bütün çeteden topu topu beş kişi kurtulabilmişti. Onları da Antonovski köyüne kadar kovaladılar ve kaçaklar köyün çevresindeki ormanda saklanıncaya kadar da kovalamayı sürdürdüler.

Bu çılgınca koşunun sonuna kadar beş kişiden biri bile tek kelime konuşmadı.

Ufak bir çayın yakınlarında Kaparin'in atı yuvarlandı, hayvanı bir daha ayağa kaldıramadılar. Diğerlerinin altındaki bitkin hayvanlar tökezliyor, bacaklarını atamıyor, her yanlarından yere parça parça köpükler dökülüyordu.

Gregor yere inip Fomin'in yüzüne bakmaksızın, "Sen koyun çobanlığı edecektin, bir birliğe komutanlık değil!" dedi.

Fomin hiç sesini çıkarmadan kayar gibi indi yere ve hayvanın eyerini çözmeye koyuldu. Ne var ki, eyeri atın sırtından almadan gidip eğreltiotları bürümüş bir tümseğe oturdu.

Çevresine korkuyla göz gezdirerek, "Eh, bu atları bırakmamız gerekecek," dedi.

"Ya sonra?" diye sordu Çumakov.

"Sonrası, yaya devam edip Don'un öbür yakasına geçeriz."

"Nereye?"

"Gece bastırana kadar ormanda kalır, sonra Don'u geçer ve şimdilik Rubejni'de saklanırız. Orada bir sürü akrabam var."

"İşte sersemce bir fikir daha!" diye öfkeyle patladı Kaparin. "Orada seni aramayacaklarını mı sanıyorsun? Tam seni bekleyecekleri yerdir orası şimdi. Sen aklını peynir ekmekte mi yedin?"

"Eh, başka gidecek neresi var?" diye şaşkın şaşkın sordu Fomin.

Gregor çantasından kurşunları ile bir parça da ekmek aldı, "Böyle çene çalarak vakit öldürmek niyetinde misiniz?" dedi. "Haydi bakalım! Bağlayın atları, alın eyerlerini ve düşün yola, yoksa Kızıllar bizi burada da kıstıracak."

Çumakov kırbacını yere çalıp çamurun içinde çiğnedi ve titrek bir sesle, "İşte şimdi yaya da kaldık!" dedi. "Bizim çocukların hepsi de kılıç altına düştü! Tanrım, nasıl da hallaç pamuğuna çevirdiler bizi yahu! Bugün sağ çıkacağımı hiç aklım kesmiyordu... Ölümle burun buruna geldim."

Hiç konuşmadan atlarının eyerlerini aldılar, dört atı da bir yaşlı çalıya bağladılar ve kurtlar gibi birbirlerinin ayak izlerine basarak, tek sıra halinde, eyerleri kollarında, mümkün mertebe çalılıkların sık olduğu yerlerden geçerek Don'a doğru yola koyuldular.

XIV

DON ilkbaharda yatağından taşıp da düzdeki bütün çayırlıkları sel bastığında, Don'un yüksek olan sol kıyısının Rubejni köyü karşısına rastlayan ufak bir bölümü suyun üstünde kupkuru kalır.

Genç söğütler, meşelikler ve külrengi sepetçi söğütlerinden sık bir ormanla örtülü bu ada, Don boyundaki ta uzak tepelerden görülebilir.

Yazın, ağaçları ta tepelerine kadar şerbetçiotları sarar, aşağıda ise yer, geçit vermez dikenli böğürtlen çalılıklarıyla örtülür; soluk mavi kahkaha çiçekleri sarıla sarıla çalılıkların tepesine kadar tırmanır, bir iki açıklıkta ise bereketli toprağın cömertçe beslediği yüksek, gür otlar adam boyunu aşar.

Yazın öğle vakti bile ormanın içi sessiz, loş ve serindir. Bu sessizliği sadece sarıasma kuşları bozar, guguk kuşları da elâlemin ömrünün geri kalan yıllarını saymada birbirleriyle yarışır. Ne var ki, kış gelince orman ıssızlaşır, çıplaklaşır, bir ölüm sessizliğine bürünür. Ağaç tepelerinin girintili çıkıntılı kenarları yüksekte, kapkara gölgelerini soluk kış göğüne yaslar. Her yıl bu sık fundalıklar içinde sadece kurt enikleri kendilerine güvenli bir sığınak bulur ve karla kaplı çalıların arasında yatarak günlerini geçirir.

Fomin, Gregor Melehov ve çetenin kıyımdan kurtulan diğer üyeleri bu adayı kendilerine mesken yaptılar. Fomin'in yeğeninin geceleri kayıkla kendilerine getirdiği bir iki lokma yiyecekle ellerinden geldiği kadar idare ediyorlardı. Yarı aç dolaşıyorlardı, ama eyerlerini başlarının altına koyup canları çektiği kadar uyuyabiliyorlardı. Geceleri sırayla nöbet tutuyorlardı. Saklandıkları yeri birisi öğrenir diye korkularından hiç ateş yakmıyorlardı.

Adanın çevresini yalayan sel suları güneye doğru akıyordu. Sular, yolu kesen yaşlı kavakların arasından kurtularak geçerken kükrüyor, sonra yine, sulara gömülü çalıların tepelerini dalgalandıra dalgalandıra ninni gibi bir mırıltıyla akmaya devam ediyordu.

Gregor, burunlarının dibindeki suyun hiç kesilmeyen sesine çabucak alışmıştı. Sudan dimdik yükselen ırmak kenarında saatlerce uyuyor, göz alabildiğine suyla örtülü geniş çevreyi, Don boyundaki tepelerin gün ışığı altında leylak rengi bir buğuyla sarmalanan kalkerli sırtlarını seyrediyordu. Kendi köyü işte bu buğulu tepelerin ardındaydı... Aksinya... Çocukları... Kederli düşünceleri hep oraya kayıyordu. Sevdiği insanları hatırladıkça hasret bir an yüreğini dağlıyor, Mihail'e karşı çaresiz bir nefret kaplıyordu içini. Ama o, bu duygularını bastırıyor ve Don boyundaki tepelerden yana bakmamaya çalışıyordu. Mutsuz anılara kendini kaptırmanın hiçbir anlamı yoktu. Zaten göğsünün üstünde öyle bir acı vardı ki, bazen ona sanki yüreği koparılmış, hiç çarpmıyor, sadece kanıyormuş gibi geliyordu. Besbelli aldığı yaralar, savaşın çileleri, geçirdiği tifüs onu iyiden iyiye yıpratmıştı; yürek vuruşlarındaki tatsızlığa takılıyordu hep aklı. Göğsünde, sol memesinin altında yüreği yırtılıyormuş gibi duyduğu acı bazen öyle şiddetleniyordu ki, ağzından bir inilti koyvermemek için zor tutuyordu kendini. Ama bu acıdan kurtulmanın güvenilir bir yolunu bulmuştu. Ya ıslak toprağın üstüne sol yanına yatıyor ya da gömleğini soğuk suyla ıslatıyordu; o zaman acı yavaş yavaş, âdeta istemeye istemeye bırakıyordu bedenini Gregor'un.

Havalar düzeldi, sakinledi. Pek ender olarak ufak beyaz bulutlar duru gökyüzünde, ta yükseklerde rüzgârın önünde sürükleniyor, gölgeleri su üzerinden uçan kuğular gibi kayıyor ve uzaktaki kıyıya değer değmez kayboluyordu.

Irmak kıyısına şiddetle çarparak geçen hızlı akıntıyı seyretmek, suyun çıkardığı bin bir çeşit sesi dinleyip hiç düşünmemek, çektiği acıların nedeni olan şeylerin hiçbirini düşünmemeye çalışmak Gregor'a iyi geliyordu. Akıntının keyfine uyarak hiç durmadan değişen burgaçları saatlerce seyrediyordu. Dalgacıklar sürekli biçim değiştiriyordu; akıntının kamış sapları, kurumuş yapraklar, köklerinden sökülmüş ot parçaları taşıyarak süt gibi aktığı yerde birdenbire, yakınında yüzen her şeyi oburca yutan, akıl almaz buruluşuyla bir burgaç beliriveriyordu; derken, az sonra burgaç kayboluveriyor, burgacın eski yerinde sular kaynaşmaya başlıyor, çırpıntılı bir durum alıyor ve kâh kararmış bir saz kökünü, kâh porsumuş bir meşe yaprağını, kâh, kim bilir nerelerden sürüklenip gelmiş bir saman demetini su üstüne atıyordu.

Akşamları batıda ufuk vişne çürüğü rengine bürünüyordu. Yüksek bir kavağın ardından ay doğuyordu. Ay ışığı Don'un üzerine uçuk beyaz bir alev gibi yayılıyor, rüzgârın su yüzeyini kırıştırdığı yerlerde yansılara bölünüyor, oralarda kara gölcükler oluşuyordu. Geceleri, kuzeye doğru uçan sayısız kaz sürülerinin suyun mırıltısına karışan çığlıkları hiç dinmiyordu adada. Kendilerini rahatsız eden olmadığından, kuşlar genellikle adanın doğu yanına konuyordu. Suya boğulmuş ormanın içinden, ağaç gövdelerine çarpıp geri dönen suyun şıpırtıları arasından, erkek çamurcu ördeğinin meydan okuyan seslenişi, dişi ördeğin bağırması, erkek ve dişi kazların birbirine usul usul seslenip cevap verişleri duyuluyordu. Bir gün, hiç gürültü çıkarmadan kıyıya doğru ilerleyen Gregor, adanın kıyısında koskoca bir kuğu sürüsü gördü. Güneş daha doğmamıştı. Ormanın oluşturduğu perdenin ötesinde kor gibi için için ışıyan sabahın duru parlaklığı titreşiyordu. Sabah aydınlığını yansıtan su gülkurusu rengini almış, başları doğan güne dönük bu iri, bu görkemli kuşlar da pembeye boyanmıştı. Kuşlar kıyıda bir hışırtı duyunca tınlayan, borazan sesini andıran çığlıklarla havalandı, ormanın üstüne kadar yükseldikleri zamansa, kar beyazı tüylerinin olağanüstü pırıltısı Gregor'un gözlerini kamaştırdı.

Fomin ve ötekilerin her biri zaman öldürmek için kendine göre bir yol bulmuştu. Hamarat Sterlyadnikov topal bacağını rahat bir biçimde yerleştirip sabahtan akşama kadar çalışıyor, elbiseleri, çizmeleri onarıyor, silahlarını dikkatle temizliyordu. Geceleri nemli toprak üzerinde uyumaktan sağlığı bir türlü düzelmeyen Kaparin, günlerden beri go-

cuğunu başının üstüne kadar çekerek güneşte yatıyor, kuru kuru öksürüp duruyordu. Fomin'le Çumakov ise kâğıttan yaptıkları kartlarla durmadan oyun oynuyordu. Gregor adayı dolaşıyor, saatlerce suyun kıyısında çömeliyordu. Söyleyeceklerinin hepsini çoktan söyleyip tüketmiş olduklarından, birbirleriyle pek az konuşuyorlar, ancak yemek yedikleri zaman ve akşamları Fomin'in yeğenini beklerken bir araya geliyorlardı. Sıkıntıdan patlıyorlardı. Adada kaldıkları süre boyunca Gregor sadece bir kez neşeli bir olaya tanık olmuştu; Çumakov ile Sterlyadnikov her nedense birdenbire aşka gelip güreşe tutuşmuştu. Uzun süre birbirlerinin çevresinde soluyarak dolanıp peşrev yaptılar önce. Ayakları bileklerine kadar kaba, beyaz kuma gömülüyordu. Topal Sterlyadnikov'un daha güçlü olduğu belliydi, ama Çumakov da ondan daha atikti. Birbirlerinin beline sarılıp omuzlarını ileriye vermiş, her ikisi de karşısındakinin bacaklarını dikkatle kolluyordu. Ikınmaktan yüzleri gerilmiş, sararmıştı; kesik kesik, körük gibi soluyorlardı. Gregor güreşi ilgiyle seyrediyordu. Uygun bir anı kollayan Çumakov birden kendini sırtüstü yere atarken hasmını da birlikte sürükledi ve bacaklarını bükerek yaptığı bir hareketle Sterlyadnikov'u başının üzerinden aşırıverdi. Sansar kadar çevik olan Çumakov, bir saniye sonra, hasmının üzerine çıkmış, onun kürek kemiklerini kuma bastırıyor, bu arada öbürü de bir yandan gülerken, bir yandan da böğürüyordu:

"Bu senin yaptığına kalleşlik derler ama. Anlaşmamızda birbirimizi başımızın üzerinden aşırmaca yoktu."

"Genç dövüş horozları gibi giriştiniz birbirinize; ama bu kadarı yeter şimdi, yoksa sahiden dövüşmeye başlayacaksınız," dedi Fomin.

Ama onların hiç de dövüşmeye niyeti yoktu. Dostça birbirlerinin koluna girerek kuma oturdular ve Çumakov, boğuk ama tatlı bas sesiyle bir türkü tutturdu. Sterlyadnikov da tenor sesiyle ona katılınca, uyum içinde ve umulmayacak kadar güzel söylemeye başladılar.

Ne var ki Sterlyadnikov daha fazla dayanamadı, birden fırlayıp ayağa kalktı, parmaklarını şaklatarak, topal bacağıyla kumları döverek dansa başladı. Çumakov şarkısını kesmeksizin kılıcını alıp kumda bir çukur açtı ve Sterlyadnikov'a döndü:

"Bekle ulan birazcık topal hergele! Bacaklarından biri ötekinden kısa, o yüzden düzgün yerde doğru dürüst dans edemiyorsun... Sen ya bir bayırın kenarında dans et ya da uzun bacağını çukura sokup öteki-

ni dışarıda bırak. Hadi sok sağlam bacağını şu çukura da öyle dans et, göreceksin bak ne güzel olacak. Haydi bakalım başlıyoruz!"

Sterlyadnikov alnındaki terleri sildi. Çumakov'un sözünü dinleyerek sağlam bacağını onun açtığı çukura soktu.

"Haklıymışsın yahu, sahiden de daha kolay oluyor," dedi.

Gülmekten kırılan Çumakov, el çırparak çok hızlı söylemeye başladı türküyü.

Dans eden herkes gibi yüzü ciddi bir ifade alan Sterlyadnikov da daha çevik hareketlerle dans etmeye koyuldu, hatta çömelerek bacak atma girişiminde bile bulundu.

Her biri bir öncekinin tıpatıp aynı olan günler geçip gidiyordu. Hava kararınca, Fomin'in yeğeninin gelmesini sabırsızlıkla bekliyorlardı. Beşi birden kıyıda toplanıyor, alçak sesle konuşuyor, ateşini kaputlarının altında gizleyerek sigara içiyordu. Adada bir hafta daha kalıp, sonra gece vakti Don'u geçerek sağ yakaya çıkmaya, bir yerlerden at bulunca da güneye gitmeye karar vermişlerdi. Dedikodulara göre Maslak'ın tugayı hâlâ eyaletin güneyinde bir yerde dolaşıyordu.

Fomin akrabalarına, nereden uygun at bulabileceğini öğrenmeleri ve her gün çevrede olup bitenleri kendilerine iletmeleri görevini vermişti. Getirdikleri haberler güven vericiydi. Fomin Don'un sol yakasında aranmaktaydı. Kızıl Ordu askerleri her ne kadar Rubejni'ye gelmişse de, Fomin'in evinde bir arama yaptıktan sonra gitmişlerdi hemen.

Bir gün kahvaltıda Çumakov bir öneri attı ortaya:

"Buradan hemen sıvışmalıyız! Burada çakılıp kalmanın ne yararı var? Hemen yarın çekip gidelim."

"Önce atları nereden bulacağımızı öğrenmeliyiz," dedi Fomin. "Acelen ne? Hele yiyeceklerimiz de biraz daha bol olsa, bu rahat yaşamı kışa kadar bırakmazdım. Baksana her taraf ne kadar güzel! İyice bir dinlenelim de sonra yola çıkarız. Onlar bizi araya dursun, o kadar kolay yakalatmayız biz kendimizi! Bizi benim budalalığım yüzünden kırdılar, biliyorum, tabii çok yazık oldu, ama bununla her şey bitmiş demek değildir. Yine adam toplarız, hem daha fazlasını toplarız. Atlanır atlanmaz en yakın köylere gideriz, bir haftaya kalmaz çevremizde yarım süvari bölüğü olur, belki de bütün bir bölük. İhtiyacımız olan adamları bulacağız, görürsünüz!"

"Saçma! Kendini beğenmişlikten, kibirden başka bir şey değil bu!" dedi Kaparin sinirlenerek. "Kazaklar bize ihanet etti. Peşimizden gelmediler, gelmeyeceklerdir de. Gerçeği kabul edip budalaca umutlarla kendimizi kandırmayacak kadar cesur olalım."

"Neden gelmezlermiş peşimizden?"

"İşte, önce gelmediler ya, şimdi de gelmezler."

"Görürüz!" dedi Fomin meydan okurcasına. "Ben kolay kolay pes etmem!"

"Boş laf bunlar!" dedi Kaparin bıkkın bir tavırla.

Öfkeden kudurucasına, "Ulan hergele!" diye bağırdı Fomin. "Ne demeye bozgunculuk yapıyorsun burada? Bıktım ulan senin bu ağlayıp sızlanmalarından, bayırturpu sen de! Ne diye başkaldırdık öyleyse biz? Madem o kadar ödleksin, ne diye çıktın ortaya? Sendin ayaklanmayı başlatayım diye beni kışkırtan, şimdi ise usul usul sıyrılmaya bakıyorsun. Söyleyecek sözün yok mu?"

Kaparin isterik bir biçimde, "Sana söyleyecek hiçbir sözüm yok benim, cehennemin dibine kadar yolun var, budala sen de!" diye haykırarak gocuğuna sarındı, yakasını kaldırdı ve tir tir titreyerek çekildi gitti.

"Bu soylular da hep böyle nane molla olur! Bir şey olur olmaz hemen hoşafın yağı kesiliverir bunlarda, hemen de mahvolurlar," dedi Fomin içini çekerek.

Bir süre konuşmadan oturdular, suların düzenli, güçlü kükreyişini dinlediler. İki erkek ördeği ardına takmış bir dişi ördek kulak tırmalayan bir bağırmayla tepelerinden geçti. Cıvıl cıvıl bir sığırcık sürüsü, açıklığın üstünden hızla yere indi, ama insanları görünce alay halinde hemen yine havalanarak kara bir kordon gibi burula burula uçup gitti.

Biraz sonra Kaparin geri geldi, Fomin'in yüzüne bakıp hiç durmadan gözlerini kırpıştırarak, "Bu gece köye gitmek istiyorum," dedi.

"Neden?"

"Amma tuhaf soru? Kötü bir soğuk algınlığı geçirdiğimi, ayakta zor durduğumu görmüyor musun?"

"Eee, ne çıkar bundan? Yani, köye gidersen soğuk algınlığın geçer mi sanıyorsun?" diye sordu Fomin inatçı bir serinkanlılıkla.

"Hiç değilse bir iki gece sıcak bir yerde kalmam gerek."

Fomin kesin bir dille, "Hiçbir yere gitmeyeceksin!" dedi.

"Ne yani, burada geberecek miyim?"

"Canın nasıl isterse."

"Ama neden gidemiyormuşum? Geceleri böyle açık havada, soğukta yatmaktan öleceğim."

"Ya köyde yakalanırsan? Bunu düşündün mü hiç? Topumuzun canına okurlar. Ben seni tanımaz mıyım sanıyorsun? Daha ilk sorguda bizi ele verirsin. Hatta daha Vyeşenskaya'ya götürülürken yolda yaparsın bunu!"

Çumakov bir kahkaha patlatarak başını salladı. Tamamıyla katılıyordu Fomin'in düşüncesine. Ama Kaparin diretti:

"Gitmem gerek. Senin o parlak tahminlerin kararımdan caydırmaz beni."

"Yahu sana şimdilik uslu uslu otur dedim ya ben!"

"Ama Yakov Yefimoviç, böyle hayvanlar gibi yaşayamayacağımı anlamıyor musun? Satlıcan oldum, belki de akciğer yangısıdır."

"Atlatırsın. Güneşte yatarsın, bir şeyciğin kalmaz."

"Her neyse, ben bugün gidiyorum," diye kestirip attı Kaparin. "Beni burada tutmaya hakkın yok. Ne olursa olsun, gideceğim."

Fomin ona şöyle bir baktı, gözlerini kuşkulu kuşkulu kıstı. Çumakov'a göz kırparak ayağa kalktı.

"Bana öyle geliyor ki Kaparin, sen gerçekten hastalanmışsın... Herhalde ateşin var senin... Dur bakayım, alnının sıcaklığını anlayayım hele!" Elini uzatarak Kaparin'e doğru birkaç adım attı.

Kaparin herhalde Fomin'in suratındaki tatsız ifadeyi fark etmiş olacaktı ki, geri çekilerek haykırdı:

"Yaklaşma!"

"Bağırma! Ne gürültü ediyorsun öyle? Sadece bir bakayım dedim. Ne oluyor sana yahu?" Fomin uzun bir adım atıp Kaparin'e yaklaşarak gırtlağından yakaladı onu.

"Gidip teslim olmak istiyorsun ha! Seni domuz seni!" diye boğuk bir sesle homurdanıp Kaparin'i yere vurmaya hazırlandı.

Gregor onları güç bela birbirinden ayırabildi, bunu yaparken de bütün gücünü kullanmak zorunda kaldı.

Yemekten sonra Kaparin, yıkadığı çamaşırları çalılığın üstüne seren Gregor'un yanına gitti.

"Seninle yalnız konuşmak istiyorum," dedi. "Oturalım şuraya." Devrilmiş, çürümeye yüz tutmuş bir kavak kütüğüne oturdular.

Kaparin kuru kuru öksürerek, "Bu budalaca davranışa ne dersin sen?" diye söze başladı. "Araya girdiğin için sana yürekten minnettarım. Çok soylu davrandın, gerçek bir subay gibi. Ama müthiş bir şey bu! Daha fazla dayanamayacağım. Hayvanlar gibi yaşıyoruz... Ağzımıza sıcak yemek girmeyeli kaç gün oldu! Üstelik bir de bu nemli toprak üzerinde uyumak... Soğuk almışım, böğrüm de öyle ağrıyor ki. Herhalde akciğer yangısıdır. Bir ateşin yanında oturmak, sıcak bir odada uyumak, çamaşır değiştirmek için can atıyorum. Tertemiz serin çamaşırlar, çarşaflar hep rüyalarıma giriyor... Hayır, böyle sürdüremem ben!"

Gregor gülümseyerek sordu:

"Savaşırken de her türlü rahatlığa sahip olacağımızı mı sanmıştın?"

"Bak ama, bu ne biçim bir savaş böyle?" diye gayretle cevap verdi Kaparin. "Savaş değil ki, sonu gelmeyen dolaşmalar, tek tük Sovyet işçisi öldürüp yeniden kaçmalar bu bizim yaptığımız. Halk bizi destekleseydi, eğer bir ayaklanma olsaydı, o zaman savaş olurdu. Ama buna savaş demek, yo, buna savaş denemez!"

"Yapabileceğimiz başka bir şey yok ki. Gidip de teslim olmamızı istemiyorsundur herhalde, öyle değil mi?"

"Haklısın, peki ama ne yapacağız?"

Gregor omuzlarını silkti. Adada orada burada yatarken sık sık aklına gelen bir düşünceyi seslendirdi:

"Yoksul özgürlük iyi bir hapishaneden daha iyidir, atasözünü bilirsin, 'Zindanın sağlamını yalnız şeytanlar sever'!"

Kaparin elindeki sürgünle kumda şekiller çiziyordu. Uzun bir suskunluktan sonra, "Gidip de teslim olmamız şart değil, ancak Bolşeviklere karşı yeni yeni savaşma yöntemleri bulmalıyız. Bu iğrenç, aşağılık heriften mutlaka kurtulmalıyız. Sen eğitim görmüş bir insansın," dedi.

"Eğitim gördüğüme nereden hükmettin?" diyerek güldü Gregor. "Doğrusu bu kelimeyi bile doğru dürüst söyleyemiyorum ben."

"Subaysın ya!"

"Rastlantı eseri."

"Yo, şaka bir yana, subaysın sen, kendini subaylar toplumuna kabul ettirmiş, gerçek insanlarla tanışmışsın, öyle Fomin gibi Sovyet türedisi değilsin, dolayısıyla burada kalmamızın anlamsızlığını anlamış

olman gerekir. İntiharla aynı şey bu. Ormanda bizi tepelemelerine o neden oldu, kaderimizi onun ellerine bırakırsak, aynı şeyi daha birçok kez yapacaktır. Ayaktakımından biri o, üstelik de şamatacı bir budala! Onunla kalırsak mahvoluruz."

"Demek ki teslim olmayı değil de, Fomin'i bırakmayı öneriyorsun, öyle mi? Nereye gideceğiz? Maslak'a mı?" diye sordu Gregor.

"Yo, o da bir başka serüvenci, ama daha büyük çapta. Ben artık her şeye bambaşka bir açıdan bakıyorum. Gideceğimiz yer Maslak değil!"

"Öyleyse nereye?"

"Vyeşenskaya'ya."

Gregor sinirlenerek omuzlarını silkti.

"Ben buna attan inip eşeğe binmek derim. Bana göre değil."

Kaparin parıldayan gözlerle ona sert sert baktı:

"Anlamadım Melehov. Sana güvenebilir miyim?"

"Tamamıyla."

"Bir subayın şeref sözü mü?"

"Bir Kazak'ın şeref sözü."

Kaparin, Fomin'le Çumakov'dan yana bir göz attı; adamlar epey uzakta oldukları için duymalarına olanak yoktu, ama o yine de sesini alçalttı:

"Fomin ve diğerleriyle senin aranın nasıl olduğunu biliyorum. Sen de onlar arasında benim kadar yabancı kalıyorsun. Seni Sovyet rejimine karşı dövüşmeye iten nedenler beni ilgilendirmez. Eğer doğru anlamışsam, nedeni geçmişin ve tutuklanmaktan korkmandır, öyle değil mi?"

"Nedenlerin seni ilgilendirmediğini söylemiştin demin."

"Evet, evet, lafın gelişi öyle oldu da. Şimdi biraz da kendimden söz edeyim. Eskiden subaydım ve Sosyal Revolüsyoner Parti'nin üyesiydim, ama sonradan siyasal inançlarımı tamamıyla değiştirdim... Rusya'yı sadece monarşi kurtarabilir. Sadece monarşi! Bizim anavatanımıza bu yolu Tanrı gösteriyor. Sovyet Hükümetinin amblemi bir çekiçle bir oraktır, bir 'molot' ile bir 'serp' öyle değil mi?" Kaparin elindeki sürgünle kumun üzerine molot ve serp kelimelerini yazdı, ateş gibi yanan gözlerini Gregor'un yüzüne dikti. "Şimdi bu kelimelerin her birini tersinden oku. Tamam mı? Anladın mı? Ancak 'prestolom' ancak 'taht sayesinde' Devrim ve Bolşevik rejimi sona erecektir. Bunu keşfettiğim zaman mistik bir dehşete kapıldım. Titredim, çünkü başka

bir biçimde ifade etmek gerekirse, bu bize dertlerimizin sonunu işaret eden Tanrının parmağıdır."

Kaparin sustu. Heyecandan soluk soluğaydı. Gregor'a dikili gözleri azıcık deli gibi bakıyordu. Ne var ki Gregor, Kaparin'in vahyini dinlerken hiç titremediği gibi, hiçbir mistik dehşete de kapılmamıştı. Her şeyi daha kestirme yanından, daha ayık gözle gören bir insan olarak, "Parmak marmak değil bu," dedi. "Alman savaşı sırasında cephede bulundun mu sen?"

Bu soru karşısında afallayan Kaparin hemen cevap veremedi.

"Ama neden soruyorsun? Hayır, cephede bulundum sayılmaz."

"Öyleyse savaşı nerede geçirdin! Geri hizmette mi?"

"Evet."

"Hep mi?"

"Evet. Yani demek istiyorum ki, hep değil, ama hemen hemen hep sayılır. Ama neden soruyorsun?"

"Ee, ben 1914'ten ta bugüne kadar, bir iki kısa izin dışında sürekli cephede bulundum. Senin o parmağına gelince: Tanrının kendisi yokken nasıl parmağı olabilirmiş? Bu inancı çoktan bıraktım ben. Daha 1915'ten, savaşı gözlerimle ilk gördüğümden beri Tanrının var olmadığını düşünüyorum. Yoktur efendim! Eğer var olsaydı, insanların bugün bu yaptıklarına izin vermek hakkını bulamazdı kendinde! Bizler, cephede ilk ateş hattında dövüşenler Tanrıdan kurtardık kendimizi, yalnız kadınlar ve ihtiyarlar için var Tanrı artık. Onlar arasınlar huzuru Tanrıda. Parmak yok, monarşi de olamaz. Halk monarşiye kesinlikle son verdi. Şu senin oynadığın oyuna gelince; hani şu harflerin tersinden okunuşu, bu, eğer deyimimi bağışlarsan, basit bir çocuk oyunundan başka bir şey değil. Bütün bunları bana neden anlattığını da anlamıyorum. Daha açık ve daha sade bir dille konuşmalısın. Ben hiç harp akademisine gitmedim, subay olmama rağmen, eğitim filan da görmüş değilim. Eğer eğitim görmüş olsaydım, seller arasında sıkışmış kalmış bir kurt gibi seninle bu adada oturuyor olmazdım," diye sesinden üzüntüsünü belli ederek bitirdi sözünü Gregor.

Kaparin aceleyle, "Bunun önemi yok," dedi. "Tanrıya inanıp inanmaman önemli değil. Bu sadece senin inançlarınla, kendi vicdanınla ilgili bir konu. Bir monarşist, Anayasal Meclis yanlısı ya da otonom Kazak hükümeti için çarpışan basit bir Kazak olup olmadığın da zer-

rece önemli değil. Önemli olan, Sovyet rejimine karşı aynı tutumda birleşmiş olmamızdır. Haklı değil miyim?"

"Devam et."

"Kazaklar arasında bir genel ayaklanma olmasına bel bağlamıştık, öyle değil mi? Bu umudumuz boşa çıktı. Şimdi bir çıkış yolu bulmamız gerekiyor. Bolşeviklerle hâlâ savaşabiliriz, hem de sadece Fomin'in önderliğinde değil! Şimdi önemli olan, canlarımızı kurtarabilmektir, işte ondan dolayı sana güç birliği öneriyorum."

"Nasıl bir güç birliği bu? Kime karşı?"

"Fomin'e karşı."

"Ne demek istediğini anlayamadım."

"Çok basit. Benim suç ortağım olmaya davet ediyorum seni."

Kaparin gözle görülür biçimde heyecanlanmıştı, konuşmasını sürdürürken hızlı hızlı soluyordu, "Seninle ikimiz şu üç kişiyi öldürerek Vyeşenskaya'ya gideceğiz, anladın mı? Böylelikle canımızı kurtarmış olacağız. Sovyet Hükümetine yapacağımız bu hizmet bizi cezadan kurtaracaktır. Hayatımız kurtulacak. Anlıyor musun? Hayatımız kurtulacak. Yaşayacağız. Söylemeye bile gerek yok ki, çıkacak ilk fırsatta tekrar Bolşeviklere karşı savaşacağız. Ama şu süfli Fomin'le olduğu gibi bir serüven değil, ciddi bir fırsat çıktığı zaman. Kabul mü? Unutma ki, şu anda içinde bulunduğumuz umutsuz durumdan kurtulmamız için biricik yol, hem de parlak yol budur."

"Peki ama nasıl olacak bu iş?" diye sordu Gregor. Öfkeyle titriyordu, ama bütün gücünü kullanıp belli etmemeye çalıştı.

"Ben her şeyi düşündüm. İşi geceleyin kılıçla halledeceğiz. Sonra ertesi gece, bize yiyecek taşıyan Kazak gelince Don'u geçeceğiz. Son derece basit, hiçbir kurnazlığa filan gerek yok!"

Gregor gülümseyerek, sahte bir nezaketle, "Pek akla yakın görünüyor!" dedi. "Ama söylesene bana Kaparin, bu sabah, ısınmak için köye gitmek istediğini söylediğinde, Vyeşenskaya'ya mı gitmekti asıl niyetin? Fomin boş atıp dolu mu tuttu?"

Kaparin, Gregor'un tatlı tatlı gülümseyen yüzünü dikkatle, biraz boş bakışlarla, biraz da utanmış bir şekilde seyrediyordu.

"Sana doğrusunu söyleyeyim ki niyetim öyleydi. Bilirsin, insanın tatlı canı söz konusu oldu mu, başvurulacak yol üzerinde pek ince elenip sık dokunmaz."

"Demek bize ihanet edecektin?"

"Evet," diye açıkça itiraf etti Kaparin, "Ama eğer sizi bu adada yakalasalardı, seni herhangi bir tatsız durumdan kurtaracaktım."

"Peki ama neden hepimizi birden kendin öldürmedin? Gece bu işi yapmak hiç de zor olmazdı."

"Tehlikeliydi. Ben birinizle uğraşırken, öbürleri..."

Gregor tabancasını çektiği gibi sesini yükseltmemeye çalışarak, "Yere bırak silahlarını!.." dedi. "Hemen yere bırak hepsini, yoksa buracıkta vururum seni! Şimdi ayağa kalkıyorum, Fomin'in seni görmeyeceği biçimde önünü kapayacağım, o zaman tabancanı ayağımın dibine atacaksın. Sakın ateş etmeyi filan aklından geçirmeye kalkma! Niyetini sezer sezmez vururum seni."

Kaparin ölü gibi sararmış yüzüyle oturduğu yerde kalakalmıştı. Kireç kesilen dudaklarını zorlukla kıpırdatarak, "Öldürme beni!" diye mırıldandı.

"Öldürmeyeceğim. Ama silahlarını alacağım."

"Beni ele vereceksin..."

Kaparin'in tıraşı uzamış yanaklarından gözyaşları süzülüyordu. Gregor iğrenme ve acımayla kaşlarını çatarak sesini yükseltti:

"At tabancanı yere! Gerçi seni ele vermem gerekirdi, ama vermeyeceğim. Ulan ne alçak adammışsın sen meğer! Ne alçağın alçağı imişsin!"

Kaparin tabancasını Gregor'un ayakları dibine attı.

"Browningin nerede? Browningini de ver bakalım. Ceketinin göğüs cebinde duruyor."

Kaparin ışıl ışıl parlayan nikelajlı Browningi yere atıp yüzünü elleriyle kapadı. Bütün gövdesiyle sarsılarak hıçkırıyordu.

Gregor, vurmak için içinden yükselen isteği zorlukla bastırarak, "Kes ulan, bok herif!" dedi.

"Beni ele vereceksin! Mahvoldum..."

"Vermeyeceğim dedim sana. Ama şu adadan bir kurtulalım, bak o zaman kork işte! Senin gibilerini kimse istemez. Kendine sığınacak yer ara o zaman."

Kaparin ellerini yüzünden çekti. Islak, mosmor yanakları, şişmiş gözleri, titreyen çenesiyle iğrenç bir görüntüsü vardı.

"Öyleyse neden, öyleyse neden silahlarımı aldın?" diye kekeledi.

Gregor istemeye istemeye cevap verdi:

"Beni arkamdan vurmayasın diye. Senin gibi adamlardan her şey beklenir, eğitim görmüşlerden! Bir de oturmuş oraya, parmaktan, çardan, Tanrıdan dem vuruyor... Ne çirkef yaratıkmışsın sen!"

Kaparin'e bakmaksızın, avurtlarını tekrar tekrar dolduran bir ağız dolusu tükürüğü yere savurduktan sonra, ağır ağır ötekilerin yanına döndü.

Sterlyadnikov balmumlu bir sicimle eyerindeki yırtığı dikiyor, bir yandan da sakin sakin türkü söylüyordu. Fomin'le Çumakov bir çulun üzerine uzanmış, her zamanki gibi kâğıt oynuyordu.

Fomin hızla bakıp sordu Gregor'a:

"Ne diyordu sana? Ne konuşuyordunuz öyle?"

"Hayatın sıkıntılarından şikâyet ediyordu... Mızmız gevezenin teki işte..."

Gregor, Kaparin'i ele vermeyeceği konusundaki sözünde durdu. Ama o gece bir fırsatını bulup, Kaparin'in filintasının mekanizmasını çıkararak sakladı. Uyumak üzere uzanırken, 'Gece herifin ne yapacağı hiç belli olmaz,' diye aklından geçirdi.

Gregor'u ertesi sabah Fomin uyandırdı. Onun üzerine doğru eğilen Fomin, sakin sakin sordu:

"Kaparin'in üzerinden silahlarını aldın mı sen?"

"Ne? Ne silahları?" diye dirseğinin üzerinde doğrulan Gregor, acıyan omuzlarını oynattı. Güneş doğarken düşen çiyden kaputu, kalpağı, çizmeleri hep ıslanmış, Gregor iliklerine kadar üşümüştü.

"Silahlarını bulamıyoruz. Sen mi aldın? Uyansana be artık Melehov!"

"A, sahi ben aldım. Ama ne oluyor?"

Fomin konuşmadan uzaklaştı. Gregor kalktı, kaputunu silkeledi. Az ötede Çumakov kahvaltı hazırlıyordu. Ellerindeki biricik çanağı yıkadı, sonra bir somunu göğsüne dayayarak eşit parçalara böldü, bir testiden çanağa süt koydu ve kaynatıla kaynatıla iyice koyulaştırılmış akdarı lapasını çanağın içine ufalarken Gregor'a baktı.

"Bu sabah geç kalktın Melehov! Baksana gün nereye yükseldi."

Sterlyadnikov, yıkadığı tahta kaşıkları kaputunun eteğine kurularken, "Vicdanı rahat olanlar, her zaman iyi uyur," dedi. "Oysa Kaparin dün gece gözünü bile kırpmadı, bir o yana döndü bir bu yana..."

Fomin, Gregor'a bakarak gülümsedi.

"Hadi oturun da kahvaltınızı edin, haydutlar," dedi Çumakov. Öbürlerini beklemeden sütünü kaşıklamaya başladı ve payına düşen ekmek parçasının şöyle yarısını bir ısırışta kopardı. Gregor kaşığını aldı ve diğerlerini sert bakışlarla süzerek sordu:

"Kaparin nerede?"

Fomin'le Sterlyadnikov sessiz sessiz yemeğe devam etti. Çumakov, gözlerini Gregor'a dikip uzun süre öyle baktı, ama o da bir şey söylemedi.

Gregor, gece neler olduğunu şöyle böyle sezinler gibiydi, ama yine de, "Nereye gitti Kaparin?" diye sordu tekrar.

Çumakov tatlı tatlı gülümseyerek, "Kaparin şimdi çook uzaklardadır," diye cevap verdi. "Rostov'a doğru yüzüyordur. Sanırım Ust-Koperskaya dolaylarında, suyun üstünde sallanıyordur. Gocuğu da nah orada asılı, bak..."

Kaparin'in gocuğuna bir göz atan Gregor, "Yoksa sahiden öldürdünüz mü onu?" diye sordu.

Bunu sormanın hiç de gereği yoktu. Her şey apaçık ortadaydı zaten, ama her nedense sormuştu işte. Önce kimse cevap vermedi, o vakit Gregor sorusunu tekrarladı.

"Yahu, pek tabii öldürdük onu," dedi Çumakov ve bir kadınınkiler kadar güzel, gri gözlerinin üzerine indirdi kirpiklerini. "Onu ben öldürdüm. Bugünlerde de işim bu benim; adam öldürmek..."

Gregor onu dikkatle süzdü. Çumakov'un tertemiz, tunçlaşmış yüzü gayet sakin, hatta neşeliydi. Güneş yanığı yüzünde ışıl ışıl parlayan sarışın bıyıkları daha bir belirgin duruyor, düzgün taranmış saçlarıyla kaşlarının koyuluğunu hafifletiyordu. Fomin çetesinin bu saygıdeğer celladı gerçekten de yakışıklıydı ve alçakgönüllü bir görünüşe sahipti. Kaşığını branda bezinin üstüne bıraktı, elinin tersiyle bıyığını sildi ve "Yakov Yefimoviç'e dua et sen Melehov!" dedi. "Senin canını kurtaran ondan başkası değil, yoksa sen de şu anda Kaparin'le birlikte Don'da yüzüyor olacaktın..."

"O neden?"

Çumakov tane tane, ağır ağır konuştu:

"Kaparin'in teslim olmayı kafasına koyduğu belliydi, seninle de dün uzun uzadıya konuştu. Eh, Yakov Yefimoviç'le biz de onu bu gü-

nahtan kurtaralım dedik. Ona her şeyi anlatabilir miyim?" diyerek, soran gözlerle Fomin'e baktı.

Fomin başını onaylarcasına sallayınca, Çumakov da, iyi pişmemiş akdarı lapasının tanelerini dişleri arasında eze eze hikâyesine devam etti.

"Dün akşamüstü bir meşe odununu hazır edip Yakov Yefimoviç'e dedim ki: 'Gece Kaparin'in de, Melehov'un da işini bitirivereyim.' Ama o dedi ki, 'Kaparin'in işini bitir, ama Melehov'a dokunma sakın.' İşte böyle kararlaştırdık. Kaparin uykuya dalıncaya kadar gözledim, senin de uyuduğunu anladım horlamandan. Sürüne sürüne usulcacık yanına vardım Kaparin'in, ondan sonra da odunu indirdim kafasına. Bizim kurmay yüzbaşı gık bile diyemedi. Olduğu yere serilip ruhunu teslim ediverdi. Ses çıkarmadan üstünü aradık, sonra kollarından, bacaklarından tuttuğumuz gibi kıyıya taşıdık, çizmelerini, ceketini, gocuğunu çıkartıp cesedini suya attık. Sen ise hiçbir şeyden haberin olmadan hâlâ mışıl mışıl uyuyordun. Ölüm dün gece burnunun dibine kadar sokuldu senin Melehov! Ta tepende durdu ölüm. Yakov Yefimoviç sana dokunulmamasını söylediği halde, kendi kendime dedim ki, 'Dün aralarında öyle ne konuşmuş olabilir bunlar? Beş kişiden ikisi diğerlerinden ayrılıp gizli gizli konuşmaya başladı mı, bu işte bir bit yeniği var demektir.' Usulca senin yanına sokuldum, kılıç çalayım diye düşündüm, çünkü kendi kendime dedim ki, 'Ona şimdi odunla vuracak olsam, çok güçlü hergele! Bir vuruşta işini bitiremezsem, ayağa fırladığı gibi ortalığı birbirine katar.' Ama yine Fomin engel oldu bana. Yanıma gelip kulağıma fısıldadı: 'Dokunma ona, o da bizdendir, kendisine güvenebiliriz.' Uzun uzadıya görüştük, ama Kaparin'in silahlarına ne olduğunu bir türlü çıkaramadık. Onun üzerine seni bıraktım. Ama öyle de güzel uyuyordun ki yani; tepende neler olup bittiğinden haberin bile yoktu!"

Gregor sükûnetle, "Demek beni boş yere öldürecektin, budala seni! Kaparin'le işbirliği yapmamıştım ki ben!"

"Peki nasıl oluyor da silahları sende oluyor?"

Gregor gülümsedi:

"Tabancalarını dün elinden aldım, filintasının mekanizmasını da akşam çıkarıp bir çulun altına sakladım." Kaparin'le aralarında geçen konuşmaları ve yüzbaşının önerilerini anlattı.

Fomin hoşnutsuzluğunu belli eden bir tavırla, "Peki ama bütün bunları dün niye anlatmadın?" diye sordu.

Gregor açık yüreklilikle itiraf etti:

"Acıdım sümüklü hergeleye!"

Çumakov gerçekten de büyük bir hayretle, "Ah, Melehov, Melehov!" diye bağırdı. "Sen git de Kaparin'in mekanizmasını koyduğun yere o acımanı koy, asıl o acımanı sakla sen çulun altına, çünkü sana hiçbir hayrı dokunmaz acımanın!"

"Bana ders verme! Ben işimi bilirim!" diye soğuk bir cevap verdi Gregor.

"Sana neden ders vereyim? Ama ya o acıman yüzünden dün gece seni günahsız yere öbür dünyaya yollasaydım? O zaman ne olacaktı?"

Gregor bir an düşündükten sonra, "Dünya bir mikroptan daha kurtulmuş olurdu," diye sakin sakin cevap verdi. Sonra, daha çok kendi kendine konuşur gibi ekledi:

"İnsanın güpegündüz ölümü karşılaması korkunçtur; ama uyurken herhalde pek kolay olsa gerek..."

XV

NİSAN sonunda bir gece kayıkla Don'un karşı yakasına geçtiler. Rubejni dışında, kıyıda, Nijne-Krivskaya köyünden Aleksandr Koşelev adında genç bir Kazak onları bekliyordu.

Kazak, Fomin'i selamladıktan sonra, "Ben de sizinle geliyorum Yakov Yefimoviç," dedi. "Evde oturmaktan bıktım."

Fomin, Gregor'u dirseğiyle dürterek fısıldadı:

"Görüyor musun? Böyle olacağını söylemiştim ben sana. Daha adadan uzaklaşmaya bile vakit bulamadık, ama halk şimdiden, al işte! Benim tanıdığımdır, yavuz bir Kazak'tır! Bu iyiye işaret. İşler tıkırında gidecektir artık!"

Sesinden anlaşıldığına göre, Fomin keyfinden gülümsüyordu. Yeni bir silah arkadaşının çıkagelişine çok sevindiği belliydi. Irmağın başarıyla geçilmesi, bir kişinin daha hemen kendilerine katılmış olması Fomin'i neşelendirmiş, onda yeni yeni umutlar uyandırmıştı.

Koşelev'in teçhizatını karanlıkta el yordamıyla inceleyerek, hoşnut kaldığını belli eden bir sesle, "Demek filintanla tabancandan başka,

bir de kılıcınla dürbünün var, öyle mi?" dedi. "Bak işte, Kazak dediğin böyle olur! Gerçek Kazak olduğu bir bakışta anlaşılıyor zaten canım!"

Fomin'in yeğeni ufak tefek bir atın çektiği arabayla kıyıya geldi.

Alçak sesle, "Eyerleri arabaya yükleyin," dedi. "Yalnız, Allah aşkına biraz çabuk tutun elinizi, çünkü gece ilerliyor, önümüzde ise uzun bir yol var."

Yeğeni heyecanlandığından Fomin'e acele ettiriyordu. Ama artık adadan kurtulup da ayaklarının altında kendi köyünün sağlam toprağını hisseden Fomin'i bir iki saatliğine evine uğrayıp, köydeki tanıdıklarını ziyaret etmekten alıkoymak mümkün değildi.

Şafağın sökmesine az bir şey kala, Yagodni köyü yakınlarındaki bir yılkıdan en iyi atları ayırıp eyer vurdular. Yılkıya bakan ihtiyara, Fomin, "Atlar için o kadar üzülme dedecik," dedi. "Üzülmeye değecek at değil bunlar, hem, az bir yol gideceğiz hayvanlarla. Kendimize daha iyi binek bulur bulmaz, bunları sahiplerine geri göndeririz. Atları kimin aldığını soran olursa, Krasnokutskaya milislerinin aldığını söylersin. At sahipleri de oraya gitsin. Bir çetenin ardına düştüğümüzü söyle onlara."

Anayola çıkınca Fomin'in yeğenine veda ettiler, sonra yola kıvrılıp beşi de süratli ile güneybatıya vurdular. Bir iki gün kadar önce Maslak çetesinin Meşkovskaya stanitsası yakınlarında görüldüğü duyulmuştu. Fomin de Maslak'a katılmaya kesin karar verdiğinden o yöne gidiyordu.

• • •

Büyücek köylerle stanitsaların hiçbirine uğramadan, üç gün boyunca Don'un sağ yakasında, bozkır yollarında Maslak'ın çetesini arayıp durdular. Karginskaya stanitsasının topraklarını çevreleyen Ukrayna köylerinde, altlarındaki ufak tefek zavallı hayvanları, besili ve hızlı Ukrayna atlarıyla değiştirdiler.

Dördüncü günün sabahı bir köye yaklaşırlarken, tepeler arasında kalan uzun bir açıklığı geçmekte olan süvari kolunu ilk önce Gregor fark etti. En azından iki bölük olan kol, yoldan ilerliyordu, öne ve yanlara da ufak keşif birlikleri çıkarmışlardı.

Fomin dürbününü gözlerine götürdü, "Bunlar ya Maslak ya da..." dedi.

Çumakov alaylı alaylı, "Ya yağmurdur ya kardır; ya budur ya değildir," dedi. "Doğru dürüst baksan iyi edersin Yakov Yefimoviç, çünkü eğer Kızıllarsa, gerisin geri dönüp kirişi kırmamız gerek!"

Fomin sinirlenerek, "Bu kadar uzaktan nasıl anlaşılabilir yahu!" dedi.

"Bakın! Bizi gördüler. Devriye çıkardılar üzerimize," diye bağırdı Sterlyadnikov.

Sterlyadnikov haklıydı, onları görmüşlerdi. Kolun sağ yanında ilerleyen devriye birliği keskin bir dönüş yaparak süratliyle onlara doğru gelmeye başlamıştı. Fomin dürbünü aceleyle kılıfına soktu; ama Gregor gülümseyerek eyerinin üstünden uzandı, Fomin'in atının gem kolunu yakaladı.

"Telaşlanma! Daha yakına gelsinler. Topu topu on iki kişi. Şöyle iyice bir bakalım hele, gerekirse dörtnala sıvışırız. Atlarımız hiç yorgun değil, ne korkuyorsun? Bak bakalım şu dürbününle."

On iki atlı gittikçe yaklaşıyor, her an biraz daha büyüyordu. Arkalarındaki yamacı örten otların yeşil fonu üzerinde biçimleri şimdi iyiden iyiye seçiliyordu.

Gregor'la diğerleri sabırsızlıkla Fomin'i gözlüyordu. Fomin'in dürbünü tutan elleri hafiften titriyordu. Görebilmek için öyle zorluyordu ki kendini, güneşe dönük olan yanağından bir ter damlası süzüldü.

Sonunda, boğuk bir sesle, "Bunlar Kızıllar! Kasketlerindeki yıldızları görüyorum!" diye bağırarak atının başını çevirdi.

Dörtnala atıldılar. Arkalarından birkaç silah patladı. Gregor zaman zaman arkasına bakarak iki verst kadar Fomin'in yanı başında at sürdü.

Alaycı bir gülüşle, "Al işte, katıldık şimdi onlara!" dedi.

Fomin susuyordu, hiç neşesi kalmamıştı. Atının dizginlerini azıcık çeken Çumakov bağırdı:

"Köylerden uzak durmalıyız. Vyeşenskaya bozkırına doğru vuralım, oraları daha ıssızdır."

Bu çılgınca dörtnala ile bir iki verst daha gitseler, atlar perişan olacaktı. İleri uzanmış boyunları köpük köpük terle kaplıydı, böğürlerinde derin kırışıklar meydana çıkmıştı hayvanların.

"Biraz daha ağırdan almalıyız! Yavaşlayın!" diye komut verdi Gregor.

Artlarındaki on iki atlıdan sadece dokuzu kalmış, geri kalanlar kovalamayı bırakmıştı. Aralarındaki uzaklığı ölçen Gregor bağırdı:

"Durun! Şunlara bir iki el atalım!"

Beşi birden atlarını süratliye indirdi, eyerlerinden yere indi ve silahlarını omuzlarından sıyırdı.

"Dizginleri elinizden bırakmayın sakın! En soldaki askere nişan alın. Ateş!"

Her biri bir bağ mermi yakıp Kızıl Ordu askerlerinden birinin atını öldürdüler, sonra tekrar kaçmaya devam ettiler. Onları kovalayanların şevki kırılmıştı. Ara sıra epeyce uzaktan üzerlerine ateş ediliyordu, sonunda askerler kovalamayı hepten bıraktı.

Steriyadnikov kırbacının ucuyla uzakta mavi yama gibi duran bir bozkır göletini işaret ederek, "Atlarımızı suvarmamız gerek; şurada bir gölet var," dedi.

Şimdi hızlı bir adeta kararında, karşılarına çıkan her kuytuyu, her çukurluğu iyice inceleyerek gidiyor, bozkır arazisinin engebeli yapısından yararlanarak gizlenmeye çalışıyorlardı.

Atlarını suvarıp tekrar yola koyuldular, hayvanlarını önce adeta ile yürüttükten sonra süratliye kaldırdılar. Öğleyin, bozkırı bir uçtan bir uca kesen derin bir belenin yamacında atlarına yem kestirmek için mola verdiler. Fomin, Koşelev'e, yakınlardaki bir tepeciğin üstüne yaya çıkıp yatarak nöbet tutmasını emretti. Herhangi bir yerden atlılar görünecek olursa, Koşelev hemen haber verecek ve atların başına koşacaktı.

Gregor atının ayaklarına bukağı vurup otlamaya bıraktı, atından fazla uzaklaşmadan kuru bir yer bulup uzandı.

Burada, belenin güneş alan yamacında genç otlar daha boylu, daha sıktı. Güneş altında ısınan kara toprağın yumuşak soluğu, solmuş bozkır menekşelerinin baygın kokusunu bastıramıyordu. Menekşeler nadasa bırakılan bir tarlada, yoncaların kuru sapları arasından boy atmış, tarlanın hiç sürülmemiş sınırlarının meydana getirdiği setler boyunca renk cümbüşü içinde yayılmıştı; taş gibi sert, hiç sürülmemiş toprak üzerinde bile, menekşelerin bir çocuğunki kadar duru gözleri, önceki yıldan kalma kuru otlar arasından dünyaya maviş maviş çakıyordu. Bu ıssız, bu engin bozkır üzerinde ömürlerini tüketmiş olan menekşelerin yerine, belenin yamacında, daha şimdiden şaşılacak

parlaklıkta laleler boy atıyor, o kan kırmızı, beyaz sarı taçyapraklarını güneşe doğru kaldırıyor, rüzgâr da çiçeklerin çeşit çeşit kokusunu birbirine karıştırarak bozkırın üzerinden uzaklara sürüklüyordu.

Dik kuzey yamacının yarık yarık, taştan yüzü üzerinde, dimdik uçurum duvarlarının gölgesinde kalan yerlerde, hâlâ öbek öbek kar duruyor, ıslak ıslak tütüyordu. Karlardan soğuk bir hava dalgası geliyor, ama bu soğuk hava sadece, solmakta olan menekşelerin, çok değerli ve çok eskilerde kalmış bir şeyin anısı kadar belli belirsiz, yaslı kokularını getiriyordu.

Gregor bacaklarını iki yana açıp dirseklerine dayanarak uzanmış, gözleriyle yutarcasına, güneşin altında tüten bozkırı, uzaklardaki bir sırt boyunca nöbet bekleyen mor tepeleri, yamacın önünde sürüklenen renk yalgınını seyrediyordu. Bir an gözlerini kapadı, tarlakuşlarının yakından uzaktan gelen şarkılarını, otlayan atların hafif homurtularıyla, toynaklarının tıpırtılarını, gem ve kantarma demirlerinin şakırtılarını, genç otlar arasından fısıldayan rüzgârı dinledi. Gövdesini katı toprağa dayarken, tuhaf bir tevekkül, bir huzur doluyordu içine. Uzun zamandan beri alışık olduğu bir duyguydu bu. Ne zaman bir heyecan geçirse, bu duygu kaplardı içini ve böyle anlarda çevresindeki her şeyi daha duru, daha net görürdü sanki. Görme ve işitme duyuları daha keskinleşmiş gibi olur, daha önce dikkatinden kaçan şeyler, böyle bir heyecan geçirdikten sonra ilgisini çekerdi. Ufacık bir kuşu kovalayan atmacanın yanlamasına şimşek gibi uçuşunu da, iki dirseği arasındaki uzaklığı aşabilmek için var gücüyle çabalayan kara bokböceğini de, el değmemiş parlak güzelliği içinde ışıldayan kan kırmızı lalenin rüzgârın önündeki salıntısını da aynı ilgiyle seyrediyordu. Lale Gregor'un hemen yanı başında, çökmüş bir tarla faresi yuvasının kenarındaydı. Elini uzatsa koparabilirdi onu; ama kımıldamadan yatıyor, sessiz bir hayranlıkla kendinden geçmişçesine çiçeği ve karın arasında sabah çiyinin damlalarını kıskançlıkla saklayan sert yapraklarının güzelliğini seyrediyordu Gregor. Sonra gözlerini oradan ayırdı, ufkun üzerinde, tarla faresi yuvalarından oluşan bir ölü şehrin üzerinde süzülmekte olan kartalı uzun uzun, hiçbir şey düşünmeksizin seyretti.

İki saat kadar sonra Yelenskaya ilçesinin bildik köylerine gece bastırmadan ulaşmak niyetiyle tekrar atlarına bindiler.

Kızıl Ordu devriyelerinin, onların hareketlerini telefonla haber verdiği anlaşılıyordu. Kamenka yerleşim bölgesinden geçerlerken, bir derenin karşı yakasından, hoş geldiniz dercesine üzerlerine ateş açıldı. Islık çalarak yağan kurşunlar yüzünden Fomin yolunu değiştirmek zorunda kaldı. Ateş altında dörtnala yerleşim bölgesinin yanı başından dolanıp, Vyeşenskaya'nın at otlağı olarak ayrılan topraklarına daldılar o hızla. Bir başka yerleşim bölgesinin yakınlarında ufak bir milis kuvveti yollarını kesmeye çalıştı.

"Sol yandan arkalarına dolanalım," diye önerdi Fomin.

"Saldıracağız onlara," dedi Gregor kesin bir dille. "Onlar dokuz kişi, biz de beş. Yarar geçeriz onları."

Çumakov'la Sterlyadnikov da onu destekledi.

Kılıçlarını sıyırarak yorgun atlarını adi dörtnala kaldırdılar. Milis kuvveti attan inmeden, derhal ateş açtı üzerlerine, sonra da saldırıdan kaçınmak için dörtnala yana açıldı.

Koşelev, "Zavallı bunlar be! Upuzun, ateş gibi bir rapor yazacaklardır şimdi, ama şöyle sahici bir çarpışmaya girmeye hiç de hevesli değiller!" diye alay etti.

Av köpekleri tarafından kovalanan kurtların zaman zaman dönüp bir iki diş attıktan sonra yine hiç durmadan kaçması gibi, Fomin ile yanındakiler de, milis kuvveti arkalarından yaklaştığı zaman ateşe ateşle cevap vererek, doğuya doğru çekilmeye devam ettiler. Bu karşılıklı ateş açmalardan birinde Sterlyadnikov yaralandı. Kurşun kemiği sıyırarak sol baldırını delip geçmişti. Acıdan bembeyaz kesilerek inleyen Sterlyadnikov, "Bacağımdan vurdular beni..." dedi. "Hem de aynı bacağımdan... Topal bacağımdan... Dürzünün yaptığı işe bak!"

Eyerinin art kaşına doğru yaslanan Çumakov, gürültülü bir kahkaha patlattı. Güle güle kırıldı, gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Sterlyadnikov'a, eyerinin üzerinde durabilmesi için yardım ederken sarsıla sarsıla gülüyordu.

"Yahu nasıl oldu da o bacağını seçtiler? Mahsus ona nişan almışlardır. Topalın birinin hoplaya zıplaya gittiğini görünce, hah demişlerdir, o bacağından vurursak haklarız onu. Oy Sterlyadnikov! Oy, öldüreceksin sen beni! Şimdi bacağın bir çeyrek daha kısalacak. Nasıl dans edeceksin bakalım şimdi! Bundan sonra bacağın için eskisinden elli altmış santim daha derin bir çukur kazmam gerekecek."

Sterlyadnikov acıdan yüzünü buruşturarak, "Sus ulan dangalak! Şimdi seninle uğraşacak halim yok! Tanrı aşkına sus!" dedi.

Aşağı yukarı yarım saat kadar sonra, sayısız belenlerden birinin dibinde ilerledikleri sırada, Sterlyadnikov söylendi:

"Mola verelim de dinlenelim azıcık... Yaramdan akan kanı durdurmam gerek, çizmemin içi kan doldu."

Mola verdiler. Atları Gregor tuttu. Fomin'le Koşelev ara sıra, uzaklarda beliren milislere ateş açıyordu. Çumakov çizmesini çekmekte Sterlyadnikov'a yardım etti.

Çumakov çizmeyi dolduran kıpkırmızı sıvıyı yere boşaltırken kaşlarını çatarak, "Yahu çok fazla kan kaybetmişsin be," dedi. Sterlyadnikov'un pantolonunun sırılsıklam olmuş, kan revan içindeki paçasını yırtarak açmak istediyse de Sterlyadnikov izin vermedi.

"Değerli bir pantolondur bu, berbat etmenin âlemi yok," dedi ve kıç üstü oturduğu yerde, avuçlarını toprağa bastırıp yaralı bacağını kaldırdı. "Çekerek çıkar pantolonu, ama usul usul."

Ceplerini karıştıran Çumakov, "Sende sargı bezi var mı?" diye sordu.

"Sargı beziyle ne işim var benim Allahını seversen? Olmasa da olur."

Sterlyadnikov, kurşunun bacaktan çıktığı deliği inceledi, sonra bir merminin çekirdeğini dişleriyle tutarak kovanından ayırdı, barutunu avucuna döktü ve bir parça toprağı tükürüğüyle ıslattıktan sonra barutu toprakla iyice karıştırarak, yaranın iki deliğini de bu merhemle sıvadı, içi rahat etmiş gibi, "Bu denenmiş, iyi bir dermandır," dedi. "Yara bir iki güne kalmaz kurur, kapanır."

Çir Irmağına ulaşana kadar bir daha hiç mola vermediler. Milis kuvveti oldukça büyük bir ara bırakarak onları izliyor, sadece arada bir ateş açıyordu. Fomin sık sık arkasına bakarak, "Bizi hiç gözden kaybetmiyorlar yahu, yoksa takviye mi bekliyorlar nedir?" diye söyleniyordu. "Esaslı bir neden olmasa böyle uzak durmazlardı."

Çir Irmağını bir köyün yakınlarındaki sığ yerinden geçerek, adeta kararı ile bir tepenin yamacını tırmandılar. Atlar yorgunluktan tükenmişti. Yamacı bayır aşağı süratli ile her nasılsa inebildiler, ama öbür yamaçta bayır yukarı çıkarken, adamlar hayvanlarını yedeklerine almak zorunda kaldılar ve rüzgârda ürperen parça parça köpük sıyırdılar atların böğürleriyle sağrılarından.

Fomin'in korktuğu başına geldi. Beş verst kadar ileride, bir köyün yakınlarında, kovalama işini dipdiri, çevik hareketli hayvanlara binmiş yedi kişi devraldı.

"Bizi böyle elden ele devretmeyi sürdürecek olurlarsa, hapı yuttuk demektir," diye tasalı tasalı söylendi Koşelev.

Yolu izi bir yana bırakıp bozkırın ortasına daldılar. Arada sırada arkalarına dönüp ateş ediyorlardı. İçlerinden ikisi otların üzerine yatıp kovalayanlara ateş ederken, ötekiler beş yüz metre kadar ilerleyip atlarından iniyor, geride kalanları korumak için ateşe başlıyor, bu sefer geride kalan iki kişi atlarına atlayıp bin metre kadar gittikten sonra yeniden yere inerek atışa hazırlanıyordu. Milislerden birini öldürdüler ya da ağır yaraladılar, bir ikincisinin ise atını vurdular. Çok geçmeden Çumakov'un atı da vuruldu. Koşelev'in yanı sıra, onun üzengisine tutunarak koşmaya başladı Çumakov.

Gölgeler uzadı. Güneş, batıya doğru alçaldı. Gregor, birbirlerinden ayrılmayıp hep birlikte adeta kararında gitmelerini salık verdi. Çumakov yanı başlarında iri adımlarla yürüyordu. Az sonra bir tepenin sırtında çift atlı bir araba görerek yola çıktılar. Yaşlı, sakallı bir Kazak olan arabanın sürücüsü atlarını kamçılayarak dörtnala kaldırdıysa da, açılan ateş onu durdurdu.

Atını deli gibi kırbaçlayarak ileri atılan Koşelev, "Basacağım kılıcı namussuza! Kaçmanın ne demek olduğunu öğrensin bakalım!" diye homurdandı dişlerinin arasından.

Fomin, "Dokunayım deme ona Şaşa, sakın ha!" diye onu uyardı ve epey uzaktan araba sürücüsüne seslendi:

"Çöz atlarının koşumlarını dede, duyuyor musun? Hazır canın tenindeyken, çöz hayvanları!"

İhtiyar adamın gözyaşları içinde yalvarmasına kulak asmadan, koşumları kendileri çıkardılar, atların hamutlarını aldılar, dizginleri çözdüler ve çabucak eyer vurdular.

İhtiyar ağlayarak, "Bu ikisinin yerine sizin atlarınızdan birini bırakın bari," diye yalvardı.

"Dikkat et de senin dişlerini dökmeyeyim ihtiyar hergele!" dedi Koşelev. "Atlar bize lazım. Sen tatlı canının bağışlandığına dua et."

Fomin'le Çumakov yeni atlarına bindi. Ne var ki çok geçmeden izlerini süren altı atlıya üç kişi daha katıldı.

"Biraz kıçımızı kaldırmamız gerek! Hadi bakalım çocuklar!" dedi Fomin. "Gece bastırmadan Krivski belenlerine varırsak, paçayı kurtardık demektir."

Atını kırbaçlayıp dörtnala ileri atıldı en önde. Sol eliyle ise, kısaltılmış dizgininden tuttuğu ikinci bir atı yedeğinde götürüyordu. Hayvanların toynakları altında kıpkırmızı laleler, iri kan damlaları gibi dört bir yana saçılıyordu. Fomin'in ardında at süren Gregor bu kan kırmızısı serpintilere bakarak gözlerini yumdu. Her nedense başı dönmüş, yüreğini o bildik acı kavramıştı.

Atları dörtnala koşuyordu, ama çatlamak üzereydiler. Biniciler de bu bitip tükenmek bilmeyen koşudan ve açlıktan yıkılacak hale gelmişti. Sterlyadnikov eyerinin üzerinde sallanıyordu, yüzü kireç gibiydi. Kan kaybından ötürü susuzluktan kavruluyor, midesi bulanıyordu. Bir parça kuru ekmek yedi, ama hemen çıkardı.

Alacakaranlık bastırırken Krivski köyü yakınlarında, bozkırdan dönen bir at yılkısının tam ortasına düştüler, kalan son birkaç atımlık kurşunlarını da kendilerini kovalayanların üzerine boşalttılar ve sevinçle, takipten vazgeçildiğini anladılar. Uzaklarda dokuz atlı, herhalde durumu tartışarak bir süre toplu halde yol aldı, sonra atlarının başını geri çevirdi.

• • •

Krivski köyünde, Fomin'in bir tanıdığının yanında kalarak iki gün geçirdiler. Ev sahibi varlıklıydı, onları candan ağırladı. Atlar loş bir sundurma altına çekildi, önlerine yiyebileceklerinden fazla yulaf atıldı, ikinci günün sonunda da bu çılgınca koşunun yorgunluğundan eser kalmadı hayvanlarda. Adamlar nöbetleşe atların başında kaldı, örümcek ağı bağlamış yemlikte yattı ve adada yarı aç yarı tok geçirdikleri günlerin acısını çıkarırcasına tıka basa yediler.

Köyden hemen ertesi gün ayrılacaklardı, ama Sterlyadnikov onları alıkoydu. Yarası azmış, kurşun deliklerinin kenarları ateş gibi kızarmıştı, geceleyin de bacağı adamakıllı şişen Sterlyadnikov kendini kaybetti. Susuzluktan yanıyordu. Bütün gece boyunca ne zaman kendine gelir gibi olsa hemen su istiyor, neredeyse bir kova suyu kana kana içiyordu. Ama yardımla bile ayakta duracak hali yoktu, biraz kıpırdasa müthiş canı acıyordu. Yerinden kalkamadan küçük su döküyor,

durmadan inliyordu. İnlemeleri duyulmasın diye onu sundurmanın ta öbür ucuna taşıdılar, ama hiçbir yararı olmadı. Bazen iniltileri bağırmaya dönüşüyor, kendini kaybettiği zamanlarda ise, ateşler içinde kıvranarak haykırıyor, anlaşılmaz laflar ediyordu.

Onun başında da nöbet tutmak zorunda kaldılar. Ona su veriyor, ateş gibi yanan alnını ıslatıyor, çok yüksek sesle inlemeye ya da bağırmaya başlayınca da avuçlarıyla ağzını kapatıyorlardı.

İkinci günün sonuna doğru biraz açıldı ve kendini daha iyi hissettiğini söyledi.

Çumakov'u parmak işaretiyle yanına çağırarak, "Buradan ne zaman ayrılıyorsunuz?" diye sordu.

"Bu gece."

"Ben de geliyorum. İsa aşkına, sakın beni burada bırakmayın!"

"Yahu sen bu halle nereye gidersin?" dedi Fomin alçak sesle. "Kıpırdayamıyorsun bile."

"Kıpırdayamaz mıyım? Bak da gör hele!" Sterlyadnikov büyük bir çaba harcayarak yarım doğruldu, ama hemen sırtüstü düştü. Yüzü alev alev yanıyordu, alnını boncuk boncuk ter basmıştı.

Çumakov kararlı bir sesle, "Götüreceğiz seni," dedi. "Götüreceğiz, ne olur korkma! Hem şu gözyaşlarını da sil, karı değilsin sen!"

"Ter onlar," diye usulca mırıldanan Sterlyadnikov, kasketini gözlerinin üzerine kadar çekti.

"Aslında seve seve bırakırdık seni geride, ama ev sahibi razı gelmedi. Yüreğini ferah tut Vasili. Bacağın iyileşecek, seninle yine eskisi gibi güreşeceğiz, kazaska yapacağız. Ne üzülüp duruyorsun bu kadar yahu! Yaran ağır olsa neyse... Ama buna da yara denmez ki!"

Başkalarıyla olan ilişkilerinde her zaman o derece katı, o derece gaddar olan Çumakov bu kelimeleri öylesine yumuşak bir biçimde, öyle dokunaklı ve içten bir sevecenlikle söylemişti ki, Gregor hayretler içinde bakakaldı ona.

Tanyeri ağarmadan köyden ayrıldılar. Sterlyadnikov'u güç bela eyerinin üstüne oturtabildiler, ama adam eyerinde doğru oturamıyor, bir o yana bir bu yana devriliyordu. Bu yüzden Çumakov, bir koluyla onu belinden sararak Sterlyadnikov'un yanı başında at sürmeye başladı.

Fomin atını Gregor'un yanına yanaştırarak, "Al sana bir baş belası. Onu bir yerde bırakmak zorunda kalacağız ister istemez," diye fısıldadı ve üzüntüyle başını iki yana salladı.

"Yani öldürecek miyiz demek istiyorsun?"

"Elden başka ne gelir? Şu gözlerine bir baksana? Bu halde onu ne yapabiliriz?"

Bir süre hiç konuşmadan adeta kararında at sürdüler. Çumakov'dan nöbeti Gregor, Gregor'dan da Koşelev aldı.

Güneş yükseldi. Aşağılarında kalan Don'un üzerinde hâlâ sis bulutları sürükleniyordu, ama tepelerde bozkır göz alabildiğine duru ve parlaktı, gök kubbe ise her an biraz daha mavileşiyor, tam tepede, mini mini, bembeyaz bulutlar donmuş gibi kıpırdamadan duruyordu. Otların üstünü sim işlemeli kalın bir örtü gibi çiy kaplamıştı, ama atların geçtiği yerlerde yol yol dalgalanan koyu bir iz kalıyordu geride. Bozkırı saran o yüce, kutsal sessizliği sadece tarlakuşları bozuyordu.

Atının adımlarına uygun hareketlerle başı mecalsiz sallanan Sterlyadnikov yavaşça, "Ah, çekilir gibi değil!" dedi.

"Kes sesini!" diye kabaca susturdu onu Fomin. "Sana dadılık etmek de bize o kadar kolay gelmiyor!"

Hetman şosesine yaklaşırlarken, atlarının toynakları dibinden bir toy kuşu aniden havalanıverdi. Kuşun kanat sesleri Sterlyadnikov'u daldığı uyku halinden uyandırdı.

"Kardeşler, beni atımdan indirin," dedi.

Koşelev ile Çumakov onu eyerinden dikkatle kaldırıp ıslak otların üzerine yatırdı.

Çumakov onun yanına çömelerek, "Şimdi bacağına bir göz atalım. Çöz bakalım şu pantolonunun düğmelerini!" dedi.

Sterlyadnikov'un bacağı davul gibi şişmiş, derisi tef gibi gerilerek tek kırışık bırakmadan o bol pantolon paçasını sıkı sıkı doldurmuştu. Derisi ta kalçaya kadar parlak, koyu vişne çürüğü bir renk almış ve yer yer, ele kadife gibi gelen beneklerle örtülmüştü. Daha açık tonda benzer benekler Sterlyadnikov'un esmer, nerdeyse sırtına yapışacak kadar çökmüş karnının üstünde de belirmişti. Yaradan ve pantolonun üstünde kuruyan kandan pis, iğrenç bir koku yayılıyordu; Çumakov arkadaşının bacağını muayene ederken burnunu tutup kaşlarını çat-

tı ve ta gırtlağına kadar yükselen öğürtüsüne zor engel oldu. Sonra Sterlyadnikov'un yarı kapalı mavi gözkapaklarını yakından inceledi, Fomin'le bakıştı ve "Görünüşe göre kangren olmuş... Tanrım! Durumun çok kötü be Vasili Sterlyadnikov! Gerçekten de çok kötü bir durum! Ah, Vasya, dünyada hiç kimse kalmamış gibi neden senin başına geldi bu iş!" dedi.

Sterlyadnikov kısa kısa ve sık soluk alıyor, tek kelime söylemiyordu. Fomin'le Gregor komut almış gibi yere inerek yaralıya yaklaştı. Sterlyadnikov bir süre öyle sessiz kaldı, sonra gövdesini ellerinin üzerinde doğrultarak, kadere boyun eğen bir ciddiyetle, kan çanağına dönmüş gözlerini teker teker hepsinin üzerinde dolaştırdı:

"Kardeşler, beni ölüme bırakın... Ben artık bu dünyada yaşayan bir canlı değilim... Bittim, dermanım kalmadı artık..."

Tekrar sırtüstü uzandı, gözlerini kapadı. Fomin'le diğerleri ondan böyle bir istek bekliyordu. Fomin, Koşelev'e hafiften bir göz kırparak arkasını döndü. Koşelev hiç itiraz etmeden tüfeğini omzundan sıyırdı. Çumakov'un dudaklarına baktı ve "Vur!" kelimesini duymaktan çok tahmin etti; bu arada Çumakov bir adım gerilemişti. Ne var ki Sterlyadnikov tekrar gözlerini açtı ve hiç titremeyen sesiyle, "Buradan vur!" dedi. Elini kaldırarak burnuyla alnının birleştiği noktayı parmağıyla işaret etti:

"Buradan vur ki ışık birden sönüversin... Eğer yolun benim köyüme düşerse, karıma olanları anlatıver... Söyle ona, beni beklemesin."

Koşelev tüfeğinin mekanizmasıyla kuşku uyandıracak kadar uzun oyalanıyor gibiydi, o yüzden, gözkapaklarını indiren Sterlyadnikov birkaç kelime daha ekleyecek zamanı buldu:

"Karım var yalnızca, çocuklarım yok. Karım bir tane doğurdu, ama ölü doğduydu çocuk... Bir daha da olmadı."

Koşelev tüfeği iki kez omuzuna kaldırdı, her seferinde de yüzü biraz daha sararak, indirdi aşağı. Onu dehşetli bir omuz darbesiyle kenara savurdu Çumakov, tüfeği de elinden kapıverdi.

"Beceremeyeceğin işi üstüne alma züppe!" diye boğuk bir sesle bağırarak kasketini çıkardı, saçlarını sıvazladı.

Bir ayağını üzengiye atarken, "Çabuk ol?" diye emretti Fomin.

İhtiyaç duyduğu kelimeleri zorlukla bularak, Çumakov ağır ağır, sakin sakin konuşmaya başladı:

"Vasili, elveda, bütün bu olanlar için Tanrı aşkına beni, hepimizi bağışla! Öbür dünyada yine bir araya geleceğiz, orada yargılanacağız... İstediğini karına söyleriz." Çumakov bir cevap bekledi; ama Sterlyadnikov susuyordu, ölümünü beklerken de yüzü iyiden iyiye sararmıştı. Sadece kirpikleri, güneşten rengi açılmış kirpikleri rüzgâr değmiş gibi titriyor ve sol elinin parmakları, her nedense iliklemeye çalıştığı ceketinin kırık bir düğmesiyle uğraşıyordu.

Yaşamı boyunca pek çok ölüme tanık olan Gregor, durup da Sterlyadnikov'un ölümüne bakamadı. Hızlı hızlı yürüdü, yedeğine aldığı atının dizginlerini sertçe çekti. Silah sesini, sanki kurşun kendi kafasına sıkılacakmış gibi bir duygu içinde bekledi. O silah sesini beklerken, yüreği de geçen saniyeleri sayıyordu. Ama gerisinden doğru, keskin silah sesini aniden duyunca, dizlerinin bağı çözülüverdi, şahlanan atını güçlükle zaptedebildi.

Bir iki saat kadar hiç konuşmadan yol aldılar. Mola verdiklerinde sessizliği ilk bozan Çumakov oldu. Gözlerine avucunu siper ederek boğuk bir sesle, "Ne diye vurdum onu sanki? Onu geride, bozkırda bırakırdık öylece, ben de boşu boşuna günaha girmemiş olurdum. Hiç gözlerimin önünden gitmiyor..." dedi.

"Hiç alışamayacak mısın sen bu işe yahu?" diye sordu Fomin. "Bunca adam öldürdün, hâlâ alışamıyorsun öyle mi? Seninki de yürek değil paslı demir külçesi mübarek..."

Çumakov'un rengi uçtu, ateş saçan gözlerini Fomin'e dikti:

"Sakın şu kafamı kızdırma Yakov Yefimoviç," dedi, usulca. "Bana sataşmaya kalkma, yoksa alırım canını. Evet, senin bile. Hem de kolaycacık!"

Fomin yatıştırıcı bir sesle, "Neden kafanı kızdıracakmışım senin? Benim derdim kendime yetiyor zaten, bir sen eksiktin!" dedi, sırtüstü uzanıp güneşe karşı gözlerini kısarak tatlı tatlı gerindi.

XVI

GREGOR'UN tahminlerinin tersine, on gün içinde kırktan fazla Kazak katıldı Fomin'e. Bunlar, Sovyet kuvvetlerinin dağıttığı çeşitli ufak çetelerden kalan kılıç artıklarıydı. Önderlerini kaybettikten sonra bölgede başıboş, amaçsız dolaştıkları için Fomin'e seve seve katıl-

dılar. Özgür, göçebe yaşantılarını sürdürebildikleri, ellerine düşen her şeyi talan edebildikleri sürece, kime hizmet ettikleri, kimi öldürdükleri umurlarında bile değildi. İpten kazıktan kurtulmuş bir sürü serseriydi topu da. Fomin onları süzerek, aşağılayıcı bir biçimdi, "E, Melehov, şu bize katılanları adamdan saymamak gerek, süprüntü bunlar," demişti. "İpten kazıktan kurtulmuşlar, tam sehpalık herifler!" Fomin içinden hâlâ kendini, 'emekçi halkın savaşçısı' sayıyor ve eskisi kadar sık olmamakla birlikte, hâlâ, "Bizler Kazakların kurtarıcısıyız," diyordu. En saçma umutlarını bile bırakmamakta direniyordu. Bunun şimdilik katlanması gereken bir kötülük olduğu, zamanla kendini çapulculardan kurtaracağı ve er geç, zavallı bir ufak haydutlar çetesinin atamanı değil, Asi kuvvetlerin gerçek komutanı olacağı görüşünü ileri sürerek, silah arkadaşlarının giriştiği çapulculuklara yine göz yummaya başladı.

Ne var ki Çumakov, Fomin'in adamlarının topuna birden "haydutlar" sıfatını yapıştırmakta bir an bile duraksamamış ve Fomin'i de büyük çapta bir hayduttan başka bir şey olmadığına inandırmak için, sesi kısılıncaya kadar tartışmış durmuştu. Yalnız kaldıkları zaman aralarında sık sık şiddetli tartışmalar çıkıyordu.

Bu tartışmalarda Fomin öfkesinden mosmor kesilerek, "Ben Sovyet rejimine karşı bir ideolojinin savaşçısıyım!" diye bağırırdı. "Bir de sen bana kalkıp bilmem ne diyorsun! Benim bir fikir uğruna dövüştüğümü anlamıyor musun budala?"

"Benimle dalga geçmeye kalkma!" diye cevabı yapıştırırdı Çumakov. "Beni kandırmaya çalışma! Çocuk değilim ben! İdeolojiymiş, pöh! Sen anadan doğma haydutsun be, işte o kadar. Hem bu laftan da niye o kadar korkuyorsun! Hiç anlamıyorum doğrusu."

"Çünkü hakaret taşıyor bu laf, ağzı bozuk hergele! Ben hükümete karşı başkaldırıp silaha sarıldım. Böyle yaptım diye haydut olmam!"

"Tam tersine, asıl hükümete karşı dövüştüğün için haydut olursun. Ezelden beri haydutlar hep hükümete karşı gelmişlerdir. Sovyet Hükümeti de ne olursa olsun hükümettir. 1917'den beri iş başında, dolayısıyla da ona karşı gelen herkes hayduttur."

"Ulan mankafa! Ya General Krasnov neydi peki, General Denikin neydi? Onlar da mı hayduttu?"

"Başka ne olacaklar? Onlar da hayduttu, yalnızca apoletleri vardı. Apoletin ise o kadar önemi yok; sen de ben de takardık..."

Fomin yumruğunu vurur, tükürür, inandırıcı bir kanıt bulamadığı için yararsız tartışmayı kısa keserdi. Çumakov'la tartışmanın hiçbiri yararı yoktu.

Çeteye katılanların çoğunun silahları da, giysileri de mükemmeldi. Hemen hepsinin de altında uzun yürüyüşlere alışık, bir günde rahat rahat yüz verst alabilen yavuz atlar vardı. Hatta kimisinin iki atı bile vardı: Atların birine biniyor, ötekini yanlarında, yedekte götürüyorlardı. Gerektiğinde at değiştirerek, birine binip ötekini dinlendirerek, iki atı olan bir binici günde iki yüz verst kadar yol alabilirdi. Bir gün Fomin şöyle dedi Gregor'a:

"Daha en başından hepimizin ikişer atı olsaydı, dünyada hiç kimse bizi yakalayamazdı. Milislerle Kızıl Ordu kuvvetlerinin halkın elinden atlarını almalarına izin verilmiyor, onların da hoşuna gitmez zaten böyle bir şey yapmak. Ama biz dilediğimizi yapabiliriz. Her adamımıza bir yedek at bulmalıyız, o zaman bizi asla yakalayamazlar. İhtiyarların anlattıklarına göre Tatarlar da öyle çıkarmış akına, her birinin iki, bazen üç atı olurmuş. Böyle binicileri kim yakalayabilir? Biz de aynı şeyi yapmalıyız. Bu Tatar aklı çok hoşuma gitti."

Kısa zamanda çok daha fazla sayıda at ele geçirdiler ve bir süre için gerçekten de tutulmaz bir çete oldular. Vyeşenskaya'da yeni kurulan atlı milis birliği boş yere onları yakalamaya çalışıyordu. Fomin'in sayıca ufak kuvveti, yedek atları sayesinde düşmanı kolaylıkla atlatıp birkaç menzil önüne geçerek, tehlikeli çatışmalara girmekten kaçınabiliyordu.

Bununla birlikte, mayısın ortasında çetenin dört misli büyüklüğünde bir kuvvet, onları Ust-Koperskaya ilçesinin Bobrovski köyü yakınlarında, Don önünde kıstırmayı başardı. Ama kısa bir çarpışmadan sonra sekiz ölü ve yaralı vererek kıskacı yaran çete, ırmak boyunca geri çekildi. Bu çarpışmadan kısa bir süre sonra Fomin, Gregor'dan kurmay başkanlığı görevini üstlenmesini istedi.

"Bizim eğitim görmüş birine ihtiyacımız var, böylece bir plana göre, haritaya göre hareket edebiliriz, yoksa günün birinde yine kıstırıp tepeleyecekler bizi. Şu işi sen üstleniver Gregor Panteleyeviç."

Gregor terslenerek, "Milisleri yakalayıp kafalarını uçurmak için kurmaya ihtiyacın yok," dedi.

"Her birliğin kurmaya ihtiyacı vardır; saçmalama şimdi!"

"Kurmaysız edemiyorsan, bu görevi Çumakov'a ver."

"Sen neden üstlenmek istemiyorsun?"

"Kurmaylığın ne olduğu konusunda fikrim bile yok."

"Çumakov'un var mı sanki?"

"Hayır, Çumakov'un da yoktur."

"Öyleyse ne demeye onu öneriyorsun. Sen subaysın, kurmaylıktan anlaman gerekir. Taktik maktik, bilmen gerekir böyle şeyleri."

"Sen ne kadar iyi bir birlik komutanıysan, ben de o kadar subaydım! Bizim için ise bir tane taktik var; bozkırda oradan oraya dolaşmak ve gözlerimizi dört açmak," dedi Gregor alay ederek.

Fomin ona göz kırparak tehdit yollu parmağını salladı:

"Ben senin içini okurum! Hep kendini gölgede tutarsın değil mi? Hiç aydınlığa çıkmak istemezsin, öyle değil mi? Böyle paçayı kurtaramazsın kardeşim! Ha birlik komutanı olmuşsun, ha kurmay başkanı, hepsi bir. Yakaladıkları zaman ayırt edecekler mi sanıyorsun? Bekle de gör hele!"

"Orasını hiç düşündüğüm yok; yanlış tahmin yürütüyorsun," dedi Gregor, gözlerini kılıcının kabzasındaki düğümden hiç ayırmaksızın, "Hiç anlamadığım bir işi üstlenmek istemiyorum, o kadar."

"Eh, madem istemiyorsun, yapma öyleyse," dedi Fomin gücenerek. "Sen olmadan da başımızın çaresine bakarız."

Bölgede durum tamamıyla değişmişti; vaktiyle Fomin'i büyük bir konukseverlikle ağırlayan Kazakların kapıları şimdi yüzlerine kapanıp sürgüleniyor, çete bir köye girince, ev sahipleri telaşla dört bir yana kaçışıp, meyve bahçelerinde, bostanlarda saklanıyordu. Vyeşenskaya'ya gelen Devrim Mahkemeleri, vaktiyle Fomin'e yataklık yapan pek çok Kazak'ı şiddetle cezalandırmıştı. Verilen cezalarla ilgili haberler köylere hızla yayılmış, haydutlara açıktan açığa dostluk gösterenlerin kafasında da aynı hızla büyük bir etki bırakmıştı.

On beş gün içinde Fomin, yukarı Don ilçelerinin tümünü bir bir dolaştı. Çetenin mevcudu şimdi yüz otuz kadar kılıca ulaşmıştı ve arkalarından artık sadece aceleyle toplanmış başıbozuk atlılar değil, Güney Cephesinden kaydırılan 13. Süvari Alayının birkaç bölüğü kovalıyordu.

Son zamanlarda Fomin'e katılanların çoğu uzak bölgelerden gelmeydi. Don'a dolambaçlı yollardan geçerek gelmişlerdi. Bunların bir

bölümünü kürekten, hapishaneden, toplama kampından tek tek kaçanlar oluştuyordu; ama büyük çoğunluk Maslak'tan ayrılan birkaç düzinelik atlılar grubu ile dağıtılan Kuroçkin çetesinin artıklarından oluşuyordu. Maslak çetesinin adamları, çeşitli takımlara dağıtılmalarına ses çıkarmadılarsa da, Kroçkin çetesinin artıkları birbirlerinden ayrılmak istemedi. Savaşta da ordugâhta da hep birlikte hareket ediyor, hiç birbirlerinden ayrılmıyor, bir kooperatif ya da depoyu yağmaladıkları zaman, ele geçirdiklerinin tümünü ortaya dökerek, takımlarının ortak malı haline getiriyor, sonra da ganimeti eşitlik ilkesine büyük bir titizlikle uyarak paylaşıyorlardı.

Yırtık pırtık Çerkes kaytanları içinde üç beş Terek ve Kuban Kazak'ı, iki Kalmuk, konçları kasıklara kadar çıkan avcı çizmeleri giymiş bir Letonyalı ile çizgili gömlekli, gemici giysileri solmuş beş anarşist denizci Fomin çetesinin karmakarışık görünüşünü daha da artırıyordu.

Bir gün Çumakov ağır ağır ilerleyen kolu gözleriyle işaret ederek, "E, hâlâ haydutlara komuta etmediğini iddia ediyorsun, peki, ya şunlara ne dersin?" diye sordu Fomin'e. "Rütbesi alınmış bir papazla, pantolon giymiş iki domuz bulduk mu, artık kutsal azizler koleksiyonumuzu tamamladık gitti demektir."

Fomin duymazlıktan geldi. Onun bütün derdi, çevresine toplayabildiği kadar çok adam toplamaktı. Gönüllüleri kabul ederken hiçbir şeyi hesaba katmıyordu. Emrinde çalışmak isteyen her kim olursa, kendisi sorguya çekiyor ve kestirip atıyordu:

"Uygunsun. Seni alıyorum. Git kurmay başkanım Çumakov'u gör; seni bir takıma koysun, silahlarını da versin."

Migulinskaya ilçesinin köylerinden birinde Fomin'in yanına iyi giyimli, kıvırcık saçlı, esmer bir genç getirdiler. Delikanlı çeteye katılmak istediğini belirtti. Onu sorguya çeken Fomin, adamın aslen Rostov'lu olduğunu, silahlı soygunculuktan yakın zamanda hüküm giydiğini, ama Rostov hapishanesinden kaçarak Fomin'in adını duyması üzerine yukarı Don bölgesine kadar geldiğini öğrendi.

"Hangi ırktansın sen?" diye sordu ona Fomin. "Ermeni misin, Bulgar mı?"

Delikanlı bir parça ezilip büzülerek, "Yahudiyim," dedi.

Bu hiç beklenmedik açıklama karşısında afallayan Fomin'in bir süre nutku tutuldu. Böyle beklenmedik durumlar karşısında ne yapacağını bilemezdi.

Bir süre derin derin düşündükten sonra, içini çekti ve şöyle dedi:

"Eh, ne yapalım, Yahudiysen Yahudisin. Biz böylelerine bile burun kıvırmayız. Bir adamımız daha oldu demektir. Yalnız, sen at binebilir misin? Hayır mı? Öğrenirsin! Başlaman için sana yumuşak başlı ufak bir kısrak veririz, o zaman öğrenirsin. Çumakov'a git de seni bir takıma versin."

Bir iki dakika sonra Çumakov öfkeden gözü dönmüş bir halde dörtnala Fomin'in yanına geldi.

Dizginleri, hayvanını art ayakları üzerine çökertecek kadar sertçe çekerek bağırdı:

"Sen aklını mı kaçırdın, yoksa dalga mı geçiyorsun yahu? Ne diye Yahudileri mahudileri yolluyorsun bana? Kabul etmem onu! Cehennemin dibine kadar yolu var!"

"Sen al, al; bir adam bir adamdır!" dedi Fomin sükûnetle.

Ne var ki Çumakov ağzı köpürerek kükredi:

"Almam ulan! Gebertirim onu, yine de almam! Kazaklar bu yüzden patırtı etmeye başladı bile; git de onlarla sen konuş."

Onlar böyle birbirleriyle tartışa küfürleşe dursunlar, diğer yanda Kazaklar genç Yahudiyi bir arabanın yanına sıkıştırmış, delikanlının sırtındaki işlemeli gömlekle, ayağındaki bez pantolonu çıkarmaya koyulmuştu. Kazaklardan biri işlemeli gömleği kendi üstüne tutarak uyup uymadığına bakarken, delikanlıya dedi ki:

"Köyün dışındaki şu kuru çalılıkları görüyor musun? Hadi bakalım, dörtnala oraya koş ve yere yat. Biz buradan çekip gidene kadar orada yatacaksın, biz gittikten sonra kalkar, canının istediği yere gidersin. Bir daha da yanımıza sokulmaya kalkma sakın, yoksa gebertiriz seni. İyisi mi sen Rostov'a, anacığının yanına dön. Dövüşmek siz Yahudilere kalmamış. Tanrı sizlere ticareti öğretti, dövüşmeyi değil. Dövüşmeyi bize bırakın."

Yahudi çeteye kabul edilmedi, ama aynı gün Kazaklar, Vyeşenskaya ilçesinin bütün köylerinde tanınan yarım akıllı Paşa'yı yakaladı ve kahkahalar atarak, adamı İkinci Takıma asker yazdı. Adamı bozkırda yakalayıp köye getirmiş, ölü bir Kızıl Ordu neferinin üstünden çıkar-

dıkları üniformayı büyük bir ciddiyetle ona giydirmişlerdi. Kazaklar ona tüfeğin nasıl tutulacağını gösterip, nasıl kılıç çalınacağını öğretmek için epey zaman harcadı.

Gregor bağlama kazığına, atlarının yanına giderken, toplanan kalabalığı fark ederek ne olduğunu anlamak için yolunu değiştirdi. Kahkahaların göklere yükseldiğini duyunca adımlarını hızlandırdı, derken birdenbire çöken sessizliğin içinden, birisinin, ciddi ciddi akıl veren sesini duydu:

"Yok yok, öyle değil Paşa! Hiç öyle kılıç kullanılır mı? Öyle odun kesilir, ama adam kesilmez. Bak böyle yapacaksın, görüyor musun? Adamı yakalar yakalamaz hemen diz çökmesini emredeceksin, yoksa ayakta dururken kılıç çalmaya kalkarsan zorluk çekersin. Adam diz çökünce, sen de arkasından şöyle yanaşıp boynuna çalacaksın kılıcı... Kılıcı tam yukarıdan indirme, şöyle hafif yanlamasına vurmaya bak..."

Çevresini saran haydutların ortasında, yalın kılıcını kabzasından sımsıkı tutmuş, hazır ol vaziyetinde duruyordu yarım akıllı. Patlak gözlerini kendinden geçercesine kısmış, Kazaklardan birinin öğrettiklerini sırıtarak dinliyordu. Ağzının kenarlarında tıpkı atlarınki gibi köpük köpük yemek kırıntıları toplanmış, şırıl şırıl akan salyaları bakır kızılı sakalının üzerinden göğsüne süzülüyordu. Pis dudaklarını yalayıp tutuk diliyle peltek peltek konuştu:

"Anladım hepsini amcacığım... Dediğin gibi yaparım... Tanrının tutsağına diz çökertirim, boynunu keserim, keser koparırım. Bana pantolon verdiniz, gömlek verdiniz, sonra çizme verdiniz. Ama kaputum yok. Bana bir de kaput verirseniz, o zaman ben de sizi memnun ederim! Bütün gücümle çalışırım!"

"Sen hele bir komiser öldür de, o zaman kaput da veririz. Ama önce bize geçen yıl nasıl evlendiğini anlat," dedi Kazaklardan biri.

Yarım akıllının tekerlek gibi açılmış bulanık gözlerinde hayvansı bir korku belirdi. Ağız dolusu küfürler sıraladıktan sonra, bir kahkaha tufanı arasında hikâyesini anlatmaya koyuldu. Manzara öylesine iğrençti ki, Gregor ürpererek hızla döndü. Kendi kendinden, sürdüğü bu sefil yaşantıdan nefret ederek, 'Kader birliği ettiğim şu adamlara bak!' diye geçirdi içinden.

Yarı delinin haykırışlarına ve Kazakların gürültülü kahkahalarına kulaklarını tıkamaya çalışarak, atların bağlandığı kazıkların dibine

uzandı. Besili atlarını seyredip onların mükemmel durumda olduklarını görerek, 'Yarından tezi yok kaçıyorum! Tam zamanıdır!' diye karar verdi. Çeteden ayrılmak için hesaplı kitaplı, dikkatle hazırlandı. Ölü bir milisin üzerinden aldığı, Uşakov adına düzenlenmiş kâğıtları kaputunun astarı içine dikmişti. İki haftadan beridir atlarını kısa mesafeli, ama çok hızlı bir dörtnala alıştırıyordu. Onları düzenli aralıklarla suvarıyor, daha önce elinden gelip geçmiş hiçbir ordu bineğine göstermediği bir özenle tımar ediyor, geceleri yasal olan veya olmayan yollardan onlara yem buluyordu; bu yüzden de Gregor'un atları öbür atların hepsinden daha mükemmel durumdaydı. Hele o Ukrayna baklakırı. Parlak derisi güneşin altında savatlı Kafkas gümüşü gibi ışıldıyordu.

Elinde böyle atlar olduktan sonra her takipten kurtulacağına güvenebilirdi. Gregor kalktı, yakınlardaki bir kulübeye gitti. Tahıl ambarının eşiğine oturmuş yaşlı kadına saygılı bir sesle sordu:

"Tırpanın var mı nine?"

"Vardı bir tırpanımız, ama Allah bilir nerede şimdi. Ne yapacaksın tırpanı?"

"Atlarım için bahçeden bir parça yeşillik kesmek istiyordum. İznin var mı?"

İhtiyar kadın bir an düşünüp cevap verdi:

"Yakamızdan ne zaman düşeceksiniz? Hep bir şeyler istersiniz, şunu ver, bunu ver. Bir bölüğünüz gelir tahıl ister, bir bölüğünüz gelir gözüne kestirdiğini çeker alır. Vermeyeceğim tırpanı sana! Ne istersen yap, ama vermeyeceğim!"

"Bir parçacık otu mu kıskanıyorsun yahu koca nine?"

"Çıplak kalan yerde yeniden ot biter mi sanıyorsun? Ben ineklerime ne vereceğim sonra?"

"Bozkırda ot mu kalmadı?"

"Öyleyse git bozkırdan biç otunu kartalım. Bozkırda dolu var."

Gregor sinirlenerek söylendi:

"Şu tırpanı versen iyi edersin nine. Ben azıcık bir şey keseceğim, gerisi yine sana kalır. Ama atlarımızı bahçene salıverecek olursak, hiç ot kalmaz."

İhtiyar kadın Gregor'a sert sert bakıp öte yana döndü, "Git kendin al," dedi. "Sundurmada asılı duruyor herhalde."

Gregor sundurmada eski, kırık bir tırpan buldu. İhtiyar kadının yanından geçerken, onun homurdandığını açık seçik duydu:

"Kıra kıra bitiremediler sizleri daha, kahrolasıcalar!"

Gregor'un çoktandır alıştığı bir şeydi bu. Uzun zamandır Kazakların çeteye karşı nasıl bir tutum içinde olduğunu biliyordu. Bir yandan tırpanı dikkatle savurup otları ta diplerinden, hiç sap bırakmadan kesmeye çalışırken, bir yandan da, 'Haklılar da,' diye düşünüyordu. 'Bizleri ne diye istesinler sanki? Kimsenin bize ihtiyacı yok ki, elâlemin işine gücüne, barış içinde yaşamasına engel oluyoruz. Buna bir son vermeli, hem de vakit geçirmeden!'

Atlarının başında durup onların kara ipek gibi dudaklarıyla körpe otları istekle, tutam tutam alışlarını seyrederek, düşüncelere dalıp gitmişti Gregor. Bir delikanlının kalın, ama ergenlik çağındaki o çatal çatal sesi Gregor'u dalgınlığından ayırdı.

"Atın güzelliğine bakın! Kuğu gibi mübarek!"

Gregor konuşan kim diye o yana baktı. Çeteye daha yeni katılmış genç bir Kazak, Gregor'un kırına gözlerini dikmiş hayran hayran başını sallıyordu. Hayvanı kendinden geçercesine seyrederek, dilini şaklata şaklata çevresinde birkaç sefer dolandı.

"Senin atın mı?" diye sordu.

"Sana ne, nene gerek senin?" diye kabaca cevap verdi Gregor.

"Değiş tokuş edelim seninle! Bende bir doru var, safkan Don atıdır; hiçbir engel tanımaz, çok da hızlıdır. Ne hızlıdır bilemezsiniz! Şimşek gibi."

"Cehennem ol!" dedi Gregor soğuk bir sesle.

Delikanlı bir iki dakika konuşmadı, sonra acı acı içini çekerek iki adım öteye oturdu. Kırı uzun uzun, gözlerini hiç ayırmadan seyrettikten sonra, laf attı:

"Bu hayvan soluğan galiba!"

Gregor sesini çıkarmadan bir saman çöpüyle dişlerini karıştırıyordu. Bu saf delikanlıdan hoşlanmaya başlamıştı.

Delikanlı Gregor'a yalvaran gözlerle bakarak, "Değişmez misin, amca?" diye usulca sordu.

"Hayır, değişmem! Atınla birlikte kendini versen yine değişmem."

"Peki nereden ele geçirdin onu?"

"Kendim yumurtladım."

"Aman, hadi canım, doğrusunu söylesene!"

"Bütün atlar gibi, kısrağın biri düşürdü."

Delikanlı alınmış gibi, "Aptallarla da konuşulmaz ki zaten!" diyerek çekilip gitti.

Köy bomboş, ölü gibi uzanıyordu Gregor'un önünde. Fomin'in adamlarından başka tek kul yoktu görünürlerde. Sokağın birinde terk edilmiş bir araba, bir avluda gelişigüzel üstüne saplanıp bırakılmış baltayla birlikte odun yarmakta kullanılan koca bir kütük, onun yanı başında rendelenmesi yarım bırakılmış bir kereste, yolun ortasında tembel tembel güdük otları kemiren başları yularlı öküzler, kuyu başında devrilmiş bir kova... bütün bunlar, köyün huzurlu yaşantısının beklenmedik bir biçimde bozulduğunu, köylülerin işlerini yarım bırakarak kaçtıklarını gösteriyordu.

Kazak alayları Doğu Prusya'dan geçerken de Gregor böyle terk edilmiş yerler, alelacele kaçışların buna benzer izlerini görmüştü. Şimdi aynı şeyleri kendi yurdunda gösteriyordu ona yaşam. Şimdi yukarı Don Kazaklarının yaptığı gibi, o vakitler de Almanlar aynı nefret dolu bakışlarla, aynı asık suratlarla karşılamıştı onu. O ihtiyar kadınla yaptığı konuşma aklına geldi, yaşlı gözlerini çevresinde dolaştırdı ve gömleğinin yaka düğmelerini çözdü. O Allahın belası acı yine yüreğini kemirmeye başlamıştı.

Güneş toprağı kavuruyordu. Yol boyunca hava tatsız tuzsuz toz, ot ve at teri kokuyordu. Bahçelerdeki kavakların yüksek tepelerine serpilmiş derme çatma yuvalarında ekin kargaları ötüyordu. Bir belenin başındaki kaynaklardan beslenerek bozkırdan gelen bir derecik, köyün ortasından ağır ağır akarak onu ikiye ayırıyordu. Derenin iki yanında Kazakların geniş arazileri dere yamacına tatlı bir eğimle iniyor, sık ağaçlı meyve bahçelerinin örttüğü avlularda vişnelerin dalları kulübelerin pencerelerine gölge veriyor, elma ağaçlarının kalın dallarından yeşillik ve öbek öbek meyveler fışkırıyordu güneşe doğru.

Gregor buğulanan gözleriyle yer yer sinirotları bürümüş avluya, sarı pencere kepenkleri olan saz damlı kulübeye, kuyunun yüksek kaldıraç sırığına bakıyordu. Harman yerini çevreleyen köhne çitin kazıklarından birinin tepesine, yağmur yiye yiye ağarmış bir at kafatası geçirilmişti; kafatasının boş göz çukurları kara kara bakıyordu. Aynı kazığa bir kabağın yemyeşil filizi sarılmış, kıvrıla kıvrıla güneşe doğru

yükselmişti. Kazığın tepesine kadar tırmanan filiz mini mini sürgünleriyle kafatasının dişlerine, çıkıntılı yerlerine tutunmuştu. Filizin serbest ucu ise, tutunacak bir yer arayarak, bir iki adım ötedeki kartopu çiçeğinin çalılarından birine doğru uzanmaya başlamıştı.

Bütün bunları daha önce rüyasında mı görmüştü, yoksa çok uzaklarda kalan çocukluğunda mı? Ansızın benliğini kavrayıveren şiddetli bir özlemle, Gregor yüzükoyun çitin dibine uzandı, yüzünü elleriyle kapadı ve ancak, ta uzaklardan, uzatılarak verilen "At başına!" komutu kulaklarına ulaşınca ayağa kalktı.

O gece yürüyüş sırasında koldan ayrıldı, eyerini düzeltiyormuş gibi yaparak durdurdu atını ve at toynaklarının gittikçe uzaklaşan seslerini dinleyerek bekledi. Sonra zıplayıp eyerine oturdu ve yoldan çıkıp dimdik bir yöne saparak dörtnala ileri atıldı.

Beş verst kadar hayvanlarını durup dinlenmeden koşturdu, sonra adeta kararına düşürüp çevresine kulak verdi. Ardından kovalıyorlar mıydı, bir ses var mıydı? Bozkırda tam bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yalnız kumlu çukurluklardan bataklık kuşlarının birbirlerine acı acı seslenişleriyle, çok uzaklarda bir yerden bir köpek uluması belli belirsiz duyuluyordu.

Kapkara gökyüzünde yıldızlar altın yağmuru gibi ışıldıyordu. Bozkırın üzerinde sessizlik ve pelinotunun o bildik acı kokusuyla yüklü bir meltem egemendi şimdi. Gregor eyerinde doğruldu, ciğerlerini doldura doldura rahat bir soluk aldı.

XVII

TANYERİ ağarmadan çok önce, Tatarski'nin berisinde uzanan otlağa girdi Gregor. Köyün alt başında, Don'un daha sığca olduğu yerde soyundu, giysilerini, çizmelerini, silahlarını denk yapıp atlarının başları üstüne bağladı, fişekliğini dişlerinin arasına kıstırarak, yüzmek üzere hayvanlarla birlikte ırmağa girdi. Suyun dayanılmaz soğukluğu derisini yaktı. Dizginleri sol elinde sımsıkı tutup, homurdanan, tıksıran atları usulca dehlerken, bir yandan da ısınabilmek için sağ koluyla hızlı hızlı kulaç atmaya başladı.

Kıyıda çarçabuk giyindi, kolan kayışlarını sıktı ve ısıtmak için hayvanları köye doğru dörtnala, hızla koyverdi. Islanan kaputu, ıslak

tepindirikler, yaş gömleği üşütüyordu Gregor'u. Dişleri takırdamaya başladı, sırtından aşağı bir ürperti indi ve her yanını bir titreme aldı. Ama çok geçmeden bu hızlı koşuyla ısındı ve köye yaklaşırken, hayvanları adeta kararına düşürüp çevresine kulak kabarttı. Hayvanları bir dere yatağının içinde bırakmaya karar verdi. Yamacın gevşek topraklı, taşlı, molozlu bayırından dere yatağına indi. Atların toynakları altında taşlar takır tukur ediyor, nallarından kıvılcımlar çıkıyordu.

Gregor atları çocukluğundan beri bildiği kurumuş bir karaağaca bağlayıp köye doğru yola koyuldu.

İşte Melehov'ların eski evi, işte koyu kümeler halinde elma ağaçları, işte kuyu kaldıracının Büyükayı'yı gösteren sırığı. Gregor heyecandan soluk soluğa ırmağın kıyısına indi, Astakov'ların avlusunu çevreleyen çitten ihtiyatla, sürünerek geçti ve panjurları kapatılmamış pencereye yanaştı. Yüreğinin gümbürtüsüyle, hızla başına hücum eden kanın uğultusundan başka bir şey duymuyordu. Pencerenin pervazına usulcacık, öylesine usul vurdu ki, kendi bile duyamadı sesi. Aksinya ses çıkarmadan pencereye gelerek dışarıya baktı. Gregor onun ellerini göğsüne bastırdığını gördü ve dudaklarından hafif bir inilti kaçırdığını duydu. Ona camı açmasını işaret ederek, silahını omuzundan sıyırdı. Aksinya pencereyi ardına kadar açtı.

"Daha yavaş! Nasılsın? Kapıyı açma, pencereden gireceğim," diye fısıldadı Gregor.

Evin duvarına bitişik sekiye basarak yükseldi. Aksinya'nın çıplak kolları boynuna dolanıverdi. Omuzlarının üstünde bu kollar, bu sevgili, bu değerli kollar öylesine titriyordu ki, onların titremesi Gregor'a da geçti.

Gregor zor duyulur bir fısıltıyla, "Aksinya... dur hele... tüfeği al," diye kekeledi.

Kılıcının kabzasını yakalayarak, pencere denizliğinin üzerinden odaya atladı.

Gregor onu kucaklamak istedi ama Aksinya onun önünde külçe gibi dizlerinin üzerine çöktü. Gregor'un bacaklarına sarılarak, yüzünü ıslak kaputuna gömdü. Bedeni baştan aşağı sessiz hıçkırıklarla sarsılıyordu. Gregor onu kaldırdı, sıraya oturttu. Üzerine doğru eğilerek Aksinya'nın yüzünü göğsüne bastırdı. Aksinya hiç konuşmuyor, zangır zangır titriyor, hıçkırıklarını bastırmak, çocukları uyandırmamak için Gregor'un kaputunun yakasını ısırıyordu.

O derece güçlü bir kadın olmasına rağmen, öyle görünüyordu ki, çektiği bunca acı onu da çökertmişti. Şu son üç beş ay içinde onun da yaşamı acılarla dolu geçmişti. Gregor onun sırtından aşağı dökülen saçlarını okşadı, terden ıslanmış, ateş gibi yanan alnını okşadı. Doya doya ağlasın diye bıraktı, sonra sordu:

"Çocuklar iyi mi?"

"Evet."

"Ya Dunya?"

"Dunya da. Sağ ve sağlıklı..."

"Mihail evde mi? Ama dur Allah aşkına! Bırak ağlamayı artık, bak gözyaşlarından gömleğim sırılsıklam oldu... Aksinya! Sevgilim, yeter artık. Gözyaşlarına vaktimiz yok, çok dar vaktimiz... Mihail evde mi?"

Aksinya gözyaşlarını sildi ve Gregor'un yüzünü ıslak avuçlarının arasına aldı. Gözyaşları arasında gülümseyip, gözlerini sevdiği adamdan bir an bile ayırmaksızın sakin sakin konuştu:

"Tamam, artık, bitti... Ağlamayacağım bir daha... Mihail Tatarski'de değil; iki aydan beri Vyeşenskaya'da, bir askerî birlikte çalışıyor. Gel de çocuklara bak. Ah, seni hiç beklemiyorduk, umudumuzu da..."

Mişatka'yla Polyuşka karyolada, kolları bacakları birbirine dolanmış yatıyordu. Gregor üzerlerine eğildi, bir iki dakika böyle kaldı, sonra ayaklarının ucuna basarak yanlarından ayrılıp sessizce Aksinya'nın yanına oturdu.

Aksinya alev alev yanan bir fısıltıyla, "Sen nasılsın?" diye sordu. "Nasıl geldin buraya? Bunca zamandır nerelerdeydin? Ama ya seni tutarlarsa?"

"Seni alıp götürmek için geldim. Beni tutabileceklerini sanmıyorum. Gelir misin?"

"Nereye?"

"Benimle. Çeteyi bıraktım. Fomin'le birlikteydim, duymuş muydun?"

"Evet. Ama nereye gideceğiz?"

"Güneye, Kuban'a, daha da uzaklara. Geçimimizi sağlar, nasıl olsa ekmeğimizi çıkarırız bir yerlerden. Ben ne iş olsa yaparım. Ellerimin çalışmaya ihtiyacı var, dövüşmeye değil. Şu son aylar öyle acı çektim ki... Neyse, bunu sonra konuşuruz."

"Ya çocuklar ne olacak?"

"Onları Dunya'nın yanına bırakırız. Bakalım artık. Sonra gelip alırız onları da. Eee, geliyor musun?"

"Grişa, benim sevgili Grişam!"

"Yapma güzelim! Ağlama! Yeter artık! İleride ağlarız, buna bol bol vaktimiz olacak... Hadi hazırlan; dere yatağında atlar bizi bekliyor. Evet, geliyor musun?"

"Hay Allah, ne sanıyordun ya?" dedi Aksinya birden yüksek sesle, sonra korkarak elini dudaklarına bastırıp çocuklara baktı. "Ne sanıyordun ya?" diye tekrar fısıltıyla sordu. "Yalnız başıma yaşamak pek mi hoşuma gidiyor? Geleceğim Gregor, sevgilim. Senin ardından yürüyerek de gelirim, sürünerek de gelirim, ama artık burada bir başıma kalamam. Sensiz yaşayamam. İstersen öldür beni, ama bir daha bırakma."

Gregor onu bağrına bastı. Aksinya'yı öperken göz ucuyla pencereye baktı. Yaz geceleri kısa olurdu. Acele etmeleri gerekliydi.

"Bir parça uzanmak istemez miydin?" diye sordu Aksinya.

"Aman, ne diyorsun sen?" dedi Gregor korkuyla. "Az sonra tanyeri ağaracak, yola çıkmalıyız. Hadi giyin de git Dunya'yı çağır. Ona da anlatalım durumu. Karanlıkta Suhoy bükünü tutmamız gerek. Günü ormanda geçirir, gece yine yola çıkarız. At binebilir misin?"

"Tanrım, nasıl olsa beceririm, yürümeyecek olduktan sonra! Deminden beri yoksa rüya mı görüyorum diye hep soruyorum kendime. Rüyalarımda sık sık seni görürüm... Her seferinde de başka biçimde görürüm seni." Aksinya saçlarını aceleyle tararken, firketeleri dişlerinin arasında tutuyor ve öyle yavaş sesle konuşuyordu ki, Gregor onun dediklerini anlamakta zorluk çekiyordu. Aksinya çarçabuk giyindi, kapıya gitti.

"Çocukları uyandırayım mı?" diye sordu. "Onlara bir bakardın."

"Hayır, sakın!" dedi Gregor kararlı bir sesle.

Kasketinin içinden tütün kesesini aldı ve kendine bir sigara sarmaya başladı; ama Aksinya gider gitmez hemen karyolaya varıp çocuklarını uzun uzun öptü. Sonra Natalya'yı, bahtı kara yaşamında yer alan daha pek çok şeyi hatırladı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Dunya daha eşikten adımını atarken, "Selam olsun ağabeyciğim!" dedi. "Demek eve döndün artık! Bozkırda ne kadar dolaşırsan dolaş, yine de..." Derken Dunya ağıt yakmaya başladı:

"Çocuklar dünya gözüyle babalarını gördüler... Yoksullar, daha babalarının sağlığında öksüz kalmıştı."

Gregor onu kucaklayarak ciddi bir tavırla, "Daha yavaş!" dedi. "Çocukları uyandıracaksın. Bırak şimdi bunları bacım! Daha önce de dinledim ben böyle şeyleri. Benim derdim, benim gözyaşlarım bana yeter. Bunları dinlemek için çağırtmadım seni buraya. Çocukları alıp bakar mısın onlara?"

"Peki, sen nereye gidiyorsun?"

"Ben kaçıp uzaklara gidiyorum. Aksinya'yı da yanımda götürüyorum. Çocuklara bakar mısın? Bir iş tutayım, ondan sonra gelir alırım onları."

"Elbette, ya ne yapacaktım? İkiniz birden gidiyorsanız, tabii ki alacağım. Sokakta kalacak değiller ya! Sen de herhalde yabancıların eline bırakacak değilsin çocukları."

Gregor onu sessizce öptü ve "Sana binlerce teşekkür bacım. Reddetmeyeceğini biliyordum zaten," dedi.

Dunya sandığın üstüne oturarak sordu:

"Ne zaman gidiyorsunuz? Hemen mi?"

"Evet."

"Peki ev ne olacak? Sonra çiftlik?"

Aksinya kuşku içinde cevap verdi:

"Sen nasıl istersen öyle yap. İstersen birine ver otursun ya da ne istersen öyle yap. Geride kalan elbiselerim, bütün eşyam senin olsun."

"Elâleme ne diyeyim? Nereye gittiğinizi soracaklardır, ne diyeyim onlara?" diye sordu Dunya.

Gregor, "Bir şey bilmediğini söylersin," diyerek Aksinya'ya döndü. "Aksinya, acele et! Yanına fazla bir şey alma. Sıcak tutacak bir yün hırka, iki üç eteklik, alabildiğin kadar çamaşır ve iki üç öğün yetecek kadar yiyecek al, hepsi o kadar."

Dunya'ya veda edip hâlâ uyuyan çocukları öptükten sonra Gregor'la Aksinya ayvana çıktıklarında, şafak sökmeye başlamıştı. Don'a inip kıyıdan dere yatağına doğru ilerlediler.

"Seninle birlikte bir zamanlar tıpkı böyle, Yagodnoye'ye gitmiştik," dedi Gregor. "Yalnız o sefer daha büyük bir denk almıştın yanına, bizler de daha gençtik..."

Sevinçten kabına sığamayan Aksinya, ona göz ucuyla bakıp cevap verdi:

"Ama hep sanki rüya görüyorum da uyanıvereceğim diye korkuyorum. Bana elini ver de dokunayım, rüya olmadığına inanayım." Yürürken Gregor'un omuzuna yaslanarak sessiz sessiz gülüyordu Aksinya.

Gregor onun gözyaşlarından şişen gözlerinin mutlulukla ışıldadığını, sabah karanlığında yanaklarının solgun durduğunu gördü. Sevgiyle gülümseyerek düşündü: 'Hemen de hazırlanıp komşuya gidiyormuş gibi geliverdi... Hiçbir şeyden korkusu yok; ne yaman kadın!'

Sanki onun aklından geçenlere cevap verir gibi, Aksinya, "Bak, nasıl bir kadın olduğumu gör," dedi. "Bana bir ıslık çaldın, köpek gibi ardından geliverdim. Beni sana böylesine bağlayan şey sana olan aşkımdır, sana duyduğum özlemdir Grişa... Yalnızca çocuklar için üzülüyorum, kendim için tek düşüncem yok. Seninle birlikte nereye olursa giderim, ölüme bile!"

Onların ayak sesini duyan atlar hafif hafif kişnedi. Şafak hızla söküyordu. Doğu ufku üzerinde incecik bir şerit, şimdiden fark edilir biçimde pembeleşmişti. Don'un sularından buğular yükseliyordu.

Gregor atları çözerek Aksinya'nın binmesine yardım etti. Üzengi kayışları Aksinya'nın bacaklarına biraz uzun geldi. Bunu daha önceden akıl edemediğine kızan Gregor kayışları kısalttı, kendi de ikinci ata bindi.

"Ardımdan ayrılma Aksinya. Dere yatağından düze çıkınca dörtnala gideceğiz. O zaman fazla sarsılmazsın. Dizginleri gevşeteyim deme sakın, bindiğin at bundan hiç hoşlanmaz. Bir de, dizlerini kolla! Ara sıra oyunculuğu tutar, dişlemeye kalkar adamın dizini. Hadi bakalım, gidiyoruz!"

Suhoy büküne kadar aşağı yukarı sekiz verstlik bir yolları vardı. Bu uzaklığı çabucak alıp, gün doğarken ormana yaklaştılar. Ormanın eteğinde Gregor atından atladı, Aksinya'nın inmesine de yardım etti.

"E, nasıl oldu bakalım? Alışık olmayınca at sırtında gitmek zor geliyor değil mi?" diye sordu gülümseyerek.

Dörtnala at sürmekten yüzü kıpkırmızı kesilen Aksinya kara gözlerini ona çevirdi.

"Çok zevkli! Yaya gitmekten çok daha iyi. Yalnız bacaklarım..." utanarak gülümsedi. "Sen arkanı dön de, Grişa, ben bir bakayım. Derim çimdikleniyor gibi... Soyulmuş olacak herhalde."

"Bir şey değil, geçer," dedi Gregor yatıştırıcı bir biçimde. "Biraz yürü şöyle, bacakların titriyor gibi." Gözlerini kıstı ve yumuşak, şakacı bir sesle, "Yaman Kazak'sın be!" dedi.

Bükün hemen tepesinde, orman içinde çimenlik bir kayran buldu ve "Kampımızı burada yapacağız," dedi Gregor. "Rahatına bak Aksinya."

Atların eyerlerini aldı, ayaklarına köstek vurdu, eyerlerle silahlarını bir çalılığın altına koydu. Çimenlerin üstünü kalın bir çiy tabakası örtmüştü ve bu çiyin altından çimenler gümüş renginde görünüyordu; sabah karanlığının hâlâ çekilmediği yamaçta ise, lacivert bir ışıltıyla parlıyordu otlar. Çiçeklerin yarı açılmış taçyaprakları arasında yaban arıları uyukluyordu. Tarlakuşları bozkırın üzerinde şakıyordu; bozkırın güzel kokulu, iri otları arasından bıldırcınlar, "Yatma zamanı! Yatma zamanı!" diye sesleniyordu. Bir meşe sürgününün yanı başında Gregor otları ezdi ve başını eyerlerden birine koyarak uzandı. Bıldırcınların sesi, tarlakuşlarının ninniyi andıran şakımaları ve Don'un ta ötelerinden, geceleyin sıcaklığını yitirmemiş kumullardan esen ılık rüzgâr bir araya gelince, Gregor'un gözkapakları ağırlaştı. Başkaları canları ne isterse yapsındı, ama gecelerce gözüne uyku girmemiş olan Gregor için uyku zamanı gelmişti. Bıldırcınlar buna inandırdı onu ve uykuya yenilen Gregor gözlerini kapadı. Aksinya sessizce onun yanı başında oturdu, bir çiçeğin menekşe rengi yapraklarını düşünceli düşünceli, dudaklarıyla koparmaya koyuldu.

Çiçeğin sapıyla Gregor'un tıraşı uzamış yanaklarına dokunarak, "Grişa, sevgilim, bizi kimse yakalayamaz mı burada sence?" diye usulca sordu.

İçi geçmekte olan Gregor kendini zorlukla toparlayarak, boğuk bir sesle cevap verdi:

"Bozkırda kimsecikler yok. Şimdi işlerin gevşek olduğu bir zaman. Ben uyuyacağım Aksinya, sen atlara göz kulak oluver. Sonra da sen uyursun. Uykusuzluktan bittim. Tam dört gündür... Sonra konuşuruz."

"Uyu sevgilim, rahat rahat uyu!"

Gregor'un üzerine eğildi, alnına düşen bir saç perçemini kaldırdı ve dudaklarını yanağına usulcacık dokundurdu.

"Benim canım, sevgili Grişam benim, ne kadar da artmış kırların!" diye fısıldadı. "Demek sen de yaşlanıyorsun artık! Oysa daha dün gibi geliyor bana, gencecik bir delikanlı olduğun zamanlar..." Belli belirsiz, kederli bir gülümsemeyle bakıyordu Gregor'un yüzüne.

Gregor ağzı azıcık açık, düzenli soluklar alıp vererek uyuyordu. Uçlarının rengi güneşten açılmış kara kirpikleri hafif hafif titriyordu; gerilen üst dudağı sımsıkı kenetlenen beyaz dişlerini ortaya çıkarmıştı. Aksinya ona daha yakından baktı ve ayrı kaldıkları şu son birkaç ay içinde Gregor'un ne kadar değişmiş olduğunu ancak o zaman fark etti. Kaşlarının arasındaki dik, derin çizgide, ağzının kıvrımlarında, fırlak elmacık kemiklerinde sert, âdeta acımasız bir ifade vardı. Ve ilk kez o anda Aksinya aklından Gregor'un bir savaşta, yalın kılıç at üstünde ne müthiş olacağını geçirdi. Gözlerini aşağıya kaydırıp onun iri, kemikli ellerine bakarak her nedense içini çekti.

Bir süre sonra Aksinya kalktı, ıslanmasın diye eteğinin ucunu çiyle nemlenmiş otların değmeyeceği kadar kaldırarak kayranın öbür başına yürüdü. Yakınlarda bir yerden, ufak bir derenin taşlar üzerinden sekerek akarken çıkardığı şırıltı geliyordu. Açık yeşil yosunlarla kaplı koca koca yassı kayaların bulunduğu dere boyuna kadar indi, soğuk pınar suyundan içti, kızarmış yüzünü yıkayıp yazmasıyla ovarak kuruladı. Hafif bir gülümseme dudaklarından hiç gitmiyordu Aksinya'nın; gözleri sevinçle parlıyordu. Gregor'a tekrar kavuşmuştu! Bilinmeyen, bir kez daha onu kısa sürecek bir mutluluğa doğru çağırıyordu. Son birkaç aydır, uykusuz geçen gecelerde ne üzüntüler çekmiş, ne gözyaşları akıtmıştı Aksinya. Daha bir gün önce bostana gittiğinde, bitişik bahçelerde patates çapalayan kadınlar hüzünlü bir türkü söylemeye başlamıştı. Yüreği acıyla burkularak, istemeye istemeye kulak vermişti türküye:

Dön evine, kır turnam, dön evine,
Yetti yüzdüğün, yetti, gel artık.
Benim gözyaşlarım da dinsin,
Yalnız başına ağlamasın kadının artık.

Kadın işte böyle, kara bahtına yas tutan türküyü tiz sesiyle söylemiş, Aksinya da kendini tutamayarak gözyaşlarını koyvermişti. Yüreğini yakan özlemi bastırmak, unutmak için kendini işe vermeye

çalışmıştı. Ne var ki, gözlerini bulandıran yaşlar yeşil patates yapraklarına, çaresiz ellerinin üstüne dökülmeye devam ettiğinden, bir şey göremez, çalışamaz olmuştu. Çapayı fırlatıp atmış, yere kapanmış, yüzünü avuçlarının içine gömerek gözyaşlarını koyvermişti.

Daha dün yaşadığına lanet ediyor, çevresindeki her şey gözüne bulutlu bir gün gibi kasvetli, neşesiz görünüyordu. Oysa bugün dünya, gür bir yaz sağanağından sonraki gibi pırıl pırıl, sevinç doluydu. Yükselen günün eğik vuran ışıkları altında tutuşan, kenarları diş diş meşe yapraklarını dalgın dalgın seyrederken, 'Biz de kendimize bir yer buluruz bu dünyada,' diye içinden geçirdi.

Sıcak güneşin altında, fundaların dibinde rengârenk, tatlı kokulu çiçekler açmıştı. Aksinya bunlardan koca bir kucak dolusu topladı. Gregor'un yanı başına dikkatle oturdu ve genç kızlığını hatırlayarak çelenk örmeye koyuldu. Ne de güzel oluyordu. Hayran hayran çelengini seyretti, sonra aralarına birkaç tane yaban gülü sokarak çelengi Gregor'un başına yerleştirdi.

Gregor sabahın dokuzunda at kişnemelerine uyandı ve telaşla doğrularak sağını solunu yoklayıp silahlarına doğru bir göz attı.

"Kimsecikler yok burada," dedi Aksinya sakin sakin. "Neden korkuyorsun?"

Gregor gözlerini ovuşturup uykulu uykulu gülümsedi.

"Tavşanlar gibi yaşamaya alıştım. Hep bir gözün açık uyur, her seste irkilirsin... Bu alışkanlıktan kurtulmam zaman alacak kızım. Çok uyudum mu?"

"Hayır. Daha uyumak ister misin?"

"İyice dinlenebilmek için, yirmi dört saat uyumam gerekir. Hadi, kahvaltımızı edelim. Eyer çantalarımın içinde ekmekle bıçak var; sen onları getir, ben de gidip atları suvarayım."

Gregor kalktı, kaputunu çıkardı, omuzlarını oynattı. Güneş iyice ısıtıyordu şimdi. Rüzgâr yaprakları hışırdatıyor, onların hışırtısından derenin mırıltısı duyulmuyordu.

Dere boyuna indi, taşlardan, çalı çırpıdan mini mini bir bent yaptı, sonra kılıcıyla toprak kazıp bunlarla taşların aralarını kapattı. Su, bu minik bendin ardında birikince, atları indirip suvardı, sonra da başlıklarıyla gemlerini çıkarıp tekrar otlamaya bıraktı.

Kahvaltı ederlerken Aksinya, "Buradan nereye gideceğiz?" diye sordu.

"Morozovski'ye. Platov'a kadar atla gideceğiz, ondan sonra yaya devam edeceğiz yolumuza."

"Atlar ne olacak?"

"Bir yerde bırakırız onları."

"Yazık ama Gregor. O kadar güzel atlar ki; insan şu kıra bakmaya doyamıyor. Onları bırakmamız şart mı? Nereden buldun onları?"

"Onları nereden buldum..." diyerek neşesiz bir tavırla gülümsedi Gregor. "Ukraynalının birinden zorla aldım."

Kısa bir sessizlikten sonra ekledi:

"Acı ya da acıma; bırakmamız gerekiyor. At cambazlığı yapacak değiliz ya!"

"Yanında neden tüfek taşıyorsun? Sana ne yararı var onun? Allah vere de kimse görmese, başımıza dert açılır yoksa!"

"Geceleyin kim görecek bizi? Ne olur ne olmaz diye yanımda bulunduruyorum. Tüfeğim yanımda olmadı mı sudan çıkmış balığa dönüyorum. Atları bıraktığımız zaman, filintayı da bırakacağım. Ondan sonra ihtiyacımız olmayacak tüfeğe."

Kahvaltıdan sonra Gregor'un kaputunun üstüne uzandılar. Dirseğine dayanan Aksinya onsuz geçen günlerini, onun yokluğunda, son birkaç ayda çektiklerini anlatırken, Gregor uykusunu dağıtmak için boş yere çaba harcıyordu. Bastıran uyku arasında Aksinya'nın tekdüze sesini duyuyor, ama kurşun gibi ağırlaşan gözkapaklarını açacak gücü bulamıyordu. Zaman zaman hiç duymaz oluyordu Aksinya'yı. Kadının sesi yavaş yavaş uzaklaştı, gittikçe zayıfladı ve tamamıyla kayboldu. Gregor silkinerek uyandı, ama bir iki dakikaya kalmadan tekrar gözlerini kapadı. Yorgunluğu, isteğine ve iradesine baskın çıkıyordu.

"... Sızlanıp seni soruyorlardı, 'Babamız nerede?' Elimden geldiğince uğraşıyordum onlarla, çoğunluk iyilikle davranıyordum. Bana adamakıllı alıştılar, Dunya'ya o kadar sık gitmez oldular. Polyuşka sessiz, iyi huylu bir çocuk. Ona bezden bebekler yapardım, geçer masanın altına oturur, onlarla oyalanırdı kendi kendine. Ama Mişatka bir seferinde sokaktan koşa koşa geldi, tir tir titreyerek girdi içeriye. 'Ne oldu?' diye soracak oldum. Birden ağlamaya başladı, hem de acı acı ağlamaya! 'Öbür çocuklar benimle oynamıyor, babamın haydut

olduğunu söylüyorlar. Anneciğim, sahiden de haydut mu benim babam? Haydut nedir?' Ben de dedim ki ona, 'Baban hiç de haydut değil. O sadece talihsiz.' Ama sorularıyla başımın etini yedi durdu, 'Neden talihsiz babam? Talihsiz ne demek?' Bir türlü anlatamadım ona. Bana kendiliklerinden 'Anne' demeye başladılar. Grişa sakın ben öğrettim sanma. Ama Mihail de onlara çok iyi davranıyordu, çok şefkatliydi. Benimle hiç konuşmaz, sırtını döner ya da yanımdan geçip giderdi; oysa çocuklar için Vyeşenskaya'dan kaç sefer şeker getirdi. Prohor da senin için hep üzülüyordu. 'Yazık oldu iyi bir insana,' diyordu. Geçenlerde geldi, hep senden söz etti, sonunda gözleri dolu dolu oldu... Benim kulübemde de arama yaptılar, saçak altlarına, kilere varıncaya kadar her yerde silah aradılar..."

Gregor hikâyeyi sonuna kadar dinleyemeden uyuyakaldı. Başının üstünde, genç bir karaağacın yapraklarını rüzgâr hışırdatıyordu. Yüzünde sarı ışık ışınları oynaşıyordu. Aksinya onun kapalı gözlerini uzun uzun öptü, sonra o da, yanağını Gregor'un koluna dayayarak uyuyakaldı; uykusunda bile gülümsüyordu.

• • •

Suhoy bükünden gece ay yükseldikten sonra ayrıldılar. İki saat gittikten sonra, bir sırttan Çir Irmağına indiler. Çayırlardan telli turnaların bağrışları, ırmağın çekilirken bıraktığı bataklıkların sazları arasından kurbağaların vıraklamaları, uzaklarda bir yerden de balaban kuşunun boru gibi çıkan sesi duyuluyordu.

Irmağın kıyısı boyunca, sisler arasından ürkütücü bir görünüş alan sıra sıra meyve bahçeleri uzanıyordu.

Uzak bir köprüye yaklaştıklarında Gregor durdu. Köyün üzerine gece yarısı sessizliği çökmüştü. Atını topuklayarak yana saptı. Köprüden geçmek istememişti. Sessizliğe güvenmiyor, bu sessizlikten korkuyordu. Köyün hemen dışında ırmağı geçip bir yan sokağa saptıkları sırada, hendeğin içinden bir adam fırladı, ardından üç kişi daha.

"Dur! Kimdir o?"

Gregor sesi apansız duyunca, sopa yemiş gibi irkilerek dizginlere asıldı. Çarçabuk kendini toplayarak, "Dostlar!" diye bağırdıktan sonra, atını hızla çark ettirerek Aksinya'ya, "Geriye dön! Arkamdan gel!" diyecek zamanı zor bulabildi.

Bir tahıl zoralım birliğinin gece devriyesine çıkardığı dört nöbetçi, hiç konuşmadan ve acele etmeden onlara doğru geliyordu. İçlerinden biri sigara yakmak için durup kibrit çaktı. Gregor kırbacını Aksinya'nın atına olanca gücüyle indirdi. Hayvan art ayakları üzerine şöyle bir çöker gibi olduktan sonra dörtnala kurşun gibi fırladı. Atının boynuna doğru yatan Gregor da onun arkasından at kopardı. İnsanın yüreğini ezen, birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra düzensiz bir yaylım ateşinin çın çın öten sesi yankılandı ve alevden diller karanlığı yırttı.

Gregor kurşunların yakıcı ıslığını ve uzatılarak verilen komutu duydu:

"Silah başına!"

Irmağa iki yüz metre kadar kala Gregor, attığı uzun adımlarla dalgalanır gibi dörtnala giden kıra yetişti ve Aksinya'yla aynı hizaya gelince bağırdı:

"Daha eğil! Aksinya! Daha eğil!"

Ne var ki Aksinya dizginlere asılarak kendini iyice geriye doğru verdi ve yana devrilir gibi oldu. Gregor yetişip tutmasa yuvarlanacaktı.

"Yaralandın mı yoksa? Nerenden vuruldun? Söyle!" diye boğuk bir sesle sordu.

Sesi çıkmayan Aksinya gittikçe daha fazla ağırlığını veriyordu Gregor'un koluna. Gregor kolunu Aksinya'ya sarıp kendi gövdesiyle destek olarak dörtnala giderlerken, soluk soluğa fısıldadı:

"Tanrı aşkına! Tek kelimecik! Ne oldu sana?"

Ama Aksinya susuyor, ne tek kelime söylüyor ne de inliyordu.

Köyden iki verst kadar uzaklaştıktan sonra Gregor atların başını keskin bir dönüşle yoldan dışarı, bir dere yatağına doğru çevirdi, atından indi. Aksinya'yı eyerinin üzerinden kaldırarak usulca yere yatırdı.

Kadının sırtından yün ceketini çıkardı, ince pamuklu bluzuyla gömleğinin göğsünü yırttı ve el yordamıyla yarayı buldu. Kurşun Aksinya'nın gövdesine sol kürek kemiğinin altından girmiş, kemiği parçalayıp yön değiştirerek sağ köprücük kemiğinin altından çıkmıştı. Gregor kan içinde kalan titrek elleriyle eyer çantasından sargı bezlerini, bir de temiz gömlek çıkardı. Aksinya'yı doğrulttu, dizini sırtına dayadı ve köprücük kemiğinin altından oluk gibi akmakta olan kanı durdurmaya çalışarak yarayı sarmaya girişti. Yırttığı gömlek parçala-

rıyla sargı bezleri hemen koyulaşıp sırılsıklam oldu. Kan, Aksinya'nın yarı açık ağzından da geliyor, kabarcıklanıp gırtlağında gurulduyordu. Gregor dehşetten her yanı uyuşmuş bir halde, her şeyin bittiğini, bu dünyada başına gelebilecek şeylerin en korkuncunun gelip çattığını anladı.

Aksinya'yı kollarına alarak bayırın dik yamacından, aralarında taşkıran çiçekleri bitmiş otların ezilerek patika haline geldiği yerden aşağıya, dere boyuna indirdi. Aksinya'nın zavallı başı Gregor'un omzuna yaslanmıştı. Gregor onun hıçkırıklı, ıslık gibi çıkan soluğunu duyuyor, kanın ılık ılık onun bedeninden, ağzından çıkarak kendi göğsüne aktığını hissediyordu. İki at da Gregor'un ardı sıra dere boyuna inmişti. Homurdanıp gem demirlerini şakırdatarak, sulu, körpe otları yemeye başladılar. Aksinya şafaktan az önce Gregor'un kollarında can verdi. Ölmeden önce hiç kendine gelemedi. Gregor onun kandan tuzlanmış, soğuk dudaklarını öptü, onu usulcacık otların üzerine yatırdı ve doğrulup ayağa kalktı. Bilinmeyen bir güç tam göğsünün ortasına bir yumruk gibi indi, Gregor yere yıkıldı; ama dehşet içinde tekrar fırlayıp ayağa kalktı. Tekrar yere yuvarlandı ve başını bir taşa vurdu, canı acıdı. Sonra, ayağa kalkmadan dizlerinin üstünde durup kılıcını kınından sıyırdı, bir mezar kazmaya başladı. Toprak nemli ve yumuşaktı. Aceleyle çalışıyordu, ama boğazına bir yumruk tıkandığından, daha rahat soluk alabilmek için gömleğinin yakasını kopararak açtı. Sabahın o ilk taze serinliği terli göğsünü ferahlattı, o zaman daha rahat çalışabildiğini hissetti Gregor. Bir an bile durup dinlenmeden, toprağı elleriyle, kasketiyle dışarı attı; ama ta beline kadar gelen bir mezar kazmaya çalışırken, vakit epeyce ilerlemişti.

Gregor, Aksinya'sını pırıl pırıl sabah güneşinin altında toprağa verdi. Mezarına yatırdığı Aksinya'sının, ölümün soluk sarılığını alan esmer kollarını göğsünde kavuşturdu, gökyüzüne dikili camlaşmış yarı aralık gözlerini toprak doldurmasın diye, yüzünü yazmasıyla örttü. Sonra, ayrılıklarının uzun sürmeyeceği kesin inancı içinde ona veda etti.

Nemli, sarı killi toprağı hızlı hızlı tümseğin her yanına sıkı sıkı bastırdı ve başı öne eğik, gövdesi hafifçe sallanarak uzun süre mezarın yanı başında, dizlerinin üzerinde kaldı.

Artık hiçbir acelesi kalmamıştı. Her şey bitmişti.

Güneş yamacın üstünde, doğudan esen kavurucu bir rüzgârın getirdiği tozlu pusun arasından yükseldi. Güneşin ışınları Gregor'un başındaki kır saçları bir gümüş yığınına çevirip, onun solgun, dehşet verecek kadar gerilmiş yüzünde oynaşıyordu. Gregor sıkıntılı bir uykudan uyanıyormuş gibi başını kaldırdı, tepesindeki kapkara gökyüzünü ve gözleri kör edecek kadar parlak, kapkara güneş yuvarlağını gördü.

XVIII

İLKBAHAR başlarında karlar yok olur, kış boyunca kar altında kalan otlar kurumaya başlayınca, bozkırda yangınlar çıkar. Rüzgârın önüne katılarak kol kol uçan alevler kuru otları bir anda yutar, devedikenlerinin yüksek saplarının üzerinden aşar, koyun otlarının esmer kafalarının arasından yılan gibi kıvrılarak geçer, dört bir yana, çukurlukların içine kadar yayılır. Bundan sonra, kararan, çatlayan toprağın ekşi, yanık kokusu bozkırı sarar. Her yanda genç otlar taptaze yeşil renkleriyle büyür, yukarıda, masmavi gökyüzünde sayısız tarlakuşları uçuşur, göçmen yabani kazlar besleyici otlarla karınlarını doyurur, toy kuşları da yerleşip yazlık yuvalarını yapar. Ama bozkır yangınının geçtiği yerlerde yanmış ölü topraklar uğursuz uğursuz karalara bürünür. Bu topraklar üstünde hiçbir kuş yuva yapmaz, hiçbir hayvan ayak basmaz oralara, sadece rüzgâr hızlı hızlı, kurşuni renkli küllerle, koyu renkli, kekremsi kokulu tozları bozkırın ta uzaklarına kadar sürükler durur.

Yangınlarla kavrulan bozkır gibi, Gregor'un dünyası da kararmıştı. Bu dünyada en sevdiği ne varsa hepsi gitmişti elinden. Acımasız ölüm, onun her şeyini almış, her şeyi yok etmişti. Geriye yalnız çocuklar kalmıştı. Ama o hâlâ, sanki kırık yaşamının kendisi ve başkaları için gerçekten de bir değeri varmış gibi dört elle sarılıyordu yaşama.

Aksinya'yı toprağa verdikten sonra bozkırda üç gün başıboş dolaştı; ama bu arada ne evine gitti, ne de teslim olmak için Vyeşenskaya'ya. Dördüncü gün atları Ust-Koperskaya ilçesinin köylerinden birinde bırakarak Don'u geçti. Geçen nisanda, eteklerinde Fomin çetesinin tepelendiği, Slaşçevski meşe ormanına vardı yaya olarak. Daha o zamanlar, nisanda, bu ormanda asker kaçaklarının yaşadığını duymuştu. Fomin'e dönmeye niyeti olmadığından, Gregor da o kaçaklara gitti.

Koskoca ormanda günlerce dolaştı durdu. Açlıktan ölecek hale gelmişti, ama insanların yaşadığı bir yere de ayakları gitmiyordu bir türlü. Aksinya'nın ölümüyle birlikte Gregor o doğuştan gelen işlek zekâsını da, eski gözüpekliğini de yitirmişti. Bir dal kırılsa, sık ormanın içinden bir hışırtı gelse, bir gece kuşu ötecek olsa, bütün bunlar onu dehşete ve yılgınlığa düşürmeye yetiyordu. Yabani çiçeklerin olmamış meyvelerini, mini mini yabani mantarları, fındık filizlerinin yapraklarını yiyerek, bir deri bir kemik kalmıştı. Beşinci günün sonuna doğru asker kaçakları ormanda onu bulup yeraltı sığınaklarına götürdüler.

Yedi kişiydiler. Hepsi de ora köylerinden olan bu adamlar askere alınmamak için geçen yılın sonbaharında gelip bu ormana yerleşmişti. Koskocaman, ferah sığınakta evlerindeki kadar rahat yaşıyor, hemen hiçbir şeyin yokluğunu çekmiyorlardı. Geceleri sık sık ailelerini ziyaret ediyor, dönüşte peksimet, akdarı, ekmek, un ve patates getiriyorlardı. Arada bir başka köylerden bir koyun çalarak, haşlanmış et ihtiyaçlarını gidermekte de pek zorluk çekmiyorlardı. Daha önce On İkinci Kazak Alayında askerlik yapan kaçakların biri Gregor'u tanıdığından, fazlaca tartışmaksızın onu aralarına kabul ettiler.

• • •

Gregor işkence çeker gibi katlandığı, ona çok uzun gelen günlerin sayısını unuttu. Ekime kadar ormanda yaşamayı iyi kötü sürdürdü, ama güz yağmurları bastırıp ardından da havalar soğuyunca, onu çocuklarına, köyüne çeken bir özlem, yeni ve beklenmedik bir güç uyandı yüreğinde.

Avunmak, oyalanmak için günlerce tahta ranzasında oturuyor, tahtadan kaşıklar tabaklar yapıyor, yumuşak ağaçtan ustalıkla insan ve hayvan heykelcikleri yontuyordu. Hiçbir şey düşünmemeye, o zehir gibi özlemin yüreğine sokulmamasına çalışıyordu. Gündüzleri bunu başarıyordu, ama uzun kış gecelerinde, anılarının tazelediği özleme yenik düşüyordu. Ranzasında dönüp duruyor, bir türlü gözünü uyku tutmuyordu. Gündüzleri, sığınakta oturanların hiçbiri onun ağzından bir yakınma çıktığını duymazdı; ama geceleri, Gregor sık sık uyanır, tir tir titreyerek elini yüzünde dolaştırır, yanaklarının ve uzamış altı aylık sakalının gözyaşlarıyla ıslandığını anlardı.

Çocukları, Aksinya, anası ve artık yaşayanlar arasında bulunmayan diğer bütün sevdikleri sık sık rüyasına giriyordu. Bütün yaşamı geçmişte kalmıştı; ama geçmiş, kısa süren korkulu bir uyku gibiydi. 'Eskiden yaşadığım yerleri, çocuklarımı şöyle doya doya bir kez daha görebilsem; ondan sonra ölsem de gam yemem,' diye aklından geçiriyordu sık sık.

İlkbahar başlarında bir gün Çumakov çıkageldi. Yarı beline kadar ıslanmıştı, ama yine eskisi gibi şen, eskisi gibi canlıydı. Giysilerini ateşin başında kurutup ısındıktan sonra ranzaya, Gregor'un yanı başına oturdu.

"Sen bizi bıraktığından bu yana epeyce dolaştık Melehov. Nerdeyse Astrakan'a, Kalmuk bozkırına kadar uzandık... Koca dünyayı bir boydan bir boya dolaştık! Ya döktüğümüz kan, haddi hesabı yok! Kızıllar Yakov Yefimoviç'in karısını rehine olarak yakalayıp varına yoğuna el koyunca adam kudurdu, Sovyet rejimine hizmeti geçen herkesin öldürülmesini emretti. Biz de öldürmeye başladık. Öğretmenleri, hekimleri, tarım eğitmenlerini... Öldürmediğimiz kim kaldı Tanrı bilir! Ama bu sefer işimizi bitirdiler, hem de adamakıllı," dedi içini çekerek ve soğuktan hâlâ ürpererek, "Bizi önce Tişanskaya yakınlarında, sonra da bir hafta önce Solomni yakınlarında tepelediler. Gece üç yanımızdan kuşatıldık, bize sadece tepelere doğru bir çıkış yolu bıraktılar, orada ise kar atların karnına varıyordu. Şafakla birlikte üzerimize makineli ateşi açtılar; bu da sonun başlangıcı oldu. Topumuzu biçtiler makineli tüfeklerle. Topu topu iki kişi kurtulduk; bir ben bir de Fomin'in küçücük oğlu. Herif – yani Fomin demek istiyorum– güzden beri oğlu Davidka'yı da yanında dolaştırıyordu. Yakov Yefimoviç de öldürüldü... Öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. İlk kurşunu bacağından yedi, dizkapağı parçalandı, ikincisi başını sıyırdı. Üç kez atından yere yuvarlandı. Onu tutup eyerine oturtuyorduk, ama biraz gittikten sonra yine yuvarlanıyordu. Üçüncü kurşunu tam böğründen yedi. Bunun üzerine onu bırakmak zorunda kaldık. Atımla biraz uzaklaştıktan sonra dönüp geriye baktığımda, iki süvari yerde yatan Fomin'i kılıçlarıyla doğruyordu..."

Gregor umursamadan, "Eh, böyle olacağı belliydi zaten," dedi.

Çumakov geceyi sığınakta geçirip sabah veda etti.

"Nereye gideceksin?" diye sordu Gregor.

Çumakov gülümseyerek cevap verdi:

"Rahat bir yaşam aramaya. Sen de gelir miydin benimle?"

"Yok, sen kendi başına git."

"Haklısın, seninle yaşayamam zaten. Senin işin tahta kaşık, tahta bardak yapmak, ama benim o tarakta bezim yok," dedi alayla. Kasketini çıkarıp veda etti:

"Beni barındırdığınız için Tanrı sizlerden razı olsun barışsever haydutlar. Tanrı dünyanıza neşe katsın, çünkü çok kasvetli bir yaşantı sürüyorsunuz burada! Sabahtan akşama kadar havyar kesip ormanda ömür tüketiyorsunuz, buna da yaşamak mı denir?"

Çumakov gittikten sonra Gregor ormanda bir hafta daha kaldı, sonra ayrılmaya hazırlandı.

Asker kaçaklarından biri, "Evine mi gidiyorsun?" diye sordu ona.

Gregor sığınakta kaldığı bunca zamandır ilk kez, belli belirsiz gülümsedi.

"Evet, evime gidiyorum."

"Bahara kadar bekleseydin. Mayıs günü için af çıkaracaklar, o zaman hepimiz gideceğiz."

"Yok, bekleyemem," diye cevap veren Gregor, veda etti.

Ertesi sabah Tatarski'nin karşısında Don'a ulaştı. Duyduğu sevinç ve heyecandan sapsarı kesilerek durdu, evini, topraklarını seyretti. Sonra omuzundan silahını sıyırdı, silahını temizlemekte kullandığı kendir liflerini, makine yağı şişesini çıkardı ve her nedense, fişeklerini saydı. On iki bağ ve yirmi altı tek mermisi vardı.

Yamacın altında buzlar kıyıdan çekilmişti. Kıyı seti boyunca yarı saydam yemyeşil sular iğne gibi incelmiş buzları döve döve koparıyordu. Gregor tüfeğiyle tabancasını Don'a attı, onların ardından da mermileri döküp ellerini kaputunun eteğine güzelce sildi.

Köyün alt başında, masmavi, yarı çözülmüş, göz göz olmuş mart buzu üzerinden Don'u geçti, iri adımlarla evine doğru yürüdü.

Daha epeyce uzaktan, kayık iskelesine inen yokuşun başında Mişatka'yı gördü ve oğlana doğru koşmamak için kendini zor tuttu.

Mişatka bir taştan sarkan buzları kırıyor, savurup atıyor, sonra da yokuştan aşağı yuvarlanan mavi buz parçalarını ilgiyle seyrediyordu.

Gregor yokuşu tırmanırken bir yandan da soluk soluğa, boğuk boğuk seslendi:

"Mişatka! Yavrucuğum!"

Mişatka ona korkuyla bakarak gözlerini yere indirdi. Bu sakallı, korkunç görünüşlü adamın babası olduğunu tahmin etti.

Meşe ormanında her gece, çocukları aklına geldikçe fısıldadığı bütün o güzel, o tatlı sözler Gregor'un belleğinden uçup gitmişti şimdi. Dizlerinin üstüne çöküp oğlunun pembe pembe olmuş, üşümüş mini mini ellerini öperken, boğazı düğümlenerek ağzından sadece şu kelimeler döküldü:

"Oğlum benim... Oğlum benim..."

Sonra oğlunu kaldırıp kucağına aldı. Kendinden geçercesine, alev alev yanan kuru gözlerinin doymak bilmeyen bakışlarıyla oğlunun yüzünü seyrederken sordu:

"Hepiniz nasılsınız? Halan nasıl, Polyuşka, hepsi iyiler mi?"

Mişatka hâlâ babasına bakmaksızın usulca cevap verdi:

"Dunya halam iyi, ama Polyuşka güzün öldü, difteriden. Mihail dayı da askere gitti..."

İşte gerçekleşmişti. Gregor'un nice uykusuz geceler hasretle kavuşmayı beklediği o ufacık isteği. Evinin kapısında duruyordu ve oğlu kollarının arasındaydı işte.

Yaşam ona sadece bunu bırakmıştı; onu toprağa, onu şu soğuk güneşin altında parıldayan koca dünyaya kısa bir süre için de olsa hâlâ bağlayan biricik şeyi.

SON

Mihail Şolohov'un başyapıtı *Durgun Don*'un her bir cildinde farklı bir tarihsel kesit öne çıkar.

İlk ciltte, Don Kazaklarının geleneklere bağlı yaşamları canlı tablolar halinde anlatılırken, bir yandan da havada yaklaşmakta olan I. Dünya Savaşının ölüm kokan nefesi duyulur. İkinci cilt, Şubat ve Ekim Devrimleri ile birlikte eski Rusya'nın çöküşünün hikâyesidir. Don Kazakları, bütün halklar gibi barışı özlemektedir ama İç Savaş da hemen kapıdadır. Üçüncü cildin tarihsel arka planında, General Krasnov'un, Bolşeviklerin yenilgisi halinde bağımsız bir Don'un mümkün olabileceği yalanıyla Ataman seçilişi ve Kazakları ayaklanmaya ikna etmesi vardır. Dördüncü ve son cildin arka planı ise, Ekim Devrimi sonrasında yaşanan İç Savaşın sona erişidir. Uzun ve çetin çatışmalardan sağ çıkanların eve dönüş hikâyeleri, bu büyük romanı okuyanların âdeta hafızalarına kazınır.

Bu büyük eser Türkçeye, üç çevirmenimizin ortak ve yoğun emeğinin bir ürünü olarak kazandırıldı. Mete Ergin ve Gani Yener'in birlikte yaptığı çeviriyi Hasan Âli Ediz Rusça aslıyla karşılaştırdı. Okurlar, Rus halk edebiyatı ile Rus klasik edebiyatını kaynaştıran Şolohov'un parlak edebî biçemini bu titiz çeviriden zevkle takip edecekler...

...

"Karanlıktır Don'da haziran geceleri. Kasvetli sessizlik içinde altın rengi yaz şimşekleri çakar bileğitaşı karası gökyüzünde, yıldızlar kayar, ırmağın hızlı akıntısı üzerinde yansır. Bozkırdan esen kuru, ılık bir rüzgâr, çiçeklenen kekiğin ballı kokusunu taşır evlere. Alçakta kalan yalı boyunda nemli ot, ıslak kum ve rutubet kokusu vardır. Yelve kuşları öter hiç durmadan ve ırmağın kıyısındaki ormanı sis, tıpkı peri masallarındaki gibi, sırma işlemeli gümüşi bir örtüyle örter."

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

24 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-249-8